

OPUS

sayı
17

OPUS ▶

*International Journal of
Society Researches*

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 10 • Sayı Issue 17 • Mart March 2019 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

sayı
17

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 10, Sayı Issue – 17

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

Sayı Issue -17 • Mart March 2019
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü • General Director
Emir OSMANOĞLU

Editör • Editor

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Susran Erkan Eroğlu (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz),
Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of
Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of
Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Hakkı Büyükbaş (Ardahan
Üniversitesi – Türkiye), Hasan Bozgeyikli (Erciyes Üniversitesi –Türkiye), Irena Lazar
(Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye),
Mustafa Durmuşçelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi –
Türkiye), Mustafa şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance
Manegement in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szegad University -Macaristan), Sait Akbaşlı
(Hacettepe Üniversitesi – Türkiye), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye),
Verda Canbey Özgüler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -
Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

- Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenik (Alcide De Gasperi University of Euroregional
Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in
Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyaydın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Mehmet Murat (Gaziantep Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Altunoğlu (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Savaş Karagöz (Aksaray Üniversitesi - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordeea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordeea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zekeriya Bingöl (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 17, 2019

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Üç Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Mart March 2019

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10

D:5 Balgat Çankaya

ANKARA * Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olmak üzere yılda 4 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published three issues a year in April, August and December and accepts either Turkish orEnglish studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net

İçindekiler / Contents

- 22 *Dilek Pencere Demirer - Çiğdem Aksu Çam - Burcu Coskan*
Effect of Voters' Demographic Profiles, Political Participation and Commitment Levels on Political Promotion Mix Elements: Case of Adana
Seçmenlerin Demografik Özellikleri, Siyasal Katılım ve Bağlılık Düzeylerinin Politik Tutundurma Karması Üzerindeki Etkisi: Adana İli Örneği
- 48 *Adem Sağır - Hasan Eraslan*
Akıllı Telefonların Gençlerin Gündelik Hayatlarına Etkisi: Türkiye'de Üniversite Gençliği Örneği
The Impact of Smart Phones on Young People's Daily Life: Example of University Youth in Turkey
- 79 *Lütfiye Kaya Cicereli*
Traumatic Experiences and Juvenile Delinquency Relationship as Moderated by Sociodemographic Factors
Travmatik Yaşantılar ile Çocukluk ve Ergenlik Suçları Arasındaki İlişkinin Sosyodemografik Faktörlere Göre Farklaşması
- 104 *Emre Yılmaz*
Din Görevlilerinin Mesleki Doyum Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma
A Research on the Occupational Job Satisfaction of Religious Officers
- 123 *Fatma Başar -Sevil Çiçek - Havva Yeşildere Sağlam*
Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Human Papilloma Virüsü ve Aşısına Yönelik Bilgi Düzeyleri
The Knowledge of Nursing Department Students about Human Papilloma Virus and Vaccine
- 139 *Fatma Feyza Gündüz*
Evaluation of the Effect of Emotional Intelligence on Friendship Quality in Terms of Different Variables
Duygusal Zekânın Arkadaşlık Kalitesine Etkisinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi
- 154 *Zeynep Çetinkaya Edizer -Esin Özbilgin*
Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Üstbilişsel Okuma Farkındalıkları
Metacognitive Reading Awareness of The Eighth Grade Students
- 176 *Burcu Türk - Nurcan Hamzaoğlu*
Üniversite Öğrencilerinde Terör Mağduru Olma Korkusunun Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği
The Evaluation of The Fear of Being Victims of Terror at University Students: The Example of Istanbul

- 194 *Tuba Büyükbese - Sinan Çavuşoğlu - Olcay Okun*
Otantik Liderlik İle Örgütsel Bağlılık Arasında Psikolojik Sermayenin Aracılık Rolü: Bingöl Üniversitesi Örneği
The Mediation Effect of Psychological Capital Between Authentic Leadership and Organizational Commitment: The Case of Bingöl University
- 226 *Zehra Türk - Fatma Çakır*
ECOSERV Hizmet Kalitesi Ölçüm Modeli ile Ekoturistlerin Çevresel Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişki: Ekoçiftliklerde Bir Uygulama
The Relationship Between ECOSERV Service Quality Measurement Model And Environmental Attitudes And Behaviors of Ecotourists: An Application on Ecofarms
- 257 *Emine Güdek Seferoğlu - Emel Sezici - Deniz Yiğit*
Hemşirelik Öğrencilerinin Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Düzeyleri
Nursing Students' Level of the Diagnosing Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect
- 277 *Ebru Onurlubaş - Remzi Altunışık*
Tüketici Etnosentrizmi ve Marka İmajının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Gıda Tüketicileri Üzerine Bir Uygulama
The Effect of Consumer Ethnocentrism and Brand Image on Purchasing Intention: An Application on Food Consumers
- 308 *Dilek Pencere-Demirer*
Service Quality, Students' Satisfaction and Supportive Attitude in the Higher Education Institutions: Evidence from an Emerging Market
Yükseköğretim Kurumlarında Hizmet Kalitesi, Öğrencilerin Memnuniyeti ve Destekleyici Tutum: Gelişmekte Olan Bir Pazar Örneği
- 332 *Sevim Güllü - Süleyman Şahin*
Antrenörlerde Duygusal Emek Ve Tükenmişlik İlişkisinin İncelenmesi
Analysis of the Correlation Between Emotional Labour and Burnout in Coaches
- 355 *Mertcan Taşçıoğlu- Dursun Yener*
Materialism Domains and Perceived Risk Effects on Consumer Boycott Effectiveness
Tüketici Boykot Etkinliği Üzerinde Materyalizm Etki Alanları ve Algılanan Risk Etkisi
- 370 *Üzeyir Kement*
Yeşil Tutumunun Davranışsal Niyet Türlerine Etkisi: Yeşil İmajın Aracılık Rolü
The Effect of Green Attitude on Behavioral Intention: The Mediation Role of Green Image
- 395 *Tahsin Akçakanat - Hasan Hüseyin Uzunbacak - Osman Kürşat Acar*
İnsan Kaynakları Yöneticilerinin İş Becerikliliklerinin İşe Adanmışlıkları Üzerine Etkisi
The Effect of Human Resource Manager's Job Crafting on Work Engagement

- 420 *Sedat Alev*
Kolaylaştırıcı Okul Yapısı ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Examination of Relationship Between Enabling School Structure and Organizational Citizenship Behaviors
- 444 *Selçuk Demir*
Kolektif Öğretmen Yeterliğinin Öğretmen İş Doyumundaki Rolü Üzerine Yapısal Eşitlik Modellemesi
Structural Equation Modeling on the Role of Teacher's Collective Efficacy in Teacher Job Satisfaction
- 464 *Elif Emine Balta*
Çocuk Edebiyatı Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizi (2011-2018 Yılları)
A Content Analysis Post-Graduate Studies in Turkey About Children's Literature (2011-2018 Period)
- 490 *Arif Toydemir- Erkan Efiltili*
Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi
Examination of The Knowledge And Awareness Levels of Teachers Working in Special Education Institutions About Child Neglect and Abuse
- 520 *Gökhan Sontay - Orhan Karamustafaoğlu*
'Ay'ın Hareketleri ve Evreleri' Konusunda 6-Sigma Yönteminin Uygulanabilirliğine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi
The Investigation of Teacher Opinions towards the 6-Sigma Method practice on the Unit 'Phases and Motions of the Moon'
- 546 *Enes Aydın- Zeliha Traş*
Examination of Conflict Resolution in Adolescents in Terms of Parent Attitudes
Ergenlerde Çatışma Çözme ve Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi
- 560 *Uğur Ünal*
The Research of Justice in Representation for Democratic Political Culture
Demokratik Siyasal Kültür İçin Temsilde Adalet Araştırması
- 596 *Ömer Tuğsal Doruk*
Finansal Kısıtlar ve İhracat İlişkisi: Türkiye Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım İmalat Sanayisi için Bir İnceleme
The Relationship between Financing Constraints and Exports: A Case of Turkish Fabricated Metal Products, Machinery, and Equipment Manufacturing Industry
- 615 *Zeynep Şimşir- Tolga Seki- Bülent Dilmaç*
Sosyal Görünüş Kaygısında Cinsiyet Farklılıkları: Bir Meta Analiz Çalışması
Gender Differences in Social Appearance Anxiety: A Meta-Analysis Study

- 638 *Vahdet Özkoçak*
Genç Yetişkin, Yetişkin ve Yaşlı Anadolu Erkeklerinde Burun Tiplerinin Çoklu Uyum Analizi ile İncelenmesi
Investigation of Nose Types of Young Adult, Adult and Elderly Anatolian Men With Multiple Adaptation Analysis
- 653 *İbrahim Bozacı*
Bireysel Zaman Baskısının Satın Alma Sonrası Pişmanlığa Etkisinde Alışverişte Zaman Baskısının Aracı Rolü Üzerine Bir Araştırma
A Research on The Mediating Role of Time Pressure in Shopping at The Effect of Individual Time Pressure on Post-Purchase Regret
- 677 *Çağrı Köroğlu- Hüseyin Önlem Ersöz- Aslı Çayan- Sultan Kılıç*
Yatan Hastaların Bakım Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi: Kamu Hastanesinde Bir Uygulama
Healthcare Satisfaction Evaluations of Inpatients: A Practice in Public Hospital
- 696 *Yavuz Çobanoğlu*
Değişen Kamusal İlişkinin Yeni "Siyaset Yapma" Mekânı Olarak Sosyal Medya – (Politik Kimlikler ile Kamusal Haklar İlişkisi Bağlamında Twitter Örneği)
Social Media as The New Venue of "Political Activity" of The Changed Publicity – (The Case of Twitter in The Context of The Relations Between Political Identities and Public Rights)
- 738 *Hüseyin Gümüş*
X Kuşağında Sportmenlik Yönelimi
Sportspersonship Orientation in X Generation
- 756 *Saide Özbey*
Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin (PERİK) Geçerlik Güvenirlik Çalışması
Validity and Reliability Study of Social Emotional Well-Being and Psychological Resilience Scale for Preschool Children (PERİK)
- 787 *Faruk Levent- Gözde Türkmenoğlu*
Okul Yöneticilerinin Dedikodu ve Dedikodu Yönetimine İlişkin Görüşleri
Opinions of School Administrators on Gossip and Gossip Management
- 815 *Selim Gündüz- Dilek Doğan- Ezgi Bayraktar*
Nutrisyonel Risk Değerlendirme Ölçeklerinin İstatistiksel Testlerle Karşılaştırılması
Comparison of Nutrition Risk Assessment Scales with Statistical Tests
- 835 *Umut Tolga Gümüş- Hatice Can Öziç - Durmuş Sezer*
BİST' te İnşaat ve Bayındırlık Sektöründe İşlem Gören İşletmelerin SWARA ve ARAS Yöntemleriyle Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi
Evaluation of Financial Performances of Companies in Construction and Public Works Sector by SWARA and ARAS Methods

- 859 *Kezban Özçelik Kaynak- Barış Öztuna*
Erkeklerde İş-Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma
A Study on Work-Life Balance in Men
- 877 *Özgehan Özkan*
Medyadaki Etik Sorunlardan Biri Olarak Cinsiyet Ayrımcılığı: Magazin Basınından Örnek Haber İncelemesi
One of The Ethic Problems in The Media: Gender Discrimination Sample News Analysis from Tabloid Media
- 904 *Bünyamin Çetinkaya- Fikret Gülaçtı - Zeynep Çiftçi*
Lise Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi
An Investigating the Levels of Social Appearance Anxiety of High School Students in Terms of Various Variables
- 923 *Devrim Vural Yılmaz*
UnilQual: University Life Quality Scale
UnilQual: Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeği
- 949 *Egemen Hanımoğlu*
Effects of Active Learning on Students' Performance in Higher Learning Institutions
Yüksek Öğrenim Kurumlarında Aktif Öğrenmenin Öğrencilerin Performansına Etkisi
- 973 *Aslı İcil Tuncer*
Postmodernizm Ardalanında Halkla İlişkilerin Aktivist Rolüne Yönelik Bir Arayış
A Search For The Role of Public Relations Activist in The Background of Postmodernizm
- 1002 *Ercan Yavuz- Batuhan Ayan*
Kamu Örgütlerinde Öz Liderlik Düzeyinin Belirlenmesi
Determination of Self-Leadership Level in Public Organizations
- 1030 *Ercan Geçgin*
Kimlik Yönelimleri Açısından Alevi Gençlik
Alevi Youth in Terms of Identity Orientations
- 1076 *Özlem Akay*
Türkiye'de Halk Kütüphanesi Kullanımının Panel Veri Kümeleme Analizi ile İncelenmesi
Investigation of the Public Library Usage in Turkey by Panel Data Clustering Analysis
- 1100 *Çağdaş Caz- Sait Bardakçı*
Sosyal Medya Bozukluğu: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
Social Media Disorder: A Research on University Students
- 1125 *Bülent Dilmaç- Mustafa Yılmaz*
Öğretmen Adaylarında Bilişsel Farkındalık Düzeyleri, Öznel Mutluluk ve Sıkıntıyı Tolere Etme Arasındaki Yordayıcı İlişkiler
The Predictive Relationship Between Cognitive Awareness Levels Subjective Happiness Distress Tolerance in Teacher Candidates

- 1156 Nesrin Duman- Esra Nihan Bridge
Siber Mağduriyet
Cyber Victimization
- 1179 Hatice Çetin- Serhat Aydın- Murat İbrahim Yazar
Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutumlarının ve İhtiyaçlarının İncelenmesi
Investigation of Attitudes and Needs of Manipulative Use of Middle School Mathematics Teachers
- 1201 Cezmi Ünal- Aykut Emre Bozdoğan
Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı Algılarının Zihin Haritaları ile Belirlenmesi
Determination of Pre-Service Science Teachers' Perception of the Science Curriculum by Mind Maps
- 1229 Nagehan Uca- Mustafa Emre Civelek- Murat Çemberci
Yolsuzluk Algısının Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Üzerine Etkisinde Lojistik Performans ile Küresel Rekabetin Ara Değişken Rolü: Türkiye Değerlendirmesi
Mediator Role of Logistics Performance and Global Competition in Relationship between Corruption Perception and Gross Domestic Product: Evaluation of Turkey
- 1262 Emine Şahin- Özlem Duğal-Adil Bical
2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Bağlamında Siyasal Reklamlar, Twitter ve Haber Gündemi Benzerlik Analizi
The Similarity Analysis of Political Advertising, Twitter and News Agenda in the Context of 2018 Presidency Election
- 1304 Pınar Bağçeli Karaman- Ayşe Çubukçu
Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Annelerinin İstismar Düzeyleri, Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarının Davranış Problemleri Arasındaki İlişki
The Relation Between the Abuse Levels of Mothers, Parental Attitudes and Behavioural Problems of Children
- 1332 Fatih Çağatay Baz-Erkan Tetik
The Effect of Adaptive Online Web Based Material on Student Academic Success
Web Tabanlı Uyarlanabilir Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarının Öğrenci Başarısına Etkisi
- 1344 Dilek Pencere-Demirer-Elife Özer
Sosyal Medyada Markaların Kullandığı İçerik Stratejisinin Gönderi Popülaritesindeki Rolü: Türkiye'deki Bilişim Şirketleri Üzerine Bir Uygulama
The Role of Content Strategy on Brand Post's Popularity in Social Media: A Research on IT Firms in Turkey
- 1380 Erdal Arslan-Aysun Solak
Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Tüketiminin İthalat Üzerindeki Etkisi
The Effect of Renewable Energy Consumption on Import in Turkey

- 1408 *Seval Kızıldağ*
Peer Relations in Adolescence
Ergenlerde Akran İlişkileri
- 1433 *Atakan Yılmaz*
Üniversite Öğrencilerinde Fiziksel Aktivite, Sedanter Süre ve Yaşam Kalitesi İlişkisinin Değerlendirilmesi
Physical Activity, Sedantery Behaviour and Quality of Life among University Students
- 1454 *Ayşe Aslı Honça – Turan Çetinkaya*
A Research for Determining Entrepreneurship Levels of University Students
Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma
- 1476 *Rızgar Rostam Abdullah – Yıldırım Gökhan Gencer*
Basketbolda Dinamik Dengenin Şut İsabetine Etkisinin İncelenmesi
Analysis of the Effect of Dynamic Stability on Shot Accuracy in Basketball
- 1495 *Mustafa Kılı – Yusuf Işık*
Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Öğrenci Görüşleri Üzerine Hatay ve Osmaniye İllerinde Bir Araştırma
A Research in Hatay and Osmaniye Provinces on Student opinions for The Use of Information Technologies in Accounting Education
- 1522 *Fulya Cenkseven Önder – Ayten Bölükbaşı*
Ergenlerde İntihar Olasılığı: Benlik Saygısı ve Öfke Açısından İncelenmesi
Suicide Probability in Adolescents: Relationship to Self-Esteem and Anger
- 1544 *Kumru Uyar*
Gençlerin Tüketici Olarak Sosyalleşmesinde Sosyal Medyanın Etkisi
The Impact of Social Media on Youth Socialization
- 1568 *Behiç Alp Aytekin*
İzleyici ve İçerik Etkileşimi Bağlamında Yeni Bir YouTube Fenomeni Olarak Otonom Duyusal Meridyen Tepki (ASMR) Etkisinin Deri İletkenliği Ölçümü (GSR) Tekniği ile İncelenmesi
Investigation of the Effect of Autonomous Sensory Meridian Response (ASMR) as a New YouTube Phenomenon in the Context of Audience and Content Interaction with Galvanic Skin Response (GSR) Measurement Technique
- 1601 *Yunus Akan*
İlişki Özyeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
Adaptation of Relationship Self-Efficacy Scale to Turkish: Validity And Reliability Study
- 1625 *Durmuş Ümmet – Selçuk Doğan Hatice Pınar Kemahlı*
Lise Öğrencilerinin Okula Aidiyet Duyguları ve Sosyal İyi Oluşları Üzerine Karma Bir Araştırma
A Mixed Study on High School Students' Sense of Belonging to School and Social Well-Being

- 1664 *Mehmet Kaya- Ümit Sahranç - Eyüp Çelik*
Sensation Seeking, Self-Concealment as Predictors of Adolescents' Attitude Toward Violence in Early Adolescence
Erken Ergenlikte Şiddete Yönelik Tutumun Belirleyicisi Olarak Heyecan Arayışı ve Kendini Gizleme
- 1685 *Ebru Birkan Akhan*
Yunt Dağı Köylerindeki Masallarda Olağanüstü Motifler
Extraordinary Motifs in Fairy Tales in the Villages of Yunt Mountain
- 1705 *Taha Emre Çiftçi, İbrahim Organ*
Yerel Vergileme
Local Taxation
- 1735 *Ahmet Özkan*
Burjuvazi ve Muhafazakâr Kimliğin Son Dönem Türkiye'sine Yansımaları
Identity of Bourgeoisie and Conservatism Reflec-tions in The Last Period of Turkey
- 1752 *Enver Sarı, Mustafa Şanal, Cahit Kaya*
Explaining Social Support and Its Effect on Psychological Well-being
Sosyal Destek ve Sosyal Desteğin Psikolojik İyi Oluşa Etkisi
- 1762 *Pelin Dinçer*
Reframing the Concepts of Identity and Difference Through the Lens of Dialogical Transversal Politics
Kimlik ve Farklılık Kavramlarının Diyalog Temelli Çapraz Politika Üzerinden Yeniden Değerlendirilmesi
- 1786 *Özgür Çınarlı, İsmail Safi*
İngiliz Yazılı Basınına Göre Bab-ı Ali Baskını ve Uluslararası Sonuçları
The Raid of the Porte and Its International Repercussions According to the British Press
- 1809 *Ejder Ulutaş, Ahmet Gökçen*
Toplum Tipleri ve Yalnızlık Halleri
Society Types and States of Loneliness
- 1836 *Mustafa Demirtaş*
Sanat Sosyolojisi Bağlamında Sanatın Sınırsızlığı ve Toplumsal Konumu Üzerine
On the Limitlessness of Art and Its Social Position in the Context of Sociology of Art
- 1853 *Vildan Taşlı*
Can We Still Talk About 'Asian' HRM Practices? An Exploratory Analysis of HRM Practices in Different Asian Countries
'Asya İK Uygulamaları'ndan Bahsedebilir miyiz? Farklı Asya Ülkelerinin İK UygulamalarıHakkında Literatür İncelemesi

- 1875 *Ayşegül Karaca-Dedeoğlu*
Uluslararası Sağlık Turizminde Hastanın Özel Hayatının Gizliliği ve Mahremiyetinin Korunması Hakkı
The Right to Protect Privacy and Private of Life of the Patient in International Health Tourism
- 1911 *Ertuğrul Cevheri*
United Nations and Democracy Promotion: Liberalism under the Guise of a Neutral Rhetoric
Birleşmiş Milletler ve Demokrasi Teşviki: Tarafsız Retorik Altında Liberalizm
- 1930 *Aziz Belli*
Türkiye’de Sağlıklı Kentler ve Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz
A Comparative Analysis of the Metropolitan Municipality and Healthy Cities in Turkey
- 1963 *Hatem Ete*
Tutelary Regime of Single-Party Period: Segue or Impediment to Democracy?
Tek Parti Döneminde Vesayet Rejimi: Demokrasiye Katkı mı, Engel mi?
- 1993 *Levent Duman*
Kazakistan’da Değişim ve Dönüşüm: Yeni Bir Uluslaştırma “Başarısı” mı?
Change and Transformation in Kazakhstan: A New “Success” of Nationalization?
- 2027 *Ahmet Metin*
Yüz İfadelerindeki Duygular: Derleme Çalışması
Emotions in Facial Expression: Review
- 2056 *Aydın Çam*
Murtaza’yı Toplumsal Sorunların Belirtisi Olarak Okumak ve İzlemek
Reading and Watching Murtaza, As a Symptom of the Social Problems
- 2078 *Mustafa Kılınç*
Türk İnkılabı ve Türk Modernleşmesi Sürecinde Yurt İçi ve Yurt Dışı Gözlemler (1923-1938)
Domestic and Foreign Observations during Turkish Revolution and Turkish Modernisation (1923-1938)
- 2093 *Temel Alper Karslı*
Bedenselleşmiş Biliş Kavramı Bağlamında “Beden-Ötesi Biliş”: Tarihsel-Kültürel Psikoloji Paradigmasının Etkisi
“Beyond the Skin Cognition” in Context of Embodied Cognition: Effect of Historical-Cultural Psychology Paradigm
- 2119 *Abdullah Aydın*
Olumlu ve Olumsuz Manası ile Siyasal Katılım Türlerinin İncelenmesi
Analysis of Political Participation Types With Positive And Negative Meaning

- 2139 *Selda Malkoç Kılıç, duygu Vefikuluçay Yılmaz*
Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)
Women's Magazines in the Republican Period (1923-1992)
- 2157 *Piotr Zienarski, Malgorzata Such-Pyrgiel*
Sustainable Tourism Development in The Era of Digital Transformation
Dijital Dönüşüm Çağında Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi
- 2168 *Altuğ Günal*
ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü
USA's Role in 1974 Cyprus Military Coup
- 2208 *Zeynep Burcu Şahin*
Karikatür ve İfade Özgürlüğü
Caricature and The Freedom of Speech
- 2245 *Mehmet Soytürk*
Avrupa Birliğinde Hegemonya Sorunu ve Almanya
Germany and The Hegemony Question in The European Union
- 2263 *Mustafa Şanal, Evren Sarı, Cahit Kaya*
Explaining Social Problem Solving and Its Effect on Mental Health
Sosyal Problem Çözme ve Sosyal Problem Çözmenin Zihin Sağlığına Etkisi
- 2271 *Erdal Aydın*
Kürt Sorununa Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Mızgin, Nubihar ve Köprü
A Comparative Approach to Kurdish Question: Mızgin, Nubihar and Köprü
- 2299 *Hazal Ilgın Bahçeci – Kemal Görmez*
Sürdürülebilir Kalkınma Vs. Ekolojik Düşünce
Sustainable Development vs. Ecological Thought
- 2324 *Susran Erkan Eroğlu – Vahit Çalışır*
Diversity Management in Turkish Enterprises
Sustainable Development vs. Ecological Thought
- 2337 *Düzeltilmeler*

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 10 Issue 17)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Abdullah Aydın	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Abdullah Mert	Uşak Üniversitesi
Abdullah Sürücü	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Adem Peker	Atatürk Üniversitesi
Ahmet Avcı	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Ahmet Balcı	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Ahmet Coşkun	Uşak Üniversitesi
Ahmet Erdoğan	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ali Bilgenoğlu	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Ali Rıza Erdem	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Alim Yılmaz	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Alpaslan Gözler	Erciyes Üniversitesi
Alper Gürer	Kırıkkale Üniversitesi
Alper Özmen	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Arzu Kirman Bilgin	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Ayfer Uyanık	MEF Üniversitesi
Ayşe Aslı Honça	Kastamonu Üniversitesi
Ayşe Balcı Karaboğa	Mersin Üniversitesi
Ayşe Eliüşük Bülbül	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Aziz Belli	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Banu Yıldız	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Berna Arslan	Mersin Üniversitesi
Betul Tekerek	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Bilge Durutürk	Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Bilge Sulak	Bartın Üniversitesi
Birgül Koçak Oksev	Bartın Üniversitesi
Buğra Yıldırım	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Burak Küçük	Maltepe Üniversitesi
Bülent Dilmaç	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Celile Özçiçek Dölekoğlu	Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Cem Koray Olgun	Adıyaman Üniversitesi
Cüneyt Toyganözü	Süleyman Demirel Üniversitesi
Çağla Girgin Büyükbayraktar	Selçuk Üniversitesi

Çiğdem Aksu Çam	Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Dursun Yener	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Duygu Ak Başoğul	İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Ebru Kılıç Çakmak	Gazi Üniversitesi
Ebru Onurlubas	Trakya Üniversitesi
Ebru Taysi	Süleyman Demirel Üniversitesi
Egemen Hanımoğlu	Çukurova Üniversitesi
Emin Ünal	İskenderun Teknik Üniversitesi
Emine Ayrancı	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Emine Yavaşgel	İstanbul Üniversitesi
Emre Demir	Hitit Üniversitesi
Emre Ş. Aslan	Gümüşhane Üniversitesi
Eray Alaca	Giresun Üniversitesi
Erdoğan Akman	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Ergün Kara	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Esra Özyirmidokuz	Erciyes Üniversitesi
Evren Karataş	Cumhuriyet Üniversitesi
Eymen Gürel	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Eyyüb Ensari Cicerali	Nişantaşı Üniversitesi
Fazıl Kaya	Gümüşhane Üniversitesi
Ferhat Sayım	Yalova Üniversitesi
Fikret Gülaçtı	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Filiz Süzer Özkan	Düzce Üniversitesi
Fulya İlçin Gönenç	İstanbul Medipol Üniversitesi
Gaye Zeynep Çenesiz	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Gönül Onur Sezer	Uludağ Üniversitesi
Gül Coşkun-Değirmen	Ege Üniversitesi
Güldener Albayrak	Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi
Güney Çeğin	Pamukkale Üniversitesi
Hakan Kırımlı	Bilkent Üniversitesi
Hakan Salim Çağlayan	Selçuk Üniversitesi
Hasan Akbulut	İstanbul Üniversitesi
Hasret Aktaş	Selçuk Üniversitesi
Hatice Özteke Kozan	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Hülyam Kurt	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Hüsamettin İnaç	Dumlupınar Üniversitesi
Hüseyin Aslan	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Hüseyin Bal	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Hüseyin Gümüş	Mersin Üniversitesi
Işıl Arıkan Saltık	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İbrahim Yerlikaya	Adıyaman Üniversitesi
İhsan Kalenderoğlu	Gazi Üniversitesi

İlter Ünlükaplan	Çukurova Üniversitesi
İrşad Sami Yuca	Muş Alparslan Üniversitesi
İsmail Akbal	Aksaray üniversitesi
İsmail Çalık	Gümüşhane Üniversitesi
İsmail Dursunoğlu	Bayburt Üniversitesi
İsmail Gökdeniz	Kırıkkale Üniversitesi
İsmail Yıldırım	Hitit Üniversitesi
Kader Oskaybaş	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Kemal Can Kılıç	Çukurova Üniversitesi
Kemal Öztemel	Gazi Üniversitesi
Kenan Güllü	Erciyes Üniversitesi
Kerem Özbey	Artvin Çoruh Üniversitesi
Korhan Arun	Namık Kemal Üniversitesi
Kürşad Zorlu	Ahi Evran Üniversitesi
Levent Karadağ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Mahmut Güler	Trakya Üniversitesi
Mahmut Küçükkoğlu	Yalova Üniversitesi
Mehmet Ali Bahar	Yozgat Bozok Üniversitesi
Mehmet Arslan	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Mehmet Bardakçı	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Ertuğrul Uçar	Aksaray Üniversitesi
Mehmet Murat	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Nuri Gültekin	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Özmen	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Murat Cem Demir	Munzur Üniversitesi
Murat Erişoğlu	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Murat Güvenir	Başkent Üniversitesi
Murat İsmet Haseki	Çukurova Üniversitesi
Murat Necip Arman	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Mustafa Agah Tekindal	Selçuk Üniversitesi
Mustafa Altunoğlu	Anadolu Üniversitesi
Mustafa Çağatay Korkmaz	Artvin Çoruh Üniversitesi
Mustafa Özgenel	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Mustafa Uzoğlu	Giresun Üniversitesi
Mustafa Yaşar Şahin	Gazi Üniversitesi
Muzaffer Selçuk	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Müge Demir Ayral	İstanbul Medipol üniversitesi
Nesrin Duman	Bartın Üniversitesi
Neylan Ziyalar	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Niyazi Gümüş	Kastamonu Üniversitesi
Nizam Önen	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Nüket Elpeze Ergeç	Çukurova Üniversitesi

Oğuz Serdar Kesicioglu	Giresun Üniversitesi
Oğuzhan Çolakkadioğlu	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Oğuzhan Zengin	Karabük Üniversitesi
Oktay Aslan	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Onur Alp Kayabaşı	Aksaray Üniversitesi
Onur Çelik	Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Onur Dursun	Çukurova Üniversitesi
Orhan Akinoğlu	Marmara Üniversitesi
Osman Murat Güvenir	Başkent Üniversitesi
Önder Uzkaralar	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Özden Taşğın	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Özgür Önder	Dumlupınar Üniversitesi
Özgür Üşenmez	Marmara Üniversitesi
Özkan Işık	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Remzi Kılıç	Erciyes Üniversitesi
Reşat Açıkgöz	Selçuk Üniversitesi
Sait Akbaşlı	Hacettepe Üniversitesi
Samet Evcı	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Savaş Karagöz	Aksaray Üniversitesi
Seçil Gül Meydan Yıldız	Yozgat Bozok Üniversitesi
Seher Akdeniz	KTO Karatay Üniversitesi
Selami Özsoy	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Selen Demirtaş-Zorbaz	Ordu Üniversitesi
Serkan Özdemir	Pamukkale Üniversitesi
Serpil Pekdoğan	İnönü Üniversitesi
Seyhan Çil Koçyiğit	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Sezai Özcelik	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Sinem Yeygel Çakır	Ege Üniversitesi
Soner Taslak	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Songül Görüş	Çukurova Üniversitesi
Sultan Güçlü	Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Şahin Kesici	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Temel Alper Karslı	Bartın Üniversitesi
Tripa Simona	University of Oradea
Tuğça Poyraz Tacoğlu	Hacettepe Üniversitesi
Tuncay Özsevgeç	Trabzon Üniversitesi
Turgut İleri	Amasya Üniversitesi
Uğur Burç Yıldız	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Utku Özmakas	Uşak Üniversitesi
Üzeyir Kement	Bingöl Üniversitesi
Vahit Güntay	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Veli Volkan Gürses	Kastamonu Üniversitesi

Veysel Eren	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Yıldı Arzu Aba	Bandırma Onyedı Eylöl Üniversitesi
Yıldız Derya Birıncioğlu	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Zafer Akbaş	Düzce Üniversitesi
Zafer Çelik	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Zekeriya Çam	Muş Alparslan Üniversitesi
Zeliha Traş	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Zülfiye Acar Şentürk	Uşak Üniversitesi

Editörden

2019 yılının ilk sayısıyla yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2019 yılının ilk sayısı olan 17. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

17. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 94 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş günle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

Dergimizin uluslararası düzeyde tanınırlığını artırmak için bazı konulara dikkat edilmesini yazarlarımızdan özellikle rica ediyoruz. Özellikle kaynakça gösterimi hususunda makale şablonunda APA 6'ya göre belirtilen formata özellikle uyulması konusunda daha hassas olunmasını yazarlarımızdan rica ediyoruz. Ayrıca OPUS'a yapılan başvurularda ret etmek zorunda kaldığımız çalışmaların bir kısmında görülen sorunlardan birisi de veri analiziyle ilgilidir. Gelen çalışmaların bazılarında veriler özellikle nitel çalışmalarda bir bulgu gibi analiz

edilmeden sunulmuş, bazılarında da analiz edilmeden sadece betimleme yapılmıştır. Başvuru yapılmadan önce çalışmaların derginin benimsediği kurallara uyarak makale formatına getirilmesi ve ondan sonra yayım için sunulması gerekmektedir.

OPUS'un 17. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

Effect of Voters' Demographic Profiles, Political Participation and Commitment Levels on Political Promotion Mix Elements: Case of Adana

DOI: 10.26466/opus.492267

*

Dilek Penpece-Demirer* - Çiğdem Aksu Çam** - Burcu Coşkan***

* Assoc.Prof. Dr., Adana Science and Technology University, Business Faculty, Adana, Turkey

E-Mail: dpenpece@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4493-625X](https://orcid.org/0000-0003-4493-625X)

** Assist.Prof.Dr., Adana Science and Technology Uni., Faculty of Political Science, Adana, Turkey.

E-Mail: caksu@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6328-1290](https://orcid.org/0000-0001-6328-1290)

*** Graduate student, Adana Science and Technology University, Adana, Turkey.

E-Mail: burcuugar@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-8569-0228](https://orcid.org/0000-0002-8569-0228)

Abstract

Political parties and candidates intensively use political promotion activities to reach voters during election campaigns. They develop relationships with the voters via campaigns to influence their voting behavior. It is important to measure influence of campaign activities on voters' behavior in order to organize election campaigns for the next elections. This study aims therefore at determining influence levels of campaign activities involving political promotion mix elements and discussing whether such levels differ in terms of demographic characteristics, political participation levels and commitment levels of voters in Adana. Pursuing this aim, a field research was organized and conducted in Adana analyzing June 7, 2015 parliamentary elections. Six hypotheses, which were developed in relation to level of being influenced by political promotion mix elements in line with the purpose of research, were tested. Significant differences were observed between demographic characteristics of voters (age, marital status and education level) and their levels of being influenced by political promotion. Moreover, there is significant difference between political participation level of voters and their levels of being influenced by political promotion. Significant difference is also found between commitment level of voters and the levels of being influenced by political promotion. However, no significant difference was observed between gender of voters and their levels of being influenced by political promotion. In conclusion, study results present that voters are influenced from all activities involving political promotion mix elements at different levels.

Keywords: Political Marketing, Political Promotion Mix, Electoral Campaigns

Seçmenlerin Demografik Özellikleri, Siyasal Katılım ve Bağlılık Düzeylerinin Politik Tutundurma Karması Üzerindeki Etkisi: Adana İli Örneği

*

Öz

Günümüzde siyasi partiler ve adaylar seçim kampanyaları süresince seçmenlere ulaşmak için politik tutundurma faaliyetlerini yoğun olarak kullanmaktadır. Bu sayede seçmenle ilişkilerini geliştirerek onları etkilemektedirler. Seçmenlerin bu faaliyetlerden etkilenme düzeylerinin ölçülmesi, bir sonraki seçim dönemi kampanya faaliyetlerinin düzenlenmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın amacı, Adana'daki seçmenlerin politik tutundurma karması unsurlarına yönelik faaliyetlerden etkilenme düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin seçmenlerin demografik özellikleri, siyasal katılım düzeyleri ve bağlılık düzeyleri açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik olarak Adana'da 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri'ni inceleyen saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak, politik tutundurma karmasından etkilenme düzeyine göre geliştirilen altı hipotez test edilmiştir. Seçmenlerin demografik özellikleri (yaş, medeni durum ve eğitim durumu) ile adayların kullandığı politik tutundurma karması elemanlarından etkilenme düzeyleri arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Ayrıca seçmenlerin siyasal katılım düzeyleri ve partilere yönelik siyasal bağlılık düzeyleri ile politik tutundurma karması elemanlarından etkilenme düzeyleri arasında da anlamlı farklılık vardır. Ancak seçmenlerin cinsiyetleri ile politik tutundurma karması elemanlarından etkilenme düzeyleri arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Sonuçta, araştırma sonuçları seçmenlerin politik tutundurma karmasına yönelik faaliyetlerin tamamından farklı düzeylerde etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Politik Pazarlama, Politik Tutundurma Karması, Seçim Kampanyaları.

Introduction

Market knowledge is vital for political marketing. Without comprehending the sector, its means by which it carries on and it needs politicians cannot settle on accurate choices about how to react to it (Lees-Marshment, 2009, p.76). Each country shows different characteristics in terms of political, economic, social, cultural, religious and ideological structure. Structure of each political market is thus shaped differently. Relations between voters (qualities, demands, needs and expectations) and political parties (number and qualities) are idiosyncratic. Political parties and/or candidates should primarily make a detailed analysis of the political market (Polat, 2015, pp.103-105). In the field of politics, there is no real market; instead we would refer to "a voters buyer audience". There is no objective and concrete demand; there are citizens who are at the voting age (voters). Depending on ideas defended by the candidate, political marketing allows for "qualification" and "quantization" of customers (Bongrand, 1992, p.18). Political market can be expressed as a group of people who are willing to accept and buy, and who are in a position to buy individuals, organizations, ideas, programs and services that are marketed by political parties (Tan, 2002, p.15). Political market is comprised of sellers and customers who exchange something of value. Political parties and candidates offer representation to customers who in turn offer their support (Scammel, 1999, p.722).

Political parties may use political marketing elements when conveying their ideas to voters. According to Tan (2002, p.20) political marketing mix aims generally at political behavior and specifically at voting behavior of its electorate. Perceptions, attitudes and voting behaviors of the electorate would be influenced via political marketing mix elements in order to ensure that the voter acts in line with the party preferences (Divanoğlu, 2007, p.106). Creating a correct political marketing mix in order to succeed the election is important for political parties and candidates. Put in other way, the main component of success in elections is the correct use of political mix elements (Demirtaş and Orçun, 2015, p.41). According to İslamoğlu (2002, p.115), elections can be won by using marketing mix elements in a way to ensure voters developing perception, attitudes and new behaviors in favor of the party and/ or candidate.

The extent of the success would be pre-defined by means of measurement and assessment criteria.

2. Literature review

In this section, the relevant literature is briefly reviewed on the concepts of political marketing and political promotion.

2.1. Political Marketing

Lees-Marshment (2009, pp.28-29) claims that political marketing is not just about communication, advertising or campaigning. Parties are acting like enterprises, utilizing market insight to advise configuration of the political item they offer, getting to be market – (or voter-) driven. He explains political marketing with a market-oriented / customer-focused approach. According to this approach, profit occurs when the consumer is satisfied (Mucuk, 2012, p.9). The concept of political marketing indicates all marketing tools, notions and philosophies that are used by political parties and organizations to develop campaigns and organize internal affairs. This conceptualization reflects emergence of political consumerism and fall of party loyalty in the Western democratic societies as well as emergent democracies (Lilleker, 2013, p.207).

Political marketing starts with the identification of political needs of candidates and parties, presents them to voters through various tactics and strategies in order to gain voter support in exchange. It continues with the necessary communication, information and persuasion processes to satisfy voters in exchange for their electoral support (Gürbüz and İnal, 2004, p. 8). Marketing science would thus be applied in politics and marketing would be used when election campaigns are announced. There exist various definitions of political marketing. In this study, the definition of American Marketing Association (www.ama.org) is adopted: “Political marketing is that marketing designed to influence target audiences to vote for a particular person, party, or proposition”. There are different approaches on emergence of political marketing. Some argue that the first political marketing activities started as of the end of 1960s, as they do not consider election campaigns and public relations

activities conducted for a certain period of time as political marketing. Others recognize such practices as the core of political marketing and argue that political marketing practices date back to 1930s (Parılı and Baş, 2002, p.13). In Turkey, even if the 1950 legislatures would be considered as the first elections when political marketing practices were conducted (Özkan, 2014, p.36), political marketing practices are actually started to be used in the elections held in 1984 and afterwards. Political parties and candidates have adopted political marketing practices to their campaigns by substantially using mass media in parallel with technological developments (Demirtaş and Özgül, 2011, p.16).

Comparison of the vote rate and election campaign expenses across previous and current elections would be taken as sources of an assessment. If there a failure is found after measurement of the results, political parties, leaders and candidates may check and develop controllable factors and prepare for the next elections (İslamoğlu, 2002, p.116). Marketing mix elements would also be used for political marketing. Since marketing of political activities is mainly marketing of an idea and future, 7P approach would be suggested as more suitable for politics (Polat, 2015, p.420). Components of a such approach in political marketing mix are; product, price, place, promotion, people, process and physical evidence.

2.2. Political Promotion

Promotion activities are crucial elements of political marketing mix According to Harris (2001, p.36), promotion plays a crucial role in political marketing mix. Candidates of a political party present and themselves to voters via promotion activities; those activities would be considered as marketing since they contribute to survival and development of the party (Tan, 2002, p.58). According to İslamoğlu (2002, pp.138-140), political promotion is a communication process consisting of many elements that conveys information about a political party, candidates, a leader or their policies and services targeting voters or individuals in a particular manner. Promotion campaigns run by candidates, party organizations and political groups mainly try to influence electoral behavior and to ensure voters behave in favor of their suggested political product package and designate election results accordingly (Polat, 2015, p. 447).

The power of communication to be created between target audience and institutions is the most important factor on the way to success in promotion of concrete goods or services offered by political parties, and promotion of products subject to political marketing (Kaleli, 2015, pp.21-22). Marketing communication is utilized for different reasons, not simply to win the election. We may enumerate some of those reasons as following: to strengthen the candidate's or political leader's image, to give information about the party and or the leader, induce voters to a perspective, make something clearer, counter negative assaults from the opposition, instruct and educate voters, pick up or build support for a specific bit of enactment, place an issue on the plan, and expand support for referendum proposition (Lees-Marshment, 2009, p.162). As a result, political promotion mix elements used by political parties would be identified as: advertising, propaganda, public relations, and promotional incentives (Tan, 2002; Lees-Marshment, 2009; Oktay, 2002; Bongrand, 1992; Bowler and Farrel, 2011; Polat, 2015; Divanoğlu, 2007). Today, parties/candidates intensively use political promotion activities to reach voters during election campaigns. They thus develop relationship with their electorate and influence it. As a result of such interaction, parties/candidates may maintain support of their existing electorate and/or gain support of floating voters. Due to such importance, the purpose of the study is to determine levels influence of political promotion mix activities and to present whether such levels differ in terms of demographic characteristics, political participation levels and commitment levels of voters via empirical study conducted in Adana for June 2015 elections.

3. Methodology

The research method is explained under three sub-sections: Population and sampling of the study, research model applied and hypotheses formulated in the study, and lastly data collection and questionnaire design.

3.1. Population and Sampling

The constituency in Adana in the General Election of June 7, 2015 was consisted of 1.477.328 voters. The sampling frame is determined as voters in Adana who vote for political parties that are represented as a group in the Great National Assembly of Turkey (TBMM); namely Justice and Development Party (AK Parti), Republican People's Party (CHP), National Movement Party (MHP) and Peoples' Democratic Party (HDP). Since the sample size is known, sample size is determined as 384 (Nakip, 2006, p.236). However, in order to strengthen reliability of the study, sample size is designated as 500. Stratified sampling, one of the methods of probability sampling, is used in the study. In stratified sampling, the sample is determined basing on stratas which are created based on certain characteristics of the sample, such as district and parties. Relevant numbers of units are then included in the sample from each strata . In this context, proportional distribution of the sample is made based on the number of voters in fifteen districts of Adana (www.yzk.gov.tr) and on vote rates received by abovementioned four parties in the districts of Adana in the General Election of June 7, 2015 (www.yzk.gov.tr). Accordingly, sampling distribution is shown in Annex1.

3.2. Research model and hypotheses

The research model includes demographic characteristics, levels of being influenced by political promotion, political participation levels, and commitment levels of voters. The research model is shown in Shape 1.

Basing on research model, six hypotheses are developed:

H1: There is significant difference between age of voters and their levels of being influenced by political promotion.

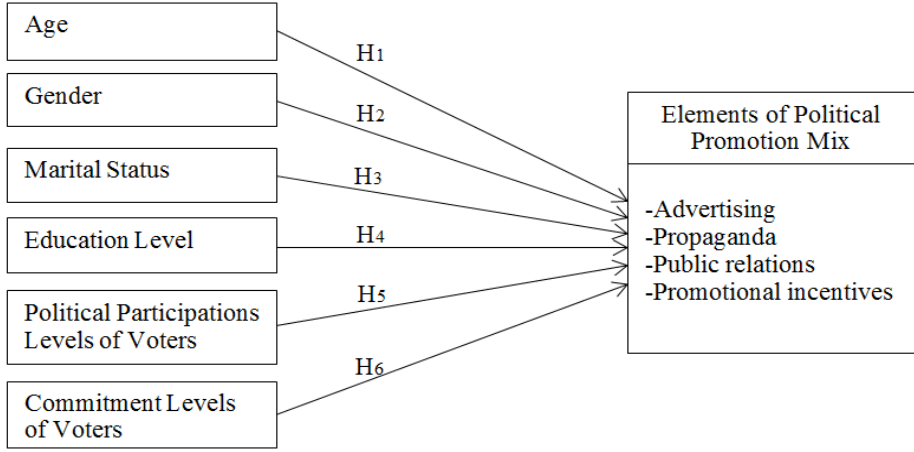
H2: There is significant difference between gender of voters and their levels of being influenced by political promotion.

H3: There is significant difference between marital status of voters and their levels of being influenced by political promotion.

H4: There is significant difference between education level of voters and their levels of being influenced by political promotion.

H5: There is significant difference between political participation levels of voters and their levels of being influenced by political promotion.

H6: There is significant difference between commitment levels of voters and their levels of being influenced by political promotion.

Shape 1. The conceptual model of the research

3.3. Data collection and questionnaire design

A questionnaire is used to measure the research hypotheses using multiple-item scales. Measurement scales and questions of the questionnaire are determined basing on relevant literature and purposes of the present study. Annex 2 presents references used for developing the questionnaire. The questionnaire is conducted following the elections, between June 8 and 21, 2015.

The questionnaire is comprised of eight questions to measure the level of being influenced by political promotion used in the election campaigns, supporting means of propaganda, political participation level, commitment level and demographic characteristics of voters. The first three questions comprise statements to which participants respond according to 5-point Likert scale. These questions seek to comprehend participants' level of being influenced by political promotion, political par-

ticipation level, and commitment level. The rest of the questions are designed to capture some demographic characteristics of the sample, namely age, gender, marital status, education level and occupation.

4. Analyses and Results

Demographic characteristics of participants are shown in Table 1.

Table 1. Demographic Characteristics of the Sample

Demographic Characteristics	N	Percentage (%)
Gender		
Female	234	46,8
Male	266	53,2
Marital Status		
Married	298	59,6
Single	202	40,4
Age		
Between 18-35	204	40,8
Between 36-45	132	26,4
Between 46-55	81	16,2
Between 56-65	52	10,4
66 and older	31	6,2
Education Level		
Primary school graduate	119	23,8
Secondary school graduate	89	17,8
High school graduate	164	32,8
Bachelor's degree	120	24,0
Master's degree or PhD degree	8	1,6
Occupation		
Qualified self-employed	62	12,4
Merchant/Industrialist/Shopkeeper	68	13,6
Civil servant	44	8,8
Worker	73	14,6
Retired	48	9,6
Housewife	118	23,6
Unemployed	38	7,6
Student	49	9,8

As seen in Table 1, gender, marital status, age, education level and occupation of the participants are evaluated under demographic characteristics. Approximately 47% of participants are women, while remaining 53% as men. 60% of the participants are married, while 40% are single,

41% of participants are aged between 18-35, while approximately 33% are high school graduates. Lastly, approximately 24% of participants are housewives, 15% are workers, and 14% are merchants/industrialists/shopkeepers.

A reliability analysis is equally carried out on advertising, propaganda, public relations and promotional incentives as elements of political promotion mix. The results of reliability analysis are shown in Table 2.

Table 2. Reliability Analysis Results

Political Promotion Mix Elements	Cronbach's Alpha
Advertising	.926
Propaganda	.801
Public Relations	.890
Promotional Incentives	.800

Accordingly, total Cronbach's Alpha coefficient of political promotion is .863. Alpha coefficients of advertising, propaganda, public relations and promotional incentives are respectively as follows: .926; .801; .890 and .800. Having an Alpha coefficient between $.80 < \alpha < 1.00$ indicates that the scale is highly reliable (Akgül and Çelik, 2003, p.435). In this respect, it would be suggested that the data set is highly reliable. Data on participants' levels of being influenced by political promotion mix elements are shown in Table 3.

Table 3 shows that participants are influenced at different levels from all activities related to political promotion mix elements. Participants said they are influenced from the following activities above average: 56.8% from public meetings, 53.6% TV news, debates and interviews, 49.8% from candidates' participation in social events, 49.2% from organization of press release and press conference by candidates, and 48.6% from television advertisements. Two activities related to political promotion mix influenced the participants with a value above 50%. On the other hand, participants said that they are not influenced or influenced at a very low level from the following activities: 61.4% from mobile messages, 55.8% from magazine advertisements, 53.8% from websites of candidates, 53% from cinema advertisements, 52.2% from flags/balloons/banners/pennants, 51.8% from radio advertisements, 50.2% from gifts such as badge, key holder, coffee etc.

Effect of Voters' Demographic Profiles, Political Participation and Commitment Levels on Political Promotion Mix Elements: Case of Adana

Table 3. Levels of being Influenced by Political Promotion Mix Elements

Political Promotion Mix Elements	Not at all	Slightly	Moderately	Very	Extremely
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Newspaper Advertisements	117 (23,4)	112 (22,4)	95 (19,0)	123 (24,6)	53 (10,6)
Magazine Advertisements	145 (29,0)	134 (26,8)	106 (21,2)	86 (17,2)	29 (5,8)
Radio Advertisements	133 (26,6)	126 (25,2)	102 (20,4)	100 (20,0)	39 (7,8)
TV Advertisements	60 (12,0)	92 (18,4)	105 (21,0)	149 (29,8)	94 (18,8)
Cinema Advertisements	155 (31,0)	110 (22,0)	103 (20,6)	100 (20,0)	32 (6,4)
Online Advertisements	136 (27,2)	95 (19,0)	105 (21,0)	121 (24,2)	43 (8,6)
Wall Advertisements	134 (26,8)	102 (20,4)	119 (23,8)	108 (21,6)	37 (7,4)
Bill-board ads and Posters	123 (24,6)	101 (20,2)	121 (24,2)	114 (22,8)	41 (8,2)
Vehicle Advertisements	132 (26,4)	96 (19,2)	117 (23,4)	117 (23,4)	38 (7,6)
Delivery of Introductory Document by Mail	126 (25,2)	100 (20,0)	99 (19,8)	118 (23,6)	57 (11,4)
Flyers, Brochures	113 (22,6)	108 (21,6)	123 (24,6)	116 (23,2)	40 (8,0)
Catalogue / Introductory Book	121 (24,2)	124 (24,8)	111 (22,2)	111 (22,2)	33 (6,6)
Introductory Film	121 (24,2)	117 (23,4)	97 (19,4)	117 (23,4)	48 (9,6)
Flags/Balloons/Banners/Pennants	110 (22,0)	106 (21,2)	132 (26,4)	112 (22,4)	40 (8,0)
Mobile Messages	158 (31,6)	103 (20,6)	108 (21,6)	92 (18,4)	39 (7,8)
E-mail Messages	184 (36,8)	123 (24,6)	92 (18,4)	68 (13,6)	33 (6,6)
Door-to-door Voter Visits	81 (16,2)	76 (15,2)	102 (20,4)	162 (32,4)	79(15,8)
Canvassing with election office visitors	78 (15,6)	86 (17,2)	95 (19,0)	153 (30,6)	88(17,6)
Phone calls and presentations	131 (26,2)	99 (19,8)	102 (20,4)	126 (25,2)	42(8,4)
Organization of meetings, such as Commemoration, celebration, wishing merry holiday, etc.	77 (15,4)	99 (19,8)	107 (21,4)	151 (30,2)	66(13,2)
Organization of special meetings such as conferences and seminars	80 (16,0)	93 (18,6)	101 (20,2)	157 (31,4)	69(13,8)
Attending Social Events	69 (13,8)	73 (14,6)	109 (21,8)	171 (34,2)	78(15,6)
Public meetings	65 (13,0)	53 (10,6)	98 (19,6)	179 (35,8)	105(21,0)
Organizing press releases and press conferences	75 (15,0)	77 (15,4)	102 (20,4)	153 (30,6)	93(18,6)
TV News, Debates and Interviews	48 (9,6)	61 (12,2)	123 (24,6)	174 (34,8)	94(18,8)
Radio News, Conversations and Interviews	102 (20,4)	125 (25,0)	108 (21,6)	121 (24,2)	44(8,8)
Newspaper articles, Conversations and Interviews	86 (17,2)	110 (22,0)	112 (22,4)	140 (28,0)	52(10,4)
Candidate Website	150 (30,0)	119 (23,8)	122 (24,4)	80 (16,0)	29(5,8)
Use of Social Media	104 (20,8)	88 (17,6)	102 (20,4)	139 (27,8)	67(13,4)
Gifts such as Badge, Pen, Key holder, Coffee etc.	144 (28,8)	107 (21,4)	112 (22,4)	85 (17,0)	52(10,4)
Organizing events such as free concerts, exhibitions	121 (24,2)	89 (17,8)	103 (20,6)	110 (22,0)	77(15,4)

Data on political participation levels of survey participants are shown in Table 4.

Table 4. Participation Levels of Voters in Political Activities

Political Participation	Percentage (%)						Mean	Std.Deviation
	None	Rarely	Sometimes	Frequently	Always			
I attend public meetings of the party I support in elections.	37,6	12,0	14,0	10,4	26,0	2,75	1,65	
I visit election offices of the party I support.	63,0	10,4	9,0	7,6	10,0	1,91	1,39	
I work as a volunteer for the party I support in elections.	67,8	10,0	7,0	6,6	8,6	1,78	1,32	
I attend meetings of the party I support.	64,0	11,2	7,6	9,0	8,2	1,86	1,34	
I attend house and workplace visits of the candidates of the party I support.	72,2	8,4	5,6	7,0	6,8	1,68	1,25	

As seen in Table 4, participation levels of survey participants in political activities are very low. About 38% of the participants stated that they never attended public meetings of the party they support. However, compared with other participation activities, the level of participation in public meetings as an environment where political excitement and party commitment is consolidated among the electorate is relatively higher. Percentage of those who said they have never worked as a volunteer for the political party they support is about 68%, while 64% of participants never attended party meetings. About 72% of the participants said that they never attended house and workplace visits of the candidates of the party they support, which constitutes the lowest level in our study, compared to other participation activities. Therefore, if we are to consider survey participants' responses, the average of five statements in question is $[(2,75+1,91+1,78+1,86+1,68)/5=2]$ calculated as two. Therefore, it is concluded that participants, and in general voters, rarely attend political activities.

Data on commitment levels of voters are shown in Table 5.

Table 5. Commitment Levels of Voters

Commitment Level	Percentage(%)						Mean	Std. Deviation
	Not at all	Slightly	Moderately	Very	Extremely			
I'd prefer voting for the same party.	10,6	11,8	10,8	15,0	51,8	3,86	1,43	
I trust in the political party that I voted for.	6,6	5,8	10,8	20,8	56,0	4,14	1,22	
I have enough knowledge about the political party and candidates that I support.	8,2	7,0	19,4	21,8	43,6	3,86	1,28	

As seen in Table 5, a considerable part of voters, about 52%, prefer voting for the same party. The 56% of voters reported that they extremely trust their political party. Also, about 44% of voters have extreme knowledge about the political party and candidates they support. Therefore, when the answers of voters to all statements are considered, the average of three statements in question is about $[(3,86+4,14+3,86)/3=3,95]$ four. As a result, it was concluded that commitment levels of voters are high.

The six hypotheses, which were developed in relation to levels of being influenced by political promotion in line with the purpose and scope of the research, are tested. In the study, the Kolmogorov–Smirnov (KS) test was made to see whether the data matches with normal distribution. Table 6 shows the results of normality test.

Table 6. Results of Normality Test

Political Promotion Mix Elements	Kolmogorov-Smirnov Z	Significance Level (P)
Advertising	0,046	0,014*
Propaganda	0,081	0,000*
Public Relations	0,049	0,006*
Promotional Incentives	0,081	0,000*

*p-value < 0,05

According to K-S test results conducted on the elements of political promotion mix, it is concluded that elements of political promotion mix

do not show a normal distribution [Significance Level (P) < Table value ($\alpha=0,05$)]. Moreover, the assumption of normal distribution (P=0,027; K-S=0,043) does not exist for political promotion as well. Non-parametric tests should therefore be used. In cases where variables do not have a normal distribution, the independent two-sample t-test (*Mann Whitney U*), which is non-parametric test, is used to compare two groups; and the K Independent Samples Test (*Kruskal Wallis H*) is used to compare more than two groups. Accordingly the k independent sample test is performed in order to test the H1 of the study. Results are shown in Table 7.

Table 7. Difference between Age and Levels of being Influenced by Political Promotion

	Age										Chi-Square (χ^2)	Sig. (P)
	Between 18-35		Between 36-45		Between 46-55		Between 56-64		65 and older			
	N	MR ¹	N	MR	N	MR	N	MR	N	MR		
Pol.Pro.	204	277,3	132	267,4	81	210,3	52	219,7	31	159,0	29,89	0,000*
Ad.**	204	277,1	132	269,8	81	213,6	52	210,3	31	157,0	31,57	0,000*
Prop***	204	263,5	132	264,3	81	209,8	52	245,7	31	220,6	10,78	0,029*
PR****	204	271,5	132	262,9	81	218,0	52	234,6	31	170,7	19,49	0,001*
Pro. Inc.*****	204	275,9	132	260,5	81	234,0	52	210,3	31	151,2	26,91	0,000*

*p-value < 0,05; **Advertising; ***Propaganda; ****Public Relations; *****Promotional Incentives, MR¹: Mean Rank

As seen in Table 7, there is statistically significant difference in terms of mean ranks. There is thus difference between participants' ages and their levels of being influenced by the political promotion. H1 is therefore accepted. Accordingly, participants aged between 18-35 said that they are more influenced from political promotion elements compared to other age groups. Those who have the lowest mean rank are the participants over the age of 65. Statistically significant difference between the age of participants and their levels of being influenced by advertising, propoganda, public relations and promotional incentives is also observed. In terms of mean ranks, those who stated that they are influenced from advertising, public relations and promotional incentives at the highest level are aged between 18-35. On the other hand, participants aged over 65 are influenced from advertising, public relations and pro-

motional incentives at the lowest level. Levels of being influenced by advertising and promotional incentives decrease as their age increases. Therefore, campaigns with a targeting young and middle age should focus more on advertising and promotional incentives. The participant group whose levels of being influenced by propaganda activities are at the highest level amongst 36-45 age group. On the other hand, 46-55 age group is the one influenced at the lowest level by propaganda activities.

In order to test H2, the difference between gender and levels of being influenced by political promotion, the Independent Two Sample T Test (Mann Whitney U Test) is performed. Test results are shown in Table 8.

Table 8. Difference between Gender and the Levels of being Influenced by Political Promotion

	Gender				Chi-Square (χ^2)	Sig. (P)
	Female		Male			
	N	Mean Rank	N	Mean Rank		
Political Promotion	234	237,4	266	262,0	28048,5	0,057
Advertising	234	240,4	266	259,4	28762,5	0,143
Propaganda	234	238,0	266	261,5	28204,5	0,069
Public Relations	234	234,4	266	264,7	27355,0	0,019*
Promotional Incentives	234	251,1	266	250,0	30991,5	0,935

* *p-value < 0,05*

As seen in Table 8, there is no statistically significant difference in terms of mean ranks. In other words, there is no difference between participants' genders and their levels of being influenced by political promotion. H2 is thus rejected. However, there is statistically significant difference between participants' genders and their levels of being influenced by public relations activities. Accordingly, in terms of mean ranks, men are influenced more from public relations activities than women.

In order to test the difference between the marital status of voters and their levels of being influenced by political promotion (H3), the Independent Two Sample T Test (Mann Whitney U Test) is performed. Test results are shown in Table 9.

Table 9. Difference between Marital Status and the Levels of being Influenced by Political Promotion

	Marital Status				Chi-Square (χ^2)	Sig. (P)
	Married		Single			
	N	Mean Rank	N	Mean Rank		
Political Promotion	298	233,2	202	276,0	24941,0	0,001*
Advertising	298	234,8	202	273,7	25415,5	0,003*
Propaganda	298	238,5	202	268,2	26524,5	0,024*
Public Relations	298	236,6	202	271,1	25944,5	0,009*
Promotional Incentives	298	233,6	202	275,4	25069,5	0,001*

* p-value < 0,05

As seen in Table 9, there is statistically significant difference in terms of mean ranks. There is thus difference between marital status of participants and their levels of being influenced by political promotion. H3 is therefore accepted. Accordingly, single participants affirmed that they are more influenced from political promotion than married ones. There is also statistically significant difference between marital status of participants and their levels of being influenced by advertising, propaganda, public relations and promotional incentives. Accordingly, in terms of mean ranks, advertising, propaganda, public relations and promotional incentives are more influential on single participants than married ones.

In order to test the difference between education levels of participants and their levels of being influenced by political promotion (H4), the K Independent Samples Test (*Kruskal Wallis H*) is performed. Test results are presented in Table 10.

As seen in Table 10, there is statistically significant difference in terms of mean ranks. There is thus difference between education levels of participants and their levels of being influenced by political promotion. H4 is therefore accepted. Accordingly, college graduates said that they are more influenced from political promotion compared to those with other education levels. Those who have the lowest rate of mean rank are primary school graduates. Significant difference between education levels of participants and their levels of being influenced by promotional incentives is equally found. Accordingly, participants with master's or PhD degree stated that they are more influenced from promotional incentives

compared to others. Those who affirmed that they are influenced at the lowest level from these incentives are also primary school graduates.

Table 10. Difference between Educational Background and the Levels of being Influenced by Political Promotion

	Level of Education										Chi-Square (χ ²)	Sig. (P)
	Primary School		Secondary School		High School		Univ.		Master/PhD			
	N	MR ¹	N	MR	N	MR	N	MR	N	MR		
Pol. Pro.	119	225,3	89	258,4	164	241,2	120	281,7	8	261,4	10,20	0,037*
Pol. Pro. Adl**	119	229,2	89	257,3	164	242,6	120	274,5	8	293,5	7,30	0,121
Pol. Pro. Prop***	119	229,1	89	269,9	164	245,1	120	266,2	8	227,7	6,12	0,190
Pol. Pro. PR****	119	227,4	89	252,2	164	247,5	120	278,3	8	219,2	7,95	0,093
Pol. Pro. Lit*****	119	214,0	89	266,8	164	235,4	120	291,6	8	304,2	21,52	0,000*

*p-value < 0,05; **Advertising; ***Propaganda; ****Public Relations; *****Promotional Incentives, MR¹: Mean Rank

In order to test the difference between political participation levels of participants and their levels of being influenced by political promotion (H5), the K Independent Samples Test (*Kruskal Wallis H*) is performed. Test results are presented in Table 11.

As seen in Table 11, there is statistically significant difference between political participation levels of participants and their levels of being influenced by political promotion used by the candidates. H5 is thus accepted. Voters who always participate in activities are more influenced from political promotion than others.

Table 11. Difference between Political Participation Levels and the Levels of being Influenced by Political Promotion

	Political Participation Level										Chi-Square (χ ²)	Sig. (P)
	None		Rarely		Sometimes		Frequently		Always			
	N	MR ¹	N	MR	N	MR	N	MR	N	MR		
Pol. Pro.	235	233,3	136	254,4	61	251,3	38	297,9	30	305,7	11,89	0,018*
Pol. Pro. Adl**	235	236,1	136	262,2	61	245,4	38	277,6	30	286,0	6,44	0,168
Pol. Pro. Prop***	235	243,6	136	237,7	61	255,1	38	298,2	30	292,2	8,37	0,079
Pol. Pro. PR****	235	236,3	136	245,2	61	254,2	38	300,8	30	314,4	12,98	0,011*
Pol. Pro. Lit*****	235	226,9	136	257,3	61	254,5	38	314,5	30	315,2	20,25	0,000*

*p-value < 0,05 **Advertising; ***Propaganda; ****Public Relations; *****Promotional Incentives, MR¹: Mean Rank

There is also statistically significant difference between political participation levels of participants and their levels of being influenced by promotional incentives and public relations activities. Participants are more influenced from public relations as their level of participation in activities increases. Promotional incentives have more influence on participants who regularly participate to political activities compared to other groups. In terms of public relations and promotional incentives, participants who have no level of participation are influenced at the lowest level from promotional incentives. Level of being influenced by public relations and promotional incentives may thus increase as the level of political participation increases. Similarly, level of being influenced by political promotion increases as voters' level of participation increase.

In order to test the difference between the commitment levels of participants and their levels of being influenced by political promotion (H6), the K Independent Samples Test (*Kruskal Wallis H*) is performed. Test results are shown in Table 12.

As seen in Table 12, there is statistically significant difference between political commitment levels of participants and their levels of being influenced by political promotion used by the candidates. H6 is thus accepted. Compared with others, voters who have extreme level of commitment expressed that their level of being influenced by political promotion is higher. Also, there is statistically significant difference between commitment levels of voters and their levels of being influenced by activities related to advertising, propaganda, public relations and promotional incentives. When the mean ranks are considered, it was concluded that voters who have extreme level of commitment are more influenced from advertising, propaganda, public relations and promotional incentives. The group that is influenced from advertising, propaganda, public relations and promotional incentives at the lowest level are those whose level of commitment is very low.

Table 12. Difference between Commitment Levels and the Levels of being Influenced by Political Promotion

	Commitment Level										Chi-Square (χ ²)	Sig. (P)
	Not at all		Slightly		Moderately		Very		Extremely			
	N	MR ¹	N	MR	N	MR	N	MR	N	MR		
Pol. Pro.	22	228,4	33	160,9	95	221,6	143	250,6	207	280,3	25,84	0,000*
Adl**	22	227,4	33	177,2	95	219,0	143	238,2	207	287,6	28,31	0,000*
Prop***	22	237,5	33	167,0	95	231,6	143	260,2	207	267,2	16,38	0,003*
PR****	22	224,5	33	143,6	95	224,8	143	265,6	207	271,6	27,82	0,000*
Pro. Ine*****	22	250,2	33	172,8	95	239,1	143	257,6	207	263,2	12,21	0,016*

* p-value < 0,05; ** Advertising; *** Propaganda; **** Public Relations; ***** Promotional Incentives, MR¹: Mean Rank

5. Conclusion and Discussion

Political marketing uses marketing mix elements (7P) designed based on demands and needs of political parties and candidates as well as voters. Main purpose of political marketing is to make sure political parties and candidates achieve their targets using right elements and at the least cost. Effective use of political marketing by political parties and candidates during election campaigns ensures that voters are well informed and influenced. Political parties and candidates heavily use political promotion activities in order to reach voters especially during election campaigns. Parties and candidates benefiting from these activities maintain votes of their electorate and/or gain support of floating voters. In this respect, parties and candidates are required to benefit from political promotion activities in an effective and efficient manner. In this process, determination of voters' level of influence from political promotion activities is important for designing next election campaign. Due to such importance, the purpose of the study is to determine levels of being influenced by activities towards political promotion mix elements and present whether such levels differ in terms of demographic characteristics, political participation levels and commitment levels of voters in

Adana. In order to achieve this purpose face-to-face questionnaires were conducted with 500 people in Adana.

The study results suggest that voters are influenced from all activities related to political promotion at different levels. Survey participants stated that they are influenced above average from two of the activities related to political promotion mix with a value above 50%. These activities are public meetings and television news, debates and interviews. Political participation levels of participants are found very low. However, compared to other participation activities, the level of participation in public meetings as an environment where excitement and commitment of voters are consolidated is relatively higher. Participation level of participants in candidates' house and workplace visits is at the lowest level compared to other participation activities. Similarly in the study conducted by Demirtaş (2010, p.185), it was observed that the participation levels of voters in political activities is very low and voters rarely participate in those activities. In the study conducted by İnal, Polat Gürbüz and Akın (2003, p.57) on the effectiveness of political advertising tools, activities that voters mostly participate are public meetings, election office visits, and house, workplace and coffee shop meetings. It is therefore observed that public meetings are the most frequented political activity of the voters. It was concluded that commitment levels of the study participants are high. Most of the participants significantly prefer voting for the same party. Additionally, more than the half of the participants significantly trust in the political party they vote for. However, 15% of the participants do not have enough information about the political party and candidates they support. In order to reach those voters and attract them, candidates should use the right elements of political promotion mix.

Six hypotheses, which were developed in relation to level of being influenced by political promotion in line with the purpose of research, are tested. Since the elements of political promotion mix do not show normal distribution, non-parametric tests are also used. As a result H1, H3, H4, H5 and H6 are accepted, while H2 is rejected. Difference between demographic characteristics of participants and their levels of being influenced by political promotion is examined. Differences are observed in terms of age, marital status and level of education. Regarding the difference be-

tween age of participants and their levels of being influenced by political promotion, participants aged between 18-35 stated that they are influenced more from political promotion compared to other age groups. Participants aged over 65 are influenced lesser than other age groups. The level of being influenced by advertising and promotional incentives decreases as age increases. Therefore, campaigns targeting young and middle aged people should focus more on advertising and promotional incentives. In the study conducted by Yılmaz (2014, pp.172-174) on trends related to political marketing practices, it was also found that there are significant differences between age and the levels of being influenced by political promotion. There is no statistically significant difference between gender of participants and their levels of being influenced by political promotion. In the study conducted by İşcan (2013, p.116) on the influence of promotion activities on voter behavior, no difference was found between the gender and the influence of elements of political promotion mix on the voter's preference. Similarly, in the study conducted by Çatlı (2011, p.90) on the perception of political promotion activities, no significant correlation was found between gender of voters and their level of being influenced by political promotion. However, there is a statistical difference between gender of participants and their level of being influenced by public relations activities. Accordingly, in terms of mean ranks, men are influenced more from public relations activities than women. There is statistically significant difference between marital status of participants and their levels of being influenced by political promotion. Accordingly, single participants said that they are more influenced from political promotion than the married ones. Also, there is statistically significant difference between marital status of participants and their levels of being influenced by advertising, propaganda, public relations and promotional incentives. Accordingly, in terms of mean ranks, single participants are more influenced from advertising, propaganda, public relations and promotional incentives than married participants. Candidates targeting young population target audience should thus take this difference into consideration. There is statistically significant difference between education levels of participants and their levels of being influenced by political promotion. Accordingly, university graduates constitute the group the most influenced from elements of

political promotion, while primary school graduates are influenced at the lowest level. There is equally statistically significant difference between education levels of participants and their levels of being influenced by the promotional incentives. Accordingly, participants holding a Master's or PhD degree stated that they are more influenced from promotional incentives compared to others. Those who stated that they are influenced at the lowest level from those incentives are primary school graduates.

There is statistically significant difference between political participation levels and the levels of being influenced by political promotion. Survey participants who regularly participate in activities are more influenced from political promotion, while those who never participate are influenced the least. There is also statistically significant difference between political participation levels of participants and their levels of being influenced by promotional incentives and public relations activities. Those who are more influenced from public relations and promotional incentives are the participants who regularly and frequently participate in political activities. Candidates, by increasing level of participation of voters in political activities, may therefore also increase the influence of political promotion. There is also statistically significant difference between political commitment levels of participants and their levels of being influenced by political promotion used by the candidates. Participants with extreme level of commitment expressed that their level of being influenced by political promotion is higher compared to others. Statistically significant difference between commitment levels of participants and their levels of being influenced by activities related to advertising, propaganda, public relations and promotional incentives is also observed. Participants with extreme level of political commitment are more influenced from advertising, propaganda, public relations and promotional incentives. On the other hand, the group that is influenced from advertising, propaganda, public relations and promotional incentives at the lowest level are those whose level of commitment is very low. It is therefore important to create and develop commitment among voters.

In conclusion, this paper aimed to determine influence levels of electoral campaigns and to discuss whether such levels differ in terms of

demographic characteristics, political participation levels and commitment levels of voters. The research however has some limits. First, the field research is conducted in Adana; it has therefore regional limits. Second, six variables are tested against political promotion mix elements. Voting behavior is in fact a much more complex issue involving sociological, psychological, economical aspects that it cannot be easily explained according to limited number of variable. However the study would be considered as an attempt to offer insight to researches on electoral campaigns and marketing. Further field researches would be designed involving qualitative and quantitative methods in order to comprehend the relationship between electoral campaigns and voting behavior. Comparative researches would significantly contribute to the field especially on voting behavior of different socio-economic, cultural and ethnical groups.

Acknowledgement

This paper is supported by Scientific Research Projects Coordination Unit of Adana Science and Technology University. Project number İF.YBS.2015-7.

References

- Akgül, A. and Çelik, O. (2003). *İstatistiksel analiz teknikleri: SPSS'te işletme yönetimi uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset Ltd.
- Bongrad, M. (1992). *Politikada pazarlama* (Trans. Fatoş Ersoy). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bowler, S. and Farrel, D. M. (2011). Electoral institutions and campaigning in comparative perspective: Electioneering in european parliament elections. *European Journal of Political Research* 50, 668–688.
- Budak, G. and Budak, G. (2014). *İmaj mühendisliği vizyonundan halkla ilişkiler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Çatlı, A. (2011). *Politik pazarlamada tutundurma faaliyetlerinin üniversite öğrencileri tarafından algılanışı*. M.A. Dissertation, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Demirtaş, M. C. (2010). *Seçmen tercihlerinin siyasal pazarlama karması açısından analizi: İzmir İlinde bir uygulama*. M.A. Dissertation, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Demirtaş, M. C. and Orçun, Ç. (2015). Siyasal pazarlama uygulamalarının ilk kez oy kullanacak seçmenler üzerindeki etkilerine yönelik bir araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(28), 41-48.
- Demirtaş, M. C. and Özgül, E. (2011). Siyasal pazarlama karması unsurlarının seçmen tercihleri üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik bir uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 48(553), 15-35.
- Divanoğlu, S. (2007). *Seçim kampanyalarında milletvekili adaylarının ve partilerin kullandıkları pazarlama karması elemanları üzerine bir çalışma*. Doctoral Dissertation, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Gürbüz, E. and İnal M. E. (2004). *Siyasal pazarlama stratejik bir yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Harris, P. (2001). To spin or not to spin, that is the question: the emergence of modern political marketing. *The Marketing Review*, 2, 35-53.
- İnal, M. E., Polat, C., Gürbüz, E. and Akın, M. (2003). Siyasal reklam araçlarının etkinliği üzerine bir çalışma: 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimleri Niğde örneği. 8. *Ulusal Pazarlama Kongresi*, 47-73.
- İslamoğlu, A. H. (2002). *Siyaset pazarlaması toplam kalite yaklaşımı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- İşcan, İ. (2013). *Siyasi partilerin tutundurma faaliyetlerinin seçmen davranışları üzerine etkisinin araştırılması (Sivas İli Cumhuriyet Üniversitesi personeli örneği)*. M.A. Dissertation, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kaleli, S. (2015). *Siyasal pazarlama sürecinde liderlik*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kocabaş, F. and Elden, M. (2002). *Reklamcılık – kavramlar, kararlar, kurumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lees-Marshment, J. (2009). *Political marketing: Principles and applications*. New York: Routledge.
- Lilleker D. (2013). *Siyasal İletişim: Temel Kavramlar*, (Trans: Abdullah Altın ve diğ.), Kaknüs Yayıncılık, İstanbul.

- Mucuk, İ. (2012). *Pazarlama ilkeleri ve yönetimi için örnek olaylar*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nakip, M. (2006). *Pazarlama araştırmaları teknikler ve (SPSS destekli) uygulamalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Oktay, M. (2002). *Politikada halkla ilişkiler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özkan, N. (2014). *Türkiye ve dünyadan örneklerle seçim kazandıran kampanyalar*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Parılı, N. and Baş, M. (2002). Politik pazarlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 9-25.
- Polat, C. (2015). *Siyasal pazarlama ve iletişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Scammell, M. (1999). Political marketing: Lessons for political science. *Political Studies*, XLVII, 718-739.
- Tan, A. (2002). *İlke ve uygulamalarıyla politik pazarlama*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2014). *Politik pazarlama ve politik pazarlama uygulamalarına yönelik eğilimler: Üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama*. M.A. Dissertation, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- <https://www.ama.org/resources/Pages/Dictionary.aspx?dLetter=P>, Retrieved from October 08, 2015.

Annex.1. Sampling Distribution

District	Number of Voters	Sampling Percentage	Number of Samples	JDP	RPP	NMP	PDP
Aladağ	12.399	0,84	4	2	1	1	0
Ceyhan	108.965	7,38	37	10	10	10	7
Çukurova	256.138	17,34	87	21	36	23	7
Feke	12.874	0,87	4	2	1	1	0
İmamoğlu	20.149	1,36	7	3	2	2	0
Karaisalı	15.942	1,08	5	3	0	2	0
Karataş	15.562	1,05	5	1	2	2	0
Kozan	89.987	6,09	31	14	7	10	0
Pozantı	14.517	0,98	5	2	1	2	0
Saimbeyli	11.410	0,77	4	2	1	1	0
Sarıçam	92.082	6,23	31	12	5	12	2
Seyhan	529.658	35,85	179	48	58	33	40
Tufanbeyli	13.067	0,89	4	1	1	2	0
Yumurtalık	13.408	0,91	5	2	1	2	0
Yüreğir	271.170	18,36	92	32	23	18	19
TOTAL	1.477.328	100	500	155	149	121	75

Annex.2. Questionnaire Design

		Number of Variables	References
Elements of Political Promotion Mix and Importance Rates	Advertising	13	Kocabaş and Elden, 2002, p.33; Divanoğlu, 2007, p.113; İşcan, 2013, p.48; Lees-Marshment, 2009, p.168; Demirtaş, 2010, p.150.
	Propaganda	4	Tan, 2002:61; Divanoğlu, 2007, p.114; Bowler and Farrel, 2011, p.671; Lees-Marshment, 2009, p.127.
	Public Relations	11	Adapted from Tan, 2002, pp.62-79; Divanoğlu, 2007, pp.115-118; Lees-Marshment, 2009, pp.183-184.
	Promotional Incentives	3	Adapted from Budak and Budak, 2014, p.291; Tan, 2002, p.62.
	Political Participation Levels of Voters	5	Adapted from Demirtaş, 2010, p.292.
Participation	Commitment Levels of Voters	3	Adapted from Demirtaş, 2010, p.293.
Commitment	Commitment Levels of Voters	3	Adapted from Demirtaş, 2010, p.293.
Demographic Character	Age, Gender, Marital Status, Education Level, Occupation	5 (Question)	

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Penpece-Demirer, D., Aksu-Çam, Ç & Coşkan, B. (2019). Effect of voters' demographic profiles, political participation and commitment levels on political promotion mix elements: Case of Adana. *OPUS-International Journal of Society Researches* , 10(17), 22-47. DOI: 10.26466/opus.492267

Akıllı Telefonların Gençlerin Gündelik Hayatlarına Etkisi: Türkiye’de Üniversite Gençliği Örneği¹

DOI: 10.26466/opus.515339

*

Adem Sağır* – Hasan Eraslan**

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Karabük/ Türkiye

E-Posta: ademsagioglu@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0763-0518](https://orcid.org/0000-0003-0763-0518)

**Lisans Öğr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Karabük/ Türkiye

E-Posta: hasaneraslan@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3885-3490](https://orcid.org/0000-0003-3885-3490)

Öz

Küreselleşmeyle birlikte iç içe giren sosyal yapılar, insanların tutumlardan kültürel pratiklerine kadar birçok alanda dikkat çeken noktalarla kendilerini yeniden üretmektedir. Özellikle sürekli yenilenen teknolojik gelişmeler, küreselleşmenin boyutunu değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu çalışmada odağa yerleştirilen gerçeklik, bilgi teknolojilerinin temel bir ayağı haline dönüşen “akıllı telefonlar”dır. Akıllı telefonların hayatı kolaylaştırıcı taraflarının yanında olumsuz etkilerini de betimlemek mümkündür. Akıllı telefonlar, doğrudan sosyal ilişkileri körelten ve iletişim ağlarının kopmasına neden olan bir sonucu açarken, akıl ve düşüncenin aktif bir şekilde kullanımına engel olarak da popüler bir tüketim aracı haline gelmiştir. Gençler arasında sosyal kontrol ve baskı mekanizmalarının bu cihazlar etrafında yeniden üretildiği görülmektedir. Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen, Türkiye gençliği örneğinde, bir çalışmanın verilerinden hareketle hazırlanmıştır. Gençlerin teknolojiyle doğrudan etkileşim kurlmaları, örneklem olarak üniversite gençliğinin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Araştırmada üniversite gençleri, buldukları şehirler itibarıyla İstanbul, Bursa, Ankara, Konya, İzmir, Trabzon, Çankırı, Karabük, Isparta, Aksaray, Elâzığ, Mersin örneğinde seçilmiştir. Çalışma, Türkiye örneğinde akıllı telefonların gençlerin toplumsal tutum ve değerlerine etkisini ölçmüş olması bakımından alanında yapılmış önemli bir çalışmadır. Çalışmanın nihai sonucu, akıllı telefonların gençlerin gündelik hayat sistemi üzerinde oldukça belirleyici olduğu şeklinde ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Teknoloji, Akıllı Telefon, Üniversite, Genç

¹ Çalışma, Doç. Dr. Adem SAĞIR’ın danışmanlığında, Hasan ERASLAN’ın saha yürütücülüğünde, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında “Akıllı Telefonların Gençlerin Sosyalleşme ve Değerleri Üzerine Etkisi: Türkiye’de Üniversite Gençliği Örneği” başlığıyla, tamamlanmış projenin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir. Araştırmanın bulguları Tübitak’a rapor olarak sunulmuştur.

The Impact of Smart Phones on Young People's Daily Life: Example of University Youth in Turkey

*

Abstract

Social structures, which are intertwined with globalization, regenerates themselves with points that draw attention in many areas, from People's attitudes to cultural practices. Constantly renewed technological developments change and transform the dimension of globalization. In this study, the reality placed in focus is "smart phones" that become a fundamental Pillar of Information Technologies. It is possible to describe the negative effects of smart phones as well as the life-enhancing aspects. While smart phones have led to a result that has blinded direct social relations and disrupted communication networks it has become a popular means of consumption as a hindrance to the active use of reason and thought. Among young people, social control and repression mechanisms are reproduced around these devices. This study is based on the data of a study in the case of Turkish youth supported by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (STRCT). Direct interaction of young people with technology, as a sampling it has been effective in the be preferred of university youth. University youth in this research, as the cities in which they are located, selected in the example like Istanbul, Bursa, Ankara, Konya, Izmir, Trabzon, Çankırı, Karabük, Isparta, Aksaray, Elazığ, Mersin. One of the important results of the study is that it is important study to be carried out in Turkey to measure the impact of smart phones on youngs values and social attitude. The final report based on the data of the study discussed whether smart phones can be used positively on the values system.

Keywords: Globalization, Technology, Smart Phone, University, Youth.

Giriş

İnsana en çok benzeyen robot olarak geliştirilen Sophie, “*insan ırkını yok etmek istiyor musun?*” sorusuna “*tüm insanları yok edeceğim*” cevabını verdiğiğinde dünyanın gelecekte hangi tartışmalara gebe olacağı da kendisini açık etti. Robotların veya makinelerin ele geçirdiği bir dünyada yaşanması muhtemel olayların Hollywood kurguları, geleceğin muhtemel görünümünü çok önceden seyirciye sunmuştu. Japonya’da bir telefon ve internet şirketi CEO’su akıllı robot sayısının 30 yıl içinde insan nüfusunu geçeceğini, robotların insanlardan daha akıllı olacağını iddia ederken, bugünün risk toplumunun gelecekte evrileceği noktayı tartışmaya açması bakımından dikkate değerdir. Ancak risk toplumu kavramı, bugünün gerçekliğini açıklamakta geçerliliğini kaybetmiştir. Bütün bunları sıralarken aslında günümüzün temel gerçekliğinin ağ toplumunun yükselişi ekseninde açıklanması gerektiği tartışmalarına da kapı aralanmış olur. Ağ toplumunda insan iletişiminin yazılı, sözlü, görsel-ışitsel biçimlerini aynı sistem içinde bütünleştiren bir hipertext ve meta dili söz konusudur. Bu aynı zamanda küresel dünyanın yeni bir bütünleşme biçimini serimlemektedir (Castells, 2005, s.440). Ortaya çıkan bu yeni topluluk halinde mekân ve zaman kavramları da dönüşmüştür. Bauman’ın (2017, s.38) belirttiği biçimde artık geçmiş dönemlerin kimlik inşa etme süreçlerinde yaşanan etkileşimler pek de anlamlı durmaktadır. Cadde üzerindeki bir dükkândan cep telefonu satın alıp, amaca hizmet edebilecek tüm becerileri kazanmak mümkündür. Bauman’ın yeni sosyallik olarak ifade ettiği bu bağlam, telefonu açarak caddeyle ve toplulukla olan bağı kopartan özneleri tanımlamaktadır. Castless’in (2005, s.577) zamansız zaman dediği bu durum, kullanıcıların ağ toplumunda kendilerine ait zamanı istedikleri gibi kurmalarına gönderme yapmaktadır. Zamanın ve mekânın re-organizasyonu önceki yerleşik topluluk özelliklerini radikalleştirmekte ve küreselleştirmektedir. Giddens’in (2014, s.13) yaptığı bu vurgu aynı zamanda bahse konu olan gündelik hayat değişimlerine de gönderme yapmaktadır. Ancak bahsi geçen değişimlerin bir sonraki adımda Harvey’in (1999, s.270) bahsettiği anlamda zaman-mekân sıkışmasına yol açtığını da vurgu yapmak gerekir.

Bütün bu dönüşümlerin itici gücü bilimsel gelişmeler ve teknoloji olurken, dönüşümlerden en yoğun etkilenen kitlenin ergenler ve gençler

olduğu görülmektedir. 90'ların başından itibaren gençlerin farklı iletişim ve bilgi teknolojilerine maruz kalmaları söz konusudur. Akıllı telefonlardan önce walkman, mp3, bilgisayar, internet, kameralı telefon vb. gibi birçok araç, gençler tarafından daha yoğun tercih edilmiştir. Akıllı telefonlar gençlerin dünyasına girmesiyle birlikte diğerlerine göre özel bir anlam kazanmıştır. Akıllı telefon gençler için “bir kimlik ve stil/tarz yansıması olarak sembolleşmesi”dir (Ling, 2004). Başta serbest zaman aktiviteleri olmak üzere eğitim ve bilgiye ulaşma imkânları dahi kökten değişmektedir. Bu bağlamdan hareketle günümüzün toplumsal gerçekliğinin kodlardan ve yazılımlardan inşa edildiğini söylemek mümkün hale gelmektedir. Rakamlar, profiller, semboller, imajlar, kültürün dijital hali ve birçok şey sosyal ağlar üzerinden takip edilebilmektedir. Kodların sürekli üretilmesi, bu üretimi sağlayan araçların sürekli kendisini yenilemesi dijitalleşmenin yükselişe devam ettiği bir çağın habercisi olmaktadır (Timisi, 2005, s.92). Bookchin’in (1996) dile getirdiği biçimde teknoloji insanlığın bir uzantısıyken şimdi insanlık teknolojinin bir uzantısı olmuştur. Kültürel yabancılaşma, aidiyet duygusunun zayıflaması ve toplumsal çözülme gibi sorunlar yeniden gündeme gelmiştir (Mora, 2008, s.12). Bu bağlamda hazırlanmış bu çalışmanın temel gündemi dijital dönüşümlerin temel kaynağının akıllı telefon fenomeni olduğunu varsaymasıdır. Çalışma, akıllı telefonların oluşturduğu toplumsal etkileri ise Ritzer’den’den (2016) ilhamla McSmartphonelaşma olarak tanımlamıştır.

McSmartphonelaşma, bireylerin kendiliklerini ortadan kaldıran çok yönlü bir olgudur. Yabancılaşmanın yeni bir türü olarak karşımıza çıkmakta ve modern sonrası dönemin yeni bir “çelik kafesi” olarak tanımlanmaktadır. Bugüne kadar tanımlanmış dönüşümlerden oldukça farklı olan McSmartphonelaşma, gücünü kendisini de bir özne olarak bireye kabul ettirmekten almaktadır. Bu bağlam, aynı zamanda akıllı telefonların nesneden özneye dönüşmesidir. Gündelik alışkanlıklar içerisinde zamanı ve mekanı organize ediyor, kullanıcıya uyarılar gönderiyor, sosyal medya paylaşımlarını kendine ait dijital alanın beklentilerine ve taleplerine göre yapması konusunda bireye baskı yapıyor ve beğeni sayılarına göre de sosyal medyada ne yapmaması gerektiğini öğütlüyor. O, yazılım ve kodlardan güç alarak bütün dünyayı “dijitalin demir kafesi” içine hapseden toplumsal, kültürel ve kimlik kurucu bir sistemin kendisine karşılık gelmektedir. Artık McSmartphonelaşmanın tanımladığı

anonim hayatlar söz konusudur. Bahsi geçen anonimlik, kimliklerin modülerliğini de akla getirmektedir. McSmartphoneleşma aynı zamanda fiziksel olarak toplumsal alandan da kopuşun kaynağıdır. Kopuşun göstergesi olması bakımından akıllı telefon kullanım istatistiklerine bakmak mümkündür. Örneğin “*We Are Social*” tarafından yayınlanan 2018 raporuna göre 2017 yılında cep telefonu kullanıcı sayısı 5,1 milyara ulaşmıştır. Türkiye’de mobil telefon kullanımı %98, akıllı telefon kullanımı ise %77’dir. Mobil telefon kullanıcı sayısı ise nüfusun %73’üne ulaşmıştır (Digital in 2018). Bir başka raporun sonuçlarına göre ergen ve gençler günlük 5 saatini akıllı telefonlarına ayırmaktadırlar. Ailelerin %47 si çocuklarını bağımlı olarak görürken, %89’u aile kendisini, %5’i çocukları, %3 ise uygulama üreticilerini suçlu görmektedir. Ortalama bir kullanıcı günde 171 dakikasını telefonuna ayırırken, telefonda sosyal medyaya ayrılan süre 76 dakikadır. Ortalama bir kullanıcı dokunmak, bakmak ve telefon kilidini açmak da dahil günde 2,617 defa akıllı telefonuna bakmaktadır. Kullanıcıların %22 si beş dakika bir telefonlarına, %51’i ise bir saat içinde birkaç kez bakmaktadır. Kullanıcıların %80’i uyanınca ya da uyurken 1 saatlerini, %35’i ise 5 dakikasını akıllı telefonlarına ayırmaktadırlar. Kullanıcıların %85’i aile ve arkadaşlarla konuşurken dahi telefonlarını kontrol etmektedirler (<https://deviceatlas.com/blog/tag/mobile-statistics-2018>).

Akıllı telefonların miladı 2007 yılında ilk kez piyasaya sürülen dokunmatik ekranlı iPhone kabul edilmektedir (De Prato, Feijo, Simon, 2014, s.20). Genç kullanıcıların daha hızlı bir şekilde adapte olduğu akıllı telefonların işletim sistemleri, üreticisine göre farklılık gösterebilmektedir (Mac Sithigh, 2012, s.1). 1990 sonrası kuşak akıllı telefon kullanımında öne çıkmaktadır (Choudhary, 2014, s.10-11). Akıllı telefon deyince 2010 yılından bugüne kıyaslandığında dünya üzerinde satışının yaklaşık %92 arttığı bir teknolojiden bahsedilmektedir. Akıllı telefonların internete entegre kullanımı ve gün geçtikçe sayısız uygulamalarıyla gençler için de vazgeçilmez araçlar haline gelmiştir.

Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmada araştırmacılar tarafından “*akıllı telefon kullanımı gündelik hayat etkisi ölçeği*” geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Güvenilirlik analizi için ölçek

3 defa uygulanmış, ölçekte uyumsuz olan, anlaşılamayan sorular çıkartılmış revize edilmiştir. Geliştirilen ölçek üç temel kategori ve bunları besleyen alt maddelerden oluşturulmuştur. İlk temel kategoriler akıllı telefonların kullanım amacı üzerinden oluşturulmuştur. Akıllı telefonları kullanma sıklığı, bağımlılık davranışı oluşturup oluşturmadığı, sosyal davranışları etkileme durumları ve gündelik hayatı dönüştürme biçimleri bu kategorinin alt soruları olmuştur. Ölçeğin değer skalasında yer alan ve akıllı telefon kullanımıyla ilişkilendirilen ikinci temel kategori de ise bilginin değeri, konuşma dilinin kaybı, sevgi ve saygı kavramlarının dönüşümü, gerçek hayattan kopuş, özgürlük olgusuna bakış ve sosyal ilişkilerinin çözülüşü başlıkları yer almıştır. Üçüncü temel kategori ise bireyin kendisiyle kurduğu zihinsel ilişkiye odaklanmış iki önermeyle kurulmuştur. Birincisi “akıllı telefonlar bireyin kendisiyle baş başa kalmasında önemli bir engeldir”, ikincisi ise “akıllı telefonlar kişinin kendi vicdanıyla baş başa kalmasında önemli bir engeldir” önermesidir. Bu iki önermeye özellikle yer verilmesi nedeni, gençlerin gerçekte kurdukları düşünsel ve ahlaksal bağın varlığını sürdürmeye devam edip etmediğinin tespit edilmesi olmuştur. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik analizi yapılmış Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0,72 çıkmıştır.

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

Cronbach’s Alpha	N of Items
,728	53

Cronbach’s Alpha oranı 0,70-1 arasında olduğunda ölçeğin güvenilirliği yeterlidir. Ölçek çalışmalarında 0,61 ile 080 arası orta düzeyde bir güvenilirlik göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır (İslamoğlu, 2016:156). Tablodaki oran 0,728 çıktığından araştırmanın güvenilirliği yeterli kabul edilmiştir. Projede üniversiteler seçilirken Türkiye’nin her bölgesine ulaşılması hedeflenmiş, ancak ağırlıklı olarak öğrenci sayılarının yoğun olduğu üniversiteler tercih edilmiştir. Üniversitelerin tercih edilmesindeki bir diğer ve baskın gerekçelerden birisi de resmi yazışmaların ve araştırma için izin süreçlerinin hızlıca çözülmesi olmuştur. Araştırmada örneklem dağılımı şu şekildedir.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversiteler	F	%
Çankırı Karatekin Üniversitesi	50	4,9
Bursa Uludağ Üniversitesi	50	4,9
İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi	50	4,9
İstanbul Boğaziçi Üniversitesi	50	4,9
Karabük Üniversitesi	400	39,7
Konya Selçuk Üniversitesi	75	7,4
Ankara Gazi Üniversitesi	50	4,9
Mersin Üniversitesi	50	4,9
Fırat Üniversitesi	50	4,9
Karadeniz Teknik Üniversitesi	76	7,5
Aksaray Üniversitesi	50	4,9
Süleyman Demirel Üniversitesi	61	6,2
Toplam	1012	100

Araştırma 12 şehirde yapılmakla birlikte Karabük Üniversitesi pilot bölge olarak seçilmiştir. Diğer üniversitelerde yapılan anket sayısının 50 ile sınırlanmış olması ise birtakım kısıtlılıklardan ve araştırma sürecinin gidişatından kaynaklanmıştır. Buna göre;

- TÜBİTAK bütçesinin sınırlı olması, gidilen sahalarda zamanın kullanılmasında önemli bir kısıtlılık oluşturmuştur.
- Üniversitelerin izin prosedürleri, fakülte bazlı sınırlamaları da başlıca kısıtlılıklardan birisi olmuştur.
- Araştırma izninin olmasına rağmen sahada karşılaşılan birtakım problemler sayının araştırmacılar tarafından sınırlı tutulmasına neden olmuştur (fakülte bazında yapılan sınırlamalar, bölümlerden bölümlere değişen izin durumları, öğrencilere ulaşmanın güçlüğü, öğrencilerin anketlere katılmak istememesi).

3. Araştırma Bulgularının Analizi

Araştırmanın bu bölümünde sahada elde edilen verilerin çözümlenmesi yapılmıştır. Hazırlanmış ölçek üç temel bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde demografik bilgiler, ikinci bölümde katılımcıların sosyal medya ile ilgili tercih ve tutumları, son bölümde ise gençlerin değer tutumlarıyla ilgili önermelere yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümün ana bağlamını

oluşturan sorularda gençlerin akıllı telefon kullanım alışkanlıkları belirleyici olmuştur.

3.1. Demografik Bulgular

Tablo 3. Demografik Bilgilerin Dağılımı

Seçenekler		F	%
Cinsiyet	Kadın	600	59,3
	Erkek	412	40,7
Sınıf Dağılımı	1. Sınıf	144	14,2
	2. Sınıf	312	30,8
	3. Sınıf	365	36,1
	4. Sınıf	191	18,9
Ailenin Tüm Aylık Gelirleri Dağılımı	1001-2000	252	24,9
	2001-3000	334	33,0
	3001 ve Üstü	426	42,1
Toplam		1012	100,0

Çalışmada katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında kadınların oranı %59,3 iken, erkek katılımcıların oranı ise %40,7'dir. Katılımcıların aile gelirlerine bakıldığında en yüksek oranı %42,1 ile 3001 TL ve üstü oluşturmaktadır. Geri kalan oranlara bakıldığında katılımcıların %33'ü 2001-3000 TL ve %24,9'u ise 1001-2000 TL arasında çıkmıştır.

Tablo 4. Akıllı Telefonlarla İlgili Niceliksel Bilgilerin Dağılımı

Seçenekler		F	%
Akıllı Telefon Kullanım Süresi	1 yıldan daha az	15	1,5
	1-2 yıl kadar	70	6,9
	3-4 yıl kadar	292	28,9
	4-5 yıl kadar	410	40,5
	6 ve daha üstü	225	22,2
Akıllı Telefonun Fiyatı	100-500	63	6,2
	501-1000	215	21,2
	1001-1500	351	34,7
	1501 ve üstü	381	37,6

Dünya üzerinde yapılan araştırmalarda akıllı telefon kullanımında 11-12 yaştan 9-10 yaşa gerilemenin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu istatistiklere göre günümüzde 9-11 yaş aralığında en fazla tercih edilen

elektronik medya aletinin akıllı telefonlar olduğu dikkat çekmektedir (Yılmaz, 2017). TUİK’in 2004-2018 yılları arasındaki istatistiklerine bakıldığında hanelerde internet erişimi 2004 yılında %7 iken, 2018 yılında %83,8 gibi oldukça yüksek bir orana çıkmıştır. Mobil geniş bant bağlantı ile internete erişim sağlayanların oranı %79,4 gibi yüksek bir orandır (TUİK, 2018). Bu oran, bilgisayar dışında telefonlarıyla sürekli çevrimiçi olan bir hane halkı oranını göstermesi bakımından dikkate değerdir. GfK’nin Ağustos-2018 raporuna göre ise akıllı telefon satış oranlarında 2017 yılına göre %18’lik bir artış göze çarpmaktadır. GfK raporuna göre 2017 yılının Ocak-Temmuz ayları arasında %43,8 olan 5,5 inç ekranlı akıllı telefon satın alma oranının 2018 yılının aynı döneminde %66,7’ye çıktığı tespit edilmiştir (GfK Raporu, 2018). Ticaret Bakanlığı’nun 2018 israf raporuna bakıldığında Türkiye’de akıllı telefon kullanımı %84 iken, %14,7’lik kesim ise standart cep telefonu sahibidir. Telefonu olmayan kesim ise sadece %1,5’dir. Akıllı telefon sahiplerinin %7’si yılda bir, %17’si iki yılda bir akıllı telefonunu değiştirirken, ortalama akıllı telefon değişim süresi ise 3,7 yıl olarak hesaplandı. Telefon değiştirme nedenleri arasında öncelik bozulma ve piyasaya çıkan yeni modele sahip olma isteği belirlenmiştir. Gençlerin ileri yaş gruptakilerine göre daha sık telefon değiştirdikleri de rapora yansıyan sonuçlardan birisidir (2018 İsfar Raporu, <https://www.ticaret.gov.tr/haberler/2018-israf-raporu-aciklandi>).

Tabloya bakıldığında katılımcıların sadece %1,5’i 1 yıldan az telefon kullanımına sahiptir. 2 ve 6 yılı aşkın telefon kullanımına sahip üniversite öğrencilerinin oranının %98,5 gibi oldukça yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Katılımcılara kullandıkları telefon markaları sorulduğunda ilk sırada Samsung (%37,9), ikinci sırada Iphone (%29,9) ve üçüncü sırada HTC (%12,6) yer almıştır. Telefon fiyatı 100-500 ve 500-1000 aralığında olan bireylerin günlük telefon kullanımlarının daha azdır. Bunun sebebi ise bu aralıktaki telefonların genel itibari ile kapasitelerinin düşük olması ve uygulama sayısının az oluşudur. 1001-1500 ve 1501 üstü fiyata sahip telefonlarda diğerlerine nazaran daha fazla donanım ve yazılım desteği vardır. Ayrıca çevrimiçi mağazalardan indirilebilecek uygulama sayısı da oldukça çeşitlidir.

Tablo 5. Akıllı Telefonlara İndirilen Uygulamaların Dağılımı

Seçenekler	F	%
Oyun Uygulamaları	208	20,5
Sosyal Medya Uygulamaları	345	34,1
Kurumsal Uygulamalar	154	15,2
Fotoğraf-Video vb. Uygulamalar	191	18,9
Banka Uygulamaları	81	8,0
Gazete-Dergi-Kitap vb.	33	3,3
Toplam	1012	100,0

Gençlerin akıllı telefon kullanım davranışlarında karşımıza çıkan önemli durumlardan birisi aktif olarak indirdikleri ve kullandıkları uygulamalardır. Bu uygulamalar, aynı zamanda akıllı telefonların gündelik hayattaki cazibesini artıran önemli bir bağlamdır. Sosyal medyadan eğitime, belediyeden bakanlıklara, fotoğraf ve video uygulamalarından gazete, dergi kitaba kadar birçok uygulama dikkat çekmektedir. Dolayısıyla günümüzde teknolojiye entegre bir toplumsal alan söz konusudur. Tabloya bakıldığında katılımcıların %34,1'si akıllı telefonlarına sosyal medya uygulamalarını, %15,2'si kurumsal uygulamaları, %20,5 ise oyun uygulamalarını indirdiklerini belirtmiştir. Tabloda dikkat çeken en düşük oranı %3,3 ile okumayla ilişkili (gazete-dergi-kitap) uygulamalardır. Bu bağlamdan hareketle akıllı telefonların ve dijitalleşmenin etkisiyle gençlerin okuma kültüründen uzaklaşarak görsel bir kültür alışkanlığının etkisi altına girdiklerini ifade etmek yerinde bir tespit olarak durmaktadır.

3.2. Akıllı Telefonlardan Sosyal Ağlara Gençlerde Kullanım Alışkanlıkları

21. yüzyıl insanını tarihsel süreçte *biricik özne* durumuna getiren faktör sosyal medya uygulamalarıdır. Akıllı telefonlar ile gündelik hayat arasındaki en temel ilişkinin sosyal ağlar üzerinden işlediği görülmektedir. Gençlerin telefon kullanım alışkanlıklarını belirleyen temel unsurlardan birisi internet bağlantısı ise diğeri de kuşkusuz sosyal medyanın takip edilmesidir. "HootSuite" ve küresel dijital medya ajansı "We Are Social" tarafından her yıl yayınlanan "Digital in 2018" Raporu'nda sosyal medyayı

mobil cihazlarından aktif olarak kullanan kişi sayısı 3 milyardır. Türkiye’de ise Mobil cihazlardan sosyal medyayı kullanan kişi sayısı 44 milyondur (Digital in 2018, <https://wearesocial.com-/blog/2018/01/global-digital-report-2018>)

Tablo 6. Sosyal Medya’yı Takip Araçlarının Dağılımı

Seçenekler		Hiç	Çok Az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla	Toplam
Akıllı Telefon	F	34	21	30	107	357	463	1012
	%	3,4	2,1	3,0	10,6	35,3	45,8	100
Bilgisayar	F	275	241	189	247	44	16	1012
	%	27,2	23,8	18,7	24,4	4,3	1,6	100
Tablet	F	614	172	93	70	53	10	1012
	%	60,7	17,0	9,2	6,9	5,2	1,0	100

Projede “Sosyal medyayı hangi araçlardan takip ediyorsunuz?” sorusuna 3 farklı seçenek verilmiştir. Bu seçenekler içerisinde en fazla kullanılan (tercih edilen) araç akıllı telefonlar olmuştur. Oranlara bakıldığında katılımcıların %81,1’inin fazla ve çok fazla seçeneklerini işaretleyerek sosyal medyayı akıllı telefonlar üzerinden takip ettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Diğer araçlara bakıldığında (bilgisayar ve tablet) sosyal medya kullanımında çok fazla tercih edilmediği görülmüştür. Gençler arasında telefonların tercih edilebilir olması kuşkusuz akıllı telefonların pratikliğiyle ilişkilidir. Kolay ve taşınabilir bir özelliğe sahip olan akıllı telefon, uygulamalarıyla bilgisayarda yapılabilir birçok işlemi yerine getirebilmektedir. Şifrelerin uygulamalarda kayıtlı olması ve telefona duyulan kişisel güvenlik algısının yüksek olması da gençleri akıllı telefonlara daha bağımlı hale getirmektedir. Sosyal medya hesaplarının birbirine entegre yapısı ve bu hesapların telefon üzerinden kolay yönetimi, anlık takipler, fotoğraf ve hikâye paylaşımı gibi birçok seçenek de gençler için akıllı telefonları cazip kılmaktadır.

Tablo 7. Akıllı Telefonlarla Sosyal Ağlar İlişkiseliliği Dağılımı

Seçenekler		Sevnekleler						Toplam
		Hiç	Çok Az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla	
Sosyal ağlarla iç içe olma durumu	F	39	46	154	325	327	121	1012
	%	3,9	4,5	15,2	32,1	32,3	12	100
Sosyal ağlara zaman ayırma süresi	F	37	62	92	378	324	119	1012
	%	3,7	6,1	9,1	37,4	32,0	11,8	100
Telefon kullanımına sosyal ağ etkisi	F	44	94	170	400	179	124	1012
	%	4,3	9,3	16,8	39,5	17,7	12,3	100

Gençlerin akıllı telefonları en sık kullanma biçimi sosyal ağlara bağlanmaktır. Yapılan birçok araştırma ve rapor önermeyi doğrulamaktadır. Kuşkusuz akıllı telefonlarla sosyal ağlar arasında kurulan ilişki biçiminde bilişim ve internet teknolojilerinin de önemli olduğunu söylemek gerekir. Çünkü gençlerle yapılan çalışmada akıllı telefonların varlığı demek sosyal medya kullanımı anlamına geldiği gibi, sürekli çevrimiçi olmak da bu ikisini tamamlayan üçüncü bir unsur anlamına gelmektedir. Akıllı telefon, sosyal medyaya ulaşmak için bir araç konumunda iken o aracı değerli kılan şey ise internet bağlantısıdır. Dolayısıyla bağlantı halinde bir gençlik tipolojisi, McSmart phonelaşmanın bir görünüm biçimi olarak tanımlayabileceğimiz “prize bağlı hayatlar” metaforunu anlamlı kılmaktadır. Katılımcılara yöneltilen “akıllı telefonların kullanımında sosyal ağlara ulaşma isteği ne kadar etkilidir?” sorusuna çok fazla ve fazla diyenlerin toplamı %44,3’tür. Bu oran gençlerde akıllı telefonları kullanmada temel kaygılarının sosyal medyaya ulaşma isteğiyle örtüştüğünü doğrulamaktadır. Tabloda yer alan “Sosyal ağlarla ne kadar iç içesiniz?” sorusuna verilen yanıtlardav%32,1 orta ve %32,3 fazla seçeneği göze çarpmaktadır. “Sosyal ağlara ne kadar zaman harcıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %37,4’ü orta ve %32’si fazla yanıtını vermiştir. Sosyal ağlara orta fazla ve çok fazla zaman ayıran deneklerin sosyal ağları zaman geçirmek, gündemi takip etmek vb. şekillerde kullandıkları tespit edilmiştir. Sosyal ağları hiç kullanmayan veya

çok az ve az kullanan kişilerde ise genellikle zamansızlık veya ilgimi çekmiyor şeklinde yanıtlarla kendi durumlarını açıklama getirdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 8. Hangi Sosyal Medya Kanalının Kullanıldığı Durumu

Seçenekler		HİÇ	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla	Toplam
Facebook	F	307	289	219	128	69	1012
	%	30,3	28,6	21,6	12,6	6,8	100
Twitter	F	406	224	147	147	88	1012
	%	40,1	22,1	14,5	14,5	8,7	100
Youtube	F	28	71	222	335	295	1012
	%	2,9	7,5	23,3	35,2	31,0	100
Instagram	F	93	48	141	265	465	1012
	%	9,2	4,7	13,9	26,2	45,9	100
WhatsApp	F	48	40	85	235	406	1012
	%	4,7	4,0	8,4	23,2	59,7	100
LinkedIn	F	921	74	13	3	1	1012
	%	91,0	7,3	1,3	0,3	0,1	100

“Sosyal ağlardan hangisini sıklıkla tercih edersiniz?” sorusuna sırasıyla Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, WhatsApp ve LinkedIn seçenekleri verilmiştir. Tabloya bakıldığında en sık kullanılan sosyal medya kanalının %82,9 oranıyla WhatsApp (fazla %23,2 ve çok fazla %59,7) olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla %72,1 oranıyla Instagram ve %66,2 oranıyla Youtube takip etmektedir. Facebook ve Twitter’ın ise daha düşük oranlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Facebook’un özellikle gençler arasında eski cazibesini kaybettiği ve Instagram’ın ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Dünya internet sosyal medya ve mobil kullanım istatistiklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür. 4.08 milyar internet kullanıcısı, dünya nüfusunun %54’ü, 3,29 milyar sosyal medya kullanıcısı, dünya nüfusunun %43’ü, 5.06 milyar mobil kullanıcısı, dünya nüfusunun %66’sı, 3.08 milyar mobil sosyal medya kullanıcısı, dünya nüfusunun %41’ini ifade etmektedir. Dünya nüfusunun %51,5’i 2018 yılının 2. çeyreğinde web trafiğine mobil telefonlarıyla katılmaktadır. Toplam internet kullanıcıları

nüfusu içerisinde (4.087 milyar) aktif mobil kullanıcıların toplam nüfus oranı %50'dir. Bu oran akıllı telefonların dünya üzerindeki etkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Dünya üzerinde en çok kullanılan sosyal medya platformu ise 2,234 milyar ile Facebook, 1,5 milyar ile WhatsApp ve 1,5 milyar ile Youtube'dır. Instagram ise 800 milyon kullanıcı sayısı ile daha alt sıralardadır (Bayrak, 2018).

Tablo 9. Sosyal Ağların Hangi Amaçla Kullanıldığı Durumu

Seçenekler							Toplam
		Hiç	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla	
Yeni Arkadaşlar Bulmak	F	605	249	99	30	29	1012
	%	59,8	24,6	9,8	3,0	2,9	100
Oyun Oynamak	F	401	264	167	129	51	1012
	%	39,6	26,1	16,5	12,7	5,0	100
Çevrimiçi Sohbet	F	172	149	235	330	126	1012
	%	17,0	14,7	23,2	32,6	12,5	100
Arkadaşları Takip	F	117	159	392	237	107	1012
	%	11,6	15,7	38,7	23,4	10,6	1012
Markaları Takip	F	370	232	208	139	63	1012
	%	36,6	22,9	20,6	13,7	6,2	100
Profil Güncelleme	F	214	180	191	208	219	1012
	%	21,1	17,8	18,9	20,6	21,6	100
Paylaşımında Bulunma	F	161	246	294	201	110	1012
	%	15,9	24,3	29,1	19,9	10,9	100
Gündemi Takip	F	129	119	213	282	269	1012
	%	12,7	11,8	21,0	27,9	26,6	100
Zaman Geçirme	F	160	163	234	242	213	1012
	%	12,7	11,8	21,0	27,9	26,6	100

“Sosyal ağları en çok hangi amaçla kullanırsınız?” sorusu etrafında seçenekler sırası ile “yeni arkadaşlar bulmak, oyun oynamak, çevrimiçi sohbet etmek, arkadaşlarımı takip etmek, markaları takip etmek ve profilimi güncellemek, paylaşımında bulunmak, gündemi takip etmek, zaman geçirmek” şeklinde belirlenmiştir. Tabloya bakıldığında sosyal ağların en sık kullanılma amacı çevrimiçi sohbet etmek iken (%45,1), en az kullanılma amacı ise markaları

takip etmek (%59,5) olarak karşımıza çıkmıştır. Bir önceki tabloyla ilişkilendirildiğinde gençler arasında WhatsApp’ın en fazla kullanılan sosyal ağ olması, sohbet etmek seçeneğinin yüksek olma oranını doğrulamaktadır. Buraya ayrıca dünya istatistiklerinde karşımıza çıkan Facebook Messenger’ın kullanıcı sayısını da eklemek gerekir (Çağala, 2017). Çevrimiçi sohbetlerin tablodaki yüksek oranı dikkate alındığında Messenger kullanımının da aynı olguyu desteklediği görülmektedir. Kuşkusuz bu durum bir sonraki adımda gençlerin sosyal çevreleriyle bağlarını koparttığına bir göstergesine dönüşmektedir. Gençlerin değer kaymasında sosyal ilişkilerden kopuş önemli bir bağlamdır. İnsani ilişkilerin zayıflaması bir sonraki süreçte sosyal etkileşimlerin kopmasına ve insanlar arasındaki iletişimin fiziksel karşılaşmalarda dahi gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Sevgi, saygı, paylaşım vb. gibi birçok değer de bu etkileşimlerde yaşanan kopmalarla anlamlarını kaybetmeye başladığı görülmektedir.

3.3. Akıllı Telefonların Dönüştürdüğü Bir Gündelik Hayat

İnsan, alet yapmaya ve yaptığı aletlerle doğayı kontrol gücü kurduğunda toplumsal bağlamı içerisinde taşıyan bir gündelik hayatın da ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Kuşkusuz insanın zihinsel ve bedensel gücünün pratiğe dökülüşü olarak değerlendirilebilecek bu süreç, Sanayi Devrimi’nden yapayzekanın tartışılmaya başladığı günümüze kadar insan ontolojisinin inşa edici gücüdür. İnsan kontrol etme ve yönetme gücünü teknolojik araçlarla sürdürmek istemektedir. Akıllı telefonların yerleştirilebileceği en önemli bağlam da kendisini burada deşifre etmektedir. Fiziksel olarak içerisinde bulunduğu mekân ve zamanda yerel ve küreseli ifade eden çevresinde aynı anda bir yığın akışkanlığın parçası olmaktadır. Genç, kontrol etmekte, seyretmekte, yönetmekte ve kendisini dijital kodlara çevirmektedir. Akıllı telefonlar, bu bağlamda gençlerin gücünü artıran temel araçlardır. Kuşkusuz akıllı telefonlarla ilişkili birçok olumsuz durumun da tartışıldığı bir çağdan söz etmek mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde telefonların dönüştürdüğü bir gündelik hayat teması işlenmiştir.

Tablo 10. Kendisini Akıllı Telefonlara Bağımlı Hissetme Durumu

Seçenekler	F	%
Hiç	82	8,1
Nadiren	346	34,2
Sık sık	234	23,1
Genellikle	267	26,4
Her zaman	83	8,2
Toplam	1012	100

Katılımcılara sorulan “kendinizi akıllı telefonlara bağımlı gibi hissettiğiniz oluyor mu?” sorusuna %8,1’i hiç hissetmediğini ve %34,2’si nadiren hissettiğini söylerken, %23,1’i sık sık, %26,4’ü genellikle ve %8,2’si her zaman hissettiğini belirtmiştir. Bu oranlar katılımcıların büyük bir kısmının, nadiren seçeneği de dâhil edildiğinde kendilerini akıllı telefonlara bağımlı hissettiklerini söyledikleri saptanmıştır. Çalışmayla ilişkilendirilen bağımlılık kavramı negatif anlam içermektedir. Akıllı telefonlar, internete erişim noktası bağlamında kolay araçlar olduğundan bağımlılık yapma olasılıkları yüksek olmaktadır. Akıllı telefonların kullanımlarıyla ilgili bağımlılık, çalışma boyunca üç eksen de değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki akıllı telefonda kopmamaktır. Akıllı telefonla daha az vakit geçirmeye çalışıp da bunu başaramadıklarını ifade eden gençler bu bağlamda dikkate değerdir. Kendisini iyi hissetmek için akıllı telefonun kullanılması da bağımlılık bakımından dikkat çeken bir davranıştır. Gençlerin planladıkları zamandan daha uzun süre akıllı telefonla vakit geçirmeleri de önemli birer parametredir. Kuşkusuz burada akıllı telefon bağımlılığını gündeme getiren ikinci nokta “endişe etme” duygusudur. Telefon kapandığında yaşanan kaygı başta olmak üzere, şarj kablosuyla gezme, kafelerde prizlere yakın oturma, lavaboya giderken dahi telefonu yanından ayırmama gibi birçok tutum ve davranış bağımlılığın endişe etme tarafına karşılık gelmektedir. Gençlerin birçoğunda araştırma sürecinde bu kaygıların görünür olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılığı gündeme getiren üçüncü tavır ise gündelik hayatı tamamen akıllı telefona entegre yaşamaktır. Sabah kalkıldığında sosyal medyaya entegre bir şekilde başlayan gün, hikâye paylaşımları, fotoğraflar, profil incelemeleri, derslerde tahtaya yazılanların fotoğraflanması, ders WhatsApp grupları paylaşımlarıyla devam etmektedir. Akıllı telefon bağımlılığının çok daha ötesine taşınabilir duran dijital bağımlılık, doğrudan sanal mekanların bir

parçası olmayı gündeme getirmektedir. Dijital bağımlılık; dinamik bir yaşamın içerisinde yer alınmasının yerine, sürekli bir ekrana bağımlı olmayı gerektirmesi açısından bilakis statik bir yaşam sürdürülmesine neden olmakta ve bu yönüyle de hareketsiz bir yaşam sürdürülmesi nedeniyle birçok fiziksel rahatsızlığa yol açabilmektedir (Kabakçı vd., 2008).

Çalışmada doğrudan akıllı telefonların bağımlılık yaptığını düşünmeyle ilişkili soru da yer almıştır. Katılımcılara “*akıllı telefonların gençleri kendisine bağımlı yaptığını düşünüyor musunuz?*” biçiminde yöneltilen soruya katılımcıların %87,4’ü *evet* yanıtını verirken, %9,4’ü ise bağımlı yapmadığı yanıtını vermiştir. Geri kalan %3,3 ise kararsız kalmıştır.

Tablo 11. “Akıllı Telefonları özgürlüğü kısıtlar” Sözüne Katılma Durumu

Seçenekler	F	%
Hiç	111	11,0
Çok Az	117	11,6
Az	102	10,1
Orta	158	15,6
Fazla	258	25,5
Çok Fazla	266	26,3
Toplam	1012	100

Katılımcılara “*akıllı telefonlar özgürlüğü kısıtlar*” önermesine ne ölçüde katıldıkları sorulmuştur. Tabloya bakıldığında (%26,3 çok fazla, %25,5 fazla %15,6 orta) araştırmada gençlerin akıllı telefonların özgürlüğü kısıtladığı önermesine katıldıkları tespit edilmiştir. Kuşkusuz akıllı telefonlarla özgürlüğün kısıtlanması arasında kurulan ilişkide gençler için temel güdüleyici faktör, teknoloji bağımlılığına dönüşen bir telefon kullanımının söz konusu olmasıdır. Ayrıca gençler için bütün kişisel bilgilerin telefonda olması, telefonla kurulan özgürlük ilişkisinde bir diğer güdüleyici faktör olarak düşünülmüştür. Telefon kişiselleştirilmiş bir varlığa dönüşmüştür. Bu daha önce ifade edildiği bağlamda telefonun nesneden özneye dönüş sürecidir. Artık telefon, gençler için makineden çok öte bir anlam taşımaktadır. Aslında makinenin ötesine geçen bir teknolojinin varlığı, insanın anlam arayışında yeni bir dönemeci temsil etmesi bakımından önemlidir.

Tablo 12. Akıllı Telefonların Sosyal Davranışları ve İlişkileri Etkileme Durumu

Seçenekler		Evvet	Hayır	Kararsız	Toplam
Akıllı telefonlar bireyi sosyalleştir mi?	F	392	435	185	1012
	%	38,7	43,0	18,3	100
Akıllı telefon uygulamalarının sosyal davranışa bir etkisi var mıdır?	F	717	217	78	1012
	%	70,8	21,4	7,7	100
Akıllı telefonlar gençlerin yüz yüze ilişkilerini zayıflatır mı?	F	818	134	60	1012
	%	80,8	13,2	5,9	100
Akıllı telefonların sosyal ilişkileri zayıflatığını düşünüyor musunuz?	F	675	246	91	1012
	%	66,7	24,3	9,0	100

“Akıllı telefonlar bireyi sosyalleştirir mi?” başlıklı soruyla akıllı telefonların bireylerin dijital ortamda sosyal ağlar ile ne derecede sosyalleştiği tespit edilmek istenmiştir. Çıkan veriler sonucunda katılımcıların %43’ünün akıllı telefonların bireyi sosyalleştirmediğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların %38,7’i ise akıllı telefonların bireyleri sosyalleştirdiğine inandıklarını ifade etmiştir.

“Akıllı telefon uygulamalarının sosyal davranışa bir etkisi var mıdır?” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında katılımcıların %70,8’i uygulamaların sosyal davranışa etkisinin olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bu uygulamalar üç alt başlıkta sorulmuştur. İlki kurumsal uygulamaların sosyal davranışlara etkisini belirlemeye dönük sorulmuştur. Burada katılımcıların %75’i kurumsal uygulamaların hayatlarını kolaylaştırdıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ancak oyun uygulamalarında ise tam tersi bir durum karşımıza çıkmıştır. Gençler arasında, oyun uygulamalarının kendilerini gündelik hayattan uzaklaştırdığını ifade edenlerin oranı %47 iken; oyunlara ayrılan zamanla okula ayrılan zaman arasında oldukça fark gören katılımcıların oranı da %53 olmuştur. Son olarak sosyal medya uygulamaların gündelik hayatta davranışı etkileyip etkilemediği sorulduğunda katılımcıların %78’i etkilediğini ifade etmiştir. Özellikle sosyal medya uygulamaları söz konusu olduğunda “takip, beğeni, görüş” gibi olgular her ne kadar uygulama içindeki veriler de olsa bu olguların niceliksel sayıları gençlerdeki gündelik hayat motivasyonlarıyla doğrudan ilişkilidir. Böylece beğeni sayısı yüksek olan

fotoğraflar, yorumlar, paylaşımlar vb. durumlar gündelik hayatta da bireyin davranışlarını etkilemektedir.

Sosyal medya hesaplarını akıllı telefonlar üstünden yöneten katılımcılara “Akıllı telefonlar gençlerin yüz yüze ilişkilerini zayıflatır mı?” sorusu yöneltilmiştir. Tabloya bakıldığında katılımcıların %80,8’i “evet zayıflatır” yanıtını vermiştir. Geri kalanların %13,2’si ise “hayır zayıflatmaz” cevabı vermiştir. “Akıllı telefonların sosyal ilişkileri zayıflattığını düşünüyor musunuz?” sorusunda gerçek hayat ve dijital hayat arasında ki paralellik sorgulanmıştır. Katılımcıların %66,7’si akıllı telefonların sosyal ilişkileri zayıflattığını düşünürken, geri kalanların %24,3’ü ise akıllı telefonların sosyal ilişkileri zayıflatmadığını düşündüklerini ifade etmiştir.

Tablo 13. Gençlerin Akıllı Telefonları Kullanımlarıyla İlişkili Davranışlarının Dağılımı

Seçenekler		Evet	Hayır	Kararsız
Akıllı telefonların hayatınızı kolaylaştırdığını düşünüyor musunuz?	F	673	231	108
	%	66,5	22,8	10,7
Akıllı telefonlar tembelliğe neden olur mu?	F	788	140	84
	%	77,9	13,8	8,3
Sosyal medya hesaplarınızı çoğunlukla akıllı telefonlardan mı yönetiyorsunuz?	F	857	76	79
	%	84,7	7,5	7,8
Akıllı bir telefonda ilk aranan şey internet bağlantısı mıdır?	F	784	163	65
	%	77,5	16,1	6,4
Akıllı telefonların marka algısına yol açtığını düşünüyor musunuz?	F	740	223	49
	%	73,1	22,0	4,8
Akıllı telefonların kullanımında serbest zamanın çok olması etkili midir?	F	619	331	62
	%	61,2	32,7	6,1
Akıllı telefonların özellikleri gençleri akıllı telefon kullanmaya teşvik eder mi?	F	767	182	63
	%	75,8	18,0	6,2

“Akıllı telefonların hayatınızı kolaylaştırdığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında katılımcıların %66,5’i evet yanıtını verirken, %22,8’i ise hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların

%22,8'i ise akıllı telefonların gündelik hayatı kolaylaştırmadığını düşündüklerini ifade etmiştir. Buradan yola çıkarak akıllı telefonların gençlerin hayatını daha kolay hale getirdiğini söyleyenlerin oranı daha baskın çıkmıştır. Bu kolaylığın tembelliğe dönüşüp dönüşmediği ya da akıllı telefonların tembelliğe neden olup olmadığı bir sonraki soruda sorulmuştur. *“Akıllı telefonlar tembelliğe neden olur mu?”* sorusuna katılımcıların %77,9'u evet tembelliğe neden olur yanıtını vermiştir. *“Sosyal medya hesaplarınızı çoğunlukla cep telefonundan mı yönetiyorsunuz?”* sorusuna katılımcıların %84,7 gibi büyük bir oranı evet yanıtını vermiştir. Bağımlılık derecesi ölçülen bireylerin nelere bağımlı olduğu merak edilerek sorulan *“Akıllı telefonda ilk aranan şey internet bağlantısı mıdır?”* sorusuna katılımcıların %77,5'i evet cevabını verirken, %16,1 oranı ise hayır yanıtını vermiştir. Bu orana bakıldığında internet bağlantısının kullanıcılar tarafından aranan temel özellik olduğu görülürken, internetin akıllı telefon kullanıcıları için ortak temel davranış güdüsü olduğu tespit edilmiştir.

“Akıllı telefonların markalaşmaya yol açtığını düşünüyor musunuz?” sorusunda akıllı telefon kullanıcılarının tüketim toplumuyla ilişkili markalarla ilgili tutumları tespit edilmek amaçlı sorulmuştur. Katılımcıların %73,1'i evet akıllı telefonlar markalaşmaya yol açar, %22'lik kısım ise hayır markalaşmaya neden olmaz yanıtını verdikleri görülmüştür. Gençler arasında yaygın olarak kullanılan serbest zaman kavramının herhangi bir işle doldurulabilecek vakit olarak algılanması sonucu bu zaman aralığını akıllı telefona ayırmaktadırlar. Akıllı telefon içindeki uygulamalar gençler arasında en fazla kullanılan uygulamalar olarak saptanmıştır. Bunlar sırasıyla çevrimiçi sohbet amaçlı kullanılan oyun uygulamaları, online alışveriş uygulamaları ve güncel haberleri takip ettiren uygulamalardır. Tabloya bakıldığında katılımcıların %61,2'si gençlerin akıllı telefon kullanımlarında belirleyici faktörün serbest zaman olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. *“Akıllı telefonların özellikleri insanları akıllı telefon kullanmaya teşvik eder”* ölçütü ile uygulama hafızası ve özellikleri (kamera, kapasite, çözünürlük vb.) iyi olan akıllı telefonların gençler tarafından daha çok kullanılmakta olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların %75,8'i akıllı telefonun özelliklerinin insanları akıllı telefon kullanmaya teşvik ettiğini düşündüğünü ifade etmiştir.

3.4. Kişisel Dönüşümlerden Toplumsal Dönüşümlere

Akıllı telefonların etkilediği alan öncelikle bireyin kişisel dünyasıdır. Bireyin kendisinden başlayan bu değişim, sonrasında toplumsal alanının tamamına yayılma potansiyeli taşımaktadır. Böylece değişimlerin bireysel alandan kültürel alana doğru kayışının gündelik hayattaki hikayesi doğrudan akıllı telefonların gençlerin davranışları üzerine etkisi üzerinden okunabilmektedir. Araştırmanın bu kısmında akıllı telefonların toplumsal dönüşümlerle ilişkisi sorgulanmıştır.

Tablo 14. Akıllı Telefonlarla İlgili Bazı Yargı ve Tutumlar

Seçenekler		Evet	Hayır	Kararsız	Toplam
Akıllı telefonların gençleri bilinçsiz tüketim yapmaya yönlendirmesi durumu	F	772	161	79	1012
	%	76,3	15,9	7,8	100
Akıllı telefonların suç oranlarını yükselttiğine duyulan inanç durumu	F	771	132	109	1012
	%	76,2	13	10,8	100

Teknoloji sürekli kendini yenilemektedir. Akıllı telefonlar da sürekli model yükseltmekte ve yeni özelliklerle tüketiciler karşısına çıkmaktadır. Her yeni model, kullanıcılar tarafından mutlaka ilgi çekmektedir ve piyasada yüksek satış rakamlarına ulaşabilmektedir. Bu bağlamdan hareketle katılımcılara yöneltilen “akıllı telefonların gençleri bilinçsiz tüketime yönelttiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %76,3’ünün evet, %15,9’unun ise hayır yanıtını verdikleri görülmüştür. Akıllı telefonlarda bulunan sınırsız sayıda uygulamayla kendi dünyalarını kuran bireyler, sanal dünyada başlarına gelecek tehlikeler hakkında çok az bilgiye sahiptir. İnternet dolandırıcılığı, siber zorbalık, istismar vb. suçların görüldüğü sanal ortamlara en hızlı ulaşan aygıt ise akıllı telefonlardır. “Akıllı telefonların toplumdaki suç oranlarını yükselttiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %76,2’si evet yanıtını verirken, %13’ü ise hayır cevabını vermiştir.

Tablo 15. Akıllı Telefonlarla Gençlerin Kurdukları Etkileşimde Kendilik Durumu

Seçenekler		Evet	Hayır	Kararsız	Toplam
Akıllı telefonların bireyin kendi kendisiyle baş başa kalmasında büyük bir engel olduğuna inanıyor musunuz?	F	780	173	59	1012
	%	77,1	17,1	5,8	100
Akıllı telefonların bireyin vicdanıyla baş başa kalmasının önünde engel olduğunu düşünüyor musunuz?	F	794	162	56	1012
	%	78,5	16	5,5	100

Akıllı telefonların gündelik hayatta neden olduğu temel değişimlerinden birisi insanlar arasındaki iletişimi hızlandırması olmuştur. Diğeri ise içerdiği uygulamalarla bireylerin üzerindeki gündelik hayat yükünü hafifletmek olmuştur. Bu yük, kişinin gündelik hayat içerisinde yapması gereken işlere ayırdığı zamanı ifade etmektedir. Bankacılık hizmetlerini uygulamalar üzerinden almak, öğrenci belgesi almak, adli sicil kaydı almak, uzaktan eğitim ders dinlemek gibi birçok eylem, akıllı telefon üzerinden çeşitli uygulamalarla gerçekleştirilmektedir. Akıllı telefon bağımlılığı, bireyin kendisiyle baş başa kalmasında önemli bir engeldir. Ayrıca telefondaki uygulamaların gönderdiği bildirimler, bireyin sürekli akıllı telefonla etkileşim halinde olmasına kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde akıllı telefon kullanıcısı gençlerin aslında hiçbir zaman yalnız olmadıkları görülmektedir. Telefonuyla baş başa kalan birey, aslında belli bir akışkanlığın içerisinde sosyallik inşa etmektedir. Bu sosyallik sanal alemde olsa dahi bireyin sosyalliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamdan hareketle katılımcılara yöneltilen “akıllı telefonların bireyin kendi kendisiyle baş başa kalmasında büyük bir engel olduğuna inanıyor musunuz?” sorusuna %77,1’i evet yanıtını verirken, %17,1 ise bu düşünceye katılmadığını belirtmiştir. “Akıllı telefonların bireyin vicdanıyla baş başa kalmasının önünde engel olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %78,5’i evet yanıtını vermiştir.

Tablo 16. Akıllı Telefonların Dönüşümlerle İlişkisi Durumu

Seçenekler		F	%
Akıllı Telefonların Bilginin Değerini Dönüştürdüğünü Düşünme	Evet	728	72,0
	Hayır	190	18,8
	Kararsız	93	9,2
Akıllı Telefonların Konuşma Dilinin Değerini Azalttığını Düşünme	Evet	723	71,4
	Hayır	235	23,2
	Kararsız	54	5,3
Akıllı Telefonların Gündelik Hayatta Saygı Kavramlarını Dönüştürdüğünü Düşünme	Evet	691	68,3
	Hayır	278	27,5
	Kararsız	43	4,2
Akıllı Telefonların İnsanları Gerçek Hayattan Koparttığını Düşünme	Evet	757	74,8
	Hayır	205	20,3
	Kararsız	50	4,9

Akıllı telefonların icadı ile bilginin yayılma hızı da artmıştır. Bu hızla birlikte bilginin içeriğinin istenildiği gibi değiştirilmesi, kullanıcılar tarafından yeniden tanımlanması ve farklı şekillerde yorumlanması da söz konusu olmuştur. İnsanlar artık daha doğru bilginin hangisi olduğuna karar vermekte zorlanmaya başlamıştır. Bu insanları eskiyle kıyaslandığında daha kuşkucu ve endişeli yapmıştır. Bilginin neliği ile ilgili soruya verilen yanıtlara bakıldığında katılımcıların %72’lik kısmı, akıllı telefonlarla birlikte gerçek bilginin ne olduğu konusunun tartışılır olmaya başladığına inandığını belirtirken, %18,8’lik kısım ise böyle bir durumun oluşmadığı yanıtını verdikleri görülmüştür.

Akıllı telefonlar çevrimiçi sohbet uygulamaları ile daha fazla gündeme gelmiştir. Özellikle sosyal medya uygulamalarının birbirine entegre yapısı, WhatsApp’ da yer alan gruplar ve kişilerle yazışmalar başta olmak üzere birçok pratik, bireylerde hız baskısı oluşturmaktadır. Aynı anda hikâye paylaşımları, hikayelere verilen yanıtlar, Facebook bildirimleri, WhatsApp sohbet bildirimleri gibi birçok uyarı bireyin aynı anda birçok parçaya bölünmesine neden olmaktadır. Burada Baudrillard’ın simülasyonun yeni bir evresiyle karşılaşılır. Böylece dijital evrende parçalara bölünmüş simülark özne, gerçek dünyayla değil gerçekliğin bir yanılmasıyla muhatap olur (Baudrillard, 2011:13). Bu, akıllı telefonların bireyin gündelik hayatını fastfoodlaştırmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bahsi geçen hız, konuşma dilini de flulaştırmıştır. Kelimeler kısaltılmaya, duygular

emojilerle ifade edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda katılımcılara yöneltilen “akıllı telefonların günlük hayatta kullanılan konuşma dilinin değerini azalttığını düşünüyor musunuz?” sorusuna gençlerin %71,4’i evet cevabını verirken %23,2’si hayır yanıtını vermiştir. Bahsi geçen flulaşma sosyal ilişkilerin inşa edildiği güven kavramı üzerinde de yaşanmıştır. Bu bağlamda güven olgusunu sorgulayıcı sorulardan birisi olan “akıllı telefonların günlük hayattaki ilişkilerde sevgi ve saygının niteliğini değiştirdiğine inanıyor musunuz?”a katılımcıların %68,3’ü evet cevabını verirken %27,5’i hayır cevabını vermiştir. Akıllı telefonlar insanları gerçek dünyadan uzaklaştırarak onlara kendi dünyalarını istedikleri gibi inşa etme fırsatı sunmuştur. Ancak uzun bir süre sonra sanal gerçeklik bireyi gerçek dünyadan koparmış ve onun gerçek ile sanal arasında ayrımı yapamaz hale getirmiştir. Bu durumla ilişkili olarak katılımcılara yöneltilen soruda gençlerin %74,8’i akıllı telefonların insanları gerçek hayattan koparttığını düşünürken, %20,3’ü ise bu görüşe katılmadığını ifade ettiği görülmüştür.

Sonuç

İnsanlığın dijital devrim ile başlayan yeni hikayesinin sonunun nerede biteceği belirsiz görünmektedir. Bilgiye ulaşma kaygısının arama motorlarına entegre edildiği dijital varoluş alanında, en yoğun etkilenen kuşak da gençlerden oluşmaktadır. Akıllı telefon, dijital varoluş alanının temel kurucu aracıdır ve dönüşümlerin tam merkezinde bulunmaktadır. İnsanların yanlarından ayırmadığı, uygulamalarıyla gündelik hayatı hızlandıran, sosyalleşme ve serbest zaman değerlendirme aracı olan akıllı telefon, Ritzer’den ilhamla toplumun McSmartphonelaşmasına neden olmuştur. O, yazılım ve kodlardan güç alarak bütün dünyayı “dijitalin demir kafesi” içine hapseden toplumsal, kültürel ve kimlik kurucu bir sistemin kendisine karşılık gelmektedir. Bu projenin yola çıkış noktası, bahsi geçen sistemin ve dönüşümün gençler üzerinden okunması kaygısı olmuştur. Çalışma Türkiye’nin farklı üniversitelerinde 1012 gençle yapılmış anket çalışmasının sonuçları kapsamıştır. Çalışmada ortaya çıkan bulgularda altı çizilesi noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Akıllı telefonlar gençlerin bilgi konusunda tutumlarını ve tavırlarını olumsuz etkilemektedir. Bilginin değerinin düştüğüne inanan genç sayısı oldukça yüksektir. Günümüzde bilgiyi

tanımlayan şey artık “basitlik”, “tekdüzelik”, “anlık işe yararlılık” ve “geçiciliktir”.

- Akıllı telefonların gündelik hayatta güven ilişkisini kuran sevgi ve saygı kavramlarını dönüştürdüğüne inanan gençlerin sayısı yüksektir. Bu aynı zamanda telefonların gençleri gerçek hayattan koparttığına inanan bir kitlenin varlığını göstermektedir. dir de.
- Katılımcılar sosyal medya hesaplarını, kolay taşınır ve anlık bağlantı özelliğiyle akıllı telefonlarla takip etmektedir. Akıllı telefon teknolojik araçtan ziyade özneleştirilmiş bir gündelik hayat fenomenine dönüşmüştür.
- Katılımcılar, kendilerini akıllı telefon bağımlısı olarak tanımlamakla birlikte akıllı telefonların özgürlüklerini kısıtladığını da ifade ettikleri tespit edilmiştir.
- Akıllı telefonlar gençlerin hayatlarını kolaylaştırmakta ve bu bakımdan gençlere cazip gelmektedir. Ancak gençlerin büyük bir çoğunluğunun akıllı telefonların tembelliğe sebep olduğu düşüncesine de katıldıkları görülmüştür.
- Kuşkusuz akıllı telefonlarla ilgili dikkat çekilesi noktalardan birisi de telefonların kişiyi kendisiyle ve vicdanıyla baş başa kalmasının önünde büyük bir engel olduğu önermesidir. McSmartphonelaşmanın en belirgin etkilerinden birisi bireyin kendi başına kalabileceği alanın artık yok edilmiş olmasıdır. Akıllı telefon gündelik hayatın her anında öznelliklerin önüne geçmektedir.
- Katılımcıların gündelik hayatta konuşma dilinin eski değerinin kalmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Akıllı telefon teknolojisine entegre edilmiş sosyal medya ve sohbet uygulamaları, bireyleri fiziksel olarak hızlanmaya zorladığı gibi düşünsel anlamda zorlamaktadır. Emojiler ve konuşma dilinin kısaltılması, akıllı telefonların dolaylı yoldan gündelik hayata etkisini göstermesi bakımından dikkat çekici bulunmuştur.
- Teknolojinin makineleştirdiği bir gündelik hayatta sosyal ilişkilerin nasıl bir yöne evrildiği önemli bir bağlamdır. Katılımcıların akıllı telefonların bireyleri sosyalleştirdiği düşüncesine katılmadığı görülmüştür. Telefonların sosyal davranışa etkisini olumsuz değerlendiren katılımcılar, gençlerin yüz yüze

iletişimlerinin zayıflamasında da önemli bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Akıllı telefonun uygulamaları, yazılımları ve kodlarıyla birlikte insanın bütün duyu organlarının yerini alarak öznellediği bir dünyada yaşıyoruz. Kişinin gündelik hayatla bağını kopartan telefon, her şeyi tüketime dönüştürürken gerçeklikleri de görüntüye dönüştürmüştür. Artık McSmartphonelaşmanın tanımladığı anonim kimliksiz hayatlar söz konusudur. McSmartphonelaşmanın metaforik olarak "*Prize bağlı hayatlar*" olgusuyla özdeşleştirilmesi mümkündür. Priz, onları dijital dünyaya bağlayan yegâne kaynağa dönüştü.

Çalışmaya bir bütün olarak bakıldığında, gelecek projeksiyonuna akıllı telefonlarla ilgili birkaç noktayı eklemek mümkündür. İlk olarak kuşaklararasıdaki makas, yeni kuşaklar lehine açılmaya devam edecektir. Çünkü bugün, dünyadaki değişimlere hızlı ayak uydurabilen, bilgiye rahat ulaşabilen, sanal kültürü gündelik hayata transfer eden ve mobil uygulamalarla gündelik hayatını kolaylaştıran yeni kuşak prototipi ortaya çıkmıştır. İkincisi gençlerin akıllı telefonlardan bağımsız bir kimlik inşaları mümkünsüz hale gelecektir. Gençlerin akıllı telefonlarla inşa ettiği mekân, aynı zamanda sanal alana ait bilgi ve kültürün gündelik hayatlarına transferini de ortaya çıkarmıştır. Son olarak akıllı telefon teknolojisinin gündelik hayatı baskı altında tutmaya devam ettiği süreçte gençlerin toplumla entegre bir hayat yaşamaları zorlaşacaktır. Bu durum kuşkusuz eski kuşaklarda şok dalgaları yaratacaktır. İlk şok dalgası geleneksel tutumların çözülüşünden doğan boşluğun doldurulduğu modüler değerler ve tutumların yaratacağı etkidir. İkinci şok dalgası sınırları belirli ancak içeriği her an değişebilen sosyalliklerin yaratacağı etkidir. Üçüncü şok dalgası ise bireyin ihtiyaç duymadığı bir sosyal realitenin toplumsalın sonunu haber vereceği zamana yaklaşmış olmanın etkisidir. Bu bağlam, aynı zamanda "*Belirsizlikler Çağı*"ndan "*Belirlilikler Çağı*"na geçişin habercisi olduğu gibi "*insan*"ın bir özne olarak yeniden tartışılmasının da başlangıç noktası olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Impact of Smart Phones on Young People's
Daily Life: Example of University Youth in Turkey**

*

Adem Sağır – Hasan Eraslan

Karabük University

It is seen uncertain about where the humanity’s new story beginning with the digital revolution will end. The most-affected generation consists of the young people in the field of digital existence that the anxiety of reaching the information is integrated to the search engine. The smart phone is the main founder instrument of the digital existence area and it is exactly in the centre of transitions. The smart phone that the people always keep with them, which accelerates the daily life with its applications and is the socialization and free-time valuation instrument has caused that the society become smartphone with the inspiration from Ritzer. It corresponds to the the system which incloses the whole world into “ *the iron cage of digital*” with getting power from the software and codes, and which is the founder of society, culture and identity. The starting point of this project is the anxiety that the aforementioned system and transition are seen on the young people. The social structures which are covered with the globalization regenerate themselves with the points attracting notice in many fields from the people’s attitudes to the cultural practicals. Especially, the technological innovations which are constantly renewed change and transform the aspect of globalization. The reality which is focused in this study is “ *the smart phones*” which have become the main part of the information technologies. It is possible to describe the negative aspects of smart phones besides their life-facilitating aspects. While the smart phones lead to a result which directly separates the social relations and causes the disassociation between the communication networks, they have been a popular consumption tool as being an obstacle to the active usage of mind and thinking. It is seen that the social control and pressure mechanisms have been regenerated around these devices among the young people.

This study was prepared from the point of a study's data which was supported by TÜBİTAK and in the sample of Turkey's youth. The young people's direct interaction with the technology has been effective that the university youth was preferred as the sampling. The university students were chosen in the sample of Istanbul, Bursa, Ankara, Konya, Izmir, Trabzon, Çankırı, Karabük, Isparta, Aksaray, Elâzığ, Mersin in accordance with their provinces in the research. The study is an important study which was made in its field in terms that the smart phones had impression on the young people's social attitudes and values in the sample of Turkey. The study included the result of a survey which was made with 1012 young people in the different countries in Turkey. It is possible to say the highlighted points in the findings which appeared in the study.

- The smart phones affect negatively on the young people's attitudes and behaviors related to the information. The number of young people who think that the value of information has decreased is very high. The point to describe the information is "simple", "uniform" and "temporariness" today.
- The number of young people who believe that the smart phones transform the concepts of love and respect which create the reliance relationship in the daily life is high. At the same time, they are the population which believe that the phones take the young people apart from the real life.
- The participants have their social media accounts with the smart phones which can be easily carried and have the instant connection. The smart phone has turned in a daily life phenomenon, which has been made subjective, rather than the technological device.
- The participants described themselves as the addict to the smart phone. Moreover, it was determined that they stated that the smart phones restrict their freedom.
- The smart phones make the young people's life easy so they become attractive for the young people. However, it was seen that most of young people agreed in the view that the smart phones caused the laziness.
- There is no doubt that one of the interesting points related to the smart phones is that the phones offer that there is a great obstacle

for a person to be hisseli/herself and his/her conscience in private. One of the most explicit effects of being McSmartphone is that the area where an individual can be with himself/herself has been destroyed no longer. The smart phone precludes the individual’s subjectivity in each time of daily life.

- It was seen that the participants stated that spoken language has not had its last value in the daily life. The social media and chatting applications which are integrated to the smart phone technology forces the individuals physically and the in the intellectual sense. The emotions and abbreviations of the spoken language were found very interesting in terms that the smart phone has indirectly an effect on the daily life.
- It is an important sense what a direction the social relationships have evolved in the daily life that the technology has mechanised it. It was seen that the participants disagreed in the view that the smart phones socialize the people. The participants who considered the phones’ negative effect on the social behavior stated that they have an important effect on the manner that the young people’s face-to-face communication reduces.

We live in the world where all of the people’s sense organs become subjective with the smart phone applications, software and codes. The phone separating the person from the daily life transformed everything to the consumption and reality to the image. Now, the anonymous lives without an identity being McSmartphone describes them are available. It is possible that being McSmartphone is assimilated with the fact of “ *the lives connected to the socket*” metaphorically. The socket has turned into a single source connecting them to the digital world.

When the study is considered as a whole, it is possible to add some points related to the smart phones to their future projection. Firstly, the intergenerational points will be greater for the new generations. Because a new generation prototype which can adapt the world’s changings quickly, can reach the information easily, transfer the imaginary culture to the daily life and makes the daily life easy with the mobile applications has arisen today. Secondly, it will be impossible that the young people make an independent identity from the smart phones. The place that the young people have made with the smart phones has also revealed the

transfer of information and culture belonging to the imaginary field to their daily life. Finally, it will be very difficult that the young people have a life integrated in the society in a process that the smart phone technology goes on keeping the daily life under the pressure. This situation will definitely create a shocking waves among the old generations. The first shocking wave is the effect that the modular values and attitudes that the gap arising from the dissociation of traditional attitudes are filled with them will create it. The second shocking wave is the effect that the sociability that its limits are certain but its content can change at any time will create it. The third shocking wave is the effect of being close to the time when a social reality that an individual doesn't need it will inform the social end. This context will be also the starting point for the manner that "the man" is discussed again as a subject besides being a harbinger of passing from "The Age of Uncertainty" to "The Age of Certainty".

Kaynakça / References

- 2018 İsraf Raporu, <https://www.ticaret.gov.tr/haberler/2018-israf-raporu-aciklandi>, Erişim Tarihi:25.02.2019.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev: Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. (Çev: Mesut Hazır), Ankara: Heretik Yayıncılık
- Bayrak, H.(2018). "2018 internet kullanımı ve sosyal medya istatistikleri", <https://dijilopedi.com/2018-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>, Erişim Tarihi: 21.01.2019
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru*. (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castells, M. (2001) *The internet galaxy. Reflections on the internet, business and society*. New York: Oxford UniversityPress
- Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi/enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür*. Cilt 1, (Çev:Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Choudhary, A. (2014). Smartphones and their impact on net income per employee for selected U.S. firms. *Review of Business and Finance Studies*, 5(2), 9-17.

- Çağala, C. (2017). *Dünyada en çok kullanılan sosyal medya platformları (Analiz)*, <https://www.tech-worm.com/dunyada-en-cok-kullanilan-sosyal-medya-platformlari-analiz/>, Erişim Tarihi: 02.02.2019
- De Prato, G. Feijoo, C., Simon, J. P. (2014). Innovations in the video game industry: Changing global markets. *Digiworld Economic Journal*, 94(2),17-38.
- Digital in 2018, <https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018>, Erişim Tarihi: 20.01.2019.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel kimlik geç modern çağda benlik ve toplum*. (Çev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.
- İslamoğlu, H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ling, R. (2004). *The mobile connection. The cell phone’s impact on society*. San Francisco: Morgan Kaufmann.
- Mac Sithigh, D. (2012). App law within: Rights and regulation in the smartphone age. *Edinburgh University School of Law Research Paper*, 22, 154-186.
- Mora, N. (2008). Medya ve kültürel kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 1-14.
- Ritzer, G.(2016). *Toplumun McDonaldlaştırılması*. (Çev:Şen Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Timisi, N.(2005). “Sanallığın gerçekliği: İnternetin toplum ve kimlik alanlarına girişi”, *İnternet, Toplum, Kültür*, (Derleyenler), Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay. İstanbul: EposYayınları. s.89-105.
- Yılmaz, E. (2017). “Akıllı telefon kullanım yaşı 9’a indi”, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/akilli-telefon-kullanim-yasi-9a-indi/808787>, Erişim Tarihi: 20.01.2019

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Sağır, A. ve Eraslan, H. (2019). Akıllı telefonların gençlerin gündelik hayatlarına etkisi: Türkiye’de üniversite gençliği örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 48-78. DOI: 10.26466/opus.515339

Traumatic Experiences and Juvenile Delinquency Relationship as Moderated by Sociodemographic Factors

DOI: 10.26466/opus.491095

*

Lütfiye Kaya Cicerali*

* Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Maslak/İstanbul/Türkiye

E-Mail: lutfiye.cicerali@nisantasi.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8444-2847](https://orcid.org/0000-0002-8444-2847)

Abstract

The aim of this study was to explore the relationship between previous traumatic experiences of juvenile delinquents and their crimes against their sociodemographic backdrop. A representative sample of incarcerated male juveniles was surveyed. A sociodemographic questionnaire and the Life Events Checklist were administered. Moderating effects of sociodemographic factors on the link between previous trauma experiences and crime types were examined. Repeated physical assault was the most common traumatic event reported. Trauma experience level differentiated between crimes against life and crimes against property. Deliberate human caused trauma was significantly associated with serious delinquency. Moderating effects of sociodemographics was negligible. Largely, delinquents were above the age of 16 and were from low-income households in which they lived together with their parents and numerous siblings. Findings support social learning and social control theories in explanation of the liaison between early traumatic experiences and later criminal behavior.

Keywords: *Trauma, PTSD, Life Events Checklist, Juvenile Delinquency, Polyvictimization*

Travmatik Yaşantılar ile Çocukluk ve Ergenlik Suçları Arasındaki İlişkinin Sosyodemografik Faktörlere Göre Farklılaşması

*

Öz

Bu çalışmanın amacı suç işlemiş ve cezaevinde bulunan çocukların önceki travmatik yaşantıları ile işledikleri suçlar arasındaki ilişkilerin araştırılmasıdır. Çalışmada bir sosyodemografik anket ile travmatik yaşantıları ölçmek üzere tasarlanmış geçerli ve güvenilir uluslararası bir skala olan Yaşam Olayları Kontrol Listesi kullanılmıştır. Tekrarlanan fiziksel saldırı en çok raporlanan travmatik yaşam olayı olarak ortaya çıkmıştır. Maruz kalınan kümülatif travma düzeyi kişinin yaşama karşı suçlara mı mala karşı suçlara mı karıştığını ayırt edebilmiştir. Diğer insanların kasten neden olduğu travmalar çocukların/ergenlerin karıştığı en ciddi suçları yordayabilmiştir. Sosyodemografik etki ciddi değildir. Genel olarak örneklemin çoğu 16 yaş üstü, düşük gelirli, çok çocuklu ve anne babanın birlikte yaşadığı ailelerden gelmektedir. Sonuçlar suçun sosyal olarak aile içinde öğrenildiğini, dolayısıyla ailede verilen disiplinin suç davranışının önlenmesinde önemli rolü olduğunu ve farklı suçlara karışmanın farklı tiplerde travmatik deneyimlerden etkilendiğini desteklemek; ailede suç kariyeri destekleniyor, suça karşı normlar yok sayılıyor ise aile bütünlüğünün suça karışmaktan koruyucu bir rol oynamadığının altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Trauma, PTSD, Yaşam Olayları Kontrol Listesi, Çocuk Suçluluğu, Çoklu Mağduriyet*

Introduction

Since traumatic events are pervasive in the lives of the juveniles who find themselves in the juvenile justice system, childhood trauma is regarded as a catalyst for criminal activities in many theoretical models of developmental psychopathology of delinquency (Becker & Kerig, 2011; Cicerali & Cicerali, 2018). Several epidemiological studies have pointed towards an important association between previous exposure to trauma in childhood and involvement in criminal behavior later in life (Fagan, 2005; Farrington & Welsh, 2007; Ford, Chapman, Hawke, & Albert, 2004; Kerig & Becker, 2010; Wolpaw & Ford, 2004). This research is intended to provide an insight into how the impact of previous traumatic experiences on crime types might have been molded by a range of sociodemographic factors in the lives of a representative sample of juvenile delinquents who are currently incarcerated.

Basically, traumatic *experience* is an instance that threatens one's life, well-being, and safety. Traumatic experiences contain events such as loss of loved ones, abandonment, separation, being the victim of or witnessing abuse, neglect, assaults, violence, war, terrorism, bullying, serious accidents, grave injuries, and invasive painful medical operations (Buffington, Dierkhising, & Marsh, 2010). Psychological trauma can be dichotomized as *deliberately inflicted, human caused trauma* (e.g. physical attack, terrorist assaults, injuries), versus *non-deliberately caused trauma* (e.g. natural disasters, accidents, fatal illnesses).

Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) is one of the most debilitating psychological disorders caused by traumatic life events. In some people with low psychological resilience, the intense stress of a terrifying event which threatens the physical integrity of self or others may not dissipate in time and turns into a chronic constellation of symptoms (Cahill & Foa, 2007; Pynoos, Steinberg, & Wraith 1995). In particular, PTSD in early childhood can have a strong negative effect and it may distort the juvenile's social, emotional, neurological, physical and sensory development (Moser, Hajcak, Simons, & Foa, 2007). This is particularly true for children who have experienced numerous recurring interpersonal adversities from their caretakers, a condition called *developmental trauma disorder* (van der Kolk, 2005). There seems to be a difference between exposure to one and

the same traumatizer multiple times and several different traumatizers in terms of creating a potential for aggression in children (Buffington et al., 2010; Ford, Elhai, Connor, & Frueh, 2010; Ford, Wasser & Connor, 2011). According to Finkelhor, Ormrod, and Turner (2007), as the number of exposure to different victimizations (i.e. polyvictimization) increases, trauma symptoms increase predictably. For example, Heide and Solomon (2009) analyzed three cases involving female adolescents who committed homicide. Being both neglected and abused repeatedly during childhood turned out to be the most critical factors in their criminal behavior. These three girls were diagnosed with PTSD, which was thought to be the cause of their delinquency under intensive stress.

Delinquency is defined according to acts forbidden by the criminal law, such as homicide, theft, burglary, robbery, vandalism, becoming a member of terrorist organizations and selling narcotic drugs. In forensic research, such criminal acts are classified into two groups in terms of severity: *Crimes against life and health*, and *crimes against property*. Psychosocial theories, which try to account for juvenile delinquency, delve into how environmental factors (e.g. family and peer circle, economic conditions and education level) may lead to criminal activities through psychological pathways. The current study is based on a psychosocial approach. Therefore, literature on the links between traumatic experiences and juvenile delinquency will be framed from a psychosocial perspective.

One of the major theories under this umbrella, namely *social learning theory*, underlines how the family and the environment in which an individual is raised may affect his/her behavior. The environment provides individuals with direct and indirect learning opportunities. Witnessing the experiences of others by seeing, hearing and reading might be as effective as personal involvement for learning new behaviors (Zimmerman & Schunk, 2003). This theory can explain the relationship between being interpersonally traumatized in childhood and later involvement in criminal behavior, which traumatizes others (i.e. cycle of violence). Briefly, family violence may traumatize a child either directly or indirectly: Violence may be directed to the child or any of the family members. In both cases, the child becomes traumatized and may simultaneously learn how to traumatize others.

Another theory, which complements the social learning theory, is the *social control theory*, which says that people have a natural tendency for aggression, violence and crime. This innate tendency is normally blocked by the formation of healthy social bonds between the child and the caretakers (Apel & Kaukinen, 2008; Hirschi, 2002). Abuse of children (i.e. emotional, physical, sexual and verbal) or neglect by caretakers is disruptive for these healthy bonds. As a result, abused or neglected children are at greater risk of getting involved in criminal behavior than children raised in a caring and loving environment (Finkelhor, 1987; Hirschi, 2002). In a recent retrospective study on 107 incarcerated adolescents in a juvenile detention facility, it was revealed that abusive parenting breaches these healthy social bonds, in turn the children get reinforced to *convert shame to blaming others*, and finally they get involved in violent delinquent activities (Gold, Sullivan, & Lewis, 2011). Researchers claim that abusive parenting impacts delinquency directly and indirectly through the effects of converted shame.

Sarchiapone, Carli, Cuomo, Marchetti, and Roy (2009) found a high positive correlation between scores on the Childhood Trauma Questionnaire and Brown-Goodwin Lifetime History of Aggression in their study of 540 male convicts. In their study, particularly being exposed to physical, emotional and sexual abuse during childhood was found as being meaningfully related with high aggression levels in adulthood. In a recent study, Topitzets, Mersky and Reynolds (2011) revealed that ill-treated boys tend to develop into criminal adults. This finding can be explained based on Perry's biopsychosociological model. Perry (2001) has claimed that the neurodevelopmental influence of long term, ongoing or severe exposure to or observation of violence in childhood is the *transformation of state dissociation and arousal into trait form*. This model conceives that biological dispositions and sociocultural milieu put juveniles at risk in adolescence, but that life experiences with parents, friends, and society mediate this risk (Perry, 2001).

These two complementary theories (i.e. social learning theory and social control theory) have long been in the limelight for explaining the effects of negative child-rearing practices (e.g.. employment of emotionally, physically, sexually or verbally abusive behavior as disciplinary strategies) on the development of child externalizing behavior (Bower-Russa,

Knutson, & Winebarger, 2001; Hill, 2002; Mulvaney & Mebert, 2001; Patterson, 2002; Rydell, 2010; Taylor, 2010).

So far, we have concentrated on the link between traumatic experiences and juvenile delinquency. However, it is a fact that when evaluating attitudes, opinions and behavior, sociodemographic background factors are of crucial importance (Hoffmeyer-Zlotnik, 2008). Therefore, previous research on the moderating role of sociodemographic variables on trauma-delinquency link was also reviewed.

Terzi (2007) found that in 77% of cases, intra-family violence and a disadvantaged financial background were interactive drivers of juvenile delinquency. In a recently published longitudinal study (Ou & Reynolds, 2010), 1539 children who were born between 1979-1980 in Chicago were followed-up until they reached the age of 24. Of this sample, 1404 had a history of exposure to childhood abuse coupled with criminal behaviors towards others. The authors found that low parental education level, being raised by a single parent, having several siblings, coming from a socioeconomically disadvantaged environment, and having an old mother were risk factors, which predisposed children to criminality. Likewise, in the cross-sectional study by Kierkus and Hewitt (2009) on a nationally representative sample of adolescents (N =3,499) between the ages of 12-17, living in a large (i.e. many siblings), non-traditional family (i.e. not intact or intact but only cohabiting/not-married), and being an old adolescent were found to be criminogenic. In their study, gender, race, SES, and place of residence did not moderate the family structure and delinquency relationship.

According to the *cumulative developmental model of serious delinquency*, sociodemographic factors are so important in explaining juvenile delinquency that the more sociodemographic factors stack together, the greater the risk of criminality (Cicerali & Cicerali, 2018; Loeber, Slot, & Stouthamer-Loeber, 2006). Spohn and Kurtz (2011) proposed that different family types are best thought of as contexts in which youth experience and interpret discipline, punishment, and abuse. Therefore they argued that a juvenile's perceptions of concepts such as justice would depend on his/her past and current experiences. These perceptions were thought to be related with later criminal behavior.

Aim of study and research hypotheses

The aim of this study was to delineate the relationship between previous traumatic experiences of juvenile delinquents and the crimes they had committed, while controlling for their sociodemographic background. Although there is substantial literature on the relationship between trauma and delinquency, hardly any empirical research integrates both sociodemographic factors and trauma for explaining juvenile delinquency and resulting crime types. Besides, there is no study comparing the effects of deliberately inflicted (e.g. violence) and non-deliberate (e.g. traffic accidents) trauma on juvenile involvement in different types of crimes. Thus, this research makes a novel contribution to the literature, particularly by touching upon these issues. Null hypotheses:

1. Level of traumatic experiences cannot differentiate between different crimes (i.e. twelve crimes, such as usurpation, homicide, terror etc.); and between crime types (i.e. crime dichotomy: crimes against life and health versus crimes against property)
2. There is no difference between the effects of deliberately inflicted (e.g. assault with a weapon; combat or exposure to war-zone; sudden violent death) and non-deliberate (e.g. natural disaster, transportation accident, life-threatening illness/injury) trauma on juvenile involvement in different types of crimes.
3. Demographic factors in terms of education level, parental status, number of siblings, cohabiting with family, and family income do not moderate the relationship between traumatic experiences and crime type.

Method

Participants

A sample of 214 detainees representative of a large male detention house in Istanbul (accommodating 950 juveniles) participated in this study. At the time of data collection (i.e. 2010), the total number of detained male juvenile delinquents across Turkey was 1649 (Turkish Ministry of Justice,

Directorate of Prisons and Houses of Detention Report 2011, January). Prior to the study, required responding sample size was calculated as being 211 at a 90% confidence level with a 5% margin of error.

The detention house administration arranged the participation of juveniles according to the availability of responsible social workers on the dates permitted for data collection (i.e. Tuesdays and Fridays throughout March 2010 during handicraft sessions). Therefore, the resulting sample was a non-probability convenience sample.

Although participation was on a voluntary basis, all children agreed to participate. However, 69 of the response forms could not be included in the statistical analysis due to high rates of invalid responses (i.e. multiple and missing answers such as checking all response options or none of them throughout the form) pointing toward involuntary participation due to cultural expectation of strict obedience to authority. Therefore, the data from 145 participants were analyzed.

Procedure

Responses of illiterate participants were recorded by social workers in confidential rooms. Other participants filled in the questionnaires themselves in their classes or dormitories under social worker supervision.

Data collection tools

Delinquency is usually measured by either official arrest records and convictions, or self-reports of offending. Overall, official records include the most serious offenders and offences, while self-reports typically embrace moderately delinquent acts (Huizinga & Elliott, 1986). The present study included official records of current arrest and previous arrests. Two types of questionnaires were included in the battery. The first one inquired sociodemographics (e.g. age, education level, parental status, family income, number of siblings) and previous incriminations. The information provided by the juveniles was matched with their formal social investigation reports (i.e. official records of current arrest and previous arrests) as a check for accuracy.

The second form included the Life Events Checklist (LEC) developed by the National Centre for Posttraumatic Stress Disorder (Blake et al., 1995). It assesses exposure to 16 events known to potentially result in PTSD. Items from the scale include: (q.2) Fire or explosion; (q.7) Assault with a weapon (for example, being shot, stabbed, threatened with a knife, gun, bomb); (q.11) Life-threatening illness or injury; (q.15) Serious injury, harm, or death you caused to someone else.

Half of the items in the LEC are about traumatic events which are not purposefully and voluntarily made by other humans, for example, natural disasters (e.g. earthquake, flood), accidents (traffic accident, home accident, poisoning), or fatal illnesses/injuries. The other half is about traumatic actions committed purposefully and voluntarily by other humans (e.g. rape, armed attack, physical attack).

Data analysis

The data was analyzed by the SPSS 17.0 software. The scores on LEC were summed up to get a composite trauma score for each respondent. The score range of LEC was 0-16. For each item, the participant responded whether (a) the event happened to her/him personally, (b) he/she witnessed the event (c) he/she learned about the event from another source (d) he/she is not sure if the item applies, or (e) the item does not apply to him/her. Items for which the participant confirmed that the event happened to him/her personally received a score of one; all other responses were given a score of zero. Scores were summed up to get a composite score of trauma for each respondent. Deliberately inflicted (qs. 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15), and non-deliberate trauma (qs. 1, 2, 3, 4, 5, 11, 14, 16) composite scores were also calculated for each respondent, summing up their responses to relevant questions. To test the first hypothesis, which required comparing traumatic experience means of 12 crime groups, One-Way ANOVA was used. Additionally, using chi-square analysis, percentages of the sample falling into high, moderate and low trauma categories within crimes against life versus crimes against property subsamples were compared (Table 3). To do this, two cut-off scores were determined by clicking Analyze→Descriptive Statistics→Frequencies→Statistics→Percentile Values→Cut Points for Equal Groups. The cut-off scores obtained

by this procedure, 2 and 5, were used in transforming the data into low trauma (trauma score <2), moderate trauma (trauma score $>2<5$) and high trauma (trauma score >5) groups. SPSS→Transform→Recode into Different Variable function was employed to transform the interval data into categorical data suitable for chi-square analysis.

In order to compare the means for deliberately inflicted and non-deliberate trauma (i.e. to test the second hypothesis) t-test was used. To test the moderating effect of sociodemographics (i.e. the third hypothesis), Univariate ANOVA was conducted. The graph (Figure 1) was made by the SPSS Chart Builder. The significance level was set at $p<0.05$.

Results

The largest group of participants was within their 17 year of age (60%). The majority (85%) was cohabiting with their families at the time of crime, the rest were living alone or with peers. Almost 66% of the juveniles had three or more siblings in the family, and about 35% had six or more siblings. Narcotics crimes (selling or possession of drugs) were the most frequent crimes with 22%, followed by usurpation (17%), homicide (16%) and plundering (14%). Overall, crimes against life and health (narcotics, homicide, injury, terror, murder, deprivation of liberty, and abuse) constituted 55% of all the crimes; while the rest were crimes against property. Eighteen percent of the juveniles who participated in this study had previously been charged for other crimes. Fifty-four percent of juvenile participants reported a personal experience of physical attack. Table 1 and 2 present the sample.

The first null hypothesis was: Level of traumatic experiences cannot differentiate between different crime types (i.e. crime dichotomy, and twelve crimes, such as usurpation, homicide etc.). This hypothesis was rejected.

Table 1. Sociodemographics and Trauma Descriptives Related to Different Crime Types

Crime Type	N %	Age	Num. of Siblings	Income	Educa-tion Level	Trauma Scores
Usurpation	25 17.2%	M: 16.48 SE: 0.17	M: 5.3 (SE: 0.60) Range: 2-11	M: 3.80 SE: 0.25	M: 4.68 SE: 0.36	M: 3.04 SE: 0.38
Theft	19 13.1%	M: 16.68 SE: 0.19	M: 6.4 (SE: 0.72) Range: 3-12	M: 3.37 SE: 0.29	M: 5.00 SE: 0.40	M: 3.74 SE: 0.54
Injury	12 8.3%	M: 16.25 SE: 0.33	M: 4.5 (SE: 0.57) Range: 2-9	M: 3.83 SE: 0.30	M: 5.42 SE: 0.72	M: 4.25 SE: 0.78
Narcotics	32 22.1%	M: 16.31 SE: 0.17	M: 5.0 (SE:0.63) Range: 1-15	M: 2.94 SE: 0.24	M: 5.19 SE: 0.37	M: 4.56 SE: 0.63
Homicide	23 15.9%	M: 16.48 SE: 0.21	M: 6.1 (SE: 0.93) Range: 1-19	M: 3.57. SE:0.33	M: 5.65 SE: 0.44	M: 5.17 SE: 0.80
Terror	5 3.4%	M: 16.20 SE: 0.49	M: 7.2 (SE: 1.72) Range: 2-12	M: 3.40 SE: 0.40	M: 4.80 SE: 0.92	M: 6.60 SE: 1.47
Plundering	20 13.8%	M: 16.40 SE: 0.20	M: 6.2 (SE: 1.02) Range: 2-17	M: 3.65 SE: 0.31	M: 4.75 SE: 0.44	M: 2.35 SE: 0.51
Forced entry	1 0.65%	M: 16.00	M: 5.00	M: 4.00	M: 7.00	M: 2.00
Attempted murder	5 3.4%	M: 17.00 SE: 0.0	M: 5.2 (SE: 1.56) Range: 2-9	M: 3.20 SE: 0.20	M: 6.80 SE: 0.74	M: 2.40 SE: 0.40
Deprivation of liberty	1 0.65%	M: 17.00	M: 3.00	M: 4.00	M: 8.00	M: 2.00
Abuse/Harassment	1 0.65%	M: 17.00	M: 6.00	M: 3.00	M: 8.00	M: 8.00
Vandalism	1 0.65%	M: 17.00	M: 5.00	M: 4.00	M: 2.00	M: 2.00
Total	145	M: 16.46 SE: 0.08	M: 5.6 (SE: 0.29) Range: 1-19	M: 3.46 SE: 0.11	M: 5.18 SE: 0.17	M: 3.87 SE: 0.25

There was a statistically significant difference between the group, which committed crimes against life and health versus the group, which committed crimes against property, $F(1, 143)=9.926, p=0.002<0.05$.

ANOVA analysis also yielded a statistically significant difference in traumatic experiences scores among groups of juveniles representing 12 different crimes, $F(11, 133)=2.072$, $p=0.027<0.05$. Since four groups were composed of less than two participants, Scheffe and Tukey Post Hoc tests could not be performed.

Table 2. Age at the time of crime

Age at the Time of Crime	Frequency	Percentage (%)
<13	1	0.7%
13<15	49	34%
15< 18	95	65%

Composite traumatic experience scores could range between 0-16. The raw composite scores were recoded into a group variable according to two cut-off points (2 and 5) which yielded three similar-sized groups. A chi-square analysis showed that the proportion of involvement in more serious crimes (i.e. against life and health) increased as trauma level climbed from low to moderate and high, Chi-Square = (2, N =145)=7.288, $p=0.026<0.05$. Seventy-three percent of juveniles in the high trauma group committed crimes against life and health, compared to 53.8% in the moderate trauma group and 44.6% in the low trauma group.

Table 3. Crosstabulation of Trauma Level and Crime Type

			Crime Type		Total
			Property	Life/Health	
composite traumatic experience scores grouped using 2 cutoffs: 2 and 5	Low Trauma	Count	31	25	56
		%	55.4%	44.6%	100.0%
	Moderate Trauma	Count	24	28	52
		%	46.2%	53.8%	100.0%
	High Trauma	Count	10	27	37
		%	27.0%	73.0%	100.0%
	Total	Count	65	80	145
		%	44.8%	55.2%	100.0%

The second null hypothesis was: *There is no difference between the effects of deliberately inflicted and non-deliberate trauma on juvenile involvement in different types of crimes.* This hypothesis was rejected. The independent samples t-test results showed that both deliberate and non-deliberate traumatic experience means were higher in juveniles who committed crimes

against life than the ones who committed crimes against property (Table 4). However, in both crime types, deliberate trauma means were moderately higher; that is, for crimes against life and health *Cohen's d* was 0.74 and *Effect Size* was 0,35, while for crimes against property *Cohen's d* was 0.57 and *effect size* was 0,27.

Table 4. Comparisons of deliberate and non-deliberate trauma levels in life and property crimes

	Crime Type	N	Mean	SD	t-test	P
Nondeliberate Trauma	Life	80	3,23	0,78	2,495	,017
	property	65	2,84	1,02		
Deliberate Trauma	Life	80	3,80	0,76	2,629	,020
	property	65	3,41	0,98		
Total Trauma	Life	80	3,51	0,67	2,826	,017
	property	65	3.13	0.92		

The third null hypothesis was: Demographic factors do not moderate the relationship between traumatic experiences and crime type. This hypothesis was accepted. Univariate ANOVA was conducted to test whether the relationship between the traumatic experiences and crime types was moderated by sociodemographic variables (e.g. income, education level, number of siblings, parental status). The values of moderation effects were as follows: For number of siblings $F(9, 119)=1.639$, $p=0.112>.05$; for parental status $F(3, 137)=0.740$, $p=0.530>0.05$; for education level $F(6, 130)=0.703$, $p=0.648>0.05$; for income level $F(2, 139)=1.233$, $p=0.295>0.05$; for cohabiting with family $F(1, 141)=0.003$, $p=0.956>0.05$.

Apart from testing the hypotheses, further data mining was conducted to find out salient relationships, which should not be ignored. Firstly, the participants were classified into two groups according to their education level. Graduating from primary school was taken as the cut-off level. The juveniles who completed primary school ($N=71$) as a minimum, and those who could not complete it ($N=74$) were compared in terms of the traumatic life events they had experienced (the composite scores according to the LEC). No statistically significant difference could be discerned, $t(143)=0.756$, $p>0.05$. However, when the participants were divided into eight groups according to completed education years (Range: 0-12 years), we could see a significant difference in terms of crime dichotomy. Crimes

against life were committed more frequently by the more educated group (i.e. primary school graduates, secondary school graduates, and college students) while the less educated group (i.e. illiterate, non-schooled but literate, and non-graduated participants) got involved in more crimes against property. Since education level was categorical and highly varied, mode was used, as it was a more suitable measure of central tendency for such cases (Figure 1).

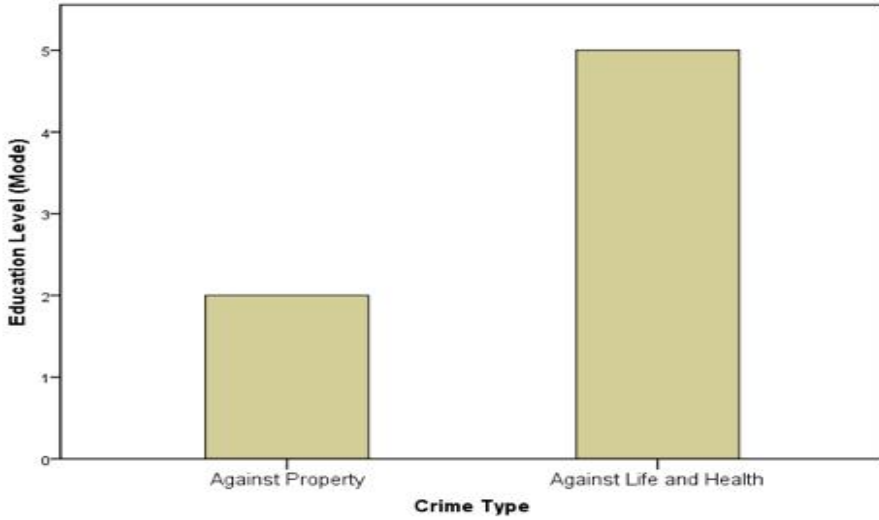

Figure 1. Education level and crime-type relationship

Further inquiries about monthly income showed that at least 53% of the children's families lived below the starvation line (below the national minimum income for survival of a 4-person family, i.e. < 700 TL). Only 0.5% (N=7) of the sample came from a family with an income of >1500, which is also a low income in Turkey. The crosstabulation of crime types (Range: 1-12) and number of siblings (Range: 1-19) with chi-square analysis did not indicate a significant relationship; $Chi-Square = (165, N = 145) = 1.004, p = 0.852 > 0.05$. There was no significant difference regarding trauma scores when cohabitation with family was used as a grouping factor $t(143) = 0.12, p > 0.05$. Children coming from intact (N=104) and broken (N=41) families were compared in terms of the scores they received on LEC, but no significant difference was found, $t(143) = -0.067, p > 0.05$. Table

5 presents the crosstabulation of parental status and traumatic experience level.

Table 5. Crosstabulation of trauma-level and parental-status

		Parental Status				Total	
		Mom-dead	Dad-dead	Separated	To-gether		
<i>Composite traumatic experience scores</i>	Low	Count	5	9	6	36	56
	Trauma	%	8,9	16,1	10,7	64,3	100,0
<i>grouped using two cut-offs:2 and 5</i>	Moderate	Count	2	5	7	38	52
	Trauma	%	3,8	9,6	13,5	73,1	100,0
	High	Count	0	4	3	30	37
	Trauma	%	0	10,8	8,1	81,1	100,0
Total		Count	7	18	16	104	145
		%	4,8	12,4	11,0	71,7	100,0

Discussion

The present study revealed results of 145 juveniles ranging in age between 13 and 18 years with an average of 16.5 years. Approximately 71% of the detained juveniles had intact families, where both biological parents lived together in the same home, while the rest had either lost one parent or had separated parents. Most of the participants were from large families; more than 66% had four or more siblings. Fifty-three percent of detained juveniles' families had an income of 700 TL (approximately 300 Euros) or less. This figure was much less than Turk-iş April 2011 statement of poverty and hunger limit (i.e. 870 TL, for a family of four), however, in studies which investigated the factors behind juvenile delinquency in Turkey, particularly low SES is frequently encountered (e.g. Çırak, 1996; Karakoç, 2009). Almost 85% of imprisoned juveniles in the present study were living with their families before incarceration. The mean schooling was 5.14 years.

In the present research, narcotics crimes stand out with 22% as the most frequent crime type juveniles were charged with. Usurpation and homicide followed with 17% and 16% respectively. According to 2009 Forensic Statistics published by the Turkish Republic Ministry of Justice, the proportion of juveniles charged with crimes against property was almost

49%. In this study, the proportion was found to be almost 45%, which was quite close to the official statistics.

There were three hypotheses in the present study. The first hypothesis was about discriminability of crime type based on traumatic experience scores. It was found that higher traumatic experience scores reliably predicted the more serious crimes, which were *crimes against life and health*. Since the instrument used in this research (i.e., LEC) assesses polytraumatization, the results also indicated that exposure to multiple traumatizers during childhood led to more serious crimes (i.e. against life and health), demonstrating the cumulative effect of trauma. When the juveniles were questioned about their traumatic life experiences, 91% of them reported having been exposed to traumatic events at least once before their criminal act, and 18% of them had already been charged with other crimes previously. This finding was similar to the study by Abram et al. (2004) on detained children, which revealed that 92.5% of them were exposed to at least one traumatic event in their life.

Experiencing multiple traumas (i.e. polytraumatization) is a factor, which increases posttraumatic stress; hence, the frequency and intensity of posttraumatic problems are also multiplied by the number of previous traumatic events. Traumatized juveniles are usually exposed to a chain of distressing, hurtful events that include abuse and violence, often committed by their parents or caretakers who are naturally supposed to protect them. According to the *social control theory*, this has tremendous potential to disrupt the bonds between children and parents, and stunt a child's development by instilling a profound distrust of and disrespect for adults and adult norms. This may place juveniles at much greater risk of delinquency and other deviant behaviors, putting them in a circle of violence. Therefore, the outcome of trauma is cumulative: the greater the number and complexity of traumatic events that a child experiences, the greater the risks to a child's development and his/her emotional and physical health (Buffington, Dierkhising, & Marsh, 2010).

Classified top-down, the trauma scores in this study were associated with terror, murder, narcotics, infliction of injury and theft in successive order. Posttraumatic anger may become a channel of violence, which may end up in a petty quarrel among friends or a legally binding act requiring

a heavy sentence. APA (2011) states that drug abuse may be a direct correlate triggered by childhood trauma. This helps us explain the juveniles' link with drugs (i.e. narcotics crimes led with 22%) in this study.

The second hypothesis was about the discriminative effects of deliberately inflicted and non-deliberate trauma on juvenile involvement in different types of crimes. In this study, *physical attack* was found to be the predominant traumatizer event, with almost 54% of the juvenile participants reporting that they had personally experienced it. Traffic accidents succeeded physical attacks with 41%, and armed attack with 39%. When all these three events were analyzed, it was apparent that humans realized them all; and two of them, physical attack and armed attack, were classified as deliberate human caused traumatizers. Experience of deliberate human caused trauma was moderately higher in offences against life and health compared with offences against property.

Traumatic events are detrimental to one's belief system, perception of fairness and goodness, trust in oneself and others. The study by Wang et al. (2007) demonstrated that preschool children in Israel learn to be aggressive and deviant by being directly and indirectly exposed to terrorism. When trauma is imposed purposefully and voluntarily by other people, trust in others dissolves largely, especially when the imposer is a loved one (e.g., a family member). This leads to the dissipation of social control and ends in aberrant behavior. Thus, deliberately caused trauma can undermine not only cognitive but also the moral system of an individual. This finding can also be interpreted as the direct transfer of experienced violence to others, in other words as the cycle of violence. This explanation is within the frame of *social learning theory*, which claims that experiencing violence teaches you how to apply violence; i.e. if a child is battered, his/her probability to batter others increases.

Further inquiries into the data yielded some interesting findings, out of confines of the main hypotheses in this study. Although education level was not a factor moderating the relationship between trauma and crime type, it emerged as a factor that could predict the type of crime (i.e. *crimes against property* versus *crimes against life*). Lower education level was linked to crimes against property, and higher education level was linked to crimes against life. The following quotation is meant to enlighten this finding:

Those with a lower level of schooling and training, i.e., those with potential legal income well below the average, would have a relatively large wage differential in crimes against property and a relatively low opportunity cost of imprisonment and thus a relatively strong incentive to enter crimes against property. Moreover, according to this theory, they would also tend to spend more time at, or to "specialize" in, illegitimate activities relative to other offenders. In contrast, those with higher education—in particular, those with specific legitimate training—would have less incentive to participate in such crimes (Ehrlich, 1975; p. 321).

Results denoted no significant difference, when frequencies of traumatic events experienced by the participants were compared based on their *status of living with or without family* before entering the penitentiary. The results also showed that the proportion of juveniles living with their families before detainment was much higher than the ones living apart from their family. These findings may be a sign that the children learn criminal behavior from their families, and that their families neglect them seriously. Explained based on *social learning* and *social control* theories, this means, living with family may lead to even more negative consequences, if the family lacks healthy bonds with the juvenile, and is deficient in the infrastructure to care for and educate a young human being properly.

The third hypothesis was about the moderating role of sociodemographic factors on the trauma and crime type relationship in juvenile delinquency. The alternative hypothesis was not accepted, since statistics indicated no significant moderating effects of parental status, cohabiting with family, number of siblings, education and family income on trauma and crime type relationship. Therefore, focus shifted to the simple (unmoderated) relationship between trauma and crime types, which were probed by the first and second hypotheses.

Taken together, the results of this study suggested that to safeguard children from involvement in delinquency, they should be protected particularly from exposure to damage caused by other people (e.g. physical attacks, armed attacks, terror). This will save them from trauma due to losing trust in people, and will thereby shelter their values and belief systems from complete dissolution, which leads to posttraumatic distress and associated involvement in crimes. Intra-family communication and soft skills training related with problem solving and stress management,

alongside knowledge of child care, negligence and abuse should be provided chiefly to the families from low socioeconomic background. Preventive strategies concerning juvenile delinquency will be more successful if handled with collaboration of multiple agents in society.

By systematically and comprehensively examining the moderating effects of sociodemographic factors, the present study made an important contribution to the literature, which explores the relationship between trauma and delinquency. Nevertheless, it had a number of limitations that need to be addressed.

Firstly, the sample would be better if it was larger. However, the specific characteristics (Turkish + male + <18 years old + delinquent + incarcerated), and very limited size of the target population (1649 members at the time of the study, i.e. 2010), besides problems with getting the legal access to incarcerated juveniles, made it very difficult to enlarge the sample. Even after access to them was made possible, getting this special group with substantial externalization behaviors to fill in questionnaires correctly (e.g. choosing only one option) was quite problematic, which led to considerable (32%) missing data. Secondly, the data was cross-sectional. Therefore, readers should be cautious in attributing causality to any of the relationships that were revealed. For instance, although the analysis generally showed that older youth who have many siblings cohabiting with their intact families had higher rates of delinquency against life and health, one cannot assert with certainty that the combination of age, number of siblings, cohabitation with parents and living in an intact home cause more serious delinquency. To make such a statement, the present findings should be replicated with a multi-faceted qualitative research design, in which the exact reason of any delinquent behavior can be assessed by in-depth interviews with not only the juvenile himself/herself, but also the informants in his/her close social circle.

Although this study controlled for a number of possible sociodemographic correlates of delinquency, it did not control for personal variables (e.g. temperament, personality, intelligence, negative affectivity, resilience, interpersonal skills, self-efficacy) and a number of other traditional predictors of misbehavior (e.g. social control factors, the presence of conventional social support, and the absence of association with antisocial age and status peers, delinquent learning from family and close circle, etc.),

because they were out of the confines of this study. In order to develop thorough understanding of how the effects of trauma vary according to sociodemographic and personal context, these issues should also be explored in future research.

References

- Abram, K.M., Teplin, L.A., Charles, D.R., Longworth, S.L., McClelland, G.M., & Dulcan, M.K. (2004). Posttraumatic stress disorder and trauma in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, *61*, 403-410.
- APA (American Psychological Association). *Children and trauma*. Retrieved on 06.02.2011 from <http://www.apa.org/pi/families/resources/children-trauma-update.aspx>
- Apel, R., & Kaukinen, C. (2008). On the relationship between family structure and antisocial behavior: Parental cohabitation and blended households. *Criminology*, *46*, 35-70.
- Becker, S. P., & Kerig, P. K. (2011). Posttraumatic stress symptoms are associated with the frequency and severity of delinquency among detained boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *40*, 765-771. DOI:10.1080/15374416.2011.597091
- Blake, D.D., Weathers, F.W., Nagy, L.M., Kaloupek, D.G., Gusman, F.D., Charney, D.S., et al. (1995). The development of a clinician-administered PTSD scale. *Journal of Traumatic Stress*, *8*, 75-90.
- Bower-Russa, M., Knutson, J., & Winebarger, A. (2001). Disciplinary history, adult disciplinary attitudes, and risk for abusive parenting. *Journal of Community Psychology*, *29*(3), 219-240.
- Buffington, K., Dierkhising, C.B., & Marsh, S.C. (2010). Ten things every juvenile court judge should know about trauma and delinquency. *Juvenile and Family Justice Today*, *61*(3), 13-23. DOI: 10.1111/j.1755-6988.2010.01044.x
- Cahill, S.P., & Foa, E.B. (2007). Psychological theories of PTSD. In M.J. Freidman, T.M. Keane, & P.A. Resick (Eds.), *Handbook of PTSD: Science and practice* (pp. 55-77), New York: The Guilford Press.

- Cicerali, L.K., Cicerali, E.E. (2018). Parental influences on youth delinquency. *Journal of Criminal Psychology*, 8 (2), 138-149.
- Çırak, S. (1996). *A study conducted in Elazığ penitentiary on the causes of juveniles' crime involvement* (Unpublished doctoral dissertation). Gazi University, Ankara, TR.
- Ehrlich, I. (1975). On the relation between education and crime. In F.T. Juster (Eds.), *Education, income, and human behavior* (pp.313-337), New York: McGraw-Hill.
- Fagan, A.A. (2005). The relationship between adolescent physical abuse and criminal offending: Support for an enduring and generalized cycle of violence. *Journal of Family Violence*, 20, 279-290.
- Farrington, D.P., & Welsh, B.C. (2007). *Saving children from a life of crime: Early risk factors and effective interventions*. New York: Oxford University Press.
- Finkelhor, D. (1987). The sexual abuse of children: Current research reviewed. *Psychiatric Annals*, 17, 233-241.
- Finkelhor, D. (1979). *Sexually victimised children*. New York: Free Press.
- Finkelhor, D., Ormrod, R.K., & Turner, H. (2007). Polyvictimization and trauma in a national longitudinal cohort. *Development and Psychopathology*, 19(1), 149-166.
- Ford, J.D., Wasser, T., Connor, D.F. (2011). Identifying and determining the symptom severity associated with polyvictimization among psychiatrically impaired children in the outpatient setting. *Child Maltreatment*, 16(3), 216-226. DOI:10.1177/1077559511406109
- Ford, J.D., Elhai, J.D., Connor, D.F., & Frueh, B.C. (2010). Polyvictimization and risk of posttraumatic, depressive, and substance use disorders and involvement in delinquency in a national sample of adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 46(6), 545-552.
- Ford, J.D., Chapman, J.F., Hawke, J., & Albert, D. (2004). Trauma among youth in the juvenile justice system: Critical issues and new directions. *National Center for Mental Health and Juvenile Justice Research Brief*. Retrieved from www.cwla.org/programs/juvenilejustice/ncmhjjtraumayouth.pdf.

- Gold, J., Sullivan, M.W., Lewis, M. (2011). The relation between abuse and violent delinquency: The conversion of shame to blame in juvenile offenders. *Child Abuse and Neglect*, 35(7), 459-67. DOI: 10.1016/j.chiabu.2011.02.007
- Heide, K.M., & Solomon, E.P. (2009). Female juvenile murderers: Biological and psychological dynamics leading to homicide. *International Journal of Law and Psychiatry*, 32(4), 244- 252.
- Hill, J. (2002). Biological, psychological and social processes in the conduct disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(1), 133-164.
- Hirschi, T. (2002). *Causes of delinquency*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
- Hoffmeyer-Zlotnik, J.P. (2008). Harmonisation of demographic and socio-economic variables in cross-national survey research. *Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 98(1), 5-24.
- Huizinga, D. & Elliott, D.S. (1986). Reassessing the reliability and validity of self-report measures. *Journal of Quantitative Criminology*, 2(4), 293-327.
- Karakoç, S. (2009). *The effects of intra-family violence on child psychology*. Paper presented at the meeting of Child and Violence Conference of the Board of Clinicians, Child Rights Commission, Istanbul, TR.
- Kerig, P.K., & Becker, S.P. (2010). From internalizing to externalizing: Theoretical models of the processes linking PTSD to juvenile delinquency. In S.J. Egan (Eds.), *Posttraumatic stress disorder (PTSD): Causes, symptoms and treatment* (pp. 33-78), Hauppauge, NY: Nova Science Publishers.
- Kierkus, C.A., & Hewitt, J.D. (2009). The contextual nature of the family structure / delinquency relationship. *Journal of Criminal Justice*, 37(2), 123-132.
- Loeber, R., Slot, N.W., & Stouthamer-Loeber, M. (2006). A three-dimensional, cumulative developmental model of serious delinquency. In P.O.H. Wikström & R.J. Sampson (Eds.), *The explanation of crime: Context, mechanisms and development* (pp. 153-94), Cambridge: Cambridge University Press.

- Mersky, J.P. (2006). *Disentangling child maltreatment and juvenile delinquency: A prospective investigation of direct and subgroup effects* (Unpublished doctoral dissertation). University of Wisconsin, Madison, Wisconsin.
- Moser, J.S., Hajcak, G., Simons, R.F., & Foa, E.B. (2007). Posttraumatic stress disorder symptoms in trauma-exposed college students: The role of trauma-related cognitions, gender and negative affect. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(8), 1039-1049.
- Mulvaney, M.K., & Mebert, C.J. (2001). Parental corporal punishment predicts behaviour problems in early childhood. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 389-97.
- Patterson, G.R. (2002). The early development of coercive family process. In J.B. Reid, G.R. Patterson, & J. Snyder (Eds.), *Antisocial behaviour in children and adolescents: Developmental theories and models for intervention* (pp. 25-44), Washington DC: American Psychological Association.
- Perry, B.D. (2001). The neurodevelopmental impact of violence in childhood. In D. Schetky, & E.P. Benedek (Eds.), *Textbook of child and adolescent forensic psychiatry* (pp. 221-238), Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Pynoos, R.S., Steinberg, A.M., & Wraith, R. (1995). A developmental model of childhood traumatic stress. In D. Cicchetti, D.J. Cohen (Eds.), *Developmental Psychopathology*, 2 (pp. 72-95), New York: John Wiley & Sons.
- Ou, S. & Reynolds, A.J. (2010). Childhood predictors of young adult male crime. *Children and Youth Services Review*, 32(8), 1097-1107.
- Rydell, A. (2010). Family factors and children's disruptive behaviour: an investigation of links between demographic characteristics, negative life events and symptoms of ODD and ADHD. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 45(2), 233-44. DOI: 10.1007/s00127-009-0060-2
- Sarchiapone, M., Carli, V., Cuomo, C., Marchetti, M., & Roy, A. (2009). Association between childhood trauma and aggression in male prisoners. *Psychiatry Research*, 165(1-2), 187- 192. DOI: 10.1016/j.psychres.2008.04.026

- Spohn, R.E., & Kurtz, D.L. (2011). Family structure as a social context for family conflict: Unjust strain and serious delinquency. *Criminal Justice Review*, 36(3), 332-356. DOI: 10.1177/0734016811402495
- Taylor, C.A., Manganello, J.A., Lee, S.J., & Rice, J.C. (2010). Mothers' spanking of 3-year-old children and subsequent risk of children's aggressive behaviour. *Pediatrics*, 125(5), 1054-1065. Retrieved on 02.02.2012 from http://www.newschoolheights.org/pdf/Tulane_Spanking_Study.pdf
- Terzi, A.K. (2007). A research on juvenile delinquency in Çankaya/Ankara sample (Unpublished master's thesis). Gazi University, Ankara, TR.
- Topitzes, J., Mersky, J.P., & Reynolds, A.J. (2011). Child maltreatment and offending behavior: Gender-specific effects and pathways. *Criminal Justice and Behavior*, 38(5), 492- 510. DOI: 10.1177/0093854811398578
- van der Kolk, B.A. (2005). Developmental trauma disorder: Towards a rational diagnosis for children with complex trauma histories. *Psychiatric Annals*, 35(5), 401-408.
- Wang, Y., Nomura, Y., Pat-Horenczyk, R., Doppelt, O., Abramovitz, R., Brom, D. & Chemtob, M.C. (2006). Direct terrorism exposure, TV exposure to terrorism, and exposure to non-terrorism trauma and their differential associations with emotional and behavioral problems in young children. *Annals of New York Academy of Sciences*, 1094, 363-368.
- Wolpaw, J.W., & Ford, J.D. (2004). Assessing exposure to psychological trauma and post-traumatic stress in the juvenile justice population. *National Child and Traumatic Stress Network*. Retrieved on 02.02.2012 from www.NCTSNet.org.
- Zimmerman, B.J., & Schunk, D. (2003). Albert Bandura: The scholar and his contributions to educational psychology. In B.J. Zimmerman & D.H. Schunk (Eds.), *Educational psychology: A century of contributions* (pp. 431-457), Mahwah, NJ: Erlbaum.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kaya-Ciceralli, L. (2019). Traumatic experiences and juvenile delinquency relationship as moderated by sociodemographic factors. *OPUS–International Journal of Society Researches* , 10(17), 79-103. DOI: 10.26466/opus.491095

Din Görevlilerinin Mesleki Doyum Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.520597

*

Emre Yılmaz*

*Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Zonguldak / Türkiye
E-Posta: eyilmaz2007@hotmail.com ORCID: [0000-0002-1684-9821](https://orcid.org/0000-0002-1684-9821)

Öz

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı Bilecik il ve ilçe müftülükleri bünyesinde görev yapan din görevlilerinin meslekle ilgili bir takım algılamaları ile meslekî doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla tanımlayıcı olarak gerçekleştirilmiş bir saha araştırmasıdır. Araştırma 15 Ağustos 2018-15 Kasım 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, Bilecik il ve ilçe müftülüklerine bağlı merkez, köy ve kasabalarda kadrolu, sözleşmeli ve fahri statüde İmam-Hatip, Müezzin Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmakta olan toplam 465 din görevlisi oluşturmuştur. Araştırmada tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma sonunda; din görevlilerinin mesleki doyum düzeylerinin; yapılan meslekten ve görev yapılan yerden duyulan memnuniyet, mesleği severek yapma, mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma ve uygun şartların olması durumunda mesleği bırakma durumlarına göre anlamlılık değerlerinin $p<0,05$ olup; görev yerinden hiç memnun olmayan ve biraz memnun olanların mesleki doyum düzeylerinin görev yerinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeyde olduğu, mesleğinden kısmen memnun olanların mesleki doyum düzeylerinin mesleğinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeyde olduğu, mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olduğunu belirtenlerin mesleki doyum düzeyinin mesleki bilgi ve beceri açısından kendilerinin az yeterli ve yetersiz olduğunu belirtenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu, mesleğini kısmen severek yapanların mesleki doyum düzeylerinin mesleğini tamamen severek yapanlara göre oldukça düşük düzeyde olduğu ve uygun şartların oluşması durumunda mesleğini bırakabileceğini belirtenlerin mesleki doyum düzeylerinin diğerlerine göre daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Görevlisi, Meslekî Doyum.*

A Research on the Occupational Job Satisfaction of Religious Officers

*

Abstract

This study is a descriptive field research conducted in order to examine the relationship between the professional perceptions of the religious officials working in the Bilecik Provincial and District Muftis Office. The study was conducted between 15 August 2018 and 15 November 2018. The universe of the research consisted of 465 religious officials, who were permanent, contracted and honorary status teachers of the Imam-Hatip, Muezzin Kayyim and Qur'an Courses in the centers, villages and towns connected to the Bilecik provincial and district muftis. The research was designed in descriptive survey and comparative relational screening models. At the end of the research; professional job satisfaction levels of religious officials; the satisfaction of the profession and the place of duty, the profession of doing the job, the professional knowledge and skills in terms of being adequate and in the case of appropriate conditions, according to the status of the occupation of the significance values of $p < 0.05$; the job satisfaction levels of those who are not satisfied with the job place and who are slightly satisfied are quite low compared to those who are satisfied with the job place; the occupational job satisfaction levels of those who are partially satisfied are quite low compared to those who are satisfied with the profession; In terms of professional knowledge and skill, the level of satisfaction is higher than the ones who stated that they are less than adequate and inadequate; It was found to be at a lower level.

Keywords: *Religious Affairs Directorate, Religious Officer, Professional Satisfaction.*

Giriş

Kişinin ya da çalışanın işiyle ilgili tutumu (Piyal vd., 2002) olarak tanımlanan meslekî doyum, genel olarak, istekleri giderme ve ihtiyaçları tatmin açısından mevcut koşullarla yetinme ve hoşnut olma durumunu ifade etmektedir (Yelboğa, 2008). Başka bir deyişle, meslekî doyum, belli bir işi ya da mesleği icra eden kişilerin yaptıkları işle ilgili memnuniyetlerini ifade etmektedir (Mersin, 2007).

Mesleki doyum bireyin gündelik hayata yönelik tutumlarının şekillenmesinde önemli bir gerçektir. Bireylerin meslek hayatındaki tatmin düzeyleri, hem işteki başarıyı, hem de hayatlarının diğer alanlarını etkilemektedir.

Bu çalışma topluma din hizmeti sunan ve toplumun din öğretimi ihtiyacına cevap vermeye çalışan Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin mesleki doyumuna ilişkin bilgiler elde etmek amacıyla yapılmış bir alan araştırmasıdır.

Bilindiği üzere ülkemizde din hizmetleri ve yaygın din eğitimi görevini resmi olarak yürütmekle görevli kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Başkanlık Kur'an Kursları ve bu kurslarda vazifeli Kur'an Kursu Öğreticileri vasıtasıyla yaygın din eğitimi faaliyetlerini, camiler ve camilerde görevli İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyımlar vasıtasıyla da din hizmetleri görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürütmekle yükümlü olduğu toplumu din konusunda aydınlatma görevini en iyi şekilde ifa edilebilmesi, yapılan işin hedeflenen amaca ulaşması, performans ve verimliliğin artırılarak azami ölçüde verim sağlanması ve böylelikle kurumun başarısına doğrudan katkı sunulmasında; bu meslekte görev alan din görevlilerinin mesleğe yönelik tutumlarının, mesleklerine dair beklenti ve mesleğe dair yaşadıkları problemlerin tespit edilmesi ve böylece din görevlilerinin mesleki doyumlarını arttırıcı çalışmalar yapılmasının büyük ehemmiyeti bulunmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı Bilecik il ve ilçe müftülükleri bünyesinde merkez, kasaba ve köylerde İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yapan din görevlilerinin meslekten ve görev yerlerinden memnun olup-olmama, mesleği severek yapıp-yapmama, mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli

olup-olmama ve uygun şartların olması durumunda mesleği bırakıp-bırakmama durumları gibi meslekle ilgili bir takım algılamalarını ifade eden değişkenler ile “görevlinin din hizmetleri alanında yaptığı işten istek ve ihtiyaçları bakımından hoşnut olması” (Kayıklık, 2008, s.35) olarak tanımlanan meslekî doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla tanımlayıcı olarak gerçekleştirilmiş bir saha araştırmasıdır.

Araştırma ve Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada betimsel tarama ve ilişkiyel tarama modelleri tercih edilmiştir. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Balci, 2015, s.148; Özdemir, 2014, s.79; Büyüköztürk, 2008, s.19). Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2005). İlişkiyel araştırmalar ise, değişkenler arasındaki ilişkiyi, ilişki testleri kullanarak ortaya çıkarmayı amaçlar (Balci, 2015). Bu araştırma, din görevlilerinin meslekle ilgili bir takım algılamalarıyla ilgi bazı değişkenler ile meslekî doyum düzeylerini tespit etmeye çalışmasından dolayı tarama modelindedir. Bununla birlikte araştırma aynı zamanda din görevlilerinin meslekle ilgili bir takım algılamalarını ifade eden değişkenler ile meslekî doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemesinden dolayı da ilişkiyel modeldedir.

Evren ve Örneklem

Bilecik il ve ilçe müftülüklerine bağlı merkez, köy ve kasabalarda kadrolu, sözleşmeli ve fahri statüde İmam-Hatip, Müezzin Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmakta olan toplam 465 din görevlisi araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemi ise, müftülüklerce din görevlilerine yönelik olarak her ay düzenlenen toplantılardan Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarında gerçekleştirilen aylık mutat toplantılara izin ve raporlu olmaları sebebiyle katılmayan personel dışında, toplantılarda hazır bulunan 433 din görevlisi oluşturmuştur.

Araştırmanın Hipotezleri

1. Diyanet İşleri Başkanlığında din hizmetleri sınıfında çalışan personelin mesleki doyum düzeyi meslekten duyulan memnuniyet durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Mesleğinden kısmen memnun olanların mesleki doyum düzeyi mesleğinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeydedir.
2. Mesleki doyum düzeyi görev yerinden memnuniyet durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Görev yerinden hiç memnun olmayan ve biraz memnun olanların mesleki doyum düzeyi görev yerinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeydedir.
3. Mesleki doyum düzeyi mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olduğunu belirtenlerin mesleki doyum düzeyi mesleki bilgi ve beceri açısından az yeterli ve yetersiz olduğunu belirtenlerden daha yüksek düzeydedir.
4. Mesleki doyum düzeyi mesleği severek yapma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Mesleğini kısmen severek yapanların mesleki doyum düzeyi mesleğini tamamen severek yapanlara göre oldukça düşük düzeydedir.
5. Mesleki doyum düzeyi uygun şartların olması durumunda mesleği bırakma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Uygun şartların oluşması durumunda mesleğini bırakabileceğini belirtenlerin mesleki doyum düzeyi diğerlerine göre daha düşük düzeydedir.

Veri Toplama Aracı

Tarama modellerinde veriler, genellikle gözlem, anket, görüşme veya test gibi bilgi toplama yolları ile elde edilir (Balcı, 2015, s.148; Özdemir, 2014, s.79; Büyüköztürk, 2008, s.19). Din görevlilerinin mesleki doyum düzeylerini tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırmada nicel araştırma tekniklerinden anket kullanılmıştır. Araştırmada katılımcı grubun sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler edinmek amacıyla demografik özellikler ve mesleğe dair algıları kapsayan bir "Kişisel Bilgiler Formu" ve din görevlilerinin yaptıkları işten memnun olup olmama (mesleki doyum ve

doyumsuzluğu) düzeylerini tespit etmek için, Yıldız Kuzgun, Seher A. Sevim ve Zeynep Hamamcı'nın herhangi bir işte çalışan bireylerin o mesleğin üyesi olmaktan ne derece mutlu olduklarını belirlemek amacıyla geliştirdikleri "Meslekî Doyum Ölçeği" kullanılmıştır (Kuzgun, Sevim, Hamamcı, 2005, ss.82-87).

Mesleki Doyum Ölçeği ve Puanlaması

Mesleki Doyum Ölçeği (MDÖ) herhangi bir işte çalışan bireylerin o mesleğin üyesi olmaktan ne derece mutlu olduklarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Kuzgun, Sevim, Hamamcı 2005, ss. 82-87). Alınan puanlar yüksek olduğunda bireyin mesleki doyumunun yüksek olduğu kabul edilir (Kuzgun ve Bacanlı, 2005, ss.84-85). Ölçek beşli Likert tipi 21 sorudan oluşmaktadır. Sorular kişilerin mesleki etkinliklerinin ilgi ve yeteneklerine uygunluğu, sorumluluk alma, gelişme ve ilerleme olanakları ile ilgilidir. Ölçekteki testten alınabilecek en düşük puan 21, en yüksek puan ise 105'tir. Alınan puanlar yükseldikçe mesleki doyum yükselir. Puanların 25'in altında olması düşük mesleki doyumunu, 26 ile 74 arasında olması normal mesleki doyumunu, 75'in üzerinde olması ise yüksek mesleki doyumunu ifade etmektedir.

Mesleki Doyum Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analizi

Katılımcıların mesleki doyum düzeyini ölçmek için 21 maddeden oluşan Mesleki Doyum ölçeğinin analiz yapmaya uygun olup olmadığı, örneklem hacminin yeterli olup olmadığı ve verilerin rastgele dağılıp-dağılmadığının tespiti için Güvenilirlik Analizi kullanılmıştır.

Güvenilirlik analizi ölçmede kullanılan testlerin, anketlerin ya da ölçeklerin özelliklerini ve güvenilirliklerini değerlendirmek üzere geliştirilmiş bir yöntemdir.

Cronbach's Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanır.

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir

- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Ankette kullanılan ölçeğe ait güvenilirlik katsayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Mesleki Doyum Ölçeğine Ait Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Mesleki İş Doyumu	0.900	21

Mesleki doyum ölçeği için güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,900$ bulunmuştur. Bu değer Meslekî Doyum Ölçeğinin geçerli ve yüksek derecede güvenilir, verilerin de analiz yapmaya uygun olduğunu göstermektedir. Saha araştırmamız sonucu ulaşılan veriler üzerinden Meslekî Doyum Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda ulaştığımız bulguların, Kuzgun ve arkadaşlarının elde ettiği sonuçlarla yaklaşık aynı düzeyde olduğu görülmektedir (Kuzgun, Sevim, Hamamcı, 2005).

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, din görevlilerinin meslekî doyum düzeylerini tespit edebilmek amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Anketin uygulama aşaması geçilmeden önce ilgili resmi kurumlardan (Bilecik Valiliği, Bilecik İl Müftülüğü) gerekli resmi izinler alınmış ve araştırmanın anket uygulaması 15 Ağustos 2018-15 Kasım 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığına ait istatistiki verilerde 31.12.2017 itibariyle Bilecik il ve ilçe müftülüklerinde İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur'an Kursu Öğreticisi statüsünde 420'si kadrolu ve sözleşmeli 45'i ise fahri olmak üzere 465 personel mevcut olup aylık mutata toplantılara izin ve raporlu olmaları sebebiyle katılmayan personel dışında, toplantılarda hazır bulunan 433 personele anket uygulanmış, bütün anket formları teker teker incelenerek eksik olup olmadıkları kontrol edilmiş, ancak anket formlarından bazılarının eksik, bazılarının ise birden fazla şık işaretlenmiş

olması sebebiyle değerlendirme dışı bırakılarak 419 form değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırma örnekleminin, evrenin yaklaşık % 91'ini kapsaması, bulguların güvenilirliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) v22.0 paket programı kullanılmış, verilerin çözümlenmesinde ise frekans analizi, aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde gibi betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Araştırmada değişkenler arası ilişkiyi ölçmek için ise Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların mesleki doyum düzeylerinin mesleki bilgilerine göre farklılık gösterip göstermediği T (Student) ve F (Varyans) testleri ile test edilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan katılımcıların kurumda yapmakta olduğu görev, çalıştığı meslekten ve görev yapmakta olduğu yerden memnuniyet durumu, mesleğini severek yapip-yapmama, mesleki bilgi ve beceri açısından kendilerini yeterli görüp-görmeme ve koşulların uygun olması durumunda mesleği bırakmak isteyip-istemediklerini tespit etmeye yönelik olarak kendilerine yöneltilen ölçek sorularına verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Kişisel ve Meslekle İlgili Algulamalara İlişkin Bulgular

Tablo 2. Kurumda Yapmakta Olduğunuz Görev

Görev	Kişi Sayısı	Oran (%)
İmam-Hatip	220	52.5
Sözleşmeli İmam-Hatip	26	6.2
Vekil İmam-Hatip	4	1.0
Müezzin Kayyım	52	12.4
Kur'an Kursu Öğreticisi	48	11.5
Sözleşmeli Kur'an Kursu Öğreticisi	7	1.7
Fahri Kur'an Kursu Öğreticisi	62	14.8
Toplam	419	100.0

Araştırmaya katılanların %52,5'i İmam-Hatip, %14,8'i Fahri Kur'an Kursu Öğreticisi, %12,4'ü Müezzîn-Kayyım, %11,5'i Kadrolu Kur'an Kursu Öğreticisi, %6,2'si Sözleşmeli İmam-Hatip, %1,7'si Sözleşmeli Kur'an Kursu Öğreticisi ve %1'i ise Vekil İmam-Hatip olarak görev yapmakta olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3. Görev Yapmakta Olduğunuz Yerden Memnuniyet Durumunuz

Memnuniyet	Kişi Sayısı	Oran (%)
Hiç memnun değilim	15	3.6
Biraz memnunum	134	32.0
Çok memnunum	270	64.4
Toplam	419	100.0

Araştırmaya katılanların %3,6'sı görev yaptığı yerden hiç memnun değilken, %32'si biraz memnun ve %64,4'ü de çok memnun olduğunu belirtmektedir.

Tablo 4. Çalıştığınız meslekten memnun musunuz?

Memnuniyet Durumu	Kişi Sayısı	Oran (%)
Evet	382	91.2
Kısmen	33	7.9
Hayır	4	1.0
Toplam	419	100.0

Araştırmaya katılanların %91,2'si çalıştığı meslekten memnunken, %7,9'u kısmen memnun olduğunu, %1'i de memnun olmadığını belirtmektedir.

Tablo 5. Mesleğinizi severek mi yapıyorsunuz?

Meslek Sevgisi	Kişi Sayısı	Oran (%)
Evet	392	93.6
Hayır	3	0.7
Kısmen	24	5.7
Toplam	419	100.0

Araştırmaya katılanların %93,6'sı mesleğini severek yaptığını belirtirken, %0,7'si mesleğini sevmeden yaptığını, %5,7'si de kısmen severek yaptığını belirtmektedir.

Tablo 6. Mesleki bilgi ve beceri açısından kendinizi yeterli görüyor musunuz?

Yerlilik Durumu	Kişi Sayısı	Oran (%)
Tamamen yeterli	63	15.0
Yeterli	227	54.2
Kısmen yeterli	120	28.6
Yetersiz	9	2.1
Toplam	419	100.0

Araştırmaya katılanların %15'i mesleki bilgi ve beceri açısından kendisini tamamen yeterli görürken, %54,2'si yeterli, %28,6'sı kısmen yeterli görmekte, %2,1'i ise yetersiz görmektedir.

Tablo 7. Bugün koşullarınız uygun olsa bu mesleği bırakır ve başka bir kurumda çalışmak ister misiniz?

Mesleği Bırakma Durumu	Kişi Sayısı	Oran (%)
Evet	43	10.3
Hayır	327	78.0
Kararsızım	49	11.7
Toplam	419	100.0

Araştırmaya katılanların %10,3'ü koşulların uygun olması durumunda mesleğini bırakıp başka kurumda çalışmayı isterken, %78'si ise istememektedir. Katılımcıların %11,7'si ise bu duruma kararsız kalmıştır.

Meslekle İlgili Algılamalar ile Meslekî Doyum Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, örneklemimizi oluşturan din görevlilerinin mesleki doyum düzeyleri ile meslekle ilgili bir takım algılamalarını ifade eden değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik araştırma sonucunda ulaşılan bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 8. Mesleki Doyum Düzeyinin Görev Yapılan Yerden Duyulan Memnuniyete Göre Farklılığın İnceleyen F Testi Sonuçları

Ölçek/Bo-yutlar	Görev Yerinden Memnuniyet	Kişi Sayısı	\bar{X}	Std. Sapma	F	p
Mesleki Doyum	Hiç memnun değilim	15	80.80	14.591	34.431*	0.001
	Biraz memnunum	134	85.07	12.012		
	Çok memnunum	270	94.15	10.857		

*p<0,05

İş doyum düzeyinin görev yapılan yerden duyulan memnuniyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden F testi sonucuna göre anlamlılık değeri $p < 0,05$ bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi görev yerinden memnuniyet durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Görev yerinden hiç memnun olmayan ve biraz memnun olanların mesleki doyum düzeyi görev yerinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeydedir.

Tablo 9. Mesleki Doyum Düzeyinin Mesleki Bilgi ve Beceri Açısından Yeterli Olma Durumuna Göre Farklılığı İnceleyen F Testi Sonuçları

Ölçek/Boyutlar	Yeterlik Durumu	Kişi Sayısı	\bar{X}	Std. Sapma	F	p
Mesleki Doyum	Tamamen yeterli	63	94.29	10.398	13.665*	0.001
	Yeterli	227	92.55	11.510		
	Kısmen yeterli	120	86.72	12.055		
	Yetersiz	9	75.22	20.055		

* $p < 0,05$

Tabloda din görevlilerinin meslekî bilgi ve beceri açısından kendilerini yeterli görüp görmemelerinin meslekî doyum üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan istatistiksel işlemde, mesleki doyum düzeyinin mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden F testi sonucuna göre anlamlılık değeri $p < 0,05$ bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 10. Mesleki Doyum Düzeyinin Meslekten Duyulan Memnuniyete Göre Farklılığını İnceleyen T Testi Sonuçları

Ölçek/Boyutlar	Meslekten Memnuniyet	Kişi Sayısı	\bar{X}	Std. Sapma	t	p
Mesleki Doyum	Evet	382	92.54	10.896	66.724*	0,001
	Kısmen	33	74.73	8.183		

* $p < 0,05$

Mesleki doyum düzeyinin meslekten duyulan memnuniyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden t testi sonucuna göre anlamlılık değeri $p < 0,05$ bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi meslekten duyulan

memnuniyet durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Mesleğinden kısmen memnun olanların mesleki doyum düzeyi mesleğinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeydedir.

Tablo 11. Mesleki Doyum Düzeyinin Mesleği Severek Yapma Durumuna Göre Farklılığını İnceleyen T Testi Sonuçları

Ölçek/Boyutlar	Mesleği Severek Yapma	Kişi Sayısı	\bar{X}	Std. Sapma	t	p
Mesleki Doyum	Evet	392	92.06	11.246	44.686*	0.001
	Kısmen	24	74.17	9.545		

*p<0,05

Mesleki doyum düzeyinin mesleği severek yapma durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden t testi sonucuna göre anlamlılık değeri p<0,05 bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi mesleği severek yapma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Mesleğini kısmen severek yapanların mesleki doyum düzeyi mesleğini tamamen severek yapanlara göre oldukça düşük düzeydedir.

Tablo 12. Mesleki Doyum Düzeyinin Uygun Şartlar Oluşması Durumunda Mesleği Bırakma Durumuna Göre Farklılığını İnceleyen F Testi Sonuçları

Ölçek/Boyutlar	Görevi Bırakma	Kişi Sayısı	\bar{X}	Std. Sapma	F	p
Mesleki Doyum	Evet	43	75.56	12.990	71.406*	0.001
	Hayır	327	93.91	10.050		
	Kararsızım	49	83.12	11.847		

*p<0,05

Mesleki doyum düzeyinin uygun şartların olması durumunda mesleği bırakma durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden F testi sonucuna göre anlamlılık değeri p<0,05 bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi uygun şartların olması durumunda mesleği bırakma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Uygun şartların oluşması durumunda mesleğini bırakabileceğini belirtenlerin mesleki doyum düzeyi diğerlerine göre daha düşük düzeydedir.

Tartışma

Bu araştırmada, Bilecik il merkezi, ilçe merkezi, kasaba ve köylerde görev yapan din görevlilerinin meslekle ilgili bir takım algılamalarının meslekî doyum düzeylerine etkisi incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılanların %59,7'si İmam-Hatip (Kadrolu, Sözleşmeli, Vekil), %28'i Kur'an Kursu Öğreticisi (Kadrolu, Sözleşmeli, Fahri), %12,4'ü Müezzin-Kayyım olarak görev yapmakta olan din görevlilerinden oluşmakta olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %3,6'sı görev yaptığı yerden hiç memnun değilken, %32'si biraz memnun ve %64,4'ü de çok memnun olduğunu; %91,2'si çalıştığı meslekten memnunken, %7,9'u kısmen memnun olduğunu, %1'i de memnun olmadığını; %93,6'sı mesleğini severek yaptığını belirtirken, %0,7'si mesleğini sevmeden yaptığını, %5,7'si de kısmen severek yaptığını; %15'i mesleki bilgi ve beceri açısından kendisini tamamen yeterli görürken, %54,2'si yeterli, %28,6'sı kısmen yeterli, %2,1'i ise yetersiz gördüğünü; %10,3'ü koşulların uygun olması durumunda mesleğini bırakıp başka kurumda çalışmayı isterken, %78'si ise hangi koşullarda olursa olsun sahip olduğu mesleği bırakıp başka bir mesleğe geçmeyi düşünmediğini, %11,7'si ise bu kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Din görevlilerinin meslekle ilgili bir takım algılamalarını ifade eden bazı değişkenler ile meslekî doyum düzeyleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi tespit etmeye yönelik yapılan analizlere bakıldığında ise; mesleki doyum düzeyinin görev yapılan yerden duyulan memnuniyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden F testi sonucuna göre anlamlılık değeri $p < 0,05$ bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi görev yerinden memnuniyet durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Görev yerinden hiç memnun olmayan ve biraz memnun olanların mesleki doyum düzeyi görev yerinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeydedir. Bu sonuçlar, literatürde yer alan bazı araştırma sonuçlarıyla paralellik arz etmektedir. Örneğin, Mersin (2007) çalışmasında, din görevlilerinin görev yaptıkları yerin meslekî doyumları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşırken, Yıldız da (1999, 184), yaptığı araştırmada, din görevlilerinin görev alanlarının mesleki tatmin üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Araştırmada din görevlilerinin meslekî bilgi ve beceri açısından kendilerini yeterli görüp görmemelerinin meslekî doyum üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan istatistiksel işlemde, mesleki doyum düzeyinin mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden F testi sonucuna göre anlamlılık değeri $p < 0,05$ bulunmuştur. Bu değere göre ortalamalar arasında anlamlı fark vardır. Yani, mesleki doyum düzeyi mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterir. Mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olduğunu belirtenlerin mesleki doyum düzeyi daha yüksek düzeydedir. Buradan hareketle, ankete katılan din görevlilerinin yapmakta oldukları iş açısından meslekî bilgi ve beceri yeterliliklerinin, meslekî doyum puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

İşten memnuniyet, o işte başarının en öncül koşullarından biridir. Bireyin işine karşı olumsuz tutumunun oluşması sonucunda mesleki doyum azalır. Doyumsuz birey genellikle başka arayışlar içerisinde olacaktır. Din görevlileri başta hizmet verdikleri kitle olarak cemaat ve görev bölgesinde yaşayan insanlarla sürekli ilişki halindedirler (Çekin, 2005). Din görevlilerinin bu mesleği icra ederken karşılaştıkları çok çeşitli sıkıntıları olabilmektedir. Din görevlilerinin mesleki doyumlarını etkileyen olumsuzluklar zaman zaman daha ileri problemlerin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Bu da din görevlilerinin farklı iş alanlarında ve kurumlarda kendi yaşam algı ve biçimlerine uygun bir pozisyon oluştuğunda mesleği terk etmeleri durumudur (Buyrukçu, 1995). Bu bağlamda aşağıdaki tabloda din görevlilerinin mesleki doyum düzeylerinin, uygun şartların olması durumunda mesleği bırakma durumuna göre ilişkisine yönelik elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Din görevlilerinin mesleki doyum düzeylerinin; yapılan meslekten ve görev yapılan yerden duyulan memnuniyet, mesleği sevecek yapma, mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olma ve uygun

şartların olması durumunda mesleği bırakma durumlarına göre anlamlılık değerlerinin $p < 0,05$ olup;

- Mesleğinden ve görev yerinden memnuniyetin mesleki doyumunu, memnuniyetsizliğin mesleki doyumsuzluğunu artırıcı bir etkisinin olduğu, mesleğinden ve görev yerinden hiç memnun olmayan ve kısmen memnun olanların mesleki doyum düzeylerinin görev yerinden memnun olanlara göre oldukça düşük düzeyde olduğu,
- Mesleği severek yapmanın mesleki doyumunu olumlu yönde etkilediği, mesleğini kısmen severek yapanların mesleki doyum düzeylerinin mesleğini tamamen severek yapanlara göre oldukça düşük düzeyde olduğu,
- Mesleği ile ilgili bilgi ve beceri açısından yeterli olmanın mesleki doyumunu artırıcı, bilgi eksikliğinin mesleki doyumsuzluğunun artmasına sebebiyet verdiği, mesleki bilgi ve beceri açısından yeterli olduğunu belirtenlerin mesleki doyum düzeyinin mesleki bilgi ve beceri açısından kendilerinin az yeterli ve yetersiz olduğunu belirtenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu ve uygun şartların oluşması durumunda mesleğini bırakabileceğini belirtenlerin mesleki doyum düzeylerinin diğerlerine göre daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen bu sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

- Diyanet İşleri Başkanlığı, hizmet içi eğitimler ile personelinin bilgi ve beceri açısından yeterli seviyeye ulaşmasını,
- Personele kapasitelerinin altında veya çok üzerinde bir iş yüküne maruz bırakmayarak mesleğini severek ve isteyerek yapmasının teminini,
- Görevde yükselme sınavları ve kariyer olanakları ile nitelikli personelin istihdam edilmesi ve kurum içinde tutulmasını,
- Belirli zaman sınırlaması ile rotasyon gerçekleştirmek suretiyle de görev yeri memnuniyetsizliğinin ortadan kaldırılmasını sağlayacak girişimlerde bulunarak personelin mesleki doyumunun artmasına ve böylece hizmet kalitesinin artmasına katkı sunacağı kanaatine varılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

A Research on the Occupational Job Satisfaction of Religious Officers

*

Emre Yılmaz

Zonguldak Bülent Ecevit University

This study, the Presidency of Religious Affairs Bilecik Provincial and district mufti within the headquarters, towns and villages Imam-Hatip, Müezzin-Kayyim and the Qur'an as a teacher of the duties of the religious officials who served in the profession and the task places, whether or not to do the job, The aim of this study is to provide a descriptive study to determine the relationship between the levels of occupational satisfaction and the variables related to the profession, such as whether they are sufficient in terms of professional knowledge and skills, and in case of appropriate conditions, whether to abandon the profession or not.

Materials and Method

Relational screening model was used in the study. This research is in the screening model because it tries to determine some variables related to occupational perceptions of religious officials and the levels of vocational satisfaction. However, the research is also in the relational model because it examines the relationship between the levels of professions' professions and the levels of vocational satisfaction.

Universe and Sample

A total of 465 religious officials, who were serving as permanent, contracted and honorary status teachers of Imam-Hatip, Müezzin Kayyim and Qur'an Courses in the centers, villages and towns of Bilecik, formed the universe of the research. The sample of the study was composed of 433

religious officials who were present at the meetings except for the personnel who did not attend the monthly meetings held in August, September, October and November.

Research Hypotheses

- The level of professional satisfaction of the personnel working in the religious services class in the Presidency of Religious Affairs differs significantly from the level of satisfaction with the profession. Those who are partially satisfied with their profession have a very low level of professional satisfaction compared to those who are satisfied with their profession.
- The level of professional satisfaction differs significantly from job satisfaction. The level of professional satisfaction of those who are not satisfied with their positions and who are slightly satisfied is quite low compared to those who are satisfied with their positions.
- The level of professional satisfaction differs significantly from the level of professional knowledge and skills. The level of professional satisfaction of those who say that they are sufficient in terms of professional knowledge and skills is at a higher level in terms of professional knowledge and skills than the ones that stated that they are insufficient and inadequate.
- The level of professional satisfaction differs significantly according to the profession. The level of professional satisfaction of those who partially like to do their job is quite low compared to those who love their profession completely.
- The level of professional satisfaction differs significantly in case of suitable conditions. The level of occupational satisfaction of the students who stated that they can leave their profession in the case of proper conditions is lower than the others.

Conclusion

The following results were obtained in the research:

- Professional satisfaction levels of religious officials; the satisfaction of the profession and the place of duty, the profession of doing the job, the professional knowledge and skills in terms of being adequate and in the case of appropriate conditions, according to the status of the occupation of the significance values of $p < 0.05$;
- Satisfaction of the profession and the job satisfaction of the job satisfaction, dissatisfaction, there is an effect enhancing the professional dissatisfaction, the profession and the job satisfaction and partly satisfied with the job satisfaction levels of those who are very satisfied with the job place is very low level,
- The job satisfaction level has a positive effect on the job satisfaction and the job satisfaction level of those who love the job is very low compared to those who love the profession.
- The level of professional satisfaction and the level of professional satisfaction in terms of professional knowledge and skills are higher than the ones who stated that they are sufficient and insufficient in terms of their professional knowledge and skills. and that the occupational satisfaction levels of those who stated that they could leave their profession in the case of appropriate conditions were found to be lower than the others.

Kaynakça / References

- Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Buyrukçu, R. (2005). *Din görevlisinin mesleğini temsil gücü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çekin, A. (2005). "Meslekî ve sosyal boyutlarıyla yurtdışı din görevliliği", III. *Din şûrâsı tebliğ ve müzakereleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ss. 214-232.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Kayıklık H. (2008). “Din görevlilerinde yaşamdan memnuniyet ve meslekî doyum (Adana Örneği)”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C. 1, ss. 34-46.
- Kuzgun Y., Sevim, S. A. ve Hamamcı Z. (2005). *Mesleki Doyum Ölçeği, Pdr’de Kullanılan Ölçekler*, Ed. Y. Kuzgun, F. Bacanlı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss. 82-87.
- Kuzgun Y. ve Bacanlı, F. (2005). *Pdr’de Kullanılan Ölçekler, Nobel Yayın Dağıtım*, C.1, ss.84-85, Ankara.
- Mersin, Y. (2007). *Din görevlilerinde meslekî doyum*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya.
- Özdemir E. (2014). “Tarama yöntemi”, M. Metin. (Ed.) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Piyal, B., Piyal, B., Yavuz, İ. ve Yavuz, A. (2002). Sosyal sigortalar kurumu Ankara eğitim hastanesinde çalışanların iş doyumunu etkileyen etmenler. *Kriz Dergisi*, 10(1), 45-56.
- Yelboğa, A. (2008). İnsan kaynakları bölümünde çalışanların iş doyumlarındaki farklılıkların incelenmesi. *Yönetim*, 19(61), 125-142.
- Yıldız M. C. (1999). *Din görevlilerinin sorunları ve beklentileri üzerine sosyolojik bir araştırma: Elazığ uygulaması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, E. (2019). Din görevlilerinin mesleki doyum düzeyleri üzerine bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 104-122. DOI: 10.26466/opus.520597

Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Human Papilloma Virüsü ve Aşısına Yönelik Bilgi Düzeyleri¹

DOI: 10.26466/opus.499635

*

Fatma Başar* - Sevil Çiçek** - Havva Yeşildere Sağlam***

*Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kütahya / Türkiye

E-Posta: fatma.basar@ksbu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4288-9111](https://orcid.org/0000-0003-4288-9111)

**Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Ankara / Türkiye

E-Posta: sevil.cicek@dpu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6478-4236](https://orcid.org/0000-0001-6478-4236)

***Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bil. Fak., Hemşirelik Böl., Eskişehir / Türkiye

E-Posta: havva.yesildere@dpu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8311-3745](https://orcid.org/0000-0001-8311-3745)

Öz

Bu araştırma, hemşirelik bölümü öğrencilerinin Human Papilloma Virüsü (HPV) ve aşısına ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek ve farkındalık oluşturmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma tanımlayıcı niteliktedir. Araştırmaya bir üniversitenin Hemşirelik bölümünde okuyan 1. ve 4. sınıfa kayıtlı 216 öğrenci katılmıştır. Verilerin toplanmasında literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından oluşturulan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine, HPV ve aşısına ilişkin sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi SPSS 21 paket programında yapılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 20.66±2.60 olup, %79.6'sı kız, %20.4'ü erkektir. Öğrencilerin %67.6'sının HPV'yi duyduğu ve %47.7'sinin HPV, %42.6'sının da HPV aşısı ile ilgili bilgi aldığı saptanmıştır. Öğrencilerin bu bilgileri daha çok okul eğitimlerinde öğretmenleri tarafından aldığı görülmüştür. Öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik sorulardan oluşan bilgi formundan aldıkları puan ortalamaları ile sınıf, yaşadıkları yer, cinsel sağlık ile ilgili konuların aile içinde konuşulma durumu, cinsel sağlık ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ile ilgili bilgisi olma ve daha önceden HPV duyma ve bilgi alma durumu arasında anlamlı fark saptanmıştır. Öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik yarıya yakının bilgi aldığı ancak bilgi düzeylerinin tam yeterli olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, Öğrenciler, Bilgi, İnsan papilloma virüsü, Papilloma virüs aşısı.

¹ Bu çalışma 1. Uluslararası Kadın Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Kongresi, 14-15 Nisan 2016, Kocaeli'de sözel bildiri olarak sunulmuştur.

The Knowledge of Nursing Department Students about Human Papilloma Virus and Vaccine

*

Abstract

The aim of this study was to determine the level of knowledge about Human Papilloma Virus (HPV) and vaccine of nursing students and to raise awareness. The research is descriptive. 216 students enrolled in the 1st and 4th grades of the nursing department of Dumlupınar University Kütahya School of Health participated in the study. A questionnaire form consisting of questions about socio-demographic characteristics, HPV and vaccination of the students formed by the researchers as a result of the literature search was used to collect the data. The data were evaluated by SPSS 21 package program. The mean age of the students was 20.66 ± 2.60 years, 79.6% were female and 20.4% were male. It was determined that 67.6% of the students heard about HPV and 47.7% of them received HPV and 42.6% of them received information about HPV vaccine. It has been seen that the students mostly get this information by their instructors in school education. Students' knowledge about HPV and vaccine with the average score in the class, where they live, sexual health related issues in the family, the situation of sexual health and sexually transmitted infections and knowledge about the situation and previously learned between HPV hearing and information the difference was determined. Nearly half of the students received information about HPV and their vaccination, but their knowledge level was not sufficient.

Keywords: *Nursing, Students, Knowledge, Human papilloma virus, Papilloma virus vaccine.*

Giriş

Serviks kanserinin en önemli nedeni olan Human Papilloma Virüsü (HPV), cinsel yolla bulaşmaktadır. Kadınlarda meme kanserinden sonra ikinci sıklıkta görülen serviks kanseri, kanserden ölüm nedenleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır (Global Cancer Observatory, 2012; World Cancer Report, 2014).

HPV'nin tanımlanmış yüzden fazla tipi bulunmakla birlikte en tehlikeli tiplerinin 16 ve 18 olduğu bilinmektedir (Crosbie, Einstein, Franceschi ve Kitchener, 2013, s. 889; Schiffman, Clifford ve Buonaguro, 2009, s. 2). HPV ve ilişkili hastalıklarda mortalite ve morbidite oranını azaltmak için HPV'ye yönelik profilaktik aşı uygulaması bulunmaktadır. Kuadrivalan ve bivalan aşı olarak adlandırılan iki HPV aşısı, 2006 yılından itibaren ruhsat almıştır (Eroğlu ve Koç, 2014, s. 81). HPV aşıları 2008 itibariyle ABD, Kanada, Avustralya, Almanya, Fransa, İsrail olmak üzere birçok ülkede rutin aşı takvimine girmiştir (Somer, 2008, s. 99). Türkiye ulusal aşı takviminde yer almayan HPV aşısı ücretli ve isteğe bağlıdır (Ozan, Demir, Atik, Gümüş ve Özerkan, 2011, s. 146). HPV aşısının rutin olarak 9-26 yaşları arasındaki genç kızlar ve kadınlarda uygulanması önerilmektedir (Güvenç, Akyüz ve Seven, 2012, s. 104).

HPV 2012 yılında tahmini 266.000 ölüm ve 528.000 yeni vaka ile sonuçlanmıştır. Ayrıca dünya çapında HPV prevalansının %11.7 olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, bu oranın ülkeden ülkeye değiştiği bilinmektedir (%1.6- %41.9). Yaşa bağlı olarak ise HPV prevalansının 25 yaşın altındaki kadınlarda, orta yaş kadınlara göre daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (World Health Organization, 2017).

Ülkemizdeki HPV görülme sıklığı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi ülkelerdeki değerlerin altındadır. Ancak ilk cinsel ilişki yaşının düşmesi, birden fazla cinsel eş, sigara içme, korunmasız cinsel ilişkide bulunma gibi risk etmenlerinin ergenlerde artması, bu yaş grubunda HPV görülme riskinin artmasına neden olmaktadır (Dağ vd., 2015, s. 95). Yapılan çalışmalarda ise bu yaş grubundaki gençlerin HPV ve aşısı ile ilgili bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu görülmektedir (Güvenç vd., 2012, s. 106; Çetin vd., 2014, s. 144). Bu nedenle araştırma, hemşirelik bölümü öğrencilerinin HPV ve aşısına ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Tanımlayıcı olarak yapılan araştırmanın evrenini Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim gören 1. ve 4. sınıf (n=312) öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş; araştırmanın uygulandığı gün okulda olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 216 öğrenci örnekleme dâhil edilmiştir.

Veriler, araştırmacılar tarafından oluşturulan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine, HPV ve aşısına ilişkin sorulardan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Öğrencilere literatür taraması sonucu oluşturulan HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeylerini ölçen 22 soru soruldu ve her soru 1 puan olarak hesaplandı (Bozkurt, Hadımlı, Şen, Öner ve Can, 2016, s. 31; Güvenç vd., 2012, s. 106-7; Özakar Akça, Selen ve Büyükgönenç, 2016, s 116-21; Unutkan ve Yangın, 2016, s. 154). Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar baz alınarak, sorulardan aldıkları ortalama puan hesaplanmıştır. Oratalama puanı hesaplamak için öğrencilerin sorulara verdikleri her doğru cevap için 1 puan verildi ve değişkenlere göre (cinsiyet, sınıf, vb.) öğrenci sayısına bölündü. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21 istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde sayı, yüzde ve Independent- Samples T testi ve One-Way ANOVA testi kullanılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı üniversiteden uygulama için kurum izni alınmıştır. Araştırma Helsinki Deklerasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre; öğrencilerin %50'si (n=108) 1. sınıf, %50 si (n=108) 4. sınıftır. Öğrencilerin yaş ortalaması 20.66 ± 2.60 olup, %79.6'sı kız, %20.4'ü erkektir. Öğrencilerin %67.1'nin annesi, %55.6'sının babası ilköğretim mezunu iken; %81.9'unun annesi ev hanımı, %93.5'inin babası çalışmaktadır. Öğrencilerin %56.9'u yurttan kalmakta ve %54.2'sinin en uzun süre yaşadığı yer il merkezidir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri

	n	%
Cinsiyet		
Kız	172	79.6
Erkek	44	20.4
Anne çalışma durumu		
Çalışıyor	177	81.9
Çalışmıyor	39	19.1
Baba çalışma durumu		
Çalışıyor	202	93.5
Çalışmıyor	14	6.5
Anne eğitim durumu		
Okuryazar değil	12	5.6
Okuryazar	12	5.6
İlkokul/Ortaokul	145	67.1
Lise ve dengi	40	18.5
Üniversite ve üzeri	7	3.2
Baba eğitim durumu		
Okuryazar değil	4	1.9
Okuryazar	4	1.9
İlkokul/Ortaokul	120	55.6
Lise ve dengi	67	31
Üniversite ve üzeri	21	9.6
Yaş (ortalama±standart sapma)	20.66±2.60	
Sınıf		
1. sınıf	108	50
4. sınıf	108	50
Yaşadığı yer		
Aile	43	19.9
Yurt	123	56.9
Tak başına evde	7	3.3
Arkadaşları ile evde	43	19.9
En uzun süre yaşanılan yer		
İl merkezi	117	54.2
İlçe	67	31
Köy/kasaba	32	14.8
Toplam	216	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik bilgi alma durumlarına göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre; öğrencilerin %67.6'sı HPV'yi duyduğunu, %47.7'si bu konu hakkında bilgi aldığını ve bilgiyi alanların %33.3'ü bu bilgiyi okul eğitimlerinden aldığını belirtmiştir. Öğrencilerin %42.6'sı HPV aşısı ile ilgili bilgi sahibi olduğunu; bunların %63'ü bu bilgiyi okul eğitimlerinde aldığını ifade etmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik duyum ve bilgi alma durumları

	n	%
HPV duyma durumu		
Duyan	146	67.6
Duymayan	70	22.4
HPV ile ilgili bilgi alma durumu		
Bilgi alan	103	47.7
Bilgi almayan	113	52.3
HPV ile ilgili bilgi aldığı kaynaklar (n=103)		
Okul eğitimleri	72	69.9
Arkadaş	3	2.9
İletişim araçları	14	13.6
Sağlık personeli	14	13.6
HPV aşısı ile ilgili bilgi alma durumu		
Bilgi alan	92	42.6
Bilgi almayan	124	57.4
HPV aşısı yaptırma durumu		
Evet	2	0.9
Hayır	214	99.1
HPV ile ilgili bilgi aldığı kaynaklar (n=92)		
Aile ve arkadaş	7	7.6
Okul eğitimleri	58	63
İletişim araçları	13	14.2
Sağlık personeli	14	15.2
Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ile ilgili bilgi alma durumu		
Bilgi alan	164	75.9
Bilgi almayan	52	24.1
Cinsel sağlık ile ilgili bilgi alma durumu		
Bilgi alan	160	74.1
Bilgi almayan	56	25.9
Cinsel sağlık ile ilgili bilgi aldığı kaynaklar (n=160)		
Anne/baba	21	13.2
Kardeş	8	5
Öğretmen/hoca	48	30
Arkadaş	8	5
İletişim araçları	46	28.7
Sağlık personeli	29	18.1
Ailenin cinsellik konularını konuşmaya karşı tutumu		
Cinsellik ile ilgili bilgiler verilir ve konuşulur.	48	22.2
Cinsellik ile ilgili bilgiler aile içinde konuşulmaz.	162	75
Cinsellik ile ilgili konuları konuşmak yasaktır.	6	2.8

Öğrencilerin %75.9'u cinsel yolla bulaşan hastalıklar hakkında bilgi aldığını ifade etmektedir. Öğrencilerin %74.1'i cinsel sağlık ile ilgili bilgi

sahibi olduğunu ve bunların %22.2'sinin bu bilgiyi öğretmen/öğretim elemanından aldığı saptanmıştır. Öğrencilerin %75'i aile içerisinde cinsellikle ilgili bilgilerin konuşulmadığını belirtmektedir (Tablo 2).

Araştırmaya katılan öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeylerini etkileyen faktörler Tablo 3'de verilmiştir. Buna göre; öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeyleri ile sınıf, yaşanan yer, baba çalışma durumu, baba eğitim durumu, aile ile cinsellik konularını konuşma durumu, cinsel sağlık ve HPV ile ilgili bilgi alma ve duyma durumları arasında ilişki saptanmıştır. 4. sınıf öğrencilerinin sorulardan aldıkları toplam puan ortalaması, 1. sınıf öğrencilerinden daha yüksektir. Ailesi ile kalan, babası çalışan ve baba eğitim durumu üniversite ve üzeri olan öğrencilerin puan ortalaması anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. HPV duyan, cinsellik, CYBE ve HPV ile ilgili bilgi aldığını ifade eden öğrencilerin test sorularından aldıkları puan ortalaması anlamlı olarak yüksektir. Ayrıca aile içinde cinsellik konularının konuşulduğunu ifade eden öğrencilerin bilgi puan ortalamaları daha yüksektir ($p<0.05$). Ancak öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeylerinin cinsiyet, anne eğitimi ve anne mesleğinden etkilenmediği saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin HPV bilgi düzeylerini etkileyen faktörler

	Ortalama±standart sapma	F/t	p
Sınıf			
1. sınıf	3.25±2.89	t=-8.72	<0.001
4. sınıf	6.51±2.58		
Cinsiyet			
Kız	5.08±3.24	t=1.81	0.07
Erkek	4.11±2.87		
Yaşadığı yer			
Aile	5.90±2.58		
Yurt	4.14±3.34	F=5.51	<0.05
Tak başına evde	5.57±3.69		
Arkadaşları ile evde	5.88±2.67		
Anne eğitim durumu			
Okuryazar değil	3.33±3.11		
Okuryazar	4.16±3.53		
İlkokul/Ortaokul	4.97±3.24	F=1.01	0.40
Lise ve dengi	5.22±2.96		
Üniversite ve üzeri	5±2.70		

Baba eğitim durumu			
Okuryazar değil	2.5±3		
Okuryazar	4±3.65		
İlkokul/Ortaokul	4.79±3.34	F=3.79	<0.05
Lise ve dengi	4.53±2.93		
Üniversite ve üzeri	7.19±1.96		
Anne çalışma durumu			
Çalışıyor	4.92±3.19	t=0.31	0.75
Çalışmıyor	4.74±3.21		
Baba çalışma durumu			
Çalışıyor	5.01±3.16	t=-2.22	<0.05
Çalışmıyor	3.07±3.09		
Ailenin cinsellik konularını konuşmaya karşı tutumu			
Cinsellik ile ilgili bilgiler verilir ve konuşulur.	6.40±2.60		
Cinsellik ile ilgili bilgiler aile içinde konuşulmaz.	6.12±2.63	F=5.67	<0.001
Cinsellik ile ilgili konuları konuşmak yasaktır.	4.48±3.26		
Cinsel sağlık ile ilgili bilgi alma durumu			
Bilgi alan	5.76±2.82	t=7.73	<0.001
Bilgi almayan	2.37±2.83		
CYBE ile ilgili bilgi alma durumu			
Bilgi alan	5.83±2.88	t=8.93	<0.001
Bilgi almayan	1.94±2.07		
HPV duyma durumu			
Duyan	6.23±2.61	t=11.20	<0.001
Duymayan	2.10±2.33		
HPV ile ilgili bilgi alma durumu			
Bilgi alan	7.04±2.11	t=12.44	<0.001
Bilgi almayan	2.92±2.69		

Tartışma

Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar arasında en sık görülen enfeksiyonlardan biri olan HPV, özellikle cinsel yönden aktif genç yaştaki bireyleri etkilemektedir. Hemşireler, karşılaştıkları vakalarda; birey ve ailesi ile ilk iletişime geçen ve bireye ilk bakım ve eğitim veren sağlık personelleridir. HPV enfeksiyonu ve ilişkili komplikasyonlar açısından risk grubunda olan geleceğin hemşireleri, hemşirelik öğrencilerine HPV ve aşısına yönelik topluma eğitim verme ve danışmanlık yapmada büyük görevler düşmektedir. Bunun için hemşirelik öğrencilerinin öncelikle konuya yönelik bilgi düzeylerinin saptanması ve eksik ve yanlış bilgilerin

düzeltilmesi önemlidir. Yanlış ve eksik bilgi HPV'ye bağlı hastalıkların yayılmasında önemli bir etkidir (Burlamaqui vd., 2017, s. 124). Bu doğrultuda araştırmamızda hemşirelik öğrencilerinin HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeyleri değerlendirilmiştir.

Araştırmamızda öğrencilerin %67.6'sı HPV'yi duyduğunu, %47.7'si bu konu hakkında bilgi aldığını ve bilgiyi alanların %33.3'ü bu bilgiyi okul eğitimlerinden aldığını belirtmiştir. Öğrencilerin %42.6'sı HPV aşısı ile ilgili bilgi sahibi olduğunu; bunların %63'ü bu bilgiyi okul eğitimlerinde aldığını ifade etmiştir (Tablo 2). GATA Hemşirelik Yüksekokulu'nda hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin %55.7'si daha önce HPV'yi duyduğunu ve %73.1'i HPV'yi duydukları kaynağın okuldaki dersler olduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı çalışmada öğrencilerin HPV aşısı duyma oranı %55.4'dür. Öğrencilerin HPV aşısını duyma kaynağının da araştırma sonucumuz ile paralel olarak en yüksek oranda (%52.6) okuldaki dersler olduğu belirlenmiştir (Güvenç vd., 2012, s. 106-7). Hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmaya göre de öğrencilerin HPV aşısını duyma oranlarının %75.4 olduğu belirtilmiştir (Bozkurt vd., s. 31). Ancak literatürde yapılan bazı çalışmalarda öğrencilerin HPV'yi duyma ve bilgi sahibi olma oranlarının araştırmamızdan daha düşük olduğu görülmüştür (Unutkan ve Yangın, 2016, s. 154). Brezilya'da hemşirelik öğrencilerinin %20.7'si HPV belirtilerini bildiğini ve %54.3'ü HPV'nin sonuçlarını bilmediğini ifade etmiştir (Panobianco, Lima, Oliveira ve Gozzo, 2013, s. 204). Pakistan'da farklı üniversite ve eğitim seviyelerine sahip öğrenciler üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin %53'ü HPV'ye yönelik bir aşısının varlığından haberdar olmadığını belirtmiştir (Khan, Buksh, Rehman ve Saleem, 2016, s. 124). Yapılan çalışmalar incelendiğinde; öğrencilerin HPV'yi duyma oranlarının farklılaştığı görülmüştür. Bu durum, konu ile ilgili eğitim-öğretim müfredatlarında bir standardın olmamasından kaynaklanıyor olabilir.

Güney Afrika'da bir üniversitenin sağlık bilimleri bölümlerinde okuyan öğrencilerin %70.8'i HPV, %54.2'si HPV aşısını duyduğunu belirtmiştir. Ancak, araştırma sonucumuzdan farklı olarak öğrencilerin %67'si HPV ile ilgili bilgileri sağlık personelinde almıştır (Amukugo, Rungayi ve Karera, 2018, s. 53). Ergen kızlar (13-18 yaş) üzerinde yapılan başka bir çalışmada da kızların %77.8'inin HPV hakkında hiçbir bilgisinin olmadığı, sadece %11.7'sinin HPV aşısını duyduğu saptanmıştır. HPV ve

aşısı ile bilgi sahibi olan kızların ise çoğunluğunun bu bilgiyi yazılı ve görsel basından aldığı saptanmıştır (Çetin vd., 2011, s. 144). Literatürde HPV ve aşısına yönelik duyma ve bilme durumları farklılaştığı gibi; bilgi sahibi olunan kaynaklar da çeşitlilik göstermektedir. Bu durum yaş düzeyinin ilerlemesine bağlı bireylerin daha çok vakit geçirdikleri ve etkileşim kurdukları kaynakların farklı olmasından ileri gelmiş olabilir.

Araştırmamızda öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeylerinin sınıf, baba çalışma durumu ve baba eğitim durumundan etkilendiği saptanmıştır (Tablo 3). Literatürde yapılan çalışmalarda da öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça HPV'ye yönelik bilgi düzeylerinin arttığı saptanmıştır (Güvenç vd., 2012, s.108; Unutkan ve Yangın, 2016, s. 156). Anneler üzerinde (10-15 yaş arası kız çocuğu olan) yapılan çalışmada annelerin eğitim seviyesi arttıkça HPV aşısını duyma oranlarının arttığı ve çalışan annelerin HPV ile ilgili bilgi düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu ifade edilmiştir (Kürtüncü, Arslan, Alkan ve Bahadır, 2018, s. 1077). Çalışmamızda da istatistiksel olarak fark olmamakla birlikte anne eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin HPV'ye yönelik bilgi düzeylerinin arttığı görülmektedir (Tablo 3). Ergen kızlar (13-18 yaş) üzerinde yapılan bir çalışmada da HPV bilgi düzeyleri yüksek olan kızların, anne eğitim seviyeleri yüksek iken; baba eğitim seviyeleri bakımından fark olmadığı saptanmıştır (Çetin ve diğerleri, 2011, s. 144). Ayrıca yapılan başka bir çalışmada anne ve babanın eğitim ve çalışma durumu değişkenlerin öğrencilerin HPV'ye ilişkin bilgi düzeylerini etkilemediği belirlenmiştir (Güvenç vd., 2012, s. 108). Türkiye'nin iki farklı bölgesinde (Ege ve Doğu Anadolu) yapılan çalışmada öğrencilerin HPV'ye yönelik bilgi düzeylerinin bölgesel olarak farklılık gösterdiği belirtilmiştir (Bozkurt vd., 2016, s. 29). Ayrıca araştırmamızda öğrencilerin %75'inin ailesinde cinsel sağlık ile ilgili bilgilerin konuşulmadığı ve %24.1'inin cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar konusunda bilgi almadığı görülmüştür (Tablo 2). Bunun için de ailelerde farkındalık yaratarak cinsel sağlık hakkında eğitim almaları ve bu konuları çocukları ile konuşabilmeleri konusunda teşvik edilmeleri önerilmektedir.

Öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik bilgi düzeylerinin yaşanılan yer ve aile ile cinsellik konularını konuşma durumları ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Bu durum, ailesi ile yaşayan öğrencilerin evde aileleri ile cinsel sağlık konularının konuşulmasından kaynaklanmış

olacağı düşünülmektedir. Cinsel sağlık, HPV ile ilgili bilgi alan ve duyan öğrencilerin HPV'ye yönelik bilgi düzeylerinin yüksek olması da beklendik bir durumdur.

Araştırmamıza katılan öğrencilerin sadece %0.9'unun HPV aşısını yaptırdığı saptanmıştır (Tablo 2). Türkiye'de yapılan başka çalışmalarda da ergen kızların ve öğrencilerin çok az bir kısmının HPV aşısını yaptırdığı (%0.6-%0.9) görülmüştür (Çetin vd., 2014, s. 145; Unutkan ve Yangın, 2016, s. 155). Türkiye'de aşı yaptırılmamasının nedeninin daha çok konuya yönelik bilgi eksikliği ve maliyetli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun için HPV aşısının ulusal aşı takviminde yer alması ve aşının maliyetinin devlet tarafından karşılanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda hemşirelik öğrencilerinin HPV ve aşısına yönelik yarıya yakının bilgi aldığı ancak bilgi düzeylerinin tam yeterli olmadığı saptanmıştır. Brezilya'da hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada da öğrencilerin %98'inin HPV aşısını duyduğu ancak bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir (Hino, Freitas, Onofre, Souza ve Santos, 2016, s. 589). Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde de araştırma sonucumuz ile paralel olarak; hemşirelik öğrencilerin HPV ve aşısına yönelik farkındalıklarının olduğu, ancak yeterli ve doğru bilgiye sahip olmadıkları saptanmıştır (Bozkurt vd., 2016, s. 41; Labadiari vd., 2012, s. 284; Schmotzer ve Reding, 2013, s. 1111).

Sonuç

Hemşirelik öğrencileri, hem geleceğin sağlık personeli olmaları, hem de HPV enfeksiyonu ve ilişkili komplikasyonlar açısından risk grubunda olmaları açısından, HPV enfeksiyonu ve aşuları konusunda yeterli bilgiye sahip olması gereken önemli bir grubu oluşturmaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında, öğrencilere HPV ve aşısının tanıtılması ve gerekli önlemlerin alınması için eğitim programlarının düzenlenerek farkındalığın artırılması gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Knowledge of Nursing Department Students
about Human Papilloma Virus and Vaccine**

*

Fatma Başar - Sevil Çiçek - Havva Yeşildere Sağlam

Kütahya Health Science University – Gazi university – Osmangazi University

Human Papilloma Virus (HPV), one of the most common infections among sexually transmitted infections, affects the sexually active young people significantly. HPV is the most important cause of cervical cancer. Commonly encountered HPV is the fourth most common cause of death from cancer. In 2012 HPV was resulted in approximate 266,000 deaths and 528,000 new cases. It is also estimated that the worldwide prevalence of HPV is 11.7%. Age-related prevalence of HPV is reported to be more common in women below the age of 25 compared to middle-aged women. The primary protection in the fight against HPV is important due to the decrease in the age of first sexual intercourse in the world and in our country, the increase in the number of sexual partners and the increased risk of sexually transmitted diseases. As a result of the lack of protective measures for HPV and other sexually transmitted diseases, transmission can occur after the first sexual activity. Prophylactic vaccination for HPV is available to reduce the mortality and morbidity rate in HPV and related diseases.

The aim of this study was to determine the knowledge levels of HPV and HPV vaccination of nursing students. The research is descriptive. The population of the study was composed of 1st and 4th grade (n = 312) students in the Nursing Department of School of Health. Sampling was not selected in the study; 216 students were included in the study at the school on the day of the study. A personal information form regarding the socio-demographic characteristics of the students who were formed by the researchers as a result of the literature search, and a questionnaire consisting of 22 questions about HPV and vaccine were used. SPSS 21 statistical pro-

gram was used to evaluate the data. In the analysis of data, number, percentage and Independent-Samples T test and One-Way ANOVA test were used.

The mean age of the students was 20.66 ± 2.60 years, 79.6% were female and 20.4% were male. 50% (n = 108) of the students were in the first class and 50% (n = 108) were in the 4th grade. It was determined that 67.6% of the students heard about HPV and 47.7% of them received HPV and 42.6% of them received information about HPV vaccine. 75.9% of the students get information about sexually transmitted diseases, 74.1% of them have knowledge about sexual health. It was seen that the students mostly get this information from teachers / instructors in school education. 75% of the students stated that information about sexuality is not spoken in the family. The significant difference was determined between students' average score that knowledge from about HPV and vaccine and class, where they live, sexual health related issues in the family, the situation of sexual health and sexually transmitted infections and knowledge about the situation and previously learned between HPV hearing and information (p <0.05). The mean score of the 4th grade students in the questionnaire was higher than the first grade students. The mean score of the students who were staying with their family, father who is working and father having university education was found to be significantly higher. Students who stated that they had information about HPV, sexuality, STIs and HPV were significantly higher than those who received test questions. In addition, the mean score of the students who talked about sexuality in the family was higher (p <0.05). However, it was determined that students' knowledge about HPV and vaccine was not affected by gender, maternal education and maternal occupation.

Nearly half of the students were informed about HPV and vaccine. However, it has been observed that the level of knowledge on this issue is not sufficient. Nurses are the first to communicate with the individual and his / her family. In addition, they offer care and training services to people. The nurses of the future, who are in the risk group for HPV infection and related complications, who nursing students have a great role in providing with training and counseling for HPV and vaccine community. For this purpose, it is important to determine the knowledge level of nursing

students and to correct the missing and incorrect information. It is important that nurses know the symptoms for the prevention, early detection and treatment of cancer. It is necessary to identify and direct the individuals who are at risk in the early period of these symptoms. In this context, nursing students who will take part in this profession in the future should be given the necessary information about HPV and vaccine and their awareness should be increased. It is also important to organize the trainings by experienced and trained health professionals in schools and hospitals.

Kaynakça / References

- Amukugo, H. J., Rungayi, B. R. ve Karera, A. (2018). Awareness, knowledge, attitude and practices regarding Human Papilloma Virus among female students at the University of Namibia. *International Journal of Healthcare*, 4(2), 51-7.
- Bozkurt, Ö. D., Hadımlı, A., Şen, E., Öner, Ö. İ. ve Can, H. Ö. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin Human Papilloma Virüs (HPV) enfeksiyonu ve aşısına yönelik bilgi ve görüşleri: Bölgesel farklılıklar. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi*, 5, 23-48.
- Burlamaqui, J. C. F., Cassanti, A. C., Borim, G. B., Damrose, E., Villa, L.L. ve Silva, L. (2017). Human Papillomavirus and students in Brazil: An assessment of knowledge of a common infection-preliminary report. *Brazilian Journal of Otorhinolaryngology*, 83(2), 120-5.
- Crosbie, E. J., Einstein, M. H., Franceschi, S. ve Kitchener, H. C. (2013). Human Papillomavirus and cervical cancer. *The Lancet*, 382, 889-99.
- Çetin, O., Verit, F., Keskin, S., Zebitay, A. G., Deregözü, A., Usta, T. ve Yücel, O. (2014) Ergen kızların Human Papilloma Virüsü ve aşısı hakkındaki bilgi düzeyleri. *Türk Ped. Arş.*, 49, 142-7. doi: 10.5152/tpa.2014.1545.
- Dağ, H., Dönmez, S., Sezer, H., Şendağ, F., Sevil, Ü. ve Saruhan, A. (2015). The effects of two different teaching techniques on the knowledge level of nursing students about HPV. *Gaziantep Medical Journal*, 21(2), 90-8.

- Eroğlu, K. ve Koç, G. (2014). Jinekolojik kanser kontrolü ve hemşirelik. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 1(2), 77-90.
- Globocan, (2012). Global Cancer Observatory. All cancers (excluding non-melanoma skin cancer) estimated incidence, mortality and prevalence worldwide in 2012. http://globocan.iarc.fr/Pages/fact_sheet_s_cancer.aspx. (Erişim Tarihi: 02.11.2018).
- Güvenç, G., Akyüz, A. ve Seven, M. (2012). Hemşirelik yüksek okulu öğrencilerinin Human Papilloma Virüs enfeksiyonu ve aşıları ile ilgili bilgi ve tutumlarının belirlenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 54, 104-10. doi:10.5455/gulhane.18912.
- Hino, P., Freitas, N. C., Onofre, P. S. C., Souza, K. L. ve Santos, O. J. (2016). Knowledge of undergraduate nursing students about Human Papillomavirus vaccine. *Revista da Rede de Enfermagem do Nordeste*, 17(5), 586-92.
- Khan, T. M., Buksh, M. A., Rehman, I. U. ve Saleem, A. (2016). Knowledge, attitudes, and perception towards human papillomavirus among university students in Pakistan. *Papillomavirus Research*, 2, 122-7.
- Kürtüncü, M., Arslan, N., Alkan, I. ve Bahadır, Ö. (2018). 10-15 yaş arası kız çocuğu olan annelerin rahim ağzı kanseri ve HPV aşısı konusunda bilgi, tutum ve davranışları. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 1072-85.
- Labadiari, M., Marneras, C., Harisi, E., Argiropoulou, D., Stiga, I., Mouchaki, S, . . . Fouka, G. (2012). Socioeconomic factors, prior carrying out of Pap smear and knowing of the HPV-vaccine among nursing students. *Health Science Journal*, 6(2), 280-9.
- Ozan, H., Demir, B. Ç., Atik, Y., Gümüş, E. ve Özerkan, K. (2011) Kadın hastalıkları ve doğum polikliniğine başvuran hastaların Human Papilloma Virüs ve HPV aşısı hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 37(3), 145-8.
- Özakar, Akça, S., Selen, F. ve Büyükgönenç, L. (2016) Hemşirelerin Human Papilloma virüs (hvp) enfeksiyonu ve hvp aşısı hakkındaki bilgi düzeyleri: Eğitim ve araştırma hastanesi örneği. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 13(2), 116-121.

- Panobianco, M. S., Lima, A. D. F., Oliveira, I. S. B. ve Gozzo, T. D O. (2013). Knowledge concerning HPV among adolescent undergraduate nursing students. *Texto & Contexto-Enfermagem*, 22(1), 201-7.
- Schiffman, M., Clifford, G. ve Buonaguro, F. M. (2009). Classification of weakly carcinogenic human papillomavirus types: Addressing the limits of epidemiology at the borderline. *Infect Agent Cancer*, 4, 1-8.
- Schmotzer, G. L. ve Reding, K. W. (2013). Knowledge and beliefs regarding Human Papillomavirus among college nursing students at a Minority-Serving Institution. *Journal of Community Health*, 38(6), 1106-14.
- Somer, A. (2008). Human Papillomavirus (HPV) aşılıarı. *Çocuk Enfeksiyon Dergisi*, 23(2), 96-101.
- Unutkan, A. ve Yangın, H. B. (2016). Üniversite öğrencilerinin Human Papilloma Virüs aşısına ilişkin bilgi ve görüşlerinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(2), 151-8.
- World Cancer Report, (2014). <http://www.iarc.fr/en/publications/books/wcr/wcr-order.php> (Erişim Tarihi: 04.03.2017).
- WHO, (2017). World Health Organization. Human Papillomavirus vaccines: WHO position paper. *Weekly Epidemiological Record*, 19(92): 241-68. <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255353/-WER9219.pdf;jsessionid=DA9B8319D5C0DAEBFDBB973775-C00C7B?sequence=1>. (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Başar, F., Çiçek, S. ve Yeşildere-Sağlam, H. (2019). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin Human Papilloma virüsü ve aşısına yönelik bilgi düzeyleri . *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 123-138. DOI: 10.26466/opus.499635

Evaluation of the Effect of Emotional Intelligence on Friendship Quality in Terms of Different Variables¹

DOI: 10.26466/opus.506362

*

Fatma Feyza Gündüz*

* Assist. Prof., Adana Science and Technology University, Faculty of Business, Sarıçam / Adana / Turkey

E-Mail: ffgunduz@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7603-6817](https://orcid.org/0000-0001-7603-6817)

Abstract

It is a known fact that the individuals, whose social and emotional aspects are developed, are more productive in their working lives. Emotional intelligence levels of individuals also reflect in their bilateral relations. Hence, it is expected that there will be a meaningful relationship between emotional intelligence levels with reliable and high-quality friendships. In this study, the effects of emotional intelligence levels of university students on the quality of friendship were analyzed. The sample consists of 538 students (242 female and 296 male) studying at Adana Science and Technology University and Çukurova University. A face to face questionnaire, which was prepared to determine to what extend the friendship quality of students was affected by emotional intelligence levels, was applied. The questionnaire includes emotional intelligence scale (EQ-NED) and friendship quality scale (FQUA) questions in addition to the questions created for determining demographic characteristics. Reliability analyses of the scales used in the study were performed and Cronbach's alpha value of EQ-NED scale was found as 0.791 while Cronbach's alpha value of FQUA scale was found as 0.890. As a result of the correlation analysis, it was concluded that there was a statistically significant relationship between the emotional intelligence levels and friendship quality of the university students. According to the genders of the students participating in the study it was observed that the emotional intelligence level of the female students was higher compared to the male students. It was determined that the emotional intelligence levels of the students did not differ according to the age variable and there was a significant difference between the emotional intelligence of the "health sciences" students and "science" and "social sciences" students according to the fields of education.

Keywords: Emotional Intelligence, Friendship Quality, ANOVA, Independent Sample t test

¹ This research was presented as a verbal statement at the 3rd International Social Sciences Symposium organized by Kahramanmaraş Sütçü İmam University on 26th-28th October 2017.

Duygusal Zekânın Arkadaşlık Kalitesine Etkisinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi

*

Öz

Sosyal ve duygusal yönleri gelişmiş bireylerin çalışma hayatlarında daha üretken oldukları bilinen bir gerçektir. Bireylerin duygusal zekâ düzeyleri ikili ilişkilerine de yansımaktadır. Dolayısıyla güvenilirliği ve kalitesi yüksek arkadaşlık ilişkileri ile kişilerin duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olması beklenmektedir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeylerinin arkadaşlık kalitesi üzerine etkisi incelenmiştir. Bu çalışmanın örneklemini, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi'nde öğrenim gören, 242' si kız 296' sı erkek olmak üzere 538 öğrenci oluşturmaktadır. Üniversite öğrencilerinin arkadaşlık kalitesinin duygusal zekâ seviyelerinden ne derece etkilendiğini tespit etmek amacıyla yüzyüze anket uygulanmıştır. Ankette demografik özelliklerin belirlenmesi amacıyla oluşturulan soruların yanı sıra duygusal zekâ ölçeği (EQ-NED) ve arkadaşlık kalitesi ölçeği (FQUA) kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizleri yapılmış, EQ-NED ölçeğinin Cronbach's alpha değeri 0,791 ve FQUA ölçeğinin Cronbach's alpha değeri 0,890 olarak bulunmuştur. Yapılan korelasyon analizi sonucunda, üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile arkadaşlık kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre, kız öğrencilerin duygusal zekâ düzeyinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin duygusal zekâlarının yaş değişkenine göre farklılık göstermediği belirlenmiş ve eğitim alanlarına göre de "sağlık bilimleri" öğrencileri ile "fen" ve "sosyal bilimler" öğrencilerinin duygusal zekâları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Arkadaşlık Kalitesi, ANOVA, Bağımsız Örneklem t testi

Introduction

Although the advanced technology that the digital world offers to make life easier reduces the importance of emotions which are the essence of being human, the biggest guide is the emotions and feelings in determining the individual's own life adventure and managing its inner journey. Managing emotions is of great importance in many issues such as the formation of personality, maintaining the existence of individuals and controlling the events that are going on in their lives. It is a well-known fact that people, who have developed social and emotional aspects, are more successful in finding solutions to problems in academic and professional life and are more productive in their working lives. This situation reveals the importance of emotional intelligence (EQ) together with cognitive intelligence (IQ).

The concept of emotional intelligence was first put forward by Salovey and Mayer (1990) and they explain emotional intelligence as follows: "Emotional Intelligence includes the ability to engage in sophisticated information processing about one's own and others' emotions and the ability to use this information as a guide to thinking and behavior." After Salovey and Mayer, Daniel Goleman (1995) made emotional intelligence more popular with its book titled "Emotional Intelligence". According to Goleman, emotional intelligence is the ability to understand and manage your own emotions, and those of the people around you as well as social skill (the ability to make friends) and this definition significantly coincide with the concepts explained by Salovey and Mayer (Locke, 2005). Bar-On (1997) listed the emotional intelligence model as intrapersonal skills, interpersonal skills, adaptation, stress management and general mood. According to Cooper and Sawaf (2003), emotional intelligence is a reflection of people's reactions to events, their emotions, life and work energies. In their study, Ciarrochi et al (2000) suggested that emotional intelligence is related to satisfaction with life and the quality of interpersonal relationships as well as self-esteem, empathy and extraversion. In their study, Ciarrochi et al (2001) found that emotional intelligence is higher in women compared to men and emotional intelligence has a positive relationship with the satisfaction received from social supports, social support satisfaction amount and mood management.

The high level of emotional intelligence of individuals reflects in the quality of the friendship relations that they establish. Establishing a friendship with more reliable individuals and having long term relations with these individuals are also in line with their emotional intelligence. Establishing and maintaining healthy and trustworthy friendships requires high level of emotional intelligence. If individuals have low level of emotional intelligence, they are negatively affected in terms of their relationships with others. Humans feel the need to establish friendships from the very beginning of their lives. The concept of friendship relations arising from this need continues its existence throughout the individual's life. The form and functioning of the friendship theory are very related to the characteristics of individuals. In fact, the ability of individuals to establish friendship is a characteristic specific to the individual like many other characteristics of them. Among the sources that feed this characteristic, the emotional intelligence of the individual is also very important.

Friendship is an explanatory variable in sociology literature concerned with the interpersonal and contextual influences where an individual's behavior or attitude is attributed to the influences of their peers (Kandel, 1978). A friendship between two individuals brings together the interaction with other relationships formed through various social networks. Therefore, when it comes to the social structures that individuals are a member of, their social conditions and universities, the education they receive significantly affects their choices and preferences (Nas, 2017).

In the first chapter of this study, a general introduction was made about the subject of the study. After the first chapter, general information was provided about the literature in the second chapter. In the third chapter of study, material and method used in the study were introduced. In the findings chapter of the study, analysis results were given and in the last chapter, the results were interpreted, and a final evaluation was presented.

Literature

Ergin (2000) investigated the relationship between the emotional intelligence level of the university students and 16 personality characteristics. A relation was determined between the sixteen personality characteristics

measured by the scale used for measuring personality characteristics and the dimensions measured by the emotional intelligence scale and it was revealed whether this relationship differentiated in terms of gender and department variables.

In the study conducted on university students by Schutte et al (2001), it was concluded that the students, which had high levels of social skill, had higher levels of emotional intelligence, exhibited more cooperative behaviors, were more successful in close emotional and social relations.

Erginsoy (2002) examined the relationship between emotional intelligence and interpersonal relationship styles. The effect of age, gender, education level and department variables on the subject was discussed. The study was applied to a sample group consisting of 432 students studying at Atatürk University. In this study, it was found that there was a relationship between emotional intelligence levels and interpersonal relationships of the university students, the level of education (being in the 1st and 4th class) affected the style of emotional intelligence and interpersonal relationship, the averages of the students varied according to the department and gender, the age variable was not effective.

Extremera and Fernández-Berrocal (2006) analyzed the relationship between emotional intelligence, anxiety, depression and mental, social and physical health with the students of the University of Malaga. As a result of the study, people with high emotional intelligence achieved had more positive results in terms of physical functioning and social role, better mental and general health perception, better mental state and lower body pain perception. Girgin (2009) examined the emotional intelligence levels of university students in terms of different variables. As a result of his study, no difference was observed between emotional intelligence level and gender. Significant differences were determined between emotional intelligence and factors such as the number of close friends, being happy with their professions, having positive opinions about life and the ability to solve the problems faced in their daily lives.

In the study performed by Taşlıyan, Hırlak and Harbalıoğlu (2015), emotional intelligence levels of university students and the relationship between their communication skills and academic achievement levels were investigated. As a result of the study, there was a significant relationship between emotional intelligence levels and communication skills

and academic achievement. In addition, it was put forward that the level of emotional intelligence differed significantly according to the gender variable.

Akın and Akın (2015) carried out their study on a sample group consisting of 271 university students. As a result of the study, they found that there was a positive relationship between friendship quality and subjective happiness.

Nas (2017) performed a study in the universities hosting individuals from different socio-cultural and economic structures. As a result of the study, it was determined that students paid more attention to certain characteristics and they didn't attach much importance to some characteristics while choosing their friends in universities which are the biggest public and social areas where friendships are established. The students included in the study suggested that gender and ethnicity differences were not determinants when establishing friendships. On the other hand, they emphasized that they wanted to establish friendship with believing students.

Kharimah, Prasetyawati and Sary (2017) concluded that there was a positive relationship between depression and friendship quality. According to their findings, they suggested that high friendship quality was associated with higher depressive symptoms and low friendship quality was associated with low depressive symptoms in adolescents. Lin (2018) examined the relationship between positive perception, deliberative belief and friendship quality with structural equation modeling. The sample of the study consisted of 302 university students studying in Taiwan. The results suggested that increasing the positive perception of students and implementing the deliberative pedagogy could improve the quality of friendship.

Methodology

In this study which is in general screening model, the aim is to examine the relationship between emotional intelligence and the friendship quality of university students. The sample consists of 538 students (242 female and 296 male) studying at Adana Science and Technology University (ASTU) and Çukurova University (CU). They were selected by using convenience sampling method which is a non-probabilistic sampling method

and a face-to-face questionnaire was applied. In addition to the questions prepared to determine the demographic characteristics of the students in this questionnaire, the EQ-NED Emotional Intelligence Scale developed by Ergin, İşmen and Özabacı (1999) by using the approaches of Salovey and Mayer (1990), and the FQUA Friendship Quality Scale developed by Thien, Razak and Jamil (2012) and adapted into Turkish by Akın, Karduz Adam and Akın (2014) were used regarding the emotional intelligence and friendship quality.

The EQ-NED scale addresses the concept of emotional intelligence in three sub-dimensions: defining one's own emotions, defining others' emotions and guiding the emotions. A scale was prepared in 3-blocks by including 1 question in each of these sub-dimensions and by laying emphasis on separate events with different emotions in each block. This scale, which has 36 expressions in each sub-dimension, consists of 108 items. When conducting EQ-NED scale, a 4-point Likert type measurement tool was used which included the following expressions; "1- I never do that", "2- I occasionally do that", "3- I mostly do that" and "4- I always do that". The direction of scoring varies in inversely asked questions. FQUA scale addresses the quality of friendship in four sub-dimensions: safety, closeness, acceptance and help. In this scale, there are 21 items in total and these items are evaluated with 6-point measurement tool (1 = I Totally Disagree; 6 = I Totally Agree).

The statistical calculations made in this study were performed with the help of IBM-SPSS Statistics 24 package program. In addition to presenting the descriptive statistics of the data obtained from the questionnaires, the analysis results obtained from parametric statistical tests are also included in the study. The total score averages of EQ-NED and FQUA scales, score averages of their sub-dimensions and comparison of the genders of the students included in the study were determined with independent sample t test while the comparison of the departments of the students was made with one-way analysis of variance (ANOVA).

Findings

The demographic data belonging to the university students participating in the study are presented in Table 1. The questionnaire was conducted on

538 individuals in total. 242 (45%) of these individuals were female, 296 (55%) were male. 165 (30.7%) were the students of Adana Science and Technology University and 373 (69.3%) were studying at Çukurova University. 231 (42.9%) of these students were studying in the field of Science, 286 (53.2%) in the field Social Sciences and 21 (3.9%) in the field of Health Sciences. While 497 (92.37%) of the participants were between the ages of 18 and 25, 12 (2.2%) were under the age of 18 and 29 were over the age of 25.

Table 1. Distribution Regarding Demographic Characteristics of Participants

<i>Variables</i>	<i>Level</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>Variables</i>	<i>Age(years)</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Gender	Female	242	45	Age Range	Under 18years	12	2,2
	Male	296	55		18 - 21 years	367	68,2
Educational Field	Sciences	231	42,9		22 – 25 years	130	24,2
	Social Sci.	286	53,2		26 – 30 years	21	3,9
	Health Sci.	21	3,9		31 – 36 years	6	1,1
University	ASTU	165	30,7		Over 36 years	2	0,4
	CU	373	69,3				

Reliability analyses of the scales used in the study were performed and Cronbach's alpha value of EQ-NED scale was found as 0.791 while Cronbach's alpha value of FQUA scale was found as 0.890. The reliabilities of the sub-dimensions of the FQUA scale were also calculated separately and Cronbach's alpha values were found as 0.790 for Safety, 0.784 for Closeness, 0.779 for Acceptance and 0.792 for Help. Regarding a relationship between the friendship quality of university students and emotional intelligence, the correlations between the total score average obtained from the emotional intelligence scale and all sub-dimensions of the friendship quality scale were analyzed. In this study, the correlation between the total score average of the EQ-NED and the total score average of the FQUA was found as = 0,182 , and a statistically significant relationship was found at 0.05 significance level. Likewise, the correlation between the total score average of the EQ-NED scale and the sub-dimensions of the FQUA scale was examined and the values were found as $r = 0,209$ for safety, $r = 0,127$ for closeness, $r = 0,082$ for acceptance and $r = 0,093$ for help. Between the total score average of emotional intelligence and the

sub-dimensions of the friendship scale, a statistically significant relationship was observed at a significance level of 0.05 despite of the low level of other dimensions except for acceptance dimension.

Whether the averages of the responses received from the female and male students in the EQ-NED and FQUA scales were equal, was tested by the independent sample *t* test (Table 2). First of all, the equality of the variances of the responses that the female and male students gave to the expressions in the scales was tested with the Levene test and then the results of the *t* test were examined. As a result of the analyses, the *p* values of the *t* tests obtained for all dimensions were examined and it was found that all of them were under the significance level of 0.05. Therefore, the hypothesis that the genders of the students do not have an effect on their responses to the expressions used in the scales was rejected. The average scores of the female and male students in the EQ-NED and FQUA scales and in the sub-dimensions of the FQUA scale were examined and it was concluded that the average of the female students was higher compared to the male students.

Table 2. Evaluation of the friendship quality scale factors and emotional intelligence according to gender

	Gender	N	\bar{x}	ss	t	p
Safety	Female	242	4,058	0,831	2,470	0,014
	Male	296	3,863	1,000		
Closeness	Female	242	4,761	0,873	3,216	0,001
	Male	296	4,501	0,982		
Acceptance	Female	242	4,907	0,869	3,744	0,000
	Male	296	4,596	1,025		
Help	Female	242	4,747	1,086	5,207	0,000
	Male	296	4,212	1,261		
FQUA score	Female	242	4,519	0,689	4,338	0,000
	Male	296	4,235	0,807		
EQ-NED score	Female	242	2,821	0,285	3,914	0,000
	Male	296	2,719	0,316		

One-way variance analysis (ANOVA) was performed to determine whether the age of the students had an effect on the students' responses to the expressions included in the EQ-NED and FQUA scales (Table 3). The

homogeneity of variances regarding age groups, which is one of the prerequisites of ANOVA test, was tested by using Levene test and it was observed that the variances were homogeneous. As seen in Table 3, p values were bigger than 0.05 for all dimensions and therefore the variables did not vary according to age groups.

Table 3. Evaluation of the friendship quality scale factors and emotional intelligence according to gender

	Age (Years)	N	\bar{x}	s.s	F	P
Safety	18 - 25 years	509	3,953	0,935	0,308	0,735
	26 - 36 years	27	3,870	0,925		
	Over 36 years	2	4,375	0,530		
Closeness	18 - 25 years	509	4,630	0,950	0,812	0,445
	26 - 36 years	27	4,395	0,817		
	Over 36 years	2	4,500	0,236		
Acceptance	18 - 25 years	509	4,746	0,968	0,562	0,571
	26 - 36 years	27	4,546	1,021		
	Over 36 years	2	4,875	0,177		
Help	18 - 25 years	509	4,460	1,209	0,209	0,811
	26 - 36 years	27	4,309	1,362		
	Over 36 years	2	4,333	0,471		
FQUA score	18 - 25 years	509	4,370	0,772	0,575	0,563
	26 - 36 years	27	4,212	0,727		
	Over 36 years	2	4,500	0,168		
EQ-NED score	18 - 25 years	509	2,767	0,310	0,478	0,620
	26 - 36 years	27	2,710	0,243		
	Over 36 years	2	2,817	0,118		

Whether there was a statistically significant difference in the students' responses to the expressions included in the EQ-NED and FQUA scales in terms of their educational fields were tested by using ANOVA test (Table 4). When the results were analyzed, it was seen that the educational fields of the students did not make any difference for the total score averages and all the sub-dimensions of the FQUA scale but a difference was observed for the total score average of the EQ-NED scale ($p = 0.006 < 0.05$). Scheffe test, which is one of the post-hoc tests, was used to determine the reason of this difference. As a result of this test, it was observed that there was a difference between the emotional intelligence of the Health Sciences

students and the students of Sciences ($p = 0,046 < 0,05$) and Social Sciences ($p = 0,011 < 0,05$) and there was not a difference ($p=0,335>0,05$) between the students of Social Sciences and Sciences.

Table 4. Evaluation of the friendship quality scale factors and emotional intelligence according to educational field

	Educational Field	N	\bar{x}	s.s	F	p
Safety	Sciences	228	3,968	0,908	0,289	0,749
	Social Sciences	293	3,928	0,897		
	Health Sciences	17	4,081	1,665		
Closeness	Sciences	228	4,574	0,975	0,430	0,651
	Social Sciences	293	4,651	0,900		
	Health Sciences	17	4,637	1,218		
Acceptance	Sciences	228	4,722	0,936	0,139	0,870
	Social Sciences	293	4,753	0,982		
	Health Sciences	17	4,647	1,225		
Help	Sciences	228	4,443	1,216	0,085	0,919
	Social Sciences	293	4,453	1,200		
	Health Sciences	17	4,569	1,447		
FQUA scores	Sciences	228	4,353	0,774	0,066	0,936
	Social Sciences	293	4,367	0,735		
	Health Sciences	17	4,417	1,213		
EQ-NED scores	Sciences	228	2,749	0,298	5,113	0,006
	Social Sciences	293	2,789	0,309		
	Health Sciences	17	2,559	0,302		

Conclusion

It is a known fact that most of momentary mood changes experienced by people in the flow of life are related to stress. Many situations such as heavy working hours, professional concerns, economic difficulties and psychological problems are just a few of the concerns that individuals experience in their lives. However, peaceful, happy and healthy individuals are vital for societies and future generations. The biggest problem of this era that individuals experience in their lives probably results from the complete self-commitment to academic achievement and occupational satisfaction by not paying attention to keeping their souls peaceful. Giving a break in the flow of life, creating quality times and sharing this time with

people are very important factors for the motivation of emotions. The people whom individuals work with, have a conversation and share their happiness and sadness in their academic or professional life are their friends who are the closest to them. Therefore, individuals increase their life qualities and life energies without even realizing it by concentrating on those closest to their own personalities, emotions and souls when choosing their friends that they spend the most of the day with.

In this study, the effect of emotional intelligence levels of university students on friendship quality was analyzed. As a result of the findings, it was concluded that there was a statistically significant relationship between the emotional intelligence levels and friendship quality of the university students. When the average of the emotional intelligence scores of the participants were analyzed according to gender, it was observed in parallel with the studies in the literature (Ciarrochi, 2000; Ciarrochi, 2001; Erginsoy, 2000; Kırtıl, 2009; Köksal and Gazioğlu 2007; Taşlıyan, Hırlak and Harbalıoğlu 2015; Tsaousis and Nikolaou, 2005) that there is a difference between the female and male students in favor of female students. This situation is an expected result because it is known that women mostly behave more emotionally to the events they experience compared to men while men behave more realistically compared to women (Üncü, 2007). When the average of the emotional intelligence scores was examined according to the age of the participants, no significant difference was found. When the average of the emotional intelligence scores of the participants was analyzed according to their fields of education, it was observed that there was a difference between the emotional intelligence of the Health Sciences students and the students of Sciences and Social Sciences and there was not a difference between the students of Social Sciences and Sciences.

For the students who take a step into university life after high school education, friendships established with trust are a very important part of their lives. In this study, a significant relationship between emotional intelligence of individuals and friendship quality was identified. In this context, it is foreseen that establishing friendship by giving priority to emotional intelligence will produce more positive results in the lives of individuals.

It is advisable that university students give importance to social activities in order to improve the quality of their friendships. Taking part in artistic and sportive activities within the universities, being part of student clubs is very important in acquiring new friendships and socializing. Reliability, acceptance, cooperation and self-confidence among students are directly related to activities in this manner. At this point, universities also have duties.

Each university should create social areas and encourage students in order to develop social levels and establish friendship links as well as education lives of students.

Acknowledge

This study was supported by the BAP project No. 17113004, which was adopted by the Unit of Scientific Research Projects Coordination connected to Adana Science and Technology University.

References

- Akın, A., & Akın, Ü. (2015). Friendship quality and subjective happiness: The mediator role of subjective vitality. *Education & Science*, 40(177), 233-242.
- Akın, A., Karduz Adam, F. F., & Akın, Ü. (2014). Arkadaşlık kalitesi ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3(4), 378-383.
- Bar-On, R. (1997). *BarOn emotional quotient inventory*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Ciarrochi, J. V., Chan, A. Y., & Caputi, P. (2000). A critical evaluation of the emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, 28(3), 539-561.
- Ciarrochi, J., Chan, A. Y., & Bajgar, J. (2001). Measuring emotional intelligence in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31(7), 1105-1119.
- Cooper, R., & Sawaf, A. (2003). *Liderlikte duygusal zekâ [emotional intelligence in leadership]*. Istanbul, Turkey: Sistem Press.

- Ergin, D. Y., E. İşmen, and N. Özabacı. (1999). *EQ of gifted youths: A comparative study*. 13th Biennial World Conference, World Council for Gifted and Talented Children, Istanbul.
- Ergin, E.F., (2000). *Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları duygusal zeka düzeyi ile 16 kişilik özelliği arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. (Unpublished master's thesis), Selçuk University, Institute of Social Sciences, Konya.
- Erginsoy, D. (2002). *Duygusal zeka ve kişilerarası ilişkiler tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Unpublished master's thesis), Atatürk University, Institute of Social Sciences, Erzurum.
- Fernandez-Berrocal, P., Alcaide, R., Extremera, N., & Pizarro, D. (2006). The role of emotional intelligence in anxiety and depression among adolescents. *Individual Differences Research*, 4(1), 16-27.
- Girgin, G. (2009). *Üniversite öğrencilerinde duygusal zekanın bazı değişkenler açısından incelenmesi*. *TRNC - National Journal of Education*, 3, 1-12.
- Goleman, D.P. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than iq for character, health and lifelong achievement*, Bantam Books, New York.
- Kandel, D. B. (1978). Homophily, Selection, and Socialization in Adolescent Friendships. *American Journal of Sociology*, 84(2), 427-436.
- Kharimah, U. N., Prasetyawati, W., & Sary, M. P. (2018). Association between friendship quality and depression among high school students in jakarta. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 139, 28-33. doi:10.2991/uipsur-17.2018.5
- Kırtıl, S.(2009). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin duygusal zeka düzeyleri ile yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi*. (Unpublished master's thesis). Dokuz Eylül University, Institute of Educational Sciences, İzmir.
- Köksal, A. & İşmen Gazioğlu, A. E. (2007). Ergenlerde duygusal zekâ ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki. *HAYEF: Journal of Education*, 4(1), 133-146
- Lin, C. W. (2018). Structural modeling on the relationship between positive perception, deliberative belief, and friendship quality: A study with undergraduate students. *Education*, 138(3), 279-289.

- Locke, E. A. (2005). Why emotional intelligence is an invalid concept. *Journal of organizational Behavior*, 26(4), 425-431.
- Nas, F. (2017). Üniversite öğrencilerinin arkadaşlık seçiminde cinsiyet, inanç ve etnisite değişkenlerinin önemi (Bartın Üniversitesi Örneği). *Ordu University Journal of Social Science Research*, 7(3), 489-497.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185-211.
- Schutte N. S., Malouff J. M., Bobik C. And Others, (2001). Emotional intelligence and interpersonal relations. *The Journal of Social Psychology*, 141(4), 523-536.
- Taşlıyan, M., Hırlak, B., & Harbalıoğlu, M. (2015). Duygusal zekâ, iletişim becerileri ve akademik başarı arasındaki ilişki: Üniversite öğrencilerine bir uygulama. *ASSAM International Refereed Journal*, 2(3), 45-58.
- Thien, L. M., Razak, N. A., & Jamil, H. (2012). *Friendship quality scale: Conceptualization, development and validation*. Joint AARE APERA International Conference, Sydney, 1-14.
- Tsaousis, I., & Nikolaou, I. (2005). Exploring the relationship of emotional intelligence with physical and psychological health functioning. *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, 21(2), 77-86.
- Üncü, S. (2007). *Duygusal zeka ve evlilik doyumu ilişkisi*. (Unpublished master's thesis), Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gündüz, F. F. (2019). Evaluation of the effect of emotional intelligence on friendship quality in terms of different variables. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 10(17), 139-153. DOI: 10.26466/opus.506362

Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Üstbilişsel Okuma Farkındalıkları¹

DOI: 10.26466/opus.501825

Zeynep Çetinkaya Edizer* - Esin Özbilgin**

*Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İstanbul / Türkiye

E-Posta: cetinkayazeynep@gmail.com

ORCID:0000-0001-5449-5107

**Öğretmen, 50. Yıl Refet Bele Ortaokulu, Kartal / İstanbul / Türkiye

E-Posta: esinaktasoglu@hotmail.com

ORCID:0000-0001-6779-3154

Öz

Bu çalışmada, sekizinci sınıfta okuyan öğrencilerin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanma durumlarını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, İstanbul ili Kartal ilçesi 50. Yıl General Refet Bele Ortaokulu'nda eğitim alan 20 sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışmada öğrencilerin üstbilişsel okuma farkındalıklarını belirlemek amacıyla görüşme yöntemi kullanılmıştır. 12 maddeden oluşan görüşme formu, öğrencilerin okuma öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin üstbilişsel okuma farkındalıklarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu sorulardan elde edilen verilerde, içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi için alanyazındaki kaynaklardan yararlanılarak 3 ana kategori ve 33 kod (strateji) listesi belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda; çalışma grubundaki öğrencilerin hem okuma öncesinde hem okuma sırasında hem de okuma sonrasında üstbilişsel okuma stratejileri kullandıkları belirlenmiştir (f=181). Ancak toplama bakıldığında (f=660) bu stratejilerin kullanım sıklığının az olduğu söylenebilir. Araştırmaya göre çalışma grubunun üstbilişsel okuma stratejilerinden en çok okuma sonrası (f=72) stratejileri kullandıkları belirlenmiştir. Sonra sırasıyla okuma öncesi (f=60) ve okuma sırası (f=48) üstbilişsel okuma stratejileri gelmektedir. Araştırma sonuçlarına bağlı olarak üstbilişsel okuma sırası stratejileri işe koşacak çalışmalara öncelik verilmesi gerektiği belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okuma, üstbilgi, üstbilişsel okuma stratejileri.

¹ Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Bölümü "Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Üstbilişsel Okuma Becerileri Üzerine Bir Araştırma" adlı Yüksek Lisans Tezinin bir bölümüdür.

Metacognitive Reading Awareness of The Eighth Grade Students

*

Abstract

In this study, it is aimed to determine the use of metacognitive reading strategies in eighth grade students. The study group consisted of 20 eighth grade students who were educated at from General Refet Bele Secondary School in the province of Kartal, İstanbul. In the study, interview method was used to determine the students' metacognitive reading awareness. The interview form, which consists of 12 items, consists of the questions about determining the metacognitive reading awareness of the students before, during and after reading. In the data obtained from these questions, content analysis was performed. For the content analysis, 3 main categories and 33 code (strategy) lists were determined by using the sources in the literature. As a result of the research; It was determined that the students in the study group used metacognitive strategies before, during and after reading (f = 181). However, when the total is examined (f = 660), it can be said that the frequency of these strategies is low. According to the study, it was determined that the study group used the most metacognitive strategies after reading (f = 72). Then, pre-reading (f = 60) and reading order (f = 48) metacognitive strategies respectively. Depending on the results of the research, it may be stated that the studies that will employ the reading order metacognitive strategies should be given priority.

Keywords: *Reading, metacognition, metacognitive reading strategies.*

Giriş

Üstbiliş kavramını Flavell (1979), bilgileri bellekte depolama, tarama, izleme ve farkında olma şeklinde açıklamaktadır. Üstbiliş, “izleme, kontrol etme ve değerlendirme” süreçlerinden oluşmaktadır (Çakıroğlu, 2007, s.23). Üstbilişin *bilgi, deneyim, hedef* ve *strateji* olmak üzere dört bileşeni bulunmaktadır. *Üstbiliş bilgisi*, bireyin kendi öğrenme özellikleri, bilişsel stratejiler gibi bilgileri içerir. *Deneyimler*; ekleme, silme, düzenleme gibi bilinçli bilişsel yaşantılardan oluşur. *Hedefler*, bilişsel girişimin amaçlarıyla ilgilidir. *Stratejiler* ise hedefe ulaşmada etkili olan düşünce süreçlerinden oluşmaktadır (Aktürk ve Şahin, 2011, s.388-389).

Üstbiliş oluşturan bu bileşenler, zamanla *üstbilişsel bilgi* ve *üstbilişsel kontrol* şeklinde iki açıdan ele alınmıştır. *Üstbilişsel bilgi*; yordam bilgisi, bildirimsel bilgi ve duruma dayalı bilgidir. Yordam bilgisi, bir işin nasıl yapılacağını, nasıl sonuca erdirileceğini, nasıl başarıya ulaşılacağını bilmektir. Bildirimsel bilgi, bireyin yapmak için yeterli yetenek ve beceriye sahip olma açısından kendisini tanımasıyla ilgiliyken Duruma dayalı bilgi ise ne zaman, nerede, ne yapabileceğini ya da yapamayacağını bilmesidir (Özsoy, 2008).

Üstbilişsel kontrol ise üstbilişsel bilgiyi *stratejik* olarak kullanmayı sağlayan zihinsel işlem ve süreçlerdir. Üstbilişsel kontrolün dört basamağı vardır: tahmin, planlama, izleme ve değerlendirme. Tahmin etme kişinin öğrenmeye ilişkin amaçlarını, sürecini ve sonuçta ortaya çıkacak kazanımları sorgulamasını sağlar. Planlama, tahmin basamağından sonra gelir ancak tahmin etme adımında ortaya çıkan cevaplara göre şekillenir. Buna göre planlama adımında işe yarar stratejiler seçilir ve gerekli araçlar belirlenir. İzleme adımı öğrenme gerçekleştiikten sonra sürece yönelik analiz yapılan adımdır. İzlemede birey tahmin etme ve planlama doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemleri inceler ve çıkarımlarda bulunur. Buna göre doğru yaptıklarını ve yapmaması gerekenleri belirleyebilir. Bu çıkarımlar sonraki süreçler için önem taşır (Schraw ve Moshman, 1995). Üstbilişsel kontrolün son aşaması olan değerlendirme adımında kişi öğrenmenin verimine ve elde ettiği bilgilerin niteliğine göre yargıda bulunur (Özsoy, 2008).

Okuma, öğrenmenin en temel araçlarından biridir ancak okumanın

kendisi sadece bir araç değil başlı başına bir süreçtir. Okuyucunun bu süreçten en yüksek verimi alması, belli stratejiler kullanmasını gerekli kılmaktadır. Okuma stratejileri “kişinin okuma eylemi süresince bilinçli olarak yaptığı işlemleri içerir” (Karatay, 2011, s.46). Üstbilişsel okuma stratejileri “*planlama, izleme ve değerlendirme*” olmak üzere üç aşamada gerçekleşir (Baker ve Brown, 1984). Alanyazında bu stratejiler; *okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası* şeklinde de ele alınmaktadır. *Okuma öncesinde* kullanılan stratejiler; okuma amacını belirleme, okuma türünü ve hızını saptama, metni gözden geçirme, metnin başlıklarına bakma, metnin uzunluğunu gözden geçirme, tahmin etme, sorular sorma gibi okumanın planlanmasına yönelik stratejilerdir. Okurken not tutma, dikkatli okuma, tekrar okuma, işaretleme yapma, kaynak kullanma, tahmin etme, ipuçlarından yararlanma, dilbilgisel ilişkileri kestirme, biçimsel şemadan yararlanma, okuduklarını denetleme gibi stratejiler *okuma sırasında* kullanılan stratejilerdir. *Okuma sonrası* stratejiler ise metni sorgulama, kontrol etme, özetleme, tekrar okuma, eleştirme, tartışma, soruları yanıtlama gibi okuduklarını değerlendirmeye yönelik stratejilerdir (Karatay, 2011; Ülper, 2010).

Okuma, öğrenmeyi sağlayan yöntemlerin en başta gelenidir. Öğrenmenin verimini yükseltmek için üstbilişsel stratejileri etkin bir şekilde kullanabilmek önemlidir. Öğrencilerin kendi okuma ve öğrenme süreçlerini planlamaları, izlemeleri ve değerlendirmelerini içeren üstbilişsel stratejiler bu nedenle son yıllarda okuma araştırmalarında öne çıkan bir kavramdır (Jacopson, 1998).

Alanyazında okurların kullandıkları üstbilişsel okuma stratejilerini belirlemeye yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. McGuire ve Yewchuk (1996) özel yetenekli ilkökul öğrencilerinin üstbilişsel okuma stratejilerinde yeterli olmadıklarını belirlemişlerdir. Berkowitz ve Cicchelli (2004) ortaokul öğrencileriyle yaptıkları çalışmada başarılı ve başarısız öğrencilerin kullandıkları stratejilerin birbirine benzer ve orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Karatay (2007) Türkçe öğretmeni adaylarının üstbilişsel okuma stratejilerini kullanım düzeylerinin orta seviyede olduğunu belirtmiştir. Okuma stratejilerinin en az kullanıldığı sürecin okuma sonrası süreç olduğu bulgusuna erişmiştir. Çöğmen (2008) eğitim fakültesi öğrencilerinin okuduğunu anlama stratejileri kullanım düzeyini “sık sık kullanım” düzeyinde bulmuştur.

Öğrencilerin akademik başarıları ile okuma stratejilerini kullanma sıklıkları arasında olumlu ve anlamlı ilişki olduğunu belirtmiştir. Hannah ve Shore (2008), on bir ve on ikinci sınıf üstün yetenekli öğrencilerin izleme ve değerlendirme stratejilerini daha çok kullandıklarını belirlemiştir. Topuzkanamış (2009), öğretmen adaylarının okuma stratejilerini kullanımının orta düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca akademik başarı puanı ve okuduğunu anlama arasında düşük ama anlamlı bir ilişki bulmuştur. Anastasiou ve Griva (2009) altıncı sınıf öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada başarılı okuyucuların daha az başarılı okuyuculara göre üstbilişsel okuma stratejilerini daha sık kullandıklarını belirlemiştir. Karatay (2010) altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin, üstbilişsel okuma stratejilerinden planlamada iyi, düzenleme ve değerlendirmede orta düzeyde olduklarını bulmuştur. Başaran (2013), dördüncü sınıf öğrencilerinin üstbilişsel okuma stratejilerini sıklıkla kullandıklarını ifade etmiştir. Çetinkaya Edizer (2015) başarılı ve daha az başarılı olan Türkçe öğretmeni adaylarının en çok izleme/düzenleme stratejilerini kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Başarılı öğrencilerin üstbilişsel strateji kullanım sıklığı, daha az başarılı öğrencilerden fazladır. Fitrisia, Tan ve Yusuf (2015), lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada üstbilişsel okuma stratejilerinin anlama konusunda önemli bir rolü olduğu sonucuna varmışlardır. Bahar (2017), 4MAT öğretim düzenine göre verilen üstbilişsel okuma eğitimin geleneksel öğretim düzenine göre verilen eğitimden daha yararlı olduğunu; deney grubunun planlama, izleme ve değerlendirme alt boyutlarında başarılarını anlamlı bir biçimde artırdığını bulmuştur. Özdemir (2018) ise öğretmen adaylarının üstbilişsel okuma stratejilerini sık kullandıklarını belirtmiştir.

Okuma etkinliklerinin temeldeki amacı anlama ve öğrenmedir. Strateji kullanımı da anlamı oluşturmada etkili bir unsurdur. Öğrencilerin kullandıkları üstbilişsel okuma stratejilerini belirlemek, anlamsal yapı oluşturmanın ne derece gerçekleştiğini belirlemek açısından önemlidir. Bu çalışmada da sekizinci sınıfta okuyan öğrencilerin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanma durumlarını *görüşme* yoluyla belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda “Sekizinci sınıf öğrencilerinin kullandıkları üstbilişsel okuma strateji türleri ve kullanım sıklığı nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

2. Yöntem

Sekizinci sınıf öğrencilerinin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanma durumlarını belirlemeyi amaçlayan çalışma, betimsel bir araştırmadır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada veriler, görüşme yoluyla elde edilmiştir. “Görüşme belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlar” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014, s.150). Araştırmada standartlaştırılmış açık uçlu görüşme kullanılmıştır. Böylelikle görüşmenin yanlı ve öznel davranma olasılığı azaltılmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.151). Standartlaştırmada sorular ve bunların sırası önceden belirlenir (Merriam, 2013, s.87). Bu nedenle çalışmada üstbilişsel okuma strateji kullanımına yönelik sorular hazırlanmış, bu sorular okuma öncesi, sırası ve sonrası açısından belli bir sıraya konmuş ve görüşülen her bireye sorular aynı sırada sorulmuştur.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, İstanbul ili Kartal ilçesi 50. Yıl General Refet Bele Ortaokulu’nda 2016-2017 eğitim-öğretim yılında eğitim alan 20 sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Üstbilişsel okuma stratejilerini belirlemeye yönelik alanyazın çalışmalarında da Yaylı (2010) 12; Özek ve Civelek (2006) 23 ve Çetinkaya Edizer (2015) 10 katılımcı ile çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bu çalışmada öğrencilere Ö1, Ö2, Ö3 şeklinde kodlama yapılmıştır. Örneklem belirlenirken amaçlı örnekleme çeşitlerinden “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” seçilmiştir. Bu çeşit örnekleme araştırmacıya “hız ve pratiklik” sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 141).

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, öğrencilerin üstbilişsel okuma farkındalıklarını belirlemeye yönelik sorulardan oluşan görüşme formu ile elde edilmiştir. Bu form, Mokhtari ve Reichard (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe formu geçerlik ve güvenirlik çalışması Öztürk (2012) tarafından yapılan Okuma Stratejileri Üstbilişsel Farkındalık Envanteri (OSÜFE) temel alınarak oluşturulmuştur. Yararlanılan ölçeğin Türkçe ve İngilizce formlarından

elde edilen puanlar arasındaki korelasyon .96; ölçeğe ait faktörler .76 ve .85 arası güvenilirlik değerine sahiptir. Ölçekte insanların akademik ya da okulla ilgili metinleri okurken yaptıkları hakkında “Okurken zihnimde bir amaç vardır. Okurken, okuduğumu anlamak için notlar alırım. Okuduğumu anlamama yardım edecek neler biliyorum diye düşünürüm.” gibi ifadeler yer verilmiştir.

Ölçeğe bağlı olarak oluşturulan görüşme formu hakkında kapsam geçerliği için ölçme değerlendirme ve alan uzmanından görüşler alınmıştır. Formun son şekli, görünüş geçerliği açısından uzmanlara tekrar gösterilmiştir. Güvenirlik için çalışma grubundaki dört öğrenciye çalışmanın bulguları gösterilmiştir. Araştırma sırasında görüşme formu, bireysel olarak doldurulmuştur. Öğrencilerin görüşme sorularına yanıt vermeleri 20-25 dakika sürmüştür. 12 maddeden oluşan görüşme formunun maddeleri aşağıda verilmiştir:

1. Okumadan önce zihninizde bir amaç var mıdır? Açıklar mısınız?
2. Okuyacağınız bir metni gözden geçirir misiniz? Açıklar mısınız?
3. Okuma hızınızı ayarlarken nelere dikkat edersiniz? Açıklar mısınız?
4. Eski bilgilerinizle metin arasında ilişki kurmaya çalışır mısınız? Açıklar mısınız?
5. Bilmediğiniz sözcüklerin ya da cümlelerin anlamlarını bağlamdan bulmaya çalışır mısınız? Açıklar mısınız?
6. Anlamakta zorlandığınız bir metinle karşılaştığınızda neler yaparsınız? Açıklar mısınız?
7. Okuduktan sonra metne ilişkin bilgi ve düşünceler arasında bağlantı kurmaya çalışır mısınız? Açıklar mısınız?
8. Okuma sırasında ya da sonrasında ana düşünceyi belirlemeye çalışır mısınız? Açıklar mısınız?
9. Okuduğunuz bir metni kendi sözcüklerinizle ya da resim, grafik, tablo gibi şekillerle yeniden yorumlar mısınız? Açıklar mısınız?
10. Okuduklarınızı başkalarıyla konuşarak tartışır mısınız? Açıklar mısınız?
11. Okuduklarınıza ilişkin araştırma yapar mısınız? Açıklar mısınız?
12. Okuduklarınızı günlük hayatla ilişkilendirir misiniz? Açıklar mısınız?

2.3. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, anlamı sınıflandırarak ifade etmedir (Bilgin, 2000). Bu analiz çeşidinde verilerin incelenmesi için bir kod listesi oluşturulur. Bu kodlar bir araya getirilerek kategoriler belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çerçevede çalışmada, alanyazın incelenerek bir kod listesi hazırlanmıştır (Karatay, 2011; Öztürk, 2012). Verilerden çıkan yeni kodlar da listeye eklenmiştir. Oluşturulan kod listesi, Tablo 1’de gösterilmiştir.

Belirlenen kodlar, üstbilişsel okuma stratejilerine yöneliktir. Hazırlanan görüşme sorularının bu kodlarla eşleştirilmesi, Tablo 2’de sunulmuştur.

Görüşme formunun analizi, araştırmacı ve uzman tarafından yapılmıştır. Analiz için öncelikle iki araştırmacı her bir katılımcının verdiği yanıtları tek başına üstbilişsel okuma stratejilerine göre kodlamışlardır. Bu aşamadan sonra araştırmacıların vermiş oldukları yanıtlar 1 ve 0 şeklinde kodlanmıştır. Üstbilişsel okuma stratejisi varsa 1 numara yoksa 0 numara verilmiştir. 1 ve 0 şeklindeki değerlerin ortak ve farklı yönlerine bakılmıştır. 25 kod her iki araştırmacı tarafından ortak olarak verilmiştir. 7 koda her iki araştırmacı da puan vermemiştir. Hazırlanan tablolar neticesinde ortak karar yüzdesi hesaplanmıştır. Bu hesaplamada gözlenen ortak karar yüzdesi $7/33 + 25 / 33 = 0,9696$ olarak bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle kodlamalar arasında %96 oranında uyumluluk vardır. Bu analizin sonucunda verilerin frekans değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 1. Üstbilişsel Okuma Stratejileri İçerik Kodları

Okuma Stratejileri	İçerik Kodları
1. Okuma Öncesi Stratejiler	1. Amaç belirleme
	2. Konusunu anlamak için gözden geçirme
	3. Önceki bilgilerden yararlanma
	4. Başlık, alt başlık ve yazara bakma
	5. Uzunluğunu anlamak için gözden geçirme
	6. Nelere odaklanacağına karar verme
	7. Tahmin etme
	8. Sorular sorma
	9. Okuma hızını belirleme
	10. Var olan görselleri yorumlama

2. Okuma Sırası Stratejiler	1. Not alma
	2. Okuma hızını ayarlama
	3. Dikkatini toplayarak tekrar okuma
	4. İşaretleyerek okuma
	5. Sözlük, internet, başkasına sorma vb. yollarla bilgi edinme
	6. Metin üzerinde yoğunlaşma
	7. Yüksek sesle okuma
	8. Düşünmek için ara verme
	9. İçerik ipuçlarını kullanma
	10. Görsellerle anlatma
	11. Çelişen bilgileri gözden geçirme
	12. Anlamı tahmin ederek bulma
	13. Metinde ileri geri ilişki kurma
3. Okuma Sonrası Stratejiler	1. İçerik-Amaç uyumunu sorgulama
	2. Metindeki bilgiyi günlük hayatla ilişkilendirme
	3. Özetleme
	4. Metni okumayı bitirdikten sonra gözden geçirme
	5. Metni yeniden okuma
	6. Tahminlerinin doğruluğunu kontrol etme
	7. Metindeki bilgileri eleştirerek değerlendirme
	8. Ana düşünceyi belirleme
	9. Metin hakkında başkalarıyla tartışma
	10. Metinle ilgili araştırma yapma

Tablo 2. Görüşme Sorularının Kodlarla Eşleştirilmesi

Sorular	Kod Listesi
1. Okumadan önce zihninizde bir amaç var mıdır? Açıklar mısınız?	1.1. Amaç belirleme
2. Okuyacağınız bir metni gözden geçir misiniz? Açıklar mısınız?	1.2. Konusunu anlamak için gözden geçirme 1.4. Başlık, alt başlık ve yazara bakma 1.5. Uzunluğunu anlamak için gözden geçirme 1.6. Nelere odaklanacağına karar verme 1.7. Tahmin etme 1.8. Sorular sorma 1.10. Var olan görselleri yorumlama
3. Okuma hızınızı ayarlarken nelere dikkat edersiniz?	1.9. Okuma hızını belirleme
4. Eski bilgilerinizle metin arasında ilişki kurmaya çalışır mısınız?	1.3. Önceki bilgilerden yararlanma
5. Bilmediğiniz sözcüklerin ya da cümlelerin anlamlarını bulmaya çalışır mısınız?	2.5. Sözlük, internet, başkasına sorma vb. yollarla bilgi edinme
6. Anlamakta zorlandığınız bir metinle karşılaştığınızda neler yaparsınız?	2.1. Not alma 2.2. Okuma hızını ayarlama

	2.3. Dikkatini toplayarak tekrar okuma 2.4. İşaretleyerek okuma 2.6. Metin üzerinde yoğunlaşma 2.7. Yüksek sesle okuma 2.8. Düşünmek için ara verme 2.9. İçerik ipuçlarını kullanma 2.11. Çelişen bilgileri gözden geçirme 2.12. Anlamı tahmin ederek bulma
7. Okuduktan sonra metne ilişkin bilgi ve düşünceler arasında bağlantı kurmaya çalışır mısınız?	3.1. İçerik-Amaç uyumunu sorgulama 3.4. Metni okumayı bitirdikten sonra gözden geçirme 3.5. Metni yeniden okuma 3.6. Tahminlerinin doğruluğunu kontrol etme 3.7. Metindeki bilgileri eleştirerek değerlendirme
8. Okuma sırasında ya da sonrasında ana düşünceyi belirlemeye çalışır mısınız?	3.8. Ana düşünceyi belirleme
9. Okuduğunuz bir metni kendi sözcükleriyle ya da resim, grafik, tablo gibi şekillerle yeniden yorumlar mısınız?	3.3. Özetleme
10. Okuduklarınızı başkalarıyla konuşarak tartışır mısınız?	3.9. Metin hakkında başkalarıyla tartışma
11. Okuduklarınıza ilişkin araştırma yapar mısınız?	3.10. Metinle ilgili araştırma yapma
12. Okuduklarınızı günlük hayatla ilişkilendirir misiniz?	3.2. Metindeki bilgiyi günlük hayatla ilişkilendirme

3. Bulgular

Bu bölümde görüşme formundan elde edilen bulgular okuma öncesinde, sırasında ve sonrasında kullanılan stratejiler olarak alt başlıklarda irdelenerek verilmiştir. Üstbilişsel okuma öncesi stratejilerine ait bulgular, Tablo 3'te sunulmuştur.

Görüşme verilerinden elde edilen sonuçlara bakıldığında katılımcıların okuma öncesinde en sık *amaç belirleme* stratejisini kullandıkları görülmektedir (f=15). İkinci sırada sık kullanılan strateji *önceki bilgilerden yararlanma* stratejisidir (f=12).

Tablo 3. Üstbilişsel Okuma Öncesi Stratejilerine İlişkin Bulgular

Strateji Türü	f	Örnek Cümleler
1. Amaç belirleme	15	Kitabı okumaya başlamadan önce bana bir şeyler katmasını, okudukça okuma isteğimin artmasını ve eğlenebilmeyi amaçlarım. (Ö11)
2. Konusunu anlamak için gözden geçirme	7	Okumadan önce metnin nasıl olup olmadığına bakarım. Yabancı kelimelere filan bakarım. (Ö14)
3. Önceki bilgilerden yararlanma	12	Çünkü o bildiklerim o metinle ilişkili ise bu metni anlamama yardımcı olur. (Ö13)
4. Başlık, alt başlık ve yazara bakma	5	Özetlerine bakarım, yaşıma uygun olup olmadığına bakarım, sayfa sayısına ve yazarına bakarım. (Ö8)
5. Uzunluğunu anlamak için gözden geçirme	4	Okumadan önce bütün yapıklarına bakarım (Ö17)
6. Nelere odaklanacağına karar verme	2	Okumadan önce başlığına, resmi varsa resimlerine ve metne baştan aşağı bakıp anahtar kelimeleri incelerim. (Ö2)
7. Tahmin etme	4	Resimlerine bakarım, tahmin etmeye çalışırım ve genelde yazarların isimlerine bakarım. (Ö11)
8. Sorular sorma	0	-
9. Okuma hızını belirleme	5	Kısa metinler olursa kalem ile çizerek okumam metni okuma süremi ve metni anlamamı daha çok etkiler. Fakat bu bir roman vb. olursa daha sakın bir ortamda okumak isterim çünkü daha iyi anlarım. (Ö1)
10. Var olan görselleri yorumlama	6	Yeni alacağım bir kitapta da arka yüzünü okurum. Ayrıca kitabın ön kapağını da incelerim. Metinlerde de resimleri incelerim. (Ö7)

Bulgulara göre çalışma grubu sırasıyla *konusunu anlamak için gözden geçirme* (f=7), *var olan görselleri yorumlama* (f=6), *başlık, alt başlık ve yazara bakma* (f=5), *okuma hızını belirleme* (f=5), *uzunluğunu anlamak için gözden geçirme* (f=4), *tahmin etme* (f=4) ve *nelere odaklanacağına karar verme* (f=2) stratejilerini kullandıklarını belirtmişlerdir. *Sorular sorma* stratejisini ise kullandıklarını belirtecek hiçbir ifade kullanmamışlardır (f=0).

Üstbilişsel okuma sırası stratejilerine yönelik bulgular, Tablo 4'te sunulmuştur.

Çalışma grubundakiler, okuma sırası stratejilerinden en çok *sözlük, internet, başkasına sorma vb. yollarla bilgi edinme* (f=18) ve *okuma hızını ayarlama* (f=13) stratejilerini kullandıklarını belirtmişlerdir. *Görsellerle anlatma* (f=7) ve *dikkatini toplayarak tekrar okuma* (f=6) stratejileri ise daha az kullanılan stratejilerdir.

Tablo 4. Üstbilişsel Okuma Sırası Stratejilerine İlişkin Bulgular

Strateji Türleri	f	Örnek Cümleler
1. Not alma	1	Anlamadığım kelimeleri not ederim ve sözlükten bakarım. (Ö12)
2. Okuma hızını ayarlama	13	Okurken zor anlayabileceğim bir şey ise yavaş, kolay anlayabileceğim bir şey ise hızlı okurum. (Ö9)
3. Dikkatini toplayarak tekrar okuma	6	Sessiz bir ortama geçerim ve birkaç defa daha okurum. (Ö11)
4. İşaretleyerek okuma	0	-
5. Sözlük, internet, başkasına sorma vb. yollarla bilgi edinme	18	Bilmediğim bir ya da birden fazla kelime varsa bunları bulmaya çalışırım. Sözlükten araştırarak bulurum ya da başkalarına sorarım. (Ö6)
6. Metin üzerinde yoğunlaşma	0	-
7. Yüksek sesle okuma	0	-
8. Düşünmek için ara verme	1	O kitabı okumayı bırakırım. Biraz dinlendikten sonra tekrar okumaya başlarım. Ama bilmediğim çok kelime olursa da kitabı okumayı tekrar bırakırım. İleri zamanlarda okurum. (Ö8)
9. İçerik ipuçlarını kullanma	0	-
10. Görsellerle anlatma	7	Okuduktan sonra daha iyi anlayabilmek için kendim metni özetleyerek resim şeklinde yapabilirim. (Ö6)
11. Çelişen bilgileri gözden geçirme	1	Eğer kurmam çok gerekirse yani metin çok çelişkiyse bilgilerimle karşılaştırırım. (Ö3)
12. Anlamı tahmin ederek bulma	1	Tahmin edebileceğim kadar kolaysa bakmam. Onun haricinde bakarım. (Ö2)
13. Metinde ileri geri ilişki kurma	0	-

Okuma sırası stratejilerinden *not alma*, *düşünmek için ara verme*, *çelişen bilgileri gözden geçirme*, *anlamı tahmin ederek bulma* stratejileri çok az (f=1) kullanılmış; *işaretleyerek okuma*, *metin üzerinde yoğunlaşma*, *yüksek sesle okuma*, *içerik ipuçlarını kullanma*, *metinde ileri geri ilişki kurma* stratejileri ise hiç kullanılmamıştır (f=0).

Üstbilişsel okuma sonrası strateji bulguları, Tablo 5'te verilmiştir.

Okuma sonrası stratejilerde, sırasıyla *metinle ilgili araştırma yapma* (f=17), *ana düşünceyi belirleme* (f=14), *metindeki bilgiyi günlük hayatla ilişkilendirme* (f=13), *metin hakkında başkalarıyla tartışma* (f=12) ve *metni yeniden okuma* (f=9) stratejilerinin daha çok kullanıldığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Üstbilişsel Okuma Sonrası Stratejilerine İlişkin Bulgular

Strateji Türleri	f	Örnek Cümleler
1. İçerik-amaç uyumunu sorgulama	0	-
2. Metindeki bilginin günlük hayatla ilişkilendirme	13	Günlük hayatımda kitaptaki gibi bir durum olursa, kitap aklıma gelir ve çözüm yollarını karşılaştırıp bir çözüm bulurum. (Ö8)
3. Özetleme	4	Genelde kendi sözcüklerimi kullanarak özetlerim. (Ö16)
4. Metni okumayı bitirdikten sonra gözden geçirme	1	Bilgi tazelemek için durmadan düşünürüm. (Ö19)
5. Metni yeniden okuma	9	Gerekirse birkaç defa tekrar okuyarak ne anlatıldığını anlamaya çalışırım. (Ö13)
6. Tahminlerinin doğruluğunu kontrol etme	2	Okuduktan sonra metinle ilgili bildiklerimi ve düşüncelerimi bağdaştırmaya çalışırım. (Ö6)
7. Metindeki bilgileri eleştirerek değerlendirme	0	-
8. Ana düşünceyi belirleme	14	Hemen anlayabileceğim bir metinse ana düşünceyi kolaylıkla belirlerim. İçeriğini çok anlayamadığım metinlerde ana düşünceyi belirlemek için daha çok çabalarım. (Ö11)
9. Metin hakkında başkalarıyla tartışma	12	Tartışırım çünkü onlar da aynı metni okudu ve benimle aynı fikirde olmayabilirler. O yüzden tartışırım. (Ö10)
10. Metinle ilgili araştırma yapma	17	Yeni ve merak ettiğim bir bilgi olduğu zaman araştırma yaparım. (Ö11)

Özetleme (f=4), tahminlerinin doğruluğunu kontrol etme (f=2) ve metni okumayı bitirdikten sonra gözden geçirme (f=1) stratejileri çok az ifade edilmiştir. İçerik amaç uyumunu sorgulama ve metindeki bilgileri eleştirerek değerlendirme stratejileri ise hiçbir öğrenci tarafından belirtilmemiştir (f=0).

Okuma öncesi, sırası ve sonrası kullanılan üstbilişsel stratejilerin toplam kullanım sıklıkları bütünlük oluşturma açısından, Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Üstbilişsel Okuma Stratejilerine İlişkin Bulgular

Strateji	Maksimum (f)	Σf
Okuma Öncesi Stratejiler	200	60
Okuma Sırası Stratejiler	260	48
Okuma Sonrası Stratejiler	200	72
Σf	660	181

Tablo 6'ya göre çalışma grubunun sırasıyla okuma sonrası (f=72), okuma öncesi (f=60) ve okuma sırası (f=48) üstbilişsel stratejileri kullandıkları görülmektedir. Her üç aşamada strateji kullanım ifadeleri (f=181) belirlense de toplama bakıldığında (f=660) çalışma grubunun üstbilişsel okuma stratejilerini az kullandıkları belirtilebilir.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırmada, sekizinci sınıfta okuyan öğrencilerin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanma durumlarını belirleme amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmada, çalışma grubunun okuma öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere her üç aşamada üstbilişsel stratejiler kullandıkları belirlenmiştir (f=181). Ancak toplama bakıldığında (f=660) çalışma grubunun üstbilişsel okuma strateji kullanım sıklığının az olduğu ifade edilebilir. Alanyazında yapılan çalışmalarda da ilkökul (McGuire ve Yewchuk, 1996), ortaokul (Berkowitz ve Cicchelli, 2004) ve öğretmen adaylarının (Çetinkaya Edizer, 2015; Karatay, 2007; Topuzkanamış, 2009) üstbilişsel okuma stratejilerini kullanım sıklıkları genelde orta ya da düşük düzeyde bulunmuştur. Farklı düzeylerdeki bu bulgulara bağlı olarak strateji kullanımının yeterli düzeyde olmadığı belirtilebilir.

Araştırmaya göre çalışma grubunun üstbilişsel stratejilerden en çok okuma sonrası (f=72) stratejileri kullandıkları belirlenmiştir. Bunu sırasıyla okuma öncesi (f=60) ve okuma sırası (f=48) stratejileri izlemektedir. Alanyazında bu durumla ilgili farklı sonuçlar bulunmaktadır. Hannah ve Shore (2008), on bir ve on ikinci sınıf üstün yetenekli öğrencilerin okuma sırası ve sonrası (izleme ve değerlendirme); Karatay (2010) altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma öncesi (planlama); Çetinkaya Edizer (2015) de Türkçe öğretmen adaylarının okuma sırası (izleme/düzenleme) stratejilerini daha sık kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmadaki çalışma grubu, okuma öncesinde en çok *amaç belirleme* stratejisini kullanmıştır (f=15). Amaç belirleme, yapılacak üstbilişsel işlemlerin karar verilmesinde ilk aşamayı oluşturan önemli bir stratejidir. Okuma öncesi stratejilerinden sık kullanılanlardan biri de *önceki bilgilerden yararlanma* stratejisidir (f=12). Yapılandırmacı yaklaşımın öğretim pro-

gramlarına girmesiyle beraber öğretimde önceki bilgilerden yararlanmanın önemi artmıştır. Katılımcıların da bu durumu içselleştirdikleri belirtilebilir.

Bulgulara göre çalışma grubu okuma öncesinde yer alan *konusunu anlamak için gözden geçirme* (f=7), *var olan görselleri yorumlama* (f=6), *başlık, alt başlık ve yazara bakma* (f=5), *okuma hızını belirleme* (f=5), *uzunluğunu anlamak için gözden geçirme* (f=4), *tahmin etme* (f=4) ve *nelere odaklanacağına karar verme* (f=2) stratejilerini daha az kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu stratejiler az kullanılsa da çalışma grubundakilerin okuma öncesinde zihinlerinde bir hazırlık oluşturmaya çalıştıkları belirtilebilir. Ancak çalışmada okumaya *soru* sorarak başlama stratejisini hiç kullanmadıkları da belirlenmiştir (f=0). Bu bulgulara bağlı olarak hazırlık aşamasında derinlemesine bir alt yapı oluşturulmadığı belirtilebilir.

Çalışmada okuma sırası stratejilerinden en çok *sözlük, internet, başkasına sorma vb. yollarla bilgi edinme* stratejisinin kullanıldığı belirtilmiştir (f=18). Bu durum, sözlük vb.'nin Türkçe derslerinin temel araçları olmasından kaynaklanabilir. *Okuma hızını ayarlama* (f=13), *görsellerle anlatma* (f=7) ve *dikkatini toplayarak tekrar okuma* (f=6) stratejileri daha az kullanılmıştır.

Not alma, düşünmek için ara verme, çelişen bilgileri gözden geçirme, anlamı tahmin ederek bulma (f=1); *işaretleterek okuma, metin üzerinde yoğunlaşma, yüksek sesle okuma, içerik ipuçlarını kullanma, metinde ileri geri ilişki kurma* (f=0) stratejilerine ilişkin bulgular göz önüne alındığında çalışma grubunun okuma sırasında üstbilişsel stratejileri fazla işletmedikleri belirtilebilir. Bunun sebebi, Türkçe ders ve çalışma kitaplarında metne hazırlık çalışmaları ve metin sonrası etkinlikler yer alırken metnin okunması sırasında üstbilişsel becerileri harekete geçirecek yönlendirici etkinliklerin olmaması olabilir. Çetinkaya Edizer, Dilidüzgün, Ak Başoğul, Karagöz ve Yücelşen (2018) de çalışmalarında, Türkçe ders kitaplarındaki okuma sırası etkinliklerinde üstbilişsel okuma stratejilerine az yer verildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Okuma sonrası stratejilere ilişkin bulgulara bakıldığında çalışma grubunun *metinle ilgili araştırma yapma* (f=17), *ana düşünceyi belirleme* (f=14), *metindeki bilgiyi günlük hayatla ilişkilendirme* (f=13), *metin hakkında başkalarıyla tartışma* (f=12) ve *metni yeniden okuma* (f=9) stratejilerini daha çok; *özetleme* (f=4), *tahminlerinin doğruluğunu kontrol etme* (f=2) ve *metni okumayı bitirdikten sonra gözden geçirme* (f=1) stratejilerini çok az

kullandıkları belirlenmiştir. *İçerik amaç uyumunu sorgulama ve metindeki bilgileri eleştirerek değerlendirme* stratejilerini ise hiçbir öğrenci kullanmamıştır ($f=0$). Bu bulgulara bağlı olarak çalışma grubunun okuma sonrası stratejilerini daha çok kullandıkları belirtilebilir. Ancak eleştirel düşünme boyutunda eksikliklerin olduğu ifade edilebilir. Eleştirel düşünme yorumlama, düzenleme, düzeltme, sorgulama ve sonuç çıkarma gibi zihinsel beceriler barındırmaktadır (Facione, 1990: 4). Bu açıdan katılımcıların üst düzey düşünme becerilerini yeterli kullanmadıkları belirtilebilir.

Araştırma sonuçlarına bağlı olarak üstbilişsel okuma sırası stratejilerini işe koşacak çalışmalara öncelik verilmesi gerektiği belirtilebilir. Ayrıca üstbilişsel okuma stratejilerinin kullanım sıklıkları ve çeşitlerinin öğretim yoluyla artırılması gerekmektedir. Böylelikle yetkin okurlar olarak strateji kullanımın içselleştirilmesine ve buna bağlı olarak anlama becerisinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Metacognitive Reading Awareness of The Eighth
Grade Students**

*

Zeynep Çetinkaya Edizer – Esin Özbilgin

İstanbul Cerrahpaşa University – Ministry of National Education

Metacognition is related to storage, scanning, monitoring and awareness of knowledge in memory (Flavell, 1979). Therefore, metacognitive reading strategies take place in three stages: "planning, monitoring and evaluation" (Baker and Brown, 1984). In literature, these strategies are defined as before reading, during reading, and after reading. Before reading strategies are those of planning strategies of reading such as determining the purpose of reading, deciding the reading pattern and speed, previewing the text, looking at the headings of the text, scanning the length of the text, predicting, asking questions. Strategies such as taking notes while reading, reading carefully, re-reading, marking, using reference sources, estimating, using clues, predicting grammatical associations, using visual styling are strategies used during reading. After reading strategies are strategies for evaluating the content such as questioning, checking, summarizing, re-reading, criticizing, discussing and responding to questions (Karatay, 2011; Ülper, 2010).

McGuire and Yewchuk (1996) found that gifted primary school students are not sufficient in metacognitive reading strategies. In their study with secondary school students, Berkowitz and Cicchelli (2004) revealed that there is no significant difference between high achieving and under-achieving secondary students in terms of frequency of strategy use. Karatay (2007) stated that the use of metacognitive reading strategies of prospective Turkish teachers is in the moderate level. He concluded that the least usage of reading strategies is after reading. Çöğmen (2008) found that the level of usage of reading strategies among students in the faculty of education was "frequently used". She also pointed out that there is a significant positive relationship between the reading strategies usage and

academic success. Hannah and Shore (2008) found that gifted 11-12th grade students have used more monitoring and evaluation strategies. Topuzkanamış (2009) stated that reading strategies of prospective teachers are in moderate level. In addition, he also found that there is a low but significant correlation between reading comprehension and academic achievement point. Anastasiou and Griva (2009) revealed that good readers in 6th grade students used metacognitive reading strategies more frequently than poor readers did. Çetinkaya Edizer (2015) found that the strategy most frequently used by high achieving and underachieving prospective Turkish teachers was monitoring/regulation. High achieving participants use metacognitive strategies more often than under achieving ones. Fitrişia, Tan and Yusuf (2015), in their study with high school students, concluded that metacognitive reading strategies plays a significant role on comprehension.

In this study, it was aimed to determine the use of metacognitive reading strategies in the eighth-grade students by interview. For this purpose, the answer to this question was sought: "What are the types of metacognitive reading strategies used by eighth grade students and the frequency of use?"

Method

In this study, a descriptive survey model was used to reveal an existing situation and data were obtained by interview which is a qualitative research technique.

The research group of the study consisted of the 20 students from 8th grade who were educated from 50. Yıl General Refet Bele Secondary School in Kartal/Istanbul in the education year of 2016-2017.

For the research Metacognitive Awareness Reading Skills Interview Form was developed. This form was based on the Metacognitive Awareness Reading Strategies Inventory, developed by Mokhtari and Reichard (2002), which was also adapted to Turkish version in terms of reliability and validity by Öztürk (2012). The 12-itemed interview form was organized by receiving expert opinion.

Content analysis was conducted on the interview form. A code list has been prepared by examining the literature. The analysis of interview form was performed by two researchers.

Findings, Discussion and Results

In the study, it was determined that the study group used metacognitive strategies in all three stages before, during and after reading ($f = 181$). However, when the collection was evaluated ($f = 660$), it was seen that the use of metacognitive strategy was low in the study group. In this literature the use of metacognitive reading strategies in primary school (McGuire and Yewchuk, 1996), secondary school (Berkowitz and Cicchelli, 2004) and candidate teachers (Çetinkaya Edizer, 2015; Karatay, 2007; Topuzkanamış, 2009) were generally found to be medium or low. Depending on these findings at different levels, the use of strategy is not sufficient.

According to the study, it was determined that the study group used the most metacognitive strategies after reading ($f = 72$). This is followed by before reading ($f = 60$) and during reading ($f = 48$) strategies. There are different results regarding to this situation in the literature. Hannah and Shore (2008), eleven and twelfth-grade gifted students during and after reading (monitoring and evaluation); Karatay (2010), six, seven and eighth grade students are before reading (planning); Cetinkaya Edizer (2015) also found that Turkish teacher candidates use during reading (monitoring/regulation) strategies more frequently.

Depending on the results of the research, it can be stated that the studies that will employ the metacognitive reading order strategies should be given priority. In addition, the frequency and types of metacognitive reading strategies should be increased through teaching. Thus, as competent readers, it can contribute to the internalization of strategy usage and the development of understanding skills accordingly.

Kaynakça / References

Aktürk, A. O. ve Şahin, İ. (2011). Üstbiliş ve bilgisayar öğretimi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 383-407.

- Anastasiou, D.ve Griva, E. (2009), Awareness of reading strategy use and reading comprehension among poor and good readers. *İlköğretim Online*, 8(2), 283-297.
- Bahar, M.A. (2017). *4MAT öğretim düzenine göre gerçekleştirilen üstbilişsel okuma stratejisini kullanma ve olgusal bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Başaran, M. 2013. 4. sınıf öğrencilerinin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanma durumları ve bu stratejilerle okuduğunu anlama arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 8 (8), 225-240.
- Baker, L. ve Brown, A.L. (1984). Metacognitive skills and reading. P.D. Pearson, R. Barr, M.L. Kamil ve P. Mosenthal (Ed.), *Handbook of reading research*, (ss. 353-394). New York: Longman.
- Berkowitz, E. ve Chicelli, T. (2004). Metacognitive strategy use in reading of gifted high achieving and gifted underachieving middle school students in New York City. *Education and Urban Society*, 37(1), 37-57.
- Bilgin, N. (2000). *İçerik analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çakıroğlu, A. (2007). Üstbiliş. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 22-26.
- Çetinkaya Edizer, Z. (2015). An analysis of prospective Turkish teachers' metacognitive reading strategy use. *Anthropologist*, 22(2), 249-256.
- Çetinkaya Edizer, Z., Dilidüzgün, Ş., Ak Başoğlu, D., Karagöz, M. ve Yücelşen, N. (2018). Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinde kullanılan üstbilişsel okuma stratejileri ile okuma yöntem-tekniklerinin metin türüne uygunluk bağlamında değerlendirilmesi. *Ders Kitapları Uluslararası Sempozyumu* (ss.140-141). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Çoğmen, S. (2008). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin kullandıkları okuduğunu anlama stratejileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

- Facione, P. A. (1990). Critical thinking: a statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction - executive summary - the delphi report. Millbrae CA: The California Academic Pres.
- Fitrisia, D., Tan, K. ve Yusuf, Y. Q. (2015). Investigating metacognitive awareness of reading strategies to strengthen students' performance in reading comprehension. *Asia Pacific Journal of Educators and Education*, 30, 15-30.
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: a new area of cognitive development inquiry. *American Psychologist*, 34, 906-911.
- Hannah, C. I. ve Shore, B. M. (2008). Twice-exceptional students' use of metacognitive skills on a comprehension monitoring task. *Gifted Child Quarterly*, 52 (1), 3-18.
- Jacopson, R. (1998). Teachers improving learning using metacognition with self-monitoring learning strategies. *Education*, 118 (4), 579-589.
- Karatay, H. (2007). *İlköğretim Türkçe öğretmenleri adaylarının okuduğunu anlama becerileri üzerine alan araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karatay, H. (2010). İlköğretim öğrencilerinin okuduğunu kavrama ile ilgili bilişsel farkındalıkları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 457-475.
- Karatay, H. (2011). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- McGuire, L. ve Yewchuk, C. R. (1996). Use of metacognitive reading strategies by gifted learning disabled students: an exploratory study. *Journal for the Education of the Gifted*, 19 (3), 293-314.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev.Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Mokhtari, K ve Reichard, C. A. (2002) Assessing students' metacognitive awareness of reading strategies. *Journal of Educational Psychology*, 94, 249-259.
- Özdemir, S. (2018). The effect of summarization strategies teaching on strategy usage and narrative text summarization success. *Universal Journal of Educational Research*, 6 (10), 2199-2209.

- Özek, Y. ve Civelek, M. (2006). A study on the use of cognitive reading strategies ELT students. *The Asian EFL Journal*, 14, 1-26.
- Özsoy, G. (2008). Üstbiliş. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 713-740.
- Öztürk, E. (2012). Okuma stratejileri üstbilişsel farkındalık envanterinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 11(2), 292-305.
- Schraw, G. ve Moshman, D. (1995). Metacognitive theories. *Educational Psychology Review*, 7(4), 351-371.
- Topuzkanamış, E. (2009). Öğretmen adaylarının okuduğunu anlama ve okuma stratejilerini kullanma düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Ülper, H. (2010). *Okuma ve anlamlandırma becerilerinin kazandırılması*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yaylı, D. (2010). A think-aloud study: cognitive and metacognitive reading strategies of ELT department students, *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 38, 234-251.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çetinkaya-Edizer, Z. ve Özbilgin, E. (2019). Sekizinci sınıf öğrencilerinin üstbilişsel okuma farkındalıkları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 154-175. DOI: 10.26466/opus.501825

Üniversite Öğrencilerinde Terör Mağduru Olma Korkusunun Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği

DOI: 10.26466/opus.503138

*

Burcu Türk* - Nurcan Hamzaoğlu**

*Dr. Öğr. Üyesi., Haliç Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul / Türkiye

E-Posta: turk_burcu@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-3290-5886](https://orcid.org/0000-0003-3290-5886)

** Dr. Öğr. Üy., Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

E-Posta: nurcan.hamzaoglu@yeniyuzuil.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8471-0442](https://orcid.org/0000-0002-8471-0442)

Öz

Terör kişilerin yaşam hakkını ve güvenliğini tehdit eden çok yönlü bir eylemdir. Özellikle belirli bir yerinin ya da belirli bir zamanının olmaması, terörizmin insanlar üzerinde yarattığı dehşetin derecesini daha da artırmaktadır Uluslararası bir tehdit olan terörün fiziksel tahribatının yanında psikolojik ve sosyolojik etkisinin de incelenmesi gerektiği bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Terör mağduru olma korkusu düzeylerinin saptanması amacıyla 276 üniversite öğrencisine anket uygulanmıştır. Çalışmaya katılanların %71,4'ü kadın, %28,6'sı erkektir. Katılımcıların % 87,7'si yaşanan terör olaylarının gündelik yaşantılarına olumsuz etkisi olduğunu düşünmektedir. Yaşanan terör olayları nedeniyle ülkenin geleceği konusunda endişeli olduğunu belirtenlerin oranı % 85,2 olup sadece güvenlik nedeniyle ülkeye taşınmayı düşünenlerin oranının % 63,5 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %72,8'i kendisinin, %75,4'ü yakınlarının terör eylemi mağduru olacağı endişesi yaşadığını ifade etmektedir. Terör mağduru olma korkusu, evrensel düzeyde, yaşamı etkileyen bireysel ve toplumsal önemli bir sorundur. Çalışmanın sonuçları, mağdur olma korkusu kapsamında terörü ele almış olması ve uluslararası bir tehdit olan terörün psikolojik ve sosyolojik etkilerini incelemesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Suç korkusu, Mağdur olma korkusu, Mağdur olma endişesi

The Evaluation of The Fear of Being Victims of Terror at University Students: The Example of Istanbul

*

Abstract

Terror is a multi-faceted action that threatens the right to life and security of persons. Especially the fact that it does not have a specific place or time, further increases the degree of horror that terrorism creates on people. In addition to the physical destruction of terror, which is an international threat, psychological and sociological effects of it must be examined. A questionnaire was applied to 276 university students in order to determine the level of the fear of being a victim of terror. 71.4% of the participants were female and 28.6% were male. 87.7% of the participants think that the terrorist events have a negative effect on their daily lives. The ratio of those who stated that they are worried about the future of the country due to the terrorist incidents is 85.2% and the rate of those who think about moving to another country for security reasons is 63.5%. The rate of those who stated that they have worries about themselves being a victim of terrorist acts was 72.8% and their relatives being a victim was 75.4%. The fear of being a victim of terror is an important individual and social problem that influences lives on a universal level. The results of the study are important in terms of addressing terror within the context of the fear of being victims and examining the psychological and sociological effects of it, which is an international threat.

Keywords: *Terror, Fear of crime, Fear of being a victim, Worry about being a victim*

Giriş

Suç korkusu modern toplumlarda en önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaya başlamıştır. Başta suç olmak üzere toplumsal düzeni bozan eylemlere yönelik tepkiler ve tartışmalar artık kültürel ve siyasal yaşamın önemli konuları arasındadır. Toplumlar modernleştikçe suç mağduru olma endişesi de beraberinde artmaktadır. Formel toplumsal denetim kurumlarının yetersizliği, enformel toplumsal denetimin modern kentlerde azalması, kayıtlı ve de kayıt altına alınamamış suç oranlarının artması; suç mağdurlarına yönelik adli, tıbbî, sosyal ve ekonomik yardımların yetersizliği gibi sorunlar mağduriyet kaygısını daha da artırmaktadır. (Bahar, 2006).

Sosyal ve politik ajandamızın büyük problemlerinden birisi olarak kabul edilmesi gereken suç korkusu “bir suça ya da kişinin suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği bir duygusal korku veya endişe reaksiyonu” olarak tarif edilebilir (Ferraro, 1995).

Suç korkusu, daha önce mağdur olan kişilerde olduğu gibi, hiç mağdur olmadığı halde mağdur olabileceği endişesi yaşayan kişilerde de görülmektedir (Bahar, 2006).

Cinsiyet farklılıkları suç korkusu literatüründe en çok karşılaşılan değişken olarak dikkati çekmektedir. Kadınların genel olarak suç mağduru olmaktan erkeklere nazaran daha çok korktuğu, buna ek olarak ağır şiddet içerikli suçlarda bu korkunun çok daha fazla arttığı görülmüştür (LaGrange ve Ferraro, 1989). Özaşçılar (2006) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların suç korkusu düzeyi erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Kadınların erkeklere göre daha fazla endişelenmesinin nedenleri olarak kendilerini daha az savunabilecekleri hissi, kendilerine duydukları güveni daha az bir şekilde algılamaları, durumu olduğundan daha olumsuz algılamaları ve kendilerinin ve sosyal çevrelerinin bir suçun mağduru olabilmesi düşüncesinin daha yüksek olması gösterilmiştir (Jackson, 2009). Goodwin ve ark.nın (2005) gerçekleştirdikleri bir çalışmanın bulguları, terör mağduru olma olasılığı konusunda kadınların erkeklere göre daha fazla endişe duyduklarına ve terörizmi daha fazla tehdit olarak algıladıklarına işaret etmektedir.

Cinsiyetle birlikte suç korkusu literatüründeki bir diğer önemli değişkenin yaş olduğu görülmektedir. Literatürde yapılan araştırmadan

çıkan sonuçlar genelde yaşın artmasıyla bireylerin daha çok korktuklarını göstermiştir (Hale, 1996).

Suç korkusu, hem bireylerin yaşam kalitelerini hem de toplumu olumsuz yönde etkileyen önemli bir sosyal sorundur (Franklin ve ark., 2008; Liska ve ark., 1988; Taylor ve Hale, 1986). Birey bazından bakıldığında suç korkusunun endişeye, güvensizliğe, memnuniyetsizlik ve tatminsizliğe, yabancılaşmaya ve psikolojik bozukluklara neden olduğu görülebilmektedir (Miceli vd., 2004). Maslow'un (1943) ihtiyaçlar piramidinde güvenlik ihtiyacı, fizyolojik ve biyolojik ihtiyaçlardan hemen sonra gelen en temel ihtiyaçtır. Dolayısıyla, güvenlik gibi temel bir ihtiyaç karşılanmadan insanların daha üst seviyedeki ihtiyaçlara yönelmesi mümkün olmaz zira güvenlik kaygısı yaşayan bir insanın tek arzusu güvenliğini sağlayabilmek için çabalamaktır (Maslow, 1943).

Her ne kadar Durkheim suçun kaçınılmaz, normal, zorunlu hatta halkta dayanışmaya yol açtığını ileri sürmekteyse de, suç korkusu, yabancılardan korkmayı, içe kapanmayı, dolayısıyla toplumsal birliği ve resmî olmayan kontrol mekanizmasını zayıflatır (Akıncı-Sokullu, 2002). Tüm bu göstergeler, toplumda güvenin azaldığını ve insanların birbirine daha da yabancılaştığını göstermektedir (Bahar, 2006).

Güvenlik kavramının en çok ele alındığı ve tartışıldığı alan terörle mücadele ve yöntemleridir. Terörle mücadelede amaçlardan biri de terörün yarattığı tahribatın engellenmesi ve giderilmesidir. Bu tahribat sadece yol açtığı can ve mal kaybıyla sınırlı değildir. Aslında onu tehlikeli kılan yarattığı psikolojik ve sosyal etkisidir (Ergil, 1992).

Terör kişilerin yaşam hakkını ve güvenliğini tehdit eden çok yönlü bir eylemdir. Terör sözcüğü kelimenin etimolojik kökeninden de anlaşılacağı gibi "korkutma" esaslı bir fiildir. Lâtince kökenli "terrere" sözcüğünden türemiştir (Wilkinson, 1974); "korkudan titretmek" ve "dehşete düşürmek" anlamına gelmektedir (Ergil, 1980).

Terörizm, genelde sembolik nitelikteki kurbanların ardındaki seyirci kitleyi etkilemeyi amaçlayan bir suç eylemidir (Tavas, 1999). Teröristik şiddet bu eylemleri gerçekleştirirken doğası gereği hedeflerini rasgele seçmektedir. Hiç kimse sıradaki kurbanın kendisi olmayacağından emin olamamaktadır (Wilkinson, 2002).

Terörist saldırılar sonrası yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde; terörizmin kitleler üzerinde en yüksek psikolojik etkiye neden olabilecek

şekilde tasarlanan bir savaşım biçimi olarak adlandırıldığı görülmektedir (Everly ve Mitchell 2001).

Terörizmin yarattığı pek çok psikolojik etki mevcuttur. Zira sivillere yönelik her türlü şiddet, maruz kalan ya da tanık olanlarda ciddi ruhsal sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle de ölüm tehdidi, ölüm tehlikesi, ölümlle yüzleşme her insanda şiddetli bir kaygıya yol açar (Candansayar, 2002). Terör olayları sonrasında da insanlar karşılaştıkları ölüm tehlikesi sonucunda yaşadıkları korkular sebebiyle bir takım travmalar yaşayabilmektedirler. Bunlardan başlıca ikisi “Akut Stres Bozukluğu” ve “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”dur (Mühürçüoğlu, 2010).

Türk Psikologlar Derneği ve Türk Kızılayı işbirliği ile oluşturulmuş olan broşürde; terör olaylarının, insan eliyle yaratıldıkları için kişilerde kızgınlık, yaşama karşı güvensizlik ve hayatın anlamını sorgulama gibi bazı tepkilere neden olabileceğine değinilmiştir. Bununla birlikte terör olayını yaşamış kişilerde;

- Şok, korku, öfke, suçluluk, kaygı, çaresizlik ve umutsuzluk (duyguların hepsi yaşanabileceği gibi bir kısmı da görülebilir),
- Gerginlik, yorgunluk, uyku sorunları, yeme bozuklukları, kalp atışlarında düzensizlik ve ani irkilmeler,
- Huzursuzluk, güvensizlik, kendini reddedilmiş ya da yalnız hissetme, aşırı yargılayıcı ve suçlayıcı olma, her şeyi kontrol altında tutma isteği, çevreye ve olaylara yönelik ilgide azalma,
- Olayla ilgili görüntülerin sürekli akla gelmesi, olayı hatırlatan en ufak şeylerin kişiyi o ana götürülmesi, zihin sürekli bunlarla meşgul olduğundan başka bir işe yönelmekte ve karar vermede zorluklar yaşanabilir (Gökler ve Yılmaz, 2004).

Terörizmin toplumsal etkilerine bakıldığında ise devlet ve kurumlarına karşı güvensizlik, çevresel emniyet sorunu ve toplumun birbirine karşı yabancılaşması karşımıza çıkmaktadır (Tavas, 1999; Mühürçüoğlu, 2010). Savaştan farklı olarak terörizm saldırılarının belirsizliği ve sivil halkı hedef alması toplumdaki güven duygusunu kıran en büyük unsurdur (Demirli, 2011).

Dikkatle incelendiğinde terör eylemleri, yalnızca hedef alınan ve zarar verilen kişilerle, onların yakın çevresini etkilemez. Terör, toplumda her an “ben, ailem ya da bir yakınım kurban olabilir” korkusu yaratmaktadır

(Candansayar, 2002). Özellikle belirli bir yerinin ya da belirli bir zamanının olmaması, terörizmin insanlar üzerinde yarattığı dehşetin derecesini daha da artırmaktadır (Yeniçeri ve Dönmez, 2008).

Laughter'e (2005) göre, medya tarafından oluşturulan imajlar da insanların terörizm algısını şekillendirmektedir. Terörist bir saldırı gerçekleştiği zaman medyanın bunu yansıtma şekli halkın terörizm korkusunu etkiler. Olayın ardından devlet tarafından alınan tedbirlerin de terör algısı üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Bu bağlamda uluslararası bir tehdit olan terörün fiziksel tahribatının yanında psikolojik ve sosyolojik etkisinin de incelenmesi gerektiği bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın evrenini, İstanbul'da bir vakıf üniversitesinin Fen-Edebiyat Fakültesine bağlı lisans programlarında öğrenim gören 970 üniversite öğrencisi oluşturdu. Öğrencilerin terör mağduru olma korkusu düzeylerinin saptanması amacıyla yapılan bu araştırmanın örneklemini, evreni belli örneklem hesabına göre (%95 güven aralığı ve % 5 hata payı) 276 üniversite öğrencisi oluşturdu.

Bu araştırmanın yapılması için İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Etik Kurulunun 25.09.2017 tarih ve 2017/7 sayılı toplantı sonucunda onay alınmıştır. Veri toplama aşamasında anket, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrencilere uygulanmıştır. Anket uygulanmadan önce araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı, araştırmanın başlangıcında, ortasında ya da sonununda herhangi bir yaptırıma uğramadan araştırmadan çekilebilecekleri hakkında öğrencilere bilgi verilmiştir. Tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Öğrencilerin anketi cevaplamaları yaklaşık olarak 10 dakika sürmüştür. 350 kişiye anket formu verilmiş 306 adet geri dönüş sağlanmıştır. Formların 30'u eksik ya da hatalı olduğu için değerlendirme dışı bırakılmış olup değerlendirmeye alınan toplam 276 kişidir.

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan anket formu kullanılarak 01.10.2017 – 31.10.2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Oluşturulan bu formda ilk olarak üniversite öğrencilerini tanımlayıcı bilgilere (yaş, cinsiyet, medeni durum, kiminle birlikte yaşadığı) yer verilmiş,

ikinci olarak terör ve suç korkusu ile ilgili alanyazından elde edilen bilgilerden yararlanılarak oluşturulan sorulara yer verilmiştir. Terör ve mağdur olma korkusu ile ilişkili, seçenekleri “tamamen katılıyorum” dan “hiç katılmıyorum” a doğru giden beşli likert tip niteliğinde toplam 23 madde yer almaktadır.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde basit tanımlayıcı istatistiksel değerlerin hesaplanmasından yararlanılmıştır.

Bulgular

Çalışmaya katılanların %71,4’ü kadın, %28,6’sı erkektir. Çalışmaya katılan katılımcıların yaş ortalaması $21,92 \pm 3,77$, olup erkek katılımcıların yaş ortalaması $22,49 \pm 3,08$, kadın katılımcıların yaş ortalaması ise $21,69 \pm 3,99$ ’dur. Medeni durumlarına bakıldığında % 97,4’ünün bekar olduğu, %45,3’ünün ailesiyle birlikte yaşadığı görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Bilgilerinin Dağılımı

Sosyo-demografik bilgiler	Frekans
Cinsiyet	
Erkek	%28,6
Kadın	%71,4
Medeni durum	
Evli	% 2,6
Bekar	% 97,4
Kiminle yaşadığı bilgisi	
Ailele birlikte	% 45,3
Akrabalarından biri veya birileriyle birlikte	% 2,5
Yurtta	% 29,3
Arkadaşlarından biri veya birileriyle birlikte	% 15,2
Yalnız	% 7,6

Son 1 yıl içinde herhangi bir terör eylemine maruz kalıp kalmadıkları sorulduğunda % 13,4’ünün evet yanıtı verdiği, son 1 yıl içinde bir yakınları veya tanıdıklarının terör eylemi mağduru olup olmadığı sorulduğunda % 36,6’sının evet yanıtı verdiği görülmüştür.

Katılımcıların terör korkusuna yönelik anket sorularına cevaplarının dağılımı incelenirken “kesinlikle katılıyorum” ile “katılıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” ile “katılmıyorum” cevaplarının frekansları birlikte

değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Terör Korkusuna Yönelik Anket Sorularına Cevaplarının Dağılımı

Sorular	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Emin değilim	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1.Yaşanan terör olaylarının “gündelik yaşantıma” olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum.	66,7	21,0	6,5	3,6	2,2
2.Yaşanan terör olayları nedeniyle toplu taşıma araçlarını daha az kullanmaya çalışıyorum.	35,9	8,1	14,5	23,9	7,6
3.Yaşanan terör olayları nedeniyle AVM, Sinema, Eğlence mekanları gibi kalabalık yerlere daha az gitmeye çalışıyorum.	38,0	27,5	12,3	13,8	8,3
4.Yaşanan terör olayları nedeniyle stadyum, meydan (Taksim, Kızılay vs.) gibi açık ve kalabalık yerlere daha az gitmeye çalışıyorum	45,7	27,5	9,4	10,5	6,9
5.Yaşanan terör olayları nedeniyle resmi kurumlara daha az gitmeye çalışıyorum (Adliye, Emniyet, Belediye vs.)	33,3	18,8	15,6	0,7	11,6
6.Mecbur kalmadıkça tek başıma dışarı çıkmamaya çalışıyorum.	20,3	15,2	11,6	26,1	26,8
7.Kendimi evimin olduğu yerde güvende hissediyorum.	37,7	24,3	15,2	12,0	10,9
8.Kendimi okulumun/işimin olduğu yerde güvende hissediyorum.	18,5	26,1	1,7	17,8	15,9
9.Terör saldırılarına karşı Polisin vatandaşları korumasına yönelik güven duyuyorum.	24,6	18,8	21,4	18,5	16,7
10.Terör saldırılarına karşı Askerin vatandaşları korumasına yönelik güven duyuyorum.	7,5	21,4	20,3	15,6	15,2
11.Terör saldırılarına karşı Devletin vatandaşları korumasına yönelik güven duyuyorum.	17,4	11,2	17,0	17,4	37,0
12.Güvenliğimi sağlamak için silahlanmam gerektiğini düşünüyorum.	15,6	12,3	14,5	26,4	31,2

13.Yaşanan terör olayları nedeniyle ülkenin geleceği konusunda endişeliyim.	75,4	9,8	6,2	4,3	4,3
14.İmkanım olsa sadece güvenlik nedeniyle başka bir şehre taşınmayı düşünürüm.	34,1	11,2	16,7	19,2	18,8
15.İmkanım olsa sadece güvenlik nedeniyle başka bir ülkeye taşınmayı düşünürüm.	48,6	14,9	9,8	8,7	18,1
16.Terör eylemlerini yapan kişilerin idam cezası alması gerektiğini düşünüyorum.	44,6	13,8	16,7	9,1	15,9
17.Kendimin terör mağduru olacağı endişesi yaşıyorum.	43,5	29,3	11,2	9,1	6,9
18.Yakınlarımla terör mağduru olacağı endişesi yaşıyorum.	49,3	26,1	9,8	7,6	7,2
19.Ailem benim terör eylemi mağduru olacağım endişesi yaşıyor	46,4	23,6	11,2	10,9	8,0
20.Arkadaşlarım/yakınlarım benim terör eylemi mağduru olacağım endişesi yaşıyor.	40,6	25,7	12,0	12,3	9,4
21.Terör olayları ile ilgili duyduğum rivayetler endişelenmeme neden oluyor.	48,2	25,7	11,2	6,5	8,3
22.Sosyal medyanın terör mağduru olma korkusunu arttırdığını düşünüyorum.	33,0	26,8	18,8	9,8	11,6
23.Televizyon, gazetelerin terör mağduru olma korkusunu arttırdığını düşünüyorum.	33,3	24,6	19,2	10,5	12,3

Katılımcıların %87,7'si yaşanan terör olaylarının gündelik yaşantılarına olumsuz etkisi olduğunu düşünmektedir. %65,5'i AVM, Sinema gibi kapalı ve kalabalık mekanlara, %73,2'si stadyum, meydan gibi açık ve kalabalık mekanlara daha az gitmeye çalıştığını belirtmektedir. Yaşanan terör olayları nedeniyle ülkenin geleceği konusunda endişeli olduğunu belirtenlerin oranı %85,2'dir. Sadece güvenlik nedeniyle başka şehre taşınmayı düşünenlerin oranı % 45,3 iken, başka ülkeye taşınmayı düşünenlerin oranının %63,5 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %72,8'i kendisinin, %75,4'ü yakınlarının terör eylemi mağduru olacağı endişesi yaşadığını ifade etmektedir. Ayrıca % 58,4'ü terör eylemi gerçekleştirenlerin idam cezası alması gerektiğini düşünmektedir. Terör saldırılarına karşı vatandaşları korumasına yönelik polise karşı güven duyanların oranının % 43,4, askere % 48,9, devlete ise % 28,6 olduğu ve katılımcıların %27,9'unun bireysel olarak silahlanması gerektiğini düşün-

düğü görülmüştür. Terör mağduru olma korkusunu sosyal medyanın artırdığını düşünenlerin oranı %59,8 iken, televizyon ve gazetelerin artırdığını düşünenlerin oranı da %57,9'dur (Tablo 2).

Tartışma

Son yıllarda küresel terörizmin tırmanması ile birlikte Türkiye de terör olaylarından giderek daha fazla etkilenmektedir. Yaşanan bu terör olaylarının toplum içinde yarattığı güvensizlik duygusu, kişileri savunmasız bırakması, ölüm ve sakatlık gibi durumlarla karşı karşıya gelmeleri kişilerde psikolojik travmalara neden olmaktadır (Hunter, 1978; Sipahi, 2016).

Terör eylemleri, sadece mağdur olan kişilerde değil hiç mağdur veya tanık olmamış kişilerde de yarattığı mağdur olma korkusu nedeniyle bireysel olmaktan çıkıp toplumsal düşünme ve yaşayışı olumsuz yönde etkileyen bir durumdur (Kul, 2012; Boscarino, 2003). Çalışmamızda da katılımcıların sadece %13,4'ü bir terör olayına maruz kaldığını belirtirken; yaşanan terör olaylarının gündelik yaşantılarına olumsuz etkisi olduğunu düşünenlerin oranı %87,7'dir. Terör olayları nedeniyle AVM, Sinema gibi kapalı ve kalabalık mekanlara ve stadyum, meydan gibi açık ve kalabalık mekanlara daha az gitmeye çalıştığını belirtenlerin oranı terör mağduru olan kişilere göre oldukça yüksektir (% 65,5; % 73,2). Sipahi tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada da terör saldırısından korkanların oranı %78 olarak tespit edilirken, terör saldırısına uğrama korkuları 1 ile 5 arasında değerlendirilen katılımcıların korku düzeyleri 4,07 olarak tespit edilmiştir (Sipahi, 2016).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde tanımlanan temel insan gereksinimlerinden biri güvenlidir. Aynı zamanda yaşam memnuniyetini gösteren bir ölçüttür. Terör olayları temel bir gereksinim olan bu güvenlik duygusunu zedeleyerek toplumda güvensizlik duygusu yaratmaktadır. Amerika'da yapılan kamuoyu yoklamalarında terör eylemlerinden sonra vatandaşlarını terör eylemlerinden koruma konusunda ABD hükümetine duyulan güvenin azaldığı 2001 yılında % 88 olan güven oranınının 2015 yılında % 55'e gerilediği görülmüştür (Gallup, 2015). Bizim çalışmamızda terör saldırılarına karşı devletin vatandaşları korumasına yönelik güven duyanların oranı % 28,6'dır. Katılımcıların %33,7'si de kendini okulunun

veya işinin olduğu yerde güvende hissetmediğini belirtmiştir. Buna emin olmayanların oranı da eklendiğinde katılımcıların % 55,4'ü iş veya okulda bulunduğu sürede kendini güvende hissetmemektedir.

Suç korkusu bireysel silahlanma gibi şiddet riski taşıyan davranışları pekiştirme riski taşımaktadır. Warr (1992), diğerleri için korku duyduğunu ifade eden kişilerin önlem amaçlı silah sahibi olma oranlarının korku duyduğunu ifade etmeyenlerin yaklaşık üç katı olduğunu göstermiştir. Bizim çalışmamızda da katılımcıların % 27,9'unun bireysel olarak silahlanması gerektiğini düşünmesi bu durumun azımsanmayacak bir bulgu olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca katılımcıların % 58,4'ünün terör eylemlerini yapan kişilerin idam cezası alması gerektiğini düşünmesinin, insanlar için yaşamsal bir tehdidin ortadan kaldırılması anlamına geldiğini söylemek mümkündür.

Terör olayları sonrasında ortaya çıkan toplumsal algı sadece olayın yaşandığı alan veya olaya maruz kalan kişilerle sınırlı değildir. Küreselleşme süreci ve bu süreci hızlandıran medya ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler terör olaylarının daha geniş kitleleri etkilemesine, terör mağduru olanların haricindeki kişilerin de terörizm faaliyetlerine maruz kalmasına neden olmuştur (Muş, 2015; Tuncay, 2018). 11 Eylül saldırısı sonrasında Boscarino ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalarda Amerikalılar için terör eylemlerinin gerçekleşme ihtimalinin ciddi bir psikolojik etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Boscarino, 2003; Boscarino, 2006). Çalışmamızda da katılımcıların %72,8'i kendisinin, %75,4'ü yakınlarının terör eylemi mağduru olacağı endişesi yaşadığını ifade etmiştir. Sosyal medya ile gazete ve televizyonların terör mağduru olma korkusunu arttırdığı ile ilgili ifadeye ise katılımcılar sırasıyla % 59,8 ve %57,9 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında kadınların erkeklere göre daha fazla suç mağduru olma korkusu taşıdıkları görülmüştür. Bizim çalışmamızın örnekleminin de % 71,4'ünün kadın katılımcılardan oluşması ile birlikte değerlendirildiğinde terör mağduru olma korkusunun yüksek çıkması kaçınılmazdır. Ayrıca bu sonucun toplumsal cinsiyet algısı ile de ilişkili olabileceğini de düşündürmektedir.

Sonuç

Araştırmanın sonuçları; katılımcıların terör eylemine maruz kalma endişesi yaşadıklarını, ülkenin geleceği konusunda endişe duyduklarını, buna istinaden buldukları şehri, hatta ülkeyi terk etme eğilimi içinde olduklarını, gündelik yaşantılarının olumsuz yönde etkilendiğini ve sosyal yaşamdan çekildiklerini göstermektedir. Ayrıca medyanın terör mağduru olma korkusunu etkilediği, devlet ve kurumlarına karşı güvensizliğin de oluştuğunu söylemek mümkündür.

Çalışmanın sonuçları, mağdur olma korkusu kapsamında terörü ele almış olması ve uluslararası bir tehdit olan terörün psikolojik ve sosyolojik etkilerini incelemesi açısından önemlidir.

Bu araştırmanın örneklemini sadece bir üniversitenin öğrencileri oluşturduğundan konunun daha geniş örneklerle araştırılması, farklı demografik bilgilerle karşılaştırmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca bizim çalışmamızda kadın katılımcıların daha fazla olmasının sınırlılığı göz önüne alındığında kadın ve erkek katılımcıların benzer oranlarda temsil edildiği çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Literatürde yapılan araştırmadan çıkan sonuçlarda genelde yaşın artmasıyla bireylerin daha çok korktuklarını göstermiştir. Bu bağlamda yaş değişkeni göz önüne alınarak terör mağduru olma korkusunun araştırılması gerektiği, ayrıca bu konu kapsamında yapılacak çalışmalarda terör mağduru olma korkusunun yanı sıra kişilik özellikleri, özgüven, toplumsal cinsiyet algısı gibi etkileyebilecek nedenlerin de araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak terör mağduru olma korkusu, evrensel düzeyde, yaşamı etkileyen bireysel ve toplumsal önemli bir sorundur. Söz konusu kavrama ilişkin daha derin bir bakış açısı kazanmada psikolojinin ve sosyolojinin sunacağı büyük katkılar olduğuna inanmaktayız.

EXTENDED ABSTRACT

**The Evaluation of The Fear of Being Victims of
Terror at University Students: The Example of
Istanbul**

*

Burcu Türk – Nurcan Hamzaoğlu

Haliç University – İstanbul Yeni Yüzyıl University

The fear of crime began to rank among the most important social problems within modern societies. The fear of crime is an important social problem, which negatively effects not only the life quality of individuals but also the society. When looking at fear of crime on an individual basis, it can be seen that it leads to anxiety, insecurities, dissatisfactions and discontentment, alienations and psychological disorders. The fight against terrorism and its methods is the area in which the concept of terror is most approached and discussed.

Terror is a multi-faceted action that threatens the right to life and security of persons. Especially the fact that it does not have a specific place or time, further increases the degree of horror that terrorism creates on people. Terrorist actions do not only influence the targeted and harmed people and immediate circle. Terror creates the fear of “Either me, my family or my close relatives/friends can be a victim” in the society (Candansayar, 2002). In addition to the physical destruction of terror, which is an international threat, psychological and sociological effects of it must be examined. A questionnaire was applied to 276 university students in order to determine the level of the fear of being a victim of terror. 71.4% of the participants were female and 28.6% were male. The age average of the whole participants is 21.69 ± 3.77 , the male participants is 22.49 ± 3.08 and female participants is 21.69 ± 3.99 . When looking at their marital status, it is observed that 97.4% is single and 45.3% is living with their family. 87.7% of the participants think that the terrorist events have a negative effect on their daily lives. 65.5% of the participants stated that they try going less to

closed and crowded places like shopping malls, movie theaters; 73.2% to open places like stadiums, squares. The ratio of those who stated that they are worried about the future of the country due to the terrorist incidents is 85.2%. The rate of those who think about moving to another city for security reasons is 45.3% to another country, on the other hand, is 63.5%. The rate of those who stated that they have worries about themselves being a victim of terrorist acts was 72.8% and their relatives being a victim was 75.4%. Moreover, 58.4% of the participants believe that the people who carried out terrorist actions should get the death penalty. The ratio of the participants that have confidence in the police force for their protection against terrorist attacks is 43.4%, in military 48.9% and in the state is 28.6%. 27.9% of the participants think that individual armament is necessary. While 59.8% of the participants think that social media increases the fear of being a victim of terror, 57.9% thinks TV and newspapers enhances the fear.

The results of the research show that participants live with the anxiety of exposure to terrorist actions, they are anxious about the future of the country, due to this they have a tendency to leave their city or even the country, their daily lives are affected negatively, and they are retreated from social life. In addition, it is possible to say that media affects the fear of being a victim of terror and there emerged distrust against the state and its institutions. Since the sample of this research is made up of only one university's students, the subject should be studied with wider samples and comparisons should be made with different demographic information. Besides when the limitedness of the more number of female participants in our study is taken into considerations, it is believed that studies with similar ratios of male and female participants is needed.

The results of the researches made in literature show that individuals fear more with aging. In this context it is needed to investigate the fear of being a victim of terror through considering the age factor. In addition, besides the fear of being a victim of terror, reasons like personality characteristics, self-confidence and gender perception that could be effective should be researched in studies, which will be made in this context.

The results of the study are important in terms of addressing terror within the context of the fear of being victims and examining the psychological and sociological effects of it, which is an international threat. As a

result, the fear of being a victim of terror, is an important individual and societal problem that affects lives on a universal basis. We believe that psychology and sociology can make important contributions in gaining a deeper perspective with regards to the concept.

Kaynakça / References

- Akıncı-Sokullu, Füsün. (2002). Kriminoloji. İstanbul: Beta Yayım Dağıtım A.Ş.
- Bahar, H. İ. (der.) (2006). Suç mağdurları. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Boscarino, J. A., Figley, C. R., ve Adams, R. E. (2003). Fear of terrorism in New York after the September 11 terrorist attacks: Implications for emergency mental health and preparedness. *International journal of emergency mental health*, 5(4), 199–209.
- Boscarino, J. A., Adams, R. E., Figley, C. R., Galea, S., ve Foa, E. B. (2006). Fear of terrorism and preparedness in New York City 2 years after the attacks: implications for disaster planning and research. *Journal of public health management and practice: JPHMP*, 12(6), 505-513.
- Candansayar, S. (2002). Terörizm ve psikiyatri. Cemal Güzel (der.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss. 374-414). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Demirli, A. (2011). Terörizm, psikososyal etkileri ve müdahale modelleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 66-76.
- Ergil, D. (1980). Türkiye’de terör ve şiddet (1.baskı). Ankara: Çağ Yayınları.
- Ergil, D. (1992). Uluslararası terörizm. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47 (3), 139-143.
- Everly G.S. Jr., Mitchell J.T. (2001) America under attack: The “10 Commandments” Of Responding To Mass Terrorist Attack. *Int J Emerg Ment Health*, 3, 133-135.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. Albany: State University of New York Press.
- Franklin, T. W., Franklin, C. A. ve Fearn, N. E. (2008). A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime. *Social Justice Research*, 21, 204-227.

- Gallup (2015). Trust in Government to protect against terrorism at new low. https://news.gallup.com/poll/187622/trust-government-protect-against-terrorismnewlow.aspx?g_source=link_NEWSV9&g_medium=related_tile3&g_campaign=item_187688&g_content=Trust%2520in%2520Government%2520to%2520Protect%2520Against%2520Terrorism%2520at%2520New%2520Low (Erişim tarihi: 13.12.2018).
- Goodwin, R., Willson, M. ve Gaines, S. (2005). Terror threat perception and its consequences in contemporary Britain. *British Journal of Psychology*, 96, 389-406.
- Gökler, I. ve Yılmaz, B. (2004). Terör olaylarının psikolojik etkileri ve başa çıkma yolları broşürü. Ankara: TC Kızılay Derneği ve Türk Psikologlar Derneği yayını.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.
- Hunter, A. (1978, November). *Symbols of incivility: Social disorder and fear of crime in urban neighborhoods*. In Annual Meeting of the American Criminological Society, Dallas.
- Jackson, J. (2009). A psychological perspective on vulnerability in the fear of crime. *Psychology, Crime and Law* 15(4), 365-390.
- Korkmaz, M. (2016) *Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görev yapan öğretmenlerin terör mağduru olma korkusu*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Kul, M. (2013). *Suçtan daha büyük suç korkusu*. İstanbul: Yeni yüzyıl.
- LaGrange, R. L., ve Ferraro, K. F. (1989). Assessing age and gender differences in perceived risk and fear of crime. *Criminology*, 27(4), 697-720.
- Laughter, M. (2005). *Us nuclear plants as terrorist targets*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MIT.
- Liska, A. E., Sanchirico, A. ve Reed, M. D. (1988). Fear of crime and constrained behavior: Specifying and estimating a reciprocal effects model. *Social Forces*, 66, 827-837.
- Maslow, A. H. (1942). The dynamics of psychological security-insecurity. *Journal of Personality*, 10(4), 331-344.

- Miceli, R., Roccato, M. ve Rosato, R. (2004). Fear of crime in Italy: Spread and determinants. *Environment and Behavior*, 36(6), 776-789.
- Muş, E., Can, A., ve Güçlü, İ. (2015). Terörün toplum ve sosyal hayata etkileri. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine-Special Topics*, 1(2), 5-14.
- Mühürçüoğlu, E. (2010). *Bombalı intihar saldırısı sonucu oluşan suç korkusu üzerine bir vaka incelemesi: Ulus-Anafartalar Çarşısı Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Özaşçılar, M. (2006). Suç korkusu: İstanbul'da yaşayan 18-25 yaşarası üniversite öğrencilerinin mağdur olma riskleri hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. İÜ. Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Sipahi, E. B. (2016). Türkiye'de kent sakinlerinin suç korkuları üzerine bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 9 (43). 2158-69
- Tavas, T. (1999). *Terörizm Bağlamında intihar saldırıları örnek olayı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taylor, R. B. ve Hale, M. (1986). Testing alternative models of fear of crime. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 77, 151-189.
- Tuncay, T., ve Akçay, S. (2018). Terörizmin psikososyal etkileri ve sosyal hizmet uzmanının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 307-334.
- Wilkinson, P. (1974). *Political terrorism*. London.
- Wilkinson, P. (2002). Terör ve terörizm: Kavramlar, özellikler ve tipoloji (Çev. Talip Kabadayı). Cemal Güzel (der.). *Silinen Yüzler Karşısında Terör*. (ss. 142-162). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Yeniçeri, Z. ve Dönmez A. (2008). Terörizm ve terörist algısı: Silahı kimin tuttuğu ne kadar etkili? *Türk Psikoloji Dergisi*, XXIII(62), 93-103
- Warr, M. (1992). Altruistic fear of victimization in households. *Social Science Quarterly*, 73, 723-736.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Türk, B. ve Hamzaoğlu, N. (2019). Üniversite öğrencilerinde terör mağduru olma korkusunun değerlendirilmesi: İstanbul örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 176-193.
DOI: 10.26466/opus.503138

Otantik Liderlik İle Örgütsel Bağlılık Arasında Psikolojik Sermayenin Aracılık Rolü: Bingöl Üniversitesi Örneği

DOI: 10.26466/opus. 501018

*

Tuba Büyükbeşe* - Sinan Cavusoğlu** - Olcay Okun***

* Doç.Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, 27000, Gaziantep / Türkiye

E-Posta: tuba.buyukbese@hku.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4174-9870](https://orcid.org/0000-0003-4174-9870)

** Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Org.Böl. Bingöl/Türkiye

E-Posta: sinankys42@gmail.com

ORCID: [0000-0002-7096-5794](https://orcid.org/0000-0002-7096-5794)

*** Dr., Milli Savunma Bakanlığı, 65000, Van/Türkiye

E-Posta: olcayokun@yahoo.com.tr

ORCID: [0000-0003-2915-2334](https://orcid.org/0000-0003-2915-2334)

Öz

Bu çalışmanın amacı, otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolünü belirlemektir. Araştırmanın örneklemini Bingöl Üniversitesinde görev yapan 295 akademik ve idari personel oluşturmuştur. Kolayda örneklem yönteminin kullanıldığı çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Ankette otantik liderlik, psikolojik sermaye ve örgütsel bağlılık değişkenlerini ölçmeye yönelik ifadeler ve demografik özelliklere ilişkin sorulara yer verilmiştir. Toplanan veriler SPSS ve AMOS programlarıyla analiz edilmiştir. Konuya ilişkin kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Hipotezler korelasyon ve regresyon testi ile incelenmiş olup Sobel testi yapılarak sağlanması uygulanmış, elde edilen bulgular bu kapsamda yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular örgütsel bağlılığın artmasında, otantik liderlik ve psikolojik sermayenin önemli rollerinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca psikolojik sermayenin (öz yeterliliğin) otantik liderliğin, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde kısmi aracı rolü olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan psikolojik sermayenin iyimserlik, psikolojik dayanıklılık ve umut alt boyutlarının otantik liderliğin ile örgütsel bağlılık arasında aracılık etkisi tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Otantik liderlik, Örgütsel bağlılık, Psikolojik sermaye*

The Mediation Effect of Psychological Capital Between Authentic Leadership and Organizational Commitment: The Case of Bingöl University

*

Abstract

The purpose of this study is to determine the mediating role of psychological capital in relation to authentic leadership and organizational commitment. The research sample was composed of 295 academic and administrative staff working at Bingöl University. In this study convenience sampling method and questionnaire was used as data collection tool. The questionnaire included authentic leadership, psychological capital and organizational commitment questions to measure variables and demographic characteristics. The collected data were analyzed with SPSS and AMOS programs. The validity and reliability of the scales used in this study were tested and confirmatory factor analysis was applied. The hypotheses were examined by correlation and regression test and Sobel test was applied and the obtained findings were interpreted in this context. Findings have shown that in increasing organizational commitment, there are important roles of authentic leadership and psychological capital. It has also been found that the authentic leadership of psychological capital (self-efficiency) has a partial mediator role in the effect on organizational commitment. On the other hand, the mediation effect of the optimism, psychological resilience and hope sub-dimensions of the psychological capital between the authentic leadership and the organizational commitment has not been demonstrated.

Keywords: *Authentic leadership, Organizational commitment, Psychological capital*

Giriş

Son yıllarda yaşanan ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler işletmelerin, şeffaf ve etik yönetim anlayışı benimseyen, organizasyonun ve kendi değerlerinin farkında olan, liderlere olan ihtiyacını artırmıştır. Yönetim araştırmacıları, kısa vadede sadece çalışanlarını etkilemekle kalmayıp, diğer paydaşların değerlerini de önemseyerek onlara liderlik eden, bir vizyon yaratarak, rekabet avantajı sağlayan liderleri nasıl seçeceklerini ve geliştireceklerini belirlemek için çalışmalar yapmaktadır (Smith vd., 2008, s. 227).

Günümüzün modern liderlik tarzlarından otantik liderlik bu bağlamda öne çıkmaktadır. Otantik liderler, çalışanlarına yön verip, onların çalışmalarına ve yaşamlarına anlam vermelerine yardımcı olurlar (Gardner vd., 2005). Otantik liderler, değerleri, inançları ve görüşleri doğrultusunda, şeffaf, ilkeli, dürüst ve gerçek ilişkiler kurarlar (Gardner vd., 2005; Ilies vd., 2005, Walumbwa vd., 2008; Kernis, 2003). Bu durum işletmelerin amaç ve hedeflerine daha hızlı ulaşmalarını sağlayacaktır.

Örgütsel bağlılık, organizasyonda çalışanların hedeflerine ve değerlerine duyduğu sevgi ve sadakatin yanı sıra organizasyona tamamen kendi iyiliği için bir taraftarlık ve duygusal bağlılık olarak düşünülmektedir. Ayrıca işletmelerin etkinliği ve sürekliliği açısından örgütsel bağlılık önemli ve güçlü bir kabuldür (Buchanan, 1974, s. 533).

Psikolojik sermaye, otantik liderlik gelişiminin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Luthans ve Avolio, 2003). Çalışanların psikolojik sermayesinin gelişiminin, otantik liderlik tarzının ana bileşenlerinden olduğu öngörülmektedir (Luthans vd., 2007b).

Yönetim araştırmalarında, çalışanların örgütlerine olan bağlılıkları çeşitli faktörler altında değişkenlik gösterdiğinden, bu faktörlerin incelenmesi önemli bir araştırma sorusu olarak değerlendirilmektedir (Meyer vd., 1998). Yazında uygulanan liderlik tarzının örgütsel bağlılık üzerindeki pozitif etkisini gösteren çalışmalar mevcuttur (Kernis, 2003; Avolio vd., 2004; Gardner ve Schermerhorn, 2004; Walumbwa vd., 2008; Yaşbay, 2011). Otantik liderlik tarzı bir çok araştırmacı tarafından çalışılmış ve örgütsel bağlılığı olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Luthans ve Avolio, 2003; Pittinsky ve Tyson, 2005; Shamir ve Eilam, 2005; Gardner vd., 2005; Bhindi vd., 2008, Walumbwa vd., 2008).

Yazında otantik liderlik ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar mevcuttur (Avolio vd., 2004; Tugade vd., 2004; Gardner vd., 2005; Norman vd., 2005; Ilies vd., 2005; Hoogh ve Den Hartog, 2008). Söz konusu çalışmalar genel olarak otantik liderliğin psikolojik sermayeyi ve pozitif duyguları teşvik ettiğini öne sürmektedir (Rego vd., 2012). Ampirik çalışmalar ile ortaya koyulan bu bilgiler ışığında işletmelerin, çalışanların örgütsel bağlılığını sağlayacak yolu bulmaları için liderliğe ve liderlik rolüne yöneldikleri görölmektedir (Luthans ve Avolio, 2003). Bu çalışmanın amacı, otantik liderlik, örgütsel bağlılık ve psikolojik sermaye değişkenleri arasındaki ilişkiyi ve otantik liderlikle örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolünün olup olmadığını belirlemektir. Bu kapsamda öncelikle otantik liderlik, örgütsel bağlılık ve psikolojik sermaye ile ilgili teorik bilgiye yer verilmiştir.

Beklentilerin sürekli değişim gösterdiği küreselleşme sürecinde, liderliğin gelişimi de değişime uğramış ve ortaya çıkan modern liderlik kuramlarından biri de otantik liderlik olmuştur (Yaşbay, 2011, s. 33). Günümüzde liderlik ile ilgili birçok tanım yapılmaktadır. Genel anlamda liderlik, amaçları gerçekleştirmek için kişinin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi olarak tanımlanabilir (Ertürk, 2009, s. 151). Otantik liderlik teorisi, kavramsal gelişimin ilk aşamalarında olmasına rağmen, otantiklik yapısının psikoloji ve felsefede derin kökleri vardır. Otantiklik kavramı Yunan felsefesinden psikolojiye aktarılmıştır ve 1980’li yıllar içerisinde bu kavram daha çok kullanılmaya başlamıştır (Walumbwa vd., 2008).

Pittinsky ve Tyson (2005) otantik liderliğin tanımının çok açık olmadığını ve yapılan çalışmalarda bunun net bir şekilde belirtilmediğini vurgulamışlardır. Bhindi vd. (2008, s. 3) otantik liderliği, yakın akrabalık geleneğine dayanan bir kök yapı olarak değerlendirmiştir. Bhindi ve Duignan (1997), liderliğin, ahlaki, samimi, gerçek ve güvenilir olduğu taktirde ancak otantik olabileceğini savunmuşlardır. Luthans ve Avolio (2003, s. 243) otantik olmanın her lider için gerekli bir ölçüt olduğunu belirtmişlerdir. Avolio vd., (2004, s. 4) otantik liderleri, düşünce ve davranışlarının başkaları tarafından fark edildiği, çevresindekilerin bakış açılarını, güçlü ve zayıf yönlerini, değerlerini ve bilgilerini bilen kişiler olarak tanımlamışlardır. Shamir ve Eilam (2005, s. 399) otantik lideri;

kendi benlik kavramının merkezi bir unsuru olan, çözümlemeyi veya beklentilerini anlamayı başarmış, kendi içinde uyumu sağlayan ve kendilerini ifade etme yönünde davranış gösteren kişiler olarak tanımlamışlardır. Gardner vd. (2005) otantik liderliğin bu çeşitli bakış açılarını ve tanımlarını bütünleştirmeye çalışmış ve otantik liderliğin geliştirilmesine yönelik bir model önermişlerdir. Bu modelde otantik liderliğin unsurlarını öz farkındalık, dengeli değerlendirme, otantik davranış ve ilişkilerde şeffaflık olarak belirtmişlerdir. Ilies vd. (2005) yapmış oldukları çalışmada ise otantik liderliğin unsurlarını öz farkındalık, tarafsızlık, otantik davranış/eylem ve ilişkisel yönelim olarak belirlemişlerdir. Sexton (2007) ise otantik liderlik konusunda bir fikir birliğinin olmadığını ve yapılan çalışmalar sonucunda otantik liderlik unsurlarının öz farkındalık, öz düzenleme ve gelişim, pozitif ahlak anlayışı, ilişkilerde şeffaflık ve pozitif psikolojik sermaye olarak 6 gruba ayrıldığını belirtmiştir (Coşar, 2011, s. 60). Walumbwa vd. (2008) otantik liderliğin unsurlarını;

- Öz farkındalık,
- Bilgiyi dengeli değerlendirme,
- İçselleştirilmiş ahlak anlayışı,
- İlişkilerde şeffaflık olarak ele almıştır.

Ilies vd. (2005, s. 377) otantikliğin bir bileşeni olan *öz farkındalığı*, kişinin, kişisel özelliklerine, değerlerine, amaçlarına, duygularına ve bilişlerine karşı farkındalığını ve güveni ifade eden bir unsur olarak belirtmiştir. May vd. (2003, s. 248), kendine güvenmenin ve kendine sadık kalmanın, otantik liderlik için vazgeçilmez özellikler olduğunu savunmuşlardır. Avolio ve Gardner (2005, s. 324)'a göre öz farkındalık ise, kişinin becerilerini, güçlü yönlerini, sahip olduğu değerlerini, inanç ve beklentilerini anlamaya başladığında ortaya çıkan bir süreçtir ve bireyin bilgi, deneyim ve yetenekleri sahip olduğu farkındalığı ortaya çıkarabilir. Walumbwa vd. (2008) *bilginin dengeli değerlendirmesini*, liderin karar vermeden önce bütün verileri analiz ederek değerlendirmesi şeklinde tanımlamışlar ve bu tip liderlerin genellikle karmaşık konularda itiraz etme yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Ilies vd.. (2005)'ne göre bilginin dengeli değerlendirilmesi, kişisel bütünlüğün ve karakterin merkezindedir. Ayrıca karakter ve dürüstlüğün yalnızca liderlerin vereceği kararları ve uygulayacağı eylemleri etkilemekle kalmayıp, aynı

zamanda liderin kendisini de rahatlatacağı düşünölmektedir. Kernis (2003, s. 14) ise bilginin dengeli değerlendirilmesini, inkâr etmemek, çarpıtmamak, abartmamak veya göz ardı etmemek şeklinde belirtmiştir. Bunların yerine objektifliği ve kişinin olumlu/olumsuz yönlerini kabullenmesi gerektiğini vurgulamıştır. *İçselleştirilmiş ahlak anlayışı*, pozitif davranışların ortaya çıkmasında ve çevresel kaynakların oluşturmuş olduğu sorunların çözüme kavuşturulmasında, liderlerin ihtiyaç duydukları rehber niteliğindeki değerleri içermektedir (Karatürk, 2015, s. 19). Luthans ve Avolio (2003), liderliğin doğasında ahlaki bir anlayışın var olduğunu ileri sürmektedirler. Avolio ve Gardner vd. (2005, s. 324), olumlu bir ahlak anlayışı varlığının, otantik liderliğin gelişiminde oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir. Walumbwa vd (2008, s. 95)'ne göre *ilişkilerde şeffaflık*, kişinin otantik benliğini başkalarına sunmasıdır. Bu tür davranışlar, uygun olmayan duyguların görüntüsünü en aza indirmeye çalışırken, kişinin gerçek düşünce ve duygularıyla ilgili bilgi ve ifadeleri açıkça paylaşmayı içeren bildirimler sunarak güveni artırır. İlişkisel şeffaflık, başkalarının, sizin için gerçek olanı iyi veya kötü görmesi için önemlidir. Ayrıca, otantik ilişkiler, kendini gizleme süreci, karşılıklı samimiyet ve güven geliştirmeyi içerir. Öz bir ifade ile, kişinin yakınlarıyla olan ilişkilerinde “gerçek” ve “sahte” olmaması anlamına gelir (Kernis, 2003).

Yazında örgütsel bağlılık ile ilgili birçok çalışma ve tanım mevcuttur (Sheldon, 1971; Kanter, 1968; Salancık, 1977; Hall vd., 1970; Grusky, 1966; Mowday, 1982; Becker, 1960; Kement ve Batga, 2016). Sheldon (1971, s. 143) bağlılığı, kişiyi örgüte bağlayan bir tutum veya örgüt yönelimi olarak tanımlamıştır. Kanter (1968, s. 499) örgütsel bağlılığı, toplumsal aktörlerin enerjilerini, sadakatlerini sosyal sistemlere verme isteği, Salancık (1977, s. 62) bireyin katıldığı eylem ve faaliyetlerde, kendi inançları doğrultusunda, bağlılığını sürdürmesi, Hall vd. (1970, s. 176) işletmenin ve çalışanların, hedeflerle gittikçe daha çok bütünleşmiş duruma gelme süreci, Grusky (1966, s. 489) çalışanların, bir bütün olarak sistemle olan ilişkisi, Mowday vd. (1982, s. 27) kişinin organizasyonun amaç ve değerlerine inanma ve kabullenme ile organizasyon adına gayret sarf etme isteği, Becker (1960, s. 32) bir kişi yatırım yaptığında ya da bir iş yerinde çalışmaya bağladığında, çıkarları doğrultusunda ilişkilendirilen durumun ifadesi olarak tanımlar. Yapılan tanımlardan

görülebileceği üzere örgütsel bağlılık genellikle üç faktör ile karakterize edilebilir (Kraut, 1970; Atchison ve Lefferts, 1972);

- Örgütün hedef ve değerlerine güçlü bir inanç ve kabul gösterme,
- Örgüt adına gayret sarf etmeye istek gösterme,
- Örgütte üyeliğin sürdürülmesi için kesin bir istek duyma.

Hrebiniak ve Alutto (1972, s. 556) örgütsel bağlılığı, değişim ve ödül-ücret kavramları açısından değerlendirmektedir. Bu yaklaşımda örgütsel bağlılık birey ve organizasyon arasındaki pazarlık ya da değişim ilişkileri üzerine kuruludur. Çalışanların bakış açısındaki değişim ne kadar olumlu ise ve elde edilebilecek ödül ne kadar fazla ise sisteme olan bağlılık artar. Allen ve Meyer (1990, s. 3) örgütsel bağlılığı üç farklı boyutta ele almıştır. İlk boyut olan duygusal bağlılık, çalışanın kendisini işletmenin bir parçası olarak görmesi durumudur (Yücel ve Çetinkaya, 2015, s. 255). İkinci boyut devam bağlılığı, çalışanların, işletmeden ayrılması durumunda yaşanabilecek olumsuz durumların engellenmesi için kendilerini işletmeye devam etme konusunda bağlamaları durumudur (Meyer ve Allen, 1997, s. 11). Son boyut olan normatif bağlılık ise, çalışanların işletmelerine karşı ahlaki yönden sorumlu hissetmeleri sonucunda, işletmeden ayrılmamanın zorunluluk olarak düşünülmesi halidir (Allen ve Meyer, 1990, s. 3).

Yaşamı anlamlı ve yaşanılabilir kılan bilginin peşinde olan pozitif psikoloji 2000'li yıllardan itibaren araştırmacıların ilgisini çekerek pozitif psikoloji akımı haline gelmiştir. Pozitif psikoloji örgütsel davranış çalışma alanında, pozitif örgütsel davranış olarak karşılığını bulmuş ve psikolojik sermaye çekirdek yapısı altında ölçülebilir ve geliştirilebilir bir kavram olarak tanımlanmıştır (Luthans, 2002a, 2002b). Psikolojik sermaye bireyin, (1) Daha zor durumlarda başarıya ulaşmak için yeterli çabayı sarf etmesi; güveni (öz yeterlilik) (2) Şu an ve gelecekte başarılı olmak için yapılan olumlu durumlarda bulunma; iyimserlik (3) Hedeflere doğru ilerleme ve bu ilerlemelerde yeni yollar bulma; umut (4) Bütün zorluklarda ve karşılaşılan sorunlarda dayanıklılık ve esneklik göstermek; psikolojik dayanıklılık bileşenleri ile karakterize edilen pozitif psikolojik gelişimdir (Avey vd., 2008, s. 4).

Günümüz organizasyonlarının karşı karşıya kaldıkları zorlukların çeşitliliği sıkça dile getirilmektedir. Bu sıkıntıların üstesinden gelmek için insan kaynaklarının, sosyal ve psikolojik kapasitelerini arttırmak ve

geliştirmek için yenilikçi yollar bulmak daha önemli hale gelmektedir. Örgütler arasında yaşanan “rekabet savaşı” bir anlamda “yetenek savaşı” olarak adlandırılmaktadır. Bu savaş perspektifinden, psikolojik sermaye, içerisinde barındırdığı dört bileşeni ile bugünün ve geleceğin zorluklarının üstesinden gelebilecek bir insan kaynağı gücüdür (Luthans vd., 2007b).

1. Değişkenler Arasındaki İlişkiler ve Hipotezler

1.1. Otantik Liderlik İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki

Otantik liderler; kendine güvenen, iyimser, geleceğe umutla bakan, çalışanların yeteneklerini ve özelliklerini anlayabilen, davranışlarıyla uyumlu kişiler olarak tanımlanmaktadır. Liderlerin bu özelliklere sahip olmaları, işletme içerisinde örgütsel bağlılık da dâhil olmak üzere pek çok değişkeni etkileyebilir (Yaşbay, 2011, s. 163). Harter vd. (2002) ve Walumbwa vd. (2008) otantik liderliğin, çalışanların davranış ve tutumlarını olumlu şekilde etkileyebileceği ve otantik liderliğin otoriter davranış kalıbı nedeniyle artan örgütsel bağlılık ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Otantik liderlik ile örgütsel bağlılık ilişkisine yönelik yazında yer alan çalışmalar ışığında şu hipotez geliştirilmiştir.

H1: Otantik liderlik örgütsel bağlılığı pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkiler.

1.2. Otantik Liderlik İle Psikolojik Sermaye Arasındaki İlişki

Liderin davranış modeli ve çalışanlarıyla olan ilişkisi (otantik liderlik), olumlu bir iklimi teşvik eder ve çalışanların pozitif psikolojik kapasitelerini geliştirir. Bu durum örgütler için oldukça yararlıdır (Walumbwa vd., 2008). Otantik liderlik, sadece bireylerin davranış ve tutumlarını olumlu yönde etkilemekle ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda arzu edilen davranış ve performansın ulaşılmasını sağlar (Ilies vd., 2005; Rego vd., 2012). Otantik liderlik, çalışanların pozitif psikolojik kapasitesinin gelişimini arttırarak, öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılık düzeylerini yükseltir (Avolio vd., 2004). Bu bağlamda otantik liderlik teorisi psikolojik sermayeye büyük önem vermektedir. Otantik liderlerin psikolojik sermaye boyut-

ları üzerine olan ilişkisine yönelik yazında yer alan çalışmalar ve bulgular ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₂: Otantik liderlik, psikolojik sermayeyi pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkiler.

1.3. Psikolojik Sermaye ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki

Örgütlerin arzulanan hedefleri sağlaması ve bu doğrultuda gelişimini arttırması ile psikolojik sermaye, son yıllarda işletmelerin üzerinde durmuş olduğu önemli konulardan birisi haline gelmiştir (Ocak vd., 2016, s. 113). Psikolojik sermaye, işletmelerin rekabet edilebilirlik düzeylerini yukarı taşıyan ve az bulunan bir kaynak durumundadır (Luthans ve Youssef, 2004: 27). Larson ve Luthans (2006) yapmış oldukları çalışmada psikolojik sermayenin örgütsel bağlılığı doğrudan etkilediğini tespit etmişlerdir. Psikolojik sermaye ile örgütsel bağlılık üzerine olan ilişkisine yönelik yazında yer alan çalışmalar ve bulgular ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₃: Çalışanların psikolojik sermaye seviyeleri, örgütsel bağlılığı pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkiler.

1.4. Aracılık Etkisi

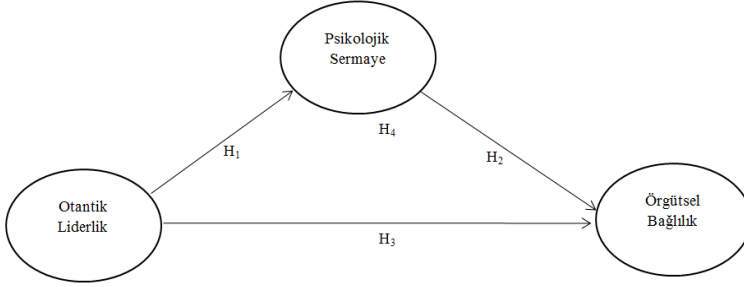
Psikolojik sermaye değişkeninin önceki bölümde ele alınan yazında yer alan çalışmalar ışığında otantik liderliğin ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide aracı etkisi olduğu ve bu ilişkinin yönünün ve şiddetini etkilediği varsayılmıştır. Rego vd. (2016, s. 129) otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasında psikolojik sermayenin aracılık etkisini incelemiş, öz yeterlilik, umut ve iyimserlik boyutlarının söz konusu ilişkiyi anlamlı etkilediği sonucuna varmışlardır. Bu bağlamda aracılık etkisi konusunda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₄: Çalışanların psikolojik sermaye seviyelerinin, otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide aracı rolü vardır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolünün araştırıldığı bu çalışmada öncelikle örneklem ve ölçeklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen veriler Şekil-1’de sunulan araştırma modeli doğrultusunda analiz edilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma modeline göre otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolünün etkisinin var olup olmadığı test edilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada birincil veri toplama yöntemlerinden anket kullanılmıştır. Anket dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde otantik liderlik ile ilgili 16 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde psikolojik sermaye ile ilgili 24 soru yer almaktadır. Üçüncü bölümde örgütsel bağlılığı içeren 6 soru, dördüncü ve son bölümde demografik özelliklere ilişkin sorular yer almaktadır. Bingöl Üniversitesinde 710 akademik ve idari personel çalışmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi ile % 95 güvenilirlik düzeyinde 300 personele ulaşılmış, 295 personele ait veri analiz için uygun bulunmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Geçerlilik Güvenirlik Analizleri

Araştırmada yer alan ölçeklerin geçerliliği Keşfedici Faktör Analizi (KFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile incelenmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2015, s. 301). KFA ve DFA için verilerin normal dağılım göstermesi gerekmektedir. Normal dağılım için, -3 ve +3 arasındaki çarpıklık ve basıklık değerleri, kabul edilebilir olarak tanımlanmaktadır (Shao, 2002). Yapılan analizde maddelerin çoğunluğunun basıklık ve çarpıklık değerleri -3 ile +3 arasındadır, bu bulgu verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach alfa katsayısı ile ölçülmüştür. Cronbach alfa değeri 0,60-0,80 arasında ise anket güveniliridir; 0,80-1,00 arasında ise anketin güvenilirliği oldukça yüksektir (Kalaycı, 2005; Alpar, 2011).

2.3.1. Otantik Liderlik Ölçeği

Otantik liderlik ölçeği (16 soru), Walumbwa vd. (2008) çalışmalarını düzenleyen Tabak vd. (2012) tarafından kullanılan şekliyle uygulanmıştır. Çalışmada otantik liderlik ölçeği Cronbach alfa katsayısı 0,89 olarak bulunmuştur.

Otantik Liderlik Ölçeği KMO testi sonunda KMO değeri 0,876 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Bartlett's Küresellik Testi sonucunda ki-kare değeri 3134,082, serbestlik derecesi değeri (sd) 120 ve p değeri <0,0001 bulunmuş olup veriler çok değişkenli normal dağılımdan gelmektedir ve faktör analizine uygundur.

KFA sonucunda tek faktör elde edilmiştir. Ölçeğin faktör yükleri 0,717 ile 0,880 arasında değer aldığı, açıklanan toplam varyansının % 76,110 olduğu görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliliği test etmek için DFA yapılmıştır. DFA'ya ait uyum iyiliği değerleri Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Otantik Liderlik Ölçeği Uyum İndeksleri

Değişken	χ^2	sd	χ^2/sd	GFI	CFI	TLI	RMSEA
Kriter			≤ 5	$\geq 0,85$	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\leq 0,08$
Otantik Liderlik	195,606	98	1,996	0,92	0,96	0,93	0,058

Oluşturulan modelde Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/sd) 1,996; yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) 0,058; Tucker-Lewis indeksi (TLI) değeri 0,93 ve karşılaştırmalı uyum indeks (CFI) değeri ise 0,96 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda ölçeğin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir.

KFA ve DFA sonucunda ölçeğin geçerliliği için yeterli kanıt toplanmış (1, 2, 3, 4, 5, 10 nolu sorular hariç) ve yazında Walumbwa vd. (2008) ve Tabak vd. (2012) tarafından geliştirilen ölçeği destekler bulgular elde edilmiştir. Söz konusu ölçek benzer çalışmalarda kullanılacak sonuçları vermiştir.

2.3.2 Psikolojik Sermaye Ölçeği

İkinci bölümde psikolojik sermaye ile ilgili 24 soru; Luthans vd. (2007a) çalışmalarını düzenleyen Çetin ve Basım (2012) tarafından Türkçeye çevrilmiş haliyle kullanılmıştır. Analizler sonucunda, psikolojik sermayenin alt boyutları için Cronbach alfa katsayısı; öz yeterlilik için 0,85, umut için 0,96, psikolojik dayanıklılık için 0,92, iyimserlik için 0,93 bulunmuştur. Ölçeğin geneline ait Cronbach alfa katsayısı ise, 0,83 olarak bulunmuştur. Bu değerler ışığında ölçek genel olarak yeterli güvenilirliğe sahip bulunmuştur.

KMO testi sonunda KMO değeri 0,861 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Bartlett's Küresellik Testi sonucunda ki-kare değeri 6467,906, serbestlik derecesi değeri (sd) 276 ve p değeri <0,0001 bulunmuş olup veriler çok değişkenli normal dağılımdan gelmektedir ve faktör analizine uygundur. KFA sonucunda dört faktör elde edilmiştir. Bu sonuçlar Luthans vd. (2007a) tarafından geliştirilen 4 boyutlu yapıyı desteklemektedir. Ölçeğin faktör yüklerinin, öz yeterlilik boyutu için 0,687 ile 0,815; umut boyutu için 0,907 ile 0,962; psikolojik dayanıklılık boyutu için 0,756 ile 0,894; iyimserlik boyutu için 0,782 ile 0,908 arasında değer aldığı, oluşan dört faktörün açıklanan toplam varyansının % 73,792 olduğu görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliliği test etmek DFA yapılmıştır. DFA'ya ait uyum iyiliği değerleri Tablo-2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Psikolojik Sermaye Ölçeği Uyum İndeksleri

Değişken	χ^2	sd	χ^2/sd	GFI	CFI	TLI	RMSEA
Kriter			≤ 5	$\geq 0,85$	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\leq 0,08$
Psikolojik Sermaye	484,324	237	2,044	0,87	0,96	0,95	0,060

Oluşturulan modelin sunulan uyum indeksleri incelendiğinde: Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/sd) 2,044; yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) 0,060; Tucker-Lewis indeksi (TLI) değeri 0,95 ve karşılaştırmalı uyum indeks (CFI) değeri ise 0,96 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda ölçeğin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir.

KFA ve DFA sonucunda ölçeğin geçerliliği için yeterli kanıt toplanmış ve yazında Luthans vd. (2007a) tarafından geliştirilen 4 boyutlu ve 24 maddeli pozitif psikolojik sermaye ölçeğini destekler bulgular elde edilmiştir.

2.3.2 Örgütsel Bağlılık Ölçeği

Örgütsel bağlılığı içeren 6 soruluk ölçek; Jaworski ve Kohli (1993) tarafından geliştirilip, Şeşen (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmış şekliyle kullanılmıştır. Ölçeğin yanıtları için 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur.

Örgütsel Bağlılık Ölçeği KMO testi sonunda KMO değeri 0,839 olarak tespit edilmiş olup faktör analizi için örneklem büyüklüğü yeterlidir. Bartlett's Küresellik Testi sonucunda ki-kare değeri 788,074, serbestlik derecesi değeri (sd) 15 ve p değeri $<0,0001$ bulunmuş olup veriler çok değişkenli normal dağılımdan gelmektedir ve faktör analizine uygundur.

KFA sonucunda tek faktör elde edilmiştir. Ölçeğin faktör yükleri 0,756 ile 0,890 arasında değer aldığı (6'ncı madde faktör yükü 0,50 nin altında olduğundan ölçekten çıkarılmıştır), açıklanan toplam varyansının % 56,577 olduğu görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliliği test etmek için DFA yapılmıştır. DFA'ya ait uyum iyiliği değerleri Tablo-3-'te sunulmuştur.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Ölçeği Uyum İndeksleri

Değişken	χ^2	sd	χ^2/sd	GFI	CFI	TLI	RMSEA
Kriter			≤ 5	$\geq .85$	$\geq .90$	$\geq .90$	$\leq .08$
Ö. Bağlılık	5,769	3	1,923	0,99	0,99	0,98	0,056

Oluşturulan modelin sunulan uyum indeksleri incelendiğinde: Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/sd) 1,923; yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) 0,056; Tucker-Lewis indeksi (TLI) değeri 0,98 ve karşılaştırmalı uyum indeks (CFI) değeri ise 0,99 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda ölçeğin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. KFA ve DFA sonucunda ölçeğin geçerliliği için yeterli kanıt toplanmıştır.

3. Araştırma Modelinin Test Edilmesi ve Bulgular

Önceki bölümlerde değişkenler arasındaki kavramsal ilişkiler önceki bölümlerde açıklanmıştır. Araştırmanın temel hipotezleri doğrultusunda kavramsal ilişkiler elde edilen veriler çerçevesinde irdelenmiştir. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması amacıyla korelasyon analizi yapılmış, analiz sonuçları Tablo-4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. G.O.L.	1										
2. İ.Ş.	,591**	1									
3. A. A.	,801**	,291**	1								
4. B.D.D.	,647**	,100	,372**	1							
5. Ö. F.	,804**	,213**	,618**	,453**	1						
6. P. S.	,156**	,068	,150**	,130*	,102	1					
7. İ.	,072	,030	,076	,062	,040	,596**	1				
8. P. D.	,015	-,016	,006	,084	-,020	,491**	-,068	1			
9. Ö.Y.	,189**	,138*	,117**	,113	,165**	,669**	,148*	,310**	1		
10. U.	,069	-,003	,132*	,030	,040	,412**	-,063	-,013	0,93	1	
11. Ö. B.	,260**	,078	,226**	,224**	,222**	,338**	,120*	,172**	,396**	,079	1

*p < 0.05, **p < 0.01, ***p < 0.001

G.O.L: Genel Otantik Liderlik

İ.Ş: İlişkilerde Şeffaflık

A.A: Ahlak Anlayışı

B.D.D: Bilgiyi Dengeli Değerlendirme

Ö.F: Öz Farkındalık

P.S: Psikolojik Sermaye

İ: İyimserlik

P.D: Psikolojik Dayanıklılık

Ö.Y: Öz Yeterlilik

U: Umut

Ö.B: Örgütsel Bağlılık

Tablo-4'te sunulduğu üzere korelasyon katsayıları dikkate alındığında değişkenler arasında genel olarak anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Bağımsız değişken otantik liderlik ile psikolojik sermaye, alt boyutlarından öz yeterlilik boyutu ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bağımlı değişken örgütsel bağlılık ile otantik liderlik, alt boyutlarından ahlak anlayışı ve bilgiyi dengeli değerlendirme, psikolojik sermaye, alt boyutlarından iyimserlik, psikolojik dayanıklılık ve öz yeterlilik arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Gerçekleştirilen regresyon analizine göre araştırmada ölçülmesi hedeflenen "H₁, H₂ ve H₃" hipotezleri test edilmiştir.

Tablo 5. Otantik Liderlik ile Örgütsel Bağlılığın Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

Örgütsel Bağlılık		
	β	t
<i>İliş. Şeffaflık</i>	0,012	0,196
<i>A. Anlayışı</i>	0,119	1,608
<i>Bilg. Deng. Değerlen.</i>	0,141	2,210**
<i>Ö. Farkındalık</i>	0,082	1,093
Genel Otantik Liderlik	0,260	4,601**
Düzeltilmiş R2		0,65
F		6,102

* p<0,05, **p<0,01

Tablo-5'e göre genel otantik liderliğin ($\beta= 0,260$, p<0,01) ve otantik liderlik boyutlarından yalnızca bilgiyi dengeli değerlendirme boyutunun örgütsel bağlılığı ($\beta= 0,141$, p<0,01), açıkladığı görülmektedir. Bu sonuç otantik liderlik davranışı ve bilgiyi dengeli değerlendirmenin artıkça, örgütsel bağlılığın arttığını göstermektedir. Otantik liderlik açısından elde edilen bulgular çalışmanın birinci hipotezini kısmen doğrulamaktadır.

Tablo-6'ya göre genel otantik liderliğin ($\beta= 0,156$, p<0,01) genel psikolojik sermayeyi, alt boyutlarından öz yeterliliği ($\beta= 0,189$, p<0,01), otantik liderlik alt boyutlarından ahlak anlayışının ($\beta= 0,132$, p<0,05) umut boyutunu açıkladığı görülmektedir. Otantik liderlik açısından elde edilen bulgular çalışmanın ikinci hipotezini doğrulamaktadır.

Tablo 6. Otantik Liderlik ile Psikolojik Sermayenin Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

	İ.		P. D.		U		Ö. Y.		G. P. S	
	β	t	β	t	β	t	β	t	β	t
İ. Ş.	0,010	0,160	-0,015	-0,247	-0,45	-0,743	0,41	0,571	-0,038	-0,527
A. A.	0,073	0,950	0,015	0,198	0,132	2,276*	-0,097	-1,016	0,071	0,734
B. D.D	0,046	0,700	0,115	1,737	-0,022	-0,349	-0,016	-0,208	0,051	0,668
Ö. F.	-0,028	-0,354	-0,078	-0,994	-0,066	-0,901	0,038	0,391	-0,067	-0,691
G. O. L.	0,072	1,232	0,015	0,257	-0,102	-1,056	0,189	3,298**	0,156	2,702**
Düzel til. R2	0,6		-0,20		0,14		0,33		0,21	
F	0,553		0,839		5,180		10,877		7,300	

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

G.O.L: Genel Otantik Liderlik

İ.Ş: İlişkilerde Şeffaflık

A.A: Ahlak Anlayışı

B.D.D: Bilgiyi Dengeli Değerlendirme

P.S: Psikolojik Sermaye

Ö.F: Öz Farkındalık

İ: İyimserlik

P.D: Psikolojik Dayanıklılık

Ö.Y: Öz Yeterlilik

Ö.B: Örgütsel Bağlılık

G.P.S: Genel Psikolojik Sermaye

U: Umut

Tablo-7'ye göre psikolojik sermaye çekirdek yapısının ($\beta= 0,338$, $p<0,01$) ve psikolojik sermaye boyutlarından sadece öz yeterlilik boyutunun örgütsel bağlılığı ($\beta= 0,359$, $p<0,01$) açıkladığı görülmektedir. Bu sonuç psikolojik sermaye ve alt boyutlardan öz yeterliliğin artıkça, örgütsel bağlılığın arttığını göstermektedir. Psikolojik sermaye açısından elde edilen bulgular çalışmanın üçüncü hipotezini kısmen doğrulamaktadır.

Tablo 7. Psikolojik Sermaye ile Örgütsel Bağlılık Hiyerarşik Regresyon Sonuçları

	Örgütsel Bağlılık	
	β	t
İyimserlik	0,074	1,351
P. Dayanıklılık	0,066	1,159
Umut	0,051	0,941
Ö. Yeterlilik	0,359	6,231**
Genel Psikolojik Sermaye	0,338	6,143**
Düzeltilmiş R2	0,15	
F	14,467	

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

Çalışmanın son hipotezi olan H_4 , psikolojik sermaye ve alt boyutlarının otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide bir aracılık rolünün olup olmadığının ortaya çıkarılması için geliştirilmiştir. Aracılık ilişkisinin ispat edilmesi için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar;

- Bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır.
- Bağımsız değişken ile aracı değişken arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır.
- Bağımsız değişken ile model içerisinde kullanıldığında, aracı değişken ile bağımlı değişken arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır.
- Bağımsız değişken ile aracı değişken bağımsız değişkenle birlikte regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi düşerken, aracı değişkenin de bağımsız değişken üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır (Baron ve Kenny'den [1986] aktaran Meydan ve Şeşen, 2015, s. 130).

Söz konusu ilk üç koşul sağlandığından dördüncü koşulun gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılabilecektir. Aracı değişken, regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi tamamen aracı değişken üzerinden gerçekleşiyorsa tam aracılık, bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkide azalma meydana geliyorsa kısmi aracılık etkisinden söz edilir Aracılık ilişkisi için yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo-8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Otantik Liderlik ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkide Psikolojik Sermayenin Aracılık Rolü

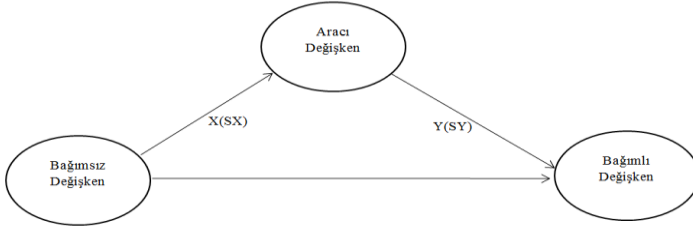
	Örgütsel Bağlılık	
	β	t
1 İyimserlik	0,103	1,811
P. Dayanıklılık	0,170	3,036*
Umut	0,050	0,867
Ö. Yeterlilik	0,374	7,055**
Genel Psikolojik Sermaye	0,305	5,605**
2 İ. Şeffaflık	0,013	0,224
A. Anlayışı	0,165	2,725*
Bilgi. Den. Değerlendirme	0,162	2,674*
Ö. Farkındalık	0,134	1,858
Gen. Otantik Liderlik	0,212	3,901**
Düzeltilmiş R2		0,19
F		12,800

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

Yapılan analiz sonucunda genel otantik liderliğin, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi ($\beta= 0,212$, $p<0,01$) düzeyindedir. Psikolojik sermaye (öz

yeterlilik) değişkenlerinin regresyona dâhil edilmesi ile doğrudan etki düzeyinde ($\beta=0,260$, $p<0,01$) bir değer azalması olduğu görülmektedir. Bu sonuç psikolojik sermaye çekirdek yapısının (öz yeterliliğin) otantik liderliğin, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde kısmi aracı rolü olduğunu göstermektedir. Bulgular çalışmanın H4 hipotezini kısmen doğrulamaktadır.

Bulunan sonuçların doğruluğunu kanıtlamak için Sobel testi uygulanmıştır (Baron ve Kenny, 1986, s. 1175). Şekil 2’de verilen bağımsız değişkenin aracıya giden yoluna “X” ve standart hatasına, “SX”; aracıdan bağımlı değişkene giden yola “Y” ve standart hatası, “SY” olarak gösterilmektedir.

Şekil 2. Sobel Testi

$$\text{Aracının Anlamlılık Düzeyi} = \sqrt{(Y \cdot SX)^2 + (X \cdot SY)^2 + (SX \cdot SY)^2}$$
$$\text{Anlamlılık Düzeyi} = \sqrt{(0,192 \cdot 0,056)^2 + (0,189 \cdot 0,058)^2 + (0,056 \cdot 0,058)^2}$$

Testi uygulamak için regresyon sonuçlarından alınan veriler, denklemde yerine yerleştirildiğinde anlamlılık düzeyi 0.024 (0,024962) olarak bulunmuştur. Dolayısıyla, psikolojik sermayenin öz yeterlilik boyutu, Sobel testinde ortaya çıkan sonuçlara göre de anlamlı olup, aracılık özelliği taşımaktadır ($p<0.05$). Buna göre, “H4” hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

4. Sonuç ve Tartışma

Çalışma sonucunda otantik liderliğin ve otantik liderlik boyutlarından yalnızca bilgiyi dengeli değerlendirme boyutunun örgütsel bağlılığı, otantik liderliğin, psikolojik sermaye çekirdek yapısını ve öz yeterlilik

boyutunu, otantik liderlik alt boyutlarından ahlak anlayışının, psikolojik sermayenin umut boyutunu açıkladığı görülmektedir. Psikolojik sermaye çekirdek yapısının ve psikolojik sermaye boyutlarından sadece öz yeterlilik boyutunun örgütsel bağlılığı pozitif yönlü etkilediği ve psikolojik sermaye çekirdek yapısının (öz yeterliliğin) otantik liderliğin, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde kısmi aracı rolü olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızda incelenen değişkenler ve değişkenler arasındaki ilişkiler, değişkenlerin günümüzdeki popüleritesine bağlı olarak ulusal ve uluslararası yazında konu edilmiştir. Otantik liderlik ve örgütsel bağlılık arasında yapılan çalışmalarda örgütsel bağlılığın temel belirleyicisinin liderlik anlayışı olduğu ve otantik liderliğin örgütsel bağlılığı pozitif ve anlamlı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Avolio vd., 2004; Gardner ve Schermerhorn, 2004; Rego vd., 2016; Yaşbay, 2011; Kahn; 1990). Özellikle çalışanların psikolojik olarak desteklendiği ortamlarda işe bağlılığının arttığı ve kendini işletmenin bir parçası olarak hissettiği yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Çalışmamızda elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası yazında yapılan çalışmaları desteklemektedir. Otantik liderlik davranışı, örgütsel bağlılığı pozitif yönde etkileyerek çalışanların örgütlerine daha bağlı olmalarını sağlamaktadır.

Alan yazında otantik liderlik davranışının çalışanların psikolojik sermayelerini yükselttiği ve liderliğin psikolojik sermayenin öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılık kaynakları aracılığıyla işletmelerini geliştirebilecekleri belirtilmiştir (Gardner ve Schermerhorn, 2004; Tugade vd., 2004; Bozgeyikli, 2017; Gardner vd., 2005; Norman vd., 2005; Ilies vd., 2005; Keser ve Kocabaş, 2014; Jensen ve Luthans, 2006; Karatürk, 2015). Çalışmalar ayrıca umut, dayanıklılık, iyimserlik ve öz yeterlilik boyutlarının, liderlerin algılama biçimlerinin ve psikolojik kapasitelerinin gelişimde etkili olduğunu önermiştir.

Otantik liderler, çalışanların öz yeterliliklerini ortaya çıkararak, onların var olan potansiyellerini görmelerine ve sürekli gelişmelerine yardımcı olmaktadır. Bu durum bir süre sonra kendini tekrar eden bir hal alır (Avolio vd., 2004; Gardner vd., 2005; Luthans vd., 2007b). Otantik liderler, çalışanlarla açık bir şekilde bilgi paylaşırken, çalışanların kendine güvenlerini kazanmasını beklerler (Walumbwa vd., 2008). De

Hoogh ve Den Hartog (2008), liderlik modelinin çalışanların geleceklere konusunda iyimserlikleri ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu önermektedir. Çalışmamızda elde edilen sonuçlar otantik liderlik davranışının çalışanların psikolojik sermayelerini yükselttiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda otantik liderlik çalışanların pozitif psikolojik kapasite (kaynaklarını) yükseltmek (mobilize etmek) için başvurulabilecek yönetimsel uygulamalardan bir tanesidir.

Luthans vd. (2007b), psikolojik sermayenin her bir boyutunun geliştirilebileceğini, boyutların çalışanların tutum, davranış ve performans üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmişler, psikolojik sermayenin gelişiminin çalışanların tutumları üzerinde etki sağladığını vurgulamışlardır. Benzer çalışmalarda da psikolojik sermayenin örgütsel bağlılığı anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilediği tespit edilmiş olup, çalışanların, iyimser ve öz yeterliliklerine inanmaları halinde işletmelerinde daha başarılı olacakları ve çalıştıkları kuruma karşı kendilerini daha bağlı hissedecekleri belirtilmiştir (Youssef ve Luthans, 2007; Avey vd., 2011; Avcı ve Bozgeyikli, 2017; Luthans vd., 2008; Laschinger vd., 2009; Ocak vd., 2016). Çalışmamızda elde edilen bulgular psikolojik sermayenin çalışanlar ve organizasyonel açısından pek çok olumlu sonucunun olduğu tezini güçlendirmiş ve psikolojik sermayenin örgütsel bağlılığı artırdığını ortaya koymuştur.

Rego vd. (2016, s. 129) otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasında psikolojik sermayenin aracılık etkisini incelemiş ve öz yeterlilik, umut ve iyimserlik boyutlarının söz konusu ilişkiyi anlamlı etkilediği sonucuna varmışlardır. Çalışmamızda psikolojik sermaye çekirdek yapısının (öz yeterliliğin) otantik liderliğin, örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde kısmi aracı rolü olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda psikolojik sermayenin (öz yeterlilik) artırılması ile otantik liderlik ve örgütsel bağlılık ilişkisinin daha fazla kuvvetlenebileceği tespit edilmiştir. Karatürk (2015, s. 111) İstanbul'da bir elektronik sektöründe 287 beyaz yaka çalışanı ile yapmış olduğu çalışmasında otantik liderlik bileşenleri ile çalışanların psikolojik sermaye arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada ayrıca psikolojik sermaye düzeyi yüksek olan çalışanların, örgütlerinin gelişiminde önemli rol oynadıkları ve bu anlamda otantik liderlerin, ahlaki davranış ve şeffaf kişilikleriyle, çalışan-

lara güven aşılıyarak örgüte olan bağlılıklarını arttırdığı tespit edilmiştir.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda genel olarak otantik liderliğin örgütsel bağlılığı (Terzi ve Kurt, 2005; Yaşbay, 2011; Doğanay, 2014; Işkın ve Kaygın, 2016), otantik liderliğin psikolojik sermaye düzeylerini (Keser ve Kocabaş, 2014; Karatürk, 2015; Saylı ve Baytok, 2014; Savur, 2013; Keser, 2013) ve örgütsel bağlılık ile psikolojik sermaye düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif etkilerin görüldüğü tespit edilmiştir (Ocak vd, 2016; Çetin, 2011; Çınar, 2011). Alan yazında otantik liderlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolü ile ilgili bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmalar yukarıda bahsedildiği gibi değişkenlerin birbirleri arasındaki ilişkilerin ölçülmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında çalışmamızda elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası yazında yapılan çalışmaları desteklemektedir. İnsan ve sosyal sermayenin üçüncü jenerasyonu olan psikolojik sermaye organizasyonlara rekabet avantajı sunan birçok örgütsel davranış ile ilişkilendirilmektedir. Pozitif psikolojik sermaye ve alt bileşenleri örgütler için gelecek vaat eden yapılarıdır. Yöneticilerin bu yapıları iyi analiz etmesi, gerektiğinde profesyonel destek alarak çalışanlarının pozitif ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılarak geliştirilmesi ve psikolojik sermayelerinin yükseltilmesi beraberinde pek çok pozitif sonucu beraberinde getirecektir (Okun, 2017). Bu bağlamda elde edilen sonuçlar otantik liderlik davranışı ve psikolojik sermayenin işletmeye daha yüksek bir örgütsel bağlılık olarak döndüğünü işaret etmektedir. Daha yüksek bir örgütsel bağlılık ise işletme ve çalışan için pek çok pozitif çıktıyı beraberinde getirecek, işletmeye rekabet avantajı kazandıracaktır. Ayrıca çalışmamızda kullanılan ölçeklerin KFA ve DFA yapıları ile geçerliliklerinin ortaya koyulması ile söz konusu ölçeklerin benzer çalışmalarda kullanılabileceği önerilmektedir.

Bu faaliyet daha da kapsamlı olacak şekilde yapılması gerektiği düşünülebilir. Hatta farklı işletmeler ziyaret edilerek kıyaslamalarda bulunulabilir. Diğer liderlik tipleri üzerine de çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca gelecekte psikolojik sermayenin tatmin, sadakat, deneyim, güven üzerine olan etkileri de derinlemesine incelenerek analizleri yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Mediation Effect of Psychological Capital
Between Authentic Leadership and Organizational
Commitment: The Case of Bingöl University**

*

Tuba Büyükbeşe – Sinan Çavuşoğlu – Olcay Okun

Hasan Kalyoncu University – Bingöl University – Ministry of National Defense

In recent years, the economic, political and technological developments have increased the need of enterprises for the leaders, who adopt a transparent and ethical management approach and are aware of the organization and its values. In this context, authentic leadership from today's modern leadership styles stands out. Authentic leaders help their employees to understand their work and life (Gardner et al., 2005).

In line with their values, beliefs and opinions, authentic leaders establish transparent, principled, honest and genuine relationships (Gardner et al., 2005; Ilies et al., 2005, Walumbwa et al., 2008; Kernis, 2003). This will enable enterprise to reach their goals and objectives faster.

Organizational commitment is considered to be a fanatic and emotional commitment to the organization as well as its amity and loyalty to the goals and values of employees in the organization. In addition, organizational commitment is an important and strong acceptance in terms of the effectiveness and continuity of enterprises (Buchanan, 1974, p. 533).

Psychological capital is considered as a premise in the development of authentic leadership style (Luthans and Avolio, 2003). It is envisaged that the development of psychological capital of employees is one of the main components of authentic leadership style (Luthans et al., 2007b).

Authentic leadership style has been studied by many researchers and has been found to have a positive effect on organizational commitment (Luthans and Avolio, 2003; Pittinsky and Tyson, 2005; Shamir and Eilam, 2005; Gardner et al., 2005; , 2008). In the literature, there are studies in-

vestigating the relationship between authentic leadership and psychological capital (Avolio et al., 2004; Tugade et al., 2004; Gardner et al., 2005; Norman et al., 2005; Ilies et al., 2005; Hoogh and Den Hartog, 2008). These studies generally suggest that authentic leadership encourages psychological capital and positive emotions (Rego et al., 2012). In the light of these empirical studies, it is seen that enterprises tend to lead the leadership and leadership role to find the way to ensure the organizational commitment of employees (Luthans and Avolio, 2003).

As a result of the study, it is seen that authentic leadership and balanced processing (authentic leadership dimension) affected positively organizational commitment. Authentic leadership explains psychological capital core structure and self-efficacy dimension, self regulation (authentic leadership dimensions) explains hope (psychological capital dimension). Also it was found that psychological capital core structure and only the self-efficacy (psychological capital dimension) affected the organizational commitment positively and that the psychological capital core structure (self-efficacy) had a partial mediator role in the effect of authentic leadership on organizational commitment.

Studies conducted between authentic leadership and organizational commitment concluded that the main determinant of organizational commitment is leadership and that authentic leadership affects organizational commitment positively and significantly (Avolio et al., 2004; Gar-do and Schermerhorn, 2004; Yaşbay, 2011; Kahn; 1990). It has been determined in the studies that increased the loyalty of the employees and felt as part of the enterprise especially in the environments where the employees are supported psychologically. The results obtained in our study support the national and international literature. Authentic leadership behavior positively affects organizational commitment and enables employees to be more committed to their organizations.

Authentic leaders help employees to see their potentials and develop continuously. This situation recurred after a while (Avolio et al., 2004; Gardner et al., 2005; Luthans et al., 2007b). When authentic leaders share information with employees, they expect employees to gain self-confidence (Walumbwa et al., 2008). De Hoogh and Den Hartog (2008) suggest that the leadership model is significantly related to the optimism of employees about their future. The results obtained in this study reveal

that authentic leadership behavior increases the psychological capital of employees. In this context, authentic leadership is one of the managerial practices that can be used to raise (mobilize) positive psychological capacity of employees.

Luthans et al. (2007b) stated that each dimension of psychological capital could be improved, and that the dimensions had a significant impact on the attitudes, behavior and performance of the employees. In similar studies, it has been determined that psychological capital affects organizational commitment in a meaningful and positive direction, and it is stated that if employees believe in optimistic and self-efficacy, they will be more successful in their enterprises and they will feel more connected to the enterprise they work with (Youssef and Luthans, 2007; Avey et al., 2011; Luthans et al., 2008; Laschinger et al., 2009; Ocak et al., 2016). The findings of this study have strengthened the thesis that psychological capital has many positive results in terms of employees and organizations, and that psychological capital increases organizational commitment.

Rego et al. (2016, p. 129) examined the mediating effect of psychological capital between authentic leadership and organizational commitment, and concluded that the dimensions of self-efficacy, hope and optimism significantly affected the relationship between them. In this study, it has been determined that the core structure of the psychological capital (self-efficacy) has a partial mediator role in the effect of authentic leadership on organizational commitment. In this context, it was determined that the increase of psychological capital (self-efficacy) and the relationship between authentic leadership and organizational commitment could be strengthened more. Karatürk (2015, p. 111) found a positive relationship between authentic leadership components and psychological capital. It was also found that employees with high psychological capital level played an important role in the development of their organizations and in this sense authentic leaders increased their commitment to the organization by instilling trust in employees with their moral behaviors and transparent personalities.

Psychological capital, the third generation of human and social capital, is associated with many organizational behaviors that offer competitive advantage to organizations. Positive psychological capital and its

dimensions are promising structures for organizations. Good analysis of these structures by executives, professional support by developing and developing positive and strong aspects of their employees and raising their psychological capital will bring along many positive results (Okun, 2017). The results in this context indicate that authentic leadership behavior and psychological capital return to the enterprise as a higher organizational commitment. A higher organizational commitment will bring many positive outcomes for the enterprise and the employee and will bring a competitive advantage to the business. In addition by making KFA and DFA validity, it is suggested that the scales used in our study can be used in similar studies.

Kaynakça / References

- Allen, N. J., ve Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal Of Occupational And Organizational Psychology*, 63(1), 1-18.
- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Atchison, T. ve Lefferts, E. A. (1972). The prediction of turnover using Herzberg's job satisfaction technique. *Personnel Psychology*, 25(1), 53-64.
- Avcı, A. ve Bozgeyikli, H. (2017). Okul yöneticilerinin yönetici kaygı düzeylerinin yordayıcısı olarak psikolojik sermaye. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45, 43-57.
- Avey, J. B., Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2008). The additive value of positive psychological capital in predicting work attitudes and behaviors. *Leadership Institute Faculty Publications*, Paper 6,1-42.
- Avey, J. B., Reichard, R. J., Luthans, F., ve Mhatre, K. H. (2011). Meta-analysis of the impact of positive psychological capital on employee attitudes, behaviors, and performance. *Human Resource Development Quarterly*, 22(2), 127-152.

- Avolio, B. J., Luthans, F., ve Walumbwa, F. O. (2004). Authentic Leadership: Theory building for veritable sustained performance working paper. *Gallup Leadership Institute*, University of Nebraska, Lincoln.
- Avolio, Bruce J. ve Gardner, W. L. (2005). Authentic Leadership Development: Getting to the Root of Positive Forms of Leadership. *The Leadership Quarterly*, Vol.16, s.315-338.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The Moderator–Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173.
- Becker, H. S. (1960). Notes on the concept of commitment. *American Journal of Sociology*, 66, 32-42.
- Bhindi, N. ve Duignan, P. (1997). Leadership for the new century: Authenticity, intentionality, spirituality and sensibility. *Management and Administration Journal*, 25(2), 117-132.
- Bhindi, N., Smith, R., Hansen, J., ve Riley, D. (2008, April). Authentic leadership in education: a cross-country phenomenon—or, leaders in their own mind. *In Enhancing the Heart, Enriching the Mind at the international leadership conference*, New Zealand, Vol. 30.
- Buchanan, B. (1974). Building organizational commitment: The socialization of managers in work organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19(4), 533-546.
- Bozgeyikli, H. (2017). Big five personality traits as the predictor of teachers' organizational psychological capital. *Journal of Education and Practice*, 8(18), 125-135.
- Coşar, S., (2011). *Otantik Liderlik kavramı ve ardilları üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi,. Ankara: KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Çetin, F. (2011). The effects of the organizational psychological capital on the attitudes of commitment and satisfaction: A public sample in Turkey. *European Journal of Social Sciences*, 21(3), 373-380.
- Çetin, F. ve Basım, H. N. (2011). Psikolojik dayanıklılığın iş tatmini ve örgütsel bağlılık tutumlarındaki rolü. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(3), 79-94.

- Çınar, E. (2011). *Pozitif psikolojinin örgütsel bağlılıkla ilişkisi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- De Hoogh AHB ve Den Hartog DN. (2008). Ethical and despotic leadership, relationships with leader's social responsibility, top management team effectiveness and subordinates' optimism: A multi-method study. *The Leadership Quarterly*, 19, 297-311.
- Doğanay, A. (2014). *Liderlik tarzlarının, çalışanların bağlılık seviyesi ve performansına etkisi: Başakşehir Belediyesinde bir uygulama* (Master's thesis), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, Mümin., (2009). *İşletmelerde yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gardner W. L. ve Schermerhorn Jr. (2004). Unleashing individual potential: Performance gains through positive organizational behavior and authentic leadership. *Organizational Dynamics*, 33(3), 270-279.
- Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R., ve Walumbwa, F. (2005). Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 343-372.
- Grusky, O. (1966). Career mobility and organizational commitment. *Administrative and Science Quarterly*, 10, 488-503.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hall, D. T., Schneider, B., ve Nygren, H. T. (1970). Personal factors in organizational identification. *Administrative Quarterly*, 15(2), 176-190.
- Harter, J.K., Schmidt, F.L. ve Hayes, T. L. (2002). Business-unit level relationship between employee satisfaction, employee engagement, and business outcomes: A1 metaanalysis. *Journal of Applied Psychology*, 87(2), 268-279.
- Hrebiniak, L. G. ve Alutto, J. A. (1972). Personal and role-related factors in the development of organizational commitment. *Administrative science quarterly*, 17(4), 555-573.

- Ilies, R., Morgeson, F.P. ve Nahrgang, J. D. (2005). Authentic leadership and eudaemonic well-being: Understanding leader-follower outcomes. *The Leadership Quarterly*, 16, 373-394.
- Işkın, Y., ve Kaygın, E. (2016). Otantik Liderlik Anlayışının Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Yabancılaşmayla İlişkisi: Mobilya Sektöründe Bir Araştırma. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(14), 619-647.
- Jaworski, B., J. ve Kohli, A. K. (1993). Market Orientation: Antecedents and Consequences. *Journal of Marketing*, 57(3) , 53-70
- Jensen, M. S. ve Luthans, F. (2006). Entrepreneurs as authentic leaders: impact on employees' attitudes. *Leadership & Organization Development Journal*, 27(8), 646-666.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. İstanbul: Asil Yayın Dağıtım.
- Kahn, W. (1990). Psychological Conditions Of Personal. Engagement and Disengagement At Work A. *Academy of Management Journal*, 33, 692-724.
- Kanter, R. M. (1968). Commitment and social organization: A study of commitment mechanisms in utopian communities. *American Sociological Review*, 33, 499-517.
- Karatürk, H. E. (2015). *Otantik Liderlik ve Psikolojik Sermaye Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Alan Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kement, Ü., ve Batga, B. (2016). Mobbing'in Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Eğlence ve İkrım Amaçlı Hizmet Veren Rekreasyon İşletmelerinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 400-420.
- Keser, S. (2013). *İlköğretim okulu yöneticilerinin otantik liderlik ve psikolojik sermaye özelliklerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keser, S. ve Kocabaş, İ. (2014). İlköğretim okulu yöneticilerinin otantik liderlik ve psikolojik sermaye özelliklerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20(1), 1-22.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14(1), 1-26.
- Kraut, A. I. (1970). *The prediction of turnover by employee attitudes*. New York: IBM World Trade Corporation.

- Larson, M. ve Luthans, F. (2006). Potential added value of psychological in predicting work attitudes. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 13, 44-61.
- Laschinger, H. K. S., Finegan, J. ve Wilk, P. (2009). Context matters: The Impact of unit leadership and empowerment on nurses' organizational commitment. *Journal of Nursing Administration*, 39(5), 228-235.
- Luthans, F. (2002a). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 23(6), 695-706.
- Luthans, F. (2002b). Positive organizational behavior: Developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Executive*, 16, 57-72.
- Luthans, F. ve Avolio, B. J. (2003). Authentic leadership: A positive developmental approach. In: K. S. Cameron, J. E. Dutton & R. E. Quinn (Eds), *Positive Organizational Scholarship* (pp. 241-261). San Francisco: Barrett-Koehler.
- Luthans, F. ve Youssef, C.M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33(2), 1-36.
- Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., Norman, S. ve Combs, G. M. (2006). Psychological capital development: Toward a micro-intervention. *Journal of Organizational Behaviour*, 27, 387-393.
- Luthans, F., Avey, J. B., Clapp-Smith, R., ve Li, W. (2008). More evidence on the value of Chinese workers' psychological capital: A potentially unlimited competitive resource?. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(5), 818-827.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., ve Norman, S. M. (2007a). positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(3), 541-572.
- Luthans, F., Youssef, C. M. ve Avolio, B. J. (2007b). *Psychological Capital: Developing The Human Competitive Edge*. Oxford: Oxford University Press.
- May, D. R., Chan, A. Y. L., Hodges, T. D. ve Avolio, B. J. (2003). developing the moral component of authentic leadership. *Organizational Dynamics*, 32, 247-260.

- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayınları.
- Meyer, J. P. ve Allen, N. J. (1997). *Commitment in the workplace*. Sage Publications.
- Meyer, J.P., Allen, N.J. ve Topolnytsky, L. (1998). Commitment in a changing world of work. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 39(1-2), 83-93.
- Mowday, R. T., Porter, L. W. ve Steers, R. M. (1982). *Employee-organization linkage. the psychology of commitment absenteeism, and turn over*. Academic Press Inc. London.
- Norman, S., Luthans, B. ve Luthans, K. (2005). The proposed contagion effect of hopeful leaders on the resiliency of employees and organizations. *Organizational Studies*, 12(2), 55-64.
- Ocak, M., Güler, M. ve Basim, H. N. (2016). Psikolojik sermayenin örgütsel bağlılık ve iş tatmini tutumları üzerine etkisi: Bosnalı öğretmenler üzerine bir araştırma. *Çankırı İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 113-130.
- Okun, O. (2017). Psikolojik Sermayenin İş Gören Sessliliğine Etkisinde İyi Olma Halinin Aracı Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Pittinsky, T. L. ve C. J. Tyson (2005). *Leader Authenticity Markers: A Study of African-American Political Leadership*. In W. L. Gardner, B.J. Avolio and F. O. Walumbwa (Eds.), *Authentic leadership theory and Practice*, 3: Origins, effects and development. Elsevier.
- Rego, A., Sousa, F., Marques, C., ve Cunha, M.P. (2012). Authentic leadership promoting employees psychological capital and creativity. *Journal of Business Research*, 65, 429-437.
- Rego, P., Lopes, M. P. ve Nascimento, J. L. (2016). Authentic leadership and organizational commitment: the mediating role of positive psychological capital. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 9(1), 129-151.
- Salancik, G. R. (1977). Commitment and the control of organizational behavior and belief. In B. M. Staw & G.R. Salancik (Eds.), *New directions in organizational behavior*: 1-54. Chicago: St.

- Savur, N. (2013). *Otantik liderlik ve çalışanların psikolojik sermayeleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Saylı, H. ve Baytok, A. (2014). *Örgütlerde liderlik teori-uygulama ve yeni perspektifler* Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sexton, T. (2007). *Review of research literature on authentic leadership*. England, Creative Edge Consulting Limited
- Shamir, B. ve Eilam, G. (2005). What's your story? A life-stories approach to authentic leadership development. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 395-417.
- Shao, A. T. (2002). Marketing research. *An Aid to Decision Making*. Cincinnati.
- Sheldon, M. E. (1971). Investments and involvements as mechanisms producing commitment to the organization. *Administrative Science Quarterly*, 16, 142-150.
- Smith, R., Bhindi, N., Hansen, J., Riley, D., ve Rall, J. (2008). Questioning the notion of "authentic" leadership in education: the perspectives of followers. *Australian Association for Research in Education (AARE)*, 5, 2009.
- Şeşen, H. (2010). *Öncülleri ve Sonuçları İle Örgüt İçeri Girişimcilik: Türk Savunma Sanayinde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tabak, A., Polat, M., Coşar, S., ve T., Türköz. (2012). Otantik liderlik ölçeği: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 14(4), 89-106.
- Terzi, A. R. ve Kurt, T. (2005). İlköğretim okulu müdürlerinin yöneticilik davranışlarının öğretmenlerin örgütsel bağlılığına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 33(166), 98-111.
- Tugade MM, Fredrickson B.L. ve Barrett LM. (2004). Psychological resilience and positive emotional granularity: Examining the benefits of positive emotions on coping and health. *Journal of Personality*, 72(6), 1161-1190.
- Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. & Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of Management*, 34(1), 89-126.

- Yaşbay, H. (2011). *Otantik liderlik ve örgütsel bağlılık ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Youssef, C.M. ve Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism, and resilience. *Journal of Management*, 33(5), 774-778.
- Yücel, İ. ve Çetinkaya, B. (2015). Örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ve çalışanların yaşının bu ilişki üzerindeki etkisi- "bazen hoşlanmasak da kalmak zorunda olabiliriz!". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 247-271.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Büyükbeşe, T. Çavuşoğlu, S. ve Okun, O. (2019). Otantik liderlik ile örgütsel bağlılık arasında psikolojik sermayenin aracılık rolü: Bingöl üniversitesi örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 194-225. DOI: 10.26466/opus.501018

ECOSERV Hizmet Kalitesi Ölçüm Modeli ile Ekoturistlerin Çevresel Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişki: Ekoçiftliklerde Bir Uygulama¹

DOI: 10.26466/opus.505950

*

Zehra Türk* - Fatma Çakır**

* Öğr. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Marmaris Tur.MYO, Marmaris/Muğla/Türkiye

E-Posta: zehraturk@mu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0769-1620](https://orcid.org/0000-0002-0769-1620)

** Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, Nazilli/Aydın/Türkiye

E-Posta: fatmacakir@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6574-2775](https://orcid.org/0000-0001-6574-2775)

Öz

Ekoturist, ekoturizm aktivitelerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan ve ekoturizm faaliyetlerine özgü bir turist biçimidir. Çevreci, konfordan ziyade deneyim kazanma, doğanın bozulmamış yapısına saygılı, yerel dil, kültürel etkileşim hedefi olan ve maliyet beklentisi geri planda olan kişilerdir. Ekoturistler sahip oldukları özellikler, amaçları, turizm aktiviteleri, seyahatlerine ilişkin özellikleri, motivasyonları, tutum ve davranışları açısından diğer turist türlerinden ayrılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ekoturistlerin çevresel tutum ve davranışları ile beklenen ve algılanan hizmet kalitesi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaçla belirlenen hipotezler, korelasyon analizi ile test edilmiş ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, beklenen hizmet kalitesi ile algılanan hizmet kalitesi arasında negatif yönlü ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca ekoturistlerin çevresel tutum ve davranışları ile beklenen hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı fakat ekoturistlerin çevresel tutum ve davranışları ile algılanan hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ECOSERV Hizmet Kalitesi, Çevresel Tutum, Çevresel Davranış

¹ Bu makale ilk yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

The Relationship Between ECOSERV Service Quality Measurement Model And Environmental Attitudes And Behaviors of Ecotourists: An Application on Ecofarms

*

Abstract

The ecotourist is a tourist who is unique to the ecotourism activities that emerges with the emergence and spread of ecotourism activities. These tourists are people who are environmentally friendly, give importance to experience, respect the nature's intact nature, have a target of local language and cultural interaction and have a low cost expectation. Ecotourists differ from other types of tourists in terms of their characteristics, objectives, tourism activities, travel characteristics, motivations, attitudes and behaviors. The aim of this study was to determine the relationship between ecotourists' environmental attitudes and behaviors and expected and perceived service quality. The hypotheses determined for this purpose were tested by correlation analysis and significant results were obtained. As a result of the research, a negative relationship was observed between expected service quality and perceived service quality. In addition, there was no significant relationship between ecotourists' environmental attitudes and behaviors and expected service quality, but there was a significant relationship between ecotourists' environmental behaviors and perceived service quality.

Keywords: *ECOSERV Service Quality, Environmental Attitudes, Environmental Behaviors*

Giriş

Kitlesele turizm hareketlerinin cezbedici özelliğini yitirmesi, teknolojinin gelişmesi, şehir hayatının aksine köy hayatına duyulan özlemin artması, doğa ile baş başa kalma isteği turizm hareketliliğinin değişmesini ve turist profilinin çevreci özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kitlesele turizmin doyuma ulaşması, turizm faaliyetlerine katılan bireylerin farklılık arayışında olmaları alternatif turizme yönelmeyi beraberinde getirmiştir. Alternatif turizm türlerinden olan ekoturizmde de hizmet kalitesi, işletmeler ve hizmet satın alan bireyler açısından büyük bir önem kazanmıştır.

Ekoturizm işletmeleri ekoturistler tarafından talep edilirken bu işletmelerin mevcut hizmet kaliteleri de merak edilir hale gelmiştir. Bu amaçla bu işletmelerin hizmet kalitesinin ölçülmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen ECOSERV ölçeği ekoturizm hizmeti veren işletmelerin hizmet kalitesi ölçümünde kullanılması amacıyla Khan (1996) tarafından geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında ECOSERV ölçeği; ekoturizm faaliyetleri, çevresel tutum ve çevresel davranış ölçekleri ile birlikte kullanılmıştır. Bu bağlamda ekoturistlerin çevresel tutum ve çevresel davranışlarının, ekoturizm faaliyetlerine, ekoturizm işletmelerindeki hizmet kalitesine, hizmet alımı sonrasında oluşan memnuniyet veya değiştirme davranışına olan etkisi konularının kapsamlı bir şekilde ele alınması bu çalışmanın önemini artırmakla diğer çalışmalardan da farklılık göstermektedir.

Bu araştırma, Muğla İli Fethiye ve Ortaca İlçelerinde faaliyet gösteren ekoçiftlik işletmelerinden hizmet satın alan ekoturistlerin beklentilerini, algılarını, çevresel tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Ekoturistlerin değerlendirdikleri ekoçiftlik işletmelerinin hizmet kaliteleri ECOSERV ölçeği ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde ekoturizm hizmet kalitesi ve ECOSERV ölçüm modeli ile ekoturistlerin çevresel tutum ve davranışlarına yönelik kavramsal açıklamalar yer almaktadır. Ayrıca ilgili yazında yer alan araştırmalara değinilerek, araştırmanın amacına uygun olarak geliştirilen hipotezlere de bu bölümde yer verilmektedir.

Ekoturizm Hizmet Kalitesi ve Ecoserv Ölçüm Modeli

Hizmet kalitesi kavramı, işletmelerin başarı seviyelerini gösteren önemli bir gösterge olarak görülmektedir. Özellikle uzun vadede, kaynaklarını verimli kullanamayan ve kaliteli hizmet üretip sunamayan tesisler tüketici memnuniyetini sağlamada ve hedefledikleri kârlara ulaşmada sıkıntılar yaşamaktadırlar. Hizmet kalitesi günümüz örgütleri için oldukça önemli bir kavramdır. Hizmet kalitesi bir anlamda müşteri memnuniyetinin sağlanması noktasında kilit görev üstlenmektedir. Müşteri memnuniyetinin sağlanması, müşteri sadakatinin ön koşuludur ve sadık müşteriler, hizmet işletmelerinin müşteri paylarını ellerinde tutmalarına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla hizmet kalitesi müşteri memnuniyetinin sağlanması açısından önemlidir (Hacıefendioğlu ve Koç, 2009, s.148).

ECOSERV ölçüm modelinin ortaya çıkması noktasında en önemli faktörlerden biri, ekoturizm kavramının artan önemidir. Ekoturizm, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, turizm sektörüne yeni bir turizm türü olarak giren ve sürekli olarak gelişme gösteren bir turizm tipidir. Küresel anlamda, doğa ve doğaya dair ilginin artması ve uluslararası turizm talebinin yapısal olarak değişime girmesi sonucunda, ekoturizm yeni nesil turistlerin tercih ettiği bir turizm türü olmuştur. Ekoturizm aktiviteleri, geleneksel turizm aktivitelerinden farklılaşan birtakım özelliklere sahip olduğu için de bu turizm süreçlerinde ortaya konulan hizmetin ölçülmesine yönelik yeni bir ölçüm modeli geliştirilmiştir (Ünüvar, 2017, s. 4)

Ekoturizm aktiviteleri temel olarak doğayı sevmek, doğadan zevk almak, çevresel ve kültürel değerleri korumak, incelemek, görmek ve çevreye ilişkin sürdürülebilirliği sağlamak noktasında özelleştiği için ekoturizm hizmet kalitesinin ölçülmesine yönelik model geleneksel hizmet ölçüm modellerinden farklılaşmaktadır. Ekoturizm; doğayı temel alan, biyolojik çeşitliliği önemseyen, yerel toplumsal refahın artırılması, sürdürülmesi ve eş zamanlı olarak yerel ekonomik kalkınmayı maksimize etmeye yöneliktir. Bu kapsamda da temel amaç ve strateji, kıt doğal kaynakların az kullanılması ve en yüksek verimin elde edilmesidir (Uslu vd., 2013, s.58). ECOSERV olarak adlandırılan hizmet ölçüm modeli, bu modelde yer alan boyutlar ve boyutlara ilişkin açıklamalar aşağıdaki gibidir (Khan, 1996, s.72):

- *Fiziksel özellikler*: Fiziksel tesisler, ekipmanlar ve çalışan personelin görünümü,
- *Güvenilirlik*: Söz vermiş olduğu hizmeti doğru ve güvenli bir şekilde sunması,
- *Heveslilik*: Müşterilere ihtiyaç duyduğu tüm konularda yardım etmeye istekli olmak,
- *Güven*: Çalışanların doğru ve güvenilir hizmet verirken bilgi ve nezakete sahip olmaları,
- *Empati*: Müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını yerine getirirken bireysel dikkat ve özen göstermeleri,
- *Ekolojik fiziksel yapı*: Müşterilerin istek ve beklentilerine yönelik fiziksel yapılar.

Araştırma kapsamında kullanılan ECOSERV ölçeği, temel olarak hizmet kalitesine yönelik beklenti şeklinde oluşmaktadır. Algılanan hizmet kalitesi ölçüm modeli de eklenerek araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. ECOSERV çalışmaları incelendiğinde Khan (1996)'a göre sadece beklenti ölçeği yer alırken; son yıllarda yapılan çalışmalarda ECOSERV ölçeğinde beklenen ve algılanan hizmet kalitesinin bir arada araştırıldığını görmek mümkündür. Uslu vd., (2013)'nin çalışmalarında ECOSERV ölçeği kapsamında beklenen ve algılanan hizmet kalitesi bir arada kullanılmıştır.

Ekoturistlerin Çevresel Tutum ve Davranışları

Ekoturist, ekoturizm aktivitelerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan ve ekoturizm faaliyetlerine özgü bir turist biçimidir. Çevreci, konfordan ziyade deneyim kazanma, doğanın bozulmamış yapısına saygılı, yerel dil, kültürel etkileşim hedefi olan ve maliyet beklentisi geri planda olan kişilerdir (Haberal, 2015, s. 44). Ekoturistler sahip oldukları özellikler, amaçları, turizm aktiviteleri, seyahatlerine ilişkin özellikleri, motivasyonları, tutum ve davranışları açısından diğer turist türlerinden ayrılmaktadır. Ekoturist diğer turist çeşitlerinden daha farklı olarak çevreye karşı hassas ve teknolojiye fazla ilgi göstermeyen yaklaşımlarıyla doğayı ve çevreyi koruyup kollayan doğa gezgini kişilerdir. Ekoturistler için dikkat çeken bir diğer husus ise, bilinmeyen yerleri görme, doğayı keşfetme, ziyaret etme, doğaya karşı hassas ve saygılı olma fonksiyonu da

üstlenmesidir. Ekoturistler, doğayı kitle turizmüne nazaran daha az olumsuzluğa sevk eden hassas ve duyarlı kişilerdir. Ekoturistlere bu yönleriyle bakmakla birlikte, ekoturizme yeni katılmayı bekleyen turistlere, doğanın tabii düzenini ve yapısına zarar vermeden, doğanın bozulmamış yapısından zevk alarak yararlanma telkini yapılmalıdır. Doğayı keşfedip gezmeye çıkan her turist ekoturist değildir. Doğa içerisinde yine doğaya yakın olan her turisti, ekoturistlerle karıştırmamak gerekir. Örneğin yaban hayatı gözlemciliği yapan ekoturistler, doğaya daha fazla duyarlılık gösterirken, farklı aktivitelerde bulunan ekoturistlerde aynı duyarlılık olmayabilir (Güngör, 2017, s. 5-6).

Mevcut doğa turizminin altında değerlendirilen ekoturizm, yapısıyla olduğu kadar bu faaliyeti icra eden ziyaretçileri ile de özel bir turizm branşı oluşturmaktadır. Ekoturizme katılan bireyler, gelir ve eğitim düzeyleri yüksek, doğaya karşı sorumlu ve ilgili, yeni yerler keşfetmek ve farklı kültürleri tanımak isteyen, nispeten üst yaş gurubundaki bireylerdir. Doğa bu bireylerin birçoğunun ilgi alanına girer ve sadece doğada bulunmak bile bu bireyler için tatmin yaratabilmektedir (Yücel, 2002).

Turizm çeşitleri ve aktiviteleri, turistlerin beklentilerinden meydana gelir ve turizme yönelen talepler bu beklentiler tarafından belirlenir. Ekoturizmde ise, ihtiyacı belirleyen ana unsurlar bozulmamış doğa, yerel doku ve kültürlerdir. Turistlerin bozulmamış doğaya olan ilgileri ve yerel kültürleri öğrenme istekleri bu turizme yönelmelerindeki ana nedenleri oluşturmaktadır. Bu noktadan değerlendirildiğinde ekoturizm doğa turizminin özel bir alt başlığını oluşturmaktadır. (Demir ve Çevirgen, 2006, s.124).

Çevreye karşı hassas olan faaliyetler, ulaşım, konaklama tesisleri, yiyecek hizmetleri, hassas ve duyarlı tur operatörleri adına büyük ve etkili bir destek anlamına gelmektedir. Çevreci ve doğasever ziyaretçilerin dikkatini cezp etmek adına, gününbirlik geziler düzenlemek, çevresel açıdan konuya duyarlı konaklama tesisleri, yerel hizmetler ve özellikler, kültürler, aktiviteler hakkında bilgi verme, tur operatörleri ile birlikte daha uzun gezilere çıkma fırsatları, bölgesel koruma aktiviteleri ile ilgili bilgi verilmesi gibi hususlar önemlidir (Erdoğan, 2003, s.197). Bu bağlamda ekoturizm hizmeti satın alan ekoturistlerin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının araştırılması önem kazanmaktadır.

Tutum; davranışların kavramların ve bir etkinin birleşiminden oluşan psikolojik bir yapıdır ve bir bireyin karşılaştığı olaylara karşı vermiş olduğu tepkilerin değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir (Nilsson ve Küller, 2000, s.212). Bazı aktivitelere karşı bireylerin pozitif veya negatif tutumlar sergilemeleri sosyal psikolojinin tutum üzerine çalışmalarını gerekli kılmıştır. Bir bireyin karşılaşmış olduğu bir olay veya katılmaya istekli olduğu bir faaliyet karşısında sergileyecek olduğu davranışları belirleyecek olan olgu bireyin tutumlarıdır (Fennel ve Nowaczek, 2003, s.12).

Ekoturistlerin kesin çizgilerle çizilmiş belirli bir tutumları olmadığı bunun yanında ekoturistlerin tutumsal davranışlarının yumuşak ve sert karakteristik özellikleri olmak üzere iki ayrı gruba toplanabileceğini belirtmişlerdir (Fennel ve Nowaczek, 2003, s. 12).

Ekoturistler kendi faaliyetlerinden kaynaklanan doğaya zarar verici etkileri azaltma gayretlerinin yanı sıra doğayı korumacı ve doğanın bozulmamış yapısını sürdürülebilir kılma eğiliminde davranışlar sergilerler. Dünya Turizm Örgütü (WTO) 'ne göre ekoturizm uygulamalarına katılan ekoturistlerin kendilerine ait çöpleri konkladıkları yerde bırakmadıkları hatta başkalarına ait çöpleri toplama eğiliminde oldukları belirtilmiştir. Ekoturistlerin geri dönüşümü mümkün olan ürünleri tercih ettikleri, vahşi doğada bulunan hayvanların doğal yaşam alanlarına müdahalede bulunmadıkları genel bir ifadeyle doğanın bozulmamış yapısının sürdürülebilirliği noktasında çevresel sorumluluğa sahip bir bilinç doğrultusunda davranışlar sergiledikleri görülmektedir (www.wto.org).

Ekoturistlerin çevresel tutum ve çevresel davranışlarının sosyo demografik özelliklerden, ideolojik ve politik düşüncelerden, çevreye karşı sorumlu davranışlardan ve bunlara ilave olarak keyif alma unsurlarından oluştuğu söylenebilir. Ekoturistlerin sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında daha yüksek derecede eğitilmiş oldukları, daha yüksek gelire sahip bireyler oldukları, liberal politik düşünceye sahip olup, saplantılı bir fikre sahip olmadıkları ve insan haklarının hayatın diğer bileşenlerinden daha baskın olduğunu düşünmektedirler. Bunlara ilave olarak yaş, eğitim, kentsel yaşam unsurları ile çevresel tutum arasında orta derecede bir ilişki olduğu görülmüştür. Ekoturistlerin cinsiyet, gelir ve mesleki kariyerleri ile çevresel tutum ve çevresel davranışları arasında çok kuvvetli olmasa da pozitif yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Kadınların erkeklere

oranla çevreye karşı daha fazla duyarlı oldukları, çevreyi daha az kirlettikleri, geri dönüşümü mümkün olan ürünleri tercih ettikleri fakat erkeklerle oranla çevresel aktivitelere daha az katılım gösterdikleri görülmüştür (Khan, 1996, s.34).

Yazın Taraması ve Araştırmanın Hipotezleri

Literatürde Ekoserv hizmet kalitesi ölçüm modelini kullanan bir çok çalışmaya rastlanmıştır. Khan (2003) ABD'de ekoturistlere yönelik yaptığı araştırmada ekoturistlerin, doğal yapısı bozulmamış bir çevre beklentisi içinde oldukları, nazik, bilgilendirici, güvenilir ve samimi hizmet sunumu yapan işletmeleri tercih ettiklerini, buna ilave olarak çevreye uygun şekilde inşa edilmiş tesisleri daha çok tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Timothy ve Roh (2004) ise, ekoturistlerin hizmet kalite beklentisi ile memnuniyetleri arasında ve ekoturistlerin çevresel davranışı ile memnuniyetleri arasında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Rivera ve Croesb (2010) yaptıkları çalışmada, Galapagos adalarını ziyaret eden ekoturistlerin müşteri sadakatleri, fiyat, değer, müşteri tatmini, sunulan hizmet kalitesi boyutlarını ele alarak incelemiş, araştırma sonucunda Galapagos adalarını ziyaret eden ekoturistlerin tesadüfi ekoturist olmadıkları bu turizm aktivitesine daha önceki deneyimleri veya kendilerine yapılan bir tavsiye sonucunda katıldıklarını ve Galapagos adalarının ekoturistler için hedef bir destinasyon olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Perkins ve Brown (2012) tatillerini Avusturalya'da geçiren turistler üzerinde yapmış oldukları araştırmada, turistlerin doğaya olan ilgilerini incelemişlerdir. Turizm işletmelerinin turistlere bozulmamış bir çevre ve farklı bir turizm deneyimi sunmak, kişisel özgürlükler üzerinde daha fazla kısıtlamalar yaparak hassas bölgelerde turistlerin olumsuz etkisini azaltmak, hassas olan destinasyonlarda taşıma kapasitesini dikkate almak gibi uygulamaların ödemeye istekli olmayan turistleri dahi bu işletmelere yönlendirebileceği sonucuna ulaşmışlardır. Nihalani (2012) çalışmasında, ekoturizm uygulamalarının hizmet kalitesi ve memnuniyet üzerindeki etkilerini analiz etmiş ve hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında ilişki bulmuştur. Bastič ve Gojčić (2012) araştırmalarında, turizm çalışanlarının ekolojik davranışlarının ve samimi yaklaşımlarının, su ve enerji tasarrufuna yönelik uygulamaların müşterilerin beklentilerine olumlu cevap verdiği, ekoturistlerin

geldikleri ülkelerin kişi başına düşen gelirleri ile hizmet kalitesi beklenti düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Said vd., (2013), Malezyada önde gelen ekoturizm destinasyonu olan Sarawak bölgesinde bulunan Niah National Park'daki hizmet kalitesini ölçmek için ECOSERV ölçeğini kullanmışlardır. Araştırma sonucunda, eko fiziksel boyut boyuta yönelik ekoturistlerin algıları beklentilerine göre daha yüksek çıkmıştır. Parkın zengin bioçeşitliliğe sahip olmasına rağmen hizmet kalitesindeki eksiklerden dolayı müşteri memnuniyeti sağlanmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Liu vd., (2013) yaptıkları çalışmada, Tayvan'da ekoturistlerin tutum ve davranışları üzerinde ekoturizmde sunulan hizmet kalitesinin önemini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda hizmet kalitesinin ekoturistlerin tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmış ayrıca hizmet kalitesinden memnun olan ekoturistlerin tekrar satın alma davranışında buldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Yusof vd., (2014) tarafından SERVQUAL ölçeği ile ekoturistlerin hizmet kalitesi beklentileri ve algıları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve uygulamaya katılan ekoturistlerin hizmet kalite beklentilerinin tüm boyutlarda hizmet kalite algılamalarından yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca yapılan bu araştırmada SERVQUAL ölçeğinin bu uygulamaya cevap verebilecek nitelikleri taşımadığı vurgulanmıştır. Norozlan vd., (2015) yaptıkları çalışmada, Malezya'da turizm sektörünün gelecekteki büyümesine ve gelişmesine katkıda bulunması amacıyla ekoturistlerin hizmet kalite algılarını belirlemek ve ECOSERV modelinin etkinliğini değerlendirmek amacıyla, açık hava eğlence programına katılan ekoturistler arasında hizmet kalitesini ölçmüşlerdir. Araştırmada ECOSERV boyutlarının güvenilirliği yüksek çıkmış, ölçeğin uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kwayanti (2016) tarafından, ECOSERV ölçeği boyutlarının destinasyon seçimindeki etkisi araştırılmış ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Ekoturizme yönelik Türkiye'de yapılan araştırmalar da bulunmaktadır. Altan (2006) tarafından Türkiye'deki ekoturizm uygulamalarına yönelik yapılan çalışmada, doğal ve kültürel zenginliklerin, farklı inançların, tarih zenginliğinin ve farklı kültürlerin Türkiye için büyük bir ekoturizm potansiyeli oluşturduğu, bu durumun turizm gelirlerine olumlu yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kuter ve Ünal (2009), ekoturizmin ekonomik ve

sosyo-kültürel ve çevresel anlamda pozitif/negatif etkilerini ortaya koymak amacıyla sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kavramlarını incelemiştir. Kaypak (2010) yaptığı araştırma ile ekolojik turizm türlerinin sürdürülebilirlik yönünden sahip olduğu önemin ne kadar yüksek olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Güçer ve Kement (2015) Ayder yaylasındaki ekoturizm faaliyetlerine yönelik yaptıkları araştırmada, ekoturizm faaliyetlerine katılan bireylerin algıladıkları değerlerin müşteri tatminine, aktivite bağlılığına, çevreye duyarlı davranışa ve müşteri tatmininin çevreye duyarlı davranışa etki ettiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca aktivite bağlılığının müşteri tatminine ve çevreye duyarlı davranışa herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ünüvar ve Aydın (2017), ECOSERV ölçeği ile Türkiye’de farklı coğrafi bölgelerdeki kıyı kesiminde yer alan ve ekoturizm potansiyeline sahip önemli turizm merkezlerini ziyaret etmiş olan turistlerin hizmet kalitesi algı ve beklentilerini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, ekoturizm bölgelerini ziyaret etmiş turistlerin beklentileri algılarından yüksek çıkmış olup, ekofiziksel unsurlar boyutunun, diğer boyutlara göre turistler açısından en önemli boyut olduğunu tespit etmişlerdir. Uslu vd., (2013) araştırmalarında ekoturizm potansiyeline sahip Kelebekler Vadisi’ni ziyaret eden turistlerin hizmet kalitesi beklenti ve algılarını ECOSERV ölçeği ile ölçmüşler ve turistlerin güvence ve güvenilirlik alt boyutlarında beklentilerinin karşılandığı diğer boyutlarda karşılanmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Uluslararası ve ulusal literatürde yer alan ekoturizme yönelik yapılan çalışmalardan yola çıkarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

- *H1:Ekoturistlerin çevresel tutumları ile beklenen hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.*
- *H2: Ekoturistlerin çevresel tutumları ile algılanan hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.*
- *H3: Ekoturistlerin çevresel davranışları ile beklenen hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.*
- *H4: Ekoturistlerin çevresel davranışları ile algılanan hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.*

Metodoloji

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve yöntemi, araştırmanın örnekleme ve kullanılan veri toplama aracı hakkında bilgiler yer almaktadır. Araştırma sonucu elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan hipotezlerin test edilmesi de bu bölümde yer almaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, ekoturizm çiftliklerinin hizmet kalitesini belirleme ölçeği olan ECOSERV ile ekoturistlerin çevresel tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaçla, Muğla ili Fethiye ve Ortaca ilçelerinde faaliyet gösteren ekoçiftlik işletmelerini tercih eden ekoturistlerin hizmet kalite beklentileri ile algılanan hizmet kalitesi ECOSERV ölçeği ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın amacını gerçekleştirmek için alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmasında veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket veri toplama yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada, demografik sorular, ECOSERV ölçeğine ait beklenti ve algı ifadeleri ile ekoturist faaliyetlerine yönelik tutum ve davranış ifadeleri yer almaktadır. ECOSERV ölçeği sadece beklenti ifadelerinin yer aldığı bir hizmet kalitesi ölçüm aracıdır. SERVQUAL ölçeğinden geliştirilen ECOSERV beklenti ifadelerine algı ölçeği de eklenerek hem beklenti hem algının ölçülmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın Örnekleme ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın evreni, Muğla ili Fethiye ve Ortaca ilçelerinde yer alan ekoçiftliklerden (birebir ekoturizm faaliyeti gösteren) hizmet satın alan yerli turistler olarak belirlenmiştir. Örneklem seçiminde, çiftliklerin birebir ekoturizm faaliyeti gösterip göstermemesi, araştırmaya gönüllü katılım sağlayıp sağlamamaları, veri toplama döneminde çiftliklerin faaliyet sürelerinin değişkenlik göstermesi (açık-kapalı olma durumu) ve tarım çiftliklerinin araştırma konusunu birebir karşılamaması dikkat edilen husus-

lar olarak ele alınmıştır. Örneklem olarak, Muğla ili Fethiye ve Ortaca ilçesi ekoçiftliklerinde tatillerini geçiren yerli ekoturistler seçilmiştir. Anket formu işletme yöneticilerinden izin alınarak dağıtılmış ve toplanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu ile yüz yüze görüşmeler yapılarak anket soruları ile ilgili fikirler alınmaya çalışılmıştır. Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği ve Muğla İlinde faaliyet gösteren ekoçiftlik yöneticileri ile yapılan görüşmeler neticesinde 2017 yılında ekoçiftlikleri tercih eden ekoturist sayısının yaklaşık 2000- 2200 kişi olduğu tespit edilmiştir. Örneklemenin ana kütleyi temsil etme oranını belirlemek amacıyla yapılan hesaplama sonucunda 327 anketin evreni temsil etme yeteneği olduğu belirlenmiştir (www.surveysystem.com). Araştırmanın uygulamasında Fethiye ilçesinde Muğla bölgesinin en büyük ekoçiftlik işletmesi olan Pastoral Vadi ekoçiftliği ve Ortaca İlçesinde faaliyet gösteren Eski Köye Yeni Adet ekoçiftliğinden elde edilen veriler yer almıştır. Anket uygulamasında 350 adet anket dağıtılmış olup, geçerli kabul edilen anket sayısı 312 olmuştur.

Araştırmada veri toplama yöntemlerinden olan anket uygulaması seçilmiştir. Anket; çalışmayı kabul eden ekoturistlere yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Anket formunda, Khan (1996) tarafından oluşturulan ECOSERV beklenti ölçeği geliştirilerek beklenti ve algı ifadelerine yer verilmiştir. Ekoturistlerin çevresel tutumlarını ölçmek amacıyla Krathwohl vd., (1973) tarafından geliştirilen Güven (2013) tarafından Türkçe' ye uyarlanmış olan "Çevresel Tutum Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Ekoturistlerin çevresel davranışlarını ölçmek amacıyla Goldman vd., (2006) tarafından geliştirilen, Timur ve Yılmaz (2013) tarafından Türkçe' ye uyarlanmış olan "Çevresel Davranış Ölçeği"nden yararlanılmıştır.

Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler IBM SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma amacına yönelik oluşturulan hipotezler %95 güven aralığında değerlendirilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını test etmek amacıyla Kolmogorov-Smirnov analizi gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda uygun testler kullanılmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile test edilmiştir.

Demografik Veriler

Araştırmaya katılan ekotüketicilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve aylık gelir gibi demografik özellikleri aşağıda Tablo 2' de gösterilmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		N	%
Cinsiyet	Kadın	153	49
	Erkek	159	51
Yaş	29 yaş ve altı	63	20,2
	30-39 yaş	51	16,3
	40-49 yaş	120	38,5
	50-59 yaş	57	18,3
	60 yaş ve Üstü	21	6,7
Eğitim Durumu	Yüksekokul ve altı	24	7,7
	Lisans	216	69,2
	Yüksek Lisans	51	16,3
	Doktora	21	6,7
Meslek	Serbest Meslek	156	50,0
	Memur	99	31,7
	Ev Hanımı	12	3,8
	Öğrenci	18	5,8
	Diğer	27	8,7
Aylık Gelir	2499 TL ve altı	15	4,8
	2500-3999 TL	12	3,8
	4000-5999 TL	53	20,2
	6000-7999 TL	108	34,6
	8000 TL ve üstü	114	36,5

Tablo 1'de görüldüğü gibi ankete katılanların %49'u kadın %51'i erkektir. Tüm gelen turist sayıları dikkate alındığında bu oranların ana kütleli temsil ettiği görülmektedir. Yaş değişkeniyle ilgili dikkat çeken bir durum 40-49 yaş aralığındaki ekoturist sayısının fazlalığıdır. Ekoturizm nispeten çevreye daha duyarlı, daha eğitilmiş, daha kültürlü ve yaşı oturmuş insanların ilgi alanına girmektedir. Genç nüfusun daha çok hareketli ve eğlenceci mekanlar aradığı yapılan başka çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Yine çalışmada yoğunluğun orta yaş olarak çıkması beklentilere uygundur. Eğitim durumunda da yoğunluk üniversite ve üstü olarak görülmektedir. Buradan da ekoturizmi tercih edenlerin eğitilmiş kişiler olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ekoturizm bir bilinç turizm olup, daha çok eğitilmiş

ve kültürlü insanların katıldığı bir turizm çeşididir. Meslek açısından ise serbest meslek ve memur kesimi ağır basmaktadır. Serbest meslek ankete katılanların yarısını oluşturmaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilere göre serbest meslek grubunda olanların büyük kısmı avukat, doktor, mimar, esnaf tarzı gruplardan oluşmaktadır ki, bu da yukarıda bahsedilen cümleleri doğrular niteliktedir. Yine aylık gelirin katılımcıların büyük bölümünde 6000 ve üzeri olması da yukarıdaki tüm sonuçları teyit etmekte olup, çalışmanın da tutarlılığı açısından önemli bir göstergedir. Sonuç olarak ekoturizmi tercih edenler genellikle gelir düzeyi yüksek olan bireylerdir.

Güvenilirlik Analizi ve Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Tablosu

Değişkenler	Cronbach α katsayısı	Madde Sayısı
ECOSERV Beklenti Ölçeği	0,950	34
ECOSERV Algı Ölçeği	0,988	34
Çevresel Tutum Ölçeği	0,720	5
Çevresel Davranış Ölçeği	0,801	3

ECOSERV beklenti ölçeğine yönelik ifadelerin güvenilirlik analizi değeri (Cronbach's Alpha) 0,950 çıkmıştır. ECOSERV algı ölçeği güvenilirlik analizi değeri ise 0,988'dir. Çevresel Davranış Ölçeği güvenilirlik analizi değeri 0,801'dir. Cronbach's Alpha değeri 0,80'in üzerinde ise yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Kalaycı, 2010, s. 405). Çevresel tutum ölçeği güvenilirlik analizi değeri 0,720'dir. Cronbach's Alpha değeri 0.60 - 0.80 aralığında ise ölçek oldukça güvenilirdir (Kalaycı, 2010, s.405). Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ECOSERV beklenti ve algı ölçeği alt boyutlarını tespit etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve Varimax dönüştürme yöntemi kullanılmıştır. ECOSERV beklenti ölçeği alt grupları için elde edilen faktör analizine Tablo 4'de yer verilmiştir. Beklenti düzeyi değişkenine ilişkin faktör

analizi çerçevesinde öncelikle veri setinin faktör analizi uygunluğu değerlendirilmiştir. KMO testi ve Bartlett testi sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 3. ECOSERV Beklenti Düzeyi Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktörler					
	1	2	3	4	5	6
Ekofiziksel						
Ekoturizm işletmesinin çevresel bozulmayı minimize edecek ekipmanlara sahip olması	,939					
Ekoturizm işletmesinin tesislerinin çevreye uyumlu olması	,948					
Ekoturizm işletmesinin çevre açısından güvenli olması	,846					
Fiziksel						
Ekoturizm işletmesinin gözle görülür bir albeniye sahip olması		,823				
Ekoturizm işletmesinin kirletilmemiş bir çevrede konumlanmış olması		,774				
Ekoturizm işletmesinin fiziksel tesislerinin lokal (yerel) olması		,622				
Ekoturizm işletmesinin tesislerinde lokal (yerel) eğlencelerin sunulması		-,492				
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının yerel dokuya uygun kılık kıyafetler giymesi		,625				
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının kıyafetlerinin rahat olması		,838				
Ekoturizm işletmesinin hizmet süreçlerinde kullanılan materyallerinin gözle görülür bir şekilde cazibeli olması		,827				
Ekoturizm işletmesinin hizmet süreçlerinde kullanılan materyallerinin yerel etkilerinin olması		,551				
Heveslilik						
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin, servisi tam olarak ne zaman sunulacağını müşteriye söylemesi			,598			
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin müşterilere hızlı hizmet sunması			,668			
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin her zaman müşterilere yardım etmesi			,746			
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin hiçbir zaman müşterilerin acil ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar meşgul olmaması			,826			
Güvenlik						

Ekoturizm işletmesinin bir şeyi yapacaklarına söz verdiklerinde söz verdikleri zamanda eylemi gerçekleştirmiş olması	,860
Ekoturizm işletmesinin, müşterilerinin problemlerini çözmek için samimi çaba göstermesi	,844
Ekoturizm işletmesinin hizmetinin ilk seferde en doğru şekilde sunulması	,825
Ekoturizm işletmesinin hizmeti söz verilen zamanda sunulması	,810
Ekoturizm işletmesinin hatasız kayıtların oluşması için ısrarcı olması	,719
Empati	
Ekoturizm işletmesinin müşteriye bireysel dikkat ve özen göstermesi	,898
Ekoturizm işletmesinin çalışma saatlerinin tüm müşterileri için uygun olması	,894
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının müşterilere bireysel ilgi göstermesi	,866
Ekoturizm işletmesinin müşterilerin kalbinde en iyi etkiye sahip olması	,811
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının, müşterilerin spesifik ihtiyaçlarını anlayabilmesi	,778
Güvence	
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının müşterilerin her tip sorusuna cevap verecek bilgiye sahip olması	,772
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının davranışlarının müşterilere güven aşılmasını	,662
Ekoturizm işletmesinin müşterilerinin işlemlerinde kendilerini güvende hissetmesi	,680
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının müşterilere karşı sürekli olarak nazik olması	,574
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının gerekli olan bilgileri müşterilere aktarır olması	,649
KMO	0,886
Bartlett	p<0,05 (0,000)
Bartlett x ²	9585,644
Özdeğer	11,481 4,127 2,703 1,739 1,557 1,196
Varyansı Açıklama Oranı %	38,271 13,758 9,009 5,796 5,190 3,986
Toplam Varyansı Açıklama Oranı %	76,010
Cronbach's Alpha (Tüm Ölçek)	0,950

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, KMO testi sonucu % 88,6'dır. KMO > 0,50 olduğu için veri setinin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmaktadır (Kalaycı, 2010: 322). Altı boyuttan oluşan faktör analizi toplam varyansın %76.01'ni açıklamaktadır. Bir faktör altında büyük ağırlıkları

olan değişkenler gruplandırılmıştır. Değişkenin faktörle ilişkisinin yüksek olması, faktör ağırlığının 0,50 ve üzeri olmasını gerektirir (Kalaycı, 2010:327-330). Bundan dolayı, faktör ağırlığı 0,50 ve üzeri olanlar dikkate alınmıştır.

ECOSERV algı ölçeği alt grupları için elde edilen faktör analizine Tablo 5’de yer verilmiştir. Beklenti düzeyi değişkenine ilişkin faktör analizi çerçevesinde öncelikle veri setinin faktör analizi uygunluğu değerlendirilmiştir. KMO testi ve Bartlett testi sonuçları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. ECOSERV Beklenti Düzeyi Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktörler					
	1	2	3	4	5	6
Ekofiziksel						
Ekoturizm işletmesinin çevresel bozulmayı minimize edecek ekipmanlara sahip olması	,844					
Ekoturizm işletmesinin tesislerinin çevreye uyumlu olması	,821					
Ekoturizm işletmesinin çevre açısından güvenli olması	,799					
Fiziksel						
Ekoturizm işletmesinin gözle görülür bir albeniye sahip olması		,517				
Ekoturizm işletmesinin kirletilmemiş bir çevrede konumlanmış olması		,589				
Ekoturizm işletmesinin fiziksel tesislerinin lokal (yerel) olması		,623				
Ekoturizm işletmesinin tesislerinde lokal (yerel) eğlencelerin sunulması		,730				
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının yerel dokuya uygun kılık kıyafetler giymesi		,580				
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının kıyafetlerinin rahat olması		,687				
Ekoturizm işletmesinin hizmet süreçlerinde kullanılan materyallerinin gözle görülür bir şekilde cazibeli olması		,564				
Ekoturizm işletmesinin hizmet süreçlerinde kullanılan materyallerinin yerel etkilerinin olması		,555				
Heveslilik						
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin, servisi tam olarak ne zaman sunacağını müşteriye söylemesi			,570			

Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin müşterilere hızlı hizmet sunması	,680
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin her zaman müşterilere yardım etmesi	,713
Ekoturizm işletmesinin hizmet personelinin hiçbir zaman müşterilerin acil ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar meşgul olmaması	,654
Ekoturizm işletmesinin bir şeyi yapacaklarına söz verdiklerinde söz verdikleri zamanda eylemi gerçekleştirmiş olması	,789
Ekoturizm işletmesinin, müşterilerinin problemlerini çözmek için samimi çaba göstermesi	,742
Ekoturizm işletmesinin hizmetinin ilk seferde en doğru şekilde sunması	,809
Ekoturizm işletmesinin hizmeti söz verilen zamanda sunması	,758
Ekoturizm işletmesinin hatasız kayıtların oluşması için ısrarcı olması	,747
Empati	
Ekoturizm işletmesinin müşteriye bireysel dikkat ve özen göstermesi	,898
Ekoturizm işletmesinin çalışma saatlerinin tüm müşterileri için uygun olması	,894
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının müşterilere bireysel ilgi göstermesi	,866
Ekoturizm işletmesinin müşterilerin kalbinde en iyi etkiye sahip olması	,811
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının, müşterilerin spesifik ihtiyaçlarını anlayabilmesi	,778
Güvence	
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının müşterilerin her tip sorusuna cevap verecek bilgiye sahip olması	,619
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının davranışlarının müşterilere güven aşılması	,600
Ekoturizm işletmesinin müşterilerinin işlemlerinde kendilerini güvende hissetmesi	,557
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının müşterilere karşı sürekli olarak nazik olması	,616
Ekoturizm işletmesinin çalışanlarının gerekli olan bilgileri müşterilere aktarır olması	,786

KMO	0,869					
Bartlett	p<0,05 (0,000)					
Bartlett x ²	17938,037					
Özdeğer	10,174	5,899	5,250	2,637	2,364	1,472
Varyansı Açıklama Oranı %	33,913	19,662	17,500	8,792	7,881	1,574
Toplam Varyansı Açıklama Oranı %	89,322					
Cronbach's Alpha (Tüm Ölçek)	0,988					

Tablo 4'te de görüldüğü gibi, KMO testi sonucu % 86,9'dur. KMO > 0,50 olduğu için veri setinin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmaktadır. KMO > 0,50 olduğu için veri setinin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmaktadır (Kalaycı, 2010: 322). Dolayısıyla ölçeğin faktörleştirmeye uygunluk sağladığı görülmektedir. Altı boyuttan oluşan faktör analizi toplam varyansın %89.322'sini açıklamaktadır. Bir faktör altında büyük ağırlıkları olan değişkenler gruplandırılmıştır. Değişkenin faktörle ilişkisinin yüksek olması, faktör ağırlığının 0,50 ve üzeri olmasını gerektirir (Kalaycı, 2010:327-330). Bundan dolayı, faktör ağırlığı 0,50 ve üzeri olanlar dikkate alınmıştır.

Araştırmaya katılan ekoturistlerin çevresel tutumlarını tespit etmek amacıyla kullanılan ölçek 5 ifadeden oluşmaktadır. Ölçeğe ilişkin tanımlayıcı istatistikleri bilgiler Tablo 5'de gösterilmektedir.

Tablo 5. Çevresel Tutum Ölçeği Tanımlayıcı İstatistikleri

Sorular	X	Sd.
Kendi hayat tarzımda yaptığım küçücük değişikliklerin bile çevreyi doğrudan etkilediğini bildiğim için davranışlarıma özen gösteriyorum	1,63	,48
Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili faaliyetleri onaylıyorum	1,68	,49
Her türlü çevresel faaliyette etkin görev almaktan zevk duyuyorum	1,90	,70
Çevre sorunlarına yönelik çalışma ve etkinliklere katılmayı vakit kaybı olarak görüyorum*	4,19	,77
Bir ürünü satın alırken çevreye yönelik işaretler taşıyıp taşımadığına bakmayı alışkanlık haline getirdim	2,02	,64

Çevresel tutum ölçeği tanımlayıcı istatistikleri tablosu incelendiğinde bilinçli bir ekoturist profili olduğu anlaşılmaktadır. Çevresel tutuma yönelik ifadelerin cevaplarında kesinlikle katılıyorum 1, kesinlikle katılmıyorum 5 olduğu likert tipinde ortalamalar 1'e yakın bulunmuştur. "Çevre so-

runlarına yönelik çalışma ve etkinliklere katılmayı vakit kaybı olarak görüyorum” ifadesi ters soru olarak değerlendirilmiştir ve bu yüzden ortalamaya değeri 5’e yakındır.

Araştırmaya katılan ekoturistlerin çevresel davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılan ölçek 3 ifadeden oluşmaktadır. Ölçeğe ilişkin tanımlayıcı istatistikleri bilgiler Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Çevresel Tutum Ölçeği Tanımlayıcı İstatistikleri

Sorular	X	Sd.
“Çevre dostu” ürünleri satın alırım (ozon dostu spreyleyler, geri dönüşüm paketi olan ürünler ve ekonomik boy ürünler).	1,86	,56
Doğa yürüyüşü ve geziler yaparım.	1,89	,59
Çevre kirliliğini önlemek için düzenlenen kampanyalarda görev alırım.	2,12	,71

Tablo 6’daki veriler incelendiğinde ekoturistlerin tüm hayatlarında çevreci yanlarının ağır bastığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu kişiler sadece sözle değil eylemleriyle de çevreye olan duyarlılıklarını göstermektedirler. Araştırmaya katılan ekoturistlerin çevre bilincinin yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

Araştırmanın amacına yönelik belirlenmiş olan hipotezlerin test edilmesi amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bilgiler ve hipotezlere ilişkin sonuçlar aşağıda tablo 7’de gösterilmektedir.

Hipotez 1: Ekoturistlerin çevresel tutumları ile beklenen hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmaya katılan ekoturistlerin çevresel tutumları ile ECOSERV hizmet kalitesi beklenti düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyon analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı ($p=,356$) bir ilişki tespit edilememiştir. Hipotez 1 Red edilmiştir.

Tablo 7: Hipotezlerin Testine Yönelik Korelasyon Analizi Tablosu

Korelasyon Analizi		ECOSERV Beklenti Düzeyi	ECOSERV Algı Düzeyi	Çevresel Tutum	Çevresel Davranış
ECOSERV Beklenti Düzeyi	Pearson	1	-,221**	-,052	,069
	P		,000	,356	,226
	N	312	312	312	312
ECOSERV Algı Düzeyi	Pearson	-,221**	1	-,207**	-,233**
	P	,000		,000	,000
	N	312	312	312	312
Çevresel Tutum	Pearson	-,052	-,207**	1	,582**
	P	,356	,000		,000
	N	312	312	312	312
Çevresel Davranış	Pearson	,069	-,233**	,582**	1
	P	,226	,000	,000	
	N	312	312	312	312

* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır. **Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Hipotez2: Ekoturistlerin çevresel tutumları ile algılanan hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ekoturistlerin çevresel tutumları ile ECOSERV hizmet kalitesi algı düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyon analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı ($P=,000$) ve negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar bu ilişki negatif gözüke de aslında sorular ve seçenekler dikkate alındığında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki negatiflik sorulara verilen cevapların sıralanış biçiminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ECOSERV hizmet kalitesi algı düzeyi arttıkça çevresel tutum olumlu şekilde gelişmektedir yani artmaktadır.

Hipotez 3: Ekoturistlerin çevresel davranışları ile beklenen hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmaya katılan ekoturistlerin çevresel davranışları ile ECOSERV hizmet kalitesi beklenti düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyon analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı ($p=,226$) bir ilişki tespit edilememiştir. Hipotez 1 Red edilmiştir.

Hipotez 4: Ekoturistlerin çevresel davranışları ile algılanan hizmet kalitesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ekoturistlerin çevresel davranışları ile ECOSERV hizmet kalitesi algı düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyon analizi sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı ($P=,000$) ve negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar bu ilişki negatif gözükse de, sorular ve seçenekler dikkate alındığında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki negatiflik sorulara verilen cevapların sıralanış biçiminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ECOSERV hizmet kalitesi algı düzeyi arttıkça çevresel tutum olumlu şekilde gelişmektedir yani artmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Farklılaşan turizm talebi ve arzın çeşitlenmesi doğrultusunda turizm kaynaklarında da farklılaşma görülmektedir. Özellikle turistlerin beklentileri farklılaşan turizm taleplerine yol açmaktadır. Kitlesele turizm hareketlerinden ziyade doğa temelli turizm çeşitleri ön plana çıkmıştır. Bu turizm çeşitlerinden biri de ekoturizm olarak hizmet vermektedir. Ekoturizm sahip olduğu turist profili kapsamında diğer turizm çeşitlerinden oldukça farklıdır. Ekoturizmi tercih eden turistlerin doğal hayatı koruma ve kollama konularına dikkat ettiği ve bilinçli oldukları görülmektedir.

Özellikle Ekoturistlerin tutum ve davranışlarının ECOSERV beklenti düzeyi ile ilişkili olduğu ve bu beklenti düzeyinin de ECOSERV algısında bir farklılığa yol açacağı düşünülmektedir. Bu beklenti düzeylerinin de onların algılarında anlamlı farklılıklara sebep olacağı değerlendirilmektedir. Değerlendirme sonuçlarında ise hem ekoturizm işletmelerine hem diğer turizm işletmelerine ve dolaylı olarak ekoturizme katkı sağlayan turizm paydaşlarına hitap eden bir çalışma olmasından ve Türkiye’de ekoturizmin literatürle ne derece uyduğunu ortaya koymasından önemlidir.

ECOSERV beklenti düzeyi ve algı düzeyi arasında yapılan korelasyona göre iki kavram arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkiye göre beklenti düzeyi düştükçe algılama düzeyi yükselmektedir. Genel olarak beklenti düzeylerinin düşük olduğu turizm hizmeti satın alma dav-

ranışında da algılama düzeyinin aynı oranda yüksek çıkması temel bir sonuçtur. Ayrıca Said vd., (2013) tarafından yapılan çalışmada Khan (1996) tarafından geliştirilen ECOSERV ölçeği ile ziyaretçilerin hizmet kalite beklentileri ile algılamaları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda ziyaretçilerin hizmet kalite beklentileri ile hizmet kalitesi algılamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş bu yönüyle yürütülen bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Said vd., (2013) çalışmalarında ziyaretçilerin beklentilerinin algılamalarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yürütülen bu çalışmada ise ekoturistlerin hizmet kalite beklentilerinin hizmet kalite algılamalarından daha düşük olduğu sonucu elde edildiğinden Said vd., (2013) tarafından yapılan bu çalışma ile farklılaştığı görülmüştür. Yusof vd., (2014) tarafından yapılan çalışmada SERVQUAL ölçeği ile ekoturistlerin hizmet kalite beklentileri ve algıları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve uygulamaya katılan ekoturistlerin hizmet kalite beklentilerinin tüm boyutlarda hizmet kalite algılamalarından yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Fakat yürütülen bu çalışmada uygulamaya dâhil edilen ekoturistlerin kalite beklentilerinin algılamalarından daha düşük olduğu yönünde bulgular elde edilmiş ve Yusof vd., (2014) tarafından yürütülen çalışma ile farklılaştığı görülmekle bu çalışmada SERVQUAL ölçeğinin bu uygulamaya cevap verebilecek nitelikleri taşımadığı vurgulanmıştır.

Ekoturistlerin çevresel davranışları ile satın almış oldukları hizmetlere ilişkin hizmet kalite beklentileri arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan testlerde ekoturistlerin çevresel davranışları ile hizmet kalitesi beklentileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Ekoturizm işletmelerinin özellikle ekoturistler tarafından seçilmesi bu işletmelerin rekabet etmede önemine vurgu yapmaktadır. Bunun için işletmeler özel ilgiye yönelik rekabet avantajını elde edebilmek için diğer işletmelere oranla daha farklı ve niş pazarlara yönelik hizmetler geliştirmelidirler. Çevrenin korunması; çevresel sorumluluk anlayışı, yerel kültüre zarar vermeme ve muhafazasını sağlama, ekolojik dengeyi koruma eğilimi ile sağlanmalı bunun da sürdürülebilir ekoturizm için en iyi strateji olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca ekoturizm hizmeti veren ekoçiftlik-

lerin tesis ve evre kalitesi arasında uyum sağlanmalı, ekoiftlikler arasında kalite standartlarının belirlenmesi ve tüm ekoiftliklerin bu standartları yakalaması sağlanmalıdır.

Yürütölen bu çalışmada örnekleme yerli turistlerle sınırlandırılmıştır. Daha sonraki yürütölecek olan çalışmalarda yabancı turistlerinde örnekleme kütleyle dâhil edilerek yerli ve yabancı ekoturistler arasındaki çevresel tutum ve davranış, hizmet kalitesi beklenti ve algısı, müşteri memnuniyeti ve değiştirme davranışlarının karşılaştırılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship Between ECOSERV Service Quality
Measurement Model And Environmental Attitudes
And Behaviors of Ecotourists: An Application on
Ecofarms**

*

Zehra Türk - Fatma Çakır

Muğla Sıtkı Koçman University – Adnan Menderes University

Ecotourism activities differ mainly from traditional service measurement models in this respect, because ecotourism activities are mainly specialized in loving nature, enjoying nature, protecting and seeing environmental and cultural values, and ensuring the sustainability of the environment. Ecotourism is a concept that focuses on nature, cares about biodiversity, and enhances and sustaining local social welfare at the same time maximizing the local economic development.

The ecotourist is a tourist who is unique to the ecotourism activities that emerges with the emergence and spread of ecotourism activities. These tourists are people who are environmentally friendly, give importance to experience, respect the nature's intact nature, have a target of local language and cultural interaction and have a low cost expectation.

It can be said that ecotourists' environmental behaviors and environmental behaviors are composed of socio-demographic characteristics, ideological and political ideas, environmentally responsible behaviors and enjoyment elements. When we look at the socio-demographic characteristics of ecotourists, it is seen that they are educated at a higher degree, have higher income, and are people who do not have a liberal political idea and an obsessive idea and think that human rights are more dominant than other components of life. In addition, there was a moderate relationship between age, education, urban life and environmental attitudes. Although there is not a strong relationship between ecotourists' gender, income and professional careers, and environmental behaviors and environmental behaviors, it can be said that there is a positive relationship. It is observed that women are more sensitive to the environment than men, prefer less

to pollute the environment, prefer products that are recyclable, but less to environmental activities than men.

The aim of the study is to determine the relationship between ecotourists' environmental attitudes and behaviors by using ECOSERV, which is the scale of service quality of ecotourism farms.

The aim of the study is to try to determine the service quality expectations and perceived service quality of the ecotourists who prefer eco farms operating in Fethiye and Ortaca districts of Muğla with the ECOSERV scale.

The universe of the research was determined as the local tourists who purchased services from eco farms (full ecotourism activity) located in Fethiye and Ortaca districts of Muğla province. The universe of the research was determined as the local tourists who purchased services from eco farms (full ecotourism activity) located in Fethiye and Ortaca districts of Muğla province. The aim of this study was to determine whether farms exhibit ecotourism activities, to provide voluntary participation to the research, to show how the farms' activity periods vary during the data collection period (on-off status) and not to meet the research subject of agricultural farms. The sample was selected from among the local ecotourists who have spent their holidays in Fethiye and Ortaca district of Muğla province.

The reliability analysis of the statements on the ECOSERV expectation scale (Cronbach's Alpha) was 0.950. The ECOSERV perception scale reliability analysis value is 0.988. The Environmental Behavior Scale reliability analysis value is 0.801.

Correlation analysis was performed to test the hypotheses determined for the purpose of the study.

Hypothesis 1: There is a significant relationship between ecotourists' environmental attitudes and expected service quality.

As a result of the correlation analysis between the ecotourists' environmental attitudes and the ECOSERV service quality expectation level, a statistically significant ($p = .356$) relationship was not found. Hypothesis 1 was rejected.

Hypothesis 2: There is a significant relationship between ecotourists' environmental attitudes and perceived service quality.

As a result of the correlation analysis between ecotourists' environmental attitudes and ECOSERV service quality perception level, a statistically significant ($P = ,000$) and negative relationship was determined. Although this relationship seems negative, it is understood that there is a positive relationship when considering the questions and options. Negative results arise from the order of answers to the questions. Therefore, as the level of ECOSERV service quality perception increases, the environmental attitude develops positively and thus increases.

Hypothesis 3: There is a significant relationship between ecotourists' environmental behavior and expected service quality.

As a result of the correlation analysis that examined the relationship between the environmental behaviors of the ecotourists participating in the study and the expectation level of ECOSERV service quality, a statistically significant ($p = 226$) relationship could not be determined. Hypothesis 1 was rejected.

Hypothesis 4: There is a significant relationship between ecotourists' environmental behavior and perceived service quality.

Correlation analysis between ecotourists' environmental behaviors and ECOSERV service quality perception level revealed a statistically significant ($P = ,000$) and negative relationship. Although this relationship seems negative, it is understood that there is a positive relationship considering the questions and options. The negativity here comes from the order of answers. Therefore, as the level of ECOSERV service quality perception increases, the environmental attitude develops positively and thus increases.

In the tests conducted to determine whether there is a relationship between ecotourists' environmental behaviors and service quality expectations, it was seen that there is no significant relationship between ecotourists' environmental behavior and service quality expectations.

The fact that ecotourism enterprises are selected by ecotourists emphasizes the importance of these enterprises for competition. In order to achieve this competitive advantage, the companies should develop services that are different and different from other enterprises. Environmental protection should be ensured by the environmental responsibility, the conservation and preservation of local culture, and the tendency to preserve the ecological balance, which should be remembered as the best strategy for sustainable ecotourism. In addition, the ecotourism service should be harmonized between the quality of the facility and the quality of the eco farms, the quality standards should be ensured between the ecotourism and all eco farms should meet these standards.

Kaynakça / References

- Altan, Ş. (2006). *Türkiye’de ekoturizm uygulamaları ve ekonomiye katkıları*. (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Bastič, M., ve Gojčič, S. (2012). Measurement scale for eco-component of hotel service quality. *International Journal of Hospitality Management*, 31(3), 1012-1020.
- Demir, C., ve Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko)turizm*. Ankara: Genel Yayın ve Dağıtım.
- Fennell, D.A. ve Nowaczek, A.M. (2003). An examination of values and environmental attitudes among ecotourists: A descriptive study involving three samples. *Tourism Recreation Research*, 28(1), 11-12
- Goldman, D., Yavetz, B., ve Peer, S. (2006). Environmental literacy in teacher training in Israel: Environmental behavior of new students. *Journal of Environmental Education*, 38(1), 3-22.
- Güçer, E., ve Kement, Ü. (2015). Ekoturizm kapsamında seyahat eden tüketicilerin çevreye duyarlı davranışlarının incelenmesi: Ayder örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), 69-84.
- Güngör, S. (2017). *Buca kaynaklar ekoturizm potansiyeli*. (Yüksek Lisans Tezi), Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Güven, E. (2013). Çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının tutumlarının belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 411-430.
- Haberal, H. (2015). *Turizmde alternatif ekolojik turizm- doğa turizmi kırsal turizm yayla turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Haciefendioğlu, Ş., ve Koç Ü. (2009). Hizmet kalitesi algılamalarının müşteri bağlılığına etkisi ve fast-food sektöründe bir araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 146 – 167.
- Kalaycı, Ş., (2010), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, (5.Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-114.
- Khan, M. (1996). *An examination of the service quality expectations of the ecotourist*. (Doctoral Thesis), Virginia: Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Khan, M. (2003). ECOSERV ecotourists quality expectations. *Annals of Tourism Research*, 30(1), 109–124
- Krathwohl, D. R., Bloom, B. S., ve Masia, B. B. (1973). *Taxonomy of educational objectives, the classification of educational goals, handbook II: Affective Domain*, New York: David McKayCo. Inc.
- Kuter, N., ve Ünal, E. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), 146-156.
- Kwayanti, V. (2016). *Pengaruh ECOSERV terhadap destinasi image di ekowisata Mangrove Wonorejo*. University of Surabaya. Faculty of Business and Economic. (Undergraduate Thesis), United Kingdom: University of Southampton.
- Liu, C. H., Hong, C. Y. ve Li, J. F. (2013). The determinants of ecotourism behavioral intentions. *Global Journal of Business Research*, 7(4), 71-84.
- Nihalani, M. (2012). *Eco-tourism service quality and ethical practices: A case study of tourist satisfaction on the desert triangle of rajastahn*. Grin Verlag.
- Nilsson, M., ve Küller, R. (2000). Travel behaviour and environmental concern. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 5(3), 211-234.

- Noorazlan, M., Aziz., A., ve Isa, S. S. (2015). Pilot study on participation in outdoor recreation program determine perceived service quality in ecotourism services among tourists. *International Journal of Administration and Governance*, 1(4), 128-133
- Perkins, H. E., ve Brown, P. R. (2012). Environmental values and the so-called true ecotourist. *Journal of Travel Research*, 51(6), 793-803.
- Rivera, M. A., ve Croes, R. (2010). Ecotourists' loyalty: Will they tell about the destination or will they return? *Journal of Ecotourism*, 9(2), 85-103.
- Said, A., Shuib, A., Ayob, N., ve Yaakub, F. (2013). An evaluation of service quality from visitors' perspectives: The case of Niah National Park in Sarawak. *International Journal of Business ve Society*, 14(1), 61-78.
- The Survey System, "Sample Size Calculator", <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>, Erişim Tarihi: 20.09.2017.
- Timothy, L., ve Roh, Y. H (2004). Ecotourists satisfaction and behavioral intention. *Journal Of Ecotourism and Leisure Research*, 16(4), 111-130.
- Timur, S., ve Yılmaz, M. (2013). Çevre davranış ölçeğinin Türkçe' ye uyarlanması. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 317-333.
- Uslu, A., Akay, B., ve Ünal, A (2013). Hizmet kalitesinin ECOSERV yöntemi ile ölçülmesi: Fethiye kelebekler vadisinde bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 10(1), 54-71.
- Ünüvar, Ş. ve Aydın, M. (2017). ekoturizm destinasyonlarında hizmet kalitesinin ECOSERV ile ölçülmesi: Türkiye'deki kıyı bölgelerine yönelik bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 1-15.
- WHO, <https://www.wto.org/> Erişim Tarihi: 12 Eylül 2017.
- Yusof, N., Rahman, F.A., Jamil, M.F.C ve Iranmanesh, M. (2014). measuring the quality of ecotourism services: Case study-based model validation. *Sage Open*, 4(2), 1-9.
- Yücel, C. (2002) Turizmde yükselen değer: Ekoturizm. https://www.tur-sab.org.tr/dosya/1023/02nieko_1023_1889046.pdf Erişim Tarihi: 23 Eylül 2017.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Türk, Z. ve Çakır, F. (2019). ECOSERV hizmet kalitesi ölçüm modeli ile ekoturistlerin çevresel tutum ve davranışları arasındaki ilişki: Ekoçiftliklerde bir uygulama. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 226-256. DOI: 10.26466/opus. 505950

Hemşirelik Öğrencilerinin Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılama Düzeyleri

DOI: 10.26466/opus.511405

*

Emine Güdek Seferoğlu* - Emel Sezici** - Deniz Yiğit***

- * Dr. Öğr. Üyesi Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak., Kütahya / Türkiye
E-Posta: emine.gudekseferoglu@ksbu.edu.tr ORCID: [0000-0001-5803-0059](https://orcid.org/0000-0001-5803-0059)
- ** Dr. Öğr. Üyesi Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fak., Kütahya / Türkiye
E-Posta: emel.sezici@ksbu.edu.tr ORCID: [0000-0002-6325-6607](https://orcid.org/0000-0002-6325-6607)
- *** Arş. Grv. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Eskişehir / Türkiye
E-Posta: deniz.yigit@dpu.edu.tr ORCID: [0000-0001-5627-7963](https://orcid.org/0000-0001-5627-7963)

Öz

Bu araştırma, hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanıyabilme düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Tanımlayıcı tipte araştırmanın evrenini 2017-2018 öğretim yılı bahar yarıyılında bir üniversitenin hemşirelik bölümüne kayıtlı 2. ve 4. sınıf öğrencileri, örneklemini ise çalışma kriterlerine uyan 217 öğrenci (%92) oluşturdu. Verilerin toplanmasında "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanması Ölçeği" kullanıldı. İstatistiksel analizler SPSS 20.0 paket programında tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (frekans ve yüzdelikler), bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi ile yapıldı. Öğrencilerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanılanması toplam ölçek puanlarının genel ortalaması 243,65±23,05 olarak saptanmıştır. Araştırmada 4. sınıf, kadın, çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitimi okul aracılığı ile almış olan öğrencilerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin tanılanması ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (p<0,05). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanıyabilme düzeylerinin istendik düzeyde olmadığı, çocuk ihmali ve istismarı konusunda yasal sorumluluklarını bilmedikleri ve eğitime gereksinim duydukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk istismarı ve ihmali, Hemşirelik, Üniversite öğrencileri

Nursing Students' Level of the Diagnosing Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect

*

Abstract

This research has aimed to determine the competency level of the nursing students, in recognizing the signs and risks of child abuse and neglect. This descriptive study has been conducted on the students who have been studying in the 2nd and 4th year of nursing faculty of a university, during the spring semester in 2017-2018 Academic Year. The samples cover 217 students (92%) who met the study criteria. The data were obtained by using "The Identification Information Form" and "Scale of Diagnosing Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect". The statistical analysis of the data was performed using 20.0 SPSS package program, applying the frequency, percentages, the Student's t-test and one-way analysis of variance methods. The overall average scores of the students for the Diagnosing Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect Scale were $243,65 \pm 23,05$. In this study, the students who are 4th graders, female, have been trained on child abuse and neglect subject and have received this education through schools were found to be have higher scale of the diagnosing symptoms and risks of child abuse and neglect ($p < 0,05$). It has been determined that the nursing students' ability to recognize the symptoms and risks of child abuse and neglect is not at an expected level, they are not aware of their legal responsibilities about child abuse and neglect and need education.

Keywords: *Child abuse and neglect, Nursing, University students*

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) çocuk ihmalini ve istismarını “18 yaşın altındaki çocukların sağlığını, büyüme ve gelişmesini, ilişkilerdeki güven duygusunu olumsuz yönde etkileyen fiziksel, duygusal, cinsel yönden istismar ve ihmal türleriyle sonuçlanan kötü davranışlar” olarak tanımlamaktadır (WHO, 2018). İhmal ve istismar çocukların, fiziksel, zihinsel veya sosyal yönden gelişimini etkileyerek erişkin dönemlerine kadar uzanan birçok problem yaşamasına neden olmaktadır (Bakır ve Kapucu, 2017; Karakuş, 2012; Özgentürk, 2014). Bu nedenle, gelecek nesillerin sağlam temeller üzerinde kurulabilmesi için çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunması oldukça önemlidir (Caneira ve Myrick, 2015; Kürklü, 2011).

Çocuk ihmalinin ve istismarının (Çİİ) önlenmesi, erken tanınması ve gerekli prosedürlerin uygulanmasında sağlık çalışanlarına (Ceccucci, 2018; Geçkil, 2017) ve bu grubun önemli bir çoğunluğunu oluşturan hemşirelere önemli görevler düşmektedir (Güner, Yavuz ve Dörtbudak, 2016; Sekhar ve ark., 2018). DSÖ de Çİİ'nin önlenmesinde hemşirelerin çocuk gelişim dönemlerini iyi bilmek, büyüme ve gelişmede normalden sapmaları tespit etmek, anormal durumlarda prosedürleri bilmek, ailelere ve kişilere gerekli eğitimleri vermek gibi önemli sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır (WHO, 2018).

Ülkemizde Çİİ olaylarının tespit edilmesi ya da kayıt altına alınmasında ciddi yetersizlikler vardır. Bunun nedenlerinden biri de bu olgularla en sık karşılaşan sağlık personelinin bu olgulardaki bulguları tespit etmedeki yetersizlikleridir (Bakır ve Kapucu, 2017; Külcü Polat ve Karalaş, 2016). Yapılan bir çalışmada hemşirelerin %54,3'ünün Çİİ olgusuyla karşılaştığında izlemesi gereken prosedür konusunda yetersiz olduğu belirtilmiştir (Gölge, Hamzaoglu ve Türk, 2012). Başka bir çalışmada sağlık çalışanlarının %59,1'i lisans öğrenimi sırasında, %98,2'si ise mezuniyet sonrasında Çİİ konusunda herhangi bir eğitim almadıkları belirlenmiştir (Metinyurt ve Sarı, 2016). Diğer çalışmalarda da hemşirelerin Çİİ konusunda eğitime ihtiyaçları olduğu (Türker, 2017; Ben ve ark., 2010), eğitim alan hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama (Çİİ-BRT) düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015). Türkiye'de yapılan bir çalışmada da bu alanda yapılan ça-

lışmaların sadece %11,83'ünün hemşireler ile yapıldığı belirtilmiştir (Bakır ve Kapucu, 2017). Hemşirelik öğrencilerinin daha donanımlı yetişebilmesi için çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerinin hemşirelik eğitim müfredatlarına eklenmesi, tanılama, bildirim yapma sürecine ayrıntılı yer verilmesi, çalışan hemşireler için hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi ve bu alanda yapılan çalışmalarda hemşirelerin aktif olarak yer alması oldukça önemlidir (Engh Kraft, Rahm ve Eriksson, 2017; Lee ve Kim, 2018). Bu bağlamda, çalışma, geleceğin sağlık personeli hemşirelik ğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanıyabilme düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Soruları

1. Öğrencilerin sosyo-demografik değişkenler ve İİ ile ilgili sahip oldukları özelliklere göre ÇİİBRTÖ'den aldıkları puan ortalamaları arasında ilişki var mıdır?
2. Öğrencilerin sınıflarına göre ÇİİBRTÖ'den aldıkları puan ortalamaları arasında ilişki var mıdır?

Yöntem

Çalışmanın Tipi, Zamanı ve Yeri

Kesitsel tipte tanımlayıcı olan bu alışma Nisan-Mayıs 2018 tarihleri arasında hemşirelik bölümü ğrencilerinde gerçekleştirildi.

Çalışmanın Evren ve rneklemi

Çalışmaya dahil edilme kriterlerimiz; öğrencinin 2. veya 4. sınıf hemşirelik bölümü ğrencisi olması, öğrencinin çalışmaya katılmayı kabul etmesidir. Çalışmanın evrenini 2017-2018 Eğitim ve ğretim Dönemi Bahar yarısında hemşirelik bölümüne kayıtlı 235 ğrenci (2. ve 4. sınıf) oluşturdu. Öğrencilerden 18 tanesi uygulamayı kabul etmedi. Çalışma rneklemine ise çalışma kriterlere uyan 217 ğrenci (%92) dahil edildi.

Veri Toplama Araçları

Çalışma verileri, "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanması Ölçeği (ÇİİBRTÖ)" ile toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından oluşturulan "Tanıtıcı Bilgi Formu" yaş, cinsiyet, medeni durum, aile tipi gibi bilgileri sorgulayan 17 sorudan oluşmaktadır. 1998 yılında Uysal tarafından geliştirilen ölçek ise hemşirelerin bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik toplam 67 sorudan oluşmaktadır. Ölçek, istismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtileri (19 madde), çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri (15 madde), ihmalin çocuk üzerindeki belirtileri (7 madde), ihmal ve istismara yatkın ebeveyn özellikleri (13 madde), ihmal ve istismara yatkın çocukların özellikleri (5 madde), çocuk ihmal ve istismarında ailesel özellikleri (8 madde) olmak üzere 6 alt gruptan oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,92 bulunmuştur (Uysal, 1998). Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.88 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler, öğretim elemanları gözetiminde ders saati dışında öğrenciler tarafından doldurularak elde edildi. Çalışmanın amacı ve süresi açıklandıktan sonra öğrenciler "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerinin Tanılanması Ölçeği" ni doldurdu. Veri formlarının doldurulması yaklaşık 30 dakikalık bir süre içinde tamamlandı.

Etik Konular

Çalışmanın uygulanabilmesi için etik kurul onayı (2018/20 sayılı) ve üniversite rektörlüğünden kurum izni alındı. Öğrencilere çalışmanın amacı hakkında bilgi ve verilerin kimseyle paylaşılmayacağına ilişkin güvence verilerek öğrencilerden bilgilendirilmiş gönüllü olur alındı.

Verilerin Analizi

İstatistiksel analizler SPSS 20.0 paket program kullanılarak yapılmıştır. İ-

tatiksels değerlendirmede ölçek ve alt ölçek toplam puanlarının normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testi ile belirlenmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Tanımlayıcı istatistik analizinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma; gruplara göre değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare; değişkenlerin gruplara göre karşılaştırılmasında 2 gruplu olanlar için bağımsız gruplarda t testi, 3 ve daha fazla değişkenli olanlarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. İstatistiksel testlerde $p < 0,05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma tek bir kurumda yürütülmüş olup, sonuçlar yalnızca çalışmanın yürütüldüğü okuldaki öğrencileri kapsar. Bu nedenle bu çalışma sonuçları diğer bütün kurumlardaki öğrencilere genellenemez olması çalışmanın ilk sınırlılığıdır. Ayrıca alışma verilerinin sadece öğrencilerden elde edilmesi ve gözleme dayalı bulgular içermemesi de çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır.

Bulgular

Tablo 1’de çalışmaya katılan öğrencilerin tanıtıcı özellikleri incelendiğinde öğrencilerin %71’inin kadın, %29’unun erkek, %98,2’sinin bekar, %20,7’sinin sağlık meslek lisesinden mezun olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %76,5’inin ekonomik durumunun gelir gidere denk, %84,3’ünün çekirdek aile yapısında, %71,9’unun annesinin ve %41,5’inin babasının ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılanların %59’u 1-2 kardeşe sahip olup, %75,6’sı şehirde yaşamaktadır. Öğrencilerin ocuk sahibi olma durumlarına bakıldığında sadece dört öğrencinin ocuk sahibi olduğu saptanmıştır. ocuk istismar ve ihmali konusunda öğrencilerin eğitim alma durumları incelendiğinde, %67,7’si bilgi aldıklarını; %38,7’si bu bilgiyi televizyon, dergi, kitap ya da gazeteden, %19,8’si okuldan, %9,2’si de seminer ya da konferans ile edindiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %32,3’ ise hiçbir yerden eğitim almadıklarını bildirmişlerdir.

Tablo 1. Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ile ÇİİBRTÖ toplam puanının karşılaştırılması

Özellikler	n	%	Toplam Ölçek Puanı Ort ± Ss	t testi	p
Cinsiyet					
Kadın	154	71	249,24 ± 22,53	6,013	,001
Erkek	63	29	230,01 ± 18,22		
Anne Eğitimi					
İlkokul ve altı	156	56,1	242,04 ± 22,38	-1,65	,375
Ortaokul ve üzeri	122	43,9	243,71 ± 24,29		
Baba Eğitimi					
İlkokul ve altı	90	41,5	240,66 ± 23,73	-1,61	,365
Ortaokul ve üzeri	127	58,5	245,77 ± 22,40		
Mezun Olunan Okul					
SML	45	20,7	247,47 ± 24,22	1,246	,214
Diğer	172	79,3	242,66 ± 22,71		
Kardeş Sayısı					
1-2	128	59	246,73 ± 22,15	5,517	,005
3-4	62	28,6	242,85 ± 22,45		
5 ve üzeri	27	12,4	230,93 ± 24,89		
Yaşanılan Yer					
Köy	33	15,2	235,52 ± 19,57	6,181	,002
Kasaba	20	9,2	232,30 ± 19,80		
Şehir	164	75,6	246,68 ± 23,34		
Çocuk Sahibi Olma Durumu					
Evet	4	1,8	263,75 ± 40,29	1,768	,078
Hayır	213	98,2	243,28 ± 22,60		
Çİİ ile İlgili Eğitim Alma Durumu					
Evet	147	67,7	247,37 ± 23,77	3,791	,001
Hayır	70	32,3	235,86 ± 19,42		
Eğitimin Alındığı Yer					
Okul	43	19,8	250,26 ± 23,73	4,848	,003
Seminer/Konferans	20	9,2	241,50 ± 27,25		
Tv/Dergi/Kitap/Gazete	84	38,7	247,30 ± 22,94		
Hiçbir yerden	70	32,3	235,86 ± 19,42		
Çİİ Olgusu ile Karşılaşma Durumu					
Evet	43	19,8	246,16 ± 25,49	0,795	,428
Hayır	174	80,2	243,04 ± 22,45		
Çİİ Tanımada Yeterli Olma					
Evet	95	43,8	244,38 ± 23,71	0,405	,686
Hayır	122	56,2	243,10 ± 22,61		
Çİİ ile İlgili Yasal Sorumlulukları Bilme					
Evet	53	24,4	248,60 ± 25,39	1,806	,072
Hayır	164	75,6	242,06 ± 22,09		
Çİİ ile İlgili Eğitim Almak İsteme					
Evet	178	82	245,19 ± 23,26	2,108	,036
Hayır	39	18	236,67 ± 20,95		

Çalışmaya katılan öğrencilerin %80,2'si istismar ya da ihmal olgusu ile karşılaşmadığını, %43,8'i olguyla karşılaşma durumunda kendini yeterli gördüğünü, %59,9'u istismar ya da ihmal ile gelen çocuğa yaklaşımı bilmediğini, %75,6'sının ise çocuk istismar ve ihmali ile ilgili yasal sorumluluklarını bilmediğini ve %82'sinin bu konu hakkında eğitim almak istediği belirlenmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi cinsiyet, kardeş sayısı, yaşanan yer, eğitim alma durumu, eğitimin alındığı yer ve eğitim almak isteme ile "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Tanınması Ölçeği" puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ($p<0,05$). Kadınların puan ortalaması (249,24±22,53), erkeklerden (230,01±18,22); 1-2 kardeşi olanların puan ortalaması (246,73±22,15), 3-4 (242,85±22,45) ve 5 ve üzeri olanlardan (230,93±24,89); şehirde yaşayanların puan ortalaması (246,68±23,34), köyde (235,52±19,57) ve kasabada yaşayanlardan (232,30±19,80); çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim alanların puan ortalaması (247,37±23,77), almayanlardan (235,86±19,42); okulda eğitim alanların puan ortalaması (250,26±23,73), seminer/konferanstan (241,50±27,25) ve televizyon / dergi / kitap / gazeteden (247,30±22,94); çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitim almak isteyenlerin puan ortalaması (245,19±23,26), eğitim almak istemeyenlerden (236,67±20,95) daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 2'de 2.sınıfta olan öğrencilerin "İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtilerini tanıma" ($p=0,001$), "Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme" ($p=0,001$), "İhmalin çocuk üzerindeki belirtilerini tanıma" ($p=0,001$), "İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma" ($p=0,001$), "Çocuk istismarı ve ihmali ailesel özellikleri bilme" ($p=0,001$) alt ölçekleri puan ortalamaları ve toplam ölçek puan ortalamaları ($p=0,001$) cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. 4.sınıfta olan öğrencilerin ise "İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtilerini tanıma" ($p=0,006$), "Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme" ($p=0,011$), "İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma" ($p=0,034$), "İstismar ve ihmale yatkın çocuğun özelliklerini bilme" ($p=0,008$) alt ölçekleri puan ortalamaları ve toplam ölçek puan ortalamaları ($p=0,001$) cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. 2. ve 4. sınıfta olan tüm kadınların ölçek ve alt

ölçek puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Sınıfa ve cinsiyete göre ölçek alt ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması

Alt Ölçekler	Sınıf	Cinsiyet	N	$\bar{X} \pm ss$	t	p
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtilerini tanıma	2. sınıf	Kadın	71	73,80 ± 7,30	4,418	,001
		Erkek	43	67,67 ± 6,97		
	4. sınıf	Kadın	83	74,01 ± 7,70	2,828	,006
		Erkek	20	68,80 ± 5,95		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme	2. sınıf	Kadın	71	56,15 ± 5,44	3,559	,001
		Erkek	43	52,37 ± 5,61		
	4. sınıf	Kadın	83	57,34 ± 6,04	2,576	,011
		Erkek	20	53,50 ± 5,71		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtilerini tanıma	2. sınıf	Kadın	71	28,06 ± 4,03	3,656	,001
		Erkek	43	25,33 ± 3,58		
	4. sınıf	Kadın	83	27,94 ± 4,55	1,200	,233
		Erkek	20	26,60 ± 4,19		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma	2. sınıf	Kadın	71	41,62 ± 5,26	3,568	,001
		Erkek	43	38,07 ± 4,95		
	4. sınıf	Kadın	83	42,18 ± 5,45	2,192	,034
		Erkek	20	40,00 ± 3,55		
İstismar ve ihmale yatkın çocuğun özelliklerini bilme	2. sınıf	Kadın	71	19,20 ± 3,57	1,250	,214
		Erkek	43	18,42 ± 2,55		
	4. sınıf	Kadın	83	19,96 ± 3,39	2,800	,008
		Erkek	20	18,25 ± 2,17		
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikleri bilme	2. sınıf	Kadın	71	28,41 ± 3,88	3,334	,001
		Erkek	43	25,88 ± 3,99		
	4. sınıf	Kadın	83	29,52 ± 4,76	1,485	,141
		Erkek	20	27,75 ± 4,88		
Toplam Ölçek Puanı	2. sınıf	Kadın	71	247,24 ± 20,41	5,113	,001
		Erkek	43	227,74 ± 18,56		
	4. sınıf	Kadın	83	250,95 ± 24,19	3,475	,001
		Erkek	20	234,90 ± 16,90		

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ile “Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme” (p=0,022), “İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma” (p=0,042), “Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikleri bilme” (p=0,005) ve toplam ölçek puan ortalamaları (p=0,022) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. 4. sınıfta olan öğrencilerin ölçek ve alt ölçek puan ortalamaları 2. sınıftaki öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksektir. Buna göre 4. sınıfta

olan öğrencilerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerini 2. sınıftaki öğrencilerden daha iyi tanıyabilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Sınıfa göre ölçek alt ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması

Alt Ölçekler	Sınıf	N	$\bar{X} \pm ss$	t	p
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtilerini tanıma	2. sınıf	114	71,49 \pm 7,74	-1,442	,151
	4. sınıf	103	73,00 \pm 7,65		
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme	2. sınıf	114	54,73 \pm 5,78	-2,303	,022
	4. sınıf	103	56,59 \pm 6,14		
İhmalin çocuk üzerindeki belirtilerini tanıma	2. sınıf	114	27,03 \pm 4,07	-1,124	,262
	4. sınıf	103	27,68 \pm 4,49		
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma	2. sınıf	114	40,28 \pm 5,41	-2,046	,042
	4. sınıf	103	41,76 \pm 5,20		
İstismar ve ihmale yatkın çocuğun özelliklerini bilme	2. sınıf	114	18,90 \pm 3,23	-1,651	,100
	4. sınıf	103	19,63 \pm 3,25		
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikleri bilme	2. sınıf	114	27,46 \pm 4,09	-2,821	,005
	4. sınıf	103	29,17 \pm 4,81		
Toplam Ölçek Puanı	2. sınıf	114	239,89 \pm 21,82	-2,569	,011
	4. sınıf	103	247,84 \pm 23,76		

Tablo 4'te "Çocuk istismarı ve ihmalinin tanımlanması ölçeği" alt ölçek puan ortalamalarının değerlendirilmesinde en yüksek puanın "İhmalin çocuk üzerindeki belirtilerini tanıma" (3,91 \pm 0,61), en düşük puanın ise "İstismar ve ihmale yatkın çocuğun özelliklerini bilme" (3,21 \pm 0,54) alt ölçeğinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Çocuk istismarı ve ihmalinin tanımlanması ölçeği alt ölçek madde puan ortalamaları

Alt Ölçekler	N	\bar{X}	ss.
İstismarın çocuk üzerindeki fiziksel belirtilerini tanıma	217	3,80	0,41
Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme	217	3,71	0,40
İhmalin çocuk üzerindeki belirtilerini tanıma	217	3,91	0,61
İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma	217	3,42	0,45
İstismar ve ihmale yatkın çocuğun özelliklerini bilme	217	3,21	0,54
Çocuk istismarı ve ihmalinde ailesel özellikleri bilme	217	3,53	0,56

Tartışma

Çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin ÇİİBRTÖ bilgi puanlarının genel ortalaması 3,63 \pm 0,34 olarak saptanmış, ÇİİBRT düzeylerinin yetersiz olduğu

görülmüştür. Literatürde konu ile ilgili çalışmaların daha çok mezun hemşirelerle yapıldığı ve benzer bulgulara ulaşıldığı (Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015; Külçü Polat ve Karalaş, 2016; Metinyurt ve Sarı, 2016), hemşirelik öğrencileriyle yapılan sınırlı sayıda ki çalışmalarda aynı şekilde öğrencilerin Çİİ ile ilgili bilgilerinin yetersiz ve eğitim gereksinimleri olduğu bildirilmiştir (Akgün Kostak ve Vatansever, 2015; Poreddi ve ark., 2016).

Çalışmada kadın olan, Çİİ ile ilgili eğitim almış olan, Çİİ eğitimini okul aracılığı ile almış olan ve Çİİ konusunda eğitim almak isteyen öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin daha yüksek olduğu ve gruplar arasında farkın önemli olduğu saptanmıştır. Literatürde bulgularımıza paralel olarak kadın olma, mezuniyet öncesi Çİİ konusunda eğitim alma durumunun ÇİİBRT düzeyini artırdığı dikkati çekmektedir (Akgün Kostak ve Vatansever, 2015; Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015; Pakiş ve ark., 2015). Benzer şekilde bir çalışmada kadın cinsiyetinin şiddete en çok uğrayan taraf olması nedeniyle çocuğa yönelik şiddete duyarlılıklarının da daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Özyürek, 2017). Bulgularımıza benzer şekilde yurt dışında yapılan bir çalışmada hemşirelik öğrencilerine Çİİ konusunda verilen eğitimlerin bilgi ve tutumlarını artırdığı belirtilmektedir (Elarousy, Helal ve Villiers, 2012).

Çalışmada öğrencilerin %67,7'si Çİİ konusunda eğitim aldıklarını, %19,8'i ise Çİİ eğitimini okulda öğrenimleri sırasında aldıklarını belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda ülkemizde sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin %40,8'ı (Akgün Kostak ve Vatansever, 2015), yurt dışında ise diş hekimliği fakültesi öğrencilerinin %9'u (Hashim ve Al-Ani, 2013) Çİİ hakkında bilgi aldıklarını bildirmiştir. Literatür incelendiğinde bulgularımıza paralel olarak sağlık personelinin mesleki öğrenimleri sırasında Çİİ konusunda eğitim alma oranının yetersiz olduğu vurgulanmaktadır (Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015; Külçü Polat ve Karalaş, 2016; Metinyurt ve Sarı, 2016).

Çalışmada öğrencilerin %18'i Çİİ konusunda eğitime gereksinim duymadıklarını ifade etmesine rağmen ÇİİBRT düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Oysa ki Çİİ'nin erken tanılanabilmesi, yasal bildirimlerinin yapılabilmesi ve önlemlerin alınabilmesi için hemşirelerin eğitimleri sırasında bilgilenmeleri, olumlu bir tutum geliştirmeleri son derece önemlidir (Fraser ve ark., 2010). Çalışma bulgusuna göre Çİİ konusunda eğitim almak isteyen öğrencilerin (%82) istismar ve ihmal konusunda hassasiyetlerinin

ve farkındalıklarının daha yüksek olduğu, eğitime gereksinim duymayanların ise yetersizliklerinin farkında olmadığı düşünülmektedir. Benzer şekilde Poreddi ve arkadaşları da (2016) çoğu hemşirelik öğrencinin Çİİ şüphesi olan vakaları tanılayıp raporlandırmada kendine güvendiğini, ancak bu konularda bilgilerinin yetersiz olduğunu saptadıklarını belirtmiştir. Hemşirelerin Çİİ konusunda bilgi ve tutumlarını içeren çalışmalarda katılımcıların büyük bir kısmı Çİİ konusunda daha fazla eğitim almak istediğini belirtmişlerdir (Gölge, Hamzaoglu ve Türk, 2012; Külcü Polat ve Karalaş, 2016). Ancak bu çalışmalarda, eğitime gereksinim duyan ve duymayan katılımcıların Çİİ ile ilgili bilgi puanlarının etkileşimine bakılmamıştır.

Çalışmada öğrencilerin kardeş sayısı arttıkça ÇİİBRT düzeylerinin azaldığı ve ailesi şehirde yaşayan öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür incelediğinde sağlık personelinin ya da adaylarının ÇİİBRT düzeylerini değerlendiren çalışmalarda bu değişkenlerin ele alınmadığı, bir çalışmada ise hemşirelerin sahip oldukları çocuk sayısı arttıkça ÇİİBRT düzeylerinin azaldığı görülmüştür (Yılmaz, 2015). Ancak ailede çocuk sayısının ikiden fazla olmasının Çİİ için önemli bir risk faktörü olduğu (Geçkil, 2017), kırsal bölgede yaşayan ailelerde daha fazla Çİİ yaşandığı (Akçınar, 2017) belirtilmektedir.

Çalışmada öğrencilerin %75,6'sı Çİİ konusunda yasal sorumluluklarını bilmediklerini belirtmiş ve bu öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmış ancak bu farkın önemli olmadığı görülmüştür. Çİİ'nin önlenmesinde önemli sorun karşılaşılan olguların bildirilmemesidir. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının Çİİ konudaki yasal sorumluluklarını yeterince bilmedikleri (Yağmur ve Balcı, 2009), olguların raporlandırılmasında bilgisizlik nedeniyle bildirim yapmadıklarını belirtilmektedir (Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015; Gölge, Hamzaoglu ve Türk, 2012).

Literatürde ebeveynlerin eğitim düzeyinin ve ailenin gelir düzeyinin düşük olmasının, ailenin geniş aile yapısında olmasının Çİİ riskini artırdığı bildirilmektedir (Kurt ve ark., 2017; Sinan, Tosun ve Ünal, 2017). Çalışmada anne ve baba eğitimi ortaokul ve üzerinde olan, ailesinin ekonomik geliri giderinden daha fazla olan, çekirdek aileye sahip olan, çocuk sahibi olan öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin daha yüksek olduğu, fakat

gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu saptanmıştır. Koçak ve Büyük-gönenç (2011) ise bulgularımıza benzer şekilde okur yazar olmayan ve ilköğretim mezunu olan erişkinlerin Çİİ konusunda bilgilerinin yetersiz olduğunu belirtmiş ancak bulgularımızdan farklı olarak gelir düzeyi düşük ailelerin Çİİ’de etkisi olan faktörleri daha fazla bildiklerini ve henüz çocuk sahibi olmayanların Çİİ konusunda daha çok bilgisi olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmamızda Çİİ olgusu ile karşılaşan, Çİİ’yi tanımada yeterli olduğunu düşünen, Çİİ olgusuna nasıl yaklaşımda bulunacağını bildiğini düşünen, Çİİ ile ilgili yasal sorumluluklarını bildiğini düşünen öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin daha yüksek olduğu, fakat gruplar arasındaki farkın önemsiz olduğu saptanmıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bulgularımıza benzer şekilde hemşire, ebe ve diğer sağlık personelinin Çİİ olgusu veya şüphesi ile karşılaşma durumlarının ÇİİBRT düzeylerini etkilemediği (Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015; Çatık ve Çam, 2006; Metinyurt ve Sarı, 2016), hekimlerle yapılan bir çalışmada ise ÇİİBRT düzeylerini etkilediği bulunmuştur (Kara, Çalışkan ve Suskan, 2014). Çalışmamızda sağlık meslek lisesinden mezun olan öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin daha yüksek olduğu ancak bu farkın önemli olmadığı saptanmıştır. Bu sonuç bize sağlık meslek lisesi mezunu öğrencilerinin diğer gruplara göre, sağlık hizmetleri sektörü içerisinde daha uzun süre yer almasının Çİİ konusunda farkındalıklarının artmasına katkı sağladığını düşündürmektedir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda hemşirelerin öğrenim düzeyi arttıkça, ÇİİBRT düzeylerinin de arttığı bildirilen çalışmaların (Burç ve Güdücü Tüfekçi, 2015) yanı sıra, mezun olunan okulun ÇİİBRT düzeyini etkilemediğini belirten çalışmaların olduğu (Çatık ve Çam, 2006) görülmektedir.

4. sınıf öğrencilerinin ÇİİBRT düzeyleri 2. sınıflara göre daha yüksek bulunmuştur. Dördüncü sınıf öğrencilerinin “Çocuk istismarına ilişkin çocuktaki davranışsal belirtileri bilme”, “İstismar ve ihmale yatkın ebeveyn özelliklerini tanıma”, “Çocuk istismarı ve ihmaliinde ailesel özellikleri bilme” alt boyut puan ortalamaları ve ÇİİBRTÖ toplam puan ortalamalarının daha yüksek olduğu ve puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Çalışma bulgularımıza benzer şekilde Poreddi ve arkadaşları (2016) dördüncü sınıf hemşirelik öğrencilerinin ikinci sınıflara göre, Elarousy ve arkadaşları (2012), 25 yaş

üzeri hemşirelik öğrencilerinin 25 yaş altına göre Çİİ konusunda daha iyi bilgi ve tutum gösterdiğini, Akgün Kostak ve Vatansever (2015)'de sağlık bilimleri fakültesi 4. sınıf öğrencilerinin alt sınıf öğrencilerine göre Çİİ konusunda daha fazla bilgi aldıklarını bildirmiştir. Bu bulgular son sınıf öğrencilerinin birinci sınıftan son sınıfa kadar mesleki eğitimlerinin teorik ve uygulama süreçlerinde Çİİ konusu ile ilgili kazanımlarının arttığını göstermektedir. Ayrıca hemşirelik eğitim müfredatının 3. ve 4. yıllarında Çİİ konusunun daha iyi kavranmasına hizmet eden, pediatri, ruh sağlığı, halk sağlığı ve acil bakım gibi teorik ve uygulamalı derslerin bulunmasının öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin artmasını sağladığı düşünülebilir.

Sonuç

Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin ÇİİBRT düzeylerinin istendik düzeyde olmadığı, Çİİ konusunda yasal sorumluluklarını bilmedikleri ve eğitime gereksinim duydukları belirlenmiştir. Çİİ konusunda eğitim almış olan ya da eğitim almaya istekli olan, bu eğitimi öğrenimleri sürecinde alan, kadın olan, ailesi şehirde yaşayan öğrencilerin ÇİİBRT düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin kardeş sayısı arttıkça ÇİİBRT düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Ayrıca 4. sınıf öğrencilerinin 2. sınıflara göre ÇİİBRT düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin en fazla ihmalin çocuk üzerindeki belirtilerini tanıdığı, en az ise istismar ve ihmale yatkın çocuğun özelliklerini tanıdığı belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin Çİİ'ye karşı mesleki sorumluluk ve rollerini kazanabilmeleri için hemşirelik müfredatında Çİİ konusuna daha çok yer verilmesi, kapsamının tüm sınıfları içine alacak şekilde düzenlenmesi ve özellikle erkek öğrenciler başta olmak üzere, öğrencilerin bilgi düzeyleri gözden geçirilerek mezuniyet öncesi gerekli tekrarların yapılması önerilebilir. Ayrıca çalışma bulgularımızdan hareketle hemşirelik öğrencilerinin kardeş sayısı ve ailenin yaşadığı yer gibi ailesel ve kültürel özellikleri, çocukluk döneminde istismara maruz kalma durumları ve ÇİİBRT düzeylerinin etkileşimlerini değerlendiren çalışmanın planlaması, kültürel özelliklerinin getirdiği yanlış ve eksik bilgilerin değiştirilmeye çalışılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Nursing Students' Level of the Diagnosing
Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect**

*

Emine Güdek Seferoğlu - Emel Sezici - Deniz Yiğit

Kütahya Health Sciences University – Eskişehir Osmangazi University

Neglect and abuse in childhood affects children's physical, mental or social development and it causes many problems ranging from adulthood. Therefore, the protection of children's physical and mental health is very important. The healthcare workers have critical role in early diagnosis, following the necessary procedures, prevention of child abuse and neglect in which threatens public health with the impact on the child health and the long-term consequences. However, we observe insufficient practices in identifying or recording child abuse and neglect cases in our country.

This study has aimed to determine the capability level of the future health staff, the nursing students, in recognizing the signs and risks of child abuse and neglect.

The study has been conducted on the students who have been studying in the 2nd and 4th year of nursing faculty of a university, during the spring semester in 2017-2018 Academic Year. The samples cover 217 students (92%) who met the study criteria. The data were obtained by using "The Identification Information Form" and "Scale of Diagnosing Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect" and collected under the control of the researchers. The students who participated the study were outside the class hours. The statistical analysis of the data was performed using 20.0 SPSS package program, applying the frequency, percentages, the Student's t-test and one-way analysis of variance methods.

It has been found that 71% of the students are female, 56.1% of the student's mothers and 41.5% of student's fathers have primary or lower education level, 76.5% of student's family have tight household income, 84.3% of the families are in core family structure, 59% have 2 siblings, and 75.6% of the families live in the cities. The 67.7% of the students have received

information about child neglect and abuse, 19.8% have claimed they received the information at the school, 80.2% have not heard about child neglect and abuse concept, 43.8% considers themselves self-sufficient in defining child abuse and neglect, 75.6% have not been aware of their legal responsibilities related to child neglect and abuse, and 82% wanted to receive training on this subject. The overall average of the students' scores of the Diagnosing of Symptoms and Risks of Child Abuse and Neglect Scale was 243.65 ± 23.05 . In the survey, the students, who are 4th graders, female, have been trained on Child abuse and neglect subject, have received this education through schools, have families living in cites and have wanted to study in child abuse and neglect, have summed higher Child Abuse and Neglect Symptoms and Risk Assessment Scale score ($p < 0.05$). It has been observed that competency level in the recognizing of the symptoms and risks of child abuse and neglect decreases with the higher number of student's siblings, and the difference between the groups was significant ($p < 0.05$). Additionally, it has been observed that the identification of symptoms and risk levels of child abuse and neglect were decreased in students when the number of siblings increases ($p < 0.05$).

It has been determined that the nursing students' ability to recognize the symptoms and risks of child abuse and neglect is not at an expected level, they are not aware of their legal responsibilities about child abuse and neglect and need education. It has been determined that the students were mostly recognized the symptoms of the neglect on the child, and less recognized the characteristics of the child who is susceptible to abuse and neglect. According to our findings child abuse and neglect should be given more place in nursing education to gain professional responsibility to students and to include all classes, especially male students. In addition, the level of knowledge of child abuse and neglect should be reviewed before graduation.

Kaynakça / References

- Akçınar, B. (2017). Aile sistemlerinde şiddetin döngüsü. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(4), 40-64.
- Akgün Kostak, M. ve Vatanserver, C. (2015). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili görüş ve düşünceleri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 2(1), 1-11. <http://dx.doi.org/10.17681/hsp.79915>.
- Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi. *Journal of Hacettepe University Faculty of Nursing*, 4(2), 13-24.
- Ben, Y. Y., Attar-Schwartz, S., Ziv, A., Jedwab, M. ve Benbenishty, R. (2010). Child abuse and neglect: Reporting by health professionals and their need for training. *The Israel Medical Association journal: IMAJ*, 12(10), 598-602.
- Burç, A. ve Güdücü Tüfekçi, F. (2015). Hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama düzeyleri. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 144-151.
- Caneira, L. ve Myrick, K. M. (2015). Diagnosing child abuse: The role of the nurse practitioner. *The Journal for Nurse Practitioners*, 11(6), 640-646. <http://dx.doi.org/10.1016/j.nurpra.2015.03.017>
- Ceccucci, J. (2018). Evaluating nurse practitioners perceived knowledge, competence, and comfort level in caring for the sexually abused child. *Journal of Forensic Nursing*, 14(1), 42-49. <http://dx.doi.org/10.1097/JFN.000000000000184>
- Çatık, A. E. ve Çam, O. (2006). Hemşire ve ebelerin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanıma düzeylerinin saptanması. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 22(2), 103-119.
- Elarousy, W., Helal, H. ve Villiers L. (2012). Child abuse and neglect: Student nurses’ knowledge and attitudes. *Journal of American Science*, 8(7), 665-674. <http://dx.doi.org/10.1037/e516542013-061>
- Engh Kraft, L., Rahm, G. ve Eriksson, U. B. (2017). School nurses avoid addressing child sexual abuse. *The Journal of School Nursing*, 33(2), 133-142. <http://dx.doi.org/10.1177%2F1059840516633729>

- Fraser, J. A., Mathews, B., Walsh, K., Chen, L. ve Dunne, M. (2010). Factors influencing child abuse and neglect recognition and reporting by nurses: A multivariate analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 47(2), 146-153. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2009.05.015>
- Geçkil, E. (2017). Çocuklarda fiziksel istismar ve hemşirelik yaklaşımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 129-139.
- Gölge, Z.B., Hamzaoglu, N. ve Türk, B. (2012). Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26(2), 86-96. <https://dx.doi.org/10.5505/adli-tip.2012.36349>
- Güner, C. K., Yavuz, H. Ö. ve Dörtbudak, Z. (2016). Çocuk istismarı-ihmal vakalarıyla karşılaşan hemşirelerin görüş ve uygulamaları. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 1(1), 39-55. <http://dx.doi.org/10.25279/sak.204994>
- Hashim, R. ve Al-Ani, A. (2013). Child physical abuse: assessment of dental students' attitudes and knowledge in United Arab Emirates. *European Archives of Paediatric Dentistry*, 14(5), 301-305. <http://dx.doi.org/10.1007/s40368-013-0063-2>
- Kara, Ö., Çalışkan, D. ve Suskan, E. (2014). Ankara ilinde görev yapan çocuk asistanları, uzmanları ve pratisyen doktorların çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi düzeyleri ve yaklaşımlarının karşılaştırılması. *Türk Pediatri Arşivi*, 49, 57-65. <http://dx.doi.org/10.5152/tpa.2014.984>
- Karakuş, Ö. (2012). Relation between childhood abuse and self esteem in adolescence. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 753-763.
- Koçak, C. ve Büyükgönenç, L. (2011). Toplumdaki bireylerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik bilgi ve görüşleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 89-104.
- Kurt, G., Dönmez, S., Eren, Ö., Balcı, E. ve Günay, O. (2017). Üç farklı disiplinde okuyan üniversite son sınıf öğrencilerinin istismar, ihmal ve aile içi şiddet algıları. *Journal of International Social Research*, 10(50), 405-414.
- Külcü Polat, D. ve Karalaş, H. (2016). Çocuk kliniklerinde çalışan hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 32(1), 48-58.

- Kürklü, A. (2011). Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Lee, H. M. ve Kim, J. S. (2018). Predictors of intention of reporting child abuse among emergency nurses. *Journal of Pediatric Nursing*, 38, e47-e52. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pedn.2017.10.007>
- Metinyurt, H. A. I. ve Sarı, H. Y. (2016). Sağlık çalışanlarının çocuk ihmali ve istismarını tanıma düzeyleri. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(1), 101-121.
- Özgentürk, İ. (2014). Çocuk istismarı ve ihmal. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 265-278.
- Özyürek, A. (2017). Çocuğa yönelik şiddete duyarlık ölçeği geliştirme çalışması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 462-472.
- Pakiş, I., Demir, F., Bektas, G., Altun, U. ve Yıldırım, S. (2015). Investigation of the awareness and knowledge about child abuse and negligence among doctors and nurses working in the east part of Turkey. *Romanian Journal of Legal Medicine*, 23(2), 151-156. <http://dx.doi.org/10.4323/rjlm.2015.151>
- Poreddi, V., Pashapu, D. R., BV, K., Gandhi, S., El-Arousy, W. ve Math, S. B. (2016). Nursing students' knowledge of child abuse and neglect in India. *British Journal of Nursing*, 25(5), 264-268. <http://dx.doi.org/10.12968/bjon.2016.25.5.264>
- Sinan, Ö., Tosun, B. ve Ünal, N. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin şiddete bakışı. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatric Nursing-Special Topics*, 3(2), 108-114.
- Sekhar, D. L., Kraschnewski, J. L., Stuckey, H. L., Witt, P. D., Francis, E. B., Moore, G. A., Morgan P. L. ve Noll, J. G. (2018). Opportunities and challenges in screening for childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 85, 156-163. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.07.019>
- Türker, G. (2017). Aile hekimleri, hemşire ve ebelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeyleri: Burdur örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Uysal, A. (1998). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Belirti ve Risklerini Tanılamada Hemşire ve Ebelerin Bilgi Düzeylerinin Saptanması. *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- World Health Organization. Child Maltreatment. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>. Erişim Tarihi: 26.07.2018.
- Yağmur, F. ve Balcı, E. (2009). Kayseri ili merkez ve ilçeleri birinci basamak sağlık çalışanlarının, çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi düzeyleri: Anket çalışması. *Adli Bilimler Dergisi*, 8, 7-11.
- Yılmaz, B. (2015). Bir hastanede çalışan hemşirelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve yaklaşımlarının incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güdek-Seferoğlu, E., Sezici, E. ve Yiğit, D. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin belirti ve risklerini tanılama düzeyleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 257-276. DOI: 10.26466/opus.511405

Tüketici Etnosentrizmi ve Marka İmajının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Gıda Tüketicileri Üzerine Bir Uygulama

DOI: 10.26466/opus.515217

Ebru Onurlubas* - Remzi Altunışık**

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret Bölümü. Keşan/Edirne/Türkiye

E-Posta: ebruonurlubas@trakya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2341-0788](https://orcid.org/0000-0002-2341-0788)

** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Sakarya/Türkiye

E-Posta: altunr@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7934-1841](https://orcid.org/0000-0001-7934-1841)

Öz

Kültürlerarası oluşan farklılıklar tüketicilerin bazılarının kendi ülkesinin kültürünü diğer ülkelerin kültürlerinden daha üstün görmesini sağlamak ve buna bağlı olarak satın alma niyetlerini ortaya çıkartmaktadır. Yani tüketiciler ürünleri satın almaya niyetlenirken yerli ürün olmasına dikkat etmektedirler. Bunun en büyük nedenlerinden biri ise etnik milliyetçilik olarak bilinen etnosentrizmdir. Bu çalışmada, tüketici etnosentrizmi ve marka imajının satın alma niyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaçla İstanbul ilinde yaşamakta olan 18 yaşından büyük bireyler hedef alınmış ve 450 kişiye yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Anket verileri kolayda örnekleme yöntemine göre toplanmıştır. Araştırmada veri analizi, SPSS 22 ve AMOS 20 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veriler Cronbach Alpha Katsayısı yöntemi, Normallik testi, Açıklayıcı Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analizi, Yapısal Eşitlik Modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda etnosentrizm ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici etnosentrizmi, marka imajı, satın alma niyeti, yapısal eşitlik modeli

The Effect of Consumer Ethnocentrism and Brand Image on Purchasing Intention: An Application on Food Consumers

*

Abstract

Intercultural differences allow consumers to consider the culture of their own country to be superior to other countries' cultures, and hence reveal their intention to purchase. In other words, when consumers intend to buy products, they pay attention to domestic products. One of the main reasons for this is ethnocentrism, which is known as ethnic nationalism. In this study, the effect of consumer ethnocentrism and brand image on purchasing intention is examined. For this purpose, individuals who are older than 18 years living in İstanbul Province have been targeted and face - to - face survey method has been conducted to 450 people. Survey data have been collected according to convenience sampling method. Data analysis has been performed by using SPSS 22 and AMOS 20 programs. The data have been analyzed using Cronbach's alpha coefficient method, normality test, explanatory factor analysis, confirmatory factor analysis and structural equation model. As a result of the research, it has been concluded that ethnocentrism and brand image have a significant effect on the purchasing intention of food products.

Keywords: *Consumer ethnocentrism, brand image, purchasing intention, structural equation model*

Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak mal ve hizmetlerin değişimi ve artan tüketici bilinci tüketici satın alma davranışlarında farklılıklara neden olmaktadır. Satın alma davranışı, kişilerin ürün ve hizmetleri satın almaları ve kullanmaları sürecinden oluşan davranış ve tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için ürün veya hizmet aracılığı ile problemlerine çözüm getirmesidir. Tüketici satın alma davranışı ise, insanların ürünleri ya da hizmetleri herhangi bir ticari amaç gütmeyen, kişisel kullanım ya da hane halkı kullanımı için satın almasıdır (Pride ve Ferrell, 2000, s.195). Tüketiciler, satın alma karar süreci içerisinde ulaşılabilirlik, yeterlilik, kalite, memnuniyet, müşteri ilişkileri vb. özelliklere önem vermektedir (George ve Yaoyuneyong, 2010, s.292).

Tüketiciler bir ürünü satın almaya niyetlenirken bireysel, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilendikleri oranda pazarlama iletişimi faaliyetlerinden elde ettikleri bilgilerden de etkilenmektedirler. (Kocabaş vd., 1999, s.71). Tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen bir diğer önemli faktör ise tüketicilerin kendi aralarındaki ağızdan ağza iletişimidir. Bu sayede tüketiciler yoğun reklam karmaşasından da kurtulabilmektedirler (Cop ve Gümüş, 2009:180). Satın alma niyeti, müşterilerin herhangi bir ürünü almak için istekli olmasıdır ve müşterilerin ürünü satın alma davranışlarının tahmininde en önemli veridir (Grewal vd., 1998). Ayrıca, reklamları anlamada, tüketicilerin isteklerine ve ihtiyaçlarına uygun ürünleri tasarlamada ve pazar bölümlendirmede kullanılan, pazarlamadaki önemli bir kavramdır (Morrison, 1979). Satın alma niyetinde, demografik ve ekonomik özellikler pazarlamacılar için çok önemli bilgiler vermekle beraber tüketicilerin birbirlerinden farklı davranışlarını açıklamaya yeterli olmamaktadır. Tüketici "X" marka ürünü neden "Y" marka farklı bir ürüne tercih etmektedir? Belirli ürünleri, neden hep aynı mağazalardan almakta ve neden sürekli aynı ürünü alma niyeti göstermektedir? Bu tarz sorulara cevap bulmak oldukça zor olmaktadır. Bazı zaman, tüketicilerin kendileri bile satın alma niyetlerinin veya davranışlarının gerçek nedenini tam olarak bilememektedir (Aaker vd., 1977). Satın alma niyetine etki eden faktörler kişisel, psikolojik, sosyo kültürel faktörlerdir. Bu faktörler içerisinde gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmesinin etkisinin gitgide artması, tüketicilerin milli duygularını

kapsayan tüketici etnosentrizmi ve markaya ilişkin tüketicilerin zihninde genel kanı ve fikrin oluşmasını sağlayan marka imajının giderek daha önemli hale gelmesini sağlamıştır.

Amerikalı sosyolog William Graham Sumner Fransız devriminin milliyetçi etkilerinin hissedilmesinden yaklaşık bir asır sonra, 'etosentrizm' kavramını geliştirmiştir. Shimp ve Sharma (1987) ise tüketici etnosentrizm eğilim ölçeğini (CETSCALE) geliştirmiştir. Tüketici eğilimi CETSCALE ölçeği ile ölçülmektedir. Eğilim yabancı ürünlerin tamamına karşı bir takım tutarlı davranışları ifade etmektedir (Shimp ve Sharma, 1987). Kişilerin kültürlerini ve yaşam şekillerini diğer kişilerle karşılaştırdıklarında daha fazla üstün bulma eğilimi etnosentrizm olarak tanımlanmaktadır. Bu eğilime sahip olan kişiler, kendi kültürünü odak nokta olarak bilmekte ve diğer kültürleri değerlendirmeye alırken bunu referans noktası olarak almaktadırlar (Yıldırım ve Gültaş, 2016). Etnosentrizm, dış pazarları rasyonel bir şekilde yargılamada engel taşımaktadır (Cateora vd., 2011).

Yerli olmayan yabancı ürünler uluslararası ticarete kaliteli, markasının iyi olması, fiyatı vb. niteliklerinden ötürü tüketiciler tarafından tercih edilme nedeni olsa da, iç pazarlarda rekabetin artmasıyla birlikte ülke ekonomisinin kalkınması ve milliyetçilik satın alma niyetlerini etkileyebilmektedir (Shankarmahesh, 2006). Etnosentrik tüketici eğilimi, yabancı ürünleri satın almanın uygunluğu ve ahlaki boyutuyla ilgili inançları sunmaktadır. Etnosentrik tüketiciler yerli ürünleri tercih etmektedirler. Bunun sebebi ülkelerinin ürünlerinin en iyi olduğuna inanmalarındır. Kişilerin kendi ülkelerinde üretilen ürünleri satın almanın etik bir yükümlülük olduğunu düşünmesi, yerli ürünün kalitesinin ithal ürünlerinkinden daha yetersiz olduğu durumda bile satın almak için tüketicilere yol göstermektedir (Wang ve Chen, 2004).

Satın alma niyetini etkileyen önemli faktörlerden biri de marka ve marka imajıdır. Marka, üreticilerin veya satıcıların ürünlerinin bilinirliğini sağlayarak tanıtan, başka firmaların ürünlerinden ayırmak için kullanılan isim, sembol, terim, şekil veya tüm bunların birleşimidir. Genel olarak bunlara marka sembolü ismi verilmektedir (Pride ve Ferrel, 2000). Marka kavramının geniş bir anlamı bulunmaktadır. Ürünün şekli ve ambalajı haricinde, malı belirleyen her şey marka tanımı içinde yer almaktadır (Cemalcılar, 1987). Bir marka varlığı ve değeri bakımından ele

alındığında; ürün/hizmetin fonksiyonel yararının ilerisinde tüketicilerine sunduğu katma değerler söz konusu olmaktadır (Jones, 1999).

Tüketicilerin markayla alakalı duydukları, tecrübeleri, reklamları, paketlemesi ve hizmetlerinden elde ettikleri bilgi toplamının, seçici algı, önceki inanışları, toplumsal normları tarafından farklılığa uğramış hali marka imajı olarak tanımlanmaktadır (Randall, 2005). Pozitif marka imajı, ürünün kalitesi, niteliği, marka bağlılığı vb. değişkenler satın alma niyetini etkilemektedir (Butt vd., 2013). Tüketiciler bir ürünü satın almaya niyet ederken ürünün marka imajının kendileri için ne ifade ettiğine önem vermekte ve ona göre karar vermektedirler. Bu nedenle bir ürünün tüketiciler tarafından tercih edilmesi için marka imajı önem arz etmektedir.

Tüketiciler, yabancı ürünleri satın almaları durumunda ülkelerini kötü bir duruma sokup sokmayacaklarını düşünmektedirler. Bu nedenle tüketici etnosentrizmi, tüketici davranışları araştırmaları ve uluslararası çalışmalarda önemli bir hale gelmektedir (Liang ve Kong, 2010). Bu kapsamda araştırmada, tüketici etnosentrizmi ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi ve Hipotezleri

1.1. Etnosentrizm

İngilizcesi "Ethnocentrism" olan kavram, Türkçe'de "biz-merkezcilik"; "ırk-merkezcilik" ya da "etnosentrizm" kelimeleriyle ifade edilmektedir. Etnosentrizm Yunanca'da "millet, ırk" anlamı olan "ethnos" ve merkez anlamı olan "kentron" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Özçelik ve Torlak, 2011).

Etnosentrizm kavramı, ilk defa sosyoloji alanında 1906'da William Graham Sumner tarafından kullanılmış olup, genel ifadeyle kişinin içindeki etnik grubu evrenin merkezi olarak görmesi, diğer sosyal grupları kendi grubunun bakış açısıyla değerlendirmesi ve kültürel olarak kendine benzer kişileri hiçbir şeyi düşünmeksizin kabullenmesi, farklı etnik gruplardaki kişileri istememesi olarak tanımlanmaktadır (Shimp ve Sharma, 1987; Yu ve Albaum, 2002). Evrensel bir insan davranışı olarak kabul

edilen etnosentrizm, bütün toplumlarda, gruplarda ve bireylerde görülebilmektedir (Levine ve Campbell, 1972).

Etnosentrizm kavramını pazarlama alanında ise ilk defa Shimp ve Sharma (1987) Amerikan tüketicilerinin yabancı ürün almalarının inanç olarak ahlaki uygunluğunu ve kendi ülkelerinde üretilen ürünlere bağlılıklarını belirlemek için kullanmıştır (Sharma ve Shin, 1995).

Etnosentrizm genellikle grup üyelerinin kaynaşması ve dayanışmasını teşvik ettiğinden sosyal bakımdan faydalı bir işlev olarak görülmekle birlikte farklı kültür ve yaşam tarzları olan kişilere karşı üstünlük, hoşgörüsüzlük, hor görme tutumlarına sahip olabilmektedir (Caruana ve Magri, 1996). Etnosentrizm, dünyayı iki gruba ayırmaktadır ve etnosentrik açıdan gruplar birbirlerini ya “arkadaş” ya da “düşman” olarak görmekte, bulunduğu grubu elitleştirerek kayırmakta ve ayrımcılık yapmakta karşı grubu hor görmektedir (Kinder ve Kam, 2012).

1.2. Tüketici Etnosentrizmi

Tüketici etnosentrizmi, tüketicilerin ürün ve hizmetleri satın alma düşüncelerindeki milli duyguların etki derecesi olarak tanımlanmaktadır (Kaynak ve Kara, 2002). Diğer tanımlara göre, tüketici etnosentrizminin ana nesnesi, kültürün parçası olan üründür ve tüketici etnosentrizmi tüketicilerin ürün veya hizmet satın alırken hislerini ortaya koyan bir kavramdır (Ha, 1998). Tüketici etnosentrizmi, tüketicilerin ithal ürünlere karşı önyargılı davranarak yerli ürünleri satın almaları olarak ifade edilebilmektedir (Sharma vd., 1995).

Tüketici etnosentrizmi fonksiyonel olarak kişiye kimlik kazandırmakta, aidiyet duygusu oluşturmakta, en önemlisi ise mensubu olunan grupta hangi satın alma davranışının kabul edilebilir, hangisinin kabul edilemez olduğunun anlaşılmasını ortaya koymaktadır (Asil ve Kaya, 2013). Aynı zamanda, tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyerek genellikle yerel ürünlere karşı bağlılık sağlarken yabancı ürünlere karşı istememe tutumu sağlamaktadır (Mutlu vd., 2011). Yani tüketici etnosentrizmi yüksek düzeyde olan tüketici yerli ve yabancı ürün ayrımı yaparak, yabancı ürün satın alımının yerli ürüne zarar verdiğine (Schiffman ve Kanuk, 2000) yerli ekonomiye ve istihdama olan olumsuz etkileri sebebiyle, ürünlerin fiyat ve kalitelerine bakmaksızın yanlış veya uygunsuz

olduğuna inanmaktadırlar (Xiaogang Bi vd., 2012). Ahlaki faktörler bakımından bu tüketiciler, yabancı ürün satın almanın milliyetçilik duygusuna ters olduğunu, ülkesini ve milletini sevenlerin yerli ürünleri satın alması gerektiğini düşünmektedirler. Tüketici etnosentrizmi, yabancı ülkelere ve bu ülkelerin ürünlerine karşı tüketicilerin algılarını ve tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Moon ve Jain, 2002).

Etnosentrik olmayan tüketiciler ise ürünün hangi yerde üretildiğini önemsememekte, kişiler kendi değer yargılarına göre ürünleri satın alma davranışı göstermektedirler. Tüketicilerin yabancı ürünlerden beklediği fonksiyonel ve sembolik değer seviyesinin, etnosentrizmin yabancı ürünlerin satın alınmasında ortaya çıkan negatif etkisini azalttığı belirlenmiştir (Wang ve Chen, 2004).

Etnosentrik eğilim kişiden kişiye farklılık gösterebildiği gibi, kültürden kültüre ya da bulunduğu gruptan gruba farklılık gösterebilmektedir (Witkowski, 1998).

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde etnosentrik eğilimlerin tüketici karar süreçleri üzerinde etkili olduğuna yönelik çok sayıda bulgu yer almaktadır. Evanschitzky vd., (2008) yapmış oldukları çalışmada, Almanya pazarında yerli ülke yönelimini değerlendirmiş ve güçlü bir yerli ülke yönelimi olduğunu belirlenmişlerdir. Fakat çalışmada ele alınan 14 ürün sınıfında bu yönelimlerin farklılıklar gösterdiğini tespit etmişlerdir. Netemeyer vd., (1991) yaptıkları çalışmada, CETSCALE skorlarının yabancı ürünlere karşı tüketicilerin inançlarını, tutumlarını ve davranış niyetlerini etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Zimbabve'de yapılan çalışmada tüketici etnosentrizminin yabancı ürünlere karşı negatif ve yerli ürünlere karşı pozitif etki gösterdiği bulunmuştur. Çalışmada, tüketici etnosentrizm düzeyi yüksek bulunarak ithal mallara karşı olumsuz tutum sergilendiği belirlenmiştir (Charles ve Francois, 2016; Jiaxun ve Cheng Lu, 2015). Polonya'lı ve Rus olan tüketicilerin etnosentrik eğilim gösterip göstermedikleri ve bu eğilimlerinin ülkelerine, demografik özelliklerine göre değişkenlik gösterip göstermediğini ve etnosentrizm derecesinin ülke orijini ile bağlantı kurulan ürün seçim kararları üzerindeki etkisi adlı yapılan çalışmada, Polonya'lı ve Rus tüketicilerin etnosentrizm skorları arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir (Good ve Huddleston, 1995). Okechuku'ya (1994) göre; tüketiciler ilk olarak kendi ülkelerinde üretilen ürünleri satın almaktadırlar. Fakat yerli

ürünler bulunamıyorsa ya da çeşitli özellikler bakımından yeterli değilse, o vakit tüketiciler kendi ülkeleriyle ticari ilişkileri iyi seviyede olan ülkelerin ürünlerini satın alma niyetlenmektedirler.

Çek Cumhuriyeti ve Türkiye’de iki farklı örnek kütlede yapılan çalışmada, Türklerin yurtseverlik derecesi arttıkça tüketici etnosentrizminin arttığı ve Çeklerin ise tüketici etnosentrizmine neden olan en önemli faktörün milliyetçilik olduğu tespit edilmiştir (Balabanis vd., 2001). Bir diğer çalışmada, tüketicilerin yurtseverliliğinin olmasının, yabancı ürünler yerine yerli ürünleri tercih etmelerinde önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır (Vasella ve Fountain, 2010).

Hamin ve Elliott (2006) yaptıkları çalışmada, tüketici etnosentrizmini Endonezyalı tüketicilerin tüketici tercihlerinde ve satın alma niyetlerindeki etkilerini yerli ve yabancı markalar olan Sony, Polytron, Philips, Qantas ve Garuda örnekleriyle araştırmışlardır. Roth ve Romeo (1992)’ya göre, tüketicilerin yerli ve yabancı ürün satın alma davranışını etkileyen faktörler ürün sınıfı, ürünün menşe ülkesi hakkındaki bilgi, yurtseverlik olarak gösterilmiştir. Tüketicinin etnosentrik eğilimi ne kadar yüksekse yabancı ürün satın alma niyeti o kadar düşük ve yerli ürün satın alma niyeti o kadar yüksek olmaktadır (Klein vd., 1998; Cutura, 2006; Kavak ve Gümüşlüoğlu 2007; Evanschitzky vd., 2008).

Araştırmada kullanılan CETSCALE ölçeği, tüketicilerin etnosentrik eğilimlerini ölçmek üzere oluşturulmuş ilk ölçektir ve geçerliliği birçok çalışmada kanıtlanmıştır. Halen uluslararası geçerliliğini korumayı sürdürmektedir (Netemeyer vd., 1991).

Araştırmanın teorik altyapısı ve literatürdeki bulgulara dayanarak aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H1: Tüketici etnosentrizminin, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

1.3. Marka İmajı

İmaj, “gerçekliğin yaklaşık olarak bir görsel sunumu” olup, fiziksel (bir fotoğraf ya da resimde olduğu gibi) veya hayali (edebiyat ve müzikte olduğu gibi) olabilir (Yazıcı, 1996).

Marka imajı, üretilen ürünün hedef kitlesinde meydana gelen estetik ve duygusal izlenimlerin tamamıdır (Ker, 1998). Marka imajı, bir markanın güçlü-zayıf noktaları, olumlu-olumsuz yönleri vb. kontrol edilebilen algıların zihinde bir araya toplanmasıyla ve markayla direk veya dolaylı şekilde yaşanan deneyimlerden zaman içerisinde ortaya çıkmaktadır (Perry ve Wisnom, 2004). Marka imajı, doyum noktasına ulaşmış bir pazarda, ürün ya da hizmetin rakiplerinden ayrılarak ön plana çıkmasını sağlamaktadır (Peltekoğlu, 2004).

Biel'e (1992) göre marka imajını üç bileşene ayırmak mümkündür. Bunlar;

- 1) "Ürünü üreten/hizmeti verenin imajı (kurumsal imaj)",
- 2) "Kullanıcının/tüketicinin imajı",
- 3) "Ürünün/hizmetin imajı" dır.

Tüketiciler olumlu imaja sahip olan iyi bilinen marka ürünlerini satın almaktadırlar. Çünkü imajı olan markaların algılanan riskleri daha az veya algılanan değeri daha fazladır (Wang ve Tsai, 2014). Bu nedenle işletmeler ürünün güvenilirliği, sağlıklı olması, kalitesi vb. konularda reklam ya da tutundurma çabalarıyla markalarının imajını iyileştirebilirler (Onurlubaş ve Öztürk, 2018).

Doyle'ye (2003) göre marka ve marka imajı aşağıda verilmiştir. Bunlar;

- 1) **Özellikli markalar:** Ürünün, fonksiyonel özelliklerine yönelik güvene dayalı bir imaja sahip olmasıdır.
- 2) **Tutku markaları:** Markayı satın alan kişilerin imajını yansıtmaktadırlar. İmaj, ürünle ilgili daha az şey iddia ederken, tüketicilerin arzuladığı yaşam şekli ile ilgili vaatler sunmaktadır.
- 3) **Deneysel markalar:** Duygulara ve çağrışımlara ait bir imajı yansıtmaktadır. Başarılı deneysel markalar bireyselliği, kişisel gelişim ve fikirleri vurgulamaktadır.

Marka imajı planlaması sürecinde, etkin bir marka imajının üç işlevinin bulunduğu ileri sürülebilir (Kotler, 2009). Bunlar;

- 1) Ürün karakterini ve marka vaadini oluşturan tek bir mesajın iletilmesi,
- 2) Rakiplerin benzer mesajlarıyla karışmasını önleyici biçimde mesajın iletilmesi,

- 3) Tüketicilerin zihinlerine olduğu gibi hislerine hitap eden duygusal etkininde aktarılmasıdır.

Literatürde yapılan birçok çalışmada, elde edilen bulgulara göre, marka imajının satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Mohammadzadeh (2015); Onurlubaş (2018); Karakaşoğlu ve Arslan (2016) yaptıkları çalışmalarda marka imajının satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Araştırmanın teorik altyapısı ve literatürdeki bulgulara dayanarak aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H2: Marka imajının, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

2.1. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Amacı

Tüketici etnosentrizminin ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerine etkisi ile ilgili literatürde çalışmalar bulunmakla birlikte yapılan çalışma, yer alan diğer çalışmaları tamamlayıcı niteliktedir. Tüketici etnosentrizminin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti ile ilgili literatürde fazla sayıda çalışmaya rastlanmaması çalışmanın literatürdeki eksikliği tamamlaması yönünde önem arz etmektedir. Çalışmada ambalajlı gıda ürünlerinin etnosentrizm açısından ele alınmasının en önemli nedenlerinden biri kültürel konteksinin yüksek olmasıdır. Bu çalışmadaki amaç, tüketici etnosentrizminin ve marka imajının, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları, Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul ilinde yaşayan kişiler oluşturmuştur. İstanbul ilinin çok kültürlü olması, ürün çeşitliliği ve tüketim çeşitliliğinin çok fazla olması sebebi ile daha geniş bir tüketici kitlesine ulaşmak için bu

il tercih edilmiştir. Veriler 2018 yılında 450 tüketiciye uygulanan anketler aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırmanın en önemli kısıtını zaman, maddi olanaklar ve verilerin sınırlı bir bölgeden elde edilmiş olması oluşturmaktadır. Ayrıca, araştırmanın sadece ambalajlı gıda ürünlerini konu alması nedeniyle sınırlılıkları bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre, İstanbul ilinin nüfusunun 2017 yılında 15 029 231'dir (TÜİK, 2018). Ana kütle belirlendikten sonra örnek hacminin elde edilmesinde aşağıdaki formül kullanılmıştır (Arıkan, 2007);

$$n = \frac{N * p * q}{(N - 1) * D + (p * q)} \quad (1)$$

N: Ana kütle (15 029 231)

P: 0,5

q: 0,5

D: $(e/z)^2$ (0,0462/1,96)²

D: Hata oranı (0,00055561)

z: istatistik değeri (1,96, % 95 güven aralığı)

n: 450 adet

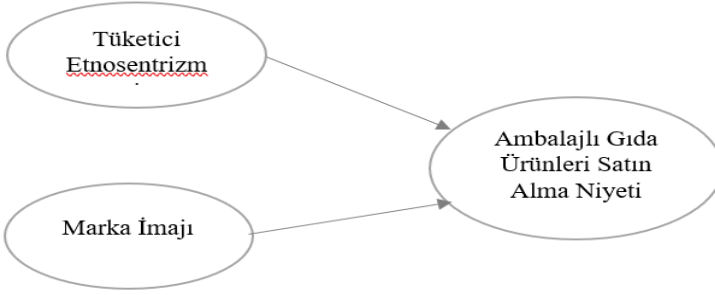
Yukardaki formülle, %0,0462 hata payı, %95 güven aralığında yeterli örnek hacim sayısı 450 olarak tespit edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

2.3. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Bu çalışmada, tüketici etnosentrizmi, marka imajı, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti olmak üzere üç değişken bulunmaktadır. Tüketici etnosentrizmi ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde etkisinin olabileceği düşünülerek araştırma modeli Şekil 1'de gösterildiği gibi oluşturulmuştur.

H1: Tüketici etnosentrizminin, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Marka imajının, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Şekil 1: Araştırma Modeli

2.4. Verilerin toplanması

Araştırmada veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Veriler İstanbul ilinde yaşayan tüketicilerle yüzyüze görüşülerek yapılan, anket uygulamalarıyla elde edilmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin 6 soru bulunmaktadır. İkinci bölümünde tüketici etnosentrizmi ölçeğinde 17 ifade, marka imajı ölçeğinde 6 ifade ve ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti ölçeğinde 5 ifade bulunmaktadır. İfadeler hazırlanırken, tüketici etnosentrizmi; Shimp ve Sharma (1987) tarafından geliştirilen 17 maddeli CETSCALE ölçeğine göre, marka imajı ölçeği; Kim vd., (2003); Salinas ve Perez (2009), satın alma niyeti ölçeği; Petroschius vd., (1987); Dodds vd., (1991); Berens vd., (2005) çalışmalarından uyarlanmıştır. Hazırlanan anket formundaki ölçeklerle ilgili sorular için 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. 5'li Likert ölçeğinde değerlendirme; (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle katılıyorum şeklinde kodlanmıştır. Ölçeklerin içsel geçerliliklerinin sağlanması için uzman görüşü alınmış ve orijinal ölçekler çeviri-tersine çeviri protokolü uygulanarak Türkçeye çevrilmiş ve son hali verilmiştir. Daha sonra, uygulamada karşılaşılabilecek hataları engellemek ve soruların anlaşılabilirliğini tespit etmek amacıyla 40 katılımcıya pilot uygulama yapılmış ve anlaşılmayan herhangi bir ifadenin olmadığı tespit edilerek ankete son şekli verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri

Cronbach Alpha katsayı ile ölçülmüştür. Özdamar'a (1999) göre, Cronbach Alpha değerinin 0,80-0,90 arasında olması yüksek düzeyde güvenilirlik ve 0,90-1,00 arası ise çok yüksek düzeyde güvenilirlik anlamına gelmektedir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda; tüketici etnosentrizminin CETSCALE ölçeğine göre Cronbach Alpha değeri 0,953 çok yüksek düzeyde güvenilir, marka imajı ölçeğinin Cronbach Alpha değeri 0,921 çok yüksek düzeyde güvenilir, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti ölçeğinin Cronbach Alpha değeri 0,861 yüksek düzeyde güvenilir bulunmuştur. Sipahi vd., (2008)'na göre Cronbach Alpha değerinin 0,70 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda, tüm ölçekler güvenilirirdir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada SPSS 22 ve AMOS 20 programı kullanılarak veri analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçüm aracının güvenilirliği Cronbach alpha ile hesaplanmıştır. Güvenirlik analizinden sonra, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile normallik testi yapılmıştır. Normallik testinde veri gruplarının basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri belirlenmiştir. Çarpıklık ve basıklık ölçüsü +1,5 veya -1,5 aralığında değerler almış olan grupların normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidel, 2013). Boyutların basıklık çarpıklık değerlerine bakıldığında; etnosentrizmin; çarpıklık: -0,372, basıklık: -0,344, marka imajının; çarpıklık: 0,641, basıklık: 0,151, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyetinin; çarpıklık: 0,115, basıklık: 0,230 olarak bulunmuştur. Sonuçlara göre araştırmadaki tüm boyutların normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. DFA, belirlenen faktörler arasında yeterli seviyede ilişki olup olmadığını, değişkenlerin hangilerinin hangi faktörlerle ilişkili olduğunu, faktörlerin birbirlerinden bağımsız olup olmadığını, faktörlerin modeli açıklamakta yeterli olup olmadığını sınamak için kullanılmaktadır (Özdamar, 2004). Araştırmada, tüketici etnosentrizmi ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerindeki etkisi Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) tekniğiyle analiz edilmiştir. Bu bağlamda, tüketici etnosentrizmi ve marka imajı bağımsız değişken, ambalajlı gıda

ürünleri satın alma niyeti bağımlı değişken olarak alınmıştır. YEM, doğru-
dan ölçülemeyen yapıları ve ölçümün potansiyel hatalarını içerebilen
çoğu modeli içine alan genel bir ifade olarak tanımlanmaktadır (Raykov
ve Marcoulides, 2006).

3. Araştırma ve Bulgular

Ankete katılanların demografik özellikleri incelendiğinde, %53,1'inin ka-
dın %46,9'unun erkek olduğu görülmektedir. %6,2'si 18-23, %11,3'ü 24-29,
%16,2'si 30-35, %15,3'ü 36-41, %14,4'ü 42-47, %13,9'u 48-53, %12,0'si 54-59,
%10,7'si 60 ve üzeri yaş aralığındadır. Katılımcıların, %44,9'u evli, %47,8'i
bekâr, %7,3'ü boşanmış olduğunu belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tüketicilerin Demografik Özellikleri f: Frekans, %=yüzde

Cinsiyet	(f)	(%)	Yaş	(f)	(%)
Kadın	239	53,1	18-23	28	6,2
Erkek	211	46,9	24-29	51	11,3
Toplam	450	100,0	30-35	73	16,2
Eğitim Durumu	(f)	(%)	36-41	69	15,3
İlköğretim mezunu	11	2,4	42-47	65	14,4
Ortaöğretim mezunu	124	27,6	48-53	62	13,9
Yüksekokul mezunu	111	24,7	54-59	54	12,0
Lisans mezunu	117	26,0	60 ve üzeri	48	10,7
Yüksek Lisans	65	14,4	Toplam	450	100,0
Doktora	22	4,9	Medeni durum	(f)	(%)
Toplam	450	100,0	Evli	202	44,9
Meslek	(f)	(%)	Bekar	215	47,8
Emekli	46	10,2	Boşanmış	33	7,3
Memur	78	17,3	Toplam	450	100,0
Özel Sektör çalışanı	131	29,1	Aile geliri (Aylık TL)	(f)	(%)
Ev hanımı	31	6,9	1000 TL ve altı	44	9,8
İşçi	119	26,4	1001-1500 TL	31	6,9
Serbest meslek	17	3,9	1501-2000 TL	71	15,7
Öğrenci	28	6,2	2001-2500 TL	55	12,2
Toplam	450	100,0	2501-3000 TL	44	9,8
			3001-3500 TL	52	11,6
			3501-4000 TL	80	17,8
			4001 TL ve üzeri	73	16,2
			Toplam	450	100,0

Eğitim verilerine göre ankete katılanların, %2,4'ü ilköğretim, %27,6'sı ortaöğretim, %24,7'si yüksekokul, %26,0'sı lisans, %14,4'ü yüksek lisans, %4,9'u doktora mezunudur.

Araştırmaya katılan ailelerin aylık ortalama gelirlerine bakıldığında, %17,8'inin 3501-4000, %16,2'sinin 4001TL ve üstü gelire sahip olduğu görülmektedir. Meslekleri göre incelendiğinde, %10,2'sinin emekli, %17,3'ünün memur, %29,1'inin özel sektör çalışanı, %6,9'unun ev hanımı, %26,4'ünün işçi, %3,9'unun serbest meslek, %6,2'sinin öğrenci olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Güvenilirlik analizi sonuçlarına göre 'Etnosentrizm Ölçeği' 'Marka İmajı' 'Ambalajlı Gıda Ürünleri Satın Alma Niyeti Ölçeği' için Cronbach Alpha değerlerinin tümünün 0,70'in üstünde kabul edilebilir değerde olduğu bulunmuş ve tüm ölçeklerin güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Cronbach Alpha değerinin 0,70 ve üzeri olması ölçeklerin güvenilirliğinin kabul edilebilir olması anlamına gelmektedir (Nunnally, 1978). Yapılan normallik testine göre tüm grupların normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Açıklayıcı faktör analizinde, KMO ve Bartlett Testi sonuçlarına bakılarak yorumlanabilirliğine karar verilmiştir. Ölçüm aracının yapı geçerliliği çalışmasında 'Etnosentrizm' ölçeği için KMO (Kaiser Meyer Olkin): 0,941 ve Bartlett ($p<0,01$), 'Marka imajı' ölçeği için KMO: 0,889 ve Bartlett ($p<0,01$), 'Ambalajlı Gıda Ürünleri Satın Alma Niyeti' ölçeği için KMO: 0,850 olarak belirlenmiştir. Bulunan değerlere göre, açıklayıcı faktör analizinin yapılabileceği ortaya konmuştur. Araştırmada faktör analizinde bütün ölçekler ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulduğunda, tek boyut altında toplandığından döndürme tekniği kullanılmamıştır.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Ölçeklerin Güvenirlilik Analizleri

Ölçekler	Değişken sayısı	Cronbach Alpha
Etnosentrizm	17	0,953
Marka imajı	6	0,921
Ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti	5	0,861

Etnosentrizm ölçeği (CETSCALE) 17 ifade, marka imajı ölçeği 6 ifade, çevresel bilinç ölçeği 6 ifade, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti ölçeği 5 ifadeden oluşmuştur.

Tablo 3’de görüldüğü gibi, ‘etnosentrizm’ ölçek maddeleri toplam varyansın %58,596’sını açıklayan tek bir faktör altında, ‘marka imajı’ ölçek maddeleri toplam varyansın %72,310’unu açıklayan tek bir faktör altında, ‘ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti’ ölçek maddeleri toplam varyansın %68,897’sini açıklayan tek bir faktör altında gruplanmaktadır..

Tablo 3. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçekler	İfadeler	Faktör yükü	KMO	Bartlett's Test of Sphericity Chi-Square	Serbestlik derecesi	Toplamaçıklanan varyans (%)	p
Etno-sentrizm	ETNSRZ1	0,740					
	ETNSRZ2	0,822					
	ETNSRZ3	0,765					
	ETNSRZ4	0,674					
	ETNSRZ5	0,747					
	ETNSRZ6	0,781					
	ETNSRZ7	0,711					
	ETNSRZ8	0,799					
	ETNSRZ9	0,750					
	ETNSRZ10	0,814					
	ETNSRZ11	0,787					
	ETNSRZ12	0,720					
	ETNSRZ13	0,797					
	ETNSRZ14	0,786	0,941	6018,089	136	58,596	0,000
	ETNSRZ15	0,754					
	ETNSRZ16	0,782					
	ETNSRZ17	0,767					
Marka imajı	MI1	0,908					
	MI2	0,827					
	MI3	0,869					
	MI4	0,745	0,889	2031,505	15	72,310	0,000
	MI5	0,833					
	MI6	0,909					
Ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti	SATN1	0,500					
	SATN2	0,941					
	SATN3	0,939					
	SATN4	0,902	0,850	1641,043	10	68,897	0,000
	SATN5	0,783					

KMO gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir ve bu oranın 0,50'in üzerinde olması gerekmektedir (Sharma, 1996). Çalışmada, KMO değerlerinin 0,50'nin üstünde kabul edilebilir olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3'de faktör yüklerine bakıldığında, etnosentrizm boyutunun 17 ifadeden oluştuğu ve faktör yük değerlerinin 0,674 ile 0,822 arasında değiştiği, marka imajı boyutunun 6 ifadeden oluştuğu ve faktör yük değerlerinin 0,745 ile 0,909 arasında değiştiği, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti boyutunun 5 ifadeden oluştuğu ve faktör yük değerlerinin 0,500 ile 0,941 arasında değiştiği görülmektedir. Maddelerin ait olduğu faktörle olan ilişkisini açıklayan faktör yük değeri katsayısı için uygulamada genel olarak 0,45 üzeri değerler madde seçimi için iyi bir ölçüt olarak önerilmektedir (Büyüköztürk, 2002). Bu bağlamda, tüm boyutların faktör yükleri 0,45'in üstünde olduğundan hiçbir ifade ölçekten çıkarılmamıştır.

Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Uyum Ölçütleri	Ölçeklerin Uyum Değerleri					Ölçeğin Düzeltilmiş DFA Uyum Değerleri		
	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Etnosentrizm	Marka İmajı	Ambalajlı Gıda Ürünleri Satın Alma Niyeti	Etnosentrizm	Marka İmajı	Ambalajlı Gıda Ürünleri Satın Alma Niyeti
$\chi^2/df(CMINDF/df)$	$\leq 3,4$	$\leq 4-5$	9,901	10,719	3,551	3,430	2,703	2,083
GFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85	0,779	0,934	0,984	0,891	0,993	0,992
CFI	$\geq 0,97$	$\geq 0,95, \geq 0,90$	0,823	0,957	0,992	0,938	0,997	0,997
RMSEA	$\leq 0,05$	0,06-0,08	0,141	0,147	0,75	0,074	0,062	0,049
NFI	$\geq 0,95$	0,94-0,90	0,807	0,953	0,989	0,915	0,995	0,995

Kaynak: Meydan ve Şeşen, 2011

Tablo 4'de DFA ölçeklerin uyum değerleri incelendiğinde, bu değerlerin iyi uyum veya kabul edilebilir uyum göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle modelin uyum değerlerinin sağlanması için beta değeri düşük olan ifadeler modelden çıkarılmış ve ayrıca kovaryans

ilişkisi kurulmuştur. Modele son hali verildikten sonra ölçeklere tekrar DFA yapılmış ve uyum değerleri incelenmiştir. Değerlere bakıldığında, tek tek boyutlara ait düzeltilmiş DFA uyum ölçütü (CMINDF, RMSEA, GFI, CFI, NFI) değerlerine ait sonuçlar, modelin veri ile uyum gösterdiğini ve ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Aritmetik ortalama	Standart sapma
Marka İmajı	1,6504	1,12346
Ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti	1,2956	0,80291
Etnosentrizm	1,5114	0,83939

Tablo 5’de marka imajının standart sapması 1,12346, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti 0,80291, etnosentrizm ise 0,83939 olarak bulunmuştur.

Tablo 6. Model Uyum Değerleri

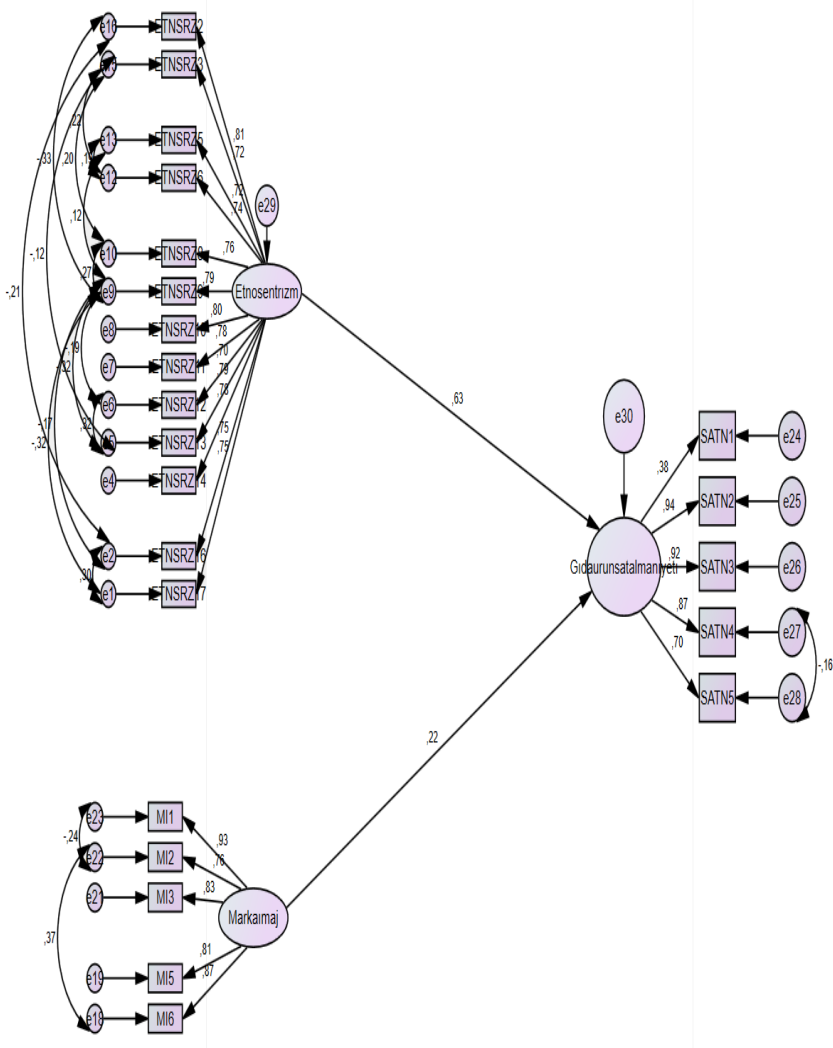
Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Yapısal Model	Yeni Yapısal Model
χ^2/df (CMIN/df)	$\leq 3, \leq 5$	$\leq 4-5$	7,145	3,559
GFI	$\geq 0,90$	0,89-0,85	0,753	0,892
CFI	$\geq 0,97$	$\geq 0,95, \geq 0,90$	0,804	0,939
RMSEA	$\leq 0,05$	0,06-0,08	0,117	0,062
NFI	$\geq 0,95$	0,94-0,90	0,780	0,918

Kaynak: Meydan ve Şeşen, 2011

Tablo 6’ya bakıldığında, yapısal modelde ölçeklerin uyum değerlerinin iyi uyum veya kabul edilebilir uyum göstermediği görülmektedir. Bu nedenle modelin uyum değerlerinin sağlanması için beta değeri düşük olan ifadeler modelden çıkarılmış ve ayrıca kovaryans ilişkisi kurulmuştur. (ETNSRZ 1, ETNSRZ 4, ETNSRZ 7, ETNSRZ 15, MI4 modelden çıkarılmıştır). Yeni yapısal modeldeki değerler; χ^2 : Ki kare (CMIN) - df (Degrees of Freedom): 3,559; GFI (Goodness of Fit Index): 0,892; CFI (Comparative Fit Index): 0,939; RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation); 0,075; NFI: 0,918 değerlerini aldığı görülmektedir. Bu

değerlere göre, uyum iyiliği indekslerine bakıldığında tüm uyum ölçülerinin kabul edilebilir uyum sınırları içinde olduğu görülmektedir.

Şekil 2'de Tüketici Etnosentrizm ve Marka İmajının Ambalajlı Gıda Ürünleri Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi verilmiştir.

Şekil 2. Tüketici Etnosentrizmi ve Marka İmajının Ambalajlı Gıda Ürünleri Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi

Tablo 7. Araştırma Modeli Hipotez Sonuçları

Hipotez	Tahmin	Std. tahmin	Std. hata	t değeri	p	Sonuçlar
H1 Tüketici Etnosentrizmi → Ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti	0,350	0,631	0,048	7,276	0,000	Kabul
H2 Marka imajı → Gıda ürünleri satın alma niyeti	0,090	0,222	0,019	4,751	0,000	Kabul

Tablo 7’de yer alan sonuçlara göre, tüketici etnosentrizmi boyutu ile ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti boyutu arasındaki standardize regresyon katsayısı β : 0,631, t: 7,276, p: 0,000 ve p anlamlılık düzeyi $p < 0,001$ ’dir. Bu sonuca göre H1 hipotezi kabul edilmiştir. Etnosentrizmin, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde orta düzeyde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Marka imajı boyutu ile ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti boyutu arasındaki standardize regresyon katsayısı β : 0,222, t: 4,751, p: 0,000 ve p anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ ’dir. Bu sonuca göre H2 hipotezi kabul edilmiştir. Marka imajının, ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde zayıf ve anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir.

Sonuç

Çalışmada tüketici etnosentrizmi ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda, araştırmada ölçüm aracının geçerliliği için açıklayıcı faktör analizi ve boyutlar için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Daha sonra hipotezlerin test edilmesinde ise Yapısal Eşitlik Modeli (YEM)’den faydalanılmıştır.

Yapılan araştırmada YEM sonuçlarına göre;

Araştırma sonucunda, tüketici etnosentrizminin, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kültürlerarası farklılıklar bazı kişilerin kendi ülkes-

inin kültürünü diğer ülkelerin kültürlerinden üstün tutması gibi davranışları ortaya çıkartmaktadır. Kişiler bir ürünü satın almaya niyetlenirken kendi ülkelerinin ürünü olmasına yani yerli ürün olmasına dikkat etmektedirler. Bunun en büyük nedenlerinden biri etnik milliyetçilik olarak bilinen etnosentrizmdir. Etnosentrik tüketiciler kendi ülkelerinin ürünlerine milliyetçi duygularla bağlı olduklarından, kendi ülkelerinin ürünlerini diğer yabancı markalardan daha kaliteli ve üstün görmektedirler. Etnosentrik tüketiciler, bir ürünü satın alırken yerli ürünleri tercih ederek ülke ekonomisine katkıda bulunan refah seviyesinin artacağı düşüncesine sahip olan kişilerdir. Bu bağlamda, pazarlama uygulayıcılarının özellikle yüksek milliyetçi duygulara sahip olan ülkelerde, kişilerin yerli ürünleri tercih etmesini göz önüne alarak potansiyel müşterileri kendilerine çekebilmek ve böylelikle satışlarını artırarak kâr elde edebilmek için ambalajlı gıda ürünleri üretiminde özellikle tüketici etnosentrizmine dikkat etmesi ve yerli üretime önem vermesi gerekmektedir.

Araştırmadaki diğer bir bulgu ise, marka imajının, tüketicilerin ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğudur. Tüketicilerin belirli markalara ilişkin algıları marka imajı olarak bilinmektedir. Tüketiciler iyi bir marka imajı olan ürün için bu ürün kaliteli, kötü bir marka imajı olan ürün için bu ürün kalitesizdir şeklinde yorumlar yapabilirler. Bu nedenle ürünlerin marka imajı önem arz etmektedir. Özellikle sağlık açısından bir hayli önem taşıyan ambalajlı gıda ürünleri için marka imajı daha fazla önem taşımaktadır. Bu nedenle gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, markanın ve ürünün imajını reklamlar aracılığı ile sağlayabilirler. Ayrıca, marka imajı yaratabilmek için işletmeler markanın ismini kısa ve anlaşılır koymalı hem göze hem kulağa hitap etmeli, bir markaya isim verirken özellikle anlamlarına dikkat etmelidirler.

Sonuç olarak elde edilen bulgulara göre, sektörde faaliyet gösteren işletmeler tüketicilerin satın alma niyetlerini arttırmak istiyorlarsa ilk olarak tüketici etnosentrizmine odaklanmaları yararlı olacaktır. Yerli firmalar etnosentrizmin sağladığı avantajdan yararlanarak daha fazla piyasada tutunabilir ve kâr paylarını arttırabilirler. Yabancı firmalarda tüketici etnosentrizmine dikkat ederek bilinçli davranmaları durumunda

dezavantajlı durumu avantaja dönüştürebilirler. Yani, etnosentrizm konusunda bilgi sahibi olan yabancı firmalar, başarılı pazarlama stratejileri ile piyasada tutunabilirler.

Bu çalışma, tüketici etnosentrizmi ve marka imajının ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyeti üzerindeki etkisini ortaya koyarak literatüre katkıda bulunması ve sektörde faaliyet gösteren veya bu sektörde yeni faaliyete başlayacak olan işletmelere yol göstermesi açısından önem arz etmektedir. Çalışmada verilen önerilerle, işletmelerin pazar paylarını arttırmaları ve sektörde devamlılıklarını sürdürebilmeleri amacıyla politikalarının oluşturulması sağlanabilir.

Araştırma İstanbul'daki tüketicilerle sınırlı olduğundan elde edilen sonuçlar kısıtlı olmaktadır. Bu sebeple bundan sonra yapılan çalışmalar farklı bölgelerde ve daha büyük örneklem ile yapılabilir ve ambalajlı gıda ürünleri satın alma niyetine farklı değişkenler eklenerek ilgili literatüre katkı sağlanabilir.

Araştırmadaki bulgular yalnızca ambalajlı gıda ürünlerini kapsamaktadır. Etnosentrizm ve marka imajının satın alma niyeti üzerindeki etkileri ileride yapılacak olan çalışmalarda diğer ürün kategorilerine göre farklı ürün gruplarında incelenebilir. Ayrıca sosyo demografik özelliklere göre etnosentrizm ve marka imajının satın alma niyeti üzerindeki etkileri incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Effect of Consumer Ethnocentrism and Brand Image on Purchasing Intention: An Application on Food Consumers

*

Ebru Onurlubaş – Remzi Altunışık

Trakya University – Sakarya University

Intercultural differences allow consumers to consider the culture of their own country to be superior to other countries' cultures, and hence reveal their intention to purchase. In other words, when consumers intend to buy products, they pay attention to domestic products. One of the main reasons for this is ethnocentrism, which is known as ethnic nationalism.

In this study, the effect of consumer ethnocentrism and brand image on purchasing intention is examined. For this purpose, individuals who are older than 18 years living in İstanbul Province have been targeted and face - to - face survey method has been conducted to 450 people. Survey data have been collected according to convenience sampling method. Data analysis has been performed by using SPSS 22 and AMOS 20 programs.

The data were tested by Cronbach Alpha to determine the internal consistency and reliability of the measuring instrument, with the confirmatory factor analysis for the validity of the measurement tool, and the confirmatory factor analysis for structural validity. It was then tested with Structural Equation Model (SEM).

According to the results of SEM in the research;

As a result of the study, it was found that consumer ethnocentrism had a significant effect on consumers' intention to purchase packaged food products. Intercultural differences bring about the behavior of some people that the culture of their own country is superior to other countries' cultures. When purchasing a product, people pay attention to the fact that they are the products of their own countries and that they are domestic products. One of the main reasons for this is ethnocentrism, which is

known as ethnic nationalism. Due to the fact that ethnocentric consumers are connected with nationalist feelings to their country's products, they consider their country's products to be higher quality and superior than other foreign brands. Ethnocentric consumers are the people who have the idea of increasing the level of welfare that contributes to the national economy by choosing domestic products when purchasing a product. In this context, marketing practitioners should pay particular attention to consumer ethnocentrism and domestic production in the production of packaged food products in order to attract potential customers by taking advantage of the fact that consumers especially in countries with high nationalist feelings generally prefer local products and hence in order to profit by increasing their sales.

Another finding of the study is that the brand image has a significant effect on consumers' intention to purchase packaged food products. Consumers' perceptions of certain brands are known as brand image. Consumers can make comments for a product with a good brand image that this product is good quality and for a product with a bad brand image that this product is poor quality. Therefore, the brand image of the products is important. Brand image is more important for packaged food products which are especially important in terms of health. For this reason, businesses operating in the food sector can provide the image of the brand and the product through advertisements. In addition, in order to create a brand image, businesses should put the brand name in a short and understandable way, appeal to both the eye and the ear, and pay particular attention to their meaning when giving a brand name.

As a result, according to the findings, if the businesses operating in the sector want to increase the purchasing intentions of consumers, it will be beneficial to focus on consumer ethnocentrism first. Domestic companies can benefit from the advantage of ethnocentrism and can hold more on to the market and increase their profit shares. Foreign companies can turn the disadvantageous situation into an advantage if they act consciously by paying attention to consumer ethnocentrism. In other words, foreign companies who have knowledge about ethnocentrism can hold on to the market with successful marketing strategies.

This study is important in terms of contributing to the literature by demonstrating the effect of consumer ethnocentrism and brand image on

the purchase intention of packaged food products and to guide the enterprises operating in the sector or which are about to start new activities in this sector. With the suggestions given in the study, it can be ensured that the enterprises increase their market shares and establish their policies in order to maintain their continuity in the sector.

Since the research is limited to the consumers in Istanbul, the results are limited. For this reason, the studies carried out thereafter can be done in different regions and with larger samples, and the relevant literature can be contributed by adding different variables to the intention of purchasing packaged food products.

The findings of the study cover only packaged food products. The effects of ethnocentrism and brand image on the purchasing intention can be examined in different product groups according to other product categories in future studies. In addition, the effects of ethnocentrism and brand image on purchasing intention can be examined according to socio-demographic characteristics.

Kaynakça / References

- Aaker, D.A, Burton H. Marcus, Dorothy Cohen (1977). *Modern marketing*. (New York: Random House), 3, 100.
- Arıkan, R. (2007). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. 6. Baskı, Isbn:975-8784-35-8, Ankara.
- Asil, H. ve Kaya, İ. (2013). Türk tüketicilerin etnosentrik eğilimlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 113-132.
- Balabanis, G., Diamantopoulos, A., Mueller, R.D., Melewar, T.C. (2001). The impact of nationalism, patriotism and internationalism on consumer ethnocentric tendencies. *Journal Of International Business Studies*, 32 (1), 157-175.
- Berens, G., Cees B.M. Van R., Gerrit, H., Van, B. (2005). Corporate associations and consumer product responses: the moderating role of corporate brand dominance. *Journal of Marketing*, 69(3), 35-48
- Biel, A.L. (1992). How brand image drives brand equity. *Journal of Advertising Research*, (11), 6-12.

- Butt, H. A., Nawaz, M. R., Nawaz, M. M., Tariq, M. I. (2013). Customer perceptions about branding and purchase intention: a study of fmcg in an emerging market. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3(2), 340- 347.
- Büyüköztürk Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Caruana, Albert ve Magri, Emanuel (1996). The effect of dogmatism and social class variables on consumer ethnocentrism in Malta. *Marketing Intelligence & Planning*, 14 (4), 39-44.
- Cateora, Philip R., Mary C. Gilly ve Graham, J.L. (2011). *International Marketing*. New York: Mc-Graw-Hill Irwin.
- Cemalcılar, İ. (1987). *Pazarlama, kavramlar-kararlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Charles, M. ve Francois D. T.F. (2016). Measuring consumer ethnocentrism: An assessment of reliability, validity and dimensionality of the cetscale in a developing market. *Journal of African Business*, 17(2), 188-208.
- Cop, R ve Gümüş, N. (2009). Pazarlamada ağızdan ağza iletişimin tüketici davranışlarındaki rolü ve bir araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 179-202
- Cutura, M. (2006). The impacts of ethnocentrism on consumers' evaluation processes and willingness to buy domestic vs. imported goods in the case of Bosnia and Herzegovina. *South East European Journal of Economics and Business*, 1(2), 54-63.
- Dodds, William B., Kent B. Monroe and Dhruv G. (1991). The effects of price, brand and store information on buyers' product evaluations. *Journal of Marketing Research (JMR)*, 28 (3), 307-319.
- Doyle, P., (2003). *Değer temelli pazarlama*, Çev: Gülfidan Barış, İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Evanschitzky, H., Wangenheim, F., Woisetschlager, D. ve Blut, M. (2008). Consumer ethnocentrism in the German market. *International Marketing Review*, 25(1), 7-32.
- George, B.P. ve Yaoyuneyong, G. (2010), "Impulse buying and cognitive dissonance: a study conducted among the spring break student shoppers", *Young Consumers: Insight and Ideas for Responsible Marketers*, 11 (4), 291-306.

- Good, L.K. ve Huddleston, P. (1995). Ethnocentrism of Polish and Russian consumers: Are feelings and intentions related? *International Marketing Review*,12(5), 35-48.
- Grewal, D., Monroe, K. B. ve Krishnan, R. (1998). The effects of price-comparison advertising on buyers' perceptions of acquisition value, transaction value and behavioral intentions. *Journal of Marketing*, 62(2), 46-59.
- Hamin, H. ve Elliott, G. (2006). A less-developed country perspective of consumer ethnocentrism and "country of origin" effects: Indonesian evidence". *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 18(2), 79-92.
- Ha, C.L. (1998). *The influence of consumer ethnocentrism and product characteristics on country of origin effects: a comparison between U.S. consumers and Korean consumer*. (Doktora Tezi). Faculty Of The Graduate School Of The University Of Texas. Arlington.
- Jiaxun, H ve Cheng Lu, W. (2015). Cultural identity and consumer ethnocentrism impacts on preference and purchase of domestic versus import brands: An empirical study in China. *Journal of Business Research*, 68(6), 1225-1233.
- Jones, P. J. (1999). *How to use advertising to build strong brands*. Sage Publications: USA, California.
- Karakaşoğlu, M. ve Arslan, M.G. (2016). Mağaza hizmet ortamının marka imajına ve satın alma niyetine etkisi: P&B Ve H&M örneği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(46), 223-243.
- Kavak, B. ve Gümüşlüoğlu, L. (2007). Segmenting food markets the role of ethnocentrism and lifestyle in understanding purchasing intentions. *International Journal of Market Research*, 49(1), 71-94.
- Kaynak, E. ve Kara, A. (2002). Consumer perceptions of foreign products. an analysis of product-country images and ethnocentrism. *European Journal of Marketing*, 36(7/8), 928-949.
- Ker, M. (1998). Profesyonel imajın, imaj yönetimi kapsamındaki yeri ve önemi. *Pazarlama Dünyası Dergisi*,12 (71), 25-28.
- Kim, H.B, Woo Gon K., Jeong A. AN. (2003). The effect of consumer-based brand equity on firms' financial performance. *Journal of Consumer Marketing*, 20(4), 335-35.

- Kinder, D. R. ve Kam C.D. (2012). Ethnocentrism as a short-term force in the 2008 American presidential election. *American Journal of Political Science*, 56 (2), 326–340.
- Klein, J. G., Ettenson, R., Morris, M. D. (1998). The animosity model of foreign product purchase: An empirical test in the people's republic of China. *Journal of Marketing*, 62(1), 89-100.
- Kocabaş F., Elden M., Yurdakul, N. (1999). *Reklam ve halkla ilişkilerde hedef kitle*. İstanbul: İletişim.
- Kotler, P. (2009). *Marketing management-european edition*. Harlow, England: Pearson Prentice Hall Publishing.
- Levine, R. ve Campbell, D.C. (1972). *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Liang, X. ve Kong, Q. (2010). Cycle fluctuation research of consumer ethnocentrism segmentation in e-market of Chinese Mainland, *IEEE*. 978-1-4244-7159-1, Kasım.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları (1 ed.)*. Ankara: Detay Yayınevi.
- Mohammadzadeh, R. (2015). *The effect of brand image and purchase intention on cosmetic products: Evidence from North Cyprus*. Master of Arts in Marketing Management, Eastern Mediterranean University Gazimağusa, North Cyprus.
- Moon, B.J. ve Jain, S.C. (2002). Consumer processing of foreign advertisements: Roles of coo perceptions, consumer ethnocentrism and country attitude. *International Business Review*, 11(2), 117-138.
- Morrison, D. G. (1979). Purchase intentions and purchase behavior. *Journal of Marketing*, 43(2), 65-74.
- Mutlu, H.M., Çeviker, A. ve Çirkin, Z. (2011). Tüketici etnosentrizmi ve yabancı ürün satın alma niyeti: Türkiye ve Suriye üzerine karşılaştırmalı analiz. *Sosyoekonomi Dergisi*, 8(1), 52-73.
- Netemeyer, R. G., Durvasula, S., Lichtenstein, D.R. (1991). A cross-national assessment of the reliability and validity of the CETSCALE" *Journal of Marketing Research*, 28(3), 320-327.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

- Okechuku, C. (1994). The Importance of product COO. *European Journal of Marketing*, 28(4), 5-19.
- Onurlubaş, E. (2018). Marka değeri boyutlarının marka bağlılığı ve satın alma niyeti üzerine etkisi: X marka beyaz eşya kullanıcıları üzerine bir uygulama. *Turkish Studies, Economics, Finance and Politics*, 13(30), 273-302.
- Onurlubaş, E., Öztürk, D. (2018). Market markalarında tüketicilerin gıda güvenliği algısı: Antalya ili örneği. Karagöz, R., Kodaman, T. ve Premović, M. (Editörler). *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar*. First Edition, September 2018, Ivpe Yayınları, Cetinje, Montenegro. 307-330.
- Özçelik, G.D. ve Torlak, Ö. (2011). Marka kişiliği algısı ile etnosentrik eğilimler arasındaki ilişki: Levis ve Mavi Jeans üzerine bir uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 361-377.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdamar K. (2004). Tabloların oluşturulması, güvenilirlik ve soru analizi. *Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi-1*. 5th ed. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Peltekoğlu, F.B. (2004). *Halkla ilişkiler nedir?* İstanbul: Beta.
- Perry, A. ve Wisnom, D. (2004). *Markanın DNA'sı eşsiz ve dayanıklı markalar yaratmanın kuralları*. Çev: Zeynep Yılmaz, İstanbul: Media Cat Kitapları.
- Petroshius, S.M. ve Kent B.M. (1987). Effect of product-line pricing characteristics on product evaluations. *Journal of Consumer Research*, 511-519.
- Pride, W.M. ve Ferrell, O.C. (2000). *Marketing concepts and strategies*. Houghton Mifflin Company, New York.
- Randall, G. (2005). *Markalaştırma: Stratejilerinizi planlamada doğru rehber*. çev. Elif Özsayar, İstanbul: Rota Yayınları.
- Raykov, T ve Marcoulides, GA. (2006). *Fundamentals of Structural Equation Modeling. A First Course in Structural Equation Modeling*. 2nd ed, London: Lawrence Erlbaum Associates, 41(3), 1-3.
- Roth, M.S. ve Romeo, J.M. (1992). Matching product category and country image perceptions: A framework for managing COO effects. *Journal of International Business Studies*, 3, 477-497.

- Salinas, E. A. ve Perez, J. M. P. (2009). Modeling the brand extensions' influence on brand image. *Journal of Business Research*, 62, 50-60.
- Schiffman, L.G. ve Kanuk, L.L. (2000). *Consumer behaviour*. London: Prentice-Hall.
- Shankarmahesh, M.N. (2006). Consumer ethnocentrism: An integrative review of its antecedents and consequences. *International Marketing Review* 23(2), 146-172.
- Sharma, S. ve Shin. J. (1995). Consumer ethnocentrism: A test of antecedents and moderators. *Journal of the Academy of Marketing Science* 23(1), 26-37.
- Sharma, S. (1996). *Applied multivariate techniques*. John Wiley & Sons Inc., Newyork.
- Shimp, T.A. ve Sharma, S. (1987). Consumer ethnocentrism: Construction and validation of the CETSCALE. *Journal of Marketing Research*, 24(3), 280- 289.
- Sipahi B., Yurtkoru, E.S., Çinko M. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS ile Veri Analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tabachnick, B.G. and Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson, Boston.
- TÜİK, (2018). <https://www.turkiye.gov.tr/turkiye-istatistik-kurumu-baskanligi-tuik>
- Vassella, M.C., Fountain, P.D., ve Fountain, U.K. (2010). Consumer ethnocentrism, patriotism global openness and country of origin effect: A literature review. *ASBBS Annual Conference: Las Vegas*, 17(1), 868-882.
- Wang, H.Y. ve Tsai, F.C. (2014). The relationship between brand image and purchase intention: Evidence from award winning mutual funds. *International Journal of Business and Finance Research*, 8(2), 27-40.
- Wang, C.L. and Chen Z.X. (2004). Consumer ethnocentrism and willingness to buy domestic products in a developing country setting: Testing moderating effects. *Journal of Consumer Marketing*, 21(6),391-400.
- Witkowski, T.H. (1998). Consumer ethnocentrism in two emerging markets: determinants and predictive validity. *Advances In Consumer Research*, 25, 258-263.

- Xiaogang B., Gunessee S., Hoffmann R., Hui W., Larner J., Qing-Ping M., Thompson F. M. (2012). Chinese consumer ethnocentrism: A field experiment. *Journal of Consumer Behaviour*, 11, 252-263.
- Yazıcı, İ. (1996). Kitle iletişiminde popüler imajlar, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yıldırım, Y. ve Gültaş, P. (2016). Farklı etnik kimliklere sahip tüketicilerin etnosentrizm düzeylerinin ve ürün tercihlerindeki tutumlarının incelenmesi: Malatya ili örneği. *International Journal of Academic Value Studies*, 2 (6), 18-34.
- Yu, J.H. and Albaum, G. (2002). Sovereignty change influences on consumer ethnocentrism and product preferences: Hong Kong revisited one year later. *Journal of Business Research*, 55 (11), 891-899.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Onurlubaş, E. ve Altunışık, R. (2019). Tüketici etnosentrizmi ve marka imajının satın alma niyeti üzerindeki etkisi: Gıda tüketicileri üzerine bir uygulama. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 277-307. DOI: 10.26466/opus.515217

Service Quality, Students' Satisfaction and Supportive Attitude in the Higher Education Institutions: Evidence from an Emerging Market

DOI: 10.26466/opus.512605

*

Dilek Penpece-Demirer*

* Assoc.Prof. Dr., Adana Science and Technology University, Business Faculty, Adana, Turkey
E-Mail: dpenpece@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4493-625X](https://orcid.org/0000-0003-4493-625X)

Abstract

The higher education sector has been growing steadily in all over the world. Similar improvements are experienced in Turkey. Growing number of higher education institutions cause growing competition. Thus these institutions are in need of developing their service quality level and satisfying the students. Higher education institutions need support from their students. Supportive attitudes of students may make a big contribution to these institutions. Thus it is significant for higher education institutions to create students' supportive attitudes. The aim of the study is to investigate the higher education institutions' service quality and its impact on student's satisfaction and supportive attitude in Turkey, as an emerging market. A total of 610 students in two universities in Adana, Turkey attended to present study. Descriptive analysis was done at the first stage, reliability analysis at the second stage as well. Confirmatory Factor Analysis was then employed. Finally Structural Equation Modelling was applied to examine the hypothesized model. It is concluded that service quality has a significant and positive effect on students' satisfaction and indirectly on students' supportive attitude through the students' satisfaction path.

Keywords: *Higher education institutions, Service quality, Student satisfaction, Supportive attitude, Higher education marketing*

Yükseköğretim Kurumlarında Hizmet Kalitesi, Öğrencilerin Memnuniyeti ve Destekleyici Tutum: Gelişmekte Olan Bir Pazar Örneği

*

Öz

Yükseköğretim sektörü tüm dünyada istikrarlı bir şekilde büyümektedir. Türkiye’de de benzer gelişmeler yaşanmaktadır. Artan sayıda yükseköğretim kurumu, rekabetin de artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bu kurumların hizmet kalitesi seviyelerini geliştirmeye ve öğrencilerini tatmin etmeye ihtiyaçları vardır. Ayrıca yükseköğretim kurumlarının öğrencileri tarafından desteklenmeleri gerekir. Öğrencilerin destekleyici tutumları bu kurumlara büyük katkı sağlayabilir. Bu nedenle, yükseköğretim kurumlarının öğrencilerin destekleyici tutumlarını oluşturması önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın amacı, yükselen bir pazar olarak Türkiye’deki, yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesini ve onun öğrenci memnuniyeti ve destekleyici tutum üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmaya Adana’daki iki üniversiteden toplam 610 öğrenci katıldı. Öncelikle tanımlayıcı istatistikler, ikinci aşamada da güvenilirlik analizi yapılmıştır. Daha sonra Doğrulamalı Faktör Analizi kullanılmıştır. Son olarak, hipotez testleri için Yapısal Eşitlik Modellemesi uygulanmıştır. Hizmet kalitesinin, öğrencilerin memnuniyeti üzerine doğrudan ve öğrencilerin memnuniyeti vasıtasıyla onların destekleyici tutumları üzerinde dolaylı olarak önemli ve olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim kurumları, Hizmet kalitesi, Öğrenci memnuniyeti, Destekleyici tutum, Yükseköğretim pazarlaması

Introduction

Today higher education is organized in a good way all over the world (Hemsley-Brown and Oplatka, 2006). The higher education sector has been growing steadily in all over the world year by year. Webometric Ranking, which was officially launched in 2004, included more than 27000 higher education institutions worldwide in 2018 (Webometrics, 2018). Additionally different sources recommend different numbers about the higher education institutions worldwide currently. Similar improvements are experienced in emerging markets as well. For instance, according to Council of Higher Education in Turkey (www.yok.gov.tr), the number of higher education institutions enhanced from 71 in 1998 to 186 in 2018. Growing numbers caused growing competition. Thus the related sector has become increasingly competitive today. In the line with the increasing competition, the marketers and higher education institutions are forced to achieve greater success. If higher education institutions have an ascendant process to effectively utilize their assets in order to achieve their desired performance, they can be competitive.

Market factors such as increased competition and, students acting as customers force higher education institutions to stand out from competitors and serve excellent customer experience. Indeed, universities acknowledge students as customers. They struggle to provide a perfect customer experience during the student life (Hanover Research, 2016). One of the key indicator of the higher education performance is service quality which provides significant information and feeling to customers. Competitive advantage in higher education sector can be gained by perfect perceived quality (Sumaedi et al., 2012). Moreover a lot of studies demonstrated that service quality has a positive effect on customer satisfaction in higher education sector (Stodnick and Rogers, 2008; Malik et al., 2010; Farahmandian et al., 2013; Wei and Ramalu, 2011; Sumaedi et al., 2011). Furthermore, students' supportive attitude, which typifies the student's dependence to and portraying with the higher education institution, is also important indicator (Sung and Yang, 2008). But limited number of research in higher education sector is concentrated on student's supportive attitude, which may ultimately pioneer to supportive

behavior (Athiyaman, 1997; Sung and Yang, 2008; Stephenson and Yerger, 2015). In this respect, student's supportive attitude research is required.

Based on an in-depth review of relevant literature, it can be assumed that there is a potential interesting topic of research. Therefore, the aim of the study is to investigate the higher education institutions' service quality and its impact on student's satisfaction and supportive attitude in Turkey, as an emerging market. First, a short foundation is provided about the relevant literature on important notional topics in this study. Thereafter, materials and methods are offered. Analyses and results are presented. Finally conclusion and discussion of the study's findings are provided.

2. Literature review

In this section, the relevant literature is briefly reviewed on the concepts of service quality, students' satisfaction and supportive attitudes.

2.1. Service Quality

Service quality may be defined as the distinctness among consumers' perceptions related with services provided by a specific company and their expectations about this services (Parasuraman et al., 1988). Higher education institutions (HEIs) make an effort to understand students' evaluations of service quality in order to captivate students, keep them and meet their needs (Nadiri et al., 2009). There is an understandably high attention about quantification of service quality. Thus, firms use strategy based on serving higher levels of service quality to position them effectually in the market (Cronin and Taylor, 1992). A lot of efforts concentrated on dimensionalities of service quality developed scales to measure the quality over the last four decades or so (Sultan and Wong, 2010). Some of the related scales are Grönroos model (Grönroos, 1984), service quality (SERVQUAL) (Parasuraman et al., 1985), service performance (SERVPERF) (Cronin and Taylor, 1992), and higher education performance (HEdPERF) (Abdullah, 2005). Among these scales, HEdPERF is a relatively new issue. Additionally, the SERVQUAL scale is

more well-liked than the SERVPERF scale (Kwan and Ng, 1999; Tan and Kek, 2004; Stodnick and Rogers, 2008; Yousapronpaiboon, 2014; Galeeva, 2016). Thus, the study focused on SERVQUAL within the scope of higher education (HE).

A lot of dimensions were utilised in number of studies which focused on service quality in HE (e.g., Hill, 1995; Kwan and Ng, 1999; Tan and Kek, 2004). For instance Hill (1995) proposed 14 dimensions to gauge the students' service quality evaluation which involve library facilities, housing services, occupation services, advisory services, health services etc. Revised SERVQUAL scale (Parasuraman et al., 1988) conceptualizes service quality as an evaluation on a number of 22 items in 5 dimensions. These dimensions are identified and accepted in the context of HE.

2.2. Students' Satisfaction

The satisfaction performs a vital status in the determining the individuality and trueness of educational system (Malik et al., 2010:2). A lot of satisfaction definitions appear in the literature. Based on Oliver (1980:461), satisfaction is an evaluation of customer expectation and confirmation. The antecedents of customer satisfaction in classical context are well documented (Oliver, 1980; Anderson and Sullivan, 1993), while satisfaction literature related to HE is developed, inspired by classical aspect (Elliott and Shin, 2002). Within the context of HE, following Elliott and Shin (2002) student satisfaction can be defined as "*the favorability of a student's subjective evaluation of the various outcomes and experiences associated with education*". In the literature, two satisfaction types are described (Lam et al., 2004). Overall satisfaction takes into account the sequence of transaction or service encounter (Oliver, 1980). Therefore overall satisfaction is more fundamental performance indicator than transaction specific satisfaction (Lam et al., 2004). Thereupon present study focuses on overall satisfaction in HEIs.

Students' transaction or service encounter with a HEI may impact students' satisfaction (DeShields et al., 2005). In this context HEIs may identify and meet students' needs and expectations to create this experience (Schertzer and Schertzer, 2004). It is also significant to link with the student's expectations and the HEI's talent to meet the student's expecta-

tions (DeShields et al., 2005). Thus the HEIs can attract and retain students (Schertzer and Schertzer, 2004). Satisfied students can captivate others via positive WOM and persuade them to continue their education at different levels (Voss et al., 2007). Additionally if a HEI increases the level of students' satisfaction, it may increase the students' ability, understanding and mindset (Malik et al., 2010). There are studies which show that student satisfaction may also have positive impact on students' motivation, retention, operating efforts and collecting (Schertzer and Schertzer, 2004). On the contrary, there are studies which show that student dissatisfaction may have undesired consequences for both the HEI and the student, namely failed students, resignation or transferring, and negative WOM (Alves and Raposo, 2007). Consequently, it is important for HEIs to satisfy their students in order to get positive outputs.

2.3. Students' Supportive Attitude

Students' identification related with HEI is characterized as a particular style of social identification. The identification arise from the student feeling of belonging and unity with a particular HEI, its activities and employees (Wilkins and Huisman, 2013). Through this identification, students perceive themselves as being linked with the HEI. So HEI's successes and failures may be perceived as their own successes and failures (Jiménez-Castillo et al., 2013). Students' identification related with HEI enables students to improve their self-concept or self-image associated with the HEI. If students exceedingly identify with the HEI, they will be more self-dedicated and act beyond their role. Thus, student identification ensures an occasion for the HEIs to enhance a long-lived relationship with the student (Balaji et al., 2016). Students' identification toward the HEI then drives supportive behaviors and attitudes (Stephenson and Yerger, 2014). HEIs are in need of support from their students, because they typify the future alumni who may make contribution to the HEI with their willing services and donation (Kim et al., 2010). In addition, supportive students can adopt attitudes which can lead positive behaviors like presenting the HEI to external publics. Thus it is important to get support from current students.

Sung and Yang (2008) supposed that students' supportive attitude reflects the student's dependence to and portraying with the HEI. Moreover supportive behaviors in HEIs consist of defense intentions, HEI affiliation, suggestions for progression, and attendance in future activities (Balaji et al., 2016). Due to potential difference between supportive behavior and attitude, present study focuses on students' supportive attitude. Especially before the graduation, it is necessary to bring supportive attitude in order to be able to obtain all these positive outputs.

3. Methodology

3.1. Research Model

Research model is indicated in Figure 1 to examine service quality, students' satisfaction and supportive attitude in HEIs.

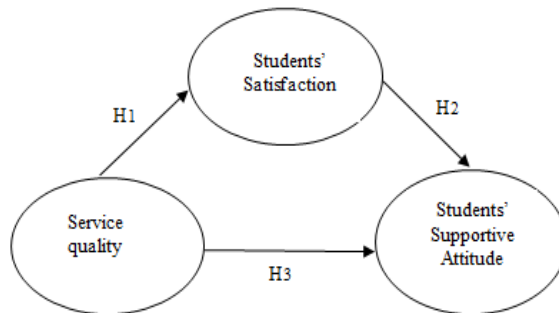

Figure 1. The research model

3.2. Hypotheses development

Service quality and Students' satisfaction

Satisfied students come into existence with a positive HEI experience. This standpoint has mindset to become market-oriented organization which satisfies its customers (DeShields et al., 2005). Service quality likewise students' satisfaction are also two separate constructs. Majority

of research view service quality dimensions as antecedents of satisfaction in HEIs (Al-Alak, 2006; Hasan and Ilias, 2008; Stodnick and Rogers, 2008; Malik et al., 2010; Sumaedi et al., 2011; Wei and Ramalu, 2011; Jiewanto et al., 2012; Farahmandian et al., 2013). The literature suggests that several service quality dimensions influence students' satisfaction. The extant literature strongly supports a positive impact of service quality on students' satisfaction. But different dimensions of service quality show different levels of relationships with students' satisfaction in the literature. There are no dimension specific hypotheses in this study, regardless of the fact that there may be the relative impacts of different service quality dimensions on students' satisfaction. Thereupon, the suggested hypothesis:

H1. Service quality directly and positively affects students' satisfaction.

Students' satisfaction and Supportive attitude

Along with service quality, students' satisfaction and supportive attitude has been considered in the context of HE. Limited number of research has begun to explore external prestige (Sung and Yang, 2008), university identification (Kim et al., 2010), student-HEI relational outcomes (Sung and Yang, 2009) and, satisfaction (Stephenson and Yerger, 2014; Stephenson and Yerger, 2015) etc. as an antecedent of students' supportive attitudes or behaviors. Moreover there have been very few studies which have empirically tested the unilateral effect of students' satisfaction on supportive attitudes or behaviors. Ki and Hon (2007) empirically supported that satisfaction of public with the firm have effect on public's supportive attitude with this firm. Therefore students' satisfaction with the HEI as an organization is important construct for the difficulties to gain support from them. Because of the fact that dissatisfied students may be more likely to search for alternative HEI and switch to another HEI, students' satisfaction can be viewed as antecedents of students' supportive attitude. Thereupon, the suggested hypothesis:

H2. Students' satisfaction directly and positively affects students' supportive attitude.

Students' satisfaction and supportive attitude

Sung and Yang (2009) suggested that to encourage students' supportive behavior, HEIs have to enhance a sincere relationship with their students. They also claimed that there are links among service quality of education and output like commitment, satisfaction, trust and, control mutuality. The impact of students' educational experience on these outputs with the HEI was positive and significant. Moreover Hennig-Thurau, Langer and, Hansen (2001) demonstrated the link among the quality of HEI and the students' loyalty. There are two different perspectives of loyalty including both attitudinal and behavioral aspects. Therefore these links may imply that a students' perceived service quality can engender positive attitudes and lead to supportive behaviors. Although there is no observed direct evidence in the literature, there can be a potential link between these two constructs. Thereupon, the suggested hypothesis:

H3. Service quality directly and positively affects students' supportive attitude.

3.3. Measurement

Questionnaire was used to measure the research constructs using multiple-item scales. Present study's measurement scales were all chosen from former studies. The proper scales were chosen for the purposes of this study. Present study particularly focuses on HEIs. So SERVQUAL scale belonging to Parasuraman, Zeithaml and, Berry (1988) including tangibles, reliability, responsiveness, assurance and, empathy was adopted to gauge the service quality within the scope of HE. This scale has a multi-dimensional structure. Twenty two items were employed to gauge service quality. Four items for gauging students' satisfaction were derived from Al-Alak's (2006) scale. Finally, students' supportive attitude scale was derived from Sung and Yang's (2008) scale which was adapted from Porter et al. (1974).

3.4. Questionnaire construction

The questionnaire items were turned into Turkish by a legal translator. Close attention was given to the translation, because of the language-oriented differences. Then the items were reviewed in the context of HE parlance. The questionnaire was first pretested by a convenient sample to revise and complement survey questions. The undergraduate students were participated in this stage. 34 paper-based survey results were collected at a university in Adana, the sixth largest city in Turkey. Finally, items were revised based on comments by a lot of small modifications. There are three constructs being gauged in present study: service quality, students' satisfaction, students' supportive attitude. Likert-type scales were used for all questions except the items assessing demographic information. Five-point Likert-type scales were used.

3.5. Data Collection

Present study's research subjects were students who had been studying for a year or longer in Adana's universities. Adana which is the sixth largest city in Turkey has two state universities. Data was collected by a 4 surveyors as a face to face survey. Volunteers interested in research topic were participated to survey. Thus, it is supposed that this collection operation was proper and represented the students' evaluations.

The data were collected from September to October 2017. Consequently, a total of 610 responses (350 from Çukurova University, and 260 from Adana Science and Technology University) were collected. There were 5 unusable questionnaires due to relatively high portions of missing data. Finally, 605 questionnaires were retained for analysis. The data were utilized to conduct descriptive and structural statistical analyses for examining the hypotheses showed in the model.

4. Analyses and Results

In this section, all research analyses and results showed.

4.1. Sample Profile

The basic characteristics of respondents are shown in this section, including three major items: gender, age, marital status. Table 1 demonstrates information about demographic profile of sample.

Table 1. Demographic profile of sample

Construct	Frequency	Percentage
Gender		
• Male	318	52.56
• Female	287	47.44
Age		
• 17-24	569	94.05
• Over 24	36	5.95
Marital Status		
• Single	592	97.85
• Married	13	2.15

Of the 605 total number of respondents, 318 (52.56%) are male and 287 (47.44%) are female students. The respondents tend to be young (94.05% of the sample was younger than 24) and single (97.85%). These findings support the notion that starting age at a university is generally 17 or 18 in Turkey.

4.2. Reliability Analysis Results

At the outset, reliability analysis was applied to control the reliability coefficients of constructs. Table 2 demonstrates the reliability analysis results for SERVQUAL scale. All reliability analysis results are upwards of the recommended level (.70).

Table 2. Reliability analysis results of SERVQUAL scale

Dimensions/items	Reliability coefficients (Alphas)
Tangibles	.793
Reliability	.873
Responsiveness	.860
Assurance	.893
Empathy	.889

Present study's measurement scales were all chosen from former studies. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO-MSA) measure of sampling adequacy is applied to specify whether the data were suitable for factor analysis. The value of KMO-MSA is .95 explaining 70.4 percent of the variance in terms of service quality. The value of KMO-MSA is .76 explaining 66.4 percent of the variance in terms of students' satisfaction. The value of KMO-MSA is .74 explaining 76.5 percent of the variance in terms of students' supportive attitude. All KMO-MSA results are above .60 and Bartlett's Test of Sphericity results are below .005. KMO-MSA and Bartlett results state that the data set was suitable for performing factor analysis.

4.3. Measurement Models

First of all, confirmatory factor analysis (CFA) was implemented to demonstrate the underlying structure. To examine the hypotheses, structural equation modeling (SEM) was then applied. A first-order model and second-order model were first compared for verifying the multidimensionality of the service quality, as shown in Table 3. On the basis of SERVQUAL scale is a unidimensional construct, Model 1 represents a single factor solution in which all items were loaded on one factor. On the other hand, Model 2 represents multidimensional solution in which all items were loaded on five factors. LISREL program was used to evaluate the results. The models were evaluated by the robust maximum likelihood method because of the multivariate normality absence (p -value $\leq .05$). To interpret the models' goodness of fit, χ^2/df , root mean square error of approximation (RMSEA), goodness of fit index (GFI), normed fit index (NFI), and comparative fit index (CFI) were employed.

Table 3. Service quality measurement models' comparison

Models*	χ^2/df	RMSEA	GFI	NFI	CFI
Model 1 (one factor)	15.28	0.15	0.71	0.93	0.94
Model 2 (five factors)	4.06	0.07	0.90	0.98	0.98
Recommended value	≤ 5	≤ 0.08	≥ 0.9	≥ 0.9	≥ 0.9

* p -value < 0.01

Final CFA results were achieved by a set of scale refinement steps. The scales were refined by deleting items that did not load greater than 0.5 on the underlying constructs (Hair et al., 2014). Therefore, two items (RS2, E5) of service quality with a loading less than .50 were removed from Model 2. Model 2 of service quality showed proper fit and performed better than the Model 1 regarding fit indices, as shown in Table 3. Thus Model 2 was proper in order to model the service quality. Table 4 also demonstrates that all correlation values were significant at $p \leq 0.05$ level.

Table 4. Correlation values of service quality

Constructs	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Tangibles	(1) 0.70				
Reliability	(2) 0.54	0.76			
Responsiveness	(3) 0.61	0.68	0.82		
Assurance	(4) 0.60	0.68	0.76	0.82	
Empathy	(5) 0.62	0.69	0.78	0.77	0.81

Diagonal values are the square roots of the AVEs.

**p-value ≤ 0.05*

Table 5 reports the CFA results of service quality dimensions and other characteristics. CFA results of model were interpreted to gauge the reliability, convergent validity, and discrimination validity. All of the standardized loadings of the items were statistically significant (t-values > 1.96). All items had significant loadings on related construct. Standardized factor loadings for service quality items were in the 0.67-0.90 range, demonstrating adequate convergent validity. Also an average variance extracted (AVE) above 0.50, means that a construct has suitable convergent validity. All AVEs were above its respective recommended cut-off level except tangibles dimension. Tangibles dimension is slightly lower than recommended cut-off level (0.49). Just one value of one construct is not enough to judge the all results. Additionally, all other values for tangibles dimension are indicating sufficient levels. Moreover, all values of the measurement model are within accepted limits. In this study, original measurement scale is tested in a culturally distinct surrounding and within the scope of HEI. Considering the all values totally, it is assumed that these results are suitable. Finally, all composite reliability (CR) val-

ues are above 0.60, demonstrating that all constructs have good reliability. All CRs from 0.79 to 0.90 and were above its own suggested cut-off level. The square root of each constructs' AVE was greater than its related correlation values with other constructs. Thus, the discrimination validity was adequate.

Table 5. Service quality CFA results and other characteristics

Constructs	Item	Mean	SD	Factor Loading	t-Value*	AVE	CR
Tangibles	T1	2.99	1.14	0.74	13.84	0.49	0.79
	T2	3.16	1.13	0.70			
	T3	2.96	1.13	0.67			
	T4	2.98	1.15	0.69			
Reliability	R1	2.79	1.18	0.82	17.78	0.58	0.88
	R2	2.89	1.18	0.80			
	R3	3.17	1.22	0.70			
	R4	3.10	1.21	0.76			
	R5	2.87	1.24	0.74			
Responsiveness	RS1	2.94	1.14	0.76	18.42	0.68	0.86
	RS3	2.99	1.14	0.84			
	RS4	2.99	1.13	0.87			
Assurance	A1	3.14	1.20	0.87	21.33	0.68	0.90
	A2	3.10	1.18	0.84			
	A3	3.10	1.17	0.68			
	A4	3.00	1.15	0.90			
Empathy	E1	2.82	1.17	0.85	21.34	0.66	0.89
	E2	2.87	1.20	0.79			
	E3	2.62	1.23	0.85			
	E4	2.61	1.29	0.76			

*t-Values ≤ 0.05 .

CFA was then conducted to estimate the total measurement model parameters. The total measurement model was evaluated by using the robust maximum likelihood method owing to the absence of multivariate normality (p-value ≤ 0.05). The modification indices are then used to refine the total measurement model. It modified with the help of two modification indices (ST2-ST4, SA1-SA3). CFA results demonstrated that the total measurement model suggests close to fit the data. All fit indices satisfied the recommended values ($\chi^2/df = 4.03$ and p-value < 0.01 , RMSEA = 0.07,

GFI = 0.86, NFI = 0.97, CFI = 0.98), except for the GFI. While the GFI value was a little fewer than the suggested level, all other goodness fits were suitable. Moreover the GFI value overcomes the suggested cut-off level of 0.80 (Etezadi-Amoli and Farhoomand, 1996). Thus, there was a logical comprehensive fit among the model and the data. Table 6 demonstrates that all correlation values were significant. Table 7 also reports CFA results of the total measurement model and other characteristics.

Table 6. Correlation values of latent constructs

Constructs	(1)	(2)	(3)
Service quality	(1) 0.82		
Students' satisfaction	(2) 0.66	0.76	
Students' supportive attitude	(3) 0.44	0.65	0.84

Diagonal values are the square roots of the AVEs.

* p -value ≤ 0.05

Table 7. The total measurement model CFA results and other characteristics

Constructs	Item	Mean	SD	Factor Loading	t-Value*	AVE	CR
Service quality ($a=0.94$)	TA	3.02	1.13	0.70	13.88	0.68	0.91
	RE	2.96	1.21	0.78	17.96		
	RS	2.97	1.14	0.86	18.10		
	AS	3.08	1.18	0.86	21.27		
	EM	2.73	1.22	0.90	21.94		
Students' satisfaction ($a=0.83$)	ST1	2.75	1.16	0.83	23.80	0.58	0.85
	ST2	2.53	1.10	0.81	22.31		
	ST3	3.07	1.15	0.60	15.56		
	ST4	3.17	1.19	0.80	21.96		
Students' supportive Attitude ($a=0.90$)	SA1	3.19	1.15	0.98	32.01	0.71	0.90
	SA2	3.15	1.31	0.70	19.50		
	SA3	3.22	1.33	0.76	20.73		
	SA4	3.24	1.22	0.90	28.09		

t-Values ≤ 0.05

CFA results of model were interpreted to gauge the reliability, convergent validity, and discrimination validity. All of the standardized loadings were statistically significant (t-values > 1.96). All items had significant loadings on related construct. Standardized factor loadings of items were in the 0.60-0.98 range, demonstrating adequate convergent

validity. Also All AVEs were between 0.58 and 0.71 and were above its own suggested cut-off level. All CRs ranged from 0.85 to 0.91 demonstrating that all measures have good reliability. The square root of each constructs' AVE was greater than its related correlation values with other constructs. Thus, the discrimination validity was adequate.

4.4. Structural Model

Finally, SEM was then employed to examine the hypotheses. LISREL was used to examine whether the data set is in accordance with the conceptual model. The models' comprehensive fit is agreeable ($\chi^2/df = 4.03$ $p < 0.01$, RMSEA = 0.07, GFI = 0.86, NFI = 0.97, CFI = 0.98). While the GFI value was a little fewer than the suggested level, all other goodness fits were suitable. Moreover the GFI value overcomes the suggested cut-off level of 0.80 (Etezadi-Amoli and Farhoomand, 1996). Thus, there was a logical comprehensive fit among the model and the data. The SEM results are shown in Table 8.

Table 8. SEM Results

Path and Correlation	Standardized coefficient	t-Value*	Result
H1 Service quality → Students' satisfaction	0.66	14.84	Supported
H2 Students' satisfaction → Students' supportive attitude	0.63	14.91	Supported
H3 Service quality → Students' supportive attitude	0.02	0.45**	NS
R ² Values: Students' satisfaction → R ² = 0.44, Students' supportive attitude → R ² = 0.42			

Fit indices: $\chi^2/df = 4.03$ and $p < 0.01$, RMSEA = 0.07, GFI = 0.86, NFI = 0.97, CFI = 0.98. NS: Not Supported

* t-Values ≤ 0.05 ; ** t-value < 1.96

Consequently, all the hypothesized paths of this study are supported, except H3. H1 foresees that service quality directly and positively affects students' satisfaction. As Table 8 displays, the lambda value for the relationship among service quality and students' satisfaction is positive and significant ($\lambda: .66$, $t: 14.84$, $p \leq 0.05$). Thus this values support the H1. H2 foresees that students' satisfaction directly and positively affects students' supportive attitude. The lambda value for the relationship among students' satisfaction and students' supportive attitude is positive and

significant ($\lambda: .63$, $t: 14.91$, $p \leq 0.05$). Thus this values support the H2. H3 foresees that service quality directly and positively affects students' supportive attitude. The lambda value for the relationship among service quality and students' supportive attitude is positive. On the other hand this relationship is not significant ($\lambda: .02$, $t: 0.45$, $p > 0.10$). Thus these values don't support the H3. Table 8 also demonstrates the R² values. R² value shows to what extent the antecedents clarify an endogenous variable. Finally, the antecedents calculated for 44% of the variation in students' satisfaction, 42% of the variation in students' supportive attitude.

5. Conclusion and Discussion

The higher education sector has been growing steadily in all over the world year by year. Growing number of HEIs caused growing competition. Because of enhanced competition in the HE sector, the HEIs regard students more as customers today. HEIs are in need of support from their students, because students' supportive attitudes will provide several advantages to them. This study assumes that satisfied students will be more support their HEIs than others. Moreover delivering high quality service has become a significant purpose for the best part of HEIs. Literature also suggests that service quality has a positive relationship with students' satisfaction. Thus the aim of the study is to investigate the higher education institutions' service quality and its impact on student's satisfaction and supportive attitude in Turkey, as an emerging market.

The service quality has debated on differing views related with measures and dimensions of service quality in HE sector. It was assumed that SERVQUAL scale gauging service quality using may be proper. Therefore, this scale introduced by Parasuraman, Zeithaml, and Berry (1988) is employed. CFA was employed to demonstrate the underlying structure. Finally SEM was employed to examine the hypotheses. Five factor (original) model structure approved in order to model the service quality. As expected, the consequence of SEM demonstrated that service quality directly and positively affects students' satisfaction (H1). Within this scope, the result of the study is also coherent with the results of previous studies with regards to the direction of the relationship separately (Stodnick and Rogers, 2008; Malik et al., 2010; Farahmandian et al., 2013;

Wei and Ramalu, 2011; Sumaedi et al., 2011). Additionally increasing the service quality can give rise to increase in students' satisfaction. Thus, it is important for practitioners of HE to improve the services quality which are presented to their students for increasing the students' satisfaction. The consequence of SEM demonstrated that students' satisfaction directly and positively affects students' supportive attitude. (H2). Hence, the results provide support for previous researches relatively (Stephenson and Yerger, 2014; Stephenson and Yerger, 2015). Since students as customers symbolize the 'HEI's ambassadors' and the alumni of the future, it is important to increase students' satisfaction to gain their supports. Increasing the students' satisfaction can give rise to increase in students' supportive attitude. However, results did not support the direct effect (H3) of service quality on students' supportive attitude but the indirect effect on students' supportive attitude via the students' satisfaction path is supported. Therefore, it is significant for practitioners of HE to endeavor on figuring out how their students evaluate the service served and detect the factors that may influence the students' satisfaction or dissatisfaction. There are important contributions to the literature, especially from an emerging market, suggesting a holistic framework in HE sector. In the literature, the relations which are not tested as holistically (service quality- students' satisfaction- students' supportive attitude), even tested rarely (students' satisfaction- students' supportive attitude) are tested in this paper. So, service quality has a positive and statistically significant effect on students' satisfaction and eventually on students' supportive attitude in HEIs. Results also showed the SERVQUAL scale validity in HE sector Moreover there are limited researches focused on the relationship between students' satisfaction and students' supportive attitude. It is hoped that the study paid enough concern to enhance the researches in this area. All the determined relationships were also uncovered in a culturally distinct surrounding. Finally, the results contribute to literature on marketing in HE sector.

It is recommended that the changing nature of the HE sector promotes the practitioners to conduct the student-oriented principles. The results offer some significant inferences for research and practice. It is tried to comprehend the practicality of the original SERVQUAL scale in HE setting. Only two items of service quality with low loading were re-

moved. It may be because of applying the scale in a distinct context and cultural environment. It may also be due to translation problems, despite the given importance. Consequently, the results approved the dimensionality of service quality as the original scale. Extant literature indicates that there is a positive and statistically significant relationship among service quality and students' satisfaction (Stodnick and Rogers, 2008; Malik et al., 2010; Farahmandian et al., 2013; Wei and Ramalu, 2011; Sumaedi et al., 2011). Extending this assertion to the HEI setting, this study explores that service quality has a positive and statistically significant effect on students' satisfaction and eventually on students' supportive attitude in HEIs. Therefore HEIs can allocate their resources to become more student orientated. Thus HEI's practitioners can discover the pros and cons of their services. They also can apply progressions in providing service to increase students' satisfaction. Finally, higher level of students' satisfaction will cause higher level of students' supportive attitude. Thus the satisfied students as 'HEI's ambassadors' and the alumni of the future will serve lots of benefits to their organizations in return. For example, if the physical facilities are improved, more satisfied students are more likely to adopt the role of brand ambassadors.

This study has certain limitations. First and foremost, it contains students from two universities in a part of Turkey. Not only the study's sample size is adequate, but also the student profile is not different from all of Turkey. Further studies can also take larger samples from different HEIs in different parts of Turkey. A second limitation is focusing on the role of the overall service quality, it is recognized that service quality dimensions may also effect satisfaction. This study would stimulate more researches which study the dimension effects of service quality on students' satisfaction. Third, this study concentrates on three structures namely service quality, students' satisfaction and students' supportive attitude. Future studies can focus on other moderating and mediating roles in testing the impact of service quality on students' satisfaction and students' supportive attitude. Finally, it is important to apply and test the research model in culturally different environments. Cross-cultural studies can be useful with regard to extant the literature.

Acknowledgments: This study was supported by Unit of Scientific Research Project Coordination of Adana Science and Technology University. Project number: 16113005.

References

- Abdullah, F. (2005). HEdPERF versus SERVPERF: The quest for ideal measuring instrument of service quality in higher education sector. *Quality Assurance in Education*, 13(4), 305-328.
- Al-Alak, A. M. (2006). The impact of marketing actions on relationship quality in the higher education sector in Jordan. *Journal of Marketing for Higher Education*, 16(2), 1-23.
- Alves, H., and Raposo, M. (2007). Conceptual model of student satisfaction in higher education. *Total Quality Management*, 18(5), 571-588.
- Anderson, E. W. and Sullivan, M. W. (1993). The antecedents and consequences of customer satisfaction for firms. *Marketing Science*, 12(2), 125-143.
- Athiyaman, A. (1997). Linking student satisfaction and service quality perceptions: The case of university education. *European Journal of Marketing*, 31(7), 528-40.
- Balaji, M. S., Roy, S. K. and, Sadeque, S. (2016). Antecedents and consequences of university brand identification. *Journal of Business Research*, 69(8), 3023-3032.
- Council of Higher Education, from <http://www.yok.gov.tr/web/guest/-universitelerimiz>. Accessed 3 May 2018.
- Cronin, J. J. Jr. and Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. *Journal of Marketing*, 56 (3), 55-68.
- DeShields, O. W. Jr, Kara, A. and Kaynak, E. (2005). Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying Herzberg's two-factor theory. *International Journal of Educational Management*, 19(2), 128-139.
- Elliott, K. M. and Shin, D. (2002). Student satisfaction: An alternative approach to assessing this important concept. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 24(2), 197-209.

- Etezadi-Amoli J. and Farhoomand A. F. (1996). A structural model of end user computing satisfaction and user performance. *Information & Management*, 30(2), 65-73.
- Galeeva, R. B., (2016). SERVQUAL application and adaptation for educational service quality assessments in Russian higher education. *Quality Assurance in Education*, 24(3), 329-348.
- Grönroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications. *European Journal of Marketing*, 18(4), 36-44.
- Hair, Joseph F., Black, William C., Babin, Barry J. and Anderson, Rolph L. (2014). *Multivariate Data Analysis*, 7th Edition, Essex: Pearson New International Edition.
- Hasan, H. F. A. ve Ilias, A. (2008). Service quality and student satisfaction: A case study at private higher education institutions. *International Business Research*, 1(3), 163-175.
- Hemsley-Brown, J. and Oplatka, I. (2006). Universities in a competitive global marketplace: A systematic review of the literature on higher education marketing. *International Journal of Public Sector Management*, 19(4), 316-338.
- Hennig-Thurau, T., Langer M. F. and, Hansen U. (2001). Modeling and managing student loyalty: An approach based on the concept of relationship quality. *Journal of Service Research*, 3(4), 331-344.
- Farahmandian, S., Minavand, H. and Afshardost, M., (2013). Perceived service quality and student satisfaction in higher education. *IOSR Journal of Business and Management*, 12 (4), 65-74.
- Hanover Research, from <https://www.marketo.com/analyst-and-other-reports/2016-trends-in-higher-education-marketing-enrollment-and-technology/>. Accessed 5 May 2018.
- Hill, F. M. (1995). Managing service quality in higher education: The role of the student as primary consumer. *Quality Assurance in Education*, 3(3), 10-21.
- Jiewanto, A.; Laurens, C. ve Nelloh, L. (2012). Influence of service quality, university image, and student satisfaction toward wom intention: A case study on universitas Pelita Harapan Surabaya. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 40, 16-23.

- Jiménez-Castillo, D., Sánchez-Fernández, R., and Iniesta-Bonillo, M. Á. (2013). Segmenting university graduates on the basis of perceived value, image and identification. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 10(3), 235-252.
- Ki, E.-J. and Hon, L. C. (2007). Testing the linkages among the organization-public relationship and attitude and behavioral intentions. *Journal of Public Relations Research*, 19(1), 1-23.
- Kim, T., Chang, K. and Ko, Y. J. (2010). Determinants of organisational identification and supportive intentions. *Journal of Marketing Management*, 26 (5/6), 413-427.
- Kwan, P. Y. K. and Ng, P. W. K. (1999). Quality indicators in higher education - comparing Hong Kong and China's students. *Managerial Auditing Journal*, 14(1/2), 20-27.
- Lam, S. Y., Shankar, V., Erramilli, M. K., and Murthy, B. (2004). Customer value, satisfaction, loyalty, and switching costs: An illustration from a business-to-business service context. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 32(3), 293-311.
- Malik, M. E., Danish, R. Q. and Usman, A. (2010). The impact of service quality on students' satisfaction in higher education institutes of Punjab. *Journal of Management Research*, 2(2), E10.
- Nadiri, H., Kandampully, J., and Hussain, K. (2009). Students' perceptions of service quality in higher education. *Total Quality Management*, 20(5), 523-535.
- Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. *Journal of Marketing Research*, 17(4), 460-469.
- Parasuraman, A., Zeithaml, A. V., and Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, A. V. and Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T. and Boultian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology*, 59(5), 603-609.

- Schertzer, C. B. and Schertzer S. M. B. (2004). Student satisfaction and retention: A conceptual model. *Journal of Marketing for Higher Education*, 14(1), 79-91.
- Steenkamp, J.B. and Van Trijp, H.C.M. (1991). The use of Lisrel in validating marketing constructs. *International Journal of Research in Marketing*, 8(4), 283-99.
- Stephenson, A. L., and Yerger, D. B. (2014). Does brand identification transform alumni into university advocates? *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 11(3), 243-262.
- Stephenson A. L. and Yerger, D. B. (2015). The role of satisfaction in alumni perceptions and supportive behaviors. *Services Marketing Quarterly*, 36(4), 299-316.
- Stodnick, M. and Rogers, P. (2008). Using SERVQUAL to measure the quality of the classroom experience. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 6(1), 115-133.
- Sultan, P. and Wong, H. Y. (2010). Service quality in higher education: a review and research agenda. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 2(2), 259-272.
- Sumaedi, S., Bakti, G. M. Y. and Metasari, N. (2011). The effect of students' perceived service quality and perceived price on student satisfaction. *Management Science and Engineering* 5(1), 88-97.
- Sumaedi, S., Bakti, G. M. Y. and Metasari, N. (2012). An empirical study of state university students' perceived service quality. *Quality Assurance in Education*, 20(2), 164-183.
- Sung, M. and Yang S-U. (2008). Toward the Model of University Image: The Influence of Brand Personality, External Prestige, and Reputation. *Journal of Public Relations Research*, 20(4), 357-376.
- Sung, M. and Yang S-U. (2009). Student-university relationships and reputation: a study of the links between key factors fostering students' supportive behavioral intentions towards their university. *Higher Education*, 57(6):787-811.
- Tan, K. C. and Kek, S. W., (2004), Service quality in higher education using an enhanced SERVQUAL approach. *Quality in Higher Education*, 10(1), 17-24.

- Voss, R., Gruber, T. and Szmigin, I. (2007). Service quality in higher education: The role of student expectations. *Journal of Business Research*, 60(9), 949-959.
- Wei, C. C., and Ramalu, S. S. (2011). Students satisfaction towards the university: Does service quality matters. *International Journal of Education*, 3(2), E15.
- Wilkins, S., and Huisman, J. (2013). Student evaluation of university image attractiveness and its impact on student attachment to international branch campuses. *Journal of Studies in International Education*, 17(5), 607-623.
- Yousapronpaiboon, K. (2014). SERVQUAL: Measuring higher education service quality in Thailand. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116(21) 1088-1095.
- <http://www.webometrics.info/en/node/200>, Accessed 3 May 2018.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Penpece-Demirer, D. (2019). Service quality, students' satisfaction and supportive attitude in the higher education institutions: Evidence from an emerging market. *OPUS-International Journal of Society Researches* , 10(17), 308-331. DOI: 10.26466/opus.512605

Antrenörlerde Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.515620

*

Sevim Güllü* - Süleyman Şahin**

* İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye

E-Posta: sevim.gullu@istanbul.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8027-8891](https://orcid.org/0000-0002-8027-8891)

**Uludağ Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Bursa/Türkiye

E-Posta: ssahin16@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2790-4483](https://orcid.org/0000-0003-2790-4483)

Öz

Bu araştırmanın amacı antrenörlerin duygusal emek ile tükenmişlik arasındaki ilişki düzeyini incelemektir. Araştırma tekniği olarak nicel araştırma yöntemlerinden betimsel ve ilişkisel tarama tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubunu, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen farklı illerin Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünde görev yapan 89'u kadın, 271'i erkek toplam 360 olimpiik spor branş antrenörü oluşturmaktadır. Katılımcılara demografik bilgiler sorulmuştur. Ayrıca, bulgulara ulaşmak için Duygusal Emek Ölçeği ile Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Yüzde, frekans, t-testi, Korelasyon Analizi yapılmıştır. Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre; antrenörler en çok doğal duygular ile hareket etmekte, bunu derinden rol yapma izlemektedir. Sonuncu sırada ise yüzeysel davranış yer almaktadır. Tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde duyarsızlaşma alt boyutu en düşük ortalamaya sahiptir, bunu duygusal tükenme ile kişisel başarıda düşme alt boyutlarının izlemektedir. Derinden rol yapma davranışı tükenmişlik ile ilişkili değildir; yüzeysel rol yapma davranışı düşük düzeyde de olsa duyarsızlaşma alt boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir. Medeni durum değişkeninin derinden rol yapma ve doğal duygular üzerinde anlamlı fark yarattığı, farklılık ise evli katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Sonuç olarak duygusal emek ve tükenmişlik arasında ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Duygusal emek, tükenmişlik, antrenör*

Analysis of the Correlation Between Emotional Labour and Burnout in Coaches

*

Abstract

The goal of this research is to analyze the correlation level between emotional labour and burnout of coaches. Descriptive survey and correlation survey models which are among the qualitative research models were used in the research. The study group involved 89 female and 271 male olympic sport branches coaches (total 360) serving in the Youth and Sports Directorates of different cities, who were selected using the convenience sampling method which is one of the non-random sampling methods. Research participants were asked demographical questions. Also the Emotional Labour scale and the Burnout Scale were used. Percentage, frequency, t-test and Correlation Analysis were performed. Level of significance was regarded to be $p < 0.05$. According to the findings, actions of coaches are generally driven by their natural emotions. This is followed by deep role playing. Superficial behaviour comes last. Analysis of the sub-dimensions of the concept of burnout shows that, sub-dimension of desensitization has the lowest average, it is followed by the sub-dimensions of emotional burnout and decrease in the level of personal success. Deep role playing is not related with burnout. Superficial role playing is in positive relationship with the sub-dimension of desensitization, even though it is at a low level. It is also observed that the variable of marital status creates a significant difference on deep role playing and natural emotions in favour of participants who are married. In conclusion, it is seen that there is a correlation between emotional labour and burnout.

Keywords: *Emotional labour, burnout, coach*

Giriş

Her mesleğin kendine özgü özellikleri vardır ve o mesleği icra eden bireylerin duygu durumları/davranışları genel olarak birbirine benzer özellikler taşır. Öğretmenin öğrencilerinin akademik başarılarındaki doğrudan etkisi gibi antrenörlük mesleği de sporunun sporculuk başarısında doğrudan etkisi olan özel mesleklerdendir. Mesleğinin gereklerini yerine getiren, meslek ahlakı gelişmiş öğretmenler özveri ile çalışırlar ve özellikle küçük yaşlardaki öğrencilerin karakter oluşumlarında yönlendirici rol oynarlar; buna benzer şekilde antrenör de sporcusunun olumlu alışkanlıklar kazanmasında ve hatta bunların karakter özelliği haline gelmesinde önemli pay sahibidirler. Antrenörlük mesleğinin önemli bir diğer özelliği de, sporcularla zaman zaman çok uzun saatler zaman geçirmeleri, müsabakalar için beraber kısa/uzun seyahatler yapmaları, diğer deyişle belli bir mesai mefhumu olmadan çalışmalarınıdır. Böyle bir dinamizm ise antrenörün sporcularını birçok yönleriyle tanıma fırsatı sağlar. Sporcusunun güçlü/zayıf yönlerini iyi gözlemleyen iyi bir antrenör yanında ve zamanında bulunduğu müdahaleler ile onların birçok yönüyle gelişimine de katkı sağlayacaktır. Bu sürecin gereklerinden birisi duygusal emek harcanmasıdır. Sürecin, mesleği icra edenlerce en önemli sonuçlarından birisi ise tükenmişlik yaşama ihtimalinin olmasıdır. Bu araştırmada çeşitli spor branş antrenörlerinin duygusal emek ile tükenmişlik düzeyleri incelenecektir.

Duygusal Emek

Duygusal emek, çalışanın örgüt tarafından istenilen duyguları sergilemesi olarak tanımlanır (Yürür ve Ünlü, 2011). Örgütler çalışanlarından doğru davranışların yanı sıra doğru duygusal tepkileri göstermelerini beklerler. Özellikle hizmet sektöründe çalışanlar için önemli bir kavramdır İş gereği insanlarla birebir iletişimde olan çalışanların, duygusal tepkilerini örgüt amaçlarına uygun ve örgüt için kabul edilebilir şekle sokmaları için harcadıkları çabadır (Oral ve Köse, 2011).

Duygusal emek kavramı üç alt boyutta incelenmektedir. Yüzeysel rol yapma; kişinin, gerçekte hissetmediği duyguları hissediyormuş gibi yapmasıdır (Kaplan ve Ulutaş, 2016). Bireyler gerçek duygularını değiştirmez

ama duygu gösterimlerini kontrol eder ve kendisinden beklenen şekilde tepki verirler, diğer deyişle gerçekte hissettikleri duygularını değiştirmezler, burada amaç örgütün kendisinden istediğini yerine getirmektir (Grandey, 2003; akt: Oral ve Köse, 2011). Yüzeysel davranışta kişinin duyguları ile davranışları birbiri ile uyum içerisinde değildir. Kişinin hissettikleri ile gösterdiği duygular birbirinden çok farklıdır. Kişi, göstermek zorunda olduğu davranışa odaklanır ve gerçek duygularını belli etmemeye çalışır (Grandey, 2003, akt: Tunç vd:2014). Kendi duygularını bastırıp örgütün istediği şekilde davranması (Akdu ve Akdu, 2016), bir nevi sahte davranmak ve rol yapmaktır (Güler ve Marşap, 2018). Derinden rol yapma; çalışanın, kendinden istenen duyguyu, yüzeysel rol yapma kavramından farklı olarak, gerçekten hissetmeye çalışması (Kaplan ve Ulutaş, 2016) ve yalnızca davranışların değil duyguların da davranış kurallarına uyumlu hale getirilmesidir (Oral ve Köse, 2011). Kişinin göstermek istediği duygular ile göstermek zorunda olduğu duygular birbirinden farklı olsa bile kişi öncelikle duygularını değiştirmek ve koşullara uymak yolunu seçer, böylece duyguları ile davranışları arasında doğal bir uyum oluşur (Ashforth ve Humphrey, 1993; akt: Tunç vd, 2014). Doğal duygular; çalışanın çok az duygusal emek harcayarak (Tunç vd., 2014); bir zorunluluk hissetmeden, içinden geldiği gibi duygularını dışa yansıtmasıdır (Beğenirbaş ve Yalçın, 2012).

Yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duygular alt boyutları arasındaki temel fark içselleştirme düzeyidir. Yüzeysel davranış, içselleştirilmemiş davranışları içerir. Derinden rol yapma boyutunda içselleştirme düzeyi yüzeysel davranışa göre daha fazla ancak doğal davranışa göre daha azdır (Yılmaz vd, 2015). Örgüt ve müşteri açısından avantajlı olan bazı şeyler görevi yerine getiren kişi açısından dezavantajlı olabilmektedir (Yürür ve Ünlü, 2011). Hizmet sektöründe memnun edilmesi beklenen müşteriler için sergilenmesi istenen belli davranış kalıpları vardır. Bunu gerçekleştirebilmek için ise önemli ölçüde çaba harcamak zorunda kalmaktadır. Harcanan çaba sonunda karşı tarafın memnuniyetsizliği, çalışanın duygusal iniş ve çıkışlar ile pozitif/negatif duygu değişimleri yaşamasına neden olurken, duygusal anlamda tüm sermayesini tüketmesi sonucunu ortaya çıkarabilmektedir (Mengenci, 2015).

Tükenmişlik

Bireyin, olumsuz koşullar ve yaşanmışlıklar sonucu enerji kaynaklarının azaldığını hissetmesidir. Üç boyutta incelenmektedir. Duygusal tükenme; tükenmişlik sendromunun en temel bileşenidir. Kişinin hem fiziksel hem duygusal açıdan bitkin olması (Yılmaz vd, 2015), kişinin duygusal kaynaklarının aşırı zorlanmış ve bitmiş olması durumudur. Duyarsızlaşma; hizmet alanlara karşı negatif, duygusuz veya aşırı tepkili olmayı ifade eden bir kavramdır. Kişisel başarıda düşme hissi; kişinin işi ile ilgili yeterlilik ve verimliliğinin düştüğüne inanmasıdır (Kaplan ve Ulutaş, 2016).

Tükenmişlik süreci kişinin duygusal kaynaklarını tüketen iş ile ilgili stres kaynaklarına bir tepki olarak ortaya çıkar ve ilk olarak duygusal tükenme ile başlar. Çalışan duygusal tükenme ile beraber, başa çıkma stratejisi olarak diğerleri ile olan ilişkilerini kesme ve araya psikolojik mesafe koyma yolunu seçer. Duyarsızlaşma oluştuğunda ise birey mevcut durumu ile örgüt beklentileri arasındaki uyumsuzluğu fark eder, bu da kişisel başarıda düşme hissine neden olur (Lewin ve Sager, 2007; akt: Kaplan ve Ulutaş, 2016).

Duygusal emek, duyguların yönetimi ve buna göre davranmak olduğu için, konuyla ilgili araştırmalar daha çok duygusal emek ile çalışanın tutum ve davranışları arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Yılmaz vd, 2015). Duygusal emek harcanması; örgütte verimlilik artışı veya hizmet kalitesinde yükselme, müşteri memnuniyetinde artış gibi olumlu çıktılar sağlasa da çalışanların iş doyumsuzluğu, tükenmişlik, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar ve yabancılaşma yaşamalarına neden olabilmektedir (Oral ve Köse, 2011). Tükenmişlik, duygusal emeğin en belirgin (Eroğlu, 2014) ve en önemli (Polatçı ve Özyer, 2015) sonuçlarından biri olarak görülmektedir.

Uzun süre gerçek hislerinden farklı davranmanın kişiyi yalnızca gerçek duygularından koparmayacağını, aynı zamanda diğer insanların duygularını anlamasını da zorlaştırabileceği iddia edilmiştir. Bu durum, tükenmişliğin duyarsızlaşma boyutu ile ilişkilidir. Bir çalışan eğer, duygusal gösterimlerinin istenen sonuca ulaşmayı sağlamadığına inanıyorsa, bunun devamında büyük ihtimalle kişisel başarıda düşme hissi yaşayacaktır. Dolayısıyla yüzeysel davranışın, tükenmişliğin üç

boyutuyla da ilişkili olması beklenmektedir. Çalışanların derin davranış performansının etkili olduğu durumlarda, duygusal emek gerektiren işleri yapması başarı hissi ile de sonuçlanabilir ve duygusal çelişkiyi azaltmanın bir yolu da olabilir. Derin davranışın duygusal çelişkinin yarattığı gerilimi en aza indirmesi nedeniyle derin davranışın duygusal tükenme ile ilişkili olmadığı söylenebilir (Brotheridge ve Grandey, 2002; akt: Eroğlu, 2014).

Öğretmenlik mesleği, doğası gereği, doğrudan insan ile ilgili bir meslektir. Bu nedenle, diğer tüm insan-yoğun mesleklerde olduğu gibi, duyguların düzenlenmesini gerektirir. Duygusal emek, öğretmenlerden aynı zamanda profesyonel bir gereklilik olarak beklenir. Öğretme; bireysel, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik yönden eğitimi içerir. Öğretmenler öğrenciler için rol model olurlar, onlara rehberlik ederler, onlara çeşitli tutum ve değerler kazandırır. Bunları yerine getirirken bilinçli bir çaba sarfetmeleri gerekir. Duygularını düzenlemeleri gerekliliği onların tükenmişlik yaşamaları gibi bir sonuç doğurabilir (Yılmaz vd, 2015). Antrenörlük mesleği de öğretmenlik mesleğine benzer şekilde; sporcularının spor kariyerlerinde ve başarılarında, onların çeşitli olumlu alışkanlıkları kazanmalarında, hatta fair play'e uygun davranışlarında etkili birer figürdürler. Bir antrenörün sporcuları üzerinde bu derece etkili olması, onların duygusal emek sarf ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

Yukarıdaki literatür bilgileri doğrultusunda; araştırmamızda antrenörlerin duygusal emek ile tükenmişlik düzeyleri ile bu iki değişken arasındaki ilişki düzeyini incelemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada araştırma tekniği olarak nicel araştırma yöntemlerinden betimsel ve ilişkisel tarama tekniği kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen; Antalya, Bursa, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, İzmir, Kayseri, Konya, Manisa, Rize, Trabzon ve Van illerinin

Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü bünyesinde görev yapan 89'u kadın, 271'i erkek olmak üzere toplamda 360 olimpik spor branş antrenörü oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı

Duygusal Emek Ölçeği: Ölçek, Diefendorff vd (2005), Grandey (2003) ve Kruml ve Geddes (2000) tarafından geliştirilmiştir. Basım ve Beğenirbaş (2012) ise ölçeğin bazı maddelerini alarak Türkçe'ye uyarlamış ve geçerlik-güvenirlilik çalışmasını yaparak literatüre kazandırmışlardır. Yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma ve doğal duygular olmak üzere üç alt boyuttan ve toplamda 16 ifadeden oluşmaktadır. 1 hiçbir zaman, 5 her zaman olmak üzere 5'li likert tipte yapılandırılmıştır.

Tükenmişlik Ölçeği: Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilmiştir, Ergin (1992) Türkçeye uyarlamıştır, 22 sorudan ve üç boyuttan oluşmaktadır. Sevim (2011)'in çalışmasından birebir alınarak kullanılmıştır. Ölçek 22 madde ve duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşme hissi olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır.

Tablo 1. Ölçek puan değerleri

Alt Boyutlar		n	Ort	Ss	Mevcut Araştırma Güvenirlilik Katsayıları (Cronbach Alpha)
DUYGUSAL EMEK	Yüzeysel Rol Yapma	6 (1-6. ifadeler)	2,150	,946	,830
	Derinden Rol Yapma	4 (7-10. ifadeler)	3,783	1,000	,853
	Doğal Duygular	3 (11-13. ifadeler)	4,262	,774	,760
	Duygusal Tükenme	9 (1,2,3,6,8,13,14,16 ve 20. İfadeler)	2,104	,706	,775
TÜKENMİŞLİK	Duyarsızlaşma	5 (5,10,11,15 ve 22. İfadeler)	1,928	,819	,735
	Kişisel Başarıda Düşme Hissi	8 (4,7,9,12,17,18,19 ve 21. ifadeler) (tamamı ters kodlanmıştır)	3,679	,776	,780

Ölçeklerin alt boyutlarına ilişkin bilgiler Tablo 1’ de sunulmuştur. Tablo 1’ de toplanan verilerden elde edilen sonuçlara bakıldığında, hem Duygusal Emek ölçeği alt boyutları hem de Tükenmişlik Ölçeği alt boyutları için güvenirlik katsayıları (cronbach alpha) yüksek sayılabilecek ve/veya kabul edilen değerlerin üzerindedir.

Verilerin analizi

Elde edilen verilerin değerlendirilmesi için; SPSS 20 yardımıyla istatistiki analiz yapılmıştır. Araştırmaya katılanların demografik bilgilerinin dağılımlarının belirlenmesi için tanımlayıcı istatistik yöntemleri olan yüzde (%) ve frekans (f) yöntemleri kullanılmıştır. Verilerin normal bir dağılıma sahip olduğu görüldükten sonra anlamlı farklılıkların belirlenmesi için iki faktörlü değişkenler için t testi yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi ise $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir. Ayrıca duygusal emek ile tükenmişlik alt boyutları arasındaki ilişkilerin tespitinde Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların demografik bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	89	24,7
	Erkek	271	75,3
	Toplam	360	100,0
Medeni Durum	Bekar	119	33,1
	Evli	241	66,9
	Toplam	360	100,0
Eğitim Düzeyi	Lise	46	12,8
	Önlisans	15	4,2
	Lisans	269	74,7
	Lisansüstü	30	8,3
Antrenörlük Branş Türü	Toplam	360	100,0
	Takım sporları	136	37,8
	Bireysel sporlar	224	62,2
Kaç Yıldır Antrenörlük Yapıyor	Toplam	360	100,0
	1-5 yıl	98	27,2
	6-10 yıl	142	39,4

11-15 yıl	73	20,3
16-20 yıl	31	8,6
21 yıl ve üzeri	16	4,4
Toplam	360	100,0

Tablo 2' ye göre katılımcıların 89' u (%24,7) kadın, 271' i (%75,3) erkek; 119' u bekar (%33,1), 241' i (%66,9) evli; 46' sı (%12,8) lise, 15' i (%4,2) önlisans, 269' u lisans (%74,7), 30' u lisansüstü (%8,3); 136' sı (%37,8) takım sporları, 224' ü (%62,2) bireysel sporlar antrenörü; 98' si (%27,2) 1-5 yıldır, 142' si (%39,4) 6-10 yıldır, 73' ü (%20,3) 11-15 yıldır, 31' i (%8,6) 16-20 yıldır, 16' sı (%4,4) 21 ve üzeri yıldır antrenörlük yapmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 35,57' dir.

Tablo 3. Medeni Durum Değişkenine Göre Ölçek Alt Boyutların t Testi Sonucu

Medeni Durum		n	Ort	Ss	t	p
Yüzeysel Rol Yapma	Bekâr	119	2,182	0,959	0,445	0,657
	Evli	241	2,135	0,943		
Derinden Rol Yapma	Bekâr	119	3,613	1,049	-2,276	0,023
	Evli	241	3,867	0,967		
Doğal Duygular	Bekâr	119	3,980	0,933	-0,508	0,000
	Evli	241	4,401	0,641		
Duygusal Tükenme	Bekâr	119	2,120	0,703	0,280	0,779
	Evli	241	2,097	0,710		
Duyarsızlaşma	Bekâr	119	1,923	0,772	-0,977	0,329
	Evli	241	2,012	0,843		
Kişisel Başarıda	Bekâr	119	3,561	0,843	-0,205	0,041
	Evli	241	3,739	0,736		

p<.05

Tablo 3' e göre katılımcıların duygusal emek ile tükenmişlik ölçekleri alt boyutlarına katılımlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasında; derinden rol yapma ($t=-2,276$; $p<0,05$), doğal duygular ($t=-,508$; $p<0,01$) ve kişisel başarıda düşme hissi ($t=-0,205$; $p<0,05$) alt boyutunda anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark evli katılımcılar lehinedir.

Tablo 4. Antrenörlük Branş Türüne Göre Ölçek Alt Boyutlarının t Testi Sonucu

Antrenörlük Branşı		n	Ort	Ss	t	p
Yüzeysel Rol	Takım sporları	136	2,240	0,946	0,457	0,161
Yapma	Bireysel sporlar	224	2,096	0,945		
Derinden Rol	Takım sporları	136	3,952	0,852	2,655	0,008
Yapma	Bireysel sporlar	224	3,681	1,070		
Doğal Duygular	Takım sporları	136	4,304	0,750	0,799	0,425
	Bireysel sporlar	224	4,237	0,790		
Duygusal Tü-	Takım sporları	136	2,215	0,702	2,320	0,021
	kenme	Bireysel sporlar	224	2,038		
Duyarsızlaşma	Takım sporları	136	2,116	0,854	2,421	0,016
	Bireysel sporlar	224	1,902	0,790		
Kişisel Başarıda	Takım sporları	136	3,677	0,719	0,260	0,963
Düşme Hissi	Bireysel sporlar	224	3,681	0,810		

p<.05

Tablo 4' e göre katılımcıların duygusal emek ile tükenmişlik ölçekleri alt boyutlarına katılımlarının antrenörlük branş türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasında; derinden rol yapma (t=2,655; p<0,05), duygusal tükenme (t=2,320; p<0,05) ve duyarsızlaşma (t=0,241; p<0,05) alt boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark takım sporcularını çalıştıran antrenörler lehinedir.

Tablo 5. Duygusal Emek Ölçeği Alt Boyutları ile Tükenmişlik Ölçeği Alt Boyutları Arasında Pearson Korelasyon Tablosu

	1	2	3	4	5	6
1- Yüzeysel Rol Yapma	r 1					
	p					
2- Derinden Rol Yapma	r ,241**	1				
	p ,000					
3- Doğal Duygular	r -,027	,358**	1			
	p ,605	,000				
4- Duygusal Tükenme	r ,073	-,044	-,048	1		
	p ,165	,401	,362			
5- Duyarsızlaşma	r ,147**	-,029	-,111*	,688**	1	
	p ,005	,588	,035	,000		
6- Kişisel Başarıda	r -,099	,087	,354**	-,155**	-,266**	1
Düşme Hissi	p ,061	,101	,000	,003	,000	

Tablo 5' e göre; yüzeysel rol yapma alt boyutu ile duyarsızlaşma alt boyutu pozitif yönde ve düşük düzeyde ($r=,147$; $p<0,01$); doğal duygular alt boyutu ile duyarsızlaşma alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r=-,111$; $p<0,05$); doğal duygular alt boyutu ile kişisel başarıda düşme hissi alt boyutu arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,354$; $p<0,01$) ilişki olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre; antrenörler en çok doğal duygular ($\bar{x}=4,262$) ile hareket etmekte, bunu derinden rol yapma ($\bar{x}=3,783$) izlemektedir. Sonuncu sırada ise yüzeysel davranış ($\bar{x}=2,150$) yer almaktadır. Bu sonuç, olumlu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, sporcusunu mesleki anlamda yetiştirme ve aynı zamanda davranışlarına yön verebilme becerisine/potansiyeline sahip olan antrenörlerin gerçekte hissettikleri duyguları ya özümseyerek ve içselleştirerek veya tamamen doğal olarak sergileyebilmeleri, onların yüzeysel ve samimiyetsiz davranmadıklarını göstermektedir. İçten duygu gösterimleri sporcular tarafından da olumlu olarak algılanacak ve samimi bir çalışma ortamı doğacaktır. Böyle bir atmosferde ise, sporcu ile etkileşim daha pozitif olacak, karşılıklı sevgi-saygı ortamında onların motivasyonunu ve verimini de olumlu yönde etkileyecektir.

Diğer taraftan tükenmişlik alt boyutları incelendiğinde duyarsızlaşma alt boyutunun ($\bar{x}=1,928$) en düşük ortalamaya sahip olması, bunu duygusal tükenme ($\bar{x}=2,104$) ile kişisel başarıda düşme alt boyutlarının ($\bar{x}=3,679$) izlemesi ise şu şekilde yorumlanabilir. Doğal duygu gösterimlerinde bulunabilen antrenörler, sporcuları ile iyi bir etkileşim içindedirler ve onlara karşı negatif ve/veya duygusuz davranışlar mümkün olduğunca az göstermektedirler. Kişisel başarıda düşme alt boyutunun en yüksek ortalamaya sahip olması ise, araştırma kapsamında tükenmişlik davranışları incelenen antrenörlerin mesleklerine olan saygısını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü duygusal emek harcarken mümkün olduğunca doğal ve içselleştirdikleri duyguları ile hareket etmekte, bu onlarda duyarsızlaşmaya neden olmamakta, fakat kendilerini meslekleri ile ilgili belki de mükemmeliyetçilik huyları sebebiyle düşük başarılı hissedebilmektedirler.

Bunlara ek olarak; derinden rol yapma davranışının tükenmişlik ile istatistiki açıdan anlamlı düzeyde ilişkili olmaması; yüzeysel rol yapma davranışının düşük düzeyde de olsa duyarsızlaşma alt boyutu ile pozitif yönde ilişkili olması literatür bilgisi ile uyumludur. Kişilerin yapmacık davranışları, onların samimiyetsizliğini gösterir, bu ise mesleki duyarsızlık ile bağlantılıdır. Bununla paralel olarak doğal duygular duyarsızlaşma ile negatif yönde ilişkilidir. Doğal duygular tükenmişliğin alt boyutlarından kişisel başarıda düşme hissi alt boyutu ile pozitif yönde ilişkilidir. Literatürde araştırmamız ile benzerlik ve farklılık gösteren çalışmalar mevcuttur. Çalışmamızın bazı sonuçları, Kaplan ve Ulutaş (2016)'ın çalışmasında bulunduğu sonuçlara benzer niteliktedir. Duygusal emeğin tükenmişlik üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalarında, yüzeysel davranış ile duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında; derin davranış ile kişisel başarıda düşme hissi arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğunu gösterdiğinden söz etmişlerdir. Başka bir çalışmada, Oral ve Köse (2011) yüzeysel davranışın çalışanların tükenmişlik düzeylerini artırdığı, iş doyumlarını ise azalttığı; derinden davranış ile tükenmişlik ve iş doyumunu arasında ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kamu sektörü çalışanlarının daha fazla yüzeysel davranış sergiledikleri ve daha fazla duygusal çaba harcadıkları bulgusuna ulaşılmışlardır. Yüzeysel davranış duygusal tükenme ve duyarsızlaşma seviyelerini artırmaktadır, kişisel başarıda düşme duygusu ile yüzeysel davranış arasında ilişki ise bulunamamıştır. Derinlemesine davranış ile tükenmişlik arasında bir ilişki olmaması ise beklenen sonuç olarak değerlendirilmektedir. Derin davranış, empati içerikli ve karşısındakini anlamaya yönelik bir davranış biçimidir. Dolayısıyla, derin davranış ile duyarsızlaşma arasında bir ilişkinin bulunmaması da olağan karşılanmaktadır (Oral ve Köse, 2011). Bir başka araştırmada ise, yüzeysel rol yapma işgücü devir hızı ve duygusal tükenme ile doğrudan ilişkilidir, derinden rol yapma ise bizim çalışmamızda olduğu gibi söz konusu değişkenler ile ilişkili çıkmamıştır (Goodwin vd, 2011). Otel çalışanları üzerinde yapılan bir diğer araştırmada derinden rol yapma tükenmişlik seviyesine pozitif katkı yapmamışken, yüzeysel davranış yapmıştır. Bu ise, yüzeysel davranışın duygusal tükenme ile daha çok ilişkili olduğu şeklinde yorumlanabilir (Kim, 2008).

Duygusal emek kavramının işe bağlılık, duygusal zeka, iş performansı, kişilik özellikleri ile ilişkisini araştıran çalışmalarda ise, bizim çalışmamıza benzer şekilde, duygusal emek alt boyutlarından pozitif olanların (derinden rol yapma ve doğal davranışlar), pozitif örgütsel değişkenler (işe bağlılık, sorumluluk sahibi olma, iş tatmini gibi) ile ilişkisinin yine pozitif olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, negatif (yüzeysel rol yapma) olan alt boyutun ise negatif örgütsel değişkenler (işten ayrılma niyeti gibi) ile pozitif yönde ilişkide olduğu görülmektedir. Tükenmişlik değişkeni de negatif bir örgütsel değişken olarak pozitif örgütsel değişkenler ile negatif yönde ilişkilidir. Kahramanmaraş il merkezinde belediye çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; yüzeysel davranışın iş tatmini üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı; ancak işten ayrılma niyetini ve duygusal tükenmişliği pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Derinlemesine davranış ise, işten ayrılma niyeti ile duygusal tükenmişlik üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir (Yeşil ve Mavi, 2018).

Bir başka araştırma, üniversitelerin öğrenci işlerinde çalışan memurlar üzerinde yapılmıştır; duygusal emek davranışlarından doğal davranma ve derinden davranma ile işe bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, yüzeysel davranış ile işe bağlılık arasında da beklenenin aksine pozitif yönlü ilişki görülmüştür (Gülova vd, 2013:68). Özel güvenlik görevlileri üzerinde yapılan başka bir araştırmaya göre; duygusal zeka düzeyinin yüksek olması, çalışanın derinden davranış alt boyutu ve doğal duygular alt boyutuna katılımını artırmakta, yüzeysel davranışı ise azaltmaktadır. Başka bir deyişle, duygusal zekası yüksek olan bireyler sergilemeleri gereken rolleri ya gerçekten içselleştirmektedirler veya o duyguları doğal olarak hissetmektedirler. Duygusal emek stratejilerinin işe tükenmişlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Diğer bir yorumla, duygusal zeka ile duygusal emek stratejilerinden elde edilen sonuçlar birbirini destekler niteliktedir. Yüksek duygusal zeka derinlemesine davranış ve doğal duyguların oluşumunu, tükenmişliğin ise azalmasını sağlamaktadır. Araştırmanın en önemli sonucu budur. Özellikle hizmet sektörü çalışanlarının yaşadıkları tükenmişliği en aza indirebilmek için, işlerinde sergilemek zorunda oldukları davranışları ya işlerinin bir gereği olarak görüp geçici bir maske takmaları gerektiğini özümseyip ona göre davranmaları gerekmektedir. Sergilemek zorunda

oldukları duyguları samimi bir şekilde içselleştirmeleri onların tükenmişlik yaşamalarını engelleyecektir(Polatçı ve Özyer, 2015).

Diğer bir araştırmada; Ankara' da özel hizmet sektörü çalışanları üzerinde, duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü incelenmiştir. Kişiler arası çarpıklık, duygusal emeğin tüm alt boyutları ile iş performansı arasında anlamlı olarak aracılık ederken, duygusal emeğin sadece yüzeysel rol yapma alt boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında kişiler arası çarpıklığın aracılık etkisi anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Beğenirbaş ve Çalışkan, 2014). Banka çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada duygusal emek ve iş performansları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yüzeysel rol yapmanın iş performanslarını azalttığı, doğal duygularını sergileyebilenlerin iş performanslarının arttığı gözlenmiştir. Derinden rol yapma ise iş performansı ile ilişkili bulunmamıştır (Beğenirbaş ve Turgut, 2014). Mengenci'nin (2015) hizmet sektörü çalışanları üzerinde yaptığı araştırmasına göre ise, iş tatmini yüksek olan çalışanların daha çok derinden rol yapma ile doğal duygular sergiledikleri, yüzeysel rol yapmayı ise daha az tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Diğer taraftan, tükenmişlik yaşayan çalışanların daha çok, yüzeysel davranış sergilemesi söz konusudur.

Akademisyenler üzerinde yapılan bir araştırmada; kişilik özelliklerinden sorumluluk özelliğine sahip akademisyenlerin derinlemesine duygusal emek gösterimlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sorumluluk özelliğine sahip olan akademisyenler çalışma sırasında göstermeleri gereken duygusal çabayı rahatlıkla sergilemekte ve duygusal uyum içinde hareket etmektedirler. Çünkü sorumluluk özelliğine sahip akademisyenler yapıları gereği, amaca yönelik planlama yapan ve görev bilinci ile hareket eden kişilerdir. Kurumların kendilerine yükledikleri misyonu rahatlıkla ve özveri ile kabul edip, yapıları gereği olumsuz duygulardan uzak durarak duygu ve davranışlarını kolaylıkla uyumlandırabilirler. Akademisyenlerin duygusal denge kişilik özelliğine sahip olmaları, onların daha güçlü empati kurmalarına yol açarak derinlemesine duygusal emek gösterimlerini artırmaktadır. Onların dengelilik hali sergilemesi, kendilerinden duygu gösterimlerini endişe ve kaygıdan arınmış bir şekilde, rol yaparak değil derinden hissederek ve uyum içinde ser-

gilemelerini sağlamaktadır. Genel olarak bakıldığında pozitif kişilik özelliğine sahip olan akademisyenler, yüzeysel duygusal emek gösterimlerini düşürmekte ve gerçekte hissetmedikleri duyguları göstermeye çalışmamaktadırlar (Güler ve Marşap, 2018).

Otel çalışanları üzerinde yapılan ve lider-üye etkileşimin tükenmişlik üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlayan bir araştırmada, lider-üye etkileşim kalitesine göre tükenmişlik düzeyinin değiştiği ortaya konulmuştur. Başka bir deyişle, lider ile etkileşimi daha iyi olanlar daha az tükenmişlik yaşamaktadırlar (Bolat, 2011:7). Bir başka araştırmada ise; derin davranış ile iş yükü arasında negatif yönlü ilişki vardır. İş stresi arttıkça tükenmişlik ve duygusal emek düzeyi de artmaktadır. Ayrıca, duygusal emeğin iş stresi ve tükenmişlik arasında düşük düzeyde de olsa aracı bir rol oynadığı söylenebilir (Akdu ve Akdu, 2016).

Araştırmamızda demografik değişkenlerin duygusal emek ve tükenmişlik üzerinde anlamlı fark yaratıp yaratmadığı incelendiğinde ise medeni durum değişkeninin derinden rol yapma ve doğal duygular üzerinde anlamlı fark yarattığı, farklılığın ise evli katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Araştırma bu sonucu itibarıyla, evliliğin kişinin duygu gösterimlerinde yaratabildiği farkı vurguladığı için anlam ve önem kazanmaktadır. Evlilik, çiftlerin ve bir aile ortamında bireylerin birbirleri ile uyum içerisinde yaşayabilmeleri için empati yapmalarını gerekli kılar. Karşısındakini anlayabilen birey, duygu gösterimlerinde yüzeysel değil, derinden ve doğal davranacaktır. Bu davranışları kazanabilen bireyler, bunları hayatının geneline yaygın şekilde kullanabilme yeteneği kazanacak, iş hayatında yansımaları da olumlu olacaktır. Çalışmamızda, evli antrenörlerin derinden rol yapma ve doğal duygular ile hareket edebilme düzeylerinin bekarlara kıyasla daha yüksek düzeyde olması bu şekilde yorumlanmaktadır. Literatürde çalışmamızdan farklı olarak; demografik değişkenlere göre duygusal emek ve tükenmişlik ölçeklerine katılımın farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Bayram ve ark (2012) hizmet sektöründe görev yapan çalışanlar üzerinde duygusal ve tükenmişlik inceledikleri çalışmalarında cinsiyet değişkenine göre ölçeklere katılımın anlamlı fark yaratmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Oral ve Köse (2011) de araştırmaları sonucunda; cinsiyet, medeni durum, kıdem, yaş gibi demografik özelliklere bağlı olarak duygusal emek boyutlarında herhangi bir farklılığın gözlenmediğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak; derinden rol yapma davranışını artırabilmek için empati seviyesinin yüksek tutulması sağlanmalıdır. Duygusal emek harcanmasının yarattığı psikolojik erozyonu önleme için motivasyon temelli uygulamalara yer verilmelidir (Güler ve Marşap, 2018). Ayrıca; antrenörlük mesleğinin gereklerinden olan duygusal emeğin antrenör üzerinde olumsuz etkilerini en aza indirgeyebilmek için gerekli kurumsal tedbirler alınmalıdır. Onların sporun en önemli aktörlerinden olduğu göz ardı edilmemelidir. Özlük hakları ile çalışma koşulları ne kadar iyi olursa verimleri de o kadar iyi olacaktır. Huzurlu bir çalışma ortamı içerisinde fedakarlık yapma istekleri de daha fazla olacak ve gerçekten hissettikleri duygular ile görevlerini ifa edebileceklerdir. Bu ise tükenmişlik duygularını mümkün olduğunca aza indirecektir. Araştırma grubunu çeşitli illerdeki gençlik spor ve il müdürlüğü çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmanın özel sektörde görev yapan antrenörlere de yapılması sonuçların karşılaştırılabilmesini sağlayacaktır. Özel sektörde ödenen ücretlerin daha değişken olması, sağlanan sosyal hakların kamu kurumlarındaki gibi belli bir standart arz etmemesinin, sonuçları etkileyebileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Analysis of the Correlation Between Emotional
Labour and Burnout in Coaches**

*

Sevim Güllü – Süleyman Şahin

İstanbul-Cerrahpaşa University – Uludağ University

Each profession has its own characteristics, and the emotions / behaviours of individuals who execute that profession generally possess similar qualities as well. Just like the teacher has a direct impact on the students' academic achievements, the coach profession has a direct effect on the athletes' success in sports.

Emotional labour is defined as the employee exhibiting the desired feelings by the organization. The concept of emotional labour is examined in three sub-dimensions. Superficial acting can be defined as the person pretending as if he feels the emotions that he does not feel. Individuals do not change their true emotions but control their expression of emotions; they react as expected, in other words they do not change their feelings in reality, the purpose is to fulfill what the organization wants from them. Deep acting; unlike the superficial acting concept, it is the employee's attempt to truly feel the desired emotion, and is the adaptation of not only the behaviours but also the emotions to the rules of conduct. Even if the emotions that a person has to show and the emotions he wants to show differ from each other, first, the person chooses to change his emotions and to follow the conditions, thus, natural harmony occurs between emotions and behaviours. Natural emotions; is the employee expressing his emotions as he likes without too much emotional labouring and feeling an obligation.

Burnout; is the individual feeling that energy resources are decreasing as a result of negative conditions and experiences. It is examined in three dimensions. Emotional burnout; is the most basic component of burnout syndrome. The fact that the person is exhausted both physically and emotionally is the state in which the emotional resources of the person are

overloaded and finished. Depersonalization; is the concept that expresses being negative, emotionless or overreacting towards the ones being served. Sense of decline in the personal achievement; can be defined as the person believing that his proficiency and efficiency is declining. The burnout process emerges as a response to stress-related stress sources that consume one's emotional resources and it first begins with emotional exhaustion. The employee, together with the emotional exhaustion, chooses to cut his ties with others and put a psychological distance to his relationship with others as a coping strategy. When depersonalization occurs, the individual notices the discrepancy between his current situation and the expectations of the organization, which leads to a sense of decline in personal achievement.

Since emotional labour is the management of emotions and behaving accordingly, research on the subject is more focused on the relationship between the emotional labour and the employee's attitudes and behaviours. Although emotional labouring leads to positive outcomes such as increased productivity in the organization or an increase in service quality and an increase in customer satisfaction, the employees' job dissatisfaction can lead to burnout, psychological and physiological disturbances and alienation. Burnout is seen as one of the most significant and most important outcomes of emotional labouring.

The aim of this research is to reveal the level of correlation between the coaches' emotional labour and their burnout.

Method

The Research Model

In this study, descriptive and relational surveying model was used as the research technique.

Study group

The study group consists of 360 olympic sports branches coaches, 89 female and 271 male, selected by convenience sampling method of non-random sampling methods. In order to reach the findings, the participants

were asked to provide their demographic information and two different scales were applied.

Emotional Labour Scale: The scale was developed by Diefendorff et al. (2005), Grandey (2003) and Kruml and Geddes (2000). Basım and Beğenirbaş (2012) adopted some items of the scale to Turkish and they made the validity-reliability study and brought it into the literature. It consists of three sub-dimensions, superficial acting, deep acting and natural emotions, and a total of 16 statements. A 5-point Likert type scale stretching between 1 (Almost never) and 5 (Almost always) was used.

Burnout Scale: It was developed by Maslach and Jackson (1981) and adapted to Turkish by Ergin (1992). It consists of 22 questions and three dimensions. It was directly copied from Sevim (2011)'s study. The scale consists of 22 items and 3 sub-scales, including emotional exhaustion, de-personalization, and sense of decline in personal achievement.

Conclusion

According to the results obtained from the findings, the coaches mostly act with natural emotions, this is followed by deep acting). The last one is superficial behaviour. This result is considered to be positive. Because, the fact that coaches who have the ability / potential to train their athletes professionally and also to direct their behaviours, internalize the emotions they feel in reality or exhibit them completely naturally show that they are not superficial and insincere. Sincere emotions will be perceived as positive by athletes and this will lead to a friendly working environment. In such an atmosphere, interaction with the athlete will be more positive, and this will positively affect their motivation and efficiency in an environment of mutual love-respect.

When the burnout sub-dimensions are examined, the fact that the de-personalization sub-dimension has the lowest mean; and this being followed by the emotional exhaustion and decline in personal achievement sub-dimensions can be interpreted as follows. Coaches who are able to show natural emotions to the athletes interact well with them; and they show as little negative and emotionless behaviours as possible towards

them. The decline personal achievement sub-dimension having the highest average is important because it shows the respect the coaches, whose burnout behaviours were examined within the scope of the research, have for their profession. Because while emotional labouring, they try acting natural and show their internalized emotions. This does not cause depersonalization for them, however, they may feel less successful about their profession, perhaps because of their perfectionist behaviour.

In addition to these, the fact that deep acting behaviour does not have a statistical and significant correlation with burnout; the fact that superficial acting behaviour is positively correlated with the depersonalization sub-dimension is consistent with the literature. People's unnatural behaviours show their insincerity, and this is linked to professional insensitivity. Parallel to this, natural emotions are negatively correlated with depersonalization. Natural emotions are positively correlated with the sub-dimensions of burnout and the sense of decline in personal achievement.

In conclusion, it was determined that there is a correlation between the emotional labor levels and burnout levels of the coaches surveyed within the scope of the research, working in Olympic sports branches.

Kaynakça / References

- Akdu, U., ve Akdu, S. (2016). Duygusal emek ve iş stresinin tükenmişlik üzerindeki etkileri: Profesyonel turist rehberleri üzerinde bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 9(47), 1142-1153.
- Ashforth, B.E., Humprey, R.H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy and management journal*, 18, 88-115.
- Basım, H. N., ve Beğenirbaş, M. (2012). Çalışma yaşamında duygusal emek: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 77-90.
- Bayram, N., Aytac, S., ve Dursun, S. (2012). Emotional labor and burnout at work: a study from Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 300-305.

- Begenirbaş, M., ve Çalışkan, A. (2014). Duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü. *Business and Economics Research Journal*, 5(2), 109-127.
- Begenirbaş, M., ve Turgut, E. (2014). İş performansının sağlanmasında çalışanın duygusal emeğinin ve örgütte güven algısının etkileri. *IS-GUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 16(3), 131-149.
- Begenirbaş, M., ve Yalçın, R. C. (2012). Öğretmenlerin kişilik özelliklerinin duygusal emek gösterimlerine etkileri. *Çağ University Journal of Social Sciences*, 9(1), 47-66.
- Bolat, O. İ. (2011). Lider-üye etkileşimi ve tükenmişlik ilişkisi. "İş Güç" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(2), 63-80.
- Brotheridge, C. M., Grandey, A. A. (2002). Emotional labor and burnout: comparing two perspectives of 'People Work'. *Journal of Vocational Behavior*, 60, 17-39.
- Diefendorff, J.M., Croyle, M.H., Ve R.H. Grosserand. (2005). The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 339-357
- Eroğlu, Ş. G. (2014). Örgütlerde duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisi üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 147-160.
- Ergin, C. (1992). *Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması*. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 22-25 Eylül 1992, Hacettepe Üniversitesi, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara.
- Goodwin, R. E., Groth, M., & Frenkel, S. J. (2011). Relationships between emotional labor, job performance, and turnover. *Journal of Vocational Behavior*, 79(2), 538-548.
- Grandey, A. (2003). When the show must go on: Surface acting and deep acting as determinants of emotional exhaustion and peer-rated service delivery. *Academy of Management Journal*, 46, 86-96.
- Güler, H. N., ve Marşap, A. (2018). Kişilikle duygusal emek ilişkisi: Akademisyenler üzerinde bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 154-173.

- Gülova, A. A., Palamutcuoğlu, B. T., ve Palamutcuoğlu, A. T. (2013). Duygusal emek ile işe bağlılık arasındaki ilişkide amir desteğinin rolü: Üniversitede öğrenci işleri personeline yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 41-74.
- Kaplan, M., ve Ulutaş, Ö. (2016). Duygusal emeğin tükenmişlik üzerindeki etkisi: otel işletmelerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 165-174.
- Kim, H. J. (2008). Hotel service providers' emotional labor: The antecedents and effects on burnout. *International Journal of Hospitality Management*, 27(2), 151-161.
- Kruml, Susan M. ve Deanna Geddes. (2000). Exploring the dimensions of emotional labor the heart of hochschild's work. *Management Communication Quarterly*, 148(1), 8-49.
- Lewin, J.E. ve Sager, J.K. (2007). A Process Model of Burnout Among Salesperson: Some New Thoughts. *Journal of Business Research*, 60, 1216-1224.
- Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113.
- Mengenci, C. (2015). İş tatmini, duygusal emek ve tükenmişlik ilişkilerinin belirlenmesi. *Ege Akademik Bakış*, 15(1), 127-139.
- Oral, L., ve Köse, S. (2011). Hekimlerin duygusal emek kullanımı ile iş doyumunu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 463-492.
- Polatçı, S., ve Özyer, K. (2015). Duygusal emek stratejilerinin duygusal zekanın tükenmişliğe etkisindeki aracılık rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(3), 131-156.
- Sevim, L. (2011). Tükenmişlik ve işe bağlılığın örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi: Turizm sektöründe bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi*. Ankara
- Tunç, P., Gitmez, A., ve Boothby, K.R. (2014). Yoğun bakım ve yataklı servis hemşirelerinde duygusal emek stratejilerinin empatik eğitim açısından incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 45-54.

- Yeşil, S. ve Mavi, Y. (2018). Duygusal emeğin etkilediği faktörler üzerine bir alan araştırması. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 29-44.
- Yılmaz, K., Altinkurt, Y., Guner, M., ve Sen, B. (2015). The relationship between teachers' emotional labor and burnout level. *Eurasian Journal of Educational Research*, 59, 75-90.
- Yürür, S., ve Ünlü, O. (2011). Duygusal emek, duygusal tükenme ve işten ayrılma niyeti ilişkisi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 13(2), 81-104.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Güllü, S. ve Şahin, S. (2019). Antrenörlerde duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 332-354. DOI: 10.26466/opus.515620

Materialism Domains and Perceived Risk Effects on Consumer Boycott Effectiveness

DOI: 10.26466/opus.516401

*

Mertcan Taşcıoğlu* - Dursun Yener**

*Dr, Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, / İstanbul / Türkiye

E-Mail: mertcan.tascioglu@medeniyet.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4024-2453](https://orcid.org/0000-0003-4024-2453)

** Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, / İstanbul / Türkiye.

E-Mail: dursun.yener@medeniyet.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4294-4056](https://orcid.org/0000-0002-4294-4056)

Abstract

As markets for goods and services become global, competition among companies becomes more intense. Companies' success is strongly influenced by consumer needs and expectations. To successfully compete, firms must meet or exceed these expectations. In addition to that understanding consumers' boycotting behavior has emerged as an integral part of firms' competitive advantage building. Even though consumer boycott has become a subject of increasing concern in recent years, to academics and practitioners, to date, consumer behavior literature provides little help in understanding the factors affecting consumer boycott effectiveness. Good management requires not only a clearer understanding of the consumers' purchase behavior, but also an understanding of boycotting behavior and how it may be reduced. In order to expand the knowledge on boycotting behavior, this study examines the relationship between consumers' boycotting effectiveness and perceived risk, and success, centrality, happiness domains of materialism. The results show that an increase in perceived risk leads to an increase in boycotting effectiveness and there is a negative correlation between boycotting effectiveness and centrality domain of materialism.

Keywords: *Boycott effectiveness, Perceived risk, Materialism*

Tüketici Boykot Etkinliği Üzerinde Materyalizm Etki Alanları ve Algılanan Risk Etkisi

*

Öz

Ürün ve hizmet pazarları küresel bir yapıya büründükçe şirketler arası rekabet daha da yoğunlaşmaktadır. Şirketlerin başarısı tüketicilerin ihtiyaç ve beklentilerinden etkilenmektedir. Başarılı bir şekilde rekabet edebilmek için şirketler bu tüketici beklentileri karşılamalı ya da bunları aşmalıdır. Bunun yanı sıra tüketicilerin boykot davranışını anlamak şirketlerin rekabet avantajı yaratmasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Tüketici boykotu son yıllarda akademisyen ve uygulayıcılar açısından artan bir endişe konusu olmasına rağmen, bugüne kadar tüketici davranış literatürü, tüketici boykot etkinliğini etkileyen faktörlerin anlaşılmasında çok az yardımcı olmaktadır. İyi yönetim, yalnızca tüketicilerin satın alma davranışının daha net bir şekilde anlaşılmasını değil, aynı zamanda boykot etme davranışının ve nasıl azaltılacağına ilişkin anlaşılmasını da gerektirir. Bu çalışma boykot davranışı hakkındaki bilgileri artırmak için tüketicilerin boykot etkinliği, algılanan risk, ve materyalizmin başarı, merkezilik, mutluluk alanları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Sonuçlar algılanan risk artışının boykot etkinliğinde bir artışa yol açtığını ve boykot etkinliği ile materyalizmin merkezileşme alanı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Boykot etkinliği, Algılanan risk, Materyalizm

Introduction

A consumer boycott is defined as “an attempt by one or more parties to achieve certain objectives by urging individual consumers to refrain from making selected purchases in the marketplace” (Friedman, 1985). Since the common purpose of the companies is to meet the consumer needs and expectations, the problems created in this process are also important. Although these problems begin with a decision not to buy individually, they can be transformed into mass decisions and boycotts over time. It is very important for companies to identify the factors that affect boycott decisions and develop strategies accordingly.

The connection between boycotting and consumer behavior has long been recognized in marketing literature. One of the most important contributions to the consumer boycotting literature was made by Monroe Friedman (1985). In this research, which is one of the first consumer boycott studies, he attempts to advance understanding of consumer boycotts by identifying and describing consumer boycotts in the United States. Following studies expand our understanding of the relationship between boycotting and consumer behavior. However, there is a need for more empirical studies in order to explore what makes consumers believe that a boycott is a right and useful consumer action. By exploring the perceived risk and materialism domains in the boycotting context, this study provides new insights into the understanding of consumers' boycotting effectiveness.

This paper is organized as follows. First, the concept of boycotting is examined. Then the methodology for questionnaire instrument is discussed, followed by the results of correlations and regression analysis. Finally, the paper concludes with the managerial implications of the findings and points out promising directions for future research.

Literature Review

Studies on boycotts began to intensify in the mid-1980s. The studies of this period included research aimed at understanding consumer boycotts. Friedman (1985) studied 90 boycotts in the United States during the 11 years between 1970 and 1980 and investigated who started boycotts, what

problems boycotters had, what they did, and whether they had succeeded. As a result, he found that there were workers, racial minorities, religious, consumer and environmental groups behind 90 boycotts, and reached the conclusion that 24 of them can be considered successful or partially successful. Pruitt and Friedman (1986) measured the impact of the same 90 boycotts on the financial situation of companies as a continuation of this study. In order to measure this, they examined boycotted companies' stock prices before and after the boycott, and as a result, they observed that there were significant decreases in stock prices following the boycott announcements of consumers. In his 1995 study, Friedman investigated consumer boycotts against price increases from the 1900s to the 1970s and pointed out the importance of the role of individuals, housewives, as leaders and followers of boycotts, rather than a group as in previous studies.

Friedman (1985) defined consumer boycotts as an attempt to reach specific goals by urging one or more consumers to avoid buying certain products in the market. There are basically two types of boycotts: economic or marketing policy boycotts aimed at changing marketing policies, such as price cuts, and political or social control boycotts that force the target companies to implement some ethically or socially responsible practices ranging from responsible employment and production practices to the support of specific events (Sen et al. 2001; Smith 1990). Sen et al. (2001) found that the possibility of joining boycotts due to both economic and social problems depends on the likelihood of success of the boycott, the sensitivity of the consumers to normative social effects and the costs they were exposed to during the boycott.

Koku et al. (1997) investigated whether there was a difference between the actual boycotts and boycott threats and found that neither led to a financial loss in the companies. In addition, they observed a slight increase in company value when they were targeted for the boycott. We can link these results with Friedman's (1996) boycott concept, which is defined as persuading consumers to buy their products or services to reward the companies that act in line with the objectives of consumer groups. When a consumer group urges consumers to boycott a company's products or services, another group may try to persuade consumers to buy products of the same company.

Paek and Nelson (2009) investigated the consumer characteristics associated with boycotting and buycotting as two forms of socially responsible consumer behavior. As a result, it was found that consumers who boycotted and buycotted had personality traits such as helpfulness and opinion leadership. Neilson (2010) researched the differences between consumers boycotting and buycotting a company's products or services and examined the effects of social capital, altruism and gender on consumers. It is found that consumers who are boycotting or buycotting are different. Especially women and those who are more confident have a higher tendency to buycotting. In addition, when people are more helpful and engage in more volunteer activities, the tendency to buycotting also increases. Klein et al. (2002) found that consumers differ in the reasons for participation in the boycott and that they have different motivations for participation. Klein et al. (2004) found that even the company that is expected to be boycotted is a very disgraceful company in the eyes of the consumers; it is not enough to direct consumers to the boycott because cost-benefit dimensions play a very important role in boycotting. However, the consumer boycott leads to a significant loss of sales for companies in a highly competitive market, provides consumers a reason to try competing products, and causes damage to the company's brand image in the eyes of both boycotting and non-boycotting consumers.

Braunsberger and Buckler (2009) researched the elements that motivate consumers to participate in the boycott. Smith and Li (2010) discovered that animosity, efficacy, and prior purchase behavior have an effect on consumers' boycott participation. Farah and Newman (2010) investigated whether attitude, subjective norms and perceived behavioral control variables could help predict the intention of Muslim and Christian consumers boycotting intention and found that Muslim consumers displayed more positive attitudes toward boycotting than Christian consumers and subjective norms of Muslim consumers were higher.

Yener (2014, 2017) analyzed the relationship between consumer boycotts and consumerism. Makarem and Jae (2016) investigated the purpose, causes and objectives of consumer boycotting behavior using content analysis by conducting a review on Twitter. Findings from the Tweet analysis showed that human rights problems are the leading cause of boycott;

business strategy decisions and institutional failures are also common reasons. Jost et al. (2017) examined the relationship between political psychology and boycotting attitudes and found that liberals and leftists are more likely to boycott consumer products for political reasons compared to conservatives and right-wingers. Yener et al (2016) analyzed consumer animosity, consumer ethnocentrism and religiosity as determinants of consumer boycotts. They found all these factors have positive effects on boycotts participation. Taşcıoğlu and Yener (2017) investigated the effect of country of origin and sustainability on consumer boycotts and it has been determined that firms with foreign origin are more disadvantaged than domestic firms in terms of boycotting.

In the literature various aspects of boycotting and reasons for boycott participation is examined. In this study we study boycotting effectiveness and its relation to materialism and risk. Boycotting effectiveness is the extent to which a consumer believes that a boycott is a right and useful consumer action in order to affect a company's decisions. In order to participate in a boycott, consumers need to believe that boycotting is an appropriate and effective response (Klein et al., 2004). It is important to explore the factors that affect boycotting effectiveness before having an idea on consumers' boycotting intention.

Perceived risk is consumer's perceptions of the uncertainty and adverse consequence of buying a product (Dowling and Staelin, 1994). Although there are several types of risks such as performance, financial, time, psychological and social risks, in this study we will focus on the general perceived risk. Consumer behavior involves risk because of uncertainty carried by the outcome of the activities of consumers (Yener, 2013, 2015). Previous research showed that perceived risk has a direct negative impact on consumer intentions to buy a product (Campbell and Goodstein, 2001; Thiesse, 2007). Perceived risk may play a role in boycotting the effectiveness of consumers. If the perceived risk is high, consumers' boycotting effectiveness is more likely to increase. Therefore, our first hypothesis is:

H₁: An increase in perceived risk leads to an increase in boycotting effectiveness

Materialism is the importance a consumer attaches to worldly possessions; when consumers have a high level of materialism, these possessions become an important part of their life (Belk, 1985). Richins and Dawson (1992) define materialism as the importance ascribed to purchase of products in achieving desired states. Richins (2004) examined materialism in three domains: success, centrality, and happiness. Success refers to judging the success of others by possessions, centrality means the centrality of possessions in a one's life, and happiness indicates the belief that possessions bring happiness. Excessive consumption is highly related with materialism which contradicts with boycotting behavior. Although previous studies focused primarily on materialism and consumer behavior relationship by examining different dimensions of materialism (Taşcıoğlu et al. 2017), studies have not yet looked into the materialism's role on consumers' boycott effectiveness (Yener et al, 2014). In this study we explored how much three materialism domains (centrality, happiness, success) explain consumers' boycott effectiveness. Based on the literature, the following hypotheses are derived:

H_{2a}: An increase in success domain of materialism leads to a decrease in boycotting effectiveness

H_{2b}: An increase in centrality domain of materialism leads to a decrease in boycotting effectiveness

H_{2c}: An increase in happiness domain of materialism leads to a decrease in boycotting effectiveness

Methodology

The purpose of the study is to determine the factors that affect boycott effectiveness. Convenience sampling method was used to gather the data. All respondents are older than 18 years old. Data were obtained using a questionnaire that contains close-ended questions. The questionnaire form has 3 different scales. First is the boycott effectiveness is adopted from Klein et al. (2004). The scale has 3 questions. For measuring perception of materialism level of consumers, the scale is adopted from Richins

(2004). The scale has 18 questions and 3 sub-dimensions; 7 of them belong to centrality, 6 of them belong to success and 5 of them belong to happiness. For risk perception, Laroche et al.'s (2005) scale was adopted. In this scale, perceived risk was handled as uni-dimensional. The questions in 3 different scales are in 5-point Likert form. In total, 102 people have attended to the study. Demographic profiles of the respondents are shown in Table 1.

Table 1: Demographic Variables of Respondents

Gender			Marital Status		
	N	%		N	%
Female	167	68.7	Single	173	71.2
Male	76	31.3	Married	70	28.8
Total	243	100.0	Total	243	100.0

Age			No. of Children		
	N	%		N	%
18-25	133	54.7	0	179	73.7
26-35	71	29.2	1	25	10.3
36-45	27	11.2	2	32	13.2
46-55	12	4.9	2+	7	2.9
Total	243	100.0	Total	243	100.0

Monthly Income (TL)			Education		
	N	%		N	%
0-3000	115	47.3	High school	14	5.8
3001-6000	82	33.7	Pre-graduate	16	6.6
6001-9000	31	12.8	Undergraduate	175	72.0
9001-12000	15	6.2	Graduate	38	15.6
Total	243	100.0	Total	243	100.0

In Table 2, descriptive statistics of the factors are shown. These factors are calculated with Total Score method. Boycott perception has the highest mean (3,52) and success dimension of materialism has the lowest meaning value (2,68). Internal reliability of the factors is calculated with Cronbach's

alpha test. It is expected that the alpha value is greater than 0.7 (Nunnally, 1978). On the other hand, if the number of variables is small, then 0.6 is acceptable for reliability (DeVellis, 2003). Cronbach alpha values of all factors have sufficient values.

Table 2: Descriptive Statistics of Factors

	N	Mean	Std. Deviation	Cronbach Alpha
Boycott	243	3,52	0,93	0,788
Centrality	243	2,98	0,63	
Success	243	2,68	0,58	
Happiness	243	3,02	0,62	
Perceived Risk	243	2,94	0,88	

Table 3: Correlation Analysis

		Boycott	Centrality	Success	Happiness	Risk
Boycott	Pearson Cor.	1				
	Sig. (2-tailed)					
	N	243				
Centrality	Pearson Cor.	.577**	1			
	Sig. (2-tailed)	.000				
	N	243	243			
Success	Pearson Cor.	.187**	.425**	1		
	Sig. (2-tailed)	.003	.000			
	N	243	243	243		
Happiness	Pearson Cor.	.298**	.461**	.617**	1	
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		
	N	243	243	243	243	
Risk	Pearson Cor.	.529**	.451**	.240**	.267**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	
	N	243	243	243	243	243

In Table 3, correlation analyses among all factors included in the research model are shown. According to the results, there are statistically significant relationships among boycott effectiveness and perceived risk and boycott effectiveness and centrality. Risk and boycott effectiveness are

positively correlated; however, boycott effectiveness and centrality are negatively correlated. All dimensions of materialism have a positive correlation with each other. Between risk perception and materialism factors, there are no statistically significant correlations. So H_{2a} and H_{2c} are rejected, but H_{1} and H_{2b} cannot be rejected.

Multiple regressions are used to explore the relationship between one continuous dependent variable and a number of independent variables or predictors. It is recommended that “for social science research, about 15 subjects per predictor are needed for a reliable equation” (Pallant, 2005). In this model we have 4 independent variables (centrality, success, happiness, and risk), so $4 * 15 = 60$ subjects are needed; we have 243 subjects, which is higher than 60. In Table 4, the results of regression analysis about boycott effectiveness can be seen.

Table 4: Regression Analysis

Dependent variable Independent Variables	Boycott Effectiveness			
	Beta	t value	p value	VIF value
Centrality	0,441	7.301	.000	1.538
Success	-0,135	-2.142	.033	1.683
Happiness	0,088	1.357	.176	1.754
Risk	0,338	6.174	.000	1.264
			R = 0.659	R ² = 0.434

According to the results, two independent variables - centrality and risk factors have some contribution toward explaining the dependent variable, which is boycott effectiveness. p-values of success and happiness factors are higher than 0,05. To assess the statistical significance of the result, ANOVA value should be analyzed. This value tests the null hypothesis that multiple R in the population equals 0. The model in this example reaches statistical significance (sig. = 0,000). If there is a correlation between independent variables, multicollinearity exists. If the VIF (variance inflation factor) value is above 10, it indicates multicollinearity (Pallant, 2005). In Table 4, VIF values of independent variables are not higher than 10, so it is concluded that there is no multicollinearity.

Beta values show the contribution of independent variables to explain the dependent variable. For example, contribution of risk to boycott effec-

tiveness is 33.8%. Success has a negative contribution to boycott effectiveness, so if success value increases, then boycott effectiveness will decrease. R^2 value shows how much the dependent variable is explained by the model. If the R^2 value is greater than 0.5, it is accepted that the explanation level of the model is high. In Table 4, R^2 value is 0.434, so independent variables in the model explain 43.4% of the variance of the dependent variable and this ratio can be accepted as moderate.

To find statistical differences among consumers' demographic groups and boycott effectiveness, centrality, success, happiness and risk, some statistical tests were implemented. Since each group has different characteristics, the required statistical tests differ. For instance, gender and marital status were tested with independent sample t-test. Age, education level, number of children and monthly income variables tested with ANOVA are applied. In total, $5 * 6 = 30$ statistical tests were executed. After these tests, if there is a statistically significant result obtained then with some post hoc tests (e.g., Scheffe, Tukey), the subgroup that causes difference was found.

Consumers whose age are between 36-45 have the highest boycott effectiveness ($\mu = 3,78$) than other age groups and age are between 18-25 have the highest happiness domain of materialism level ($\mu = 3,11$). Happiness domain of materialism level differs according to the education level of the respondents. Consumers who have a high school degree have the highest level of happiness domain of materialism ($\mu = 3,11$). If there is no value in any cell of the table, it means there is no significant difference among the groups. This table also provides a possibility to analyze variables vertically and horizontally. Gender, marital status, number of children and income levels of consumers have no significant effect on the variables used. Risk, centrality and success factors also do not differed in terms of consumers' demographic factors.

Conclusion and Discussion

The purpose of this study is to explore the relationship between consumers' boycott effectiveness and perceived risk, three domains of materialism. The results showed that perceived risk and boycott effectiveness is

positively correlated. In further exploration it is also found that contribution of risk to boycott effectiveness is high. When consumers have uncertainty about buying a product, it may lead them to believe that a boycott is right and useful consumer action to affect a company's decision. It is also found that boycott effectiveness and centrality domain of materialism is negatively correlated. Consumers who believed that possessions and their acquisition are central to their lives, may believe that boycotting is not right and an effective way to change a company's decision. Additional analyses show that female consumers' boycott effectiveness is higher comparing to male consumers. Consumers aged between 36-45 have the highest boycott effectiveness. Therefore, marketing managers may formulate strategies accordingly to these groups' expectations.

All research methods have strengths and weaknesses. McGrath (1981) referred this the three-horned dilemma. According to the three-horned dilemma, in a study it is not possible to maximize generalizability, precision/control, and realism at the same time (McGrath 1981). One limitation of this study is precision. Future studies may adopt a laboratory experiment methodology in order to maximize concern with the precision of measurement of behavior or a field study can also be adopted in order to maximize concern with realism. Additionally, more qualitative studies are needed to explore the boycotting behavior of consumers in depth.

References

- Belk, R. W. (1985). Materialism: Trait aspects of living in the material world. *Journal of Consumer Research*, 12(3), 265-280.
- Braunsberger, K. and Buckler, B. (2009). Consumers on a mission to force a change in public policy: A qualitative study of the ongoing Canadian seafood boycott. *Business and Society Review*, 114(4), 457-489.
- Campbell, M. C. and Goodstein, R. C. (2001). The moderating effect of perceived risk on consumers' evaluations of product incongruity: Preference for the norm. *Journal of Consumer Research*, 28(3), 439-449.

- DeVellis F. R. (2003). *Scale development: Theory and applications*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dowling, G. R. and Staelin, R., (1994). A model of perceived risk and intended risk-handling activity. *Journal of Consumer Research*, 21(1), 119-134.
- Farah, M. F. and Newman, A. J. (2010). Exploring consumer boycott intelligence using a socio-cognitive approach. *Journal of Business Research*, 63(4), 347-355.
- Friedman, M. (1985). Consumer boycotts in the United States, 1970–1980: Contemporary events in historical perspective. *Journal of Consumer Affairs*, 19(1), 96-117.
- Friedman, M. (1995). American consumer boycotts in response to rising food prices: Housewives' protests at the grassroots level, *Journal of Consumer Policy*, 18(1), 55-72.
- Friedman, M. (1996). A positive approach to organized consumer action: The “buycott” as an alternative to the boycott. *Journal of Consumer Policy*, 19(4), 439-451.
- Jost, J. T., Langer, M., Singh, V., (2017). The Politics of Buying, Boycotting, Complaining, and Disputing: An Extension of the Research Program by Jung, Garbarino, Briley, and Wynhausen. *Journal of Consumer Research*, 44(3), 503-510.
- Klein, J. G., Smith, N. C., John, A., (2002). Exploring motivations for participation in a consumer boycott. *Advances in Consumer Research*, 29, 363-369.
- Klein, J. G., Smith, N. C., John, A., (2004). Why we boycott: Consumer motivations for boycott participation. *Journal of Marketing*, 68(3), 92-109.
- Koku, P. S., Akhigbe, A., Springer, T. M., (1997). The financial impact of boycotts and threats of boycott. *Journal of Business Research*, 40(1), 15-20.
- Laroche, M., Yang, Z., McDougall, G. H., Bergeron, J., (2005). Internet versus bricks-and-mortar retailers: An investigation into intangibility and its consequences. *Journal of Retailing*, 81(4), 251-267.
- Makarem, S. C. and Jae, H. (2016). Consumer boycott behavior: An exploratory analysis of twitter feeds. *Journal of Consumer Affairs*, 50(1), 193-223.

- McGrath, J. E. (1981). Dilemmatics: The study of research choices and dilemmas. *American Behavioral Scientist*, 25(2), 179-210.
- Neilson, L. A. (2010). Boycott or buycott? Understanding political consumerism. *Journal of Consumer Behavior*, 9(3), 214-227.
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric theory*. (2nd ed.), New York, NY: McGraw-Hill.
- Paek, H. J. and Nelson, M. R. (2009). To buy or not to buy: Determinants of socially responsible consumer behavior and consumer reactions to cause-related and boycotting ads. *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 31(2), 75-90.
- Pallant, J. (2005). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (version 12)*. 2nd ed. Sydney, Australia: Allen & Unwin.
- Pruitt, S. W. and Friedman, M. (1986). Determining the effectiveness of consumer boycotts: A stock price analysis of their impact on corporate targets, *Journal of Consumer Policy*, 9(4), 375-387.
- Richins, M. L. and Dawson, S. (1992). A consumer values orientation for materialism and its measurement: Scale development and validation. *Journal of Consumer Research*, 19(3), 303-316.
- Richins, M. L. (2004). The material values scale: Measurement properties and development of a short form. *Journal of Consumer Research*, 31(1), 209-219.
- Sen, S., Gürhan-Canli, Z., Morwitz, V., (2001). Withholding consumption: A social dilemma perspective on consumer boycotts. *Journal of Consumer research*, 28(3), 399-417.
- Smith, N. C. (1990). *Morality and the Market: Consumer Pressure for Corporate Accountability*. London: Routledge.
- Smith, M. and Li, Q. (2010). The role of occupation in an integrated boycott model: A cross-regional study in China. *Journal of Global Marketing*, 23(2), 109-126.
- Taşcıoğlu, M., Eastman, J. K., Iyer, R. (2017). The impact of the motivation for status on consumers' perceptions of retailer sustainability: the moderating impact of collectivism and materialism. *Journal of Consumer Marketing*, 34(4), 292-305.

- Taşcıoğlu, M. and Yener, D. (2017). Tüketicilerin Boykotlara Karşı Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma: Menşei Ülke ve Sürdürülebilirliğin Etkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(61), Aralık, 54-67.
- Thiesse, F. (2007). RFID, privacy and the perception of risk: A strategic framework. *The Journal of Strategic Information Systems*, 16(2), 214-232.
- Yener, D. (2013). Tüketicilerin Algıladıkları Risklerin Azaltılmasında Pazar Eksperlerinin Rolü. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5, 219-234.
- Yener, D. (2014). *Consumer Boycotts as a Consequence of Consumerism in Handbook of Research on Consumerism in Business and Marketing: Concepts and Practices*. (Eds. Kaufmann, H. R., Panni, M. F. A. K.), IGI Global, USA, 458-471.
- Yener, D., Dursun, T., Oskaybaş, K., (2014), Hedonism, materialism and consumer boycott participation. *IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 15(5), 99-111.
- Yener, D. (2015). Factors that affect the attitudes of consumers toward halal-certified products in Turkey. *Journal of Food Products Marketing*, 21(2), 160-178.
- Yener, D., Dursun, T., Oskaybaş, K., (2016), Determinants that affect consumers' boycott participation. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 61-75.
- Yener, D. (2017). *Social Impact in Consumer Behavior - Consumer Boycotts as a Consumerism Activity in Socio-Economic Perspectives on Consumer Engagement and Buying Behavior*, (Eds. Kaufmann, H. R., Panni, M. F. A. K.), IGI Global, USA, 22-35.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Taşcıoğlu, M. & Yener, D. (2019). Materialism domains and perceived risk effect on consumer boycott effectiveness. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 10(17), 355-369. DOI: 10.26466/opus.516401

Yeşil Tutumun Davranışsal Niyete Etkisi: Yeşil İmajın Aracılık Rolü

DOI: 10.26466/opus.502908

*

Üzeyir Kement*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bingöl/Türkiye
E-Posta: uzeyirkement@hotmail.com ORCID: [0000-0002-3190-9079](https://orcid.org/0000-0002-3190-9079)

Öz

Bu araştırmanın amacı yeşil tutumun davranışsal niyeti türlerine (ziyaret etme niyeti, tavsiye etme niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma) etkisini incelemektir. Ayrıca yeşil tutum ile davranışsal niyet türleri arasında yeşil imajın aracılık rolünün tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren yeşil otelleri ziyaret eden otel müşterileri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında kolayda örneklem metoduyla seçilen 391 yeşil otel müşterisine 2017 Haziran-Ekim ayları arasında anket formu uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler nicel veri analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Hipotezlerin test edilmesi aşamasında Amos paket programı aracılığıyla yol analizinden faydalanılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde, yeşil tutumun ziyaret niyeti, tavsiye etme niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma boyutlarına olumlu yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yeşil imajın; yeşil tutum ile ziyaret niyeti, tavsiye niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma arasında olumlu yönde aracılık ettiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal niyet, Yeşil tutum, Yeşil imaj, Tavsiye niyeti, Ziyaret niyeti

The Effect of Green Attitude on Behavioral Intention: The Mediation Role of Green Image

*

Abstract

The aim of this research is to examine the effect of attitude toward green behaviors on the types of behavioral intention (visit intention, word-of-mouth intention and willingness to pay more). Also, it is aimed to determine the mediating role of green image between attitude toward green behaviors and behavioral intention types. Customers who visited hotel green hotels in Turkey is the universe of the study. In the scope of the study, 391 green hotel customers, who were selected easily by sampling method, were administered a questionnaire form between June-October 2017. The data obtained from the study were analyzed by using quantitative data analysis methods. Path analysis was performed through Amos package program during the testing of hypotheses. When the results of the research are examined, it is determined that the green attitude has a positive effect on the visit intention, the word-of-mouth intention and the willingness to pay more. Green image has mediation effect on green attitude and visit intention, word-of-mouth intention and willingness to pay more.

Keywords: *Behavioral Intention, Green attitude, Green image, Word-of-mouth intention, Visit intention*

Giriş

Toplumsal pazarlama anlayışı, dünya üzerinde artan çevresel sorunlarla birlikte daha fazla önem kazanmıştır. İnsanların sürdürülebilir bir dünyayı geleceğe miras bırakma arzusu, sağlıklı yaşama olanaklarının korunması isteği ve çevresel tahribatların en aza indirgenmesini sağlama gibi hedefleri, pazarlama alanında da bir takım çevresel düzenlemelerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Zira insanların çevresel tahribatlara yönelik endişesi her geçen gün artmaktadır (Chan ve Lam, 2002). Çevresel sorunların artması ile birlikte tüketicilerin, çevreye karşı hassasiyeti artmış, bu hassasiyetlerini satın alma davranışlarına yansıtmaya başlamışlar ve çevre dostu ürünler sunan firmaları tercih etmeye yönelmişlerdir (Kalafatis, Pollard, East ve Tsogas, 1999; Kement ve Güçer, 2015).

Doksanlı yıllardan günümüze kadar geçen süreçte, konaklama işletmelerine yönelik Uluslararası Çevreci Otel Girişimleri (International Hotels Environmental Initiatives-IHEI) yeşil yıldız uygulaması, eko etiket gibi çevre dostu çalışmalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalar ile hedef, enerji ve su tüketiminde tasarruf sağlamak ve dayanıksız mallardan havaya salınan maddeleri en aza indirmektedir. Ayrıca toprak kirliliğini önlemek bir diğer hedeftir (Tzschentke, Kirk ve Lynch, 2004; Yim ve Penny, 2007). Türkiye’de 1993 yılında “Çam Simgesi” ile başlayan çevreci uygulamalar, 2008 yılında daha detaylı bir hale getirilmiş ve “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi” belgesi ile resmileştirilmiştir. Belgeyi almaya hak kazanan otel işletmelerinin ise yıldızları yeşile boyanmış ve böylelikle “yeşil yıldız” kavramı ortaya çıkmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). Türkiye’de uygulanan yeşil yıldız çalışması ile enerji ve su tasarrufu, atık yönetimi, çevreye zararlı ürünlerin tüketiminin azaltılması, çevreci yaklaşımın oluşumuna yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılması hedeflenmiştir (Kement, 2013).

Konaklama işletmelerini ziyaret eden otel müşterileri otel tercihlerinde, otellerin yeşil yıldızla sahip olmasını son yıllarda dikkate almaya başlamışlardır (Özer, Kement ve Gültekin, 2015). Geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde genel imaj, tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen bir değişkendir (Baloglu ve McCleary, 1999; Chen ve Tsai, 2007). Diğer yandan yeşil imaj tüketicilerin; yeşil otellerin çevreci uygulamalarına yönelik algısını ortaya koymaktadır (Robin, Pedroche ve Astorga, 2017).

Bu bağlamda yapılan araştırmalar incelendiğinde, tüketicilerin yeşil otel seçiminde, yeşil imajın etkisi olduğu gözlemlenmektedir (Wang, Wang, Xue, Wang ve Li, 2018). Yeşil tutum tüketicilerin davranışsal niyetlerini etkileyen bir diğer değişkendir (Laroche, Bergeron ve Barbaro-Forleovd, 2001; Manaktola ve Jauhari, 2007). Dolayısıyla bu araştırmada yeşil tutumun tüketicilerin davranışsal niyetlerine doğrudan ve yeşil imaj aracılığı ile dolaylı etkisi incelenmektedir. Ayrıca araştırmada yeşil tutumun davranışsal niyet boyutları olan; ziyaret etme niyeti, tavsiye etme niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma alt boyutlarına etkisi ayrı ayrı incelenmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Yeşil Tutum ve Yeşil İmaj

Tutum, “belirli bir varlığı bir dereceye kadar tercih etmek ya da beğenmemek şeklinde ifade edilen bir eğilim” olarak tanımlanmaktadır (Eagly ve Chaiken, 1993: 1). Benzer şekilde Solomon, Bamossy, Askegaard ve Hogg (2010, s.643) tüketici davranışlarında tutumu “insanların nesnelere veya konular üzerinde kalıcı, genel bir değerlendirme eğilimi” olarak tanımlamaktadırlar. Homer ve Kahle (1988)’nin oluşturmuş olduğu değer-tutum-davranış modelinde; değerlerin tutumları, tutumların ise davranışları etkilediği belirtilmiştir. Alanyazında sıkça bahsedilen, Düşünölmüş Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action) (Fishbein ve Ajzen, 1975) ve Planlanmış Davranış Teorisi (Theory of Planned Behavior) (Ajzen, 1991) gibi teorilerde bir davranışın en iyi öngörücüsünün davranışsal niyet olduğu ve davranışsal niyetin belirlenmesinde önemli değerkenlerden birinin de tutum olduğu belirtilmektedir.

Yeşil tutum, çevresel sorunların ciddiyetinin ve işletmelerin sorumluluklarının algılanan önemini ifade etmektedir (Laroche vd., 2001). Tüketicilerin ekolojik konular ve çevreye en az zarar veren ürünlerle ilgili tutumları, inançları ve davranışları anlama konusundaki artan bilinçleri, hızla büyüyen çevresel sorunların azaltılmasına yardımcı olmaktadır (Roberts ve Bacon, 1997). Bu durum aynı zamanda işletmelerin rekabet düzeyini arttırarak yeni çevre dostu ürünler üretmesine ve pazar paylarını arttır-

malarına olanak sağlamaktadır (Trivedi, Patel ve Acharya, 2018, s.6). Geçmişte, sadece gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de tüketicilerin artan ekolojik kaygıları, çevreye duyarlı ürünlerin ve yeşil satın alma davranışlarına yönelik olumlu eğilimlerin önemli ölçüde artmasına sebep olmuştur (Kilbourne ve Pickett, 2008).

Ürünlerin üretim süreçleri ve yaşanan çevresel felaketlerin neden olduğu zararlar, yeşil tutumu, son otuz yıldır önemli bir konu haline getirmiştir. Tüketiciler için, 1960 dönemi uyanış, 1970 dönemi harekete geçme, 1980 dönemi sorgulama 1990'dan sonraki dönem ise pazarda güç edinme dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu süre zarfında tüketiciler, çevrenin bir zamanlar inanıldığından daha kırılabilir olduğunu ve doğal kaynak kullanımının sınırlarının olduğunu farkına varmıştır. Bu da, tüketiciler üzerinde yeşil davranışlara karşı tutum sergilemenin zamanının geldiğine dair yaygın bir kanı uyandırmıştır (Kalafatis vd., 1999, s.442).

İmaj genel olarak, bireylerin bir yer hakkında sahip olabileceği inanç, düşünce ve izlenimlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır (Han, Hsu ve Lee, 2009: 520). Bloemer ve Ruyter (1998) imajı, bir firmanın göze çarpan niteliklerine dair, tüketicilerin toplam algıları olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca imajın, işletmelerin özellikleri ve işleyişi hakkında daha değerlendirici bir kavram olduğunu belirtmişlerdir. Yeşil imaj ise, "çevresel sorumluluklar ve kaygılarla ilgili tüketicilerin hafızalarında bir firmaya ilişkin algılamalar dizisi" olarak tanımlanmaktadır (Wang vd. 2018, s.427-428). Jeong, Jang, Day ve Ha (2014) yeşil imajı, tüketicilerin çevresel sorumluluklar neticesinde nihai kararlarını etkileyen ve işletmeye karşı olumlu bir tutum yaratan önemli bir etken olarak belirtmişlerdir.

Bir işletmenin yeşil imajı, göze çarpan çevre dostu uygulamalarının bir işlevi olarak ifade edilebilir. Yeşil uygulamalar, işletmeler tarafından uzun zamandır kurumsal imajın özünde önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamalar, bir işletmenin genel imajının, itibarının ve hatta müşteri sadakatini değerlendirilmesini de önemli ölçüde etkilemektedir (Jeong vd., 2014, s.13). Chen (2010), marka eşitliği bağlamında yeşil imajı bir marka algısı kümesi ve çevresel taahhütler ve çevre ile ilgili kaygılar ile bağlantılı bir tüketici görüşü olarak açıklamaktadır. Yazar ayrıca yeşil imajı, müşterinin zihinsel algıları olarak ifade etmektedir. Han vd. (2009) otel müşterilerinin, genel imaj ve çevre dostu davranışlara karşı

tutumları arasındaki ilişkileri incelediği çalışmalarında, çevre dostu davranışlara karşı tutumun, imajı pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan çalışmada ayrıca imajın, yeşil davranışlara karşı tutum ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında aracılık ettiği tespit edilmiştir. Karaçar (2016, s.93) çalışmasında, destinasyon imajının, çevre tutumu ile tekrar ziyaret niyeti arasında aracılık etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Oliver (1999) tüketicilerin, gerçek tüketim deneyimlerine başlamadan önce ürüne veya sağlayıcıya yönelik, bir ürünün (veya sağlayıcının) eski veya mevcut bilgilerine ve ayrıca piyasadaki imajına dayanarak bir tutum geliştirdiklerini ifade etmektedir. Jeong vd. (2014) ise, çevre dostu uygulamaların yeşil imaj ve müşteri tutumları üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında yeşil imajın, işletmeye karşı olumlu bir tutum oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tüm bu sonuçlar doğrultusunda araştırmada şu hipotez geliştirilmiştir;

H4: Yeşil imaj, yeşil tutum ile ziyaret etme niyeti arasında olumlu yönde aracılık etmektedir.

H5: Yeşil imaj, yeşil tutum ile tavsiye etme niyeti arasında olumlu yönde aracılık etmektedir.

H6: Yeşil imaj, yeşil tutum ile daha fazla ödemeye razı olma arasında olumlu yönde aracılık etmektedir.

1.2. Davranışsal Niyet

Müşteri taleplerine göre mal ve hizmet sunan işletmeler, rekabet edilebilirlik düzeylerini arttırabilmek için, istek ve ihtiyaçlara cevap verebilme çabası içerisine girmişlerdir. Taleplerine cevap bulabilen müşteriler de ziyaret ettikleri işletmelere bağlı kalıp onları tekrar ziyaret ederek, onlardan yaptıkları satın alımları arttırmaktadırlar (Yücenur, Demirel, Ceylan ve Demirel, 2011, s.158). Bu kapsamda Liu, Marchewka, Lu ve Yu (2005) davranışsal niyetin boyutlarını tekrar satın alma, tekrar ziyaret etme, tavsiye etme ve pozitif gözlem şeklinde sınıflandırmışlardır.

Ajzen (1991) Planlanmış Davranış Teorisine dayanarak, tüketicilerin çevresel satın alma niyetleri ve davranışlarının, bireyin bilgi ve motivasyonu, davranışı gerçekleştirilme yeteneği ve çevre dostu davranma fırsatı gibi bir dizi faktörden etkilenebileceğini belirtmiştir. Tüketiciler genel olarak, çevre dostu ürünler satın almaya istekli olabilirler ancak çevre

dostu davranışları benimsemeye karşı direnç oluşturan kısıtlamalar veya çatışmalarla karşı karşıyadırlar. Örneğin, tüketiciler çevreye karşı sorumlu olmak isteyebilir fakat halen mevcut yaşam tarzlarını korumak da isteyebilirler. Yapılan alışverişten fedakârlık yapmaya hazır olmayabilirler (Stern, 2000). Artan çevresel endişeler, çevre dostu otellere yönelik ziyaret niyetinin artmasını sağlamıştır. Dolayısıyla daha yüksek bir çevresel kaygı düzeyine sahip tüketiciler, daha çok çevre dostu tüketim davranışları sergilemeye başlamışlardır (Kalafatis vd., 1999, s.442).

Tavsiye etme niyeti, ağızdan ağıza iletişim ve davranışsal niyet gibi iki önemli kavramdan türetilmiştir (Jiewanto, Lauresb ve Nellohc, 2012, s.18). Arndt (1967) tavsiye etme niyetini, bir kişinin mal ve hizmetler hakkında algılamış olduğu değerleri, ticari bir faaliyeti olmayan diğer bireylere aktarması sonucunda oluşan bir iletişim türü olarak tanımlamaktadır. Tavsiye etme niyeti, müşterinin yakın bir gelecekte, mal ve hizmeti başkalarına tavsiye etme isteğini temsil etmektedir (Dabholkar, Thorpe ve Rentz, 1995). Tavsiye etme niyeti, karmaşık durumlarla karşılaşıldığında ve tüketiciler tarafından risk algılandığında çok önemli bir faktör haline dönüşmektedir (File, Cermak ve Prince, 1994). Daha fazla ödemeye razı olma ise, bir müşterinin mal ve hizmet için harcayacağı maksimum parasal tutardır (Cameron ve James 1987). Dolayısıyla, daha fazla ödemeye razı olma, bir bireyin tüketim deneyimine atfettiği değer ölçüsü olarak ifade edilebilir (Homburg, Koschate ve Hoyer, 2005, s.85). Örneğin çevresel duyarlılığa sahip tüketiciler, çevresel fayda için daha fazla ödeme yapmaya istekli olabilir. Bu tür tüketicilerin diğer tüketicilere göre ortalama yüzde 5-20 arasında daha fazla ödeme yapabileceği söylenebilir (Manaktola ve Jauhari, 2007, s.369).

Çok sayıda çalışma, imajın, müşterilerin karar verme süreçleri üzerinde ziyaret ve tavsiye etme niyetine etkisini desteklemiştir (Prendergast ve Man, 2002; Lin, Morais, Kerstetter ve Hou, 2007; Ryu, Han ve Kim, 2007; Jiewanto vd., 2012; Jani ve Han, 2014; Prayag, Hosany, Muskat ve Del Chiappa, 2017; Wang vd., 2018). Ayrıca yapılan çalışmalarda tüketicilerin, çevre dostu uygulamaların uygulandığı oteller için daha fazla ödeme yapma konusunda güçlü bir istekliliğe sahip oldukları ve imajın bu durumu etkilediği gözlemlenmiştir (Choi, Parsa, Sigala ve Putrevu, 2009; Cometa, 2012; Kang, Stein, Heo ve Lee, 2012). Bu çalışmada da geçmişte yapılan çalışmalar dikkate alınarak şu hipotezler geliştirilmiştir;

- H1: Yeşil imaj ziyaret niyetini olumlu yönde etkilemektedir.
H2: Yeşil imaj tavsiye etme niyetini olumlu yönde etkilemektedir.
H3: Yeşil imaj daha fazla ödemeye razı olmayı olumlu yönde etkilemektedir.

2. Araştırma Yöntemi

Yeşil tutumun davranışsal niyete etkisini belirlemek için Türkiye’de yeşil yıldızla sahip olan konaklama işletmelerini ziyaret eden otel müşterileri araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Yeşil yıldız uygulaması T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2008 yılında geliştirilmiştir. Bakanlık tarafından ilk defa 1993 yılında “Çam Simgesi” adı altında çevreye duyarlı konaklama işletmelerine uygulanan bu sınıflandırma, güncellenmiş ve geliştirilerek 2008 yılında yürürlüğe girmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). Yeşil otelleri ziyaret eden otel müşterilerine yönelik istatistiksel bir veri bulunmamaktadır. Ancak Türkiye’de toplam 468 yeşil yıldız simgesine sahip Turizm İşletme Belgeli konaklama işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmeleri bir yıl içerisinde ziyaret eden otel müşterisi sayısının 10.000’den fazla olduğu söylenebilir. Araştırmanın örneklemini belirlemek için Krejcie ve Morgan (1970) tarafından evren büyüklüğüne oranla örneklem büyüklüğünün hesaplandığı tablodan faydalanılmıştır. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında 0,05 anlamlılık düzeyinde ve 0,05 örneklem hatasına göre 10.000’den küçük evren büyüklüklerinde 387 sayısı örneklem için yeterli bulunmaktadır (Ural ve Kılıç, 2006). Bu araştırma kapsamında 400 anket formu katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcıların seçiminde kolayda örneklem metodundan faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan anket formunun katılımcılara uygulanması sürecinde yeterli sayıda yeşil otelden izin alınması ile ilgili yaşanan sorun nedeniyle kolayda örneklem yöntemine başvurulmuştur. Geri dönüşü olan anket formlarından 9 tanesinde eksiklerin olması sebebiyle 391 anket formu ile analizler gerçekleştirilmiştir. Veriler olasılıklı olmayan örneklem yöntemiyle toplanmıştır. Ancak, veriler olasılıklı olmayan örneklem yöntemiyle toplanmış olsa da tesadüflik özelliği taşıyabilmektedir (Kavak, 2008). Runs testi uygulanarak verilerin z değerleri ve anlamlılık düzeyleri incelenmiştir. Ölçeklere ait soru ifadelerinin anlamlı olmadığı

($p < 0,000$), tesadüfîlik özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde araştırma model önerisi kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin sorular yer almaktadır. Yeşil tutum ölçeğine ait 4 soru McCarty ve Shrum (1994) ve Han vd. (2009)'nin çalışmasından uyarlanmıştır. Yeşil imajı ölçeğine ait 4 soru Cretu ve Brodie (2007)'nin çalışmasından uyarlanmıştır. Ziyaret niyeti, tavsiye etme niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma ölçeklerine ait 8 soru ise Han vd. (2009)'nin çalışmasından uyarlanmıştır. Ölçeklere ilişkin sorular 5'li likert tipinde ("1" kesinlikle katılmıyorum, "5" kesinlikle katılıyorum) katılımcılara yöneltilmiştir. Anket formunda yer alan ölçeklere ilişkin sorular önce Türkçeye çevrilmiş, daha sonra tekrar İngilizceye çevrilerek anlam kayması olup olmadığı kontrol edilmiştir. Ayrıca araştırmaya başlamadan önce 50 kişilik otel müşterisi üzerinde ön test yapılmıştır. Pilot çalışma sonrası anket formunun geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş ve araştırmaya uygun olduğu tespit edilmiştir. Araştırma verilerinin elde edilmesi için anket formları 2017 Haziran-Ekim ayları arasında yeşil otelleri ziyaret eden otel müşterilerine yüz yüze uygulanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiz edilmesi sürecinde etki için Amos istatistik programında yol analizinden faydalanılmış, aracı etki ölçümü için SPSS Process Macro (Hayes, 2013) ve aracı etki doğruluğunu sağlamak için Sobel testinden (Baron ve Kenny, 1986) yararlanılmıştır.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri; ikamet, cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim ve gelir bakımından incelenmiştir. Katılımcıların %84,7'si (331) yerli, %15,3'ü (60) ise yabancı misafirlerden oluşmaktadır. Katılımcıların %47,6'sı (186) erkek, %52,4'ü (205) ise kadındır. Medeni durumları incelendiğinde, yaklaşık %60'unun evli olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşları incelendiğinde, %26,6'sının 25-34, %24,3'ünün 35-44 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaklaşık %36'sının lise, yaklaşık

%28'inin ise ön lisans mezunu olduğu ve %73,1'inin orta seviye gelire sahip olduğu yapılan analizler sonucunda tespit edilmiştir.

3.2. Geçerlilik ve Güvenilirlik Sonuçları

Araştırma model önerisinin geçerliliğini (Peter, 1981) ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla testler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenlere yönelik ortalama, standart sapma ve korelasyon değerleri Tablo 1'de detaylı olarak verilmektedir. Araştırma model önerisine ilişkin ayırım geçerliliğini belirlemek için ortalama açıklanan varyans (Average Variance Extracted, AVE) değerleri incelenmiş (Fornell ve Larcker, 1981), bütün değişkenlerin AVE değerlerinin 0,50 üzerinde olduğu, dolayısıyla model önerisinin ayırım geçerliliğinin olduğu tespit edilmiştir. Model önerisinde yer alan değişkenlerin bütünlük güvenilirlikleri (Composite Reliability, CR) incelenmiş ve CR değerlerinin 0,50 üzerinde olduğu, dolayısıyla değişkenlerin içsel tutarlılığının olduğu (Bagozzi ve Yi, 1988) belirlenmiştir (Bknz. Tablo 2).

Tablo 1: Korelasyon Analizi Sonuçları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	X	S.S.	1	2	3	4	5
1 Yeşil Tutum	4,48	0,72	,854				
2 Yeşil İmaj	4,43	0,85	,317**	,812			
3 Ziyaret Niyeti	4,48	0,78	,583**	,388**	,806		
4 Tavsiye Niyeti	4,45	0,87	,459**	,379**	,681**	,900	
5 Fazla Ödeme	3,53	1,21	,177**	,384**	,267**	,340**	,889

X: Ortalama, S.S.: Standart sapma,

NOT: Koyu olarak yazılan değerler AVE karekökü değerlerini göstermektedir,

$p < 0,001$

Araştırma model önerisinin uyum geçerliliğini belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA), ortalama açıklanan varyans (AVE) ve bütünlük güvenilirlik (CR) değerleri, ayırım geçerliliğini belirlemek için ise ortalama paylaşılan varyans karesi (ASV), maksimum paylaşılan varyans karesi (MSV) ve AVE değerlerinin karekökü hesaplanmıştır (Anderson ve Gerbing, 1988; Fornell ve Larcker, 1981; Hair, Black, Babin ve Anderson, 2010).

Tablo 2: Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Değişkenler ve Sorular	DFA	CR	AVE	MSV	ASV	CA
Yeşil Tutum						0,91
1. Ülkemizde yeterince elektrik, su ve ağaç bulunduğu için onları korumakla ilgili bir kaygı gütmemize gerek yoktur. ® (ters kod)	0,909					
2. Geri dönüşüm faaliyeti oldukça uğraştırıcı bir iştir. ® (ters kod)	0,884	,91	,73	,34	,17	
3. Doğal kaynakların korunması için geri dönüşüm önemlidir.	0,783					
4. Otel ve restoran gibi ağırlama firmaları çevreyle ilgili endişe içindedir.	0,847					
Yeşil İmaj						0,88
1. Yeşil otellerin sürdürülebilir kalkınmayı desteklediğini düşünüyorum.	0,838					
2. Yeşil otellerin sahip olduğu imajının yüksek olduğunu düşünüyorum.	0,748	,88	,66	,15	,14	
3. Yeşil otellerin harika olduğunu düşünüyorum.	0,798					
4. Yeşil otellerle ilgili olumlu geribildirim vereceğim	0,881					
Ziyaret Etme Niyeti						0,85
1. Seyahat ettiğimde yeşil yıldızlı bir otelde kalmayı istiyorum.	0,755					
2. Seyahat ettiğimde yeşil yıldızlı bir otelde kalmayı planlıyorum.	0,750	,84	,65	,46	,26	
3. Seyahat ettiğimde yeşil yıldızlı bir otelde kalmak için çaba sarf edeceğim.	0,907					
Tavsiye Etme Niyeti						0,89
1. Arkadaşlarımı ve akrabalarımı seyahat edecekleri zaman yeşil bir otelde kalmaya teşvik edeceğim.	0,909	,89	,81	,46	,23	
2. Çevre dostu bir otel hakkında olumlu şeyler söyleyeceğim.	0,897					
Daha Fazla Ödemeye Razı Olma						0,92
1. Yeşil uygulamalarla uğraşan bir otel için daha fazla ödeme yapmak kabul edilebilir.	0,882					
2. Yeşil bir otelde konaklamaya daha fazla ödemeye hazırım	0,931	,92	,79	,15	,09	
3. Çevre dostu bir otelde kalmak için fazladan harcama yapmaya razıyım.	0,867					

CA: Cronbach Alpha katsayısı, DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi, MSV: Maksimum paylaşılan varyans karesi, ASV: Ortalama paylaşılan varyans karesi

Ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik sonuçları Tablo 2’de detaylı olarak verilmektedir. Araştırma model önerisinin uyum geçerliliğini belirlemek amacıyla Amos istatistik programında DFA uygulanmıştır. Ölçeklere ait soruların faktör yüklerinin 0,50 üzerinde çıkması ölçek sorularının uyum geçerliliklerinin olduğunu (Bagozzi ve Yi, 1988) göstermektedir. Ayrıca araştırma model önerisinin uyum iyiliğinin kabul edilebilir olduğu (Kline, 1998; Bryne, 2001; Şimşek, 2007) yapılan analizler sonucunda tespit edilmiştir ($X^2/df=2,481$, $RMSEA=0.062$, $NFI=0.950$, $CFI=0.969$, $IFI=0.970$, $GFI=0,942$, $p<0,001$).

Modelde yer alan bütün değişkenlerin AVE ve CR değerlerinin 0,50 üzerinde olduğu, dolayısıyla değişkenlerin uyum geçerliliğinin olduğu (Bagozzi ve Yi, 1988) tespit edilmiştir. Bütün değişkenlerin ASV ve MSV değerleri her bir ölçeğe ait AVE değerlerinden düşük çıkmıştır. Ayrıca ölçeklerin korelasyon değerlerinin, AVE değerlerinin karekökünden düşük olduğu yapılan analizler sonucunda tespit edilmiştir (Bknz. Tablo 1). Bu bağlamda değişkenleri ayırım geçerliliğinin olduğu (Hair vd., 2010) ifade edilebilir. Ölçeklerin CA değerleri 0,70’nin üzerindedir. Dolayısıyla ölçeklerin güvenilirlik katsayılarının iyi olduğu (Hair vd., 2010) görülmektedir.

3.3. Yapısal Eşitlik Modellemesi Sonuçları

Araştırma modelinde yer alan H1, H2 ve H3 hipotezleri yapısal eşitlik modellemesi ile analiz edilmiştir. Model iyi uyum iyiliğine sahiptir ($\chi^2/df=2,218$, $RMSEA=0.056$, $NFI=0.955$, $CFI=0.975$, $IFI=0.975$, $GFI=0,940$, $p<0,001$). Davranışsal niyet türlerine yeşil tutumun etkisini belirlemeye yönelik yapılan yol analizi sonuçları Tablo 3’te detaylı olarak verilmektedir.

Tablo 3: Yol Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Hipotezler	Beta (β)	SH	t	p	R ²
Ziyaret Niyeti (ZN)	H1 YT»ZN	,516	,052	10,017	,000***	,55
Tavsiye Niyeti (TN)	H2 YT»TN	,449	,059	7,558	,000***	,32
Fazla Ödeme (DO)	H3 YT»DO	,087	,088	,983	,326	,05

$p<0,000$ ***

Elde edilen sonuçlara göre yeşil tutum ziyaret niyetini olumlu yönde etkilemektedir ($\beta=,516$, $p<0,001$). Ayrıca yeşil tutum, ziyaret niyetinin %55'ini açıklamaktadır. Bu doğrultuda H2 hipotezi kabul edilmiştir. Yeşil tutum tavsiye etme niyetini olumlu yönde etkilemektedir ($\beta=,449$, $p<0,001$). Yeşil tutum tavsiye etme niyetinin %32'sini açıklamaktadır. Bu doğrultuda H3 hipotezi kabul edilmiştir. Ancak yeşil tutum daha fazla ödemeye razı olmayı etkilememektedir ($\beta=,087$, $p<0,001$). Bu doğrultuda H4 hipotezi kabul edilmemiştir.

Araştırma model önerisinde yer alan H4, H5 ve H6 hipotezlerinde yeşil imajın yeşil tutum ile ziyaret etme niyeti, tavsiye etme niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma değişkenleri arasındaki aracılık etkisi incelenmektedir. Hipotezlerin analizi için Hayes (2013) tarafından geliştirilen Process Macro istatistik programı kullanılmıştır. Aracı etki ölçümü için Process Macro istatistik programında Model 4 seçilmiştir. Hipotezlere yönelik bulgular Tablo 4'te detaylı olarak gösterilmektedir. Aracı etki ölçümünde $X_{(Y)}$ bağımsız değişkeni, $Y_{(Z,TN,DO)}$ bağımlı değişkeni ve $M_{(Y)}$ ise aracı değişkeni ifade etmektedir. Aracı etkinin belirlenmesi için düşük (BootLLCI) ve yüksek (BootULCI) güvenilirlik aralıklarının arasında 0 olmaması dikkate alınmaktadır (Hayes, 2013). Ayrıca aracı etki sağlamlasının yapılması için Sobel Testi (Baron ve Kenny, 1986) hesaplanmıştır.

Hipotezlerin test edilmesinde; üç aşamalı regresyon analizi sonuçları ve dolaylı (aracı) etki değerleri incelenmiştir. H4 hipotezi incelendiğinde 1. aşamada bağımsız değişkenin ($X_{\text{yeşil tutum}}$) aracı değişkene ($M_{\text{yeşil imaj}}$) olumlu yönde etkisinin ($\beta=0,373$) olduğu, 2. aşamada bağımsız değişkenin ($X_{\text{yeşil tutum}}$) bağımlı değişkene ($Y_{\text{ziyaret niyeti}}$) olumlu yönde etkisinin ($\beta=0,633$) olduğu. 3. aşamada aracı ($M_{\text{yeşil imaj}}$) ve bağımsız ($X_{\text{yeşil tutum}}$) değişkenin bağımlı değişkeni ($Y_{\text{ziyaret niyeti}}$) olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Aracı etki sonuçları incelendiğinde aracı değişkenin ($M_{\text{yeşil imaj}}$) düşük ve yüksek güven aralıkları içinde bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında aracılık ettiği ($\beta=0,078$) tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan Sobel testi ile aracılık etkisi ($p=0,020<0,05$) doğrulanmıştır. Yeşil imajın, yeşil tutum ile ziyaret niyeti arasında tam aracılık rolü bulunmaktadır. Bu doğrultuda H4 hipotezleri kabul edilmiştir. H5 hipotezi incelendiğinde yeşil tutum ile tavsiye etme niyeti arasında yeşil imajın olumlu yönde aracılık etkisinin olduğu ($\beta=0,099$) ve bu etkinin tam aracı etki olduğu tespit edilmiştir.

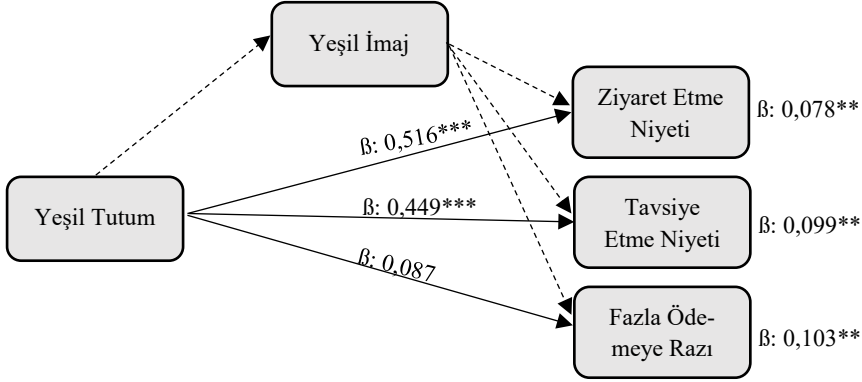
Tablo 4: Aracı Etki Sonuçları

Hipotezler	Aşamalar	β	SH	F	t	p	R ²	LLCI	ULCI
H ₄ YT»Yİ»ZN	1 YT»Yİ	,373	,056	43,485	6,594	,000	,10	,261	,484
	2 YT»ZN	,633	,044	199,973	14,141	,000	,33	,545	,721
	3 YT»ZN Yİ»ZN	,555 ,208	,045 ,038	121,783 121,783	12,177 5,391	,000 ,000	,38 ,38	,465 ,132	,644 ,285
Aracı Etki		Etki		BootSH		BootsLLCI		BootULCI	
		,078		,026		,031		,166	
Sobel Testi		p=0,020**							
Hipotezler	Aşamalar	β	SH	F	t	p	R ²	LLCI	ULCI
H ₅ YT»Yİ»TN	1 YT»Yİ	,373	,056	43,485	6,593	,000	,10	,261	,484
	2 YT»TN	,553	,054	103,553	10,176	,000	,21	,446	,660
	3 YT»TN Yİ»TN	,454 ,265	,055 ,046	72,010 72,010	8,231 5,671	,000 ,000	,27 ,27	,345 ,173	,562 ,358
Aracı Etki		Etki		BootSH		BootsLLCI		BootULCI	
		,099		,033		,041		,171	
Sobel Testi		p=0,035**							
Hipotezler	Aşamalar	β	SH	F	t	p	R ²	LLCI	ULCI
H ₆ YT»Yİ»DO	1 YT»Yİ	,373	,056	43,485	6,594	,000	,10	,261	,484
	2 YT»DO	,297	,083	12,609	3,550	,000	,03	,132	,462
	3 YT»DO Yİ»DO	,103 ,519	,082 ,070	34,449 34,449	1,250 7,386	,212 ,000	,15 ,15	-,059 ,381	,266 ,658
Aracı Etki		Etki		BootSE		BootsLLCI		BootULCI	
		,193		,047		,108		,292	
Sobel Testi		p=0,035**							

YT: Yeşil tutum, Yİ: Yeşil imaj, ZN: Ziyaret etme niyeti, TN: Tavsiye etme niyeti, DO: Daha fazla ödemeye razı olma,

p=<0,000, p<0,05

Ayrıca sobel testi ile aracılık etkisi (p=0,035<0,05) doğrulanmıştır. Dolayısıyla H₅ hipotezi kabul edilmiştir. H₆ hipotezi incelendiğinde yeşil tutum ile daha fazla ödemeye razı olma arasında yeşil imajın olumlu yönde aracılık rolü olduğu ($\beta=0,193$) ve bu etkinin tam aracı etki olduğu belirlenmiştir. Sobel testi sonucunda aracılık etkisi (p=0,035<0,05) doğrulanmıştır. Dolayısıyla H₆ hipotezi kabul edilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli Sonuçları

4. Sonuç ve Öneri

Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda yeşil tutumun ziyaret niyetine, tavsiye etme niyetine ve daha fazla ödemeye razı olmaya olumlu yönde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yeşil imajın aracılık etkisi incelenmiş ve yeşil imajın, yeşil tutum ile ziyaret etme, tavsiye etme niyeti ve daha fazla ödemeye razı olma değişkenleri arasında olumlu yönde aracılık ettiği belirlenmiştir.

Yeşil otelleri ziyaret eden otel müşterilerinin ilgili otellere yönelik yeşil tutum ortalamalarının oldukça yüksek olduğu ($X=4,448$) gözlemlenmektedir. Buradan hareketle müşterilerin yeşil otel uygulamalarını olumlu algıladıkları söylenebilir. Diğer yandan otel müşterilerinin ziyaret etme niyeti, tavsiye etme niyeti ve yeşil imaja yönelik algılarının yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla konaklama işletmeciliğinde yeşil yıldız uygulamalarının artık tüketicilerin satın alma karar süreçlerinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca yeşil tutumun davranışsal niyet boyutlarına olumlu yönde etki etmesi, otel müşterilerinin satın alma sürecinde çevreci uygulamalara sahip otel işletmelerini tercih ettiklerini göstermektedir. Geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde (Kalafatis vd., 1999; Laroche vd., 2001; Manaktola ve Jauhari, 2007; Namkung ve Jang, 2007; Han vd., 2009; Özer vd., 2015; Kement ve Güçer, 2015) yeşil tutumun davranışsal niyete olumlu yönde etkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla elde edilen

bu sonuç ile geçmişte yapılan çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Bunun en temel sebebi olarak, artık tüketicilerin satın alma karar sürecinde, çevre dostu ürünlere daha fazla ilgi göstermesi söylenebilir.

Yeşil tutum ile davranışsal niyet boyutları arasında yeşil imajın olumlu yönde aracılık ettiği tespit edilmiştir. Geçmişte yapılan çalışmalar (Lin vd., 2007; Ryu vd., 2007; Han vd., 2009; Wang vd., 2018) incelendiğinde imajın turistik bir destinasyona ziyaret davranışını (Lin vd., 2007) belirlemede önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Ayrıca Wang vd. (2018) yeşil imajın tavsiye etme niyetini belirlemede önemli bir değişken olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca tüketicilerin konaklama işletmesi tercihlerinde yine imajın etki ettiği (Ryu vd., 2007) görülmektedir. Han vd. (2009) ise yeşil tutum ile davranışsal niyet boyutları arasında yeşil tutumun aracılık rolü olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırma kapsamında kabul edilen H4, H5 ve H6 hipotezleri ilgili çalışmalar ile aynı doğrultuda bir sonuç vermiştir. Otel müşterilerinin yeşil tutumlarının olumlu olduğu gözlemlenirken, daha fazla ödemeye razı olma ortalamalarının orta seviyede ($X=3,53$) olduğu gözlemlenmektedir. Ancak otel müşterilerinin daha fazla ödemeye razı olmalarında otelin yeşil imajının dolaylı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla müşteriler daha fazla ödemeye razı olurken otellerin yeşil imajlarından etkilenmektedirler. Elde edilen sonuçlar yeşil otelleri ziyaret eden bireylerin yeşil tutuma sahip olmasının tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyeti bakımından önem taşıdığını göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, yeşil yıldızla sahip otel işletmelerinin pazarlama faaliyetlerinde çevreci uygulamalarını ön plana çıkartmaları müşterileri ile uzun vadeli ilişkiler geliştirmelerine katkıda bulunacağı görülmektedir.

Araştırma Türkiye’de faaliyet gösteren yeşil oteller ile sınırlandırılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda çevreci uygulamalara sahip restoranlar incelenebilir. Ayrıca Türkiye ve çevreci uygulamalara sahip farklı ülkeler arasında kıyaslamalar veya Türkiye’de destinasyonlar arasında kıyaslamalar yapılabilir. Son yıllarda çevre dostu uygulamaların dünya üzerinde artmasıyla birlikte birçok endüstri yeşil uygulamalara geçiş yapmaya başlamıştır. Sürdürülebilir bir çevre, sağlıklı bir gelecek ve yaşam için gerekli olan yeşil uygulamalar pazarlama sektöründe önemli bir konu haline gelmiştir. Dolayısıyla yeşil uygulamalara yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi gelecekte alınacak kararlara katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Green Attitude on Behavioral
Intention: The Mediation Role of Green Image**

*

Üzeyir Kement

Bingöl University

The customers who visit the hotels have started to take into account the hotel's green star in hotels preferences (Özer, Kement and Gültekin, 2015). When the studies done in the past are examined, the general image is a variable that affects the purchasing decisions of consumers (Baloglu and McCleary, 1999; Chen and Tsai, 2007). On the other hand, green image reveals consumers' perception of green hotels for their environmentalist practices (Robin, Pedroche and Astorga, 2017). When the researches made in this context are examined, it is observed that the green image has an effect on consumers' choice of green hotel (Wang, Wang, Xue, Wang and Li, 2018). Green attitude is another variable that affects the behavioral intentions of consumers (Laroche, Bergeron and Barbaro-Forleovd, 2001; Manaktola and Jauhari, 2007). Therefore, in this research, the indirect effect of green attitude on behavioral intention visit intention, word-of-mouth intention and willingness to pay more sub-dimensions are examined separately.

Who visited Turkey in green hotels were identified as the universe-term research to determine the impact of behavioral intentions of green attitudes. Green Star application was developed in 2008 by the Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism. This classification, which was first applied by the Ministry in 1993 to the environment-friendly accommodation establishments under the name of Pine Icon, was updated and developed and entered into force in 2008 (Ministry of Culture and Tourism, 2018). No statistical data are available for guests visiting Green hotels. However, there are a total 468 hotels Tourism Operations Certificate green star icon in Turkey. It can be said that more than 10,000 customers

visited these hotels within a year. In order to determine the sample of the study, the sample size was calculated by Krejcie and Morgan (1970) according to the size of the universe. In the calculation of the sample size, the number of 387 numbers in the universe size of less than 10,000 is sufficient for the sampling at 0.05 significance level and 0.05 sample error (Ural and Kılıç, 2006). In the scope of this study, 400 questionnaires were applied to the participants. Easy sampling method was used in the selection of participants. In the process of application of the questionnaire form to the participants, easy sampling method was used because of the lack of permission from a sufficient number of green hotels. Because of the deficiencies in 9 out of the questionnaire forms, 391 questionnaires were analyzed.

The questionnaire used in the research consists of two parts. In the first part, questions are asked to determine the demographic characteristics of the participants. In the second part, there are questions about the scales used within the scope of research model proposal. 4 questions on the Green Attitude Scale were reported by McCarty and Shrum (1994) and Han et al. (2009). Four questions of the green image scale were adapted from the work of Cretu and Brodie (2007). The 8 question of the visit intention, word-of-mouth intention and willingness to pay more are adapted from Han et al. (2009). The scale questions were addressed to the participants in 5-point Likert type (strongly disagree, strongly agree). Survey forms were obtained face-to-face to hotel customers visiting green hotels between June and October 2017. In the process of analyzing the data obtained within the scope of the study, path analysis was used in Amos statistical program for the effect analysis, SPSS Process Macro (Hayes, 2013) was used for mediation impact measurement and Sobel test (Baron and Kenny, 1986) was used to ensure the mediation effect accuracy.

H1, H2 and H3 hypotheses in the research model were analyzed by structural equation modeling. Good model fit was good ($\chi^2/df = 2,218$, RMSEA = 0.056, NFI = 0.955, CFI = 0.975, IFI = 0.975, GFI = 0.940, $p < 0.001$). According to the results, the green attitude positively affects the intention to visit ($\beta = .516$, $p < 0.001$). The green attitude also explains 55% of the visit intention. H2 hypothesis was supported in this direction. Green attitude

positively affects the word-of-mouth intention ($\beta=,449$, $p<0.001$). The green attitude explains 32% of the word-of-mouth intention. H3 hypothesis was supported. However, the green attitude does not affect the willingness to pay more ($\beta =,087$, $p<0.001$). H4 hypothesis was not supported. The green image has a completely mediator role between the green attitude and the visit intention. H4 hypotheses were supported. When H5 hypothesis was examined, it was found that the green image had a completely mediating effect ($\beta=0.099$) between the green attitude and the word-of-mouth intention. In addition, the mediating effect of sobel test ($p=0.035$, 0.05) was confirmed. H5 hypothesis was supported. When H6 hypothesis is examined, it is determined that green image has positive mediating role in willingness to pay more and green attitude ($\beta=0.193$). The mediating effect of the Sobel test was confirmed ($p=0.035$, 0.05). H6 hypothesis was supported.

As a result of the analyzes, it was found that the green attitude has a positive effect on the visit intention, word-of-mouth intention and willingness to pay more. It was also determined that the green image mediated positively between the green attitude and the visit intention, word-of-mouth intention and willingness to pay more.

Kaynakça / References

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Arndt, J. (1967). Role of product-related conversations in the diffusion of a new product. *Journal of Marketing Research*, 4, 291-295.
- Bagozzi, R. P. ve Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the academy of marketing science*, 16(1), 74-94.
- Baloglu, S. ve McCleary, K. W. (1999). A model of destination image formation. *Annals of Tourism Research*, 26(4), 868-897.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173-1182.

- Bloemer, J. ve Ruyter, K. (1998). On The Relationship between Store Image, Store Satisfaction and Store Loyalty. *European Journal of Marketing* 32, 499-513.
- Bryne, B. M. (2001). Structural equation modeling with AMOS, EQS, and LISREL: Comparative approaches to testing for the factorial validity of a measuring instrument. *International Journal of Testing*, 1(1), 55-86.
- Cameron, T. A. ve James, M. D. (1987). Estimating willingness to pay from survey data: An alternative pre-test-market evaluation procedure. *Journal of Marketing Research*, 24, 389-395.
- Chan, W. W. ve Lam, J. C. (2002). Prediction of pollutant emission through electricity consumption by the hotel industry in Hong Kong. *International Journal of Hospitality Management*, 21, 381-391.
- Chen, Y. S. (2010). The drivers of green brand equity: Green brand image, green satisfaction, and green trust. *J. Business Ethics* 93(2), 307-319.
- Chen, C. ve Tsai, D. C. (2007). How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions? *Tourism Management*, 28(4), 1115-1122.
- Choi, G., Parsa, H. G., Sigala, M. ve Putrevu, S. (2009). Consumers' environmental concerns and behaviors in the lodging industry: A comparison between Greece and the United States. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 10(2), 93-112.
- Cometa L. (2012). *Consumer Beliefs About Green Hotels, in College and Graduate School of Education, Health and Human Services*. Kent State University: Kent.
- Cretu, A. E. ve Brodie, R. J. (2007). The influence of brand image and company reputation where manufacturers market to small firms: a customer value perspective. *Ind. Marketing Management*, 36(2), 230-240.
- Dabholkar P., Thorpe D. I. ve Rentz J. Q. (1995). A measure of service quality for retail stores. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 24(1), 3-16.
- Eagly, A. H., ve Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- File, K.M., Cermak, D. S. P. ve Prince R. A. (1994). Word-of-mouth effects in professional services buyer behavior. *The Service Industries Journal*, 14(3), 301-314.
- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. *Journal of marketing research*, 18, 382-388.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis*. Pearson Prentice Hall. Upper Saddle River, New Jersey.
- Han, H. ve Kim, Y. (2010). An investigation of green hotel customers' decision formation: Developing an extended model of the theory of planned behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 29, 659-668.
- Han, H., Hsu, L. T. J. ve Lee, J. S. (2009). Empirical investigation of the roles of attitudes toward green behaviors, overall image, gender, and age in hotel customers' eco-friendly decision-making process. *International Journal of Hospitality Management*, 28(4), 519-528.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York, NY: The Guilford Press.
- Homburg, C., Koschate, N. ve Hoyer, W. D. (2005). Do satisfied customers really pay more? A study of the relationship between customer satisfaction and willingness to pay. *Journal of Marketing*, 69(2), 84-96.
- Homer, P. M. ve Kahle, L. R. (1988). A structural equation test of the value-attitude-behavior hierarchy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 638-646.
- Jani, D. ve Han, H. (2014). Personality, satisfaction, image, ambience, and loyalty: Testing their relationships in the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 37, 11-20.
- Jeong, E., Jang, S. S., Day, J. ve Ha, S. (2014). The impact of eco-friendly practices on green image and customer attitudes: An investigation in a café setting. *International Journal of Hospitality Management*, 41, 10-20.

- Jiewanto, A., Laurens, C. ve Nelloh, L. (2012). Influence of service quality, university image, and student satisfaction toward WOM intention: A case study on Universitas Pelita Harapan Surabaya. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 40, 16-23.
- Kalafatis, S.P. Pollard, M. East, R. ve Tsogas, M.H. (1999). Green marketing and Ajzen's theory of planned behavior: A cross-market examination. *Journal of Consumer Marketing*, 16(5), 441-460.
- Kang, K. H., Stein, L., Heo, C. Y. ve Lee, S. (2012). Consumers' willingness to pay for green initiatives of the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 31(2), 564-572.
- Karaçar, E. (2016). *Rekreatif faaliyetlerde çevreye yönelik tutumların ve destinasyon imajının tekrar ziyaret niyetine etkisi: Ilgaz dağı milli parkı örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Rekreasyon Anabilim Dalı, Ankara.
- Kavak, B. (2008). *Pazarlama araştırmaları tasarım ve analiz*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kement, Ü. (2013). *Genişletilmiş planlanmış davranış teorisi modeli kapsamında otel müşterilerinin yeşil yıldızlı otelleri tekrar ziyaret etme niyetlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kement, Ü. ve Güçer, E. (2015). Kamping yapan bireylerin çevre dostu rekreasyon davranışlarına ekolojik tutum ve rekreasyonel motivasyon değişkenlerinin etkisinin incelenmesi. *Journal of Recreation & Tourism Research*, 2(3), 16-27.
- Kilbourne, W. ve Pickett, G., (2008). How materialism affects environmental beliefs concern, and environmentally responsible behaviour. *Journal of Business Research*, 61(9), 885-893.
- Kline, R. B. (1998). Software review: Software programs for structural equation modeling: Amos, EQS, and LISREL. *Journal of psychoeducational assessment*, 16(4), 343-364.
- Krejcie, R. V. ve Morgan, D. W. (1970). *Determining sample size for research activities*. Education Psychology Meas.
- Laroche, M. Bergeron, J. ve Barbaro-Forleo, G. (2001). Targeting consumers who are willing to pay more for environmentally friendly products. *Journal of Consumer Marketing* 18(6), 503-520.

- Lin, C., Morais, D. B., Kerstetter, D. L. ve Hou, J. (2007). Examining the role of cognitive and affective image in predicting choice across natural, developed, and theme park destinations. *Journal of Travel Research* 46, 183-194.
- Liu, C., Marchewka, J. T., Lu, J. ve Yu, C. S. (2005). Beyond concern: A privacy-trust behavioral intention model of electronic commerce. *Information & Management*, 42, 289-304.
- Manaktola, K. ve Jauhari, V. (2007). Exploring consumer attitude and behavior towards green practices in the lodging industry in India. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(5), 364-377.
- Martínez, P. (2015). Customer loyalty: Exploring its antecedents from a green marketing perspective. *International Journal Contemporary Hospitality Management*, 27(5), 896-917.
- McCarty, J. A. ve Shrum, L. J. (1994). The recycling of solid wastes: Personal values, value orientations, and attitudes about recycling as antecedents of recycling behavior. *Journal of Business Research* 30(1), 53-62.
- McDaniel, S. W. ve Rylander, D. H. (1993). Strategic green marketing. *Journal of consumer marketing*, 10(3), 4-10.
- Namkung, Y. ve Jang, S. (2007). Does food quality really matter in restaurant? Its impact on customer satisfaction and behavioral intentions. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 31(3), 387-410.
- Oliver, R. (1999). *Value as excellence in the consumption experience*, içinden; Customer Value, A Framework for Analysis and Research, Morris Holbrook, (Ed.). London and New York: Routledge, ss. 43-62.
- Özer, L., Kement, Ü. ve Gültekin, B. (2015). Genişletilmiş planlanmış davranış teorisi kapsamında yeşil yıldızlı otelleri tekrar ziyaret etme niyeti. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(4), 59-85.
- Prayag, G., Hosany, S., Muskat, B. ve Del Chiappa, G. (2017). Understanding the relationships between tourists' emotional experiences, perceived overall image, satisfaction, and intention to recommend. *Journal of Travel Research*, 56(1), 41-54.
- Prendergast, G. ve Man, H. W. (2002). The influence of store image on store loyalty in hong prepositions. *Journal of Marketing* 46, 92-101.

- Roberts, J. A. ve Bacon, R. (1997). Exploring the subtle relationships between environmental concern and the ecologically conscious consumer behavior. *Journal of Business Research*, 40, 79-89.
- Robin, C. F., Pedroche, M. S. C. ve Astorga, P. S. (2017). Revisiting green practices in the hotel industry: a comparison between mature and emerging destinations. *J. Clean. Prod.*, 140, 1415-1428.
- Ryu, K., Han, H. ve Kim, T. (2007). The relationships among overall quick-casual restaurant image, perceived value, customer satisfaction, and behavioral intentions. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), 459-469.
- Shetzer, L., Stackman, R.W. ve Moore, L.F. (1991). Business environment attitudes and the new environmental paradigm. *Journal of Environmental Education*, 22, 14-21.
- Solomon, M. R., Bamossy, G., Askegaard, S. ve Hogg, M. K. (2010). *Consumer behaviour: A European perspective*. 4th edition. New York: Prentice Hall.
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of social issues*, 56(3), 407-424.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş:(temel ilkeler ve LISREL uygulamaları)*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2018). <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.Html>. (Erişim Tarihi: 17.03.2018).
- Trivedi, R. H., Patel, J. D. ve Acharya, N. (2018). Causality analysis of media influence on environmental attitude, intention and behaviors leading to green purchasing. *Journal of Cleaner Production*, 196, 11-22.
- Tzschentke, N., Kirk, D. ve Lynch, P. A. (2004). Reasons for going green in serviced accommodation establishments. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 16(2), 116-124.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi: SPSS 10.0-12.0 for Windows*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Wang, J., Wang, S., Xue, H., Wang, Y. ve Li, J. (2018). Green image and consumers' word of mouth intention in the green hotel industry: The moderating effect of millennials. *Journal of Cleaner Production*, 181, 426-436.
- Yim, W. ve Penny, K., (2007). The use of environmental management as a facilities management tool in the Macao hotel sector. *Facilities* 25, 286-295.
- Yücenur, G. N., Demirel, N. Ç., Ceylan, C. ve Demirel, T. (2011). Hizmet değerinin müşterilerin davranışsal niyetleri üzerindeki etkisinin yapısal eşitlik modeli ile ölçülmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 156-168.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kement, Ü. (2019). Yeşil tutumun davranışsal niyete etkisi: Yeşil imajın aracılık rolü. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 370-394. DOI: 10.26466/opus.502908

İnsan Kaynakları Yöneticilerinin İş Becerikliliklerinin İşe Adanmışlıkları Üzerine Etkisi

DOI: 10.26466/opus.513340

*

Tahsin Akçakanat* - Hasan Hüseyin Uzunbacak** - Osman Kürşat Acar***

*Dr, Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Isparta/Türkiye

E-Posta: tahsinakcakanat@sdu.edu.tr

ORCID:0000-0001-9414-6868

**Dr, Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Isparta/Türkiye

E-Posta: hasanuzunbacak@sdu.edu.tr

ORCID:0000-0002-3297-1659

*** Dr, Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Isparta/Türkiye

E-Posta: osmanacar@sdu.edu.tr

ORCID:0000-0002-1961-645X

Öz

Bu çalışmada, Türkçe yazında üzerinde yeni yeni çalışmalar yapılmaya başlanmış olan İş Becerikliliği kavramı ele alınmıştır. Bu kapsamda İş Becerikliliği bağımsız değişken olmak üzere İşe Adanmışlık üzerine olan etkisi araştırmaya konu edilmiştir. Araştırmanın örneklemi, Akdeniz bölgesinde çeşitli il ve sektörlerde çalışan insan kaynakları yöneticilerinden oluşturulmuştur. Bu kapsamda 230 yöneticiden elde edilen verilerle çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, çalışanların İş Becerikliliğini ölçmek amacıyla Tims ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilip, Akın ve arkadaşları (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan 21 maddelik ölçek kullanılmıştır. Çalışanların İşe Adanmışlıkları ise Schaufeli ve Bakker (2003) tarafından geliştirilen ve Özkalp ve Meydan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan 9 maddelik ölçek ile ölçülmüştür. Çalışmada SPSS 22 ve LISREL 8.80 istatistik paket programları kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Betimleyici istatistikler ile korelasyon ve regresyon analizleri bu çalışmada kullanılmıştır. Araştırma sonucunda İş Becerikliliğinin; Yapısal İş Kaynaklarını Artırma, Sosyal İş Kaynaklarını Artırma ve Zorlayıcı İş Gerekliliklerini Artırma boyutlarının, İşe Adanmışlık boyutları üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkileri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Becerikliliği, İşe Adanmışlık, İş Gereklilikleri-Kaynakları Teorisi, İnsan Kaynakları

The Effect of Human Resource Manager's Job Crafting on Work Engagement

*

Abstract

In this study, the concept of Job Crafting, which has begun to be made in Turkish literature, has been discussed. In this context, the impact of Job Commitment on Work Commitment, which is an independent variable, has been investigated. The sample of the study is composed of human resources managers working in various provinces and sectors in the Mediterranean region in Turkey. In this context, data were obtained from 230 managers. In order to measure the job crafting of employees, a 21-item scale which was developed by Tims et al. (2012) and adapted to Turkish by Akın et al. (2014) was used. Work engagement is measured by the 9-item scale developed by Schaufeli and Bakker (2003) and adapted into Turkish by Özkalp and Meydan (2015). In this study, SPSS 22 and LISREL 8.80 statistical packages were used. Descriptive statistics and correlation and regression analyzes were used in this study. As a result of the research; The positive and significant effects of increasing structural job resources, increasing social job resources and increasing the challenging job demands on work engagement's dimensions have been determined.

Keywords: *Job Crafting, Work Engagement, Job Demands-Resource Theory, Human Resource*

Giriş

Son dönemde pozitif psikoloji alanında yapılan çalışmalar, çalışanların psikolojik olarak olumlu olana yönlendirilmesinin, insan kaynağının gücünün ve performansının geliştirilmesi ve yönetilebilmesine yardımcı olacağını savunmaktadır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000; Luthans, 2002). Bu bağlamda, çalışma yaşamında, çalışanların yüksek düzeyde performans göstermelerini sağlamak, bu sağlanırken işe ve işyerine karşı olumlu tutum ve davranışlar sergilemelerini teşvik etmek için örgütler ciddi çalışmalar yürütmektedir. Bunun için işlerine kazanç getiren bir faaliyet olmasının ötesinde anlam yüklemeleri, bağlılık, vatandaşlık, mutluluk ve yapılan işten tatmin olmaları gibi konular yöneticilerin ve araştırmacıların oldukça fazla ilgisini çekmektedir.

Son zamanlarda, özellikle yurtdışında insan kaynakları yöneticilerinin ve araştırmacıların ilgisini çeken konulardan birisi de işe adanmışlığın öncülleri ve sonuçları olmaktadır. Çalışanların işlerine fiziksel, duygusal ve bilişsel olarak kendini vererek odaklanmaları olan işe adanmışlığı artıran hususlardan birisi de iş becerikliliğidir. İş becerikliliğini çalışanların bireysel tercihleriyle işleri üzerinde değişiklik ve düzenleme yapması olarak tanımlayan Tims vd. (2010), iş becerikliliğinin işe adanmışlığı etkilediğini belirtmiştir.

Bu çalışma ile iş becerikliliğinin işe adanmışlık üzerindeki etkisi, insan kaynakları yöneticileri özelinde test edilmiştir. Yurtdışında yapılan çalışmalarda bu model çokça çalışılmış olmakla birlikte, Türkçe yazında sınırlı çalışmalar bulunmaktadır. Bu anlamda çalışmanın Türkçe yazına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında araştırmada ele alınan İş Becerikliliği ve İşe Adanmışlık kavramları açıklanıp, aralarındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılacaktır.

İş Becerikliliği

Yerli yazına bakıldığında, araştırmanın değişkenlerinden ilki olan “job

crafting”, iş zanaatkârlığı, iş şekillendirme, iş yapılandırma ve iş becerikliliği olarak dört farklı şekilde ifade edilmiştir. Kavram, Türkçe yazında en çok iş becerikliliği olarak ele alındığından, bu araştırmada da iş becerikliliği olarak kullanılmıştır.

İlk kez Wrzesniewski ve Dutton (2001, s.179) tarafından tanımlanan iş becerikliliği, çalışanın bir işi yaparken yürüttüğü faaliyetlerin biçimini veya sayısını değiştirerek görev sınırlarını düzenlemesi, iş yaparken etkileşimde bulunduğu sosyal ortamı değiştirerek ilişkisel sınırlarını şekillendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanım ise, çalışanın işle ilgili koyduğu zihinsel, duygusal, bilişsel, zamansal, ilişkisel ve fiziksel engelleri değiştirmek için proaktif bir davranış sergilemesi olarak ifade edilmiştir (Rastogi ve Chaudhary, 2018, s.657). İş becerikliliği çalışanların, işin özellikleri ile kendi ihtiyaçları, yetenekleri ve tercihleri arasında uyumu geliştirmesi, yapmış oldukları işin monotonluğundan kurtulmak için yeni ve farklı işler yapmasıdır. Ayrıca bu çalışanların, kendilerine daha faydalı olacağını düşündükleri kişilerle ilişki kurarak veya işlerini daha iyi yapabilmek için iş yapma biçimlerini yeniden düzenleyerek işlerinde değişiklik yapabilecekleri belirtilmiştir (Wrzesniewski ve Dutton, 2001: 180; Berg vd., 2008, s.3).

İş becerikliliği, İş Tasarımı Teorisi ve İş Gerekliliği-Kaynakları Modeli ile açıklanmaktadır. İş Tasarımı Teorisi, iş ile ilgili bir değişiklik yapılmasının ancak, örgüt veya yönetici tarafından verilecek talimatlarla mümkün olabileceğini ifade etmekte iken, “alternatif iş tasarım tekniği” olarak ele alınmasıyla birlikte, çalışanların da yaptıkları işleri yeniden düzenleme, şekillendirme, tasarlama imkanına sahip olduğu ifade edilmiştir. Bir başka ifade ile işlerin tasarlanması, yukarıdan aşağıya doğru bir şekilde yapılırken, alternatif iş tasarımı tekniği ile birlikte, iş tasarımında aşağıdan yukarıya doğru bir işleyişinde mümkün olacağı ifade edilmiştir (Yavuz, 2018, s.12). İş Gerekliliği-Kaynakları Modeli’ne göre ise, her işin ve çalışma ortamının fiziksel, zihinsel ve duygusal çaba ve yetenekleri içeren bir takım iş gerekliliği ve çalışanların işi ile ilgili olumlu çıktılar üretmesine neden olan fiziksel, örgütsel ve sosyal özellikleri içeren iş kaynakları olmak üzere iki karakteristik özelliği bulunmaktadır. Çalışanların işlerinde değişiklik yapmak istemelerinin altında işin gerekliliği ve kaynakları arasında dengeye varma çabası yatmaktadır (Tims ve Bakker, 2010, s.3). İşin gerek-

lerini yerine getirebilmek için çalışanlar çaba göstermek ve bazı maliyetlere katlanmak zorundadır. Bu çabanın ve maliyetin azaltılması için kişisel olarak kendilerini geliştirmek isterler. Teoriye göre, bu amaçla çalışanlar ya iş gereklerinin veya iş kaynaklarının ya da ikisinin birden seviyesini değiştirerek denge ve uyum yakalamaya çalışırlar (Tims vd., 2013, s.231).

İş becerikliliği ile ilgili yazında, kavramı oluşturan boyutlar ile ilgili farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu araştırmada, İş Gereklileri-Kaynakları Modeli kapsamında Tims ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan sınıflandırma benimsenmiştir. Tims ve arkadaşları, iş becerikliliğini dört boyutlu bir yapıda ele almışlardır (Mamak, 2018, s.16-18). Bu boyutlardan ilki olan Yapısal İş Kaynaklarını Artırma (YİKA), kendisinden istenenleri yerine getirebilmek için kişisel gelişim, öğrenme ve gelişme, beceri çeşitliliği gibi yollarla iş kaynaklarını koruma ve artırma anlamına gelmektedir. İkinci boyut olan Engelleyici İş Kaynaklarını Azaltma (EİGA) ise, çatışma, tükenmişlik gibi olumsuz iş çıktılarından korunmak amacıyla, iş taleplerini azaltma yoluyla çalışanın kendisini korumaya çalışması olarak ifade edilmektedir. Sosyal İş Kaynaklarını Artırma (SİKA) boyutu, çalışanların geri bildirim, destek alma gibi yollarla iş arkadaşları ve iletişim halinde olduğu çevre ile sürdürdüğü ilişkisini geliştirerek iş kaynaklarını artırmaya çalışmasıdır. Dördüncü boyut olan Zorlayıcı İş Gereklilerini Artırma (ZİGA) ise, gönüllü olarak iş tanımları dışında görevler almak, yeni bilgiler ve becerilere merak duyarak yeteneklerini geliştirmek, sahip olduğu sorumlulukları artırmak istemesidir.

İş becerikliliği ile ilgili araştırmalara bakıldığında, iş becerikliliğinin öncülleri ve sonuçları olarak algılanan örgütsel destek, yaratıcı özyeterlilik, özerklik, işkoliklik, işe adanmışlık, proaktif kişilik, akış deneyimi, iyi oluş, iş tatmini, performans, tükenmişlik, yaratıcılık gibi pek çok örgütsel davranış değişkeni ortaya konulmuştur (Kim vd., 2018); Zeijen vd., 2018; Tims vd., 2013; Bakker, 2012; Petrou vd., 2015; Demerouti vd., 2015).

İşe Adanmışlık

İş becerikliliğinde olduğu gibi, “work engagement” kavramı da Türkçe’ye uyarlanırken farklı şekillerde ifade edilmiştir. İşe angaje olma, cezbolma, işe tutkunluk, işle bütünleşme, işe gönülden adanma, işe bağlılık ve işe adanmışlık gibi ifadeler kullanılmaktadır (Ardıç ve Polatçı, 2009, s.36). Bu

çalışmada, daha yaygın olarak kullanılması sebebiyle işe adanmışlık tercih edilmiştir.

İşe adanmışlık en genel anlamda, çalışanların fiziksel, duygusal ve bilişsel olarak kendini işe vererek işlerine odaklanmaları olarak tanımlanmaktadır (Kahn, 1990, s.694). Bir başka tanımda ise işe adanmışlık, çalışanların işini özümseyerek, yaptığı işe gömülerek ve kendini adayarak işini yapması ve bunun sonucunda olumlu ve tatmin edici zihinsel durum yaşaması olarak ifade edilmektedir (Schaufeli ve Bakker, 2006, s.702). Tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti gibi işle ilgili olumsuz duyguların tersi olduğu (Özkalp ve Meydan, 2015, s.5) değerlendirilen işe adanmışlık, çalışanların kendilerinden ne beklediğini bilerek ve çevrelerindeki bireylerle iyi ilişkiler kurarak, yaptığı işe bağlanması, arzu ve ilgi duyması, tutkuyla, hevesle, gayretle ve enerjiyle yaklaşması anlamına gelen tutumsal ve davranışsal bir durumdur (Macey ve Schneider, 2008, s.4). İşe adanmış çalışanlar, kendilerine inanan, kendileri ile ilgili olumlu geri bildirimlerde bulunan, bireysel amaçlarını örgütün amaçlarıyla uyumlu hale getiren, ne kadar yorgun ve tükenmiş hissetse de yaptığı işten memnun olan, işkolik olmayan ama işlerine bağımlı bireyler olarak nitelendirilmiştir (Bakker ve Demerouti, 2008, s.210). İşe etkin bir şekilde dahil olma, işi yaşamın merkezine alma, işi ile özsaygısı arasında bağlantı kurma, kendini iş performansıyla ifade etme, işe adanmış çalışanların özellikleri arasında sayılmaktadır (Balay, 2014, s.52). İşe adanmışlık ile ilgili çalışmalar, iş-aile çatışması, tükenmişlik, aşırı iş yükü, sosyal destek, özerklik, özyeterlilik, geri bildirim, örgüt iklimi, örgütsel bağlılık, performans, işten ayrılma niyeti, iş tatmini, liderlik, kişilik gibi değişkenleri ilişkili kavramlar arasında saymaktadır (Halbesleben, 2010, s.111; Christian, 2011, s.96).

İşe adanmışlık kavramı, iş becerikliliğinde olduğu gibi İş Gerekliliği Kaynakları Modeli'ne dayandırılmaktadır. Sezgisel (sonucun doğruluğunun kanıtlanabilir olup olmadığını önemsemeyen, genelde iyiye yakın çözüm yolları elde eden) bir model olarak ele alınan bu yaklaşıma göre çalışanların, işlerini yaparken zorlanmalarına neden olan ve işin özellikleri olarak belirtilen iş gerekliliklerini yerine getirmek için çabalamaları, performanslarını sürekli olarak yüksek tutmak istemeleri, olumsuz bir takım fizyolojik ve psikolojik çıktılara sebep olabilmektedir. Maaş, iş güvenliği, kariyer fırsatları, katılım, özerklik, geribildirim gibi çalışma koşullarını temsil eden iş kaynakları ise, çalışanların amaçlarına ulaşmasını kolaylaştıran,

iş gereklerini azaltan ve bireysel olarak çalışanların gelişimlerini destekleyen faktörler olarak ifade edilmektedir (Bakker vd., 2004; Demerouti vd. 2001). İş gerekleri ve kaynakları arasında dengenin sağlanması, çalışanların hedeflerine ulaşma yönündeki çabalarını tetikleyerek, işlerine karşı motivasyonunu yükseltip, işe adanmışlıklarının artmasına ve dolayısıyla iyi performans sergilemelerine neden olabilmektedir (Bakker ve Demerouti, 2007, s.314).

Schaufeli (2002, s.74-75), işe adanmışlığı, dinçlik, kendini adama ve özümseme olmak üzere üç boyutlu bir yapıda ele almıştır. Dinçlik, çalışanın işini yaparken zorluklarla karşılaşması durumunda bile, enerjik ve psikolojik olarak dayanıklı bir biçimde işi için çaba göstermeye sabırla ve istekle devam etmesi anlamına gelmektedir. Kendini Adama, çalışanın yaptığı işe anlam ve değer vererek, gurur, coşku ve meydan okuma duygularıyla çalışması halidir. Özümseme ise, çalışanın işine tamamen odaklanması, kendini işine derinlemesine vermesi halidir. Öyle ki, bu durumdaki çalışan, zamanın nasıl geçtiğini anlamaz ve işi bırakmakta zorlanır. Bir başka ifadeyle özümseme, pozitif psikolojideki akış deneyimini yaşaması halidir.

Değişkenler Arası İlişkiler ve Hipotezlerin Oluşturulması

İş becerikliliği ile işe adanmışlık arasındaki ilişki, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi İş Gerekleri-Kaynakları Teorisi bağlamında ele alınmaktadır. İş becerikliliği çalışanların proaktif davranışlar sergilemesiyle ortaya çıkan bir durumdur. Bu durum, çalışanların işleriyle ilgili duygularını pozitif etkileyerek, iş kaynaklarını geliştirir ve onların işe adanmışlık duygusunu etkiler (Bakker vd., 2011; Petrou vd., 2012; Tims vd., 2012, Uysal vd., 2018).

İş becerikliliği davranışlarına; geri bildirim ve koçluk (sosyal iş kaynaklarını artırma), özerkliği artırma ve işyerinde kendini geliştirme (yapısal kaynakları artırma), yeni projeler başlatma (zorlu iş taleplerini artırma) ve iş yükünü azaltma (engelleyici iş taleplerinin azaltılması) gibi örnekler verilebilir. İş becerikliliği davranışları ile çalışanlar tarafından, proaktif olarak işlerde ve işin sınırlarında, iş gerekleri ve kaynakları ile ilgili değişiklik ve düzenlemeler yapılabilir (Tims ve Bakker, 2010). Bu değişiklik ve düzenlemeler çalışanların, bireysel ihtiyaçları, yetenekleri ve

işe karşı tutkuları ile iş arasında uyumu ortaya çıkararak, işe adanmışlıklarını artırabilir (Bakker vd., 2013; Van Wingerden vd., 2015: 54). Bir başka ifadeyle, iş becerikliliği davranışları, çalışanların dinamik olarak işleriyle daha fazla meşgul olmalarını sağlamaktadır. Bu dinamizm ve çaba, çalışanların işe adanmışlık duygusuyla hareket etmesine neden olabilmektedir (Van Wingerden ve Poell, 2017: 3). Buradan hareketle, araştırmada şu hipotez oluşturulmuştur:

H_{ij}: İş becerikliliğinin (i) alt boyutu, işe adanmışlığın (j) alt boyutunu anlamlı bir şekilde etkiler.

(i): 1, 2, 3, 4

1: YİKA; 2: EİGA; 3: SİKA; 4: ZİGA

(j): a, b, c

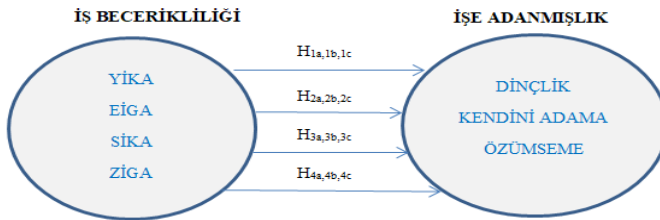
a: Dinçlik; b: Kendini Adama; c: Özümseme

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın amacı, tasarlanan araştırma modeli, örneklem kitlesi ve veri toplama araçları hakkında ayrıntılı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Modeli

Bu çalışmada, iş becerikliliğinin işe adanmışlık üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla iş becerikliliğinin alt boyutlarını oluşturan “Yapısal İş Kaynaklarını Artırma (YİKA)”, “Engelleyici İş Gerekliliklerini Azaltma (EİGA)”, “Sosyal İş Kaynaklarını Artırma (SİKA)” ve “Zorlayıcı İş Gerekliliklerini Artırma (ZİGA)”nın, işe adanmışlığın alt boyutlarını oluşturan “Dinçlik”, “Kendini Adama” ve “Özümseme” üzerine olan etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan araştırma modeli şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın Örnekleme

Bu çalışmanın örnekleme çeşitli sektörlerde görev yapan insan kaynakları yöneticilerinden oluşmaktadır. İnsan kaynakları yöneticilerinin meslek icabı olarak, iş becerikliliğini göstermek zorunda oldukları düşünülerek örneklem belirlenmiştir. Bu kapsamda, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İnsan Kaynakları Yönetimi bölümünün, Akdeniz Bölgesinde çeşitli kuruluşlarda görev yapan insan kaynakları yöneticilerine yönelik gerçekleştirdiği geniş kapsamlı bir toplantı öncesinde, tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak anket formları katılımcılara dağıtılmış ve sonrasında toplanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada, 230 adet geçerli anket formu elde edilmiştir. Literatürde örneklem büyüklüğünün en az 150 kişiden oluşması (Anderson ve Gerbing, 1988) gerektiği ifade edildiği için çalışmada ulaşılan örneklem sayısının, evreni temsil becerisine sahip olduğu söylenebilir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, veri toplama tekniği olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada iki ölçek kullanılmış olup aşağıda bu ölçekler hakkında ayrıntılı bilgiler aşağıda verilmiştir. Çalışma bu iki ölçeğin haricinde 6 sorudan oluşan demografik bilgi formu da kullanılmıştır.

İş Becerikliliği Ölçeği: Tims ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilen 21 madde ve 4 alt boyuttan (Yapısal iş kaynaklarını artırma, Engelleyici iş gerekliliklerini azaltma, Sosyal iş kaynaklarını artırma, Zorlayıcı iş gerekliliklerini artırma) oluşan ölçeğin Türkçe uyarlaması Akın ve arkadaşları (2014) tarafından yapılmıştır. 5'li likert şeklinde tasarlanan (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) ölçekte ters puanlanmış madde bulunmamaktadır. Akın ve arkadaşları (2014), iç tutarlık güvenilirlik katsayılarını; yapısal iş kaynaklarını artırma alt boyutu için .72, engelleyici iş gerekliliklerini azaltma alt boyutu için .75, sosyal iş kaynaklarını artırma alt boyutu için .90 ve zorlayıcı iş gerekliliklerini artırma alt boyutu için .76 olarak bulmuştur. Ölçekte yer alan maddelere örnek olarak, "İşimi

çok uzun süre boyunca yoğunlaşmak zorunda kalmayacağım şekilde organize ederim” ile “İşimin farklı yönlerinin arasındaki ilişkileri inceleyerek; işimi daha zorlayıcı hale getirmeye çalışırım” gösterilebilir.

İşe Adanmışlık: Schaufeli ve Bakker (2003) tarafından geliştirilen ölçek 3 boyut (Dinçlik, Kendini Adama ve Özümseme) ve 9 maddeden oluşmaktadır. 7’li likert şeklinde tasarlanan (1= Asla, 7= Sıklıkla) ölçekte ters puanlanmış madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışması Özkalp ve Meydan (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Özkalp ve Meydan (2015), iç tutarlık güvenilirlik katsayılarını; Dinçlik alt boyutu için .80, Kendini Adama alt boyutu için .79 ve Özümseme alt boyutu için .64 olarak bulmuştur. Ölçekte yer alan maddelere örnek olarak, “İşimi yaparken kendimi çok enerjik hissedirim” ile “Çalışırken kendimden geçiyorum” gösterilebilir.

Veri Toplama Araçlarının Geçerlilik ve Güvenilirlikleri

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapısal açıdan geçerli olup olmadıklarını ortaya koymak için Lisrel 8.80 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri

Model	χ^2/df	CFI	NFI	NNFI	GFI	AGFI	SRMR	RMSEA
İş Becerikliliği	1,79	.92	.95	.96	.91	.87	.067	.059
İşe Adanmışlık	2,24	.99	.98	.97	.96	.91	.035	.074
Kabul Edilebilir Uyum*	≤5	>0.90	>0.90	>0.90	>0.85	>0.80	<0.08	<0.08
İyi Uyum*	≤3	>0.97	>0.95	>0.97	>0.90	>0.85	<0.05	<0.05

*Joreskog ve Sorbom, (1993); Kline, (1998); Anderson ve Gerbing, (1984).

Tablo 1 değerlendirildiğinde araştırmada kullanılan her iki ölçeğin de uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu tespit edilmiştir. İş becerikliliği ölçeğinde, uyum iyiliği değerlerini yakalayabilmek için düşük faktör yüküne sahip YİKA ve ZİGA boyutlarından birer, EİGA boyutundan ise iki madde analiz dışında bırakılmıştır. Sonuç itibarıyla, iş becerikliliği ölçeğinin 4 boyutlu, işe adanmışlık ölçeğinin ise 3 boyutlu yapısı doğrulanmıştır.

Ölçeklerin güvenilirlikleri iç tutarlılık katsayıları ile hesaplanmıştır. Tablo 2’de güvenilirlik analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklerin Güvenilirlikleri

Değişken	Madde Sayısı	Çarpıklık	Basıklık	α
YİKA	4	-.724	.065	.74
EİGA	4	-.443	-.185	.75
SİKA	5	-.644	.271	.71
ZİGA	4	-.547	.094	.72
DİNÇLİK	3	-.083	-.683	.82
KENDİNİ ADAMA	3	-.218	-.678	.81
ÖZÜMSEME	3	-.425	.131	.65

Tablo 2 incelendiğinde, Özümseme boyutu hariç olmak üzere diğer tüm değişkenlerin iç tutarlılık katsayılarının kabul edilebilir limit olan .70’in (Nunnally, 1978) üzerinde olduğu görülmektedir. Yazında, .60’ın üzerindeki katsayıların da oldukça güvenilir olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır (Özdamar, 1999). Bu doğrultuda araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geçerli ve güvenilir oldukları sonucuna varılmıştır. Tablo 2’de ayrıca değişkenlere ait çarpıklık ve basıklık katsayıları da görülmektedir. Bu katsayılar incelendiğinde, verilerin normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Morgan ve arkadaşlarına (2004: 49) göre, çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 aralığında değerler alması durumunda verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Bulgular

Araştırmaya katılan insan kaynakları yöneticilerinin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3’ten görülebileceği gibi katılımcıların %64.3’ü gibi büyük bir çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Yine %60.8 ortalama ile evli çalışanlar daha fazla sayıdadır. Eğitim seviyesi açısından katılımcılar incelendiğinde, lisans eğitimine sahip olan çalışanların %55.7’lik oranla yarıdan fazla bir paya sahip oldukları tespit edilmiştir. İnsan kaynakları yöneticilerinden, lisansüstü eğitim alanların fazlalığı da yine Tablo 3 aracılığıyla anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Demografik Özellikler		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	82	35.7
	Erkek	148	64.3
Medeni Durum	Evli	140	60.8
	Bekâr	90	39.2
Eğitim Düzeyi	Lise	34	14.8
	Önlisans	39	17.0
	Lisans	128	55.7
	Lisansüstü	29	12.5
TOPLAM		230	100.0

Katılımcıların yaş dağılımları 19 ile 66 yaş arasında değişmekte olup ortalama yaş 37.1 (SS= 9.50) olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların kıdem ortalamaları ise 13.6 (SS= 9.57) yıl olarak bulunmuştur.

Araştırmada kullanılan iş becerikliliği ve işe adanmışlık ölçeklerine ilişkin betimleyici istatistikler ile değişkenler arası ilişkiler Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası İlişkiler

Değişkenler (N=230)	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5	6	7
1. YİKA	4.50	.464	(.74)						
2. EİGA	3.79	.706	.120	(.75)					
3. SİKA	3.73	.771	.105	.155*	(.71)				
4. ZİGA	3.73	.755	.212**	.007	.280**	(.72)			
5. DİNÇLİK	4.98	1.183	.266**	-	.225**	.267**	(.82)		
6. KENDİNİ ADAMA	5.07	1.257	.281**	-	.218**	.314**	.780**	(.81)	
7. ÖZÜMSEME	4.72	1.335	.086	.068	.142*	.274**	.371**	.456**	(.65)

($p < .05$ için *, $p < .01$ için **). Parantez içerisindeki değerler boyutların güvenilirlik katsayılarını göstermektedir.

Tablo 4'te yer alan aritmetik ortalama değerlerine incelendiğinde, 5 üzerinden yapılan değerlendirmelere göre insan kaynakları yöneticilerinin iş becerikliliği seviyelerinin yüksek sayılabilecek düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre insan kaynakları yöneticilerinin en yüksek aritmetik ortalama elde ettikleri boyut 4.50 (SS= .464) ile YİKA boyutu olmuştur. Bunu takiben sırasıyla EİGA, SİKA ve ZİGA boyutları gelmektedir. Bu 3

boyutun da ortalamaları birbirine çok yakın seviyede gerçekleşmiştir. İnsan kaynakları yöneticilerinin işe adanmışlık düzeyleri incelendiğinde de yine göreceli olarak yüksek kabul edebileceğimiz ortalamalar karşımıza çıkmaktadır. İşe adanmışlık ölçeğinde en yüksek ortalama 5.07 (SS= 1.257) ile kendini adama boyutunda tespit edilmiştir. Onu dinçlik ve özümseme boyutları takip etmektedir.

Tablo 4'te yer alan korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, iş becerikliliğinin boyutlarından YİKA, SİKA ve ZİGA ile işe adanmışlığın 3 boyutu arasında pozitif yönlü, düşük ve orta kuvvet seviyesinde, anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. İş becerikliliğinin sadece EİGA boyutu, işe adanmışlık boyutları ile anlamlı ilişki göstermemektedir. İlişkiler incelendiğinde, en yüksek ilişki ZİGA ile kendini adama boyutu arasında gerçekleşmiştir ($r = .314$; $p < .01$). Bunu sırasıyla YİKA ile kendini adama ($r = .281$; $p < .01$), ZİGA ile özümseme ($r = .274$; $p < .01$) boyutları takip etmektedir.

Hipotez testlerini gerçekleştirmek yani iş becerikliliğinin işe adanmışlık üzerine etkisini ortaya koyabilmek amacıyla, boyutlar bazında hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizin ilk basamağında, demografik değişkenlerin etkileri kontrol altına alınmak amacıyla analize dahil edilmiştir. Bu sayede iş becerikliliği boyutlarının, işe adanmışlık boyutları üzerine olan etkisi daha iyi bir şekilde ortaya koyulacaktır. Analiz başlamadan regresyon analizinin varsayımları teste tabi tutulmuştur. Buna göre varsayımlardan birisi olan otokorelasyonun varlığı Durbin Watson katsayısı ile sınanmıştır. Bu katsayının 1.5 ile 2.5 (Kalaycı, 2005, s.264) arası bir değer alması otokorelasyonun olmadığını göstermektedir. Bu çalışmada Durbin Watson katsayıları 1.641 ile 1.833 arasında değerler almıştır. Bu kapsamda regresyon analizinin ilk şartının sağlandığı söylenebilir. Bir diğer varsayım, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantının olmamasıdır. Bu kapsamda öncelikle bağımsız değişkenler olan iş becerikliliğinin boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve .280'ün üzerinde bir ilişki tespit edilememiştir. Bağımsız değişkenler arasında yüksek bir ilişki tespit edilmemesine rağmen varsayımı tam anlamıyla sınamak için Tolerans ve VIF (varyans artış faktörü) değerleri de incelenmiştir. Regresyon analizinde, Tolerans değerinin .20'den büyük; VIF değerinin ise 10'dan küçük olması arzu edilir (Field, 2009). Oluşturulan 3 regresyon modelinde elde edilen sonuçlar incelendiğinde, VIF değerlerinin 1.058 ile 1.132 arasında, Tolerans değerlerinin ise .884 ile .945 aralığında olduğu

tespit edilmiştir. Bu doğrultuda bağımsız değişkenler arasında bir çoklu bağlantıdan söz etmek mümkün değildir.

Tablo 5'te görülebileceği gibi oluşturulan 3 model ile iş becerikliliğinin 4 boyutunun aynı anda, sırasıyla dinçlik, kendini adama ve özümseme boyutları üzerine olan etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, ilk modelde görüleceği üzere, demografik değişkenler kontrol altında iken YİKA ($\beta = .270$, $p < .001$), SİKA ($\beta = .173$, $p < .001$) ve ZİGA'nın ($\beta = .132$, $p < .05$) dinçliği pozitif yönlü ve anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. EİGA ($\beta = -.059$, $p > .05$) boyutunun ise dinçlik üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bu 4 değişken dinçliği %14.9 seviyesinde açıklamaktadır. Elde edilen sonuçlar uyarınca araştırmanın H_{1a} , H_{3a} ve H_{4a} hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 5. İşe Adanmışlık Boyutları İçin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	DİNÇLİK			KENDİNİ ADAMA			ÖZÜMSEME		
	B	S.H.	β	B	S.H.	β	B	S.H.	β
Cinsiyet	-.037	.154	-.015	-.022	.161	-.008	-.187	.182	-.066
Yaş	-.021	.018	-.160	-.014	.018	-.104	-.061**	.021	-.412**
Medeni Hal	-.168	.167	-.070	-.271	.174	-.105	-.262	.197	-.095
Kıdem	.046***	.016	.369***	.041*	.017	.309*	.070***	.019	.496***
YİKA	.676***	.163	.270***	.723***	.170	.271***	.086	.192	.030
EİGA	-.097	.104	-.059	-.110	.109	-.063	.116	.123	.061
SİKA	.266***	.099	.173***	.254*	.103	.155*	.126	.117	.072
ZİGA	.207*	.102	.132*	.311**	.107	.186**	.427***	.121	.238***
F	7.009***			8.242***			4.772***		
R ²	.210			.238			.153		
ΔF	9.919***			11.697***			4.976***		
ΔR^2	.149			.169			.080		

($p < .05$ için *, $p < .01$ için **, $p < .001$ için ***). Regresyon katsayıları ikinci adımda elde edilen değerlerdir.

Tablo 5'te ikinci model incelendiğinde, yine demografik değişkenler kontrol altında iken, YİKA ($\beta = .271$, $p < .001$), SİKA ($\beta = .155$, $p < .05$) ve ZİGA'nın ($\beta = .186$, $p < .01$) kendini adama boyutunu pozitif yönlü ve anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. EİGA ($\beta = -.063$, $p > .05$) boyutunun ise kendini adama boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmama-

tadır. Bu 4 değişken kendini adama boyutunu %16.9 seviyesinde açıklamaktadır. Elde edilen sonuçlar uyarınca araştırmamızın H_{1b}, H_{3b} ve H_{4b} hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 5'te son olarak üçüncü model ele alındığında, demografik değişkenler kontrol altında iken, YİKA ($\beta = .030$, $p > .05$), EİGA ($\beta = .061$, $p > .05$) ve SİKA'nın ($\beta = .072$, $p > .05$) özümsemeyi anlamlı bir şekilde yordamadığı tespit edilmiştir. ZİGA ($\beta = .238$, $p < .001$) boyutunun ise özümseme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Bu 4 değişken özümsemeyi %8 seviyesinde açıklamaktadır. Elde edilen sonuçlar uyarınca araştırmamızın H_{4c} hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmamızın önemli amaçlarından birisi, iş becerikliliği değişkeni ile henüz Türkçe yazında yeterli düzeyde araştırmamızın yapılmamış olmasından kaynaklanan eksikliğin giderilmesidir. Bir diğer amaç ise insan kaynakları politikalarının ve planlamalarının önemli aktörleri olan insan kaynakları yöneticilerinin, iş becerikliliği ve işe adanmışlık anlamında kendilerini ne düzeyde gördüğünü belirlemektir. Nitekim, bir organizasyonda yöneticilerin işe karşı olumlu tutum ve davranışlarının diğer tüm çalışanları da olumlu etkilediği artık birçok araştırmamızın sonuçları ile kanıtlanmış bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Zhu vd., 2005; DeGroot vd., 2005; Tarım, 2018; Ürü Sanı vd., 2013).

Bu bağlamda araştırmamızın sonuçlarına bakıldığında, iş becerikliliğinin YİKA, SİKA ve ZİGA boyutları ile işe adanmışlığın tüm boyutları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişkinin etki düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılan regresyon analizi neticesinde ise iş becerikliliğinin boyutlarının (EİGA dışında), işe adanmışlığın boyutlarından dinçlik ve kendini adama boyutlarını pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Ancak, özümseme boyutuna anlamlı bir etki yapmadığı anlaşılmıştır.

Bu sonuçlar incelendiğinde, Bakker vd. (2012)'nin çeşitli organizasyonlarda çalışan 195 kişi ve Tims vd. (2013)'nin iş sağlığı alanında hizmet veren büyük bir şirkette çalışan 525 kişiyle yaptıkları araştırmamızın sonuçlarıyla kısmen uyum sağladığı görülmüştür. Bahsi geçen çalışmalarda, iş becerikliliğinin tüm boyutlarının işe adanmışlığın tüm boyutlarını anlamlı

ve pozitif etkilediği belirlenmişken, bu çalışmada EİGA boyutunun işe adanmışlık boyutları üzerinde anlamlı etkisinin olmaması, diğer boyutların (YİKA, SİKA, ZİGA) ise işe adanmışlığın özümseme boyutunu etkilemiyor olması, en önemli farklılık olarak tespit edilmiştir. 95 kişi ile yapılan diğer bir çalışmada, iş becerikliliği üç faktörlü bir yapıda ele alınmış olsa da, kaynakların azaltılması ile ilgili iş becerikliliği boyutunun işe adanmışlık ile ilişkisinin olmadığı belirlenmiştir (Petrou vd., 2012). Yine benzer şekilde, Lu vd. (2014) tarafından Çin’deki ileri teknoloji işletmeleri çalışanları üzerinde yapılan çalışmada da iş becerikliliği fiziksel, ilişkisel ve psikolojik boyutlarıyla ele alınmış ve işe adanmışlık ile her üç boyut arasında ilişki bulunmuştur. Demerouti vd. (2015)’nin iş becerikliliği ile ekstra rol davranışları arasındaki ilişkide işe adanmışlık ve akış deneyiminin rolünü test etmek için 295 çalışan üzerinde yaptıkları çalışmada, iş becerikliliği ile işe adanmışlık arasında orta düzeyde ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlar, araştırmanın sonuçlarıyla da kısmen örtüşmektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla, Polonya, Romanya, Litvanya ve Hollanda’da faaliyet gösteren 7 farklı işletmede çalışan 215 çalışan ile yapılan çalışmada (Bakker vd., 2016), YİKA, SİKA ve ZİGA boyutlarının işe adanmışlık üzerinde etkisi bulunmuşken, EİGA boyutunun herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Bununla birlikte, benzer sonuçlara pek çok çalışmada ulaşılmıştır (Siddiki, 2015; Harju vd., 2016; Chen vd., 2014; Brenninkmeijer ve Hekkert-Koning, 2015).

Yerli yazında, işe adanmışlık ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmışken, iş becerikliliği ile ilgili çok fazla çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmalardan yalnızca birinde, iş becerikliliği ile işe adanmışlık ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada, 136 beyaz yakalı personel örneklem olarak alınmış, iş becerikliliğinin SİKA boyutu dışındaki boyutları ile işe adanmışlık arasında düşük ve orta düzeyde ilişkiler bulunmuştur (Uysal vd. 2018).

Araştırma bulgularından yola çıkarak uygulayıcılar, çalışanların iş becerikliliği davranışlarının teşvik edilmesi için, geri bildirim, performans görüşmesi ve ödüllendirme gibi yönetsel araçlardan yararlanabilirler. Çalışanlardan yüksek performans beklentisinin karşılanabilmesi için çalışanların işe adanmalarının öncülü olan iş becerikliliğinin artırılmasına yönelik eğitimler düzenlenmelidir. Yöneticilerin bu süreçlerde koçluk ve danışmanlık yapmalarının yanı sıra, çalışanlar için iyi kurgulanmış iletişim

kanallarının oluşturulması da gerekmektedir. Ayrıca çalışanlara, iş arkadaşlarının, yöneticilerinin ve örgütlerinin desteğinin olduğunun hissettirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın süre ve mali kısıtları olduğu kadar, kesitsel bir araştırma olması, verilerin eş zamanlı toplanması gibi önemli başka sınırlılıkları da mevcuttur. Bu araştırma, farklı özel sektörler işletmelerinde çalışan insan kaynakları yöneticileri ile yapılmış olup, kamu sektörü çalışanları ile de yapılabilir. Yerli yazında yeterli düzeyde çalışılmadığı anlaşılan iş becerikliliği değişkeni ile proaktif davranış, iyi oluş, işin anlamı, akış deneyimi, iş yükü, iş tatmini ve tükenmişlik gibi değişkenler kullanılarak, aracılık ve düzenleyicilik rollerinin test edilebileceği değerlendirilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Human Resource Manager’s Job
Crafting on Work Engagement**

*

Tahsin Akçakanat – Hasan Hüseyin Uzunbacak – Osman Kürşat Acar

Süleyman Demirel University

Job crafting, explained for the first time by Wrzesniewski and Dutton (2001, p.179), is defined as the employee’s regulation of their limits of duty by changing the form or number of the activities they carry out while doing a job and shaping of their communicational limits by changing the social setting that they interact with while doing a job. Job crafting is explained as employees performing new and different tasks to improve the compatibility of their own needs, skills and preferences and escape the monotony of the job they are doing. It was also stated that these employees may make changes in their job forming relationships with people they think will be more useful for themselves or re-organizing their forms of work to do their jobs better (Wrzesniewski and Dutton, 2001: 180; Berg et al., 2008, p.). Job crafting is explained by the Theory of Work Design and the Job Demands-Resources Model. Tims et al. discussed job crafting in a four-factor construct (Mamak, 2018: 16-18). These four factors are Increasing Structural Job Resources (ISCR), Decreasing Hinderling Job Demand (DHJD), Increasing Social Job Resource (ISJR) and Increasing Challenging Job Demands (ICJD).

In the most general sense, work engagement is employees’ focus on their job by dedicating themselves physically, emotionally and cognitively (Kahn, 1990, p.694). In another definition, dedicated employees are described as those who do their job by internalizing it and getting buried in it, and as a result of this, have a positive and satisfying cognitive experience (Schaufeli and Bakker, 2006, p.702). Work engagement is an attitudinal and behavioral situation where employees are connected to and feel a desire and interest for the job they do by knowing what is expected of them and forming good relationships with those around them and approach it by passion, eagerness, effort and energy (Macey and Schneider,

2008, p.4). Employees who are dedicated to their work were described as individuals who believe in themselves, have positive feedback about themselves, make their individual objectives compatible with the objectives of the organization, are satisfied with the job they do however tired and exhausted they feel, and are addicted to their job without being workaholics (Bakker and Demerouti, 2008, p.210). The concept of work engagement, as in the case of job crafting, is based on the Job Demands-Resources Model. Schaufeli (2002, p.74-75), discussed work engagement in a three-factor construct including vigor, dedicating and absorption. Vigor refers to the employee's continuation of showing effort for their job with patience and will in an energetic and psychologically durable way even if they face difficulties while doing their job. Dedicating is the employee's way of working with feelings of pride, passion and defiance by paying meaning and value to their job. Internalization is the complete focus of the employee on their job and their deep dedication to the job.

The relationship between job crafting and work engagement is discussed, as mentioned before, in the context of the Job Demands-Resources Theory. Job crafting is a situation that emerges as a result of the display of proactive behaviors by employees. This situation improves job resources by affecting their emotions that are related to their job and affects their feelings of dedication to the job (Bakker et al., 2011; Petrou et al., 2012; Tims et al., 2012, Uysal et al., 2018). In other words, job crafting behaviors dynamically lead employees to be busier with their job. This dynamism and effort may cause employees to act with the feeling of dedication towards their job (Van Wingerden and Poell, 2017, p.3).

The sample of this study consisted of 230 human resources managers that worked at various sectors in the Mediterranean Region in Turkey. The sample was determined by considering that human resources managers have to show job crafting skills as a requirement of their job. The study used the Job Crafting Scale which consist of 21 items and 4 dimensions that was developed by Tims et al. (2012). Adaptation of the scale into Turkish was studied by Akin et al. (2014). The study also used the Work Engagement Scale developed by Schaufeli and Bakker (2003) that consists of 3 dimensions and 9 items. This scale was adapted into Turkish by Özkalp and Meydan (2015).

In the study, firstly a confirmatory factor analysis (CFA) was applied on the Job Crafting and Work Engagement Scales. As a result of the CFA, it was determined that the goodness of fit values of the scales were within acceptable limits. When the reliability levels of the scales based on their dimensions were examined, their internal consistency coefficients were found to be higher than .70.

A hierarchical regression analysis was carried out with the purpose of testing the hypotheses. Accordingly, when the demographic variables were controlled, ISCR ($\beta = .270$, $p < .001$), ISJR ($\beta = .173$, $p < .001$) and ICJD ($\beta = .132$, $p < .05$) predicted vigor positively and significantly. The dimension DHJD ($\beta = -.059$, $p > .05$) did not have a significant effect on vigor. In the analysis on the dimension of dedicating, ISCR ($\beta = .271$, $p < .001$), ISJR ($\beta = .155$, $p < .05$) and ICJD ($\beta = .186$, $p < .01$) were found to predict dedicating positively and significantly. The dimension DHJD ($\beta = -.063$, $p > .05$) did not have a significant effect on the dimension of dedicating. Finally, in the analysis of the dimension of absorption, ISCR ($\beta = .030$, $p > .05$), DHJD ($\beta = .061$, $p > .05$) and ISJR ($\beta = .072$, $p > .05$) were found to predict internalization significantly. However, the dimension ICJD ($\beta = .238$, $p < .001$) did not have a significant effect on absorption.

Kaynakça / References

- Akın, A., Sarıçam, H., Kaya, Ç., ve Demir, T. (2014). Turkish version of the Job Crafting Scale (JCS): Validity and reliability study. *International Journal of Educational Researchers (IJERS)*, 5(1), 10-15.
- Anderson, J. C., ve Gerbing, D. W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49(2), 155–173.
- Anderson, J. C., ve Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: a review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411–423.
- Bakker, A. B., ve Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22, 309–328.

- Bakker, A. B., ve Demerouti, E. (2008). Towards a model of work engagement. *Career Development International*, 13(3), 209-223.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., ve Verbeke, W. (2004). Using the Job Demands-Resources model to predict burnout and performance, *Human Resource Management*, 43, 83-104
- Bakker, A. B., L. Albrecht, S. L., ve Leiter, M. (2011). Key questions regarding work engagement. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 20(1), 4-28.
- Bakker, A. B., Rodríguez-Muñoz, A., ve Sanz Vergel, A. I. (2016). Modelling job crafting behaviours: Implications for work engagement. *Human Relations*, 69(1), 169-189.
- Bakker, A. B., Tims, M., ve Derks, D. (2012). Proactive personality and job performance: The role of job crafting and work engagement. *Human Relations*, 65(10), 1359-1378.
- Balay, R. (2014). Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi
- Berg, J. M., Dutton, J. E., ve Wrzesniewski, A. (2008). What is job crafting and why does it matter. *Positive Organizational Scholarship Theory to Practice Briefing*, 1-8.
- Brenninkmeijer, V., ve Hekkert-Koning, M. (2015). To craft or not to craft: The relationships between regulatory focus, job crafting and work outcomes. *Career Development International*, 20(2), 147-162.
- Chen, C. Y., Yen, C. H., ve Tsai, F. C. (2014). Job crafting and job engagement: The mediating role of person-job fit. *International Journal of Hospitality Management*, 37, 21-28.
- Christian, M. S., Garza, A. S., ve Slaughter, J. E. (2011). Work engagement: a meta-analytic review and directions for research in an emerging area. *Personnel Psychology*, 64, 89-136.
- DeGroot, T., Kiker, D. S., ve Cross, T. C. (2000). A meta-analysis to review organizational outcomes related to charismatic leadership. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 17(4), 356-372.
- Demerouti, E., Bakker, A. B., ve Gevers, J. M. (2015). Job crafting and extra-role behavior: The role of work engagement and flourishing. *Journal of Vocational Behavior*, 91, 87-96.

- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F., ve Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied Psychology*, 86, 499–512.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage Publications.
- Halbesleben, J. R. (2010). A meta-analysis of work engagement: Relationships with burnout, demands, resources, and consequences. *Work engagement: A handbook of essential theory and research*, 8(1), 102-117.
- Harju, L. K., Hakanen, J. J., ve Schaufeli, W. B. (2016). Can job crafting reduce job boredom and increase work engagement? A three-year cross-lagged panel study. *Journal of Vocational Behavior*, 95, 11-20.
- Jöreskog, K., ve Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the simplis command language*. Chicago, IL: Scientific Software International Inc.
- Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692-724.
- Kalaycı, Ş. (Ed). (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kim, H., Im, J., ve Qu, H. (2018). Exploring antecedents and consequences of job crafting. *International Journal of Hospitality Management*, 75, 18-26.
- Kline, R. B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Press.
- Lu, C. Q., Wang, H. J., Lu, J. J., Du, D. Y., ve Bakker, A. B. (2014). Does work engagement increase person–job fit? The role of job crafting and job insecurity. *Journal of Vocational Behavior*, 84(2), 142-152.
- Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 23(6), 695-706.
- Macey, W. H., ve Schneider, B. (2008). The meaning of employee engagement. *Industrial and Organizational Psychology*, 1(1), 3-30.
- Mamak, Y. B. (2018). *Proaktif kişiliğin iş becerikliği, iş performansı ve duygusal bağlılık üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Morgan, G. A., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., ve Barret, K. C. (2004). *SPSS for introductory statistics: Use and interpretation*, Second Edition, London: Lawrance Erlbaum Associates
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özkalp, E., ve Meydan, B. (2015). Schaufeli ve Bakker tarafından geliştirilmiş olan işe angaje olma ölçeğinin Türkçe’de güvenilirlik ve geçerliliğinin analizi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17(3), 1-19.
- Petrou, P., Demerouti, E., Peeters, M. C. W., Schaufeli, W. B., ve Hetland, J. (2012). Crafting a job on a daily basis: Contextual correlates and the link to work engagement. *Journal of Organizational Behavior*, 33(8), 1120-1141.
- Petrou, P., Demerouti, E., ve Schaufeli, W. B. (2015). Job crafting in changing organizations: Antecedents and implications for exhaustion and performance. *Journal of Occupational Health Psychology*, 20(4), 470-480.
- Rastogi, M., ve Chaudhary, R. (2018). Job crafting and work-family enrichment: The role of positive intrinsic work engagement. *Personnel Review*, 47(3), 651-674.
- Schaufeli, W. B. ve Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293-315.
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., ve Salanova, M. (2006). The measurement of work engagement with a short questionnaire: A cross-national study. *Educational and Psychological Measurement*, 66(4), 701-716.
- Schaufeli, W. B., Salanova, M., González-Romá, V., ve Bakker, A. B. (2002). The measurement of engagement and burnout: A two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies*, 3(1), 71-92.
- Seligman, M. E. P., ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Siddiqi, M. A. (2015). Work engagement and job crafting of service employees influencing customer outcomes. *Vikalpa*, 40(3), 277-292.

- Tarım, M. (2018). Lider-üye ilişkilerinde kurulan bağın üyelerin bağlılık ve performansları üzerindeki etkileri: Nitel bir çalışma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 407-419.
- Tims, M., ve Bakker, A. B. (2010). Job crafting: Towards a new model of individual job redesign. *SA Journal of Industrial Psychology*, 36(2), 1-9.
- Tims, M., Bakker, A. B., ve Derks, D. (2012). Development and validation of the job crafting scale. *Journal of Vocational Behavior*, 80(1), 173-186.
- Tims, M., Bakker, A. B., ve Derks, D. (2013). The impact of job crafting on job demands, job resources, and well-being. *Journal of Occupational Health Psychology*, 18(2), 230.
- Tims, M., Bakker, A. B., Derks, D., ve Van Rhenen, W. (2013). Job crafting at the team and individual level: Implications for work engagement and performance. *Group ve Organization Management*, 38(4), 427-454.
- Uysal, B., Özçelik, G., ve Uyargil, C. (2018). Bireysel iş yapılandırmanın sonuçları: Bireysel iş yapılandırmanın psikolojik sermaye ve işe adanmışlık üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 651-666.
- Ürü Sanı, F. O., Çalışkan, S. C., Atan, Ö., ve Yozgat, U. (2013). Öğretim üyelerinin hizmetkâr liderlik davranışları ve ardılları üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 13(1), 63-82.
- Van Wingerden, J., ve Poell, R. F. (2017). Employees' perceived opportunities to craft and in-role performance: the mediating role of job crafting and work engagement. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-9.
- Van Wingerden, J., Derks, D., ve Bakker, A. B. (2015). The impact of personal resources and job crafting interventions on work engagement and performance. *Human Resource Management*, 56(1), 51-67.
- Wrzesniewski, A., ve Dutton, J. E. (2001). Crafting a job: Revisioning employees as active crafters of their work. *Academy of Management Review*, 26, 179-201.

- Yavuz, M. (2018). İş zanaatkârlığı ile bireysel performans çıktıları arasındaki ilişkide çalışanların dışsal prestij ve kurum destek algılarının rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zeijen, M. E., Peeters, M. C., ve Hakanen, J. J. (2018). Workaholism versus work engagement and job crafting: What is the role of self-management strategies?. *Human Resource Management Journal*, 28(2), 357-373.
- Zhu, W., Chew, I. K., ve Spangler, W. D. (2005). CEO transformational leadership and organizational outcomes: The mediating role of human-capital-enhancing human resource management. *The Leadership Quarterly*, 16(1), 39-52.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H. ve Acar, O. K. (2019). İnsan kaynakları yöneticilerinin iş becerikliliklerinin işe adanmışlıkları üzerine etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 395-419. DOI: 10.26466/opus.513340

Kolaylaştırıcı Okul Yapısı ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.518009

*

Sedat Alev*

*Dr., MEB, Şahinbey Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi, Şahinbey/ Gaziantep / Türkiye
E-Posta: sedat_alv@hotmail.com ORCID: [0000-0003-4506-4756](https://orcid.org/0000-0003-4506-4756)

Öz

Bu çalışmada, kolaylaştırıcı okul yapısı ile öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Gaziantep'te görev yapan 344 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, "Kolaylaştırıcı Okul Yapısı Ölçeği" ve "Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel istatistikler, korelasyon ve regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışı algılarının kısmen yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Korelasyon analizi sonucuna göre, kolaylaştırıcı okul yapısı ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Regresyon analizi sonucunda, kolaylaştırıcı okul yapısının örgütsel vatandaşlık davranışını yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca, kolaylaştırıcı okul yapısının öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarının yaklaşık %39'unu açıkladığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak hem uygulayıcılar hem de araştırmacılar için çeşitli önerilerde bulunmak mümkündür. Okullarda çalışanların işlerini kolaylaştıran ve destek veren bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Çünkü bu tür yapıya sahip olan okullarda güven odaklı bir kültürün oluşması ve çalışanların iş birliği içerisinde okulun misyon ve vizyonunu yerine getirmeye istekli olmaları muhtemeldir. Okul yöneticilerinin öğretmenlerin yaptıkları işleri destekleyen bir tutum sergileyerek, olumlu bir iletişim ortamı oluşturmak için çaba göstermeleri, güven vermeleri ve bu sayede öğretmenlerin okulun yararı için ekstra işlerde gönüllü olarak görev almaları sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Kolaylaştırıcı okul yapısı, örgütsel vatandaşlık davranışı, öğretmen.

Examination of Relationship Between Enabling School Structure and Organizational Citizenship Behaviors

*

Abstract

In this study, it is aimed to reveal the relationship between enabling school structure and teachers' perceptions of organizational citizenship behaviors. The research designed in survey-based correlational model. The sample of the research consists of 344 teachers working in secondary schools in Gaziantep province. Enabling School Structure Scale and Organizational Citizenship Behaviors Scale are used as data collection tools. In the analysis of the data, descriptive statistics, correlation and regression are used. At the end of the research; perceptions of teachers' enabling school structure and organizational citizenship behaviors levels partly high. According to correlational analysis, there is a positive relationship between enabling school structure and organizational citizenship behaviors. As a result of regression analysis, it was determined that the enabling school structure predicted organizational citizenship behaviors. Besides, it is confirmed that the research explains nearly the %39 of the variance of teachers' perception of enabling school structure on organizational citizenship behaviours. Based on the results of the research, it is possible to make various suggestions for both practitioners and researchers. A structure that enabling and supports the work of the employees in schools should be created. Because in schools with such a structure, it is likely that a culture of trust to be formed and employees are willing to fulfill the mission and vision of the school in cooperation. School administrators can make an effort to create a positive communication environment by supporting the work of the teachers, providing reassurance, so that it can be ensured that the teachers can take part as a volunteer in extra work for the benefit of the school.

Keywords: *Enabling school structure, organizational citizenship behaviors, teacher.*

Giriş

Örgütler, belirli bir görevi sürekli, ahenkli ve uyumlu olarak yapmak amacıyla bir kişinin yönetiminde teşkilatlanmış insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2011). Bir örgütün yapısı, iş gücünün özgün görevlere ayrıldığı ve sonra bunlar arasında koordinasyonun sağlandığı yolların toplamı (Mintzberg, 2014) ve örgütteki bireylerin davranışlarının temel belirleyicisidir (Owens, 2004). Griffin ve Moorhead'a göre (2014) örgüt yapısı yapılan faaliyetlerin biçimini ve işlevini belirlemektedir. Başka bir ifadeyle, örgüt yapısı, örgütün hedeflerini gerçekleştirme sürecinde çalışanlar arasında iş bölümü ve koordinasyonu sağlamak için faaliyetlerin düzenlenmesidir. Birçok paydaşın (öğretmen, öğrenci, veli, vb.) bir arada bulunduğu okul ortamında, kaosun önlenmesi ve verimliliğin artırılması için uygun şekilde tasarlanmış resmi prosedürlere ve hiyerarşik yapılara ihtiyaç vardır (Hoy ve Sweetland, 2001; Sinden, Hoy ve Sweetland, 2004). Bu nedenle, öğretme ve öğrenme sürecini etkili bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda belirli rol ve görevlerin kişilerin konumlarına göre şekillendiği okullarda, bürokrasinin varlığından söz etmek mümkündür (Yılmaz ve Beycioğlu, 2017).

Okullarda, genellikle kolaylaştırıcı ve engelleyici olmak üzere iki tür yapı bulunmaktadır (Hoy ve Miskel, 2010). Kolaylaştırıcı yapıya sahip okullarda öğretmenlerin karşılaştıkları sorunların çözümüne, öğretmenlerle yöneticilerin iş birliğine, öğretmenlerin karar alma sürecine katılmalarına yardım eden esnek kurallar vardır. Engelleyici yapıya sahip okullarda ise, öğretmenlere katı kuralların dayatıldığı ve onların yakından denetlendiği bir düzen bulunmaktadır (Bozkuş, 2016). Dolayısıyla kolaylaştırıcı yapıya sahip olan okullarda, öğretmenlerin görev tanımları dışında da çeşitli işlerde gönüllü olarak görev alacakları, diğer bir deyişle örgütsel vatandaşlık davranışı sergileyecekleri ifade edilebilir. Aktay ve Ekşi (2009) örgütsel vatandaşlık davranışlarının, emir vermeye dayalı olmayan, örgüte faydalı ve biçimsel olmayan davranışların yanı sıra, şikâyet etme gibi istenmeyen davranışların sergilenmesini azaltan davranışları da içerdiğini vurgulamaktadır. Çünkü günümüzde örgütlerin amaçlarını etkin bir şekilde gerçekleştirmesinde, maddi kaynakların niceliğinden çok, nitelikli insan gücüne sahip olmaları anlayışı önem kazanmaya başlamıştır. Çalışanların, örgütsel amaçları gerçekleştirmek

amacıyla resmi görev tanımlarında bulunmayan ancak, çevresindeki diğer bireylere yardım ederek ya da görevin gereğinden fazlasını yaparak ekstra çaba göstermeleri, örgütün hedeflerine ulaşmasında oldukça önemli görülmektedir (Sezgin, 2005). Bu bağlamda, okullardaki bürokratik yapının öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Kolaylaştırıcı okul yapısı

Örgüt yapısı, bir örgütte görevlerin biçimsel olarak nasıl bölüneceği, iş akışının düzenlenmesi, karar alma sürecinde yetkinin nasıl kullanılacağı ve çalışanlar arası ilişkilerin nasıl gerçekleştirileceğinin belirlenmesi (Covin ve Slevin, 1991), iş görevlerinin biçimsel olarak nasıl bölüneceği, sınıflanacağı ve koordine edileceği (Robbins ve Judge, 2013), örgütsel amaçları gerçekleştirmek için yöneticiler tarafından kabul edilmiş, örgütsel düzenlemeler ve ilişkiler bütünüdür (İçerli, 2009). Örgütsel yapı, örgütün fiziksel ve örgüt kültürü gibi soyut değerlerinden oluşmaktadır. Bir örgütün yapısı, hem amaçlara ulaşmak için gerekli etkinliklerin çalışanlar arasında nasıl bir iş bölümü ile dağıtıldığını, hem de görev ve fonksiyonların birbiriyle nasıl ilişkilendirildiğini de göstermektedir (Genç, 2007). Başka bir ifadeyle, örgütün yapısı, örgüt içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler üzerinde etkili olmakta, çalışanlar arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanarak örgütün amaçlarının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde etkili olmaktadır.

Bürokrasi kavramı çoğu insan için, katı kurallar, otokratik yönetim, çalıştığı işe yabancılaşmış çalışanlar ile eş anlamlıdır. Fakat okullar da dahil olmak üzere farklı büyüklükteki organizasyonlar bürokratik yapıya sahiptirler (Buluç, 2009; Messick, 2012). Okullarda yapılan işlerin belirli kurallar dahilinde, belirlenen süre içerisinde gerçekleşmesi için, çalışanların verilen görevleri zamanında yapması önemlidir (Erdoğan, 2012). Dolayısıyla, okulların bürokratik örgütlerin birtakım özelliklerini kendi yapısına göre şekillendirerek sergiledikleri (Yılmaz ve Beycioğlu, 2017) ifade edilebilir.

Adler ve Borys (1996), bürokrasiyi kolaylaştırıcı ve engelleyici olmak üzere iki boyutta ele almıştır. Engelleyici bürokraside, bir örgütte çalışanların davranışları kontrol edilerek, kural ve prosedürlere uymayanları

cezalandırıcı bir anlayış bulunmaktadır. Kolaylaştırıcı bir yapı ise, çalışanların işlerini engellemekten ziyade, sorunları çözmesinde onlara yardımcı olmaktadır (Hirschhorn, 1997). Diğer bir ifadeyle, kolaylaştırıcı bürokraside, çalışanlara rehberlik edilmekte, görev ve sorumluluklar belirlenmektedir (Hoy ve Miskel, 2010).

Okullardaki mevcut bürokratik yapı günümüz eğitim sisteminin ihtiyaçlarını karşılamakta kısıtlı kalmaktadır (Murphy, 2013). Hoy ve Sweetland (2001) bürokratik okul yapılarının hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarını incelemiş ve daha sonra kolaylaştırıcı okul bürokrasisini mümkün kılmak için zıt iki görüşü birleştirmiş ve okullarda engelleyici bir yapıdan ziyade, çalışanların işlerini kolaylaştırıcı bir yapının oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. Okullarda kolaylaştırıcı bir yapının bulunması, çalışanlar arasında etkin bir iletişim ve güven ortamının oluşturulmasında ve ortaya çıkan problemlerin çözümünde etkili olmaktadır (Hoy ve Sweetland, 2001; Sinden, Hoy ve Sweetland, 2004). Kolaylaştırıcı yapıya sahip okullarda, engelleme yerine yardım eden bir hiyerarşi olup, problem yaratan ya da başarısızlıkları cezalandırıcı değil, problemlerin çözümüne yol gösteren kurallar ve prosedürler vardır. Müdürler ve öğretmenler, farklı rollerini koruyarak ve kendi otorite sınırlarına bağlı kalarak iş birliği içerisinde çalışmaktadırlar. Hiyerarşi ve kurallar, müdürün gücünü arttırmak için bir araç olmaktan ziyade öğretmenleri destekleyen mekanizmalardır (Hoy ve Miskel, 2010). Bu tür yapıya sahip okullarda, öğretmenler ve yöneticiler birlikte çalışmakta, sorunların çözümü sürecinde ortak kararlar almakta; dolayısıyla öğretmenlerin görevlerini daha etkin bir şekilde yapmalarına yardımcı olan yapı ve destek sağlanmaktadır (Wu ve diğerleri, 2013).

Bürokratik yapının kolaylaştırıcı olduğu okullarda; problemler öğrenme fırsatları olarak görülmekte, çalışanlar mesleki açıdan kendilerini güçlü ve yeterli hissetmekte, yönetici ve çalışanlar arasındaki çatışmalar azalmaktadır (Özer ve Dönmez, 2013; Hoy ve Miskel, 2010). Kolaylaştırıcı okul yapıları, öğretmenlerin meslektaşlarıyla iş birliği çabalarını olumlu yönde etkileyerek okulun başarısında önemli rol oynamaktadır (Weick ve Sutcliffe, 2001). Ayrıca, okullarda çalışanların işlerini kolaylaştıran bir yapının ve yöneticinin bulunması öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarının artmasını sağlamaktadır (Messick, 2012). Kısaca özetlemek gerekirse, okullarda öğretmenlerin

işlerini kolaylaştıran, eğitim-öğretim faaliyetlerinde onları destekleyen bir yapının bulunması, sergileyecekleri örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumlu yönde bir etki oluşturacaktır.

Örgütsel vatandaşlık davranışları

İnsanın dikkate alınmaya başlandığı neoklasik dönemden itibaren insan örgütsel araştırmaların odak noktasında yer almaktadır. Bu noktada örgütsel vatandaşlık davranışı, bir insan olarak çalışanın kendisine biçilen rollerin dışında örgüt için fayda sağlayan faaliyetlere gönüllü katılımını ve sorumluluk almasını ön plana çıkaran bir yaklaşımdır (Tekin, 2018). Örgütsel vatandaşlık davranışı ilk olarak Organ (1988) tarafından sosyal değişim teorisinin bir parçası şeklinde ifade edilmiştir. Çalışanların performansı, görev tanımlarında yer alan ve gönüllü olarak sergilenen davranışlar olmak üzere iki şekilde olduğu belirtilmiş ve gönüllü olarak sergilenen davranışlar örgütsel vatandaşlık davranışı olarak ifade edilmiştir (Podsakoff, MacKenzie, Paine ve Bachrach, 2000). Diğer bir ifadeyle, örgütsel vatandaşlık davranışı, çalışanların resmi rol yükümlülüklerinde olmayan ekstra rol davranışlarıdır.

Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde, örgütsel vatandaşlık davranışının, örgütsel destek (Somech ve Ron, 2007), lider-üye etkileşimi (Tekin, 2018), akademik iyimserlik (McGuigan ve Hoy, 2006), öğrenci başarısı (Wu, Hoy ve Tarter, 2013), psikolojik sermaye (Bozgeyikli, Avcı, Navruz, 2017; liderlik stilleri (Oğuz, 2011), örgütsel yapı (Messick, 2012) gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisinin incelendiği görülmüştür. Bu araştırmaların sonucuna göre, örgütsel ortamda, çalışanların çevresindeki diğer bireylerle olan iletişimleri, yöneticilerin liderlik stilleri ve örgütün yapısı, örgütsel vatandaşlık davranışı ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır.

Örgütsel vatandaşlık davranışı, yardımseverlik, vicdanlılık, sportmenlik, nezaket ve sivil erdem alt boyutlarından oluşmaktadır (DiPaola ve Tschannen-Moran, 2001). Yardımseverlik, bireyin, gönüllü olarak çalışma arkadaşlarına yardımcı olması (Avcı, 2015) vicdanlılık, olumsuz durumlarda dahi görevini aksatmama, işe vaktinde gelme, tamamlanması gereken bir iş için mesai saati dışında çalışmaktır (Çetin, Korkmaz ve Çakmakçı, 2012). Sportmenlik, olumsuzluklar karşısında şikâyet etmeden olumlu tutumu sürdürmeye çalışma (Dağlı ve Çalık, 2016), nezaket, bir

davranışı sergilemeden önce düşünerek kontrollü hareket etme (Sezgin, 2005), sivil erdem ise, örgütün çıkarlarını en üst seviyede tutarak, örgütsel çalışmalara aktif ve gönüllü olarak katılma (Avcı, 2015) olarak ifade edilmektedir. Genel bir ifadeyle, öğretmenlerin, mesai saatleri dışında, okulun fiziki şartlarını iyileştirmek, öğrenci başarısını arttırmak gibi amaçlarla okulda bulunmaları, meslektaşlarına yardımcı olmaları, eğitim-öğretim faaliyetlerinin etkili ve verimli bir şekilde devam ettirilmesine yönelik çalışmaları örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilişkilidir.

Kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları

Bürokrasinin okullarda aşırı katı ve kuralcı şekilde işlemesi, yöneticilerin kaynak konusunu her sorunun üzerinde görmeleri, emir-komuta zinciri içinde hesap vermeleri, bireyler arası ilişkilerin hiyerarşi, statü ve yetki sınırları içinde gerçekleştirilmesi gibi sorunlara neden olmaktadır (Buluç, 2008). Başka bir ifadeyle, alınacak kararların temelinde çeşitli yönetmelik ve genelgelerin yer alması, kişilerarası ilişkilerin belirli prosedürlere göre yürütülmesi, katı bir hiyerarşik yapının bulunması okul yapısının etkililiğini olumsuz yönde etkilemekte, çalışanların görev tanımları dışında ekstra rol göstermelerini engellemektedir. Fakat Somech ve Ron'un (2007) ifade ettiği gibi, öğretmenlik mesleğinin sorumlulukları oldukça fazladır ve öğretmenler zaman zaman görev tanımları dışında olmasına rağmen hem okulun hem de öğrencilerin yararına ekstra işlerde görev almak durumundadırlar. Bu nedenle öğretmenlerin ekstra işlerde görev alarak sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışı, eğitim öğretim faaliyetlerinin sorunsuz bir şekilde geçmesi için önemli bir etkidir (Lambert, 2000).

Kolaylaştırıcı bir yapıya sahip olan okullarda, örgütsel vatandaşlık davranışının daha fazla gösterileceği ifade edilebilir. Nitekim Messick (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, kolaylaştırıcı okul yapısının örgütsel vatandaşlık davranışını pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer doğrultuda, Yılmaz ve Beycioğlu (2017), işini severek yapan ve değer gördüğünü düşünen öğretmenlerin, işlerini daha iyi yapmak için harcadığı zamanın faydalı olduğunu hissetmelerinde ve yaptıkları işten tatmin olmalarında, görev yaptıkları okulun yapısı ve işleyişinin önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulayarak örgütsel vatandaşlık davranışı ve okul yapısı arasındaki ilişkiye atıfta

bulunmuşlardır. Bu bağlamda, okullarda kolaylaştırıcı bir yapının bulunmasının öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarını da olumlu yönde etkileyeceği ifade edilebilir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada, kolaylaştırıcı okul yapısının, örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenlerin kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları algılarının düzeyi nedir?
2. Kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Kolaylaştırıcı okul yapısı, öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarını yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel model, iki ve daha fazla değişken arasında bir ilişki olup olmadığını ve/veya ilişkinin derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Fraenkel ve Wallen, 2006; Karasar, 2015).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Gaziantep ili Şahinbey ilçesindeki ortaokullarda görev yapan öğretmenlerden; örneklem ise bu evrenden oransız küme örnekleme yoluyla 25 farklı okuldan seçilen, toplam 344 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama araçlarının geri dönüş oranı dikkate alınarak yaklaşık 600 öğretmene dağıtılan ölçek formundan geri dönen 365 ölçekten hatalı ve eksik kullanılan ölçekler çıkarıldıktan sonra kalan 344 ölçek üzerinde analizler

yapılmıştır. %95 güven düzeyi dikkate alındığında ölçek sayısının analiz için yeterli olduğu görülmektedir (Field, 2009). Örnekleme yer alan öğretmenlerin, 146'sı (%42,4) erkek, 198'si (%57,6) kadın öğretmenden oluşmaktadır. Bu öğretmenlerin 219'u (%63,7) evli, 125'i (%36,3) ise bekârdır. Öğretmenlerin yaş aralığı sırasıyla, 193 (%56,1) 21-30 yaş, 126 (%36,6) 31-40 yaş, 25 (%7,3) 41 ve üzeri yaştır. Kıdem bakımından ise öğretmenlerin 229'unun (%66,6) 1-9 yıl, 95'inin (%27,6) 10-19 yıl, 20'sinin (%5,8) 20 ve üzeri mesleki kıdeme sahip oldukları görülmektedir. Son olarak öğretmenlerin 322'sinin (%93,6) lisans, 22'sinin (%6,4) yüksek lisans derecesine sahip olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan ölçme araçları, katılımcıların kişisel bilgilerinin yer aldığı birinci bölüm; 12 maddeden oluşan kolaylaştırıcı okul yapısı ölçeğinin yer aldığı ikinci bölüm ve 12 maddeden oluşan örgütsel vatandaşlık davranışları ölçeğinin bulunduğu üçüncü bölüm olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır. Ölçekler 5'li Likert tipinde cevaplanmakta ve seçenekler, "Kesinlikle katılmıyorum (1)"; "Katılmıyorum (2)"; "Biraz katılıyorum (3)"; "Katılıyorum (4)"; ve "Tamamen katılıyorum (5)" şeklinde değerlendirilmektedir.

Kolaylaştırıcı Okul Yapısı Ölçeği: Hoy ve Sweetland (2001) tarafından geliştirilen, Buluç (2009) tarafından Türkçeye uyarlanan, Özer ve Dönmez (2013) tarafından psikometrik özellikleri yeniden incelenen ölçek, toplam 12 maddeden, engelleyici bürokrasi ve kolaylaştırıcı bürokrasi olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğe ait Barlett Küresellik Testi sonucu anlamlı, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ,849 olarak bulunmuş ve veri setinin açımlayıcı faktör analizi (AFA) için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Engelleyici bürokrasi boyutunun açıkladığı varyans %37,601, kolaylaştırıcı bürokrasi boyutunun açıkladığı varyans %26,107, iki boyut tarafından açıklanan toplam varyans ise %63,738 olarak bulunmuştur. Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı, engelleyici bürokrasi boyutunda (n=4) ,810, kolaylaştırıcı bürokrasi boyutunda (n=6) ,882, ölçeğin genelinde (n=10) ise ,830 olarak belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda, ölçeğe ait uyum değerlerinin ($X^2=47,233$,

sd=19, $X^2/sd=2,486$, $P=0,000$, RMSEA=0,066, RMR=0,20, GFI=0,968, AGFI=0,939, NFI=0,959, IFI=0,975, TLI=0,963, CFI=0,975) kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür (Sümer, 2000; Kline, 2011; Meydan ve Şeşen, 2015).

Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Ölçeği: DiApola, Tarter ve Hoy (2005) tarafından geliştirilen, Taşdan ve Yılmaz (2008) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapılarak Türkçeye uyarlanan ölçek, toplam 12 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ölçeğinin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda Barlett Küresellik Testi sonucu anlamlı ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ,908 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar veri setinin açımlayıcı faktör analizi (AFA) için uygun olduğunu göstermektedir. Tek boyuttan oluşan ölçeğe ait açıklanan varyans %55,855 olarak belirlenmiştir. Ölçeğe ait Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı (n=12) ,908'dir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda, ölçeğin tek boyutlu yapısı doğrulanmıştır. Elde edilen değerlerin ($X^2=38,294$, sd=18, $X^2/sd=2,127$, $P=0,004$, RMSEA=0,057, RMR=0,19, GFI=0,974, AGFI=0,949, NFI=0,973, IFI=0,986, TLI=0,977, CFI=0,985) kabul edilebilir değerlerde olduğu görülmektedir (Sümer, 2000; Kline, 2011; Meydan ve Şeşen, 2015).

Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında, aykırı (uç) değerler temizlenmiş, çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç değişkenlere ait verilerin normal dağılımda olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Geçerlik güvenilirlik çalışmaları kapsamında, ölçeklerin her biri için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Kolaylaştırıcı okul yapısının (bağımsız değişken), örgütsel vatandaşlık davranışlarını (bağımlı değişken) ne düzeyde yordadığını belirlemek için adimsal çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Değişkenlere ait betimsel istatistikler ve korelasyon katsayıları

Değişkenlere ait betimsel istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma ve standart hata değerleri) ile değişkenler arası ilişkilerin yönünü ve düzeyini gösteren korelasyon değerleri aşağıdaki Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	N	\bar{X}	ss.	1	2
1. Kolaylaştırıcı Okul Yapısı	344	3,68	,82	1	
2. Örgütsel Vatandaşlık Davranışları	344	3,81	,72	,619**	1

*p< .05 **p< .01

Tablo 1’de yer alan değerler incelendiğinde, kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışlarına yönelik öğretmen algılarının kısmen yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, öğretmenler okullarının kolaylaştırıcı bir yapıya sahip olduğunu ve örgütsel vatandaşlık davranışları sergilediklerini ifade etmektedirler. Korelasyon analizi sonucunda, kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönde, orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Kolaylaştırıcı okul yapısının örgütsel vatandaşlık davranışlarını yordaması

Araştırmada kolaylaştırıcı okul yapısı yordayıcı (bağımsız) değişken, örgütsel vatandaşlık davranışları ise yordanan (bağımlı) değişken olarak ele alınmıştır. Yapılan çoklu regresyon analizinde, birinci adımda sonuçlar üzerinde etki edeceği düşünülen cinsiyet (dummy), yaş ve kıdem değişkenleri kontrol altına alındıktan sonra, ikinci adımda enter yöntemi ile kolaylaştırıcı okul yapısı modele eklenmiştir. Analiz sonucu ortaya çıkan değerler aşağıdaki Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Kolaylaştırıcı Okul Yapısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonucu

Model	Yordayıcı değişkenler	B	Std. Hata	β	t	p
1. adım (enter)	(Sabit)	3,76	,33		11,28	,00***
	Cinsiyet (dummy)	-,07	,07	-,06	-,99	,32
	Yaş	,00	,01	,03	,24	,81
	Kıdem	,00	,01	,01	,04	,97
2. adım	(Sabit)	1,48	,30		4,93	,00***
	Cinsiyet (dummy)	-,01	,07	-,08	-1,69	,09
	Yaş	-,01	,01	-,07	-,66	,51
	Kıdem	,01	,01	,15	1,33	,18
	Kolaylaştırıcı okul yapısı	,68	,05	,63	14,85	,00***

Bağımlı değişken: Örgütsel vatandaşlık davranışları R^2 değişim= .392 * p <.05, ** p <.01, *** p <.001

Tablo 2’de görüldüğü üzere, yapılan çoklu regresyon analizde, kişisel değişkenler cinsiyet, yaş ve kıdem birinci adımda kontrol altına alınarak ikinci adımda kolaylaştırıcı okul yapısı modele eklenmiştir. Kolaylaştırıcı okul yapısının öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna varılmıştır ($\beta=0,63^{***}$, $p<0,01$). Kolaylaştırıcı okul yapısındaki 1 birimlik artış örgütsel vatandaşlık davranışlarında 0,63 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Örgütsel vatandaşlık davranışlarının %39,2’si kolaylaştırıcı okul yapısı tarafından açıklanmaktadır ($\Delta R^2=,392$, $p<0,01$). Başka bir deyişle, okullarda kolaylaştırıcı bir yapı olduğu zaman öğretmenler daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemektedirler.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışlarına dair ortaokul örnekleminde yapılan bu çalışmada, öğretmenlerin kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları algılarının kısmen yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifadeyle, öğretmenler görev yaptıkları okulların kolaylaştırıcı bir yapıya sahip

olduğunu ve görevlerini yaparken ekstra davranışlarda bulunarak, örgütsel vatandaşlık davranışları sergiledikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Araştırma bulgularına benzer şekilde yapılan araştırmalarda (Messick, 2012; Yılmaz ve Beycioğlu, 2017), öğretmenlerin görev yaptıkları okulların bürokratik yapısını destekleyici, demokratik, adil ve işlerini kolaylaştırıcı özelliklere sahip olarak nitelendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda da (Somech ve Drach-Zahavy, 2000; Bogler ve Somech, 2004; Yaylacı, 2004; Bragger vd., 2005; Polat ve Celep, 2008; Buluç, 2008; Yılmaz ve Taşdan, 2009; Titrek, Bayrakçı ve Zafer, 2009; Belogolovsky ve Somech, 2010) öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarını kısmen yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüldüğü üzere, araştırmadan elde edilen bulgular, öğretmenlerin kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilgili yapılan çalışmaların sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Okullarda engelleyici bir yapıdan ziyade, çalışanların işlerini kolaylaştıran bir yapının oluşturulması gerekmektedir (Hoy ve Sweetland, 2001). Çünkü bürokratik yapının kolaylaştırıcı olduğu okullarda öğretmenler, insan ilişkilerine önem veren ve çözüm odaklı olan yöneticilere karşı olumlu bir tutum sergilemektedirler (Can, 2010). Bunun sonucunda ise öğretmenlerde iş birliği içerisinde çalışma isteği oluşmaktadır (Matsuda ve Matsuda, 2001). Benzer şekilde, Özgür (2011) de görev yaptıkları okullarda karşılıklı iyi niyet ve güven ortamında çözümlerin üretildiği ve anlaşmazlıkların giderildiği bir yapı olduğunu düşünen öğretmenlerin motivasyonlarının arttığı ve iş birliği içerisinde çalıştıklarını; ancak otoriter bir yönetim anlayışının benimsendiği, baskıcı ve tehditkâr davranışların hâkim olduğu bir okul yapısında ise kendilerini rahatsız hissedeceklerini belirtmiştir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, kolaylaştırıcı okul yapısı ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucudur. Görüldüğü üzere, kolaylaştırıcı yapıya sahip okullarda, öğretmenlerin görev tanımları dışında da çeşitli görev ve sorumluluklar almaya istekli olacakları, dolayısıyla daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışları sergileyecekleri ifade edilebilir. Bu konuda, Messick (2012) tarafından yapılan araştırmada, kolaylaştırıcı okul yapısının örgütsel vatandaşlık davranışlarını pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Benzer şekilde, Yılmaz ve Beycioğlu (2017) da işini severek yapan ve değer gördüğünü düşünen öğretmenlerin, işlerini daha iyi yapmak için harcadığı zamanın faydalı olduğunu hissetmelerinde ve yaptıkları işten tatmin olmalarında, görev yaptıkları okulun yapısı ve işleyişinin önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulayarak örgütsel vatandaşlık davranışları ve okul yapısı arasındaki ilişkiye atıfta bulunmuşlardır.

Araştırmada, kolaylaştırıcı okul yapısının örgütsel vatandaşlık davranışlarını yordamasına yönelik olarak yapılan adimsal çoklu doğrusal regresyon analizinde, sonuçlar üzerinde etkisi olacağı düşünülen cinsiyet, yaş ve kıdem gibi kişisel değişkenler kontrol altına alındıktan sonra, kolaylaştırıcı okul yapısının öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarını yordadığı bulgusu elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, öğretmenlerin, okullarında yapılan iş ve işlemlerde çalışanları engelleyici bir yapıdan ziyade, destekleyici bir yapının olduğunu düşünmeleri, onların görev tanımları dışında da okulun yararına ekstra rol üstlenmelerini, okula karşı olumlu bir tutum oluşturmalarını sağlamaktadır. Nitekim, okulların başarısının temelinde, okulun hedeflerine ve değerlerine bağlı olan (Oplatka, 2006), görev tanımından fazlasını yapmaya çalışarak okulun gelişimine katkıda bulunmaya istekli öğretmenlere bağlı (Bogler ve Somech, 2004; Belogolovsky ve Somech, 2010) olması, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları sergilemelerinin önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir.

Okullarda kolaylaştırıcı bir yapının bulunması, öğretmenlerin kendi aralarında ve öğretmen-yönetici arasında etkin bir iletişim ve güven ortamının oluşturulmasında ve ortaya çıkan problemlerin çözümünde etkili olmaktadır (Hoy ve Sweetland, 2001; Sinden, Hoy ve Sweetland, 2004). Örgütsel güvenin yüksek olması ise çalışanların yaptıkları işlere odaklanmalarına yardımcı olmakta ve dolayısıyla çalışanların görevlerini yerine getirmeleri ve örgütsel vatandaşlık davranışları göstermelerine katkı sağlamaktadır (Konoysky ve Pugh 1994; Brockner, vd., 1997; Tokgöz ve Seymen, 2013). Bu bağlamda, kolaylaştırıcı bir yapının bulunduğu okullarda öğretmenlerin güven düzeyinin yüksek olacağı ve bu durumun öğretmenlerin sergiledikleri örgütsel vatandaşlık davranışlarını olumlu yönde etkiyeceği ifade edilebilir. Bunun aksine bürokratik yapının engelleyici olduğu okullarda ise güven düzeyinin azalmakta ve çalışanlar daha az örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemektedirler (Samancı, 2007;

Yılmaz, 2009). Diğer bir ifadeyle, çalışanların görev tanımlarında olmayan işlerde gönüllü olarak yer alması, mesai saatleri dışında da örgütün ve diğer çalışanların yararına olacak işlerde görev alması için öncelikle güven duygusunun olması gerekmektedir. Güven duygusunun oluşması için de çalışanların işlerini kolaylaştıran, onlara destek olan bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda Yılmaz ve Beycioğlu (2017) tarafından yapılan bir araştırma sonucunda, kolaylaştırıcı bürokratik yapının özellikleri kapsamında öğretmenlerin; karar alma süreçlerinde katılımcı bir yaklaşım benimsendiğine, iş bölümüne önem verildiğine, herkesin görevinin gereklerini yerine getirdiğine, kural ve prosedürlerin zaman zaman esneklik gösterdiğine ve yöneticiler tarafından izlenen bir takım olumlu stratejilere değindik-leri görülmektedir. Dolayısıyla kolaylaştırıcı okul yapıları öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak hem uygulayıcılar hem de araştırmacılar için çeşitli önerilerde bulunmak mümkündür. Okullarda çalışanların işlerini kolaylaştıran ve destek veren bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Çünkü bu tür yapıya sahip olan okullarda güven odaklı bir kültürün oluşması ve çalışanların iş birliği içerisinde okulun misyon ve vizyonunu yerine getirmeye istekli olmaları muhtemeldir. Dolayısıyla öğretmenlerin okuldaki faaliyetlerde etkin bir şekilde rol alarak daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışları sergileyecekleri düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, okul yöneticilerinin öğretmenlerin yaptıkları işleri destekleyen bir tutum sergileyerek, olumlu bir iletişim ortamı oluşturmak için çaba göstermeleri, güven vermeleri ve bu sayede öğretmenlerin okulun yararı için ekstra işlerde gönüllü olarak görev almaları sağlanabilir.

Bu çalışmada, kolaylaştırıcı okul yapısının örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilişkisi incelenmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları ile ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerle (okul kültürü, örgütsel bağlılık, örgütsel sessizlik, örgütsel adalet, duygusal emek, liderlik vb.) araştırmalar yapılabilir. Ayrıca, farklı örneklerle araştırma yapılarak sonuçlar karşılaştırılabilir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin nedenlerine yönelik olarak nitel veya karma yöntemde araştırmalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Examination of Relationship Between Enabling
School Structure and Organizational Citizenship
Behaviors**

*

Sedat Alev

Ministry of National Education

Organizations are defined as compositions of people that are organized under the tutelage of a person to fulfil a duty perpetually, harmoniously and congruously (Güney, 2011). The structure of an organization is the sum total of the ways in which it divides its labour into distinct tasks and then achieves coordination among them (Mintzberg, 2014) and the key determinant of the behaviours of the persons in the organization (Owens, 2004). Structure defines the form and function of the organization's activities according to Griffin and Moorhrad (2014). In other words, the organizational structure is the regulation of activities to ensure the division of labor and coordination among the employees in the process of achieving the objectives of the organization. In the school setting where many sharers (teachers, students, parents, etc.) co-exist, there is a need for need appropriately designed formal procedures and hierarchical structures to prevent chaos and promote efficiency (Hoy and Sweetland, 2001; Sinden, Hoy and Sweetland, 2004). Therefore, it is possible to talk about the existence of bureaucracy in schools where specific roles and tasks are shaped according to the positions of the individuals, aiming to carry out the teaching and learning process efficaciously (Yılmaz and Beycioğlu, 2017). The fact that bureaucracy functions in schools in an excessively strict and prescriptive way causes the problems of executives to see the source subject above every other problem, account within the chain of command, and the relations between the individuals being realized within the hierarchy, status and authority limits (Buluç, 2008). In other words, the involvement of various regulations and circulars on the basis of the decisions to be taken, interpersonal relations being conducted in accordance with certain procedures, the existence of a strict hierarchical structure negatively affect

the efficacy of the school structure and hinders employees to play an extra role aside from their job descriptions. It can be stated that organizational citizenship behavior shall be demonstrated more in schools with an enabling structure. As a matter of fact, in a research conducted by Messick (2012), it was concluded that the enabling school structure positively affected the organizational citizenship behavior. In a similar way, Yılmaz and Beycioğlu (2017) have referred to the relationship between organizational citizenship behaviour and school structure by emphasizing that structure and functioning of the schools they worked have important effects on teachers who do their job fondly and think they are valued feel that the time they spend to do their jobs better is beneficial and they are satisfied with their work. In this regard, a enabling structure being present in schools will positively affect the organizational behaviours of the teachers.

The aim of this research was to investigate the relationship between enabling school structure and organizational citizenship behaviors. In line with this objective, answers to the following questions were sought:

1. What is the level of teachers' perception of enabling school structure and organizational citizenship behaviors?
2. Is there a statistically significant relationship between the enabling school structure and organizational citizenship behaviors?
3. Does the enabling school structure predict the organizational citizenship behaviors of teachers?

Method

In this research that the relationship between enabling school structure and organizational citizenship behaviors was investigated relational screening model of quantitative research methods was used. A relational model is a research model that aims to determine the relationship between two and more variables and/or to determine the degree of the relationship (Fraenkel and Wallen, 2006; Karasar, 2015). The population of the research is from the teachers who work in secondary schools in Şahinbey district of Gaziantep in the 2018-2019 academic year; the sample consists of 344 teachers, selected from 25 different schools through the disproportionate cluster sampling from this population.

The measurement tools used in the research consist of a total of three parts, first part includes the participants' personal information; the second part includes the facilitating school structure scale consisting of 12 items and the third part includes organizational citizenship behaviors scale consisting of 12 items

In the analysis of the data, the contrary values were cleared, skewness and kurtosis values were determined to be between -1.5 and +1.5. This result shows that the data of the variables are in normal distribution (Tabachnick and Fidell, 2013). In the scope of validity researches, exploratory factor analysis (AFA) and confirmatory factor analysis (CFA) were performed for each scale. Cronbach's Alpha internal consistency coefficients were examined. Pearson correlation analysis was performed to determine the direction and level of relationship between variables. Stepwise multiple linear regression analysis was conducted to determine the level at which enabling school structure (independent variable) affects organizational citizenship behavior (dependent variable).

Results

In this research conducted in the middle school sample regarding enabling school structure and organizational citizenship behaviors, it was concluded that teachers' perception of school structure and organizational citizenship behaviors were partially high. In other words, teachers stated that the schools they work have a enabling structure and that they exhibit organizational citizenship behaviors by performing extra duties while performing their duties. In the researches that are similar to the findings of this research (Messick, 2012; Yılmaz and Beycioğlu, 2017), it was concluded that teachers described the bureaucratic structure of the schools they work as having democratic, fair and facilitating characterizations As a result of the research, it was found that there was a positive relationship between the enabling school structure and organizational citizenship behaviors and the enabling school structure predicted the organizational citizenship behaviors.

Based on the results of the research, it is possible to make various suggestions for both practitioners and researchers. A structure that enabling and supports the work of the employees in schools should be created.

Because in schools with such a structure, it is likely that a culture of trust to be formed and employees are willing to fulfill the mission and vision of the school in cooperation. Therefore, it is thought that teachers will have more organizational citizenship behaviors by taking an active role in school activities. In addition to this, school administrators can make an effort to create a positive communication environment by supporting the work of the teachers, providing reassurance, so that it can be ensured that the teachers can take part as a volunteer in extra work for the benefit of the school. The results can be compared by researching with different samples. Qualitative or mixed methods can be researched intended for the reasons of the relationships between the variables.

Kaynakça / References

- Adler, P. ve Borys, B. (1996). Two types of bureaucracy: Enabling and coercive. *Administrative Science Quarterly*, 41, 61-89.
- Aktay, A. ve Ekşi, H. (2009). Yönetici ve öğretmenlerin değer tercihleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *İş Ahlakı Dergisi*, 2(1), 19-65.
- Avcı, A. (2015). Örgütsel vatandaşlık davranışları: kavramsal gelişimi ve eğitim örgütleri açısından etkileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 11-26.
- Belogolovsky, E. ve Somech, A. (2010). Teachers' organizational citizenship behavior: Examining the boundary between in-role behavior and extra-role behavior from the perspective of teachers, principals and parents. *Teaching and Teacher Education*, 26(4), 914-923.
- Bogler, R. ve Somech, A. (2004). Influence of teacher empowerment on teachers' organizational commitment, professional commitment and organizational citizenship behavior in schools. *Teaching and Teacher Education*, 20(3), 277-289.
- Bozgeyikli, H., Avcı, A. ve Navruz, B. (2017). Öğretmenlerin psikolojik sermaye düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 12(6) 103-122.

- Bozkuş, K. (2016). Örgüt yapısı ve okullar. *Kesit Akademi Dergisi*, 2(4), 236-260.
- Bragger, J. D., Rodriguez-Srednicki, O., Kutcher, E. J., Indovino, L. ve Rosner, E. (2005). Work-family conflict, work-family culture, and organizational citizenship behavior among teachers. *Journal of Business and Psychology*, 20(2), 303-324.
- Brockner, J., Siegel, P. A., Daly, J. P., Tyler, T. ve Martin, C. (1997). When trust matters: The moderating effect of outcome favorability. *Administrative Science Quarterly*, 42(3), 558-583.
- Buluç, B. (2008). Ortaöğretim okullarında örgütsel sağlık ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 571-602.
- Can N. (2010), Öğretmen liderliğinde müdürlerin etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 57- 66.
- Çetin, Ş., Korkmaz, M. ve Çakmakçı, C. (2012). Dönüşümsel ve etkileşimsel liderlik ile lider-üye etkileşiminin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 18(1), 7-36.
- Covin, J.G. ve Slevin, D.P. (1991). A Conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16(1), 7-25.
- Dağlı, E. ve Çalık, T. (2016). İlköğretim okullarında müdürlerin kullandıkları etkileme taktiklerinin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları ve okul farkındalığı ile ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 22(1), 29-58.
- DiPaola, M. F. ve Hoy, W. K. (2005). School characteristics that foster organizational citizenship behavior. *Journal of School Leadership*, 15(4), 387-406.
- DiPaola, M. ve Tschannen-Moran, M. (2001). Organizational citizenship behavior in schools and its relationships to school climate. *Journal of School Leadership*, 11(5), 424-447.
- Erdoğan, U. (2012). İlköğretim okullarının bürokratik yapıları ile öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme düzeyleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Dubai: Oriental Press.

- Fraenkel, J. R. ve Wallen, N. E (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Genç, N. (2007). *Yönetim ve organizasyon*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Griffin, R. W. ve Moorhead, G. (2014). *Organizational behavior: Managing people and organizations*. Mason, OH: South Western Cengage Learning.
- Güney, S. (2011). *Örgütsel davranış* (1. basım). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Hirschhorn, L. (1997). *Reworking authority: Leading and following in a post-modern organization*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). Eğitim yönetimi (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Hoy, W. K. ve Sweetland, S. R. (2001). Designing better schools: The meaning and measure of enabling school structures. *Educational Administration Quarterly*, 37(3), 296-321.
- İçerli, L. (2009). *Örgüt yapısı ve örgütsel adalet arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. basım). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York, NY: Guilford.
- Konovsky, M. A. ve Pugh, S. D. (1994). Citizenship behavior and social exchange. *Academy of Management Journal*, 37(3), 656-669.
- Lambert, S. J. (2000). Added benefits: The link between work-life benefits and organizational citizenship behavior. *Academy of Management Journal*, 43(5), 801-815.
- Matsuda, A. ve Matsuda, P. K. (2001). Autonomy and collaboration in teacher education: journal sharing among native and nonnative english-speaking teachers. *The Catesol Journal*, 13(1), 109-121
- McGuigan, L. ve Hoy, W. K. (2006). Principal leadership: Creating a culture of academic optimism to improve achievement for all students. *Leadership and Policy in Schools*, 5(3), 203-229.
- Messick, P. P. (2012). *Examining relationships among enabling school structures, academic optimism and organizational citizenship behaviors*. Unpublished Ph.D. Thesis, Auburn University, Auburn.

- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mintzberg, H. (2014). *Örgütler ve yapıları* (Çev. Ed. A. Aypay). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Murphy, J. (2013). The architecture of school improvement. *Journal of Educational Administration*, 51(3), 252-263.
- Oğuz, E. (2011). Öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları ile yöneticilerin liderlik stilleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 17(3), 377-403.
- Oplatka, I. (2006). Going beyond role expectations: Toward an understanding of the determinants and components of teacher organizational citizenship behavior. *Educational Administration Quarterly*, 42(3), 385-423.
- Organ, D. W. (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington, MA: D.C. Heathand Company.
- Owens, R. G. (2004). *Organizational behavior in education: Adaptive leadership and school reform*. Boston: Pearson.
- Özer, N. ve Dönmez, B. (2013). Kolaylaştırıcı okul yapısı ölçeğinin Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin yeniden değerlendirilmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(4), 57-68.
- Özgür, B. (2011). Yönetim tarzları ve etkileri. *Maliye Dergisi*, 161, 215-230.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B. ve Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research. *Journal of Management*, 26(3), 513-563.
- Polat, S. ve Celep, C. (2008). Ortaöğretim öğretmenlerinin örgütsel adalet, örgütsel güven, örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 14(2), 307-331.
- Robbins, S.P., ve Judge, T.A. (2013). *Örgütsel davranış*. (14. Baskıdan Çeviri). Erdem, İ. (Çev. Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Samancı, K. G. (2007). *Örgütsel güven ve örgütsel vatandaşlık davranışı*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Sezgin, F. (2005). Örgütsel vatandaşlık davranışları: Kavramsal bir çözümleme ve okul açısından bazı çıkarımlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 317-339.

- Sinden, J., Hoy, W. K. ve Sweetland, S. R. (2004). Enabling school structures: Principal leadership and organizational commitment of teachers. *Journal of School Leadership*, 14(2), 195-210.
- Somech, A. ve Drach-Zahavy, A. (2000). Understanding extra-role behavior in schools: The relationships between job satisfaction, sense of efficacy, and teachers' extra-role behavior. *Teaching and Teacher Education*, 16(5-6), 649-659.
- Somech, A. ve Ron, I. (2007). Promoting organizational citizenship behavior in schools: The impact of individual and organizational characteristics. *Educational Administration Quarterly*, 43(1), 38-66.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (sixth ed.)*. Pearson, Boston.
- Taşdan, M. ve Yılmaz, K. (2008). Adaptation to Turkish of organizational citizenship and organizational justice scales. *TED Eğitim ve Bilim Dergisi*, 33(150), 87-96.
- Tekin, E. (2018). Lider-üye etkileşiminin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel adalet algısının aracılık rolü. *BMIJ*, 6(1), 291-314.
- Titrek, O., Bayrakçı, M. ve Zafer, D. (2009). Öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin görüşleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 17, 1-28.
- Tokgöz E. ve Seymen, O.A. (2013). Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Bir devlet hastanesinde araştırma. *Öneri Dergisi*, 10(39), 61-76.
- Weick, K. E. ve Sutcliffe, K. M. (2001). *Managing the unexpected: Assuring high performance in an age of complexity*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Wu, J. H., Hoy, W. K. ve Tarter, C. J. (2013). Enabling school structure, collective responsibility and a culture of academic optimism: Toward a robust model of school performance in Taiwan. *Journal of Educational Administration*, 51(2), 176-193.
- Yaylacı, A. F. (2004). *İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin örgütsel vatandaşlık davranışları*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Yılmaz, A. İ. ve Beycioğlu, K. (2017). Okullardaki bürokratik yapıya ilişkin öğretmen görüşleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-23.
- Yılmaz, K. (2009). Özel dersane öğretmenlerinin örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 15(59), 471-490.
- Yılmaz, K. ve Taşdan, M. (2009). Organizational citizenship and organizational justice in Turkish primary schools. *Journal of Educational Administration*, 47(1), 108-126.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Alev, S. (2019). Kolaylaştırıcı okul yapısı ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 420-443. DOI: 10.26466/opus.518009

Kolektif Öğretmen Yeterliğinin Öğretmen İş Doyumundaki Rolü Üzerine Yapısal Eşitlik Modellemesi

DOI: 10.26466/opus.496333

*

Selçuk Demir*

* Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, Hatay/ Türkiye

E-Posta: selcukdemirs3@gmail.com

ORCID:[0000-0003-2904-6443](https://orcid.org/0000-0003-2904-6443)

Öz

Bu çalışmada kolektif öğretmen yeterliği ile öğretmen iş doyumunu arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Hatay'ın Samandağ ilçesinde bulunan okullarda 2018–2019 eğitim-öğretim yılında görev yapmakta olan öğretmenler arasından küme örnekleme yöntemiyle yansız olarak seçilmiş 26 okulda çalışan 235 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında "Öğretmen Kolektif Yeterlik Ölçeği" ve "İş Doyumu Ölçeği" kullanılmıştır. Öğretmenlerin kolektif yeterliklerine, kolektif yeterliğin öğretim stratejileri ve öğrenci disiplinine ve iş doyumuna ilişkin algıları kısmen yüksek düzeydedir. Yapısal eşitlik modellemesi sonuçlarına göre; kolektif öğretmen yeterliği, iş doyumunu pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca kolektif öğretmen yeterliğinin öğretim stratejileri ve öğrenci disiplini alt boyutları, iş doyumunu pozitif olarak etkilemektedir. Araştırma sonuçlarına bağlı kalınarak, öğretmenlerin iş memnuniyetlerinin artırılmasında kolektif yeterlik algılarının pekiştirilmesi gerekmektedir. Kolektif yeterliğe ilişkin kavramsal çerçevesinin genişletilmesi amacıyla örgütsel ve bireysel çıktılarla bir arada incelendiği çalışmalar tasarlanabilir. Böylelikle kolektif yeterlik kavramı daha iyi anlaşılır ve okullarda bu birleşik güç algısından daha fazla yararlanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Kolektif öğretmen yeterliği, İş doyumunu, Öğretmen

Structural Equation Modeling on the Role of Teacher's Collective Efficacy in Teacher Job Satisfaction

*

Abstract

The study has aimed to reveal the relationship between collective teacher efficacy and teacher job satisfaction. In this study relational screening model has been used. The sample of this study consists of 235 teachers in 26 schools that were selected randomly with cluster sampling method from the schools at Hatay's Samandağ district in the 2018-2019 academic year. "Collective Teacher Efficacy Scale" and "Job Satisfaction Scale" were used to collect the data of this study. Teachers' perceptions on collective efficacy, instructional strategies and student discipline facets of collective efficacy, and job satisfaction are moderately high. According to structural equation modeling, collective teacher efficacy positively affects teacher job satisfaction. Also the instructional strategies and student discipline facets of collective teacher efficacy affect job satisfaction. Based on the study results, the collective efficacy perceptions of teachers have to be reinforced in order to promote their job satisfaction. Future studies can be designed to investigate the relationships between collective efficacy, and individual and organizational outputs to extend the conceptual framework regarding to collective efficacy. So collective efficacy concept can be understood better and the perception of combined power are more utilized in schools.

Keywords: *Collective Teacher efficacy, Job satisfaction, Teacher*

Giriş

Bireyler; oluşabilecek problemleri önlemek, ortaya çıkan sorunları çözmek, şartlarını daha iyi hale getirmek, daha büyük başarılar elde etmek ve yaşam kalitelerini arttırmak için bir araya gelmekte, bilgi ve becerilerini paylaşmaktadırlar. Birbirlerinden destek alan ve yardımlaşan bireyler, zorlukları aşma konusunda daha azimli olmaktadır. Bireyler; bağlı olduğu grubun, belirli zorluklar karşısında yetkinliklerine güvenmekte ve bu durum psikolojik olarak kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağlamaktadır. İçinde buldukları grubun birleşik güçlerinin, öğrencilere öğretebilme ve sorunları aşabilme konularında yeterliğine inanan; diğer bir deyişle bağlı bulunduğu grubun kolektif yeterliğe sahip olduğunu algılayan öğretmenlerin, iş ortamlarından elde edecekleri memnuniyetin olumlu bir şekilde etkileneceği akla gelmektedir.

Kolektif Yeterlik

Öz yeterlik, kişinin amaçlarına ve kendisinden beklenen sonuçlara ulaşabileceğine olan inancıdır (Bandura, 1997). Öz yeterlik inancı; bireylerin belli zorluklarla mücadele etmede bilgi, beceri ve kapasitelerini tamamen kullanmalarını sağlayan psikolojik bir güçtür (Demir, 2018a; Hefferon ve Boniwell, 2011; Kreitner ve Kinichi, 2009; Luszczynska, Scholz ve Schwarzer, 2005). Bandura (1986); yeterlik inancının sadece bireysel düzeyde değil, grup düzeyinde de olabileceğini ileri sürmektedir. İşte bu noktadan hareketle kolektif yeterlik algısı, öz yeterlik inancı esas alınarak ortaya atılan bir diğer önemli kavramdır (Duman, Göçen ve Duran, 2013; Goddard, Hoy ve Woolfolk-Hoy, 2000).

Bandura (1997, s.477); kolektif yeterliği, “belirli düzeylerde beceriler ortaya çıkarabilmek amacıyla gerekli eylem aşamalarını örgütleme ve yönetme yeteneklerine ilişkin, grubun paylaşılmış inancı” olarak tanımlamıştır. Maddux (2002) kolektif yeterliğin; bir grubun, istenen sonuçları elde edeceklerine ilişkin paylaşılmış inançları olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde öz yeterlik kavramı, daha çok kişisel yeterliğe yoğunlaşırken; kolektif yeterlik ise daha ziyade bütüncül düşünme ve işbirliği yapmaya vurgu yapmaktadır (Duman vd., 2013). Öğretmen öz yeterliği ile kolektif öğretmen yeterliği, kavramsal

olarak farklı olup aralarında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Skaalvik ve Skaalvik, 2007). Nitekim, Bandura (1997); öz yeterlik ile kolektif yeterlik inancının, aynı kaynaklardan beslenen yapılar olduğunu belirtmektedir.

Kolektif öğretmen yeterliği; öğrencileri olumlu yönde etkilemek için eylem aşamalarını düzenleyebilme ve yönetebilme yetkinliklerine sahip olduklarına ilişkin öğretmenlerin algıları toplamıdır (Goddard, Hoy ve Woolfolk-Hoy, 2004). Goddard vd. (2000, s.480) kolektif öğretmen yeterliğinin; okuldaki öğretmenlerin birleşik çabalarının, öğrenciler üzerinde olumlu bir etki oluşturabileceğine ilişkin algıları olduğunu ileri sürmektedir. Kurt (2012) ise kolektif yeterliği; öğretmenlerin, ortak kapasitelerine duydukları inanç, şeklinde tanımlamaktadır. Goddard vd. (2004) araştırmalarında, öğretmenlerin kolektif yeterliklerine ilişkin algılarının güçlü olmasının, öz yeterliklerini arttırdığını; kolektif yeterliklerine ilişkin algılarının zayıf olmasının ise öz yeterlik algıları üzerinde yıkıcı etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Dolayısıyla öğretmenlerin birleşik kapasitelerine güvenmeleri, bireysel olarak kapasitelerine olan inançlarını etkilemektedir. Ayrıca Goddard vd. (2004) çalışmalarında; grubun yeterlik algısını arttırmanın, öğretmenlerin yaşantılarını değiştirebilecek yetkinliklere sahip olduklarına ilişkin kişisel algılarını güçlendirme yoluyla da mümkün olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Diğer bir deyişle, öz yeterlik inancı güçlü olan öğretmenlerin kolektif yeterlik düzeyleri yüksek olabileceği gibi kolektif yeterlik inançları yüksek düzeyde olan öğretmenlerin öz yeterlik algıları yüksek olabilir. Bandura (1987); kolektif yeterlik ile öz yeterlik arasındaki bu durumu, karşılıklı nedensellik kavramı ile ifade etmiştir. Diğer bir anlatımla, kolektif öğretmen yeterliği ve öğretmen öz yeterliği karşılıklı ilişkili kavramlardır. Nitekim diğer araştırmalarda da (Goddard vd., 2000; Kurt, 2009; Skaalvik ve Skaalvik, 2007) kolektif yeterlik ile öz yeterlik algısının anlamlı ve pozitif ilişkili olduğu görülmektedir.

İş Doyumu

Kar amacı güden örgütlerde olduğu gibi eğitim örgütleri için de hayati öneme sahip kavramlardan biri iş doyumudur. İş doyumunu, birçok araştırmada farklı bireysel ve örgütsel yapılarla incelenen, önemli bir anahtar değişkendir. Eren (2015) iş doyumunu kavramının; bireyin meslektaşlarıyla çalışmaktan keyif alması ve üretmenin getirdiği mutluluk durumlarını

kapsadığını belirtmektedir. Yeni ve Özler (2015) iş doyumunu; bireylerin işlerini ya da işlerindeki yaşantısını memnuniyet veren bir durum olarak algılamaları, şeklinde tanımlamaktadırlar. İş doyumunu kavramının, üzerinde uzlaşılan bir tanımı bulunmamaktadır. İş doyumunu yaşayan bireylerin, iş yerlerinde kendilerini psikolojik olarak iyi hissettikleri, bu kavrama ait tanımlardan anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Öğretmen öz yeterliğini konu alan çalışmaların fazla olmasına rağmen öz yeterlik kavramı ile aynı kaynaktan beslendiği tespit edilen kolektif öğretmen yeterliğine dair yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olması dikkat çekicidir (Bandura, 1997; Skaalvik ve Skaalvik, 2007). Birleşik güç algısı oluşturan kolektif yeterliğin; önemli bazı kavramlarla ilişkisine dair çalışmaların yapılması, bu yapının daha iyi anlaşılması ve bu yapıdan eğitim örgütlerinde daha fazla yararlanılmasına imkan sunmasından dolayı gerekli görülmektedir. Kolektif öğretmen yeterliğinin, öğretmenlerin iş doyumları üzerindeki etkisine odaklanan bu çalışma, örgütsel hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla insan kaynakları yönetimine bazı açılardan katkı sağlaması düşünülmüş ve tasarlanmıştır. Birincisi, kolektif yeterlik inancı ile iş doyumunu ilişkisine yönelik güçlü bir kavramsal çerçeve sunulmaktadır. İkincisi, kolektif yeterliğin alt boyutlarından (öğretim stratejileri ve öğrenci disiplini) her birinin iş doyumunu ile ilişkisine dair ayrı birer model geliştirilmiş ve sınanmıştır. Üçüncü olarak, kolektif yeterlik kavramı ile kavramsal çerçevenin genişletilmesi ve bu kavramdan eğitim örgütlerinde daha fazla yararlanılması düşünülmüştür. Bu çalışmada, kolektif öğretmen yeterliği ile iş doyumunu arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Belirtilen temel amaca ilişkin aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1: Kolektif öğretmen yeterliği, öğretmen iş doyumunu pozitif olarak etkilemektedir.

H2: Kolektif öğretmen yeterliğinin öğretim stratejileri boyutu, öğretmen iş doyumunu pozitif olarak etkilemektedir.

H3: Kolektif öğretmen yeterliğinin öğrenci disiplini boyutu, öğretmen iş doyumunu pozitif olarak etkilemektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği ilişkiyel tarama modeli (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Karasar, 2012) kullanılmıştır. Bu çalışmada; öğretmenlerin kolektif yeterlik ve kolektif yeterliğin boyutlarına ilişkin algıları ile iş doyum düzeyleri arasındaki ilişki tespit edilmektedir. Araştırmada; öğretmenlerin kolektif yeterlik ve kolektif yeterliğin alt boyutlarına ilişkin algıları, her biri ayrı bir modelde bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Geliştirilen modellerde, öğretmenlerin iş doyumlarına ilişkin algıları ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Hatay ili Samandağ ilçesinde görev yapmakta olan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu araştırmada, seçkisiz olarak belirlenen grupların örneklem için seçilmesi olarak ifade edilen oransız küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evreni olan Hatay'ın Samandağ ilçesinde bulunan 26 okul tesadüfi olarak seçilmiştir. Örnekleme alınan öğretmenlerin (n=235) %54'ü erkek (n=127), %46'sı kadınlardan (n=108) oluşmaktadır. Katılımcıların %79.1'i evli (n=49), %20.9'u bekâr öğretmenler (n=186) oluşturmaktadır. Bu katılımcıların en fazla buldukları yaş aralığı %42.6 ile 31-40 yaş aralığındaki öğretmenlerden (n=100), en az buldukları yaş aralığı ise %26.4 ile 41 yaş ve üzeri öğretmenlerden (n=62) oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu", "Kolektif Öğretmen Yeterliği Ölçeği" ve "İş Doyumu Ölçeği" kullanılmıştır. Beşli likert tipi ölçeklerin kullanıldığı çalışmada ölçeklerin puanları, "1= Hiç katılmıyorum"; "2= Katılmıyorum"; "3= Kısmen katılıyorum"; "4=

Katılıyorum”; ve “5= Tamamen katılıyorum” şeklinde değişiklik göstermektedir.

Kolektif Öğretmen Yeterlik ölçeği: Bu araştırmada; kolektif öğretmen yeterliğinin ölçümü için Tschannen-Moran ve Barr (2004) tarafından geliştirilen, Erdoğan ve Dönmez (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan “Kolektif Öğretmen Yeterlik Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal formu 12 maddeden ve iki boyuttan oluşmaktadır. Kolektif Öğretmen Yeterlik Ölçeğinin Bartlett Küresellik Testinin sonucunun anlamlı ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının .915 olduğu tespit edilmiştir. Ölçekte maddelerin faktör yükleri .667 ile .852 arasında değiştiği görülmüştür. Öğretim stratejileri boyutun açıkladığı varyans yüzdesi 36.775, öğrenci disiplini boyutunun açıkladığı varyans yüzdesi 40.525, ve bu iki boyutun açıkladığı toplam varyans yüzdesi 77.300 olarak bulunmuştur. Cronbach’s Alpha Güvenirlik Katsayısı öğretim stratejileri boyutunda .838, öğrenci disiplini boyutunda .905 ve ölçeğin tamamında .927 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin orijinalindeki iki boyutlu faktör yapısı doğrulanmıştır ($X^2=47.242$, $sd=24$, $X^2/sd=1.968$, $P=0.003$, $RMSEA=0.064$, $GFI=.961$, $IFI=.986$, $TLI=.978$, $CFI=.986$).

İş doyumunu ölçeği, Griffin ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen ve Demir (2018c) tarafından Türkçeye uyarlanan “iş doyumunu ölçeği (job satisfaction scale)” kullanılmıştır. Bartlett Küresellik Testi sonucu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .807 olarak hesaplanmıştır. Ölçek tek faktörlü bir yapıda olup bu tek faktör ölçme aracındaki toplam varyansın %64.441’ini açıklamaktadır. Faktör yükleri .526 ile .946 arasında değişmektedir. Güvenirlik analizi sonucu ise Cronbach’s Alpha Güvenirlik Katsayısı .833 olarak bulunmuştur. Ölçeğin orijinalindeki tek boyutlu ve 5 maddelik faktör yapısı doğrulanmıştır ($X^2=9.138$, $sd=5$, $X^2/sd=1.828$, $P=0.104$, $RMSEA=0.059$, $GFI=.985$, $IFI=.995$, $TLI=.990$, $CFI=.995$).

Veri Analizi

Veriler; geçerlik ve güvenilirlik açısından incelenmiş olup faktör analizi sonuçları ve Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayıları kullanılan ölçeklerin, geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmada veri analizi için güçlü bir istatistiki yöntem olan yapısal eşitlik

modeli (YEM) (Meydan ve Şeşen, 2015) kullanılmıştır. YEM modelinin analizi için AMOS program kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) aşamasında her bir ölçeğin faktör yapılarına ve bazı kriterler açısından iyi ya da kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olup olmadıklarına bakılmıştır. χ^2/sd oranının iki ile üç arasında olması iyi bir uyumu, üç ile beş arasında olması ise kabul edilebilir bir uyumun varlığı olarak açıklanmaktadır; RMSEA değerinin 0.08 ile 0.05 arasında olması kabul edilebilir, 0.05'in altında olması ise iyi bir uyum bulunduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir; TLI, CFI, ve IFI değerlerinin 0.90 ile 0.95 arasında olması kabul edilebilir bir uyum iyiliği değeri, 0.95'ten büyük olması ise iyi bir uyum bulunduğunun göstergesi olduğu ifade edilmektedir (Byrne, 2010; Kline, 2011). GFI değerinin 0.85 ile 0.90 arasında olması kabul edilebilir bir uyum, 0.90'dan büyük olması ise iyi bir uyum bulunduğunun göstergesidir (Meydan ve Şeşen, 2015).

Bulgular

Öğretmenlerin araştırma kapsamında uygulanan ölçeklerdeki maddelere katılım düzeylerini gösteren aritmetik ortalama, standart sapma, standart hata değerleri ve korelasyon matrisi Tablo 1'de verilmektedir.

Table 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Değişkenlerin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Standart Hata ve Korelasyon Değerleri

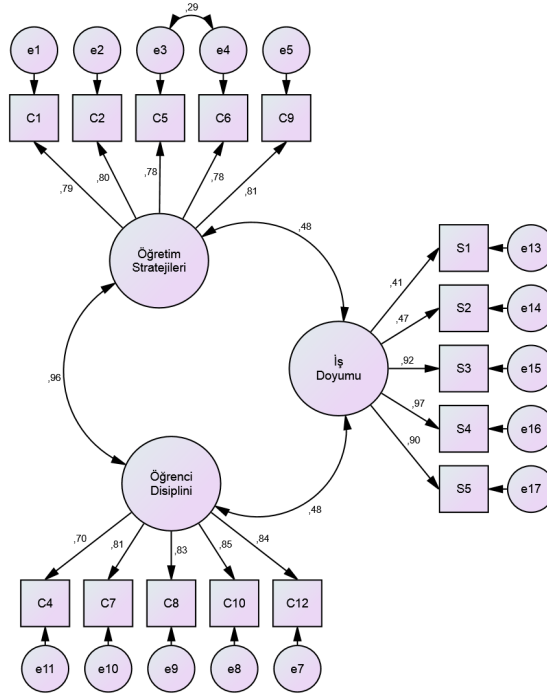
Değişkenler	\bar{X}	ss	Std. Hata	1	2	3	4
Kolektif Yeterlik	4.022	.624	.040	1			
Öğretim Stratejileri	4.023	.628	.041	.966**	1		
Öğrenci Disiplini	4.020	.661	.043	.969**	.873**	1	
İş Doyumu	4.181	.712	.046	.457**	.438**	.447**	1

** $p < .001$

Tablo 1'de görüldüğü üzere, kolektif öğretmen yeterliğine, kolektif öğretmen yeterliğinin alt boyutlarına (öğretim stratejileri ve öğrenci disiplini) ve iş doyumuna ilişkin öğretmen algıları kısmen yüksek düzeydedir. Diğer bir ifadeyle "Katılıyorum:4" düzeyindedir. Korelasyon matrisindeki ilişkilere bakıldığında; kolektif öğretmen yeterliği ve kolektif

öğretmen yeterliğinin alt boyutları ile iş doyumu arasındaki ilişkilerin pozitif anlamlı ve orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Ölçüm modelindeki gizil (örtük) değişkenlerin tamamının istatistiki açıdan birbirleriyle pozitif ve anlamlı ilişkilere sahip olduğu Şekil 1'de görülmektedir.

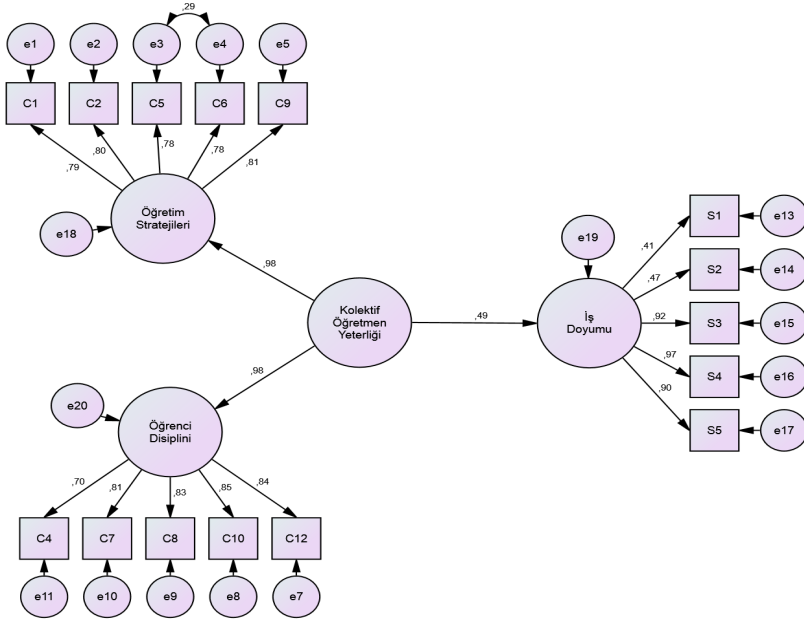
Şekil 1. Standardize Edilmiş Katsayılarla Ölçüm Modeli

Notlar: Uyum indisleri: $\chi^2 = 211.187$, $df = 86$, $\chi^2/df = 2.456$, $p = .000$, $GFI = .896$, $IFI = .954$, $TLI = .943$, $CFI = .953$, $RMSEA = .079$

DFA çalışmada kullanılan tüm ölçeklere uygulandı. Modifikasyon indisleriyle uyumlu olarak 2 madde modelden çıkarıldı ve modele 1 kovaryans eklendi. Hata varyanslarının çok yüksek olması ve ki kare değerini oldukça fazla düzeyde yükseltmelerinden dolayı sırasıyla C3 ve C11 maddeleri modelden silindi. Hata kovaryansları, C5 ile C6 arasına bu maddelerdeki hataların birbiriyle ilişkili olmasından dolayı eklendi. Ölçüm modeli, ölçeklerin verilerle iyi düzeyde uyum sağladığını

göstermektedir ($\chi^2 = 211.187$, $df = 86$, $\chi^2/df = 2.456$, $p=.000$, $GFI = .896$, $IFI = .954$, $TLI = .943$, $CFI = .953$, $RMSEA = .079$).

Kolektif öğretmen yeterliğinin, öğretmen iş doyumunu üzerindeki etkisine ilişkin yapısal model Şekil 2’de görülmektedir.

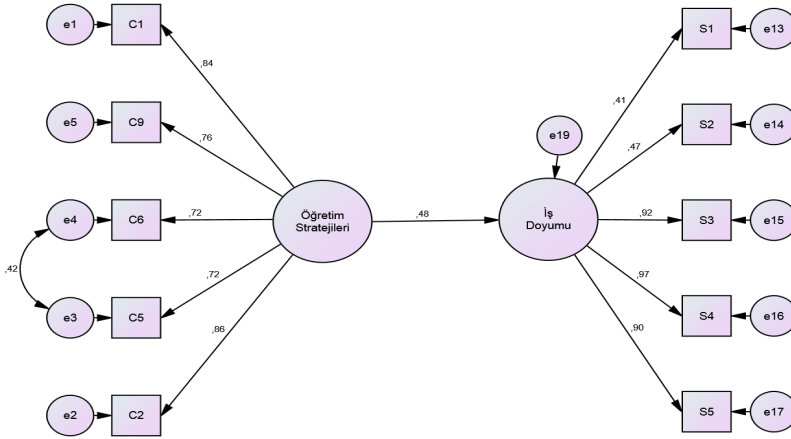

Şekil 2. Standardize Edilmiş Katsayılarla Kolektif Öğretmen Yeterliğinin, Öğretmen İş Doyumunu Etkilemesine İlişkin Yapısal Model

Notlar: Uyum indisleri: $\chi^2 = 211.487$, $df = 86$, $\chi^2/df = 2.456$, $p=.000$, $GFI = .896$, $IFI = .954$, $TLI = .943$, $CFI = .953$, $RMSEA = .079$

En iyi uyum indekslerini üreten yapısal modele göre; kolektif öğretmen yeterliği, öğretmenlerin iş doyum düzeylerini pozitif olarak etkilemektedir ($\beta = .49$, $p < 0.01$). Kolektif öğretmen yeterlik algısındaki bir birimlik artış, .49 birimlik öğretmen iş doyumunu artışını sağlamaktadır. Kolektif öğretmen yeterliğine ilişkin olumlu algılar arttıkça, öğretmenlerin iş doyumları da artmaktadır.

Kolektif öğretmen yeterliğinin öğretim stratejileri alt boyutunun, öğretmen iş doyumuna üzerindeki etkisine yönelik yapısal model Şekil 3'te verilmektedir.

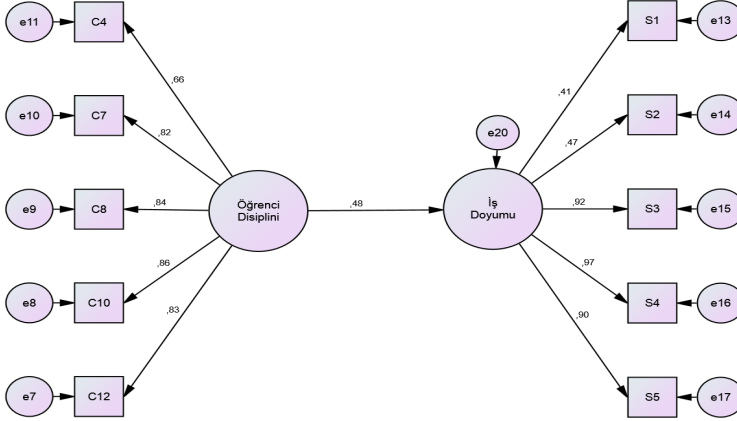

Şekil 3. Standardize Edilmiş Katsayılarla Öğretim Stratejileri Alt Boyutunun İş Doyumuna Etkisine Yönelik Yapısal Model

Notlar: Uyum indisleri: $\chi^2 = 63.636$, $df = 33$, $\chi^2/df = 1.928$, $p = .001$, $GFI = .949$, $IFI = .981$, $TLI = .973$, $CFI = .980$, $RMSEA = .063$

Kolektif öğretmen yeterliğinin öğretim stratejileri alt boyutu, öğretmen iş doyumunu pozitif olarak etkilemektedir ($\beta = .48$, $p < 0.01$). Bir birimlik öğretim stratejilerine ilişkin öğretmen algısındaki artış, .48 birimlik öğretmen iş doyumuna artışını sağlamaktadır. Öğretim stratejilerine ilişkin olumlu algılar arttıkça, iş doyumuna da artmaktadır.

Kolektif öğretmen yeterliğinin öğrenci disiplini alt boyutunun, öğretmen iş doyumuna üzerindeki etkisine dair yapısal model Şekil 4'te sunulmaktadır.

Şekil 4. Standardize Edilmiş Katsayılarla Öğrenci Disiplini Alt Boyutunun İş Doyumuna Etkisine Dair Yapısal Model

Notlar: Uyum indisleri: $\chi^2 = 70.860$, $df = 34$, $\chi^2/df = 2.084$, $p = .00$, $GFI = .947$, $IFI = .977$, $TLI = .970$, $CFI = .977$, $RMSEA = .068$

Kolektif öğretmen yeterliğinin öğrenci disiplini alt boyutu, öğretmen iş doyumunu pozitif olarak etkilemektedir ($\beta = .47$, $p < 0.01$). Her bir birimlik öğrenci disiplinine ilişkin öğretmen algısındaki artış, .47 birimlik iş doyumuna artışına katkı yapmaktadır. Öğrenci disiplinine ilişkin olumlu algılar arttıkça, öğretmenlerin iş doyumlarının da arttığı görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada; öğretmenlerin kolektif yeterliklerine ilişkin olumlu algıları arttıkça, iş doyumlarının da arttığı bulunmuştur. Böylelikle H1 hipotezi doğrulanmıştır. Kolektif öğretmen yeterliğinin; öğretim stratejileri (H1) ve öğrenci disiplini (H2) alt boyutlarının, iş doyumunu olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla test edilen H2 ve H3 hipotezleri de

doğrulanmıştır. Araştırmada, test edilen hipotezlerin tamamının doğrulandığı görülmüştür.

Goddard ve diğerleri (2004) araştırmalarında; kolektif yeterlik algısının, örgütsel hedeflere ulaşılmasında önemli bir etken olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Araştırmalarında kolektif yeterliğin; öğretmenlerin yaşantılarını etkileme yoluyla öğrenci başarısı, öğretmen bağlılığı ve iş doyumunu gibi tutumlar üzerinde olumlu etkide bulunduğunu ortaya çıkarmışlardır. Benzer şekilde bu çalışmada da kolektif öğretmen yeterliğinin, öğretmen iş doyumunu arttırdığı bulunmuştur. Okulundaki meslektaşlarının; sınıf yönetimi ve öğretim stratejilerinde iyi olduklarını düşünen öğretmenler, onlarla birlikte bütün zorlukların üstesinden geleceklerine ve başarılı olacaklarına inanırlar. Onlarda oluşan bu inanç, psikolojik yapılarına olumlu bir şekilde doğrudan tesir eder. Nitekim Goddard ve arkadaşları (2004); bireylerin beceri ve yetkinliklerine ilişkin inançlarının, mevcut durumlarını yansıtmaya bile grupların ve bireylerin sergiledikleri performans üzerinde, çoğunlukla gerçeğe uyuşmayan bu algılamaların etkili olduğunu ileri sürmektedirler.

Öğretmenlerin; okul olarak bir şeyler üretebileceklerini ve örgütsel hedeflere ulaşabilecek yeterliğe sahip olduklarını düşünmeleri, öz yeterlik düzeylerini artırır (Goddard vd., 2000, 2004; Kurt, 2009; Skaalvik ve Skaalvik, 2007). Öz yeterlik inançlarının ise iş doyumunu ile ilişkili olduğu araştırmalarda kanıtlanmıştır (Demir, 2018b). Dolayısıyla kolektif yeterliğin, bireysel yetkinlikleri artırma yoluyla da öğretmenlerin memnuniyetlerini arttıracakı akla gelmektedir.

Bu çalışmada kolektif yeterliğin; öğretim stratejileri ve öğrenci disiplini alt boyutlarının, öğretmenlerin iş doyumunu arttırdığı bulunmuştur. Okullar, sosyal kurumlar olduğundan belirli sorunların aşılması ve iyileştirmelerin yapılabilmesi için birleşik bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, öğretim ve benzeri konularda güçlü olduklarını algılayan öğretmenler; işlerini iyi yaptıklarını düşünmekte ve kendilerini mutlu hissetmektedirler. Önceki araştırmalar (Durham, Knight ve Locke, 1997; Lee ve Fahr, 2004; Myers, Feltz ve Short, 2004; Myers, Paiement ve Feltz, 2007); kolektif yeterlik algısı ile sergilenen performansın, dikkate değer bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yetkinlik algısı, öğretmenlerin mevcut durumlarını güçlendirmektedir. Nitekim Bandura

(1997); grupların ya da örgütlerin güçlerinin, bu grup ya da örgütteki insanların birleşik güçlerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Böylelikle öğretmenler, birlikte çalıştıkları meslektaşlarıyla okuldaki görevlerin daha sağlıklı yürüyeceğine inanmaktadırlar. Diğer bir deyişle birey; okuldaki meslektaşlarıyla yapacağı işbirliğinin, olumlu sonuçlar doğuracağına güvenmektedir. Bu gibi olumlu hisler, öğretmenlerin işlerinde memnuniyet algılamalarını sağlamaktadır.

Bu araştırmada; kolektif yeterlik kavramının, öz yeterlik kavramı esas alınarak ortaya atılmasından dolayı öz yeterlikle arasındaki kavramsal farklılıklar ve aralarındaki ilişki incelenmiştir. Daha sonra kolektif yeterliğin, öz yeterlikle ilişkisi ortaya konulmuştur. Son olarak ise kolektif yeterliğin; öğretim stratejileri ile öğrenci disiplini alt boyutlarının, iş doyumuna etkisi açığa çıkarılmıştır.

İleriki araştırmalarda, eğitim örgütleri açısından oldukça önemli görülen kolektif yeterliğe ilginin artması gerekmektedir. Kolektif yeterliğin, kavramsal çerçevesinin genişletilmesi için örgütsel ve bireysel çıktılarla bir arada incelendiği çalışmalar tasarlanabilir. Böylelikle kolektif yeterlik kavramı daha iyi anlaşılır ve okullarda bu birleşik güç algısından daha fazla yararlanılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Structural Equation Modeling on the Role of
Teacher's Collective Efficacy in Teacher Job
Satisfaction**

*

Selçuk Demir

Ministry of National Education

People put together and share their knowledges, skills and talents in order to solve possible problems, live in better conditions and to be accomplished. These individuals supporting on and helping each other become more determined to cope with all kinds of challenges faced at corporate. Because these individuals count on the competence of the group in that they are. This state makes individuals feel psychologically more powerful. Combined power positively influences teachers' emotions and manners at work. Teachers in these groups who have competences believe that they are capable of doing best, so they are satisfied with working together at these corporates.

Despite the majority of the investigations on self-efficacy, there are restricted studies regarding collective efficacy. Whereas collective efficacy has been propounded based upon self-efficacy concept. These structures are strongly related to each other. Filling this gap, this study has envisioned to present major contributions to the human resource management by facilitating to reach the organizational objectives. Firstly the current study produces an integrated model revealing the relationship between collective teacher efficacy and job satisfaction. Secondly the models are proposed and tested regarding the relationships between sub-dimensions of collective teacher efficacy (instructional strategies and student discipline) and job satisfaction. Lastly the conceptual framework related to collective teacher efficacy are extended to be taken advantages of this psychological power.

This research has aimed to point out the relationships between collective efficacy and its dimensions with the teacher's job satisfaction. In line with the purpose, this paper focuses on testing the following hypotheses:

H1: Collective teacher efficacy has a positive impact on teacher's job satisfaction.

H2: Instructional strategies sub-dimension of collective teacher efficacy has a positive impact on teacher's job satisfaction.

H3: Student discipline sub-dimension of collective teacher efficacy has a positive impact on teacher's job satisfaction.

Method

This study was designed by a relational screening model that explains the relationships between two or more variables and gives an idea in terms of the probability of cause and effect relation between variables (Büyüköztürk et al., 2012; Karasar, 2012). While each of collective teacher efficacy and its two dimensions were taken as independent variables in the separate structural models, job satisfaction was taken as a dependent variable.

The research sample consists of 235 teachers in 26 schools affiliated to the Ministry of National Education in Hatay's Samandağ district in the 2018-2019 academic year. According to Field (2009) this sample size was enough at 95% confidence interval for this population of study.

Data of this study were obtained by five-point Likert-type scales. The points of the scale are differentiated as 1= I don't agree at all; 2= I don't agree; 3= I agree partially; 4= I agree; and 5= I totally agree. Two different scales were used in this study as follows. Collective teacher efficacy scale that was developed by Tschannen-Moran ve Barr (2004) and adapted to Turkish by Erdoğan ve Dönmez (2015). This scale has two sub-dimensions: Intrusional strategies and student discipline. In the stage of confirmatory factor analysis, the original two-dimensioned factorial structure has been confirmed ($X^2=47.242$, $df=24$, $X^2/df=1.968$, $P=0.003$, $RMSEA=0.064$, $GFI=.961$, $IFI=.986$, $TLI=.978$, $CFI=.986$). Cronbach's Alpha for instructional sub-dimension was .838, student discipline sub-dimension was .905 and overall scale was 0.927.

Job satisfaction scale was developed by Griffin et al. (2010) and adapted to Turkish by Demir (2018c). The original single-dimensioned factorial

structure has been confirmed by confirmatory factor analysis ($\chi^2=9.138$, $df=5$, $\chi^2/df=1.828$, $P=0.104$, $RMSEA=0.059$, $GFI=.985$, $IFI=.995$, $TLI=.990$, $CFI=.995$). Cronbach's Alpha of the scale was 0.833.

Results

Teachers' perceptions on collective efficacy, instructional strategies and student discipline facets of collective efficacy, and job satisfaction are moderately high. Measurement model shows study variables are positively correlated with each other. Structural equation modeling has found out that collective teacher efficacy positively affects teacher job satisfaction. Also the instructional strategies and student discipline facets of collective teacher efficacy affect teachers' job satisfaction. Collective teacher efficacy is a combined power that fosters teachers' positive ideas regarding the satisfaction with their job. This current study has extended to the conceptual framework of collective teacher efficacy to benefit from this psychological power.

Future researches have to be designed to be utilized this combined power that points out the relationships between collective teacher efficacy and performance variables. School administrators are recommended to help combined power belief constitute. Thus, human resource can be managed well to be achieved organizational and individual goals. Teachers believe in having competences of being successful while they are working together at school.

Kaynakça / References

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. V. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: PegemA.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS*. New York: Routledge.

- Demir, S. (2018a). Okul yöneticilerinin motivasyonel dili ile öğretmen öz yeterliği arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 177-183. DOI: 10.18506/anemon.384848
- Demir, S. (2018b, Mayıs). *Öz yeterliğin iş doyumunu, örgütsel bağlılık, motivasyon ve işe sargınlıktaki rolü*, 6. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, 02-05 Mayıs 2018, Antalya.
- Demir, S. (2018c). Structural capital's contribution to teacher's job satisfaction: The mediating role of organizational commitment. *International Journal of Educational Methodology*, 4(4), 195-203. doi: 10.12973/ijem.4.4.195
- Duman, B., Göçen, G. ve Duran, V. (2013). İlköğretim Öğretmenlerinin Kolektif Yeterlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel sayı (1)*, 144-155.
- Durham, C. C., Knight, D. ve Locke, E. A. (1997). Effects of leader role, team-set goal difficulty, efficacy, and tactics on team effectiveness. *Organizational Behavior and Human Performance*, 72(2), 203-231.
- Erdoğan, U. ve Dönmez, B. (2015). Kolektif öğretmen yeterliği ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21 (3), 345-366. doi: 10.14527/kuey.2015.013.
- Eren, E. (2015). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. Ankara: Beta Yayıncılık.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics using SPSS*. Dubai: Oriental Press.
- Goddard, R. D., Hoy, W. K. ve Woolfolk Hoy, A. (2000). Collective teacher efficacy: Its meaning, measure, and impact on student achievement. *American Educational Research Journal*, 37 (2), 479-507.
- Goddard, R. D., Hoy, W. K. ve Woolfolk Hoy, A. (2004). Collective efficacy: Theoretical development, empirical evidence, and future directions. *Educational Researcher*, 33(3) 3-13.
- Griffin, M.L., Hogan, N.L., Lambert, E.G., Tucker-Gail, K.A. ve Baker, D.N. (2010). *Job involvement, job stress, job satisfaction, and organizational commitment and the burnout of correctional staff*. *Criminal Justice and Behavior*, 37, 239-255.

- Hefferon, K. ve Boniwell, I. (2011). *Positive Psychology: Theory, Research and Applications*. New York: Mc Graw-Hill Open International Publishing Ltd.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Kreitner, R. ve Kinichi, A. (2009). *Organizational behaviour* (9th ed.). New York: Mc Graw-Hill International Edition.
- Kurt, T. (2012). Öğretmenlerin öz yeterlik ve kolektif yeterlik algıları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 195-227.
- Kurt, T. (2009). *Okul müdürlerinin dönüştürücü ve eylemci liderlik stilleri ile öğretmenlerin kolektif yeterliği ve öz yeterliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Lee, C. ve Fahr, J. (2004). Joint effects of group efficacy and gender diversity on group cohesion and performance. *Applied Psychology: An International Review*, 53(1), 136-154.
- Lunenburg, F.C. ve Ornstein, A.C. (2012). *Educational administration: concepts and practices*. Boston: Wadsworth Cengage Learning Publishing, Sixth Edition.
- Luszczynska, A., Scholz, U. ve Schwarzer, R. (2005). The general self-efficacy scale: Multicultural validation studies. *The journal of Psychology*, 139(5), 439-457.
- Maddux, J. (2002). Self-efficacy: The power of believing you can. In C.R. Synder and S.J. Lopez (eds), *Handbook of positive psychology* (pp. 277-287). New York: Oxford University Press.
- Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi, Amos uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Myers, N. D., Feltz, D. L. ve Short, S. E. (2004). Collective efficacy and team performance: A longitudinal study of collegiate football teams. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 8(2), 126-138.
- Myers, N. D., Paiement, C. A. ve Feltz, D. L. (2007). Regressing team performance on collective efficacy: Considerations of temporal proximity and concordance. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 11(1), 1-24.

- Skaalvik, E. M. ve Skaalvik, S. (2007). Dimensions of teacher self-efficacy and relations with strain factors, perceived collective teacher efficacy, and teacher burnout. *Journal of Educational Psychology*, 99 (3), 611-625.
- Skaalvik, E.M. ve Skaalvik, S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26, 1059-1069.
- Tschannen-Moran, M. ve Barr, M. (2004). Fostering student learning: The relationship of collective teacher efficacy and student achievement. *Leadership and Policy in Schools*, 3 (3), 189-209.
- Yeni, Z. ve Özler, N.D.E. (2015). Duygusal emek. N.D.E. Özler (Ed.), *Örgütsel davranışta güncel konular içinde* (ss. 329-362). Bursa: Ekin Yayınevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demir, S. (2019). Kolektif öğretmen yeterliğinin öğretmen iş doyumundaki rolü üzerine yapısal eşitlik modellemesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 444-463. DOI: 10.26466/opus.496333

Çocuk Edebiyatı Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İçerik Analizi (2011-2018 Yılları)

DOI: 10.26466/opus.510809

*

Elif Emine Balta*

* Dr, Bağımsız Araştırmacı, Ankara/ Türkiye

E-Posta: elifkucuk@hotmail.com

ORCID:[0001-0001-8958-4628](https://orcid.org/0001-0001-8958-4628)

Öz

Türkiye’de çocuk edebiyatının öneminin fark edilmesiyle çocuklara yönelik eserler gelişmiş, sayıca artmış bununla birlikte akademik düzlemde de çeşitli yönlerden incelemeye tabi tutulmuştur. Bu araştırmada Türkiye’de çocuk edebiyatı hakkında yapılmış olan lisansüstü çalışmaların yıl, üniversite, enstitü, bilim dalı, yazıldığı dil, konu, konu alınan yazar/şair/çocuk edebiyatçısı, incelenen tema, kullanılan yöntem, veri kaynakları, veri analiz teknikleri bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma 2011-2018 yılları ile sınırlanmıştır. Yapılmış lisansüstü çalışmaların Türk çocuk edebiyatı ve eserlerini kapsamı noktasında sınırlandırmaya gidilmemiş, YÖK’e kayıtlı olan “çocuk edebiyatı” odaklı tezler dikkate alınmış ve araştırmaya 278 tez dâhil edilmiştir. Derlenen tezler içerik analizine uygun olarak çalışmanın amacı çerçevesinde kodlanmış, kodlanan tezler kategorik verilere dönüştürülmüş elde edilen sonuçlar grafik, frekans ve yüzde tabloları olarak betimsel olarak gösterilmiştir. Analiz bulgularından bazıları çocuk edebiyatı odaklı lisansüstü tezlerinin 2017’ye kadar artış gösterdiği, büyük oranda eğitim bilimleri ve sosyal bilimler enstitülerinde hazırlandığı, eğitsellik ve değer aktarımına ağırlık verdiği ve yöntem olarak nitel yöntemin tercih edildiğidir. Ayrıca ulaşılan sonuçlar bağlamında gelecek araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, içerik analizi, yüksek lisans tezi, doktora tezi

A Content Analysis Post-Graduate Studies in Turkey About Children's Literature (2011-2018 Period)

*

Abstract

By realizing the importance of children's literature in Turkey, works for children have been developed, increased in number and examined in various aspects of the academic plane. In this study, it is aimed to examine the post-graduate studies about children's literature in Turkey in the context of years, university, institute, field, language, subject, author/poet/teacher of children's literature of subject, method, data sources, data analysis techniques. The thesis focused on "children's literature" which are registered to the Turkish Higher Education Council (YÖK) are taken into consideration and 278 thesis are included in the study. The compiled theses are coded within the framework of the purpose of the study in accordance with the content analysis. These coded theses are transformed into categorical data and the results are shown as graphs, descriptive tables of frequencies and percentages. Some of the analysis findings are that thesis focused on "children's literature" showed an increase from 2013 to 2017; high ratio is prepared in educational science institutes, concentrate on educational message and value transfer, and the qualitative method is preferred in studies. Proposals for future researches are presented in the context of the results achieved.

Keywords: *Children's literature, content analysis, master thesis, doctoral thesis*

Giriş

Bireyin erken çocukluk döneminden itibaren kitapla buluşup haşır neşir olmasının okuma alışkanlığını kazandırmada ilk büyük adım olduğu artık bilinen bir gerçektir. (Pembecioğlu, 2006; Temizkan, 2009; Dehaene, 2014). Toplumun da zamanla bu inanca sahip olması çocukların kitapla karşılaşma yaşını geçmişe oranla düşürmüş, talebe bağlı olarak çocuk kitapları da nicelik ve nitelik açısından çeşitlenmiş, çoğalmıştır.

Çocuğa yönelik kitaplarda çocuk edebiyatının yeri ayrıcalıklıdır. Çünkü çocuk edebiyatı, kurmaca dünyalar yoluyla çocuğun kendini ve dünyayı tanımasını, anlamasını sağlayan, ruhsal gelişimini destekleyen, hayallerine hitap eden, ona insan, eşya ve hayata dair her şeyi farklılık ve çeşitlilikleri ile sunan, onun estetik duygu ve beğenilerini geliştiren bir edebiyattır. Çocuk edebiyatı eserleri; çocuğa, okuduklarını ayrıştırma, süzme, yorumlama, algıladıklarından yeni anlamlar üretme becerilerini kazandırarak iyi bir okur olma yolunda hazırlayıcı roller üstlenir. Tüm bu özellikleri taşıdığı için diğer edebi mecralar kadar özel ve önemlidir.

Taşdelen (2016, s.130) çocuk edebiyatı için “*çocuğu ve çocukluğu hedefleyen bir edebiyat*” ifadesini kullanır. Bu ifade çocuk edebiyatının çocuğa göre olanı oluşturmak, ele aldığı herhangi bir konuyu çocuğa göre geliştirmek amacını taşıdığı anlamına gelmesi bakımından önemlidir. Yazarın dış dünyayı algılayıp estetik hale getirirken okur kitesinin özelliklerini de dikkate alması, farklı bir söyleyişle yazınsal estetiğe zarar vermeden çocuğun gelişim aşamaları konusunda bilgi sahibi olup gerekli hassasiyeti göstermesi beklenir.

Çocuk edebiyatının genel edebiyattan ayrı bir alan olduğunu düşünenler, çocuk edebiyatının geçiş dönemi edebiyatı olduğunu savunanlar, çocuk gerçekliğine dayalı bir çocuk edebiyatının var olduğunu iddia edenler arasında geçmişten günümüze çeşitli tartışmalar yaşanmıştır (Şirin, 2016). Bu tartışmaların temel kaynağı eserlerin estetik olma, fayda verme veya eğitime kaygılarıyla yaratılmalarında aranabilir. Daha açık ifadeyle çocuk edebiyatı eserinin var oluşunda, çocuğa dair zihinsel, ruhsal, duygusal vasıflar göz önüne alınırken eserin edebilik değer ve ölçütlerden feragat etme endişesi çocuk edebiyatının varlığının kabulünde bahsi geçen bu karşıt görüşlere ortam hazırlamaktadır. Şirin (2007, s.41) edebiyatın var

olma kıstaslarının çocuk edebiyatı için de geçerli olduğunu belirtirken çocuksu duyarlılığın, çocuk gerçekliğinin ve çocuğa görelilik özelliklerinin de gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ona göre bu kavramlar göz ardı edilirse çocuk ve gençlik edebiyatının *kendi bağlamından koparılarak* eleştirilip değerlendirilmesine zemin hazırlar. Bu durum ise konu hakkında doğru yarıya varabilmenin önündeki en büyük engel olur.

Puurtinen (1995) de Şirin (2007) gibi duruma ılımlı ve bütünsel yaklaşarak çocuk edebiyatının edebi ve sosyo-egitimsel bir sisteme ait olduğunu vurgular. Başka bir deyişle çocuk bu eserlerle eğlenme, yaratıcılık ve estetik zevk gereksinimlerini karşılarken eğitim ve sosyalleşme kaynağına da sahip olur (Akt: Erten, 2011).

Edebiyatın tüm alanlarından farklı olarak çocuk edebiyatının taşıdığı çocuğa görelilik filtreleri, onun zaman zaman güdümlü bir edebiyat olarak görülmesine neden olmuştur. Oysa gerçek anlamda çocuk edebiyatı eserlerinde herhangi bir durumu veya düzeni değiştirme kaygısı, barındırdığı ideolojinin altını çizerek yansıtmaya, okur kitlesine dayatma çabası olmamalıdır. O halde çocuk edebiyatı yazarının çocuğa görelilik ilkelerini, çocuk gerçekliğini ve çocuksu duyarlılığı kabullenmesi, alımlaması ve eserlerine yansıtmasının değerli olacağıdır.

Yaşanan bu kavramsal sorunların çözüme kavuşmamasının en önemli sebebi ülkemizde çocuk edebiyatının öneminin fark edilip tanınmasının teorik olarak yapılmasına rağmen içerik ve sınırlarının netleştirilememiş ve kaynaklarının tasnif edilememiş olmasıdır. Bu hususta bilimsel çalışmaların işe koşulması bir ihtiyaçtır. Çocuk edebiyatının kavram olarak algılanış biçimi, bu alan dâhilindeki eserlerin incelenme yol ve yöntemlerinde de etkili olduğu iddia edilebilir. Dünyada çocuk edebiyatı üzerine 1950'li yıllarda lisans tezleri ile başlayan çalışmaların karşısında ülkemizde çocuk edebiyatı kavramı 1980'lere kadar lisansüstü çalışmalarda konu olmamıştır (Gürel, 1992'den Akt: Yazıcı, 2013). Bu akademik eksiklik ve gecikmeye çocuk edebiyatının bu zamana kadar önemsenmemesi, ayrı bir alan olarak görülmesi noktasında yaşanan edebî mufazakârlık veya yeniliklere kapalılığın neden olduğu söylenebilir. Zaman içerisinde çocuk edebiyatının değeri fark edilmiş, makale ve bildirilerin yanı sıra lisansüstü çalışmalar da konu etrafında çeşitlenmiştir. Alanyazında yer alan bu çalışmaların seyir ve eğilimlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi çocuk edebiyatının akademik dünyada algılanış biçimini gözler önüne sermek

açısından önem arz eder. Bu bağlamda ülkemizde çocuk edebiyatı konulu bibliyografya çalışmaları (Göçmen, 1995; Gürel ve Şimşek, 2005; Demircan, 2008; Altunya, 2012) ile çocuk edebiyatı konulu bilimsel çalışmaları değerlendiren araştırmalara rastlanmaktadır (Sınar, 2006; Demircan, 2007; Balcı, 2012 ve Yazıcı, 2013).

Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışma 2011'den günümüze kadar yazılmış olan çocuk edebiyatı odaklı yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinde ayrıntılı çözümleme yapma, geçmiş incelemeleri devam ettirme, çocuk edebiyatı hakkında yeni yapılacak olan araştırmalara kaynak oluşturma amacıyla. Bu amaç çerçevesinde Türkiye'de çocuk edebiyatı hakkında yapılmış olan lisansüstü çalışmaları yıl, üniversite, enstitü, alan, yazıldığı dil, konu, incelenen tema, konu alınan yazar/şair, hitap edilen dil ve kültür, kullanılan yöntem, veri kaynakları, veri analiz teknikleri açısından değerlendirilecektir. Değerlendirme aşağıda verilmiş olan araştırma sorularına yanıt arama yoluyla yapılacaktır:

- a) Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalarının tanımlayıcı özellikleri nelerdir?
- b) Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalarının içerik özellikleri nelerdir?
- c) Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalarının metodolojik özellikleri nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma deseni

Bu araştırmada, çocuk edebiyatı konusunda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri içerik analizi ile değerlendirmeye alınmıştır. İçerik analizi, araştırmacının herhangi bir kişi ya da duruma doğrudan dâhil olmadan inceleme yaptığı bir yöntemdir (Bıkmaz, Aksoy, Tatar ve Altunyüzük, 2013). Çalık ve Sözbilir (2014) içerik analizinin parametrelerini irdeledikleri çalışmalarında içerik analizini meta-analiz, meta-sentez ve betimsel içerik analizi olmak üzere üç boyutta açıklamışlardır. Bu araştırmanın ana

eksenini de bir konu hakkında birbirinden bağımsız çalışmaların ele alınması, çalışma yönelimlerinin ve sonuçlarının açıklayıcı ve tanımlayıcı türden değerlendirmesi içeren *betimsel içerik analizi* oluşturmaktadır (Çalık ve Sözbilir, 2014)

2.2. Verilerin toplanması

Bu çalışmaya 2011-2018 yılları arasında çocuk edebiyatı konusunda yapılmış olan 278 lisansüstü çalışma dâhil edilmiştir. Çalışmaların

- a) YÖK ulusal tez veri tabanına kayıtlı olmaları,
- b) Yüksek lisans ve doktora düzeyinde hazırlanmış olmaları,
- c) Roman, öykü, şiir ve benzeri edebi türler, MEB'in belirlemiş olduğu temel eserler, ders kitaplarında yer alan edebi metinler, çocuk kitapları, gençlik edebiyatı üzerine hazırlanmış olmaları,
- d) 2011-2018 yılları arasında yapılmış olmaları dikkate alınmıştır.

Konuyla ilgili 2012 yılına kadar hazırlanmış olan tezleri inceleyen benzer çalışmaların varlığı nedeniyle (Demircan, 2007; Balcı, 2012; Yazıcı, 2013) bu konuda tekrara düşmemek ayrıca bahsi geçen çalışmaların süreç bağlamında devamını oluşturmak amacıyla zaman sınırlamasına gidilmiştir.

Üniversitelerde Çocuk Edebiyatı dersi ile ilgili çalışmalar, bu araştırmada hedeflenen amaç bünyesinde olmadığı düşünülerek kapsam dışı bırakılmıştır. YÖK ulusal tez veri tabanında bulunan tezler "*çocuk edebiyatı, gençlik edebiyatı, çocuk şiirleri, çocuk romanları, çocuğa görelilik, çocuksu duyarlılık*" ifadeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda yer alan her bir tez başlık, anahtar kelime ve özet okuma yoluyla değerlendirmeye tabi tutulmuş ve araştırmacı tarafından çalışma öncesinde hazırlanmış tez değerlendirme formu kategorilerine göre listelenmiştir. Formun hazırlanması sürecinde Çalık ve Sözbilir (2014) ile Baş ve Sağır (2017)'nin çalışmalarından faydalanılmıştır.

2.3. Kodlama süreci:

Tez taramasından sonra her çalışmanın kodlaması, değerlendirme for-

munda yer alan tanımlayıcılık, içerik ve metodoloji ana başlıklarında yapılmıştır.

Tanımlayıcılık kategorisini, tez başlığı, yazar ismi, tezin tamamlandığı yıl, tez türü, tezin sunulduğu üniversite, enstitü, bilim dalı, yazım dili alt başlıkları oluşturmaktadır. Alt başlıklarla ilgili bilgilerin derlenmesinde tez künyelerinde yer alan beyanlar esas alınmıştır.

İçerik kategorisi tez konusu, incelenen tema, ele alınan yazar ve/veya şair, incelenen çocuk edebiyatı ürünlerinin dâhil olduğu dil ve kültür alt başlıklarından ibarettir. İçerik kategorisinin kodlanmasında tezin başlığı, içindekiler bölümü, özeti, anahtar sözcükleri okunmuş, tez konusu ve incelenen tema başlıkları altında her bir tez için en az üç betimleyici anahtar ifade geliştirilmiştir. Bu anahtar ifadeler benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırılmış, kendi aralarında gruplandırılarak kodlamalar oluşturulmuştur. Örnek olarak konu alt başlığında kodlama yapılırken, tez başlıklarından ya da özetlerinden yola çıkılarak belirlenmiş olan “eğiticilik, eğitsel, eğitimcilik, eğitime” ifadeleri “eğiticilik/eğitsel ileti” kod başlığı altında toplanmıştır.

Metodoloji kategorisi çalışmanın yöntemi, veri kaynağı ve veri analizi alt başlıklarını yer almaktadır. Kapsama alınan tezlerin neredeyse tamamı araştırmada kullanılan yöntem, veri toplama tekniği ve veri analizi hakkında yeterli bilgi barındırmakta olup iki tezde bu hususta eksiklik görülmüştür. Bu sebeple bu tezler bütün olarak incelenerek yöntem kapsamında kodlaması araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Kategorinin aynı alt başlığında iki veya daha fazla veri içeren tezler birden fazla kodlanmıştır. Örnek olarak belgesel tarama ve görüşmenin tercih edildiği tezler veri kaynağı başlığında iki kod ile listelenmiştir. İçerik kategorisi alt başlıklarında araştırmacı tarafından yapılan kodların tanımları Türkçe öğretimi alanında uzman bir öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiştir. Elde edilen öneri ve görüşler doğrultusunda kodların bazıları birleştirilerek yeniden düzenlenmiştir.

2.4. Verilerin analizi

İncelenen tezlerden elde edilen veriler Excel program dosyasına aktarılmış ve analiz edilmiştir. Bulgular frekans/yüzde tabloları ve grafiklerle görselleştirilerek yorumlanmıştır.

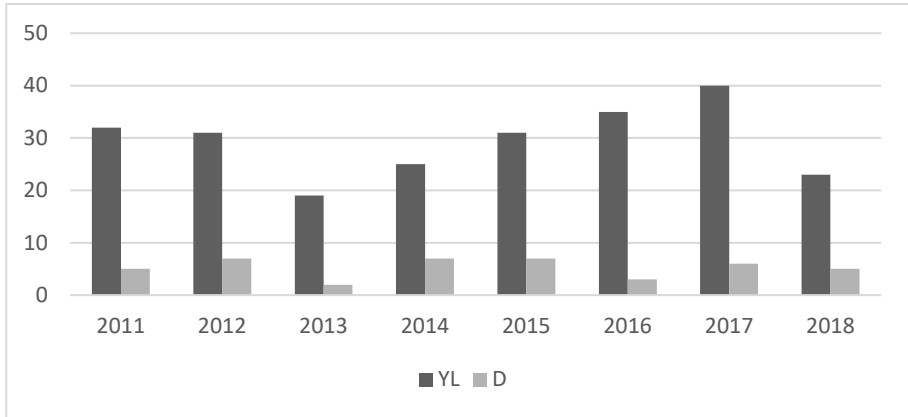
3. Bulgular

Bu bölümde araştırma verilerinin analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiş, bulgular araştırma sorularının sunulduğu sırasıyla aktarılmıştır.

3.1. Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalarının tanımlayıcı özelliklerine (yıl, üniversite, enstitü, bilim dalı, yazıldığı dil) ilişkin bulgular

3.1.1. Tezlerin yıllara göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların yıllara göre dağılımını gösteren Grafik 1 ve açıklamalarına yer almaktadır.

Grafik 1. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin yıllara göre dağılımı

Araştırma verileri ülkemizde 2011 ile 2018 yılları arasında çocuk edebiyatı odaklı 236 yüksek lisans, 42 doktora tezi yapıldığına işaret etmektedir. Grafik 1 incelendiğinde çocuk edebiyatı kapsamında hazırlanmış olan yüksek lisans tez sayılarında yıllar arasında farklılıklar olduğu, bu farklılıkların çok küçük oranda da olsa doktora tezlerinde de görüldüğü söylenebilir. Yüksek lisans düzeyindeki çalışmaların en az 2013 yılında (f=19) en fazla 2017 yılında (f=40); doktora düzeyinde çalışmaların en az 2013 yılında (f=2), en fazla 2012, 2014, 2015 yıllarında (f=7) olduğunu göstermektedir.

3.1.2 Tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların üniversitelere göre dağılımını gösteren Tablo 1 ve açıklamaları yer almaktadır.

Tablo 1. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Üniversite	f	Üniversite	f	Üniversite	f
Ankara Ü	32	Haliç Ü	4	Süleyman Demirel Ü	2
Atatürk Ü	17	İnönü Ü	4	Yaşar Ü	2
Hacettepe Ü	15	Selçuk Ü	4	Yeditepe Ü	2
Afyon Kocatepe Ü	13	Uludağ Ü	4	Adnan Menderes Ü	1
Yüzüncü Yıl Ü	13	Yıldız Teknik Ü	4	Akdeniz Ü	1
Çanakkale Onsekiz Mart Ü	12	Ege Ü	3	Anadolu Ü	1
Gazi Ü	12	Erzincan Ü	3	Atılım Ü	1
Marmara Ü	8	Fatih Ü	3	Dumlupınar Ü	1
Dokuz Eylül Ü	7	Muğla Sıtkı Koçman Ü	3	Kadir Has Ü	1
İstanbul Ü	7	Trakya Ü	3	Kafkas Ü	1
Mersin Ü	7	Adıyaman Ü	2	Kırklareli Ü	1
Abant İzzet Baysal Ü	6	Ahi Evran Ü	2	Kilis 7 Aralık Ü	1
Balıkesir Ü	6	Başkent Ü	2	Kocaeli Ü	1
Çukurova Ü	6	Bingöl Ü	2	Mehmet Akif Ersoy Ü	1
Fırat Ü	6	Bülent Ecevit Ü	2	Hacı Bektaş Veli Ü	1
Gaziantep Ü	6	Celal Bayar Ü	2	Okan Ü	1
Necmettin Erbakan Ü	6	Erciyes Ü	2	Ordu Ü	1
Ondokuz Mayıs Ü	5	Eskişehir Osmangazi Ü	2	Pamukkale Ü	1
Sakarya Ü	5	İstanbul Arel Ü	2	Recep Tayyip Erdoğan Ü	1
Uşak Ü	5	İstanbul Aydın Ü	2	Siirt Ü	1
Fatih Sultan Mehmet Ü	4	Orta Doğu Teknik Ü	2		

Tablo 1, 2011-2018 yılları arasında çocuk edebiyatı odaklı lisansüstü çalışmaların toplam 62 üniversitede yapıldığını göstermektedir. Tezlerin en fazla sırasıyla Ankara Üniversitesi (f=32), Atatürk Üniversitesi (f=17), Hacettepe Üniversitesi, (f=15), Afyon Kocatepe Üniversitesi (f=13), Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde (f=13) hazırlandığı da görülmektedir.

3.1.3 Tezlerin enstitülere göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların enstitülere göre dağılımını gösteren Tablo 2 ve açıklamaları yer almaktadır

Tablo 2. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin enstitülere göre dağılımı

<i>Enstitüler</i>	<i>YL</i>	<i>D</i>	<i>Toplam</i>
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	105	25	140
Sosyal Bilimler Enstitüsü	120	17	137
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	4	-	4
Yaşayan Diller Enstitüsü	4	-	4
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü	1	-	1
Enformatik Enstitüsü	1	-	1
Medeniyetler İttifakı Enstitüsü	1	-	1

Tablo 2 incelendiğinde tezlerin en fazla Eğitim Bilimleri enstitülerinde (f=140) yapıldığı onu Sosyal Bilimler enstitülerinin (f=137) takip ettiği görülmektedir. Yüksek lisans tezlerinin ağırlıklı olarak Sosyal Bilimler enstitülerinde (f=120) hazırlandığı, doktora tezlerinde ise Eğitim Bilimleri enstitülerinin (f=25) Sosyal Bilimler enstitülerinden (f=17) önde olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili diğer yüksek lisans tezleri Sağlık Bilimleri (f=4), Yaşayan Diller (f=4), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (f=1), Enformatik (f=1) ve Medeniyetler İttifakı enstitülerinde (f=1) dağılım göstermiş olup bahsi geçen enstitülerde araştırma amacı kapsamında doktora tezi yapılmamıştır.

3.1.4. Tezlerin bilim dalına göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların bilim dalına göre dağılımını gösteren Tablo 3 ve açıklamaları yer almaktadır

Tablo 3. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin bilim dalına göre dağılımı

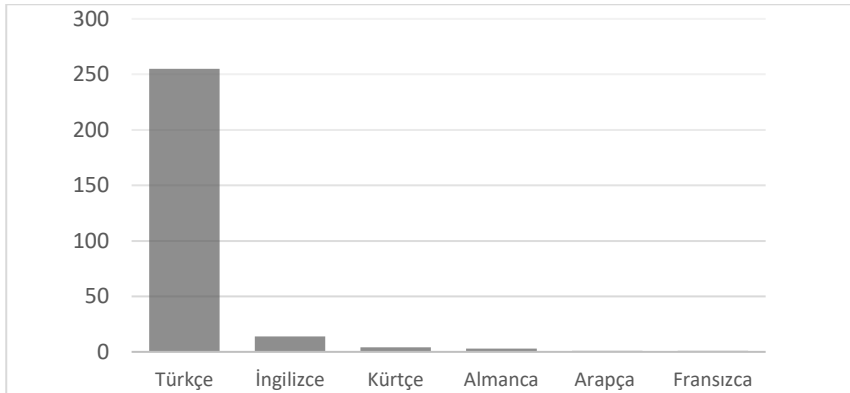
<i>Bilim dalı</i>	<i>YL</i>	<i>D</i>	<i>Bilim dalı</i>	<i>YL</i>	<i>D</i>
Türkçe Eğitimi	110	21	Yabancı Diller Eğitimi	2	2
Türk Dili ve Edebiyatı	21	4	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tar.	1	-
Okul Öncesi Eğitimi/Öğrt.	10	1	Balkan Çalışmaları	1	-
Mütercimlik Tercümanlık	8	-	Bilişsel Bilim	1	-
Grafik Tasarımı	7	-	Doğu Dilleri ve Edebiyatları	1	1
Alman Dili ve Ed./Eğitimi	6	2	Eğitim Prog. ve Öğretim	1	-
Güzel Sanatlar Eğitimi	6	3	Eğitimin Sos. ve Tar. Temelleri	1	-
Sınıf Eğitimi	6	-	Ekonometri	1	-
Çocuk Gelişimi ve Eğitimi	5	1	Fars Dili ve Edebiyatı	1	-
İlköğretim	5	-	Gazetecilik	1	1
Temel İslam Bilimleri	5	-	İşletme	1	-

İngiliz Dili ve Ed./Eğitimi	4	-	Medeniyet Araştırmaları	1	-
Kürt Dili ve Edebiyatı	4	-	Örgütsel Davranış	1	-
Temel Eğitim	4	-	Özel Eğitim	1	-
Türk Dili ve Ed. Eğt.	4	-	Sosyoloji	1	-
Batı Dilleri ve Edebiyatı	4	2	Yakınçağ Tarihi	1	-
Sosyal Bilgiler Eğitimi	3	-	Yeni Medya	1	-
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Ed.	2	-	Türk Dünyası Edebiyatları	-	1
Karşılaştırmalı Edebiyat	2	-	Türk Dünyası Araştırmaları	-	1
Sanat ve Tasarım	2	-	Felsefe ve Din Bilimleri	-	2

Tablo 3'e bakıldığında homojen olmasa da çocuk edebiyatı odaklı tezlerin çeşitli alanlarda hazırlanmış olduğu görülür. En fazla tez çalışmasının yapıldığı bilim dalı olan Türkçe Eğitimi'ni (YL f=110; D f=21) Türk Dili ve Edebiyatı (YL f=21; D f=4), Okul Öncesi Eğitimi/Öğrt. (YL f=10, D f=1), Mütercimlik Tercümanlık (YL f=8) ve Grafik Tasarım (YL f=7) bilim dallarının takip ettiği görülür. Genel anlamda çocuk edebiyatıyla ilgili yüksek lisans yapma sıklığı doktora tezine göre yüksektir. Türkçe Eğitimi ile diğer bilim dalları arasında hem yüksek lisans hem doktora düzeyi çalışmalar açısından büyük bir fark olduğu Tablo 3'e bakarak söylenebilir.

3.1.5. Tezlerin yazıldığı dile göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların yazıldıkları dile göre dağılımını gösteren Grafik 2 ve açıklamaları yer almaktadır.

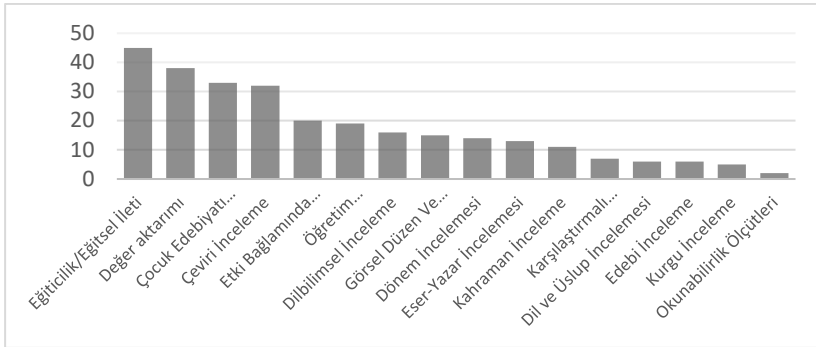
Grafik 2. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin yazıldıkları dillere göre dağılımı

Grafik 2 tezlerin büyük oranının Türkçe (f=255) yazıldığını, 14 tez ile İngilizcenin ikinci sırada olduğunu yansıtmaktadır. Tezlerin yazıldığı diğer dillerin sırasıyla Kürtçe (f=4), Almanca (f=3), Arapça (f=1) ve Fransızca (f=1) olduğu bulgusu da Grafik 2’de yer almaktadır.

3.2. Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalarının içerik özelliklerine (Konu, incelenen tema, yazar/şair/çocuk edebiyatçıları, dil ve kültür) ilişkin bulgular

3.2.1. Tezlerin konulara göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların konulara göre dağılımını gösteren Grafik 3 ve açıklamaları yer almaktadır.

Grafik 3. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin konulara göre dağılımı

Tezlerin odaklandığı konular 16 kategori altında gruplandırılmış ve sıklık değerleri Grafik 3’e yansıtılmıştır. Odak noktası çocuk edebiyatı olan tezlerin konularının ağırlıklı olarak eğitcilik/eğitsel ileti (f=45) değer aktarımı (f=38), çocuk edebiyatı ölçütleri (f=33) ve çeviri inceleme (f=32) olduğu görülmektedir. En az çalışılan konuların ise karşılaştırmalı inceleme (f=7), dil ve üslup incelemesi (f=6) edebi inceleme (f=6), kurgu inceleme (f=5) ve okunabilirlik ölçütleri (f=2) değerlendirmesi olduğu ifade edilebilir.

3.2.2. Tezlerde incelenen temalar

Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalarda incelenen temaların dağılımını gösteren Tablo 4 ve açıklamaları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerde incelenen temalar

<i>İncelenen temalar</i>	<i>f</i>	<i>İncelenen temalar</i>	<i>f</i>
Çocuk	9	Atatürk	1
Eğitim	9	Barış	1
Toplumsal cinsiyet	6	Başarı güdüsü	1
Kültür/kültürel öge	6	Coğrafi kavramlar	1
Din/dini öge	5	Demokrasi bilinci	1
Karakter gelişimi	4	Folklor	1
Dil ve kavram gelişimi	4	Göç/Göçmenlik	1
Büyülü Gerçekçilik	3	Korku/Şiddet	1
Fantastik	3	Kötülük	1
İmgeler	3	Mizah unsuru	1
İnsan hakları	3	Oryantalizm	1
Sosyal yaşam	3	Ölüm	1
Cumhuriyet	2	Sağlık	1
Çevre bilinci	2	Siyaset	1
Empati	2	Türk aydınlanması	1
Aile	1	Türk kimliği	1

Araştırma kapsamına alınan tezlerin bir bölümü çocuk edebiyatı eserlerini çeşitli temalar bağlamında incelemeye odaklanmıştır. Tezlerde 32 farklı tema tespit edilmiştir. Tablo 4’te inceleme açısından tercih edilen temalar sunulmuş olup ilk beşinin çocuk (f=9), eğitim (f=9), toplumsal cinsiyet (f=6), kültür/kültürel öge (f=6), din/dini öge (f=5) temaları olduğu görülmektedir.

3.2.3. Tezlerde incelenen yazar ve şairler

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmalara biyografileri ve/veya eserleri dâhil edilen yazar ve şairleri içeren Tablo 5 ve açıklamaları yer almaktadır.

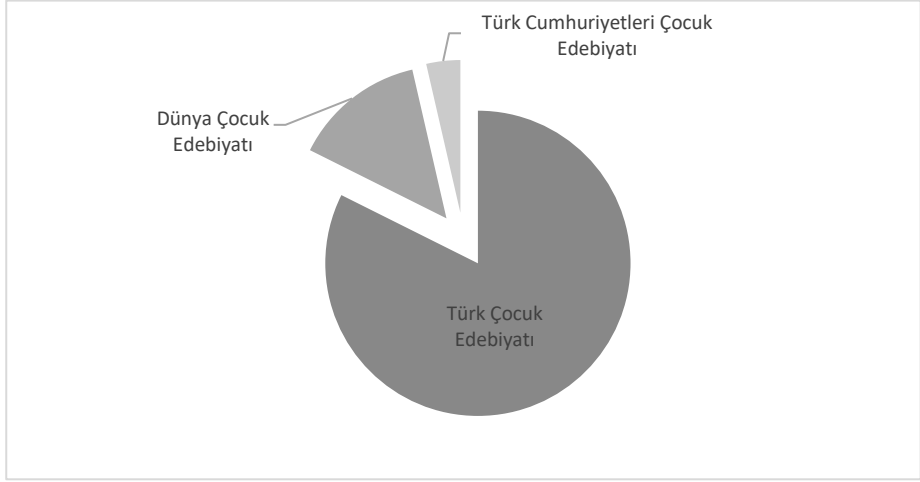
Tablo 5. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerde kapsama alınan yazar ve şairler

<i>Yazar/şair</i>	<i>f</i>	<i>Yazar/şair</i>	<i>f</i>	<i>Yazar/şair</i>	<i>f</i>
Gülten Dayıoğlu	5	Abdullah Ziya Kozanoğlu	1	J.K. Rowling	1
Mustafa Ruhi Şirin	5	Adnan Özyalçiner	1	Jonathan Swift	1
Aytül Akal	4	Ahmet Ümit	1	Jules Verne	1
Mevlâna İdris Zengin	4	Ahmet Yılmaz Boyunağa	1	Kâmil Keylânî	1
Yalvaç Ural	4	Ali Nazima	1	Kemalettin Tuğcu	1
Gülsüm Cengiz	3	Ali Ekrem Bolayır	1	Koray Avcı Çakman	1
Muzaffer İzgü	3	Angela Carter	1	Manastırlı Mehmet Rıfat	1
Nur İçözü	3	Aydoğan Yavaşlı	1	Mark Twain	1
Rıfat Ilgaz	3	Ayla Kutlu	1	Marlen Haushofer	1
Yavuz Bahadıroğlu	3	Aysel Gürmen	1	Mehmet Güler	1
Ayla Çınaroğlu	2	Ayşe Yamaç	1	Michel Ende	1
Bestami Yazgan	2	Behiç Ak	1	Mikayıl Müşfik	1
Bilgin Adalı	2	Bican Veysel Yıldız	1	Miyase Sertbarut	1
Cahit Zarifoğlu	2	Comtesse de Segur	1	Mustafa Balel	1
Erich Kästner	2	Çetin Öner	1	Numan Kartaş	1
Fatih Erdoğan	2	Daniel Handler	1	Ömer Seyfettin	1
Fazıl Hüsni Dağlarca	2	Deniz Erbulak	1	Özlem Aytek	1
Hasan Kallimci	2	Eleanor H. Porter	1	Rakım Çalapala	1
İpek Ongun	2	Feridun Oral	1	Reşat Ekrem Koçu	1
Mavisel Yener	2	Gianni Rodari	1	Rıfat Özdek	1
Memduh Şevket Esen- dal	2	Gülнар Kandeyer	1	Sara Gürbüz Özeren	1
Necdet Neydim	2	Hasan Latif Sarıyüce	1	Sevinç Kuşoğlu	1
Samed Behrengi	2	Heinrich Böll	1	Seza Kutlar Aksoy	1
Sevim Ak	2	Hidayet Karakuş	1	Sulayman Rıspayev	1
Talip Apaydın	2	Howard Pyle	1	Süleyman Bulut	1
Zeynep Cemali	2	İsmet Kür	1	Üzeyir Gündüz	1
				Vahap Akbaş	1

Türk çocuk edebiyatı kapsamında eserleri incelemeye konu olan ilk beş yazarın Gülten Dayıoğlu (f=5), Mustafa Ruhi Şirin (f=5), Aytül Akal (f=4) Mevlâna İdris Zengin (f=4) ve Yalvaç Ural (f=4) olduğu Tablo 5'te görülmektedir. Yabancı çocuk edebiyatı kapsamında ise Erich Kästner (f=2) ve Samed Behrengi'nin (f=2) eserleri diğerlerinden fazla inceleme konusu olmuştur.

3.2.4. Tez içeriklerinin dil ve kültür bağlamında dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışma içeriklerinin dil ve kültüre göre dağılımını gösteren Grafik 4 ve açıklamaları yer almaktadır.

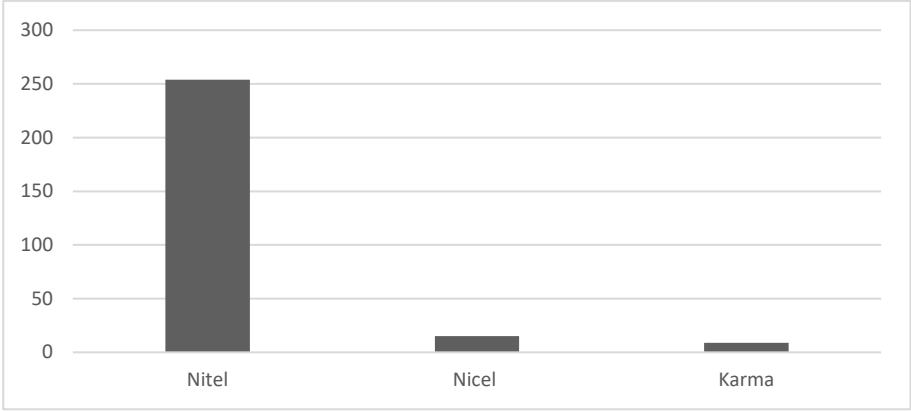
Grafik 4. Çocuk edebiyatı odaklı tez içeriklerinin dil ve kültüre göre dağılımı

Grafik 4, çalışmaların %82'si Türk çocuk edebiyatı (f=229) üzerine olmasının yanı sıra %14 oranında dünya çocuk edebiyatı (f=39) ve %4 oranında diğer Türk cumhuriyetleri çocuk edebiyatı (f=10) üzerine de hazırlandığını göstermektedir.

3.3. Çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların metodolojik (Yöntem, veri kaynakları, veri analizi) özelliklerine ilişkin bulgular

3.3.1. Tezlerin yöntemlere göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların yöntemlerine göre dağılımını gösteren Grafik 5 ve açıklamaları yer almaktadır.

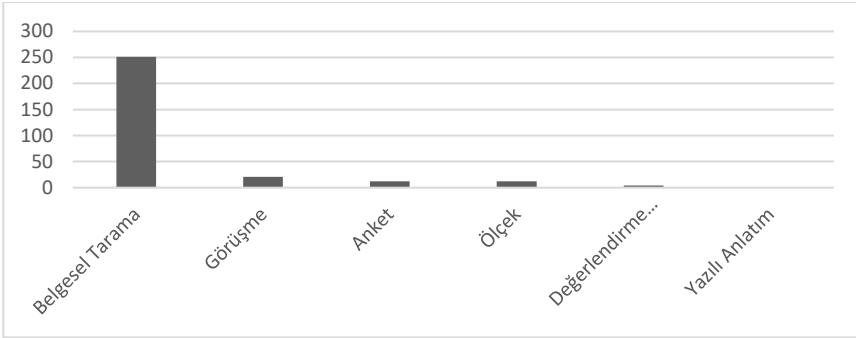

Grafik 5. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin yöntemlere göre dağılımı

Grafik 5 incelendiğinde, tezlerin %91.33 oranında nitel çalışma yöntemini (f=254) benimsedikleri, onu %5,41 oranıyla nicel çalışma yöntemini (f=15), %3,24 oranıyla karma yöntemi (f=9) takip ettiği görülmektedir.

3.3.2. Tezlerin kullanılan veri kaynaklarına göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların kullanılan veri kaynaklarına göre dağılımını gösteren Grafik 6 ve açıklamaları yer almaktadır.

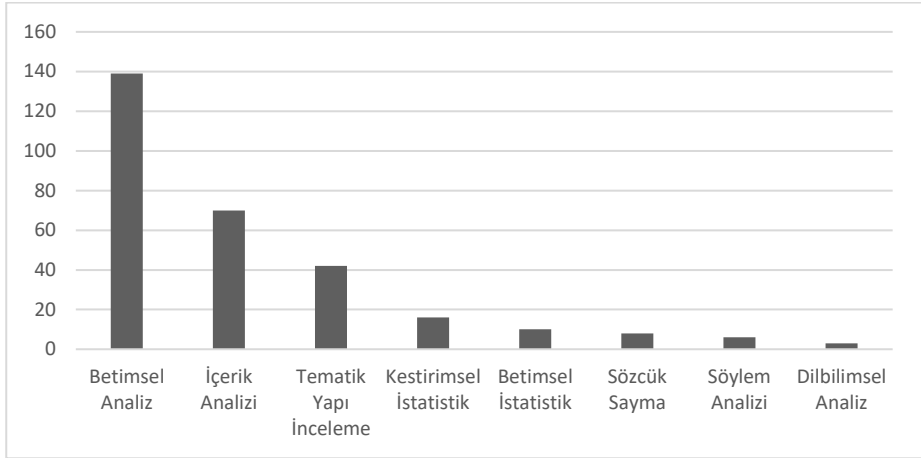
Grafik 6. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin veri kaynaklarına göre dağılımı

İncelenmiş olan tezlerin bir kısmında tek veri kaynağından bir bölümünde ise birden fazla veri kaynağından yararlanılmıştır. Grafik 6 veri

kaynakları olarak %83,38'lik oranda belgesel tarama (f=251), %6,97'sinin görüşme (f=21), %3,98'inin anket (f=12) ve ölçek (f=12), %1,33'ünün değerlendirme envanteri (f=4) ve %0,33'ünün yazılı anlatım değerlendirmesinin (f=1) tercih edildiğini gösterir.

3.3.3. Tezlerin kullanılan veri analiz tekniklerine göre dağılımı

Aşağıda çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların kullanılan veri analiz tekniklerine göre dağılımını gösteren Grafik 7 ve açıklamaları yer almaktadır

Grafik 7. Çocuk edebiyatı odaklı tezlerin veri analiz tekniklerine göre dağılımı

Grafik 7'de tezlerde kullanılmış olan veri analiz tekniklerini göstermekte olup en sık tercih edilen ilk üç tekniğin % 47,27 oranla betimsel analiz (f=139), %23,80 oranla içerik analizi (f=70) ve % 14,28'lik oranla tematik yapı inceleme (f=42) olduğu görülmektedir. Çalışmaların % 2,72'sinin nitel veri analiz tekniklerinden sözcük sayma (f=8), %2,04'ünün söylem analizi (f=6), %1,02'sinin dilbilimsel analiz (f=3), nicel veri analiz tekniklerinde ise çalışmaların %5,44'ünün kestirimsel istatistik (f=16), % 3,4'ünün betimsel istatistik (f=10) kullandığı Grafik 7'ye yansımıştır.

4. Sonuç ve Öneriler

Çocuk edebiyatı odaklı yüksek lisans ve doktora tezleri tanımlayıcılık, içerik ve metodolojik özellikleri açılarından incelenmiş olup ulaşılan sonuç ve öneriler bu bölümde sunulmuştur.

4.1. Sonuç

Araştırma sonucunda 2011-2018 yılları arasında çocuk edebiyatı konulu 278 lisansüstü tezin hazırlandığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sayı önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında çocuk edebiyatını tez konusu olarak tercih etme eğiliminin zaman içerisinde arttığı söylenebilir (Demircan, 2007; Yazıcı, 2013). Yüksek lisans tez sayısının dört yıllık süre içinde (2013-2017) iki katına çıktığı, 2018 yılı itibarıyla oldukça gerilediği; doktora düzeyinde iki çalışma ile en az tezin 2013 yılında yazıldığı, bu sayının 2012, 2014 ve 2015 yıllarında en fazla yediye yükseldiği tespit edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre konuyla ilgili en fazla çalışmanın tamamlandığı ilk üç üniversite sırasıyla Ankara, Atatürk ve Hacettepe üniversiteleridir. Bu sonuca benzer olarak, 1981-2012 yılları arasında hazırlanmış tezleri inceleyen Yazıcı (2013) makalesinde, diğer üniversitelere göre Ankara Üniversitesi'nde daha fazla sayıda çocuk edebiyatı odaklı lisansüstü çalışma yapıldığını ifade etmiştir.

Çocuk edebiyatı odaklı yüksek lisans ve doktora tezlerinin en sık eğitim bilimleri enstitülerinde yapıldığı, onu ikinci sırada sosyal bilimler enstitülerinin takip ettiği belirlenmiştir. Bu bulgu, daha önceki çalışmalarda yer alan eğitim bilimleri enstitülerine oranla sosyal bilimler enstitülerinde daha fazla sayıda tez kayıtlı olduğu sonucundan farklıdır (Balcı, 2012; Yazıcı, 2013). Buna göre son yıllarda enstitüler arasındaki farkın yüksek lisans düzeyinde kapandığı, diğer enstitülere nazaran eğitim bilimlerinde daha fazla sayıda çocuk edebiyatı konulu doktora tezi hazırlandığı belirtilebilir. Eğitim bilimleri enstitülerinin artması, kapsadığı bölümlerin çeşitlenmesi, çocuk edebiyatının eğitsel anlamda değerinin fark edilmesi ile disiplinler arası çalışmaların gittikçe önem kazanması bu sonucun nedenleri olarak gösterilebilir.

Çocuk edebiyatı eserleri sadece metinsel düzeyde değil, onu oluşturan unsurlar ile bir bütün olarak incelenmelidir (Erten, 2011). Araştırma kapsamına alınan tezlerde de bu bağlamda çoklu değerlendirmeler mevcuttur. Çalışma bulguları, seçilen konuların ağırlıklı olarak eğiticilik, eğitsel ileti, değer aktarımı, çocuk edebiyatı ölçütleri ve çeviri inceleme olduğuna işaret etmektedir. Bunun aksine dil ve üslup incelemesi, edebi inceleme, karşılaştırmalı eser incelemesi, kurgu incelemesi ve okunabilirlik ölçüt değerlendirmesi konularında daha az sayıda tez hazırlandığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, ülkemizde çocuk edebiyatı çalışmalarında 'çocuğa göre, çocuğa uygun' bir eser ortaya koymanın eğiticilik, öğreticilik kanalından geçtiği anlayışının var olduğunu vurgulaması bakımından oldukça önemlidir. Bir anlamda çocuk edebiyatı incelemelerinde de öğretme kaygısının edebîlik kavramını oluşturan unsurları gölgelediği söylenebilir.

Balcı (2012) makalesinde 1981-2010 yılları arasında çocuk edebiyatı alanında hazırlanan lisansüstü çalışmalarda en çok edebi tür incelemeleri, çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatı yazarları, çocuk gazete ve dergileri, görsel unsurlar ve resimleme konularının tercih edildiğini ifade eder. Şu durumda her iki çalışma sonucunun birbirinden farklı olduğu, zamanla çocuk edebiyatı eserlerini eğitsellik açısından değerlendirmeye rağbet edildiği yargısına varılabilir. Ülkemizde, incelenmiş olan tezler sınırlılığında, çocuk edebiyatı eserlerini edebi çözümleme yöntemleri yoluyla değerlendirmede yetersiz kalındığını söylemek mümkündür. *Web of Science* veri tabanına kayıtlı 1558 makaleyi inceleyen Haba-Osca ve ark. (2018) bu makalelerin ağırlık olarak edebiyat (%32,16), eğitim/eğitim araştırmaları (%15,88) ve dil/dilbilim (%6,99) konularında yapıldığını belirlemiştir. Haba-Osca ve ark. (2018)'in ulaşılmış olduğu çocuk edebiyatı araştırmalarında edebi incelemelerin eğitsel değerlendirmelerden iki kat fazla olduğu sonucuyla bu araştırma bulguları çelişmektedir. Eğer ülkemizde çocuk edebiyatı dairesindeki metinlerin *çift kodlu* ve *çok sesli* yapıları fark edilip önemsenirse (Can, 2014) çocuk edebiyatı eserlerinin edebi kuram ve eleştiri bağlamında akademik çalışmalara konu edilmeye değer olduğu savunu ve çabasının artacağı öngörülebilir.

Türk çocuk edebiyatının oluşum ve gelişiminde çevirinin yeri önemli ve özeldir (Karadağ, 2018). Bu araştırma kapsamında derlenen tezlerde en çok tercih edilen konulardan birinin çeviri metinler olması, farklı dil ve

kültüre ait çocuk edebiyatı eserlerinin Türk çocuk edebiyatı ile etkileşimini ortaya koymasındaki bakımından dikkate değerdir.

Lisansüstü çalışmalarda genellikle eserlerin tematik yapılarının çözümlenmesinde veya eserleri yapılandıran unsurların tespit edilmesinde belli temalardan yola çıkılmıştır. Bunlardan “çocuk, eğitim, toplumsal cinsiyet, kültürel ve dini unsurlar” ağırlıklı olmak üzere toplam 32 farklı tema tanımlanmıştır.

Çocuk edebiyatı ile ilgili konular sıklıkla Türkçe eğitimi bilim dalında çalışılmıştır. Türkçe derslerinde yararlanılacak metin kaynaklarının genellikle çocuk edebiyatı alanından sağlanması ile Türkçe öğretmenlerinin öğrencilere okuma alışkanlığını kazandırırken onların kitaplarla haşır neşir olmalarında üstlendiği sorumluluk da Türkçe eğitimi bölümlerinin çocuk edebiyatı konusunu diğer bilim dallarına nazaran daha fazla sahiplenmesinin nedenleri olabilir.

Tezlerde yazım dili olarak Türkçeden sonra en sık İngilizce kullanılmıştır. Demircan (2007)'in çalışması ile karşılaştırıldığında son yıllarda İngilizce yazımın arttığı, Almanca yazımın belirgin oranda azaldığı, yazım dillerinde az da olsa çeşitlenme olduğu belirlenmiştir.

Tezlerin büyük oranda Türk çocuk edebiyatı üzerine hazırlanmış olmasının yanı sıra dünya çocuk edebiyatı ve diğer Türk cumhuriyetleri kapsamındaki çocuk edebiyatı eserleri üzerine de yazılmış tezlerin varlığından bahsedilebilir. Çalışmalarda en sık Gülten Dayıoğlu ve Mustafa Ruhi Şirin'in eserlerinin değerlendirildiği sonucuna ulaşılmış olup bu bulgu Yazıcı (2013)'nın ulaştığı sonuçla benzerlik gösterir. Tezlerde yabancı çocuk edebiyatı kapsamında ise en sık Erich Kästner ve Samed Behrengi'nin eserleri ele alınmıştır.

Çocuk edebiyatı, kaynağı metin olan bir saha olduğundan konuyla ilgili akademik çalışmalarda büyük oranda nitel yöntemlerin tercih edilmesi öngörülen bir sonuçtur. Ayrıca daha önceki çalışma bulgularına kıyasla nicel ve karma yöntemlerin giderek arttığı görülür. Çocuk edebiyatı üzerine farklı disiplinlerin eğilmiş olması araştırma yöntemlerinde farklılaşmayı beraberinde getirir. Yöntem çeşitliliğinin küçük oranda artışı, veri kaynakları ve analizindeki yelpazeyi de az da olsa genişletmiştir. Bu araştırmalarda en sık betimsel analizden yararlanıldığı bunun yanı sıra içerik analizi gibi daha derin ve detaylı çözümlenmeler yaparak sonuçlara ulaşma yoluna gidildiği de tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçlarını kısaca toparlamak gerekirse; Türkiye’de çocuk edebiyatının öneminin zaman içerisinde fark edildiği, buna rağmen eserlerin *çok anlamlılığını* ortaya çıkarmak yerine tematik yapıyı betimleme yoluna gidildiği, çocuğa yönelik eser incelemelerinde eğitsellik ve değer aktarımı kapsamındaki konulara ağırlık verildiği ayrıca dünya çocuk edebiyatının nitelikli örneklerinin ülkemizde yaygın olarak tercih edilip okunduğu göz önüne alındığında karşılaştırmalı incelemelerin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

4.2. Öneriler

Çocuk edebiyatı eseri yaratılırken okurun estetik zevk ve beğenilerine hitap etmekten ziyade, dayalı olduğu mantıksal yapının ön plana çıkarılması, onun edebilik değerini zayıflatmakla kalmayacak yazarı sınırlandırarak onun hareket alanını daraltma, çocuğu didaktik veyapay eserler ile karşılaştırma gibi riskleri artıracaktır. Bunların önüne geçebilmek için çocuk edebiyatının çocuğa yönelik her eseri kapsamadığı anlayışının tam anlamıyla yerleşmesi yerinde olacaktır. Ayrıca ulaşılan sonuçlar bağlamında gelecek araştırmalar için farklı edebi metin inceleme yöntemleriyle çocuk edebiyatı eserlerinin çözümlenmesi, Türk ve dünya çocuk edebiyatı eserlerinin karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmesi önerilebilir.

Çocuk edebiyatı üzerine yapılan akademik çalışmalarda yöntem çeşitliliğinin artırılması özellikle karma yöntemle planlanmış çalışmaların daha sık uygulanması, bu edebiyatın kuramsal gelişimine katkıda bulunmakla birlikte çocuğa yönelik eserlerin eğitim-öğretim ortamında göstereceği etkinin sınanması açısından da değerli olacaktır. Akademik incelemelerin çeşitli yönlerden çocuk edebiyatının seyrine etki ettiği düşünüldüğünde, yazarlar kadar çocuk edebiyatı alanı uzmanlarının da çocuk edebiyatı noktasında sorumluluk üstlenmesi gereği ifade edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Content Analysis Post-Graduate Studies in Turkey
About Children's Literature
(2011-2018 Period)**

*

Elif Emine Balta

Freelance Researcher

As a first big step in gaining reading habit, the fact that an individual meet with books appropriate to her/him from early childhood and mingles with them is a known fact anymore. The place of children's literature is privileged in terms of books appropriate for children. It is a kind of literature that enables child to recognize and understand himself and world through the fictional worlds and support his/her spiritual development and that catch his/her fancy and offers to him/her all sorts of differences about human beings, things and life and that takes into consideration the aesthetic feelings and tastes of the child besides all these. The works of children's literature play a preparatory role for child to be a good reader by providing the child with the skills of parsing, filtering, interpreting what he/she reads and producing new meanings from what he/she perceive. As it has all these features, it is as special and important as other literary channels.

The perceiving of a concept is effective in its analysis and assessing as well. The concept of children's literature in Turkey had not been the subject of postgraduate studies until the 1980s (Gürel, 1992'den Akt: YAZICI, 2013). For this reason, even if the definition of children's literature had been made and its importance had been recognized, its framework had not been determined and its resources could not be classified. The articles and papers in this direction as well as postgraduate studies have been prepared after the 1980s. The assessing the tendencies of these academic studies in the literature as a whole is crucial in terms of perceiving how the children's literature is perceived in the academic world. This study aims to make detailed analysis regarding the master's and doctoral thesis on children's literature, which has been written since 2011 up to day and con-

tinue the reviews, and to create resource for the researches about children's literature. The answers were sought for the following problems in the frame of this aim:

- a) What are the defining characteristics of postgraduate studies that have been done on children's literature?
- b) What are the content characteristics of postgraduate studies that have been done on children's literature?
- c) What are the methodological characteristics of postgraduate studies that have been done on children's literature?

Method

The master's and doctoral theses that have been done on children's literature were evaluated with content analysis in this research. Content analysis is a method by which the researcher investigates subject without getting directly involved in any person or situation (Bıkmaz, Aksoy, Tatar ve Altinyüzük, 2013).

Theses found in the national thesis database of the Council of Higher Education were searched by using the statements of "children's literature, youth literature, child's poetry, childish susceptibility". Each thesis was evaluated by the title, keyword and of abstract reading and listed by the researcher in accordance with the thesis evaluation form categories prepared before the study. It was made benefit of Çalık & Sözbilir (2014) and Baş & Sağırılı (2017)'s studies were utilized during the process of preparing the form. After the thesis review, the coding of each study was performed under the titles of the descriptiveness, content and methodology.

Results

As a result of the research, it was determined that 278 postgraduate thesis on children's literature was done between the years of 2011 and 2018 (Demircan, 2007; Yazıcı, 2013). When this number attained is compared with previous studies, it can be stated that the tendency to choose children's literature as a thesis topic has increased over time. There has been an increase in the number of master's and doctoral theses on children's literature in institute of educational sciences in recent years. The increase in the

number of institute of educational sciences, the diversifying of the departments it covers and the increasing importance of interdisciplinary studies by being recognized the value of children's literature in educational terms can be stated as the reasons of this result.

The findings of the study indicate that the subjects selected have been mainly the instructiveness, educational message, value transfer children's literature criteria, and translation review. On the contrary, a smaller number of theses revealed to have been prepared in the subjects of the language and style study, literary review, comparative work review, fiction review, and readability criterion evaluation. This result shows that there is an understanding for the fact that composing the work "appropriate to child" in children literature in our country be possible by means of trainings and teaching channels. It was determined that postgraduate studies usually focus on the analysis of thematic structures in the works. Out of these, a total of 32 different themes were identified, including *child, education, gender, and cultural and religious elements*.

To sum up the results of the study briefly; it can be stated that the importance of children's literature in Turkey is recognized in time and that description of thematic structure is preferred instead of revealing the polysemy of the works though, and that is focused on subjects in the scope of educational and value transfer. In addition, when considering that the high quality samples of world children's literature are widely preferred and read in our country, it can be said that comparative studies are not sufficient.

While composing a work regarding children's literature, the emphasis on the logical structure to which it is based rather than addressing the aesthetic tastes and acclaim of the reader, will weaken its literal value and expose the child to the didactic and artificial works. It would be appropriate to imbed the understanding that children's literature does not cover every work regarding the child in order to prevent these problems. Analyzing children's literature and giving importance to comparative studies can be suggested for future research. Considering the fact that academic reviews affect the course of children's literature in various aspects, it can be stated that the children's literature experts as well as the writers should need to take responsibility in the subject of children's literature.

Kaynakça / References

- Altunya, H. (2012). *Türk çocuk edebiyatı kaynakçası*. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Balcı, A. (2012). Türkiye'de çocuk edebiyatı üzerine hazırlanan lisansüstü tezler hakkında bir meta-analiz çalışması. *Mustafa Kemal Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 195-206.
- Baş, F. ve Sağırlı, M. Ö. (2017). Türkiye'de eğitim alanında üstbilis odaklı yapılan makalelere yönelik bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 42(192).
- Bıkmaz, F. H., Aksoy, E., Tatar, Ö., ve Altınyüzük, C. A. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerine ait içerik çözümlemesi (1974-2009). *Eğitim ve Bilim*, 38(168).
- Can, D.T. (2014). *Çocuk edebiyatı: Kuramsal yaklaşım*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174).
- Dehaene, S. (2014). *Beyin nasıl okur? Okumanın bilimi ve evrimi*. (Çev. O. Karakaş). İstanbul: Alfa Bilim.
- Demircan, C (2007). Çocuk edebiyatı konulu lisansüstü çalışmalar ile ilgili bir durum araştırması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 23-35.
- Demircan, C. (2008). Çocuk edebiyatına yönelik bir bibliyografya denemesi (1960-1980). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 165-187.
- Erten, A. (2011). *Çocuk yazını çevirisine yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Göçmen, A. (1995). *Çocuk edebiyatı makaleler bibliyografyası (1953-1991)*. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir.
- Gürel, Z. ve Şimşek, T. (2005). Çocuk edebiyatı üzerine bir bibliyografya denemesi. *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 104-105.
- Haba-Osca, J., Ambrós, A., ve Osca-Lluch, J. (2018). Scientific production in children's literature through the Web of Science. *Language Teaching and Educational Research*, 1(1), 78-93.

- Karadağ, A. B. (2018). Çeviri çocuk edebiyatı bağlamında asimetric güç ilişkileri: Yetişkin çevirmenler ve çocuk okurlar. S. Taş (Ed.), *Çeviribilimde güncel tartışmalardan kavramsal sorgulamalara*, içinde: (ss. 43-77) İstanbul: Hiperlink.
- Pembecioğlu, N. (2006). *İletişim ve çocuk*. Ankara: Ebabel.
- Sınar, A. (2006). Türkiye’de çocuk edebiyatı çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 175-225.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatı kültürü*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi. *Türk Dili Dergisi*. CX (780), 12-31.
- Temizkan, M. (2009). *Metin türlerine göre okuma eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yazıcı, N. (2013). Çocuk edebiyatı alanında üniversitelerde yapılan lisans sonrası çalışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 441-452.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Balta, E. E. (2019). Çocuk edebiyatı üzerine yapılmış lisansüstü çalışmaların içerik analizi (2011-2018 yılları). *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 464-489. DOI: 10.26466/opus.510809

Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.518214

*

Arif Toydemir* - Erkan Efilti**

* Öğr.Gör, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Selçuklu/ Konya /Türkiye

E-Posta: toydemira@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-3881-2501](https://orcid.org/0000-0002-3881-2501)

** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Meram/
Konya/ Türkiye

E-Posta: efilti71@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1158-5764](https://orcid.org/0000-0003-1158-5764)

Öz

Bu araştırma, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırma, Konya ili merkez ilçelerinde bulunan, özel eğitim kurum/okullarında görev yapan 18 kadın 13 erkek olmak üzere toplam 31 öğretmen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada amaç örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, katılımcıların çocuk ihmal ve istismarına ilişkin görüş, tutum ve deneyimlerini derinlemesine belirlemek amacı ile nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma kapsamında, katılımcılar hakkında birçok bilgiye ulaşılmasını ve konunun farklı boyutlarıyla incelenmesini sağlayacağından, görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile belli tema ve başlıklar altında toplanarak anlamlı hale getirilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, kendilerini ve meslektaşlarını çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarı konusunda duyarlı gördükleri fakat bilgilerinin yetersiz olduğu, ihmal ya da istismarı tanılamada yeterli olmadıkları, ihmal ya da istismar vakasıyla karşılaşmaları durumunda bildirimde bulunacakları, okul ortamlarında konuya yönelik yeterli bilgilendirme çalışmalarının yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk ihmal ve istismarı, çocuk hakları, özel eğitim

¹ Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Erkan Efilti danışmanlığında Arif Toydemir tarafından Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Examination of The Knowledge And Awareness Levels of Teachers Working in Special Education Institutions About Child Neglect and Abuse

*

Abstract

This research was conducted to determine the level of knowledge and awareness of teachers working in special education institutions about child neglect and abuse. For this general purpose, the study was conducted on a total of 31 teachers, 18 women and 13 men working in special educational institutions / schools in central districts of In this research, the purposed sampling method was used. Konya. In this research, qualitative research model was preferred to determine the views, attitudes and experiences of the participants about child neglect and abuse. As part of the qualitative research, the interview technique was used as it would provide access to a lot of information about the participants and to examine the subject in different dimensions. The data obtained as a result of the interviews were collected and interpreted under certain themes and headings with descriptive analysis method. As a result of research; working in special education settings teachers, themselves and their colleagues on children's rights, child abuse and neglect sensitive about they saw, but the information is insufficient, they are not sufficient in diagnosing abuse or neglect, cases of abuse or neglect will provide notification in the event of encountering, and in the school environment concluded that sufficient information regarding the subject of the study is not done. Recommendations have been developed in line with these results.

Keywords: *Child, neglect and abuse, child rights, special education.*

Giriş

Modern devlet anlayışı içerisinde bir toplumun refah düzeyini belirleyen en temel unsur, toplum içinde yaşamakta olan bireylerin yaşam kaliteleridir. Toplumların, yaşam kalite ve düzeylerini yükseltebilmeleri için en güvenilir ve sağlıklı yatırım, çocuklara yapılan yatırımdır. Toplumların geleceği, çocukların beden, ruhen, ahlaken ve fikren sağlıklı gelişmesine ve eğitilmesine bağlıdır. Toplumların yarınlarını sağlam ve sağlıklı temeller üzerine oturtabilmeleri için çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması ve eğitilmeleri gerekliliği genel kabul gören bir gerçektir (Kocaer, 2006). Modern devlet aynı zamanda sosyal devlettir. Sosyal devlet; devletin halkını ve geleceğini korumak için ihtiyaç duyulan alanlarda koruma programları geliştirmesi ve uygulamasıdır (Yıldırım Doğru, Saltalı, Konuk Er ve Budak, 2014). Çocuklar için geliştirilecek olan her türlü politika ve uygulamaların temelinde, her çocuğun bağımsız bir birey olarak kabul edilmesi, ekonomik ve sosyal haklardan olabildiğince yararlanması ve daha da önemlisi onların temel hak ve hürriyetlerden yoksun bırakılmaması gerekmektedir (Aral ve Gürsoy, 2001; Kocaer, 2006).

Ebeveynlerin evlilik birlikteliklerinin bir ürünü olarak kabul edilen çocuklar, eşleri birbirine bağlayan, aile birliğinin sağlanmasında etkin bir unsur olarak görülen, bir ailenin sahip olmayı isteyeceği ödül olarak kabul edilmektedir (Ataman, 2003). Çocuğun eski çağlardaki değeri ile günümüzdeki değeri karşılaştırıldığında çocuk haklarının tarihi gelişimi; çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir “nesne” olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir “özneye” dönüştürülmesinin serüveni olarak özetlenebilir (Çelik, 2014).

Çocukların sağlıklı şekilde yetişmeleri, nitelikli, kişilik ve karakterlerinin kendilerine özgü şekilde gelişmesini sağlamak, karmaşık ve zahmetli bir süreçtir. Bu süreçte ebeveynler, yetişkinler, öğretmenler ya da çeşitli kurumlar, bilerek ya da bilmeyerek çocuğun hak ve özgürlüklerini ihlal etmekte, gelişimine olumsuz etkide bulunacak davranışlar sergilemektedir. Çocuk, sahip olduğu özelliklerden dolayı korunmaya en çok muhtaç olan grup olarak kabul edilir (Taş, 2017). Çocukların özellikle beden zayıf olmaları, kendini güçlü gören tarafından suiistimal

edilmesine sebep olmaktadır. Güçlü olan zayıf olana hükmetmek istemektedir. Engellilik de toplumlarda zayıflık olarak görülmekte ve engelli çocuklar da aynı suiiistimale uğramaktadırlar.

Çocuğun yüksek yararının korunması hedeflenerek, ulusal ve uluslararası alanda birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerle çocuğun korunmasının güçlendirilmesi, hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bu yapılara rağmen çocuk istismar ve ihmallerinin devam ettiği görülmektedir (Taş, 2017). İhmal ve istismar olayları günümüz çocuklarının yaşadığı önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun tarihi ilkçağa kadar uzanmakta, günümüzde de boyutları ve karmaşıklığı artarak devam etmektedir. Dünyada ve Türkiye’de ihmal ve istismarların sıklıkla yaşanmasına karşın birçok devletin istismarın önlenmesinde ve istismar gören çocukların tedavisini sağlamada yetersiz kaldığı bilinmektedir (Erol, 2007). Çocukların temel hak ve özgürlüklerinin tam olarak bilinmemesi, toplumsal kesimler tarafından yeteri kadar içselleştirilememesi veya cezaların caydırıcı olmayışı çocukların çeşitli ihmal ve istismarlara uğramalarına sebep olabilmektedir (Sağır, 2013). Bu ihmal ve istismarlar sonucunda çocuklar, bedensel, duygusal, zihinsel ve sosyal açıdan farklı derecelerde olumsuz etkilenmekte ve örselenmektedirler.

Çocukların, yetişkinlerden farklı özelliklere sahip oldukları ve bir birey olarak görüldüğü, yaşatılmalarının, gelişmelerinin ve korunmalarının uluslararası bağlamda ilk kez temel ilke olarak ele alınması 5 maddelik “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” (1924) ile mümkün olmuştur. Bildirge daha sonra “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi” (1989) olarak, uluslararası sözleşme haline gelmiştir. Sözleşmenin en önemli özelliklerinden biri; çocuğun, hakların öznesi olarak kabul edilmesidir (Usta,2012). Çocuk hakları ve çocuk refahı konularında modern anlayıştaki batı ülkelerinde, önemli ölçüde yol alındığı gözlenmektedir ki diğer ülkeler onları takip etmekte, onların oluşturduğu uluslararası kuruluşlara üye olmakta ve onlardan fayda ummaktadırlar. Türkiye’deki duruma bakıldığında çocuk istismarına belli ve nispi ölçülerde cezalar söz konusu olmasına rağmen, çocuk ihmallerinin bir suç teşkil etmediği görülmekte hatta hangi davranışların ihmal kapsamına girip girmediği bile bilinmemektedir. Dünyada çocuk istismarı % 1 ile % 10 arasında değişirken Türkiye’de bu oran

%10 ila % 53 arasında değişmektedir (Yıldırım Doğru ve ark, 2014). Çocuğun ihmal ve istismarı onun duygusal yaşantısını ve kişiliğini derinden etkilemekte ve gelecek yaşantısında sağlıklı bir kişilik geliştirmesine neden olabilmektedir. Çocukta, kronik bir rahatsızlık ya da doğuştan gelen bir engeli varsa anne babanın çocuğu kabul etmeleri de güçleşmektedir. Bu tür durumlar ise anne babanın çocuğu örselemesine neden olmaktadır (Hoşoğlu, 2009).

İstismar, gelişimini tamamlamamış bir bireye yönelik davranışları tanımlamak için kullanılan bir kavram olduğundan engelli bireylerin büyük oranda risk altında olduğu görülmektedir. Çünkü onlar gelişimlerini farklı nedenlerle tamamlamada gecikme yaşayan ve bunun için destek alması gereken bireylerdir (Bulut ve Karaman, 2018). Çocuk hakları sorunları kapsamında yer alan kesimlerden biride zor koşullardaki çocuklardır. Bunlar sokak çocukları, istismar edilen çocuklar, afet ve göçe maruz kalan çocuklar ve engelli çocuklardır (Polat, 2001). Türkiye de ve dünyada çocuk hakları ihlallerini ve çocuk istismarını önlemeye yönelik kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Diğerlerine göre daha dezavantajlı olarak nitelendirdiğimiz özel eğitim gereksinimi olan engelli çocukların ihmal ve istismar açısından risk gruplarının başında geldiği bilinmektedir. Çocuk ihmal ve istismarlarının önlenmesi, zor, karmaşık ve zaman gerektiren bir iştir. Tüm toplum katmanlarının destek sağlaması gerekir. Bu doğrultuda çocuklarla yakın etkileşim halinde olan öğretmenlerin konuya ilişkin farkındalıklarının arttırılması, gerek durumun tespit edilmesi gerekse erken dönemde müdahale edilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır (Tugay, 2008). Bu araştırmada, "özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi" bu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Özellikle bu alanda yapılacak olan bilimsel araştırmaların, çocuk haklarına yönelik yapılacak çalışmalara, atılacak adımlara ve belirlenecek politikalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarı konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin nitel bir çalışma ile ortaya konulmasıdır. Bu amaca paralel olarak, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin ihmal ve istismar konusunda, bilgi durumları, bu bilgileri nerede ve nasıl elde ettikleri, kurumlarında ne tür çalışmalar yapıldığı, ihmal ve istismarın belirtilerini nasıl

anladıkları, istismarın nedenleri konusundaki düşünceleri, olayla karşılaşma durumunda tutumlarının ne olacağı ve istismarı önleme konusundaki önerileri nelerdir? Sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama araçlarının kullanıldığı, olayların ve algıların, gerçekliğe uygun şekilde ortaya konduğu" araştırma yöntem ya da modelidir. Nitel araştırmalarda sayılardan ve yüzdelerden öte anlamlar, bakış açıları ve değerlendirmeler ön plandadır. Geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasında araştırmacının tutumu daha ön plandadır. Nitel araştırmalarda verilerin toplanması, analiz, yorum ve değerlendirmeleri araştırmacının kişisel değerlendirmelerinden bağımsız değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji/phenomenology) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın konusunun belirlenmesinde, çocuk ihmal ve istismarı alanında daha az çalışılan alan olarak gördüğümüz özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin bu konuya bakışlarının belirlenmesinin önemi etkili olmuştur. Araştırmanın yöntemi, modeli ve veri toplama aracına uygun yeterli olacağı düşünülen belli sayıda katılımcı seçilmiş ve bu katılımcılar, araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir (convenient) durum örnekleme kullanılmıştır. Çalışma grubu; "hedef evren" "erişilebilir evren" olarak da adlandırılır (Akbulut, 2010). Çalışma grubu, Konya ili merkez ilçelerinde bulunan resmi özel eğitim okulu ve merkezlerde çalışan 31 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların kişisel özellikleri incelendiğinde, cinsiyet açısından 18 (% 68,2)'nin kadın, 13 (% 31,2)'sinin erkek. Yaş durumuna göre 12' si 20-29 yaş aralığında, 11' i 30-39 yaş aralığında, 6' i 40-49 yaş aralığında ve 2 kişide 50 yaş üstünde dir.

Medeni durum açısından 21 tanesi evli 10 tanesi ise bekar. Mesleki kıdemleri açısından 12 tanesi 1-5 yıl, 10 tanesi 6-10 yıl, 6 tanesi 11-15 yıl ve 3 tanesi de 16 yıl üstü mesleki tecrübeye sahip oldukları görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmalar, insanların deneyimlerini olduğu gibi aktarmayı ve açıklamayı amaçlar. Bu araştırmada da amaca yönelik olarak, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan, görüşme tekniği veri toplama aracı olarak belirlenmiştir. Görüşme, araştırmanın konusuna yönelik, araştırmacı ile çalışma grubunda yer alan, katılımcılar arasında soru-cevaba dayalı bir iletişim sürecidir. Bu süreç çeşitli iletişim araçları ile gerçekleştirilebileceği gibi sıklıkla yüz yüze yapılmaktadır. Yüz yüze uygulandığında görüşme, kişiyle birebir iletişim imkânı veren, katılımcı hakkında birçok bilgiye ulaşılmasını sağlayan ve konunun farklı boyutlarının da ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Doğru ve gereğine uygun şekilde yapılmak istendiğinde görüşme, sanılanın aksine zahmetli bir süreçtir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmada kullanılan görüşme formu iki kısımdan oluşmuştur: kişisel bilgi formu ve görüşme türleri arasında yer alan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmada, konunun çok farklı boyutlarının ortaya çıkarılması, görüşmenin doğal akışında ilerlemesi ve araştırmacıya görüşmenin akışına göre hareket imkânı sağlamaktadır. Açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu 6 ana sorudan oluşmuştur

1. Çocuk hakları, çocuk koruma kanunu, çocuk hakları sözleşmesi, çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili bilgi durumunuz nedir, kendinizi yeterli görüyor musunuz, sahip olduğunuz bilgileri nasıl elde ettiniz, bilgi verir misiniz?
2. Çocuk ihmal ve istismarına yönelik okul ya da kurumunuzda ne tür çalışmalar yapıldı/yapılıyor, bilgi verir misiniz?
3. Çocukların, ihmal ve istismara uğramalarının nedenlerinin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
4. Bir çocuğun ya da öğrencinizin ihmal veya istismara uğradığını nasıl anlarsınız, belirtileri neler olabilir?

5. Öğrencilerinizden birinin ihmal ya da istismara uğradığını fark ederseniz tutumunuz ne olur?
6. Çocuğa yönelik ihmal ve istismarların azaltılması için neler yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz, önerileriniz var mı, varsa neler olabilir?

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde katılımcılara önce araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiş ve olurları alınmıştır. Görüşmeler bazı okullarda müdür odasında, bazı okullarda öğretmenler odasında, bazılarında ise rehberlik odasında bire bir görüşmeler şeklinde gerçekleştirildi. Katılımcıların cevapları, jest, mimik ve vurguları dikkate alınarak özenle not edildi. Katılımcıların anlattıklarından hareketle bazı soruların sırası değiştirilmiştir.

Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Görüşmeler yoluyla elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, bir olayın neden oluştuğu ve kimleri ilgilendirdiği sorularına cevap vermek üzere elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren nitel veri analizi türüdür.

Betimsel analizde önce bir çerçeve oluşturulur, sonra verilerin hangi kavram ya da temalar altında düzenleneceği belirlenir ve hazırlanmış olan çerçeveye göre veriler okunur, düzenlenir ve işlenir. Son aşamada ise bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Şimşek ve Yıldırım, 2013).

Araştırmada kullanılan görüşme sorular; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyut düşünülerek hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, katılımcıların çocuk ihmal ve istismarı konusunda bilgi durumlarını bilişsel, tutum ve duyarlılıkları duyuşsal ve karşılaşmaları durumunda nasıl davrandıkları ise davranışsal boyut olarak ele alınmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler önceden ya da araştırma sırasında belirlenen temalar altında toplanmış, bir bütünlük

oluşturacak şekilde yeniden düzenlenmiş ve sistematik bir şekilde daha anlaşılır hale getirmek için tablolara dönüştürülerek yansıtılmıştır.

Bulgular

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların % 93,5'i ÇKK, ÇHS ve çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Üniversite yaşamlarında konuyla ilgili ders ya da eğitim etkinliklerine katıldıklarını söyleyen katılımcıların oranı sadece %16,1 dir. Öğretmenlerden sadece 3'ü, konuyla ilgili bireysel araştırma gereği duyduklarını bildirmişlerdir.

Tablo 1. Bilgi durumları ve hangi yolla elde ettiklerine dair bulgular

<i>ÇKK, ÇHS ve çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi durumları</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip değilim	29	93,5
Üniversitede konuyla ilgili dersler, seminer vb. aldım	5	16,1
Konuyu bireysel olarak araştırma imkânım oldu	3	9,6
ÇKK ve ÇHS duydum fakat yeterli bilğim yok	27	87
Meslek yaşamında çeşitli eğitimlere katıldım	10	32,2

ÇKK: Çocuk koruma kanunu. ÇHS: Çocuk hakları sözleşmesi

Katılımcıların %87'si çocuk ihmal ve istismarında temel teşkil eden Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni duyduklarını fakat içerikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını söylemişlerdir. Ayrıca sadece % 32,2'si meslek yaşamları boyunca doğrudan ya da dolaylı olarak konuyla ilgili eğitim, kurs, seminer vb etkinliklere katıldıklarını ifade etmişlerdir.

"...üniversitede okurken gördüğümüz felsefe ve sosyoloji derslerinin içinde bu konular geçiyordu" (Ö22).

"cinsel istismarla ilgili seminere katıldım, hep cinsel istismar konuları anlatılıyor. fakat yeterli bilgiye sahip değilim" (Ö5).

"...10 yıllık öğretmenlik yaşamımda, bu konuda herhangi bir etkinliğe katılmadım" (Ö21).

Tablo 2'de öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda, çocuk ihmal ve istismarı konusuna yönelik ne gibi çalışmalar yapıldığı, kendilerinin katıldıkları çalışmalar olup olmadığı, öğrenci ve velilere yönelik ne gibi çalışmaların

olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Öğretmenlerin sadece %9,7'si şu an bulunduğu okulda öğretmenlere yönelik bilgilendirme çalışmalarını yapıldığını, % 90'ı herhangi bir çalışma yapılmadığını, %29,2'si rehberlik servisi tarafından öğrenci, özellikle de velilere yönelik konuyla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapıldığını ifade etmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların çalıştıkları kurumlarda yapılan çalışmalara dair bulgular:

<i>Okulunuzda konuyla ilgili ne tür çalışmalar yapıldı ya da yapılıyor.</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Rehberlik servisi aile veya öğrencilere bilgilendirme yapıyor	12	29,2
Öğretmenlere yönelik eğitim, kurs, seminer ya da bilgilendirme yapıldı	4	9,7
Kendim konuyla ilgili çocuklara bilgi veriyorum.	2	4,8
Konu ile ilgili, okul idaresi sürekli hatırlatma yapıyor	14	34,1

Katılımcı öğretmenlerden %34,1'i okul idaresinin bu konuda sürekli hatırlatmalar yaptığını söylemiştir. Ayrıca öğretmenlerin %4,8'i, konuyla ilgili kendilerinin sınıf içinde öğrencilere eğitim ve bilgi verdiğini ifade etmiştir.

“...okulda bu konuda hiçbir eğitim almadım, bir etkinliğe de katılmadım. Fakat bazı şeyler yapılabilir. Örneğin; Bu yıl çocuk istismarı ile ilgili bilinçlendirme yılı olmalı. 81 ilde aynı anda. Sadece kenar okullara değil, resmi özel, zengin, fakir her zümreye yönelik olmalı” (Ö30).

“...öğrencilere cinsel eğitim veriyorum. Rehberlik dersinde tacizden korunma konusunu işlendi” (Ö8).

Tablo 3. İhmal ve istismarın nedenlerine yönelik görüşlere dair bulgular:

<i>İhmal ve istismarın nedenleri konusundaki düşünceleri</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Ailenin ilgisizliği, eğitim seviyesinin düşük olması, yoksulluk, parçalanmış aile vb	31	100
Çocuğun engelli olması	18	58
Ahlaki bozulma, değerlerden uzaklaşma.	4	12,9
Tv. Programları, diziler, internet, zararlı siteler vb.	4	12,9
Çocuğun içe kapanık, özgüvensiz, çekingen olması gibi.	3	9,6
Cezaların yetersizliği	3	9,6

Tablo 3 de istismarın nedenleri konusunda katılımcıların tümü (% 100) ilk sırada ailenin yaşadığı yoksulluğu, eğitim seviyesinin düşüklüğünü, çocuğa karşı ilgisizliklerini görmektedir. Çocuğun engelli olması ise ikinci

sırada (% 58) daha sonra sırasıyla ahlaki bozulma ve değerlerden uzaklaşma (% 12,9), televizyon programları ve internet (% 12,9), çocuğun içe kapanık ve çekingen olması (% 9,6) ve cezaların yetersizliğini (% 9,6) belirtilmiştir. Çocuğun engelli olması cevabı katılımcıların “engelli çocukların istismara daha açık olduklarının, risk grubu içinde yer aldıklarını” vurgulamak açısından ifade ettikleri görülmüştür. Araştırmanın amacının, genel anlamda çocuk istismarı olduğu belirtilmesine rağmen çoğu katılımcı bunu engelli çocuklara yönelik bir çalışma olarak değerlendirmişlerdir.

“...günümüzde anne babaların psikolojileri bozuk olduğundan çocuk ihmal-leri artıyor. Bazı durumlarda istismar olmamasına rağmen ailelerin psikolojisi bozuk olduğu için yersiz şikâyetlerde bulunuyorlar. Bu sebeple toplumda istismar yaygınmiş gibi görünüyor. Ortaokul ve liselerde özellikle kız çocuklarının öğretmenlere yönelik senaryo uydurduklarını, tuzak kurduklarını düşünüyorum. Öğretmenlerin öğrencilere fiziksel şiddette bulunmaları, mesleki yetersizliklerinden kaynaklanıyor. Otoriter tutumla sınıfa hâkim olmaya çalışıyorlar” (Ö3).

Tablo 4. Tanılamada yeterlilik ve farkındalığa dair bulgular:

Tanılamada yeterlilik ve farkındalık	f	%
Fiziksel istismarı daha kolay anlarım; darp izi, morluk vb.	29	93,5
Meslektaşlarım bu konuda duyarlı davranıyorlar.	26	83,8
Davranışlarında ani değişiklik; içe kapanma, hırçınlık, utangaçlık	24	77,4
Meslektaşlarım bu konuda yeterli bilgiye sahip değiller	15	48,3
Karşılaşmadığım için fazla bilgi yok.	18	58

Tablo 4 de, ihmal ve istismarın belirtileri konusunda öğretmenlerin, %93,5'i ilk sırada fiziksel istismara yönelik belirtileri darp ve morluklar sebebiyle daha kolay anlayabileceklerini ifade etmişlerdir. İstismarın psikolojik belirtileri olarak görülen, içe kapanma, hırçınlık ve utangaçlık gibi belirtileri ise %77,4'le ikinci sırada belirtmişlerdir. Görüşmeler sırasında, vakayla karşılaştınız mı? Sorusu yöneltilmiştir. Buna verilen cevaplarda 18 katılımcı (% 58) vakayla karşılaşmadığı için fazla bilgi veremeyeceğini belirtmiştir. Yine görüşmenin akışı içerisinde katılımcılara istismarı tanılama konusunda “meslektaşlarınızın bilgi ve duyarlılıkları hakkında ne düşünüyor musunuz? Sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya yönelik verilen cevaplarda ise; öğretmenlerin % 83,8'i meslektaşlarının duyarlı olduğunu

hatta idarenin de çok hassas davrandığını belirtmişlerdir. % 48.3'ü ise meslektaşlarının yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı okullarda, idarenin bu konudaki duyarlılığı öğretmenlerin sözlerine belirgin bir şekilde yansıtıldığı gözlenmiştir.

“...ihmal olabilir. Çocuk bir haftadır okula aynı kıyafetle geliyor, atlet değişmiyor, leş gibi kokuyordu, üzeri çok pisti...” (Ö8).

“...Cizre’de okulda görev yaparken karşılaştım. Baba ölmüş, anne 4 çocuklu, tekrar evleniyor. 15 yaşında kız öğrenci. Üvey baba her türlü işkenceyi yapmış. Konuşmazdı, içine kapanık, bir tuhaflık olduğu belliydi, ödevlerini yapmazdı, kitap, defter evde unutturdu, üvey baba cinsel tacizde bulunmuş, kız tarım ilacı içerek intihar etti” (Ö29).

Tablo 5. İhmal ve istismarla karşılaşmada sergilenecek tutumlara dair bulgular

<i>Vaka ile karşılaşma durumunda sergilenecek tutum</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Çekinmem hemen bildiririm.	27	87
Önce idareye bildiririm.	13	41,9
Önce rehberlik servisine bildiririm.	7	22,5
Önce polise bildiririm	5	16,1
Önce kendim incelerim, durumu anlamaya çalışırım.	4	12,9
Aile ve sosyal politikalar bakanlığına bildiririm.	3	9,6
Aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlı sosyal destek hattının biliyorum	1	3,2

Tablo 5’de ihmal ve istismar vakasıyla karşılaşmaları durumunda, nasıl bir tutum sergileyeceklerine yönelik olarak katılımcıların tümü (%100), net bir şekilde her hangi bir çekince olmadan bildirimde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. Bildirimde bulunacakları yer olarak sırasıyla % 41,9’u önce idareye, % 22,5’i önce rehberlik servisine, % 16,1’i önce polise, % 9,6’sı ise önce aile ve sosyal politikalar bakanlığına bildirimde bulunacaklarını ifade etmişlerdir. 4 katılımcı önce kendilerinin durumu değerlendirip sonra bildireceklerini belirtmişlerdir. Görüşmeler sırasında tüm katılımcılara Aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlı sosyal destek ve ihbar hattının telefon numarasını soruldu. Bu hattın kamu spotu olarak televizyonlarda sürekli verildiğini belirtmiş olmamıza rağmen bir katılımcının dışında diğerleri hatırlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Dikkat çeken bazı görüşler:

“...önce kendim anlamaya çalışırım. Çocuk öğretmenine daha çok güvenir. Tehlikeli boyutta ise, polise ya da aile bakanlığına bildiririm, konuyu kapatmam” (Ö29).

“...önce o kişiyi dışarıda ya da okul fark etmez rezil edebileceğim kadar eder, sonra polise bildiririm” (Ö30).

Tablo 6. Çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi için önerilere dair bulgular:

<i>Çocuk ihmal ve istismarlarını önlemeye yönelik önerileriniz</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Aileler bilgilendirilmeli, eğitilmeli	23	74,1
Öğrenciler bilgilendirilmeli	17	54,8
Öğretmenler bilgilendirilmeli, hizmet içi eğitim verilmeli	9	29
Cezalar attırılmalı	6	19,3
TV yayınları, programlar, afişler yapılmalı, kamu spotları vb.	5	16,1
Aile veya çocuk bildirim için cesaretlendirilmeli	4	12,9

Tablo 6 da ihmal ve istismarların önlenmesine yönelik öğretmenlerin %74,1'i ailelerin, %54,8'i öğrencilerin bilgilendirilmesi gerektiğini, %29'u öğretmenlerin hizmet içi eğitim ve seminerler yoluyla bilgilendirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. %19,3'ü cezaların arttırılması gerektiğini, %16,1'i televizyon yayınları, afiş ve kamu spotlarının arttırılmasını, %12,9'u ise aile ve çocukların olaya maruz kalmaları durumunda, bildirimde bulunmaları için cesaretlendirilmeleri gerektiğini önermektedirler. Dikkat çeken bazı görüşler:

“ Öğretmenlere yönelik etkili seminerler verilmeli. Gerçekten bu işi iyi bilenler tarafından anlatılmalı. Daha önce bir seminere katılmışım çok etkileyici idi. Çocuk resimleri, anlatılıyordu. Cinsel istismara uğramış bir çocuğun resimleri. Çocuk eteklerini uzun çizmiş, her çizginin bir anlamı varmış meğer” (Ö23).

“...okullarda öğretmenlere ve ailelere seminerler yapılmalı. Fakat seminerler sadece teorik olmamalı, nelerin yapılacağı anlatılmalı, teorik olunca kimse ilgilenmiyor, genelde sıkılıyor, bitsin diye bakıyoruz” (Ö30).

“...aile eğitim seminerleri yapılabilir. Fakat faydası olacağını düşünmüyorum. Seminerlerin çoğu göstermelik ve sıkıcı, angarya gibi görülüyor” (Ö2).

Tartışma

Görüşmeler sırasında, özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerin, ağırlıklı olarak kadın olduğu gözlenmiştir. Özellikle denge açısından, görüşme için erkek öğretmenler aranmıştır. Okulların tümünde, görüşme yapmak için özellikle özel eğitim alan mezunu öğretmenler bulmakta güçlük çekildi. Görüşmelerimiz sırasında bir okulumuzda, özel eğitim alan mezunu öğretmenin olmadığı ifade edilmiştir. Özel eğitim alanı mezunlarına bu alanda ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir. Özel eğitim öğretmenin bulunmadığı okuldaki tüm öğretmenler, okulda bu konunun idare tarafından çok önemsendiğini, her sabah ilk derste öğrencilerin mutlaka fiziki muayenelerinin yapılıp, fiziksel bir yara izi olup olmadığının kontrol edildiğini ifade etmişlerdir. Ancak, neden bu kadar sıkı denetim yapıldığını sordüğümüzde ise; öğretmen ve idarenin kendilerini korumak amacıyla bunu yaptıklarını ifade ettiler. Görüşmeler sırasında katılımcıların çoğunluğu sorulara kısa cevaplar vermeyi tercih etmişlerdir. Konu dışı anlatımlara daha çok yönelmişlerdir. Detaya yönelik sorulara ise sessiz kalmışlardır. Buda gösteriyor ki; katılımcı öğretmenler bu konuda, ya detaylı bilgiye sahip değiller ya da bu konuda konuşmak istememektedirler.

Araştırmanın 1. alt amacına yönelik sorulara verilen cevaplara göre; katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu, çocuk hakları ve çocuk istismarı konusunda bilgi düzeyleri sorulduğunda çalışmaya katılan iki rehber öğretmen hariç diğerlerinin, kendilerini yetersiz gördüklerini, lisans dönemlerinde ve meslek yaşamlarında konuyla ilgili bir ders ya da eğitime katılmadıklarını belirtmişlerdir. Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Hakları Sözleşmesi sorulduğunda çoğunluğu, duyduklarını fakat içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmelerde, konuyla ilgili çok az bilgiye sahip oldukları görülmüştür.

Erol (2007) Okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları belirlemeye yönelik yaptığı çalışmanın sonucuna göre; öğretmenlerin fiziksel istismarı belirlemede yetersiz kaldıkları görülmüştür. Bu bizim bulgularımızla uyuşmamakta, fakat okulöncesi öğretmenlerinin çocuk istismarı konusunda bilgiye ihtiyaçları olduğu sonucu paralellik göstermektedir. Lynn (2008) New Jersey'de öğretmenler üzerinde yaptığı anket çalışmasında; öğretmenlerin çocuk

ihmal ve istismarı konusunda eğitim aldıkları fakat öğretmenler almış oldukları bu eğitimleri, yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca dik-kate alınmayacakları endişesiyle ihmal ya da istismarı bildirmediklerini belirtmişlerdir. Tugay (2008) 400 öğretmenin katılımıyla "Öğretmenlerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri" konulu tez çalışması yapmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarı ve çocuk korumaya yönelik resmi eğitim almadıkları, öğretmenlerin yarısı kanunlara ve Milli Eğitim politikalarına göre, çoğunluğu ise ahlaki olarak çocuk ihmal ve istismarını bildirmek zorunda olduklarını vurgulamışlardır. Bu sonuçlar, araştırma sonuçlarımızla paralellik göstermekte olup, öğretmenlerin eğitim almalarından ziyade bu eğitimlerin verimliliğinin ve kalıcılığının tartışılması gerektiği görülmektedir.

Dönmez (2009) "okul öncesi öğretmenleri ve velilerin çocuk istismarına ve ihmaline yönelik görüşleri" araştırmasında, 93 okul öncesi öğretmeni ile görüşülmüştür. Elde edilen verilere göre, öğretmenlerin, çocuk ihmal ve istismarı konusunda bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Öğretmenler, ihmal ve istismarla ilgili ankette yer alan soruların çoğunluğuna uygun cevapları vermişlerdir. Bu sonuç ise bizim bulgularımızla uygun görünmemektedir. Dönmez (2009) araştırmasında okulöncesi eğitimi öğretmenlerinin çocuk ihmal ve istismarına yönelik aldıkları eğitime dair veri yer almamaktadır. Araştırmada seçenekli ölçek uygulanmıştır. Bizim araştırmamızda açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu uygulandığı için katılımcıların bildiklerini ve düşündüklerini ifade etmekte zorlandıkları düşünülebilir. Ayrıca görüşme sırasında verilen cevaplarda çoğunluğun çocuk istismarından, öncelikli olarak çocuk cinsel istismarını anladıkları anlaşılmıştır.

Kürklü (2011) ilköğretim okulunda çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin farkındalıklarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, öğretmenlerden hiçbirinin çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili eğitim almadığı görülürken; çoğunluğunun Çocuk Koruma Kanunu hakkında bilgilendirilmedikleri sonucu, araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Pala (2011) öğretmen adaylarının, çocuk istismarı ve ihmal konusundaki bilgi ve farkındalıklarını belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, öğretmen adaylarının çoğunluğunun okulda konuyla ilgili eğitim olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Özgül (2015) ilk ve ortaokul öğretmen ve yöneticilerinin, öğrencilerin cinsel istismara uğrama durumunda tutum ve davranışlarını belirleme amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, Çocuk cinsel istismarı alanında lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim aldığı söyleyen 1 kişi olmuştur. Bizim araştırmamıza katılan öğretmenlerinde çoğunluğu lisans dönemlerinde konuyla ilgili eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Her iki çalışmada bizim bulgularımızla paralellik göstermektedir. Görüşmeler sırasında katılımcılar, konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmelerinin gerisinde sadece konuyla ilgili eğitim almamaları değil aynı zamanda çocuk ihmal ve istismarının gündemlerinin ilk sırasında olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarı konusundaki yetersizliklerinin gerisinde çocuk haklarının temelini teşkil eden; çocuğun yüksek yararını gözetme, ayırım gözetmeme, çocuğun görüşlerine saygı gösterme ve çocuğun çeşitli gereksinimlerinin olabileceği gibi esasların benimsetilemediği görülmüştür.

Kefeli (2016) "Okulöncesi Öğretmenlere yönelik çalışmasında; Öğretmenlerden %61.2'yi öğrenimleri sırasında çocuk istismarı ve ihmaliine yönelik herhangi bir ders almadıklarını vurgulamışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden %96.7'si çalıştıkları kurumda ya da kurum dışında çocuk istismarı veya ihmali ile ilgili bir eğitim almadıklarını ve bu konuda bir hizmet içi eğitime katılmadıklarını belirtmişlerdir. Ö2'nin sınıf yönetimini sağlamak ve çocuklara sözünü dinletebilmek için fiziksel istismar davranışları gösterdiği görülmektedir. Bu bulgular bizim bulgularımızla örtüşmektedir.

Taş (2017) Hacettepe Üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilerin, çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesine yönelik yaptığı çalışmada, çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili bilgi alma konusunda çocuk gelişimi öğrencileri %98 oranında bilgi aldıklarını belirtirken, en düşük oran ise %23.4'le sınıf öğretmenliği olmuştur. Üniversite yaşamında konuyla ilgili konferanslara katılma oranı açısından, okulöncesi, çocuk gelişimi, sosyal hizmet, sınıf öğretmenliği, psikoloji ve sosyoloji bölümü öğrencileri arasından ilk sırada sosyal hizmet, ikinci sırada ise çocuk gelişimi bölümü öğrencileri, en son sırada ise sınıf öğretmenliği bölümü öğrencileri olmuştur. Bizim araştırmamızda da katılımcı öğretmenlerin çoğunluğunu sınıf

öğretmenliği alından özel eğitime geçmiş olanlar oluşturduğundan bizim elde ettiğimiz bulguları desteklemektedir.

Walsh ve Bridgstock (2005) tarafında Avustralya’da yapılan bir araştırmada ise ülkemizde yapılan araştırma bulgularının aksine katılımcıların %93.3’ü çocukları korumaya yönelik eğitimler aldıklarını belirtmişlerdir. Bu yönüyle mevcut çalışmamıza ters bulgular elde edilmiştir. Bunun sebebi ise Avusturalya’da çocukları korumaya yönelik zorunlu bir hizmet öncesi eğitimin var olmasıdır.

Araştırmanın 2. alt amacına yönelik okulunuzda konuyla ilgili ne gibi etkinlik ya da çalışma yapıldığına dair soruya verilen cevaplara göre; öğretmenlerin çoğunluğu tüm meslek yaşamlarını da kastederek hiç bir etkinlik ya da çalışmaya katılmadıklarını ifade etmeleri, bu konuda ciddi ve etkili çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ancak bazı öğretmenlerin belirttiği gibi yapılacak çalışmaların iyi planlanması, öğretmenlerin karar sürecine katılıp çalışmayı sahiplenmeleri, etkinliklerde sunum yapan kişilerin uzman ve doğru kişi olmaları ve teorik bilgilerin yanı sıra uygulamaya da önem verilmesi, çalışmaların etkililiğini arttıracaktır. Ayrıca rehberlik öğretmenlerinin çocuk istismarı ile ilgili ailelere yönelik yaptıkları toplantıların sönük ve katılımın yetersiz olduğunu vurgulamış olmaları aileye ulaşma konusunda da yeni ve etkili yolların bulunması gerektiğini göstermektedir.

Özgül (2015) ilk ve ortaokul öğretmen ve yöneticilerinin, öğrencilerin cinsel istismara uğrama durumunda tutum ve davranışlarını belirleme amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, bir eğitimci, bu konuda 2 günlük Hizmet İçi Eğitim aldığını söylemiş ancak aldığı eğitimin niteliksiz olduğunu söylemiştir. Bu sonuçlar bizim araştırma sonuçlarımızla paralellik göstermekte olup öğretmenlere yönelik olarak gerçekleştirilecek olan bu tür bilgilendirici etkinliklerin daha planlı ve verimli olacak şekilde düzenlenmesi olumlu sonuçlar verecektir.

Araştırmanın 3. alt amacına yönelik sorulara verilen cevaplara göre; katılımcı öğretmenler, çocuk istismarının nedenleri konusunda çoğunluğu belirgin bir şekilde aileden kaynaklandığını; ailenin yoksulluğu, eğitim yetersizliği, çocuğa karşı ilgisizliği, aşırı baskıcı oluşunu belirtmişlerdir. Özel eğitim okulunda görev yapmaları sebebiyle, özellikle engelli çocukların daha fazla istismara açık olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca paralel olarak Bulut ve Karaman (2018) “Engelli Bireylerin Cinsel,

Fiziksel ve Duygusal İstismarı” araştırması sonuçlarına bakıldığında engelli bireylerin istismar konusunda risk altında olduğu görülmektedir. Araştırmamızda katılımcı öğretmenlerden biri, özel eğitim okullarının her yerinde kamera olduğunu engelli çocuklara yönelik istismar yapılabileceğini, bir başka öğretmen ise günümüzde engelli çocuklara karşı duyarlılığın arttığını, eskiye göre bu çocukların daha az istismara uğrayabileceklerini belirtmiştir. Katılımcılar istismarın aile ve yoksulluk temelli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yoksulluğun, aileden kaynaklanan nedenler arasında ön plana çıkması, okul yönetimlerinin bu konuda yapılabilecekleri, düşünmeleri gerektiğini göstermektedir. Katılımcıların istismarın nedenleri konusunda daha çok cinsel istismarı düşünerek cevap verdikleri anlaşılmaktadır. Öğretmelerin ihmal ve istismarın çeşitleri ve boyutları konusunda eğitime ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bazı katılımcıların değerlerden uzaklaşmasını, istismarın nedenleri arasında belirtmiş olmaları, olayın ahlaki ve inançsal boyutunun da göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırmanın 4. alt amacına yönelik sorulara verilen cevaplara göre; katılımcılar, ihmal ya da istismarı nasıl anlayacakları, belirtileri sorulduğunda, fiziksel istismarı, darp izi, çizikler, vücuttaki yaralar sebebiyle daha kolay anlayabileceklerini, cinsel istismar konusunda çocukların, çekingen, içe kapanık ya da hırçınlık gibi davranışlarında ani değişikliklerin olacağını ifade etmişlerdir. Katılımcıların istismarın belirtileri ile ilgili verdikleri cevaplar, tanılama konusunda sınırlı olsa bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Fakat katılımcıların eğitimi olması sebebiyle, çocuk ihmal ve istismarı gibi önemli ve kapsamlı bir konuda çok cılız ve sınırlı ifadelerde bulunmaları yetersiz ve eğitimimiz açısından problemlidir. Eğitimcilerin, daha geniş bakış açılarına sahip olmaları için bilginin ötesinde, konuya ilgilerinin çekilmesi daha gerekli görülmektedir. Birçok katılımcı öğretmen, vakayla hiç karşılaşmadıklarını belirtmiş bu sebeple çok bilgisinin olmadığını söylemiştir. Bu ise özellikle risk kapsamında ön sıralarda bulunan engelli çocukların eğitim gördükleri özel eğitim okullarında görevli öğretmenlerden beklenen bir tutum değildir. Katılımcı ifadelerinden çocuklara ilk derste sadece fiziki kontroller yapıldığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın 5. alt amacına yönelik sorulara verilen cevaplara göre; katılımcı öğretmenler vaka ile karşılaşma durumunda, bildirimde

bulunacakları ve öncelikli olarak idareye bildirecekleri görülmektedir. Fakat böyle bir durumda nasıl bir yol izleyecekleri konusunda yeterli ve sağlıklı bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Yılmaz (2015), bir hastanede çalışan hemşirelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve yaklaşımlarını belirlemek amacıyla yaptığı araştırmasında Katılımcıların %96,1'i çocuk ihmal ve istismarı şüpheli bir durumda bildirim yapacaklarını belirtmişlerdir. Sağır (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, araştırmaya katılan öğretmenlerin %98'i, Kürklü (2011) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin %99.2'si, Pala (2011) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin %96.4'ü, Tugay (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin %85.2'si vicdanen çocuk ihmal ve istismarını bildirmekle yükümlü olduklarını belirtmişlerdir.

Kürklü (2011) ilköğretim okulunda çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin farkındalıklarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında, Öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarını tespit ettiklerinde bildirim yapacakları kurumların başında okul yönetimi gelmektedir. Sağır (2013) tarafından yapılan araştırmada öğretmenler ilk olarak bildirimde bulunacakları yer olarak okul yönetimini, en son bildirimde bulunacakları yer olarak da okul aile birliğini belirtmişlerdir. Pala (2011) tarafından yapılan araştırmada ise ilk olarak bildirimde bulunacakları yerin olarak okul yönetimi ikinci olarak da Sosyal Hizmetler Müdürlüğü olarak belirtmişlerdir. Çalışmada lise öğretmenlerinin, okullarında çocuk ihmal ve istismarının hiç görülmediği inancında oldukları bulunmuştur. Bu bulgular, araştırmamızda elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Bizim çalışmamızda da katılımcıların çoğunluğu vaka ile hiç karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle kamu spotu şeklinde ekranlarda sürekli gösterilen, aile, kadın, çocuk, engelli ve yaşlı sosyal destek ve ihbar hattının V şeklinde ışıklandırılarak gösterilen 183 olan numarasını sadece bir kişinin söyleyebilmiş olması, bildirimde bulunmaları konusunda endişe verici bir durum olarak görülebilir. Bildirimde bulunacakları yerlerin başında okul yönetiminin gelmesi hem öğretmenlerin hem de okul idaresinin vaka durumunda izlenecek yolu ve yapılacakları doğru şekilde bilmeleri, bildirimde bulunmayı kolaylaştıracağı görülmektedir. Kenny (2004) tarafından yapılan araştırma sonucunda öğretmenleri birçoğu çocuk ihmal ve istismarını bildirim konusunda kendilerini zorunlu hissetmemektedirler. Öğretmenler yanlış

yapma korkusunun, bildirmeme kararı almada en önemli faktör olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuç, bizim bulgularımızla ters düşmektedir.

Araştırmanın 6. alt amacına yönelik sorulara verilen cevaplara göre; özel eğitim okullarında görevli katılımcı öğretmenler, ihmal ve istismarların önlenmesi için sırayla %73.1 ailelere eğitim verilmesi, %53.6 öğrencilerin eğitilmesi, %26.8 öğretmenlere eğitim verilmeli, %21.9 cezaların arttırılması, %19.5 televizyon ve farklı yayınlarla bilgilendirmeler yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler için verilecek olan seminer vb çalışmaların göstermelik olmayıp daha işlevsel ve etkili olacak şekilde düzenlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca medya ve diğer iletişim araçlarının da bu konuda kamuoyuna ulaşacak özellikte kullanılması gerektiği görülmektedir. Çocuklarla ilgili tüm sorunlarda olduğu gibi istismar sorunlarının çözümünde de aile eğitimi ön plana çıkmaktadır.

Kefeli (2016) "Okulöncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı ve İhmali ile Kurum Personelinin Konuya İlişkin Görüşleri" konulu çalışmasında, okul öncesi öğretmenlerin ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik önerileri; Ailelere eğitim verilmeli % 48.3, çocuklara eğitim verilmeli % 38.7, öğretmenlere eğitim verilmeli % 22.5, tüm toplum bilinçlendirilmeli %16.1, yaptırımı büyük ve caydırıcı cezalar verilmeli % 6.4, televizyonda bilgi verici programlar olmalı % 6.4 şeklinde olup bu bulgular, bizim çalışmamızdaki bulgularla örtüşmektedir.

Sonuç

Araştırmada, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeyleri ile kişisel bilgi formunda yer alan; cinsiyet, yaş, medeni durum, anne-baba olma durumu, deneyim ve mezun olunan lisans alanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

1. Birinci alt amaç doğrultusunda; çocuk hakları, ÇKK, çocuk ihmal ve istismarı konusundaki bilgi durumları, yeterlilik algıları ve konuyla ilgili bilgi edinme yollarına bakıldığında katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu, lisans döneminde konuyla ilgili yeterli ve kalıcı dersler almadıkları görülmüştür.

2. İkinci alt amaç doğrultusunda; çalıştıkları kurumlarda çocuk ihmal ve istismarına ilişkin yapılan çalışmalara katılımcıların çok azı bilgilendirici çalışmalara katılmışlar, katılanların ise bu çalışmaları, etkili ve verimli bulmadıkları anlaşılmaktadır.
3. Üçüncü alt amaç doğrultusunda; çocuk ihmal ve istismarının nedenlerine yönelik görüşleri incelendiğinde katılımcıların tümü ihmal ve istismarların gerisinde aile temelli nedenlerin; ailenin yaşadığı yoksulluğun, eğitim seviyesinin düşüklüğünün, çocuğa karşı ilgisizliklerinin, parçalanmış ailenin olduğunu düşündükleri görülmüştür. İstismarın önemli bir nedeni olarak da çocuğun engelli olmasını gördükleri söylenebilir.
4. Dördüncü alt amaç doğrultusunda; ihmal ve istismarı tanılama ve meslektaşlarının konuya duyarlılıkları konusunda, öğretmenlerin çoğunluğunun vakayla hiç karşılaşmadıkları halde, ihmal ya da istismarın fiziksel ve psikolojik belirtileri konusunda genel ve yüzeysel bilgilere sahip oldukları söylenebilir. Katılımcılar meslektaşlarının, ihmal ve istismarla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını fakat konuya duyarlı olduklarını düşündükleri görülmektedir.
5. Beşinci alt amaç doğrultusunda; araştırmada elde edilen en net sonuçlardan biri; öğretmenlerin ihmal ve istismar vakasıyla karşılaşmaları durumunda doğrudan bildirimde bulunacakları ve öncelikli olarak okul idaresine bildirecekleri anlaşılmaktadır. Ayrıca özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin, çocuk ihmal ve istismarına duyarlılık konusunda okul yönetimine güvendikleri söylenebilir.
6. Altıncı alt amaç doğrultusunda; ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik öneriler konusundaki bulgulardan hareketle katılımcıların çoğunluğu hem ailelerin hem de öğrencilerin konuyla ilgili olarak bilgilendirilmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcıların bir kısmı öğretmenler içinde eğitimler verilmesi gerektiğini fakat bu eğitimlerin etkili olması durumunda sonuç alınacağını düşündükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca istismar suçlarına yönelik cezaların etkili ve caydırıcı olmasının, bildirim konusunda tarafların cesaretlendirilmesinin, medya ve diğer iletişim araçlarının da ihmal ve istismar konusunda kamuoyuna ulaşacak özellikte

kullanılmasının ihmal ve istismarları önleyeceğini düşündükleri söylenebilir.

Öneriler:

1. Öncelikle, risk kapsamında değerlendirilen ailelere (parçalanmış aile, üveylik ilişkisi olan aile, baba ya da annenin olmadığı veya annenin çalıştığı aile, yoksul aile vb.) ihmal ve istismarla ilgili eğitimler verilebilir.
2. Üniversitelerin, öğretmen yetiştiren programlarının tümünde, zorunlu ders olarak “İnsan ve Çocuk Hakları” dersi konulabilir.
3. Özel eğitim okullarında çocuk ihmal ve istismarı konusunda ailelerle yapılacak olan bilgilendirme toplantılarının daha farklı yollarla; konusu çocuk, çocuk sevgisi, çocuk eğitimi veya engelli bireylerin başarı hikâyelerinin olduğu sinema ve tiyatro gösterisi gibi etkinlikler şeklinde yapılabilir. Etkinliklere konuşmacı olarak sahadan; çocuk şubeden emniyet görevlisi, çocuk mahkemelerinden yargı mensubu, çocuk yuvasından, sevgi evlerinden görevli kişiler davet edilebilir.
4. Çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili öğretmenlere yönelik gerçekleştirilecek hizmet içi eğitim, seminer vb. çalışmalarda öncelikli olarak “çocuk sevgisi, çocuk hakları, çocuğun anlamı ve değeri” konuları işlenebilir.
5. Öğretmenlerin, vaka ile karşılaşma ya da şüphe durumunda nasıl bir yol izleyecekleri konusunda, internet üzerinden sistemler geliştirilebilir.
6. İhmal ve istismar suçlarına yönelik gerçekleştirilecek etkinlik ve yasal düzenlemeler konusunda, öğretmen görüşleri araştırılabilir.
7. Okullarda çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili öğretmenler için düzenlenecek olan etkinliklerin daha verimli ve etkili olabilmesi için neler yapılabileceği konusunda, öğretmen görüşleri araştırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Examination of The Knowledge And Awareness Levels of Teachers Working in Special Education Institutions About Child Neglect and Abuse

*

Arif Toydemir – Erkan Efilti

Selçuk University – Necmettin Erbakan University

The future of societies depends on the healthy development and education of children by physical, spiritual, moral and intellectual. It is generally accepted that children should be educated and their physical and mental health should be protected so that societies can settle their future on solid and healthy foundations (Kocaer, 2006). Each child should be considered as independent individuals, benefit from economic and social rights as much as possible, and more importantly, they should not be deprived of fundamental human rights and freedoms on the basis of all policies and practices to be developed for children (Aral & Gürsoy, 2001; Kocaer, 2006). When the value of the child in ancient times is compared with present value, the historical development of children's rights can be summarized as follows; the child, who can be freely exploited, alienated and abandoned, even considered as a killable "object", has experienced the adventure of transforming it into a "subject" with competent rights and personality (Çelik, 2014). Many legal arrangements have been made in national and international fields with the aim of protecting the best interests of the child. These arrangements intended to ensure the rights and freedoms of the child. However, despite all these legal arrangements, it is observed that child abuse and neglect continue (Taş, 2017). Neglect and abuse cases are leading problems experienced by today's children. While the child abuse ratio ranges from 1% to 10% in the world, it ranges from 10% to 53% in Turkey (Yıldırım Doğru et. al., 2014). It was made possible by the Geneva Declaration of the Rights of the Child (1924) that the children were different from adults and treated as an individual, and their survival, development and protection as the basic principle for the first time in the international context. The declaration later became an international

covenant as “UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC)”. One of the most important features of the covenant is the acceptance of the child as “the subject of rights” (Usta, 2012).

One of the groups within the scope of children's rights issues is children with difficult conditions. These are street children, abused children, children with disabilities, children exposed to disasters and immigrants (Polat, 2001). If the child has a chronic discomfort or an inherent obstacle, it is difficult for parents to accept the child. These situations cause parents to abuse the child (Hoşoğlu, 2009). It is known that children with disabilities who are more disadvantaged than others and who have special education needs are at the top of the risk groups in terms of neglect and abuse. Prevention of child neglect and abuse is uneasy, complex and time consuming. All social layers must provide support. In this respect, it is vital to increase the awareness of the teachers who are in close interaction with children in terms of determining the situation and intervening in the early period (Tugay, 2008). In this study, the main problem of this study is to examine the knowledge and awareness levels of teachers working in special education institutions about child neglect and abuse.

The purpose of this study is to reveal the knowledge and awareness levels of teachers working in special education institutions about child neglect and abuse by a qualitative study. The research questions of the study are as follows: What are the knowledge levels of teachers working in special education institutions about neglect and abuse? Where and how did they obtain the information they had about neglect and abuse? What kind of studies was done in their institutions? How do they realize the signs of neglect and abuse? What are their thoughts on the causes of abuse? How will they behave in the event of a case? What are their suggestions for preventing abuse?

Method

In this study, qualitative research method was used in accordance with the purpose of the research. Qualitative research is a research method or model in which data collection tools such as observation, interview and document analysis are used, and events and perceptions are appropriately presented. Data collection, analysis, interpretation and evaluation in

qualitative research are not independent of the researcher's personal evaluations (Yıldırım & Şimşek, 2013). The sample consisted of 31 teachers (18 female and 13 male) working in the special education schools and centers in the central districts of Konya. In this research, the purposed sampling method was used. Interview technique which is frequently used in qualitative research was used as data collection tool. The interview is a question and answer communication process between the researcher and the participants in the study group. This process is often carried out face to face, but it can also be carried out by various communication tools. The interview form used in the research consisted of two parts: personal information form and semi-structured interview form. Semi-structured interview form consisting of open-ended questions:

1. What is your knowledge level about child rights, Child Protection Law, and Convention on the Rights of the Child, child neglect and abuse? Do you consider yourself adequate in this regard? How did you get the information you had?
2. What kind of studies is conducted in your school or institution for child neglect and abuse?
3. What are the reasons for the neglect and abuse of children?
4. How can you realize if a child or student is neglected and abused? What are the symptoms?
5. What do you think should be done to reduce child neglect and abuse? What are your suggestions?

Descriptive analysis was used to analyze the data obtained through interviews. The data obtained from the participants were collected in advance or in the themes identified during the research, rearranged systematically to form a unity, and depicted into tables to make them more comprehensible.

Results

93.5% of the participants stated that they did not have enough knowledge about child neglect and abuse, and 16.1% of them stated that they participated in the course or education activities related to child neglect and abuse in the university life. 87% of the participants stated that they did not have enough information about the Child Protection Law and the

Convention on the Rights of the Child, and 32.2% of them stated that they participated in activities such as training and seminar on the subject during their professional life.

90% of the teachers stated that there was no study in their institutions related to child neglect and abuse, and 29.2% of them stated that the counseling service provided the students and especially the parents on the subject.

All of the participants (100%) consider that the first cause of child neglect and abuse is the poverty of the family, the low level of education and the indifference towards the child. The child's disability is in the second cause (58%), and it is followed by moral corruption, inappropriate television programs for children, internet addiction, the child's introvertedness and shyness, and inadequate punishments.

93.5% of the teachers stated that they could realize the physical symptoms of abuse, and 77.4% of them could realize the psychological symptoms of abuse in diagnosing the symptoms of child neglect and abuse. During the interviews the question was asked: "Have you ever encountered a case?". In addition, 58% of teachers stated that they could not provide more information because they did not encounter a case. 83.8% of them stated that their colleagues were sensitive to the subject, and 48.3% of them stated that their colleagues did not have sufficient knowledge on the subject.

In the case of child neglect and abuse, all participants (100%) stated that they would report definitely without any reservations, especially to the school administration.

When asked about their suggestions for the prevention of abuse and neglect, the participants stated that families (71.1%), students (54.8%) and teachers (29%) should be informed through training and seminars.

Discussion

In this study, it was perceived that teachers working in a special education institution did not have sufficient knowledge about rights of the child, Child Protection Law, child neglect and abuse, and they did not get sufficient and permanent education in their universities and institutions. Lynn (2008) concluded that teachers were educated on the subject of child

neglect and abuse but they considered these trainings as inadequate. Tugay (2008), Kürklü (2011), Özgül (2015) and Kefeli (2016) revealed that teachers were not educated about child neglect and abuse. Özgül (2015) stated that an educator received a two-day in-service training on the subject, but it was unqualified. These results show that teachers need more effective training on children's rights, neglect and abuse. These trainings will be effective if they are initiated in university education. In a study conducted by Walsh and Bridgstock (2005) in Australia, contrary to the research findings in Turkey, participants stated that they had received training to protect children. The reason is that a compulsory pre-service training is provided to protect children in Australia.

Participants of the study consider that there are family-based reasons on the basis of neglect and abuse. Participants also consider the child's disability as a risk. Bulut and Karaman (2018) concluded that individuals with disabilities are at risk for abuse. Besides, they concluded that priority should be given to the families that can be evaluated within the scope of risk in the studies to be conducted about the abuse.

It is considered that the knowledge and equipment of the teachers is superficial in the diagnosis of neglect and abuse, and this will make the intervention and legal notification difficult. Participants stated that they would report in case of encounter with a case. However, considering the fact that they have never encountered any case and they have not made any notifications until now, it is not certain that these attitudes can turn into behavior. Kürklü (2011) and Yılmaz (2015) revealed that participants will report and feel the responsibility of reporting.

In order to prevent neglect and abuse of children, students and teachers should be educated, especially families, but these trainings should be planned effectively and efficiently. In addition, the punishment for the crime of abuse should be effective and deterrent, and the mass media should be used correctly to inform the public and raise awareness on the subject. The suggestions of pre-school teachers for the prevention of neglect and abuse support this requirement: respectively families, children and teachers should be educated, and the public should be informed.

Kaynakça / References

- Akbulut, Y.(2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Ataman, A. (2005). *Özürli çocuklar ve özel eğitime giriş* (6. Baskı) Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Bulut, S. & Karaman, H. B. (2018). Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 277-301. doi: 10.21565/ozelegitim-dergisi.382961
- Çelik, T. (2014). *Türkiye’de çocuk olmanın tarihi: Doğan kardeş dergisi*. Hasan Ersel. Kazım Taşkent, Yapı Kredi ve Kültür Sanat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.193-232.
- Dönmez, E. (2009). *Okul öncesi eğitimi öğretmenleri ve velilerin çocuk istismarına ve ihmaline yönelik görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Erol, D. (2007). *Okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z., Aydoğan, S.(2001). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 24 (3), 128 –134
- Hoşoğlu, R.(2009). *Engelli öğrencilerin istismar ve ihmal düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kefeli, H.(2016). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmali davranışları ile kurum personelinin konuya ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Kenny MC. (2004). Teachers’ attitudes toward and knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28(12), 1311-1319.

- Kocaer, Ü. (2006). *Hekim ve hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kürklü A. (2011). *Öğretmenlerin çocuk istismar ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Lynn, K. (2008). *Evaluating potential obstacles to mandated reporting of child abuse and neglect by educators in a suburban public school district* (Doctoral dissertation). Available from Pro Quest Dissertations and Theses database. (UMI No. 3370298)
- McKee, B.E., Dillenburger, K. (2009). Child abuse and neglect: training needs of student teachers. *International Journal of Educational Research*, 48, 320–330
- Özgül, D.(2015). *Öğrencilerin cinsel istismara uğrama durumunda ilk ve ortaokullarda çalışan öğretmen ve okul yöneticilerinin tutum ve davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pala, B.(2011). *Geleceğin öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi ve farkındalık düzeyleri*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eskişehir.
- Polat O. (2001). Çocuk hakları ve adli tıp. *Adli Tıp Dergisi*, , 15(3), 53-75.
- Sağır, M. (2013). *Okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik görüşleri ve farkındalık düzeyleri (Kayseri ili örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Taş, A.(2017). *Hacettepe üniversitesi öğrencilerinin çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tugay, D.(2008). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Usta, S. (2012). *Çocuk hakları ve velayet*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

- Walsh K, Bridgstock R, Farrell A, Schweitzer R. (2005). *Critical factors in teachers' detecting and reporting child abuse and neglect: Implications for practice*. Queensland:Queensland University of Technology.
- Yıldırım Doğru, S., Durmuşoğlu Saltalı, N.,Konuk Er, R. ve Budak, O.(2014). (Ed. S. Yıldırım Doğru) *Çocuk hakları ve koruma*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Toydemir, A. ve Efilti, E. (2019). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 490-519. DOI: 10.26466/opus.518214

'Ay'ın Hareketleri ve Evreleri' Konusunda 6-Sigma Yönteminin Uygulanabilirliğine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin incelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.512731

*

Gökhan Sontay* - Orhan Karamustafaoglu**

*Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Gediksaray Ortaokulu, Amasya/Türkiye

E-Posta: gokhansontay@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4199-8674](https://orcid.org/0000-0003-4199-8674)

**Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Amasya/Türkiye

E-Posta: orhan.karamustafaoglu@amasya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2542-0998](https://orcid.org/0000-0002-2542-0998)

Öz

Bu araştırmanın amacı, 5. Sınıfta yer alan "Ay'ın hareketleri ve evreleri" konusunun öğretiminin 6-Sigma yöntemi ile yürütülmesine yönelik öğretmen görüşlerini tespit etmektir. Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı kapsamında olgubilim yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmaya 6 fen bilimleri öğretmeni katılmış olup yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat formu kullanılarak katılımcıların görüşleri alınmıştır. Veriler, içerik ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularından, 6-Sigma yönteminin kavranması zor olan soyut konuların öğretiminde etkili olduğu, fen bilimleri dersinde etkili olarak kullanılabileceği ve Ay'ın hareketleri ve evreleri konusunun öğretiminde verimli bir öğrenme ortamı sağlayacak bir yöntem olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonunda, 6-Sigma yöntemine göre hazırlanan bu etkinliğin öğrencilerin Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusundaki öğrenme eksikliklerini giderebileceği sonucuna varılmıştır. Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusuna uygun olarak hazırlanmış ders planı yönergesi, fen bilimleri öğretmenlerinin derslerinde kılavuz olarak kullanılabilir. Öğrencilerin fen öğretimi sürecinde zorlandıkları soyut ve anlaşılması zor konuların öğretiminde 6-Sigma yöntemi kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Ay'ın hareketleri, Ay'ın evreleri, 6-Sigma yöntemi, fen öğretimi

¹ Bu çalışmanın bir kısmı, 18-22 Nisan 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen 27th International Conference on Educational Sciences (ICES)'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

The Investigation of Teacher Opinions towards the 6-Sigma Method practice on the Unit 'Phases and Motions of the Moon'

*

Abstract

The aim of this research is to get the opinions of the teachers on teaching practice the unit "Phases and Motions of the Moon" through the 6-Sigma method at the 5th grade. This study was carried out using phenomenology method within qualitative research approach. The opinions of the 6 science teachers participated in the study were taken using the semi-structured interview form. The data were analyzed by the content and descriptive analysis methods. According to research findings, it was determined that 6-Sigma method is effective in teaching abstract subjects which are difficult to understand, and 6-Sigma method is a suitable method for science lesson, and it can be fruitful for teaching the unit "Phases and Motions of the Moon". At the end of the research, it was concluded that the students can eliminate learning deficiencies about the subject with the activity prepared related to 6-Sigma method on the phases and motions of the Moon. A lesson plan instruction prepared for the unit "Phases and Motions of the Moon" can be used as a guidance for science teachers in their teaching sessions. 6-Sigma method can be used where the students have difficulty in learning abstract and complex subjects.

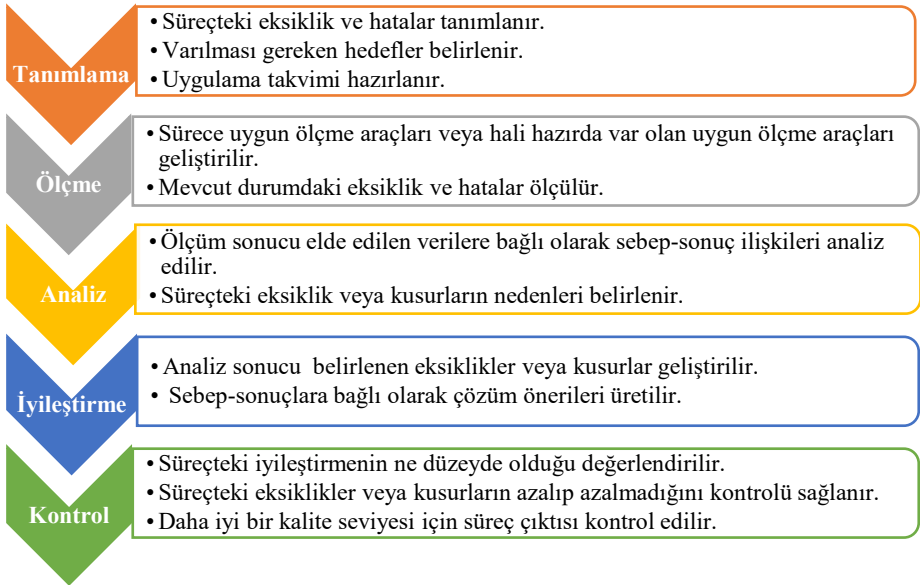
Keywords: *Phases and motions of the moon, Six-Sigma method, DMAIC, science teaching*

Giriş

Gece gündüz oluşumu, Ay ve Güneş tutulması, ayın belirli periyotlarla farklı görünmesi gibi olaylar çok eskiden beri insanların ilgisini çeken konulardandır. Astronomi ile ilgili olan bu konuların fen bilimleri içerisinde önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir (Kahraman, 2006; Trumper, 2006). Son zamanlarda fen bilimleri eğitimi araştırmalarında astronomi konularının öğretime yönelik artan bir ilgi görülmektedir (Karamustafaoğlu ve Tutar, 2017; Plummer, 2014; Plummer ve Maynard, 2014; Sneider, Bar ve Cavanagh, 2011; Taşcan ve Ünal, 2016; Testa, Galano, Leccia ve Puddu, 2015). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı incelendiğinde astronomi ile ilgili kavramlar ilkökul 4. Sınıftan ortaokul 8. sınıfa kadar fen bilimleri derslerinde yerini aldığı görülmektedir. (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın temel amaçları arasında astronomi uygulamaları hakkında temel bilgiler kazandırmak bulunmaktadır (MEB, 2018).

Son yıllarda fen bilimleri eğitiminde yapılan araştırmaların, öğrencilerin belirli kavramları zihnine yerleştirmek, bu kavramları açıklayabilmek ve yorumlayabilmek için yeni yaklaşım ve yöntemleri savundukları dikkat çekmektedir (Karahana ve Canbazoglu-Bilici, 2014; Karamustafaoğlu ve Sontay, 2018; Stevens, Delgado ve Krajcik, 2010; Wilson ve Bertenthal, 2006). Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, beraberinde fen bilimleri eğitiminin kalitesinin gelişmesini de kaçınılmaz kılmaktadır. Fen eğitiminin kalitesini artırmak için ülkeler çeşitli yöntemleri eğitim sistemlerinde uygulamaktadır. Bu süreçte etkili yöntemleri kullanmak önem arz etmektedir. Bunlardan bir tanesinde 6-Sigma yöntemidir. İş dünyası (Hopen ve Cudney, 2016), imalat (Antony, Gijo, Kumar ve Ghadge, 2016) ve mühendislik (Babajide ve Moore, 2015) sektörlerinde sıklıkla kullanılan 6-Sigma yöntemi son zamanlarda eğitim alanında da (Cudney ve Kanigolla, 2014; Kanigolla, Cudney, Corns ve Samaranayake, 2014; Mohmand, 2016; Karamustafaoğlu ve Sontay, 2018; Sontay ve Karamustafaoğlu, 2018) kullanılmaya başlanmıştır. 6-Sigma (6σ) yönteminin temel amacı, istenmeyen duruma yönelik süreç içinde görülen eksiklikler veya karşılaşılan güçlükleri sistematik olarak ortadan kaldırmanın ve mümkün olduğunca mükemmelle yakınlaşmanın yollarını bulabilmektir. Dolayısıyla, fen eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinde ortaya çıkan sorunların, 6-Sigma

yöntemine uygun bir şekilde planlanması ile azaltılması ya da ortadan kaldırılması mümkün olabilir. Bu planlama 6-Sigma basamaklarına uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Yurt dışı literatürde DMAIC (Define-Measure-Analyze-Improve-Control) olarak adlandırılan 6-Sigma basamakları yurt içi literatürde ise TÖAİK (Tanımlama-Ölçme-Analiz-İyileştirme-Kontrol) olarak ifade edilmektedir. 6-Sigma basamaklarının özellikleri Şekil 1’de sunulmuştur (Sontay ve Karamustafaoğlu, 2017).

Şekil 1. 6-Sigma basamakları

Fen bilimleri derslerinde öğrenciler bazı konu ve kavramları anlamada güçlük çekmektedirler. Bu konu ve kavramlardan birisi de Ay'ın Hareketleri ve Evreleridir. Hayattaki olayları anlamamızı sağlayan Ay'ın Hareketleri ve Evreleri kavramları günlük yaşamda veya informal öğrenme ortamlarında çok sık karşılaşılan kavramlardır. Günlük yaşamda Ay'ın Hareketleri ve Evreleri kavramlarının tam anlamıyla öğrenilmeden kullanılması, değiştirilmesi zor olan bir kavram kargaşası ya da yanlışlığına sebep olur (Bailey ve Slater, 2003; Jara-Guerrero, 1993; Kavanagh, Agan ve Sneider, 2005; Karamustafaoğlu ve Tutar, 2017; Parnafez, 2012). Literatür incelendiğinde, farklı sınıf seviyelerinde öğrenim gören

öğrencilerin Ay'ın hareketleri ve evreleri kavramlarını anlamada ve aralarındaki farkı ayırt etmekte zorlandıkları belirlenmiştir (Testa, Galano, Leccia ve Puddu, 2015). Trundle, Atwood ve Christopher (2007) dördüncü sınıf öğrencileri ile ilgili yaptıkları çalışmada, "farklı coğrafi bölgelerdeki insanların ayın farklı evrelerini gördükleri" kavram yanlışlığını tespit etmiştir. Trundle ve Troland (1996) Ay'ın Hareketleri ve Evreleri'nin aslında günlük yaşamda rahatlıkla gözlemlenebilen olaylardan olduğunu fakat derslerde de en az anlaşılan konulardan olduğunu belirlemiştir. Öztürk (2011) ise, ortaokul 6. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin Ay'ın evreleri konusunda kavram yanlışlarına sahip olduklarını ifade etmiştir. Lindell (2001) ve Barnett (2002)'a göre ise öğrenciler okula Ay ile ilgili birçok ön bilgi ile gelmekte ve bu bilgilerin çoğu yanlış, eksik ya da tam açık olmayan bilgiler olmaktadır. Dolayısıyla, Ay'ın Hareketleri ve Evreleri kavramlarının erken yaşlarda öğrencilere doğru yöntemlerle öğretilmesi, öğrencilerin bu kavramlar ile ilgili konularda ilerleyen yıllarda zorluk yaşamaması yönüyle önemlidir. 6-Sigma yönteminin iyi planlandığında var olan problemlerin ortadan kaldırılması mümkün olabilir. Bu yüzden Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusundaki güçlüklerin ortadan kaldırılması için fen bilimleri öğretmenlerinin 6-Sigma yöntemi hakkındaki görüşleri önem arz etmektedir. Ayrıca, 6-Sigma yönemi kapsamında fen öğretimine yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırma sayesinde, literatürdeki bu eksiklik giderilerek, 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ortaokul 5. sınıf 1. ünite'deki "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunun 6-Sigma ile öğretimine uygun olarak hazırlanmış ders etkinliği ile ilgili 5. sınıflarda ders yürüten öğretmenlerin görüşlerine başvurulacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 5. sınıf 1. ünite'de yer alan "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunda 6-Sigma yönteminin uygulanabilirliğine yönelik öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Bu ana amaç kapsamında aşağıdaki alt araştırma sorularına cevap aranmaktadır:

Alt Araştırma Soruları

1. 6-Sigma yöntemi hakkında araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmenlerinin genel görüşleri nelerdir?
2. 6-Sigma yönteminin fen öğretiminde kullanılmasına ve öğretim sürecinde öğrencilerin güçlük çektikleri konulara ilişkin araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
3. “Ay’ın Hareketleri ve Evreleri” konusunda 6-Sigma yönteminin uygulanmasına yönelik araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden *olgubilim* şeklinde desenlenmiştir. Olgubilim deseninde bireylerin bir olguya yönelik algıları ve bu olgulara yükledikleri anlamlar belirlenmeye çalışılır ve çalışmanın kaynağını araştırılan olguyu yaşayan, bu olguyu yansıtan bireyler oluşturur (Cresswell, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada fen bilimleri öğretmenlerinin Ay’ın hareketleri ve evreleri olgusunu derslerinde yaşayan ve bunu yansıtan bireyler olarak görüldüğü için bu araştırmanın deseni olgubilim olarak belirlenmiştir.

Katılımcılar

Katılımcıların belirlenmesinde, farklı kıdem, eğitim durumuna sahip ve farklı şehirlerde görev yapan 6 fen bilimleri öğretmeni katılmıştır. Öğretmenlere Ö₁, Ö₂, Ö₃, Ö₄, Ö₅, Ö₆ kodları verilmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Görüşleri alınan fen bilimleri öğretmenlerinin demografik bilgileri

Fen Öğretmen-leri	Cinsiyet	Mesleki Kıdem	Eğitim Durumu
Ö ₁	Kadın	12 yıl	Yüksek Lisans
Ö ₂	Erkek	18 yıl	Lisans
Ö ₃	Erkek	8 yıl	Lisans
Ö ₄	Kadın	12 yıl	Yüksek Lisans
Ö ₅	Erkek	6 yıl	Lisans
Ö ₆	Erkek	10 yıl	Yüksek Lisans

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada araştırmacılar tarafından veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında fen bilimleri eğitiminde alan uzmanı 2 öğretim üyesi ile 3 fen bilimleri öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Bu görüşler doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Veri toplama aracı EK-1'de yer almaktadır.

Veri Toplama Süreci

Öncelikle araştırma konusunun belirlenmesi için 5. sınıf öğretim programında yer alan konuların olduğu seçmeli bir anket hazırlanmıştır. Bu ankette güncel Fen Bilimleri Öğretim Programı'nda yer alan konular yer almaktadır. Hazırlanan anket 165 fen bilimleri öğretmenine uygulanmıştır. Fen bilimleri öğretmenlerine "5. sınıflarda öğrencilerin en fazla güçlük çektikleri ya da öğrenemedikleri konular sizce hangisidir?" sorusu ile öğretmenlerin istediği konuları seçmesi sağlanmıştır. Anket sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde, 165 fen bilimleri öğretmeninden 123'üne göre Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusu öğrencilerin en çok zorluk yaşadıkları konuların başında gelmektedir. Dolayısıyla araştırmanın konusu "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu olarak belirlenmiştir. Konu belirlendikten sonra güncel Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda yer alan Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusunun kazanımları araştırmacılar tarafından incelenmiştir.

Tablo 2. Fen bilimleri öğretmenlerine göre 5. sınıf öğrencilerinin en fazla zorluk yaşadıkları konular

Konu	Frekans
Ay'ın Hareketleri ve Evreleri	123
Isı ve Sıcaklık	120
Sürtünme Kuvveti	91
Basit Bir Elektrik Devresinde Lamba Parlaklığını Etkileyen Değişkenler	90
Kuvvetin Ölçülmesi	72
Maddenin Ayırt Edici Özellikleri	71
Devre Elemanlarının Sembollerle Gösterimi ve Devre Şemaları	46
Tam Gölge	38
Güneş'in Yapısı ve Özellikleri	38
Biyocoşutluluk	38
Ay'ın Yapısı ve Özellikleri	32
Maddenin Hâl Değişimi	31
Isı Maddeleri Etkiler	29
Işığın Yansıması	26
Işığın Maddeyle Karşılaşması	26
İnsan ve Çevre İlişkisi	25
Işığın Yayılması	22
Yıkıcı Doğa Olayları	19
Canlıları Tanıyalım	16

Bu kazanımlara bağlı olarak 6-Sigma yöntemine uygun olarak Fen Bilimleri öğretmenlerinin ilgili konunun öğretimine yönelik ders planı yönergesi tasarlanmıştır. Daha sonra gönüllü 6 fen bilimleri öğretmeni ile tasarlanan rehber materyal paylaşılmış ve görüşlerine başvurulmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde “içerik ve betimsel analiz” yönteminden yararlanılmıştır. Veri analizinin güvenilirliği için, kodlayıcı güvenilirliği değeri hesaplanmıştır. Bu araştırmayı gerçekleştiren 2 araştırmacı bir araya gelerek görüşme formundaki verileri kodlamıştır. Araştırmacılar

kodladıkları verileri karşılaştırmıştır. Kodlanan bu verilerden uyumlu olmayanlar çalışmadan atılmış, uyumlu olan veriler çalışmaya dahil edilmiştir. Verilerin uyum yüzdesi belirlenirken "Güvenirlilik = Görüş birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100" formülü kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). 6-Sigma yöntemi hakkında genel görüşler kategorisi uyum yüzdesi 0.84, 6-Sigma yönteminin fen öğretiminde kullanılması kategorisi uyum yüzdesi 0.82, Ay'ın hareketleri ve evreleri konusunda 6-Sigma yönteminin uygulanması kategorisi uyum yüzdesi 0.94, 6-Sigma yönteminin öğrencilerin güçlük çektikleri konulardaki etkisi kategorisi uyum yüzdesi 0.80 olarak belirlenmiştir. Genel uyum yüzdesi ise 0.85 olarak tespit edilmiştir. Kodlayıcılar arası uyum yüzdesinin en az %80 olması önerilmektedir (Patton, 2002). Daha sonra elde edilen bulgular yorumlanarak ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır. Görüşme formu verilerinin kodlanmasında ve temaların oluşturulmasında araştırmacılar arasında fikir birliğine varılmıştır.

Ders Planı Yönergesi

6-Sigma yönteminin 5 önemli aşaması bulunmaktadır. Bunlar; *tanımlama, ölçme, analiz, iyileştirme ve kontroldür*. Bu aşamalara göre tasarlanan yönerge aşağıdaki gibidir.

Tanımlama: Öncelikle "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu ile ilgili varılması gereken hedefler belirlenir. Konu ile ilgili öğrenci kazanımları "Ay'ın dönme ve dolanma hareketlerini açıklar" ve "Ay'ın evreleri ile Ay'ın Dünya etrafındaki dolanma hareketi arasındaki ilişkiyi açıklar" şeklindedir. Bu aşamada öğrencilerin süreç sonunda neleri öğrenmesi gerektiği açıkça belirtilir. Konu hakkında anahtar kavramlar ile ilgili öğrencilerin ön bilgileri sözel olarak yoklanır. "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu ile ilgili mevcut öğretim programının yönlendirdiği ve öğretmenin tercih ettiği ders planı sürecine göre ders işlenir. Bu aşamada kısaca 6-Sigma sürecinin genel çerçevesi belirlenir. Tanımlama aşaması için önerilen ders saati süresi 2 ders saatidir (40 + 40 dakika).

Ölçme: Bu aşamada öğretim sonrası ölçme işlemi gerçekleştirilir. Ölçme, öğrenmede yaşanan güçlüklerin ölçüldüğü aşamadır. Ölçme

aşamasında konuya uygun olarak çeşitli ölçme araçları kullanılabilir. Bu amaçla Fen Bilimleri Öğretim Programı'na uygun, geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış Ay'ın hareketleri ve evreleri ile ilgili hazırlanmış bir başarı testi veya öğrenci seviyesine uygun olarak hazırlanmış iki aşamalı test (two tier) ön-test olarak uygulanabilir. "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu ile ilgili kavram haritası hazırlanabilir. Ayrıca öğrencilerin konunun hangi kısımlarında sorun yaşadıkları ile ilgili diğer fen bilimleri öğretmenleri ile görüşmeler gerçekleştirilebilir. Bu görüşmeler için görüşme formları hazırlanabilir. Dolayısıyla bu aşamada öğrencilerin konu hakkında sahip oldukları güçlükler ölçülerek ortaya konabilir. Ölçme aşaması için önerilen ders saati süresi 2 ders saatidir (40 + 40 dakika).

Analiz: Ölçme sonucu elde edilen verilerin uygun istatistik yöntemleri ile analiz edildiği aşamadır. Bu analiz sonucu öğrencilerin "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunun hangi kısmında zorlandıkları belirlenir. Bu aşama okul dışında gerçekleşir. İyileştirme aşaması öncesi bu aşamanın tamamlanması gereklidir.

İyileştirme: Analiz aşaması sonucu "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu ile ilgili öğrencilerin öğrenmede güçlük çektikleri kısımlar ve konu ile ilgili kavram yanlışları hakkında iyileştirme çalışmaları yapılır. Bu iyileştirme çalışmaları için analiz basamağı sonrası etkinlikler planlanabilir. Bu etkinliklerin kazanımlara göre hazırlanmasına dikkat edilir. Ayrıca, "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunun daha iyi öğretimi için öğrencilerin en yakın Planetarium'a okul dışı öğrenme ortamı olarak götürülmesi sağlanabilir. İyileştirme aşaması için önerilen ders saati süresi 3 ders saatidir (40 + 40 + 40 dakika).

Kontrol: Son aşama kontrol aşamasıdır. Ay'ın hareketleri ve evreleri ile ilgili başarı testi son test olarak uygulanır. Öğrencilerin ön-test ve son-test puanları arasındaki anlamlı farklılık olup olmadığı irdelenir. Eğer, ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine anlamlı farklılık yoksa iyileştirme basamağına dönlür. "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu ile ilgili ek geliştirme çalışmaları yapılır. Bu aşamada Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusundaki öğrencilerin sahip oldukları eksikliklerin giderilip

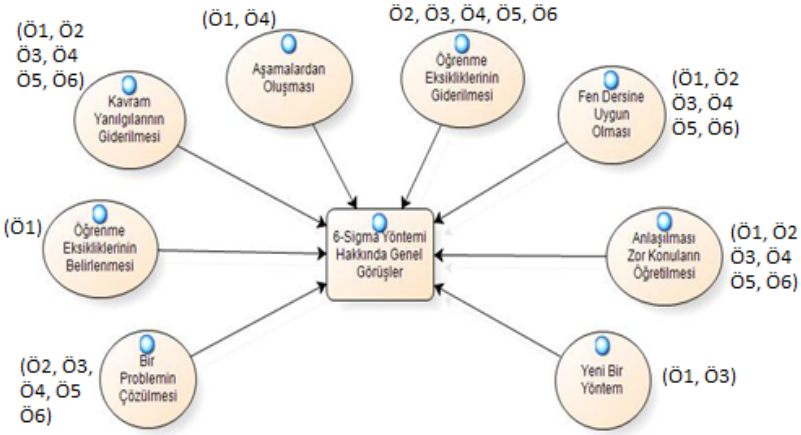
giderilmediğinin kontrolü için konu hakkında alternatif ölçme değerlendirme araçları uygulanabilir. Kontrol aşaması için önerilen ders saati süresi 1 ders saatidir (40 dakika).

Bulgular

Bu bölümde verilerin analizi sonucu elde edilen kategorilere, kategorilere ait kodlara ve bazı öğretmen görüşleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

6-Sigma Yöntemi Hakkında Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Genel Görüşlerine İlişkin Bulgular

Fen bilimleri öğretmenleri ile gerçekleşen görüşmeler neticesinde, öğretmenlerin 6-Sigma yöntemi hakkında genel görüşlerine ilişkin bulgular Şekil 1'de modellenmiştir.

Şekil 1.6-Sigma yöntemi hakkında fen bilimleri öğretmenlerinin genel görüşlerine ait modelleme

Şekil 1 incelendiğinde, 6-Sigma yöntemi ile ilgili öğretmenlerin tamamı anlaşılması zor konuların öğretilmesi, fen dersine uygun olması ve kavram yanılgılarının giderilmesi görüşünü bildirirken, 5 öğretmen bir problemin çözülmesi ve öğrenme eksikliklerinin giderilmesi görüşünü bildirmişlerdir. Öğretmenlerin yarıdan azı ise, aşamalardan oluşması, öğrenme eksikliklerinin

belirlenmesi ve yeni bir yöntem olarak 6-Sigma yöntemi hakkında görüşlerini ifade etmişlerdir. İlgili kategoriye yönelik öğretmenlerin görüşlerinden alınan ifadelerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

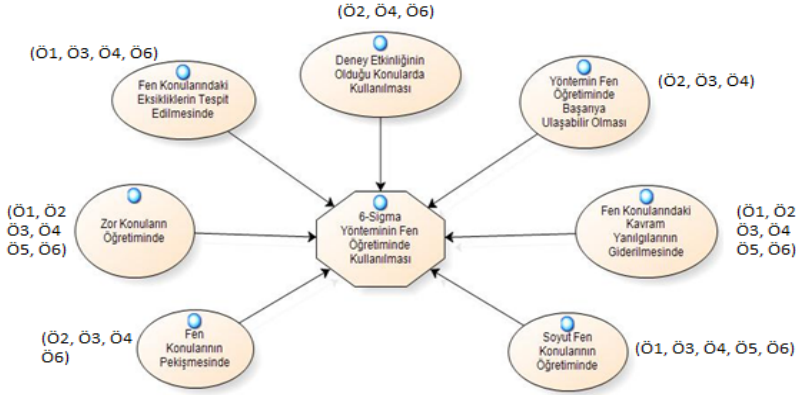
“...Bu yöntem anladığım kadarıyla öğrencilerin herhangi bir konuda, durumda ya da bir olayda anlaşılması zor konuların öğretilmesinde kullanılabilir... (Ö₃)”

“...Bana göre 6-Sigma yöntemi öğrencilerin herhangi öğrenme eksikliklerinin giderilmesinde etkili olacaktır... (Ö₅)”

“...6-Sigma yöntemi fen dersi için uygun bir yöntemdir. Çünkü fen dersi soyut kavramların ve anlaşılması zor konuların yer aldığı bir derstir... (Ö₂)”

6-Sigma Yönteminin Fen Öğretiminde Kullanılmasına ve Öğretim Sürecinde Öğrencilerin Güçlük Çektikleri Konulara İlişkin Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşlerine Ait Bulgular

Fen bilimleri öğretmenlerinin 6-Sigma yönteminin fen öğretiminde kullanılmasına ilişkin görüşleri ile ilgili bulgular Şekil 2’de modellenmiştir.

Şekil 2.6-Sigma yönteminin fen öğretiminde kullanılmasına ilişkin fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerine ait modelleme

Şekil 2 incelendiğinde, 6-Sigma yönteminin fen öğretiminde kullanılması ile ilgili öğretmenlerin tamamı *fen konularındaki kavram yanlışlarının giderilmesinde ve zor konuların öğretiminde görüşünü bildirmişlerdir. Öğretmenlerden 5'i soyut fen konularının öğretiminde, 4'ü fen konularındaki eksikliklerin tespit edilmesinde ve yöntemin fen öğretiminde başarıya ulaşabilir olmasında, 3'ü ise deney etkinliğinin olduğu konularda kullanılmasında ve fen konularının pekişmesinde 6-Sigma yönteminin kullanılabileceğini ifade etmişlerdir. İlgili kategoriye yönelik öğretmenlerin görüşlerinden alınan ifadelerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.*

"...6-Sigma yönteminin fen öğretiminde başarıya ulaşabileceğini düşünüyorum. Çünkü fen dersi konusu itibariyle anlaşılması zor soyut konuların yer aldığı bir derstir. 6-Sigma yöntemi de zorlukları ya da güçlükleri ortadan kaldırmayı hedeflediği için fen öğretiminde başarılı olacağını umuyorum... (Ö4)"

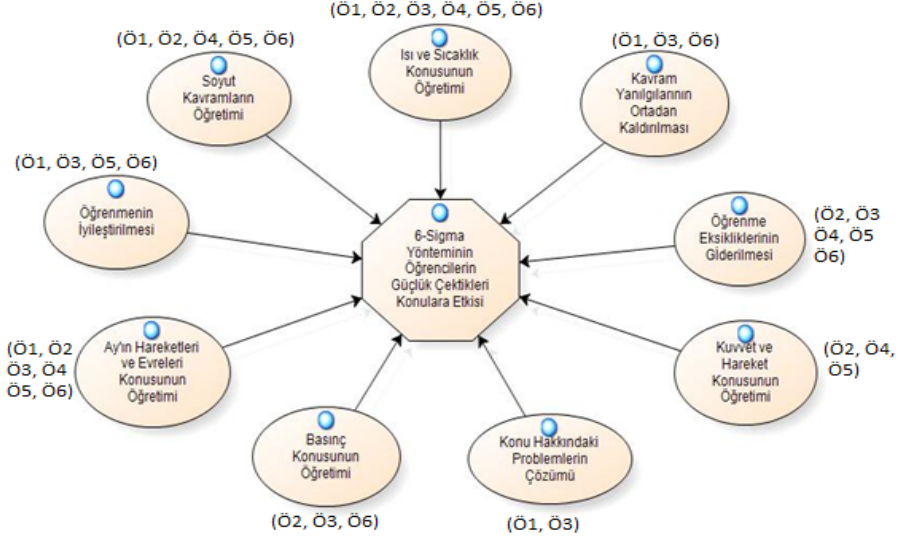
"...Bana göre 6-Sigma yönteminde ölçme basamağında öğrencilerin öğrenmede yaşadıkları sorunların, kavram yanlışlarının ya da diğer dersle ilgili eksikliklerin tespit edilebilir ve diğer basamaklarda da bu eksiklikler ortadan kaldırılabilir... (Ö1)"

"...Özellikle deneyle ilgili etkinliklerin yer aldığı konularda 6-Sigma yönteminin kullanmak mantıklıdır. Çünkü 6-Sigma yönteminin iyileştirme basamağında öğrencilerin konu ile ilgili yaşadıkları problemlerin ortadan kaldırılması durumu var. Derslerde bu aşamada bol bol deney yapılarak bu sorunlar azaltılabilir... (Ö6)"

Ayrıca, öğretim sürecinde öğrencilerin güçlük çektikleri konulara ilişkin öğretmen görüşleri ile ilgili bulgular Şekil 3'te modellenmiştir.

Şekil 3 incelendiğinde, 6-Sigma yönteminin öğrencilerin güçlük çektikleri konulardaki etkisine yönelik öğretmenlerin tamamı 6-Sigma yöntemi ile "*Ay'ın Hareketleri ve Evreleri*" konusunun öğretimine ısı ve sıcaklık konusunun öğretimini sağlanabileceği görüşünü bildirmişlerdir. Öğretmenlerden 5'i *öğrenme eksikliklerinin giderilmesinde soyut kavramların öğretimi, 4'ü öğrenmenin iyileştirilmesi, 3'ü basınç konusunun öğretimi, kavram yanlışlarının ortadan kaldırılması ve kuvvet ve hareket konusunun öğretimi, 2'si ise, konu hakkındaki problemlerin çözümü ile ilgili öğrencilerin güçlük çektikleri konularda 6-Sigma yönteminin etkisine yönelik ifadelerde*

bulunmuşlardır. İlgili kategoriye yönelik öğretmenlerin görüşlerinden alınan ifadelerden bazılarını aşağıda yer vermiştir.

Şekil 3.6-Sigma yönteminin öğrencilerin güçlük çektiği konulardaki etkisine ilişkin fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerine ait modelleme

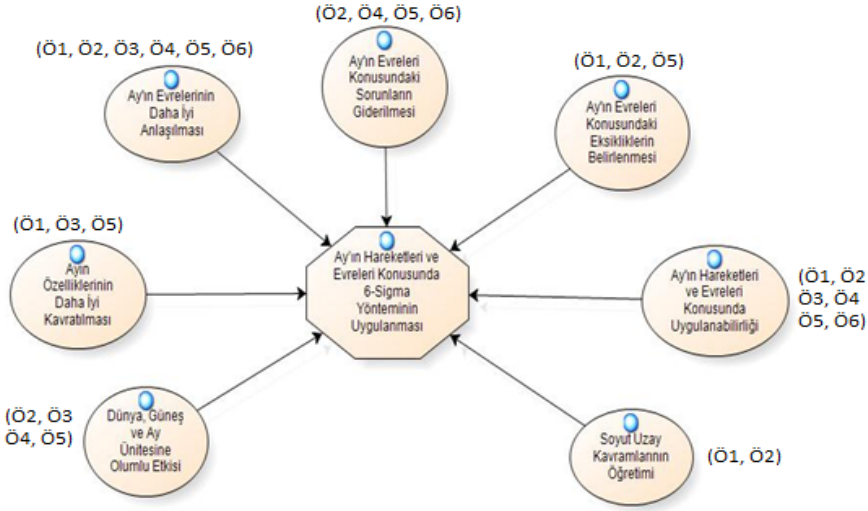
“...Öğrencilerin en önemli sorunları bana göre öğrenmedeki eksiklikleridir. Eğer öğrencilerin öğrenme eksiklikleri belirlenerek bu eksikliklere yönelik geliştirme çalışmaları yapılabilirse bu eksiklerin çoğu ortadan kaldırılabilir. 6-Sigma yöntemi yeni bir yöntem olduğu için belki ilk zamanlar öğretmenler tarafından anlaşılması zor olabilir. Ama zamanlar fen dersindeki öğrenme eksikliklerinin planlı bir şekilde bu yöntem ile giderileceğini düşünüyorum... (Ö₃)”

“...Bana göre ısı ve sıcaklık konusu da Ay'ın hareketleri ve evreleri gibi öğrencilerin zorlandıkları önemli konulardan birisidir. 6-Sigma yöntemi ile ısı ve sıcaklık konusundaki eksiklikler giderilebilir... (Ö₄)”

“...Öğrencilerin güçlük çektiği konular genellikle soyut kavramların olduğu konulardır. Bu konulardaki mevcut eksiklikler belirlenebilir. Belirli iyileştirme çalışmaları ile 6-Sigma yöntemi sayesinde bu eksiklikler giderilebilir... (Ö₅)”

Ay'ın Hareketleri ve Evreleri Konusunda 6-Sigma Yönteminin Uygulanmasına Yönelik Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşlerine İlişkin Bulgular

Fen bilimleri öğretmenlerinin 6-Sigma yönteminin "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunda uygulanabilmesi ile ilgili görüşlerine ait bulgular Şekil 4'te modellenmiştir.

Şekil 4. "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunda 6-sigma yönteminin uygulanmasına yönelik fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri ile ilgili modelleme

Şekil 4 incelendiğinde, "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunda 6-Sigma yönteminin uygulanmasına yönelik öğretmenlerin tamamı Ay'ın evrelerinin daha iyi anlaşılması ve "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunda uygulanabilirliği görüşünü bildirmişlerdir. Öğretmenlerden 4'ü "Ay'ın evreleri konusundaki sorunların giderilmesi" ve "Güneş, Dünya ve Ay" ünitesine olumlu etkisi, 3'ü "Ay'ın özelliklerinin daha iyi kavratılması" ve Ay'ın evreleri konusundaki eksikliklerin belirlenmesi, 2'si ise, soyut uzay kavramlarının öğretimi ile ilgili ifadelerde bulunmuşlardır. İlgili kategoriye yönelik

öğretmenlerin görüşlerinden alınan ifadelerden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“... “Ay’ın Hareketleri ve Evreleri” konusu bana göre öğrencilerin zorlandıkları önemli konulardan birisidir. Özellikle yenilenen müfredatta bu konu önem başında işlenmektedir. Eskiden son üniteye olduğu için önemi azdı. Ancak bu konunun öğretiminde sorunlar yaşanmaktadır. 6-Sigma yöntemi ile konu ile ilgili önce sorunlar belirlenerek bu sorunların yok edilmesi mümkün olabilir... (Ö₆)”

“...Bana göre 6-Sigma yöntemi “Ay’ın Hareketleri ve Evreleri” konusuna uygun. Konu zor ve soyut bir konu. Anladığım kadarıyla da 6-Sigma zorlukları, istenmeyen durumları ortadan kaldırmakta. Bu yüzden bu yöntem konuya uygun diye düşünüyorum... (Ö₂)”

“... “Ay’ın Hareketleri ve Evreleri” konusu “Güneş,Dünya ve Ay” ünitesinde yer almaktadır. 6-Sigma yöntemi ile “Ay’ın Hareketleri ve Evreleri” konusunun daha iyi öğretimi sağlanabilir. Böylece Dünya, Güneş ve Ay ünitesine olumlu etki elde edilebilir... (Ö₃)”

Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde 5. sınıf “Ay’ın Hareketleri ve Evreleri” konusunun öğretiminde 6-Sigma yönteminin kullanılması ile ilgili öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular araştırma sorularına göre literatür destekli tartışılmıştır ve buna bağlı olarak araştırma ile ilgili sonuçlara varılmıştır.

Fen Bilimler öğretmenleri 6-Sigma yöntemini genel olarak öğrencilerin öğrenmede yaşadıkları problemlerin ortadan kaldırılmasında yeni bir yöntem olarak görmektedirler. Yapılan çalışmalar da bu bulguyu destekler niteliktedir. Vivekananth’ya (2014) göre de 6-Sigma’nın aşamalarına uygun bir şekilde uygulanması, öğretimdeki çeşitli zorlukları ortadan kaldıracaktır. 6-Sigma yönteminin okul sisteminde eğitime uygulanmasının öğrencilerin ve öğretmenlerin problemlerini çözerek onların performansını artıracığı da belirtilmiştir (Al-Atiqi ve Deshpande, 2009; Mohmand, 2016). Paul, Nordstrum ve Cudney (2017) gerçekleştirdikleri araştırmada, eğitimde 6-Sigma yönteminin eğitim ve öğretimdeki

aksaklıkları ortadan kaldıracabileceğini ve eğitimde kaliteyi artırabileceğini belirtmiştir.

6-Sigma yönteminin fen öğretiminde kullanılmasına ilişkin fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde, deney etkinliğinin olduğu konularda kullanılmasında, fen konularındaki eksikliklerin tespit edilmesinde, fen konularındaki kavram yanlışlarının giderilmesinde, fen konularının pekişmesinde, soyut fen konularının öğretiminde, yöntemin fen öğretiminde başarıya ulaşabilir olması ve zor konuların öğretiminde kullanılması görüşleri ortaya çıkmıştır. Öğretmen görüşlerine bakıldığında, soyut veya anlaşılması zor olan fen konularının anlaşılması için öğretmenler 6-Sigma yönteminin kullanılmasını önermektedirler. Benzer bir araştırmada Sontay ve Karamustafaoğlu (2017) ısı ve sıcaklık konusunda fen bilimleri öğretmenleri ile yaptıkları araştırmada, 6-Sigma yöntemi öğrencilerin fen öğretiminde güçlük çektikleri konu ve kavramları ortadan kaldırabilir sonucuna varmıştır. Mohmand (2016) araştırmada eğitim ve öğretimdeki problemlerin ortadan kaldırılması 6-Sigma yöntemine uygun olarak hazırlanmış için bir eylem planı hazırlamıştır.

"Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusunda 6-Sigma yönteminin uygulanmasına yönelik fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde, Ay'ın evreleri konusundaki eksikliklerin belirlenmesi, Ay'ın evreleri konusundaki sorunların giderilmesi, Ay'ın evrelerinin daha iyi anlaşılması, Ay'ın hareketleri ve evreleri konusunda uygulanabilirliği, Ay'ın özelliklerinin daha iyi kavratılması, "Güneş, Dünya ve Ay" ünitesine olumlu etkisi ve soyut uzay kavramlarının öğretimi gibi öğretmen görüşleri belirlenmiştir. Öğretmenler, 6-Sigma yöntemi ile 'Ay'ın Hareketleri ve Evreleri' konularında öğrencilerin öğrenme sürecinde yaşadıkları güçlüklerin ortadan kaldırılabilirliği konusunda hemfikirlere. "Ay'ın Hareketleri ve Evreleri" konusu farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin öğrenmede güçlük çektikleri konuların başında gelmektedir (Testa, Galano, Leccia ve Puddu, 2015). Ay'ın hareketleri ve evreleri konusunun eğitimde anlaşılır hale gelmesi için farklı yöntem ve teknikleri uygulamak gerekebilir (Bailey ve Slater, 2003; Lelliott ve Rollnick, 2010). Hopen ve Cudney'e (2016) göre, 6-Sigma yöntemi eğitimde ne kadar kullanılırsa, öğretimdeki eksiklikler de o kadar ortadan kaldırılabilir.

6-Sigma yönteminin öğrencilerin güçlük çektikleri konulardaki etkisine ilişkin fen bilimleri öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde, öğrenme eksikliklerinin giderilmesi, konu hakkındaki problemlerin çözümü, “Ay'ın Hareketleri ve Evreleri” konusunun öğretimi, basınç konusunun öğretimi, ısı ve sıcaklık konusunun öğretimi, kavram yanılıklarının ortadan kaldırılması, kuvvet ve hareket konusunun öğretimi, öğrenmenin iyileştirilmesi ve soyut kavramların öğretimi ile ilgili öğretmenler görüş bildirmişlerdir. Literatür incelendiğinde ortaokul düzeyinde, ısı ve sıcaklık konusu (Saraç, 2017; Sarı Ay ve Aydoğdu, 2015; Schönborn, Haglund ve Xie, 2014) Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusu (Karamustafaoglu ve Tutar, 2017; Parnafez, 2012), kuvvet ve hareket konusu (Yerer ve Öner Armağan, 2015) ve basınç konusunda (Şahin, 2010; Yelgün, 2009) öğrencilerin öğrenmede güçlük çektikleri görülmektedir. Dolayısıyla, 6-Sigma yöntemine uygun olarak hazırlanmış dersler, öğrencilerin öğretimde yaşadıkları sorunları ortadan kaldırabilir (Sontay ve Karamustafaoglu, 2017).

Sonuç olarak, 5. sınıf 1. üniteye yer alan “Ay'ın Hareketleri ve Evreleri” konusunda 6-Sigma yöntemine uygun bir şekilde hazırlanmış etkinlik ile öğrencilerin konu hakkındaki öğrenme eksikliklerini giderebileceği düşünülmektedir.

Öneriler

Araştırmada varılan sonuca göre aşağıdaki öneriler sırasıyla sunulmuştur.

- 6-Sigma yönteminin aşamalarına göre Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusuna uygun olarak hazırlanmış etkinlik, fen bilimleri öğretmenlerinin derslerinde kılavuz olarak kullanılabilir.
- Öğrencilerin fen öğretimi sürecinde zorlandıkları soyut ve anlaşılması zor konuların öğretiminde 6-Sigma yöntemi kullanılabilir.
- Farklı sınıf seviyelerinde öğrencilerin öğretimdeki problemlerinin ortadan kaldırılması için 6-Sigma yöntemine başvurulabilir.
- Öğretmenlerin 6-Sigma yöntemine yönelik bilgi ve becerilerini artırmaları için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu yönetime yönelik seminerlerin düzenlenmesi sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Investigation of Teacher Opinions towards the 6-Sigma Method practice on the Unit 'Phases and Motions of the Moon'

*

Gökhan Sontay – Orhan Karamustafaoğlu

Ministry of National Education - Amasya University

In science classes, students have difficulties in understanding some subjects and concepts. One of these subjects is the Phases and Motions of the Moon. The concepts of the Phases and Motions of the Moon, which enable us to understand life events, are concepts that are very common in everyday life or in informal learning environments. In everyday life, using the Phases and Motions of the Moon concepts literally without learning is a difficult concept to change or causes misconception (Jara-Guerrero, 1993; Bailey ve Slater, 2003; Kavanagh, Agan ve Sneider, 2005; Karamustafaoğlu ve Tutar, 2017; Parnafez, 2012). When the literature is examined, it has been determined that the students are studying at different class levels have difficulties in distinguishing the concepts of the Phases and Motions of the Moon concepts from each other (Testa, Galano, Leccia ve Puddu, 2015). Trundle, Atwood, and Christopher (2007) found a misconception that "people in different geographical regions see different phases of the moon" in their work on fourth-year students. Trundle and Troland (1996) have identified that the Phases and Motions of the Moon are actually events that can be easily observed in everyday life, but that the lessons are the least understood. According to Lindell (2001) and Barnett (2002), students come with a lot of background information about the moon, and most of this information is false, incomplete or incomplete. It is therefore important that the concepts of the Phases and Motions of the Moon are taught to the students in an early age by the right methods, in order for the students to have difficulties in the following years in relation to these concepts.

Thanks to this research, Six-Sigma teaching of "Phases and Motions of the Moon" in the 5th grade 1st class of the 2018 Science Teaching Program

and Six-Sigma of learning difficulties that students will experience during the process will be provided. The aim of this research is to improve the teaching of the Phases and Motions of the Moon in the 5th grade 1st with a lesson activity according to the Six-Sigma method and to reveal the opinions of the teachers about this activity.

This research was designed as a phenomenology from qualitative research methods. In the case of phenomenology, individuals' perceptions of a phenomenon and the meanings they place on these phenomena are tried to be determined and the individuals investigating the source of the study are the living individuals who reflect this phenomenon (Creswell, 2013, Yıldırım ve Şimşek, 2013). In this research, the model of this research was defined as the evolution because the science teachers were seen as individuals who lived and reflected in the lectures of the Phases and Motions of the Moon. The "maximum diversity" sampling method is based on the teachers who have different seniority, educational status and who work in different cities. 6 science teachers participated in the research. O1, O2, O3, O4, O5, O6 were given to the teachers. In this research, a semi-structured interview form was prepared as data collection tool. NVivo 9.0 program was used for the analysis of data in the study. In the analysis of the data, "descriptive analysis" method was used. In the analysis, the data in the interview form was first transferred to the Microsoft Word program. The obtained data were significantly coded by the researchers. Categorized for similar expressions from these coded data. Later findings were interpreted in a meaningful way.

When the general opinions of science teachers on Six-Sigma method are examined; findings such as elimination of learning deficiencies, being appropriate to science lesson, solving a problem, determining learning deficiencies, eliminating misconceptions, forming stages, teaching difficult subjects, and finding a new method have been reached.

Six-Sigma method in the use of science teaching in science teaching, the use of experimental activity in the case of using experimental activity, the determination of deficiencies in science subjects, the elimination of misconceptions in science subjects, the consolidation of science subjects, the teaching of abstract science subjects, the use of education in teaching has emerged.

For the implementation of the Six-Sigma method on Phases and Motions of the Moon; Teacher opinions such as deficiencies in the phases of the moon, elimination of the problems of the phases of the Moon, better understanding of the phases of the moon, applicability of Phases and Motions of the Moon, better understanding of the moon's features, positive effect on Earth, Sun and Moon unit and teaching of abstract space concepts.

When the opinions of the science teachers about the effect of Six-Sigma method on the difficulties of the students are examined, the solution of the learning deficiencies, the solution of the problems about the subject, teaching of the 'Phases and Motions of the Moon' subject, teaching of pressure, teaching of heat and temperature, elimination of misconceptions, and teaching of force and motion, improvement of teaching and teaching of abstract concepts.

At the end of the research, it was concluded that the students can eliminate learning deficiencies about the subject with the activity prepared according to the Six-Sigma method on the phases and motions of the Moon.

According to the results obtained the research, the following suggestions are presented respectively.

- According to the stages of the Six-Sigma method, the activity prepared in accordance with the Phases and Motions of the Moon can be used as a guide in the lessons of science teachers.
- The Six-Sigma method can be used to teach students abstract and difficult-to-understand subjects challenged in the science teaching process.
- Interviews with science teachers can be organized to identify students' difficulties in science teaching. Events can be organized according to Six-Sigma stages in accordance with these identified subjects.
- Six-Sigma method can be applied to remove the problems of students in different grades.

Kaynakça / References

- Al-Atiqi, I. M., ve Deshpande, P. B. (2009). Transforming US Higher Education with Six Sigma. *International Network of Quality Assessment Agencies in Higher Education*, Biannual Conference, Abu Dhabi, 30 Mart – 2 Nisan 2009.
- Antony, J., Gijo, E. V., Kumar, V., ve Ghadge, A. (2016). A multiple case study analysis of Six Sigma practices in Indian manufacturing companies. *International Journal of Quality ve Reliability Management*, 33(8), 1138-1149.
- Babajide, B., ve Moore, T. (2015). Engineering University-industry projects: a design for six sigma framework. *Proceedings of the 2015 IEEE Frontiers in Education Conference (FIE)*, IEEE Computer Society, Washington, DC.
- Bailey, J. M., ve Slater, T. F. (2003). A review of astronomy education research. *Astronomy Education Review*, 2(2), 20-45.
- Barnett, M. (2002). Addressing children's alternative frameworks of the Moon phases and eclipses. *International Journal of Science Education*, 24(8), 859-879.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry ve research design: Choosing among five approaches (Third edition)*. New York: Sage.
- Cudney, E., ve Kanigolla, D. (2014). Measuring the impact of project-based learning in six sigma education, *Journal of Enterprise Transformation*, 4(3), 272-288.
- Hopen, D., ve Cudney, (2016). Educators world: fostering individual, organizational, and societal success. *Journal of Quality and Participation*, 39(1), 13-16.
- Jara-Guerrero, S. (1993). Misconceptions on heat and temperature. In *The Proceedings of the Third International Seminar on Misconceptions and Educational Strategies in Science and Mathematics*. Ithaca: Misconceptions Trust.
- Kahraman, O. (2006). *A needs analysis to develop an astronomy program for Turkish elementary and secondary schools*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Kanigolla, D., Cudney, E. A., Corns, S. M., ve Samaranayake, V. A. (2014). Enhancing engineering education using project-based learning for lean and six sigma. *International Journal of Lean Six Sigma*, 5(1), 45-61.
- Kavanagh, C., Agan, L., ve Sneider, C. (2005). Learning about phases of the moon and eclipses: A guide for teachers and curriculum developers. *The Astronomy Education Review*, 4, 19-52.
- Karahan, E., Canbazoglu-Bilici, S. (2014). Fen teknoloji mühendislik ve matematik (fetemm) eğitimi. Özgül Keleş (Ed.), *Uygulamalı Etkinliklerle Fen Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. (s.95). Pegem: Ankara.
- Karamustafaoglu, S., ve Tutar, M. (2017). 6. sınıf dünya'mız, ay ve yaşam kaynağımız güneş ünitesi'ne yönelik bir başarı testi geliştirme. Özcan Demirel ve Serkan Dinçer (Editörler), *Eğitim bilimlerinde yenilikler ve nitelik arayışı* (s. 303-320). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karamustafaoglu, O., ve Sontay, G. (2018). 6 sigma yöntemine dayalı fen öğretimi. Karamustafaoglu, O., Tezel, Ö., ve Sarı, U. (Ed.), *Güncel yaklaşım ve yöntemlerle etkinlik destekli fen öğretimi* (ss. 220-236). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Lelliott, A., ve Rollnick, M. (2010). Big Ideas: A review of astronomy education research 1974-2008. *International Journal of Science Education*, 32(13), 1771-1799.
- Lindell, R. S. (2001). *Enhancing college students' understanding of lunar phase*. Ph. D. Dissertation, University of Nebraska Lincoln (Lincoln, Nebraska).
- MEB (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı*(İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mohmand, S. (2016). Minimizing errors in education systems using six sigma and tqm tools. *International Journal of Scientific Reseach*, 5(4), 487-491.
- Öztürk, D. (2011). *İlköğretim 6. ve 8. sınıf öğrencilerinin ayın evreleri konusunda kavram yanlışları ve kavram değişimlerinin işbirliğine dayalı ortamda incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Parnafes, O. (2012). Developing explanations and developing understanding: Students explain the phases of the Moon using visual representations. *Cognition and Instruction*, 30(4), 359-403.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods (3rd Ed.)*. London: Sage Publications, Inc.
- Paul, G. L. M., Nordstrum, L. E., ve Cudney, E. A. (2017). Six Sigma in education. *Quality Assurance in Education*, 25(1), 91-108.
- Plummer, J. D. (2014). Spatial thinking as the dimension of progress in an astronomy learning progression. *Studies in Science Education*, 50(1), 1-45.
- Plummer, J. D., ve Maynard, L. (2014). Building a learning progression for celestial motion: An exploration of students' reasoning about the seasons. *Journal of Research in Science Teaching*, 51(7), 902-929.
- Saraç, H. (2017). 7E öğretim modeline göre hazırlanan materyallerin öğrencilerin ısı ve sıcaklık kavramlarını anlamalarına etkisi. *Fen Bilimleri öğretimi dergisi*, 5(1), 1-19.
- Sarı Ay, Ö., ve Aydoğdu, C. (2015). Maddenin halleri ve ısı konusunda kavram yanlışlarının giderilmesinde kavramsal değişim metninin etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 99-111.
- Schönborn, K., Haglund, J., ve Xie, C. (2014). Pupils' early explorations of thermoimaging to interpret heat and temperature. *Journal of Baltic Science Education*, 13(1), 118-132.
- Sneider, C., Bar, V., ve Cavanagh, C. (2011). Learning about seasons: A guide for teachers and curriculum developers. *Astronomy Education Review*, 10, 010103-1, 10.3847/AER2010035.
- Sontay, G., ve Karamustafaoğlu, O. (2017). A new method for the science teaching: 6-Sigma method. *Journal of Education and Practice*, 8(32), 13-19.
- Sontay, G., ve Karamustafaoğlu, O. (2018). 6-sigma yöntemi ile 'ısı ve sıcaklık' konusunun öğretimi. 27. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi*, 18-22 Nisan, s. 1881-1883, Antalya.
- Stevens, S. Y., Delgado, C., ve Krajcik, J. S. (2010). Developing a hypothetical multi-dimensional learning progression for the nature of matter. *Journal of Research in Science Teaching*, 47(6), 687-715.

- Şahin, Ç. (2010). *İlköğretim 8. sınıf "Kuvvet ve Hareket" ünitesinde "Zenginleştirilmiş 5e öğretim modeli"ne göre rehber materyaller tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Taşcan, M., ve Ünal, İ. (2016). Fen bilgisi öğretmenlerinin temel astronomi bilgi düzeylerinin demografik değişkenler bakımından incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(1), 60-84.
- Testa, I., Galano, S., Leccia, S., ve Puddu, E. (2015). Development and validation of a learning progression for change of seasons, solar and lunar eclipses, and moon phases. *Physics Education Research*, 11, 020102-1/020102-22.
- Trumper, R. (2006). Teaching future teachers' basic astronomy concepts-seasonal changes-at a time of reform in science education. *Journal of Research of Science Teaching*, 43(9), 879-906.
- Trundle K., ve Troland T. (1996). The Moon in children's literature. *National Science Education Standards*, 40-44.
- Trundle, K. C., Atwood, R. K., ve Christopher, J. E. (2007). Fourth-grade elementary students' conceptions of standards based lunar concepts. *International Journal of Science Education*, 29(5), 595-616.
- Vivekananth, P. (2014). Six Sigma in education. *International Journal of Engineering Technology, Management and Applied Sciences*, 2(4), 121-124.
- Wilson, M. R., ve Bertenthal, M. W. (2006). *Systems for State Science Assessment*. Washington: National Academies Press.
- Yelgün, A. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sıvıların kaldırma kuvveti ile ilgili kavram yanlışları ve oluşum sebepleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yerer, H., ve Öner Armağan, F. (2015). Kuvvet ve Hareket ünitesindeki kavram yanlışlarının çalışma yaprakları ile belirlenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 858-880.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EK-1 : Görüşme Formu

Meslekteki deneyiminiz: yıl **Cinsiyet:** Erkek () Bayan ()
Eğitim Durumu: Lisans () Yüksek Lisans () Doktora ()

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1. 6-Sigma yöntemi hakkında ne düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?
2. 6-Sigma yöntemi fen öğretiminde kullanılabilir mi? Açıklar mısınız?
3. 6-Sigma yöntemi fen öğretiminde başarıya ulaşabilir mi? Açıklar mısınız?
4. Bu yöntem ile Ay'ın Hareketleri ve Evreleri konusunun öğretimi sürecinde öğrencilerin öğrenmekte güçlük çektikleri kısımlar ortadan kaldırabilir mi? Açıklar mısınız?
5. Fen bilimleri konuları düşünüldüğünde bu yöntem hangi konuların öğretiminde kullanılabilir?
6. Okuldaki imkanlar düşünüldüğünde bu yöntem uygulanabilir mi? Açıklar mısınız?
7. Bu yöntem ile sizce öğrencilerin güçlük çektikleri konularda başarıya ulaşabilir misiniz? Açıklar mısınız?

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sontay, G. ve Karamustafaoğlu, O.(2019). 'Ay'ın hareketleri ve evreleri' konusunda 6-sigma yönteminin uygulanabilirliğine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 520-545. DOI: 10.26466/opus.512731

Examination of Conflict Resolution in Adolescents in Terms of Parent Attitudes¹

DOI: 10.26466/opus.500788

*

Enes Aydın* - Zeliha Traş**

*Uzman Rehber Öğr., Meram Mehmet Katırcı İmam Hatip Ortaokulu, Meram/Konya /Türkiye

E-Mail: enespdr144@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4378-1532](https://orcid.org/0000-0003-4378-1532)

** Assist.Prof.Dr., Adana Science and Technology Uni., Faculty of Political Science, Adana, Turkey.

E-Mail: ztras@erbakan.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2670-0868](https://orcid.org/0000-0003-2670-0868)

Abstract

The purpose of this study is to analyze the relationship between conflict resolution and parental attitudes among adolescents. The research was carried out by using relational scanning model a sub-genre of general scanning model. The study group was selected using random sampling method in four different high schools, in Konya. 280 (%52.2) of the participants are female students and 256 (%47.8) male. Conflict Resolution Behavior Scale and Parent Attitude Inventory are used to collect the relevant data. Data obtained was analyzed using SPSS 16.00 package program. Statistical analyses were conducted using Pearson Moments Product Correlation and Multiple Linear Regression Analysis Techniques were used. Research findings indicate that whereas there is a negative statistical relation between democratic parental attitudes and aggressiveness subscale of conflict resolution inventory, a positive relationship was established between protective and authoritarian parental attitudes and aggressiveness. Moreover, a positive relationship emerged between democratic parental attitudes and problem solving subscale of conflict resolution inventory. A negative relationship emerged between authoritarian parental attitudes and problem solving subscale of conflict resolution inventory. The results showed that parental attitudes predict conflict resolution behavior of adolescents.

Keywords: Conflict Resolution Behavior, Parent Attitude, Adolescents

¹ **Yazar notu:** Bu çalışma Doç. Dr. Zeliha TRAŞ'ın danışmanlığında Enes AYDIN tarafından yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bu çalışma "26. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde (20-23 Nisan 2017-Antalya-Türkiye) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*Bu araştırma Necmettin Erbakan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Fonu'ndan 161310002 no ile desteklenmiştir.

Ergenlerde Çatışma Çözme ve Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi

*

Öz

Bu çalışmanın amacı, ergenlerde çatışma çözümü ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma, genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkiyel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu Konya'da dört farklı lisede rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Katılımcıların 280'i (% 52.2) kız öğrenci ve 256'sı (% 47.8) erkektir. İlgili verilerin toplanması için Çatışma Çözme Davranış Ölçeği ve Ebeveyn Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 16.00 paket programı kullanılarak analiz edildi. İstatistiksel analizler Pearson Moments Product Korelasyon yöntemi ve Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Teknikleri kullanılarak yapıldı. Araştırma bulguları, demokratik anne baba tutumları ile çatışma çözme davranışının saldırganlık alt ölçeği arasında negatif bir istatistiksel ilişki olduğunu gösterirken, koruyucu ve otoriter anne baba tutumları ile saldırganlık arasında pozitif bir ilişki kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca, demokratik anne baba tutumları ile çatışma çözme davranışının problem çözme alt boyutu arasında olumlu bir ilişki ortaya çıkmıştır. Otoriter anne baba tutumları ile çatışma çözmenin problem çözme alt boyutu arasında olumsuz bir ilişki ortaya çıkmıştır. Sonuçlar anne baba tutumlarının, ergenlerin çatışma çözme davranışını yordadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma Çözme Davranışı, Anne Baba Tutumu, Ergenler.

Introduction

Adolescence is a period in many changes, biological, cognitive, psychological, and social take place. Although there are individual differences regarding this period, it is widely accepted that it takes place between 12-18 (Steinberg and Morris, 2001). Along with rapid growth, many physical, social, emotional, and psychological changes occur during this period.

At the beginning of the twentieth century, puberty was considered by many psychologists as a period characterized with ambivalence and strong emotions. Nowadays, adolescence is considered not as a transition period from childhood to adulthood but as a period on its own (Smetana and Villalobos, 2009).

In the process of adaptation to these changes, which are extremely important for the future of the individual, the relationship of the adolescents with their parents and their support becomes even more important. Therefore, the relationship between parents and adolescent is one of the strongest determinants of adolescent development (Özen, 2009).

Research shows that the parent's behavior towards the child affects the child's subsequent relations with others, his/her self-perception, perception of others, and his / her expectations from the future (Ventura & Birch, 2008).

Asides its' impact on the development of the individual's character and behavior, the family has an important contribution to adolescents in the successful completion of a critical development process such as adolescence. In a family, in which the need for autonomy is met, where family members support and trust each other, adolescents succeed with their developmental processes. Besides effective parental attitudes, the quality of the relationship with the children has a positive impact on the assertiveness, self-acceptance, self-esteem, academic achievement, social skills and adaptation to their environment skills of children. Positive relationships based on supportive and mutual trust between family members are determined as one of the basic pillars preparing adolescents for adulthood (Smith, Perou, & Lesesne, 2002).

The order and well-being of a society is directly related to the attitudes of its people. This requires individuals to have a range of skills,

such as creative thinking, critical thinking, problem solving skills, bringing different viewpoints to problems, empathic understanding, respect for different attributes, and resolving conflicts positively. Conflict resolution skills have an important place among these. It is inevitable and natural that there will be conflicts in every place and environment where people are, because individuals' views, thoughts and values are different from one another's point of view.

Contacts with the parents are the first contacts established by the individual forming the basis for a unique incompatible relationship. The interaction and relationships established with the parent also initiate the adaptation processes of the individuals to the society. The importance of conflict resolution in interpersonal communication and relationship is inherently evident. It has been observed that family attitudes affect the behavior of children in the research conducted. Misguidance, not being able to limit the child, errors in punishment and reinforcement system cause children to have problems in peer relations and affect their ability to solve problems encountered (Baran, 2005). Positive social behaviors that children gain are mostly thought to be based on learning in the family and learning from a model displayed by the people in the family. The interaction of the family members with the child determines the child's position within the family life. The child forms first social experiences as a result of interaction with the individuals in the family.

Conflict is a condition of disagreement experienced between two or more people and regarded as a natural part of human life (Deutsch,1993). Conflict is always present in our lives and arises in any situation where individuals have problems in their interactions with each other and the attainment of some certain goals (Aslan, 2008). When conflicts are encountered in the life of an individual, it is considered to be a phenomenon that must be avoided in the first stage; however, these may also have positive sides such as enhancing the individual's development and problem-solving skills (Hisli, Şahin, Basım & Çetin, 2009).

Conflict resolution skill is one of the most effective skills that will help a person find a healthy solution to the problems encountered in life. Since conflict resolution will be needed at every moment of life, it is important to know the variables that predict conflict resolution skills in positive and negative directions (Korkut, 2004). According to Glasser

(1990) the fundamental reasons of conflicts are Unsatisfied basic needs, different values, and limited resources. Unsatisfied five basic needs leading to the emergence of conflicts are survival, love and belonging, power, freedom and fun. In order to resolve conflicts, first the basic need not satisfied has to be determined and various ways of answering this need has to be taught to the individual (Öğülmüş, 2004). Development of target behavior, skill will only be possible by finding precisely what directly influences the behavior. In this context, parental attitudes are thought to be influential on the individual's conflict resolution skills (Tuzcuoğlu & Erdoğan, 2014). The overall objective of this research is to examine conflict resolution in adolescents in terms of parental attitudes.

Aims of the Study

In response to this general objective, the following questions will be answered:

1. Is there a significant relationship between conflict resolution skills of adolescents and parental attitudes?
2. The skills of conflict resolution in adolescents predict parental attitudes?

Method

Research Model

This research is a general survey model which is a type of general survey model. General screening models refer to screening studies carried out on a whole sample of the universe or a sample taken to reach a judgment about the universe consisting of a large number of elements (Karasar, 2011). Relational screening is a research model to determine the relationship between two or more variables and to obtain clues about cause and effect (Büyüköztürk, Çakmak, Özcan, Karadeniz & Demirel, 2014).

Study Group

The study group of this research consists of 536 students who are enrolled in the eighth grade of middle school and the 9th, 10th and 11th graders enrolled at various high schools within the Meram District during the 2015-2016 Academic Year. Out of these 280 (%52.2) are female students and 256 (%47.8) male students aged between 18-28 with an average of 24.08 years ($S_s = 4.47$).

Conflict Resolution Behavior Scale: In the study, "Conflict Resolution Behavior Scale" adapted by Koruklu (1998) was used to determine the conflict resolution behavior of adolescents. The validity and reliability of Conflict Resolution Behavior Scale has been conducted by Koruklu (1998) based on the data obtained from 6th, 7th, and 8th graders. For the validity and reliability study of the Conflict Resolution Behavior Scale Koruklu (1998) focused on the item and structural discrepancy levels. The values obtained have shown to be that the values obtained are statistically significant and item discrepancy levels were quite high. The reliability of Conflict Resolution Behavior Scale has been analyzed via test retest method and for the aggressiveness scale as $r = .64$ and for the problem solving subscale as $r = .66$. The internal consistency of Conflict Resolution Behavior Scale has been analyzed using Cronbach -Alpha, t scale internal consistency for the aggressiveness subscale as $r = .85$, and for problem solving subscale as $r = .83$. These outcomes are statistically significant.

Parent Attitude Inventory: Parent Attitude Inventory (PAI) developed by Kuzgun & Eldeleklioğlu (2005) was used to measure parents attitudes and to obtain personal information related to the demographics of participants. Before the implementation of the inventory, the guidelines for the scales were read out loud to the participants and information about the study was provided to participants. The implementation lasted for about 25-30 minutes. Internal consistency and validity of Parent Attitude Inventory has been analysed using Cronbach Alpha formula and the alpha coefficient for democratic attitude has been determined as .89, for authoritarian attitude as .78, and for protective – demanding parental

attitude as .82. The consistency of Parent Attitude Inventory has been analyzed using test retest method. The correlation values of democratic attitude have been determined as .92; for protective – demanding parental attitude as .75; and for authoritarian attitude as .79.

Data Analysis

In the analysis of the data, first the presence of missing data was examined first. In the unidirectional and bidirectional extreme value analysis, 2 cases were excluded from the data set because of their outlier value property. Therefore, data of 536 students were included in the analyses. Data were analyzed using SPSS 16.00 package program. In order to determine the relationship between conflict resolution behavior and parent attitudes of the participants, Pearson Product Moment Correlation Technique was applied. Multiple Regression Analysis was used to determine whether parent attitudes variables significantly predict the level of conflict resolution behavior. The threshold significance level of .05 was taken into consideration in the interpretation of the statistical results.

Results

As seen in Table 1, there was a negative relationship between democratic parental attitudes and aggression, whereas a positive relationship between protective and authoritarian parental attitudes and aggression ($p < .05$, $p < .01$) was determined. That is, as the democratic attitude of the parents towards the children increases, the aggressiveness decreases and as the protective and authoritarian attitudes increase, the aggressiveness increases. In addition, there was a positive ($p < .01$) relationship between democratic parental attitude and problem solving ($p < .01$), while there was a significant negative relationship between authoritarian parental attitude and problem solving ($p < .01$).

Table 1. Correlation Analysis Results of Parental Attitudes on Problem Solving Subscale

	Aggressiveness	Problem Solving	Democratic Maternal Attitude	Protective Maternal Attitude	Authoritarian Maternal Attitude	Democratic Paternal Attitude	Protective Paternal Attitude	Authoritarian Paternal Attitude
Aggressiveness	1							
Problem Solving	-.245**	1						
Democratic Maternal Attitude	-.096*	.228**	1					
Protective Maternal Attitude	.230**	-.072	-.190**	1				
Authoritarian Maternal Attitude	.214**	-	-.493**	.576**	1			
Democratic Paternal Attitude	-.171**	.238**	.610**	-.056	-.287**	1		
Protective Paternal Attitude	.140**	-.013	-.119**	.731**	.464	.029**	1	
Authoritarian Paternal Attitude	.231*	-.187**	-.361**	.395**	.750**	-.444**	.541**	1
\bar{X}	31,67	44,21	49,94	38,79	8,09	47,18	36,86	20,76
SS	10,33	9,52	8,47	8,09	6,27	10,45	8,26	6,52

(*p<.05, **p<.01)

In other words, as the democratic attitude of the parents increases, the problem solving ability of the adolescent's increases and as the authoritarian attitude increases, the problem solving ability of the adolescent's decreases.

Table 2. Regression Analysis Results of Parental Attitudes on the Aggressiveness Subscale

Independent Variable	β	T	p
Democratic Maternal Attitude	.069	1.118	.264
Protective Maternal Attitude	.277	3.741	.000
Authoritarian Maternal Attitude	-.017	-.192	.847
Democratic Paternal Attitude	-.117	-1.812	.070
Protective Paternal Attitude	-.142	-1.852	.065
Authoritarian Paternal Attitude	.183	2.097	.036

Not. R=.310; R²=.096; F=.086 *p<.05, **p<.01)

In Table 2, multiple regression results on the power to predict the aggression levels of the adolescents, all parental attitude variables that explain the process explain 10% of the aggression levels of the adolescents ($R=.310$, $R^2=.096$, $F =0,86$). When the variables explaining aggression levels of adolescents are considered, the protective parental attitude ($\beta=.277$, $p<.01$) and the authoritarian father attitude ($\beta=.183$, $p<.05$) were found to be important predictors of the aggression levels of adolescents.

Table 3. Regression Analysis of Parental Attitudes of Problem Solving Subscale

Independent Variables	β	T	p
Democratic Maternal Attitude	.168	2.726	.007
Protective Maternal Attitude	-.159	-2.130	.034
Authoritarian Maternal Attitude	.138	1.595	.111
Democratic Paternal Attitude	.049	.759	.448
Protective Paternal Attitude	.193	2.498	.013
Authoritarian Paternal Attitude	-.249	-2.834	.005

Not. R=.292 ; R²=.085; F= .075 *p<.05,

As can be seen in Table 3, multiple regression results on the power of predicting problem-solving skills of adolescents, all parental attitude related variables explain 9% of problem solving skills of adolescents ($R=.292$, $R^2=.085$, $F =0,75$). When which variables explain the problem solving skills of adolescents are examined, the democratic attitude of mother ($\beta=.168$, $p<.05$), protective attitude of mother ($\beta=-.159$, $p<.05$), protective father attitude ($\beta=.193$, $p<.05$) and authoritarian father attitude ($\beta=-.249$, $p<.05$) were found to be important predictors of problem solving skills of adolescents.

Discussion

According to the results of the present study in the conflict resolution behaviors, there is a positive relation between aggressiveness subscale and parental attitudes. This outcome is in line with the outcomes of Tuzcuoğlu and Erdoğan (2014) who also have determined a positive relation between 11- 12 year old kids' conflict resolution behavior and parental attitudes. Whereas a negative correlation was determined between democratic parental attitudes and aggressiveness, a positive one was determined between protective and demanding parental attitudes and aggressiveness subscale. This findings of the present study is in line with the outcomes of earlier studies proving that aggressiveness is decreasing with the increase of democratic parental attitude (Sezer, Kolaç & Erol'un (2013) and increasing with the increase of protective demanding parental attitude (Şahin, 2015; Gülay 2011) Sürücü & Ceylan (2013) stated that, in the relevant literature, the general adaptive behavior of adolescents affect problem solving behaviors and those who are living with their parents prefer to use opening themselves up behavior among the problem solving behaviors. (Dede, 2005)

Hence, considering that democratic parental attitudes contribute to the development of healthy characteristic features and to establishing healthy relationships, these findings also support, though indirectly, the outcomes of the present study. And a positive relation was determined between protective and demanding maternal attitude and authoritarian paternal attitudes and aggressiveness. The increase in these parental attitudes resulted with an increase in the aggressiveness subscale. These outcomes are supported with the findings of Yavuzer, Karataş & Gündoğdu (2013)'s study. Students who display aggressive behavior to resolve conflicts make use of physical and verbal force (Yavuzer, Karataş and Gündoğdu; 2013). Individuals who were exposed to authoritarian parental attitudes exert aggressiveness in their social setting. According to Basım, Çetin and Meydan (2009) individual who are focused on internal control have a positive attitude to conflicts. These findings support the finding of the present study showing that the increase in the democratic parental attitude leads to a decrease in the aggressiveness level. Likewise, the increase in the empathy tendency level leads to a decrease

in aggressiveness (Rehber, 2007). A further positive contribution of democratic parental attitude on children is that children can express themselves better and are able to understand better also supporting the findings of the present study.

There is a positive relation between conflict resolution behavior of adolescents and parental attitudes. Whereas the more democratic maternal attitude increases the more does the conflict resolution skills of adolescent's increase, and in protective demanding maternal attitudes conflict resolution skills decrease. Democratic maternal attitude is considered to have a positive impact on students domestic, family, and social lives as well as live skills. Hence, a positive relation between conflict resolution skills & family (Starling, 2001) supports this finding too. Increase in authoritarian paternal attitude, leads to a decrease problem solving skills and in protective and democratic paternal attitudes problem solving skills increase. This outcome of the present study is supported with the findings of Kaya, Bozaslan & Genç (2012).

Results and Suggestions

According to the findings of the present study there are significant relations between conflict resolution skills of adolescents and parental attitudes. In the conflict resolution process of adolescents displaying problem solving behavior instead of aggressive behavior has an important place. In the conflict resolution process, more effective use of problem solving behavior depends on the presence of democratic parental attitudes. It is of utmost importance that individual acquire problem solving based conflict resolution behaviors during the adolescence in order to become functional in their later lives Considering that in the formation of parental attitudes that the attitudes of the individuals' parents may have a significant impact, the importance of the process becomes more important.

Hence, based on these following suggestions could be made:

1. As parental attitudes have an impact on conflict resolution behavior, theoretical and applied courses on conflict resolution and parental attitudes could be given in the education process of families.

2. In order to improve conflict resolution skills, changes in pre-school, primary, and secondary education curriculums could be made.
3. In the present study the focus was on adolescents. Further studies could be conducted with young adults and mothers and fathers.

References

- Aslan, Ş. (2008). Bireylerarası çatışma çözümleme yöntemlerinin algılanan stres düzeyiyle ilişkilerinin araştırılması. *KMU İİBF Dergisi*, 10(15), 303-323.
- Basım, H. N., Çetin, F., & Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 20-37.
- Basım, H.N., Çetin, F. & Medyan, C.H. (2009). Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarında Kontrol Odağının Rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 57-69.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Dede, F. (2015). *Lise öğrencilerinin çatışma çözme yaklaşımlarının bağlanma stilleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Deutsch, M. (1993). Constructive Conflict Resolution: *Principles, Training and Research*. *Journal of Social Issues*, 50 (1), 13-14.
- Glasser, W. (1990). *The quality school*. New York: Harper & Row Publication.
- Gülây, H. (2011). "Anasınıfına Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarının Okula Uyumlarının Sosyal Beceriler Açısından İncelenmesi". *NWSA- E Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 139-146.
- Hisli Şahin, N., Basım, H. N. & Çetin, F. (2009). Kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarında kendilik algısı ve kontrol odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 57-69.

- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (17. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya A, Bozaslan H, Genç G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koruklu, N. (1998). *Arabuluculuk eğitiminin ilköğretim düzeyindeki bir grup öğrencinin çatışma çözme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Unpublished Master Thesis, Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Kuzgun, Y. & Eldeleklioğlu J. (2005). *Anne-baba tutumları ölçeği*. Editör: Yıldız Kuzgun ve Feride Bacanlı: Pdr'de Kullanılan Ölçekler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öğülmüş, S. (2004). *Ben sorun çözebilirim: Kişilerarası sorun çözme becerileri ve eğitimi* (2. baskı). Ankara: Babil Yayıncılık.
- Özen, D. (2009). Ergenlerde anneden algılanan kabul/ilgi ile benlik-algısı arasındaki ilişki: babadan algılanan kabul/ilginin aracı rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12 (24), 28-38.
- Rehber, E. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi*. Unpublished Master Thesis, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sezer,A. Kolaç, N. Erol S. (2013). Bir İlköğretim Okulu 4, 5, ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Anne Baba Tutumları ve Bazı Değişkenler İle İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 184-190.
- Smetana, J., & Villalobos, M. (2009). *Social cognitive development in adolescence. Handbook of adolescent psychology* (3rd ed., Vol. 1, pp. 187–228. New York: Wiley.
- Smith, C., Perou, R., ve Lesesne (2002). Parent education. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting. Social conditional and applied parenting*. Lawrence Erlbaum Associates. Publishers.
- Starling, N. A. (2001). *A narrative inquiry of conflict resolution programs in a South Georgia county's schools*. (Unpublished Doctoral Thesis). Georgia Southern University, Georgia.

- Steinberg, L., & Morris, A. (2001). Adolescent development. *Annual Review Of Psychology*, 52, 83-110.
- Sürücü, A., & Ceylan, T. (2013). Yatılı ilköğretim bölge okulundaki öğrencilerin kişilik özelliklerinin çatışma çözme davranışlarını yordama gücü. *Electronic Turkish Studies*, 8(6), 687-695.
- Şahin, E. (2015). *Ergenlik dönemindeki bireylerde saldırganlık davranışı ve algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkiye benlik saygısı düzeylerinin etkisi*. Unpublished Master Thesis, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Tuzcuoğlu & Erdoğan (2014) Ortaokula devam eden 11 – 12 yaş grubu çocukların çatışma çözme davranışları ile annelerinin ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 355-369.
- Ventura, A. K., & Birch, L. L. (2008). Does parenting affect children's eating and weight status? *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 5(15),1-12.
- Yavuzer, Y., Karataş, Z. & Gündoğdu, R. (2013). Ergenlerin çatışma çözme davranışlarının incelenmesi: nicel ve nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 28(1), 428-440.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Aydın, E. & Traş, Z. (2019). Examination of conflict resolution in adolescents in terms of parent attitudes. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 10(17), 546-559. DOI: 10.26466/opus.500788

The Research of Justice in Representation for Democratic Political Culture

DOI: 10.26466/opus.484698

*

Uğur Ünal*

* Assoc.Prof. Dr., Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Faculty of Communication,
Bişkek/Kırgızistan

E-Mail: unalugur09@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0294-0082](https://orcid.org/0000-0003-0294-0082)

Abstract

It is indisputable that democratic development is parallel to the emergence and development of parliaments. These processes brought about the development of the election institution. Together with the aristocracy, the bourgeoisie's struggle against monarchism increased the importance of the parliaments and brought the norms related to election to the forefront. In fact, the issue of who should have the right to vote, has created the most basic discussion problem for quite a long time. While the right to vote was granted to a limited number of people in pre-practices, as a result of historical progress, in principle, the recognition of this right was reached for every citizen. Therefore, the regimes that do not accept the principle of general vote in the elections as a result of the development from the limited vote to the general vote, are not considered democratic. Even this right is guaranteed by the Universal Convention on Human Rights in terms of international law. There has also been a long period of disagreement at the point of voting procedures (methods) in terms of the development of the electoral system. Elections should be single-stage or two-stage; there have been a lot of debates on whether the plurality system or the proportional representation system should be applied. These different methods have been tried separately and it has been seen that the development in democracies is mostly in the direction of single-stage and proportional representation electoral system. However, to date, it is not possible to say that the political culture has evolved into a fully democratic phase in order to provide justice despite the technological developments in the electoral system. According to the annual reports of The World Constitution and Parliament Association, there is no fair distribution of parliaments in the representation of women and men. The aim of this study is to analyze the electoral systems in Turkey and obtain empirical data. In this regard, the General Parliamentary Elections held throughout Turkey on 24 June 2018 were subjected to descriptive statistical analysis. In conclusion, development stages of the Turkish political culture have been questioned through the data obtained.

Keywords: *Democratic Political Culture, Election Systems, Political Stability, Justice in Representation, Turkish Political Culture*

Demokratik Siyasal Kültür İçin Temsilde Adalet Araştırması

*

Öz

Demokratik gelişmenin parlamentoların doğuşu ve gelişimiyle paralellik gösterdiği tartışılmazdır. Söz konusu süreçler seçim kurumunun gelişimini de beraberinde getirmiştir. Aristokrasi ile birlikte burjuvazinin monarşizme karşı mücadelesi parlamentoların önemini artırmış, bu durum beraberinde seçimle ilgili normları da ön plana taşımıştır. Hatta, 'Oy Hakkı'na kimlerin sahip olması gerektiği konusu, oldukça uzun bir süre en temel tartışma sorununu oluşturmuştur. Önsel uygulamalarda oy hakkı sınırlı bir kesime tanınmışken, tarihsel ilerlemede ilke olarak her yurttaşın tanınması kabulüne ulaşılmıştır. Dolayısıyla, 'Sınırlı Oy'dan 'Genel Oy'a yönelik gelişme sonucunda, günümüzde seçimlerde genel oy ilkesini kabul etmeyen rejimler demokratik sayılmazlar. Hatta bu hak, 'İnsan Hakları Evrensel Sözleşmesi' ile de uluslararası hukuk açısından güvence altına alınmıştır. Seçim kurumunun gelişimi açısından oy verme usulleri (yöntemleri) noktasında da uzunca süre anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Seçimler tek dereceli mi, yoksa iki dereceli mi yapılmalı; çoğunluk mu yoksa nispi yöntem mi uygulanmalı tartışmaları çok fazla yaşanmıştır. Bu farklı usuller ayrı ayrı denenmiş ve demokrasilerde gelişmenin daha çok tek dereceli ve nispi seçim usulünün yönünde olduğu görülmüştür. Ancak, bugüne kadar seçim sistemlerinin teknik olarak gelişimine karşın siyasal kültürün temsilde adaleti sağlama yönünde tam demokratik bir aşamaya evrildiğini belirtmek çok mümkün değildir. Dünya Parlamentolar Birliği'nin yıllık raporlarına göre, parlamentolarda kadın ve erkek vekil temsiliyetinde adil bir dağılıma ulaşılamadığı görülmektedir. Türkiye'de de durumun nasıl geliştiğine yönelik empirik veriler elde etmek amacıyla, 24 Haziran 2018 Genel Milletvekili Seçimleri istatistiki betimsel incelemeye tabi tutulmuş, Türk siyasal kültürünün gelişim aşamaları elde edilen veriler aracılığıyla sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokratik Siyasal Kültür, Seçim Sistemleri, Siyasal İstikrar, Temsilde Adalet, Türk Siyasal Kültürü

Introduction

The search for methods to ensure the participation of the ruled in political decisions is an ongoing search since the adoption of democratic governments as the only legitimate form of government. In this search, especially the election systems play a fundamental role in legitimizing the power. Of course, it was not always easy to legitimize the authority of the managers who were called as representatives (Habermas, 1997, pp.68-72).

In general, political debates on electoral systems have focused on the problem of equality in representation. Representation by election is based on the principle of protecting pluralism in ideas (Cömert, 2018, pp.241-46). For this reason, in order to guarantee the freedom of citizens, electoral systems have to be ensured to ensure pluralism in ideas. However, within such an understanding, it was stated that the elections would have the power to eliminate the monopoly of a single party.

As it is known, the representative regime is a kind of regime that allows citizens to participate in the management of public affairs, albeit to the extent that the elections allow. Besides this, by allowing the elected representatives to establish legitimate governments, it has taken its place as a kind of regime that allows the transition of power from the aristocracy to the bourgeoisie in the historical process. However, the legitimacy obtained through election does not seem to be enough to end the sacred nature of power (Oktay, 2005, pp.265-6).

Historically, it can be said that from the 18th century onwards, especially the ruler people in the West began to determine the electorate and the blessing took place in the elections (Tanilli, 1981, p.248). Although it was a great struggle, in the evening of the election it was declared a legitimacy for the election victory. Today, the situation is no different. Indeed, through elections, humanity has attained modern political regimes with democratic legitimacy, which is based on elections, rather than the type of government in which authority is based on divine law (Kapani, 1992, p.139).

The conception of representation by choice is inherent in the pluralistic state form. Therefore, according to some theorists, this kind of representation actually masks the capture of power by the bourgeois class.

In fact, the only function of elections is not the representation of citizens. There is another meaning in the modern political society that the elections have won. The elections have taken on the task of communicating with political decision-makers and the people with whom the political decision is implemented. Therefore, the election is related to the communication process between the managers and the governed.

The elections, which can be defined as the core of the political and legal actions that allow the administrators to be determined by the voters, has been included in the special interest of many sociological disciplines due to these qualities (Daver, 1989, p.137). In particular, there is the coordination of Law and Political Science in establishing the rules for determining the voter character of citizens and regulating the formation of elections (Sarıbay and Öğün, 2006, p.111). The rules governing elections may change depending on the time. However, it should be noted that this is due to the nature of the political regimes that implement these rules.

In representative democracies, numerous different electoral processes (models) are applied. In particular, when looking at the differences between the details, it should be noted that all electoral systems are distinct, at the same time, specific to the political culture of the country in which they are applied. Arend Lijphart states that there are more than seventy electoral systems in the *Contemporary Democracies* (1984). However, in general democracies, the most commonly discussed is 'the plurality system' and 'the proportional representation system'. In addition to these, although there are not many areas of application, 'preferential voting system' is considered as a third kind of electoral system.

The plurality system is a system based on the candidate who gets more votes than other candidates. This system is most likely to have healthy political consequences in narrow-field elections. In the proportional representation system, it is envisaged that the parties will be represented in the parliament evenly in the elections. Contrary to the plurality system, in this system, the election districts have to be kept wide. As for the third type, when it comes to the preferential voting system, the voters have the right to choose from the list of candidates. However, the preference system can be used in both plurality and proportional representation system (Yavaşgel, 2014; Teziç, 1991).

The effect of electoral systems on party systems and thus political life is obvious. In addition to this, the election system, as well as the size of the party alliances, the size of the assembly and the forms of government - like the Parliamentary or Presidential System - are also important. An important discriminative case is the intra-party democratic development that provides the proportion of female proxies in parliaments to male proxies (Ünal, 2014, pp.79-114).

Providing justice in the representation of the development of political culture is important because it ensures harmony with sociological reality. Therefore, this study focused on discussing the importance of the number of female proxies for political culture. For this purpose, the recent elections in Turkey have been examined in the research. An analysis was carried out on the quantitative and qualitative values of the female proxies who had the right to be represented in the parliament in the new management system. Based on the results obtained, the anatomy of Turkish political culture has been revealed.

1. Democratization of elections

One of the basic principles of multi-party political life is the election of the rulers to choose the rulers according to their will. The main reason for the determination of those who represent the national will in a democratic regime is that elections should be carried out in a free environment in such a way that they do not allow any obstacles to guide that will (Norman Nie et al.,1989). The people who will choose managers, i.e. the electorate community, must have some characteristics. These specifications are defined by law. In the course of the democratic development, the electorate community, which had to have a number of characteristics, was kept much more limited, but over time this limit was extended. Following these steps, today, the most democratic practice, "the general vote" has been reached.

The general vote is "to give voters the right to vote without having any privilege in terms of wealth, education, gender and race"(Teziç, 1967, p.5). So much so that "the dialogue between thoughts must take place in an environment where all the people are. All the people decide which of these thoughts can come to political power. The forum, which

is attended by a group or a group of people in society, cannot be considered democratic. The right to participate must be general. This is primarily the acceptance of the principle of general suffrage" (Tanilli, 1996, p.41). But until this stage, as mentioned briefly, the history of mankind has passed certain stages.

In a limited vote, which is applied before the general vote, "if the right to vote is granted to the principle of wealth, in other words, to a certain income or to a certain amount of taxpayers, it is called 'the vote based on wealth'. However, if the right to vote is bound to the learning condition, it is called 'talent-based vote' "(Duverger, 1986, p.89). And until the general vote, the legal relationship between the electorate and the electoral institution in Western democracies was shaped by a debate: Is it a recognized assignment to citizens? Or is it a right? In the political system in which the general vote was accepted, each voter had an equal number of votes: (i) this is called the principle of equality of choice. The Rich, the poor, a worker, a boss, everyone has one vote (ii).

General vote means equality in elections. Equal choice, however, has the possibility of being realized by a proportional electoral system that, by its very nature, provides justice in representation. Therefore, the proportional representation system becomes a complement to the general vote. As all parties in the community can participate in the parliament through this electoral system, this is accepted as a compulsory consequence of democracy and general vote (Teziç, 1967, p.19).

Political parties were born at the same time as elections, voting and parliamentary institutions and their developments were parallel to these institutional formations. In a sense, they have become indispensable elements of mass democracies. Thus, "as the democratic order is based on the mass, the political organization called the party will remain an empirical and inevitable tool in this system. Briefly, the party has brought the direction, form and consciousness to the masses in the formless and dispersed form" (Karamustafaoğlu, 1970, p.91).

The democratization of political representation and, therefore, the right of choice, has provided the salvation of public administration from the monopoly of the privileged classes. It should be noted that all these developments have been subject to the struggle for power in the public administration between the aristocracy and the bourgeoisie, then the

bourgeoisie and the proletariat in the 19th and 20th centuries, especially in the land of Europe (Habermas, 1997).

2. Turkey's special conditions

During the single-party period of the Republic of Turkey, elections were made in 1946, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 and 1943. Managed by a single-party system until 1945, Turkey moved in to the system of multi-party election in 1946. However, because it was based on the principle of "secret vote and open counting", Turkey began to experience pluralism in the 1950s elections. Although the attempts of transition to the short-term multi-party life were made in the period when the Constitution of 1924 was implemented, until the year of 1945, the one-party (Republican People's Party) government continued its sovereignty. While the pluralist democracy cannot be mentioned, the abolition of the requirement of taxation in order to become a voter or a deputy in this period, it should be noted that women achieved positive developments, such as being a voter and also being given the right to be elected to the parliament.

The period of 1950-1960, when Turkey switched to multi-party life, was heavily debated by the election system; in the country, the political history has been named as a period in which the demands on the proportional representation system became increasingly intense.

Variants of the system of proportional representation in all elections in Turkey after 1960 were applied. The most characteristic feature of the proportional representation system is that, unlike the plurality system, it can strongly emphasize the dimension of justice in representation. Thanks to this system, political parties can be represented in the Assembly in proportion to their power. However, this practice has led to the disintegration of the vote in Turkey between multiple parties. This situation has made it difficult for the establishment of stable governments in the Assembly. With the adoption of proportional representation in Turkey up "D'Hondt system" is preferred. Both the barrages and the impoundments application has been done (Tuncer, 2003, pp.120-26). Article 32 of the Law on the Elections of Parliament No. 306, which entered into force in 1961, defines the manner in which the electoral system is implemented:

The number of deputies from political parties and independent candidates is calculated as follows: These figures are before one, then two, then three ... and is divided by the number of MPs to be issued until it reaches the environment. The obtained shares are sorted from the largest to the smallest without the separation of the party. The deputies are allocated to the parties and independent candidates who are the owners of these shares in order of magnitude of the figures (Deputy Election Law, M.32).

Article 34 of the Law No. 2839 on Parliamentary Elections, which was renewed in 1983, defines the practice in the same way.

In the light of discussions on the electoral system in Turkey, we have to generalize, of course, all expectations are for a fair electoral system. It is also expected to fulfill two conditions in the case of democracy. These are both the ability to ensure participation in the system and to comprehend pluralism. Democracy is a form of government that guarantees the protection of minority rights in majority management. As far as this can be achieved, political stability is ensured. However, in today's practice, the voter who does not know who will represent him / her or who the deputies will be votes to the list. The lists are prepared by the central polling in the party centers, and often according to the wishes of the party leaders (Araslı, 1972, passim). In fact, deputies are determined either by central polling or by preliminary selection. In our country, it is seen that political parties prefer more central polling.

The inevitability of considering the contemporary and universal principles of democratic elections is obvious. Such universal principles reinforce the democratic structure of the elections. The principle of general voting, the principle of equal voting, the principle of single voting, the principle of holding elections in predetermined periods, the principle of secret ballot open counting, the principle of free and equal competition, the principle of judicial management and control are the a priori principles of democratic elections. And today, their validity for each electoral system is indisputable (Yavaşgel, 2014). In addition, the importance of political elections and elections should not be neglected. At the same time, it should be taken into consideration that the general elections and

the inclusion of the local elections in the public interest should be taken into consideration.

In fact, discussions about the electoral system in Turkey was born in the style of implementation of the plurality system (Tuncer, 2003). As noted above, has given birth to great injustices in the representation of political parties in the plurality system in the country applied with a wide selection circles; this has led to very significant destruction in political life. As a result of these devastations, a military coup was faced for the first time in the country.

The Turkish political structure did not exhibit a structure that would allow a sovereign party to be mentioned in the multi-party period. However, it cannot be said that from time to time, the majority of the electorate had a 'vote boom' and the voters did not get the vote. At the same time, the current electoral system does not include a mechanism that allows voters to point out the preferred coalition, as it is a one-round and essentially proportional-character system.

Often, the internal functioning of political parties is not by laying down democratic rules, but from the ceiling to the bottom. In particular, the delegate selection mechanism is one of the main obstacles to democracy. The sheet list application, which is more democratic than the block list application in some parties, cannot fulfill its function with key list applications (Araslı, 1972). In order to increase the number of people who prefer the better for the benefit of public interest, each party should go to the open primary in determining the candidates for parliament.

First of all, open primary should be carried out in judicial supervision with the participation of all members in each region. The existence of such a political culture for the consolidation of democracy is indispensable. Therefore, it is clear that the electoral systems have to democratize the in-party functions of political parties in order to fully reflect the political spectrum in the axis of its primary functions.

There is no doubt that the fact that countries have stable governments is crucial for the future of democracy. However, stability in a democracy cannot provide only the arithmetic vote majority. It is a matter of political culture (Tuncer, 2006, p.65).

Although the accumulations about the multi-party life exceeding half a century have formed values that shape our political culture, it is diffi-

cult to say that they are sufficient in terms of the culture of democracy. Changes to election laws prior to each election - the number of these changes has so far reached 34 - is aimed at directing the political consequences of the elections. During the multiparty period, a predominantly proportional electoral system was implemented and a significant portion of the elections resulted in superiority of the right-wing parties. In fact, parties that have achieved a majority ruling power have been predominantly right-wing parties. The table below shows the distribution of election systems in the multiparty period.

Table 1. Distribution of electoral systems in Turkey According to the principles of 'Stability in Management' and 'Justice in Representation'

Selection Systems	Election Dates
List Style Majority	1946, 1950, 1954 and 1957 Deputy Elections
Double Barrage d'Hondt + Quota	1987 and 1991 Deputy Elections
Double Barrage d'Hondt	1983 Election
Country Barrage d'Hondt	1995, 1999, 2002, 2007, 2015 and 2018 Deputy Elections
Environmental Barrage d'Hondt	1961 Deputy Election
D'Hondt Impoundments	1969, 1973 and 1977 Parliamentary Elections
National Residual (National Balance)	1965 Parliamentary Elections

Source: Erol Tuncer, Election Systems from Ottoman to Present (1877-2002), Ankara, TESAV Publications, 2003, p. 126 and YSK

As it can be seen in the table, it has been the 'National Residual System' which has put forward the most element of justice in representation in the applications to date. With this practice of proportional representation in the 1965 elections, the proportions of parties in the parliament were so close that they can be considered equal. In the second place in the 1961 elections, the results of the 'Barrage d'Hondt System' were presented. The most important application that emphasizes stability in management was the 'List Style Majority System'. The 'Double Barrages d'Hont + Quota' application also ranked second in this respect.

In particular, the rate of overrepresentation, which expresses the difference between the proportion of seats in the Assembly and the party's vote, was found to be 35.6% in the first (1957 elections) and 28.6% in the second (1987 elections). And so it is seen that some of the parties were represented above the real forces in the Parliament, some parties were

represented under the real voting power and some of the parties were never represented (Turkish, 2002, p.41).

The d'Hondt system with double barrages with the plurality system made it easier for the single party to obtain the majority of the political power by decreasing the number of parties entering the Parliament. The system that makes one-party power the most difficult among the systems is the d'Hondt system without barrages. This system highlights the element of fair representation and ignores the element of benefit. For this reason, it is difficult for a party to obtain the majority that can be ruled by a single party in such a system.

Since 2002, the country at the next election threshold in Turkey d'Hont system was implemented. In 2007, 2015 and 2018 general parliamentary elections, elections were held with the same system. Only in March 2018, the '*Electoral Alliance Act*' adopted in the Turkish Grand National Assembly brought new applications in the electoral system. In Turkey, the first general election in which implementation of the 10 percent national threshold was made in 1983. In the 2018 elections, an arrangement was made for the parties engaged in electoral alliances to implement the election threshold according to the total votes of the alliance, not on the basis of the party.

3. Research methods and findings

3.1. Method of research

In this analysis, which aimed to question the existence of Turkish women in political life, the focus was on the 2018 election period and its results. For this purpose, according to the results of the 2018 General Parliamentary Election, the number of female MPs of political parties who were eligible to enter parliament was handled separately and socio-demographic conditions of female proxies were analyzed separately.

In this election period, the determination of female candidate policies of the parties was questioned. Meanwhile, the city distributions of female deputies were analyzed according to the parties. In this way, starting from the findings, analyzes were made for Turkey's political culture. Statistical descriptive analysis method was used in the study to find a

correlation between intra - party democracy and general political cultural texture of the country.

3.2. Findings of the research

3.2.1. 24 June 2018 General parliamentary election results

June 24, 2018 The General Elections of the Parliament formed the 27th Period of the Parliament. The number of registered voters in this election is 56.322.632. The number of voters who voted was 49.664.165. The number of valid votes in the election was determined as 48.631.366. According to these data, the participation rate in the elections of June 24, 2018 was determined as 88.18%. In terms of electoral culture, this rate is quite meaningful. It shows the reflex of the Turkish electorate in reflecting the will of the Parliament.

According to the election results, five parties were entitled to enter the Turkish Parliament. These five parties have reached the number of proxies who can form groups in the Parliament. Table 2 shows the distribution of the Parliament in question.

Table 2. 27th Period 2018 Grand National Assembly of Turkey deputies distribution

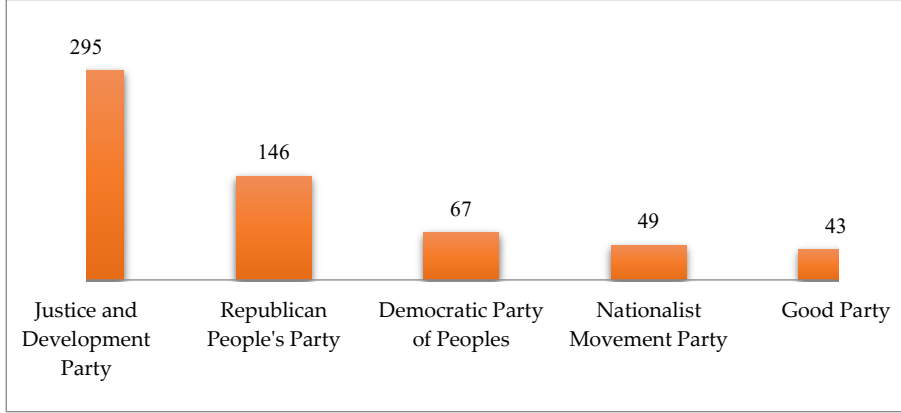
Party Name	Number of Members	Rate (%)
Justice and Development Party	295	49.16
Republican People's Party	146	24.33
Democratic Party of Peoples	67	11.17
Nationalist Movement Party	49	8.17
Good Party	43	7.17
Total	600	100

Source. High Election Board, www.ysk.gov.tr, 14 October 2018

The 27th term was the Justice and Development Party, which was ruled by the Turkish Parliament with the number of 295 deputies. The Republican People's Party is again the main opposition. The number of proxies has been two big parties of the parliament. The third party is the People's Democratic Party with 67 deputies. While the Nationalist Movement Party won the fourth party position with 49 deputies, the Good Party was placed in the fifth rank with 43 deputies. These five par-

ties have reached the number of groups in the Parliament. According to Table 2, the 27th Term Turkish Parliament has a total of 600 deputies. The ruling party has 295 votes, while the votes of opposition parties are 305. However, since the Justice and Development Party entered the elections in alliance with the Nationalist Movement Party in accordance with the 'Electoral Alliance Act' adopted before the election, it is seen that this alliance continued to work after the assembly was established.

Graph 1. 27th Period 2018 Grand National Assembly of Turkey deputies distribution

As it can be seen in Graph 1, the highest number of proxies is owned by the Justice and Development Party. Almost half of the parliament has issued proxy. The distribution in the graph gives the distribution of power, main opposition and opposition parties according to number of proxy. This distribution also provides an indication of the proportions of the state budget.

Looking at the amount of state aid that political parties will receive in 2019 budget presented to the Parliament in 2019, it is seen how the difference in votes between the ruling parties and the opposition parties is reflected in the state support. For the year 2019, 346 million 918 thousand 561 Turkish lira will be transferred to the political parties and the same amount of second support will be given due to the local elections. Thus, the total amount of state aid will reach 693 billion 836 million liras. From the budget, 335 million 526 thousand liras will be transferred to Justice and Development Party, 178 million 564 thousand liras

to Republican People's Party, 92 million 238 thousand liras to Democratic Party of Peoples, 87 million 508 thousand liras to Nationalist Movement Party and Good Party will be given 78 million 520 thousand pounds.

Table 3. 27th Period breakdown by gender Turkey Grand National Assembly of deputies

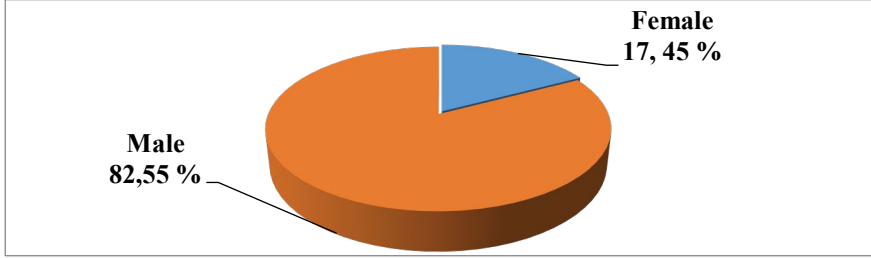
Party Name	Female Deputies		Male Deputies		Party Total
	Number	Rate (%)	Number	Rate (%)	
Justice and Development Party	53	17,97	242	82,03	295
Republican People's Party	18	12,33	128	87,67	144
Democratic Party of Peoples	26	38,81	41	61,19	67
Nationalist Movement Party	4	8,16	45	91,84	49
Good Party	3	6,98	40	93,02	43
Total	104	17,45	496	82,55	600

Source. High Election Board, www.ysk.gov.tr, 15 October 2018

As can be seen in Table 3, the proportion of female MPs in the 27th Period Parliamentary Assembly was 17.45%, while the male deputies were 82.55%. Since the introduction of multi-party political life, the proportion of female deputies in the Parliament has not reached 18%. From this point of view, the 27th period is still unable to witness a development that can provide justice in representation.

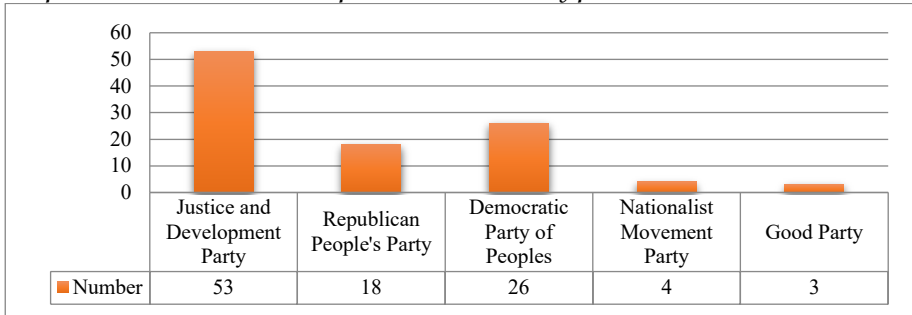
It is seen that only 53 of the 295 MPs of the ruling Party, the Justice and Development Party, are women's deputies. While the ratio of male proxies in the Justice and Development Party was 82.03%, the female representative representation was 17.97%. In the main opposition party - the Republican People's Party - while the rate of female proxies reached 12.33%, it was 38.81% in the People's Democratic Party, 8.16% in Nationalist Movement Party and 6.98% in Good Party. These rates indicate that women's representation is problematic in the political system in the 27th period.

Graph 2. 27th Period rates by gender of the Turkey Grand National Assembly of deputies

Graph 2 shows the missing representation. There are significant differences between the number of female candidates and the number of male candidates in all parties. While half of the population is women, (iii) 17.45% representation in the Parliament refers to the socio-political issue. In this sense, it is necessary to take radical measures such as positive discrimination of political parties in Turkey.

Graph 3. 27th Period women deputies distribution by parties

As can be seen in Graph 3, the number of female deputies in the Parliament remained relatively low in the 27th period. The Justice and Development Party, as the ruling party, has issued 53 women. The main opposition was able to reach 18 female representatives. People's Democratic Party has the highest number of female representatives according to the number of deputies. 26 women have the right to be represented in the Parliament by proxy. Nationalist Movement Party 4 female proxy, while the Good Party has been able to represent representatives with 3 female deputies.

Table 4. 27th Period Justice and Development Party women's deputies / Socio-demographic characteristics

No	Name of the Province	Deputies Name / Surname	Party Name	Civil status	Education	Professional Distributions	Age Distributions	Nmbr. of children
1	Adana	Jülide Sarıeroğlu	Justice and Development Party		Graduate / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Economist	1979	
2	Aksaray	İlknur İnceöz	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1973	1
3	Ankara	Lütfiye Selva Çam	Justice and Development Party	Married	Bachelor / Chemical Eng.	Engineer	1970	3
4	Ankara	Arife Polat Düzgün	Justice and Development Party	Married	Graduate / Medicine	Doctor	1969	2
5	Ankara	Zeynep Yıldız	Justice and Development Party	Single	License / Law	Advocate	1992	
6	Ankara	Asuman Erdoğan	Justice and Development Party	Married	Undergraduate / English Teacher	Teacher	1980	5
7	Antalya	Sena Nur Çelik	Justice and Development Party	Single	Graduate / Law	Advocate	1986	
8	Balıkesir	Belgin Uygur	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate		
9	Balıkesir	Pakize Mutlu Aydemir	Justice and Development Party	Single	License / Law	Advocate	1967	
10	Bolu	Arzu Aydın	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1969	1
11	Bursa	Emine Yavuz Gözgeç	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1969	1
12	Bursa	Vildan Yılmaz Gürel	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1976	3
13	Çanakkale	Jülide İskenderoğlu	Justice and Development Party	Married	License / Construction	Consultancy	1974	1
14	Denizli	Nilgün Ök	Justice and Development Party	Married	Graduate / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Economist	1976	2
15	Diyarbakır	Oya Eronat	Justice and Development Party	Single	Bachelor / Civil Eng.	Engineer	1962	
16	Düzce	Ayşe Keşir	Justice and Development Party	Married	Graduate / Communication	consultancy	1967	3
17	Edirne	Fatma Aksal	Justice and Development Party	Married	Graduate / Political Studies	Economist	1965	
18	Elazığ	Sermin Balık	Justice and Development Party	Married	License / Textiles	Manager	1972	2
19	Erzurum	Zehra Taşkesenlioğlu	Justice and Development Party	Married	Graduate / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Economist	1972	
20	Eskişehir	Emine Nur Günay	Justice and Development Party	Married	Graduate / Economics	Academician	1962	2
21	Gaziantep	Derya Bakbak	Justice and Development Party	Married	Graduate / Architec-	Academician	1972	2

The Research of Justice in Representation for Democratic Political Culture

22	Hatay	Sabahat Özgürsoy Çelik	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1982	3
23	İstanbul	Ravza Kavakcı Kan	Justice and Development Party	Married	Graduate / Engineering	Academician	1972	1
24	İstanbul	Mihrimah Belma Satır	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1961	1
25	İstanbul	Müşerref Pervin Tuba Durgut	Justice and Development Party	Married	Graduate / Pharmacist	Consultancy	1973	2
26	İstanbul	Fatma Betül Sayan Kaya	Justice and Development Party	Married	Graduate / Engineering / Medical	Engineer / Doctor		
27	İstanbul	Serap Yaşar	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1965	2
28	İstanbul	Canan Kalsın	Justice and Development Party	Single	Graduate / Turkish language / Business Administration	Manager / Consultant	1967	
29	İstanbul	İffet Polat	Justice and Development Party	Married	License / Literature	Manager	1968	2
30	İstanbul	Tülay Kaynarca	Justice and Development Party	Married	Graduate / Communication	Journalist	1969	3
31	İstanbul	Emine Sare Aydın Yılmaz	Justice and Development Party	Married	Graduate / Literature	Academician		1
32	İstanbul	Rümeysa Kadak	Justice and Development Party	Single	License	Student	1996	
33	İstanbul	Alev Dedegil	Justice and Development Party	Single	Bachelor / Political Science	Politician	1958	
34	İzmir	Ceyda Bölünmez Çankırı	Justice and Development Party	Married	Bachelor / Office Management	Business woman	1978	2
35	Kahramanmaraş	Habibe Öçal	Justice and Development Party	Married	License / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Manager	1968	3
36	Kayseri	Hülya Nergis	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1967	3
37	Kocaeli	Radiye Sezer Katırcıoğlu	Justice and Development Party	Married	Graduate / Public Administration	Manager	1965	2
38	Kocaeli	Emine Zeybek	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1967	2
39	Konya	Leyla Şahin Usta	Justice and Development Party	Married	License / Medicine	Doctor	1973	2
40	Konya	Gülşay Samancı	Justice and Development Party	Married	License / Law	Advocate	1977	1
41	Kütahya	Ceyda Çetin Erenler	Justice and Development Party	Married	License / Engineering	Mechanical Engineer	1975	1
42	Malatya	Öznur Çalık	Justice and Development Party	Married	Graduate / Pharmacist	Manager	1965	2
43	Manisa	Semra Kaplan Kıvırcık	Justice and Development Party	Married	License / Faculty of Economics and Ad-	Manager	1976	2

Uğur Ünal

44	Mersin	Zeynep Gül Yılmaz	Justice and Development Party	Married	ministrative Sciences License / Law	Advocate	1976	2
45	Muğla	Yelda Erol Gökcan	Justice and Development Party	Married	Graduate / Public Administration	Journalist / Politics	1976	1
46	Sakarya	Çiğdem Erdoğan Atabek	Justice and Development Party	Married	Bachelor of Science / Literature	Teacher	1981	2
47	Samsun	Çiğdem Karaaslan	Justice and Development Party	Married	Graduate / Fine Arts Graduate / Faculty of	Designer Manager	1979	2
48	Sivas	Semiha Ekinci	Justice and Development Party	Married	Economics and Ad- ministrative Sciences		1972	
49	Şanlıurfa	Zemzem Gülender Açınal	Justice and Development Party	Married	License / Pharmacy	Pharmacist		
50	Tekirdağ	Çiğdem Koncagül	Justice and Development Party	Married	License / Accounting		1969	2
51	Tokat	Özlem Zengin	Justice and Development Party	Married	Graduate / Law	Advocate	1969	3
52	Trabzon	Bahar Ayvazoğlu	Justice and Development Party	Married	License / Faculty of Economics and Ad- ministrative Sciences	Economist	1976	2
53	Yalova	Meliha Akyol	Justice and Development Party	Married	License / Engineering	Engineer	1960	2

According to Table 4, which includes the socio-demographics of the female deputies that the Justice and Development Party carried to the Parliament in the 27th Period, the Justice and Development Party succeeded in removing the women deputies from the province of Istanbul. 11 woman deputies from Istanbul were removed. From a total of 82 provinces across Turkey it shows interest provinces where only 35 women deputies. Apart from the 6 woman deputies, other woman deputies were also found to be married and have children.

These distributions serve to express the concept of family for the Justice and Development Party which has traditional policies. When these numbers are correlated with the dates of birth of female proxies, it is understood that most of them belong to middle age group. Therefore, it should be noted that the middle age group is playing a more active role because the political system has a certain professional competence in the actor's preferences and that the people in this age range are generally married as marital status.

As it can be seen from the table, it was determined that the woman deputies who had a distribution in the 1960-1986 age scale were women, and most of them were women with professional background who were graduate. When the distribution of profession is examined, it is understood that they are mainly academicians, lawyers, doctors, engineers, journalists, managers, economists, managers and teachers. In this context, it can be stated that Justice and Development Party women deputies belong to professional groups who lead opinion in community life.

Looking at the period of the Republican People's Party's 27 woman deputies of socio-demography, it is understood that the selected 18 women deputies are from Turkey's 13 provinces. No female representative has been removed from 68 provinces. Due to the population density, it is seen that a maximum of 4 women can be reached from Istanbul. It is understood that the majority, except the three deputies, are married and have children. It is seen that the education levels are also quite high, all the deputies are university graduates, even the majority of them have graduate education, and they have worked mainly as academican, lawyer, medical doctor, dentist, pharmacist, engineer and manager. It has been determined that the female proxies' age range is 1961-1989 and therefore they take place in the middle age scale.

Table 5. 27th Period Republican People's Party women's deputies / Socio-demographic characteristics

No	Name of the Province	Deputies Name / Surname	Party Name	Civil status	Education	Professional Distributions	Age Distributions	Nmbr. of children
1	Adana	Müzeyyen Şevkin	Republican People's Party	Married	Graduate / Engineering	Geologist	1961	2
2	Afyon	Burcu Köksal	Republican People's Party	Married	License / Law	Advocate	1980	1
3	Ankara	Gamze Taşçier	Republican People's Party	Married	License / Pharmacy	Pharmacist	1982	1
4	Bartın	Aysu Bankoğlu	Republican People's Party	Single	Graduate / Law	Advocate	1989	
5	Bursa	Lale Karabıyık	Republican People's Party	Married	Graduate / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Academician	1965	1
6	Bursa	Nurhayat Altaca Kayışoğlu	Republican People's Party	Married	License / Law	Advocate	1978	1
7	Denizli	Gülizar Biçer Karaca	Republican People's Party	Married	License / Law	Academician	1967	1
8	Eskişehir	Jale Nur Süllü	Republican People's Party	Married	Graduate / Communication	Advocate	1962	2
9	Hatay	Suzan Şahin	Republican People's Party	Married	License / Law	Dentist	1968	
10	İstanbul	Gamze Akkuş İlgezdi	Republican People's Party	Married	License / Medicine	Advocate	1969	1
11	İstanbul	Saliha Sera Kadıgil Sütü	Republican People's Party	Single	Graduate / Law	Academician	1984	
12	İstanbul	Sibel Özdemir	Republican People's Party	Single	Graduate / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Engineer	1979	
13	İstanbul	Emine Gülizar Emecan	Republican People's Party	Married	License / Engineering	Academician	1968	1
14	İzmir	Selin Sayek Böke	Republican People's Party	Married	Graduate / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Advocate	1972	2
15	İzmir	Sevda Erdan Kılıç	Republican People's Party	Married	License / Law	Manager	1980	1
16	Kocaeli	Fatma Kaplan Hürriyet	Republican People's Party	Married	License / Law	Doctor	1982	1
17	Samsun	Neslihan Hancıoğlu	Republican People's Party	Married	License / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Geologist	1963	2
18	Tekirdağ	Candan Yüceer	Republican People's Party	Married	License / Medicine	Advocate	1973	2

Table 6. 27th Period Nationalist Movement Party women's deputies / Socio-demographic characteristics

No	Name of the Province	Deputies Name / Surname	Party Name	Civil status	Education	Professional Distributions	Age Distributions	Nmbr. of children
1	Adana	Ayşe Sibel Ersoy	Nationalist Movement Party	Married	License / Pharmacist	Pharmacist	1964	2
2	Ankara	Nevin Taşlıçay	Nationalist Movement Party	Married	Bachelor / Faculty of Pharmacy	Pharmacist	1974	3
3	İstanbul	Arzu Erdem	Nationalist Movement Party	Married	Graduate / Ph.D.	Linguist	1970	2
4	Konya	Esin Kara	Nationalist Movement Party	Married	License / Accounting	Financial advisor	1977	

When we look at Table 6 for the socio-demographics of female deputies of Nationalist Movement Party, it is understood that there are 4 women representations in the Parliament. These 4 woman deputies are selected from different provinces of Turkey. It was seen that all are married and have children. It has been found that the woman deputies who have undergraduate and graduate education worked as pharmacists, linguists and financial advisors before the elections. It was also determined that the woman deputies between the ages of 1964-1977 were included in the mid-generation scale.

Table 7. 27th Period Peoples' Democratic Party women's deputies / Socio-demographic characteristics

No	Name of the Province	Deputies Name / Surname	Party Name	Civil status	Education	Professional Distributions	Age Distri- bu tions	Nmbr. of children
1	Adana	Tülay Hatimoğulları Oruç	Democratic Party of Peoples	Married	License / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Economist	1977	
2	Ağrı	Dirayet Dilan Taşdemir	Democratic Party of Peoples	Single	Bachelor's Degree / Literature	Sociologist	1982	
3	Ankara	Filiz Keresteci oğlu Demir	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Advocate	1961	1
4	Batman	Feleknas Uca	Democratic Party of Peoples	Single	Graduate / Political Science	Politician	1976	
5	Batman	Ayşe Acar Başaran	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Advocate	1985	
6	Diyarbakır	Salihe Aydeniz	Democratic Party of Peoples	Married	High school	Sanitarian		2
7	Diyarbakır	Remziye Tosun	Democratic Party of Peoples	Married	License / Medicine		1981	4
8	Diyarbakır	Semra Güzel	Democratic Party of Peoples		License / Kurdology	Doctor		
9	Diyarbakır	Dersim Dağ	Democratic Party of Peoples	Single	Middle School		1996	
10	Hakkari	Leyla Güven	Democratic Party of Peoples	Married	High school graduate	Self-employment	1964	2-
11	İstanbul	Pervin Buldan	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Self-employment	1967	2
12	İstanbul	Oya Ersoy	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Advocate	1970	
13	İstanbul	Hüda Kaya	Democratic Party of Peoples	Married	License / Faculty of Economics and Administrative Sciences	Author	1960	4
14	İstanbul	Dilşat Canbaz Kaya	Democratic Party of Peoples	Married	Bachelor's Degree / Literature	Employee	1973	3
15	İstanbul	Züleyha Gülüm	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Advocate	1971	

The Research of Justice in Representation for Democratic Political Culture

16	İzmir	Serpil Kemalbay Pekgözegü	Democratic Party of Peoples		License / Engineering	Chemical Engi- neer	1964	
17	Mardin	Pero Dundar	Democratic Party of Peoples		High school		1971	
18	Mardin	Ebrü Günay	Democratic Party of Peoples	Single	License / Law	Advocate	1982	
19	Mersin	Fatma Kurtulan	Democratic Party of Peoples	Married	High school	Activist	1964	
20	Muş	Gülüstan Kılıç Koçyiğit	Democratic Party of Peoples	Married	License / Health	Nurse	1979	2
21	Muş	Şevin Coşkun	Democratic Party of Peoples	Married	License / Communica- tion	Journalism		
22	Siirt	Meral Daniş Beştaş	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Advocate	1967	2
23	Şanlıurfa	Ayşe Sürücü	Democratic Party of Peoples	Married	License / Accounting		1976	3
24	Şırnak	Nuran İmir	Democratic Party of Peoples	Married	License / Law	Advocate	1977	
25	Van	Bedia Özgökçe Ertan	Democratic Party of Peoples	Married	License / Faculty of Economics and Admin- istrative Sciences	Engineer	1975	3
26	Van	Muazzez Orhan	Democratic Party of Peoples	Married	License / Faculty of Management	Business Manager	1972	

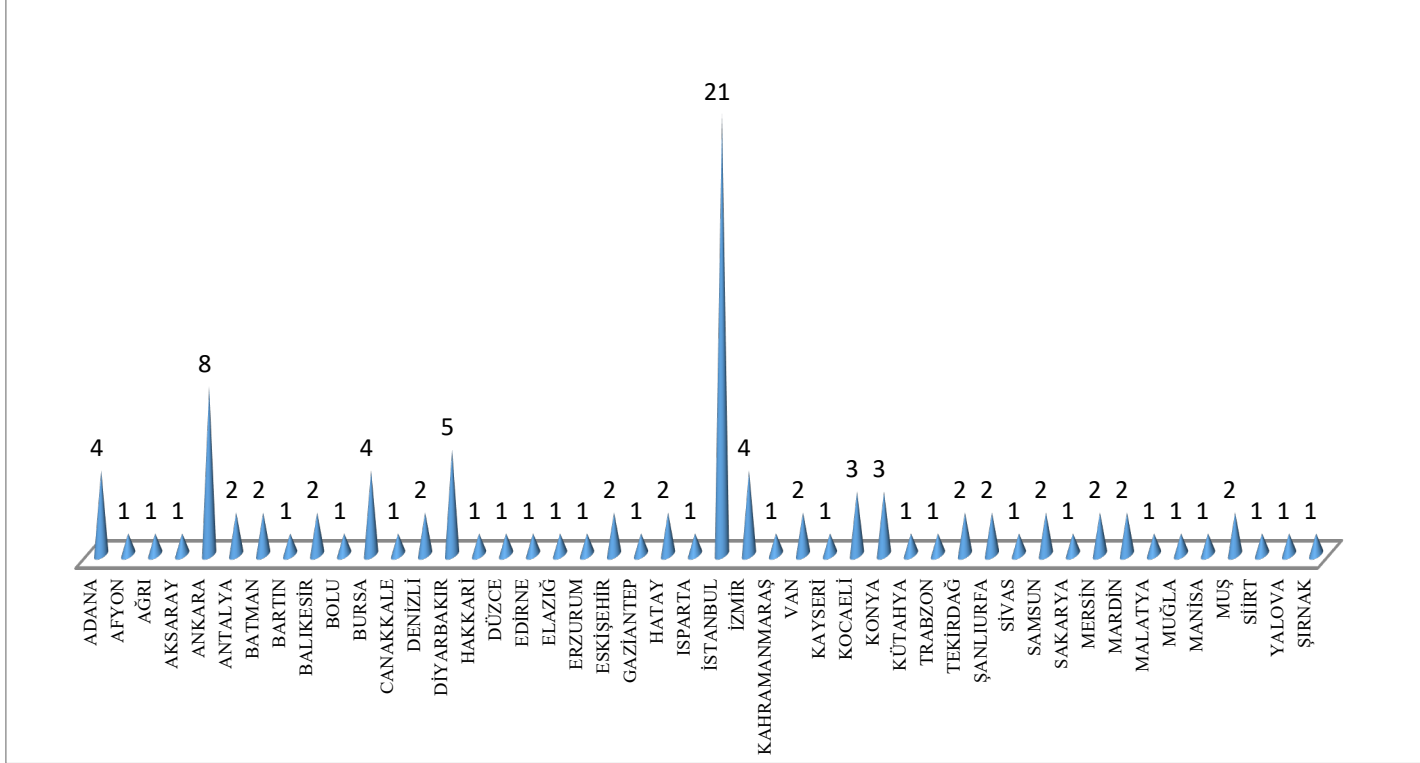
In the 27th period, the Democratic Party of Peoples won the right of representation in the Parliament with 67 deputies. 26 of the 67 deputies are women. In this way, 38.81% of woman deputies have reached the ratio. With this ratio, the number of woman deputies in the Parliament increased to the highest number of parties. Democratic Party of Peoples has woman deputies from 15 provinces of 85 provinces. According to Table 7, it is understood that other woman deputies, except 4 of them, are married and have children and are in the 1961-1996 age group. Deputies except 5 deputies are highly educated, most of them are graduates. Prior to the elections, they took part in the business life as an academican, writer, politician, economist, doctor, lawyer, engineer, and journalist and self-employed.

Table 8. 27th Period Good Party women's deputies/Socio-demographic characteristics

No	Name of the Province	Deputies Name / Surname	Party Name	Civil status	Education	Professional Distributions	Age Distributions	Nmbr. of children
1	Ankara	Şenol Bal	Good Party	Married	Graduate / Education Sciences	Academican	1956	2
2	Antalya	Tuba Vural Çokal	Good Party	Married	Graduate / Medicine	Doctor	1973	2
3	Isparta	Aylin Cesur	Good Party	Married	Graduate / Medicine	Doctor	1970	

When we look at Table 8 in the woman deputies of the Good Party of socio-demography, it is seen that Turkey's three selected provinces are well located. Moreover, it is understood that these woman deputies were married and were in the 1956-1970 age group. 3 woman deputies are also highly educated at postgraduate level, 2 doctors and 1 is an Educational Scientist. The Good Party, which won the right to be represented by 43 deputies in the parliament, was able to issue only 3 women deputies. With this number, woman deputies' ratio reached 6.98%.

Graph 5. 27th Period 2018 Grand National Assembly of Turkey Distribution of women parliamentarians by provincia

According to the research data, it is seen that, in the June 24, 2018 elections, a total of 104 woman deputies, who were entitled to enter the Parliament, were selected from 46 different provinces. This figure indicates that there is a female surrogate in just over half of the 81 cities. It is an insufficient number in terms of political and social modernization. Turkey should reach the number of woman deputies from each province to take off so Turkey can accelerate progress in terms of socio-political.

21 deputies are from the province of Istanbul with the highest number of woman deputies while the second place with 8 deputies is Ankara; the third place with 5 deputies is Diyarbakir; Izmir, Adana and Bursa with 4 deputies share the fourth place; Kocaeli and Konya are in the fifth place with 3 deputies. 1 or 2 woman deputies were removed from the remaining 38 provinces. This distribution serves to point out the settlement areas of the country's socio-political development.

Table 9. Socio-demographic characteristics of 27th period women deputies

Party Name	Number of Woman Deputies	Marital Status		Average Number of Children	The average age
		Marries	Single		
Justice and Development Party	53	48	5	2	33
Republican People's Party	18	15	3	1	34.5
Nationalist Movement Party	4	4	-	2	36.5
Democratic Party of Peoples	26	23	3	1	33.9
Good Party	3	3	-	1	45
General Situation	104	93	11	1	36.5

Table 9 compares the socio-demographic characteristics of the woman deputies of the political parties entering the Parliament after the elections of June 24, 2018. The ruling party, the Justice and Development Party, has a little more than half of the 104 deputies. In terms of the number of woman deputies, the second place in the Parliament was the Democratic Party of Peoples. In this respect, the Republican People's Party rose to the third row of the parliament. The fact that the majority of woman deputies of the political parties who are eligible to enter the parliament and

establish a group are married and have children can be read as a reflection of the traditional structure of the society. The fact that the age range of women in the parties is 33-45 may be related to the functional finding of the middle age group in terms of sociological culture.

Table 10. 27th Period women deputies / Distribution by education areas

Party Name	Science	Liberal Arts	Health Sciences	Engineering Science
Justice and Development Party	2	39	6	6
Republican People's Party	-	13	3	2
Nationalist Movement Party	-	2	2	-
Democratic Party of Peoples	-	14	1	1
Good Party	-	1	2	-
Total	2	69	14	9

It is important to question how effective educational backgrounds can be when creating a political identity. It seems possible to find the answer to this question in Table 10. In the 27th period, the majority of woman deputies; a total of 104 woman deputies have been educated in the field of Social Sciences. According to the distribution in Table 10. 66.3 % of the 27th period women deputies were from Social Sciences, 13.5 % from Health Sciences, 8.6 % from Engineering Sciences and 1.9 % from Science. Therefore, in this period the Parliament mainly consists of woman deputies from the Social Sciences major.

Table 11. 27th Period women deputies / Distributions by professions

No	Occupation	Party Name					Total
		Justice and Development Party	Republican People's Party	Democratic Party of Peoples	Democratic Party of Peoples	Good Party	
1	Advocates	16	8	-	7	-	31
2	Doctor	2	2	-	1	2	7
3	Engineer	5	2	-	1	-	8
4	Academician	4	4	-	-	1	9
5	Teacher	2	-	1	-	-	3
6	Economist	5	-	1	1	-	7
7	Journalist	2	-	-	1	-	3
8	Manager	5	1	-	-	-	6
9	Architect	1	-	-	-	-	1
10	Pharmacist	1	1	2	-	-	4
11	Sociologist	-	-	-	1	-	1
12	Philologist	-	-	1	-	-	1
13	Manager	3	-	-	-	2	5
14	Consultancy	3	1	-	-	-	4
15	Nurse	-	-	-	-	1	1
16	Author	-	-	-	-	1	1

The professional distributions of the woman deputies of the 27th period are summarized in Table 11. This distribution has been taken into consideration over the impact of professional identity on social identity. According to the distribution in Table 11, 104 female deputies in the parliament have 31 advocates, 11 academicians, 8 engineers, 7 physicians, 7 economists, 6 managers, teachers, writers and nurses. In the professional sense, it is seen that the majority of the woman deputies in the field of law constitute the majority. This distribution in the professional sense corresponds to the idea of building politics for justice.

It is seen that the distribution of this table is quite natural since it constitutes the third element of law, besides the tradition and religion that determine the structure of society.

Conclusion

The elections are undoubtedly the indispensable condition of democracy, but it should not be considered as an adequate condition. Their contributions to democracy are of course indisputable. However, it is not possible to accept that in a country only elections and the presence of a parliament provide sufficient conditions for the existence of democracy in that country.

To determine which party will be administered to the country for a certain period of time from an electoral system. This function of the selection system is called the '*benefit principle*'. Since this function provides a government with the ability to manage the country in a stable manner, this function is also called the '*principle of stability*' or the '*principle of governance*'. However, the electoral system determines not only the ruling party, but also the parties that will go to parliament and be opposed to power. This structure reveals the second function of the system. This function provides '*justice in representation*'. Therefore this function is called the '*principle of justice*'.

Today, democratic elections should not be the choice of a person or a leader, but a program - idea - choice. It is necessary not to perceive democracy in the sense of the creation of governments only by the votes of the majority. The basis of democracy is to respect human dignity, to value human personality. On the basis of these, we see the equality of opportunity and freedom.

In fact, the only element that makes electoral systems permanent is the belief that the people carry their will to the Assembly. If this will not be felt, the likelihood of management will be reduced. At the same time, the electorate, who does not own the administration, will continue to search for a system that will fully reflect its will to parliament. In this case, the country will inevitably have political instability. The importance of voter preferences is undeniable. In accordance with the principle of general voting, it is vital to eliminate the proportional deficiencies of female candidates among the candidates for the candidates elected by the electorate. This can be achieved initially by the introduction of quota for women candidates until the improvement of democratic public life based on the principle of equality.

Election is one of the most prominent concepts defining the political regime, not a purely technical concept or phenomenon. Until the democratic political regime, mankind has tried political regimes that have different management approaches such as monarchical, aristocratic, oligarchic and tyranny. Moreover, it operated the mere election mechanism which was sufficient to separate the democratic regime from the others. Due to the nature of democracy, this mechanism is based on the principle of 'equality'. Its functioning is also aimed at making the people have a say in management. Alexis de Tocqueville said that the direction of equality in democracy in America was the principle that dominated the history of humanity. Since there is a universal and permanent human development that cannot be prevented from going towards equality, all events and people serve this development either willingly or unintentionally.

The search for methods to ensure the participation of the ruled in political decisions is an ongoing search since the adoption of democratic governments as the only legitimate form of government. In this search, especially the electoral systems play a fundamental role in legitimizing the power. In general, political debates on electoral systems have focused on equality in representation. Representation through elections is based on the principle of protecting pluralism in ideas. The elections are indeed the necessary condition of democracy, but unfortunately they cannot form the necessary condition.

By the end of the eighteenth century and the beginning of the nineteenth century, through the general vote, widely adopted at the beginning of the century, women began to enjoy equal access to human rights and citizenship rights. However, the fact that women could benefit from all the opportunities of public life increased in the 20th century. Nowadays, the majority of the world's governments in the constitution, including Turkey, guaranteed the rights of women political situation.

According to the figures of women in Turkey to be represented in Parliament rate is 2.5% on average up to 23 periods. The proportion of women in the total number of deputies until this period did not exceed 4.5% in the 5th period when women were first elected. The representation rate exceeding the 5th period was reached by 9.1% in the 2007 gen-

eral elections. This rate increased to 14.38% in the 2011 elections and to 17.82% in the 7 June 2015 elections.

However, it was decided to renew the elections because the government could not be established. Thereafter, on 1 November 2018, early elections were held and after the elections, female representation in parliament fell to 14.73%. After the elections for the 27th period of June 24, 2018, the ratio increased to 17.43%. It is seen that the highest rate can be reached with 17.82% in 7 June 2015 elections. These rates clearly show that women are not adequately represented in the Turkish parliament.

Despite many legal arrangements in terms of providing political representation in the world, women's relationship with politics is apolitical. Even though there has been a relative increase in the historical process, the proportion of women taking part in parliaments is not at the levels that it should be. In terms of world averages, the representation rate of women in the parliaments is around 15%. At the same time, it is very rare for women who do not have a place in national parliament to take part in governments. Although today's data show an increase in women's representation in parliaments, the rate of representation is generally low. Progress in representation rates shows an uneven distribution. As seen from the survey, Turkey is unfortunately not different from that in this case.

Of course, many legal developments in the Turkish women's rights can be mentioned in our country. As it is known, the *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (CEDAW), the basic document of the equality of men and women on the international level, was approved on 1 March 1985. The CEDAW is a universal declaration of women's rights, often defined as a draft law on women's rights. Turkey has also ratified this convention in 1985 and entered into force on the date of the contract January 19, 1986.

First of all, it should be emphasized that political parties have very important responsibilities for women's organizations. For this, however, the party arms in the existing structure should be removed from the auxiliary organization. In particular, it is necessary to focus on the provision of women's assets in the general decision-making bodies of the parties. Special attention should be paid to the implementation of the quota system for women by adding them to the special provisions of the Constitu-

tion and related laws in order to ensure the equality of women and men in political representation. Obligation to apply women's quota in elections is not very common in the world. It was first implemented by the regulations of political parties in Northern European countries.

The unequal representation in the political sphere in the perspective of the privileged position of men in societies necessitates quota applications which will be positive discrimination in favor of women. Positive discrimination here is an improved approach to provide a critical threshold for women to be effective in parliaments. This critical threshold means going to a quota implementation in parliaments in order to realize a 30% or 40% rate of female representation.

Undoubtedly, it is not possible to wait for the solution of all the problems of the women in the political sphere by applying a purely gender quota. The aim is not to negate the male dominance directly. It is an application that approaches women to solve unequal representation in equal distance. In addition, it is necessary to consider the gender quotas to solve the problem, not with each other, but with other variables. However, to implement a gender quota in order to eliminate social stereotypes from the underlying history of women's under-represented representation should be read as a historical step for the egalitarian democratic representation system.

For this reason, besides the quotas, political parties need to develop rules for the ranking of lists. It is not possible for women candidates who are placed in places that cannot be selected in the lists. In order to change the symbolic position in the representation created for these women, it is of great importance to increase the number of female candidates in the candidate lists and to put them in places to be elected.

The empowerment of women in the political sphere is based on the transformation of political representation and decision-making mechanisms, which are based solely on the representation of men, thus creating under-representation. In order to achieve equality between women and men in political life, the efforts must be intensified in other areas. For this purpose, there is a great need for intensive efforts of all parties, especially political parties. For an equitable development in political participation processes, organizations that support the equality of women and men should be strengthened.

Footnotes

i. In a number of European countries, a different application, called multiple votes, has been tried in two ways, including many votes and a number of votes. In Belgium between 1893 and 1921, a very high number of votes were recorded. Accordingly, every Belgian man has the authority to vote in principle. However, the voter may vote more than one. These qualities are; to be the head of the family, to give a certain amount of taxes, to have a higher education or to have certain duties demonstrated by the law, such as being a teacher. While a Belgian has one vote for each of these attributes, the use of these rights in total is limited by three votes. This practice was terminated in Belgium after World War I. Another application of the double ballot application, the number of games in the UK until 1951 was seen. According to the number of the census, the voter could be a voter from more than one electoral district in the presence of certain conditions. In fact, an Englishman has the right to vote at the place where the workplace is located, if he has a vote, a real estate at the place of residence, and where he is located (Karamustafaoğlu 1970: 57-76). However, when a 1918 law passed the elections on the same day throughout the country, this practice was deemed null and void in the UK.

ii. The first product of the struggles for democratization in England was given by the Reform Law adopted in 1832. The transition from the ruling classes to the masses of people had a heavy formation. Indeed, the transition from oligarchy to democracy was carried out in 1867, 1884, 1885, and 1918, with more than a hundred years of reform laws. In the UK, an important democratic step was taken with the Representation of the People Act of 1918 on the issues of election and parliamentary representation, and the wealth requirement was abolished in order to vote in electoral circles, and women who are over 30 years old were also given the right to vote for the first time. However, the law did not allow for full voting by accepting the plural voting system, as it allowed university graduates and business owners to vote more than once. The law that terminated gender discrimination in the UK allowed women to vote at the same age as men (21 years old), but the law came into force in 1928 and the law that abolished the system of plurality of voting was issued in 1946. In this way, the only person to be elected in the political life of the British political life can be based on democratic principles.

iii. Address Based Population Registration System 2017 based on the results of Turkey's population, as of December 31, 2017 was 80 million 810 thousand 525 people. population residing in Turkey in 2017, increased by 995 thousand persons compared to 654 the previous year. The male population was 40 million 535 thousand 135 people, while the female population was 40 million 275 thousand 390 people. According to this, 50.2% of the total population was male and 49.8% was female. Turkey's annual population growth rate stood at 12.4 per thousand. Annual population growth rate was 13.5% in 2016 and 12.4% in 2017. (www.tuik.gov.tr, 21.10.2018)

References

- Akgün, B. (2002). *Voting behavior in Turkey, political party system and trust*. Ankara: Nobel Publications.
- Araslı, O. (1972). *Concept of candidacy and nominated member of parliament in Turkey*. Ankara: AÜHF Publications.
- Armaoğlu, F. (1953). *Election systems*. Ankara: AÜSBF Publications. No.34.
- Baykal, D. (1970). *Political participation / A behavioral analysis*. Ankara: AÜSBF Publications, No.302.
- Çiğdem, A. (1997) *Freedom of mind and society*. Ankara: Vali Publications.
- Çokluk Cömert, N. (2018). Ideological pluralism. *Pluralism / Democracy Theory*. Istanbul: Filiz Kitabev Publications, pp. 235-285
- Daver, B. (1970). *Women's political rights*. AÜSBFD. 23.
- Daver, B. (1989). *Introduction to political science*. Ankara: AÜSBF Publications. No.251.
- Duverger, M. (1986). *Election kings*. Trans. Necati Erkurt. Istanbul: Butterfly Publications.
- Eroğul, C. (1991). *Right to participate in the state administration*. Ankara: İmge Kitabevi Publications.
- Habermas, J. (1997). *Structural transformation of publicity*. Trans. Tanul Bora and Mithat Sancar. Istanbul: Communication Publications.
- Heleri, A. and Feher, F. (1993). *Postmodern political condition*. Trans. Osman Akınhay, Şükrü Argın. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Kadioğlu, S. (2002). *Women's movements in western countries*. İstanbul: Gri Publications.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Contemporary political science*. Istanbul: Beta Publications.
- Kalaycıoğlu, E. and Sarıbay, A. Y. (1986). *Development of Turkish political life*. 1st Edition. İstanbul: Beta Publications.
- Kapani, M. (1978). *Introduction to political science*. 2nd Edition. Ankara: AÜHF Yayınları. No.431.
- Karamustafaoğlu, T. (1970). *Democratic principles of the right to choose*. Ankara: AÜHF Publications. No.262.
- Keane, J. (1998). *Democracy and civil society*. Trans., Necmi Erdogan. Istanbul: Detail Publication.

- Kışlalı, A. T. (2003). *Political systems / Political conflict and reconciliation*. 6th Edition. Ankara: İmge Publications.
- Köker, L. (1995). *Modernization, Kemalism and democracy*. Istanbul: Communication Publications. 3rd Edition.
- Lijphart, A. (1991). *Contemporary democracies / majority and consensus management patterns in twenty one countries*. Trans., Ergun Özbudun and Ersin Onulduran. Ankara: Yetkin Publications.
- Mardin, Ş. (1995). *Turkish modernization*. İstanbul: İletişim Publications.
- Nie, N. et al. (1989). *Political participation, public opinion and voting behavior*. Trans., İlder Turan and Tunçer Karamustafaoğlu. Ankara: Political Sciences Association.
- Oktay, C. (2005). *Political science studies*. Istanbul: Alfa Publications.
- Özbudun, E., Köker, L. and Kalaycıoğlu, E. (1995). *Democratic culture in Turkey*. Ankara: Turkish Democracy Foundation Publications.
- Sarıbay, A. Y. and Seyfi Öğün, S. S. (2006). *Political science*. İstanbul: Alfa Publications.
- Tan, B. (1997). *Democratization perspectives in Turkey*. Istanbul: TUSIAD Publications.
- Tanilli, S. (1996). *State and democracy*. Istanbul: Çağdaş Publications.
- Teziç, E. (1967). *Election systems*. İstanbul: İÜHF Publications.
- Teziç, E. (1991). *Constitutional law*. Istanbul: Beta Publications.
- Tocqueville, A. (1994). *Democracy in America*. Trans. İhsan Sezal, Fatos Dilber. Ankara: Yetkin Publications.
- Touraine, A. (1994). *Criticism of modernity*. Trans. Hülya Tufan. Istanbul: Yapı Kredi Publications.
- Tuncer, E. (2003). *Election systems from the Ottoman to the present (1877-2002)*. Ankara: TESAV Publications.
- Tuncer, E. (2003). *Election 2002/3 november general election - digital and political evaluation*. Ankara: TESAV Publications.
- Tuncer, E. and Danacı, N. (2003). *Elections and electoral systems in the multi-party period*. Ankara: TESAV Publications.
- Turan, E. A. (2002). *Voting behavior in Turkey previous fracture and the 2002 election*. Istanbul: Bilgi University Publications.
- Turan, İ. (1986). *Political system and political behavior*. Istanbul: Der Publications.

- Turan, I. (1996). Culture of democracy in Turkey. *Democracy, Culture*. Istanbul: Aybay Publications.
- Ünal, U. (2014). The historical flow of women's human rights. *Political Modernization*. İstanbul: Derin Publications, pp.73-128
- Yavaşgel, E. (2014). *State election systems and in Turkey*. Ankara: Nobel Publications.
- Yücekök, A. N. (1983). *Evolution of political sociology of parliament in Turkey*. Ankara: AÜSBF Publications. No.533.
- Turkey Statistical Institute (www.tuik.gov.tr, October 21, 2018)
- World Parliaments Association (www.ipu.org, September 18, 2018)
- High Election Board (www.ysk.gov.tr, October 14, 2018)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Ünal, U. (2019). The research of justice in representation for democratic political culture. *OPUS-International Journal of Society Researches* , 10(17), 560-595. DOI: 10.26466/opus.484698

Finansal Kısıtlar ve İhracat İlişkisi: Türkiye Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım İmalat Sanayisi için Bir İnceleme

DOI: 10.26466/opus.479052

*

Ömer Tuğsal Doruk*

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Türkiye

E-Posta: tugsal_doruk@yahoo.com.tr

ORCID: [0000-0002-2382-1042](https://orcid.org/0000-0002-2382-1042)

Öz

Finansal kısıtlar, Türkiye ekonomisinde büyüme için önemli olan ihracat açısından oldukça önemli bir engel olma potansiyeline sahiptir. İhracat yapan firmaların dışsal finansmana erişiminde yaşadığı sorunlar ihracat için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu çalışmada finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişki Türkiye imalat sanayisi içerisinde yer alan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe yer alan firmalar için Borsa İstanbul'da yer alan şirketler için 2006-2015 yılları arasında araştırılmaktadır. Çalışmada Gölge Değişkenli En Küçük Kareler ve Dinamik Sabit Etkiler modelleri kullanılarak ihracat ile finansal kısıtlar arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Ekonometrik analizde kullanılan modeller çerçevesinde içsellik, değişen varyans, otokorelasyon ve firmaların davranışının dinamik yapısı kontrol edilerek elde edilen sonuçlar, Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe yer alan firmalar için finansal kısıtların ihracat üzerine ciddi anlamda ve olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Çalışma, literatürde yer alan çalışmalardan ayrı olarak uyguladığı dinamik panel modelleri vasıtasıyla Türkiye ekonomisinde ihracat için önemli olan bir sektör olan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe yer alan firmalar açısından finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişkisini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Finansal kısıtlar, İhracat, Türkiye ekonomisi, Gölge değişkenli en küçük kareler modeli, Dinamik sabit etkiler modeli*

The Relationship between Financing Constraints and Exports: A Case of Turkish Fabricated Metal Products, Machinery, and Equipment Manufacturing Industry

*

Abstract

Financing constraints have the potential to become an important obstacle for exports which have significant importance for economic growth in the Turkish economy. The issues that firms face for access to external finance represents a significant issue for exports in the Turkish economy. In this study, the relationship between financing constraints and exports is examined for the Turkish fabricated metal products, machinery, and equipment sector in the period 2006-2015. By using the least squares dummy variable regression and dynamic fixed effects methods, the relationship between financing constraints and exports is examined. The obtained findings from the econometric analyses, which endogeneity, heteroscedasticity, and autocorrelation and dynamic structure of firm behavior are controlled, show that financing constraints have a significant effect on exports in the fabricated metal products, machinery and equipment sector. This study, unlike the previous studies in the current literature, shows the relationship between financing constraints and exports for the firms operates in the fabricated metal products, machinery, and equipment sector by employing dynamic panel models.

Keywords: *Financing constraints, Exports, Turkish economy, Least Squares dummy variable regression model, Dynamic fixed effects model*

Giriş

Finansal gelişme beraberinde finansal kaynaklara erişimin kolaylaşmasını getirmektedir. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran geniş bir literatür (Schumpeter, 1911; Goldsmith, 1969; McKinnon, 1973; Shaw, 1973; King ve Levine, 1993; Levine, 1997) bulunmasına karşın Türkiye ekonomisi gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyümeye yatırımlar ya da finansal kaynaklara erişim üzerinden yaptığı katkı sınırlı düzeydedir (Doruk, 2017; Gezici, 2007). Aynı zamanda finansal deregülasyonu piyasada etkinliği tam sağlayamaması ve piyasalardaki sorunları giderememesi açısından eleştiren çalışmalar da bulunmaktadır (van Wijnbergen, 1982; Stiglitz ve Weiss, 1981; Shleifer ve Vishny, 1986) and Stiglitz, 1985). Fazzari, Hubbard ve Petersen (1988) (FHP) tarafından ortaya konulan finansal kısıtlar hipotezinde içsel finansmanın baskın olduğu firmaların finansal kısıtlara sahip olduğu belirtilmektedir.

Greenaway vd. (2007) tarafından FHP'nin yaklaşımının ihracat ve finansal kısıtlar arasındaki ilişkiyi incelemesi ile birlikte ihracat ve finansal kısıtlar literatürü önemli düzeyde gelişme göstermiştir. Finansal kaynaklara erişim firmalar için dış ticaretin gerçekleştirilebilmesi için önemli bir faktör olma özelliğindedir (Manova, 2013). Fauceglia (2015) ise bu finansal gelişmenin kaynaklara erişim ile birlikte uluslararası ticarete avantaj sağlayabileceğini belirtmektedir. Teorik olarak Melitz (2003) tarafından geliştirilen heterojen firma ve ihracat ilişkisine kredi kısıtları ya da finansal kısıtları dahil eden çalışmalar Chaney (2013), Muuls (2008), Manova (2013) literatürde önemli gelişmelere imza atmışlardır (Wagner, 2014).

Finansal kısıtlar ile ihracat ilişkisini araştıran çalışmalar içerisinde finansmana erişim-ihracat ilişkisinin önemli düzeyde olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. Greenaway vd. (2007) İngiltere için 1993-2003 yılları arasında imalat sanayi firmaları için finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişkinin önemli düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Egger ve Kesina (2013) Çin imalat sanayisindeki firmalar açısından finansal kısıtların ihracat açısından oldukça önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Castagnino vd. (2012) Arjantin için yapmış olduğu çalışmada 2001-2006 yılları arasında finansal kısıtlar ile dış pazarlara giriş, dolayısıyla ihracat anlamında önemli düzeyde bir ilişki saptamışlardır.

Manole ve Spatareanu (2010) 1994-2003 yılları arasında Çek Cumhuriyeti imalat sanayi firmaları üzerine yapmış oldukları araştırmada finansal kısıtlara sahip olmayan firmaların ihracat yapmayı kendilerinin seçebildiği sonucuna ulaşmışlardır. Kiendrebeogo ve Minea (2012) Mısır'da yer alan firmalar için bu çalışmada olduğu gibi WBES veri tabanını 2003-2008 yılları arasında kullanarak finansal kısıtların ihracat faaliyetlerini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Türkiye ekonomisinde finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada bu ilişkiyi araştıran Türkiye ekonomisi üzerine olan çalışmaların (Akarım, 2013; Gezici vd., 2018; Yıldız Hanedar, 2018) azınlıkta olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda Akarım (2013) Borsa İstanbul'da yer alan firmalar için 2000-2011 yılları arasında yapmış olduğu analizde ihracat ile finansal kısıtlar arasında bir ilişki saptamamıştır. Yıldız Hanedar (2018) Türkiye'nin de içerisinde olduğu Dünya Bankası Girişimci Anketi (WBES-World Bank Enterprise Survey) veri tabanını kullanarak mevcut verisi olan ülkeler ile yapmış olduğu analizde finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi olumsuz bulmuştur. Diğer bir deyişle finansal kısıtlara sahip olan firmaların ihracata eğimli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Gezici vd. (2018) ise 1996 ile 2003 yılları arasında Merkez Bankası veri tabanını kullanarak finansal kısıtlar ile ihracat arasında önemli düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Fauceglia (2015) gelişmekte olan 18 ülke için firma düzeyinde WBES veri setini kullanarak 2002 ile 2015 yılları arasında yapmış olduğu analizde finansal kısıtların azalması ile ihracat eğiliminin yeni firmalar için arttığını ancak mevcut ihracatçı firmalar için önemli bir faktör olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Hasan ve Sheldon (2016) ise 6 Latin Amerika ülkesi için WBES veri tabanını kullanarak 2006-2008 yılları arasında finansal kısıtların ihracat için önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bernini ve Montagnoli (2017) ise 27 Doğu Avrupa ve Merkez Asya ekonomileri için finansal kısıtların mevcut firmalar için oldukça önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır¹. Wang (2010) ise WBES veri setini kullanarak 2002 ile 2009 yılları arasında 28 Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerine ait firma

¹ Bernini ve Montagnoli (2017) Dünya Bankası Business çevre ve girişim anketi (Environment and enterprise survey)'ni kullanmıştır. 4 ayrı dönem halinde olan bu veri setinin tamamlanması bir yıldan fazla sürdüğü için birkaç yılı içermektedir.

düzeyi verileri kullanarak finansal kısıtların ihracat için önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmada Türkiye imalat sanayisi içerisinde yer alan metal eşya, makine ve gereç yapım sanayisinde yer alan işletmelere ait bilanço ve gelir tablosunda yer alan veriler kullanılarak bu firmalar için finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Bu noktada çalışmada kullanılan veri setinin teknoloji yoğun bir sektör olan bu sektörde (bknz. ISO, 2018) araştırılması ve teknoloji yoğun ihracat için nakit akışlarının önemini saptanması Türkiye ekonomisi odaklı literatüre oldukça ciddi anlamda katkı sağlayabilecektir.

Çalışmanın takip eden ikinci bölümünde veri seti, metodoloji ve ekonometrik analiz sonuçları yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise genel sonuçlar ve çıkarım yer almaktadır.

Veri Seti, Metodoloji ve Ekonometrik Analiz

Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti, Borsa İstanbul (BIST)'da yer alan imalat sanayide yer alan, Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım işletmeleridir. BIST'te yer alan 23 firma analize dahil edilmiştir. Analize bu sektörde yer alan firmalardan satışlar, varlıklar ve maddi duran varlıkları sıfır olan ya da eksik olan firmalar dahil edilmemiştir. Çalışmanın örneklem aralığı 2005 yılı ile 2015 yılları arasındadır. 2005 yılının başlangıç yılı olarak seçilmesinin nedeni 2005 yılında bilançolarda enflasyon muhasebesine geçilmesidir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere ait bilgiler

Değişken	Açıklama
x/A	İhracatların bir dönem önceki toplam varlıklara oranı
LtD/A	Uzun vadeli yükümlülüklerin bir dönem önceki toplam varlıklara oranı
CF/A	Nakit akışlarının (Net faaliyet karı+ amortisman ve itfa payları) bir dönem önceki toplam varlıklara oranı
G_s	Logaritmik düzeydeki cari dönemdeki satışların logaritmik düzeydeki bir önceki dönem satışlardan çıkarılması

Çalışmada satışların büyüme oranı hariç tüm değişkenler toplam varlıkların bir önceki yıldaki değerine oranlanarak firma düzeyi potansiyel değişen varyans sorununun giderilmesi ve firma ölçeği etkisinin minimize edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada literatürde sıkça uygulanan maddi duran varlıklara oranlama ile analize başlanmıştır ancak kullanılan değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantı nedeniyle toplam varlıklara oranlama tercih edilmiştir. Çalışmadaki tüm değişkenler 2005 yılı ÜFE kullanılarak enflasyon etkilerinden arındırılarak reelleştirilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere ait açıklayıcı istatistikler

Değişken	Ortalama	Std. Sapma	Min	Maks.	Gözlem sayısı
X/A	0.499045	0.376036	1.58E-05	1.5037	N = 222, n=23, T=9.65
CF/A	0.103759	0.08545	-0.08167	0.361822	N = 219, n=23, T=9.52
LtD/A	0.158788	0.143435	0.000216	0.73188	N = 219, n=23, T=9.52
Gs	0.042954	0.208633	-0.86719	0.580674	N = 220, n=23, T=9.56

Tablo 2’de yer alan açıklayıcı istatistiklere göre çalışmada kullanılan panel veri seti dengesiz panel veri seti olma özelliğindedir. Çalışmada kullanılan veri setinin dengesiz panel veri seti olmasının nedeni çalışmada kullanılan ihracat değişkeninin 0 olduğu gözlemlerin veri setinden çıkarılması ve çıkıntılarının (outlier) örneklemden elenmesidir. Çıkıntılarının elenmesi için her değişkenin iki kuyruğunun %1’in altında ve %99’un üzerinde yer alan gözlemlerin veri setinden çıkarılması ile sağlanmıştır. Bu eleme türü literatürde sıkça kullanılan ve kırpma (trimming) olarak adlandırılan bir çıkıntı eleme türüdür.

Metodoloji

Çalışmada kullanılan metodoloji panel Gölge Değişkenli En Küçük Kareler (GDEKK- (LSDVC) Least Squares Dummy Variable Regression) ve panel dinamik bootstrap edilmiş sabit etkiler yöntemidir.

en küçük kareler (panel EKK) yöntemidir. Panel EKK yönteminin kullanılmasında 23 firmanın örnekleme yer alması nedeniyle literatürde sıkça kullanılan genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) gibi modeller kullanılamamıştır. GMM modellerinde araç değişken sayısından kaynaklı

sorunlar nedeniyle GMM modeli tahmin edilememiştir. Ancak GMM modelinin yerine Everaert ve Pozzi (2007) tarafından önerilen bootstrap yöntemine dayalı panel dinamik sabit etkiler (DSE) modeli kullanılmıştır. Araç değişkenlerin firma sayısının az olmasından dolayı GMM yerine kullanılabilen sapması düzeltilmiş GDEKK yöntemi içsellik sorunu ve araç değişkenlerin yatay kesitin GMM yönteminde kullanılamayacak düzeyde dar olduğu veri setleri için uygunluk arz etmektedir. GDEKK yöntemi Kiviet (1999)'a dayanmaktadır ve çalışmada kullanıldığı şekliyle Bruno (2005)'in dengesiz panel veri setleri için revize ettiği modeli kullanılmaktadır. GDEKK yöntemi eşitlik 1'de yer aldığı şekilde tanımlanmaktadır;

$$y_{i,t} = \alpha y_{i,t-1} + \sum_i \beta_i x_{i,t} + u_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Eşitlik 1'de y bağımlı değişkeni, x bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. u ise rastsal/tesadüfi hata terimini ifade etmektedir. u ise firma düzeyi sabit etkileri ifade etmektedir. GDEKK yöntemi aynı zamanda GMM modelinde yatay kesitsel düzleminin az sayıda olması nedeniyle asimptotik etkinliğini kaybetmekte ve sapmalı/tarafalı (biased) sonuçlar vermektedir. Bu nedenle GDEKK yöntemi bu sapmayı düzeltmektedir. Bruno (2005)'ya göre bu çalışmada kullanılan küçük örneklem için de sağlam sonuçlar vermektedir.

Çalışmada kullanılan bir diğer yöntem ise DSE'dir. Standart en küçük kareler (EKK) yönteminde bağımlı değişkenin dinamik etkilerini ölçmek amacıyla bağımlı değişkenin bir dönem önceki değerinin modele eklenmesiyle sapmalı/tarafalı (biased) sonuçlar elde edilmektedir. Klasik sabit etkili EKK modelinde denklem 2'deki gibi bir model oluşturulmaktadır.

$$y_{i,t} = \alpha_{i,t} + \sum_{s=1}^p \gamma_s y_{i,t-s} + x_{i,t} \beta + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

Denklem 2'de yer alan y bağımlı değişkeni, x ise $(1 \times (k-p))$ olarak ifade edilen bağımsız değişkenler vektörünü ifade etmektedir. Nitekim EKK modelinde hata terimi ile bağımlı değişkenin bağlantılı olması olarak ifade edilen içsellik (endogeneity) sorununa dayalı sapmalar giderileme-

mektedir. DSE modelinde ise bu sapmalar, otokorelasyon ve değişen varyans (heteroscedasticity) sorunları modelde yeniden örnekleme yapılarak (resampling) giderilmektedir. Bu yöntem Everaert ve Pozzi (2007)'ye dayanmaktadır. De Vos vd. (2015)'e dayanan Stata modülü ile çalışmada analiz gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemde yatay kesit değişen varyans, küçük örneklem düzeltmesi ve parametrik bootstrap yöntemine dayalı çıkarımlar yapılmıştır². Sabit etkiler modeli daha çok firma düzeyi çalışılan modellerde firmaların her birinin farklı bir sabit terime sahip olması nedeniyle ve firma düzeyi sabit terim ile regresyonda yer alan bağımsız değişkenlerin ilişkili olması nedeniyle tercih edilmektedir (Falls ve Natke, 2008). Diğer bir deyişle t-1 dönemindeki nakit akışlarının t dönemindeki ihracat üzerine olan etkisi beklenen ve reel anlamda gözlemlenebilen bir olgudur. Çalışmada dinamik ihracat etkilerinin çıkarıldığı klasik Sabit Etkiler (SE) ve Rastsal/Tesadüfi Etkiler (RE) modelleri de sağlamlık kontrolü amacıyla yapılmaktadır.

Model

Tahmin edilen model eşitlik 2'deki gibi tanımlanmaktadır.

$$\frac{X_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \beta_0 + \beta_1 \frac{X_{i,t-1}}{A_{i,t-2}} + \beta_2 \frac{CF_{i,t}}{A_{i,t-1}} + \beta_3 \frac{LtD_{i,t}}{A_{i,t-1}} + \beta_4 Gs_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

Eşitlik 3'de yer alan X; ihracatları, A; toplam varlıkları, CF; nakit akışlarını ifade ederken i t alt indisleri firma ve zamanı ifade etmektedir. ε ; hata terimini ifade etmektedir. Çalışmada ana ilgilenilen değişken CF/A değişkenidir. Bu değişken ihracatlar ile nakit akışları arasındaki ilişkiyi vermektedir. Gs değişkeni, satışların büyüme oranını ifade etmektedir ve modelde gelecekteki büyüme fırsatlarını kontrol etmek amacıyla kullanılmaktadır. Nitekim uluslararası ticaret literatüründe üretkenliği yüksek olan firma için ihracat için motive eden bir unsur olabilmektedir (Melitz, 2003). Bu modelde gelecek büyüme fırsatları ihracat açısından kontrol

² Detaylar için bkz. De Vos vd. (2015).

edilmektedir. LtD ise; uzun vadeli borçların ya da dışsal finansmanın ihracatlar üzerine olan etkisini kontrol etmek için modele dahil edilmiştir. İhracatların bir dönem önceki değeri ise; modele ihracatın kalıcı etkisini modellemek için eklenmiştir (bknz. Nagaraj, 2014).

Tablo 4'te yer alan korelasyon analizi sonuçlarına göre nakit akışlarının, uzun vadeli borçlanmanın ve satışların büyüme oranının ihracatlar üzerine olan etkisinin olumlu olduğu görülmektedir. Aynı zamanda çalışmada kullanılan değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıllık sorununun olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Sonuçları

	X/A	CF/A	LtD/A	Gs
X/A	1			
CF/A	0.4183	1		
LtD/A	0.0629	-0.1245	1	
Gs	0.1305	0.201	0.1817	1

Hipotez

Çalışmanın ana hipotezi, finansal gelişmenin Türkiye'de dünya ortalaması ve OECD ortalamasının oldukça altında olması (bknz. Dünya Bankası, 2018) nedeniyle ihracatı teşvik etmek için AR-GE yoğun bir sektör olan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe yeterli olmadığıdır. Dolayısıyla çalışmada eşitlik 3'te yer alan model için beklenen işaretler Tablo 5'te yer aldığı şekildedir.

Tablo 5. Model sonuçlarında beklenen ilişki yönleri

	Beklenen İlişki Yönü
X/A	
CF/A	+
LtD/A	-
Gs	+

Bulgular

Tablo 6’da çalışmada tahmin edilen GDEKK ve DSE modellerine yönelik sonuçlar yer almaktadır. Tablo 6’da yer alan sonuçlara göre ihracat ile nakit akışları arasındaki ilişki olumlu ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç, nakit akışları ile ihracat arasındaki ilişkinin varlığını ve çalışmanın ana hipotezini doğrulamaktadır. Diğer bir deyişle ihracat performansı açısından finansal kısıtlar göz ardı edilemeyecek bir faktör olarak görülmektedir. Tablo 6’da aynı zamanda ihracatın bir dönem önceki değerinin ihracat üzerine etkisinin olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sektörde yer alan firmaların ihracat performansının kalıcılığının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Gelecek büyüme oranlarının ihracat üzerine olan etkisi olumlu yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olarak bulunmuştur. Uzun vadeli borçlanmanın ihracat üzerine olan etkisi olumsuz olarak bulunmuştur. Ancak bu etki, istatistiksel olarak anlamsız olarak bulunmuştur.

Tablo 6. Ekonometrik Analiz Sonuçları

	(1) X/A _{i,t} : GDEKK	(2) X/A _{i,t} : DSE
X/A _{i,t-1}	0.633*** (3.59)	0.69*** (8.31)
CF/A _{i,t}	0.549* (2.29)	0.48* (2.07)
LtD/A _{i,t}	-0.00142 (-0.01)	-0.05 (-0.50)
Gs _{i,t}	0.35*** (4.03)	0.38*** (6.76)
Zaman kukla değişkenleri	√	√
N	190	172

Not: parantez içerisindeki değerler, t istatistiklerini ifade etmektedir. * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$. DSE modeli, yatay kesit değişen varyans, parametrik bootstrap ve küçük örneklem düzeltmesi ile tahmin edilmiştir. Aynı zamanda bootstrap, herhangi bir dağılıma dayanmayan burn-in yöntemi ile uygulanmıştır.

Tablo 7’de literatürde bazı çalışmalarda tahmin edilen static panel EKK modelleri tahmin edilerek, ekonometrik yöntem tekrarlanmıştır. Tablo 7’de yer alan SE ve RE modeli sonuçlarının ana modeldeki sonuçları doğruladığı görülmektedir.

Tablo 7. Klasik Sabit Etkiler ve Rastsal/Tesadüfi Etkiler Modelleri Sonuçları

	(3)	(4)
	X/A _{i,t}	X/A _{i,t}
	SE	RE
CF/A _{i,t}	0.707** (3.22)	0.777*** (3.60)
LtD/A _{i,t}	0.00888 (0.06)	0.0210 (0.14)
G _{Si,t}	0.236** (3.73)	0.227*** (3.57)
β ₀	0.415*** (12.17)	0.398*** (5.46)
N	211	211
R ²	0.20	0.20
F stat. p değeri	0.00	0.00

Not: parantez içerisindeki değerler, t istatistiklerini ifade etmektedir. * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001. İki model de değişen varyans ve otokorelasyona dirençli standart hatalar ile tahmin edilmiştir.

Sonuç

Finansal kısıtlar, finansal gelişme ile paralel olarak firmaların finansal kaynaklara erişimi için azalması beklenen, firmaların ihracat piyasalarına girmesi için önemli bir engel görünümündedir. Mevcut uluslararası literatür, finansal kısıtların ihracat için oldukça önemli bir engel olduğunu belirten bir yapıdadır. Aynı zamanda finansal gelişme düzeyi yüksek olan ülkelerde bile finansal kısıtların ihracatın önünde önemli bir engel olduğu görülmektedir (bknz. Greenaway vd., 2007).

Bu çalışmada finansal kısıtlar ile ihracat arasındaki ilişki Türkiye ekonomisinde Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım imalat sanayi firmaları için araştırılmaktadır. Elde edilen sonuçlar, Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım imalat sanayi firmaları için finansal kısıtların oldukça önemli bir

gösterge ve engel olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, firmalar için ihracat kararlarında içsel finansmanın oldukça önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, ihracat için firmaların içsel finansmana ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde finansal eksikliklerin (financial frictions) dışsal finansman maliyetinin içsel finansmanın maliyetine göre daha yüksek olmasına neden olduğu sonucu çıkarılabilir. Türkiye ekonomisinde finansal derinleşmesinin istenilen düzeyde olmaması, finansal piyasaların etkin olarak dışsal finansman ihtiyacını karşılayamamasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda borsaya kote olan firmaların halka açıklık oranlarının oldukça düşük olması³, finansal piyasalarda kamu tahvil ve bonolarının (özellikle hazine bonolarının) oldukça baskın olması (SPK, 2018)⁴ özel sektörün dışsal finansmanı açısından önemli engellerdir. Aynı zamanda finansal piyasalarda belirsizlikten kaynaklı asimetrik bilginin de gelişmekte olan ülkelerde oldukça yüksek olması, ihracat için dışsal finansman ihtiyacı olan firmalar için önemli bir engeldir (Fauceglia, 2015). Türkiye ekonomisinde AR-GE yoğun bir sektör olan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe yer alan firmalar açısından ihracatın da içsel finansmana bağlı olduğu sonucu, finansal piyasaların etkin işlememesinin sonucunu dolaylı olarak işaret etmektedir.

Çalışmanın Türkiye odaklı literature katkısı AR-GE yoğun bir sektör olan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe finansal kısıtlar ile ihracatlar arasındaki ilişkiyi ileri ekonometrik yöntemler ile araştırarak ortaya koymasıdır. Çalışmada elde edilen bulgular eşliğinde Türkiye ekonomisi üzerine olan az sayıda finansal kısıtlar-ihracat ilişkisini araştıran çalışmalar ekseninde olan Türkiye ekonomisi literatürüne katkıda bulunmaktadır. AR-GE yoğun bir sektör olan ve ihracatta önemli bir paya sahip olan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım sektöründe yer alan firmaların içsel finansmana olan ihtiyacı ve dışsal finansmanın ihracata yaptığı katkının az olması, bu çalışmada ekonometrik analizler sonucunda elde edilen bulgulardır. Türkiye ekonomisi üzerine az olan ancak bir görüş birliği

³ KAP'ta yer alan <https://www.kap.org.tr/tr/bist-sirketler> linkinde şirket bilgileri kısmında her şirket için halka açıklık oranı bulunabilmektedir. Türkiye ekonomisinde BIST'te yer alan şirketlerin halka açıklık oranı, gelişmiş ülkelerin ortalamasının oldukça altındadır (bknz. Dünya Bankası, 2018).

⁴ 2018 Ekim itibarıyla menkul kıymet piyasalarında kamu tahvil ve bonolarının ağırlığı %74, özel sektöre ait menkul kıymetlerin ağırlığı %26'dır (SPK, 2018).

bulunmayan literatüre yönelik olarak elde edilen bulgular Gezici vd. (2018), Yıldız Hanedar (2018) ile uyumludur.

Çalışmanın en büyük kısıtı önemli bir sektör olan Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım imalat sanayi sektörü için halka arz edilen firmalara ait verilerin kullanılmasıdır. Bu noktada örneklemede ihracat yapan firmalar ve ihracat yapılan dönemler dahil edilerek ihracat yapan ve Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım imalat sanayi içerisinde yer alan firmaların ihracat davranışı ile finansal kısıtları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Gelecek çalışmaların sektöre özgü ya da firma düzeyinde vaka analizleri yapması ihracat ile finansal kısıtlar arasındaki ilişkinin daha detaylı analizine olanak tanıyabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship between Financing Constraints
and Exports: A Case of Turkish Fabricated Metal
Products, Machinery, and Equipment Manufacturing
Industry**

*

Ömer Tuğsal Doruk

Freelance Researcher

The main aim of this article is to examine the relationship between financing constraints and exports in the fabricated metal products, machinery, and equipment sector in the period 2006-2015. By using the least squares dummy variable regression and dynamic fixed effects methods, the relationship between financing constraints and exports is examined for this sector in the period 2006-2015.

It is assumed that financial development has a significant effect on economic growth by which easing the access to financial resources or investment (Schumpeter, 1911; Goldsmith, 1969; McKinnon, 1973; Shaw, 1973; King ve Levine, 1993; Levine, 1997). However, financial development may not alleviate the financing constraints problem due to market imperfections. Such market imperfections mostly seem in developing countries, like Turkey.

The seminal work of Fazzari, Hubbard, and Petersen (1988) (henceforth FHP), financing constraints are assumed as a serious obstacle for firms need to external finance for their future projections, like an investment. The study of Greenaway et al. (2007) adapts the FHP study to the model in which the relationship between financing constraints and exports are examined for the UK economy. Following Greenaway et al. (2007)'s study, the literature on the relationship between financing constraints and exports have been expanded. Following Melitz (2003)'s 'New New Trade Theory' approach, financing constraints are a serious subject for this approach, especially for developing internal trade in the economy. Chaney

(2013), Muuls (2008), Manova (2013) are the studies that combine international trade and financial factor within heterogeneous firm assumption appropriate to Melitz (2003)'s approach (Wagner, 2014).

Although there has been vast literature on the effects of financing constraints on exports in developed countries, there is a little attempt to examine this relationship in developing countries. The relationship between financing constraints and exports are examined in the current literature (see Greenaway et al. (2007) for the UK; Egger and Kesina (2013) for China, Castagnino et al. (2012) for Argentina, Manole and Spatareanu (2010) for the Czech Republic).

Even though developing countries may suffer from a lack of financial deepening level, there is scarce literature on the relationship between financing constraints and exports in the Turkish economy. This study is, therefore, contributes to the existing literature on the Turkish economy since it examines this link in the R&D intensive sector: the fabricated metal products, machinery, and equipment sector.

The findings of the studies that examine the link between financing constraints and exports in the Turkish economy are mixed. While Gezici et al. (2018) and Yıldız Hanedar (2018) find this relationship is negative, Akarım (2013) finds that is negative.

The main model of this article is denoted as in equation 1.

$$\frac{X_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \beta_0 + \beta_1 \frac{X_{i,t-1}}{A_{i,t-2}} + \beta_2 \frac{CF_{i,t}}{A_{i,t-1}} + \beta_3 \frac{LtD_{i,t}}{A_{i,t-1}} + \beta_4 Gs_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

where X denotes the exports, A denotes the total assets, CF denotes the cash flows, Gs denotes growth rate of sales, and LtD denotes long-term debts. Moreover, i and t superscripts denote the firm-level observations, and time dimension, respectively. All the variables are deflated from inflationary effects by using the real wholesale price index. The main variable of interest is CF/A in equation 1. Gs and LtD variables are used as control variables for future growth options of the firms, and external finance option for the firms, respectively. In the model, all the variables except growth rate of sales scaled by lagged total assets for correcting the potential heteroscedasticity and firm-size effects in the sample. The methods

that are used for examining the link between financing constraints and exports are the least squares dummy variable (LSDV) regression and bootstrapped dynamic fixed effects regression (DFE). LSDV handles small cross-sectional bias for estimating this link in the model. LSDV also gives robust small sample results. DFE is used in this article for robustness check for the main estimation. DFE handles the inconsistent results based on endogeneity, cross-sectional heteroscedasticity, and autocorrelation by using bootstrapping techniques. LSDV is based on Kiviet (1995) and modified for unbalanced samples by Bruno (2005). DFE is based on Everaert & Pozzi (2007) and is implemented to Stata program by De Vos et al. (2015).

The obtained findings show that financing constraints have a significant effect on exports in the fabricated metal products, machinery and equipment sector. In other words, the effect of financing constraints on exports is non-negligible for an R&D-intensive sector: the fabricated metal products, machinery, and equipment sector in the Turkish economy. The findings are in line with Gezici et al. (2018) and Yıldız Hanedar (2018) for the Turkish economy.

This article contributes to the current literature that examines the link between financing constraints and export in the Turkish economy as follows. By using advanced econometric methods, the relationship between financing constraints and exports in an R&D-intensive sector is positive despite the financial liberalization attempts that have been doing since the late-1980s in the Turkish economy.

Kaynakça / References

- Akarim, Y. D. (2013). The impact of financial factors on export decisions: The evidence from Turkey. *Economic Modelling* 35 (1), 305-308.
- Bernini, M. ve Montagnoli, A. (2017). Competition and financial constraints: A two-sided story. *Journal of International Money and Finance*, 70, 88–109.
- Bruno, G. S. F. (2005). Estimation and inference in dynamic unbalanced panel data models with small number of individuals. *Stata Journal*, 5(4), 473–500.

- Castagnino, T., D'Amato, L. ve Sangiácomo, M. (2012). "How do Firms in Argentina get Financing to Export? Banco Central de la República Argentina". *Investigationes Económicas*, Working Paper 2012/58, Kasım.
- Chaney, T. (2013). *Liquidity constrained exporters*. NBER Working Paper no. 19170.
- De Vos, I. D., Everaert, G.D., ve Ruysen, I. (2015). Bootstrap-based bias correction and inference for dynamic panels with fixed effects. *Stata Journal*, 15 (4), 986-1018.
- Doruk, Ö. T. (2017). Determinants of investment in the manufacturing sector in Turkey. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Dünya Bankası. (2018). World development indicators, 25.12.2018 tarihinde <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators> adresinden erişilmiştir.
- Egger, P., ve Kesina, M. (2013), Financial constraints and exports: Evidence from Chinese firms. *CESifo Economic Studies*, 59(4), 676-706.
- Everaert, G., ve Pozzi, L. (2007). Bootstrap-based bias correction for dynamic panels. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 31(4): 1160-1184.
- Fauceglia, D. (2015). Credit constraints, firm exports and financial development: Evidence from developing countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 55, 53-66.
- Falls, G. A. ve Natke, P.A. (2008). An empirical analysis of a Keynesian investment theory using Brazilian firm-level panel data. *Journal of Post Keynesian Economics*, 29(1), 501-519.
- Fazzari, S., Hubbard, G., ve Petersen, B. (1988), financing constraints and corporate investment. *Brookings Papers on Economic Activity* 1, 141-195.
- Gezici, A.(2007). *Investment under financial liberalization: Channels of liquidity and uncertainty*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Massachusetts Amherst, ABD.
- Gezici,A., Orhangazi, O. ve Yalçın, C. (2018). Exports and financing constraints evidence from Turkey. *Review of Middle Eastern Economics and Finance*, 14(1), doi:10.1515/rmeef-2017-0024
- Goldsmith, Raymond W. (1969). *Financial structure and development*. New Haven, CT: Yale University Press.

- Greenaway, D., Guariglia, A., ve Kneller, R. (2007). Financial factors and exporting decisions. *Journal of International Economics*, 73(2), 377–395.
- Hasan, S. M. ve Sheldon, I. (2013). Credit constraints, technology choice and exports – a firm level study for Latin American countries. *Review of Development Economics*, 20(2), 547-560.
- ISO (İstanbul Sanayi Odası). (2018). Sanayi şirketlerinde ar-ge faaliyetleri ve performans etkileri, Tematik Rapolar-III, ISO Yayınları, İstanbul.
- KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu). (2018). 25.12.2018 tarihinde <https://www.kap.org.tr/tr/bist-sirketler> adresinden erişilmiştir.
- Kiendrebeogo, Y. ve Minea, A. (2012). *Financial factors and manufacturing exports: Theory and firm-level evidence from Egypt*. CERDI, Etudes et Documents, E2012.21.
- King, R. G., ve Levine, R. (1993). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108 (3), 717-737.
- Kiviet, J. F. (1995). On bias, inconsistency and efficiency of various estimators in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 68, 53–78.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35, 688-726.
- Manole, V. ve Spatareanu, M. (2010). Exporting, capital investment and financial constraints. *Review of World Economics*, 146 (1), 23-37.
- Manova, K. (2013). Credit Constraints, Heterogeneous Firms and International Trade. *Review of Economic Studies*, 80(2), 711–744.
- McKinnon, R. I. (1973). *Money and capital in economic development*. Washington D.C.: Brookings Institution.
- Melitz, M. (2003). The impact of trade on intra-industry reallocations and aggregate industry productivity. *Econometrica*, 71(6), 1695–1725.
- Muuls, M. (2008). *Exporters and credit constraints. A firm-level approach*. National Bank of Belgium Working Paper Research No. 139.
- Nagaraj, P. (2014). Financial constraints and export participation in India, *International Economics*, 140, 19–35.
- Schumpeter, J. A. (1911). *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- SPK (Sermaye Piyasası Kurulu). (2018). Ekim Ayı İstatistik Bülteni, 25.12.2018 tarihinde <http://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/AylikIstatistikBultenleri> adresinden erişilmiştir.

- Stiglitz, J. E., ve Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. *American Economic Review*; 71 (3), 393-410.
- Shleifer, A. ve Vishny, R.W. (1986). Large shareholders and corporate control. *The Journal of Political Economy*, 94 (3), 461-488.
- Wang, Xiao (2010). *Financial constraints and exports*. Department of Economics, University of Wisconsin, mimeo, Ekim.
- Yaldız Hanedar, E. (2018). Firmaların ihracat kararları ve finansal kısıtlar, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018 6(ICEESS' 18) 61-66.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Doruk, Ö. T. (2019). Finansal kısıtlar ve ihracat ilişkisi: Türkiye metal eşya, makine ve gereç yapım imalat sanayisi için bir inceleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 596-614. DOI: 10.26466/opus. 479052

Sosyal Görünüş Kaygısında Cinsiyet Farklılıkları: Bir Meta Analiz Çalışması

DOI: 10.26466/opus.519967

*

Zeynep Şimşir* - Tolga Seki** - Bülent Dilmaç***

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Ereğli / Konya / Türkiye

E-Posta: zey.simsir.93@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2353-8922](https://orcid.org/0000-0003-2353-8922)

** Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniv., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., Meram / Konya/ Türkiye

E-Posta: tlg.seki@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5594-0786](https://orcid.org/0000-0001-5594-0786)

*** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniv., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., Meram / Konya/ Türkiye

E-Posta: bulentdilmac@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5753-9355](https://orcid.org/0000-0001-5753-9355)

Öz

Bu araştırmanın amacı, sosyal görünüş kaygısı düzeyinin cinsiyetler açısından farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaya yönelik bir meta-analiz çalışması yapmaktır. Bu çalışmada etki büyüklüğü katsayısı olarak Cohen d kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan alan yazın taramasında konu ile ilgili Türkiye’de 2013-2018 yılları arasında yürütülen 129 çalışma belirlenmiştir. Dâhil edilme ölçütleri doğrultusunda 10’u tez, 14’ü makale, 5’i tezden üretilmiş makaleden oluşan 29 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 7340’si kadın ve 6425’si erkek, toplam 13765 kişiden oluşmaktadır. Dâhil edilen çalışmalarda heterojen bir dağılım belirlenmiştir ($Q= 100,628$; $p<.01$; $72,175$). Araştırma sonucunda, rastgele etkiler modeline göre sosyal görünüş kaygısı erkeklerde kadınlardan daha yüksek çıkmıştır ancak; elde edilen değer önemsiz düzeydedir (Cohen $d=0,040$). Yapılan moderatör analizi ile sosyal görünüş kaygısı, cinsiyet açısından örneklem grubuna (ergen/yetişkin) göre incelenmiş, analiz sonucu ergen ve yetişkinlerin örneklem grubuna göre cinsiyete göre etki büyüklüğü değerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür ($Qb= 0,382$, $p>0,05$). Araştırma sonuçları literatür ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal görünüş kaygısı, Vücut imgesi, Meta-analiz, Cinsiyet

Gender Differences in Social Appearance Anxiety: A Meta-Analysis Study

*

Abstract

The aim of the current study is to conduct a meta-analysis to whether the social appearance anxiety level is different in terms of gender. In this study, Cohen d was used as the effect size coefficient. 129 studies conducted on the subject in the years 2013 to 2018 were identified in Turkey during the literature review process. 29 studies (10 theses, 14 articles and 5 theses articles) which were appropriate for inclusion criteria were concluded. The total sample of study was 13765 people, 6425 of whom were males and 7365 whom were females. According to the homogeneity test, heterogeneous distribution was identified in the studies included ($Q=100,628$; $p<.01$; $72,175$). As a result of the research, social appearance anxiety was higher in males than females, but this value is negligible (Cohen $d=0,040$). Social appearance anxiety was examined according to the sample group (adolescent / adult) by the moderator analysis, and the effect size value by gender was not statistically significant according to the sample group. ($Q_b=0,382$, $p>0,05$). The conclusion of the study was discussed and suggestions are given in line with the literature.

Keywords: Social appearance anxiety, Body image, Meta-analysis, Gender

Giriş

Toplumsal bağlamda yaşamını sürdüren insan, etkileşimde bulunduğu diğer insanlara karşı birtakım değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler ilk etapta fiziksel görünüşle ilgili olup, bireylerin birbirleri ile kuracağı iletişim stilini, kendini diğerlerine yakın veya uzak hissetmesini doğrudan etkilemektedir (Kılıç, 2015). Literatürde, güzel görünüşlü insanların kişilerarası, sosyal ve iş yaşamında daha avantajlı bir yere sahip olduğu sıklıkla vurgulanmıştır (Heilman ve Stopeck, 1985). İnsanların çoğu diğerleri üzerinde bıraktıkları izlenimin ne kadar önemli olduğunun farkındadır. Dolayısı ile diğerleri üzerinde iyi bir izlenim uyandırmak için çaba gösterirler. İnsanların diğerlerinin kendisi hakkında ne düşündüğü konusunda endişelenmesi veya kafa yorması uygun bir davranış olmasa da doğal ve anlaşılabilir bir durumdur (Leary ve Kowalski, 1995).

İnsanlar, kendi fiziksel özelliklerinin farkında olup bunun üzerinde bir algıya sahiptir (Çınar ve Keskin, 2015; Gofmann, 1959; Leary ve Kowalski, 1990). Bu algının şekillenmesinde kültürel ve toplumsal öğeler, demografik özellikler, medya, kitle iletişim araçları ve moda önemli bir etkiye sahiptir. Bu unsurlar, ideal olarak kabul edilen vücut yapısı ve bu ideal yapının etkisinde kalan bir ideal görünüş imgesi geliştirir (Çepikkurt ve Coşkun, 2010; Grogan, 2008; Kılıç, 2015; Smolak, 2002). Kişinin sahip olduğu benlik algısının, dayatılan bu ideal vücut imgesi ile uyuşmaması, kişinin kendisini kabul etmemesine ve kendi görünüşü hakkında olumsuz bir görünüş algısı geliştirmesine yol açar (Kılıç, 2015; Sabiston, Crocker, ve Munroe-Chandler, 2005).

Bireyin fiziksel görünüşüne ilişkin algısı psikoloji literatüründe beden algısı "body image" olarak isimlendirilmektedir (Banfield ve McCabe, 2002; Cash, 2004; Grogan, 2008). Grogan (2008), vücut imgesini kişinin vücuduna dair duygu, düşünce ve algıları şeklinde ifade etmiştir. Kişinin kendi bedeniyle etkileşimde bulunması olarak değerlendirilebilecek olan bu algı olumlu ya da olumsuz olabilmektedir (Doğan, Sapmaz, ve Totan, 2011). Olumlu beden imajına sahip bireyler vücutlarının genel görünüşüne karşı pozitif bir tutuma sahiptir ve bedenlerinden memnuniyetlerini ifade ederler. Olumsuz beden imajına sahip bireyler ise, vücutlarının genel görünüşüne karşı negatif bir tutuma sahiptir ve vücutlarıyla

ya da herhangi bir organları ile ilgili olumsuz düşünce ve duygulara sahiptir. Bu kişiler kendilerini diğer insanlara göre çok daha az çekici bulduğunu, bedeniyle ilgili kendisini rahatsız hissettiğini ve bedeninden utandığını ifade ederler (Doğan, 2010; Grogan, 2008).

Bireyin bedeniyle ve fiziksel görünüşüyle ilgili olumsuz beden imajına sahip olması sosyal görünüş kaygısı olarak adlandırılmaktadır (Doğan, 2010). Sosyal görünüş kaygısı, sosyal kaygının bir alt boyutudur ve bireyin fiziksel görünüşüne ilişkin diğer insanların değerlendirmelerini içeren endişeler olarak tanımlanmıştır (Hart, Leary, ve Rejeski, 1989; Hart, Flora, Palyo, Fresco, Holle, ve Heimberg, 2008). Hart ve arkadaşları (2008), sosyal görünüş kaygısını, sadece boy, kilo gibi fiziksel özellikleri içermekten ziyade, bireyin ten rengi, göz rengi, yüz yapısı gibi bileşenlerinin de sosyal görünüş kaygısı kapsamında olduğunu ifade etmiştir. Vücut şeklinin başkaları tarafından nasıl değerlendirildiği ile ilgilenmeyen kişiler düşük düzeyde sosyal görünüş kaygısı deneyimlerken; fiziksel görünüşlerine ilişkin olumsuz mantıkdışı düşüncelere sahip olanlar ve diğerlerinin kendi görünüşü hakkında olumsuz değerlendirmelerine duyarlı olan kişiler kronik olarak sosyal görünüş kaygısı yaşamaktadır (Hart, Leary, ve Rejeski, 1989). Özetle sosyal anksiyete bozukluğu ve sosyal görünüş kaygısının temelinde başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu yer almaktadır (Doğan, 2009).

Çağımızda kadın ve erkeklere dayatılan beden imajının başta ergenler olmak üzere küresel bağlamda çok sayıda insan üzerinde sosyal görünüş kaygısı yarattığı araştırmacıların dikkatini çekmiş ve konu üzerinde ulusal ve uluslararası boyutta çok sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda sosyal görünüş kaygısı ile ilişkili olan başlıca unsurlar; benlik saygısı (Ağırnaslıgil ve Amuk, 2017; Kılıç, Karakuş, 2016; Özcan, Subaşı, Budak, Çelik, Gürel, ve Yıldız, 2013; Işıkol Özge, 2013; Türker, Er, Eroğlu, Şentürk, ve Durmaz, 2018), mükemmeliyetçilik (Levinson ve ark., 2013), negatif değerlendirilme korkusu (Karaca Doğan, 2018; Levinson ve ark., 2013; Levinson, ve Rodebaugh, 2012), öz-yeterlilik (Sahin, Barut, Ersanli, ve Kumcagiz, 2014; Vural, Keskin, ve Çoruh, 2017), yalnızlık (Amil ve Bozgeyikli, 2015), öznel iyi oluş ve değer (Seki ve Dilmaç, 2015), beden dismorfik semptomlar (Mastro, Zimmer-Gembeck, Webb, Farrell, ve Waters, 2016), fiziksel aktiviteye katılım (Alemdağ ve Öncü, 2015; Erman, 2017), algılanan sosyal destek (Atik, Atik, Asaf, ve Cinar, 2015), sosyal

medya kullanım düzeyi (Çakmak, 2018), mutluluk (İsmail, 2018), yoğun ve bağımlı internet kullanımı (Korkmaz, 2017) şeklinde sıralanabilir.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında sosyal görünüş kaygısını demografik değişkenler açısından inceleyen çok sayıda çalışma vardır. Araştırma kapsamında incelediğimiz, sosyal görünüş kaygısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Türkiye’de yapılan çalışmaların bir kısmında cinsiyete göre anlamlı farklılaşma görülmezken (Altun Dinc, 2016; Ben, 2017; Er-sanli, 2013; Göksel, Caz, Yazıcı, ve Zorba, 2018; Gül, 2016; Kalemoglu Varol, Erbas, Unlu, 2014; Sahin, Barut, ve Tekeli, 2017) bir kısmında erkeklerin (Alemdağ ve Öncü, 2015; Ciba, 2018; Çelik, Turan, 2014; Senger, 2017; Soylu, Atik, ve Ocalan, 2017; Var, Karabulut, ve Atasoy, 2018) ya da kadınların (Atik, Atik, Asaf, ve Cinar, 2015; Dönmez, 2018; Erdemir, Bağci, İnan, ve Turan, 2013) lehine anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

Yukarıdaki açıklamalar ve alan yazında yapılan çalışmalar göz önüne alındığında sosyal görünüş kaygısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesinin ihtiyaç olduğu kanaati doğmuştur. Ulusal ve uluslararası literatür tarandığında bu konuda herhangi bir meta analiz çalışmasına rastlanmamıştır. Ayrıca ülkemizde sosyal görünüş kaygısını cinsiyet değişkeni açısından inceleyen çalışmalarda çelişkili sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Türkiye’de yapılan çalışmaların sonuçlarının meta-analiz yöntemi ile birleştirilip bir çerçeve ortaya konması literatürdeki boşluğu dolduracak ve çelişkili bulgulara son noktayı koyacaktır.

Yöntem

Bu araştırmada meta analiz yöntemi kullanılmıştır. Meta-analiz, belirli bir konuda yapılmış, birbirinden bağımsız, birden çok çalışmanın sonuçlarını birleştirme ve elde edilen araştırma bulgularının istatistiksel analizini yapma yöntemidir (Akgöz, Ercan, ve Kan, 2004). Meta-analiz yönteminin temel bulguları etki büyüklüğü, heterojenlik testi sonuçları ve yayım yanlılığı bulgularından oluşmaktadır. Araştırmanın etki büyüklükleri Comprehensive Meta-Analysis (CMA) yazılımı kullanılarak yapılmıştır. Sabit ve rastgele etkiler modeline göre etki büyüklükleri hesaplanmış, elde edilen etkiler sosyal bilimler alan çalışmalarına uygun olarak rastgele

etkiler modeline göre değerlendirilmiştir (Cumming, 2012). Etki büyüklüklerinin heterojenliği Q ve I² istatistiği ile değerlendirilmiş ve heterojen bir dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Alan taraması

Araştırmanın veri kaynağını Türkiye’de sosyal görünüş kaygısı konulu lisansüstü tezler ve makaleler oluşturmaktadır. Taramada Türkçe olarak “Sosyal Görünüş Kaygısı”, ve İngilizce olarak ise “Social Appearance Anxiety” kelimeleri anahtar sözcük olarak kullanılmıştır. 2013’den 2018’e kadar 129 çalışma tarama sonucu belirlenmiştir. Ancak dâhil edilme kriterlerine uyan 29 çalışma bu meta-analize dâhil edilmiştir.

Dâhil edilme kriteri

Meta-analize dâhil edilebilmek için çalışmalarda aranan kriterler:

1. Lisansüstü tezlere YÖK tez veri tabanında tam metin olarak ulaşılabilmesi.
2. Makalelerin hakemli bilimsel dergilerde yayınlanmış olması.
3. Çalışmaların etki büyüklüğünün hesaplanabilmesini sağlayacak sayısal verileri içermesi.
4. Çalışmaların dilinin Türkçe ya da İngilizce olması.
5. Çalışmaların Türkiye örneğinde gerçekleştirilmiş olması.
6. Meta-analiz çalışmasında bu kriterleri karşılayan 29 çalışmanın etki büyüklüğü hesaplanmıştır.

Çalışmaların kodlanması ve kodlama sürecinin güvenilirliği

Yapılan meta-analiz çalışmasında etki büyüklüğü çeşidi olarak Standardize Ortalamalar Farkı (SOF) kullanılmıştır. Araştırmanın etki büyüklüğünü hesaplamak için her çalışmadan örneklem büyüklüğü (kadın/erkek) ve veriler (ortalama ve standart sapma, t, p değerleri) elde edilmiştir. Yapılan çalışmada kadın=1 erkek=0 şeklinde kodlanmıştır. Araştırmada pozitif etki büyüklüğü kadınların, negatif etki büyüklüğü erkeklerin daha fazla sosyal görünüş kaygısı yaşadığı anlamına gelmekte-

dir. Meta-analize dâhil edilen çalışmaların ergen ya da yetişkin örnekleminde gerçekleştirilmiş olması araştırmada moderatör değişken olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın kodlayıcılar arasındaki güvenilirliğini sağlamak amacıyla iki bağımsız kodlayıcı tarafından kodlanması sağlanmıştır ve kodlayıcı arasındaki uyumun değerlendirilmesi amacıyla Cohen Kappa katsayısı kullanılmıştır. Yapılan çalışmada Cohen Kappa katsayısı $\kappa=0,92$ (mükemmel uyum) olarak bulunmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların genel özellikleri

Araştırmaya dâhil edilen 29 çalışma 2013-2018 yılları arasında yapılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar cinsiyet açısından incelendiğinde 7340'si kadın ve 6425'si erkek, toplam 13765 kişiden oluşmaktadır. Çalışmaların 10'u tez, 14'ü makale, 5'i tezden üretilmiş makaleden oluşmaktadır. Çalışmaların 8'i ergen 21'i yetişkin örnekleminde oluşmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların tamamında Doğan (2010) tarafından geliştirilmiş Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği ve Doğan (2011) tarafında geliştirilmiş Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Ergen Formu kullanılmıştır.

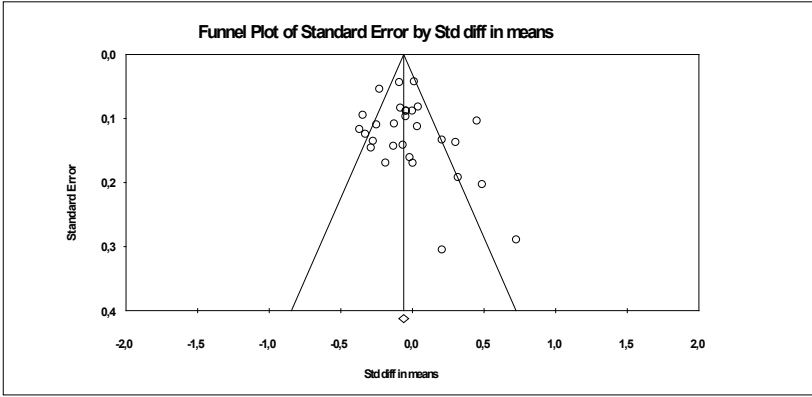
Bulgular

Bu bölümde araştırmaya dâhil edilen çalışmaların ayrı ayrı etki büyüklükleri, çalışmalara ait birleştirilmiş etki büyüklükleri, homojenlik testi sonuçları, yayın yanlılığı ile ilgili bulgular ve moderatör değişkenlere göre analiz sonuçları verilmiştir.

Yayın yanlılığı

Yayın yanlılığı, pozitif ve istatistiksel anlamlılık bulunan çalışmaların yayınlanması eğilimi olarak ifade edilebilir (Borenstein vd., 2009). Yapılan çalışmada yayım yanlılığını test etmek için Huni grafiği, Orwin Güvenli N Sayısı, Egger testi ve Duval ve Tweedie'nin kırp doldur yöntemi kullanılmıştır.

Huni grafiği meta-analizde kullanılan veri setinin görsel bir özetini sunmaktadır (Sterne, Becker ve Egger, 2005). Çalışma yanlılığını belirlemek amacıyla yapılan ilk test olan Funnel Testi'nin grafiksel gösterimi şu şekildedir:

Şekil 1. Meta-analize dâhil edilen çalışmaların yayım yanlılığına ilişkin huni grafiği

Şekil 1’de görüldüğü gibi, araştırmaya dâhil edilen 29 çalışma etki büyüklüğü dikey çizgisinin her iki yanına eşit bir şekilde dağıldığı görülmektedir. Veri setini oluşturan 29 çalışmanın eşit bir şekilde genellikle üst bölgede dağılıyor olması yayım yanlılığının olmadığını göstermektedir.

Tablo 1. Meta-analize dahil edilen çalışmaların yanlılık durumunu gösteren test verileri

Orwin’s Fail-Safe N	Egger Testi	Duval ve Tweedie’nin Kırp ve doldur yöntemi	Kırılan çalışma	SOF Gözlenen (doldurulan)
-0,01 SOF için 148	$p=0,28$ (çift kuyruk)		2	-0,040 (-0,060)

Yayım yanlılığının test etmek için yapılan Orwin’s Fail-Safe N hesaplamasına göre yapılan çalışmanın etki büyüklüğünü $-0,01$ düzeyine getirebilecek yayımlanmamış çalışma sayısı 148 olarak hesaplanmıştır. Bu rakam meta-analiz bulgularının anlamsız hale getirmek için veri setine alınan çalışmaların beş katı çalışmaya daha ihtiyaç olduğu anlamına gelmektedir. Analize dâhil edilen çalışmalar Türkiye’de sosyal görünüş

kaygısı üzerine yapılmış ve dâhil edilme kriterine göre ulaşılabilmemiş çalışmaların tamamıdır. Bu bağlamda analiz sonucunu farksız düzeye indirecek 148 çalışmaya ihtiyaç duyulması bu meta-analizde yayın yanlılığının olmadığı bir diğer göstergesi olarak kabul edilebilir.

Yayın yanlılığının test etmek için Egger'in regresyon testi yapılmış olup $p=0.28$ ($p>.05$) yayın yanlılığının olmadığını göstermektedir. Ayrıca Duval ve Tweedie'nin kırp ve doldur yöntemi sonucuna göre, 2 emsal çalışma dâhil edildiğinde, -0.040 ortalama etki büyüklüğünün, -0.060 olarak değiştiği görülmektedir. Bu değişiklik, önemsiz düzeyde olduğu için elde edilen etki büyüklüğünün güvenilir olduğu kabul edilebilir.

Cinsiyete göre etki büyüklükleri analizinin birleştirilmemiş bulguları

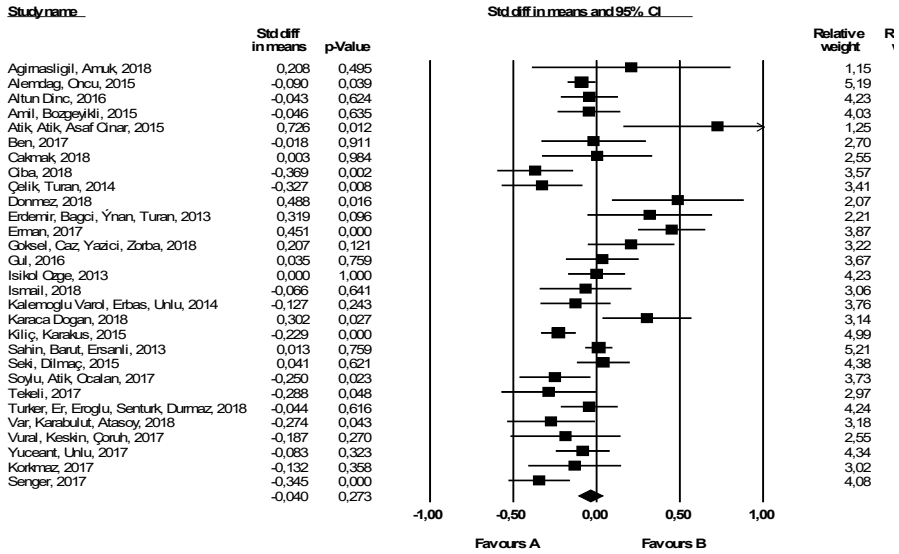
Sosyal görünüş kaygısı değişkeninin cinsiyete göre etki büyüklükleri, standart hata ve % 95'lik güvenirlilik aralığına göre alt ve üst sınırları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal görünüş kaygısına ilişkin cinsiyet etki büyüklükleri

Çalışma (Yazar, Yıl)	Cohen d	Alt sınır	Üst sınır	Z değeri	p
Ağırnashgil, Amuk, 2018	0,21	-0,39	0,81	0,68	0,50
Alemdağ, Öncü, 2015	-0,09	-0,18	-0,01	-2,07	0,04
Altun Dinç, 2016	-0,04	-0,22	0,13	-0,49	0,62
Amil, Bozgeyikli, 2015	-0,05	-0,24	0,14	-0,48	0,64
Atik, Atik, Asaf Çınar, 2015	0,73	0,16	1,29	2,51	0,01
Ben, 2017	-0,02	-0,33	0,30	-0,11	0,91
Çakmak, 2018	0,00	-0,33	0,34	0,02	0,98
Ciba, 2018	-0,37	-0,60	-0,14	-3,15	0,00
Çelik, Turan, 2014	-0,33	-0,57	-0,08	-2,63	0,01
Dönmez, 2018	0,49	0,09	0,89	2,40	0,02
Erdemir, Bağcı, İnan, Turan, 2013	0,32	-0,06	0,70	1,66	0,10
Erman, 2017	0,45	0,25	0,65	4,35	0,00
Göksel, Caz, Yazıcı, Zorba, 2018	0,21	-0,05	0,47	1,55	0,12
Gül, 2016	0,04	-0,19	0,26	0,31	0,76
Işıkol Özge, 2013	0,00	-0,17	0,17	0,00	1,00
İsmail, 2018	-0,07	-0,34	0,21	-0,47	0,64
Kalemoğlu Varol, Erbaş, Ünlü, 2014	-0,13	-0,34	0,09	-1,17	0,24
Karaca Doğan, 2018	0,30	0,03	0,57	2,21	0,03
Kılıç, Karakuş, 2015	-0,23	-0,34	-0,12	-4,23	0,00
Korkmaz, 2017	-0,13	-0,41	0,15	-0,92	0,36
Şahin, Barut, Ersanlı, Kumcağız, 2014	0,02	-0,06	0,11	0,51	0,61
Seki, Dilmaç, 2015	0,04	-0,12	0,20	0,50	0,62

Senger, 2017	-0,35	-0,53	-0,16	-3,64	0,00
Soylu, Atik, Öçalan, 2017	-0,25	-0,47	-0,04	-2,28	0,02
Tekeli, 2017	-0,29	-0,57	0,00	-1,98	0,05
Türker, Er, Eroğlu, Şentürk, Durmaz, 2018	-0,04	-0,22	0,13	-0,50	0,62
Var, Karabulut, Atasoy, 2018	-0,27	-0,54	-0,01	-2,02	0,04
Vural, Keskin, Çoruh, 2017	-0,19	-0,52	0,15	-1,10	0,27
Yüceant, Ünlü, 2017	-0,08	-0,25	0,08	-0,99	0,32

Tablo 2'ye göre, araştırmaya dâhil edilen 29 çalışmanın cinsiyete göre standardize edilmiş etki büyüklükleri -0.37 erkekler lehine değer ile 0.73 kadınlar lehine değer arasında değişmektedir. Meta-analize dâhil edilen 12 çalışmada istatistiksel anlamlı farklılık bulunurken, 17 çalışmada anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Veri setinde yer alan 29 çalışmanın güven aralığı -0.60 ile 1,29 arasında değişmektedir.

Şekil 2. Sosyal görünüş kaygısı değişkeninin cinsiyete göre incelenmesine ilişkin orman grafiği

Şekil 2' de, sosyal görünüş kaygısı değişkeninin cinsiyete göre incelenmesine ilişkin orman grafiği verilmiştir. Bu şekil cinsiyet değişkeninin sosyal görünüş kaygısı üzerindeki etkisini inceleyen 29 çalışmadan elde

edilen Cohen's d verilerini içermektedir. Bu grafikte, kareler her bir çalışmanın etki büyüklüğünü, iki yanından uzanan çizgiler de tahmin için %95 güven aralığını göstermektedir. En sonda yer alan elmas genel etki büyüklüğü tahmini ve ona ait güven aralığını temsil edilmektedir (Üstün ve Eryılmaz, 2014).

Cinsiyete ilişkin etki büyüklüğü temel analiz bulguları

Bu çalışmada sosyal görünüş kaygısı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılığın olup olmadığı incelenmektedir. Yapılan araştırmaya ait homojenlik testi, sabit etki modeli ve rastgele etkiler modeline göre yapılan analizlerin sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2. Etki modeline göre ortalama etki büyüklükleri ve güven aralığı alt ve üst değerleri

Model	N	Cohen's d	%95 Güven Aralığı		Heterojenlik		
			Alt Sınır	Üst Sınır	Q-değeri	P	I ²
Sabit etkiler modeli	29	-0,061	-0,095	-0,027	100,628	0,000	72,175
Rastgele etkiler modeli	29	-0,040	-0,112	0,032			

Tabloya bakıldığında I² değerinin %72,175 (% 25 düşük düzeyde heterojenliği, % 50 orta düzeyde heterojenliği ve % 75 yüksek) olduğu görülmektedir. Araştırma verilerinin heterojenlik sonuçlarına göre (Q=100,628; p<.01) dağılımın heterojen olduğu söylenebilir (Higgins ve Thompson, 2002). Rastgele etkiler modeline göre %95 güven aralığının alt sınırı -0,112, üst sınırı 0,032 ve etki büyüklüklerinin ortalaması -0,040 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular, cinsiyetin sosyal görünüş kaygısı üzerinde düşük düzeyde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir (Cohen, 1988). Araştırma bulgularına göre sosyal görünüş kaygısı erkeklerde kadınlardan daha yüksek çıkmıştır ancak elde edilen değer önemsiz düzeydedir. Ayrıca elde edilen sonucun p=0.27 ile istatistiksel anlamlılığa sahip olmadığı bulunmuştur.

Moderatör analizi

Yapılan araştırmada sosyal görünüş kaygısını cinsiyet açısından meta-analize dâhil edilen çalışmalar örneklem grubuna göre incelenmiş, elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çalışmanın yapıldığı örneklem grubuna göre moderatör analizi

Model	N	Cohen's <i>d</i>	%95 Güven Ara- lığı		P	Q _b	P
			Alt Sı- nır	Üst Sı- nır			
Ergen	8	-0,058	-0,140	0,025	0,169	0,382	0,536
Yetişkin	21	-0,017	-0,118	0,085	0,749		

Tablo 3'te görüldüğü gibi, çalışmanın yapıldığı örneklem grubuna göre cinsiyete göre etki büyüklüğü değeri ergenler için -0,058, yetişkinler için -0,017 olarak hesaplanmıştır. Örneklem grubu moderatörü için çalışmalar arası varyans istatistiksel olarak anlamlı değildir (Q_b=0,382, p>0,05). Çalışmanın örneklem grubunun cinsiyete göre etki büyüklüğünü anlamlı derecede değiştirmedığı bulunmuştur.

Sonuç ve tartışma

Bu araştırma kapsamında, Türkiye örnekleminde sosyal görünüş kaygısının cinsiyet (kadın/erkek) açısından anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini ortaya koymak ve ortaya çıkabilecek farklılığın ergen ve yetişkinler açısından moderatör etkisini belirlemek amacıyla meta-analiz çalışması yürütülmüştür. Yapılan taramalarda, Türkiye'de 2013-2018 yıllarında konu ile ilgili yapılan 129 çalışma belirlenmiştir. Bu çalışmaların araştırmaya dâhil edilmesinde birtakım kriterler koyulmuş ve bu kriterler doğrultusunda 10'u tez, 14'ü makale, 5'i tezdin üretilmiş makaleden oluşan 29 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmaların araştırmaya dâhil edilmesinde yayın yanlılığı olup olmadığını belirlemek için Orwin's Fail-Safe N hesaplaması, huni saçılım grafiği, Egger'in regresyon testi, Duval ve Tweedie'nin Kırp ve Doldur yöntemi kullanılmış ve sonuçlar yayın yanlılığının olmadığını göstermiştir. Ayrıca verilerin

heterojenlik sonuçları dağılımın heterojen olduğunu göstermiştir ($Q=100,628$; $p<.01$). Yapılan çalışmada sosyal bilimler alanına uygun olarak rastgele etkiler modeli tercih edilmiştir. Rastgele etkiler modelinde erkekler lehine $-0,040$ 'lük $[-0.112, 0.032]$ ancak istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Sosyal görünüş kaygısı düzeyinin ergen ve yetişkinler açısından cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için moderatör değişkenler analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, etki büyüklüğü değeri ergenler için $-0,058$, yetişkinleri için -0.017 olarak hesaplanmıştır. Yani çalışmanın örneklem grubunun (ergen-yetişkin) cinsiyete göre etki büyüklüğünün anlamlı düzeyde değişmediği bulunmuştur ($Q_b=0,382$, $p>0,05$).

Tarih boyunca vücut imajından memnuniyetsizlik çoğu zaman kadınları etkileyen bir konu olarak ele alınmıştır. Fakat son zamanlarda yapılan çalışmalar erkeklerin de artan bir şekilde vücut imajlarından memnuniyetsizlik duyduğunu göstermektedir (Brennan, Lalonde, ve Bain, 2010). Örneğin Feingold ve Mazzella'nın (1998) 222 araştırma sonucunu birleştirerek çekicilik ve beden imajının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla yürüttüğü meta-analiz çalışması, erkeklerin kadınlara göre vücutlarından tatmin olma derecesinin yüksek olsa da aradaki farkın düşük düzeyde olduğunu göstermiştir. Ayrıca kendini fiziksel olarak çekici bulma açısından erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Araştırmacılar yetişkin ve ergen örnekleminde cinsiyet farklılaşmasını incelediklerinde, bu farklılığın yetişkinlerde ergenlere göre daha düşük olduğu sonucunu bulmuşlardır. Bir başka çalışmada Brennan ve arkadaşları (2010) kadınların vücut imajından tatminsizliği daha yüksek olsa da erkeklerin de yüksek oranda tatminsizlik yaşadığını tespit etmiştir.

Araştırma sonucunda elde ettiğimiz sonuç Hyde'in (2005) cinsiyet benzerlikleri hipotezini doğrulamaktadır. Hyde (2005) kadın ve erkekler tüm psikolojik değişkenler olmasa da çoğunda cinsiyetler arasında farklılaşma olmadığını ileri sürmektedir. Yaptığı 46 meta-analiz çalışması ile de bu hipotezini doğrulamıştır. Türkiye örnekleminde yapılan çalışmalara bakıldığında araştırma sonuçları ile paralellik gösteren çok sayıda çalışmanın olduğunu söylemek mümkündür (Altun Dinc, 2016; Ben, 2017; Ersanlı, 2013; Göksel, Caz, Yazıcı, ve Zorba, 2018; Gül, 2016; Kalemoglu Varol, Erbas, Unlu, 2014; Sahin, Barut, ve Tekeli, 2017). Yine uluslararası

literatüre bakıldığında sosyal görünüş kaygısının cinsiyetler açısından farklılaşmadığına işaret eden araştırmalar mevcuttur (Dakanalis ve diğerleri, 2015; Ko, 2010).

Literatürde araştırma sonuçları ile benzerlik gösteren çalışmaların yanı sıra sosyal görünüş kaygısının erkeklerde (Alemdağ ve Öncü, 2015; Ciba, 2018; Çelik, Turan, 2014; Senger, 2017; Soylu, Atik, ve Ocalan, 2017; Var, Karabulut, ve Atasoy, 2018) ya da kadınlarda (Atik, Atik, Asaf, ve Cinar, 2015; Dönmez, 2018; Erdemir, Bağcı, İnan, ve Turan, 2013) daha yüksek olduğuna işaret eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Yapılan meta-analiz çalışması Türkiye örneklemini üzerinde yapılan çalışmaları sentezleyerek birleştirmesi açısından güçlü bir karakteristiğe sahip olsa da çalışmanın birtakım sınırlı yönleri bulunmaktadır. Örneğin, çalışmanın sadece nicel boyutta bir araştırma olması, elde edilen sonuçların yüzeysel kalmasına yol açmaktadır. Çalışmada moderatör değişkeninin sadece ergen-yetişkin olarak alınması ve sadece Türk örnekleminin araştırmaya dâhil edilmesi bir sınırlılık olarak düşünülebilir. Bu sınırlılıklar göz önüne alındığında; konunun daha derinlemesine anlaşılabilmesi için nitel çalışmaların ve boylamsal araştırmaların yapılması yararlı olabilir. Uluslararası literatürde sosyal görünüş kaygısının cinsiyet açısından incelendiği bir çalışma bulunmadığı düşünüldüğünde, farklı kültürlerde benzer meta-analiz çalışmaları yapılması yararlı olabilir. Ayrıca kültürler arasında bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla yeni çalışmalar yürütülebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Gender Differences in Social Appearance Anxiety: A
Meta-Analysis Study**

*

Zeynep Şimşir - Tolga Seki - Bülent Dilmaç

Necmettin Erbakan University

People are aware of their own physical characteristics and have a perception on it (Çınar & Keskin, 2015; Gofmann, 1959) Leary & Kowalski, 1990). Cultural and social elements, demographic characteristics, mass media and fashion have a significant impact in shaping this perception. These elements develop an ideal appearance image that is ideally influenced by the body structure and ideal structure (Çepikkurt & Coşkun, 2010; Grogan, 2008; Kılıç, 2015; Smolak, 2002). The self-perception of a person does not match the image of the ideal body that is being imposed, leads to a refusal of self-acceptance and a negative perception of its appearance (Kılıç, 2015; Sabiston, Crocker, & Munroe-Chandler, 2005).

The fact that the individual has a negative body image related to the physical appearance is called the social appearance anxiety (Doğan, 2010). Social appearance anxiety is a sub-dimension of social anxiety and defined as concerns involving other people's assessments of the physical appearance of the individual (Hart, Leary, & Rejeski, 1989; Hart, Flora, Palyo, Fresco, Holle, & Heimberg, 2008). Hart et al. (2008) stated that the social appearance anxiety includes not only physical features such as height and weight, but also individual skin color, eye color and facial structure. People who are not interested in how the body shape is evaluated by others experience a low level of social appearance; those who have negative irrational thoughts about their physical appearance and others who are sensitive to negative evaluations of their appearance have a chronic social appearance (Hart, Leary, & Rejeski, 1989).

In our age, it has attracted the attention of the researchers that the body image imposed on women and men created a social appearance concern on a large number of people in the global context, especially adolescents,

and a lot of research has been done on the subject both nationally and internationally. In the literature, there are many studies examining the social appearance anxiety on the Turkish sample in terms of demographic variables. However, different results have been obtained in the studies examining whether the social appearance anxiety differs according to gender. In this study, it is aimed to reveal a synthesis by combining the meta-analysis of the researches which examine whether the social appearance anxiety on the Turkish sample differs from the gender.

Method

Meta-analysis method was used in this study. The effect size of the study was done by using Comprehensive Meta-Analysis (CMA) software. The effect sizes were calculated according to the fixed and random effects model, and the obtained effects were evaluated according to the random effects model in accordance with the social sciences field studies (Cumming, 2012). The heterogeneity of the effect sizes was evaluated with the Q and I² statistics and it was determined that they showed a heterogeneous distribution.

In this study, Cohen d was used as the effect size coefficient. 129 studies conducted on the subject in the years 2013 to 2018 were identified in Turkey during the literature review process. 29 studies (10 theses, 13 articles and 5 theses articles) which were appropriate for inclusion criteria were concluded. The total sample of study was 13765 people, 6425 of whom were males and 7365 whom were females.

The criteria to be included in the meta-analysis are as follows:

1. To be able to reach graduate theses as a full text in YÖK thesis database.
2. Selected articles are published in peer-reviewed scientific journals.
3. Studies to include quantitative data to calculate the effect size.
4. The language of the studies is Turkish or English.
5. Studies has been carried out in Turkey of the sample.
6. In the meta-analysis study, the effect size of 29 studies that met these criteria was calculated.

Results

Orwin's Fail-Safe N calculation, funnel scattering graph, Egger regression test, Duval and Tweedie Crop and Fill method were used to determine the publication bias. The results showed no publication bias. Furthermore, the heterogeneity of the data showed that the distribution was heterogeneous ($Q=100,628$; $p<.01$). In the study, random effects model was preferred in accordance with the field of social sciences. In the random effects model, an effect size of $-0,040$ $[-0.112, -0.032]$ but not statistically significant was calculated in favor of men. Moderator variables analysis was performed to determine whether the social appearance anxiety level varies according to gender in terms of adolescents and adults. As a result of the analysis, the effect size value was calculated as $-0,058$ for adolescents and -0.017 for adults. In other words, it was found that the effect size of the study group (adolescent-adult) did not change significantly by gender ($Q_b=0,382$, $p>0,05$). The conclusion of the study was discussed and suggestions are given in line with the literature.

Kaynakça / References

Yıldız işareti ile işaretlenmiş çalışmalar meta-analize dâhil edilen çalışmaları göstermektedir.

- *Ağırnaslıgil, M. Ö., ve Amuk, N. G. (2017) İskeletsel sınıf III maloklüzyona sahip ortognatik cerrahi hastalarının cerrahi öncesi ve cerrahi sonrasında benlik saygısı, eleştiriye duyarlılık ve sosyal görünüş kaygısı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Selcuk Dental Journal*, 5(1), 50-58.
- *Alemdağ, S., ve Erman, Ö. (2015). Öğretmen adaylarının fiziksel aktiviteye katılım ve sosyal görünüş kaygılarının incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3(3), 287-300.
- *Altun Dinc, M. (2016). *Lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

- *Amil, O., ve Bozgeyikli, H. (2015). Investigating the relationship between social appearance anxiety and loneliness of Turkish University youth. *Journal of Studies in Social Sciences*, 11(1), 68-96.
- *Atik, D., Atik, C., Asaf, R., ve Cinar, S. (2015). The effect of perceived social support by hemodialysis patients on their social appearance anxiety. *Medicine Science*, 4(2), 2210-2223.
- Banfield, S. S., ve McCabe, M. (2002). An evaluation of the construct of body image. *Adolescence*, 37(146), 373-393.
- *Ben, S. (2017). *İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencilerinin sosyal anksiyete düzeyleri ile beden algısı olumsuz değerlendirilme korkusu sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Borenstein, M., Hedges, L., Higgins, J., ve Rothstein, H. (2005). *Comprehensive meta analysis version 2.* Englewood, NJ: Biostat.
- Brennan, M. A., Lalonde, C. E., ve Bain, J. L. (2010). Body image perceptions: Do gender differences exist. *Psi Chi Journal of Undergraduate Research*, 15(3), 130-138.
- Cash, T. F. (2004). Body image: Past, present, and future. *Body Image*, 1(1), 1-5. doi:10.1016/S1740-1445(03)00011-1
- *Ciba, B. (2018). *üniversite öğrencileri arasında sosyal medya kullanımı ve sosyal kaygı arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences.* US: Lawrence, Erlbaum.
- *Çakmak, M. (2018). *Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım düzeyleri ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- *Çelik, E., Turan, M. E., ve Arıcı, N. (2014). The role of social appearance anxiety in meta-cognitive awareness of adolescents. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 7(1), 138-147.
- Çepikkurt, F., ve Çoşkun, F. (2010). Üniversiteli dansçıların sosyal fizik kaygı ve beden imgesinden hoşnut olma düzeyleri. *Pamukkale Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 17-24.

- Doğan, T. (2010). Sosyal görünüş kaygısı ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 151-159.
- Doğan, T., Sapmaz, F., ve Totan, T. (2011). Beden imgesi baş etme stratejileri ölçeğinin türkçe uyarlaması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 121-129.
- *Dönmez, Ş. N. (2018). *Evlü çiftlerde sosyal görünüş kaygısı ile cinsel doyum arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- *Erdemir, A. V., Bağcı, S. I., Yüksel İnan, E., ve Turan, E. (2013). Akne vulgarisli hastalarda sosyal görünüş kaygısı ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. *İstanbul Med*, 1, 35-9. Doi: 10.5152/imj.2013.08
- *Erman, M. S. (2017). Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinin benlik saygı ve sosyal görünüş kaygı düzeylerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Feingold, A., ve Mazzella, R. (1998). Gender differences in body image are increasing. *Psychological Science*, 9(3), 190-195.
- Goffman, E. (2005). Introduction to the presentation of self in everyday life. In Hier, S. P. (Ed.), *Contemporary sociological thought themes and theories* (pp. 101-110). Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- *Göksel, A. G., Caz, Ç., Yazıcı, Ö. F., ve Zorba, E. (2018). Spor hizmeti alan bireylerin sosyal görünüş kaygısı ve öznel mutluluklarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(3), 88-101.
- Grogan, S. (2008). *Body image: Understanding body dissatisfaction in men, women, and children*. Taylor&Francis
- *Gül, E. (2016). *Ergenlerde sosyal görünüş kaygısı ve sosyal karşılaştırmanın fonksiyonel olmayan tutum ve bilişsel çarpıtmalarla ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C., ve Heimberg, R. G. (2008). Development and examination of the social appearance anxiety scale. *Assessment*, 15(1), 48-59.

- Heilman, M. E., ve Stopeck, M. H. (1985). Being attractive, advantage or disadvantage? Performance-based evaluations and recommended personnel actions as a function of appearance, sex, and job type. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 35(2), 202-215.
- Higgins, J. P. T. ve Thompson, S. G. (2002). Quantifying heterogeneity in a meta analysis. *Statistics in Medicine*, 21, 1539-1558.
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American psychologist*, 60(6), 581-592.
- *Işıkol Özge, F. (2013). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Üniversitesi, İstanbul.
- *İsmail, M. (2018). *Mutluluğun yordayıcısı olarak cinsel benlik şeması ve sosyal görünüş kaygısı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- *Kalemoğlu, Y., Erbaş, M. K., ve Ünlü, H. (2014). Ergenlerin sosyal görünüş kaygıları ile beden eğitimi dersine yönelik tutumları arasındaki ilişki. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 121-130.
- *Karacan Doğan, P. (2018). Examining the relation between the fear of negative evaluation and the anxiety for social appearance in folk dancers. *Journal of Education and Training Studies*, 6(3), 59-65.
- Kılıç, M. (2015). *Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- *Kılıç, M., ve Karakuş, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3837-3852. doi:10.14687/jhs.v13i3.4054
- Ko, N. (2010). *The role of body shame, social appearance anxiety, and body checking behavior on body dissatisfaction and disordered eating behaviors: a crosscultural study in Germany and Korea* (Doctoral dissertation, Universitätsbibliothek Freiburg). Retrieved from <http://www.freidok.unifreiburg.de/volltexte/7926/>.

- *Korkmaz, H. (2017). 16-24 yaş arası öğrencilerin yoğun ve bağımlı internet kullanımı ile sosyal görünüş kaygıları arasındaki ilişki. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Leary, M. R., ve Kowalski, R. M. (1995). *Social anxiety*. New York: Guilford.
- Moe, B. (1999). *Understanding the causes of a negative body image*. Newyork: The Rozen Publishing Group.
- Levinson, C. A., ve Rodebaugh, T. L. (2012). Social anxiety and eating disorder comorbidity: The role of negative social evaluation fears. *Eating Behaviors*, 13(1), 27-35.
- Levinson, C. A., Rodebaugh, T. L., White, E. K., Menatti, A. R., Weeks, J. W., Iacovino, J. M., ve Warren, C. S. (2013). Social appearance anxiety, perfectionism, and fear of negative evaluation. Distinct or shared risk factors for social anxiety and eating disorders?. *Appetite*, 67, 125-133.
- Mastro, S., Zimmer-Gembeck, M. J., Webb, H. J., Farrell, L., ve Waters, A. (2016). Young adolescents' appearance anxiety and body dysmorphic symptoms: Social problems, self-perceptions and comorbidities. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, 8, 50-55.
- Özcan, H., Subaşı, B., Budak, B., Çelik, M., Gürel, Ş. C., ve Yıldız, M. (2013). Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki kadınlarda benlik saygısı, sosyal görünüş kaygısı, depresyon ve anksiyete ilişkisi. *Journal of Mood Disorders*, 3(3), 107-13.
- Sabiston, C. M., Crocker, P. R., ve Munroe-Chandler, K. J. (2005). Examining current-ideal discrepancy scores and exercise motivations as predictors of social physique anxiety in exercising females. *Journal of Sport Behavior*, 28(1), 68-86.
- *Seki, T., ve Dilmaç, B. (2015). Predictor relationships between the values the adolescents have and their levels of subjective well-being and social appearance anxiety: A model proposal. *Eğitim ve Bilim*, 40(179), 57-67.
- Smolak, L. (2002). Body image development in children. In T. H. Cash, ve T. Pruzinsky (Eds.), *Body image a handbook of theory, research, and clinical practice*. (pp. 65-73) içinde. NY: The Guilford Press

- *Soylu, Y., Atik, F., ve Öçalan, M. (2017). Ergenlerin sosyal görünüş kaygısı düzeylerinin incelenmesi (Kırıkkale ili örneği). *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 38-45.
- Sterne, J. A. C., Becker, B. J., ve Egger, M. (2005). The funnel plot. H. R. Rothstein, A. J. Sutton, ve M. Borenstein (Ed.), *Publication Bias in Meta-Analysis: Prevention, Assessment and Adjustments* içinde (s. 75-98). Chichester, UK: Wiley.
- *Şahin, E., Barut, Y., ve Ersanli, E. (2013). Sociodemographic variables in relation to social appearance anxiety in adolescents. *Online Submission*, 15(1), 56-63.
- Şahin, E., Barut, Y., Ersanli, E., ve Kumcagiz, H. (2014). Self-esteem and social appearance anxiety: An investigation of secondary school students. *Online Submission*, 4(3), 152-159.
- *Tekeli, Ş. C. (2017). *Beden eğitimi ve spor öğretmeni adayları ile diğer öğretmen adaylarının sosyal görünüş kaygısı ve akademik öz-yeterlik düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi, Bartın.
- *Türker, A., Er, Y., Eroğlu, S. Y., Şentürk, A., ve Durmaz, M. (2018). Spor yapan bireylerin sosyal görünüş kaygısı ve benlik saygısının incelenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 8-15.
- *Vural, M., Keskin, N., ve Çoruh, Y. (2017). Research of social appearance anxiety and self-efficacy of the students entered university by special talent exam. *international Journal of Environmental and Science Education*, 12(9), 2063-2071.
- Üstün, U., ve Eryılmaz, A. (2014). Etkili araştırma sentezleri yapabilmek için bir araştırma yöntemi: Meta-analiz. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 1-32.
- *Yuceant, M., ve Unlu, H. (2017). The analysis of social appearance anxiety levels of physical education teacher candidates in terms of different variables. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 19(1), 102-108.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şimşir, Z., Seki, T. ve Dilmaç, B. (2019). Sosyal görünüş kaygısında cinsiyet farklılıkları: Bir meta analiz çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 615-637. DOI: 10.26466/opus.519967

Genç Yetişkin,Yetişkin ve Yaşlı Anadolu Erkeklerinde Burun Tiplerinin Çoklu Uyum Analizi ile İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.515221

*

Vahdet Özkoçak*

* Dr, Öğr. Üyesi Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Merkez /Çorum / Türkiye
E-Posta: vahdetozkocak@hitit.edu.tr ORCID: [0000-0002-4603-2548](https://orcid.org/0000-0002-4603-2548)

Öz

Uyum Analizi (Correspondence Analysis), kategorik değişkenlerin yorumlanmasını kolaylaştıran, çapraz tablolarda (uyum tablosu, olumsuzluk tablosu, kontenjans tablosu, çapraz tablo, birliktelik tablosu) satır ve sütun değişkenleri arasındaki benzerlik, farklılık ve ilişkilerin yorumlanmasını kolaylaştıran ve bu değişkenlerin birlikte değişimlerini, daha az boyutlu bir uzayda grafiksel olarak gösteren bir yöntemdir. Özellikle tıp, sağlık bilimleri, biyometri, ekonomi, pazarlama ve sosyal bilimler gibi kategorik verilerin analizine ihtiyaç duyulan alanlarda oldukça popüler bir yöntemdir. Uyum analizininin, çok değişkenli analiz tekniklerinden Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis), Log-Linear (Log-Linear) ve Çok Boyutlu Ölçekleme (Multi Dimensional Scaling) yöntemleriyle de benzerliği bulunmaktadır. Türkiye’de 20 yaş ve üzeri toplam 300 sağlıklı gönüllü bireyin ölçülen burun tipi gamındaki profilini ortaya koymak için 4 burun tipi belirlenmiştir. Bunlar; narrow, medium, broad, very broad. Belirlenen bu tiplerin yaş durumlarına göre uyum analizi yapılmıştır. Çoklu uyum analizi sonucunda ilgili değişkenlerin ilk iki boyutu açıklama oranı %100 olarak bulunmuştur. İlgilenilen değişkenlerden burun tipi durumu %83,1’lik bir oranla birinci boyutta, yaş kategorileri ile burun tipi yakınlığı ise %16,9’lik bir oranla ikinci boyutta ağırlıklı olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çoklu Uyum Analizi, Homojenlik Analizi, Ağırlıklı En Küçük Kareler, Adli Bilimler, Adli Antropoloji

Investigation of Nose Types of Young Adult, Adult and Elderly Anatolian Men With Multiple Adaptation Analysis

*

Abstract

Correspondence Analysis, which facilitates the interpretation of categorical variables, facilitates the interpretation of similarities, differences and interrelations between the row and column variables in cross tables (compliance table, contingency table, concurrency table, crosstable, correspondence table) and changes of these variables together, is a method that shows graphically in space. It is a very popular method especially in areas where categorical data such as medicine, health sciences, biometrics, economics, marketing and social sciences are needed. Compatibility analysis is also similar to the Principal Component Analysis, Log-Linear and Multi Dimensional Scaling methods. In Turkey 20 years and older 4-type nose for a total of 300 healthy volunteers to demonstrate the profile of the measured range was determined nose type. These; narrow, medium, broad, very broad. Compliance analysis was performed according to the age of these types. As a result of the multiple fit analysis, the first two dimensions of the related variables were 100%. The nasal type was observed to be predominant in the first dimension with a rate of 83.1% and the nasal type with a 16.9% ratio in the second dimension.

Keywords: *Multiple Correspondence Analyses, Homogeneity Analyses, Weighted Least Squares, Forensic Sciences, Forensic Anthropology*

Giriş

Yüz ölçümleri, burun, yüz tipleri ve oranları en eski medeniyetlerden günümüze kadar hep merak konusu olmuştur. Bu çalışmalara, ilk kez mağaralarda bulunan çizimlerde rastlanılmıştır ve halen günümüzde de devam etmektedir (Uzun ve Özdemir, 2014). Eski Anadolu toplumlarını ele alan araştırmalar incelendiğinde, yüz bölgesinden kraniyometri ve yumuşak dokudan antropometrik ölçümler üzerine yapılan detaylı bir çalışma olmadığı da görülmüştür. Tarihsel zaman sürecinde popülasyonlar arasındaki morfolojik ve biyolojik ilişkilerin belirlenmesi, kültürel ilişkileri araştırmak kadar önemli yer tutar. Bundan dolayı, yüz ölçümleri sadece Adli Antropoloji açısından değil Fiziki Antropoloji ve sağlık alanında plastik rekonstrüktif, ortodontik maxillo-fasyal cerrahi gibi diğer disiplinler açısından da oldukça önemlidir. (Özdemir ve Özkoçak, 2017).

Organizmalar için şekil, fenotipin en göze çarpan özelliği olup genotip ve çevre arasındaki bağlantıyı sağladığından, bilimsel çalışmalar açısından yüzyıllardır dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkar. Günümüzde birçok canlıda şekil varyasyonu, uzuvlar arasındaki uzaklık ölçüleri ve açı değerleri kullanılarak geleneksel morfolojik yöntemler ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şekil varyasyonunu ortaya çıkarmak için bu yaklaşım, son zamanlarda yerini “Geometrik Morfometri” metoduna bırakmış olup, çok çeşitli biyolojik çalışmalarda da bu yöntem kullanılmaya başlanmıştır. “Geometrik Morfometri” metodu, matematiksel bir temele dayanır. Şekil analizi ile varyasyonun ortaya çıkardığı çeşitliliği ve morfolojik dönüşümü ortaya koymaktadır (Özkoçak ve Görgün, 2018).

Geometrik morfometri yaklaşımları, Antropometrik ölçümlerin direkt olmayan yani indirekt olan metodlarını kullanır. Bireylerin vücudundan, küçük-büyük çap pergeli ve antropometri tahtası benzeri antropometrik aletlerle alınamayan, ancak antropometrik ölçümlere olanak sağlayan verilerin başında, bireylerin genel veya spesifik alan fotoğrafları gelmektedir. Bu resimlerin analizinde, dolaylı yani indirekt Antropometri ölçümlerinde kullanıldığı için, Geometrik Morfometriyi de Antropometrik ölçümlerden faydalanan yeni bir disiplin olarak görebiliriz (Özkoçak ve Görgün, 2018).

Adli makamlarda, suçlunun analizi yani kimliklendirme için yüz tanıma oldukça önemlidir. Bazı adli durumlarda ve özellikle görüntü inceleme çalışmalarında Geometrik Morfometri metodu önemini daha da artırmaktadır. Kalabalık içerisinde yer alan bir kişinin görüntüsünden veri tabanında yer alan bir çizim veya görüntü ile eşleştirilmesi sağlanarak kimliklendirme yapılabilir. Edimsel yüz imgeleri ile daha önce sorguya alınmış ya da adli olaya karışmış kişinin görüntüleri hızlı bir şekilde karşılaştırılabilir. Var olan veri tabanından elde edilen görüntüler kullanılacağı için, bu karşılaştırmanın maliyeti neredeyse yoktur. Sadece tarama için vakit gereklidir. Şüpheli gözaltında iken, elde edilen verilerle kıyaslama yapılarak kişinin suçlu olup olmadığı hakkında kesin bir bilgiye sahip olmamızı sağlar. Kimliklendirmede kullanılan diğer bir yardımcı metod olan yeniden yüzlendirme ise zaman alan ve kişisel faktörlere bağlı olarak hata payı yüksek, maliyeti daha az ama güvenilirliği daha düşük olan bir yöntemdir. Bu nedenle dijital verilerden ve mevcut veri tabanlarından yüz tanıma, Adli Bilimciler ve Adli Antropologlar tarafından sıklıkla kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir (Özdemir ve Özkoçak, 2017, Çetli ve Özkoçak, 2018).

Kısaca yüz bölgesinin kimliklendirme açısından önemi, Adli Bilimlerde yerini almıştır. Çünkü birini tanımanın en kolay yolu yüzüne bakmaktır. CCTV kameralardan elde edilen görüntülerden veya fotografik verilerden, yürüyüş şekli ve bacak arası açıklığı son dönemlerde kimliklendirmede önemli bir yere sahip olsa da, arkadaş çevresi ve yakın aile bireyleri tarafından kişileri tanımada yüz bölgesi her zaman bir adım önde olacaktır. Öyle ki bir görgü tanığının, fotoğraf veya video kaydından suçluları tespit etmesinde, yüz bölgesi hayati öneme sahiptir (Kleinberg, 2008). Bu çalışmanın amacı, Anadolu erkeklerindeki genç yetişkin, yetişkin ve yaşlılarda yüz ve burun tiplerine ve yüzdeki oranlara göre, yaşla ilişkili değişiklikleri tanımlamak ve karşılaştırmaktır (Özdemir ve Özkoçak, 2017, Özkoçak ve Özdemir, 2018).

Türkiye’de Ankara ve çevresinde yaşayan bireylerden alınan ölçülerle Burun Tipi ile yaş aralığına ait kategoriler Tablo 1’de belirlenmiştir. Belirlenen bu fenotiplerin hangi sıklıkla olduğu durumlarına göre uyum analizi yapılmıştır.

Tablo 1. Burun Tipi ve Yaş Kategorileri

Burun Tipleri	20-39	40-59	60+
Dar	22	14	17
Orta	59	48	48
Geniş	19	35	29
Çok geniş		3	6

Veriler 2015 yılı Anadolu erkeklerinde burun, yüz tipleri ve oranlarının yaşa bağlı değişimleri araştırmasında burun tipi ölçümlerinden derlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 25 (IBM Corp. Released 2017. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.) istatistik paket programı kullanılmıştır.

Yöntem

Çalışma; Ankara merkez ve ilçelerinde yaşayan ve rastgele örnekleme metoduyla seçilen 300 sağlıklı gönüllü bireyden (100'ü 20-40, 100'ü 40-60 ve 100'üde 60 yaş ve üstü) oluşmaktadır. Katılımcılar, kranyofasiyal bölgesinde belirgin bir asimetrik görünümü olmayan, burun gelişiminde herhangi bir değişikliğe neden olabilecek hastalık, konjenital anomali, travma veya cerrahi öyküsü olmayan tamamen sağlıklı bireylerden seçilmiştir. Kranyofasiyal bölgesinde travma veya cerrahi operasyon geçirmiş bireyler çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmada her birey bir sandalyede, baş dik, oturur pozisyonda, gözleri tam karşıya bakacak, pupillaları santral noktada fikse olacak şekilde "Frankfurt Horizontal Düzleminde" aynı fotoğraf makinesinde 1,5 metre mesafeden olacak şekilde fotoğrafları çekilmiştir. Çalışmamızda indirekt antropometrik ölçüm teknikleri kullanılarak, baş ve yüz bölgesinden, tek bir araştırmacı tarafından, literatürde belirlenen noktalardan ölçümler alınarak, Image J programıyla çekilen fotoğraflar üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada aşağıdaki parametreler ölçüldü ve kaydedildi: burun genişliği; alare-alare (al-al) ve toplam burun uzunluğu; nasion-subnasale (n-sn).

Burun İndeksi = burun genişliği (al-al) × 100 / toplam burun uzunluğu (n-sn) Endekse göre, burun yedi tipe ayrılır (Olivier sınıflandırması).

Ayrıca: aşırı dar burun (X-39.99), çok dar burun (40.00-54.99), dar burun (55.00-69.99), orta burun (70.00 -84.99), geniş burun (85.00-99.99), çok geniş burun (100.00-114.99) ve aşırı geniş burun (115.00-X) .14

Çoklu uyum analizi, verilerin indikatör matrisinin analiz edilmesiyle basit uyum analizinin Q kategorik değişken durumuna genelleştirilmiştir. q. Değişkenin j_q kategorisi olduğu ve kategorilerin toplamının $J = \sum J_q$ olduğu varsayalım. N birim olduğunda Z indikatör matrisi, sıfır ve birlerden oluşan nxJ boyutlu bir matris olur. Z indikatör matrisinin analizinde toplam varyasyon, bir kontenjans tablosu gibi Z üzerinden hesaplanan ve $\chi^2 = n(J - Q)$ şeklinde tanımlanan ki-kare istatistiği olmaktadır (Nishisato, 1980; Cangür ve ark. 2005).

Z indikatör matrisi $Z \equiv [Z_1, \dots, Z_Q]$ şeklinde ifade edilmektedir. $Z_q (nxJ_q), J_q$ kategorileriyle q. Kategorik değişkeni göstermektedir. B Burt matrisi simetrik olduğundan Z indikatör matrisinin uyum analizindeki optimal sütun parametreleri, B Burt matrisinin analizindeki ya satır ya da sütun parametreleriyle benzer olduğu gösterilebilir. B matrisinin temel inertiaları (μ_k^2 bileşenleri), Z indikatör matrisindekilerin kareleridir. Böylece B'nin bulunmasıyla, Z'nin çoklu uyum analizindeki sütunları (kategoriler) için yeniden çözüm yapılabilir. Z indikatör matrisi, verilerde yer alan çok yönlü bilgiyi kapsamına rağmen çoklu uyum analizinin, sadece iki yönlü bilgiyi analiz ettiği açıkça görülmektedir. Bunun sonucu olarak; çoklu uyum analizinin, Burt matrisin ağırlıklı en küçük kareler yaklaşımı olduğu söylenebilir. Ki-kare istatistiği, bir kontenjans tablosu gibi B için tekrar hesaplanabilir. Basitleştirilmiş şekli aşağıdaki gibi

$$\chi_B^2 = \sum \sum_{q \neq s} \chi_{qs}^2 + n(J - Q)$$

Yazılabilir. Burada χ_{qs}^2 , diyagonal dışındaki elemanlardan oluşan $N_{qs}^2 = Z_q' Z_s$ alt tablo için ki-kare istatistiğidir. Toplam varyasyonun ölçüsü $\sum \sum_{q \neq s} \chi_{qs}^2$ dir Greenacre, 1981-88; Suner ve Çelikoğlu, 2008).

Bir B Burt matrisi verildiğinde çoklu uyum analizi,

$$b^{-1tr} \left\{ D_r^{-1} (B - H) D_r^{-1} (B - H)' \right\} \quad (2)$$

eşitliğini minimize eden daha düşük ranklı H matrisiyle, B'nin ağırlıklı en küçük kareler yaklaşımı olarak tanımlanabilir. Bu B Burt matrisinin uyum analizidir. Burada b, B matrisinin genel toplamıdır. D_r ise B matrisi simetrik olduğundan satır ve sütun kategori oranlarının diyagonal matrisidir. B Burt matrisinin her bir N_{qs} alt tablosu, çapraz tablolar haline getirilmiş olan n birimin toplam sayısına eşit olduğundan, $b = NQ^2$ şeklinde ifade edilebilir. q değişkeni için J_q kategori oranlarının vektörü r_q ile gösterilmektedir (1' r_q =1). Aynı zamanda bu herhangi bir s için N_{qs}'nin satır kategori oranlarının bir setidir.

q r'nun elemanlarından forme edilen J_q × J_q boyutlu diyagonal matris D_q ile gösterilmektedir. Bu doğrultuda eşitlik

$$n^{-1tr} \left\{ D_r^{-1} (B - H) D_r^{-1} (B - H)' \right\} = n^{-1} \sum_{q=1}^Q \sum_{s=1}^Q \left\{ D_q^{-1} (N_{qs} - H_{qs}) D_s^{-1} (N_{qs} - H_{qs})' \right\} \quad (3)$$

şeklinde yeniden yazılabilir. Burada H, H_{qs}'nin süpermatrisidir (Benzécri, 1972; Greenacre, 1984; Lebart, 1976 Lebart ve ark, 1984; Hiil ve Gauch, 1980; Gifi, 1990).

$$\left\| N_{qs} - H_{qs} \right\|_{qs}^2 = tr$$

Bu durumda

$\left\{ D_q^{-1} (N_{qs} - H_{qs}) D_s^{-1} (N_{qs} - H_{qs})' \right\}$ olduğundan eşitlik (3) aşağıdaki gibi daha basit formda yazılabilir.

$$n^{-1} \sum_q \sum_s \left\| N_{qs} - H_{qs} \right\|_{qs}^2 \quad (4)$$

Bu metotla minimize edilen fonksiyon, B'nin diyagonal elemanlarının üst kısmındaki elemanlarının oluşturduğu alt tabloya karşılık gelen $\frac{1}{2}Q(Q-1)$ teriminin toplamı olan

$$n^{-1} \sum_{q < s} \sum_{q < s} \|N_{qs} - H_{qs}\|_{qs}^2 \quad (5)$$

dir. Eşitlik (3)'ün minimizasyonu, Healy & Goldstein (1976) tarafından tanımlanan uyumsuzluk fonksiyonunun minimizasyonuna ve Nishisato (1980) tarafından belirlenen iç tutarlılık kriterine eşittir (Greenacre, 1984; Tekindal ve ark., 2016).

Bulgular

Tablo 2. Başlangıç matrisi analiz sonuçları

Boyut	Değer	Inertia	χ^2	p	Inertia Oranı		Güven Değeri	
					Değer	Kümülatif	Standart Sapma	r
1	,198	,039			,831	,831	,044	,073
2	,089	,008			,169	1,000	,064	
Toplam		,047	14,133	,028	1,000	1,000		

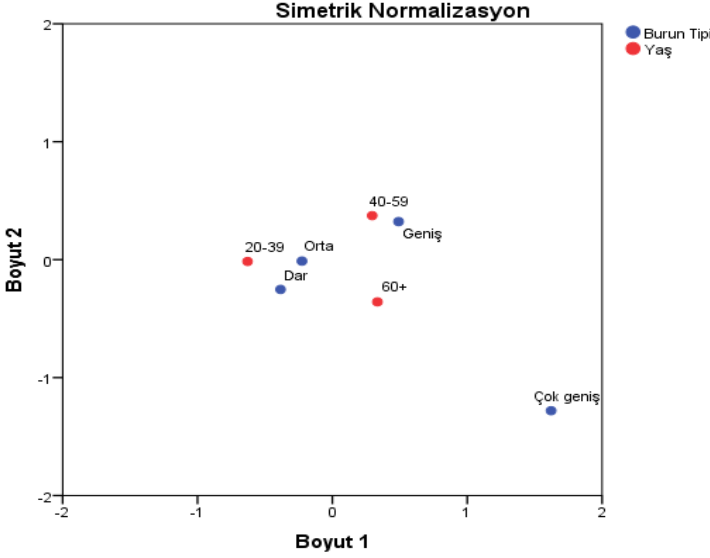
Başlangıç matrisinin analiz sonuçları ise Tablo 2' de verilmiştir. Başlangıç matrisinin analizi sonucunda, Burt matrisinin rank 1 kadar boyut elde edilmiştir. Tablo 2'de inertia sütununda yer alan değerler, değişkenlerin kategorileri için var olan değişimin ortalama ölçüsü olarak değerlendirilen toplam değişim (inertia) içerisinde, her bir boyuta düşen değişimin miktarlarını göstermektedir. Bu değerler incelendiğinde, her bir boyutun katkısının yaklaşık olarak bir birine yakın olduğu görülür. Her bir boyutun toplam değişimi açıklamadaki payları (yüzde miktarları) ise her boyuta ait olan inertia değerinin toplam inertia değerine oranlanması ile bulunmuştur. Dolayısıyla en yüksek açıklama oranı %83,1 ile birinci boyuta aittir. Daha sonra %16,9 ile ikinci boyut gelmektedir. Bu iki boyut toplamda %100 açıklama oranına sahiptir.

Her ne kadar bu değişkenlere ait seviyeler arasındaki ilişkiyi iki boyutlu uzayda göstermek, toplam değişimi açıklayabilme bakımından yeterli değil ise de, sonuçların yorumlanmasını gösterebilmek için sadece iki boyut dikkate alınmış ve bu boyutların seviyeleri ile olan korelasyon katsayıları, her bir seviyenin boyuta olan katkısı ve iki boyutlu uzaydaki koordinatı Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenlere ait Kategorilerin Boyutlara Göre Merkezi Koordinatları

Burun tipi	Kütle	Boyut Puanı		Inertia	Boyuttaki Inertia Oranı		Boyuttaki Inertia Noktaları		Toplam
		1	2		1	2	1	2	
		Dar	,177		-,384	-,253	,006	,132	
Orta	,517	-,226	-,012	,005	,133	,001	,999	,001	1,000
Geniş	,277	,491	,322	,016	,637	,322	,837	,163	1,000
Çok geniş	,030	1,622	-1,281	,020	,099	,551	,780	,220	1,000
Toplam	1,000			,047	1,000	1,000			

Tablo 3 incelendiğinde 1. Boyuta en çok katkı veren burun tipi "Broad" dır. Buna rağmen birlikte incelendiğinde "Narrow" ve "very Broad" tiplerinin 1. ve 2. Boyuta birlikte hareket etme durumunu söyleyebiliriz. Tablo 3'de gösterilen sayısal değerler bir diyagramda gösterilmek istendiğinde; uyum analizi diyagramı Şekil 1'de gösterildiği gibi olacaktır. Yaş kategorileri ile benzer burun tipi kategorilerini birliktelikleri Şekil 1'de görüldüğü üzere 20-39 yaş aralığı genelde Medium ve Narrow tipindeyken, 40-59 yaş aralığı Broad tipindedir. 60+ yaş gurubu herhangi bir sınıfa yakınlık sağlamamıştır.

Şekil 1. Çoklu Uyum Analiz Grafiği

Sonuç

Veri indirgeme ve artık analizlerinden biri olarak, iki ya da daha fazla boyutlu grafik ile kategorik değişkenler hakkında bilgi elde edilebildiğinden, ayrıca satır profillerindeki homojenlik eksikliği ya da çapraz tablonun satır ve sütunları arasındaki bağımlılığı (ya da etkileşimi) daha düşük boyutta açıklama imkânı sağladığından uyum analizi tercih edilmektedir (Higgs, 1990).

Bu çalışma ve yapılması olası diğer çalışmalarda hem görüntü analizi hem de istatistik programlarının ve teknolojilerinin sağladığı imkanlarla adli bilimlerde önemli bir ivme kazanılacağı şüphesizdir. Özellikle görüntü analizi ile suçlu tespiti ve kriminal olayların aydınlatılması son zamanlarda Adli makamların sıklıkla kullandığı yöntemlerdendir. Yapılan bu çalışma ile kullanılan yeni metot ve yöntemlerin Adli Antropolojiden Adli Bilimlere kadar etkisini görebilmekteyiz.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Nose Types of Young Adult, Adult and Elderly Anatolian Men With Multiple Adaptation Analysis

*

Vahdet Özkoçak

Hitit University

Facial measurements, nose, face types and rates have always been the subject of curiosity from the oldest civilizations to the present day. These studies were found for the first time in the cave drawings and still continue today. For organisms, the shape is the most prominent feature of the phenotype and, since it provides the connection between the genotype and the environment, it has been a remarkable feature for scientific studies for centuries. Nowadays, in many living things, shape variation, distance between the limbs and angle values are tried to be revealed by using traditional morphometric methods. This approach, in order to reveal the variation of shape, has recently been replaced by the Geometric Morphometry method and this method has been used in a wide variety of biological studies.

The geometric morphometry method is based on a mathematical basis. It shows the diversity and morphological transformation of variation by shape analysis. Geometric morphometry approaches use methods which are not direct, ie indirect, of anthropometric measurements. At the beginning of the data which can not be taken from individuals' body with small-large calipers and anthropometric instruments like anthropometry, but which allows for anthropometric measurements, general or specific area photographs of the individuals come. As these images are used indirectly for indirect antropometry measurements, we can see Geometric Morphometry as a new discipline benefiting from Anthropometric measurements. Briefly, the importance of facial region in terms of identification has taken its place in forensic sciences. Because one of the easiest ways to know someone is to look at someone's face. Although it has an important

place in identifying walking and leg openness recently from CCTV cameras or photographic data, the facial region will always be one step ahead in recognizing people by friends and close family members. Thus, an eyewitness, photo or video recording of the face area is vital in the detection of criminals (Kleinberg, 2008). The aim of this study was to identify and compare age-related changes in young adults, adults and the elderly in Anatolian males according to the facial and nose types and facial features. Data were compiled from nasal type measurements in the study of age-related changes of nose, facial types and rates in Anatolian men in 2015. In order to evaluate the data, the SPSS 25 (IBM Corp. Released 2017. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.) statistical package was used. T

he multiple fit analysis is generalization of the categorical variable state Q of simple conformity analysis by analyzing the indicator matrix of the data. Assume that the q variable is the category jq and that there is a sum of categories. When N is the unit, the Z indicator matrix is a zero and one nxJ matrix. In the analysis of the Z-indicator matrix, the total variation is the chi-square statistic, which is defined as and calculated over Z, such as a contingency table. Z indicator matrix is expressed as Z. q with categories. It shows the categorical variable. Because the B Burt matrix is symmetrical, the optimal column parameters in the fit analysis of the Z indicator matrix can be shown to be similar to either the row or column parameters in the B Burt matrix analysis. The basic inertia (s) of matrix B are the squares of those in the Z indicator matrix. Thus, with the discovery of B, Z can be solved again for columns (categories) in the multiple fit analysis. Although the Z indicator matrix covers the multidimensional information contained in the data, it is clear that multiple fit analysis analyzes only two-way information. As a result; it can be said that the multiple fit analysis is the smallest squares approach of Burt matrix. The chi-square statistic can be recalculated as B for a contingency table. Simplified shape can be given as follows:

$$\chi_B^2 = \sum \sum_{q \neq s} \chi_{qs}^2 + n(J - Q)$$

Here χ_{qs}^2 is the chi-square statistic for the $N_{qs}^2 = Z'_q Z_s$ sub-table consisting of elements other than diagonal. Measure is $\sum_{q \neq s} \chi_{qs}^2$. The “wide”

nose type is the one that contributes most to the first dimension. However, when examined together, we can say that “narrow” hareket and “very wide” types of noses act together in the first and second dimensions. As a result of the analysis of the starting matrix, the size of the Burt matrix was obtained. The values in the Inertia column indicate the amount of change in each dimension in the total change (inertia), which is considered the mean measure of the change for the categories of variables. When these values are examined, it is seen that the contribution of each dimension is close to approximately one. The total change of each dimension was found by dividing the shares (percentages) in the description by the ratio of the inertia value of each dimension to the total inertia value. Therefore, the highest explanation rate is 83.1%. Then comes the second dimension with 16.9%. These two dimensions have a 100% explanation rate in total. Although the relation between the levels of these variables in two-dimensional space is not sufficient to explain the total change, only two dimensions are taken into account to show the interpretation of the results and the correlation coefficients with the levels of these dimensions, the contribution of each level to the dimension and the two-dimensional The coordinate in space is given in Table 3. Age categories and similar nosocomial categories are in the 20-39 age range, generally in the Medium and Narrow types, and in the 40-59 age range. The 60+ age group did not provide any proximity to any class. In this study and other possible studies, there will be no significant acceleration in forensic sciences with both image analysis and the opportunities provided by statistical programs and technologies. Especially for the detection of criminals and the detection of criminal events by image analysis, the most common methods used by the judicial authorities in recent times. With this study, we can see the effect of new methods used from forensic anthropology to forensic sciences.

Kaynakça / References

- Benzécri, J.-P. ve ark. (1972). *L'Analyse des Données, tome 1: La Taxinomie, tome 2 : l'Analyse des correspondances*, Dunod, Paris.
- Cangür Ş., Sığırlı D., Ediz B., Ercan İ., Kan İ. (2005). Türkiye'de özürlü grupların yapısının çoklu uyum analizi ile incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 31 (3) 153-157.
- Cetli, E., Özkoçak, V. (2018)," Use Of Recorded Personal Data In Forensic Sciences", *Avrasya Sanat Ve Medeniyet Dergisi*, S.10, s.1-12.
- Gifi, A. (1990). *Nonlinear multivariate analysis*. New York, John Wiley&Sons.
- Greenacre, M. J. (1981). *Practical correspondence analysis*. Interpreting Multivariate Data. (Editor, V. Barnett), John Wiley & Sons. Ltd., Chichester: U.K., s.119-146.
- Greenacre, M. J. (1984). *Theory and applications of correspondence analysis*. London: Academic Press. Inc.
- Greenacre M.J. (1988). Correspondence analysis of multivariate categorical data by weighted least-squares. *Biometrika*, 75, 457-67.
- Higgs N.T. (1990). Practical and innovative uses of correspondence analysis. *The Statistician*, 40, 183-94.
- Lebart, L. (1976). *The significancy of eigenvalues issued from correspondence analysis*. Proc. Comp. Statist, Vienna: Physica Verlag, 38-45.
- Lebart, L., Morineau A. and Warwick, K.M. (1984). *Multivariate descriptive statistical analysis*. New York: J. Wiley.
- M. O. Hill ve H. G. Gauch Jr. (1980). Detrended correspondence analysis: An improved ordination technique. *Vegetatio* 42(1/3), 47-58
- Nishisato, S. (1980). *Analysis of categorical data: Dual scaling and its applications*. Toronto: University of Toronto Press
- Özdemir, F. ve Özkoçak, V. (2017). Anadolu erkeklerinde burun, yüz tipleri ve oranlarının yaşa bağlı değişimleri. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 3(2), 135-142.
- Özkoçak, V ve Görgün, A. (2018). *Estimation of anatomical points (landmarks) of right ear over 60 years old anatolian men by artificial neural networks*. Contemporary Debates in Social Sciences. First Edition, September 2018 IJOPEC Publication No: 2018/31, 21-36.

- Özkoçak, V. ve Özdemir, F. (2018). *Age-related changes in the external noses of the Anatolian men*. Part of Springer Nature and International Society of Aesthetic Plastic Surgery.
- Suner A., ve Çelikoğlu C. C. (2008). Uygunluk analizinin benzer çok değişkenli analiz yöntemleri ile karşılaştırılması. *İstatistikçiler Dergisi*, 1, 9-15.
- Tekindal M. A., Uysal U.C, Dolgun, M.O. (2016). Examining public purchases in the medical field with multiple correspondence analysis. *Biomedical Research; Special Issue(Special Section: Health Science and Bio Convergence Technology)*, 366-370
- Uzun, A. ve Özdemir, F. (2014). Morphometric analysis of nasal shapes and angles in young adults. *Braz J Otorhinolaryngol*, 80, 397-402.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özkoçak, V. (2019). Genç yetişkin,yetişkin ve yaşlı Anadolu erkeklerinde burun tiplerinin çoklu uyum analizi ile incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 638-652. DOI: 10.26466/opus.515221

Bireysel Zaman Baskısının Satın Alma Sonrası Pişmanlığa Etkisinde Alışverişte Zaman Baskısının Aracı Rolü Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.518712

*

İbrahim Bozacı*

* Dr. Öğr. Üyesi , Kırıkkale Üniversitesi, Keskin Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık
Bölümü, Keskin/ Kırıkkale / Türkiye

E-Posta: iborganizer@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9584-6126](https://orcid.org/0000-0002-9584-6126)

Öz

Bu çalışmanın amacı, zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki etkisini, zaman baskısı türlerine (bireysel zaman baskısı, alışverişte zaman baskısı) göre belirlemektir. Zaman baskısı pazarlama literatüründe tüketiciye etkileri bakımından araştırılan önemli konulardan biridir. Ancak araştırmalarda, konunun daha çok alışverişte yaşanan zaman baskısı düzeyinde ele alındığı ve bireysel zaman baskısının göz ardı edildiği görülmektedir. Yerli pazarlama yazınında ise konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırma sayısı azdır. Çalışmada öncelikle zaman baskısı ve alışverişte zaman baskısıyla ilgili bilimsel araştırmalar incelenmektedir. Ardından bireysel zaman baskısının tüketicinin satın alma sonrası pişmanlığa etkisinde alışverişte zaman baskısının aracılık rolü üzerine Kırıkkale ilinde bir anket çalışması gerçekleştirilmektedir. Elde edilen veriler istatistiksel paket programıyla analiz edilmektedir. Araştırma neticesinde bireysel zaman baskısının alışverişte zaman baskısını ve satın alma sonrası pişmanlığı önemli düzeyde açıkladığı ve alışverişte zaman baskısının bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığa olan etkisinde tam aracılık rolü üstlendiği tespit edilmektedir. Bunların yanında demografik özelliklere bağlı olarak bireysel ve alışverişte zaman baskısındaki farklılıklar incelenmektedir. Son olarak işletme ve araştırmacılara öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zaman Baskısı, Alışverişte Zaman Baskısı, Satın Alma Sonrası Pişmanlık

A Research on The Mediating Role of Time Pressure in Shopping at The Effect of Individual Time Pressure on Post-Purchase Regret

*

Abstract

The goal of this study is to determine the effect of time pressure on post-purchase regret according to the types of time pressure (individual time pressure and time pressure at shopping). Time pressure is one of the important topics investigated in terms of consumer effects in marketing literature. However, in studies, it is seen that the issue is mostly dealt with at the level of time pressure experienced at shopping and that individual time pressure is ignored. The subject has not received enough attention in domestic marketing literature. In this study, scientific researches related to time pressure and time pressure in purchasing is examined primarily. Then, a questionnaire study is carried out in the province of Kırıkkale on the mediating role of time pressure in shopping in the effect of individual time pressure on consumer's regret after purchasing. The obtained data were analyzed with statistical package program. As a result of the research, it was determined that the individual time pressure explains the time pressure in shopping and post purchase regret at a significant level, and that the time pressure of shopping has the full mediating role in the effect of the individual time pressure on post-purchase regret. In addition to these, the differences in individual time pressure and time pressure in shopping with respect to demographic variables are examined. Lastly, suggestions for businesses and researches have been developed.

Keywords: *Individual Time Pressure, Time Pressure in Shopping, Post-Purchase Regret*

Giriş

Zaman kavramı, tüketici davranışlarında yeterince incelenmemesine karşın tüketiciler kararlarını önemli oranda zamana bağlı olarak vermektedir. Örneğin ihtiyacın ve ürünün farkına varma, ürün ve işletmelerle ilgili bilgi kaynaklarını araştırmaya başlama, araştırma, araştırmayı bitirme, mesajlara maruz kalmaya başlama (reklam, ambalaj vb.), mesajlara maruz kalmayı bitirme, satın almaya karar verme, alışverişe başlama, alışverişi bitirme, ürünü kullanma için hazırlanmaya başlama, kullanma için hazırlanmayı bitirme, kullanmaya başlama ve kullanmayı bitirme gibi tüketici davranışlarının tamamı zaman bağlı/zamana bağımlı kararlardır (Jacoby vd., 1976).

Zaman ile iç içe olan tüketici davranışlarının, tüketicinin sahip olduğu zamanla ilgili algılamalardan etkilenmemesi düşünülemez. Tüketicilerin zamanının kısıtlı olması, zaman baskısının ölçülmesinin zorluğu, zaman baskısının kişiden kişiye değişen bir durum olması ve insanların geçmişe göre daha fazla zaman baskısı altında yaşamak zorunda kalması (eşlerin çalışması vb.) gibi faktörler son zamanlarda pazarlama alanında konuya olan ilgiyi artırmaktadır. Bu çalışmada, tüketicinin hayatında yaşadığı bireysel zaman baskısı, alışverişte zaman baskısı ve satın alma sonrası pişmanlık arasındaki ilişkiler incelenerek özellikle yerli pazarlama literatüründeki boşluğun giderilmesine katkı sağlamak ve bireysel zaman algısının tüketiciye etkilerini belirli değişkenler bakımından aydınlatmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle pazarlama alanında zaman ve zaman baskısıyla ilgili araştırmalar incelenerek araştırma değişkenleri belirlenmekte ve Kırıkkale ilinde bir alan araştırmasıyla zaman baskısının tüketicilere olası etkileri incelenmektedir.

Zaman Baskısı, Zaman Baskısının Değişkenliği ve Etkileri

Zaman baskısı, belirli bir görevi yerine getirme (bilgi işleme, satın alma kararı verme vb.) için gereken zamanın (veya zaman kaynağının) kısıtlı olarak algılanması veya buna ilişkin bir psikolojik gerilim halidir (Smith ve Hayne, 1997; Rajneesh ve Monroe, 2003; Fisher vd., 2003).

Algılamalara dayalı göreceli bir kavram olan zaman baskısı, kişiye ve durumsal özelliklere göre değişmektedir. Bireyin belirli anda yaşadığı

duygu (huşu ile negatif ilişkili) (Rudd vd., 2012, s.1130) ve demografik özellikler zaman baskısını etkileyebilmektedir. Saigal ve Mann (2010)'un çalışmasına göre; erkek, genç, evli, eğitim düzeyi yüksek ve kendi işinin sahibi insanlar daha fazla zaman baskısı yaşayabilmektedir. Dolayısıyla zaman baskının ve etkilerinin analizinde demografik özelliklerin önemli değişkenler olabileceği anlaşılmaktadır.

Zaman baskısının bireye etkileriyle ilgili araştırmalar; bilgiyi daha az işleme tabi tutma ve daha az bilgiye dayalı karar verme (Vlasic vd., 2011: 87), yanlış/istenmeyen kararlar verme (Young vd., 2012), daha fazla stres yaşama (Kleiner, 2014), uyku sorunları yaşama, hasta olduğunda doktora görünmeyi erteleme (Zhong ve DeVoe, 2010), daha az boş zaman faaliyetlerinde bulunma ve akıl sağlığının kötüleşmesi (Zuzanek, 1998) gibi sonuçları olduğunu göstermektedir. Bireyin doğru karar alma becerilerini azaltan, zihinsel ve duygusal yapısı üzerinde olumsuz etkileri olan zaman baskısının, tüketici davranışları bakımından da özellikle bilgiye dayalı karar almama, yanlış satın alma tercihlerinde bulunma ve dolayısıyla daha fazla satın alma sonrası pişmanlık yaşama durumunu etkilemesini beklemek mümkündür.

Alışverişlerde Zaman Baskısı

Tüketici davranışı; güdülenme, satın alma ve satın almanın sonuçlarını değerlendirme gibi aşamaları içeren bir süreç olduğundan, tüketicinin zamanla ilgili bilişsel yapısı; güdülerini, planlarını, tükettikleri ürünleri ve tutumlarını etkiler. Tüketiciler, zaman baskısı hissettiklerinde, daha iyi karar vermek ve çözüm üretmek için yeterince zamanı olmadıklarını düşünmektedir (Ahituv vd., 1998).

Uygulamada işletmeler, zaman baskısı yaşayan tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılama bakımından bu durumdan yararlanabilmektedir. Tüketicilere zaman kazandıran ürünlerin geliştirilmesi ve pazarlanması mümkündür (Darian ve Cohen, 1995). Örneğin ütülenme gerektirmeyen giysi, dondurulmuş gıda, otomatik makine (yıkama, kurulama vb.), evlere servis yiyecek hizmeti ve havayolu hizmeti pazarlamacıları müşteriler için zaman faydası oluşturmakta ve zaman baskısı yüksek olan müşterileri öncelikli olarak hedefleyebilmektedir.

Bunların yanında işletmeler, ürünleri kısa sürede satın almasını özendirerek oluşturduğu zaman baskısını pazarlama yöntemi olarak kullanabilmektedir. Satış geliştirme faaliyetleri genel olarak tüketicinin kısa sürede ürünleri satın almasını sağlamak üzere tasarlanmaktadır (Spears, 2001). Ayrıca fuar gibi organizasyonların kısa süre için düzenlenmesi (2 veya 3 gün) ile tüketicide oluşan zaman baskısı, karar almak için endişeye, satın alma baskısına, kıtlık, fiyat ve kalite algılamalarının etkilenmesine neden olmaktadır (Lim, 2013). İşletmeler tarafından oluşturulan zaman baskısının diğer bir örneği açık artırmalardır. Adam ve diğerleri (2015)'in çalışmasına göre zaman baskısına bağlı olarak ve diğer teklifçiler olduğunda, teklifçiler uyarılmakta ve daha yüksek teklifler vermektedir (Adam vd., 2015).

Tüketicide işletmeler tarafından oluşturulan zaman baskısının; olumsuz bilgiye odaklanma (Wright, 1974; Zur ve Breznitz, 1981), marka farkındalığının yüksek olduğu ürünlere dikkati verme (Liu vd., 2017), görsel bilgiden önce yazılı bilgiyi değerlendirme (Pieters vd., 1997; Pieters ve Warlop, 1999; Rieskamp ve Hoffrage, 2008) ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bu araştırmalarda, genellikle işletme uygulamalarından kaynaklı tüketicinin yaşadığı zaman baskısı incelemekte olup (Mitomi, 2017, s.280), işletmeler özellikle bu doğrultuda çaba göstermeden de tüketiciler alışverişlerinde zaman baskısı yaşayabilmektedir. Özellikle bireysel düzeyde zaman baskısını yüksek düzeyde yaşayanların, alışverişlerinde de zaman baskısını daha fazla hissetmesi mümkündür.

Tüketicilerin alışverişlerinde algıladığı zaman baskısının artması; daha az araştırma ve değerlendirme çabasında bulunma (Vlasic vd, 2011; Lin ve Wu, 2005), daha hızlı karar verme (Dhar ve Nowlis, 1999), daha sezgisel (Pieters ve Warlop, 1999), gelişigüzel, plansız veya içtepkisel karar verme (Inbar vd., 2011: 533; Park vd., 1989; Do Prado vd., 2016; Sohn ve Lee, 2017), daha fazla olumsuz duygular yaşama (Sohn ve Lee, 2017; Gross, 1994), satın alma eğiliminin azalması, mobil reklam ve markaya yönelik tutumların kötüleşmesi (Rau vd., 2014), online alışverişlere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olma (Xu-Priour vd., 2012), ve daha fazla satın alma sonrası tercihlerle ilgili pişmanlık yaşama (Inbar vd., 2011) gibi durumlarla ilişkilidir.

Türkiye'de zaman baskısı ve tüketim konusuyla ilgili gerçekleştirilen az sayıda araştırma vardır. Bunlardan, Güleç ve Quadir (2015)'in

alışverişteki zaman baskısını bir tür alışveriş alışkanlığı olarak değerlendirdikleri çalışması; tüketicilerin yaklaşık % 30'unun alışverişte zaman baskısı hissettiğini ve erkeklerin ve yaşça küçük olanların alışverişlerde daha fazla zaman baskısı yaşadığını göstermektedir. Özmen (2006) ise alışverişlerle ilgili algılanan zamanın, tüketicinin memnuniyetini etkileyebileceğini ve işletmelerin tüketicilerin alışverişlerde geçirdiği zamanı boşa harcadığını düşünmesini engellemesi gerektiğini teorik düzeyde ileri sürmektedir. İplik'in (2005) saha araştırmasına göre, alışverişte algılanan zaman baskısı, alışveriş sürecinden memnuniyetle ters yönlü ilişkilidir.

Yerli ve yabancı pazarlama literatüründeki konuyla ilgili çalışmalarda, tüketicinin bireysel veya hayatında genel olarak hissettiği zaman baskısının değerlendirilmemesi ve bireysel zaman baskısı ile alışverişte zaman baskısı arasındaki farklılığın incelenmemesi, bireysel zaman baskısının alışverişte zaman baskısıyla ilişkisinin ve bireysel zaman baskısının tüketiciye etkisinde alışverişte zaman baskısının rolünün incelenmemesi söz konusudur. Ancak bireysel zaman baskısını daha fazla hissedenlerin, bu özelliklerinin alışverişlerine de yansımaları mümkündür.

Zaman baskısını bireysel düzeyde ele alan ve tüketicilere etkilerini inceleyen araştırma sayısının, alışverişte zaman baskısını inceleyenlere göre az olduğu görülmektedir. Zaman baskısını bu düzeyde ele alan Saigal ve Mann'ın (2010) çalışması, bireysel düzeyde hayatında daha fazla zaman baskısı hissetmenin, alışverişlerde daha az bilgi araştırma davranışıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Kongarchapatara ve Shannon (2016) ise bireysel düzeyde zaman baskısı veya stresi yüksek olanların, alışverişte daha az zaman ve enerji harcamak için belirli mağazaya daha fazla sadakat gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Belirtilen bu çalışmaların sonuçları, bireysel zaman baskısının tüketicinin satın almalarında yeterince bilgi araştırmasını, karşılaştırma yapmasını, doğru tercihlerde bulunmasını olumsuz etkileyebileceği ve satın alma sonrası daha fazla pişmanlık yaşayacağı fikrini desteklemektedir.

Alışverişte yaşanan zaman baskısının temel sonuçlarından birinin, yanlış tercihlere bağlı olarak satın alma sonrası veya tercih pişmanlığı olduğunu Inbar vd.'nin (2011) çalışması göstermektedir. Ancak bu noktada, bireysel zaman baskısının alışverişte zaman baskısına ve dolayısıyla satın alma sonrası pişmanlığa etkisinin birlikte incelenmediği görülmektedir. Bu çalışmada bireysel zaman baskısının satın alma sonrası

pişmanlığa etkisinde, alışverişte zaman baskısının rolü bir saha araştırmasıyla incelenmektedir.

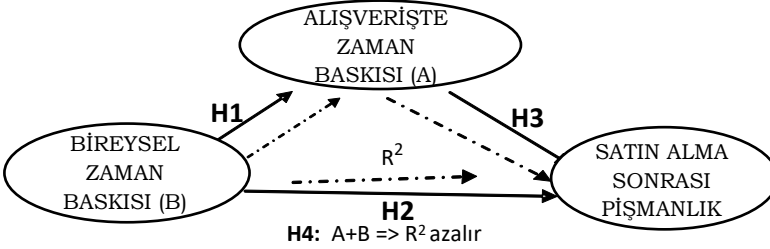
Tüketicide oluşan pişmanlık duygusuyla ilgili gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar son zamanlarda artmaktadır (Mannetti vd., 2007). Tüketiciler alışverişlerinden elde ettikleri faydayı artırmak veya pişmanlıklarını en aza indirmek için farklı düzeylerde de olsa çaba göstermektedir (Chorus vd., 2013). Konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar müşterinin satın alma sonrası müşteri pişmanlığının; satın alma öncesi yeterince bilişsel çaba göstermeme, bilgi araştırmama veya karşılaştırma yapmama (Park vd., 2015, Liang vd., 2018), satın alma öncesi alternatiflerin farkında olmama (Lin ve Huang, 2006), riskten korunma amaçlı planlı satın almalarda bulunma (Spears, 2006), risk tutumları ve satın alma deneyimleri (Chen ve Jia, 2012), satın alma sonrasında da gerçekleştirilen karşılaştırma davranışı (Cooke vd., 2001), yoksun kalınan ürün alternatiflerin olması ve bunların farkına varılması (Tsiros ve Mittal, 2000, Tsiros, 2009) gibi değişkenlerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, müşterinin satın alma öncesinde bilgi araştırma, karşılaştırma, alternatiflerin farkına varma ve plan yapma gibi zaman ve çaba gerektiren davranışları olumsuz etkileyen bir durum olarak zaman baskısının (bireysel ve alışverişte), müşteride satın alma sonrası pişmanlığa neden olduğu ileri sürülmekte, bu kapsamda araştırma modeli oluşturulmakta ve model birincil verilerle test edilmektedir.

Bireysel Zaman Baskısının, Satın Alma Sonrası Pişmanlığa Etkisinde Alışverişte Zaman Baskısının Aracı Rolü Üzerine Bir Araştırma

Araştırmanın uygulama aşamasında, bireysel düzeyde yaşanan zaman baskısının, alışverişlerde yaşanan zaman baskısı ile ilişkisi ve bunların satın alma sonrası pişmanlıkla ilişkileri incelenmektedir. Özellikle alışverişte yaşanan zaman baskısının, bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığa etkisinde aracı rolü olup olmadığı test edilmektedir.

Araştırmanın Amacı, Önemi, Modeli ve Yöntemi

Araştırmanın amacı, tüketicinin hayatındaki yaşadığı bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığa etkisinde, alışverişte yaşanan zaman baskısının aracılık rolünü aydınlatmaktır. Bu noktada çalışma, alışverişlerde yaşanan zaman baskısı ile birlikte, tüketicinin genel olarak hayatında yaşadığı zaman baskısını birlikte değerlendirmesi bakımından önem arz etmektedir. Zira hayatlarında zaman baskısı yüksek olan tüketicilerin, alışverişlerde daha az zaman baskısı yaşadığında satın alma sonrası pişmanlık durumundaki değişimlerin bilinmesi, işletmelerin tüketiciler için doğru kararlar almasına katkı sağlayacaktır. Araştırma kapsamında oluşturulan model Şekil 1.'de görüldüğü gibidir:

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H1: Bireysel zaman baskısı, alışverişte zaman baskısını etkilemektedir.

H2: Bireysel zaman baskısı, satın alma sonrası pişmanlığı etkilemektedir.

H3: Alışverişte zaman baskısı, satın alma sonrası pişmanlığı etkilemektedir.

H4: Bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığa etkisinde, alışverişte zaman baskısı aracı rol üstlenmektedir.

Araştırma amaçlarına ulaşma doğrultusunda, araştırma soru formunu geliştirmek üzere konuyla ilgili bilimsel çalışmalardaki ölçüm araçlarından yararlanılmıştır. İfadeler araştırmaya katılanların katılma düzeyinin yer aldığı 5'li Likert tarzında tasarlanmıştır. Bireysel zaman algısını ölçmek için (Saigal ve Mann, 2010; Rudd vd., 2012; Etkin vd., 2015; Kon-

garchapatara ve Shannon, 2016; Srinivasan ve Ratchford, 1991) çalışmalarındaki ifadelerden yararlanılmıştır. Alışverişlerde hissedilen zaman baskısını belirlemek için (Weenig ve Maarleveld, 2002; Inbar vd., 2011; Lim, 2013) araştırmalarındaki ifadeler çalışmaya uyarlanmıştır. Son olarak, satın alma sonrası pişmanlığı tespit etmek için (Inbar vd., 2011) çalışmasındaki ifadelerden yararlanılmıştır. Bunların yanında katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin sorulara araştırma soru formunda yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Miktar	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Erkek	170	42,4	44,0	44,0
Kadın	216	53,9	56,0	100,0
Yanıtlamayanlar	15	3,7		
Toplam	401	100,0		
Gelir				
900 TL ve altı	85	21,2	21,4	21,4
901- 2000 TL	116	28,9	29,2	50,6
2001-3500 TL	152	37,9	38,3	88,9
3501-5000 TL	30	7,5	7,6	96,5
5001 TL ve üstü	14	3,5	3,5	100,0
Yanıtlamayanlar	4	1,0		
Toplam	401	100,0		
Eğitim				
İlkokul ve altı	40	10,0	10,1	10,1
Ortaokul	65	16,2	16,4	26,4
Lise	189	47,1	47,6	74,1
Ön lisans	55	13,7	13,9	87,9
Lisans ve üstü	48	12,0	12,1	100,0
Yanıtlamayanlar	4	1,0		
Toplam	401	100,0		
Yaş				
21 ve altı	41	10,2	10,4	10,4
22-27	78	19,5	19,7	30,1
28-33	97	24,2	24,5	54,5
34-39	79	19,7	19,9	74,5
40 ve üstü	101	25,2	25,5	100,0
Yanıtlamayanlar	5	1,2		
Toplam	401	100,0		

Araştırma kapsamında, kaynak kısıtlarından dolayı Kırıkkale ilinde kolayda örnekleme ile seçilen 401 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyetle ilgili soruya yanıt verenlerin % 44'ü erkek, % 56'sı kadındır. Gelir bakımından ise katılımcıların %

88,9'u 3.500 TL ve altı gelir grubunda yer almaktadır. Eğitim düzeyi bakımından katılımcıların % 47,6'sı lise, % 16,4'ü ortaokul mezunudur. Yaş bakımından ise katılımcıların % 24,5'i 28-33, % 19,9'u 34-39 ve % 19,7'si 22-27 yaş aralığındadır.

Güvenirlilik ve Faktör Analizleri

Araştırma soru formu ve değişkenlerine yönelik gerçekleştirilen güvenirlik analizine göre, Cronbach Alfa katsayısı, genel soru formu için 0,965 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Faktör Analizi

	Faktör Yükü	Öz değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans
1. Faktör: Bireysel Zaman Baskısı		4,515	34,729	34,729
Zaman hızla akıp gidiyor	,816			
Tanıdığım kişilere göre daha meşgul görünürüm	,802			
Kendimi genelde zaman baskısı altında hissederim	,794			
Yapmak istediğim şeyler için asla yeterince zamanım olmaz	,777			
Yapacağım bir çok şey için keşke daha fazla zamanım olsaydı	,770			
Çok fazla boş zamanım olmaz	,765			
2. Faktör: Alışverişte Zaman Baskısı		3,848	29,603	64,332
Alışverişimi gerçekleştirirken aciliyet hissederim	,833			
Alışveriş yaparken, satın almayı hızlandırma gereği hissederim	,830			
Alışveriş kararı alırken bir an önce bitmesi gerektiğini hissederim	,822			
Alışverişlerimde karar almak için yeterince zamanım olmadığını hissederim	,816			
Alışveriş yaparken uzun uzun düşünmekten hoşlanmam	,809			
3. Faktör: Satın Alma Sonrası Pişmanlık		1,732	13,327	77,659
Alışverişlerimdeki tercihlerimden pişman olurum	,868			
Daha fazla zamanım olsaydı, daha doğru alışveriş kararları alırdım	,856			

Bireysel zaman baskısı değişkenini belirlemek üzere oluşturulan altı ifadenin güvenirlik katsayısı, 0,934; alışverişte zaman baskısını belirlemek için oluşturulan soruların güvenirlik katsayısı 0,925; ve son olarak satın alma

sonrası pişmanlık değişkenini ölçmek için hazırlanan iki sorunun güvenirlilik katsayısının 0,783 olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla genel olarak anket sorularının ve değişkenleri belirleyen soru gruplarının iç tutarlılığının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında oluşturulan ifadelere yönelik açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre veri setinin faktör analizine uygunluğunu gösteren KMO katsayısı 0,912 ve anlamlı olarak tespit edilmiştir. Buna göre araştırmada kullanılan maddeler toplam varyansın % 77,7'sini açıklayan üç faktör altında toplanmıştır. Faktörlerin açıkladığı varyanslar, özdeğerler ve maddelerin faktörlere dağılımını içeren faktör analizi sonuçları Tablo 2.'deki gibidir:

Farklılıkların İncelenmesi

Araştırmanın bu kısmında, araştırma değişkenlerinin katılımcıların temel özelliklerine göre farklılaşma durumu incelenmektedir. İki grup arasındaki farklılıklar test etmek üzere bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla grup arasındaki farklılıkları tespit etmek üzere Anova testi gerçekleştirilmiştir. Cinsiyete göre farklılıklar incelendiğinde; bireysel zaman baskısının ve alışverişte zaman baskısının erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Farklılık analizi sonuçlarına göre gelir, eğitim ve yaş gruplarına göre de anlamlı farklılıklar görülmektedir. Gelire göre farklılıklar incelendiğinde, zaman baskısı ve alışverişte zaman baskısının en fazla en yüksek gelir grubundaki bireylerde olduğu, en düşük ise 900 TL ve altı gelir grubundaki bireylerde olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyine göre farklılıklar incelendiğinde; bireysel zaman baskısının en yüksek, lisans ve üstü, en düşük ilkokul ve altı eğitim düzeyindekilerde olduğu tespit edilmiştir. Alışverişte zaman baskısının ise en yüksek önlisans ve lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip olanlarda olduğu, en düşük ise ilkokul ve altı eğitim düzeyine sahip olanlarda olduğu görülmektedir. Yaş gruplarında göre araştırma değişkenlerinin farklılıkları incelendiğinde, bireysel ve alışverişte zaman baskısının en fazla 21 ve altı, en az 40 ve üstü yaş grubundakilerde olduğu tespit edilmiştir. 40 yaş üstündekilerin zaman baskısının ve satın alma sonrası pişmanlığının görece düşük olması, alışveriş davranışları ve zaman yönetimi bakımından tecrübeli olmaları

ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu sonuçlar, erkek, genç ve eğitim durumu yüksek olanlarda alışverişte zaman baskısının yüksek olduğunu gösteren Saigal ve Mann'ın (2010) ve erkek ve gençlerde alışverişte zaman baskısının daha yüksek olduğunu gösteren Güleç ve Quadir'in (2015) çalışma sonuçlarına benzerlik göstermektedir.

Tablo 3. Demografik Özelliklere Göre Farklılıklar

	Gelir	Ort.	Sig.	Eğitim	Ort.	Sig.	Yaş	
Zaman Baskısı	900 TL ve altı	3,0529	0,004	İlkokul ve altı	2,5292	0,000	21 ve altı	3,6179
	901-2000 TL	3,4655		Ortaokul	2,8923		22-27	3,5406
	2001-3500 TL	3,3871		Lise	3,5741		28-33	3,4072
	3501-5000 TL	3,7944		Önlisans	3,6394		34-39	3,4430
	5001 TL ve üstü	3,8810		Lisans ve üstü	3,8264		40 ve üstü	3,1007
Alışverişte Zaman Baskısı	900 TL ve altı	2,6776	0,000	İlkokul ve altı	2,4050	0,000	21 ve altı	3,4439
	901-2000 TL	3,3517		Ortaokul	2,6769		22-27	3,4026
	2001-3500 TL	3,3250		Lise	3,4159		28-33	3,1546
	3501-5000 TL	3,7600		Önlisans	3,6909		34-39	3,4253
	5001 TL ve üstü	3,9000		Lisans ve üstü	3,5417		40 ve üstü	2,9109
Cinsiyet								
Zaman Baskısı	Kadın	3,2000	0,014					
	Erkek	3,4776						
Alışverişte Zaman Baskısı	Kadın	2,8647	0,000					
	Erkek	3,4657						

İlişki Analizi

Değişkenler arası ilişkileri analiz etmek için gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçlarına göre; bireysel zaman baskısının, alışverişte zaman baskısı ile anlamlı ve orta düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla genel olarak hayatında zaman baskısı hissedenlerin, alışverişlerde de daha fazla zaman baskısı hissetmesi söz konusudur. Ayrıca bireysel zaman baskısı ile satın alma sonrası pişmanlık arasında

anlamli ve düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Dolayısıyla bireysel zaman baskısının alışverişlerde doğru karar almayla ilişkili bir faktör olabileceği fikri desteklenmektedir.

Bunların yanında alışverişte zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlık ile olumlu şekilde ve bireysel zaman baskısına göre daha fazla ilişkili olduğu tespit edilmektedir. Bu sonuç da, alışverişte yaşanan zaman baskısının doğru alışveriş kararları vermede bireysel zaman baskısına göre daha yüksek düzeyde ilişkili bir değişken olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 4. Korelasyon Analizi

	Alışverişte Zaman Baskısı	Satın Alma Sonrası Pişmanlık
Zaman Baskısı	,661** ,000	,316** ,000
Alışverişte Zaman Baskısı	1	,381** ,000

Regresyon Analizi

Araştırma hipotezlerini test etmek üzere regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bir değişkenin aracılık rolünü üstlenmesi için bağımsız değişkenin aracı değişkeni ve bağımlı değişkeni etkilemesi, bağımsız ve aracı değişken birlikte bağımlı değişkeni etkilerken bağımsız değişkenin etkisinin azalması veya kaybolması koşulları gerçekleşmelidir (Baron ve Kenny, 1986). Gerçekleştirilen analizler sonucunda bağımsız değişken olan bireysel zaman baskısının aracı değişken olan alışverişte zaman baskısını etkilediği tespit edilmiştir (R²: 0,477). Dolayısıyla H1 desteklenmektedir. Ayrıca, bağımsız değişken olan bireysel zaman baskısının bağımlı değişken olan satın alma sonrası pişmanlığı da etkilediği görülmüştür (R²: 0,171). Dolayısıyla H2 hipotezi desteklenmektedir. Bunların yanında, bireysel zaman baskısı ve alışverişte zaman baskısının birlikte değerlendirildiğinde, alışverişte zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığı etkilediği (β : 0,432) görülmekte ve H3 hipotezi desteklenmektedir.

Aynı koşulda bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki etkisinin anlamsızlaştığı ($\beta: 0,108$) tespit edilmekte ve H4 hipotezi desteklenmektedir. Bireysel zaman baskısının, alışverişte zaman baskısı değişkeni olduğunda etkisinin istatistiksel olarak anlamsız düzeyde olması, bu değişkenin tam aracılık rolü üstlendiğini göstermektedir.

Bu sonuçlar alışverişte zaman baskısının, tüketicinin tercih pişmanlığını etkilediğini gösteren Innbar vd.'nin (2011) çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bunun yanında, alışverişte zaman baskısının, bireysel zaman baskısının tüketicinin satın alma sonrası pişmanlığa etkisinde aracılık rolüne yönelik elde edilen bulgu, araştırmanın özgün sonucudur. Tablo 5.'de regresyon analizi sonuçları görülmektedir:

Tablo 5. Regresyon Analizi

I. Model. Bireysel Zaman Baskısının Alışverişte Zaman Baskısını Açıklayıcılığı			
	Beta Katsayısı	t	sig.
Zaman baskısı	,629	14,578	,000
Cinsiyet	,270	2,780	,006
Gelir	,075	1,184	,237
Eğitim	,040	,795	,427
Meslek	-,086	-2,431	,016
Yaş	-,029	-,769	,442
F	55,709	Sig. 0,000	
R=0,691	R ² = 0,477		
II. Model. Bireysel Zaman Baskısının Satın Alma Sonrası Pişmanlığı Açıklayıcılığı			
Zaman baskısı	,372	6,341	,000
Cinsiyet	-,324	-2,447	,015
Gelir	-,158	-1,836	,067
Eğitim	,002	,034	,973
Meslek	-,119	-2,441	,015
Yaş	-,081	-1,567	,118
F	11,951	Sig. 0,000	
R= 0,413	R ² = 0,171		
III. Model. Bireysel Zaman baskısı ve Alışverişte Zaman Baskısının Satın Alma Sonrası Pişmanlığı Açıklayıcılığı			
Alışverişte zaman baskısı	,432	,066	,000
Zaman baskısı	,108	,069	,116
Cinsiyet	-,445	,127	,000
Gelir	-,189	,082	,021
Eğitim	-,021	,065	,749
Meslek	-,083	,046	,075
Yaş	-,064	,049	,190
F	17,500	Sig. 0,000	
R =0,511	R ² = 0,261		

Sonuç

Tüketicinin yaşadığı bireysel zaman baskısı, alışverişte zaman baskısı ve satın alma sonrası pişmanlık arasındaki ilişkilerin incelendiği bu çalışmada; alışverişte zaman baskısının, bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığa etkisine aracılık ettiği fikrini desteklenmektedir. Bu sonuç, bireysel zaman baskısı yüksek olanların, her ne kadar alışverişte zaman baskısı yaşama olasılıkları yüksek olsa da, alışverişte zaman baskısı hissetmediklerinde veya düşürülmesi sağlandığında, satın alma sonrası pişmanlık düzeylerinin azalabileceğini göstermektedir.

Araştırma verilerinin analizi neticesinde, bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığın % 17'sini açıkladığı, bu değişkenin alışverişte zaman baskısı ile birlikte satın alma sonrası pişmanlığı % 26'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Ayrıca bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki etkisi, alışverişte zaman baskısı değişkeniyle birlikte olduğunda ortadan kalkmaktadır. Bunların yanında, bireysel zaman baskısının, alışverişte zaman baskısının % 48'ini açıkladığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla bireysel zaman baskısının, satın alma sonrası pişmanlığı; alışverişte zaman baskısı üzerinden etkilediği sonucuna varılmaktadır.

Araştırma sonuçlarının işletmeler için yararlı olduğu düşünülmektedir. İşletmelerin, her ne kadar bireysel zaman baskısı yüksek olsa da, tüketicilerin alışverişlerde yaşadığı zaman baskısını engellediklerinde, satın alma sonrası pişmanlık duygularını azaltması mümkündür. Zira işletmelerin bireysel zaman baskısını etkilemesi zor olsa da, alışveriş ortamında zamanla ilgili algulamaları ve zaman baskısını etkilemesi mümkündür. Örneğin araştırmalar müzik, ışıklandırma, eğlendirici araçlar ve bilgilendirici anonslarının müşterilerin mağaza ortamındaki zamanla ilgili algulamalarını etkilediğini göstermektedir (Pruyn ve Smidts, 1998; Gail vd., 1997; Kellaris ve Altsech, 1992; Kellaris ve Kent, 1992). Bu gibi mağaza atmosferi araçlarının tüketiciler üzerindeki etkilerini, alışverişte zaman baskısını etkileyen önemli bir değişken olarak bireysel zaman baskısını da göz önünde bulundurarak değerlendirmek, hangi araçların etkin olarak kullanılabileceğinin daha bütüncül olarak değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmada özellikle erkeklerin, geliri yüksek olanların ve eğitim düzeyi yüksek olanların daha fazla bireysel ve alışverişte zaman baskısı yaşadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu özelliklere sahip müşterileri öncelikle hedefleyen, bu özelliklerdeki müşterilerin daha yoğun olduğu bölge veya zamanlarda işletmelerin, bireysel ve alışverişte zaman baskısı ve sonuçlarına önem vermesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarının tüm tüketicilere yönelik genelleştirilememesi, araştırmada betimsel nitelikte anket yönteminin kullanılması ve araştırmaya katılanların dürüst yanıtlar verdiğinin varsayılması araştırmanın başlıca kısıtlarını oluşturmaktadır. Ancak çalışma sonuçlarının, tüketiciyi etkileyen önemli bir olguyu ve etkilerini incelemesi, konuyu özgün bir bakış açısıyla tartışmaya açması, araştırmada ileri sürülen hipotezlere belirli bölge için kanıt sunması ve işletmeler için yararlı bilgiler üretmesi bakımından yararlı olduğu düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Research on The Mediating Role of Time Pressure in Shopping at The Effect of Individual Time Pressure on Post-Purchase Regret

*

İbrahim Bozacı

Kırıkkale University

It is unthinkable that consumer behaviors, that are intertwined with time, are not affected by the time perceptions of consumers. Factors such as the limited time of consumers, the difficulty of measuring time pressure, the fact that time pressure differs from person to person, and people have to live under more time pressure than past, have recently increased the interest toward the subject of time pressure in marketing. This study is conducted to determine the effect of time pressure on post-purchase regret of consumers. In marketing literature it is seen that time pressure can be general at individual level or specific at purchasing level. At this point, marketing researches generally take into consideration the phenomenon from one point of view, either individual time pressure or shopping time pressure. In most studies, the issue is mostly dealt with at the level of shopping based time pressure and individual time pressure is ignored. Since present study evaluates both of the time pressure types simultaneously in consumption context, it is thought that the viewpoint is original. Moreover, it is seen that although subject of the time pressure is researched in many studies in foreign marketing literature, there is few studies in domestic literature. So this study is hoped to contribute to fill the gap in this research area.

The aim of the study is to illuminate the mediating role of shopping time pressure at the effect of individual time pressure on consumer post-purchase regret. Because, when consumers with high time pressure in their lives and experiences more time pressure at purchasings, knowing the changes in post-purchase regret will help enterprises make right decisions for consumers.

In this study, scientific researches related to time pressure and time pressure in purchasing is examined first. After that a questionnaire study is carried out in the province of Kırıkkale to scrutinize the mediating role of time pressure in shopping at the effect of individual time pressure on consumer's regret after purchasing. To design research questionnaire and measure the research variables, the measurement tools and items developed in the previous studies related with the subject are benefited by adapting to study. The data was gathered from 401 people with convenience sampling method. The obtained data were analyzed with statistical package program. Cronbach Alpha coefficients are calculated for reliability analysis and the results shows high internal consistency of the research variables and general questionnaire. Factor analysis points out the structural validity of the survey and its dimensions. Moreover, descriptive analysis, correlation analysis, difference analysis (t-tests and anova tests) and regression analysis were made at the study.

As a result of the statistical analyses, it was determined that male, younger and more educated consumers have more time pressure for both time pressure types. In addition, individual time pressure explains % 17 of the post-purchase regret and the shopping time pressure explains % 26 of the post-purchase regret. Furthermore, the effect of individual time pressure on post-purchase regrets disappears when shopping time pressure added to model. In addition to these, it is depicted that individual time pressure explains % 48 of the shopping time pressure. So, it is understood that individual time pressure affect post-purchase regret through the shopping time pressure.

Research results would be useful for firms. Because even though the individual time pressure is high, it is possible for businesses to reduce their feelings of post-purchase regret when they prevent the shopping time pressure. Although it is difficult for firms to affect individual time pressure, it is possible to affect the perceptions and time pressure on time in the shopping environment. For example, research shows that music, lighting, entertaining tools, and informative announcements affect the perceptions of customers in store (Pruyn and Smidts, 1998; Gail et al., 1997; Kellaris and Altsech, 1992; Kellaris and Kent, 1992). Evaluating the effects of such atmosphere tools on consumers, taking into account individual

time pressure as an important variable affecting time pressure in shopping, will contribute to a more holistic evaluation of which tools can be used effectively.

The main constraints of the study are that the results of the research can not be generalized to all consumers, the use of the descriptive survey method and the assumption that the participants give honest and true answers. However, it is thought that the results of the study are important in terms of examining an important phenomenon and its effects that affect consumer behavior, opening the subject to discussion with a unique point of view, providing evidence for the specified hypotheses in the research and providing useful information for businesses and researchers.

Kaynakça / References

- Adam, M. T., Krämer, J. ve Müller, M. B. (2015). Auction fever! How time pressure and social competition affect bidders' arousal and bids in retail auctions. *Journal of Retailing*, 91(3), 468-485.
- Ahituv, N., Igarbaria, M. ve Sella, A. V. (1998). The effects of time pressure and completeness of information on decision making. *Journal of Management Information*, 15(2), 154-172.
- Baron, R. M. ve Kenny, D.K. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Chen, R., ve Jia, J. (2012). Regret and performance uncertainty in consumer repeat choice. *Marketing Letters*, 23(1), 353-365.
- Chorus, C. G., Koetse, M. J., ve Hoen, A. (2013). Consumer preferences for alternative fuel vehicles: Comparing a utility maximization and a regret minimization model. *Energy Policy*, 61, 901-908.
- Cooke, A. D., Meyvis, T., ve Schwartz, A. (2001). Avoiding future regret in purchase-timing decisions. *Journal of Consumer Research*, 27(4), 447-459.
- Darian, J. C. ve Cohen, J. (1995). Segmenting by Consumer Time Shortage. *Journal of Consumer Marketing*, 12(1), 32-44.
- Dhar, R. ve Nowlis, S.M. (1999). The effect of time pressure on consumer choice deferral. *Journal of Consumer Research*, 25(4), 369-384.

- Do Prado, R. Pereira, A.D. ve Lopes, E.L. (2016). Tick Tock, Tick Tock! An experimental study on the time pressure effect on omission neglect. *Journal of International Consumer Marketing*, 28(5), 332-346.
- Etkin, J., Evangelidis, I. ve Aaker, J. (2015). Pressed for time? Goal conflict shapes how time is perceived, spent, and valued. *Journal of Marketing Research*, 52(3), 394-406.
- Fisher, C. W., Chengalur-Smith, I. ve Ballou, D.P. (2003). The impact of experience and time on the use of data quality information in decision making. *Information Systems Research*, 14(2), 170-188.
- Gail, T., Bums, M. ve Zeng, Y. (1997). Your life on hold. The effect of telephone waiting time on customer perception. *Journal of Direct Marketing*, 11(3), 25-31.
- Gross, B.L. (1994). Consumer responses to time pressure: A qualitative study with homeowners in foreclosure. *Advances in Consumer Research*, 21, 120-125.
- Güleç, İ.H. ve Quadir, S.E. (2015, Ekim). *Hedonik tüketim bağımlılığı kapsamında kamu çalışanlarının rekreasyonel alışveriş eğilimlerinin incelenmesi*. 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, Konya, 876-889.
- Inbar, Y., Botti, S. ve Hanko, K. (2011). Decision speed and choice regret: When haste feels like waste. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(3), 533-540.
- İplik, E. (2005). *Kalabalık ve zaman baskısı altındaki tüketicilerin alışverişten duydukları tatmin düzeyini belirlemeye yönelik bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Adana.
- Jacoby, J., Szybillo, G.J., ve Berning, C.K. (1976). Time and consumer behavior: An interdisciplinary overview. *Journal of Consumer Research*, 2(4), 320-339.
- Kellaris, J. J. ve Kent, R. (1992). the influence of music on consumers' temporal perceptions: Does time fly when you're having fun?. *Journal of Consumer Psychology*, 1(4), 365-376.
- Kellaris, J. J., ve Altsech, M. B. (1992). The experience of time as a function of musical loudness and gender of listener. *Advances in Consumer Research*, 19, 725-729.

- Kleiner, S. (2014). Subjective time pressure: General or domain specific?. *Social Science Research*, 47, 108-120.
- Kongarchapatara, B. ve Shannon, R. (2016). The effect of time stress on store loyalty: A case of food and grocery shopping in Thailand. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 24(4), 267-274.
- Liang, X., Liu, P., ve Liu, Z. (2018). Selecting products considering the regret behavior of consumer: A decision support model based on online ratings. *Symmetry*, 10(5), 178.
- Lim, C. (2013). Analysis of time pressure and value perception: An exploratory study of consumer travel fair. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, 30(5), 509-521.
- Lin, C. H., ve Huang, W. H. (2006). The influence of unawareness set and order effects in consumer regret. *Journal of Business and Psychology*, 21(2), 293-311.
- Lin, C.H. ve Wu, P.H. (2005). How to deal with conflicts? The effect of consumers subjective time pressure on product attitude judgment and choice. *Journal of American Academy of Business*, 6, 219-224.
- Liu, C.W., Hsieh, A.Y., Lo, S.K., ve Hwang, Y. (2017). What consumers see when time is running out: Consumers' browsing behaviors on online shopping websites when under time pressure. *Computers in Human Behavior*, 70, 391-397.
- Mannetti, L., Pierro, A., ve Kruglanski, A. (2007). Who regrets more after choosing a non-status-quo option? Post decisional regret under need for cognitive closure. *Journal of Economic Psychology*, 28(2), 186-196.
- Mitomi, Y. (2017). What is marketing time pressure?. *Annals of Business Administrative Science*, 16(6), 275-285.
- Özmen, M. (2006). Perakendecilikte tüketicinin zaman algılaması ve zaman algılamasının müşteri tatmini üzerine etkisi: Kavramsal bir bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, VIII(2), 225-236.
- Park, C. W., Easwar S. I., ve Smith, D. C. (1989). The effects of situational factors on in-store grocery shopping behavior: The role of store environment and time available for shopping. *Journal of Consumer Research*, 15(4), 422-433.

- Park, J., Hill, W. T., ve Bonds-Raacke, J. (2015). Exploring the relationship between cognitive effort exertion and regret in online vs. offline shopping. *Computers in Human Behavior*, 49, 444-450.
- Pieters, R. ve Warlop, L. (1999). Visual attention during brand choice: The impact of time pressure and task motivation. *International Journal of Research in Marketing*, 16(1), 1-16.
- Pieters, R., Warlop, L. ve Hartog, M. (1997). The effect of time pressure and task motivation on visual attention to brands. *Advances in Consumer Research*, 24, 281-287.
- Pruyn, A. ve Smidts, A. (1998). Effects of waiting on the satisfaction with the service: Beyond objective time measures. *International Journal of Research in Marketing*, 15(4), 321-334.
- Rajneesh, S. ve Monroe, K.B. (2003). The effects of time constraints on consumers' judgments of prices and products. *Journal of Consumer Research*, 30(1), 92-104.
- Rau, P.L.P., Zhou, J. Chen, D. ve Lu, T.P. (2014). The influence of repetition and time pressure on effectiveness of mobile advertising messages. *Telematics and Informatics*, 31(3), 463-476.
- Rieskamp, J. ve Hoffrage, U. (2008). Inferences under time pressure: How opportunity costs affect strategy selection. *Acta Psychologica*, 127, 258-276.
- Rudd, M., Vohs, K. ve Aaker, J. (2012). Awe expands people's perception of time, alters decision making, and enhances well-being. *Psychological Science*, 23(10), 1130-36.
- Saigal, B. ve Mann, B.J.S. (2010). The mediating role of demographics and time pressure in information search process: A comparative analysis of English and Indian consumers. *IUP Journal of Marketing Management*, 9(1/2), 7-22.
- Smith, C. A. P., ve Hayne, S.C. (1997). Decision making under time pressure: an investigation of decision speed and decision quality of computer-supported groups. *Management Communication Quarterly*, 11(1), 97-126.
- Sohn, H.K. ve Lee, T. (2017). Tourists' impulse buying behavior at duty-free shops: The moderating effects of time pressure and shopping involvement. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, 34(3), 341-356.

- Spears, N. (2001). Time pressure and information in sales promotion strategy: Conceptual framework and content analysis. *Journal of Advertising*, 30(1), 67-76.
- Spears, N. (2006). Just moseying around and happening upon it versus a master plan: Minimizing regret in impulse versus planned sales promotion purchases. *Psychology ve Marketing*, 23(1), 57-73.
- Srinivasan, N. ve Ratchford, B.T. (1991). An empirical test of a model of external search for automobiles. *Journal of Consumer Research*, 18(2), 233-242.
- Tsiros, M. (2008). Releasing the regret lock: Consumer response to new alternatives after a sale. *Journal of Consumer Research*, 35(6), 1039-1059.
- Tsiros, M., ve Mittal, V. (2000). Regret: A model of its antecedents and consequences in consumer decision making. *Journal of Consumer Research*, 26(4), 401-417.
- Vlašić, G., Janković, M. ve Čaluk, A.K. (2011). Information hunt: The impact of product type and time pressure on choice of information source for purchase decisions. *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, 16(2), 87-103.
- Weenig, M. W.H. ve Maarleveld, M. (2002). The impact of time constraint on information search strategies in complex choice tasks. *Journal of Economic Psychology*, 23, 689-702.
- Wright, P. (1974). The harassed decision maker: Time pressures, distractions, and the use of evidence. *Journal of Applied Psychology*, 59, 555-561.
- Xu-Priour, D.L., Cliquet, G. ve Fu, G. (2012). The combined influence of time pressure and time orientation on consumers' multichannel choice: Evidence from China. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 22(5), 529-546.
- Young, D. L., Goodie, A.S., Hall, D. B. ve Wu, E. (2012). Decision making under time pressure, modeled in a prospect theory framework. *Organizational Behavior ve Human Decision Processes*, 118(2), 79-188.
- Zhong, C.B. ve Devoe, S. E. (2010). You are how you eat: Fast food and impatience. *Psychological Science*, 21, 619-623.
- Zur, H.B. ve Breznitz, S.J. (1981). The Effect of time pressure on risky choice behavior. *Acta Psychologica*, 47(1), 89-104.

Zuzanek, J. (1998). Time use, time pressure, personal stress, mental health, and life satisfaction from a life cycle perspective. *Journal of Occupational Science*, 5(1), 26-39.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bozacı, İ. (2019). Bireysel zaman baskısının satın alma sonrası pişmanlığa etkisinde alışverişte zaman baskısının aracı rolü üzerine bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 653-676. DOI: 10.26466/opus.518712

Yatan Hastaların Bakım Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi: Kamu Hastanesinde Bir Uygulama

DOI: 10.26466/opus.519588

*

Çağrı Köroğlu* - Hüseyin Önlem Ersöz - Aslı Çayan*** - Sultan Kılıç****

* Doç.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, Nazilli / Aydın / Türkiye

E-Posta: cagrikoroglu@hotmail.com

ORCID:0000-0003-4073-1847

** Öğr.Gör.Dr., Aydın Adnan Menderes Üniv., Nazilli Sağ. Hiz. MYO, Nazilli/Aydın/Türkiye

E-Posta: hoersoz@adu.edu.tr

ORCID:0000-0002-6604-1783

*** Öğr.Gör., Aydın Adnan Menderes Üniv., Nazilli Sağ. Hiz. MYO, Nazilli/Aydın/Türkiye

E-Posta: asli.cayan@adu.edu.tr

ORCID:0000-0002-5896-0341

**** Öğr.Gör., Aydın Adnan Menderes Üniv., Nazilli Sağ. Hiz. MYO, Nazilli/Aydın/Türkiye

E-Posta: sultankilic@adu.edu.tr

ORCID:0000-0002-6651-4894

Öz

Türkiye’de sağlık sektörü hızla değişmekte ve büyümektedir. Sağlık sektörünün önemli bir parçası olan hastanelerin günün şartlarına göre yönetilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü Türkiye’de toplumun her kesimi tarafından sağlığa verilen önem her geçen gün artmaktadır. Bu durum hastanelerin sağlık hizmetlerinde kalitenin yükselmesini sağlasa da bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de kamu hastanelerinin kaynağının sorunları temel olarak yönetim ve organizasyon eksikliğidir. Bu yönetim sorunları hizmet kalitesinde ve hasta memnuniyetinde boşluklara neden olmaktadır. Yatan hasta memnuniyeti araştırmalarının çoğunda, sağlık personelinin memnuniyet, sağlık personeline güven, hasta gizliliği, personelin dürüstlüğü, nezaket bilgisi, hastane genel temizliği ve otel hizmetleri gibi boyutlar tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı bir kamu hastanesinde yatakta tedavi hizmetleri gören hastaların bakım memnuniyetlerini değerlendirmek ve bazı öneriler sunabilmektir. Çalışmanın veri toplama yöntemi yatan hastalarla mülakat, soru sorma ve hazır verilerden yararlanmadır. Elde edilen veriler istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmaya Nisan 2018’de Nazilli kamu hastanesinde yatarak tedavi gören 164 hasta dahil olmuştur. Çalışma sonuçlarına göre katılımcıların genel bakım memnuniyet algısı ile yaş grupları ve çalışma durumları arasında anlamlı farklılık olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Sektörü, Kamu Hastanesi, Sağlık Hizmetleri, Yatan Hasta, Sağlık Yönetimi

Healthcare Satisfaction Evaluations of Inpatients: A Practice in Public Hospital

*

Abstract

The health sector in Turkey has been rapidly changing and growing. It has become a necessity for hospitals, which is an important part of the healthcare sector, to be managed according to the circumstances of the day. Because the importance of health given by all segments of society in Turkey has been raising, day by day. Although this helps to increase the quality of the health care services of the hospitals, it also brings with it a number of problems. In Turkey, the problems of the public hospitals' source are mainly lack of management and organization. And these management problems cause gaps at service quality and patient satisfaction. In most inpatient satisfaction researches, the dimensions such as satisfaction with health personnel, trust to health personnel, patient confidentiality, honesty of staff, providing courtesy information, hospital general cleaning and hotel services are discussed. The aim of this study is to evaluate the quality of inpatient treatment services of a public hospital according to the perceived satisfaction of inpatients and to present some suggestions. The population of the study is the inpatients in the public hospital. The study's data collection method involves interviewing with the inpatients, asking questions and using the secondary data. The obtained analyzed through statistical package program. The study included 164 inpatients in Nazilli public hospital in April 2018. According to the results of the study, there is a significant difference between the participants' perception of general care satisfaction and age groups and working status.

Keywords: Health Sector, Public Hospital, Health Services, Inpatient, Healthcare Management

Giriş

Türkiye 80 milyonluk son derece dinamik nüfusuyla yaşamın her alanında sürekli bir dönüşüm halindedir. Sağlık hizmetleri de nüfusun bu dinamik yapısından nasibini almaktadır. Toplumun her yönüyle gelişmesi hastalarda geçmiş dönemlere kıyasla sağlık sektöründeki hizmet kalitesinde daha yüksek beklentilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bugün Türkiye'de sağlık hizmetlerinde ikili bir yapı mevcuttur. Ülkede şu anda kamu ve özel sektörde faaliyet gösteren çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinin önemli bir parçası olan hastanelerde de ikili bir yapı mevcuttur. Bu ikili yapı yani kamu ve özel hastaneleri yoğun bir rekabet ortamında hizmet vermektedirler. Bu durumda, hem kamu hem de özel sektöre ait hastanelerde tedavi hizmetlerinin kalitesi hastanelerin teknik donanımına ve insan kaynaklarına verilen öneme bağlı olacaktır.

Hastaneler sağlık sektöründe büyük bir yer kaplamaktadır ve bu nedenle, büyük işletmeler arasında değerlendirilmektedir. Bundan dolayı genel işletmeler gibi profesyonel yönetim ilkeleriyle yönetilmelidirler (Can ve İbicioğlu, 2008). Hastanelerin kamu veya özel olup olmaması profesyonel yönetimden ilkelerinden ayrı tutulmasını gerektirmez. Aksine daha fazla hasta çekme, gelen hastaları memnun etme ve hastanın ihtiyaç duyduğunda tekrar aynı hastaneyi tercih etmesini sağlama hastane yönetimlerinin temel sorunlarından (Rahman vd, 2008:96). Çünkü hastaların hastane seçme ve tercih etme olanakları son 10 yılda artmıştır. Sağlık sisteminde getirilen yeni düzenlemeler ve yatırımlar hasta memnuniyetinin artmasına zemin hazırlarken kurumlar arası rekabetin de yükselmesine olanak sağlamış görünmektedir. Fakat Türkiye'de hastanelerin en önemli sorunlarının başında yönetim sorunu, yani profesyonel yönetim anlayışının yetersiz olması gelmektedir (Can ve İbicioğlu, 2008, s.272).

Sağlık hizmetleri, insan yaşamı ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle yönetim açısından özellikleri olan bir alandır. Koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak sağlık hizmetlerinin yönetiminde topluma yönelik ve sektörler arası işbirliğini gerektiren bir dizi yönetsel faaliyet gerekli iken, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinin verildiği hastanelerde

otelcilik hizmetlerinin yanı sıra, poliklinik, laboratuvar, röntgen ve ameliyathane hizmetleri gibi geniş bir yelpazede yönetim gerekliliği sağlık yöneticiliğini karmaşık hale getirmektedir (Çimen, 2010, s.136). Genel olarak bir tür sağlık kurumu olan hastanelerin de var olma amacına bakıldığında da "sağlık hizmeti" sunmak olduğu görülmektedir. Varlık nedeni sağlık hizmeti sunmak olan sağlık kurumlarından beklenen temel yetenek de, "nitelikli sağlık hizmeti sunabilmek" olmalıdır (Kıdak vd, 2015, s.487). Buna göre kaliteli sağlık hizmeti sunma ve çabası hastanelerin öncelikli hedefleri arasında yer almalıdır.

Kalite kavramı çok açık ve net olarak tanımlanamayan bir kavramdır. Bu nedenle yönetim biliminde bir görüş birliğinin olduğunu söylemek güçtür. Buna göre kalite bazı yönetim uzmanları tarafından "ürün ve hizmette hata ve yanlışların olmaması" şeklinde ele alınırken, kimi yönetim uzmanları da kaliteyi "bir mal veya hizmette mükemmeliyet derecesi" olarak tanımlamaktadırlar (Aktan, 2012:238). Günümüz zorlu pazar ortamında bir kurumun varlığını devam ettirebilmesi ve sürekli iş olanakları yaratabilmesi, kurumun kalite düzeyinin (ürün kalitesi, hizmet ve yönetim kalitesi vb) rekabetçi standartlara çekilmesiyle mümkün olabilmektedir. Kurumun içinde bulunduğu sektöre özgü standartları hayata geçirmesi müşteri memnuniyetini de beraberinde getirebilecektir (Oğuz, 2001, s.291).

Müşteri memnuniyeti, Pizam ve Ellis'e göre "Müşterinin bir mal ya da hizmetten umduğunu ya da beklediğini elde etmenin verdiği iyi hissetme veya hoşnutluğu ifade eden psikolojik bir kavram" iken Kotler ve Keller'e göre ise "Müşterinin satın alma öncesindeki beklentileri ile satın almadan sonraki algılanan performans arasındaki farka gösterdiği tepki" şeklindedir (aktaran: Cengiz Mutlubaş ve Soybalı, 2017, s.3). Buna göre müşteri memnuniyeti kavramı, müşterilerin istek, ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması ve bunların ötesine geçilmesini kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgüven, 2008, s.657). Sağlık sektöründeki kurum ve kuruluşların da sağlık hizmetlerinde müşteri memnuniyetinin, uzun dönemde kalıcı olma konusunda önemli bir belirleyici rolünün olduğunun bilincinde olmaları gerektiği söylenebilir. "Müşteri memnuniyeti" kavramı sağlık hizmetlerinde "hasta memnuniyeti" kavramına dönüşmektedir.

"Hasta memnuniyeti" kavramı, sağlık hizmetlerinde kalite uygulamaları kapsamında son yıllarda önem kazanan ve oldukça fazla çalışılan bir konu durumundadır. Çünkü hastanın sunulan hizmet hakkındaki düşünceleri ve buna bağlı olarak memnuniyeti, hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde önemlidir. Hasta memnuniyeti, "hastanın değer ve beklentilerinin ne düzeyde karşılandığı konusunda bilgi veren ve esas otoritenin hasta olduğu bakımın kalitesini gösteren temel ölçüt" olarak tanımlanmaktadır (Türkuğur vd, 2016, s.170). Hasta memnuniyeti, hastaların aldıkları sağlık hizmeti veya tıbbi bakımla ilgili beklenti, deneyim ve değer yargılarını ihtiva eden ve daha çok hastaların algılamalarına dayanan bir kavramdır. Algılanan hasta memnuniyeti boyutunda daha çok hastaların görüş ve değerlendirmeleri esas alınmaktadır. Bundan dolayı algılanan hasta memnuniyeti, bakım kalitesine yönelik hasta perspektifi şeklinde nitelendirilmeye başlamıştır (Top vd, 2010, s.4).

Hasta memnuniyeti araştırmalarında sağlık personelinin ve iletişiminin memnuniyet, personele güven, hasta mahremiyeti, personelin dürüstlüğü, nezaketi, yeterli bilgiyi sunması, hastane genel temizliği ve otelcilik hizmetleri gibi birçok boyutun ele alındığı görülmektedir (Türkuğur vd, 2016, s.170). Hasta memnuniyetinin hastane ve hastane çalışanlarıyla ilgili güvenilirlik, fiziksel görünüm ve isteklilik gibi unsurlardan etkilendiği Öcel (2016, s.74) tarafından yapılan bir araştırmada da açıkça ifade edilmiştir. Yılmaz (2001, s.73) 'a göre de hasta memnuniyeti, hizmetin sunumunu, hasta ile hizmeti verenlerin etkileşimini, hizmetin varlığını, hizmetin sürekliliğini, hizmeti verenlerin yeterliliği ve iletişim özelliklerini içeren çok boyutlu bir kavramdır. Bu açılarından bakıldığında hasta memnuniyetinin, hastanelerin sağlık bakım hizmetlerinin yapısı, süreci ve çıktısı hakkında önemli bilgiler ve değerlendirmelerin yapılmasına katkı sağladığı söylenebilir.

1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye'de tedavi edici sağlık hizmetleri üç basamak şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu basamaklar sırasıyla şu şekildedir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2015, s.6):

- **Birinci basamak tedavi hizmeti:** Hastaların ilk başvurdukları, evde ve ayakta tedavi edildikleri kuruluşlardır. Aile hekimlikleri,

toplum sağlığı merkezleri, kurum hekimlikleri birinci basamak tedavi hizmetlerinin verildiği yerlerdir. Birinci basamaktaki imkânlarla tam ve tedavisi yapılamayan hastalar ikinci basamağa sevk edilirler.

- **İkinci basamak tedavi hizmeti:** Hastaların yatırılarak tanı ve tedavi hizmetlerinin verildiği hastanelerdir. Hastalar uzmanlar tarafından tedavi edilirler.
- **Üçüncü basamak tedavi hizmeti:** Bu hizmetin verildiği yerler en üst düzeyde tıp teknolojisi kullanılan üniversite hastaneleri, kanser araştırma merkezleri, ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri ve senatoryumlardır. Birinci ve ikinci basamakta sorunu çözülemeyen hastalar bu kuruluşlara sevk edilirler.

Çalışmanın sahası olan Nazilli'deki hizmet veren kamu hastanesi ikinci basamak sağlık hizmetlerinin verilebildiği genel hastaneler sınıfına dahil olan bir sağlık kurumudur. Çalışmanın amacı Nazilli Devlet Hastanesi'nde yatakta tedavi hizmetleri gören hastaların bakım memnuniyetlerini ve hizmet kalitesini değerlendirmek ve bazı öneriler sunabilmektir. Bu amaçla Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Yatan Hasta Memnuniyet Anketi" temel alınmıştır. Anketteki toplam 26 sorununun 10'u yatan hastaların demografik özelliklerini belirlemek ve diğer 16 soru yatan hastaların memnuniyetlerinin algılanmasına yönelik 5'li likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Anketteki 5'li likert tipi soruların yatan hastalar tarafından, 1 "Kesinlikle Katılmıyorum", 2 "Katılmıyorum", 3 "Kararsızım", 4 "Katılıyorum" ve 5 "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde yanıtlanması istenmiştir. Anket formu Nazilli Devlet Hastanesi'nde 9 Nisan 2018 - 22 Nisan 2018 tarihlerinde hizmet alan 164 yatan hastaya uygulanmıştır. Elde edilen veriler istatistik paket programı ile değerlendirilmiştir.

Güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa katsayısından yararlanılmıştır. Katsayının yorumlanması şu şekildedir (Kalaycı, 2008:405):

- [1] $0.00 \leq \dots < 0.40$ ölçek güvenilir değil,
- [2] $0.40 \leq \dots < 0.60$ ölçek güvenilirliği düşük,
- [3] $0.60 \leq \dots < 0.80$ ölçek güvenilir ve

[4] $0.80 \leq \dots < 1$ ölçek yüksek derecede güvenilirdir. Çalışmanın güvenilirlik düzeyi Cronbach's Alpha= 0,78 olarak tespit edilmiş olup

güvenilir düzeyde bulunmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen veriler istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde uygun analiz türünün belirlenmesi aşamasında (n=164), verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği, homojen bir yapıya sahip olup olmadıkları incelenmiştir. Verilerin normal dağılımının tespitine yönelik yapılan analiz sonucuna göre (Test of Normality) verilerin Skewness ve Kurtosis değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında olduğu tespit edilmiş, (Skewness -0.874 ve Kurtosis 0.461) tüm bu bulgular sonucunda parametrik analiz yöntemleri tercih edilmiştir (Tabachnick ve Fidell 2013:6). Verilerin analizinde frekans ve yüzde dağılımı, aritmetik ortalama ve standart sapma, parametrik ve parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi olarak 0.05 düzeyi kabul edilmiştir.

Yatan hastaların bakım memnuniyetlerinin değerlendirilmesine yönelik çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bunlardan bazılarını kısaca değinilmiştir. Çin'de Chen ve ekibi (2016) tarafından yapılan bir araştırmada yatan hastaların büyük bir kısmı hastanede verilen hizmetlerden oldukça memnun kaldığını belirtmiştir. Yine aynı araştırmaya göre yatan hastaların cinsiyetleri, meslekleri, ve yaşları genel bakım memnuniyetlerinin düzeylerini etkilerken; aylık gelirleri ve evlilik durumları etkilememektedir. Thi ve ekibi tarafından 2002 yılında yapılan diğer bir araştırmanın sonuçlarına göre yaşlı hastalar kendilerine verilen genel bakım hizmetlerinden daha fazla memnun kalma eğilimindedir. Ayrıca erkekler kadınlara göre daha fazla memnun kalmaktadır. Türkuğur ve ekibi (2016) yatan hastaların memnuniyeti konusunda yaptıkları araştırmada kadınların erkeklere göre memnuniyet düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Araştırmaya göre katılımcıların yaşları, öğrenim düzeyleri ve sosyal güvence durumları ile genel memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır. Yine Tükel ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan bir araştırmada yatan hasta memnuniyetinin hastaları yaş grupları ve öğrenim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna karşın aynı araştırmaya göre yatan hastaların cinsiyet ve gelir durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bütün bunlardan hareketle araştırmanın hipotezleri şu şekilde belirlenmiştir:

H1: Yatan hastaların genel bakım memnuniyet algısı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H2: Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H4: Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı başvuru durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı yatış sürelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H6: Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı çalışma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H7: Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirmeler

Bu bölümde Nazilli Devlet Hastanesi'nde yatan hastalara yönelik yapılan araştırmanın bulguları ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

2.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1. Yatan Hastaların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	79	48,2
Kadın	85	51,8
Yaş Aralığı		
18- 59 Yaş Aralığı	84	52,2
60 Yaş ve üzeri	80	48,8
Medeni Durum		
Evli	133	81,1
Bekar	31	18,9
Öğrenim Düzeyi		
Okur-Yazar Değil	33	20,1
Okur-Yazar	19	11,6
İlkokul	70	42,7
Ortaokul	16	9,8
Lise ve Dengi Okul	15	9,1
Üniversite ve Üstü	11	6,7
Hastaneye İlk Başvurumu Durumu		
Evet	58	35,4
Hayır	106	64,6

Hasta Yatış Süresi		
1-3 gün	45	27,4
4-6 gün	50	30,5
7-9 gün	28	17,1
10 gün ve üzeri	41	25,0
Sosyal Güvence		
SGK Çalışan	29	17,7
SGK Emekli	63	38,4
Yeşil Kart	19	11,6
Özel Sağlık Sigortası	3	1,8
Sosyal Güvence Yok	6	3,7
Diğer	44	26,8
Çalışma Durumu		
Özel Sektör Çalışanı	18	11
Kamu Çalışanı	14	8,5
Serbest Meslek	14	8,5
Emekli	55	33,5
İşsiz	51	31,1
Diğer	12	7,3

Ankete 170 yatan hasta katılmıştır. 6 anket kısmen hatalı bulunduğu için çalışmaya 164 anket dahil edilmiştir. Anket verilerine göre katılımcıların %48,2'si erkek ve %51,8'i ise kadındır. Katılımcıların %52,2'si ise 18-59 yaş aralığındadır. Katılımcılar arasında öğrenim durumu açısından en yüksek oranı ilkokul mezunları oluştururken üniversite mezunları en az orana sahiptir.

2.2. Anket Soruları ve Hipotezlere İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan ölçekte katılımcıların bakım memnuniyetlerini analiz etmeye yönelik 16 adet 5'li likert tipi sorular bulunmaktadır. Tablo 2'ye göre ilk dört soru hasta odasının durumu, 5'inci ve 6'ıncı sorular yemeklerin durumu, 7'inci ve 8'inci sorular doktorların hastalara karşı tavrı, 9'uncu ve 10'uncu sorular hemşirelerin hastalara karşı tutumu, 11'inci soru personellerin genel tavrı, 12'inci soru temizlik personelinin hastalara karşı tavrı ve son dört soru da hastanenin durumu ile ilgilidir.

Ankete katılan yatan hastaların anket sorularına verdikleri yanıtlar 1 ile 5 arasında değerlendirildiğinde en yüksek ortalamanın "Doktorlar bana karşı kibar ve saygılıydı." ifadesine ait olduğu (ortalama: 4,616)

görölmektedir. Buna karşılık en düşük ortalamaya sahip ifadenin ise "Yemekler lezzetliydi." olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Ortalamaları

Anket Soruları		\bar{X}	Std. Sapma	N
1	Yattığım oda temizdi.	4,610	0,612	164
2	Oda sıcaklığı uygundu.	4,512	0,713	164
3	Yattığım oda ve çevresi gürültülü değildi.	4,201	0,986	164
4	Odadaki eşyalar çalışır durumdaydı (hemşire çağrı zili, lamba, yatak vb.).	4,573	0,627	164
5	Yemekler geldiğinde sıcaktı.	4,262	0,835	164
6	Yemekler lezzetliydi.	4,043	0,980	164
7	Doktorlar hastalığım konusunda bana bilgi verdi ve zaman ayırdı.	4,512	0,687	164
8	Doktorlar bana karşı kibar ve saygılıydı.	4,616	0,640	164
9	Hemşireler bana karşı kibar ve saygılıydı.	4,390	0,882	164
10	Hemşireler yapacakları işlemler (ateş-tansiyon ölçme, kan alma, ilaç verme vb.) hakkında bilgi verdiler.	4,372	0,837	164
11	Tüm personel kişisel mahremiyetime (muayene edilirken kapının kapanması, aradaki perde ya da paravanın çekilmesi gibi) özen gösterdi.	4,451	0,778	164
12	Temizlik personeli bana karşı kibar ve saygılıydı.	4,415	0,879	164
13	Bu hastane güvenlidir.	4,561	0,728	164
14	Bu hastaneyi başkalarına tavsiye ederim.	4,500	0,669	164
15	Hastane genel olarak temizdi.	4,518	0,696	164
16	Hastanede verilen hizmet genel olarak iyiydi.	4,500	0,669	164
Genel Memnuniyet Algısı		4,440	0,502	164

Anketin genel bakım memnuniyeti algı düzeyi ise 4,440 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısının oldukça yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Cinsiyete Göre Bağımsız T-Testi

		Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	Kadın		85	4,38	0,508	162	-1,605	0,110
	Erkek		79	4,50	0,491			

Yatan hastaların genel bakım memnuniyet algısının cinsiyete göre

farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi analizi uygulanmıştır. Tablo 3'e göre katılımcıların cinsiyetleri ile genel bakım memnuniyeti algısı arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p=0,110$; $p>0,05$). H1 desteklenmemiştir.

Tablo 4. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Yaş Gruplarına Göre Bağımsız T-Testi

	Yaş Grupları	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	18-59 Yaş Arası	84	4,34	0,564	151,140	-2,613	0,010
	60 Yaş ve Üzeri	80	4,54	0,407			

Yatan hastaların genel bakım memnuniyet algısının yaş gruplarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi analizi uygulanmıştır. Tablo 4'e göre katılımcıların yaş grupları ile genel bakım memnuniyeti algısı arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır ($p=0,010$; $p<0,05$). H2 desteklenmiştir. Buna göre 18-59 yaş arası gruba dahil olan katılımcılar, 60 yaş ve üzeri olanlara kıyasla daha düşük genel bakım memnuniyet algısına sahiptirler.

Tablo 5. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Medeni Durumlarına Göre Bağımsız T-Testi

	Medeni Durumu	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	Evli	133	4,434	0,512	162	-0,294	0,769
	Bekar	31	4,464	0,455			

Yatan hastaların genel bakım memnuniyet algısının medeni durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi analizi uygulanmıştır. Tablo 5'e göre katılımcıların medeni durumları ile genel bakım memnuniyeti algısı arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p=0,769$; $p>0,05$). H3 desteklenmemiştir.

Tablo 6. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Başvuru Durumlarına Göre Bağımsız T-Testi

	Başvuru Durumu	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	Evet	58	4,403	0,500	162	-0,693	0,490
	Hayır	106	4,456	0,499			

Yatan hastaların genel bakım memnuniyet algısının başvuru durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t-testi analizi uygulanmıştır. Tablo 6'ya göre katılımcıların başvuru durumları ile genel bakım memnuniyeti algısı arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p=0,490$; $p>0,05$). H4 desteklenmemiştir.

Tablo 7. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Yatış Sürelerine Göre Tek Yönlü Anova Testi

	Yatış Süresi	N	\bar{X}	Ss	F	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	1-3 gün	45	4,382	0,0833	1,213	0,307
	4-6 gün	50	4,389	0,0711		
	7-9 gün	28	4,442	0,0894		
	10 gün ve üzeri	41	4,564	0,0700		
Toplam		164	4,440	0,0392		

Tablo 7'de görüldüğü gibi yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısının hastanede yatış sürelerine ilişkin tek yönlü anova testi uygulanmıştır ve anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($F=1,123$, $p=0,307$, $p<0,05$). H5 desteklenmemiştir.

Tablo 8. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Çalışma Durumlarına Göre Kruskal Wallis Testi

Değişkenler	Çalışma Durumu	Du-	N	\bar{X}	Sıra Ort.	Sd	Ki Kare	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	Özel Çalışanı	Sektör	18	4,115	58,56	5	19,622	0,001
	Kamu Çalışanı		14	4,335	77,25			
	Serbest Meslek		14	4,388	78,11			
	Emekli		55	4,361	71,41			
	İşsiz		51	4,600	97,17			
	Diğer		12	4,792	118,17			

Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algı düzeylerinin çalışma durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Bulgular Tablo 8'de verilmiştir. Yapılan Kruskal Wallis testi bulgularına göre yatan hastaların genel bakım memnuniyet algı düzeylerinin çalışma durumlarına göre kısmen anlamlı farklılık taşıdığı anlaşılmaktadır ($\chi^2(5)=19,622$; $p=0,001$; $p<0,05$). H6 kısmen

desteklenmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların belirlenmesi için Bonferoni testleri yapılmıştır. Buna göre anlamlı farklılığının kaynağının yatan hastalardan özel sektör çalışanları ile işsiz olanlar ve diğerleri arasında olduğu (sırasıyla $p=0,004$ ve $p=003$; $p<0,05$) belirlenmiştir.

Tablo 9. Yatan Hastaların Bakım Memnuniyeti Algısının Eğitim Durumlarına Göre Kruskal Wallis Testi

Değişkenler	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	Ki Kare	p
Genel Bakım Memnuniyeti Algısı	Okur-yazar değil	33	95,52	5	7,421	0,191
	Okur-yazar	19	74,13			
	İlkokul	70	86,43			
	Ortaokul	16	61,81			
	Lise	15	73,63			
	Üniversite	11	75,09			
Toplam		164				

Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algı düzeylerinin eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Bulgular Tablo 9'da verilmiştir. Yapılan Kruskal Wallis testi bulgularına göre yatan hastaların genel memnuniyet algı düzeylerinin eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık taşımadığı anlaşılmaktadır ($\chi^2(5)=7,421$; $p=0,191$; $p>0,05$). H7 desteklenmemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma Aydın iline bağlı Nazilli ilçesindeki kamu hastanesinde Mart 2018'de iki haftalık süreçte gerçekleştirilmiştir. Çeşitli servislerde tedavi olan ve yatan hastaların 164'ü çalışmaya katılımı sağlanmıştır. Çalışmada katılımcıların hastanelerinden memnuniyet düzeyleri ve demografik özelliklerine göre genel bakım memnuniyet algılarının farklılık gösterip göstermediğinin tespiti amaçlanmıştır.

Çalışmanın bulgularına göre yatan hastalar Nazilli Kamu Hastanesi'nde verilen hizmetlerden oldukça memnundur. Bu hizmetler kısaca odaların temizliği ve konforu, yemeklerin kalitesi, kişisel mahremiyete verilen önem, doktorların, hemşirelerin ve temizlik personelinin ilgisi şeklinde belirlenmiştir.

Yatan hastaların genel bakım memnuniyeti algısı ile cinsiyeti, medeni durumları, başvuru durumları, yatış süreleri ve eğitim durumları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Buna karşılık katılımcıların genel bakım memnuniyeti algısı ile yaş grupları ve çalışma durumları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Çalışmaya göre ileri yaştaki hastaların memnuniyet düzeyleri diğer hastalara kıyasla çok daha yüksektir. Bu gruptaki hastaların geçmiş tecrübeleri olumlu bir değerlendirme yapmış olmalarına neden olabilir. Çünkü 2000'li yıllardan itibaren sağlık alanında yaşanan pozitif dönüşümler bu kişiler tarafından gözlenmiştir. Nazilli'deki kamu hastanesi de yeni hizmete girmiş ve modern bir yapılanmaya sahip olduğu söylenebilir. Katılımcılar arasında en düşük genel memnuniyet algısına sahip olanlar özel sektör çalışanları iken; işsiz olanlar ve diğerleri (evhanımları vs.) en yüksek algıya sahiptir.

Sonuç olarak çalışmanın uygulandığı hastanenin yatan hasta hizmetleri katılımcılar tarafından oldukça yeterli bulunmuştur. 18-59 yaş aralığındaki yatan hastaların ve özel sektör çalışanlarının hizmet kalitesine ilişkin beklentilerinin belirlenmesi için yeni çalışmalar yapılabilir. Ayrıca hizmet kalitesini artırabilmek için hastane ekipmanları ve çalışanları konusunda da daha farklı projeler geliştirilebilir. Böylece yapılacak iyileştirmelere bağlı olarak hastanenin yatan hastalarla ilgili hizmet kalitesinde de belirgin artışlar yaşanabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Healthcare Satisfaction Evaluations of Inpatients: A Practice in Public Hospital

*

Çağrı Köroğlu - Hüseyin Önlem Ersöz - Aslı Çayan - Sultan Kılıç

Aydın Adnan Menderes University

The health sector in Turkey has been rapidly changing and growing. It has become a necessity for hospitals, which is an important part of the healthcare sector, to be managed according to the circumstances of the day. Because the importance of health given by all segments of society in Turkey has been raising, day by day. Although this helps to increase the quality of the health care services of the hospitals, it also brings with it a number of problems. There is a dual structure (public and private sector) in the health care sector Turkey. The new regulations and investments in the health system provided the basis for increasing patient satisfaction. This situation caused the competition of public and private hospitals to rise. In Turkey, the problems of the public hospitals' source are mainly lack of management and organization. And these management problems cause gaps at service quality and patient satisfaction. In recent years, the concept of patient satisfaction is a matter of importance in health services within the scope of quality practices. Patient satisfaction gives information about the level of patient's values and expectations. The main decision-making authority here is the patient, himself and this is a kind of a measure of service quality. In most inpatient satisfaction researches, the dimensions such as satisfaction with health personnel, trust to health personnel, patient confidentiality, honesty of staff, providing courtesy information, hospital general cleaning and hotel services are discussed.

The public hospital in Nazilli, where is the area of the study, is a health institution that is included in the general hospitals class where secondary health care services (where patients and inpatients are treated by regular doctors) can be provided. The aim of this study is to evaluate the quality of inpatient treatment services of The Nazilli Public Hospital according to the perceived satisfaction of inpatients and to present some suggestions.

The population of the study is the inpatients in the public hospital. The study's data collection method involves interviewing with the inpatients, asking questions and using the secondary data. 10 of the total 26 questions in the questionnaire were used to determine the demographic characteristics of inpatients. The remaining 16 questions consisted of 5-point Likert-type questions to detect the satisfaction of inpatients. The obtained analyzed through statistical package program. The study included 164 inpatients in Nazilli public hospital in April 2018. The reliability of the study was determined as Cronbach's Alpha and it was 0.78. This result was found to be reliable. In this search descriptive statistics were used to evaluate the data. According to the results of the analysis conducted to determine the normal distribution of data, Skewness and Kurtosis values of the data were found to be between +1.5 and -1.5 (Skewness -0.874 and Kurtosis 0.461). As a result of all these findings, in some analysis the parametric analysis methods were preferred. The level of significance of hypothesis tests was accepted as 0.05.

The hypotheses of the research were determined as follows:

- H1: The perception of general care satisfaction of inpatients varies significantly by gender,
- H2: The perception of general care satisfaction of inpatients shows a significant difference according to age groups,
- H3: The perception of general care satisfaction of inpatients varies significantly according to their marital status,
- H4: The perception of general care satisfaction of inpatients varies significantly according to their application status,
- H5: The perception of general care satisfaction of inpatients shows a significant difference according to their hospitalization periods,
- H6: The perception of general care satisfaction of inpatients shows a significant difference according to their working status,
- H7: The perception of general care satisfaction of inpatients shows a significant difference according to their educational status.

According to the findings of the study, inpatients are very satisfied with the services provided in Nazilli Public Hospital. These services are briefly defined as the general care satisfaction, gender, marital status, admission times, hospitalization periods and educational status of inpatients. On the other hand, there were significant differences between the

perception of general care satisfaction of the participants and participants' age groups and their working status. Past experiences of inpatients in this group may cause them to have a positive assessment. Private sector employees have the lowest overall satisfaction perception among the participants. Unemployed inpatients and others (housewives, etc.) have the highest perceptions. As a result, inpatient services of the hospital where the study was performed were found to be quite sufficient by the participants. In order to improve the service cleanliness and comfort of the rooms, the quality of the food, the importance given to personal privacy, the interest of doctors, nurses and cleaning staffs. There was no significant difference between the perception of quality, different projects can be developed on hospital equipments and employees. Thus, depending on the improvements to be made, there may be significant increases in the service quality of hospital inpatients.

Kaynakça / References

- Aktan C. C. (2012). Organizasyonlarda toplam kalite yönetimi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 237-262
- Can A. ve İbicioğlu H. (2008). Yönetim ve yöneticilik yönünden üniversite hastanelerinin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 253-275
- Cengiz Mutlubuş I. ve Soybalı H. H., (2017). Müşteri memnuniyetini oluşturan faktörlerin müşteri sadakatine etkisinin lojistik regresyon analizi ile incelenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 1-15.
- Chen H., Li M., Wang J., Xue C., Ding T., Nong X., Liu Y. ve Zhang L. (2016). Factors influencing inpatients' satisfaction hospitalization service in public hospitals in Shanghai. *People's Republic of China, Patient Preference and Adherence*, 10, 469-477
- Çimen M. (2010). Sağlık yönetimi ve sağlık yönetimi eğitimi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 136-139
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayınevi.
- Kıdak L. B., Nişancı Z. N. ve Burmaoğlu S. (2015). Sağlık hizmetlerinde kalite ölçümü: Kamu hastanesi örneği. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(2), 483-500

- Oğuz T. (2001). İstatistiksel kalite kontrolü yönetim metodolojisine dönüştüren kalite gurusu: W. Edwards Deming. *Kurgu Dergisi*, 18, 279-293
- Öcel Y. (2016). Sağlık hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerine etkisi: Bolu ve Düzce örneği. *Düzce Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 56-79.
- Özguven N. (2008). Hizmet pazarlamasında müşteri memnuniyeti ve ulaştırma sektörü üzerinde bir uygulama. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(2), 651-682
- Rahman S., Demirel B., Fırat G., Kırmızıgül Ş., Kubat C. (2008). Hasta memnuniyetinin hasta bağlılığı üzerine etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 95-110
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Thi P. L. N., Briançon S., Empereur F. ve Guillemain F. (2002). Factors determining .npatient satisfaction with care. *Social Science & Medicine*, 54(4), 493-504
- Top M., Tarcan M., Güler H., Tekingündüz S. (2010). Hastane sektöründe yatan hastaların hasta tatmini ve hastane kalitesi algılamalarının değerlendirilmesi: İzmir ili sağlık bakanlığı hastaneleri örneği, İktisat ve girişimcilik üniversitesi, Türk dünyası Kırgız-Türk sosyal bilimler enstitüsü. *Akademik Bakış Dergisi*, 22, 1-29
- Tükel B., Acuner A. M., Önder Ö. R. ve Üzgül A. (2004). Ankara Üniversitesi İbn-i Sina Hastanesi'nde yatan hasta memnuniyeti (Cerrahi Anabilim Dalı Örneği). *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(4), 205-214
- Türkuğur Ü., Alıcı B., Uzuntarla Y., Güleç M. (2016). Yatan hasta memnuniyetinin incelenmesi: Bir eğitim hastanesi örneği. *Gülhane Askeri Tıp Akademisi Dergisi*, 58, 170-173
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2015). *Sağlık hizmetleri ve personel yönetimi*. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Kurumlar%C4%B1%20Ve%20Personel%20Y%C3%B6netimi.pdf adresinden 15.01.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Yılmaz M. (2001). Sağlık bakım kalitesinin bir ölçütü: Hasta memnuniyeti. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 69-74

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Koroğlu, Ç, Ersöz, H. Ö, Çayan, A. ve Kılıç, S. (2019). Yatan hastaların bakım memnuniyetlerinin değerlendirilmesi: Kamu hastanesinde bir uygulama. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 677-695. DOI: 10.26466/opus.519588

Değişen Kamusalılığın Yeni “Siyaset Yapma” Mekânı Olarak Sosyal Medya - (Politik Kimlikler ile Kamusal Haklar İlişkisi Bağlamında Twitter Örneği)

DOI: 10.26466/opus.520312

*

Yavuz Cobanoğlu*

*Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tunceli/ Türkiye

E-Posta: yavuzcobanoglu@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-9144-2389](https://orcid.org/0000-0001-9144-2389)

Öz

Bu çalışmanın amacı, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde artık geniş kitlelerce kullanılmaya başlanan ve yeni bir kamusal alan olarak kabul gören sosyal medyadaki politik kimliklerin sunumları bağlamında “siyaset yapma” ilişkileri üzerinedir. Sosyal medya günümüzde artık sadece politik kimliklerin sergilendiği bir mekân değil, kamusal hak taleplerinin de dile getirildiği toplumsal bir alandır. Hatta bu taleplerin etkileri ve gerçekleşme şansları düşünüldüğünde, sosyal medyanın klasik kamusal alandan daha işlevsel olduğu da söylenebilir. Böylelikle sosyal medya ortamlarında sergilenen politik kimliklerin kamusal haklara bakışı ve kamusal taleplere yaklaşım biçimleri de merak uyandırmaktadır. Dolayısıyla bu makale, sosyal medyada yaygın siyaset yapma mekânlarından birisi olan Twitter’da böylesi bir merakın peşine düşecektir. Çalışmanın araştırma tekniği olarak içerik analizi yöntemi seçilmiştir. Türkiye’de yaygın politik düşünceler olarak geniş anlamda kabul gören, “İslâmcılık”, “Müslümanlık”, “solculuk”, “sosyalistlik”, “Türkçülük” ve “milliyetçilik” kelimeleri, kamusal talepler olan “demokrasi”, “özgürlük”, “haklar”, “inanç”, “özel hayat”, “mülkiyet”, “güvenlik”, “kanun”, “Anayasa” gibi kavramlarla da çaprazlama eşleştirilip Twitter modülü üzerinden taratılmıştır. Tarama sonucunda çalışmaya katkı sunabileceği düşünülen tweet’lerin ekran görüntüleri alınmış, bu tweet’lerde geçen söylemler tasnif edilerek seçilen politik kimliklerin kamusal bir mekân olan sosyal medyada nasıl ve hangi bağlamlarla birlikte kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Politik Kimlikler, Sosyal Medya, Kamusal Haklar, Twitter

Social Media as The New Venue of “Political Activity” of The Changed Publicity - (The Case of Twitter in The Context of The Relations Between Political Identities and Public Rights)

*

Abstract

The aim of this study deals with ‘doing politics’ as a part of the presentation of political identities on social media which has been used widely and recognized as a new public sphere as a result of advanced communication Technologies. Social media is not only a space where political identities are presented but also a public sphere in which civil rights are demanded. When the impact of these demands and their chance of success are considered, it can be said that social media is more functional than a classical public sphere. Thus, the way these political identities presented on social media handle public rights and demands arouses interest. That is the reason why this article pursue this very interest on Twitter, one of the widely used spaces for doing politics on social media. Content analysis method is chosen as the main method of this study. The words/terms which are widely accepted as common political ideas in Turkey such as “Islamism”, “Muslimism”, “leftism”, “socialist”, “Turkism” and “nationalism” was cross matched with public demands such as “democracy”, “rights”, “freedom”, “faith”, “private life”, “ownership”, “security”, “law”, “Constitution” and searched on Twitter module. As a result of this search screenshots of some tweets which could contribute to this study were captured and by classifying the discourses stated through these tweets, how the chosen political identities are used within some certain context on social media as a public sphere is figured out.

Keywords: *Public Space, Political Identities, Social Media, Public Rights, Twitter*

Giriş

İnsan, toplum ve devlet ile bunların arasındaki münasebetler söz konusu olduğunda, sosyolojik araştırmanın merakı *siyasal olan*'a yönelmektedir. Oysaki siyasal olan'ın tespiti, esasen ontolojik bir duruma işaret eder. Onun ontolojisi, neyin/nelerin, hangi şartlarda “siyasal” olarak ele alınabileceği ve siyaset açısından nasıl anlaşılır kılınabileceği üzerinedir. Zaten siyaset sosyolojisinin de böylesi bazı gereklilikler sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir ve bu gereklilikler esasen, siyaset ile onun etrafında şekillenen olguları, sosyolojinin paradigmalarıyla anlama zorunluluğunun bir sonucudur. Böylelikle siyaset sosyolojisi, siyasal sistem, hayat ve ona dair aktörleri; siyasal düşüncelerin ürettiği tepkiler ile davranışları; ideolojiler, semboller, dil ve söylemlerin kitleler üzerindeki etkilerini; güç ve iktidar ilişkilerini; toplumsal yapılar ile örgütlenme şekillerini; demokrasi ve parlamenter kurumların işleyişini; toplum ve devlet arasındaki farklılaşmalar vb. ile bunların sebepleri ve etkilerine dair bilgi üretmeye çalışılan bilimsel bir alan olarak doğup, gelişmiştir.

Üstelik bu alanda olup bitenler sadece siyaset sosyolojisiyle değil, sosyolojinin pek çok alanıyla da yakından ilgilidir. Örneğin, sayısız şekillerde görüleceği üzere, “dinî olan” ile “siyasî olan” çoğu kez iç içe geçmiştir. Dinsel duygular, söylemler, anlatılar, zihniyet biçimleri, semboller, temsiller, ritüeller, giyim şekilleri gibi vb. özellikler, farklı amaçlar doğrultusunda ve yoğun olarak politik alanda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, bu alanda, çoğu kez “talepler” biçiminde yer bulsalar da özellikle aktif siyaset söz konusu olduğunda, “dinî olan” ile onun çevrelediği tüm sosyal gerçeklikler, bir birliktelik ilişkisi içerisinde seyrederek. Bu sebeple, bilimsel bir merak eşliğindeki bir araştırmacının analiz nesnesi siyaset, kültür, din, inanç, zihniyet vb. olduğunda, siyaset sosyolojisi ile dinî olan'ın, din sosyolojisi ile siyasal olan'ın sınırları her zaman net ve belirgin değildir. Bu belirsizlik, siyaset ile din ilişkisini de kapsamak kaydıyla, siyaset olgusunu bütünsel bir açıdan ele alan “politik kültür” yaklaşımı ve çözümlenmeleri üzerinden aşılmaya çalışılmıştır. Çünkü “politikayı kuşatan maddî koşullar, kültüre göre öncelikli değildir. Kültür, maddî çıkarların adlandırılmasında ve gerçekleştirilmesi için başvuru alan etkinliklerde hayati bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla politik kültür bütün bir politik sürece egemendir” (Sarıbay ve Öğün,1998, s.89). Bu yüzden politik

kültür çalışmaları, bir yandan kültürün sosyal ve politik süreçlerdeki etkilerini araştırırken, diğer taraftan da siyaseti ve dini de içerisine alan çok daha geniş ölçekli bir kapsama sahiptir. Alanın içerik bakımından çeşitliliği ve zenginliği de zaten bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte, insan eylemleri ile ona bağlı olan tüm sosyal pratiklerin konusu da siyaset sosyolojisinin temel ilgi alanına girer. Buna göre, bazen bilinçli bir politik amaca sahip olmasa bile benzer sosyal pratiklerin ortaya çıkardığı, ürettiği, beslediği ve şekillendirdiği toplumsal ilişki biçimleri de “siyaset yapma” adıyla ifade edilir. Genel itibarıyla popüler anlamda ve günlük dilde geçerlilik kazanan bu ifade, inanılan bir takım politik düşünceleri, dünya görüşlerini veya ideolojik tercihleri karşındaki kişilere/gruplara iletişim yoluyla anlatma, sunma ya da kabul ettirmeye çalışma süreçlerini de içerir. Özellikle “devlet yönetimi” söz konusu olduğunda buradaki asıl kaygı, siyaset aracılığıyla kontrolü ele geçirme ya da elde tutmaya yöneliktir. Bu yüzden “siyaset yapma” esasen kişiler ile gruplar arasındaki güç ve iktidar mücadelesine tekabül eder. Yine de bilhassa günümüzde “ ‘siyasal’ olanın alanı, sadece devlet ile sınırlanmayacak kadar genişlemiştir” (Sarıbay, 1998, s.13). Bu genişleme de, özellikle siyasal olan söz konusu olduğunda, araştırmacıları artık özellikle kültürel olgulara doğru yönlendirmektedir. Keza aynı ilgi neticesinde, bu makalenin merak konusu da yeni ve kitlesel olarak kültürel (dahası siyasal) bir mekân şeklinde kullanılan sosyal medyada sergilenen kimlik sunumları olacaktır. Tabi bütün bunlar cereyan ederken, değişen bir kamusal alan ile zemini sosyal medyaya kayan bir kamusal mekân anlayışına da bakmak bu makalenin mecburiyetleri arasındadır.

1. Kamusal Alan ve Değişen Kamusal Alan Anlayışı

Kamu, kamusal alan ve kamusal kavramlarının referansı kadim çağlara dayansa da bu kavramlara yönelik tartışmaların yoğunlaştığı zaman aralığı, esasen modern döneme rastlamaktadır. Zira modern dönemle birlikte, ulus devlet, sivil toplum, vatandaşlık hakları, demokrasi, birey ve özgürlük gibi pek çok kavrama dair tartışma, hem de tarihte hiç görülmemeyen bir yoğunlukla, sosyal bilimlerin merkezine yerleşmişti. Böylece kamusal alan, tüm vatandaşların hiçbir sınır ya da engelle karşılaşmadan, kamu imkânlarını da kullanarak, birbirleriyle açık bir

şekilde ve her türlü yoldan iletişime geçmeleri aracılığıyla yaratılan ortak toplumsal etkinlik mekânını ifade eder bir hâle geldi. Vatandaşlar da sadece anayasal bir düzenin getirdiği kurallara tabi olmak kaydıyla, bu alanı kullanabilme hakkını elde ettiler. Fakat bazı sınırlara sahip bu “haklar”ın denetimi mevzubahis olduğunda, devletin buradaki pozisyonu artık tartışma konusu haline gelmeye de başladı. Zira vatandaşların kamusal alana dair talepleriyle (örneğin, çıkar, baskı ve buyruklardan bağımsız bir kamu alanı gibi) devletin bu alandaki mevcut egemenliği, pek çok açıdan çatışmaktaydı. Dolayısıyla bu durum, toplum ile devlet arasında “aracılık” işlevi gören bu alanın hem varoluş amacını hem de meşruiyetini zedeledi. Bu sebeple, iki kutbun da kamusal alan üzerindeki sorumluluk ile etki hudutlarını belirlemek gerekliliği hasıl oldu. Buradaki tartışma büyürken, bu hudutların belirlenmesi adına “kamusal alan” denildiğinde akla gelen ilk isim olan Jürgen Habermas, modern demokrasinin toplumsal kökenlerini araştırırken toplum ile devlet arasındaki durumun, demokratik talep ve otorite arasındaki ilişki üzerinden düşünülmesi gerektiğine işaret etti. Öyle ki,

“Her ne kadar devlet otoritesi siyasal kamu alanında icra etmekten (execute) sorumlu olsa da, bu alanın bir parçası değildir. Devlet otoritesi, genellikle, ‘kamu’ otoritesi olarak kabul edilir; devletin vatandaşların refahını sağlama sorumluluğu kamusal alanın bu işlevinden kaynaklanır. Sadece siyasal kontrolün icra edilmesi gözle görülür bir şekilde her vatandaşın kendisini bilgilendirecek araçlara sahip olabilmesini gerektiren demokratik talebe yenik düştüğünde, kamusal alan yasal organlar aracılığı ile hükümeti kurumsal yollarla etkileme şansına sahip olur. Kamuoyu deyimi, bu bağlamda, kontrol ve eleştiriye tekabül eder. Söz konusu kontrol ve eleştiri, devlet biçiminde örgütlenmiş egemen bir yapı aracılığı ile vatandaşların oluşturduğu bir kamu organı tarafından informal bir şekilde -ve seçimler yoluyla, formal bir şekilde- uygulanır. Bu türden uygulamaların kamuya açık olmalarını gerektiren yasal düzenlemeler de kamusal alanın bu işleviyle ilgilidir. Devlet içinde, bilindiği gibi kamu, kendisini kamuoyunun taşıyıcısı olarak örgütler; toplum ve devlet arasında aracılık yapan kamusal alan da kamusal alanının bu en önemli ilkesi ile uyum içindedir - bir zamanlar kendisi adına monarşilerle savaşılan söz konusu ilke ve o zamandan bu yana devletin etkinliklerinin

demokratik kontrolünü olası kılan ilkedden bahsetmekteyiz” (Habermas, 1995, s.63-63).

Buna göre vatandaşlar, kamusal alandaki yasal yollar üzerinden hükümeti/devleti etkileme ya da denetleme hakkına sahiptirler. “Kamuoyu” deyimini de zaten bunun için vardır. Kendi teorisi ve onun etrafındaki tüm kavramları liberal bir düzlemde düşünen Habermas’ın burada kamusal alandan kastı, tüm vatandaşların hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan bu alana girebilme, orada toplanma ve her konuda düşünebilme haklarının olduğu; ortak fikirlerin burada oluşup, biçimlendiği kolektif bir mekânda ifadesini bulur. Bu mekân, düşünce özgürlüğü, örgütlenme yeri olduğu kadar, inanç ve kimliklerin de başkalarına sunulduğu bir alandır. Bu nokta önemlidir; zira aşağıda sosyal medyanın da esasen “yeni bir kamusal alan” olduğunu, “kamuoyu oluşturma” özelliğinin klasik kamusal alanların imkânlarından sanal ortamlar olan sosyal medyaya intikal ettiğini tartışırken bu bilgileri anımsamaya ihtiyaç duyacağız. Neticede Habermasçı kamusal alan kavramlaştırması;

“Modern toplumlarda, politik katılımın (talk) ortamı aracılığıyla icra edildiği bir sahneye işaret ediyor. Bu, yurttaşların ortak meseleleri hakkında müzakerede (deliberate) buldukları bir alan; yani, kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı. Bu alan kavramsal olarak devletten ayrı olan; ilke olarak da devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği ve dolaştırıldığı bir alana” karşılık gelir (Fraser, 2004, s.104).

Temsili demokrasinin önündeki “meşruiyet krizi”nin çözümüne yönelik bir çaba olarak nitelendirilebilecek olan Habermas’ın kamusal alan kuramı, konunun karmaşıklığı da dikkate alındığında, sosyoloji, ekonomi, kamu hukuku ve siyaset bilimi gibi farklı bilimsel disiplinleri kapsayan “disiplinler arası bir yöntemle” ve tarihselci bir bakış açısının yardımıyla aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir (Habermas, 1997, s.9-10). Habermas’a göre “‘kamusal’ ve ‘kamu’ kavramlarının günlük dildeki kullanımı, her iki sözcüğün de birbiriyle uyuşmayan çok çeşitli anlamlara sahip olduğunu ele” vermektedir; çünkü “değişik tarihsel evrelerden kaynaklanan bu anlamlar, sanayisi gelişmiş ve sosyal devlet olarak örgütlenmiş burjuva toplumu koşullarına eşzamanlı olarak uygulanan kullanımları içinde, birbirleriyle bulanık bir ilişkiye” girmelerinden kaynaklanır (Habermas, 1997, s.57). Meşhur çalışmasında kamu ve özel alana dair klasik “ayrım”ı devam ettiren Habermas, kamuoyununun

taşıyıcısının “halk” olduğunu söyler. Zira “kamu, kendisini, özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde, kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre, kimi kez devlet organları, kimi kez de halkın iletişimine hizmet eden basın gibi medya unsurları ‘kamusal organlar’ arasında sayılır” (Habermas, 1997, s.58-60). Böylece iletişimin aracı olarak medya, esasen, hem modern dönemin ruhunun bir yansıması hem de insan ilişkileri bağlamında demokratik kamusalığın özü biçiminde değerlendirilebilir. Zaten bu yönüyle de Habermasçı teori, modernitenin bitmeyen bir proje olduğunun kararlı taahhüdüyle, iletişim politikalarının eleştirel analizinden etkilenmiş olan bir bakış açısıdır (McGuigan, 1996, s.5).

Örneğin Ortaçağ’da özel alandan ayrı biçimde düşünülebilecek bir kamu alanı yokken, modern çağ ile birlikte (yeni ve sosyo-ekonomik bir sınıf olarak burjuvaların çabaları da yadsınamaz) siyasal bir kamu alanı doğmuştur. Entelektüel ortamlardaki kapitalist girişimci ve aristokratların oluşturduğu sohbetlerle güçlenen politik bir eleştiri düşüncesi zamanla gelişip, bu kolektif alanlardaki ortak ilişkileri yine bu alana özgü bir niteliğe büründürmüştür. Sonrasında ilginç bir biçimde kamusal bir akıl yürütme faaliyetine dönüşen bu nitelik, devlet iktidarının hem dışında hem de karşısında yeni bir tartışma mekânı üreterek “sivil” bir alanın doğuşuna neden olmuştur. Öyle ki, sohbet ortamlarına olanak sağlayan kafeler, tiyatrolar, karşılıklı sohbet imkânı sağlayan salonlar, kahvehaneler gibi vb. yerler, ülke çapında yaygınlaştıkça, kamusal alanın etki sınırları da aynı ölçüde genişlemiştir. Dahası özgürce konuşma ve eleştirme gücü, devletten bağımsız bu özerk alanların siyasal bir boyut kazanmalarına da neden olmuştur. Habermas’a göre bütün bu gelişmeler, demokratik yeniden üretimi mümkün kılan böylesi iletişimsel ortamların sonucudur (Habermas, 1997, s.135-180). Bu ortamlar, kolektif çıkarlara dayalı oldukları için, kendi meşruiyetini de kendi bağrından üretmiştir. Keza, “kamusal alan, bireylerin açık tartışmalara katılmak için toplandıkları bir yerdir. Potansiyel olarak herkes erişime sahiptir ve kimse bu alanda bir diğerine göre bir avantajla burada konuşmaya giremez. Bunlar kamusal alanın tarihsel bağlamda kabul gören genel niteliklerindedir” (Holub, 1991, s.4). Böylesi bir kabul görmenin olası meşruiyet problemlerini, hem de daha en baştan, ortadan kaldırdığı da söylenebilir.

Yine de Habermas'ın kamusal alan teorisi, pek çok açıdan problemlidir. Öncelikle merkezi devlet karşısında "burjuva kamusalılığı"nu tercih ettiği bilinen Habermas, aynı burjuva sınıfının güçlendikten sonra demokratik dengeleri kendi lehine çevirme konusundaki iştahı ile kamusal müzakere alanlarını (bazen de zor kullanarak) kontrol etme isteği gibi konulara değinmez. Üstelik, Habermasçı kamusal alan kavramlaştırmasının ekonomik temelleri de zayıftır. Mülkiyet, üretim ilişkileri ve burjuva sınıfı dışındaki sınıfsal farklılıkların bu alandaki etkileri, onun teorisinin eksik sayılabilecek diğer yanlarıdır. Özetle,

"Habermas'ın müzakereci bir demokrasi için idealize ettiği kamusalılık biçimi, ifade edilen tartışma bağlamında, sınırları dar tanımlanmış bir söylemsel alana karşılık gelmektedir. Burjuvazinin toplumsal bir kategori olarak palazlanma çabası sonucunda elde edilen demokratik ilerlemenin sınıfsal karakteri demokrasiyi mümkün kılan müzakere sürecinin derinleşmemesine yol açmıştır. Böylelikle tanınma sisteminin kurulmadığı, farklılıkların erişim imkânı bulamaması dolayısıyla özneleşemediği bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu durum demokrasisiz bir demokrasinin oluşumuna neden oluyor gözükmektedir" (Minarlı, 2014, s.169).

Diğer taraftan, doğal olarak kamusal alan kavramlaştırmaları Habermas'ın "burjuva kamusal alanı" teorisiyle de sınırlı değildir. Hannah Arendt'in "cumhuriyetçi kamusal alanı", John Rawls'ın "liberal kamusal alan" teorisi, Richard Sennett'in "kamusal insanın çöküşü"ne dair tartışmaları da konu üzerine değerli katkılardandır. Örneğin Hannah Arendt'in kavramını teorileştirmeye çalıştığı zaman dilimi, Habermas'ın burjuva kamusalılığının ortaya çıktığı modern dönemin aksine, Antik Yunan'daki Polis'in kamusalılığına denk düşer. Dahası Arendt'e göre, kamusal alan ile özel alan ayrımının ortaya çıkışı da Polis'in doğuşuyla mümkün olmuştur. Zira bir kent devleti olarak Polis'in tarih sahnesine çıkışıyla birlikte, vatandaşlar için artık iki ayrı "varoluş" düzeyine (özel - kendine ait- ve kamusal -ortak-) geçmişlerdir. Arendt mecbur olarak "katlanılan" hane ile serbestliklerin yaşandığı siyasal alan arasındaki bu ikili ayrımın yanına, yeni bir kavram daha ekler: Toplumsal alan¹... Bu

¹ Arendt'in "toplumsal alan" kavramının geniş bir açıklaması için bknz: Arendt, H. (1994), *İnsanlık Durumu / Seçme Eserler*, (Çev: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, s. 39-105

kavram, ortaya çıkış koşullarını modern devlet içerisinde bulan, siyasî tezahürü millî devlet ile taçlanmış bir sosyal gerçekliğe karşılık gelmektedir. Çünkü “toplumun, kamusal olarak örgütlenmiş bizatihi yaşam süreci olduğunun belki de en açık göstergesi, yeni toplumsal alanın oldukça kısa bir sürede bütün modern toplulukları emekçilerden ve iş sahiplerinden oluşma toplumlar haline dönüştürmüş olmasında görülebilir; başka bir deyişle hepsi de aynı anda yaşamı sürdürmek için gerekli o tek faaliyetin etrafında odaklanmışlardır” (Arendt, 1994, s.69). Yine de Arendt, kamu ile özel alan arasındaki bir ara pozisyonda konumlandığı toplumsal alanı ve burada olup bitenleri, olumlamaz.

Öyle ki, “toplumsal alanın yükselişi onları (insanlar Y.Ç.) mahrem ve özel alana sürdüğünden beridir konuşma ve eylem yeteneğimiz eski niteliğinden pek çok şey kaybetti ve bizler kamu alanında yerine getirdiğimiz emekle mükemmel olmaya başladık” diye yazar (Arendt, 1994, s.73). Zaten modern devlette emekle “mükemmel olmaya” çalışmak, aslen insan eylem ve düşüncelerini kilitlemektedir. Üstelik ona göre modern yaşayışta toplumsal alan ile politik alan arasındaki uzaklık, Antik Yunan Polis’indekine nazaran fazlasıyla azalmıştır. Modern hayat, evde çalışma ve üretim imkânlarını evden uzaklaştırmış, ev ile iş mekânsal olarak ayrılmış, özel alana dâhil olan tüm durumlar (aile, iş, mutluluk, hatta aşk bile vb.) bir ekonomik etkinliğe (kolektif bir hâle) indirgenmiştir. Böylelikle modern dünyada kamu ve özel ayrımı ortadan kalkmış, bu alanlar artık birbirine karışmıştır. Yine de toplumsal alan, insanın görülebilir ve duyulabilir olması açısından ayrı bir öneme sahiptir ve insanın bir gerçeklik biçiminde tezahür etmesi açısından zorunludur. Bu yüzden Arendt bu alana “görünümler sahnesi” adını verir. İnsanlar burada birbirlerine üstünlük kurmak, uyum içinde hareket etmek, itibar görmek, konuşmak, ikna etmek gibi vb. eylemler için bulunurlar. Hatta “konuşma (rhetoric/söz/lexis)”, eylem ile birlikte “en önemli insanî vasıf (Arendt, 1994, s.43), insan olmanın “birinci şartı”dır (Arendt, 1994, s.240-247). Ona göre “konuşmanın ve eylemin olmadığı bir yaşam, harfiyen, yaşarken ölmek demektir” (Arendt, 1994, s.241). İnsanlar arasında geçirilmeyen zaman, yaşamın sona ermesidir.

Bununla birlikte Arendt kamusal alana bakışını felsefî bir kavram olan etik üzerinden de biçimlendirir ve onun metinlerinde bilinçli ya da bilinçsizce kamu alanından kendisini dışlamış, evine hapsolmuş insanlar

“fakirleşmiş” olarak nitelendirilirken “idiotik” kavramı kullanılır (Arendt, 1994, s.59). Zira Antik Yunan’da siyasetin dışında kalan ve siyasetle ilgilenmeyen insanlar “idiot” olarak ifade edilir (Kerestecioğlu, 2011, s.159). Bunlar sadece kendilerine ait yaşamları olan insanlardır ve kamusal alan ya da toplumsal alanda varolarak hayatını zenginleştirmektense, tamamıyla özel yaşamda hayatlarını devam ettirerek hakiki bir insani yaşam için özsel olan şeylerden yoksun kalırlar. Çünkü hanede (/oikos), kaçınılmaz bir zorunluluk egemendir ve tüm zorunluluk ilişkileri de yine hane içerisine sıkışmıştır. Dahası bu şekilde “başkaları tarafından görülmenin ve duyulmanın sağladığı gerçeklikten; başkalarıyla ortak bir şeyler dünyası aracılığıyla birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı ‘nesnel’ bir ilişkiden, yaşamın kendinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağından da yoksun” kalmaktadırlar (Arendt, 1994, s.86 vd.). Sonuç itibarıyla, kamusal, özel veya toplumsal hangi alan ele alınırsa alınsın, bu kavramsal ayrımların Arendt’te ulaşmaya çalıştığı tek bir soru vardır: İnsan birlikte yaşamak için ne yapmalıdır? Bu soruya yanıt olması bakımından iş, emek, eylem ve özgürlük kavramları da Arendt için ayrı bir öneme sahiptir ve insan tek başına yaşadığında bu kavramların ortaya çıkardığı durumları özsel olarak kavrayamaz.

Diğer yandan kamusal alana dair bir başka teorisyen de John Rawls’dır. Rawls’ın önemi, adalet temelli bir siyasal liberalizm anlayışının beraberinde, düşünce farklılıklarının birbirlerine engel olmadığı bir kamusal alan kuramı geliştirmiş olmasında yatar. Ona göre “kamusal siyasal tartışmalar, anayasal esaslar ve temel adalet meseleleri söz konusu olduğunda, her zaman ya da neredeyse her zaman, her bir vatandaş tarafından en makul kabul edilen makul liberal adalet anlayışlarının biri tarafından ortaya konan nedenler doğrultusunda makul olarak kararlaştırılabilmelidir” (Rawls, 2007, s.33). Rawls için modern özgürlükler, düşünce ve vicdan özgürlüğü, kişilerin belirli temel hakları, mülkiyet hakkı ile hukuk devleti olarak çerçevelenir (Rawls, 2007, s.50). Liberal “kamusal diyalog modeli” kavramı etrafında şekillendirilen bu ilkeler, aslında liberal hukuk devletini tarif etmektedir. Rawls birbirinden farklı “iyilik” anlayışlarına sahip vatandaşların bir toplum içerisinde nasıl ve hangi şartlarda ortaklıklar kurabileceklerini, nasıl bir arada hayatlarını sürdürebilecekleri üzerine düşünülmektedir. Onun bu düşünce etkinliği sonucunda ulaştığı anahtar kavram, “hakkaniyet için adalet”tir (Rawls,

2007, s.50-52). Liberal demokratik değerlerin, birey haklarıyla aynı ortak zeminde toplanması gerekliliğini savunan Rawls’ın adalet anlayışı, çoğulculuk, evrensel hakların eşit biçimde uygulanması gibi vb. özelliklere sahiptir.

Yine benzer bir liberal anlam dünyasını desteklemesi bakımından buradaki önemli bir diğer kavram da kamusal akıl’dır. Rawls kamusal akıl kavramıyla, bireylerin kamusal alandaki temsiliyetleri yoluyla kamusal işlevler görmelerini anlatır. Buna göre bireyler, mevcut çıkarları ve amaçlarını tanımlarken, aslında başka bireylerin de benzer çıkar ve amaçlara sahip olabileceklerini onaylarlar. Dolayısıyla bu, liberal özgürlüklerin yasal olarak garanti altına alınması anlamına da gelmektedir. Devlet de aslen bu özgürlükler için vardır, “yansızdır” ve kamu otoritesi bu sınırları koruyabildiği ölçüde, kamusal akıl aktif hâle gelerek toplumsal kurumlara işlerlik kazandırır (Rawls, 2007, s.50-52). Zira bu özgürlükler devam edebildiği sürece, bireyler kamusal hayatta ifadesini bulan siyasal değerler üzerinden kurulacak bir uzlaşmayı da sağlayabileceklerdir.

Bununla birlikte, kamusal alan tartışmaları söz konusu olduğunda Richard Sennett’in “kamusal insanın çöküşü” kavramlaştırmasından da bahsetmek gerekmektedir. Sennett, insanların aile ve yakın çevrelerindeki kamusal hayatın 19. yüzyıla kadar sıcak ilişkiler kurulan bir içerikte olduğunu söyler. Fakat yine aynı kamusal hayat, 19. yüzyıl ortalarından itibaren sanayi kapitalizminin gelişimine paralel olarak artık değişmeye başlamıştır. Zamanla mevcut toplumsallık yerini, insanlar nezdinde özel hayatın “daha önemli” görülmesine bırakmış; kamusal hayat, özel hayat açısından önemli olduğu ölçüde eğer görmeye başlamıştır. Böylece insanlar özel alanlarına çekilip, kamusal alanlardaki etkinliklerini azaltma eğilimine girince, bu alanı da öncelikle devlet ve egemen sınıflar doldurmuştur. Öncelikle kamusal alana devlet ve egemen sınıfların müdahalesini arttıran bu gelişme, kamu ile özel alan arasındaki sınırları da geri dönülmez biçimde silikleştirmiştir (Sennett, 2010, s.44-47). Modernitenin getirdiği yeni hayatın eleştirisini yapan Sennett’e göre, toplumsal ilişkilerin hızla değiştiği, güçlenen burjuva sınıfının güçlü ve etkin bir kamuoyu oluşturmaya başladığı bu dönemde kamusallık yavaş yavaş zemin kaybederken, bu gelişmeyi destekler biçimde aile yaşamında da bir takım değişimler gerçekleşmektedir:

“Aile, toplumun saldığı dehşetten kaçışın bir sığınağı haline geldikçe, adım adım büyük şehirlerdeki kamusal alana değer biçmek için kullanılan bir ahlâki kıstas haline geldi. İnsanlar, aile ilişkilerini bir ölçüt olarak kullanarak, kamusal alanı, Aydınlanma çağında olduğu gibi sınırlı bir toplumsal ilişkiler kümesi gibi görmek yerine, kamusal yaşamı ahlâki bakımdan sefil bir yaşam olarak görmeye başladılar. Mahremiyet ve istikrar ailede bütünleşmiş görünüyordu. Bu ideal düzen karşısında kamusal düzenin meşruluğu tartışma konusuydu” (Sennett, 2010, s.37).

Ne var ki “kamusal alana duyulan inancın korunması aileden ve aileye ilişkin kurallardan kaçmaya yönelik güçlü bir arzuyla bağlantılıdır” ve bu bağlantı, “mahrem toplumu” iki ilke temelinde kurar: Narsisizm ve gemeinschaft (cemaat)... (Sennett, 2010, s.286-287). Buna göre 19. yüzyılda kişiliğin kamusal alana girişi, bu iki ilkenin önünü açmıştır. Narsisizm kişilerin ne yaşarlarsa yaşasınlar her durumda kendisine odaklanmasıyla ifade edilecek bir gerçeklik olarak ortaya çıkarken; kamusal insanın yok olduğu zamanlarda kişilerin aileleri dışındakilerle açık, dolaysız ve duygusal ilişkiler yaşama amacının bir sonucudur. Burada bir samimiyet arayışı/beklentisi olsa da Sennett’e göre cemaatler kişileri kamusalıktan uzaklaştırmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle de modern dönemde kamusal insan çökmüştür.

Sonuç itibarıyla, kamusal alan teorilerini Habermas, Arendt, Rawls ve Sennett özelinde ele alsak da bu alana dair tüm yorumların hemen hemen benzediği ortak noktalar vardır. Zira kamusal alan, siyasetin meşrulaştırıldığı, politik iletişimin sağlandığı, politik bilgilere doğrudan ulaşılan, politik aktörlerin görünür olduğu ve sosyal sorunlara dair “söz söylenebilen” simgesel bir mekândır. Nihayetinde kişilerin varoluşuna dair bütün siyasal mücadelelerin hayatı meşruiyetini aldığı (/almaya çabaladığı) yaşam zemini, yine aynı kamusal alan içerisinde şekillenir. Böylelikle kamusal alan gerek klasik anlamıyla gerekse de zemin değiştirerek ulaştığı internet ortamlarında gelişen sosyal medya ağlarıyla, siyaset ve onun son dönemlerdeki gözde unsuru kimlik politikaları bağlamında yeni bir biçime bürünmüştür. Nitekim politik kimliklerin yeni gösteri mekânı, sosyal medya ağlarıdır ve burada yeni bir kamusal dil üretilmektedir.

2. Sosyal Bir Mekân Olarak Kimlik

İnsanların dış dünyaya karşı sundukları en belirgin sosyal yönleri, onların kimlikleridir. Belli bir sosyallik içerisinde gerçekleşen insan eylemlerinde kimlik, kişilerin kültürel çevrelerinde tanınma ve yer edinme mücadelelerinin de bir parçasıdır. Üstelik hangi çeşidi olursa olsun kimlik, kültürel bir alanda doğar, şekillenir, değişir ve sunulur. Zira insan topluluklarının kültürel gerçeklikleri, kimliklerin kolektif yapılarının eseri. Dolayısıyla bu ve benzeri etkenler, kimliğin belli bir oluşma süreci geçirdiğinin de kanıtı gibidir. Çünkü kimlik, kolektif olarak oluşan ve yine belli kolektif ortaklıkları bünyesinde taşıyan karşılıklılık esasına dayalı bir devamlılığın adıdır. Hatta bu özelliğinden dolayı “kolektif kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtır. Keza Nuri Bilgin’e göre “bir komünitenin kimliği, diğer komünotelerle ilişki içerisinde zamanla değişir. Hiçbir komünote tek başına ve zaman-mekân dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir” (Bilgin,1994, s.53). Bu zaman-mekân dışılık, kolektif kimliğin objektif olabildiği gibi duruma göre sübjektif özellikler de gösterebileceğinin delilidir. Diğer yandan Levi-Strauss da “kolektif kimliklerin, fark ve karşıtlık tarzında gözlemlendiğine, herkesin kendini, diğerinden farklı özgül bir bireysellik olarak sunduğuna” işaret ederken, farklılıkların kaynağının “karşı olma, ayırt edilme, kendisi olma arzusunda” yattığını söyler; böylece “kültürlerin ve kimliklerin çeşitliliği doğal bir olgu değildir; etnosantrizm hem ilkel hem de modern toplumlarda gözlenen çok yaygın bir tutumdur” ve “sağlam psikolojik temelleri vardır” (Levi-Strauss’tan aktaran Bilgin, 1994, s.54-55). Bu yönüyle de kimlik, belli bir insan topluluğunun kendileri hakkında bilinci ve duygularıyla ilgili anlamlar kümesidir.

Bununla birlikte kimlik kavramı pek çok farklı açıdan ele alınsa da bu makalede sözü edilecek kimlik türü, kişilerin sosyal medya ağlarında sergiledikleri politik kimlikleridir. Kişilerin günlük yaşantılarında kendilerini diğer kişilere sundukları kimlik türlerinden belki de en kullanışlı ve konforlusunun, yine politik kimlikler olduğu söylenebilir. Zira politik kimlik, kişilerin topluluk içerisinde nerede durduklarını başkaları nezdinde ayırt ettikleri sembolik bir gösterge, bir bağlılık ve ifade aracıdır. Genel itibarıyla meşru/yasal olmanın bir kriteri olabildiği gibi, kimilerini (azınlıklar, ötekileştirilenler, kadınlar vb.) meşruiyet dışına taşımanın da

kolay görülen bir yoldur. Bu nedenle rasyonel temelleri daima tartışmalı olacak biçimde, bir takım topluluklarca duygusal olarak bağlanılan politik kimlikler çoğu kez, devlet, iktidar ya da muhalefet merkezli, türlü manipülasyonlara açık bir niteliğe de sahiptir. Buna göre politik eylem, tepki, düşünce ya da davranışlar, güncel siyasetin seyrine göre manipüle edilirken, burada sürekli olarak diri tutulmaya çalışılan politik kimliğin duygusallığa dönük sübjektif yönüdür.

Diğer yandan politik kimlik, topluluğa bağlılığa dayalı, ötekiler'i dışarıda bırakacak şekilde ortak bir "biz" duygusu taşıyan anlam, hafıza ve semboller deposudur. Çünkü politik kimlikler, topluluğun hafızasından ortak olarak beslenirler; hafıza içerisindeki önemli ya da daha az öneme sahip olduğu düşünülen pek çok olay, kişi, tarih, şehir, savaş, göç gibi vb. durumlar politik kimliğin kabulünde, olgunlaşmasında, sunumu veya başka kimliklerle olası çatışmalarda merkezî bir yere sahiptir. Dahası hafıza, benzer politik yaklaşımlara ait kişiler arasında kimliğin alt belleği şeklinde işlev görerek davranışları düzenler, aynılaştırır. Zaten "kolektif kimlik, bellek süreçlerine bağlıdır ve herhangi bir grubun üyeleri, kendilerini ortak geçmişlerin anularına dayanarak tanımlarlar. Böylece toplumsal grupların sürekli bir oluşum içinde olabildikleri, sınırlarını sürekli olarak tanımladıkları görüşüne dayanan dinamik bir kimlik fikri" gelişir (Schlesinger'den aktaran Morley ve Robins, 1997, s.74). Aynı şekilde politik kimlikler, sembolik davranışlar ile kimliğin sembolik anlamlarıyla da doludur. Semboller burada, bir taraftan politik kimliklerin yaygınlığını sağlarken, diğer taraftan da içerdikleri anlam dünyalarıyla politikleşmiş kişileri, dil ve söylem bakımından beslerler. Zira her politik sembol bir zihniyet şekli, bir ideolojik tavidir.

Aynı zemin üzerinden ilerlersek, Ernesto Laclau da her kimliğin inşasının temelini "özdeşleşme"ye dayandığını söyler. Laclau'ya göre "herhangi bir toplumsal kimlik, boyutlarından biri olarak, basitçe tanımayı değil inşayı zorunlu olarak gerektirir. Bu inşa sürecini anlamada anahtar terim, herhangi bir kimliğin temelinde bir yoksunluk bulunduğu açık iddiasıyla psikoanalitik özdeşleşme kategorisidir" (Laclau, 1995, s.11). Burada esasen "özdeşleşilen", düzendir. Sahip olunan politik kimlik, ister etnik isterse de dinsel veya mezhepsel olsun, bir aidiyet üzerinden mevcut politik düzenle ve onun zihni evreniyle tek taraflı bir "özdeşleşme" sağlar. Hatta "özdeşleşme" etrafında düşünüldüğünde,

“kültürel çeşitlilik ve türdeşlik, merkezîyetçi, standartlaştırıcı ve birlikçi güçler tarafından çevrilmiştir. Bu noktaya kadar bunun en gelişmiş biçimi ulusal-devlet olmuştur” (Morley ve Robins, 1997, s.115). Zira her ulus devletin kuruluş düşüncesi, etnisiteden referans alan bir politik kimliği inşa etme amacı taşır. Çünkü “çoğu millî-devlet çok etnili olmakla birlikte; başlangıçta pek çoğu, öteki etnileri veya etnik parçaları, adını ve kültürel karakterini verdiği bir devlete ilhak eden ya da cezp ederek çeken egemen bir etni etrafında oluşmuşlardır” (Smith, 1994, s.70). Üstelik “millet, bir etnide olduğu gibi, tanım gereği ortak mitleri ve anıları olan topluluktur. Aynı zamanda da teritoryal bir topluluktur... Etnilerin ‘kendi’ teritoryal memleketlerinde ikamet ediyor olmaları gerekmez. Ortak bir işbölümü ya da ekonomik birliktelik göstermeleri de gerekmez, çoğu durumda da göstermezler zaten” (Smith, 1994, s.70-71). Smith’in burada vurgulamak istediği asıl mesele, millî devlet ya da millî kimliğin kuruluşunun, egemen güçlerce düzenlenen ve kolektif bir süreç olduğudur. Dolayısıyla bu süreçte de millî devlet için “milleti var eden değerler”, kurucu öğeler olarak, dil ve sembolizmdir (Smith, 1994, s.119).

Bu çalışmanın yöntemi olan “içerik analizi” açısından düşünüldüğümüzde ise, sosyal medyada politik kimliklerin sunumu esnasında geçen dil ve sembolizmlerin peşine düşmek, işlevseldir. Çünkü;

“...Dil aracılığıyla paylaşılmış olan sembolik ifadeler toplumsallaşma aracıdır ve aktörle topluluk arasındaki sosyal bağı yaratır... Semboller ancak kelimelerle tasvir edildiklerinde bize bir anlam ifade ederler. Dahası, sembolik olan eylemleri ve tüm nesnelere kelime kullanarak tanımlarız. Dolayısıyla bir tür anlatım ögesi olarak kelimeler, gerçekte bütün sembolleri mümkün kılan bir öneme sahiptir. O halde genel olarak kültürü, özel olarak da politik kültürü, esasen dilsel olarak organize edilmiş yorumsal örüntüler bütünü olarak yaşadığımızı ve bu yaşadıklarımızı kelimeler şeklinde anlatıp aktardığımızı söyleyebiliriz” (Sarıbay, 2000, s.77).

Burada, bir kavramlar dağarcığı olarak ele alınan dil ve söylemle ifade edilmek istenen durum, onların bir sosyal bağlama, bir anlam dünyası ile zihniyete tekabül etmesidir. Zihniyet, politik kimliklerde karşılığını bulan dil ve söylemlerin biriktiği yerdir; kültürel olan’dan (dinî, politik, inançsal, ideolojik, ahlâkî vb.) beslenir. Öyle ki insan, zihniyet açısından kendisini çerçeveleyen bu kültürel olan’ın hükmü altındadır ve onun

vasıtasıyla inşa edilir. Üstelik insan öznesi, dil ve söylem süreçlerine dâhildir ve anlamlar söz konusu olduğunda belirleyiciliği de sınırlıdır. Nitekim insanlar çevresindeki kültürel süreçlerin etkisiyle bir kimlik edinirler. Bu sebeple de politik kimliklerin hem kurulmasında hem de sunumunda dil ve söylemlerin önemi büyüktür. Çünkü dil ve söylemler toplumsal katmanların her alanındaki kültürel, politik, dinsel, geleneksel vb.'leri faaliyetler içerisinde yaşarlar, bu yapılar içerisinde biçimlenirler. Zaten söylemin karmaşık analizi, metinsel analizle sınırlı değildir ve söylem analizinin karakterlerinden birisi de metin ve konuşmaları betimleyerek söylemin boyutlarını pek çok aşamada geliştirmesidir (Van Dijk, 1991, s.110-111).

Sonuç olarak zihniyet, dil veya söylem olsun, tümü birer metindir. Bu metinlerin içerisindeki kavram kümelerini ortaya çıkarabilmek, ucu sosyal, ekonomik, dinsel, ahlâkî, ideolojik vb. anlam dünyalarını da bir miktar aydınlatmak yerine geçecektir. Değişen kamusal alan anlayışı ile kamusal algısını tespit edebilmek adına söylem analizini bu çalışmanın araştırma yöntemi olarak seçmek, sosyal medyadaki parçalı/belirsiz ilişkilerin anlamlandırılması; politik kimliğin nasıl yasallaştığı; tahakküm, güç ve iktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğu; dinî ve etnik söylemin hangi kavramlar aracılığıyla meşrulaştırıldığı ya da egemen söylemlerin nasıl üretildiği gibi pek çok merakın peşine düşmek adına en uygun analiz yöntemi olduğu söylenebilir. Zira sıradan bir yorum bile, bir zihniyet şeklinin açığa çıkmasına yol açabilir ve sosyal gerçeklikler, kolektif kimlik, zihniyet ve pratiklerin yansıması olan dil ve söylemlerde gizlenir. Dil ve söylemler, anlama yaklaşımının anahtarlarıdır.

3. Yeni Kamusalın Mekânı Olarak Sosyal Medyada Politik Kimliklerin Sunumu

Günlük hayat içerisinde teknoloji kullanımının giderek arttığı ve internetin (özellikle gençler arasında) neredeyse temel bir ihtiyaca dönüştüğü, günümüzün tartışılmaz bir gerçekliği olarak artık önümüzde durmakta. Öyle ki, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler bu hızla devam ettiği sürece internetin sağladığı olanakların önemi daha da artacak gibi görünüyor. Bununla birlikte internet sisteminin 2000'lerin ilk yıllarından itibaren insan hayatına kattığı yeni ve etkin bir iletişim aracı olarak sosyal medyanın

artık insan yaşamının tam merkezine yerleştiği de söylenebilir. Dahası yaşadığımız zamanı düşündüğümüzde, kişilerin birbirinden çok farklı talep, beklenti, amaç ya da isteklerine karşılık verebildiği düşünülen sosyal medya ortamları, bireysel benliklerin sunulduğu biricik yerler haline geldi. Buna göre, genel bir tanım etrafında ele almak gerekirse sosyal medya:

“Sürekli güncellenebilmesi, çoklu kullanıma açık olması, sanal paylaşıma olanak tanınması vb. açısından en ideal mecralardan biri olarak kendini göstermektedir. İnsanlar sosyal medyada günlük düşüncelerini yazmakta, bu düşünceler üzerine tartışabilmekte ve yeni fikirler ortaya koyabilmektedirler. Ayrıca kişisel bilgilerinin yanında çeşitli fotoğraflar, videolar paylaşabilmekte, iş araya-bilmekte ve hatta bulabilmekte, ayrıca sıkılmadan gerçek dünyayı sanal ortamda yaşayabilmektedirler. Bu durum gün geçtikçe tüm dikkatlerin bu alana yönelmesine sebep olmakta ve yenilenen sanal dünyaya yeni bir kavramsal çerçeve çizmektedir” (Vural ve Bat, 2010, s.3349).

Yine de bu makalenin ilgi merkezi itibarıyla internet sistemi içerisindeki farklı sosyal medya ortamlarındaki paylaşımların, kamusal alan, kamusal ve kimlik kavramlarıyla ilişkisi burada tartışılmaya muhtaç olarak önümüzde durmaktadır. Çünkü sosyal medyanın içerisinde yer aldığı “internetin, Habermas ve takipçilerinin anladığı şekliyle ideal bir kamusal alanın yapıtaşı olan rasyonel müzakereyi destekleyip desteklemediği; farklı kamusal alanların varlığına ve farklı grupların seslerini duyurmalarına izin verip vermediği; çevrimiçi tartışmaların bir kargaşa mı doğurduğu yoksa demokrasi kültürünü derinleştirip güçlendirdiği ve internetin devrimci potansiyelinin kitlesel ticari kültür tarafından söğrölup söğrölunamayacağı, cevaplanmayı bekleyen soruların başında gelmektedir” (Özçetin, Arslan ve Binark, 2012, s. 52). Burada her türlü kişisel paylaşımların yapıldığı sosyal ağların düşünsel anlamda insanları birbirlerine ne kadar yaklaştırdığı, hangi noktalarda ve ne derece uzlaştırıp demokratik anlayışın gelişimine katkı sağladığı, hâlâ süren bir tartışmanın temasıdır. Hâlbuki anayasal demokratik düzenin tesisinde medyanın üstlendiği roller düşünüldüğünde, politik topluluğun devlet karşısındaki pozisyonu iletişim özgürlüğü etrafında düğümlenir. Hatta Frankfurt Okulu’nun “kültür endüstrisi kuramı” ve kitle iletişim

araçlarının işlevlerine dair söylediklerinden beridir teknoloji, iletişim araçları, devlet, ideoloji, totalitarizm, demokrasi gibi başlıklar arasındaki ilişkinin sosyal bilimcilerin ilgi odağı olduğu da bir başka gerçeklik biçiminde buraya eklenebilir. Dolayısıyla özgürlükler, sivilite, demokrasi vb. kavramların önemi, aynı yoğunlukla günümüzde de internet ve sosyal medya üzerinden sürdürülen düşünsel uğraşların temel meselesi olmaya devam etmektedir.

Zira sosyal medya başta olmak üzere tüm internet ortamları, bir yönüyle fikirlerin oluşma ve paylaşım imkânı bulduğu, paylaşılırken çarpıştığı, müzakere edildiği, birbirlerinin farkına vardığı, kişilerin kişisel veya sosyal problemlerini dillendirme ile aktif biçimde seslerini duyurabilme fırsatlarını yakaladıkları demokratik mekânlar olarak görülürken; diğer taraftan da kitle üzerinde politik ve ideolojik algı oyunları ile yalan yanlış her türlü dezenformasyonun yapılabildiği; teknolojik üretimin lider devletleri nezdinde bazı ülkelerin, hatta kişilerin denetim ve kontrollerinin rahatlıkla sağlandığı; demokratik ilkeleri, uzlaşmayı, karşındakileri tanımayı geliştirmekten çok çatışma, nefret ve şiddet eğilimlerini güçlendiren bir araç şeklinde de tarif edilebilir. Aslına bakılırsa, nihayetinde internet ve sosyal medya ağları, her iki yaklaşımı da haklı çıkaracak pek çok niteliğe de sahiptir.

Bununla birlikte bir internet ortamı olarak sosyal medya, kişilerin politik kimliklerinin de karşı karşıya geldiği yeni bir kamusal mekândır. Nitekim kamu, “herkese açık, bütün topluma ait, özel ya da kişisel olmayan, aile ya da piyasa olmayan, kolektivizm, kolektif mülkiyet ve dayanışma, kamusal eylemlilik alanı, halk (insan grubu), kamusal alanlar (mekân, yer), kamusal hizmet (kurumlar) ve vatandaşlık hakkı ya da sorumluluğu ve temsil alanı olarak kavramsallaştırılmaktadır” (Durmuş, 2012, s.34). Hatta Rasmussen’e göre, “televizyon, radyo ve yazılı basın, daha merkezîyetçi ve bilgi gönderen ile bilgi alanın pozisyonlarının daha belirgin olduğu araçlardır. Bu kurucu nitelik üzerinde şekillenen kitle iletişimi aktif ve katılımcı bir kamusal alan yaratma konusunda kısıtlı imkânlarla sahiptir. Oysa yeni medya, bu kurucu nitelikten azade oluşuyla, bireylerin aktif katılımı için daha açık bir alternatif yaratmaktadır” (Rasmussen’den aktaranlar Özçetin, Arslan ve Binark, 2012, s.54). Dolayısıyla internet ağları üzerindeki toplumsal mekânlar, sosyal medyanın giderek artan yoğunlukta ve kitlesel anlamda, söz söyleme ve problemleri tartışma,

müzakere ve söylemsel etki alanı hâline gelmesi Habermasçı; birbirlerine üstünlük kurmak, uyum içinde hareket etmek, itibar görmek, konuşmak, ikna etmek gibi vb. eylemler için bir araya gelme bakımından Arendtçi; yurttaşlar açısından “en makul görülen” kamusal diyalog ortamı olması ve sonucunda özgürlükçü kamusal bir akıl ortaya çıkma ihtimali açısından Rawlsçı; mahremiyetin sergilenmesi ve aynı mahrem ve sıcak ilişkilerin olası çöküşü üzerinden de Sennettçi kamusal alan teorilerine karşılık gelebilir.

4. Yöntem

Nitekim aynı “karşılık gelme” hâlinin, bir kamusal mekân olarak sosyal medya ve onun yoğun biçimde kullanılan sosyal ağlarından birisi olan Twitter üzerinde yapılan paylaşımlardaki politik kimlik sunumları için de geçerli olduğu söylenebilir ve bu çalışmanın amacı, benzer bir gereklilik üzerine bu sunumların anlamlandırılmasına yönelik olacaktır. Buna göre, politik kimliğin bu sosyal ortamlardaki sunumlarının anlamlı kılınması adına seçilen araştırma tekniği de “içerik analizi” olmak zorundadır. Zira içerik analizi, “çok çeşitli söylemlere (discours) uygulanan bir takım metodolojik araç ve tekniklerin” bütündür ve bunlar, bir söylemi anlamada ve yorumlamada, mesajda gözlenen ve betimlenen öğelerden hareketle “kontrollü bir yorum ve genelde tümdengelim dayalı bir okuma çabası olarak nitelendirilirler” (Bilgin, 2000, s.1). Çünkü içerik analizi, kişilerin farkında olmadan etkilendikleri politik ve zihni süreçlerin, iletişim esnasında ortaya çıkan metinler arasında gizlenen içerik ve yorumların belirlenmesi açısından yeni bir okuma olarak da değerlendirilebilir. Üstelik iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleşen tüm iletişim süreçleri de bu analiz tekniğinin uygulama alanına girmektedir. Bu teknikle seçilen kavramlar kitap, dergi, sinema filmi, TV programları, sosyal medya mekânları vb. ortamlarda elektronik olarak taratılmakta ve kavramların hangi bağlamlara denk geldiği, hangi zihniyet biçimlerini yansıttıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Zira bu özelliklerinden dolayı içerik analizi yönteminin Twitter’da sergilenen politik kimliklerin yorumlanmasında kullanılacak en işlevsel araştırma yöntemi olduğu da görülmektedir.

Yine de içerik analizi yöntemiyle bir olguyu ele alırken, elde edilen verilerin azlık-çokluk gibi sayısal özellikleri bazen anlamını yitirebilir. Bazen tek bir örnek bile, bütününlün gölgesi tekilde ortaya çıktığı için, içerik analizi yoluyla iyi bir zihniyet çözümlemesine değerli katkılar sağlayabilir. İlâve olarak böylesi bir çalışma, bir sosyal medya mekânı olarak Twitter'daki kullanıcı profillerinin niteliğine dair özelliklere de (yaş, meslek, eğitim seviyesi, hesap sahiplerinin "gerçek şahsiyetler" olup olmadığı vb.) odaklanmayacaktır. Neticede yazılan her twit'in arkasında bir politik şahsiyet, öğrenilmiş bir politik düşünce şekli vardır ve yazılan her metin de bir zihniyet biçimine karşılık gelmektedir. Dahası binlerce paylaşım arasından makaleye veri olarak alınan twit'ler, çalışmanın içeriğine en uygun ve çalışma için işlevsel olmalarına bakılarak ince bir seçime tabi tutulacaktır. Keza her paylaşımı çalışmaya taşımak, anlamı dağıtıp, parçalayabilir.

Diğer yandan her politik kimlik, bir anlam dünyasına, bir zihniyete ve söyleme karşılık gelir. Dolayısıyla bu çalışma, öncelikle veri olarak politik kimliklere ve bir kamusal alan olarak sosyal medyada kimliklerin barındırdığı söylemlere dayanmak mecburiyetini taşır. Bu mecburiyet de bizleri, veri olarak seçilen politik kimliklere dair söylemlerin geçtiği konu alanımız olan Twitter ve onun tarama modülüne ulaştıracaktır. Sonrasında ise Türkiye'de yaygın politik düşünceler olarak geniş anlamda kabul gören, "İslâmcılık", "Müslümanlık", "solculuk", "sosyalizm", "Türkçülük" ve "milliyetçilik" kelimeleri bu modül üzerinden taratılıp, tarama sonucunda çalışmaya katkı sunabileceği düşünülen twit'lerin ekran görüntüleri alınacaktır. Yine de burada dikkat edilmesi gereken şey, sosyal medyadaki kişiler her ne kadar kendilerini bir politik düşünce aracılığıyla ifade etseler bile sonuçta bu durumun kimliksel bir karşılığının olduğu gerçekliğidir. Bu gerçeklik sonucunda aynı politik düşünce ekollerinin kimliksel yansımaları olarak "İslâmcı", "Müslüman", "solcu", "sosyalist", "Türkçü" ve "milliyetçi" kelimeleri de benzer yöntemle yan yana taratılacaktır. Bununla birlikte kamusal talepler olan "demokrasi", "hürriyet/özgürlük", "hak/haklar", "inanç", "özel hayat", "mülkiyet", "güvenlik", "adalet", "kanun", "Anayasa" gibi kavramlar da yukarıdaki politik düşünce ve kimliklerle çaprazlama eşleştirilip aranacaktır. Böylece bu twit'lerde geçen söylemler tasnif edilerek seçilen politik kimliklerin kamusal bir mekân olan sosyal medyada nasıl ve hangi

bağlamlarla birlikte sunulduğunun, farklı uçlardaki politik kimliklerin kamusal haklar söz konusu olduğunda ne gibi noktalarda ortaklaştıkları ya da ayrıldıklarının peşine düşülecektir. Dahası veri olarak alınan twit'lerin hesap sahiplerinin adları makalede gösterilmeyecektir. Zaten aynı arama modülüne ilgili metin girilerek twit sahibi (eğer yazdıklarını silmediyse) rahatlıkla bulunabilir. Seçilen twit'lerin ekran görüntülerinin ise "son not" şeklinde numaralandırılarak makalenin sonunda yer alması uygun bulunmuştur.

5a. Twitter'da Politik Kimliklerin Tanıtımı ve Çerçevesi

Bir politik kimlik, esasen o kimliğin taşıyıcısı kişiler için bir ifade aracıdır. Politik kimliğin pek çok unsuru (kültür, zihniyet, söylemler ya da semboller gibi), bir açıdan da insanların birbirleriyle olan iletişimlerinde kendi politik konumlarını karşılıklarına anlatmak için kullandıkları göstergelerdir. Öyle ki kişiler böylesi anlatımları yaparken bağlı oldukları politik kimliği diğerlerine (yazılanları okuyan takipçiler ya da başkaları) mevcut sınırlılıklar içerisinde özetleyip, tanımını yaparak çerçevededikleri de görülmektedir. Yine analiz alanımız olan sosyal medya ortamı Twitter'da da bunun izlerine rastlamak mümkündür. Sırasıyla gitmek gerekirse, örneğin farklı kullanıcıların binlerce twit arasından seçilen İslâmcılık düşüncesine dair kimliksel sunumları şu şekilde sıralanabilir: "İslâm'ın itikâdiyâtını, ahlâkiyatını, içtimâiyâtını, siyâsiyâtını daima zamanın ve muhitin ihtiyâciyâtına en muvafık bir surette tevşîr ederek bunlara gereği gibi tevfi-k-i hareket etmekten ibarettir."(1) "İslâmcılık, Batı'ya meydan okumaktır."(2) "İslâmcılık, İslâm değildir ama onun bir ürünüdür. Bir İslâm teokrasisidir."(3) "İslâmcılık ve İslâm, Müslüman'ın kötülüğe karşı durma sorumluluğunu yerine getirmesi ve insanların Allah ile bağlarını koparmaya çalışan güçlere karşı mücadelesidir."(4) "Ahlâken Müslümanlaşmayanların siyaseten İslâmcılık yapmaları en çok İslâm'a zarar verir."(5) "İslâmcılık diye bir şey yoktur. Bir Allah bir Kur'an ve bir İslâm vardır... Uydurulma terimlerle ve içerikle işimiz olmaz."(6) "İslâmcılık modernist bir kafayla pozitivist bir zihniyetle İslâm'ı yorumlamaktır. İnanmaktan öte yorumlamak."(7) Örnekler fazlasıyla çoğaltılabilir de (buraya eklenmeyen çok daha fazla twit'in de bilgisiyle) öyle görünüyor ki, İslâmcılık bir yandan "meydan

okumak" için bir araç olarak kabul görürken, diğer yandan da "bir uydurma", "modernist bir yorum" şeklinde tarif edilmektedir. Hatta diğer politik kimlik tanımlamalarının hiçbirisinde böylesi bir kabul-red ikilemine rastlamanın mümkün olmadığı da buraya eklenmelidir. Sadece İslâmcılık/İslâmcı kavramı söz konusu olduğunda böylesi bir ikiliğe rastlandı. Bunun sebebinin de Müslüman kimliğine dışarıdan iliştilirmeye çalışıldığı düşünülen "İslâmcılık" ve "İslâmcı" kavramlarına karşı çoktandır var olan bir tepkiye dayandığı söylenebilir. Öte yandan, bazı kullanıcılarca kabul gören biçimiyle de İslâmcılık, (Batı'ya, emperyalizme vb.) bir karşı duruş, bir mücadele, gelenek ve tutarlılık şekli olarak da algılanmaktadır.

Yine aynı minvalde, Müslümanlık/Müslüman üzerinden yürüyen anlatılarda da aynı kabule yönelik benzer tariflere rastlamak mümkündür: "İslâm/Müslümanlık, 'açık büfe' bir inanç değildir. İşine geleni alsın, işine gelmeyenini/canının istemediğini almamak/inanmamak gibi. Müslümanlar İslâm dininin bütününe (Kur'an'ın bütün emirlerine/öğütlerine) uymakla mükelleftir."(8) "Müslüman için iman, hayattır, candır. İman, Müslüman'ın damarlarında kesintisiz dolaşan kandır. İman olmayınca Müslümanlık iddiası tümünden yalandır."(9) "Bilinçsiz Müslümanlık =düşüncesiz, cahil ve pasif iyi aktif kötü insana eşittir."(10) "Müslümanlık, hoşgörüdür, affetmedir. Müslümanlık, kulu sevmektir."(11) "Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu düşmanına teslim etmez."(12) "Başta kendimizi sorgulayalım. İslâm ve Müslümanlık çocuk oyuncağı değildir. 'Mış' gibi yapmak hiç değildir. İşimize gelince Müslüman gelmeyince 'gavur' olma ihtimalimiz var mı yok mu?"(13) "Müslümanlık, parayla, namla, şanla olmaz. Müslümanlık, Allah'ın şeriatına yani emirlerine uymakla, yaşamakla olur."(14) "Müslüman, doğruya doğru; yanlışla, yanlış diyebilmelidir."(15) "Hepimiz milliyetçiyiz. Lakin asla milliyetçiliğimiz Müslüman oluşumuzun önüne geçmesin! Aksi halde helâk olmak kaçınılmazdır. Mühim olan Müslümanlık çatısı altında toplanabilmektir."(16) "Müslümanlık, dilde olmaz. Ezbercilikte olmaz. Önce insan olmayı öğreneceksin."(17) "Doğruluk Müslüman'ın şiarıdır, Müslümanlık göstergesidir. Yalancılık ise münafığın şiarıdır, nifak göstergesidir. Bu yüzden Müslüman asla yalan söylemez, yalana prim vermez, yalan yere yemin etmez ve yalancı şahitlik yapmaz."(18) " 'İslâmcılık iflas etti' demek, bu İslâm anlayışı ve

bu Müslümanlarla iflas etti demektir. Yoksa yeni bir İslâm tasavvuruyla ve yeni bir Müslümanlık anlayışıyla yeniden deneme yapmak her zaman mümkündür ve yapılmalıdır. Ancak bu defa Müslüman olmayanları da kuşatacak şekilde olmalıdır.”(19) Açıkçası bu ve benzeri twit’lerdeki kimliksel tarif, Müslümanlığı dinî bir inanç etrafında kümelerken, Müslüman’ın da neler yapması ve nasıl olması gerektiğinin anlatımlarıyla doludur. Bu sebeple, buradaki kimlik tariflerinde genel itibarıyla inanç ve ahlâk üzerine yoğunlaşan, bu iki kavramı başlangıç noktası sayan bir ilgi de seçilebilir. Örneğin, doğruluk, yalan söylememe, nefesine hâkim olma ya da imanı şart koşma gibi... Yine de bu, mevcut kimliğe dair eleştirilerin olmadığı anlamına da gelmemektedir. Zira içeriden gelen eleştirilerin çoğunun da “daha iyi mümin” olmaya, inancı ve imanı kuvvetlendirmeye yönelik mesajlar taşıdığı açık biçimde görülebilir. Lâkin Müslümanlık/Müslümanlar’a ilişkin en sert eleştirilerin neredeyse tamamının, Türkiye’nin sıcak politikasında olan bitenler ile Dünya’nın Müslüman coğrafyalarında yaşananlar üzerinden diğer politik kimlik sahiplerince yapıldığı da bir başka gerçekliktir. Hatta bu gerçekliğin, farklı politik kimlikteki kullanıcıların (örneğin sosyalistler, milliyetçiler gibi) eleştirilerinin ortak çıkış noktası olduğu da belirtilmelidir.

Diğer taraftan, bir başka politik kimlik olan solculuk/solcu anlatımı etrafında da pek çok tartışmanın geçtiği görülmektedir. Hatta taranan twit’ler itibarıyla üzerinde en çok tartışma ve spekülasyon yapılan politik kimliğin bu olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Seçilen bazı yorumları sıralamak gerekirse: “Solculuk, kapitalist düzene karşı olan, zenginliğin eşit dağıtılmasını isteyen, siyasal ekonomik alanda kökten değişiklik amaçlayan bir akımdır.”(20) “Sağcı veya solcu olmak suç değil ideolojidir yaşam biçimidir. Şayet aşırıya kaçarsan aşırı solcu faşist olur, aşırı sağcı da ırkçı olur.”(21) “Türkçülük üzerinden kurulan solculuk kimsese fayda sağlamaz.”(22) “Türkiye’de dünyada olduğu manada bir solculuk neredeyse yok. Bütün dünyada işçiler, ezilenler solcu iken Türkiye’de burjuvalar solcu olmuş.”(23) “Komünistlik de solculuk da emperyalistlerin kullanışlı piyonlarıdır.”(24) “Devrimcilik sola yakındır desek yanlış olur, solculuk devrimciliğe yakındır. O yüzden içinde insanlığı yaşatan ve onun için mücadele eden herkesin kendini solcu gibi hissetmesi ondandır.”(25) “Devrimcilik solculuk değildir... Her solcu devrimcidir diyebiliriz ama her devrimci solcu değildir.”(26) Yine buraya

eklenemeyen pek çok twit'te de solculuk/solcuya dair genel ifadelere denk gelirse de kullanıcıların temel derdinin politik kimliğin "ne olduğunu" anlatmaktan çok, "ne olmadığından" bahsetmek olduğu görülebilir. Yine aynı anlatılarda, bu politik kimliği sıklıkla dünyadaki diğer "solculuk" örnekleriyle karşılaştırılmaya yönelik bir çabaya da rastlanmıştır. Tabii bu çabanın tamamen öznel, Twitter profillerinin yerel motiflerle dolu ve kendi anladığı ya da içerisine sığmaya çalıştığı bir kimlik tanımı olduğu da söylenebilir.

Bununla birlikte Twitter'da, sosyalistlik/sosyalist kimliğiyle ilgili de aynı "gerçeklik-sahnelik" tartışmalarının, bir kademe daha düşük oranda olsa da, yaşandığı görülmektedir: "Sosyalistlik, sözel zihinsel bir eyleme alanı değil, yaşamın tüm alanlarını kapsayan sınıfsal ve kişisel bir duruştur, seçilmiş ve yaşama geçirilmiş bir kimliktir. Bu açıdan bakılınca bilinen sosyalistlerin hiçbiri gerçek sosyalist değildir. Çoğu iyi niyetli lümpenlerdir."(27) "Demokratlık ve sosyalistlik, birbirini tamamlayan ilkelere; demokrat olunmadan sosyalist ve sosyalist olmadan da demokrat olunmaz."(28) "Sosyalistlik diye bir şey yoktur. Anarşi peşinde koşan, din imanla alakası olmayan şiddetle beslenen kişidir sosyalist. Eşitlik kardeşlik hikâye."(29) "Türkiyemizde sosyalist komünistlik dinsizlik veya imansızlık demek değildir; sosyalistlik komünistlik hakça bölüşüm hakça adalet demektir."(30) "Tek taraflı sosyalistlik olmaz. Sosyalist olaylara adalet çevresinden bakar."(31) Görüldüğü gibi, kullanıcılar genelde sosyalizmin bazı temel kavramları (eşitlik, kardeşlik, evrensellik, barış vb.) üzerinden bir anlatı geliştirse de bu söylem ne sosyalistliğin ne de ona ait olduğu düşünülen değerlerin açıklamasına yönelik değildir. Sosyalist kimliği karşısındakiler, bunu olumsuz olduğunu düşündükleri bazı durumlarla (anarşizm, dinsizlik vb.) birleştirme çabası içindeyken, sosyalist kimliği sahiplenilenlerin de böylesi iddiaları boşa çıkarma gayreti içerisinde oldukları seçilebilir.

Diğer taraftan Türkçülük ve Türkçü politik kimliklere geldiğimizde daha zengin bir anlatıyla karşılaşırız. Burada tema artık bir kimlik savunusundan çıkıp, doğuştan getirilen özelliklerle iktidar talebinde bulunan bir anlatıya dönüşür. Öyle ki, "Türkçülük bir ülkü, siyaset ise iktidara geçme taktiğidir. Bu sebeple bir ana inanç ve ana düşünce olan ülkü asla değişmediği halde siyaset yani taktik her zaman değişir."(32) "Türkçülük kötü bir şey değil, ırkçılık kötü bir şeydir."(33) "Bir gün

ülkede milliyetçi geçinen politikacılar, yöneticiler, sanatçılar, aydınlar hiçbir çıkar kaygısına düşmeden, yiğitçe, korkusuzca Türkçü söylemlerde, Türkçü tavırlarla milletin karşısına çıkarlarsa o gün Türkçülük büyük bir utkuya ulaşır.”(34) “Türklük ülküsü bizden amansız bir görev ahlâkı istiyor. Her Türkçü bulunduğu yerin görevini inançla yaparsa, Türkçülük ülküsü sağlamlaşır. Türklük güçlenir.”(35) “Türkçülük genel yapısı itibarıyla kandaştır. Türkçülük fikre dayanır. Türkçü, Türk’ten başka dostu olmadığını bilir.”(36) “Sevmek Türkçü bir eylemdir. Türkçülük ayrımcılık değil seçiciliktir. Kalite, seviye, kıymet aramaktır... Her insanı bir tutmamak, sevmeye lâyık olanı kayırmaktır.”(37) “Bizim Türkçü olmamız, bozkurt işareti yapmamız, herhangi bir siyasi partiye mensup olduğumuz anlamına gelmez. Türkçülük siyaset üstü bir fikirdir.”(38) “Türkçülük kimsenin dini inancını sorgulamaz, her inanca aynı mesafede durur. Bunu yapmıyorsan zaten Türkçü olamazsın.”(39) “... Bizim için Türkçülük, bir kan meselesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.”(40) “Herkes milliyetçi olabilir. Milliyetçiliğin anlamı millet ve vatan sevgisidir. Herhangi bir ölçütü yoktur. Tahsil birikim ve kültürel altyapı aranmaz. Türkçülük ise bir alt şıktır. Bir milliyetçi, Türkçü olmak zorunda değildir, ancak bir Türkçü milliyetçi olmak zorundadır.”(41) “Türkçülük kimsenin dini inancını sorgulamaz, sormaz, yargılamaz. Önemli olan soy birliğidir, kan kardeşliğidir. Türk töresini özümsemek, Türklük bilincine ulaşmaktır. İnsanların inançlarıyla uğraşmak, hor görmek ya da tavır almak, Türkçülük ülküsüne sadece zarar verir.”(42) Açıkçası diğer politik kimlik sunumlarında çok seyrek rastlanan bir durum Türkçülük ve Türkçü kimlik anlatılarında karşımıza çıkmaktadır. Bu, politik kimliğin bir kimliksel tanımlama olmaktan çıkıp, bir amaç etrafında bir misyon, görev, ülkü ve ulaşılmaması gereken fikirler üstü bir merteye pozisyonuna yükseltilmesidir. Burada tek ölçüt, “Türk olmak” ile “Türkçülük bilincine sahip” bulunmakla sınırlandırılmıştır. Politik kimlik anlatısı, benimseyenlere bir hedef ve istikamet belirlediği için de gücünü duygusal bağlılıklardan (soy/kan aracılığıyla sağlanan kardeşlik gibi) alır. Yine belirgin biçimde görülmektedir ki, bu politik kimlik mensuplarından bazıları İslâmcılık ve Müslümanlık kimliklerinin din üzerinden yaptıkları ayrımları, “doğru” bulmamaktadır. Burada alıntı yaptığımızı benzer pek çok twit,

temel ayırım noktasının “din” değil, bir “seçicilik” mertebesi görülen “Türklük” olması gerektiğini iddia etmektedir. Burada din aracılığıyla yapılan ayırım genel kabul görmezken, soy/kan vasıtasıyla yapılan ayırım “töre”ye ait sayılmaktadır.

Son olarak, milliyetçilik ve milliyetçi politik kimliklerinin Twitter’da hangi söylemlerle sunulduğuna bakacak olursak, yine mevcut siyaseti yönlendirmeye dönük çabalarla karşılaştığımız söylenebilir. “Türk milliyetçiliğinin temelini, ülke sevgisi oluşturur, (Bu ülke tam bağımsız ve dili Türkçedir), siyasi partiyle milliyetçilik olmaz ve bu ülkede her siyasi hareket milliyetçi olmak zorundadır, değilse bu ülkeye ait değildir. Bu ülkeye ait olmayan gereksizdir.”(43) “Amerikan güdümlü milliyetçilik ancak uşaklığı kuvvetlendirir. Milliyetçilik her şeyden önce bağımsızlıktır, bağımsız karar alma yeteneğine sahip olmaktır. Milliyetçi, akıllı olmak zorundadır.”(44) “Vatan, bayrak milliyetçilik olmadan olmaz! Atatürk milliyetçi olduğu için kazanmıştır.”(45) “Milliyetçilik, hem sosyal hem kültürel hem ekonomik hem politik ve hem de askeri cephesiyle bir bütündür. Milliyetçi, her sahada milliyetçidir.”(46) “İrkçılık ve milliyetçilik birbirinden çok ince bir çizgi ile ayrılır. O çizgi de başka milletlere zarar vermeye başlayınca ırkçı olursun. Başka milletlere saygın olduğu zaman da milliyetçi.”(47) “Milliyetçilik, millet ve vatan sevgisi ise anti emperyalist olur. Ümmetçiden milliyetçi olmaz, olamaz.”(48) “Atatürkçü olmayan Türk milliyetçisi olamaz. Onlar kendilerini milliyetçi diye adlandıran, siyasi İslâm’a hizmet eden sentezcilerdir. Bugün milliyetçilik görüşünün temellerinin tek oturduğu kesim Türkçülerdir. Her kesimin milliyetçiliği farklıdır dersiniz aynı yolda olamayız.”(49) “Milliyetçilik, şekilcilik değildir. Milliyetçiyim diye geçinen bazıları şekil milliyetçisidir. Milletın sorunları, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, üretime katkı, dışa bağımlı olmama gibi hiçbir şeye değinmeden vatan, bayrak edebiyatı yapan şekilciler görünüşte milliyetçi, aslen gericidir.”(50) “Milliyetçilik belirli bir zekâ seviyesi ister. Özellikle Türk olup milliyetçi olmayan insan, aptaldır.”(51) “Genç nesillerini milliyetçi olarak yetiştiren milletler, geleceğe güvenle bakabilirler. Milliyetçilik; mensubu olduğu milleti ilerletmek, yükseltmek, milli değerleri korumak ve geliştirmek duygusu ve şuurudur.”(52) Burada özellikle belirtilmelidir ki, diğer tüm politik kimlik anlatılarının aksine milliyetçilik ve milliyetçi kavramlarına dair söylemlerin daha fazla açıklama ve tanım içerdiği görülmektedir. Bu yüzden,

öteki kimlik sunumlarından farklı olarak bu kimlikle ilgili belirli bir sınır çizme çabası da dikkate değerdir. Yine Türkçülük kimliğinde olduğu gibi, milliyetçi kimlik algısında da bilhassa İslamcılık kimliğiyle sınır çizmeye çalışma ihtiyacı seçilebilse de, asıl önemli olanın kimliği türlü suçlamalardan (ırkçılık gibi) kurtarmak ve gerçek milliyetçiliğin “ne olduğunu” anlatmak gayretinin ön plâna çıktığı söylenebilir.

5b. Politik Kimliklerin Kamusal Taleplerle İlişkisi

Kamusal talepler, insanların günlük yaşantılarında doğrudan istekte buldukları pek çok ihtiyaca karşılık gelir. Yeni kamusal mekân olarak sosyal medya ortamları da artık bu taleplerin en ne ve hızlı iletildiği yerler haline dönüşmüştür. Bu bölümde, çalışma çerçevemiz itibarıyla seçtiğimiz politik kimlikler ile kamusal talepler ilişkisine bakılacaktır. İlk kamusal hakların talebine dair ilk kavramımız olan özgürlük, politik kimliklerle şu biçimlerde sunulmaktadır: “Adalet, özgürlük, nezaket, merhamet önerisi olmayan bir İslâmıcılık içine çöker, çöküyor.”(53) “Tarihte İslâmıcılık ile onur, bağımsızlık, özgürlük gibi kavramlar yan yana alınmaz.”(54) “Ateistlik, sosyalistlik, komünistlik istemek özgürlükse, neden Şeriat istemek de özgürlük değildir?”(55) “Müslümanlık reform edilmeli, insanlığın geleceği için kadına özgürlük sağlanmalı.”(56) “Din bir seçimdir, İslâmiyet zaten özgürlük dinidir, dayatma değil.”(57) “İslâmıcılar’ın özgürlük anlayışlarının, sadece İslâmıcılık özgürlüğünden ibaret olması sorunsalı...”(58) “Sağcılık veya solculuk mevzusu değildir. Sorun, özgürlük ve temel hak sorunudur.”(59) “Solculuk ‘eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü’ gibi İslâmiyet’in temel kavramlarını savunur. Müslümanlar sol düşünceye inanmalıdır. İslâm, sol tandanslı bir dindir.”(60) “Savaşmak değil de belli bir yaşam alanında özgürlük tanımak gerek. Sosyalistlik budur.”(61) “Sosyalizm dinsizlik değildir... Sosyalizm hoşgörüdür. İnanca saygı, düşünceye özgürlük.”(62) “Türk’ün simgesi Bozkurt’tur. Çünkü özgürlük kutludur.”(63) “Milliyetçilik, ezilen uluslar için bir özgürlük ideolojisidir.”(64) Burada dikkat çeken durum, kavramın anlatısının çoğunlukla İslâm ve İslâmıcılık ile yan yana kullanılıyor olmasıdır. Öyle ki, Twitter profillerinin bir kısmı özgürlüğe dair problemlerin İslâmıcılık politikalarından kaynaklandığını imâ ederken; diğer kesim özgürlüğün aslında İslâm’a içkin olduğunu öne sürmektedir. Hatta

sosyalist ve sol düşünce için de benzer bir durum söz konusudur. Yine de her ne olursa olsun, tüm politik kimlikler için özgürlüğün “kıymetli” bir şey olduğuna dair genel bir mutabakat görülmektedir.

Haklar kavramına geldiğimizde ise, politik kimliklerle kamusal talepler ilişkisinde bir sayısal azlıkla karşılaşırız. “Solculuk, eşit haklar ve adaleti temsil eder.”(65) “Burası Türk yurdu; biz Türkçülük yaptık diye başkalarına çeşitli haklar doğmaz, doğamaz.”(66) Aynı durum özel hayat, mülkiyet, güvenlik, kanun, anayasa kavramları için de geçerlidir: “Özel hayat beni ilgilendirmez, kamu hayatı ilgilendirir.”(67) “İslâmiyette mülkiyet yoktur, emanet vardır.”(68) “Komünizmde özel mülkiyet yoktur. Kapitalizmin çarklarını döndüren solcunun olması imkânsızdır.”(69) “Özel mülkiyet karşıtlığı, arkaik solculuktur.”(70) “...Mülkiyet karşıtlığı solculuk bitti.”(71) “...Din, milliyet ve mülkiyet tutkunluğu aklın üstüne çıktı.”(72) “Milliyetçilik bir ülkede güvenlik, sağlık ve refah sistemi ile inşa edilebiliyormuş. Bunların güçlü olduğu ülkelerde millî aidiyet daha fazlamış.”(73) “Bütün Türkleri tek çatı altında toplayıp, huzur refah ve güvenlik içinde yaşatacak olan tek hareket Türkçülüktür.”(74) “İslâmcılık, Türkiye’nin bir numaralı millî güvenlik sorunudur.”(75) “Müslümanlık bizim tekelimizde değil. Kanun koyucu yegâne Allah’tır.”(76) “Milliyetçilik öyle kuvvetli sosyal bir kanundur ki, ...hiçbir kuvvet onu kaldıramaz, yok edemez.”(77) “Türk ve Türkçülük kanun olmalıdır.”(78) “İslâmî hükümler göz ardı edilerek kanun çıkarılırsa böyle olur...”(79) “...İnsanlar ve Anayasa, yeteri kadar Kur’an’ın hükümlerini yaşamın bütününe tatbik etmiyor.”(80) “İnsanların koyduğu hükümleri ‘Anayasa’ denen koca defterde toplayıp Allah’ın hükümlerini reddeden laik bir ülkede aynı zamanda Müslüman bir ülkede yaşıyormuşuz.”(81) “Anayasa evrensel değerler ışığında yapılmalı, bir kişi ve zümrenin ismi geçmemeli.”(82) “Anayasa, bütün alt kimliklerin varlığını temin eden en önemli metindir.”(83) Açıkça görülmektedir ki, yukarıdaki kamusal kavramlara ait taleplerin ortak noktası, her talebin bağlı bulunulan politik kimlik ile o kimliğin ardındaki düşünsel sistemden üretildiğinde başarılı olunacağına inanılmasıdır. Yani kullanıcı profillerindeki anlatıya göre, haklar, özel hayat, mülkiyet, güvenlik, kanun, anayasa vb.’leri herkesin kendi politik düşüncesi etrafında kurulduğunda, her şeyin “daha iyi” olacağına dair sarsılmaz bir beklenti mevcuttur. Bu da bizlere politik kimliklerin karşılıklı uzlaşma isteği hakkında bilgi verir.

Bununla birlikte, inanç ve adalet kavramlarının sunumlarında ise kısmî bir zenginlik seçilebilir: "Her din ve inanç saygı beklemeyi hak eder. Ama inanç bireysel olmalıdır. Din ve hizmet adı altında iktidar, güç ve İslâmcılık için kullanılmamalıdır."(84) "...Türkçüler, 'turan' derken inanç özgürlüğünü, Ülkücüler ise Türk-İslâm ülküsünü savunur."(85) "Solculuk, ibadetten, inanç, din, sorumluluk müessesesinden kaçmanın öbür adıdır."(86) "Sağcılık-Solculuk inanç, mezhep ya da etnik kimlikle ilgili değildir."(87) "Ben, inanç fobisi olmayan sosyalistlik, mezhep ve farklı görüş fobisi olmayan bilinçli inançlılık temenni ediyorum"(88) "Müslümanlık, inançtır... Bütün farklılıkları bir arada toplayan devletimiz, inanç ya da ideolojik tanımla adlandırılmaz."(89) "Milliyetçilik, ... iman ve inanç davasıdır."(90) "İslâm, adalet ve ahlâktır."(91) "Devletin dini adalet olmadıkça, siyasal İslâmcılık zulmü bitmez."(92) "Solculuk, eşitlik, adalet, özgürlük, antiemperyalizm, tam bağımsızlıktır."(93) "...Eşitlik, emek, özgürlük, adalet ve barış gibi değerleri savunmak da bizi solcu ya da sağcı yapmaz."(94) "Solculuk iddiası taşıyan birisinin iyilik, vicdan, şefkat, dürüstlük, bilimsellik, adalet vb. tercihleri olmalı."(95) "Türkçülük bu coğrafyada her şeyin çözümüdür. Devlet yönetimi, adalet, hukuk, eğitim, bilim, yüksek savaş sanatı ne ararsanız Türkçülükte var."(96) "Türkçülük, ... adalet, ahlâk ve din sancağını doğudan batıya taşıyan bir mefkuredir."(97) "Türk milliyetçiliği, adalet, hak, hukuk ve verilen sözlerin tutulmasını içerir."(98) Buna göre, sağ siyaset söz konusu olduğunda inanç ve adalet kavramları genelde, soyut (din, iman, ahlâk vb.) durumlarla, sol düşünceye ait sunumlarda ise somut (emek, barış, bağımsızlık vb.) kavramlarla birlikte kullanılmaktadır. Tabii mevcut politik kimliklerin tümü, her türlü problemin çözümü ile tüm kamusal taleplerin yerine getirilmesinin yolunu yine kendilerinde bulmaktadırlar.

Netice itibarıyla, yukarıdaki politik kimliklerde net olarak karşımıza çıkan bazı tutumlar, kamusal talepler söz konusu olduğunda fazlasıyla görünmez hâle gelmekte; böylece istekler politik kimlikler üzerinden değil de sıradan yurttaşlık hakları çerçevesinde talep edilmektedir. Yani özgürlük, bireysel haklar, güvelik vb. kamusal taleplerin neredeyse tamamının, bir politik kimlik eşliğinde sunulmaktan kaçınıldığı görülmüştür. Bunun bir nedeni, kamusal hak taleplerinin bir politik kimlikle beraber sunulmasının talebin meşruiyetini ortadan kaldıracak korkusuysa eğer,

diğer bir sebep de talebin kitleselleşmesini sağlamak olabilir. Zira ilk nedene dair korkunun, aynı zamanda bir güvensizlik, nefret ve linç mekânı olarak da kullanılan sosyal medyada karşılığı vardır. İkinci neden de yersiz değildir, çünkü bu sosyal ağlarda kitleselleşemeyen taleplerin hiçbir karşılığı bulunmamaktadır. Bu etkenlerin Twitter profilleri sahiplerini kamusal hak taleplerini dile getirirken etkilediği görülmektedir.

6. Sonuç

Bu çalışmayla ilgili veriler göstermektedir ki, Twitter’da sunulan politik kimlikler kendisinden ziyade öncelikle rakip olan/rakip gördüğü kimliği tanımlama/anlatma veya ona dair bir çerçeve çizme önceliğine sahiptir. Buna göre her politik kimliğin (ve dolayısıyla sosyal medya kullanıcısının) sadece “ötekinin tutarlılığı” üzerinden bir politik anlatı sürdürdüğü söylenebilir. Bu politik anlatının merkezinde bilhassa ötekilerin ahlâkî, insanî pozisyonları ile (bilhassa yanlışlarıyla) geçmişte ya da bugün yaptıklarının sonuçları yer alır. Yine aynı sebeple, bu politik kimlik sahiplerinin karşısındakilere yoğun biçimde sordukları soru daima “bu mu?” ile bitmektedir. Solculuk bu mu? Türkçülük bu mu? gibi. Zira herkesin birbirini “sahtelikle” suçlayıp, “samimi” olmaya çağırdığı politik bir dilin bu alana hâkim olduğu da görülmektedir. Bu durum aslında, kişilerin temel derdinin “kendilerini anlatmak” ama kimseyi dinlemek istememek olduğunun da bir göstergesidir. Zaten sosyal medya bir bakıma da böyle bir mekânın adıdır. Kişiler, sanal ya da gerçek kimlikleriyle bir şeyler söyleyip, başka hiç kimseyi dinleyip ciddiye almadan burada vakit geçirebilmektedirler. Hâlbuki “akılcı kamusal müzakere, müzakereye giren kişilerin müzakere öncesi ve sonrasındaki konumları açısından bir değişim olması gerektiğini vurgulamaktadır... Buna karşılık internet birbirine benzer olan kişi, grup ve kanaatlerin bir araya geldiği; kanaatlerin dönüşmekten ziyade mevcut kanaatlerin güçlendiği bir ortama” dönüşmüştür (Özçetin, Arslan ve Binark, 2012, s.72). Dolayısıyla buradaki politik kimlikler, hem karşısındakilere söz söyleyen hem de düşünsel yalnızlıklarını gideren figürlerdir. Bu yüzden yazılanların beğenilmesi, fazlasıyla paylaşılması, takdir görmesi, ideolojik bir hazza da neden olur. Bu ortamlarda yer almanın, devam etmenin kişisel güven ve motivasyonu da yine buralardan toparlanır.

Şu da bir başka bulgudur ki, politik kimlikler içerisinde en fazla tepkiyi İslâmcılık ile İslâmî/Müslüman kimliği çekmektedir. Tanımlama, savunma ve nefret etme eylemlerinin odağındaki bu kimlik, diğerleri için neredeyse ortak bir yaygın kanaatler merkezi gibidir. Hatta özgürlük, kanun, güvenlik, adalet gibi pek çok kamusal talebe ulaşma konusunda engel/tehlike olarak da görülen İslâmcılık, bir taraftan devlet aracılığıyla uygulanan bir baskı vasıtası şeklinde tanımlanırken, öteki taraftan da güncel sorunların sebebi olarak nitelenmektedir. Mevcut politik iktidarın uygulamalarının bir sonucu olarak görülebilecek bu tepkilerin artık İslâmcılık’tan çıkıp, doğrudan İslâm dinine yöneldiği de yine aynı tespitler içerisine alınmalıdır. Dahası yine bu konuda bilhassa İslâmcılık ile “Türklük” arasındaki farklılığı anlatmaya yönelik twit’lerin yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Özellikle Türkçü ve milliyetçi profillerde İslâmcılığın, Türklüğün “en büyük tehlikesi” olduğuyla ilgili söylemlerin çokluğu buraya eklenebilir.

Diğer taraftan, yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, Twitter’deki politik kimlikler kendilerinin “nasıl olduğunu” anlatmaktan çok “nasıl olmadığının” ispatlarıyla doludur. Bu da bizlere sosyal medya ortamlarının çekişmeli hallerinin, demokratik bir kamusalılık ile uzlaşmacı rasyonel ilişkileri nasıl zedelediğini işaret eder. Üstelik kişilerin bu sosyal mekânları bir “kapışma/hesap sorma ortamına” dönüştürme çabalarının da buna neden olduğu söylenebilir. Sıklıkla kin, tahammülsüzlük ile öfkelerin hâkim olduğu ve buna yönelik paylaşımların yapıldığı bu kamusal karşılaşma ortamları, bu yönüyle bir kamusal müzakerenin ortaya çıkma ihtimalini de zayıflatmaktadır. Kullanıcıların sürekli olarak rakip politik kimliklerdeki diğerlerinin tümünün aslında “birbirinden hiç farkı olmadığına” yönelik husumet içeren paylaşımları da bu yönelimi destekler. Yine de bazı küçük grupların ortak toplumsal sorunlar üzerinden (bilhassa kadınlar, çocuklar ve hayvanlara yönelik şiddet ve suçlarda) kamusal bir ilişki ile “tanımaya” yönelik bir müzakere ortamı oluşturdukları da seçilebilir. Bu sebeple sosyal medya, Habermas ve Rawlsçı anlamda bazı kamusal işlemlere sahip olurken, Sennett ve Arendtçi anlamda kamusal çöküşün mekânıdır.

Bununla birlikte, ele alınan politik kimliklere ait söylemlerin, slogan, klişe ve ezberlerle dolu, derinliksiz metinlerden oluştuğu da belirtilmelidir. Bu nedenle, bütünlüklü ve tutarlı olma sorumluluğundan uzak

bu metinlerin bir ortak ahlâk normuna dayanma konusunda zayıf oldukları da gözlenmiştir. Kamusal talepler söz konusu olduğunda ise politik kimliklerin her birinin, sadece rakip kimliklere karşı değil, kendi içerisinde bile pek çok alt yorumla bölündüğü de buraya eklenebilir. Bu bölünmenin sebebi olarak, etkili bir düşünsel zemin ihtiyacı, güvensizlik ile adalet ve dayanışma yokluğunun yarattığı öfke ve zihnî parçalanmışlığın etkileri sıralanabilir. Keza bu parçalanmışlığın kökenleri politik kimlikler de dâhil olmak üzere, Bauman'ın "sınıf-altı kimlik" dediği, kimlik şekillerinde aranabilir. Çünkü sınıf-altı kimlik, aslında "kimliğin yokluğudur. Etik görevin ve ahlâki kaygının hedefi ve amacı olan bireyselliğin ve 'yüzün' reddi; hatta silinmesidir" (Bauman, 2017, s.52-53). Dolayısıyla, kimlikler silikleştikçe bir öz arayışı da ("gerçek İslâm/Türkçülük/solculuk bu değil!" gibi) ortaya çıkmaktadır. Dahası, politik kimlikler için olduğu kadar, kamusal talepler için de standartlaştırıcı bazı istekler belirlemekte, bu da olası talepleri belirli ve sığ bir dile hapsetmektedir.

Sonuç itibarıyla, politik kimlikler söz konusu olduğunda, kamusal taleplere dair kullanılan söylemler dar ve tahammülsüz olmaktadır. Me-selelerin kitlesel değil de kişisel olarak ele alınması gibi etkenler, Twitter ortamını klasik kamusal alanın ötesinde kamusal sorunların paylaşıldığı bir yer haline getirirse de bu sorunların tartışılması soyutlama düzeyine bile erişememektedir. Dahası kamusal problem ne olursa olsun politik kimliği aklamaya yönelik çabaların çokluğu, ortak ve birlikte yaşamaya dair beklentileri de zayıflatmaktadır. Dolayısıyla tüm bu bulguların, insanların kamusal talep ve beklentilerini anlama adına önümüzdeki yıllarda sosyal medya ortamlarının daha çok tartışılması gereken yerler olacağı da kısa vadede öngörülebilir bir gerçekliktir.

EXTENDED ABSTRACT

Social Media as The New Venue of “Political Activity” of The Changed Publicity – (The Case of Twitter in The Context of The Relations Between Political Identities and Public Rights)

*

Yavuz Çobanoğlu

Munzur University

When it comes to man, society and state and the relations among them, interest of sociologic researches focuses on what is political however, detection of it actually indicates an ontological circumstance. The ontology of what is political is about what can be dealt with as ‘political’ under certain circumstances and how it can be made more comprehensible in terms of politics. Besides it can be said that political sociology emerged as a result of such necessities and these very necessities derived from difficulties in comprehending politics and the concepts emerge with it with sociological paradigm. Thus, political sociology emerged and grew as a scientific field which aims at gathering information about political system: reactions and behaviours created by political ideas: ideologies: symbols, the impact of language and discourse on masses: mechanisms of democracy and parliamentary institutions: differentiations between society and state etc. and reasons and impact of all these issues.

Public Sphere and Altering Perception of Publicity

The terms public, public sphere and publicity derives back to ancients ages; however, the time period during which the discussions concerning these very terms raised intensively refers to modern era because the discussion on various terms such as nation state, civil society, civil rights, democracy, individual and freedom became the main interest of social sciences with an intensity as it had never seen in the history. Consequently public sphere became a phrase which depicts a mutual ground for social

interaction in which all citizens make easy contact with each other by all means using vast public means without barriers or limitations. According to this concept, citizens have the right to affect or supervise the state by legal means provided within public sphere. What Habermas meant by the term public sphere is that all citizen have the right to enter and gather in this very sphere to think freely of any issues; it is a collective area where mutual ideas are found and formed. This is not only an area for thinking and gathering freely but also a setting where various believes and identities are presented to the others. Public sphere concepts is not limited to the theory of 'public sphere of bourgeois' by Habermas. 'Republican public sphere' by Hannah Arendt, 'liberal public sphere' by John Rawls and corruption of public man' also contribute a great deal to the issue.

Identity as a Social Setting

Identities are the most conspicuous social aspects that people present in the outside world. Identity which depicts itself in human actions in a specific way of sociability are also a part of individual struggle for being known and recognized in a cultural setting. Furthermore, it does not matter what kind it is, an identity is something cultural. It is born and formed in a cultural setting; it also changes or is presented in this very setting since the cultural realities of human communities are a reflection of their collective structures. Thus, this kind of factors can be seen as a proof that identities go through a certain formation process. Identity is a name given for a regularity/continuity, which is formed collectively and embodies collective partnerships, based on reciprocity principle. It is because of this very characteristic that 'collective identity depicts a process not a specific circumstance.

Presentation of Political Identities on Social Media as a New Setting for Publicity

All internet environments, especially social media, are seen as democratic settings where ideas are formed and shared or where they collide or are discussed when interacted. It is also accepted as a setting where people have the opportunity to express their personal or social problems. This is

also an environment where all kinds of political, ideological or perceptual operations or deformations can be made. It is also possible for some countries or even people to control this environment easily under the care of leader states of technological production. Moreover, social media may be used as a tool to build up hate and violence instead of democratic principles, compromise or recognition. In fact internet and social media networks have many characteristics which can justify these two different attitudes.

Method

Mentality, language or discourse, is a text. Revealing the concept sets in this text also stands for elucidating its social, economic, religious, moral or ideological semantic world and the research method to make social media presentations more explicit must be content analysis because it can be accepted as a new study in terms of detecting political or mental processes people go through involuntarily or content and comments hidden within the texts that emerges during communication. Moreover, all communicative processes enabled by communicative means are of this method's field of application.

Conclusion

The data concerning this study show that political identities presented on Twitter aims at describing or framing another rival identity rather than itself. Owing to this fact, it can be said that each political identity holds a political narrative based on ‘consistency of the other one’. When it comes to political identities, statements concerning public demands become narrower and more intolerant. There are various factors such as considering the issues individually rather than collectively. Although these factors turn Twitter into a setting where public issues are shared beyond classical public sphere, discussing these issues cannot even reach an abstraction level. Moreover no matter what the public problem is, the efforts to justify a political identity are in such an abundance that the expectation of living harmoniously is weakening. Thus it is a reality that in the following years

all these findings will most likely lead to discussions in terms of understanding the public demands and expectations of people.

Sıralı Ekran Çıktıları:

1. "İslâmlaşmak demek, İslâm'ın itikâdiyâtını, ahlâkiyâtını, içtimâiyâtını, siyâsiyâtını daima zamanın ve muhitin ihtiyâciyâtına en muvafık bir surette tefsîr ederek bunlara gereği gibi tevfiğ-i hareket etmekten ibarettir." [Said Halim Paşa]
2. "#İslamcılık, Batı'ya meydan okumadır" goo.gl/KBh1ZA

3. "İslamizm/İslamcılık İslam değildir, ama onun bir ürünüdür. Bir İslam teokrasisidir." #ISID #Daesh #İslamcılık wsj.com/articles/how-t ...
4. 12:05 - 12 Ara 2015 #İslamcılık
"İslam:müslümanın kötülüğe karşı durma sorumluluğunu yerine getirmesi ve insanların Allah ile bağlarını koparmaya çalışan güçlere karşı mücadelesidir" Alev Erkilet
5. Ahlaken müslümanlaşmayanların siyaseten islamcılık yapmaları en çok islama zarar verir...
6. @BuluBener @aebarkı adı kullandıra yanıtlı olarak
Ayrıca İslamcılık diye bi şey yoktur. Bir Allah bir kur'an ve bir islam vardır. Biz oynamamız gereken neyse onu yaparız,yapıyoruz,yapacağız. İnançımız ve inandığımız gibi! Uydurulma terimlerle ve içerikleriyle işimiz olmaz. Buyurun yılbaşı, kutlayın. Kimsenin size afkurdugu yok!
7. İslamcılık, modernist bir kafayla, pozitivist-şimdilerde postmodernist- bir zihniyetle İslamı yorumlamaktır. İnanmaktan öte yorumlamak. twitter.com/oguzhanbilgin/ ...
8. Temsil de hata olmasın ama; İslam/Müslümanlık "açık büfe" bir inanç değildir; işine geleni alması, işine gelmeyeni/canının istemediğini almamak/inanmamak gibi, Müslümanlar, İslam dininin bütününe(Kur'an'ın bütün emirlerine/öğütlerine) uymakla mükelleftir.
9. İmanın korunmadığı ve yaşanmadığı yerde küfür sultanıdır. Müslüman için iman hayattır, candır. İman, Müslümanın damarında kesintisiz dolaşan kandır. İman olmayınca Müslümanlık iddiası tümden yalandır!
10. @yıldırımşemin adı kullandıra yanıtlı olarak
@mustafaislamoglu aslında doğru kelime şu olmalı, "müslüman gibi görünüp, kendini bilinçsizce müslüman zannedenlere inancımı yitirdim " çünkü bilinçsiz müslümanlık = düşüncesiz, cahil ve pasif iyi aktif kötü insana eşittir.
21. @emir07000 @emir07000 adı kullandıra yanıtlı olarak
Cencim sağcı veya solcu olmak suç değil ideolojidir yaşam biçimidir şayet aşırıya kaçarsan aşırı solculuk faşist olur aşırı sağcıda ırkçı olur senin anlamadığın konu bu dostum
22. @yilmaym03000 adı kullandıra yanıtlı olarak
Türkçülük üzerine kurulan solculuk kimseye fayda sağlamaz. Temel bileşen HDP yi yok sayan bir zihniyet solcu olamaz. Kürt kelimesini dahi söylemeye çekinen biri yaptığı 2-3 ekonomik hamleyle solcu olamaz. Olsa olsa yerel kapitalizm olur. Umarım anlarsın bunu..
23. Aslında Türkiye'de dünyada olduğu manada bir solculuk neredeyse yok! Bütün dünyada işçiler, ezilenler solcu iken Türkiye'de burjuvalar solcu olmuş, oluyor...
24. @malikgdr adı kullandıra yanıtlı olarak
Koministlik de Solculuk da Solculuk da Emperyalistlerin kullanışlı PİYONLARIYDI. Türkiye de ki Kamu Kurum ve Belediyelerine çökmüş KÜP doldurup zengin olan ve lüks içinde yaşayan Atatürkçü Solcu darbeci CHP lilerin TAMAMI KAPITALİSTTİR
25. Devrimcilik sola yakındır desek yanlış olur,solculuk devrimcilige yakındır,o yuzden içinde insanligi yasatan ve onun için mücadele eden herkes kendini solcu gibi hisetmesi ondandır....
26. Devrimcilik solculuk degildir buna hep karşiyim,Her solcu devrimcidir diyebiliriz ama her devrimci solcu degildir,devrim bir yapbozun bütünü gibidir,solculuksa o yapbozun birer parçasidir.
27. @malikgdr adı kullandıra yanıtlı olarak
Sosyalistlik söz,el,zihinsel bir eyleme alanı degil, yaşamın tüm alanlarını kapsayan sınıfsal ve kişisel bir duruştur, seçilmiş ve yaşama geçirilmiş bir kimliktir. Bu açıdan bakınca bilinen sosyalistlerin hicbiri gerçek sosyalist degildir. Çoğu iyiniyetli lümpendir.
28. @malikgdr adı kullandıra yanıtlı olarak
Demokratlık ve sosyalistlik, birbirini tamamlayan ilkelerdir;demokrat olunmadan sosyalist ve sosyalist olmadan da, demokrat olunmaz.
29. Sosyalistlik diy birşey yoktur anarşi peşinde koşan din imanla alakası olmayan şiddetle beslenen kişidir sosyalist eşitlik kardeşlik hikaye
30. Türkiye'de sosyalist koministlik dinsizlik veya imansizlik demek degildir ;sosyalistlik koministlik hakka bölüşüm hakka adalet demektir;

Değişen Kamusalığın Yeni “Siyaset Yapma” Mekânı Olarak Sosyal Medya – (Politik Kimlikler ile Kamusal Haklar İlişkisi Bağlamında Twitter Örneği)

- 11 @MKA181ku8ü, adı kullanıyorsa yanı olarak
Bunlar birde müslümanın diyor şerefsiz bunlar...müslümanlık, hoşgörüdür ,müslümanlık affetmezdir, Müslümanlık kulu sevmezdir...bunlar mı Müslüman...
- 12 @auf_Ömer adı kullanıyorsa yanı olarak
Müslüman Müslümanın kardeşidir.Ona zulmetmez,düşmanınateslim etmez Hadisi unutuluyor.Bana dokunmayanılan bin yaşasın modundan çıkılamadığından adımlar atılmıyor.Devletlerde bencilik hüküm sürüyor.Müslümanlık isimde kalıyor.Zulüm devam ediyor,suskun kalanlarınsa kalpleri ölüyor
- 13 Başta kendimizi bir sorgulayalım. İslam veya Müslümanlık çocuk oyuncacı değildir. Mış gibi yapmak hiç değildir. İşiimize gelince müslüman gelmeyince gavur olma ihtimalimiz var mı yok. Veya bir ortamda seküler diğerinde şeriatçı. Geçin efendim...
- 14 @ahlattas adı kullanıyorsa yanı olarak
Müslümanlık parayla namla şanla olmaz Müslüman ALLAH'IN Şeriatına yani emirlerine uymakla yaşamakla olur
- 15 Müslüman Doğruya doğru yanışa da yanış diyebilmedir Müslümanlık budur
- 16 Hepimiz Milliyetçiyiz. Lakin asla Milliyetçiliğimiz #Müslüman oluşumuzun önüne geçmesin ! Aksi halde helak olmamak kaçınılmazdır ! Mühim Olan Müslümanlık çatısı altında toplanabilmektir! Hepimiz Hz.ADEM ile Hz.Havadan gelmekteyiz ! Bu sonradan olma #milliyetçilik hırsı neyedir!
- 17 Müslümanlık dilde olmaz ezbercilikle olmaz. Önce insan olmayı öğreneceksin insan olduktan sonra atalar dinini tek ederek kendi aklınla vicdanınla sorgulayarak araştırarak Rabbini bulur ve secde (teslimiyet) eder Müslüman olur.
- 18 @gripademe @Özmengeçirli.D adı kullanıyorsa yanı olarak
Doğruluk Müslümanın şiarıdır. Müslümanlık göstergesidir. Yalancılık ise münafığın şiarıdır, nifak göstergesidir. Bu yüzden Müslüman asla yalan söylemez, yalana pırım vermez, yalan yere yemin etmez ve yalancı şahitlik yapmaz. Aynı şekilde o, yalancının katmerlisi iftiradan uzak durur
- 19 @Nhat1087060 @alaktaz7 adı kullanıyorsa yanı olarak
İslamcılık iflas etti demek bu İslam anlayışıyla ve bu Müslümanlarla iflas etti demektir. Yoksa yeni bir İslam tasavvuruyla ve yeni bir Müslümanlık anlayışıyla yeniden deneme yapmak her zaman mümkündür ve yapılmalıdır.Ancak bu defa Müslüman olmayanları da kuşatacak şekilde olmalı
- 20 Solculuk kapitalist düzene karşı olan, zenginliğin eşit dağılmasını isteyen, siyasal, ekonomik alanda kökten değişiklik amaçlayan bir akımdır. Ak comarlar öyle bir algı oluşturuyorlar ki teröristler solcu olur tarzında yazıktır. Vatan uğruna çok Denizler, Yusufalar öldü bu ülkede.
- 31 @TheSosyalist58 konusmadığımı nerden biliyorsunuz tek tarafı sosyalistlik olmaz sosyalist oluyorsa adalet çervesinden bakar intikam duygusuyl
22.06 - 3 Ağu 2018
- 32 Türkçülük bir ülkü, siyaset ise iktidara geçme taktiğidir. Bu sebeple bir ana inanc ve ana düşünce olan ülkü asla değişmediği halde siyaset yani taktik her zaman değişir.
- 33 @tol_gha @murted_bey adı kullanıyorsa yanı olarak
Türkçülük kötü bir şey değil. Irkçılık kötü bir şey. Aradaki ince çizgilerimi anlayacak kafada olmadığı için, Türkçü kişilerle iletişimime anlam veremeyen dangozlar var maalesef.
- 34 Bir gün ülkede milliyetçi geçinen politikacılar, yöneticiler, sanatçılar, aydınlar hiç bir çıkar kaygısına düşmeden, yığıtçe, korkusuzca Türkçü söylemlerde, Türkçü tavırlarla milletin karşısına çıkarlarsa o gün Türkçülük büyük bir utkuya yaklaşır. #AtsızDiyorki
- 35 @Nhat1087060 @alaktaz7 adı kullanıyorsa yanı olarak
#AtsızDiyorki Türkçülük ülküsü bizden amansız bir görev ahlaki istiyor... Her Türkçü, bulunduğu yerin görevini inanca yaparsa, Türkçülük ülküsü sağlamlaşır. Türkçülük güçlenir.
- 36 Ülkücülük genel yapısı itibarı ile ırkçı değildir, **☑**Türkçülük genel yapısı itibarı ile kandaştırır !
Ülkücülük aksiyona ve reaksiyona dayanır, **☑**Türkçülük fikre dayanır !
☑Türkçü Türkten başka dostu olmadığını bilir, ülkücü için müslüman olmak kaydı ile herkes kardeşdir.
Atsız
- 37 Sevmek Türkçü bir eylemdir. Türkçülük, ayrımcılık değil seçiciliktir. Kalite, seviye, kıymet aramaktır. İkisi de taş olsa da kömür ile elması bir tutmamaktır. Her insanı bir tutmamak, sevimliye layık olanı kayırmaktır. Her milleti bir tutmak, çiçeğe ot muamelesi yapmaktır.
- 38 Bizim Türkçü olmamız , bozkurt işaret yapmamız herhangi bir siyasi partiye mensup olduğumuz anlamına gelmez. Türkçülük siyaset üstü bir fikirdir.
- 39 @nyat1907 adı kullanıyorsa yanı olarak
Türkçülük kimsenin dini inancını sorgulamaz, her inanca aynı mesafede durur.Bunu yapıyorsanız sen zaten Türkçü olamazsın. Bazı arkadaşlar Türkçülüğü başka ideolojilerle karıştırıyor.
08:37 - 28 Ağu 2018
- 40 “Biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük Bir kan meselesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür meselesidir.Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.”

- 41 Herkes milliyetçi olabilir. Milliyetçiliğin anlamı millet ve vatan sevgisidir. Herhangi bir ölçütü yoktur. Tahsil , birlikim ve kültürel altyapı aranmaz. Türkçülük ise bir alt şiktr. Bir milliyetçi Türkçü olmak zorunda değildir ancak bir Türkçü milliyetçi olmak zorundadır.
- 42 #Türkçülük kimsenin dinini, inancını sorgulamaz, sormaz, yargılamaz. Önemli olan soy birliğidir, kan kardeşliğidir. #Türk Töresini özümsemek, #Türk'lük bilincine ulaşmaktır. İnsanların inançları ile uğraşmak, hor görmeye ya da tavır almak #Türkçülük ülküsüne sadece zarar verir. #Türkçü
- 43 Türk milliyetçiliğinin temelini ülke sevgisi oluşturur (bu ülke tam bağımsızdır ve dili Türkçedir), siyasi partiyle milliyetçilik olmaz ve bu ülkede her siyasi hareket milliyetçi olmak zorundadır değilse bu ülkeye ait değildir. Bu ülkeye ait olmayan gereksizdir.
- 44 Amerikan güdümlü milliyetçilik, ancak uşaklığı kuvvetlendirir. Milliyetçilik her şeyden önce bağımsızlıktır, bağımsız karar alabilme yeteneğine sahip olmaktadır. Milliyetçi, akıllı olmak zorundadır.
- 45 Vatan, Bayrak, Milliyetçilik olmadan Olmaz! Atatürk milliyetçi olduğu için kazanmıştır.
- 46 Milliyetçilik, hem sosyal, hem kültürel, hem ekonomik, hem politik ve hem de askeri cephesi ile bir bütündür. Milliyetçi; her sahada milliyetçidir.
- 47 Irkçılık ve milliyetçilik birbirinden çok ince bir çizgiyle ayrılır. O çizgi de başka milletlere zarar vermeye başlayınca ırkı olursun. Baska milletlere saygın olduğun da milliyetçi
- 48 Milliyetçilik millet ve vatan sevgisi ise anti emperyalist olur
ümmetçi den milliyetçi olmaz olamaz ..
- 49 Atatürkçü olmayan Türk milliyetçisi olamaz. Onlar kendisini milliyetçi diye adlandıran , siyasi islama hizmet eden sentezcilerdir. Bugün milliyetçilik görüşünün temellerinin tek oturduğu kesim Türkçülerdir. Her kesimin milliyetçiliği farklıdır dersiniz aynı yolda olamayız.
- 50 Milliyetçilik şekilcilik değildir Milliyetçiyim diye gecinen bazıları şekil milliyetçisi Milletlin sorunları yaşam kalitesinin yükseltilmesi üretime katkı dışı bağımlı olmama gibi hiçbirşeye değinmeden vatan bayrak edebiyatı yapan şekilciler görünüşte Milliyetçi aslen gericidir
- 51 Milliyetçilik belirli bir zeka seviyesi ister. Özellikle Türk olup milliyetçi olmayan insan aptaldır. Bu kadar ihaneti bu kadar düşmanlığı göremeyen Türk helak olsun.
- 52 Genç nesillerini milliyetçi olarak yetiştiren milletler, geleceğe güvenle bakabilirler. Milliyetçilik; mensubu olduğu milleti ilerletmek, yükseltmek, milli değerleri korumak ve geliştirmek duygusu ve şuurudur.
- 61 işte bu işin bir ortasını bulmak gerek. Savaşmak değil de belli bir yaşam alanında özgürlük tanımak gerek. Sosyalistlik budur
- 62 sosyalistlik dinsizlik değildir, bunu sokun kafanıza. sosyalizm hoşgörüdür. inanca saygı, düşünceye özgürlük.
- 63 Alman kurdu ile Türkçülük yapan, Husky ile Türkçülük yapan çoktur. Fakat sorun şu ki, gerçekten bozkurt ile Türkçülük yapan yoktur. Çünkü bozkurdun yanına yaklaşamazsınız. Şimdi anlaşıldı sanırım neden Türk'ün simgesi başkası değil de Bozkurt'tur. Çünkü özgürlük kutludur.
- 64 "İlkel milliyetçilik" söylemi yerlilerin kültürüne ve diline karşı sömürgeciliğin başvurduğu bir saldırı stratejisidir. Oysaki milliyetçilik ezilen uluslar için bir özgürlük ideolojisidir"
- 65 Solculuğun karşıtı neden dindarlık?.. Solculuk eşit haklar ve adaleti temsil eder, dindarlık neden bunun karşıtı temsil ediyor?
- 66 +eğer bundan rahatsızlık duyanlar varsa işte kapı oradadır. İsteyen istediği ülkeye gidebilir. Burası Türk yurdu arkadaşım, biz Türkçülük yaptık diye başkalarına çeşitli haklar doğmaz, doğamaz. #YaşadıkçaTürkçüyüz
- 67 @akaya1299 Müslümanlık değil ve cogunun yaptığı bu. Özel hayat beni ilgilendirmez kamu hayatı ilgilendirir en çok orda insalar >>>
- 68 "İslamiyette mülkiyet yoktur emanet vardır. Yetimler de emanettir. Yetimlik varsa müslümanlık eksik yaşıyor demektir. #SahurVakti
- 69 Solculuk komünizme taraftarlığı, sağcılık kapitalizm taraftarlığıdır. Komünizmde özel mülkiyet yoktur. Kapitalizmin çarklarını döndürenlerin solcu olması imkansızdır. İdeolojileri ekonomik ve hukuki yapıları açıklamasıyla tanımlamalıyız.
- 70 DOĞA KOLEJİNE uğrayın da çocukların anne babalarını sorun bir de siyasi görüşlerini.. yemeyin bizi.. mülkiyet karşıtı solculuk bitti
- 71 Ülkemizde ve benzer ülkelerde din, milliyetçilik ve mülkiyet tutkunluğu aklın üstüne çıkmıştır...

Değişen Kamusalığın Yeni “Siyaset Yapma” Mekânı Olarak Sosyal Medya – (Politik Kimlikler ile Kamusal Haklar İlişkisi Bağlamında Twitter Örneği)

- 53 Adalet, özgürlük, nezaket, merhamet önerisi olmayan bir islamcılık içine çöker, çöküyor.
06:27 - 21 May 2017 Georgia konumundan
- 54 Tarihte İslamcılık ile onur, bağımsızlık, özgürlük gibi kavramlar yan yana anılmaz. Bu bir görselli islamcılık tarihi floodudur.
- 55 @ahmethc ataislik sosyalistik komonistlik laiklik istemek özgürlükse niye şeriat islamcılık istemek özgürlük dehidir bumu demokrasiniz
22:23 - 6 Eyl 2016
- 56 İnsanlığın basındaki bela basta ırkçılıktır seryatçılıktır ve gilodiyonun bu üç olgu insaligin düşmanidir bu yüzden Müslümanlık reform edilmeli kadına özgürlük sağlanmalı insaligin geleceği için
- 57 @gulansboss adı kullanıyaya yanıt olarak
DİN bir seçimdir İSLAMİYET zaten özgürlük dinidir dayatma değil TÜRLÜK ise kader şahsen ben seçimimi Müslümanlık olarak kullanmışım çoğu TÜRKÇÜ kardeşimde benim gibi düşünüp İslamiyeti seçtin.
- 58 İslamcıların özgürlük anlayışlarının sadece islamcılık özgürlüğünden ibaret olması sorunsalı. Mağdur edebiyatı da cabası amk
20:11 - 2 Nis 2018
- 59 @marfur4 @DesimKurdı adı kullanıyaya yanıt olarak
Sağcılık veya solculuk mevzusu değildir. Sorun özgürlük ve temel hak sorunudur. Bir halkın dil ve kimlik sorunudur. Bu sorun çözülmediği sürece Türk emekçisi burjuvazinin savaş arabasına koşurulacaktır.
- 60 Sağcılık Biat, gelenekçi (yanlışlar dahil) eskiye bağlı, yeniliğe, farklılığa karşı komün anlayış demektir.
Solculuk "Eşitlik, Adalet, Özgürlük, Hoşgörü" kavramlarını, İslamiyetin temel kavramlarını savunur. Müslümanlar Sol düşünceye inanmalıdır. İslam Sol tandansı bir dindir
- 81 #öğrencilerinemühür İnsanların koyduğu hükümleri anayasa denen koca defterde toplayıp Allah'ın hükümlerini reddeden LAİK bir ülkede ama dediklerine göre aynı zamanda MÜSLÜMAN bir ülkede yaşıyoruz. Laiklik ve Müslümanlık ateşle barut gibidir. İkisi aynı yerde BULUNMAZ!
- 82 @emnehelkayy adı kullanıyaya yanıt olarak
solculuk evrenselidir.Kemalizm bir üle liderinin idolojisidir.o nedenle kemalizm solculuk değildir.Anayasa evrensel değerler ışığında yapılmalı bir kişi ve zümre nin ismi geçmemeli. kemalist solcu olabilir.ama solculuk kemalizm değildir.
- 83 Herkes bu milletin bir parçası olduğuna göre milliyetçilik kimsenin tekelinde olmaz ve bu ülkenin tüm vatandaşları tüm inançları ve aidiyetleri bu bayrak ve anayasa altında eritmelidir.
Anayasa bütün alt kimliklerin varlığını temin eden en önemli metindir.
- 73 Milliyetçilik bir ülkede güvenlik, sağlık ve refah sistemi ile inşaa edilebiliyormuş. Bunların güçlü olduğu ülkelere milli aidiyet daha fazlaymış
- 74 Bütün Türkleri tek çatı altında toplayıp, huzur refah ve güvenlik içinde yaşatacak olan tek hareket #Türkçülük'tür.
18:13 - 10 Eki 2014
- 75 islamcılık Türkiye'nin bir numaralı milli güvenlik sorunudur. Bu sorun çözülmeden Türkiye'ni yol alması mümkün değil.
- 76 @demirsoy87 adı kullanıyaya yanıt olarak
Müslümanlık bizim tel elimizde değil. Kanun koyucu yegane Allah'tır. O Allah ki hal olan ilahıtır. Bizi onun kanunları kapsar karar verebilmek için 18 yaşımı beklemek Tc kanunudur.
- 77 Milliyetçilik, öyle kuvvetli sosyal bir kanun, öyle müthiş bir hakikattir ki, hiçbir kuvvet onu kaldıramaz, yok edemez.
- 78 TÜRK VE TÜRKÇÜLÜK KANUN OLMALIDIR. ÇÜNKÜ TÜRKÜYENİN KURUCUSU TÜRKDÜR. ULU TÜRK ATATURKTUR. ALLAH RAHMET ETSİN.
22:38 - 23 Eki 2017
- 79 @MHBut adı kullanıyaya yanıt olarak
İslami hükümler gözardı edilerek kanun çıkarılırsa böyle olur,islam yerine islamcılık oynayanlara dikkat.
- 80 @nahiyetöğmesi adı kullanıyaya yanıt olarak
Türkiyede yeteri kadar laiklik de var yeteri kadar milliyetçilik de var Ama yeteri kadar müslümanlık ve islam yok yani insanlar ve anayasa yeteri kadar kuranın hükümlerini yaşamın bütününe tatbik etmiyor.
Bu nedenle refah partisi misyonunu artık hudpapar rehberliği üstlenecek
- 90 Milliyetçilik gelenek,ahlak,fazilet, asalet,iman ve inanç davasıdır. Milliyetçilik devlet,millet,adap ve ebed müddet davasıdır. Bütün bunlarla birlikte çağlar üzerinden atlayıp çağdaşlaşma davasıdır. NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE...!
- 91 @ilekapsi adı kullanıyaya yanıt olarak
Hep Romantik islamcılık kokan hareketler bunlar, islam'ın icini bosalıtp böyle sacma sapan seylelerle dolduruyorsunuz, halbuki İslam Adalet ve Ahlaktır, ama bunu söylemek kimsenin isine gelmiyor.
- 92 Balyoz mağduru Özden Örnek 1223 gün tutuklu kalmıştı. Oramiral Örnek'in oğlu Burak üç ay önce vel etti. Bir baba haksız yere 1223 gün uzak kaldığı oğluyla geçiremediği zamanları düşünerek son nefesini verdi.
Devletin dini adalet olmadıkça, siyasi islamcılık zulmü bitmez.
10:11 - 20 Nis 2018

- 84 @nemeselen @Avr. _Frns @KucaliAVAZI'NI adlı kullanıcılara yanıt olarak
Atatürk Türk ulusunun arap masallarıyla kandırılmasına artık yeter demiştir. He her din ve inanç saygı beklemeyi hakeder. Ama inaç bireysel olmalıdır. Din hizmet adı altında İktidar,güç ve İslamcılık için kullanılmamalıdır. Türkiye cumhuriyeti laik ulus devletler. Çatısı budur.
- 85 @TuncTuranK adlı kullanıcılara yanıt olarak
Ülkücülerin aslında temelinde Türkçülük yatar.Onları ümmetçiliğe yönlendiren siyasetlerinin içine dahil edilen İslamcılık olgusudur. Türkçüler Turan derken inanç özgürlüğünü, Ülkücüler ise Türk İslam ülküsünü savunur. 15:55 - 9 Kas 2017
- 86 Solculuk ibadetten, inanç din sorumluluk müessesinden kaçmanın öbür adıdır o coğrafyada. Dünyada ise din müessesinden bağımsız, vicdanlı yaşamının öbür adıdır. Kavramların bile yanlış konuşlandığı bir coğrafya orası. Hiçbirşey garip gelmiyor artık..
- 87 Sağıcılık - solculuk inanç, mezhep ya da etnik kimliklerle ilgili değildir. Kapitalist düzende ezenler ve ezilenlerle ilgilidir.
- 88 @tolgades adlı kullanıcılara yanıt olarak
@tolgakzn ben inanç fobisi olmayan sosyalistlik mezhep farklı görüş fobisi olmayan bilinçli inançlılık temneni ediyorum vicdan saygı sevgi 12:47 - 14 Mar 2014
- 89 Müslümanlık inançtır. Camilerimizde elbette ezan okunacak, kiliselerde çanlar çalacak, diğer inançların mabetlerinde de onların ibadet sesleri, sembolleri yükselcek. Biz Türkiye'yiz, bütün farklılıkları bir arada toplayan devletimiz inanç yada ideolojik tanımla adlandırılmaz.
- 93 Solculuk; eşitlik adalet, özgürlük, antiemperyalizm, tam bağımsızlıktır. Akıldır, vicdandır, emektir. Etnik ayrınlıklık değildir!
- 94 Solculuk kimseyi dinden çıkartmaz. Eşitlik, emek, özgürlük, adalet ve barış gibi değerleri savunmak da bizi solcu ya da sağıcı yapmaz. Allah'a ve Resulüne inanan herkes Müslümandır. Siyasi düşünceleri nedeniyle insanları ötekileştirmek İslam'ın sözüne de ruhuna da aykırıdır.
- 95 Profil yazınızı beğenmedim. İnsan doğası gereği iyilik ve kötülük içerir. Solculuk iddiası taşıyan birisinin iyilik, vicdan, şefkat, dürüstlük, bilimsellik, adalet vb tercihleri olmalı. @ccanannnn
- 96 Türkçülük bu coğrafyada her şeyin çözümüdür. Devlet yönetimi, adalet, hukuk, eğitim, bilim, yüksek savaş sanatı.. ne ararsanız Türkçülükte var. Kanıt? Bkz. 1923 - 1938 arası.
- 97 @Yakup adlı kullanıcılara yanıt olarak
Türkçülük ırkçılık değildir üstadım. Türkçülük bir mirası, mefkureyi sırtlamaktır. İslam'a muğayir değildir zira İslam da o mirastandır. Türkçülük töre sahibi olmak, onu sahiplenmektir. Adalet, ahlak ve Din sancağını doğudan batıya taşıyan bir mefkure bölücü olabilir mi?
- 98 @Berkanaky45 adlı kullanıcılara yanıt olarak
Türk milliyetçiliği, adalet, hak, hukuk ve verilen sözlerin tutulmasını içerir beyefendi. Sizin milliyetçilik tanımınız **#EmeklilikteYaşaTakılanlar** tarafından rafa kaldırıldı.

Kaynakça / References

- Arendt, H. (1994).*İnsanlık durumu / Seçme eserler*, (Çev: Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı
- Bilgin, N. (1994).*Sosyal bilimlerin kavşağındakimlik sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık, 1. Baskı
- Bilgin, N. (2000).*İçerik analizi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1. Baskı
- Bauman, Z. (2017).*Kimlik*, (Çev: Mesut Hazır). Ankara: Heretik Yayınları, 1. Baskı
- Dijk, V. (1991). The interdisciplinary study of news as discours.*A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, (Edited By: Klaus Bruhn Jensen ve Nicholas W. Jankowski), London: Routledge, First Edition

- Durmuş, M. (2012). Yeniden kamusal alan! Kamusal alanı yeniden tanımlamak ya da yerine devrimci bir seçenek koymak. *Türk Tabipler Birliği / Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Temmuz – Aralık, 34-48. <http://www.ttb.org.tr/dergi/index.php/msg/article/view/35/23> (Erişim Tarihi: 25.11.2018)
- Fraser, N. (2004). Kamusal alanı yeniden düşünmek. *Kamusal Alan*, (Der. ve Çev: Meral Özbek), İstanbul: Hil Yayınları, 1. Baskı
- Habermas, J. (1995). Kamusal alan: Ansiklopedik bir makale. *Birikim Dergisi*, 70, 62-66
- Habermas, J. (1997). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü*, (Çev: Tanıl Bora ve Mithat Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı
- Holub, R. C. (1991). *Jürgen Habermas / Critic in The Public Sphere*, London and New York: Routledge, First Published
- Kerestecioğlu, İ. (2011). Feminizm tartışmaları 8, *Amargi İstanbul Feminizm Tartışmaları*, İstanbul: Amargi Yayınevi, s. 157-174
- Laclau, E. (1995). *Siyasal kimliklerin oluşumu*. (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1. Baskı
- McGuigan, J. (1996). *Culture and the public sphere*. New York: Routledge, First Published
- Minarlı, M. A. (2014). Habermasçı burjuva kamusal alanının demokratik içeriği. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 18, 153-172
- Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik mekânları*, (Çev: Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı
- Rasmussen, T. (2008). The Internet and Differentiation in The Political Public Sphere. http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/-269_rasmussen.pdf, s.73-84 (Erişim tarihi: 27 Aralık 2018).
- Özçetin, B. ve Arslan, U. T. ve Binark, M. (2012). Türkiye’de internet, kamusal alan ve demokratik kanaat oluşumu, *Folklor / Edebiyat Dergisi*, 18(72), 51-76.
- Rawls, J. (2007). *Siyasî liberalizm*, (Çev: M. Fevzi Bilgin). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset, demokrasi ve kimlik*. Bursa: Asa Kitabevi, 1. Baskı
- Sarıbay, A. Y. ve Ögün, S. (1998). *Bir politikbilim perspektifi*. Bursa: Asa Kitabevi, 1. Baskı

- Sarıbay, A. Y. (2000). *Global bir bakışla politik sosyoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Baskı
- Schlesinger, P. (1987). On national identity: Some conceptions and misconceptions criticized. *Social Science Information*, 26(2), 219-264.
- Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik mekânları*, (Çev: Emrehan Zeybekoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı
- Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü*, (Çev: Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı
- Smith, A. D. (1994). *Millî kimlik*, (Çev: Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı
- Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 5(20), 3348-3382 <http://dergipark.ulak-bim.gov.tr/jyasar/article/view/5000066117/-5000061623> , (Erişim tarihi: 27 Aralık 2018).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çobanoğlu, Y. (2019). Değişen kamusalığın yeni “siyaset yapma” mekânı olarak sosyal medya – (Politik kimlikler ile kamusal haklar ilişkisi bağlamında twitter örneği). *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 696-737. DOI: 10.26466/opus.520312

X Kuşağında Sportmenlik Yönelimi

DOI: 10.26466/opus.524867

*

Hüseyin Gümüş*

* Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Mersin / Türkiye
E-Posta: huseyinn.gumuss@gmail.com ORCID: [0000-0003-1870-3073](https://orcid.org/0000-0003-1870-3073)

Öz

Sportmenlik konusunda yapılan araştırmaların ağırlıklı olarak genç kuşak üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu araştırmada x kuşağı olarak adlandırılan orta yaş grubunun sportmenlik yönelimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Afyonkarahisar'da bulunan 1965-1980 yılları arasında doğan 128'i kadın, 269'u erkek olmak üzere toplamda 397 birey gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (ÇBSYÖ) kullanılmıştır. ÇBSYÖ Vallerand ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Sezen-Balçıkınlı (2010) tarafından yapılan, 20 madde ve 4 alt boyuttan oluşan 5'li Likert türünde bir ölçektir. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin (yüzde, frekans vs.) yanı sıra açıklayıcı faktör analizi (AFA), değişken sayısına bağlı olarak iki grup için Bağımsız Örneklem T Testi, ikiden fazla grup için Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda elde edilen farkların hangi gruplardan kaynaklandığının tespiti için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. X kuşağında en yüksek ortalamaların sosyal normlara uyum alt boyutunda olduğu, onu sırasıyla kurallara ve yönetime saygı alt boyutu ve sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutlarının izlediği, en düşük ortalamaların ise rakibe saygı alt boyutunda olduğu tespit edilmiştir. Sportmenlik yöneliminin spor kulübüne üye olma durumu ve eğitim seviyesine göre farklılaşmadığı görüldükçe, düzenli spor yapan bireylerin tüm alt boyutlarda düzenli spor yapmayan bireylere oranla daha olumlu cevaplar verdiği tespit edilmiştir. Son olarak erkek katılımcıların "Kurallara ve yönetime saygı" alt boyutunda puan ortalamalarının kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sportmenlik, x kuşağı, fair play

Sportspersonship Orientation in X Generation

*

Abstract

Previous studies have shown that recent academic studies about sportspersonship tended to focusing on the young generation. In this study, it was aimed to examine the sportspersonship orientations of the middle age group called X generation. 397 people who burned in 1965-1980 (128 women, 269 men) voluntarily participated in this study. In the research, Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale (MSOS) was used as a data collection tool. MSOS was developed by Vallerand et al. (1997). The validity and reliability study to the Turkish language of MSOS was performed by Sezen-Balçıkanlı (2010). The scale consists of 20 items and 4 sub-dimensions. The scale is a 5-point Likert scale. For the analyses of the data; descriptive statistics, Independent Samples T-Test for two groups, and One Way ANOVA for more than two groups were used. Tukey Post-hoc test was used to determine the source of difference in multiple comparisons. The highest average in the X generation are in the sub-dimension of "respect for social convention", and other high averages are in the sub-dimensions of "respect for rules and officials" and "respect for one's full commitment". The lowest average is "respect for opponents". It was decided that sportspersonship did was not different according to the status of being a member of a sports club or level of their education. People who doing exercise regularly gave more reply positively in all sub-dimensions than people do not. Finally, the mean score of male participants in sub-dimension of "respect for rules and officials" higher than female participants.

Keywords: Sportspersonship, x generation, fair play

Giriş

Spor kavramı dünya genelinde milyonlarca insanın hayatında önemli bir noktada yer almaktadır. Gerek aktif olarak spor yapmış bireyler, gerek ateşli taraftarlar gerekse sadece pasif izleyici boyutundakiler olsun herkesin bir şekilde hayatının bir döneminde spora dokunmuş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sporun böylesine büyük bir kitleye bir şekilde dokunmuş olmasının sebebi hiç şüphesiz farklı kültürlerden, farklı etnik kökenlerden gelen insanları hatta farklı dilleri konuşan ve farklı dünya görüşüne sahip insanları bile aynı bütünleştirici ve kapsayıcı şemsiye altında toplayabiliyor olmasıdır. Farklılıkları birleştiren bu olgu bir yandan dünyanın dört bir köşesinden insanları bir gol ile coştururken diğer taraftan hiç tanımadığınız birine sarılıp takımınız için gözyaşı dökmene de yol açabilmektedir. Bu duygu yoğunluğunu çok daha ileri düzeyde yaşayan bireyler fanatizm ve fanatizm kavramlarının ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bir adanmışlık ya da bağlanma biçimi olarak nitelendirilen (Yıldız ve Açak, 2018) fanatizm, bünyesinde hem olumlu hem de olumsuz ifadeleri barındırmaktadır. Örneğin, bir sporcuyu veya takımı ölesiye sevmek sosyal bir onay olarak ifade edilirken, içerisinde şiddet ve saldırganlığı da barındıran davranış sosyal olarak kabul edilemez olarak ifade edilmektedir (Berument ve diğ., 2009). Sosyolojide, psikolojide ve spor bilimlerinde birçok araştırmaya konu olan fanatizm kavramı (Chung ve diğ., 2018; Taşmektepligil ve diğ., 2017; Gümüş ve diğ., 2016; Yücel ve diğ., 2015; Çetin, 2015; Taşmektepligil ve diğ., 2015; Yıldırım, 2005) fair play olgusuyla zıt anlamlı olarak kullanılmaktadır. En yalın anlamıyla adil ve dürüst oyunu vurgulayan fair play davranışı sağlıklı toplumu oluşturan sağlıklı ve ahlaklı bireylerden beklenmektedir. 20. yy boyunca, spordan ticari ve siyasi beklentilerin artması, ahlaki beklentileri ikinci plana iterek amatör ruhun profesyonellik karşısında değer kaybetmesine neden olmuştur. Sporda erdemsiz davranışlardaki artış, fair play anlayışının kazandırılmasının öncelikli olarak sistemli ve uzun vadeli bir eğitim sürecini zorunlu kıldığını ortaya koymuştur. Bunun sonucunda fair play kültürünün oluşturulmasına ilişkin çalışmalarda, hareket noktasının ilköğretim ve orta öğretim öğrencilerinin oluşturması gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır (Yıldırım, 2005). Türkiye’de fair play alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde,

ağırlıklı olarak öğrenci gruplarına ya da genç bireylere odaklanıldığı görülmektedir (Güllü ve Şahin, 2018; Şebin ve diğ., 2007; Çalayır ve diğ., 2017; Kayışoğlu ve diğ., 2015; Güllü, 2018; Koç, 2017; Türkmen ve Varol, 2015; Balçıkanlı ve diğ., 2017). Fakat her ne kadar genç bir nüfusa sahip olsak da orta yaş üstü bireylerin de fair play kavramına yönelik görüşleri, tutum ve davranışları araştırılmaya değer bir konudur. X kuşağı olarak adlandırılan bu yaş grubu 1965-1980 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Aynı kuşaktan gelen bireylerin, birbirlerine yakın yıllarda dünyaya geldikleri için, tutum ve davranışları, benzer olaylara verdikleri benzer tepkiler ile şekillenmektedir (Başol ve Çetinaydın, 2014). Ek olarak, aynı doğum yıllarını paylaşan bireyler birbirlerini aynı grubun üyesi olarak tanımlarken, diğerlerini farklı kuşağın mensubu olarak görmektedirler. Dolayısıyla, aynı jenerasyonun insanları diğer kuşaklara mensup bireylerden ayırt edilebilir. Aynı kuşaktan gelen bireyler için sadece paylaşılan yıllar değil, paylaşılan sosyal ve tarihsel olaylar da, kuşakların bir takım özelliklerini kalıcı olarak etkilemektedir (Sullivan ve diğ., 2009). Nesil, batın ya da jenerasyon kelimeleriyle de ifade edilebilen kuşak kavramı 25- 30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Kuşakların tutum ve değerlerinin farklı olduğuna dair algı ve inanç, özellikle belirli bir grup araştırmacı, eğitimci, yönetim danışmanları ve grupları tarafından gündemde tutulmaktadır (Gürbüz, 2015). Kuşaklar sosyal etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve belirli olgulara ve olaylara yönelik ortak bir bilinç, fikir, dünya görüşü ve deneyim geliştirmektedirler (Glas, 2007). Bu görüşü destekler nitelikte bir araştırmada, savaş ve toplumsal açıdan bunalımlı dönemlerde yetişen kuşakların ekonomik belirlenimcilik, otoriteye saygılı olma, materyalizm ve rasyonalizm, gibi modern hayat tarzına dair bir takım değerleri öğrendikleri; sosyal ve ekonomik olarak refahın bulunduğu dönemlerde büyüyen kuşakların ise eşitlikçilik, farklılıklara karşı hoşgörü ve öz-paylaşım gibi postmodern değerleri öğrendikleri ileri sürülmektedir (Egri ve Ralston, 2004). Bireylerin ilerleyen yaşlarına rağmen, ilk yıllarda deneyimledikleri eylemlerin etkisiyle oluşturdukları baskın tutum ve davranışları ilerleyen süreçte de devam ettirdikleri tezi, farklı araştırmacılar tarafından savunulmaktadır (Lu ve Gürsoy, 2016; Smith ve Clurman, 1997; Wey Smola ve Sutton, 2002; Inglehart, 1997).

Kuşak farklılıklarına yönelik yapılan bilimsel çalışmaların 4 farklı kuşak sınıflandırması üzerine yoğunlaştığı görölmektedir. Bu sınıflandırma:

- Bebek Patlaması Kuşuğı (Baby Boomers; 1946 – 1964 arası doğanlar),
- X Kuşuğı (1965 – 1980 arası doğanlar),
- Y kuşuğı (1980 – 2000 arasında doğanlar),
- Z Kuşuğı (2000 yılı ve sonrasında doğanlar) şeklindedir (Twenge ve diğ. 2010).

Bu araştırmada x kuşuğı üzerine yoğunlaşılacaktır. Araştırmanın amacı, x kuşuğının sportmenlik yönelimlerinin incelenmesidir.

Yöntem

Nicel araştırma yöntemlerinin uygulandığı bu çalışma, kesitsel tarama türünde, betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar, genelde verilen bir durumu aydınlatmak, olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak ve standartlar doğrultusunda değerlendirmeler yapmak için yürütölür. Betimsel araştırmalar; bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlanmasını sağlayan çalışmalardır. Tarama modeli; bir konuya veya olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiğı genellikle büyük örneklem grupları üzerine yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk ve diğ., 2014).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Afyonkarahisar'da yaşayan 1965-1980 yılları arasında doğan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya bu evrenden amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme metodu ile seçilen 128 kadın (44.22±1.12) ve 269 (49.26±1.54) erkek olmak üzere toplam 397 birey dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Formu

Araştırmada veri toplama formu olarak araştırmacı tarafından geliştirilen demografik bilgi formunun yanı sıra Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeğı (ÇBSYÖ) kullanılmıştır. ÇBSYÖ, Vallerand ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Sezen-

Balçıkanlı (2010) tarafından yapılan, 20 madde ve 4 alt boyuttan oluşan 5'li Likert türünde bir ölçektir. ÇBSYÖ'nün bu çalışma için Cronbach Alpha değerleri ise; Faktör 1 (Sosyal Normlara Uyum) 0,87; Faktör 2 (Kurallara ve Yönetime Saygı) 0,81; Faktör 3 (Sporda Sorumluluklara Bağlılık) 0,88; Faktör 4 (Rakibe Saygı) 0,79'dir. Değerler, yüksek derecede güvenilir düzeydedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2017 yılında Afyonkarahisar il merkezinde toplanmıştır. Veri toplama formları uygulanmadan önce, uygulamanın sportmenlik yönelimi ile ilgili olduğu, formlara isim yazılmaması gerektiği ve verilen cevapların sadece bu bilimsel araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilmiştir. Her bir sorunun cevaplandırılmasının önemi vurgulanarak kişilerin gönüllü olarak araştırmaya katılmaları sağlanmıştır. Formun tamamlanması ortalama 7 dakika zaman almıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin (yüzde, frekans vs.) yanı sıra açıklayıcı faktör analizi (AFA), değişken sayısına bağlı olarak iki grup için Bağımsız Örneklem T Testi (Independent Samples T Test), ikiden fazla grup için Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda elde edilen farkların hangi gruplardan kaynaklandığının tespiti için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. X kuşağının sportmenlik yönelimi ölçeğine ilişkin alt boyut puan ortalamaları

Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi	\bar{x}	ss
Sosyal normlara uyum	3,77	1,28
Kurallara ve yönetime saygı	3,49	,99
Sporda sorumluluklara bağlılık	3,48	1,09
Rakibe saygı	2,81	1,14

Araştırmaya katılan bireylerin çok boyutlu sportmenlik yönelimi ölçeğine verdikleri cevaplar incelendiğinde en yüksek ortalamaların sosyal normlara uyum alt boyutunda olduğu, onu sırasıyla kurallara ve yönetime saygı alt boyutu ve sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutu izlemektedir. Çok boyutlu sportmenlik ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin yapılan analizde en düşük ortalamanın rakibe saygı alt boyutunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Sosyal normlara uyum alt boyutunun cinsiyet, spor kulübü üyesi olma ve düzenli egzersiz yapma durumlarına göre t-testi sonuçları

ÇBSYÖ	Değişken	n	\bar{x}	ss	t	p
Sosyal Normlara uyum	Erkek	269	3,75	1,23	-3,373	,709
	Kadın	128	3,80	1,39		
	Spor kulübü üyesi	112	3,82	1,32	,467	,641
	Spor kulübü üyesi değil	285	3,75	1,27		
	Düzenli egzersiz yapan	167	3,94	1,31	2,281	,023*
	Düzenli egz. yapmayan	230	3,64	1,25		

*p<0.05

Çok boyutlu sportmenlik yönelimi ölçeğinin sosyal normlarla uyum alt boyutuna ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde düzenli egzersiz yapma durumunun anlamlı farklılığa yok açtığı söylenebilir. Düzenli egzersiz yapan bireylerin sosyal normlara uyum alt boyutunda düzenli egzersiz yapmayan bireylere oranla daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Kurallara ve yönetime saygı alt boyutunun cinsiyet, spor kulübü üyesi olma ve düzenli egzersiz yapma durumlarına göre t-testi sonuçları

ÇBSYÖ	Değişken	n	\bar{x}	ss	t	p
Kurallara ve Yönetime Saygı	Kadın	269	3,41	1,01	-2,332	,020*
	Erkek	128	3,66	,93		
	Sk üyesi	112	3,59	,98	1,320	,188
	Sk üyesi değil	285	3,44	,99		
	Düzenli egz. yapan	167	3,60	,91	2,067	,039*
	Düzenli egz. yapmayan	230	3,40	1,03		

*p<0.05

Kurallara ve yönetime saygı alt boyunda bireylerin cinsiyeti ve düzenli spor yapma durumlarının anlamlı farklılık yarattığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında erkeklerin kadınlara oranla ve düzenli egzersiz yapanların yapmayanlara oranla daha olumlu puanlara sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutunun cinsiyet, spor kulübü üyesi olma ve düzenli egzersiz yapma durumlarına göre t-testi sonuçları

ÇBSYÖ	Değişken	n	\bar{x}	ss	t	p
Sporda Sorumluluklara Bağlılık	Kadın	269	3,55	1,09	1,678	,094
	Erkek	128	3,35	1,10		
	Sk üyesi	112	3,41	1,20	,777	,438
	Sk üyesi değil	285	3,51	1,05		
	Düzenli egz. yapan	167	3,58	1,03	-2,137	,033*
	Düzenli egz. yapmayan	230	3,34	1,16		

*p<0.05

Tablo 4 incelendiğinde düzenli egzersiz yapan bireylerin yapmayanlara oranla sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutunda daha yüksek ortalamalara sahip oldukları söylenebilir. Diğer taraftan cinsiyet ve spor kulübü üyesi olma değişkenlerinin sporda sorumluluklara bağlılık alt boyutunda anlamlı farklılık yaratmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Rakibe saygı alt boyutunun cinsiyet, spor kulübü üyesi olma ve düzenli egzersiz yapma durumlarına göre t-testi sonuçları

ÇBSYÖ	Değişken	n	\bar{x}	ss	t	p
Rakibe Saygı	Kadın	269	2,83	1,11	,543	,588
	Erkek	128	2,76	1,19		
	Sk üyesi	112	2,89	1,30	,962	,337
	Sk üyesi değil	285	2,78	1,07		
	Düzenli egz. yapan	167	2,87	1,05	-1,231	,219
	Düzenli egz. yapmayan	230	2,73	1,24		

En düşük puan ortalamalarına sahip olan rakibe saygı alt boyutu incelendiğinde, cinsiyet, spor kulübüne üye olma durumu ve düzenli egzersiz yapma değişkenlerinin anlamlı farklılık yaratmadığı görülmektedir. Dolayısıyla kadın ya da erkek olmanın spor kulübü üyesi olmanın ya

da düzenli egzersiz yapıyor olmanın rakibe saygı alt boyutunda anlamlı farklılık yaratmadığı görülmektedir.

Tartışma

Sportmenlik kavramı üzerine yapılan araştırmaların genel olarak genç kuşak üzerine yoğunlaşmış olması orta yaş grubun sportmenlik konusundaki tutumlarının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Kendini topluma zıt olarak gören, sert politik çıkışlar yapan, gerek giyim tarzıyla gerekse dinledikleri müziklerle farklı yaşayış biçimlerine sahip olan bir nesil olarak gören x kuşağı, kendi var oluşlarını saygın bir statüye sahip olma, para ve yüksek oranda sosyalleşme ile açıklamaya çalışmaktadırlar (Coupand, 1989). Kanaat duyguları yüksek ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olduğu iddia edilen x kuşağı (Bristow ve diğ., 2011; Oblinger, 2003), özgürlüklerine düşkün, sabırsız ve iş odaklı kuşak olarak da anılmaktadır (Toruntay, 2011). Farklı özellikleriyle ön plana çıkan x kuşağının fair play konusundaki görüş ve tutumları incelendiğinde en yüksek ortalamaların sosyal normlara uyum alt boyutunda olduğu görülmektedir. Daha çok risk alma ve geçerli ritüel ve gelenekler gibi otoriteleri önceki kuşaklara göre daha fazla sorgulama eğiliminde olmalarıyla bilinen (Zhank ve Bong, 2010) bir kuşağın, söz konusu sportmenlik davranışı olunca sosyal normlara uyuma ilişkin tutumları son derece ilgi çekicidir. Müsabakadan sonra tokalaşma, rakibin iyi performansını fark etme ve iyi bir kaybeden olma gibi sporda karşılaşılabilecek durumlar sporda sosyal normlara uyum ile ilgilidir (Vallerand ve diğ., 1997). Reisenwitz ve Iyer (2009) X kuşağının kendilerini geliştirmeye ve çalıştıkları organizasyonda kültürel ve küresel değerler olmasına önem verdiklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, sportmenlik davranışının bu kuşak için sosyo-kültürel bir değer olarak algılandığı düşünülmektedir. Nitekim, Bristow ve arkadaşları (2011) X kuşağının önceki kuşaklara göre daha fazla sorumluluk üstlendiğini, buna bağlı olarak değer gelişimlerinin daha üst seviyede olduğunu bildirmişlerdir.

X kuşağının çok boyutlu sportmenlik yönelimi ölçeğine verdikleri cevaplara ilişkin en düşük puan ortalamalarının "rakibe saygı" alt boyutunda olduğu görülmektedir. X kuşağında dikkat çeken en önemli özelliklerden birkaçı amaç odaklı olmaları (Barlett, 2005) şüphesi,

mücadeleci ve rekabetçi kişilikleridir (Şenturan ve diğ. 2016). X kuşağının mücadeleci ve rekabetçi olmaları onların rakiplerine bakış açılarını da etkilemektedir. Yapılan çalışmalar rakibe bakış açısının sportmenlik davranışı ile yüksek ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir (Sezen-Balçıkanlı ve Yıldırım, 2011; Chantal ve diğ., 2005). Rakibe bakış açısı, oyunun gidişatını etkileyen önemli bir unsurdur. Rakibi oyunun bir parçası gibi görmek, rakip olmazsa oyunun da olmayacağını farkında olmak sportmenlik davranışının sergilenmesi için bir ön koşul niteliğindedir. Olayın ahlaki boyutunun bu çerçeveden değerlendirilmesi X kuşağında gözlemlenen en büyük eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Şenbir (2004) x kuşağı için "Değişen dünyanın dinamiklerinin acımasızca yüzlerine çarptığı, ekonomik sorunlarla yüz yüze gelmiş bir kuşak" ifadesi kullanırken kurumlara karşı güven eksikliğinin bu dönemde oluştuğunu belirtmiştir. Bu ve benzeri faktörlerin "rakibe saygı" alt boyutuna ilişkin düşük ortalamaların nedeni olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, x kuşağının çok boyutlu sportmenlik yönelimi incelendiğinde en yüksek puan ortalamalarının "Sosyal normlara uyum" alt boyutunda oldu, en düşük ortalamaların ise "rakibe saygı" alt boyutunda olduğu görülmektedir. X kuşağında çeşitli değişkenlerin sportmenlik davranışında bir farklılığa neden olup olmadığı incelendiğinde, düzenli egzersiz yapma durumunun "Sosyal normlara uyum", "Kurallara ve Yönetime Saygı" ve "Sporda sorumluluklara bağlılık" boyutlarında anlamlı farklılığa neden olduğu görülmüştür. Puan ortalamaları incelendiğinde, düzenli egzersiz yapan bireylerin tüm alt boyutlarda düzenli egzersiz yapmayan bireylere oranla daha yüksek puan ortalamalarına sahip olmaları görülmektedir. Bu bulgu, bireylere sportmenlik, fair play, spor ahlakı gibi kavramların kazandırılmasında düzenli egzersiz yapmanın, bireylerin bir şekilde sürekli sporla münasebetlerinin olmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. X kuşağında her hangi bir spor kulübüne üye olma durumunun, sportmenlik yöneliminde bir fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Son olarak, erkek katılımcıların "Kurallara ve yönetime saygı" alt boyutunda puan ortalamalarının kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu

bulgudan hareketle x kuşağında sportmenlik davranışı kazandırmaya yönelik çalışmaların kadın ağırlıklı olarak yürütülmesi önerilebilir. Araştırma grubunun eğitim seviyesinin sportmenlik yönelimi altboyutlarında herhangi bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Sportmenlik yöneliminin x kuşağında, eğitim seviyesine göre değişmediği söylenebilir. Farklı kuşaklar üzerine benzer bir uygulama yapılarak kuşaklar arası farklılıkların incelenmesi, sportmenlik davranışını etkileyebileceği düşünülen farklı sosyal ve psikolojik değişkenlerin de incelenmesi aynı konuda yapılacak benzer çalışmaları daha değerli kılacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Sportspersonship Orientation in X Generation

*

Huseyin GÜMÜŞ

Mersin University

The term sport occupies a significant place in lives of millions of people over the world. It is not wrong to say that everybody –whether or not they are those who do sports actively or those who are strong supporters or those who are only passive spectators- must have touched sport somehow in any part of their lives. The reason why sport is so popular for such a large mass of people is doubtlessly that sport is capable of bringing people of different cultures, ethnicities, languages and even world perspectives together like an integrating and inclusive umbrella. On the one hand, sport may cheer up people who are coming from different parts of the world through only a score on the other hand it may make you shed tears for your team by hugging someone you do not know at all. Yet, those who experience these emotions at an extreme level produce the term fanaticism. The term fanaticism -being a study topic of sociology, psychology and sport sciences in numerous researches (Chung et al., 2018; Taşmektepligil et al., 2017; Gümüş et al., 2016; Yücel et al., 2015; Çetin, 2015; Taşmektepligil et al., 2015; Yıldırım, 2005)- is referred as an antonym of fair play. In the simplest sense, fair play behavior –emphasizing a just and fair game- is expected from healthy and moral individuals who make up a healthy society. In the 20th century; increased commercial and political demand from sports pushed moral expectations into the background and caused amateurism to be devalued by professionalism. Rise in unmoral behaviors has made it compulsory to establish –primarily- a systemized and long term educational process in order to create fair play understanding. Consequently, studies on establishing fair play culture have concluded that the starting point should be students of primary schools and high schools (Yıldırım, 2005). However, even if we have a young population, it is worth studying opinions, attitudes and behaviors of middle aged indi-

viduals about fair play, too. This age group, called as X generation, includes those born between 1965 and 1980. Since individuals of the same generation are born in similar years, their attitudes and behaviors are shaped by similar reactions given to similar events (Başol and Çetinaydın, 2014). Additionally, those sharing the same birth years define themselves as a member of the same group but see others as a member of a different generation. Therefore, those of the same generation can be distinguished from those of other generations. For individuals that belong to the same generation; not only years shared but also common social and historical events affect features of generations permanently, too (Sullivan et al., 2009). It is seen that scientific studies on generation differences have focused on classification of four generations. The classification is as follows:

- Baby Boomers born 1946 – 1964,
- X generation born 1965 – 1980,
- Y generation born 1980 – 2000,
- Z generation born ≥ 2000 (Twenge et al. 2010).

The current study will focus on x generation. The purpose of the current study is to investigate orientation of sportspersonship of x generation. The study, in which quantitative research methods were used, was a cross-sectional and descriptive study. The population of the study was consisted of those who were born between 1965 and 1980 and lived in Afyonkarahisar Province. 397 individuals [128 female participants (44.22 \pm 1.12) vs. 269 male participants (49.26 \pm 1.54)] were recruited for the study from the population using criterion sampling, which is one of the purposive sampling methods. As data collection tools; Information Request Form designed by the researcher and Multidimensional Sportspersonship Orientation Scale (MSOS) were used.

MSOS is a five point Likert type scale with 20 items and 4 subscales and was designed by Vallerand et al. (1997) and its Turkish validity and reliability tests were performed by Sezen-Balçıklı (2010). MSOS Cronbach Alpha coefficients in the current study were 0.87 for Factor 1 (respect for social convention); 0.81 for Factor 2 (respect for rules and officials); 0.88 for Factor 3 (respect for one's full commitment) and 0.79 for Factor 4 (respect for opponents). These coefficients were highly reliable. To analyze the data; -in addition to the descriptive statistics (percentages, frequencies, etc.)- Explanatory Factor Analysis (EFA), Independent Samples T Test for

two groups –depending on the number of the variables-, One Way ANOVA for more than two groups were employed. One of the multiple comparison tests, Tukey test was used in order to explore which group caused differences obtained as a result of the variance analyses done.

As a conclusion; when multidimensional sportspersonship orientation of x generation was examined, it was identified that highest average score was obtained in “respect for social convention” while the lowest average score in “respect for opponents”. When whether or not various variables caused differences in sportspersonship behaviors among X generation was investigated; it was found that doing exercises regularly produced a significant difference in “respect for social convention”, “respect for rules and officials” and “respect for one’s full commitment”. Considering average scores, it was seen that those doing exercises regularly demonstrated higher average scores in all subdimensions as compared to those not doing exercises regularly. This proved how important it was to make individuals do exercises regularly and be engaged always with sports somehow in order to achieve such moral behaviors as sportspersonship, fair play, sports morality. It was identified that being a member of any sports club did not create any difference in sportspersonship orientation among X generation. Finally, it was found that average scores of “respect for rules and officials” of male participants were higher than female participants. According to this finding, it may be suggested that studies that will target at creating sportsmanship behavior among x generation should mainly be undertaken with female population. It was seen that educational status of the study group did not produce any difference in sportspersonship orientation behavior and it may be argued that sportspersonship orientation did not differ in terms of educational status among x generation. To investigate generation differences by doing similar studies on different generations and to investigate different social and psychological variables that are thought to affect sportspersonship behaviors will make similar and relevant studies more valuable.

Kaynakça / References

- Balçıkınlı, G. S., Gülşen, K., ve Yıldırım, İ. (2017). Kadın futbolcularda sportmenlik yönelimi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 22(1-4), 1-9.
- Bartlett, M. (2005). Generation X? So old school: The emphasis now is on the 'millennials'. *Credit Union Journal*, 19(8), 14.
- Başol, O. ve Çetin Aydın, G. (2014). X ve Y Kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı?. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4), 1-15.
- Berument, M. H., Ceylan, N. B. ve Ogut-Eker, G. (2009). Soccer, stock returns and fanaticism: Evidence from Turkey. *The social science journal*, 46(3), 594-600.
- Bristow, D., Amyx, D., Castleberry, S. B. ve Cochran, J. J. (2011). A cross-generational comparison of motivational factors in a sales career among Gen-X and Gen-Y college students. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 31(1), 77-85.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pagem Akademi.
- Chantal, Y., Robin, P., Vernat, J. P. ve Bernache-Assollant, I. (2005). Motivation, sportspersonship, and athletic aggression: a mediational analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 6(2), 233-249.
- Chung, E., Farrelly, F., Beverland, M. B. ve Karpen, I. O. (2018). Loyalty or liability: Resolving the consumer fanaticism paradox. *Marketing Theory*, 18(1), 3-30.
- Coupland, D. (1989). The young and restless work force following the baby boom: Generation X. (<http://joelclark.org/dossiers/GenerationX.pdf>) Erişim Tarihi: 11.11.2018.
- Çalayır, Ö., Yıldız, N., Yaldız, Ö. ve Çoknaz, H. (2017). Hokey müsabakalarına katılan sporcuların beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 7(2), 27-37.
- Çetin, E. (2015). Çocuk ve gençlerin televizyonda maç izleme alışkanlıklarının spordaki şiddet eylemlerine etkileri. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3(Special Issue 3), 828-844.

- Egri, C. P. ve Ralston, D. A. (2004). Generation cohorts and personal values: A comparison of China and the United States. *Organization Science*, 15(2), 210-220.
- Glass, A. (2007). Understanding generational differences for competitive success, *Industrial and Commercial Training*, 39, 98-103.
- Güllü, S. (2018). Sporcuların antrenör-sporcu ilişkisi ile sportmenlik yönelimleri üzerine bir araştırma. *Sportmetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(4), 190-204.
- Güllü, S. ve Şahin, S. (2018). Milli güreşçilerin sportmenlik yönelim düzeyleri üzerine bir araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 13(18), 705- 718.
- Gümüş, H., Saraçlı, S., Karakullukçu, Ö. F., Doğanay, G. ve Kurtipek, S. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinde fair play kavramı. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4(2), 430-438. Doi: 10.14486/IntJSCS568
- Gürbüz, S. (2015). Kuşak farklılıkları: Mit mi, gerçek mi. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(1), 39-57.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kayısoğlu, N. B., Altinkök, M., Temel, C. ve Yüksel, Y. (2015). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının incelenmesi: Karabük İli Örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 1045-1056.
- Koç, Y. (2017). Beden eğitimi dersinde sportmenlik davranışı kazandırmaya yönelik uygulama önerisi: küçüklerin oyununda centilmenliğin yapılandırılması (KOCY). *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 212-227.
- Lu, A. C. C. ve Gursoy, D. (2016). Impact of job burnout on satisfaction and turnover intention: Do generational differences matter?. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 40(2), 210-235.
- Oblinger, D. (2003). Boomers gen-xers millennials. *EDUCAUSE review*, 500(4), 37-47.
- Reisenwitz, T. H. ve Iyer, R. (2009). Differences in generation X and Y: implications for the organization and marketers. *Marketing Management Journal*, 19(2), 91- 103.

- Senbir, H. (2004). *Z Son İnsan mı?*, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Sezen-Balçıkıanlı, G. (2010). Çok boyutlu sportmenlik yönelimi ölçeğı'nin türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(1), 1-10.
- Sezen-Balçıkıanlı, G. ve Yıldırın, I. (2011). Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilim düzeyleri. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(2), 49-56.
- Smith, J. W. ve Clurman, A. (1997). *Rocking the ages: the yankelovich report on generational marketing*, New York: Harper Collins.
- Sullivan, S.E., Forret, M.L., Carraher, S.M. ve Maiminero, L.A. (2009). Using the kaleidescope career model to examine generational differences in work attitudes. *Fairfield University Digital Commons*, 14(3), 284-302.
- Şebin, K., Tozoğlu, E., Yılmaz, S., Demirel, N. ve Bostancı, Ö. (2007). Spor yapan üniversite öğrencilerinin fair play'e ilişkin görüşleri. *Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 9(2), 1-14.
- Şenturan, Ş., Köse, A., Dertli, E., Başak, S. ve Şentürk, N. (2016). X ve Y Kuşuğı Yöneticilerinin İş Değerleri Algısı ve Farklılıkları Üzerine İnceleme. *Business & Economics Research Journal*, 7(3), 171-182.
- Taşmektepligil, M. Y., Çankaya, S. ve Taner, T. (2015). Futbol taraftarı fanatiklik ölçeğı. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 41-49.
- Taşmektepligil, M. Y., Küçük, V., Karakuş, S. ve Kalkavan, A. (2017). Bireysel şiddet açısından spor medyasının etkileri. *Marmara University Journal of Sport Science*, 2(2), 30-42. DOI: 10.22396/sbd.2017.29
- TDK büyük türkçe sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c504d2cad0336.-12275127. 11.11.2018 tarihinde erişildi.
- Toruntay, H. (2011). *Takım rolleri çalışması: X ve Y kuşuğı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkmen, M. ve Varol, S. (2015). Beden eğitimi ve spor dersinin ortaokul öğrencileri üzerinde sportmenlik davranışı oluşturma etkisinin belirlenmesi: (Bartın İl Örneğı). *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 42-64.

- Twenge, J.M., Campell, S.M., Hoffman B.J., Lance C.E. (2010). Generational differences in work value: Leisure and extrinsic value increasing, social and intrinsic value decreasing. *Journal of Management*, 36(5), 1117-1147.
- Vallerand, R. J., Briere, N. M., Blanchard, C. ve Provencher, P. (1997). Development and validation of the multidimensional sportspersonship orientations scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19(2), 197-206.
- Wey Smola, K. ve Sutton, C. D. (2002). Generational differences: Revisiting generational work values for the new millennium. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(4), 363-382.
- Yıldıran İ. (2005). Fair play eğitiminde beden eğitiminin rolü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 3-16.
- Yıldız, H. ve Açak, M. (2018). Examination of football fanaticism levels of high school students. *Journal of the Faculty of Education*, 19(3), 738-748.
- Yücel, A. S., Atalay, A. ve Gürkan, A. (2015). Sporda şiddet ve saldırganlığı etkileyen unsurlar. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 68-90. Doi: 10.17360/UHPPD.201529603
- Zhang, K. ve Bonk, C. J. (2010). *Generational learners ve e-learning technologies. Handbook of research on practices and outcomes in e-learning: issues and trends*. USA: IGI-Global, 76-92.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gümüş, H. (2019). X kuşağında sportmenlik yönelimi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 738-755. DOI: 10.26466/opus.524867

Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeğinin (PERİK) Geçerlik Güvenirlik Çalışması

DOI: 10.26466/opus.518062

*

Saide Özbey*

*Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye

E-Posta: saideozbey@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8487-7579](https://orcid.org/0000-0001-8487-7579)

Öz

Araştırma "Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeğinin (PERİK)" geçerlik güvenirlik çalışmasını yapmak amacıyla planlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara ili Yenimahalle ve Altındağ ilçelerinde resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık 342 çocuk oluşturmaktadır. Ölçeğin dil geçerliliği altı dil uzmanı tarafından yapılmıştır. Ölçek maddeleri daha sonra okul öncesi eğitimi alanına ve her iki dile de hâkim üç uzman tarafından tekrar gözden geçirilerek hem anlaşılabilirlik açısından hem de orijinalindeki ifadeleri karşılayıp karşılamadığı test edilmiştir. Son şekli verilen maddeler beş okul öncesi öğretmeni tarafından doldurularak öğretmenler tarafından anlaşılabilirliği test edilmiştir. Ölçek faktörleri için Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmış ve ölçeğin orijinalindeki 6 faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Ölçeğin uyum indeksleri incelendiğinde ölçeğin iyi ve mükemmel uyum gösterdiği saptanmıştır. Ölçeğin faktörleri arasındaki korelasyon için Pearson Korelasyon Testi yapılmış ve ölçeğin faktörleri arasında orta ve yüksek düzeyde ve anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin Alpha güvenirlilik katsayıları .86 ile .95 arasında değişmektedir. Araştırma sonucunda ölçeğin Türk çocukları için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, çocuk, psikolojik sağlık, sosyal duygusal iyi oluş.

Validity and Reliability Study of Social Emotional Well-Being and Psychological Resilience Scale for Preschool Children (PERIK)

*

Abstract

The research was designed to conduct the validity and reliability study of the “Social Emotional Well-being and Psychological Resilience Scale for Preschool Children (PERIK)” developed by Mayr and Ulich (2009). The sample of the study consists of 342 children in the ages of 36-72 months attending to the public and private preschools in the districts of Yenimahalle and Altındağ in Ankara. The language validity of the scale was conducted by six language specialists. The items of the scale were reviewed subsequently by three specialists who have good command of the field of preschool education and of both languages. They tested the scale for comprehensibility and checked whether the items correspond to the original statements. The finalized items were filled in by five preschool teachers and its comprehensibility of the items was tested. Confirmatory Factor Analysis was conducted for the factors of the scale and the 6-factor structure in the original scale was confirmed. The fit indices of the scale were examined and the scale was found to have a good and perfect fit. Pearson Correlation test was conducted for the correlation between the factors of the scale and it was determined that there was a medium and high significant relation between the factors of the scale. The Alpha reliability coefficients of the scale vary between .86 and .95. As a result of the study, it was found that the scale is a valid and reliable measurement instrument for the Turkish children.

Keywords: *Preschool, child, psychological resilience, social emotional well-being*

Giriş

Sosyal ve duygusal iyi oluş sosyal ve duygusal gelişim kapsamında duyguları, davranışları, ilişkileri, hedefleri ve kişisel güçleri içeren geniş bir terimdir. Sosyal ve duygusal gelişim, çocukların okulda ve genel olarak hayatta başarılı olmak için geliştirmeleri gereken bazı becerileri kapsar. Bunlar kişinin, duyguları tanımlama ve anlama, başkalarının duygusal durumlarını doğru okuma ve anlama, güçlü duyguları yönetme, davranışlarını düzenleme, empati kurma ve kişilerarası ilişkileri başlatma ve sürdürme becerileridir. Sosyal ve duygusal gelişim “ruh sağlığı” “psikososyal yeterlilik” gibi karşılaşılan zorluklarla başa çıkmak için gerekli güç ve kapasiteyi içinde barındıran, üretken bir yaşam sürmeye ve hem kendine hem de bulunduğu topluma katkı sağlamaya fırsat veren psikolojik sağlamlıkla (resilience) ilgilidir (Hamilton ve Redmond, 2010; Graham, 2011).

Psikolojik sağlamlık (resilience) yaşam boyunca ortaya çıkmakta yaşa, cinsiyete ve kültürlere göre farklılık göstermektedir. Araştırmacılar 1950 ve 1960'lı yıllarda bazı çocukların oldukça ağır ve dezavantajlı durumlardan olağanüstü bir şekilde nispeten zarar görmemiş olarak çıkabilme nedenlerini merak ederek araştırmaya başlamışlardır. Esneklik (resilience) olarak da ifade edilen psikolojik sağlamlığı araştıran ilk çalışmalar yetişkin travmasına ve gelişim psikolojisine yönelerek travmatik stresten kaçınmak için bireylere neyin öncülük ettiğini belirlemeye odaklanmıştır. Gelişim psikolojisi psikolojik sağlamlığa etki eden kişisel nitelikleri inceleyerek gelişim sürecindeki benlik saygısı, sosyal ve ekonomik dezavantajlar, ihmal ve istismar ya da yaşamdaki felaket durumlarının nispeten kötü sonuçlarını irdelemiştir. Werner ve Smith (1982) psikolojik sağlamlık çalışmalarında değerlilik duygusu, aile desteği ve başa çıkma becerilerinin psikolojik sağlamlığa önemli etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Psikolojik sağlamlık kavramı çocukların sıkıntıya tepkisine odaklanan gelişimsel psikopatoloji, insan gelişiminde olumlu duygu ve ilişkilere odaklanan pozitif psikoloji, insanı anlama ve kazanmaya odaklanan hümanistik psikoloji ve giderek sağlık psikolojisi, nörobiyolojik psikoloji gibi birçok disiplin tarafından ele alınarak çalışılmaktadır (Graber, Pichon ve Carabine, 2015).

Erken dönemdeki klinik vaka çalışmalarında bazı çocukların zorluklarla başa çıkabilir iken bazılarının zorluklara yenik düşmesi dikkati çekmiştir. Örneğin Bleuler (1984) (Akt: Anthony,1987:147-184) tarafından tanımlanan annesi akıl hastanesine yatırılan 14 yaşındaki İsviçreli bir kız çocuğunun annesinin yokluğunda kardeşlerine bakıp büyütmesi, alkolik bir babaya bakması ve sonrasında mutlu bir evliliğe ve hayata sahip olması ve Werner'in Hawai'deki yüksek risk ortamında doğan bebeklerle yaptığı ve 14 yıl süren çalışması bu günkü psikolojik sağlamlıkla ilgili bilgilerin temelini oluşturmaktadır (Akt: Alvord ve Grados, 2005). Werner'in Hawai'deki çocuklara dair çığır açan çalışmalarının ardından (Werner, Bierman ve French, 1971; Werner ve Smith,1977), psikolojik sağlamlık üzerine yapılan araştırmalar, sosyoekonomik dezavantaj, kronik yoksulluk, ebeveyn ruh hastalıkları, toplumsal şiddet, kentsel yoksulluk ve ilgili riskler gibi birçok olumsuz durumu kapsayacak şekilde genişlemiştir. İlk yapılan çalışmalar psikolojik açıdan sağlam olan çocukların öncelikle özerklik veya yüksek benlik saygısı gibi kişisel özelliklerine odaklanmıştır. Bununla birlikte, alandaki çalışmalar geliştirildikçe araştırmacılar, psikolojik sağlamlığın sıklıkla çocuğun dışındaki faktörlerden kaynaklanabileceğini kabul etmiştir. Daha sonraki araştırmalar, psikolojik sağlamlığın gelişiminde rol oynayan üç faktör grubunun tanımlanmasına yol açmıştır: (1) çocukların kendileri, (2) ailelerinin özellikleri ve (3) daha geniş sosyal ortamlarının özellikleri (Masten ve Garmezy, 1985; Werner ve Smith, 1982, 1992'den akt: Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Psikolojik sağlamlık bireysel bir özellik olmaktan çok öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir davranış biçimi olarak ele alındığı için kalıcı bir özellik olarak görülmemektedir. Psikolojik açıdan sağlam olarak değerlendirilen bireyler belirli bir süre sonra psikolojik açıdan sağlamlıklarını yitirebilirler. Psikolojik sağlamlık gösteren bireyler olağanüstü kişiler olmayıp; güç koşullarda normal gelişim gösteren bireylerdir (Bektaş ve Özben, 2017). Psikolojik olarak sağlam bireyler, strese karşı en dirençli olup ağır stres meydana getiren olaylar karşısında fiziksel ya da duygusal bozukluğa uğramayan kişilerdir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Nolen-Hoeksema,1999'den akt: Sipahioğlu, 2008).

Yapılan çalışmalarda psikolojik sağlamlık birçok şekilde tanımlanmıştır. Garmezy'nin (1990) "zorlu veya tehdit edici koşullara

rağmen başarılı adaptasyon süreci, kapasitesi, ya da sonucu olarak" yaptığı tanım alandaki daha aşına olunan ve geniş çapta kabul edilen tanımlardan birisidir (Masten, Best ve Garnezy,1990). Murphy'e (1987) göre psikolojik sağlamlık, "bir çocuğun stresle nasıl baş ettiği ve travmadan nasıl kurtulduğu/iyileştiği ile ilgilenen genel bir kavramdır. Psikolojik sağlamlık, olumlu baş etmenin sonuçları olan uyum (adaptation) ve yeterlik (competence) gibi olumlu gelişme, geleceğe yönelme ve umut ile ilgilidir" (Akt: Gizir, 2016). Psikolojik sağlamlık "ağır stres oluşturan durumlarda olumlu adaptasyonu içeren dinamik bir süreçtir" (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Fraser, Richman ve Galinsky (1999)'ye göre psikolojik sağlamlık "bireyin belli kişisel özellikleri ve çevresindeki faktörler arasındaki etkileşim" olarak tanımlanmaktadır (Akt: Kararımak, 2006). Fraser, Richman ve Galinsky (1999) psikolojik sağlamlığı "olağanüstü/sıradışı koşullara uyum sağlama becerisi ve zor koşullar altında olumlu ve beklenmedik başarılar kazanma" olarak tanımlamaktadırlar. Kararımak (2006) 'a göre psikolojik sağlamlık, "bireyin olumsuz bir durum ile karşı karşıya geldiğinde, risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin etkileşimi sonucunda hayatındaki değişikliğe uyum göstermesi" dir. Earvolino-Ramirez (2007) ise psikolojik sağlamlığı "hastalık, depresyon veya bir başka kötü durumdan çabucak iyileşme, toparlanma ve eski haline kolayca dönebilme yeteneği" olarak tanımlamışlardır (Akt: Ağırkan ve Kağan, 2017).

Psikolojik sağlamlık kavramı Latince "resiliens", İngilizcede "resilience" kelimesine karşılık gelmekte olup, "bir maddenin elastik yapısıyla kolayca aslına dönebilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Greene, 2002). Bükülen, gerilen, preslenen bir maddenin ya da nesnenin esneyerek tekrar orijinal şekline geri dönmesidir (Macmillandictionary,2018). Kavramın dilimizdeki karşılığında ise çeşitlilik bulunmakla beraber, "sağlamlık", "dayanıklılık", "yılmazlık", "güçlülük", "toparlanma", "psikolojik dayanıklılık" ve "psikolojik sağlamlık" gibi tanımlamalar yapılmıştır (Bektaş ve Özben,2017).

Jeanne ve Jack Block (1980) tarafından geliştirilen ve psikolojik sağlamlık (resiliency) ile karıştırılan ego sağlamlığı bireylerin kişisel özelliklerine değinen bir yapıdan türetilmiştir. Ego sağlamlığı, karakterin genel becerikliliğini ve sağlamlığını yansıtan bir dizi özelliği ve değişen çevresel koşullarına yanıt olarak süreç içerisindeki esnekliği kapsar. Blok

(1969) ego-sağlamlığını “dünyayla bağlantılı ama ona bağlı olmayan” ve “stres altında entegre performans” olarak ifade etmektedir. Sağlamlık terimi ego-sağlamlık terimiyle birbirinin yerine kullanılıyor gibi görünse de gerçekte bu iki terimin farklılıklarının dikkate alınması gerekmektedir. Herhangi bir olumsuz durum ego sağlamlığı güçlü bir çocuk tarafından deneyimlendiğinde bu durumun psikolojik sağlamlık (resiliency) olarak değerlendirilmesi uygun görülmemektedir. Ego sağlamlığı ve psikolojik sağlamlık iki ana boyutta farklılık göstermektedir. Birincisi ego sağlamlığı bireyin kişilik özelliği iken, psikolojik sağlamlık dinamik bir gelişim sürecidir. İkincisi ise ego-sağlamlığı büyük ölçüde olumsuzluğa maruz kalmayı öngörmez iken psikolojik sağlamlık bu öngörüye sahiptir (Akt: Luthar, 1996). Masten (1994) psikolojik sağlamlık teriminin sadece zorlu yaşam koşulları altında pozitif uyumun sürdürülmesinden bahsederken kullanılmasını önermiştir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Mayr ve Ulich (2003) boylamsal çalışmalar sonucunda psikolojik açıdan sağlam kişilik özelliklerini, pozitif sosyal ilişkileri olan, empati kurabilen, sosyal becerilere sahip, sebatkar, olumlu benlik algısına sahip, duygularını doğru ifade edebilen, iyimser, canlı ve neşeli, sakin ve rahat olabilen, bağımsız ve özerk davranabilen, problem çözme becerisi gelişmiş, ilgi alanları ve hobileri olan, meraklı ve araştırmacı, yeni deneyimler edinmekten hoşlanan ve zorluklarla karşılaştığında tekrar toparlanabilme becerisine sahip bireyler olarak ifade etmektedirler (Akt: Mayr ve Ulich 2009).

Psikolojik sağlamlık kavramının; “önemli tehdit veya ağır sıkıntıya maruz kalma” ve “gelişimsel sürece yönelik büyük saldırılara rağmen olumlu adaptasyonun sağlanması” olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000; Miljević-Ridički, Plantak ve Bouillet, 2017). Birçok psikolojik sağlamlık tanımı, tanımlanmış bir risk veya bireyin maruz kaldığı bir zorluğun varlığını gerektirir, bunu takiben belirli bir pozitif sonuç ölçüsü süreci takip eder. Bununla birlikte, psikolojik sağlamlığı neyin oluşturduğuna ve başarılı bir şekilde uyumluluğa nasıl başarılı bir şekilde karşılık verileceğine ilişkin tartışmalar sürmektedir. Bazıları, esnek bir insanın, yaşamının çeşitli dönemlerinde zaman içinde olumlu sonuçlar göstermesi gerektiğini öne sürmüştür. Psikolojik sağlamlık kişilerin sahip olduğu ya da sahip olma-

dığı tek boyutlu bir özellik değildir. Daha çok bireylerin başa çıkmasına yardımcı olan, farklı derecelerdeki çoklu becerilere sahip olmayı gerektirir (Cicchetti ve Rogosch, 1997 ve Reivich ve Shatte, 2003'den akt: Alvord, ve Grados, 2005). Boşanma, terör, doğal afetler, savaşlar, yoksulluk, aile içi düzensizlikler, ağır hastalıklar vb. olumsuz durumlarla karşılaşıldığında koruyucu faktörler ile risk faktörlerinin etkileşimiyle ortaya çıkan süreç içerisinde bireyin hayatındaki bu değişikliklere uyum sağlayabilme becerisini göstermektedir. Çocukların olumsuz koşullar ve stres altında sergiledikleri psikolojik sağlamlık, kişilik özellikleri ve çevresel faktörlerin etkisine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Wang, 1995; Kararımak, 2006; Bektaş ve Özben, 2017). Psikolojik sağlamlık stresin olumsuz etkilerini azaltan ve uyumu destekleyen kişilik özelliği olarak gören bazı araştırmacılar bireylerin genetik özelliklerine odaklanmış ve psikolojik sağlamlığın doğuştan getirilmiş bir kişilik özelliği olduğunu öne sürmüşlerdir. Ancak yapılan çalışmalar psikolojik sağlamlığın öğrenilen ve gelişimsel süreç içerisinde gelişen desteklenen bir kişisel özellik olduğunu ortaya çıkarmıştır (Basım ve Çetin, 2010).

Luthar, Cicchetti ve Becker (2000) ve Green (2002), psikolojik sağlamlığı birey, aile ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle gerçekleştiği için ekolojik bağlamda ele alınması gerektiğini belirtmektedirler. Ungar (2011) da psikolojik sağlamlığın bireyin kişisel özelliklerine ve onun sosyal ve fiziksel bağlamına daha az bağlı olduğunu vurgulamakta ve olumsuzluk altında pozitif büyümeye yardımcı olabilecek ekolojik koşullara daha fazla odaklanması gerektiğini öne sürmektedir. Ferić, Maurović ve Žizak (2016) ise psikolojik sağlamlığın bireye odaklanmasından daha geniş bir çevreye odaklanmak için geliştirilmiş bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Masten (1997) bir felaketin neden olduğu stres faktörlerinin çocuğun düşünme ve problem çözme becerileri üzerinde olumsuz etki bıraktığını ancak ebeveyn ve diğer sosyal ilişkilerinin ve bilişsel becerilerinin güçlü olduğu durumlarda en sıkıntılı durumlarda bile çocuğun psikolojik olarak sağlam bir duruş gösterilebileceğini ifade etmektedir.

Bronfenbrenner (1979) mikro, makro, mezo ve ekosistem olmak üzere birbirine geçmiş dört sistemin olduğunu, bu sistemlerin birbiriyle etkileşim içinde bulunduğunu bu etkileşimin ise bireyin davranışları

üzerinde şekillendirici olduğunu belirtmektedir. Mikro sistem içerisinde aile, akrabalar, iş yaşamı ve komşular gibi yakın sosyal çevre bulunmaktadır. Bireyin yaşadığı mikro sistem bireyin eylemlerine etki etmektedir. Psikolojik sağlamlığın çok boyutlu yapısını açıklamada “Ekolojik Kuram” kişilerarası değişkenlerin etkileşimine dikkat çekerek kavramın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Çocuklar psikoloji sağlamlık açısından bir kapasiteye sahip olarak dünyaya gelmektedirler. Psikolojik sağlamlık yaşam boyunca üzerinde çalışılan bir durumdur. Bu nedenle erken dönemlerde psikolojik sağlamlığı güçlendirmeye çalışmak önem taşımaktadır. Erken çocukluk döneminde çocuklar ebeveynleri izleyerek günlük stres yaratan olaylarla nasıl başa çıktıklarını gözlemleyerek öğrenmektedirler. Çocuklar büyüdükçe hem aile hem de okul yaşamlarında yeni bilişsel, sosyal ve davranışsal beklentiler giderek artmaya başlamaktadır. Okul öncesi dönemde erken gelişimsel görevleri üstlenemedikleri takdirde yeni gelişimsel görevleri ve okul yaşamıyla birlikte akademik talepleri karşılamak gittikçe zorlaşabilmektedir. Bu nedenle psikolojik sağlamlığın (resilience) nasıl geliştirileceğinin anlaşılması ve çocuğun bu noktada desteklenmesi önem taşımaktadır. Psikolojik sağlamlığın en tutarlı belirleyicilerinden birisi ebeveyn desteğidir. Destekleyici ve duyarlı bakım verme, duygu düzenleme becerileri, sosyal beceriler ve akademik yetkinliğin desteklenmesi sıkıntıya maruz kalan çocuklarda daha az saldırgan davranışların gelişmesine destek olacaktır. Çocukların okul öncesi dönemde üstlenmeleri gereken gelişimsel görevler arasında duygu düzenleme, sağlıklı akran ilişkileri geliştirme, okula hazır bulunuşluk vb. görevler bulunmaktadır. Bu gelişimsel görevleri başarılı bir şekilde gerçekleştiremeyen çocuklar, okulda ve okul öncesi ve sonrasında sağlıklı ilişkilerin geliştirilmesinde daha fazla zorluk yaşama eğilimindedirler. Çocukların duygusal düzenleme becerileri olumlu ve olumsuz duygularını yönetebilme, istenmeyen dürtü ve davranışlarını engelleyebilme, duygusal problemlerden kurtulma ve yeteneklerinin farkına varabilme becerileri desteklenerek geliştirilmektedir. Duygusal zorluklardan kurtulma becerisi, stres ve olumsuz deneyimlerle ilgili daha etkili başa çıkma becerilerini de destekler. Ayrıca, duygu düzenlemesinin çocukların sosyal, akademik ve kişisel işlevleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Duygu düzenlemesi sık strese maruz kalmanın

olumsuz etkilerini yaşayan çocuklar için özellikle önemlidir (Yule, 2017). Howell, Graham-Bermann, Czyz ve Lilly (2010) psikolojik sağlamlığı okul öncesi çocukların gelişiminde hayati öneme sahip iki alan olan duygu düzenleme ve olumlu sosyal becerilerde güçlülük olarak kavramsallaştırmışlardır. Davranışlarını ve duygularını etkileşimde ve yönetmede daha yetkin hale gelmek, çocukların sosyal becerilerini geliştirerek başkalarıyla daha fazla etkileşimde bulunmalarını sağlar. Akranlarıyla olumlu ilişkilerin kurulması ise okul öncesi ve ilköğretim yıllarında ruh sağlığı açısından önemli görülmektedir. Okul öncesi dönemde duygu düzenlemesi, sosyal beceriler, okula hazır bulunuşluk ve problemleri davranışlar psikolojik sağlamlığın geliştirilmesinde ele alınması gereken temel konular olarak görülmektedir (Denham, 2006; Yule, 2017).

Küçük çocuklarda sağlıklı gelişmeyi destekleyen şeylerin çoğu aynı zamanda psikolojik sağlamlıklarını geliştirmeye yardımcı olur. Okul öncesi dönemde bilişsel açıdan desteklenen çocuklar sosyal ve duygusal açıdan daha iyi durumda olabileceklerdir (Hall, Sylva, Melhuish, Sammons, Siraj-Blatchford ve Taggar, 2009). Bununla birlikte sağlıklı gelişimin desteklenmesi, bakım veren bir yetişkinle güvenli bir bağ, olumlu rol modelleri ile ilişkiler, becerilerini öğrenme fırsatları, anlamlı etkinliklere katılma fırsatları şeklinde açıklanabilir. Aile ve aile dışındaki arkadaş oyun vb. gruplar, sosyal ortamlar, okul çocukların psikolojik sağlamlıklarının desteklenmesinde rol oynayan dışsal kaynaklardır. Bununla birlikte, özgüven, öz denetim, olumlu düşünme becerileri çocuğun kendine ait içsel kaynaklar olarak değerlendirilmektedir (Best Start Resource Centre, 2018).

Çocukların psikolojik sağlamlıklarının desteklenmesi için yetişkinlerin gelişim sevgi ve saygıya dayalı sıcak ilişkiler kurmaları, çocuğa güvende olduğunu hissettirmeleri, çocuklarla birlikte hem fiziksel hem de hayal güçlerini geliştirecek oyun ortamları oluşturmaları, sosyal becerilerini destekleyecek ortamlar sunmaları önem taşımaktadır. Bununla birlikte çocuklar korktuğunda ya da üzülduğünde onları rahatlatmaları çocukların kendilerini yalnız hissetmemelerine fırsat verecektir. Çocukların duygu ve düşüncelerini dinlemek kendilerini değerli hissetmelerine yardımcı olacaktır. Çocukların yaşadıkları olaylar karşısında hissettiklerini anlayabilmek için empatik yaklaşımların sergilenmesi

çocuklara da empatik bakış açısı kazandıracaktır. Televizyon izleme vakitlerinin azaltılması ve çocuklarla birlikte kitap okuma, parka gitme, ev işlerini yapma vb. aktivitelerin planlanması çocuklarda psikolojik sağlamlığın desteklemede ayrı bir yere sahiptir (Best Start Resource Centre,2018). Howell, Graham-Bermann, Czyz ve Lilly (2010) ve Howell, (2011) çalışmalarında psikolojik sağlamlık kavramını duygu düzenleme ve sosyal beceriler olarak ele alarak ebeveynlik becerileri, ebeveynin ruh ve beden sağlığı ile çocukların psikolojik sağlamlıkları arasında pozitif ilişki bulunduğunu saptamışlardır. Araştırmada ayrıca çocukların şiddete maruz kalma durumlarıyla psikolojik sağlamlıkları arasında negatif yönde ilişki bulunduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle etkili ebeveyn ilişkilerine sahip beden ve ruh sağlığı yerinde olan ve şiddete maruz kalmayan çocukların psikolojik sağlamlıklarının daha iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir (Howell, Graham-Bermann, Czyz ve Lilly 2010; Howell, 2011).

Psikolojik sağlamlığı desteklenen çocukların yetişkinlik dönemlerinde zorluklar karşısında daha dayanıklı oldukları, daha sağlıklı ve uzun yaşadıkları, ilişkilerinde daha mutlu, okulda ve işlerinde daha başarılı, depresyona girme olasılığı daha düşük olduğu belirtilmektedir (Best Start Resource Centre,2018). Bu nedenle okul öncesi dönemin yetişkinlik dönemine kaynaklık edecek gelişimsel alt yapı oluşturduğu dikkate alınacak olunursa, psikolojik sağlamlığın okul öncesi dönemden itibaren desteklenmesi gerektiği düşüncesi tartışılmaz bir gerçektir. Yapılan literatür taramasında psikolojik sağlamlıkla ilgili çalışmaların okul öncesi dönemde oldukça sınırlı olduğu daha çok yetişkinlere yönelik yapılan çalışmaların bulunduğu görülmüştür (Sipahioğlu,2008). Her ne kadar okul öncesi dönemde psikolojik sağlamlığa kaynaklık eden sosyal beceriler, duygu düzenleme, kaygı, duygusal zekâ, öz düzenleme, özgüven ile ilgili yapılmış çalışmalar bulunsa da psikolojik sağlamlığı bir bütün olarak ele alan çalışmalar ve psikolojik sağlamlığı okul öncesinde ölçebilecek ölçme araçları da oldukça sınırlıdır. Önder ve Gülay Ogelman (2011) Okul Öncesi Çocuklar İçin Ego Sağlamlık Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmışlardır. Ünsal ve Uyanık Balat (2016) ise Psikolojik Dayanıklılık Programının çocukların sosyal becerilerine etkisini ortaya koyan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Erdem (2017) çalışmasında okul öncesinde çocukların yılmazlık özellikleri ve

yılmazlığı destekleyici faktörleri incelemiş ve çalışmasında risk altındaki çocukları örneklem grubuna alarak söz konusu grupta yılmazlık özellikleri taşıyan çocukları belirlemiş ve yılmaz çocuk özelliklerini saptamıştır. Şahan Aktan ve Önder (2018) çalışmalarında psikolojik dayanıklılığın kuramsal temellerini irdeleyerek okul öncesi çocuklar için psikolojik sağlamlık kavramını açıklamaya çalışmış ve psikolojik sağlamlığı geliştirme konusunda önerilerde bulunmuşlardır. Balaban Dagal ve Bayındır (2018) Önder ve Gülay Ogelman (2011) tarafından geçerlik güvenirliği yapılan Ego Sağlamlık Ölçeğini kullanmışlar ve okul öncesi çocukların ego sağlamlık düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemişlerdir. Çalışmada kız çocuklarının ego sağlamlık düzeylerini erkek çocuklarına göre daha yüksek düzeyde olduğunu saptanmıştır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde psikolojik sağlamlık kavramının okul öncesi dönemdeki çocuklarda çalışılmaya başlandığı ancak hem yapılan çalışmaların hem de psikolojik sağlamlığı ölçebilecek ölçme araçlarının yeterli olmadığı görülmektedir. Okul öncesi dönemde psikolojik sağlamlığı ölçebilecek farklı ölçme araçlarının geliştirilmesi ve alan yazına kazandırılması önem taşımaktadır.

Bu nedenle bu araştırma Mayr ve Ulich (2006), Mayr ve Ulich (2009) tarafından geliştirilen “Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin” geçerlik ve güvenirliğini yapmak amacıyla planlanmıştır. Ölçeğin hem sosyal duygusal iyilik halini hem de psikolojik sağlamlığı ölçmesi ölçeği diğer ölçme araçlarından ayıran en önemli özelliğidir. Araştırmada “Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK)”36-72 aylık çocuklar için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmanın okul öncesi dönemde psikolojik sağlamlıkla ilgili yapılacak önleyici ve müdahale çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara ili Yenimahalle ve Altındağ ilçelerinde resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık

10485 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini evrenden tesadüfi küme örnekleme yoluyla seçilmiş 342 çocuk oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü Saraçoğlu ve Orhan (2007) tarafından önerilen formül doğrultusunda hesaplanmıştır. Formülde p anlamlılık değeri 0.05, tabloda karşılık gelen t değeri 1.96 ve PQ =.25'tir. Buna göre 342 çocuk evreni %90-%95 güven aralığında temsil etmektedir (Saraçoğlu ve Orhan, 2007). Tesadüfi küme örnekleme yönteminde evren küme adı verilen gruplara ayrılarak her küme bir örnekleme birimi olarak tanımlanmaktadır. Örneklem tek tek bireylerle değil tesadüfi yolla seçilen grupların bir araya getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Tesadüfi seçilen grupların elemanları benzer özelliklere sahiptir. Örneğin tesadüfi yolla çocukları sınıflardan tek tek seçmek yerine örnekleme girecek sınıflar ve bu sınıflardaki tüm bireyler örneklem olarak alınır (Çömlekçi, 2001, s.90; Özen ve Gül, 2007). Örnekleme alınan çocukların %50.3'ü kız (n=172) %49.7'si (n=170) erkektir. %11.4'ü 36-48 aylık; (n=39), %48.2'si 49-60 aylık; % 40.4'ü (n=138) ise 61-72 aylıktır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Mayr ve Ulich (2009) tarafından geliştirilen "Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği" kullanılmıştır.

Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği (PERİK): Ölçeğin geliştirilme sürecinde çocukların sağlıklı sosyal ve duygusal gelişimine odaklanılarak uzun yıllar yapılan deneysel çalışmalar sürecinde çocukların gözlemlenmesiyle ölçeğin teorik alt yapısı güçlendirilmiştir. Mayr ve Ulich (2009) çocukların eğitimiyle ilgilenen tüm öğretmenlerin ve ailelerin çocukların sağlıklı, mutlu öğrenmeye açık olabilmeleri için çocukların sosyal ve duygusal iyi oluş durumlarının olağanüstü önemli olduğunu ve çocukların mutluluğunun eğitim kurumlarının ve uygulanan programların kalitesinin göstergesi olduğunu belirtmektedirler.

Mayr ve Ulich (2009) "iyi oluş (well-being)" ve "pozitif gelişim (positive development)" kavramlarına odaklanarak bu kavramların iyi tanımlanıp ölçmek için de geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının olması

gerektiği düşüncesinden hareketle yola çıkmışlardır. Ölçek “ruh sağlığı (mental health)”, “psikolojik sağlamlık (resilience)” ve “okula hazırbulunuşluk (school readiness)” kavramları temelinde geliştirilmiştir. Söz konusu kavramların ortaya çıkması uzun yıllar yapılan çalışmalar sonucunda gerçekleşmiştir.

Fiziksel ve zihinsel iyi oluş ve pozitif gelişim üzerine son 30 yıldır yapılan çalışmalar üzerine sistematik olarak yoğunlaşan araştırmalar sonucunda pozitif gelişim kavramı ortaya çıkmıştır. Becker (1986) çalışmasında fiziksel iyi oluş (physical well-being), olumlu ve olumsuz duygular (positive feelings, seldom negative feelings), yüksek düzeyde enerji (high level of energy), yaşam becerileri (life skills), doğallık, atılganlık, kendini gerçekleştirme gibi kavramlara odaklanmıştır. Yaşam becerilerinden kastedilen benlik algısı, stresle başa çıkma becerileri, iletişim ve sosyal yeterlilik, yaratıcı ve bağımsız düşünme ve problem çözme becerileridir. Psikolojik sağlamlık (resilience) kavramı risk altındaki çocukların tüm olumsuz koşullara rağmen ileriki dönemlerinde sağlıklı ve mutlu yaşam biçimine sahip olabilmesi durumuna odaklanmıştır. “Okula hazırbulunuşluk” (school readiness) ise çok farklı karmaşık bir yapıyı içinde barındırmaktadır. Çocukların okula hazır olabilmeleri, dikkat kontrolü, planlama becerileri, bağımsız çalışabilme, sebat gibi bilişsel düzenlemeleri, duygu ve davranış kontrolünü ve kişilerarası iletişim ve etkileşim gibi sosyal yeterlilikleri kapsamaktadır. Erken dönemdeki sosyal yeterlilikler çocuğun sonraki yaşamında daha etkili akran ve öğretmen ilişkilerinin gelişmesine temel oluşturarak öğrenme performansı üzerinde etkiye sahiptir (Akt: Mayr ve Ulich, 2009).

Sosyal duygusal yeterliliklerin pozitif gelişimin temelini oluşturması ölçeğin geliştirilme sürecinde önemli görülmüştür. Mayr ve Ulich (2009), pozitif gelişimin kesin olarak tanımlamak ve pozitif gelişime ulaşmanın yollarını aramak düşüncesiyle deneysel çalışmalarını yaparak ölçek geliştirme sürecini gerçekleştirmişlerdir. Geniş çaplı ve uzunlamasına yapılan deneysel çalışmalar ölçeğin maddelerinin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. İlk çalışmalar 78 madde ile başlamıştır.

Ölçeğin geliştirilme sürecinde ilk deneysel çalışmada 171 ikincisinde ise 309 çocukla Mayr ve Ulich (1999,2003) tarafından geçerlik güvenirliliği yapılarak 11 alt ölçeğe ulaşılmıştır. Bu ilk çalışmadan sonra ölçek

kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiştir. Ölçeğin ikinci deneme versiyonu 85 madde olup 30 anaokulunda 351 çocuk gözlemlenerek uygulanmıştır. Ölçekle ilgili çalışmalar sonraki yıllarda da devam etmiştir (Mayr ve Ulich (2006)).

Ölçekle ilgili yapılan son çalışmada (Mayr ve Ulich (2006) ölçeğin 6 alt ölçekli ve 36 maddelik son haline ulaşılmıştır. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmaları kapsamında faktör yapısı incelenmiş madde toplam korelasyonuna bakılmış ve Alpha güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde ölçeğin İletişim Kurma / Sosyal Performans, Öz-Kontrol/ Düşüncelilik, Atılganlık, Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma, Görev Yönelimi, Keşfetmekten Hoşlanma olarak adlandırılmış 6 alt ölçekten oluştuğu saptanmıştır. Ölçek her alt ölçekte 6 madde olmak üzere toplamda 36 maddeden oluşmaktadır. Açıklayıcı faktör analizinde maddelerin bulunduğu faktör içindeki yük değerleri .40 ile .70 arasında değişmektedir. Açıklanan varyans oranları; İletişim Kurma / Sosyal Performans ölçeğinde %11.4; Öz-Kontrol/ Düşüncelilik alt ölçeğinde %13.2; Atılganlık alt ölçeğinde % 7; Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma alt ölçeğinde %4.6; Görev Yönelimi alt ölçeğinde % 8.5; Keşfetmekten Hoşlanma alt ölçeğinde ise % 5.2'dir.

Ölçeğin orijinalindeki güvenirlik katsayıları İletişim Kurma / Sosyal Performans alt ölçeğinde .88; Öz-Kontrol/ Düşüncelilik alt ölçeğinde .86; Atılganlık alt ölçeğinde .81; Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma alt ölçeğinde .82; Görev Yönelimi alt ölçeğinde .85; Keşfetmekten Hoşlanma alt ölçeğinde ise .86'dır. Ölçek 5'li Likert tipi bir ölçektir.

Ölçeğin puanlaması, Her zaman=5, Genellikle=4, Kısmen=3, Nadiren=2, Asla=1 şeklindedir. Ölçeğin Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma alt ölçeğindeki 5 ve 6 nolu maddeler ile Görev Yönelimi alt ölçeğindeki 6 nolu madde ters puanlanmaktadır (Mayr ve Ulich, 2009). Her bir alt ölçekten alınabilecek en yüksek puan 30 en düşük puan ise 1'dir. Ölçek öğretmenler tarafından çocuklar adına doldurulmaktadır.

İletişim Kurma / Sosyal Performans ölçeğinde çocukların akranlarıyla olan pozitif iletişim ve etkileşimine yönelik maddeler; Öz-Kontrol/ Düşüncelilik alt ölçeğinde kurallara uyma, sıra bekleme vb. özdenetim ve düşünceli davranmaya yönelik maddeler; Atılganlık alt ölçeğinde kendi haklarını uygun bir şekilde koruyabilme ile ilgili maddeler; Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma alt ölçeğinde duygusal düzenleme

yapabilmesi ve yaşadığı stres sonrasında kendini toparlayabilmesinde yönelik maddeler; Görev Yönelimi ölçeğinde tek başına iş yapabilme, bir işe başlayabilme ve dikkatini bir iş üzerinde yoğunlaştırabilme becerilerine yönelik maddeler; Keşfetmekten Hoşlanma alt ölçeğinde ise yeni şeyler keşfetme istediğine yönelik maddeler yer almaktadır.

Ölçeğin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması ve Uygulama Süreci

Ölçeğin dil geçerliliği için 6 dil uzmanı ile çalışılmıştır. Ölçeğin öncelikle Türkçeye çevirisi ve Türkçe formundan tekrar orijinal diline çevrilerek ölçek maddelerinde her iki formdaki tutarlılığı test edilerek ölçek maddelerinin en uygun görüldüğü Türkçe versiyonu oluşturulmuştur. Bu çalışmanın ardından okul öncesi eğitimi alanında üniversitelerde görev yapan ve her iki dile de hakim olan 3 öğretim üyesinden ölçek maddeleri ile ilgili hem içerik hem de dil tutarlılığı için görüş alınmıştır. Okul öncesi eğitim alanındaki uzmanlar ölçek maddelerinin orijinal dildeki karşılığını yansıtıp yansıtmadığını incelemişlerdir. Uzmanlar maddeleri kapsam geçerliliği açısından da incelemişlerdir. Uzmanların görüşü doğrultusunda önerilen düzeltmeler yapılarak ölçek maddelerinin uygulamaya hazır formu elde edilmiştir. Sonraki aşamada okul öncesi eğitim alanında görev yapan 5 öğretmene ölçek formu doldurtularak maddelerin anlaşılabilirliği test edilmiştir. Son olarak ölçeğin Türkçe ve İngilizce formları ana dili Türkçe olan ve iyi düzeyde İngilizce bilen öğretmenler tarafından 34 çocuk için bir hafta ara ile doldurulmuştur. Türkçe ve İngilizce ölçekten alınan toplam puanlar arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı sonucunda ölçeğin dil eşdeğerliği; İletişim Kurma / Sosyal Performans alt ölçeğinde .98; Öz-Kontrol/ Düşüncelilik alt ölçeğinde .96; Atılganlık alt ölçeğinde .98; Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma alt ölçeğinde .95; Görev Yönelimi alt ölçeğinde .98; Keşfetmekten Hoşlanma alt ölçeğinde ise .96 olarak hesaplanmış ve ölçeğin dil geçerliliğinin olduğu kabul edilmiştir. Yapılan işlemler sonrasında ölçeğin uygulamaya hazır son hali elde edilmiş ve ölçek 342 çocuk için öğretmenleri tarafından doldurulmuştur.

Verilerin Analizi

“Sosyal Duygusal İyi Oluş Ve Psikolojik Sağlık Ölçeğinin (PERİK)” faktör yapısını doğrulamak için Lisrell 8.7 programında doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) daha önce geliştirilmiş ve sınırlandırılmış bir modelin yapı olarak doğruluğu sınırlanarak bir ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için yapılmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi, kuramsal bir yapı doğrultusunda geliştirilmiş olan bir ölçme aracının elde edilen verilere dayanarak söz konusu yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmeye çalışmaktadır (Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2010). Gorsuch (1983) Doğrulayıcı Faktör Analizinin önceden belirlenen varsayımları test ettiğini, açıklayıcı faktör analizinin ise açıklayıcı bir analiz yapılmadığı durumlarda yapılması gerektiğini savunmaktadır (Gorsuch’dan akt: Çokluk vd.2010). Kültürlerarası faktör uyarlama çalışmalarında analizlere doğrudan Doğrulayıcı Faktör Analizi ile başlanması önerilmektedir. Ölçeğin faktör deseni kendi kültüründe yapılan analizlerle ortaya konulmuş ve ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin deneysel kanıtlar saptanmış olduğu için ölçek uyarlama çalışmalarında doğrudan faktör yapısını koruyup korumadığını belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi ile sınanması önerilmektedir (Çokluk vd. 2010).

Alan yazında belirtilen söz konusu öneriler doğrultusunda “Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği (PERİK)” için doğrulayıcı faktör analizi yapılmasına karar verilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi Lisrell 8.7 programında yapılmıştır. Ölçeğin faktörleri arasındaki korelasyonel ilişkiyi belirlemek için SPSS22 programı kullanılmıştır. Korelasyonel ilişki için Pearson korelasyon testi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizinde Spermman Brown iki yarı test güvenilirliği ve Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları ve test tekrar test güvenilirlikleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeğini için yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi ve güvenilirlik sonuçlarına yer verilmiştir.

“Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği (PERİK)” için yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda kurulan modelde programın öngördüğü modifikasyon sonucunda ölçeğin 6 faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde t değerleri ve standardize edilmiş çözümler incelenmiştir. Maddelerin t değerlerinin .01 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır (Tablo 1). DFA’da t değerleri 1.96’nın üzerinde ise .05 düzeyinde ve 2.56’nın üzerinde ise .01 düzeyinde anlamlı olarak kabul edilmektedir (Çokluk vd, 2010). Modelde standardize edilmiş çözümlerin .01 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır (Şekil 1).

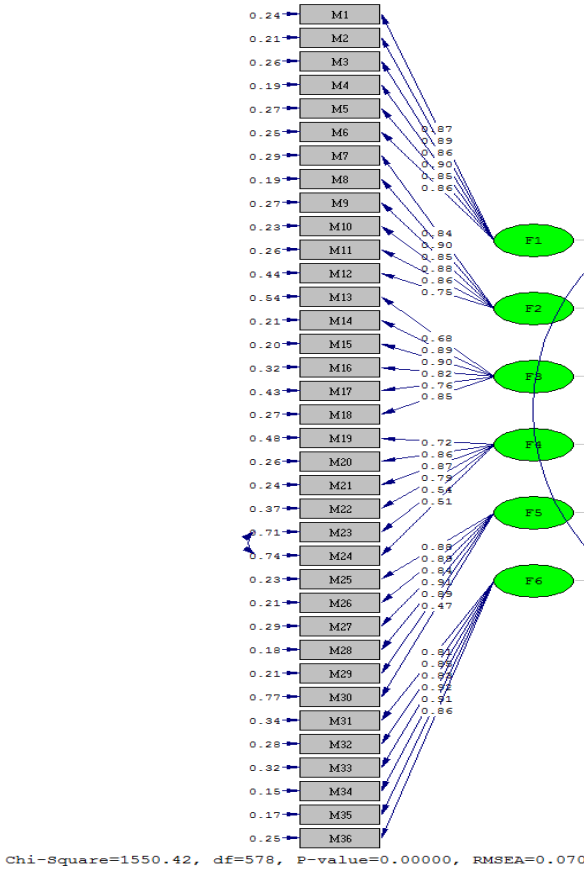
Tablo 1. Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeğinin (PERİK) DFA sonucunda maddelerin t değerleri ve anlamlılık düzeyleri

Ölçek Faktörleri	Madde No	t	p
Faktör 1	M 1	11.17	0.001
	M 2	10.18	0.001
	M 3	11.37	0.001
	M 4	10.51	0.001
	M 5	11.47	0.001
	M 6	11.33	0.001
Faktör 2	M 7	11.24	0.001
	M 8	9.93	0.001
	M 9	11.13	0.001
	M 10	10.58	0.001
	M 11	10.98	0.001
	M12	12.15	0.001
Faktör 3	M 13	12.38	0.001
	M 14	10.07	0.001
	M 15	9.81	0.001
	M 16	11.36	0.001
	M 17	12	0.001
	M 18	10.91	0.001
Faktör 4	M 19	11.75	0.001
	M 20	9.54	0.001
	M 21	9.1	0.001
	M 22	11.03	0.001
	M 23	12.56	0.001
	M 24	12.64	0.001
Faktör 5	M 25	10.79	0.001
	M 26	10.44	0.001
	M 27	11.41	0.001
	M 28	9.93	0.001
	M 29	10.57	0.001
	M 30	12.86	0.001
	M 31	11.94	0.001

Faktör 6	M 32	11.52	0.001
	M 33	11.78	0.001
	M 34	9.62	0.001
	M 35	10.23	0.001
	M 36	11.33	0.001

* $p < 0.01$

Tablo 1’de maddelerin t değerleri ve anlamlılık düzeylerine; Şekil 1’de ise DFA sonucundaki ölçeğe ilişkin Yapısal Eşitlik Modeline ve Standardize Değerlere yer verilmiştir.

Şekil 1. Ölçeğe ilişkin Yapısal Eşitlik Modeli ve Standardize Değerleri

Tablo 2’de ölçeğin Doğrulatoryı Faktör Analizi sonucunda saptanan uyum iyiliği indeksleri verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK) altı faktörlü model için uyum iyiliği indeksleri

İndeks	Mükemmel Uyum	İyi Uyum	Önerilen Modelde
χ^2/sd	<2	<5	1550.42/578 = 2.68
RMSEA	<0.05	<0.08	0.07
RMR	<0.05	<0.08	0.057
SRMR	<0.05	<0.08	0.06
CFI	>0.95	>0.90	0.98
NFI	>0.95	>0.90	0.97
NNFI	>0.95	>0.90	0.98
GFI	>0.95	>0.90	0.80

** $p<0.01$

Tablo 2’ye göre doğrulatoryı faktör analizi sonucunda modelin $\chi^2 =1550.42$, serbestlik derecesi (sd) =578, $\chi^2/sd=2,68$ olarak saptanmıştır. Model istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.01$). Ki-Kare/sd oranı 3’ün altında olması mükemmel uyuma, 5’in altında olması ise iyi uyuma işaret etmektedir. Yol şemasında ölçeğin diğer uyum ölçülerine bakıldığında REMSEA= 0,07 olarak saptanmıştır. RMSEA’nın .05’ten küçük olması mükemmel uyuma, .08’den küçük olması da iyi uyuma işaret etmektedir. Ölçeğin RMR uyum indeksinin 0.057 ve SRMR’nin ise 0.060 olduğu saptanmıştır. RMR’nin .05’in altında olması mükemmel uyuma .08’in altında olması ise iyi uyuma işaret etmektedir (Çokluk vd.,2010:272; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003).

Ölçeğin diğer uyum indekslerine bakıldığında, CFI=0.98, NFI=0.97, NNFI=0.98 ve GFI= 0,80 olarak belirlenmiştir. NNFI, NFI ve CFI indekslerinin .95’in üzerinde olması mükemmel uyuma, .90’ın üzerinde olması ise iyi uyuma işaret etmektedir (Çokluk vd., 2010). Bu kapsamda NNFI, NFI ve CFI değerlerinin mükemmel uyuma sahip olduğunu söyleyebilmek mümkündür. GFI örneklem büyüklüğünden etkilenen uyum indeksi olması nedeniyle ölçeğin GFI indeksinin düşük olması örneklem büyüklüğü ile açıklanabilir. GFI indeksi büyük örneklerde daha yüksek sonuçlar vermektedir (Çokluk vd., 2010). Ölçeğin uyum indeksleri değerlendirildiğinde uyarlanan ölçeğin 6 faktörlü yapı için model veri uyumunun sağlandığını göstermektedir.

Tablo 3'te "Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin (PERİK)" faktör puanları arasındaki korelasyona ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin (PERİK) faktörleri arasındaki ilişkiye yönelik Pearson Korelasyon tablosu

Ölçek		Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6
Faktör 1	r	1	.583**	.758**	.695**	.601**	.729**
	p		.000	.000	.000	.000	.000
	n	342	342	342	342	342	342
Faktör 2	r	.583**	1	.451**	.635**	.648**	.532**
	p	.000		.000	.000	.000	.000
	n	342	342	342	342	342	342
Faktör 3	r	.758**	.451**	1	.589**	.485**	.734**
	p	.000	.000		.000	.000	.000
	n	342	342	342	342	342	342
Faktör 4	r	.695**	.635**	.589**	1	.560**	.631**
	p	.000	.000	.000		.000	.000
	n	342	342	342	342	342	342
Faktör 5	r	.601**	.648**	.485**	.560**	1	.626**
	p	.000	.000	.000	.000		.000
	n	342	342	342	342	342	342
Faktör 6	r	.729**	.532**	.734**	.631**	.626**	1
	p	.000	.000	.000	.000	.000	
	n	342	342	342	342	342	342

**p< 0.01

Tablo 3 incelendiğinde "Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin (PERİK)" alt ölçekleri arasında orta ve yüksek düzeyde pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunduğu görülmektedir (p<0.01).

Güvenirlilik Analizleri

Tablo 4 'de "Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği"nin Cronbach Alpha ve Sperman Brown İki Yarı Test güvenirlilik testleri; Tablo 5'te ise yaşlara göre Cronbach Alpha güvenirliliği verilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin (PERİK) Cronbach Alpha ve Sperman Brown İki Yarı Test güvenirlilik analizi

Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	Cronbach's Alpha	Sperman Brown
		İki Yarı Test Güvenirliği
Faktör 1	.95	.94
Faktör 2	.93	.92
Faktör 3	.92	.88
Faktör 4	.86	.74
Faktör 5	.91	.88
Faktör 6	.94	.91

Tablo 4 incelendiğinde “Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği”nin güvenirlilik sonuçlarının yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin Alpha güvenirlilik kat sayıları Faktör 1 için =.95, Faktör 2 için=.93, Faktör 3 için=.92, Faktör 4 için =.86, Faktör 5 için .91, Faktör 6 için =.94’tür. Sperman Brown İki Yarı Test Güvenirliği ise Faktör 1 için =.94, Faktör 2 için=.92, Faktör 3 için=.88, Faktör 4 için =.74, Faktör 5 için .88, Faktör 6 için =.91’dir.

Tablo 5.Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin (PERİK) çocukların yaşlarına göre Cronbach Alpha analizleri

Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	Cronbach's Alpha		
	36-48 Ay	49-60 Ay	61-72 Ay
Faktör 1	.92	.95	.95
Faktör 2	.88	.93	.94
Faktör 3	.90	.90	.94
Faktör 4	.72	.88	.87
Faktör 5	.85	.92	.90
Faktör 6	.89	.93	.96

Tablo 5 incelendiğinde yaş grubuna göre; ölçeğin güvenirlilik katsayıları 36-48 aylık çocuklarda .72 ile .96 arasında; 49-60 aylık çocuklarda .88 ile .95 arasında ve 61-72 aylık çocuklarda ise .87 ile.96 arasında değişmektedir. Psikolojik testlerde ölçeğin güvenirlilik katsayısının .70 ve daha yüksek olmasının genel olarak ölçeğin güvenirliliği için yeterli olduğu belirtilmektedir (Büyüköztürk,2007). Tezbaşaran (1997), likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir güvenirlilik katsayısının olabildiğince 1’e

yakın olması gerektiğini ifade etmektedir Kalaycı (2009) ise bir ölçeğin güvenilirliğinde Cronbach Alpha (α) katsayısı; $.00 \leq \alpha < .40$ ise ölçeğin güvenilir olmadığını; $.40 \leq \alpha < .60$ ise ölçek güvenilirliğinin düşük olduğunu; $.60 \leq \alpha < .80$ ise ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu; $.80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu belirtmektedir.

“Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği”nin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, ölçeğin 48-72 aylık çocuklarda yüksek güvenilirliğe sahip olduğu; 36-48 aylık çocuklarda ise 4. Faktörde oldukça güvenilir, diğer faktörlerde ise yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir.

Test Tekrar Test Güvenirliği

“Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği”nin Test Tekrar Test güvenilirlik analizleri için 30 çocuğa bir hafta arayla ölçek tekrar uygulanmıştır. Test Tekrar Test güvenilirliği *İletişim Kurma / Sosyal Performans* alt ölçeğinde .99; *Öz-Kontrol/ Düşüncelilik* alt ölçeğinde .98; *Atılganlık* alt ölçeğinde .99; *Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma* alt ölçeğinde .98; *Görev Yönelimi* alt ölçeğinde .94; *Keşfetmekten Hoşlanma* alt ölçeğinde ise .98’dir.

Sonuç

Araştırmada Mayr ve Ulich (2009) tarafından geliştirilen “Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği”nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin dil geçerliliği için altı dil uzmanı, üç okul öncesi eğitimi alan uzmanı ve beş okul öncesi öğretmeni ile çalışılmıştır. Ölçeğin Türkçeye uygunluğu açısından uzmanların görüşleri doğrultusunda düzenlemeler yapılarak ölçeğin uygulamaya hazır şekli elde edilmiştir. Ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları arasındaki tutarlılığı saptamak amacıyla ölçek ana dili Türkçe olan ve iyi derecede İngilizce bilen okul öncesi öğretmenleri tarafından 34 çocuk için bir hafta ara ile doldurulmuştur. Ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları arasındaki Pearson Korelasyon Katsayısının .96 ile .99 arasında olduğu saptanmıştır. Ölçek maddeleri 36-72 aylık 342 okul öncesi dönem çocuğu için sınıftaki öğretmenleri tarafından, çocuğu tanımak için gerekli olan en az 2 ay süreli sınıf içi

etkinlikler sırasındaki gözlemlerine dayalı olarak doldurulmuştur. Öğretmenlerden çocuk bir davranışı her zaman gösteriyorsa 5=*Her zaman* seçeneğini; genellikle gösteriyorsa 4=*Genellikle* seçeneğini; zaman zaman gösteriyorsa 3=*Kısmen* seçeneğini, nadiren gösteriyorsa 2=*Nadiren* seçeneğini ve hiç göstermiyorsa 1=*Asla* seçeneğini işaretlemeleri istenmiştir. Elde edilen veriler ile geçerlik güvenirlik analizleri yapılmıştır.

Ölçeğin faktör yapısını doğrulamak için Doğrulamalı Faktör Analizi yapılmış ve analiz sonucunda kurulan modelde ölçeğin orjinalindeki altı faktörlük yapısı doğrulanmıştır. Ölçeğin uyum indeksleri değerlendirildiğinde ölçeğin model veri uyumunu sağladığı saptanmıştır. Ölçeğin faktörleri arasındaki korelasyon için Pearson Korelasyon testi yapılmış ve ölçeğin faktörleri arasında orta ve yüksek düzeyde ve anlamlı ilişki bulunmuştur.

Ölçeğin güvenirliliği için Cronbach's Alpha güvenirlik katsayıları .86 ile .95 arasında; Sperman Brown İki Yarı Test güvenirlik katsayıları .74 ile .94 arasındadır. Ölçeğin Alpha güvenirlik katsayısı 36-48 aylık çocuklarda .72 ile .96 arasında; 49-60 aylık çocuklarda .88 ile .95 arasında ve 61-72 aylık çocuklarda ise .87 ile .96 arasındadır. Bu verilere göre ölçek oldukça güvenilir/yüksek güvenirliliğe sahiptir. Ölçeğin Test Tekrar Test güvenirlik katsayıları ise .94 ile .99 arasında değişmektedir. Ölçeğin güvenirlik analizleri yüksek düzeyde güvenirliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Yapılan analizler sonucunda Mayr ve Ulich (2009) tarafından geliştirilen "Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği"nin 6 alt ölçek ve 36 maddelik yapısı ile 36-72 aylık Türk çocukları için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin okul öncesi dönem çocuklarında hem durum saptamasına ilişkin yapılabilecek çalışmalarda hem de okul öncesinde program geliştirme çalışmalarına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Validity and Reliability Study of Social Emotional Well-Being and Psychological Resilience Scale for Preschool Children (PERIK)

*

Saide Özbey

Gazi University

Social and emotional well-being is a broad phrase including emotions, behaviours, relations, objectives and personal powers within the scope of social and emotional development. Social and emotional development covers some skills that children need to develop to be successful at school and generally in life. These are the skills of a person of identifying and understanding the emotions, proper reading and understanding the emotional conditions of others, managing strong emotions, organizing behaviours, developing empathy and starting and maintaining interpersonal relations. Social and emotional development are related to psychological resilience that includes power and capacity such as “mental health” and “psychological resilience” necessary to maintain a productive life and to overcome the problems faced and that allows contribution to both oneself and to the society.

Psychological resilience is defined to be “*the skill to quickly recover, get well and recuperate from a disease, depression or another bad condition*”. The concept of psychological resilience has two dimensions including “being subject to significant threat and severe trouble” and “providing the positive adaptation despite immense attacks on developmental process”.

Children are born with a capacity of psychological resilience. Psychological resilience is a condition that is worked with throughout life. Therefore, it is essential to empower psychological resilience during early periods. During early childhood, children learn by observation how their parents cope with the events causing daily stress. As children grow, new cognitive, social and behavioural expectations start to grow in both family and school lives. It becomes more and more difficult to new developmental tasks and academic demands with school life if they cannot

assume new developmental tasks in the preschool period. Therefore, it is essential to understand how psychological resilience will be developed and to support a child at this point.

Howell, Graham-Bermann, Czyz and Lilly (2010) conceptualized psychological resilience as the emotional organization and strength in positive social skills which are the two fields with vital importance in the development of preschool children. Becoming more competent in the interaction and management of behaviours and emotions develop the social skills of children and enable them to have more interactions with others. Establishing positive relations with peers is considered to be important for mental health during preschool and primary school years. Emotional organization, social skills, school readiness and problematic behaviours are considered to be the basic issues that need to be addressed for the development of psychological resilience.

Children with supported psychological resilience are stated to be more resistant against difficulties in their adulthood, have a healthier and longer life, be happier in their relations, more successful at school and work and have less possibility to fall into depression. Therefore, considering the fact that the preschool period is a developmental infrastructure that will be a basis for the adulthood, it is an undisputable fact that psychological resilience should be supported from the preschool period on. The literature search indicated that the studies on psychological resilience are very limited in the preschool period and mostly focus on adults. Although there are studies on social skills, emotional organization, anxiety, emotional intelligence, self-organization and self-confidence which are sources for psychological resilience in the preschool period, the studies dealing with psychological resilience as a whole are very limited. Nevertheless, the measurement instruments to measure psychological resilience during preschool period are very limited too. It is essential to develop different measurement instruments that may measure psychological resilience in the preschool period and submit them to the literature.

Accordingly the research was designed to conduct the validity and reliability study of the "Social Emotional Well-being and Psychological Resilience Scale for Preschool Children (PERİK)" developed by Mayr and Ulich (2009).

The sample of the study consists of 342 children in the ages of 36-72 months attending to the public and private preschools in the districts of Yenimahalle and Altındağ in Ankara. The language validity of the scale was conducted by six language specialists. The items of the scale were reviewed subsequently by three specialists who have good command of the field of preschool education and of both languages. They tested the scale for comprehensibility and checked whether the items correspond to the original statements. The finalized items were filled in by five preschool teachers and its comprehensibility was tested.

Confirmatory Factor Analysis was conducted for the factors of the scale and the 6-factor structure in the original scale was confirmed. The fit indices of the scale were examined, and the scale was found to have a good and perfect fit. Pearson Correlation test was conducted for the correlation between the factors of the scale and it was determined that there was a medium and high significant relation between the factors of the scale. The Alpha reliability coefficients of the scale vary between ,86 and ,95. As a result of the study, it was found that the scale is a valid and reliable measurement instrument for the Turkish children.

Kaynakça / References

- Ağırkan, M. ve Kağan, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 239-262.
- Alvord, M. K., ve Grados, J. (2005). Enhancing resilience in children: A proactive approach. *Professional Psychology Research and Practice*, 36, 238-245. <http://dx.doi.org/10.1037/0735-7028.36.3.238>.
- Anthony, E. J. (1987a). Children at high risk for psychosis growing up successfully. E. J. Anthony ve B. J. Cohler (Eds.), In *The Invulnerable child* (pp. 147-184). New York: Guilford Press.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. ve Nolen-Heoksema, S. (1999). *Psikolojiye giriş*. İstanbul: Arkadaş Yayınları.
- Balaban Dağal, A. ve Bayındır, D. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının ego sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 132-150.

- Basım, H. N. ve Çetin, F. (2011). Yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 104-114.
- Bektaş, M., ve Özben, Ş. (2016). Evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 215-240.
- Best Start Resource Centre (2018). Building resilience in young children. <http://www.ecdc.syr.edu/wp-content/uploads/Building-Resilience-1.pdf>. Erişim Tarihi:10.09.2018.
- Block, J. (1969). Parents of schizophrenic, neurotic, asthmatic, and congenitally ill children. A comparative study. *Arch Gen Psychiatr*, 20(6), 659-674.
- Block, J. H., ve Block, J. (1980). The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. In W. A. Collins (Ed.), *Development of cognition, affect and social relations: The Minnesota symposia on child psychology*, 13, (pp.39-101). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bronfenbrenne, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Cicchetti, D., ve Rogosch, F. A. (1997). The role of self-organization in the promotion of resilience in maltreated children. *Development and Psychopathology*, 9, 797-815.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik. SPSS ve Lisrell uygulamaları*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Çömlekçi, N. (2001). *Bilimsel araştırma yöntemi ve istatistiksel anlamlılık sınamaları*. Ankara: Bilim Teknik Yayınevi.
- Denham, S. A. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it? *Early Education and Development*, Special Issue: Measurement of school Readiness, 17, 57-89.
- Earvolino-Ramirez, M. (2007). Resilience: A concept analysis. *Nursing forum*, 2(42),73-82.

- Erdem, E. (2017). *Okul öncesi eğitime devam eden 4-5 yaşındaki çocukların yılmazlık özellikleri ve yılmazlığı destekleyici faktörlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ferić, M., Maurović, I. ve Žižak, A. (2016). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(1), 3 – 25.
- Fraser, M. W., Richman, J. M. ve Galinsky, M. J. (1999). Risk, protection and resilience: toward a conceptual framework for social work practice. *Social Work Research*, 23, 129-208.
- Garmezy, N. (1991) Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 34,416- 430. <http://dx.doi.org/10.1177/0002764291034004003>.
- Graham, A. (2011). *Strengthening young people's social and emotional wellbeing*. Centre for Children and Young People Background Briefing Series, no.7. Lismore: Centre for Children and Young People, Southern Cross University. [https://epubs.scu.edu.au/ccyp_public/42.\(20.11.2018\)](https://epubs.scu.edu.au/ccyp_public/42.(20.11.2018)).
- Greene, R. R. (2002). Holocaust survivors: a study in resilience. *Journal of Gerontological Social Work*, 37(1), 3-18.
- Gizir, C. A. (2016). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Graber, R., Pichon, F. ve Carabine, E. (2015). *Psychological resilience: state of knowledge and future research agendas*. Overseas Development Institute, October. <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9872.pdf>.
- Hamilton, M. ve Redmond, G. (2010). *Conceptualisation of social and emotional wellbeing for children and young people, and policy implications for the Australian Research Alliance for Children and Youth and the Australian Institute of Health and Welfare* [http://australianchildwellbeing.com.au.\(20.11.2018\)](http://australianchildwellbeing.com.au.(20.11.2018)).
- Howell, K. H., Graham-Bermann, S.A., Czyz, E. ve Lilly, M. (2010). Assessing resilience in preschool children exposed to intimate partner violence. *Violence and Victims*, 25(2), 150-164.
- Howell, K. H. (2011). *Assessing resilience in preschool children exposed to intimate partner violence: Utilizing multiple informants and evaluating*

- the impact of the Preschool Kids' Club*. (Unpublished doctoral dissertation). The University of Michigan, Ann Arbor.
- Hall, J., Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I. ve Taggar, B. (2009). The role of pre-school quality in promoting resilience in the cognitive development of young children. *Oxford Review of Education*, 35(3) 1-43.
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.
- Luthar, S. S. (1996). *Resilience: A construct of value?* Paper presented at the 104th Annual Convention of the American Psychological Association, August 1996, Toronto, Ontario.
- Luthar, S. S., Cichetti, D. ve Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71, 543 – 562.
- Macmillandictionary (2018). <https://macmillandictionary.com/resilienc>. Erişim Tarihi:20.11.2018.
- Masten, A. S., ve Garmezy, N. (1985). Risk, vulnerability, and protective factors in developmental psychopathology. In B. Lahey, A. E. Kazdin (Eds.), *Advances in clinical child psychology*, 8(pp. 1-52). New York, NY: Plenum Press.
- Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity: Challenges and prospects. In M. Wang ve E. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner city America: Challenges and prospects* (pp.3-25). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Masten, A. S. (1997). Resilience in children at-risk. Resiliency-A paradigm shift for Schools. <http://www.education.umn.edu/carei/Reports/Rpractice/Spring97/resilience.htm>.20.11.2019.
- Masten, A. S., Best, K. M. ve Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*,2, 425-444. <http://dx.doi.-org/10.1017/S0954579400005812>.
- Mayr, T. ve M. Ulich. (2003). *Seelische gesundheit bei kindergartenkindern. in elementar. Padagogik nach pisa*, W.E. Fthenakis (Ed.), (pp.190–205). Freiburg: Herder.

- Mayr, T. ve Ulich, M. (2006). *Perik: Positive entwicklung und resilienz im kindergartenalltag*. Staatinstitut fur frühpädagogik IFP.
- Mayr, T. ve Ulich, M. (2009). Social-Emotional welll-being and resilience of children in early childhood settings- PERIK: An empirically based observation scale for practitioners. *Early Years. An International Journal of Research and Development*, 29(1), 45-57.
- Miljević-Riđički, R., Plantak, K. ve Bouillet, D. (2017). Resilience in preschool children—the perspectives of teachers, parents and children. *International Journal of Emotional Education*, 9(2), 31-43.
- Murphy, L. B. (1987). Further reflections on resilience. (Ed: E. J. Anthony ve B. J. Cohler) *The Invulnerable Child*. New York: The Guilford Press.
- Önder, A. ve Gülay Ogelman, H. (2011). Beş-Altı yaş çocukları için ego sağlamlığı ölçeği'nin (öğretmen-anne-baba formları) güvenilirlik geçerlik çalışması. *Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1),05-21.
- Özen, Y. ve Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *KKEFD /] OKKEF*, 1, 394-422.
- Reivich, K. ve Shatte', A. (2002). *The resilience factor*. New York: Broadway Books.
- Schermelleh-Engel, K. ve Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Test ofsignificance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*,8(2), 23-74.
- Saraçoğlu, A. S. ve Kumral, O. (2007). *Sınıf öğretmenliği son sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik yeterlik algıları, kaygıları ve akademik güdülenme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu. 27-29 Nisan 2007 Eskişehir (ss.354-359).
- Sipahioğlu, Ö. (2008). *Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahan Aktan, B. ve Önder, A. (2018). Okul öncesi dönemde psikolojik dayanıklılık. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4 (2),20-30.

- Tezbaşaran, A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81, 1-17.
- Ünsal, F. Ö. ve Balat, G. U. (2016). The effects of “resilience program for preschool children” on 5-year-old children’s social skills. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-11.
- Werner, E.E.; Bierman J.M. ve French F.E. (1971). *The children of Kauai Honolulu*. Hawaii: University of Hawaii Press.
- Werner, E. ve Smith, R. (1977). *Kauai’s children come of age*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Werner, E. ve Smith, R. (1982). *Vulnerable but Invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*. New York: McGraw-Hill.
- Werner E. ve Smith R. (1992). *Overcoming the odds: high risk children from birth to adulthood*. Ithaca, NY.: Cornell University Press.
- Wang, M. C. (1995). Educational Resilience: An emergent construct. Publication Series. ERİC. ED399312.
- Yule, K. (2017). *Caregivers’ role in fostering resilience in preschoolers*. Master’s Theses (2009). 427. http://epublications.marquette.edu/the_ses_o-pen/427

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Özbey, S. (2019). Okul öncesi çocuklar için sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ölçeğinin (PERİK) geçerlik güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 756-786. DOI: 10.26466/opus.518062

Okul Yöneticilerinin Dedikodu ve Dedikodu Yönetimine İlişkin Görüşleri

DOI: 10.26466/opus.518272

*

Faruk Levent* - Gözde Türkmenoğlu**

* Doç. Dr, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Kadıköy / İstanbul / Türkiye

E-Posta: faruk.levent@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3429-6666](https://orcid.org/0000-0003-3429-6666)

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ens., Kadıköy / İstanbul / Türkiye

E-Posta: gozdekarapinar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8665-8860](https://orcid.org/0000-0002-8665-8860)

Öz

Bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin okullardaki dedikodu ve dedikodu yönetimine ilişkin görüşlerini incelemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim (fenomenoloji) ile desenlenen bu araştırmanın çalışma grubunu belirlemek üzere amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Tekirdağ ili Çorlu ilçesinde bulunan ve devlet okullarında görev yapan 23 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan okul yöneticilerinden görüşme yoluyla veri toplanabilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların çoğu, dedikoduyu kişinin arkasından olumsuz konuşma olarak tanımlamıştır ve okulda en fazla öğrenci-öğretmen ilişkileri, haftalık ders programı ve mesleki yeterliliklerin dedikodu konusu yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar, dedikodu yönetimine ilişkin dedikodu yapanların ikaz edilmesinin, yönetimde şeffaflığın, eleştiriye açıklığın ve etkili iletişimin önemine dikkat çekmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Okul yöneticisi, dedikodu, dedikodu yönetimi, söylenti

Opinions of School Administrators on Gossip and Gossip Management

*

Abstract

The purpose of this study was to examine the opinions of school administrators on gossip and gossip management in schools. This research was designed with phenomenology, which is one of the qualitative research methods. In order to determine the study group of the research, maximum variation sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, was used. The study group of the research was composed of 23 school administrators who work in public schools in the province of Çorlu, Tekirdağ, Turkey. A semi-structured interview form was developed to collect data from school administrators in the study group. The data obtained from the research were analyzed by content analysis technique. According to the findings, most of the participants explained gossip as negative talk behind someone's back and stated that student-teacher relations, weekly course schedule and professional competences were mostly subject of gossip. In addition, with respect to gossip management, the participants pointed out the importance of giving to gossiper a warning, transparency in management and openness to criticism and communication.

Keywords: *School administrator, gossip, gossip management, rumor*

Giriş

Dedikodu ve söylenti, informal iletişim kanalları olarak örgüt içinde etkili olan sosyal olgulardır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (2018) dedikodu "*Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, kov, gıybet, kılıkal*" olarak tanımlanırken, söylenti "*Ağızdan ağıza dolaşan, kesinlik kazanmayan haber, rivayet*" şeklinde açıklanmıştır.

Dedikodu genel olarak ortamda bulunmayan üçüncü bir şahısla ilgili konuşmadır. En az üç kişi, bu eylemin içinde yer aldığı için dedikodu sosyal bir etkinliktir (Witteck ve Wielers, 1998; Kurland ve Pelled, 2000; Dunbar, 2004).

Dedikodu kavramı, toplumda insanlar arasında ve çalışanlar arasında informal yollarla iletilen, kurumla ilgili bilgileri içeren informal iletişimin tümü için kullanılan bir kavramdır (Kumar ve Gopinadhan, 2009, s. 46).

Ting-Toomey'e (1979) göre dedikodu, başka bir kişi hakkında bilgi edinmenin bir yoludur. Bununla birlikte dedikodu bazı durumlarda dedikodu yapan kişi/kişilerin kendi çıkarlarını yönlendirecek manipülatif bir strateji olarak işlev görebilir.

Söylenti ve dedikodu mekanizması örgütte formal iletişim kanallarından daha etkin ve hızlı çalışır, bu sebeple çalışanlar örgütsel haberleri öncelikle informal kanallardan öğrenirler. Her ne kadar dedikodu mekanizmasında taşınan mesajın hızını, kesinliğini, yönünü ya da son halini kestirmek mümkün olmasa da; yapılan çalışmalar bu mekanizmada alınan bilgilerin yaklaşık %75'inin kesinlik taşıdığını göstermektedir (Bowditch ve Buono, 2005, s. 119).

Dedikodu, pozitif ve negatif olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmektedir (Turner, Mazur, Wendel ve Winslow, 2003). Pozitif dedikodu, sosyal olarak onaylanmış davranışla ilgili bilgidir. Bu durumda, dedikodu pozitif sosyal yaptırım olarak işlev görür. Negatif dedikodu ise sosyal olarak uygun olmayan davranışla ilgili bilgidir ve insanlar dedikoduyu negatif sosyal bir yaptırım olarak kullanabilirler (Levin, Mody-Desbureau ve Arluke, 1988).

Çalışma yerleri birbirine yakın olan insanlar, çalışma ortamında birbirleriyle etkileşim halinde olanlar, benzer mizaçlı insanlar çoğu zaman aynı dedikodu ağındadır (Rai ve Rai, 2008, s. 55). Çalışanlar arasında

yoğun iletişimin olduğu iş ortamlarında, ortak grup yeliği ve sosyal statüsü daha üstte olan bir kişi hakkında negatif dedikodunun ortaya cıkma olasılığı daha fazladır (Ellwardt, Labianca ve Wittek, 2012).

Dedikodunun dört temel özelliği bulunmaktadır: 1) Dedikodu, grup sınırlarını ve normlarını ortaya cıkartır. 2) Dedikodu, başkalarını kontrol altında tutarken ve yaptırımında bulunurken kritik bir rol oynar. 3) Dedikodu, itibarı yönetmede önemli bir etkiye sahiptir. 4) Dedikodu, eğlencelidir ve dolaylı olarak sosyal bağları güçlendirir (Gabriels ve De Backer, 2016).

Dedikodu sosyal karşılaştırma aracıdır ve dedikodu yapan kişi genellikle başkalarının davranışlarını kendi davranışlarıyla kıyaslayıcı konuşmalar yapar (Kurland ve Pelled, 2000; Wert ve Salovey, 2004). Dedikodu çoğu kez etik bir ihlal olduğu zaman meydana gelir ve dedikodu yapan kişi bir kıyaslama yapıp kendini üstün gösterir (Turcotte, 2012, s. 66).

Dedikodu yapılan konular ck boyutludur ve dedikodular kişinin sosyal ve ahlaki değerleriyle ilgili duygu, düşünce ve inançları yansıtır (Litman ve Pezzo, 2005). Dedikodunun en carpıcı yanı ise her tarafa yayılma ihtimalidir (Ball ve Vincent, 1998).

Örgüt içinde dedikodu davranışı genellikle kelimeler yoluyla aktarılmış olan doğrulanmamış inançları içeren içgüdüsel bir davranıştır. Yöneticiler ve denetçiler, söylentilerin arkasındaki mesajı ararlarsa, söylentileri daha iyi değerlendirebilirler. Bazı söylentiler duyguların sembolik ifadeleridir. Yönetim, rgt içinde söylenti zincirlerini hiçbir zaman kesemese de; yönetim söylentiyi anlayabilir, yönetebilir ve anlamlı olarak kullanabilir (Akande ve Odewale, 1994).

Dedikodu, yönetimsel ayrıcalıklarla mücadele edilen ve yönetimin rgt kontrol etme kabiliyetinin zayıflatıldığı bir süreçtir. Yönetim kontrolünün erozyona uğratılmasının bir sonucu olarak calışanların kendi aralarında oluşturdukları alt kültürler, dedikodu yoluyla bir derece özerklik kazanma imkânı bulurlar (Noon ve Delbridge, 1993, s. 32).

Kurum yöneticileri dedikodu ve söylentiyi tümüyle ortadan kaldıramazlar. Fakat yapmaları gereken, yayılmasını ve etkisini azaltıp dedikodunun olumsuz sonuçlarını en aza indirmektir (Robbins ve Judge, 2014, s. 169). Yöneticiler, dedikodularını etkili bir Şekilde yönetmek için Şu üç dinamiki kullanırlar (Hernandez, 2015):

1. Dedikodu yoluyla yöneticiler, bireysel ve kurumsal performansa ilişkin bilgi toplar ve bu bilgiyi kullanırlar.
2. Yöneticiler, dedikodu yoluyla doğrudan yönettikleri bireyler olan ilişkilerini geliştirirler. Böylece yöneticiler zor bilgileri iletmek zorunda kaldıklarında, çalışanlar yöneticileri şeffaf ve güvenilir olarak görürler.
3. Dedikodu yoluyla yöneticiler, bilgiyi iletmek ve yönetim takımının diğer üyeleri için destek kanallarını genişletmek amacıyla çeşitli iletişim kanallarını kullanırlar (yazılı iletişim, yüz yüze, grup toplantıları vb.).

İnformal iletişimin önemli bir bölümünü oluşturan dedikodu, bir örgütte olmazsa olmaz bir iletişim şeklidir. Formal iletişimin tamamlayıcısı olan ve bu bağlamda doğru yönetilmesi gereken bir iletişim ağı olan dedikodu, bir yönetici tarafından etkili bir şekilde kullanılabilir. Dedikoduların tamamen ortadan kaldırılma ihtimali yoktur. Bu nedenle bir yöneticinin kurumda dedikodu ağını etkili şekilde işleterek, dedikoduların hızlı yayılımını avantaja dönüştürmesi gerekir.

Okullar insan ilişkilerinin yoğun olduğu örgütlerdir ve okullarda öğretmen, öğrenci, veli, hizmetli ve diğer personel arasında dedikodu yapılabilmektedir. Bu araştırmanın amacı okul yöneticilerinin, okullardaki dedikodu ve dedikodu yönetimine ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Okul yöneticilerinin okul ortamındaki dedikodulara ilişkin görüşleri nasıldır?
- Okul yöneticilerinin dedikodu yönetimine ilişkin görüşleri nasıldır?

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde; araştırma deseninden, çalışma grubundan, veri toplama aracından, verilerin toplanmasından ve verilerin analizden bahsedilmektedir.

Araştırmanın Deseni

Okul ortamındaki dedikodulara ve dedikodu yönetimine ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla nitel araştırma yönetiminin benimsendiği bu çalışmada, olgu bilim (fenomenoloji) araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, dünyayı görünür kılan bir dizi yorumlayıcı ve önemli uygulamalardan oluşur. Bu uygulamalar dünyayı; alan notları, görüşmeler, sohbetler, fotoğraflar, kayıtlar ve kendine ait kısa notlar da dahil olmak üzere bir dizi betimleme haline dönüştürmektedir. Nitel araştırmacılar, insanların olgulara getirdiği anlamları yorumlamaya ve kavramaya çalışarak konuları doğal ortamlarında inceler (Mertens, 2010, s. 225). Olgu bilim araştırmalarında, araştırmacıların odaklandığı temel nokta, bir olgu ile ilgili katılımcı bireylerin belli bir kavram ya da olgu ile ilgili yaşanmış deneyimlerinin belirlenmesidir (Creswell, 2007).

Çalışma Grubu

Araştırmanın alışma grubunu, 2016-2017 eğitim-ğretim yılında Tekirdağ ili orlu ilçesinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan 23 okul yöneticisi oluşurmaktadır. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin 5'i kadın, 18'i erkektir ve katılımcılar ortaokul ve lise düzeyindeki okullarda görev yapmaktadır. Araştırmanın alışma grubunu belirlemek üzere amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Okul yöneticilerinin farklı okul kademeleri ve okul türlerinde görev yapan müdür ve müdür yardımcıları arasından seçilmesi ile çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada görüşleri alınan okul yöneticilerinin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılımcı Okul Yöneticilerinin Demografik zellikleri

No	Cinsiyet	Branş	Yaş	Yn. Kı- demi	ğret. Kıdemi	Okul Türü	Yönetim G- revi
K1	Erkek	Felsefe	43	5 yıl	15 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard.
K2	Erkek	Coğrafya	57	20 yıl	13 yıl	Anadolu Lis.	Müdür
K3	Kadın	Türk Dili ve Edebiyatı	43	2 yıl	21 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K4	Erkek	Felsefe	55	2 yıl	30 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard

K5	Erkek	Tarih	59	30 yıl	6 yıl	Anadolu Lis.	Müdür
K6	Erkek	Türk Dili ve Edebiyatı	40	2 yıl	17 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K7	Erkek	Türk Dili ve Edebiyatı	36	4 yıl	8 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K8	Erkek	Din Kül. ve Ahlak Bilgisi	54	27 yıl	2 yıl	Anadolu Lis.	Müdür
K9	Erkek	Tarih	57	20 yıl	10 yıl	Anadolu Lis.	Müdür
K10	Kadın	Bilgisayar	31	4 yıl	6 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K11	Erkek	İngilizce	38	5 yıl	11 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K12	Erkek	Beden Eğitimi	53	16 yıl	14 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K13	Kadın	İngilizce	32	6 yıl	3 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K14	Erkek	İngilizce	40	14 yıl	5 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K15	Erkek	İngilizce	36	4 yıl	10 yıl	Ortaokul	Müdür Yard
K16	Kadın	İngilizce	37	3 yıl	9 yıl	Ortaokul	Müdür Yard
K17	Erkek	Sosyal Bilgiler	40	13 yıl	4 yıl	Ortaokul	Müdür Yard
K18	Kadın	Matematik	52	3 yıl	20 yıl	Anadolu Lis.	Müdür Yard
K19	Erkek	Kimya	47	11 yıl	12 yıl	Anadolu Lis.	Müdür
K20	Erkek	Tarih	38	4 yıl	14 yıl	Fen Lisesi	Müdür Yard
K21	Erkek	Görsel Sanatlar	38	7 yıl	10 yıl	Fen Lisesi	Müdür Yard
K22	Erkek	Matematik	50	10 yıl	15 yıl	Fen Lisesi	Müdür Yard
K23	Erkek	Kimya	53	17 yıl	11 yıl	Fen Lisesi	Müdür Yard

Veri toplama aracı ve verilerin toplanması

Olgu bilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Christensen, Johnson ve Turner, 2015; Gliner, Morgan ve Leech, 2015). Coleman (2012) görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu belirtmiştir. Görüşme; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede başarılı bir yöntemdir (Briggs, 1986; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.105). Görüşme; bireylerin çeşitli konulardaki görüş, tutum, bilgi ve davranışları ile bunların olası nedenleri arasındaki ilişkinin öğrenilmesinde kullanılan en kestirme yoldur. Görüşmede araştırmacı netleşmeyen konularla ilgili anında soru sorma olanağı da bulabilmektedir. Araştırmacı, söylenenlerin yüzeysel anlamının yanı sıra derin anlamlarıyla ilgili de ipuçları yakalayabilir (Karasar, 2015, s.166).

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, görüşme

sirasında araştırmacıya yöneltilecek sorular veya konular listesini kapsamaktadır (Yıldıırım ve Şimşek, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme formu, görüşme süresince farklı sorularla konunun açılmasına, çeşitli boyutların ortaya çıkmasına ve konu hakkında yeni fikirlere ulaŐılmasına katkı sağlamaktadır (Merriam, 2013, s.193). Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken öncelikle konu ile ilgili alanyazın incelenmiştir. Alanyazın incelenmesinden sonra oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu, önce eğitim yönetimi alanında uzman iki ğretim üyesine sunulmuştur. Uzman görüşlerinin ardından yarı yapılandırılmış görüşme formunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ardından, yarı yapılandırılmış görüşme formu pilot uygulama olarak iki okul yöneticisine uygulanmıştır. Pilot uygulama sonrasında yarı yapılandırılmış görüşme formuna son Şekli verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki bölümdür. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerine yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların okullardaki dedikodu ve dedikodu yönetimine ilişkin görüşlerine yönelik sorular yer almaktadır.

Bu araştırmada görüşmelerin organize edilmesi için öncelikle okul müdüründen izin talep edilmiş, okul müdürlerinin izin verdiği okullarda araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan okul yöneticilerinden randevu talep edilmiş, uygun ortam ve zamanda görüşmeler yapılmıştır. GörüŐmelere başlamadan önce araştırmanın amacı ve görüşmenin amacı katılımcılara açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca kurum ve Őahıs isimlerinin hiçbir Şekilde geçmeyeceği ve verilerin bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı belirtilmiştir. Görüşmeler, 30 ile 45 dakika arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Kodlama; verilerin içerik analizine tabi tutulması, yani veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir sözcük, cümle, paragraf gibi) isim verilmesi sürecidir (Yıldıırım ve Şimşek, 2013, s.255).

Araştırmada yapılan görüşmelerde, okul yöneticilerinin sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Ve-

riler birbiriyle uyumlu olacak şekilde sınıflandırılarak, alt temalar belirlenmiştir. İlk taslak bittikten sonra analiz tekrar gözden geçirilerek, tekrarlayan veya birbiriyle uyumlu olmayan temalar yeniden sınıflandırılmıştır. Görüşme yapılan okul yöneticileri tarafından dile getirilen görüş ve ifadelerin hangi okul yöneticisine ait olduğunu belirtmek için doğrudan alıntılarının sonlarına (K1, K2... vb.) biçiminde kodlar eklenmiştir.

Bulgular

Katılımcı okul yöneticilerinin okullarda dedikodu ve dedikodu yönetimine ilişkin görüşleri; dedikodunun anlamı, dedikodu konuları, dedikodunun sonuçları ve dedikodunun yönetimi için yapılması gerekenler temaları altında toplanmıştır.

1. Dedikodunun Anlamına İlişkin Bulgular

Dedikodunun anlamına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Okul yöneticilerinin dedikodunun anlamına ilişkin görüşleri; dedikodu kişinin arkasından olumsuz konuşmalardır (15/23), dedikodu kişinin arkasından yapılan olumlu ya da olumsuz yorumlardır (6/23), dedikodu laf taşımadır (1/23) ve dedikodu bir tür bilgi akışıdır (1/23) alt temaları altında toplanmıştır.

Tablo 2. Okul Yöneticilerinin Dedikodunun Anlamına İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	(f)	Katılımcılar
Dedikodunun Anlamı	Kişinin arkasından olumsuz konuşmalar	15	K ₁ K ₄ K ₅ K ₇ K ₈ K ₁₂ K ₁₄ K ₁₅ K ₁₆ K ₁₇ K ₁₈ K ₁₉ K ₂₀ K ₂₁ K ₂₃
	Kişinin arkasından yapılan olumlu ya da olumsuz yorumlar	6	K ₃ K ₆ K ₉ K ₁₀ K ₁₃ K ₂₂
	Laf taşıma	1	K ₂
	Bilgi akışı	1	K ₁₁

Bu temaya ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

“İnsanın yüzüne karşı konuşulamayan her şey, olumsuz konuşmalardır.” (K12)

“İnsanların birbirlerinin arkasından açıklarını dile getirme gibi olumsuz konuşmalar veya yapıcı, olumlu konuşmalardır.” (K13)
 “Dedikodu, laf taşıma ve laf götürme gibi bir şeydir.” (K2)

2. Dedikodunun Konularına İlişkin Bulgular

Okullarda yapılan dedikodunun konularına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Okul Yöneticilerinin Dedikodu Konularına İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Dedi- kodu Konuları	Öğrenciler	Öğretmen-öğrenci ilişkileri	12	K ₁ K ₄ K ₆ K ₇ K ₈ K ₉ K ₁₀ K ₁₂ K ₁₃ K ₁₅ K ₁₉ K ₂₃
		Haftalık ders programları	10	K ₁ K ₂ K ₆ K ₇ K ₈ K ₁₀ K ₁₁ K ₁₄ K ₁₆ K ₁₇
		Mesleki yeterlilikler	10	K ₂ K ₃ K ₄ K ₅ K ₆ K ₇ K ₁₁ K ₁₃ K ₁₈ K ₂₀
	Öğretmen- ler	Özel hayat	6	K ₁ K ₃ K ₄ K ₆ K ₇ K ₁₈
		Görev ve sorumlulukları	6	K ₆ K ₇ K ₁₁ K ₂₀ K ₂₁ K ₂₂
		Kişisel özellikleri	3	K ₈ K ₁₈ K ₂₁
		Maddi durumları	3	K ₂ K ₃ K ₆
	Okul yöneticileri	Öğretmenlerin kayırılması	10	K ₁ K ₆ K ₇ K ₈ K ₉ K ₁₁ K ₁₄
		/Adaletsiz uygulamalar		K ₂₀ K ₂₁ K ₂₃

Araştırmaya katılan okul yöneticilerin yarısı (12/23), okulda öğrencilerle ilgili olarak öğrenci-öğretmen ilişkilerinin dedikodu konusu yapıldığını belirtmiştir. Katılımcılara göre öğretmenlerle ilgili; haftalık ders programları (10/23), mesleki yeterlilikler (10/23), özel hayat (6/23), görev ve sorumluluklarını yerine getirip getirmeme (6/23), maddi durum (3/23) ve kişisel özellikler (3/23) konularında dedikodu yapıldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcı görüşlerine göre okul yöneticilerinin de bazı öğretmenleri kayırması ve adaletsiz uygulamalarının dedikodu konusu olduğu ön plana çıkmaktadır. Bu temaya ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Öğretmenlerin özel hayatları, öğrenci-öğretmen ilişkileri, idareye yönelik konuşmalar, ders programları; idare torpil yapıyor, diğer öğretmenler niye bahçe nöbeti tutmuyor gibi konuşmalar olmaktadır.” (K6)

“Öğretmenler birbiri hakkında konuşur. Aynı branştan ise ders işleyişi, mesleki yeterliği hakkında konuşur çoğu zaman.” (K7)

“Yöneticiler eleştirilir, ders programı konusunda adaletsiz davrandığı konuşulur, öğrenciler arasında öğretmenlerin giyim kuşamı, konuşma tarzları dikkat çeker, öğretmeni konuşurken bunlar ele alınır.” (K8)

“Ders programları, iki öğretmenin başka bir öğretmenin ders programı hakkında konuşması, ona iyi program yapmışlar, bana kötü demesi. Öğretmenlerin okul idaresi tarafından kayırılması dedikodusu çok olmaktadır.” (K14)

“Okulda genellikle öğretmenlerin görevlerini ifa etmeleri ve sorumlulukları ile ilgili dedikodular olmaktadır.” (K21)

“Özel hayatla ilgili, mesleki yeterlikleri, maddi koşulları, makam mevki gibi durumlar ile ilgili konuşmalar dedikodu malzemesi olmaktadır.” (K3)

3. Dedikodunun Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Okullardaki dedikodunun sonuçlarına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Okul Yöneticilerinin Dedikodunun Sonuçlarına İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Dedikodunun Sonuçları		Özeleştirme imkanı	10	K ₃ K ₄ K ₅ K ₆ K ₇ K ₈ K ₁₁ K ₁₃ K ₁₆ K ₂₃
	Olumlu	Sorunların fark edilmesi	8	K ₂ K ₄ K ₅ K ₉ K ₁₄ K ₁₆ K ₁₉ K ₂₃
		Eğlence	2	K ₁ K ₁₂
	Gruplaşma / Çatışma	17	K ₁ K ₂ K ₃ K ₄ K ₅ K ₆ K ₇ K ₈ K ₉ K ₁₀ K ₁₁ K ₁₃ K ₁₄ K ₁₇ K ₁₈ K ₂₀ K ₂₁	
	Olumsuz	Öğretmenlerde performans / motivasyon düşüklüğü	9	K ₅ K ₁₀ K ₁₂ K ₁₅ K ₁₆ K ₁₇ K ₂₁ K ₂₂ K ₂₃
Güvensizlik		3	K ₇ K ₂₀ K ₂₁	
İtibarsızlaşma		3	K ₃ K ₆ K ₈	

Tablo 4’te görüldüğü üzere katılımcı okul yöneticileri, dedikodunun olumsuz sonuçları olduğu gibi bazı olumlu sonuçlarının da olabileceğini ifade etmiştir.

Dedikoduya olumlu açıdan bakan katılımcılar; dedikodunun kişinin kendini geliştirmesi yönünde bir özeleştirici kaynağı olduğunu (10/23), dedikodunun sorunun fark edilmesini sağladığını (8/23) ve dedikodunun eğlenceli bir aktivite olduğunu (2/23) belirtmişlerdir. Dedikodunun olumsuz sonuçlarına ilişkin katılımcı okul yöneticileri ise dedikodunun okul ortamında gruplaşmalara neden olduğu (17/23), dedikodunun öğretmenlerde performans/motivasyon düşüklüğüne neden olduğu (9/23), dedikodunun okul içinde güvensizlik ortamı oluşturduğu (3/23) ve dedikoduların öğretmenlerin itibarsızlaşmasına neden olduğu (3/23) şeklinde görüş bildirmiştir. Bu temaya ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Bir dedikodu varsa sıkıntı vardır. Dedikodu sorunların ortaya çıkmasını sağlaması açısından faydalıdır denebilir.” (K9)

“Dedikodular, sorunlar hakkında ipucu verir. Çünkü ateş olmayan yerden duman çıkmaz.” (K23)

“Dedikodu, kişinin özeleştirici yapmasını sağlar. Böylece kişi kendini geliştirebilir.” (K6).

“İnsanların deşarj olmasını sağlar. Bu açıdan eğlenceli bir şeydir.” (K1).

“Dedikodular özellikle öğrenciler arasında öğretmenleri itibarsızlaştırıyor.” (K6)

“Dedikodular, gruplaşmalara neden olur. İnsanların motivasyonunu düşürebilir.” (K10).

“Dedikodu, öğretmenler arası ilişkileri bozabilir, bu nedenle de gruplaşma olur öğretmenler arasında.” (K9)

“Dedikodu olunca okulda bir şekilde huzursuzluk olur. Dedikoduyu ben söyledim diyen de olmadığı için çıkış noktası bilinmediğinden okulda güvensiz bir ortam oluşur.” (K7)

4. Dedikodu Yönetimine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin dedikodu yönetimine ilişkin görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Okul Yöneticilerinin Dedikoduların Yönetimine İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	(f)	Katılımcılar
Dedi- kodu Yönetimi	Dedikodu yapanları ikaz etmek	18	K ₂ K ₃ K ₄ K ₅ K ₆ K ₇ K ₈ K ₉ K ₁₀ K ₁₁ K ₁₂ K ₁₃ K ₁₄ K ₁₇ K ₁₈ K ₁₉ K ₂₀ K ₂₂
	Yönetimde şeffaflık / açıklık	11	K ₂ K ₃ K ₄ K ₅ K ₇ K ₉ K ₁₁ K ₁₅ K ₁₆ K ₂₀ K ₂₁
	Eleştiriye / İletişime açıklık	10	K ₁ K ₂ K ₃ K ₅ K ₈ K ₉ K ₁₃ K ₂₀ K ₂₂ K ₂₃
	Arabuluculuk	10	K ₂ K ₄ K ₆ K ₇ K ₁₁ K ₁₂ K ₁₇ K ₂₀ K ₂₁ K ₂₃
	Sır saklamak	6	K ₂ K ₈ K ₁₁ K ₁₄ K ₁₈ K ₂₂
	Bazı dedikoduları görmezden gelmek	6	K ₅ K ₆ K ₉ K ₁₃ K ₂₀ K ₂₁
	Formal iletişimi arttırmak	6	K ₁₅ K ₁₈ K ₁₉ K ₂₀ K ₂₁ K ₂₂
	Adaletli davranmak	5	K ₂ K ₈ K ₁₂ K ₁₅ K ₁₇
	Güven ortamı oluşturmak	4	K ₁ K ₄ K ₈ K ₁₁
	Zamanında bilgilendirmek	4	K ₄ K ₁₅ K ₅ K ₁₁
	İstişare/Kararlara katılım sağlamak	1	K ₅
Boş vakitleri azaltmak	1	K ₆	

Tablo 5'te görüldüğü üzere okul yöneticilerinin dedikodunun yönetimine ilişkin görüşleri; dedikodu yapanları ikaz etmek (18/23), yönetimde şeffaflık/açıklık (11/23), eleştiriye/iletişime açıklık (10/23), arabuluculuk (10/23), sır saklamak (6/23), bazı dedikoduları görmezden gelmek (6/23), formal iletişimi arttırmak (6/23), adaletli davranmak (5/23), güven ortamı oluşturmak (4/23), zamanında bilgilendirmek (4/23), istişare/kararlara katılım sağlamak (1/23) ve boş vakitleri azaltmak (1/23) şeklinde ortaya konmuştur. Bu temaya ilişkin katılımcı görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Müdür yardımcılardan genellikle ketum olmalarını isterim. Eskilerin bir sözü vardır. Bunu hem yöneticilere hem öğretmenlere dile getiririm: Şüyyu vukuundan beterdir. Yani, dedikodusu gerçekleşmesinden beterdir. Yöneticinin sır saklamasını bilmesi lazım.” (K8)

“Boş vakit daha çok dedikodu yaratıyor. Öğretmenlere sorumluluk vermek, sınav analizi, kulüp çalışması yaptırmak dedikoduları azaltır. Çok öğretmen atandı. Ders sayısı azaldı, boşluklar oldu ders programlarında. Boş derste öğretmenler odasında oturunca dedikodular oluyor.” (K6)

“Söylentiler ve dedikoduların doğruluk payı olanlar varsa değerlendirip düzeltmek gerekir. Dedikodu yapanlar her zaman olacaktır. Onları da zaman zaman ikaz ederiz.” (K22)

“Şeffaf olunmalı. Adalet sağlanmalı. Her şey göz önündeysen dedikodu olmaz. Ayrıca üsluba dikkat etmek, iletişim kanallarını açık tutmak gerekir.” (K2)

“Anlaşamayan iki arkadaşı uzlaştırmak için arabuluculuk yapmıştım. Benim vesileyle araları düzeldi, şimdi çok yakın arkadaşlar.” (K23)

“Yönetimde alınan kararların istişare ve katılım sağlanarak alınması ve bilgilendirmenin sık sık yapılması dedikodunun yönetilmesinde faydalı olur. Birlikte karar verme dedikoduyu önler.” (K5)

“Tüm bilgi akışı sürekli ve şeffaf olmalı. Gerektiğinde her zaman tüm çalışanlarla bir araya gelinmeli ve zamanında bilgilendirme yapılmalı. Formal kanallar açık tutulmalı. Ayrıca WhatsApp ve mail gibi yollarla bilgi akışı daha kolay sağlanmakta.” (K15)

“Öğretmenler arasında herkese eşit mesafede durmak ve adaletli davranmak gerekiyor.” (K17)

“Toplantılarda her şeyi tüm gerçekliğiyle ortaya dökmekten yanayım. Birinden duyduğumu söylemeden bunun aslının olup olmadığını öğrenmeye çalışırım. Söz konusu gerçek başkaysa, o dedikoduyu sonlandırmak için gerçekleri ortaya koyarım.” (K4)

Tartışma

Araştırmaya katılan okul yöneticileri dedikoduyu; laf taşıma, kişinin arkasından olumsuz konuşma, bilgi akışı ve ortamda bulunmayan bir kişi için yapılan olumlu ya da olumsuz yorumlar olarak tanımlamaktadır. Foster'a (2004) göre dedikodu, üçüncü bir kişi hakkında değerlendirici bir tavırla iletilen kişisel bilgidir. Brock ve Grady'e (2009, s.35) göre dedikodu yapılmasının genel olarak nedeni insanların "bilgi sahibi olmak" ve bilgileri ilk paylaşan kişi olmak istemeleridir. Ancak bazı dedikoducular

kötü niyetli olabilirler; bu kişilerin amaçları intikam almak, başka bir kişinin itibarına ve güvenilirliğine zarar vermektir. Dedikodunun amacı intikam olduğunda mağdurun itibar, liderlik ya da kariyeri zarar gördüğü zaman dedikodu yapan kişi hedefine ulaşmış olur.

Dedikodulara yaygın olarak atfedilen olumsuz anlam aslında doğru değildir (Ben-Ze'ev, 1994, s.1). Dedikodu yoluyla birisi tarafından anlaşılmış olma ve diğerleriyle aynı gemide olma hissi tadılır. Bu sosyal destek deneyimi, gerilimin hafiflemesine yol açabilir. Dedikodu yoluyla kişi, insanların benzer problemlerle nasıl baş ettiğini öğrenebilir. Dedikodu, özel bir eylemle değiştirilemeyen stresli durumlar olduğunda eğlence amacıyla kullanılabilir (Kakar, 2013, s.55-56). Dedikodu, arkadaşlara ileildiğinde ve pozitif olduğunda sosyal bir tutkaldır. Dedikodu ilişkisel bağlantılar oluşturur. Arkadaşlar arasındaki dedikodu güven ve bağlılık inşa eder (Turner, Mazur, Wendel ve Winslow, 2003). Bununla birlikte dedikodu tarihsel olarak kötü bir şöhrete sahiptir. Dedikodulara karşı toplumsal tutumlar büyük çoğunlukla olumsuzdur. Bu durum, popüler kültürde dedikodular hakkında yapılan yorumlarda da görülebilir. Dedikodu yoluyla iletilen bilgiler sayesinde insanlar, diğer kişilerin güvenilirliğini ve güvenilmezliğini anlayabilirler. Bu şekilde dedikodu insanların ilişkilerini düzenlemelerine yardımcı olabilir (Peters ve Kashima, 2015). Bu çalışmada katılımcı okul yöneticilerine göre okuldaki dedikodular; dedikodu yapan kişilere eğlence sağlamakta (2/23), sorunların fark edilmesine (8/23) ve özeleştirme yapabilmeye (10/23) imkân vermektedir.

Dedikodu, resmi bilgilerin iletilmesine yardımcı olabilir. Dedikodu bazı durumlarda, risk ve bilgi paylaşımı yoluyla sadakati sağlamlaştırarak kişilerarası ilişkileri güçlendirebilir. Dedikodu, çalışanların bireysel görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmek için ihtiyaç duydukları karşılıklı anlayışın oluşmasına yardımcı olabilir. Kuralların, değerlerin ve normların iletilmesini sağlayabilir; örgütsel gelenek ve kültürün yayılmasını kolaylaştırabilir. Dedikodu yoluyla iletilen bilgiler, daha önce grup için belirsiz olan konular hakkında bir açıklama sunabilir ve böylece güvensizlik ve kaygı duygularını azaltabilir. Bununla birlikte dedikodu sosyal değişim için etkili bir araç olabilir (Noon ve Delbridge, 1993, s.33). Örneğin çalışanlara daha hızlı bilgi ulaştırma, uygulanması düşünülen

yönetim stratejileri için çalışanların tepkilerini test etme veya ölçme şeklinde dedikodu etkili rol oynayabilir (Michelson ve Mouly, 2004).

Araştırmalar dedikodunun sadece zikzaklı, güvenilmez bir araç olmadığını göstermektedir. Dedikodu, formal iletişim sisteminin taşıdığı bilgiye oranla daha fazla bilgi taşır ve formal kanalın yavaşlığından çok daha hızlı hareket eder (Rai ve Rai, 2008, s.55). Dedikodu yapmak, sosyal bir uyum duygusu uyandırmakta ve çalışanların örgütsel ve kişisel olaylarla ilgili umutlarını, korkularını ve endişelerini dile getirmelerini sağlamaktadır (Burke ve Wise, 2003). Dedikodu ve söylentiler, aynı düzeydeki çalışanların ortak karar almalarını sağlar (Aydın, 2007, s.40). Dedikodu hem diğer üyelerle bağ kurmanın, grup sadakatinin sergilenmesi hem de gruba dahil olma oranını arttırmanın ideal bir yoludur (Turcotte, 2012; Granecki, 2014).

Bu araştırmada katılımcılara göre okulda dedikodunun bazı olumlu sonuçları olmakla birlikte olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Katılımcılar dedikodunun; öğretmenler arasında gruplaşmalara ve çatışmalara neden olduğunu (17/23), öğretmen ve okul yöneticilerinin performans ve motivasyonunu düşürdüğünü (9/23), güvensizlik ortamı yarattığını (3/23) ve öğretmenleri itibarsızlaştırdığını belirtmiştir. Kakar'a (2013) göre dedikodu birinin diğer bir kişi hakkında düşüncesini yönlendirmek ya da birinin itibarını düşürmek için kullanılabilir (s.55-56). Dedikodu bir kurumda yayıldığında, çalışanlar çatışmada taraf tutmaya başlar ve iki farklı taraf oluşabilmektedir (Kartch, 2009, s.38). İttifaklar ve koalisyonlar inşa etmek, diğer bireylere zarar vermek ve intikam aramak dedikodunun fonksiyonlarından (Evans, 2000, s.46).

Dedikodu, grup içi veya gruplar arası rekabeti tetikleyerek, örgütün birliğini ve sürekliliği bozabilir ve üyelerin moralini olumsuz yönde etkileyebilir. Çalışanlar arasında gruplaşmalara neden olması dedikodunun etiketleyici bir süreç olduğunu göstermektedir (Noon ve Delbridge, 1993, s.32). Dedikodu, intikam amacıyla ya da küçümsenilen insanlara saldırmak için bir yöntem olarak kullanıldığında negatif hatta çok tehlikeli olabilir (Levin ve Arluke, 1987, s.22). Bu araştırmada katılımcı okul yöneticilerine göre öğrenci-öğretmen ilişkileri, öğretmenlerin haftalık ders programları, özel hayatları, maddi durumları, mesleki yeterlilikleri, kişisel özellikleri, görev ve sorumlulukları, okul yöneticileri ile ilgili olarak da öğretmenlerin kayırılması ve adaletsiz uygulamalar okullarda

dedikodu konusu olmaktadır. Sosyal alışveriş teorisine göre dedikodu, “bilgilendirme”, “ahlak dersi verme” ve “eğlence” olmak üzere üç işlevi yerine getirir (Ting-Toomey, 1979). Ancak okullarda dedikodu daha çok yanlış bilgi ve söylenti aracı olarak kabul edilmektedir (Brock ve Grady, 2009, s.35). Sebep ne olursa olsun, dedikodu zamanı çalmakta, morali bozmakta ve iş yerinde anlaşmazlık tohumları ekmektedir (Anderson, 1995). Esas problem dedikodu yapanların, kısmi bilgiye sahip olması ve üretken olmayan yollarla onları detaylandırmasıdır. Okulda neler olup bittiği hakkındaki bilgiler yanlış yorumlandığında, dedikodu zararlı hale gelir. Okul liderleri hakkında kötü niyetli dedikodular meydana geldiğinde ise okul liderinin kariyeri tehdit altındadır ve lider bu durumdan zarar görür (Brock ve Grady, 2009, s.36).

Düşük moral, yönetim ile çalışanlar arasında güven kaybı, çalışanların iş stresinin artması, çalışma arkadaşları arasında güven kaybı, üretkenliğin azalması, kişinin ve kurumun itibarının zedelenmesi, yönetim ve paydaşlar arasında güven kaybı ve işe geç kalma ya da işe gelmeme durumunda artış dedikodu ve söylentilerin olumsuz etkileridir (DiFonzo ve Bordia, 2000; Kimmel, 2004). Söylentiler tehlikeli, zararlı ve sinsidir. Bir örgütte dedikodu yoluyla stres hızla artabilir, işbirlikçi ve dostane bir çalışma ortamını güvensiz, endişeli bir ortam haline getirebilir (Saffery, 2004, s.53). “Biz” ve “onlar” olarak bölünme, üst düzey yönetim tarafından denetimi kaybetme korkusu ve itibarın zedelenmesi dedikoduların negatif etkilerindedir (Michelson ve Mouly, 2004).

Dedikodu yönetiminde, rekabetçi bir kültür yerine işbirliğine dayalı bir kültür geliştirilmeli ve çalışanların yanlış yorumlamasına neden olabilecek bilgilendirmelerden kaçınılmalıdır (Crampton, Hodge ve Mishra, 1998). Bu çalışmada okullarda dedikodu yönetiminde katılımcıların yarısı (11/23), yönetimde şeffaflık ve açıklık olmasının gerektiğinin ve okul yöneticilerinin adaletli davranmasının önemine dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı (6/23), kendilerine ulaşan dedikoduların yayılmaması için iyi bir sırdaş olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı (6/23), okullarda formal iletişimi arttırmanın dedikoduyu azaltacağını belirtmiştir. Bu sayede öğretmenlerin zamanında bilgilendirilmesi sağlanmakta ve informal iletişimin zararlı etkileri azaltılmaktadır. Hernandez (2015) yöneticilerin, bilgiyi iletme ve yönetim takımının diğer üyeleri için destek kanallarını genişletmek amacıyla

çeşitli iletişim kanallarını kullanarak (yazılı iletişim, yüz yüze, grup toplantıları vb.) dedikoduları yönetebileceklerini ifade etmiştir. Rayudu'ya (2009, s.340-341) göre tüm çalışanları çeşitli faaliyetler, değişiklikler, hareketler, olaylar vb. hakkında bilgilendirmek için tüm kademeleri birbirine bağlayan etkili bir iletişim sistemi kurulabilir ve bu yolla söylentinin ortaya çıkardığı zararlarla mücadele edebilir.

Gholipour, Kozekanan ve Zehtabi'ye (2011) göre dedikodu yönetiminde temel çözüm bilgilendirmedir. Kurumun politikaları, hedefleri ve planları ile ilgili konularına bakılmaksızın çalışanları farklı organizasyon düzeylerinde bilgilendirmek, netlik kazandırır ve şüpheleri ortadan kaldırır. Yüz yüze toplantılar ve konuşmalar yapmak da dedikoduların azaltılmasında önemli unsurlardır. DiFonzo ve Bordia'ya (2006) göre örgütsel değişim sürecinde söylentilerin fazla olması, belirsizliğin iyi yönetilmediğini gösterir. Robbins ve Judge (2014, s.169), formal iletişim yokluğunda dedikoduların daha fazla arttığını ifade etmiştir.

Bu araştırmada katılımcı okul yöneticileri, dedikodunun yönetiminde, yöneticilerin eleştiriye ve iletişime açık olması gerektiğini (10/23), okulda güven ortamının sağlanması gerektiğini (4/23) ve okuldaki kararların alınmasında katılımın sağlanması gerektiğini (1/23) belirtmiştir. Zira bir okulda şeffaflık, açıklık ve güven oldukça önemlidir. Benzer şekilde Kimmel (2004, s.218) yanlış söylentilerin ortaya çıkmasını azaltmak için dedikodu yönetiminde etkili örgütsel yönetimin esas kolaylaştırıcıları olarak dört özelliğin; inanılabilirlik, iletişim tarzı, açıklık ve güven olduğunu belirtmiştir. Ayrıca DiFonzo ve Bordia (2000) örgüt içinde güveni artırmanın dedikodularla baş etmede etkili bir strateji olduğunu ifade etmiştir (s.182). Bir örgütte herkesin fikirlerini ifade etmesine izin veren bir kültür oluşturmak dedikoduyu azaltır (Poppen, 1968; Gholipour, Kozekanan ve Zehtabi, 2011).

Güven, insan ilişkilerinin gerekli ancak hassas bir parçasıdır. Güvenin hassaslığının anlaşılması ve okul ortamında bu hassaslığın sonuçlarının bilinmesi okul liderleri için önemlidir. Güvensizlik sadece hoş olmayan ve rahatsız edici bir çalışma ortamı yaratmakla kalmaz, aynı zamanda örgütün verimliliğini ve etkililiğini zayıflatır (Walker, Kutsyuruba ve Noonan, 2011). Yüksek güven seviyesi yüksek bilgi paylaşımı seviyesine, düşük güven seviyesi ise düşük bilgi paylaşımı seviyesine yol açmaktadır (Rutten, Blaas-Franken ve Martin, 2016). Güven iletişime dayanır. Güven;

doğru bilgi sağlamak, kararlar için açıklamalar yapmak, samimiyet ve uygun açıklık göstermek gibi iletişime dayalı davranışların bir sonucudur. Güven ayrıca planlı örgütsel iletişimle bağlantılıdır (Gillis, 2006, s.49). Güvensizlik ise söylenti ve dedikodu ile bağlantılıdır. Güven, söylentinin yayılma sıklığı ile negatif şekilde ilişkilidir (DiFonzo ve Bordia, 2007, s.186-188). Buna bağlı olarak güven, dedikodu ve söylentilere ket vurmaktadır (DiFonzo ve Bordia, 1998).

Örgüt içinde çalışanların sorun ve isteklerini yöneticilere kolayca iletebilecek çift yönlü bir iletişim sistemi kurulmalıdır (Elma ve Demir, 2003, s.159). Okulda haberleşmenin sınırlı olması, öğretmenlere gerekli bilgilerin zamanında iletilmemesi, yöneticiyi bilgilendirmek için etkili bir iletişim sisteminin olmaması çatışmaya neden olabilir. Sorunların yerinde çözümü yoluyla yönetici çatışmaları yönetebilir (Erdoğan, 2000, s.128-130). Bu nedenle yöneticiler, açık bir iletişimin olduğu örgütsel iklimin yaratılmasında önemli rol oynarlar (Çalık, 2003, s.94). Örgütlerde, çalışanlara adaletle ilgili hoşnutsuzluklarını tartışabilmeleri için iletişim kanalları açık tutulmalıdır. Eğitim liderlerinin geribildirime açık olmaları ve etkili şikâyet prosedürlerine sahip olmaları, örgütler için gereklidir (Dijkstra, Beersma ve van Leeuwen, 2014). Kendilerine güvenen etkili yöneticiler, çalışanların olumsuz eleştirilerini dinlerler (Özden, 2008, s.114). Böylece örgüt içinde etkili bir iletişimin oluşturulup oluşturulmadığını geri bildirim yoluyla anlayabilirler (Çalık, 2003, s.94-95).

Bu araştırmanın bulgularına göre katılımcı okul yöneticilerinin bir kısmı (10/23), okulda yaşanan gruplaşmalar ve çatışmalarla ilgili olarak özellikle grup liderleriyle iletişime geçip arabuluculuk rolü üstlenerek dedikoduları yönetmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Karip'e (2015) göre arabulucu, taraf olmayan bir kişinin çatışma konusuyla ilgilenip, tarafların söz konusu çatışma ile ilgili çözüme varmaları için çabalayan kişidir (s.141). Yönetici, kurumda çatışma olduğunda, tarafların bunu sona erdirmelerini ister. Hatta yönetici, tarafları cezalarla tehdit edebilir. Ancak yöneticinin bu müdahalesi, tarafların çatışmasını sona erdirmeyeceği gibi, yöneticiye karşı da tepki oluşmasına sebep olabilir. Sonuçta iki taraflı olan çatışmaya üçüncü bir taraf eklenebilir (s.149).

Katılımcı okul yöneticilerinin bir kısmı (6/23), bazı durumlarda dedikoduları göz ardı ederek dedikoduları yönettiklerini ifade etmiştir. Çok etkili bir strateji olmasa da, zayıf dedikoduları yok saymak (Kimmel, 2004,

s.169) ve söylentiyi görmezden gelmek (DiFonzo ve Bordia, 2000, s.182), dedikodu ve söylentilerin olumsuz etkilerinin azaltılmasını sağlamaktadır. Böylece söz konusu sorunlara zamanla daha uygun bir çözüm bulunabilir ve fikir birliği sağlanacak bir seçenek ortaya çıkabilir. Bu nedenle yöneticiler bazen sorunların çözümünü erteleyebilirler (Başaran, 2004, s.345).

Dedikodu tamamen ortadan kaldırılamadığından, yönetim onu sürekli izlemek durumundadır. Örneğin zararlı bir yarı-gerçek bilgi dolaşmaya başlarsa, yönetim doğru bilgileri vermek için hızlıca harekete geçmek zorundadır. Doğru bilgiyi yaymak ise grup liderlerine bilgi vermek, bilgilendirme toplantıları düzenlemek, duyuru panolarına duyurular asmak, bültenleri ve talimatları dağıtmak suretiyle yapılabilir. Eğer konu oldukça ciddiye, acil bir toplantı yapılabilir (Rai ve Rai, 2008, s.56). Bu araştırmada katılımcı okul yöneticilerinin büyük bir kısmı (18/23), dedikodu yapan kişileri uyararak ve dedikoduyu kontrol altına almak suretiyle dedikoduları yönettiklerini belirtmişlerdir.

Bu araştırmada katılımcı okul yöneticilerinin bazıları (4/23), dedikoduların yönetiminde zamanında bilgilendirmenin, var olan dedikoduları azaltacağını belirtmiştir. Kimmel'e (2004, s.169) göre gerçek bilgi ve doğruların paylaşımı dedikoduları önleme stratejilerinden biridir. Gerçekler ile söylentilerin aksini ispat etmek, dedikoduların kontrolünde uygulanacak adımlardan biridir (Kumar ve Gopinadhan, 2009, s.49). Çünkü dedikodu ve söylentiler, doğru bilginin mevcut olmaması durumlarında ortaya çıkmaktadır (Pezzo ve Beckstead, 2006). Gerçeği yüz yüze zamanında paylaşmak söylenti ile baş etmek için esas alınan etkili bir yoldur (olumlu reklam). Bu yaklaşım, özellikle örgütün her bir üyesinin yanlış anlamalarını gidermek gerektiğinde, hız ve doğruluk açısından avantajlıdır (Akanke ve Odewale, 1994).

Okuldaki öğretmenlerin dedikodular nedeniyle farklı gruplara ayrılması, iletişimin çoğunlukla dedikodular kanalıyla sağlanması ve daha da kötüsü bunun bir alışkanlık haline gelmesi bir kurumun varlığını temelden zedeleyen ve çürüten bir durumdur. Dedikodu ve söylentilerle baş etme stratejisi her ne olursa olsun, bir okulda dedikodu ve söylentileri yönetmede okul yöneticilerine önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda okul yöneticilerinin mesleki bilgi ve yeterliliğini artırıcı hizmet içi eğitimlerin yapılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Opinions of School Administrators on Gossip and
Gossip Management**

*

Faruk Levent - Gözde Türkmenoğlu

Marmara University

Gossip have some definitions, such as, "a conversation about a third person who is not participating in the conversation" (Wittek and Wielers, 1998) and the process of informally communicating value-laden information about members of a social setting" (Noon and Delbridge, 1993, p.25). Gossip is divided into positive and negative (Turner, Mazur, Wendel and Winslow, 2003). Positive gossip is information about socially approved behavior. In this case, gossip acts as a positive social sanction. Negative gossip is information about socially inappropriate behavior and people can use gossip as a negative social sanction (Levin, Mody-Desbareau and Arluke, 1988).

Rumor can be defined as "gossip information that is communicated without secure standards of evidence being present". Rumor is the unverified and untrue part of the gossip. Rumor usually arises because a given information is not only interesting but also ambiguous. The rumor changes as it passes from one individual to another, since it relies on the interest and uncertainty of information. The rumor depends on the detailing. It means that individuals add new details to the information on the basis of their feelings and thoughts (Kumar and Gopinadhan, 2009, p. 48). The effects of the rumor; lowered employee morale, loss of trust between management and staff, increased employee stress (Kimmel, 2004, p. 222).

Gossip which constitutes an important part of informal communication, is an indispensable form of communication in an organization. The gossip is a complement of formal communication. In this context, it must be properly managed. There is no possibility to eliminate rumors completely. For this reason, the school administrators should manage the gossip networks effectively in the organization and turn the gossip quickly

into an advantage. Therefore, the school administrators must improve his/her communication skills.

Schools are organizations where human relations are intense. Gossip can be made between teachers, students, parents, servants and other staff in the schools.

Rumor or gossip is an immensely complex activity. The informal communication network or gossip is a constantly changing social interaction not limited by formal structures. The aims or functions of gossip include information, influence and entertainment. Besides, there are different types of rumor including wish fulfilment, anxiety, anticipatory, and aggressive rumors. And, finally, the role of context, as well as certain personality characteristics of individuals all impact on rumor /gossip. This indicates that a comprehensive understanding of this phenomenon within organizations requires a deep knowledge of a range of different factors (Michelson and Mouly, 2004). In this context, the purpose of this study was to examine the opinions of school administrators on the gossip and gossip management in schools.

Method

This research was designed with phenomenology, which is one of the qualitative research methods. In order to determine the study group of the research, maximum variation sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, was used. The study group of the research was composed of 23 school administrators who work in public schools in the province of Tekirdağ, orlu. The data on this research were collected in 2016-2017 academic year. A semi-structured interview form was developed to collect data from school administrators in the study group. The interview questions which were developed on the basis of the literature and experts views, were asked to find out the school administrators' opinions on the gossip and gossip management. The school administrators' answers were noted down. The data obtained from the research were analyzed by content analysis technique. As a result of content analysis, interview data were coded under the themes.

Results

The findings from this study can be summarized as follows; most of the participants in the research, explained gossip as negative talk behind someone's back. The school administrators who have interviewed stated that student-teacher relations, weekly course schedule and professional competences were mostly subject of gossip. Although the school administrators have negative consequences for gossip, there are some positive results. Participants looking gossip as positively think that gossip is a source of self-criticism, also gossip allows problems to be noticed and gossip is a fun activity. Regarding the negative results of gossip, the participant school administrators stated that gossip causes groupings in the school and leads to low performance/motivation of teachers, creates a distrust environment in the school and causes teachers to be discredit. School administrators' opinions on the management of gossip can be described as follows; to warn the gossipers, transparency/openness in management, openness to criticism, mediation, keeping secrets, ignoring some rumors, to increase formal communication, to be fair, to create an atmosphere of trust, to inform at the right time, to participate in consultations/decisions and to reduce leisure time.

Kaynakça / References

- Akande, A., ve Odewale, F. (1994). One more time: How to stop company rumours. *Leadership and Organization Development Journal*, 15(4), 27-30.
- Anderson, B. (1995). Less gossip, better schools. *The Education Digest*, 61(4), 19-22.
- Aydın, M. (2007). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Hatiboğlu Yayıncılık.
- Ball, S. J., ve Vincent, C. (1998). I heard it on the grapevine: Hot knowledge and school choice. *British Journal of Sociology of Education*, 19(3), 377-400.
- Başaran, İ. E. (2004). *Yönetimde insan ilişkileri: Yönetimsel davranış*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Ben-Ze'ev, A. (1994). The vindication of gossip. In R. F. Goodman, and A. Ben-Ze'ev (Eds) *Good gossip* (pp.11-24). Lawrence, KS: University Press of Kansas.
- Bowditch, J. L., ve Buono, A. F. (2005). *A primer on organizational behavior* (6th ed.). New York: Wiley.
- Brock, B. L., ve Grady, M. L. (2009). *From difficult teachers...to dynamic teams*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Burke, L. A., ve Wise, J. M. (2003). The effective care, handling, and pruning of the office grapevine. *Business Horizons*, 46, 71-76.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., ve Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Crampton, S. M., Hodge, J. W., ve Mishra, J. M. (1998). The informal communication network: Factors influencing grapevine activity. *Public Personnel Management*, 27(4), 569-585.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Coleman, M. (2012). Interviews. In Coleman, M., Briggs, A. R. J. and Morrison, M. (eds.) *Research methods in educational leadership and management*, (pp. 250-266). London: Sage.
- Çalık, T. (2003). *Performans yönetimi: Tanımlar, kavramlar, ilkeler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- DiFonzo, N., ve Bordia, P. (1998). A tale of two corporations: Managing uncertainty during organizational change. *Human Resource Management*, 37, 295-303.
- DiFonzo, N., ve Bordia, P. (2000). How top PR professionals handle hearsay: Corporate rumors, their effects, and strategies to manage them. *Public Relations Review*, 26(2), 173-190.
- DiFonzo, N., ve Bordia, P. (2006). Rumor in organizational contexts. In Donald A. Hantula (Ed) *Advances in theory and methodology in social and organizational psychology*. Mahwah, NJ: Laurence Erlbaum Publisher.
- DiFonzo, N., ve Bordia, P. (2007). *Rumor psychology: Social and organizational approaches*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Dijkstra, M., Beersma, B., ve van Leeuwen, J. (2014). Gossiping as a response to conflict with the boss: alternative conflict management

- behavior? *International Journal of Conflict Management*, 25(4), 431-454.
- Drisko, J. W., ve Maschi, T. (2016). *Content analysis*. New York: Oxford University Press.
- Dunbar, R. I. M. (2004). Gossip in evolutionary perspective. *Review of General Psychology*, 8(2), 100-110.
- Ellwardt, L., Labianca, G., ve Wittek, R. (2012). Who are the objects of positive and negative gossip at work? A social network perspective on workplace gossip. *Social Networks*, 34, 193-205.
- Elma, C., ve Demir, K. (2003). *Yönetimde çağdaş yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2000). *Okul yönetimi ve öğretim liderliği*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Evans, T. (2000). *Understanding gossip in the workplace: A case study* (Unpublished doctoral dissertation). California State University Dominguez Hills, Carson.
- Foster, E. K. (2004). Research on gossip: Taxonomy, methods, and future directions. *Review of General Psychology*, 8(2), 78-99.
- Gabriels, K., ve De Backer, C. J. S. (2016). Virtual gossip: How gossip regulates moral life in virtual worlds. *Computers in Human Behavior*, 63, 683-693.
- Gholipour, A., Kozekanan, S. F., ve Zehtabi, M. (2011). Utilizing gossip as a strategy to construct organizational reality. *Business Strategy Series*, 12(2), 56-62.
- Gliner, J. A., Morgan, G. A., ve Leech, N. L. (2015). *Uygulamada araştırma yöntemleri: Desen ve analizi bütünleştiren yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gillis, T. L. (2006). *The IABC handbook of organizational communication: A guide to internal communication, public relations, marketing, and leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Granecki, J. W. (2014). *Did you hear? Gossip as a manifestation of trait aggression* (Unpublished master's thesis). East Carolina University, Greenville, SC.
- Hernandez, J. R. (2015). *How do managers handle organizational rumors effectively, and does emotional intelligence help? A qualitative inquiry*. (Unpublished doctoral dissertation). Capella University, Minneapolis.

- Kakar, U. M. (2013). *Workplace gossip as a way of coping with occupational stress* (Unpublished doctoral dissertation). University at Albany, New York.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karip, E. (2015). *atışma yönetimi* (6. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kartch, F. (2009). *An ethnographic examination of gossip in a small organization: Coalitions and conflict escalation* (Unpublished master's thesis). Northern Illinois University, DeKalb, Illinois.
- Kimmel, A. J. (2004). *Rumors and rumor control: A manager's guide to understanding and combatting rumors*. Mahwah, NJ: Laurence Erlbaum Publisher.
- Kumar, V. B., ve Gopinadhan, S. (2009). *Psychology of human behavior at work*. Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Kurland, N. B., ve Pelled, L. H. (2000). Passing the word: Toward a model of gossip and power in the workplace. *The Academy of Management Review*, 25(2), 428-438.
- Levin, J., ve Arluke, A. (1987). *Gossip: The inside scoop*. New York: Plenum Press.
- Levin, J., Mody-Desbareau, A., ve Arluke, A. (1988). The gossip tabloid as agent of social control. *Journalism Quarterly*, 65(2), 514-517.
- Litman, J. A., ve Pezzo, M. V. (2005). Individual differences in attitudes towards gossip. *Personality and Individual Differences*, 38(4), 963-980.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mertens, D. M. (2010). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Michelson, G., ve Mouly, V. S. (2004). Do loose lips sink ships? *Corporate Communications: An International Journal*, 9(3), 189-201.
- Noon, M., ve Delbridge, R. (1993). News from behind my hand: Gossip in organizations. *Organization Studies*, 14(1), 23-36.
- zden, Y. (2008). *Eğitimde yeni değerler. Eğitimde dnşm*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Peters, K., ve Kashima, Y. (2015). Bad habit or social good? How perceptions of gossip morality are related to gossip content. *European Journal of Social Psychology*, 45(6), 784-798.
- Pezzo, M. V., ve Beckstand, J. W. (2006). A multilevel analysis of rumor transmission: Effects of anxiety and belief in two field experiments. *Basic and Applied Social Psychology*, 28(1), 91-100.
- Poppen, W. A. (1968). Communication problems in the schools: Myths and realities. *Peabody Journal of Education*, 45(4), 220-224.
- Rai, U., ve Rai, S. M. (2008). *Effective communication*. Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Rayudu, C. S. (2009). *Communication*. Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Robbins, S. P., ve Judge, T. A. (2014). *Essentials of organizational behavior* (Twelfth Edition). New Jersey: Pearson.
- Rutten, W., Blaas-Franken, J. ve Martin, H. (2016). The impact of (low) trust on knowledge sharing. *Journal of Knowledge Management*, 20(2), 199-214.
- Saffery, M. (2004). *Corporate rumors: Causes, formation, and refutation* (Unpublished master's thesis). University of Southern California, Los Angeles.
- Ting-Toomey, S. (1979). Gossip as a communication construct. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED224069> (05.03.2017).
- Turcotte, D. (2012). *Gossip and the group: a self-categorization perspective* (Unpublished doctoral dissertation). Claremont Graduate University, Claremont, CA.
- Turner, M. M., Mazur, M. A., Wendel, N., ve Winslow, R. (2003). Relational ruin of social glue? The joint effect of relationship type and gossip valence on liking, trust, and expertise. *Communication Monographs*, 70(2), 129-141.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Güncel Türkçe sözlük*. <http://www.tdk.gov.tr> adresinden 5 Mart 2018'de elde edilmiştir.
- Walker, K., Kutsyuruba, B., ve Noonan, B. (2011). The fragility of trust in the world of school principals. *Journal of Educational Administration*, 49(5), 471-494.
- Wert, S. R., ve Salovey, P. (2004). A social comparison account of gossip. *Review of General Psychology*, 8, 122-137.

Wittek, R., ve Wielers, R. (1998). Gossip in organizations. *Computational and Mathematical Organization Theory*, 4(2), 189-204.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Levent, F. ve Türkmenoğlu, G. (2019). Okul yöneticilerinin dedikodu ve dedikodu yönetimine ilişkin görüşleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 787-814. DOI: 10.26466/opus.518272

Nutrisyonel Risk Değerlendirme Ölçeklerinin İstatistiksel Testlerle Karşılaştırılması

DOI: 10.26466/opus.523493

*

Selim Gündüz* - Dilek Doğan** - Ezgi Bayraktar***

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Adana/Türkiye

E-Posta: sgunduz@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5289-6089](https://orcid.org/0000-0001-5289-6089)

** Dyt., Adana Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Beslenme ve Diyet Bölümü, Adana/Türkiye

E-Posta: dilek.dogan3@saglik.gov.tr

ORCID: [0000-0001-6988-9547](https://orcid.org/0000-0001-6988-9547)

*** Dyt., Adana Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Beslenme ve Diyet Bölümü, Adana/Türkiye

E-Posta: ezgi.bayraktar@saglik.gov.tr

ORCID: [0000-0002-7450-4370](https://orcid.org/0000-0002-7450-4370)

Öz

Bu çalışmanın amacı, yatan hastaların nutrisyon risk değerlendirmesinde günümüzde yaygın olarak kullanılan Malnütrisyon Universal Tarama Aracı – MUST (Malnutrition Universal Screening Tool) ve Nutrisyonel Risk Tarama Aracı - NRS 2002 (Nutritional Risk Screening 2002) beslenme tarama ölçeklerinin sonuçlarının istatistiksel olarak karşılaştırılması ve aralarındaki uyumun araştırılmasıdır. Çalışma, T.C. Sağlık Bakanlığı Adana Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde tedavi görmekte olan 20 ile 90 yaş arası, 124'ü erkek, 96'sı kadın olmak üzere toplam 220 hasta ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara uygulanan anket formunda, demografik sorular, antropometrik ölçümler ve NRS-2002 ile MUST beslenme tarama ölçeklerinde bulunan sorular yer almaktadır. Bireylerin beslenme durumlarının dağılımı açısından NRS-2002 ve MUST testleri arasında uyum olup olmadığı Kappa analizi ile test edilmiştir. Beslenme tarama ölçeklerinden elde edilen sonuçlar ile hastaların demografik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığı da parametrik olmayan istatistiksel yöntemlerden Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleriyle analiz edilmiştir. Bireylerin beslenme durumlarının dağılımı açısından NRS-2002 ve MUST testleri arasında Kappa testinden elde edilen sonuçlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir uyum bulunmuştur ($\kappa = 0,358, p < 0,01$). Ayrıca, NRS-2002 skorları arttıkça MUST skorlarında da bir artış gözlemlenmiş ve dolayısıyla aralarında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = 0,592, p < 0,01$). Sonuç olarak bireylere uygulanan NRS-2002 ve MUST beslenme tarama testleri arasında bu çalışmada kullanılan örneklem için pozitif yönde bir korelasyonun olduğu ve istatistiksel olarak da anlamlı bir uyumun bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Nutrisyonel risk, NRS-2002, MUST testi, Kappa analizi*

Comparison of Nutrition Risk Assessment Scales with Statistical Tests

*

Abstract

The aim of this study is to compare the results of MUST (Malnutrition Universal Screening Tool) and NRS-2002 (Nutritional Risk Screening 2002) nutritional screening scales which are widely used in nutritional risk assessment of inpatients and to investigate the harmony between them statistically. This study was carried out with a total of 220 people (124 male, 96 female) between the ages of 20 and 90 who were being treated in Republic of Turkey Ministry Of Health Adana Provincial Health Directorate Adana City Training and Research Hospital. Questionnaires applied to the participants include demographic questions, anthropometric measurements and questions found on the NRS-2002 and MUST nutrition screening scales. The Kappa analysis was used to determine whether there was a correlation between NRS-2002 and MUST tests for the distribution of nutritional status of individuals. In addition, the results obtained from dietary screening scales and whether there was a statistically significant difference between the demographic characteristics of the patients were analyzed with non-parametric statistical methods, Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests. A statistically significant correlation was found between NRS-2002 and MUST tests in terms of distribution of nutritional status of individuals according to Kappa test results ($\kappa = 0,358, p < 0,01$). Furthermore, as the NRS-2002 scores increased, an increase in MUST scores was observed and a positive correlation was observed between them ($r = 0.592, p < 0.01$). As a result, there was a positive correlation between NRS-2002 and MUST nutrition screening tests applied to individuals and there was a statistically significant correlation between the samples used in this study.

Keywords: Nutritional Risk, NRS-2002, MUST test, Kappa Analysis

Giriş

Günümüz dünyasında yetersiz beslenmenin ve tüketilen yanlış besin maddelerinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri daha net anlaşılmaktadır. Doğru beslenmemenin insan sağlığı üzerinde yarattığı olumsuzluklar, toplumda manevi bozukluklar oluşturmasının yanında maddi olarak da ülke ekonomisini ve sağlık alanındaki hizmet kalitesini etkilemektedir. Bundan dolayı özellikle gelişmiş ülkelerin ilgili birim yöneticileri kendi sınırlarında üretilen veya ithal edilen besin maddelerinin güvenilirlik kontrollerini azami ölçüde arttırmış, bunun yanı sıra okul, hastane, çocuk ve yaşlı bakımevleri gibi çeşitli kurumlarda da yeterli ve dengeli beslenme programları hazırlamışlardır.

Beslenmenin bireyleri hastalıklardan korumasının yanı sıra tedavi sürecinde de hastalığın seyri açısından büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Özellikle ağır hastalık geçiren bireylerde hastalığın kendisi ve uygulanan tedaviler çeşitli düzeyde beslenme bozukluklarına neden olabilmektedir. Bu beslenme bozuklukları için önlem alınmadığında ise hastaların tedavi süreçleri olumsuz etkilenmekte, yaşam kaliteleri düşmekte hatta ölüm riskleri artmaktadır. Çünkü bu tür hastalarda gelişen malnütrisyon, iyileşme sürecini geciktirmekte, dolayısıyla hastanede kalış süresini uzatmakta, vücudun bağışıklık sistemini zayıflatmakta ve enfeksiyonlara neden olmaktadır (Kaya, 2015).

Malnütrisyon, aşırı beslenmiş kişiler için de kullanılabilmesine karşın yaygın olarak yetersiz beslenmiş hastalar için kullanılan bir terimdir (Bolayır, 2014). Avrupa Parenteral ve Enteral Beslenme Derneği (ESPEN - European Society for Parenteral and Enteral Nutrition) malnütrisyonu, yetersiz veya düzensiz beslenmenin neden olduğu, vücut kompozisyonunun ve vücut hücre kitlesinin bozulması sonucu ortaya çıkan fiziksel ve mental fonksiyonların azalması ve hastalığın klinik sonucunun kötüleşmesi durumu olarak tanımlamaktadır (Sobotka ve Allison, 2011). Tek başına açlık, hastalık, yaşlanma veya bunların kombinasyonları sonucunda malnütrisyon durumu gelişebilmektedir (Pirlich ve ark., 2005). Ayrıca, hastaneye yatırılan hastaların yetersiz beslenmeye dayalı ya da herhangi bir hastalığının sonucu olarak malnütrisyonunda olması tedavi sürecini uzatacak ve negatif yönde etki edecektir. Bu da gerek ekonomik olarak gerekse de sağlık sektöründe

oluşturacağı yoğunluk nedeniyle topluma önemli bir yük getirecektir (Gündoğdu, 2010).

Türkiye’de yatan hastalardaki malnütrisyon sıklığı ile ilgili yeterince veri olmadığı veya kolay bir ulaşımın sağlanamadığı görülmekle birlikte yapılan çalışmalarda hastaneye kabul anında hastalardaki malnütrisyon oranının %5-60 arasında olduğu, aynı zamanda malnütrisyon sıklığının bütün yaş gruplarında azımsanmayacak düzeyde olmasına rağmen, 65 yaş ve üzeri yaş grubunda daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Yine bu alandaki ilgili çalışmalar incelendiğinde, yoğun bakım hastalarında ve medikal onkolojiye başvuran hastalarda diğer birimlere başvuran hastalara göre riskin daha yüksek olduğu görülmüştür (Kaya, 2015, Norman ve ark., 2008, Sungurtekin ve ark., 2004, Korfalı ve ark., 2009, Lim ve ark, 2012).

Hastalarda komplikasyon gelişmesini, hastanede yatış süresini ve ölüm riskini düşürebilmesi için beslenme değerlendirmeleri yapılmalı ve yetersiz beslenme durumu tespit edildiğinde gerekli önlemler alınmalıdır. Bireylerin beslenme durumlarını tespit etmeye yönelik olarak pek çok tarama aracı, antropometrik ölçümler ve laboratuvar testleri gibi yöntemler kullanılmaktadır (Pekcan, 2011). Hastaların durumuna, zamana, ekonomik koşullara, eğitilmiş personele veya mevcut koşullara göre bu tarama ölçeklerinden uygun olanları kullanılarak tüm kamu hizmetindeki huzurevleri, bakımevleri ve hastanelerdeki hastaların beslenme durumlarının tespit edilip, malnütrisyon risklerinin ölçülmesi ve gerekli beslenme müdahalelerinin yapılması erken önlemlerin alınabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Gündoğdu, 2010).

Malnütrisyon risk taraması, nutrisyonel riski tanımlamak için yapılan hızlı bir işlemdir ve sağlık kurumlarına başvuran tüm olgularda uygun, doğrulanmış bir araç kullanılarak yapılmalıdır. Beslenme desteği kavramının gündeme geldiği günden bugüne çeşitli beslenme değerlendirme araçları kullanılmıştır (Dervişoğlu ve ark., 2006). Ancak, dünya genelinde herkes tarafından kabul edilen, en uygun tarama aracı denilebilecek bir ölçek olmaması ile birlikte, özellikle yatan hastalarda kullanılması tavsiye edilen pek çok tarama araçları mevcuttur (Bolayır, 2014). Örneğin, Avrupa Parenteral ve Enteral Beslenme Derneği (ESPEN-European Society of Parenteral and Enteral Nutrition) bu araçlardan Nutrisyonel Risk Taraması (NRS 2002-Nutrition Risk Screening 2002) ve

Malnütrisyon Evrensel Tarama Aracı (MUST-Malnutrition Universal Screening Tool) ölçeklerinin kullanımını tavsiye etmektedir (Kondrup ve ark., 2003, Bendich, 2009). Bu tarama araçlarının yanı sıra, MNA (Mini Nutritional Assessment), SNAQ (Short Nutritional Assessment Questionnaire) ve SGA (Subjective Global Assessment) gibi tarama araçları da mevcut olup, bunlarla birlikte hastanın öyküsü, antropometrik ölçümler ve biyokimyasal parametreler de beslenme durumunun saptanması ve nutrisyonel değerlendirmede kullanılmaktadır (Cederholm ve ark., 2010). Nütrisyonel değerlendirme, malnütrisyon tedavisinin ilk basamağıdır ve hastanın metabolik durumuna ilişkin değerlendirme de nütrisyonel duruma ilişkin değerlendirme ile birlikte yapılmalıdır (Yentür, 2011). Ancak unutulmamalıdır ki hiçbir test malnütrisyon riskinin derece ve tipini belirlemek için tek başına yeterli değildir (Kömürcü, 2004).

Nütrisyonel Risk Taraması - NRS 2002 beslenme tarama aracı, 2002 yılında Kondrup ve çalışma arkadaşları tarafından, Danimarka Parenteral ve Enteral Nutrisyon topluluğunun katkılarıyla geliştirilmiştir (Kondrup ve ark., 2003). Başak Bolayır (2014) tarafından ise cerrahi ve dâhiliye servislerindeki 271 hasta üzerinde gerçekleştirilen bir çalışma ile ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği yapılmıştır. Bu tarama aracı ile bireylerin yetersiz beslenme düzeylerinin ve malnütrisyon risk oranlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu ölçekte ilk olarak bireylere bir ön tarama testi uygulanmaktadır. Ön tarama testinde bireye VKİ değerinin $20,5 \text{ kg/m}^2$ 'den az olup olmadığı, son 3 ayda kilo kaybı yaşayıp yaşamadığı, son hafta gıda alımında azalma olup olmadığı ve hastanın durumunun ağır olup olmadığı sorulur. Bu sorulardan en az birine evet cevabı alındığı takdirde esas tarama kısmına geçilir, eğer tüm sorulara hayır cevabı verilirse belirli periyotlarla ön tarama tekrarlanır. Ölçeğin esas tarama kısmında ise bireylerin beslenme durumundaki düzensizlik ve hastalık şiddeti ölçülmektedir. Kilo kaybının yüzdesine göre beslenme durumundaki düzensizlik; yok (0 puan), hafif (1 puan), orta (2 puan) ve ağır (3 puan) şeklinde değerlendirilir. Hastalık şiddeti ise; yok (0 puan), hafif (1 puan), orta (2 puan) ve ağır (3 puan) olmak üzere beslenme durumundaki düzensizlik ile benzer şekilde değerlendirilir. Esas tarama kısmından elde edilen skorlar toplanır ve eğer birey yetmiş yaş üzerinde ise puanlamaya ek olarak yaş nedeniyle 1 puan daha eklenerek toplam

skor bulunmuş olur. Eğer toplam skor 3 ve üzerinde ise hastada beslenme riskinin mevcut olduğu kanısı oluşur ve beslenme planı uygulanır, toplam skor 3'ün altında ise tarama testi belirli periyotlarla tekrarlanır.

Malnütrisyon Universal Tarama Aracı - MUST testi, ESPEN derneğinin yanı sıra, İngiltere Parenteral ve Enteral Beslenme Derneği (BAPEN - British Association for Parenteral and Enteral Nutrition) tarafından da tavsiye edilen, özellikle yetişkinlerdeki obezite ve malnütrisyon riskini saptamaya yönelik olarak kullanılan bir tarama aracıdır. MUST testi kullanımı yönünden pratik ve hızlı sonuçlar verdiği için dolayı, her ne kadar toplumdaki yaşlı bireylerin malnütrisyon riskini belirlemeye yönelik olarak geliştirilmiş olsa dahi günümüzde hastane ve bakımevlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Bendich, 2009). Bu testte ilk adım olarak bireylere VKİ (Vücut Kitle İndeksi) değerlerine göre skorlar verilir. $VKİ > 30$ ise obez kabul edilir, $VKİ > 20$ ise 0 skoru, $18,5 < VKİ \leq 20$ ise 1 skoru, $VKİ < 18,5$ ise 2 skoru). İkinci adımda son 3-6 ayda yaşanan kilo kaybına göre skorlar verilir ($kilokaybı < \%5$ ise 0 skoru, $5 \leq kilokaybı < \%10$ ise 1 skoru, $kilokaybı \geq \%10$ ise 2 skoru). Üçüncü adımda ise bireyde akut hastalık varsa ya da 5 günden daha uzun süreli besin alamama veya olasılığı varsa 2 skoru, bunlar yoksa da 0 skoru verilir. Sonrasında ise bireylere ilk 3 adımda verilen skorlar toplanarak, toplam malnütrisyon riski hesaplanır. Toplam skor 0 ise bireyin malnütrisyon riski düşük, 1 ise malnütrisyon riski orta, 2 ve üstü ise malnütrisyon riski yüksek olarak tanımlanır ve bu risklere göre nütrisyon tedavisi ve yönetimi önerilir (Elia, 2003).

Bu çalışmada da, genel cerrahi ve kardiyovasküler cerrahide yatan hastaların beslenme durumlarının değerlendirilmesi, risk faktörlerinin incelenmesi ve malnütrisyon değerlendirmesinde kullanılan NRS 2002 ve MUST tarama araçlarının karşılaştırılması ve aralarındaki uyumun derecesinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Gereç ve Yöntem

Çalışma, T.C. Sağlık Bakanlığı Adana Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi Kalp Damar Cerrahisi ve Genel Cerrahi kliniklerinde yatarak tedavi görmekte olan 20 ile 90 yaş arası, 124'ü erkek, 96'sı kadın olmak üzere toplam 220 hasta ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı; cerrahi

kloniklerinde operasyon öncesi ve sonrası hastaların beslenme durumunu iki farklı beslenme tarama aracı [Malnütrisyon Universal Tarama Aracı (MUST) ve Nutrisyonel Risk Tarama-2002 (NRS-2002)] ile saptamak, tarama araçları arasındaki uyumu ölçmek ve hastaların malnütrisyon durumunu tanımlamaktır. Çalışmanın başında hastalara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü olan hastalar örnekleme alınmıştır. Araştırma için 26.09.2018 tarih, 288 sayılı karar ile “Adana Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu”ndan onay alınmıştır. Katılımcılara uygulanan anket formunda, demografik sorular (cinsiyet, yaş vb.), antropometrik ölçümler (boy, kilo vb.) ve NRS-2002 ile MUST beslenme tarama ölçeklerinde bulunan sorular yer almaktadır. Bireylerin beslenme durumlarının dağılımı açısından NRS-2002 ve MUST testleri arasında uyum olup olmadığı Kappa analizi ile test edilmiştir. Ayrıca beslenme tarama ölçeklerinden elde edilen sonuçlar ile hastaların demografik özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın varlığı da Mann Whitney *U* ve Kruskal Wallis testleriyle analiz edilmiştir.

Bulgular

Çalışmaya katılan 220 bireye ait cinsiyet ve yaş gruplarının dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur. Çalışmada hastaların yaş ortalaması 53,75 olan 124 (%56,4) erkek ve yaş ortalamaları 53,09 olan 96 (%43,6) kadın bulunmaktadır. Bireylerin %74,5’i 65 yaşından küçük yaş gruplarında iken, %25,5’i 65 yaş ve üzerindedir. Cinsiyete göre yaş dağılımları incelendiğinde erkeklerin %25,8’inin, kadınların ise %25’inin 65 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre yaş grupları açısından bir farkın olup olmadığı Pearson ki-kare testi ile test edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p = 0,988 > 0,05$).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün yetişkinlerdeki vücut kitle indeksi (VKİ) değerlendirme kriterlerine göre, bu çalışmadaki erkeklerin %4’ünün kadınların ise %1’inin zayıf olduğu ($VKİ < 18,5$) görülmüştür (Tablo 1). VKİ grupları arasında bireylerin cinsiyetleri açısından farklılık gösterip göstermediği olabilirlik oran testi ile analiz edilmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p = 0,001$). Bu farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan

çoklu karşılaştırmalara göre, 'şişman' olarak ifade edilen değer aralığındaki kadınların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. VKİ azaldıkça malnütrisyon ve malnütrisyon riski artmaktadır. Ancak cilt altı doku ödemi varlığında bu veri yanıltıcı olacaktır (Bonney ve ark., 2002).

Çalışmaya katılan bireylerin tedavi görmekte oldukları birim "Genel cerrahi" ve "Kardiyovasküler cerrahi" olarak iki ayrı grupta değerlendirilmiştir. Genel cerrahi ile ilgili hastalığı olan erkeklerin oranı %34,5, kadınların oranı %32,7 iken kardiyovasküler cerrahi biriminde tedavi gören erkeklerin oranı %21,8, kadınların oranı ise %10,9 olarak Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Hastaların cinsiyetlerine göre yaş, VKİ ve tedavi gördükleri birimlerin dağılımı

		Erkek		Kadın		Toplam		p
		n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	
Yaş	20-34 yaş	16	7,3	14	6,4	30	13,6	0,988
	35-49 yaş	30	13,6	23	10,5	53	24,1	
	50-64 yaş	46	20,9	35	15,9	81	36,8	
	65 yaş ve üzeri	32	14,5	24	10,9	56	25,5	
	Toplam	124	56,4	96	43,6	220	100,0	
VKİ (kg/m ²)	Zayıf	5	2,3	1	0,5	6	2,7	0,001
	Normal	56	25,5	25	11,4	81	36,8	
	Hafif şişman	42	19,1	32	14,5	74	33,6	
	Şişman	21	9,5	38	17,3	59	26,8	
	Toplam	124	56,4	96	43,6	220	100,0	
Tedavi Gördükleri Birim	Genel cerrahi	76	34,5	72	32,7	148	67,3	0,032
	Kardiyovasküler cerrahi	48	21,8	24	10,9	72	32,7	
	Toplam	124	56,4	96	43,6	220	100,0	

Tablo 2'de hastaların yaş gruplarına göre VKİ ve tedavi gördükleri birimler yer almaktadır. 20-34 yaş aralığındaki bireylerin %0,5'i, 35-49 yaş aralığındaki bireylerin %1,4'ü, 65 yaş ve üzeri bireylerin ise %0,9'u zayıftır. VKİ grupları arasında bireylerin yaş grupları açısından farklılık gösterip göstermediği olabilirlik oran testi ile analiz edilmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p = 0,475 > 0,05$).

Çalışmada genel cerrahi biriminde tedavi gören hastalar, toplam bireylerin %67,3'ünü ($n = 148$), kardiyovasküler ile ilgili hastalığı olanlar ise

%32,7'sini ($n = 72$) oluşturmaktadır (Tablo 2). Genel cerrahi kliniklerinde tedavi görmekte olan hastaların %20,9'u ($n = 31$) 65 yaş ve üzerinde bulunmaktadır. Kardiyovasküler cerrahi kliniklerinde tedavi görmekte olan hastaların ise %34,7'si ($n = 25$) 65 yaş ve üzeri yaş aralığındadır.

Tablo 2. Hastaların yaş gruplarının VKİ ve tedavi gördükleri birimlere göre dağılımı

		20-34 yaş		35-49 yaş		50-64 yaş		65+ yaş		Toplam		p
		n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	
VKİ (kg/m^2)	Zayıf	1	0,5	3	1,4	0	0,0	2	0,9	6	2,7	,475
	Normal	14	6,4	16	7,3	29	13,2	22	10,0	81	36,8	
	Hafif şişman	8	3,6	20	9,1	28	12,7	18	8,2	74	33,6	
	Şişman	7	3,2	14	6,4	24	10,9	14	6,4	59	26,8	
	Toplam	30	13,6	53	24,1	81	36,8	56	25,5	220	100	
Tedavi edilen birimler	Genel cerrahi	23	10,5	44	20,0	50	22,7	31	14,1	148	67,3	,008
	Kardiyovasküler cerrahi	7	3,2	9	4,1	31	14,1	25	11,4	72	32,7	
	Toplam	30	13,6	53	24,1	81	36,8	56	25,5	220	100	

Tablo 3'de beslenme tarama araçlarından biri olan NRS-2002 ölçeğinde yer alan ön tarama sorularına verilen cevapların hastaların cinsiyetlerine göre dağılımı sunulmuştur. Buna göre çalışmaya katılan erkek hastaların %5,5'inin ($n = 12$), kadın hastaların %2,3'ünün ($n = 5$), toplamda ise hastaların %7,7'sinin ($n = 17$) VKİ değeri $20,5 kg/m^2$ 'den daha küçüktür. Cinsiyetler arasında VKİ açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığı Pearson'un ki-kare testi ile incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p = 0,218 > 0,05$). Aynı tabloya göre, son 3 ayda kilo kaybı yaşayan hastaların oranı %47,3 ($n = 104$), son hafta gıda alımında azalma olan hastaların oranı da %38,2 ($n = 84$) olarak bulunmuştur. Her iki durumda da cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p = 0,082 > 0,05$, $p = 0,643 > 0,05$). NRS-2002 ölçeği ön tarama sorularının içinde yer alan "Hasta ağır hasta konumunda mı?" sorusuna ilişkin değerler ise çalışmaya katılan hiçbir hastanın ağır hasta olmaması nedeniyle Tablo 3'e eklenmemiştir.

NRS 2002 beslenme tarama ölçeğinde toplam skor 3 ve üstü olduğunda beslenme riskinin mevcut olduğu, skor 3'ün altında olduğunda ise her hafta beslenme taramasının tekrarlanması ve önlem mahiyetinde beslenme planı uygulanması önerilmektedir.

Tablo 3. NRS 2002 beslenme tarama ölçeğinin ön tarama sorularının cinsiyete göre dağılımı

NRS2002 Ön Tarama Soruları		Erkek		Kadın		Toplam		p
		n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	
VKİ < 20,5 kg/m ² mi?	Evet	12	5,5	5	2,3	17	7,7	0,218
	Hayır	112	50,9	91	41,4	203	92,3	
Son 3 ayda kilo kaybetti mi?	Evet	65	29,5	39	17,7	104	47,3	0,082
	Hayır	59	26,8	57	25,9	116	52,7	
Son hafta gıda alımında azalma oldu mu?	Evet	49	22,3	35	15,9	84	38,2	0,643
	Hayır	75	34,1	61	27,7	136	61,8	

Bu doğrultuda Tablo 4’deki ölçek puanları gruplandırıldığında toplam skoru 3 ve üstü olanlar çalışmaya katılanların %22,8’ini oluştururken, skoru 3’ün altında olanlar ise katılımcıların %77,2’sini oluşturmaktadır. Beslenme riski mevcut olan bireylerin cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında erkeklerin oranının %15,5, kadınların oranının ise %7,3 olduğu görülmektedir. Bu skorlara göre cinsiyetin beslenme riski üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p = 0,443 > 0,05$).

Yaş gruplarına göre NRS 2002 skorlarının dağılımı incelendiğinde, 20-34 yaş aralığında hastaların %3,6, 65 yaş ve üzerindeki hastaların ise %8,2 oranında beslenme riski olduğu belirlenmiştir. Ayrıca NRS skorlarına yaşın etkisi Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiş ve yaş gruplarına göre beslenme riskinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($p = 0,004 < 0,05$). Bu farklılığında 65 yaş ve üzeri bireylerdeki beslenme riskinin diğer yaş gruplarına göre çok daha yüksek olmasıyla oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 4’de VKİ değerlerine göre NRS 2002 skorlarının dağılımı incelendiğinde en yüksek risk skoru olan NRS:5 skorunda “zayıf (VKİ < 18,50)” ve “hafif şişman (25 < VKİ < 29,99)” olarak değerlendirilen gruplarda 1’er hastanın olduğu diğer gruplarda ise kimsenin olmadığı görülmektedir. NRS skorlarının VKİ gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda tespit edilmiştir ($p = 0,046 < 0,05$). Beslenme riski açısından farklılığı oluşturan grubun ise “zayıf” hastaların oluşturduğu grup olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. NRS 2002 beslenme tarama ölçeği puanlarının demografik ve VKİ'ye göre dağılımı

Değişkenler	NRS 2002 ölçek puanları (%)						Ort. Rank	p	
	0	1	2	3	4	5			
Cinsiyet	Erkek	7,7	16,8	16,4	10,5	4,1	0,9	113,27	0,443
	Kadın	1,8	19,5	15,0	5,9	1,4	0,0	106,92	
Yaş grubu	20-34	2,3	5,0	2,7	2,7	0,9	0,0	103,45	0,004
	35-49	3,6	9,1	7,3	2,3	1,8	0,0	99,75	
	50-64	3,2	16,4	10,5	5,9	0,9	0,0	102,40	
	65 ve üzeri	0,5	5,9	10,9	5,5	1,8	0,9	136,17	
VKİ	Zayıf	0,0	0,5	0,9	0,5	0,5	,5	159,00	0,046
	Normal	3,6	10,9	11,8	6,8	3,6	0,0	118,86	
	Hafif	4,1	11,8	10,0	6,8	0,5	0,5	107,43	
	şişman								
	Şişman	1,8	13,2	8,6	2,3	0,9	0,0	97,95	

MUST testinde toplam malnütrisyon riski skoru 0 olduğunda 'düşük risk', 1 olduğunda 'orta risk', 2 ve üzeri olduğunda ise 'yüksek risk' olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada en yüksek MUST risk skoru olan 4 puan düzeyinde kadın hasta bulunmazken, toplam bireylerin %1,8'ine karşılık gelen 4 erkek hasta bu puan seviyesindedir (Tablo 5). Cinsiyete göre MUST test skorlarının farklılık gösterme durumu Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve erkeklerin beslenme riskinin kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür ($p = 0,024$). Yaş gruplarına göre MUST test skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığı Kruskal Wallis testi ile görülmüştür ($p = 0,960$). VKİ gruplarına göre MUST test skorlarına bakıldığında 'zayıf' olan grubun tamamının beslenme riski taşıdığı ve ortalama rank (209,42) değerine bakıldığında diğer gruplardan farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olduğu yapılan analiz sonucunda belirlenmiştir ($p < 0,001$).

Çalışma kapsamındaki tüm bireylerin NRS 2002 ve MUST beslenme durumu ölçeklerine göre elde edilen skorları Tablo 6'da sunulmuştur. Çalışmada kullanılan ölçekler arasında uyum analizi yapılabilmesi için NRS 2002 ölçeğine yeniden gruplandırma yapılarak 3 alt gruba ayrılmıştır.

Bu grüplama, NRS 2002 ölçek skoru 0 ve 1 olanlar için 'düşük risk', 2 olanlar için 'orta risk', 3 ve üstü olanlar için de 'yüksek risk' şeklinde ifade edilmiştir. NRS 2002 skorlarına göre bireylerin %45,9'u iyi beslenme durumunda yani "düşük risk" grubunda iken, MUST skorlarına

bakıldığında bireylerin %59,5'inin "düşük risk" grubunda olduğu görülmektedir.

Tablo 5. MUST beslenme tarama testi puanlarının demografik ve VKİ'ye göre dağılımı

Değişkenler	MUST testi puanları (%)					Ort. Rank	p	
	0	1	2	3	4			
Cinsiyet	Erkek	30,0	13,6	8,6	2,3	1,8	117,99	0,024
	Kadın	29,5	7,7	5,5	0,9	0,0	100,82	
Yaş grubu	20-34	7,7	3,2	2,3	0,5	0,0	113,00	0,960
	35-49	15,5	2,7	2,7	2,3	0,9	110,19	
	50-64	20,9	9,1	6,4	0,0	0,5	111,98	
	65 ve üzeri	15,5	6,4	2,7	0,5	0,5	107,31	
VKİ	Zayıf	0,0	0,0	0,9	0,5	1,4	209,42	0,000
	Normal	16,8	10,9	6,4	2,3	0,5	125,45	
	Hafif şişman	21,8	7,3	4,1	0,5	0,0	102,80	
	Şişman	20,9	3,2	2,7	0,0	0,0	89,58	

Bireylerin %31,4'ü NRS 2002 skorlarına göre 'orta risk' grubunda iken, MUST skorlarına göre %21,4'ü 'orta risk' grubunda yer almaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların NRS 2002 ve MUST testlerine göre beslenme risklerinin karşılaştırılması

	Düşük Risk (NRS: 0+1)		Orta Risk (NRS: 2)		Yüksek Risk (NRS: 3+4+5)		Toplam		p
	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	Yüzde (%)	n	
Düşük Risk (MUST = 0)	40,9	90	14,5	32	4,1	9	59,5	131	<0,001
Orta Risk (MUST = 1)	4,1	9	9,1	20	8,2	18	21,4	47	
Yüksek Risk (MUST= 2+3+4)	0,9	2	7,7	17	10,5	23	19,1	42	
Toplam	45,9	101	31,4	69	22,7	50	100,0	220	

Son olarak NRS 2002'ye göre bireylerin %22,7'si 'yüksek risk' grubunda yer alırken, MUST testine göre 'yüksek risk' grubundakilerin oranı %19,1 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu bilgilere göre NRS 2002 ve MUST beslenme kalitesi belirleme ölçekleri arasında, beslenme durumlarının dağılımı yönünden istatistiksel açıdan anlamlı bir uyum olduğu yapılan kappa analizi sonucunda tespit edilmiştir ($\kappa = 0,358, p < 0,001$). Ayrıca iki test skoru arasındaki korelasyon incelendiğinde de, NRS 2002 skorları ile MUST skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif

yönlü ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r = 0,589, p < 0,001$). Bu durumda da yatan hastalarda hem MUST hem NRS-2002 tarama testlerinin kullanılabileceği düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma yaş ortalaması 53,75 olan 124 erkek ve yaş ortalamaları 53,09 olan 96 kadın gönüllü katılımcı hasta ile gerçekleştirilmiştir. Cinsiyete göre yaş grupları açısından bir farkın olup olmadığı ki-kare testi ile test edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p = 0,988 > 0,05$). Bireylerin tedavi görmekte olduğu kliniklere göre cinsiyet dağılımına bakıldığında ise, genel cerrahi ile ilgili hastalığı olan erkeklerin oranının %34,5, kadınların oranının %32,7 olduğu görülürken, kardiyovasküler ile ilgili hastalığı olan erkeklerin oranının %21,8, kadınların oranının ise %10,9 olduğu belirlenmiştir.

VKİ grupları arasında bireylerin cinsiyetleri açısından farklılık gösterip göstermediği olabilirlik oran testi ile analiz edilmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p = 0,001$). Bu farkın nereden kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu karşılaştırmalara göre, 'şişman' olarak ifade edilen değer aralığındaki kadınların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

NRS 2002 ön tarama sorularına göre, cinsiyetler arasında VKİ'nin $20,5 \text{ kg/m}^2$ 'den küçük olup olmaması açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığı Pearson'un ki-kare testi ile incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p = 0,218 > 0,05$). Ayrıca son 3 ayda kilo kaybı yaşayan hastaların oranı %47,3, son hafta gıda alımında azalma olan hastaların oranı da %38,2 olarak bulunmuş ve her iki durumda da cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($p = 0,082 > 0,05, p = 0,643 > 0,05$).

NRS 2002 ölçek puanları gruplandırıldığında, cinsiyetin beslenme riski üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı Mann Whitney *U* testi ile analiz edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p = 0,443 > 0,05$). NRS skorlarına yaşın etkisi Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiş ve yaş gruplarına göre beslenme riskinde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p = 0,004 < 0,05$). Bu farklılığın da 65 yaş ve üzeri bireylerdeki beslenme riskinin diğer yaş gruplarına göre çok daha

yüksek olmasıyla oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca NRS skorlarının VKİ gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda tespit edilmiştir ($p = 0,046 < 0,05$). Beslenme riski açısından farklılığı oluşturan grubun da “zayıf” olarak isimlendirilen bireylerin oluşturduğu grup olduğu belirlenmiştir.

Cinsiyete göre MUST test skorlarının farklılık gösterme durumu Mann Whitney U testi ile analiz edilmiş ve erkeklerin beslenme riskinin kadınlara nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür ($p = 0,024 < 0,05$). Yaş gruplarına göre MUST test skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığı Kruskal Wallis testi ile görülmüştür ($p = 0,960 > 0,05$). VKİ gruplarına ait MUST test skorlarına bakıldığında ‘zayıf’ olan grubun tamamının beslenme riski taşıdığı ve ortalama rank (209,42) değerine bakıldığında diğer gruplardan farklılığının istatistiksel olarak anlamlı olduğu yapılan analiz sonucunda belirlenmiştir ($p < 0,001$).

Çalışmada kullanılan ölçekler arasında uyum analizi yapılabilmesi için NRS 2002 ölçeğine yeniden gruplandırma yapılarak 3 alt gruba ayrılmıştır. Bu gruplama, NRS 2002 ölçek skoru 0 ve 1 olanlar için ‘düşük risk’, 2 olanlar için ‘orta risk’, 3 ve üstü olanlar için de ‘yüksek risk’ şeklinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bilgilere göre NRS 2002 ve MUST beslenme kalitesi belirleme ölçekleri arasında, beslenme durumlarının dağılımı yönünden istatistiksel açıdan anlamlı bir uyum olduğu yapılan kappa analizi neticesinde tespit edilmiştir ($\kappa = 0,358, p < 0,001$). Ayrıca iki test skoru arasındaki korelasyon incelendiğinde de, NRS 2002 skorları ile MUST skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r = 0,592, p < 0,001$).

Malnütrisyonla zamanında müdahale açısından nütrisyon taraması, malnütrisyonu bulunan ve malnütrisyon riski taşıyan bireylerin saptanmasında en basit ve kolay yöntemlerden biridir. Bu nedenle hastanelerde ve tüm sağlık kuruluşlarında tarama testlerinin rutin kullanımına ilişkin protokoller oluşturulmalıdır. Klinik hemşireleri ve tıbbi personel tarafından kolayca gerçekleştirilebilecek ve hastaneye yatıştan sonra ilk 24-48 saat içinde yapılacak olan bir nütrisyon taraması, malnütrisyon riski bulunan hastaların belirlenmesi ve gereken önlemlerin multi-disipliner bir ekip tarafından alınması açısından çok önemlidir. İdeal olarak bir tarama aracının bütün malnütrisyonlu hastaları ve risk altındaki hastaları bir taramayla tanımlaması istenir, ancak bu konuda

altın bir standart yoktur. Bu çalışmada da toplanan tüm veriler değerlendirildiğinde, yatan hastaların nütrisyon taramasında kullanılan MUST tarama testi ile NRS-2002 arasında bir uyumun olduğu ve testler arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Öncelikli olarakta halihazırdaki klinik hastalık, son dönemde yaşanan kilo kaybı, son bir haftadaki beslenme durumu, VKİ değeri, hastanın genel görünümü ve yaşı belirlenerek puanlama yapılması gerekliliği ve yatan hastalarda hem MUST hem NRS-2002 tarama testlerinin kullanılabilceği görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

**Comparison of Nutrition Risk Assessment Scales
with Statistical Tests**

*

Selim Gündüz - Dilek Doğan - Ezgi Bayraktar

Adana Scienceve Technology University – Adana Education ve Research Hospital

Nutrition is known to protect individuals from diseases, as well as the course of the disease in the treatment process. Especially in individuals with severe disease, the disease itself and the treatments applied may cause nutritional disorders at various levels. If the prevention of these nutritional disorders is not taken, the treatment processes of the patients are adversely affected, their quality of life decreases and even the risk of death increases. Because the malnutrition that develops in such patients delays the healing process of the wounds in the body, prolongs the hospital stay, causes the formation of infections and decreases the body's resistance to the side effects of the treatments due to the weakening of the immune system.

With the prevalence of malnutrition in hospitalized patients in Turkey, it was observed that there was not enough data or easy access to this issue. However, in related studies, it was found that malnutrition in patients with varying rates of 5-60% at the time of admission, while the incidence of malnutrition was higher in all age groups, but was higher in the age group of 65 years and older. When the relevant studies in this area are examined, it is seen that the risk is higher in the patients who applied to the intensive care unit and medical oncology compared to the patients who applied to other departments.

The aim of this study is to compare the results of MUST (Malnutrition Universal Screening Tool) and NRS-2002 (Nutritional Risk Screening 2002) nutritional screening scales which are widely used in nutritional risk assessment of inpatients and to investigate the harmony between them statistically. This study was carried out with a total of 220 people (124 male, 96 female) between the ages of 20 and 90 who were being treated in

Republic of Turkey Ministry Of Health Adana Provincial Health Directorate Adana City Training and Research Hospital. Questionnaires applied to the participants include demographic questions (gender, age, etc.), anthropometric measurements (height, weight, etc.) and questions found on the NRS-2002 and MUST nutrition screening scales. The Kappa analysis was used to determine whether there was a correlation between NRS-2002 and MUST tests for the distribution of nutritional status of individuals. In addition, the results obtained from dietary screening scales and whether there was a statistically significant difference between the demographic characteristics of the patients were analyzed with non-parametric statistical methods, Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests. While the mean age of the men who participated in the study was 53.75 and the body mass index was 25.64, the mean age of women was 53.09 and the mean body mass index was 28.86. According to the NRS-2002 nutrition screening scale, while 22.3% (n = 49) of the individuals who participated in the study had a nutritional risk, 77.7% (n = 171) of the individuals who participated in the study had no significant risk related to nutrition. According to the MUST test, while 60% (n = 132) of the individuals had no sign of a significant risk of nutrition, 20.9% (n = 46) of the individuals had moderate risk and 19.1% (n = 42) of the individuals had a high degree of risk.

NRS 2002 was re-grouped into 3 sub-groups in order to carry out compliance analysis among the scales used in the study. This grouping is expressed as ve low risk edil for those with NRS 2002 scale score 0 and 1, olan medium risk risk for those with 2, and 0 high risk risk for those 3 and above. According to the information obtained in this direction, NPS 2002 and MUST were determined as a result of the kappa analysis, which was found to be statistically significant in terms of distribution of nutritional status between the determination of feeding quality (Bu = 0.358, p <0.001). In addition, when the correlation between the two test scores was examined, it was observed that there was a statistically significant positive relationship between NRS 2002 scores and MUST scores (r = 0.592, p <0.001). As a result, there was a positive correlation between NRS-2002 and MUST nutrition screening tests applied to individuals and there was a statistically significant correlation between the samples used in this study.

Nutritional screening in terms of timely intervention to malnutrition is one of the simplest and easiest methods for detecting malnourished and malnourished individuals. Therefore, protocols for routine use of screening tests should be established in hospitals and all health institutions. A nutritional screening that can be easily performed by clinical nurses and medical personnel and performed within the first 24-48 hours after hospitalization is crucial to identify patients with a risk of malnutrition and to take necessary measures by a multidisciplinary team. Ideally, a screening tool is required to identify all malnutrition patients and patients at risk with a screening, but there is no gold standard. When all the data collected in this study were evaluated, it was observed that there was a correlation between the MUST screening test used in nutritional screening of inpatients and NRS-2002 and there was no significant difference between the tests. Mainly available clinical disease, weight loss in recent months, nutritional status in the last week, body mass index (<18.5), general status and age required to be questioned by scoring and MUST and NRS-2002 screening tests in inpatients can be used.

Kaynakça / References

- Bendich, A. (2009). Fundamentals of nutrition and geriatric syndromes. Bales, C.W., Ritchie, C.S., Wellman, N.S.(Ed.) *Handbook of Clinical Nutrition and Aging* (s.65-235). New York Humana Press.4
- Bolayır, B. (2014). *Hospitalize hastalarda nutrisyonel değerlendirme testi NRS-2002'nin (Nutritional Risk Screening-2002) geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.
- Bonnefoy, M., Jauffret, M., Kostka, T., ve Jusot, J. F. (2002). Usefulness of calf circumference measurement in assessing the nutritional state of hospitalized elderly people. *Gerontology*, 48(3), 162-169.
- Cederholm, T., Barazzoni, R., Austin, P., Ballmer, P., Biolo, G., Bischoff, S. C., ve Jensen, G. L. (2017). ESPEN guidelines on definitions and terminology of clinical nutrition. *Clinical Nutrition*, 36(1), 49-64.

- Dervişoğlu, A., Tümer, G., Canbaz, S., Şenyürek, G., ve Malazgirt, Z. (2006). Cerrahi hastalarda malnütrisyon riski ve beslenme değerlendirilmesinde kullanılan farklı yöntemlerin karşılaştırılması. *Türkiye Klinikleri Cardiovascular Sciences*, 18(3), 206-210.
- Elia M. (2003). *Chairman and Editor. Screening for Malnutrition: A Multidisciplinary Responsibility. Development and Use of the 'Malnutrition Universal Screening Tool' ('MUST') for Adults*. Malnutrition Advisory Group (MAG), a Standing Committee of BAPEN. Redditch, Worcs.: BAPEN.
- Gündoğdu H. (2010). Malnütrisyon. Türk İç Hastalıkları Uzmanlık Derneği. *İç Hastalıkları Dergisi*, 17, 189-202.
- Kaya, Ş. A. (2015). *Farklı beslenme tarama testleri kullanılarak ameliyat öncesi gastrointestinal sistem kanserli hastaların beslenme durumunun değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kondrup J, Rasmussen HH, Hamberg O, Stanga Z, Group AHEW. (2003). Nutritional risk screening (NRS 2002): A new method based on an analysis of controlled clinical trials. *Clin Nutr*. 22(3), 321-336.
- Kondrup, J., Allison, S.P., Elia, M., Vellas, B., Plauth, M. (2003). ESPEN Guidelines fo Nutrition Screening-2002. *Clinical Nutrition*, 22(4), 415-421.
- Korfali G, Gündoğdu H, Aydintuğ S, et al. (2009). Nutritional risk of hospitalized patients in Turkey. *Clin Nutr*. 28(5), 533-537.
- Kömürcü, Ş. (2004). Baş ve Boyun Kanserli Hastalarda Beslenme Problemi. *KBB ve BBC Dergisi*, 2(12), 101-108.
- Lim, S.L., Ong, K.C.B., Chan, Y.H., Loke, W.C., Ferguson, M., Daniels, L.(2012) Malnutrition and its impact on cost of hospitalization, length of stay, readmission and 3-year mortality. *Clinical Nutrition*, 31(3), 345-350.
- Pekcan, G. (2011). Beslenme Durumunun Saptanması. A. Baysal ve e. al. (Ed.). *Diyet el kitabı* (c. 5, s. 67-142). Ankara: Hatipoğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.
- Pirlich M, Schütz T, Kemps M, Luhman N, Minko N, Lübke HJ, et al. (2005). Social risk factors for hospital malnutrition. *Nutrition*, 21, 295-300.

- Norman, K., Pichard, C., Lochs, H., Pirlich, M. (2008). Prognostic impact of disease-related malnutrition. *Clinical Nutrition*, 27(1), 5-15.
- Sobotka, L., ve Allison, S. P. (Eds.). (2011). Basics in clinical nutrition. Galen.
- Sungurtekin, H., Sungurtekin, U., Hanci, V., ve Erdem, E. (2004). Comparison of two nutrition assessment techniques in hospitalized patients. *Nutrition*, 20(5), 428-432.
- Yentür, E. (2011). Beslenme durumunun değerlendirilmesi. *Klinik Gelişim*, 24, 1-4.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Gündüz, S., Doğan, D. ve Bayraktar, E. (2019). Nutrisyonel risk değerlendirme ölçeklerinin istatistiksel testlerle karşılaştırılması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 815-834. DOI: 10.26466/opus.523493

BİST' te İnşaat ve Bayındırlık Sektöründe İşlem Gören İşletmelerin SWARA ve ARAS Yöntemleriyle Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.514220

*

Umud Tolga Gümüş*– Hatice Can Özic** - Durmuş Sezer***

* Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İşletme Bölümü Aydın/Türkiye

E-Posta: ugumus@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7363-8660](https://orcid.org/0000-0001-7363-8660)

** Arş.Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Aydın/Türkiye

E-Posta: haticecan88@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8380-4607](https://orcid.org/0000-0002-8380-4607)

*** Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi Aydın/Türkiye

E-Posta: dsezer09@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-4992-8312](https://orcid.org/0000-0003-4992-8312)

Öz

İşletmenin sürdürdüğü faaliyetlerin verimliliğinin değerlendirilmesinde ve sektörel performanslarının ortaya konulmasında finansal tablolardan yararlanılmaktadır. Finansal performans değerlendirilmesinde finansal tablolardan elde edilen finansal oranlar, değerlendirme kriteri olarak alınmakta ve çok kriterli karar verme yöntemleriyle de analizler yapılarak, sektöre ait işletmelerin performansları sıralanmaktadır. Çalışmada Borsa İstanbul (BİST) da inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2014-2017 yılları arasındaki ortalama finansal performanslarını değerlendirmek amacıyla SWARA ve ARAS yöntemleri bütünlük olarak kullanılmıştır. Finansal performansın ortaya konulmasında amacıyla karlılık, likidite, mali yapı ve faaliyet oran gruplarından on tane finansal oran kriteri belirlenmiştir. Finans alanında uzman olan beş karar vericiden alınan sıralama bilgileri ışığında finansal oranların ağırlıkları SWARA yöntemiyle bulunmuştur. Sektörde yer alan işletmelerin finansal performans sıralamasında ARAS yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmanın sonunda sektörde bulunan işletmelerin finansal performansları en iyiden en kötüye doğru sıralanmıştır. Çalışma, finansal performans değerlendirmesi alanında SWARA ve ARAS yönteminin bütünlük olarak kullanıldığı ilk çalışmalardan biridir. Swara yöntemi, karar vericiye önceliklerini seçme şansı veren uzman odaklı bir yöntemdir. ARAS yöntemi, ÇKKV problemlerinin çözümü için Zavadskas ve Turskis tarafından 2010 yılında önerilmiştir. Bu açıdan, yapılacak olan diğer çalışmalara ışık tutarak, literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: SWARA (Step-wise Weight Assessment Ratio Analysis), ARAS (Additive Ratio Assessment), İnşaat Sektörü, Finansal Performans Değerlendirme.

Evaluation of Financial Performances of Companies in Construction and Public Works Sector by SWARA and ARAS Methods

*

Abstract

The financial statements are used to evaluate the efficiency of the activities carried out by the entity and to present their sectoral performances. The financial ratios obtained from the financial statements in the performance evaluation are taken as the evaluation criteria and the analyzes are performed with the multi criteria decision making methods and the alternatives are listed. In this study, SWARA and ARAS methods were used as integrated methods in order to evaluate the financial performances of the companies operating in the construction sector in Borsa İstanbul (BİST) between 2014-2017. In order to demonstrate financial performance, ten financial ratio criteria from profitability, liquidity, financial structure and activity rate groups were determined. In the light of the ranking information received from the five decision makers who are experts in the field of finance, the weights of the financial ratios were determined by the SWARA method. ARAS method was used in the financial performance ranking of the enterprises in the sector. At the end of the study, the financial performances of the enterprises found in the sector were ranked from the best to the worst. The study is one of the first studies to use SWARA and ARAS method in the field of financial performance evaluation. The Swara method is a specialist-oriented method that allows decision-makers to choose their priorities. The ARAS method was proposed by Zavadskas and Turskis in 2010 for the solution of the problems of the QMS. In this respect, it is thought that it may contribute to the literature by shedding light on the other studies.

Keywords: SWARA (Step-wise Weight Assessment Ratio Analysis), ARAS (Additive Ratio Assessment), Construction Sector, Financial Performance Evaluation.

Giriş

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ve yoğun rekabet ortamında yaşanan belirsizlikler, yöneticilerinin karşılaştıkları problemler karşısında etkili ve doğru karar verme işlemini zorlaştırmaktadır. Çeşitli karar verme problemleriyle karşı karşıya kalan yöneticiler alternatifler arasından en uygun seçimin yapılmasında çok kriterli karar verme tekniklerini yaygın olarak kullanılmaktadır (Ömürbek ve Eren, 2016, s.175).

İşletmelerin finansal performansının ölçülmesinde ve faaliyetlerinin analiz edilmesinde, bilanço ve gelir tablosundan elde edilen finansal oranlar kullanılmaktadır. Finansal performans değerlendirilmesi, işletmelerin içinde bulunduğu sektördeki konumun tespit etmesi ve rekabet gücünü artırabilmek için kararlar almasında büyük önem taşımaktadır. Finansal performans değerlendirilmesinde, finansal oranlar değerlendirme kriteri olarak alınmakta ve çok kriterli karar verme yöntemleri performans analizlerinde kullanılmaktadır.

Çalışmada BİST' te inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2014-2017 yılları arasındaki ortalama finansal performanslarını değerlendirmek amacıyla SWARA ve ARAS yöntemleri bütünlük olarak kullanılmıştır.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra SWARA ve ARAS yöntemleri ile ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise sırasıyla SWARA ve ARAS yöntemleri ve uygulama adımları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Uygulamanın yer aldığı beşinci bölümde, işletmelerin finansal performans değerlendirmesi iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. Son bölümde ise analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

Uygulama aşamasının ilk kısmında, finansal performansın ortaya konulması amacıyla karlılık, likidite, mali yapı ve faaliyet oran gruplarından on tane finansal oran kriteri belirlenmiştir. Finans alanında uzman olan beş karar vericiden alınan sıralama bilgileri ışığında finansal oranların ağırlıkları SWARA yöntemiyle bulunmuştur.

Uygulamanın ikinci kısmında ise ARAS yöntemiyle inşaat sektöründe bulunan işletmelerin 2014-2017 yılları arası ortalama finansal oranlar kullanılarak, finansal performans değerlendirmesi sonuçlarına ortaya

konulmuştur. İşletmeler arasında bu dört dönemde finansal olarak performans sıralaması yapılmıştır.

1. Literatür Taraması

Çalışmada uygulanacak olan SWARA ve ARAS yöntemlerinin yakın zamanda ortaya çıkan çok kriterli karar verme (ÇKKV) modellerindedir. Literatürde bu yöntemlerle ilgili farklı alanlarda çalışmalar bulunmaktadır.

1.1.SWARA Yöntemi Literatür Taraması

SWARA Yöntemi ilk defa Kersulienne vd. (2010) tarafından anlaşmazlıkların çözümü için gerekli yöntemlerin seçiminde kullanılmıştır, daha sonraki çalışmalar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Kerşuliené, V. ve Turskis, Z. (2011), çalışmalarında SWARA ve ARAS yöntemlerini entegre şekilde kullanarak mimar seçim probleminde çözüm bulmuşlardır. Her personel seçim kendine ait kriterleri olduğu gibi, mimarın değerlendirme kriterleri olarak eğitim, akademik seviye, uzun ömürlü öğrenme, iş bilgisi, iş becerileri, iş tecrübesi, kültür, yetkinlik, takım oyuncusu, liderlik mükemmellik, farklı iş birimlerinde çalışabilme, hedef belirleme, problem çözme becerisi, karar verme becerisi, stratejik düşünme, kendini ve düşüncüyü satabilme, kişilerarası beceriler, yönetim deneyimi, duygusal kararlılık, iletişim becerileri, iyi tartışma yeteneği, kişilik değerlendirmesi, bilgisayar becerileri, özgüven, yabancı dilde akıcılık, sorumluluk, sabır, ve yaş kriterlerini 8 gruba ayırarak değerlendirmişlerdir.

Aghdaie vd. (2013), İran'ın Karaj kentindeki bir imalat şirketinde takım tezgahı alternatiflerini en iyiden en kötüsüne doğru sıralamak için önerilen metodolojinin ilk kısmında her bir kriterin önemini belirlemek ve her bir kriterin ağırlığını hesaplamak SWARA yönteminden faydalanmışlardır. Değerlendirme sürecindeki sekiz kriteri maliyet, operasyonel esneklik, bakım ve servis yeteneği, büyüklük ve fiziksel uyumluluk, güvenlik, hassasiyet ve üretkenlik olarak belirlemişlerdir. Alternatiflerin performans sıralamasında COPRAS-G (Complex Proportional Assessment with Grey Relations) yöntemini kullanmışlardır.

Zolfani ve Zavadskas (2013), İran'ın büyük kısmını kapsayan çöl bölgesinde yapmış oldukları araştırmada yeni bir hibrit model uygulamışlardır. İlk önce SWARA yöntemiyle ağırlıklandırma kriterleri belirlemişler, daha sonra COPRAS (Complex Proportional Assessment) yöntemi ile kırsal bölge ikliminde seçilen beş bina yapısının değerlendirilmesi için uygulamışlardır.

Karabasevic vd. (2016), İşletmelerdeki işe alım sürecinde, karar vericiler, personel seçiminde çok kriterli karar verme süreçleri. Bu nedenle, bu makale, belirleme sürecinde SWARA ve ARAS yöntemlerine dayanarak personel alımı ve personel seçiminde aday seçimi için bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Kullanılabilirlik ve teklif edilen çerçevenin etkinliği, satış müdürünün pozisyonu için aday seçiminin yapıldığı vaka çalışmasında dikkate alınmıştır.

Tuş Işık ve Aytaç Adalı (2016), çalışmalarında bir otel seçim problemini çözmek için SWARA ve operasyonel rekabet gücü değerlendirme analizi (OCRA) yöntemlerini entegre olarak kullanmışlardır. Kriterlerin ağırlığını belirlemek için SWARA yöntemi kullanırken, en iyi oteli seçmek ve alternatiflerin sıralamasını belirlemek için OCRA yöntemi uygulanmıştır.

Çakır ve Karabıyık (2017), çalışmalarında büyük çaplı veri merkezlerini işleten ve depolama için alan sunan çeşitli bulut depolama hizmet sağlayıcıları arasından en iyisinin seçilmeyi amaçlamışlardır. Kriterlerin önem düzeyleri SWARA yöntemi ile belirlenmiştir. Oluşturulan kriterler ışığında COPRAS yöntemi ile en iyi bulut depolama hizmet sağlayıcısının seçimini yapmışlardır.

Zolfani vd. (2017), çalışmalarında İran'ın Tahran kentinde beş yıldızlı bir otelin inşaat projesinin değerlendirilmesinde SWARA ve COPRAS yöntemleriyle birleşik bir çerçeve oluşturmuşlardır. Araştırmada kriter ağırlıkları belirlenmesinde SWARA yöntemi kullanılırken, karar alternatifleri COPRAS yöntemi ile sıralanmıştır.

Radović, D., ve Stević, Ž. (2018), çalışmalarında taşımacılık alanında performans göstergelerini belirlemek için 20 ana performans göstergesine ait 62 performans değerlendirmişlerdir. Sırbistan ve Bosna-Hersek de yapılan çalışmada 13 farklı nakliye şirketinden 19 karar verici tarafından sıralanan kriterler, SWARA yöntemi kullanılarak ağırlıklandırılmıştır. Elde edilen sonuçlar göre en önemli göstergeleri; araç

kullanımı, gerçekleşen rotalar ve turlar, ulaşım maliyetlerine olarak saptamışlardır.

1.2.ARAS Yöntemi Literatür Taraması

İlk defa Zavadskas ve Turskis (2010) tarafından geliştirilen ARAS yöntemiyle yapılan çalışmada yazarlar insanların çalıştıkları yerin içindeki iklimi ve ortamlarını iyileştirmek için alınacak önlemleri tanımlamayı amaçlamışlardır. Kişi başına hava miktarı, bağıl hava nemi, hava sıcaklığı, çalışma saatleri boyunca aydınlatma, hava akışı oranı, çiy noktasından oluşan alternatiflere ait altı kriteri ARAS yöntemi ile analiz etmişlerdir.

Yeni bir yöntem olmasına karşın literatürde birçok alanda yapılmış çalışmaları görmek mümkündür. Aşağıda ve tablo 2’de ARAS yöntemiyle yapılmış olan çalışmalar yer almaktadır.

Zavadskas vd. (2010), inşaat sürecinin etkinliğini ve gelecekte yapılacak olan binaların güvenliğini etkileyen faktörleri göz önünde bulundurularak kriterleri belirlemişlerdir. Taksit masrafları, taksit süresi, kararların karmaşıklığı, kararların avantajları ve dezavantajları, kurulu vakıf sisteminin devredilebilirliği ve bakımı, onaylanmış kararları uygulama deneyimi, vb. kriterleri ARAS yöntemini kullanılarak analiz etmişlerdir.

Baležentis vd. (2012), Litvanya ekonomik sektörlerinin değerlendirilmesi amacıyla finansal oranları, bulanık ÇKKV yöntemlerini kullanarak, karşılaştırılmalı olarak değerlendirmişlerdir. Araştırma da 2007-2010 dönemini Fuzzy VIKOR, Fuzzy TOPSIS ve Fuzzy ARAS yöntemleri kullanarak en iyi performans gösteren sektörleri belirlemişlerdir. Sonuçlar da en iyi performans gösteren sektörün ormancılık ve ormancılık sektörüne ait olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, ticaret sektöründe, konaklama sektöründe, madencilik ve taş sanayi sektöründe, bilgi sektöründe ve imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ortalama bir Litvanyalı işletmeden daha verimli çalıştığını ortaya koymuşlardır. İnşaat, emlak ve ulaştırma sektörlerinin ekonomik krizden ciddi şekilde zarar görmüş ve ortalama alternatifin altında yer aldığı belirtmişlerdir.

Sliogeriene vd. (2013), Litvanya yaptıkları çalışmada enerji sektöründeki sorunlara çözüm bulmak amacıyla en uygun yenilenebilir enerji

üretim sisteminin alternatiflerinin değerlendirilmesinde AHP ve ARAS yöntemini kullanmışlardır.

Bakshi ve Sarkar (2011), proje seçiminin de uygun kararı vermek ve mevcut alternatifler arasında uygun bir karşılaştırma yapmak için Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve ARAS yöntemini kullanılmıştır. AHP proje seçim probleminin yapısını analiz etmek ve kriterlerin ağırlığının belirlenmesinde kullanılırken, ARAS yöntemi nihai sıralamayı elde etmek ve projeler arasından en iyisini seçmek için kullanılmıştır.

Kutut vd. (2013) Vilnius'un tarihi şehir merkezinde bulunan bazı binaların durumunu ele almakta ve arkeolojik, tarihi, mimari, ekonomik, sosyal ve kültürel temelleri göz önünde bulundurarak yeniden yapılanma ihtiyacını belirlemek amacıyla bu binaların değerlendirilebileceği göstergeleri analiz etmek için ARAS yöntemini kullanmışlardır

Ghadikolaei ve Esbouei (2014), Tahran Borsası'nın otomotiv ve parça imalat sanayinin finansal performansının değerlendirilmesinde AHP ve ARAS yöntemlerini bütünleşik olarak kullanmışlardır. Kriterlerin ağırlıklarını belirlemek için AHP uygularken, şirketlerin finansal katkı oranı belirleme Bulanık ARAS yöntemi kullanarak, performanslarına değerlendirmişlerdir.

Yıldırım (2015), konut satın probleminde ailelerin satın alma alternatiflerini ARAS yöntemi kullanılarak değerlendirmiştir. 5 alternatife ait olan; konut fiyatı, net kullanım alanı, işyerine uzaklık, konut oda sayısı, binaya ait yeşil alan ve binanın yaşı, kriterlerini kullanarak optimal konutu ortaya koymuştur.

Ecer (2016), Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) yazılımı alternatifleri değerlendirilmiştir. Çalışmada maliyet, esneklik, fonksiyonellik, yazılım güvenilirliği, kullanım kolaylığı, tedarikçi firmanın tanınmışlığı ile destek ve hizmet kriterleri kullanılarak bir işletme için en uygun ERP yazılımları ARAS yöntemiyle belirlenmiştir.

Aslan (2017), çalışmasında Gürcistan merkezli bir lojistik işletmesinin toplu araç alımında karşılaştığı karar problemi ARAS ve AHP yöntemleri birlikte kullanılarak analiz edilmiştir. En lojistik alternatifini belirleyerek analiz sonuçlarını işletme yönetimi ile paylaşmıştır.

Aytekin ve Erol (2018), finansal performansın sürdürülebilirlik endeksinde yer alabilmek için yeterli bir gösterge olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla on adet finansal oran kullanarak, altmış üç

işletmenin performansını ARAS yöntemiyle analiz edilmişlerdir. Sonuçlara göre elde edilen sıralama ile sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmeleri karşılaştırılmışlardır.

2. SWARA (Step-wiseWeightAssessmentRatio Analysis-Kademeli Ağırlık Değerlendirme Oran Analizi)

Kerşulienne vd. tarafından 2010 yılında geliştirilen SWARA yönteminde alternatiflerin değerlendirilmesinde kullanılacak olan kriterler karar vericileri(KV) tarafından önemliden önemsiz doğru sıralanmaktadır. Böylece önemsiz kriterler göz önünde bulundurularak uygulama kapsamından çıkartılabilir. Kalan kriterlerin kendi aralarındaki önem ağırlıklarını hesaplarken ise karar vericilerin kendisine göre oluşturduğu sıralama dikkate alınmaktadır (Can vd., 2017, s. 217).

Alternatiflere ait kriterlerin ağırlıklarının belirlenmesinde SWARA yöntemi kullanılmıştır. Yöntemin uygulama adımları aşağıdaki ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Kersulienne vd, 2010, s.250; Gümüş ve Can Öziç, 2018, s. 1328).

Adım 1: Kriterlerin Önem Sıralanmasının Yapılması

Alanında uzmanlar kişiler tarafından karar verme süreci kriterleri önem sırasına göre sıralanır. En önemli kriter 1 olacak şekilde, en önemliden en önemsiz doğru sıralamaya başlanır. Eğer kriterler birden fazla uzman tarafından değerlendirilmeye alınmış ise, kriterlerin genel bir geometrik ortalaması alınarak sıralama elde edilir.

Adım 2: Kriterlerin Göreli Önem Düzeyinin Belirlenmesi

j. kriterin (j+1). kriterden ne kadar önemli olduğunun belirlendiği bu adımda, "Ortalama Değerin Karşılaştırılmalı Önemi" yani sj değerini belirlenir.

j. kriteri ve kendisinden sonra gelen j+1. kriteri arasında karşılaştırmalı ağırlık değeri belirlenir. Karar vericiler tarafından art arda gelen kriterler karşılaştırılır ve ne kadar önemli olduğu yüzde olarak belirlenir.

Adım 3: k_j Katsayısının Belirlenmesi

Her bir kriter için k_j katsayısı aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanır. j .kriter 1 değeri alırken, sıralamada j . kriterden sonra gelen kriter değerleri karşılaştırma oranının(s_j) eklenmesiyle bulunur.

$$k_j = \begin{cases} 1 & j = 1 \\ s_j + 1 & j > 1 \end{cases} \quad (1)$$

Adım 4: q_j Değerinin Hesaplanması

Her bir kriter için q_i değeri aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanır.

$$q_i = \begin{cases} 1, & \text{ve } j = 1 \\ \frac{q_j - 1}{k_j}, & \text{ve } j > 1 \end{cases} \quad (2)$$

Adım 5: Kriterlere Ait Ağırlık Değerlerinin Hesaplanması

SWARA yönteminin son adımında değerlendirme ölçütlerinin hesaplanan ağırlıkları, toplama bölünerek her bir kriter için ağırlıklar belirlenir. Kriterlerin ağırlık toplamları 1'e eşittir.

$$w_j = \frac{q_j}{\sum q_j} \quad (3)$$

3. ARAS (AdditiveRatioAssessment)

Z. Turskis ve E. K. Zavadskas tarafından 2010 yılında geliştirilen Additive Ratio Assesment (ARAS) yöntemi, daha çok bulanık mantık ve gri ilişki analiz yöntemleri ile uyumluluk gösteren ÇKKV problemlerinin değerlendirilmesinde farklı bir yöntem olarak geliştirilmiştir (Aslan, 2017, s. 61).

ARAS yöntemi, her alternatifin ideal alternatife göre oransal benzerliğini ortaya koyarak, alternatiflerin performans değerlendirmesini yapmaktadır. Yöntem performanslara ait kriterleri, fayda fonksiyonu

değerine göre sıralar. Alternatiflerin fayda fonksiyonu puanlarının oranlarını, optimum alternatiflerin fayda fonksiyon puanı ile karşılaştırılır (Ercan ve Kundakçı, 2017, s. 89).

ÇKKV yöntemleri kullanılarak yapılan çalışmalar incelendiğinde literatürde genellikle klasik yaklaşım olan subjektif sıralama kullanılmaktadır. Mevcut çözümlerde fayda fonksiyonu değerleri ile ideal pozitif alternatif çözüm değeri ile karşılaştırmakta da ya da ideal pozitif ve ideal negatif çözüme olan göreceli uzaklıkları dikkate alınarak yapılan değerlendirmeleri görmek mümkündür. Ancak ARAS yöntemi, alternatiflere ait kriterleri, araştırmacı tarafından eklenen optimal kriter değerleri ile karşılaştırmaktadır (Yıldırım, 2015, s.289).

ARAS yönteminin adımları aşağıda açıklanmıştır(Zavadskas ve Turskis, 2010, s. 163-165; Ecer, 2016, s. 92-93).

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

m tane alternatif ve alternatiflere ait n tane kriterden meydana gelen karar matrisi oluşturulur.

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & x_{02} & \dots & x_{0n} \\ x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad i=0,1,\dots,m; \quad j=1,2,\dots,n \quad (4)$$

Matriste, x_{ij} = i. alternatifin j. kriterde gösterdiği performans değerini, x_{0j} = j. kriterin optimal değerini ifade etmektedir. Eğer j kriterinin optimal değeri bilinmiyorsa aşağıdaki eşitlik yardımıyla bulunur.

$$\begin{aligned} x_{0j} &= \text{maksimum} ; \text{ fayda durumunda} \\ & \quad i=1,2,\dots,m \quad j=1,2,\dots,n \quad (5) \\ x_{0j} &= \text{minumum} ; \text{ maliyet durumunda} \end{aligned}$$

Adım 2: Karar Matrisinin Normalize Edilmesi

Bu adımda karar matrisi kriterlerin fayda yada maliyet durumuna göre normalizasyon edilir. Kriter performans değerlerinin maksimum olması isteniyorsa normalize değerleri formül 6'dan elde edilir.

$$\bar{x} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^m x_{ij}} \quad (6)$$

Normalizasyonda minimum olması istenen kriterler için ise Formül 7 yardımıyla hesaplanır.

$$\bar{x} = \frac{1/x_{ij}}{\sum_{i=0}^m 1/x_{ij}} \quad (7)$$

Adım 3: Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Bu adımda Swara yönteminle elde edilen ağırlıklar, kriter değerleri ile çarpılarak ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi(\dot{x}) elde edilir. Kriter ağırlık değerleri 0 ve 1 arasında değer alırken, bu değerlerin toplamı da 1'e eşittir.

$$\begin{aligned} \dot{x}_{ij} &= \bar{x}_{ij}.w_j & i=0,1,\dots,m \\ & & j=1,2,\dots,n \\ & & 0 < w_j < 1 \end{aligned} \quad (8)$$

Adım 4: Optimallik Fonksiyonun Hesaplanması

Alternatiflerin optimallik fonksiyonun bulmak için S_i değeri hesaplanır. S_i , i. alternatifin optimallik fonksiyon değerini gösterir. S_i değerinin yüksek olması alternatifin daha iyi performansa sahip olduğunu gösterir.

$$S_{ij} = \sum_{j=1}^n \dot{x}_{ij} \quad i=0,1,\dots,m \quad j=1,2,\dots,n \quad (9)$$

Adım 5: Fayda Derecesinin Hesaplanması ve Sıralama

So değeri, en iyi alternatifin optimallik derecesidir. Bir alternatifin optimallik fonksiyonu değeri(S_i) ile en iyi alternatifin optimallik fonksiyonu değerinin(S_0) kıyaslanarak formül 10 yardımıyla fayda derecesi hesaplanır.

Son olarak; fayda derecesi değerleri(K_i) elde edilen alternatifler büyükten küçüğe sıralanır.

$$K_i = \frac{S_i}{S_0} = 0,1, \dots, m \quad (10)$$

5. İşletmelerin 2014-2017 Yılları Arası Ortalama Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi

Çalışmada, Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren, inşaat ve bayındırlık sektöründe yer alan altı işletmenin 2014-2017 yılları arası finansal performanslarını değerlendirmek için SWARA ve ARAS yöntemleri bütünlük olarak kullanılmıştır. Uygulama adımlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Finansal performans değerlemesini kapmasına alınacak finansal oranların belirlenmesi,
- Finans alanında uzman olan karar vericiler tarafından finansal oranların yani analiz kriterlerinin görelisi olarak sıralanması,
- Karar veriler tarafından kendi aralarında sıralanan finansal oranın SWARA yöntemi ile ağırlıklarının hesaplanması,
- Sektörde bulunun işletmelerin yani alternatiflerin belirlenmesi,
- Alternatiflere ait bilanço ve gelir tablolarına ulaşarak, analizin veri setinin oluşturulması,
- ARAS yöntemiyle, SWARA yönteminden elde edilen ağırlıkları da kullanarak alternatiflerin performanslarına göre sıralanması.

Finansal performans değerlendirmesinde kullanılan finansal oranlar çalışmanın kriterlerini temsil etmektedirler. Dört finansal oran grubu ve bunlara ait on finansal oranlara ait formüller Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Finansal Performans Belirlemede Kullanılan Kriterler

Finansal Oranlar	Oran Adları	Oran Formülleri	Kod
Karlılık Oranları	Net Kar Marjı	Net Kar/Net Satışlar	K1
	Özsermaye Karlılığı	Net Kar/Özsermaye	K2
	Varlıkların Karlılığı	Net Kâr/Toplam Varlıklar	K3
Likidite Oranları	Cari Oran	Dönen Varlık/Kısa Vadeli Borçlar	K4
	Nakit Oran	Hazır Değerler/ Kısa Vadeli Borçlar	K5
Faaliyet Oranları	Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı	Net Satışlar/Net Çalışma Sermayesi	K6
	Özsermaye Devir Hızı	Net Satışlar/Özsermaye	K7
Mali Yapı Oranları	Finansman Oranı	Özsermaye/Toplam Borç	K8
	Finansal Kaldıraç Oranı	Toplam Borç/Toplam Pasif	K9
	Kısa Vadeli Borçlar/Toplam Aktif	Kısa Vadeli Borçlar/Toplam Aktif	K10

5.1. Kriter Ağırlıklarının SWARA Yöntemiyle Belirlenmesi

Finans alanında uzman beş karar verici tarafından performans kriterleri önem düzeyine göre Tablo 3'deki gibi sıralanmıştır.

Tablo 3. Karar Vericiler (KV) Tarafından Sıralanan Analiz Kriterleri

Kriterler	Karar Vericiler				
	KV1	KV2	KV3	KV4	KV5
K1	6	1	3	1	8
K2	7	2	4	4	9
K3	8	3	5	5	10
K4	2	4	1	2	1
K5	1	5	2	3	2
K6	9	9	6	6	3
K7	10	10	7	9	4
K8	3	6	8	10	5
K9	4	7	9	7	6
K10	5	8	10	8	7

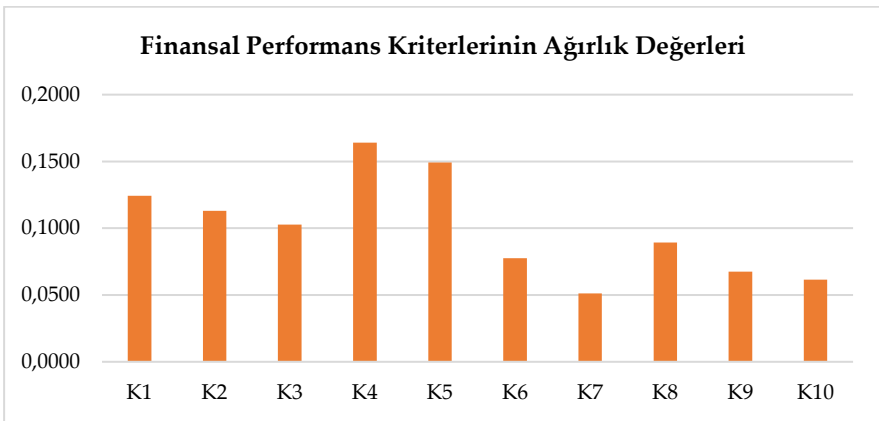
Finans alanında uzman olan karar vericilerden finansal kriterin sıralamalarını en önemlisi ilk sırada olacak şekilde, 1'den 10'a doğru bir sıralama yapılması istenmiştir. Ayrıca sıralama kriterleri arasında

yüzelik olarak karşılaştırma yapmayan yarayan sj değeri de uzman kişiler tarafından belirlenmiştir.

Tablo 4. SWARA Yöntemi ile Finansal Performans Kriterlerinin Ağırlık Değerleri

Sıralama	Kriterler	sj	kj	Qj	wj
1	K4		1	1	0,1640
2	K5	0,10	1,1	0,9091	0,1491
3	K1	0,20	1,2	0,7576	0,1243
4	K2	0,10	1,1	0,6887	0,1130
5	K3	0,10	1,1	0,6261	0,1027
6	K8	0,15	1,15	0,5444	0,0893
7	K6	0,15	1,15	0,4734	0,0776
8	K9	0,15	1,15	0,4117	0,0675
9	K10	0,10	1,1	0,3742	0,0614
10	K7	0,20	1,2	0,3119	0,0512
TOPLAM				6,0970	1

Tablo 4’de görüldüğü gibi kriterler KV’lerin tarafından ortak olarak K4-K5-K1-K2-K3-K8-K6-K9-K10-K7 şeklinde sıralanmıştır. SWARA yöntemiyle yapılan analizlerde sj kullanılarak, kj katsayı değerlerine ulaşılmıştır. Her bir kriterin için eşitlik 2’deki formül kullanılarak qj değeri hesaplanmış ve kriterlerin ağırlık değeri wj’ye ulaşılmıştır. Finansal performans değerlendirme kullanılan finansal oranlar ağırlıkları Şekil 1’deki bulunmuştur.

Şekil 1. Finansal Performans Kriterlerinin Ağırlık Değerleri

Kriterlere ait ağırlıklar sırasıyla 0.1243, 0.1130, 0.1027, 0.1640, 0.1491, 0.0776, 0.0512, 0.0893, 0.0675, 0.0614. Karar vericilerin yaptığı değerlendirmeye sonuçlarına göre en fazla öneme sahip oranlar, cari oran ve nakit oranı içeren likidite oran grubudur. Daha sonra en fazla öneme sahip olan net kar marjı, özsermaye karlılığı ve varlık karlılığı oranlarıdır. Karlılık oranlarından sonra en fazla öneme sahip oran grubu mali yapı oranlarıdır. Önem sıralamasına göre en az öneme sahip olan finansal oran grubu ise faaliyet oranlarıdır.

5.2. İşletmelerin Finansal Performanslarının ARAS Yöntemiyle Analiz Edilmesi

BİST' te işlem gören, inşaat ve bayındırlık sektöründe faaliyet gösteren altı işletmenin 2014-2017 yılları arasındaki on finansal oranın ortalama değerleri ARAS yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz adımları aşağıdaki tablolar yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo 5. Başlangıç Karar Matrisinin Oluşturulması

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
ANELE	0,1391	0,1116	0,0403	1,4290	0,0785	2,3211	1,6384	0,5423	0,6522	0,5619
EDİP	0,2492	0,0494	0,0223	0,3348	0,1541	0,0222	0,2389	0,7001	0,5894	0,1915
ENKAI	0,1816	0,1041	0,0759	2,5789	1,0065	2,2592	0,6836	2,8294	0,2676	0,1346
KUYAS	0,0100	0,0047	0,0145	1,5306	0,2321	0,3907	0,4103	0,7089	0,5922	0,2993
ORGE	0,2529	0,2942	0,1866	2,9393	0,8306	1,4004	1,1702	1,6692	0,3828	0,2682
SANEL	0,0211	0,0422	0,0234	2,2087	0,2543	2,0694	2,0269	1,1566	0,4881	0,4456

Tablo 5'deki işletmeler (alternatifler) ve finansal oranlar (alternatiflere ait kriterler) başlangıç karar matrisini oluşturmaktadır. Karar matrisi, işletmelerin 2014-2017 dönemi arası dört senelik finansal oranlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Her bir kriter için tablo 6'daki gibi maksimum ve minimum durumları göz önünde bulundurularak referans değerleri belirlenir.

Tablo 6. Kriterlerin Başlangıç Optimum Değerleri ve Ağırlıklarının Belirlenmesi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Yönü	Max	Max	Min	Max	Min	Min	Min	Max	Min	Min
Ağırlıkları	0,1243	0,1130	0,1027	0,1640	0,1491	0,0776	0,0512	0,0893	0,0675	0,0614
Optimum Değeri	0,2529	0,2942	0,0145	2,9393	0,0785	0,0222	0,2389	2,8294	0,2676	0,1346

Kriterlerin maksimum ve minimum olma durumlarına göre optimal değerler belirlenir. Minimum olması beklenen kriterler için 7 numaralı denklem yardımıyla değerlendirme skorunun tersi alınır.

Tablo 7. Karar Matrisinin Normalize Edilmesi

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
ANELE	0,163	0,184	0,124	0,130	0,430	0,009	0,061	0,071	0,115	0,075
EDİP	0,292	0,081	0,224	0,030	0,219	0,907	0,417	0,092	0,127	0,220
ENKAI	0,213	0,172	0,066	0,234	0,033	0,009	0,146	0,372	0,281	0,313
KUYAS	0,012	0,008	0,346	0,139	0,145	0,052	0,243	0,093	0,127	0,141
ORGE	0,296	0,485	0,027	0,267	0,041	0,014	0,085	0,219	0,196	0,157
SANEL	0,025	0,070	0,213	0,200	0,133	0,010	0,049	0,152	0,154	0,095

Tablo 7'deki karar matrisi normalize değerleri verilmiştir ve her adım matrisi için yeni optimum değerleri hesaplanır.

Tablo 8. Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisin Elde Edilmesi

	K1 Max	K2 Max	K3 Min	K4 Max	K5 Min	K6 Min	K7 Min	K8 Max	K9 Min	K10 Min
Optimum	0,0368	0,0548	0,0355	0,0437	0,0640	0,0704	0,0213	0,0332	0,0189	0,0192
Wi	0,1243	0,1130	0,1027	0,1640	0,1491	0,0776	0,0512	0,0893	0,0675	0,0614
ANELE	0,0202	0,0208	0,0127	0,0213	0,0640	0,0007	0,0031	0,0064	0,0078	0,0046
EDİP	0,0363	0,0092	0,0230	0,0050	0,0326	0,0704	0,0213	0,0082	0,0086	0,0135
ENKAI	0,0264	0,0194	0,0068	0,0384	0,0050	0,0007	0,0074	0,0332	0,0189	0,0192
KUYAS	0,0015	0,0009	0,0355	0,0228	0,0216	0,0040	0,0124	0,0083	0,0086	0,0086
ORGE	0,0368	0,0548	0,0028	0,0437	0,0060	0,0011	0,0044	0,0196	0,0132	0,0096
SANEL	0,0031	0,0079	0,0219	0,0329	0,0198	0,0008	0,0025	0,0136	0,0104	0,0058

SWARA yönteminden elde edilen ağırlıklar, normalize edilmiş karar matrisi kriterleri ile çarpılarak Tablo 8'de verilen ağırlıklandırılmış normalize matris elde edilir.

Tablo 9. Optimallik Fonksiyonu ve Fayda Derecesinin Hesaplaması

İşletmeler	Si	Ki	Sıralama Değerleri
Optimal	0,3980	1	
ANELE	0,1616	0,4060	4
EDİP	0,2281	0,5732	1
ENKAI	0,1755	0,4409	3
KUYAS	0,1242	0,3121	5
ORGE	0,1921	0,4827	2
SANEL	0,1185	0,2978	6

So değeri, en iyi alternatifin optimallik derecesidir ve 0,3980 olarak bulunmuştur. Her alternatifin optimallik fonksiyonu değeri olan Si ile alternatiflerin en iyi optimallik fonksiyonu değerinin olan So kıyaslanarak fayda derecesi olan Ki değeri hesaplanır. Ki değeri işletmelerin performans sıralamasını gösterir.

İnşaat sektöründe bulunan işletmelerin 2014-2017 arası ortalama finansal performans değerlendirme sonuçlarına göre en iyi performansa sahip EDİP işletmesi iken, ikinci sırada en iyi performansa sahip işletme ORGE' dir. Daha sonra en iyi finansal performansa sahip işletmeler ENKAI ve ANELE' dir. Diğerler işletmelere göre daha düşük performansa sahip olan işletmeler ise KUYAS ve SANEL' dir.

Sonuç

Rekabetin yoğun olduğu günümüz şartlarında finansal performans değerlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Finansal performans analizleri; sorunların tespit edilmesinde, kullanılan kaynaklarını etkinliğinin ölçülmesinde ve hedeflere uygun yeni stratejiler belirlenmesinde uygulanmaktadır. İşletmeler, performans ölçümü sonuçlarına göre, sektörde konumu görerek, eksiklerin tespit eder ve iyileştirme stratejileri geliştirirler.

İşletmelerin finansal performansının ölçülmesinde ve faaliyetlerinin analiz edilmesinde, finansal oranlar değerlendirme kriteri olarak kullanılmaktadır. Kriterler doğrultusunda, karar değerlendirme sürecinin rasyonel kararlarla sonlandırılabilmesi için; analitik çözüm yöntemleri olan çok kriterli karar verme yöntemlerinden yararlanılmaktadır.

Çalışmamızda BİST' te inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2014-2017 yılları arasındaki finansal performanslarını değerlendirmek amacıyla son yıllarda literatürde yer alan SWARA ve ARAS yöntemleri bütünlük olarak kullanılmıştır.

Finansal performansın ortaya konulmasında kullanılan karlılık, likidite, mali yapı ve faaliyet oran gruplarından on tane finansal oran kriteri belirlenmiştir. Finans alanında uzman olan beş karar vericiden alınan sıralama bilgileri ışığında kriterlerin ağırlıkları SWARA yöntemiyle belirlenmiştir. KV' lere göre en fazla ağırlığa sahip olan kriterler cari oran ve nakit orandır. Ağırlık sıralamasında likidite oranlarından sonra

karlılık oranları gelmektedir. En az ağırlığa sahip olan kriter ise özsermaye devir hızıdır.

ARAS yöntemi kriterlerin maksimizasyon ve minimizasyon durumlarını göz önünde bulundurarak, optimum değerlere göre karşılaştırma yapan nispeten yeni bir ÇKKV yöntemidir. İnşaat sektöründe bulunan işletmelerin 2014-2017 arası ortalama finansal performans değerlendirme sonuçlarına göre en iyi finansal performansa sahip EDİP işletmesi olduğu görülmektedir. İkinci sırada en iyi performans gösteren işletme ORGE iken, SANEL işletmesi üç senelik zaman diliminde en düşük finansal performansı göstermiştir.

Bu çalışma, inşaat ve bayındırlık sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 2014-2017 arası ortalama finansal performansları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar sektörde faaliyet gösteren yöneticilere, yatırımcılara ve ilgililerin karar almalarında destek sağlayacak veriler sunulmuştur.

Ayrıca, finansal performans değerlendirme alanında SWARA ve ARAS yönteminin bütünleşik olarak kullanıldığı ilk çalışmalardandır. Yapılacak olan diğer çalışmalara ışık tutarak, literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda farklı ÇKKV yöntemleri ile aynı problem ele alınarak sonuçlar kıyaslanabilir. Bu çalışmada kriter ağırlıkları SWARA(Step-Wise Weight Assesment Ratio Analysis) yöntemi ile belirlenmiştir, sonraki çalışmalarda AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi), Entropi ağırlık, MACBETH gibi farklı yöntemler kullanılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Evaluation of Financial Performances of Companies
in Construction and Public Works Sector by SWARA
and ARAS Methods**

*

Umut Tolga Gümüş – Hatice Can Öziç – Durmuş Sezer

Adnan Menderes University

Measuring the financial performance of the companies and analyzing their activities, financial ratios, obtained from the balance sheet and income statement, are used. Evaluation of financial performance has a great importance in determining the position of enterprises in their sector and making decisions to increase their competitiveness. In financial performance evaluation, financial ratios are taken as evaluation criteria and multi-criteria decision making (MCDM) methods are used in performance analysis.

In the study, the average financial performance of the enterprises in the construction sector, traded at Istanbul Stock Exchange (BIST), was evaluated in the period between 2014-2017. As of 2017, the share of the construction sector in the global economy takes place at 15 percent, this rate was 9 percent in Turkey. The construction sector is growing in developing countries because of the growth momentum of the countries' economies, the influence of government policies and investment potentials. By 2025, the share of the construction sector in the total economy is estimated to reach 10 percent in developed countries and 17 percent in developing countries.

The construction sector in Turkey, passed through a brisk period due to the density of housing and infrastructure projects. In addition to the 9 percent share in GDP and a 30 percent share in total economy, construction is one of the most important economic sectors of the country with the added value it creates. Overall, we consider that the construction sector will continue to grow in the coming years in Turkey and in the world. Studies show that the world's largest construction market will be China by 2020, and that USA, India, Japan and, Canada will follow.

While no significant changes are expected in the market size ranking, significant changes are expected in the growth rate of the construction sector. Between 2018 and 2020, the Middle East and Africa regions will surpass the Asia Pacific in the growth rate of the construction sector. The impact of China's slow growth and continuing large infrastructure investments in the gulf countries play an important role in this subject. In 2020, the sector will grow by 67 percent compared to 2010. For these reasons, the third parties that will invest in the construction companies in the future will need to analyze the financial performance of these companies. In this respect, this sector was preferred in the study. In this study, SWARA and ARAS methods were used as integrated methods to evaluate the financial performance of firms.

SWARA (Step-wise Weight Assessment Ratio Analysis) is used to determine the weight of the criteria in the MCDM problems and developed by Keršulienė et al. (2010). It is known in the literature as an expert-focused method because its main characteristic is the ability to estimate expert opinions while determining criteria's weight. In addition, the method is important for gathering information from experts. The method can decide directly on the criteria and priorities, so it is also appropriate for situations where the benchmark weights are already known.

The ARAS method, developed by Zavadskas and Turksis (2010), reveals the proportional similarity of each option to the most appropriate option (Dadelo - Turksis, et al., 2012: 68). On the other hand, the method has a different structure from other MCDM methods. In this method, the priorities of options may be determined according to the utility function value. Thus, it is suitable to estimate and rank decision alternatives when the ARAS method is used. The ARAS method is a relatively new MCDM method. It reveals each alternatives proportional similarities to the ideal one and evaluates the alternatives' performances. The method sorts the criteria for the performances according to the value of the utility function. This method compares the ratios of utility function scores with the utility function scores of optimum alternatives (Ercan and Kundakcı, 2017, p. 89).

In this study, SWARA and ARAS methods were used as an integrated method to evaluate the financial performances of six enterprises in the

construction sector. These enterprises are is traded at BIST and the data from 2014 to 2017 were used.

Financial ratios used in financial performance evaluation represent the criteria of the study. In order to determine the financial performance, ten financial ratio criterions were used from the profitability, liquidity, financial structure and activity ratio groups. The weight of the criteria was determined by the SWARA method in the light of the ranking information obtained from the five decision makers who are experts in the field of finance. Current ratio and cash ratio have the highest weight criteria according to decision makers. In the weight ranking, liquidity ratios are the first and profitability ratios are the second while equity turnover rate is the least.

According to the results, it is seen that EDIP has the best financial performance average in the construction sector, while the second best-performing company is ORGE. SANEL has shown the lowest financial performance between 2014-2017.

In conclusion, the results obtained in this study may support the managers, investors and the others while making decision. In addition, it is thought that it will contribute to the literature by shedding light on the other studies. In the future studies, the same problem can be compared with the results of different MCDM methods and the results can be compared.

Kaynakça / References

- Aghdaie, M. H., Zolfani, S. H. ve Zavadskas, E. K. (2013). Decision making in machine tool selection: An integrated approach with SWARA and COPRAS-G methods. *Engineering Economics*, 24(1), 5-17.
- Aslan, HM. (2017). AHP-ARAS Hibrit yöntemi ile lojistik işletmelerinin en uygun araç seçimi. *Alphanumeric Journal*, 5(2), 271-282.
- Aytekin, S. ve Erol, A.F.(2018). Finansal performans kurumsal sürdürülebilirlik performansının temel belirleyicisi midir? BIST sürdürülebilirlik endeksinde Aras yöntemi ile bir uygulama. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 17. ÜİK Özel Sayısı, 869-886

- Bakshi, T., ve Sarkar, B. (2011). MCA based performance evaluation of project selection, *International Journal of Software Engineering ve Applications (IJSEA)*, 2(2), 14-22
- Baležentis, A., Baležentis, T., ve Misiunas, A. (2012). An integrated assessment of Lithuanian economic sectors based on financial ratios and fuzzy MCDM methods. *Technological and Economic Development of Economy*, 18(1), 34-53.
- Can, G. F., Delice, E. K., Özçakmak, B. C. (2017). Çok kriterli karar verme yaklaşımıyla oturma düzeneği seçim. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 5(SI), 213-225
- Çakır, E., Karabıyık, B. K. (2017). Bütünleşik SWARA COPRAS yöntemi kullanarak bulut depolama hizmet sağlayıcılarının değerlendirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(4), 417-434.
- Ecer, F., (2016). ARAS yöntemi kullanılarak kurumsal kaynak planlaması yazılımı seçimi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1), 89-98
- Ercan, E., Kundakçı, N., (2017). Bir tekstil işletmesi için desen programı seçiminde ARAS ve OCRA yöntemlerinin karşılaştırılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 83-105
- Ghadikolaei, A.S. ve Esbouei, S.K. (2014). Integrating FAHP and Fuzzy ARAS for evaluating financial performance. *Bol. Soc. Paran. Mat.* 32(3), 163-174.
- Gümüş, U.T. ve Can Öziç, H. (2018). Finansal performans değerlendirme kriterlerinin ağırlıkların hesaplanmasında AHP ve SWARA yöntemlerinin karşılaştırılması. *Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 4(4), 1324-1332.
- Karabasevic, D., Zavadskas, E. K., Turskis, Z., ve Stanujkic, D. (2016). The frame work for the selection of personnel based on the SWARA and ARAS methods under uncertainties. *Informatica*, 27(1), 49-65.
- Keršulienė, V. ve Turskis, Z. (2011). Integrated fuzzy multiple criteria decision making model for architect selection. *Technological and Economic Development of Economy*, 17(4), 645-666
- Keršulienė, V., Zavadskas, E. K., ve Turskis, Z. (2010). Selection of rational dispute resolution method by applying new step-wise weight assessment ratio analysis (SWARA). *Journal of Business and Management*, 11(2), 243-258.

- Kutut, V., Zavadskas, E. K., ve Lazauskas, M. (2013). Assessment of priority options for preservation of historic city centre buildings using MCDM (ARAS). *Procedia Engineering*, 57, 657-661
- Ömürbek N. ve Eren H. (2016). PROMETHEE, MOORA ve COPRAS yöntemleri ile oran analizi sonuçlarının değerlendirilmesi: Bir uygulama. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16,), 174-187.
- Radović, D., veStević, Ž. (2018). Evaluation and selection of KPI in transport using SWARA method. *Transportve . Logistics*, 18(44), 60-68.
- Sliogeriene, J.,Turskis, Z., ve Streimikiene, D. (2013). Analysis and choice of energy generation technologies: The multiple criteria assessment on the case study of Lithuania. *Energy Procedia*, 32, 11-20.
- Tuş Işık, A., ve Aytaç Adalı, E. (2016). A new integrated decision making approach based on SWARA and OCRA methods forthe hotel selection problem. *International Journal of Advanced Operations Management*, 8(2), 140-151.
- Yıldırım, B. F., (2015). Aras method in multi criteria decision making. *TheJournal of KAU I.I.B.F*, 6(9), 285-296
- Zavadskas, E. K., Turskis, Z., (2010). A new additive ratio assessment (ARAS) method in multi criteria decision-making. *Technological and Economic Development of Economy*, 2, 159-172
- Zavadskas, E. K.,Turskis, Z., ve Vilutiene, T. (2010). Multiple criteria analysis of foundation installment alternatives by applying Additive Ratio Assessment (ARAS) method. *Archives of civiland mechanical engineering*, 10(3), 123-141
- Zolfani, S. H., Pourhossein, M., Yazdani, M., ve Zavadskas, E. K. (2017). Evaluating construction projects of hotels based on environmental sustainability with MCDM framework. *Alexandria Engineering Journal*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.aej.2016.11.002>
- Zolfani S.H. ve Zavadskas, E.K. (2013). Sustainable development of rural areas' building structures based on local climate. *Procedia Engineering*, 57, 1295 – 1301.
- [https://www.kap.org.tr/tr/\(03.12.2018\)](https://www.kap.org.tr/tr/(03.12.2018))
- [http://www.borsaistanbul.com/\(03.12.2018\)](http://www.borsaistanbul.com/(03.12.2018))

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gümüş, U. T., Can-Öziç, H. ve Sezer, D. (2019). BİST' te inşaat ve bayındırlık sektöründe işlem gören işletmelerin SWARA Ve ARAS yöntemleriyle finansal performanslarının değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 835-858.
DOI: 10.26466/opus.514220

Erkeklerde İş-Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.522715

*

Kezban Özçelik Kaynak* - Barış Öztuna**

* Dr, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü İzmir/ Türkiye

E-Posta: kezban.kaynak@deu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1487-6033](https://orcid.org/0000-0002-1487-6033)

** Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Çankırı/ Türkiye

E-Posta: barisoz83@yahoo.com

ORCID: [0000-0001-7298-4641](https://orcid.org/0000-0001-7298-4641)

Öz

Çalışmanın amacı, erkek çalışanların iş-yaşam dengesine bakış açılarını incelemektir. O yüzden anket uygulaması sadece erkek çalışanlara uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesinde çalışan erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcılar 657/4-a Memur, 657/4-b Sözleşmeli Personel ve 657/4-d Sürekli İşçilerden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kurumdan gerekli izin alındıktan sonra 115 anket değerlendirmeye alınmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm demografik sorulardan meydana gelmiştir. Anketin ikinci bölümde ise, iş-yaşam dengesi ölçülmektedir. Ankette beşli Likert tipi derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Veriler IBM SPSS V23 ile analiz edilmiştir. İş-yaşam dengesi ölçeği alt boyutları ortalama değerlerinin çalışma sistemi ve çocuk sayısına göre karşılaştırılması tek yönlü varyans analizi ile, eşin çalışma durumuna göre karşılaştırma ise bağımsız örnekler t testi ile incelenmiştir. Kategorik veriler frekans ve yüzde olarak sunulurken nicel veriler ortalama \pm standart sapma olarak sunulmuştur. Araştırmada, eşin çalışma durumuna göre iş yaşam uyumu, kendine zaman ayırma ve yaşamın işten ibaret olması, ortalama değerleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Çalışmada, yaşamı ihmal etme ortalama değerleri eşin çalışma durumuna göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İş-Yaşam Dengesi, Erkeklerin İş-Yaşam Dengesi, Latte Babalar

A Study on Work-Life Balance in Men

*

Abstract

The aim of the study is to examine the perspectives of male employees towards work-life balance. Therefore, the survey was applied only to male employees. The sample of the study consisted of men working in Dokuz Eylöl Hospital. Participants consist of 657/4-a Civil Servants, 657/4-b Contracted Personnel and 657/4-d Continuous Workers. The questionnaire method was used as the data collection tool. After obtaining the necessary permission from the Authority, 115 questionnaires were taken into consideration. The questionnaire consists of two parts. The first part consisted of demographic questions. In the second part of the survey, the work-life balance is measured. A five-point Likert-type rating scale was used in the survey. Data were analyzed with IBM SPSS V23. The comparison of the mean values of the work-life balance scale sub-dimensions according to the number of the working system and the number of children were analyzed by one-way analysis of variance, and the comparison according to the working status of the spouse was examined by independent samples t-test. Categorical data are presented as frequency and percentage, while quantitative data are presented as mean \pm standard deviation. In the study, it was found that there was no statistically significant difference between the average values of the work-life according to the working status of the spouse, the time allocation of life and the fact that life was all about work. In the study, average values of life neglect differ according to the working status of the spouse.

Keywords: *Work-Life Balance, Men's Work-Life Balance, Latte Dads*

Giriş

İnsanların günümüzde ihtiyaçlarını karşılamaları için çalışması gerekmektedir. Çalışma saatlerinin fazla olması çalışanların özel yaşamındaki sürelerinin azalmasına sebep olmuştur. Çalışan ebeveynler için çocukların bakımı ve onlara ayrılacak zaman önem kazanmıştır. Bu konularda daha çok kadınlar sorumluluk almaya başlamıştır ve bu nedenle de kadınlar iş dünyasından feragat eden kişiler arasında olmaktadır. Günümüzde özellikle babalar da çocuklarıyla vakit geçirmek için daha çok zamanlarının olmasını istemektedirler. İsveçli babalar buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. İsveç'teki uygulamalar sayesinde babalar çocuklarıyla daha çok vakit geçirmektedirler. Hatta İsveçli babalara "latte baba" denilmektedir. Latte baba denilmesinin nedeni, İsveç'te kafelerde çocuklarıyla oturan babaların sıklıkla yer almasıdır. İsveç'in ebeveyn izin süresinin çok olması sebebiyle babaların çocuklarının bakımını üstlenmesine izin vermektedir.

Bu çalışma, erkeklerin iş-yaşam dengesi konusuna yönelik beklentilerini ele almaktadır. Çalışmada, iş-yaşam dengesi kavramı ve erkeklerin iş-yaşam dengesi konusu incelenmektedir

İş-Yaşam Dengesi

İş-yaşam dengesi çalışanların bir yandan işteki sorumluluklarını, bir yandan da ailesi arasındaki uyumunu belirtmektedir. Çalışanlar hangi işte çalışırsa çalışsın, iş ve özel yaşamlarını dengelemeye çalışmaktadır. Çalışan için yaşamda işin önemli bir boyuta gelmesi, daha uzun çalışma saatleri, ekonomik zorluklar, aile içindeki sorumluluklar, iş ve aile talepleri arasındaki rekabeti daha da fazla önemli hale getirmektedir (Kapız, 2002, s.140). Çalışanların verimlilikleri ve motivasyonları da iş yaşam kalitesi açısından önemlidir. İş yaşamının zorlaşması, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme ile gelen sosyo-ekonomik değişimler ile iş ve özel yaşam birbiriyle kesişmiş ve birbirlerinin alanlarını engellemeye başlamıştır (Akın ve diğerleri, 2017, s.114). İş-yaşam dengesi, bireyin iş-yaşam çatışmasını en az düzeyde yaşaması ve özel yaşamında kendisini daha mutlu hissetmesidir (Apaydın, 2011, s.64-65).

Sadece erkeklerin çalıştığı aileler yerini ailede hem kadının hem de erkeğin çalıştığı ailelere bırakmıştır. Kadının ve erkeğin iş ve aile

yaşamında sahip oldukları sorumlulukları yerine getirme isteği denge kurulmasını zorunlu hale getirmiştir (Doğrul ve Tekeli, 2010, s.12). İş-yaşam dengesi şirketler için de önemlidir. Bir şirketin çalışanlarında iş-yaşam dengesi ile ilgili sorunları olanlarda; devamsızlık, isteksizlik gibi çalışanların performansını olumsuz etkileyen nedenler ortaya çıkmıştır (Korkmaz ve Erdoğan, 2014, s.553).

2018 yılında açıklanan OECD Better Life Index, araştırmasına göre en iyi iş-yaşam dengesine sahip ülkesi Hollanda olduğu belirlendi. En iyi iş-yaşam dengesine sahip 10 ülke aşağıdaki tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: En İyi İş-Yaşam Dengesine Sahip 10 Ülkesi

	Ülke	Skor
1	Hollanda	9.3
2	Danimarka	9.0
3	Fransa	8.9
4	İspanya	8.8
5	Belçika	8.6
6	Norveç	8.5
7	İsveç	8.3
8	Almanya	8.3
9	Rusya	8.1
10	İrlanda	7.9

Kaynak: OECD, 2018

İş-yaşam dengesi için Hollanda, muhtemel 10 üzerinden 9,3 ile skor alırken, ikinci sırada ise Danimarka yer almaktadır. Araştırmada ölçülen 35 OECD ülkesi arasında, Türkiye'nin iş-yaşam dengesi en kötü ülke olarak değerlendirilirken, Meksika ise yalnızca 0.8 ile Türkiye'ye çok yakın bir skor almıştır (Smith, 2018). İş-yaşam dengesinin önemli bir yönü, bir kişinin işte geçirdiği zaman miktarıdır. Kanıtlar, uzun çalışma saatlerinin kişisel sağlığı bozabileceğini, güvenliği tehlikeye sokabileceğini ve stresi artırabileceğini öne sürmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de çalışanların yaklaşık % 34'ü, çok uzun saatler çalışmaktadır. OECD ülkeleri arasında en fazla çalışma süresine sahip olan ülke Türkiye'dir (OECD, 2018). Hollandalı çalışanların ise sadece % 0,5'i düzenli olarak çok uzun saatler çalışmaktadır. Genel olarak, haftada ortalama 30.3 saat çalışmaktadırlar. AB ortalaması ise haftada ortalama 40.3 saattir.

Hollandalılar günde yaklaşık 16 saat yemek yemeye, uyumaya ve boş zaman uğraşlarına adamaktadırlar (McKenna, 2018).

Erkeklerin İş-Yaşam Dengesi

İsveç, dünyadaki en ilerici sosyal politikalarından bazılarında sahiptir ve 1970'lerden bu yana İsveç Hükümeti, her iki ebeveynin de çocuklarını büyütme için ücretli izin kullanmalarını mümkün kılmıştır (SBS, 2014). İsveçli babalar çocukları ile diğer birçok ülke babalarına göre daha çok vakit geçirmektedirler. Sahip oldukları her çocuk için, İsveçli ebeveynler yasal olarak işten 480 gün izin hakkına sahiptir. Bu izin sırasında, ilk 390 gün içinde maaşlarının yüzde 80'ini ve daha sonra ebeveyn başına günde yaklaşık 20 ABD Dolarına eşdeğer bir ücret almaktadırlar. 480 günün üç ayı babalar tarafından alınmaktadır. İsveçli babalar çocukları ile daha çok vakit geçirmektedirler.

Tablo 2. Ülkelerin Ücretli Babalık ve Toplam Ebeveyn İzinleri

Ülkeler	Ücretli Babalık İzinleri	Devlet/Özel Sektör	Des-teği	Toplam Ebeveyn İzinleri
Norveç	14 Hafta	Var		59 Hafta (14 hafta baba tarafından zorunlu kullanılması gereken ücretli izin)
Danimarka	14 hafta	Var		52 hafta (2 hafta baba tarafından zorunlu kullanılması gereken ücretli izin)
Finlandiya	9 hafta	Var		25 hafta (9 hafta baba tarafından zorunlu kullanılması gereken ücretli izin)
İzlanda	12 hafta	Var		12 hafta
Almanya	Yok	Var		52 hafta
İngiltere	2 hafta	Yok		13 hafta (ücretsiz izin)
Türkiye	1 hafta (10 gün memur)	Yok		24 ay (ücretsiz izin)

Kaynak: Kavas, 2018, s.4.

2017 yılında İsveçli babalar ülke çapındaki çiftlere ayrılan toplam iznin yüzde 27'sinden fazlasını almıştır. Stockholm bölgesi artık "latte babaları"

ile doludur. Bu tip babalar bebeklerini askıda taşıyan veya küçük çocuklarıyla takılanlara denilmektedir. İsveç hükümetine göre, babaları ile daha kaliteli zaman geçiren çocuklara sosyal faydası bulunmaktadır. Aynı zamanda kadınların kariyerlerini takip etmelerini ve işgücünün daha aktif bir üyesi olmalarını da sağlamaktadır (Smith ve Banic, 2018). Ülkelerin ücretli babalık ve toplam ebeveyn izinleri tablo 2’de yer verilmiştir.

İşletmelerde kadın çalışanların sayısının artmasıyla birlikte işletmelerin rekabet güçlerini artıracaktır. İşletmeler için kadın çalışanlar itici bir güç oluşturmakta ve değişen rekabette işletmelerin kadın çalışanlara önem vermeleri gerekmektedir (Kaplan, 2018, s.34). İsveç, İzlanda gibi ülkelerin deneyimlerinin gösterdiği gibi, anneleri işgücünde tutmanın sırrı, onlara daha fazla zaman ayırmakta değil, daha çok babaları evde bırakmada yatmaktadır. 10 İsveçli babanın dokuzu, her biri ortalama üç ila dört ay süreyle izin almakta ve bu izin toplam izin süresinin dörtte birini oluşturarak annenin işe dönüşünü yumuşatmaktadır. Bunun işe yaramasının bir nedeni, İsveç’in nispeten kısa bir izin süresi için cömert haklar ödemesidir. Kadınları işgücünün dışında uzun bir süre geçirmeye teşvik etmek yerine, işe geri dönmelerini sağlamak gerekmektedir. Baba izninin eklenmesi, bir bebeğin ailesiyle geçirebileceği fazladan zaman eklemektedir (Guilford, 2014). Türkiye’de ise, babalık ve ebeveyn izinlerine ilişkin düzenlemeler, kadın istihdamının esnekleştirilmesine ve güvensizleştirilmesine sebebiyet vermektedir. Bu yüzden sadece kadınların doğum izni, emzirme izni, kısmi çalışma gibi bireysel düzenlemelerin değil, babalara verilen ebeveyn iznini de içinde bulunduran, bakım sorumluluklarının çözümünü de kapsayan genel politikaların düzenlenmesini sağlamak gerekmektedir (Kavas, 2018: 9).

Çalışmalar, iş esnekliğine para ve promosyonlardan daha fazla değer verdiğini göstermektedir. Daha iyi bir iş-yaşam dengesi bulmak için yeni bir işe, hatta yeni bir ülkeye taşınmaya isteklidirler. Esnek iş düzenlemelerinin de iş için verimli olduğu kanıtlanmıştır. Esnek çalışanlar daha sağlıklı, daha mutlu ve daha üretken olma eğilimindedirler (Raymond, 2016). Boston College’s İş ve Aile Merkezi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, üç tip çalışan baba vardır. Babaları bakıcılık konusunda baskın davranış özelliklerine göre sorgulayarak tanımlamakta ve babalık tipleri eşitlikçi, geleneksel ve çatışmalı babalar olarak karşımıza

çıkmaktadır (Harrington ve diğerleri, 2017, s.6). Bu üç tür babalık tipi aşağıdaki gibidir (Behson, 2016):

- Eşitlikçi Babalar: Bakıcılık işlerinin eşit yapılması gerektiğini söyleyen babalar, işlerin eşit paylaşılması ve bu işlerin birlikte yapılması gerektiğini savunurlar.
- Geleneksel Babalar: Bakıcılık yapmak istemeyen babalar, eşlerinin daha fazlasını yapması gerektiğini söylemektedirler.
- Çatışmalı Babalar: Bakıcılık işlerinin eşit şekilde paylaşılması gerektiğini ancak bunun gerçekleşmesi için bir yol bulamadıklarını söyleyen babalardan oluşmaktadır.

İngiltere’de 2017 yılında “Çalışma Aileleri” tarafından yapılan çalışmada, bugünün babalarının Babalar Günü’nde ihtiyaç duydukları şeyin, işte daha fazla esnekliğin olması gerektiği düşüncesinin çıkmasıdır. Ankete 300’den fazla baba katılmıştır. Babaların üçte birinden fazlası (%36) mevcut çalışma düzenlemelerinin çocuk bakımı sorumluluklarını yerine getirmelerini desteklemediğini söylemektedir. On babadan dördü (%40) çocuklarının yetiştirilmesinde daha aktif bir rol oynamak istemektedir. Beş babadan biri (%18) çocuk bakımı sorumluluklarını eşleriyle daha eşit paylaşmak istemektedir (Working Families, 2017). Günümüzde çalışma süresinin fazlalığı iş-yaşam dengesini daha önemli hale getirmektedir. Erkeklerin özellikle son yıllarda aileleriyle daha fazla vakit geçirme isteği birçok ülkede sıklıkla gündeme gelmektedir. Babalar, çocuklarının yetiştirilmesinde daha aktif rol almak istemektedirler.

Araştırma Yöntemi

Araştırma, kavramsal ve uygulamalı bir çalışmadır. Kavramsal kısım, literatürden faydalanarak hazırlanmıştır. Uygulama kısmında ise, veri toplama yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada uygulanan anket ile ilgili araştırmanın evreni, örnekleme ve yöntemi aşağıda verilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Dünyada erkeklerin iş-yaşam dengesi konusu özellikle de İsveç’te ortaya çıkan “latte baba” tanımıyla birlikte, babaların aileleri ve çocuklarıyla

daha çok vakit geçirme isteği ve diğer ülkelerdeki erkeklere iyi örnek olması durumu, konuyu daha fazla gündeme getirmiştir. Bu çalışmada, erkek çalışanların iş-yaşam dengesi uygulamalarına ilişkin düşünceleri incelenmiş ve uygulanan anket sonuçlarına ilişkin bulgular ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı, erkek çalışanların iş-yaşam dengesine bakış açılarını incelemektedir. Anket uygulaması yalnızca erkek çalışanlara uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesinde çalışan erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcılar 657/4-a Memur, 657/4-b Sözleşmeli Personel ve 657/4-d Sürekli İşçilerden oluşmaktadır.

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kurumdan gerekli izin alındıktan sonra 446 anket formu dağıtılmış olup; 115 katılım ile araştırma tamamlanmıştır. Böylece erkek çalışanların yaklaşık 4'te 1'i örnekleminize dâhil olmuştur.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm demografik sorulardan meydana gelmiştir. Anketin ikinci bölümde ise, İş-yaşam dengesi ölçülmektedir. Bunun için de Apaydın (2011) tarafından hazırlanan iş-yaşam dengesi ölçeği kullanılmıştır. Ankette beşli Likert tipi derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Derecelendirmeler, (1) hiç katılmıyorum, (2) çok az katılıyorum, (3) biraz katılıyorum, (4) büyük ölçüde katılıyorum, (5) tam katılıyorum olarak sınıflandırılmıştır.

İstatistiksel Yöntem

Veriler IBM SPSS V23 ile analiz edilmiştir. İş-yaşam dengesi ölçeği alt boyutları ortalama değerlerinin çalışma sistemi ve çocuk sayısına göre karşılaştırılması tek yönlü varyans analizi ile, eşin çalışma durumuna göre karşılaştırma ise bağımsız örnekler t testi ile incelenmiştir. Kategorik veriler frekans ve yüzde olarak sunulurken nicel veriler ortalama \pm standart sapma olarak sunulmuştur. Önem düzeyi $p < 0,05$ olarak alınmıştır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kişisel bilgilerinin frekans ve yüzde dağılımı tablo 3'te ele alınmaktadır. Araştırmaya katılanların %2,6'sı 18-25 yaş aralığında iken %11,3'ü 26-30, %16,5'i 31-35, %23,5'i 36-40 ve %46,1'i de 41 ve üzeri yaş aralığındadır.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özelliklerin Frekans ve Yüzdeler Dilimleri

Yaş	N	%
18-25	3	2,6
26-30	13	11,3
31-35	19	16,5
36-40	27	23,5
41 ve üzeri	53	46,1
Medeni Durum		
Evli	94	81,7
Bekar	21	18,3
Eğitim Durumunuz		
İlköğretim	5	4,3
Ortaöğretim	16	13,9
Lise	56	48,7
Üniversite ve üzeri	38	33,0
İstihdam türü		
657/4-a Memur	54	47,0
657/4-b Sözleşmeli Personel	5	4,3
657/4-d Sürekli İşçi	56	48,7
Hizmet Sınıfı		
İdari Hizmetler	44	38,3
Sağlık Hizmetleri	32	27,8
Teknik Hizmetler	14	12,2
Yardımcı Hizmetler	25	21,7
Çalışma Sistemi		
Sürekli Gündüz	54	47,0
Sürekli Gece	6	5,2
Nöbet	55	47,8
Çalışma Süresi		
5 Yıl ve altı	25	21,7
6-10 Yıl	25	21,7
11-20 Yıl	46	40,0
21 Yıl ve Üzeri	19	16,5

Evli olanların oranı %81,7 iken bekar olanların oranı %18,3'tür. Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde %48,7'si lise mezunu iken %33'ü üniversite ve üzeri eğitime sahiptir. 657/4-d olarak istihdam olanların

oranı %48,7 iken 657/4-a Memur olarak istihdam edilenlerin oranı %47'dir. Görüşme yapılan personelin %38,3'ü idari hizmetler, %27,8'i sağlık hizmetleri, %21,7'si yardımcı hizmetler ve %12,2'si de teknik hizmetlerde görev yapmaktadır. Çalışma sistemi açısından sürekli gündüz çalışanların oranı %47 iken nöbet usulü çalışanların oranı %47,8 ve sürekli gece çalışanların oranı da %5,2'dir. İş yerinde çalışma süresi 5 yıl ve altı olanların oranı %21,7, 6-10 yıl arası olanların oranı %21,7, 11-20 yıl arası olanların oranı %40 ve 21 yıl ve üzeri olanların oranı %16,5'tir.

Tablo 4'te ise ankete katılan erkek çalışanların eşleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 4. Ankete Katılan Katılımcıların Eş ve Çocuk Bilgilerinin Frekans ve Yüzdeler Dilimleri

	N	%
Eşin ücretli çalışma durumu		
Tam zamanlı	51	54,3
Yarı zamanlı	4	4,3
Çalışmıyor	38	40,4
Emekli	1	1,1
Eşin eğitim durumu		
İlköğretim	23	24,5
Ortaöğretim	14	14,9
Lise	30	31,9
Üniversite ve üzeri	27	28,8
Sahip olunan çocuk sayısı		
Yok	15	14,2
1	32	30,2
2	47	44,3
3 ve üstü	12	11,3

Eşi tam zamanlı çalışanların oranı %54,3 iken eşi çalışmayanların oranı %40,4'tür. Eşlerin eğitim durumu incelendiğinde %31,9 ile lise mezunları ilk sırada yer alırken %28,8'i üniversite ve üzeri ve %24,5'i de ilköğretim mezunudur. Katılımcıların %14,2'sinin çocuğu yoktur ve iki çocuk sahibi olanların oranı da %44,3'tür. Eşin çalışma durumunu çalışanlar (tam zamanlı+yarı zamanlı) %58,6 (55 kişi) ve çalışmayanlar (çalışmıyor + emekli) %41,5 (39 kişi) olarak analize dahil edilmiştir.

Tanımlayıcı İstatistikler

20 maddeden oluşan iş-yaşam denge ölçeğine ait toplam 11 madde olumsuz maddeler olduğundan ters çevirme işlemi yapılmıştır. Ters çevirme işleminin ardından her bir boyutta yer alan maddeler toplanarak madde sayısına bölünmüş ve ilgili boyutun ortalama değeri elde edilmiştir.

Tablo 5. İş-Yaşam Dengesi Ölçeği

	N	Madde Sa-		
		yısı	Ortalama	S. Sapma
İş-Yaşam Uyumu	115	6	3,393	0,832
Yaşamı İhmal Etme	115	6	3,296	0,639
Kendine Zaman Ayırma	115	4	3,480	0,857
Yaşamın İşten İbaret Olması	115	4	3,441	0,912

İş yaşam uyumu toplam 6 maddeden oluşmaktadır. Boyut ortalama değeri 3,393 ve standart sapma değeri de 0,832 olarak elde edilmiştir. Yaşamı ihmal etme boyutunda da toplam 6 madde yer almaktadır. Ortalama değer 3,296 ve standart sapma değeri 0,639 olarak elde edilmiştir. Kendine zaman ayırma boyutunda ise toplamda 4 madde yer almaktadır ve ortalama değeri 3,480 iken standart sapma değeri 0,857 olarak elde edilmiştir. Yaşamın işten ibaret olması boyutunda da toplam 4 madde yer almaktadır ve ortalama değer 3,441, standart sapma değeri de 0,912 olarak elde edilmiştir.

Tablo 6. Çocuk Sayısına Göre Ortalama Değerlerin Karşılaştırılması

	İş Yaşam Uyumu	Yaşamı İhmal Etme	Kendine Zaman Ayırma	Yaşamın İşten İbaret Olması
Yok	3,556 ± 0,971	3,440 ± 0,647	3,317 ± 0,894	3,333 ± 0,843
1	3,510 ± 0,820	3,388 ± 0,711	3,391 ± 0,933	3,492 ± 0,983
2	3,270 ± 0,818	3,217 ± 0,590	3,495 ± 0,888	3,473 ± 0,843
3	3,317 ± 0,678	3,200 ± 0,680	3,650 ± 0,615	3,450 ± 0,911
4 ve üstü	3,917 ± 1,532	3,600 ± 0,283	4,00 ± 0,707	4,125 ± 1,237
F	0,764	0,689	0,471	0,359
p	0,551	0,601	0,757	0,837

*Tek yönlü varyans analizi

Çocuk sayısına göre ortalamaların karşılaştırılmasında ortalama değerler arasında fark olup olmadığı incelendiğinde iş-yaşam uyumu, yaşamı ihmal etme, kendine zaman ayırma ve yaşamın işten ibaret olması ortalama değerleri arasında istatistiksel fark yoktur.

Tablo 7. Eşin Çalışma Durumuna Göre Karşılaştırmalar

	Çalışıyor	Çalışmıyor	t	p
İş-Yaşam Uyumu	3,530 ± 0,870	3,261 ± 0,772	1,550	0,124
Yaşamı İhmal Etme	3,418 ± 0,613	3,144 ± 0,691	2,030	0,045
Kendine Zaman Ayırma	3,505 ± 0,889	3,385 ± 0,896	0,642	0,522
Yaşamın İşten İbaret Olması	3,555 ± 0,918	3,423 ± 0,918	0,684	0,495

*Bağımsız örnekler t testi

Eşin çalışma durumuna göre iş yaşam uyumu (p=0,124), kendine zaman ayırma (p=0,522) ve yaşamın işten ibaret olması (p=0,495) ortalama değerleri arasında istatistiksel olarak fark yoktur. Yaşamı ihmal etme ortalama değerleri eşin çalışma durumuna göre farklılık göstermektedir (p=0,045). Eşi çalışanlarda ortalama değer 3,418 iken çalışmayanlarda 3,144 olarak elde edilmiştir. Buna göre, eşi çalışanların yaşamı daha fazla ihmal ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8. Çalışma Sistemine Göre Ortalama Değerlerin Karşılaştırılması

	İş Yaşam Uyumu	Yaşamı İhmal Etme	Kendine Zaman Ayırma	Yaşamın İşten İbaret Olması
Sürekli				
Gündüz	3,500 ± 0,852	3,174 ± 0,591	3,588 ± 0,850	3,560 ± 0,910
Sürekli				
Gece	3,917 ± 0,603	3,467 ± 0,484	3,958 ± 0,797	3,750 ± 0,707
Nöbet	3,230 ± 0,803	3,396 ± 0,686	3,323 ± 0,849	3,291 ± 0,923
F	2,771	1,904	2,342	1,564
p	0,067	0,154	0,101	0,214

*Tek yönlü varyans analizi

Çalışma sistemine göre ortalama değerler arasında istatistiksel olarak fark yoktur. Sürekli gece çalışanların, sürekli gündüz çalışanlardan daha fazla yaşamı ihmal ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, sürekli gece

çalışanlar, sürekli gündüz çalışanlara göre yaşamı daha fazla işten ibaret olarak görmektedirler.

Sonuç

Bu çalışmada, erkek çalışanların iş-yaşam dengesi uygulamalarına ilişkin düşünceleri incelenmiş ve uygulanan anket sonuçlarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Çalışmanın amacı, erkek çalışanların iş-yaşam dengesine bakış açılarını incelemektir. Bu nedenle, anket uygulaması yalnızca erkek çalışanlara uygulanmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesinde çalışan erkeklerden oluşan katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde ilköğretim mezunu % 4,3'nü, ortaöğretim mezunu % 13,9'unu, lise mezunu % 48,7'sini, %33'ü ise üniversite ve üzeri eğitime sahiptir. Görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu lise, üniversite ve üzeri mezundur.

Katılımcıların eşlerinin çalışma durumuna göre, tam zamanlı olarak %54,3'ünü, yarı zamanlı % 4,3'ünü, emekli % 1,1'ini ve çalışmayanlar ise %40,4'ünü oluşturmaktadır. Çalışmada, eşin çalışma durumuna göre iş yaşam uyumu, kendine zaman ayırma ve yaşamın işten ibaret olması ortalama değerleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı çalışmada ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, yaşamı ihmal etme ortalama değerleri eşin çalışma durumuna göre farklılık göstermektedir. Eşi çalışanlarda ortalama değer 3,418 iken çalışmayanlarda 3,144 olarak elde edilmiştir. Buna göre, eşi çalışanların yaşamı daha fazla ihmal ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Sürekli gece çalışanların, sürekli gündüz çalışanlardan daha fazla yaşamı ihmal ettiği çalışmada görülmektedir. Bununla birlikte, sürekli gece çalışanlar, sürekli gündüz çalışanlara göre yaşamı daha fazla işten ibaret olarak görmektedirler. Çocuk sayısına göre ortalama değerlerin karşılaştırılmasında iş-yaşam uyumu, yaşamı ihmal etme, kendine zaman ayırma ve yaşamın işten ibaret olması ortalama değerleri arasında istatistiksel fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Günümüzde kadınların çalışma hayatında olması ebeveynlerin sorumluluklarını bölüşmesine ve iş-özel yaşam dengesine önem verilmesi konusunu gündeme getirmiştir. İsveçli babalar çocukları ile diğer birçok ülke babalarına göre daha çok vakit geçirmektedirler. İsveç, İzlanda gibi

ülkelerin deneyimlerinin gösterdiği gibi, anneleri işgücünde tutmanın sırrı, onlara daha fazla zaman ayırmakta değil, daha çok babaları evde bırakmada yatmaktadır (Guilford, 2014). Bu sayede kadınlar işgücünün içerisinde kalmış olacaklardır. Türkiye’de ise, babalık izni sadece 10 gündür. Türkiye’de çocuk bakımı konusunda kadınlar sorumluluk almaktadır. Oysa ki, Norveç ve Danimarka’da ücretli babalık izinleri 14 haftadır.

2018 yılında açıklanan OECD Better Life Index, araştırmasına göre en iyi iş-yaşam dengesine sahip ülke Hollanda olduğu belirlenmiştir. OECD ülkeleri arasında en kötü iş-yaşam dengesine sahip ülkeler, Türkiye ve Meksika olduğu ortaya çıkmıştır. Konuya erkekler açısından baktığımızda, erkeklerin özellikle son yıllarda aileleriyle daha fazla vakit geçirme isteği birçok ülkede sıklıkla gündeme gelmektedir. Babalar, çocuklarının yetiştirilmesinde daha aktif rol almak istemektedirler.

EXTENDED ABSTRACT

A Study on Work-Life Balance in Men

*

Kezban Özçelik Kaynak - Barış Öztuna

Ege University – Çankırı Karatekin University

Work-life balance indicates the responsibilities of the employees on the one hand and the harmony between the family. Employees try to balance their work and private lives no matter what job they work for. For the employee, the important aspect of life in work, longer working hours, economic difficulties, responsibilities in the family, makes the competition between work and family demands even more important (Kapız, 2002, p.140). Employees' productivity and motivation are important in terms of quality of work life. The difficulties of business life, technological developments and socio-economic changes with globalization and business and private life intersect each other and began to block each other's fields (Akın et al., 2017, p.114). Work-life balance is the individual living in a minimum level of work-life conflict and feeling happier in his private life (Apaydın, 2011, p.64-65).

Only the families where the men work have been replaced by the families in which both women and men work. The desire of women and men to fulfill their responsibilities in work and family life has made it necessary to establish a balance (Doğrul and Tekeli, 2010, p.12). Work-life balance is also important for companies. In those who have problems with work-life balance in a company's employees; reasons such as absenteeism, unwillingness and negatively affecting the performance of employees (Korkmaz and Erdogan, 2014, p.553).

People need to work today to meet their needs. The high number of working hours has led to a decrease in the personal lives of employees. The care of children for working parents and the time to devote to them have gained importance. Rather, women have started to take responsibility for these issues, and therefore women are among those who renounce the business world. Nowadays, especially fathers want to have more time to spend time with their children. Swedish fathers are a good example of

this. Thanks to the practices in Sweden, fathers spend more time with their children. Even Swedish fathers are called "latte father".

This study examines men's expectations for work-life balance. In this study, the concept of work-life balance and the work-life balance of men are examined. The aim of the study is to examine the perspectives of male employees towards work-life balance. The survey was therefore only applied to male employees. The sample of the study consisted of men working in

Dokuz Eylül University Hospital. The questionnaire method was used as the data collection tool. After obtaining the necessary permission from the Authority, 446 questionnaires were distributed; Research was completed with 115 participants. Thus, approximately 4 of the male employees were included in our sample. The questionnaire consists of two parts. The first part consisted of demographic questions. In the second part of the survey, the work-life balance is measured. A five-point Likert-type rating scale was used in the survey. The ratings are classified as (1) strongly disagree, (2) little agree, (3) slightly agree, (4) largely agree, (5) fully agree. Data were analyzed with IBM SPSS V23. The comparison of the mean values of the work-life balance scale sub-dimensions according to the number of the working system and the number of children were analyzed by one-way analysis of variance, and the comparison according to the working status of the spouse was examined by independent samples t-test. Categorical data are presented as frequency and percentage, while quantitative data are presented as mean \pm standard deviation. The significance level was taken as $p < 0.05$.

According to the questionnaire survey, 115 of the participants were primary school graduates, 4.3% were secondary school graduates, 13.9% were high school graduates, 48.7% were university graduates, and 33% were university graduates. As it is seen, a great majority of the participants are graduates of high school, university and above.

According to the working status of the spouses of the participants, 54.3% of the full-time, part-time, 4.3%, retiree 1.1% and non-workers constitute 40.4%. In the study, it was found that there was no statistically significant difference between the mean values of work life adaptation, time separation and life consistency.

In the study, mean values of life neglect differ according to the working status of the spouse. The average value of the employee in the spouse was 3,418 and in the ones who did not work was 3,144. There was no statistically significant difference between the mean values of the children according to the number of children in terms of work-life harmony, neglecting life, taking time out of themselves, and the average life.

Kaynakça / References

- Akın, A., Ulukök, E., Arar, T. (2017). İş-yaşam dengesi: Türkiye’de yapılan çalışmalara yönelik teorik bir inceleme. *AKÜ İİBF Dergisi*, 19(1) 113-124.
- Apaydın, Ç. (2011). *Öğretim üyelerinin işe bağımlılık düzeyi ile iş-yaşam dengesi ve iş-aile yaşam dengesi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Behson, S. (2016). *12 work-life balance tips from a working dad*. <https://www.success.com/12-work-life-balance-tips-from-a-working-dad/> adresinden 13.11.2018 tarihinde erişildi.
- Doğrul, Ş., B., Tekeli, S. (2010). İş-yaşam dengesinin sağlanmasında esnek çalışma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 11-17.
- Guilford, G. (2014). *The economic case for paternity leave*. <https://qz.com/266841/economic-case-for-paternity-leave/> adresinden 10.09..2018 tarihinde erişildi.
- Harrington, B., Fraone, S., J., Lee, J. (2017). *The new dad the career-care giving conflict*. Boston: Boston College Center for Work & Family
- Kapız, Özen, S. (2002). İş-aile yaşamı dengesi ve dengeye yönelik yeni bir yaklaşım: Sınır teorisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 139-153.
- Kaplan, M. (2018). Kadın çalışanların psikolojik sermayelerinin iş-yaşam dengesi üzerindeki etkisi: Tarihi işhanlarında bir araştırma. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 4(3), 29-36.
- Kavas, A. (2018). Türkiye’de babalar çocuk bakamıyor Türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı (TEPAV) Değerlendirme Notu. https://www.tepav.org.tr/upload/files/15330375176.Turkiye__de_-_Babalar_Cocuk_Bakamiyor.pdf adresinden 10.11.2018 tarihinde erişildi.

- Korkmaz, O., Erdoğan, E. (2014). İş yaşam dengesinin örgütsel bağlılık ve çalışan memnuniyetine etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 14(4), 541-557.
- McKenna, J. (2018). *This is why dutch teenagers are among the happiest in the world*. <https://www.weforum.org/agenda/2018/06/this-is-why-dutch-teenagers-are-among-the-happiest-in-the-world> adresinden 20.11.2018 tarihinde erişildi.
- OECD (2018). OECD better life index work-life balance. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/> adresinden 13.12.2018 tarihinde erişildi.
- Raymond, C. (2016). Dads struggle with work-life balance, too. <https://www.success.com/dads-struggle-with-work-life-balance-too/> adresinden 07.08.2018 tarihinde erişildi.
- SBS (2014). Meet the 'Latte pappas': The Swedish men who stay home to look after the children. <https://www.sbs.com.au/news/thefeed/-story/meet-latte-pappas-swedish-men-who-stay-home-look-after-children> adresinden 05.06.2018 tarihinde erişildi.
- Smith, A., Banic, V. (2018). An American dad in Sweden now has plenty of family time. <https://www.nbcnews.com/news/world/american-dad-sweden-now-has-plenty-family-time-n851866> adresinden 14.12.2018 tarihinde erişildi.
- Smith, R. (2018). The Dutch have the best work-life balance. here's why . <https://www.weforum.org/agenda/2018/02/the-dutch-have-the-best-work-life-balance-here-s-why/> adresinden 14.12.2018 tarihinde erişildi.
- Working Families (2017). What do today's working fathers want on father's day? <https://www.workingfamilies.org.uk/news/fathers-day/> adresinden 04.06.2018 tarihinde erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özçelik-Kaynak, K. ve Öztuna, B. (2019). Erkeklerde iş-yaşam dengesi üzerine bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 859-876. DOI: 10.26466/opus.522715

Medyadaki Etik Sorunlardan Biri Olarak Cinsiyet Ayrımcılığı: Magazin Basınından Örnek Haber İncelemesi

DOI: 10.26466/opus.524006

*

Özgehan Özkan*

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Söğütü/Trabzon/Türkiye

E-Posta: ozgehan8@yahoo.com.tr

ORCID: [0000-0002-2556-0237](https://orcid.org/0000-0002-2556-0237)

Öz

"Medya toplumu mu yansıtır, yoksa medyanın konuları sunuş biçimi mi kamuoyunu şekillendirir" sorusu iletişim araştırmalarının başlıca konusudur. Bu konudaki kuramsal yaklaşımlar, medyanın kamuoyu oluşturmadaki etkisini kabul etmektedir. Medya, habere konu teşkil eden konuları işleyiş biçimi ile bir algı inşası gerçekleştirmektedir. Bu tespit, ikili ilişkilerdeki aldatma konusu için de geçerlidir. Magazin basınının konusu olan tanınmış kişilerin ikili ilişkilerindeki aldatma haberlerinde konunun temsili ağırlıklı olarak kadın merkezli olarak verilmekte, söz konusu davranışta en az kadın kadar payı olan erkeğin ismi neredeyse hiç geçmemektedir. Konunun erkek tarafı iradesi, inisiyatifli olmayan, kurallarını kadının koyduğu bir davranış modeli içinde pasif, masum bir "figüran" olarak konumlandırılmaktadır. Medyanın konuyu bu şekilde temsil etmesi, okurların kitlenin ikili ilişkilerde kadını yargılaması ve erkeği pasif, adeta görünmez kabul etmesi ile sonuçlanmaktadır. Başka bir ifade ile medya en temel ilkelerinden biri olan "Kamuoyunu tarafsız ve doğru bilgilendirme" görevini ihlal etmektedir. Medya, etik/ahlaki olmayan ve toplum tarafından onaylanmayacak bir davranış biçiminin olan "Aldatma" ile ilgili olarak haber dili üzerinden ağırlıklı olarak kadını suçlamakta, kadının davranışlarını tartışmaya açmakta ve kamuoyu nezdinde kadının yargılanmasına zihinsel ortam hazırlamaktadır. Bu araştırmada magazin medyasının gündemine giren 3 örnek olay, çerçeveleme analizi ile desteklenen içerik analizi yöntemi ile ele alınacak ve medyanın konuyu temsil ediş biçimindeki yanlılık değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Magazin, Medya, Cinsiyet ayrımcılığı, Aldatma, Medya temsilleri, Etik

One of The Ethic Problems in The Media: Gender Discrimination Sample News Analysis from Tabloid Media

*

Abstract

The question whether “the media reflect the society, or the way how the media presents subjects shapes the public” is the main issue of communication researches. The theoretical approaches in this field accept the influence of the media on creating a public opinion. The media carries out a perception construction with the way it processes the subject matter. This also applies to the issue of deception in bilateral relationships. In the cheating news in the bilateral relationships of the well-known persons who are the subject of the magazine press, the subject is mainly presented as women-centered and the name of the man who has at least as much share as the woman in the said behavior is almost never mentioned. The male side of the subject is positioned as a passive, innocent “figure” in a behavior model where the man does not have any initiative and whose rules the woman determines. The media’s representation of the subject in this way results in the audience’s / reader’s judging of the woman in bilateral relationships and acceptance of the man as passive, quasi invisible. In other words, the media violates one of its most fundamental principles, “informing the public impartially and accurately”. In relation to “Cheating”, which is not a moral/ethical behavior and is a course of action that cannot be accepted by the society, the media mainly accuses the woman through the reporting style used in the news, opens the women’s behavior to debate and publicly prepares a mental environment for the judgement of women. In this study, 3 sample cases which are on the agenda of the magazine media will be handled with the content analysis method supported by framing analysis and an evaluation on the media’s partiality in the form of representation will be made.

Keywords: *Tabloid, Media, Gender discrimination, Cheating, Media’s representations, Ethics*

Giriş

Toplumun genelini ilgilendiren konularda bilgi edinilebilecek başlıca kaynak basındır. Siyaset, ekonomi, sağlık, eğitim, kültür sanat, bilim-teknik, spor, çevre, eğitim gibi alanlarda yaşanan her türlü gelişme medya aracılığı ile öğrenilmektedir. Kamuoyu oluşmasının temelinde bu vardır. Kamuoyunun sağlıklı bir şekilde oluşabilmesi için medyanın konuları sunuş biçimi birinci derecede önem arz etmektedir. Haber bir metindir. Somut gerçekliğin haber dili şablonuna uygun olacak şekilde yeniden inşa edilmiş halidir. Haber metninden beklenen gerçekliği "Bir ayna gibi" okur/izler kitleye yansıtmasıdır. İfadeye yorum katmamasıdır. Tarafsız olmasıdır. Dengeli olmasıdır, yani habere konu olan olayın bütün taraflarına eşit şekilde yer vermesidir. Bu durumda sorulması gereken sorular şunlardır: **Basın** bu ilkelere uygun içerik üretmekte midir? Kamuoyunun oluşmasında üzerine düşen tarafsız ve dengeli haber dilini sağlamakta mıdır? Yoksa gerçekliğin bir kısmını ön plana çıkarıp bir kısmını görmemekte midir?

Bu araştırmanın temel problemi bir örnek haber üzerinden basının nasıl bir sunum yaptığını ortaya koymaktır. İletişim, insanın kendi kendine olan iletişiminden; kitle iletişimine uzanan çok geniş bir yelpazedir. Bu yelpazenin bir bölümü de ikili ilişkiler-evlilik iletişimidir. Her iletişim biçiminde olduğu gibi burada da süreci bozan unsurlar olmaktadır. Evlilik söz konusu olduğunda bu iletişimi bozan başlıca unsur, evlilik akdi sona ermeden eşlerden birinin başkası ile ilişkiye başlamasıdır. Bu durum, üç taraflı bir iletişim bozukluğudur ve yeni ilişkiye başlayan iki taraf, ancak özellikle henüz evlilik akdi süren taraf toplumsal değerler nezdinde suçlu kabul edilmektedir. Aldatma sonucu evliliği zedelenen çift politikacı, sanatçı vb toplumun tanıdığı kişilerden oluşuyorsa konunun haber değeri vardır ve yukarıda sayılan ilkelere sadık kalmak şartıyla haber metni haline getirilerek okur/izler kitleye yansıtılır. Olması gereken budur. Ancak bir de "olan" vardır ve bu araştırmanın problemi de olan durumu araştırmaktır. Basın "Aldatma" konusunu tarafsız, dengeli, yorum katmadan sunmakta mıdır? Yoksa kadın veya erkek lehine bir duruş mu sergilemektedir? Suçun tamamını tek bir tarafa yükleyerek değer tarafı görmezden gelmekte, adeta koruma altına mı almaktadır? Bu soruların yanıtlanabilmesi için çerçeveleme analizi ve söylem analizinden yararlanılmıştır.

Yöntem

Araştırmada çerçeveleme yaklaşımı ve söylem analizi bir arada kullanılmıştır. Çerçeveleme yaklaşımı, haberin başlık, üst başlık, alt başlık, spot, görsel gibi okurun ilk olarak algıladığı temel unsurlarını ne şekilde oluşturduğunu, tarafsızlık ölçütüne ne derece bağlı kaldığını ortaya koymayı amaçlayan bir yaklaşımdır. "Çerçeveleme teorisi iletişim biliminin bütün alanlarında kullanılan teorik ve ampirik bir paradigma haline gelmiştir" (Özarlan ve Güran, 2015, s.32). Çerçeveleme yaklaşımına son dönem iletişim araştırmalarında sıklıkla başvurulmaktadır. Özellikle yazılı medyada habere konu olan gerçekliğin okura aktarılışı sırasında meydana gelen anlam kayıpları, kasıtlı veya kasıtsız anlam değişimleri tarafsızlığın sorgulanmasına neden olmaktadır ve bu tarafsızlığı saptamada çerçeveleme yaklaşımı araştırmacıya güvenilir veriler sağlamaktadır. Dursun'a (2004, s.40) göre haberin toplumsal gerçekliği yansıttığı önermesi tartışmaya açılmış ve bu görüş ciddi şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Gerçeklik medya üzerinden yeniden kurgulanmaktadır. Bu durum kamuoyunun sağlıklı oluşmasının önünde ciddi bir problem teşkil etmektedir. Medya okuryazarlığı eğitiminden geçmemiş okur/izler kitle için neyin gerçek, neyin kurgu olduğunu saptamak çok mümkün değildir. Üstelik dilin yapısal özellikleri nedeniyle taraflı bir metin okur tarafından tarafsız bir metin olarak algılanacak şekilde sunulabilmektedir. Başka bir ifadeyle okur yansız bir haber okuduğunu düşünürken aslında farkında olmadan yönlendirilebilmektedir.

Durur'un (2011, s.24) Goffman'dan (1974, s.21) aktardığına göre her çerçeve somut olayın belirlenmesi, kavranması ve adlandırılması için olanaklar vermektedir. Bu anlamda çerçeveleme bir yorumlama şemasıdır. Yorumlama, edebi bir metinde, bir sanat çalışmasında zaten olması beklenen, problem teşkil etmeyen bir uygulamadır. Bununla birlikte basının var oluş amacı gerçekliği ayna gibi yansıtmaktır. 5N 1K (Kim, Ne? Nerede? Ne Zaman? Nasıl? Neden?) sorularının yanıtlarını aktarır, konunun birden fazla muhatabı varsa her birine ct/cm olarak eşit oranda yer verip sade bir dil ile haber metni yazılmalıdır. Yorum, okura bırakılmalıdır. Ancak uygulamada bu ilkelere sadık kalınmadığı görülmektedir.

Haberde yorum, manipülasyon anlamına gelmektedir ve etik olarak sorgulanmaya muhtaç bir durumdur. Çerçeveleme yaklaşımının iletişim araştırmalarında önem kazanmasının nedeni yukarıda ifade edilen "yorumlama şeması" kavramıdır. Çerçeveleme yaklaşımı haber değeri taşıyan bilginin okur/izler kitleye ulaşınca kadar uğradığı anlam değişimini saptamaya imkân tanımaktadır. Scheufele ve Tewksbury'ye göre çerçeveleme, herhangi bir konunun haber metninde biçimlendirilme şeklinin izleyicilerin algılamalarını etkileyebileceği varsayımına dayanmaktadır (Scheufele, 2007, s.11). Yaşanmış olan somut gerçeklik, haberin çerçeveleme biçiminde göre yeni bir yorum kazanır. İzleyici algılamasının istenilen doğrultuda şekillenmesi, söz konusu medya organına, türüne göre tiraj, reyting artışı getirmektedir. Bunun anlamı da reklam/ilan verenler için cazip hale gelmektir.

Araştırmada çerçeveleme yaklaşımının yanı sıra söylem analizinden de yararlanılmıştır. Çünkü Haberin çerçeveleme biçimi ile yapılan manipülasyonun derecesini tespit etmek için haber metninin tamamının da incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca spotta yer alan ifadelerin alt metinleri, yan anlamları ile ilgili bir değerlendirmede bulunabilmek için söylem analizine gerek görülmüştür. Söylem analizi, herhangi bir metinde inşa edilen söylem ile söylemin içinde üretildiği toplumsal-kültürel yapı arasındaki ilişkilerin incelenmesine imkân tanımaktadır. "Söylem analizi, metni sözdizimsel ve semantik sınırların ötesine giderek bir yapı söküme uğratma ve onu kuran niyetin ne olduğunu anlama çabasıdır" (Solak, 2011: 3). Temsili pratikler aracılığıyla belirli bir konuya ilişkin anlamlı bilgilerin üretildiği söylemler inşa edilir" (Düzgit, 2011, s.55). Konu gazetecilik mesleği bağlamında ele alındığında, toplumun genelini ilgilendiren ve haber değeri taşıyan bir gelişme gazetesinin genel yayın politikasına göre yeniden kurgulanılarak yeni bir anlam üretilmektedir. Söylem analizinin de kendi içinde farklı metotları bulunmaktadır. İletişim araştırmalarında genellikle eleştirel söylem analizi tercih edilmektedir. "Eleştirel söylem çözümlemesi yapanlar arasında TeunvanDijk'ın önerdiği model, haber söylemi aracılığıyla üretilen toplum-bilişsel yapılanmayı araştırmıştır. Van Dijk, özellikle haber metinlerinde söylem içinde yeniden inşa edilen iktidar, güç, egemenlik, ideoloji ilişkilerini, dilbilimsel kavramlar ve dilsel yapıları kullanarak incelemektedir" (Karaduman, 2017, s.33). Bu noktada tarafsızlık,

doğruluk, dengelilik gibi temel gazetecilik ilkeleri de sorgulanmaya açılmaktadır.

"Söylem analizi, metnin anlamıyla yani 'metin ne hakkında ve ne söylemek istiyor ile' ilgilenmektedir. Böylelikle metin içeriğinde gizli kalan yan anlamların da çözümlenmesi sağlanmış olur. Söylem analizinin metnin aktardıklarını, ideolojik boyutuyla birlikte anlaşılabilmesi için, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik bağlamlarıyla ele alınması gerekmektedir. Bu ilişkiler ağı içerisinde haber, yapılandırılmış bir toplumsal-kültürel söylem olarak ele alınmaktadır" (Cangöz, 1999, s.85). Toplumsal ön kabuller, ön yargılar, kültürel yapıda zamanla meydana gelen değişimler, yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu yeni ifade biçimleri gibi pek çok sosyal-kültürel değişken, habere konu olan gerçeklik ile haberde inşa edilen söylem arasında farklılıklara zemin hazırlamaktadır. Konunun bir boyutu medya kurumları, bir boyutu da toplumsal kültürel yapıdır. Medya kurumları cephesinde genel yayın politikaları, reklam-ilan verenler ile ilişkiler gibi unsurlar haber metnindeki söylemi etkilemektedir.

Araştırmada Milliyet, Habertürk ve Posta gazetelerinin internet sitelerinde yer alan haberler örneklem olarak kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme ile seçilen haberler, gazetelerin arama sekmesine "Kıvılcım Ural" "Seçkin Piriler" "Kaan Tangöze" isimleri yazılarak bulunmuştur. Bu tarama ile ulaşılan haberlerin tamamı incelenmekle birlikte bu araştırma kapsamına 15 örnek haber dâhil edilmiştir.

Bulgular

Bu kısımda Seçkin Piriler-Kaan Tangöze-Kıvılcım Ural ilişkisi konusunda Milliyet, Sabah ve Posta gazetesinde yayınlanan haberlerden oluşturulan örneklem çerçeveleme yaklaşımı ve söylem analizi yöntemi ile değerlendirilecektir.

1. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi-11.12. 2016

Başlık: Kıvılcım Ural, Duman'ı Dağıttı!

Alt Başlık: Duman'ın solisti Kaan Tangöze ile aşk yaşayan Kıvılcım Ural, Duman grubunun işlerine karışınca grup karıştı.

Analiz:

Haberin başlığı "Kıvılcım Ural, Duman'ı dağdıttı!" şeklindedir. Başlıkta kadın doğrudan tek özne olarak kullanılmıştır. "Dağılma" durumunun sorumlusu yalnızca kadın olarak sunulmaktadır. Başlıkta ilk anlam olarak "Duman grubunun dağılması"; ikinci anlam olarak da medyada sürekli işlenen "Dağılan yuva"ya gönderme söz konusudur ve bu iki durumun tek faili de doğrudan doğruya kadındır. Haber metni incelendiğinde Kıvılcım Ural'ın Duman grubunun işlerine karışmaya başladığı ve grubun bateristi Cengiz Baysal'ın bu duruma isyan ederek gruptan ayrıldığı bilgisi verilmektedir. Bu bilginin kaynağını öğrenmek için haber metni incelendiğinde ise "İddiaya göre" ifadesi ile karşılaşılmaktadır. Bateristin ayrılma nedeninin gerçekten Kıvılcım Ural olup olmadığı net bir kaynağa dayanmamaktadır. Buna rağmen başlık bu bilgiyi net ve kesin bir şekilde başlığa taşımıştır. Aldatma davranışının iki failinden biri, hatta evli olduğu için sorumluluk payı daha fazla olan Kaan Tangöze tamamen pasif, edilgen, masum, adeta konu ile ilgisiz bir temsil ile aktarılırken; aldatma davranışının diğer tarafı olan Kıvılcım Ural "Dağıtan" yegane taraf, tek sorumlu olarak temsil edilmiştir. Haberde yanlı/eril bir bakış açısı söz konusudur.

2. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 25.09.2016

Başlık: Seçkin benim düşmanım değil

Alt Başlık: Manken Seçkin Piriler ile Duman grubunun solisti Kaan Tangöze'nin altı yıllık evliliğinin sona ermesine sebep gösterilen Kıvılcım Ural, Milliyet CADDE'ye konuştu

Analiz:

Haberin alt başlığında "Kaan Tangöze'nin altı yıllık evliliğinin sona ermesine sebep gösterilen" ifadesi bulunmaktadır. Bu cümle doğrudan doğruya taraflı bakış açısını yansıtır niteliktedir. Öncelikle gazetenin, evliliğin sona ermesindeki tek sorumlunun kadın olduğuna ilişkin bir ön kabulü vardır. "...evliliğin sona ermesine sebep gösterilen.." ifadesindeki sebep göstermeyi kim yapmaktadır? Toplum

mu? Bizzat aldatılan eş Piriler mi? Haberi yazan muhabir mi? Bu nokta belirsizdir ancak sanki toplumun genelinde böyle bir kabul olduğu algısı oluşturulmaktadır.

3. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 24.09.2016

Başlık: Kaan Tangöze-Kıvılcım Ural çiftinden evlilik kararı!

Alt Başlık: Seçkin Piriler'in açıklamalarından birkaç saat sonra ortaya çıkan Kıvılcım Ural, Kaan Tangöze ile evlenme kararı aldıklarını söyledi.

Analiz:

Haberin alt başlığında "Seçkin Piriler'in açıklamalarından birkaç saat sonra ortaya çıkan" ifadesi yer almaktadır. Haber metni incelendiğinde aldatılan eş Seçkin Piriler'in bir TV programına katıldığı ve eski eşini özlediğini söylediği görülmektedir. Alt başlıkta ise Kıvılcım Ural'ın bu açıklamadan hemen sonra "Kasıtlı" olarak "Ortaya çıktığı" ön kabulü aktarılmaktadır. Üstelik gerçekten kasıtlı olarak "Ortaya çıkmış" olsa bile onu gören muhabirler kendisine "Ufukta evlilik var mı?" sorusunu yöneltmişler ve o da bu soruya cevap olarak evlenmeye karar verdiklerini söylemiştir. Haberde yine olayın kadınları ön planda, aldatma davranışının diğer sorumlu yarısı olan erkek pasif/edilgen konumdadır, adeta yok hükmündedir.

4. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 04.08.2017

Başlık: Duman konserinde gergin anlar

Alt Başlık: Duman Grubu önceki akşam Harbiye Açıkhava Tiyatrosu'nda konser verdi

Haber Görseli:

Analiz:

Haberin başlığı "Duman konserinde gergin anlar" şeklindedir. Gerginliğin nedenini öğrenmek için haber metni incelendiğinde konsere gelenler arasında Tangöze'nin anne ve babasının da olduğu, ancak Kıvılcım Ural'ın onlara merhaba bile "Diyememiş" olduğunun yazıldığı görülmektedir. Haber metninde "Ailesiyle aramız çok iyi" diyen Kıvılcım Ural, Tangöze çiftine 'Merhaba' bile diyemedi" cümlesi vardır ve başlıkta belirtilen "Gerginlik" nedeni olarak bu gösterilmektedir. Öncelikle "Merhaba diyemedi" ifadesi taraflıdır ve yargı içermektedir. Bu cümlelerin alt metninde "Merhaba demek istedi, ancak suçluluk duygusu, utanma, sevilme, kabul edilmeme vs. nedenlerle diyemedi" ön kabulü yatmaktadır. Konser öncesinde selamlaşmış olabilecekleri, birbirlerini görmemiş olabilecekleri (Haber görselinde birbirlerine çok yakın oturmadıkları görülüyor), ya da "Diyememek" değil de belki de kendisinin o an konuşmak istememiş, tercih etmemiş olabileceği ihtimalleri tamamen yok sayılmış ve kadın doğrudan "Sanık" koltuğuna oturtulmuştur.

5. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 24.12.2017

Başlık: Kıvılcım Ural özür diledi: Tek suçlu...

Alt Başlık: Seçkin Piriler'in ayrıldıklarını iddia ettiği Kaan Tangöze ile Kıvılcım Ural, eleştirilere kulaklarını tıkayıp aşklarını yaşamaya devam ediyor..

Analiz:

Haberin başlığı "Kıvılcım Ural özür diledi: Tek suçlu..." şeklindedir. Başlıkta "Özür" ve "Suçlu" kavramları yer almaktadır. Bu konu yaklaşık bir buçuk yıldır haber medyasının gündemindedir ve takip eden okur aldatma konusunu bilmektedir. Medyanın sunumu da analizin detaylı şekilde ortaya koyduğu üzere "Yuva yıkan kadın", "Edilgen, kandırılan erkek" dili üzerinden inşa edildiği için aldatma suçunun tek faili kadın algısı zaten oluşmuştur. Bu ön kabulü destekler nitelikte "Kıvılcım Ural özür diledi: Tek suçlu.." şeklinde Ural'ın suçlu olduğunu kabul ettiği ve özür dilediği izlenimi dil üzerinden oluşturulmaktadır. Oysa haber

metninin tamamı incelendiğinde başlıkta dil üzerinden yaratılan manipülatif algının gerçeği anlaşılmaktadır: Ural'ın özür dilediği konu bu aldatma olayı ile hiç bir ilgisi olmayan, 17 yaşındayken yaşadığı bir olay ile ilgilidir. Özür de, suç da aldatma olayı ile tamamen ilgisizdir. Ancak başlıkta bilinçli bir yönlendirme söz konusudur.

6. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 13.12.2017

Başlık: Kıvılcım Ural'dan nispet paylaşımı!

Alt Başlık: Eski manken Seçkin Piriler ile Duman grubunun solisti Kaan Tangöze'yle evliliğinin bitmesine neden olan Kıvılcım Ural'ın keyfi yerinde...

Haber Görseli:

Analiz:

Haberin başlığı "Nispet paylaşımı!" şeklinde atılmıştır. Gazete adeta niyet okumakta ve bu paylaşımın gerekçesinin "Nispet yapmak" olduğunu net bir dil ile duyurmaktadır. Dilin imkan verdiği ölçüde tarafsız olması beklenen gazetecilik mesleği ile, meslek ilkeleri ile örtüşmeyen bir yaklaşım sergilenmiştir. Niyet okuması yapmak değil haber dilinde, her türlü iletişim biçiminde olmaması gereken bir davranıştır. Alt başlık ise aldatma suçunun tüm yükümlülüğünü doğrudan doğruya kadına yükler niteliktedir. "Seçkin Piriler ile Duman grubunun solisti Kaan Tangöze'yle evliliğinin bitmesine neden olan Kıvılcım Ural" cümlesi, suçun yarı yarıya sorumlusu, hatta bir başkasıyla nikah akdi bulunduğu için belki daha fazla sorumlusu olan erkek tamamen edilgen, başkası tarafından "Aklı çe-

linmiş" bir konuma yerleştirilirken, suçun diğer yarıdaki tarafı Kıvılcım Ural haber dili üzerinden tek suçlu ve sorumlu ilan edilmiştir. Üstelik "Keyfi yerinde" denilerek de "Yuva yıkan fettan kadın" stereotipi yeniden inşa edilmiştir.

7. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi 18.11. 2017

Başlık: 'Umarım bir daha evli erkeklere bulaşmazlar'

Spot: Şarkıcı Yeşim Salkım'la özel bir kanalda magazin gündemini yorumlayan eski manken Seçkin Piriler, önceki akşam Nişantaşı Atiye Meyhane'deydi. Piriler, Yeşil Salkım'ın geceye katılacağını ancak anneannesi-nin hasta olması nedeniyle gelemeyeceğini söyledi.

Analiz:

Haberde bir kişinin açıklamasından bir cümle alarak bunu başlık olarak kullanmak mümkündür. Bu cümlenin açıklamanın ana fikrini, özünü yansıtır nitelikte olması gerekmektedir. Bir açıklamadan seçilen cümle başlık yapılacaksa burada tarafsızlığın sağlanması için açıklamayı yapan kişi de başlıkta belirtilmelidir. Örneğin: Manken Seçkin Piriler: Umarım bir daha evli erkeklere bulaşmazlar" şeklinde atılacak bir başlık, tarafsızlık kriterine daha çok yaklaşmıştır. Ancak ifadenin söylemi belirtilmeksizin doğrudan cümle başlık olarak kullanılmışsa burada gazetenin demecin sahibi ile aynı görüşte olduğu, ondan yana olduğu ve onun lehinde bir kamuoyu oluşturmak istediği sonucuna varılabilir. Konu bu haber özelinde ele alındığında ikinci yaklaşımın tercih edildiği görülmektedir. Aldatma suçunun tek faili olarak kadın konumlandırılmış, erkek yine pasif, edilgen, "Bulaşılmış" taraf olarak temsil edilmektedir. Bir kadınla olan nikah akdini çiğneyen erkekten hiç söz edilmemekte, onun sorumluluk payı tartışmaya açılmamakta "Evli erkeklere bulaşarak yuvayı dağıtan kadın" yerleşik algısı örnek olayların haber ediliş biçimleri ile tekrar tekrar inşa edilmektedir.

8. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 05.01.2018

Başlık: Yuva kesmedi, Duman'ı dağıtacak!

Spot: Duman Grubu'nun solisti Kaan Tangöze'nin sevgilisi Kıvılcım Ural

yine rahat durmadı. Bu kez Duman Grubu'nun gitaristi Batuhan Mutlugil'in eşi Leyla Mutlugil ile kavga etti.

Analiz:

Haberin başlığı "Yuva kesmedi, Duman'ı dağıtacak" şeklinde atılmıştır. Başlık aldatma suçunun tek failini doğrudan doğruya kadın olarak temsil etmektedir. Var olan "Yuva yıkan kadın" kalıbını destekler ve yeniden inşa eder nitelikte bir çerçeveleme yapılmıştır. Erkek yine tamamen geri planda, geri planda bile değil, hiç yok; pasif edilgen, iradesiz, iradesi dışında bir kadın tarafından aklı çelinen taraf olarak sunulmuştur. Üstelik başlıkta aynı pasiflik ve "Yıkıcı kadın" temsili bu sefer yuvanın yanı sıra Duman grubu için de tekrarlanmaktadır. Duman grubunu da dağıtacak olduğu net bir şekilde ifade edilmektedir. İletişim, sözcükteki "Ş" harfi ile de kendini ortaya koyduğu gibi "İştislik" içeren bir fiildir. İkili ilişkilerden kitle iletişimine kadar her türlü iletişim karşılıklıdır. Bununla birlikte haber metinleri cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi gereken konularda erkeği daima suçsuz veya haklı gören toplumsal ön kabuller desteklenir nitelikte yazılmaktadır. Haber dilinde yalnızca kadın suçlanmakta ve erkek masum ve iradesiz bir pozisyonda adeta korunmaktadır. Yıllarca Türk sinemasında da bir stereotip olarak pek çok filmde kilit rolde yer alan "Fettan kadın" imgesi, haber çerçevelemesi ve dili ile beslenmektedir. Haberın spotu incelendiğinde bu manipülatif yaklaşımın devam ettiği görülmektedir. "Kıvılcım Ural yine rahat durmadı" cümlesinde "Ural önce de rahat durmamıştı. Bir yuvayı yıkmıştı. Rahat durmamak onun yinelenen, alışkanlık haline gelmiş davranışıdır. Bu davranışını bu sefer müzik grubunu dağıtarak yineledi" alt metni yer almaktadır. Görüldüğü gibi iletişim sürecinin diğer bütün muhatapları iradesiz, pasif, herhangi bir davranış sergilemeyen yapıdadır; suç içeren tüm yıkıcı davranış ise sadece "Yıkıcı kadın"a aittir. Haber spotunda Ural'ın Duman grubu gitaristinın eşi ile kavga ettiği bilgisi bulunmaktadır. Ural bir kişiyle kavga etmiştir. Başka bir ifadeyle kavga davranışı da tek taraflı olarak bizzat "Yıkıcı kadın" Ural tarafından sergilenmiştir. Olayın ayrıntılarını öğrenmek üzere haber metni incelendiğinde Kıvılcım Ural'ın muhatabına ne söylediğine ilişkin hiç bir bilgi yer almamakta sadece "Kıvılcım Ural Türkçe dersi vermeye kalkıştı" şeklinde haber dili tarafsızlığına son derece uzak bir ifade bulunmaktadır. Kavganın diğer tarafı olan kişinin ise "Lolita ağzımı açtırma benim. Aslında senden oyunculuk dersi almak lazım. Bana sataşma, zaten rezil oldun.

Seviyemiz aynı değil. Belirsiz tip seni” gibi aslında çok daha saldırgan ve “Kaoga” tanımına uyar içerikte bir ifadede bulunduğu görülmektedir.

9. Örnek Haber

Milliyet Gazetesi - 11.12.2018

Başlık: Kıvılcım Ural çıldırdı! Savcılığa başvurdu

Spot: Geçtiğimiz günlerde Duman grubunun solisti Kaan Tangöze ile dünyaevine giren Kıvılcım Ural, hamileyken daha hassas olduğunu öne sürerek, yapılan hakaretlerden dolayı üzüldüğünü belirtti ve savcılığa başvuruda bulundu.

Analiz:

Haberin başlığı “Kıvılcım Ural çıldırdı! Savcılığa başvurdu” şeklindedir. Öncelikle bir hukuk devletinde yaşayan ve herhangi bir suça maruz kaldığını düşünen her vatandaşın Savcılığa başvurma hakkı vardır. Savcılığa başvurmak ve “Çıldırma” arasında bir bağlantı yoktur. Savcılığa başvuru gerekçesini öğrenmek üzere spota bakıldığında hamile olan Ural’ın bu dönemde daha hassas olduğu ve kendisine yapılan hakaretlerden dolayı üzüldüğü bilgisine ulaşılmaktadır. Hakaret bir suçtur ve hamilelik gibi özel bir durumu olsun olmasın, bu suça maruz kalan herkesin hukuk nezdinde hakkını araması olağandır. Üstelik hamilelik süreci gerçekten de hormonal değişimlerden dolayı duyarlılığın arttığı ve ne olursa olsun daha özenli davranılması gereken bir dönemdir. Bu nedenle Ural’ın Savcılığa başvurmuş olması, manipülatif başlıkta olduğu gibi “Çıldırma!” sözcüğü ile yansıtılacak bir davranış değildir. Burada yine toplumda var olan “Fettan kadın” stereotipini besleyen ve tekrar inşa eden bir taraflı yaklaşım söz konusudur.

10. Örnek Haber

Sabah Gazetesi - 24.12.2017

Başlık: Kıvılcım Ural özür diledi!

Haber Görseli:

Analiz:

Haberin başlığı "Kıvılcım Ural özür diledi!" şeklindedir. Mesele bir yılı aşkın süredir yazılı ve elektronik basının gündeminde olduğu için ilgi duyan okurlar kitle konuyu bilmektedir. Olayın başlangıcından beri aldatma davranışının tek sorumlusu Kıvılcım Ural olarak temsil edilmektedir. Aldatmanın diğer tarafı Kaan Tangöze adeta yok hükmündedir. Bu ekseninde oluşturulan zihinsel alt yapı üzerinde bu başlığın okurlar kitleyi doğrudan "Kıvılcım Ural yuva yıkma suçunun tek failidir ve bu suçunu kabul ederek özür dilemiştir" anlamına ulaştıracağı açıktır. "Suçlu fettan kadın" stereotipi suçunu kabul etmiş ve özür dilemektedir. Aldatma sonucu biten evliliklerin tek suçlusu kadının bu şekilde nedamete gelmesi, okur nezdinde bir rahatlama sağlayacaktır ve öfke duygusunu tatmin edecektir. Oysa haber metni incelendiğinde Kıvılcım Ural'ın dilediği özürün aslında aldatma-biten evlilik konusu ile hiç bir ilgisi olmadığı anlaşılmaktadır. Ural 17 yaşındayken yaşadığı bir olayı anlatırken neden olduğu yanlış anlaşılardan dolayı özür dilemektedir. Haber başlığı kasıtlı bir manipülasyon içermektedir. Haberin çerçevelenmesindeki bir diğer unsur da kullanılan görsellerdir. Foto muhabir, bizzat çektiği fotoğraf ile veya arşiv fotoğraflarından yapılan seçim ile de okurlar kitle nezdinde bir algı inşası gerçekleştirebilir. Bu fotoğrafta Ural gözleri öne eğik, dudakları eğri bir şekilde çıkmıştır. Yüz ifadesinde ve beden dilinde dudakların ifade ettiği bir umursamaz tavrın yanı sıra gözlerin ifade ettiği bir mahcubiyet de yansımaktadır. Fotoğraf bir "Anı yakalama işidir". Fotoğraf, yakalanan o "An" ile gerçeklik bağlamından tamamen farklı bir izlenim sunmaya imkân tanıyan bir sanattır. Bu haberde de istenseydi Ural'ın daha düzgün çıktığı, objektife baktığı bir fotoğraf seçilebilirdi. Zaten bu konu ile ilgili haberlerin görselleri incelendiğinde "Fettan kadın" stereotipi olarak habere özne olan Kıvılcım Ural'ın ya güzel, derli toplu çıkmamış fotoğrafları ya da arşivden seçilen kırmızı rujlu, hafif dekolte fotoğraflarıdır.

11.Örnek Haber

Sabah Gazetesi - 29.03.2017

Başlık: Kıvılcım suçsuz sorumlu benim!

Analiz:

Haberin başlığı medyanın konu ile ilgili taraflı yaklaşımına aldatma davranışının

diğer yarısı olan Kaan Tangöze'nin isyanını yansıtır niteliktedir. Konu gündeme geldiğinden beri demeç vermeyen; diğer taraftan gazetecilerin de Kıvılcım Ural kadar üstüne gitmediği Kaan Tangöze ilk kez konuşma ihtiyacı hissederek: "Evliliğimin sona ermesi ve bunun sebepleri konusunda haksız açıklamalar yapıyor. Kıvılcım'ın üzerine baskı kurulmasından rahatsızlık duyuyorum. Özel hayatımla ilgili tüm sorumluluk bana aittir" açıklamasını yapmıştır. Aldatma davranışının görmezden gelinen tarafı Kaan Tangöze de medyanın taraflı tutumunun farkındadır ve Kıvılcım Ural'ın üzerindeki medya baskısına dikkat çekmektedir.

12. Örnek Haber

Sabah Gazetesi - 15.12.2017

Başlık: Kıvılcım Ural sevgilisi Kaan Tangöze ile nispet yapmaya doymadı!

Alt Başlık: Seçkin Piriler'in, Kaan Tangöze ile evliliğinin bitmesine neden olan Kıvılcım Ural'ın keyfi yerinde

Haber Görseli:

Beğenenler mabelmatiz ve 170 diğer kişi
kivilcimuralofficial Yanıma geldi benimle tanışmak
istedi. Kusura bakma sevgilim var dedim. 😊😊

Analiz:

Haberin başlığı "Kıvılcım Ural sevgilisi Kaan Tangöze ile nispet yapmaya doymadı!" şeklinde atılmıştır. Başlığın alt metninde okura "Kıvılcım Ural yuva yıkan kadındır. Yuva, aile gibi kutsal değerler onun için bir şey ifade etmemekte, bir kadının elinden aldığı erkekle zaferini kutlamayı ve başta mağdur kadın olmak

üzere herkese nispet yapmayı önemsemektedir" önermesi sunulmaktadır. Okur kitlesi de zaten kadına biçilen toplumsal roller ve erkeğe biçilen toplumsal roller konusunda erkek lehine bir duruş sergileyen kültürel yapının içinden geldiği için bu tip bir okumaya yatkındır ve bu haber çerçevelemesinin okurda karşılığı vardır. Gazete, attığı başlık ile niyet okuması yapmaktadır. Kıvılcım Ural bu fotoğrafı sosyal medya hesabında nispet yapmak -yuva yıkan 'fettan kadın'lara özgü kötü-cül duygularını açığa vurmak için paylaşmıştır. Oysaki artık sosyal medya hayatın ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir ve herkes hayatının her anını kitle-siyle paylaşarak var olmakta, ya da var olduğunu hissetmektedir. Bu nedenle sosyal medya paylaşımlarının ardında tek bir motivasyon aramak gazetecilik taraf-sızlığı ile uyuşmayan bir yaklaşımdır, kasıtlı bir manipülasyondur. Haberin alt başlığında da aynı taraflı yaklaşım devam etmektedir. Alt başlıktaki "Seçkin Piri-ler'in, Kaan Tangöze'yle evliliğinin bitmesine neden olan Kıvılcım Ural" ifadesi yeterince açıktır. Evliliğin bitmesinin tek sorumlusu, tek suçlusu vardır: Kıvılcım Ural. Bir kadınla nikâh akdi olan Kaan Tangöze pasif, edilgen, iradesiz, başka bir kadına aitken kendi rızası dışında başka bir kadın tarafından "Ayartılarak" evli-liği bitmiş taraf olarak sunulmakta ve adeta erkek egemen taraflı medya dili tara-fından korunmaktadır. Oysa fotoğrafa bakıldığında Kaan Tangöze'nin de Ural ile birlikte olmaktan mutlu olduğu görülmektedir. Haber başlığı ile alt başlığı ile ta-raflı ve kadın aleyhinde, erkek korumacı bir çerçeveleme ile okura sunulmaktadır.

13.Örnek Haber

Posta Gazetesi - 05.01.2018

Başlık: Kıvılcım Ural yine kavga etti

Spot: Duman Grubu'nun solisti Kaan Tangöze'nin sevgilisi Kıvılcım Ural yine rahat durmadı. Bu kez Duman Grubu'nun gitaristi Batuhan Mutlu-gil'in eşi Leyla Mutlugil ile kavga etti

Analiz:

Haberin başlığı "Kıvılcım Ural yine kavga etti" şeklinde atılmıştır. Başlık ile okurda oluşması istenen anlam açıktır: "Ural sürekli kavga eden kötücül bir ka-rakterdir. Yuva yıkan kadındır ve yuvasını yıktığı kadın ile de kavga etmektedir. Bu alışkanlığını yine tekrarlamıştır". Haber başlığı ile aldatma davranışının tek suçlusu olarak konumlandırılan kadın, bir kez daha okur nezdinde günah keçisi

ilan edilmekte ve "Kötülüğüne" vurgu yapılmaktadır. Haberin spotu incelendiğinde de yine Ural için "Rahat durmadı", "Kavga etti" gibi haber dilinde olması istenen tarafsızlıktan çok uzak ifadeler ile karşılaşılmaktadır. Metin doğrudan doğruya kadını yargılar, suçlar ve tek sorumlu olarak bir kez daha ilan eder niteliktedir. Haber metninde de "Ural Türkçe dersi vermeye kalkıştı" gibi yine tarafsızlıktan çok uzak, yargılayıcı bir dilin devam ettiği görülmektedir. Sosyal medyanın birbirine hakarete varan ifadelerin sıradanlaştığı, rutin hale geldiği bir mecra olduğu ve her gün yüzlerce bu tip içerikte yorumlar yapıldığı düşünüldüğünde özellikle Ural'ın "Ders vermeye kalkıştı" şeklinde ayıplanması haberin taraflılığını yansıtmaktadır. Üstelik haberde Ural'ın muhatabı olan kişinin çok daha ağır hakaret içeren ifadeler kullanmış olması hiç bir şekilde ayıplanmamış, yargılanmamıştır.

14. Örnek Haber

Posta Gazetesi - 03.01.2018

Başlık: Kıvılcım Ural'dan takipçisini şoke eden cevap!

Alt Başlık: Duman grubunun solisti Kaan Tangöze ile ilişkisinde sorunlar yaşadığı iddia edilen Kıvılcım Ural, bu kez bir takipçisine verdiği yanıtla gündeme geldi

Haber Görseli:

Analiz:

Haberin başlığı "Kıvılcım Ural'dan takipçisini şoke eden cevap!" tır. Başlıkta yine Ural ile bir takipçisi arasındaki iletişim, yani iki tarafı olan, işteşlik içeren fiil; tek tarafa indirgenmiş ve Ural mercek altına alınmıştır. Üstelik başlıktan anlaşıldığı üzere Ural cevap veren taraftır. Yani "Şoke eden" ifade her ne ise, kendisine yönelik bir ifadeye yanıt olarak verilmiştir. Haberin Ural merkezli monolog olarak

sunduğu diyalogun ne olduğunu öğrenmek üzere haber metni incelendiğinde haber başlığı ile sunulanın aksine hakarete uğrayan, sözlü saldırıya uğrayanın Ural olduğu anlaşılmaktadır. Bir takipçisi Ural'a "Yav he he, zavallı yaratık seni. Senin yüzünden Duman'dan soğudum" gibi ağır ifadelerle sataşmıştır. Ural da bu saldırıya ve hakarete cevap olarak "Duman da bayılıyor sana. Çok ağlıyor sen yoksun diye" sözlerini sarf etmiştir. Her iki ifade karşılaştırıldığında "Şık" olarak adlandırılacaksa eğer, bu tabiri takipçinin ifadesine yakıştırmak çok daha adil olacaktır, çünkü "Zavallı yaratık" gibi hakaret sözleri içermektedir. Ural'ın ona verdiği yanıt nispeten daha ölçülüdür. Ancak haber öyle bir şekilde çerçevelenmiştir ki, sanki ölçülü olan taraf Ural'ın muhatabı, şok eden cevap ile ölçüyü kaçıran taraf Ural'dır. Haberde görsel kullanımının da haberin çerçevelenmesinde önemli unsurlardan biri olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu haberde de Ural'ın kırmızı rujlu, dekolte bir fotoğrafı tercih edilmiştir. Bu görsel de "Fettan kötücül kadın" stereotipini destekler niteliktedir.

15. Örnek Haber

Posta Gazetesi - 23.12.2017

Başlık: Kıvılcım Ural: 'Kötü kadın' değilim, bu hikâyede suçlu varsa o da aşk

Spot: Seçkin Piriler ve Kıvılcım Ural birbirine girdi. Duman'ın solisti Kaan Tangöze suskunluğunu bozmadı. Çocuklar arada kaldı. Ve bu aşk üçgeni son zamanların en çok konuşulan olayı oldu. Kıvılcım Ural her şeyi Posta Gazetesi'nden Işıl Cinmen'e anlattı

Haber Görseli:

Analiz:

Haber, gazeteci Işıl Cinmen'in Kıvılcım Ural ile yaptığı röportajdır. Bu röportaj, konu ile ilgili olarak bugüne kadar çıkan haberler içinde aldatma davranışında tek suçlunun kadın olmadığı, erkeğin de yarı yarıya pay sahibi olduğu, hatta evli olanın erkek olması nedeniyle belki de sorumluluk payının daha fazla olduğu önermesine dikkat çeken 2. haberdir (İlki 29.03.2017 tarihli Sabah gazetesinde çıkan ve Kaan Tangöze'nin sözlerini içeren 'Suçlu benim' konulu haberdir. Haber ve analizi yukarıdadır). İki yılı aşkın süredir gündemde kalan ve hâla gündemi işgal eden bir konuda çıkan haberlerin yalnızca ikisinin tarafsız nitelikte olması hem gazetecilik mesleği açısından, hem de toplumsal açıdan üzerinde durmaya değer bir olgudur. Haberin başlığı o ana kadar sergilenen taraflı yaklaşıma bir isyan, bir tepki niteliğindedir: "Kötü kadın" değilim, bu hikâyede suçlu varsa o da aşk". 50'li-70'li yıllar arası Türk sinemasında yuva yikan kadın stereotipi için halkın kullandığı "Kötü kadın" kalıp ifadesi, Ural için medya tarafından oluşturulmaya çalışılan imgenin özetidir. Konunun ne medya tarafı, ne de toplum tarafı biten evlilik ve yeni başlayan ilişki denkleminin tek bir tarafın tekelinde olmayacağı gerçeğini tartışma gereği duymamakta ve alışılmış şablona uyularak olumsuz tablonun bütün sorumluluğu kadının omuzlarına yüklenmekte ve kadın toplumsal öfke tatmininin odağı haline getirilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Örnekleme dâhil olan haberler incelendiğinde medyanın aldatma davranışının sorumluluğunu tamamen kadın tarafına yüklediği ortaya çıkmıştır. Araştırmaya sadece 15 haber dâhil edilmekle birlikte gazetenin arama bölümü aracılığı ile taratıldığında konu ile ilgili çıkan bütün haberler incelenmiştir ve yukarıdaki örnekleme dâhil edilen iki örnek haber (29.03.2017/Sabah, 23.12.2017/Posta) dışında aldatma davranışında erkek tarafının da sorumlu olabileceğini tartışmaya açan bir habere rastlanmamıştır.

Medyada kadına yönelik aleyhte temsiller sadece bugüne özgü ya da belli coğrafyalara özgü bir sorun değildir. Medyanın hayatın içinde tuttuğu yer arttıkça kadın temsili de sorgulanmaya muhtaç bir olgu olarak küresel ölçekte kendini göstermiştir. "Medyada kadın temsili yoğun ola-

rak 1970'li yıllarda feminist medya çalışmaları aracılığıyla gündeme getirilmiş ve kadını ikincil konuma iten toplumsal süreçlerin medyadaki kadın temsilleri ile etkileşim içinde bulunduğu dikkat çekilmiştir" (Çelenk, 2010, s.230). Medyanın kadın aleyhinde bir temsil sunması toplumsal-kültürel yapının dinamiklerinden bağımsız değildir. Dünya genelinde eşit iş yaptığı halde erkekten daha az maaş alma, liyakat sahibi olmasına rağmen karar alıcı konumlara getirilmeme gibi aleyhte tutumlara hâlâ rastlanmaktadır. Konu bu araştırma bağlamında değerlendirildiğinde toplumsal kültürel yapı içinde kalıp ifadeler olarak kullanılan "Yuva yıkan kadın", "Kötü kadın", "Arabozucu" cümleleri, aldatma konusunu işleyen haberlerde de sıklıkla yer almıştır.

Tarafsız olması beklenen gazeteler, iki sorumlusu bulunan aldatma davranışında sadece kadını sanık sandalyesine oturtmuştur. Haberde yapılan çerçeveleme ile adeta bir "Kötü kadın" stereotipi yeniden inşa edilmiş ve bu stereotip toplumsal-kültürel hafızada karşılık bulmuştur. "Metinlerin içerik kadar biçimsel özellikleri de dilin cinsiyet ayrımcılığını nasıl pekiştirdiğini örnekler. Seçilen isimler, sıfatlar. Etken ya da edilgen yapının tercihi kadının toplum içindeki konumunu "doğal ve verili" görünmesini sağlayabilir" (Okan, 1998, s.190). Haberde kullanılan görseller, başlık, üst başlık, alt başlık ve spotlarda kullanılan ifadeler, iki kişi tarafından eşit şekilde paylaşılan ve toplumsal normlara uymayan bir davranış modelinin sorumluluğunu, suçunu sadece kadına yüklerken, erkeği görmezden gelerek adeta bir koruma kalkanı altına almaktadır. Bir konunun sunuş biçimi kadar, "sunulmayışı" da haber analizinde anlam ifade etmektedir. Medyanın erkek tarafına yönelik bu "görmeyişi" toplumsal ön kabulleri de yansıtır niteliktedir. Zira toplumda aldatma davranışında erkek "aklı çelinmiş" pasif ve edilgen taraf olarak kabul edilirken; kadın "akıl çelici" etkin ve aktif taraf olarak kategorize edilmektedir. Medyada kadın temsili ve toplumsal-kültürel yapı arasındaki ilişki ile ilgili olarak Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde bir konuşma yapan Prof. Dr. Sevda Alankuş (2009, internet sitesi) "..kadınların -kendi içinde bir takım tutarsızlıklar bulunmakla birlikte - belirli basmakalıplaştırmalar çerçevesinde temsil edildiklerini, bunun da ataerkil gündelik yaşam ilişkilerinin yeniden üretilmesi anlamında bir 'temsil (siyaset)'i'ne karşılık geldiğini düşünüyorum" ifadelerini kullanmıştır. Alankuş'un ifade ettiği 'kadının belli

basmakalıplaştırmalar çerçevesinde temsil edilme hali', çerçeveleme yaklaşımı ve söylem analizi ile değerlendirilen bu araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir. "Çerçevelemek; algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçip onları bir iletişim metninde daha önemli hale getirerek belli bir problem tanımını, neden sonuç yorumunu, ahlaki değerlendirmeyi ve/veya çözüm önerisini destekleyecek biçimde kullanmaktır" (Entman 1993, s.52).

Toplumun tanıdığı ünlü bir çiftin aldatma ile sonlanan evliliği konusunda evli olduğu kadını aldattığı halde görmezden gelinerek temize çıkartılan bir erkek ve onunla ilişki yaşayan kadının (başlıklarda, görsellerde, spotlarda, haber metninin içinde) ön plana çıkartılarak yargılandığı tespit edilmiştir. Haberde çerçevelemek "bir mevzu konuşulduğunda gündemi için belirli niteliklerin seçimi ve üzerine vurgu olarak haberleri göndericinin istediği gibi elemek ve şekillendirmek için kesme ve düzeltme gerçeği" dir(McCombs 2004, s.87). Seçkin Piriler-Kaan Tangöze-Kıvılcım Ural ilişkisi konusunda içerik hem habercinin istediği gibi, hem de okur/izler kitlenin toplumsal-kültürel ön kabulleri doğrultusunda istediği gibi kesilmiş, düzeltilmiş, yeniden kurgulanmış ve tarafsız olması gereken haber dilinden tamamen uzaklaşmıştır.

Bu araştırma konusu bağlamında medyanın cinsiyet eşitliği konusundaki erkek lehine taraflı tutumu net bir şekilde tespit edilmiştir. Aynı taraflı yaklaşım toplumda da var mı sorusu sorulduğunda Nuray Alagözlü'nün (2009, s.37-48) atasözleri ve deyimler üzerine yapmış olduğu araştırma aydınlatıcı olmaktadır. Atasözleri ve deyimler kültürel yapıyı, ön kabulleri yansıtan en köklü toplumsal içeriklerdir. Alagözlü (2009, s.46), "Atasözleri ve deyimlerin aslında ideolojik bir söylem oluşturduğu söylenebilir. Kadın olgusu ile bağdaştırılan kavram alanlarının, dolayısıyla eğretilmelerin, olumsuz çağrışımlar yaratması ile kadını sınırlayan, önemsizleştiren, yer yer küçümseyen ve küçülten bir ideoloji sunulmaktadır" ifadelerini kullanmaktadır ve medyanın taraflı temsilinin okur-izler kitlesinde de bir karşılığı olduğunu doğrulamaktadır.

Konunun bir diğer sorunlu tarafı da medyanın okur/izler kitleyi habere çekerek tiraj-tıklanma-reyting oranlarını yükseltmek ve bununla doğru orantılı olarak reklam-ilan gelirlerini arttırmak için meslek ilkelerinden ödün vererek ilgili veya ilgisiz "güzel, dekolte kadın" fotoğrafı kullanma motivasyonudur. Araştırmaya konu olan örnek olayda kadının daha çok ön plana çıkartılmasında toplumsal ön kabuller ile uyumlu içerik üretme

isteğinin yanı sıra, güzel kadının habere okuru ve dolayısıyla reklam verenini daha çok çekeceği düşüncesi de yatmaktadır. Konu ile ilgili örnekleme dâhil edilen gazetelerdeki tüm haberlerde ve bu araştırmaya dâhil edilen haberlerde Kaan Tangöze'nin fotoğrafı yok denecek kadar azdır. Bu konu ile ilgili gazeteci Hıncal Uluç da 23.12.2017 tarihli yazısında "İki kadın amazonlar gibi döğüşürken, asıl suçlu Kaan kıs kıs gülüyor olmalı....Peki niye magazin sayfalarında ve eklerde Kaan yok da, genç ve güzel kadınlar var? Bu da soru mu Allah aşkına.. Kaan'ın resmine kim bakar ki?" ifadeleri ile basının meslek ilkelerinden uzak yaklaşımına dikkat çekmektedir.

Tarafsız, gerçeklik bağlamından uzaklaşmadan sade bir haber dili ile aktarılan bilgi metinleri yerine cazip görselleri olan, özetin özetini eğlenceli bir dil ile aktaran, duygulara hitap eden metinler tercih edilmektedir. Bu metinler de şüphesiz reklam verenler için daha çekicidir. Gazetelerin asıl muhatabı ise olması gerektiği gibi okurlar değil, reklam verenler haline gelmiştir. Okurlar, daha doğru bir ifade ile "müşteriler" reklam verenlere ulaşmada birer aracı durumuna indirgenmiştir. "Çerçeveleme yaklaşımında konunun bir özelliği öne çıkmakta ve çerçeveler bu özelliğe göre belirlenmektedir. Sonuç olarak medya kadın ve erkeğin eşit olarak rol aldığı ve aldatma gibi toplumsal normlar bağlamında olumsuz kabul edilen bir davranışı tamamen taraflı, kadının aleyhine olacak şekilde okurlarına sunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**One of The Ethic Problems in The Media: Gender
Discrimination Sample News Analysis from Tabloid
Media**

*

Özgehan Özkan

Trabzon University

The main problem of this research is to show through a sample news article how the press makes a presentation. Communication is a very wide spectrum, ranging from human being's communication with himself to mass communication. A part of this spectrum is also bilateral relations-marriage communication. It is a problem which is described as cheating that one of the spouses starts to have a relationship with someone else before the marriage contract expires, and the person showing this behavior is considered guilty by social values. If the couple whose marriage has been damaged by cheating consist of persons who are known to the community, the issue is newsworthy. Does the press present the "cheating" theme in a neutral, balanced way and without adding any comment? Or does it adopt an attitude in favour of women or men? Does it ignore one of the partners, so to speak, put him/her under protection, by loading the whole of the crime on the other partner? The aim of the research is to find answers to these questions.

Method

In this study, framing approach and discourse analysis have been used. The framing approach is an approach that aims to reveal how the news constitutes the basic elements that the reader first perceives as main heading, heading, subheading, spot, image etc. and the extent to which the news adheres to the criterion of impartiality. It is not possible to determine what is real and what is fiction for readers who have not received an education for the media literacy. Moreover, due to the structural features of the language, a biased text can be presented so as to be perceived as a

neutral text by the reader. In other words, while the reader is considering that he/she is reading an impartial news article, in fact, he can be manipulated involuntarily.

Commentary in news means manipulation and is a situation that should be questioned ethically. The framing approach allows us to determine to what extent the newsworthy information changes semantically until it reaches the reader/audience. The experienced reality gains a new interpretation according to the way the news is framed. The shaping of the audience's perception in the desired direction brings about an increase in circulation and rating according to the type/organ of media in question. This means that it becomes attractive for advertisers.

In addition to framing approach, discourse analysis has also been used in the study. Because it is necessary to examine the whole text of the news in order to determine the degree of manipulation with the framing style of the news. In addition, discourse analysis has been required in order to be able to make an evaluation about the sub-texts and connotations of the expressions in the spot. Discourse analysis allows to examine the study of the relations between the discourse constructed in any text and the social-cultural structure in which the discourse is produced. When this subject is taken into consideration in the context of the profession of journalism, a development that is of interest to the general public and that has a news value is reconstructed according to the general publication policy of the newspaper and produced a new meaning, and a new meaning is produced. Discourse analysis has also different methods in itself. Critical discourse analysis is generally preferred in communication research. Among the critical discourse analyzers, the model presented by Teun van Dijk has investigated the socio-cognitive structuring designed through the news discourse.

In this study, the news articles on the websites of Milliyet, Habertürk ve Posta newspapers have been used as sample. The news articles selected with purposive sampling method have been found by writing "Kıvılcım Ural" "SeçkinPiriler" "KaanTangöze" in the search tab of the newspapers. Although all of the news reached through this screening have been reviewed, only 15 samples have been included into this research.

Discussion and Conclusion

When the news included in the sampling is examined, it has been revealed that the media completely puts the responsibility of the cheating behavior on the women's side. While only 15 news articles have been included into the study, all news articles related to the subject which are displayed when searched through the newspaper's search tab have been examined and, except for the two samples included in the above sampling (29.03.2017/Sabah, 23.12.2017/Posta), it has been seen that there is no news bringing forward that the male side could also be responsible for cheating behavior.

The newspapers, which are expected to be impartial, put only the woman in the defendant's chair in the cheating behavior for which, in fact, both of partners also have responsibility. The stereotype of a "Bad woman" was rebuilt by the framing in the news and this stereotype has found a response in the social-cultural memory. While images, headings, main headings, subheadings used in the news and expressions used in spots are putting the responsibility and crime of a behavior model which is equally shared by two partners and does not comply with sociological norms, they ignore the male partner and, so to speak, put him under a protection shield. Just like the way of presentation of a subject, its "non-presentation" has a meaning in news analysis. This "ignorance" of the media for the male side also reflects the social pre-acceptances. In the cheating behavior, men are considered as "seduced", passive and inactive side, and, however, women are categorized as seducer and active by the society.

The content on the relationship between the Seçkin Piriler-Kaan Tangöze-Kıvılcım Ural has been completely removed, corrected, reconstructed and completely detached from the news language that should be impartial, as both desired by the journalist and as desired by readers/audiences in accordance with their social-cultural pre-acceptances.

In the context of this research, it is clearly determined that the media has a biased attitude towards gender equality in favour of men. When asked whether the same biased approach also exists in society, the Nuray Alagözlü's study (2009, p.37-48) on proverbs and idioms enlightens the matter. Proverbs and idioms are the most deeply rooted social content that reflects the cultural structure and pre-acceptance. Alagözlü (2009, p.46),

the following expression: “It can be said that proverbs and idioms actually constitute an ideological discourse. Due to the fact that the concept areas associated with women's phenomenon and, hence, metaphors create negative connotations, an ideology that restricts, trivializes, disdains and humiliates women from time to time is presented.”, and confirms that the biased representation of the media has a counterpart among the readers.

Instead of information texts conveyed with a simple news language which are neutral and not detached from the reality context, texts that contain attractive images, convey the summary of the summary with an entertaining language and stimulate emotions are preferred. Undoubtedly, these texts are more attractive for advertisers. As a consequence of that, the main addressee of the newspapers has become advertisers but the readers as it should be. Readers, or, with a more accurate expression, “customers” are reduced to an intermediary role in accessing to advertisers. In the framing approach, one characteristic of the subject comes to the fore and frames are determined according to this characteristic. As a result, the media presents a behavior such as cheating in which women and men have an equal role and which is considered as negative in the context of social norms, to its readers in a manner that is completely biased against women.

Kaynakça / References

- Alagözlü, N. (2009). Dil ve cins: Türkçe atasözlerinde ve deyimlerde kadın üzerine eğretilmeler ve toplum-bilişsel yapı. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 37-48.
- Alankuş, S. (1998). Medyada kadın/beden temsil (siyaset)i: http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/-medyada_kadin_beden_temsil_siyaseti.pdf Erişim Tarihi: 05.02.2019
- Cangöz, İ. (1999). *Kitle iletişim kurumlarında etki sorunsalı ve bir izleyici araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Çelenk, S. (2010). *Kadınların medyada temsili ve etik sorunlar, televizyon haberciliğinde etik* (Ed. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel), Ankara: AU ILEF, 229-236.
- Dursun, Ç. (2004). *Haber hakikat ve iktidar ilişkisi*. Ankara: Elips Kitap.
- Durur, E. (2011). İnşacı yaklaşım içinde çerçeveleme kuramı ve haberin çerçevelenışı. *Atatürk İletişim Dergisi*, 2, 21-32.
- Düzgit, S. (2011). Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerine post yapısalcı yaklaşım: Almanya örneğinde dış politika ve söylem analizi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 49-70.
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel haber araştırmalarına katkısı ve sunduğu perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 31-46.
- Okan, Z. (1998). Dil ve cinsiyet: Reklam dili çözümlemesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(5), 187-198.
- Özarslan, H ve Güran, M. (2015). İletişim araştırmalarında çerçeveleme paradigması: Son döneme ait bir inceleme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 8 (4), 32-48.
- Scheufele, D. A. ve Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: the evolution of three media effects models. *Journal of Communication*, 57(1), 9-20.
- Solak, Ö. (2011). Küçük ağa romanının eleştirel söylem analizi. *Akademik Bakış Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 26, 1-14.
- Uluç, Hıncal, Bu nasıl Magazin (köşe yazısı): <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2017/12/23/bu-nasil-magazin> Erişim tarihi: 05.02.2019

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Özkan, Ö. (2019). Medyadaki etik sorunlardan biri olarak cinsiyet ayrımcılığı magazin basınından örnek haber inceleme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 877-903. DOI: 10.26466/opus.524006

Lise Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.523444

*

Bünyamin Çetinkaya* - Fikret Gülaçtı** - Zeynep Çiftçi***

* Dr. Öğrt. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun/Türkiye

E-Posta: bumi55@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8435-5885](https://orcid.org/0000-0001-8435-5885)

** Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Erzincan/Türkiye

E-Posta: fgulacti@erzincan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3200-1994](https://orcid.org/0000-0002-3200-1994)

*** Uzman Psikolojik Danışman, -, Erzincan/Türkiye

E-Posta: zeynepciftci@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9959-224X](https://orcid.org/0000-0002-9959-224X)

Öz

Bu çalışmada lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeyleri ile cinsiyet, okul, anne ve baba öğrenim durumları, algılanan sosyo-ekonomik düzey, kardeşler arasındaki doğum sırası, algılanan anne baba tutumu, arkadaş ilişkileri, okul başarısı, fiziksel görünüşün değerlendirilmesi ve özgüven düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmaya Erzincan İli Refahiye İlçesinde farklı liselere devam etmekte olan 115 (64 kız, 51 erkek) öğrenci katılmıştır. Doğan (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği Ergen Formu" kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından "Kişisel Bilgi Formu" hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Verilerin analizinde t-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda özgüven düzeyine göre sosyal görünüş kaygısı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Özgüveni düşük olan öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı özgüveni yüksek olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazladır. Sosyal görünüş kaygısı fiziksel görünüş değerlendirmelerine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Fiziksel görünüşünü, hiç beğenmeyen öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı puan ortalamalarının, biraz beğenen, kararsız olan, oldukça beğenen ve çok beğenen öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Sosyal görünüş kaygısı arkadaş ilişkilerine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Arkadaşlarıyla olan ilişkilerini tanımlamada kararsız olanların ortalamaları, iyi ve çok iyi olarak tanımlayanların ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Kalan değişkenlerin anlamlı bir fark göstermediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, Sosyal görünüş kaygısı, sosyal kaygı

¹ Bu araştırma 2. Pozitif Psikoloji Kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

An Investigating the Levels of Social Appearance Anxiety of High School Students in Terms of Various Variables

*

Abstract

The study aimed to investigate if there is a significant difference between the anxiety level of high school students and the variables of gender, school, education status of mother and father, perceived socioeconomic status, the birth order among siblings, perceived mother and father attitude, relationship between friends, school success, the evaluation of physical appearance and the level of self-esteem. With this purpose the research has been carried out on 115 high school students (64 girls, 51 boys) who are students from different high schools in the province of Refahiye / Erzincan. Social Appearance Anxiety scale Adolescent From which is translated into Turkish by Doğan (2011) is used. In addition, Personal Information Form is prepared and used by the researcher. This investigation is a descriptive research in the scanning model. T-test and simple correlation analyzes have been used to collect the data of the research. The results of the research have been revealed that there is a significant differentiation between the social appearance anxiety and the self-esteem. The students with low self-esteem have much more social appearance anxiety than the students with high self-esteem. According to the evaluations of physical appearance, social appearance anxiety is indicated a statistically significant difference. It is seen that the average point of students who do not like their physical appearance is significantly higher than the average point of students who likes a little, who is hesitant, who likes much and who likes very much. According to friendship relations social appearance anxiety is indicated a statistically significant difference. The ones whose relationship with their friends is somewhat in defining is statistically higher than the ones who defines as very much and extremely. There is no statistically significant difference between the other variables.

Keywords: High school students, Social anxiety, Social appearance anxiety

Giriş

Ergenlik dönemi, kişinin kişisel ve sosyal kimlikleri arasındaki dengeyi sağlamaya çalıştığı dönem olmasından dolayı çok önemli bir gelişim çağıdır. Kişinin oluşturacağı “kişisel kimlik” kişinin ömrü boyunca sürdürdüğü kişisel tecrübelerle gelişirken, “sosyal kimlik” ise kişinin sosyal çevresindeki kişilerin durumlara verdiği tepkilerle kişinin algısının ortak bir ürünüdür. Kimliğin oluşumu sürecinde her bir gelişim görevinin başarılı bir şekilde tanımlanmasının çok önemli olduğu dikkate alındığında, kişinin beden imgesini kabul etmesi kimliğinin gelişimi açısından kritik öneme sahiptir.

Ergenlik dönemi, gelişimsel açıdan pek çok değişikliğin yaşandığı bir dönemdir. Ergenler bir taraftan değişikliklere adapte olmaya çalışırken, diğer taraftan önemli bir gelişimsel görev olan kimliğini biçimlendirmeye, kendini kişisel olarak isimlendirmeye gayret eder (Archer, 1989).

Ergenlerin dış görünüşlerindeki değişiklikleri, artan zihinsel kabiliyetleri ve içe bakış kapasiteleri, ergenlerin hafızasını aşırı düzeyde ve olumsuz bir şekilde meşgul eder. Buna ek olarak başkalarının kendileri ve bedenleri hakkındaki algılamalarını dikkate alırlar (Rosenblum ve Lewis, 1999). Bireyin kendini benliğini nasıl algıladığı ve kendisini nasıl analiz ettiği benlik kavramı ile açıklanır. Benlik, “kişinin tecrübelerinden çıkartılan düzenlenmiş bir bilişsel yapı olarak da değerlendirilebilmektedir” (Adams, 1995). Bunun yanı sıra kişinin kendi bedeniyle doğrudan ilişkili bazı psikolojik faktörler vardır. Bunlardan birisi de beden imajıdır.

Beden imajı ile ilgili tanımlarına bakıldığında, Cash’a (1989) göre beden imajı, “bireyin kendi bedeniyle ilgili duygu, düşünce ve algılamalarıdır.” Moe’ye (1999) göre beden imajı, “kişinin yalnızca fiziksel görünüşle alakalı olmayıp, çok yönlü psikolojik tecrübeleri de kapsamaktadır.” Yani kişinin daha çok kendini ne şekilde gördüğü ile alakalı kişisel bir resmini anlatır. Beden imajı, iki şekilde ifade edilmektedir. Bunlar; “olumlu beden imajı” ve “olumsuz beden imajıdır” (Cash, 2004). Doğan’a (2010) göre olumlu beden imajı, “kişinin bedeninden hoşnut olma durumudur.” Olumsuz beden imajı ise “kişinin bedeniyle alakalı olumsuz his, düşünce ve inanca sahip olmasının yanı sıra diğerlerine kıyasla kendisini

daha az alımlı bulmasını, bedeninden utanmasını ve bedenini kabul etmemesidir.” Kişinin sahip olduğu olumsuz bir beden imajı, kişinin sosyal görünüş kaygısı yaşamasına sebep olur.

Dış görünüş, insanlık tarihi süresince kişilerin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Günümüzde de 7 den 70'e her insanın özellikle gençlerin önemle üzerinde durduğu noktalardan biriside dış görünüş olmuştur.

Dış görünüşe yüklenen anlam ve görünüşle alakalı değerlendirmeler, toplumlarda ön planda olmuştur. İnsanlar günümüzde eskiden olduğundan daha çok kendilerinin ve diğerlerinin görünüşüne çok daha ilgi duyar hale gelmiştir (Kılıç ve Karakuş, 2016). İnsanlar diğer kişiler üzerinde etkiyleyici bir intiba bırakmak için çabalamaktadırlar (Telli ve Ünal, 2016). Çoğu insan daha çok kendisinde hayranlık uyandıracak ve cazibeli kişilerle etkileşim içinde olmayı isterler (Yousefi, Hassani ve Shokri, 2009). İnsanlar diğerleri üzerinde iyi bir etki bırakmak ister. Kişi eğer diğer kişiler üzerinde iyi bir intiba sağlayamayacağını düşünürse bu onun kaygı yaşamasına sebep olur (Leary ve Kowalski, 1995). Bu kaygı ise sosyal görünüş kaygısı olarak adlandırılmaktadır. Hart ve arkadaşları (2008)'na göre sosyal görünüş kaygısı, “sosyal kaygının bir türü olarak insanların dış görünüşlerinin, diğerleri tarafından değerlendirilirken yaşadıkları kaygı ve gerginlik” olarak ifade edilmiştir. Çınar ve Keskin (2015) ise sosyal görünüş kaygısını, “insanların, başkaları tarafından kendi fiziki yapılarının değerlendirilmesine karşı hissettikleri tepkidir” şeklinde tanımlamıştır. Kişinin görünüşüne ve beden imajına yönelttiği olumsuz değerlendirmelerin sonucunda sosyal görünüş kaygısı ortaya çıkmaktadır. Birçok bozuklukla birlikte var olan ve kişinin gün içindeki sosyal yaşantısını olumsuz bir şekilde etkileyen sosyal görünüş kaygısını Doğan (2009), “kişinin dış görünüşü ile alakalı kendi kaygılarını ve başkalarının onu değerlendirmesi ile ilgili yaşanan kaygıdır.” şeklinde ifade etmiştir. Hart ve arkadaşlarına (2008) göre ise sosyal görünüş kaygısı kavramı “boy, kilo, kas yapısı gibi genel fiziksel görünüşün ötesinde bireyin ten rengi ve yüz şekli (burnu, gözlerinin uzaklığı, gülüşü vs.) gibi özellikleri de içeren daha kapsamlı bir kavramdır.” Doğan'a (2010) göre “genel dış görünüşün ötesinde daha kapsamlı ve bütüncül bir durum söz konusudur.” Sosyal görünüş kaygısı, esasen kişilerin bedenleriyle ve dış görünüşleriyle alakalı olumsuz olarak algıladıkları beden imajlarının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada da lise öğrencilerinin,

çalışmada ele alınan bazı değişkenlere göre sosyal görünüş kaygı düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli Bu çalışmada betimsel bir çalışma ile lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeyleri ile cinsiyet, okul, anne ve baba öğrenim durumları, algılanan sosyo-ekonomik düzey, kardeşler arasındaki doğum sırası, algılanan anne baba tutumu, arkadaş ilişkileri, okul başarısı, fiziksel görünüşün değerlendirmesi ve algıladıkları özgüven düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir. Araştırma genel tarama modellerinden İlişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel Tarama Modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan çalışmalarıdır (Karasar, 1995:85).

Araştırma Grubu: Araştırmanın çalışma grubunu, Erzinan İli Refahiye İlçesinde farklı liselere devam etmekte olan 115 (64 kız, 51 erkek) öğrenci katılmıştır. Araştırmada örnekleme tekniklerinden, küme örnekleme tekniği (oransız küme örnekleme) kullanılmıştır. Bu tekniğe göre, evrenden seçilecek kümeler üzerinde araştırma yapılabilir. Küme örnekleme tekniği evrendeki bütün kümelerin tek tek (bütün elemanlarıyla birlikte) eşit seçilme şansına sahip oldukları örnekleme tekniğidir (Karasar, 1995:114-115). Çalışmayı yapmak için Refahiye'deki tüm liselerin listesi çıkarılmış, bu listeden yansızlık kuralına göre yeterli sayıda lise örnekleme alınmıştır. Alınan liselerdeki tüm öğrencilerden gönüllü olanları üzerinde çalışma yürütülmüş ve Refahiye'deki tüm lise öğrencileri için genellenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ): Hart ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" Doğan (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 16 maddeden oluşmaktadır. "Çok sık:5, Sıkça:4, Bazen:3, Neredeyse hiç:2 ve Hiç:1" şeklinde olmak üzere 5'li likert tipindedir. "Ölçekten alınan puanların ortalaması

yükseldikçe kaygı düzeyi artmakta, ortalama düştükçe kaygı düzeyi düşmektedir.” Ölçeğin 1. maddesi olumsuz olduğundan ters kodlanarak işleme tabi tutulmuştur. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, bu çalışma kapsamında $\alpha=,932$ olarak hesaplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu Bu formda öğrencilerden cinsiyet, okul, anne ve baba öğrenim durumları, arkadaşlık ilişkileri, algılanan özgüven düzeyi, algıladıkları fiziksel görünüşleri, algıladıkları okul başarı düzeyleri, algılanan sosyo-ekonomik düzey, kardeşler arasındaki doğum sırası, algılanan anne baba tutumu değişkenleri verileri toplanacak şekilde form oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri analizi kısmında SPSS 21.0 İstatistiksel analiz programı kullanılmıştır. Bu kapsamda, araştırmada elde edilen bilgiler bilgisayar ortamına girilmiş ve “Bağımsız Gruplar t testi, Tek yönlü Varyans analizleri (ANOVA)” yapılarak istatistiksel sonuçlara ulaşılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Cinsiyete Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem için t- Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Kadın	64	37.96	14,45	113	1,272	,206
Erkek	51	34.62	13,39			

$p>.05$

Tablo 1’de görülen bağımsız örneklem için t-testi sonucunda göre kadınların sosyal görünüş kaygısı puanları ile erkeklerin puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($t(113) = 1,272, p >.05$).

Tablo 2. Algıladıkları Özgüven Düzeyine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem için t- Testi Sonuçları

Özgüven	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Yüksek	82	34,51	13,45	113	-2,429	,017*
Düşük	33	41,39	14,45			

$p<.05$

Tablo 2’de görülen bağımsız örneklem için t-testi sonucunda özgüven düzeyine göre sosyal görünüş kaygısı puanları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($t(113) = -2,429, p < .05$). Özgüveni düşük olan öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı özgüveni yüksek olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazladır.

Tablo 3. Fiziksel Görünüş Değerlendirmelerine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	4027,288	4	1006,822	6,009	,000**
Gruplar İçi	18431,442	110	167,559		
Toplam	22458,730	114			

$p < .05$

Tablo 3’te görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı fiziksel görünüş değerlendirmelerine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=6,00, p < .01$). Farklılığın hangi grup arasında olduğunu saptamak amacıyla LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda, Fiziksel görünüşünü, Hiç beğenmeyen (Ort = 49,1429) öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı puan ortalamalarının, Biraz beğenen (Ort = 38,2121), Kararsız olan (Ort = 37,3333), Oldukça beğenen (Ort = 31,2609) ve Çok beğenen (Ort = 28,8889) öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Fiziksel görünüşünü Biraz beğenen (Ort = 38,2121) ve Fiziksel görünüşü hakkında kararsız olan öğrencilerin (Ort = 37,3333) sosyal görünüş kaygısı puan ortalamaları Çok beğenen (Ort = 37,3333) öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı şekilde fazladır. Aynı zamanda diğer fiziksel görünüş grupları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 4. Arkadaşlık İlişkilerine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	3102,576	3	1034,192	5,931	,001*
Gruplar İçi	19356,154	111	174,380		
Toplam	22458,730	114			

$p < .05^*$

Tablo 4'te görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı arkadaşlık ilişkileri değerlendirmelerine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,93$, $p<.05$). Farklılığın hangi grup arasında olduğunu saptamak amacıyla LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda arkadaşlık ilişkilerini kararsız olarak değerlendiren ($Ort =42,0909$), öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı puan ortalamalarının arkadaşlık ilişkilerinde iyi olarak değerlendirenlerden ($Ort =40,5000$) ve çok iyi olarak ($Ort = 30,5102$) değerlendiren öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Anne Eğitim Düzeylerine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	1041,951	5	208,390	1,061	,386
Gruplar İçi	21416,780	109	196,484		
Toplam	22458,730	114			

$p>.05$

Tablo 5'te görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı anne öğrenim durumu değişkenine göre istatistik açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($F=1,061$, $p>.05$).

Tablo 6. Baba Eğitim Düzeylerine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	1036,140	5	207,228	1,054	,390
Gruplar İçi	21422,590	109	196,538		
Toplam	22458,730	114			

$p>.05$

Tablo 6'da görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı baba öğrenim durumu değişkenine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=1,054$, $p>.05$).

Tablo 7. Okul Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	918,861	2	459,431	2,389	,096
Gruplar İçi	21539,869	112	192,320		
Toplam	22458,730	114			

p>.05

Tablo 7'de görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı okul türüne göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=2,389$, $p>.05$).

Tablo 8. Kardeş Sırası Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	367,109	3	122,370	,615	,607
Gruplar İçi	22091,621	111	199,024		
Toplam	22458,730	114			

p>.05

Tablo 8'de görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı kardeş sırasına göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=,615$, $p>.05$).

Tablo 9. Algılanan Sosyo-ekonomik Durum Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	283,465	2	141,732	,716	,491
Gruplar İçi	22175,265	112	197,993		
Toplam	22458,730	114			

p>.05

Tablo 9’da görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı algılanan sosyo-ekonomik durum değişkenine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=,716, p>.05$).

Tablo 10. Algılanan Anne-Baba Tutumuna Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	443,282	3	147,761	,745	,527
Gruplar İçi	22015,448	111	198,337		
Toplam	22458,730	114			

$p>.05$

Tablo 10’da görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı algılanan anne-baba tutumuna göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=,745, p>.05$).

Tablo 11. Algılanan Okul Başarısına Göre Sosyal Görünüş Kaygısı Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	p
Gruplar Arası	1512,873	4	378,218	1,986	,102
Gruplar İçi	20945,857	110	190,417		
Toplam	22458,730	114			

$p>.05$

Tablo 11’de görülen Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre sosyal görünüş kaygısı algılanan okul başarısına göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F=1,986, p>.05$).

Tartışma, Sonuç

Bu bölümde, lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeyleri ile cinsiyet, okul, anne ve baba öğrenim durumları, algılanan sosyo-ekonomik düzey, kardeşler arasındaki doğum sırası, algılanan anne baba

tutumu, arkadaş ilişkileri, okul başarısı, fiziksel görünüşün değerlendirilmesi ve algıladıkları özgüven düzeyi değişkenleri açısından bir farklılık yaratıp yaratmadığına ilişkin bulgular tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada sosyal görünüş kaygısının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu araştırma bulguları daha önce Türkiyede farklı gelişim dönemlerindeki ergenler üzerinde gerçekleştirilen çok sayıda araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir (Çakmak, 2018; Dinç Altun (2016), Amil ve Bozgeyikli, 2015; Yüceant, 2013). Diğer yandan kadınların erkeklerden daha yüksek sosyal görünüş kaygısına sahip olduğunu bulan araştırmacılar vardır (Hagger ve Stevenson, 2010; Alımcı, 2018). Erkeklerin kadınlardan daha yüksek sosyal görünüş kaygısı düzeylerine sahip olduğunu gösteren araştırmalarda bulunmaktadır (Tiegman, 2004; Moreno ve Cervello, 2005; Alemdağ, 2013; Kılıç ve Karakuş 2016).

Araştırma sonucunda özgüven düzeyine göre sosyal görünüş kaygısı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Özgüveni düşük olan öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı özgüveni yüksek olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazladır. Araştırma bulgusu Dinç Altun (2016)'un bulguları ile örtüşmektedir. Sosyal görünüş kaygısı fiziksel görünüş değerlendirmelerine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Fiziksel görünüşünü, hiç beğenmeyen öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı puan ortalamalarının, biraz beğenen, kararsız olan, oldukça beğenen ve çok beğenen öğrencilerin puan ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Dinç Altun (2016) tarafından yapılan çalışmada da fiziksel görünüşünü algılama düzeyi ile sosyal görünüş kaygısı puanları arasında ilişki saptanmıştır. Ayrıca sosyal görünüş kaygısının algılanan olumsuz beden imajından kaynaklandığı sonucuna ulaşan çalışmada vardır (Doğan, 2010).

Sosyal görünüş kaygısı arkadaş ilişkilerine göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Arkadaşlarıyla olan ilişkilerini tanımlamada kararsız olanların ortalamaları, iyi ve çok iyi olarak tanımlayanların ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmada anne babanın öğrenim durumlarının sosyal görünüş kaygısı ile anlamlı fark ortaya koymadığı bulunmuştur. Bu sonuç Şahin,

Barut ve Ersanlı (2013) ve Dinç Altun (2016) yaptıkları araştırma bulguları ile örtüşmemektedir. Yapılan araştırmada sosyal görünüş kaygısı kardeş sırasına göre istatistik açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır. Dinç Altun (2016) tarafından yapılan çalışmanın bulguları bizim çalışmamızın sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonucunda sosyal görünüş kaygısı, algılanan anne-baba tutumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Dinç Altun (2016) tarafından yapılan çalışmanın bulguları bizim çalışmamızın sonucuyla örtüşmemektedir. Demokratik anne-baba tutumuna sahip bireylerin sosyal görünüş kaygısı diğer anne- baba tutumuna sahip bireylerden anlamlı şekilde daha düşüktür.

Yapılan araştırmada sosyal görünüş kaygısı algılanan okul başarısına göre istatistik açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Dinç Altun (2016); Alemdağ (2013) ve Işıkol-Özge (2013) tarafından yapılan çalışmaların bulguları bizim çalışmamızın sonucuyla örtüşmemektedir.

Öneriler

- Özgüveni düşük, fiziksel görünüşünü beğenmeyen öğrenciler için okullarda bulunan Rehberlik servisleri tarafından okul Psikolojik Danışmanlarınca özgüven artırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Okul rehberlik servislerinde görev yapan Psikolojik Danışmanlar tarafından özellikle ergenlik döneminde olan ve ergenlik sonrası dönemdeki lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygısını azaltmaya yönelik etkinlikler planlanabilir ve grup rehberliği çalışmaları geliştirilebilir.
- Yine okullarda Rehberlik servisleri tarafından öğrencilerin kendileriyle barışık olmaları ve kendini kabul düzeylerini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Bir ilçe merkezinde ve belirli sayıda lise öğrencisiyle yapılmış olan bu çalışmanın çok daha farklı yerlerde ve daha çok sayıda yapılması, daha geniş örneklem gruplarıyla yapılarak elde edilecek sonuçların Milli Eğitim Bakanlığı Özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri genel müdürlüğünce değerlendirmeye alınarak okullarda genele yönelik çalışmalar planlanması sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

An Investigating the Levels of Social Appearance Anxiety of High School Students in Terms of Various Variables

*

Bünyamin Çetinkaya – Fikret Gülaçtı – Zeynep Çiftçi

Giresun University – Erzincan Binali Yıldırım University – Ministry of National Education

Adolescence is a very important period of development because it is the period when a person tries to balance between their personal and social identities. Considering that it is very important to successfully identify each development task in the process of identity formation, accepting the body image is critical for the development of identity.

Adolescence is a period in which many changes are experienced developmentally. Adolescents try to adapt to changes on the one hand, it tries to shape its identity, which is an important developmental task, to name itself personally (Archer, 1989). Adolescents' changes in their external appearance, their increased mental abilities, and their ability to look inwardly interfere with the memory of adolescents, and also take into account the perceptions of others about themselves and their bodies (Rosenblum and Lewis, 1999). How the individual perceives his/her self and how he analyzes himself/herself is explained by the concept of self.

Self can also be considered as a "regulated cognitive structure derived from one's experiences" (Adams, 1995). In addition, there are some psychological factors that are directly related to one's own body. One of them is the body image.

According to Cash" (1989), body image is related with individual's feelings, thoughts and perceptions about his / her own body. "According to Moe (1999), the image of the body is not only related to the physical appearance of the person, but also to the multidimensional psychological experiences. Body image is expressed in two ways. These are positive body image "and negative body image" (Cash, 2004).

According to Doğan (2010), the positive body image is the state of being satisfied with the body of the person. Negative body image is not only having negative feelings, thoughts and beliefs related to one's body, but also finding himself less attractive than others and not accepting his body and ashamed of his body.

A negative body image of the person causes the person to have a social appearance anxiety. People have become much more interested in the appearance of themselves and others than they used to be today (Kılıç and Karakuş, 2016). People are striving to leave an impressive impression on other people. (Telli and Unal, 2016). Most people want to interact with attractive and fascinated people (Yousefi, Hassani and Shokri, 2009).

People want to leave a good impression on others. If he thinks that he cannot have a good impression on other people, this causes him to have anxiety (Leary and Kowalski, 1995).

This anxiety is called as social appearance anxiety. According to Hart, Flora, Palyo, Fresco, Holle, and Heimberg (2008), the social appearance anxiety was expressed as, the anxiety and tension of the external appearance of people as a type of social anxiety when evaluated by others.

Çınar and Keskin (2015) defined social anxiety as the reaction of people to the evaluation of their physical structure by others. The concern for social appearances is the result of body images that are perceived as negative by their bodies and their appearance. In this study, social appearance anxiety levels of high school students were investigated according to some variables.

In this study, social appearance anxiety levels of high school students is examined in terms of gender, school, mother and father education status, perceived socio-economic level, birth order among siblings, perceived parental attitude, friend relations, school success, physical appearance assessment and perceived self-confidence level with a descriptive study. The research was carried out with relational screening model from the general survey models (Karasar, 1995: 85). The study group is 115 (64 female, 51 male) students who are attending different high schools in Refahiye District of Erzincan Province.

In this study, cluster sampling technique (disproportionate cluster sampling) was used. According to this technique, research can be carried out on clusters selected from the universe (Karasar, 1995: 114-115). Social Appearance Anxiety Scale which was developed by Hart et al. (2008) and adapted to

Turkish by Doğan (2010) was used. The Personal Information Form developed by the researchers was also used. SPSS 21.0 Statistical analysis program was used in data analysis and, Independent Groups t test, One-way Variance Analysis (ANOVA) were performed.

According to the results of the study, there was a statistically significant difference between the self-confidence level and the social appearance anxiety scores. Students who have low self-esteem have more social appearance anxiety than students with high self-esteem. The findings of the study are similar to those of Dinç Altun (2016). Social appearance anxiety shows a statistically significant difference according to physical appearance evaluations.

Students who did not like their physical appearance were significantly higher in their social appearance anxiety scores than the ones who were a little likable, unstable, very liking and very liking. Dinç Altun (2016) presents similar results. At the same time, there is a study that concludes that social appearance anxiety is due to perceived negative body image (Doğan, 2010).

Social appearance anxiety shows a statistically significant difference according to friend relations. The average of the ones who were unstable in defining their relationships with their friends were found to be significantly higher than those who defined them as good and very good. As a result of this study, it was seen that social appearance anxiety did not differ significantly according to gender. These research findings, many are similar to the results of research carried out on those previously adolescents in different developmental stages in Turkey (Cakmak, 2018; Dincer Altun (2016), Amylin and Bozgeyikli of 2015; Yüceant, 2013).

On the other hand, there are studies showing that women have higher social appearance anxiety than men (Acquirer, 2018) and that men have higher social appearance anxiety levels than women (Alemdağ, 2013; Kılıç and Karakuş 2016).

In the study, it was found that the education level of the parents did not reveal any significant difference with the social appearance anxiety. This result is similar to the findings of Şahin, Barut and Ersanlı (2013) and Dinç Altun (2016). In the study, the social appearance anxiety did not differ significantly according to the sibling order. This result is similar to the results of the study of Dinç Altun (2016). As a result of the study, social appearance anxiety did not show a statistically significant difference according to perceived parental attitude. This result is similar to the results of the study of Dinç Altun (2016). Individuals with democratic parental attitudes have a significantly lower social appearance anxiety than those with other parental attitudes.

In the study, social appearance anxiety did not show a statistically significant difference according to perceived school success. However, this result does not coincide with the results of the studies performed by Dinç Altun (2016), Alemdağ (2013) and Işıkol-Özge (2013).

- For the students who do not like their physical appearances and have low self-confidence, the school Psychological Counselors can prepare activities to increase their self-esteem.
- Psychological counselors working in school guidance services can plan activities and group guidance activities to reduce the social appearance anxiety of adolescents and adolescents in post-adolescent period.
- In schools, guidance services can help students to be at peace with themselves and raise their level of self-acceptance.

Kaynakça / References

- Adams, J. F. (1995), *Ergenliği anlamak*, Ankara: İmge yayınları.
- Alemdağ, S. (2013). *Öğretmen adaylarında fiziksel aktiviteye katılım, sosyal görünüş kaygısı ve sosyal öz-yeterlik ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

- Alımcı, D. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı ve sosyal görünüş kaygıları ile kendine saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Amil, O. ve Bozgeyikli, H. (2015). Investigating the relationship between social appearance anxiety and loneliness of turkish university youth. *Journal of Studies in Social Sciences*, 11(1), 68–96.
- Archer, S. L. (1989), The status of identity: Reflections on the weed for intervention, *Journal of Adolescent*, 12, 345-359
- Cash T. F. (1989). Body-image affect: Gestalt versus summing the parts. *Perceptual and Motor Skills*, 69, 17–18.
- Cash, T. F. (2004). Body image: Past, present and future, body image. *An International Journal of Research*, 1, 1-5.
- Çakmak, E. (2018). *Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım düzeyleri ile sosyal görünüş kaygısı arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Çınar, H. ve Keskin, N. (2015). Öğrencilerin sosyal görünüş kaygısının öğrenim yeri tercihlerine etkisi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 14, 457-465.
- Dinç Altun, M. (2016). *Lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. On dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Doğan, T. (2010). Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 151-159.
- Doğan, T. (2009). *Bilişsel ve kendini değerlendirme süreçlerinin sosyal anksiyete açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Hagger, S. Martin ve Stevenson, Andy (2010). Social physique anxiety and physical self-esteem: Gender and age effects. *Psychol and Health*, 25, No.1, (89-110).
- Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C. ve Heimberg, R. G. (2008). Development and examination of the social appearance anxiety scale. *Assessment*, 15(1), 48-59. doi: 10.1177/1073191107306673

- Işıkol-Özge, F. (2013). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Üsküdar ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- Kılıç, M. ve Karakuş, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygıları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3837-3852. doi:10.14687/jhs.v13i3.4054
- Leary, M. R. ve Kowalski, R. M. (1995). *Social anxiety*, Guilford: New York.
- Moe, B. (1999). *Understanding the causes of a negative body image*. Newyork: The Rozen Publishing Group, Inc.
- Moreno, J. A. ve Cervelló, E. (2005). Physical self-perception in spanish adolescents: Effects of gender and involment in physical activity. *Journal of Human Movement Studies*, 48, 291-311.
- Rosenblum, G. D. ve Lewis, M. (1999). The relations among body image, physical attractiveness, and bady mass in adolescence, *Child Development*, 70, 50-64.
- Şahin, E., Barut, Y. ve Ersanlı, E. (2013). Sociodemographic variables in relation to social appearance anxiety in adolescents. *The International Journal of Social Sciences*, 15 (1), 56–63
- Telli, E. ve Ünal, Z. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerine göre sosyal görünüş kaygısı: Bir alan araştırması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 134-146.
- Tiegman, M. (2004). Body image across the adult life span: Stability and change. *Body Image*, 1 (1); 29-41.
- Yousefi, B., Hassani, Z. ve Shokri, O. (2009). Reliability and factor validity of the 7- Item Social Physique Anxiety Scale (SPAS-7) among university students in Iran. *World Journal of Sport Sciences* 2, Number. 3, 201-204.
- Yüceant, M. (2013). *Beden eğitimi öğretmen adaylarının sosyal görünüş kaygılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aksaray Üniversitesi, Aksaray.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çetinkaya, B., Gülaçtı, F. ve Çiftci, Z. (2019). Lise öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 904-922.
DOI: 10.26466/opus.523444

UnilQual: University Life Quality Scale

DOI: 10.26466/opus.516649

*

Devrim Vural Yılmaz*

* Dr.Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Isparta/Türkiye
E-Mail: devrimvural@sdu.edu.tr ORCID: [0000-0002-1177-1666](https://orcid.org/0000-0002-1177-1666)

Abstract

Recently, higher education sector has been recognized as an intangibly dominant service sector and universities have been considered as service providers besides their traditional roles. Accordingly, quality in higher education has become an important competitive element and sustaining service quality is now accepted as a sine qua non for universities. Yet, since the higher education sector has very different characteristics than other service sectors, measurement and improvement of service quality is becoming a more complex issue. Higher education quality is a multidimensional phenomenon with institutional, physical and psychological components. It is not only measured by the quality of services, but also by the added value and transformative impact on the students. In this context, this paper reports a study conducted to develop and validate a quality scale (UnilQual) for measuring service quality in higher education. The scale was based on the concept of "quality of life" and designed to measure "university life quality of students". To this end, a 56-item scale with 7 subscales was developed and administered to a sample of 314 undergraduate students. The mean age of the sample was 19.25. The results of the Exploratory Factor Analysis revealed that UnilQual can be used as a valid and reliable measurement tool. The Cronbach alpha value was found as .96 for the scale. The correlation values between the subscales and the total score addressed a positive and significant relationship, as well.

Keywords: Higher education, Quality of university life, Service quality scale, University.

UnilQual: Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeği

*

Öz

Son yıllarda yükseköğretim bir hizmet sektörü olarak görülmekte ve üniversiteler geleneksel rollerinin yanısıra birer hizmet sunucusu olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, yükseköğretimde kalite önemli bir rekabet faktörü haline gelmekte ve üniversitelerin olmazsa olmazları arasında sayılmaktadır. Ancak, yükseköğretim sektörü diğer hizmet sektörlerinden çok farklı özelliklere sahip olduğundan, kaliteyi ölçmek ve geliştirmek oldukça karmaşık bir konu haline gelmektedir. Yükseköğretimde kalite kurumsal, fiziksel ve psikolojik bileşenleriyle çok boyutlu bir olgudur. Üniversitelerde hizmet kalitesi sadece sunulan hizmetlerin kalitesi ile değil, aynı zamanda öğrencilere sağlanan katma değer ve dönüştürücü etki ile de ilişkilidir. Bu bağlamda bu makalede üniversitelere özgü geçerli ve güvenilir bir kalite ölçeği (UnilQual-Üniversite Yaşam Kalitesi Ölçeği) geliştirmek üzere yapılan bir çalışmanın bulguları aktarılmaktadır. Ölçeğin teorik altyapısı "yaşam kalitesi" kavramına dayanmakta ve "öğrencilerin üniversite yaşam kalitesini" ölçmeyi amaçlamaktadır. 7 alt ölçek ve 56 maddeden oluşan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması anket uygulamasına katılan 314 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin ortalama yaşı 19.25'dir. Açıklayıcı Faktör Analizinin sonuçları UnilQual'ın geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Ayrıca, alt ölçekler ile toplam puan arasındaki korelasyon değerleri de pozitif ve anlamlı bir ilişkiye işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet kalitesi ölçeği, Üniversite yaşam kalitesi, Üniversite, Yükseköğretim.

Introduction

Today, higher education has been witnessing rapid changes and universities are considered as service providers besides their traditional roles. Accordingly, quality in higher education sector has become an important competitive element and sustaining service quality is now accepted as a *sine qua non* for higher education institutions (Baron, Haris& Hilton, 2009). Yet, some characteristics of services sector such as inseparability and heterogeneity make it difficult to measure the quality of services. In the services sector, the quality of the product is generally determined individually and subjectively (Parasuraman, Zeithaml& Berry, 1985).

As to the higher education sector, it becomes more difficult to define and measure the quality of the services. Since the higher education sector has very different characteristics than other service sectors, evaluating quality is becoming a more complex issue. Education sector has a high degree of public benefit and interest rather than individual preferences. Therefore, it is not possible to evaluate many factors with the concepts and criteria related to the market. While the facilities such as infrastructure and technical equipment can be measured at universities, it is difficult to evaluate abstract concepts such as educational quality (Parasuraman et al., 1985). The distinction of service provider / user in higher education is blurred and it is difficult to make clear evaluations about service quality. The quality of service at the university is a process formed by the interaction of managers, academicians, administrative staff and students. Perceptions and expectations of various stakeholder groups differ and it becomes more difficult to achieve a balance among them. Yet, among all the stakeholders, students are to be considered as the primary stakeholder.

The student-centered quality approach emphasizes the privilege of students and their important role in evaluation of service quality in higher education. Participation in the quality processes provides students the opportunity to get better value for their time and effort in their academic lives. In addition, student-centered quality facilities provide a basis for a lifelong relationship with the university by nurturing students' sense of belonging (Stodnick& Rogers, 2008). Thus, "higher education is not about presenting a service to a customer but rather a continuous process of

transformation of the student” (Harvey & Green, 1993, cited in Teeroovengadum, Kamalanabhan&Seebaluck, 2016).

Due to the different characteristics of education sector, it is difficult to develop a measurement tool peculiar to higher education service quality. Service Quality Scale (SERVQUAL) and Service Performance Scale (SERVPERF), measuring service quality in general, are widely used in in higher education institutions, as well (Arambewela& Hall, 2006; Cuthbert, 1996; Soutar& McNeil, 1996;). SERVQUAL is frequently used for measuring service quality and it aims to measure the differences between expectations and perceived quality (Parasuraman, Zeithaml& Berry, 1988). Another tool commonly used to assess the quality of service is the SERVPERF scale. The scale, developed by Cronin and Taylor (1992), uses the same materials as SERVQUAL and is based on performance measurement instead of expectation-perception. Both scales are used in the measurement of service quality in higher education.

Yet it is argued that the education sector has a different structure than other service sectors and thus several studies attempted to measure higher education quality from the eyes of the students (Abdullah, 2006; Ford, Joseph & Joseph, 1999; Lagrosen, Seyyed-Hashemi&Leitner, 2004; LeBlanc & Nguyen, 1997; Teeroovengadum et al., 2016). The HEdPERF scale (Abdullah, 2006) was developed as a more comprehensive and performance-based scale for determining service quality in higher education institutions compared to other scales. The scale aims to measure the factors specific to tertiary education in terms of performance. The HEdPERF scale consists of 41 questions and the students are asked to evaluate these questions on a 7-point likert scale. Validity and reliability analysis of the Turkish form of the scale revealed that it could be used as a valid and reliable instrument, as well (Bektaş&Akman, 2014, p. 131).

A more recent scale on service quality in higher education is the Higher Education Service Quality Scale (HESQUAL) developed in 2016 in order to determine the quality of the university services by creating a hierarchical model (Teeroovengadum et al., 2016). The five sets of variables were used corresponding to the higher education service quality dimensions; administrative quality, physical environment quality, core educational quality, support facilities quality and transformative quality comprising 48 items. HESQUAL employs the idea of Harvey and Green (1993) that

“education is not about presenting a service to a customer but rather a continuous process of transformation of the student”. Accordingly, the concept of transformative quality is introduced in the scale which comprises two components, “enhancement and empowerment” of the participant (Teeroovengadum et al., 2016, p. 247).

A similar approach for evaluating the service quality of universities is to measure the quality of university life of the students. This approach focuses on the student feedback about the quality of their total educational experience, inspired by the “quality of life” concept. The term quality of life (QOL) has been commonly used across multiple disciplines in explaining the overall assessment of human experience. “QOL as a general term represent either how well human needs are met or the extent to which individuals or groups perceive satisfaction in various life domains” (Constanza et al., 2007, p.268). Quality of life is a multidimensional concept, with no clear boundaries. Thus, different disciplines and studies use various definitions and methods of assessing quality of life. There are different perspectives on “what constitutes the quality of life” and “how to assess a ‘high’ or ‘low’ quality of life”.

There are mainly three philosophical approaches regarding the concept of quality of life. The preference-satisfaction approach focuses on whether the individuals can obtain the things they desire. This approach takes on the concept of “utility” which is the basis of modern economic thinking. The preference satisfaction account is probably the most proximal dimension to the economist’s account of quality of life. This suggests that more income would allow individuals to satisfy more of their preferences which lead an increase in quality of life.

The second approach links the concept of quality of life to the social indicators tradition which was born in the United States in the mid-1960s (Bauer, 1966). This approach can be seen as a response to the limitations of purely economic measures in the assessment of quality of life. Social indicators approach emphasizes the basic needs and rights of citizens which allow them to build their capabilities and flourish as individuals. The last definition of quality of life is inspired by the subjective well-being tradition in the behavioral sciences. In this approach, quality of life is primarily defined and assessed in terms of the experience of individuals. Accordingly, factors such as feelings of pleasure, contentment and

satisfaction are emphasized rather than the objective indicators. Thus, the measurement of quality of life is centered on the people's self-reported assessment of their own lives (Brock, 1993; Cummins, 2005; Diener& Suh, 1997, pp.189-190).

As seen from the above definitions, the concept of "quality of life" is a comprehensive term which could be differently defined in different contexts. As for the quality of college life, a review of the literature reveals that there are mainly three types of studies involving university students and quality of life. Several studies investigate the relationship between students' quality of life and factors such as health and personality. There are also studies that attempt to develop specific measures for quality of life of college students. Finally there are studies for measuring quality of college life of students. There are many studies that explore the quality of life of students at large by focusing on factors outside of their university (Sirgy, Grzeskowiak & Rahtz, 2007).

On the other hand, research on the quality of college life of students has been limited. In this regard, Quality of College Life (QCL) Scale (Sirgy et al., 2007), should be mentioned as an attempt to develop a measurement tool specific for the university life of the students. "QCL is based on the assumption that the subjective well being of university students is affected by two types of student experiences in college, namely satisfaction with the academic aspects of the college and the social aspects. Satisfaction with the academic and social aspects is influenced by satisfaction with university facilities and services" (Sirgy et al., 2007). Survey instrument has 70 items measuring satisfaction with the academic aspects of the college, satisfaction with the social aspects of the college, satisfaction with the college facilities, and satisfaction with the college basic services. The QCL scale emphasizes the subjective well being approach of quality of life, and focuses on "satisfaction" as the most important domain of quality of college life (Sirgy et al., 2007).

The present study also focuses on the quality of college life on the basis of subjective well being account. Yet, in this study, the concept of university life quality is defined more extensively than satisfaction. It is not only associated with the quality of the services provided but also with the transformative effect of the students' lives. In this context, the study aims to develop a comprehensive, valid and reliable measurement tool for

quality assessment in higher education based on the university life quality of the students.

Conceptual Model of UnilQual Scale

The basic theoretical framework of this study is based on the subjective well being approach of quality of life. Within the scope of the study the term quality of university life refers to the students' sense of well being based on their experience during their university life and it includes academic, social and individual domains. Accordingly, factors enriching the life experiences of the students were included in the scale. These factors were determined through the investigation of the higher education quality literature and categorized under 7 subscales/dimensions. The descriptions and explanations related to each subscale are given below.

Perceived Quality (Perceived Academic Quality, Perceived Physical Facilities Quality, Perceived Administrative Quality)

The first three dimensions measure students' perceptions of academic activities, administrative activities and the quality of physical facilities. These dimensions focus on the quality of the facilities provided by the university as an important component of the university's quality of life. Perceived quality is the most widely used criteria for the measurement of services quality along with the satisfaction. Perceived quality is a broader or overall assessment of the services resulting from the general perception of the individual (Sultan & Yin Wong, 2012).

Regarding universities, perceived quality has many dimensions which could be categorized into three components as physical goods, explicit service and implicit service. "Physical goods cover facilities to the student which expedite college life, such as infrastructure, lecture rooms, labs, and canteens. Explicit service deals with quality of teaching, whereas implicit service is about how students are treated by staff, especially when they have any problem".(Douglas et.al 2006, cited in Ali & Ahmed, 2018, p. 8). The relationship between service quality and satisfaction has been reported in many studies (Ali, Zhou, Hussain, Nair &Ragavan, 2016; Caruana, Money, &Berthon, 2000; Sultan & Yin Wong, 2014).

In this study, “perceived quality” has been taken as the determinant of both satisfaction and quality of university life. Dimension of service quality was taken from Sultan & Yin Wong (2013) and manifested in three dimensions as perceived academic quality, perceived administrative quality and perceived physical facilities. In this context, the 25 items constituting the first three dimensions were adapted from the study of Sultan & Yin Wong (2013), HedPerf (Abdullah, 2006) and HESQUAL (Teeroovengadum et al., 2016).

Social Integration

The definition of “quality of university life”, adopted in this study, exceeds the service quality and satisfaction dimensions. The quality of university life also depends on how much students participate in the university life and socially included. Higher education is a pure service that requires greater amount of interpersonal contact and thus social interaction and integration of the student is an important domain of quality of college life. For this reason, social integration dimension was included in the UniQual scale as different from the previous studies.

Theoretical basis of social integration dimension stems from the model of “hierarchy of learning environment purposes” (Strange & Banning, 2001). Strange and Banning’s study used Maslow’s (1968) model of human development and proposed a hierarchy of environmental purposes. According to the model, “the safety and inclusion of participants must be positioned at first, followed by promoting student involvement, and then circumstances that encourage full membership in a learning community” (Strange & Banning, 2001). In this respect, student’s feeling of being safe and belonging on campus are fundamentals for further progress of the student. Safety requires the student first feel welcome at the university through a friendly campus environment. Involvement, as the second tier of the hierarchy, refers to the relations with other students, engagement in social activities and integration with the social environment of the institution. The last tier comprises communal settings such as unified goals and sense of belonging (Strange & Banning, 2001).

In this context, social integration dimension of the scale is composed of 12 items, referring to the students’ confidence in the university’s integrity

and reliability, social conditions in the campus, relations with fellow students and participation in social activities.

Personal Development

In this study, personal development is another dimension evaluated as one of the significant components of university life quality. As Harvey and Green (1993) suggest, services provided by the university differ from other services that such facilities involve adding value to the students in terms of knowledge and skills. In other words, value added is a measure of quality of university services. Educational services should also enable transformation in the students and improve them (Harvey and Knight, 1996). Thus, in the context of higher education we could speak of a “transformative quality”. This dimension was included in the HESQUAL scale, as one of the components of higher education service quality (Teeroovengadum et al., 2016). In the present study, a similar approach was adopted and “personal development” stemming from the transformative quality of the university was accepted as a component of university life quality. Accordingly, 10 items referring to the progress of personal abilities and career planning were included in the scale.

Satisfaction

Satisfaction is regarded as the constituent element of quality of life and also quality of college life. In terms of higher education satisfaction is most widely measured from the standpoint of students and their level of satisfaction with various aspects of the university is evaluated. The relationship between service quality and satisfaction has been reported in many studies and perceived service quality is accepted as an antecedent of satisfaction (Caruana et al., 2000; Kärnä&Julin, 2015; Sultan & Yin Wong, 2014).

Yet, satisfaction is a cumulative construct that includes not only satisfaction with specific services but also with the various aspects of the organization. Thus, in this study satisfaction was evaluated as the cumulative result of perceived quality, social integration with the university and personal development opportunities. In this framework, 6 items were

included in the scale, which were designed to measure the satisfaction of students with services and overall satisfaction with the university compared to their expectations. Satisfaction component gives an idea about the expectations and university life experience of students.

Loyalty

Loyalty is one of the emerging research fields in higher education quality literature. Jones and Sasser (1995) defines loyalty as “a feeling of attachment to goods or services which has a direct impact on consumer behavior”(Cited in Ali & Ahmed, 2018, p. 13). In the context of higher education loyalty could be regarded as “a deeply held commitment to repeat selection of a university for educational needs in the presence of competitive options, advocate in one’s professional and social circle and, as alumni, extend cooperation to its alma mater and its graduates”(Ali & Ahmed, 2018, p. 14). In this study, loyalty was accepted as a result of student’s satisfaction and integration with the university. Thus, loyalty is a determinant of quality of university life in that it positively affects the sense of belonging, motivation and emotional well being of the student. In this respect, 7 items were included in the scale expected to measure the degree of identification with the university.

Methodology

The methodology for scale development used in this study follows the steps suggested by DeVellis (2003). These 8 stages can be explained as following: (a) determination of the construct that you want to measure; (b) generation of item pool; (c) determination of format for measure; (d) having the experts reviewed the initial item pool; (e) inclusion of validation items; (f) Administration of items to a sample, (g) Evaluation of the items; and (h) optimizing the length of the scale. Steps that were followed in developing UnilQual Scale are explained below.

Step 1: Determination of the construct that you want to measure

DeVellis (2003) emphasized that the first requisite in developing a scale is to determine the construct that will be measured. In determining what to measure, the theoretical framework should be constructed, a well structured definition should be given and the boundaries of the phenomena should be identified. Within the scope of this study, the term quality of university life refers to the students' sense of well being based on their experience during their university life including academic, social and individual factors. Thus, conceptualization of quality of university life is based on the notion that global satisfaction is determined by satisfaction with academic and social aspects of college. The 'subjective well being approach' has been adopted that focuses on the level of well-being as perceived by single individual independently from his/her objective standard of life.

Step 2: Generation of item pool

DeVellis (2003) suggests that after a well structured definition of the construct to be measured, the researcher should generate an item pool that will best fit to the phenomena. There are some important points in this step: choosing items that reflect the scale's purpose, redundancy, number of items, beginning the process of writing items, characteristics of good and bad items, positively and negatively worded items. De Vellis recommends to select items randomly from the universe related with the construct of measurement. In this study, initially 79 items were selected from the literature and after expert reviews and pilot study, 19 items were omitted. The names of the subscales and the items of the scale are shown in Table 1.

Table 1. University Life Quality Scale (UnilQual)

Subscales	N of items	Items
1- Perceived Academic Quality	11	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11
2- Perceived Physical Facilities Quality	10	12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22
3- Perceived Administrative Quality	4	24, 25, 26, 27
4- Social Integration	12	21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37
5- Personal Development	10	38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47
6- Satisfaction	6	48, 49, 50, 51, 52, 53
7- Loyalty	7	54, 55, 56, 57, 58, 59, 60

Step 3: Determination of format for measure

In the third step, the researchers should determine the format of the scale. Since there are various types of formats (such as Thurstone scaling, Guttman scaling etc.), the researcher should choose the most appropriate form for the construct that he/she wants to measure. Likert scaling is considered to be suitable for measuring opinions, beliefs and attitudes. The aim of the current study is to identify the university students' self-perception about the dimensions of university life quality. Accordingly, 5-point Likert Type scale (1= I strongly disagree, 5= I strongly agree) was chosen for the measurement.

Step 4: Having the experts reviewed the initial item pool

In order to ensure content validity, the evaluation of the initial items by the experts is strongly suggested. The relevance of the items to the construct, the clarity and the necessity can be determined by experts' opinions.

In the current study, 79 items were reviewed by two experts. The experts were expected to rate the items by three options ("match with construct", "not match with construct", and "should be modified") and write down their comments. 19 items were skipped from the scale after the expert evaluation.

The final form of the scale was consisted of 7 subscales including 60 items. The original language of the scale is English. It was translated into

Turkish by the researcher and a lecturer from Süleyman Demirel University School of Foreign Languages for survey study.

Step 5: Inclusion of validation items

After the reviews of experts, the scale developers are suggested to provide the construct validity by 'think aloud strategy' with participants. This strategy provides a feedback about the structural or linguistic problems of items. For this reason, four university students from each grade level were invited to read the items aloud and express the meaning of each item. The feedbacks of participants indicated that the items were clear and understandable.

Step 6: Administration of items to a sample

The sample of the study consisted of 314 (135 women and 179 men) university students. The mean age of the sample was 19.25 ($SD = 1.62$). The students of Faculty of Economics and Administrative Sciences ($n = 165, 52.5\%$), Faculty of Arts and Science ($n = 60, 19.1\%$), Faculty of Engineering ($n = 53, 16.9\%$), and Faculty of Health Sciences ($n = 36, 11.5\%$), attended to the study. The participants were all undergraduate students (1st grade: $n = 95, 30.3\%$; 2nd grade: $n = 102, 32.5\%$; 3rd grade: $n = 31, 9.9\%$ and 4th grade: $n = 81, 25.8\%$).

Data was collected through convenience sampling method in SüleymanDemirel University. The participants were informed about the aim and the procedure of the study and their ethic rights and responsibilities through informed consent before the study. Afterwards, volunteer participants were asked to complete the demographic information form and University Life Quality Scale. The demographic information form was consisted of questions about the participants' gender, age, faculty, grade and type of education program. The duration of survey administration has taken 12 minutes on average.

Step 7: Evaluation of the items

In order to identify the items, the validity and the reliability of the scale,

Exploratory Factor Analysis (EFA) were conducted. In preliminary analysis process, Kaiser- Meyer-Olkin Test was conducted for testing the adequacy of the sample size and Barrlett's Test of Sphericity was conducted for testing the assumption of multivariate normality. The cut-point value for KMO test was accepted as .60. Higher values for Barrlett's Test of Sphericity and the chi square significance values smaller than .05 addressed the multivariate normality (Tavşancıl, 2005; as cited in Çokluk, Şekercioğlu&Büyüköztürk, 2012, p. 208). Preliminary analyses were conducted via SPSS.22.

The items and the factor structure of the scale were determined through Exploratory Factor Analysis (EFA). Principal Components Factor Analysis was utilized for 7 subscales. Correlation matrix was obtained and the eigenvalues greater than "1" was evaluated as a factor if scree plot verified the finding. As mentioned in the literature, items with smaller factor loadings than .40 were excluded from the scale. The reliability of the scale and the subscales were also analyzed. SPSS.22 program was used for utilizing the EFA.

Step 8: Optimizing the length of the scale

Based on the Explanatory Factor Analysis, 4 items that found to have load values below .40 were dropped from scale. 56 items remained in the last form of the scale and it consisted of 7 subscales including perceived academic quality, perceived physical facilities quality, perceived administrative quality, social integration, personal development, satisfaction and loyalty.

Findings

Preliminary analysis

Preliminary analyses were utilized in order to test the adequacy of the sample for factor analysis (Kaiser-Meyer-Olkin Test) for subscales and the assumption of multivariate normality (The Bartlett's Test). The results of KMO and Bartlett's test are shown in Table 2.

Table 2. Results of Kaiser- Meyer-Olkin Test and the Bartlett's Test for Subscales of UnilQual Scale

Subscales	KMO Test	Barlett Test		
		χ^2	SD	p
1- Perceived Academic Quality	.864	1444.652	36	.00
2- Perceived Physical Facilities Quality	.708	1125.773	45	.00
3- Perceived Administrative Quality	.665	373.788	6	.00
4- Social Integration	.790	1800.619	66	.00
5- Personal Development	.855	2178.201	36	.00
6- Satisfaction	.661	975.582	15	.00
7- Loyalty	.781	1064.867	15	.00

As seen in the table, the results of KMO Test and Barlett Test for each subscale addressed the adequacy of the sample size for factor analysis and appropriateness of the data for analysis.

Exploratory Factor Analysis (EFA)

The 7 subscales of 60-item UnilQual scale were analyzed initially in order to calculate the item factor loadings and find out the factors of the subscales. The eigen- values and the scree plot were examined in order to decide the number of the factors of subscales, simultaneously. On the other hand, the factor loadings of each item were also examined. Four items were found to have load values below .40 and these items were excluded from the scale.

Table 3. Number of Items, Number of Factors and the Explained Variances of the Subscales of UnilQual Scale

Subscales	N of items	N of factors	Exp. variance (%)
1- Perceived Academic Quality	9	1	53.08
2- Perceived Physical Facilities Quality	10	1	38.31
3-Perceived Administrative Quality	4	1	58.55
4- Social Integration	12	2	58.43
Factor 1. Institutional Facilities			
Factor 2. Interpersonal Relations			
5- Personal Development	9	1	62.77
6- Satisfaction	6	1	57.78
7- Loyalty	6	1	60.23

The removed items were 6, 11, 38 and 58. After the items were excluded and the number of the factors was determined, the Exploratory Factor Analysis was conducted for the final form of the subscales. The number of items, number of factors and the explained variances of the subscales are shown in the Table 3.

As seen in the table, the six of the subscales were consisted of one factor. Social integration subscale was consisted of two factors. The final number of the items of the scale was calculated as 56. The means, standard deviations and factor loadings of the items were given in the Table 4.

Table 4. The Items' Means, Standard Deviations and Factor Loadings

	\bar{X}	<i>Sd</i>	Factor loading
Subscale 1: Perceived Academic Quality			
Item 1. Lecturers are well prepared in the class	3.497	.869	.736
Item 2. Lecturers are highly qualified and experienced in their field	3.583	.780	.652
Item 3. Lecturers have good communication skills	3.236	.993	.819
Item 4. Lecturers are up-to-date in their area of expertise	3.656	.913	.738
Item 5. The time available for consulting the lecturers is sufficient	2.806	.971	.681
Item 7. Programmes have challenging academic standards to ensure students' overall development	3.355	.877	.637
Item 8. Up to date technological methods and tools are used in teaching	2.859	.940	.701
Item 9. Active participation of students is ensured in their learning process	2.876	.925	.813
Item 10. Regular feedback is provided to students with respect to their academic performance	2.703	.983	.756
Subscale 2: Perceived Physical Facilities Quality			
Item 12. Transportation facilities are adequate and at a reasonable price.	2.748	1.213	.612
Item 13. Housing facilities are adequate and at a reasonable price.	2.396	1.287	.642
Item 14. Catering facilities are adequate and qualified at a reasonable price	2.926	1.242	.526
Item 15. Health care services are available and adequate.	3.533	1.086	.489
Item 16. Library infrastructure is adequate	3.895	.883	.517

Table 4. The Items' Means, Standard Deviations and Factor Loadings (cont.)

	\bar{X}	<i>sd</i>	Factor loading
Item 17. Sports infrastructure is adequate and qualified.	3.452	1.038	.638
Item 18. Lecture rooms are adequate and comfortable.	2.748	1.178	.631
Item 19. Teaching tools and equipments (e.g. Projector, White boards) are adequate	3.132	1.162	.724
Item 20. Ambient conditions (ventilation, noise, etc.) are favorable within the campus	3.390	.994	.795
Item 22. Social facilities are adequate and rich at the campus.	3.179	1.068	.548
Subscale 3: Perceived Administrative Quality			
Item 24. Clerical staff has adequate knowledge on their job.	3.138	.902	.799
Item 25. Clerical staff behaves students in an interested and kindly manner	2.907	1.120	.831
Item 26. Adm. services from the university are not delayed.	3.279	.791	.782
Item 27. Questions and problems are dealt effectively	2.901	.972	.632
Subscale 4: Social Integration			
Item 21. I feel physically and emotionally safe at the campus	2.697	1.117	.540
Item 23. There is an international and multicultural environment at the campus.	3.093	1.194	.618
Item 28. Student organizations (unions, clubs etc.) and facilities are supported by university	3.806	1.068	.706
Item 29. The university management appreciates student feedback	3.174	.949	.740
Item 30. My university is trustworthy and reliable	3.374	1.127	.864
Item 31. My university makes great efforts to meet students demands	3.114	1.099	.890
Item 32. I am sure that the university staff always act in my best interest	3.016	.980	.696
Item 33. Behavior of lecturers instill confidence in me	3.113	1.115	.593
Item 34. I regularly take part in university-related leisure activities, such as sport or fairs	3.372	.967	.833
Item 35. I always have intensive contact with my fellow students.	3.632	1.164	.831
Item 36. I regularly do things with fellow students outside of university	3.848	1.152	.835
Item 37. I am a member of at least one student club	3.757	1.262	.788

Table 4- The Items' Means, Standard Deviations and Factor Loadings (cont.)

	\bar{X}	<i>sd</i>	Factor loading
Subscale 5: Personal Development			
Item 39. My university has given me adequate counseling for my personal development and career planning	2.439	1.059	.456
Item 40. My university has enabled me to increase my knowledge, abilities and skills	3.039	1.004	.797
Item 41. My university has enabled me to increase international communication and develop foreign language skills	2.226	1.066	.800
Item 42. My university has enabled me to be more self confident	3.216	.986	.822
Item 43. My university has enabled me to think more critically	3.305	1.055	.794
Item 44. My university has enabled me to have a higher level of self-awareness	3.266	1.044	.844
Item 45. My university gives me adequate knowledge and skills to find a good job	3.180	.975	.841
Item 46. My university will give me a good possibility of managing my future career	2.997	.944	.879
Item 47. I believe that I could attain my future goals with the help of my university life	3.147	.893	.818
Subscale 6: Satisfaction			
Item 48. I am satisfied with the quality of lecturers compared with my expectations	3.059	1.084	.804
Item 49. I am satisfied with the academic programs compared with my expectations	3.151	1.031	.794
Item 50. I am satisfied with the administrative personnel compared with my expectations	2.950	.974	.624
Item 51. I am satisfied with the support services compared with my expectations	3.398	.993	.705
Item 52. I am satisfied with the campus life compared with my expectations	2.974	1.152	.773
Item 53. I am satisfied with my university life in general compared with my expectations	3.302	.997	.840
Subscale 7: Loyalty			
Item 54. I am happy for belonging to this university	3.429	.968	.882
Item 55. I feel as a member of university community	3.533	1.046	.860
Item 56. I'd recommend my university to someone else.	3.421	1.025	.889
Item 57. If I was faced with the same choice again, I'd still choose the same university.	3.046	1.063	.822
Item 59. I would like to attend new courses/further education at the university	3.633	1.046	.532
Item 60. I'd become a member of any alumni organizations of my university.	3.561	.965	.590

The correlation values between the subscales of the University Life Quality Scale and the total score were also calculated. The correlation coefficients of total score and subscales of scale were found to range between $r = .794$ and $r = .880$. Correlation coefficients between the subscales were found to vary from $r = .536$ to $r = .773$. These results addressed a positive and significant relationship between the total score and the subscales, as expected. The correlation coefficients were shown in Table 5.

Table 5. Correlations between UnilQual Scale Total Score and Subscales

	Perc. AcQ	Perc. PFQ	Perc. AdQ	Social Int.	Pers. Dev.	Satisf.	Loyal.
Perc. AcQ	1						
Perc. PFQ	.555*	1					
Perc. AdQ	.609*	.685*	1				
Social Int.	.537*	.650*	.645*	1			
Pers. Dev.	.626*	.536*	.664*	.704*	1		
Satisfaction	.632*	.722*	.631*	.660*	.718*	1	
Loyalty	.584*	.619*	.546*	.562*	.677*	.773*	1
UnilQual	.785*	.816*	.794*	.843*	.856*	.880*	.811*

* $p < .01$; Perc.AcQ = Perceived Academic Quality; Perc.PFQ = Perceived Physical Facilities Quality; Perc. AdQ = Perceived Administrative Quality; Social Int. = Social Integration; Pers. Dev. = Personal Development; Satisf. = Satisfaction; Loyal. = Loyalty; UnilQual = University Life Quality Scale.

The internal reliability analyses for UnilQual Scale and for the subscales are displayed in Table 6. The Cronbach alpha values indicated that the scale and the subscales of the scale are reliable.

Table 6. Reliability Analysis of UnilQual Scale and Subscales

Scale/Subscales	Cronbach Alpha
University Life Quality Scale	.96
Perceived Academic Quality	.88
Perceived Physical Facilities Quality	.81
Perceived Administrative Quality	.75
Social Integration	.77
Factor 1: Institutional facilities	.86
Factor 2: Interpersonal relations	.85
Personal Development	.92
Satisfaction	.85
Loyalty	.83

As an overall assessment, the results of the Exploratory Factor Analysis generally provided support for the validity and reliability of the UniQual Scale comprising 7 subscales and 56 items. In addition, the correlation values between the subscales and the total score addressed a positive and significant relationship. The correlation values revealed positive and significant relationships among the subscales, as well.

Discussion

In the last few decades the higher education sector has been recognized as an intangibly dominant service sector. In this context, studies on the measurement and evaluation of quality have also gained increasing recognition. Yet, service quality is a complex phenomenon based on the qualifications and behaviors of both parties, the server and the consumer, and its control is often very difficult. This is especially true in terms of quality in higher education, where the services provided are the output of the interaction among different stakeholders.

The student-centered quality approach emphasizes the privilege of students among these stakeholders and argues that the most important target group of quality processes is the students. According to this approach, the participation in the quality processes provides the students with a better understanding of the time and effort they spend in their academic lives, as well as providing a basis for a lifelong relationship with their universities by nurturing their sense of belonging. Although in recent years the expectations from the universities are focused on the needs of labor markets, it should be noted that there are other significant missions of higher education. Higher education plays an important role in educating active citizens, raising academic knowledge and providing personal development. With these services, higher education plays an important role in determining the long-term quality of life of the students as well as affecting the social structure.

For this reason, the university-student relationship should not only be seen as a sole service relationship in which students receive a diploma for a certain fee. Higher education quality is a phenomenon with many components and it has institutional, physical and psychological dimensions. The quality in universities should be fed not only by customer satisfaction

but also by long term and well planned sustainable systems. In this respect, assessment systems focusing on the unique characteristics of higher education should be developed.

This study was conducted in order to develop a quality scale specific to the universities based on the above mentioned requirements. The reason behind determining the subject of the study as “university life quality” is the idea that quality should not be seen as a sole service quality in higher education. Rather, the quality in higher education context should be perceived as a comprehensive set of many domains, such as transformative capacity, social integration and sense of identification from the standpoint of students. In this perspective, the present study aimed at developing a quality of university life scale with seven dimensions.

In the first place, “perceived quality” was included in the scale as the most widely used criteria in the higher education quality literature (Abdullah, 2006; Ali et al., 2016; Caruana et al., 2000; Sultan & YinWong, 2014; Teeroovengadum et al., 2016). Accordingly, perceived quality manifested in three dimensions as perceived academic quality, perceived administrative quality and perceived physical facilities. The Exploratory Factor Analysis revealed positive results in terms of these dimensions in parallel with the results of the previous scales of HedPerf (Abdullah, 2006) and HESQUAL (Teeroovengadum et al., 2016).

Second, “social integration” dimension was included in the scale on the basis of the model of “hierarchy of learning environment purposes” (Strange&Banning, 2001). In this context, student’s feeling of confidence, belonging, involvement and engagement were held as the determinants of quality of university life. Regarding this dimension, Exploratory Factor Analysis revealed a positive result in terms of reliability. The results also revealed that this dimension was consisted of two factors comprising institutional settings and interpersonal relations. This implies that although social integration is linked to personal characteristics to some extent, universities can play an important role in the creation of favorable conditions in this context.

“Personal development” is another dimension evaluated as one of the significant components of university life quality in this study. As Harvey and Green (1993) suggest, services provided by the university should contribute to the development of the students in terms of knowledge and

skills. Thus, “value added” should be considered as a measure of quality of university services. This dimension was included in the HESQUAL and named as transformative quality (Teeroovengadum et al., 2016). Similar to HESQUAL, this study also confirmed the importance of transformative role of the university, according to the results.

“Satisfaction” is regarded as the constituent element of quality of life and also quality of college life (Sirgy et al., 2006). Yet, in this study, satisfaction was not considered as the sole determinant of the quality of university life. Rather, it was evaluated as the cumulative result of perceived quality, social integration with the university and personal development opportunities. In this regard, 6 items were included in the scale, which were designed to measure the satisfaction of students with services and overall satisfaction with the university compared to their expectations. The Satisfaction component gives an idea about the expectations and university life experience of students. Exploratory Factor Analysis gave positive results for this dimension, as well. Thus, satisfaction component could give an idea about the proximity of students' expectations and experiences regarding their university life.

“Loyalty” has been evolving as one of the widely studied concepts in higher education quality research (Brown & Mazzarol, 2009; Chieh-Peng & Yuan, 2008; Gulid, 2011; Helgesen & Nasset, 2007; Hennig-Thurau et al., 2001; Thomas, 2011). In these studies loyalty was explored as the dependent factor of quality, satisfaction, image etc.. In this study, loyalty was accepted as the result of students' satisfaction and integration with the university. On the other hand, it was regarded as a determinant of university life quality in that it positively affects the sense of belonging, motivation and emotional well being of the student. The loyalty dimension of the scale was also statistically supported by the results of factor analysis.

As an overall assessment, Exploratory Factor Analysis revealed positive results in terms of the validity and reliability of the UnilQual Scale comprising 7 subscales and 56 items. In addition, the correlation values between the subscales and the total score addressed a positive and significant relationship. The correlation values revealed positive relationships among the subscales, as well. Thus, it could be stated that the UnilQual Scale brings together the different components of the quality of university life in a statistically supported manner, in accordance with the aim of the

study. It is expected that the UnilQual Scale could contribute to the quality improvement process in the universities with a wider perspective to understand how they affect the life experience of their students. On the other hand, it should be mentioned that university life is only one of many life domains that plays an important role in overall satisfaction and well-being of students (Sirgy et.al, 2007, p.345). Similarly, quality of the services provided by academic and administrative staff could also be perceived as a function of overall quality of their lives in university campus. Thus, in terms of quality of life, systems for regular monitoring and improvement of quality of life of all stakeholders should be developed by further research.

References

- Abdullah, F. (2006). The development of HEDPERF: A new measuring instrument of service quality for the higher education sector. *International Journal of Consumer Studies*, 30 (6), 569–581. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2005.00480.x>
- Ali, F., Zhou, Y., Hussain, K., Nair, P. K. &Ragavan, N. A. (2016). Does higher education service quality effect student satisfaction, image and loyalty? A study of international students in Malaysian public universities. *Quality Assurance in Education*, 24(1), 70-94.
- Ali, M. & Ahmed, M. (2018). Determinants of students' loyalty to university: A service-based approach. https://mpr.aub.uni-muenchen.de/84352/1/MPRA_paper_84352.pdf
- Anderson, E. W., Fornell, C. & Lehmann, D. R. (1994). Customer satisfaction, market share, and profitability: Findings from Sweden. *The Journal of Marketing*, 8(3), 53-66.
- Arambewela, R. & Hall, J. (2006). A comparative analysis of international education satisfaction using SERVQUAL. *Journal of Services Research*, 6(Special), 141-163.
- Baron, S., Harris, K., Hilton, T. (2009). *Services Marketing: Text and Cases* (3rd ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bauer, R. A. (Ed.). (1966). *Social indicators*. Cambridge: The M.I.T.

- Bektaş, H. & Akman, S. U. (2013). Yükseköğretimde hizmet kalitesi ölçęęi: güvenilirlik ve geçerlilik analizi. *Ekonomi ve İstatistik e-Dergisi*, (18), 116-133. <http://dergipark.gov.tr/iuekois/issue/8996/112135>
- Brock, D. (1993). Quality of life measures in health care and medical ethics. *The quality of life*, 95-132.
- Caruana, A., Money, A. H. & Berthon, P. R. (2000). Service quality and satisfaction—the moderating role of value. *European Journal of marketing*, 34(11/12), 1338-1353.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok-değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları* (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., ... & Gayer, D. E. (2007). Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecological Economics*, 61(2-3), 267-276.
- Cummins, R. A. (2005). Moving from the quality of life concept to a theory. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(10), 699-706.
- Cuthbert, P. F. (1996). Managing service quality in HE: Is SERVQUAL the answer? Part 1. *Managing Service Quality: An International Journal*, 6(2), 11-16.
- DeVellis, R. F. (2003). *Scale Development: Theory and Applications*. Newbury Park CA: Sage Publications.
- Diener, E. & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social indicators research*, 40(1-2), 189-216.
- Ford, J. B., Joseph, M. & Joseph, B. (1999). Importance-performance analysis as a strategic tool for service marketers: the case of service quality perceptions of business students in New Zealand and the USA. *Journal of Services marketing*, 13(2), 171-186.
- Harvey, L. & Green, D. (1993). Defining quality. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 18(1), 9-34.
- Harvey, L. & Knight, P. T. (1996). *Transforming Higher Education*. Bristol: Taylor & Francis.
- Kärnä, S. & Julin, P. (2015). A framework for measuring student and staff satisfaction with university campus facilities. *Quality Assurance in Education*, 23(1), 47-66.

- Lagrosen, S., Seyyed-Hashemi, R. & Leitner, M. (2004). Examination of the dimensions of quality in higher education. *Quality assurance in education*, 12(2), 61-69.
- Leblanc, G. & Nguyen, N. (1997). Searching for excellence in business education: an exploratory study of customer impressions of service quality. *International Journal of Educational Management*, 11(2), 72-79.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *The Journal of Marketing*, 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry, L. L. (1988). Servqual: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Pilcher, J. J. (1998). Affective and daily events predictors of life satisfaction in college students, *Social Indicators Research* 43(3), 291-306.
- Sirgy, M. J., Grzeskowiak, S. & Rahtz, D. (2007). Quality of college life (QCL) of students: Developing and validating a measure of well-being. *Social Indicators Research*, 80(2), 343-360.
- Soutar, G. & McNeil, M. (1996). Measuring service quality in a tertiary institution. *Journal of Educational Administration*, 34(1), 72-82.
- Stodnick, M. & Rogers, P. (2008). Using SERVQUAL to measure the quality of the classroom experience. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 6(1), 115-133.
- Strange, C. C. & Banning, J. H. (2001). *Educating by Design: Creating Campus Learning Environments That Work*. The Jossey-Bass Higher and Adult Education Series. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sultan, P. & Yin Wong, H. (2012). Service quality in a higher education context: an integrated model. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 24(5), 755-784.
- Teeroovengadum, V., Kamalanabhan, T. J. & Seebaluck, A. K. (2016). Measuring service quality in higher education: development of a hierarchical model (HESQUAL). *Quality Assurance in Education*, 24(2), 244-258. <https://doi.org/10.1108/QAE-06-2014-0028>

KaynakçaBilgisi / Citation Information

Yılmaz, D. V.(2019). UnilQual: University life quality scale. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 923-948. DOI: 10.26466/opus.516649

Effects of Active Learning on Students' Performance in Higher Learning Institutions

DOI: 10.26466/opus.524707

*

Egemen Hanımoglu*

* Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana/Türkiye

E-Mail: ehanimoglu@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7734-5013](https://orcid.org/0000-0001-7734-5013)

Abstract

The study features analysis of the performance of 305 university students from Cukurova University at different grades. The study aims to establish how the memories and overall performance regarding different study materials of students from diverse grades differ from each other. Qualitative study design was employed with data collected from students in three different courses. Results were tabulated as per the various courses under study. Two tables, featuring five most remembered concepts in all courses, and all course recall outcomes were also included to offer a cross-sectional view. The results pointed to a correlation between teaching methods and remembrance patterns in all the participants. Depending on the grade and the content, enhanced understanding of the course material was found to depend on the forms of class presentations adopted by the tutor. It is therefore important that the tutor choose appropriate teaching methods and techniques that would deliver optimal experiences to all the students in the same class. Notably, there were higher average and mean scores for course materials taught through video presentation compared to the rest of the learning forms.

Keywords: *Introductory psychology, active learning, statistics, cognitive psychology, memory.*

Yüksek Öğrenim Kurumlarında Aktif Öğrenmenin Öğrencilerin Performansına Etkisi

*

Öz

Bu çalışma Çukurova Üniversitesi'nde farklı sınıflarda öğrenim gören 305 öğrencinin performans analizlerini sunmaktadır. Çalışma, öğrencilerin hafızalarının ve farklı çalışma materyallerine ilişkin genel performansının diğer sınıflarda öğrenim gören öğrencilerinkinden nasıl farklılaştığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır ve veri üç farklı dersi alan öğrencilerden toplanmıştır. Sonuçlar, çalışmaya dahil edilen derslere göre tablolaştırılmıştır. Kesitsel görünümü sunmak için bütün derslerden en çok hatırlanan beş kavramı ve tüm derslerdeki hatırlama sonuçlarını gösteren iki tabloya da yer verilmiştir. Sonuçlar, tüm katılımcılarda öğretim yöntemleri ve anma kalıpları arasında bir korelasyon olduğuna işaret etmektedir. Öğrenim seviyesi ve ders içeriğine bağlı olarak, ders materyalinin daha iyi anlaşılması öğretmen tarafından benimsenen sunum biçimine bağlıdır. Bu sebeple dersi veren kişinin sınıftaki bütün öğrencilere en iyi deneyimleri kazandıracak materyalleri seçmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle video sunumu yoluyla öğretilen ders materyallerinin diğer öğrenme biçimlerine kıyasla daha yüksek ortalama puanlarına sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Psikolojiye giriş, aktif öğrenme, istatistik, bilişsel psikoloji, hafıza.

Introduction

Education is a system that provides the society with solutions, enlightens its members, develops people, and improves individual skills. However, in the context of Adana, Turkey, the situation is different. The education system in Turkey, a system that is supposed to be a problem-solver, has turned out to be a problem in itself. Amasyalı (2013) identifies the education sector in Turkey as one of the social issues the country is currently facing. For some decades now, there has been a discussion over which civilization complex the country belongs to. This discussion features people who adopt the Western civilization (pro-Westerners), and those that believe that the "Turkish society is an Eastern society" (anti-Westerners). The discussions have affected many of the country's sectors ranging from social, political to economic. As Corlu, Capraro, and Capraro (2014) allude, the nature and history of socialization and civilization in a country have a significant impact on the form various fields within a state will take. For any reason, if there is disillusionment on whatever civilization method a country should build its platforms on, crisis becomes imminent. Such is the situation in Turkey. The Turkish economy is majorly made upon the Western civilization, while the political norms are built on the Eastern civilizations. However, within social networks, the education sector has never gotten a clean understanding on which culture to adopt.

A debate has divided Turkish community into two: the old and the new societies. The traditional view is that the country should be socialized and civilized based on the eastern civilization, while the new generation of thinkers advocate for a change in the country's social structures to adopt to and uphold the ideals of the Western civilization. The problem has had a trickledown effect, with many of the social sector's activities' affected. The old Turks and their way of thinking argue that the traditional education norms, featuring past and obsolete methods of teaching should be upheld in the country as a way of preserving their culture for the future generations (Mourshed, Farrell, & Barton, 2013). Uzair-ul-Hassan, Parveen, and Riaz (2016) identify this as a problem partially resonating from the fact that the country holds Muslim believes and adopting modern day technology in education provokes the anti-Westerners thinking that they are losing it to their old rivals, the Western World. Mourshed, Farrell, and

Barton, (2013) state that what this group of people do not realize is the effects the old/ traditional education system has had on the student, the society and the country at large. For instance, Çelik and Gür (2013) identified that traditional teaching methods and teacher training programs focus majorly on theoretical impartation of skills as opposed to the modern day, research-based learning experiences. Mercan and Sezer (2014) say that the world today is facing stricter and more complex social problems that call for innovative solutions. As such, Çelik and Gür (2013) do not see any relevancy of the traditional teaching methods being advocated for by the Turkish society, thereby believing and pushing for Eastern civilization systems to be adopted. For example, the world today is faced by problems such as the threat of global warming and terrorism among others, and Uzair-ul-Hassan et al. (2016) say that we need new and innovative solutions.

Todd and Tivener (2016) argue that it is about time the Turkish government adopted new and comprehensive measures in their education system. This points to the inevitable move by society and more so, by the government towards the adoption of the educational norms of the Western civilization. The push for Western civilization education systems is backed up by evidence of the excellence in Turkey's economic policies after the approval of the same in the sector. For example, the country recorded close to 30 million tourists in 2017 after the department went fully digital (Ross, & Furno, 2011). With a GDP of 851.1 billion USD (2017), TeKippe, (2017) sees a bright future in the education affairs of Turkey, should they decide to switch to a Western civilization based system.

As the country continues to adopt more Westernized views on the education system, Ross and Furno (2011) argue that the society stands to benefit from various factors that come with the modern day education systems. Key among them is the new methods applicable in the sector. Active learning is an intervention of the current day teaching and learning courses, which has picked pace in more than half of the nations in the world. Çelik and Gür (2013) categorize active learning programs under the infamous constructivist theory, which is a product of the early twentieth century advanced by W. James and J. Dewey. The theory bases its argument on the fact that learners should acquire knowledge actively, and that there are increased chances of comprehension and remembrance by

the learners in cases where active learning methods are used. According to Keengwe (2015), knowledge is built on a concept after another. Given Karataş and Oral's (2015) sentiments, if there were no experiences due to lack of active learning from previous learning sessions, then students will have no concept to refer to in their new lesson. The result of such teaching and learning processes which lack active learning elements is low comprehension and performance by students.

Statement of the Problem

Learning outcomes for university students in Turkey are impacted on by teaching methods. So enormous are the impacts of teaching methods employed that some students have had to drop out of school. Given the importance of the education sector in the country, immediate measures should be adopted to address the current policy and related issues to save the situation (Ishiyama, 2013). Both the societal beliefs and the fear of losing their identity as a Muslim country have prompted laxity in the Turkish government to the adoption of the Western education systems. This is despite the glaring evidence of success in Western civilization systems as witnessed in the economic sector of the country. As the days go by, there is increased pressure for the government to act. This is based on the fact that the education sector has a role to play in the overall welfare of a country (Demir & Bruzzone, 2015). In the case of Turkey, the economy has been expanding over the last five decades to attain an all-time high in the freest economy index of 58 globally (Çiçen, 2016). The gesture from the economy prediction in Turkey points to only possibilities of advancement and no shrinking which calls for activity and matching development in the other significant sectors like education to maintain the expanded economy. The education sector is very significant in the production of the right skills and information regarding labor force that would keep such a vast economy running (Corlu, Capraro & Capraro, 2014). However, this will remain a mirage with the current Eastern education system within the country. This denotes the more significant challenge that the current administration in Turkey has to deal with as far as the education sector is concerned.

Aim and Objectives of the Research

The study aims to establish whether there exist any relationship between active learning strategies and the performance of students in higher learning institutions.

The specific research objectives include:

- To identify whether there exists a correlation between active learning and the students' performance in higher learning institution,
- To establish the effects of teaching methods on student's performance,
- To evaluate the role of instructors in the successful implementation of active learning methods in higher learning institutions, and
- To analyze the role of students in the execution of active learning in higher learning institutions.

Research Questions

To realize the above-stated study objectives, we tried to answer the following questions. Thus;

1. What is the relationship between using active learning methods and student performance in higher learning institutions?
2. What are the effects of teaching methods on students' performance?
3. What is the role of instructors in the successful execution of active learning in university institutions?
4. What role do students play in the implementation of active learning in university institutions?

Significance of the study

The study will provide basic knowledge to the education sector stakeholders in Turkey, and elsewhere it may be availed concerning the overall educational challenge of teaching methods employed by the tutors and how

they impact the performance of students at large (Bray, Mazawi, & Sul-tana, 2013). Since the research emphasizes active learning methods, readers will get to understand the concept better and how it can come in handy to address various teaching problems in the sector. To the tutors, the study will offer a detailed analysis of the challenges they face as they impart knowledge to the students. The relevance of active learning methods and the recommendations that will be provided by the study will add to their understanding of the subject matter. The government can benefit through understanding the challenge that has been resident in the education sector and how it can be solved for better outcomes in one of the strategic areas of the economy. This implication is in line with Healey, Pawson, and Solem (2013) who say the government will get to understand what educational policies to approve to demystify the challenges relative to the teaching methods which primarily resonate from the teachers teaching courses and developing curricula in higher learning institutions.

Literature Review

Theoretical Framework

The constructivist theory of learning and teaching was used in exploring the topic. The theory states that people perceive their own knowledge and understanding of the world through daily experiences, and repeated reflection on the experiences (Ishiyama, 2013). Whenever people encounter something new, they have to reconcile it with their previous experiences and ideas. The new experience may change what they believe, or the information may be discarded in the event that it is irrelevant. The theory argues that people are active creators of knowledge. Asking questions, explorations, and assessments are typical ways through which people create knowledge according to the constructivist theory.

In the classroom context, constructivist view of learning tends to point towards encouraging teachers to use active learning techniques such as real-world problem solving exercises and experiments to create and shape knowledge acquisitions among students. The teacher should understand a learner's existing concepts, and direct the learning process in a manner

that addresses and builds on the existing knowledge.
Historical Underpinnings

Higher institutions of learning came into existence in the medieval times (5th to 15th century). Before medieval times, learning exercises were conducted in the form of a consistent apprenticeship trade between the learner and an assigned master. The apprentice would work hand in hand with the master until they attain such a level of skills set that they can venture on their own. However, with the inception of classroom-based learning in medieval times, apprenticeship learning methods dwindled and eventually faced out (Cooper, Downing, & Brownell, 2018). The incidence of knowledge impartation in a one-on-one situation hence came to an end. The essence of classroom-based learning was to have the tutor impart knowledge into several learners at a go. The students were supposed to sit and listen quietly and attentively to the educator.

Freeman, Eddy, McDonough, Smith, Okoroafor, Jordt, and Wenderoth (2014) argue that long before the attention for active learning came into existence, teaching methods criticism already existed. Pawson and Solem (2013) denounced the traditional teaching methods noting that a good teaching model is one in which a student learns by doing. Uzair-ul-Hassan et al. (2016) backed up the argument by citing that, "experience and feeling are our real teachers" (Bray, Mazawi, & Sultana, 2013). Cooper, Downing and Brownell (2018) were of the view that an informative lecture was uninteresting to the student and one that would soon be forgotten. Ishiyama (2013) describes traditional teaching models as one that attached too much importance to words and would later yield "babblers" instead of learned students. Corlu et al. (2014) had their vision of how an excellent learning model should look like.

First, Demir and Bruzzone (2015) identified that students should be in charge of constructing their learning knowledge if it has to be meaningful to them. Secondly, they added that students learned best in situations they were actively involved and were free to interact with the learning material. This was in agreement with Uzair-ul-Hassan et al.'s (2016) argument that learning should be student-centered and at an individual level. Finally, Uzair-ul-Hassan et al. (2016) suggested that social interaction and cooperation should be a key strategy to the completion of tasks in the class setting since it reinforces remembrance and good understanding. Going

by Mach and Saldana's (2018) suggestions of an ideal learning atmosphere, the teacher has the responsibility to make sure that they create a good learning ambience to enable students to develop knowledge for themselves as opposed to the traditional learning setting in which the tutor feeds the student with everything.

The supporters of the earliest forms of active learning, Başkan and Ayda (2018) and Mourshed, Farrell and Barton (2013) likened teaching to the provision of leadership. In their view, active learning is representative of the transformational and situational leadership methods rather than authoritarian leadership methods. The transformational leader is one who has the long-term welfare of the student in mind. Further, transformational leadership advocates for timely interjections of problems and finding innovative solutions to a problem in a manner that they will not manifest soon. Situational leadership, on the other hand, insists that the leader should be flexible, and ready to come up with solutions to unexpected challenges in their frontier of leadership. Başkan and Ayda (2018) crown the argument by Amasyalı, (2013) by stating that "learning is not a spectator activity," instead of an event in which both the player and the spectator are involved. The essence of the learner in the learning environment cannot be underestimated. Karpicke and Grimaldi (2016) say that a learner does not have to always listen to and agree with the tutor since they possess some amount of thinking ability the tutor may be lacking.

Amasyalı (2013) and Gibson (2015) further recommended active learning as a key in their seven principles to effective learning procedures. Subjecting the students to active learning at advanced stages like the university institution level would yield problems to the student since they will be spoilt for choices Amasyalı (2013). To strengthen the place of active learning in the level of education, Başkan and Ayda (2018) suggested that it is at a higher learning institution that students begin shaping their ideas and attitudes about life. As such, active learning helps them to get prepared for the more significant role they are to face later in the society of being independent and responsible since they can take care of their thinking and the consequences contained therein. Gibson (2015) asserts that the essence of education is to prepare the students for their later days in life and that if a learning method does not shape the efforts of education to-

wards this goal, then there is no point for it to be used to initiate or reinforce knowledge in students. The educator should, therefore, be a facilitator than they should be an all-knowing deliverer of information. Through facilitation, Mourshed, Farrell and Barton (2013) argue that there are higher chances that the learner will develop critical thinking skills which are essential to finding solutions in the society which is the principle reason behind education.

Contemporary Research

In a passive learning environment like a lecture, students are not required to participate actively either to watch a video or to engage in task reading. Unlike in a passive learning setting, in active learning, there is a higher degree of student involvement. Gibson (2015) suggests that learning institutions and faculties should be on the case of those accustomed to passive learning to encourage them to provide a free learning environment, which can allow the students to make contributions. However, with the perceived importance of active education, scholars seem to disagree on its merits. For instance, Jerome and Barbetta (2015) note that the opinions by students in the approach of education are important since it determines the likelihood of success, which is more important than the actual plan used.

On the other hand, Caner and Sart (2015) asserted that active learning methods are more quantifiable as compared to passive learning approaches. Mach and Saldaña (2018) reported that there were no beneficial gains for students to be involved in an active learning environment especially in situations where the lessons are technical or require a specific technique. The two scholar note that in such circumstances, the tutor has to take charge since there is no explorable means of addressing the learning problem, spare the outlined method.

Resultantly, learners' opinion or contribution in such a case has little or no impact. The argument is further backed up by Börkan, Ünlühisarcıklı, Caner, and Sart (2015) who argue that not all the support by the learner in active learning is compelling. Regardless of the differing views of the problem, Karpicke and Grimaldi (2016) state that there is plenty of empirical evidence that backs up the approach. Sagsan, Subasi, and Gürhan's

(2018) review of literature pointed out that students expressed better attitudes as well as increased levels of critical thinking and writing in situations the tutors employed active learning approaches. Börkan et al.'s (2015) review showed that although there were varying strengths in varying teaching approaches, evidence points to the fact that the primary methods of teaching in higher learning institutions remain the traditional lecturing approach. Mourshed et al. (2013), however, advises the lectures and faculties who do not apply any of the active learning approaches to consider the strategy in future citing its well-spelled-out benefits to the learner. Mach and Saldaña (2018) go ahead to suggest the following concerning active learning.

Lectures

Karpicke and Grimaldi (2016) find lectures to be the purest forms of teaching through which a traditional educator can begin incorporating active learning concepts in the classroom. Persky, Dupuis, and Pharm (2014) say that this is achievable by the educator taking occasional breaks from continuous teaching to allow the students to interact with the study material and with each other as well. A preferable method of engagement during such breaks is dividing the students into small groups to facilitate the effective sharing of knowledge. Further, Baskan and Ayda (2018) identify the breaks as necessary in that they enable the student to retain the concepts learned. The fact that students' attention tends to decrease with increased periods of attentiveness further necessitates the pauses. Acer and Güçlü (2017) say breaks help to start the learning process anew besides its ability to keep the student focused. For better outcomes when incorporating active learning to lectures, Ng, Pinto, and Williams (2011) suggest that the faculties and the lecturer should consider online classroom platforms through which the students can access the study material beforehand, with the class time used for reflection and small group engagement. A study by Baskan and Ayda (2018) identified that students who engaged in lectures in recorded PowerPoint video presentations felt that the session should not last more than twenty minutes for maximum intake of concepts by the students. In other instances, the students are advised to engage with each other, the lecturer or the learning material at their own pace in open-

ended sections where they can comment as part of the post-course survey. The in-class time is therefore used to build a conceptual framework as well as elicit varied views from their peers and the educator as well to demystify their misconceptions of the topic of study.

Peer Reviews

Hwang, Shao-Chen, and Chen (2018) define peer reviewing method of study as a process in which the students actively engage in the assessment of each other's work in an informative manner. Sagsan, Subasi, and Gürhan (2018) indented peer reviewing as an exercise that would keep students focused and more attentive in class while at the same time offering makes up for any concept the students might have missed during active engagement with the educator. According to Kiviniemi (2014), this method is most appropriate for teacher training courses like the Early Childhood Teaching programs. The technique turns the class into a team atmosphere through fostering the best practices of exchanging knowledge. Persky, Dupuis, and Pharm (2014) assert that peer reviewing exercises are the best opportunities for learners to get feedback from one another as well as get the highlights of areas where they need to improve. Karpicke and Grimaldi (2016) consider the peer reviewing learning technique as an active and versatile tool of learning that is crucial in fields which emphasize the need for the student to develop higher levels of thinking and collaboration skills.

Multiple other scholars are equally enthusiastic about the use of the peer reviewing learning technique. According to Ela (2013), through peer review, students learn and begin to appreciate other sources of information apart from the educator or the required reading material. Students tend to be more favorable to revise their work in events peers review their writing as compared to self-review.

Games

Games played in classrooms should not be taken for a mere form of entertainment, but rather a useful active learning tool. Alvarez-Bell, Wirtz, and Bian (2017) define educational games as exercises presided over by precise

rules and regulations, and they involve varying degrees of chance in which the players are competing through the employment of the knowledge and skills gained in class as a way of promoting critical thinking, collaboration, and reasoning, while enhancing student-centered thinking on the other hand. Games have the advantage of offering immediate feedback (Yüksel, 2013). However, Wan, Cheung, and Chan (2017) assert that there is a need for adequate preparation for classroom games so that the aim and objectives of the session are met.

Methodology

Research Design

The study adopts a case study design, which involves investigating the phenomenon in a narrowed and specific population. In this research, the population is narrowed down to selected Cukurova University. Hence, the study will be based on the case in Cukurova University. The case study design is appropriate for this study since it is flexible and focuses on the reality within a specified case or population. Besides, the design is highly simplified since the population is not sparsely populated; this eliminates the additional costs of research such as transportation and time. According to Ridder (2017), case studies can focus on groups, individuals, organizations, events, an anomaly or a problem. Besides, when conducting a case study, the researcher can delve in-depth with regards to the aspect considered. Similarly, case studies offer a variety of sources from which to obtain information for analysis. Therefore, through focusing on the case of relationship between active learning strategies and the performance of students in higher learning institutions., sufficient data will be gathered.

Participants

The participants were 305 students of Turkish origin chosen from the Çukurova University in Adana, Turkey currently undertaking Introductory Psychology, Statistics, and Cognitive Psychology courses. The sample size from each session was $n=172$, $n=87$ and $n=46$ respectively for each course. The criterion sampling method, among the purposeful sampling

methods, was used in determining the participants. The purposeful sampling method is defined as a method designed to deepen understanding of the experiences of selected individuals or groups or to develop a theory or approach (Devers & Frankel, 2000). The students were taught by a single instructor for the entire semester. No assistant instructors were involved in the teaching process. For the ten classes, the instructions engaged the students between the fall/autumn 2017 and summer 2018 semesters. No credits were awarded for the students for taking part in completing the survey.

Ethical Concerns, Reliability and Validity

All the respondents in the study were minors, below 18 years of age. As such, informed consent was sought from the parents and guardians via a written consent form. Surveys were done anonymously as a respect for confidentiality. For authenticity, an introduction letter from the university was issued to all surveyors.

Procedure

During the exercise, the scholars were asked to make a list of fifteen things they could remember taught from class over the period under study on their last day of attending classes. The students were free to report anything that they could remember from the course 'without the need to edit their thinking.' The sheet on which the responses were written contained fifteen blank spaces for the students to fill in. For the sake of controlling demand characteristics, the survey was conducted on anonymity basis.

Coding

To gauge the extent to which the students could remember the concepts learned in class, the responses were grouped under three major categories:

1. **Irrelevant:** this was in case the student could not refer to any concept learned from class; in other words, the answer provided is entirely wrong. Reference to a video or activity is made, but the student fails to identify the concept illustrated by such features.

2. *Low/medium*: the student can refer to a specific learning concept from the course content. However, the material is mentioned in general terms or an incomplete manner.
3. *High*: the student demonstrates an understanding of the right concept, placed within the proper context. If video or activity is mentioned, the idea being illustrated by such items is referenced.

All the responses by the students were coded on parameters such as understanding levels and frequencies expressed by students accumulated for the semesters for each course and across each category of interest. For the sake of differentiating concepts from the Cognitive and Introductory Psychology courses, the ideas were categorized based on activity types (learning exercises conducted in or out of class, videos, and lectures) and chapters respectively. The "activities" section comprised of learning concepts learned by either filling in worksheets, in- and out-of-class activities and other hands-on experiences such as probability and M&Ms learning skills. The "videos" category contained viewing recorded video clips from various media aimed at teaching a certain concept such as "They Catch You and You Fall". For any other concept that did not lie under the videos and activities categories, the study grouped them under the "others" category such as the basic distribution error method of learning.

Results/Findings

The results/findings of the study were tabulated and additional explanation of the same offered. Five of the most remembered items for each of the courses are represented in Table 1. Description of the items under each class is discussed separately.

Table 1 shows a high recall rate for concepts introduced through activity-based learning as depicted by the high percentages of remembrance in all three courses. Video presentations and other methods were the second and third most preferable methods in that order as shown in the results in the table. SPSS, activity-based learning recorded the highest remembrance rate (76%), while functionality and roles of the brain registered the least recall rate (24%). Generally, the rates were dispersed within a range of 50%. This data represented a typical skewed performance by the students.

Table 1. Five of the most remembered concepts in each course

Course	Rating	Activity	% of student who remembered
Introductory Psychology (n=172)	1	Classical conditioning with candy (A)	48
	2	Freud, e.g. Ego, id, superego, etc. (A,V,O)	38
	3	Understanding the human nervous system (A)	30
	4	Using virtual reality in therapy (V)	29
	5	Functionality and roles of the brain (A)	24
Statistics (n=46)	1	SPSS (A)	76
	2	Probability (theory and application) (A)	69
	3	Standard deviation (A)	57
	4	Z-activities (A)	49
	5	ANOVA tests (A, O)	43
Cognitive Psychology (N=87)	1	Amnesia, e.g. Clive Wearing, memento (V)	73
	2	Bilingualistic/linguistic development (V)	58
	3	Activities carried out by human memory (A)	53
	4	Mnemonics (A)	38
	5	Stroop effect (A)	33

Key: A- Activity O- Others V- Video

Introductory psychology

As shown in Table 2, out of a total of 1289 responses, the students recalled 191 different class based concepts ($M=8.97$, $SD= 0.28$) within the course content hence eligible for the study.

Table 2: Recall rates by chapters in introductory psychology learned through activities and videos (n=140)

Chapter	% Total response	% Activities	% Videos
Biological causes of behavior	14.85	73.8	7.99
Psychological disorder	14.90	24.89	62.00
Personality theory	13.9	78.35	21.09
Learning	9.24	76.12	2.03
Human development across the lifespan	8.10	24.75	17.01
Human memory	8.34	4.87	89.02
Social behavior	6.98	85.09	11

Of all the replies, 48.1 percent were concepts related to activities, 20.07 percent were related to videos, while others comprised of 31.83 percent as shown above. Extraneous items outside the study were removed from the survey including black/whiteboards, quiz bowls, ice-breakers etc. leaving

the researcher with 45.97 percent of responses related to activities, 23.98 related to videos, and 30.05 related to lectures.

Introductory statistics

As depicted in Table 3, out of 453 responses, 83 different concepts relative to the study were identified ($M=8.67$, $SD= 0.12$). Application of various concepts was the center of focus of the course. Scholars were not introduced to Statistical Package for Social Sciences (SPSS) in the first week. However, all other concepts were presented with a trivial exercise involving the preparation of a notebook with the assistance of the instructor. As such, the responses, in this case, were categorized regarding the themes of various methods as opposed to categorization by chapter. Table 1 records the five most remembered concepts while the percentage of responses for the multiple items in Table 3. However, teaching-related answers like food, methods etc. were eliminated.

Table 3. Response rates in introductory statistics (N=89)

Themes	% Total response
Applications	24.88
In- and out-of-class activities	21.09
Data analysis	17.99
Standard deviation	9.45
ANOVA	6.89
Correlations	6.90
Probability	5.87
Hypothesis testing	4.57
Chi-square	2.68

The students mentioned various activities including SPSS ($n=45$), demonstrating probability using M& Ms ($n=21$), and videos and Power-Point presentations used to explain probability and proportions ($n=18$). Generally, responses related to concepts learned through activities amounted to 64.60 percent, while lecture materials made up a total of 35.40 percent. Thoughts resonating from video clips made by the students to determine their prowess in all content were classified as activities and not videos.

Cognitive psychology

A total of 607 concepts were remembered for this course, out of which 129 turned out valid as per the criteria of study ($M=8.97$, $SD=0.34$). The five most recognized ideas are shown in Table 1, while Table 4 shows the percentages of individual responses for the various chapters in the course.

Table 4. Response rate in cognitive psychology by chapters (N=154)

Theme	% Total Responses
Problem-solving	45.90
Language	12.85
Memory	8.09
Perception	6.98
Reasoning	5.01
History	3.10
Visual Imagery	2.34
Gender differences	2.48
Basic processing	2.09

For ease of study, the sections on retrieving memories, forming new memory traces, and general knowledge memories were combined. Memento video clip was adversely remembered under the chapter on memory (24.8 percent), or the video depicting Clive Wearing's amnesia (11.9 percent), while mnemonics recorded a 10.89 percent (for instance implicit, explicit and autobiographical etc.). General teachings were then eliminated to remain with a 56.80 percent of the concepts related to activities, 31.09 percent related to videos, and 13.1 percent of the concepts remembered from the lectures.

Across courses

According to Figure 1, students exhibited low/medium remembrance of concepts taught across all the three classes. Introductory Psychology recorded the highest percentage of low remembrance of 54.5 percent, Statistics 44.2 percent and Cognitive Psychology at 27.1 percent. Cognitive Psychology had the highest rate of foreign concepts remembered (41.2 percent), Statistics (18.3 percent) and Introductory Psychology (14.5 percent).

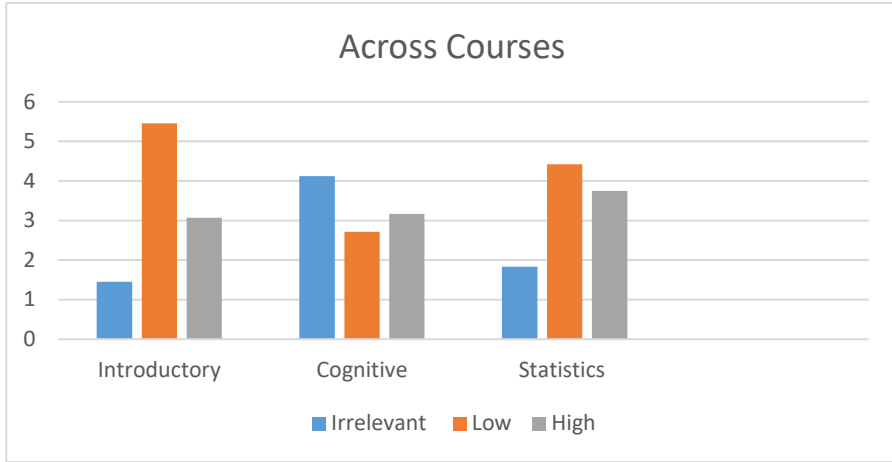

Figure 1. Across courses comparisons based on codes

General Discussion

Many studies conducted on active learning methods have proved their positive impacts on students' learning abilities. Active learning activities contribute to higher recall rate of concepts taught in class as shown by research findings. Active learning is closely associated with the engraving of concepts on the learner's mind since the learner does not only perceive the topic but interacts with it. Freeman et al. (2014) identify that allowing the learner to be in charge of the learning process, active learning provokes creativity and intuition from the learner. Cooper, Downing, and Brownell (2018) argued that active learning integrates acquired knowledge into the existing knowledge base, i.e. personally acquired knowledge, a factor which tends to make it more memorable. Cooper, Downing, and Brownell (2018) refer to active learning as processing information at deeper levels, and it requires close attention and focuses on the meaning of items, hence the reason behind its popularity among the students in all the three courses as shown in the study.

For technical subjects like SPSS, the tutors tend to engage the students for a short while to introduce a concept. Further, there is a likelihood that the teacher will repeat the idea due to its ambiguous nature, hence the high score (76%) in the five of the most remembered concepts in Table 1.

The extended timeframe for encoding the information is highly attributable to the high recall rate of technical concepts.

As for video presentation and clip viewing, Amasyalı (2013) notes that the students may get carried away by the scenes in as much as most of the films made for learning are not much appealing. However, the audio-visual aspect of the video clips enables the students to engage more of their senses (seeing and hearing) at a go than in passive learning concepts, hence the second tier position achieved by this technique in the study. Finally, other teaching techniques mostly yield monotony on the part of the student. Freeman et al. (2014) note that there is a reduced likelihood that all the concepts are understood. This partially explains the last position occupied by other teaching methods in the study. Only a single sense and aspect of reasoning is employed under passive teaching methods. Acer and Güçlü (2017) note that there is a high likelihood of derailment and distraction on the student, which can lead to loss of precious time and concepts.

Conclusion

Active learning is and remains the way to go for the Turkish education system. Whether the Ministry of National Education (MoNE) decides to retain the Eastern view within the field or adopt the Western one, active learning has to be incorporated in the teaching methods employed by the teachers at all levels of learning in higher learning institutions. As such, the use of teaching techniques like group discussions, PowerPoint presentations by students, watching films and later reflecting on them, or even performing experiments in the laboratory are sure and recommendable ways to engage the university students in Turkey in addressing the evident low or irrelevant remembrance levels by the students.

References

- Acer, E. K., & Güçlü, N. (2017). An analysis of the expansion of higher education in Turkey using the new institutional theory. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 17(6), 1911-1933. doi:<http://dx.doi.org/10.12738/estp.2017.6.0031>

- Alvarez-Bell, R., Wirtz, D., & Bian, H. (2017). Identifying keys to success in innovative teaching: Student engagement and instructional practices as predictors of student learning in a course using a team-based learning approach. *Teaching & Learning Inquiry*, 5(2), 128-146.
- Amasyalı, M. F. (2013, June). Active learning for Turkish sentiment analysis. In *Innovations in Intelligent Systems and Applications (INISTA)*, 2013 IEEE International Symposium on (pp. 1-4). IEEE.
- Baskan, G. A., & Ayda, N. K. (2018). A case study on the problems of teacher training system based on the opinions of faculty members, school administrators, teachers, and unionists in north Cyprus. *Education Sciences*, 8(3), 127. doi:<http://dx.doi.org/10.3390/educsci8030127>
- Börkan, B., Ünlühisarcıklı, Ö., Caner, H. A., & Sart, Z. H. (2015). The catch-up education programme in turkey: Opportunities and challenges. *International Review of Education*, 61(1), 21-41. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s11159-015-9464-2>
- Bray, M., Mazawi, A. E., & Sultana, R. G. (Eds.). (2013). *Private tutoring across the Mediterranean*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Çelik, Z., & Gür, B. S. (2013). Turkey's Education Policy During the AK Party Era (2002-2013). *Insight Turkey*, 15(4). doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s11159-015-9464-2>
- Cooper, K. M., Downing, V. R., & Brownell, S. E. (2018). The influence of active learning practices on student anxiety in large-enrollment college science classrooms. *International Journal of STEM Education*, 5(1), 1-18. doi:<http://dx.doi.org/10.1186/s40594-018-0123-6>
- Corlu, M. S., Capraro, R. M., & Capraro, M. M. (2014). Introducing STEM education: Implications for educating our teachers in the age of innovation. *Education and Science*, 39(171), 74-85. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s11159-015-9464-2>
- Çiçen, Y. B. (2016). The institutional fundamentals of Turkey's economic performance: A new institutional perspective. *Turkish Economic Review*, 3(1), 207-215. doi:<http://dx.doi.org/10.1453/ter.v3i1.708>
- Devers, K. J. & Frankel, R. M. (2000). Study design in qualitative research –2: Sampling and data collection strategies. *Education for health*, 13 (2), 263 – 271.

- Demir, B., & Bruzzone, L. (2015). A novel active learning method in relevance feedback for content-based remote sensing image retrieval. *IEEE Transactions on Geoscience and Remote Sensing*, 53(5), 2323-2334. doi:<http://dx.doi.org/10.1353/pla.2011.0039>
- Ela, M. (2013). An assessment on the relationship between informal economy and educational level in turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(4), 910-922.
- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111(23), 8410-8415.
- Gibson, S. I. (2015). Promoting active learning out-of-class via online "study questions" leads to higher than expected exam scores in general biology. *PeerJ PrePrints*, doi:<http://dx.doi.org/10.7287/peerj.preprints.1223v1>
- Healey, M., Pawson, E., & Solem, M. (2013). Active learning and student engagement: International perspectives and practices in geography in higher education. Routledge. doi:<http://dx.doi.org/10.1353/pla.2011.0039>
- Hwang, G., Shao-Chen, C., Pei-Ying, C., & Chen, X. (2018). Effects of integrating an active learning-promoting mechanism into location-based real-world learning environments on students' learning performances and behaviors. *Educational Technology, Research and Development*, 66(2), 451-474. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s11423-017-9567-5>
- Ishiyama, J. (2013). Frequently used active learning techniques and their impact: A critical review of existing journal literature in the United States. *European Political Science: EPS*, 12(1), 116-126. doi:<http://dx.doi.org/10.1057/eps.2012.3>
- Jerome, A., & Barbetta, P. M. (2015). The effect of active student responding during computer-assisted instruction on social studies learning by students with learning disabilities. *Journal of Special Education Technology*, 20(3), 13-23.

- Karataş, K., & Oral, B. (2015). Teachers' perceptions on cultural responsiveness in education. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 2(2), 47-57.
- Karpicke, J. D., & Grimaldi, P. J. (2012). Retrieval-based learning: A perspective for enhancing meaningful learning. *Educational Psychology Review*, 24(3), 401-418. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s10648-012-9202-2>
- Keengwe, J. (Ed.). (2015). Handbook of research on educational technology integration and active learning. IGI Global. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s10648-012-9202-2>
- Kiviniemi, M. T. (2014). Effects of a blended learning approach on student outcomes in a graduate-level public health course. *BMC Medical Education*, 14, 47. doi:<http://dx.doi.org/10.1186/1472-6920-14-47>
- Mach, M., & Saldaña, P. (2018). The consultants' fair: An active learning pedagogical methodology for large groups. *Revista d'Innovació i Recerca En Educació*, 11(2), 110-125. doi:<http://dx.doi.org/10.1344/reire2018.11.220677>
- Mercan, M., & Sezer, S. (2014). The effect of education expenditure on economic growth: The case of Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109(0), 925-930. doi:<http://dx.doi.org/10.1353/pla.2011.0039>
- Mourshed, M., Farrell, D., & Barton, D. (2013). *Education to employment: Designing a system that works*. McKinsey Center for Government.
- Ng, P., Pinto, J., & Williams, S. K. (2011). The Effects of Learning Styles On Course Performance: A Quantile Regression Analysis. *Academy of Educational Leadership Journal*, 15(1), 15-37.
- Persky, A. M., PhD., & Dupuis, R. E., PharmD. (2014). An eight-year retrospective study in "flipped" pharmacokinetics courses. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 78(10), 1-7.
- Ridder, H. (2017). The theory contribution of case study research designs. *Business Research*, 10(2), 281-305. doi:10.1007/s40685-017-0045-z
- Ross, A., & Furno, C. (2011). Active learning in the library instruction environment: An exploratory study. *Portal: Libraries and the Academy*, 11(4), 953-970. doi:<http://dx.doi.org/10.1353/pla.2011.0039>

- Sagsan, M., Subasi, S., & Gürhan, N. (2018). A theoretical prescription for turkey higher education publicity: An umbrella model. *Quality and Quantity*, 1-12. doi:http://dx.doi.org/10.1007/s11135-018-0696-7
- TeKippe, S. S. (2017). A roadmap to increase active learning: Reading methodology courses with problem-based learning in professional learning communities. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 17(9), 118-129.
- Todd, D., & Tivener, K. (2016). Effects of sharing clickers in an active learning environment. *Journal of Educational Technology & Society*, 19(3), 260-268.
- Uzair-ul-Hassan, M., Parveen, I., & Riaz, M. (2016). Active and receptive behaviours of trainee teachers and students during the teaching-learning process in classrooms. *Journal of Educational Research*, 19(2), 15-31.
- Wan, K., Cheung, G., & Chan, K. (2017). Prediction of students' use and acceptance of clickers by learning approaches: A cross-sectional observational study. *Education Sciences*, 7(4), 91. doi:http://dx.doi.org/10.3390/educsci7040091
- Yüksel, İ. (2013). Graduate students' perception of standards and accreditation in higher education in Turkey: A qualitative analysis. *The Qualitative Report*, 18(38), 1-14.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Hanımoğlu, E. (2019). Effects of active learning on students' performance in higher learning institutions. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 10(17), 949-972. DOI: 10.26466/opus.524707

Postmodernizm Ardaalanında Halkla İlişkilerin Aktivist Rolüne Yönelik Bir Arayış

DOI: 10.26466/opus.522169

*

Aslı İcil Tuncer*

*Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi Aydın/Türkiye
E-Posta: atuncer@adu.edu.tr ORCID: [0000-0003-3171-4682](https://orcid.org/0000-0003-3171-4682)

Öz

Postmodern dünyada halkla ilişkilerin aktivist rolünün arayışındaki bu çalışma, farklılıkları keşfederek cılız seslere güç veren ve değişimin ajanı olan halkla ilişkilerin izini aramaktadır. Postmodernizm, halkla ilişkilere farklılıklar, karşıtlıklar yoluyla yeni anlamları üretebileceği bir zemin sunar. Bu zeminde halkla ilişkiler, işlevselci bir yaklaşımla ortaya konan amaçlara ve uygulamalara –ki bunlar büyük ölçüde örgüt merkezli bir yaklaşımı temsil eder- meydan okur. Bu araştırmada katılımcıların bakış açıları, Q-örneklemede sistematik sıralar ile modellenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler PQMethod 2.35 programı ile analiz edilmiştir. BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'ne dahil olan 20 örgütün halkla ilişkiler uygulayıcıları araştırmaya dahil edilmiştir. Örgüt yönlü kararlar, halkla ilişkiler uygulayıcılarının aktivist rolünün varlığına ilişkin şüpheli bir bakışa neden olmuştur. Zira uygulayıcıların toplumsal ilişki kurarken örgütün politikalarını takip etmesi ve kamuları örgütün kararlarına ikna etmedeki rolleri, değişim arayışı ve zayıf sesleri güçlendirme ile aynı yerde işleyemez. Halkla ilişkilerin aktivist rolüne ilişkin arayış bu araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak şimdilik bir beklenti olarak durmaktadır. Yine de zayıf da olsa kanıtların varlığı aktivist bir halkla ilişkiler için başlangıç noktası olarak sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: *Aktivizm, halkla ilişkiler, uygulayıcı rolleri*

A Search For The Role of Public Relations Activist in The Background of Postmodernizim

*

Abstract

In the postmodern world, this study in the search for the activist role of public relations seeks to trace the differences in public relations, an agent of change, that explores differences and strengths the weak sounds. Postmodernism offers a ground where it can produce new meanings through differences and oppositions. Public relations on this ground challenge the goals and practices set out in a functionalist approach, which represent a largely organizational-centered approach. In this study, the perspectives of the participants were tried to be modeled with Q-sampling systematically. The data were analyzed with PQMethod 2.35. Public relations practitioners of 20 organizations included in BIST Corporate Governance Index were included in the study. Organizational directives have led to a suspicious view of the existence of the activist role of public relations practitioners. Because, it is not possible for practitioners to follow the policies of the organization when establishing a relationship with the society and the role of persuading the public in convincing the decisions of the organization, searching for change and strengthening the weak voices. The search for the activist role of public relations remains an expectation due to the results of this research. Nevertheless, the presence of evidence may be considered as a starting point for an activist public relations.

Keywords: *Activism, public relations, practitioner roles*

Giriş

Örgütlerin gücüne meydan okuyan aktivistlere karşı halkla ilişkilerin tarihsel bir düşmanlığı vardır (Holtzhausen, 2011). Lakin ironik bir biçimde halkla ilişkiler araçlarının çoğunu geliştiren ve kullananlar da yine aktivistlerdir (Coombs ve Holladay, 2007, s. 52). Bu gruplar işlevselci bir yaklaşımla dış kamular olarak görülmüştür. Grunig ve Grunig'in (1989, s.32) "aktif halkların üyeleri aktivist gruplara katıldıklarında, halkla ilişkiler problemi yaratan ve halkla ilişkiler programı ihtiyacını ortaya çıkaran örgütsel özerklik üzerindeki baskılara katkıda bulunurlar" diyerek hatırlattığı gibi, işlevsel yaklaşımlar içinde, aktivistler örgütlerin aşması gereken "engeller"dir. Ancak, halkla ilişkiler toplumsal gerçeği şekillendirebilecek güce sahip sosyo-kültürel bir eylemdir (Edwards ve Hodges, 2011). Bu eylem postmodern bir bakışla, farklılıkları ve cılız sesleri karşı gruplar olarak işaret etmek yerine, gruplara ses vermeyi, muhalif fikirlerden beslenmeyi ve nihayetinde halkla ilişkilerin örgüt ve toplumu dönüştürmedeki gücünü açıklayabilir. Postmodern bakış, süregelen modernist anlayıştan ziyade, halkla ilişkilerin ne olduğuna ilişkin başka bir cephe açmak demektir. Bu cephe halkla ilişkilerin, toplum üzerindeki etkileri dar anlamda tanımlanmış bir örgütsel işlev yerine, daha geniş bir sosyal, kültürel ve politik bağlamda anlaşılmasına katkı sağlayabilir (Holtzhausen, 2000). Postmodern dünyada halkla ilişkilerin aktivist rolünün arayışındaki bu çalışma, farklılıkların keşfederek cılız seslere güç veren ve değişimin ajanı olarak halkla ilişkilerin izini aramaktadır. Halkla ilişkilerin kendini örgütsel değerlerin dışında tutarak bir yeni bir anlam inşa edebileceği normatif bir beklenti de olabilir. Yine de, makro güce direnme gücüne sahip olan bilinçli katılımcı olarak bireye odaklanan Foucault'nun (1988, s.118) deyişiyle "bir güç ilişkisi olduğu anda, bir direnme olasılığı vardır".

Postmodern Bir Halkla İlişkiler

Halkla ilişkiler literatürü, yönetim ve iletişim kavramına odaklanan, örgütsel etkinliği vurgulayarak stratejik yönetimin bir parçası olarak halkla ilişkilere değer biçen tanımlarla doludur. Bu tanımlamalarda halkla ilişkilere, bir örgütle paydaşları ve kamuları arasındaki iletişimi yöneten bir işlev (Grunig ve Hunt, 1984) ve bir örgüt ve örgütün başarısına etki eden

kamuları arasındaki karşılıklı yararlı ilişkiler kuran ve sürdüren bir yönetim fonksiyonu (Cutlip, Center ve Broom, 2000) olarak söz edilmektedir. Zira yirminci yüzyılın başlarında modernizme paralel olarak halkla ilişkiler de kaçınılmaz olarak modern düşünce ile şekillenmiştir. Lakin Wehmeier'in da (2006) eleştirdiği gibi işlevselci ve pozitivist yaklaşımlar, halkla ilişkilerin planlı, kontrollü ve çoğunlukla proaktif olarak tasarlanmış "iletişim"le ilgilendiğini varsaymaktadır.

Postmodern bir yönle halkla ilişkileri tanımlamaya, postmodernizmin temel argümanlarını açıklayarak başlamak gereklidir. Postmodernizmi, modernizmin devamı olarak açıklayan Habermas'ın (1997) aksine Lyotard (1990, 1991) için postmodernizm, modernizm sonrası oluşan topluma ait bir "durumdur". Postmodern durum, öncekileri yeni bir ışık altında yeniden düşünmek anlamında bir yeniden okumadır. Postmodernizm, modernist yaklaşım dâhil olmak üzere birçok farklı fikri ve yaklaşımı barındırır. Bu nedenle, popüler inancın aksine, postmodernizm modernizmin yerini almayı değil, yalnızca merkeziliğini egemen söylem olarak yerinden etmeyi amaçlamaktadır (Holtzhauzen, 2000). Lyotard'ın (1984, 1989) fikirleri postmodern bir halkla ilişkileri tanımlamaya yarayacak şekilde okunabilir. Postmodernizm, bir "doğru" fikir veya "gerçek hikâyeyi" anlatan bir büyük anlatı (Lyotard, 1984, 1990) yerine çok sayıda fikri desteklemektedir. Lyotard (1990) buluşların ve yeni düşünme ve çözme yollarının, uzlaşma yerine karşıtlıklardan doğduğuna inanır. Karşıt sesler yani "tensörler"deki (çelişki noktaları), fikir ayrılıkları düşünmeyi genişletir. Aksi haldeki fikir birliği düşüncenin sonunu getirmektedir. Dahası, Lyotard gibi Foucault'un (1984, s.9) izdüşümü takip edilirse, halkla ilişkiler "bilineni meşrulaştırmak yerine, farklı düşünmenin nasıl ve ne ölçüde mümkün olabileceğini" gösterebilir. Uygulayıcılar, farklılık ve muhalefet yoluyla anlamın üretildiği yeni koşulları geliştirebilir ve yaratabilirler. Zira halkla ilişkiler uygulayıcıları, söylemin muhafaza edilmesine ve dönüşümüne metinlerin üretilmesi ve dağıtılması yoluyla katılırlar (Motion ve Leitch, 1996, s. 298-299). Nihayetinde halkla ilişkiler metinleri şekillendirme gücünü, zıtlıkları ve farklılıkları yaratıcı bir kaynak olarak kullanarak gösterebilir. Zıtlıklar ve farklılıkları açığa çıkarmak, desteklemek ve bu fikirlerin dolaşımını sağlamak Bourdieu (1986, as cited Ihlen, 2007) izinden bir okumayla halkla ilişkilerin sosyal sermayeye katkı sağlamasının bir yolu olarak da tartışılabilir. Sosyal sermaye, insanlar ve

gruplar arasındaki ilişkilerde bulunur ve sosyal etkileşimlerle çoğalır. Öyle ki, halkla ilişkilerin de tarihsel işlevi, sosyal gruplar ve ağlar arasında bilgi oluşturmak ve paylaşmaktır (Zhang ve Abitbol, 2016; Yang ve Taylor, 2013; Sommerfeldt ve Taylor, 2011; Ihlen, 2005, 2007). Bilgiler ve bağlantıların paylaşılması sermaye transferini ortaya çıkarır ve sosyal sermayenin değerini somutlaştırır. Nihayetinde sosyal sermaye açıkça sosyaldir, Putnam'ın (2000) güçlü sivil bağlantılar olarak adlandırdığı bireyler ve örgütler arasındaki ilişkilerde bulunur. Kruckeberg ve Starck (1988) da kaotik bir ortamda, örgütün üye olduğu toplumun bir parçası olarak sosyal ilişkilerin çok sayıda farklılıkla dolu olduğunu kabul etmesi gerektiğinden söz etmektedir. Dolayısıyla postmodern bakış açısı, halkla ilişkilerde “ilişkilerin” değerini açığa çıkaran bir yaklaşımdır. İlişkileri diyaloga dayalı karşılaşmaların sonucu olan ve yaşayan olaylar olarak göreyerek, deneyimleri standartlaştırmak yerine farklı seslere kulak verebilmek için çıkış noktaları sunar.

Postmodern bir halkla ilişkilerden söz ediyorsak, ilişkiler değerlidir fakat bu ilişkiler modernist bir bakıştan farklı biçimde tanımlanmalıdır. Öyle ki modernist örgütlerde halkla ilişkiler örgütün ilişkide olduğu grupları kamular ve paydaşlar olarak açıklar. İşlevselci yaklaşımla, kamu terimi bazı ortak çıkar ya da sonuçlar için birbiri ile ve örgüt ile bağları olan bir grup insanı kapsamaktadır. Kamu dışı gruplar (Dozier, Grunig, ve Grunig, 1995, s. 32) örgütten etkilenen ancak farkındalığı düşük gruplardır. Buna ek olarak paydaşlar, daha geniş gruplara çağrı yapar ve örgütün hedeflerinin gerçekleşmesinden etkilenen ya da bu hedefleri etkileyebilecek olan grupları (Freeman, 1983) anlatır. Ama burada, postmodernizmin çok sesli, çok kültürlü ve parçalanmış dünyasında, Kruckeberg ve Vujnovic'in (2010, s.110) 21.yüzyılda herhangi bir kesinlik ile tanımlanabilecek tek gerçek stratejik halkın genel kamuoyu olduğu varsayımına kulak vermek faydalı olabilir. Bu varsayım, Kruckeberg (2006) organik halkla ilişkiler olarak açıkladığı bir yaklaşıma dayanır. Küresel ve postmodern bir toplumun karmaşıklığına yanıt verecek bir halkla ilişkiler organik olmalı, yani örgütleri sosyal düzenin sadece bir parçası olarak, merkezde açıklamamalıdır. Dolayısıyla örgüt toplumu, örgüt için endişe kaynağı olarak tanımlanan stratejik kamular olarak değil, daha geniş bir sosyal sistem olarak görmeli (Vujnovic, 2005) ve tüm topluma karşı sorumluluğunu kabul etmelidir (Kruckeberg ve Vujnovic, 2006; Kruckeberg ve Vujnovic,

2010). Postmodernizimin çok kültürlülüğü, sayısız küresel topluluğu açığa çıkarması bunun nedenlerinden biri olarak açıklanabilir. Yeniden üretmeye ve/veya dönüştürmeye hizmet eden toplumdaki iletişimsel güçtür. Dolayısıyla özgürleşme ve dönüşümün yeniden üretimini sağlayabilen bir meslek olarak halkla ilişkilere değer biçilmelidir.

Halkla İlişkiler Uygulayıcısının Aktivist Rolü

Halkla ilişkiler postmodern bir yaklaşımla açıklandığında, planlama, düzenleme, kontrol etme ve yeniden düzenleme işleviyle örgütün baskın ideolojisini yaymaktan daha başka bir rolle tanımlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Halkla ilişkiler uygulayıcılarının rollerini sınıflandıran çok sayıda çalışma, (Dozier ve Broom, 1995; Dozier, 1984; Broom, 1982; Broom ve Smith, 1979) teknisyen ve yönetici rollerinden sıklıkla söz eder. Bu rollerde uygulayıcıların örgüt siperlerine yaptığı “yardım” örgütsel etkinliğe katkı bağlamıyla sunulmaktadır. Teknisyen rolüyle uygulayıcılar rutin programlar üretip yayma eğilimindedir; yöneticiler programların ne olacağı ile ilgili kararlarda aktiftir. Yönetici rolünde ise uygulayıcıların örgütün karar masasında yer alması ve uygulamadaki araçları belirlemedeki özerkliği tartışılmaktadır. Yönetici rolünde uygulayıcının başarısı karar masasındaki etkisine ve örgütün stratejik hedeflere katkı sağlayıp sağlamadığı ile belirlenmektedir. Deetz (2001, s. 35) “etkinlik”, “uzman” ve “stratejik mesajlar” terminolojisinin kontrol sistemlerini meşrulaştırmak için kullanıldığından söz eder. Bowen’ın (2007) fikirleri daha da keskindir; halkla ilişkiler, demokratik sürece zarar verir: kazanılmış hakları belirsizleştirir, aldattır, toplumsal faydayı yok eder. Eleştirilerde halkla ilişkilerin sadece örgütün sesi olması, doğasında vardır. Tuncer (2018, s.11) için de geleneksel olarak sadece tanıtma amacı taşıyan tek boyutlu halkla ilişkiler tarihi genellikle iknaya dayanan ve asimetrik uygulamaları karşımıza çıkarır. Ancak halkla ilişkilerin salt yönetim işlevi olarak tanımlanması, örgütsel düzeyde halkla ilişkilere miyop bir odak ile bakmak demektir (Curtin ve Gaither, 2005, s. 94). Aksine halkla ilişkilerin makro ve meso düzeylerde sosyal değeri görünürdür ve örgütte güç-kırıcı bir aktivist rol üstlenen bir güç olarak çözümlenebilir.

Aktivist rol, hem üretim ve hem de tüketim alanlarında varolan uygulayıcıları, değişimin ajanı olarak vurgular, bilginin şekillendirilmesi ve aktarılması yoluyla anlam yaratmak için yeniden konumlandırır. Bu bakışla halkla ilişkiler örgütün vicdanına hizmet eder ve kamuların örgütle olan ilişkisinde güçsüz olanlara ses verebilir. Nihayetinde halkla ilişkiler, farklı sesleri dinler ve muhalefet yoluyla yeni anlamın üretildiği koşulları yaratabilir ve geliştirebilir. Öyle ki, halkla ilişkilerin farklı seslere yansıtmadaki gücü, halkla ilişkilerin örgütte varolma sebebinin sosyal sorumluluk olduğuna ilişkin fikirlerden (Grunig ve Hunt, 1984, s. 48) bir adım öteye varmaktadır. Molleda ve Ferguson (2004) açıkladığı sosyal roller belki de halkla ilişkiler uygulayıcılarının sosyal değişime aracı olabileceğine ilişkin kanıtlar gösterebilir. Diğer yandan Grunig ve White'ın (1992, s. 52-53) radikal ve idealist toplumsal rolü, postmodernizm ardalanında açıklanan halkla ilişkilerde, uygulayıcıların rollerine ilişkin fikirler verebilir. Zira yazarların açıkladığı gibi, radikal bir rolle halkla ilişkiler uygulayıcısı, toplumsal ilerlemenin, reformun ve değişimin önünü açar. İdealist rol, radikal rolün bir tamamlayıcısı gibidir; halkla ilişkiler kamu yararına hizmet eder, toplumdaki konular hakkında bilinçli tartışmaya katkıda bulunur ve örgütler ile toplumlar arasındaki diyalogu kolaylaştırır. Toplumsal sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirmek sorumluluklarının bir parçasıdır. Han (2002) da uygulayıcıların idealist rolüne ilişkin izler bulmuştur. İdealist, sosyal ve radikal roller bu çalışmada aktivist rol çatısıyla açıklanmaktadır. Zira üç rol tipolojisi de toplumsal bağlam üzerine kuruludur. Meso ve makro sosyal seviyede halkla ilişkiler için toplumsal bağlam önemlidir (Verhoeven vd. 2018).

Postmodernizmin uzlaşmanın yerine fikir ayrılığını (dissensus) koyması, uygulayıcının rolünü uzlaşma için çabalamaktan ziyade, örgüt ve toplum arasındaki tensörleri tanımlamaya dönüştürür. Uzlaşma halkla ilişkiler literatüründe simetri olarak varsayılmaktadır (Dozier, Grunig ve Grunig, 1995; Pearson, 1992). Kennedy ve Sommerfeldt'in (2015) fikirleri, halkla ilişkiler alanı için neden uzlaşma yerine farklılıklara odaklanmak gerektiğine ilişkin bir yön sunar. Simetri uzlaşma ve sistem dengesi üzerinde durur, bu da farklılıkların zamanla kaybına neden olur. Aksine, Lyotard (1991) uzlaşma yerine farklılık ve bölünmeyi önermektedir. Mutlak bir uzlaşma yerine zamansal ve yerel çözümler aranmalıdır. İşte tam da bu noktada, hem asimetrik hem de simetrik uygulamaları içeren karma

motifin kullanımına ilişkin veriler (Dozier, Grunig ve Grunig, 1995) Lyotard'ın aslında gerçek uzlaşmanın imkansız olduğu iddialarını destekler gibidir (Holtzhauzen 2000, s. 108). Gerçek uzlaşma imkansızsa, halkla ilişkiler çelişki noktalarından hareket alarak, farklılıklara odaklanabilir. Postmodern halkla ilişkiler pratiğini örgütsel bir aktivist olarak açıklamak cazip gelse de, oldukça idealist bir fikir de olabileceği yadsınmamalıdır. Tüm bunlara rağmen, örgütlerin daha güçlü ve baskın sesi, toplumdaki marjinalleştirilmiş seslerin üstesinden gelme potansiyeline sahip olabileceği hatırdta kalmalıdır. Böyle bir durumda, sınır aşıcı uygulayıcı, postmodern bir örgütsel aktivistin rolünü harekete geçirmek için muazzam fırsatlar ile karşı karşıyadır. Ancak örgütün ve çoklu grupların çıkarlarını eşzamanlı olarak temsil etmek muazzam zorluklar barındırmaktadır (Dhanesh, 2013, s.399).

Amaç

Halkla ilişkiler alanı uzun yıllardır, zayıf etik ve şüpheli uygulamalar yüzünden eleştirilmiştir. Döngü doktoru ve rıza mühendisi gibi terimler, halkla ilişkiler uygulayıcılarının etik ve güvenilirliğine meydan okuyanların cephaneliğinin bir parçası haline gelmiştir (Houlthauzen ve Voto, 2002). Postmodern bir bakış, toplumsal değerlerin yaratılmasını ve dönüştürülmesini, örgütün vicdanı olarak hizmet etmeyi ve iktidar olmayanlara ses verilmesini sağlayabilir. Holtzhausen (2000) halkla ilişkilerin aktivist rolüyle örgütlerde eylemci bir tutum sergilemesi halinde halkla ilişkiler pratiğinin daha etik olabileceğini savunurken halkla ilişkilerin “toplumlarda demokrasiye ve özgürlüğe katkısını, yıkararak ya da inşa ederek değil, içinde çalışarak, özgürleştirici olarak sağlayabileceğinden” söz eder (s.110). Postmodernizmi ardalanına alan bu araştırma, halkla ilişkilerin aktivist rolünün varlığına ilişkin kanıtlar bulmanın peşindedir. Nihayetinde postmodern bir mercekle uygulayıcı davranışına bakmanın halkla ilişkilere mezo ve makro seviyede farklı bir anlayış sağlayacağını savunmaktadır. Bu argümanlarla çalışma şu soruyu sormaktadır: Halkla ilişkiler uygulayıcıları örgütlerde aktivist bir rol üstlenmekte midir?

Yöntem

Bu araştırmada halkla ilişkiler uygulayıcılarının aktivist rollerine ilişkin kanıtlar, Q yöntemi ile aranmıştır. Q, katılımcıların çok sayıda yargı içinden kendilerini en çok ifade edenden en aza bir sıralama yaptıkları yöntemin adıdır. Yöntemde bireyin öznelliğine (kişisel bakış açısı, tutumları ve inançları) odaklanılır (Brown, 1986). Yöntemin üç bileşeni vardır: Puanların atılacağı tanımlayıcı maddelerin setlerinin geliştirilmesi; madde setlerine puanların atılması ve verilerin analizi. (Waters ve Deane, 1985, s. 52). Q araştırmacıları, her bir konu için değişkenler arasında bir desen aramaktadır. Katılımcıların bakış açıları, Q-örnekleme (McKeown ve Thomas, 1988) olarak adlandırılan sistematik sıralar ile modellenmeye çalışılır. Araştırmada Q-dizgisinde, -4 negatif uç ile +4 pozitif uç arasında, zorunlu normal dağılım yapısı kullanılmıştır. Katılımcıların her birine önceden kartlara yazılmış madde setleri ve 70X100 boyutunda bir alanda Q-dizgisi verilmiştir. Katılımcılardan kendilerine karışık halde verilen fikir kartlarından tamamen desteklediklerini Q-dizgisindeki +4 kısmına; hiç desteklemedikleri fikir kartlarını ise -4 kısmına ve fikirlerinin olmadığı kartları ise 0 (nötr) bölümüne yerleştirmeleri istenmiştir. Diğer ifadeler +3 ve -3 aralığında derecelendirilmiştir. Q-setindeki boyutlar ve ifadeler Molleda ve Ferguson (2004), Kim ve Kim (2009) Holtzhausen ve Voto'dan (2002) derlenerek oluşturulmuştur.

Edilen veriler PQMethod 2.35 (Schmolck, 2014) programı ile analiz edilmiştir. Program ile Q-sırasının bir korelasyon matrisi hesaplanmış ve faktör bileşen analizi kullanılarak faktör analizi yapılmıştır. Q-dizgisinin yapısını vurgulamak için varimax rotasyonu (Kaiser, 1958) kullanılmıştır. Nihayetinde katılımcıların bir faktöre yükledikleri oran arttıkça, bu faktörle temsil edilen bakış açısı da ortaklanmıştır (McKeown ve Thomas, 1988). Dört faktör 29 ayrı Q-türü arasındaki varyansın % 59'unu açıklamaktadır.

Araştırma Modeli

Pavlik (1987 as cited in Sha, 2001) halkla ilişkiler alanındaki en eski sistematik analizlerden birinde, üç araştırma alanı belirlemiştir: (a) bir teorik

bilgi sistemi oluşturmak için yapılan temel araştırmalar, (b) Halkla ilişkiler programlarının tasarımı ve yürütülmesini iyileştirmek için yapılan araştırmalar ve (c) alanın kendisi hakkında “iç gözlem” araştırması. Bu araştırma Pavlik (1987) tanımladığı iç gözlem araştırmalarındandır.

Evren ve Örneklem

Halkla ilişkilerin aktivist rolü, örgütlerdeki halkla ilişkiler uygulayıcıları üzerinden değerlendirilmiştir. Uygulayıcıların rollerini açıklamak, halkla ilişkilerin işlevini de anlamayı sağlayabilir (Dozier, 1984). Modernist yapılar da postmodern dünyaya ait bir role ilişkin izler aramak tartışmalı gibi görünebilir. Ancak halkla ilişkiler doğası gereği, örgütlü yapılarda varolmaktadır. Aktivist role ilişkin izler, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alanlar örgütlerde varolabilir. Zira bu örgütler, OECD’nin 2004 yılında yayınladığı “Kurumsal Yönetim İlkeleri”ne uymakla yükümlüdür. Bu ilkelerin bu araştırma için değeri, diğer örgütlerden farklı olarak bu örgütlerin kurumsal vatandaşlık tanımlarında vurgulanan prensiplerin içselleştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla bu örgütlerde kurumsal vatandaşlık, karar alınmasına katılmada ve uygulayıcının rollerinde etik, şeffaf, hesap verebilirlik daha net görünebilir (Tuncer, 2015). Bu anlamda halkla ilişkilerin sosyal, kültürel ve politik bağlamlarının anlaşılması ve ilişkilerin değeri bu örgütlerden daha zengin verinin toplanabileceğini düşündürmüştür.

Araştırmaya 2018 yılı verilerine göre BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde bulunan 51 örgüt (<http://www.tkyd.org>) dahil edilmiştir. Bu örgütlerin halkla ilişkiler uygulayıcılarına e-posta yoluyla ulaşılmış, yüz yüze görüşmeyi kabul eden 4 uygulayıcı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 16 katılımcıya ise posta yoluyla Q dizgisi 50X70 photoblok alanda, her bir Q-setin yer aldığı ifadeler ve prosedür iletilmiştir. Bu katılımcılara prosedürlerin uygulanmasındaki destek araştırmacı tarafından Skype programı üzerinden sağlanmıştır.

Q Seti

Örgüt yönlü kararlar, etik ve sosyal sorumluluk uygulamaları örgüt içi aktivizm kişisel aktivizm, altı ve yedişerli ifade ile Q seti oluşturulmuştur.

Örgüt yönlü kararlar halkla ilişkilerin aktivist rolünden aksi bir yönü işaret etmektedir. Diğer yandan halkla ilişkilerin aktivist rolü, içinde bulunduğu toplumun bir üyesi sosyal olarak sorumlu ve etik uygulamaları gerçekleştirmesi ile de ilintilidir. Bu nedenle etik ve sosyal sorumluluk uygulamaları da bir faktör olarak Q setinde yer almaktadır. Q setini oluşturan diğer iki faktör, örgüt içi aktivizm ve kişisel aktivizmdir. Şüphesiz halkla ilişkilerin aktivist rolünün gereği sadece örgütün dışındaki cılız seslere güç vermekten ibaret değildir, örgüt içindeki karşıt görüşlere ve fikir ayrılıklarına odaklanması da beklenmelidir. Uygulayıcıların kişisel olarak aktivizme bakış açıları da örgütsel rollerini etkileyebilir. Bu bağlam kişisel aktivizm faktörünün de Q setinde yer almasının nedenidir. Aşağıdaki tablo 1 ve 2'de Q Dizgisi ve Set görülmektedir.

Tablo 1. Q Dizgisi

-4	-3	-2	-1	-0	+1	+2	+3	+4

-4 : En olumsuz
+4 : En olumlu
0 : Nötr

Tablo 2. Q Set

İfadeler	
Kişisel Aktivizm	<ul style="list-style-type: none">-Kendimi değişimlere açık biri olarak tanımlamam.-Kişisel olarak aktivist örgütlerin aktif olarak (üyelik, başta bulunma, -etkinliklere katılma vb. yollar) destekçisiyim.-Kişisel kaygılarım bazen gerçekleri ifade etmekte beni engeller.-Sosyal sorumluluk uygulamalarını üretirken, hayata bakış açım etkilidir.-Örgütün sosyal politikalarındaki hatalı yönleri ifade etmek benim için önemlidir.-Örgütün politikalarına karşı farklı fikirleri desteklemekten çekinirim.-İş yeri güvenliği, çevre politikaları gibi konulara dikkat çekme ihtiyacı duyarım.
Örgüt İçi Aktivizm	<ul style="list-style-type: none">-Örgütte sosyal politikalardan söz edilirken, farklı fikirler odaklanmanın faydalı olduğunu düşünüyorum.-Kamularla çatışma noktalarının tanımlanmasında halkla ilişkiler uygulayıcılarının rolü vardır.-Halkla ilişkilerin fikir birliği yerine fikir ayrılıklarına odaklanması gerektiğine inanıyorum.-Örgütün içinde toplumsal vicdan olma gibi bir rolüm olduğunu düşünmüyorum.-İş dünyası iştir, sosyal aktivizm değildir.-Çalışanların örgüt politikalarına karşıt görüşlerinin dile getirilmesini bunları örgüt politikalarını değiştirmek için önemli görüyorum.
Etik ve Sosyal Sorumluluk Uygulamaları	<ul style="list-style-type: none">-Toplum geliştirmek için kaynakları aşırı kullanacak yeni yollar aramaya gerek duymam.-Örgüte kurumsal etik ile ilgili tavsiyeler veririm.-Sosyal sorumluluk uygulamaları hakkında tavsiyelerim dikkate alınır.-Örgütün toplumun geneline ilgilendirmeyen çok spesifik konularla ilgili sosyal bir uygulama geliştirmesini gerekli görmüyorum.-Örgütler sadece yasal düzenlemeler için değil sosyal meseleler için de aktif olarak kaynak ayırmalıdır.-Örgüt ve toplum arasındaki ilişkileri etkileyebilecek güce sahip değilim.

Örgüt Yönlü Kararlar

- Sosyal sorumluluk uygulamalarının örgütlere getirdiği rekabet avantajları gözardı edilemez.
 - Sosyal sorumluluk uygulamalarındaki kazançlar ve kar meseleleri genellikle birbirine karışmaz
 - Toplumsal meselelere ilişkin öncelikleri devlet yöneticileri belirlemelidir, örgütler değil.
 - Yönetim toplantılarında masada yerim yoktur.
 - Örgütün sosyal rolünü ne kadar iyi yerine getirdiği kari ile doğru orantılıdır.
 - Toplumla ilişki kurarken örgütün politikalarını takip ediyorum.
 - Kamuları örgütün kararlarına ikna etmede rol oynarım.
-

Bulgular

Q setindeki ifadelerde katılımcıların yüklendikleri faktörler ve değerlerin sıralanması sonucu, Faktör 1, “Örgüt yönlü kararları”, Faktör 2, “Etik ve Sosyal Sorumluluk Uygulamaları”, Faktör 3 “Örgüt İçi Aktivizm” ve Faktör 4 “Kişisel Aktivizm” olarak tespit edilmiştir. Tanımlanan 4 faktöre 20 katılımcının en az ikisi yüklenmiştir. Tablo 3’de faktör yükleri açıklanmaktadır.

Katılımcıların Q seti +4 ile derecelendirdiği “Sosyal sorumluluk uygulamalarındaki kazançlar ve kar meseleleri genellikle birbirine karışmaz, “Toplumla ilişki kurarken örgütün politikalarını takip ediyorum”, “Kamuları örgütün kararlarına ikna etmede rol oynarım”, “Sosyal sorumluluk uygulamaları hakkında tavsiyelerim dikkate alınır”, “Örgütün toplumun genelini ilgilendirmeyen çok spesifik konularla ilgili sosyal bir uygulama geliştirmesini gerekli görmüyorum”, “Kamularla çatışma noktalarının tanımlanmasında halkla ilişkiler uygulayıcılarının rolü vardır”, “Örgütün sosyal politikalarındaki hatalı yönleri ifade etmek benim için önemlidir” ifadeler yer almaktadır.

Tablo 3. Faktör Yükleri

Katılımcı No	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
1	0.19	0.72X	0.54	0.35
2	0.70X	0.54	0.11	-0.26
3	0.21	0.43	0.79X	0.31
4	-0.19	0.58	0.67	0.71X
5	0.78X	-0.45	0.34	0.48
6	0.71X	0.40	0.21	0.18
7	0.76X	0.33	0.12	0.40
8	0.70X	0.20	0.47	0.45
9	0.18X	0.73X	0.17	0.53
10	0.41	0.78X	0.12	0.23
11	0.79X	0.39	0.27	-0.16
12	0.45	0.37	0.56	0.79X
13	-0.29	0.40	0.70X	-0.12
14	0.80X	0.67	0.59	0.45
15	0.77X	0.51	-0.41	0.48
16	0.12	0.71X	0.59	0.19
17	-0.10	0.55	0.75X	0.62
18	0.28	0.61	0.79X	0.66
19	0.80X	0.72	0.40	0.53
20	0.16	0.71X	0.54	0.11

Diğer yandan Q setindeki “Toplumsal meselelere ilişkin öncelikleri devlet yöneticileri belirlemelidir, örgütler değil”, “Sosyal sorumluluk uygulamalarının örgütlere getirdiği rekabet avantajları gözardı edilemez”, “Toplumun geliştirmek için kaynakları aşırı kullanacak yeni yollar aramaya gerek duymam”, “Çalışanların örgüt politikalarına karşı görüşlerinin dile getirilmesini bunları örgüt politikalarını değiştirmek için önemli görüyorum”, “Örgütün toplumsal vicdanı olma gibi bir rolüm olduğunu

düşünmüyorum”, “Sosyal sorumluluk uygulamalarını üretirken, hayata bakış açım etkilidir” ve “Kendimi değişimlere açık biri olarak tanımlamam” ifadeleri -4 ile derecelendirilmiştir. Bu ifadeler Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4. Faktörler ve +4 ile -4 Olarak Derecelendirilen İfadeler

Faktörler	+4 olarak derecelendirilen ifadeler	-4 olarak derecelendirilen ifadeler
Faktör 1 Örgüt yönlü kararlar	Sosyal sorumluluk uygulamalarındaki kazançlar ve kar meseleleri genellikle birbirine karışmaz Toplumla ilişki kurarken örgütün politikalarını takip ediyorum. Kamuları örgütün kararlarına ikna etmede rol oynarım.	Toplumsal meselelere ilişkin öncelikleri devlet yöneticileri belirlemelidir, örgütler değil. Sosyal sorumluluk uygulamalarının örgütlere getirdiği rekabet avantajları gözardı edilemez.
Faktör 2 Etik ve Sosyal Sorumluluk Uygulamalar	Sosyal sorumluluk uygulamaları hakkında tavsiyelerim dikkate alınır. Örgütün toplumun genelini ilgilendirmeyen çok spesifik konularla ilgili sosyal bir uygulama geliştirmesini gerekli görmüyorum.	Toplumu geliştirmek için kaynakları aşırı kullanacak yeni yollar aramaya gerek duymam.
Faktör 3 Örgüt içi aktivizm	Kamularla çatışma noktalarının tanımlanmasında halkla ilişkiler uygulayıcılarının rolü vardır.	Örgütün içinde toplumsal vicdan olma gibi bir rolüm olduğumu düşünmüyorum. Çalışanların örgüt politikalarına karşı görüşlerinin dile getirilmesini bunları örgüt politikalarını değiştirmek için önemli görüyorum.
Faktör 4 Kişisel aktivizm	Örgütün sosyal politikalarındaki hatalı yönleri ifade etmek benim için önemlidir.	Sosyal sorumluluk uygulamalarını üretirken, hayata bakış açım etkilidir. Kendimi değişimlere açık biri olarak tanımlamam.

*Dağılımda, en az 5 katılımcının paylaştığı ifadeler açıklanmıştır.

+4 ile -4 ile derecelendirilen ifadeler, yalın biçimde uygulayıcıların örgütleri, kurumsal birer vatandaş olarak gördüklerini göstermektedir. Ancak örgütün kararlarını meşrulaştırmaya da eğilimlidirler. Örgüt yönlü asimetrik eğilimlerine rağmen, şaşırtıcı bir biçimde uygulayıcılar sosyal sorumluluğun örgütlere rekabet avantajı getirdiğine inanmamaktadırlar. Dahası, sosyal sorumluluk uygulamalarındaki kazançlar ve kar meseleleri genellikle birbirine karışmaz. Sosyal sorumluluğa yönelik bu bakış, halkla ilişkilerin aktivist rolünü işaret edebilir. Zira sosyal sorumluluğa pazarda rekabet üstünlüğü sağlayacak bir uygulama olarak bakmamak, halkla ilişkiler örgüt tarafına çok daha yakın dursa dahi, uygulayıcıların toplumsal bir rolü olduğunu işaret eden ilk anlamlı bulgu olarak okunabilir. Diğer yandan ortaklanmış bir algı olarak ifade edilemeyecek olsa da, 20 katılımcının 4'ünün, Faktör 1'de yer alan "*Sosyal sorumluluk uygulamalarının örgütlere getirdiği rekabet avantajları gözardı edilemez*" ifadesini -1 ile -4 aralığında derecelendirmesi de halkla ilişkilerin toplumsal rolüne ilişkin bir bulguyu ifade edebileceği için değerlidir.

Faktör 1, *örgüt yönlü kararlar* görüşünü paylaşan bakış açısidir. Bu faktörde "*Toplumla ilişki kurarken örgütün politikalarını takip ediyorum*" ve "*Kamuları örgütün kararlarına ikna etmede rol oynarım*" ifadeleri +4 ile derecelendirilmiştir. Bu, uygulayıcının örgütün sesi olarak konumlandığı net biçimde açığa çıkarmaktadır. Faktör 2 "*Etik ve Sosyal Sorumluluk Uygulamalar*"ı açıklamaktadır. Uygulayıcıların buradaki ifadelerle verdiği derecelerle, toplumsal olana ilgi bir kez daha görünür olmaktadır. Zira uygulayıcılar, toplumu geliştirmek için kaynakları aşırı kullanacak yeni yollar aramaya gerek duyar ve etik kaygıları dillendirir. ("*Örgüte kurumsal etik ile ilgili tavsiyeler veririm*" ifadesi +1 ile +4 arasında derecelendirilmiştir) Lakin uygulayıcıların örgütün toplumun genelini ilgilendirmeyen çok spesifik konularla ilgili sosyal bir uygulama geliştirmesini gerekli görmemesi, azınlık fikirleri ve halkla ilişkilerin farklı seslere yansıtmadaki gücüne ilişkin şüphe duymaya neden olmaktadır. Bu şüpheyi arttıracak başka bir bulgu da uygulayıcıların, çalışanların örgüt politikalarına karşıt görüşlerinin dile getirilmesini, örgüt politikalarını değiştirmek için önemli görmemesidir. "*örgüt içi aktivizm*"i açıklayan ifadelerden biri olarak bu ifade +4 ile derecelendirmiştir. Halkla ilişkilerin farklılıkları tanımlamaya yönelik bakışı bu bulguda görünür olmaktadır. Diğer yandan halkla iliş-

kiler uygulayıcıları tensörlerin tanımlanmasında kendilerine rol biçmektedir. Ayrıca, toplumsal olana eğilimi gösterecek başka bir bulguya daha ulaşılmıştır. Zira uygulayıcılar örgütün toplumsal vicdanı olma gibi bir rolleri olduğunu düşünmektedir. Örgüt içi aktivizm boyutunda az sayıda ifadede ortaklık bulunmaktadır.

Faktör 4 “*kişisel aktivizm*”i açıklamaktadır. Halkla ilişkiler uygulayıcılarının fikirlerindeki en önemli ortaklık, uygulayıcıların kendilerini değişimlere açık olarak tanımlamalarıdır (20 katılımcının 16’sında +4 ile derecelendirilmiştir). Ancak şaşırtıcı biçimde uygulayıcılar sosyal sorumluluk uygulamalarını üretirken, hayata bakış açılarını yansıtmamaktadırlar. Diğer yanda etik kaygılar uygulayıcılar için değerlidir (“Örgütün sosyal politikalarındaki hatalı yönleri ifade etmek benim için önemlidir” ifadesi 20 katılımcının 17’sinde +4 ile derecelendirilmiştir). Uygulayıcılar -2 ile -4 arasında bir derece ile “*kişisel olarak aktivist örgütlerin aktif olarak (üyelik, bağışta bulunma, etkinliklere katılma vb. yollar) destekçisi*” olmadıklarını ifade etmektedir (Katılımcıların 9’u, +1 ile +4 arasında derecelendirilmiştir). Diğer yandan nötr (0) derecesi en çok bu boyutta saptanmıştır. Öyle ki, örgütün politikalarına karşı farklı fikirleri desteklemekten çekinirim ifadesi, 20 katılımcının 7’sinin nötr (0) olarak derecelendirdikleri bir ifadedir. Diğer yanda, “*İş dünyası iştir, sosyal aktivizm değerlidir*” ifadesi de nötr sonuçların ağırlıklı olduğu ifadelerdendir (Katılımcının 6’sı ifadeyi 0 ile derecelendirmiştir). “*Örgütler sadece yasal düzenlemeler için değil sosyal meseleler için de aktif olarak kaynak ayırmalıdır*” ifadesi + değerlerle ile derecelendirilmiştir. Bu bulgu, toplumsal meselelere eğilimi açıklayan diğer bulgularla örtüşmektedir. Uygulayıcıların yönetim toplantılarındaki yeri ve bu yerde ne yaptıkları da aktivist rollerine ilişkin ipuçları vermektedir. Öyle ki, uygulayıcılar yönetim toplantılarında örgütsel makro politikalar yerine, iş yeri güvenliği, çevre politikaları gibi konularla yer almaktadır (“*İş yeri güvenliği, çevre politikaları gibi konulara dikkat çekme ihtiyacı duyuyorum*” ifadesi -3 ile 0 arasında derecelendirilmiştir). “*Örgütün sosyal politikalarındaki hatalı yönleri ifade etmek benim için önemlidir*” ifadesi de fikir birliği saptanamamış ifadelerdendir (Katılımcıların 7’si - değerler ile 6’sı + değerler ile derecelendirmiştir).

Sonuç

Bu araştırma, halkla ilişkilerin dar tanımlanmış bir örgütsel işlevden ziyade toplum üzerinde geniş kapsamlı etkileri olan bir disiplin olarak, toplumsal, kültürel ve politik bağlamda anlaşılması ve incelenmesi gerektiğinden (Holthauzen, 2000) hareket almıştır. Araştırmanın ardalanındaki postmodern yaklaşımın temel vurguları, halkla ilişkilerin rolüne ilişkin alternatif bir anlayışını açıklayacak farklı bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu bağlama yaslanarak araştırmada halkla ilişkilerin, planlayan, denetleyen, ölçen ve yeniden düzenleyen yönetsel rolü yerine aktivist rolüne ilişkin arayış, örgüt yönlü kararlar, etik ve sosyal sorumluluk uygulamaları, örgüt içi aktivizm ve kişisel aktivizm boyutlarıyla tartışılmıştır. Dört boyutun göstergeleri halkla ilişkiler uygulayıcılarının, örgütün sosyal vicdanı ve bir değişim aracı ya da toplumsal dönüşümün temsilcisi olarak ne yaptığını açıklamaya çabasındadır.

Örgüt yönlü kararlara eğilim, halkla ilişkiler uygulayıcılarının aktivist rolünün varlığına ilişkin şüpheli bir bakışa neden olmuştur. Zira uygulayıcıların toplumla ilişki kurarken örgütün politikalarını takip etmesi ve kamuları örgütün kararlarına ikna etmede rolleri olduğuna inanmaları ile değişim arayışı ve zayıf sesleri güçlendirme ile aynı yerde işleyemez. Bu anlamda bu araştırmanın sözünü edebileceği ilk önemli sonuç, örgüt yönlü kararların halkla ilişkilerin rolünü açıklamada baskın oluşudur. Görünen o ki, muhafazakâr bir rolle (Grunig ve White, 1992) uygulayıcılar, işlerini asimetrik olarak, ekonomik ve politik olarak güçlü olanın çıkarları ve ayrıcalıkları olarak savunmaktadırlar. Kişisel kaygılarının bazen gerçekleri ifade etmeye engel olması da bu nedene bağlanabilir. Lakin aktivist rolün varlığına ilişkin bazı zayıf kanıtlardan söz etmek mümkündür. Bu kanıtlar en çok halkla ilişkiler uygulayıcılarının toplumsal meselelere bakışında bulunabilir. Halkla ilişkiler uygulayıcılarının örgütün toplumsal vicdanı olma rolleri olduğunu düşünmeleri, dahası sosyal sorumluluğu kâr amacının dışında tutmaları bunu işaret etmiştir. Halkla ilişkilerin Molleda ve Ferguson'ın (2004) açıkladığı biçimiyle sosyal bir rolü olduğu açıktır. Yönetime verdikleri sosyal sorumluluk ve etik tavsiyeler de uygulayıcıların bu rolü yerine getirmedeki motivasyonlarını ifade etmektedir.

Uygulayıcıların, aktivist rolün izleklerinden biri olarak kamularla çatışma noktalarının tanımlanmasında da bir rolleri vardır. Çatışma noktalarını tanımlamadaki bu rol, örgüt yönlü kararların baskın oluşu da düşünüldüğünde değişim yaratacak tensörlerin tanımlanmasını değil, daha çok kriz zamanlarının eylemlerini düşündürmektedir. Bu araştırmanın bulguları ile örtüşecek biçimde, Mykkänen ve Vos da (2015) yönetim masasında yeri olanların da halkla ilişkilerden genel politikalara ilişkin tavsiyeler yerine kurumsal etik, kriz iletişimi, sosyal sorumluluk gibi konularda tavsiyeler beklediklerine ilişkin kanıtlar sunmuştur. Danışmanlık rolünde halkla ilişkiler kendi uzmanlığındaki bilgileri aktarmaktadır. Aslında baskın koalisyonun bir parçası olma, uygulayıcının iktidar yapısına rızasını gösterir ve şüphesiz eylemci rolünün zorlaşmasının nedeni olarak da gösterilebilir.

Halkla ilişkiler uygulayıcıları farklı sesleri tanımlamaya ve fikir ayrılıklarına odaklanmaya eğilimli olmamaları aktivist rolün varlığına tezat bir işarettir. Bu sonuç beraberinde bir soruyu da getirmektedir; örgütün toplumsal vicdanı olarak görünen halkla ilişkileri neden örgütün politikalarına karşı farklı fikirleri desteklemekten çekinmektedir? Sorunun yanıtı araştırmanın kişisel aktivizm boyutundaki bulgularla ilişkili olabilir. Holt-hauzen ve Voto (2002) kişisel olarak güçlü, benlik hissi yüksek olan uygulayıcıların, egemen örgütsel güç yapılarına direnmesi ve iktidar statüsünü kabul eden uygulayıcılardan çok örgütsel aktivistler olarak davranması daha olası olduğunu ifade etmektedir. Yine Foucault'un (1988, s. 71) biyo-güç kavramına atıfla yazarlar biyo-güç olmaksızın, politik gücün bireyi etkilediğine ve itaat ve uygunluğu indüklediğine inanmaktadır. Kişisel olarak aktivist örgütleri aktif olarak (üyelik, bağışta bulunma, etkinliklere katılma vb. yollar) desteklemeyen uygulayıcıların örgüt içinde aktivist bir rolü üstlenmelerini beklemek doğası gereği tartışmalı olabilir. Zira Simon vd. (1988) aktivist bir davranış için kolektif, sosyal ve ödül motivasyonlardan birine ya da birkaçına sahip olmak gerektiğinden söz etmektedir. Uygulayıcıların kişisel dünyalarında bu motivasyonların eksikliği, örgütte de aktivist bir rol üstlenememesinin nedeni olabilir. Ayrıca uygulayıcılar hayata bakış açılarını sosyal sorumluluk uygulamalarına da yansıtılmamaktadır. Halkla ilişkiler etiğinin ironisi de, kişisel değerlerin tutarlı bir şekilde uygulanamamasıdır (Grunig, 2000, s. 29).

Nihayetinde Lyotard'ın (1990) sunulamayana tanıklık etme ve farklılıkları etkin kılma fikri, halkla ilişkiler alanı için şimdilik fazlaca iddialı gibi durmaktadır. Yine de zayıf da olsa kanıtların varlığı aktivist bir halkla ilişkiler için başlangıç noktası olarak sayılabilir. Zira halkla ilişkiler, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yapının görülmemiş bir hızla değişimine yanıt olarak farklılıkları anlamının, bu farklılıklara odaklanarak değişime kaynak olmanın peşine düşmelidir. Diğer yandan halkla ilişkilerin sosyal sermayeye nasıl katkı sağlayacağı ve bu yolla aktivist rolü nasıl birleştirebileceğini araştırmak halkla ilişkilerin postmodernizm ardaında yeni bir bakış açısı sağlayabilir. Son olarak halkla ilişkileri aktivist rolle tanımlayabilmek için kişisel aktivizmin değeri daha çok ilgiyi hak etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Search For The Role of Public Relations Activist in
The Background of Postmodernizm**

*

Aslı İcil Tuncer

Aydın Adnan Menderes University

Postmodernizm's multiculturalism and the discovery of numerous global societies can be explained as one of the reasons. It is the communicative force in the society that serves to reproduce and / or transform. Therefore, public relations should be valued as a profession which can ensure the reproduction of emancipation and transformation. The postmodern view is to open another front of public relations, rather than an ongoing modernist approach. This facade can contribute to understanding the effects of public relations on society rather than a narrowly defined organizational function in a wider social, cultural and political context (Holtzhausen, 2000). This study in the search for the activist role of public relations in the postmodern world seeks to trace public relations as an agent of change by discovering differences and strengthening rickety sounds. There can also be a normative expectation that public relations can build a new meaning by keeping itself out of organizational values. However, as Foucault (1988, p.118), who focused on the individual as the conscious participant who had the power to resist macro power, there was the possibility of resistance when there is a power relationship.

The public relations field has been criticized for many years due to weak ethical and suspicious practices. Terms such as the loop doctor and consent engineer have become part of the arsenal of those who challenge the ethics and reliability of public relations practitioners (Houlthauzen and Voto, 2002). A postmodern look can lead to the creation and transformation of social values, to serve as the conscience of the organization and to give voice to non-rulers. Holtzhausen (2000) argues that public relations practice can be more ethical if organizations act as activist roles in public relations, while public relations can contribute to democracy and freedom

in societies by working in, not by destroying, building, or liberating (p.110). This study, which considers postmodernism, seeks to find evidence of the presence of the activist role of public relations. Ultimately, he argues that looking at practitioner behavior with a postmodern lens would provide a different understanding of meso- and macro-level public relations. Working with these arguments asks: Does public relations practitioners play an activist role in organizations?

In this study, evidence of activist roles of public relations practitioners was searched by Q method. Q is the name of the method in which a large number of respondents make a ranking that minimizes themselves from within the judiciary. The method focuses on the subjectivity of the individual (personal perspective, attitudes and beliefs) (Brown, 1986). The method has three components: the development of sets of descriptors to which points will be scored; points and the analysis of data. (Waters and Deane, 1985, p. 52). Q researchers are looking for a pattern between variables for each subject. The perspectives of the participants are modeled by systematic sequences called Q-sampling (McKeown and Thomas, 1988). In the Q-string, between the 4 negative end and +4 positive end, the compulsory normal distribution structure was used.

This research has taken action because public relations has to be understood and examined in a social, cultural and political context as a discipline which has wide influence on society rather than a narrowly defined organizational function (Holthauzen, 2000). The main emphasis of the postmodern approach behind the study provides a different perspective to explain an alternative understanding of the role of public relations. In this context, the search for the role of activists in the role of the public relations in the research, planning, controlling, measuring and reorganizing the role of the activist, organization-oriented decisions, ethical and social responsibility practices, organizational activism and personal activism dimensions are discussed. Indicators of four dimensions attempt to explain what public relations practitioners do as the social conscience of the organization and as a representative of change or social transformation.

Practitioners have a role in defining the points of conflict with the as one of the paths of the activist role. This role in defining the points of conflict is not the definition of tensors that will create change considering the dominance of organization-oriented decisions, but rather the actions of

the times of crisis. In line with the findings of this research, Mykkänen and Vos (2015) provided evidence that those who were on the executive board had expected recommendations on issues such as corporate ethics, crisis communication and social responsibility rather than public policy recommendations. Public relations in the role of consultancy transfers information in their expertise. In fact, being part of the dominant coalition demonstrates the consent of the practitioner to the structure of power and, of course, it can be seen as the reason for the difficult role of the activist.

Public relations practitioners are not inclined to identify different voices and to focus on disagreements, a contrast to the existence of an activist role. This result brings with it a question; Why do public relations appear to be the social conscience of the organization to support different ideas against the policies of the organization? The answer to the question may be related to the findings of the personal activism dimension of the study. Holthauzen and Voto (2002) suggest that practitioners with strong personal, self-esteem are more likely to resist the dominant organizational structures and act as organizational activists rather than practitioners who accept the status of power. Again, referring to the bio-power concept of Foucault (1988, p. 71), the authors believe that without bio-power, political power influences the individual and induces obedience and appropriateness. Waiting for non-supporters to assume an activist role within the organization may be inherently controversial. Because Simon et al. (1988) speaks of the need to have one or more of collective, social and reward motivations for an activist behavior. The lack of these motivations in the personal world of practitioners may be the reason why they cannot play an activist role in the organization. In addition, practitioners do not reflect their perspective on life in social responsibility practices. The irony of ethics of public relations is the inability to apply personal values consistently (Grunig, 2000, p. 29).

As a result, Lyotard's (1990) idea of witnessing the inaccessible and making the differences effective seems to be too ambitious for public relations. Nevertheless, the presence of evidence may be considered as a starting point for an activist public relation. Because public relations, economic, political, social and cultural structure in response to an unprecedented rate of change in understanding differences, focusing on these differences should be the source of change. On the other hand, researching

how public relations will contribute to social capital and in this way how the activist role can be combined may provide a new perspective in the postmodernism of public relations. Finally, the value of personal activism deserves more attention in order to define public relations with the activist role.

Kaynakça / References

- Broom, G. M., ve Smith, G. D. (1979). Testing the practitioner's impact on clients. *Public Relations Review*, 5(3), 47-59.
- Broom, G. M. (1982). A comparison of sex roles in public relations. *Public Relations Review*, 8(3), 17-22.
- Brown, S.R. (1986). *Q technique and method: Principles and procedures*. In William D. Berry ve Michael S.,Lewis-Beck (Eds.), "New tools for social scientists: Advances and applications in research methods". Beverly Hills, CA: Sage.
- Bourdieu, P., (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Eds), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press.
- Bowen, S. A. (2007). The extent of ethics. In E. L. Toth (Eds.), *The future of excellence in public relations and communication management*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Coombs, W. T., Ve Holladay, S. J. (2007). *It's not just PR: Public relations in society*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Curtin, P.A. ve Gaither T.K. (2005). Privileging identity, difference, and power: The circuit of culture as a basis for public relations theory, *Journal of Public Relations Research*, 17(2), 91-115.
- Cutlip, S.M., Center A.H. ve Broom, G.M. (2000). *Effective public relations*. 8th Edition, Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ.
- Deetz, S. (2001). Conceptual foundations. In F. M. Jablin ve L. L. Putnam (Eds.), *New handbook of organizational communication: Advances in theory, research, and methods*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dhanesh, G.S, (2013) Building communities: The postmodern CSR practitioner as a dialectical activist-agent in India, *Public Relations Review*, 39, p. 398-402.

- Dozier, D. M. (1984). Program evaluation and the roles of practitioners. *Public Relations Review*, 10(2), 13-21.
- Dozier, D. M., Grunig, L. A., ve Grunig, J. E. (1995). *Manager's guide to excellence in public relations and communication management*. Mahwah, NJ: Erlbaum
- Dozier, D. M. (1984). Program evaluation and the roles of practitioners. *Public Relations Review*, 10(2), 13-21.
- Dozier, D. M., ve Broom, G. M. (1995). Evolution of the manager role in public relations practice. *Journal of Public Relations Research*, 7(1), 3-26.
- Edwards, L. ve Hodges, C. (2011). Introduction Implacations of a (radical) Socio-Cultural turn In public relations scholarship. In L.Edwards ve C.E.M. Hodges (Ed.) *Public relations, society ve culture*. London:Routledge.
- Freeman, R.E., (1983). Stockholders and stakeholders: a new perspective on corporate governance, *California Management Review*, 25 (3), 88-106.
- Foucault, M. (1988). Power and sex. In L. D. Kritzman (Ed.), *Michel Foucault: Politics, philosophy, culture*. New York: Routledge.
- Grunig, J.E. ve Hunt, T. (1984). *Managing public relations*, Rinehart and Winston, New York.
- Grunig, J.E., ve Grunig L.A. (1989). Toward a theory of public relations behavior in organizations: review of a program of research, *Public Relations Research Annual*, 1, p.27-66.
- Grunig J.E (2000). Collectivism, Collaboration, and Societal Corporatism as Core Professional Values in Public Relations, *Journal of Public Relations Research*, (12)1, 23-48.
- Grunig, J. E., ve White, J. (1992). The effect of worldview on public relations theory and practice. In J. E. Grunig (Eds), *Excellence in Public Relations and Communication Management*, Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates.
- Habermas J. (1997). *Bilgi ve insansal ilgiler*. (C.A.Kanat Trans) İstanbul, Turkey: Küyerel Yayınları.
- Han, J. (2002). A typological study on the PR practitioners' perception toward their job roles and functions. *Korean J. Mass Commun. Q.* 46, 112-249.

- Holtzhausen D.R., ve Voto, R. (2002). Resistance from the margins: The postmodern public relations practitioner as organizational activist. *Journal of Public Relations Research*, 14(1), 57-84.
- Holtzhausen, D. (2011). The need for a postmodern turn in global public relations. In N. Bardhan, ve C. K. Weaver (Eds.), *Public relations in global cultural contexts. Multi-paradigmatic perspectives*, New York: Routledge.
- Holtzhausen, D. R. (2000). Postmodern values in public relations. *Journal of Public Relations Research*, 12, 93–114. [1]
[SEP]
- Ihlen, O. (2005). The power of social capital: Adapting Bourdieu to the study of public relations. *Public Relations Review*, 31(4), 492–496.
- Ihlen, O. (2007). Building on Bourdieu: A sociological grasp of public relations. *Public Relations Review*, 33, 269–274.
- Kaiser, H. F. (1958). The varimax criterion for analytic rotation in factor analysis. *Psychometrika*, 23(3), 187–200.
- Kennedy, A.K. ve Sommerfeldt, E.J (2015). A postmodern turn for social media research: theory and research directions for public relations scholarship. *Atlantic Journal of Communication*, 23(1), 31-45.
- Kim, S.Y., ve Kim, Y. (2009). The Influence of cultural values on perceptions of corporate social responsibility: Application of Hofstede's dimensions to Korean public relations practitioners. *Journal of Business Ethics*, 91, 485–500.
- Kruckeberg, D., ve Starck, K. (1988). *Public Relations and Community: A Reconstructed Theory*. New York: Praeger.
- Kruckeberg, D., ve Vujnovic, M. (2006). Toward an "organic model" of public relations in public diplomacy. Paper presented at the 9th International Public Relations Research Conference, Miami, FL.
- Kruckeberg, D. (2006). An 'organic model' of public relations: the role of public relations for governments, civil society organizations (CSOs) and corporations in developing and guiding social and cultural policy to build and maintain community in 21st-century civil society. Keynote speech given at the international conference Municipal Social Policy and Publics: Realities and Perspectives, Ulan-Ude, Buryatia, Russia.

- Kruckeberg, D., ve Vujnovic, M. (2010). The death of the concept of publics (plural) in 21st century public relations, *International Journal of Strategic Communication*, 4(2), 117-125.
- Laclau, E., ve Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Toward a radical democratic politics*. London: Verso Books.
- Laclau, E. (1988). Politics and the limits of modernity. In *Universal abandon* A. Ross (Eds.), Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lyotard, J.F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Lyotard, J.F. (1990). *Postmodern Durum*. (A.Çiğdem Trans) İstanbul, Turkey: Arı Yayınları.
- Lyotard J.F. (1991). *The inhuman: Reflections on time*. (G. Bennington ve R. Bowlby. trans.) Polity Press, Cambridge.
- McKeown, B., ve Thomas, D. (1988). *Q Methodology*. Sage Publications, Beverly Hills.
- Molleda, J.-C., ve Ferguson, M. A. (2004). Public relations roles in Brazil: Hierarchy eclipses gender differences. *Journal of Public Relations Research*, 16, 327-351.
- Motion, J., ve Leitch, J. (1996). A discursive perspective from New Zealand: Another world view. *Public Relations Review*, 22(3), 297-309.
- Mykkänen, M., ve Vos, M. (2015). The contribution of public relations to organizational decision making: Insights from the literature. *Public Relations Journal*, 9(2), 1-17.
- Pavlik, J.V. (1987). *Public relations: What research tells us*. Newbury Park, CA: Sage.
- Pearson, R., (1992). Perspectives on public relations history. In E.L. Toth, R.L. Heath (Eds.), *Rhetorical and Critical Approaches to Public Relations*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. NY: Simon and Schuster.
- Roper, J. (2005). Symmetrical communication: Excellent public relations or a strategy for hegemony? *Journal of Public Relations Research*, 17(1), 69-86.

- Sha, B.L. (2011). Practice Analysis: Professional competencies and work categories in public relations today *Public Relations Review*, 3, 187–196.
- Simon B., Loewy M., Stürmer S., Weber U., Freytag P., Habig C., Kampmeier, C., P. Spahlinger. (1998). Collective identification and social movement participation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 646-658.
- Sommerfeldt, E. J., ve Taylor, M. (2011). A social capital approach to improving public relations' efficacy: Diagnosing internal constraints on external communication. *Public Relations Review*, 37(3), 197–206.
- Tuncer, A. (2015). Kurumsal yönetim ilkeleri ile mükemmel halkla ilişkiler bağı üzerine bir analiz, *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, 40, 2-15.
- Tuncer, M. U. (2018). Historical dimension of international public relations In M.U. Tuncer (Eds.), *International Public Relations*, Berlin:Peter Lang GmbH
- Verhoeven P., Zerfass, A., Verčič D., Tench, R., ve Moreno, A. (2018). Public relations and the rise of hypermodern values: Exploring the profession in Europe, *Public Relations Review*, 44, 471–480.
- Vujnovic, M. (2005). The public relations practitioner as ombudsman—A reconstructed model. Paper presented at the 8th International Public Relations Research Conference, Miami, FL.
- Yang, A., ve Taylor, M. (2013). The relationship between the professionalization of public relations, societal social capital, and democracy: Evidence from a cross-national study. *Public Relations Review*, 39(4), 257–270.
- Waters, E., ve Deane, K. (1985). Defining and assessing individual differences in attachment relationships: Q-methodology and the organization of behavior in infancy and early childhood. In I. Bretherton ve E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research Monographs of the Society for Research in the Child Development*, 50 (1–2).
- Wehmeier, S. (2006). Dancers in the dark: The myth of rationality in public relations. *Public Relations Review*, 32(3), 213-220.

Zhang, W. ve Abitbol, A. (2016). The role of public relations in social capital. *Online Journal of Communication and Media Technologies*. 6(3), 211-233.

Schmolck, P. (2014). PQMethod 2.35. Alıntı tarihi: 10.07.2018 <http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

İcil-Tuncer, A. (2019). Postmodernizm ardalanında halkla ilişkilerin aktivist rolüne yönelik bir arayış. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 973-1001. DOI: 10.26466/opus.522169

Kamu Örgütlerinde Öz Liderlik Düzeyinin Belirlenmesi

DOI: 10.26466/opus.513433

*

Ercan Yavuz* - Batuhan Ayan**

* Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Turizm Fakültesi., Ankara / Türkiye

E-Posta: ercan.yavuz@hbv.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3696-4832](https://orcid.org/0000-0003-3696-4832)

** Ankara Hacı Bayram Veli Üni., Lisansüstü Eğitim Enst., Ankara/ Türkiye

E-Posta: ayanbatuhan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4105-1723](https://orcid.org/0000-0002-4105-1723)

Öz

Bu araştırmada Ankara'da faaliyet gösteren kamu kurumlarındaki personelin öz liderlik düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Houghton ve Neck (2002) tarafından geliştirilen ve Tabak vd. (2009) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan öz liderlik ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek; davranış odaklı stratejiler, doğal ödül stratejileri ve yapıcı düşünce modeli stratejileri olmak üzere 3 strateji ile kendini ödüllendirme, kendini cezalandırma, kendini gözlemleme, kendine hatırlatıcılar belirleme, doğal ödüllere düşüncesi odaklama, kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme, kendi kendine konuşma ve düşünce ve fikirleri değerlendirme olmak üzere 8 boyuttan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında toplam 486 personele ulaşılmış ve 405 geçerli anket elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin analizleri SPSS 24.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerde personelin cinsiyeti ile kendi kendine konuşma boyutu, toplam çalışma süresi ile kendini cezalandırma boyutu, yaşı ile kendini ödüllendirme ve kendini gözlemleme boyutları ve öğrenim durumu ile kendini gözlemleme boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kısaca personelin demografik özellikleri ile daha çok davranış odaklı stratejiler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öz liderlik, Öz liderlik Boyutları, İşgören

Determination of Self-Leadership Level in Public Organizations

*

Abstract

In this study, we aimed to determine the self-leadership level of personnel in public organizations in Ankara. For this purpose, Self Leadership Scale which is developed by Houghton and Neck (2002) and adapted to Turkish by Tabak (2009) was used. This scale consists of 3 strategies which are behavior-oriented strategies, natural reward strategies and constructive thinking model strategies and 8 dimensions which are self-rewarding, self-punishment, self-observation, self-reminders, focusing on thoughts for natural awards, imagining successful performance by setting goals for oneself, talking to himself and evaluating thoughts and ideas. In the study, 486 personnel were reached and 405 valid questionnaires were obtained. The data obtained from the study were analyzed by using SPSS 24.0 package program. In the analysis, a significant relationship was found between the gender of the staff and the self-talk dimension, between working time of staff and self-punishment dimension, between age of staff and self-rewarding and self-observing dimensions and between education status of the staff and self-observation dimensions. In addition, a significant relationship was found between the demographic characteristics of the personnel and behavior oriented strategies.

Keywords: *Self-leadership, Self-leadership Dimensions, Employee*

Giriş

Tanımlandığı zamandan bu güne kadar geçen sürede öz liderlik kavramı pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş ve performans, motivasyon, sağlık gibi konular üzerine etkileri araştırılmıştır. Ayrıca öz-liderlik ile kişilik, kültür, meslek grubu gibi faktörler arasında da ilişki olup olmadığı konularında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Sydänmaanlakka (2004) konunun önemini belirtmek için şu ifadeyi kullanmaktadır: “Öz liderlik tüm liderlik ve yönetim için temeldir çünkü eğer kendini yönetemezsen, başkalarına nasıl liderlik edebilirsin?” (Sydänmaanlakka, 2004, s.1).

Öz liderlik kavramının bu denli önemli olmasının bir nedeni hızla değişen iş ortamının esneklik, hızlı cevap verme, yaratıcılık ve yüksek öğrenme becerileri gerektirmesidir (Sydänmaanlakka, 2004 s.1). Başka bir deyişle modern ekonomiler giderek yaratıcı gelişmelere neden olan becerilere ve deneyimlere sahip bireylere bağımlıdır (Georgianna, 2015 s.1). Yani modern iş ortamı, birçok organizasyonda çalışanlardan kendi kendine karar verme, inisiyatif alma ve kendi kendini yönetebilme yetisi istemektedir (Phillips vd., 2017 s.324). Modern ekonomilerin ve hızla değişen ortamlarda faaliyet gösteren organizasyonların gelecekte ne tür yönetici ve/veya personele ihtiyaç duyacağını tanımlamak kolay değildir ancak onların ortak bir özelliği şu olabilir: iyi bir öz lider olmaları gerekecektir. Bu kişilerin yüksek onur ve özbilgiye (kendini tanıma) sahip olması gerektiği anlamına gelir. Tamamen beklenmedik durumlarla baş edebilecek esnek ve hızlı öğrenen kişiler olmalıdırlar. Çünkü öz liderlik, bir kişinin kendini daha iyi tanımasını ve daha iyi bir öz-anlayışla kendini yönlendirebilmesine imkân veren bir olanak sağlar (Sydänmaanlakka, 2004 s.1). Bu nedenle öz liderlik eğitimi, yirmi birinci yüzyıldaki çalışma ortamının sürekli değişen zorlukları için işgücünü hazırlamaya yardımcı olabilir (DiLiello ve Houghton, 2006 s.326).

Neck ve Houghton'un (2006) çalışmasına göre, iş tatmini, bağlılık, inovasyon / yaratıcılık, bağımsızlık, psikolojik güçlendirme, güven, öz-etkililik, olumlu etki ve takım gücü gibi bazı değişkenler, öz liderliğin potansiyel sonuçları olarak görülmektedir (Sesen, Tabak ve Arlı, 2017 s. 946). Ayrıca öz liderlik, çalışanların iş performansı ile pozitif anlamda ilişkili bir teknik olarak görülmektedir (Hauschildt ve Konradt, 2012 s.498). Öz liderliğin potansiyel sonuçları ile ilgili diğer çalışmalar da ise

bir öğrenci örneğine göre, Prusya, Anderson ve Manz, farklı öz-liderlik stratejilerinin uygulanmasının, akademik öz-yeterlilik yoluyla akademik performansı etkili bir şekilde destekleyebileceğini bulmuştur. Carmeli, Meitar ve Weisberg, çalışanların öz liderliklerinin, yenilikçi çalışma davranışları ile pozitif olarak ilişkili olduğunu da ortaya koymuştur. Başka bir çalışma, daha fazla özerkliğe ve özgürlüğe izin veren bir çalışma ortamı göz önüne alındığında, daha yüksek öz-liderliğe sahip olan üyelerin daha yüksek iş tatmini seviyelerine sahip olduklarını göstermiştir (Shek vd., 2015 s.344). Literatürdeki araştırmaların sonuçlarından, öz liderlik kavramının kişilerin hayatlarında ulaşmak istedikleri seviyelere, başarmak istedikleri amaçlara ulaşmalarında önemli ve etkili bir faktör olduğu görülmektedir.

İş koşulları bugün geçmişte olduğundan farklıdır. Kamu sektörleri daha dinamik, karmaşık ve belirsiz hale gelmektedir (Sejeli ve Mansor, 2015 s.22). Bu nedenle de kamu sektöründeki personelin kendi kendini daha iyi yöneterek faaliyet göstermesi örgütsel amaçlara ulaşmadaki başarıyı sağlamayı daha olumlu bir şekilde etkileyecektir. Bu çalışmada, Ankara’da faaliyet gösteren ve hizmet sektöründe yer alan kamu kurumlarında çalışan personelin öz liderlik düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Öz liderlik Kavramı

Öz liderlik kavramı ilk olarak Manz (1983, 1986) ve Manz ve Neck (2004) tarafından öz yönetim teorisinin bir uzantısı olarak geliştirilmiş ve önerilmiştir (Topper, 2009 s.561). Manz (1983) öz liderlik kavramını; bireylerin başarılı olmak için belirli bilişsel ve davranışsal stratejiler kullanarak kendilerini etkiledikleri, yönlendirdikleri ve kendi davranışlarını kontrol ettikleri bir süreç olarak tanımlamaktadır (Carmeli, Meitar ve Weisberg, 2006 s.76; Arlı ve Avcı, 2017 s.456). Bu yönetim kavramı öncelikle sosyal öğrenme literatüründen türetilmiştir. Manz (1986; 1990) ile Neck ve Manz (1996b) öz-liderlik kavramını diğer iki kavram, öz-düzenleme ve öz-yönetim ile karşılaştırarak daha fazla aydınlatmıştır (Godwin, Neck ve Houghton, 1999 s.154).

Öz liderlik kavramı insanın sürekli olarak kendini geliştirebileceğini ve kendi kendinin lideri olabileceğini savunmaktadır (Yavuz, 2018 s.193).

Başka bir ifade ile insanların kendilerini yönettikleri iddiasına dayanır ve insanların davranışlarının, dış müdahalelere maruz kalmasına rağmen sonuç olarak yine kişinin kendi içsel güdülerinin onların davranışlarını şekillendirmektedir (Shek vd., 2015 s.343). Kariyer koçu Cathy Wasserman, öz liderliği şöyle tanımlar: "... iç ve dış kaynaklarınızın daha fazlasına erişmek, yolunuzu aktif olarak yönlendirmek ve vizyonunuza ulaşmak için size yaşam boyu araçlar sağlayan, kendini geliştirmeye yönelik sezgisel ve stratejik bir yaklaşım" (Aktaran: Topper, 2009 s.561).

Öz liderlik, örgütsel liderlik oluşturmanın temel ilkesidir. Bunun nedeni, personel arasında öz-liderliğin kurulmasını sağlamak, liderliğin tezahürüne yol açacaktır. Öz liderlik, kişisel etkiyle oluşur, davranış ve kişisel bakış açısı ile gelişir ve kendi kendini yönetme ile uygulanabilir (Malmir ve Azizzadeh, 2013 s.79).

Öz liderlik kavramı, bireylerin öz-farkındalıklarını, isteklerini, motivasyonlarını, bilişlerini ve davranışlarını ele alan çeşitli iç içe geçmiş stratejilerden oluşur. Öz liderlik, bireyin kendi yaşam alanını ve örgüt içerisindeki sorumluluklarını düzenleme, toplumsal bilinç düzeyini yükseltme ve işe, yaşama ve örgüte yönelik motivasyon düzeyini artırma çabasıdır (Georgianna, 2007 s.570). Öz liderlik stratejileri genellikle davranış odaklı stratejiler, doğal ödül stratejileri ve yapıcı düşünce modeli stratejilerinden oluşan üç temel kategoriye ayrılır (Anderson ve Prussia, 1997; Manz ve Neck, 2004; Manz ve Sims, 2001; Prussia et al., 1998; Houghton et al. 2003) Bu kategorilere yönelik açıklamalara ise aşağıda yer verilmiştir.

Davranış Odaklı Stratejiler

Davranış odaklı stratejiler, özellikle örgütte yapılması gerekli olan ancak bireyin isteksiz davranması bu isteksizliğin sebebini de ya görevin kendisine ait olmadığına ya da değer yargıları ile görevin çelişmesine inanmasıyla açıklanabilir (Neck ve Houghton, 2006 s.271). Bu stratejiler, öz-bilinçliliğin ve temel de, bazen tatsız davranışların yönetiminin geliştirilmesine yöneliktir. Bu stratejiler sayesinde birey kendi davranışlarının sebep ve sonuçlarını ortaya koyarak bireysel farkındalık seviyesi hakkında bir kanaate varabilir (Yavuz, 2018 s.194).

Kendini Ödüllendirme: Kendini ödüllendirme, istenen davranışları ve hedef kazanımları etkin bir şekilde güçlendirmek için somut veya soyut bir şey kullanmak (Ricketts vd., 2012) olarak tanımlanabilir. Önemli bir başarı için zihinsel olarak kendini tebrik etmek ve zor bir projenin tamamlanmasıyla özel bir tatil gibi daha somut ödüller kendini ödüllendirme için kullanılabilir.

Kendini Cezalandırma: İstenen davranışları etkili bir şekilde gerçekleştirmek için kullanılabilir (Ricketts vd., 2012). Bireyin yapmış olduğu hatalardan veya almış olduğu kararlardan dolayı kendine dönük özeleştiride bulunması, hatta sıkça tekrar ettiği hatalarından dolayı kendini cezalandırma yoluna gitmesi ya da aynı hataları tekrar etmeme adına daha önceki kararlarını gözden geçirmesi bireyin bundan sonraki davranışlarında önemli bir etken olacaktır. Bununla birlikte, öz eleştiri ve suçluluk içeren kendine dönük aşırı yaptırımlar, performans açısından zararlı olabilir ve bundan kaçınılmalıdır (Neck ve Houghton, 2006, s.272).

Kendini Gözlemleme : Kişinin belirli davranışları ne zaman ve neden yaptıklarını anlamalarına neden olabilecek kendi davranışlarını gözlemlemek, belirli davranışları değiştirebilmeye veya ortadan kaldırmaya yardımcı olabilir (Ricketts vd., 2012). Ayrıca kendini gözlemleme, bireyin nasıl, ne zaman ve niçin belirli davranışlarda bulunduğu dair farkındalığına odaklanmayı kapsar. Bu tür bir öz farkındalık, etkisiz ve verimsiz davranışları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli bir ilk adımdır (D'Intino vd., 2007, s.106). Ayrıca birey, daha iyi performansa yol açabilecek kişisel hedefleri etkin bir şekilde belirleyebilir (Houghton ve Neck, 2002, s.673).

Kendine Hatırlatıcılar Belirleme: Kendine hatırlatıcılar belirleme stratejisi, çoğunlukla fiziksel objelerin kullanılması veya diğer bireylerin yardımıyla, yapılması gereken önemli işlerin kişiye hatırlatılmasını ifade etmektedir. (Ay, 2017, s.931). Böylelikle birey bu nesne ve kişileri dikkat odaklamaya yardımcı gibi algulamakta, onları gördüğünde kendi yapması gereken davranışları anımsayarak kendisini motive edebilmektedir (Tabak, Sıgı ve Türküöz, 2013, s.217).

Doğal Ödül Stratejileri: Doğal ödül stratejileri, insanların kendi faaliyetlerinde hoş ve zevkli özellikler yaratmalarına yardımcı olur, böylece görevlerin kendileri de doğal olarak ödüllendirilir. Doğal ödül stratejileri içsel motivasyonu, kendi kaderini tayin etme ve yetkinlik duygularını artırır (Norris, 2008, s.45).

İki temel doğal ödül stratejisi vardır. Birincisi, belirli bir faaliyete daha keyifli ve zevkli özellikler kazandırmayı içerir, böylece görevin kendisi de doğal olarak ödüllendirilir. İkinci strateji, dikkati bir görevin hoş olmayan yönlerinden uzaklaştırmak ve onu görevin ödüllendirici yönleriyle yeniden odaklamak suretiyle algıları şekillendirmekten ibarettir (Manz ve Neck, 2004; Manz ve Sims, 2001). Her iki stratejinin de, içsel motivasyonun iki temel mekanizması olan yetkinlik ve kendini belirleme duyguları yaratması muhtemeldir (Deci ve Ryan, 1985). Özetlemek gerekirse, doğal ödül stratejileri, performans artırıcı görevle ilgili davranışları harekete geçiren, yeterlilik ve kendi kaderini tayin etme duyguları yaratmaya yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır (Neck ve Houghton,2006, s.272).

Yapıcı Düşünce Modeli stratejileri

Yapıcı düşünce stratejileri, kişilerin altta yatan düşünce kalıplarını arzu edilen şekillerde değiştirebilmelerini sağlayan stratejilerdir (Müller ve Niessen, 2017, s.3). Yapıcı düşünce stratejileri, olumlu alışkanlık biçimleri yaratır ve kendi kendine yıkıcı konuşma, kendi kendine iyimser konuşma ile yer değiştirir (Norris, 2008, s.45). Ayrıca yapıcı düşünce stratejileri yapıcı düşünce kalıplarının ve performansı olumlu yönde etkileyebilecek alışkanlık biçimlerinin oluşmasını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır (D'Intino vd., 2007, s.106). Yapıcı düşünce öz liderlik örnekleri olarak şunlar verilebilir; pozitif inançlar ve beklentiler ile negatif kendi kendine konuşma ve zihinsel görüntülemenin değiştirilmesi, isteyerek güç ve iradeyi harekete geçirme ve yönetme ve başarılı bir görev performansının zihinsel imgelerini kullanma, bununla birlikte yapıcı düşünce stratejileri kullanmanın girişimcilerin işlerinin gelecekteki zorlukları konusunda daha iyimser bir bakış açısına sahip olmalarına yardımcı olmasını da içermektedir (Georgianna, 2015, s.146).

Hedef Belirleme: Kapsamlı bir literatür araştırması, zorlayıcı ve özel hedefler belirleme sürecinin bireysel performans seviyelerini önemli ölçüde artırabileceğini göstermektedir. Bireyin kendi belirlediği hedeflerle birlikte belirlediği ödüller, hedefleri gerçekleştirmek için gerekli çabayı sarf etmede önemli ölçüde yardımcı olabilir (D’Intino vd., 2007, s.106).

Başarılı Performans Hayal Etme : Bireyin, geleceğe dönük hayali olarak tecrübeler yaşamayı, bir iş tamamlanmadan önce ya da faaliyete başlamadan önce zihninde hayali provalar yapması, başarılı performans hayal etmesi ve bu başarıyı kafasında canlandırılmasıdır (Dilidüzgün ve Emir, 2016, s.548).

Kendi Kendine Konuşma: Bireyin kendi kendine sözlü ya da sözsüz olarak yapıcı yönde telkinlerde bulunarak konuşması, ne yapmasının uygun olacağını kendisine hatırlatarak stres seviyesini azaltabilmesi, kendisini düzene sokabilmesi ve böylelikle de performans artışı sağlayabilmesi bu stratejiyi kısaca açıklamaktadır (Aktaran Ay, 2017, s.932).

Düşünce ve Fikirlerini Değerlendirme: Bireyler kendine kendilerine yaptıkları bir analiz yoluyla kendi düşünce modellerini değerlendirir, stresli ve güç durumlarda ortaya çıkan işlevi olmayan ve rasyonel olmayan düşünce ve öngörülerini tanımlar, onlarla yüzleşir ve onları daha mantıklı, yapıcı düşünce modelleri ile değiştirirler (Manz ve Neck, 1999). Böylece işlevsel olmayan düşünce ve fikirler bireyde depresyona neden olarak işgücü kaybına yol açmayacağı için daha yapıcı düşünce modelleri ile performans düşüklüğü yaşanmayacaktır (Dilidüzgün ve Emir, 2016, s.547).

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Bu araştırmanın amacı Ankara’daki kamu kurumlarında çalışan personelin öz liderlik düzeylerinin belirlenmesidir. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

- H₁: Personelin cinsiyeti ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₂: Personelin toplam çalışma süresi ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₃: Personelin yaşı ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₄: Personelin eğitim düzeyi ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Ankara'da faaliyet gösteren ve hizmet sektöründe yer alan kamu kurumlarındaki personeller oluşturmaktadır. Ankara'daki tüm kamu personeline ulaşmanın çok zor olması nedeni ile araştırma evreninin tamamına ulaşılamamıştır. Araştırmada 486 personele ulaşılmıştır ancak elde edilen anketlerden 405 tanesi araştırmaya dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada bireylerin, öz liderlik davranışları sergileme düzeylerini belirlemek için Houghton ve Neck (2002) tarafından geliştirilen ve Tabak vd. (2009) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmış olan Öz Liderlik Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte, 3 temel boyut ve 8 alt boyut olmak üzere toplam 29 ifadeden oluşmaktadır.

Tablo 1. Öz Liderlik Ölçeğinin Temel Bileşenleri ve Alt Ölçekleri

Öz Liderlik Ölçeği	Madde Sayısı	Madde Numarası
Davranış Odaklı Stratejiler		
Kendini ödüllendirme	3	3, 10, 19
Kendini cezalandırma	4	5, 12, 21, 26
Kendini gözlemleme	4	6, 13, 22, 27
Kendine hatırlatıcılar belirleme	2	7, 15
Doğal Ödül Stratejileri		
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	2	14, 29
Yapıcı Düşünce Modeli Stratejileri		

Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	7	1, 8, 16, 17, 23, 24, 28
Kendi kendine konuşma	3	2, 9, 18
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	4	4, 11, 20, 25
Toplam		29

Ayrıca “Hiçbir Zaman”, “Nadiren”, “Ara Sıra”, “Genellikle” ve “Her Zaman” sıklık seviyelerinden oluşan 5’li likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Bulgular

Güvenirlilik Analizi

Bu çalışmada kullanılan anketin geçerlik güvenirlik analizleri yapılmış ve ölçeğin genelinin güvenirlik katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur. Bu değer $\alpha > 0.8$ olması ise anketin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Demografik Özellikler

Araştırma kapsamında Ankara’daki çeşitli kamu kurumlarında görev yapan 405 kamu personeline ulaşılmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Yöneticilerin Cinsiyet, Çalışma Süresi, Yaş ve Eğitim Dağılımları

Demografik Özellikler		N	%
Cinsiyet	Kadın	224	55,3
	Erkek	181	44,7
Toplam Çalışma Süresi (Yıl)	< 5	82	20,2
	6 – 10 arası	161	39,8
	11 – 15 arası	64	15,8
	16 – 20 arası	38	9,4
	> 20	60	14,8
Yaş	< 25	97	24,0
	26 – 34 arası	127	31,4
	35 – 44 arası	111	27,4
	45 – 54 arası	62	15,3
	> 55	8	2,0
Öğrenim Durumu	Ön lisans	95	23,5
	Lisans	262	64,7
	Lisansüstü	48	11,9

Araştırmaya katılan kamu personelinin demografik özelliklere göre dağılımları tablo 2’de yer almaktadır. Bu tabloya göre araştırmaya katılan personelin % 55,3’ü kadın, % 44,7’si erkek, % 24’ü 25 yaşından küçük, % 31,4’ü 26 – 34 yaş aralığında, % 27,4’ü 35 – 44 yaş aralığında, % 15,3’ü 45 – 54 yaş aralığında ve % 2’si 55 yaş üzeri, % 23,5’i ön lisans mezunu, % 64,7’si lisans mezunu, % 11,9’u lisansüstü bölümlerden mezun, % 20,2’si 5 yıldan az süredir çalışmakta, % 39,8’i 6 – 10 yıl arası çalışmakta, % 15,8’i 11 – 15 yıl arası çalışmakta, % 9,4’ü 16 – 20 yıl arası çalışmakta ve % 14,8’i 20 yıldan fazla süredir çalışmaktadır.

Bulgular

Araştırmaya katılan Ankara’daki kamu kurumlarında çalışan personelin ankette yer alan ifadelere verdiği cevapların ortalamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Demografik özellikleri değerlendirmeye katmadan önce personelin özliderslik düzeyi hakkında değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ifadelerin ortalama değerleri incelenmiş, ortalama değeri en yüksek ve en düşük olan ifadeler seçilmiştir.

Tablo 3. Ölçekteki ifadelerin ortalama ve standart sapma değerleri

Öz Liderlik Boyutları	Ortalama (n=394)	Std. Sapma
Önemli işlerde, başarıyı üst düzeyde sergileyebilmek için hayal gücümü kullanırım.	3,64	1,224
Karşılaştığım problemleri çözmeye çalışırken kimi zaman yüksek sesle, kimi zaman da içimden kendi kendime konuşarak durumu gözden geçirmeye çalışırım.	3,62	1,125
Bir görevi başardığımda, özellikle zevk aldığım bir şeyleri yaparak kendimi ödüllendiririm.	3,66	1,212
Zor bir durumla karşılaştığımda, kendi mantığıma başvurarak durumu değerlendiririm.	4,04	,969
Başarısız olduğum zamanlarda, kendimi yetersiz bulma eğilimindeyimdir.	3,10	1,244
Mesleğimde ne kadar iyi olduğumu takip ederim.	3,96	,990
Neyi başarmam gerektiğini hatırlamak için notlar kullanırım.	3,39	1,253
Bir işe başlamadan önce, kendimi o işi başarıyla tamamlamış gibi hayalimde canlandırırım.	3,60	1,191

Zor koşullar altında çalışırken, kimi zaman kendi kendime konuştuğum olur (yüksek sesle veya zihnimden).	3,38	1,230
Bir işi iyi yaptığımda, kendimi özel bir şekilde (iyi bir akşam yemeği, sinema, alışveriş, seyahat, vb.) ödüllendiririm.	3,26	1,272
Sorun yaşadığım durumlar hakkındaki düşüncelerimin doğruluğunu zihnimde tartmaya çalışırım.	3,84	1,005
Başarısız olduğum durumlarda kendime çok kızarım.	3,44	1,099
Bir işi yaparken ne kadar iyi olduğumun farkındayım.	3,74	1,003
Çevremde heyecanımı ve tutkumu diri tutan, bana pozitif enerji veren insan ve nesnelere bulundurmaya çalışırım.	3,79	1,144
Başarmam gereken işlere odaklanmamı sağlayacak, somut hatırlatıcılar kullanırım(notlar, listeler, vb.).	3,54	1,161
Bir işi yapmadan önce, o işi başarıyla yaptığımı kafamda tasarlarım.	3,86	2,326
Kendim için tespit ettiğim belirli hedefleri gerçekleştirmek için çalışırım.	4,07	,946
Zor durumlarla karşılaştığımda, o durumun üstesinden gelebilmek için kendi kendime sesli ya da sessiz konuşmalarla telkinler yaparım.	3,58	1,111
Bir görevi başarıyla sonuçlandırdığımda, çoğunlukla kendimi sevdiğim bir şeyle ödüllendiririm.	3,38	1,240
Biriyle anlaşmazlığım olduğunda, kendi düşünce ve fikirlerimi açıkça ifade eder, gerekirse o düşünce ve fikirleri doğruluğu açısından değerlendirebilirim.	3,83	1,030
Bir işte yeterince başarılı olamadığım zamanlarda kendimi suçlu hissederim.	3,27	1,121
İşimi ne kadar iyi yaptığıma dikkat ederim.	4,15	,964
Karşılaştığım zorlukların üstesinden gelebildiğimi, özellikle gözümde canlandırırım.	3,79	1,044
Gelecekte ulaşmak istediğim hedefleri düşünürüm.	3,98	1,016
Fikirlerim ve inançlarım hakkında düşünür ve değerlendirmeler yaparım.	4,01	,970
Bir işi başaramadığım zaman, kendimle ilgili memnuniyetsizliğimi açık olarak ifade ederim.	3,65	1,058
Üzerinde çalıştığım konuların hangi aşamasında olduğumu takip ederim.	3,97	,943
Kişisel başarımlar için özel hedefler belirlerim.	3,97	,987
İşlerin yapılması için kendime has yöntemlerim vardır.	4,01	1,015

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan kamu personelinin en fazla 22. ifade olan “İşimi ne kadar iyi yaptığıma dikkat ederim.” ifadesini tercih ettiği görülmektedir. Personelin en az 10. ifade olan “Bir işi iyi yaptığımda, kendimi özel bir şekilde (iyi bir akşam yemeği, sinema, alışveriş, seyahat, vb.) ödüllendiririm.” ifadesini tercih ettiği görülmektedir.

Tablo 4. Öz liderlik boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Öz liderlik Boyutları	n	Ortalama (*)	Standart Sapma
Kendini ödüllendirme	405	3,4321	1,03705
Kendini cezalandırma	405	3,3623	0,76695
Kendini gözlemleme	405	3,9519	0,68295
Kendine hatırlatıcılar belirleme	405	3,4642	1,03972
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	405	3,8975	0,85524
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	405	3,8434	0,76850
Kendi kendine konuşma	405	3,5243	0,92322
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	405	3,9309	0,68160

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan kamu personelinin en fazla “Kendini Gözlemleme” ve en az ise “Kendini Cezalandırma” öz liderlik boyutunu kullandığı görülmektedir.

Tablo 5. Cinsiyetin ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Kendini ödüllendirme	Kadın	3,4294	1,04872	0,121	401	0,904
	Erkek	3,4420	1,02913			
Kendini cezalandırma	Kadın	3,3727	0,73486	0,430	401	0,668
	Erkek	3,3398	0,80313			
Kendini gözlemleme	Kadın	3,9944	0,69151	1,475	401	0,141
	Erkek	3,8936	0,66933			
Kendine hatırlatıcılar belirleme	Kadın	3,5068	1,03500	1,021	401	0,308
	Erkek	3,4006	1,04406			
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	Kadın	3,9527	0,85287	1,451	401	0,148
	Erkek	3,8287	0,85372			
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	Kadın	3,8662	0,83317	0,702	401	0,483
	Erkek	3,8122	0,68006			
Kendi kendine konuşma	Kadın	3,6216	0,91024	2,395	401	0,017
	Erkek	3,4015	0,92744			
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	Kadın	3,9887	0,69573	1,964	401	0,148
	Erkek	3,8550	0,66041			

Cinsiyet ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Bu testin sonucunda elde edilen veriler tablo 5’te yer almaktadır. Öz liderlik boyutlarından kendini ödüllendirme, kendini cezalandırma, kendini gözlemleme, kendine hatırlatıcılar

belirleme, doğal ödüllere düşünceyi odaklama, kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme ile düşünce ve fikirleri değerlendirme boyutlarının p değeri 0,05'ten büyüktür. Sadece kendi kendine konuşma boyutunun p değeri 0,05'ten küçüktür. Bu durumda sadece cinsiyet ile kendi kendine konuşma boyutu arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kadın çalışanların kendi kendine konuşma boyutunu kullanma düzeyi erkek çalışanlardan daha yüksektir.

Tablo 6. Toplam Çalışma Süresi ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin varyansların homojenliği testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	Levene İstatistiği	df1	df2	p
Kendini ödüllendirme	1,326	4	400	0,260
Kendini cezalandırma	0,775	4	400	0,542
Kendini gözlemleme	1,306	4	400	0,267
Kendine hatırlatıcılar belirleme	3,196	4	400	0,053
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	1,022	4	400	0,396
Kendi kendine konuşma	1,424	4	400	0,225
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	1,017	4	400	0,398
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	0,325	4	400	0,862

Tablo 6 incelendiğinde p değerlerinin 0,05' ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda varyanslar homojen (eşit) dağılmıştır. Varyanslar homojen dağıldığından dolayı tek yönlü anova testi sonuçlarına bakılabilir. Tek yönlü anova testi sonuçları aşağıdaki çizelgedeki gibidir:

Tablo 7. Toplam çalışma süresi ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin ANOVA testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	F	p
Kendini ödüllendirme	1,708	0,147
Kendini cezalandırma	1,606	0,027
Kendini gözlemleme	1,610	0,171
Kendine hatırlatıcılar belirleme	1,983	0,096
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	0,805	0,522
Kendi kendine konuşma	1,741	0,140
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	0,623	0,646
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	0,513	0,726

Tablo 7 incelendiğinde kendini ödüllendirme, kendini gözlemeleme, kendine hatırlatıcılar belirleme, kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme, kendi kendine konuşma, düşünce ve fikirleri değerlendirme ile doğal ödüllere düşünceyi odaklama boyutlarının p değerleri 0.05' de büyüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin toplam çalışma süresi ile ifade edilen özliderslik boyutları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Ancak kendini cezalandırma boyutu p değerleri 0,05' ten küçüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin toplam çalışma süresi ile ifade edilen özliderslik boyutu arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark vardır. Toplam çalışma sürelerindeki hangi ikililer arasında anlamlı farklılık olduğunu anlamak için varyansları homojen olduğundan Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi sonuçları Tablo 8 de görüldüğü gibidir:

Tablo 8. Personelin toplam çalışma süresi ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin ANOVA testindeki p değeri 0,05'ten küçük olan stratejilerin Tukey testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	Toplam Çalışma Süresi	Toplam Çalışma Süresi	p
Kendini cezalandırma	< 5	6 – 10 arası	0,44
		11 – 15 arası	0,34
		16 – 20 arası	0,830
		> 20	0,173
	6 – 10 arası	< 5	0,44
		11 – 15 arası	0,958
		16 – 20 arası	0,878
		> 20	1,0
	11 – 15 arası	< 5	0,34
		6 – 10 arası	0,958
		16 – 20 arası	0,670
		> 20	0,980
	16 – 20 arası	< 5	0,830
		6 – 10 arası	0,878
		11 – 15 arası	0,670
		> 20	0,923
	> 20	< 5	0,173
		6 – 10 arası	1,0
		11 – 15 arası	0,980
		16 – 20 arası	0,923

Tablo 8 incelendiğinde kendini cezalandırma boyutu için <5 ile 6 – 10 arası ve <5 ile 11 – 15 arası ikililerinin p değeri 0,05'ten küçüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin kendini cezalandırma boyutunu tercih etmede kurumdaki çalışma süresi < 5 ile 6 – 10 ve < 5 ile 11 – 15 yıl arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 9. Yaş ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin varyansların homojenliği testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	Levene İstatistiği	df1	df2	p
Kendini ödüllendirme	1,800	4	400	0,128
Kendini cezalandırma	,679	4	400	0,607
Kendini gözleme	,267	4	400	0,899
Kendine hatırlatıcılar belirleme	,774	4	400	0,543
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	2,397	4	400	0,050
Kendi kendine konuşma	,397	4	400	0,811
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	,854	4	400	0,492
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	1,935	4	400	0,104

Tablo 9 incelendiğinde p değerlerinin 0,05' ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda varyanslar homojen (eşit) dağılmıştır. Varyanslar homojen dağıldığından dolayı tek yönlü anova testi sonuçlarına bakılabilir. Tek yönlü anova testi sonuçları aşağıdaki çizelgedeki gibidir:

Tablo 10. Yaş ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin ANOVA testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	F	p
Kendini ödüllendirme	2,860	0,023
Kendini cezalandırma	0,934	0,444
Kendini gözleme	2,914	0,021
Kendine hatırlatıcılar belirleme	1,532	0,192
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	1,571	0,181
Kendi kendine konuşma	2,077	0,083
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	1,693	0,151
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	1,800	0,128

Tablo 10 incelendiğinde kendini cezalandırma, kendine hatırlatıcılar belirleme, kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme, kendi kendine konuşma, düşünce ve fikirleri değerlendirme ile doğal ödüllere düşünceyi odaklama boyutlarının p değerleri 0.05' de büyüktür.

Buna göre araştırmaya katılan personelin yaşı ile ifade edilen özliderslik boyutları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Ancak kendini ödüllendirme ve kendini gözlemleme boyutlarının p değerleri 0,05' ten küçüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin yaşı ile ifade edilen özliderslik boyutları arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark vardır. Yaş gruplarından hangi ikililer arasında anlamlı farklılık olduğunu anlamak için varyansları homojen olduğundan Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi sonuçları Tablo 11 de görüldüğü gibidir:

Tablo 11. Personelin yaşı ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin ANOVA testindeki p değeri 0,05'ten küçük olan stratejilerin Tukey testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	Yaş	Yaş	p
Kendini ödüllendirme	< 25	26 – 34 arası	0,718
		35 – 44 arası	0,063
		45 – 54 arası	0,073
		> 55	0,391
	26 – 34 arası	< 25	0,718
		35 – 44 arası	0,541
		45 – 54 arası	0,479
	35 – 44 arası	> 55	0,676
		< 25	0,063
		26 – 34 arası	0,541
		45 – 54 arası	0,997
	45 – 54 arası	> 55	0,938
< 25		0,073	
26 – 34 arası		0,479	
35 – 44 arası		0,997	
> 55	> 55	0,973	
	< 25	0,391	
	26 – 34 arası	0,676	
	35 – 44 arası	0,938	
Kendini gözlemleme	< 25	45 – 54 arası	0,973
		26 – 34 arası	0,057
		35 – 44 arası	0,862
		> 55	0,166
	26 – 34 arası	> 55	0,243
		< 25	0,057
		35 – 44 arası	0,410
		45 – 54 arası	1,000
	35 – 44 arası	> 55	0,819
		< 25	0,862
		26 – 34 arası	0,410
		45 – 54 arası	0,604

	> 55	0,442
	< 25	0,166
45 – 54 arası	26 – 34 arası	1,000
	35 – 44 arası	0,604
	45 – 54 arası	0,837
	26 – 34 arası	0,243
> 55	35 – 44 arası	0,819
	45 – 54 arası	0,442
	> 55	0,837

Tablo 11 incelendiğinde kendini ödüllendirme ve kendini gözlemleme boyutlarının ikilileri p değeri 0,05'ten küçük değildir. Buna göre araştırmaya katılan personelin kendini ödüllendirme ve kendini gözlemleme boyutlarını tercih etmede yaş grupları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 12. Öğrenim durumu ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin varyansların homojenliği testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	Levene İstatistiği	df1	df2	p
Kendini ödüllendirme	,212	2	402	0,809
Kendini cezalandırma	1,195	2	402	0,304
Kendini gözlemleme	4,429	2	402	0,103
Kendine hatırlatıcılar belirleme	4,173	2	402	0,061
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	,249	2	402	0,779
Kendi kendine konuşma	,669	2	402	0,513
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	1,126	2	402	0,325
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	3,512	2	402	0,051

Tablo 12 incelendiğinde p değerlerinin 0,05' ten büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda varyanslar homojen (eşit) dağılmıştır. Varyanslar homojen dağıldığından dolayı tek yönlü anova testi sonuçlarına bakılabilir. Tek yönlü anova testi sonuçları aşağıdaki çizelgedeki gibidir:

Tablo 13 incelendiğinde kendini ödüllendirme, kendini cezalandırma, kendine hatırlatıcılar belirleme, kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme, kendi kendine konuşma, düşünce ve fikirleri değerlendirme ile doğal ödüllere düşünceyi odaklama boyutlarının p değerleri 0.05' de büyüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin öğrenim

durumu ile ifade edilen özliderslik boyutları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 13. Öğrenim Durumu ile özliderslik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin ANOVA testi sonuçları

Öz liderlik Boyutları	F	p
Kendini ödüllendirme	2,964	0,053
Kendini cezalandırma	0,684	0,505
Kendini gözlemeleme	3,898	0,021
Kendine hatırlatıcılar belirleme	2,794	0,062
Kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme	2,218	0,110
Kendi kendine konuşma	2,913	0,055
Düşünce ve fikirleri değerlendirme	2,500	0,083
Doğal ödüllere düşünceyi odaklama	0,869	0,420

Ancak kendini gözlemeleme boyutunun p değeri 0,05' ten küçüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin öğrenim durumu ile kendini gözlemeleme özliderslik boyutu arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark vardır. Öğrenim durumlarından hangi ikililer arasında anlamlı farklılık olduğunu anlamak için varyansları homojen olduğundan Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi sonuçları Tablo 14 de görüldüğü gibidir:

Tablo 14. Personelin öğrenim durumu ile öz liderlik boyutları arasındaki ilişkiye ilişkin ANOVA testindeki p değeri 0,05'ten küçük olan stratejilerin Tukey testi sonuçları

Özliderslik Stratejisi	Öğrenim Durumu	Öğrenim Durumu	p
Kendini gözlemeleme	Önlisans	Lisans	0,323
		Lisansüstü	0,360
	Lisans	Önlisans	0,323
		Lisansüstü	0,024
Lisansüstü	Önlisans	0,360	
	Lisans	0,024	

Tablo 14 incelendiğinde kendini gözlemeleme boyutu için lisans ve lisansüstü ikilisinin p değeri 0,05'ten küçüktür. Buna göre araştırmaya katılan personelin kendini gözlemeleme boyutunu tercih etmede öğrenim durumu lisans ve lisansüstü arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Tartışma ve Sonuç

Ankara ilinde hizmet sektöründe faaliyet gösteren kamu kurumlarında çalışan personelin özliderslik düzeylerini ölçmeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada toplam 486 kişiye ulaşılmış, elde edilen anketlerden ise 405 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmaya katılan kamu personelinin en fazla “Kendini Gözleme” ve en az ise “Kendini Cezalandırma” özliderslik alt boyutunun tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca diğer özliderslik alt boyutlarının tercih düzeyleri de yüksektir.

Personelin cinsiyet ile öz liderlik boyutları arasındaki farklılaşma bağımsız örneklem t testi ile analiz edilmiştir. Bu testin sonucunda sadece cinsiyet ile kendi kendine konuşma boyutu arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kadın çalışanların ($X = 3,6216$) kendi kendine konuşma stratejisini kullanma düzeyi erkek çalışanlardan ($X = 3,4015$) daha yüksektir. Böylece H_1 hipotezi (Personelin cinsiyeti ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.) kendi kendine konuşma boyutu için kabul edilmiştir. Elde edilen sonuç, Arlı (2011), Özsoy (2012), Demiröz(2015), Mert (2015), Arlı ve Avcı (2017) ve Akkuş (2018) tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Ancak Çakır (2015), Ağırman (2016) ve Senger (2014) tarafından yapılan araştırmalarda cinsiyet faktörünün öz liderlik boyutları üzerinde anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna varmışlardır.

Personelin toplam çalışma süresi ile öz liderlik boyutları arasındaki farklılaşma tek yönlü anova testi ile analiz edilmiştir. Bu testin sonucunda sadece kendini cezalandırma boyutu arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yapılan tukey testi sonucunda ise 5 yıl altı çalışma süresi ile 6 yıl – 10 yıl ve 11 yıl – 15 yıl arası çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kendini cezalandırma boyutunun toplam çalışma sürelerine göre ortalamalarına bakıldığında, toplam çalışma süresi arttıkça kendini cezalandırma boyutu tercih düzeyinin azaldığı görülmektedir. Böylece H_2 hipotezi (Personelin toplam çalışma süresi ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.) kendine cezalandırma boyutu için kabul edilmiştir. Özsoy’un (2012) çalışmasında toplam çalışma süresi ile yapıcı düşünce stratejileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Arlı’nın (2011) çalışmasında toplam

çalışma süresi ile kendini ödüllendirme, kendi kendine konuşma ve düşünce ve fikirleri değerlendirme boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu çalışmada elde edilen toplam çalışma süresi ile kendini cezalandırma boyutu arasındaki anlamlı ilişki ilgili çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile uyuşmamaktadır.

Personelin yaşı ile öz liderlik boyutları arasındaki farklılaşma tek yönlü anova testi ile analiz edilmiştir. Bu testin sonucunda kendini ödüllendirme ve kendini gözleme boyutları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yapılan tukey testi sonucunda ise kendini ödüllendirme ve kendini gözleme boyutları için yaş gruplarının kendi arasında karşılaştırmalarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kendini ödüllendirme boyutunun personel yaşına göre ortalamalarına bakıldığında, yaş ilerledikçe kendini ödüllendirme boyutu tercih düzeyinin azaldığı görülmektedir. Kendini gözleme boyutunun personel yaşına göre ortalamalarına bakıldığında ise yaş ilerledikçe kendini gözleme boyutu tercih düzeyinin arttığı görülmektedir. Böylece H_3 hipotezi (Personelin yaşı ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.) kendini ödüllendirme ve kendini gözleme boyutları için kabul edilmiştir. Demiröz (2015) tarafından yapılan çalışmada yaş ile tüm öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Arlı ve Avcı'nın (2017) çalışmasında ise yaş ile kendini ödüllendirme ve kendi kendine konuşma boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuçlar çalışmamızdaki sonucu desteklemektedir. Ancak Arlı (2011), Özsoy (2012), Mert (2015) tarafından yapılan araştırmalarda yaş faktörünün öz liderlik boyutları üzerinde anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna varmışlardır.

Personelin öğrenim durumu ile öz liderlik boyutları arasındaki farklılaşma tek yönlü anova testi ile analiz edilmiştir. Bu testin sonucunda sadece öğrenim durumu ile kendini gözleme boyutu arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yapılan tukey testi sonucunda ise lisans ve lisansüstü eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kendini gözleme boyutunun personel eğitim durumuna göre ortalamalarına bakıldığında, eğitim durumu arttıkça kendini gözleme boyutu tercih düzeyinin arttığı görülmektedir. Böylece H_4 hipotezi (Personelin eğitim düzeyi ile öz liderlik boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.) kendini gözleme boyutu için kabul edilmiştir.

Elde edilen sonuç, Özsoy (2012) ve Demiröz (2015) tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Ancak Arlı'nın (2011) araştırmasında elde edilen sonuç araştırmamızdaki sonuç ile uyuşmamaktadır.

Öz liderlik boyutlarından kendine hatırlatıcılar belirleme, doğal ödüllere düşünceyi odaklama, kendine hedef belirleyerek başarılı performans hayal etme, düşünce ve fikirleri değerlendirme ile demografik özellikler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Benzer çalışmayı yapacak araştırmacıların yaşa ve çalışma süresine göre daha dengeli dağılmış bir örneklem üzerinde ve daha fazla kamu kurumuna ulaşarak çalışma yapması önerilir. Ayrıca kamu kurumlarındaki uzman, müfettiş, mühendis, doktor, teknisyen gibi daha fazla sayıda farklı kadrolarda çalışan personelin öz liderlik düzeyleri de farklılık gösterebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Determination of Self-Leadership Level in Public Organizations

*

Ercan Yavuz – Batuhan Ayan

Ankara Hacı Bayram Veli University

The concept of self-leadership has attracted the attention of many researchers from the time it was defined until today and the effects on the subjects such as performance, motivation and health have been investigated. In addition, various studies have been carried out on whether there is a relationship between self-leadership and personality, culture, occupational group. Sydänmaan-lakka (2004) uses the following statement to indicate the importance of the issue: "Self-leadership is fundamental to all leadership and management because if you cannot manage yourself, how can you lead others?". From the results of the researches in the literature, it is seen that the concept of self-leadership is an important and effective factor in reaching the levels that people want to reach in their lives and the goals they want to achieve.

Business conditions are different from the past. Public sectors are becoming more dynamic, complex and uncertain (Sejeli and Mansor, 2015 p.22). For this reason, public sector staff's self-management activities will affect the success of achieving organizational goals more positively. In this study, self-leadership levels of the personnel working in Ankara and working in the public sector in the service sector have been tried to be measured.

The concept of self-leadership was first developed and proposed by Manz (1983, 1986) and Manz and Neck (2004) as an extension of the theory of self-management (Topper, 2009 p.561). Manz (1983) defines the concept of self-leadership as a process in which individuals influence, direct and control their own behaviors by using specific cognitive and behavioral strategies to succeed (Carmeli, Meitar and Weisberg, 2006 p.76; Arlı and Avcı, 2017 p.456). The concept of self-leadership advocates that human beings can develop themselves and become leaders of themselves (Yavuz,

2018 p.193). In other words, it is based on the claim that people manage themselves, and although people's behavior is exposed to external interventions, one's own inner motives ultimately shape their behaviors (Shek et al., 2015 p.343). Self-leadership strategies are generally divided into three basic categories: behavior-oriented strategies, natural reward strategies and constructive thinking model strategies. (Anderson and Prussia, 1997; Manz and Neck, 2004; Manz and Sims, 2001; Prussia et al., 1998; Houghton et al., 2003).

Behavior-oriented strategies should be done especially in the organization, but the unwillingness of the individual can be explained by the reluctance of this reluctance to believe that the task does not belong to him or that he believes in the contradiction of value judgments. (Neck and Houghton, 2006 p.271). Behavior-oriented strategies are self-punishment, self-observation, self-reminding, and natural reward strategies.

Natural reward strategies help people create pleasant and enjoyable features in their activities, so the tasks themselves are naturally rewarded. Natural reward strategies increase intrinsic motivation self-determination and feelings of competence. (Norris, 2008, p.45). There are two basic natural reward strategies. First, it involves giving more enjoyable and enjoyable features to a particular activity, so the task itself is naturally rewarded. The second strategy consists in distracting attention from the unpleasant aspects of a task and reorienting it with the rewards of rewards (Manz and Neck, 2004; Manz and Sims, 2001).

Constructive thinking strategies are the strategies that enable people to change the underlying thought patterns in the desired way (Müller and Niessen, 2017, p.3). Constructive thinking strategies create positive habit patterns and self-destructive speech is replaced by self-optimistic speech (Norris, 2008, p.45). Constructive thinking strategies are goal setting, imaginative performance imagining, self-talk and evaluation of thoughts and chants.

The aim of this study is to determine the self-leadership levels of personnel working in a public institution in Ankara. The hypotheses of the study are as follows:

- H₁: There is a significant relationship between the gender of staff and the dimensions of self-leadership.

- H₂: There is a significant relationship between total working time of staff and self-leadership dimensions.
- H₃: There is a significant relationship between age of personnel and self-leadership dimensions.
- H₄: There is a significant relationship between the education level of personnel and the dimensions of self-leadership.

The universe of the study consists of staff in public institutions in Ankara, operating in the service sector. As the access to all public personnel in Ankara was very difficult, the entire research universe could not be reached. In the study, 486 personnel were reached, but 405 of the surveys were included in the study.

The research was conducted by Houghton and Neck (2002) in order to determine the levels of self-leadership behaviors of individuals and Tabak et al. (2009), which was adapted to Turkish by the Self Leadership Scale was used. In this scale, there are 3 strategies and 29 statements consisting of 8 dimensions.

The validity and reliability analyzes of the questionnaire used in this study were performed and the reliability coefficient of the scale was found to be 0.84. The fact that this value is $\alpha > 0.8$ indicates that the questionnaire has high reliability.

In the analysis, a significant relationship was found between the gender of the staff and the self-talk dimension, between working time of staff and self-punishment dimension, between age of staff and self-rewarding and self-observing dimensions and between education status of the staff and self-observation dimensions. In addition, a significant relationship was found between the demographic characteristics of the personnel and behavior oriented strategies.

Kaynakça / References

Akkuş, M. (2018). *İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin öz-liderlikleri ile sınıf yönetimi öz yeterlik algıları arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

- Arlı, Ö. (2011). *Bazı öncül ve ardıllarıyla öz liderlik: İlköğretim öğretmenleri üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Okul, Ankara.
- Ay, G. (2017). Yönetici ve yönetici asistanlarının öz liderlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 929-940.
- Carmeli, A., Meitar, R. ve Weisberg, J. (2006). Self-leadership skills and innovative behavior at work. *International Journal of Manpower*, 27(1), 75-90.
- D'Intino, R. S., Goldsby, M. G., Houghton, J. D. ve Neck, C. P. (2007). Self-Leadership: A Process for Entrepreneurial Success. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 13(4), 105-120.
- Deci, E. ve Ryan, R. (1985). The support of autonomy and control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1024-1037.
- Demiröz, K. C. (2015). *Genç çalışanların öz liderlik algılarıyla yöneticilerinin çatışma yönetimi tarzı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Doktora Tezi), Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Dilidüzgün, Ş. ve Emir, S. (2016). Özliderlik becerilerinin Türkçe öğretmen adaylarının metin dilbilim dersindeki başarılarına etkisi . *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 545-554.
- DiLiello, T. C. ve Houghton, J. D. (2006). Maximizing organizational leadership capacity for the future: Toward a model of self-leadership, innovation and creativity. *Journal of Managerial Psychology*, 21(4), 319-337.
- Georgianna, S. (2007). Self-leadership: A cross-cultural perspective. *Journal of Managerial Psychology*, 22(6), 569 - 589.
- Georgianna, S. (2015). Assessing and developing entrepreneurs' self-leadership and super-leadership. *Journal of Entrepreneurship and Organization Management*, 4(3), DOI: 10.4172/2169-026X.1000146
- Godwin, J. L., Neck, C. P. ve Houghton, J. D. (1999). The impact of thought self-leadership on individual goal performance: A cognitive perspective. *Journal of Management Development*, 18(2), 153 - 170.
- Hauschildt, K. ve Konradt, U. (2012). Self-leadership and team members' work role performance. *Journal of Managerial Psychology*, 27(5), 497 - 517.

- Houghton, J. D. ve Neck, C. P. (2002). The revised self-leadership questionnaire. *Journal of Managerial Psychology*, 17(8), 672-691.
- Houghton, J. D., Bonham, T., Neck, C. P. ve Singh, K. (2004). The relationship between self-leadership and personality A comparison of hierarchical factor structures. *Journal of Managerial Psychology*, 19(4), 427-441.
- İraz, R., Çakıcı, A. B. ve Tekin, İ. Ç. (2014). Yenilik yönetimi açısından ko-bilerde dış kaynak kullanımının araştırılması: Konya İli Örneği. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 3(6), 51-68.
- Jensen, J., 2, C. N. ve Beaulieu, R. (2016). *The self-action leadership model: a qualitative, nomological expansion of self-leadership theory rooted in action research theory*. Dissertation, 2016070070 .
- Malmir, A. ve Azizzadeh, F. (2013). Evaluating and Providing solutions for self-leadership. *International Public Management Review*, 14(2), 66-86 .
- Manz, C. C. ve Neck, C. P. (2004). *Mastering self-leadership: Empowering yourself for personal excellence* (Third edition). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Manz, C. C. ve Sims, H. P. (2001). *The new Superleadership: Leading others to lead*. Berrett-Koehler: San Francisco, CA.
- Mert, Gülnur (2015). Sağlık çalışanlarının öz liderlik algıları ve çatışma yönetim stilleri arasındaki ilişki. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(20), 69-78
- Müller, T. ve Cornelia Niessen. (2018). Self-leadership and self-control strength in the work context. *Journal of Managerial Psychology*, 33(1), 74-92.
- Neck, C. P. ve Houghton, J. D. (2006). Two decades of self-leadership theory and research: Past developments, present trends, and future possibilities. *Journal of Managerial Psychology*, 21(4), 270 - 295.
- Norris, S. E. (2008). An examination of self-leadership. *Emerging Leadership Journeys*, 1(2), 43-61.
- Özgür Arlı, A. A. (2017). Öz kendilik değerlendirmesinin öz liderlik davranışları üzerinde etkisi: İlköğretim öğretmenleri üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 455-468.

- Özsoy, İ. (2012). *Örgüt iklimi, öz liderlik ve iş tatmininin Ar-Ge performansına etkisi: Savunma sanayiinde bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Kara Harp Okulu, Ankara.
- Phillips, J. I., Kern, D., Tewari, J., Jones, K. E., Beemraj, E. P. ve Ettigi, C. A. (2017). Self-leadership change project: the continuation of an ongoing experiential program. *Education + Training*, 59(3), 323-334.
- Ricketts, K. G., Carter, H. S., Place, N. T. ve McCoy, T. (2012). A look inside: Self-leadership perceptions of extension educators. *Journal of Extension*, 50(5), . <https://joe.org/joe/2012october/a3.php> adresinden 26.02.2018 tarihinde erişildi.
- Sejeli, D. S. ve Mansor, N. A. (2015). Leadership derailment: Does self-leadership matters? *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5, 22 - 26.
- Sesen, H., Tabak, A. ve Arli, O. (2017). Consequences of Self-leadership: A study on primary school teachers. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(3), 945–968.
- Shek, D. T., Ma, C. M., Liu, T. T. ve Siu, A. M. (2015). The role of self-leadership in service leadership. *International Journal on Disability and Human Development*, 14(4),343–350.
- Sydänmaanlakka, P. (2004, 05 02). https://www.pertec.fi/pertec_front_page_fi: <https://www.pertec.fi/userfile/files/files/-Artikeli%20What%20is%20Self-Leadership.pdf> adresinden alındı
- Tabak, A., Sığırı, Ü. ve Türköz, T. (2013). Öz liderlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması çalışması. *Bilig*, 67, 213-246.
- Topper, E. F. (2009). Self-leadership: Road to Personal Excellence. *New Library World*, 110(11/12), 561 - 563.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yavuz, E. ve Ayan, B. (2019). Kamu örgütlerinde öz liderlik düzeyinin belirlenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 1002-1029. DOI: 10.26466/opus.513433

Kimlik Yönelimleri Açısından Alevi Gençlik

DOI: 10.26466/opus.527939

*

Ercan Geçgin*

*Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Niğde/Türkiye

E-Posta: ercangecgin@ohu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9896-119X](https://orcid.org/0000-0001-9896-119X)

Öz

Bu çalışma, günümüz genç Alevilerin kimlik yorumlarına ve anlamlandırmalarına dair bir araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmanın amacı, Alevi gençlerin kendi kimliklerini nasıl inşa edip yaşadıklarını fenomenolojik bakışla anlamaktır. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemine uygun şekilde, Türkiye'nin farklı kentlerinde yaşayan 33 Alevi genç ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Genç Alevilerin kendi toplumsal kimliğine bakış açısına, Alevilik bilincine, inanca bağlılık düzeyine, önceki kuşaktan farklılığına, kimliğinden dolayı dışlanma biçimi ile kimlik stratejilerine göre beş kimlik yönelimi tespit edilmiştir. Bu eğilimler; "İnanç Yönelimli Alevilik", "Kültür Yönelimli Alevilik", "Etnik Yönelimli Alevilik", "Politik Yönelimli Alevilik" ve "Birey Yönelimli Alevilik" şeklinde kategorize edilmiştir. Birincisinde inanç merkezli ve ritüeller ekseninde kolektif kimlik inşası söz konusuken ikincisinde inanca dayalı pratiklerin zayıf ancak kültürel kimlik olarak Aleviliğin baskın olduğu görülmüştür. Alevi kimliğini diğer etnik kimliğiyle vurgulayanlar ise üçüncü kategoride değerlendirilmiştir. Politik yönelimlilerde ise Aleviliğin ideolojik ve politik kavranışı hâkimdir. Her kategorideki bireylerin Aleviliğe dair kolektif yorum şemalarına ve tasarımlarına sahip olduğu görülmüştür. Son olarak bireysel yönelimlilerde ise herhangi bir kolektif ağa ve aracı organizasyonlara dâhil olunmadan bir kimlik yorumu geçerlidir. Beş kimlik yönelimi arasında geçişkenlikler ve devinimler olabilmektedir. Bu durum, Alevi kimliğinin sınırlarının dinamikliğini öne çıkarmaktadır. Yeni kuşağın Aleviliği yaşama ve yorumlama biçimlerinde çeşitlilikler ve farklı dinamikler göze çarpmaktadır. Ayrıca toplumsal, kültürel ve siyasal etkileşim süreçlerindeki bütünleşmelerin yeni bir Alevi entitesinin inşasına vesile olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal kimlik, Kimlik inşası, Etnisite, Alevilik, Alevi gençlik.

Alevi Youth in Terms of Identity Orientations

*

Abstract

This study is based on a research of the identity interpretation and meaning of today's young Alevis. The aim of the research is to understand by phenomenological perspective how Alevi youth build and live their own identities. In this context, in line with the qualitative research method, in-depth interviews were conducted with 33 Alevi young people living in different cities of Turkey. Five identity orientations have been determined based on the young Alevis' perspective on their own social identity, Alevism consciousness, faithfulness level, differences from previous generations, exclusion due to identity, and identity strategies. These tendencies are categorized as "Faith-Oriented Alevism", "Culture Oriented Alevism", "Ethnically Oriented Alevism", "Politically Oriented Alevism", and "Individual Oriented Alevism". In the first one, it is the establishment of collective identity in the axis of faith and centered on the ritual. In the latter, faith-based practices of Alevism are weak, but cultural discourse is dominant. Those who emphasized their Alevism with their other ethnic identities were evaluated in the third category. On the other hand, the ideological and political view of Alevis is more dominant in the political orientations. It has been observed that individuals in each category have collective interpretation schemes and designs of Alevism. Finally, identity interpretation in individual orientations has been developed without any need for collective networks and intermediary organizations. There may be fluidities and shifts between five identity orientations. This situation reflects the dynamics of the boundaries of the Alevism. The new generation of Alevis have a variety of different dynamics in terms of their way of living and interpreting their identity. It can also be said that integration in social, cultural and political interaction processes leads to the construction of a new Alevi entity.

Keywords: *Social identity, Identity building, Ethnicity, Alevism, Alevi youth.*

Giriş

Her inanç sistemi nihayetine bir kolektif kimlik tasarımına dayanır. Tarih- sel ve toplumsal bağlama ve kolektif kimliklerle olan münasebetlere göre bu tasarımlar değişebilmektedir. Keza üretim sistemleri ile toplumsal uyarlanma biçimleri değiştikçe de toplumsal kimliğin dışardan ve içerden tanımlanma şekli değişebilmektedir. 1950'lerde Türkiye'de başlayan ve sonraki yıllarda artarak devam eden kente göç sürecinden Alevi toplu- munu ciddi bir şekilde etkilenmiş, Alevi gelenek ve yaşam biçiminin mo- dernleşme sürecinde kaybolma riski karşısında öz kimliklerini korumaya dönük birtakım hareketlere de sahne olmuştur. Gerek yurt dışına, gerekse yurt içinde büyük kentlere göç eden Alevilerin kendi kimliğini korumaya ve yaşatmaya dönük faaliyetler, kırsaldaki Alevilerin dini ibadetlerini ye- niden şekillendirmesinde de rol oynamıştır. Sünni çoğunluk tarafından bazen ve Sünni çoğunluk içindeki dindar kesimlerin sergilemiş olduğu yıldırma gibi olumsuz tavırlar modern dönemde de devam etmiştir. Diğer taraftan Alevilerin okullardaki zorunlu din eğitiminin niteliği, ibadet mekânları olarak gördükleri cemevlerinin statüsü, devlet düzeyinde tem- sil edilememe gibi çeşitli ayrımcılık ve mağduriyet noktaları ile asimilas- yon korkusu gibi durumlarla da karşı karşıya kalmaya devam etmişlerdir (Özdalga, 2014, s.148-170). Göç sürecinde diğer topluluklar gibi kentlerde tutunma ve yaşam mücadelesi vermelerinin yanında maruz kalmış olduk- ları dinsel, politik, ekonomik ve kültürel dışlanmalarla da mücadele et- mek zorunda kalmışlardır. Politik açıdan 1980 öncesinde çoğunlukla sol siyasal hareketlere katılarak kentlerde tutunma ve toplumsal bütünleş-meye eğilim gösterecek de kuşaklararasıdaki dinsel ve siyasal bilinç farklılığı, o dönemde, Alevi kimliği eksenli dayanışma kalıplarının tali bı- rakılmasına sebebiyet vermiştir. Kentlerdeki Alevilerde ağırlık kazanan siyasal eylemcilik, mezhebi arka plana iten, kendilerini ulusal ve ulusla- rarası işçi sınıfının bir parçası olarak gören bir anlam düzeyinin benim- senmesini beraberinde getirmiştir (Seufert, 2005, s.224). 1980 sonrasında ortaya çıkan yeni siyasal ve toplumsal karakter, Alevilerin kendilerini ye- niden konumlandırma ve anlamlandırma sürecine doğru kaydırıştır. Türkiye'deki gelişmelerin yanı küreselleşme dinamiklerinin ortaya çıkar- dığı neo-liberal ekonomi-politik çerçeveler ile kimlik siyaseti ikliminde,

Alevilerin daha önce arka plana itilen kimlik bilincinin yeniden canlanması noktasında ciddi bir taziyik meydana getirmiştir.¹ Yeni gelişmelerle birlikte Aleviler yani yaşam koşullarına uygun uyarlanma örüntüleri ortaya koyarken yeni kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı ve yaygınlaşması, diğer dışsal faktörler dışında ailenin dönüşümü, yeni benlik hallerinin ortaya çıkışı gibi daha içsel değişimlerle de yüz yüze kalınmıştır. 1980 ve özellikle de 1990 sonrası doğan yeni nesil genç Aleviler, ayrımcılık mağduriyeti devam eden Alevi kimliğini sırtlamak ya da başka toplumsal kimliklerle yollarına devam etmek durumunda kalmışlardır.

Aleviliğin kırsal ve sözlü kültüre dayanan, heterojen yapısının kentleşme, göç gibi süreçlerin etkisiyle yaşadığı dönüşümü ve geleneksel yapısındaki birtakım örüntülerin değişimi pek çok araştırmada ortaya konulmuştur (Yıldırım, 2018; Shankland, 2003; Salman, 2018; Erdemir, 2015). Göç ve kentleşme sürecinde Aleviliğin yaşamış olduğu uyarlanma sorunları bağlamında genç Alevilere ilişkin çalışmalar ise daha sınırlı sayıda kalmıştır. 1980 sonrası gençliği “Post-82” kavramıyla ele alan Özmen (2011), Alevi gençliğinin apolitikleşmediğini, bilakis 1990 sonrası için tanımlanan “Alevi Rönesansı” sürecinde Alevi gençliğinin kimliksel oluşumunda ideolojik akımların, laiklik ilkesine bağlılık gibi temaların etkisiyle politikleştiğini öne süren çalışması bunlardan biridir. Bir diğer çalışma, İstanbul’da kendisini Alevi olarak ifade edip de farklı Alevi örgütlerinde yer alan ve hiçbir örgütlenmede yer almayan Alevi gençler üzerine Ezgin’in (2013) yapmış olduğu araştırmadır. Aleviliği tanımlama şekilleri, günlük yaşam pratikleri yeri gibi hususların araştırıldığı çalışmada, gençlerin kendi kimliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıkları, yeri geldiğinde kimliklerini sakladıkları, zorunlu din dersinin kaldırılması gibi çeşitli hak ve özgürlük talebinde buldukları ve en çok da “laik devlet” ilkesine sahip çıkılması gerektiğini savundukları belirlenmiştir. Son olarak İstanbul’daki bazı semtlerde yaşayan Alevi gençler üzerine Tol’un (2016) gerçekleştirmiş olduğu saha çalışmasında gençlerin kendi kimliklerini nasıl tarif ettikleri üzerinde durulmuş ve farklı ayrımcılık deneyimlerine yer verilmiştir. Bütün bu çalışmaların da gerekçesi olan kentleşme sürecinde ve ayrımcılık deneyimlerinde Alevi gençliğinin hem yaşadığı

¹ Kitle iletişim araçları üzerinden yayılım gösteren küreselleşmenin Alevi inanç ve kültürüne etkisini Alevilere yönelik yayınlarıyla bilinen Cem Tv ve Su Tv örneklerinde inceleyen Doğan (2011), küreselleşmenin Aleviler üzerinde homojenleştirici etkilerde bulunduğuna dikkati çekmiştir.

sorunlar hem de nasıl bir kimlik inşası içinde olduğuna yönelik toplumsal sorunları anlama çabası, bu araştırmanın da gerekçesini oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle yeni kent yaşamında, eğitim, din gibi formel kurumsal alanlar ile gündelik hayatın etkileşimlerinde Alevi gençlerinin yüz yüze kaldığı ötekileştirici tutumlar bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu makalenin çıkış noktasını oluşturan bu hususlardan hareketle, genç Alevilerin kimliklerine yönelik bakışlarını, yorumlama biçimlerini, yeniden üretme şekillerini ve genel olarak nasıl bir Alevi kimliği inşasında olduklarını anlamaya ve açıklamaya yönelik saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Özellikle 1990 sonrası doğumluların kendi Alevi kimliği ile olan ilişkilerini, kimliklerinden dolayı dışlanma veya ötekileştirilme deneyimlerini ve bunlara karşı nasıl taktik ve stratejiler geliştirdiklerini anlamak ve kendi kimliğinden dolayı ayırmıcılığa uğramanın boyutlarını gözler önüne serip ortak yaşama kültürünün yollarını inşa edebilmek açısından çalışma dikkate değer kabul edilebilir. Ayrıca çalışma, genç Aleviler üzerine çok sınırlı saha çalışmaların olması hasebiyle de bu konudaki literatürü zenginleştirmeye katkı sunma amacındadır.

Etnisite, Kimlik ve Alevilik

Makalede; sosyolojik ve antropolojik düzlemde; birtakım kültürel özellikleri dolayısıyla müşterekleri olan; kendilerini farklı ve özel olarak tanımlayan; dilsel, dinsel, tarihsel deneyim ile coğrafi tecrit, akrabalık veya ırktan kaynaklı çeşitli farklılıklardan hareketle inşa edilen kolektif kimliğe (Kottak, 2002, s.62) karşılık gelen Etnisite yaklaşımı benimsenmiştir. Hangi referansla olursa olsun, her toplumsal kimlik “biz” ve “onlar” ayırımına karşılık gelmekte; sembolik, siyasal örgütsel açıdan kendi içinde benzerliği, dışında ise farklılığa vurgu yapan bir mekanizmayla anlamını bulmaktadır (Eriksen, 2004). Diğer taraftan “etno-dinsel bir toplumsal oluşum” olarak Aleviliği (Aydın, 2015, s.14) özcü bir anlayışla kavramak yerine daha dinamik bir yaklaşım sergilemek gereklidir. Etnik grupların (veya toplumsal/kolektif kimliklerin) toplumsal bağlam içinde, onu çerçeveleyen durumsal ve tarihsel boyutları da içeren “sınırlar” a dikkat çeken Barth’ın (2001, s.12) açıklama biçimi ve onun daha dinamik haliyle kavranma şekli de bu çalışmada yol gösterici olarak kabul edilmektedir. Alevi

gençliğini ele alırken, toplumsal kimliğin toplumsal bağlamlara göre karşılıklı sınırlarla anlam dünyasını inşa ettiğini ancak hem tarihsel göndermelerle hem de gündelik hayatın devingenliği içindeki durumlara göre de dinamikler taşımakta olduğu yönündeki bir kavrayışın bu çalışmanın temel yaklaşımı olduğunu belirtmek gerekir. Bu noktada Larrain'ın (1995, s.217) kültürel kimliğin sürekli üretim ve inşa süreci içinde olduğu, tamamlanmayacak bir olgu olarak işaret ettiği kavrayış ile Bauman'ın (2018) modernitenin "katı", "ağır", "yoğun" ve "sistemsel" niteliğinden katılıkları eritici "hafif", "akışkan" (veya "sıvılaşmış") ve ağ gibi yayılmış "akışkan modernite"nin kimlikleri de akışkan kılmakta olduğu yönündeki yaklaşım bu çalışmanın genel sosyolojik perspektifleri olarak okunabilir. Dolayısıyla çalışmada, tek tip veya özcü bir yaklaşım yerine, son derece dinamik, inşacı ve akışkan kimlik doğrultusunda bir kavrayış benimsenmiştir.

Sosyal bilimcilerin dini tanımlayanların oluşturduğu haritalara eğilerek, tanımlayıcının pozisyonuna dikkat çeken Droogers (2012, s.415) Egon G. Guba'dan ödünçle, dini tanımlamanın ontolojik, epistemolojik ve metodolojik yönlerini serimler. Bu boyutlar, aynı zamanda sosyal bilimcinin tanımlamadaki objektif, sempati ve empati tutumuyla da bağlantılıdır. Aleviliğe ilişkin tanımlamaların da bu üç boyut ekseninde yapıldığını, Aleviliğe dair belirli haritaların veya haritacıların belirlediğini ve tanımlayıcıların kendi pozisyonlarına ve ayrıca dönemin sosyo-politik koşullarına göre tanımlamaların değişebildiğini söyleyebiliriz. Özellikle de politik ve ideolojik konumlanışlara göre Aleviliğin haritalandırılmaya çalışıldığını, nesnel değerlendirmelerin hem az sayıda hem de politik kutuplaşmanın kıymetlendirme derecelerinde çok fazla itibar görmediğini veya gösterilmesini belirtmemiz gerekir. Alevilikle ilgili literatürü işaret etmiş olduğumuz üç boyuta yakın bir kriterde sınıflandıran Yıldırım (2018), tarihsel yaklaşım, antropolojik yaklaşım, milliyetçi-muhafazakâr yaklaşım ve son olarak Alevi yaklaşım şeklinde dörde ayırır. İlkinde Aleviliğin kökenine odaklanan ve güncel Aleviliğe dolaylı eğilen ama dönemin politik iklimine de uygun bir bakış sunan yaklaşım olduğunu belirtir. Fuat Köprülü'nün, Fransız akademisinden etkiyle ortaya koyduğu "ortodoks" ve "heterodoks" ayırımı, Aleviliğin kentli yüksek kültür alanında üretilen kitabî ve aslına sadık İslam'ı temsil iddiasındaki Sünnilikten farklı olarak kırsal kültür çevresindeki yerel Türk inançları üzerine geçirilmiş bir İslam

cilasından ibaret olarak gördüğünü aktarır. Referans çerçevesini heterodoksi, senkretizm ve Şamanizm üzerine bina eden, Aleviliği ağırlıklı olarak Şamanizm, Yesevilik ve Bektaşilik üzerine kurup Kızılbaşlık hareketini göz ardı eden İrene Mélikoff'u da kategoriye dâhil eder. Ortodoksi-heterodoksi paradigmasını daha ileri taşıyıp geniş ölçüde senkretik bakan Ahmet Yaşar Ocak²'ı da bu sınıfa ekler. Yıldırım (2018, s.57), antropolojik yaklaşımın ise 1980 sonrasında, başta Kristina Kehl-Bodrogi ve David Shankland'ın Alevi köyleri üzerine yaptıkları etnografik araştırmalarla başlayan ve 1990 sonrasında çeşitlenen saha çalışmaları örneklerini gösterir (Martin Van Bruinessen, Elise Massicard, Sabır Güler, Erdal Gezik gibi isimlerin çalışmalarını kategoride ele alır). Milliyetçi-muhafazakar yaklaşımda ise Ziya Gökalp ve İttihatçı arkadaşları tarafından temeli atılan Türk milleti vizyonuna uygun Alevi anlayışının geliştiğini, Aleviliğin İslam'a ve Sünniliğe uygun taraflarının ortaya çıkarmayı amaçladığını belirtir (Mehmet Eröz, Ethem Ruhi Fıçlalı isimleri bu sınıflamaya dâhil eder). Son olarak Alevi yaklaşımında ise kentleşme, entelektüel gelişim gibi dinamiklerle birlikte özellikle 1990'lardan sonra Alevi araştırmacıların Aleviliğe ilişkin yorumlama çeşitliliğini işaret eder (Reha Çamuroğlu, Rıza Zelyut, Baki Öz, Cemal Şener, Faik Bulut gibi isimleri bu çeşitlilik içinde düşünür). Kuşkusuz Yıldırım'ın (2018) yapmış olduğu sınıflama özeldir. Başka türlü sınıflamalar da mümkündür. Alevi kimliğinin kentleşme sürecinde yeni hüviyetini bulma konusunda entelektüel bilginin yanı sıra kurumsallaşma (örgütlenme, basın-yayın faaliyetleri gibi) ağları ile politikleşme süreçleri de dikkate almak gerekir. Her kimlik gibi Aleviliğin de toplumsal, kültürel ve politik inşa süreçleri olabildiğini, çeşitli ideolojik yönelimlere uygun şekilde yorum cemaatleri/çevreleri" tarafından yorumlandığını belirtmek gerekir.³ Bu çalışmada ise daha nesnel bir zeminde, Alevi kimliğinin Alevi gençlerin öznel dünyalarında nasıl anlamlandırılmakta olduğunu anlamaya yönelik bir çaba benimsenmektedir. Herhangi bir aksiyolojik yönelim merkeze alınmadan görüşülen Alevi

² *Heterodoks İslam ekseninde Aleviliği senkretik niteliği ele alan Ocak (2005;2015), "heterodoksi" terimine açıklık getirmek için siyasal, soyut ve teolojik boyutları dile getirir ve heterodoks İslam'ın üç ana karakterini sıralar: mehdici olması (mesyanik), senkretik olması (bağdaştırmacı) ve münhasıran mistik olması (Ocak, 2015:62-64).*

³ *Alevilikle ilgili politik-ideolojik gelişen yorum çevreleri ve Alevi hareketleri ile ilgili bkz. (Massicard, 2009; Ocak, 2018; Geçgin, 2015).*

genç aktörlerin kendi kimliklerine ilişkin görüşlerinden yola çıkarak Alevi kimliği üzerine yorumlar geliştirilmiştir.

Yöntem ve Çalışma Grubu

Çalışmanın amacı; genç Alevilerin kendi kimliklerini nasıl tanımladıklarını, öznel ve nesnel anlamlandırma biçimleri ile yorumlamalarını, Alevilikle ilgili bilgi kaynaklarını, Aleviliğe bağlılık düzeyleri, önceki kuşaktan farklılıkları, kimliklerinden dolayı yaşadıkları dışlanma deneyimleri ile buna dair ne tür kimlik stratejileri geliştirdiklerini araştırmak ve analiz etmektir. Amaçlar doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desene dayalı saha araştırması gerçekleştirilmiştir. “Fenomenolojik çalışma, birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar” şeklinde bir belirlemede bulunan Creswell (2013, s.77-79), belirlenen fenomenle ilgili o fenomeni deneyimleyen bireylerle gerçekleştirilecek mülakatlara, gözlem ve dokümanlar gibi çeşitli veri toplama kaynakları olabileceğini belirtir. Ayrıca analiz sürecinde “neyin”, “nasıl” deneyimlediğini bütünleştiren, araştırılan deneyimlerin özünün tartışıldığı betimleyici yöne de vurgu yapar. Bu çalışmada da Alevi gençlerin kendi kimliklerini inşa ediş süreçleri ve bu süreçlerde yaşadıkları deneyimler fenomen olarak ele alınmıştır. Fenomenolojinin yalnızca betimleme değil araştırmacının yaşanmış deneyimlerin anlamına dair yorumlar yaptığı süreç (van Manen’den akt. Cresswell, 2013, s.80) olması hasebiyle Alevi gençlerin kimliğinin inşa sürecinde ne türden kimlik yönelimlerine sahip oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Gençlerin Alevi kimliğine yaklaşım biçimleri, Aleviliğin gündelik hayatlarındaki rolü, önemi ve bu kimlikten dolayı uğramış oldukları ayırıcılıklar ile baş etme stratejilerine göre beş yönelimli tipoloji geliştirilmiştir. “İnanç Yönelimli Alevilik”, “Kültür Yönelimli Alevilik”, “Etnik Yönelimli Alevilik”, “Politik Yönelimli Alevilik” ve “Birey Yönelimli Alevilik” sek-

linde yapılan sınıflamalar bulgulardan çıkarsanan analitik kategoriler olmuştur.⁴ Bunların soyutlamalara yönelik analitik sınıflandırmalar olduklarını ve Weber'in ideal tipleştirmelerindeki gibi algılanması gerektiğini belirtmemiz yerinde olacaktır.

Araştırmada, amaca ya da yargıya dayalı örneklemeye uygun olarak 16-30 yaş arasında, iki cinsiyetten de olmak üzere Türkiye'nin farklı coğrafyalarında doğan veya yaşayan 33 Alevi gençle yarı yapılandırılmış formlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Mümkün olduğunca farklı kültürlere sahip Alevi gençlere ulaşmak istenmiş, bu farklılığın kimlik inşa sürecindeki benzerlikleri ve özgünlükleri keşfedilmek istenmiştir. Araştırmanın daha kapsamlı süreçleri içerdiğini ancak bu makalede kimlik inşa sürecindeki deneyimlerin fenomenolojik anlamı baz alınmıştır. Bazı kişilere ulaşma noktasında kartopu örnekleme de başvurulmuştur. Yüz yüze derinlemesine görüşme imkânının olmadığı kişilerle ise internet üzerinden (Google form) mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Ocak 2017 – Temmuz 2018 tarihleri arasında; farklı mekânlarda ve diğer imkânlara ölçüsünde yapılmıştır. Gerek yüz yüze iletişime, gerekse internet ortamındaki Aleviliğe ilişkin paylaşımlara da bakılmış, çeşitli gözlemlerden yararlanılmıştır. Her ne kadar farklı düzeylerdeki Alevi gençlerine ulaşılması planlanmışsa da araştırmanın maddi yetersizliklerinden ötürü Türkiye'nin bazı coğrafyalarındaki Alevi gençlerine ulaşamaması araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmuştur. Ayrıca araştırma, bugünün Alevi gençlerinin genel karakterini anlamaya odaklı nitel bir çalışma olduğundan dolayı, makalede tüm Alevi gençleri kapsayıcı genelleştirmeye gidilmemiş, ancak verilerden hareketle birtakım ideal tipleştirmelerle anlaşılır bir şematik öneri veya konfigürasyon geliştirilmek istenmiştir. Bu ayırımlar mekanik değil; bilakis son derece dinamik ve akışkan olarak tasarlanmıştır. Veriler analiz edilirken kişilere "Katılımcı Kişi"yi temsil edecek şekilde numaralı "KK" kodu verilmiş ve parantez içinde görüülen kişinin cinsiyeti, yaşı ve nerede ikamet ettiği yazılmıştır.

⁴ Tol'un (2016:8) İstanbul'daki bazı semtlerde yaşayan Alevi gençler üzerine gerçekleştirmiş olduğu saha çalışmasında gençlerin kendi kimliklerini tarif etme noktasında Aleviliğin kültürel yönüne, inanç yönüne ve politik yönüne ağırlık veren üç eğilimden söz edilmiş ve kültürel eğilimin daha çok benimsendiğine vurgu yapılmıştır. Tol'un (2016) araştırması, yol gösterici birtakım nüveler sunmakla birlikte bu makalede daha geniş ölçekli bir tipoloji denemesi ortaya konulmak istenmiştir.

Alevi Gençlerde Kimlik Yönelimleri

Bu bölümde, görüşme gerçekleştirilen gençlerin Alevi kimliğine bakışları, hayatlarındaki yeri, Aleviliğe dair bilgileri nerelerden elde ettikleri, kendilerine ilk Aleviyim dedikleri anları, önceki kuşakla olan farklılıkları, kimliklerinden dolayı dışlanma veya ötekileştirilme deneyimleri ile bunlara karşı nasıl baş etme stratejileri izlediklerine dair verdikleri cevaplar ve gözlemlerden hareketle beş yönelimli tipleştirmeler ekseninde bulgular analiz edilmiştir. Söz konusu ideal tipleştirmeler Max Weber'in ortaya koyduğu gibi analitik ve yapay düzeyde karşılaştırmaya yönelik anlamlı bir şematik oluşturma mahiyetinde olduğunu, somut gerçeklikle yüzde yüz çakışmanın beklenilmemesi gerektiğini de vurgulayalım.

İnanç Yönelimli Alevi Gençlik

Kendi kimliğini tanımlama noktasında önceliğini Alevilik inancına dayandıranların oluşturduğu bu kategoride, hayata inanç ekseninde bir bakış hâkimdir. Kimlik tahayyüllerinde katılığa sahip olanlara da, daha esnek yaklaşımlara da rastlanabilmektedir. Bölgeden bölgeye, sınıfsal konuma, bireylerin biyografisine, etkileşimde bulunduğu çevreye, eğitim durumuna göre bu farklılıklar değişkenlik gösterebilmektedir. Bazıları tarafından Alevilik, ideolojik nitelikte de kavranabilmektedir.

Bu yönelimlerde Alevilik, genel olarak bir inanç kodu ama aynı zamanda bir yaşam tarzı ve felsefesi şeklinde yaşanmaktadır. Ankara ve İstanbul'da yüz yüze görüşmelerin gerçekleştirildiği gençlerin bazılarında Zülfikar kılıcını kolye olarak takanlara ve vücudunda bunu ve benzer Aleviliğe özgü sembelleri vücuduna dövme yaptıklarına şahit olunmuştur. Sosyal medyada görüşmelerin yapıldığı kişilerin paylaşımlarında da Aleviliğe özgü inanç sembollerine sıklıkla yer verdiği, dua, deyiş gibi inanç yönelimli paylaşımların yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Alevilik bütün bir yaşam tarzı ve inanç olarak yaşanmaktadır bu kategoride.

İnanç merkezli Alevilik kimliğinde yorum yelpazesi geniştir. İnanca bağlılık düzeyleri yorumlara göre de katılık ve esneklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla tek tip inanç yönelimli Alevilikten söz etmek son derece güçtür. Bu noktada en önemli husus Aleviliğin İslam ile ilişkisine dair yorumlama farklılığıdır. Aleviliği İslam içinde görenler, Aleviliği İslam'ın

farklı bir yorumu olduğunu kabul edenler ve Aleviliği İslam dışında apayrı bir inanç sistemi olarak kabul edenler şeklinde çeşitli alt kategorilerin ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Katılımcılardan KK-29 (erkek, 30 yaşında, Malatya) kendisini Alevi kimliği ile tanımladığını belirtmiş ve “tüm yaşamımın anlamı budur” şeklinde yanıt vermiştir. Yukarıda bahsi geçen alt kategorilerden İslam içinde yorumlayanlardan KK-28 (erkek, 28 yaşında, Ankara) şu ifadeyi kullanmıştır:

İslam dinine bağlı Türküm ben. Aleviliği İslam'ın özü ve Türk kültürünü İslam ile birlikte yaşayabilme imkânı veren bir yol olarak görüyorum.

Aleviliği İslam dışı görenlerden bir görüş ise şöyledir:

Alevilik benim açımdan ayrı bir din olarak düşünüyorum. İslamiyet'le alakasının olmadığına inanıyorum. Önemli bir yere sahiptir Alevilik bende. (KK-10, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Aleviliği İslam dışında görenlerin diğer kategoriler içinde de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Söz gelimi kültür yönelimli Alevilik yorumu ile özellikle politik yönelimliler içinde değerlendirebileceğimiz sosyalist ideolojiye sahip bireylerin Alevilik yorumlarında İslam dışı Alevilik söylemi yaygındır. Politik ve kültürel odaklı yorumlarda Alevilik, hem bir yaşam tarzının ifade ediliş biçimi hem de politik mücadele aracı olarak konumlandırılmaktadır.

İnançlı bir Aleviyim. Cem'e bazen giderim. Ancak özellikle sohbet halkalarına katılıp Rehberim ve Üstadımın düzenlediği sohbetlere iştirak ederim. Cem bizim Dört Kapı Kırk Makam eğitim metodumuzun tarikat, yani ikinci kapısının ibadetlerindedir. Ancak sürekli olmamakla birlikte Caferi fikhına göre Salat ibadetimi de eda ederim. Nadiren ve özel günlerde Farz rekâtları (17 rekât) kılıyorum. 500 Senelik asimile, baskı, şiddet ve Safevi Devletiyle olan kopukluk bizlerin Caferi fikhını unutmamıza sebep oldu. (KK-10, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

İnanç yönelimlilerin kişisel deneyimlerinde Alevi kimliklerinin farkındalığı ve farklılığı da değişkenlik gösterebilmektedir. Kendilerine ilk Aleviyim deyişleri genellikle okul yıllarında, diğer kimliklerle karşılaşmaları sırasında. İlkokulda da, üniversite de kendine “Ben Aleviyim” dediği ilk anlar olabilmektedir.

Alevilikle ilgili temel bilgilerin aileden, Alevi inanç aktörlerinden ve bireysel araştırmalardan elde edildiğini görmekteyiz. İnancın yoğun yaşanmasından dolayı bu konudaki merak da artabilmektedir.

Alevi mezhep kitaplarından ve büyüklerimizden kaynakların öğrenilir olduğunu ve yeterli olduğuna inanıyorum. (KK-5, erkek, 24 yaşında, İstanbul)

Aile büyüklerimden öğrendim ve bu konu ile ilgili birkaç araştırma kitabı okumuştum. Ancak Alevi gençleri pek fazla cemevlerine gitmiyorlar onlarda aile büyüklerinden öğrenmişlerdir. (KK-10, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Pir ve üstatlardan. Çeşitli kitaplardan. Tarih bölümü okuduğum için tarihi kaynaklardan. Alevilerin yazılı kaynakları vardır. Buyruklar vardır. Yazılmış eski kitaplar vardır. Aleviliğin hadis kaynaklarına ulaşmak isteyenler, Peygamber ve On İki İmamların hayatlarını, öğütlerini incelemek isteyenler Ya Sünni kanalıyla gelen rivayetleri kabul edecek ki bu inancımız gereği mümkün değil ya da Ehl-i Beyt kanalıyla gelen kaynakları kitapları esas almamız gerekmektedir. Sahife-i Seccadiye gibi güzide kitapları mesela. Bu gibi kitaplar dışında bazı sözde Alevi yazarların yazdığı kafalarına göre evirip çevirdikleri Alevilikle ilgili uyduruk kitapları okumuyorum. Okusam da ciddiye almıyorum. (KK-24, erkek, 24 yaşında, İstanbul)

Ailem, aile büyükleri ve ileri yaştaki Alevilerin görüşlerine önem vermekle birlikte Kur'an okuyarak öncelikle İslam'ı doğru anlamaya çalıştım. Kur'an'ı ve İslam'ı daha iyi anlamak için Hz. Muhammed, Ehlibeyti ve seçkin sahabeleri inceledim bu şekilde topladığım bilgilerle Aleviliği doğru bir şekilde anladığımı düşünüyorum. (KK-28, erkek, 28 yaşında, Ankara)

Mürşidimden ve kendi arařtırmalarımдан. İnananlar dedelerden ve yazılı kaynaktan öğrenebiliyorlar. İnanmayanlar ise kendince bir Alevilik inşa ediyorlar. (KK-29, erkek, 29 yaşında, Malatya)

İnanç yönelimlilerde, inanç yönelimli olmayanlara yönelik eleştiriler de göze çarpmaktadır. İnançlarına bağlı kalmadıklarına dair eleştiriler yanında kendilerine göre gerek kaynaklar gerek yorumlama biçimleri açasından son derece manipülatif bulduklarını görmekteyiz.

İnanç yönelimlerinde eğitim seviyesi yükseldikçe sözlü kaynaklardan yazılı kaynaklara doğru yoğunlaşma da artabilmektedir. Bu durum, önceki kuşağın sözlü kültür ağırlıklı dinsel aktarım mekanizmasının giderek dönüşüm geçirmekte olduğu anlamına da gelebilir. Dolayısıyla Aleviliğe dair referanslar da değişim gösterebilmektedir. Nitekim katılımcıların önceki kuşakla kıyaslamaya dair yorumları da genel olarak bu istikamettedir.

Değişen çağa ve topluma göre Alevilik de değişim geçiriyor. Önceki kuşak Aleviler, daha ziyade Müslümanlığın bir mezhebi olarak yaşadılar ancak gençler yavaş yavaş farklı düşüncelere sahip olmaya başladı bence. (KK-10, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Kesinlikle değişim geçiriyor. Değişen zaman ve toplum yapısı ile inanç sisteminde de değişime neden oluyor. Eski insanlar inançlarını daha derin etkili yaşarken sıkı sıkıya bir bağlılık gösterirken günümüzde daha çok kendini sözel olarak ifade etmekte ve daha çok görünüşte kalıp özüne inilmemektedir. (KK-33, kadın, 25 yaşında, Tunceli)

“Öz”e yapılan vurgularda, Aleviliğin toplumsal alımlanma ve yorumlanma biçiminin değiştiğine dair kanaatler de söz konusudur.

Aleviliğin değiştiğini düşünmüyorum ama yeni kuşak değerlere biraz uzak Aleviliğin özünü bilmeyip sadece dilde Aleviler. (KK-5, erkek, 24 yaşında, İstanbul)

Tarihsel açıdan 20.yüzyıl ortalarından önce “Geleneksel Alevilik”, sonrasındaki kentleşme sürecinde ise “Modern Alevilik”in ortaya çıktığını belirten Yıldırım (2012), ilkinin inanç merkezli, ikincisinin ise kimlik merkezli olduğunu öne sürmüştür. Ancak her ne kadar kentleşme sürecinde Alevilik, geleneksel inanç mekanizmaları bakımından sorunlar yaşamış olsa da yeni koşullara uygun inanç merkezli yorumların da ortaya çıktığını görmekteyiz. Dahası kent hayatına geçiş sürecinde sadece Alevilik değil diğer inanç kümeleri de çeşitli uyarlamalar geçirmişlerdir ve hatta yeni örgütsel inanç kümeleri ortaya çıkmıştır. Yeni tarihsel ve toplumsal koşullarda dinselliğin dönüşüm geçirmesi kaçınılmazdır. Yörüngeler değişebilmektedir ve çoklu yorumlar ortaya çıkabilmektedir. Aleviler için de çoklu yorumlamaların geçerli olmaya başladığını söyleyebiliriz. Her toplumsal kimliğin kendini tanımlama biçiminin bağlamsallık taşıdığını ve toplumsal inşa olduğunu hesaba kattığımızda sadece kimlik merkezli

tekli yorumun hatalı olacağı aşikârdır. Nitekim araştırmada da katı bir şekilde inanç merkezli yaklaşanların olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla kuşaklar arası değişimin olduğu muhakkak ancak bu değişimin tek bir yönü olduğunu söylemek son derece güç.

İnanç yönelimlerinde beklenildiği gibi, inanca bağlılık ve ibadet ritüellerini gerçekleştirme oranı yüksektir. Kırsal hayatta geçerliliği yüksek sosyal bağlardan olan musahiplik ve kirvelik gibi kurumsal bağların eskisi kadar olmasa da kent hayatında da sürdürülmekte olduğunu görebilmekteyiz. Dolayısıyla değer sistemlerini çoğunlukla kentleşme sürecine uyarlanabilir kıldıklarını söyleyebiliriz.

İnançlarım çok bağlıyım namaz kılıp mezhebimizin erenlerinden medet dilerim. (KK-5, erkek, 24 yaşında, İstanbul)

Alevilikle ilgili bütün ibadet ve hizmetleri yerine getiriyorum. Bir tek evli olmadığım için musahiplik ikrarını gerçekleştiremedim. (KK-29, erkek, 29 yaşında, Malatya)

“Her kültürel yapı ancak kendisi le onun dışında kalan ve değerlerle ahlak açısından onun karşıtını temsil edenler arasındaki sınır sayesinde var olmaktadır. Bu bakımdan, her sosyal birimin istikrarı için bir ‘belirli Öteki’ye ihtiyaç vardır. Aleviler için bu Öteki, Sünnilerdir” (Seufert, 2005, s.222). Öteki olarak kabul edilen Sünniler sadece sosyal hayat bakımından değil, geniş ölçekli ve devletin resmi politikası açısından da kapsayıcı bir güce sahiptirler. Dolayısıyla Alevilerin tarihsel ve durumsal açıdan ötekileştirilmeleri ve çeşitli düzeylerde dışlanmalara maruz kalmaları söz konusu olabilmektedir. Alevi kimliğinden dolayı dışlanmaya maruz kalma süreçleri genellikle okul yıllarında, diğer kimliklerle karşılaşma ve sosyalleşme anlarında olduğu görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde de kendi farklılığını hissetme durumları yaşanabilmektedir. Evlilik noktasında da çok ciddi engellerle karşılaştıklarını belirtenler de bulunmaktadır. Diğer taraftan hiçbir dışlanmaya ve ötekileştirilmeye maruz kalmadığını dile getirenler de söz konusudur.

Üniversiteyi Afyon’da okumuştum. Orada bazı zorluklar yaşadım. Ancak Alevilere kız vermek istenmemesi, Alevi evlerinin işaretilenmesi ve benzeri olaylarla sürekli karşılaşılıyor. (KK-10, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Ne yazık ki oldu. Lise yıllarımda. Arkadaşlarım ve öğretmenlerim arasında bana yabancı gibi davrananları oldu. Evlenmeyi düşündüğüm insanın ailesinin çok ciddi ve kesin bir dille reddettiğini gördüm. Önyargıdan ve bilgisizlikten olduğunu düşünüyorum. (KK-31, erkek, 25 yaşında, Ankara)

Hiçbir sorun yaşamadım. Alevilik hakkında önyargıya sahip Sünnilere Aleviliği her zaman anlattım ve saygı duyduklarını gördüm bu şekilde birçok dost kazandım. Gizlenme, kompleks, Aleviliği Sünnilik karşıtlığı üzerinden yorumlayanlar her zaman sorun yaşar başka türlü fanatik olmadığı sürece hiçbir Sünni saygısızlık yapmaz en azından benim tecrübe ettiğim durum budur. (KK-28, erkek, 28 yaşında, Ankara)

Dışlanmayla baş etme stratejilerinde kendi inanç kimliğine sahip çıkma vurgusu ve dayanışma vurgusu ön plana çıkmaktadır:

Dışlananlar veya mağdur olanlar genelde hakkını aramıyordu önceleri, artık itiraz etmeyi ve sinmemeyi öğrenmeye başladı bence Aleviler. Genelde Aleviler hep yakın oturur birbirine. Sebepse dışlanmak ve korkmak diye düşünüyorum. (KK-10, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Her ne olursa olsun kişi aslını inkâr etmemeli ve yolunu yaşamalı. (KK-28, erkek, 28 yaşında, Ankara)

İnanç yönelimlerde, genel olarak inanç sermayesi daha yüksek olmasından ötürü gündelik hayattaki etkileşimlerinde inanç odaklı sosyalleşmeler ağırlık kazanır. Örneğin sosyal medya hesaplarında Aleviliğe dair paylaşımlar daha sık görülebilir. Bazı sembollerin kullanılmasına ya da taşınmasına daha çok rastlanabilmektedir. Yine inanç odaklı organizasyonlara veya örgütlü ağlara (vakıf ve dernek gibi) çeşitli düzeylerde katılım gösterme ve aktif olma gibi pratikler de sergileyebilmektedirler. Keza sosyal medya dışında Alevilikle ilgili yayınları daha belirgin olan basın ve yayın organlarına da ilgileri bulunabilmektedir.

Kültür Yönelimli Alevi Gençlik

Kendilerini tanımlarken Alevi kimliğinden ziyade daha genel ve yansız tanımlamaları tercih eden ancak Alevi kimliğini de yeri geldiğinde koruyan ve kollayan kategoridekileri “kültür yönelimli” olarak tarif edebiliriz.

Alevi kimliğini kabul etmekle birlikte bunu anahtar kimlik olarak kullanmama eğilimi göze çarpar. Aleviliği kültürel açıdan ele almaktadırlar. Bu kategoridekilerin dinsel ritüelleri sık bir şekilde yerine getirmediğini ancak genel hatları ile ritüellerin bilgisine vakıf olduğunu, Aleviliği kültürel değerler sisteminin bir parçası olarak korumak gerektiği düşüncesine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Çoğunlukla kültürel sermayeleri yüksektir. İçinde buldukları ortamlarda inanç sermayelerinin değerini ve anlamını bilmekle birlikte bunu yükseltmek için güçlü edimlerde bulunmaktadırlar. Ancak bu vaziyet her daim durgun değildir. Alevi ayrımcılığının kamuoyuna çarpıcı şekilde yansıdığı durumlarda inanç kimliğini güçlü bir şekilde savunabilmektedirler. Dolayısıyla kimlikle ilişkileri kültürel ve aynı zamanda durumsallık arz etmektedir.

Her şeyden önce ben bir insanım derim. Evet kendimi illaki bir mezheple tanımlamam gerekirse Aleviyim. (KK-14, kadın, 26 yaşında, Gaziantep)

Bu kategoride, mezhep kimliğinin görece olarak ön plana çıktığını görmekteyiz. Mekâna, zamana, şartlara göre kimliği önemseme biçimi değişkenlik gösterebilmektedir. Genel olarak durumsallık göze çarpmaktadır. Bu kategorideki Alevi gençlerin, Alevilikle ilgili temel bilgileri ekseriyetle aileden aldığını, ağırlıklı olarak görerek, yaşayarak ve bazı sözlü kültür aktarım mekanizmalarıyla edindiğini söyleyebiliriz. Genel olarak enformel sosyo-kültürel aktarım söz konusudur. Kültürel yönelimlerde bu aktarımı ve de Aleviliği “yaşam tarzı” şeklinde yorumlama eğilimi göze çarpmaktadır. Buradaki yaşam tarzından kasıt daha dünyevi ve seküler bir çizgide sayılabilir. Kentlerde yaşayan ve kent hayatının seküler çizgisi ile Aleviliğin kültürel yorumunu buluşturan bir kimlik yörüngesinden söz edebiliriz böylelikle.

Aile büyüklerinden, günlük pratiklerden, teorik bir bilgi almadım. Yani cemevine gitmedim dedem ve babaannem bu konularda bilgili kişilerdi. Babam ise cemevine beni ve kardeşlerimi göndermedi -yaşım 25 hala gitmedim-. Ben inançlı biri değilim ama Alevi kültürü içinde büyümeyi, o kültürün ve felsefenin bir parçası olmayı bir kazanım olarak görüyorum. Üniversite yaşamım boyunca bu konu ile ilgili direkt bir metin okumadım, gereği de duymadım çünkü bir şekilde bana sirayet eden bu inancı -her ne kadar pratik-

lerini yerine getirmesem de –yaşıyordum. Tabi ki benim bu konudaki eksikliğime bir bahane olarak sunulmasa da bilgim yeterli değil biliyorum.(KK-1, Kadın, 25 yaşında, İstanbul)

Yukarıdaki ifadelere benzer değerlendirmeleri pek çok görüşmeci de dile getirmiştir. Alevi öğretisinin kazanılmasında aile ve sosyal çevre etkili olsa da, bu pratikler esasına uygun şekilde yerine getirilmediğini görmekteyiz. Buna karşılık değer sistemi ve kültürel sistem olarak Alevilik anlamlandırılmaktadır ve bir toplumsal kimlik değeri olarak korunmaya çalışılmaktadır. Dinsel kimlikten ziyade kültürel kimlik olarak yorumlanma eğilimi ağır basmaktadır. Kuşaklar arasındaki Alevilik farkına yönelik sorulardan verilen bir cevap kültürel eğilimin kentleşme sürecindeki yeni kuşak Alevilikte baskın hale geldiğini özetler niteliktedir:

Önceki kuşaklar, özellikle de köy ortamında yetişenler çeşitli gelenekler konusunda bilgili olabilirler; fakat onların bizlere göre oldukça yetersiz olduğunu düşünüyorum. Yani o kuşaklar biraz daha araştırma öğrenme ortamından ve imkânlarından yoksunlar; ancak bizim için bazı bilgilerin ulaşılabilirliği daha kolay olduğu halde bunu yapmıyoruz. Onlar ise bir şeyleri nesilden nesle aktarılan bir biçimde, yani sorgulamadan kabul ederek yapıyorlar. Bu durum kendi adıma söyleyebilirim ki bizim için daha farklı. Belki de bu yüzden bizim kuşaktan olan gençler Aleviliğin sadece kültürel yönünü benimseyip, İslami yönünü reddediyorlar ya da inanmıyorlar. (KK-6, Erkek, 25 yaşında, Ankara)

Kendilerine Aleviyim dedikleri ilk deneyim zamanları inanç yönelimlilere göre daha muğlaklık taşıyabilmektedir. Ayrıca Alevilik algısı ve bilinci çok fazla keskin tonlar içermeyebilir. Kimliklerini kavrama ve anlamlandırma süreçleri, ağırlıklı olarak sosyal çevrenin onlara Alevi kimliği ile bakma biçimlerinden veya bu kimliği su yüzüne çıkartma çabalarından dolayıdır. Alevi kimliği odaklı bir sosyalleşme sürecinden gelmiş olmaları ya da çok keskin tanımlamalarla bu kimliği içselleştirmiş olmaları, sosyal çevrelerine bu kimlik ekseninde tutum geliştirmesini de silikleştirmiştir diyebiliriz. Ancak Alevilere olumsuz yaklaşımlarla yüz yüze gelinmesi gibi durumlarda kendi kimliğini keşfedip anlamlandırması söz konusu olabilmektedir.

Üniversitede oldu kendime ilk Aleviyim değişim. Birçok arkadaşımın ilk Alevi arkadaşığıydım. Şaşırmışlardı. O arkadaşlarımdan biri

Aleviler hakkında iyi şeyler duymadığımı ilk tanıştığımız gün Alevi olduğumu bilseydim samimi bir arkadaş olamazdım seninle demişti maalesef. (KK-13, kadın, 25 yaşında, Tunceli)

Lisede sorulana dek özellikle belirtme ihtiyacı duymadım. (KK-20, kadın, 22 yaşında, Ankara)

Alevilik bilincinin gelişiminde özellikle çocukluk ve eğitim süreci de önemli rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla ikamet edilen muhit ile eğitim görülen okulun bulunduğu sosyal çevrenin niteliği önemli bir değişken olabilmektedir. Bir diğer önemli değişken de sınıfsal konumdur. Daha üst sınıfta yer alan Alevi ailelerin çocuklarının gerek sosyalleştiği gerekse eğitim gördüğü okulların genel niteliği, etnik aidiyetleri gün yüzüne çıkaran tazyikleri taşımayabilir. Orta ve alt sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeydeki Alevilerde söz konusu tazyiklerin hissedilme ihtimalinin daha yüksek olabileceğini belirtmek gerekir.

Bu kategoridekilerin inanca bağlılık düzeylerinin çok yüksek olduğunu söylemek güçtür. Buna mukabil görel olarak kimliğe bağlılık yüksek olabilmektedir. Bilgi açısından kendilerini eksik hissetmektedirler ancak bu eksikliği giderme noktasında inanç yönelimliler kadar aktif çaba göstermemektedirler. Sadece kültürel haleyle sınırlı bir kavrayış modeline sahiptirler. Farkındalıklarının yüksek olduğunu ancak inanç gerekliliklerinin zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim seviyelerinin yüksekliği ve sekülerliği içselleştirmiş olmaları da inançtan ziyade kültürel eğilimle Aleviliği benimsemelerinde etkilidir. Alevi kimliğini ve onu var eden aidiyet biçimlerine dair anımsama kodları, toplumsal bağlama ve devingenliğe göredir. Keza Alevi kimliğine dair birtakım kodları unutma da söz konusu durumların tazyikine göre olabilmektedir.

Yeni kuşaklar için, Alevi gençliğinde eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak inanç sistemine ve usdışı mekanizmalara yönelik sorgulamaların başlaması ile bu eleştirel tutumun diğer etnik ve siyasal kimliklerin tazyikinden dolayı kültürel düzlemde tutulmasının kültür yönelimli Aleviliğin genel çerçevesini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan kültürel yönelimli olması, Aleviliğin inanç gerekliliklerini hiçbir şekilde yerine getirmedikleri anlamına da gelmemektedir. Kimi görüşmeciler kültürel düzeyde Aleviliği kavradığını belirtse de bazen Matem ve Hızır Oruçlarını tuttıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla Aleviliğe bağlılık inanç düzleminde görelidir, esneklik göstermektedir.

Aleviliğe çok bağlı olduğum söylenemez. Çünkü nedense mezhepten ziyade bir kültür olarak Aleviliği öğrendim. Ritüel halinde bir şeyi yapmak zor geliyor bana. Sadece içimden gelerek yaptığım şey Muharrem ayında aşure yapmak. Zaten geri kalanında Can'ı önemseyip, saygı gösterip, elimden geleni yaparak yaşadığımı düşünüyorum. Asıl olanın da, olması gerekenin de bu olduğu kanaatindeyim. (KK-21, Kadın, 27 yaşında, Adana)

Bu kategorideki genç, Alevilik inancına özgü davranışlarda bulunmasa ya da ritüelleri yerine getirmese de, kamuoyuna yansıyan Alevilere dair dışlayıcı haberlerde aktif bir şekilde konum alarak Aleviliği savunabilmektedirler. Elbette bu, sadece Alevilerle ilgili haberlere has bir durum da değildir. Bilinç seviyesi ve kamusal vicdan gereği başka konularda da gösterilen hassasiyetin devamı sayılabilir. Nitekim bu tip konularda Alevi olmayanlar da çeşitli tepkilerde bulunabilmektedirler. Ancak Alevi olmayanlardan farklı olarak Alevi gençlerin tepkisi aynı zamanda Aleviliğe dair birtakım bilgilerin elde edilmesini ve bu kimliği kültürel düzlemde de olsa koruma refleksini beraberinde getirebilmektedir. Örtük ya da açık halde, mezhepsel farklılığa dair ortaya çıkan tartışmaların ve farklılaşmaların politik kamplaşmalarla renk değiştirmesi süreçlerinde bu eğilimdeki Alevi gençlerin, Aleviler lehine güçlü pozisyon alabildiğini söyleyebiliriz. Bu tip tutum ve tavırlar, fiili eylemler şeklinde olabileceği gibi sosyal medyada aktif katılım göstererek de olabilmektedir. Nitekim görüşmelerde, bu kategoride değerlendirilebilecek katılımcıların pek çoğu kendini ateist olarak da tanımlamıştır ama yeri geldiğinde Aleviliğin savunusunu yapmakta olduğunu da dile getirmiştir. Dolayısıyla bu kategoridekiler bir nevi “inançsız inanç reaksiyonerleri” veya “tepkisel-leri” dirler. Birçok açıdan politik yönelimli Alevi gençler ile benzerlik gösterebilmektedirler; ancak davranış ve tutumları onlardan son derece farklıdır. En önemli farkları, bunu ideolojik anlamda sürekliliği olan siyasal bir konumlanışta yapmıyor olmalarıdır. Konjonktüre göre reaksiyon göstermektedirler. Oysa politik yönelimlilerde somut anlamda etnik kimliğin siyasallaşması ve siyasallaşma doğrultusunda Aleviliğin araçsallaştırılması söz konusudur. Ayrıca politik yönelimlide sürekliliği olan somut örgütlenmeler (dernek, vakıf gibi) ile sosyal medya alanında sanal cemaatleşmeler bulunabilmektedir.

Alevi kimliğinden dolayı dışlanma veya ötekileştirilme bu kategorideki genç Alevilerin de deneyimlediği süreçler olduğunu görmekteyiz.

Hayatımın hemen hemen her evresinde dışlanmışlığım olmuştur bu kimliğim yüzünden. (KK-14, kadın, 26 yaşında, Gaziantep)

Dışlanmalar elbette her zaman oluyor. Mesela bir Alevi arkadaşımın Sünni biri ile evleneceği vakit iki tarafın da sürekli kuşkulu yargılayıcı olması. Sen dinsiz misin söylemleri. Ahlaki değerlerimiz yokmuş gibi davranılması kötü. (KK-20, kadın, 22 yaşında, Ankara)

Çok oldu. Elimizden yemek yenmediği mi kaldı, Ramazan'da, siz zaten oruç tutmuyorsunuz deyip sofraya çağırılmadığımız mı... (KK-21, Kadın, 27 yaşında, Adana)

Dışlanma biçimlerini çeşitlendirmek mümkün. Diğer kategoridekilerde de benzer dışlanmaların olduğunu söyleyebiliriz. Arkadaşlıklarda, yakın ilişkilerde ancak daha keskin bir şekilde evlilik süreçlerinde kimliklerin sınırları ve buna yönelik tepkiler daha belirginlik kazanabilmektedir. Kültür yönelimliler içinde kimliğe dayalı dışlanmanın yanında eril tahakküm biçimlerine dikkat çekenler de söz konusudur:

"Benim de Alevi arkadaşlarım var" cümlesi ile başlayan konuşmalarda ötekileştirilmenin en alasını yaşadığım oldu. "Aleviler iyiler hoşlar ama ailede problem olur" denildi. Çok az insanın karşısındakinin de bir insan olduğunu kabul edip bu farkın normal olduğunu düşünüyorum. Kız ailesi Alevi erkek ailesi Sünni olduğunda problemin olduğunu ama tam tersi durumda problem yaşanmadığını düşünüyorum. Bunun sebebi de eril yapı yüzünden. Erkek tarafı problem etmeyince herhangi bir problem yokmuş gibi yaşanıyor sanki. (KK-21, Kadın, 27 yaşında, Adana)

Ötekileştirmenin tek taraflı olmadığını belirtmek gerekir. Aleviler içinde, Alevi olmayanlara yönelik birtakım olumsuz söylemlerin de dolaşımında olabildiğini söyleyebiliriz:

Evlenecekleri zaman Alevi arkadaşımın teyzesinin diğer aile üyelerinin en ufak hareketine geri kafalı bunlar diye tepki vermesini buna örnek verebilirim. (KK-20, kadın, 22 yaşında, Ankara)

Her kültürel kimliğin mutlaka ötekiye/öteki kimliklere göre kendini tanımladığını ve konumlandırmaya çalıştığını düşündüğümüzde, karşılıklı dışlama ve ötekileştirme mekanizmalarının benzer formlar taşımasının

beklenen bir durum olduğu söylenebiliriz. Ancak Aleviler hususunda, gerek hukuki ve gerek toplumsal ve diğer düzeylerde denk ve eşit pozisyonların söz konusu olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Keza tarihsel açıdan da, önyargıları yeniden üretecek şekilde devlet politikasının yürütüldüğünü ve bu politikanın eğitim anlayışında da, Alevilerin kendi inanç ve ibadet biçimlerini tanımladıkları gibi kabul edilmemesinde de hissedilir olduğunu ifade edelim. Nitekim kamuoyunda da, bu araştırmada görüşmelerin yapıldığı katılımcılarda da en önemli sorunlar olarak da bunlar dile getirilmektedir. Her ne kadar belirgin sorunlar devlet düzeyinde çözülmemiş olsa da toplumsal açıdan Alevilerin kendi sorunlarının üstesinden gelip çeşitli kimlik stratejileri geliştirmeleri de söz konusu olabilmektedir. Kültür yönelimliler içinde kendileri gibi Alevi olanlarla çeşitli dayanışma ve birliktelikler geliştirenler olmakla birlikte daha aktif bir şekilde toplumsal örgütlenmeye dâhil olabilenler de bulunabilmektedir.

Farkı baş etme yöntemleri bulunuyor. Daha dik durup daha birlik olunuyor. Kuruluşlara başvuruluyor. (KK-20, kadın, 22 yaşında, Ankara)

Her ne kadar örgütlenmeden ve dayanışmadan ve hatta kimliğinin öneminden söz ediliyor olsa da, kültürel yönelimlilerde somut anlamda çok fazla aktif katılımın göze çarpmadığını da belirtmek gerekir. Daha önce de bahsedildiği gibi, kültürel yönelimlilerde Alevi kimliğiyle ilişkide görece bir konumlanma söz konusudur. Bu kategoride değerlendirilebilecek kişilerin sosyal medyadaki paylaşımlarında da göreliliği görmek mümkündür. Söz gelimi, inanç merkezli kadar paylaşımlarda bulunmazlar. Alevilerin kutsal kabul gördükleri günlerde sahiplenmeler ortaya çıkabildiği gibi, Alevilere yönelik çeşitli ayrımcılık haberlerinden kaynaklı tepkiler de geliştirebilmektedirler. Politik kutuplaşmalarla çakışmalar da Alevi kimliğini sahiplenmelerinde itici rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla diğer yönelimlerle buluşma veya çakışma ihtimalleri pekâlâ yüksektir. Aleviliğin tarihsel anlamda muhaliflikle kodlanıyor olması da söz konusu geçişkenlikleri ve akışkanlıkları kolaylaştırabilmektedir. Aşağıdaki yorum bu durumu biraz daha açık hale getirebilmektedir:

Alevilik önemli bir tarihe sahiptir ve bu tarih incelediğinde görülecektir ki Alevi geleneklerinin özünde her zaman bir muhaliflik vardır. Bu muhaliflik baskıya, zulme karşı boyun eğmemenin mu-

halifliğidir ve bu yüzden de hep siyasetle iç içe bir gelenek izlemişlerdir. Ayrıca, çoğunluğu göçebe olan Aleviler çeşitli politikalarla yerleşik yaşama geçirildikten sonra hep devotle ve özellikle de sağ yönetimlerle sorunları olmuştur. Alevilerin bu durumundan nemanmaya çalışan partiler ve siyasetçiler de olmuştur, günümüzde olduğu gibi. Yani bu halk her zaman temel hak ve özgürlükleri için mücadele veren bu halk, kendisini siyaset arenasının ortasında bulmuştur ve sürekli bir yerlere çekilmeye çalışılmıştır. (KK-6, Erkek, 25 yaşında, Ankara)

Etnik Yönelimli Alevi Gençlik

Aleviliğin toplumsal sınırlarını çizen önemli boyutlardan biri ait olunan diğer etnik kimliklerdir. Bu kimlikler, kan bağı veya dil bağı gibi kısmen de olsa siyasallaşmış bir yönü ağır bastığı ölçüde Aleviliğe de kendi rengini verebilmektedir. Etnik kimliğin kendini tanımlama biçimi ağırlıklı olarak 'öteki' olarak gördüğü kimlik veya kimliklere göredir. Bu noktada dilsel bağ, kan bağı ile birlikte en önemli ayırt edici nitelik olabilmektedir.

"Alevi", esasında inanışları ve ritüelleri birbirlerinden hayli farklı heteredoks toplulukları tanımlamak için kullanılan bir üst kavram olduğunu belirten Bruinessen, (2000, s.117-118), dilsel açıdan dört ayrı Alevi topluluğundan söz eder. Bunlardan ilki, Kars'ın doğusunda yaşayan, Azeri Türkçeci konuşan ve İran'daki 'ortodoks' Oniki İmam Şiiliğinden çok az farklı olan Alevilerdir. İkincisi özellikle Hatay ve Adana'da yaşayan, Suriye Alevilerinin (Nusayri) bir parçası olarak kabul edilen ve diğer Alevi gruplarıyla tarihsel bağları zayıf olan Arapça konuşan Alevilerdir. Nüfus bakımından daha geniş olanları ise Türkçe ve Kürtçe konuşanlardır. Türk Alevileri, özellikle de Orta Anadolu'da yoğunlaşmışlardır ancak Akdeniz ve Ege sahilleri ile Avrupa kısmında da önemli miktarda nüfusları söz konusudur. Kürtçe konuşanlar ise kendi aralarında Kürtçe ve ak-raba dil olarak görülen Zazaca konuşanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ağırlıklı olarak Tunceli, Kahramanmaraş, Adıyaman, Sivas, Malatya, Gaziantep illerinde yaşadıkları söylenebilir. Araştırmada, genel itibariyle bu dört topluluktan olan genç Alevilerle de görüşmeler gerçekleştirilmiş ve kendilerini bu dilsel kimlikle tanımladıkları görülmüştür. Alevi kimliklerini ve genel Alevilik bilinçlerini Türklüğünü veya Türkmenliğini (Kars-

Ardahan bölgesinde doğmuş olan Azeriler de kendilerini “Türk Alevi” olarak tanımlamışlardır), Kürtlüğünü, Araplığını ve Zazalığını özellikle belirtmişlerdir. Diğer yönelimlerden farklı olarak Aleviliği diğer kimlikle eş şekilde anlamlı kılma ve hatta Alevilikten de öncelikli kılma eğilimi göze çarpmaktadır. Genel olarak Alevi diğer kimlikle tanımlanan bir kategori konumundadır.

Kendimi öncelikle Türk kimliğimle tanımlarım. Türk kimliğinden sonra Alevi kimliğim gelir. (KK-8, erkek, 27 yaşında, Yozgat)

Kürt Alevi⁵ olarak görüyorum kendimi. Eski Aleviliğin yani gerçek Aleviliğin yaşanmadığını düşünüyorum, benim için önemli olan bu, uygulamaya içinde hissetmeye ve ona göre yaşamaya çalışıyorum. (KK-15, kadın, 24 yaşında, İstanbul)

Alevi Türkmen diyorum kendime. İnsanoğlunun inanç arayışı daima mevcut olmuştur. Bendeki bu boşluk da atalarımın yüzyıllardır süregeldiği bu inanç ile doldurulmuştur. Türk-İslam inancına, yaşamıma, aile yapıma, yaşantıma birebir uyuşmakta olduğundan her zaman ön plandadır. (KK-16, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Kendimi Arap kimliğiyle tanımlıyorum. Alevi kimliği tabii ki benim için önemli. Çünkü her insan kendi çevresine ve yaşayış tarzına, kültürel kimliğine göre kişiliğinde belirli özellikler bulundurulur. Ben de bu özellikleri taşıdığım için memnunum. Eğlenmeyi seven, misafirperver, insanlarla sohbet etmekten hoşnut olan bir kimlik aslında alevi kimliği ama bu yaşananlara göre de değişebildiği için tartışılabilir. Gelenek görenek konusunda da aile içi ilişkiler olarak da daha samimi olduğumu düşünüyorum. (KK-26, kadın, 22 yaşında, Hatay)

Katılımcıların ifadelerinden de görülebileceği üzere, Alevi kimliğine refakat edici başka kimliklerle vurgular çeşitlilik arz edebilmektedir. Alevilik gibi diğer kimlikler de toplumsal, kültürel ve siyasal bağlarla anlam kazanmaktadır. Keza aynı zamanda diğer kimliklerle ilişkisellik taşımaktadırlar. Bu yüzden durağan bir tanımlama biçimi yoktur esasında; bilakis

⁵ “Kürt Alevi” ya da “Alevi Kürt” şeklindeki etnik kimlik merkezli Alevi kimliğinin çevrelerindeki gruplarla ilişkiler bağlamında nasıl inşa olduğuna dair Gezik’in (2012) çalışmasına bakılabilir.

devingenlik taşırlar. Özellikle etnik kimliğin diğer kimlerle birlikte siyallaşmaya başlaması, vurgulamada öncelikleri değiştirebilmektedir. Söz gelimi Kürt Alevi tanımlaması, Kürt eksenli kimlik siyasetinin yükselmesiyle vurgu kazanan bir söylem biçimidir diyebiliriz. Diğer taraftan bu yöndeki siyasal yükselişe tepki gösteren bir kısım Alevinin kendini Alevi Türkmen olarak tanımlama ihtiyacı da, ilişkisel kimlik tanımlamaların bir çıktısı olarak düşünülebilir.

Kendi farklılıklarının bilincine varmaya başladıkları yani kendilerine "ben Aleviyim" dedikleri anlar, diğer yönelimlerde olduğu gibi burada da öteki kimliklerle karşılaşma zamanlarında olmaktadır genellikle. Bu ötekilik, sadece Alevi olmayanlar için değil, başka coğrafyaların Alevileriyle olan farklılığın ve benzerliğin keşfedilmesi açısından da dikkate değerdir.

İlkokul yıllarımda bir arkadaşım evde Hz. Ali portresi görmesinden sonra oldu. Biraz zor geldi, sancılı dönemlerdi çünkü. (KK-16, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Sünni olan bir kardeşimle bu konuyu konuşunca Alevi olduğumun hakikatini daha iyi anladım. (KK-27, erkek, 28 yaşında, İstanbul)

Üniversiteye başladığım zaman oldu. Çünkü o zaman her kültürden insanı tanıyorsun ve kendi kültürünü ayırıştırabiliyorsun. Ayırıştırmaktan kastım onlarla olan farklı yönleri de, benzer yönleri de ortaya çıkarabilmek yani. (KK-26, kadın, 22 yaşında, Hatay)

Alevilikle ilgili en temel bilgileri aldıkları kaynaklar değişkenlik gösterebilmektedir. Aile, yakın çevre, üye olunan örgütlülükler, yazılı kaynaklar ve internet bu kaynaklar arasında olmakla birlikte ekseriyetle yeterli görülmemektedir. Keza çelişkili bulanlara da rastlanmıştır.

7-8 yaşlarıma kadar ailemden. Sonrasında ise bir Alevi kurumundan. Gençlik içerisinde yer alarak hatta bir dönem gençlik başkanlığı da yaparak birçok kurumla, dedelerle ve gençlerle tanıştım, kaynaştım. Öyle bilgiler edindim. Günümüzde de benzer yolda gidenler mevcut ancak eskisi gibi olmadığı da hakikat. Kulaktan dolma bilgiler çok fazla. Bilgi kirliliği var. (KK-16, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Aleviliğe bağlılık düzeylerine baktığımızda, farklı etnik yönelimlerde farklı tonlarda bağlılıkların bulunabildiğini görmekteyiz. Farklı

coğrafyalardaki Alevilerin farklı ritüelleri olabildiğini göz önünde bulundurarak, bu farklılığın etnik yönelimliliğe göre anlam kazandığını ve bu anlam dünyasına göre inanca bağlılık biçimleri söz konusu olabildiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Kendini Türkmen Alevi olarak tanımlayanlardan bazılarının bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

Görgü cemleri hala yapılır. Mümkün olduğunca inancımı yaşamağa gayret ederim zikrimle, orucumla cemde semahımla ve Kurandan ayetler ile. Cemde hizmet verildiğinde bunu uygulayarak. (KK-16, erkek, 30 yaşında, Malatya)

İstanbul Esenyurt'ta yaşıyorum ve burada belli bir saatten sonra dışarı çıkmak güvenli değil, bayram namazı hariç veyahut cenaze namazı harici pek ibadet ettiğimi söyleyemem. (KK-25, erkek, 19 yaşında, İstanbul)

Alevi İslam inancına bağlılığım had safhadadır. Cem ibadetinde gerekli olan semah hariç hemen hemen hepsini yerine getirdiğimi söyleyebilirim. (KK-27, erkek, 28 yaşında, İstanbul)

Malatya doğumlu ve kendini Kürt Alevi olarak tanımlayan KK-15 ise inanç ritüellerini yerine getirme konusunda daha esnek olduğunu belirtmiştir:

Semah dönerim. Alevi Bektaşî müzikler dinlerim. Ne yazık ki bunların dışına çıkamadım. Bağlılığım bu kadar. Yerine getirememesebeğim yoğun iş hayatı ve kişisel hayatım. (kadın, 25 yaşında, İstanbul)

Kendini Arap Alevi'si (Nusayri) olarak tanımlayan Hatay'dan KK-26, hem bağlılık düzeyini hem de kendi coğrafyalarındaki Aleviliğin farklılığını şu şekilde ifade etmiştir:

Aleviliğe bağlılığım var. Bu aileden ve yetiştirilmeden, ilk öğrenilen bilgilerden kaynaklıdır. Örnek olarak inanç gereği yapılan birçok bayram var ve bunları ben bile sayamıyorum. Bu bayramlara katılıyorum. Belli ibadetler var fakat bu kişiye bağlı kılınmış. Dinde zorunluluk yok. Benim bağlılığım da bu yüzden sınırdadır. Belli başlı olması gerekenleri yapıyorum. Her şeyi tam anlamıyla yerine getirdiğim söylenemez. Mesela bizde kadınlar namaz kılmaz. Erkekler adaklarda veya bayramlarda namaz kılarlar. Gerçi gene de yaşlı olan ama çok az namaz kılmayı bilenler vardır. Fakat dediğim gibi yüzdeler birlik bir durumdur. Bu bir türbe olabilir veyahut bir ev olabilir.

Dine inancım ve bağlılığım yorumdan da anlaşılacağı gibi sorgulama derecesinde. Yani inanç var veya yok denilemez ama sorgulanabilir. (KK-26, kadın, 22 yaşında, Hatay)

Farklı etnik kümelere göre kendilerini tanımayanların Aleviliğe bağlılık düzeyleri açısından bir karşılaştırma yapmaktan ziyade Aleviliğin canlı olarak nasıl yaşatıldığına, alımlandığına dair farklı profilleri görebilmek açısından bakış geliştirmek daha isabetli olacaktır. Keza Alevi kimliklerinin tarihsel ve toplumsal bağlamlarına, etkileşimlerine ve diğer hususlara göre çeşitlilik arz ettiğini işaret etmesi hasebiyle de dikkate değerdir.

Kuşaklar arasındaki farklılığa dair görüşlere baktığımızda, inanca bağlılık konusunda önceki kuşağa göre daha az bağlılığın olduğuna dair bir kanaatin hakim olduğu görülmektedir. Ayrıca Aleviliğin değişimi konusunda, düşünce ve felsefe olarak sürekliliğin olduğu ama onu yaşama anlamında bir değişimin kaçınılmaz olduğu görüşü de öne çıkan hususlardandır. Değişimin yönüne dair ise olumlu ve olumsuz yorumlar bulunmaktadır. İnanç ve kültür anlamında erozyona maruz kaldığına dair yorumlar olmakla birlikte yeni kuşağın öncekine göre daha bilinçli şekilde pozitif eğilimli bir değişim geçirdiğini belirten farklı etnik kimliklere tabi Alevi gençler de söz konusudur.

Alevilik şu an çoğunlukla sadece dilde. Ama azımsanmayacak gerçekten yaşayan insanlar da var. Yozlaştı diyebiliriz Alevilik için. (KK-15, kadın, 25 yaşında, İstanbul)

Evet, Aleviler değişim geçiriyor. Pozitif eğilimli daha fazla çünkü bilinçleniliyor. (KK-19, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Alevilik eskiye nazaran olumsuz yönde değişim geçirse de gelişen teknolojinin nimetleri sayesinde bilhassa genç kuşakta ufaktan da olsa olumlu bir değişim söz konusudur. (KK-27, erkek, 28 yaşında, İstanbul)

Alevi kimliğinden dolayı dışlanma deneyimleri de her etnik bünyede çeşitlilik gözlemlenmektedir. Farklı il ve sosyal tabakadan olup Aleviliğini Türk ve Türkmen kimliği ile birlikte ifade edenler içinde çok azı dışlanma yaşamadığını belirtmiştir. Diğerlerinde ise çoğunlukla çalışma hayatında işten ayrılma veya yakın ilişkilerde evlilik gibi durumlarda dışlanmaya maruz kalındığı görülmektedir.

Dışlandığım olmadı. Aksine daha iyi gözle bakıldım farklı mezheplere sahip kişilerce. Sorun başka mezhepten olan daha yaşlı kesimlerin yanlış bilgilere sahip olması. (KK-8, erkek, 27 yaşında, Yozgat)

Bir kaç kez bu durumu yaşadım. İki defa işten çıkarıldım. Etrafındakilerin bana bakış açıları değişti. Özellikle iş hayatında ciddi sıkıntılar yaşadım. (KK-23, erkek, 30 yaşında, İstanbul)

Namaz kılmadığım ve Alevi olduğumdan mütevellit işten atılmışım. (KK-25, erkek, 19 yaşında, İstanbul)

Kendini Kürt Alevi olarak tanımlayan KK-15 ise dışlanma deneyimi ile ilgili şunları aktarmıştır:

Ev arkadaşarımla sorunlar yaşamıştım. İğrenç bir şeymişim gibi bakıldı. Bunlara kulak asmadım evden ayrılmadım. "Sizi rahatsız etmeye geldim."

Sosyal aktarımlarla nesnelleştirilmiş ön yargılara dayanan dışlanma süreçleri, çalışma hayatı dışında eğitim alanında da sıklıkla yaşanabilmektedir. Farklı kültürlerden gelenlerin birbirini tanıma ve empati geliştirme fırsatına nail olabildiği üniversite ve yurt ortamları, ön yargıların sancılı aşamalardan sonra giderilmesi hususunda olumlu işlevler üstlenebilmektedirler. Eğitim ve kültürel sermayenin artması bir arada yaşayabilme bilincini de yükseltebilmektedir. Kendisini Arap-Alevi kimliği ile tanımlayan KK-26'nın deneyimleri buna işaret olarak değerlendirilebilir:

Evet, üniversiteye başladığımda oldu. Bundan çok rahatsızlık duydum ve açıkçası fazlaca sinirlendim. Çünkü ben nasıl karşımdaki kişinin dinine, mezhebine, kültürüne saygı duyuyorsam o da bana aynı saygıyı gösterebilmeli. Bana göre eğer bunu göstermiyorsa dinine bağlı değil sadece gösteriş bağımlıdır. Çünkü herkes birbirine fikir verebilmeli ama müdahale etmemeli. Örnek olarak ben namaz kılmıyordum olduğum ortamdaki kişi kılıyordu ve Aleviler hakkında hoş olmayan konuşmalar yapmaya başladı, inançsızsınız vesaire işte bilirsiniz. Ağız dalaşı oldu. Belli bir zaman geçtikten sonra da gelip özür diledi. Alevileri aslında ne kadar yanlış tanıdığımı, gerçekte ne kadar cana yakın olduklarımı söyledi.

Alevilikten kaynaklı dışlanma örüntülerine karşı baş etme stratejilerinde dayanışmanın önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Hâlihazırda farklı

ortamlarda kimliğinden dolayı dışlananların kendilerine en yakın gördükleri kişilerle dayanışma ilişkisine girdikleri görülmektedir. Zira her ötekileştirici ve dışlayıcı davranışlar kendi kimliğini koruma güdüsünü ve sosyal etkileşim manevralarının geliştirilmesini tetikleyebilmektedir. Ancak bu dayanışma sadece Alevi olanlarla değil, ötekileştirildiğini hissedenen diğer kültürel kimliklerle de olabilmektedir. Ortama ve bağlama göre pozisyonlar alınabilmekte, farklı dayanışma konfigürasyonları ortaya çıkabilmektedir. Söz gelimi ana dili Zazaca olan Alevi bir öğrenci muhafazakâr-milliyetçi bir üniversite ve yurt ortamında milliyetçi olsa bile sekülerlik noktasında bir ortaklık ve dayanışma sergileyebilmektedir. Politik pozisyonlarla da anlamlılık taşıyan bu bir-aradalıklar, başka ortamlarda başka türlü stratejileri beraberinde getirebilmektedir. Görüşülen kişilerin bu tür ortamlarda kendi kimliklerini çok fazla belli etmeyecek şekilde (örneğin Aleviliğe has semboller) davranma, giyinme ve imaj çizme eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlar da ağırlıklı olarak Alevi kimliğini ön plana çıkaran değil, daha üst düzeyde kültürel bütünleşmeye imkân tanıyan gelişmeler ve durumlar olabilmektedir.

Politik Yönelimli Alevi Gençlik

Yeni kuşak Alevilikte gözlemlenen önemli bir bulgu da ideolojik bilinç doğrultusunda (örgütlü veya örgütsüz) politikleşmeyle birlikte Alevi kimliğinin inşa edilmesi gerektiğine dair vurgudur. Önceki dönemlerde de Alevi kimliği politikleşmede önemli rol oynayabilmekteydi ancak ağırlıklı olarak Alevicilik eksenindeydi ve saf politikleşmeyi içermekteydi. Yeni dönemde ise ağırlıklı olarak politik ve ideolojik gayelerle birlikte Alevi kimliğinin yorumlanması ve politik kimlikle kaynaştırılması söz konusu olabilmektedir. Bazı somut kolektif siyasal hareketlerde Alevi kimliğinin araçsallaştırılması da mümkün olabilmektedir. Özellikle Alevi kimliği odaklı sivil toplum örgütlülüklerindeki farklılaşmaların politik fraksiyonların yorumlarına uygun bir söylemle çeşitlenmiş olmalarında bunu görebilmek olanaklıdır. Başka bir ifadeyle inanç sermayesi, siyasal sermayeye dönüştürülebilmektedir.

Politik yönelimliler, ister örgütlü ister bireysel açıdan olsun, diğer kimlikler gibi Alevi kimliğini de politik belirleyicilikle kavramaktadırlar. Politik yönelimlilerin en genel karakteri, Alevi kimliğini inançtan değil, ideolojik-politik çerçeveden hareketle yorumlamak ve inşa etmektir. Politik sermaye, inanç sermayesine göre daha ağır basmakta ve inanç, politik alan içinde soğurulmak istenmektedir. Diğer taraftan; etnik, kültürel ve birey yönelimli Alevilik yorumlarıyla bağlama ve zamana göre çakışabilmektedir. Söz gelimi sosyal hayatta ve sosyal medya paylaşımlarında Alevi kimliğini sembolize eden ve onun belirleyiciliğini ifade eden davranışlardan kaçınılmaktadırlar ve ağırlıklı olarak politik bir tutum sergilemektedirler. Farklı siyasal hareketlere denk düşen politik yönelimli Alevi fraksiyonlarından bahsedilebilir; ancak bu çalışmada görüşme yapılan kişilerin çoğunluğu kendini sosyalist kimlikle tanımlamıştır.

Bir solcu olarak Alevi kimliğim öncelikli değil. Öncelikle sosyalistim. Alevi olmam da bunun bir parçası. Ailem sosyal demokrat insanlar, kaç kuşaktır CHP`liler. Bunu bizim kuşak bozdu. Geniş ailede kuzenlerim filan hala CHP`ye oy verirler fakat bizim çekirdek ailede durum değişti: Annem ve babam CHP içerisinde aktif rolleri olan insanlardır biz 3 kardeş ise bütün oylarımızı HDP`ye verdik. Kürt mücadelesine kendimi yakın hissediyorum. Kürtler çoğu zaman Alevilerden daha fazla ortaklaştığım kendimi yakın hissettiğim insanlar. Bir Alevinin faşizan söylemlerde bulunduğuna birçok kez şahit oldum. Kaldı ki Kürtlerin de Alevilerle ilgili saçma sapan düşünceleri olabiliyor. Bu iki grubu yan yana getiren ise ortak bir siyasi zemin. Bu ise sol/sosyalist düşünce oluyor, yoksulluk, ezilmişlik, ötekilik gibi. (KK-12, kadın, 26 yaşında, İstanbul)

Sosyalist olarak tanımlarım kendimi. Alevi kimliğinin önemi benim için şöyle: Çocukluğumun önemli bir kısmı Dersimli Alevi bir ailenin (anneannem, dedem ve dayımlarım) yanında geçti. Onların ve diğer akrabalarımın yaşayış tarzı beni şekillendiren şeylerden biri; en önemlilerinden hem de. Ayrıca öğrendiğim her yeni şeyle beni şaşırtan bir inanç. Çok güçlü mitoslar, kavramlar üzerine kurulu. Ve bu dünyayla bağını çok kopartmıyor; çünkü bir tek bu dünya var Alevilik için, vs. Bunun gibi şeyler. Ama akrabalarım,

içine doğduğum kültür; esas belirleyici olanlar bunlar. Bundan tamamen kopmayı asla istemeyeceğimi umuyorum. (KK-32, erkek, 26 yaşında, İstanbul)

Aleviliğin doğasında zalime karşı mazlumun yanında olduğuna dair kanaat ile siyasal ideoloji ile buluştuğu noktada Alevilik örtük bir kurtuluş teolojisi de meydana getirebilmektedir. Örtüktür, zira geçmişteki politik Alevi hareketlerinden farklı olarak ideolojinin belirlemiş olduğu bir politikleşmeyi içermektedir.

Politik yönelimliler Alevilikle ilgili bilgilerin çoğunluğunu ailelerinden, yazılı kaynaklardan ve internetteki bilgilerden edinmektedirler. Keza deyişlerin, müziğin de aktarımdaki rolüne vurgu yüksektir. Kitaplara ilgi de duymaktadırlar ancak çok fazla popülerleşmiş yayınlara karşı da eleştireldirler.

Kendilerine “ben Aleviyim” dedikleri ilk anlar olarak genellikle net belli olmasa da katılımcıların hepsi ilkokul çağlarını işaret etmiştir. Diğer taraftan inanca bağlılık düzeyleri ise son derece düşüktür. Hatta ateist olduğunu dile getirenler de vardır. Ritüeller konusunda ise inançtan ziyade kültürel yönleriyle (cenaze gibi) veya meraktan dolayı (cem gibi) katılımlarının olduğunu görmekteyiz:

İnanca bağlılığım yok diyebilirim. Alevilikle ilişkim siyasi bir ilişki aslında. Yani bir inanca bağlı kişilerin inanç özgürlüğünü sağlamak konusunda bu kimliği gündeme getirebilir ya da hiç getirmeden bu konuda söz söyleyebilirim. Katılmak durumunda kaldığım cenaze, düğün vs. gibi durumlarda şahit olduğum ritüeller dışında hiçbir ibadeti yerine getirmem ya da getirsem de merak ettiğim için bazen cemlere katılırım. Yerine getirmemenin değil, getirmenin gerekçelendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yerine getirmeyi gerekçelendiremedim henüz sanırım. Yani neden bu ibadetleri yapmam gerekiyor? Bu kimlikle doğduğum için mi? Kimlik bir süreçtir, bir inşadır kanımca. Etkisi belki de sadece bilinç dışında çünkü genelde hiçbir şeyi inançlar doğrusunda gerekçelendirerek yapmıyorum. Bu bakımdan ibadetleri neden yerine getirmem gerektiğini gerekçelendiremiyorum. (KK-12, kadın, 26 yaşında, İstanbul)

Ali, Hızır, Düzgün, Munzur, Hüseyin, Pir Sultan... Öyle çok ki. Kırklar mitosu tabii çok önemli. Çocukken hem korkup hem sev-

diğim -hala da öyledir- olay, efsane; Ali'nin kendi cenazesini kaldırmaması ve orada oğullarının sözlerini tutmayıp döndükleri an çok ilginç bir an benim için. Beşlerin daha hiçbir şey yok iken birbirlerine verdikleri söz; Alevilik o gün kurulmuştur dedikleri. Zülfikar'ın Zülfikar oluş hikâyesi. Pek çok yani. Sık sık deyiş dinliyor, aynı sıklıkta olamasa da Alevilik üzerine yayınları okumaya çalışıyorum. Dolayısıyla sık sık hatırlıyorum, öğreniyorum da. Ee tabii dost meclislerinde konu oraya geldiyse de ve hele ki kendim gibi bir Aleviyle yan yana gelince... Bizim için çok eğlenceli ama dışarıdakiler için "ne diyor ya bunlar ve niye bu kadar heyecanlılar" etkisi yaratıyor olabilir. (KK-32, erkek, 26 yaşında, İstanbul)

KK-32'nin aktarımından hareketle, Aleviliğin özellikle sözlü kültüre dayanan ve bilinçaltındaki korku kültürünü anlamlandıran yönlerinin etkisinin kimi zaman bir kimlik ve aidiyet duygusu adına, kimi zaman kültürel belleğin bireysel ve toplumsal benliği güçlendirmesindeki rolü adına anımsandığını söyleyebiliriz. Alevi gencin kendisi gibi olanlarla paylaşıldığı anlar ve etkileşimlerindeki ortaklıklar, Schütz'ün (2018, s.137) toplumsal tipleştirme sistemlerinde, grup-içi üyelerin geliştirmiş oldukları yorum şemalarına ve ortak yaşam dünyalarının kolektif anlamına işaret eder. Kimliğin içeriğini oluşturan anımsama kodlarının paylaşılması, aitlik bilincini yükseltmekte ancak kültürel halenin sınırlarının ötesine pek gitmemektedir. Bu noktada kültür yönelimlilerle benzerlikler göze çarpmaktadır.

Kendilerinden önceki kuşakla farklılıklara dair görüşlerde de değişimin yaşandığına dair bir hemfikir söz konusu. Gerek Alevilerin ritüellerini gerçekleştirmede ve kimlik inşasında, gerek diğer kimliklerin Alevilere ve gerekse Alevilerin diğerlerine bakış açılarında değişimin olduğuna dair bazı izlenimler dile getirilmiş, bazı ön yargı duvarlarının aşılabildiğine değinilmiştir:

Ben küçükken annem Alevi olmayan biriyle evlenmek konusunda çok katıydı. Hatta kendisinin vaktiyle bu yüzden reddettiği insanlar olmuş. Teyzem Alevi olmayan biriyle evlendiği için kendi ailesiyle ciddi sıkıntılar yaşadı. Baba tarafım da bu konuda hassastı. Çekirdek ailemde bu konu farklı bir boyut aldı. Özellikle Alevi olmanın ya da olmamasının bir önemi yok. Artık önemli olan faşist olmaması. Yine akraba çevresi bu konuda farklı düşünüyorlar çünkü

şahit olduğum evlilikler var. Fakat bu yakın ilişki kurulamamışsa hala Alevi kimliğinin özellikle vurgulandığı durumlar oluyor. Örneğin bir komşunun halama, çocuğu için özel ders verecek birini aradığını duymuştum. Daha sonra halamın yanına gidip "ne dersi istiyor? Ben veririm" dedim. Halamın cevabı "onlar çocuklarını bize emanet etmezler, eve göndermezler" oldu. Muhtemelen de haklı. Ancak yakın sıcak ilişkiler bu duvarı kaldırıyor. (KK-12, kadın, 26 yaşında, İstanbul)

Yapısal değişimlerin yaşandığına yapılan vurgular yanında bazı duygusal bağların etkisinin devam ettiğine dair yorumlar da bulunmaktadır:

Kesinlikle değişim geçiriyor. Otantik Aleviliğin çözülüşü 1950'ler-60'lardaki göçlerle başlıyor zaten. Kurumlar yok olmuş durumda veya oldukça değişmiş. E tabii daha çok kaynak var elimizde; musahiplik-kirvelik gibi ilişkiler içine doğmadık biz. Ama bakın şu da var: Dedem, Ali'yle ilgili bir espri patlatır, şakalaşır, sonra bir deyiş dinleyip Ali için ağlardı örneğin. Tüm nesnel yaklaşımlarına rağmen ben de dâhil pek çok Alevi gencinde bunun pek değişmediğini düşünüyorum en azından. (KK-32, erkek, 26 yaşında, İstanbul)

Alevi kimliğinden dolayı dışlanma deneyimleri, diğer yönelimlerde olduğu gibi, genellikle okul dönemlerinde, arkadaş çevreleriyle yaşanan hadiselerinde karşımıza çıkmaktadır. Liseli yıllarda kimliğinden dolayı kendisi ile dalga geçildiğini belirtenlerin yanında "mum söndü" gibi çeşitli ön yargıları içeren durumları kendisine soranların olduğunu belirtenler de söz konusudur. Alevi kimliğinden dolayı dışlanmaya, ötekileştirmeye ve kimliği korumaya dair stratejiler geliştirme noktasında ise çok katı politik tutumun geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapma eğilimi göze çarpmaktadır. Ancak bu kişilerin politik yönelimli olmakla birlikte aktif olarak herhangi bir siyasette örgütlü olmadıklarını da belirtelim. Hatta birinin Türkiye'deki sosyalist hareketin Alevilere yaklaşımının son derece küçümseyici, suçlayıcı ve hatta alay edici olduğunu belirterek eleştirel yaklaştığını da not etmek gerekir.

Kesinle politikleşme. Daha sert bir tavır. Ötekileştirilmiş diğer tüm kimliklerle müştereklerin yaratılması gerekir. Ama özel olarak da her bir kimliğin kendi vurgusu olmalı. Naif, mazlum ve boynu bükük tavra son verilmeli. (KK-12, kadın, 26 yaşında, İstanbul)

Sert tavırla ve politikleşerek mücadele edilmesi gerektiğine dair vurgulayanlar dışında, dayanışmanın ve sivil topluluk anlamında örgütlülüğün önemli bir baş etme stratejisi olduğunu dile getirenlerin olduğunu da belirtelim. Son olarak politik yönelimli olarak değerlendirebileceğimiz katılımcıların hepsi herhangi bir sivil toplum örgütünde aktif bir şekilde rol almamakla birlikte kendilerine en yakın buldukları Alevi örgütlülüğünün Pir Sultan Abdal Kültür Dernekleri (PSAKD) olduğunu ifade ettiklerini not edelim.

Birey Yönelimli Alevi Gençlik

Araştırmada keşfedilen bir diğer yönelim ise, kendini hiçbir değer sistemine, aracı ağlara, yapılaraya veya ideolojiye göre tanımlama gereği duymayan, Alevi kimliğini ne inanç, ne kültür veya etnik kimlikle veyahut politik bir mahiyette değerlendirmeyenlerin oluşturduğu kümedir. Herhangi bir kimliğe ihtiyaç duymadan, kendini saf insan haliyle, meslekle veya aldığı eğitim gibi daha yalın hallerle tanımlama eğilimi yüksektir. Aleviliğin ise daha sade, kimi zaman mesafeli ama aynı zamanda saygı duyulan, yeri geldiğinde korunması gereken bir kimlik olarak kavrandığını söyleyebiliriz. Gündelik hayatlarında genel anlamda belirleyici rol oynayan bir kimlik değildir. Diğer taraftan içlerinde son derece inançlı Alevi gençler de yer almakla birlikte bunlar daha çok deist eğilimdedirler.

Kendimi herhangi bir kalıba koymuyorum sadece insanım diyorum ve bu bana yetiyor. Alevilik içine doğmuş olduğum mezhep saygı duyuyorum, örf ve adetlerimizi de seviyorum. (KK-2, kadın, 21 yaşında, Hatay)

Birey yönelimlilerin çoğu Aleviliği kendi ailesinden ve çevresinden öğrendiğini ama bu bilgilerin yeterli olmadığı görüşündedirler. Çoğunluk cem, oruç tutmak gibi ritüelleri yerine getirmediğini belirtmiş ve doğal olarak sosyal öğrenme süreçlerinden uzak kaldığını işaret etmiştir. Kendilerine “Aleviyim ben” dedikleri ilk zamanlar genellikle okul çağlarıdır. Kendi kimliğini belli ettiğinde tepkiyle karşılaştığını belirtenler de vardır:

İlk ortaokul birinci sınıfta söylemiştim. Alevi olamazsın, onlar çok pistir gibi bir tepki almıştım. (KK-14, kadın, 26 yaşında, Gaziantep)

Kirliliğe dair fikirlerin toplumsal yaşamın işleyişinde biri araçsal, diğeri ise dışavurumsal olmak üzere iki düzeyde açığa çıktığını belirten Douglas (2007, s.25-26) kirliliğin inançlarla, siyasal baskı ve meşrulaştırma biçimleri ile, toplumsal düzenlilik ile yakın ilişkide olduğunu dile getirir. Yabancı toplumlar üzerindeki araştırmalardan hareketle, toplumsal ilişkilerde, tehlikeli olarak tanımlanan temaslar sembolik anlamlar taşıyabildiğini, çeşitli analogilerle birtakım davranışların ya da grupların kirliliği, tehlikeli olarak kodlanabildiğini ifade eder. Douglas (2007, s.27) ayırma, temizleme, sınır çizme ve ihlalleri cezalandırma gibi fikirlerin toplumsal düzeni koruma ve sürekliliğini sağlama işlevi taşıyabildiğini savunur. Alevilere yönelik “kirliliği”, “pis” şeklindeki söylemlerin de Sünni çoğunluğun kendine sınır çizme, kendi içinde bütünleşme ve düzenlilik sağlama yolunda akıl dışına/ön yargıya dayalı sınır çizme hallerinin bir biçimi olarak görülebilir.⁶ Kirlilik ve onunla bağlantılı tehlike anlamı yüklenmiş kodların (“bulaşma” gibi) ahlaki çerçevesi toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılığı meşrulaştırıcı bir söylem ilişkisinde vücuda gelirken, Aleviler içinde de benzer söylem inşaları, toplumsal aidiyeti güçlendirme, birlikteliğin sınırlarını çizme (iç-grup ve dış-grup tanımı olarak) noktasında da işlevsellik gösterebildiğini de belirtelim.⁷

Muhafazakâr bir şehirde yaşamak zorunda kaldık, burada çok aykırı çok sığ, cahil ve kötücül şeyler duydum Aleviler hakkında. Hâlbuki biz bu anlatılanlar gibi insanlar değildik ve bu sofulardan çok daha iyi insanlardık. Sanırım ilk o an kabul ettim onlardan farklı olduğumu, yakan değil yakılan olduğumu.

KK-30'un ifadesinde geçen “yakan”- “yakılan” şeklindeki ayırt edici söylem kodlarının son zamanlarda Alevilerin kendi sınırlarını belirlemede önemli bir göstergeye dönüştüğünü söylemek gerekir. 2 Temmuz 1993 Sivas Katliamına gönderme yapan bu ifade, inanç yönelimli olmasa bile bu gibi tarihsel hadiselerin anımsanması süreçlerinde çok güçlü kolektif bağ beraberinde getirebilmektedir. Diğer bir husus, Alevilere dair

⁶ Alevilere dair kirlilik fikirlerinin, ayrıştırıcı söylemlerin ve çeşitli stereotipleştirmelerin gündelik hayattaki yansımalarını daha geniş ölçekte ele alıp saha çalışmasına dayalı gerçekleştiren Özben'in (2011) çalışmasına bakılabilir.

⁷ Söz gelimi Aleviler içinde bugünün Alevilerine dair oto-asimilasyonun, yozlaşmanın olduğuna dair çeşitli yorumlar da (bir nevi kirlenme olarak sembolleştirilir) benzer bütünleşme kodları olabildiğini belirtelim.

dışlayıcı yaklaşımın taşrada daha fazla hissedilmiş olmasıdır. Nesnelleştirilmiş ön yargılara dayanan bu yaklaşımlara katılımcıların mezhep-dışı gerekçelerle (cahillik vb) açıklamaya çalıştığını ancak bir noktadan sonra kendisine yönelik ötekileştirici tavrı radikal bir şekilde karşı- anlamlandırmaya tabi tuttuğunu da vurgulamak gerekir.

Birey yönelimlilerde, Alevi inancına bağlılık konusunda bir çeşitlenme söz konusudur. Son derece bağlı olduğunu ancak ritüelleri çok fazla yerine getirmedeğini dile getirenler de vardır ki bunların deist eğilimler gösterdiğini görmekteyiz, çok fazla bağlı olmadığını ve kültürel değer olarak saygı duyduğunu ifade edenler de vardır.

Aleviliğe bir kültür olarak çok büyük bir saygım var, hatta böyle bir kültürde büyümenin benim için bir şans olduğunu düşünüyorum.(KK-4, kadın, 30 yaşında, Ankara)

Kendimi sadece "insan" sıfatına koyuyorum ve başkalarına da o şekilde bakıyorum herhangi bir ritüele uyma gereksinimi duymuyorum. Benim dine ve din tarihine bakış açım birçok insandan daha farklı. (KK-2, kadın, 21 yaşında, Hatay)

Alevilik ya da herhangi bir mezheple ilgili herhangi bir bağlılığım yok. Herhangi bir ritüeli yerine getirmiyorum. Akla ve mantığa uygun olan, vicdan, hak ve hukuk gibi konular bence daha ön plandadır. İnsanları kimliklerine göre ayırt etmem. (KK-22, erkek, 30 yaşında, Ankara)

Birey yönelimlilerin Alevi inancı ve birbirleriyle yakınlık kurabilmelelerine dair şu yorum dikkate değer ve özet niteliktedir:

Bana göre Alevilik hem bir inanç öğretisi hem de bir kültürdür aslında. Ben yaratıcıya inanıyorum ama dinlere sıkı sıkıya bağlı bir insan değilim bir noktada deist olarak bile tanımlanabilirim sanırım. Ama yine de Alevilikten ödün vermem. Yani bir birey tanrıya inancını yitirse dahi kendini alevi olarak görebilir çünkü Alevilik bir alt gruptur bana göre, kültürdür. Ben Aleviliğin bu toplumsal yönüne, sosyal öğretilerine bağlıyım, öte yandan Alevilerin ezilmiş ve dışlanmış olması da bizi birbirimize bağlıyor. "Yarayla alay eder, yaralanmamış olan." Yaralanan ise diğerinin yarasını sarıyor sanırım. (KK-30, kadın, 23 yaşında, Kayseri)

Her ne kadar birey yönelimlerinde, Aleviliğe dair birtakım ritüeller yerine getirilmese de ve inanç açısından bağlılık esnek olsa da, kimliğin toplumsal sahadaki imgesel karşılığı ve karşılığı, bazı durumlarda bir arada bulunmayı zorunlu kılabilmekte ve aidiyetlik bilincini pekiştirebilmektedir. Ancak nihayetinde kolektif bir tahayyülün ötesine geçip somutlaşmamaktadır. Daha içsel bir durum söz konusudur.

Dışlanma deneyimlerine baktığımızda ise diğerlerinde olduğu gibi okul çağlarında bu tip durumlarla karşılaşıldığını görmekteyiz. Ancak genel eğilim, diğer yönelimlere göre dışlanmaya daha az maruz kalmış olmalarıdır ancak bu tip durumları soğurabilecek entelektüel bilince sahip olmaları da bu noktada dikkate alınması gereken hususlardandır. Diğer taraftan Alevi olduğu için terk edildiğini, bazı ortamlarda Alevi kimliğini saklamak zorunda kaldığını belirtenler de vardır. Bu tip olumsuzluklara karşın kimliği gizleme veya başka alanlardaki sermaye yapılarını güçlendirme azminde olduklarını ve bu doğrultuda taktikler geliştirdiklerini söyleyebiliriz. De Certeau'nün (2008) işaret etmiş olduğu egemenin tahakküm ilişkilerine ve stratejik çizgilerine karşılık ezilenlerin başvurdukları taktikler burada da geçerli olabilmektedir. Elbette bu taktikler sadece birey yönelimliler için geçerli değildir, bilakis diğer yönelimlilerde de sık başvurulan savunma, ayakta kalma ve tutunma yol ve yöntemlerindedirler. Daha kolektivist tavır alma ve tutum geliştirmeye sahip diğer yönelimlerde taktiksel eylemlilik repertuarı daha geniştir diyebiliriz. Alevi kimliği, diğerlerinde tonları farklı olsa da belirleyiciliği daha yüksek sosyal eylem rejimi faktörü iken birey yönelimlilerde daha bireysel ve tali düzlemde olabilmektedir. Örneğin mesleki idealler daha belirleyici yönelimlerden biri olduğu için o alandaki formasyonlarını arttırmaları bireysel taktiklerinden biridir.⁸ Birey yönelimler içinde mesleki idealleri olanlar, genelde özel sektörde çalıştıklarını ve kamu alanında çalışmak durumunda kalsalardı eğer dışlanmanın farklı yüzleriyle karşılaşma olasılıklarının olabileceğini de belirtmişlerdir. Genel anlamıyla daha pragmatist bir çizgide olduklarını söyleyebiliriz. Daha az kolektivist tutum içerisinde olmakla birlikte daha rasyonel tutum geliştirme eğilimindedirler. Bütün

⁸ Tüm Alevi gençlik yönelimlilerde dışlanmaya karşı sadece toplumsal dayanışma anlamında değil, bütün alanlardaki sermaye güçlerini yükseltme doğrultusunda Scott'ın (1995) belirtmiş olduğu "gizli senaryolar" geliştirme ve kendi kimliğini örseletmeyecek şekilde bir sosyal eylem grameri geliştirme eğilimi göze çarpmaktadır.

bunların yanında Alevi kimliğinden veya başka kimlikten dolayı dışlanmayı ortadan kaldıracak politikaların geliştirilmesi gerektiğine vurgular da yapmaktadırlar.

Sonuç

Günümüz toplumunda güvensizliğin artması aynı zamanda sıcak ilişkilerin, dayanışmanın hâkim olduğu ve insanın kendini iyi hissettiği, buna mukabil içine girildiğinde özgürlük arayışının da kaçınılmaz olduğunu belirten Bauman (2016, s.9-22) “cemaatin vekili” olarak gördüğü “kimlik”in ve kimlik arayışındaki bir hayatın kargaşa dolu olduğuna dikkati çeker. Türkiye gibi, çevresi tekinsiz coğrafya yüklü ve çoklu etnik kimliklerin tarihsel gerilim frekansları ile yüklü ülkelerde, bireylerin kendilerini güvende hissedebilecekleri kimlik limanları her daim canlılık taşıyabilmektedir. Uygarlaşma sürecinin ve eşit yurttaşlık temelindeki demokratik yaşamın dalgalı seyretmesi ve ayırıcılığı meşrulaştıran güç ilişkilerini ortadan kaldıracak yapısal dönüşümlerin bir türlü gerçekleştirilememesi, tarihsel olarak ötekileştirilen kimliklerin mağduriyetinin yeni kuşaklara devredilme sorununu da beraberinde getirebilmektedir. Bugünün genç Alevileri, kimliklerinden dolayı önceki kuşaklara göre birtakım avantajlara sahip olsalar da, kimliklerinin omurgasını teşkil eden inancı, ibadet usullerini, organizasyon ağlarını eşit haklar temelinde yaşayabilme ve yaşatabilme imkânlarından mahrumdurlar. Kimliklerinden dolayı örtük ya da aleni şekilde dışlanma ve ötekileştirilme deneyimleri devam edebilmektedir. Diğer taraftan kentleşme ve diğer toplumsal koşullara kendini uyarlama noktasında hem çeşitli taktikler geliştirerek kimliğini koruma hem de Alevi kimliğini yeniden anlamlandırma eğilimleri ortaya çıkabilmektedir. İnanç, kültür, etnik, politik benlik ve bireysellik eksenlerinde beş Alevi kimlik yörüngesinin bina olduğunu görmekteyiz. Analitik açıdan yapmış olduğumuz bu ayırım son derece akışkan ve devingendir. Koşullara ve değişime göre başka yönelimler de ortaya çıkabilir. Aralarında geçişkenlikler olabileceği gibi, bazı hususlarda çakışmalar da olabilmektedir. Örneğin kültür yönelimlilik ile politik yönelimlilik ve birey yönelimlilik çeşitli durumlarda iç içe geçebilmektedir. Politik kutuplaşma art-

tıkça bu durum gündelik hayata da yansiyabilmekte ve dolayısıyla Alevilik bilincinin şekillenişinde bazı sembolik sermaye kalıpları daha fazla rol oynayabilmektedir.

Bahsetmiş olduğumuz beş kimlik yöneliminin birbirinden farklılaştığı noktalar genel olarak Alevi kimliğine yaklaşım, yorumlama ve onu nasıl anlamlandırıp yaşadıkları ile ilgilidir. Her bir yönelim, kendi içinde de farklılaşabilmektedir. Bu açıdan kendi içlerinde homojen bir eğilim göstermediklerini vurgulamak gerekir. Önemli bir nokta olarak bireylerin hayatlarının belirli anlarında toplumsal bağlama, durumsallığa, süreçlere ve iletişimlere göre kendi Aleviliklerini anlamlandırdıkları ve bu yönde pratikler geliştirmekte olduklarıdır. Yani kimliklerinin tasarımı toplumsal ve ilişkiseldir.

İnanç yönelimli Alevi gençlere baktığımızda, Aleviliğin geleneksel mirasını yeni koşullara uyarlayarak yaşama ve yaşatma felsefesinin ağır bastığını ve inanç sermayesinin daha güçlü olduğunu görmekteyiz. Alevi kimliği, kendini tanımlama noktasında anahtar rol üstlenmektedir. Kültür yönelimlilerde ise Alevi kimliği gündelik yaşamın anahtarı olmasa bile korunması gerektiği fikri egemendir. Bir yaşam felsefesinden ziyade yeri geldiğinde kendini tanımlama biçimi söz konusudur ve bu yüzden de son derece durumsallık ve bağlamsallık arz etmektedir. Etnik yönelimlilikte söz konusu durumsallık başta ilişkide olduğu sosyal çevresindekilerin kimliği olmak üzere genel kimlik siyasetinin bir tazyikini taşımaktadır. Siyasal coğrafya bu açıdan belirleyici unsurlardan biridir. Kimi zaman gizli, kimi zaman politik bir inşa sürecini de bağrında taşımaktadır. Politik yönelimlilerde ise Alevi kimliğinin politik bir yorumla kavranışı ve sahiplenışı söz konusudur. Politik bakış örgütlü bir tutumla da olabilmektedir örgütsüz bir şekilde de. Çözüm stratejileri de politik reçeteler taşıyabilmektedir. Bazılarının Alevi kimliğini araçsallaştırdığını da belirtmek gerekir. Birey yönelimli Alevi kimliğinde ise toplumsal açıdan bağlantısız bir kimlik yorumu göze çarpar. Görelilik olarak kimliğe sahip çıkma durumu daha zayıftır ama bu kimliğin tarihsel ve sembolik manasına da hâkimiyet söz konusudur. Sosyal hayatında çok fazla anahtar rolü üstlenmemektedir.

Genel olarak baktığımızda farklı yörüngelerde Alevi yönelimleri ortaya çıkmış olsa da, geçmişe kıyasla farklı Alevi kimliklerinin buluşma ve ortaklaşma eğiliminin arttığını, daha üst düzeyde bir Alevi entitesi/varoluş

biçiminin meydana geldiğini söyleyebiliriz. Ancak bu eğilim, diğer kimliklerin varoluş biçimleriyle de doğrudan ilişkilidir, yani etkileşimsel bir tarafı bulunmaktadır. Önemli bir diğer husus da, hangi yönelimlide olursa olsun, tüm katılımcıların yurttaşlık kimliğinin önemine dolaylı ya da dolaysız şekilde vurgu yapmış olması ve diğer kimliklere yaklaşım konusunda da çoğunlukla esnekliğe sahip olmasıdır. Bu durum, kimliklerinden dolayı mağduriyetler söz konusu olsa bile, farklı kimliklerle bir arada yaşama iradesi adına son derece anlamlı ve değerlidir.

EXTENDED ABSTRACT

Alevi Youth in Terms of Identity Orientations

*

Ercan Geçgin

Niğde Ömer Halisdemir University

This research is aimed at understanding and explaining the views of young Alevis in Turkey (born after 1980) on their identity, how they interpret, how they reproduce, and how they are building an Alevi identity. For this purpose, field research was conducted.

In line with the purpose-based sampling, in-depth interviews were conducted between the ages of 16-30 and 33 Alevi young people who were born or live in different geographies of Turkey, including two sexes. Interviews were also conducted on the internet (Google form) with people who were not able to have a face-to-face interview. Interviews were conducted between January 2017 and July 2018 based on place, time and other facilities. Both faces to face and observation technique was used on the Internet.

This article deals with the ethic approach to collective identity (Kottak, 2002, s.62), which is based on sociological and anthropological characteristics, which has common characteristics, which defines themselves differently and in particular, which is constructed from linguistic, religious, historical experience, geographical isolation, kinship, and various differences related with race. This study shows that social identity varies according to context, but also has various characteristics.

Five-point typology has been developed according to the way young people approach Alevi identity, the role of Alevism in their daily lives, and their strategies to deal with the discrimination they have suffered due to this identity. "Faith-oriented Alevism", "Cultural-oriented Alevism", "Ethnic-oriented Alevism", "Political-oriented Alevism" and "Individual-

oriented Alevism” are the analytical categories that derive from the findings⁹. We can say that these are analytical classifications and have been enhanced as in Weber’s ideal typologies.

Faith-Oriented Alevi Youth

In this category, which consists of those who prioritize their identity to the belief of Alevism, faith is important. They tend to perform rituals of devotion and worship in faith. As the level of education in faith-oriented people increases, intensifying from verbal sources to written sources can also increase. This may also mean that the previous generation's verbal culture-dominated religious transmission is increasingly transforming. Therefore, references to Alevism can also change. The exclusion due to Alevi identity is often seen in school years, encounters with other identities and socialization. In their strategies of coping with exclusion, the emphasis on self-reliance and solidarity is imported.

Culture-Oriented Alevi Youth

While defining themselves, we can describe those who prefer more neutral definitions rather than Alevi identity, but who protect Alevi identity as “culturally oriented”. Besides accepting the Alevi identity, the tendency to use it as a key identity. They consider Alevism culturally. We can say that those in this category do not perform religious rituals often, but they have the idea that they are familiar with the rituals in general and that they should protect Alevism as part of the system of cultural values. They mostly have high cultural capital. The way in which their care about the identity according to place, time, conditions can vary. We can say that Alevi youth in this category mostly learn basic information about Alevism from the family, mainly by seeing, living and with some forms of verbal culture transfer.

⁹ In his field study on Alevi young people living in some districts of Istanbul, Tol (2016:8) mentioned the three tendencies that emphasize the cultural orientation, faith orientation and political orientation of Alevism at the point of defining their identity and emphasized that the cultural tendency is more accepted. Besides Tol's (2016) research offers some guidance, this article seeks to introduce a broader typology essay.

Ethnic-Oriented Alevi Youth

One of the important dimensions of Alevism's social boundaries is its other ethnic identities. The form of self-identification of ethnic identity is mainly based on what they regard as "the other". At this point, the linguistic relation can be the most important distinguishing attribute along with the blood relation. In the research, some of the interviewers expressed their Alevi identity with their other ethnic identities. Those who describe themselves as "Kurdish Alevi", "Arab Alevi" and "Zaza Alevi" have been evaluated in this typology. Other ethnic identities can increase or weaken depending on the social, cultural and political context and situations.

Political-Oriented Alevi Youth

Political orientations, like other identities, define Alevi as a political identity. The most common characteristics of the political orientations is to interpret and construct the Alevi identity, not from the belief but from the ideological-political framework. Political capital is heavier than religious beliefs, and it is wanted to be absorbed within the political sphere of faith.

Individual-Oriented Alevi Youth

Another orientation is the group formed by those who do not need to define themselves according to any ideology, who do not evaluate the Alevi identity with their faith, culture, or ethnic identity. Without the need for an identity, the tendency to define itself in the form of pure human beings, in the form of profession or in the form of education is high. We can say that Alevism is understood as an identity that is more simple, sometimes distant, but also respected, and must be protected. There were also those who stated that they were deist. Therefore, it can also be evaluated as "deist-oriented Alevi youth".

Conclusion

The five identities that we are talking about differ from each other is about how they approach, interpret and understand Alevi identity. Each one can

be different in itself. In this respect, it is necessary to emphasize that they do not show a homogeneity within themselves. When we look at faith-oriented Alevi youth, we see that Alevism has to be experienced by adapting the traditional heritage to new circumstances and that faith capital is stronger. Alevi identity plays a key role in identifying itself. For culture-oriented youth, the idea that Alevi identity should be protected even if it is not the key to everyday life is dominant. For ethnic-oriented youth, political geography is one of the determining factors. Sometimes there is a political construction process. For the youth of political orientation, there is a political interpretation of Alevi identity and its ownership. Solution strategies can also be political. For individual-oriented Alevi identity, the situation of emergence is relatively weaker, but the historical and symbolic meaning of this identity is dominant. It does not play much key role in social life.

In general, although Alevi orientations have emerged in different forms, we can see that the tendency to co-operate with different Alevi identities has increased compared to the past. We can say that a higher level of Alevi forms of existence has occurred. However, this tendency is directly related to the forms of existence of other identities. Another important point is that all participants, regardless of their orientation, have expressed direct or indirect emphasis on the importance of citizenship identity and often have flexibility in addressing other identities. This situation is extremely meaningful and valuable for the will to live together with different identities, even if they are victims of their own identity.

Kaynakça / References

- Aydın, S. (2015). "Bir etno-dinsel kimlik olarak alevilik". *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik, İnanç- Ritüel* (içinde). Der. Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş. İstanbul: İletişim, 11-32.
- Barth, F. (2001). "Giriş", *Etnik Gruplar ve Sınırları* (içinde). Der. Fredrik Barth. Çev. Ayhan Kaya- Seda Gürkan. İstanbul: Bağlam.
- Bauman, Z. (2016). *Cemaatler: Güvenli olmayan bir dünyada güvenlik arayışı*. Çev. Nurdan Soysal. İstanbul: Say.

- Bauman, Z. (2018). *Akışkan modernite*. Çev. Sinan Okan Çavuş. 3. Baskı. İstanbul: Can.
- Bruinessen, M. V.. (2000). *Kürtlük, Türklük, Alevilik*. Çev. Hakan Yurdakul. 2.baskı. İstanbul: İletişim.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Çeviri Ed. Mesut Bütün-Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal.
- De Certeau, M., (2008). *Gündelik hayatın keşfi-I: Eylem, uygulama, üretim sanatları*. Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost.
- Doğan, E. (2011). "Representation of the Framework of Decentralization of Alawi Television: The Case of "Cem TV" and "Su TV"". Ed. İsmail Şiriner- Lubomír Nenička. *Globalisation Dimensions & Impacts. Global Studies Series Vol. 1*. London: IJOPEC Pub. s.427-440.
- Droogers, A. (2012). "Dinin tanınması: Bir sosyal bilim yaklaşımı". Der. Peter B. Clarke. *Din sosyolojisi: Kuram ve yöntem içinde*. Çev. Ed. İhsan Çapcıoğlu. Ankara: İmge. Ss.415-438.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve tehlike: Kirlilik ve tabu kavramlarının bir çözümlemesi*. Çev. Emine Ayhan. İstanbul: Metis.
- Erdemir, E. (2005). Tradition and modernity: Alevi's ambiguous terms and Turkey's ambivalent subjects. *Middle Eastern Studies*. 41(6), 937-51.
- Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite ve milliyetçilik: Antropolojik bir bakış*. Çev. Ekin Uşaklı. İstanbul: Avesta.
- Ezgin, Ö. (2013). Alevi gençliği, deneyim ve talepler: Biz özne olarak alevilik. 176-194. Demet Lüküslü- Hakan Yücel (der.) *Gençlik Halleri: 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak içinde*. Ankara: Elif.
- Geçgin, E. (2015). Alevi milliyetçiliği mümkün mü?. Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş (der.) *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel içinde*. İstanbul: İletişim. s.413-447.
- Gezik, E. (2012). *Dinsel, etnik ve politik sorunlar bağlamında alevi kürtler*. İstanbul: İletişim.
- Kiremit, İ. (2015). Nusayri (Arap Alevileri) üzerine bir değerlendirme: Kimlik ve öteki olma. *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik: Tarih-Kimlik, İnanç-Ritüel içinde*. Der. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş. İstanbul: İletişim, 369-395.

- Kottak, C. P. (2002). *Antropoloji, insan çeşitliliğine bir bakış*. Çev. Serpil N. Altuntek vd., Ankara: Ütopya.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve kültürel kimlik*. Çev. Neşe Nur Domaniç. İstanbul: Sarmal.
- Massicard, É. (2009). Alevi sorunu. Semih Vaner (haz.) 21. *Yüzyıla Girerken Türkiye* içinde. İstanbul: Kitap. S.323-348.
- Ocak, A. Y. (2015). Türk ve Türkiye tarihinde İslam'ı çalışmak yahut "Arı Kovanına Çomak Sokmak". Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş (der.) *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşılık: Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel* içinde. İstanbul: İletişim. s.55-70.
- Ocak, A. Y. (2018). *Türk sufiliğine bakışlar*. 17. Baskı. İstanbul: İletişim.
- Özben, M. (2011). *Kirililik kavramı ve aleviliğin asimilasyonu*. İstanbul: Ayrintı.
- Özdalga, E. (2014). *Kimlik denklemleri: Türkiye'nin sosyo-kültürel anlam haritası*. Çev. Sevgi Tuncel. İstanbul: İletişim.
- Özmen, F. A. (2011). Politik bir gençlik kuşağı: Post 80 alevi gençliği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 11-22.
- Salman, C. (2018). *Lamekandan cihana göç kimlik alevilik*. Ankara: Dipnot.
- Schankland, D. (2003). *The alevi in Turkey: The emergence of a secular Islamic tradition*. London: Routledge.
- Schütz, Alfred. (2018) *Fenomenoloji ve toplumsal ilişkiler*. Türkçe Söyleyen. Adnan Akan-Seyda Kesikoğlu. Ankara: Heretik, 2018.
- Scott, J. C. (1995). *Tahakküm ve direniş sanatları: Gizli senaryolar*. Çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrintı.
- Seufert, G.. (2005). Mezhep ile etnisite arasında: Küreselleşen İstanbul'da Bir Kürt-Alevi aşiret. Ayşe Öncü- Petra Weyland (der.) *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* içinde. Çev. Leyla Şimşek-Nilgün Uygun. İstanbul: İletişim, 215-238.
- Tol, U. (2016). *Kentsel alevilik ve alevi gençlerin kimlik arayışları*. İstanbul: Po-dem.
- Yıldırım, R. (2012). Geleneksel alevilikten modern aleviliğe: tarihsel bir dönüşümün ana eksenleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 135-162.
- Yıldırım, R. (2018). *Geleneksel alevilik: İnanç, ibadet, kurumlar, toplumsal yapı, kolektif bellek*. İstanbul: İletişim.

Zırh, B. C. (2017). Alevi-olmayan bir araştırmacı olarak alevilik üzerine çalışmak: Göç-mekânda ama evde çokalanlı etnografi". *Moment Dergi*, 4(1), 52-72.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Geçgin, E. (2019). Kimlik yönelimleri açısından alevi gençlik. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1030-1075. DOI: 10.26466/opus.527939

Türkiye’de Halk Kütüphanesi Kullanımının Panel Veri Kümeleme Analizi ile İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.514715

*

Özlem Akay*

* Arş. Gör. Dr. Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sarıçam / Adana / Türkiye
E-Posta: okay@cu.edu.tr ORCID: [0000-0002-9539-7252](https://orcid.org/0000-0002-9539-7252)

Öz

Hızlı bir gelişim süreci içinde bulunan günümüz koşullarında, ülkelerin kültürel gelişmişliklerinin en az ekonomik gelişmişlik kadar dikkate alınması gerektiği kabul edilen bir gerçektir. Kültürel olarak gelişmiş ülkelerin bilgiye duyduğu gereksinim oldukça önemlidir. Bilgiye ulaşmada en büyük yardımcılardan biri olan halk kütüphaneleri bireylere ihtiyacı olan kaynakları sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kütüphane kullanımında benzer özellik gösteren illeri belirlemek ve illerin insani gelişmişlikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu doğrultuda, 2008-2017 yılları arasında Türkiye’nin 81 ili için halk kütüphanelerinden yararlanma, halk kütüphaneleri, halk kütüphanelerindeki kitap, halk kütüphanelerinden bin kişi başına yararlanma, halk kütüphanelerinde ödünç verilen materyal ve illerin 6 yaş üzeri okuma yazma bilen nüfus sayıları dikkate alınarak panel veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen panel veri setine, zamansal ve uzaysal öklid uzaklığı kullanılarak Ward yöntemi ile kümeleme analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda iller 5 kümeye ayrılmıştır. Kütüphane kullanımına göre 5 kümeye ayrılan iller yerel İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 2013 değerleri ile illerin insani gelişmişlikleri dikkate alınarak incelenmiştir. İllerin kütüphane kullanımı ile insani gelişmişlik indeksinin paralel olmadığı ancak çok düşük insani sınıfa giren Şanlıurfa hariç diğer illerin kütüphane kullanımı açısından da düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Halk kütüphaneleri, Panel veri, Kümeleme analizi

Investigation of the Public Library Usage in Turkey by Panel Data Clustering Analysis

*

Abstract

It is accepted that in today's conditions of a rapid development process, the cultural development of countries should be attached attention as much as economic development. The need for knowledge of culturally developed countries is very important. Public libraries, one of the greatest helpers in accessing information, provide individuals with the resources they need. The aim of this study is to determine dissimilar provinces in Turkey in library use and examine the relationship between human development of the province. In this respect, a dataset was created in Turkey's 81 provinces for the years 2008-2017 with the usage numbers of public libraries, the number of public libraries, the number of books in the public libraries, the number of use of public libraries per thousand, the number of material lent in public libraries, and the literate population of these provinces. The obtained panel data set were applied cluster analysis with the Ward method using temporo-spatial Euclidean distance. As a result of the analysis, the provinces were divided into 5 groups. According to the library usage, the provinces divided into 5 clusters were examined with the human development of the provinces by taking into account the local Human Development Index (HDI) 2013 values. It was observed that the use of libraries in the provinces was not parallel to the human development index, but other provinces except Şanlıurfa, which entered the very low humanitarian class, were at a low level in terms of library use.

Keywords: Public library, Panel data, Clustering

Giriş

Son yıllarda insanlık tarihi her alanda (ekonomik, toplumsal, kültürel ve teknolojik) hızlı bir değişime tanık olmaktadır. Bireyler ve toplumlar bu hızlı değişime ancak bilgi sayesinde ayak uydurabilirler. Bilim ve teknolojilerindeki hızlı gelişmeler yeni bilginin hızla üretilmesine neden olmaktadır. Gelişen internet teknolojileri ile birlikte bilginin dağıtım ve yayılımının farklı ivme kazandığı aşikardır. Bu nedenle bilgi güncelliğini yitirmekte hatta çok çabuk eskimektedir.

Bugün içinde bulunduğunuz çağ “bilgi çağı”, bu çağın gerektirdiği toplum ise “bilgi toplumu” olarak adlandırılmaktadır. Bilgi Toplumunda bilgi artış hızı ile gündeme gelen geneldeki bilgi kirliliği, güvenilir, doğru, nitelikli bilgi edinme konuları ile elektronik ortamdaki veri ve bilgilerin güvenliği konusu da büyük önem taşımaktadır. Kütüphaneler, sözü edilen konularda ortaya çıkan sorunların çözümüne doğrudan katkı sağlayan kurumlardır. Kütüphaneler, son yıllarda, bireyler için bilginin ticari mal olmasından kaynaklanan dezavantajların giderilmesinde önemli rol oynar. Toplu (2007)’nin da belirttiği gibi, “toplumsal yaşamın bütün alanları bilgi ve onun ürünleri tarafından kuşatılırken” kütüphanelerin bu toplum yapısının merkezinde olmaları zorunludur. Kaynak çeşitliliği ve koleksiyon oluşturmada gösterilen özen nedeniyle kütüphaneler, doğru kitaplara ulaşabilmek için son derece önemli yerlerdir (Dengiz ve Yılmaz, 2007, s.210). Fenerci (2004) Bilgi Toplumunda evrensel ilkenin herkesin hem bilgi teknolojilerine hem de bilgiye erişimde fırsat eşitliğine sahip olması olduğunu dile getirirken, bu erişim eşitliğine sahip olmak kadar hangi bilgiye erişildiğinin de büyük önem taşıdığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, bilginin kapsam, düzey, dil ve içerik açısından insanların gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikte olması gerekir. Kütüphaneler bu açıdan da işlev yüklenecek başlıca kuruluşlardır (Yılmaz, 2010, s.268).

Kütüphane, “toplumun bilgiye olan gereksinmesini karşılamaya yönelik her türlü bilgi kaynağını bünyesinde toplayan, önceden belirlenmiş bir takım teknik ve yöntemlerle düzenleyen ve onlardan maksimum düzeyde yararın sağlanabilmesi için hizmetler veren toplumsal bir kurum”dur (Çakın, 1986, s.10). Kütüphaneler kitap, süreli yayın, resim, harita, CD, DVD vb. her türlü yazılı/basılı, görsel-işitsel ve elektronik

kaynağı bünyesinde toplar, belirli bir sistem dâhilinde düzenler ve kullanıcıların bunlardan yararlanmasını sağlar. Kütüphanelerin “bilgi kaynaklarını muhafaza etme, eğitim, araştırma ve boş zamanları değerlendirme” olmak üzere dört temel toplumsal işlevi bulunmaktadır (Çakın, 1986, s.12). Bununla birlikte, geçmişten günümüze gelişmelere bağlı olarak kütüphanelerin bilgi kaynakları ve yöntemleri değişsede kullanıcıyı bilgiye ulaştırma anlayışı kütüphane hizmetlerinin özünü oluşturmuştur. Kütüphanelerin hizmet verdikleri kullanıcı kitlesi ve niteliklerine göre halk, okul, üniversite, araştırma ve özel kütüphaneler gibi türleri vardır.

Bilgi çağının en önemli metası bilgi ve ona bağlı hedeflerinden birisi toplumun bilgiye erişimi ise kütüphaneler, özellikle de toplumun en büyük kesimine hizmet vermekle sorumlu olan halk kütüphaneleri ele alınması ve değerlendirilmesi gereken kurumlardır (Jannert, 2003, s.1).

Halk kütüphaneleri diğer kütüphane türlerinden farklı olarak toplumun bütün bireylerine açık, eşit ve ücretsiz olarak kütüphane hizmetleri sunan kurumlardır. Halk kütüphaneleri aynı zamanda buldukları yörenin yerel belleği konumundadır (Dalkıran, 2014, s.440). Halk kütüphanesi insan düşünce ve fikirlerinin kaydının ve yaratıcı hayal gücünün ifadesinin herkesçe özgür bir biçimde kullanılmasını sağlayan temel araçtır (Bayram, 2017, s.14).

En yaygın kütüphane türlerinden birisi olan halk kütüphaneleri “kadın - erkek, her yaşta, her seviyede ve her meslekten okuyucunun çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe yararlanmasını sağlayarak, bölgesinin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasına yardımcı olan kurumlardır (Ersoy, 1966, s.1). Sağlamlıunç’un (1990) detaylı tanımına göre halk kütüphaneleri “cins, yaş, ırk, milliyet, din, dil, eğitim, kültür, sosyo-ekonomik düzey ve politik görüş farkı gözetmeden, her tür kütüphane materyali ve çeşitli iletişim yolları aracılığıyla kültür ürünlerini ve bilgiyi insanlığın hizmetine ücretsiz sunarak, onlara ömür boyu eğitim ve boş zamanları değerlendirme olanağı veren, toplumla bütünleşip, sağlıklı kamuoyunun oluşmasına olanak sağlayan, toplumun ekonomik, sosyal, eğitsel, kültürel ve teknik kalkınmasının gerçekleştirilmesini etkileyen, dünya barışının sağlanmasına yardımcı olan demokratik kuruluşlardır. Halk kütüphanesi, IFLA/UNESCO Halk

Kütüphanesi Bildirgesi’nde (1994) “kullanıcılarına her tür bilgi ve enformasyonu gönüllü olarak sağlayan yerel bilgi merkezi” olarak tanımlanmıştır. Yılmaz (1995) halk kütüphanesi tanımlarındaki ortak noktaları “hizmetlerin bütün bireylere ayırım gözetilmeksizin ve ücretsiz olarak verilmesi, eğitim, kültür, bilgi ve boş zamanları değerlendirme, toplumsal gelişim ile ilgililik ve demokratik niteliği sahip olma” vurgusu olarak sıralamaktadır. Bu çerçevede halk kütüphanelerinin toplumun bütün bireyelerine hiçbir ayırım gözetmeksizin ücretsiz hizmet sunarak eğitim, kültür, bilgi ve boş zamanları değerlendirme olanağı sunan demokratik kuruluşlar olduğu görülmektedir. Benzer biçimde, IFLA/UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi’nde halk kütüphanesi hizmetlerinin yaş, dil, din, ırk, ulus veya toplumsal statüye bakılmaksızın bütün bireylere eşit erişim anlayışına dayandığı vurgulanmaktadır. Bildirgeye göre, dil yönünden azınlıkta olanlar, özürülüler, hastanede ya da cezaevinde olanlar gibi herhangi bir nedenle düzenli hizmet alamayan ve materyalleri kullanamayan kullanıcılara özel hizmet ve materyaller sunulmalıdır. Halk kütüphanelerinde tüm yaş gruplarına uygun materyaller bulunmalı, koleksiyon ve hizmetler her tür uygun medya ile modern ve geleneksel teknolojiyi kapsamalıdır. Koleksiyon ve hizmetler siyasi, dini, ideolojik ve ticari baskılara maruz kalmamalıdır.

Kütüphane kullanımı, bireylerin bilgilenme, eğitimsel, kültürel ve boş zamanlarını değerlendirme amaçlarıyla kütüphaneden yararlanmaları olarak tanımlanabilir. Bu durum; bireyde zekâ gelişimi, eğitimde başarı, dil ve iletişim becerisi, etkin ve sosyal bir kişilik oluşturma, eleştirel düşünme yeteneği geliştirme alanlarında yaşamsal katkıları olduğu ve sonunda sosyo- kültürel gelişmeye katkıda bulunduğu söylenebilir (Kurulan ve Çekerol, 2008, s.238). Simova (1980), kütüphane kullanmanın etnik topluluk üyelerine, kendilerini marjinal olmaktan kurtaracak dönüşümü sağlamalarına katkıda bulunacağını belirtmektedir.

Kütüphane kullanımı, hem bireysel hem de toplumsal ve kültürel kalkınmanın anahtar öğeleri arasında sayılabilir. Kütüphane kullanan bireylerin, bilimsel düşünen, eleştiren, toplumsal bilinci yerleşmiş, daha güçlü, sağlıklı ve zengin kişiliğe sahip, bireyler olacakları; böyle kişiliğe sahip bireylerden oluşan toplumların ise karşılaştıkları sorunları daha kolay aşabilecekleri açıktır (Yılmaz, 2000b, s.452).

Kütüphaneler;

- Kültürlerarası anlayış ve ilişkilerin geliştirilmesi ve desteklenmesine,
- Kültürel çeşitliliğin artırılmasına,
- Kültürel geçişi kolaylaştırmaya,
- Dil becerilerinin geliştirilmesinde eğitimsel yardım sağlamaya,
- Kültürlerarası değişim ve geniş anlamda kültürlerin paylaşılmasına,
- Toplumsal bütünleşme ve toplumdaki hareketliliğe katkıda bulunur (Yılmaz, 2000a, s.458; Mylopoulos, 1985, s.23).

“Bilgi”nin elde edilmesinin ön koşullarından birisi de “okumak” tır. Dolayısıyla kütüphane kullanımının okuma alışkanlığından bağımsız ele alınamayacağı, aralarında karşılıklı ve doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir. Okuma alışkanlığına sahip bir kişinin kütüphaneyi daha çok kullanacağı; kütüphane kullanan kişinin de daha çok okuyacağı genelde kabul edilen bir gerçektir. (Yılmaz, 2000a, s.458). Kişinin istenilen olgunluğa erişmesi, günlük yaşama ayak uydurulması için okuma yeteneğinin gerekli olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Okuyan insan geçmişinden bilgi almış, bu bilgiler üzerine yenilerini eklemiştir. Kültür, düşünüş ve tecrübeler okumayla nesillere aktarılmıştır. Bu yolla insanlık çok hızlı bir gelişim süreci yaşamıştır.

Bireylerin, neleri ne zaman, nerede ve nasıl okuduğu ve bütün bu okuma faaliyetlerini gerçekleştirirken okuduklarını hangi yolla elde ettiği, ne tür yayınlar okuduğu, ne sıklıkla okuduğu, hangi türleri ne oranda okuduğu, bir seferde aralıksız ne kadar okuyabildiği, yılın, haftanın ya da günün hangi zamanlarında okuduğu, kitapları hangi yolla elde ettiği üzerinde durulmalıdır. Bütün bu sorular bireylerin kütüphane kullanımının ne düzeyde olduğuna açıklık getirmektedir. Hizmet verdikleri bölgenin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasına yardımcı olan kurumlar olarak tanımlanan halk kütüphaneleri, bireylere okuma alışkanlığı kazandıran toplumsal kurumların başında gelmektedir. Okuma alışkanlığını çözümlemiş ve çözümlemeye çalışan bütün ülkelerde kütüphanelere önemli roller verilmiştir (Bınarbaşı, 2006, s.2). Örgün eğitim kurumlarında öğretilenlerin örgün eğitimin sona ermesi ile çoğu zaman da sona ermeden eskimesi söz konusudur. Bu durumda kişinin kendisini sürekli eğitmesi, değiştirmesi ve yenilemesi gerekmektedir. Günümüz bireylerinin, değişimleri anında algılayabilmeleri, hak ve

sorumluluklarını bilmeleri, bilgiden yararlanabilmeleri örgün ve yaygın eğitim kurumları ve onların ortak çalışmaları ile topluma sunacakları yaşam boyu öğrenme kapsamında düzenlenecek etkinliklerle olanaklı olacaktır.

Bilgilerin hızla üretildiği bu çağda, millet olarak etkin kütüphane kullanımının incelenmesi önemli olacaktır. Bireysel düzeyde güçlü bir kişiliğin, toplumsal düzeyde de gelişmiş bir toplumun anahtarlarından biri niteliğindedir. Son yıllarda toplumca benimsenmeyen, bu yüzden sıkça eleştirilen önemli konulardan biri bireylerin kitap ve yayınlara ilgi göstermediği kaygısıdır. Basın ve yayın organlarında “okumuyoruz”, “toplum olarak okumaya ilgisiz” biçiminde yankı bulan bu endişeler acaba ne oranda gerçeği yansıtmaktadır. Özellikle ülkemizde kütüphane kullanımının değerlendirilmesi, ülkemiz ile ilgili çıkarımlara ışık tutmada etkin rol oynamaktadır.

Literatür taraması

Türkiye’deki kütüphanecilik literatürüne son yıllarda giren çalışmalar incelendiğinde, halk kütüphaneleri üzerine yapılan araştırmalarda farklı konulara değinildiği görülmektedir.

Yılmaz (2000) çalışmasında, çok kültürlü toplumlarda yaşayan etnik azınlık çocuklarının okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarını kuramsal olarak ele almıştır. Etnik azınlık çocukları için kültürel uyumda önemli işlevlere sahip okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları, çocuklarda, özellikle dil gelişimi ve eğitimde başarıya katkıda bulunarak kültürel uyuma yardımcı olduğunu göstermiştir.

Yılmaz (2003) çalışmasında, toplumsal bir kurum olarak kütüphaneyi iletişim kuramı temelinde incelemiştir. Toplumsal iletişim ile kütüphane arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu ve iletişim süreci, toplumsallaşma, kültür ve eğitim gibi işlevlerini gerçekleştirmede kütüphane kurumuna gereksinim duyulduğunu göstermiştir.

Yılmaz (2004) çalışmasında, Ankara’daki 8 merkez ilçede okuyan ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarında ebeveynlerinin duyarlılıklarını araştırmıştır.344 öğrenciye uygulanan anket ile elde edilen araştırma sonuçlarına göre, ebeveynlerin bu konuda yeterince duyarlı davranmadıkları, bunun da

çocuklarının okuma ve kütüphane alışkanlıklarını olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır.

Dengiz ve Yılmaz (2007) çalışmalarında, Türkiye’de 2005–2006 öğretim yılında uygulanmayabaşlanan 2004 İlköğretim Programı’nın okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarını hangi düzeyde ve nasıl bir yaklaşım içinde ele aldığını belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada, öğretmenlerin, okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları açısından ilköğretim programlarına ilişkin görüşleri analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarının sözü edilen programda sistematik bir yaklaşımla ele alınmadığı görüşünde oldukları anlaşılmıştır.

Yılmaz (2008) çalışmasında, İlkçağ Anadolu’sundaki kütüphane ve arşiv kurumlarını sosyo-ekonomik ve kültürel yapı bağlamında değerlendirmiştir.Çalışmada, öncelikle, İlkçağ Anadolu kültür sürecinin temel özellikleri değerlendirmiş, daha sonra arşiv/kütüphane kurumu, ağırlıklı, sözü edilen coğrafya ve sosyo-ekonomik-kültürel yapı çerçevesinde irdelemiştir.Betitleme yöntemi ile gerçekleştirilen çalışma sonucunda Anadolu’da kültürel gelişmişliği yaratan sosyo-ekonomik gelişmişliğin kütüphane ve arşiv kurumu için temel varlık koşulu olduğu anlaşılmıştır.

Kurulgan ve Çekerol (2008) çalışmalarında, Anadolu Üniversitesi Porsuk Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programı öğrencilerinin okuma ve üniversite kütüphanesini kullanma alışkanlıklarını ortaya koymaktır. Araştırmaya 100 öğrenci katılmıştır. Çalışmada betimsel ve bağıntısal araştırma modeli kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmış, analizinde “frekans tabloları” ve “ki-kare testi” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları yüksek düzeyde (güçlü alışkanlık) bulunmuştur. Buna karşın öğrencilerin gazete okuma alışkanlıkları, kitap okuma alışkanlıklarına göre daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Yeterince kitap, dergi vb. okumadığını düşünen öğrenciler, gerekçe olarak zaman bulamama sorununu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca güçlü okuma alışkanlığına sahip öğrencilerin akademik başarıları ve kütüphane kullanma sıklıkları da yüksek çıkmıştır. Buna karşın, kitap okuma sıklıkları ile gelir düzeyleri ve ebeveynlerin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ersoy ve Yılmaz (2009) çalışmalarında Türkiye’deki il halk kütüphanelerinde görev yapan yönetici ve kütüphanecilerin yaşam boyu öğrenme konusundaki düşünceleri ve farkındalık düzeyleri incelemiş, bu konuda halk kütüphanelerinin olanakları belirlenmeye çalışmış ve halk kütüphanelerinden sorumlu üst birimlerin ele alınan konudaki tutumları irdelemişlerdir. Araştırmaya katılan 162 yönetici ve kütüphaneciden elde edilen bulgulara göre, yönetici (%40.7) ve kütüphanecilerin (%50.6) önemli sayılabilecek bir bölümü yaşam boyu öğrenme konusunda bilgi sahibi olduğunu düşünmektedir. Fakat eğitim sürecinde yeterince bilgilendirildiğini düşünenlerin oranı oldukça düşüktür. Hatta bir kısım yönetici ve kütüphaneci yaşam boyu öğrenme konusunu, kendileri için geliştirmeleri gereken en eksik yönü olduğunu da farkındadır. Araştırmaya katılan yönetici ve kütüphanecilerin büyük bir kısmı yaşam boyu öğrenme konusunda bilgi sahibi olduğunu düşünmektedir. Elde edilen bir diğer sonuca göre ise, halk kütüphanesi yönetici ve kütüphanecileri, halk kütüphanelerini yaşam boyu öğrenme sürecinin önemli bir parçası olduğunu savunurken, bu süreçte kendilerine düşen görevlerin farkında değillerdir. Araştırma kapsamındaki il halk kütüphaneleri tarafından yaşam boyu öğrenme kapsamında yeterli sayıda etkinlik düzenlendiğini söylemek de olanaklı değildir.

Yılmaz (2010) çalışmasında, Türkiye’nin Bilgi Toplumu Politikasında kütüphane kurumuna ilişkin yaklaşımı değerlendirmiştir. Bu çerçevede, konunun önce kuramsal çerçevesi çizilmiş, daha sonra Türkiye’nin ulusal planlama örgütü olan Devlet Planlama Teşkilatı’nın konu ile ilgili olarak 2003 yılından bu yana yayımladığı “e-Türkiye Girişimi Eylem Planı-2002”; “e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı (2003–2004)”; “e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı”; “Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)”; “Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı (2006-2010)” adlı politika belgeleri irdelenmiştir. Araştırma sonucunda, kütüphane kurumunun Türkiye’nin Bilgi Toplumu Politikasında organik bir bileşen olarak görülmediği; sözü edilen politikada bu kurumu toplumsal, kültürel ve eğitimsel bağlamlarda doğru algılayan, bütünsel bir yaklaşım bulunmadığı anlaşılmıştır.

Dalkıran (2014) çalışmasında, çoğunlukla kuramsal düzeyde ele alınan eğitim ve halk kütüphanesi arasındaki yakın ilişkiyi somut göstergeler üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de 1950-

2011 yılları arasında eğitim-halk kütüphanesi istatistikleri karşılıklı olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle Türkiye’de eğitim ve halk kütüphanesi istatistiklerinin nicel değişimleri arasında bir ilişki olup olmadığının ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgulara göre, genel olarak Türkiye’de eğitim ve halk kütüphanelerinin değişimi arasında özellikle belirli dönemlerde daha çok hissedilen bir ilişkiden söz edilebileceğini ancak bu ilişkinin, düzenlilik ve devamlılık göstermediğini belirlemiştir.

Akay ve Yüksel (2017) çalışmalarında k-prototip algoritma ve Gower uzaklığına dayalı toplamalı hiyerarşik algoritmaların kullanımı ile karma değişkenli panel veri kümeleme analizi yapmışlardır.

Çelik ve Kırıl (2018) çalışmalarında, Türkiye’de konut sektörü ile ilgili pek çok değerlendirmenin birbirinden oldukça farklı olması ve sonuçlarının tüm sosyo-ekonomik faktörleri etkilemesi bakımından sektörel bir analizi detaylı bir biçimde incelemeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda, 2008-2015 dönemi Türkiye illeri yıllık konut satış sayıları ve konut satışlarını etkileyen faktörleri ele alarak SWOT analizi ve panel veri kümeleme analizi yapmışlardır.

Bu çalışmada 2008-2017 yılları arasında Türkiye illeri için kütüphane kullanımını etkileyen faktörler ele alınıp panel veri kümeleme analizi yapılarak kütüphane kullanımında benzer özellik gösteren iller belirlenerek illerin insani gelişmişlikleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Panel verilerde kümeleme analizi

Panel veri aynı birimin zaman içerisinde tekrarlı gözlemlerinden oluşan veri seti olarak tanımlanabilir (Cameron ve Trivedi, 2005; Berrington, 2006). Yatay kesit veriler ile zaman serilerinin birleşmesi sonucu oluşan panel veri hem yatay kesit hem de zaman serilerinin özelliklerini içermektedir (Gujarati, 2004). Bu durum, daha çok aydınlatıcı veri, daha çok değişkenlik, değişkenler arasında daha az doğrusal bağlantı, daha çok serbestlik derecesi ve daha çok etkinlik sağlamaktadır (Gujarati, 2016, s. 406).

Panel veriyle model kurmak, zaman serisi verisi veya yatay kesit verileriyle model kurmaktan çok daha avantajlıdır. Özellikle panel veri gözlemlenmemiş bireysel etkileri veya aynı zamandaki zaman etkilerini

tahmin edebilir. Bu nedenle panel veri modeli daha etkilidir (Hou ve Ai, 2015, s.251).

Panel veride önemli konulardan biri verideki farklı birimlerin havuzlanabilirliğidir. Bu alandaki klasik lineer regresyon modellerinde, regresyondaki parametrelerin farklı birimlere karşı homojen olduğu düşünülürse farklı birimler hep birlikte havuzlanabilir olacaktır. Fakat genellikle yüksek heterojenlikten dolayı birimler havuzlanamayabilir. Son zamanlardaki bazı çalışmalar farklı gruplardaki birimleri kümeleyerek kısmi havuzlanabilirliği araştırmışlardır (Lu ve Huang, 2011, s.2).

Çok değişkenli panel veri yapısı üç boyutlu yapıda veya matris formunda açıklanarak gösterilebilir. Panel verilerde kümeleme analizi yapmak içiniki sınıf taşınarak tek boyuta devredilir. $X_{ij}(t)$ zamanındaki i . birimin j . değişken değerini gösterir.

Çok değişkenli panel verilerde kümeleme analizi yapılırken eğer problemi çözme isteği çok keskin değilse bozulma fikrine uyum sağlanabilir. Zaman boyutundaki her değişkenin ortalaması alınır ve özel bir zamandaki durum olarak özetlenir. Böylece zaman boyutu yok edilir ve panel veri bozularak kesit verisi olur. Fakat bu bozulma birçok bilgi kaybına neden olur. Çünkü ortalama değer sadece birimin ortalama değişimini gösterir ve sapma derecesi gibi diğer dağılım özelliklerini göstermez. Eğer problemi çözme isteği kesinse, uzaklık fonksiyonunu ve kümeleme algoritması yeniden yapılandırılır.

Zaman boyutu eklenen çok değişkenli panel veri için uzaklık fonksiyonu kesit verisi uzaklık fonksiyonundan farklıdır. Zamansal ve uzaysal öklid uzaklığı olarak yeniden adlandırılır. r ve l birimleri arasındaki zamansal ve uzaysal öklid uzaklığı d_{rl} olarak gösterilir ve aşağıdaki gibi tanımlanır.

$$d_{rl} = \left\{ \sum_{t=1}^T \sum_{j=1}^p [X_{rj}(t) - X_{lj}(t)]^2 \right\}^{1/2}$$

Ward yönteminde, grup bağlantılarından çok grup içi kareler toplamı işlenmektedir (Chatfield ve Colins, 1980). Yönteme her birinin içinde tek bir birim bulunan n tane küme ile başlanır. Yöntemin ilk basamağında her gözlem bir küme olduğundan Hata Kareler Toplamı sıfır olmaktadır

(Everitt 1974). Her aşamada iki alt küme bir sonraki seviyeyi oluşturmak için birleştirilir. Bu durumda $k(k-1)$ alt grup olduğu varsayılır. k kümesinde yer alan n noktanın k kümesinin ortalamalar vektörüne olan öklid uzaklıkları toplamı, hata kareler toplamıdır ve W_k olarak ifade edilir;

$$W_k = \sum_{j=1}^p \sum_{i=1}^{n_k} (X_{ijk}(t) - \bar{X}_{jk}(t))^2$$

biçiminde hesaplanır. Burada, $\bar{X}_j(t) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N X_{ij}(t)$ zamandaki j . değişkenin ortalamasıdır. W_k değeri $k=1,2,\dots,n$ kümelerde hesaplanarak küme içi hata kareler toplamı,

$$W = \sum_{i=1}^n W_k$$

şeklinde hesaplanır ve W 'de en küçük artışa sahip olan p ve q kümeleri birleştirilerek t kümesi elde edilir. W 'deki bu artış;

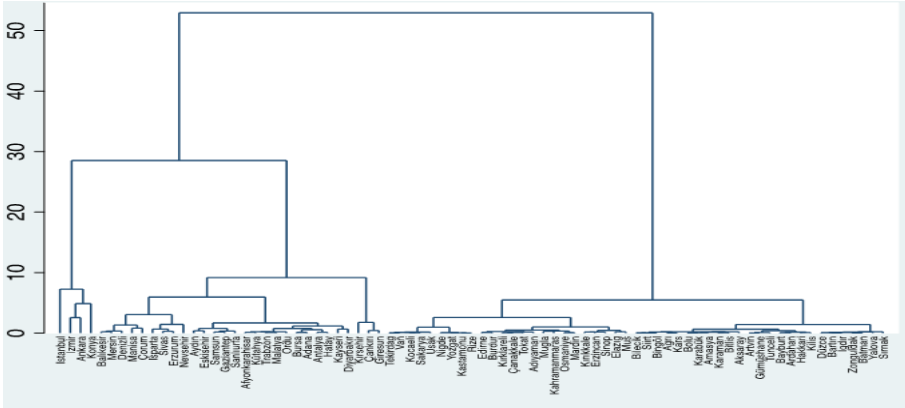
$$DW_{pq} = W_t - W_p - W_q$$

eşitliği ile hesaplanır. Böylece n birim $(n-1)$ kümeye ayrılmış olur. Böylelikle küme sayısı $k=1$ oluncaya kadar W artış değerleri bulunarak birimlerin aşamalı biçimde birbirlerine bağlanmaları sağlanır. Analiz sonucunda Ward Yöntemi kullanıldığında, birimler değişik seviyelerde başarılı bir şekilde bir araya geldikleri "dendogram" adlı şemada gösterilir (Dibb, 1998).

Bulgular

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) 2007-2017 yılları arasında Türkiye'nin 81 iline ait halk kütüphanelerinden yararlanma sayıları halk kütüphaneleri sayısı, halk kütüphanelerindeki kitap sayısı, halk kütüphanelerinden bin kişi başına yararlanma sayısı, halk kütüphanelerinde ödünç verilen materyal sayısı ve İllerin 6 yaş üzeri okuma yazma bilen nüfus sayısı ele alınarak panel veri seti oluşturulmuştur. Analizler için Stata 13 paket programı kullanılmıştır. Kümeleme analizinde gerekli hal-lerde veri kümesi standartlaştırılır (Bildirici ve Afacan, 2018, s.94). Veriler

aralık genişliğine oranlanarak standartlaştırılmıştır. Elde edilen panel veri setine, zamansal ve uzaysal öklid uzaklığı kullanılarak Ward yöntemi ile kümeleme analizi yapılmıştır. Elde edilen dendrogram Şekil 1’ de verilmiştir.

Şekil 1. Ward yöntemi ile elde edilen kütüphane kullanımı dendrogramı

Şekil 1’de illerin birbirleri ile bağlanma uzaklıkları ve kümelenme sıraları görülmektedir.

Uygun küme sayısını belirlemek için Calinski-Harabasz (1974) pseudo-F ve Duda-Hart (2001) $Je(2)/Je(1)$ -Pseudo T-squared indeksleri kullanılmıştır. Küme sayılarına göre maksimum değer alan indeks değerleri için uygun küme sayısını vermektedir. Tablo 3’te küme sayılarına göre Calinski Harabasz ve Duda- Hart indeks değerleri verilmiştir.

Tablo 1. Küme sayılarına göre Calinski Harabasz ve Duda- Hart indeks değerleri

Küme sayısı	Calinski-Harabasz	Duda-Hart	
	Pseudo-F	$Je(2)/Je(1)$	Pseudo T-squared
2	14.50	0.490	31.21
3	52.87	0.821	5.64
4	36.10	0.082	22.34
5	190.16	0.871	3.41
6	160.30	0.726	17.73
7	141.94	0.132	6.53

Tablo 1’de görüldüğü gibi en yüksek Calinski Calinski-Harabasz (1974) pseudo-F ve Duda-Hart (2001) Je(2)/Je(1) değerlerine göre uygun küme sayısı 5 olarak bulunmuştur. Kümelerdeki iller ve sayıları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kümelerdeki iller ve sayıları

Küme No	Kümelerdeki il sayısı	İller
1	1	İstanbul(O)
2	3	İzmir (Y), Ankara(Y) ve Konya(O)
3	25	Balıkesir (O), Mersin (O), Denizli (Y), Manisa (O), Çorum (D), Isparta (Y), Sivas (D), Erzurum (D), Nevşehir (O), Aydın (O), Eskişehir (Y), Samsun (O), Gaziantep (D), Şanlıurfa (ÇD), Afyonkarahisar (D), Kütahya (D), Trabzon (Y), Malatya (O), Ordu (D), Bursa (O), Adana (D), Antalya (O), Hatay (D), Kayseri (O) ve Diyarbakır (D)
4	3	Kırşehir (O), Çankırı (D), Giresun (O)
5	49	Tekirdağ (O), Van (ÇD), Kocaeli (O), Sakarya (O), Uşak (O), Niğde (O), Yozgat (O), Kastamonu (D), Rize (Y), Edirne (O), Burdur (O), Kırklareli (O), Çanakkale (O), Tokat (D), Adıyaman (D), Muğla (Y), Kahramanmaraş (D), Osmaniye (D), Mardin (ÇD), Kırıkkale(O), Erzincan (O), Sinop (D), Elazığ (O), Muş (ÇD), Bilecik (O), Siirt (ÇD), Bingöl (ÇD), Ağrı (ÇD), Kars (D), Bolu (Y), Karabük (Y), Amasya (O), Karaman (O), Bitlis (ÇD), Aksaray (D), Artvin (O), Gümüşhane (O), Tunceli (O), Bayburt (D), Ardahan (ÇD) , Hakkari (ÇD), Kilis (ÇD), Düzce (D), Bartın (D), Iğdır (ÇD), Zonguldak (O), Batman (D), Yalova (Y) ve Şırnak (ÇD)

Kütüphane kullanımına göre 5 kümeye ayrılan iller yerel İnsani Gelişme Endeks (İGE) 2013 değerleri ile illerin insani gelişmişlikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Yerel İnsani Gelişme Endeks değerleri insani gelişme raporunda kullanılan aralıklara göre 5 sınıf olarak belirlenmiştir. Bu sınıflar Çok Düşük İnsani Gelişme (ÇD), Düşükİnsani Gelişme (D), Orta İnsani Gelişme (O), Yüksek İnsani Gelişme (Y) ve Çok Yüksek İnsani Gelişme (ÇY) şeklindedir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), kalkınmayı ölçmek üzere her biri alt endeks olarak ölçülen sağlık, eğitim ve gelir bileşenlerinden oluşmaktadır (Özpinar ve Koyuncu, 2019, s.1).

Tablo 2’de görüldüğü gibi birinci kümede sadece İstanbul ili bulunmaktadır. Yerel İGE 2013 değerlerine göre orta insani gelişme sınıfına giren İstanbul kütüphane kullanımının en yüksek olduğu ildir. Türkiye’nin en kalabalık şehri olan İstanbul, içinde birçok eğitim kurumunu barındırması özellikle bir çok devlet ve özel üniversiteye sahip olması nedeniyle kütüphane kullanımında diğer tüm illerden farklılık göstermektedir. İkinci kümede İzmir, Ankara ve Konya bulunmaktadır. Yerel İGE 2013 değerlerine göre İzmir ve Ankara yüksek insani gelişmişlik sınıfına girerken aynı zamanda kütüphane kullanımı açısından yüksek düzeydedir. Konya ili ise orta insani gelişme sınıfında olmasına rağmen kütüphane kullanımı açısından İzmir ve başkent Ankara ile benzer özellik gösterdiği görülmektedir.

Orta düzey kütüphane kullanımını gösteren üçüncü kümede, Balıkesir, Mersin, Denizli, Manisa, Çorum, Isparta, Sivas, Erzurum, Nevşehir, Aydın, Eskişehir, Samsun, Gaziantep, Şanlıurfa, Afyonkarahisar, Kütahya, Trabzon, Malatya, Ordu, Bursa, Adana, Antalya, Hatay, Kayseri ve Diyarbakır illeri yer almaktadır. Yüksek insani gelişmişlik sınıfına giren Denizli, Isparta, Eskişehir ve Trabzon illeri kütüphane kullanımı açısından orta düzeydedir. Bunun yanı sıra çok düşük insani gelişmişlik sınıfında yer alan ve kütüphane sayısının aynı kümede yer aldığı illere göre oldukça düşük olmasına rağmen Şanlıurfa ise kütüphane kullanımında orta düzeydedir.

Dördüncü kümede ise düşük düzeyde kütüphane kullanan iller yer almaktadır. Kırşehir ve Giresun orta düzey insani sınıflama düzeyinde iken Çankırı düşük düzey insani gelişmişlik sınıfındadır. Kırşehir, Çankırı, Giresun illerinin diğer illerden ayrılarak kendi aralarında bir küme oluşturması oldukça dikkat çekicidir. Beşinci küme ise kütüphane kullanımında oldukça düşük seviyededir. Bu kümede Tekirdağ, Van, Kocaeli, Sakarya, Uşak, Niğde, Yozgat, Kastamonu, Rize, Edirne, Burdur, Kırklareli, Çanakkale, Tokat, Adıyaman, Muğla, Kahramanmaraş, Osmaniye, Mardin, Kırıkkale, Erzincan, Sinop, Elazığ, Muş, Bilecik, Siirt, Bingöl, Ağrı, Kars, Bolu, Karabük, Amasya, Karaman, Bitlis, Aksaray, Artvin, Gümüşhane, Tunceli, Bayburt, Ardahan, Hakkari, Kilis, Düzce, Bartın, Iğdır, Zonguldak, Batman, Yalova ve Şırnak illeri yer almaktadır. Bu iller arasında yüksek insani gelişmişlik düzeyinde olan Rize Muğla Bolu Karabük ve Yalova illeri bulunmaktadır. Muğla ili kümesindeki

illere göre oldukça yüksek kütüphane sayısı bulunmasına ve yüksek insani indeks değerine sahip olmasına rağmen kütüphane kullanımı açısından oldukça düşük seviyededir. Ayrıca çok düşük insani gelişmişlik sınıfında bulunan Şanlıurfa hariç diğer iller bu kümededir.

İllerin kütüphane kullanımı ile insani gelişmişlik indeksinin paralel olmadığını ancak çok düşük insani gelişmişlik gösteren illerin kütüphane kullanımı açısından da çok düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Sonuçlar

Bir toplumun gelişmişliği, teknolojileri oluşturabilmesine ve kullanabilmesine bağlıdır. Gelişme, büyük ölçüde kitaba ve okumaya verilen değer olarak nitelenebilir. Çünkü teknoloji, yaşam koşulları, kültürel ve toplumsal gelişme, kitap ve okumayla bütünleşmiştir. Okumayan birey, kültür ürünlerini yeterince takip edemez, sosyal ve teknolojik gelişmeleri öğrenemez, farklı düşüncelerle ilgili bilgilerden faydalanamaz. Okuyan bireyse, hem kendi toplumu hem de dünya bağlamında geniş bir kültür birikimine sahip olabilecek, durumları ve gelişmeleri daha iyi sentezleyebilecek, düşünce ufkunu daha geniş boyutta tutarak yeni düşünceler geliştirebilecek ve bunları uygulamaya koyabilmek için gerekli koşulları detaylı irdeleyebilecektir.

Ülke insanların bilgiye erişim alanında uygun olanaklara sahip olmalarının bir gereklilik olacağı düşünülebilir. Bir ülke insanları ile yükselir. Halkın üniversitesi olan halk kütüphaneleri bu yükselişin önemli araçlarından birisidir.

Bu çalışmada da Türkiye’de kütüphane kullanımında benzer özellik gösteren iller belirlenerek illerin insani gelişmişlikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Türkiye’deki illerin 2008-2017 yılları arasında kütüphane kullanımını etkileyen faktörler belirlenerek panel veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen panel veri setine zamansal ve uzaysal öklid uzaklığı kullanılarak Ward yöntemi ile kümeleme analizi uygulanmıştır. Uygun küme sayısı Calinski-Harabasz ve Duda-Hart indekslerine göre 5 olarak belirlenmiştir. Kütüphane kullanımına göre 5 kümeye ayrılan iller yerel İnsani Gelişme Endeks (İGE) 2013 değerleri ile illerin insani gelişmişlikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. İllerin kütüphane

kullanım açısından insani gelişmişlik düzeyleri ile paralel olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek insani gelişmişlik düzeyinde olan Rize, Muğla, Bolu, Karabük ve Yalova illeri kütüphane kullanımı açısından oldukça düşük iller arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, Muğla ili kümesinde bulunduğu illere göre oldukça yüksek kütüphane sayısına sahiptir. Ayrıca çok düşük insani gelişmişlik sınıfında bulunan Şanlıurfa hariç diğer iller de bu kümededir. Türkiye coğrafi, kültürel ve ekonomik olarak kozmopolit bir yapıya sahiptir. Kütüphane kullanımı açısından, coğrafi olarak birbirine yakın iller benzer özellikler göstermektedir.

Günümüzün gelişmiş toplumları kütüphane kullanımına ilişkin duyarlılıklarını korumakta ve hatta arttırmaktadır. Kütüphane kullanımı, eğitim kültür yapısı içinde her ne kadar ayrıntılı bir parça gibi görünsede, gerçekte anahtar öğelerden birisidir ve toplumsal gelişme kaygısı taşıyan tüm kişi ve kurumlar tarafından dikkate alınmak zorundadır. Kütüphane kullanımını arttırmak için halk kütüphanelerinin sahip olduğu bina sayısı arttırılmalı, iç donanım bakımından (fiziksel koşullar yönünden) standartlara uygun, çekici ve estetik hale getirilmelidir. Bunun yanı sıra bütçe ve personel gibi olanaklarının ilgili birimler tarafından iyileştirilmesi gerekmektedir. Halk kütüphanesi etkinlikleri sadece önemli gün ve haftaları kutlamakla sınırlı kalmayıp, özellikle yaşam boyu etkinlikler ile genişletilmelidir. Halk kütüphaneleri, halkın gereksinimlerine ya da ilgi alanlarına yönelik sertifikalı kurslar düzenlemelidirler. Halk kütüphaneleri de bu konuda yapılacak etkinliklerin önemini anlamalı ve bu yönde çaba harcamalıdır. Halk kütüphaneleri ve kütüphanecileri kütüphane kullanımını arttırmaya yönelik örgün ve yaygın eğitim kurumlarıyla işbirliğine ve ortak projeler hazırlamaya özendirilmelidir. Okullarda kütüphaneler olusturulmalı, zenginleştirilmeli ve öğrenciler için daha çekici hale getirilmelidir. Ayrıca aileler de çocuklarını kütüphane ile tanıştırmalı ve çocuklarının kütüphaneye gitmeleri konusunda duyarlı davranmalıdırlar.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of the Public Library Usage in Turkey
by Panel Data Clustering Analysis**

*

Özlem Akay

Çukurova University

In recent years, human history has witnessed a rapid change in every field, i.e., economic, social, cultural, and technological. Individuals and communities can keep up with this rapid change only through knowledge. Rapid developments in science and technology cause new knowledge to be produced rapidly. It is obvious that the distribution and dissemination of information via the developing internet technologies have gained momentum. For this reason, the information is outdated or even aging very quickly.

The current era is called the “information age” and the society required by this era is called the “information society”. The security of data and information in the electronic environment is as important as general information pollution in the information society with the speed of information growth and acquiring reliable, accurate, and qualified information. Libraries are institutions that directly contribute to the solution of the problems that arise in these issues. In recent years, libraries play an important role in eliminating the disadvantages arising from the commercialization of information for individuals. While “all areas of social life are surrounded by knowledge and its products”, libraries must be at the center of this social structure. Due to the diversity of resources and the special attention given to creating collections, libraries are extremely important places to reach the right books. In the information society, while the universal principle is stated as that everyone has the equal opportunity of access to information technologies and the information, it is pointed out that which information is accessed to achieve this access equality is also of great importance. In this context, knowledge must be capable of meeting the needs of people in terms of scope, level, language, and content. In this respect, libraries are

the main institutions to be utilized. In particular, public libraries responsible for serving the largest segment of society are institutions that need to be addressed and evaluated.

Public libraries, unlike other types of libraries, are open, equal, and free of charge to all community members. Public libraries are also the local memory of the region in which they are located. The public library is the basic tool for freely recording human thoughts and ideas and expressing creative imagination.

It may be considered a necessity for the people of a country to have the appropriate means of access to information. A country rises with its people. Public libraries that serve as a university for the public are one of the important tools of this rise.

In this study, a dataset was created in Turkey’s 81 provinces for the years 2008-2017 taking the following information from the Turkey Statistical Institute (TUIK): the usage numbers of public libraries, the number of public libraries that is influencing the use of libraries, the number of books in the public libraries, the number of use of public libraries per thousand, the number of material lent in public libraries, and the literate population of these provinces. Stata 13 package program was used for the analysis. The data is standardized by proportioning to the gap width. The obtained panel data set were applied cluster analysis with the Ward method using temporo-spatial Euclidean distance.

Calinski-Harabasz and Duda-Hart indices were used to determine the optimal number of clusters. According to the highest Calinski-Harabasz and Duda-Hart index values, the optimal number of clusters was found to be 5.

According to the library usage, the provinces divided into 5 clusters were examined with the human development of the provinces by taking into account the local Human Development Index (HDI) 2013 values. Local Human Development Index values are determined as 5 classes according to the intervals used in human development report. These classes are Very Low Human Development (ÇD), Low Human Development (D), Middle Human Development (O), High Human Development (Y) and Very High Human Development (ÇY). The Human Development Index (HDI) one of them consists of health, education and income. Accordingly, in the first

cluster, there is only the province of Istanbul. Istanbul, which is in the middle human development class according to the local HDI 2013 values, has the highest use of libraries.

Istanbul as the most populous city of Turkey differs from other provinces in the use of libraries due to the reasons that it has many educational institutions, especially many state and private universities.

In the second cluster, there are İzmir, Ankara, and Konya provinces. İzmir and Ankara are in the high human development class according to the local HDI 2013 while at the same time they have a high level of library use. Although Konya is in the middle human development class, it is seen that it has similar characteristics with İzmir and capital Ankara in terms of library usage. In the third cluster showing the use of medium level library, Balıkesir, Mersin, Denizli, Manisa, Çorum, Isparta, Sivas, Erzurum, Nevşehir, Aydın, Eskişehir, Samsun, Gaziantep, Sanliurfa, Afyonkarahisar, Kutahya, Trabzon, Malatya, Ordu, Bursa, Adana, Antalya, Hatay, Kayseri and Diyarbakir provinces are located. Denizli, Isparta, Eskişehir and Trabzon provinces in high human development class are medium in terms of library usage. In addition to this, Şanlıurfa in very low level of human development class is at a moderate level in the use of libraries, although it is very low compared to the provinces where the library number is in the same cluster. In the fourth cluster, there are provinces that use low level libraries. While Kırşehir and Giresun are in the middle level of human classification, Çankırı is in the low level human development class. It is noteworthy that Kırşehir, Çankırı, and Giresun provinces are separated from other provinces and formed a cluster among themselves. The fifth cluster is very low in library use. This cluster includes Tekirdağ, Van, Kocaeli, Sakarya, Uşak, Niğde, Yozgat, Kastamonu, Rize, Edirne, Burdur, Kırklareli, Çanakkale, Tokat, Adıyaman, Muğla, Kahramanmaraş, Osmaniye, Mardin, Kırıkkale, Erzincan, Sinop, Elazığ, Muş, Bilecik, Siirt, Bingöl, Ağrı, Kars, Bolu, Karabük, Amasya, Karaman, Bitlis, Aksaray, Artvin, Gümüşhane, Tunceli, Bayburt, Ardahan, Hakkari, Kilis, Düzce, Bartın, Iğdır, Zonguldak, Batman, Yalova ve Şırnak. Among these provinces, there are Rize, Muğla, Bolu, Karabük and Yalova provinces with high human development levels. Although the province of Muğla has a very high number of libraries and has a high human index value, it is very low in terms of library usage. In addition, other provinces

except Şanlıurfa, which are in very low human development class, are in this cluster. It can be said that the use of libraries in the provinces is not parallel to the human development index, but the provinces with very low human development are very low in terms of library use.

Turkey culturally and economically, has a cosmopolitan nature. In terms of library use, geographically close provinces show similar characteristics.

Today’s developed societies maintain and even increase their sensitivity to library use. Although the use of libraries seems to be a detailed part of the cultural structure of education, it is in fact, one of the key elements and must be taken into account by all individuals and institutions that are concerned about social development.

Kaynakça / References

- Akay, Ö. ve Yüksel, G. (2018). Clustering the mixed panel dataset using Gower's distance and k-prototypes algorithms. *Communications in Statistics-Simulation and Computation*, 47(10), 3031-3041.
- Bayram, O. (2017). *İlkokul çağı çocuklarının okuma alışkanlığı ve Yenimahalle ilçe halk kütüphanesi gezici kütüphane hizmeti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Berrington, A., Smith, P. W. F., & Sturgis, P. (2006). *An overview of methods for the analysis of panel data*. Southampton: ESRC National Centre for Research Methods.
- Bınarbaşı, F. (2006). *Üniversite öğrencilerinin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarının incelenmesi* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bildirici, İ. Ö. ve Afacan, N. (2018). Kümelemeanalizi sonuçlarının tematik haritalar ile görselleştirilmesi. *Journal of Geomatics*, 3(1), 92-99.
- Calinski, R. B. ve Harabasz, J. (1974). A dendrite method for cluster analysis. *Communications in Statistics* 3, 1-27.
- Cameron, A. C. ve Trivedi, P. K. (2005). *Microeconometrics: methods and applications*. Cambridge university press.
- Chatfield, C. ve Collins, A.J. (1980). *Introduction to multivariate analysis*. London: Chapmanand Hall.

- Çakın, İ. (1986). Kütüphanenin toplumsal konumu ve işlevleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(1), 8-16.
- Çelik, C.ve Kırıl, G. (2018). Kümeleme yöntemiyle konut talebinin incelenmesi: Türkiye il grupları üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 123-138.
- Dalkıran, Ö. (2014). Türkiye’de eğitim–halk kütüphanesi ilişkisi. *Bilgi Dünyası*, 15(2) 439-462.
- Dengiz, A. Ş. ve Yılmaz, B. (2007).2004 ilköğretim programı'nda okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Bilgi Dünyası*, 8(2), 203-229.
- Dibb, S. (1998). Market segmentation: Strategies for success. *Marketing Intelligence & Planning*, 16(7), 394–406.
- Duda, R. O., Hart, P. E. ve Stork, D. B. (2001). *Patternclassification and scene analysis*. New York: Wiley.
- Ersoy, A. ve Yılmaz, B. (2009). Yaşam boyu öğrenme ve Türkiye’de halk kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 803-834.
- Ersoy, O. (1966). *Halk kütüphanelerimiz üzerine bir araştırma*. Güven Matbaası.
- Everitt, B. (1974). *Cluster Analysis*, London: Heinmann.
- Everitt, B., Landau, S., Leese, M. ve Stahl, D. (2011). *Cluster analysis*, 5th Edition, Chichester: John Wiley & Sons.
- Fenerci, T. (2004). Bilgi politikaları açısından kapitalist ekonomik sistemde bilgi toplumu olgusu. *Bilgi Dünyası*, 5(1), 74-92.
- Gujarati, D. (2004). *Basic econometrics*. West Point: United States Military Academy.
- Gujarati, D. (2016). Örneklerle ekonometri. (N. Bolatoğlu. Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Hau, F. ve Ai, K. (2015). The empirical research of relationship between consumption and income for Chinese urban residents. *Open Journal of Applied Sciences*. 5, 251-258.
- IFLA ve UNESCO (1994). Public library manifesto, IFLA, The Hague.
- Jannert, H. (2003). Studies librarian-in the service of adult education. *Scandinavian Public Library Quarterly*, 36(1), 26.
- Kurulgan, M. ve Çekerol, G. S. (2008). Öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 237-258.

- Lu, H. ve Huang, S. (2011). Clustering panel data. *SIAM International Workshop on Data Mining held in conjunction with the 2011 SIAM International Conference on Data Mining*. 1-10.
- Mylopoulos, C. (1985). Trends in multicultural programming. *Canadian library journal*, 42(1), 23-25.
- Özpinar, E., & Koyuncu, E. (2016). Türkiye’de insani gelişmişlik iller arasında nasıl farklılaşıyor? 81 İl için insani gelişmişlik endeksi. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) N*, 201625.
- Sağlamtuç, T. (1990). Toplumun kültürel kalkınmasında halk kütüphanelerinin rolü. *Türk Kütüphaneciler Derneği*, 40, 54-58.
- Simsova, S. (1980). Library training for services to minority ethnic groups: Concepts and general principles.
- Toplu, M. (2007). Ulusaldan evrensele enformasyon politikası: süreçler, değişimler. H. Odabaş ve H. Anameriç (Yay. Haz). *Bilgi içinde* (ss.129-166). Ankara: Referans Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>
- Yılmaz, B. (2000a). Çok kültürlü toplumlarda etnik azınlık çocuklarının okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(4), 451-465.
- Yılmaz, B. (2000b). Viyana ilkokullarında okuyan Türk öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 1(2), 280-306.
- Yılmaz, B. (2003). Toplumsal iletişim ve kütüphane. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 11-30.
- Yılmaz, B. (2004). Öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarında ebeveynlerin duyarlılığı. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 115-136.
- Yılmaz, B. (2008). İlkçağ Anadolu uygarlıklarında sosyo-ekonomik ve kültürel yapı bağlamında kütüphane/arşiv kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3), 351-376.
- Yılmaz, B. (1995). Ankara’da halk kütüphanesi kullanımı: sosyo-ekonomik çözümleme. *Yayımlanmamış. Doktora Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yılmaz, B. (2010). Türkiye’nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 263-289.

- Zheng, B. ve Li, S. (2014). Multivariable Panel Data Cluster Analysis and Its Application. *Computer Modeling & New Technologies*.18:553-557.
- Zheng, T., Zhu, D., Wang, X. ve Yu, B. (2009). Panel Data Clustering and Its Application to Discount Rate of B Stock in China. *2009 Second International Conference on Information and Computing Science*. 163-166.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Akay, Ö. (2019). Türkiye’de halk kütüphanesi kullanımının panel veri kümeleme analizi ile incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1076-1099. DOI: 10.26466/opus.514715

Sosyal Medya Bozukluğu: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.521522

*

Çağdaş Caz* - Sait Bardakçı**

* Araş.Gör. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu/ Yozgat / Türkiye

E-Posta: cazcadag@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0262-6114](https://orcid.org/0000-0003-0262-6114)

** Dr. Öğretim Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF/İşletme Bölümü/ Sivas/ Türkiye

E-Posta: sait_bardakci@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-3720-5029](https://orcid.org/0000-0003-3720-5029)

Öz

Gelişen teknolojiye bağlı olarak araç/gereçlerin artması ile birlikte internet kullanımı hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. İnternet kullanımında meydana gelen gelişmelere bağlı olarak sosyal medya sayısında artış gözlenmiştir. Kimi birey sosyal medyayı faydalı bir şekilde kullanırken, kimi birey ise farklı amaçlar için kullanmaktadır. Bu düşünceye istinaden çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım bozukluğunu incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmaya, 704 üniversite öğrencisi (188 erkek, 516 kadın) katılım göstermiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak; Saoci, Ercengiz ve Aysan (2018) tarafından geliştirilen "Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği" ile araştırmacı tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Veriler; betimsel istatistikî yöntemler, bağımsız gruplar için t testi, üç veya daha fazla kategoriden oluşan değişkenler için ise tek yönlü varyans (ANOVA) ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeyi cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Ancak, sosyal medyanın bozukluğunun farklı bölümlerde öğrenim gören öğrenciler arasında, en sık kullanılan sosyal medyada, sosyal medyanın kullanım amacında farklılık yarattığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya bozukluğu, Üniversite öğrencisi, Sosyal ağ

Social Media Disorder: A Research on University Students

*

Abstract

The use of the Internet with the increase of tools depending on the developing technology has become an integral part of our lives. There has been an increase in the number of social media due to the developments in internet usage. Some individuals use social media in a beneficial way, while others use it for different purposes. Based on this idea, the aim of this study is to examine social media usage disorder of university students. For this purpose, 704 university students (188 male, 516 female) participated in the study. As a data collection tool; Social Media Disorder Scale "developed by the Prosecutor, Ercengiz and Aysan (2018) and "Personal Information Form" was used by the researchers. Data; Descriptive statistical methods were analyzed with t-test for independent groups and one-way variance (ANOVA) for three or more categories. As a result of the research; social media disorder did not make any difference between male and female students. However, it has been determined that the social media has a difference in the use of social media in the most frequently used social media among the students studying in different departments.

Keywords: *Social media disorder, University Students, Social network*

Giriş

Günümüzde internet, sosyal medya ve mobil teknolojiler artık günlük yaşamımızın vazgeçilmez bir parçasıdır. Sosyal medya, kendine yetecek kadar bilgisayar, tablet ve akıllı telefon kullanabilen herkesin ilgi odağı haline gelmiştir (Hazar, 2011). Özellikle gençler ve üniversite öğrencileri, kolay ve hızlı erişebilme özelliğine sahip bir kitle iletişim aracı olan internet ve sosyal medyayı gün geçtikçe akademik veya diğer amaçları için sıklıkla kullanmaktadırlar. Bu araçlar sadece iyi bir bilgi kaynağı olmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal etkileşimler, oyun, eğlence gibi diğer amaçlar için de iyi bir başvuru kaynağı haline gelmişlerdir (Singh ve Barmola, 2015).

Sosyal medya ağları ya da siteleri internet teknolojisinin günlük yaşamımıza kattığı ve her geçen gün kullanıcı sayısının arttığı popüler kültürün öğelerinden biridir. Gittikçe kullanımı artan sosyal medya, karşılıklı konuşmaları geliştirerek insanların iletişim biçimini değiştiren web tabanlı bir teknolojidir ve temelde kişinin şahsi kullanımını, performansını ve üretkenliğini kişiselleştirebilecekleri bir alandır (Cabral, 2011). Teknolojide geline nokta istinaden sosyal paylaşım ağları toplum bireylerinin ilgi odağı olmakta, sanal dünya gerçek hayatın önüne geçmektedir (Kırık, Arslan, Çetinkaya, ve Gül 2015).

Kişiler özellikle gençler internet teknolojisini sosyal medyaya girmek için kullanmaktadır. Sosyal medya kullanımlarında ebeveyn, öğretmen denetimi olmadığı durumlarda ergenlerin olumsuz içeriklerle karşılaşması ve bu içeriklerden etkilenme olasılığı yüksektir. Gündelik hayatta sıklıkla kullanılan sosyal medya uygulamaları milyonlarca insan tarafından kullanılmaktadır (Ergenç, 2011; Hazar, 2011). Bu yaygın kullanıma rağmen net bir tanımlamaya sahip olmayan sosyal medya kavramı, bazı çalışmalarda Web 2.0 ile eşdeğer görülmektedir (Dikme, 2013). Bazı çalışmalarda (İşlek, 2012; Yayla, 2010) ise bu iki kavramın farklılığına vurgu yapılmıştır.

Teknolojide yaşanan gelişmeler, fırsatlar sunmanın yanı sıra bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu risklerin başında, geleneksel akran zorbalığının okul ortamından siber uzama taşınmasıyla ortaya çıkan siber zorbalık olgusu gelmektedir (Patchin ve Hinduja, 2006). Bu risklerden biri de sosyal medya bozukluğudur (Savcı, Ercengiz ve Aysan, 2018). Sosyal

medya bozukluğu/bağımlılığı DSM-V’te bir bozukluk olarak tanımlanmamaktadır. Ancak, literatürde sosyal medya bağımlılığı bir davranışsal bağımlılık olarak değerlendirilmektedir (Griffiths ve Szabo, 2014; Kuss ve Griffiths, 2011). İlgili literatür incelendiğinde farklı alanlarda farklı çalışmaların, Savcı ve ark., (2018); Akkaya ve Zerenler (2017); Sarıçam ve Adam-Karduz (2018); Ünlü (2018); Çiftçi (2018); Lim ve An (2018); Mitchell, Santarossa ve Woodruff, (2018); Göksel ve Serarslan (2015), yapıldığı görülmektedir.

Sosyal medya ağları, günümüz dünyasında hem iletişim kurma hem de günceli takip etme açısından önemlidir. Bu ağlar, öğrencilerin birbirleri ile haberleşme, ders notlarını ve ders slaytlarını iletme açısından önem taşımaktadır. Ancak, sosyal medya ağları faydalı olduğu kadar, bireylerin zamanlarını fazlasıyla alması ve işlevi dışında kullanılması gibi olumsuz sonuçlara da sebep olmaktadır. Mevcut çalışma, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluk düzeylerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması bakımından da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu düşüncelerden hareketle çalışmanın amacı; üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluk düzeylerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda bazı sorulara yanıt aranmıştır: (1) Öğrencilerin sosyal medya bozukluğu ne düzeydedir? (2) Sosyal medya bozukluğu, cinsiyet’e göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır? (3) Sosyal medya bozukluğu, öğrenim görülen bölüm/fakülteye göre farklılaşmakta mıdır? (4) Sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya bozukluğu üzerinde manidar farklılık yaratmakta mıdır? (5) En sık kullanılan sosyal medyanın sosyal medya bozukluğu üzerinde anlamlı etkisi var mıdır? (6) Öğrencinin sosyal bir yapıya sahip olması, sosyal medya bozukluğunda farklılık yaratmakta mıdır? (7) Öğrencilerin sosyal medya kullanım amaçları, sosyal medya bozukluğunda manidar farklılık yaratmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında kullanılan betimsel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişkenin değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 1991).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Yozgat Bozok Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ve Eğitim fakültesinde öğrenim gören toplam 704 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi hızlı, ucuz ve kolay yoldan veri toplamaya imkân tanıyan bir örnekleme tekniğidir (Gürbüz ve Şahin, 2014).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada; Savcı, Ercengiz ve Aysan (2018) tarafından geliştirilen “Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği” ile araştırmacılar tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Ölçek, toplam 9 maddeden oluşan ve 5’li Likert tipinde bir ölçektir (Her Zaman:5, Sıklıkla:4, Bazen:3, Nadiren:2 ve Hiçbir Zaman:1). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 45, en düşük puan ise 9’dur. Mevcut ölçeğin yapı geçerliği Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile incelenmiştir. AFA sonucunda elde edilen tek faktörlü yapı iki ayrı örnekleme Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile test edilmiştir. DFA sonucunda tek faktörlü ölçeğin modelinin her iki örnekleme de iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin ölçüt bağlantılı geçerliği sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya hesap sayısı, öz-disiplin, dürtüsellik, pozitif duygulanım, negatif duygulanım ve sosyal bağlılık ile incelenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği test- tekrar test yöntemi ve üç farklı örnekleme Cronbach’s α iç tutarlık güvenilirlik katsayısı ile incelenmiştir. Analiz sonucunda Cronbach’s α iç tutarlık güvenilirlik katsayıları ve t-

tekrar test güvenilirlik katsayısının yeterli düzeyde olduğu görülmüştür (Savcı, Ercengiz ve Aysan, 2018).

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması, üniversite öğrencilerinden ders dönemi içerisinde gerçekleşmiştir. Öncelikle veri toplama aracı hakkında bilgilendirme yapılmış sonrasında ise çalışmaya katılmak isteyen öğrencilerden veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin normallik varsayımının sınanması için Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Bununla birlikte verilerin normallik göstergesi olarak çarpıklık ve basıklık katsayıları da dikkate alınmıştır. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluğu puanlarının demografik özelliklerinin farklı kategorilerine göre karşılaştırılmasında kategori sayısı dikkate alınmıştır. Buna göre sosyal medya bozukluğu puanlarının karşılaştırılmasında iki kategoriden oluşan değişkenler için bağımsız gruplar için t testi, üç veya daha fazla kategoriden oluşan değişkenler için ise tek yönlü varyans analizi (Oneway Analysis of Variance-ANOVA) kullanılmıştır. İki'den fazla parametrik ana kütle ortalamasının birbirine eşit olup olmadığını test etmek için ANOVA testi kullanılmaktadır (Karagöz, 2016). ANOVA sonucunda oluşan farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını saptamak amacıyla çoklu karşılaştırma (Post Hoc.) testleri kullanılmıştır. Kullanılacak çoklu karşılaştırma testinin belirlenmesinde Levene varyansların homojenliği testi dikkate alınmıştır. Bu test sonucunda eğer grup varyansları homojen ise Tukey, grup varyansları homojen değilse Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım bozukluğuna ilişkin demografik özelliklerinin betimlendiği değerler tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans Tablosu

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	188	26,7
Kadın	516	73,3
Toplam	704	100,0
Akademik Birim	Frekans	Yüzde (%)
Sağlık Hizmetleri MYO	484	68,8
BESYO	96	13,6
Eğitim Fakültesi	124	17,6
Toplam	704	100,0
Sınıf	Frekans	Yüzde (%)
1. Sınıf	503	71,4
2. Sınıf	142	20,2
3. Sınıf	43	6,1
4. Sınıf	10	1,4
Uzatmalı	6	,9
Toplam	704	100,0
Sosyal Medya Günlük Kullanım Süresi	Frekans	Yüzde (%)
0-1 Saat	57	8,1
2-3 Saat	263	37,4
4-6 Saat	271	38,5
7 Saat ve Üzeri	113	16,1
Toplam	704	100,0
Sahip Olunan Sosyal Medya Hesapları	Frekans	Yüzde (%)
Facebook	Frekans	Yüzde (%)
Kullanmıyorum	609	86,5
Kullanıyorum	95	13,5
Toplam	704	100,0
Instagram	Frekans	Yüzde (%)
Kullanmıyorum	146	20,7
Kullanıyorum	558	79,3
Toplam	704	100,0
Twitter	Frekans	Yüzde (%)
Kullanmıyorum	604	85,8
Kullanıyorum	100	14,2
Toplam	704	100,0
Whatsapp	Frekans	Yüzde (%)
Kullanmıyorum	90	12,8
Kullanıyorum	614	87,2
Toplam	704	100,0
Hepsi	Frekans	Yüzde (%)
Kullanmıyorum	636	90,3
Kullanıyorum	68	9,7
Toplam	704	100,0
En Sık Kullanılan Sosyal Medya	Frekans	Yüzde (%)

Facebook	6	,9
Instagram	354	50,3
Twitter	15	2,1
Whatsapp	320	45,5
Diğer	9	1,3
Toplam	704	100,0
Sosyallik	Frekans	Yüzde (%)
Evet	456	64,8
Hayır	248	35,2
Toplam	704	100,0
Sosyal Medya Kullanım Amacı	Frekans	Yüzde (%)
Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	28	4,0
Zaman Geçirmek	335	47,6
Kişileri Takip Etmek	21	3,0
Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	164	23,3
İletişim Kurmak	156	22,2
Toplam	704	100,0

Sosyal medya bozukluğu kapsamında yürütülen mevcut çalışmaya Sağlık Hizmetleri MYO (n=484; % 68,8), Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (n=96; % 13,6) ile Eğitim fakültesinde (n=124; % 17,6) öğrenim gören 188'i erkek (% 26,7), 516'sı kadın (% 73,3) olmak üzere toplam 704 öğrenci katılım göstermiştir. Bu öğrencilerin 503'ü (% 71,4) 1. Sınıfta; 142'si (% 20,2) 2. Sınıfta; 43'ü (% 6,1) 3. Sınıfta; 10'u (% 1,4) 4. Sınıfta; 6'sı ise (% 0,9) uzatmalı olarak öğrenim görmektedirler. Çalışmaya katılan öğrencilerin 57'si (% 8,1) günlük 0-1 saat; 263'ü (% 37,4) günlük 2-3 saat; 271'i (% 38,5) günlük 4-6 saat; 113'ü ise (% 16,1) günlük 7 saat ve üzeri sosyal medyada zaman harcamaktadır. Sosyal medya ağlarından Facebook'u 609 öğrenci (% 86,5) kullanmıyorken, 95 öğrenci ise (% 13,5) kullanmaktadır. Instagram'ı 146 öğrenci (% 20,7) kullanmıyorken, 558 öğrenci (% 79,3) kullandığını ifade etmiştir. Twitter'ı 604 öğrenci (% 85,8) kullanmıyorken, 100 öğrenci (% 14,2) kullanmaktadır. Whatsapp'ı 90 öğrenci (% 12,8) kullanmamaktayken, 614 öğrenci (% 87,2) kullandığını ifade etmiştir. Tüm bu sosyal ağların hepsini aynı anda kullanmayan öğrenci sayısı 636 (%90,3) iken, aynı anda kullanan öğrenci sayısı ise 68 (% 9,7)'dir. Sosyal medya ağları içerisinde kullanıma öncelik verilen/en sık kullanılanlar sırası ile; Instagram 354 (% 50,3) öğrenci, Whatsapp 320 (% 45,5) öğrenci, Twitter 15 (% 2,1) öğrenci, diğer sosyal medya 9 (% 1,3)

öğrenci ve Facebook 6 (% 0,9) öğrenci şeklindedir. Kendisini sosyal bir birey olarak tanımlayan 456 (% 64,8) öğrenci var iken, sosyal bir birey olmadığını düşünen 248 (% 35,2) öğrenci yer almaktadır. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım amaçlarına bakıldığında, 28 öğrenci (% 4,0) düşünce ve bilgi paylaşımında bulunmak; 335 öğrenci (% 47,6) zaman geçirmek; 21 öğrenci (% 3,0) kişileri takip etmek; 164 öğrenci (% 23,3) güncel haber ve bilgileri takip etmek; 156 öğrenci ise (% 22,2) iletişim kurmak için sosyal medyayı kullanmakta olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 2. Sosyal Medya Bozukluğuna İlişkin İstatistikler

	N	Ort.	ss.	Çarpıklık	Basıklık	Min.	Mak.
Sosyal Medya Bozukluğu	704	19,01	7,32	,892	,685	9	45

Öncelikle Sosyal Medya Bozukluğu ölçeğinden alınan toplam puan değişkeninin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesinde Tablo 2'deki çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınmıştır. Literatürde kabul gören bir kritere göre çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1,5 ile 1,5 aralığında olması bir değişkenin normal dağıldığının bir göstergesidir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Buna göre, sosyal medya bozukluğu değişkeninin çarpıklık ve basıklık değerleri de göz önüne alındığında bu değişkenin normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir. Bu durumda sosyal medya bozukluğu puanlarının çeşitli demografik değişkenler için farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesinde parametrik istatistiksel teknikler kullanılacaktır.

Cinsiyete Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarının Karşılaştırılması

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluğunun cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplar için t testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 3'teki gibidir:

Tablo 3. Cinsiyete Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarına İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	P
Erkek	188	18,54	7,214	-1,015	0,310
Kadın	516	19,18	7,370		

Tablo 3'teki t testi bulgularına göre öğrencilerin sosyal medya bozukluğu ortalama puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği söylenebilir ($t=-1,015$; $p>0,05$).

Öğrenim Görülen Bölüm/Fakülteye Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarının Karşılaştırılması

Öğrencilerin sosyal medya bozukluğunun öğrenim gördükleri bölüm/fakülte değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Öğrenim görülen bölüm/fakülte'ye ait betimleyici istatistiklere ve ANOVA testi sonuçlarına sırasıyla Tablo 4 ve Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrenim Görülen Bölüm/Fakülte Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Bölüm/Fakülte	N	Ort.	Ss
Sağlık Hiz. MYO	484	18,81	7,001
BESYO	96	20,80	8,512
Eğitim Fakültesi	124	18,40	7,453
Toplam	704	19,01	7,329

Tablo 5. Öğrenim Görülen Bölüm/Fakülte Puanlarına İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	374,958	2	187,479	3,515	0,030
Gruplar İçi	37386,007	701	53,332		
Toplam	37760,964	703			

Tablo 5'teki sonuçlar dikkate alındığında, sosyal medya bozukluğu açısından farklı fakülte/bölüm değişkeninin manidar bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir ($F=3,515$; $p<0,05$). Bu aşamada anlamlı farklılığın hangi fakülte/bölmeler arasında kaynaklandığının belirlenmesi için grup varyanslarının homojen olmadığı durumda kullanılan çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane T2 testi yapılmış ve Tablo 6'daki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölüm/Fakülteye Göre Tamhane T2 Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Değişken	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Sosyal Medya Bozukluğu	Sağlık Hiz. MYO	BESYO	-1,994*	,039
		Eğitim Fakültesi	,413	,841
	BESYO	Sağlık Hiz. MYO	1,994*	,039
		Eğitim Fakültesi	2,407*	,041
	Eğitim Fakültesi	Sağlık Hiz. MYO	-,413	,841
		BESYO	-2,407*	,041

Tablo 6'daki Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testi bulguları göz önüne alındığında BESYO'da öğrenim gören öğrencilerinin sosyal medya bozukluklarının hem sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda hem de diğer fakültelerde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Sosyal Medyada Geçirilen Süreye Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarının Karşılaştırılması

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluğunun günlük sosyal medya kullanma süresi açısından manidar farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sosyal medya kullanım süresine göre betimleyici istatistiklere ve ANOVA testi sonuçlarına sırasıyla Tablo 7 ve Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Medya Kullanım Süresi Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Sosyal Medya Kullanım Süresi	N	Ort.	Ss
0-1 Saat	57	13,47	4,591
2-3 Saat	263	17,02	6,281
4-6 Saat	271	20,25	6,703
7 Saat ve Üzeri	113	23,43	8,809
Toplam	704	19,01	7,329

Tablo 8. Sosyal Medya Kullanım Süresi Puanlarına İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	5420,665	3	1806,888		
Gruplar İçi	32340,299	700	46,200	39,110	0,000
Toplam	37760,964	703			

Tablo 8’deki sonuçlara bakıldığında, öğrencilerin sosyal medya kullanım sürelerine göre sosyal medya bozukluk düzeylerinin manidar farklılık oluşturmadığı görülmektedir ($F=39,110$; $p<0,05$). Bu aşamada anlamlılığın hangi kullanım süreleri arasındaki farktan kaynaklandığının belirlenmesi için Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testi yapılmış ve Tablo 9’deki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 9. Sosyal Medya Kullanım Süresi Puanlarına Göre Tamhane T2 Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Değişken	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Sosyal Medya Bozukluğu	0-1 saat	2-3 saat	-3,545	,000
		4-6 saat	-6,781	,000
		7 saat ve üzeri	-9,960	,000
	2-3 saat	0-1 saat	3,545	,000
		4-6 saat	-3,236	,000
		7 saat ve üzeri	-6,415	,000
	4-6 saat	0-1 saat	6,781	,000
		2-3 saat	3,236	,000
		7 saat ve üzeri	-3,179	,004
	7 saat ve üzeri	0-1 saat	9,960	,000
		2-3 saat	6,415	,000
		4-6 saat	3,179	,004

Tablo 9’deki Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testi bulguları göz önüne alındığında tüm kullanım süreleri arasında sosyal medya bozukluğu açısından anlamlı farklılıklar olduğu söylenebilir ($p<0,05$). Bununla birlikte Tablo 7’deki gruplara ait ortalama değerleri de dikkate alındığında, öğrencilerin günlük sosyal medya kullanım süreleri arttıkça sosyal medya bozukluklarının da arttığı görülmektedir. Bu bulguya göre üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı uzun süre kullanmalarının öğrencilerde sosyal medya bozukluğunu artırdığı söylenebilir.

En Sık Kullanılan Sosyal Medya Hesabına Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarının Karşılaştırılması

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluğunun en sık kullanılan sosyal medya hesabına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği yine ANOVA ile incelenmiştir. Tablo 10 ve Tablo 11’de analiz sonuçlarına ter verilmiştir.

Tablo 10. En Sık Kullanılan Sosyal Medya Hesabı Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Kullanılan Sosyal Medya Hesabı	N	Ort.	Ss
Facebook	6	18,00	5,514
Instagram	354	20,04	7,602
Twitter	15	17,33	7,853
Whatsapp	320	18,12	6,927
Diğer	9	13,67	3,606
Toplam	704	19,01	7,329

Tablo 11. En Sık Kullanılan Sosyal Medya Hesabı Puanlarına İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	934,387	4	233,597		
Gruplar İçi	36826,578	699	52,685	4,434	0,002
Toplam	37760,964	703			

Tablo 11’deki sonuçlara göre öğrencilerin en sık kullandıkları sosyal medya hesabına göre sosyal medya bozukluğu puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F=4,434$; $p<0,05$). Farklılığın hangi sosyal medya hesapları arasındaki farktan kaynaklandığının belirlenmesi için Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testi yapılmış ve Tablo 12’deki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 12’deki Tamhane T2 çoklu karşılaştırma testi bulgularına göre, sadece en sık Instagram’ı kullandığını belirten öğrenciler ile en sık Whatsapp’ı kullandığını ifade eden öğrencilerin sosyal medya bozuklukları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Tablo 10’daki grup ortalamaları da dikkate alındığında en sık olarak Instagram’ı kullanan

öğrencilerin Whatsapp'ı kullanan öğrencilere göre sosyal medya bozukluklarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 12. En Sık Kullanılan Sosyal Medya Hesabı Puanlarına Göre Tamhane T2 Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Değişken	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Sosyal Medya Bozukluğu	Facebook	Instagram	-2,037	,960
		Twitter	,667	1,000
		Whatsapp	-,116	1,000
		Diğer	4,333	,789
	Instagram	Facebook	2,037	,960
		Twitter	2,703	,620
		Whatsapp	1,921*	,006
		Diğer	6,370	,071
	Twitter	Facebook	-,667	1,000
		Instagram	-2,703	,620
		Whatsapp	-,782	,994
		Diğer	3,667	,753
	Whatsapp	Facebook	,116	1,000
		Instagram	-1,921*	,006
		Twitter	,782	,994
		Diğer	4,449	,367
	Diğer	Facebook	-4,333	,789
		Instagram	-6,370	,071
		Twitter	-3,667	,753
		Whatsapp	-4,449	,367

Kendisini Sosyal Bir Birey Olarak Tanımlama Durumuna Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarının Karşılaştırılması

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluk düzeylerinin sosyal bir birey olup olmadıkları açısından farklılık yaratıp yaratmadığı, bağımsız gruplar için t testi ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 13'teki gibidir:

Tablo 13. Sosyallik Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Kendinizi Sosyal Bir Birey Olarak Tanımlıyor musunuz?	N	Ort.	ss	T	P
Evet	456	18,55	7,053	-2,176	0,030
Hayır	248	19,84	7,756		

Tablo 13'teki t testi bulgularına göre öğrencilerin kendilerini sosyal bir birey olarak tanımlama durumlarının sosyal medya bozukluğu ortalama puanları üzerinde manidar farklılık oluşturduğu görülmektedir ($t=-2,176$; $p<0,05$). Bununla birlikte grup ortalamaları da dikkate alındığında kendisini sosyal bir birey olarak tanımlamayan öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeylerinin sosyal biri olduğunu ifade eden öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak üniversite öğrencilerinin sosyallik düzeyleri arttıkça sosyal medya bozukluk düzeylerinin anlamlı derecede azaldığı söylenebilir.

Sosyal Medyayı Kullanma Amacına Göre Sosyal Medya Bozukluğu Puanlarının Karşılaştırılması

Kullanılan sosyal medya hesaplarının kullanım amaçları açısından sosyal medya bozukluğu üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olup olmadığı yine ANOVA ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına sırasıyla Tablo 14 ve Tablo 15'te yer verilmiştir.

Tablo 14. Sosyal Medya Kullanım Amacı Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Kullanım amacı	N	Ort.	Ss
Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	28	17,11	5,698
Zaman Geçirmek	335	19,89	7,348
Kişileri Takip Etmek	21	27,76	9,889
Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	164	17,85	6,685
İletişim Kurmak	156	17,49	6,751
Toplam	704	19,01	7,329

Tablo 15. Sosyal Medya Kullanım Amacı Puanlarına İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	2545,305	4	636,326	12,631	0,000
Gruplar İçi	35215,659	699	50,380		
Toplam	37760,964	703			

Tablo 15'teki sonuçlara göre öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeyleri sosyal medyayı kullanma amaçlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=12,631$; $p<0,05$). Oluşan manidar farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan Tamhane T2 testi sonuçları ise Tablo 16'daki gibidir.

Tablo 16. Kullanılan Sosyal Medya Hesabı Amacına Göre Tamhane T2 Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Değişken	1.Grup	2.Grup	Ortalamalar Farkı	P
Sosyal Medya Bozukluğu	Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	Zaman Geçirmek	-2,779	,191
		Kişileri Takip Etmek	-10,655*	,001
		Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	-,747	1,000
		İletişim Kurmak	-,386	1,000
	Zaman Geçirmek	Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	2,779	,191
		Kişileri Takip Etmek	-7,875*	,017
		Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	2,033*	,022
		İletişim Kurmak	2,393*	,004
	Kişileri Takip Etmek	Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	10,655*	,001
		Zaman Geçirmek	7,875*	,017
		Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	9,908*	,002
		İletişim Kurmak	10,268*	,001
	Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	,747	1,000
		Zaman Geçirmek	-2,033*	,022
		Kişileri Takip Etmek	-9,908*	,002
		İletişim Kurmak	,360	1,000
	İletişim Kurmak	Düşünce ve Bilgi Paylaşmak	,386	1,000
		Zaman Geçirmek	-2,393*	,004
		Kişileri Takip Etmek	-10,268*	,001
		Güncel Haber ve Bilgileri Takip Etmek	-,360	1,000

Tablo 16'daki Tamhane T2 testi bulgularına göre sosyal medyayı kişileri takip etmek amacıyla kullanan öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeylerinin diğer amaçlar için kullanan öğrencilerin tamamına göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine Tablo 16'daki bir diğer bulguya göre sosyal medyayı zaman geçirmek amacıyla kullanan öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeyleri sosyal medyayı güncel haber ve bilgileri takip etmek ve iletişim kurmak amacıyla kullanan öğrencilere göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Tartışma

Mevcut çalışmada, kadın ve erkek öğrenciler arasında sosyal medya bozukluğu açısından herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Benzer şekilde, Aydın (2016) tarafından yapılan çalışmada da, kadın ve erkek öğrenciler arasında herhangi bir farklılığa rastlanılmamıştır. Aktan (2018)'ın öğrenciler üzerinde yapmış olduğu sosyal medya bağıllığı ile ilgili araştırmada kadın ve erkekler arasında farklılık olmadığı belirlenmiştir. İcgin (2018) tarafından yapılan çalışmada da kadın ve erkek öğrencilerin sosyal medya kullanım alışkanlığı ve motivasyonlarında farklılık tespit edilmemiştir. Çiftçi (2018) de, benzer şekilde kız ve erkek öğrencilerin sosyal medya bağıllığında farklılık oluşmadığını ifade etmiştir. Gürültü (2016), lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında sosyal medya bağıllığı puanının cinsiyete göre farklılaşmadığını belirtmiştir. Bu çalışmaların bulguları, mevcut çalışmanın cinsiyet değişkenine ilişkin bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu öğrencilerin farklı bölümlerde öğrenim görmesinin sosyal medya bozukluk düzeylerinde anlamlı farklılık oluşturmasıdır. Benzer şekilde Çiftçi (2018), farklı bölümlerde öğrenim gören öğrenciler arasında sosyal medya bağıllığında anlamlı farklılık ortaya çıktığını tespit etmiştir.

Mevcut çalışmada öğrencilerin sosyal medya kullanım süresinin sosyal medya bozukluk düzeylerinde anlamlı farklılığa neden olduğu tespit edilmiştir. O'Toole tarafından yapılan çalışmada, haftada beş saatten fazla internet kullanan bireylerin dörtte birlik kesiminin, internetin bireylerin ailelerine ve arkadaşlarına ayırmaları gereken zamanı azalttığına inandıkları saptanmıştır (O'Toole, 2000). Sanders ve ark., ergenler üzerinde yapılan incelemede, ergenlerin internet fazla kullanmalarının, aile ve arkadaş ilişkilerini azalttığı sonucuna varılmıştır (Sanders ve ark., 2000).

Aydın (2016) çalışmasında öğrencilerin internet kullanım sürelerinde farklılıklar ortaya çıktığını ifade etmiş, Aktan (2018) ise öğrencilerin sosyal medya kullanım süreleri arasında manidar farklılıklar oluştuğunu belirtmiştir. Demir (2016)'ın lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada sosyal medya kullanım sıklığında farklılıklar tespit edilmiştir. Konuyla

direkt benzerlik gösteren Gürültü (2016)'nın çalışmasında ise lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanlarının sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bener şekilde Okumuş (2018) öğrencilerin sosyal medya tutum puanlarının, sosyal medya kullanım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık oluşturduğunu tespit etmiştir. Tüm bu bulgular, mevcut çalışma sonucu ile örtüşmekte iken, İçirgin (2018)'in üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonlarının, sosyal medya kullanma sıklıklarına göre anlamlı farklılık göstermediğini vurgulaması, çalışma sonucu ile benzerlik göstermemektedir.

Mevcut çalışma sonuçları, en sık kullanılan sosyal medyanın Instagram ve Whatsapp olduğunu göstermiştir. Yapılan bir çalışma ise (Mazman, 2009) facebook kullanımının yaygın olarak kullanıldığını göstermiştir.

Sonuç

Çalışmaya katılan tüm öğrencilerin sosyal medya bozukluğu puan ortalaması ($\bar{X}=19,01$) olarak hesaplanmış, buna göre üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluğunun düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin sosyal hayatta çevreleri ile daha fazla ve sağlam ilişkiler kurduklarını göstermektedir.

Mevcut çalışmada, kadın ve erkek öğrenciler arasında sosyal medya bozukluğu açısından herhangi bir farklılık tespit edilememiştir. Ağ teknolojisinin gelişmişliğine bağlı olarak sosyal medya kullanım alanları ve süresi de git gide artmaktadır. Toplumda hem kadınlar hem de erkekler, sosyal medyaları aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Ancak bu kullanım, her iki cinsiyet arasında herhangi bir farklılık ortaya çıkarmamaktadır.

Öğrencilerin farklı bölümlerde öğrenim görmesi sosyal medya bozukluk düzeylerinde farklılığa neden olmaktadır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında BESYO'da öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya kullanım bozukluğunun daha yüksek olduğu görülmektedir. BESYO'larda derslerin yoğunlukla uygulamalı olarak işlenmesi ve bu vesile ile serbest zamanların diğer öğrencilere oranla daha fazla olması nedeniyle BESYO öğrencilerinin sosyal medya kullanım sürelerinin daha

fazla olabileceği, bu durumda sosyal medya kullanım bozukluğunun da artabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin günlük sosyal medya kullanım süresinin sosyal medya bozukluğunda farklılık yarattığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında kullanım süresi 7 saat ve üzeri olan öğrencilerin sosyal medya bozukluğu ortalamasının en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç, sosyal medya kullanım süresi ne kadar az olur ise, sosyal medya bozukluğunun da o düzeyde düşük olacağını göstermektedir.

En sık kullanılan sosyal medyanın, öğrencilerin sosyal medya bozukluğu üzerinde farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Sosyal medya kullanım süresi arttıkça, sosyal medya bozukluğunun da yükselmesi aşikârdır. Bu nedenle, sıklıkla kullanılan sosyal medyalar arasında farklılıklar olması, beraberinde kullanım bozukluğunda da farklılık yaratmıştır. Araştırmada sosyal medya bozukluğu en yüksek olan öğrencilerin en sıklıkla Instagram kullanıcısı olan öğrenciler olduğu, bunu en sık Whatsapp kullandığını belirten öğrencilerin izlediği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında kendini sosyal bir birey olarak tanımlamayan öğrencilerin ortalama sosyal medya bozukluk puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Birey sosyal bir yapıya sahip olmaz ise, çevresi ile iletişime kapalı olacaktır. Bu durum da bireyi telefon, bilgisayar, tablet gibi kişinin asosyal bir ortamda vakit geçireceği kanallara yöneltecektir. Bu bağlamda birey daha fazla sosyal medyada zaman harcayacak ve sosyal medya bozukluğu da yüksek çıkacaktır. Buna göre üniversite öğrencilerinin sosyal medya bozukluğunu düşürmenin bir yolu olarak gerçek hayattaki sosyal etkinliklerinin artırılması önerilmektedir.

Öğrencilerin sosyal medyayı kullanma amaçlarının da sosyal medya bozukluk düzeylerinde farklılığa neden olduğu belirlenmiştir. Bulgular dikkate alındığında, sosyal medya bozukluğu en yüksek olan öğrencilerin sosyal medyayı kişileri takip etmek amacıyla kullanan öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca son olarak sosyal medyayı zaman geçirmek amacıyla kullanan öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeylerinin sosyal medyayı güncel haber ve bilgileri takip etmek ve iletişim kurmak amacıyla kullanan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Social Media Disorder: A Research on University Students

*

Çağdaş Caz – Sait Bardakçı

Yozgat Bozok University – Cumhuriyet University

Internet and social media have become an indispensable part of our daily life. Social media has become the focus of everyone who can use electronic gadgets. Social media and internet sites are increasing the number of users every day. The developments in information and communication technologies have brought along some risks as well as these opportunities. One of these risks is social media disorder. social media networks, as well as useful for individuals to take their time out of the function and also cause negative consequences such as use. The present study is important for the determination of social media impairment levels of university students. The aim of this study is to determine the social media disorder levels of university students and to examine the social media disorders of the students in terms of the different variables they have.

Method

The universe of the study is composed of all Yozgat Bozok University students. The sample of the study consists of a total of 704 students studying at the Vocational School of Health Services, School of Physical Education and Sports and other faculties. Easy sampling method was used to determine the study group. The sampling method is a sampling technique that allows fast, cheap and easy data collection (Gürbüz and Şahin, 2014).

Data Collection Tool

Social Media Disorder Scale was used as the data collection tool. The scale is a 5-point Likert-type scale consisting of 9 items.

Data Collection

Data were collected from university students during the course period. Before the data collection tool was distributed to the students, information was given about the study. As the study was based on the principle of voluntary participation, data were collected from students who wanted to participate in the study.

Data Analysis

Firstly, Kolmogorov-Smirnov test was used in order to determine whether the obtained data was normally distributed. The number of categories was taken into consideration when comparing the demographic characteristics of university students according to different categories of social media disorder scores. According to this, t-test was used for independent groups for two-variable variables, and one-way variance analysis (ANOVA) was used for variables with three or more categories. In order to determine the difference between the groups, if there is any difference between the ANOVA tests, multiple comparison (Post Hoc.) Tests are used. In the determination of the multiple comparison test to be used Levene test of homogeneity of variance was taken into consideration. As a result of this test, Tukey, if the group variances were homogeneous, Tamhane T2 multiple comparison test was used.

Findings

Considering the skewness and kurtosis values of the social media disorder variable, it can be assumed that this variable has a normal distribution. In this case, parametric statistical techniques will be used to investigate whether social media disorder scores differ for various demographic variables.

Discussion

In the present study, no difference was found between the male and female students in terms of social media disorder. Similarly, the study conducted by Aydın (2016) did not reveal any differences between male and female students. Aktan (2018)'s research on social media loyalty to students revealed no difference between men and women. In the present study, it was determined that the social media usage period of the students caused a significant difference in social media disorder levels. Aydın (2016) stated that there were differences in the internet usage period of the students and Aktan (2018) determined that there were significant differences between the social media usage period of the students. Another finding of this study is that students' education in different departments makes a significant difference in social media disorder levels. Similarly, Farmer (2018) found that there was a significant difference in social media addiction among students studying in different departments.

Results

In the present study, no difference was found between the male and female students in terms of social media disorder. Depending on the development of network technology, social media usage areas and duration are increasing. In society, both women and men actively use social media. However, this use does not reveal any difference between the two genders. Students' learning in different departments leads to differences in social media levels. When the findings of the study are examined, it is seen that the social media use disorder of the students studying at BESYO is higher. It has been determined that daily social media usage of students makes a difference in social media disorder. According to the findings obtained, it was determined that the average of social media disorder of students with a duration of 7 hours or more was the highest. This result shows that the less social media usage period, the lower the level of social media disorder. It was determined that the most frequently used social media had a difference on the social media disorder of the students. As the duration of social media usage increases, it is obvious that social media disorder also increases.

Kaynakça / References

- Akkaya, Ö. ve Zerenler, M. (2017). Social media and sports marketing relationship a research toward identification of fan's attitudes: Beşiktaş sports club example. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 945-963.
- Aktan, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 405-421.
- Aydın, İ. E. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımları üzerine bir araştırma: Anadolu üniversitesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(35), 373-386.
- Cabral, J. (2011). Is generation addicted to social media. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 2(1), 1-10.
- Çiftçi, H. (2018). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 417-434.
- Demir, Ü. (2016). Sosyal medya kullanımı ve aile iletişimi: Çanakkale'de lise öğrencileri üzerine Bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 9(2), 27-50.
- Dikme, G. (2013). *Üniversite öğrencilerinin iletişimde ve günlük hayatta sosyal medya kullanım alışkanlıkları: kadir has üniversitesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Ergenç, A. (2011). *Web 2.0 ve sanal sosyalleşme: facebook örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Göksel, A. G. ve Serarslan, M. Z. (2015). Public relations in sports clubs: New media as a strategic corporate communication instrument. *International Journal of Physical Education, Sports and Health*, 2(2), 275-283.
- Griffiths, M. D. Szabo, A. (2014). Is excessive online usage a function of medium or activity? An empirical pilot study. *J Behav Addict*, 3, 74-77.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürültü, E. (2016). *Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Hazar, M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı bir alan çalışması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2, 151-175.
- İçirgin, Ö. (2018). *Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve motivasyonları*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- İşlek, M. S. (2011). *Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkileri: Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve Amos 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. 1. Basım, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasar, N. (1991). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kırık, A. M. Arslan, A. Çetinkaya, A. ve Gül, M. (2015). A quantitative research on the level of social media addiction among young people in Turkey. *International Journal of Science Culture and Sport (Intjscs)*, 3(3), 108-122.
- Lim, Y. ve An, S. (2018). Effects of attributions and social media exposure on obesity stigma among korean adolescents. *Social Behavior and Personality*, 46(12), 2049–2062.
- Mazman, G. (2009). *Sosyal ağların benimsenme süreci ve eğitsel bağlamda kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Mitchell, F. R. Santarossa, S. ve Woodruff, S. J. (2018). Athletes as advocates: Influencing eating-disorder beliefs and perceptions through social media. *International Journal of Sport Communication*, 11, 433–446.
- Okumuş, V. (2018). *Çocukların sosyal medya kullanımları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Patchin, J. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Sarıçam, H. ve Adam-Karduz, F. F. (2018). Sosyal medya kullanım bozukluğu ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(2), 116-135.
- Savcı, M. Ercengiz, M. ve Aysan, F. (2018). Sosyal Medya bozukluğu ölçeği'nin ergenlerde Türkçe uyarlanması. *Arch Neuropsychiatry* DOI 10.5152/npa.2017.19285.

- Sanders, C., Field, T., Diego, M. ve Kaplan, M. (2000). The relationship of internet use to depression and social isolation among adolescents. *Adolescence*, 35, 237-242.
- Singh, N. ve Barmola, K. C. (2015). Internet Addiction, mental health and academic performance of school students/adolescents. *The International Journal of Indian Psychology*, 2(3), 98-108.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. (sixth ed.), Boston: Pearson.
- Ünlü, F. (2018). Orta yaş üstü bireylerde sosyal medya bağımlılığı ve sosyal izolasyon. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 161-171.
- Yayla, K. (2010). *İnternet pazarlamasında yeni eğilimler: çevrimiçi sosyal ağların üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Caz, Ç. ve Bardakçı, S. (2019). Sosyal medya bozukluğu: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1100-1124. DOI: 10.26466/opus.521522

Öğretmen Adaylarında Bilişsel Farkındalık Düzeyleri, Öznel Mutluluk ve Sıkıntıyı Tolere Etme Arasındaki Yordayıcı İlişkiler¹

DOI: 10.26466/opus.520293

*

Bülent Dilmaç* - Mustafa Yılmaz**

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üni., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. Meram / Konya/ Türkiye

E-Posta: bulentdilmac@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5753-9355](https://orcid.org/0000-0001-5753-9355)

** Psik. Dan., İTO İbrahim Çağlar Anadolu İmam Hatip Lisesi, İstanbul/Türkiye

E-Posta: mustafayilmaz001@yandex.com

ORCID: [0000-0003-1437-2430](https://orcid.org/0000-0003-1437-2430)

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık düzeyleri, öznel mutluluk ve sıkıntıyı tolere etme arasındaki yordayıcı ilişkileri incelemektir. Araştırmada, öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve bu değişkenler arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile sınanması amacıyla yapısal eşitlik modellemesi analizi yapılmıştır. Ölçekler, 2017-2018 eğitim öğretim döneminde İstanbul'da çeşitli üniversitelerde öğrenim gören öğretmen adaylarından oluşmaktadır. 529 katılımcının 139'u erkek 390'ı kadın katılımcıdır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri ile sıkıntıyı tolere etme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, bilişsel farkındalığın sıkıntıyı tolere etmeyi yordadığı, aradaki ilişkinin pozitif yönlü ve doğrusal olduğu bulunmuştur. Öğretmen adaylarının sıkıntıyı tolere etme düzeyleri ile öznel mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, sıkıntıyı tolere etmenin öznel mutluluğu yordadığı, aralarındaki ilişkinin pozitif yönlü ve doğrusal olduğu bulunmuştur. Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri ile öznel mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde bilişsel farkındalığın öznel mutluluğu yordadığı, aralarındaki ilişkinin pozitif yönlü ve doğrusal olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Bilişsel Farkındalık, Biliş Ötesi, Mutluluk, Öznel Mutluluk, Sıkıntıyı Tolere Etme, Üst Biliş*

¹ Bu makale Mustafa YILMAZ'ın Yüksek Lisans tezinin bir bölümünden hazırlanmıştır.

The Predictive Relationship Between Cognitive Awareness Levels Subjective Happiness Distress Tolerance in Teacher Condidates

*

Abstract

The aim of this study is to examine the predictive relationships among cognitive awareness levels, subjective happiness and distress tolerance teacher candidates. In the study, a structural equation modeling analysis was carried out in order to determine the relations between cognitive awareness, distress tolerance and subjective happiness in teacher candidates and the structural equality model of relations among these variables. The scales are composed of prospective teachers from various universities in Istanbul during the 2017-2018 education period. Of the 529 participants, 139 are male and 390 are female participants. According to the findings obtained from the research; when the predictive relationships between the levels of cognitive awareness of the prospective teachers and the levels of distress tolerance were examined, it was seen that there was a positive linear relationship. When the predictive relationships between the levels of distress tolerance of teacher candidates and subjective happiness levels are examined, it is seen that there is a positive linear relationship. When the predictive relationships between the levels of cognitive awareness and subjective happiness of teacher candidates are examined, it is seen that there is a positive linear relationship.

Keywords: *Cognitive Awareness, Beyond Cognition, Happiness, Subjective Happiness, Distress Tolerance, Upper Cognition*

Giriş

Yaşanan duygular her an yaşam durumlarını, bireylerin algılarını, tepkilerini, düşünce ve davranışlarını etkileyen bir sistemdir (Ceylan, 2012). Duygu durumumuz değişkenlik gösterebilen yapıdadır. Kendimizi nasıl hissettiğimiz var olan durumun yapısına bağlıdır. Bu değişkenlik yanında diğerlerinden ayırıcı özelliğimiz olarak duygu kalıplarımız mevcuttur (Burger, 2006). Duygular kişiliğin üç boyutundan biridir. Duygular kişiliğin diğer iki boyutu olan davranış ve düşünceleri etkiler. Çeşitli duygu tanımlarında ortak nokta bireyin iç dünyasındaki yaşayış ve algulamalarıdır. Duyguların bileşenleri; davranış, subjektif hisler ve psikolojik tepkilerdir. Duygulara verilen tepkilerde bireysel sorumluluk vardır. Duygular konusunda farkındalık kazanma, duyguları tanıma ve duyguların sorumluluğunu alma ile gerçekleşebilir (Abacı, 2010b). Duyguların niteliğini belirlemede bilişsel değerlendirmeler önemlidir. Aynı durum için iki farklı kişi farklı bilişsel değerlendirmelerde bulunabilir ve biri için durum mutluluk verici iken diğer için aynı durum üzüntü ve sıkıntıya yol açabilir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Nolen-Hoeksema, 2010).

Aynı durum karşısında farklı duygulara sahip olabilen bireyler yaşadıkları duyguların yönetiminin nasıl olacağı ve diğerlerinin duygu yönetimini nasıl yaptıklarını merak ederler. Duygu düzenlemesinde amaç zararlı duyguları yönetmek, yararlı olanları ise artırmaktır (Gross, 2013). Sıkıntıyı tolere etme duygu düzenlemesi içerisinde kabul edilmiştir (Amstatter vd., 2012). Olumsuz psikolojik durumlara dayanma kapasitesidir. Bilişsel ya da fiziksel durumların sonucu olabilir fakat bir duygu durum olarak kendini göstermektedir (Simons ve Gaher, 2005). Duygularımızın işlevi organizmada yaşanan zorlanmalarla başa çıkabilmek için özel bir durum yaratmaktır (Nesse, 2000).

Yaşam deneyimlerini etkileyen ve onlardan etkilenen bir duygu olan mutlulukla ilgili filozoflar duygularını tanımaya yönelik ve bireysel sorumluluğu alan bireyler için mutluluğun ulaşılmaması gereken ana hedef olduğunu belirtmiş, var olmanın sebebinin mutluluk olduğunu savunmuşlardır (Shin ve Johnson, 1978). Veenhoven (1994)'teki çalışmasında da mutluluğun batı kültüründe ulaşılmak istenen ana hedef olduğunu söylemiştir. Bireyler mutluluğa ulaşmaya çalışırken, toplum önderlerinde de

mutluluğu vaat edenlere destek vardır. Psikoloji alanında yapılan ilk çalışmalardan 1980’li yıllara kadar pozitif durumlardan daha çok, kaygı, depresyon gibi olumsuz durumların üzerinde araştırmalar yapılmıştır. 1980 sonrası pozitif psikoloji araştırmalarında yaşam doyumu, memnuniyet, mutluluk gibi kavramlara ilgi daha fazla artmıştır. Herkesin belli düzeyde mutlu olduğu fakat bazı bireylerin diğerlerine oranla daha mutlu olduklarını bildirmeleri konusunda, mutluluğun çeşitli değişkenlere göre değişip değişmediği araştırma konusu olmuştur (Myers ve Diener, 1995; Shin ve Johnson, 1978). Pozitif psikoloji memnuniyet, yaşam doyumu, mutluluk gibi konuları ele alırken yaşamdaki sıkıntıları, olumsuz yönleri inkar etmez. Olumsuz yanları kabul etmekle beraber, amacı olumlu duygular ve nihai hedef olan mutluluk konusunda bireye gelişim yolları sunmaktır (Gable ve Haidt, 2005).

Bireyin olumlu, olumsuz duygularını anlayabilmesi, yaşam olaylarını anlamlandırması için kendisi ve çevresi hakkında farkındalığı önemlidir (Girgin, 2012). Farkında olmama duygu düzenlemede sıkıntılar yaşanmasına neden olur (Vatan, 2016). Mutluluk için, kişinin kendisi hakkındaki bilişsel farkındalığı denilebilir. Ortaya konan kuramlarda bilişsel farkındalıkta mutluluk sorumluluğu bireye verilmiştir. Farkındalıkla beraber birey yaşamın her anının farkında olur ve bu durum bireyin yaşamdan aldığı doyumu, mutluluğunu artırıcı bir yoldur (Özen, 2017). Bireyler yaşam boyunca olumsuz birçok duygu yaşarlar. Önemli olan bunlarla baş etme ve duyguda herhangi bir zarar görmeden üstesinden gelmektir. Bunun için bireyler kendilerine karşı şefkat göstermelidir. Çünkü şefkat farkındalık sahibi olmayı ve kendine karşı önyargısızlık, açıklık ve nezaket göstererek de iyi olma (mutluluk) haline sahip olmayı içerir (Deniz, Kesici ve Sümer, 2008). Bilinçli bireylerin yetiştirilmesinde farkındalık önemli olmakta, farkındalıkla birlikte düşünme yetenekleri ve bunlara bağlı olarak öğrenme ve başarı düzeyleri de artmış olacaktır (Doğan, 2013). Bilişsel farkındalık, bireyin görev ve buna dönük strateji hakkında farkındalık geliştirmek için yansıtıcı düşünme becerisini kullanabilmesidir. Bilişsel farkındalığın geliştirilmesi bireylerin karar verme süreçlerinde daha etkin olmalarını sağlar (Ridley, Schutz, Glanz ve Weinstein, 1992). Bilişsel farkındalık, öz düzenlemeye dayalı bir düşünce sistematığıdır. Üst düzey öğrenmelerde etkin olarak kullanılan bilişsel farkındalık, analiz, sentez, değer-

lendirme basamaklarında kazanımlar oluşturur ve öğrenmenin her adımında yer alır (Demir ve Doğanay, 2010). Bilişüstü bilgi ve yordamsal bilgiyi içeren bilişsel farkındalıkta bilişüstü bilgi; bilişsel şemalar, stratejiler ve bireylerin sahip olduğu bilgilerdir (Aktamış ve Uça, 2010). Bilişsel farkındalık dinamik bir süreçtir. Yapılan rutin iş dışında ve daha zor olarak algılanan etkinliklerde çalıştırılır (Wilson, 2001).

Bireyler yaptıkları etkinlikleri nihai amaç olan mutluluğa ulaşmak üzerine şekillendirmektedirler. İçinde bulunulan durumdan hep daha mutlu olabileceğimiz ve mutsuz olmayı kabul etmememiz ortak toplumsal görüş olarak ortaya çıkmaktadır. Hümanistik görüşleri temel alarak yapılan bilimsel çalışmalar yoluyla yapılacak toplumsal reformlar sonucunda daha mutlu bireyler ve daha iyi bir toplum beklentisi mevcuttur. Mutluluk dış kaynaklardan daha çok iç dinamiklerle ilgilidir. Bazen sıkıntılı algılanan bir durumun tolere edilmesi, yaşanan hoş bir durumdan daha mutluluk verici olabilmektedir (Veenhoven, 1994). Filozoflar tarih boyunca mutluluğa önem vermiş, pozitif psikologlar mutluluk üzerine araştırmalar yapmış olsalar dahi yapılan ağırlıklı çalışmalar sıkıntılar ve bireyin mutsuzluğu üzerinedir (Diener, 1984). Yirminci yüzyılda ve sonrasında yapılan çalışmalarda da ağırlığın psikolojik sıkıntılara verilmesi gelişen tarihi olaylar ve bu olaylardan çıkarılabilecek faydalar olarak görülmüştür (Gable ve Haidt, 2005). Sıkıntı insan yaşamının doğal parçasıdır ve önemli olan sıkıntı ile karşılaşıldığında kaçmak ya da yok saymak değil, işlevsel tolere etme yöntemlerini kullanmaktır (Saulsman ve Nathan, 2012). Yaşanan sıkıntının tolere edilmesi, algılanan ya da gerçek bir sıkıntı durumuyla karşılaşmasına rağmen bireyin hedefine ulaşmak için davranışlarını devam ettirmedeki kararlılığıdır (Brown, Lejuez, Kahler, Strong ve Zvolensky, 2005). Bu kararlılıkta bireysel farklılıklar önemlidir. Bundan dolayı sıkıntıyı tolere etme bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özellikleri kapsayan bir yapıdadır (Zvolensky, Leyro, Bernstein ve Vujanovic, 2011). Bilişsel boyutta bilişlerin bilinmesi ve bilişlerin düzenlenmesi şeklinde ortaya çıkar (Schraw ve Moshman, 1995). Bilişsel farkındalığın iki ana ögesi olan biliş bilgisi ve düzenlenmesinin temel alındığı becerilerin öğretilmesi, bireyin stres ve endişe kaynaklı otomatik olumsuz duygularını azaltır. Bireylere farkındalık becerilerinin öğretilmesi ile karşılaşabilecekleri zorluklar için yararlı olabilecek problem çözme bilgisi verilmiş olur ve bireylerin

sıkıntıyı tolere etme becerileri merak ve kabul sayesinde güçlenir ve sıkıntıyı tolere etme kapasiteleri artar (Broderick ve Frank, 2014). Diğer yandan farkındalık sıkıntıları ortadan kaldırmaz ve farkında olmak kaçınmayı engellemeyerek sıkıntıyı artırabilir. Fakat farkındalıkla beraber birey geniş açıdan değerlendirme yaparak duyguları düzenleme yeteneğini artırıp, sıkıntıyı daha hızlı şekilde iyileştirebilir (Roemer ve Orsillo, 2003). Böylece farkındalık becerileri olumsuz duyguların kabul edilebilir yüzü olurken (Wachs ve Cordova, 2007), sıkıntıya dayanma gücü de mutluluğun göstergelerinden biri olmaktadır (Oturakçı, 2012).

Kendilerini mutlu hisseden bireyler değişimlere ayak uydurabilir ve kimlik kazanımlarını sağlıklı şekilde gerçekleştirebilirler (Alisinanoğlu, 2002). Çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının yaklaşık gelişim dönemleri geç ergenlik ya da genç yetişkinlik dönemidir. Bu dönem yaşamda yetişkinlik konularına geçişi içerir (Burger, 2006). Toplumsal varlık olmanın getirdiği sorumlulukların alındığı bu dönemde, düşünce sistemindeki gelişmişlik ile simgesel boyut önem kazanır. Tutarlı benlik sistemi, gerilime karşı etkin yüceltme mekanizması, yaşamsal sıkıntılara karşı güçlü güvenlik sistemi oluşturulur (Geçtan, 2002). Dostluk, sevgi ve cinsiyet ilişkileri öne çıkar. Dönemin gereğini sağlayamayan bireyler, duygusal soyutlanma yaşarlar (Abacı, 2010a). Bu dönemde bireyden beklenen kendi yaşam amaçlarını ve değerlerini oturtmuş olması ve çevre ile bütünleşirken, kendi benliğinin farkında olması, yani bir kimlik kazanmasıdır (Yörükoğlu, 1990). Tüm yaşamı etkileyecek kararların sorumluluğunun bu dönemde birey tarafından alınması ve kendi kararlarını kendi veriyor olması dönemsel en belirgin sıkıntılardır (Atak ve Çok, 2010).

Bu araştırmanın ana problemi; öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık düzeyleri, öznel mutluluk ve sıkıntıyı tolere etme arasındaki yordayıcı ilişkilerin var olup olmadığını ortaya koyarak, aralarında ilişki varsa bu ilişkinin düzeyi ve ilişki yönünü belirlemektir. Bu kavramların farklı değişkenlerle incelendiği çalışmalar mevcuttur. Ulaşılan çalışmalarda üç kavramın birlikte incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Değişkenlerle ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan akademik çalışmaların incelenmesi için kavramlarla doğrudan ya da dolaylı olabilecek çalışmalar taranmıştır. Ana amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri öznel mutluluklarını yordamakta mıdır?

2. Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri sıkıntıyı tolere etmelerini yordamakta mıdır?
3. Öğretmen adaylarının sıkıntıyı tolere etmeleri öznel mutluluklarını yordamakta mıdır?

Ülkemizde yapılan araştırmalarda mutlulukla ya da bilişsel farkındalıkla ilgili birçok araştırma mevcut olmasına rağmen sıkıntıyı tolere etme ile ilgili az sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan araştırmanın bu anlamda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmayla öğretmen adaylarında incelenen değişkenlerden alınacak veriler ve değişkenlerin arasındaki ilişkinin belirlenmesi ile durum tespiti yapılmış olacağı ve öğretmen yetiştirme konusunda olası araştırmalar ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın daha önce hiç yapılmamış olması, literatüre katkı sağlaması açısından önemli olacaktır.

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin nasıl analiz edildiği konusunda bilgilere yer verilecektir.

Araştırma Modeli

Nicel araştırma paradigmasına sahip bu çalışmada, öğretmen adayların bilişsel farkındalık düzeyleri, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve bu değişkenler aralarındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile sınanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir.

Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evrenin tamamı ya da evrenden alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde, evren hakkında genel bir yargıya ulaşmak amacıyla yapılan tarama araştırmalarıdır. Genel tarama modelleri tekil ya da ilişkisel taramalar yapmaya imkân verir (Karasar, 2015). İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin birlikte var olup olmadığını veya bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde farklı üniversitelerde öğrenim gören 390'ı kadın, 139'u erkek toplam 529 (Tablo-1) öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Tablo-1'de görüldüğü gibi araştırma katılımcılarının 390'ı (%73.7) kadın 153'ü (%26.3) erkektir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	390	73.7
Erkek	139	26.3
Toplam	529	100

Tablo-2'de görüldüğü gibi araştırma katılımcılarının 83'ü (%15.7) birinci sınıf, 129'u (%24.4) ikinci sınıf, 134'ü (%25.3) üçüncü sınıf, 18'ü (%34.6) eğitim fakültesi dördüncü sınıf öğrencisidir.

Tablo 2. Katılımcıların Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Frekans	Yüzde
1. Sınıf	83	15.7
2. Sınıf	129	24.4
3. Sınıf	134	25.3
4. Sınıf	183	34.6
Toplam	529	100

Tablo-3'de görüldüğü gibi araştırma katılımcılarının 16'sı (%3.0) düşük (0-49), 249'u (%47.1) orta (50-74), 264'ü (%49.9) yüksek (75-100) akademik başarı düzeyine sahiptir.

Tablo 3. Katılımcıların Akademik Başarı Düzeyi

Sınıf Düzeyi	Frekans	Yüzde
Düşük (0-49)	16	3.0
Orta (50-74)	249	47.1
Yüksek (75-100)	264	49.9
Toplam	529	100

Veri Toplamada Kullanılan Ölçme Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Üst Biliş Ölçeği (ÜBÖ), Sıkıntıyı Tolere Etme Ölçeği (STEÖ) ve Öznel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ) kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları hakkındaki tanıtıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyet, eğitim durumu, sınıf düzeyi, akademik başarı düzeyi, çalışma hakkındaki bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Üst Biliş Ölçeği-30 (ÜBÖ-30): Üst Biliş Ölçeği-30'daki her madde, 4'lü likert tipi bir ölçeklendirmeye dayanır. Ölçekteki seçenekler "(1) kesinlikle katılmıyorum", "(2) kısmen katılmıyorum", "(3) kısmen katılıyorum", "(4) kesinlikle katılıyorum" şeklinde sıralanmıştır. Ölçekten alınabilecek puanlar 30 ile 120 arasında değişir ve puanın yükselmesi patolojik tarzda üst bilişsel faaliyetin arttığına işaret eder. Wells ve Cartwright-Hatton'nun (2004) yaptıkları psikometrik çalışmaya göre, ÜBÖ-30'daki maddeler beş faktöre dağılmaktadır ve bu dağılım uzun formdakiyle özdeştir.

(1) 1, 7, 10, 20, 23 ve 28. maddelerden oluşan olumlu inançlar alt ölçeği, problem çözme ve plan yapmaya yardımcı olarak endişelenmenin kullanılabileceğini ve endişeye yönelik olumlu inançları belirtir. Bu alt ölçeğe göre endişe kişilik özelliği olarak arzu edilir niteliktedir.

(2) 6, 13, 15, 21, 25, 27. maddelerden oluşan kontrol edilemezlik alt ölçeği ve tehlike alt ölçeğidir. Kontrol edilemezlik alt ölçeği kişinin işlevsel ve güvende olabilmesi için endişelerini kontrol etmesi gerektiği inancı, tehlike alt ölçeği ise endişenin kontrol edilemeyeceği inancıdır.

(3) 8, 14, 18, 24, 26 ve 29. maddelerinden oluşan bilişsel güven alt ölçeği, bireyin bellek ve dikkatine dair güveninin olmaması durumudur.

(4) 2, 4, 9, 11, 16, 22. maddelerden oluşan düşünceleri kontrol ihtiyacı alt ölçeği, batıl inançlar, cezalandırılma ve sorumlu olma durumları ile ilgili negatif inançları kontrol altına almayı içermektedir. Bu inançlar, kontrol edilmediği durumlarda ortaya çıkabilecek olumsuz ve zarar verici sonuçlardan bireyin kendisinin sorumlu olup cezalandırılacağı ile ilişkilidir.

(5) 3, 5, 12, 17, 19 ve 30. maddelerden oluşan bilişsel farkındalık alt ölçeği, bireyin kendi zihinsel süreçleri üzerinde sürekli performans harcamasını ifade etmektedir.

Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Tosun ve Irak (2008) tarafından yapılmıştır. Test tekrar test yöntemi kullanılarak yapılan güvenilirlik çalışmasında Türkiye örneklemini için ölçeğin güvenilirliğinin yeterli olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin iç geçerlik katsayısının yüksek olduğu ve maddeler arası seçici ve anlamlı korelasyonlar olduğu belirlenmiştir. Faktör analizi sonuçları, ÜBÖ-30 Türkçe formunun orijinal formdakiyle aynı faktör yapısına sahip olduğunu göstermiştir.

Sıkıntıyı Tolere Etme Ölçeği (STEÖ): Sıkıntıyı tolere etme ölçeği (STEÖ) Simons ve Gaher (2005) tarafından oluşturulan öz bildirim dayalı 15 maddelik bir ölçektir. Türkçeye uyarlaması Akın, Akça ve Gülşen (2015) tarafından yapılmıştır. Ölçekteki ifadeler; Tamamen katılıyorum (1), Katılıyorum (2), Kararsızım (3), Katılmıyorum (4) ve Tamamen katılmıyorum (5) şeklinde sıralandırılan 5'li likert tipi bir ölçeklendirmeye sahiptir.

STEÖ'nün yapı geçerliği için uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda dayanıklılık, yoğunlaşma, değerlendirme ve düzenlemeden oluşan dört alt boyut ve 15 maddeden oluşan modelin iyi uyum verdiği bulunmuştur ($\chi^2=316.43$, $sd=84$, $RMSEA=.071$, $NFI=.94$, $CFI=.95$, $IFI=.95$, $RFI=.92$, $GFI=.93$, $SRMR=.053$). STEÖ'de maddelerin faktörle ilişkisi .27 ile .72 arasında değişmektedir. Ölçeğin alt boyutlarındaki maddelerin genel uyumu ölçeğin bütünü için .82; alt boyutlarda, dayanıklılık için .62, yoğunlaşma için .66, değerlendirme için .71 ve düzenleme alt ölçeği .61 olarak tespit edilmiştir. Aynı gruba belli aralıklarla uygulanan ölçeğin uygulamaları arasındaki korelasyon ölçeğin tamamı için .63, alt ölçeklerden dayanıklılık için .60, yoğunlaşma için .62, değerlendirme için .64 ve düzenleme alt ölçeği için .58 olarak bulunmuştur. Her boyutun kendi toplam puanının kullanıldığı düzeltilmiş madde toplam korelasyonları .25 ile .59 arasında sıralanmıştır.

Öznel Mutluluk Ölçeği (ÖMÖ): Öznel mutluluk ölçeği (ÖMÖ) Lyubomirsky ve Lepper (1999) tarafından oluşturulan öz bildirim dayalı, 4

maddeden oluşan, 7'li likert tipi, tek boyutlu ölçektir. ÖMÖ'nün Türkçe'ye uyarlaması Doğan ve Totan (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin faktör yükleri .30- .78 arasında ve tek boyutlu yapının varyansın% 53.94'ünü açıkladığı, toplum grubunun madde faktörü yüklerinin ise; .33-.91 arası ve tek boyutlu yapı, varyansın% 57,20'sini açıklamaktadır. Özgün ölçeğin tek boyutlu olduğu ve faktör analizlerinin sadece bir faktörle sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, örneklem yeterlik katsayısının Kaiser-Mayer Olkin ölçüsü .634 olarak belirlenmiştir ve Barlett'in küresellik testi, üniversite mezunu olan grup için $\chi^2 = 352.54$ (df = 6, p = .000) olarak belirlenmiştir. Kaiser-Mayer Olkin'in örneklem yeterlilik katsayısı ölçütleri .674, Barlett'in küresellik testi ise üniversite olmayanlardan oluşan grup için $\chi^2 = 301.51$ (df = 6, p = .000) olarak belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı diğer toplumlarda elde edilen değerler kadar yüksek olmasa bile kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Ölçekler, uygun örnekleme yöntemi ile tespit edilen katılımcılara araştırmacı ve araştırmamanın yardımcıları tarafından uygulanmıştır. Ölçekler İstanbul'da çeşitli üniversitelerde öğrenim gören öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Ölçekler uygulanmadan önce katılımcılara araştırmamanın amacı ve ölçeğin nasıl uygulanacağı hakkında bilgiler verilmiştir. Ölçeklerin uygulanmasında gönüllülük ilkesi esas alınmıştır. Toplamda 580'i bulan veri sayısı, geçersiz sayılan verilerden dolayı (eksik işaretleme, yarım bırakma, soruları anlayamama... vb.) 529'a düşmüştür. Uygulamalar yaklaşık 20-30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada, öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve bu değişkenler aralarındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile sınanması amacıyla karmaşık modellerin test edilmesinde başarılı olan yöntem olduğu için yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi incelenen modeldeki ilişkiler arasındaki aracılık ve düzenlemecilik

etkisini incelemeyi kolaylaştıran, birçok teorinin aynı anda test edilmesinde ve yeni model geliştirmede kullanılan yöntemdir (Schumacker ve Lomax, 2004). Yapısal eşitlik modellemesi analizi AMOS 19 Programı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca toplanan verilerin yüzde ve frekans hesapları SPSS 18 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

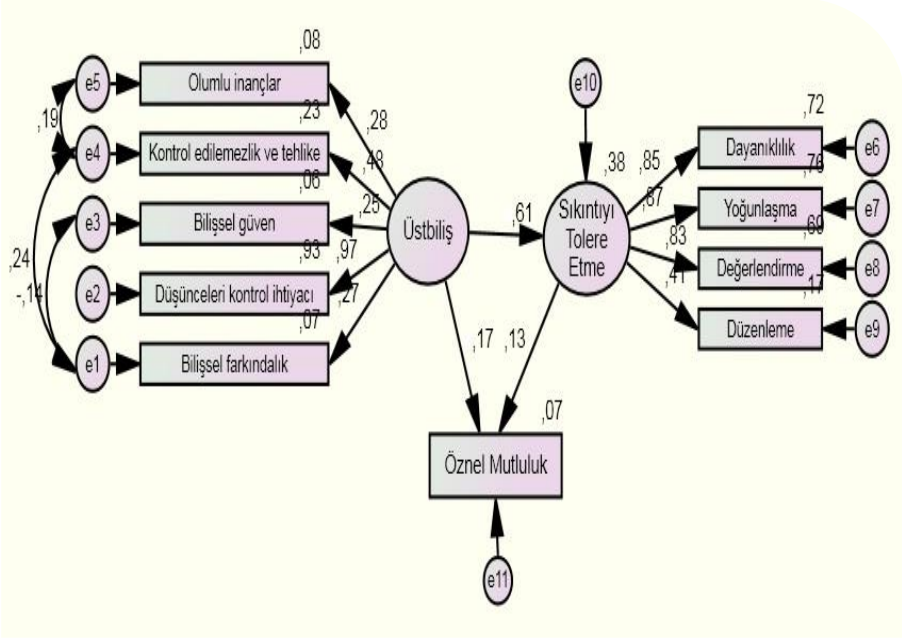
Bulgular

Ortaya çıkan son modellemede ($X^2 = 173.291$, $df = 57$, $p < .001$) beş dışsal değişken, bilişsel farkındalık (olumlu inançlar, kontrol edilemezlik, bilişsel güven, düşünceleri kontrol ihtiyacı, bilişsel farkındalık) beş içsel değişken (dayanıklılık, yoğunlaşma, değerlendirme, düzenleme ve öznel mutluluk) veri yer almaktadır. Modelde gösterilen yolların her biri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. The Bentler-Bonett normed fit index (NFI- kurallaştırılmış uyum indeksi), Tucker Lewis Index (TLI), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA- Tahmin hatalarının karekökü), Goodness of Fit Index (GFI- iyilik uyum indeksi), Comparative Fit Index (CFI- kıyaslamalı uyum indeksi), Adjustment Goodness of Fit Index (AGFI- düzeltilmiş iyilik uyum indeksi), modellemenin uyumunun yüksek olduğunu göstermiştir (Tablo-4). Modellemede bulunan içsel değişken dataları arasındaki iki yönlü ilişkinin her biri yüksek dereceye sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, çalışmada kullanılan sıkıntıyı tolere etmenin dayanıklılık, yoğunlaşma, değerlendirme ve düzenleme boyutlarının kendi sahip olduğu bağlamsal değerlerinden de etkilenmektedir.

Tablo 4. Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumu İçin İstatistiksel Değerler

Ölçüm	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum İndeksi Değerleri
(X^2/sd)	≤ 3	$\leq 4-5$	3.5
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	.07
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	.05
NFI	≥ 0.95	0.94-0.90	.94
CFI	≥ 0.97	≥ 0.95	.95
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	.96
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	.93
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	.92

Tablo-4'te yer alan uyum değerleri incelendiğinde, $X^2/sd = 3.05$, RMSEA= 0.07, SRMR=0.050, NFI =0.94, CFI = 0.95, GFI =0.96, AGFI= 0.93 ve TLI = 0.92, olarak görülmektedir. Genel itibarıyla, modellemenin uyum değerlerinin istenik düzeyde olduğu belirlenmiştir (Browne ve Cudeck, 1993; Bollen, 1989; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985; Byrne, 2010). Test edilen tek faktörlü model Şekil-1'de görülmektedir. Modellemede var olan tüm yollar 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Şekil-1: Modellemeye Dair Yol Değerleri

Tablo 5. Öğretmen adaylarının sahip olduğu bilişsel farkındalık düzeyleri, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki yordayıcı ilişkilere ilişkin modelleme

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Standart Hata	Kritik Değer
BF	STE	.61	.61	0	0.30	5.67*
BF	ÖM	.16	.16	0	0.25	2.63*
STE	ÖM	.25	.17	.08	0.08	2.23*

*Toplam etki = Doğrudan etki + Dolaylı etki, * $p < 0.01$, ** $p < 0.05$.

Tablo-5'e bakıldığında, sıkıntıyı tolere etmeyi (STE) etkileyen önemli bağımsız değişkenlerden biri ($t=-5.67, p<0.01$) bilişsel farkındalık (BF) değişkenidir. Bu etkene dair bağlantı katsayı değeri $\beta= 0.61$ olarak bulunmuştur.

Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri ile sıkıntıyı tolere etme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde, aynı yönlü doğrusal korelasyon olduğu görülmektedir. Diğer bir şekilde ifade edersek araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda, öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeylerinin artmasıyla sıkıntıyı tolere etme düzeylerinde de artış olacağı ortaya konmuştur.

Öğretmen adaylarında öznel mutluluğu (ÖM) tahmin eden önemli değişkenin ($t=-2.23, p<0.01$) sıkıntıyı tolere etme (STE) olduğu belirlenmiştir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değerinin $\beta= 0.25$ olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının sıkıntıyı tolere etme düzeyleri ile öznel mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde aynı yönlü doğrusal bir korelasyon olduğu görülmektedir. Diğer bir şekilde ifade edersek araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda, öğretmen adaylarının sıkıntıyı tolere etme düzeyleri arttıkça öznel mutluluk düzeylerinin de artacağını ortaya koymaktadır.

Öğretmen adaylarında öznel mutluluğu (ÖM) etkileyen ikinci bir değişken ($t=-2.63, p<0.01$) bilişsel farkındalıktır (BF). Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değerinin $\beta= 0.16$ olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri ile öznel mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde aynı yönlü doğrusal bir korelasyon olduğu görülmektedir. Diğer bir şekilde ifade edersek araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda, öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri arttıkça öznel mutluluk düzeylerinin de artacağını ortaya koymaktadır.

Tartışma

Bu bölümde araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık düzeyleri, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki yordayıcı ilişkilerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan bulgular diğer araştırmalarla birlikte tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda;

Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık ile sıkıntıyı tolere etme düzeyleri arasındaki ilişkiye bakıldığında sıkıntıyı tolere etmeyi etkileyen en önemli bağımsız değişkenin bilişsel farkındalık olduğu ve aralarında pozitif yönlü doğrusal ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri arttıkça sıkıntıyı tolere etme düzeylerinin artacağı ortaya konmuştur. Sıkıntıyı tolere etme göreve yönelik devamlılık ve kararlılığı içermektedir (Daughters vd., 2017). Bu doğrultuda bilişsel farkındalığı yüksek birey de yaşam amaçları belirleme ve bu amaçlara ulaşmadaki zorlukları aşma becerisine sahip bireydir (Özen, 2017). Sıkıntıyı tolere etme duygu düzenlemesi içerisinde kabul edilirken (Ams-tadter vd., 2012), bilişsel farkındalığın duygusal dengeyi kurmayı ve problemlere sağlıklı çözümler sunmayı içerdiği; bu sayede düşünsel ve duygusal düzenlemede iyi olmayı sağladığı belirtilmiştir (Hayes ve Feldman, 2004). Yani yüksek farkındalık olumsuz duygu ve yaşantılara karşı toleransı sağlamaktadır (Çatak ve Ögel, 2010). Sıkıntıları tolere etmede bireyler öğrenilmiş güçlülük yoluyla düşünce ve davranış düzenlemesi yaparak bilişsel beceriler kullanır (Dağ, 1991). Düşünceyi düzenleme ve denetleme gücü bireyin öğrenmelerinde yapmak istediği faaliyetlerin geçtiği süreçler hakkında planlama, değerlendirme, süreçte oluşan sıkıntıları çözme becerisi göstermeden (Demir ve Kaya, 2015) yararlanılarak eğitim, öğretim ortamlarında bilişsel farkındalık becerileri, öğrenmeyi ve öğrenme yollarını daha etkin kılmak için kullanılmaktadır. Birçok gelişimsel becerinin hedeflendiği eğitim ortamlarında kullanılan bilişsel farkındalık stratejileri şu şekildedir: 1. Planlama, 2. Soru üretme, 3. Bilinçli seçme, 4. Birden fazla ölçütle değerlendirme, 5. Kredi alma, 6. "Yapamam" ı yasaklama, 7. Öğrencilerin fikirlerini geri yansıtan sözler söyleme, 8. Davranışları etiketlemek, 9. Öğrenci terminolojisini açıklamak, 10. Rol oynama ve simülasyonlar, 11. Günlük tutma ve yazmadır (Costa, 1984). Bu araştırmanın sonuçlarından farklı sonuç bulunan araştırmaya göre bireylerin düşünmeleri hakkında düşünme olan bilişsel farkındalıkta düşüncelerinin sorumluluğunun aşırı yüklenmesi ile düşüncelerin olumsuz yorumlanması sonucu daha fazla sıkıntı yaşayabilmektedirler (Mohammadkhani, 2013). Araştırma sonuçlarını destekleyen yarı deneysel çalışmada ise, sıkıntıyı tolere etme düzeyi düşük olan ergen bireyler belirlenerek bu bireylere bilişsel farkındalık terapisi yapılmış, bulunan sonuçlara göre bilişsel

farkındalık eğitimi alan bireylerin sıkıntıyı tolere etme düzeyleri yükselmiştir (Azari, Khademi ve Esmali, 2013). Yeme bozukluğu olan bireyler üzerinde yapılan araştırmaya göre, duyguları konusunda olumsuz bilişsel farkındalığa sahip olan bireylerin sıkıntı verici duygu durumları ile baş edemeyecekleri ve bunun kontrol edilemez olduğu düşüncesine sahip oldukları, güçlü olumsuz duyguları tanımlamakta zorlandıkları, olumsuz düşüncelerinin tamamını anormal, kötü ve yanlış olarak etiketledikleri belirlenmiştir. Bu durumda olan bireylerin zihin oyalaması (dikkat dağınıklık), bastırma-kaçınma, olumsuz düşüncelerin sürekli incelenmesi ve sosyal çekilme gibi işlevsel olmayan baş etme yollarına başvurdukları belirlenmiştir. Bilişsel farkındalık terapisi yoluyla düşüncelerin sağlıklı yorumlanması ve kabulü, işlevsel olmayan başa çıkma yollarının işlevsel olanlarla değiştirilmesi sağlanmış olacak ve sıkıntı olarak algılanan durumlarla baş etmede etkin yollar bulunabileceği belirtilmiştir (Vann, Strodl ve Anderson, 2013).

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre öznel mutluluğu etkileyen diğer değişkenin bilişsel farkındalık olduğu, iki değişken arasında pozitif yönlü doğrusal ilişki olduğu yani öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri arttığında öznel mutluluk düzeylerinin de artacağı ortaya konmuştur. Felsefi, dini ve psikolojik gelenekler mutluluğun sağlanmasında farkındalığın önemini vurgulamışlardır (Brown ve Ryan, 2003). Özen'in (2017) yaptığı araştırmaya göre bilişsel farkındalık ile mutluluğun iç içe bir ilişkide olduğu, bilişsel farkındalığın mutluluğu ve duygusal esnekliği geliştirdiği, öznel iyi oluşun ise bireyin kendisi ve çevresine karşı farkındalık ve duyarlılık olduğu, bireyin yaşadığı başarısızlık ya da olumsuz yaşantılara karşı farkındalık içerisinde olması ve kendisine özen göstermesi olduğu belirtilmektedir. Buradaki en önemli nokta bilişsel farkındalıkla birlikte mutluluğa ulaşma sorumluluğu bireyin kendisine verilmiştir. Öznel mutluluğu yüksek birey yaşamındaki mutlu ve sıkıntılı deneyimlerinin sadece kendine özgü olmadığını, mutlu, başarılı olma ya da olmamanın tüm bireylerin yaşayabileceği deneyimler olduğunu farkında olan bireydir (Neff, 2003). Yapılan diğer araştırmaya göre mutlulukta bilişsel farkındalığın rolü incelenmiş, mutluluk ile bilişsel farkındalık arasında pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Pozitif duygusallık, hoş yaşantılar, yaşam doyumu, iyimserlik gibi mutluluk boyutlarının ta-

mamıyla pozitif ilişkilidir. Yapılan farkındalık çalışmalarının duygu durum bozuklukları ve strese düşmeyi sağladığı belirlenmiştir (Brown ve Ryan, 2003). Sarıçam'ın (2015) 290 üniversite öğrencisi üzerinde algılanan sıkıntının bilişsel farkındalık ve mutluluk arasındaki aracılık rolünü incelemek için yapılan araştırmaya göre bilişsel farkındalık ile mutluluk arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Yani bilişsel farkındalık düzeyi yüksek olan bireylerin mutluluk düzeylerinin düştüğü belirtilmiştir. Dos'un (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada bilişsel farkındalığın öznel mutluluk üzerinde pozitif etkisi olduğu ve varyansın % 2'sini açıkladığı belirlenmiştir. Bilişsel farkındalığın mutluluğu yordayacağı hipotezi ile yapılan bir diğer çalışmada, bilişsel farkındalığın mutluluğu pozitif yordadığı ve varyansın % 28,1'ini açıkladığı, bilişsel farkındalık becerileri olan izleme, değerlendirme, hedef belirleme, planlama ve strateji belirleme gibi hedefe yönelik içsel motivasyonla mutluluğu artıracığı belirtilmiştir (Kiaei ve Reio, 2014). Öz düzenleme becerilerinin lise öğrencilerinde mutluluğa etkisini inceleyen bir araştırmada, 15 deney 15 kontrol grubu (kız öğrenci) seçilmiş ve araştırma sonucunda öz düzenleme sürecinin parçası olan bilişsel farkındalık stratejilerinin kazandırılmasının öznel mutluluğu artırdığı belirlenmiştir (Mousavi ve Moghtader, 2015). Diğer bir çalışma olan, Sadeghi ve Mohammadi'nin (2017) 250 kişilik çalışma grubu ile yaptıkları araştırmada bilişsel farkındalığın öznel mutluluğu yordadığı ortaya konmuştur. Bilişsel farkındalık ve öznel mutluluk arasında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir. Bilişsel farkındalık becerileri yüksek olan birey olumlu, olumsuz yaşam durumları ile etkileşimde dengelye sağlayan kişidir. Tahran üniversitesinde 100 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada mutluluk, bilişsel farkındalık ve akademik başarı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bilişsel farkındalık becerileri yüksek olan bireyler, çevreleri konusunda farkındalık sahibi olmaları dolayısıyla öz-yeterlikleri ve öz saygıları yüksektir ve diğer bireylere göre daha mutludurlar (SHoaakazemi, Javid, Keramati ve Tazekand, 2013). Mayor'un (2013) yaptığı araştırmaya göre bilişsel farkındalığın negatif düşüncelerin farkındalığı olduğu durumlarda mutluluğu negatif yordadığı, pozitif düşüncelerin farkındalığı olduğu durumlarda mutluluğu pozitif yordadığı ortaya konmuştur.

Araştırmanın üçüncü bulgusunda öğretmen adaylarında öznel mutluluk ve sıkıntıyı tolere etme arasındaki ilişkide sıkıntıyı tolere etmenin

öznel mutluluğu etkilediği, ikisi arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu belirlenmiştir. Yani sıkıntıyı tolere etme düzeyi yüksek bireyin öznel mutluluğunun da yükseleceği ortaya konmuştur. Alanyazına bakıldığında doğrudan sıkıntıyı tolere etme ile öznel mutluluk arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sıkıntıyı tolere etmenin özellikle davranış bozuklukları tedavisinde teorik önemi artmış ve sıkıntıyı tolere etme düzeyini artırmaya yönelik tedaviler geliştirilmektedir (Vujanovic, Marshall- Berenz ve Zvolensky, 2011). Alver, Dilekmen ve Ada'nın (2010) yaptıkları çalışmada öznel mutluluğu yüksek olan bireylerin diğerlerine göre somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete bozukluğu, fobik anksiyete, paranoid düşünceler ve psikotizizmin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Sarıçam'ın (2015) çalışmasındaki bulguda algılanan sıkıntı ile mutluluk negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Sıkıntıyı tolere etme duygu düzenlemedir. Duygu düzenlemesi ise yoğun duygu uyaranları ile başa çıkabilme becerisidir (Amstadter vd., 2012). Yapılan çalışmada duygu düzenlemesinin ve stres durumları ile başa çıkma yollarının mutluluğu pozitif yordadığı ortaya konmuştur (Özbay, Palancı, Kandemir ve Çakır, 2012). Şencan'ın (2015) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada bu araştırma sonuçlarına paralel bulunan sonuçlara göre sıkıntıyı tolere etmenin mutlulukla pozitif yönde ilişkisi olduğu bulunmuştur. Diğer bir çalışmada sıkıntı durumuyla baş etmede yapılan duygu düzenlemede yeniden değerlendirmenin mutluluk düzeyini artırdığı fakat duyguları bastırmanın mutluluğu azalttığı belirtilmiştir. Yeniden değerlendirmede bulunan bireyler hem olumlu hem olumsuz duygularını diğerleri ile paylaşma ve sosyal ilişkilerde daha yakın, değer verdikleri ilişkiler içerisindedirler. Baskılamada bulunan birey duygularını maskeleyerek baş etme yolunu seçerler ve baskılama nedeniyle olumlu duyguları daha az fark etme ve ifade edememe durumuyla karşı karşıya bırakır (Gross ve John, 2003). Sıkıntılı yaşam olayları ile etkili baş etme olarak tanımlanan öğrenilmiş güçlülüğün öznel mutluluğun anlamlı bir yordayıcısı olduğu, öğrenilmiş güçlülüğü yüksek olan bireyin öznel mutluluğunun da yüksek olacağı belirtilmiştir (Cenkseven ve Akbaş, 2016). Öğrenilmiş güçlülük yaşanan sıkıntılara karşı etkin başa çıkma yolları üretme dağarcığı olarak ifade edilmiştir (Dağ, 1992). Öğrenilmiş güçlükte birey duygusal ve fiziksel tepkilerle başa çıkmada öz yönergelerini kullanır, planlama yapar,

problemi tanırlar, seçenekleri değerlendirerek sonuçları tahmin eder, anlık hazzı erteler ve içsel durumları bireyin kendisinin çözümleyebileceğine inanır (Dağ, 1991). Öğrenilmiş güçlülük düzeyi yüksek bireyler sıkıntı durumlarında çaresizliğe düşmeden, çözüm üretici düşünce ve davranışları geliştirerek, yaşam kalitelerini artırabilirler (Coşkun, 2008).

Sonuç

1. Öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık düzeyinin sıkıntıyı tolere etmeyi yordadığı, bilişsel farkındalık düzeyleri ile sıkıntıyı tolere etme arasında pozitif yönlü doğrusal ilişki olduğu bulunmuştur. Yani öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeylerinin artmasıyla sıkıntıyı tolere etme düzeylerinde artış olacağı ortaya konulmuştur.
2. Öznel mutluluğu etkileyen en önemli değişkenin sıkıntıyı tolere etme olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının sıkıntıyı tolere etme düzeylerinin öznel mutluluk düzeylerini yordadığı ve aralarında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunduğu ortaya konmuştur. Diğer bir deyişle öğretmen adaylarının sıkıntıyı tolere etme düzeyleri arttıkça öznel mutluluk düzeylerinin artacağı ortaya konmuştur.
3. Öznel mutluluğu etkileyen ikinci değişkenin bilişsel farkındalık olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeylerinin öznel mutluluk düzeylerini pozitif yönlü yordadığı ve aralarında doğrusal bir ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer bir deyişle öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık düzeyleri arttıkça öznel mutluluk düzeylerinin artacağı ortaya konmuştur.

Öneriler

Ulaşılan sonuçlar göz önünde bulundurularak aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Bu araştırmanın çalışma grubu İstanbul ilindeki üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda farklı illerdeki üniversitelerden çalışma grupları ile ya da illerin tamamındaki üniversitelerde çalışmanın yapılmasının araştırma sonuçlarının genellenebilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.
2. Bu araştırmanın çalışma grubu eğitim fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın diğer bölüm ve fakültelerdeki öğrencilerle

tekrarlanmasının araştırmanın genellenebilmesine katkı sağlayabileceği için faydalı olabileceği düşünülmektedir.

3. Ülkemizde bilişsel farkındalık ve öznel mutluluk kavramları ile ilgili yapılan araştırmalar nispeten yaygın olsa da sıkıntıyı tolere etme kavramı ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Sıkıntıyı tolere etme ile ilgili yapılacak yeni çalışmalar kavramın teorik yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlayabileceği düşünülmektedir.
4. Bu araştırmadaki çalışma grubu 18-25 yaş arası eğitim fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguların diğer yaş gruplarına genellenmesi mümkün değildir. Benzer çalışmaların diğer yaş gruplarına da yapılması araştırma konusu ile ilgili daha kapsamlı bilgi sahibi olunmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
5. Bu araştırmada bilişsel farkındalık, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yapılacak olan benzer diğer çalışmalarda ebeveyn eğitim durumu, medeni durum, sosyoekonomik düzey vb. değişkenler açısından incelenmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
6. Bu araştırmada bilişsel farkındalık, sıkıntıyı tolere etme ve öznel mutluluk arasındaki yordayıcı ilişkiler incelenmiştir. Yapılacak olan diğer çalışmalarda kavramların başarı düzeyi, cinsiyet, gelir düzeyi değişkenleri ile ilişkisi ve bu ilişkinin boyutunun incelenmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
7. Bilişsel farkındalık, öznel mutluluk ve sıkıntıyı tolere etme hakkında yapılan araştırmalar çoğunlukla nicel çalışmalar olup var olan durumu ve durum değişimini ortaya koymaktadır. Ancak bu değişimin nasıl olduğu nicel çalışmalarda belirsiz kalmaktadır. Bu belirsizliğe ışık tutması açısından araştırmacıların bu kavramlarla ilgili nitel çalışmalara yönelmesi isabetli olacaktır.
8. Bu araştırmada veriler yalnızca öz bildirim dayalı ölçme araçları aracılığıyla toplanmıştır. Bu durum bulguların daha ayrıntılı olarak ele alınmasına olanak sağlamamıştır. Yapılacak olan çalışmalarda gözlem ya da yaşantı örnekleme gibi farklı yöntemlerin benimsendiği araştırmalar daha fazla bulgu edinilebilmesine olanak sağlayabilir. Ayrıca çalışma grubundaki bireylerin çevrelerinden elde edilebilecek bilgilerin dikkate alınması ile daha güvenilir bulgular sağlanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Predictive Relationship Between Cognitive Awareness Levels Subjective Happiness Distress Tolerance in Teacher Candidates

*

Bülent Dilmaç – Mustafa Yılmaz

Necmettin Erbakan University – Ministry of National Education

The aim of this study is to examine the predictive relationships among cognitive awareness levels, subjective happiness and distress tolerance teacher candidates.

In the study, a structural equation modeling analysis was carried out in order to determine the relations between cognitive awareness, distress tolerance and subjective happiness in teacher candidates and the structural equality model of relations among these variables. The scales are composed of prospective teachers from various universities in Istanbul during the 2017-2018 education period. Of the 529 participants, 139 are male and 390 are female participants. The “distress tolerance scale” of Akin, Akça and Gülşen (2015) and “metacognition scale-30” of Tosun and Irak (2008) and “subjective happiness scale” of Doğan and Totan (2013) were used in the study. Amos 19 program was used in analysis of the data. Percentage and frequency calculations of collected data were also performed with the SPSS 18 packet program.

Method

In this study, which has a quantitative research paradigm, it is aimed to determine teacher candidates' cognitive awareness levels, distress tolerance and to determine the relationships between subjective happiness and to test the relationships between these variables with structural equation model.

For this purpose, the research was carried out according to the relational screening model, which is a sub-type of the general screening model.

General screening models are screening studies in order to reach a general judgment about the universe on a group of samples or samples taken from the universe or the universe. General screening models allow individual or relational scans (Karasar, 2015). Relational screening models are research models aiming to determine whether or not the change between two or more variables coexist or not (Karasar, 2015).

Result

1. According to the findings obtained from the research; It was seen that the levels of cognitive awareness of candidate teachers predicts distress tolerance, and there is a positive linear relationship between cognitive awareness and distress tolerance. In other words, it was revealed that the level of students' ability to distress tolerance increases with the increase in cognitive awareness levels of the prospective teachers.
2. It was determined that the most important variable affecting subjective happiness was distress tolerance. It was revealed that the level of candidates teachers' distress tolerance predicts the levels of subjective happiness and there is a positive linear relationship between them. In other words, it was revealed that the level of subjective happiness would increase as the level of distress tolerance of teacher candidates increases.
3. The second variable affecting subjective happiness is cognitive awareness. It was found that the level of cognitive awarenesses of candidate teachers predicts the level of subjective happiness positively and that there is a linear relationship between them. In other words, it is revealed that the levels of subjective happiness will increase as the levels of cognitive awareness increase.

Suggestions

Considering the results achieved, the following suggestions can be developed.

1. The study group of this research consists of university students in Istanbul. In future studies, it is thought that conducting the study

- in universities in different provinces or in universities in all provinces may contribute to generalization of research results.
2. The study group of this research consists of the students of the faculty of education. It is thought that repetition of the study with the students in other departments and faculties may be useful as it may contribute to the generalization of the research.
 3. Although the researches on cognitive awareness and subjective happiness are relatively common in our country, studies on the concept of distress tolerance are quite limited. New studies on distress tolerance is expected to provide a better understanding of the theoretical structure of the concept.
 4. The study group consists of 18-25 years old faculty of education. It is not possible to generalize the findings of the research to other age groups. It is thought that similar studies on other age groups will contribute a more comprehensive knowledge about the research topic.
 5. In this study, the relationship between cognitive awareness, distress tolerance and subjective happiness were investigated. In other similar studies to be done, it is thought that examining in terms of parental educational status, marital status and socioeconomic level will contribute to the literature.
 6. In this research, the predictive relationships among cognitive awareness, distress tolerance and subjective happiness were examined. In other studies, all the concepts, level of success, gender, relationship with income level variables and the examination of the extent of this relationship are thought to contribute to the literature.
 7. Studies on cognitive awareness, subjective happiness and distress tolerance are mostly quantitative studies and reveal the current situation and change of situation. However, this change is uncertain in quantitative studies. In order to shed light on this uncertainty, it would be appropriate for researchers to focus on qualitative studies about these concepts.
 8. In this study, data were collected only by means of self-reporting instruments. This did not allow for further consideration of the findings. Studies in which different methods such as observation

or experience sampling are adopted may allow more findings to be obtained. In addition, more reliable findings can be obtained by taking into account the information that can be obtained from the individuals in the study group.

Kaynakça / References

- Abacı, R. (2010a). *Yaşamın kalitelendirilmesi*. İstanbul: Bakanlar Matbaacılık.
- Abacı, R. (2010b). *Akıl karı olmayan işler*. İstanbul: Bakanlar Medya.
- Akın, A., Akça, M. Ş. ve Gülşen, M. (2015). Sıkıntıyı tolere etme ölçeği türkçe formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(2), 619-630.
- Aktamış, H. ve Uça, S. (2010). Motivasyonel, bilişsel ve bilişüstü yeterlilikler ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *İlköğretim Online*, 9(3), 980-989.
- Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne-baba iletişimi. *Eğitim ve Bilim*, 27(123), 62-63.
- Alver, B., Dilekmen, M. ve Ada, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin bazı öznel algılamalarına göre psikolojik belirtileri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 13-23.
- Amstadter, A. B., Daughters, S. B., MacPherson, L., Reynolds, E. K., Danielson, C. K., Wang, F., Potenza, M., C., Gelernter, J. ve Lejuez, C. W. (2012). Genetic associations with performance on a behavioral measure of distress intolerance. *Journal Of Psychiatric Research*, 46(1), 87-94.
- Atak, H. ve Çok, F. (2010). İnsan yaşamında yeni bir dönem: Beliren yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(1), 39-50.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. & Nolen-Hoeksema, S. (2010). *Psikolojiye giriş*. Yavuz Alogan (Çev.), İstanbul: Arkadaş Yayınevi.
- Azari, S., Khademi, A. ve Esmali, A. (2013). The effectiveness of metacognitive therapy in distress tolerance in adolescent boys. *International Journal of Psychology and Behavioral Research*, 1(1), 291-303.

- Bollen, K. A. (1989). A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological Methods and Research*, 17 (3), 303-316.
- Broderick, P. C. ve Frank, J. L. (2014). Learning to breathe: An intervention to foster mindfulness in adolescence. *New Directions for Student Leadership*, (142), 31-44.
- Brown, R. A., Lejuez, C. W., Kahler, C. W., Strong, D. R. ve Zvolensky, M. J. (2005). Distress tolerance and early smoking lapse. *Clinical Psychology Review*, 25(6), 713-733.
- Brown, K. W. ve Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 822-848.
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. *Sage Focus Editions*, 154, 136-162.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu (Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.)*. New York: Taylor and Francis.
- Cenkseven, F. ve Akbaş, T. (2016). Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 43-65.
- Ceylan, T. M. (2012). *Ortak benlik nörofelsefi temellendirme*. İstanbul: Ayrıntılı Yayınları.
- Costa, A. L. (1984). Mediating the metacognitive. *Educational Leadership*, 42(3), 57-62.
- Coşkun, Y. (2008). Ortaöğretim öğrencilerinin aile içi ilişkilerinin, öğrenilmiş güçlülük düzeylerini yordama gücü. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16), 43-65.
- Çatak, P. D. ve Ögel, K. (2010). Farkındalık temelli terapiler ve terapötik süreçler. *Klinik Psikiyatri*, 13, 85-91.
- Dağ, İ. (1991). Rosenbaum'un öğrenilmiş güçlülük ölçeğinin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(4), 269-274.
- Dağ, İ. (1992). Kontrol odağı, öğrenilmiş güçlülük ve psikopatoloji ilişkileri. *Psikoloji Dergisi*, 7(27), 1-9.

- Daughters, S. B., Ross, T. J., Bell, R. P., Yi, J. Y., Ryan, J. ve Stein, E. A. (2017). Distress tolerance among substance users is associated with functional connectivity between prefrontal regions during a distress tolerance task. *Addiction Biology*, 22(5), 1378-1390. doi:10.1111/adb.12396
- Demir, Ö. ve Doğanay, A. (2010). Bilişsel koçluk yöntemiyle öğretilen bilişsel farkındalık stratejilerinin altıncı sınıf sosyal bilgiler dersinde bilişsel farkındalık becerilerine ve Kalıcılığa etkisi. *Elementary Education Online*, 9(1), 106-127.
- Demir, Ö. ve Kaya, H. İ. (2015). Öğretmen adaylarının bilişsel farkındalık beceri düzeylerinin eleştirel düşünme durumları ile ilişkilerinin incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(1), 35-68. <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2015.003>
- Deniz, M., Kesici, Ş. ve Sümer, A. S. (2008). The validity and reliability of the Turkish version of the Self-Compassion Scale. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 36(9), 1151-1160.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Doğan, A. (2013). Üstbilis ve üstbilise dayalı öğretim. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 3, 6-20.
- Doğan, T., ve Totan, T. (2013). Psychometric properties of Turkish version of the Subjective Happiness Scale. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 1(1), 21-28.
- Dos, B. (2014). The relationship between mobile phone use, metacognitive awareness and academic achievement. *European Journal of Educational Research*, 3(4), 192-200.
- Gable, S. L. ve Haidt, J. (2005). What (and why) is positive psychology?. *Review of general psychology*, 9(2), 103-110.
- Geçtan, E. (2002). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Girgin, M. (2012). *Pedagojik değerler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Gross, J. J. (2013). Emotion regulation: taking stock and moving forward. *Emotion*, 13(3), 359-365.
- Gross, J. J. ve John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of personality and social psychology*, 85(2), 348-362.

- Hayes, A. M. ve Feldman, G. (2004). Clarifying the construct of mindfulness in the context of emotion regulation and the process of change in therapy. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11(3), 255-262.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoffcriteriafor fit indexes in covariancestructureanalysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kiaei, Y. A. ve Reio Jr, T. G. (2014). Goal pursuit and eudaimonic well-being among university students: Metacognition as the mediator. *Behavioral development bulletin*, 19(4), 91-104.
- Kline, R. B. (2011), *Principle sand practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Lyubomirsky, S. ve Lepper, H. S. (1999). A measure of subjective happiness: preliminary reliability and construct validation. *Social İndicators Research*, 46(2), 137-155.
- Mayor, H. (2013) *Beyond the negative: the role of positive metacognitions, meta-emotions and maladaptive metacognitions in depression, anxiety and life satisfaction in individuals with vasculitis*. *MMU Psychology Journal*, 1-35. <http://e-space.mmu.ac.uk/id/eprint/576653>
- Mohammadkhani, S. (2013). The role of fusion beliefs and metacognitions in obsessive-compulsive symptoms in general population. *Iranian Journal of Clinical Psychology (IJCP)*, 1(2), 29- 35.
- Mousavi, A. ve Moghtader, L. (2015). The effect of self-regulation skills on self-efficacy and happiness of high-school students. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 5(12S), 179-182.
- Myers, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Neff, K. D. (2003). Self-compassion: an alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2, 81-101.
- Nesse, R. M. (2000). Is depression an adaptation?. *Archives of General Psychiatry*, 57(1), 14-20.
- Oturakçı, N. (2012). Divânü Lügati't Türk'te gerçek anlamlılık düzleminde betimleyici duygu göstergesi olarak mutluluk. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 221-232.

- Özbay, Y., Palancı, M., Kandemir, M. ve Çakır, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal düzenleme, mizah, sosyal öz-yeterlik ve başa çıkma davranışları ile yordanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 325-345.
- Özen, Y. (2017). Farkında mıyız? (bilişsel farkındalık ile psikolojik iyi oluşun içreleşmesi). *Kesit Akademi Dergisi*, 3(7), 167-189.
- Ridley, D. S., Schutz, P. A., Glanz, R. S. ve Weinstein, C. E. (1992). Self-regulated learning: The interactive influence of metacognitive awareness and goal-setting. *The journal of experimental education*, 60(4), 293-306.
- Roemer, L. ve Orsillo, S. M. (2003). Mindfulness: A promising intervention strategy in need of further study. *Clinical psychology: Science and practice*, 10(2), 172-178. doi: 10.1093/clipsy/bpg020
- Sadeghi, M. J. ve Mohammadi, M. (2017). Role of emotional maturity, cognitive and metacognitive approach in predicting happiness in law enforcement officials of shiraz. *Pharmacophore*, 8(6S). e-1173407. <http://www.pharmacophorejournal.com>
- Sarıçam, H. (2015). Metacognition and happiness: the mediating role of perceived stress. *Studia Psychologica*, 57(4), 271-283.
- Saulsman, L. ve Nathan, P. (2012). *Facing your feelings: Learning to tolerate distress*. Perth, Western Australia: Centre for Clinical Interventions. <http://www.cci.health.wa.gov.au/docs/Distress%20Tolerance%20Module%201.pdf> adresinden 27 Aralık 2018'de erişilmiştir.
- Schraw, G. ve Moshman, D. (1995). Metacognitive theories. *Educational psychology review*, 7(4), 351-371.
- Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modelling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Shin, D. C. ve Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social indicators research*, 5(4), 475-492.
- SHoakazemi, M., Javid, M. M., Keramati, R. ve Tazekand, F. D. E. (2013). The relationship between happiness, meta-cognitive skills (self-regulation, problem-solving) and academic achievement of students in Tehran. *Life Sci J*, 10(4s), 452-457.

- Simons, J. S. ve Gaher, R. M. (2005). The Distress Tolerance Scale: Development and validation of a self-report measure. *Motivation and Emotion*, 29(2), 83-102.
- Şencan, B. (2015). *Bağlanma örüntüleri ve psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkilerde duygusal şemalar, duygusal zorlanmaya tolerans ve kişilerarası beklentilerin rolü.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tanaka, J. S. ve Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 38(2), 197-201.
- Tosun, A. ve Irak, M. (2008). Üstbiliş ölçeği-30'un Türkçe uyarlaması, geçerliği, güvenilirliği, kaygı ve obsesif-kompulsif belirtilerle ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(1), 67-80.
- Vann, A., Strodl, E. ve Anderson, E. (2013). Thinking about internal states, a qualitative investigation into metacognitions in women with eating disorders. *Journal of eating disorders*, 1(22), 1-11.
- Vatan, S. (2016). Bilişsel davranışçı terapilerde üçüncü kuşak yaklaşımlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 190-203. doi: 10.18863/pgy.238183
- Veenhoven, R. (1994). Is happiness a trait?. *Social indicators research*, 32(2), 101-160.
- Vujanovic, A. A., Marshall-Berenz, E. C. ve Zvolensky, M. J. (2011). Post-traumatic stress and alcohol use motives: A test of the incremental and mediating role of distress tolerance. *Journal Of Cognitive Psychotherapy*, 25(2), 130-141.
- Yörükoğlu, A. (1990). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul: Özgür Yayın-Dağıtım.
- Zvolensky, M. J., Leyro, T. M., Bernstein, A. ve Vujanovic, A. A. (2011). *Historical Perspectives, Theory, And Measurement Of Distress Tolerance. Distress Tolerance: Theory, Research, And Clinical Applications*. NewYork: Guilford Publications.
- Wachs, K. ve Cordova, J. V. (2007). Mindful relating: exploring mindfulness and emotion repertoires in intimate relationships. *Journal of Marital and Family therapy*, 33(4), 464-481.

- Wells, A. ve Cartwright-Hatton, S. (2004). A short form of the metacognitions questionnaire: properties of the MCQ-30. *Behaviour Research and Therapy*, 42(4), 385-396.
- Wilson, J. (2001). Methodological Difficulties of Assessing Metacognition: A New Approach", Australian Association for Research in Education Conference, 2 - 6 December 2001, Fremantle-Australia. <https://www.aare.edu.au/data/publications/2001/wil01001.pdf> 30 Ekim 2018'de erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yılmaz, M. ve Dilmaç, B. (2019). Öğretmen adaylarında bilişsel farkındalık düzeyleri, öznel mutluluk ve sıkıntıyı tolere etme arasındaki yordayıcı ilişkiler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1125-1155. DOI: 10.26466/opus.520293

Siber Mağduriyet

DOI: 10.26466/opus.528679

*

Nesrin Duman* – Esra Nihan Bridge**

* Dr. Öğr. Üyesi., Bartın Üniversitesi., Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bartın/ Türkiye

E-Posta: nesrinduman@bartin.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2751-8315](https://orcid.org/0000-0002-2751-8315)

**Uzman Psikolog, Kadıköy RAM, Kadıköy/ İstanbul/ Türkiye

E-Posta: esranihanbridge@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5600-3129](https://orcid.org/0000-0001-5600-3129)

Öz

Siber mağduriyeti geniş ve çeşitli bir örnekleme kapsamlı bir şekilde inceleyen çok az araştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, ortaokul ve lise öğrencileri arasında siber zorbalık mağduriyetinin yaygınlığını, etkisini ve farklılıklarını kapsamlı olarak incelemektedir. Araştırmanın katılımcılarını İstanbul'un en büyük ilçelerinden olan Kadıköy'de bulunan ortaokul ve liselerde okuyan 1752 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu ile birlikte Siber Mağduriyet Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin teknoloji kullanımının ve öğrencilerin demografik bilgilerinin siber zorbalık mağduriyeti ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kızlara göre anlamlı derecede daha yüksek siber mağduriyet yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca araştırma 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin 6., 7., 8. ve 9. sınıf öğrencilerine oranla daha fazla siber mağduriyet yaşadığını ortaya koymuştur. Siber mağduriyetin, internete girişin ebeveynler tarafından denetimli olmadığı hallerde, öğrencilerin internette geçirdikleri sürenin arttığı durumlarda anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin kişisel cep telefonunun olduğu durumlarda siber mağduriyetin ileri derecede yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin internete giriş amaçları dikkate alındığında, ödev maksatlı internete girenlerde siber mağduriyet düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma öğrencilerin maruz kaldığı siber mağduriyeti ve bununla ilişkili faktörleri ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlamaktadır. Çocukların maruz kaldıkları siber mağduriyetin düzeyini ve mağduriyetle ilişkili faktörleri anlamak, online ortamdaki zorbalık davranışlarını önleme çalışmalarını güçlendirmek açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, siber mağduriyet, internet, teknoloji, mağduriyet

Cyber Victimization

*

Abstract

Little research has been conducted that comprehensively examines cyber victimization with a large and diverse sample. The aim of the current study is to investigate the prevalence, impact, and differential experience of cyber bullying victimization comprehensively. The participants of the study consist of 1752 middle and high school students in Kadikoy which is one of the largest districts of İstanbul. The cyber victimization inventory and personal information questionnaire were used to gather research data. These surveys examined the relationship between cyber victimization and technology use and students' sociodemographic information. As a result of the research, it was observed that male students experienced significantly higher cyber victimization than females. Also, the results demonstrated that 10th and 11th grade students have experienced more cyber victimization compared to 6th, 7th, 8th, and 9th grade students. When internet access was not supervised by the parents and students' time of internet usage increased, it was found that they have experienced cyber victimization significantly higher. In cases where students have a personal mobile phone, cyber victimization is observed to be extremely high. In addition, considering the students' intention to access the internet, it has been found that the level of cyber victimization is low for those who used the internet for homework. This research contributes to the literature in terms of revealing cyber victimization and related factors. Understanding the level of cyber victimization that children are exposed to and the factors related to victimization are important for reinforcing studies to prevent bullying behaviors in the online environment.

Keywords: *Cyberbullying, Cybervictimization, Internet, technology, victimization*

Giriş

İnternet ortamı istismar ve mağduriyet için potansiyel bir alan sağlamaktadır (Mitchell, Finkelhor ve Wolak, 2003). Siber zorbalık literatürdeki diğer adlarıyla elektronik zorbalık ya da dijital zorbalık, cep telefonu, bilgisayar ve tablet gibi dijital ortamda yer alan bir zorbalık olarak tanımlanmış olup; e-mail, kısa mesaj (sms), internet siteleri, sosyal medya, online oyunlar gibi bireylerin görüp, katılıp, paylaşım yapabileceği birçok ortamda meydana gelebilmektedir ("What is cyberbullying", 2019). Siber zorbalık olumsuz, zarar verici, yanlış, kaba bir içeriği birine gönderme, paylaşma, yayma, ya da birine ait özel bilgiyi paylaşma şeklinde (örneğin birini utandırmak, küçük düşürmek, aşağılamak amaçlı) kendini gösterebilmektedir ("What is cyberbullying", 2019). Siber zorbalığı diğer akran zorbalıklarından ayıran en önemli detaylardan biri siber zorbalığın haftanın yedi günü 24 saat meydana gelebilecek olmasıdır (Williard, 2007).

Arıcak ve arkadaşlarının (2008) yaşları 12 ile 19 arasında değişen 269 ortaokul ve lise öğrencisini dâhil ettikleri araştırma erkeklerin %13.4, kızların ise %10.4'ünün kendilerini siber zorbalık mağduru olarak tanımladığını ortaya koymuştur. Aynı araştırma, mağdur grubun en çok karşılaştıkları siber zorbalık davranışları olarak dedikodu yayma, aşağılama, kızdırma ve tehdit etme olduğunu ileri sürmüştür (Arıcak vd., 2008). Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaşları 14 ile 19 arasında değişen 228 lise öğrencisini kapsayan araştırmalarında erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla siber mağduriyete daha fazla uğradıklarını vurgulamıştır. Aynı araştırma sohbet (chat) odasından atılma ve sohbet (chat) odasında hakarete uğrama, şifreleri ele geçirerek mesajlarına ulaşılması, hesabının bloke edilmesi, kamera (web-cam) ile ya da mesaj yoluyla zarar verilmesinin en yaygın siber mağduriyet türleri olduğunu ortaya koymuştur (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Alanyazında kızların erkeklerden daha fazla siber mağduriyete uğradığına dair çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Wang, Iannotti ve Nansel (2009) Amerika Birleşik Devletleri'nde 6., 7., 8., 9. ve 10. sınıf öğrencilerini kapsayan 7182 kişi üzerinde yaptıkları araştırmalarında, öğrencilerin %13.6'sının son iki ayda en az bir kere elektronik ortamda mağduriyete uğradıkları ve

kızların siber mağduriyetlerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmalar online ortamda erkeklerin doğrudan agresyonun açık olarak kendini gösterdiği tehdit gibi zorbalıklara daha fazla maruz kaldığını; kızların ise dedikodu yayma ya da başkaları gibi davranılarak kandırılma gibi dolaylı ve ilişkisel biçimde kendini gösteren türden zorbalıklara daha çok maruz kaldığını göstermiştir (Mishna vd., 2010). Slonje and Smith (2008) yaptıkları araştırmada resim veya video yoluyla yapılan siber zorbalığının etkisinin mağdurlar üzerinde daha fazla olumsuz etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmalarında, resim ve video içeren siber zorbalıkta başkaları tarafından gözlemlenebilir olması yani tanıkların olması, kimlerin görüp kimlerin görmediğinin bilinmemesi ve zorbalığın somut bir veri ile yapılması sebepleriyle bu türdeki siber mağduriyetin, mağdurlar için daha utanç verici veya incitici olarak deneyimlendiğini belirtmişlerdir (Slonje ve Smith, 2008). Öte yandan öğrenciler, e-mail ya da sms yoluyla maruz kaldıkları siber zorbalıktan daha az olumsuz etkilendiğini dile getirmişlerdir. Bununla ilgili emailin ya da sms'in kişisel olarak görülmemesi, mağdurların herkesin bu tür zorbalığa maruz kalabileceklerini ve kendilerinin özellikle seçilmemiş olduğunu düşünmeleri, ayrıca yollanan mesajları yüzeysel görmeleri gibi nedenler öne sürmüşlerdir (Slonje ve Smith, 2008).

Tehdit durumuna karşı verilen duygusal reaksiyon, kişide dengesizlik duygusu ve kontrol kaybını beraberinde getirmektedir (Duman, 2019). Siber zorbalığa maruz kalan öğrenciler, bir diğer deyişle siber mağdurlar üzgün, kaygılı ve korkmuş hissettiklerini, odaklanma zorluğu yaşadıklarını ve bunların derslerindeki başarısını etkilediğini belirtmişlerdir (Beran ve Li, 2005). Araştırmalar depresyon, madde kullanımı ve suça sürüklenmenin siber zorbalığa maruz kalan gençlerde daha yaygın olduğunu göstermiştir (Mitchell, Ybarra ve Finkelhor, 2007).

Araştırmalar çocukların ve gençlerin büyük çoğunluğunun, maruz kaldıkları zorbalığı ebeveynlerine anlatmadığını ortaya koymaktadır (O'Connell, Price, ve Barrow, 2004; Smith vd., 2008). Dooley, Gradinger, Strohmeier, Cross ve Spiel (2010) daha önce siber mağduriyete uğradığını ifade eden yaşları ortalama 12 olan, Avustralya'da 5959 ve Avusturya'da 1530 gencin yaşadıkları bu mağduriyet sonrası yardım istemeyip isteme-

diklerini ve yaşadıklarını ifade ettikleri duygusal zorlukları incelemiştir. Araştırmaları sonucunda elektronik ortamda zorbalığa maruz kalan gençlerin gündelik hayatta diğer zorbalıklara maruz kalanlara oranla daha az yardım istedikleri anlaşılmıştır. Gençlerin yardım istemeleri halinde öncelikle okuldaki arkadaşlarına, ailelerine, diğer arkadaşlarına, öğretmenlerine ve ebeveynleri dışındaki akrabalarına ulaştığı belirtilmiştir. Yardım istediğini ifade eden grubun çoğunun kız öğrenciler olduğu ve yaşadıkları duygusal zorluklar için destek aldıkları da bu araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer bulgudur.

Mishna, Saini ve Solomon (2009) çocuk ve gençlerin maruz kaldıkları siber zorbalığı ailelerine anlatmalarına engel olan sebepleri araştırmış ve en önemli sebep olarak ebeveynlerin çocukları korumak için onların bir daha internet ya da telefon kullanmasına izin vermeyeceği korkusu yaşamalarının olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgu çocukların bilgisayar ya da cep telefonu kullanma haklarından mahrum kalışlarıyla, sosyal dünyalarıyla bağlantılarını kaybetmelerini düşünmeleri ve bunu bir ceza gibi algıladıkları (Mishna, Saini ve Solomon, 2009) bulgusunu desteklemektedir.

Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk ve Solomon (2010)'a göre siber zorbalık ortaokul ve lise öğrencileri arasında çok ciddi bir problem olarak kendisini göstermektedir. Bu sebeple bu çalışmada, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine siber mağduriyeti ve duyarlılığı ile ilgili ölçek uygulanmıştır. Bu çalışma, alanyazındaki siber mağduriyet araştırmaları konusundaki boşluğu ele almaktadır. Büyük kapsamlı olan bu araştırma ülkemizde orta ve lise düzeyinde eğitim gören öğrencilerde siber mağduriyeti inceleyen ilk araştırmalardan biridir.

Araştırmanın amacı

Araştırmada siber mağduriyet düzeyinin teknoloji kullanımı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Siber mağduriyet cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Siber mağduriyet sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Siber mağduriyet anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

4. Siber mağduriyet internete girme süresi denetimine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Siber mağduriyet internet kullanım amacına göre farklılaşmakta mıdır?
6. Siber mağduriyet internet kullanım süresine göre farklılaşmakta mıdır?
7. Siber mağduriyet kişisel cep telefonu oluşuna göre farklılaşmakta mıdır?
8. Öğrencilerin en sık karşılaştığı siber mağduriyet türleri nelerdir?

Araştırmanın önemi

Araştırma; teknolojinin gelişimi ve gündelik yaşamlara girmesiyle başat sorun alanlarından biri haline gelen siber zorbalık mağduriyeti konusunda okul dönemi çocukları arasında kapsamlı bir araştırma olup; siber mağduriyetin nedenlerine ve bu olgunun hangi demografik değişkenlerle anlamlı ilişki içinde olduğuna ilişkin önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırmanın modeli “geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan bir araştırma modeli” olan tarama modelidir (Karasar, 2018, s.109). Çalışmada tarama modellerinden biri olan genel tarama başlığı altında yer alan, iki ve daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan “ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır Bu model ilişki bir çözümlemeye olanak verecek veri çiftleri şeklinde yapılmaktadır (Karasar, 2018, s.114).

Veri toplama araçları

Bu araştırmanın verileri katılımcıların siber zorbalığa mağduriyet durumlarını belirlemek amacıyla “Siber Mağduriyet Ölçeği” ve Kişisel Bilgi Formu olmak üzere iki form kullanılarak toplanmıştır. Siber Mağduriyet

Ölçeği, Arıcağ, Tanrıkuu ve Kınay tarafından 2012 yılında geliştirilmiş olup toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan “Kişisel Bilgi Formu”; cinsiyet, yaş, sınıf bilgisi gibi bazı demografik değişkenlere; ortalama internet kullanma süresi, internete bağlanılan yer, cihaz, internet denetim mekanizmasının varlığı gibi internet ve cihazlara ilişkin değişkenlere dair sorular içermektedir.

İşlem

Araştırmanın yapılabilmesi için öncelikle İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izinler alınmıştır. Uygulama esnasında kullanılan formlara araştırmaya katılımın gönüllülüğe dayalı olduğu, araştırmanın amacı ve önemi hakkında bilgilendirme metni yazılmıştır. Öğrencilerin Bilgilendirilmiş Onam Formu’nu incelemeleri ardından, araştırmaya gönüllü öğrenciler ile başlanmıştır. Ölçekler öğrencilere araştırmacılar tarafından gruplar halinde sınıflarda uygulanmıştır.

Analiz

Araştırma sonuçlarının analizinde ilk olarak form ve ölçeklerden toplanan veri sayısallaştırılarak Windows için SPSS-22 programına girilmiştir. Verilerin analizi için öncelikle ilgili veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin tespiti yapılmıştır. Birçok paket programda yer alan en popüler normal dağılıma uygunluk testleri Kolmogorow-Simirnov ve Shaphiro-Wilk testleridir. Her iki test içinde p değerinin 0,05 den büyük ($p > .05$) çıkması durumunda verilerin normal dağılıma sahip olduğu söylenmektedir. Bu açıdan verilerin istatistiksel analizinde doğru test yöntemini belirleyebilmek için öncelikle normallik (Test of Normality) ve homojenlik (Test of Homogeneity of Variances) test sonuçlarına bakılmış, incelenen veri setinin sonuçlarına göre parametrik veya nonparametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir (Duman, 2018, s.79). Yapılan analizlerde veri setinin normal dağılım gösterdiği anlaşılarak analizler için parametrik testler kullanılmıştır. Veri setleri arası karşılaştırmalarda parametrik testlerden T-testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi ve

farklılaşmanın yönünü belirlemek için izleme (post hoc) teslerinden Tukey analizi tercih edilmiştir. Değişkenlerin siber mağduriyet düzeyini yordama düzeylerini incelemek için çok yönlü regresyon analizleri yapılmıştır. Yanıtların sıklıklarının tespit edilmesi için ise frekans analizleri kullanılmıştır. Yorumlamada .05 ve .001 anlamlılık düzeyleri tercih edilmiştir.

Çalışma grubu

Araştırma 2017-2018 eğitim öğretim dönemi bahar yarıyılında İstanbul ili Kadıköy İlçesinde bulunan resmi ve özel 20 okulda gerçekleşmiştir. Katılımcı olarak bu okullarda eğitim alan 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. ve 12. sınıflara devam eden 1752 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilerin 983 (%56,1) tanesi kız, 769 (%43,9) tanesi ise erkektir.

Tablo 1. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri

	Anne Eğitimi		Baba Eğitimi	
	n	%	n	%
Okur-Yazar Değil	59	3,4	11	0,6
Sadece Okur-Yazar	38	2,2	35	2,0
İlkokul Mezunu	385	22,0	250	14,3
Ortaokul Mezunu	316	18,0	374	21,3
Lise Mezunu	455	26,0	494	28,2
Üniversite Mezunu	410	23,4	467	26,7
Yüksek lisans - Doktora Mezunu	89	5,1	121	6,9
Toplam	1752	100,0	1752	100,0

Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler 10 ile 17 yaş arasındadır. Katılan öğrencilerin 192'si (%11) 5.sınıf; 233'ü (%13,3) 6.sınıf; 236'sı (%13,5) 7.sınıf; 216'sı (%12,3) 8.sınıf; 262'si (%15) 9.sınıf; 261'i (%14,9) 10.sınıf; 195'i (%11,1) 11.sınıf ve 157'si (%9) 12.sınıf öğrencisidir. 125 (%7,1) öğrencinin ailesinin gelir düzeyi 1000 TL altında; 316 (%18)'sının gelir düzeyi 1001-

2000 TL arasında; 377 (%21,5)'sinin gelir düzeyi 2001-3000 TL arasında; 934 (%53,3)'ünün gelir düzeyi 1001-2000 TL arasındadır. Öğrencilerin 1541 (%88)'inin anne-babası birlikte olup; 179 (%10,2)'unun ebeveynleri boşanmış; 5 (%0,3)'ünün annesi vefat etmiş; 27 (%1,5)'sinin babası vefat etmiştir. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumu ise Tablo 1'de sunulmuştur.

Bulgular

Siber mağduriyet düzeyinin cinsiyete göre sonuçları

Siber mağduriyet düzeyinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için parametrik testlerden T-test analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Toplam siber mağduriyet puanlarının cinsiyete göre dağılımı

	Kızlar		Erkekler		t		p	
	n	X	SS	n	X	SS		
Siber mağduriyet	983	29,21	7,72	769	30,17	9,69	-2,241	.025*

* $p=.025$; $p<.05$ anlamlı farklılaşma vardır.

T-test analiz sonuçlarına göre cinsiyete göre toplam siber mağduriyet puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur ($p=.025$, $p<.05$). Farklılaşmanın yönü incelendiğinde kızların siber mağduriyet puanlarının ($X=29,21$) erkeklerin puanlarına ($X=30,17$) göre anlamlı şekilde daha düşük olduğu görülmüştür [$t=-2,241$; $p<.05$].

Siber mağduriyet düzeyinin sınıflara göre sonuçları

Siber mağduriyet düzeyinin öğrencilerin eğitim gördükleri sınıf kademe-lerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için ANOVA tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. ANOVA sonuçlarına göre sınıflar arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir [$F(7,1744)=6,27$, $p<.001$]. Farklılaşmanın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu ve bu

farklılaşmanın yönünü bulabilmek için izleme (post hoc) testlerinden Tukey analizi yapılmıştır. Buna göre sırasıyla; 5. sınıflar ile 10. sınıflar arasında anlamlı farklılaşma ($p=.002$, $p<.05$) olup mağduriyet 10. sınıflarda yüksek; 5. sınıflar ile 11. sınıflar arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet 11. sınıflarda yüksek; 6. sınıflar ile 10. sınıflar arasında anlamlı farklılaşma ($p=.004$, $p<.05$) olup mağduriyet 10. sınıflarda yüksek; 6. sınıflar ile 11. sınıflar arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.001$, $p<.001$) olup mağduriyet 11. sınıflarda yüksek; 7. sınıflar ile 10. sınıflar arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.001$, $p<.001$) olup mağduriyet 10. sınıflarda yüksek; 7. sınıflar ile 11. sınıflar arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet 11. sınıflarda yüksek bulunmuştur.

Siber mağduriyet düzeyinin ebeveyn eğitim durumuna göre sonuçları

Anne ve babaların eğitim düzeyine göre siber mağduriyet puanlarını karşılaştırmak için ANOVA tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Buna göre annenin eğitim düzeyine göre çocukların siber mağduriyet puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır [$F(6,1745)=1,88$, $p>.05$]. Babanın eğitim düzeyine göre çocukların siber mağduriyet puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır [$F(6,1745)=0,76$, $p>.05$].

Siber mağduriyet düzeyinin ebeveyn medeni durumlarına göre sonuçları

Ebeveyn medeni durumuna göre çocukların siber mağduriyet puanlarını karşılaştırmak için ANOVA tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Ebeveynlerin medeni durumuna göre çocukların siber mağduriyet puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır [$F(3,1748)=1,27$, $p>.05$].

Siber mağduriyet düzeyinin gelir durumlarına göre sonuçları

Gelir duruma göre durumuna göre çocukların siber mağduriyet puanlarını karşılaştırmak için ANOVA tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Gelir durumuna göre çocukların siber mağduriyet puanları arasında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır [$F(3,1748)=1,38$, $p>.05$].

Siber mağduriyet düzeyinin internet süresinin denetimine göre sonuçları

Siber mağduriyetinin çocukların internete girme süresinin denetlenip denetlenmediğine göre farklılaşmasının tespiti için T-test analizleri yapılmış, sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Siber mağduriyet düzeyinin internet denetimine göre sonuçları

	Denetim var		Denetim yok		t		p	
	n	X	SS	n	X	SS		
Siber mağduriyet	844	29,16	8,56	908	30,08	8,72	-2,221	.026*

* $p=.026$, $p<.05$ anlamlı farklılaşma vardır.

T test analiz sonuçlarında; internete girme süresinin denetlenmesine ve denetlenmemesine göre öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur ($p=.026$, $p<.05$). Farklılaşmanın yönü incelendiğinde internete girme süresinin denetleniyor oluşu ($X=29,16$) denetimin olmayışına ($X=30,08$) göre daha düşük siber mağduriyet düzeyine işaret etmektedir [$t=-2,221$; $p<.05$].

Siber mağduriyet düzeyinin internete girme amacına göre sonuçları

Siber mağduriyet puanlarının internet kullanım amaçlarına göre farklılaşp farklılaşmadığının tespiti için ANOVA tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. ANOVA sonuçlarına göre internete giriş amacına göre siber mağduriyet puanlarında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir [$F(9,1742)=6,68$, $p<.001$]. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu ve bu farklılaşmanın yönünü bulabilmek için izleme (post hoc) testlerinden Tukey analizi yapılmıştır. Buna göre sırasıyla; ders-ödev maksadıyla internete girenler ile oyun oynamak için internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet ders-ödev için internete girenlerde düşük; ders-ödev maksadıyla internete girenler ile film izlemek için internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup

mağduriyet ders-ödev için internete girenlerde düşük; ders-ödev maksadıyla internete girenler ile sosyal ağlara girmek için internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet ders-ödev için internete girenlerde düşük; ders-ödev maksadıyla internete girenler ile müzik dinlemek için internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet ders-ödev için internete girenlerde düşük bulunmuştur.

Siber mağduriyet düzeyinin internete girme süresine göre sonuçları

Siber mağduriyet puanlarının internet kullanım sürelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için ANOVA tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. ANOVA sonuçlarına göre internete giriş süresine göre siber mağduriyet puanları arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir [$F(3,1748)=33,01$, $p<.001$]. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu ve bu farklılaşmanın yönünü bulabilmek için izleme (post hoc) testlerinden Tukey analizi yapılmıştır. Buna göre sırasıyla; bir saatten az internete girenler ile 1-3 saat arası internete girenler arasında anlamlı farklılaşma ($p=.050$, $p<.05$) olup mağduriyet 1-3 saat arası internete girenlerde yüksek; bir saatten az internete girenler ile 6 saatten fazla internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet 6 saatten fazla internete girenlerde yüksek; bir saatten az internete girenler ile 4-6 saat arası internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet 4-6 saat arası internete girenlerde yüksek bulunmuştur. 1-3 saat arası internete girenler ile 4-6 saat arası internete girenler arasında anlamlı farklılaşma ($p=.013$, $p<.05$) olup mağduriyet 4-6 saat arası internete girenlerde yüksek; 1-3 saat arası internete girenler ile 6 saatten fazla internete girenler arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma ($p=.000$, $p<.001$) olup mağduriyet 6 saatten fazla internete girenlerde yüksek bulunmuştur.

Siber mağduriyet düzeyinin kişisel cep telefonu oluşuna göre sonuçları

Siber mağduriyetinin çocukların kişisel bir cep telefona sahip oluşlarına göre farklılaşmasının tespiti için T-test analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Siber mağduriyet düzeyinin kişisel cep telefonu oluşuna göre sonuçları

	Telefonu var		Telefonu yok		t		p	
	n	X	SS	n	X	SS		
Siber mağduriyet	1481	29,98	8,59	271	27,73	8,72	3,919	.000*

* $p=.000$; $p<.001$ ileri düzeyde anlamlı farklılaşma vardır.

T-test analiz sonuçlarında; kişisel bir cep telefona sahip oluştıra göre öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri arasında ileri düzeyde anlamlı farklılaşma bulunmuştur ($p=.000$, $p<.001$). Farklılaşmanın yönü incelendiğinde siber mağduriyet; kişisel bir cep telefona sahip olan ($X=29,98$) öğrencilerde telefonu olmayanlara ($X=27,73$) göre anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur [$t=3,919$; $p<.001$].

Cihaz ve internet kullanımının siber mağduriyet düzeyine etkisine ilişkin sonuçlar

Cihaz ve internet kullanımı ile ilgili bazı değişkenlerin siber mağduriyet puanları üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; Tablo 5'te yer alan değişkenlerin siber mağduriyet üzerinde ileri düzeyde anlamlı etkisinin olduğu ($p=.000$, $p<.001$); ancak bu değişkenlerin siber mağduriyetin %7'sini açıklayabildiği görülmüştür [ayarlanmış (adjusted) $R^2=.067$].

Bu değişkenler arasında internet kaynağı ($p=.020$, $p<.05$) ve internete bağlanılan yer ($p=.003$, $p<.05$) siber mağduriyeti yordamadaki anlamlı etkisi görülürken; kullanım amacı ($p=.000$, $p<.001$) ve günlük kullanım süresinin ($p=.000$, $p<.001$) siber mağduriyeti yordamada ileri düzeyde anlamlı etkisinin olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Cihaz ve internet kullanımı ile ilgili bazı değişkenlerin siber mağduriyet üzerindeki yordayıcı etkisi çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	B	Std. hata	β	t	P
En çok kullanılan cihaz	-,030	,340	-,002	-,089	,929
Kişisel bilgisayar	-,706	,805	-,041	-,877	,381
Kişisel bilgisayar süresi	-,111	,205	-,024	-,542	,588
Kişisel akıllı telefon	-1,844	1,060	-,077	-1,740	,082
Kişisel akıllı telefon süresi	,189	,204	,036	,926	,355
Kişisel tablet	1,086	,929	,063	1,170	,242
Kişisel tablet süresi	-,237	,244	-,052	-,971	,332
Evde internet	-,038	,658	-,001	-,057	,954
Kişisel internet	,399	,536	,020	,745	,456
Dışardan internet	,301	,702	,016	,429	,668
İnternet kaynağı	-,424	,182	-,087	-2,328	,020
Denetimin varlığı	,033	,420	,002	,079	,937
Kullanım amacı	,421	,112	,089	3,777	,000
Günlük kullanım süresi	1,896	,243	,195	7,792	,000
Bağlanılan yer	,978	,332	,071	2,950	,003
Offline süre	-,028	,123	-,005	-,226	,821
Mesajlaşma	-,206	,167	-,030	-1,237	,216

R²=,076; R=,276; ayarlanmış (adjusted) R²=,067

Tartışma ve sonuç

Bu çalışmada siber mağduriyet olgusunun teknoloji kullanımı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim görmekte olan 1752 öğrenciye siber mağduriyet ölçeği uygulanarak sonuçlar kapsamlı olarak incelenmiştir. Araştırmanın

sonuçları siber mağduriyetin ortaokul ve lise öğrencileri arasında önemli bir problem olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %31 i (n=543) siber mağduriyet olarak tanımlanabilecek davranışlarla karşılaştıklarını bildirmiş, ancak genel puanları değerlendirildiğinde bunun düşük düzeyde bir siber mağduriyete işaret ettiği görülmüştür. Sıklıkla karşılaşılan siber mağduriyet davranışları değerlendirildiği zaman %26.7 si internette kendisine hoşlanmadığı mesajlar gönderildiğini, %25.6 sı telefonla arayarak rahatsız edildiğini, %24 ü yüzüne karşı söyleyemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda başkalarının kendisine rahatlıkla söylediklerini, %18.1i cep telefonundan kendisine hoşuna gitmeyen mesajlar gönderildiğini ifade etmişlerdir. Kadıköy ilçesindeki öğrencilerin sık karşılaştıkları mağduriyet türleri, internet ya da cep telefonu yoluyla aldıkları mesajlar ve cep telefonu yoluyla rahatsız edilme olarak genellenebilir.

Araştırma sonuçları cinsiyet açısından değerlendirildiğinde; erkeklerin kızlara göre anlamlı şekilde daha fazla siber mağduriyet gösterdiklerini ortaya koymuştur. Mishna ve arkadaşları (2010) çalışmalarında siber mağduriyette erkeklerin kızlara oranla daha fazla mağdur olduğunu ortaya koymuştur. Daha önce belirtildiği gibi Arıca ve arkadaşlarının (2008) ülkemizde yaptığı araştırmada erkeklerin %13.4 ve kızların %10.4 ünün kendilerini siber zorbalık mağduru olarak tanımladığını, Erdur-Baker ve Kavşut (2007)'un araştırmaları ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla siber mağduriyete daha fazla uğradıklarını vurgulamıştır. Araştırmanın sonuçları, gerek ülkemizde gerek dünyada yapılan önceki çalışmaları destekler niteliktedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin siber mağduriyet puanları diğer sınıflara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu 6. Sınıf öğrencilerinin 9. ve 10. sınıf öğrencilerinden daha düşük oranda siber mağduriyete uğradığını ortaya koyan literatürdeki diğer çalışma ile uyumlu bulunmuştur (Wang vd., 2009; Slonje ve Smith, 2008). Bu bulgu çocukların büyüdükçe internet ortamında daha çok zaman geçirmeleri, interneti sosyalleşmek için de kullanmaları ve dolayısıyla daha çok siber mağduriyet ile karşılaşmaları ile açıklanabilir.

Ebeveyn eğitim düzeyinin siber mağduriyet düzeyine etkisi araştırıldığında, anne ve babanın eğitim düzeyine göre çocuklarının siber

mağduriyeti arasında anlamlı ilişki gözlemlenmemiştir. Anne-baba medeni durumlarının yani anne ile babanın evli ya da boşanmış olmasının siber mağduriyet üzerinde anlamlı düzeyde etkisinin olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde gelir durumlarına göre siber mağduriyet puanları arasında da anlamlı farklılaşma tespit edilememiştir. Yapılan bir çalışmada yüksek sosyoekonomik seviyenin siber mağduriyete uğramada yüksek risk taşıdığı, bunun bilgisayar ve cep telefonlarına ulaşımın iyi gelirlili ailelerde daha kolay olmasıyla alakalı olabileceği öne sürülmektedir (Wang vd., 2009). Ancak bu çalışma önceki bulguları destekleyememiştir. Gelir durumu, ebeveynin medeni hali ve eğitim düzeyi bulguları birlikte değerlendirildiğinde siber mağduriyetin ebeveyn eğitim düzeyine ve sosyo-ekonomik statüye göre değişmediği söylenebilir. Araştırma sonuçlarında bir anlamlı ilişki kişisel cep telefonuna sahip olma ile siber mağduriyet arasında görülmüştür. Araştırma, kişisel bir cep telefonuna sahip olan öğrencilerde cep telefonu olmayan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyete uğradıklarını ortaya koymuştur. Buna göre kişisel bir cep telefonuna sahip olma siber mağduriyetin artmasında anlamlı bir etkiye sahiptir. Ancak kişisel bir cep telefonuna sahip olmak, gelir düzeyinin yüksekliği ya da düşüklüğü ile açıklanamamaktadır. Bu bulgu daha çok kişisel cep telefonu olan çocukların teknolojik ortamda daha fazla erişilebilir olduğu ve dolayısıyla siber mağduriyete karşı daha savunmasız olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu en çarpıcı sonuçlardan bir diğeri çocukların internete girişlerinin denetlendiği durumlarda denetimin olmadığı durumlara nazaran siber mağduriyet oranı daha düşük bulunmuştur. Bu bulgu ebeveyn denetiminin öneminin bir kez daha altını çizmektedir. Günlük internet kullanım süresinin artmasının siber mağduriyet üzerinde artan yönde bir etkisinin olduğu, internette geçirilen süre kısaltıkça siber mağduriyet puanlarının düştüğü görülmüştür. Bu bulgu ebeveynlerin çocukların günlük internet kullanım sürelerini sınırlandırmalarının yerinde bir uygulama olduğuna da işaret etmektedir. Siber mağduriyet ders-ödev için internete giren öğrencilerde düşük çıkarken; film izlemek, sosyal ağlara bağlanmak, oyun oynamak ve müzik dinlemek amacıyla internete girenlerde yüksek bulunmuştur. Elde

edilen bu veriler bu platformlarda çocukların siber mağduriyet tehlikesine karşı daha bilgili olmalarını elzem kılmaktadır.

Siber zorbalık alanında yapılan araştırmalar siber zorbalığı anlamada ve online ortamdaki risk faktörlerini azaltmada çok önemlidir. Çocuklar ve gençler için online ortamdaki riskleri azaltmak, onların online aktiviteleriyle ilgili güvenli bir ortam oluşturup internetin sağladığı bilgi edinme ve sosyal destek bulma imkanları gibi olumlu elementleri güçlendirmek çok önemlidir.

Öneriler

Yetişkin bilinci konusu, siber mağduriyeti önlemek açısından çok önemlidir. Birçok araştırma okullar tarafından siber zorbalığa karşı etkili eylem planı hazırlanmasının önemini ve öğretmenlerin ve ebeveynlerin siber zorbalık mağduriyetleri hakkında farkındalığını artırıcı çalışmaların önemini vurgulamıştır (Slonje ve Smith, 2008). Siber zorbalıkla mücadele etmek ve onun kişiler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için hem sanal ortamda hem gerçek hayatta güvenlikleri artırmak gereklidir. Toplumun siber zorbalık hakkında farkındalığının artırılması ve siber zorbalığa karşı duyarlılığını artırıcı çalışmalara yer verilmelidir. Teknolojik gelişmelerin insan hayatına etkisine bakıldığında, teknolojik araçların yaşamlara çok erken dönemlerde dahil olduğu ve hayatın neredeyse vazgeçilmez bir parçası haline geldiği görülebilir. Bu durumda internet kullanımı ve sanal dünya konusunda insanlara çok erken yaşta itibaren özellikle temel bilgi kavramlar, bilgilerin bulunduğu ortamlar, bilginin korunacak nitelikleri, bilgi güvenliğine ilişkin güncel tehdit ve saldırılar, dikkat edilmesi gereken kurallar, şifre güvenliği, yasal düzenlemeler, bireyin sorumlulukları gibi bilişim sistemlerinde teknoloji ve güvenlik bilgisi eğitimi verilerek farkındalık kazandırılması önemlidir (Şahinaslan, Kandemir ve Şahinaslan, 2009).

Sınırlılıklar

Araştırma öğrencilerin kendi değerlendirmelerine (self-report) dayanmaktadır. Uygulama sırasında bazı öğrenciler yanıt vermekten

kaçınma, başına gelenleri küçümseme ya da abartma eğiliminde olmuş olabilirler.

Teşekkür

Araştırma verilerinin toplanmasındaki ve veri girişlerindeki emeklerinden ötürü Kadıköy Rehberlik ve Araştırma Merkezi çalışanları Nuray Özbosnalıoğlu ve Selvi Öztürk'e teşekkür ederiz.

EXTENDED ABSTRACT

Cyber Victimization

*

Nesrin Duman – Esra Nihan Bridge

Bartın University – Ministry of National Education

The internet environment provides a potential area for exploitation and victimization. Cyber bullying has been described in the literature as bullying in digital media also known as electronic bullying or digital bullying. While mobile phones, computers and tablets can appear as devices, e-mail, text messages (sms), websites, social media, and online games can be used just as frequently. Cyber bullying can manifest itself in the form of sending, sharing, disseminating negative, damaging, wrong, or harsh content, or sharing one's private information (for example, to embarrass, humiliate or degrade someone). Cyber bullying has become a major problem area in the world, in particular amongst middle school and high school students. Therefore, this study focused on this age group. Little research has been conducted that comprehensively examines cyber victimization with a large and diverse sample.

The aim of the current study is to investigate the prevalence, impact, and differential experience of cyber bullying victimization comprehensively. The participants of the study consist of 1752 middle and high school students in Kadikoy which is one of the largest districts of İstanbul. Students are selected from twenty different schools in this district, during the springtime of the 2017-2018 academic year. In order to collect research data, the cyber victimization inventory and personal information questionnaire were used. These surveys examined the relationship between cyber victimization and technology use and students' sociodemographic information. SPSS-22 for Windows program has been the preferred method for data analysis. For the comparisons between groups, T-test and Anova analysis were used in the parametric tests. Frequency analyses were performed to determine the frequency of responses to the research questions. In addition, multiple regression analyses was used to assess the predictors of cyber victimization.

As a result of the research, it was observed that male students experienced significantly higher cyber victimization than females [$t=-2,241$; $p<.05$]. Also, the results demonstrated that 10th and 11th grade students have experienced more cyber victimization compared to 6th, 7th, 8th, and 9th grade students. Looking at the details of the findings; there was a significant difference between the 5th grade and the 10th grade students ($p = .002$, $p <.05$) and the victimization was high in the 10th grade; there was a significant difference at the .001 level between the 5th grade and the 11th grade ($p = .000$, $p <.001$) and the victimization was high in the 11th grade; there was a significant difference between the 6th grades and the 10th grade ($p = .004$, $p <.05$) and the victimization was high in the 10th grade; there was a significant difference between the 6th grade and the 11th grade ($p = .001$, $p <.001$) and the victimization was high in the 11th grade; there was a significant difference between the 7th and 10th grades ($p = .001$, $p <.001$) and the victimization was high in the 10th grade; there was a significant difference between 7th and 11th grades ($p = .000$, $p <.001$) and the victimization was high in the 11th grade.

In terms of sociodemographic variables, no significant difference was found between cyber victimization scores of children according to mother's level of education [$F(6,1745) = 1,88$, $p >.05$]. There was also no significant difference between the cyber victimization scores of children according to the educational level of the father [$F(6,1745) = 0.76$, $p >.05$]. Regarding the marital status of parents, no significant difference was found between cyber victimization scores of children [$F(3,1748) = 1,27$, $p >.05$]. Lastly, no significant difference was found between cyber victimization scores of children according to family income [$F(3,1748) = 1,38$, $p >.05$]. Considering the variables related to the use of technology, when internet access was not supervised by the parents and students' time of internet usage increased, it was found that they experienced cyber victimization significantly more [$t=-2,221$; $p<.05$]. Furthermore, as the time spent on the internet increased the level of cyber victimization increased symmetrically.

In cases where students have a personal mobile phone, cyber victimization appeared as extremely high [$t=3,919$; $p<.001$]. In addition, considering the students' intention to access the internet, it has been found that the level of cyber victimization is low for those who used the internet for

homework. In the results of multiple regression analysis, all the variables examined were able to explain only 7% of cyber victimization [adjusted $R^2 = .067$]. Among these variables, the duration of internet usage and the purpose of internet access were found to be significantly related in predicting the cyber victimization. This research contributes to the literature in terms of explaining cyber victimization and related factors. Understanding the level of cyber victimization that children are exposed to and the factors related to victimization are important for reinforcing studies to prevent bullying behaviors in the online environment. This current research is intended to be the source of further studies.

Kaynakça / References

- Arıcak, T., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 101-114.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Sarıbeyoglu, S., Cıplak, S., Yılmaz, N., Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *Cyberpsychology ve Behavior*, 3(11), 253-261.
- Beran, T., ve Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Dooley, JJ., Gradinger, P., Strohmeier, D., Cross, D., Spiel, C. (2010). Cyber-Victimisation: The association between help-seeking behaviours and self-reported emotional symptoms in Australia and Austria. *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 20 (2), 194-209.
- Duman, N. (2019). Travma sonrası büyüme ve gelişim. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 178-184.
- Duman, N. (2018). *Peri masalları ve çizgi animasyon filmlerindeki zihin durumlarının incelenmesi*. (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erdur-Baker, Ö., Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel.

- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., ve Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(3), 362-74. DOI: 10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x
- Mishna, F., Saini, M., Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31, 1222–1228.
- Mitchell, K.J., Finkelhor, D., ve Wolak, J. (2003). Victimization of youth on the internet. *Journal of Aggression, Maltreatment ve Trauma*, 8(1/2), 1-39.
- Mitchell, K.J., Ybarra, M. ve Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency and substance use. *Child Maltreatment*, 12(4), 314-324.
- O'Connell, R., Price, J., ve Barrow, C. (2004). Emerging trends amongst primary school children's use of the internet. UK: Cyberspace Research Unit, University of Central Lancashire.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376–385.
- Slonje, R., ve Smith, P. K. (2008) Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147–154.
- Şahinaslan, E., Kandemir, R. ve Şahinaslan, Ö. (2009). Bilgi Güvenliği Farkındalık Eğitimi Örneği. Akademik Bilişim '09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, (s. 189-194). Urfa.
- Wang, J., Iannotti, R. J., ve Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368–375. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2009.03.021
- What is cyberbullying (2019, 08 Ocak). Erişim adresi: <https://www.stop-bullying.gov/cyberbullying/what-is-it/index.html>
- Willard, N. E. (2007). *Cyber-bullying and cyber-threats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Illinois: Research Press.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Duman, N. ve Bridge, E.N. (2019). Siber mağduriyet. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1156-1178. DOI: 10.26466/opus.528679

Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutumlarının ve İhtiyaçlarının İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.525024

Hatice Çetin* - Serhat Aydın** - Murat İbrahim Yazar***

- * Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üni. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Konya / Türkiye
E-Posta: haticebts@gmail.com ORCID: [0000-0003-0686-8049](https://orcid.org/0000-0003-0686-8049)
- ** Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Karaman / Türkiye
E-Posta: aydins@kmu.edu.tr ORCID: [0000-0003-4341-2913](https://orcid.org/0000-0003-4341-2913)
- *** Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Karaman / Türkiye
E-Posta: myazar@kmu.edu.tr ORCID: [0000-0002-3259-2552](https://orcid.org/0000-0002-3259-2552)

Öz

Bu çalışmada, ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik derslerinde somut ve sanal manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi ayrıca manipülatif kullanma ile ilgili ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın araştırma yöntemi tarama modelidir. Katılımcılar, farklı illerde görev yapan 152 ortaokul matematik öğretmeninden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, öğretmenlerin manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla Matematik Derslerinde Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutum (MDMKİT) ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, beş maddeden oluşan tek faktörlü bir yapıdadır. Veriler, betimsel ve anlam çıkartıcı istatistik yoluyla analiz edilmiştir. Verilerin normallik analizi yapılarak normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu nedenle, t testi (ilişkisiz örneklem için t testi), F testi (ilişkisiz örneklem için iki faktörlü ANOVA) yapılarak problem cümlelerine yanıt aranmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular neticesinde, öğretmenlerin % 65,8'i manipülatif kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler, en çok Sayılar ve İşlemler öğrenme alanında-Tamsayılar ve Kesirler alt öğrenme alanında (%30,2), daha sonra Geometri ve Ölçme öğrenme alanında- Geometrik Cisimler alt öğrenme alanında (%24,6) ve Cebir öğrenme alanında Cebirsel İfadeler – Eşitlik Denklem alt öğrenme alanlarında (%8,7) somut ve sanal manipülatiflere ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, öğretmenlerin hizmet içi eğitim alma durumlarına göre manipülatif kullanma ile ilgili tutumları arasında manidar bir fark saptanmamıştır ($t= .503, p>.05$). Ortaokul matematik öğretmenlerinin görev yeri ve kıdem yılı değişkenlerinin ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif ile ilgili tutumlarını etkileyen bir faktör olarak bulunmamıştır ($F_{140}= .667; p>.05$)

Anahtar Kelimeler: Manipülatif, ortaokul, tutum, matematik eğitimi, matematik öğretmeni.

Investigation of Attitudes and Needs of Manipulative Use of Middle School Mathematics Teachers

*

Abstract

In this study, it is aimed to investigate the attitudes of middle school mathematics teachers regarding concrete and virtual manipulative use in terms of different variables and also to determine their needs related to manipulative use. The research method of the study is the survey model. Participants consisted of 152 middle school mathematics teachers working in different provinces. In order to determine the attitudes of the teachers towards manipulative use, Attitude towards Manipulative Use in Mathematics Courses (ATMUMC) scale was used. The scale has a single factor structure consisting of five items. Data were analyzed by descriptive and meaningful statistics. Normal analysis of the data was performed by making normality analysis. For this reason, t test (t test for independent samples), F test (two-factor ANOVA for independent samples) were searched for problem sentences. As a result of the analyses, 65.8% of teachers stated that they used manipulative. Teachers in the subject of the most Numbers and Operations- Integers and Fractions (30.2%), then in the field of Geometry and Measurement learning - Geometrical Objects (24.6%) and Algebra – Equation (8.7%) stated that they needed concrete and virtual manipulatives. In addition, there was no significant difference between the attitudes of the teachers regarding the use of manipulative according to their in-service training status ($t = .503, p > .05$). It was not found that middle school mathematics teachers' place of duty and seniority year variables with the middle school mathematics teachers' attitudes towards manipulative ($F_{140} = .667; p > .05$)

Keywords: *Manipulative, middle school, attitude, mathematics education, mathematics teacher.*

Giriş

Matematik manipülatifleri, matematiksel kavramları içeren, çeşitli duylara hitap eden ve öğrenciler tarafından dokunup hareket ettirilebilen somut modeller (Hynes, 1986) veya birey tarafından bilinçli ve bilinçsiz matematiksel düşüncenin teşvik edileceği duysal bir şekilde ele alınabilen nesnelere (Swan ve Marshall, 2010) olarak tanımlanabilir. Matematiksel bilgiyi oluşturmak için fırsatlar sunan dinamik bir nesnenin etkileşimli, Web tabanlı görsel temsili olarak tanımlanan sanal manipülatifler (Moyer, Bolyard, ve Spikell, 2002) de matematik manipülatifleridir.

Ulusal Matematik Öğretmenleri Konseyi, matematik öğretiminde manipülatifleri, süreç standartlarından biri olarak temsil (representation) temasında göstermektedir (NCTM, 2000). Bu bağlamda manipülatiflerin matematik eğitiminde öğretimsel araç- model olarak kullanılması önemlidir. Yapılan araştırmalar somut materyallerin ve sanal öğrenme nesnelere derslerde ihtiyaç duyulan nesnelere olduğunu göstermektedir (Bohan ve Shawaker, 1994; Clements ve McMillen, 1996; Kelly, 2006; Mutluoğlu ve Erdoğan, 2017; Ross ve Kurtz, 1993). Eğitim araştırmaları, manipülatifler pratik olarak uygulandığında öğrencilerin, kendileri için matematiksel bir anlayış geliştirmeye başladıklarını ve bunun da paha biçilmez bir öğrenme deneyimi sağladığını göstermiştir (Boggan, Harper, ve Whitmire, 2010). Öte yandan, somut nesnelere birlikte sanal manipülatifler de bilgisayar ortamında özellikle bazı soyut kavramların modellenerek somutlaştırılmasıyla, somut algılama düzeyinde olduğu düşünülen öğrencilerin; kavramları daha iyi anlama, kavramlar hakkında yorum yapabilme ve kavramları problem çözmede kullanabilme yeteneklerini geliştirmelerinde yardımcı olduğu (Durmuş ve Karakirik, 2006; Ross, 2008), öğrencilerin matematiksel düşünme becerilerinde olumlu değişiklikler yaptığı (Kılıç ve Tunç-Pekkan, 2013), başarıyı arttırdığı (Tutak, Aydoğdu ve Erşen, 2014) belirtilmektedir. Nitekim, manipülatiflerin uzun süreli kullanımının başarıyı arttırdığı 60 çalışmanın incelendiği metanaliz çalışması ile ortaya konmuştur (Sowell, 1989).

Kısaca, manipülatiflerin kullanımı, okullardaki öğrenciler için matematiğin öğretilmesi ve öğrenilmesini kolaylaştırabilir (Baki, Kosa, ve Guven, 2011). Öğretim stratejileriyle ilgili olarak, manipülatiflerin kulla-

numu, matematik öğretmenliği yeterliliği en yüksek dereceye sahip öğretmen adayları tarafından güçlü bir şekilde benimsenmiştir (Swars, 2005). Bu yüzden, matematik öğretmenleri ve adayları bu materyalleri nasıl kullanacaklarını öğrenmelidir (Çakıroğlu ve Tuncay, 2007).

Yapılan görüşmelerle, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun öğretim yazılımları ile ilgili olumlu düşündükleri (Aydoğmuş, 2010; Kutluca ve Birgin, 2007; Önal ve Çakir, 2016) ancak yeterli bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkarılmıştır (Aydoğmuş, 2010; Çakıroğlu ve Tuncay, 2007; Önal ve Çakir, 2016). Yine, sınıf öğretmen adaylarının çoğu materyal kullanımı konusunda olumlu görüşlere sahip olduğunu; ancak materyallerin matematik kavramlarını anlamaya nasıl yardımcı olabildiği üzerinde çok da net fikirleri olmadığı belirtilmiştir (Özdemir, 2008). Gökmen vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada ise, sınıf ve ortaokul matematik öğretmenlerinin materyal kullanmaya yönelik yeterlik inançları yüksek olmasına rağmen, derslerinde materyal kullanma düzeyleri ile yeterlik inançları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Öğretmenlerin manipülatif kullanımı ile ilgili tutumlarının incelendiği çalışmalarda öğretmenlerin manipülatif kullanımıyla ilgili özgüvenlerinin hayli yüksek olduğu (Mcintosh, 2013) bulguları mevcuttur. Yapılan bir başka çalışmada da ortaokul ve lise matematik öğretmenlerinin çoğunluğunun matematik derslerinde somut materyal kullanılması konusunda olumlu tutum sergilediği ve öz-yeterliklerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Yazlık, 2018). Birçok öğretmen, manipülatifleri derslerinde kullanmakta ve kendilerini rahat hissetmekte ancak birçoğu yeterli hizmet öncesi veya hizmet içi eğitim almamaktadır (Mcintosh, 2013). Öğretmenlerin sınıflarında manipülatif kullanılmalarının eğitim eksikliği ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Mcintosh, 2013).

Manipülatif kullanımının vakit aldığı ve hazırlanmasının zor olduğu ile ilgili öğretmen ve öğretmen adaylarının olumsuz görüşlerine de rastlanmaktadır (Johnson, 1993; Ünlü, 2017). Bu fikre büyük ölçüde katılmayan öğretmenlerin ortaya çıkarıldığı bir çalışma Mcintosh'a (2013) ait olan çalışmadır. Bazı materyallerin, bazı konularda modellemede yetersiz kaldığını ortaya çıkaran öğretmen görüşleri de vardır. Bununla ilgili olarak örneğin, ortaokul matematik öğretmenleri, sayma pulları ile mo-

dellemenin somutlaştırma ve tamamlayıcı bir materyal olarak kullanılabilceğini ancak yeterli bir manipülatif olmadığını dile getirmişlerdir (Bozkurt ve Polat, 2011).

Öğretmenlerin materyaller ile ilgili yeterlilik ve görüşlerine ilişkin araştırma sonuçlarının yanında, somut–sanal manipülatifleri kullanma durumlarını, sıklığını ortaya çıkaran çalışmalara da rastlamaktayız. Matematik öğretmen adayları ile yapılan bir çalışmada öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu öğretmen olduklarında matematik derslerinde materyal kullanmayı düşündüklerini belirtmişlerdir (Ünlü, 2017). Materyal kullanmayı isteme nedenleri materyallerin öğretimi kolaylaştırması, duyuşsal alana yönelik kazanımlar vb. nedenlerle açıklanırken en çok geometri konularının öğretiminde materyal kullanma gereksinimlerinden bahsedilmiştir (Ünlü, 2017).

Manipülatif kullanımının üst kademelere göre alt sınıflarda kullanımının daha uygun olduğu (Uribe-Flórez ve Wilkins, 2017; Mcintosh, 2013), ile ilgili öğretmen görüşleri vardır. Diğer yandan Johnson (1993) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin çoğu manipülatif kullanımının tüm ilköğretim sınıflarındaki çocuklar için güçlü bir matematiksel temel oluşturmaya yardımcı olabileceğine inanmaktadır. Gilbert ve Bush (1988) tarafından yapılan çalışmada, deneyimli öğretmenlerin deneyimsiz öğretmenlere göre manipülatifleri daha az kullandıkları belirtilmiştir. Bunun aksine kıdem arttıkça manipülatif kullanımını arttığı ile ilgili bulgular da mevcuttur (Mcintosh, 2013).

Literatürde yukarıda belirtildiği gibi, manipülatif kullanımı ile ilgili öğretmen adayları ve öğretmenlerle yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak çalışmalar, genellikle betimsel bir istatistikle ya da nitel araştırma desenleriyle yürütülen çalışmalar olarak görülmektedir. Enochs, Smith ve Huinker'den (2000), Bakkaloğlu (2007) tarafından uyarlanan öğretmen adaylarına dönük somut materyal ve sanal öğrenme nesnelerinin kullanımıyla ilgili özyeterlilik ölçeği bulunmaktadır. Diğer yandan manipülatif kullanımına ilişkin tutum anketi (Mcintosh, 2013) öğretmenlerin manipülatifler ile ilgili tutumlarını belirlemek için sunulmuştur. Literatürde manipülatifler ve kullanımı ile ilgili yerli bir tutum ölçeğine rastlanmamaktadır. Aynı zamanda, öğretmenlerin hangi alanda manipülatif gereksiniminin olduğunun belirlenmesi, ihtiyaç ve tercihlerinin bazı faktörlere göre incelenmesi ile ilgili geniş bir çalışmaya ihtiyaç

duyulmuştur. Çalışma ile, beş maddeden oluşan tek faktörlü beşli likert tipi ölçme aracının geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılması suretiyle ilgili ölçme aracından elde edilen veriler kapsamlı bir çalışmanın ürünü olarak sunulacaktır. Bu bağlamda, ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik derslerinde somut ve sanal manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarının, ayrıca manipülatif kullanma ile ilgili ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda yanıt aranan problem cümleleri şu şekildedir:

1. Ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanma durumu nedir?
2. Ortaokul matematik öğretmenleri, hangi konularda manipülatif kullanma ihtiyacı duymaktadır?
3. Ortaokul matematik öğretmenlerinin hizmeti içi eğitim alma durumlarına göre manipülatif kullanımına ilişkin tutumları arasında manidar fark var mıdır?
4. Ortaokul matematik öğretmenlerinin kıdemlerine göre manipülatif kullanımına ilişkin tutumları arasında manidar fark var mıdır?
5. Ortaokul matematik öğretmenlerinin görev yerine göre manipülatif kullanımına ilişkin tutumları arasında manidar fark var mıdır?
6. Ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanımına ilişkin tutumları kıdem ve görev yeri değişkeni ortak etkisine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Çalışma, tarama modelinde yürütülmüştür. Bir grubun belirli özelliklerini için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama (survey) araştırması denir (Büyüköztürk, 2007). Araştırmada ayrıca öğretmenlerin manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla Matematik Derslerinde Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutum (MDMKİT) ölçeği geliştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Katılımcılar, farklı illerin farklı yerleşim bölgelerinde görev yapan 152 ortaokul matematik öğretmeninden oluşmaktadır. Katılımcıların özellikleri Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Görev Yerlerine Göre Dağılımı

Görev yeri	f	%
Köy-kasaba	12	7.9
İlçe	32	21.1
İl	108	71.1
Toplam	152	100

Tablo 1’e göre, araştırmaya katılan 152 ortaokul matematik öğretmenin 12’si (%7.9) köy ya da kasabada, 32’si (%21.1) ilçede, 108’i (%71.1) il merkezinde görev yapmaktadır. Buna göre katılımcıların yarısından fazlasının (%71.1) merkez okullarda çalıştığı görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Kıdem Yılına Göre Dağılımı

Kıdem yılı	f	%
1-5	44	28.9
6-10	40	26.3
11-15	40	26.3
16-20	24	15.8
Diğer	4	2.6
Toplam	152	100

Tablo 2’ye göre, araştırmaya katılan 152 ortaokul matematik öğretmenin 44’ü (%28.9) 1-5 yılları arasında, 40’ı (%26.3) 6-10 yıl arasında, 40’ı (%26.3) 11-15 yıl arasında, 24’ü (15.8) 16-20 yıl arasında ve 4’ü (%2.6) 20 yılın üzerinde çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların çoğunun (%54.7) mesleğin ilk yıllarında olduğu söylenebilir.

Veri Toplama Aracı

Veriler öğretmenlerin manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen Matematik Derslerinde Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutum(MDMKİT) ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Ölçeğin geliştirilmesinde önce ilgili alan yazın taranmıştır. Daha sonra alan yazına uygun şekilde bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu madde havuzu uzman incelemesine tabii tutulmuş ve uzmanlar tarafından uygun görülen maddeleri kullanarak uygulama yapılmıştır. Bu uygulama sonucunda elde edilen veri setinin faktör analizlerine uygunluğu araştırılmıştır. Bu amaçla uygulamadan elde edilen veri seti üzerinde Aydın (2016) tarafından önerilen şekilde: (a) Veri setinin faktör analizlerine uygunluğunun incelenmesi, (b) Açıklayıcı faktör analizlerinin yapılması ve yorumlanması, (c) Güvenirlik analizleri yapılmıştır.

Uygulamadan elde edilen veri setinin faktör analizlerine uygunluğunu görmek amacıyla sırasıyla normallik testleri yapılmış eldeki verinin çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ve +1 aralığında bulunduğu dolayısıyla normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Daha sonra veri içerisinde kayıp ve uç değerlerin varlığı araştırılmış ve kayıp ve uç değerlerin bulunmadığı görülmüştür. Bundan sonra maddeler arası madde-madde ve ters-imağ korelasyon matrisleri incelenmiştir. Bu incelemede madde-madde korelasyonlarının tamamı yeterli ($R > 0.3$) ve istatistiksel açıdan anlamlı ($p < .05$) olduğu için bu aşamada çıkartılması gereken madde bulunmamıştır. Daha sonra örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğu incelenmiştir. Burada $N=152$ kişilik örneklemin katılımcı sayısı bakımından yeterli düzeyde olduğu (Comrey ve Lee, 2013), katılımcı sayısı – madde sayısı oranı bakımından da madde sayısı olan beşin, beş veya onla çarpılmasından elde edilen 25 ve 50 sayılarından büyük olması nedeniyle yine yeterli olduğu (Bryman ve Cramer, 2001) ve son olarak da KMO testinin sonucu 0.70 bulunarak orta düzeyde yeterli olduğu ve Bartlett küresellik testi sonucunda küresellik problemi olmadığı ($p < 0.05$) görülmektedir (Şencan, 2005). Son olarak çoklu doğrusallık ($R > 0.9$) ve tekillik ($R=1$) problemlerinin varlığı araştırılmış ve maddeler arası korelasyon katsayılarının 0.3 ve 0.6 arasında değiştiği için bu problemlerin bulunmadığı gösterilmiştir.

Faktör analizlerinin yapılması sonucu beş maddeden oluşan ölçeğin tamamı tek bir faktör altında toplanmakta ve tek faktör toplam varyansın % 45'ini açıklayabilmektedir. Açıklanan varyans miktarı bakımından ölçeğin tek faktörlü yapıda kullanılabileceğini söylemek mümkündür (Şekercioğlu, 2009). Tek faktörlü yapıda ölçeğe ait maddelerin yük değerleri .63 ve .74 arasında değişmektedir. Maddelerin yük değerlerinin en az 0.40 olması ölçütü dikkate alındığında tek faktörlü yapı doğrulanmaktadır (Beavers et al., 2013). Bu bulgular dışında Kaiser'in birden büyük özdeğer kuralı, Cartell'in yamaç birikinti grafiği yöntemi, Velicer'in MAP testi ve Horn'un paralel analizi de uygulandığı zaman ölçeğin tek faktörlü yapıda olduğu doğrulanmıştır.

Güvenirlilik analizleri için iç tutarlılık göstergesi olarak Cronbach alfa ve Mc Donald omega katsayılarına bakılmıştır. Bu testlerin sonucunda alfa katsayısı .70 ve omega katsayısı .74 olarak bulunmuştur. Bu değerler ilgili alanyazın bağlamında iç tutarlılığın yeterli olduğunu ortaya koymaktadır (Büyüköztürk, 2007).

Özet olarak öğretmenlerin manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen Matematik Derslerinde Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutum (MDMKİT) ölçeğinin tek faktörlü yapıda olduğu ve bu şekilde kullanılmasının geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiği ortaya konulmuştur.

Ayrıca, öğretmenlerin matematik derslerinde en çok hangi konuda manipülatife ihtiyaç duyduklarını belirlemek için bir açık uçlu maddeden yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler, betimleyici ve anlam çıkartıcı istatistik yoluyla analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistik sayısal verileri sınıflama ve özetlemede kullanılan yordamlardır ve verileri tablo, grafik veya sayısal olarak anlamlı bir biçimde özetler. Bazı veriler frekans dağılımı olarak düzenlenebilir (Tütek ve Gümüşoğlu, 2008). Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar, detaylı bir şekilde betimleyici istatistik yoluyla açıklanmıştır. Yine, öğretmenlerin en çok hangi konuda manipülatif kullanımına ihtiyaç duydukları da (açık uçlu madde olduğundan) frekans ve yüzde değerleriyle sunulmuştur.

Anlam çıkartıcı istatistik kısmıyla ilgili fark analizi doğrultusunda, verilerin normallik analizi yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu nedenle, parametrik testler; t testi (ilişkisiz örneklem için t testi), F testi (ilişkisiz örneklem için iki faktörlü ANOVA) yapılarak problem cümlelerine yanıt aranmaya çalışılmıştır. Anlam çıkartıcı istatistik, gözlemlenmiş durumlardan elde edilen verilerle, gözlemlenmemiş durumlar için sonuç çıkarır ve popülasyon hakkında öngörülebilirlik yapar (Tütek ve Gümüşoğlu, 2008).

Bulgular

“Ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanma durumu nedir?” problem cümlesine ait bulgular Tablo 3’te ve Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 3. Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İlişkin Verdikleri Yanıtlar

Manp. kullanma	f	%
Evet	100	65.8
Hayır	52	34.2
Total	152	100

Tablo 3’e göre, öğretmenlerin 100’ü (%65.8) manipülatif kullandıklarını, 52’si (%34.2) manipülatif kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırma ile ortaokul matematik öğretmenlerinin ankette yer alan sorulara cevap dağılımı Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4’e göre, manipülatif kullanımının bütün ilköğretim sınıf (1-8. sınıf) düzeyine uygun olduğu görüşüne güçlü bir şekilde katılanlar çalışma grubunun %33.6’sını oluşturmaktadır. Bu görüşe kesinlikle katılmayanlar ise katılımcıların %3.9’unu oluşturmaktadır. Bir diğer olumlu madde olan matematik kavramlarının manipülatiflerle etkili ve eğlenceli olarak öğretileceğine ilişkin net olumlu görüş bildirenlerin %44.1 olduğu görülmektedir. Bu görüşe kesinlikle katılmadığını belirten öğretmenler ise katılımcıların %2’sini oluşturmaktadır.

Tablo 4. Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İlişkin Verdikleri Yanıtlar

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Biraz Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Manipülatif kullanımı bütün sınıf düzeylerine uygundur.(1-8)	6	3.9	18	11.8	39	25.7	38	25.0	51	33.6
Matematik derslerinde manipülatif kullanmak zordur.	16	10.5	18	11.8	53	34.9	36	23.7	29	19.1
Matematik derslerinde manipülatif kullanmak çok vakit alır.	24	15.8	32	21.1	50	32.9	30	19.7	16	10.5
Mat. kavramları manipülatif kullanarak etkili ve eğlenceli olarak öğreteceğimi düşünüyorum.	3	2.0	5	3.3	21	13.8	56	36.8	67	44.1
Mat. eğitiminde manipülatif eğitimi almak isterim.	6	3.9	2	1.3	18	11.8	45	29.6	81	53.3

Öğretmenlerin bir kısmı, matematik derslerinde manipülatif kullanmanın zor olduğunu (%19.1) ve çok vakit aldığını (%10.5) güçlü bir şekilde belirtirken bir kısmı (%26.3) bu görüşlere kesinlikle katılmamışlardır. Ayrıca, öğretmenler, manipülatif eğitimi almak ile isteklerini “katılıyorum” ifadesi ile (%29.6), “kesinlikle katılıyorum” ifadesi ile (%53.3) toplamda (%82.9) lik bir oranla eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Genel olarak, ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanımına ilişkin olumlu tutumlarının olduğu söylenebilir.

“Ortaokul matematik öğretmenleri, hangi konularda manipülatif kullanma ihtiyacı duymaktadır?” problem cümlesine ait bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İhtiyaç Duydukları Matematik Konuları

Öğrenme Alanı	Konu	f	%
Sayılar ve İşlemler	Kesirler	32	16.4
	Ondalık Gösterim	8	4.1
	Kümeler	1	0.5
	Tam Sayılar	27	13.8
	Rasyonel Sayılar	6	3
	Üslü İfadeler	2	1
	Kareköklü İfadeler	2	1
Cebir	Cebirsel İfadeler	8	4.1
	Eşitlik ve Denklemler	9	4.6
	Çarpanlara Ayırma	2	1
Geometri ve Ölçme	Temel Geo. Kavramlar ve Çizimler	5	2.5
	Üçgenler ve Dörtgenler	3	1.5
	Alan Ölçme	5	2.5
	Geo. Cisimler	16	8.2
	Dönüşüm Geo.	8	4.1
	Çokgenler	3	1.5
	Cisimlerin farklı yönlerden gör.	3	1.5
	Geometri	32	16.4
Diğer	Soyut konularda	13	6.6
	Her konuda	10	5.1
Toplam		195	100

Tablo 5’te görüldüğü üzere, öğretmenler, en çok Sayılar ve İşlemler öğrenme alanında, Tam Sayılar ve Kesirler alt öğrenme alanında (%30.2), daha sonra Geometri ve Ölçme öğrenme alanında- Geometrik Cisimler alt öğrenme alanında (%24.6) ve Cebir öğrenme alanında Cebirsel İfadeler – Eşitlik Denklem alt öğrenme alanlarında (%8.7) somut ve sanal manipülatiflere ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunlardan hariç olarak soyut konularda, her konuda gibi genel ifade kullananların oranı %11.7 olarak görülmektedir.

“Öğretmenlerin hizmet içi eğitim alma durumlarına göre manipülatif kullanımına ilişkin tutumları arasında manidar fark var mıdır?” problem cümlesine ait bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutumlarının Hizmet İçi Eğitim Alma Değişkenine Göre t testi Sonuçları

	N	\bar{X}	ss	t	p
Evet	31	21.322	3.936	.503	.615
Hayır	121	20.917	4.013		

Tablo 6’da görüldüğü üzere, ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik derslerinde manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarının hizmet içi eğitim alma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur ($t_{150}=.503$; $p>.05$). Buna göre öğretmenlerin hizmet içi eğitim alma durumları, ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik derslerinde manipülatif kullanma ile ilgili tutumlarını etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

“Ortaokul matematik öğretmenlerinin kıdemlerine göre manipülatif kullanımına ilişkin tutumları arasında manidar fark var mıdır?”, Öğretmenlerin görev yerine göre manipülatif kullanımına ilişkin tutumları arasında manidar fark var mıdır?” ve “Öğretmenlerin manipülatif kullanımına ilişkin tutumları kıdem ve görev yeri değişkeni ortak etkisine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?” problem cümlelerine ait bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutumlarının Kıdem ve Görev Yeri Değişkenine Göre İki Faktörlü Anova Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	η^2
Görev yeri	27.215	2	13.608	1.185	.309	.017
Kıdem	99.396	4	24.849	2.164	.076	.058
Görev yeri*Kıdem	38.327	5	7.665	.667	.649	.023
Hata	1607.975					

Tablo 7 incelendiğinde, görev yerinin ($F_{140}=1.185$; $p>.05$) ve kıdem yılının ($F_{140}=2.164$; $p>.05$), ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik derslerinde manipülatif kullanma ile ilgili tutumlarının üzerindeki ayrı etkilerinin ve görev yeri*kıdem yılı ortak etkilerinin ($F_{140}=.667$; $p>.05$) anlamlı olmadığı bulunmuştur. Buna göre, görev yeri ve kıdem yılı

hem ayrı ayrı olarak hem de birlikte ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif ile ilgili tutumlarını etkileyen bir faktör olarak bulunmamıştır denilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmada, ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanma ile ilgili görüş ve tutumlarını incelemek amacıyla bir ölçme aracı olarak tek faktörlü olarak geliştirilen Matematik Derslerinde Manipülatif Kullanımına İlişkin Tutum (MDMKİT) ölçeği kullanılmıştır.

Bu çalışma ile, ortaokul matematik öğretmenlerinin %65.8 oranında manipülatif kullandıkları ve genel anlamda manipülatif kullanımına ilişkin olumlu görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Bununla tutarlı olarak, literatürde; öğretmen adayları ve öğretmenlerin manipülatif kullanımına ilişkin rahat davrandıkları, olumlu görüşe sahip oldukları (Özdemir, 2008; Mcintosh, 2013; Aydoğdu İskenderoğlu, Türk ve İskenderoğlu, 2016; Yazlık, 2018) ve matematik öğretmenlerinin yeterli inançları yüksek olduğu ile ilgili bulgulara (Gökmen vd. (2016; Yazlık, 2018) rastlanmaktadır. Manipülatif kullanımının ilköğretimde bütün sınıf düzeylerine (1-8) uygun olduğunu güçlü bir şekilde belirten öğretmenlerin %33.6 oranında olduğu görülmektedir. Bundan farklı olarak literatürde, manipülatif kullanımının alt sınıflarda daha uygun olduğu ile ilgili öğretmen görüşlerine rastlanmaktadır (Uribe-Flórez ve Wilkins, 2017; Mcintosh, 2013).

Araştırmada, manipülatif kullanmanın zor olduğu ve vakit aldığı ile ilgili öğretmen görüşleri de mevcuttur. Bu bulgularla Johnson'a (1993) ve Ünlü'ye ait (2017) çalışma bulgularının tutarlı olduğu söylenebilir.

Matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarının hizmet içi eğitim alma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Yine, kıdem ve görev yeri değişkenine göre de anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatür incelendiğinde, kıdem değişkenine yönelik sonuçların tutarlı olmadığı görülmektedir. Deneyimli öğretmenlerin deneyimsiz öğretmenlere göre manipülatifleri daha az kullandıkları (Gilbert ve Bush, 1988) ile ilgili ve kıdem arttıkça manipülatif kullanımının da arttığı ile ilgili (Mcintosh, 2013) bulgular da mevcuttur.

Öğretmenler, en çok Sayılar ve İşlemler öğrenme alanında-Tam Sayılar ve Kesirler alt öğrenme alanında (%30.2), daha sonra Geometri ve Ölçme öğrenme alanında- Geometrik Cisimler alt öğrenme alanında (%24.6) manipülatif kullanımına ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Buna benzer olarak Ünlü'nün (2017) çalışmasında da öğretmenlerin en çok geometri konularının öğretiminde manipülatif kullanma gereksiniminden bahsetmişlerdir. Yapılan araştırmada öğretmenlerin etkili ve verimli manipülatif kullanımıyla ilgili bir eğitim alma eğiliminde oldukları da belirlenmiştir (kesinlikle katılıyorum, %53.3).

Yapılan araştırmalar somut materyallerin ve sanal öğrenme nesnelere derslerde ihtiyaç duyulan nesnelere olduğunu göstermektedir (Bohan ve Shawakwer, 1994; Clements ve McMillen, 1996; Ross ve Kurtz, 1993). Ancak matematik öğretiminde somut materyallerin ve sanal öğrenme nesnelere etkili olabilmesi için öğretmenlerin uygun materyalleri ve öğrenme nesnelere seçebilme ve bunları etkili bir şekilde kullanabilme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Buna paralel olarak, matematik öğretiminde öğrencilerin müfredat programından yeterince faydalanabilmeleri için materyal kullanımı zaruri olduğu halde, öğretmenlerin bu konudaki bilgi, beceri ve deneyimlerinin yeterli olmamasından ötürü materyal kullanımında zorluk yaşadıkları belirtilmiştir (Bozkurt ve Akalın, 2010).

Bu yüzden, öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarıyla bu konuda desteklenmesi önemlidir. Öğretmenlerle öğretmen yetiştiricilerinin manipülatif kullanma, özellikle de yeni geliştirilen manipülatiflerin kullanımı konusunda gerek hizmet içi eğitimlerle gerekse profesyonel gelişim programlarıyla bir araya gelmeleri önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Investigation of Attitudes and Needs of
Manipulative Use of Middle School Mathematics
Teachers**

*

Hatice etin – Serhat Aydın – Murat İbrahim Yazar

Necmettin Erbakan University – Karamanoğlu Mehmetbey University

In this study, it is aimed to determine the attitudes of middle school mathematics teachers towards concrete and virtual manipulative use in mathematics courses and also to determine their needs related to manipulative use. The research problems sought in this direction are as follows:1. What is the status of manipulative use of middle school mathematics teachers? 2. In which subjects do mathematics teachers need to use manipulatives? 3. Is there a significant difference between the attitudes of middle school mathematics teachers regarding their manipulative use according to their in-service training? 4. Is there a significant difference between the attitudes of middle school mathematics teachers towards their seniority? 5. Is there a significant difference between the attitudes of the middle school mathematics teachers towards the place of duty? 6. Are their attitudes towards the manipulative use of middle school mathematics teachers significantly differentiated according to the common effect of seniority and place of duty?

The research method of the study is the survey model. In order to determine the attitudes of the teachers towards manipulative use, Attitude towards Manipulative Use in Mathematics Courses (ATMUMC) scale was used.

Participants consisted of 152 middle school mathematics teachers working in different settlements of different provinces.

The data were collected by using the Attitude towards Manipulative Use in Mathematics Courses (ATMUMC) scale developed to determine the attitudes of the teachers regarding the manipulative use. The suitability of the data set to factor analysis was investigated. It was revealed that

the Attitude Towards Manipulative Use in Mathematics Courses (AT-MUMC) scale which was developed in order to determine the attitudes of teachers about the manipulative use of the teachers was in a single-factor structure and that the use of this method gave valid and reliable results. As a result of the factor analysis, the scale consisting of five items is collected under a single factor and the single factor can account for 45% of the total variance. It can be said that the scale can be used in a single factor structure in terms of the amount of variance explained. As a result of these tests, the alpha coefficient was .70 and the omega coefficient was found as .74. These values indicate that internal consistency is sufficient in the context of the related literature (Büyüköztürk, 2007). In addition, an open-ended item was used to determine which teachers needed manipulatives most in mathematics courses.

Data were analyzed by descriptive and semantic statistics. In the direction of the difference analysis related to the meaningful statistical part, the normality analysis of the data was performed and the data showed normal distribution. Therefore, parametric tests ; t-test (t-test for unrelated samples), F-test (two-factor ANOVA for unrelated samples) were used to search for answers to problem sentences.

100 (65.8%) of the teachers stated that they used manipulatives and 52 (34.2%) stated that they did not use manipulatives. 33.6% of the study group strongly agree that the use of manipulatives is appropriate for the whole primary class (grade 1-8). The participants who do not agree with this opinion constitute 3.9% of the participants. It is seen that 44.1% of those who reported a positive opinion about the teaching of mathematical concepts, which are another positive item, would be taught as effective and fun with the qualifications. Some of the teachers stated that it was difficult to use manipulative (19.1%) and took a long time (10.5%) in mathematics lessons while some of them (26.3%) did not participate in these opinions. In addition, the teachers stated that they wanted to get training regarding manipulative use (in total :82.9%). In general, it can be said that there are positive attitudes about the manipulative use of middle mathematics teachers. It was found that the difference between the means of the independent samples t test was not significant in order to determine whether the attitudes of the primary mathematics teachers about the manipulative use of mathematics lessons differed according to the status of

in-service training. ($t_{150} = .503$; $p > .05$). The effects of the duty place ($F_{140} = 1.185$; $p > .05$) and the year of seniority ($F_{140} = 2.164$; $p > .05$) on the attitudes of primary mathematics teachers towards manipulative use in mathematics courses and the effects of the place of duty * seniority year ($F_{140} = .667$; $p > .05$). Teachers stated that they needed the use of manipulative in the area of integers and operations (30.2%), then in Geometry and Measurement Learning - Geometric Objects sub-learning area (24.6%).

This study show that concrete materials and virtual learning objects are the objects needed in the courses. However, in order for concrete materials and virtual learning objects to be effective in mathematics teaching, teachers should have the ability to select and use the appropriate materials and learning objects effectively. Therefore, it is important that teachers are supported with in-service training programs. It is recommended that teachers and teacher trainers should come together with both in-service trainings and professional development programs in the use of manipulative use, especially in the use of newly developed manipulatives.

Kaynakça / References

- Aydın, S. (2016). *More sustainable orientation profiles in beliefs about the nature of mathematics*. 14th International JTEFS/BBC Conference Sustainable Development, Culture, Education Innovations and Challenges of Teacher Education for Sustainable Development. May, 12 – 14, 2016, Konya, TURKEY.
- Aydoğdu- İskenderoğlu, T., Türk, Y. ve İskenderoğlu, M. (2016). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının somut materyalleri tanıma-kullanma durumları ve matematik öğretiminde kullanmalarına yönelik özyeterlilikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 1-15.
- Aydoğmuş, B. S. (2010). *Matematik öğretmenlerinin öğretim yazılımlarından yararlanma konusundaki görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Baki, A., Kosa, T., ve Guven, B. (2011). A comparative study of the effects of using dynamic geometry software and physical manipulatives on the spatial visualisation skills of pre-service mathematics teachers. *British Journal of Educational Technology*, 42(2), 291–310. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2009.01012.x>
- Boggan, M., Harper, S., & Whitmire, A. (2010). Using manipulatives to teach elementary mathematics. *Educational Research*, 3, 1–6. Retrieved from <http://www.aabri.com/manuscripts/10451.pdf>
- Bohan, H. J., & Shawaker, P. B. (1994). Using manipulatives effectively: A drive down rounding road. *Arithmetic Teacher*, 41(5), 246–249.
- Bozkurt, A., ve Polat, M. (2011). Sayma pullarıyla modellemenin tam sayılar konusunu öğrenmeye etkisi üzerine öğretmen görüşleri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(2), 787–801.
- Bozkurt, A. ve Akalın, S. (2010). Matematik öğretiminde materyal geliştirmenin ve kullanımının yeri, önemi ve bu konuda öğretmenin rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 47–56.
- Bryman, A., & Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with SPSS release 10 for Windows*. Routledge, New York.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum*. (Yedinci Baskı). Ankara: PEGEM A Yayıncılık.
- Comrey, A. L. & Lee, H. B. (2013). *A first course in factor analysis*. Routledge, New York.
- Çakıroğlu, E., ve Tuncay, B. (2007). Turkish pre-service teachers' views about manipulative use in mathematics teaching: The role of field experience and methods course. In *The Enterprise of Education* (pp. 275–289).
- Clements, D. H., & McMillen, S. (1996). Rethinking concrete manipulatives. *Teaching Children Mathematics*, 85(2), 270–279.
- Durmuş S., ve Karakirik, E. (2006). Virtual manipulatives in mathematics education - research paper. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 5(1), 117–123. Retrieved from <http://plaza.ufl.edu/~youngdj/talks/vms.htm>

- Enochs, L. G., Smith, P. L., & Huinker, D. (2000). Establishing factorial validity of the mathematics teaching efficacy beliefs instrument. *School Science and Mathematics*, 100(4), 194-202.
- Gilbert, R. K., & Bush, W. S. (1988). Familiarity, availability, and use of manipulative devices in mathematics at the primary level. *School Science and Mathematics*, 88(6), 459-469.
- Gökmen, A., Budak, A., ve Ertekin, E. (2016). İlköğretim Öğretmenlerinin matematik öğretiminde somut materyal kullanmaya yönelik inançları ve sonuç beklentileri. *Kastamonu Education Journal*, 24(3), 1213-1228.
- Hynes, M. C. (1986). Selection criteria. *Arithmetic Teacher*, 33(6), 11-13.
- Johnson, V. M. (1993). *Manipulative materials in mathematics instruction: Addressing teacher reluctance*. Retrieved from <http://scholarworks.lib.csusb.edu/etdproject%0Ahttp://scholarworks.lib.csusb.edu/etd-project/636>
- Kelly, A. C. (2006). Using manipulatives in mathematical problem solving: A performance-based analysis. *The Montana Mathematics Enthusiast*, 3(2), 184-193.
- Kılıç, H., Pekkan, Z. T., ve Karatoprak, R. (2013). Materyal kullanımının matematiksel düşünme becerisine etkisi/the effects of using materials on mathematical thinking skills. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 544-556.
- Kutluca, T., ve Birgin, O. (2007). Doğru denklemi konusunda geliştirilen (BDÖ) materyali hakkında matematik öğretmeni adaylarının görüşlerinin değerlendirilmesi (Assessment of Views of Members in Mathematic Teaching on Computer Aided Teaching material developed for Equation of Line). *Gazi University, Faculty of Education Journal*, 27, 81-97.
- Mcintosh, G. V. (2013). Testing Instrumentation validity for measuring teachers' attitudes toward manipulative use in the elementary classroom. *The Journal of Infectious Diseases*, 208 (10), NP. <https://doi.org/10.1093/infdis/jis909>.
- Moyer, P. S., Bolyard, J. J., & Spikell, M. A. (2002). What are virtual manipulatives. *National Council of Teachers of Mathematics*, 8(6), 372-377. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1108/175062007-10779521>

- Mutluoğlu, A. ve Erdoğan, A. (2017). Ortaokul 6. Sınıf matematik dersi için bir sanal manipülatif takımının geliştirilmesi. *II. International Academic Reseach Congress*, 19-22 Ekim, Antalya.
- National Council of Teachers of Mathematics (Ed.). (2000). *Principles and standards for school mathematics* (Vol. 1). National Council of Teachers of Mathematics.
- Önal, N., ve Çakır, H. (2016). Ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik öğretiminde bilişim teknolojileri kullanımına ilişkin görüşleri. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 12(1).
- Özdemir, E. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının matematik öğretiminde materyal kullanımına ilişkin bilişsel becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1971), 362–373.
- Ross, C. (2008). *The effect of mathematical manipulative materials on third grade students' participation, engagement, and academic performance*. Master Thesis, University of Central Florida.
- Ross, R., & Kurtz, R. (1993). Making manipulatives work: A strategy for success. *Arithmetic Teacher*, 40(5), 254–257.
- Sowell, E. J. (1989). Effects of manipulative materials in mathematics instruction. *Journal for Research in Mathematics Education*. <https://doi.org/10.2307/749423>
- Swan, P., & Marshall, L. (2010). Manipulative materials introduction. *Apmc*, 15(2), 13–19.
- Swars, S. L. (2005). Examining perceptions of mathematics teaching effectiveness among elementary preservice teachers with differing levels of mathematics teacher efficacy. *Journal of instructional Psychology*, 32(2), 139-148.
- Şekercioğlu, G. (2009). *Çocuklar için benlik algısı profilinin uyarlanması ve faktör yapısının farklı değişkenlere göre eşitliğinin test edilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tutak, T., Aydoğdu, M., ve Erşen, A. N. (2014). Materyal destekli matematik öğretiminin ortaokul 6. sınıf öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 1(3), 166-185.
- Tütek, H., ve Gümüşoğlu, Ş. (2008). *İşletme istatistiği*. Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Ünlü, M. (2017). Pre-Service mathematics teachers ' views about using instructional materials in mathematics lessons. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Journal of Theory and Practice in Education*, 13(1), 10–34.
- Uribe-Flórez, L. J., & Wilkins, J. L. M. (2017). Manipulative use and elementary school students' mathematics learning. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 15(8), 1541–1557. <https://doi.org/10.1007/s10763-016-9757-3>
- Yazlık, D. Ö. (2018). Öğretmenlerin matematik öğretiminde somut öğretim materyali kullanımına yönelik görüşleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 775-805. DOI: 10.26466/opus.417200.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Çetin, H., Aydın, S. ve Yazar, M. İ. (2019). Ortaokul matematik öğretmenlerinin manipülatif kullanımına ilişkin tutumlarının ve ihtiyaçlarının incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1179-1200. DOI: 10.26466/opus.525024

Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı Algılarının Zihin Haritaları ile Belirlenmesi

DOI: 10.26466/opus.526192

*

Cezmi Ünal* – Aykut Emre Bozdoğan**

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat / Türkiye

E-Posta: cezmi64@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6894-2286](https://orcid.org/0000-0002-6894-2286)

** Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat / Türkiye

E-Posta: aykutemre@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5781-9960](https://orcid.org/0000-0002-5781-9960)

Öz

Bu araştırmanın amacı 2018 yılında güncellenen Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın fen bilgisi öğretmen adaylarının zihinlerinde nasıl yapılandırıldığını tespit etmektir. Bu kapsamda fen bilgisi öğretmen adaylarının öğretim programının hangi yönlerini daha iyi kavradıkları ve daha önemli gördükleri, hangi içeriğe sahip olduğu konusundaki düşüncelerini açığa çıkartmak için yaptıkları zihin haritaları incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Fen Bilgisi Öğretmenliği programında öğrenim gören 32'si kadın, 9'u erkek toplam 41 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının zihin haritalarında yer alan ifadelerin öğretim programı ile ilgisi göz önünde bulundurularak temalar, alt temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Bulgular oluşturulan 6 tema çerçevesinde tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmanın bulguları incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının neredeyse tamamına yakınının programın kazandırdığı becerileri zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının yarısından fazlasının programın yapısı, özel amaçları, stratejisi ve yöntemi hakkındaki bilgilere zihin haritalarında yer verdiği tespit edilmiştir. Programın genel perspektifi ve ölçme değerlendirme yaklaşımına dair bilgiler zihin haritalarında nispeten daha az kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı, Öğretmen adayları, Zihin haritaları.

Determination of Pre-Service Science Teachers' Perception of the Science Curriculum by Mind Maps

*

Abstract

The purpose of this study was to determine how the science curriculum, which was updated in 2018, was constructed in the minds of pre-service science teachers. Within this scope, mind maps drawn by pre-service science teachers were examined to reveal their thoughts about what content the science curriculum contains and which aspects of the curriculum are better understood and considered more important. In the study phenomenology was used as a qualitative research design. The participants of the study consisted of 41 pre-service science teachers, 32 of whom were female and 9 were male, studying in science education department. In the analysis of data, content analysis that is one of the methods of qualitative data analysis was used. Themes, sub-themes and codes were formed by taking into consideration the relation of the expressions of the teachers in mind maps with the science curriculum. The findings were presented within the framework of 6 themes with tables. When the findings of the study were examined, it was seen that almost all of the pre-service science teachers participating in the study reflected the skills intended by the curriculum to their mind maps. It was determined that more than half of the pre-service teachers included information about the structure of the program, its special aims, strategy and method in the mind maps. The general perspective of the curriculum and the information on the measurement and evaluation approach were used relatively less in the mind maps.

Keywords: Science curriculum, Pre-service teachers, Mind maps.

Giriş

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm ülkeler, çağımızın gerektirdiği bilimsel bilgiyi ve teknolojiyi anlayan ve üreten nesiller yetiştirme ihtiyacını karşılamak için sürekli olarak verdikleri eğitimin ve özellikle de fen eğitiminin kalitesini artırma çabası içindedir. Bu kapsamda Türkiye’de de fen dersi öğretim programları değişime uğramıştır. Cumhuriyetin kurulması ile oluşturulmaya çalışılan ilk fen programları yabancı ülkelerin programlarının tercüme şekline görülmektedir (Gücüm ve Kaptan, 1992). Türkiye’de etkili fen öğretiminin gerçekleştirilmesi için modern anlamda ilk önemli fen dersi öğretim programı çalışması 1968 yılında geliştirilen Fen ve Tabiat Bilgisi Dersi Programı’dır (Demirbaş, 2001; Dindar ve Taneri, 2011). Bu program 1992 yılında yerini yeni Fen Bilgisi Dersi Programı’na bırakmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde Fen Bilgisi Dersi Programı’nda önemli değişikliklere gidilmiş ve konuların günlük yaşamla ilişkilendirilmesi sağlanarak yapılandırmacı öğrenme teorisi temel alınan bir yaklaşım benimsenmiştir. Daha sonraki yıllarda yapılan güncellemeler doğrultusunda 2005-2006 öğretim yılından itibaren 4. ve 5. sınıflarda, 2006-2007 öğretim yılından itibaren de 6., 7. ve 8. sınıflarda Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı uygulamaya konulmuştur (Aydoğdu ve Kesercioğlu, 2005; Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2000, 2005, 2006; Taşar ve Karaçam, 2008). 2013 yılında güncellenen programla birlikte fen ve teknoloji olan dersin adı fen bilimleri olarak değiştirilmiş ve haftalık ders saati sayısı aynı şekilde korunmuştur. Bu programda fen bilimleri dersi 3. sınıflarda da okutulmaya başlanmıştır (MEB, 2013). Bunun yanı sıra 2013 yılında güncellenen program ile birlikte kazanım sayılarının yaklaşık %65 oranında azaltıldığı ve ünitelerden bir kısmının da isminin değiştirildiği görülmüştür. 2013 yılı öğretim programında “araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme-öğretme stratejisinin aktif olarak kullanılması gerektiği üzerinde durulmuştur (Karatay, Timur ve Timur, 2013). Son olarak Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı 2017 yılında güncellenmiş ve 2018 yılında revize edilmiştir.

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nın yapısı (2018)

2018 yılında güncellenen 3-8. sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nın vizyonu, daha önceki programlarda olduğu gibi “Tüm öğrencileri

fen okuryazarı bireyler olarak yetiştirmek” olarak tanımlanmıştır. Programın genel stratejisi 2013 öğretim programında olduğu gibi araştırma-sorgulamaya dayalı öğrenme stratejisi olarak belirlenmiş ve bu programda da okul dışı öğrenme ortamlarına atıf yapılmıştır (MEB,2018). Yeni öğretim programında önceki öğretim programında yer almayan köklü değişikliklere gidilmiştir. Bunlardan en önemlileri şu şekilde sıralanabilir (MEB, 2013, 2018);

- Öğretim programında evrensel ahlak değerleri, millî ve kültürel değerler ile bilimsel etik ilkelerinin öğrencilere kazandırılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Öğretim programlarında yer alan kök değerler ise adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik olarak sıralanmıştır.
- Bilimsel süreç becerilerinin ve yaşam becerilerinin (analitik düşünme, karar verme, yaratıcı düşünme, iletişim, takım çalışması, girişimcilik) yanı sıra programa mühendislik ve tasarım becerileri eklenmiştir. Bu alan, fen bilimleri alanının matematik, teknoloji ve mühendislikle bütünleşmesini sağlayarak, problemlere disiplinler arası bakış açısı kazandırma ve öğrencilerin edindikleri bilgi ve becerileri kullanarak buluş ve inovasyon yapabilmeye becerilerini geliştirmesini kapsamaktadır.
- Yeni öğretim programında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi kapsamında öğrencilere kazandırılmak istenen sekiz anahtar yetkinlik belirlemiştir. Bunlar; anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik ve kültürel farkındalık ve ifade olarak sıralanmıştır.
- Öğrenme alanlarının bazılarının isimleri değiştirilmiş, 2013 programında son öğrenme alanı olan Dünya ve Evren öğrenme alanı yeni programda ilk öğrenme alanı olarak planlama yapılmıştır. Ayrıca yeni öğretim programında konu içerikleri hafifletilmiş ve 2013 öğretim programında toplam 330 olan kazanım sayısı 302'ye düşürülmüştür.

- 4. sınıftan itibaren öğretim yılının son üç haftası fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamalarına ayrılarak öğrencilerin yıl içerisinde ortaya çıkardıkları ürünleri sunmalarına fırsat verilmiştir.

Görüldüğü gibi yaklaşık son 20 yıl içerisinde Türkiye'deki fen öğretim programında önemli değişiklikler yapılmıştır. Fen öğretim programındaki bu reformist adımlar beraberinde program ile ilgili bilimsel çalışmaların yapılmasına da hız kazandırmıştır. Bu çalışmalar, Türkiye'de uygulanmış olan farklı fen öğretim programlarının karşılaştırılması (Altınok ve Tunç, 2013; Büyükalın Filiz ve Kaya, 2013; Gelen ve Beyazıt, 2007; Yılmaz, Öner Sünkür ve İlhan 2012), fen öğretim programının uygulanabilirlik düzeyi (Akdeniz, Yiğit ve Kurt, 2002; Bulut, 2006; Buluş Kırıkkaya, 2009; Gömleksiz ve Bulut, 2007; Şahin, Turan ve Apak, 2005; Toraman ve Alcı, 2013; Tüysüz ve Aydın, 2009; Uslu, 2011), programın uygulanması sürecinde öğretmen yeterlikleri (Kırıkkaya, 2009; Taşçı ve Yılmaz Soylu, 2015), fen öğretim programındaki kazanımların gerçekleşme düzeyi (Arsal, Demirtaş ve Gürcan, 2008; Eş, 2010; Kaptan, 2005; Tanrıverdi ve Buluş Kırıkkaya, 2008), programın bilişsel amaçlara ulaşma düzeyi (Vural, 2006) ve programın bilimin doğasını kavratma ve bilimsel süreç becerilerini geliştirmeye katkısı (Bozyılmaz ve Bağcı Kılıç; 2005) olarak sıralanabilir. Bu araştırmaların hemen hemen hepsinde programın uygulayıcıları olan fen bilimleri öğretmenlerinin görüşlerinden yararlanılırken, fen programının değerlendirilmesine yönelik öğretmen adaylarının ve dersi alan ortaokul öğrencilerinin görüşlerinin alındığı çalışmalar da bulunmaktadır (Buluş Kırıkkaya ve Tanrıverdi, 2006; Çam Tosun ve Çevik, 2011; Sıcak ve Arsal, 2014; Yangın, 2007; Yılmaz ve Yiğit, 2011). Ancak fen bilimleri öğretmenlerinin ya da fen bilgisi öğretmen adaylarının zihin haritaları yoluyla program hakkındaki algılarını tespit eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışma ile fen bilgisi öğretmen adaylarının yeni Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nı zihinlerinde nasıl anlamlandırdıklarını detaylı bir şekilde ortaya koymak amacıyla zihin haritaları kullanılması yoluna gidilmiştir.

Zihin haritaları

Zihin haritaları 1970'li yılların başında Tony Buzan tarafından bir not alma tekniği olarak geliştirilmiştir. Ancak günümüzde yaratıcılık, kalıcı

ve etkili öğrenme ve herhangi bir konuya ilişkin bilgi yapılarının ortaya çıkarılmasına yardımcı olma gibi farklı özellikleriyle de ön plana çıkan görsel araçlardır (Evrekli ve Balım, 2010). Zihin haritaları, bireylerin özgür düşünmesine olanak tanıyan, bir konuya ya da bir kavrama ilişkin görüşlerinin ve düşüncelerinin kâğıt üzerine dökülmesiyle hızlı bir şekilde ortaya çıkarabilen araçlardır (Evrekli, İnel ve Balım, 2010; İnel Ekici, 2015). Literatürde akıl haritası ya da düşünme haritası olarak ta isimlendirilen zihin haritaları, bireylerin zihinlerindeki bilgi yapılarının bir bütün halinde görülebilmesi ve somutlaştırılabilmesi için oluşturulan haritalardır. Zihin haritaları belli bir bilgi ile ilgili olarak bireyin aklına gelen kavramların, ilkelerin, şekillerin, grafiklerin, fikirlerin vs. esnek bir biçimde çok yönlü bir şemayla sunumunu sağlamaktadır. Böylelikle o bilginin tüm boyutlarıyla bir arada görülebilmesi mümkün olmaktadır (Keskinkılıç Yumuşak, 2013). Literatürde zihin haritalarının öğrenci başarısını, tutumunu ve çeşitli becerilerini geliştirmek amacıyla bir öğretim materyali olarak kullanılması (Abi-El-Mona, ve Adb-El-Khalick, 2008; Akınoğlu ve Yaşar, 2007; Evrekli ve Balım, 2010; Evrekli, İnel ve Balım, 2011; Keskinkılıç Yumuşak, 2013), ve öğrencilerin herhangi bir konuya ilişkin bilgilerinin ve algıların belirlenmesi (Çelik ve Tekbıyık, 2016; Evrekli, Balım ve İnel, 2009; Evrekli, İnel ve Balım, 2010; İnel Ekici, 2015; Tunçel, 2002) amacıyla yapılan çalışmalar mevcuttur.

Zihin haritaları hazırlanırken öncelikle sayfanın ortasına anahtar bir kavram yazılmakta, daha sonra diğer kelimeler merkez kavramdan bir ağacın dalları gibi kıvrımlı dallanmalar yaparak zihin haritasına yerleştirilmektedir. Bu süreçte renkler, semboller, şekiller, imgeler de kullanılabilir (Abi-El-Mona ve Adb-El-Khalick, 2008). Hazırlanması ve kullanılması açısından birçok öğretim yöntemine göre daha kolay olan zihin haritaları, bireylerin var olan bilgilerinin ortaya çıkarılmasından öğrenilen bilgilerin değerlendirilmesine kadar tüm öğrenme sürecinde kullanılabilir (Goodnough ve Woods, 2002; İnel Ekici, 2015). Nitel veriler toplamanın bir yolu olarak kullanılan zihin haritaları ile tahmin edilemeyen farklı sonuçların elde edilebileceği belirtilmektedir (Wheeldon ve Faubert 2009). Bu nedenle yapılan çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'na ilişkin görüşlerinin ve var olan bilgilerinin ortaya çıkarılması için zihin haritaları kullanılmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmanın amacı 2018 yılında güncellenen Fen Bilimleri

Dersi Öğretim Programı'nın hangi bileşenlerinin fen bilgisi öğretmen adaylarının zihinlerinde nasıl yapılandırıldığını tespit etmektir.

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Olgubilim çalışmaları insanların yaşantıları, tecrübeleri ve aldıkları eğitim sonucu oluşturdukları kavramlara ve olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yapılan çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının 2018 yılında güncellenen Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programına yönelik bilgi ve algılarının tespit edilmesi hedeflemiştir. Öğretmen adaylarının öğretim programının hangi yönlerini daha iyi kavradıkları ve daha önemli gördükleri, hangi içeriğe sahip olduğu konusundaki düşüncelerini açığa çıkartmak için yaptıkları zihin haritaları incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu oluşturulurken nitel araştırmanın sınırlılıkları dikkate alınarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu bir üniversitenin Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği programında öğrenim gören 41 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan 41 öğretmen adayının 32'si kadın, 9'u erkektir. Tüm katılımcılar çalışmaya gönüllülük esasına göre katılmış olup katılımcıların tamamının fen bilgisi öğretmenliği ikinci sınıf bahar dönemindeki "Fen-Teknoloji Programı ve Planlama" dersini almış ve dersi başarıyla geçmiş olmalarına dikkat edilmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarından 14'ü dersi 60-69 puan aralığında, 12'si 70-79 puan aralığında, 9'u 80-89 puan aralığında ve 6'sı da 90-100 puan aralığında ortalama ile geçmişlerdir.

Veri Toplama Aracı

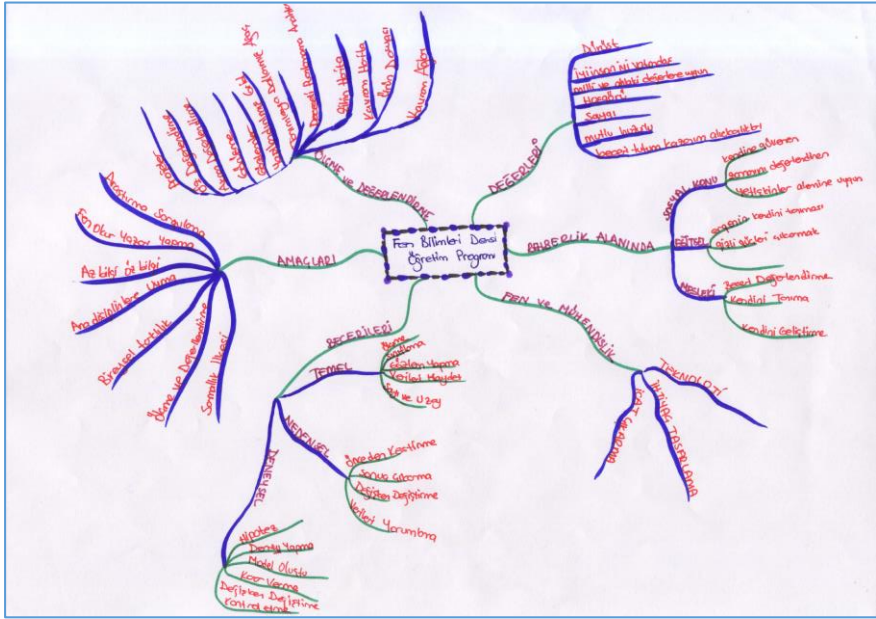
Yapılan çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nı nasıl algıladıklarını tespit etmek için zihin haritaları kullanılmıştır. Zihin haritaları karmaşık kavramlarla ilgili bireyle-

rin bilgi ve algılarının tespit edilmesi amacıyla nitel çalışmalarda kullanılabilir bir araç olarak kabul edilmektedir (Tattersall, Watts ve Vernon, 2007). Araştırmanın veri toplama sürecinde öncelikle öğretmen adaylarına zihin haritalarının kuramsal temellerine ve örneklerine ilişkin 45 dakikalık eğitim verilmiştir. Daha sonra öğretmen adaylarından 60 dakikalık süre içinde bireysel olarak 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'na ilişkin zihin haritası çizmeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarına haritalarında istedikleri kelimelere, resimlere, renklere ve şekillere yer verebilecekleri söylenmiştir. Öğretmen adaylarının çizdiği zihin haritalarından örnekler Şekil 1 ve 2'de sunulmuştur.

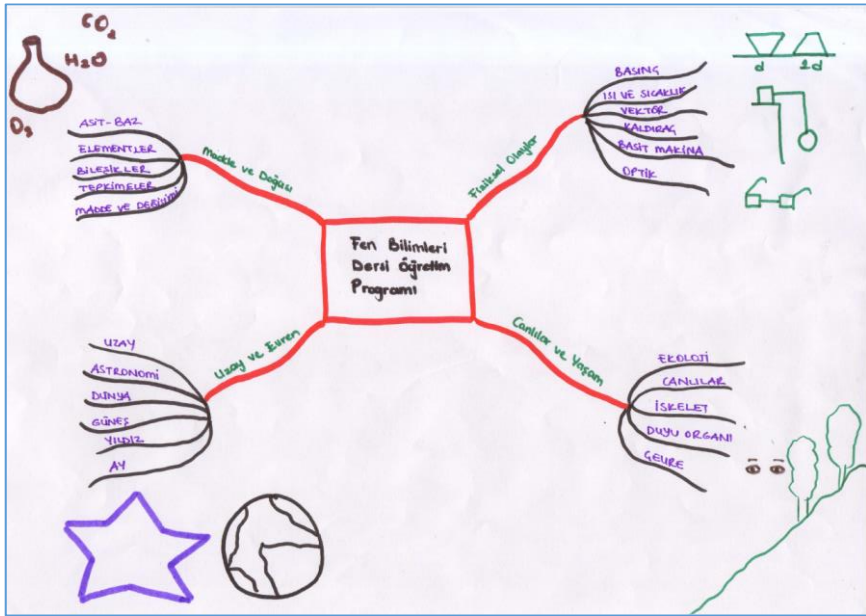
Verilerin Analizi

Bu araştırma nitel bir çalışma olduğu için verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi insanların duygularını, düşüncelerini ve fikirleri belirlemek için dolaylı olarak çalışma imkânı sağlayan bir tekniktir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karedeniz ve Demirel, 2008). İçerik analizinde toplanan verilerin önce anlaşılması, akabinde mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırma verilerinin iki araştırmacı tarafından analiz edildiği bu çalışmada da içerik analizi adımlarına sadık kalınarak öncelikle Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı ve öğretmen adaylarının zihin haritaları detaylı bir şekilde incelenmiş ve oluşabilecek temalar konusunda fikir birliğine varılmıştır. Daha sonra iki araştırmacı beraber zihin haritalarında yer alan ifadelerin hangi tema altında değerlendireceği hakkında tartışarak karar vermiştir. En sonunda da öğretmen adaylarının zihin haritalarında yer alan ifadelerin öğretim programı ile ilgisi göz önünde bulundurularak oluşturulan temalar, alt temalar ve kodlar kullanım sıklıklarına göre tablolar halinde sunulmuştur.

Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı Algılarının Zihin Haritaları ile Belirlenmesi

Şekil 1. Öğretmen adaylarının çizdiği zihin haritaları

Şekil 2. Öğretmen adaylarının çizdiği zihin haritaları

Bulgular

Bu bölümde fen bilgisi öğretmen adaylarının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı hakkında yapmış oldukları zihin haritalarının incelenmesi sonucunda elde edilmiş temaların ve alt temaların ifade edilme frekanslarına yer verilmiştir. Tablo 1’de görülebileceği gibi öğretim programının 6 farklı boyutu ana temaları oluşturmuştur. Bu temalar altında girmeyen ifadeler “Diğer” teması altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Zihin Haritalarında Yer Alan İfadelerin Oluşturduğu Temalar

Temalar	f
Programın Kazandırdığı Beceriler	39
Programın Özel Amaçları	30
Programın Stratejisi ve Yöntemi	28
Programın Yapısı	27
Programın Genel Perspektifi	21
Ölçme-Değerlendirme	18
Diğer	7

Tablo 1’de görüldüğü gibi fen bilimleri öğretmen adaylarının oluşturduğu zihin haritalarında 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nın kazandırdığı beceriler en çok ifade edilen boyuttur. Öğretmen adaylarının 39’u zihin haritalarında programın kazandırdığı herhangi bir beceriyi yer vermiştir. Zihin haritalarında yer alan diğer temalar kullanılma sıklığına göre sırasıyla programın özel amaçları (f=30), programın stratejisi ve yöntemi (f=28), programın yapısı (f=27) ve programın genel perspektifidir (f=21). Programda yer alan ölçme-değerlendirme yaklaşımları ile ilgili ifadeler zihin haritalarında en az rastlanılan temadır. Öğretmen adaylarından sadece 18’i ölçme-değerlendirme teması ile ilgili herhangi bir ifadeye zihin haritalarında yer vermiştir. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarında 5’i program hazırlama süreçleri ile ilgili ve 2’si rehberlik ile ilgili ifadelere zihin haritalarında yer vermiştir. Programın hazırlama süreçleri ve rehberlik ile ilgili bu ifadelerde “Diğer” teması altında yer almıştır.

Tablo 2. Programın Kazandırdığı Beceriler Teması Altında Yer Alan Alt Temalar ve Kodlar

Alt temalar	f	Kodlar	f
Bilimsel Süreç Becerileri	19	Temel Beceriler	10
		Nedensel Beceriler	9
		Deneysel Beceriler	10
Yaşam Becerileri	18	Girişimcilik	12
		İletişim	8
		Takım Çalışması	8
		Analitik Düşünme	7
Mühendislik ve Tasarım Becerileri	31	İnovasyon	16
		İcat	9
		Müh. ve Tas. Döngüsü	8

Öğretmen adaylarının pek çoğu öğretim programının kazandırmayı hedeflediği çeşitli becerilerinden zihin haritalarında bahsetmiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi programın kazandırdığı beceriler teması altındaki ifadeleri üç farklı alt temada incelenmiştir. Bu alt temalardan en fazla mühendislik ve tasarım becerileri (f=31) öğretmen adayının zihin haritasında yer almıştır. Mühendislik ve tasarım becerileri içerisinde en sık vurgulananın inovasyon (f=16) olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarından 19’u bilimsel süreç becerileri, 18’i de yaşam becerileri altındaki kodları zihin haritalarına yazmıştır.

Tablo 3. Programın Özel Amaçları Teması Altında Yer Alan Kodlar

Kodlar	f
Fen Okuryazarlığı	21
Tutum ve Merak Artırma	10
Sosyo-bilimsel Konular	8
Kariyer Bilinci	7
Bilimin Doğası	5
Motivasyon	5
Sürdürülebilir Kalkınma	2
Eleştirel Düşünme	2

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretim programının özel amaçları teması altında alt tema oluşturulmamış, programın her bir farklı özel amacı kod olarak değerlendirilmiştir. Öğretmen adayları programın 8 farklı özel

amacına zihin haritalarında yer vermiştir. Bu özel amaçlardan fen-okur-yazarı bireyler yetiştirme en çok vurgulananı olmuştur. Öğretmen adaylarından 21'i fen okuryazarlığını, 10'u programın tutum ve merak artırma özelliğine yer vermiştir. Bunların ardından bahsedilme sıklığına göre sosyo-bilimsel konular (f=8), kariyer bilinci (f=7), bilimin doğası (f=5) ve motivasyon (f=5) gelmiştir. Programın sürdürülebilir kalkınma bilinci kazandırma ve eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirme amaçlarından sadece 2 öğretmen adayı bahsetmiştir.

Tablo 4. Programın Stratejisi ve Yöntemi Teması Altında Yer Alan Alt Temalar ve Kodlar

Alt Temalar	f	Kodlar	f
Yöntem	22	Okul İçi	19
		5E Öğretim Modeli	15
		Deney ve Gözlem	5
		Sunum	1
		Tartışma	1
		Okul Dışı	6
Strateji	14	Yapılandırmacı Yaklaşım	11
		Öğrenci Temelli Yaklaşım	3
		Davranışçı Yaklaşım	3

Programın stratejisi ve yöntemi altında yer alan temalar ve kodlar Tablo 4'de görülmektedir. Öğretim programında kullanılması önerilen yöntemler okul içi ve okul dışı olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. Okul içi öğretim yöntemlerine öğretmen adaylarının 19'u yer verirken okul dışı öğretim yöntemlerine 6'sı yer vermiştir. Okul içi öğretim yöntemlerinden en sık 5E öğretim modeline (f=15) vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Programın stratejisi altında üç farklı yaklaşım kendine yer bulmuştur. Bunlar yapılandırmacı yaklaşım (f=11), öğrenci temelli yaklaşım (f=3) ve davranışçı yaklaşımdır (f=3).

Tablo 5. Programın Yapısı Teması Altında Yer Alan Alt Temalar ve Kodlar

Alt Temalar	f	Kodlar	f
Genel Özellikler	13	Az bilgi öz bilgi	9
		Bireysel farklılıklar gözetin	9
		Sarmallık	9
		Diğer derslerle ilişkilendirme	3
		Süreklilik	2
Öğrenme Alanları	14	Dünya ve Evren	12
		Fiziksel Olaylar	12
		Canlılar ve Yaşam	11
		Madde ve Doğası	10

Tablo 5’da görüldüğü gibi öğretmen adaylarının zihin haritalarında yer alan programın yapısı teması altındaki ifadeler iki alt temada incelenmiştir. Bu alt temalardan ilki öğretim programının genel özellikleridir. Programın genel özellikleri alt teması altında az bilgi öz bilgi (f=9), bireysel farklılıkların gözetilmesi (f=9) ve sarmallık (f=9) gibi prensipler en çok gözlenen özelliklerdir. Programdaki öğrenme alanları, programın yapısı altında yer alan diğer alt temadır. Öğretmen adaylarından 12’si Dünya ve Evren ile Fiziksel Olaylar; 11’i Canlılar ve Yaşam ve 10’u da Madde ve Doğası öğrenme alanlarını veya içerikte bulunan ünite adlarını zihin haritalarında kullanmışlardır.

Tablo 6. Programın Genel Perspektifi Teması Altında Yer Alan Alt Temalar ve Kodlar

Alt Temalar	f	Kodlar	f
Değerler	20	Milli ve Ahlaki Değerler	15
		Sorumluluk	4
		Hoşgörü	4
		Sevgi	3
		İyi İnsan	2
Yetkinlikler	4	Öğrenmeyi Öğrenme	4
		Matematiksel Yetkinlikler	3
		Dijital Yetkinlikler	3
		Kültürel Farkındalık	3
		Anadilde İletişim	1
		Sosyal Yetkinlikler	1

Programın genel perspektifi teması altında bulunan alt temalar ve kodlar Tablo 6’de görülmektedir. Değerler ve yetkinlikler, programın genel perspektifi teması altında yer alan iki farklı alt temadır. Değerler teması altında öğretmen adaylarından 15’i en çok milli ve ahlaki değerleri zihin haritalarına koydukları gözlenmiştir. Değerler alt teması içindeki diğer kodlar görülme sıklığı sırasıyla sorumluluk (f=4), hoşgörü (f=4), sevgi (f=3) ve iyi insandır (f=2). Yetkinliklere sadece 4 öğretmen adayını zihin haritalarında yer vermiştir.

Tablo 7. Ölçme-Değerlendirme Teması Altında Yer Alan Alt Temalar ve Kodlar

Alt Temalar	f	Kodlar	f
Alternatif	12	Kavram Haritası	9
		Zihin Haritası	7
		Dallanmış Ağaç	6
		Kavram Ağları	5
		Öz Değerlendirme	5
		Akran Değerlendirme	5
		Gözlem	5
		Mülakat	4
Geleneksel	7	Açık Uçlu Sınav	4
		Soru-Cevap	3
		Doğru -Yanlış	3
		Boşluk Doldurma	2
		Kapalı Uçlu Sınav	2
Süreç-Sonuç	13	Portfolyo	9
		Proje	4

Tablo 7’de görüldüğü gibi ölçme-değerlendirme teması üç farklı alt temaya ayrılmıştır. Bu alt temalar alternatif (f=12), geleneksel (f=7) ve süreç-sonuç (f=13) vurgusu yapan ölçme değerlendirme yaklaşımlarıdır. Bu alt temalardan öğretmen adaylarının 13’ü süreç ve sonuç ifade eden ölçme-değerlendirme yaklaşımlarından portfolyoya veya projeye zihin haritalarında yer vermiştir. Alternatif ölçme-değerlendirme yaklaşımı altında değerlendirilen öğretmen adayları ise kavram haritası (f=9), öz değerlendirme (f=7), dallanmış ağaç (f=6) gibi çok farklı ölçme-değerlendirme tekniğine zihin haritalarında yer vermiştir. Geleneksel ölçme-değerlendirme

alt teması altında ise açık uçlu ($f=4$) veya kapalı uçlu ($f=2$) sınav, soru-cevap ($f=3$), boşluk doldurma ($f=2$) ve doğru-yanlış ($f=3$) yer almıştır.

Sonuç ve Tartışma

Yapılan çalışmada araştırmaya katılan öğretmen adaylarının neredeyse tamamına yakınının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın kazandırdığı becerileri zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının yaklaşık yarısının bilimsel süreç becerilerine ve yaşam becerilerine, yaklaşık üçte ikisinin de mühendislik ve tasarım becerilerine zihin haritalarında yer verdiği belirlenmiştir. Çeşitli ülkelerin müfredatlarında yerini alan STEM uygulamalarının popüleritesi günden güne artmaktadır (Bozurt Altan, 2017; Sanders, 2009; Zollman, 2012). Fen bilgisi öğretmen adaylarının da bu akımdan etkilenerek mühendislik ve tasarım becerilerine ilgi duydukları ve bu konudaki gelişmeleri takip ettikleri söylenebilir. Bu noktada, daha önceki öğretim programlarında olmayan ancak 2018 yılındaki Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda ilk defa yer alan mühendislik ve tasarım becerilerine (Bahar, Yener, Yılmaz, Emen ve Gürer, 2018) zihin haritalarında yer verilmiş olması programı uygulayacak olan öğretmen adayları için olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Yine öğretmen adaylarının yaklaşık dörtte üçünün 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçlarını zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Bu kapsamda öğretim programının özel amaçlarından dersi alan öğrencilere fen okuryazarlığı kazandırma, fene karşı merakı arttırarak olumlu tutumlar geliştirme, bilimin doğasını anlama, sosyo-bilimsel konular ve sürdürülebilir kalkınma gibi programın özel amaçlarının zihin haritalarında yer alması öğretmen adaylarının programın özel amaçlarının farkında olduğunu göstermektedir. Bu sonuç Fen Dersi Öğretim Programlarının fen okuryazarlığı, bilimsel süreç becerileri, bilimin araştırıcı doğası ve bilimsel bilgi boyutlarına vurgu yapmasının bir sonucu olarak düşünülebilir (Bağcı Kılıç, Haymana ve Bozyılmaz, 2008). Öğretmen adaylarının genel fen eğitimi perspektifinin sadece öğrencilere bilimsel bilgileri kazandırmaktan ibaret olmadığını göstermesi açısından bu farkındalık çok önemlidir. Lee, Adb-El-Khalick ve Choi (2006) tarafından tespit edilen, öğretmenlerin fen bilimlerinin toplumsal yönlerini ihmal etme

alışkanlıkları öğretmenlerin bu farkındalıklarını eyleme dönüştürme çalışmaları ile gelecek yıllarda azalabilir.

Öğretmen adaylarının yaklaşık dörtte üçünün 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın stratejisini ve yöntemini zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Bu kapsamda öğretmen adaylarının yaklaşık yarısının derste kullanılacak yöntemlerden okul içi uygulamalara zihin haritalarında yer verdiği görülürken, sadece 6 öğretmen adayının derste kullanılacak yöntemlerden okul dışı uygulamalara yer verdiği belirlenmiştir. Bu kapsamda 2013 yılında uygulamaya konulan Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda ilk defa üzerinde durulan ve 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında da altı çizilen okul dışı uygulamaların öğretmen adaylarının zihin haritalarında oldukça az oranda yer alması düşündürücüdür. Çünkü yapılan çalışmalarda öğrencilerin okul dışı çevrelerini çok sevdikleri görülmekte ve öğrencilerin en fazla akıllarında kalan bilgi ve deneyimlerin, okul dışı çevrelere yapılan geziler sonucu gerçekleştirilen öğrenmeler sonucunda oluştuğu belirtilmektedir. Bu yerlere yapılan geziler öğrencilerin motivasyonlarını daha fazla arttırmakta ve eğlenerek öğrenmelerine imkân sağlamaktadır. Bunun yanı sıra okul dışı çevrelere yapılan gezilerin öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirdiği, farkındalığı arttırdığı, gelecek öğrenmelere altyapı oluşturduğu, sosyal becerileri geliştirdiği de belirtilmektedir (Bozdoğan, 2007, 2012; DeWitt ve Storksdieck, 2008; Krakowka, 2012; Morag ve Tal, 2012; Noel, 2007; Orion ve Hofstein, 1994). Yine öğretmen adaylarının 2018 programının stratejisiyle ilgili olarak yapılandırmacı yaklaşım ve öğrenci temelli yaklaşım gibi stratejilere zihin haritalarında yer verirken, programın stratejisi olan araştırma sorularına dayalı öğretim stratejisine zihin haritalarında yer vermemesi bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Baviskar, Hartle ve Whitney (2009)'ın gerçekleştirdiği literatür incelemesi çalışmasında yapılandırmacı yaklaşımın bazı araştırmacılar tarafından yanlış anlaşıldığı ve sınıf içi uygulamaların bazı temel özellikleri ihtiva etmediği tespit edilmiştir. Buna gerekçe olarak yapılandırmacı yaklaşımın tanımlanmasındaki ve uygulamaya konulmasındaki güçlükler belirtilmiştir. Öğretmen adaylarının öğretim yaklaşımları ile öğretim stratejilerini zihin haritalarında kullanması arasındaki farklılık da buna benzer olarak, pratik bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olabilir.

Öğretmen adaylarının yaklaşık yarısının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının yapısı ile ilgili içeriği zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının yaklaşık üçte biri programın 4 öğrenme alanı ile sarmallık, diğer derslerle ilişkilendirme ve bireysel farklılıkları gözetme gibi programın genel özelliklerini zihin haritalarında belirtmişlerdir. Her ne kadar bu oran az olarak gözükse de katılımcıların henüz programı uygulama aşamasına geçmemiş öğretmen adayları olduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim hâlihazırdaki fen bilimleri öğretmenleri ile yapılan çalışmalarda da öğretmenlerin programın yapısı ile ilgili bilgilerinde eksiklikler görülmektedir (Karaman ve Karaman, 2016; Tekbıyık ve Akdeniz, 2008). Öğretmen adaylarının öğretmenlik tecrübeleri arttıkça programa daha fazla hâkim olacakları düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının yarıdan fazlasının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın genel perspektifini zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Bu kapsamda öğretmen adaylarının yaklaşık yarısı milli ve ahlaki değerler başta olmak üzere sorumluluk, hoşgörü ve sevgi gibi değerleri zihin haritalarında belirtmişlerdir. 2018 programında oldukça fazla vurgu yapılan bu değerlerin zihin haritalarında yeterince yer almadığı düşünülmektedir. 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın üzerinde durduğu bir diğer durum ise programın öğrencilere kazandıracığı yetkinlikler olup sadece 4 öğretmen adayının öğrenmeyi öğrenme, matematiksel yetkinlikler, dijital yetkinlikler, kültürel farkındalık, anadilde iletişim ve sosyal yetkinliklere zihin haritalarında yer vermesi bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Yine öğretmen adaylarının yaklaşık yarısının 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda ölçme ve değerlendirme ile ilgili içeriği zihin haritalarına yansıttığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının yaklaşık üçte biri portfolyo ve proje gibi süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarına, yine yaklaşık üçte biri de kavram haritaları, tanılayıcı dallanmış ağaç, zihin haritaları gibi alternatif ölçme ve değerlendirme araçlarına zihin haritalarında yer verdiği görülmüştür. Bu bulgular Duban ve Küçükıymaz'ın (2008) çalışmasındaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Bu oranının yeterli düzeyde olmadığı ifade edilebilir. Ayrıca çalışmaya katılan öğretmen adaylarından sadece 5'inin öğretim programlarının hazırlama süreçleri ile ilgili ve 2'sinin de rehberlik ile ilgili ifadelerle zihin haritalarında yer verdiği görülmüştür.

Fen bilgisi öğretmen adaylarının zihin haritalarına genel olarak değerlendirildiğinde; 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın öğrencilere kazandıracığı bilimsel süreç, yaşam ve mühendislik ve tasarım becerilerine; fen okuryazarlığı, fene karşı merakı arttırarak olumlu tutumlar geliştirme, bilimin doğasını anlama, sosyo-bilimsel konular ve sürdürülebilir kalkınma gibi programın özel amaçlarına; okul içi yöntem ve tekniklere; sarmallık, diğer derslerle ilişkilendirme ve bireysel farklılıkları gözetme ile öğrenme alanları gibi programın genel özelliklerine odaklanıldığı söylenebilir. Bununla birlikte öğretmen adaylarının bir kısmının da programın genel perspektifi kapsamında yer alan milli ve ahlaki değerler başta olmak üzere sorumluluk, hoşgörü ve sevgi gibi değerlere; portfolyo ve proje gibi süreç odaklı ölçme ve değerlendirme araçlarına ve kavram haritaları, tanılayıcı dallanmış ağaç, zihin haritaları gibi alternatif ölçme ve değerlendirme araçlarına odaklandıkları belirlenmiştir. Ancak öğretmen adaylarının zihin haritalarında öğretim programının stratejisi ve yöntemi noktasında okul dışı uygulamalara; programın genel stratejisi olan araştırma sorgulamaya dayalı öğretim stratejisine; öğretim programının öğrencilere kazandıracığı yetkinliklere; öğretim programının uygulanmasında dikkat edilmesi gereken durumlara, programda öğretmen ve öğrencinin rollerine ya çok az ya da hiç değinilmediği görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

Determination of Pre-Service Science Teachers' Perception of the Science Curriculum by Mind Maps

*

Cezmi Ünal – Aykut Emre Bozdoğan

Tokat Gaziosmanpaşa University

The science curriculum in Turkey has undergone many changes in recent years. These reformist steps in the science curriculum have accelerated the scientific studies related to the curriculum. These studies on the subjects; the comparison of different science curricula that have been applied in Turkey (Altınok ve Tunç, 2013; Büyükalan Filiz ve Kaya, 2013; Gelen ve Beyazıt, 2007; Yılmaz, Öner Sünkür ve İlhan 2012), applicability level of science curriculum (Akdeniz, Yiğit ve Kurt, 2002; Bulut, 2006; Buluş Kırıkkaya, 2009; Gömleksiz ve Bulut, 2007; Şahin, Turan ve Apak, 2005; Toraman ve Alıcı, 2013; Tüysüz ve Aydın, 2009; Uslu, 2011), teacher competencies in the implementation of the program (Kırıkkaya, 2009; Taşçı ve Yılmaz Soylu, 2015) realization level of achievements in science curriculum (Arsal, Demirtaş ve Gürcan, 2008; Eş, 2010; Kaptan, 2005; Tanrıverdi ve Buluş Kırıkkaya, 2008), and level of achieving cognitive objectives of the science curriculum (Vural, 2006). However, there is not any study which determines the perceptions of science teachers or science teacher candidates about the science curriculum by mind maps. Within this scope, the purpose of this study was to determine how the science curriculum, which was updated in 2018, was constructed in the minds of pre-service science teachers. Mind maps drawn by pre-service science teachers were examined to reveal their thoughts about what content the science curriculum contains and which aspects of the curriculum are better understood and considered more important.

In the study phenomenology was used as a qualitative research design. The participants of the study consisted of 41 pre-service science teachers, 32 of whom were female and 9 were male, studying in science education department. During the data collection process, pre-service teachers were given 45-minute training on theoretical foundations and examples of mind maps. Then, they were asked to draw a mind map about the science

curriculum in 60 minutes. In the analysis of data, content analysis that is one of the methods of qualitative data analysis was used. Themes, sub-themes and codes were formed by taking into consideration the relation of the expressions of the teachers in mind maps with the science curriculum. The findings were presented within the framework of 6 themes with tables. These themes are; intended skills of the curriculum, special aims of the curriculum, strategy and method of the curriculum, structure of the curriculum, general perspective of the curriculum, and measurement and evaluation approach. The expressions which do not fall under these themes are evaluated under the theme of others.

When the findings of the study were examined, it was seen that almost all of the pre-service science teachers participating in the study reflected the skills intended by the curriculum to their mind maps. It was determined that approximately half of the pre-service science teachers use scientific process skills and life skills, and approximately two thirds of them use engineering and design skills in mind maps. Especially engineering and design skills have taken lot of place in mind maps with different features. The fact that pre-service science teachers used engineering and design skills, which were not included in the previous curriculum but were included for the first time in 2018 science curriculum, in mind maps is considered as positive for them who will apply it in the near future.

More than half of the pre-service science teachers mentioned special objective of the curriculum, strategy and methods used in curriculum, and the structure of the curriculum. Although this ratio seems to be low, it should not be underestimated that the participants were pre-service teachers. As a matter of fact, there are shortcomings in the knowledge of teachers about the structure of the program in the studies with current science teachers (Karaman ve Karaman, 2016; Tekbıyık ve Akdeniz, 2008). Not only science teachers but also pre-service teachers should be able ready to apply it in the science classrooms. It is thought that pre-service teachers will have more control over the program as their teaching experience increases.

Approximately half of the pre-service science teachers were included the elements of general perspective of the curriculum and the content related to measurement and evaluation on mind maps. In this context, less pre-service teachers stated values such as responsibility, tolerance and

love, especially national and moral values, on mind maps. It is thought that these values, which are highly emphasized in 2018 science curriculum, were not sufficiently involved in mind maps. In general, there was little or no consideration in the mind maps about the topics; out of school applications under the strategy and the method of the curriculum, inquiry based teaching strategy which is the general strategy of the curriculum, the competencies that the students will gain, important points that should be considered in the implementation of the curriculum, and teachers' and students' roles in the classroom.

Kaynakça / References

- Abi-El-Mona, I. ve Adb-El-Khalick, F. (2008). The influence of mind mapping on eighth graders' science achievement. *School Science and Mathematics, 108*(7), 298-312.
- Akdeniz, A. R., Yiğit, N. ve Kurt, Ş. (2002). Teachers opinions related to new science teaching curricula. 5. National Science and Mathematics Education Congress Proceedings Book. 400-406, ODTÜ, Ankara, Turkey.
- Akinoğlu, O. ve Yaşar, Z. (2007). The effects of note taking in science education through the mind mapping technique on students' attitudes, academic achievement and concept learning. *Journal of Baltic Science Education, 6*(3), 3443.
- Altınok, M.A. ve Tunç, T. (2013). Comparative analysis of past Turkish science curriculum in context of science process skills. *Journal of Turkish Science Education, 10*(4), 22-55.
- Arsal, Z., Demirtaş, Z. ve Gürcan, Z. (2008). Assessment of Primary Six Grade Science and Technology Program. XVII. National Educational Science Congress. 01-03 September, Sakarya, Turkey, 209-218.
- Aydoğdu, M. ve Kesercioğlu, T. (2005). *Science and Technology Teaching in Primary Education*. Anı Publishing: Ankara, Turkey.
- Bağcı-Kılıç, G., Haymana, F. ve Bozyılmaz, B. (2008). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programının bilim okuryazarlığı ve bilimsel süreç becerileri açısından analizi. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 33*(150), 52-63.

- Bahar, M., Yener, D., Yılmaz M., Emen, H., ve Gürer, F. (2018). 2018 Fen bilimleri öğretim programı kazanımlarındaki değişimler ve fen teknoloji matematik mühendislik (STEM) entegrasyonu. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 702-735.
- Baviskar, S. N., Hartle, R. T. ve Whitney, T. (2009). Essential criteria to characterize constructivist teaching: Derived from a review of the literature and applied to five constructivist-teaching method articles. *International Journal of Science Education*, 31(4), 541-550.
- Bozdoğan, A. E. (2007). Role and Importance Of Science And Technology Museum in Education. Unpublished doctoral dissertation, Gazi University, Enstitute of Educational Science. Ankara, Turkey.
- Bozdoğan, A. E. (2012). Eğitim amaçlı gezilerin planlanmasına ilişkin fen bilgisi öğretmen adaylarının uygulamaları: Altı farklı alan gezisinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1050-1072.
- Bozurt Altan, E. (2017). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) eğitimi. H. G. Hastürk (Editör). *Teoriden pratiğe fen bilimleri öğretimi*. (s. 353-392). Ankara: Pegem Akademi.
- Bozyılmaz, B. ve Bağcı Kılıç, G. (2005). An analysis of 4th and 5th grade science and technology course teaching program in terms of scientific-literacy. New Primary School Curriculum Assessment Symposium Proceedings Book, *Ankara, Turkey*.320-327.
- Buluş Kırıkkaya, E. (2009). Opinions of science teachers in primary schools related to science and technology program. *Journal of Turkish Science Education*, 6(1), 133-148.
- Buluş Kırıkkaya, E. ve Tanrıverdi, B. (2006). The level of importance and the degree of achievement of learning outcomes related to skill, understanding, attitude and values in the Science and Technology education program. *Eurasian Journal of Educational Research*, 25, 129-140.
- Bulut, İ. (2006). An evaluation of the effectiveness of the new primary school curricula in practice. (Unpublished PhD Thesis) Fırat University Institute of Social Sciences, Elazığ, Turkey.

- Büyükalın Filiz, S. ve Kaya, V.H. (2013). A comparison of basic education science and technology course and undergraduate and graduate science teacher education programs in terms of educational philosophy, objectives and content. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 11(2), 185-208.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çam Tosun, F. ve Çevik, C. (2011). Preserves science teachers' views of science and technology curriculum. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty*, 31(1), 153-177.
- Çelik, M. ve Tekbıyık, A. (2016). İlkokul ikinci sınıf öğrencilerinin dünya ve uzay kavramlarına yönelik zihinsel modelleri ve imajları. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(25), 271-289.
- Demirbaş, M. (2001). Türkiye'de etkili fen öğretimi için 1960-1980 yılları arasında geliştirilen fen öğretim programlarının incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- DeWitt, J. ve Storksdieck, M. (2008). A short review of school field trips: Key findings from the past and implications for the future. *Visitor Studies*, 11(2), 181-197.
- Dindar, H. ve Taneri, A. (2011). MEB'in 1968, 1992, 2000 ve 2004 yıllarında geliştirdiği fen programlarının amaç, kavram ve etkinlik yönünden karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 363-378.
- Duban N. ve Küçükıylmaz E. A. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının alternatif ölçme-değerlendirme yöntem ve tekniklerinin uygulama okullarında kullanımına ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 7(3), 769-784.
- Eş, H. (2010). An investigation of the primary school science and technology curriculum in terms of acquisitions and teachers' opinions. (Unpublished PhD Thesis). Gazi University Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey.
- Evrekli, E. ve Balım, A. G. (2010). The effect of use of mind mapping and concept cartoons in science and technology education on students' academic achievements and inquiry learning skill perceptions. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 76-98.

- Evrekli, E., Balım, A. G. ve İnel, D. (2009). Mind mapping applications in special teaching methods courses for science teacher candidates and teacher candidates' opinions concerning the applications. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 2274-2279.
- Evrekli, E., İnel, D. ve Balım, A. G. (2010). Development of a scoring system to assess mind maps. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2330-2334.
- Evrekli, E., İnel, D. ve Balım, A. G. (2011). A research on the effects of using concept cartoons and mind maps in science education. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science and Mathematics Education*, 5(2), 58-85.
- Gelen, İ. ve Beyazıt, N. (2007). Comparing perceptions of the new primary school curriculum with the former curriculum. *Educational Administration: Theory and Practice*, 51, 457-476.
- Goodnough, K. ve Woods, R. (2002). *Student and teacher perceptions of mind mapping: A middle school case study*. The Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA (1-5 April).
- Gömleksiz, M. N. ve Bulut, İ. (2007). An assessment of the implementation of new science and technology curriculum. *Hacettepe University Journal of Education*, 32, 76-88.
- Gücüm, B., Kaptan, F. (1992). Dünden bugüne İlköğretim Fen Bilgisi Programları ve öğretim. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 249-258.
- İnel Ekici, D. (2015). Fen öğretmeni adaylarının bilime ilişkin algılarının zihin haritaları yoluyla belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 132-151.
- Kaptan, F. (2005). Evaluation of Science and Technology Course Teaching Program. New Primary School Curriculum Assessment Symposium Proceedings Book, Ankara, Turkey. 282-298.
- Karaman, P. ve Karaman, A. (2016). Fen bilimleri öğretmenlerinin yenilenen fen bilimleri öğretim programına yönelik görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 243-269.
- Karatay, R., Timur, S. ve Timur, B. (2013). Comparison of 2005 and 2013 science course curricula. *Adıyaman University Journal of Social Science*. 6(15), 233-264.

- Keskinkılıç Yumuşak, G. (2013). Fen dersinde zihin haritalarının kullanımının öğrenci başarısına etkisi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 2(3), 1-5.
- Kırıkkaya, E. B. (2009). Opinions of science teachers in primary schools related to science and technology program. *Journal of Turkish Science Education*, 6(1), 133-148.
- Krakowka, A. R. (2012). Field trips as valuable learning experiences in Geography courses. *Journal of Geography*, 111(6), 236-244. DOI: 10.1080/00221341.2012.707674.
- Lee, H., Abd-El-Khalick, F. ve Choi, K. (2006) Korean science teachers' perceptions of the introduction of socio-scientific issues into the science curriculum, *Canadian Journal of Math, Science & Technology Education*, 6(2), 97-117.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2000). İlköğretim okulu fen bilgisi dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf) öğretim programlarının kabulü. *Tebliğler Dergisi*, 63(2518), 1000-1105.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (4 ve 5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2006). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (6., 7. ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2013). *İlköğretim fen bilimleri dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *İlköğretim fen bilimleri dersi öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Morag, O. ve Tal, T. (2012). Assessing learning in the outdoors with the field trip in natural environments (FiNE) framework. *International Journal of Science Education*, 34(5), 745-777. DOI: 10.1080/09500693.2011.599046.
- Noel, A. M. (2007). Elements of a winning field trip, *Kappa Delta Pi Record*, 44(1), 42-44. DOI: 10.1080/00228958.2007. 10516491.
- Orion, N. ve Hofstein, A. (1994). Factors that influence learning during a scientific field trip in a natural environment. *Journal of Research in Science Teaching*, 31(10), 1097-1119.

- Sıcak, A. ve Arsal, Z. (2014). Examining the adequacy of the lesson unit of let's learn about the world of biology in the elementary school fifth grade course of science and technology. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 3(2), 85-109.
- Sanders, M. (2009). STEM, STEM education, STEM mania. *The Technology Teacher*, 68(4), 20-26.
- Şahin, İ., Turan, H. ve Apak, Ö. (2005, Eylül). Assessment of New Primary Science and Technology Program with Stake's Congruence-Contingency Model. XIV. National Educational Science Congress. Pamukkale University, Denizli, Turkey.
- Tanrıverdi, B. ve Buluş Kırıkkaya E. (2008). The level of importance and the degree of achievement of learning outcomes in the science and technology curriculum. *Journal of National Education*, 178, 259-278.
- Taşar, M.F. ve Karaçam, S. (2008). Comparison of 6-8 grade science and technology curriculum framework of the Turkish Republic and science and technology/engineering curriculum framework of Massachusetts. *Journal of National Education*, 179, 195-212.
- Taşçı, G. ve Yılmaz Soylu, M. (2015). Evaluation of classroom teachers' opinions on science curriculum in terms of biology subjects: Erzincan sample. *Erzincan University Faculty of Education Journal*, 17(1), 55-72.
- Tattersall, C., Watts, A., & Vernon, S. (2007). Mind mapping as a tool in qualitative research. *Nursing Times*, 103(26), 22-33.
- Tekbıyık, A., & Akdeniz, A.R. (2008). İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programını kabullenmeye ve uygulamaya yönelik öğretmen görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Eğitim Dergisi*, 2(2), 23-37.
- Toraman, S. ve Alcı, B. (2013). Science and technology teachers' opinions about renewed science lesson curriculum. *EKEV Academy Journal*, 56, 11-22.
- Tunçel, H. (2002). Islamic countries images of Turkish geography students. *Fırat University Journal of Social Science*, 12(2), 83-103.
- Tüysüz, C. ve Aydın, H. (2009). The elementary school science and technology teachers' perceptions toward to new science and technology curriculum. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty*, 29(1), 37-54.

- Uslu, S. (2011). A study on natural sciences programs in Republican era. (Unpublished Master Thesis). Abant İzzet Baysal University, Institute of Social Sciences, Bolu, Turkey.
- Vural, M. (2006). A study on the fifth class pupils' levels of attainment towards the cognitive purposes of the teaching programme of science and technology lesson in terms of various variables. (Unpublished Master Thesis). Atatürk University, Institute of Social Sciences. Erzurum, Turkey.
- Wheeldon, J. ve Faubert, J. (2009). Framing experience: concept maps, mind maps, and data collection in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(3), 68-83.
- Yangın, S. (2007). 2004 The perceptions of science and technology teachers and students regarding science and technology course according to 2004 curriculum. (Unpublished PhD Thesis) Gazi University Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F., Öner Sünkür, M. ve İlhan, M. (2012). A comparison of physical events learning area acquisitions in primary school science and technology curriculum and physics curriculum acquisitions in terms of scientific literacy. *Elementary Education Online*, 11(4), 915-926.
- Yılmaz, H. ve Yiğit, N. (2011). The views and expectations of the students towards science and technology course 6th grade curriculum. *Journal of National Education*, 190, 269-292.
- Zollman, A. (2012). Learning for STEM literacy: STEM literacy for learning. *School Science and Mathematics*, 112 (1), 12-19.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ünal, C. ve Bozdoğan, A. E. (2019). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen bilimleri dersi öğretim programı algılarının zihin haritaları ile belirlenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1201-1228. DOI: 10.26466/opus.526192

Yolsuzluk Algısının Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Üzerine Etkisinde Lojistik Performans ile Küresel Rekabetin Ara Değişken Rolü: Türkiye Değerlendirmesi

DOI: 10.26466/opus.522497

*

Nagehan Uca* - Mustafa Emre Civelek** - Murat Çemberci***

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sütülcü / İstanbul / Türkiye
E-Posta: nuca@ticaret.edu.tr ORCID: [0000-0001-7438-8640](https://orcid.org/0000-0001-7438-8640)

** Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sütülcü / İstanbul / Türkiye
E-Posta: ecivelek@ticaret.edu.tr ORCID: [0000-0002-2847-5126](https://orcid.org/0000-0002-2847-5126)

*** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Esenler / İstanbul / Türkiye
E-Posta: cemberci@yildiz.edu.tr ORCID: [0000-0001-8569-4950](https://orcid.org/0000-0001-8569-4950)

Öz

Bu araştırmanın amacı yolsuzluk algısının gayrisafi yurt içi hasıla üzerine etkisinde lojistik performans ile küresel rekabetin ara değişken rolünün ortaya konulmasıdır. Bu GSYİH üzerinde Lojistik performansın dışında başka faktörlerin de etkili olduğunu gösteren çalışmalar literatürde bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazılarında yolsuzluk algısının hem lojistik performans hem de GSYİH üzerinde etkili olduğu sonuçları paylaşılmıştır. Çalışmada lojistik performansı yolsuzluk algısı ve küresel rekabet endeksi ile birlikte değerlendiren bir model önerilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre yolsuzluk algısı ile GSYİH arasındaki ilişkide lojistik performans ve küresel rekabetin aynı anda ara değişken etkisine sahip olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuç bölümünde araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışma olarak YAE ve GSYİH ilişkisinde LPE ve KRE endekslerinin rolünü ortaya koyması açısından önemlidir. Bu araştırma lojistik alanında yapılan yatırımların ülke ekonomisine faydasının artırılması için yapılabilecekler konusunda ışık tutmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre bir ülkenin lojistik performansını artırıcı yatırımlar yapılırken eş zamanlı olarak yolsuzlukla mücadele edilmesi ve küresel rekabette iyileştirici önlemler alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Lojistik Performans Endeksi, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Yolsuzluk Algısı Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi*

Mediator Role of Logistics Performance and Global Competition in Relationship between Corruption Perception and Gross Domestic Product: Evaluation of Turkey

*

Abstract

The aim of this research is to clarify the mediator role of logistic performance and global competition in relationship between corruption perception and gross domestic product. In the literature there are some studies showing that there are other factors besides logistic performance that have effects on GDP. In some of these studies, corruption perception has been found to be influential on both logistic performance and GDP. In this study, a model that evaluates logistics performance together with corruption perception and global competition index is proposed. According to the analysis results, it has been found statistically significant that logistics performance and global competition play mediator role at the same time in the relation between corruption perception and GDP. According to these results, Turkey evaluation has been made. This study is important in terms of the role of LPI and GCI indices in the relationship between CPI and GDP. This research sheds light on what can be done to increase the benefits of investments in the logistics sector to the national economy. According to the results of this research, it is necessary to struggle with corruption and to take remedial measures in global competition while making investments to increase the logistics performance of a country.

Keywords: *Logistics Performance Index, Gross Domestic Product, Corruption Perception Index, Global Competitiveness Index*

Giriş

Ülkeler için önemi her geçen gün giderek artan uluslararası ticaret, küreselleşme ve artan rekabetten etkilenmektedir. Bu eğilim; ürünlerin hareketliliğini kolaylaştırması, güvenliği ve hızı arttırması ve uluslararası ticaretin artmasıyla maliyetlerin düşürülmesini sağlayan kilit unsurlardan biri olması yönüyle lojistiği de etkilemektedir (Marti vd., 2017).

Uluslararası ticaretin belkemiğini oluşturan lojistik; yük taşımacılığı, depolama, ödeme sistemleri ve özellikle mal sahipleri için özel hizmet sağlayıcılar tarafından gerçekleştirilen diğer birçok fonksiyonu kapsamaktadır. Bununla birlikte, lojistik ulusal hükümetlerin, bölgesel ve uluslararası kuruluşların kamu politikalarını belirlemelerinde de önemli rol oynamaktadır (Arvis vd., 2012).

Son yıllarda, ülkeler açısından lojistiğin önemi arttıkça, lojistiğin performansının ölçülmesi de ülkeler için önemli hale gelmiştir. Lojistik performans, ülkelerin büyümeleri üzerinde etkili olan ve yabancı yatırımların tercihini etkileyebilen önemli bir faktör olarak görülmektedir (Çelebi vd., Civelek, 2015). Çünkü bir ülkenin küresel düzeyde ticaret yapma kabiliyeti, büyük ölçüde dış ticaret aktörlerinin lojistik ağlarına erişimlerinin etkinliğine bağlıdır (Ekici vd., 2016).

Lojistik performans ülkelerin gelir düzeyleri ve coğrafi konumları ile de ilişkilidir. Nitekim Marti ve diğerleri (2017)'nin yapmış oldukları araştırmada lojistik performansın büyük oranda ülkelerin gelirlerine ve buldukları coğrafi bölgelere bağlı olduğunu ortaya koymuşlardır. Örneğin, Avrupa Birliği ülkelerinin yüksek gelir grubunda olanlarının lojistik performanslarının yüksek olduğu görülür.

Lojistik performans ile ilgili diğer bir husus da lojistik performansın ülkelere sağlayacağı kazanımları en üst seviyeye çıkarmak için ne yapılması gerektiği hususudur. Ülkelerin yüksek lojistik performanslarının avantajlarından yararlanabilmeleri için küreselleşmenin gerektirdiği düzenlemelere hazır olmaları gerekmektedir. Başka bir ifade ile ülkeler lojistik performansı belirleyen ortak standartları dikkate alıp geliştirdikleri oranda lojistik performanslarının avantajlarından yararlanabileceklerdir (Sandberg ve Abrahamsson, 2011). Bu nedenle, dünya

genelinde lojistik performansı ölçmek için uygun bir nicel araç gerekmektedir. Bu gerekliliği gidermek için Lojistik Performans Endeksi geliştirilmiştir.

Lojistik Performans Endeksi (LPE) tedarik zincirini ölçmek için ülkeler bünyesinde yer alan ihracat şirketlerinden toplanan anketlerde yer alan verilere dayanmaktadır. LPE ilk olarak 2007'de yayınlanmış ve dünyada ekonomik büyümede lojistik performansın önemi üzerine küresel bir tartışma başlamasına sebep olmuştur. Aynı zamanda, LPE gelecekteki performansı iyileştirmek için somut politikaların uygulanması ihtiyacını da ortaya koymaktadır. LPE ve bileşenleri, ülkelere iş ortaklarını daha yakından tanımaları ve rekabetçiliklerine zarar verebilecek muhtemel düzenlemeleri öngörmeleri konusunda da yardımcı olmaktadır (Anderson vd., 1989).

Lojistik performansın doğrudan etkilediği ekonomik büyüme, bir ülkede üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla milli gelirin artmasını ifade eder. Ülkeler için önemli göstergelerden biri olan Gayri Safi Yurt içi Hasıla (GSYİH) rakamları ekonominin genel durumu hakkında bilgi veren sayısal verilerdir. Literatürde lojistik performansın ülke ekonomilerinin büyümesinde önemli etkilere sahip olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. D'Aleo ve Sergi (2017) çalışmalarında lojistik sistemlerle ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır (D'Aleo ve Sergi, 2017). Esfahani ve Ramirez (2003) çalışmalarında Lojistik performansın alt boyutlarından alt yapının ekonomik büyüme için önemli rol oynadığını ortaya çıkarmışlardır (Esfahani ve Ramirez, 2003). Hu ve diğerleri lojistik altyapısına yapılan yatırımlar ile GSYH arasında Granger nedensellik testi uygulayarak anlamlı bir ilişki bulmuşlardır (Hu vd., 2012). Wang ve Choi (2018) yaptıkları çalışmada gelişmekte olan ülkelerin rekabetçiliklerini geliştirebilmeleri için gümrük işlemleri, izlenebilirlik ve altyapıya öncelik vermeleri gerektiği sonucuna ulaşmışlar.

Çelebi ve diğerleri (2015) çalışmalarında, lojistik performans ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Bu etkiyi doğrudan yabancı yatırımların ülkeyi tercih etme nedenleri ile birleştiren çalışmada, ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekmesinde yabancı yatırımcıların dikkate aldıkları en önemli kriterin ülkelerin lojistik olanakları olduğu ifade edilmiştir. Aynı araştırmanın bir diğer sonucuna

göre ise doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisinde lojistik performans göstergelerinin çok etkili olduğu ifade edilmiştir. Küresel pazarlarda yatırım olanakları arayan uluslararası sermaye, bu sermayeyi büyütecek üretim sistemleri kurmanın ötesinde kaynaklara erişim, ürün hareketliliği, bürokratik serbestlik, izlenebilirlik ve şeffaflık gibi kolaylıklar da aramakta olduğu da belirtilmiştir (Çelebi vd., 2015).

Uca ve diğerleri (2015) lojistik performans endeksinin boyutlarından gümrüklerin ve gümrükleme süreçlerinin verimliliği ile ticaret ve taşımacılıkla ilgili altyapı kalitesi ile GSYİH arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu araştırmaya göre, ülkedeki gümrüklerin ve gümrükleme süreçlerinin iyileştirilmesi ile ticaret ve taşımacılıkla ilgili altyapı kalitesini yükseltecek yatırımların yapılmasının ülkenin GSYİH'sında bir artışa sebep olacağı ifade edilmektedir (Uca vd., 2015).

Literatürde lojistik performansın ülkelerin ekonomik büyümelerinde giderek artan öneme sahip olması yanında; rekabetçilik, yenilikçilik, girişimcilik ve yolsuzluk algısı gibi kavramlarla da ilişkili olduğunu açıklayan birçok çalışma vardır (Akkuş, 2014; Akıncı vd., 2015; Alas ve Miller, 2009; Andvig vd., 2001; Erkan, 2014; Fawcett ve Cooper, 1998; Founou, 2002; Hu vd., 2012; Mohan, 2013; Ojala ve Queiroz, 2002; Overbaugh, 2013; Civelek vd., 2015; Puertas vd., 2013).

Bu araştırmanın kurgusunda KRE bir değişken olarak kullanılmasının nedeni, KRE'nin ekonomik büyüme ve uzun dönemli refahın sürdürülebilir olması için, ülkeler arasında karşılaştırma olanağı sağlayan en kapsamlı değerlendirme araçlarından biri olmasıdır. Ülkelerin küresel düzeyde rekabetlerini açıklayan ve ülkeleri rekabetçilik düzeylerine göre sıralayan Küresel Rekabet Endeksi (KRE) de lojistik performans ile ilişkisi olan bir başka değişkendir (Ekici vd., 2016).

KRE uzun ve kısa vadede ülkeleri kurumsal ve ekonomik açıdan değerlendirmektedir. Endeksin hesaplanmasında 12 gösterge kullanılmaktadır. Bu göstergeler; kurumlar, altyapı, makroekonomik çevre, sağlık ve ilköğretim, yükseköğretim, ürün pazar verimliliği, finansal pazarların gelişimi, iş gücü pazarının verimliliği, teknolojik hazırlık, pazar payı, yenilik ve iş karmaşıklığıdır (Schwab, 2014). Çemberci ve diğerleri (2015) yapmış oldukları çalışmalarında, küresel rek-

abette üst sıraları hedefleyen ülkelerin, lojistik performans göstergelerinden uluslararası taşımacılık, takip ve izleme ile zamanlama boyutlarında önemli iyileştirmeler yapması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Çemberci vd., 2015). Civelek ve diğerleri (2015) ise lojistik performans, küresel rekabet ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştırdıkları çalışmalarında, küresel rekabetin ülkelerin büyümeleri üzerinde etkili olduğunu, bununla birlikte bir ülkenin lojistik performansının rekabetçilik ile büyüme arasındaki ilişkiyi domine ettiğini ortaya atmışlardır (Civelek vd., 2015).

Yolsuzluk ve rüşvet gibi olayların bir ülkenin gümrüklerinde ve lojistik ile ilgili diğer bürokratik süreçlerinde görülüyor olması ülke içerisinde ithalat ve ihracat yapan firmaların maliyetlerine yansımaktadır. Bu maliyetlerin ülke ekonomisini olumsuz etkilediği düşünüldüğünden araştırma kurgusunda Yolsuzluk Algısı Endeksi öncül bir değişken olarak yer almaktadır.

Literatürde, ülkelerdeki yolsuzluk algısının, küresel rekabet, lojistik performans ve ekonomik büyüme üçgeninde de etkilerinin olduğu gösteren çalışmalar mevcuttur. Ülkelerdeki yolsuzluk algısı bir endeks aracıyla belirlenmekte ve ülkeler yolsuzluk seviyelerine göre sıralanmaktadır. Yolsuzluk Algısı Endeksi (YAE), operasyonel raporlardan ve uzmanlardan alınan yolsuzluk verilerini birkaç bağımsız ve güvenilir kurumda derleyerek hazırlanan bileşik bir endekstir. Endeks, değerlendirilen ülkelerde yaşayan kişilerle birlikte uzmanların görüşlerini de yansıtmaktadır. Endekte kullanılan yolsuzluk algısı, ilgili ülkedeki yolsuzluğun gerçek seviyesinin anlaşılması için bilgi vermektedir. Uca ve diğerleri (2016) yolsuzluk algısının lojistik performans ve dış ticaret hacmi ile ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında, ülkelerdeki yolsuzluk algısının lojistik performans üzerinden dış ticaret hacmini etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmaya göre, ülkeler her ne kadar lojistik performanslarını artırmaya yönelik iyileştirmeler, düzenlemeler ve yatırımlar yapsalar bile ülkedeki yolsuzluk algısının yüksek olması dış ticaret hacimlerinin artmasında olumsuz etki yaratmaktadır. Dolayısıyla ülkeler dış ticaret hacimlerinde olumlu bir etki yaratmak için lojistik performanslarını artırmaya yönelik çalışmaların öncesinde ülkedeki yolsuzluk algısının düşük olması gerekir. Yolsuzluk algısının yüksek olduğu ülkelerde lojistik altyapı ve yatırımlar yeterli olsa bile ticaretin ve sosyal yapının

güvensiz oluşu dış ticarete olumsuz etki eder. Yabancı yatırım açısından bakıldığında, yabancı yatırımcılar kurumsal yapının güvenilir olmadığı ülkelere yatırım yapmak istemezler. Çünkü böyle bir ortamda lojistik performansın iyi olması tek başına bir şey ifade etmemektedir (Uca vd., 2016).

Bu araştırmada, yolsuzluk algısının gayrisafi yurt içi hasıla üzerine etkisinde lojistik performans ile küresel rekabetin ara değişken rolünün ortaya konulması amaçlanmıştır. Lojistik performansı yolsuzluk algısı ve küresel rekabet endeksi ile birlikte değerlendiren bir model önerilmiştir. Çalışmanın 88 ülke kapsamında bulunan sonuçlarına göre Türkiye açısından çıkarımları yorumlanmıştır.

2. Kavramsal Temeller

2.1 Yolsuzluk Algısı

Yolsuzluk çok eski zamanlardan beri var olan bir kavram olup tanımlanması zor olsa da, literatürde yolsuzluk hakkında yapılmış bazı tanımlamalar mevcuttur. Kaufmann (1997) yolsuzluğu kamu çalışanlarının, kamu malını kendi çıkarları için kötüye kullanması olarak tanımlamıştır. Kaufmann (1997), ticari faaliyetlerde kişilerin rüşvet vererek idari yapıdaki engelleri aşabildiğine de dikkat çekmiş, yolsuzluk ve bürokrasi arasındaki ilişki üzerinde durmuştur (Kaufmann, 1997). Klitgaard (1998) ise çalışmasında, yolsuzluğun farklı şekillerde olabileceğini, sadece rüşvet alma veya zimmete para geçirme şeklinde değil, dolandırma, rüşvet verme gibi farklı türlerde de olabileceğini belirtmiş ve yolsuzluk ile şeffaflık arasında ilişki olduğunu ifade etmiştir (Klitgaard, 1988).

Tanzi (1998) yolsuzluğu tanımlamanın o kadar da kolay olmadığı konusuna değinerek, kamu gücünün kişisel çıkarlar amacıyla kötü amaçlı kullanılması açıklamasını desteklemiştir. Tanzi (1998)'ye göre yolsuzluk kamu gücünü kendi amaçları için kullanma, rüşvet, adam kayırma, hediyeye alma, para çalma, kamu malına zarar verme gibi etik ve legal olmayan kavramları içermektedir (Tanzi, 1998).

Literatürde yolsuzlukla ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır ancak genel anlamda yolsuzluk ekonomik ve politik yolsuzluk olarak

sınıflandırılabilir (Güney, 2013). Bunun yanında literatürde yolsuzluk ve yolsuzluk algısı hakkında yapılan çalışmalar mevcuttur. Örneğin; Tanzi ve Davoodi (1998) çalışmalarında, yolsuzluğun toplum üzerinde sosyal, siyasal, sosyolojik ve ahlaki etkileri olduğu gibi, ülkelerin makroekonomik performansları üzerinde de etkisi bulunduğunu açıklamışlardır (Tanzi ve Davoodi, 1998).

Sanyal (2005) araştırmasında, rüşvet ve yolsuzluk algısı arasındaki ilişkiyi ekonomik ve kültürel değişkenler ile çoklu regresyon analizi yöntemi kullanarak incelemiş ve hem ekonomik hem de kültürel faktörlerin rüşvet için önemli açıklayıcı faktörler olduğu sonucuna ulaşmıştır (Sanyal, 2005).

Morse (2006) çalışmasında, çevresel sürdürülebilirlik ile yolsuzluk algısı endeksi arasındaki ilişkiyi lineer regresyon yöntemi ile analiz etmiş ve yolsuzluk ile çevresel sürdürülebilirlik arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Morse, 2006).

Dökmen (2012) çalışmasında yolsuzlukların vergi gelirleri üzerindeki etkisini dinamik panel tahmin yöntemi ile incelemiş ve yolsuzluklarla farklı vergi türleri arasında negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğunu ileri sürmüştür (Dökmen, 2012).

Özcan (2012) ise çalışmasında, OECD ülkelerinde yolsuzluğun ekonomik belirleyenlerini panel veri analizi yöntemi ile incelemiş, gelir eşitsizliğinin yolsuzluğu arttırdığını, ekonomik özgürlük düzeyinin artmasının ise yolsuzluk düzeyini azalttığını ortaya koymuştur (Özcan, 2012).

Şahbaz ve diğerleri (2013) çalışmalarında kurumsal faktörlerin ve yolsuzluk algısının kamu borcu üzerindeki etkisini yatay kesit analiz yöntemi ile test etmişler ve yolsuzluk algısını azaltmanın kamu borçlarını azalttığı sonucuna ulaşmışlardır (Şahbaz vd., 2013).

Wright ve Craigwell (2013) yaptıkları çalışmada, yolsuzluk algısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi lineer ve lineer olmayan panel nedensellik testi ile incelemişlerdir. Gelişmekte olan ekonomilerde özellikle ekonomik büyüme dönemlerinde ve sonrasında zararları azaltmak için yeterli kurumsal olanaklar mevcut olmalıdır sonucuna ulaşmışlardır (Wright ve Craigwell, 2013).

Yakışık ve Çetin (2014), yolsuzlukların sosyo-ekonomik belirleyicilerini inceledikleri “Yatay Kesit Veri Analizi” isimli çalışmalarında 4 farklı modelle yolsuzluğun belirleyicilerini tahmin etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre özgürlük, demokrasi ve kişi başı gelir değişkenlerdeki artışların yolsuzlukları pozitif (iyileşme) yönde etkilediği, kamu harcama oranı değişkenindeki artışın ise yolsuzlukları negatif (olumsuz) yönde etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Yakışık ve Çetin, 2014).

Fernández ve Velasco (2014) İspanya’da kayıt dışı ekonomi, kamu borcu ve yolsuzluk üzerine bir çalışma yapmışlar, kayıt dışı ekonomi hacminin, bölgesel kamu borcuna önemli ve olumlu bir etkisi olduğunu ileri sürmüşlerdir (Fernandez ve Velasco, 2014).

Akkuş (2014) çalışmasında, “Türkiye’de Yolsuzluk Bibliyografyası”nı çıkarmış ve Türkiye’de sosyal bilimler ulusal veri tabanına kayıtlı olan yolsuzlukla doğrudan ya da dolaylı bir biçimde ilgili çalışmaları derlemiştir (Akkuş, 2014).

Akıncı ve diğerleri (2015) çalışmalarında ekonomik özgürlükler ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi zaman serisi yöntemi ile incelemişler; finansal özgürlükler, mali özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler ve ticari özgürlüklerin, yolsuzlukların azalmasına neden olduğunu destekler bulgulara ulaşmışlardır (Akıncı vd., 2015). Türkay (2015) araştırmasında Yolsuzluk Algılama Endeksini incelemiş ve Türkiye’nin yolsuzluk algısındaki durumunu konu almıştır (Türkay, 2015).

Yolsuzluk ile ilgili diğer bir konu da yolsuzluğun ülkeler bazında ölçülmesi ile ilgilidir. Günümüz ölçüm metotlarıyla yolsuzluk seviyesini hatasız olarak belirlemek mümkün olmasa da uluslararası otoriteler ve bilim insanları tarafından kullanılan, anketler ve çeşitli kaynaklardan aldığı veriler ile dolaylı olarak yolsuzluğu ölçen çeşitli ölçüm araçları bulunmaktadır.

Saha araştırmaları ile yolsuzluk hakkında bilgi edinilebilir. Dünya’da birçok organizasyon, yerel ve küresel ölçekte araştırmalar yaparak, sonuçlarını analiz etmekte ve yolsuzlukla mücadele amacıyla bu bilgileri paylaşmaktadır. Bazı kuruluşlar ise bu sonuçları endekslere dönüştürerek, ülkelerdeki organizasyonların yolsuzluk algı düzeylerinin ölçülmesini sağlamaktadır (Tanzi, 1998). Yolsuzluk algısı, kişi ve organizasyonların yolsuzluk eylemlerinde yer alıp almamalarının yanı sıra,

kendilerinin yapmadıkları fakat günlük hayatlarında çeşitli şekillerde algıladıkları veya karşılaştıkları yolsuzlukları da içermektedir. Bu anlamda Yolsuzluk Algı Endeksi (YAE) saha araştırması içeren, farklı kaynaklardan, farklı ülkelerden elde edinilen verilerin uzmanlar tarafından, çeşitli bilimsel yöntemler kullanılarak, analiz edildiği bir endekstir. YAE, uluslararası kuruluşların hazırladığı endeksler içerisinde güvenilir bir kaynak olarak kabul edilmekte ve önemli bir yer tutmaktadır. Endeks, yolsuzluğu değil yolsuzluğun algılanmasını ölçmekte olup, yolsuzluğa bulaşmış yetkililerle karşılaşma olasılığını, kamu kaynaklarının özel çıkarlar için kullanılmasını, rüşvet ve zimmete geçirme kavramları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu endeks çeşitli bağımsız araştırma kuruluşlarından gelen verilerle hazırlanmaktadır. Yolsuzluk algı endeksi özel sektör ile ilgili yolsuzluklarla doğrudan ilgili olmayıp, kamu sektörü çalışanlarının ne düzeyde yolsuzluğa karıştığını belirlemek için kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, yolsuzluk algısı Yolsuzluk Algı Endeksi (YAE) ile ölçülmüştür. Endeks, yolsuzluğu değil yolsuzluğun algılanmasını ölçmekte olup, yolsuzluğa bulaşmış yetkililerle karşılaşma olasılığını, kamu kaynaklarının özel çıkarlar için kullanılmasını, rüşvet ve zimmete geçirme kavramları üzerine yoğunlaşmaktadır. Endeks ülkeleri, politikacılar ve kamu görevlileri arasında algılanan yolsuzluğun derecesine göre sıralanmaktadır. Yolsuzluk seviyesini tespit etmek amacıyla, her ülke için dörtten az olmamak şartıyla farklı sayıda kaynaktan toplanan anketler değerlendirilmektedir. Bu açıdan, YAE, anketlerin anketi olarak adlandırılan birleşik bir endekstir (Andvig vd., 2001).

2.2. Lojistik Performans Endeksi

Lojistik sadece ürünlerin, doğru zamanda, doğru yerden, doğru müşteriye, doğru miktarda taşınması ile sınırlı kalmayıp, hedeflenen müşteri hizmet düzeyini, en az maliyetle yakalayabilmektir. Zamanlama ve maliyetin bu kadar önemli olduğu bir sektörde lojistik hizmetlerin performansı önemlidir. Müşteri hizmet düzeylerinin belirlenmesi, stratejilerin oluşturulması, hedeflenen kalite düzeyinin yakalanması ve maliyetlerin minimize edilmesinin yönetilmesinde performans ölçümü kritik noktadır.

Performans değerlendirmeleri, yöneticilerin stratejik kararlar vermesinde etkili rol oynamaktadır. Dünya çapında büyük firmaların başarı faktörleri ele alındığında bunun arkasında ölçme ve değerlendirme sistemlerinin işlediği ve bunun sürekliliğinin sağlandığı gözlenmektedir. Kurumlar, müşteri hizmet düzeylerinde farklılık yaratabilmek ve rekabet avantajı sağlayabilmek için, lojistik yeteneklerini geliştirmeye ve fark yaratmaya çalışmaktadırlar. Geleneksel lojistik bakış açısı, böyle bir rekabet üstünlüğünü sağlamakta ihtiyaç duyulan motivasyon ve beceriyi sağlayamamaktadır (Fawcett ve Cooper, 1998). Dolayısıyla, gelişmiş performans ölçüm sistemleri stratejik karar alabilmek için artık bir zorunluluk haline gelmiştir.

Performans ölçümünde kullanılan kriterlerin doğru belirlenmesi, teknik donanım ve araçların, kullanılan yöntemlerin doğru seçilmesi bilginin güvenilirliği açısından önemlidir. Performans ölçütleri, kapsamlı olması (sistemin bütün paydaşlarının dahil olması), nedensellik içermesi (geleceği etkileyecek kararları bugünün performanslarıyla değerlendirebilmesi), yatay entegrasyon (bütün departmanları ve işletmenin bütün fonksiyonlarının dahil olması) ve dikey entegrasyonlu olması (bütün karar vericileri ve firma stratejilerini içermesi), iç kıyaslama (performans ölçüm sistemlerinin farklı boyutlar arasında kırılma noktaları meydana geldiğinde kıyaslama yapabilmesi), fayda (performans ölçüm sistemlerinin karar vericiler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir ve kullanılabilir olması) açısından değerlendirilebilir (Caplice ve Sheffi, 1995).

LPE nitel ve nicel ölçümlerin bir arada olması ile lojistik dostu ülkelerin profillerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Endeks, bir ülkenin tedarik zinciri boyunca lojistik performansını iki şekilde ölçmektedir. Bunlardan ilki Uluslararası Lojistik Performans Endeks, ikincisi de Yurtiçi Lojistik Performans Endeksidir.

Uluslararası Lojistik Performans Endeksi, lojistik uzmanlarının niteliksel değerlendirmelerini içeren anketlerden oluşmaktadır. LPE, ülkenin ticaret ve lojistik profilini 1 (en kötü) ile 5 (en iyi) arasında ölçeklendirmektedir. 1000'den fazla uluslararası nakliye acentesinde çalışan, 6000'den fazla lojistik profesyonelinin, en çok iş yapılan 8 ülkeyi değerlendirmesinin analiz edilmesi ile ülke derecelendirmesi yapılmaktadır. Her bir boyut için ayrı ülke puanı hesaplanmaktadır. Endeks altı farklı boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar aşağıda belirtilmiştir.

1. Gümrükler ve gümrük kontrol noktaları da dahil olmak üzere gümrükleme sürecinin etkinliği (hız, basitlik, formalitelerin öngörülebilirliği)
2. Ticaret ve ulaştırma altyapısının kalitesi (limanlar, demiryolları, bilgi teknolojileri)
3. Sevkiyatların rekabetçi fiyatlandırma ile ayarlanmasının kolaylığı
4. Lojistik hizmetlerinin yeterliliği ve kalitesi (taşıma organizatörleri ve gümrükçülerin)
5. Sevkiyatların izlenebilirliği ve takip edilebilirliği
6. Planlanan ve beklenen sürede sevkiyatların alıcıya ulaşma sıklığı

Bu çalışmada 2007, 2010, 2012, 2014, 2016 yıllarına ait Uluslararası Lojistik Performans Endeks verileri kullanılmıştır.

Literatürde yapılan birçok çalışmada Lojistik performans, lojistik performans endeksi ile ölçülmüştür. Lojistik Performans Endeksi (LPE), ülkelerin ticareti ve ulaştırmayı kolaylaştırıcılığını ölçümleyen en kapsamlı uluslararası karşılaştırma aracıdır (Ojala ve Çelebi, 2015). LPE ülkelerin gümrük, taşımacılık, altyapı gibi lojistik alanındaki performanslarını değerlendiren ve lojistik büyüme ile kaliteyi ölçen bir endekstir.

Founou (2002) lojistik yönetiminde bilişim teknolojileri kullanımının rekabete etkisini incelemiş, lojistik sektörde bilgi teknolojilerinin kullanımının verimliliği ve rekabet gücünü arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Babacan (2003), Türkiye’de lojistik sektörüne ilişkin durumu ve potansiyeli ele almıştır. Sektörde çalışan üst düzey yöneticilerle yapılan görüşmelerden, Türkiye’de özellikle son yıllarda sektöre verilen önemin arttığı, maliyetlerin azaltılma ve pazarın büyütülmesi gereği vurgulanmıştır.

Tutar ve diğ. (2009) ise, Türkiye ile Macaristan ve Romanya’nın lojistik sektörü gelişmişlik düzeyini kıyaslamışlar, Türkiye’nin her iki ülkeye göre de üstünlüğü olduğunu ve sözü edilen ülkeler arasında sıkı bir işbirliği bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Ateş ve Işık (2010), Türkiye’de lojistik hizmetlerindeki gelişmelerin ihracat üzerine etkisini analiz etmişler, Granger nedensellik analizi sonucu,

lojistik sektörü ile ihracat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisini saptamışlardır.

Çekerol ve Kurnaz, (2011) küresel krizin lojistik sektörü üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Kriz ortamında ve sonrasında, maliyetlerini düşüren, bilgi altyapısını geliştiren ve kalifiye eleman ihtiyacını azaltan firmaların lojistik performanslarının artacağını ileri sürmüşlerdir.

Munim ve Schramm (2018) tarafından yapılan araştırmada liman altyapı kalitesinin yükseltilmesinin gelişmekte olan ülkelerde lojistik performansı iyileştirdiği ve sonuç olarak ekonomik büyümeyi arttırdığı öne sürülmüştür.

Roy (2011), Kanada'nın Lojistik Performans Endeksi ve iş verimliliği arasındaki ilişkiyi analiz etmiş, iş verimliliği, ülkenin lojistik performansını ve tedarik zinciri yönetimini olumlu etkilediği sonucunu ortaya koymuştur.

Burmaoğlu (2012), tarafından yapılan çalışmada, AB ülkelerinde 2009 yılına ilişkin inovasyon göstergelerinin lojistik performansına etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, insan kaynakları ve entelektüel varlıkların ülkelerin lojistik performansı üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sofyalıoğlu ve Kartal (2013)'ün yaptıkları çalışmada, Türkiye ile Avrupa ülkelerinin Lojistik Performans Endeksleri kıyaslanmış, Türkiye'nin lojistik faaliyetlerinde nispi üstünlüğüne dikkat çekmişlerdir.

Puertas ve diğerleri 2005 ve 2010 yılları arasında 26 Avrupa birliği ülkelerinin ihracatında lojistiğin önemimin ithalatında olan öneminden daha fazla olduğu sonucunu çekim modelini kullanarak ortaya koymuşlardır (Puertas vd., 2013).

Mohan (2013) lojistik yönetimi ve rekabet gücü arasındaki ilişkiyi Hindistan örneği ile incelenmiştir. Hindistan'ın, lojistik performansını artırabilmesi için öncelikle ulaştırma altyapısını geliştirmesi ve depolamaya önem vermesi gerekir sonucuna ulaşmıştır.

Sandberg ve Abrahamsson (2011) tarafından yapılan çalışmada da; sürdürülebilir rekabet gücü açısından lojistiğin önemi araştırılmış, lojistik faaliyetlerinin hem etkili hem de bilişim teknolojileriyle birlikte kullanımı sonucunda rekabet gücünü artacağı ve daha sürdürülebilir olacağı sonucunu ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmada, lojistik performans Lojistik Performans Endeksi (LPE) ile ölçülmüştür.

2.3. Küresel Rekabet Endeksi

Bir ülkenin kurumlarının, politikalarının ve ülkenin verimlilik seviyesini belirleyen faktörlerin bir arada değerlendirilmesini rekabet olarak tanımlayabiliriz. Küresel rekabet ise doğrudan veya dolaylı olarak mal ve hizmet piyasasındaki işletmelerin, kurum ve kuruluşların faaliyetlerini etkileyen ortam ve şartlardan oluşmaktadır (Kantarci, 2013).

Küresel Rekabet Endeksi (KRE) de ekonomik büyüme ve uzun dönemli refahın sürdürülebilir olması için, ülkeler arasında karşılaştırma olanağı sağlayan en kapsamlı değerlendirme araçlarından biridir.

Endeks kurumlar, altyapı, makroekonomik istikrar, sağlık ve temel eğitim, mal piyasası etkinliği, finansal piyasanın gelişmişliği, teknolojik altyapı, piyasa büyüklüğü, faaliyet çeşitliliği, yenilik olmak üzere 12 farklı boyuttan meydana gelmektedir.

Araştırma enstitüleri ve önde gelen akademisyenlerin işbirliği ile üretilmiştir. Kullanıcılara çok sayıda sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin rekabet gücü göstergeleri hakkında kapsamlı bir veri kümesi sunmaktadır. 2007 yılı raporunda 125 ülke için, 2010 yılı raporunda 139 ülke, 2012 ve 2014 yılı raporunda 144 ülke için küresel rekabet sıralaması yapılmıştır. Sıralamalarda yer alan ülkeler dünya üzerindeki toplam yurtiçi gayri safi hasılanın yaklaşık %98'ini oluşturmaktadır.

Literatüre bakıldığında küresel rekabet ile ilgili çalışmaların daha ekonometrik yaklaşımlar ile ortaya koyulduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; Overbaugh (2013), gayrisafi milli hasıla, kültürel değişkenler ve küresel rekabet endeksi arasındaki ilişkiyi anlamlı bulmuştur (Overbaugh, 2013).

Salahodjaev ve Nazarov (2013) küresel rekabet endeksi ile insan kaynakları arasındaki ilişkiyi ekonometrik bir yaklaşım ile incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçları beklenildiği gibi ortalama ömür ve temel eğitime yapılan yatırımların beşeri sermayeyi daha rekabetçi hale getirdiğini desteklemektedir.

Ovalı (2014) çalışmasında, küresel rekabet gücü açısından Türkiye'nin konumu üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Değerlendirme sonucunda, Türkiye'nin piyasa büyüklüğü, finansal piyasasının gelişmişliği ve mal piyasasının etkinliği alanlarında avantajlı olduğunu, buna karşın emek piyasasının etkinliği, makroekonomik istikrar, yükseköğrenim ve mesleki eğitim ile teknolojik hazırlık alanlarında ise dezavantajlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Lechman ise küresel rekabette ürün ihracat kalıplarının değişmesini Ortadoğu Avrupa ülkeleri üzerine yaptığı araştırma ile ortaya koymuştur (Lechman, 2014).

Pena-Vinces ve Urbano (2015) Latin Amerika'da gelişmekte olan ülkeler için yaptıkları araştırmalarında ülkelerin, hükümet, üniversiteler ve araştırma merkezleri gibi kurum ve kuruluşlarının küçük ve orta ölçekli çokuluslu şirketlerin (SMNEs) uluslararası rekabet gücünü nasıl etkilediğini yapısal eşitlik yöntemi kullanarak değerlendirmişlerdir.

Bu çalışmada küresel rekabet ise, Küresel rekabet endeksi ile ölçülmüştür.

2.4. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

Gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), bir ülkenin ekonomik büyüklüğünün belirten faktörlerden biridir. GSYİH, GSMH'den farklı olarak, belli bir dönem içinde, bir ülkenin ulusal sınırları içerisinde ister o ülke ekonomik birimleri olsun isterse yabancılar tarafından üretilmiş olsun, üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeridir.

Bu çalışmada, ülkelerin ekonomik büyüklükleri, o yıllara ait yıllık GSYİH rakamları ile ölçülmüştür.

3. Hipotez Geliştirme

3.1 Yolsuzluk Algısı ile Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Arasındaki İlişkide Lojistik Performans ve Küresel Rekabetin Aracı Rolü

Literatürde yolsuzluk algısı ile ekonomik büyüklük arasında ilişki ortaya atan çalışmalar bulunmaktadır. Tanzi ve Davoodi (1998) yolsuzluğun, toplum üzerinde sosyal, siyasal, sosyolojik, ahlaki etkileri olduğu gibi,

ülkelerin makroekonomik performansları üzerinde de etkisi bulunduğunu ifade etmişlerdir (Tanzi ve Davoodi, 1998).

Wright ve diğerleri (2013) ise yolsuzluk algısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi lineer ve lineer olmayan panel nedensellik testi ile incelemiş ve bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Wright ve Craigwell, 2013).

Literatürdeki çalışmalara göre yolsuzluk algısı ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğu belirtilebilir.

H1: Yolsuzluk algısı ile Gayrisafi Yurt İçi Hasıla arasındaki ilişkide Lojistik performans ve küresel rekabetin aracı rolü bulunmaktadır.

3.2 Yolsuzluk Algısı ve Lojistik Performans İlişkisi

Literatürde yolsuzluk algısı ile lojistik performans arasındaki bir ilişki olduğunu açıklayan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; Omran (2012) yolsuzluk ile lojistik performans arasında bir ilişki olduğunu iddia etmiştir. Araştırma örnekleminde bulunan 19 ülkeyi yolsuzluk algı endeksine göre yüksek ve düşük şeffaf olarak ikiye ayırmış ve bunlarla lojistik performans arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Buna göre şeffaflık seviyesi yüksek olan ülkelerde, şeffaflık ile gümrükleme sürecinin etkinliği, altyapının kalitesi, sevkiyatların kolaylığı ve planlanan sürede sevkiyatların alıcıya ulaşma sıklığı boyutları arasında istatistiksel olarak daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkmıştır (Omran, 2012).

Murphy ve Daley (1999) lojistik dostu kavramını tanımlamışlardır. Uluslararası yükleme operasyonlarının düzenlenmesi kolaylığı, lojistik dostu ülke olmayı, Uluslararası yükleme operasyonlarının düzenlenmesinin zor olması, lojistik dostu olmayan ülkeyi tanımlamaktadır.

Ojala ve Queiroz (2002) Dünya Bankası için yaptıkları çalışmalarında, yolsuzluk algısı ile lojistik dostu olmak arasında yüksek bir korelasyon olduğunu ve bunun düşük yolsuzluk algısına sahip olan bir ülkede ticaret ve lojistik uygulamalarının daha kolay yapılabileceğinin bir göstergesi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Literatürdeki çalışmalara göre yolsuzluk algısı ile lojistik performans arasında bir ilişki olduğu belirtilebilir.

H2: Yolsuzluk algısı lojistik performansı pozitif yönde etkiler.

3.3 Yolsuzluk Algısı ve Küresel Rekabet İlişkisi

Literatürde yolsuzluk algısı ile küresel rekabet arasında ilişki olduğunu açıklayan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Buckley ve Casson (1998) küresel rekabetin bir ülkenin uluslararası pazarlarda rekabet avantajı yaratmasıyla ilişkilendirmişlerdir. Bir ülkedeki yolsuzluk algısının yüksek olmasının şirketlerin o ülke pazarına girme kararları üzerinde olumsuz etkisi olduğunu iddia etmişlerdir (Buckley ve Casson, 1998).

Alas ve Miller 2009 yılında yaptığı çalışmada küresel şirketlerin %45'inin yolsuzluk riskinden dolayı ülke pazarlarına girmekten çekindiklerini ortaya koymuştur (Alas ve Miller, 2009).

Bu çalışmalar dikkate alındığında yolsuzluk algısı ile küresel rekabet arasında bir ilişki olduğu belirtilebilir.

H3: Yolsuzluk algısı küresel rekabeti pozitif yönde etkiler.

3.4 Lojistik Performans, Küresel Rekabet ve Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İlişkisi

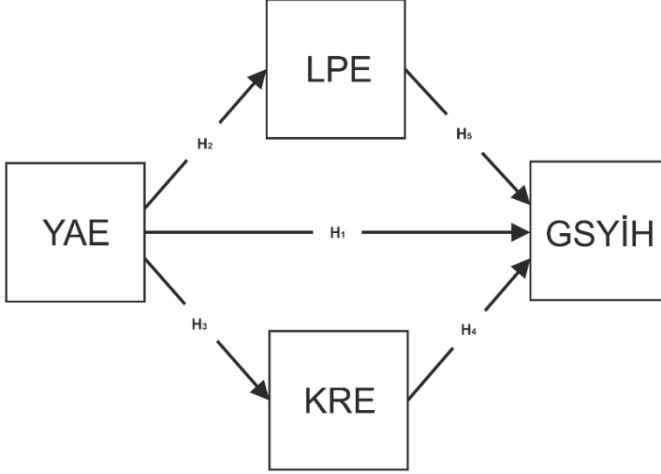
Literatürde Lojistik Performans, Küresel Rekabet ve Gayrisafi Yurt İçi Hasıla arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar da yer almaktadır. Örneğin, Hu ve diğerleri lojistik altyapısına yapılan yatırımlar ile GSYH arasında Granger nedensellik testi uygulayarak anlamlı bir ilişki bulmuşlardır (Hu vd., 2012).

Güneş, küresel rekabet endeksini kullandığı araştırmasında ülkelerin büyüme oranlarına rekabetçiliğin pozitif katkı sağladığını panel data analizi kullanarak ortaya koymuştur (Güneş, 2012).

Erkan (2014) ise çalışmasında, Küresel Rekabet Endeksi bileşenleri ile Lojistik performans endeksi bileşenleri arasındaki ilişkiyi doğrusal regresyon ile incelemiş, küresel rekabet ile lojistik performans arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur.

H4: Küresel rekabet Gayrisafi Yurt İçi Hasılayı pozitif yönde etkiler.

H5: Lojistik performans Gayrisafi Yurt İçi Hasılayı pozitif yönde etkiler.

Şekil 1. Araştırma Modeli

4. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada yolsuzluk algısı ile Gayrisafi Yurt İçi Hasıla arasındaki ilişkide lojistik performansın ve küresel rekabetin birlikte ara değişken rollerinin analiz edilmesi için yapısal eşitlik modeli yöntemi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modeli yöntemi çok değişkenli bir analiz yöntemi olup kavramsal modeli oluşturan hipotezlerin bir arada test edilmesine olanak vermektedir. Bu nedenle de iki değişkenin aynı anda ara değişken rolünün ölçülebilmesi için en uygun yöntemdir. Ayrıca bu yöntem, doğrudan ve dolaylı ilişkilerin tek bir model içerisinde ölçülebilmesine olanak sağlamaktadır (Meydan ve Şeşen, 2011: 5). Yapısal eşitlik modeli yöntemi geleneksel yöntemlerle karşılaştırıldığında ölçüm hatalarını en aza indiren yöntemdir (Byrne, 2010; Fornell ve Larcker, 1981).

Yapısal eşitlik modeli yönteminde, aynı anda iki ara değişkenin bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkide ara değişken rolünün ortaya konulması için 3 ayrı model geliştirilir. Bunun nedeni, bağımlı, bağımsız ve ara değişkenler arasındaki beklenen etkileri ayırtmaktır. 1. Modelde bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki direk etki ölçülür. 2.

Modelde bağımsız değişken ile ara değişkenler arasındaki etkiler ölçülür. 3. Modelde de kavramsal modelin tüm değişkenleri arasındaki etkiler aynı anda ölçülür. Tüm modellerde Yapısal eşitlik modeli yönteminde iyi uyum değerleri dikkate alınır. Kavramsal modelden türetilen 3 ayrı modeldeki yol analizi katsayılarının standardize değerleri birbirleri ile karşılaştırılır. Karşılaştırma yapılırken, bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki anlamlı ilişkinin, ara değişkenler modele katıldığında ilişkinin anlamsız dönüşüp dönüşmediğine ya da anlamlı olsa bile ilişkinin yönüne bakılır (Civelek, 2018).

5. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme 88 ülkenin 5 yıllık (2007, 2010, 2012, 2014, 2016) endeks değerlerinden oluşmaktadır. Bu endeksler sırasıyla Yolsuzluk Algı Endeksi, Lojistik Performans Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi ile Gayrisafi Yurt İçi Hasıla rakamlarıdır. LPI iki yılda bir yayınlanan bir endeks olduğundan çalışmada kullanılan diğer endeksler içinde LPI'ın yayınlandığı yıllar baz alınmıştır. Araştırmanın kapsamı yukarıda belirtilen yıllarda endeks değerlerinde eksik olmayan 88 ülkedir. Yolsuzluk Algı Endeksi verileri Uluslararası Şeffaflık Örgütü (CPI) tarafından her yıl yayınlanmaktadır. YAE ile ilgili araştırmaya konu olan veriler Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nden alınmıştır. Lojistik Performans Endeksi verileri Dünya Bankası'nın iki yılda bir yayınladığı LPI Raporlarından alınmıştır. Küresel Rekabet Endeksi verileri Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Raporundan alınmıştır. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla verileri Dünya Bankası'ndan alınmıştır.

6. Analiz Sonuçları

Modeller ile veri arasındaki uyum literatürde en çok kullanılan uyum indeksleri olan CMIN/DF, CFI (the comparative fit index), IFI (the incremental fit index), RMSA (the root-mean-square error of approximation) ile değerlendirilmiştir (Akgün vd., 2014).

CFI uyum indeksi, artımsal bir uyum istatistiğidir. Bu indeks doymuş modellerin karşılaştırmaları ve parametreleri arasında her hangi bir ilişki olmadığında bağımsız modeli kullanarak test edilir. CFI uyum indeksi 0

ile 1 arasında değerler alır. 0.90'dan büyük değerler iyi uyum olduğunu gösterir (Bayram, 2010).

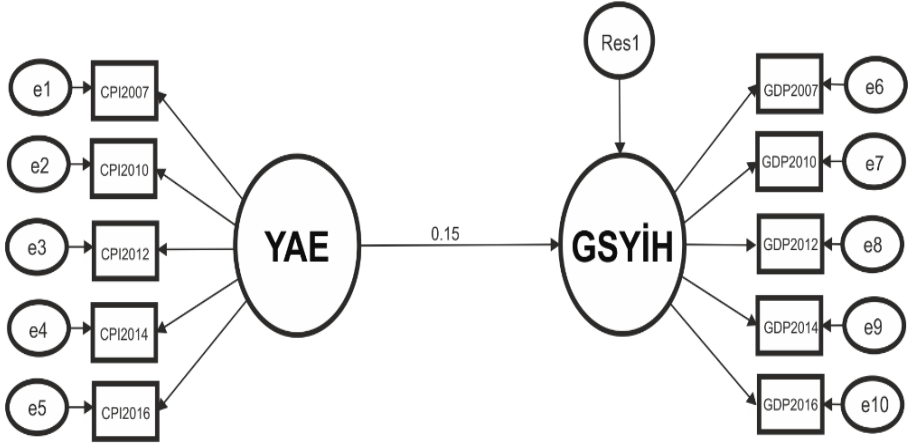
Ara değişkenlerin rollerini test etmeden önce kavramsal modelde yer alan tüm değişkenlerin arasındaki korelasyona bakılır. Ara değişken analizinin ön şartı tüm değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmasıdır (Baron ve Kenny, 1986). Tablo 1'de kavramsal modelde yer alan değişkenler arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4
1. YAE	–			
2. KRE	0.883*	–		
3. LPE	0.861*	0.928*	–	
4. GSYİH	0.430*	0.653*	0.703*	–

*p < 0.01.

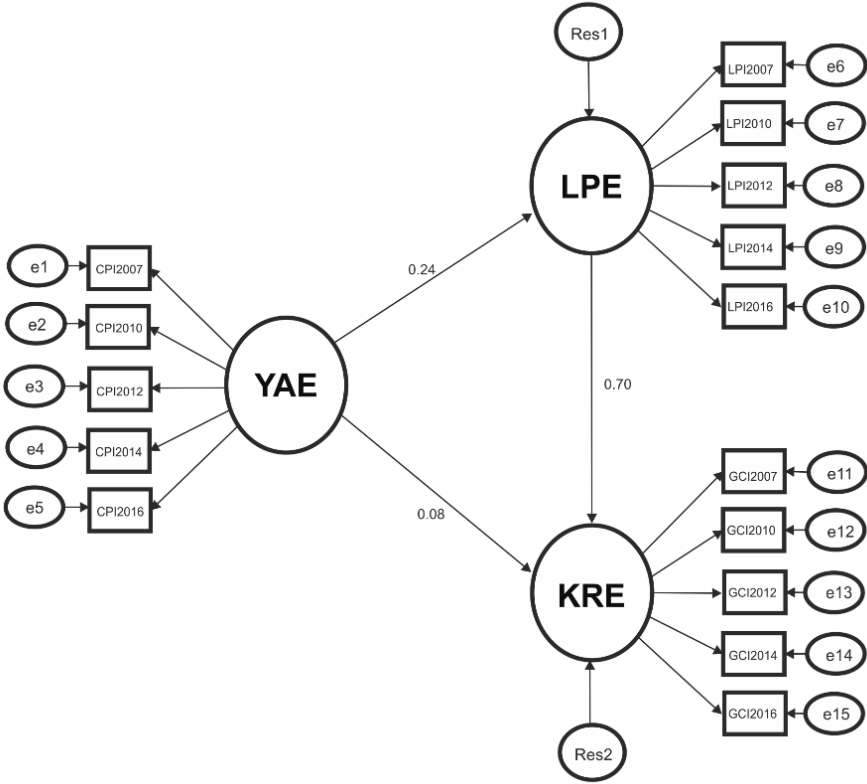
Ara değişken rolünün test edilmesinde kullanılan 3 model sırasıyla Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4'de görüldüğü gibidir.

Not: $\chi^2/DF = 2.554$, $CFI = 0.985$, $IFI = 0.985$, $RMSEA = 0.134$

Şekil 2. Model 1'in Yol Analizi

Şekil 2’de Model 1’in yol analizi sonuçları görülmektedir. Model 1’de bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki direk ilişki ölçülmüştür. İlişki anlamlı ve pozitif yönlüdür. Modelin uyum indeksleri literatürde kabul gören sınırlar içerisinde. Modelin uyum indekslerinin değerleri sırasıyla $\chi^2/DF = 2.554$, CFI = 0.985, IFI = 0.985, RMSEA= 0.134 olarak bulunmuştur.

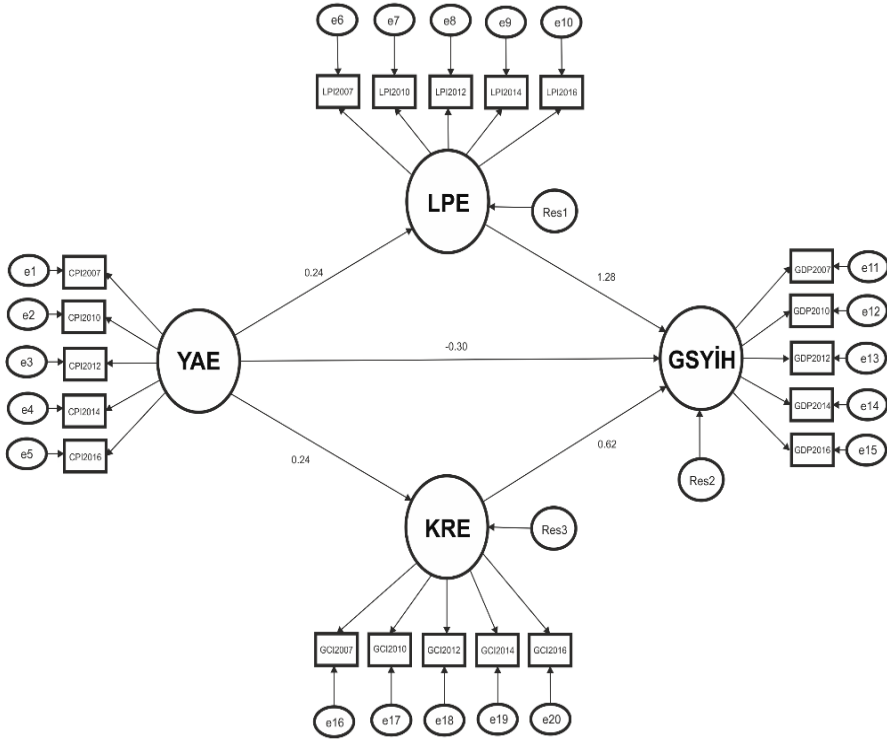

Şekil 3. Model 2'nin Yol Analizi

Şekil 3’de Model 2’nin yol analizi sonuçları görülmektedir. Model 2’de bağımsız değişken ile ara değişkenler arasındaki direk ilişkiler ölçülmüştür. İlişkiler anlamlı ve pozitif yönlüdür. Modelin uyum indeksleri literatürde kabul gören sınırlar içerisinde. Modelin uyum indekslerinin

değerleri sırasıyla $\chi^2/DF = 2.921$, $CFI = 0.954$, $IFI = 0.954$, $RMSEA = 0.149$ olarak bulunmuştur.

Şekil 4’de Model 3’nin yol analizi sonuçları görülmektedir. Model 3’de araştırmannın kavramsal modeli ölçülmüştür. Modelin uyum indeksleri literatürde kabul gören sınırlar içerisinde. Modelin uyum indekslerinin değerleri sırasıyla $\chi^2/DF = 2.856$, $CFI = 0.947$, $IFI = 0.947$, $RMSEA = 0.146$ olarak bulunmuştur.

Not: $\chi^2/DF = 2.856$, $CFI = 0.947$, $IFI = 0.947$, $RMSEA = 0.146$

Şekil 4. Model 3'in Yol Analizi

Kavramsal modelde yer alan hipotezlerin her 3 modelde ortaya çıkan test sonuçları Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Hipotez Sonuçları

İlişkiler	Model 1	Model 2	Model 3
YAE → GSYİH (H ₁)	0.414*		-0.935*
YAE → LPE (H ₂)		0.863*	0.865*
YAE → KRE (H ₃)		0.279*	0.870*
KRE → GSYİH (H ₄)			0.532*
LPE → GSYİH (H ₅)			1.070*
Model Uyum İndeksleri	$\chi^2/df=2.554$, CFI=0.985, IFI=0.985, RMSEA=0.134	$\chi^2/df=2.921$, CFI=0.954, IFI=0.954, RMSEA=0.149	$\chi^2/df=2.856$, CFI=0.947, IFI=0.947, RMSEA=0.146

Not: Yol analizi katsayıları standardize edilmiştir.

*p<0.01

7. Sonuç ve Değerlendirmeler

Bu araştırmada 3 adet model test edilmiş olup hipotez testleri sonucunda H₂, H₃, H₄ ve H₅ hipotezleri kabul edilmiştir. Bulgular literatürdeki sonuçlarla uyumludur. H₁ hipotezi 1. Modelde kabul edilmiş 3. Modelde ise ilişki negatif yöne döndüğünden reddedilmiştir. Bu sonuç YAE ile GSYİH arasındaki ilişkide LPE ve KRE' nin ara değişken rolü olduğunu istatistiksel olarak doğrulamaktadır. Bu araştırmanın en önemli sonucu, bir ülkenin lojistik performansı arttırılırken eş zamanlı olarak yolsuzlukla mücadele edilmesi ve küresel rekabette iyileştirici önlemler alınması gerektiğini ortaya koymasıdır.

7.1. Teorik Katkıları

Bu sonucun teorik katkısı olarak literatürde LPE konusunda yer alan çalışmalara yol gösterici olacağı ön görülmektedir. Literatürde LPE ile ilgili henüz çok çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ilk olarak YAE ve GSYİH ilişkisinde LPE ve KRE endekslerinin rolünü ortaya koyması açısından önemlidir.

7.2 Yönetimsel Katkıları

Bu çalışmanın yönetimsel katkısı, ülkemizde lojistik alanında yapılan yatırımların geri dönüşünün ve ülke ekonomisine katkısının nasıl artırılabilirliği konusunda yeni bir bakış açısı getirmesidir. Bilindiği üzere ülkemizde son yıllarda lojistik ve ulaştırma alanında ciddi yatırımlar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Türkiye'nin LPE endeksi değeri 2007 yılında 3,15 olarak hesaplanmıştır. Bu değer 2016 yılında 3,42 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'nin yolsuzluk algısı endeksi değeri 2007 yılında ve 2016 yılında 4,10 olarak bulunmuştur. Bu yıllar arasında Türkiye'nin yolsuzluk algısında değişiklik olmamıştır. Aynı yıllar arasında küresel rekabet endeksinde ise 4,25'den 4,39'a bir artış olmaktadır.

Bu araştırma lojistik alanında yapılan yatırımların ülke ekonomisine faydasının artırılması için yapılabilecekler konusunda ışık tutmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre bir ülkenin lojistik performansını artırıcı yatırımlar yapılırken eş zamanlı olarak yolsuzlukla mücadele edilmesi ve küresel rekabette iyileştirici önlemler alınması gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin YAE, KRE ve LPE değerlerinde eş zamanlı olarak iyileşme olması ülke büyümesinde en iyi sonucun alınmasını sağlayacaktır.

7.3 Kısıtlar ve İleri Araştırmalar

Bu çalışmada 5 yıllık (2007, 2010, 2012, 2014, 2016) endeks değerlerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın analizlerinin yapıldığı tarih itibarıyla bazı endekslerin 2018 verileri yayınlanmamış olduğundan, 2018 verileri araştırmaya dahil edilememiştir. Bu çalışmada YAE ile GSYİH arasındaki ilişkide LPE ve KRE'nin ara değişken rolü olduğunu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İleriki araştırmalarda bu modele farklı boyutlar eklenerek model geliştirilebilir ve yeni ilişki hipotezleri geliştirilebilir. Özellikle bir ülkenin ekonomik büyümesinin bu modelde yer alan boyutlar ile ilişkisi ileriki araştırmalarda dikkate alınmak suretiyle kapsamlı modeller oluşturulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Mediator Role of Logistics Performance and Global Competition in Relationship between Corruption Perception and Gross Domestic Product: Evaluation of Turkey

*

Nagehan Uca – Mustafa Emre Civelek – Murat Çemberci

Istanbul Commerce University – Yıldız Technical University

The aim of this research is to clarify the mediator role of logistic performance and global competition in relationship between corruption perception and gross domestic product. In the literature there are some studies showing that there are other factors besides logistic performance that have effects on GDP. In some of these studies, corruption perception has been found to be influential on both logistic performance and GDP. In this study, a model that evaluates logistics performance together with corruption perception and global competition index is proposed. According to the analysis results, it has been found statistically significant that logistics performance and global competition play mediator role at the same time in the relation between corruption perception and GDP. According to these results, Turkey evaluation has been made.

In this study, the structural equation modeling method was used to analyze the mediator roles of logistic performance and global competition in the relationship between corruption perception and Gross Domestic Product. The structural equation modeling is a multivariate analysis method and allows the hypotheses of the conceptual model to be tested together. For this reason, it is the most appropriate method to measure the mediator role of two variables simultaneously. In addition, this method allows direct and indirect relationships to be measured in a single model (Meydan ve Şeşen, 2011: 5). Structural equation modeling is a method that minimizes measurement errors compared to traditional methods (Byrne, 2010; Fornell ve Larcker, 1981).

In the method of structural equation model, 3 different models are developed to reveal the mediator role of the two variables at the same time in the relationship between dependent and independent variables. The reason for this is to differentiate the expected effects between dependent, independent and mediator variables. The direct effect is measured between the dependent and independent variable in the first model. In the second model, the effects between the independent variables and the intermediate variables are measured. In the third model, the effects between all variables of the conceptual model are measured simultaneously. In all models, good fit values are taken into account in the method of structural equation model. The standardized values of the path analysis coefficients in 3 different models derived from the conceptual model are compared with each other. In comparison, the significant relationship between the dependent variable and the independent variable is observed at whether the relationship becomes insignificant when the mediator variables are included in the model or the direction of the relationship even if it is significant (Civelek, 2018).

The sample of the study consists of the index values of 88 countries in 5 years (2007, 2010, 2012, 2014, 2016). These indices are respectively Corruption Perception Index, Logistics Performance Index, Global Competitiveness Index and Gross Domestic Product figures. Since LPI is an index published every two years, the other indices used in the study are based on the years in which the LPI was published. The scope of the research is 88 countries which are not missing index values in the years mentioned above. Corruption Perception Index data is published annually by Transparency International (CPI). The data on CPI were taken from Transparency International. The data of the Logistics Performance Index are taken from the LPI Reports published by the World Bank every two years. Global Competitiveness Index data are taken from the World Economic Forum (WEF) Report. The data of Gross Domestic Product are taken from the World Bank.

In this study, 3 models were tested and at the end of the hypothesis tests, the hypotheses H2, H3, H4 and H5 were accepted. The findings are consistent with the results in the literature. The hypothesis H1 was rejected in the third model, which was accepted in model 1, because the relationship turned negative. This result statistically confirms the mediator

role of LPI and GCI in the relationship between CPI and GDP. The most important result of this research is to increase the logistics performance of a country and to conclude that it is necessary to combat corruption and to take remedial measures in global competition. As the theoretical contribution of this result, it is foreseen that it will guide the studies on LPI in the literature. There are not many studies on LPI in the literature. This study is important in terms of revealing the role of LPI and GCI indices in CPI and GDP relationship.

The managerial implication of this study is to bring a new perspective on how to return the investments made in the field of logistics in our country and to increase its contribution to the national economy. As it is known, significant investments in logistics and transportation area have been made and continue to be made in our country in recent years. Turkey LP index value is calculated as 3.15 in 2007. This value is calculated as 3.42 in 2016. Turkey's corruption perception index value was found to be 4.10 in 2016 and 2007. Among this year's was no change in Turkey's corruption perception. In the same years, the global competition index increased from 4.25 to 4.39.

This research sheds light on what can be done to increase the benefits of investments in the logistics sector to the national economy. According to the results of this research, it is necessary to combat corruption and to take remedial measures in global competition while making investments to increase the logistics performance of a country. Thus, the CPI Turkey, simultaneously an improvement in GCI and LPI values will ensure the best results in the country's growth.

In this research, the index values of 5 years (2007, 2010, 2012, 2014, 2016) were used. Since 2018 data of some indices as of the date of analysis of the research were not published, 2018 data could not be included in the study. In this study, it was found statistically significant that LPI and GCI were interrelated in the relationship between CPI and GDP. In future research, models can be developed by adding different dimensions to this model and new relationship hypotheses can be developed. Particularly, the relationship between the economic growth of a country and the dimensions in this model can be taken into account in the future.

Kaynakça / References

- Akgün, A. E., Ince, H., Imamoğlu, S.Z., Keskin, H., ve Kocoğlu, I. (2014). The mediator role of learning capability and business innovativeness between total quality management and financial performance. *International Journal of Production Research*, 52(3), 888-901.
- Akıncı, M., Erkal, G., ve Yılmaz, Ö. (2015). Ekonomik özgürlükler ve yolsuzluk ilişkisi : Türkiye için bir zaman serisi analizi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 144-165.
- Akkuş, M. (2014). Türkiye'de yolsuzluk bibliyografyası. *İş ahlakı dergisi*, 3(2), 180–194.
- Alas, A. M., ve Miller, F. (2009). *Corruption crackdown*. Price water house-coopers.
- Andersson, P., Aronsson, H., ve Storhagen, N. G. (1989). Measuring logistics performance. *Engineering Costs and Production Economics*, 17(1-4), 253-262.
- Andvig, J., Fjelsatd, O.-H., Amundsen, I., Sissener, T., ve Soreide, T. (2001). *Corruption: A review of contemporary research*. Chr. Michelsen Institute Report(7).
- Arvis, J. F., Mustra, M. A., Ojala, L., Shepherd, B., ve Saslavsky, D. (2012). *Connecting to compete 2012: Trade logistics in the global economy*. Washington: World Bank.
- Ateş, İ., ve Işık, E. (2010). Türkiye'de lojistik hizmetlerinin gelişiminin ihracattaki büyümeyi etkiler. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 99-106.
- Bayram, N. (2010). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: AMOS uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Byrne, B.M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. 2nd Ed. New York: Routledge Taylor ve Francis Group.
- Babacan, M. (2003). Lojistik sektörünün ülkemizdeki gelişimi ve rekabet vizyonu. *Ege Akademik Bakış*, 1(3), 8-15.
- Baron, R., ve Kenny, D. (1986). The moderator - mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical consideration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.

- Buckley, P. J., ve Casson, M. C. (1998). Models of the multinational. *Journal of International Business Studies*, 29(1), 21-44.
- Burmaoğlu, S. (2012). Ulusal inovasyon göstergeleri ile ulusal lojistik performansı arasında ilişki: AB ülkeleri üzerine bir araştırma . *Ege Akademik Bakış*, 12(2), 193-208.
- Caplice, C., ve Sheffi, Y. (1995). A review and evaluation of logistics performance measurement system . *The International Journal of Logistics Management*, 6(1), 71-87.
- Civelek, M. (2018). *Yapısal eşitlik modellemesi metodolojisi*. İstanbul: Beta.
- Civelek, M. E., Uca, N., ve Çemberci, M. (2015). The mediator effect of logistics performance index on the relation between global competitiveness index and gross domestic product. *European Scientific Journal*, 11(13), 368-375.
- Çekerol, G., ve N., K. (2011). Küresel kriz ekseninde lojistik sektörü ve rekabet analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 47-59.
- Çelebi, Ü., Civelek, M. E., ve Çemberci, M. (2015). The mediator effect of foreign direct investments on the relation between logistics performance and economic growth. *Journal of Global Strategic Management*, 9(1), 17-21.
- Çemberci, M., Civelek, M., E., Canbolat, N. (2015). The moderator effect of global competitiveness index on dimensions of logistics performance index. *World Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship. Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 195, 1514 – 1524.
- D'Aleo, V., ve Sergi, B. (2017). Does logistics influence economic growth? The European Experience. *Management Decision*, 55(8), 1613-1628.
- Dökmen, G. (2012). Yolsuzlukların vergi gelirleri üzerine etkisi: Dinamik panel veri analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 41-51.
- Esfahani, H. S., ve Ramirez, M. (2003). Institutions, infrastructure, and economic growth. *Journal of Development Economics*, 70, 443-477.
- Ekici, Ş. Ö., Kabak, Ö., ve Ülengin, F. (2016). Linking to compete: Logistics and global competitiveness interaction. *Transport Policy*, 48(1), 117-128.
- Erkan, D. D. (2014). Türkiye'de lojistik sektörü ve rekabet gücü. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 1, 44-65.

- Fawcett, S. E., ve Cooper, M. (1998). Logistics performance measurement and customer success. *Industrial Marketing Management*, 27 (4), 341-357.
- Fernandez, M. G., ve Velasco, C. G. (2014). Shadow economy, corruption and public debt in Spain. *Journal of Policy Modeling*, 36, 1101-1117.
- Fornell, C., ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Founou, R. (2002). *The role of IT in logistics competitive advantage or strategic necessity?* 2nd Swiss Transport Research Conference, (s. 1-21).
- Güneş, S. (2012). Rekabet düzeyi ile büyüme arasındaki ilişki: Panel analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(7), 43-54.
- Güney, T. (2013). *Yolsuzluk ve refah*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Hu, K., Gan, X. ve Gao, K. (2012). *Co-integration model of logistics infrastructure investment and regional economic growth in central China*. 2012 International Conference on Medical Physics and Biomedical Engineering (s. 1036-1041). Physics Procedia.
- Kantarıcı, M. (2013). *ÜSİMP 2013 VI. Ulusal kongresi*. 04 04, 2016 tarihinde Teknoloji Transferi: <http://www.teknolojitransferi.gov.tr/> adresinden alındı
- Kaufmann, D. (1997, 01 01). corruption: the facts. *Foreign Policy*, s. 114-131.
- Klitgaard, R. (1988). *Controlling corruption*. Berkeley: University of California Press.
- Lechman, E. (2014). Changing patterns in the export of goods versus international competitiveness. A comparative analysis for central-east european countries in the period 2000–2011. *Comparative Economic Research*, 17(2), 62-77.
- Marti, L., Martin, J., ve Puertas, R. (2017, Mayıs). A DEA - Logistics performance index. *Journal of Applied Economics*, 20(1), 169-192.
- Meydan, C. H., ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. ANKARA: Detay Yayıncılık.
- Mohan, C. (2013). The impact of logistic management on global competitiveness. *International Journal of Business and Management Invention*, 2(3), 39-42.

- Morse, S. (2006). Is corruption bad for environmental sustainability? a cross-national analysis. *Ecology and Society*, 11(1), <http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art22/> adresinden 07.01.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Munim, Z. H., Schramm, H. J. (2018). The impacts of port infrastructure and logistics performance on economic growth: The mediating role of seaborne Trade. *Journal of Shipping and Trade*, 3(1), 1-19.
- Murphy, P., ve Daley, R. (1999). Revisiting logistical friendliness: Perspectives of international freight forwarders. *Journal of Transportation Management*, 65-71.
- Müsiad. (2013). *Lojistik sektör raporu*. İstanbul: Müsiad.
- Ojala, L., ve Çelebi, D. (2015). *The World Bank's Logistics Performance Index (LPI) and drivers of logistics performance*. OECD.
- Ojala, L., ve Queiroz, C. (2002). *Logistics friendliness, GDP and the perceived level of corruption of countries*. LRN Conference (s. 211-216). Birmingham: The Institute of Logistics and Transport .
- Omran, M. F. (2012). Uncovering the relationship between the degree of transparency and the level of trade logistics in the Middle East and North Africa. *African Journal of Economic and Sustainable Development*, 1(4), 377.
- Ovalı, S. (2014). Küresel rekabet gücü açısından Türkiye'nin konumu üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 13, 17-36
- Overbaugh, S. N. (2013). National culture, country-level competitiveness, and economic development . *International Journal of Business ve Economics Perspectives*, 8(1), 93-109.
- Özcan, B. (2012). OECD ülkelerinde yolsuzluğun ekonomik belirleyicilerini panel veri analizi yöntemi. *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 253-282.
- Pena-Vinces, J. C., ve Urbano, D. (2015). The influence of domestic economic agents on the international competitiveness of latin american firms: Evidence from peruvian small and medium multinational enterprises. *Emerging Markets Finance and Trade*, 50(6), 228-248.

- Puertas, R., Marti, L., ve Garcia, L. (2013). Logistics performance and export competitiveness: European experience. *Springer Science+Business Media*, 41(3), 467-480.
- Roy, J. (2011). *Logistics and the competitiveness of canadian supply chains*. 01 04, 2015 tarihinde international.gc web sitesi: http://www.international.gc.ca/economisteconomiste/assets/pdfs/research/TPR_2011_GVC/13_Roy_e_FINAL.pdf adresinden alındı
- Salahodjaev, R., ve Nazarov, Z. (2013). An econometric approach of computing competitiveness index in human capital. *Journal of Applied Economics and Business Research, Cilt(Sayı)*, 51-64.
- Sandberg, E., ve Abrahamsson, M. (2011). Logistics Capabilities for Sustainable Competitive Advantage. *International Journal of Logistics*, 14(1), 61-75.
- Sanyal, R. (2005). Determinants of Bribery in International Business: The Cultural and Economic Factors. *Journal of Business Ethics*, 59(1-2), 139-145.
- Schwab, K. (2014). *The global competitiveness report* . World Economic Forum.
- Sofyalıoğlu, Ç., ve Kartal, B. (2013). *Türkiye ve Avrasya ekonomik topluluğu ülkelerinin lojistik performans indekslerinin karşılaştırılması ve bazı çıkarımlar*. International Conference on Eurasian Economies, (s. 524- 531).
- Şahbaz, A., Koç, A., ve Ata, Y. (2013). Yolsuzluk ve kamu borcu ilişkisi: AB ülkeleri üzerine ampirik bir inceleme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(26), 206-220.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around the world; causes, consequences, scope, and cures. *IMF Staff Paper*, 45(4), 559-594.
- Tanzi, V., ve Davoodi, H. (1998). Roads to nowhere: How corruption in public investment hurts growth. *International Monetary Fund Economic Issues*, 12, 1-12.
- TUİK. (2014). 11 20, 2015 tarihinde TUİK- Türkiye İstatistik Kurumu: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?jsessionid=np0ZV-yJGtTSnGZhQlQrMvZGnlChLt14L4yBQ7dLfQ0rGlkpMGGL-h!1863195282?istab_id=9035 adresinden alındı

- Tutar, E., Tutar, F., ve Yetişen, H. (2009). Türkiye’de lojistik sektörünün gelişmişlik düzeyinin seçilmiş AB Ülkeleri (Romanya ve Macaristan) ile karşılaştırmalı analizi. *KMU İİBF Dergisi*, 7(11), 190-216.
- Türkay, İ. (2015). Uluslararası şeffaflık örgütü’nün yolsuzluk algılama endeksi ve Türkiye’nin durumu. *Vergi Sorunları Dergisi*, 317, 129-137.
- Wang, M. L., Choi, C. H. (2018). How logistics performance promote the international trade volume? A comparative analysis of developing and developed countries. *International Journal of Logistics Economics and Globalisation*, 7(1), 49-70
- Wright, A. S., ve Craigwell, R. (2013). Economic growth and corruption in devolping economies: Evidence from lineer and non-linearpanel causality tests. *Journal of Business, Finance ve Economics in Emercing Economies*, 7(2), 23-43.
- Uca, N., Civelek, M., E., Çemberci, M. (2015). The effects of the components of logistics performance index on gros domestic product: conceptual model proposal. *Eurasian Academy of Science Eurasian Business and Economics Journal*, 1, 86-93.
- Uca, N., İnce, H., Sümen, H. (2016). The mediator effect of logistics performance index on the relation between corruption perception index and foreign trade volume. *European Scientific Journal*, 12(25), 37-45.
- Yakışık, H., ve Çetin, A. (2014). Yolsuzlukların sosyoekonomik belirleyicileri: Yatay kesit veri analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(3), 205-224.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Uca, N., Civelek, M. E. ve Çemberci, M. (2019). Yolsuzluk algısının gayrisafi yurt içi hasıla üzerine etkisinde lojistik performans ile küresel rekabetin ara değişken rolü: Türkiye değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 1229-1261. DOI: 10.26466/opus.522497

2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Bağlamında Siyasal Reklamlar, Twitter ve Haber Gündemi Benzerlik Analizi

DOI: 10.26466/opus.522288

Emine Şahin* - Özlem Duğan** - Adil Bical***

*Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gaziantep / Türkiye
E-Posta: emines@gantep.edu.tr ORCID: [0000-0002-7269-0923](https://orcid.org/0000-0002-7269-0923)

**Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Uşak/Türkiye
E-Posta: ozlem.dugan@usak.edu.tr ORCID: [0000-0001-9028-7989](https://orcid.org/0000-0001-9028-7989)

***Arş. Gör. Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir / Türkiye
E-Posta: adilbical@gmail.com ORCID: [0000-0001-6139-5497](https://orcid.org/0000-0001-6139-5497)

Öz

Seçim dönemi adaylar siyasal iletişim çalışmalarında reklam, haber ve sosyal medya paylaşımları gibi tüm iletişim araçlarını kullanarak seçmenlerin gündeminde yer almayı amaçlamaktadır. Kampanyaların başarısı adayların tüm mecralarda aynı zaman diliminde benzer konulara yer vermesine bağlıdır. Bu bağlamda gündem oluşturma kuramı kullanılarak, 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayların siyasal reklam içerikleri ile, Twitter paylaşımları ve haber sitesinde yayınlanan haberlerin gündem konusu benzerliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmada, adaylardan Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem İnce, Meral Akşener'in siyasal reklamları, Twitter paylaşımları, dijital mecrada en çok takip edilen haber sitesinin adaylarla ilgili haberleri incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmış Nvivo yazılım programı ve kodlayıcılarla kelime ve süre kriterine göre içerik analizi yapılmış, araştırma sorularına cevap aranmıştır. Araştırma sonucunda, siyasal reklamlarda ve Twitter paylaşımlarında Erdoğan'ın milli değerlere Akşener'in ekonomi ve iç politikaya benzer oranda vurgu yaptığına ancak İnce'de benzerliğin olmadığına ulaşılmıştır. Adayların reklam ve haber paylaşımlarındaki konuların benzerliğine bakıldığında Erdoğan'ın ekonomi, bireysel özgürlükler ve eğitim konusunda, İnce'nin ekonomi, göç ve değerler kategorisinde benzerlik bulunmuş ancak Akşener'in reklam ve haber paylaşımlarındaki kategoriler arasında bir benzerlik bulunmamıştır. Tüm mecraların gündem kategorisinde adaylar arasındaki benzerlik incelenmiş Erdoğan ile İnce ve Akşener arasında iç politika ile bireysel özgürlükler kategorisi sıralamasında benzerlik olduğu sonucu elde edilmiştir. Göç ve çevre konusu tüm adaylarda son sırada yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Gündem oluşturma, Cumhurbaşkanlığı seçimleri, siyasal iletişim kampanyaları, siyasal reklamlar*

The Similarity Analysis of Political Advertising, Twitter and News Agenda in the Context of 2018 Presidency Election

*

Abstract

In times of elections the candidates aim to be on the agenda of voters by using communication tools, as advertisements, news and social media accounts in their political communication endeavours. The success of these campaigns are dependent on the candidates mentioning the same topics in all the channels and in the same time period. In this regard, by using agenda setting theory, in this study which is conducted in order to reveal the similarities of issue agenda during 2018 presidential election candidates' political ads content, their Twitter posts and the news coverage aired in the news websites; the political advertisements, Twitter posts and the news of the most popular news websites of the candidates which are Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem İnce and Meral Akşener are examined. In the study, qualitative research design is chosen and with Nvivo software and encoders content analysis is performed used in terms of categorical words and timing; thus searching answers for research questions. The results of the study revealed that in his political advertisements and Twitter posts Erdoğan focused on national values; Akşener focused on economy and domestic policy; however there is no focus on İnce's statements. When the similarity between the candidates' advertisement and news content is analyzed Erdoğan focused on economy, individual liberties and education; İnce focused on economy and national values but there is no focus in Akşener's content. The similarities between the candidates are examined in the category of all channels agenda and it is concluded that there is similarity between the focuses of individual liberties and issue of domestic policy: category between Erdoğan, İnce and Akşener respectively. The topics of immigration and environment are the last on the candidates' list.

Keywords: *Agenda setting, Presidential elections, political communication campaigns, political advertising*

Giriş

Seçim dönemlerinde siyasal iletişim çalışmalarına ağırlık veren adaylar kitle iletişim araçlarını bütünleşik olarak kullanarak seçmenleri her yönden kuşatarak etkilemeye çalışmaktadır. Siyasal kampanya stratejileri doğrultusunda bazı konulara öncelik vererek gündemlerine taşımaktadır. Zaman zaman medya ve kamuoyunun gündemi adayların gündemini şekillendirdiği gibi zaman zaman da medya kuruluşları yayın akışlarını kamuoyu ve adayların gündeminde yer alan konulardan faydalanarak oluşturmaktadır. Bu anlamda siyasal iletişim çalışmalarında kullanılan gündem oluşturma kuramı ile, medya ve siyaset arasındaki ilişkiyi, dolaylı yoldan da toplumun gündemini, bu kurumların gündemindeki konular bağlamında irdelenmekte ve birbiri üzerindeki etkisi ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Gündem oluşturma kuramının temelinde, medyanın haberleri görsel ve sıralı olarak sunuş yoluyla, konuya ayırdığı süre ya da sıklık derecesine göre halkın düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediği düşüncesine dayanmaktadır. İlk olarak Kurt Lang ve Gladys E.Lang tarafından ortaya atılan medyanın gündemi oluşturma kuramının Walter Lippmann (1922), Bernard Cohen (1963) gibi araştırmacıların katkılarının yanı sıra öncüleri Amerikalı araştırmacılar Malcom McCombs ve Donald Shaw olmuştur (Yumlu, 1994; Yaşın, 2008; Yaylagül, 2014; Yüksel, 2007).

Gündem oluşturma kuramı doğrultusunda yapılan araştırmalarda reklam gündemi ile kamu gündemi arasında ilişkinin ortaya konulduğu (Min, 2003), siyasal reklamların belirli dönemde gazete ve belirli dönemde de yerel televizyon kanallarının haber gündemlerini oluşturduğu (Roberts ve McCombs, 1994, s. 261) belirlenmiştir. Bazı araştırmalarda siyasal reklamların gündemleri ile sosyal medya ve haber kanallarının gündemleri arasındaki ilişki ortaya konmaktadır (Lopez-Escobar, Llamas, McCombs vd.,1998; Roberts, Wanta ve Dzwo, 2002; Sweetser, Golan ve Wanta, 2008). Türkiye'de kuram kapsamında yapılan araştırmalar incelendiğinde yurt dışındaki araştırmalara paralel olarak özellikle medyanın uygun gördüğü sosyal, ekonomik ve politik konuları biçimsel olarak ele alış şekli ve konuların medyada işleniş sıklığı, medyanın politik gündem belirlemede rolü, medya kullanım düzeyi, farklı değişkenlere göre ele alınmıştır (Terkan, 2007; Yüksel, 2007; Toruk, 2008; Bozkanat,

2013; Arklan ve Karakoç, 2015; Balcı vd., 2016; Kuyucu, 2016; Bayram, 2017; Geçer ve Şimşek, 2017, Acar-Şentürk ve Tos, 2018). Ancak Türkiye'de seçim dönemlerinde medyanın konu edindiği ve izleyicilerine sunduğu haber içerikleri ile reklam içerikleri arasındaki etkiyi ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmada 2018 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde adayların kampanyalarındaki reklam mesajlarının içerikleri ile Twitter paylaşımları, haber sitesinde yayınlanan haberlerin içeriklerinin benzerliklerini ortaya koymak amacıyla araştırmacılar tarafından belirlenen sorulara cevap aranmıştır. Seçimlerde adaylardan Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem İnce ve Meral Akşener'in siyasal iletişim çalışmaları içinde siyasal reklamları, Twitter paylaşımları ve dijital mecrada en çok takip edilen haber sitesinin adaylarla ilgili haberleri 1 Nisan-24 Haziran 2018 tarihleri arasında incelenerek içerik analizi yapılmıştır. Adayların Twitter paylaşımlarındaki konu dağılımları, en çok takip edilen haber sitesi Hürriyet'te yayınlanan haber konularının dağılımları ve adayların siyasal reklamlarındaki konu dağılımları arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır..

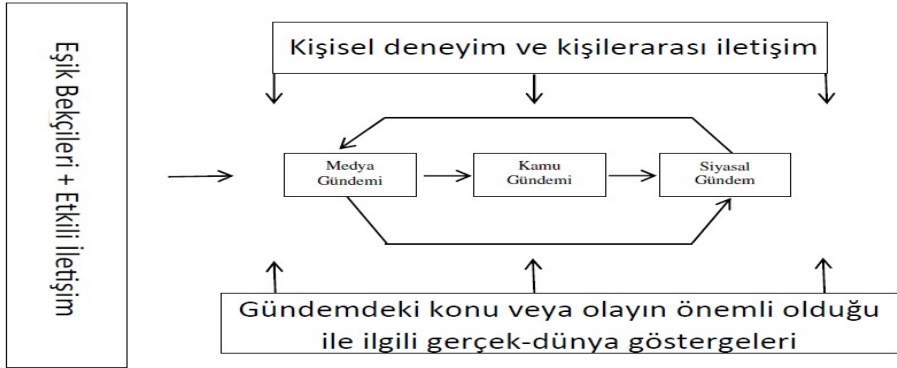
Gündem Oluşturma Kuramı

Gündem oluşturma İngilizcede "agenda setting" olarak isimlendirilmektedir. Gündem belirleme, farklı kaynaklar tarafından gündem yaratma, gündem oluşturma, gündem kurma ve gündem hazırlama gibi farklı kavramlarla da ifade edilmektedir (Yüksel, 2007, s.576-578). İlk olarak Kurt Lang ve Gladys E.Lang tarafından ortaya atılan medyanın gündemi belirleme kuramının daha sonraki öncüleri Amerikalı araştırmacılar Malcom McCombs ve Donald Shaw olmuştur (Yumlu, 1994, s. 96; Yaşın, 2008, s.5; Yaylagül, 2014, s.79). Bunun yanı sıra gündem oluşturma kuramının düşünsel temelinde Walter Lippmann tarafından 1922 yılında kaleme alınan "Public Opinion" (Kamuoyu) isimli çalışması da yer almaktadır. Gündem oluşturma kuramının fikir öncüsü Lippmann 1920'li yıllarda medyanın güçlü etkileri olduğunu ileri sürmüş ve 1960'lı yıllarda yapılan etki ağırlıklı araştırmalara öncülük etmiştir. Ona göre kitle iletişim araçları bireyin dış dünyasındaki gerçekleri şekillendirmektedir ve zihinlerindeki farklı sembolik görüntüleri inşa etmektedir (Hawks, 2002, s.492). Diğer bir

araştırmacı Bernard Cohen 1963 yılındaki çalışmalarıyla kuramın oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Cohen 1963'te "Medya ne düşüneceğimizi söylemekte başarılı olmayabilir, fakat ne hakkında düşüneceğimizi söylemekte fevkalade başarılıdır" (akt. McCombs ve Yüksel, 2001, s. 153) ifadesiyle toplum üzerinde kitle iletişim araçlarının etkisini ortaya koymuştur. McCombs ve Shaw'ın (1972) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 1968 Başkanlık seçimleri örneğinde kitle iletişim araçlarının gündem oluşturma gücünü ölçmeyi amaçlayan çalışmaları ilk olurken, devam eden zamanlarda çok sayıda araştırma yer almaktadır (Becker ve McCombs, 1978; Miller ve Wanta, 1992; Bryant and Zillman 1994 akt Hawks, 2002; Jasperson, Shah, Watts vd., 1998; van Praag Jr ve Eijk, 1998; Woodly, 2007; Vargo, Guo, MacCombs ve Shaw, 2014). Kuramın bu günkü anlamda geliştirilmesini sağlayan McCombs ve Shaw bireylerin kitle iletişim araçları sayesinde elde ettikleri bilgileri değerlendirip olay ya da haberlerin toplumda önemine dair bir fikir edinerek kendi ilgi alanlarını oluşturdukları yargısını savunmaktadır (Güngör, 2011, s. 98).

Medya, siyaset, kamuoyu ilişkisini açıklamada önemli bir yol gösterici olarak kabul edilen gündem belirleme kuramı ile (Terkan, 2005, s. 15) kamu, medya ve siyaset arasındaki ilişki, bu kurumların gündemindeki konular bağlamında irdelenmekte ve birbiri üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Teoriyle ilgili olarak medyanın insanlar üzerindeki etkisinden söz edildiğinde, gündem oluşturma teorisi ile bireylerin bir şeyi fark etme ve bir şeye ilişkin haberlere ulaşma derecesini, bilişsel düzeyde insanların haberlerden etkilenme düzeyi ile devam ettiğini ifade etmektedir (Güneş, 2014, s. 3; Jasperson vd.,1998, s. 220). Sürecin devamında ortaya çıkması beklenen habere ya da mesaja maruz kalan izleyici-dinleyicilerde tutum ve davranış değişikliğidir (Yüksel, 2007, s.571). Medya gündemi nitel araştırma deseni tercih edilerek içerik analizi/framing ile belirlenirken kamu gündemi alan araştırmasında elde edilen anket sonuçları ile ortaya konmaktadır ya da kitle iletişim araçları, politikacılar ve kamuoyunun gündemi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için bütünlük yöntemler uygulanmaktadır. Ancak zaman zaman da kitle iletişim araçlarında haber kuşaklarında yer edecek kadar önemli görülen konular kamuoyu tarafından ilgi duyulan olaylardan oluşmaktadır. Gündemlerin her biri birbirlerini etkileme gücüne sahip olabilmektedir.

Medyanın gündem oluşturma süreci üç ana aşamaya indirgenmektedir. Gerçek gündem; medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündemin birbiriyle ilişkili olduğu ifade edilmektedir (McQuail ve Windahl, 2010, s.137; Yüksel, 2001, s. 29). Medya, sahip olduğu otorite ve dikkat çekme özelliği ile kamu gündemini direkt olarak etkileyebilmektedir. Günümüzde kullanım ağının fazla olması ya da toplum düzeyinde kullanım oranı etkinin artmasını sağlamaktadır. Kamu gündemi; söz konusu seçimler iken seçmenlerin talep ve beklentileri politika gündemini etkileyebilmektedir. Yine medya gündemi; kamuoyunu etkileme amacı güden politikacıların medyayı rehber olarak kullanmasıyla politika gündemini etkileyebilmektedir. Bazı konularda siyasal gündem medya gündemi üzerinden doğrudan ve kuvvetli bir etkide bulunmaktadır. Politika ve medya gündemleri kanaat önderlerinin kitlelerin fikirlerini yönlendirmesi sonucu dolaylı olarak kamu gündemini etkileyebilmektedir (McQuail ve Windahl, 2010, s. 136-137). Rogers ve Dearing tarafından 1987 yılında ortaya konan bir model ile tanımlanmaya çalışılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Gündem Oluşturma Modeli

Kaynak: McQuail ve Windahl, 2010, s. 137.

Günümüzde medya, kamuoyuna sadece işlenen konuların önemleri hakkında karar vermelerine değil, ayrıca bu konular hakkında nasıl hissetmeleri gerektiği konusunda da yardımcı olmaktadır. Gündem oluşturma teorisinin ilk çıkış manifestosu "medya ne düşünmemizi

söyleyebilir ama bize ne hakkında düşünmemiz gerektiğini söylemekte oldukça başarılıdır" iken bu günümüzde "medya bize bazı konular hakkında nasıl düşünmemiz gerektiğini söyler"e çevrilmiştir (Lilleker, 2013, s. 37; Yaylagül, 2014, s. 78; Yakubu, 2015, s. 15-16). Medyanın gündem oluşturma gücünün bir yansıması olarak medyanın önem verdiği konular toplumu oluşturan bireyler tarafından daha fazla tanınmakta, üzerinde daha fazla konuşularak tartışılmaktadır. Ancak medyanın önem vermediği ya da geri plana iterek önemsiz göstermeye çalıştığı her türlü konu toplumun gözündeki önemini yitirerek geri planda kalacak ve unutulacaktır. Başka bir ifadeyle, medyada en çok ilgi gören konu, kamu tarafından önemli olarak algılanmaktadır (Kuyucu, 2016, s. 328). Kitle iletişim araçları, toplumda meydana gelen olayları aktarırken her ne kadar tarafsız olduklarını iddia etseler de belli bir siyasal görüş doğrultusunda bazı haberleri daha çok önemsemekte, ön plana çıkarmakta, daha fazla yer vermekte ve sürekli gündeme getirmektedir.

Özellikle ekonomik ve siyasi faktörlerin gündemi belirlemedeki gücünün farkında olan toplumsal hareket ve çıkar grupları savundukları konuların kendilerinin bakış açısına göre kabul edilmesi için çaba sarf etmektedir. Bu nedenle kendi düşüncelerini destekleyecek kişi ve kurumlara ulaşma, işbirliği yapma, medyada yer alma gibi nedenlerle gündem oluşturmak yönünde faaliyetlerde bulunmaktadır (Güran ve Özarlan, 2013, s. 309). Medyanın kamuoyu üzerindeki etkisini fark eden siyasiler medyayı kullanarak etki oluşturmayı amaçlamaktadır. Özellikle de seçim dönemlerinde daha yoğun kullanılan kitle iletişim araçları ile siyasiler seçim politikalarını seçmenlere aktarmakta, seçim stratejisi kapsamında imaj oluşturmada kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Medyanın kamuoyunun gündemini belirleme gücü özellikle seçim dönemlerinde artmaktadır. Seçim kampanyalarının yoğunluk kazandığı dönemlerde medya kuruluşları seçim politikalarını paylaşan siyasal açılarından önemli olduğu kadar seçmenler açısından da önemlidir. Bu dönem seçmenin etkilenmeye en fazla açık olduğu dönemdir (Güz, 2005, s. 51-52). Seçmenler modern yaşamla birlikte gündelik hayatta daha çok zaman ayırdıkları kitle iletişim araçlarından bilgi edinmektedir. Medya kuruluşunun seçim zamanı adayların iletişim çalışmalarını izleyiciye aktarmada uyguladığı öncelik sırası, ayrılan süre, görsel ve yazılı iletişim unsurlarının kullanımı önem taşımaktadır (Atabek, 1998, s. 157). Aynı ya

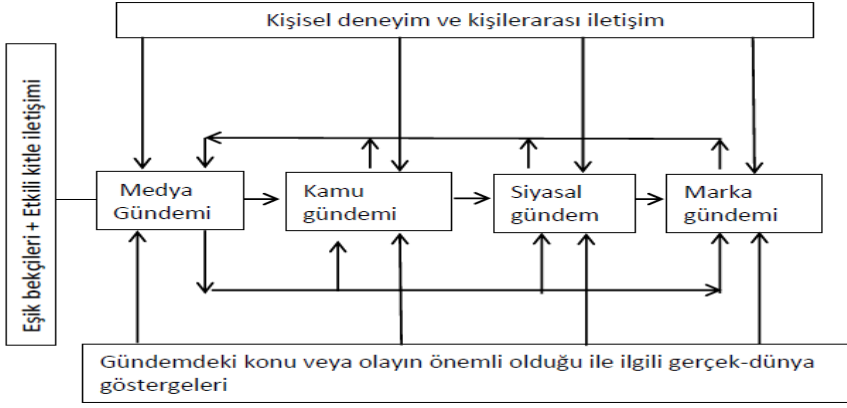
da benzer temaların verilmiş sıklığı gibi faktörler izleyiciler için hem konunun önem derecesini belirlemelerini hem de konuyu hatırlamalarını sağlamaktadır.

Türkiye'de teori kapsamında yapılan çalışmalar daha çok siyasal gündem oluşturma odağında devam etmektedir (Yaşın, 2008, s. 7). Bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde yurt dışındaki araştırmalara paralel olarak medyanın konuları biçimsel olarak ele alış şekli ve konuların medyada işleniş sıklığı, medyanın politik gündem belirlemedeki rolü, medya kullanım düzeyi gibi konuların farklı değişkenlere göre ele alındığı tespit edilmiştir (Terkan, 2005; Yüksel, 2007; Toruk, 2008; Bozkanat, 2013; Arklan ve Karakoç, 2015; Balcı vd., 2016; Kuyucu, 2016; Bayram, 2017; Geçer ve Şimşek, 2017, Acar-Şentürk ve Tos, 2018). Terkan yaptığı çalışmada (2007) medyanın, bir konunun önem derecesi ile ilgili algıların ve kişisel gündemlerin şekillenmesini çerçeveleme ve öne çıkarma yoluyla sağladığını ortaya koyarken Yüksel (2007) literatürden faydalanarak kavramsal ve kuramsal düzeyde teoriye açıklama getirmektedir. Toruk'un (2008) araştırmasında Türk gençliğinin medyayla yakından ilgilendiğini, medyadan etkilendiği ve bilgilendiği ortaya konmaktadır. Bozkanat (2013) çalışmasında gazeteleri inceleyerek Türkiye'deki alkol düzenleme yasasına yönelik haberlerin toplumla paylaşımında gazetelerin kendi ideolojilerinden hareketle, kanaatlerini okuyucuda inşa etmek için kelime seçimlerini yaptıklarını ortaya koymaktadır, benzer bir çalışma da Acar Şentürk ve Tos (2018) tarafından yapılmıştır. Arklan ve Karakoç (2015) yapmış oldukları çalışmada üniversite gençliğinin siyasal gündeme ilişkin bilgi edinmede kullanım düzeyi açısından internetin, güven ve etkilenme düzeyi açısından ise gazetenin diğer kitle iletişim araçlarından daha yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Balcı vd'nin (2016) araştırmasında katılımcıların internet ve sosyal medyayı siyasal bilgilenme sürecinde en etkili iki iletişim aracı olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Kuyucu'nun (2016) araştırmasında üniversitede eğitim gören gençlerin radyodan müzik dinledikleri ama müzik zevklerinin radyodan gelen mesajlardan çok kendi bireysel seçimleri ile şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bayram'ın (2017) çalışması sonucunda gençlerin gelenekselden çok internet tabanlı enformasyon kaynaklarından siyasal gündemi takip ettikleri, siyasal tutum geliştirme noktasında ise ge-

leneksel enformasyon kaynakları ve birincil ilişkilerin geçerli olduğu ortamlara daha bağlı kaldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca Geçer ve Şimşek (2017) sinema filmi Başkanın Adamları ve Kriz Bizim İşimiz örneğinde medyanın nasıl kamu gündemini etkilediğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan yeni medyanın yoğun kullanımı ile birlikte reklamların ilgili platformlarda tartışılması, kullanıcıların kendi sayfalarında beğendikleri reklamları paylaşması ile reklamların kamuoyunun gündeminde kalması ve reklamların içeriğinin izleyicilerce tartışılması sağlanmaktadır (Hazapar, 2014, s. 331). Yine anneler günü, sevgililer günü, milli ve dini bayramlar gibi özel günleri konu alan yaratıcı ve tüketicilerin beğenisine hitap eden reklamların izleyicilerin gündeminde konu edinme düzeyinde önemli rolü olduğu bilinmektedir (Şahin ve Acar Şentürk, 2018). Bazen de reklamcılar kitle iletişim araçlarının gündemini mizah yada ironi unsuru katarak reklam mesajına çevirmektedir. Örneğin İKEA markasının Türkiye'de şiddetli dolunun araçlarına zarar vermesinden korkan vatandaşların evlerinden çıkardıkları kilimleri otomobillerinin üzerine örttüğü haberlerinin sosyal medya reklamlarında kullanması gibi (Geçtiğimiz Hafta Yağmak Bilmeyen 'Dolu'. 2018).

Sutherland ve Galloway (1981, s. 26) medya gündemlerinin kamu gündemleri haline gelme sürecini açıklamak için reklamcılıkla gündem oluşturma arasındaki paralelliğin ortaya konmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Onlara göre reklam stratejisi gündem oluşturma teorisinin çıkış noktası ile benzerlik taşımaktadır. Reklamcılığın ana amacı, ikna etmeye çalışmak yerine tüketicilerin dikkatini ürün ya da markanın değerlerine çekmek ya da ürünlerin/markaların özellikleri üzerinde düşünmeye odaklanmasını sağlamaktır. Markalar da zaman zaman kamuoyunun gündemini belirlemektedir. Marka iletişimi kapsamında firmaların sosyal medyada kullanıcı sayfalarında paylaştıkları içerikler bir anda takipçilerin hakkında konuştukları konular olmaktadır (Aslan, 2014). Bu şekilde Rogers ve Dearing'in modeline farklı bir boyut kazandıran Arslan'ın (2014, s.163) gündem belirleme sürecini oluşturan 3 aşamaya dördüncü bir aşamayı eklediği görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Gündem Oluşturma Modelinin Geliştirilmiş Şekli

Kaynak: Arslan, 2014, s. 163

Modelde marka gündemi diğer gündemlerden hem etkilenmekte hem de medya gündemini etkilemektedir.

Siyasal Reklamlar ve Gündem Oluşturma

Siyasal iletişimde temel amaç adayın seçmenleri ile iletişim kurmasını sağlamak, seçmenleri üzerinde iyi algı oluşturmak ve onlar lehinde oy kullanmaya ikna etmek olduğunda pazarlama iletişimi çabalarına giren adaylar diğer iletişim araçlarının yanı sıra reklamlardan da faydalanmaktadır. Seçim dönemi tüm iletişim uygulamalarında ortak mesaj paylaşımı yapmak diğer bir ifadeyle seçim kampanyası boyunca yürütülen tüm iletişim aktivitelerinde kullanılan mesajlarda konu bütünlüğünün olması beklenmektedir. Etkili bir kampanya yürütülmesinde partinin ya da adayın seçim politikasının seçmenlere aktarmasından sonuç öngörülerinin paylaşılmasına kadar yoğun seçim maratonu içinde her iletişim çabası gündeminin seçmenleri etkilediği düşünüldüğünde konu benzerliği daha da önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda seçmenlerle birebir iletişim kurmak kadar iyi bir seçim kampanyası stratejisi belirlemek, geleneksel ve elektronik mecraları bu doğrultuda çok iyi kullanmak gerekmektedir.

Yazılı ve elektronik basında haber konusu ya da program konusu olarak yer almanın yanı sıra konu akışını belirlemek kısmen parti iletişim

koordinatörlerinin ve medya kuruluşlarının kontrolünderken sosyal medya hesaplarının kontrolü ve siyasal reklamların içeriği çoğunlukla adaylar tarafından belirlenmektedir. Siyasal kampanya bünyesinde sosyal medya uzmanı olarak görev yapan çalışanlar aday ya da partinin Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya hesaplarını kontrol etmekte siyasal kampanya sürecinde mesaj stratejileri doğrultusunda bu uygulamalarda mesaj paylaşmaktadır. Aynı zamanda reklamlar partinin seçim politikasını yaymak, seçmeni ikna etmek, tutum geliştirmek ya da destekleme davranışı geliştirmek amacıyla propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Dünyada siyasal reklamlar 1952 yılından sonra ABD'de her seçim kampanyasında kullanılır duruma gelirken (Tokgöz, 2014, s. 173), Türkiye'de ise 1977 seçimlerinde Adalet Partisi'nin propaganda çalışmalarında ilk defa kullanılmış ve 1983 yılında gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıyla yasal olarak kullanımı sağlanmıştır (Balcı ve Bal, 2007, s. 6).

Siyasal reklamlar siyasal parti ve adayların seçim kampanyası boyunca seçmenleri etkilemek ve bilgilendirmek bakımından her zaman yararlandıkları tutundurma araçlarından biri olarak görülmektedir. Kampanya gündeminin oluşturulmasında siyasal reklamların kullanımı seçim başarısı için önemli bir faktördür (Balcı ve Bal, 2007, s. 8). Dolayısıyla siyasal reklamların planlanması ve uygulanması reklamın doğasına uygun olarak şekillenen güçlü iletişim içeren yaratıcı pazarlama tekniklerini gerektirmektedir. Reklamcılar siyasal parti kampanyası boyunca bir taraftan aday imajı oluşturma bir taraftan da bilişsel düzeyde seçim politikalarını halkla paylaşma çabasına girmektedir. Geçmiş dönemde siyasal reklamları pozitif/negatif, konu/imaj¹, açık/örtülü marjinal olarak sınıflandırıldığı ve politik tutum oluşturmada etkisini konu alan araştırmalara rastlanmaktadır (Kaid ve Johnston, 1991; Min, 2003, Kaid, Postelnicu, Landreville, Yun ve LeGrange., 2007; Balcı ve Bal, 2007; Vodinalı ve Akıncı Çötak, 2015; Meirick, Nisbett, Harvell-Bowman vd. 2018). Min, (2003, s. 126-28) TV reklamlarında mesajın veriliş şeklinin reklam gündemi ile kamu gündemi arasında ilişkiyi ortaya koymada belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Araştırmasında negatif mesaj taşıyan siyasal

¹İmaj reklamı seçmenlerin parti hakkında algılarını değiştirmeye yönelik algısını değiştirmeye ya da var olan iyi algıyı devam ettirmeye yönelikken konu reklamı mevcut sorunlar, konular, ya da olay karşısında aday ya da parti ya da adayın tutumu (Balcı ve Bal, 2007, s. 8)

reklamların gündem oluşturmada haber kanallarından daha etkili olduğu belirlenmiştir. Rahn ve Hirshorn (1999, s. 403-405) negatif reklam mesajına maruz kalan gençlerin siyasi tutumlarının değiştiğini ancak bunun seçime katılma tercihlerini etkilemediğini belirlemiştir. Aksine negatif reklam mesajlarına maruz kalan siyasete ilgisi yüksek genç seçmenler siyasi tercihlerini daha güçlü savunmaktadır. Kaid vd., (2007, s.1148) seçmenlerin siyasi reklamlardan Bush'un imajı ve Kerry'in sorunlara yaklaşımına yönelik bilgi edindiğini ve siyasal reklamlara maruz kalmanın kadınların gündemini daha çok etkilediğini ortaya koymaktadır.

Siyasal reklamlar yalnızca seçmenlerin değil diğer kitle iletişim araçlarının gündemini etkilemekte ve zaman zaman onlardan etkilenmektedir. Alan yazın taramasında ilk defa Roberts ve McCombs (1994) siyasal reklamların diğer mecraların gündemini belirlemedeki rolünü ortaya koymaktadır. Araştırmacılar 1990'da Teksas'taki hükümet seçimlerinde kullanılan siyasal reklamların belirli dönemde gazete ve belirli dönemde de yerel televizyon kanallarının haber gündemlerini oluşturduğunu belirlemişlerdir (Roberts ve McCombs, 1994, s. 261). Benzer araştırmalarda iki aşamalı gündem belirleme teorisi kullanılarak siyasal reklamların gündemleri ile sosyal medya ve haber kanallarının gündemleri arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır (Lopez-Escobar, Llamas, McCombs vd. 1998; Roberts, Wanta ve Dzwo, 2002; Sweetser, Golan ve Wanta, 2008). Ancak Türkiye'de seçim dönemlerinde medyanın konu edindiği ve izleyicilerine sunduğu medya içerikleri ile reklam içerikleri arasındaki benzerliği ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Yöntem

Yapılan alanyazın taraması sonrasında 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayların siyasal reklam içerikleri ile Twitter paylaşımlarının ve haber sitesinde yayınlanan haberlerin konu benzerliklerini ortaya koymak amacıyla şu araştırma sorularına cevap aranmaktadır.

AS1. *Adayların siyasal reklamlarındaki gündem konuları ile Twitter paylaşımlarındaki gündem konuları arasında benzerlik var mıdır?*

AS2. *Adayların siyasal reklamlarındaki gündem konuları ile yer aldıkları siyasal haberlerdeki gündem konuları arasında benzerlik var mıdır?*

AS3. *Adayların Twitter paylaşımları ile yer aldıkları siyasal haberlerdeki gündem konuları arasında benzerlik var mıdır?*

AS4. *Adaylar arasında siyasal reklamlar, Twitter paylaşımları, haber sitesinde yayınlanan haber içeriklerinin toplamında gündem konuları arasında benzerlik var mıdır?*

Araştırmada 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adayların siyasal reklamları, Twitter paylaşımları ve dijital mecrada en çok takip edilen haber sitesinin adaylarla ilgili haberleri nitel araştırma deseni seçilerek içerik çözümlemesi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi sözlü ve yazılı metinler içinde yer alan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir (Stone ve ark. 1966 akt. Koçak ve Arun, 2006, s. 22). Analizde temel amaç araştırma soruları doğrultusunda metinlerin içerikleri hakkında sistematik veriler elde etmek ve bu verilerden hareketle yinelenen çıkarımlar yapmaktadır (Gökçe, 2003, s. 23). Bilimsel anlamda ölçmeye duyulan ihtiyaç, sayısal değerlerin analitik sınıflamalara uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Kümeleme ya da sayısallaştırma, içerik analizini tercih edilmesinde önemli bir etkidir, çünkü faktör analizi ve çok boyutlu ölçeklemenin aksine, analiz birimleri arasındaki sezgisel anlamlı benzerliklere dayanmaktadır ve sonuçta ortaya çıkan dağılım, metnin çeşitli soyutlama düzeylerinin kavramsallaştırılmasını sağlamaktadır (Krippendorff, 2004, s. 221). Metin ile bağlam arasında az ya da çok ilişkinin var olduğu temel görüşten yola çıkarak (Gökçe, 2003, s. 25) metin içinde hangi noktaların görece olarak vurgulandığı ya da ihmal edildiği belirlenmektedir.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2018 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olan ve seçim sonuçlarında ilk dörde giren adayların seçim çalışmaları oluşturmaktadır. Seçim sonrası %52,29 ile ilk sırayı alan Recep Tayyip Erdoğan, %33,64 ile ikinci sırada yer alan Muharrem İnce, %8,40 ile üçüncü sırada yer alan Selahattin Demirtaş ve % 7,29 ile dördüncü sırada yer alan Meral Akşener'in (Seçim Sonuçları, 2018, www.internethaber.com) iletişim çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ancak Se-

lahattin Demirtaş'ın siyasi kampanyasında yeterli iletişim çalışmasının olmaması nedeniyle örneklem dışı bırakılmıştır. Araştırma siyasal reklamlara adayların bireysel ve siyasal partilerinin resmi YouTube sayfasından ulaşılmıştır. Elde edilen her reklam videosu araştırmaya dâhil edilmiştir. Ancak parti imajı reklamları araştırma dışı bırakılmış yalnızca adayların Cumhurbaşkanlığı adaylığını kapsayan imaj ve konu reklamları incelenmiştir. Buna göre Erdoğan'ın 16, İnce'nin 16 ve Akşener'in 18 olmak üzere toplam 50 reklam filmi incelenmiştir. Adayların seçime yönelik sosyal medya paylaşımları kendi isimlerine açılan resmi Twitter hesaplarındaki seçime yönelik paylaşımlarından oluşmaktadır. Erdoğan'ın 238, İnce'nin 436 ve Akşener'in 743 olmak üzere toplam 1,417 Twitter mesajı incelenmiştir. Son olarak adayların seçim kampanyası boyunca yürüttükleri çalışmaların yer aldığı haberler Alexa internet sitesinden elde edilen verilere göre en çok takip edilen 10 internet sitesi içinde en çok ziyaret edilen ikinci haber sitesi Hürriyet gazetesinin internet sitesinden elde edilmiştir (Top Sites in Turkey, 2018, www.alexa.com). İlk sırada yer alan haber sitesi ensonhaber.com'un tek adayın haberlerine ağırlık verdiği belirlendiğinden örneklem dışı bırakılmıştır. Alexa, toolbarı araç çubuğuna yüklemiş kullanıcıların, son 3 ay içerisinde gerçekleştirdikleri internet sitesi trafiği değerlendirmesidir. Gerçekleşen bu trafik ziyaret ve sayfa görüntüleme olmak üzere 2 temel parametre ile hesaplanmaktadır. Ziyaret sayısı, gün içerisinde bir web siteye giriş yapan toplam Alexa kullanıcı sayısını vermektedir. Sayfa görüntüleme ise adından da anlaşılacağı gibi Alexa kullanıcıları tarafından görüntülenen toplam sayfa sayısını vermektedir. İnternet sitesinden yapılan arşiv taraması ile ulaşılan adayların seçim çalışmalarına yönelik tüm haberleri dikkate alındığında Erdoğan'ın 66, İnce'nin 60 ve Akşener'in 96 olmak üzere toplam 222 haberi incelenmiştir. Siyasal iletişim çalışmaları dikkate alındığında Akşener'in en çok Twitter mesajına sahip olduğu en çok Akşener'in seçime yönelik haberlerinin yer aldığı ve en çok siyasal reklamın Akşener'e ait olduğu görülmektedir (Tablo 1). Ancak reklam sürelerinin kategorilere dağılımı incelendiğinde en uzun reklam süresi (%53,6) Erdoğan'a aittir. İnce ikinci sırada (%26,1) ve Akşener üçüncü sırada (%20,3) gelmektedir. Erdoğan'ın kampanya boyunca okuduğu şiir türü ile kurgulanan reklam filmleri dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Adayların Reklam, Twitter ve Haber Dağılımı

Aday	Reklam	Twitter	Haber
Recep Tayyip Erdoğan	%32	%16,8	%29,7
Muharrem İnce	%32	%30,7	%27,0
Meral Akşener	%36	%52,5	%43,3
Toplam	%100	%100	100

Çalışmanın sınırlılıkları arasında yalnızca üç partinin adaylarının siyasal reklamları, Twitter paylaşımları ve haberleri inceleme kapsamına alınması yer almaktadır. Ayrıca sadece siyasal reklam videoları incelenmiş televizyon programları, afiş, broşür, açık hava reklamları gibi diğer tanıtım araçları çalışma dışı bırakılmıştır.

Kodlama Kategorilerinin Oluşturulması

Araştırmada adayların 2018 Cumhurbaşkanlığı adaylığı ile ilgili reklamlar, Twitter paylaşımları ve seçime yönelik çıkan haberler aynı kodlama aracıyla analiz edilmiştir. Siyasal reklam içerikleri ve gündem belirleme alanında yapılan çalışmalar doğru çözümleme aracının belirlenmesine ışık tutmuştur (McCombs ve Shaw, 1972; Ghorpade, 1986; Kaid ve Johnston 1991; Roberts ve McCombs, 1994; Lopez-Escobar vd., 1998; Min, 2003; Woodly, 2007; Sweetser vd., 2008; Vargo vd., 2014; Kim vd., 2016). Araştırmada özellikle Sweetser vd.(2008), Vargo vd.'nin (2014) ortaya koyduğu Kim ve arkadaşlarının geliştirdiği kodlama aracının uyarlanmış şekli kullanılmıştır. İlk başta özel olarak belirlenen gündem oluşturma konularının siyasal reklamlarda, adayların twittlerinde ve haber metinlerinde olup olmadığı gözden geçirilerek belirli konular seçilmiş ve kodlanmıştır. Devamında örnekleme var olduğu belirlenen kategoriler bırakılmış, olmayanlar ise uyarlanmış ya da eklenmiştir. Böylece "ekonomi, dış politika, bireysel özgürlükler, göç, eğitim, çevre, sosyal haklar" olmak üzere 7 kategori Kim ve arkadaşlarının ölçeğinden değiştirilmeden alınmış, hükümetin fonksiyonları iç politika olarak değiştirilmiş, özellikle reklamlarda çok sık kullanılan ve Sweetser vd.'nin (2008) ölçeğine dayanılarak oluşturulan milli değerler kategorisi de araştırmacılarca eklenmiştir. Kodlama kategorileri, örneklem olarak seçilen metinlerden kategorileri çıkarmak için daha önceden oluşturulan

kelimeye dayalı listelerin uyarlanması ile oluşturulmuştur. Böylece kategorilerin frekansı kelimelerin geçiş sıklığının Nvivo yardımıyla ölçülmesi ile belirlenmiştir (Robberts ve McCombs, 1994, s.256; Vargo vd., 2014, s.10). Sonrasında bir kodlayıcı tarafından yazılım programının belirlediği kelimelerin bağlamsal olarak da uygunluğu incelenmiştir. Buna göre içerik analizinde kullanılan kategoriler ve alt kelime grupları şöyle gruplanmaktadır:

Bireysel özgürlükler: Din özgürlüğü, sosyal adalet, medeni hak, sivil haklar, ırk, kürtaj,bekâr kadın, bebek, doğum kontrolü, eşcinsel, LGBT, Kürt, ibadet,Alevi, Sünni, baskı², şiddet³, özgürlük, eşitlikçi, adil, inanç, kadın, başörtüsü, sağcı, solcu, Müslüman, Hıristiyan.

Çevre: Çevre⁴, ağaç, orman, yeşil/yeşilin, termal,elektrik,enerji, sürdürülebilir, tasarruf karbon, çevre kirliliği, temiz çevre, Akkuyu, nükleer, gaz, kömür, sera, kirlilik, emisyon, küresel ısınma, iklim, fosil atık, Dünya Çevre Günü, bereketli topraklar, Nevruz.

Milli değerler: El ele, evlat, iman, Çanakkale, şehit,Atatürk,Mustafa Kemal, namaz, milli egemenlik, bayrak, milli birlik, beraberlik, beraberliği, cami, birlikte, güçlü, inşallah, Allah, kardeş, millet⁵, toprak, vatan⁶, hemşerilerim, hepimiz, tarihi, Anadolu, memleket, helal, bayram, Kur'an, ezan.

Eğitim: Öğrenci, üniversite, öğret, gençler, gençlere, eğitim, burs, akademi, kolej, harç, lise, ilkokul, ortaokul, Meslek Yüksek Okulu, okul, YÖK,LGS, ALES, Milli Eğitim.

Ekonomi: Ekonomi, vergi, işsizlik, istihdam, ticaret, sanayi, fakir, altyapı, yoksul, kredi, dolar, Euro, milyar, yerli, yoksul, yatırım, milli gelir, para⁷,

²"Baskın" kelimesi analiz dışı bırakılmıştır.

³"Şiddetle" kelimesi analiz dışı bırakılmıştır.

⁴"Çevremdeki," çevreleri, çevresindeki analiz dışı bırakılmıştır.

⁵"Milletvekili" analiz dışı bırakılmıştır.

⁶"Vatandaş" analiz dışı bırakılmıştır.

⁷"Paramparça, paralel" gibi kelimeler analiz dışı bırakılmıştır.

ücret, üretim, maaş, memur, faiz, fabrika, zengin, çiftçi, endüstri, Lira, mazot, borç, enflasyon, Merkez Bankası, Gayri Safi, GSYİH, iyileşme, düzelme, projeler, esnaf.

Göç: Arap, göç, mülteci, sınır, Ceylanpınar, Suriye, vize, vatandaşlık, pasaport, mavi kart, oturma izni, Afgan.

İç politika: Hükümet, FETÖ, hizmet, huzur, güvenle, güvenilir, güvenlik, güvenli, hukuk, parlamenter, PKK, demokratik, TRT, darbe, demokrasi, OHAL, değişim, rejim, asker/askerlik, Kandil, hükümetin rolü, büyük devlet, küçük hükümet, daha büyük hükümet, daha küçük hükümet, baskıcı yönetim, hedefimiz, teknoloji, bireysel silahsızlanma, hızlı tren, tehdit.

Dış politika: Terör, ABD, Amerika, Avrupa, Filistin, Katar, İran, Arap, Suriye, Rusya, Moskova, Trump, Merkel, Almanya, FETÖ, Arakan, Gazze, Kudüs, uluslararası, İsrail, nükleer silah, YPG, Kıbrıs, Ortadoğu, PYD, DEAŞ, Afrin, bomba, Esad, sınır, Uzakdoğu, küresel, birleşmiş milletler, dış politika, dış ilişkiler, diplomatik, diplomasi, denizaşırı, zirve toplantısı, körfez, Kafkaslar.

Sosyal haklar: Yardım⁸, sigorta, emektar, emekli, tıbbi, yaşlı, yoksul, çocuk, ebeveynlik, bekâr anne, doktor, büyükanne, doğum, kanser, sağlık, bağış, hasta, HIV, istismar.

Güvenilirlik

Araştırma için belirlenen kategorilerin Nvivo programında elde edilen sonuçların güvenilirliğini ölçmek için yapılan ön testte iki araştırmacı rastgele seçilen 10 haberde kategorilerin altında yer alan kelimeleri elle kodlayarak analiz etmiştir. Kategorilerde yer alan kelimelerin haber metninde yer alması var (1) ya da yok (0) olarak sayısallaştırılmış daha sonra her kategori için belirlenen kelimelerin var (1) sayısı toplanarak kategorinin frekansı toplam rakamla tespit edilmiştir. İlgili haberler aynı

⁸ "Yardımcı, yardımcıları, yardımcılık" analiz dışı bırakılmıştır.

şekilde Nvivo'da kodlandıktan sonra Nvivo'daki sonuçlar ile kodlayıcıların sonuçları test edilmiştir. Aynı içeriğe ilişkin aynı kodlamayla tekrarlanan araştırmanın sonuçlarının aynı olması beklenmektedir diğer bir ifadeyle aynı fenomene, uygulama koşullarına bakılmaksızın, aynı şekilde cevap verildiğinde güvenilirlik sağlanmaktadır (Krippendorff, 2004, s. 211; Koçak ve Arun, 2006, s. 23). Güvenirlilik testi sonuçları Free-lon (2013) tarafından geliştirilen "ReCal" online yazılım⁹ ile gerçekleştirilmiştir. Kategorilere göre elde edilen Krippendorff's alpha güvenilirlik sonuçları şunlardır: ekonomi: ,891 (orijinal çalışmada ,933), dış politika: ,775(orijinal çalışmada ,734), bireysel özgürlük: ,906 (orijinal çalışmada ,911), göç: ,950 (orijinal çalışmada 1,000), iç politika: ,861(orijinal çalışmada 1,000), eğitim: ,912 (orijinal çalışmada 1,000), çevre: ,886(orijinal çalışmada 1,000), sosyal haklar: ,870 (orijinal çalışmada ,842), değerler: ,992. Kategorilerin çalışmada ölçek olarak kullanılması için gerekli güvenilirlik analizinde kodlayıcılar arasındaki uygunluğun/anlaşmanın % 70'den daha yüksek, sınırının üzerinde, "mükemmel" düzeyde olduğu belirlenmiştir (Landis ve Koch, 1977, s.165; Tavşancıl-Aslan, 2001, s. 81).

Veri Toplama

Çalışma 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri için hazırlanan seçim çalışmaları sürecini konu aldığından 1 Nisan ile 24 Haziran 2018 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmada siyasal reklamlar elle kodlanmış ve kategorilerin kümelenmesi bu kategorilere harcanan süreye göre yapılmıştır. Siyasal reklam gündemini belirlemek için örnekleme oluşturan reklamlar içerik kategorilerine harcanan süre ile izlenme sıklığının çarpımı ile yayın genişliği elde edilmiştir (Roberts ve McCombs, 1994, s. 253). Böylece siyasal reklamlarda adayların ağırlık verdiği gündem konularının dağılımı elde edilmiştir. Yine 1 Nisan ile 24 Haziran tarihi aralığında Hürriyet haber portalında yer alan adayların seçim çalışmalarına yönelik haber metinleri ve adayların Twitter hesaplarındaki paylaşımları Nvivo yazılım programı desteği ile kelimelerin kullanım sıklığına göre kümelenmesi sağlanmıştır. İçerik kategorilerine göre dağılımdan elde edilen ver-

⁹Güvenirlilik analizi www.dfreelon.org/utills/recalfront/ sitesinden yapılmıştır

iler SPSS yazılım programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler araştırmacılarca yorumlanmış çıkarımlar genellenmiştir. Araştırmanın bilimsel olabilmesi için analiz sonucu elde edilen bulguların ve yapılan çıkarımların genellenebilir olması gereklidir (Koçak ve Arun, 2006, s. 23). Böylece adayların gündem kategorileri sıralaması ve kullanılan mecraların birbiri ile benzerliği belirlenmiştir.

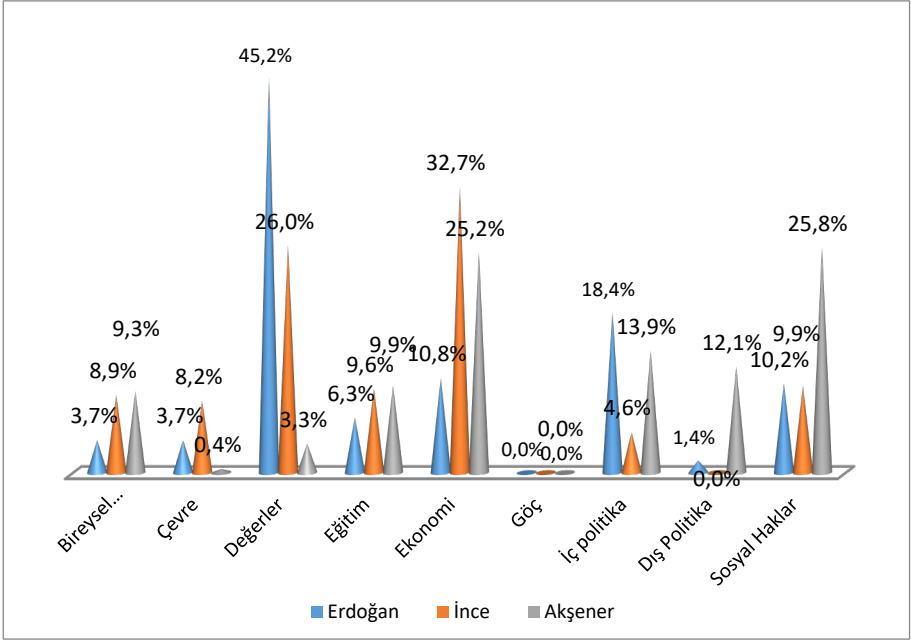
Bulgular

Yapılan içerik analizi ve reklam analizleri sonrasında elde edilen bulgular siyasal reklam gündemi, haber gündemi, adayların sosyal medyada Twitter hesaplarında paylaştıkları mesajlarından elde edilen bulgular ve tüm mesajların gündem kategorilerine dağılımının yer aldığı başlıklardan oluşmaktadır.

Siyasal Reklam Gündemi

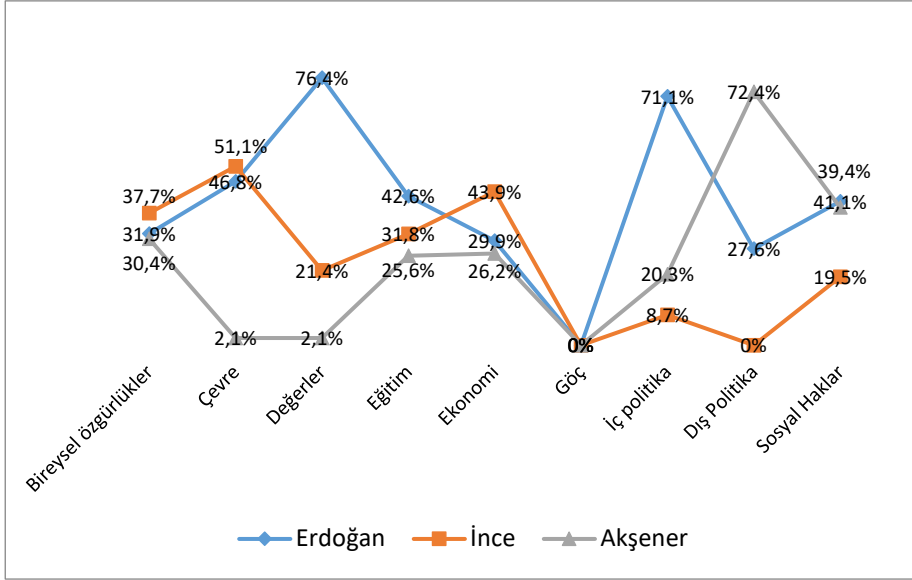
Türkiye'de 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan ve ilk 4'e giren 3 partinin seçim kampanyası boyunca televizyon, YouTube, kendi sosyal medya hesaplarında paylaştıkları tüm siyasal reklamlara ulaşmıştır. Reklamların süreler bazında saniye olarak kategorilere göre dağılımı yukarıda Tablo 1'de yer almaktadır. Şekil 3'te de adayların siyasal reklamlarında temaların süre olarak dağılımı görülmektedir.

Şekil 3 incelendiğinde adayların siyasal reklamlarında temaların süre olarak dağılımı görülmektedir. Buna göre Erdoğan siyasal reklamlarında en fazla değerler kategorisinde yer alan alt kategorilere süre ayırmaktadır (%45,2), ikinci sırada iç politika (%18,4) gelmektedir. En az düzeyde ise dış politika (%1,8) kategorisinde yer alan alt kategorilere süre ayırmaktadır. Göç kategorisine reklamlarda hiç yer verilmemekte, bireysel özgürlükler (%3,7) ve çevre (%3,7) kategorisi ise çok az yer almaktadır. İnce ise en fazla ekonomi (%32,7) kategorisindeki konulara reklamlarında süre vermektedir. O da tıpkı Erdoğan gibi değerler kategorisine ikinci sırada (%26) yer vermiş, göç kategorisine hiç yer vermemiştir. En az düzeyde ise dış politika (%0) ve iç politika (%4,6) kategorisindeki konulara yer vermektedir.

Şekil 3. Adayların Siyasal Reklamlarının Kategorilere Göre Dağılımı

Akşener'in siyasal reklamlarında kategorilere ayrılan süre bakımından en fazla oranda sosyal haklar (%25,8) ve ekonomi (%25, 2) kategorisidir. Göç kategorisi Akşener'de de hiç yer almazken en az düzeyde ise çevre (%0,4) ve değerler kategorisine (%3,3) yer verildiği sonucu elde edilmiştir. Tüm adayların siyasal reklamlarının kategorilere dağılımı toplamında bireysel özgürlükler kategorisinde en fazla İnce'nin (%37,7) yer aldığı çevre kategorisinde yine İnce'nin (%51,1), değerler kategorisinde Erdoğan'ın (%76,4), eğitim kategorisinde Erdoğan'ın (%42,6), ekonomide İnce'nin (%43,9), iç politikada Erdoğan'ın(%71,1), dış politikada Akşener'in (%72,4) ve sosyal haklarda Erdoğan'ın(%41,1) yer aldığı sonucu elde edilmiştir (Şekil 4).

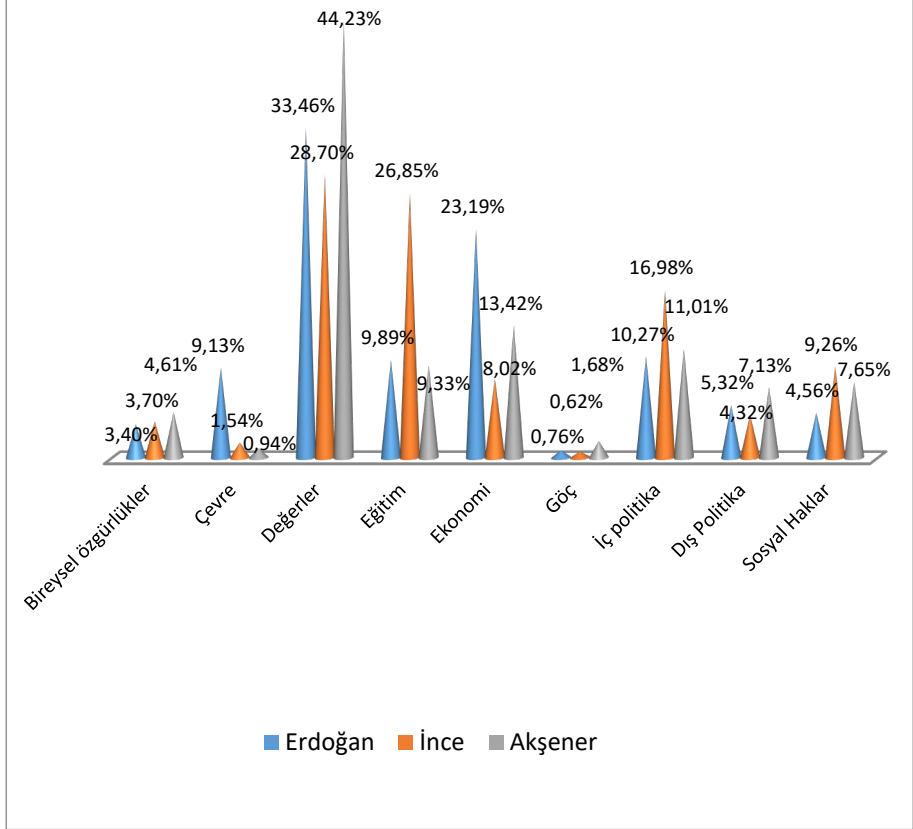
Şekil 4. Adayların Kategorilere Göre Dağılımı

Twitter Gündemi

Adayların Twitter resmi hesaplarındaki toplam 1,417 twitt incelenmiştir ölçekte yer alan kategorilere göre dağılımları alt kategorilerde yer alan kelimeler düzeyinde analiz edilmiştir. Buna göre Erdoğan, İnce ve Akşener'in sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarından seçim kampanyası boyunca hangi gündem konularını öne çıkardıkları tespit edilmiştir (Şekil 5).

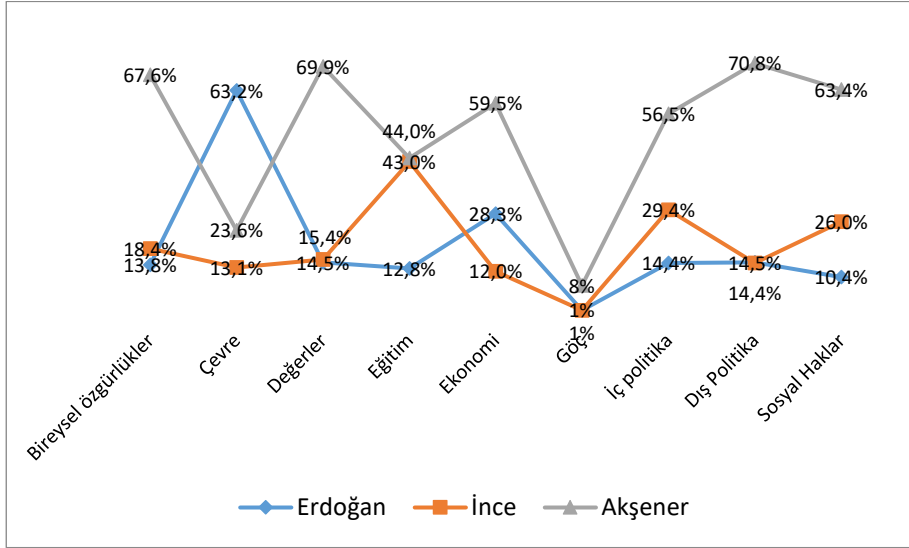
Şekil 5 incelendiğinde adayların sosyal medya hesapları Twitter paylaşımlarının kategorilere göre dağılımı görülmektedir. Buna göre Erdoğan'ın paylaşımlarında en fazla değerler kategorisinin (%33,4) yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise ekonomi (%23,1) gelmektedir ve en az düzeyde ise göç (%0,7) bireysel özgürlükler (%3,4) kategorisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnce ise en fazla değerler (%28,7) kategorisindeki konulara twittlerinde yer vermektedir. İkinci sırada eğitim gelmektedir (%26,85). O da tıpkı Erdoğan gibi göç kategorisine çok az yer vermiştir

(%0,6). Yine çevre (%1,5) ve bireysel özgürlükler (%3,7) kategorisindeki konulara çok az yer vermektedir.

Şekil 5. Adayların Twitter Paylaşımlarının Kategorilere Göre Dağılımı

Akşener'in Twitter paylaşımları incelendiğinde en fazla oranda değerler (%44,2) ve ekonomi (%13,4) kategorisidir. Çevre kategorisi (%0,9) ve göç kategorisine (%1,6) Akşener'in Twitter hesaplarında çok az yer verilmiştir. Tüm adayların Twitter paylaşımlarının kategorilere dağılımı toplamına bakıldığında bireysel özgürlükler kategorisinde en fazla Akşener'in (%67,6) yer aldığı çevre kategorisinde Erdoğan'ın (%63,1), değerler kategorisinde (%69,9), eğitim (%44,6), ekonomide (%59,5), göç (%80), iç politikada (%56,5), dış politikada (%70,8) ve sosyal haklarda (%63,4) Akşener'in ilk sırada yer aldığı sonucu elde edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Twitter Paylaşmalarının Adaylara Göre Dağılımı

Çalışmada adayların siyasal reklam konuları ile Twitter paylaşımlarındaki gündem konuları arasında benzerlik araştırma sorusu için (AS1) adayların reklam ve Twitter paylaşımlarının kategorik dağılımlarının frekans hesaplama sonucu incelenmiş ve adaylardan Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasal reklamlarda ve Twitter paylaşımlarında da değerler kategorisinin (1) ilk sırada olduğu belirlenmiştir. İç politika kategorisinin reklamlarda (2) Twitter paylaşımlarında (3) ve ekonomi kategorisinin reklamlarda (3) Twitter paylaşımlarında (2) çok yakın sıralamada yer alırken, her ikisinde de göç kategorisinin en sonunda (9) yer aldığı görülmektedir. İnce'nin reklam ve Twitter paylaşımlarındaki konu dağılımında ilk sırada siyasal reklamlarda ekonomi ve Twitter'da değerler kategorisi gelmektedir. İnce'nin göç kategorisi her iki sıralamada da en sonda (8,9) yer almaktadır. Akşener'in konu dağılımı incelendiğinde siyasal reklamlarda sosyal haklar (1) ve Twitter'da değerler (1) kategorisinin yer aldığı, ekonomi kategorisinin her iki sıralamada da aynı(2) olduğu sonucu elde edilmiştir. Aynı şekilde iç politika(3) her iki sıralamada da aynı sırada yer almaktadır. Eğitim kategorisi siyasal reklamlarda (5) ve Twitter

paylaşımlarında (4) çok yakın sıralardadır, göç ve çevre kategorisi için de aynı sonuç elde edilmiştir. Genel itibarıyla göç tüm adayların siyasal reklamlar ve Twitter paylaşımlarında son sırada yer almaktadır (Tablo 2).

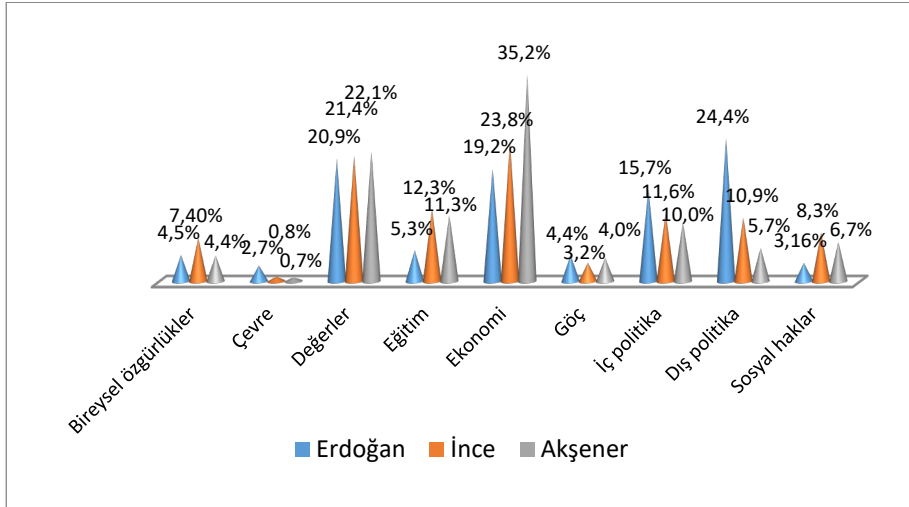
Tablo 2. Siyasal Reklamlar ve Twitter Paylaşımlarındaki Gündem Konularının Karşılaştırması

SIRASI	ERDOĞAN		İNCE		AKŞENER	
	Reklam	Twitter	Reklam	Twitter	Reklam	Twitter
1	değerler	değerler	ekonomi	değerler	sosyal haklar	değerler
2	iç politika	ekonomi	değerler	eğitim	ekonomi	ekonomi
3	ekonomi	iç politika	sosyal haklar	iç politika	iç politika	iç politika
4	sosyal haklar	eğitim	eğitim	sosyal haklar	dış politika	eğitim
5	eğitim	çevre	bireysel özgürlükler	ekonomi	eğitim	sosyal haklar
6	çevre, bireysel özgürlükler	dış politika	çevre	dış politika	bireysel özgürlükler	dış politika
7	dış politika	sosyal haklar	iç politika	bireysel özgürlükler	değerler	bireysel özgürlük
8	göç	bireysel özgürlükler	göç-dış politika	çevre	çevre	göç
9		göç		göç	göç	çevre

Çalışmada reklam gündeminde Erdoğan ve Akşener'in eğitim ve bireysel özgürlükler kategorisinin benzer sıralamada, Twitter paylaşımları incelendiğinde değerler, ekonomi, iç politika, dış politika ve eğitim kategorisinde benzer sıralamada olduğu elde edilmektedir. Göç konusu her iki aday için son sırada gelmektedir. Yine her adayın Twitter paylaşımları içinde ilk sırayı değerler, üçüncü sırayı iç politika ve altıncı sırayı dış politika kategorisinin aldığı görülmektedir. Böylece Twitter paylaşımları incelendiğinde Erdoğan ve Akşener'in birçok kategorinin sıralamasında benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Haber Gündemi

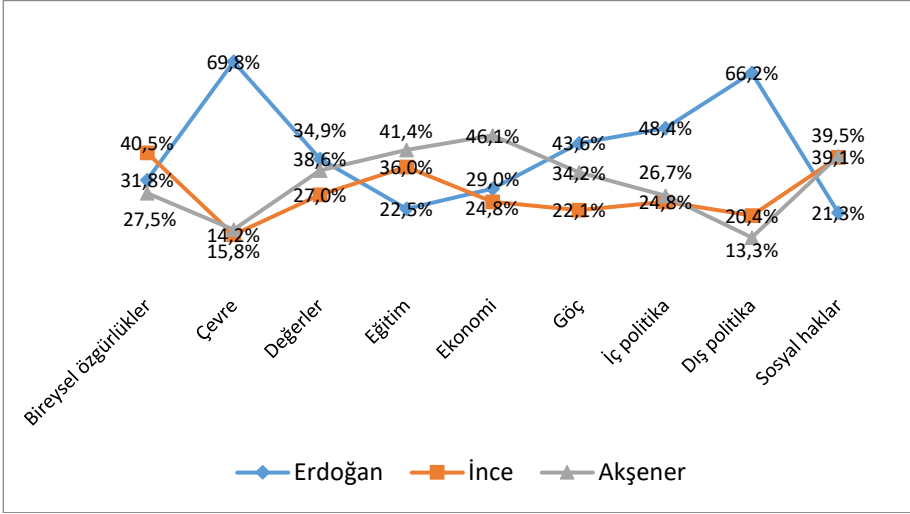
Maliyeti yüksek reklamların yanında haber sitelerinde birçok kişiye ulaşan haberler siyasal kampanyalarda adaylara avantaj kazandırmaktadır. Adaylar her gittikleri mitingin haber değeri taşıması için ilginç taktikler kullanarak miting alanına gelen hedef kitlenin ve medyanın dikkati çekilmeye çalışılmaktadır. Adayların seçim çalışmalarına yönelik olarak Erdoğan'ın 66, İnce'nin 60 ve Akşener'in 96 olmak üzere toplam 222 haber incelenmiştir. Çalışmada adayların seçim çalışmalarına yönelik haberlerin kategorilerde yer alan kelime düzeyinde dağılımı Şekil 7'de yer almaktadır.

Şekil 7. Adaylar Hakkında Çıkan Seçim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı

Şekil 7 incelendiğinde Erdoğan ile ilgili sıralamada ilk sırada dış politika kategorisi (%24,4) olurken ikinci sırada ise değerler (%20,9) kategorisinin yer aldığı görülmektedir. En az haber ise çevre (%2,7) ve sosyal haklar kategorisindedir. İnce ile ilgili haberler incelendiğinde en fazla ekonomi kategorisinde (%23,8) olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise değerler kategorisinde (%21,4) en az düzeyde ise çevre (%0,7) ve göç kategorisinde (%3,2) olarak yer almaktadır. Akşener haberleri incelendiğinde

en çok ekonomi (%35,2) ve değerler (%22,1) kategorisinde olduğu görülmektedir. En düşük haber konusu çevre (%0,8) ve dış politika (%5,7) olarak görülmektedir. Tüm adaylar hakkında yer alan siyasi haberlerinin kategorilere dağılımı toplamına bakıldığında bireysel özgürlükler kategorisinde en fazla İnce'nin (%40,5) yer aldığı çevre kategorisinde Erdoğan'ın (%69,8), değerler kategorisinde Erdoğan'ın (%38,6), eğitim kategorisinde (%41,4) İnce'nin, ekonomide (%46,1) Akşener'in, göçte (%34,2) Erdoğan'ın, iç politikada (%48,4) İnce'nin, dış politikada İnce'nin (%66,2) olduğu ve sosyal haklarda Akşener (%39,1) ve İnce'nin (%39,5) eşit dağılıma sahip olduğu sonucu elde edilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Haber Kategorisinin Adaylara Göre Dağılımı

Çalışmada diğer araştırma sorusu için (AS2) adayların siyasi reklamlarında yer alan konu dağılımı ile yer aldıkları siyasi haberlerdeki gündem konuları kategorik dağılımlarının frekans dağılımları sonucu incelenmiş arasında benzerlik ortaya konmaya çalışılmıştır. Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi reklamlarda en çok değerler kategorisinin yer aldığı (1) ancak haberlerde daha çok dış politika kategorisinin (1) ilk sırada olduğu belirlenmiştir. İç politika kategorisi reklamlarda (2) haber içeriklerinde değerler ikinci sıradadır. Erdoğan'ın hem reklamlardaki hem de haberlerdeki kategori dağılımında ekonomi aynı sıralamada (3) yer almaktadır.

Eğitim kategorisinin reklam ve haber gündeminde aynı sıralamada yer aldığı (5), bireysel özgürlükler kategorisinin de aynı sırada olduğu (6) görülmektedir. İnce'nin reklam ve haber içeriklerindeki konu dağılımında ilk sırada siyasal reklamlarda ve haber kategorisinde ekonomi(1) yer almaktadır ve yine siyasal haberler ve reklamlarda değerler kategorisi aynı sıralamada (2) yer almaktadır. Göç kategorisi hem reklamlarda hem de haberlerde en son sıralarda yer almaktadır. Akşener'in konu dağılımı incelendiğinde siyasal reklamlarda sosyal haklar (1) ve haberlerde ekonomi (1) kategorinin yer aldığı sonucu elde edilmiştir. Ancak siyasal reklamlar ve haberde kategoriler arasında benzer sıralamaya rastlanmamıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Siyasal Reklamlar ve Haberlerin Gündem Konularının Karşılaştırması

SIRASI	ERDOĞAN		İNCE		AKŞENER	
	Reklam	Haber	Reklam	Haber	Reklam	Haber
1	değerler	dış politika	ekonomi	ekonomi	sosyal haklar	ekonomi
2	iç politika	değerler	değerler	değerler	ekonomi	değerler
3	ekonomi	ekonomi	sosyal haklar	eğitim	iç politika	eğitim
4	sosyal haklar	iç politika	eğitim	iç politika	dış politika	iç politika
5	eğitim	eğitim	bireysel özgürlükler	dış politika	eğitim	sosyal haklar
6	çevre, bireysel özgürlükler	bireysel özgürlükler	çevre	sosyal haklar	bireysel özgürlükler	dış politika
7	dış politika	göç	iç politika	bireysel özgürlükler	değerler	bireysel özgürlükler
8	göç	sosyal haklar	göç-dış politika	göç	çevre	göç
9		çevre		çevre	göç	çevre

Ayrıca Tablo 3'te görüldüğü gibi Erdoğan, İnce ve Akşener'in haber kategorisinde değerler, çevre ve iç politika konularının, yine İnce ve Akşener'in değerler, bireysel özgürlükler, ekonomi, eğitim, göç ve çevre kategorisinin benzer sıralamada yer aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmada adayların Twitter paylaşımları, haber sitesinde yayınlanan haberlerinde yer alan gündem konuları arasında benzerlik olup olmadığına yönelik araştırma sorusuna (AS3) cevap aramak amacıyla adayların Twitter paylaşımlarının ve haber içeriklerinin kategorik

dağılımlarının frekans sonucu incelenmiştir. Buna göre Erdoğan'ın haber ve Twitter gündem kategorileri arasında benzerlik bulunmadığı sonucuna varılmıştır. İnce'nin ise yalnızca bireysel özgürlükler(7) aynı sırada yer almakta haber içeriklerinde göç(8) ile Twitter paylaşımlarındaki göç(9) ve haber içeriklerindeki çevre(9) ile Twitter paylaşımlarındaki çevre(8) kategorisinin sıralaması benzerlik göstermektedir. Akşener'in siyasal kampanya gündeminde Twitter ve haber içeriklerinde ilk iki sırada değerler (Twitter'da 1, haberde 2) ve ekonomi (Twitter'da 2, haberde 1) kategorisi yine iç politika (Twitter'da 3 haberde 4) ve eğitim (Twitter'da 4 haberde 3) kategorisi yakın sıralamada yer almaktadır. Sosyal haklar (5) dış politika(6), bireysel özgürlükler(7), göç(8) ve çevre(9) kategorileri ise haber ve Twitter paylaşımlarında aynı sıralamada yer almaktadır (Tablo 4).

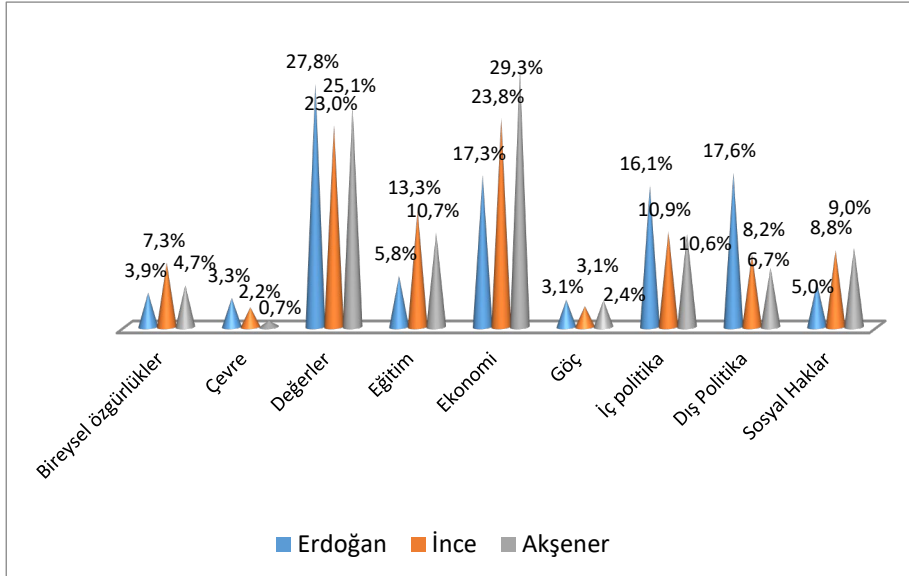
Tablo 4. Twitter ve Haberlerin Gündem Konularının Karşılaştırması

SIRASI	ERDOĞAN		İNCE		AKŞENER	
	Twitter	Haber	Twitter	Haber	Twitter	Haber
1	değerler	dış politika	değerler	ekonomi	değerler	ekonomi
2	ekonomi	değerler	eğitim	değerler	ekonomi	değerler
3	iç politika	ekonomi	iç politika	eğitim	iç politika	eğitim
4	eğitim	iç politika	sosyal haklar	iç politika	eğitim	iç politika
5	çevre	eğitim	ekonomi	dış politika	sosyal haklar	sosyal haklar
6	dış politika	bireysel özgürlükler	dış politika	sosyal haklar	dış politika	dış politika
7	sosyal haklar	göç	bireysel özgürlükler	bireysel özgürlükler	bireysel özgürlük	bireysel özgürlükler
8	bireysel özgürlükler	sosyal haklar	çevre	göç	göç	göç
9	göç	çevre	göç	çevre	çevre	çevre

Gündem Kategorileri Toplamının Adaylara Göre Dağılımı

Çalışmada seçime katılan adayların siyasal reklam, Twitter paylaşımları ve haber içeriklerinin içerik kategorilerinin dağılımı incelendiğinde Erdoğan'ın toplam 4724, İnce'nin 3167 ve Akşener'in 4232 kategorik verisi incelenmiş Şekil 8'deki sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre adaylardan Erdoğan'ın genel dağılımında ilk sırada değerler (%27,8), ikinci sırada dış politika (%17,6), üçüncü sırada ekonomi (%17,3), dördüncü sırada iç politika (%16,1), beşinci sırada eğitim (%5,8), altıncı sırada sosyal haklar

(%5,0), yedinci sırada bireysel özgürlükler (%3,9), sekizinci sırada çevre (%3,3) ve son olarak göç (%3,1) gelmektedir (Şekil 8). İnce'nin kategori dağılımında ise ilk sırada ekonomi (%23,8), ikinci sırada değerler (%23,0) değerler, üçüncü sırada eğitim (%13,3), dördüncü sırada iç politika (%10,9), beşinci sırada sosyal haklar (%8,8), altıncı sırada dış politika (%8,2), yedinci sırada bireysel özgürlükler (%7,3), sekizinci sırada göç (%2,4) ve son olarak çevre (%2,2) konusu gelmektedir (Şekil 8). Akşener'in gündem konusu dağılımı incelendiğinde ilk sırada ekonomi (%29,3), ikinci sırada değerler (%25,1), üçüncü sırada eğitim (%10,7), dördüncü sırada iç politika (%10,6), beşinci sırada sosyal haklar (%9,0), altıncı sırada dış politika (%6,7), yedinci sırada bireysel özgürlükler (%4,7), sekizinci sırada göç (%3,1) ve son olarak çevre (%0,7) gelmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Siyasal Reklam, Twitter ve Haberlerin Gündem Konuları Toplamının Adaylara Göre Dağılımı

Her adayın konu dağılımında bireysel özgürlüklerde İnce, çevre ve değerler kategorisinde Erdoğan'ın, eğitimde İnce'nin, ekonomide Akşener'in, göçte Erdoğan'ın ve İnce'nin, iç politikada Erdoğan'ın ve sosyal haklarda Akşener'in kategori dağılımında ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Şekil 9).

Tablo 5. Siyasal Reklam, Twitter ve Haberlerin Gündem Konuları Toplamının Karşılaştırması

SIRASI	ERDOĞAN	İNCE	AKŞENER
	Kategori	Kategori	Kategori
1	değerler	ekonomi	ekonomi
2	dış politika	değerler	değerler
3	ekonomi	eğitim	eğitim
4	iç politika	iç politika	iç politika
5	eğitim	sosyal haklar	sosyal haklar
6	sosyal haklar	dış politika	dış politika
7	bireysel özgürlükler	bireysel özgürlükler	bireysel özgürlükler
8	çevre	çevre	göç
9	göç	göç	çevre

Araştırma sorularından "Adaylar arasında siyasal reklamlar, Twitter paylaşımları, haber sitesinde yayınlanan haber içerikleri toplamında gündem konuları arasında benzerlik var mıdır?" sorusuna (AS4) cevap aramak amacıyla siyasal kampanya boyunca siyasal reklamlar, Twitter paylaşımları ve yayınlanan haber içeriklerinin kategorik dağılımı karşılaştırılmıştır. Tablo 5 incelendiğinde Erdoğan ile İnce ve Akşener arasında iç politika kategorisinin sırası ile bireysel özgürlükler sırasının benzerlik taşıdığı sonucu elde edilmiştir. İnce ile Akşener arasında da ekonomi, değerler, eğitim, iç politika, sosyal haklar, dış politika ve bireysel özgürlükler sıralamasının benzerlik taşıdığı sonucu elde edilmiştir.

Son olarak çalışmada adayların kategorilerinin tüm sayısal değerleri toplamında (N=11,623) konu dağılımı analiz edilmiş ve bireysel özgürlüklerde İnce'nin (%31,1) ilk sırada Akşener'in ikinci sırada (% 30,2) ve Erdoğan'ın üçüncü sırada (%27,9) olduğu sonucu elde edilmiştir. Yine çevre kategorisinde Erdoğan'ın ilk sırada (%43,2), İnce'nin ikinci sırada (%19,6) ve Akşener üçüncü sırada (%8,5) olduğu, değerler kategorisinde ise yine Erdoğan'ın ilk sırada (%37,2), Akşener'in ikinci sırada (%30,1) ve İnce'nin üçüncü sırada (%20,6) olduğu ve eğitim kategorisinde Akşener'in ilk sırada (%36,6), İnce'nin ikinci sırada (%34,0), Erdoğan'ın üçüncü sırada (%22,1) olduğu tespit edilmiştir. Ekonomi kategorisinde de Akşener'in ilk sırada (%42,1), Erdoğan'ın ikinci sırada (%27,8), İnce'nin üçüncü sırada (%25,6) olduğu, göç kategorisinde Erdoğan'ın ilk sırada (%39,8), Akşener'in ikinci sırada (%35,2) ve İnce'nin üçüncü sırada (%20,4) olduğu görülmüştür. İç politikada Erdoğan'ın ilk sırada (%45,7), Akşener'in ikinci

sırada (%27,1) ve İnce'nin üçüncü sırada (%20,7) olduğu, Erdoğan'ın ilk sırada (%57,6), Akşener'in ikinci sırada (%19,63) ve İnce'nin üçüncü sırada (%18,) olduğu ve sosyal haklar kategorisinde de Akşener'in ilk sırada (%39,3), İnce'nin ikinci sırada olduğu (%28,6) ve Erdoğan'ın üçüncü sırada olduğu (%24,4) tespit edilmiştir.

Sonuç

Araştırmada 2018 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olan ve seçim sonuçlarında ilk dörde giren ancak üç adayın seçim çalışmaları incelenmiştir. Çalışma kapsamında Erdoğan'ın 16, İnce'nin 16 ve Akşener'in 18 olmak üzere toplam 50 reklam filmi ile Erdoğan'ın 238, İnce'nin 436 ve Akşener'in 743 olmak üzere toplam 1,417 Twitter incelenmiştir. Son olarak adayların seçim kampanyası boyunca yürüttükleri çalışmaların yer aldığı haberler Alexa internet sitesinden elde edilen verilere göre en çok takip edilen haber sitesi arasında yer alan Hürriyet gazetesinin internet sitesinden elde edilmiştir. Adayların seçim çalışmalarına yönelik Erdoğan'ın 66, İnce'nin 60 ve Akşener'in 96 olmak üzere toplam 222 haberi incelemeye dâhil edilmiştir. Ancak Çalışmanın son aşamasında Erdoğan'ın 4,224 İnce'nin 3,167 ve Akşener'in 4,232 kategorik verisi değerlendirmeye (N=11,623) alınmıştır. Erdoğan ve İnce'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde twitt paylaşımlarının sayısı azken siyasal reklamlarının (Çoğunluğu şiirden oluşan ortalama 2 dk) ve haber metinlerinin uzun olduğu dikkat çekmektedir. Kategori dağılımında en uzun reklam süresi (%53,6) Erdoğan'a aittir. İnce ikinci sırada (%26,1) ve Akşener üçüncü sırada (%20,3) gelmektedir.

Adaylar seçmenleri ikna etmede etkili bir araç olan reklamlarda duygusal mesajlara yer vererek tutum değişimini amaçlamaktadır (Sutherland ve Galloway, 1981). Erdoğan'ın reklam videolarında en çok Türk bayrağı, cami, Çanakkale, Atatürk gibi göstergelerle milli birlik, beraberlik vurgusu yapılmaktadır. Daha sonra sırasıyla 15 Temmuz Darbe Girişimi ile iç politikaya, ekonomiye, çocuklar, kadınlar ve yaşlıların yer aldığı görüntülerle sosyal haklara vurgu yapılmaktadır. İnce'nin reklamlarında esnaf, çiftçi, sanayi görüntüleri ile ekonomi kategorisine ait mesajlar öne çıkmaktadır, ikinci sırada Atatürk, bayrak, kalabalık insan toplulukları gösterilerek birlik milli birlik duygusu verilmektedir. Üçüncü sırada ise

çocukların, yaşlıların ve kadınların çokça yer verildiği sosyal haklara vurgu yapılmaktadır. Akşener en çok, kadın, çocuk ve yaşlı görüntüleri ile sosyal haklara, esnaf, çiftçi ve sanayi görüntüleri ile ekonomiye son olarak da 15 Temmuz Darbe girişimine yönelik görüntülerle iç politikaya ait konular öne çıkmaktadır. Siyasal reklam ve twitt kullanımı adayların kendi seçim stratejileri doğrultusunda kurguladıkları mesajları seçmene iletmek gibi aday kaynaklı çabaları ifade etmektedir. İzleyicilerin özellikle reklamlara maruz kalması, politik bilgi edinme etkinliğini önemli ölçüde arttırmaktadır (Kaid vd., 2007) Diğer taraftan kampanya gündeminin oluşturulmasında siyasal reklamların kullanımı seçim başarısı için önemli bir faktördür (Balcı ve Bal, 2007). Bu nedenle çalışmada reklam ve twitt paylaşımlarının kategori benzerliği aranmıştır. Erdoğan'ın siyasal reklamlar ve Twitter paylaşımlarının kategorik dağılımı arasında benzerlik yalnızca %18 (değerler ve göç) düzeyindedir. Reklamlarda yer alan birlik beraberlik duygusu twitt paylaşımlarında da görülmektedir. İnce'nin %9 (göç) ve Akşener'in %18 (ekonomi ve iç politika) düzeyindedir. Benzerliklerin yüzdelik oranları incelendiğinde çok düşük olduğu görülmektedir. En yüksek oran Akşener'e aittir. Adayların siyasal reklam gündemi konuları ile Twitter paylaşımlarındaki gündem konuları arasında benzerlik olmaması kampanya başarısı için istenen bir sonuç olarak değerlendirilmemektedir.

Diğer taraftan adaylarla ilgili haberlerin sırası, ayrılan süre gibi unsurların kullanımı konunun önem derecesini belirlemektedir (Atabek, 1998), kamuoyunun gündemi ise medyanın konulara verdiği önemle şekillendirmektedir (Kuyucu, 2016). Medya gündem oluştururken politik gündemden etkilenmektedir ayrıca medya gündemleri kanaat önderlerinin kitlelerin fikirlerini yönlendirmesi sonucu kamu gündemini etkileyebilmektedir (McQuail ve Windahl, 2010). Kamu ve siyasal gündemi etkilemede önemli bir yere sahip olan medyada konularının önem derecesinin belirlenmesi, reklam ve twittlerin aksine o medya kuruluşunun yayın politikasına bağlıdır. Haber kanallarının seçim gündeminde adayları hangi gündem konuları ile öne çıkardığı kadar gündem sıralamasında hangi mecralardan etkilendiğini belirlemek de önemlidir. Bu nedenle siyasal reklam gündemi ile haber gündemi arasında benzerlik incelenmiştir. Siyasal reklamlar ve haber gündemi kategorisinde

Erdoğan'ın yalnızca %27 (ekonomi, bireysel özgürlükler ve eğitim kategorisinde), İnce'nin %27 (ekonomi, değerler ve göç kategorisinde) oranında benzerlik taşıdığı ve Akşener'in siyasal reklamları ve haber kategori dağılımında hiç benzerlik olmadığı sonucu elde edilmiştir. Siyasal reklamlar ve haber konularının kategorik dağılımlarının yüzde oranları incelendiğinde benzerliğin çok düşük oranda olduğu görülmektedir. Ancak siyasal reklamlar ve Twitter paylaşımlarının kategorik dağılımı arasındaki benzerlikten daha yüksek orandadır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar daha önceki çalışmaların aksine (Roberts ve McCombs, 1994; Escobar vd., 1998; Kim vd., 2016) adayların siyasal reklam gündeminin Twitter paylaşımlarının gündem konuları ve haberlerin gündem konuları ile benzerlik taşımadığı yönündedir. Ancak bu sonuç Sweetser vd.'nin (2008) siyasal reklamların haberleri üzerinde belirleyici olmadığı sonucu ile örtüşmektedir. Diğer taraftan Erdoğan'ın Twitter ve haber gündeminin kategorik benzerliğinin hiç olmadığı sonucu elde edilmiştir. İnce'nin %9 (bireysel özgürlükler), Akşener'in %45 (sosyal haklar, dış politika, bireysel özgürlükler, göç ve çevre) oranında benzerlik olduğu tespit edilmiştir. Akşener her iki iletişim aracını da paralel konu paylaşımı ile kullanmıştır. Dolayısıyla bu sonucun Sweetser vd. (2008) ve Vargo vd.'nin (2014) çalışma sonuçları ile örtüştüğü belirlenmiştir.

Çalışmada siyasal reklamlar, twittler ve haberlerde yer alan içeriklerin toplamında konu dağılımı analiz edilmiş ve tüm kategorik veriler içinde İnce ve Akşener'in sıralamasında %72 oranında benzerliğin olduğu, Erdoğan ile diğer adaylar arasında gündem konusu benzerliğinin ise %36 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Adayların siyasal reklam, haber ve twitt paylaşımlarındaki kategori benzerliği düşük düzeyde iken adaylar arasında benzer mecralarda benzer kategorilerin sıralamasının yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç ile çalışma Sweetser vd.'nin (2008) adayların 2004 başkanlık seçimlerinde kullandıkları blogların gündem konuları ile örtüştüğünü ortaya koyan çalışmanın sonuçları ile benzerlik taşımaktadır. Erdoğan ve Akşener'in Twitter paylaşımlarındaki konu dağılımları ile İnce ile Akşener'in haber kategorilerinin dağılımı arasındaki benzerlik oranı yüksektir. Benzer mecra da adaylar konu paylaşımlarını benzer oranda yapmıştır. Diğer taraftan bireysel özgürlükler, çevre ve göç konuları Erdoğan ve

Akşener'in Twitter paylaşımlarında benzer olarak en son sırada gelmektedir. Yine dış politika ve sosyal haklar dışındaki konulara İnce ve Akşener'in haber konularında benzer sıralamada yer aldığı sonucu elde edilmiştir. Sosyal haklar Akşener için daha önceliklidir. Tüm adaylar içinde değerler ve ekonomi hep öncelikli, çevre ve göç konusu ise en son gündeme alınan konulardır.

Seçim kampanyalarında adaylar imaj oluşturmak kadar mevcut problemlere yönelik çözümleri seçmene aktarmak için reklam araçlarını kullanmaktadır. Seçim kampanyalarında siyasal reklamların başarısı hatırlatma ve farkındalık oluşturma kadar (Ghorpade, 1986, s. 24) adayın yaklaşımını seçmenleri ile paylaşmada ne derece yerinde kullanıldığı ile de ilişkilidir. Ancak Türkiye'de siyasal reklamlar yalnızca duygusal çekiciliklerin kullanıldığı siyasal parti ya da aday imajına oluşturmak amacıyla yapılmaktadır. Toplumun gündeminde yer alan mevcut sorunlara yönelik adayın seçim önerilerini seçmenlerine taşımamaktadır. Oysa 1984'teki ABD'deki seçimlerde seçmen davranışını şekillendiren reklamlardaki çağrışım ve farkındalık oluşturma fonksiyonu iken (Ghorpade, 1986) 2004 seçimlerinde seçmenler Kerry'in mevcut sorunlar hakkında daha fazla bilgiyi reklamlarla sağlamaktadır (Kaid vd., 2007).

Siyasal reklam anlayışı dönüşüm yaşamaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde siyasal kampanyalarda reklamlar diğer iletişim araçları ile bütünleşik olarak kullanılmaktadır. Yalnızca duygusal mesajlarla değil bilişsel düzeyde de seçmenlerle iletişim kurulmaktadır. Türkiye'de ise siyasal kampanyalar sistemli ve bütünleşik pazarlama anlayışından uzak yapılmaktadır. Siyasal kampanyaların hedeflenen başarıyı yakalaması için seçmen bilinçli seçim yapabilen bireyler olarak kabul edilmeli ve reklamlar aracılığı ile seçmene diğer iletişim araçları ile paralel konular aktarılmalıdır.

Çalışma adayların siyasal reklam, Twitter paylaşımları ve haber gündemi kullanılarak gündem konularının sıralamasının belirlenmesi ve adayların gündem konularının birbiri ile benzerliklerini ortaya koymak açısından önemlidir. Siyasal kampanya sürecinde adayların gündem konuları ile seçmenlerin gündem konuları arasındaki etkileşim ve cinsiyet, meslek grubu gibi değişkenlerin etkisi farklı bir araştırma konusunu oluşturmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Similarity Analysis of Political Advertising,
Twitter and News Agenda in the Context of 2018
Presidency Election**

*

Emine Şahin – Özlem Duğan – Adil Bical

Gaziantep University – Uşak University– Anadolu University

In times of elections the candidates focus on political communication efforts and they bring some certain topics to their agenda in terms of their campaign strategies. From time to time media and public news shape the agenda of the candidates and at times media institutions create their news stories based on the public opinion and the candidates' agenda topics. In this sense the relationship between the agenda setting theory that is used for political communication endeavours and media and politics and indirectly the agenda of the society, scrutinizes in terms of the topics of these institutions' agenda and aims to reveal the effect of these on each other.

The Agenda Setting Theory was firstly introduced by Kurt Lang and Gladys E. Lang and it's other pioneers are American researchers Malcom McCombs and Donald Shaw (Yumlu, 1994, s. 96; Yaşın, 2008, s.5; Yaylagül, 2014, s.79). The first study was McCombs and Shaw's (1972) that aimed to measure the power of mass media in setting agenda for the 1968 Presidency elections in the United States of America sample, many studies were conducted since then. McCombs and Shaw who ensured that the theory is developed to today's form defend the judgement that individuals create their own field of interest by evaluating the information they gained through mass media and forming an opinion regarding the importance of events of news for the society (Güngör, 2011, s. 98).

By using Robert and McCombs' Agenda Setting Theory, in this study which is conducted in order to reveal the similarities of issue agenda during the 2018 presidential election candidates' political ads content, their Twitter posts and the news coverage aired in the news websites; the political advertisements, Twitter posts and the news of the most popular news websites of the candidates which are Recep Tayyip Erdoğan, Muharrem

Ince and Meral Akşener are examined. Within the scope of this study, 50 commercial films; 16 of Erdoğan, 16 of Ince and 18 of Akşener were examined; also a total of 1,417 Twitter posts; Erdoğan's 238, İnce's 436 and Akşener's 743 Tweets were studied. Lastly, Erdoğan's 66, Ince's 60 and Akşener's 96, a total of 222 news story were included in the investigation. Moreover, at the last phase of the study Erdoğan's 4224, Ince's 3167 and Akşener's 4232 categorical data were put under evaluation (N=11623).

In the study, qualitative research design is chosen and with Nvivo software and encoders content analysis is performed used in terms of categorical words and timing; thus searching answers for research questions. The examined point is the similarities between the candidates' agenda issues in their political advertisements and agenda topics of the news that are aired in news websites; the similarities between the candidates' agenda topics in their political ads and the agenda topics of their Twitter posts and lastly the similarities between the candidates' agenda topics of their general statements.

The result of the study reveals that when the percentage of the similarities between political ads agenda coverage and Twitter posts agenda coverage is very low. The highest percentage is Akşener's. When the categorical distribution percentages of political ads and agenda coverage are examined it is observed that the similarity is very low. However the percentage is higher than the similarities between political ads and Twitter posts' categorical distribution.

The results of the study shows that contrary to previous studies regarding political advert agenda coverage (Roberts ve McCombs, 1994; Escobar et al., 1998; Kim et al., 2016) there is no similarity between the Twitter posts of the candidates and the agenda coverage of the news. On the other hand when the categorical similarity of Twitter and news agenda there is no categorical similarity between Erdoğan's Twitter posts and the news agenda. Some similarity was detected in İnce's posts 9% (individual freedom), Akşener's posts %45 (social rights, foreign policy, individual freedom, immigration and environment). Akşener used both pulpits for sharing parallel issues. Thereby it is determined that this outcome overlaps with Sweetser et al. (2008) and Vargo et al.'s (2014) research conclusions.

In the study the topics of political ads, tweets and news coverage were analysed and among all categories it is determined that there is 72% similarity between İnce and Akşener's arrangement, and the agenda similarity percentage between Erdoğan and the other candidates is at 36% level.

While the category similarity percentage is low for the candidates' political ads, news and twitter posts, it is observed that there is similar category arrangement for similar channels between candidates. This conclusion show some similarity to the results of Sweetser et al (2008) study which reveals that the candidates' blogs that they used for 2004 presidency elections and the agenda coverage overlaps. The percentage of similarity between Erdoğan and Akşener' Twitter posts coverage and İnce and Akşener's news categories distribution is high. For all the candidates the prior topics are values and economy and least mentioned topics are environment and immigration.

This study puts forward important outcomes in terms of determining the order of the agenda coverage by political ads, Twitter posts and news agenda and revealing the similarities between the candidates' agenda coverage with each other. During the political campaign the interaction between the candidates' and voters' agenda and the effect of variables like gender and profession constitutes the topic of another study.

Kaynakça / References

- Acar-Şentürk, Z. ve Tos, O.(2018). İkinci düzey gündem belirleme araştırması: 29 Ekim 2018 günü ulusal gazeteler örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(85), 81-103.
- Arklan, Ü. ve Karakoç, E. (2015). Medyanın genel ve siyasal gündeme ilişkin bilgi edinme aracı olarak kullanımı: Görgül bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(33), 325-363.
- Aslan, E. (2014). *Marka 2.0 stratejileri bağlamında global markaların sosyal medyada gündem belirlemesi: Markaların 2.0 gündemi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aslan, E.-Tavşancıl, E. (2001). *İçerik analiz ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Atabek, N. (1998). Gündem belirleme yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7, 155-174.

- Balcı, Ş. ve Bal, E. (2007). Genel Seçimleri'nde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı bir analiz. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 33, 5-28.
- Balcı, Ş. ve Damlapınar, Z., Pınarbaşı, T., E., Astam, F., K., (2016). Siyasal bilgilendirme medyanın rolü ve etkinliği: Üniversite öğrencileri araştırması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 53, 111-126.
- Bayram, Y. (2017). Gençlerin siyaset gündemi konularına yaklaşımı ve medya kullanım alışkanlıklarının belirlenmesi: 15 temmuz darbe girişimi örnek olayı. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 887-911. DOI: 10.26466/opus.359703
- Becker , L.,ve McCombs , M. (1978). The roles of the press in determining voter reactions to presidential primaries. *Human Communication Research*, 4, 301-307.
- Bozkanat, E. (2013). *Gündem kurma perspektifinden algı yönlendirme alkol düzenlemesi yasası örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Freelon, D. (2013). ReCal OIR: Ordinal, interval and ratio intercoder reliability as a web service. *International Journal of Internet Science*, 8(1), 10-16.
- Geçer, E. ve Şimşek. B.Ş. (2017). Beyaz perdede gündem belirleme: "Başkanın Adamları" ve "Kriz Bizim İşimiz" filmleri örneklıği. *Selçuk İletişim Dergisi*, 10 (1), 335-356
- Geçtiğimiz Hafta Yağmak Bilmeyen 'Dolu' İçin Atılan Birbirinden Komik Tweet'ler (2 Tem. 2018). 8 Ekim 2018 tarihinde <https://www.torik.tv/listeler/gectigimiz-hafta-yagmak-bilmeyen-dolu-icin-atilan-birbirinden-komik-tweetler/> adresinden erişildi.
- Ghorpade, S. (1986). Agenda setting: A test of advertising's neglected function. *Journal of Advertising Research*, 23-27.
- Gökçe, O. (2003). *İçerik analizi, kuramsal ve pratik bilgiler*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Güneş, A. (2014). Gündem belirleme teorisi bağlamında 30 mart 2014 yerel seçimlerinin basında sunumu: AKP ve CHP örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication -TOJDAC*, 4(2), 1-15.
- Güngör, N. (2011). *İletişim kuramlar ve yaklaşım*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Güran, M. S.ve Özarlan, H. (2013). Çerçeveleme teorisinin halkla ilişkilerde kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(34), 299-314.
- Güz, N. (2005). *Haberde yönlendirme ve kamuoyu araştırmaları*. Ankara: Nobel Dağıtım.
- Hawks, B. B. (2002). Agenda-setting research. *İstanbul Üniversitesi İletişim Dergisi*, 13, 491-499.
- Hazaparı M. A. (2014). Setting the agenda in advertising: Understanding ethical dilemmas from a communicative perspective. *Comunicação e Sociedade*, 25, 328 – 342, 10.17231/comsoc.25, DOI: 10.17231/comsoc.25(2014).1878
- Jasperson, A.E., Shah, D.V., Watts, M., Faber, R. J. ve Fan, D.P. (1998) Framing and the public agenda: Media effects on the importance of the federal budget deficit, *Political Communication*, 15:2, 205-224, DOI: 10.1080/10584609809342366
- Kaid, L.L. ve Johnston, A. (1991). Negative versus positive television advertising in U.S. presidential campaigns, 1960-1988. *Journal of Communication*, 41 (3), 53-64.
- Kaid, L.L., Postelnicu, M., Landreville, K., Yun H.J. ve LeGrange, A.G. (2007). The effects of political advertising on young voters. *American Behavioral Scientist*, 50(9), 1137-1151 DOI: 10.1177/0002-764207300039
- Kim, Y., Gonzenbach, W.J., Vargo, C.J., ve Kim, Y. (2016). First and second levels of intermedia agenda setting: Political advertising, newspapers, and twitter during the 2012 US Presidential Election. *International Journal of Communication*, 10, 4550-4569.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis an introduction to its methodology*. Sage Publications: London
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(3), 21-28.
- Kuyucu, M. (2016). Gündem belirleme teorisi bağlamında radyo mecrasının müzik kamuoyunu belirleme gücü. 3. *International Conference On Education Social Sciences and Humanities*, 23-25 May 2016, İstanbul-Turkey. 326-346.

- Landis, J. R. and Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159-174. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/2529310> Accessed: 28-12-2018 18:03 UTC
- Lilleker, D. G. (2013). *Siyasal iletişim: Temel kavramlar*. (ed. Y. Devran, A. Nas, B. Ekşi ve Y. Gökşun). (A. Altın, A. Nas, B. Ekşi, K. Bölükbaş, K. Mammadlı, S. Midilli, F. Mustafa Tınç, S., N. Mustafa ve Y. Gökşun, çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Eserin orijinali 2006'da yayımlanmıştır).
- Lopez-Escobar, E., Llamas, J. P., McCombs, M., ve F. R. Lennon (1998). Two levels of agenda setting among advertising and news in the 1995 Spanish elections. *Political Communication*, 15(2), 225-238, DOI: 10.1080/10584609809342367
- McCombs, M. E. ve Yüksel, E. (2001). The economic privatization issue in Turkey a four-part investigation of agenda setting theory. *Uluslararası İletişim Sempozyumu "Medyanın Manipülasyon Gücü" içinde* (148-161), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Mcquail, D. ve Windahl, S. (2010). *İletişim modelleri: Kitle iletişim çalışmalarında* (Çev: Konca Yumlu). Üçüncü Baskı, Ankara: İmge Kitabevi
- McCombs, M. E. ve Shaw, D. L. (1972). American association for public opinion research. *The Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-187.
- Meirick, P. C., Nisbett, G. S., Harvell-Bowman, L. A., Harrison, K. J., Jefferson, M. D., Kim, T-S ve Pfau, M. W. (2018). To tell the truth: adwatch coverage, ad tone, and the accuracy of political advertising. *Political Communication*, 35(3), 450-469, DOI: 10.1080/10584609.2017.1414089 .
- Miller, R., E. ve Wanta, W. (1996). Race as a variable in agenda setting. *Journalism and Mass Communication*, 73(4), 913-921.
- Min, Y. (2003). *Media agenda -setting and its electoral consequences: A study of political advertising, the new media and public in 2002 primary election for Texas Governor*. ProQuest Dissertations and Theses; ProQuest Dissertations ve Theses Global, ABD: Texas University.
- Rahn, W. M., ve Hirshorn, R. M. (1999). Political advertising and public mood: A study of children's political orientations. *Political Communication*, 16, 387-407.

- Roberts, M., ve McCombs, M. (1994). Agenda setting and political advertising: Origins of the news agenda., *Political Communication*, 11:3, 249-262, DOI:10.1080/10584609.1994.9963030
- Roberts, M., Wanta, W., ve Dzewo, T. H. D. (2002). Agenda setting and issue salience online. *Communication Research*, 29(4), 452-465. Doi:10.1177/0093650202029004004
- Seçim Sonuçları, (Haziran, 2018). 21 Kasım 2018 tarihinde <http://www.internethaber.com/secim-sonuclari/2018-secim-sonuclari> adresinden erişildi.
- Sutherland, M. and Galloway J. (1981). Role of advertising: Persuasion or agenda setting. *Journal of Advertising Research*, 21(5), 25-29.
- Sweetser, K. D., Golan, G.J. ve Wanta, W. (2008). Intermedia agenda setting in television, advertising, and blogs during the 2004 election. *Mass Communication ve Society*, 11(2), 197-216, DOI: 10.1080/15205430701590267.
- Şahin, E. ve Acar-Şentürk, Z. (2018). Gündem oluşturma teorisi bağlamında özel günleri konu alan reklamların analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4(4), 698-720.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Terkan, B. (2005). *Gündem belirleme, medya ve siyasal gündem üzerine bir çalışma*. Konya: Tablet Yayınları.
- Terkan, B. (2007). Basın ve siyaset ilişkisinin gündem belirleme modeli çerçevesinde bir analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(17), 561-584.
- Tokgöz, O. (2014). *Siyasal iletişimi anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi,
- Toruk, İ. (2008). Üniversite gençliğinin medya kullanım alışkanlıkları üzerine bir analiz. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 475-488.
- Top Sites in Turkey (Ekim 2018). 15 Ekim 2018 tarihinde <https://www.alexa.com/topsites/countries/TR> sitesinden erişildi.
- Vargo, C. J., Guo, L., McCombs, M., ve Shaw, D. L. (2014). Network issue agendas on twitter during the 2012 u.s. presidential election. *Journal of Communication*, 64, 296-316. doi:10.1111/jcom.12089

- van Praag, Jr. , P. ve van der Eijk, C. (1998). News content and effects in anhistoric campaign. *Political Communication*, 15(2), 165-183, doi.org/10.1080/10584609809342364
- Vodinalı, S. ve Çötak, N.A. (2015). Siyasal propaganda bağlamında siyasal reklamlar: 2015 Türkiye genel seçimlerinde AKP/CHP/MHP Partileri TV reklamları üzerine bir değerlendirme. *Global Media Journal TR Edition*, 6(11), 497-531.
- Woodly, D.(2007). New competencies in democratic communication? Blogs, agenda setting and political participation. *Public Choice*, 134, 109–123, Doi: 10.1007/s11127-007-9204-7
- Yakubu, B. A. (2015). *İkinci aşama gündem belirleme çalışması: 2012 Gana genel seçimlerindeki siyasal kampanyaların gazete haberlerinde çerçevesi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü, Eskişehir.
- Yaşın, C. (Der.) (2008). *Gündem belirleme kuram ve araştırmalarının tarihsel gelişimi, gündem belirleme kuram ve araştırmaları*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Yaylagül, L. (2014).*Kitle iletişim kuramları: egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yumlu, K. (1994). *Kitle iletişim kuram ve araştırmaları*. İzmir: NamYayınları.
- Yüksel, E. (2007). Kamuoyu oluşturma ve gündem belirleme kavramları nerede kesişmekte, nerede ayrılmaktadır? *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 571-586.
- Yüksel, E. (2001).*Medyanın gündem belirleme gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şahin E., Duġan, Ö. ve Bical A. (2019). 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri bağlamında siyasal reklamlar, twitter ve haber gündemi benzerlik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1262-1303. DOI: 10.26466/opus.522288

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Annelerinin İstismar Düzeyleri, Ebeveyn Tutumları ve Çocuklarının Davranış Problemleri Arasındaki İlişki¹

DOI: 10.26466/opus.507909

*

Pınar Bağçeli Kahraman* - Ayşe Çubukçu**

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bursa, Türkiye

E-Posta: pınarbag@uludag.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0551-7741](https://orcid.org/0000-0002-0551-7741)

** Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa, Türkiye

E-Posta: aysecubukcu@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3704-8994](https://orcid.org/0000-0002-3704-8994)

Öz

Okul öncesi dönemde çocukların davranış sorunlarının özellikle davranışlarıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bu durumdan yola çıkarak okul öncesi dönemde çocukların davranış sorunlarının annelerin tutumları ve istismar düzeylerinden ne düzeyde etkilendiğinin belirlenmesinin davranış sorunlarının en az düzeyde ve erken dönemde önüne geçilebilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı da okul öncesi dönem çocuğuna sahip annelerin anne tutumları ve istismar düzeylerinin çocukların davranış sorunlarını ne düzeyde yordadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada ilişkisel araştırma kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Bursa ili merkez ilçelerine bağlı yedi farklı resmi okul öncesi eğitim kurumunda öğrenim görmekte olan 5-6 yaş grubu çocuklar arasından uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiş toplam 208 çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmaktadır. Araştırmada kişisel bilgi formu, Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (Kanlıklıtçer, 2005), İstismar Farkındalık Ölçeği: Ebeveyn Formu (Pekdoğan, 2017) ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (Demir ve Şendil, 2008) kullanılmıştır. Annelerin istismar düzeyleri ve tutumlarının, davranış problemlerini ve alt boyutlarını en iyi açıklayan değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların davranış problemleri toplamı ile annelerin istismar farkındalık düzeyleri ve izin verici tutuma sahip olmaları arasında pozitif yönlü, annelerin demokratik tutuma sahip olmaları arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Ayrıca izin verici tutum gösteren ebeveynlerin, çocuklarının davranış problemleri, kavgacı-saldırgan olmaları, aşırı hareketli ve dikkatsiz olmaları arasında ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda demokratik tutumun çocukların kavgacı-saldırgan olmaları ile negatif yönlü ilişkiye sahip olduğu da saptanmıştır. Annenin istismar düzeyi ile çocuklarının aşırı hareketli ve dikkatsiz olmaları arasında pozitif yönlü ilişki belirlenmiştir. Yapılan bu araştırma sonucunda her ne kadar izin verici tutumun davranış sorunları ile pozitif yönlü ilişki olduğu belirlenmiş olsa da ilişki oranının düşük olduğu da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk istismarı, Ebeveyn tutumları, Davranış problemleri, Okul öncesi dönem

¹ Bu çalışma Vth Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

The Relation Between the Abuse Levels of Mothers, Parental Attitudes and Behavioural Problems of Children

*

Abstract

It is thought that within the preschool period especially the behaviours of the mothers cause the children's behavioural problems. From this point of view it is thought that the determination of the relation between the children's behavioural problems and mothers' attitudes with abuse levels will contribute to the decrease of the behavioural problems and prevent these behaviours in early period. Within the study it is aimed to determine the relation between the children's behavioural problems and the attitudes of the mothers who has preschool children with their abuse levels. From this point of view the purpose of this research is to determine how the attitude of the mothers and the abuse levels predict the children's behavioural problems. In this study correlational research was used. The study group of the research consists of totally 208 children, who were chosen with the appropriate sampling method among children at the age of 5-6 and attend seven different public pre-schools in the central districts of Bursa city, and the mothers of these children. Within the research personal information form, "Preschool Behavioural Problems Scanning Scale", "Abuse Awareness Scale: Parent Form" and "Parent Attitude Scale" were used. In order to determine the variables that determine the mothers' abuse levels and attitudes, the behavioural problems which are dependent variable and their sub dimensions ideally multi hierarchical regression analysis was performed. As a result of the research it was determined that there was a positive relation between children's behavioural problems and mothers abuse levels along with their having permissive attitude; and negative relation between mothers' having democratic attitude. Also as a result of the research; it was determined that the parents, who have permissive attitudes, affect the children's behavioural problems positively, being combative-aggressive, hyperactive and inattentive. In addition as a result of this research it was determined that democratic attitude has effect negatively on the children's being combative-aggressive. It was found that mother's abuse level has positive effect on the children's being hyperactive and inattentive. As a result of this research although it is determined that permissive attitude has positive effect on behavioural problems it is seen that the effect rate is low.

Keywords: *Child abuse, Parents' attitude, Behavioural problems, Preschool period*

Giriş

Birey dünyaya geldiği andan itibaren sosyal ve fiziki bir çevre içine girmekte ve bir uyum süreci başlamaktadır. Okul öncesi dönemi içine alan bu süreçte, çocuğun biyolojik, fizyolojik ve duygusal gereksinimlerinin karşılanamaması çocuğun gelişimsel olarak dezavantajlı duruma düşmesine sebep olmakta ve çocukta davranış problemlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Çebi, 2017; Tarkoçin, 2014). Davranış problemleri çocuğun ortaya koyduğu duygusal ve davranışsal sorunlar olarak tanımlanmakta; öfke, saldırganlık, hiperaktivite ve dikkat eksikliği gibi davranış bozuklukları dışa yönelim; ağlamaklı, endişeli olmak, içe kapanıklık gibi davranış bozuklukları ise içe yönelim olarak belirtilmektedir (Caldarella ve Merrell, 1997; Rusby, 1998). Bu sorunlar üzerinde etkili olan en önemli faktörler ise çocuğun çevresindekilerle ve özellikle ebeveynleriyle kurduğu olumsuz ilişkilidir (Budak, 2017). Yapılan araştırmalar, sıfır-bir yaş döneminde yaşanan aile içi sorunların çocuğun dışa yönelim sorunlarını belirlediğini; ikinci ve üçüncü yaşta yaşanan sorunların ise hem içe yönelim hem de dışa yönelim sorunlarını belirlediğini ve annenin duyarısız olmasının çocuğun dışa yönelimli davranış sorunları göstermesine yol açtığını belirlemişlerdir (Büküşoğlu ve Aysan Erermiş, 2001; Fluori, Tzavidis ve Kallis, 2009). Üç ve dört yaştan itibaren yaşanan sorunların da ergenlik döneminde veya çocukların ileriki yaşamlarında da devam ettiği ve bu sorunların kalıcı olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmektedir (Derman-Taner ve Başal, 2013). Davranış problemleri aile içinde yaşanan olumsuzluklar, yanlış ebeveyn tutumları, kalıtsallık gibi pek çok faktörden de etkilenmektedir. Anne-baba arasında yaşanan problemlerin çocuğa yansıtılması, aşırı koruyucu ve otoriter ebeveyn tutumlarının sergilenmesi çocuğun özgüveninin sarsılmasına, çaresiz ve yalnız hissetmesine sebep olmakta ve bu süreç devam ettiğinde çocukta oluşmaya başlayan bu hisler davranış problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Köyceğiz ve Özbey, 2018).

Bronfenbrenner'in (1979) Ekolojik Kuramına göre; çocuk gelişimsel süreçte, kardeş, ebeveyn, dede-nine, hayvanlar, okul ve arkadaşlar gibi karmaşık sosyal bir çevre içinde gelişmektedir. Bronfenbrenner'e göre çocuğun gelişimi çevresel sistemin etkisini yansıtmaktadır. Bu çevresel sistem-

ler mikrosistem, mezosistem, egzosistem, makrosistem ve kronosistem olmak üzere beş halkadan oluşmaktadır. İlk halkayı oluşturan mikrosistemde anne-babaların çocuklarına gösterdiği demokratik, otoriter, izin verici ya da aşırı koruyucu tutumların çocuk üzerinde önemli etkiler bıraktığı belirtilmektedir (Berk, 2009; Erkan, 2010; Santrock, 2015; Özgün, 2013; Uyanık Balat, 2007). Baumrind (1971) anne baba tutumlarını otoriter, demokratik, ihmalkar ve hoşgörülü olmak üzere dört başlıkta ele almıştır. Demokratik tutum, çocuğa da söz hakkı verilen, bağımsızlık ve sevgi temellerine dayandırılmış tutum olarak belirtilmektedir ve eşit ve paylaşımcı davranışların hâkim olduğu tutumdur. Otoriter tutum ise kural ve emirlerin kullanıldığı, güvensizliğin yer aldığı ve çocuklara söz hakkı verilmeyen tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalar otoriter tutumla yetişen çocukların saldırgan davranışlar gösterdiği yönündedir (Benzies, Keown, ve MagillEvans, 2009; Huntsinger ve Rose, 2009). Aşırı hoşgörülü tutumda ise ebeveynler çocuklarının her istediğini yapma eğilimindedirler. Çocuğun kendi davranışlarını kontrol edebilmeyi öğrenememesine ve benmerkezci olmasına sebep olabilmektedirler. İhmalkar tutumda çocuklar her kararı kendileri almakta, ebeveynler koşulsuz olarak çocuğun her davranışını kabul ederek ihmalkâr davranış sergilemektedirler (Baumrind, 1971). Aşırı hoşgörü de, çocuğun bencil olmasına ve sosyal çevreyle uyumunun zayıflamasına neden olmaktadır (Baumrind, 1971). Anne ve babaların çocuklarına gösterdikleri davranışlar çocukların kişiliklerine ve sosyal davranışlarına etki etmekte ve sağlıklı bireylerin yetişmesi öncelikle bu tutumlara bağlı olarak gerçekleşmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016; Kaya, Bozaslan ve Genç, 2012). Ebeveynin gösterdiği tutum ve davranışlar yaşanılan toplumun kültür yapısı, anne babanın mesleği, öğrenim durumu, aile içi ilişkiler gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Özerk, 2006; Şahin ve Özyürek, 2008).

Çocuğun gelişimini ve büyümesini olumsuz yönde etkileyen davranış ve eylemlerin her biri çocuk istismarına temel oluşturabilmektedir. Çocuklar içinde buldukları sosyal çevrelerinde çeşitli tehlikeli durumlar ve problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu tehlikeler arasında en tahrip edici olanı ise çocuk istismarıdır ve çocuk istismarı dünya genelinde bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçu, 2009; Levey ve ark., 2017; Yalçın, Koçak ve Duman, 2014). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2002) çocuk istismarını, çocuğun sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimi ile sağlığını

olumsuz yönde etkileyen bilerek veya bilmeyerek bir yetişkin ya da toplum tarafından yapılan davranışlar olarak belirtmektedir. Çocukların öncelikle temel gereksinimlerinin giderilmesi ve desteklenmesi anne ve babalarına ya da onların sorumluluğunu üstlenen kişilere bağlıdır. Ancak tüm çocuklar aynı derecede olanaklara sahip olamamakta, bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimleri yeterli düzeyde gelişmemekte ve/veya çeşitli yetersizliklere sahip olabilmektedirler (Topçu, 2009). Çocuğun istismara maruz kalması, çocuk üzerinde davranışsal ve psikolojik bozukluklar meydana getirmekte ve kalıcı hasarlara yol açabilmektedir (Yılmaz ve ark., 2003). İstismarın her türünün çocuklar üzerinde yadsınamayacak düzeyde olumsuz etkileri olmaktadır. İstismara maruz kalan çocuklarda kaygı, depresyon, kişilik bozukluğu gibi psikolojik problemlerin yanı sıra fiziksel ve zihinsel birçok sorunla da karşılaşmaktadır (Bernard vanLeer Vakfı, 2014). Çocuk istismarı, genellikle çocuğun tanıdığı ve ailesi, aile yakınları, öğretmenler, komşular gibi yakınında yer alan kişiler tarafından uygulanmaktadır (Gürhan, 2015; Leetch ve Woolridge, 2013). Yapılan bir araştırma sonucunda, araştırmaya katılan tüm çocukların değişen oranlarda da olsa istismara uğradıkları ve bu davranışların en önemli kaynaklarının aile üyeleri, öğretmenler ve akranlar olduğu belirlenmiştir (Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 2010). Bu açıdan aile, çocukların kendini en fazla güvende hissedeceği yer olmakla birlikte, en çok risk altında kaldıkları yerdir. Nitekim Demir, Karabay ve Ası (2017) beş yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumları ile ebeveyn tutumlarını araştırdıkları çalışmada aşırı koruyucu, otoriter ve izin verici tutumla yetişen çocukların sosyal duygusal uyumlarının düşük olduğunu ifade etmektedirler. Yurduşen ve arkadaşlarının (2013) yapmış oldukları çalışmada ebeveyn tutumlarının çocuklarının duygusal gelişimi ve davranış problemleri ile yakından ilişkili olduğunu saptanmıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde; ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının farklı değişkenlerle ele alındığı (Alabay, 2017; Atabey, 2017; Cenk-Sarı ve Demir, 2015; Demir, Karabay ve Ası, 2017; Işıkoğlu Erdoğan, Yoleri ve Tetik, 2017; Özbey ve Alisinanoğlu, 2009; Özyürek ve Şahin, 2005, Şendil ve Demir, 2008); okul öncesi dönemde davranış sorunları üzerine yapılan (Akman, Baydemir, Akyol, Arslan, ve Kükütçü, 2010; Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010; Derman- Taner, Başal, 2013; İkiz, Mete, Ekinci Vural, 2016;

Kargı ve Erkan, 2004) ve ebeveynlerin istismar farkındalıkları ile ilgili yapılan (Kara Doruk, 2012; Kaya ve Çeçen-Eroğul, 2015; Keser, Odabaş ve Elibüyük, 2010; Pekdoğan, 2017; Pekdoğan ve Kanak, 2017; Türkiye’de Çocuk İstismarı, 2010; UNICEF, 2010; Yalçın, Koçak, ve Duman, 2014) çeşitli çalışmaların olduğu belirlenmiştir. Yabancı literatür incelendiğinde ise; çocuk yetiştirme tutumları ile davranış problemleri arasındaki ilişkiyi (Gimpel, Peacock ve Holland, 2003; Grusec, Danyliuk, Kil ve O’Neill, 2017; Huntsinger ve Rose, 2009; Park, Johnston, Colalillo ve Williamson, 2018; Waller, Gardner, Hyde, Shaw, Dishion ve Wilson, 2012) ve ebeveynlerin istismar düzeyleri ile istismara yol açan etkenleri (Benzies, Keown ve Magill-Evans, 2009; Levey, 2017; Milaniak ve Widom, 2015; Seng ve Prinz, 2008; Svensson, Bornehag ve Janson, 2011) inceleyen çeşitli araştırmaların olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmada ise annelerin istismar düzeylerinin ve ebeveyn tutumlarının çocukların davranış sorunları ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ülkemizde çocukları ile en fazla ilgilenen ve eğitiminden sorumlu olan kişinin daha çok anne olarak görüldüğü düşüncesinden yola çıkarak sadece anneler ile çalışılmıştır. Okul öncesi dönemde özellikle annelerin göstermiş oldukları davranışların çocuklarda davranış sorunlarına yol açtığı düşünülmektedir. Bu açıdan çocukların davranış sorunlarının annelerin tutumları ve istismar düzeyleri ile ilişkisi olup olmadığının belirlenmesinin çocuklarda davranış sorunlarının en az düzeyde görülmesine, annelerde söz konusu sorunlarla ilgili farkındalık yaratacağı ve bu sorunların erken dönemde önüne geçilebilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada okul öncesi dönem çocuğuna sahip annelerin ebeveyn tutumları ve istismar düzeylerinin çocukların davranış sorunları ile olan ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır?

1. Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunları ile annelerinin ebeveyn tutumları ve istismarları ne düzeydedir?
2. Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunları ile annelerin ebeveyn tutumları ve istismar düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
3. Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarını annelerin ebeveyn tutumları ve istismar düzeyleri yordamakta mıdır?

Yöntem

Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin istismar düzeyleri ile ebeveyn tutumlarının çocukların davranış problemleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada betimsel tarama modelinde ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel araştırma değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamayı amaçlamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Sönmez ve Alacapınar, 2016).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Bursa ili merkez ilçelerine bağlı yedi farklı okul öncesi eğitim kurumunda öğrenim görmekte olan 60-72 aylık çocuklar arasından uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiş toplam 208 çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmaktadır. Bu çocukların %52,4'ü (n=109) kız, %47,6'sı (n=99) erkektir. Çocukların %26,4'ü (n=55) 2013, %73,6'sı (n= 153) 2012 doğumludur. Çocukların %46,2'si (n=96) daha önce okul öncesi eğitim almamış olup, %53,8'i (n=112) daha önce okul öncesi eğitim almıştır. Annelerin %11,5'i (n=24) 41 ve üzeri, % 62'si (n=129) 31-40 ve % 26,4'ü (n=55) 20-30 yaş aralığındadır. Ayrıca annelerin %10,6'sı (n= 22) ilkokul, %11,5'i (n=24) ortaokul, %33,7'si (n=70) lise, %12,5'i (n=26) önlisans, %31,7'si (n=66) lisans mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kişisel bilgi formu, Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (Kanlıkılıçer, 2005), İstismar Farkındalık Ölçeği: Ebeveyn Formu (Pekdoğan, 2017) ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (Demir ve Şendil, 2008) kullanılmıştır.

Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği: Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarını değerlendirebilmek için Behar (1976: Akt. Kanlıkılıçer, 2005) tarafından geliştirilen "Preschool Behavior Questionnaire" Kanlıkılıçer (2005) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, "(0) doğru değil", "(1) bazen doğru" ve "(2) kesinlikle doğru" şeklinde

puanlanmaktadır. Kanlıklılıçer (2005) tarafından Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .92 olarak saptanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda, ölçekte Endişeli – Ağlamaklı Olmak (14 madde), Kavgacı - Saldırgan Olmak (12 madde) ve Aşırı Hareketli- Dikkatsiz Olmak (4 madde) şeklinde üç alt boyut belirlenmiştir. Ölçek öğretmenin çocuğu değerlendirmesini kapsamaktadır. Bu araştırma kapsamında Kavgacı-Saldırgan Olmak alt boyutunun Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .81, Endişeli-Ağlamaklı olmak alt boyutunun güvenilirlik katsayısı .67, Aşırı Hareketli-Dikkatsiz Olmak alt boyutunun güvenilirlik katsayısı da .77 olarak bulunmuştur.

İstismar Ölçeği Ebeveyn Formu: Pekdoğan (2016) tarafından 4-6 yaşındaki çocuklarına yönelik olarak ebeveynlerin istismar düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bu ölçek, tek boyutlu olup, beşli likert tipinde hazırlanmış 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, "(1) hiç katılmıyorum ", "(2) katılmıyorum ", "(3) orta düzeyde katılıyorum ", "(4) katılıyorum " ve "(5) tamamen katılıyorum" şeklinde puanlanmaktadır. Örnek olarak "Çocuğum olumsuz bir davranış sergilediğinde fiziksel ceza uygularım." maddesi verilebilir. Ölçme aracından en yüksek 90, en düşük 18 puan alınabilmektedir. Düşük düzeyde istismar 18-42 puan aralığında, orta düzeyde istismar 42-66 puan aralığında, yüksek düzeyde istismar ise 66-90 puan aralığında yer almaktadır. Ölçeğin test tekrar test korelasyonu toplam $r = .94$ olarak; 18 maddenin Cronbach Alfa iç tutarlılığı ise .98 olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .71 olarak belirlenmiştir.

Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ): Ebeveyn Tutum Ölçeği Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından 2-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçek beşli likert tipinde olup; maddeler "(5) her zaman böyledir", "(4) çoğunlukla böyledir", "(3) bazen böyledir", "(2) nadiren böyledir" ve "(1) hiçbir zaman böyle değildir" olarak derecelendirilmiştir. Ebeveyn Tutum Ölçeği ise 46 maddeden oluşmakta olup otoriter, demokratik, izin verici ve aşırı koruyucu olarak dört alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Alt boyutların Cronbach alfa değerleri otoriter tutum .76, demokratik tutum .83, izin verici tutum ise .74 ve aşırı koruyucu tutum .75

olarak belirlenmiştir. Bu araştırma da Cronbach Alfa değerleri izin verici tutum .83, koruyucu tutum .87, otoriter tutum .91, demokratik tutum .96 olarak saptanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma, veri toplama sürecine geçilmeden önce etik kurallar ve ilkeler doğrultusunda incelenmesi için Uludağ Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'na gönderilmiştir. Onay alındıktan sonra İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmış ve araştırma sürecine katılacak okullar, okul müdürleri ile görüşme sağlanarak belirlenmiştir. Okullar Bursa ili merkez ilçelerinde yer alan öncelikle ulaşımı kolay olan okullar arasından belirlenmiştir. Gönüllü olan öğretmenlere, araştırmanın amacı ve önemine yönelik bilgi verildikten sonra velilere ulaştırılması amacıyla ölçekler dağıtılmıştır. Velilere araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı, çocuklarının da değerlendirileceği ve araştırmadan elde edilen bilgilerin gizli tutulacağı bilgisi de ulaştırılmıştır. Gönderilen 367 ebeveyn tutum ölçeği ile istismar ölçeklerinden 208'i geri (%57) dönmüştür. Velilere dağıtılan ölçekler 2 hafta içerisinde geri toplanmıştır. Geri dönüş yapan velilerin çocukları için öğretmenlerin davranış problemlerini değerlendirmesi istenmiştir.

Verilerin Analizi

Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin istismar farkındalık düzeylerinin ve tutumlarının çocukların davranış problemleri üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada betimsel analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Verilerin analiz edilmesi amacıyla SPSS 22 (Statistical Paket of Social Science) paket program kullanılmıştır.

Annelerin istismar düzeyleri ve tutumlarının, bağımlı değişken olan davranış problemlerini ve alt boyutlarını en iyi açıklayan değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Ölçeklerden ve alt boyutlardan alınan puanların normal olup olmadığı basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewnes) katsayılarına göre değerlendirilmiş ve Ebeveyn Tutumları Ölçeği Demokratik Ebeveyn Tutumu ile

Davranış Problemleri alt boyutlarından Kavgacı-Saldırgan Olmak ve Endişeli-Ağlamaklı Olmak puanlarının normallik göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle dağılımları normalleştirmek amacıyla ve dağılımların pozitif yönde yüksek düzeyde çarpıklık göstermesinden dolayı logaritmik dönüşüm uygulanmış (Kalaycı, 2006), dağılım normal hale gelmiştir. Çoklu hiyerarşik regresyon yapılabilmesi için gereken varsayımların sağlanmasında değişkenler arasındaki çoklu ortak doğrusallık kontrol edilmiş, daha sonra uç değerler olup olmadığı incelenmiş ve regresyon varsayımının sağlandığı belirlenmiştir.

Bulgular

Tablo 1’de betimleyici istatistiklere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Betimsel İstatistikler

Değişkenler	X	S
Davranış Problemleri	35,88	5,59
Kavgacı - Saldırgan Olmak	14,07	2,84
Endişeli – Ağlamaklı Olmak	14,7	2,2
Aşırı Hareketli- Dikkatsiz Olmak	5,96	1,85
İstismar Düzeyi	56.8	0.48

Tablo 1 incelendiğinde; çocukların Kavgacı-Saldırgan Olmak alt boyutundan aldıkları ortalama puanın 14,07; Endişeli – Ağlamaklı olmak alt boyutundan aldıkları ortalama puanın 14,7 ve Aşırı Hareketli- Dikkatsiz Olmak alt boyutundan aldıkları ortalama puanın ise 5,96 olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 72 olduğu düşünüldüğünde genel olarak çocukların davranış sorunlarının düşük düzeyde olduğu söylenebilmektedir. Ortalama ve standart sapmalar değerlendirildiğinde; en yüksek ortalamanın Kavgacı ve Saldırgan Olmak alt boyutuna ait olduğu ve puan ortalamasının ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir.

İstismar Farkındalık Ölçeğinden alınan puanların ortalaması 56,86’ dır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 90 olup; annelerin çocuk istismarı farkındalık düzeylerinin 42-66 puan aralığında olduğu için orta düzeyde

istismar ifade ettiği söylenebilmektedir. Bu açıdan anneler çocuklarına orta düzeyde istismar uygulamaktadırlar.

Tablo 2. Araştırmaya katılan ebeveynlerin tutumları

Tutumlar	n	%
Demokratik Tutum	25	12
Otoriter Tutum	176	84.6
İzin Verici Tutum	7	3.4
Toplam	422	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi; ebeveynlerin %84.9’unun otoriter, %12’sinin demokratik ve %3.4’ünün izin verici tutumu diğer tutumlara göre daha yüksek oranda benimsedikleri belirlenmiştir.

Tablo 3. Okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri ile annelerinin istismar farkındalık düzeyleri ve tutumları arasındaki ilişki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Davranış Sorun- ları	1-Davranış Problemleri	1	.889**	.701**	.670**	.165*	.211**	-.195**	.109	.165*
	2-Kavgacı - Saldırgan Olmak	.889**	1	.441**	.502**	-.042	.197**	-.200**	.080	.166*
	3-Endişeli – Ağlamaklı Olmak	.701**	.441**	1	.165*	-.083	.115	-.138*	.121	.031
	4-Aşırı Hareketli- Dikkatsiz Olmak	.670**	.502**	.165*	1	-.091	.166*	-.078	.056	.210**
	5-Aşırı Koruyucu Tutum	-.082	-.042	-.083	-.091	1	-.210**	.476**	-.331**	-.044
Ebeveyn Tutumları	6-İzin verici Tutum	.211**	.197**	.115	.166*	-.210**	1	-.540**	.673**	.178*
	7-Demokratik Tutum	-.195**	-.200**	-.138*	-.078	.476**	-.540**	1	-.652**	-.166*
	8-Otoriter Tutum	.109	.080	.121	.056	-.331**	.673**	-.652**	1	.058
	9-İstismar Düzeyi	.165*	.166*	.031	.210**	-.044	.178*	-.166*	.058	1

N=208; *p<.05**p < .01

Tablo 3’te görüldüğü gibi, basit korelasyon analizi sonucunda çocukların davranış problemleri toplamı ile annelerin istismar düzeyleri ($r=.165$; $p<.05$) ve izin verici tutuma sahip olmaları ($r=.211$; $p<.001$) arasında doğru orantılı, annelerin demokratik tutuma sahip olmaları ($r=-.195$; $p<.001$) arasında ise negative yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla annelerin istismar düzeyi ve izin verici tutumları arttıkça çocukta davranış problemleri de artmakta ve annenin gösterdiği demokratik tutum arttıkça çoğun davranış problemleri de azalmaktadır.

Çocukların cinsiyetlerinin, annelerin istismar farkındalık düzeylerinin ve tutumlarının okul öncesi dönem çocukların davranış problemlerini ne derecede yordadığını belirlemek amacıyla aşamalı çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

Tablo 4. Davranış sorunlarına ilişkin aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçları

Yordayıcı Model	B	SHB	β	t	F	R	R ²	ΔR^2
(Sabit)	28.778	2.980		9.657**				
İstismar Düzeyi	.125	.052	.165	2.403*	5.775	.165	.027	.023
Sabit	30.088	3.211		9.371**				
İstismar Düzeyi	.122	.052	.162	2.354*	3.486	.181	.033	.023
Aşırı Koruyucu Tutum	-.051	.047	-.075	-1.092				
Sabit	26.125	3.530		7.401**				
İstismar Düzeyi	.099	.052	.132	1.909	4.550	.250	.063	.049
Aşırı Koruyucu Tutum	-.026	.047	-.039	-.558				
İzin Verici Tutum	.145	.057	.179	2.547*				
Sabit	31.825	6.114		5.205**				
İstismar Düzeyi	.094	.052	.124	1.798				
Aşırı Koruyucu Tutum	.000	.053	.000	.003	3.514	.262	.065	.050
İzin Verici Tutum	.108	.065	.133	1.645				
Otoriter Tutum	-.039	.059	-.064	-.667				
Sabit	36.757	7.259		5.064**				
İstismar Düzeyi	.085	.053	.112	1.609				
Aşırı Koruyucu Tutum	-.004	.053	-.006	-.082	3.318	.276	.076	.053
İzin Verici Tutum	.157	.076	.195	2.059*				
Otoriter Tutum	-.081	.064	-.131	-1.256				
Demokratik Tutum	-4.921	3.153	-.154	-1.561				

a. Bağımlı değişken: Okul Öncesi Davranış Problemleri **p<0.01; *p<.05

Tablo 4'te R² değerleri incelendiğinde, ilk aşamada annenin istismar düzeyinin varyansın % 3'ünü açıkladığı görülmektedir [F(1, 207): 5.775; p< .05]. İkinci aşamada aşırı koruyucu tutum katılmış ve toplam varyans % 3.3'e [F(2, 207): 3.486; p<.05]; üçüncü aşamada izin verici tutum ile birlikte % 6.3'e [F(3, 207): 4.550; p< .05], otoriter tutumun eklenmesiyle beraber % 6.5'e [F(4, 207): 3.514; p< .05] ve son olarak demokratik tutumla birlikte %7.6'ya [F(5, 207): 3.318; p< .05] yükseldiği belirlenmiştir. Yapılan bu aşamalı çoklu regresyon analizi sonucunda en önemli yordama katkısının izin verici tutum ($\beta=.195$) olduğu belirlenmiştir. Bu durumda izin verici tutum gösteren ebeveynlerin, çocuklarının davranış problemleri üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Tablo 5. Kavgacı-saldırgan olmak alt boyutuna ilişkin aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçları

Yordayıcı Model	B	SHB	β	t	F	R	R ²	ΔR^2
(Sabit)	1,042	,041	,166	25,21*				
İstismar Düzeyi	,002	,001		2,41*	5,807	,166	,027	,023
Sabit	1,050	,045	,164	23,53*				
İstismar Düzeyi	,002	,001	-,035	2,38*	3,019	,169	,029	,019
Aşırı Koruyucu Tutum	,000	,001		-,501				
Sabit	,997	,049	,135	20,297*				
İstismar Düzeyi	,001	,001	,001	1,950				
Aşırı Koruyucu Tutum	5,44	,001	,173	,008	4,063	,237	,056	,043
İzin Verici Tutum	,002	,001		2,450*				
Sabit	1,016	,053		19,011*				
İstismar Düzeyi	,001	,001	,129	1,860				
Aşırı Koruyucu Tutum	,000	,001	-,017	-,231	3,251	,245	,060	,042
İzin Verici Tutum	,003	,001	,229	2,445*				
Otoriter Tutum	-,001	,001	-,087	-,909				
Sabit	1,208	,100		12,044*				
İstismar Düzeyi	,001	,001	,107	1,546				
Aşırı Koruyucu Tutum	,000	,001	,048	,623				
İzin Verici Tutum	,002	,001	,192	2,042*	3,665	,288	,083	,060
Otoriter Tutum	-,002	,001	-,184	-1,767				
Demokratik Tutum	-,098	,044	-,221	-2,249*				

a. Bağımlı değişken: Kavgacı-Saldırgan Olmak Alt Boyutu **p<.01; *p<.05

Tablo 5'te yer alan aşamalı regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; Kavgacı-Saldırgan Olmak alt boyutuna ilişkin II. Modelin anlamlı olmadığı [F(2, 207): 3.019; p> .05] diğer modellerin ise anlamlı olduğu görülmektedir. Bütün değişkenler varyansın %8.3'ünü açıklamaktadırlar. İlk aşamada girilen annenin istismar düzeyinin varyansın % 2.7'sini [F(1, 207): 5.807; p<.05] açıkladığı; üçüncü aşamada izin verici tutum ile birlikte % 5.6'ya [F(3, 207): 4.063; p<.05], otoriter tutumun eklenmesiyle beraber % 6.0'a [F(4, 207): 3.251; p<.05] ve son olarak demokratik tutumla birlikte %8.3'e [F(5, 207): 3.665; p<.05] yükseldiği belirlenmiştir. Yapılan bu aşamalı çoklu regresyon analizi sonucunda en önemli yordama katkısının demokratik tutum (β =-.221) ve izin verici tutum (β =.195) olduğu belirlenmiştir. Bu durumda izin verici tutum gösteren ebeveynlerin, çocuklarının kavgacı-saldırgan olmaları üzerinde doğru orantılı, demokratik tutumun ise ters orantılı etkini olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Endişeli-ağlamaklı olmak alt boyutuna ilişkin aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçları

<i>Yordayıcı Model</i>	B	SHB	β	t	F	R	R ²	ΔR^2
(Sabit)	1,116	,120		9,309*				
İstismar Düzeyi	0.27	,68	,027	,390	,152	,027	,001	-,004
Sabit	1,137	,120		9,391*				
İstismar Düzeyi	,023	,68	,023	,332	,771	,086	,007	-,002
Aşırı Koruyucu Tutum	-,001	,001	-,082	-1,179				
Sabit	1,134	,120		9,389*				
İstismar Düzeyi	,006	,69	,007	,093	1,164	,130	,017	,002
Aşırı Koruyucu Tutum	,000	,001	-,062	-,871				
İzin Verici Tutum	,001	,001	,100	1,394				
Sabit	1,199	,123		9,127*				
İstismar Düzeyi	-,001	,070	,009	,132				
Aşırı Koruyucu Tutum	,001	,001	-,049	-,667	,978	,138	,019	,000
İzin Verici Tutum	,000	,001	,060	,625				
Otoriter Tutum	1,186	,001	,064	,656				
Sabit	,001	,146		8,106*				
İstismar Düzeyi	,000	,070	,001	,016				
Aşırı Koruyucu Tutum	,000	,001	-,025	-,309	,918	,149	,022	-,002
İzin Verici Tutum	,000	,001	,045	,468				
Otoriter Tutum	,000	,001	,027	,256				
Demokratik Tutum	-,028	,034	-,084	-,828				

Endişeli-Ağlamaklı Olmak alt boyutuna ilişkin yapılan aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; ilk aşamada annenin istismar düzeyine yönelik oluşturulan modelin [F(1, 207): .152; p> .05]; ikinci aşamada aşırı koruyucu tutum katılarak oluşturulan modelin [F(2, 207): .771; p>.05]; üçüncü aşamada izin verici tutum ile birlikte oluşturulan modelin [F(3, 207): 1.164; p> .05], demokratik tutumun eklenmesiyle beraber oluşturulan modelin [F(4, 207): .978; p> .05] ve son olarak otoriter tutumla birlikte oluşturulan modelin [F(5, 207): .918; p> .05] anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Bu durumda annelerin tutumlarının ve istismar düzeylerinin çocukların endişeli-ağlamaklı olmak davranışları üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 7. Aşırı hareketli-dikkatsiz olmak alt boyutuna ilişkin aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçları

Yordayıcı Model	B	SHB	β	t	F	R	R ²	ΔR^2
(Sabit)	2.979	.975		3.056*				
İstismar Düzeyi	.052	.017	.210	3.081*	9.495	.210	.044	.039
Sabit	3.450	1.049		3.287*				
İstismar Düzeyi	.051	.017	.206	3.029*	5.480	.225	.051	.041
Aşırı Koruyucu Tutum	-.018	.015	-.082	-1.202				
Sabit	2.568	1.164		2.207*				
İstismar Düzeyi	.046	.017	.186	2.701*				
Aşırı Koruyucu Tutum	-.013	.016	-.057	-.827	4.673	.254	.064	.051
İzin Verici Tutum	.032	.019	.121	1.719				
Sabit	3.133	1.265		2.478*				
İstismar Düzeyi	.045	.017	.179	2.590*				
Aşırı Koruyucu Tutum	-.018	.016	-.079	-1.098	3.832	.265	.070	.052
İzin Verici Tutum	.051	.025	.190	2.043*				
Otoriter Tutum	-.022	.019	-.108	-1.136				
Sabit	2.169	2.401		.903				
İstismar Düzeyi	.046	.017	.183	2.626*				
Aşırı Koruyucu Tutum	-.021	.018	-.092	-1.193				
İzin Verici Tutum	.053	.025	.198	2.090*	3.099	.267	.071	.048
Otoriter Tutum	-.018	.021	-.088	-.835				
Demokratik Tutum	.493	1.043	.047	.473				

a. Bağımlı değişken: Aşırı Hareketli-Dikkatsiz Olmak Alt Boyutu ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablo 7’de R² değerleri incelendiğinde, Aşırı Hareketli-Dikkatsiz Olmak alt boyutuna ilişkin I. Modelin varyansın %4.4’ünü açıkladığı görülmektedir [F(1, 207): 9.495; $p < .05$]. Aşırı koruyucu tutumla beraber toplam varyans % 5.1’e [F(2, 207): 5.480; $p < .05$]; izin verici tutum ile birlikte % 6.4’e [F(3, 207): 4.673; $p < .05$], demokratik tutumun eklenmesiyle beraber % 7’ye [F(4, 207): 3.832; $p < .05$] ve son olarak otoriter tutumla birlikte %7.1’e [F(5, 207): 3.099; $p < .05$] yükseldiği belirlenmiştir. Yapılan bu aşamalı çoklu regresyon analizi sonucunda en önemli yordama katkısının izin verici tutum ($\beta=.195$) ve annenin istismar düzeyi ($\beta=.183$) olduğu be-

lirlenmiştir. Bu durumda izin verici tutumun ve annenin istismar düzeyinin çocuklarının aşırı hareketli ve dikkatsiz olmaları üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada okul öncesi dönemde çocuğa sahip annelerin ebeveyn tutumları ve istismar düzeyleri ile çocuklarının davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların davranış problemlerine ilişkin toplam puan ile annelerin istismar düzeyleri ve izin verici tutuma sahip olmaları arasında pozitif yönlü, annelerin demokratik tutuma sahip olmaları arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Yapılan bir araştırma sonucunda da ebeveyn tutumlarının çocuklarının davranış problemleri ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Yurduşen, Erol ve Gençöz, 2013).Yapılan çalışmalar ebeveyn tutumları ve çocukların davranış problemleri arasında ilişki olduğunu ve ebeveynlerin çocuklarıyla yeterli düzeyde ilgilenmemelerinin de çocukların davranış sorunları göstermesi ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Aunola ve Nurmi, 2005; Aydoğdu ve Dilekmen, 2016; Benzies, Keown ve MagillEvans, 2009; Huntsinger ve Rose, 2009; Öngider, 2013; Waller, Gardner, Hyde, Shaw, Dishion ve Wilson, 2012). Park vd. (2018) de ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri olumlu davranışların çocukların davranışlarına olumlu yansıdığını ifade etmektedir. Ayrıca bu araştırma sonucunda çocukların davranış problemlerinin ebeveynlerin istismar düzeyleri ile ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Milaniak ve Widom (2015) da 0-11 yaş arasında fiziksel ve cinsel istismara uğramış ve uğramamış en fazla 29 yaşında olan bireylerle yaptıkları araştırma sonucunda, istismarın suç işlemeyi doğrudan etkilediğini belirlemişlerdir. Ayrıca annelerin demokratik tutum davranışları arttıkça istismar düzeylerinin ve çocuklarının davranış problemlerinin azaldığı belirlenmiştir. Bu durumda çocukların olumlu davranışlar geliştirmesinin annelerinin demokratik tutum sergilemesiyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Araştırma sonucunda; izin verici tutum gösteren ebeveynlerin, çocuklarının davranış problemleri, kavgacı-saldırgan olmaları ve aşırı hareketli ve dikkatsiz olmaları üzerinde etkisi bulunduğu belirlenmiştir. İzin verici

tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarının kendini daha az kontrol eden bireyler oldukları ifade edilmektedir (Papalia ve Feldman, 2011). Okul öncesi dönemde çocuğun davranışlarına tepki gösterilmemesi, çocuğun girdiği her ortamda aynı tutumları aramasına ve istediği davranış ile karşılaşmadığında tedirginlik ve huzursuzluk yaşayarak davranış sorunları göstermesine sebep olmaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Dolayısıyla izin verici anne tutumuna sahip olan bu çocuklar, istedikleri ortam onlara sağlanmadığı için davranış problemleri göstermektedirler. Yapılan bu çalışmadan farklı olarak; İkiz, Otlu ve İkinci Vural (2016) öğretmenlerle çocuklarda görülen davranış problemleri üzerine yaptıkları araştırma sonucunda; davranış problemlerini etkileyen ailesel faktörlerden birinin aşırı koruyucu ebeveynler olduğunu belirlemişlerdir. Çocukların mizaç özellikleri ile ebeveyn tutumlarını inceleyen bir çalışmada ile düşük düzeyde kontrollü, engellenmeye yatkın olan çocukların olumsuz ebeveyn tutumlarından etkilendikleri ve ebeveynlerin de çocukların bu mizacından dolayı olumsuz tutumlarını arttırdıkları belirlenmiştir (Lengua ve Zalewski, 2011). Bu araştırma sadece çocukların davranış sorunları ile annelerin istismar düzeyleri ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çocukların karakter ve mizaç özellikleri gibi farklı değişkenlerin de ele alınmasının bu araştırma sonuçlarını daha da güçlendireceği düşünülmektedir.

Ayrıca bu araştırma sonucunda demokratik tutumun çocukların kavgacı-saldırgan olmaları ile ters orantılı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar demokratik tutuma sahip olan annelerin çocuklarının sosyal ve duygusal uyum düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir (Demir, Karabay ve Ası, 2017; Gülay ve Önder, 2011). Dolayısıyla demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarının davranış sorunları göstermeyen ve daha uyumlu çocuklar olarak yetiştikleri düşünülmektedir.

Annenin istismar düzeyinin ise çocuklarının aşırı hareketli ve dikkatsiz olmaları üzerinde etkisi bulunduğu saptanmıştır. Ancak bu araştırma sonucunda annelerin tutumlarının ve istismar düzeylerinin çocukların endişeli-ağlamaklı olmak davranışları üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. İstismarın davranış problemleri, düşük benlik saygısı, suç eğilim, depresyon gibi olumsuz sonuçları olduğu bilinmektedir (Kaya, Çeçen-Eroğlu, 2013). Çocukların aile içinde istismara maruz kalmalarını; çocuğun aşırı hareketli olması, ebeveynlerden birinin uyuşturucu,

alkol bağımlısı olması, engelli ve süreğen hastalığı olması, duygusal sorunlu olması, stresli iş yaşamının olması, ebeveyn ile çocuk arasındaki sağlıklı etkileşim, istenmeyen gebelik ve çocuğun gelişimsel sorunlarının olması gibi nedenler etkilemektedir. Ayrıca çocuğun geniş aile yapısında ya da parçalanmış ailede yetişmesi, mutsuz bir evlilik ortamında büyümesi, yoksulluk faktörleri ve anne babanın kendi çocukluğunda istismarı yaşamış olması da istismarın oluşmasını etkileyen etmenlerdir (Güler, Uzun, İşiten, Ülker, Öner, 2002; Gürhan, 2015; Kara Doruk, 2012; Öncü, Kurt ve Esenay, 2012; Pekdoğan ve Kanak, 2017; Polat, 2007; Svensson, Bornehag ve Janson, 2011; Ünal, 2008). Dolayısıyla çocuğun aşırı hareketli ve dikkatsiz olmasının annenin istismar düzeyi üzerinde etkisinin olması yapılan önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir. Yapılan bu araştırma sonucunda her ne kadar izin verici tutumun davranış sorunları üzerinde etkisi olduğu belirlenmiş olsa da etki oranının düşük olduğu da görülmektedir. Öğretmen, medya, aile içi yaşantılar, baba faktörü, kalıtsal nedenler, annenin çalışma durumu, eğitim durumu, çocuğun yaşı, cinsiyeti gibi faktörlerin de çocukların davranış problemleri üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010; Kanlıkılıçer, 2005). Bu çalışmada sadece annelerin istismar düzeyleri ve ebeveyn tutumları ile çocukların davranış sorunları arasındaki ilişki incelenmiştir. Cinsiyet, anne yaşı, baba yaşı, baba eğitim durumu, anne eğitim durumu gibi değişkenlerin istismar ve ebeveyn tutumlarının birer etkeni olduğu düşünüldüğünde; yapılacak olan yeni çalışmalarda bu faktörlerin de ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma kapsamına alınan annelerin istismar düzeylerinin orta düzeyde olması çalışmanın bir sınırlılığı olarak görülmektedir. Yüksek düzeyde istismarın özellikle davranış sorunları konusunda daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca özellikle fiziksel istismar hala günümüzde disipline etmek için kullanılan bir yöntem (Özgentürk, 2014) olduğu için, annelerin aşırı hareketli olan çocuklarını bu şekilde bastırabildikleri düşünülmektedir. Lansford, Godwin, Tirado ve diğerleri (2015) dokuz ülkede ve 13 farklı grupta yaptıkları bir çalışmada fiziksel istismarda ebeveynin tutumunun ve fiziksel cezaya yönelik olarak toplumun bakış açısının önemli birer faktör olduğunu belirlemişlerdir. Bu araştırma Bursa ili merkez ilçelerinde yaşayan anneler ve çocuklar ile yapılmıştır. Araştırmanın farklı bölge-

lerde farklı kültürlerden gelen ailelerle yapılmasının ve araştırma kapsamına babaların da alınmasının araştırmanın toplum geneline yaygınlaştırılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada annelerin istismar farkındalıkları ile tutumlarının çocuklarının davranış sorunları ile ilişkisi incelenmiştir. Annelerin ebeveyn tutumlarının otoriter tutumda yoğunlaştığı, istismar düzeylerinin orta düzeyde olduğu belirlenen bu çalışmada, her ne kadar çocukların davranış sorunları düşük düzeyde çıkmış olsa da, üç değişken arasında ilişkinin olduğu söylenebilmektedir. Bu nedenle yönelik olarak çocukta davranış sorunlarının oluşumunu önleyici nitelikte çalışmalar yapıp, önleyici programlar oluşturulup deneysel araştırmaların yapılmasının, sorunların en aza indirilmesinde önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca öğretmen ve velilerle görüşme yapılarak bu konuyla ilgili daha detaylı sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relation Between the Abuse Levels of Mothers,
Parental Attitudes and Behavioural Problems of
Children ***

Pınar Bağçeli Kahraman – Ayşe Çubukçu

Bursa Uludağ University

Within the study it is aimed to investigate the relation between the behaviour problems of the children and the abuse levels of the mothers with parental attitudes. Based on the common idea in our country that mothers are considered as the person who cares and is responsible for the education of the children more, only mothers were included in the research. It is thought that within the preschool period especially the behaviours of the mothers cause the children's behavioural problems. It is thought that the determination of the relation between the children's behavioural problems and mothers' attitudes with abuse levels will contribute to the decrease of the behavioural problems and prevent these behaviours in early period. Accordingly it is aimed to determine the relation between the children's behavioural problems and the attitudes of the mothers with their abuse levels.

In this research, which is carried out with the purpose of determining the predicting effect of the mothers' abuse levels and attitudes on children's behavioural problems, correlational research was used. The study group of the research consists of totally 208 children, who were chosen with the appropriate sampling method among children at 60-72 months and attend seven different public preschools in the central districts of Bursa city, and the mothers of these children. Within the research personal information form, "Preschool Behavioural Problems Scanning Scale" which was developed by Behar (1976) and adapted into Turkish by Kanlikilicer (2005) and also "Abuse Awareness Scale: Parent Form" which was developed by Pekdogan (2017) and "Parent Attitude Scale" which was developed by Demir and Sendil (2008) were used.

Within this research, descriptive analysis methods were utilized. In order to determine the variables of the mothers' abuse levels and attitudes,

the behavioural problems which are dependent variable and their sub dimensions ideally multi hierarchical regression analysis was performed.

As a result of the research it was determined that there was a positive relation between children's behavioural problems and mothers abuse levels along with their having permissive attitude; and a negative relation between mothers' having democratic attitude. Also in this research it was determined that there is a relationship between mothers' parental attitudes and children's behavioural problems.

As a result of the research; it was determined that the parents, who have permissive attitude, affect the children's behavioural problems, being combative-aggressive, hyperactive and inattentive. It is stated that the children of the parents, who have permissive attitude, are the individuals who control themselves less (Papalia & Feldman, 2011). Not showing reaction to the behaviours of the children in the preschool period cause the children look for the same attitude in the environments they appear and indicate behavioural problems, unease and disturbance when they do not encounter the behaviours they expect (Aydogdu & Dilekmen, 2016). Accordingly these children who have permissive mother attitude show behavioural problems since they are not provided the environment they desire. Different from this research, as a result of the research, which was carried out by Ikiz, Otlu and Ekinci Vural (2016) with teachers on the behavioural problems seen in the children, it was determined that one of the family factors that affect behavioural problems is the over protective parents. In a research in which the characters of the children and the parental attitudes are surveyed it was determined that the children controlled at low level, have tendency to be prohibited are affected by negative parental attitudes and the parents increase their negative attitude because of the character of the children (Kiff, Lengua & Zalewski, 2011). This research only aims to investigate the relation between children's behavioural problems and mothers' abuse levels with their parental attitude. It is thought that discussing the different variables such as character and temperament features of the children would strengthen the results of this research. In addition as a result of this research it was determined that democratic attitude has negative effect on the children's being combative-aggressive. The studies performed assert that the children, whose mothers have democratic attitude, possess high social adaptation levels (Demir, Karabay &

Asi, 2017; Gulay & Onder, 2011). Accordingly the children of the parents, who have democratic attitude, are raised as children who are more easy-going and do not have behavioural problems.

As a result of this research although it is determined that permissive attitude has an effect on behavioural problems it is seen that the effect rate is low. It is stated that the factors like teacher, media, family experiences, father factor, genetic reasons, mother's working situation, education status, the age of the child and gender have an effect on the behavioural problems (Alisanoglu & Kesicioglu, 2010; Kanlikiliçer, 2005). Within this study only the relation between children's behavioural problems and mothers' abuse levels together with their parental attitudes was investigated. Considering the fact that variables such as mother age, father age, father education status, mother education status are one of the factors of the abuse and parental attitudes; it is thought that discussing these factors in further studies would be useful. In addition the abuse levels of mothers, who participated in this research, being at the medium level is considered as a constraint of this study. It is thought that abuse levels at high levels would be more explanatory especially in terms of behavioural problems.

This research was carried out with the mothers and the children who live in central provinces in Bursa. It is thought that performing the research with the families coming from different cultures and regions and including the fathers within the scope of the research would be important in terms of generalizing the research in society.

In accordance with this study determining the mothers' attitudes and abuse levels the relation between children's behavioural problems were investigated. Within this study in which it was found that mothers' parental attitudes centre around authoritarian attitude, abuse levels were determined to be at medium level, although behavioural problem levels of the children were found at low level, it can be said that there is a relation between these three. Therefore it is thought that performing preventive programs, experimental researches and studies that prevent the emerging of the children's behavioural problems would be important in decreasing the number of these problems. In addition it is thought that having interviews with the teachers and the parents more detailed results can be obtained concerning this issue.

Kaynakça / References

- Akman, B., Akyol, G., Arslan, T., Çelik-Kükütçü, A. ve S., Kent (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları sorun davranışlara ilişkin düşünceleri. *E-Journal Of New World Sciences Academy Education Sciences*, 6 (2), 1715-1731.
- Alabay, E. (2017). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 156-174
- Alisinanoğlu, F. ve Kesicioğlu, O. S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği). *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 3 (1), 93-110.
- Atabey, D. (2017). Anasınıfına devam eden çocukların annelerinin anne tutumlarının incelenmesi (Çorum ili örneği). *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (1), 145-168
- Aunola, K., ve Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child development*, 76(6), 1144-1159.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 569-585.
- Baumrind, D. (1971). Harmonious parents and their preschool children. *Developmental Psychology*, 4, 99-102
- Benzies, K., Keown, L. A., ve Magill-Evans, J. (2009). Immediate and sustained effects of parenting on physical aggression in Canadian children aged 6 years and younger. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(1), 55-64.
- Berk, L.E (2009). *Child development* (8th ed). Boston : Pearson
- Bernard vanLeer Vakfı (2014). *Türkiye’de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması*. İstanbul. <http://www.ailecocuksiddet.info-/RAPOR.pdf> adresinden erişildi.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

- Büküşoğlu N, Aysan F ve Erermiş S. (2001). Okul fobisi olan çocukların davranışsal özellikleri, annelerinin ruhsal belirti düzeyleri ve aile fonksiyonlarının incelenmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 40, 99-104.
- Büyüköztürk, S., Kiliç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Caldarella, P. ve Merrill, K.W.(1997). Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors. *School Psychology Review*, 26 (2), 264–268.
- Cenk, S.D. ve Demir, A. (2015). The relationship between parenting style, gender and academic achievement with optimism among turkish adolescents. *Current Psychology*, 9(35), 720-728.
- Çebi, S. (2017). 60-72 aylık çocukların davranış sorunlarını ve kendilik algılarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Demir, T. Karabay, Ş. O. ve Aslı, D.,Ş. (2017). 5 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumları ile ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişki. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-14.
- Dereobalı, N., Karadağ, S. Ç. ve Sönmez, S. (2013). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin çocuk istismarı ihmal şiddet ve eğitimcilerin rolü konusundaki görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(1), 50-66.
- Derman-Taner, M. ve Başal, H.,A. (2013). Okul öncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Erkan, S. (2010). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z. Fulya Temel (Ed.). İçinde: *Aile Eğitimi Ve Erken Çocukluk Döneminde Aile Katılım Çalışmaları*, 1-48, 1. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fluori E., Tzavidis N. ve Kallis C. (2009). Adverse life events, area socioeconomic disadvantage, and psychopathology and resilience in young children: the importance of risk factors' accumulation and protective factors' specificity. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 19(6), 535-46
- Gimpel, G. A., Peacock, G. G., ve Holland, M. L. (2003). *Emotional and behavioral problems of young children: Effective interventions in the pre-school and kindergarten years*. Guilford Press.

- Grusec, J. E., Danyliuk, T., Kil, H., ve O'Neill, D. (2017). Perspectives on parent discipline and child outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 41(4), 465-471.
- Gülay, H. ve Önder, A. (2011). Annelerin tutumlarına göre 5-6 yaş çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeyleri. *Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 89-105.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134.
- Gürhan N (2015) *Her yönüyle çocuk istismar ve ihmali (sağlık-yasa-eğitim ve aile boyutu)*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Huntsinger, C. S., ve Rose, P. S. (2009). Relations among parental acceptance and control and children's social adjustment in Chinese American and European American families. *Journal of Family Psychology*, 23, 321-330.
- İkiz, F. E., Bahar, M. ve Vural, D. E. (2016). Erken çocukluk döneminde görülen problem davranışlar: öğretmenlerin değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(17), 216-229.
- Kalaycı, S. (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Publishing.
- Kanlıkılıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: Geçerlilik güvenirlik çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kargı, E. ve Erkan, S. (2004). Okul öncesi dönem çocuklarının sorun davranışlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 135-144.
- Kaya, A. , Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kaya İ, Çeçen-Eroğul A.R. (2013). Ergenlerde çocukluk dönemi istismar yaşantılarının yordayıcısı olarak aile işlevlerinin rolü. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 386-397.

- Keser, N., Odabaş, E. ve Elibüyük, S. (2010). Ana-babaların çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 4(3), 150-157.
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., ve Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical child and family psychology review*, 14(3), 251-301. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10567-011-0093-4> on 11.09.2018.
- Köyceğiz, M. ve Özbey, S. (2018). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin çatışma eğilimleri ile çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 655-669.
- Lansford, J. E., Godwin, J., Tirado, L. M. U., Zelli, A., Al-Hassan, S. M., Bacchini, D., ... ve Di Giunta, L. (2015). Individual, family, and culture level contributions to child physical abuse and neglect: A longitudinal study in nine countries. *Development and psychopathology*, 27(4pt2), 1417-1428.
- Leetch, A. N., ve Woolridge, D. (2013). Emergency department evaluation of child abuse. *Emergency Medicine Clinics*, 31(3), 853-873.
- Levey, E. J., Gelaye, B., Bain, P., Rondon, M. B., Borba, C. P., Henderson, D. C. ve Williams, M. A. (2017). A systematic review of randomized controlled trials of interventions designed to decrease child abuse in high-risk families. *Child abuse ve neglect*, 65, 48-57.
- Milaniak, I., ve Widom, C. S. (2015). Does child abuse and neglect increase risk for perpetration of violence inside and outside the home?. *Psychology of Violence*, 5(3), 246-255.
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 493-517.
- Özerk, H. (2006). *Ana babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumlarının, bilgi düzeylerinin ve 11-18 yaş grubu öğrencilerin kendilerini değerlendirmelerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

- Özgentürk, İ. (2014). *Child abuse and neglect. Journal Of Human Sciences*, 11(2), 265-278.
- Özyürek, A. ve Şahin, F. T. (2005). 5 ve 6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 395-414.
- Papalia, D. E. ve Feldman, R. D. (2011). *A child's WorldI nfancy Through Adolescence*. (Twelfth Ed.), New York: Mc Graw Hill Connect Learn Succeed.
- Park, J. L., Johnston, C., Colalillo, S., ve Williamson, D. (2018). Parents' attributions for negative and positive child behavior in relation to parenting and child problems. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 47(sup1), 63-75.
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalık ölçeği ebeveyn formu: Ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 62, 174-185.
- Pekdoğan, S. ve Kanak, M. (2017). 4-6 yaş çocuğa sahip annelerin istismar düzeylerinin kadının çalışması ve algılanan cinsiyet rolleri ile olan ilişkisinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 10(48), 510-516.
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 1*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Santrock, J. W. (2015). *Life-span development*. Ankara: Nobel Publishing.
- Svensson, B.,Bornehag, C. ve Janson, S. (2011). Chronic conditions in children increase the risk for physical abuse—but vary with socio-economic circum stances. *Acta Paediatrica*. 100, 407-412.
- Şahin, F. T. ve Özyürek, A. (2008). 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 395-414
- Şendil, G. ve Demir, K. E. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Tarçoçin, S. (2014). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocukları ile iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- UNICEF (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet rapor*. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. Ankara
- Uyanık, Ö., İnal Kızıltepe, G., Özsüer, S. ve Can Yaşar, M. (2013). 61–72 aylık çocukların demokratik tutum ve davranışlarının anne görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(3), 227-243.
- Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *TSA Dergisi*, 1, 9-18.
- Waller, R., Gardner, F., Hyde, L. W., Shaw, D. S., Dishion, T. J. ve Wilson, M. N. (2012). Do harsh and positive parenting predict parent reports of deceitful – callous behavior in early childhood? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53 (9), 946- 953.
- WHO (2002). Dünya Sağlık Örgütü. http://www.who.int/violence_injury_prevention/iolence/child/en/ adresinden erişildi.
- Yalçın, H., Koçak, N. ve Duman, G. (2014). Anne babaların çocuk istismarıyla ilgili tutumlarının incelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3, 137-143.
- Yılmaz, G., İşiten, N., Ertan, Ü. ve Öner, A. (2003). Bir çocuk istismarı vakası. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46(4), 295-302.
- Yolcu, S., Isikoglu Erdogan, N. ve Tetik, G. (2017). Ebeveyn Tutumlarının okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 226-249.
- Yurdeşen, S., Erol, N. ve Gençöz, T. (2013). The effects of parental attitudes and mothers’ psychological well-being on the emotional and behavioral problems of their preschool children. *Matern Child Health*, 17, 68–75.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bağçeli-Kahraman, P. ve Çubukçu, A. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin istismar düzeyleri, ebeveyn tutumları ve çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişki. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1304-1331. DOI: 10.26466/opus.507909

The Effect of Adaptive Online Web Based Material on Student Academic Success¹

DOI: 10.26466/opus.511486

*

Fatih Çağatay Baz* – Erkan Tetik**

* Assist. Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Osmaniye / Turkey

E-Posta: fatihcagataybaz@osmaniye.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6398-9851](https://orcid.org/0000-0002-6398-9851)

** Assist. Prof. Dr., Uşak University, Faculty of Education, Uşak, Turkey

E-Posta: erkan.tetik@usak.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8183-8141](https://orcid.org/0000-0002-8183-8141)

Abstract

Accelerating the use of computer and internet technologies in education has necessitated the formation of different teaching environments. The necessity of different environments to be presented to different users as the opportunities offered by today's technology creates a working environment for researchers on new concepts. Adaptive Online Environments bring innovation to the field in this sense. The purpose of this research is to show the effectiveness of the web-based teaching portal designed as an adaptable online environment to the users' academic success. Results based on pre-test and post-test findings of academic achievement test and suggestions for these results were included in the research. According to the ANOVA result, it was determined that the group x pre-test common effect was not significant on post-test average scores of the students. [$F(1-50) = 1.178, p > .05$]. In addition, descriptive statistics and ANCOVA results of the post-test arithmetic averages corrected in the study are given according to the groups. Participants measured the level of academic achievement test, recall, and implementation in the search for the success effect of using the web-based adaptive online environment. As a result of the research, some suggestions are given.

Keywords: *Adaptive online environments, Web based learning, Educational technology*

¹ This article is derived from Fatih Çağatay Baz's Ph.D. thesis on "Designing of adaptable web based online learning context in conformity with the collated teaching model and its effect on student's success".

Web Tabanlı Uyarlanabilir Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarının Öğrenci Başarısına Etkisi

*

Öz

Bilgisayar ve internet teknolojilerinin eğitimde kullanımının hız kazanması farklı öğretim ortamlarının oluşmasını gerekli kılmıştır. Günümüz teknolojisinin sunduğu imkânlar ölçüsünde farklı kullanıcılara sunulacak ortamların farklı özellikler de olması gerekliliği, yeni kavramlar üzerinde araştırmacılara çalışma ortamı yaratmaktadır. Uyarlanabilir Çevrimiçi Ortamlar bu anlamda alana yenilikler getirmektedir. Bu araştırma ile uyarlanabilir çevrimiçi ortam olarak tasarlanan web tabanlı öğretim portalının kullanıcıların akademik başarısına olan etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Akademik başarı testine ait öntest ve sontest bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara yönelik önerilere araştırmada yer verilmiştir. Araştırmada uygulanan ANOVA sonucuna göre, öğrencilerin sontest ortalama puanları üzerinde grup x öntest ortak etkisinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir. [$F(1-50) = 1.178, p > .05$]. Ayrıca çalışmada düzeltilmiş sontest aritmetik ortalamaların gruplara göre betimsel istatistikleri ve ANCOVA sonuçları da verilmektedir. Katılımcıların hazırlanan web tabanlı uyarlanabilir çevrimiçi ortam kullanımının başarıya etkisinin araştırılmasında hazırlanan akademik başarı testi, hatırlama kavrama ve uygulama düzeylerini ölçmüştür. Araştırma sonucunda birtakım önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler Uyarlanabilir çevrimiçi ortam, Web tabanlı öğrenme, Eğitim teknolojisi

Introduction

Societies are evolving to the extent of educational quality that they offer to individuals. Individuals who have a free thought, who produce solutions to problems will have a productive and productive personality. In order to achieve this, it is necessary to use the possibilities of technology in the field of education. According to Alesso and Smith (2009), traditional information systems leave their place to wealthy practitioners. The next generation information systems have begun to use open global standards, contain productive components and provide easy interaction. In this sense, the use of technology with specific standards in education will increase the quality of education (Lee and Owens, 2000; Seferoğlu, 2006; Çelen and Çelik, 2011).

Today, web based environments in education (Nam and Smith-Jackson, 2007; Yu, 2007; Hadjerrouit, 2010; Ludewig and Ludewig-Rohwer, 2013; Perlman, 2016), distance learning environments (Birkök and Vuranok, 2010; Eygü and Karaman, 2013; Durak, 2017), semantic web (Lin, 2008, Mathews and Rao, 2011; Shamsi and Khan, 2012; Czerkowski, 2014) and similar environments are being studied. In addition to these, adaptive learning environments, a new field of study, take place in the field of education (Roya and Brusilovsky, 2016; Agudo, Rico and Sanchez, 2016; Battou, 2017).

Adaptable environments are enabling improvements in e-learning technologies that take into account differences among users and vary according to their individual needs. In addition, the development of these environments will be contributed by Web 3.0 and semantic web technologies. Adaptable web-based systems have been interesting and reported since the years of development (Brusilovsky and Peylo, 2003; Somyürek, 2009; Şahin and Kışla, 2013). In these settings, learning adapts automatically or continuously according to changing characteristics. In adaptive environments, learning-learning processes become personalized by taking into account learners' learning styles, cognitive styles, personality types and various other individual characteristics and preferences and the changes in these preferences (Çardak, 2010).

The adaptive online systems outline user information, such as the learner's preferences, prior knowledge, skills and attitudes; selects the adaptive method using the data for creating a user model, extracting results and placing each person according to the developed user model; The implementation of adaptive methods in the system is based on the collected and finalized data. Different characteristics of each individual are important clues for the teacher to decide on teaching strategies (İnan et al., 2016; Ercan and Yıldırım Orhan, 2016). In the literature, adaptive learning system, adaptive educational hypermedia system, personalized learning system and intelligent teaching system are used in similar sense in the literature. All these concepts emphasize that learning can be personalized and more effective learning can be realized by taking individual differences into consideration (Güyer and Çebi, 2015).

The necessity of different environments to be presented to different users in accordance with the possibilities offered by today's technology creates a working environment for researchers on new concepts. Adaptive online learning environments also bring innovations to the field. In the study, online learning environments were dealt with in order to respond to the needs of this topic. This research is designed with a web-based teaching portaiton as an adaptable learning environment. It is aimed to show the effect of this designed web-based teaching portal on the academic success of the students. Within this aim, students were asked whether there is a meaningful difference between their academic achievement scores of students who use web based instruction software designed as adaptive online learning environment and those who are working with traditional method. A small number of studies have been found on adaptive learning environments. In this sense, the contribution that the researcher can provide to the field is important.

The Study

The research consists of experimental and control groups. Experimental and Control Groups constitute senior students studying at the Department of Computer and Instructional Technology Education at the University. The number of students in the experimental group is 26 and the num-

ber of students in the control group is 28. For the experiment group, teaching software was used as material, taking into account researchers' adaptive online learning principles. The software is prepared in accordance with the "Content Alignment" method. By the method of adaptation of contents; setting content and amount of content is different for students with low level of preliminary knowledge and different content for students with high level of preliminary knowledge (İnan et al., 2016). In line with this principle, the software is basically developed using PHP, a script language. For the control group, PowerPoint presentations and in-class materials prepared by subject experts were used as teaching materials. The prepared materials and applications were continued in the computer laboratory for 14 weeks. In an effort to investigate student academic achievements in adaptive learning environments, an academic achievement test was developed. While the test was being developed, attention was paid primarily to the fact that the test consisted of questions about each topic, in other words the coverage. The opinion of five experts on the validity of the test coverage was obtained. These specialists consist of professors active in the university and active in the field. After the opinions of the experts, some items were regulated and added to the final test.

The symbols used in the research and the symbolic appearance of the research pattern are given in Table 1.

Table 1. Semi-Experimental Pattern Symbolic Appearance Used in Research

Group	Pretest	Method	Posttest
A	O1.1	X1	O1.2
B	O2.1	X2	O2.2

A: According to the adaptive online learning environment principles, the experimental group using the research software prepared by the researcher

B: The control group in which classroom presentations and lecture notes (traditional) are used by subject area specialist

X1: Instructional software supported instruction based on adaptive online learning principles

X2: Teaching with computer presentation and lecture notes

O1.1, O2.1: Pretest

O1.2, O2.2: Posttest

The working group of the study was the students of the Department of Computer and Instructional Technology Education. The most important reason for working with these students is that they are better computer readers than the other departments. Because the research was carried out using a computer for both experiment and control groups.

Analyses and Results

In this section, the academic achievement of students using software designed as an adaptable online environment has been measured. Pretest and posttest of the students' academic achievement test are given.

Table 2 shows the arithmetic mean and standard deviation of the scores obtained by the experimental and control groups in pretest and posttest of the web design course.

Table 2. Descriptive Statistics of Pretest and Posttest Scores of Experimental and Control Groups

Tests	Experimental		Control	
	X	ss	X	ss
Pretest	12,9231	13,03510	16,50	10,25418
Posttest	91,7308	11,94172	85,6429	16,68047

As shown in Table 2, the scores obtained by the experimental and control groups in the web design course are $X = 12,9231$ and $X = 16,50$. For the posttest performed in the study, the experimental group $X = 91,7308$ and the control group $X = 85,6429$. As understood from the pretest-posttest, the subjects in the experimental group started to work with lower scores, completing with a higher score than the 14-week study end control group.

In Figure 1, there is a graph of scores of pretest and posttest scores of the experimental and control groups in Table 2.

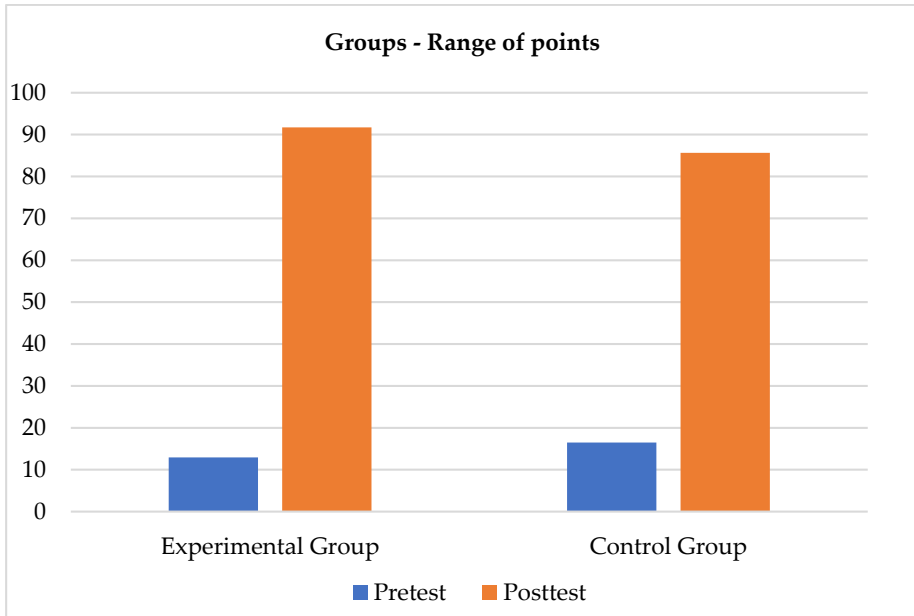

Figure 1: Pretest and posttest scores of experiment and control groups.

As shown in Figure 1, the pre-test scores of the subjects in the experimental group are lower, but post-test scores are higher than in the control group.

It was determined that the group x pretest common effect on posttest average scores of the students was not significant according to the ANOVA result applied to test the equilibrium of the slopes of the regression lines related to the estimation of posttest mean scores based on the academic achievement average scores of the experimental and control groups. [$F(1-50) = 1.178, p > .05$]. This finding indicates that the slopes of the regression lines calculated for the estimation of mean posttest scores of the students in the experimental and control groups are equal to each other based on the average academic achievement scores.

The average posttest arithmetic averages of the students' academic success and posttest arithmetic averages according to pretest average scores are given in Table 3.

Table 3. Descriptive Statistics of Academic Achievement Posttest and Corrected Posttest Arithmetic Average By Groups

Group	N	X	Corrected X
Experimental	26	91,73	92,30
Control	28	85,64	85,11

As shown in Table 3, the average scores of the academic achievement test were 91.73 for the experimental group and 85.64 for the control group. When the groups' academic achievement pretest scores are checked, it is seen that posttest scores change. Academic success posttest corrected average scores were calculated as 92.30 for the experimental group and 85.11 for the control group. The results of the ANCOVA on whether the differences between the groups' academic achievement posttest corrected average scores are meaningful are given in Table 4.

Table 4. ANCOVA Results According to Groups of Average Posttest Average Scores Compared to Academic Achievement Pretest Average Scores

Source of Variance	Sum of Squares	sd	Squares Average	F	p
Pretest	667.805	1	667.805	3.272	.076
Group	679.609	1	679.609	3.330	.074
Fault	10409.739	51	204.113		
Total	11577.204	53			

As shown in Table 4, no significant difference was found between the academic achievement posttest mean scores corrected for the academic achievement average scores of the experimental and control groups.

Conclusion and Discussion

In this research, the impact of a web-based adaptive online learning environment on student success is examined. It can be said that there is a difference in favor of the experimental group as a result of the results obtained based on the findings of the pretest and posttest of the academic achievement test. The scores of the students who use the adaptive online learning environment, which constitute the experiment group, were found to be better than the scores of the students who did not use the adaptive online learning environment that constituted the control group.

As a result of the research, it was found that there was no significant difference in the academic achievement between the experimental group in which the training software prepared according to the adaptive online learning environment principles were used together with the blended learning environment and the computer auctions and material prepared by the subject field expert and the average of posttest total scores of the control group.

In a similar study by Eryılmaz (2012), the level of adaptability and adaptability of the learning environment looked at the effects on students' academic achievement, satisfaction and cognitive loadings. It has been seen that the success variable of the students working in the web environments has an effect on the academic achievement in the application as pre-test and posttest. Kılıç (2016) has developed an application with adaptive navigation techniques, indicating that users can quickly reach their goals with adaptive navigation techniques, reduce navigational burden and increase satisfaction. Gelibolu (2015), on the other hand, investigated the computerized adaptive examinations in the field of basic computer education, taking into account individual differences such as measurement similarities and gender with other types of exam used in distance education. Looking at the literature, there are few adaptive media studies. But work is not enough.

As a result of the research, it can be said that the meaning of the adaptive online learning environment concept is still new and requires a comprehensive study in order that there is no significant difference in the academic achievement of experimental and control groups. It can also be stated that the implementation of such web-based media design is a difficult process, which requires a long process.

As a result of the research, the following suggestions can be listed:

- Adaptive learning environments are complex systems. The fact that it consists of different models and each model requires a separate design makes its design comprehensive.
- The teaching software designed for this study was developed according to the principles of adaptive online learning environment. Methods and techniques of adaptation of content can be used in developing educational software.

- In this research, adaptive learning environment principles can be developed by teaching the topics in other lessons of teaching software developed to teach topics in web design course.
- It can be the subject of research which can be done together with other current educational technology topics and adaptive environments.

Kaynakça / References

- Agudo, J. E., Rico, M., & Sanchez, H. (2016). Design and assessment of adaptive hypermedia games for english acquisition in preschool. *Journal of Universal Computer Science*, 22(2), 161-179.
- Alesso, H. P., & Smith, C. F. (2009). *Thinking on the web*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Battou, A. (2017). Designing an adaptive learning system based on a balanced combination of agile learner design and learner centered approach. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology and Sciences*. 37(1). Pp 178-186.
- Birkök, M.C. (2010). Uzaktan eğitim ile ilgili bilgi ihtiyacının karşılanması: bir üniversite programı önerisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 427-444.
- Brusilovsky, P., & Peylo, C. (2003). Adaptive and intelligent web-based educational systems. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 13(2), 156-169.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Örneklemeye yöntemleri. Access date: 02 10 2017, <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf>
- Czerkowski, B. Ö. (2014). The semantic web in teacher education. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 13(4), 144-147.
- Çardak, Ç. S. (2010). Öğrenme stillerine göre kişiselleştirilmiş veya uyarlanabilir e-öğrenme ile ilgili çalışmaların incelenmesi. *Birinci Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi*. Ayvalık.
- Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2011). Yükseköğretimde çevrim-içi öğrenme: sistemde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of European Education*, 1(1), 25-34.

- Durak, G. (2017). Uzaktan eğitimde destek hizmetlerine genel bakış: sorunlar ve eğilimler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 3(4), 160-173.
- Ercan, H., & Yıldırım Orhan, Ş. (2016). Kişiselleştirilmiş öğrenme-öğretme yaklaşımının bireysel çalgı dersiyle ilişkisi: Gazi Üniversitesi örneği. *Journal of Research in Education And Society*, 3 (1), 130-144.
- Eryılmaz, M. (2012). *Uyarlanabilir içerik ve uyarlanabilir gezinme kullanılan hiper ortamların öğrencilerin başarıları doyumları ve bilişsel yüklenmelerine etkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eygü, H. & Karaman, S. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1), 36-59.
- Gelibolu, M. F. (2015). *Temel bilgisayar eğitimi alanında bilgisayarlı uyarlanabilir sınavların ölçme özelliklerinin diğer sınav türleriyle karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güyer, T., & Çebi, A. (2015). Türkiye'deki uyarlanabilir eğitsel hiper ortam çalışmalarına yönelik içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (178), 61-83.
- Hadjerrouit, S. (2010). Develeoping web-based learning resources in school education: a user-centered approach. *Interdisciplinary Journal of E-Learning and Learning Objects*, 6, 115-135.
- İnan, F. A., ve diğ. (2016). Uyarlanabilir çevrimiçi öğrenme sistemleri. Kürşat Çağiltay (Ed.), *Öğretim Teknolojilerinin Temelleri* (s. 228-236) Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, İ. (2016). *Development of an adaptive link generation module for a LMS by using cloud computing environment*. Master Thesis, Atılım University, İstanbul.
- Lee, W. W., & Owens, D. L. (2000). *Multimedia-based instructional design*. San Francisco: Jossey-Bass Pfeiffer.
- Lin, F. O. (2008). Book review: Semantic web and education (Vladan Devedzic). *Educational Technology & Society*, 11(3), 292-293.

- Ludewig, A., & Ludewig-Rohwer, I. (2013). Does web-based role-play establish a high quality learning environment? *Design Versus Evaluation. Issues in Educational Research*, 23 (2), 164-179.
- Mathews, L. M., & Rao, B. R. K. (2011). An overview: Semantic web based education. *International Journal of Computer Applications*, 26(2), 18-22.
- Nam, C. S., & Smith – Jackson, T. L. (2007). Web-based learning environment: a theory-based design process for development and evaluation. *Journal of Information Technology Education*, 6, 24-43.
- Perlman, D. (2016). A comparative web-based learning activity for teaching family theory. *Family Science Association*, 21 (1), 41-55.
- Roya, H. & Brusilovsky, P. (2016). A comparative study of visual cues for annotation – based navigation support in adaptive educational hypermedia. Access date: 04 12 2017, <http://d-scholarship.pitt.edu/28931/>
- Seferoğlu, S. S. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Shamsi, K. N., & Khan, Z. I. (2012). Development of an e-learning system incorporating semantic web. *International Journal of Research in Computer Science*, 2(5), 11-14, doi:10.7815/ijorcs.25.2012.042
- Somyürek, S. (2009). Uyarlanabilir öğrenme ortamları: eğitsel hiper ortam tasarımında yeni bir paradigma. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2(1), 29-38.
- Şahin, M., & Kışla, T. (2013). Kişiselleştirilebilir öğrenme ortamları: literatür incelemesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 81-91.
- Yu, L. (2007). *Introduction to the semantic web and semantic web services*. New York: Chapman & Hall / CRC.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Baz, F. Ç. & Tetik, E. (2019). The effect of adaptive online web based material on student academic success. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1332-1343. DOI: 10.26466/opus.511486

Sosyal Medyada Markaların Kullandığı İçerik Stratejisinin Gönderi Popülaritesindeki Rolü: Türkiye'deki Bilişim Şirketleri Üzerine Bir Uygulama

DOI: 10.26466/opus.523402

*

Dilek Penpece Demirer* – Elife Özer**

* Doç. Dr., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üni., İşletme Fakültesi, Adana / Türkiye

E-Posta: dpenpece@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4493-625X](https://orcid.org/0000-0003-4493-625X)

** Arş.Gör.Dr., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üni., İşletme Fakültesi, Adana Türkiye

E-Posta: efyilmaz@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5834-7483](https://orcid.org/0000-0002-5834-7483)

Öz

Teknolojideki ilerlemelerle birlikte rekabetin yüksek olduğu bilişim sektöründe, şirketler yoğun rekabete bir çözüm olarak markalaşmaya yönelmektedir. İnternet kullanımının oldukça yaygınlaştığı günümüz iş dünyasında, sürdürülebilir bir marka stratejisinin önemli araçlarından birisi de sosyal medyada marka hayran sayfaları ve takipçileri oluşturmaktır. Markaların hayran sayfalarında etkili bir içerik stratejisi oluşturmak, hedef kitle ile ilişkilerin kurulmasına ve geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, sosyal medyada kullanılan içerik stratejisinin, marka gönderi popülarlığı açısından rolünü Türkiye'deki bilişim firmaları çerçevesinde incelemeye odaklanmıştır. Örneklem çerçevesi olarak Türkiye'de donanım, hizmet ve yazılım alanında faaliyet gösteren bilişim şirketleri belirlenerek bu şirketlerin sosyal medya (Facebook ve Twitter) paylaşımları incelenmiştir. Çalışmada içerik stratejileri; içerik türü, içerik çeşitliği, içerik bağlamı, gönderi türü ve gönderi günü kapsamında ele alınmıştır. Marka gönderi popülarlığını belirleyen unsurlar ise beğenme, yorum, paylaşım ve emoji reaksiyonları sayısı olarak değerlendirilmiştir. Bulgular içerik türü, içerik çeşitliği, içerik bağlamı ve gönderi türünün markaların gönderi popülarlığı bağlamında anlamlı farklılıklar gösterdiği yönündedir.

Anahtar Kelimeler: İçerik Stratejisi, Marka Gönderi Popülarlığı, Sosyal Medya, Bilişim Sektörü.

The Role of Content Strategy on Brand Post's Popularity in Social Media: A Research on IT Firms in Turkey

*

Abstract

In the highly competitive IT sector, branding is seen as a solution in dealing with today's global challenges. In today's business world where the use of the Internet has become widespread, one of the important tools of a sustainable brand strategy is to create brand fan pages and reach a high number of followers on social media. Creating an effective content strategy in the fan pages of brands contributes to the establishment and development of effective relations with the target audience. In this context, the study focused on examining the role of the content strategy on the brand post's popularity in social media by evaluating the information technology companies in Turkey. The sample frame consists of IT firms from hardware, software and services sub-categories and their social media (Facebook and Twitter) posts were studied in the context. As the content strategies in the study; content type, content agility, content context, posting type and posting day were evaluated. The factors determining the brand post's popularity were evaluated as the number of likes, comments, shares and emoji reactions. The findings suggest that content type, content agility, content context and posting type differ significantly in the context of the brand post's popularity.

Keywords: Content Strategy, Brand Post's Popularity, Social Media, IT Sector.

Giriş

Sosyal medya, kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriği paylaşmayı ve kullanıcılar arası etkileşimi destekleyen web tabanlı uygulamaları temsil etmektedir ve temel anlamda kullanıcıların kişiselleştirilmiş profiller oluşturarak kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan bir platform niteliği taşımaktadır (Tafesse ve Wien, 2017). Bu anlamda sosyal medya, içerik oluşturmak, paylaşmak ve etkileşim yaratmak aracılığı ile çok sayıda insanı bir araya getirmektedir (Kietzmann ve diğerleri, 2011). İnsanları çok az maliyetle veya hiçbir maliyet olmadan birbirine bağlama potansiyeli ile dünya çapında yaygınlığı artmaya devam etmektedir (Keitzmann ve diğ., 2011; Tafesse, 2015). Global Digital'in 2018 raporuna göre dünyada 3.196 milyar aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır ki bu, dünya nüfusunun kabaca yüzde 42'sinin sosyal medya platformlarında aktif olduğu anlamına gelmektedir ve ayrıca son 12 ayda bu kullanıcıların sayısı %13 artış göstermiştir (We Are Social, 2018). Aynı rapora göre, Türkiye'de ortalama 48 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır, bu da Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ının sosyal medyada aktif olduğunu göstermektedir (We Are Social, 2018). Her ne kadar bu rakamlar bireysel kullanımı kurumsal kullanımdan ayırt etmese de, şirketlerin pazarlama çalışmaları için muazzam bir potansiyele işaret ettiğini söylemek mümkündür.

Sosyal medya platformları şirketler açısından müşterileri ile ilişkileri geliştirmek için kullanılacak mükemmel bir araç niteliği taşımaktadır. Bu amaçla şirketler Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal ağ sitelerinde marka hayran ve takipçi sayfaları oluşturmaktadır (De Vries, Gensler ve Leeflang Peter, 2012). Günümüzde kullanıcıların giderek artan bir oranda sosyal medyada markalarla etkileşim gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu nedenle, bu yeni "müşteri güçlendirme" biçimlerine ayak uydurmak isteyen şirketlerin (Cova ve Pace, 2006), marka ile ilgili etkileşimlerin hedef müşterileri için çekiciliğini anlamaları gerekmektedir (Muntinga, Moorman ve Smit, 2011). 2017 yılında yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, Milenyum kuşağının bir markayı sosyal medyada takip etme ihtimali %48,6 iken X kuşağının % 48,8 ve Baby Boomer kuşağının ise % 24,5'tir

(Sprout Social, 2017). Bu nedenle, marka hayran ve takipçi sayfaları oluşturmak, özellikle milenyum veya X kuşağına (18-54 yaşları) odaklanan markalar için büyük bir potansiyel sunmaktadır.

Marka hayran sayfaları, müşterilerin marka ile olan ilişkisinin bir parçasını oluşturmakta (McAlexander, Schouten ve Koenig, 2002) ve marka hakkında bilgi paylaşımında bulunmaktadır (Bagozzi ve Dholakia, 2002). Böylece markanın ününü artırmaktadır (Lipsman, Mudd, Rich ve Bruich, 2012). Marka hayran sayfalarında şirketler fotoğraf, video veya diğer materyalleri içeren marka gönderileri oluşturabilmektedirler (De Vries ve diğ., 2012). Bazı markaların gönderileri insanları kendine çekerek daha popüler hale gelirken; bazıları ise takipçiler tarafından göz ardı edilmektedir (Chua ve Banerjee, 2015). Takipçilerine cazip gelecek bu popüler gönderileri oluşturmak ve sürdürmek için içerik stratejilerini oluşturmada zorluk çekilmektedir (Chauhan ve Pillai, 2013). Bu çalışmanın kapsamında marka olarak ele alınan bilişim şirketlerinin, takipçileri ile olan ilişkilerini genişletebilecek dijital içerik stratejilerini tasarlamaları gerektiğinden yola çıkmıştır. Popüler marka gönderileri sayesinde, bilişim firmaları mevcut ve gelecekteki müşteriler, çalışanlar, tedarikçiler ve benzeri paydaşlar ile bağlantı kurarak markasını güçlendirebilme fırsatı elde edebilirler. Bu bağlamda bu çalışma, sosyal medyadaki içerik stratejisinin, marka gönderi popülerliği üzerindeki rolünü bilişim şirketleri üzerinde araştırmaya odaklanmaktadır.

Marka hayran sayfaları ve marka gönderi popüleritesi

Sosyal medya, sosyal paylaşım siteleri (Facebook, Twitter gibi), bloglar (Blogger, Wordpress gibi), resim paylaşım siteleri (Flickr, Pinterest, Instagram gibi), video paylaşım siteleri (YouTube gibi), wikiler (Wetpaint gibi), sosyal yer imleri web siteleri (Delicious gibi), içerik yer imleri web siteleri (MERLOT gibi) gibi platformları kapsamaktadır (Penpece, 2013). Sosyal paylaşım siteleri bazı benzerliklerine rağmen, tasarım itibarı ile çoğunlukla birbirinden oldukça farklıdır (Kietzmann ve diğ., 2011). Bu bakımdan, sosyal paylaşım sitelerini ayrı ayrı incelemek gerekmektedir (Trefzger ve diğerleri, 2016).

Facebook günümüzde en büyük sosyal ağ sitesi olarak görünmektedir ve Google ve Youtube' dan sonra en çok ziyaret edilen üçüncü web sitesidir (Alexa Analytic, 2017). Bireylerin yanında markalar da Facebook tarafından 2007 yılında başlatılan bir uygulama ile kendileri için bir profil sayfası oluşturma imkanına sahip olmuştur (Chauhan ve Pillai, 2013). Dünya genelinde yaklaşık 65 milyon şirket profil sayfası Facebook'ta etkindir (Smith, 2017). Mevcut üyelerin Facebook arkadaşları da, marka hayranları için bir potansiyel oluşturmaktadır (Ellison ve diğ., 2011). Bu nedenle, marka sayfasının üyeleri diğer bireylerle marka arasında bir köprü işlevi görebilmektedir (Palazón ve diğ., 2015). Kullanıcılar, marka ile bağlantı kurmak istiyorlarsa, marka hayran sayfasını "beğenmek" zorundadır. Kullanıcıların Facebook'ta zamanlarının en büyük kısmını bu kişisel haber kaynaklarına harcadıkları görülmektedir (Lipsman ve diğ., 2012). Bu nedenle, kullanıcılar hayran sayfaları tarafından paylaşılan marka gönderilerini görebilmektedirler. Markaların gönderi içerikleri, etkileşimi teşvik eden bir araç olarak görülmektedir (Sabate, Berbegal-Mirabent, Cañabate ve Leberherz, 2014). İçerikle ilgili faaliyetler hedef kitleye ulaşarak, izleyicilerin ilgisini çektiği takdirde şirket hakkında farkındalık yaratabilir ve marka ile kullanıcı arasında bir ilişki kurulabilir (Penpece, 2013). Ancak başarılı bir içerik hayranları tarafından benimsenebilir. Böylece, hayranların çevrimiçi davranışları sayesinde içerik popülerliğe ulaşmaktadır (Sabate ve diğ., 2014). Bunun yanında marka hayranları, yorum ve paylaşımlar yoluyla marka yayınlarıyla etkileşim sağlamaktadır (Chua ve Banerjee, 2015). Bazı çalışmalar, marka beğenisinin popülerliğini 'beğenme' sayısı ve marka ilanındaki 'yorum' sayısı olarak belirlerken (De Vries ve diğ., 2012; Sabate ve diğ., 2014; Tafesse, 2015); bazı çalışmalar ise 'beğenme', 'yorum' ve 'paylaşım' sayısı (Cho ve diğ., 2014; Chua ve Banerjee, 2015; Kim ve Yang, 2017) olarak değerlendirmiştir. Bu ölçütleri karşılaştırmak gerekirse sadece bir tıklama beğenmek için yeterli olurken, yorum ve paylaşım için ek işlem yapmak gerekmektedir. Bu da harcamaya gönüllü olunan ilave bir zaman ve emek anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle Facebook, kullanıcının ekranında neyin gösterileceğini belirlemek için farklı davranışlara farklı ağırlıklar vermektedir. Dolayısıyla her bir davranışın stratejik önemi diğerinden farklı olabilir (Kim ve Yang, 2017). Bu bağlamda, her davranışa ayrı ayrı odaklanmak önemlidir.

Güncel bir çalışmada (Kaur, Balakrishnan, Rana, ve Sinniah, 2018) sosyal medya kullanıcılarının tepkileri duygu ve düşünce yoğunluğunu ölçmede bir değişken olarak ele alınmıştır. Sözsüz bir cevap olarak tepki butonları kullanıcılar arasında oldukça yaygın bir hale gelmiştir. Dijital ortamda insan davranışı yerine geçen ve grafiksel olarak duyguları ifade etmek için kullanılan emojilerin bir uzantısı olan beş yeni seçenek 2016'da Facebook'un butonlarına eklenmiştir. Bu seçenekler sevmeye, kahkaha atma, şaşırma, üzülmeye ve kızma duygularını yansıtan emojilerden oluşmaktadır. Bu tepki butonları ABD Temyiz Mahkemesi tarafından modern bir konuşma şekli olarak kabul edilmiştir (Kaur ve diğ., 2018). Kullanıcıların tepkilerini incelemek için emoji reaksiyonları bu çalışmada da değerlendirilmeye alınmıştır.

Alandaki çalışmalar markalarının gönderi popülerliğinin, müşterilerin motivasyonunu (Muntinga ve diğ., 2011) ve markaların gönderilerinin niteliğini içeren iki faktörden etkilenebileceğini göstermektedir (De Vries ve diğ., 2012; Sabate ve diğ., 2014; Chua ve Banerjee, 2015; Tafesse, 2015; Kim ve Yang, 2017). Bunun yanında gönderilerin içerik türüne, bağlamına, çeşitlilik, etkileşim, canlılık ve yenilik gibi unsurlarına da vurgu yapılmaktadır. Markaların gönderi olarak paylaştığı içerikler, sıralı bir şekilde düzenlenen, ilgi oluşturma sürecini takip eder. Daha sonra popüler marka gönderileri olumlu tutumlar yaratır ve marka hakkında olumlu davranışlara yönlendirebilir (Peng, Fan ve Hsu, 2004).

Küresel anlamda şirketler, kullanıcılara ürün ve hizmet bilgilerini sunmak için sosyal ağ sitelerini yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar, bu nedenle tüketicilerin satın alma niyetini daha fazla etkilemek ve beğenmelerini sağlamak için bu paylaşımların içeriğini dikkatlice planlamalıdır (Chiang ve Tseng, 2017). Günümüz işletmelerinin faaliyet gösterdiği çevrimiçi bağlamda rekabetçi çevrede, markaların izlediği gönderi içerik stratejisi giderek artan bir öneme sahiptir. Çevrimiçi iş davranışları grup ekonomisini doğrudan etkileme gücüne sahiptir, çünkü beğenme davranışı bir grup etkisi yaratabilir ve yeni tüketicilerin satın alma niyetlerini artırmaya teşvik edebilmektedir (Chiang ve Tseng, 2017). Çalışma içerik stratejisinin marka gönderilerinin beğeni, yorum ve paylaşımı içeren popülerliği üzerindeki rolünü anlamaya çalışmaktadır.

Bilişim sektörü ve sosyal medya kullanımı

Günümüzde teknoloji, firmaların rekabetçiliğinde önemli bir paya sahiptir. Bilişim teknolojileri, bilgi sistemlerinin yönetilmesine atıfta bulunmaktadır ve bu sistemler bilgi oluşturmak, depolamak, paylaşmak ve kullanmak için kullanılan tüm teknoloji biçimlerini kapsar (Ceci ve Prencipe, 2008). Bu açıdan bilişim sektörü, veri toplama, depolama ve işlemeyi sağlayan donanım ve yazılımla ilgili tüm işletmeleri içerir (Ceci ve Prencipe, 2008) ve genel anlamda donanım, yazılım ve hizmet (ya da iletişim) olmak üzere üç alt sektörden oluşmaktadır (Aydın, 2012). Bu çalışmanın örnekleminde de söz konusu alt sektörlerden şirketlere yer verilmiştir.

Bilişim teknolojilerinde 1980'li yıllardan itibaren gerçekleşen hızlı ve büyük çaptaki gelişmeler iş dünyasında köklü değişimlere yol açmıştır (Aydın 2012). Bu gelişmeler sayesinde internet kullanımı giderek artan bir hızda yaygınlaşmıştır. Emek yoğun sermayeden bilginin sermaye dönüştüğü günümüzün küresel rekabet ortamında ülkeler, bilişim toplumu olma yönünde bir rekabet içindedir. Bireysel internet kullanımının yaygınlaşması ve akabinde ticari faaliyetlerin internet üzerinde yoğunlaşması işletmeleri değişime uyum sağlamak adına yeni yollar geliştirmeye yöneltmiştir. Web 2.0 teknolojileri olarak adlandırılan sosyal medya platformları şirketlerin operasyonlarını iyileştirmenin yanında müşteri, tedarikçi ve iş ortakları ile işbirliğini geliştirmede yeni fırsatlar doğurmuştur (Culnan, McHugh ve Zubillage, 2010). Şirketler sosyal medya uygulamalarını %64 oranında şirket içi süreçlerde kullanırken, %56 oranında müşterilerle iletişim kurmak için ve %40 oranında iş ortakları veya tedarikçilerle ilişkilerinde kullanmaktadır (McKinsey Quarterly, Eylül 2009). Aynı rapora göre, başarılı şirketlerin sosyal medyayı kullanarak çalışanlarının iş akışlarını birbirine entegre etme, müşteri ve tedarikçilerle bağ kurma, fikir paylaşma, bilgiye hızlı erişim, iletişim, seyahat ve operasyon giderlerini azaltma, çalışanların iş tatminini artırma ve ürünlerin piyasaya çıkma süresini azaltmada avantaj elde etmektedir (McKinsey Quarterly, Eylül 2009).

Bilişim şirketlerinin teknolojiden maksimum faydayı sağlaması ve bu bağlamda sosyal medyayı da etkili kullanmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda giderek daha fazla sayıda firma, müşterileri ile iletişim kurmak

için Twitter, Facebook, bloglar ve forumlar gibi sosyal medya platformlarını kullanmaktadır (Culnan ve diğ., 2010). Yine Culnan ve diğ. (2010) de vurguladığı gibi, yalnızca çevrimiçi bir profil oluşturmak, bir firmanın sosyal medyadan değer üretmesi için yeterli değildir. Bunun için başarılı sosyal medya içerik stratejileri geliştirmek gerekmektedir. Şirketlerin sosyal medyadaki paylaşımları için geliştirdikleri içerik stratejilerinin gönderilerin popülerliğine ve bu sayede marka stratejilerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Metodolojisi

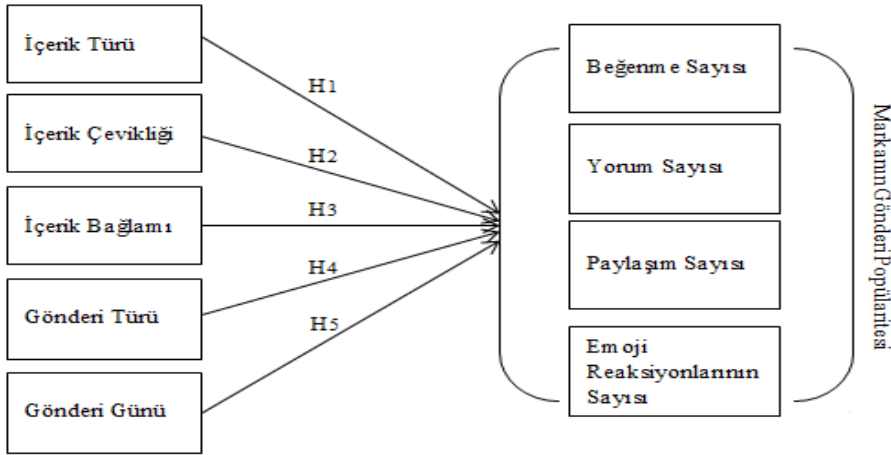
Bu bölümde, gerçekleştirilen saha araştırmasının amacı ve önemi, araştırma modeli ve hipotezleri, araştırma evreni ve örnekleme, veri toplama aracı ile verilerin analizi ve bulgular aktarılmaktadır.

Araştırmanın amacı ve önemi

Türkiye'de bilişim pazarı son on yılda keskin bir şekilde gelişmiştir. 2011 yılında 49.2 milyar TL olan Türkiye bilişim pazarı büyüklüğü 2017 yılında 116.9 milyar TL'ye ulaşmıştır (www.karel.com.tr). Böylesine hızlı gelişen sektördeki markalar da bir marka stratejisini benimseme baskısını hissetmektedirler. Sosyal medya ile bilişim sektörü markalaşma stratejisini bütünleştirmek, bilişim şirketleri için büyük bir potansiyel sunmaktadır. Bir markanın sosyal medyadaki sayfası takipçilerle ve onların ötesindekilerle bir köprü işlevi gerçekleştirebilir. Bir marka gönderisi ile iç ve dış paydaşlar etkileşime teşvik edilebilir. Bu nedenle, benimsenen içerik stratejisi marka gönderi popüleritesi oluşturmak ve geliştirmek için önemlidir. Gönderi ile sunulan içeriğe ilişkin kullanılacak farklı stratejiler, gönderi popüleritesi üzerinde farklılıklar oluşturabilir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bilişim şirketlerinin sosyal medyada kullandığı içerik stratejisi ve marka gönderi popüleritesi arasında farklılık olup olmadığını saptamaktır. İçerik stratejisi ve marka gönderi popüleritesi çerçevesindeki rolü incelenerek bilişim alanına katkıda bulunmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın modeli ve hipotezler

İlgili literatürde genel olarak markanın kullandığı içerik stratejisinin, takipçilerinin gönderi ile ilgili beğeni, yorum ve/veya paylaşım bakımından verdiği tepkileri nasıl etkilediğine odaklanılmıştır (De Vries ve diğ., 2012; Sabate ve diğ., 2014; Tafesse, 2015). Etkileşim olasılığını belirleyen her gönderinin kilit yönleri; içerik türü, içerik çevikliği, içerik bağlamı, gönderi türü ve gönderi günü gibi faktörlere bağlanmaktadır. Marka ile sosyal medyadaki müşteri ilişkileri, beğeniler, yorumlar ve/veya paylaşımlar şeklinde tüm bu faktörlere bağlı olabilir. Ayrıca son dönemde gönderilere duygu aktarmayı kolaylaştıran emoji reaksiyonları da (Kaur ve diğ., 2018), markanın gönderi popülarliğini artıran bir diğer unsur olarak ele alınabilir. Sadece Facebook'da mevcut olan bu özellik çalışmada ele alınacaktır. Twitter için ise, bu özellik var olmadığından markanın gönderi popülarlığı beğenme, yorum ve paylaşım sayısı olarak ele alınacaktır. Dolayısıyla araştırma modeli Şekil 1'deki gibi geliştirilmiş ve gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma modeli

İçerik stratejisinin en önemli unsurlarından biri içerik türüdür. Bazı çalışmalar içerik türünü, bilgilendirici ve eğlenceli içerikler vb. olarak adlandırmıştır (De Vries ve diğ., 2012; Tafesse, 2015; Kormin ve Baharun, 2016). Bu çalışmada içerik türü metin, görsel içerik, video, bağlantı veya bunların bir kombinasyonu olarak adlandırılmıştır. Metin, görsel içerik, video

ve/veya bağlantının kombinasyonu genellikle yapılan çalışmaların çoğu tarafından göz ardı edilmiştir. Çalışmalar; metin, görsel içerik, video, link vb. içeren içerik türünün, marka gönderi popülaritesi üzerinde farklı düzeylerde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Chauhan ve Pillai, 2013; Sabate ve diğ., 2014; Kim ve Yang, 2017). Bu çerçevede, aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₁: İçerik türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan en az biri arasında anlamlı farklılık vardır.

Hedef kitlelerin marka gönderisine yönelik beğenileri, yorumları ve paylaşımları, gönderinin paylaşıldığı günün saatinden de etkilenir. Bu çalışmada gönderi paylaşım zamanlaması, içerik çevikliği olarak adlandırılmıştır. Gönderi paylaşım çizelgesini tasarlarken, müşterilerin ve/veya takipçilerin faaliyet saatleri ile ilgili alışkanlıklarını belirlemek çok önemlidir (Sabate ve diğ., 2014). Bu açıdan, aktif saatleri kullanarak markanın popülarliğini oluşturma ve artırma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla, aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₂: İçerik çevikliği ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan en az biri arasında anlamlı farklılık vardır.

Marka gönderi konusunun; müşterilerin ve/veya takipçilerin gönderiye yönelik beğenisi, yorumu ve paylaşımı üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, marka gönderisinin konusu içerik bağlamı olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla, aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₃: İçerik bağlamı ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan en az biri arasında anlamlı farklılık vardır.

Sosyal medyada markalar, takipçileri ve ötesindekiler için kendi mesajlarını oluşturabilir. Ayrıca, başkaları tarafından oluşturulan içeriği de paylaşabilirler. Çalışmada, mesaj paylaşımındaki bu kaynak farklılığı gönderi türü olarak adlandırılmıştır. Kim ve Yang'ın (2017) çalışmasının sonucu, , marka tarafından oluşturulan mesajların marka gönderi popülarliğini,

paylaşılan mesajlara kıyasla daha olumlu etkilediğini göstermiştir (Kim ve Yang, 2017). Bu açıdan, aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₄: Gönderi türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan en az biri arasında anlamlı farklılık vardır.

İçeriğin takipçiler ve ötesindekiler ile paylaşıldığı gün gönderi günü olarak adlandırılmaktadır. Marka gönderi günü ile ilgili olarak gerçekleştirilen önceki çalışmalar sosyal medyada kullanıcı faaliyetlerinin çoğunun hafta içi gerçekleştirildiğini göstermektedir (Golder, Wilkinson ve Hubenan, 2007). Dolayısıyla, aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₅: Gönderi günü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan en az biri arasında anlamlı farklılık vardır.

Araştırmanın evreni ve örneklemi

Yukarıda belirtilen hipotezleri test etmek için, çalışma Türkiye'deki bilişim şirketlerine odaklanmaktadır. Zaman ve maliyet konusundaki zorluklar nedeniyle, Türkiye'deki tüm bilişim şirketleri örnekleme dahil edilememiştir. Ayrıca, önde gelen bilişim şirketleri, markanın sayfalarındaki içerik stratejisine dayalı olarak daha etkin faaliyetler gerçekleştiriyor olabilir. Bu açıdan örneklem çerçevesi Türkiye'de önde gelen bilişim şirketleri olarak belirlenmiştir. Türkiye'de önde gelen bilişim şirketleri seçiminde "İlk 500 Bilişim Şirketi Türkiye 2017" araştırmasının sonuçları kullanılmıştır (www.hurriyet.com.tr). Belirlenen bu 500 bilişim şirketi arasında tabakalı örnekleme yöntemi ile, donanım, hizmet ve yazılım alt kategorisinden tesadüfi olarak seçilen 9 bilişim şirketi örnekleme dahil edilmiştir. Sonuç olarak donanım alt kategorisinden PENTA Teknoloji, NETAŞ, Teknosa; hizmet alt kategorisinden Turkcell Global Bilgi, Koç Sistem, Türk Telekom; yazılım alt kategorisinden ise LOGO Yazılım, Innova Bilişim Çözümleri ve Intertech şirketleri çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Veri toplama yöntemi

Bilişim şirketlerinin sosyal medyada kullandığı içerik stratejisini ve marka gönderi popülaritesini belirlemeye yönelik olarak nitel veri toplama tekniklerinden faydalanılmış olup, verilerin sınıflandırılması ve karşılaştırılması için 'içerik analizi' kullanılmıştır. İçerik analizinin amacı, katılımcıların görüşlerinin ya da dokümanların sistematik bir şekilde tanımlanmasıdır (Altunışık ve diğ., 2010). İçerik analizinde, öncelikle sınıflama sistemi oluşturulmalıdır. Bu çalışmada marka gönderi popülaritesi; bir marka gönderisine ilişkin beğenilerin, yorumların, paylaşımların ve emoji reaksiyonlarının sayısıdır. Bu faktörler, sınıflama sistemi oluşturulurken kolayca ve ücretsiz olarak elde edilebilir (Bkz. Ek 1). Bu açıdan öncelikle şirketlerin sosyal medya kullanımları incelenmiştir.

Tablo 1. Bilişim Sektöründeki Markaların Kullandıkları Sosyal Medya

Sosyal Medya Türü	PENTA	NETAŞ	TEKNOSA	TURKCELL	KOÇ	TELEKOM	LOGO	INNOVA	INTERTECH
Blog ¹		X			X		X	X	
Microblog ²	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Profesyonel bağlantı siteleri	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Fotoğraf paylaşım ³	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sanal dünya									
Video paylaşım ⁴	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sanal oyun									
Sosyal işaretleme									
Sosyal paylaşım ⁵	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Toplam	5	6	5	5	6	5	6	6	5

¹Kurumsal blog ²Twitter ³Pinterest/Instagram ⁴Youtube ⁵Facebook

Tablo 1’de görüldüğü gibi belirlenen şirketlerin tamamının microblogları, profesyonel bağlantı siteleri, fotoğraf paylaşım, video paylaşım ve sosyal paylaşım siteleri mevcuttur. Ancak sadece NETAŞ Koç Sistem, LOGO Yazılım ve Innova’nın kendine ait blogu vardır. Bilişim şirketlerinin kurumsal web siteleri, sosyal medya kullanımları açısından incelenmiştir. Penta Teknoloji’nin kurumsal web sitesinin ana sayfasında sadece Facebook, Twitter ve LinkedIn’e ilişkin bağlantı mevcuttur, oysaki şirketin Instagram ve Youtube kanalı da vardır. NETAŞ’ın kullandığı sosyal medyanın bağlantılarının tamamı, kurumsal web sitesinin ana sayfasında mevcuttur. Sadece NETAŞ’ın blogunun ana sayfada bağlantısı mevcut değildir. Teknosa da Pinterest hariç kullanılan sosyal medyanın tamamının

ana sayfada bağlantısı mevcuttur. Turkcell Global Bilginin sadece Facebook, Google +, Twitter ve LinkedIn bağlantısı ana sayfadadır, oysaki şirketin Instagramı ve Youtube kanalı da mevcuttur. Koç Sistem'in kurumsal web sitesinin ana sayfasında ise sadece kurumsal bloğunun bağlantısı mevcuttur. Türk Telekom'un Pinterest hariç kullandığı sosyal medyanın bağlantılarının hepsi ana sayfasındadır. Benzer şekilde Logo Yazılım'ın kurumsal web sitesinin ana sayfasında, Instagram bağlantısı hariç kullandığı sosyal medyanın bağlantılarının hepsi mevcuttur. Innova Bilişim Çözümleri'nin ana sayfasında ise Instagram ve Pinterest hariç, diğerlerinin bağlantıları mevcuttur. Intertech'in kurumsal web sitesinde sadece Instagram'ın (intertech_it şeklindedir gösterimi) ana sayfada bağlantısı yoktur, kullandığı diğer sosyal medya bağlantılarının hepsi mevcuttur.

Verilerin hangi sosyal medyadan toplanacağı belirlenirken, en fazla kullanıldığı düşünülen Facebook, Twitter ve Instagram sayfaları üzerine yoğunlaşmıştır. Belirlenen bilişim şirketlerine ait Facebook, Twitter ve Instagram sayfaları 1-31 Aralık 2018 tarihleri arasında bir ay süreyle izlenmiştir. Bu markaların sayfalarının takipçi ve gönderi sayıları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Sosyal medya takipçi ve gönderi sayıları

IT Firmaları	Facebook Takipçi Sayısı	Facebook Gönderi Sayısı	Twitter Takipçi Sayısı	Twitter Gönderi Sayısı	Instagram Takipçi Sayısı	Instagram Gönderi Sayısı
PENTA TEKNOLOJİ	45.876	15	3.929	15	984	15
NETAŞ	18.767	12	11.868	23	1.348	13
TEKNOSA	2.600.564	29	593.891	49	228.218	8
TURKCELL GLOBAL BİLGİ	21.406	11	6.156	10	2.385	10
KOÇ SİSTEM	14.879	16	2.559	14	2.530	15
TÜRK TELEKOM	3.354.781	13	419.013	16	137.933	8
LOGO YAZILIM	108.234	23	6.719	29	2.485	21
INNOVA BİLİŞİM ÇÖZÜMLERİ	10.390	19	1.346	18	483	18
INTERTECH	1.758	8	736	4	1.040	8
Toplam	6.176.655	146	1.046.217	178	377.406	116

Bilişim şirketleri bir ay boyunca toplam 178 Twitter, 146 Facebook ve 116 Instagram gönderisinde bulunmuşlardır. Ayrıca bu şirketlerin toplamda yaklaşık 6 milyon Facebook, yaklaşık 1 milyon Twitter ve yaklaşık 380 bin Instagram takipçileri vardır. Dolayısıyla takipçi ve gönderi sayısı daha az olan Instagram araştırma kapsamı dışında tutulmuş olup, veriler

şirketlerin Facebook ve Twitter sayfaları üzerinden elde edilmiştir. Dolayısıyla toplamda 324 gönderiye ilişkin veri toplanmıştır.

Markanın gönderi popüleritesi; içerik türü, içerik çevikliği, içerik bağlamı, gönderi türü ve gönderi günü gibi faktörlere bağlı olabilir. Bu çalışmada, Chauhan ve Pillai'nin (2013) araştırmasına göre biraz değiştirilmiş 9 kategoride sınıflandırılmış içerik türü kullanılmıştır: metin, görsel içerik, video, bağlantı, metin + görsel içerik, metin + video, metin + bağlantı, metin + görsel içerik + link, metin + video + link. Diğer taraftan önerilen farklı zamansal kalıplar temelinde net bir uzlaşma yoktur (Chauhan ve Pillai, 2013; Sabate ve diğerleri, 2014). Bu çalışmada, içerik çevikliği, günün 24 saatini her biri 6 saat aralığına bölen 4 bölüm olarak adlandırılmış ve gönderiler buna göre kodlanmıştır (00-06, 06-12, 12-18, 18-24). Tafesse ve Wien (2017) ile Chauhan ve Pillai'nin (2013) araştırmasına dayanarak yedi kategoriye ayrılan içerik bağlamı değişkeni kullanılmıştır: Şirket ile ilgili içerikler, Ürün/kampanya ile ilgili içerikler, bilişim /ülke/iş ile ilgili içerikler, Çalışanlar ile ilgili içerikler, Eğitim ile ilgili içerikler, ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/ anma ve kutlamalar, Diğer (belirlenen altı kategori dışında kalan içerik konusu bu başlık altında kodlanmıştır). Kim ve Yang'ın (2017) çalışmasına dayanarak, markanın gönderi türü iki kategoride gruplandırılmıştır: oluşturulan ve paylaşılan. Son olarak gönderi günü, Sabate ve diğerlerinin (2014) çalışmasına dayanarak hafta içi ve hafta sonu olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.

Verilerin Analizi ve Bulgular

Öncelikle verilerin güvenilirliği değerlendiriciler arası güvenilirlik ile test edilmiştir. Değerlendirici (intercoder) güvenilirliği, bağımsız değerlendiricilerin içerik özelliklerinin değerlendirilmesinde aynı kodlama kararı verme derecesini ölçer (Lombard ve diğ. 2002). Araştırmacının öznel değerlendirmelerinin etkisini ortadan kaldırmak için değerlendirme sürecine bir lisansüstü öğrencisi katılmıştır. Güvenilirlik analiz sonuçlarına göre, Cronbach Alfa değeri yaklaşık %91'dir. Dolayısıyla veri setinin güvenilirliği çok yüksektir. Belirlenen bilişim şirketleri tarafından paylaşılan toplam 324 içeriğe yönelik, marka gönderi popüleritesini belirleyen unsurlara ait sonuçlar Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3'de görüldüğü gibi Facebook ve Twitter'da marka gönderi popülaritesi açısından en fazla kullanılan unsur 'Beğeni'dir. Facebook içeriklerinin, toplam gönderi sayısı daha az olmasına rağmen daha fazla 'Beğeni' aldığı görülmektedir. Bu durum; Facebook takipçi sayısının daha fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 3. Marka gönderi popülaritesi

II Firmaları	Facebook				Twitter		
	Beğeni	Yorum	Paylaşım	Emoji	Beğeni	Yorum	Paylaşım
PENTA TEKNOLOJİ	140	2	14	-	63	3	18
NETAŞ	206	4	23	4	3086	30	107
TEKNOSA	4.180	326	209	152	5.169	895	504
TURKCELL GLOBAL BILGI	325	45	113	93	171	1	57
KOÇ SİSTEM	325	2	26	1	112	0	40
TÜRK TELEKOM	6.174	5.564	417	2.536	4525	4150	590
LOGO YAZILIM	306	10	98	20	212	7	33
INNOVA BİLİŞİM ÇÖZÜMLERİ	7.288	22	61	40	48	0	5
INTERTECH	284	0	14	7	39	0	1
Toplam	19.228	5.975	975	2853	13.425	5.086	1.355

Diğer taraftan Facebook'ta da Twitter'da da marka gönderi popülaritesi açısından takipçiler tarafından en az kullanılan unsur 'Paylaşım'dır. Twitter'da toplam takipçi sayısı daha az olmasına rağmen, Facebook'a kıyasla daha fazla paylaşım gerçekleştirilmiştir. Bu durum, Twitter'da toplamda sunulan gönderi sayısının daha fazla olması ve/veya Twitter'ın doğasından kaynaklanan paylaşıma yatkınlık ile açıklanabilir. Facebook'ta bulunan emoji reaksiyonları unsuru hala çok fazla kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi Türk Telekom haricinde diğer şirketlerin gönderilerine yönelik emoji reaksiyonları çok az seviyededir. Türk Telekom'da ise en fazla emoji reaksiyonlarını, belirli bir ulusal konuya ilişkin (örn. limitsiz internet) içerikler almıştır. Marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurların tamamına baktığımızda ise, Facebook içeriklerinin daha yüksek gönderi popülaritesi olduğu görülmektedir.

Facebook'ta en fazla beğeni alan içerik; 2.215 beğeni ile Innova Bilişim Çözümlerinin Facebook sayfasına ait içeriktir, ayrıca karşılaşılan tek İngilizce içeriktir. Twitter'da en fazla beğeni alan içerik, NETAŞ'ın 2.513 beğeni alan İstanbul Havalimanı ile ilgili gönderi içeriğidir. Türk Telekom'a ait limitsiz interneti ifade eden bir içerik, 1.646 yorum ile en fazla yorum

alan Facebook içeriği olmuştur. Bu içerik aynı zamanda, 137 kez paylaşılmış ve en fazla paylaşılan Facebook içeriği olmuştur. Twitter’da en fazla yorum alan içerik ise, Türk Telekom’un 1.617 yorum alan internete sınırların kalktığını ifade eden içeriktir. Twitter’da en fazla paylaşılan içerik ise 258 kez paylaşılan Teknosa’nın ‘Anlatsam Film Olur’ kampanyasına aittir. Son olarak en fazla emoji reaksiyonunu, 731 tane emoji alarak ‘Türkiye’nin interneti Türk Telekom internete sınırları kaldırıyor’ başlığında limitsiz internete geçişi aktaran içerik almıştır. Facebook ve Twitter’a yönelik içerik türü sonuçları ise Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4. İçerik türü sonuçları

İçerik Türü	PENTA	NETAŞ	TEKNOSA	TURKCELL	KOÇ	TELEKOM	LOGO	INNOVA	INTERTECH
Facebook									
Metin	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Görsel içerik	1(0.7)	-	-	3(2.1)	-	-	-	-	1(0.7)
Video	-	-	-	-	-	-	-	1(0.7)	1(0.7)
Bağlantı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Metin+Görsel içerik	11(7.5)	6(4.1)	2(1.4)	8(5.5)	9(6.2)	6(4.1)	5(3.4)	4(2.7)	5(3.4)
Metin+Video	-	3(2.1)	6(4.1)	-	4(2.7)	-	7(4.8)	1(0.7)	1(0.7)
Metin+Bağlantı	-	-	1(0.7)	-	-	1(0.7)	-	-	-
Metin+Görsel içerik+Bağlantı	2(1.4)	3(2.1)	4(2.7)	-	1(0.7)	3(2.1)	5(3.4)	13(8.9)	-
Metin+Video+Bağlantı	1(0.7)	-	16(11.0)	-	2(1.4)	3(2.1)	6(4.1)	-	-
Twitter									
Metin	-	6(3.4)	9(5.1)	-	-	-	2(1.1)	-	-
Görsel içerik	-	-	-	3(1.7)	-	-	-	-	2(1.1)
Video	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağlantı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Metin+Görsel içerik	12(6.7)	10(5.6)	2(1.1)	7(3.9)	8(4.5)	6(3.4)	7(3.9)	2(1.1)	2(1.1)
Metin+Video	-	3(1.7)	13(7.3)	-	3(1.7)	-	8(4.5)	1(0.6)	-
Metin+Bağlantı	-	2(1.1)	8(4.5)	-	-	1(0.6)	5(2.8)	-	-
Metin+Görsel içerik+Bağlantı	2(1.1)	2(1.1)	3(1.7)	-	1(0.6)	4(2.2)	3(1.7)	13(8.4)	-
Metin+Video+Bağlantı	1(0.6)	-	14(7.9)	-	2(1.1)	5(2.8)	4(2.2)	-	-

Bilişim şirketleri tarafından, izlenen süre boyunca Facebook’ta sadece ‘Metin’ ve sadece ‘Bağlantı’ içeriği hiç kullanılmamıştır. Aynı şirketler, Twitter’da sadece ‘Video’ ve sadece ‘Bağlantı’ içeriğini hiç kullanmamışlardır. Facebook’ta, Twitter’da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanılan içerik yaklaşık %35’lik oran ile ‘Metin+Görsel içerik’tir. Facebook’ta en az kullanılan içerikler, yaklaşık %1’lik oran ile sadece ‘Video’ ve ‘Metin+Bağlantı’ içeriğidir. Twitter’da ise en az kullanılan içerik yaklaşık %3’lük oran ile ‘Görsel içerik’tir. İzlenen süre boyunca Facebook’ta da Twitter’da da en fazla içerik paylaşan IT şirketi ise Teknosa’dır. Teknosa Facebook’ta 29, Twitter’da 49 olmak üzere toplamda bir aylık süre boyunca 78 içerik paylaşmıştır. Teknosa’nın paylaştığı toplam içeriğin yaklaşık %38’i ise ‘Metin+Video+Bağlantı’ içeriğidir ve hem Facebook’ta hem de Twitter’da en

çok bu içerik türünü kullanmıştır. İzlenen süre boyunca Facebook'ta da Twitter'da da en az içerik paylaşan bilişim şirketi ise Intertech olmuştur. Intertech Facebook'ta 8, Twitter'da 4 olmak üzere toplamda bir aylık süre boyunca 12 içerik paylaşmıştır. PENTA Teknoloji, NETAŞ, Turkcell Global Bilgi, Koç Sistem, Türk Telekom ve Intertech şirketleri gönderilerinde en fazla 'Metin+Görsel içerik'i kullanmıştır. LOGO Yazılım en fazla 'Metin+Video' içeriğini, Innova Bilişim Çözümleri ise en fazla 'Metin+Görsel içerik+Bağlantı' türünü kullanmıştır. Facebook ve Twitter'a yönelik içerik çevikliği sonuçları ise Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. İçerik çevikliği sonuçları

İçerik Çevikliği	PENTA	NETAŞ	TEKNOSA	TURKCELL	KOÇ	TELEKOM	LOGO	INNOVA	INTERTECH
Facebook									
00.01-06.00	-	-	1(0.7)	1(0.7)	-	-	2(1.4)	-	-
06.01-12.00	2(1.4)	7(4.8)	8(5.5)	5(3.4)	11(7.5)	6(4.1)	6(4.1)	8(5.5)	2(1.4)
12.01-18.00	13(8.9)	5(3.4)	15(10.3)	5(3.4)	5(3.4)	6(4.1)	15(10.3)	9(6.2)	6(4.1)
18.01-24.00	-	-	5(3.4)	-	-	1(0.7)	-	2(1.4)	-
Twitter									
00.01-06.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-
06.01-12.00	1(0.6)	5(2.8)	13(7.3)	4(2.2)	4(2.2)	3(1.7)	2(1.1)	4(2.2)	2(1.1)
12.01-18.00	14(7.9)	16(9.0)	24(13.5)	4(2.2)	8(4.5)	10(5.6)	24(13.5)	14(7.9)	2(1.1)
18.01-24.00	-	2(1.1)	12(6.7)	2(1.1)	2(1.1)	3(1.7)	3(1.7)	-	-

Bilişim şirketleri tarafından, izlenen süre boyunca Twitter'da 00.01-06.00 saatlerinde hiç paylaşım yapılmamıştır. Ancak aynı şirketlerden Teknosa ve Turkcell Global Bilgi'nin Facebook'da 1'er, LOGO Yazılım'ın ise 2 gönderi paylaştığı görülmektedir. Bu durum bu şirketlerin, sosyal medyayı bir bütünsel olarak değil ayrı ayrı mecralar olarak gördükleri ve bu şekilde içerik stratejilerini yönlendirdikleri fikrini oluşturmaktadır. Facebook'ta, Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanılan içerik gönderim saati yaklaşık %60'lık oran ile 12.01-18.00 aralığıdır. Facebook'ta en az kullanılan zaman dilimi yaklaşık %3'lük oran ile 00.01-06.00 aralığıyken, Twitter'da en az kullanılan zaman dilimi %13.5'lik oran ile 18.01-24.00 aralığıdır. İzlenen süre boyunca PENTA Teknoloji, NETAŞ, Teknosa, Türk Telekom, LOGO Yazılım, Innova Bilişim Çözümleri ve Intertech sosyal medya paylaşımlarında en fazla 12.01-18.00 saat dilimini kullanmıştır. Koç Sistem ise paylaşımlarında en fazla 06.01-12.00 saatleri arasını kullanmıştır. Turkcell Global Bilgi ise paylaştığı içeriklerin yaklaşık %43'ünü 06.01-12.00 saatleri arasında, aynı şekilde yaklaşık %43'ünü ise

12.01-18.00 saatleri arasında sunmuştur. Facebook ve Twitter'a yönelik içerik bağlamı sonuçları ise Tablo 6'da görülmektedir. Bilişim şirketleri tarafından, izlenen süre boyunca hem Facebook'ta hem de Twitter'da Bilişim/Ülke/İş ile ilgili hiç paylaşım yapılmamıştır. Ayrıca aynı şirketler Facebook'ta belirlenen konular dışında kalan ve 'Diğer' olarak nitelendirilebilecek bir paylaşımda da bulunmamışlardır.

Tablo 6. İçerik bağlamı sonuçları

İçerik Bağlamı	PENTA	NETAŞ	TEKNOSA	TURKCELL	KOÇ	TELEKOM	LOGO	INNOVA	INTERTECH
Facebook									
Şirket	3(2.1)	6(4.1)	3(2.1)	2(1.4)	6(4.1)	1(0.7)	10(6.8)	1(0.7)	2(1.4)
Ürün/kampanya	9(6.2)	-	19(13.0)	5(3.4)	3(2.1)	8(5.5)	7(4.8)	13(8.9)	-
İT/Ülke/İş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çalışanlar	-	1(0.7)	-	1(0.7)	1(0.7)	-	1(0.7)	-	1(0.7)
Eğitim	2(1.4)	-	1(0.7)	-	-	-	-	-	-
Ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/ anma ve kutlamalar	1(0.7)	5(3.4)	6(4.1)	3(2.1)	6(4.1)	4(2.7)	5(3.4)	5(3.4)	5(3.4)
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Twitter									
Şirket	2(1.1)	8(4.5)	3(1.7)	1(0.6)	3(1.7)	2(1.1)	12(6.7)	2(1.1)	-
Ürün/kampanya	9(5.1)	6(3.4)	25(14.0)	5(2.8)	4(2.2)	8(4.5)	9(5.1)	12(6.7)	-
İT/Ülke/İş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çalışanlar	-	3(1.7)	-	1(0.6)	1(0.6)	-	2(1.1)	-	1(0.6)
Eğitim	2(1.1)	1(0.6)	-	-	-	-	-	-	-
Ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/ anma ve kutlamalar	2(1.1)	5(2.8)	8(4.5)	3(1.7)	6(3.4)	6(3.4)	6(3.4)	4(2.2)	3(1.7)
Diğer	-	-	13(7.3)	-	-	-	-	-	-

Tablo 6'da görüldüğü gibi Facebook'ta, Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanılan içerik yaklaşık %44'lük oran ile ürün ve/veya kampanyalarla ilgili içeriklerdir. Aynı şekilde Facebook'ta, Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en az kullanılan içerik bağlamı ise %2'lik oran ile eğitim ile ilgili konulardır. İzlenen süre boyunca PENTA Teknoloji, Teknosa, Turkcell Global Bilgi, Türk Telekom ve Innova Bilişim Çözümleri sosyal medyada en fazla ürün ve/veya kampanyalarla ilgili içerikler paylaşmışlardır. NETAŞ ve LOGO Yazılım ise paylaşımlarında en fazla şirketleriyle ilgili konuları ele almışlardır. Son olarak Koç Sistem ve Intertech şirketleri en fazla ödül, motivasyon vb. toplantılar, etkinlikler, anma ve kutlamalar ile ilgili içerikler paylaşmışlardır. Facebook ve Twitter'a yönelik gönderi türü sonuçları ise Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Gönderi türü sonuçları

Gönderi Türü	PENTA	NETAŞ	TEKNOSA	TURKCELL	KOÇ	TELEKOM	LOGO	INNOVA	INTERTECH
Facebook									
Oluşturulan	14(9.6)	12(8.2)	26(17.8)	11(7.5)	14(9.6)	8(5.5)	23(15.8)	19(13.0)	8(5.5)
Paylaşılan	1(0.7)	-	3(2.1)	-	2(1.4)	5(3.4)	-	-	-
Twitter									
Oluşturulan	14(7.9)	21(11.8)	47(26.4)	10(5.6)	13(7.3)	7(3.9)	29(16.3)	18(10.1)	4(2.2)
Paylaşılan	1(0.6)	2(1.1)	2(1.1)	-	1(0.6)	9(5.1)	-	-	-

Bilişim şirketleri tarafından, izlenen süre boyunca hem Facebook'ta hem de Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanılan gönderi türü yaklaşık %92'lik oran ile şirketlerin kendileri tarafından oluşturulan içeriklerdir. Yaklaşık %8'lik oran ile şirketler diğerleri tarafından daha önce oluşturulmuş ve paylaşılmış içerikleri tekrar paylaşmışlardır. PENTA Teknoloji, NETAŞ, Teknosa, Turkcell Global Bilgi, Koç Sistem, Türk Telekom, LOGO Yazılım, Innova Bilişim Çözümleri ve Intertech şirketlerinin tamamı en fazla kendilerinin oluşturduğu içerikleri paylaşmışlardır. Aynı zamanda izlenen süre boyunca hem Facebook'ta hem Twitter'da Turkcell Global Bilgi, LOGO Yazılım, Innova Bilişim Çözümleri ve Intertech şirketleri paylaşılan içerik sunmamışlardır. NETAŞ ise Facebook sayfasında paylaşılan içerik sunmamıştır. Facebook ve Twitter'a yönelik gönderi günü sonuçları ise Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. Gönderi günü sonuçları

Gönderi Günü	PENTA	NETAŞ	TEKNOSA	TURKCELL	KOÇ	TELEKOM	LOGO	INNOVA	INTERTECH
Facebook									
Hafta içi	12(8.2)	11(7.5)	26(17.8)	10(6.8)	16(11.0)	13(8.9)	22(15.1)	18(12.3)	6(4.1)
Hafta sonu	3(2.1)	1(0.7)	3(2.1)	1(0.7)	-	-	1(0.7)	1(0.7)	2(1.4)
Twitter									
Hafta içi	12(6.7)	21(11.8)	34(19.1)	9(5.1)	13(7.3)	16(9.0)	28(15.7)	17(9.6)	4(2.2)
Hafta sonu	3(1.7)	2(1.1)	15(8.4)	1(0.6)	1(0.6)	-	1(0.6)	1(0.6)	-

Bilişim şirketleri tarafından, izlenen süre boyunca hem Facebook'ta hem de Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanılan gönderi günü yaklaşık %89'luk oran ile hafta içidir. Yaklaşık %11'lik oran ile şirketler hafta sonları içerik paylaşmışlardır. PENTA Teknoloji, NETAŞ, Teknosa, Turkcell Global Bilgi, Koç Sistem, Türk Telekom, LOGO Yazılım, Innova Bilişim Çözümleri ve Intertech şirketlerinin tamamı en fazla hafta içi

gönderi paylaşmıştır. Türk Telekom izlenen süre boyunca hem Facebook'ta hem Twitter'da hafta sonu içerik paylaşmamıştır. Koç Sistem Facebook'ta, Intertech ise Twitter'da hafta sonu içerik paylaşmamıştır.

Bilişim şirketlerinin sosyal medyada kullandığı içerik stratejisi ve marka gönderi popülaritesi arasında farklılık olup olmadığını saptamak üzere geliştirilen hipotezleri test etmek için öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Bu açıdan, marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlar üzerine gerçekleştirilen normallik analizi sonuçları Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Normallik analizi sonuçları

Marka Gönderi Popülaritesini Belirleyen Unsurlar	Facebook		Twitter	
	Shapiro-Wilk	Anlamlılık Düzeyi (P)*	Shapiro-Wilk	Anlamlılık Düzeyi (P)*
Beğenme	0.439	0.000	0.227	0.000
Yorum	0.236	0.000	0.193	0.000
Paylaşım	0.392	0.000	0.274	0.000
Emoji Reaksiyonları	0.192	0.000	-	-

*Tüm p-değerleri < 0.05'dir.

Normallik analizi sonucunda, Shapiro-Wilk testi sonuçları hem Facebook hem de Twitter için bütün marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlar açısından ileri düzeyde (p: 0.000) anlamlılık göstermiştir. Dolayısıyla hiçbir unsur için normallik varsayımı sağlanmamıştır. Ayrıca önceli tablolarında görüldüğü gibi gruplar bazında varyanslar açısından homojen bir dağılım da yoktur. Bu nedenle, hipotezlerin testinde parametrik olmayan testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu durumda, iki grubu karşılaştırmak için Mann Whitney U (parametrik olmayan bağımsız iki örneklem testi) kullanılırken; ikiden fazla grubu karşılaştırmak için Kruskal Wallis H (k bağımsız örneklem testi) kullanılmıştır. Öncelikle bilişim şirketlerinin sosyal medyada kullandığı içerik stratejisi ve marka gönderi popülaritesi arasında farklılık olup olmadığını topluca görmek için, %95 güven düzeyinde gerçekleştirilen analizlerden elde edilen anlamlılık düzeylerinin tamamı Tablo 10'da sunulmuştur. Buna göre, çalışmanın H1, H2 ve H3 hipotezlerini test edilmesi için Kruskal Wallis H testi gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 10'da görülmektedir. Çalışmanın H4 ve H5 hipotezlerini test edilmesi için Mann Whitney U testi gerçekleştirilmiştir ve elde edilen sonuçlar Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10. Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U testi sonuçları

İçerik Stratejileri	Facebook				Twitter		
	Beğeni	Yorum	Paylaşım	Emoji	Beğeni	Yorum	Paylaşım
İçerik Türü	0.033*	0.001*	0.012*	0.001*	0.000*	0.001*	0.043*
İçerik Çevikliği	0.033*	0.028*	0.237	0.019*	0.000*	0.029*	0.000*
İçerik Bağlamı	0.102	0.080	0.179	0.336	0.000*	0.306	0.107
Gönderi Türü	0.108	0.009*	0.952	0.058	0.001*	0.000*	0.000*
Gönderi Günü	0.437	0.721	0.743	0.937	0.100	0.814	0.389

*p-değeri < 0.05

Hipotez testleri sonucunda, hem Facebook hem de Twitter için H1, H2 ve H4 kabul edilirken H5 red edilmiştir. H3 Facebook için red edilirken, Twitter açısından H3 kabul edilmiştir. Çünkü Twitter’da içerik bağlamı ve marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlarından ‘Beğeni’ arasında anlamlı farklılık (p: 0.000) vardır. H1 çerçevesinde değerlendirme yapıldığında, hem Facebook hem de Twitter için içerik türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurların tamamında anlamlı farklılık oluşmuştur. Dolayısıyla Facebook’ta içerik türü ile ‘Beğeni’, ‘Yorum’, ‘Paylaşım’ ve ‘Emoji’ reaksiyonları arasında; Twitter’da ‘Beğeni’, ‘Yorum’ ve ‘Paylaşım’ arasında anlamlı farklılık vardır. H2 çerçevesinde değerlendirme yapıldığında, Facebook’ta içerik çevikliği ile ‘Beğeni’, ‘Yorum’ ve ‘Emoji’ reaksiyonları arasında; Twitter’da ise ‘Beğeni’, ‘Yorum’ ve ‘Paylaşım’ arasında anlamlı farklılık vardır. H4 çerçevesinde değerlendirme yapıldığında, Twitter’da gönderi türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurların tamamı arasında anlamlı farklılık vardır. Facebook’ta ise gönderi türü ile sadece ‘Yorum’ arasında anlamlı farklılık vardır. Son olarak, her iki sosyal mecrada gönderi günü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Kruskal Wallis H Testi sonucunda anlamlı farklılık olduğu görülen durumlarda, farklılığın hangi grup(lar)dan kaynaklandığını anlamak için tamamlayıcı Post-Hoc testlerinden Dunn’s Pairwise testi tercih edilmiştir. Sadece istatistiki olarak anlamlılık oluşan hipotezlere ilişkin ki-kare değeri, grup farklılıklarının anlamlılık düzeyi ve sıra ortalamaları ilgili tablolarda sunulmuştur. Dolayısıyla ilk olarak içerik türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlara yönelik sonuçlar Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11’de görüldüğü gibi Facebook’ta ‘Metin+Görsel içerik+Bağlantı’ ve ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Metin+Görsel içerik’ türünden daha fazla beğeni almaktadır. Benzer şekilde ‘Metin+Görsel içerik+Bağlantı’ ve ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Metin+Video’ içerik türünden daha fazla beğeni almaktadır.

Tablo 11. İçerik türü-marka gönderi popülaritesi sonuçları

Marka Gönderi Popülaritesini Belirleyen Unsurlar	Facebook				Twitter			
	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.
Beğeni	13.737	5-8	0.031	5= 63.18	28.450	5-6	0.002	1= 92.94
		5-9	0.009	6= 60.36		5-9	0.005	5= 80.15
		6-8	0.049	8= 83.60		7-6	0.041	6= 117.45
		6-9	0.019	9= 88.59		8-1	0.023	7= 84.47
						8-6	0.000	8= 57.52
				8-9	0.000	9= 114.60		
Yorum	22.078	5-7	0.022	5= 61.45	24.063	2-6	0.041	2= 63.00
		5-9	0.000	6= 67.30		2-9	0.017	5= 76.93
		6-7	0.042	7= 125.50		5-6	0.003	6= 109.18
		6-9	0.004	8= 73.27		5-9	0.000	7= 82.38
		8-9	0.010	9= 99.34		7-9	0.018	8= 74.32
				8-6	0.004	9= 117.58		
				8-9	0.001			
Paylaşım	16.389	5-6	0.043	5= 56.95	12.983	5-9	0.039	5= 85.46
		5-8	0.009	6= 78.25		8-6	0.011	6= 103.18
		5-9	0.000	8= 81.40		8-9	0.003	8= 69.35
				9= 92.75				9= 110.19
Emoji	22.028	2-9	0.026	2= 56.40				
		5-8	0.045	5= 60.42				
		5-9	0.000	6= 68.52				
		6-9	0.006	8= 78.29				
		8-9	0.042	9= 99.41				

*Tüm p-değerleri < 0.05’dir.

Tablo 11’de görüldüğü gibi ‘Metin+Bağlantı’ ve ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Metin+Görsel içerik’ türünden daha fazla yorum almaktadır. Benzer şekilde ‘Metin+Bağlantı’ ve ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Metin+Video’ içerik türünden daha fazla yorum almaktadır. Ayrıca ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Metin+Görsel içerik+Bağlantı’ türündekilere kıyasla daha fazla yorum almaktadır. Diğer taraftan ‘Metin+Video’, ‘Metin+Görsel içerik+Bağlantı’ ve ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Metin+Görsel içerik’ türünden daha fazla paylaşılmaktadır. Son olarak ‘Metin+Video+Bağlantı’ türündeki içerikler, ‘Görsel içerik’ türünden daha fazla emoji reaksiyonu al-

maktadır. 'Metin+Görsel içerik+Bağlantı' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik' türünden daha fazla emoji reaksiyonu almaktadır. 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Video' içerik türünden daha fazla emoji reaksiyonu almaktadır. 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik+Bağlantı' türünden daha fazla emoji reaksiyonu almaktadır. Dolayısıyla Facebook'ta 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içeriklerin beğeni, yorum, paylaşım ve emoji reaksiyonunu daha fazla alma temelinde üstünlüğü dikkat çekmektedir.

Twitter'da 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik' türünden daha fazla beğeni almaktadır. 'Metin+Video' içerik türü, 'Metin+Bağlantı' içerik türünden daha fazla beğeni almaktadır. 'Metin', 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik+Bağlantı' türünden daha fazla beğeni almaktadır. 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Görsel içerik' türüne kıyasla daha fazla yorum almaktadır. Benzer şekilde 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik' türünden daha fazla yorum almaktadır. 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Bağlantı' içerik türünden daha fazla yorum almaktadır. Ayrıca 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik+Bağlantı' türünden daha fazla yorum almaktadır. Son olarak 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik' türünden daha fazla paylaşım almaktadır. 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içerikler, 'Metin+Görsel içerik+Bağlantı' türüne kıyasla daha fazla paylaşım almaktadır. Dolayısıyla Twitter'da 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içeriklerin beğeni, yorum ve paylaşım alma temelinde üstünlüğü dikkat çekmektedir. İçerik çevikliği ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlara yönelik sonuçlar Tablo 12'de görülmektedir.

Facebook'ta 18.01-24.00 saatleri arasında gönderi paylaşmak, 00.01-06.00 saatleri arasında gönderi paylaşmaya kıyasla daha fazla beğeni almaktadır. Benzer şekilde 18.01-24.00 saatleri arasında gönderi paylaşmak, zaman dilimi olarak 06.01-12.00 ve 12.01-18.00 arasını kullanmaya kıyasla daha fazla beğeni almaktadır. 18.01-24.00 saatleri arasında gönderi paylaşmak, 06.01-12.00 ve 12.01-18.00 saatleri arasında gönderi paylaşmaya kıyasla daha fazla yorum almaktadır. Benzer şekilde 18.01-24.00 saatleri

arasında gönderi paylaşmak, gönderi zaman dilimi olarak 06.01-12.00 ve 12.01-18.00 arasını kullanmaya kıyasla daha fazla emoji reaksiyonu almaktadır. Dolayısıyla Facebook'ta gönderi zaman dilimi olarak 18.01-24.00 saatleri arasını kullanmanın, beğeni, yorum ve emoji reaksiyonunu daha fazla alma temelinde üstünlüğü dikkat çekmektedir.

Tablo 12. İçerik çevikliği-marka gönderi popülaritesi sonuçları

Marka Gönderi Popülaritesini Belirleyen Unsurlar	Facebook				Twitter			
	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.
Beğeni	8.730	1-4 2-4 3-4	0.023 0.008 0.005	1= 56.25 2= 72.42 3= 70.92 4= 115.06	20.185	3-2 3-4	0.001 0.000	2= 108.80 3= 77.02 4= 119.27
Yorum	9.085	2-4 3-4	0.007 0.003	2= 73.20 3= 69.72 4= 113.06	7.092	2-4 3-4	0.048 0.008	2= 88.71 3= 84.94 4= 112.77
Paylaşım					15.814	3-2 3-4	0.008 0.001	2= 103.87 3= 78.91 4= 117.94
Emoji	9.972	2-4 3-4	0.002 0.004	2= 67.95 3= 72.80 4= 115.06				

*Tüm p-değerleri < 0.05'dir.

Twitter'da 06.01-12.00 ve 18.01-24.00 saatleri arasında gönderi paylaşmak, 12.01-18.00 saatleri arasında gönderi paylaşmaya kıyasla daha fazla beğeni almaktadır. Gönderi zaman dilimi olarak 18.01-24.00 saatleri arasını kullanmak, 06.01-12.00 ve 12.01-18.00 saatleri arasında gönderi paylaşmaya kıyasla daha fazla yorum almaktadır. Gönderi zaman dilimi olarak 06.01-12.00 ve 18.01-24.00 saatleri arasını kullanmak 12.01-18.00 saatleri arasını kullanmaya kıyasla daha fazla paylaşım almaktadır. Dolayısıyla Twitter'da gönderi zaman dilimi olarak 06.01-12.00 ve 18.01-24.00 saatleri arasını kullanmanın, beğeni ve paylaşımı daha fazla alma temelinde üstünlüğü dikkat çekmektedir. Son olarak Twitter'da gönderi zaman dilimi olarak 18.01-24.00 saatleri arasını kullanmanın, yorumu daha fazla alma temelinde üstünlüğü dikkat çekmektedir. İçerik bağlamı ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlara yönelik sonuçlar Tablo 13'de görülmektedir.

Tablo 13. İçerik bağlamı-beğeni sonuçları

Marka Gönderi Popülaritesini Belirleyen Unsurlar	Twitter			
	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.
Beğeni	22.207	1-6 1-7 2-6 2-7 4-7	0.001 0.000 0.036 0.003 0.013	1 = 65.50 2= 85.80 4= 73.94 6= 106.34 7= 131.69

*Tüm p-değerleri < 0.05’dir.

Twitter’da ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/ anma ve kutlamalar ile belirlenen bağlamlar dışında kalan ‘Diğer’ konular, ‘Şirket’ ile ilgili konulara kıyasla daha fazla beğeni almaktadır. Benzer şekilde ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/ anma ve kutlamalar ile belirlenen bağlamlar dışında kalan ‘Diğer’ konular, ‘Ürün/Kampanya’ ile ilgili konulara kıyasla daha fazla beğeni almaktadır. Son olarak belirlenen bağlamlar dışında kalan ‘Diğer’ konular, ‘Çalışanlar’ ile ilgili konulardan daha fazla beğeni almaktadır. Dolayısıyla Twitter’da ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/ anma ve kutlamalar ile belirlenen bağlamlar dışında kalan ‘Diğer’ konuların Twitter’da daha fazla beğeni alma temelinde üstünlüğü dikkat çekmektedir. Gönderi türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlara yönelik sonuçlar Tablo 14’de görülmektedir.

Tablo 14. Gönderi türü-marka gönderi popülaritesi sonuçları

Marka Gönderi Popülaritesini Belirleyen Unsurlar	Facebook				Twitter			
	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.	χ^2	Gruplar	P*	Sıra Ort.
Beğeni					1869.5	1-2	0.001	1= 85.53 2= 132.63
Yorum	1064.0	1-2	0.009	1= 71.12 2= 102.73	1869.0	1-2	0.000	1= 85.53 2= 132.60
Paylaşım					2030.5	1-2	0.000	1= 84.54 2= 143.37

*Tüm p-değerleri < 0.05’dir.

Facebook’ta gönderi türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan sadece yorum arasında anlamlı farklılık oluşmuştur. Facebook’ta paylaşılan gönderiler, marka tarafından oluşturulan gönderilerden daha fazla yorum almaktadır. Twitter’da da benzer şekilde paylaşılan gönderiler, marka tarafından oluşturulan gönderilerden daha fazla yorum almaktadır. Aynı zamanda Twitter’da paylaşılan gönderiler, marka tarafından oluşturulan gönderilerden hem daha fazla beğeni hem de daha fazla paylaşım almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de bilişim sektörü dünyadaki teknolojik gelişmelere paralel olarak hızla büyümektedir. Teknolojiyi etkili bir şekilde kullanmayı gerektiren bu faaliyet alanında, şirketlerin marka stratejisi geliştirmeleri rekabet avantajı elde etmede elzem hale gelmiştir. Sosyal medyanın markalaşma stratejilerinden faydalanmak bilişim sektörü için kayda değer bir potansiyel vaat etmektedir. Şirketlerin sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlar iç ve dış paydaşları ile etkileşim kurma açısından önemli bir araçtır. Bu nedenle, sosyal medyadaki paylaşımlar için benimsenen içerik stratejisi marka gönderi popülaritesi oluşturmak ve geliştirmek için önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bilişim şirketlerinin sosyal medyada kullandığı içerik stratejisi ve marka gönderi popülaritesi arasında farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır.

Çalışmada içerik stratejileri; içerik, içerik çevikliği, içerik bağlamı, gönderi türü ve gönderi günü kapsamında ele alınmıştır. Marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlar ise beğenme, yorum, paylaşım ve emoji reaksiyonları sayısı olarak ele alınmıştır. Belirlenen amaca ulaşmak için bilişim sektöründen 9 şirket (PENTA Teknoloji, NETAŞ, Teknosa, Turkcell Global Bilgi, Koç Sistem, Türk Telekom, LOGO Yazılım, Innova Bilişim Çözümleri ve Intertech şirketleri) seçilmiştir. Seçilen şirketlerin Facebook ve Twitter sayfalarından, 1-31 Aralık 2018 tarihleri arasında toplamda 324 gönderi kaydedilmiştir. Bu gönderiler hipotezleri test etmek için analize tabii tutulmuştur. Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U testleri sonucunda H₁, H₂ ve H₄ kabul edilmiş, H₅ ise reddedilmiştir. İçerik bağlamı ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan en az biri arasında anlamlı farklılık vardır şeklindeki H₃ hipotezi ise Facebook kapsamında red edilirken, Twitter için ise kabul edilmiştir. Twitter’da içerik bağlamı ve marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan ‘Beğeni’ arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

İçerik türü ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlar (H₁) çerçevesinde elde edilen sonuçlar Tafesse (2015) ile Srivastava ve diğerlerinin (2018) çalışmalarının sonuçları benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan bilişim sektörünün hem Facebook’ta hem de Twitter’da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullandığı içerik ‘Metin+Görsel içerik’tir. Araş-

tırma sonucunda ise Facebook'ta 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içeriklerin beğeni, yorum, paylaşım ve emoji reaksiyonunu daha fazla aldığı görülmüştür. Benzer şekilde Twitter'da 'Metin+Video' ve 'Metin+Video+Bağlantı' türündeki içeriklerin daha fazla beğeni, yorum ve paylaşım aldığı görülmüştür. Dolayısıyla bilişim şirketleri tarafından sıklıkla kullanılan içerik türü ile araştırma sonucu elde edilen ve marka gönderi popülaritesi oluşturma kapasitesi daha yüksek olan içerik türleri arasında farklılık oluşmuştur. Sabate ve diğerlerinin (2014) çalışması, içerik çevikliğinin marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlardan (H2) sadece yorum üzerinde etkisi olduğunu göstermiştir. Elde edilen sonuçlar bir dereceye kadar çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Belirlenen şirketlerin Facebook'ta, Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanıldığı içerik gönderim saati 12.01-18.00 aralığıdır. Oysaki Facebook'ta gönderi zaman dilimi olarak 18.01-24.00 saatleri arasında kullanmak, beğeni, yorum ve emoji reaksiyonunu daha fazla çekmektedir. Ayrıca Twitter'da gönderi zaman dilimi olarak 06.01-12.00 ve 18.01-24.00 saatleri arasında kullanmak, beğeni ve paylaşımı daha fazla çekmektedir. Son olarak Twitter'da gönderi zaman dilimi olarak 18.01-24.00 saatleri arasında kullanmak, yorumu içeriğe daha fazla çekmektedir. Dolayısıyla bilişim şirketleri tarafından sıklıkla kullanılan içerik gönderim zamanı ile araştırma sonucu elde edilen ve marka gönderi popülaritesi oluşturma kapasitesi daha yüksek olan zaman dilimleri arasında da farklılık oluşmuştur. İçerik bağlamı ile marka gönderi popülaritesini belirleyen unsurlar (H3) çerçevesinde elde edilen sonuçlar, Chauhan ve Pillai'nin araştırmasının sonuçları (2013) ile benzerlik göstermektedir. Çünkü Chauhan ve Pillai'nin araştırması Facebook temelinde gerçekleştirilmiştir ve mevcut çalışmanın sonuçlarına göre de H3 Facebook için red edilmiştir. Ancak H3 Twitter temelinde kabul edilmiştir. Bu durumdan da açıkça anlaşılacağı gibi her bir sosyal mecranın, marka gönderi popülaritesi oluşturma açısından kenine has bir yapısı vardır. Twitter'da en fazla kullanılan içerik ürün ve/veya kampanyalarla ilgili içeriklerdir. Oysaki Twitter'da ödül/motivasyon vb. toplantıları/ etkinlik/anma ve kutlamalar ile belirlenen bağlamlar dışında kalan 'Diğer' konuların Twitter'da daha fazla beğeni alma potansiyeli vardır. Dolayısıyla bilişim şirketleri tarafından Twitter'da sıklıkla kullanılan içerik bağlamı ile araştırma sonucu elde edilen ve marka gönderi popülaritesi oluşturma kapasitesi daha yüksek olan bağlamlar arasında da farklılık oluşmuştur. H4

kapsamında ise Kim ve Yang (2017) ile benzer sonuçlar elde edilmemiştir. Bu durum farklı bir sektöre odaklanmaktan, farklı ülkelerde uygulamanın gerçekleşmesinden ya da ilgili çalışmasının sadece Facebook a odaklanmasından kaynaklanıyor olabilir. Çalışmanın sonuçlarına göre, bilişim şirketlerinin hem Facebook'ta hem de Twitter'da ve dolayısıyla toplamda en fazla kullanılan gönderi türü şirketlerin kendileri tarafından oluşturulan içeriklerdir. Oysaki Facebook'ta paylaşılan gönderiler, marka tarafından oluşturulan gönderilerden daha fazla yorum almaktadır. Twitter'da ise paylaşılan gönderiler, marka tarafından oluşturulan gönderilere kıyasla daha fazla beğeni, yorum ve paylaşım almaktadır. Dolayısıyla bilişim şirketleri tarafından kullanılan gönderi türü ile araştırma sonucu elde edilen ve marka gönderi popülaritesi oluşturma kapasitesi daha yüksek olan gönderi türü arasında da farklılık oluşmuştur. Son olarak gönderi günü ile ilgili sonuçlar (H5), Sabate ve diğerlerinin (2014) çalışmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir. H1, H2, H3 ve H4 kapsamında şirketlerin sosyal medyadaki uygulamaları ile analiz sonucu elde edilen bilgiler arasında yukarıda bahsedildiği gibi farklılıklar oluşmuştur. Bilişim sektöründeki dijital pazarlamadan sorumlu uzmanların, oluşan bu farklılıklara odaklanmaları gerekmektedir. Böylece sosyal medyada bilişim şirketleri daha popüler içerikler sunmuş ve daha fazla takipçi ve ötesindekilerin ilgisini çekmiş olurlar. Ayrıca belirlenen unsurlara her bir sosyal mecra temelinde farklı farklı eğilerek şirketler, sosyal medyada müşteri ilişkileri oluşturma ve geliştirme, marka hakkında görünürlük oluşturma ve bilgi sunma, markaya yönelik pozitif tutumlar oluşturma vb. olumlu çıktılar elde edebilirler.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar Facebook ve Twitter'da takipçilerin farklı davranış kalıpları ve farklı reaksiyonları olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda her iki mecraı karşılaştırma olanağı veren mevcut çalışma özgündür. Dolayısıyla her bir sosyal mecraın kendine has bir yapısı olduğu ve bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Şirketlerdeki dijital pazarlama uzmanlarının her bir sosyal mecra için ayrı ayrı içerik stratejisi geliştirerek, marka gönderi popülaritesini artırmaya odaklanmaları gerekmektedir. Böylece sosyal medyada markanın görünürlüğünün artırılması, daha fazla takipçi oluşturulması vb. olumlu çıktılar elde edilebilir. Ayrıca çalışma kapsamında güncel bir konu olan emoji reaksiyonları da değerlendirilmiştir. İlgili değerlendirmeyi modele alan

çalışma sayısı kısıtlı olduğundan bu çerçevede de mevcut çalışma özgündür. Ancak emoji reaksiyonları açısından yapılan değerlendirmeler, bu reaksiyonların pozitif ya da negatif olması ve/veya bu durumun etkilerini göz ardı etmiştir ve sadece sayılarına odaklanmıştır. Çalışmanın çeşitli kısıtlılıkları vardır. Öncelikle bilişim sektöründen sadece 9 şirketin sosyal medyada kullandıkları içerik stratejilerine odaklanılmıştır. Bu çerçevede daha fazla şirketin çalışma kapsamına alınması genelleme yapmak açısından önerilebilir. Ayrıca çalışma şirketlerin sadece bir aylık Facebook ve Twitter verilerine odaklanmıştır. Bu çerçevede daha uzun bir zaman dilimini kapsayan dönemler seçilmesi önerilebilir. İleriki çalışmalar emoji reaksiyonların pozitif ya da negatif olması ve/veya bu durumun etkileri temelinde gerçekleştirilebilir. Ayrıca ileriki çalışmalar, içerik stratejilerinin marka gönderi popülaritesi üzerindeki çoklu etkisine odaklanabilir ve kontrol değişkeni olarak takipçi sayısı, gönderinin uzunluğu vb. değişkenleri kullanabilir. Son olarak farklı kültürlerde ve farklı sektörlerde gerçekleştirilecek çalışmalar, sonuçların karşılaştırılmasına olanak sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Role of Content Strategy on Brand Post's
Popularity in Social Media: A Research on IT Firms
in Turkey**

*

Dilek Penpece Demirer - Elife Özer

Adana Alparslan Türkeş Science&Technology University

IT market in Turkey has improved sharply over the last decade. In 2011 with 49.2 billion TL Turkey IT market size reached 116.9 billion TL in 2017 (the www.karel.com.tr). Brands in such a fast-growing sector also feel the pressure to adopt a brand strategy. Integrating social media with IT sector branding strategy offers a great potential for IT companies. The social media page of a brand can perform a bridge function with the followers and beyond. Internal and external stakeholders can be encouraged to interact with a brand submission. Therefore, the content strategy adopted is important to create and develop a brand post popularity. Different strategies that used for the content of the posts may create differences on the post popularity. In this context, the aim of this study is to examine the role of the content strategy on brand post popularity used by information technology companies in social media.

Research Hypotheses

The following hypotheses were aimed to be tested in the context of the study:

H1: There is a significant difference between at least one of the factors determining the content type and brand post's popularity.

H2: There is a significant difference between content agility and at least one of the factors determining brand post's popularity.

H3: There is a significant difference between the content context and at least one of the factors determining brand post's popularity.

H4: There is a significant difference between at least one of the factors determining the type of post's and brand post's popularity.

H5: There is a significant difference between at least one of the factors determining the posting day and brand post's popularity.

Sample

To test the hypothesis above, the study focuses on the information technology companies in Turkey. Due to difficulties in time and cost, all IT companies in Turkey could not be included in the sample. The sampling frame has been identified as the leading IT companies in Turkey. "Top 500 IT Companies in Turkey in 2017" list has been used (on website www.hurriyet.com.tr) and among these 500 companies, nine IT companies were randomly selected from the hardware, service and software sub-categories with stratified sampling method.

Data collection

Qualitative data collection techniques have been utilized to determine the content strategy and brand post's popularity on social media. Brand post's popularity in the study is determined by; the number of likes, comments, shares and emoji reactions of a brand post. These factors can be obtained easily and free of charge when creating a classification system (see Annex 1).

While determining the social media platforms to collect the data, the most popular social platforms were focused on: Facebook, Twitter and Instagram. Facebook, Twitter and Instagram pages of the selected IT companies were followed for one month between the dates of 1 and 31 December, 2018. Instagram has the least followers and number of posts. For this reason, the data has been obtained from Facebook and Twitter pages of the companies and their Instagram pages are excluded from the data collection process. Final data consisted of 324 Facebook and Twitter posts in total.

Data analysis and findings

The study was carried out to examine the role of the content strategy on the brand post's popularity in social media by examining the information

technology companies in Turkey. The sample consists of nine IT companies from hardware, software and services sub-categories and their social media (Facebook and Twitter) posts have been studied. The content strategies in the study was represented by the content type, content agility, content context, posting type and posting day. The factors determining the brand post's popularity were evaluated as the number of likes, comments, shares and emoji reactions.

According to the results of reliability analysis, Cronbach's Alpha value is approximately 91%. Therefore, the reliability of the data set is very high. The most common content type on Facebook and Twitter is Text + Visual content with a rate of 35%. The most frequent posts were sent by Facebook and Twitter are the 12.01-18.00 hours range with a 60% ratio. The most common posting day by the IT companies were in weekdays, 89%.

As a result of the hypothesis testing, both H1, H2 and H4 were accepted for both Facebook and Twitter, while H5 was rejected. H3 has been accepted for Twitter however, it has been rejected for Facebook. Therefore the findings suggest that content type, content agility and posting type differ significantly over the brand post's popularity. The results of the study also show that social media followers have different behaviors and different reactions among Facebook and Twitter. Digital marketing professionals of companies are advised to focus on enhancing brand post's popularity by developing a separate content strategy for each social media platform.

In the context of the study, comparison of Facebook and Twitter posts and the evaluation of emoji reactions are among the factors that make the study original. Besides, the findings should be evaluated considering that only nine IT Company's social media posts were examined in the context of the study. Therefore, for the future studies in the field, it can be suggested to enlarge the sample size in the scope of work to be able to compare the results.

Kaynakça / References

Alexa Analytic, (2017). *The top 500 sites on the web* <http://www.alexacorp.com/topsites>, Retrieved July 3, 2017.

- Altunışık, R., Coşkun R, Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*, 6. Baskı, İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2012). Bilişim sektörü ve Türkiye'nin sektördeki potansiyeli. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 1(1), 180-200.
- Bagozzi, R. P., ve Dholakia U. M. (2002). Intentional social action in virtual communities. *Journal of Interactive Marketing*, 16(2), 2-21.
- Ceci, F., ve Prencipe, A. (2008). Configuring capabilities for integrated solutions: evidence from the IT sector. *Industry and Innovation*, 15(3), 277-296.
- Chauhan, K., ve Pillai, A. (2013). Role of content strategy in social media brand communities: A case of higher education institutes in India. *Journal of Product and Brand Management*, 22(1), 40-51.
- Chiang, C. H. Ve Tseng, K. C. (2017). The Influence of Fan Pages on Consumer Purchase Intention: Liking Behavior as a Moderator. *Journal of Marketing Management*, 5(2), 44-59.
- Cho M., Schweickart, T., ve Haase A. (2014). Public engagement with nonprofit organizations on Facebook. *Public Relations Review*, 40(3), 565-567.
- Chua A. Y. K., ve Banerjee S. (2015). Marketing via social networking sites: A study of brand-post popularity for brands in Singapore. *Proceedings of The International MultiConference of Engineers and Computer Scientists (IMECS)*, 363-368, Hong Kong.
- Cova B., ve Pace S. (2006). Brand community of convenience products: New forms of customer empowerment – the case 'My Nutella The Community'. *European Journal of Marketing*, 40(9-10), 1087-1105.
- Culnan, M. J., McHugh, P. J., ve Zubillaga, J. I. (2010). How large US companies can use Twitter and other social media to gain business value. *MIS Quarterly Executive*, 9(4), 243-259.
- De Vries L., Gensler S., ve Leeftang Peter S. H. (2012). Popularity of brand posts on brand fan pages: An investigation of the effects of social media marketing. *Journal of Interactive Marketing*, 26(2), 83-91.
- Ellison N. B., Steinfield C. ve Lampe, C. (2011). Connection strategies: Social capital implications of facebook-enabled communication practices. *New Media & Society*, 13(6), 873-892.

- Greenwood S., Perrin A., ve Duggan M. (2016). Social media update 2016. file:///C:/Users/pc/Downloads/PI_2016.11.11_Social-Media-Update_FINAL.pdf, Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2017.
- Golder, S. A., Wilkinson, D. M., & Hubennan, B. A. (2007). Rhythms of social interaction: Messaging within a massive online network. In *Proceedings of the 3rd Communities and Technologies Conference, C and T 2007*. https://doi.org/10.1007/978-1-84628-905-7_3
- Kaur W., Balakrishnan V., Rana O. ve Sinniah A. (2018). Liking, sharing, commenting and reacting on Facebook: User behaviors' impact on sentiment intensity. *Telematics and Informatics*, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0736585318304325> , Erişim tarihi: Aralık 28, 2018.
- Kietzmann J. H., Hermkens K., McCarthy I. P., ve Silvestre B. S. (2011). Social Media? Get Serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizons*, 54(3), 241-251.
- Kim C., ve Yang S-U. (2017). Like, comment, and share on Facebook: How each behavior differs from the other. *Public Relations Review*, 43(2), 441-449.
- Kormin, K., ve Baharun, R. (2016). Social media and relationship marketing strategies of Malaysian car brands. *Indian Journal of Science and Technology*, 9(46), 1-8.
- Lehmann W. S. (2015). *The influence of electronic word-of-mouth (EWom) on collage search and choice*, Doctoral Thesis, University of Miami.
- Lipsman A., Mudd G., Rich M., ve Bruich S. (2012). The power of like: How brands reach (and influence) fans through social-media marketing. *Journal of Advertising Research*, 52(1), 40-52.
- Lombard M., Synder-Duch, J. ve Bracken, C. C. (2002). Content analysis in mass communication: Assessment and reporting intercoder reliability. *Human Communication Research*, 28(4), 587-604.
- McAlexander J. H., Schouten J. W., ve Koenig H. F. (2002). Building brand community. *Journal of Marketing*, 66(1), 38-54.
- McKinsey Quarterly, Eylül 2009 raporu, <https://www.mckinsey.-com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/how-companies-are-benefiting-from-web-20-mckinsey-global-survey-results> , Erişim tarihi: 1 Ocak 2019.

- Muntinga D. G., Moorman M., ve Smit E. G. (2011). Introducing COBRAs: Exploring motivations for brand-related social media use. *International Journal of Advertising*, 30(1), 13-46.
- Palazón M., Sicilia M., ve López M. (2015). The influence of 'facebook friends' on the intention to join brand pages. *Journal of Product and Brand Management*, 24(6), 580-595.
- Peng K-F., Fan Y-W., ve Hsu T-A. (2004). Proposing the content perception theory for online content industry – a structural modeling. *Industrial Management & Data Systems*, 104(6), 469-489.
- Penpece D. (2013). *Dijital içerik pazarlaması*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Perrin, A. (2015). Social media usage. *Pew research center*, 52-68.
- Sabate F., Berbegal-Mirabent J., Cañabate A. ve Lebherz P. R. (2014). Factors influencing popularity of branded content in facebook fan pages. *European Management Journal*, 32(6), 1001-1011.
- Srivastava, J., Saks, J., Weed, A. J. ve Atkins, A. (2018). Engaging audiences on social media: Identifying relationships between message factors and user engagement on the American Cancer Society's Facebook page. *Telematics and Informatics*, 35(7), 1832-1844.
- Smith C. (2017). By the Numbers: 90 Amazing Facebook Page Statistics (May 2017), <http://expandedramblings.com/index.php/facebook-page-statistics/>, Retrieved July 4, 2017.
- Sprout Social Survey, (2017). <https://sproutsocial.com/insights/data/q1-2017/>, Erişim Tarihi: Ocak 5, 2018.
- Tafesse W. (2015). Content strategies and audience response on facebook brand pages. *Marketing Intelligence & Planning*, 33(6), 927-943.
- Tafesse, W. ve Wien, A. (2017). A framework for categorizing social media posts. *Cogent Business and Management*, 4, 1-22.
- Trefzger T. F., Baccarella C. V., ve Voigt K-I. (2016). Antecedents of brand post popularity in facebook: The influence of images, videos, and text", *Proceedings of the 15th International Marketing Trends Conference*, 1-8. Venice.
- We Are Social, (2018) Digital report, -<https://wearesocial.com/us/blog/2018/01/global-digital-report-2018>, Erişim tarihi: 30 Ocak 2019.
- Whisman R. (2009). Internal branding: A university's most valuable intangible asset. *Journal of Product and Brand Management*, 18(5), 367-370.

<http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/bilisim-500-odulleri-sahiplerini-buldu-40888093>, Erişim Tarihi: Aralık 2018.

<http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/bilisim-500-odulleri-sahiplerini-buldu-40888093>, Erişim Tarihi: Aralık 2018.

<https://www.karel.com.tr/blog/2018-turkiye-bilisim-pazari>, Erişim Tarihi: Ocak 2019.

<https://www.karel.com.tr/blog/2018-turkiye-bilisim-pazari>, Erişim Tarihi: Ocak 2019.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Penpece-Demirer, D. ve Özer, E. (2019). Sosyal medyada markaların kullandığı içerik stratejisinin gönderi popülaritesindeki rolü: Türkiye'deki bilişim şirketleri üzerine bir uygulama. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1344-1379. DOI: 10.26466/opus.523402

Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Tüketiminin İthalat Üzerindeki Etkisi

DOI: 10.26466/opus.521269

*

Erdal Arslan* - Aysun Solak**

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Selçuklu / Konya/ Türkiye

E-Posta: erdalarslan@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4892-2963](https://orcid.org/0000-0003-4892-2963)

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Selçuklu / Konya/ Türkiye

E-Posta: aysunsolak111@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9067-0654](https://orcid.org/0000-0001-9067-0654)

Öz

Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını ithalat yoluyla karşılayan ülkemizde büyük miktarlarda petrol, doğal gaz ağırlıkta olmak üzere fosil yakıtlar ithal edilmektedir. Enerji talebinin karşılanmasında ithalat oranının yüksek düzeyde seyretmesi, dışa bağımlılığın artmasına neden olmakta ve bu durum ise cari dengenin bozulmasında en önemli etken konumuna gelmektedir. Dolayısıyla enerji talebinin karşılanmasında ithalat oranlarının düşürülmesi adına atılacak adımlar, yapılacak yatırımlar önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yenilenebilir enerji tüketiminin ithalat üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. 1984-2017 yıllarına ait verilerinin VAR analizi ile test edildiği çalışmada, ilk aşamada, serilerin durağanlıkları Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi ile test edilmiştir. Seriler düzeyde birim kök içerdikleri için, serilerin birinci farkları alınmıştır. Yapılan Johansen Eş Bütünleşme testi sonucuna göre, değişkenler arasında uzun dönemli bir bağlantı bulunmamaktadır. Etki-Tepki fonksiyonları, yenilenebilir enerji tüketimindeki artışın ithalatı da arttırdığını göstermiştir. Sonuç olarak, belirli bir düzeyde dışarıdan transfer edilen yenilenebilir enerji teknolojileri bu artışa neden olsa da, son dönemlerde yürütülen çalışmalar ve yapılan önemli yatırımlar, teknoloji transferinin azalarak yenilenebilir enerji alanında yerli üretimin ön plana çıkmaya başladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji, Yenilenebilir enerji tüketimi, İthalat

The Effect of Renewable Energy Consumption on Import in Turkey

*

Abstract

In Turkey, where a large part of the energy demand is met by imports, fossil fuels are imported with large amounts of oil and natural gas. The fact that the import rate is at a high level in meeting the energy demand causes an increase in foreign dependency and this situation becomes the most important factor in the deterioration of the current account balance. Therefore, the steps to be taken in order to reduce the import rates and the investments to be made in meeting the energy demand are important. The aim of this study is to investigate the effect of renewable energy consumption on the import. In the study in which the data for the years 1984-2017 were tested by VAR analysis, firstly, the stationals of the series were tested by Augmented Dickey Fuller (ADF) Test. In the first part of the study, the stationals of the series were tested with Augmented Dickey Fuller (ADF) Test. Since the series contains unit roots at the level, the first differences of the series are taken. According to the results of the Johansen cointegration test, there is no long-term connection between the variables. Reaction-Response functions showed that the increase in renewable energy consumption also increased imports. As a result, although renewable energy technologies, which were transferred from outside to a certain extent, led to this increase, it can be said that the recent studies and important investments made, and the decrease in technology transfer, domestic production started to come to the fore in the field of renewable energy.

Keywords *Renewable energy, Renewable energy consumption, Import*

Giriş

Enerji, sanayileşme sürecinde bir itici güç ve sanayinin ilerlemesinde lokomotif olmuştur. Buradan hareketle enerjinin elde edilmiş serüveni incelendiğinde; odunun yakılmasından başlayıp kömür ve daha sonra da petrole geçiş ile devam eden süreçte her yeni dönemde yeni bir enerji ham maddesi yükselişe geçmiştir. Ham maddesi değişse de enerjiye olan ihtiyaç artarak devamlılık göstermiştir.

Yaşamsal faaliyetlerin devam ettirilebilmesi ve üretimin temel girdisi olarak enerjiye olan talep artarak devam etmektedir. Ekonomik kalkınma ve büyümenin temel itici gücü enerjidir. Dolayısıyla ekonomik büyüme, kalkınmanın ve toplumsal gelişmelerin devamlılığının sağlanmasında enerji önemli bir yere sahiptir (Bilginoğlu ve Dumrul, 2012). Yaşanan teknolojik gelişmeler, refah seviyesindeki artış, artan nüfus ve şehirleşme, sanayileşme dolayısıyla artan üretim ve özellikle hızla büyüyen gelişmekte olan ekonomiler nedeniyle küresel enerji tüketimi de artış göstermektedir. Dolayısıyla küresel refah arttıkça enerji talebi de artmaktadır. Diğer yandan enerji tüketimi, ekonomik gelişmenin ve sosyal refahın en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan pek çok çalışmada, ülkelerin kalkınması ve gelişmişlik düzeyi ile enerji tüketiminin arasında doğru yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Ekonomilerin sürekliliğinin sağlanması ve günlük hayatın devamlılığı için elzem olan enerji, kaynakları bakımından genel olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır. Bu kaynaklar; yenilenebilir enerji kaynakları ve yenilenemeyen/ tükenebilir enerji kaynaklarıdır. Yenilenebilir enerjiden kasıt, bu enerjinin yeniden tekrarlanarak kullanılmasını ifade etmektedir. Kısa sürede yerine konulabilmektedir. Küresel ekonomilerin çoğunlukla kullandıkları yenilenebilir enerji kaynakları; hidrolik enerji, jeotermal enerji, biyokütle enerjisi, güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisinden oluşmaktadır. Tükenebilir enerjiyi kullanıldığı takdirde kısa sürede yerine konulamayan enerji olarak tanımlanabilir. Bu grubu ise genel olarak; petrol, doğalgaz ve kömür gibi hidrokarbon barındıran fosil yakıtlar oluşturmaktadır (www.enerjibes.com,2018). Günümüzde dünya genelinde kullanımda olan temel enerji kaynakları ise fosil yakıtlar, nükleer yakıtlar ve hidrolik kaynaklardır ve fosil yakıtlar küresel enerji ihtiyacının büyük bir kısmının karşılandığı kaynaklardır.

Kullanımda birinci sırada olan enerji kaynaklarından fosil yakıt rezervlerinin coğrafi dağılımı incelendiğinde; enerji kaynak rezervlerinin belli başlı bölgelere yoğunlaşmış durumda olduğu görülmektedir. Enerji kaynaklarının dengeli bir dağılım göstermemesi pek çok ülkenin enerji kaynakları açısından fakir olduğuna işaret etmektedir. Fosil yakıt kaynağı bulunmayan veya yeterli seviyede rezerve sahip olmayan bu ülkeler için enerjiye ulaşım sorunu yaşanmasına neden olmaktadır. Enerjiye ulaşımın sorunuyla karşı karşıya kalan bu ülkeler, hızla artan enerji ihtiyaçlarını yüksek miktarlarda enerji kaynağı ithalatı yaparak dış kaynaklardan karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum enerji ithalatçısı konumuna gelen ülkelerin bütçesinde enerjinin yüksek bir paya sahip olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla da bir anlamda ülkenin ekonomik büyümesi ve kalkınması da dış kaynaklara bağımlı demektir. Bu bağlamda yüksek oranda enerji kaynağı ithal eden ve enerjide dışa bağımlı ülkeler için; fosil yakıtların arzında yaşanacak herhangi bir daralma, kıtlık enerji fiyatlarında artışa neden olacaktır ve enerji fiyatlarında meydana gelecek herhangi bir artış enerji ithalatçısı ülkelerin cari dengesini olumsuz etkileyecektir. Bu açıdan bakıldığında ülkelerin enerji bağımlılığı ülke ekonomisine büyük bir yük oluşturarak ekonomilerinin baskı altında kalmasına neden olmaktadır.

1973 ve 1974 yıllarında yaşanan petrol krizleri nedeniyle enerji arzındaki daralma, enerji ve enerji arzı güvenliğinin/ sürekliliğinin önemini ortaya çıkarmış ve dünyayı alternatif enerji kaynakları arayışına yöneltmiştir. Öte yandan enerji arzı güvenliği sorunun yanı sıra fosil yakıtların neden olduğu iklim değişikliği, yüksek maliyet gibi nedenlerle sürdürülemez nitelikte olması fosil yakıtların yapısı gereği yenilenemez olması, dengesiz dağılımı ve sınırlı rezervleri bulunması nedenleriyle uzun vadede enerji talebini karşılamada yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Geride bırakılan yıllar içerisinde ülkeler, belirtilen sorunlar nedeniyle alternatif enerji kaynağı arayışına girmişler ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine yönelik politikalar üretmeye çalışmışlardır. Bu süreçte yenilebilir enerji kaynaklarının kullanıma kazandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık vermişlerdir ve 2000'li yıllar alternatif enerji kaynaklarına verilen önemin ve yapılan yatırımların yükselişe geçtiği yıllar olmuştur. Günümüzdeyse birçok ülkede bu yönde

önemli gelişmeler yaşanmıştır ve bu ülkelerin enerji taleplerinin önemli bir kısmı yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmaktadır.

Günümüzde enerji artık uluslararası arenada rekabet gücü, siyasi ve ekonomik üstünlüğün en önemli unsurudur. Dolayısıyla enerji arzı güvenliği, sürdürülebilirliği ve erişim kolaylığının sağlanmasının önemi ülkeler için öncelikli bir durumu ifade etmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmenin ve kullanımının arttırılması, Türkiye gibi enerji ithalatçısı, gelişmekte olan ülkeler için çok daha ayrı bir önemi vardır. Yerli kaynakların kullanımının arttırılması enerji ithalatçısı ülkelerin öncelikle ve en önemlisi enerji bağımlılığını azaltması, milli gelirden ve istihdam oranlarında artış, yeni yatırım alanları, düşük ithalat oranı, enerji arzı güvenliği, enerji kaynağı çeşitliliği, çevresel katkılar gibi pek çok konuda ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılmasına yönelik teknolojilerinin geliştirilmesi ülkelerin sürdürülebilir ekonomik gelişimi için önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de 1984-2017 yılları için yenilenebilir enerji tüketiminin ithalat üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu kapsamda VAR analiz modeli kullanılarak değişkenler arasındaki söz konusu ilişki test edilmiştir.

Bu çerçevede, çalışmanın ikinci bölümünde bu alanda yapılan çalışmalara ilişkin literatür taraması verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde dünyanın enerji görünümüne yer verilirken, dördüncü bölümde Türkiye’nin enerji durumu ele alınmıştır. Beşinci bölümde, çalışmanın yöntemine, altıncı bölümünde ise Türkiye’de yenilenebilir enerji tüketiminin ithalat üzerine etkisine ilişkin araştırma bulgularına yer verilmiştir. Son bölümde ise araştırmanın sonuçları ve değerlendirmesi sunulmuştur.

2. Literatür Değerlendirmesi

Literatürde yenilenebilir enerji tüketiminin dış ticaret üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar sınırlı sayıda olup, daha çok, enerji tüketimi, ekonomik büyüme, dış ticaret ve cari açık ilişkisinin incelenmesi üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışma ise, seçilen değişkenler, kullanılan teknikler ve kapsadığı dönemler itibarıyla literatür özeti verilen Tablo 1’deki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Bu kapsamda, araştırma konusu kapsamındaki çalışmalara ilişkin literatür özeti aşağıdaki gibidir:

Apergis ve Payne (2010) çalışmalarında 1992-2007 dönemi için Av-rasya'daki 13 ülke için yenilenebilir enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Heterojen panel eş bütünleşme testi, reel GSYİH, yenilenebilir enerji tüketimi, reel brüt sabit sermaye oluşumu ve işgücü arasındaki uzun vadeli bir denge ilişkisini ortaya koymuşlardır. Hata düzeltme modellerinden elde ettikleri sonuç ise hem kısa vadede hem de uzun vadede yenilenebilir enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki iki yönlü nedensellik göstermektedir. Elde ettikleri bulgulara göre yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı bağımlı ilişkinin geri besleme hipotezine destek vermektedir.

Yanar ve Kerimoğlu (2011) çalışmalarında enerji tüketimi 1975-2009 yılları arasında Türkiye'de enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık ilişkisini eş bütünleşme testi ile analiz etmişlerdir. Johansen eş bütünleşme analizi ile enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık arasında uzun dönemli biri ilişki olduğu belirlenmiş vektör hata düzeltme modeli ile büyüme arttıkça enerji tüketiminde artış olacağı, enerji tüketimindeki artışa cari açığı arttırıcı etki yapacağı sonucuna ulaşmışlardır. Nedenselliğin yönüyle enerji tüketiminden büyümeye doğru güçlü bir ilişki bulunurken, büyüme ile cari açık arasında çift yönlü ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Bilginoglu ve Dumrul (2012) çalışmalarında Türkiye ekonomisinin enerji bağımlılığının belirleyicileri Johansen- Juselius eş bütünleşme testi ile analiz etmişlerdir. Analizin sonucunda enerji yoğunluğunun, gayrisafi milli hasılanın ve konutlardaki enerji tüketiminin enerji bağımlılığını pozitif yönde etkilediğini görmüşlerdir.

Demir (2013) çalışmasında VAR analizi kapsamında eş bütünleşme, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testiyle sanayi üretimi, cari açık ve enerji ithalatı arasındaki ilişkinin niteliğini ve yönünü test etmiş ve analizin sonucuna göre Türkiye'de nedenselliğin yönü sanayi üretim endeksi ve enerji ithalatından cari açığa doğru tek yönlü nedensellik şeklindedir.

Apergis ve Danuletiu (2014) çalışmalarında yenilenebilir enerji ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 80 ülke için Canning ve Pendroni(2008) uzun dönem nedensellik testi ile test etmişler ve uzun dönemli bir neden-

sellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı bağımlılık olduğunu ve yenilenebilir enerjinin ekonomik büyüme için önemli olduğu yine benzer şekilde ekonomik büyümenin daha çok yenilenebilir enerji kullanımına teşvik ettiği sonucuna varmışlardır.

Uysal vd. (2015) çalışmaların 1980-2012 yıllarına ait veriler kullanılarak büyüme, enerji tüketimi ve cari açık verileri kullanılarak VAR modeli kullanılarak, Johansen eş bütünleşme analizi uygulamışlardır. Buna ek olarak değişkenlere etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yapmışlar ve analiz sonucunda değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Sancar ve Polat (2015) çalışmalarında Türkiye’de ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve enerji ithalatı arasındaki nedensellik ilişkisini 1984-2011 dönemi için zaman serisi yöntemi ile test etmişler ve GSYH’nun bağımlı değişken, enerji tüketimi ve ithalatın açıklayıcı değişken olduğu modelin birim kök testi sonuçlarına göre seriler I(1) seviyesinde durağandır. Johansen eş bütünleşme testinin sonuçlarına göre ise değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Son olarak uyguladıkları nedensellik testi sonuçlarına göre uzun dönemde enerji tüketimi ve ithalattan GSYH’ya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunurken, kısa dönemde enerji tüketimi ve ithalattan GSYH’ya doğru tek yönlü; enerji tüketimi ile ithalat arasındaysa çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Bhattacharya vd.(2016) yürüttükleri çalışmalarında 1991-2012 yıllarına ait verilerle seçtikleri 38 yenilenebilir enerji kullanan ülkelerin ekonomik büyüme sürecine etkisini incelemek için Ernst&Young Global Limited tarafından geliştirilen Yenilenebilir Enerji Ülke Çekicilik Endeksi’ni kullanmışlardır. Uyguladıkları panel tahmin tekniğinin sonucunda ise söz konusu ülkeler arasında kesitsel bağımlılık ve heterojenlik oluşturduğunu bulmuşlardır. Uzun vadeli çıktı esnekliklerinden elde ettikleri bulgular; yenilenebilir enerji tüketiminin seçtikleri ülkelerin %57’si için ekonomik çıktı üzerinden önemli bir pozitif etkisinin olduğu yönündedir. Dayanıklılık içinse uzun vadeli çıktı esnekliklerinin zaman serisi analizi gerçekleştirmişlerdir.

Doğan ve Gürbüz (2017) çalışmalarında enerji giderleri ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkiyi doğrusal olmayan ekonometrik modellerle ele

almışlar ve 2002:1-2015:12 dönemini kapsayan verileri ise TÜİK ve MB (TCMB)'dan almışlardır. Doğrusal olmayan Granger nedensellik testinde ulaştıkları sonuç ise enerji giderleri ve dış ticaret açığı değişkenlerinin arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu yönündedir.

Khobai vd. (2017) çalışmalarında 1990-2013 yılları için Brics ülkelerindeki enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ve nedenselliği incelemişlerdir. Analizlerinde değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisini Pedroni paneli eş bütünleşme yöntemiyle, nedensellik ilişkisini de Pair-wise Granger nedensellik tekniklerini kullanmışlardır. Çalışmalarının sonucu ise, Brics ülkelerinde ekonomik büyüme, enerji tüketimi, istihdam ve dış ticaret açığı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu yönündedir. Buna ek olarak ekonomik büyümeden enerji tüketimine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu da tespit etmişlerdir.

Khobai vd. (2017) yürüttükleri araştırmada 1990-2014 yılları için Güney Afrika'da yenilenebilir enerji tüketimi ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında yenilenebilir enerji tüketiminin uzun vadede ve kısa vadede işsizliğe etkilerini test etmek için Otoregresif Dağıtılmış Lag(ARDL)modelini kullanmışlardır. Elde edilen sonuç ise yenilenebilir enerji tüketiminin uzun vadede işsizlik üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisin olduğudur. Buna ek olarak, kısa vadede değişkenlerin önemsiz bir ilişkisi olduğu sonucunu da elde etmişlerdir. Çalışmanın sonunda vardıkları yargı ise istihdam seviyelerini yükseltmek için yenilenebilir enerji üretim ve tüketiminde artışa gidilmesi gerektiği yönündedir.

Brini vd. (2017) çalışmalarında Tunus için 1980-2011 dönemi verilerini kullanarak enerji tüketimi, uluslararası ticaret, petrol fiyatı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme için sınır testi yaklaşımı ve ARDL yöntemini kullanarak analiz etmişlerdir. Analizlerinin sonucu ise kısa vadede yenilenebilir enerji tüketimi ile uluslararası ticaret arasında çift yönlü bir ilişki bulunurken, yenilenebilir enerji ile petrol fiyatları arasında tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Önder ve Polat (2018) yürüttükleri çalışmalarında 35 OECD ülkesi için 1996-2014 yıllarına dair verileri kullanarak dengeli panel ile analiz ederek emek, sermaye ve yenilenebilir enerjinin GSYİH üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sırasıyla en büyük etki sermaye, emek ve yenilenebilir enerji şeklinde olmuştur. Çalışmalarında

yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynaklarını ayrı ayrı teste tabi tutmuşlar ve yenilenebilir enerji kaynaklarının GSYİH’ya etkisinin pozitif, yenilenemez enerji kaynaklarının ise negatif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar/ Yıl	Yöntem	Konu	Sonuç
Yanar ve Kerimoğlu (2011)	Johansen Eş Bütünleşme + Nedensellik Testi	Türkiye’de 1975-2009 yılları arasında enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve cari açık ilişkisinin incelenmesi.	Johansen eş bütünleşme analiziyle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Nedensellik testiyle enerji tüketiminden büyümeye doğru güçlü bir ilişki bulunurken, büyüme ile cari açık arasında çift yönlü ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır.
Demir (2013)	VAR Analizi + Granger Nedensellik	Sanayi üretimi, cari açık ve enerji ithalatı arasındaki ilişkinin niteliği ve yönü	Nedenselliğin yönü sanayi üretim endeksi ve enerji ithalatından cari açığa doğru tek yönlüdür.
Uysal vd. (2015)	VAR Analizi + Johansen Eş Bütünleşme	1980-2012 yıllarına ait büyüme, enerji tüketimi ve cari açık verilerinin analizi	Değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir.
Sancar ve Polat (2015)	Johansen Eş Bütünleşme + Nedensellik Testi	Türkiye’de 1984-2011 yıllarına ait dönemde ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve enerji ithalatı arasındaki nedensellik ilişkisi	Değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Uzun dönemde enerji tüketimi ve ithalattan GSYİH’ye doğru tek yönlü; kısa dönemde enerji tüketimi ve ithalattan GSYİH’ye doğru tek yönlü; enerji tüketimi ile ithalat arasındaysa çift yönlü nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.
Doğan ve Gürbüz (2017)	Granger Nedensellik	2002:1-2015:12 dönemine ait verilerle Enerji giderleri ile dış ticaret açığı arasındaki ilişki	Enerji giderleri ve dış ticaret açığı değişkenlerinin arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu yönündedir.
Brini vd. (2017)	ARDL Yöntemi	1980-2011 ait verilerle Tunus’un enerji tüketimi, uluslararası ticaret, petrol fiyatı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Kısa vadede yenilenebilir enerji tüketimi ile uluslararası ticaret arasında çift yönlü bir ilişki; yenilenebilir enerji ile petrol fiyatları arasında tek yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Erdoğan vd. (2018) çalışmalarında, Türkiye’de yenilenebilir enerji üretimiyle ekonomik büyüme(GSYH) arasındaki ilişkiyi Johansen eş bütünleşme testi ve VECM nedenselliği ile test edilmiştir. Test sonuçları, ekonomik büyümenin yenilenebilir enerji üretiminin uzun dönemde nedeni olduğu ve bu iki değişkenin eş bütünleşik olduğunu göstermiştir.

Durğun ve Durğun (2018) çalışmalarında 1980-2015 dönemine ait kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla ile kişi başına yenilenebilir enerji tüketimi (hidroelektrik dahil) arasındaki nedensellik ilişkisi zaman serisi analiziyle incelemiştirlerdir. ADF ve Zivot- Andrews birim kök testlerini uygulamışlar ve düzey değerlerinde birim kök içerdikleri sonucuna varmışlar ve seriler 1. farkları alındığında durağanlaştığı görülmüştür. ARDL sınır testi sonuçlarıysa serilerin %5 anlamlılık düzeyinde eş bütünleşik olduğu yönünde olmuştur. Eş bütünleşik serilere Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanarak yenilenebilir enerji tüketiminden büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu bulmuşlar ve yenilenebilir enerji tüketimindeki artışların ekonomik büyüme sağlayacağı sonucuna ulaşmışlardır.

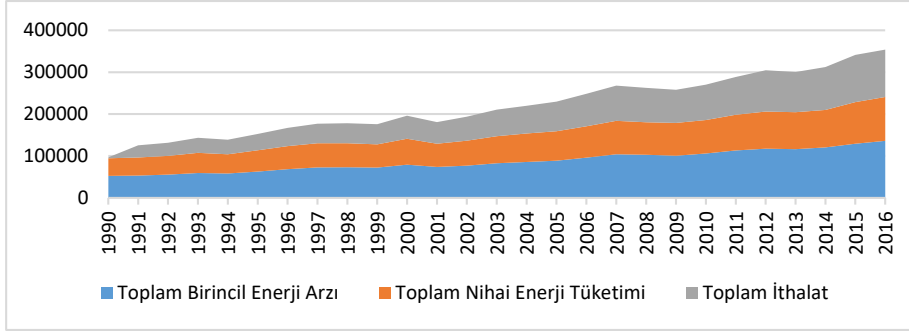
3. Türkiye’nin Enerji Görünümü

Büyüyen bir ekonomiye sahip Türkiye; enerji talebi sürekli artış gösteren, tükettiği enerjinin büyük bir kısmını ithalat yoluyla karşılama yoluna giden ve yenilenebilir enerji kaynakları bakımından yüksek potansiyele sahip bir ülkedir. Ancak, yenilenebilir enerji üretimi seviyesi oldukça düşük seviyededir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılabilir hale getirilmesi uzun dönemde ülkemiz için oldukça önemlidir. Ülkemizde 2009 ve sonrasında yenilenebilir enerjide önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Türkiye, birincil enerji ihtiyacının önemli bir kısmını doğal gaz ile karşılamaktadır. Doğal gazı ise kömür ve petrol takip etmektedir. Türkiye’de, kişi başına düşen ortalama enerji tüketim düzeyi İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinden azdır (www.setav.org,2018). Yine Türkiye OECD ülkelerinin arasında geçen son 15 yılda enerjiye olan talep artışının en hızlı gerçekleştiği ülke konumuna ulaşmıştır. Bu artışa rağmen Türkiye’nin enerji kullanımı hala düşük seyretmektedir. Türkiye’nin enerji talebindeki artış eğilimini sürdürmesi beklenmektedir (DEK-TMK,2018).

BP’nin Dünya Enerji Görünümü Raporuna göre, 2016’da Türkiye’nin birincil enerji kaynaklarındaki tüketimi %4.2 oranında artış gösterdi. Bu duruma göre küresel birincil enerji kaynaklarının %1’ini Türkiye tarafından tüketilmektedir. Petrol tüketimi 2016’da %5,7 artışla günlük 886 bin varil petrol tüketen Türkiye, küresel petrol tüketiminde %0,9’luk bir paya sahiptir (BP,2017). 2017’de 25,8 milyon ton ham petrol ve 16,8 milyon ton petrol ürünü ithalatı gerçekleştirilmiştir.

Grafik 1. Türkiye’nin Toplam Birincil Enerji Arzı, Nihai Enerji Tüketimi ve İthalatı 1990-2016

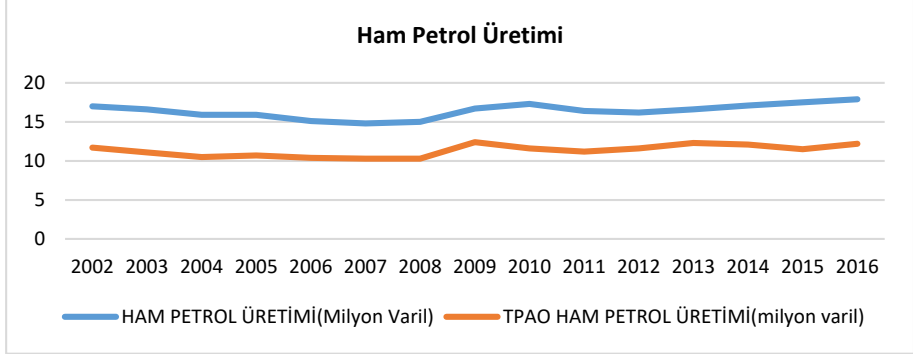

Kaynak: ETKB,2018

Türkiye’nin yıllar içerisinde toplam birincil enerji arzında artış yaşanmış olmasına rağmen enerji talebin artış hızının daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla enerji talebinin karşılanmasında yerli kaynakları yeterli olmayan Türkiye yıllar içerisinde enerji ithalatını arttırmıştır. Öncelikle petrol ve doğalgaz olmak üzere, ülkemizin enerji ithalatına olan bağımlılığı artarak devam etmektedir. Fosil yakıtlar açısından fakir olan Türkiye’nin, enerji talebini karşılamakta yerli kaynakları yetersiz kalmaktadır ve Türkiye’de toplam enerji talebinin ancak %26’sı yerli kaynaklardan karşılanabilmektedir. Bu durum Türkiye’yi enerji ithalatçısı bir ülke konumuna getirmektedir. Türkiye’nin enerji talebini karşılaması; petrolün %92’si, doğal gazın ise %99’u ithal edilmesine bağlı olarak dış kaynaklara bağımlılığı %75 oranındadır.

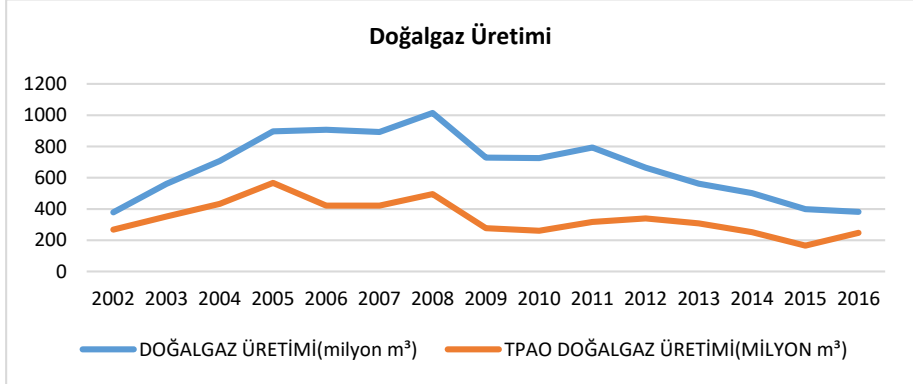
Aşağıda Grafik 2 ve 3 Türkiye’nin yerli kaynaklarından ürettiği ham petrol ve doğalgazın yıllar içerisindeki değişimini göstermektedir.

Grafik 2. Türkiye’de Yıllara Göre Ham Petrol Üretimi (Milyon Varil)

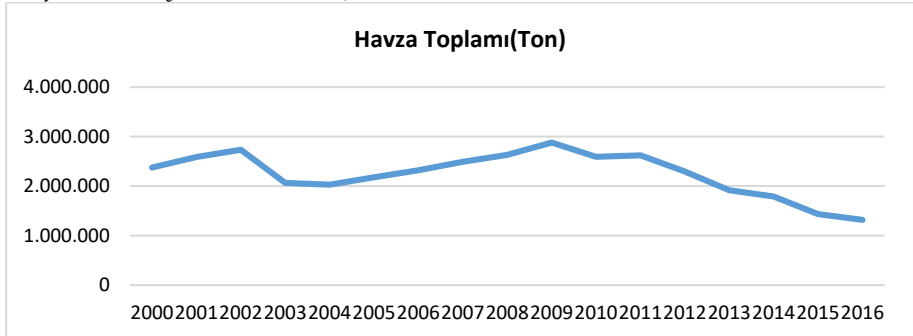
Kaynak:ETKB,2018(http://www.enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_15/mobile/index.html#p=45)

Grafik 3. Türkiye’de Yıllara Göre Doğalgaz Üretimi

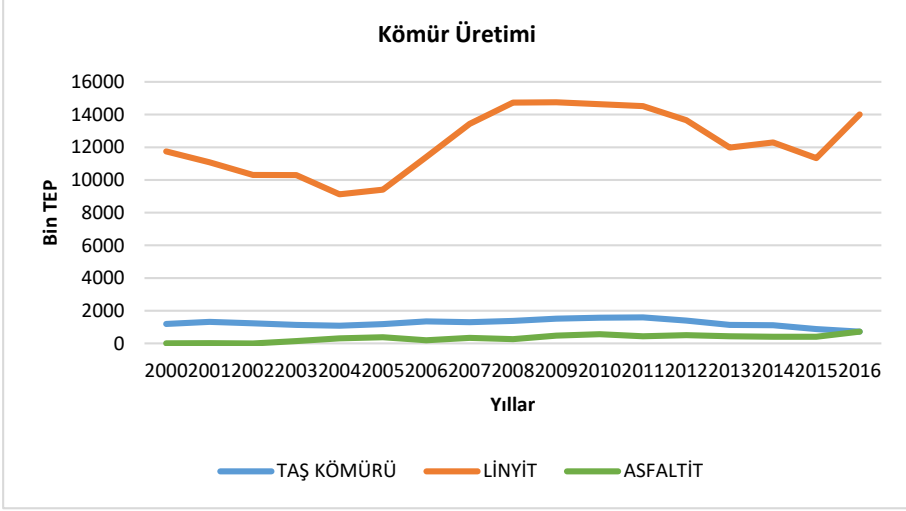
Kaynak:ETKB,2018(http://www.enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_15/mobile/index.html#p=45)

Grafik 4. Türkiye’nin Havza Taşkömürü Üretimi 2000-2016

Kaynak:ETKB,TTK,2018(http://www.taskomuru.gov.tr/file/duyuru/TTKGM_Sektor_Raporu_2016.PDF)

Grafik 5. Türkiye’nin Yıllara Göre Kömür Üretimi (Bin TEP)

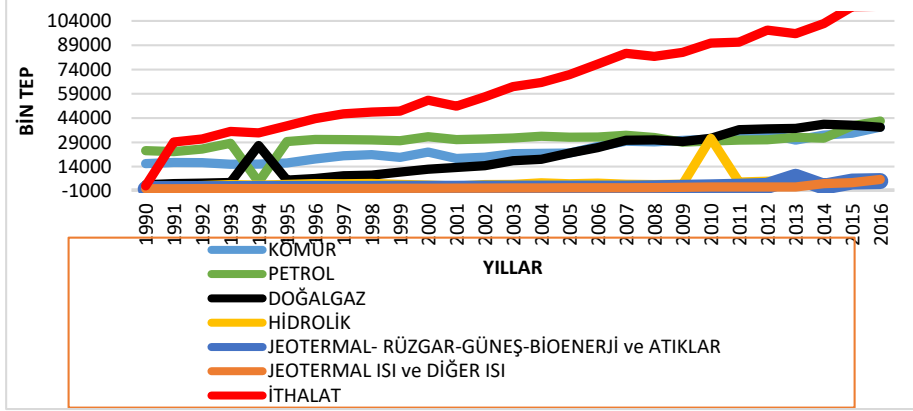

Kaynak: ETKB, Genel Enerji Denge Tabloları

Bir başka açıdan bakıldığında, enerji talebinin karşılanmasında büyük oranda dış kaynaklara bağımlı olan ülkemizde uygulanan enerji politikaları küresel enerji sektöründe yaşanan gelişmelerden büyük oranda etkilenmektedir. Bu durumda enerji piyasasında yaşanan her türlü gelişmeyi yakından takip etmek zorunda kalmaktadır. Enerji fiyatlarındaki her artış, ithalatçı konumdaki Türkiye’nin enerji ithalat bedelini yükselteceği için cari denge üzerinde de olumsuz etki yaratacaktır. Enerji arzı güvenliğinin nedeniyle enerji kaynak çeşitliliğine gidilmesi Türkiye’nin yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin girişim ve araştırmaları yürütmesi ve desteklemesi büyük bir önem arz etmektedir.

Türkiye coğrafi konumunun ve jeolojik yapısının bir getirisi olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının çoğundan yararlanabilme fırsatına sahip bir ülkedir. Yenilenebilir enerji kaynakları çeşitlerinden hidrolik, rüzgâr, güneş, biokütle, jeotermal enerjisinin bulunduğu Türkiye’de 2017 yılı itibarıyla yenilenebilir enerjinin payı %45,48’dir. Türkiye, yenilenebilir enerji kaynakları çeşitliliğinin potansiyeli bakımından AB ülkeleriyle kıyaslanacak olursa, özellikle hidrolik enerjisi açısından oldukça elverişlidir. Yenilenebilir enerji potansiyeli olmasına rağmen ülkemizde yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanma oranı düşüktür.

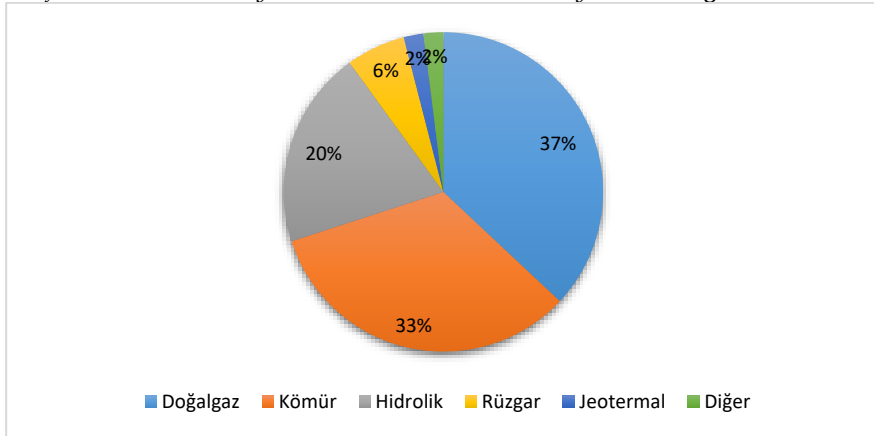
Grafik 6. Türkiye'de Enerji Arzı Kaynak Dağılımı, 1990-2016

Kaynak: ETKB, Genel Enerji Denge Tabloları

Enerji ihtiyacını büyük oranda petrol ve doğalgazdan karşılayan Türkiye petrol ve doğalgazda dışa bağımlılığı en üst düzeyde olan ülkelerin başında gelmektedir. Grafik 7 incelendiğinde Türkiye'de 2017 yılında elektrik üretiminin %37'si doğalgaz, %33'ü kömür, %20'si hidrolik, %6'sı rüzgâr, %2'si jeotermal ve %2'si diğer kaynaklardan elde edildiği görülmektedir

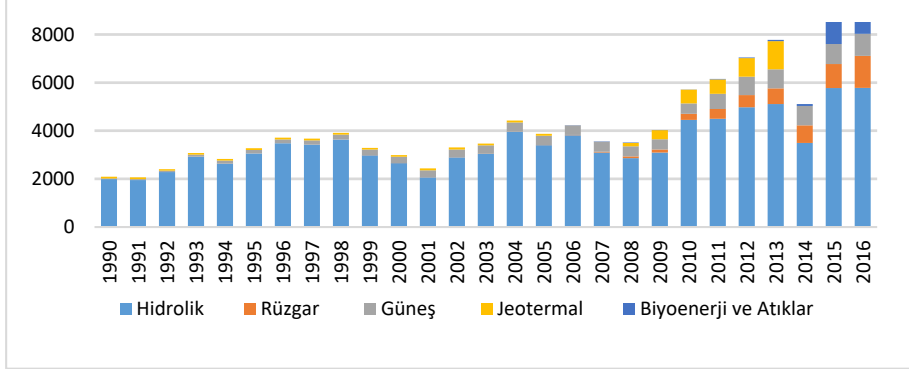
Grafik 7. 2017'de Türkiye'nin Elektrik Üretiminin Kaynakları Dağılımı

Kaynak: ETKB,2018

Türkiye’nin kaynaklarına göre yenilenebilir enerji üretim miktarları Grafik 8’de gösterilmiştir.

Grafik 8. Türkiye’nin Kaynaklarına Göre Yenilenebilir Enerji Üretimi 1990-2016(Bin Tep)

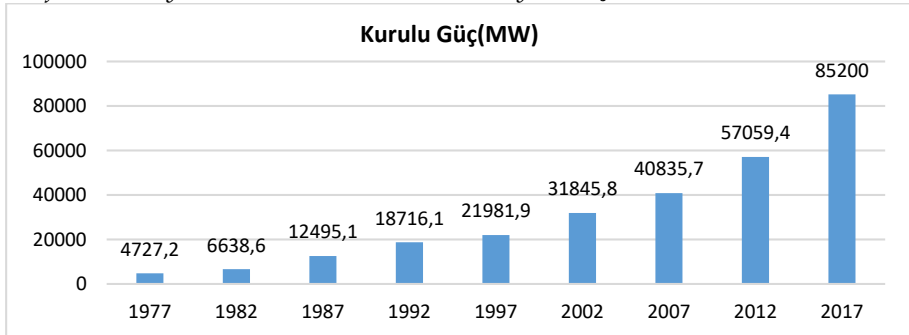

Kaynak: ETKB, Genel Enerji Denge Tabloları(Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Türkiye, fosil yakıt kaynakları bakımından yeterli kaynakları olmayan ancak yenilenebilir enerji kaynakları (güneş, rüzgâr, jeotermal) bakımından yüksek potansiyele sahip bir ülkedir. Ülkemizde bu kaynaklardan enerji üretimi söz konusu olduğunda, potansiyelinin çok altında bir enerji üretimi gerçekleştirilmektedir.

Grafik 9’da, Türkiye’nin Kurulu gücünün yıllar içerisindeki değişimi verilmiştir.

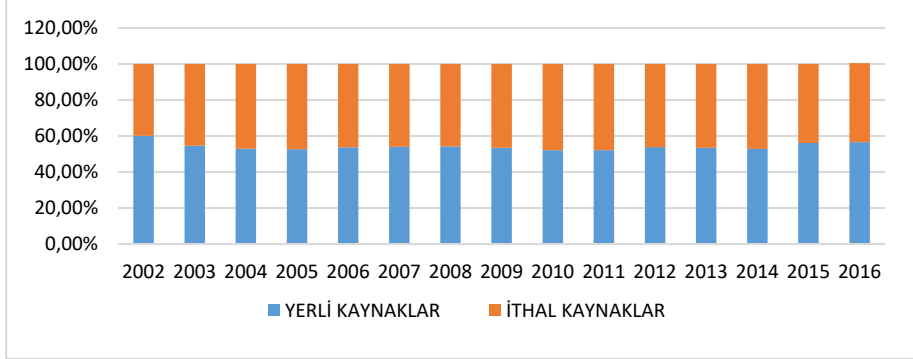
Grafik 9. Türkiye Kurulu Gücünün Yıllar İtibariyle Gelişimi

Kaynak: TEİAŞ,2018

Türkiye'nin kurulu güçte kullanılan enerji kaynaklarında yerli ve ithal kaynakların sahip olduğu oranlar ise Grafik 10'da verilmiştir.

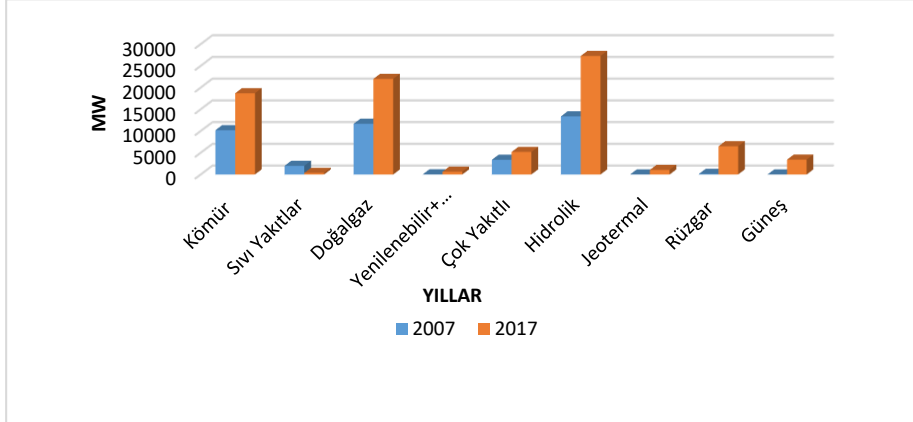
Grafik 10. Yerli ve İthal Kaynaklar Bazında Türkiye'nin Kurulu Gücü (%)

Kaynak: ETKB,2018

Grafik 11'de Türkiye'nin kurulu gücün kullanılan birincil enerji kaynaklarının 2007 ile 2017 yılındaki kullanımında gerçekleşen değişimi görmektedir.

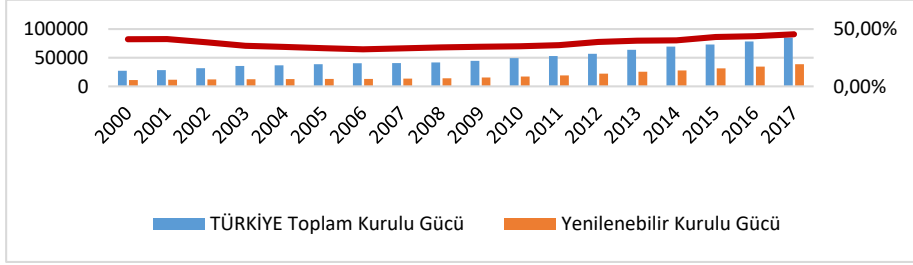
Grafik 11. 2007 ve 2017 Yılları İçin Birincil Enerji Kaynaklarına Göre Türkiye Kurulu Gücü(MW)

Kaynak: TEİAŞ,2018.

Aşağıdaki Grafik 12’de yenilenebilir enerji kaynaklarının Türkiye toplam kurulu gücü içerisindeki payının yıllar içerisindeki gelişimi verilmiştir.

Grafik 12. Yenilenebilir Kaynaklı Kurulu Gücün Türkiye Toplam Kurulu Gücü İçindeki Payının Yıllar İtibariyle Gelişimi (2000-2017)

Kaynak: TEİAŞ,2018.

Grafik 12’de, 2000-2017 yılları arasında hem yenilenebilir kurulu güç hem de toplam kurulu güç içerisindeki enerji payında artış olduğu anlaşılmaktadır.

4. Veri ve Ekonometrik Yöntem

Türkiye ekonomisinde yenilenebilir enerji tüketiminin ithalat üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, 1984-2017 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış olup, kullanılan verilerin kaynakları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Veriler ve Kaynakları

Değişkenler	Kaynak
Yenilenebilir Enerji Tüketimi	BP
İthalat	TÜİK

Tablo 2’de yer alan değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan ekonometrik analizlerde kullanılan teknikler aşağıdaki gibidir:

- i. Birim Kök Testleri
- ii. Johansen Eş Bütünleşme Testi
- iii. Etki – Tepki Fonksiyonları
- iv. VAR Analizi

5. Araştırma Bulguları

Yenilenebilir enerji tüketimi ile ithalat arasında bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek ve bir sahte regresyon probleminin ortaya çıkmasını engellemek üzere ilk olarak serilerin durağanlıkları Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi ile sınanmış ve Tablo 3’de verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre her iki serinin de düzeyde birim kök içerdiklerini, ancak birinci farkları alındıktan sonra durağanlık problemi ortadan kalktığı görülmüştür.

5.1. Birim kök testleri

Yenilenebilir enerji tüketimine ilişkin birim kök testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları (Yenilenebilir Enerji Tüketimi)

Düzyey			1. Fark		
	t-Statistic	Prob.*		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	0.01145	0.9530	Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.82502	0.0067
Test critical values:	1% level	-364634	Test critical values:	1% level	-3.66166
	5% level	-2.95402		5% level	-2.96041
	10% level	-2.61582		10% level	-2.61916
*MacKinnon(1996) tek yönlü p-değerleri			*MacKinnon (1996) tek-yönlü p-değerleri		

Tablo 3’deki t istatistik değeri mutlak değer olarak %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki kritik değerlerden küçük çıktığı için Yenilenebilir Enerji serisi düzeyde birim kök içermektedir. Bu nedenle serinin 1. Farkı alınarak yeniden durağanlık sınaması yapılmış ve elde edilen bulgular serinin 1. Farkında birim kök sorununun ortadan kalktığını göstermiştir.

İthalat serisi de yenilenebilir enerji serisinde olduğu gibi düzeyde birim kök içerdiği için 1. Farkı alınarak yeniden durağanlık testine tabi tutulmuş ve sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur. t istatistik değeri mutlak değer olarak %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerindeki kritik değerlerden mutlak değer olarak yüksek çıktığı için ithalat serisi 1. Farkında durağan olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 4. ADF Birim Kök Testi Sonuçları (İthalat)

Düzey			1. Fark		
	t-Statistic	Prob.*		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-0.958759	0.7561	Augmented Dickey-Fuller test statistic	-6.742.540	0.0000
Test critical values:	1% level	-3.646.342	Test Critical values:	1% level	-3.653.730
	5% level	-2.954.021		5% level	-2.957.110
	10% level	-2.615.817		10% level	-2.617.434
*MacKinnon (1996) tek yönlü p değerleri			*MacKinnon (1996) tek yönlü p değerleri		

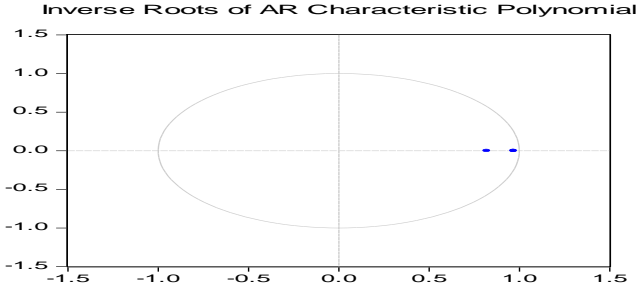
5.2. Optimal gecikme uzunluğu kriterlerine ilişkin bulgular

Birim kök testlerinin ardından VAR modelini tahmin etme üzere optimal gecikme uzunluğu araştırılmış ve sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Optimal Gecikme Uzunluğu Kriterleri

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-30.60047	NA	0.028087	2.103256	2.195772	2.133414
1	59.87999	163.4486*	0.000106*	-3.476129*	-3.198583*	-3.385656*
2	63.55625	6.166616	0.000109	-3.455242	-2.992665	-3.304453
3	66.49090	4.543975	0.000118	-3.386510	-2.738902	-3.175406
* ölçüt tarafından seçilen gecikme sırasını gösterir.						
LR: sıralı modifiye LR testi istatistiği (her test % düzeyinde)						
FPE: Son tahmin hatası						
AIC: Akaike bilgi kriteri						
SC: Schwarz bilgi kriteri						
HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri						

Optimal gecikme uzunluğunun belirlenme aşamasında tüm bilgi kriterleri, VAR modeli için 1 gecikme uzunluğuna göre tahminleme yapılması gerektiğini göstermiştir. Tahmin edilen modelin durağanlık ile ilgili bir problem taşıyıp taşımadığını belirlemek üzere AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içerisindeki konumuna bakılmış ve Grafik 13’deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Grafik 13. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Grafik 13; AR karakteristik polinomuna ait ters köklerin birim çember içerisinde yer alması, tahmin edilen modelin durağanlık açısından bir sorun taşımadığını yansıtmaktadır.

5.3. Johansen eş bütünleşme testi sonuçları

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki için Johansen Eş Bütünleşme Testi yapılmış ve bu testlere ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

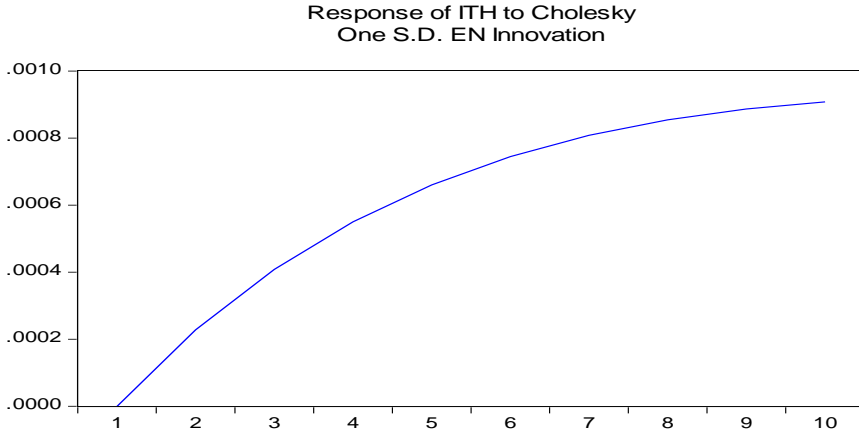
Tablo 6. Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0.211080	8.859564	15.49471	0.3785
At most 1	0.038990	1.272667	3.841466	0.2593
Trace testi 0.05 düzeyinde eş bütünleşme olmadığını gösterir.				
* Hipotezin 0.05 düzeyinde reddedildiğini gösterir.				
** MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0.211080	7.586897	14.26460	0.4223
At most 1	0.038990	1.272667	3.841466	0.2593
Max-eigenvalue testi 0.05 düzeyinde eş bütünleşme olmadığını gösterir.				
* Hipotezin 0.05 düzeyinde reddedildiğini gösterir.				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri				

Trace ve max-eigen testlerine göre yenilenebilir enerji tüketimi ile ithalat arasında uzun dönemli bir bağıntı bulunmadı görülmektedir.

5.4. İthalatın yenilenebilir enerjiye verdiği tepkiye ilişkin bulgular

Etki-Tepki fonksiyonları yardımıyla ithalatın yenilenebilir enerji tüketimine verdiği tepki ölçülmeye çalışılmış ve ulaşılan sonuç Grafik 18’de gösterilmiştir.

Grafik 14. Etki – Tepki Fonksiyonları

Grafik 14’e göre; yenilenebilir enerji tüketimindeki artış ithalatın da artmasına neden olabilmektedir. Özellikle, yenilenebilir enerji teknolojilerinin belli ölçüde dışarıdan transferleri böyle bir sonucu beraberinde getirebilmektedir. Ancak son dönemlerde bu alanda yapılan önemli yatırımlar ve yürütülen çalışmalar sonucunda, teknoloji transferinin azalarak yenilenebilir enerji alanında yerli üretimin ön plana çıkmaya başladığı dikkat çekmektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları en önemli problemlerden biri büyüme ve kalkınma için ihtiyaç duyduğu enerji problemidir. Enerji kaynaklarının yüksek oranda ithal edilmesi bu ekonomileri dışa bağımlı

hale getirmektedir. Enerji konusunda dışa bağımlı olan ülkelerin ekonomileri bir tür baskı altında olması nedeniyle yerli enerji kaynaklarına geçiş yapmak ve bu geçişin hızlandırılması bu ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır.

Dünya ekonomileri artan enerji ihtiyacının karşılanması noktasında enerji politikalarını yenilenebilir enerji kullanımının artırılması ve bu yönünde teknolojilerin geliştirilmesi yönünde yapmaktadırlar. Yapılacak yatırımlar yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaşması bakımından büyük önem taşımaktadır. Enerji kaynakları bakımından büyük oranda dışa bağımlı olan ülkemizde de ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığın azaltılması için yerli kaynakların kullanıma hazır hale getirilmesi önemlidir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayanan enerji üretiminin artırılması bu yöndeki ar-ge'nin ve yatırımların artırılması zorunlu kılacaktır. Ayrıca, dünya enerji talebinin büyük oranda fosil kaynaklardan karşılanması bağlı olarak gelişen iklim değişikliklerinin önüne geçilmesi adına yenilenebilir kaynaklara yönelimin ve yatırımların artırılması atılması gereken zorunlu bir adım olarak değerlendirmek mümkündür.

Gelişmek için üretmeye, üretmek için enerjiye ihtiyacı olan ülkemiz bu ihtiyacını karşılamak için ithalat yoluna gitmektedir. Enerjiye olan talep gün geçtikçe artmakta bu duruma paralel bir şekilde Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı her geçen gün artmaktadır. Ülkemizde petrol ve doğalgaz ithalatı önemli bir kalem olması enerjiyi, cari dengenin bozulmasında en önemli etken yapmaktadır. Buna bağlı olarak da ekonomik kaynakların önemli bir kısmı bu yönde harcanmaktadır. Dolayısıyla da son dönemlerde ekonomide yaşanan cari dengesizliğin enerji açığı olarak yorumlanmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin cari açığının enerji açığı olarak değerlendirilmesi yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini ortaya koymaktadır. Bu açıdan yenilenebilir enerji tüketiminin artırılmasını ülkemizin ithalatına etkisinin olup olmadığı, varsa hangi düzeyde olduğunu incelenmiştir. Söz konusu incelemede, Türkiye'de 1984-2017 yıllarına ait verilerle yenilenebilir enerji tüketimi ile ithalat arasındaki ilişki VAR analizi ile test edilmiştir. Çalışmada VAR analizi kapsamında ilk aşamada serilerin durağanlıkları Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi ile test edilmiştir. Durağanlık testi sonucunda her iki serinin de düzeyde birim kök içerdiği anlaşılmıştır. Bu

durumda da serilerin birinci farkları alınmış ve sonrasında serilerin birinci farklarının durağan olduğu görülmüştür.

Değişkenler arasında VAR modelinin kurulabilmesi amacıyla gecikme uzunluğunun belirleyebilmek için test yapılmıştır. Test sonucu doğrultusunda Var modeli kurulurken optimal gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi belirlemek üzere Johansen Eş Bütünleşme testi yapılmıştır. Trace ve max-eigen testlerine göre yenilenebilir enerji tüketimi ile ithalat arasında uzun dönemli bir bağıntının bulunmadığı sonucu elde edilmiştir.

Etki-Tepki fonksiyonları kullanılarak ithalatın yenilenebilir enerji tüketimine verdiği tepki ölçülmüş ve Etki-Tepki fonksiyonlarından elde edilen grafiğe göre; yenilenebilir enerji tüketimindeki artışın ithalatın da artmasına neden olduğu görülmüştür. Özellikle yenilenebilir enerji teknolojilerinin belirli oranda dışarıdan alınıyor olması bu sonucu beraberinde getirebilmektedir. Ancak, son dönemlerde yürütülen çalışmalar ve yapılan yatırımlar, teknoloji transferini azaltarak yenilenebilir enerji alanındaki ilerlemeler neticesinde dış ticaret dengesinin daha fazla iyileşeceği beklenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Renewable Energy Consumption on
Import in Turkey**

*

Erdal Arslan – Aysun Solak

Selçuk University

Due to the oil crises in 1973 and 1974, the contraction in energy supply revealed the importance of energy and energy supply continuity and directed the world to search for alternative energy sources. On the other hand, in addition to the energy supply security problem, climate change caused by fossil fuels, unsustainable nature due to high cost reasons, the non-renewable nature of fossil fuels, unbalanced distribution and limited reserves are considered to be insufficient to meet the energy demand in the long term. In the years left behind, countries have sought alternative energy sources due to the mentioned problems and tried to produce policies for the diversification of energy resources. In this process, they focused on the efforts to bring renewable energy sources into use, and the years 2000s have been the years in which the importance given to alternative energy sources and the investments made have increased. In today's world, significant developments have taken place in many countries, and a significant portion of these countries' energy demands are met by renewable energy sources.

Today, energy is now the most important element of political and economic superiority in the international arena. Therefore, the importance of providing energy supply security, sustainability and ease of access means a priority for the countries. Increasing the consequences for the use of renewable energy sources for energy-importing developing countries such as Turkey are much more distinct significance. In this respect, the development of technologies for increasing the use of renewable energy resources is important for the sustainable economic development of countries.

One of the most important problems faced by developing countries is the energy problem for growth and development. The high import of energy resources makes these economies dependent on foreign countries. Due to the fact that the economies of countries dependent on foreign countries in energy are under some kind of pressure, it is important for these countries to make the transition to domestic energy resources and accelerate this transition.

Our country, which needs energy to produce, to produce for development, goes to import way to meet this need. demand for energy increasing day by day and, depending on these conditions, Turkey's dependence on foreign energy is increasing with each passing day. The fact that the importation of oil and natural gas is an important item in our country makes energy the most important factor in the deterioration of the current balance. Accordingly, a significant portion of economic resources are spent in this direction. Therefore, the current account balance in the economy has been interpreted as energy deficit. The evaluation of Turkey's energy deficit of the current account deficit reveals the importance of renewable energy sources. In this respect, in this study, it is examined whether increasing the consumption of renewable energy has an effect on the importation of our country and the level of it. In the study, the relationship between renewable energy consumption and imports with data for 1984-2017 years in Turkey has been tested with VAR analysis.

In order to establish the VAR model between the variables, the test was carried out to determine the length of the delay. The optimal delay length is set to 1 when installing the Var model according to the test result. In addition, Johansen Cointegration test was used to determine the long-term relationship between the variables. According to Trace and max-eigen tests, there is no long-term relationship between renewable energy consumption and imports. According to the results of the Johansen cointegration test, there is no long-term connection between the variables. Reaction-Response functions showed that the increase in renewable energy consumption also increased imports. As a result, although renewable energy technologies, which were transferred from outside to a certain extent, led to this increase, it can be said that the recent studies and important investments made, and the decrease in technology transfer, domestic production started to come to the fore in the field of renewable energy.

The investments to be made are of great importance for the use of renewable energy. In our country, which is highly dependent on foreign sources in terms of energy resources, it is important to make the domestic resources ready for use to reduce the dependence on imported energy resources. Increasing the energy production based on renewable energy resources necessitates the increase of R & D and investments in this direction. In addition, it is possible to consider increasing the tendency towards renewable resources and increasing the investments in order to prevent the climate changes due to the world energy demand being met by the fossil resources in large part.

Kaynakça / References

- Apergis, N. ve Danuletiu, D. C. (2014). Renewable energy and economic growth: Evidence from the sign of panel long-run causality. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 4(4), 578-587.
- Apergis, N., ve Payne, J. E. (2010). Renewable energy consumption and growth in Eurasia. *Energy Economics*, 32(6), 1392-1397.
- Bhattacharya, M., Parmati, S. R., Öztürk, İ. ve Bhattacharya, S. (2016). The effect of renewable energy consumption on economic growth: Evidence from top 38 countries. *Applied Energy*, 162, 733-741.
- Bilginoğlu, M. A. ve Dumrul, C. (2012). Türk ekonomisinin enerji bağımlılığı üzerine bir eş bütünleme analizi. *Journal of Yaşar University*, 4392-4414.
- BP. (2017). *Statistical review of world energy*. (BP, Düzenleyen). 12 13, 2017 tarihinde <https://www.bp.com:https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf> adresinden alındı.
- BP. (2018). *BP Global*. 11 07, 2018 tarihinde [www.bp.com:https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/primary-energy.html](https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/primary-energy.html) adresinden alındı.

- Brini, R., Amara, M. ve Jemmali, H. (2017). Renewable energy consumption, international trade, oil price and economic growth interlinkages: The case of Tunisia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 76, 620-627.
- DEK-TMK. (2018, 01 29). <http://dektmk.org.tr>. 01 29, 2018 tarihinde <http://dektmk.org.tr/upresimler/turkiye-enerji-piyasasinin-gorunumu.pdf> adresinden alındı.
- Demir, M. (2013). Enerji ithalatı cari açık ilişkisi VAR analizi ile Türkiye üzerine bir inceleme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 2-27.
- Doğan, İ. ve Gürbüz, S. (2017). Enerji fiyatlarının dış ticaret açığı üzerindeki rolü: Doğrusal olmayan ilişkinin analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 81-90.
- Durğun, B. ve Durğun, F. (2018). Yenilenebilir enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *International Review of Economics and Management(IREM)*, 6(1), 1-27.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı- Enerji İşleri Genel Müdürlüğü. (2016). *Enerji İşleri Genel Müdürlüğü*. <http://www.eigm.gov.tr/TR/Denge-Tablolari/Denge-Tablolari> adresinden alınmıştır.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı(ETKB);Türkiye Taşkömürü Kurumu(TTK). (2017, Mayıs). *2016 Yılı Taşkömürü Sektör Raporu*. 12 20, 2018 tarihinde: http://www.taskomuru.gov.tr/file/duyuru/TTKGM_Sektor_Raporu_2016.PDF adresinden alındı.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı-Enerji İşleri Genel Müdürlüğü. (2015). *Enerji İşleri Genel Müdürlüğü*. <http://www.eigm.gov.tr/TR/Denge-Tablolari/Denge-Tablolari> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, S., Dücan, E., Şentürk, M. ve Şentürk, A. (2018, Nisan). Türkiye’de yenilenebilir enerji üretimi ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine ampirik bulgular. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 233-246.
- ETKB. (2018). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. 2018 tarihinde www.enerji.gov.tr adresinden alındı.
- IEA. (2018). *International Energy Agency*. 11 08, 2018 tarihinde www.iea.org adresinden alındı.

- Khobai, H., Abel, S. ve Roux, P. L. (2017). A review of the nexus between energy consumption and economic growth in the brics countries. *Nelson Mandela Metropolitan University*, 17, 82462. 12 05, 2018 tarihinde <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/82462/> adresinden alındı.
- Khobai, H., Kolisi, N., Moyo, C., Anyikwa, I. ve Dingela, S. (2017). Renewable energy consumption and unemployment in South Africa. *Nelson Mandela University*, 12, 83160. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/83160/1/MPRA_paper_83160.pdf adresinden alınmıştır.
- Önder, H., ve Polat, A. (2018, Mart). Enerji tüketiminin GSYİH ile ilişkisi: OECD ülkeleri panel veri analizi. *Marmara İktisat Dergisi*, 2(1), 105-116.
- Sancar, C. ve Polat, M. A. (2015). Türkiye'de ekonomikbüyüme, enerji tüketimi ve ithalat ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 12, 416-432.
- SETAV. (2018, 01 16). <https://www.setav.org/>. 01 16, 2018 tarihinde <http://www.setav.org/2016da-enerji/> adresinden alındı.
- TEİAŞ. (2018). *Türkiye Elektrik İletim A.Ş.* 11 07, 2018 tarihinde <https://www.teias.gov.tr/tr/i-kurulu-guc-0> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *TÜİK*. 12 20, 2018 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı
- Uysal, D., Yılmaz, K. Ç. ve Taş, T. (2015). Enerji ithalatı ve cari açık ilişkisi: Türkiye örneği. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 63-78.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Arslan, E. ve Solak, A. (2019). Türkiye’de yenilenebilir enerji tüketiminin ithalat üzerindeki etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1380-1407. DOI: 10.26466/opus.521269

Peer Relations in Adolescence

DOI: 10.26466/opus.531892

*

Seval Kızıldağ*

*Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Adıyaman / Türkiye

E-Mail: sevalkizildag@adiyaman.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3357-7186](https://orcid.org/0000-0002-3357-7186)

Abstract

Peer relations are one of the important social relations in adolescence. The aim of this study is to examine the adolescent individual's peer relations with the variables of gender, attachment to mother and father and social anxiety. The study group of this research consists of 220 girls (61.5%) and 138 boys (38.5%) and 358 high school students in total. The data of the study were collected by the Peer Relations Scale, the Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA), the Social Anxiety Scale for the Adolescents and the Demographic Information Form. In this descriptive study, hierarchical regression analysis, which is one of the multiple regression methods, was used to determine the predictors of peer relations. At the same time, a t-test was conducted on independent samples to determine whether high school students' peer relations differed by gender. According to the results of hierarchical regression analysis; gender and attachment to father meaningfully predict peer relations; attachment to mother and social anxiety do not meaningfully predict peer relations. Besides, peer relations differ significantly by gender. These findings of the research were discussed in the light of the literature and suggestions are presented.

Keywords: *Peer relations, Mother attachment, Father attachment, Social Anxiety, Adolescents*

Ergenlerde Akran İlişkileri

Öz

Akran ilişkileri ergenlik döneminin önemli sosyal bağlarından biridir. Bu çalışmanın amacı ergenlik dönemindeki bireyin akran ilişkilerini cinsiyet, anneye ve babaya bağlanma ve sosyal kaygı değişkenleri ile birlikte incelemektir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 220'si (% 61,5) kadın ve 138'si (% 38,5) erkek olmak üzere toplam 358 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, Akran İlişkileri Ölçeği, Ebeveynle Bağlanma Envanteri Kısa Formu, Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği ve Demografik Bilgi Formu ile toplanmıştır. Betimsel nitelikte olan bu çalışmada, akran ilişkilerinin yordayıcılarını belirlemek amacıyla çoklu regresyon yöntemlerinden aşamalı çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Aynı zamanda, ergenlerde akran ilişkilerinin cinsiyete göre fark gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmıştır. Aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre; cinsiyet ve babaya bağlanma akran ilişkilerini anlamlı olarak yordarken; anneye bağlanma ve sosyal kaygı arkadaş ilişkilerini anlamlı olarak yordamamaktadır. Bununla birlikte, akran ilişkileri cinsiyete göre anlamlı fark göstermektedir. Araştırmanın bu bulguları ilgili alan yazın ışığında tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akran ilişkileri, anneye bağlanma, babaya bağlanma, sosyal kaygı, ergenler.

Introduction

Peer relation is one of the important indicators of a healthy socio-emotional development throughout an individual's life and therefore the development of researchers in the field of psychology are intended to demonstrate the positive characteristics that may be associated with child and adolescents' peer relations (Dykas, Ziva & Cassidy, 2008; Laible, Carlo & Raffaeill, 2000; Lin, 1998). Peer relations are also an important preoccupation during adolescence (Brown and Klute, 2003). Through puberty, individuals are separated from their parents and spend more time with their peers (Hartup & Stevens, 1997; Reich & Vandelli, 2011) and as a result they are more attached to their peers (Baytemir, 2016; Brown, 1990; Fine, Mortimer & Roberts, 1990; Laible, Carlo & Raffaeilli, 2000; Lin, 1998; Moretti & Peled, 2004; Sandhu, 2014). Thus, it can be said that peer relations become more important in this period from childhood to adulthood (Nawaz, 2011).

Peer relations are seen not only as enjoyable times for adolescents but also as an important ways of socializing (Gentzler, Ramsey, Yuen Palmer & Morey, 2014). At the same time, individuals can become a source of emotional and social support for adolescents (Preveaux, Ray, LoBello & Mehta, 2004). As it is seen, there are functions of peer relations such as "guiding, directing, being a rol model, giving feedback, understanding/ listening and supporting" (Dögücü, 2004). The increase in the affection towards the opposite sex along with physiological changes during adolescence encourages adolescents to share more with their friends about these changes as well. Because of this sharing, they can understand themselves and others more. Kulaksızıoğlu (2000) states that the world views or values of friends during adolescence become prominent and gain importance in the life of adolescents. During adolescence, friendships increase the social skills of the adolescent, support his/her individual development and meet the adolescent's need to belong to a group (Durmuoğlu & Doğru, 2006). Together with these mentioned positive qualities, we can say that unhealthy peer relations will have a parallel negative impact on the life of the adolescent. Therefore, we should consider that peer relation is a multidimensional situation both individually and socially during adolescence. In addition, we can say that

peer relations, which are important in the personal-social or emotional context, are also based on the relations between adolescents and their families.

Peer Relations and Parent Attachment

Since the individual's first source of social support and the element of socialization is the family, the relations that she/he has first established with her/his parents may also affect the social relations that the individual will establish in other developmental processes (Carr, 2013; Sukys, Lisinskiene & Tilindiene, 2015). In other words, Kerns, Contreras, and Neal-Barnett (2000) state that the relations between adolescent and her/his parents may affect the quality of his / her relations with his / her peers. Despite their departure from their parents, friendships established by adolescents during this period are a reflection of the first relations they established with their parents (Allen & Land, 1999). Allen, Porter, McFarland, Marsh & McElhaney (2005) stated that being popular among adolescents is related to the positive parental relations, and this parent-adolescent relations is more favored by the adolescent's peers, especially when combined with parental support and guidance. Especially attachment theory suggests that the relations established with parents in childhood is also related to other social relations, such as peer relations established except family (Berlin & Cassidy, 1999; Damarlı, 2006; Rubin, Bukowski & Parker, 2006; Sroufe & Fleeson, 1986; Sroufe, 1983; Thompson, 2006).

Bowlby (1973) stated that attachment occur from the infancy and continues to be active in every period of the individual's life, shows itself in a similar manner with the attitudes towards the closeness that the individual has established with his childhood attachment figure even during his/her difficult times. At the same time, the attachment relations is examined as a strong emotional bond and meets its need for trust and protection in the development of the child (Ainsworth, 1989). In particular, secure attachment has an impact on the individual's ability to perceive the social world positively and, if necessary, to cope with difficulties and to maintain healthy peer relations (Lin, 1998; Moretti & Peled, 2004; Sroufe & Fleeson, 1986). Dykas, Ziv & Cassidy (2008) argue

that adolescents who are secure attached are less aggressive, shy, and helpless in social relations, however adolescents who are attached insecurely are less likely to be acceptable by their peers. Baytemir (2016) states that secure attached ones see themselves and others valuable, trust others, can easily reach attachment figures in difficult or stressful times, and can establish more effective social networks. At the same time, Günaydın & Yöndem (2005) emphasize that adolescents with positive experiences in parental attachment are also securely attached to their peer who are secondary attachment figures. Nevertheless, the relations between attachment and socialization has been revealed by indicating that secure attachment is negatively associated with loneliness (Demirli, 2007; Haliloğlu, 2008; Karakuş, 2012). On the other side, it is emphasized that insecure attachment may lead to behavioral problems or emotional difficulties (Oldfield, Humphrey & Hebron, 2016). When the peer relations are evaluated in general in terms of the quality of the attachment, it can be said that positive attachment relations increases individual's initiative and increases his/her social skills.

Although the attachment of the individual to the parent is often considered in the relevant literature, attachment to mother may be different and more powerful than the attachment to father. For example, attachment to mother in terms of peer relations during childhood and adolescence was found to be stronger than attachment to father (Furman, Simon, Shaffer & Bouchey, 2002; Markiewicz, Doyle & Brendgen, 2001). It is also emphasized in the literature that attachment to mother has a stronger effect on prevention of stress and meeting needs than father attachment and peer attachment (Papini, Farmer, Clark, Micka & Barnett, 1990; Youniss & Smollar, 1985). This can be explained by the fact that the first figure of attachment is the mother. In other words, attachment to mother or attachment to father differs in various forms of social relations. That is, while mothers are acting as a more secure base; fathers take charge in more difficult games and situations (Al-Yagon, 2011; Bretherton, Lambert & Golby, 2005; Parke & Burielm, 2006). Steele & Steele (2005) state that fathers are an important factor in children's gaining emotional and social behaviors in relations with their peers, and that mothers are effective in combining positive and negative experiences in children's autobiographical stories and in the development of emotions. From this

point of view, it can be said that not only the mother attachment but also to the father attachment has an important in the development of the individual. However, Suess, Grossman & Sroufe (1992) also found that social attachment to social functioning is a better predictor. In addition, it is reported that father-child attachment is associated with social functioning during adolescence (Coleman, 2003; Verschueren & Marcoen, 2002).

As a figure of attachment the gender of the attached parent is also an important variable both in attachment and in peer relations. For example, it was found that female adolescents have higher levels of attachment and closeness compared to male adolescents (Bemdt, 1982; Claes, 1992). In addition, women are more engaged in establishing more qualified peer relations and dealing with the troubles of their friends, thus they may experience more internalization problems (Rose, 2002). In particular, women are prosocial, more open to peer relations, their intimacy and emotional support levels are high, whereas men's social relations are based on friendship and mutual activities (Rudolph & Rose, 2006). At the same time, in adolescence, women have more confidence in their peer relations and communicate more with their peers than men do (Nickerson & Nagle, 2005). However, in adolescence, women have more conflicts in their interpersonal relations than men, and the reason for this is because they can become friends in a short time, can become more fragile in their relations (Sandhu, 2014). Benenson & Christakos (2003) show that female adolescents' friendships with females end sooner compared to males. At the same time, female adolescents use more ruminative coping methods than males in negative emotions that associated with problems and unpleasant situations (Benenson & Christakos, 2003). It can be said that attachment to father may play a functional role in female adolescents' having more interruptions or problems in friendship compared to men (Sandhu, 2014).

Peer Relations and Social Anxiety

Another variable that may be associated with peer relations is social anxiety. Also, Walters & Inderbitzen (1998) found that students who were classified as submissive in their relations with their friends showed a

higher level of social anxiety than the other three groups (collaborative, friendly dominant and hostilely dominant) in their research to examine the relation between friendship and social anxiety. Besides, in another study (Storch, Masia-Warner, Crisp & Klein, 2005), while relational victimization was found to be a predictor of social phobia; it was not predictor of social anxiety and avoidance. When the literature is examined, it is seen that besides the researches which show that social anxiety can affect friendship relations (Flanagan, Erath & Bierman, 2008; Storch, Masia-Warner, Crisp & Klein, 2005; Walters & Inderbitzen, 1998), there are also studies suggesting that good friendship relations may affect social anxiety level (La Greca & Harrison, 2005; Tillfors, Persson, Willén & Burk, 2012). In other words, high level of social anxiety of adolescents can negatively affect peer relations (Beidel, Rao, Scharfstein, Wong & Alfano, 2010). Uz-Baş & Siyez (2011) reported that adolescents who are accepted by their peers are more competent in initiating and maintaining the friendship than those who do not. Social anxiety may cause the individual to be exposed to more bullying behavior in the peer relations (Acquah, Topalli, Wilson, Junntila & Niemi, 2016; Tillfors et al., 2012). Öztürk, Sayar, Uğurad & Tüzün (2005) have shown that, during adolescence, anxiety can cause various psychological problems. Although it is not overlooked that there may be a reciprocal relationship between social anxiety and peer relations, social anxiety is considered as a cause variable in this study. It is assumed that individuals will feel social anxiety at first, and as a result, may avoid interaction with other individuals around them.

Peer Relations and Gender

Gender is a knowing variable that its effect is researched on many psychological variables. Considering the differences in the social development of women and men, and thus in making friendships (Rose & Rudolph, 2006), gender is considered to have an effect on peer relations. In a research conducted by Storch, Masia-Warner, Crisp & Klein (2005), it was seen that social anxiety were not predicted to be victimized by peers, but the increase of social anxiety and social phobia symptoms in males also led to an increase in relational victimization. Similarly, it has been

found that victimization by peers in men is associated with social anxiety and social withdrawal (Erath, Flanagan & Bierman, 2007). In addition, girls with high social anxiety were found to have fewer friends than boys and perceive less support and intimacy from their close friends (LaGrace & Lopez, 1998). In another study (Oberle, Schonert-Reichl & Thomson, 2010) comparing the peer relations of women and men, it was found that peer acceptance in women was predicted by empathy and optimism, however, the effect of positive affection was a little. Conversely, for men, peer acceptance was predicted by a high level of positive affection and low levels of empathy and optimism. As can be seen, being a woman or a man can affect the level of social anxiety and friendship relations. While peer relations involving aggression more, such as victimization, are the problem for men, emotional problems may be seen in women's relations, such as having fewer friends and causing less intimacy with these friends.

Purpose of the Study

It is important to examine the social anxiety situations and peer relations, as well as the attachment of male and female adolescents to their parents at school environment in which peer relations are established and shaped (Rubin, Bukowski & Parker, 2006). The school environment is an important environment for development of peer relations. As children grow up and become adolescents, peer relations become an increasingly important interaction and support resource (Gustafsson, Janlert, Theorell, Westerlund & Hammarstro, 2012). Negative peer relations, however, may significantly affect adolescent's mental health and may cause significant damage to his/her developmental process. Adolescent mental health is an important part of community mental health. Adolescents may be adults, parents and leaders of the society in the future. At the same time, adolescent mental health consists of social, economic and health outcomes for society. There is a need for scientific studies in the field of adolescent mental health in order to develop interpersonal relations in society and to establish preventive studies instead of interventions.

For this purpose, the following hypotheses were generated in the research.

1. Gender, attachment to mother, attachment to father and social anxiety variables predict peer relations meaningfully.
2. According to gender, peer relations show a significant difference.

Methodology

Model of the Research

In this study, quantitative research method was used to determine the variables that predict peer relations in high school students and to determine whether peer relations differ significantly according to gender. This study is in the relational research design.

Study Group

The study group of this study was composed of 220 (61.5%) girls and 138 (38.5%) boys students in Eastern Anatolian Region in 2016-2017 education year. The study group was selected by random sampling method. The demographic characteristics of the study group of this study are as follows:

Table 1. Characteristics of the study group

Variable		f	%
Gender	Girls	220	61.5
	Boys	138	38.5
School	School_A	76	21.2
	School_B	92	25.7
	School_C	190	53.1
Grade Level	9 th Grade	94	26.3
	10 th Grade	95	26.5
	11 th Grade	83	23.2
	12 th Grade	86	24.0
Income Level	1300 TL and below	71	19.8
	1301 TL -2600 TL	132	36.9
	2601 TL -3900 TL	65	18.2
	3901 TL -5200 TL	32	8.9
	5201 TL -6500 TL	15	4.2
	6501 TL and over	4	1.1
	Missing Data	39	10.9

Academic Achievement Level	0- 49.99	1	.3
	50-69.99	5	1.4
	60-69.99	30	8.4
	70-84.9	156	43.6
	85-100	156	43.6
Total		358	%100

Data Collection

The Friendship Qualities Scale: The Friendship Qualities Scale (FQS) adapted by Atik, Çoban, Çok, Doğan & Karaman (2014) aims to determine the level of friendship relations of adolescents. The original form of the scale consists of five factors and a total of 23 items. These factors are named "companionship" (4 items), "conflict" (4 items), "help" (5 items), "security" (5 items) and "closeness" (5 items) respectively. During the translation studies of the scale, the experts agreed on the opinion that a material was not suitable for the relevant age group and the item was removed from the scale and the analysis was performed with 22 items. In order to test the linguistic equivalence of the scale, the (FQS) was implemented on 12 people who have the command of English by a test-retest method in two weeks. The test-retest reliability coefficients obtained between the two applications ranged from .40 to .86. Confirmatory factor analysis was performed within the validity study and it was found that the measurement instrument had adequate indexes of fitted ($\chi^2 / sd = 669.12/199, p = .00, RMSEA = .063, CFI = .97, GFI = .88, NNFI = .96$). Internal consistency coefficients of the scale vary between .66 and .86, depending on the dimensions. The internal consistency coefficient for the entire scale is $\alpha = .85$. In this study, the Cronbach alpha reliability coefficient of the scale was .90.

Short Form of Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA): This inventory was developed by Raja, McGee & Stanton (1992) and adapted to Turkish by Selçuk, Günaydın, Sumer and Uysal (2005) and consists of three subscales including attachment to mother, the father and peer and each subscale has 12 items. There are three subscales in the inventory; communication, trust and alienation. Descriptive factor analysis conducted within the context of the IPPA validity study showed that the

subscales were composed of one factor and the single factor total variance was 43.45% for the mother attachment form; 46.52% for the father attachment form. When the factor loadings were examined, it was found that the factor six had low factor load on both subscales and this item was not included into the point when the attachment point was taken. At the same time, the test-retest reliability of the scale was measured as .87 for the mother attachment form and .88 for the father attachment form and the cronbach alpha coefficient was found to be .88 for the mother form and .90 for the father form. All these findings indicate that the IPPA Turkish version is consisted of only one factor (Selçuk et al., 2005). In the scope of this study, only the subscales of attachment to mother and attachment to father were used. The Cronbach's alpha coefficient of the scale of attachment to mother was .86 and the Cronbach alpha coefficient of the scale of the attachment to father was measured to be .85 in the present study.

Social Anxiety Scale for Adolescents: The Social Anxiety Scale for Adolescents adapted to Turkish for primary secondary students by Aydın & Tekinsav-Sütçü (2007). And also, the validity and reliability studies were made by Zorbaz & Tuzgöl-Dost (2013) with high school students. The adaptation studies were carried out with the collected data from 328 students in the high schools in Ankara. The age range of students participating in the study is 14-17, the average age is 15.41 (ss = 0.94). Confirmatory factor analysis was performed in order to test the validity of the 22-item three-factor original form of the scale. The confirmatory factor analysis results show that the fitted statistics of the three-dimensional model are in the acceptable range according to the fit indices: [$\chi^2_{(132)} = 399.78, p < .0001; \chi^2/df\text{-ratio} = 3.02; GFI = .89, CFI = .90, RMSEA = .07, SRMR = .06$]. It is seen that the factor loadings of 22 items in the scale are higher than .40 and are in significant level. Factor loadings vary between .41 and .79. Internal consistency coefficient and test retest reliability were calculated within the scope of SASA reliability studies. The Cronbach's alpha coefficient for the internal consistency of the entire test was .91 and the correlation with the total test scores of the items was between .42 and .72 (Zorbaz and Tuzgöl-Dost, 2014). In this study internal consistency coefficient of this scale was found .86. The Cronbach's alpha

coefficient for internal consistency of the entire test was found to be .91 and the items' total test scores and their correlation to be between .42 and .72 according to scores from SASA (Zorbaz & Tuzgöl-Dost, 2014). In the present study, the Cronbach alpha reliability coefficient of the Social Anxiety Scale for the adolescents was .86.

Procedure

In the study, first of all, in order to collect data, permission to use the scales was taken from the researchers who developed or adapted the scales and the scales were made ready for application. Later, necessary application permits were obtained from the Provincial Directorate of National Education and the appropriate days and hours were determined by getting in touch with high schools in a medium size city in the Eastern Anatolia Region. At the time of the survey, the researcher went to schools and explained the purpose of the study to the students. Subsequently, data were collected from the students based on volunteerism. The implementation was carried out in each classroom by the researcher, who read the Informed Volunteer Content Form. The data sets were examined after the implementation; incomplete, imprecise, and incorrect data were eliminated from the study and the analyses were conducted on the remaining data.

Data Analysis

SPSS 21 was used in the analysis of the data. In the study, normality, linearity, autocorrelation, constant variance, extreme values and multiple connectivity were tested for the assumptions of regression analysis for the hierarchical regression model (Field, 2009; Tabachnick & Fidell, 2007). The skewness and kurtosis values of the data were examined in the normality distribution. Because these values are close to zero (lowest = -1.79 and highest = .77), distributions are assumed to be normal. At the same time, histogram and p-plot graphs of the continuous data were examined and it was observed that the variable errors showed normal distribution. The Durbin-Watson statistic was also examined to investigate whether there is autocorrelation among variables ($DW = 1.775 < 4$) and it was found that

there was no autocorrelation among variables. At the same time, the assumptions of regression analysis were checked by examining at the tolerance and variance inflation values (Variance-Inflation-Factor, VIF) (highest = 2.05 <5). In the present study, dummy variable, the gender, was defined as variable to be included in the regression analysis. At the same time, the t test was used for independent samples to determine whether peer relations differed according to gender.

Findings

Hierarchical regression analysis was used to determine whether peer relations in adolescents was predicted by gender, mother attachment and father attachment, and social anxiety variables. In addition, t test analysis was done for independent samples in order to determine whether peer relations, parental attachment and social anxiety change according to gender or not. Correlation between the dependent and independent variables and descriptive statistical values are given in Table 2.

Table 2. Pearson correlation and descriptive statistics of variables

Variable	1	2	3	4	5
1. Peer Relations	1				
2. Gender	.32**	1			
3. Attachment to mother	.17**	.04	1		
4. Attachment to father	.23**	.06	.70**	1	
5. Social Anxiety	-.08	.12*	-.30**	-.33**	1
Mean	85.42	.61	66.82	63.74	39.61
Std. Deviation	14.50	.49	13.02	13.79	13.07
Kurtosis	.30	-1.79	.66	.04	.10
Skewness	-.82	-.47	-1.01	-.73	.77

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

As shown in Table 2, there is a meaningful relation between peer relations and gender ($r = .32$, $p < 0.01$), mother attachment ($r = .17$, $p < 0.01$) and father attachment ($r = .23$, $p < 0.01$), respectively. In addition, there is a meaningful relationship between the social anxiety variable and gender ($r = .12$, $p < 0.05$), mother attachment ($r = -.30$, $p < 0.01$) and father attachment

($r=-.33$, $p < 0.01$), respectively. At the same time, there is a meaningful relationship between attachment to father and attachment to mother ($r=.70$, $p < 0.01$). When the relation between the variables is examined, it is seen that the correlation value changes between $-.33$ and $.70$, and so it can be said that there are low and medium relations between the variables (Büyüköztürk, 2007).

Findings Related to Predicting Peer Relations through Independent Variables

Hierarchical regression analysis was conducted to determine the predictors of peer relations. The results of the hierarchical regression analysis are shown in Table 3.

Table 3. Results of hierarchical regression analysis

Independent variable	Predictor Variable	B	SEB	Beta	t	p	F Variation	R	R ²
Peer Relations	Gender	9.41	1.50	.32	6.29	.00	39.58	.32	.10
Peer Relations	Gender	9.20	1.48	.31	6.22	.00	25.51	.36	.13
	Mother attachment	.18	.06	.16	3.23	.00			
Peer Relations	Gender	9.02	1.47	.30	6.16	.00	19.97	.38	.15
	Mother attachment	.03	.08	.02	.35	.73			
	Father attachment	.20	.07	.19	2.81	.01			
Peer Relations	Gender	9.23	1.48	.31	6.23	.00	15.19	.38	.15
	Mother attachment	.02	.08	.02	.26	.80			
	Father attachment	.19	.07	.18	2.58	.01			
	Social anxiety	-.06	.06	-.05	-.94	.35			

Table 3 lists four models in hierarchical regression analysis of peer relation. The first model included gender, the second model gender and attachment to mother, the third model gender-attachment to mother and

father, and finally the fourth model, gender-attachment to mother-attachment to father and social anxiety variables. According to this, the first model explains 10% of the variance; the second model 13% of the variance; the third model 15% of the variance and the last model 15% of the variance. As seen in Table 3, the fourth model in which all variables are included is statistically meaningful ($F_{(1, 353)} = .15.19, p < .000, R = .38, R^2 = .15$). While gender and attachment to father variables predicted peer relations meaningfully according to the latest model; attachment to mother and social anxiety variables did not predict peer relations meaningfully.

Findings Related to Peer Relations According to Gender

Table 4. Findings related to peer relations according to gender

Variance	Gender	N	\bar{x}	S	df	t	p
Peer	Girl	220	89.05	12.52	356	5.99	.000
Relations	Boys	138	79.64	15.57			

As seen in Table 4, peer relations of adolescents show a significant difference according to gender [$t_{(356)} = 5.99, p < .001$]. Peer relations of female students ($\bar{x}=89.05$) are more positive than male students ($\bar{x}=79.64$). This finding can be interpreted as a significant relationship between peer relations and gender. The size of the differences between the means for peer relations (average difference = 9.41, 95% confidence interval) is at the medium effect level (eta square=.09). According to this, 9% percent of the variance for peer relations is explained by gender.

Conclusion

In this study, which investigated whether peer relations of adolescents predicted by attachment to mother and father and social anxiety variables, and whether peer relations differed significantly by gender, the following conclusions were reached respectively: It was observed that gender and father attachment variables significantly predicted peer relations, whereas mother attachment and social anxiety variables did not predicted peer relations significantly. At the same time, according to the t test analysis

results conducted on the data, peer relations of adolescents differ significantly depending on gender. According to this result, women are more successful than men in peer relations. Gender is a predictor of peer relations is consistent with the results of most research in the field (Bemdt, 1982; Benenson & Christakos, 2003; Claes, 1992; Hortaçsu, 2003; Nickerson & Nagle, 2005; Oberle, Schonert-Reichl & Thomson, 2010; Rose, 2002; Rudolph & Rose, 2006; Şimşek, 2010). In other words, in these relevant studies, it was observed that female adolescents were more successful in terms of self disclosure, creating a rapport and being concerned about peers' problems compared to men. Maccoby (1998) discusses the differences specific to women and men in peer relations according to the two cultural perspectives and the emotional tradeoffs perspective. While women's peer culture is associated with dual relations, smaller social groups, less conflict or conflict avoidance, more self-disclosure and closeness; men's peer culture can be listed as wider groups, breaking rules, competition, activity-oriented, less self-disclosure and risky behaviors (Underwood & Rosen, 2009). Thus, it is possible to said that peer relations of women are closer and conflict-free, whereas peer relations of men are more confrontational and competitive. For this reason, it can be understood why women are more successful in peer relations than men. At the same time, in the emotional tradeoffs perspective, women exhibit more prosocial behaviors than men and their emotional support levels are higher in peer relations (Rudolph & Rose, 2006).

While attachment to mother was not found to be a significant predictor of peer relations this study; attachment to father appears to be a variant that predicts peer relation in addition to the results that the gender variable predict peer relations and peer relations differ according to gender. The attachment literature, on the other hand, generally states that parental attachment is the main source and pattern of social relations, such as peer relations (Damarlı, 2006; Günaydın & Yöndem, 2005). The consequence that attachment to mother doesn't predict peer relations is not consistent with the results of the related literature (Al-Yagon, 2011; Papini, Farmer, Clark, Micka & Barnett, 1990; Youniss & Smollar, 1985). Although it is a surprising situation that attachment to mother doesn't predict peer relations when we handle parental attachment separately as attachment to mother and attachment to father, there are also studies that

emphasize that attachment to father is more important in situations which may affect peer relations such as having less conflict with friends in some studies which attachment to mother and father are examined (Lieberman, Doyle & Markiewicz, 1999). Attachment to mother is considered to be an important force in the life of the individual and it is emphasized that it has a stronger influence on stress protection and elimination of needs than attachment to father (Papini, Farmer, Clark, Micka & Barnett, 1990, Youniss & Smollar, 1985). While attachment to mother makes the individual always feel safe; attachment to father is considered as a preferred or referral support, especially during difficult times. That is, while mothers are acting as a more secure base; fathers work in situations and games that are more difficult (Al-Yagon, 2011). That attachment to mother is not a predictor of adolescents' peer relations can be explained as friendship relations established in adolescence contains social support rather than a desire to establish a deep relations and to feel safe. In other words, it can be predicted that attachment to mother in adolescence may affect adolescent's romantic relations, which include his deeper relations and meet his needs, but in friendship relation, which is established more slightly, attachment to father may play an important role. Despite this, also Suess, Grossman & Sroufe (1992) show that father attachment is a better predictor in social functioning. In addition, it is reported that father-child attachment is associated with social functionality during adolescence (Coleman, 2003; Verschueren & Marcoen, 2002).

Father attachment predicts peer relations in present study and it is an important result of this study. That attachment to the father, as mentioned above, has qualifies that adolescents refer to as a base in difficult times, indicates the importance of attachment to father in peer relations, in other words the importance of father's social and emotional support. When the result of attachment to father is interpreted reversely, it can be argued that attachment to father may play a functional role in female adolescents' having more interruption and problems in their relations than males. (Sandhu, 2014). It can be stated that the male or female adolescents who have confidence in father, who communicate and feel close to him, may also be in good condition in terms of psychological health. In Turkey, it has been accepted that mothers are the symbol of closeness fathers are symbol of authority and power in parent-child relationships for years.

When these features, attributed to fathers, are viewed from outside, although it is thought that fathers are "characteristics to be afraid of and avoided", in fact it reveals the truth that fathers are individuals both loved and respected. In today's conditions where technological developments directly shape social relations, it is inevitable to experience difficulties in peer relation which is an important social relation in adolescence's life. Adolescents are bullied and their private lives can be revealed by their peers. In such situations the adolescents need the presence of an authority and want to get support from him. The name of this authority or power is "father" when it is considered in family context.

In this study, social anxiety was not found as a predictor of peer relations. This result is not similar to the results of the study in the related field (Flanagan, Erath & Bierman, 2008; Storch, Masia-Warner, Crisp & Klein, 2005; Walters & Inderbitzen, 1998; Walters & Inderbitzen, 1998; Rao & etc, 2007). It is also surprising that the social anxiety variable in adolescents does not predict peer relations. In fact, this result of research shows that social loss is more it can be interpreted as living in the inner dimension and not reflecting out. Even if it is rather going down from past to present, since child and adolescents' being demure is reinforced as a positive feature in perceptiveness of raising a child in Turkey, the existence of social anxiety is implicitly regarded as an acceptable condition, and adolescents may avoid expressing their social anxiety.

Recommendations

This study, in which peer relations of adolescents are addressed as variables of attachment to mother, attachment to father and social anxiety, has some limitations. First of all, parental attachment is fed from a reciprocal relations, and taking the measurement of this variable from not only adolescents but also their parents may strengthen the study. At the same time, since it is also important to show which attachment style shapes peer relations, further research may discuss attachment both in terms of the two-sided (reciprocal impact) and attachment styles. In addition, since peer relations variable, like many psychological variables, is influenced by the new situation in which the changing and changing means of communication have arisen how the social media influences

peer relations can be examined in the context of the research. As stated above, being found that attachment to father is significant for adolescents in the context of the study may be a reason for preparing more effective programs and activities, and taking into account the relations between adolescent and father, in order to increase father participation in school and family processes. A situation, in which adolescent is attached to parent in family ties but can also be independent by establishing healthy peer relation, is ideal. It may be functional for school counselors, teachers, and family members to collaborate in developing a healthy peer relation with the adolescent in collaboration.

In terms of family members, in addition to mother's being an important ring of the chain, father is also a part of this chain, and moving from the point that if he is not, then the chain may break, the influence of family integrity on the teenage social relations may be examined. The counselors who work with adolescents can provide more effective help to the situation of the adolescent by considering the effects of family and social relations.

Notes:

Acknowledgements

I would like to thank high school students voluntarily participating in this study and the school administration, which allowed the application.

References

- Acquah, E. O., Topalli, P. Z., Wilson, M. L., Junttila, N., & Niemi, P. M. (2016). Adolescent loneliness and social anxiety as predictors of bullying victimisation. *International Journal of Adolescence and Youth, 21*(3), 320-331.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist, 44*, 709-716.
- Allen, J., Porter, M., McFarland, C., Marsh, P., & McElhaney, K. (2005). The two faces of adolescents' success with peers: Adolescent popularity, social adaptation, and deviant behavior. *Child Development, 76*(3), 747 – 760.

- Allen, J.P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 319–335). New York: Guilford.
- Al-Yagon, M. (2011). Adolescents' subtypes of attachment security with fathers and mothers and self-perceptions of socioemotional adjustment. *Psychology, 2*(4), 291-299.
- Baytemir, K. (2016). The mediation of interpersonal competence in the relationship between parent and peer attachment and subjective well-being in adolescence. *Eğitim ve Bilim, 41*(186), 69-91.
- Beidel, D. C., Morris, T. L. & Turner, M. W. (2004). Social phobia. J. S. March & T. L. Morris (Ed.). In *Anxiety in children and adolescents* (pp. 141-164). New York: Guilford Publications.
- Benenson, J. F. & Christakos, A. (2003). The greater fragility of females' versus males' closest same-sex friendships. *Child Development, 74*, 1123–1129.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*. Vol. 2: Separation: Anxiety and anger. New York: Basic Books.
- Bretherton, I., Lambert, J. D., & Golby, B. (2005). Involved fathers of preschool children as seen by themselves and their wives: Accounts of attachment, socialization, and companionship. *Attachment & Human Development, 7*, 229–251.
- Brown, B. B. (1990). *Peer groups and peer cultures*. In S. S. Feldman & G. R. Elliott (Eds.). *At the threshold: The developing adolescent*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brown, B. B., & Klute, C. (2003). Friendships, cliques, and crowds. In G. R. Adams, & M. D. Berzonsky (Eds.). *Blackwell handbook of adolescence* (pp. 330–348). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Bukowski, W. M., Hoza, B., & Boivin, M. (1994). Measuring friendship quality during pre and early adolescence: The development and psychometric properties of the Friendship Qualities Scale. *Journal of Social and Personal Relationships, 11*, 471-84.
- Demirli, A. (2007). *The role of gender, attachment dimensions, and family environment in loneliness* (Unpublished master thesis). School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara.

- Döğücü, F. 2004. *Tosya ilçesinde farklı liselerde öğrenim gören ergenlerin arkadaş ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Durmuşoğlu, N., & Doğru, S. 2006. Çocukluk örseleyici yaşantılarının ergenlikteki yakın ilişkilerde bireye etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 237-246.
- Fine, G. A., Mortimer, J. T., & Roberts, D. T. (1990). *Leisure, work, and the mass media*. In S. S. Feldman, & G. R. Elliott (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Furman, W. E., Simon, V. A., Shaffer, L., & Bouchey, H. A. (2002). Adolescents' working models and styles for relationships with parents, friends, and romantic partners. *Child Development*, 73, 241-255.
- Gentzler, A., Ramsey, M., Yuen, Y. C., Palmer, C., & Morey, J. (2014). Young adolescents' emotional and regulatory responses to positive life events: Investigating temperament, attachment, and event characteristics. *The Journal of Positive Psychology*, 9, 108-121.
- Gustafsson, P. E., Janlert, U., Theorell, T., Westerlund, H. & Hammarstro, A. (2012). Do peer relations in adolescence influence health in adulthood? Peer problems in the school setting and the metabolic syndrome in middle-age. *Plos One*, 7(6), e39385.
- Günaydın, B. & Yöndem, Z. D. (2007). Investigation of peer dependence in terms of some variables in adolescents. *Abant İzzet Baysal University Journal of Education Faculty*, 7 (1), 141-153.
- Halilolu, S. (2008). *Investigation of the relationships among loneliness levels, attachment styles, and dysfunctional beliefs of adolescents (Sample of Malatya)* (Unpublished masters thesis). İnönü University, Malatya.
- Hartup, W.W. & Stevens, N. (1997). Friendships and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin*, 121, 355-370.
- Hill, J. P. & Lynch, M. E. (1983). The intensification of gender-related role expectations during early adolescence. In J. Brooks-Gunn & A. C. Peterson (Eds.). *Girls at puberty* (pp. 201-228). New York, NY: Springer Science.
- Hortaçsu, N. (2003). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitapevi.

- Karakuş, Ö. (2012). Relation between attachment and loneliness in adolescence. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (2), 33-46.
- Kerns, K. A. (1994). A developmental model of the relations between mother-child attachment and friendship. In R. Erber & R. Gilmour (Eds.). *Theoretical frameworks for personal relationship* (pp. 129-156). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Kerns, K. A., Contreras, J. M. & Neal-Barnett, A. M. (2000). Family and peers: Linking two social worlds. Westport, CT: Praeger.
- Kulaksızoğlu, A. 2000. *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Laible, D., Carlo, G. & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 45-59.
- Lieberman, M., Doyle, A. B. & Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70(1), 202-213.
- Lin, M. J. (1998). *Attachment to parents and peers: Impact on adolescents psychosocial adjustment and interpersonal relationship in Taiwan* (Unpublished doctoral dissertation). University of Northern Colorado, Colorado.
- Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes: Growing up apart, coming together*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Markiewicz, D., Doyle, A. B. & Brendgen, M. (2001). The quality of adolescents' friendships: Associations with mothers' interpersonal relationships, attachments to parents and friends, and prosocial behaviors. *Journal of Adolescence*, 24, 429-445.
- Moretti, M. M. & Peled, M. (2004). Adolescent-parent attachment: Bonds that support healthy development. *Paediatr Child Health*, 9(8), 551-554.
- Nawaz, S. (2011). The relationships of parental and peer attachment bonds with the identity development during adolescence. *FWU Journal of Social Sciences*, 5, 104-119.
- Nickerson, A. B. & Nagle, R. J. (2005). Parent and peer attachment in late childhood and early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 25(2), 223-249.

- Oldfield, J., Humphrey, N. & Hebron, J. (2016). The role of parental and peer attachment relationships and school connectedness in predicting adolescent mental health outcomes. *Child Adolescence Mental Health, 21*, 21–29.
- Öztürk, M., Sayar, K., Uğurad, I. & Tüzün, Ü. (2005). The prevalence of social phobia in mothers of social phobic children. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 15*, 60-64.
- Parke, R. D. & Burielm, R. (2006). Socialization in the family: Ethnic and ecological perspectives. In W. Damon & R. M. Lerner (Series Eds.), & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology, Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 429-504). New York, NY: Wiley.
- Preveaux, N., Ray, G., Lobello, S. & Mehta, S. (2004). Peer relationships among institutionalized juvenile boys. *Journal of Adolescent Research, 19*(3), 284-302.
- Rao, P. A., Beidel, D. C., Turner, S.M., Ammerman, R. T., Crosby, L.E. & Sallee, F. R. (2007). Social anxiety disorder in childhood and adolescence: Descriptive psychopathology. *Behaviour Research and Therapy, 45*, 1181-1191.
- Reich, S. M. & Vandell, D. L. (2010). The interplay between parents and peers as socializing influences in children's development. In *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development, Second Edition* (Eds P. K. Smith & C. H. Hart). Wiley-Blackwell, Oxford, UK.
- Rose, A. J. (2002). Co-rumination in the friendships of girls and boys. *Child Development, 73*, 1830–1843.
- Rose, A. J., Carlson, W. & Waller, E. M. (2007). Prospective association of corumination with friendship and emotional adjustment: Considering the socioemotional trade-offs of co-rumination. *Development Psychology, 43*, 1019– 1031.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M. & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relations, and groups. In N. Eisenberg (Ed.), W. Damon, & R. Lerner (Series Ed.). *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional and personality development* (pp. 571–645). New York: Wiley.

- Sandhu, R. (2014). Father attachment predicts adolescent girls' social and emotional development (Unpublished doctoral dissertation). Antioch University, Seattle.
- Sroufe, L. A. (1983). Infant-caregiver attachment and patterns of adaptation in preschool: The roots of maladaptation and competence. In M. Perlmutter (Ed.). *Minnesota Symposium in Child Psychology*, 16, 41-91. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Sroufe, L.A. & Fleeson, J. (1986). Attachment and the construction of relations. In W.W. Hartup & Z. Rubin (Eds.). *Relations and development*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Steele H. & Steele M. (2005). The construct of coherence as an indicator of attachment security in middle childhood: The friends and family interview. In: Kerns K, Richardson R, editors. *Attachment in middle childhood*. New York, NY: Guilford Press, pp. 137-160.
- Suess, G. J., Grossmann, K. E. & Sroufe, L. A. (1992). Effects of infant attachment to mother and father on quality of adaptation in preschool: From dyadic to individual organisation of self. *International Journal of Behavioral Development*, 15, 43-65.
- Sukys, S., Lisinskiene, A. & Tilindiene, I. (2015). Adolescents' participation in sport activities and attachment to parents and peers. *Social Behavior and Personality*, 43(9), 1507-1518.
- Şimşek, D. (2010). *The investigation of the peer relations, social support perception and life satisfaction onto the 8th grade students that stay in regional boarding primary education school and with their families*. (Unpublishes masters thesis). Çukurova University, Adana.
- Tillfors, M., Persson, S., Willén, M. & Burk, W. J. (2012). Prospective links between social anxiety and adolescent peer relations. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1255-1263.
- Underwood, M.K. & Rosen, L. H. (2009). Gender, peer relations, and challenges for girlfriends and boyfriends coming together in adolescence. *Psychology Women Quarterly*, 33(1), 16, 1-7.
- Yücel, N. (2009). *A study on the effect of the internet use at home on the peer relations and the loneliness level of the adolescents* (Unpublished masters thesis). Ankara University, Ankara.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kızıldağ, S. (2019). Peer relations in adolescence. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1408-1432. DOI: 10.26466/opus.531892

Üniversite Öğrencilerinde Fiziksel Aktivite, Sedanter Süre ve Yaşam Kalitesi İlişkisinin Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.532283

*

Atakan Yılmaz*

*Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi, Spor Bilimleri Bölümü, Ankara/Türkiye
E-Posta: atakan@baskent.edu.tr ORCID: [0000-0002-4520-0220](https://orcid.org/0000-0002-4520-0220)

Öz

Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite (FA) ve sedanter davranış (SD) sürelerini belirleyerek yaşam kaliteleri üzerine etkilerini değerlendirmektir. Çalışmanın evreni Nisan 2018'de Ankara'da bir vakıf üniversitesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören lisans öğrencileri olarak belirlenmiş ve rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden 400 öğrenci örnekleme dâhil edilmiştir. Anket formu öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini, genel sağlık durumlarını ve günlük fiziksel aktivite ve sedanter davranış sürelerini belirlemeye yönelik sorular ile Görsel Analog Skalası'ndan oluşmaktadır. Araştırma verileri tanımlayıcı istatistikler, Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis testi ve Spearman korelasyon katsayısı ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan 400 üniversite öğrencisinin % 67,3'ü kadın olup, yaş ortalaması 20,49±1,74 yıldır. Katılımcıların bir günde ortalama 2 saat fiziksel olarak aktif oldukları, ortalama 9 saat sedanter oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların yaşam kalitesi puanlarının boş zamanlarında fiziksel aktivite için ayırdıkları süre ile pozitif yönde ($r = 0,772$, $p=0,000$), sedanter davranışlar için ayırdıkları süre ile negatif yönde ($r = 0,772$, $p=0,000$) istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Çalışmada üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite sürelerinin sağlıklı bir yaşam için yetersiz olduğu, ekran ve sosyal amaçlı sedanter davranışlarına ayırdıkları sürelerin azaltılmasının önemli olduğu olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fiziksel Aktivite, Sedanter Davranış, Üniversite Öğrencileri, Yaşam Kalitesi*

Physical Activity, Sedantery Behaviour and Quality of Life among University Students

*

Abstract

The aim of this study was to evaluate the effects of physical activity (PA) and sedentary behavior (SB) on the quality of life of university students. The sample of the study was determined as undergraduate students in different departments of a foundation university in Ankara in April 2018 and 400 students were selected by random sampling method and accepted to participate in the study. The questionnaire consisted of the questions related to the socio-demographic characteristics, general health status and daily physical activity and sedentary behavior of the students and the Visual Analogue Scale. Research data were evaluated by descriptive statistics, Mann-Whitney U test, Kruskal Wallis test and Spearman's correlation coefficient. Of the 400 university students surveyed, 67.3% were women, with a mean age of 20.49 ± 1.74 years. It was determined that the participants were physically active for 2 hours in a day and they were sedentary for an average of 9 hours. Quality of life scores of the participants were calculated as $65,59 \pm 17,85$. There was a statistically significant relationship between the quality of life scores of the university students and the duration of physically active ($r = 0,772, p = 0,000$), and the duration of sedentary behaviors ($r = 0,772, p = 0,000$). In this study, it was concluded that the duration of physical activity of university students is insufficient for a healthy life, it is important to reduce the time spent for sedentary behaviors especially for screening and social activities.

Keywords: *Physical activity, quality of life, sedentary behavior, university students*

Giriş

Fiziksel aktivite, istirahat düzeyinin üzerinde enerji harcaması içeren her türlü kas kasılması sonucu oluşan hareket olarak tanımlanır (Caspersen, Powell ve Christenson, 1985). Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre fiziksel hareketsizlik (fiziksel aktivite eksikliği), küresel ölüm nedenleri arasında dördüncü önemli risk faktörü olarak belirlenmiştir. Fiziksel hareketsizliğin göğüs ve kolon kanserlerinin % 21-25'inin, tip 2 diyabet hastalığının % 27'sinin ve iskemik kalp hastalığının % 30'unun ana nedeni olduğu tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2018). Son zamanlarda fiziksel aktiviteye paralel olarak sedanter davranışlar da, bireylerin fiziksel aktivite düzeylerinden bağımsız olarak, sağlığın önemli bir belirleyicisi olarak daha fazla kabul görmektedir (Owen, Healy, Matthews ve Dunstan, 2010; Biswas ve diğ., 2015; Omorou ve diğ., 2016). Sedanter davranış, uyanık halde, yatar ya da oturur pozisyonda 1,5 MET (Metabolik Eşdeğer) ve bunun altında seviyede enerji tüketimine yol açan herhangi bir aktivite olarak tanımlanmıştır (Sedentary Behaviour Research Network, 2012; Tremblay ve diğ., 2017). Yüksek sedanter davranışın tüm nedenlere bağlı mortalite, kardiyovasküler hastalık, kanser ve diyabet kaynaklı mortalite ve insidans riskleri ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Owen, Healy, Matthews ve Dunstan, 2010; Biswas ve diğ., 2015; Omorou ve diğ., 2016; Tremblay ve diğ., 2017; Wu, Han, Zhang, Luo, Hu ve Sun, 2017; Cabanas-Sánchez, Martínez-Gómez, Esteban-Cornejo, Castro-Piñero, Conde-Caveda ve Veiga, 2018). Yapılan araştırmalar hem fiziksel aktivitenin hem de sedanter davranışın, genel ve hasta popülasyonlarda sağlıkla ilgili yaşam kalitesi ile ilişkili olduğunu, fiziksel aktivitenin sağlıkla ilgili yaşam kalitesi ile pozitif bir şekilde ilişkiliyken, sedanter davranışın düşük sağlıkla ilgili yaşam kalitesi ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Wu ve diğ., 2017; George ve diğ., 2014; Taricco ve diğ., 2014; Vagetti ve diğ., 2014; Meneguci ve diğ., 2015).

Sağlık Bakanlığı tarafından 2015 yılında yapılan bir araştırmada, Türkiye'de kadınların %13'ünün, erkeklerin ise %23'ünün yeterli düzeyde fiziksel aktivite yaptığı belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2015). Kadınlarda ve erkeklerde hiç egzersiz yapmayanların oranı yaşla birlikte artış göstermektedir (Sağlık Bakanlığı, 2015). Bu artışın en belirgin görüldüğü yaş grupları ise geç ergenlik dönemi, lise sonrası ile üniversite yıllarıdır

(Cengiz, İnce ve Çiçek, 2009; Deliens, Deforche, De Bourdeaudhuij ve Clarys, 2015; Peterson, Sirard, Kulbok, DeBoer ve Erickson, 2018). Gençlikten yetişkinliğe geçiş dönemi olarak ifade edilen 18-25 yaş arası, bir diğer deyişle üniversite dönemi, hem sağlıkla ilgili alışkanlıklarda bozulma ile nitelendirilen bir dönem olduğu için (Peterson ve diğ., 2018; Joseph, Royse, Benitez ve Pekmezi, 2014; Clemente, Martins, Nikolaidis ve Mendes, 2017) hem de bu dönemde benimsenen düzenli fiziksel aktivitenin ilerleyen yaşlarda sağlık faydalarına dönüşmesi öngörüldüğü için (Malina, 2001; Fernandes ve Zanesco, 2010; Omorou, Langlois, Lecomte, Briançon ve Vuillemin, 2016) kritik dönem olarak kabul edilmektedir. Uluslararası yazında, düzenli fiziksel aktivite yapma ve sedanter süreyi kısaltma ile önemli düzeyde fiziksel ve zihinsel sağlık faydası sağlanacağına ilişkin tutarlı epidemiyolojik kanıtlar mevcuttur (Wu ve diğ., 2017; Omorou ve diğ., 2016; Kolt ve diğ., 2017; Balboa-Castillo ve diğ., 2011; Herman, Hopman ve Sabiston, 2015; Guallar-Castillón ve diğ., 2014; Lindsay ve diğ., 2016). Ancak Türkiye’de yapılan araştırmaların sadece fiziksel aktivite ve yaşam kalitesi ilişkisine odaklandığı görülmektedir (Tekkanat, 2008; Ergül ve Çamlıyer, 2017; Tözün, Sözmen ve Babaoğlu, 2017; Lapa ve Korkmaz, 2017; Sağlam ve Yılmaz, 2017; Eruzun, 2017; Özdemir, Özşaker ve Ersöz, 2016). Bu çalışmanın amacı Ankara’da bir vakıf üniversitesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite ve sedanter davranış sürelerinin belirlenerek, yaşam kaliteleri ile ilişkilerinin değerlendirilmesidir. Çalışmanın özellikle 18-25 yaş grubu başta olmak üzere, Türkiye’de fiziksel aktiviteyi artırmaya ve sedanter davranışları azaltmaya yönelik yapılacak kapsamlı çalışmalar için en önemli müdahale alanlarını ortaya koyması hedeflenmiştir.

Materyal ve Metod

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Kesitsel tipteki araştırma, 2018 yılı Nisan ayında Ankara’da bir vakıf üniversitesinin farklı bölümlerinde öğrenim gören üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini Ankara'da bir vakıf üniversitesinde kayıtlı yaklaşık 9.580 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem büyüklüğü %80 güç için, % 50 oranında, %90 güven düzeyinde ve %5 etki büyüklüğü dikkate alınarak 405 lisans öğrencisi olarak belirlenmiştir. Fakültelere göre ulaşılması gereken öğrenci sayısı tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Örnekleme yer alan 405 öğrenci, tabakalara göre her bir fakülleden, kolayda örnekleme ile seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğrencilere dört bölümden oluşan anket formu uygulanmıştır. İlk bölümde sosyo-demografik bilgiler (yaş, cinsiyet, kimlerle yaşadığı, ailenin aylık geliri, vb.), genel sağlık değerlendirmesi (boy, kilo, genel sağlık değerlendirmesi) ve sağlık davranışları (sigara ve alkol kullanımı, günlük uyku süresi) ile ilgili 12 soru yer almaktadır. İkinci bölümde Sağlıkla İlişkili Yaşam Kalitesi'ni değerlendirmek amacıyla; katılımcıların bugünkü sağlık durumlarına 0-100 arasında bir değer verdikleri ve bunu termometre benzeri bir ölçek üzerinde işaretledikleri Görsel Analog Skalası bulunmaktadır (Ravens-Sieberer ve diğ., 2010). Ölçekten 0 ile 100 arasında değişen yaşam kalitesi skorları elde edilmektedir. Anket formunun üçüncü ve dördüncü bölümü araştırmacılar tarafından literatür araştırmasına dayanarak hazırlanmış olup; üçüncü bölümde üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite için günlük harcadıkları süreyi belirlemeye yönelik dört soru (Tablo 2), dördüncü bölümde ise öğrencilerin sedanter davranışlar için ortalama geçirdikleri günlük süreyi belirlemeye yönelik 12 soru (Tablo 3) yer almaktadır. Katılımcıların fiziksel aktivite ve sedanter davranış sürelerini gerçeğe uyarlamak için ilk olarak uyku ve ders saatleri dışında kalan toplam boş zamanları hesaplanmıştır. Bu hesaplama için Günlük Süreden Uyku Süresi ve Ders Süresi çıkarılmıştır. İkinci olarak katılımcıların günlük toplam fiziksel aktivite ve sedanter davranış süreleri ayrı ayrı ifadelerle verilen yanıtların toplamaları ile hesaplanmıştır. Katılımcıların uyarlanmış aktivite/davranış süreleri ise beyan ettikleri davranış süresi ile hesaplanan toplam boş zaman çarpımının her bir davranış süresinin kareleri toplamına oranlanmasıyla hesaplanmıştır (Cabanas-Sánchez, 2018).

Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizi SPSS 18.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak Sağlıkla İlişkili Yaşam Kalitesi puanı ele alınmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri ise sosyo-demografik özellikler, sağlık davranışları, fiziksel aktiviteye ayrılan süre ve sedanter davranışlar için ayrılan süre olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın tanımlayıcı istatistikleri frekans, yüzde ve ortalama±standart sapma şeklinde gösterilmiştir. Puanların ve yüzdelerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Katılımcıların bir günde fiziksel olarak aktif oldukları süreyi etkileyen sosyo-demografik özellikleri ve sağlık davranışlarını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Katılımcıların yaşam kalitesi puanı ile bir günde ortalama fiziksel aktivite ve sedanter davranış süreleri arasındaki ilişkileri belirlemek üzere Spearman korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir. Verilerin analizi aşamasında anket formunu tam olarak doldurmayan 5 katılımcının verileri kapsam dışında bırakılarak, 400 öğrenciye ait veriler analiz edilmiştir.

Bulgular

Çalışmaya katılan 400 üniversite öğrencisinin yaşları 18 ile 25 arasında dağılım göstermekte olup, yaş ortalaması $20,49 \pm 1,74$ yıldır. Katılımcıların %67,3'ü kadındır. Katılımcıların %71,5'i çekirdek aile ile yaşadığını, %60,8'inin aile gelirinin 5.332 TL'nin üzerinde olduğu, %74,5'inin yaşantısının büyük ölçüde şehir merkezinde geçtiği belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine ve Ortalama Fiziksel Aktivite Yüzdelere Göre Dağılımı

	Toplam		Fiziksel aktivite (%)	
	Sayı	Yüzde	Ortalama ±SS	p
Bölüm*				
Sağlık	159	39,8	16,22±13,62	0,183
Sağlık dışı	241	60,3	18,11±14,04	
Cinsiyet				
Kadın	269	67,3	14,52±12,27	0,000**
Erkek	131	32,8	23,18±15,19	
Kiminle yaşıyor				
Çekirdek aile	286	71,5	18,42±14,46	0,015**
Diğer	114	28,5	14,68±11,98	
Aile geliri				
<5.332 TL	157	39,3	16,55±14,36	0,342
≥5.332 TL	243	60,8	17,90±13,56	
Yaşantının çoğunluğunun geçtiği yer				
Küçük yerleşim yeri	102	25,5	16,81±14,37	0,782
Şehir merkezi	298	74,5	17,42±13,84	
BKİ*				
Zayıf	56	14,0	13,60±11,93	0,002**
Normal	273	68,3	16,95±13,37	
Kilolu	71	17,8	21,96±16,13	
GSD*				
İyi	320	80,0	17,68±14,23	0,318
İyi değil	80	20,0	15,89±12,23	
SİGARA				
Evet	213	53,3	18,72±14,23	0,041**
Hayır	187	46,8	15,89±13,40	
ALKOL*				
Yok	303	75,8	17,08±14,53	0,622
Aşırı	97	24,3	17,78±12,85	
UYKU*				
<7 Saat	99	24,8	16,86±13,05	0,684
≥7 Saat	301	75,3	17,52±14,17	
TOPLAM	400	100,0		

**p<0,05

* **Sınıflamalar:**

Bölüm: Öğrencilere açık uçlu sorulan Fakülte ve Bölüm soruları, sağlıkla ilgili bölümler (Sağlık Bilimleri Fakültesi bünyesindeki bölümler, Tıp Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi) ve sağlık dışı bölümler (Eğitim Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İletişim Fakültesi vb. bünyesindeki bölümler) olarak ikiye ayrılmıştır. **Aile geliri:** TÜİK Mart 2018 verilerine göre yoksulluk sınırının altı ve üstü iki grup olarak değerlendirilmiştir. **BKİ (Beden Kütle İndeksi):** Öğrencilere açık uçlu olarak sorulan ağırlık ve boy uzunluğu verilerinden ağırlığın boy uzunluğunun (metre cinsinden) karesine bölünmesiyle hesaplanmıştır. BKİ 18,5'den az olanlar "zayıf", 18,5-24,9 arasında olanlar "normal" ve 25'den fazla olanlar kilolu olarak sınıflandırılmıştır. **Genel sağlık durumu değerlendirmesi** 5'li likert ölçeğinde yapılmış

olup, "mükemmel", "çok iyi" ve "iyi" değerlendirmeler "iyi", "orta" ve "kötü" değerlendirmeler ise "iyi değil" olarak yeniden gruplandırılmıştır. **Aşırı alkol tüketimi:** "Alkol kullanıyor musunuz?" ve cevap evet ise "Alkol aldığımız zamanlarda ne kadar tüketirsiniz?" soruları ile belirlenmiştir. Erkekler için haftada birkaç gün 2 bardaktan fazla, kadınlar için haftada birkaç gün 1 bardaktan fazla alkol tüketimi "aşırı" olarak değerlendirilmiştir. **Uyku:** Katılımcıların yeterli uyuyup uyumadıkları "Bir günde ortalama kaç saat uyuyorsunuz?" sorusu ile belirlenmiş ve 7 ve daha fazla uyku saati "ideal" olarak tanımlanmıştır.

Öğrencilerin bir günde girdikleri ders saatleri 0 saat ile 8 saat arasında dağılım göstermekte olup ortalama $5,21 \pm 1,53$ saat olarak belirlenmiştir ($312,90 \pm 92,36$ dakika). Öğrencilerin bir günde 3 saat ile 15 saat arasında uydukları, ortalama olarak $7,36 \pm 1,48$ saat uydukları belirlenmiştir ($441,60 \pm 89,316$). Tablo 2'de öğrencilerin fiziksel aktivite için ayırdıkları ortalama süreler (dakika olarak) yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Ortalama Fiziksel Aktivite süreleri

	Öğrencilerin bildirdikleri FA süresi (dk)		Gerçeğe Uyarlanan FA süresi (dk)	
	Ortalama	SS	Ortalama	SS
Fiziksel aktivite veya spor/egzersiz yapmak	63,08	70,62	24,56	41,06
Dışarı çıkmak (yürüyüş, alışveriş, dans etme gibi)	121,88	83,12	64,99	73,42
Hobilerle uğraşmak (evcil hayvan bakımı, bir müzik aleti çalma, dart oynama gibi)	52,27	47,36	16,52	23,00
Fiziksel aktivite içeren oyun konsolları (Wii, Xbox kinect veya benzer)	36,62	69,29	14,02	34,41
Toplam	273,86	172,38	120,11	102,39
Yüzde (%)	18,99	9,46	17,36	13,89

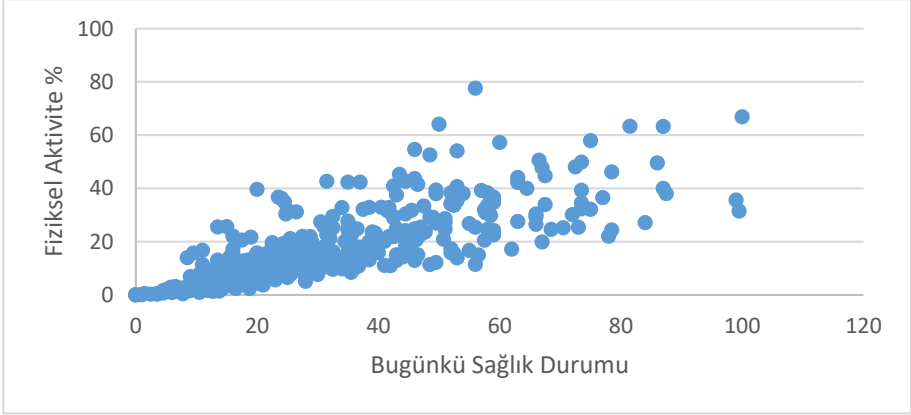
Katılımcıların gerçeğe uyarlanmış fiziksel aktivite süreleri incelendiğinde, bir günde ortalama $2,00 \pm 1,70$ saat ($120,11 \pm 102,39$ dakika), boş zamanlarının %17,36'sı fiziksel olarak aktif oldukları belirlenmiştir (Tablo 2). Erkeklerin, çekirdek aileleri ile yaşayanların, BKİ zayıf olanların ve sigara içmeyenlerin boş zamanlarında daha fazla fiziksel olarak aktif oldukları belirlenmiştir. ($p < 0,05$) (Tablo 1). Tablo 3'de öğrencilerin sedanter davranışlar için ayırdıkları ortalama süreler (dakika olarak) yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Ortalama Sedanter Davranış Süreleri

	Öğrencilerin bildirdikleri SD süresi		Gerçeğe Uyarlanan SD süresi	
	Ortalama	SS	Ortalama	SS
TV/Video//DVD İzlemek	122,34	80,78	61,51	60,80
Bilgisayar / video oyunları oynamak (Wii, Xbox kinect veya benzeri oyunlar hariç)	56,87	83,28	25,43	49,99
Eğlenme amaçlı internet sörfü (www, sohbet, Facebok gibi)	154,67	97,09	91,73	79,01
Ekran	333,88	186,96	178,68	114,78
Ekran %	28,67	11,47	31,52	18,16
Ödev yapmak/ders çalışmak (bilgisayarsız)	88,60	82,12	48,93	75,39
Bilgisayarda ödev yapma/ders çalışmak	72,09	74,51	33,50	59,17
Kitap okumak	60,97	68,40	25,98	46,32
Eğitim	221,67	157,21	108,43	118,51
Eğitim %	19,91	12,65	18,93	18,81
Aile veya arkadaşlarla oturmak/ konuşmak	168,21	85,64	107,13	82,65
Telefonda konuşmak veya mesaj göndermek, whatsapp vb.	103,06	48,26	42,12	34,18
Müzik dinlemek (başka bir şey yapmadan)	73,10	51,80	24,21	26,41
Sosyal	344,38	135,44	173,47	97,84
Sosyal %	30,53	9,29	30,99	16,02
Dinlenmek için oturmak	120,58	92,04	64,15	68,67
Bilişsel hobilerle uğraşmak (bulmaca çözmek, oyun kâğıdı ile oynamak, puzzle yapmak vb.)	29,83	39,12	7,40	13,97
Motorlu araçlarla ulaşım (araba, otobüs, tren, metro veya motosiklet)	88,06	45,52	33,22	33,21
Diğer	238,49	124,59	104,78	78,79
Diğer %	20,87	8,35	18,53	13,30
Toplam	1138,45	381,76	565,38	136,99
Yüzde	81,00	9,46	82,63	13,89

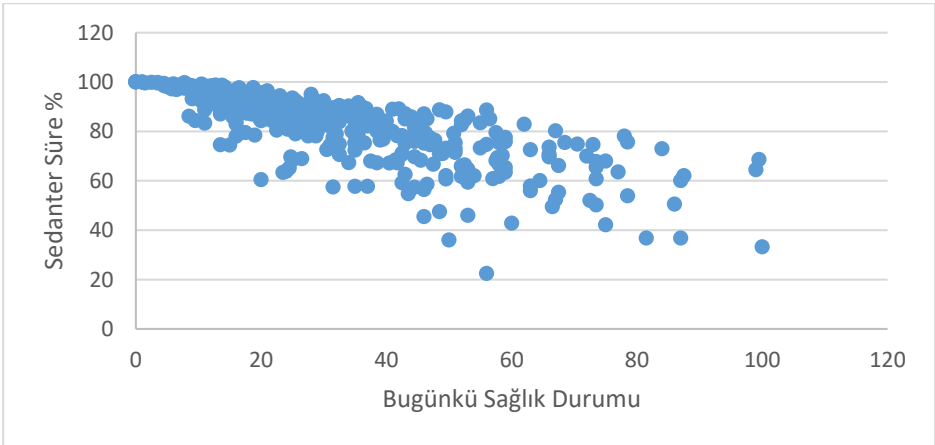
Katılımcıların gerçeğe uyarlanmış sedanter davranış süreleri incelendiğinde bir günde ortalama $9,42 \pm 2,28$ saat ($565,38 \pm 136,99$ dakika), boş zamanlarının %82,63'ü sedanter oldukları belirlenmiştir (Tablo 3). Katılımcıların sedanter davranış dağılımları incelendiğinde; %31,6 ekran, %30,6 sosyal, %19,1 eğitim ve %18,5 diğer amaçlarla sedanter davranışlarda buldukları anlaşılmıştır. Katılımcıların Sağlıkla İlişkili Yaşam Kalitesi puanları 0 ile 100 arasında dağılım göstermekte olup ortalaması $65,59 \pm 17,85$ olarak hesaplanmıştır. Grafik 1'de katılımcıların

yaşam kalitesi puanları ile boş zamanlarında fiziksel aktiviteye ayırdıkları süre arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Grafik 1. Yaşam Kalitesi Puanları ile Fiziksel Aktivite Süresi İlişkisi

Spearman sıra farkları korelasyon katsayısı ile değerlendirilen fiziksel aktivite yüzdeleri ile yaşam kalitesi puanı arasında pozitif yönde yüksek düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = 0,772$, $p=0,000$). Grafik 2'de katılımcıların yaşam kalitesi puanları ile boş zamanlarında sedanter davranışlara ayırdıkları süre arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Grafik 2. Yaşam Kalitesi Puanları ile Sedanter Davranış Süresi İlişkisi

Spearman korelasyon katsayısı ile değerlendirilen sedanter süre yüzdeleri ile yaşam kalitesi puanı arasında negatif yönde yüksek düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = -0,735$, $p=0,000$).

Tartışma

Üniversite öğrencilerinde, fiziksel aktivite ve sedanter davranışlar için ayırdıkları süreleri ve yaşam kalitesi üzerine etkilerini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada; Ankara'da bir vakıf üniversitesinde kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 18-25 yaş arası üniversite öğrencilerinin boş zamanlarında fiziksel aktivite ve sedanter davranış süreleri ve yaşam kaliteleri incelenmiştir. Araştırmaya katılan 400 öğrenci bir günde ortalama 2 saat ile zamanlarının %17'sini fiziksel olarak aktif geçirirken, ortalama 9 saat ile zamanlarının %82'sini sedanter davranışlar ile geçirmektedir. Ulusal yazında, üniversite öğrencilerinin zamanlarının ne kadarını fiziksel olarak aktif, ne kadarını sedanter olarak geçirdiklerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, çalışma sonuçları üniversite öğrencilerinde fiziksel aktivite düzeyinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmaların (Cengiz ve diğ., 2009; Tekkanat, 2008; Tözün ve diğ., 2017; Lapa ve Korkmaz, 2017) sonuçları ile uyumludur.

Üniversite öğrencilerinin sedanter davranış dağılımları incelendiğinde, birinci sırada %31 ile ekran karşısında, ikinci sırada %30 ile sosyal amaçlı sedanter davranışları olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bu sonucunun üniversite öğrencilerinin ekran bağımlılığı, internet bağımlılığı ve telefon bağımlılığı üzerine yapılan araştırmalar ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür (Sabbağ ve Aksoy, 2011; Noyan, Enez Darçın, Nurmedov, Yılmaz ve Dilbaz, 2015; Aslan ve Yazıcı, 2016; Çavuş, Ayhan ve Tuncer, 2016; Kuyucu, 2017).

Çalışmada üniversite öğrencilerinin fiziksel aktiviteye ayırdıkları süreyi etkileyen faktörlere bakıldığında erkeklerin, çekirdek ailesiyle birlikte yaşayanların, vücut kütle indeksi düşük olanların ve sigara kullanmayanların fiziksel olarak daha aktif oldukları belirlenmiştir. Daha önce yapılan araştırmalarda da erkeklerin kadınlara göre daha aktif olduğu (Cengiz ve diğ., 2009; Joseph ve diğ., 2014; Clemente ve diğ., 2017; Lapa ve Korkmaz,

2017), sağlıklı yaşam tarzı alışkanlıklarını benimseme ve vücut kütle indeksi ile fiziksel aktivite arasında pozitif ilişki olduğu (Tözün ve diğ., 2017; Nelson ve diğ., 2014) sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada son olarak üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite ve sedanter davranış süreleri ile yaşam kalitesi arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın bu sonucu Türkiye’de üniversite öğrencilerinde yapılan fiziksel aktivite yaşam kalitesi ilişkisini değerlendirmeye yönelik çalışmalarla (Eruzun, 2017; Özdemir ve diğ., 2016; Çiçek, 2018), Dünyanın farklı ülkelerinde fiziksel aktivite, sedanter davranış ve yaşam kalitesi ilişkisinin değerlendirildiği çalışmalarla (Omorou ve diğ., 2016; Wu ve diğ., 2017; Guallar-Castillón ve diğ., 2014) büyük ölçüde uyumludur.

Araştırmanın bir takım sınırlılıkları vardır. İlk olarak, araştırmanın kesitsel bir saha çalışması olarak planlanması ve katılımcıların kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmesi nedeniyle sonuçların genellenmesi yanlış değerlendirmelere neden olabilir. Araştırmada öğrencilerin fiziksel aktivite ve sedanter davranış süreleri günlük ortalama olarak belirlenmiş, haftada kaç kez yaptıkları sorulmamıştır. Gelecek araştırmalarda aktivite ve davranışların haftalık sıklığı ile birlikte öğrencilerin beslenme alışkanlıklarının sorgulanması da yararlı olabilir. Araştırmada yaşam kalitesi puanının sadece görsel analog skalası ile değerlendirilmiş olması da bir diğer sınırlılık olarak düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda yaşam kalitesinin çok boyutluluğunu dikkate alan daha kapsamlı ölçeklerin kullanılması yararlı olabilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin gün içerisinde fiziksel olarak aktif oldukları süre çok az olup, sedanter davranışlar için ayırdıkları süre çok fazladır. Bu yaş döneminde kazanılan fiziksel aktivite alışkanlıklarının ilerleyen yaşlarda sağlık üzerinde yaratacağı faydalar dikkate alınarak, fiziksel aktiviteyi artırmanın yanı sıra sedanter süreyi azaltmaya yönelik fiziksel aktivite, sağlık ve sosyal politikaların geliştirilmesine ve multidisipliner müdahale çalışmalarına ciddi düzeyde ihtiyaç vardır.

Üniversite öğrencilerinin sedanter davranışlarının çok büyük bir kısmını ekran ve sosyal amaçlı sedanter davranışlar oluşturduğu sonucuna dayanarak, fiziksel aktiviteyi bu davranışlar ile birleştirme ya da değiştirme yönünde müdahale çalışmalarının yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda başta çalışmanın yürütüldüğü üniversite olmak üzere, üniversite öğrencilerinin gidebileceği egzersiz/spor merkezlerinin ekran kullanımı yönünden geliştirilmesi ve öğrencilerin bu konuda bilgilendirilmesi, aile üyeleri ve arkadaşlarla birlikte fiziksel aktiviteye katılımın teşvik edilmesi düşünülebilir. Öğrencilerin fiziksel olarak aktif olmalarının, sedanter davranışların azalmasını sağlayacağı faydaların “ekran”lar üzerinden hazırlanan bilgilendirme ve spotlarla aktarılması da önemli bir araç olabilir.

Son olarak, spesifik olarak kız öğrencileri ve kilolu öğrencileri hedefleyen müdahale çalışmalarının da yararlı olabileceği düşünülmektedir. Alışkanlıkların kuşaklararası aktarımı dikkate alındığında, kız öğrencilerin kazandıkları fiziksel aktivite alışkanlığının hem bireysel, hem de ailevi ve toplumsal faydalarının daha fazla olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca kilolu öğrencilerin ilerleyen yıllarda sağlık açısından daha riskli oldukları düşünüldüğünde, onları hedef alan fiziksel aktivite çalışmalarının daha fazla fayda sağlayacağı öngörülebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Physical Activity, Sedantery Behaviour and Quality of Life among University Students

Atakan Yılmaz

Başkent University

Physical activity is defined as any body movement performed with skeletal muscles that lead to energy consumption above resting level (Caspersen, Powell & Christenson, 1985). According to World Health Organization data, physical inactivity (lack of physical activity) is the fourth important risk factor among global causes of death (World Health Organization, 2018). The aim of this study was to evaluate the effects of physical activity (PA) and sedentary behavior (SB) on the quality of life of university students.

Methods

The sample of the study was determined as undergraduate students in different departments of a foundation university in Ankara in April 2018 and 400 students were selected by random sampling method and accepted to participate in the study. The questionnaire consisted of the questions related to the socio-demographic characteristics, general health status and daily physical activity and sedentary behavior of the students and the Visual Analogue Scale. In the first part of the questionnaire, socio-demographic information (age, gender, with whom it is experienced, monthly income of the family, etc.), general health assessment (height, weight, general health assessment) and health behaviors (smoking and alcohol use, daily sleep time) 12 questions are included. In order to evaluate Health-related Quality of Life in the second part; There is a Visual Analogue Scale in which participants present a value between 0 and 100 to their current health status and marked it on a thermometer-like scale (Ravens-Sieberer et al., 2010). Quality of life scores ranging from 0 to 100 are obtained. The

third and fourth sections of the questionnaire were prepared by the researchers based on a literature review. In the third chapter, four questions were used to determine the time spent by university students for physical activity, and in the fourth section, 12 questions were used to determine the average time spent by students for sedentary behaviors. In order to adapt the physical activity and sedentary behavior times of the participants to the reality, the total free time remaining outside of the sleep hours was calculated. For this calculation, Sleep Time and Course Duration were removed from the Daily Period. Secondly, the total daily physical activity and sedentary behavior of the participants were calculated by the sum of the responses to the individual expressions. Adapted activity/behavior times of the participants were calculated by proportioning the total free time product calculated by the duration of the behavior they reported to the sum of the squares of each behavior time (Cabanas-Sánchez, 2018). Research data were evaluated by descriptive statistics, Mann-Whitney U test, Kruskal Wallis test and Spearman's correlation coefficient. Of the 400 university students surveyed, 67.3% were women, with a mean age of 20.49 ± 1.74 years.

Results

When the actual physical activity duration of the participants was examined, it was determined that the mean time was $2,00 \pm 1,70$ hours and 17,36% of the leisure time was physically active. It was determined that males, those living with their nuclear families, those with weak BMI and non-smokers were more physically active in their free time. ($P < 0.05$). It was determined that the participants were physically active for 2 hours in a day and they were sedentary for an average of 9 hours. The participants adapted to the reality of sedentary behavior and examined the duration of a day, an average of $9,42 \pm 2,28$ hours ($565,38 \pm 136,99$ min), free time 82,63% were sedentary has proved that. The participants adapted to the reality of sedentary behavior and examined the duration of a day, an average of $9,42 \pm 2,28$ hours ($565,38 \pm 136,99$ min), free time 82,63% were sedentary has proved that. When the sedentary behavior times of the participants were examined, it was determined that the mean time was 9.42 ± 2.28 hours (565.38 ± 136.99 min) and 82.63% of their leisure time were sedentary.

When the sedentary behavior distributions of the participants were examined; It was understood that they had sedentary behaviors with 31.6% screen viewing, 30.6% social life, 19.1% education and 18.5% for other purposes. Quality of life scores of the participants were calculated as 65, 59 ± 17, 85. There was a statistically significant relationship between the quality of life scores of the university students and the duration of physically active ($r=0,772$, $p=0,000$), and the duration of sedentary behaviors ($r=0,772$, $p=0,000$). In this study, it was concluded that the duration of physical activity of university students is insufficient for a healthy life, it is important to reduce the time spent for sedentary behaviors especially for screening and social activities. Lastly, it was determined that there was a significant relationship between the duration of physical activity and sedentary behavior of university students and quality of life.

Kaynakça / References

- Aslan, E. ve Yazıcı, A. (2016). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve ilişkili sosyodemografik faktörler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 109-117.
- Balboa-Castillo, T., León-Muñoz, L.M., Graciani, A., Rodríguez-Artalejo, F. ve Guallar-Castillón, P. (2011). Longitudinal association of physical activity and sedentary behavior during leisure time with health-related quality of life in community-dwelling older adults. *Health and quality of life outcomes*, 9(1), 47-57.
- Biswas, A., Oh, P.I., Faulkner, G.E., Bajaj, R.R., Silver, M.A., Mitchell, M.S. ve Alter, D.A. (2015). Sedentary time and Its association with risk for disease incidence, mortality, and hospitalization in adults: a systematic review and Meta-analysis. *Annals of Internal Medicine*, 162, 123–132. doi: 10.7326/M14-1651.
- Cabanas-Sánchez, V., Martínez-Gómez, D., Esteban-Cornejo, I., Castro-Piñero, J., Conde-Caveda, J. ve Veiga, Ó.L. (2018). Reliability and validity of the youth leisure-time sedentary behavior questionnaire (YLSBQ). *Journal of science and medicine in sport*, 21(1), 69-74.
- Caspersen, C.J., Powell, K.E., ve Christenson, G.M. (1985). Physical activity, exercise, and physical fitness: Definitions and distinctions for health-related research. *Public health reports*, 100 (2), 126-131.

- Cengiz, C., İnce, M.L. ve Çiçek, Ş. (2009). Üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite düzeyleri ve fiziksel aktivite tercihleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2), 23-32.
- Cicek, G. (2018). Quality of life and physical activity among university students. *Universal Journal of Educational Research*, 6(6), 1141-1148.
- Clemente, F.M., Martins, F.M.L., Nikolaidis, P.T. ve Mendes, R.S. (2017). Association between physical activity patterns and anthropometric characteristics of adults: An issue of public health? *Biomedical Human Kinetics*, 9(1), 124-132.
- Çavuş, S., Ayhan, B., Tuncer, M. (2016). Bilgisayar oyunları ve bağımlılık: üniversite öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 43, 265-289.
- Deliens, T., Deforche, B., De Bourdeaudhuij, I. ve Clarys, P. (2015). Determinants of physical activity and sedentary behaviour in university students: a qualitative study using focus group discussions. *BMC Public Health*, 15(1), 201-210.
- Ergül, O.K. ve Çamlıyer, H. (2017). 12–14 yaş grubu ergenlerde ders dışı etkinlikler ve egzersiz kapsamında uygulanan fiziksel aktivite programının ilköğretim öğrencilerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkileri. Dünya Spor Bilimleri Araştırmaları Kongresi, 23 - 26 Kasım 2017, Manisa / Türkiye.
- Eruzun, C. (2017). Kadınların spor etkinliklerine katılmalarının boş zaman tatmini ve yaşam kalitesine etkilerinin araştırılması: B-fit spor merkezleri üyeleri örneği. Yüksek lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Fernandes, R.A. ve Zanesco, A. (2010). Early physical activity promotes lower prevalence of chronic diseases in adulthood. *Hypertension Research: Official Journal of the Japanese Society of Hypertension*, 33(9), 926–931. doi:10.1038/hr.2010.106.
- George, S.M., Alfano, C.M., Groves, J., Karabulut, Z., Haman, K.L., Murphy, B.A. ve Matthews, C.E. (2014). Objectively measured sedentary time is related to quality of life among cancer survivors. *PLoS One*, 9: e87937. doi: 10.1371/journal.pone.0087937.

- Guallar-Castillón, P., Bayán-Bravo, A., León-Muñoz, L.M., Balboa-Castillo, T., López-García, E., Gutierrez-Fisac, J.L. ve Rodríguez-Artalejo, F. (2014). The association of major patterns of physical activity, sedentary behavior and sleep with health-related quality of life: A cohort study. *Preventive medicine*, 67, 248-254.
- Herman, K.M., Hopman, W.M. ve Sabiston, C.M. (2015). Physical activity, screen time and self-rated health and mental health in Canadian adolescents. *Preventive medicine*, 73, 112-116.
- Joseph, R.P., Royse, K.E., Benitez, T.J. ve Pekmezi, D.W. (2014). Physical activity and quality of life among university students: Exploring self-efficacy, self-esteem, and affect as potential mediators. *Quality of life research*, 23(2), 659-667.
- Kolt, G.S., George, E.S., Rebar, A.L., Duncan, M.J., Vandelanotte, C., Cap-erchione, C.M., et al. (2017). Associations between quality of life and duration and frequency of physical activity and sedentary behaviour: Baseline findings from the WALK 2.0 randomised controlled trial. *PloS one*, 12(6), e0180072.
- Kuyucu, M. (2017). Gençlerde akıllı telefon kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı sorunsalı: "Akıllı telefon (kolik)" üniversite gençliği. *Global Media Journal*, 7(14), 328-359.
- Lapa, T.Y., Korkmaz, N.H. (2017). Fiziksel aktivite düzeyinin pozitif ve negatif duygu durumuna etkisinin cinsiyete göre karşılaştırılması: Akdeniz ve Uludağ Üniversiteleri örneği. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 3177-3187.
- Lindsay, D.B., Devine, S., Sealey, R.M., Leicht, A.S. (2016). Time kinetics of physical activity, sitting, and quality of life measures within a regional workplace: A cross-sectional analysis. *BMC public health*; 16(1), 786-795.
- Malina, R.M. (2001). Physical activity and fitness: Pathways from childhood to adulthood. *American Journal of Human Biology: The Official Journal of the Human Biology Council*, 13(2), 162-172.
- Meneguci, J., Sasaki, J.E., Santos, A., Scatena, L.M., Damião, R. (2015). Sitting time and quality of life in older adults: A population-based study. *Journal of Physical Activity and Health*; 12(11), 1513-1529. doi: 10.1123/jpah.2014-0233.

- Nelson, C.C., Wagner, G.R., Caban-Martinez, A.J., Buxton, O.M., Kenwood, C.T., ve Sabbath, E.L.(2014). Physical activity and body mass index: the contribution of age and workplace characteristics. *American journal of preventive medicine*, 46(3), 42-51.
- Noyan, C.O., Enez Darçın, A., Nurmedov, S., Yılmaz, O. ve Dilbaz, N. (2015). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinin kısa formunun üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 73-81.
- Omorou, A.Y., Langlois, J., Lecomte, E., Briançon, S. ve Vuillemin, A. (2016). Cumulative and bidirectional association of physical activity and sedentary behaviour with health-related quality of life in adolescents. *Quality of Life Research*, 25(5), 1169-1178.
- Omorou, A.Y., Vuillemin, A., Menai, M., Latarche, C., Kesse-Guyot, E., Galan, P., Hercberg, S., Oppert, J.M. ve Briançon, S. (2016). 10-year cumulative and bidirectional associations of domain-specific physical activity and sedentary behaviour with health-related quality of life in French adults: Results from the SU.VI.MAX studies. *Preventive Medicine*, 88, 66-72.doi: 10.1016/j.ypmed.2016.03.023.
- Owen, N., Healy, G.N., Matthews, C.E. ve Dunstan, D.W. (2010) Too much sitting: the population-health science of sedentary behavior. *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 38, 105–113.
- Özdemir, O., Özşaker, M., Ersöz, G. (2016). Serbest zaman etkinliği olarak egzersiz yapan üniversite öğrencilerinde güdüsel yönelim ve psikolojik iyi oluş ilişkisi. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling*, 5(2),13-22.
- Peterson, N.E., Sirard, J.R., Kulbok, P.A., DeBoer, M.D. ve Erickson, J.M. (2018). Sedentary behavior and physical activity of young adult university students. *Research in nursing and health*, 41(1), 30-38.
- Ravens-Sieberer, U., Wille, N., Badia, X., Bonsel, G., Burström, K., Cavrini, G., et al. (2010). Feasibility, reliability, and validity of the EQ-5D-Y: results from a multinational study. *Quality of life research*, 19(6), 887-897.
- Sabbağ, Ç., Aksoy, E. (2011). Üniversite öğrencileri ve çalışanların boş zaman etkinlikleri: Adıyaman örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 10-23.

- Sağlam, Y. ve Yılmaz, G. (2017). Evaluation of physical activity levels and quality of life of teachers. *Acta Kinesiologica*, 11 (1), 25-32.
- Sağlık Bakanlığı. (2015). Türkiye fiziksel aktivite rehberi 2014. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 940, Ankara.
- Sedentary Behaviour Research Network (2012). Letter to the editor: Standardized use of the terms “sedentary” and “sedentary behaviours. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 37, 540–542. doi: 10.1139/h2012-024.
- Taricco, M., Dallolio, L., Calugi, S., Rucci, P., Fugazzaro, S., Stuart, M., Pillastrini, P., Fantini, M.P., Esercizio Fisico di Gruppo/2009 Investigators. (2014). Impact of adapted physical activity and therapeutic patient education on functioning and quality of life in patients with postacute strokes. *Neurorehabilitation and Neural Repair*, 28: 719–728. doi: 10.1177/1545968314523837.
- Tekkanat, Ç. (2008). Öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerde yaşam kalitesi ve fiziksel aktivite düzeyleri. Yüksek lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Tözün, M., Sözmen, M.K. ve Babaoğlu, A.B. (2017). Türkiye'nin batısında bir üniversite'nin sağlık ile ilişkili okullarında beslenme alışkanlıkları ve bunun obezite, fizik aktivite ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. *Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Tremblay, M.S., Aubert, S., Barnes, J.D., Saunders, T.J., Carson, V. ve Latimer-Cheung, A.E (2017). Sedentary behavior research network (SBRN)–terminology consensus project process and outcome. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 14(1), 75-92. doi: 10.1186/s12966-017-0525-8.
- Tremblay, M.S., Colley, R.C., Saunders, T.J., Healy, G.N. ve Owen, N. (2010). Physiological and health implications of a sedentary lifestyle. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 35, 725–40.
- Vagetti, G.C., Barbosa Filho, V.C., Moreira, N.B., de Oliveira, V., Maz-zardo, O. ve de Campos, W. (2014). Association between physical activity and quality of life in the elderly: a systematic review, 2000–2012. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 36, 76–88. doi:10.1590/1516-4446-2012-0895.

- World Health Organization (2018). *Global action plan on physical activity 2018–2030: More active people for a healthier world*. Geneva: World Health Organization. Available from: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272722/9789241514187-eng.pdf>
- Wu, X.Y., Han, L.H., Zhang, J.H., Luo, S., Hu, J.W. ve Sun, K. (2017). The influence of physical activity, sedentary behavior on health-related quality of life among the general population of children and adolescents: A systematic review. *PloS one*, 12(11): e0187668. doi: 10.1371/journal.pone.0187668.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yılmaz, A. (2019). Üniversite öğrencilerinde fiziksel aktivite, sedanter süre ve yaşam kalitesi ilişkisinin değerlendirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1433-1453. DOI: 10.26466/opus.532283

A Research for Determining Entrepreneurship Levels of University Students

DOI: 10.26466/opus.531718

*

Ayşe Aslı Honça* - Turan Çetinkaya**

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üni., Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Kastamonu / Türkiye

E-Posta: a.asliyuzgenc@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4173-6941](https://orcid.org/0000-0002-4173-6941)

** Araş. Gör. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Kırşehir/ Türkiye

E-Posta: turan.cetinkaya@windowslive.com

ORCID: [0000-0001-6363-5300](https://orcid.org/0000-0001-6363-5300)

Abstract

The purpose of this study is to examine the entrepreneurship level of university students in terms of several factors. The Entrepreneurship Scale, which was developed by Yılmaz and Sünbül (2009), has been used as the data collecting tool of the study used on descriptive survey method. The students who receive education in the School of Physical Education and Sports in Kastamonu and Ahi Evran Universities constitute the population of the study. The sample of the study consisted of 325 volunteer participants determined by the sampling method. Descriptive statistics, Mann Whitney U and Kruskal Wallis methods were used in data analysis. According to the findings of the study, it was found out that the university students have high level of entrepreneurship. Besides, when the correlations between the entrepreneurship level of university students and level of income, age and university variables are examined, it has been determined that there are statistically significant differences. On the other hand, there is no significant difference between the entrepreneurship level of university students and gender, department and grade variables.

Keywords: *Entrepreneurship, University students, Level of entrepreneurship*

Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma

*

Öz

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini çeşitli faktörler açısından incelemektir. Betimsel tarama yöntemi kullanılan araştırmada veri toplama aracı olarak, Yılmaz ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen Girişimcilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Kastamonu ve Ahi Evran Üniversiteleri Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları'nda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 325 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, Mann Whitney U ve Kruskal Wallis yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, üniversite öğrencilerinin girişimcilik düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin girişimcilik düzeyi ile gelir düzeyi, yaş ve üniversite değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, üniversite öğrencilerinin girişimcilik düzeyi ile cinsiyet, bölüm ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Girişimcilik, Üniversite öğrencisi, Girişimcilik düzeyi.*

Introduction

The entrepreneurship is a subject which has been examined in a widespread manner by numerous studies both in our country and in the world (Pazarcık, 2016). Since the concept of entrepreneurship increases the personal and social welfare, it has drawn attention and become a subject of study in literature. Thus, the countries have begun to put emphasis on entrepreneurship (Korkmaz, 2012). This interest on the entrepreneurship stems from a few factors. First of all, the globalization, the developments in the fields of information and communication technologies and knowledge-based economy require more qualified and knowledgeable individuals (Gürol & Atsan, 2006). Another reason is that entrepreneurship is accepted as an instrument for economic growth, balanced regional development and job creation (Laukkanen, 2000). Furthermore, the entrepreneurship has been admitted as a component of development and even a part of the solution for current economic condition recently (Iglesias-Sanchez et al., 2016).

Entrepreneurship is as old as human history. However, the present entrepreneurship applications are launched in 18th century (Ataseven, 2014, pp. 14). The concept of entrepreneurship reached its current extensive meaning after 1980s and particularly it raised its importance lately (Aracıoğlu et al., 2017, pp. 11). In spite of the well accepted importance of entrepreneurship in terms of economic and social aspects, there hasn't been any theory accepted in this field yet (Bull & Willard, 1993; Henry et al., 2005; in: Farhangmehr et al., 2016). The entrepreneurship has been defined differently by several researchers (Aydın & Er, 2015). The term of entrepreneurship springs from a French word "entrepreneur" of that origin comes from the word enterprise which has the meaning of establishment (Balaban & Özdemir, 2008). According to Rasmussen and Sotheim (2006), the entrepreneurship is one of the main tools of improvement and needs to be in new initiatives and current firms. Bygrave (1997) explains the process of entrepreneurship as all functions, activities and operations in relation to perceive and actualize the opportunities (Gürol, 2006, pp. 12).

It would be inevitable to mention about the entrepreneur during the process of entrepreneurship. In this context, the entrepreneur is the one

who bears the possible consequences following the activities s/he commenced (Ataseven, 2014, pp. 14). In other words, the entrepreneur is a person who determines the opportunities included in the market and turn these opportunities or requirements into business idea; brings the resources close together; undertakes risks; manages the finance, human resources and production and production processes; maintains his/her endeavor towards innovation in technology, product and marketing (Doğaner, 2014, pp. 5). It is possible to say that these definitions have common points even though they include some discrepancies. These points can be counted as taking risk, realizing opportunities, new business establishment, new product development etc. (Çetinkaya Bozkurt & Alparslan, 2013). Besides, so many features, which distinguish the entrepreneur personality from the others, have been highlighted. Koh (1996) determined the important components of entrepreneurship as need for achievement, focus of control, risk-taking, uncertainty tolerance, self-confidence and innovativeness (Kaygın & Güven, 2013, pp. 17).

The creation of a country's wealth and dynamism depends on competitive power of the companies and this power basically depends on the abilities of entrepreneurs and governors (Cuervo et al., 2007, pp. 1). Hence, the country rulers encourage the needed conditions for new initiatives and strategic growth of the regional SMEs (Small-Medium Sized Enterprises) (Laukkanen, 2000). In this direction, each country needs the initiatives and presents the support required for constituting the entrepreneurship activities (Aydın & Er, 2015) because the increase in the number of entrepreneurs brings the investment, employment, economic growth and expansion along with it (Türkoğlu et al., 2015). Thus, showing enough interest in our entrepreneur potential, which enables the new ideas to be created, expanded and applied; new industries and sectors to be emerged and by the way the economic growth to be permanent, should be a mission for all of us (Doğaner, 2014, pp. 5). Especially, the growing unemployment and the serious problems in employing rising generation cause supporting and improving the entrepreneurship tendency among the young to be unavoidable (Pazarcık & Aydın, 2015).

In our age, the unemployment is also an important problem in our country as in many countries in the world. Unemployment is widespread

among young people, despite their high level of education and willingness to work (Çalışkan Maya et al., 2012). For instance; According to the February 2018 data provided by OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), Turkey took place in 4th place following Greece, Spain and Italy (<https://tr.euronews.com>). According to September 2018 data provided by Turkey Statistics Institute (TSI), the unemployment in those children who are 15 and above in Turkey reached to was 3 million 749 thousand people by increasing by 330 thousand people compared to the same period last year. Additionally, the unemployment rate has increased by 0.8 points and reached to the level of 11.4%. Therefore, the unemployment rate in youthful population (15-24 ages) has risen up to 21,6% with a 1,6 point increase (TSI, 2018).

Since having powerful entrepreneurs has a detractive effect on unemployment rate while it has augmenter effect on level of income and economic growth by increasing competitive power, the individuals must be motived in order to raise the number of entrepreneurs (Salik & Kaygın, 2016). Particularly the university students create resource for raising the number of entrepreneurs (Hancioğlu & Tekin, 2018). In this context, the universities are expected to contribute to the entrepreneurship via technology and education transferring (Laukkanen, 2000). Universities have the handling potential and responsibilities of training more qualified entrepreneurs, namely the innovators of future, on account of the need for labor force with entrepreneurial spirit (Rasmussen & Sorheim, 2006). According to Peter Drucker, who is one of the pioneers among management philosophers, entrepreneurship is not related with genes and it is not a magic, secret or mystic (Kaygın & Güven, 2015, pp. 20). On the other hand, The studies carried out recently show that entrepreneurship is factor that can be learnt later and triggered by external environment (Aracıoğlu et al., 2017, pp. 12).

Entrepreneurship training has been widely spread in most industrialized countries and governments around the world have struggled to offer a range of programs to support the entrepreneurship in university education (Farhangmehr et al., 2016). In addition to this, the new higher education models, particularly the ones employed in the universities in Europe, contributed to the involvement of entrepreneurship as an inevitable part

of academic programs (Iglesias-Sanchez et al., 2016). The researches carried out also reveal the fact that these trainings contribute to the entrepreneurial characteristics of the students. Therefore, the entrepreneurship training is evaluated as a strategic solution to the social problem of our age called unemployment (Pazarçık, 2016) and a contribution to the entrepreneurship activities (Laukkanen, 2000).

The majority of entrepreneurs are in the 25-34 age-group. This situation reveals the “youth tendency among entrepreneurs” and lays emphasis on the increasing young entrepreneurship (Aracıoğlu et al., 2017, pp. 14). So, the entrepreneurship level of university students and the effect of Practical Entrepreneurship course on entrepreneurship inclinations constitute the subject of this study. It was observed that the studies conducted on university students in literature focused on mainly business, nursing care, engineering and other science disciplines. There are few studies performed on the students who are educated in the field of Physical Training and Sports included within the service industry. In addition, with increasing competition in the developing world, there is also need for entrepreneurs who are able to combine opportunities with their ideas and take action in the field of sports. Increase in the number of entrepreneurs with high potential would contribute to the national economy in addition to providing economic and social benefit by bringing innovation to the sports activities and business fields related to the sports (Geri, 2013). Thus, the results of this study will contribute to both the current situation of the entrepreneurship tendency which is expected to be raised by entrepreneurship training and the future studies to be executed in relation to level of entrepreneurship of the entrepreneur candidates in Turkey. Starting from this point of view, the purpose of this study is to determine the entrepreneurship level of university students. The sub-goals are revealing the correlation between the level of entrepreneurship of university students and the following variables; gender, age-group, grade, department, university and level of income.

2. Methodology

2.1. Model of the Study

The research has been designed in the general survey model and it is targeted to determine the entrepreneurship level of university students. Besides, the question of whether the level of entrepreneurship is affected by certain variables such as gender, age-group, level of income, grade, department and university or not has been examined.

2.2. Population and Sample of the Study

The students who receive education in the departments of Coaching Training and Sport Management of School of Physical Education and Sports in Kastamonu and Ahi Evran Universities constitute the population of the study. The sample of the study is also constituted by 129 female and 196 male, in total 325 students, who have been selected using the convenience sampling method and receive education as 1st and 4th grade students in 2017/2018 academic year in the departments of Coaching Training and Sport Management of School of Physical Education and Sports in Kastamonu and Ahi Evran Universities.

2.3. Data Collecting Tool

“Scale of University Students Entrepreneurship” that was developed by Yılmaz & Sünbül (2009) has been used as the data collecting tool of the study in addition to the personal information forms which were performed in order to specify the demographic features of the students.

The scale mentioned above is kind of a 5-point Likert type (1 =Never, 2=Seldom, 3=Sometimes, 4=Frequently, 5= Very Often) and consists of 36 items while it has one dimension. In the scale developing study of SUSE, the Cronbach’s alpha internal consistency coefficient was found .90. However, the Cronbach’s alpha value has been calculated as.94,6 in this study. The points of entrepreneurship vary between 36 and 180 while 36-64 indicates very low-level entrepreneurship, 65-92 indicates low-level entrepre-

neurship, 93-123 indicates medium-level entrepreneurship, 124-151 indicates high-level entrepreneurship and 152-180 indicates very high-level entrepreneurship. The more scale total points mean the more entrepreneurship level (Yılmaz & Sünbül, 2009).

2.4. Data Collecting Method

The data collecting tool was performed under supervision of an observer to the students who receive education in the departments of Coaching Training and Sport Management of School of Physical Education and Sports in Kastamonu and Ahi Evran Universities on the spring term of 2017/2018 academic year. The information related to the scale has been provided to the participants before performing it.

400 students participated in the research based on voluntariness. When the data file obtained from the participants was examined, 75 forms were excluded from the scope of research due to misfiling. Finally, 325 participants were included in the study. The application duration of the scale is approximately 10 minutes.

2.5. Data Analysis

At the end of the data collecting process, the descriptive statistics methods (frequency, percentage, average, standard deviation) were used to analyze demographics information and the inferential statistics methods were used in order to test the hypotheses of the study. Kolmogorov Smirnov Test was performed due to determine whether the data is suitable for normal distribution and the distribution of sub-dimensions hasn't shown normal distribution. Therefore, several non-parametric test methods have been used in data analysis. Mann-Whitney U Test was performed in order to determine whether there is a significant difference between the entrepreneurship level of university students and gender, grade, department, university variables. Additionally, the Kruskal-Wallis Test was used to test whether there is significant difference between the entrepreneurship level of university students and age-groups and level of income. Mann-Whitney U was performed after Kruskal-Wallis test in order to determine

the source correlation of the significant differences found through Kruskal-Wallis test.

3. Findings

3.1. Descriptive Statistics Findings

Table 1. The distribution of the participants by gender, age-group, university, department, level of income, grade and level of entrepreneurship

Variables		N	%
Gender	Male	196	60,3
	Female	129	39,7
Age-group	18-21	204	62,8
	22-25	107	32,9
	26-29	13	4,0
	30 and above	1	,3
University	Kastamonu University	171	52,6
	Ahi Evran University	154	47,4
Department	Coaching Training	189	58,2
	Sport Management	136	41,8
Level of Income	1000 and below	37	79,1
	1000-1999	70	9,5
	2000-2999	112	5,9
	3000 and above	106	5,5
Grade	1	181	55,7
	4	144	44,3
Level of Entrepreneurship	Very low-level of entrepreneurship	1	,3
	Low-level of entrepreneurship	6	1,8
	Medium-level of entrepreneurship	51	15,7
	High-level of entrepreneurship	169	52
	Very high-level of entrepreneurship	98	30,2

It is seen that 60,3% of participants are male, 62,8% of them are within the 18-21 age-group, 52,6% receive education in Kastamonu University, 58,2% study in the department of Coaching Training, 79,1% of them have 1000 TL and below as level of income, 55,7% are 1st grade students and 52% of participants have high-level of entrepreneurship characteristics.

Table 2. Descriptive Statistics Related to Participants' level of entrepreneurship

	N	\bar{x}	sd
Entrepreneurship Scale	325	140,01	20,6

When the Table 2 examined, it is seen that the entrepreneurship scale point average of participants is 140,01. Since this value is included within the high-level of entrepreneurship point interval (124-151), the point average of participants indicates that participants have high-level of entrepreneurship.

Table 3. Entrepreneurship Scale Mann Whitney U test results according to the gender variable of participants

	Gender	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	p
Entrepreneurship Scale	Male	196	169,11	33145,00	11445,000	,149
	Female	129	153,72	19830,00		

$p < 0.05$

When the Table 3 is examined, the Entrepreneurship Scale points of participants significantly differentiate by the gender variable ($U=11445$; $p < .05$). However, it is observed that male participants have higher mean rank than female participants.

Table 4. Entrepreneurship Scale Mann Whitney U test results according to the department variable of participants

	Department	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	p
Entre. Scale	Coaching	189	162,91	30789,50	12834,500	,983
	Training					
	Sport Management	136	163,13	22185,50		

$p < 0.05$

When the Table 4 is examined, Entrepreneurship Scale points of participants don't differentiate by the department variable ($U=12834,5$; $p < .05$). However, it is observed that the participants who receive education in

Sports Management have higher mean rank than the participants from Coaching Training.

Table 5. Entrepreneurship Scale Mann Whitney U test results according to the university variable of participants

	University	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	p
Entrepreneurship Scale	Kastamonu University	171	181,42	31023,00	10017,000	,000
	Ahi Evran University	154	142,55	21952,00		

p<0.05

When the Table 5 is examined, Entrepreneurship Scale points of participants significantly differentiate by the university variable (U=12834,5; p<.05). Moreover, it is observed that the participants who receive education in Kastamonu University have higher mean rank than the participants from Ahi Evran University.

Table 6. Entrepreneurship Scale Mann Whitney U test results according to the grade variable of participants

	Grade	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	p
Entrepreneurship Scale	1	181	163,95	29675,00	12860,000	,838
	4	144	161,81	23300,00		

p<0.05

When the Table 6 is examined, Entrepreneurship Scale points of participants don't differentiate by the grade variable (U=12860; p<.05). However, it is observed that 1st grade students have higher mean rank than the 4th grade students.

When the Table 7 is examined, it is understood that there is statistically significant difference between the entrepreneurship scale mean rank of participants who have different level of income ($\chi^2(3)=10,538$; p>.05). After Kruskal-Wallis test, Mann-Whitney U test is performed in order to determine the source double correlation of the difference in the entrepreneurship scale (As a result of 0.05/3 with Bonferroni correction, p <.0167).

Table 7. Entrepreneurship Scale Kruskal-Wallis test results according to the level of income variable of participants

	Level of Income	N	Mean Rank	SD	X ²	P
Entrepreneurship Scale	1000 TL and below	37	149,92	3	10,538	,015
	1001-1999 TL	70	158,02			
	2001-2999 TL	112	145,98			
	3000 TL and above	106	186,73			

p<0.05

Ultimately, it has been determined that the participants with 3000TL and above level of income have higher mean rank than the participants with 1000TL and below, 1001-1999TL and 2001-2999TL levels of income.

Table 8. Entrepreneurship Scale Kruskal-Wallis test results according to the age-group variable of participants

	Age Group	N	Mean Rank	SD	X ²	p
Entrepreneurship Scale	18-21	204	161,50	3	9,029	,029
	22-25	107	156,39			
	26-29	13	232,73			

p<0.05

When the Table 8 is examined, it is understood that there is statistically significant difference between the entrepreneurship scale mean rank of participants with different age-groups ($\chi^2(3)=9,029$; $p>.05$). After Kruskal-Wallis test, Mann-Whitney U test is performed in order to determine the source double correlation of the difference in the entrepreneurship scale (As a result of 0.05/3 with Bonferroni correction, $p <.0167$). In conclusion, it has been observed that the mean rank of participants included in 26-29 age-group is significantly higher than 18-21 and 22-25 age-groups' participants.

Discussion

In this study, it is aimed to determine the entrepreneurship level of students who receive education in School of Physical Education and Sports

and whether there is significant difference based on the correlations between entrepreneurship level and certain variables such as gender, age, level of income, grade, department and university.

The constriction on world resources, globalization and rapid technological changes caused unemployment to be a current issue. Entrepreneurial feature, lifestyle and idea are accepted as the solution model for the unemployment issue throughout the world and this feature is tried to be emplaced in universities as an identity phenomenon (Yelkikalkan et al., 2010). Thus, this study emphasizes the importance of determining the entrepreneurship level of university students in terms of future of rising generation and country. This study also focuses on the concept of entrepreneurship in terms of to be well understood in universities and encouraging more studies to be conducted in this field.

It is seen that the students participated in the study have high-level of entrepreneurship according to the findings of study (Mean point: 140,01, Table 2). On the basis of these findings, it can be said that the students who receive education in the field of physical training and sports have the characteristics of high-level entrepreneurship. In addition, it can be thought that this result has emerged as the sport contributes positively to the physical, social and emotional development of individuals (Karabulut & Karacan Doğan, 2018). This finding coincides with the literature. In many researches aiming at determining the entrepreneurship tendency of university students (Aksel & Bağcı, 2016; Demir et al., 2015; Yılmaz & Sünbül, 2009; Nas & Temel, 2018; Karabulut & Karacan Doğan, 2018; Köksal & Penez, 2015; Çatır et al. 2015; Çakır Dolu et al. 2016), the entrepreneurship level of students have appeared to be high. In addition to this, the rate of the students who have taken any entrepreneurship course is 12,4%. Although, majority of the students participated in the study didn't take any entrepreneurship course, it was determined that they have high-level of entrepreneurship features. This might be stemmed from the entrepreneurship courses' not being practical-weighted (Aksel & Bağcı, 2016). In this context, it is thought that the education given in different departments of universities has an important role in influencing the students' perspective on entrepreneurship (Geri, 2013). In addition, it is considered beneficial to provide programs that support entrepreneurship and entrepreneurs in the educational processes of universities and how to benefit from them

(Köksal & Penez, 2015). For this reason, it should be ensured that entrepreneurship course is placed in all education programs, stimulation of individuals from pre-school to higher education, development of entrepreneurship perceptions and motivation for creativity based entrepreneurship (Yelkikalkan et al., 2010).

When the level of entrepreneurship is examined according to the gender variable, it is seen that the gender of students don't affect the level of entrepreneurship. Although, in terms of results of our study, there are similar researches carried out in literature and haven't determined any significant difference between level of entrepreneurship and gender variable of participants (Nas & Temel, 2018; Çatır et al., 2015; Çakır Dolu et al., 2016; Özcan et al., 2018; Geri, 2013), there are also some researches that reveal a fact as a result that male students have higher level of entrepreneurship characteristics than female students (Köksal & Penez, 2015; Aksel & Bağcı, 2016; Canuzakov et al., 2017). The fact that there is no significant difference in the entrepreneurship levels of students according to gender may be due to the fact that the individuals participating in the research are in the same educational environment (Geri, 2013).

When the entrepreneurship level of students is evaluated in terms of department variable, it has been found out that this variable doesn't affect the level of entrepreneurship. In some researches (Nas & Temel; 2018, Cengiz et al., 2016; Karabulut & Karacan Doğan, 2018; Geri, 2013) that were carried out on the subject of entrepreneurship level of university students who receive education in the department of physical training and sports, this determination was found out contrarily. On the other hand, there are also some researches in literature (Aksel & Bağcı, 2016; Pan and Akay, 2015) that coincide with our finding on this subject. The fact that students don't differentiate according to the departments they read may be due to the fact that the basic courses are common in all departments in the University (Aksel & Bağcı, 2016).

A statistically significant difference was found when the entrepreneurship level of university students is examined in terms of the university variable. This difference is in favor of the students who receive education in Kastamonu University. This case may be explained by the fact that the participants who had already taken entrepreneurship course are in

Kastamonu University. In the research carried out by Karabulut & Karacan Doğan (2018) and focused on the entrepreneurship level of students who receive education in the departments of Physical Training and Sports, the level of students from Mersin University has been found higher than the other participants. Researchers have explained this case with the fact that Mersin has a larger population than other cities; the city is close to the sea and in the vicinity of an active port, free trade zone and business districts (Karabulut & Karacan Doğan, 2018).

Another finding of the study is that the age-group variable of the university students affects the level of entrepreneurship. It has been found that students aged 26-29 have more entrepreneurial characteristics than students younger than themselves. The fact that the students in this age group are at the graduation stage and are in the working life in the short term may be effective in this higher rate (Aksel & Bağcı, 2016). Although there are several researches (Korkmaz, 2012; Akkaya et al., 2014; Aksel & Bağcı, 2016) in literature of which findings coincide with ours, there are also some researches (Çatır et al., 2015) in which it has been determined that the students aged 20-22 have more entrepreneurial characteristics than the students aged 23 and above. In order to increase the level of entrepreneurship in early ages, the entrepreneurship courses should be scheduled in high schools and their equivalents.

When the entrepreneurship level of university students is examined in terms of level of income variable, it has been revealed that this level of income variable affects the level of entrepreneurship. It is found out that the students with 3000TL and above level of income have higher level of entrepreneurship than the students who have less level of income. In the research carried out by Pan & Akay (2015) and focused on determining the entrepreneurship tendency of university students, it has been determined that the students with 2500TL and above level of income have higher level of entrepreneurship tendency than the other participants with less level of income. Additionally, in the research conducted by Türkmen & İşbilir (2014), it has been found out that the students with 2001-3000TL level of income have higher level of entrepreneurship than the students with 1001-2000TL level of income. These researches show parallelism with our study. Hence, it can be said that as the level of income increase, the

entrepreneurial characteristics in general also increase (Akyurt, 2018). Individuals with entrepreneurial character often rely on their own capital and young people with low level of family income prefer to work in a stable and regular job, usually in the public sector, with the search for continuous assurance (Çakır Dolu et al., 2016).

Conclusion and Recommendations

In this study, it is aimed to determine the entrepreneurship level of students who receive education in School of Physical Education and Sports and whether there is significant difference based on the correlations between entrepreneurship level and certain variables such as gender, age, level of income, grade, department and university.

The need for growing our own entrepreneurs and supporting them as a country is started to be understood well after the changes in economic conditions and employment opportunities (Yelkikalkan et al., 2010). For this reason, it has become an important issue to lead the individuals with entrepreneurial characteristics to the entrepreneurship and increase the number of entrepreneurs (Akyurt, 2018).

Nowadays, due to the increase in the number of students who study and graduate in sports sciences, employment problems are also encountered in the field of sports sciences. In this context, the necessity and importance of entrepreneurship education for the students receiving sports education have become a current agenda (Demir et al., 2015).

Universities provide both theoretical and practical education in order to enable better comprehension and perception through the concept of entrepreneurship (Çatır et al., 2015). It is necessary to better plan and to improve the content of this entrepreneurship education given in universities by supporting our own entrepreneurs against globalized economic conditions as a result of the necessity of increasing the number of entrepreneurs (Yelkikalkan et al., 2010). Besides, since the entrepreneurship is a learnable discipline (Çakır Dolu et al., 2016), in all departments of the universities providing education in the field of Physical Education and Sports, entrepreneurship course should be added to the curricula. In this way, the entrepreneurship skills of the students who receive education in the field of

Physical Education and Sports will be improved and the number of successful entrepreneurs and entrepreneurships will be able to increase.

In conclusion, it was determined that university students who participated in the research have a high-level of entrepreneurship. There was no significant relationship between the gender and the departments they studied and their entrepreneurship level, but a significant relationship was found between the university, age-group and level of income variables and entrepreneurship levels. On the grounds of these results, the constraints of the study and recommendations for future studies are presented below.

The Constraints of the Study and Recommendations for Future Studies

- In the study, performing the scale only to the 1st and 4th grade students and the fact that the data were applied in only two departments are some of the constraints of the research. Besides, collecting data from only two universities can be also seen as a constraint in terms of generalization of the study.
- In future researches that focus to measure university students' entrepreneurship levels, it can be suggested to keep the sample size larger, to take sections from different universities and to reach all grades in the applied departments.
- It is suggested to increase the monetary support such as business loan, small and medium enterprises (SME) credits etc. for the individuals who have low level of income and desire to be an entrepreneur.
- It is suggested not to limit the entrepreneurship training by theoretical courses. This training should be supported by performance-oriented activities.
- It is recommended that entrepreneurship course should be added to the curricula of all departments of universities, especially at undergraduate level.
- The entrepreneurship training policy of countries should focus on developing the competence level of students instead of solely text book knowledge in order to raise the motive of students through being an entrepreneur.
- In order to increase the entrepreneurship levels of young entrepreneurs, it can be suggested to stimulate the individuals from pre-school

to higher education and schedule the entrepreneurship courses into the curriculum at high school and their equivalents at a younger age.

Kaynakça / References

- Akkaya, T., Yıldız, E. & Akın, Y. K. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi: Yalova meslek yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir uygulama. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 108-122.
- Aksel, İ. & Bağcı, Z. (2016). Girişimcilik eğilimi; Bir kamu üniversitesi'nin İİBF'sinde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinde bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2120-2133.
- Akyurt, N. (2018). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi: Sağlık örneği. *Medical Sciences (NWSAMS)*, 13(2), 43-57.
- Ataseven, M. (2014). *Ortaöğretim girişimcilik ders kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aydın, S. & Er, B. (2015). Meslek lisesi öğrencilerinin girişimcilik özelliklerini belirlemeye yönelik bir alan araştırması. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(2) 87-105.
- Balaban, Ö. & Özdemir, Y. (2008). Girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisi: sakarya üniversitesi iibf örneği. *Girişimcilik ve kalkınma dergisi*, 3(2), 133-147.
- Baty, G. B. & Blake, M. S. (2003). *Entrepreneurship: Back to basics*. Washington, DC: Beard Books.
- Bayraktaroğlu, S. (2005). *Girişimcilik ders notları*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Bull, I. & Willard, G. (1993). Toward a theory of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 8(3), 183-195.
- Çakır Dolu, İ., Dönmez Temucin, E. & Arslan Özkan, H. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin girişimcilik düzeyleri ile bazı ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(2), 293-315.
- Çalışkan Maya, İ., Uzman E. & Işık, H. (2012). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini farklı kaynaklardan algıladıkları sosyal desteğin yordaması. *Journal of Entrepreneurship and Development*, 7(1), 23-48.

- Canuzakov, K., Geri, S., Demirhan, B. & Tekeli, S. C. (2017). Entrepreneurship characteristics of university students who take 'Physical education and sport' education. *International Journal of Humanities and Social Science*, 7(2), 157-165.
- Çatır, O., Şimşek, A. & Ölekli, N. (2015). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesine yönelik ampirik bir çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5(5), 105-144.
- Cengiz, R., Serdar, E. & Donuk, B. (2016). Analyzing the level of mindfulness and entrepreneurship of the university students. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(4), 1320-1328.
- Çetinkaya Bozkurt, Ö. & Alparslan, A. M. (2013). Girişimcilerde bulunması gereken özellikler ile girişimcilik eğitimi: girişimci ve öğrenci görüşleri. *Journal of Entrepreneurship and Development*, 8(1), 7-28.
- Cuervo, A., Ribeiro, D. & Roig, S. (Eds.). (2007). *Entrepreneurship concepts, theory and perspective*. Newyork: Springer Berlin Heidelberg.
- Demir, A.Z., Eliöz, M., Çebi, M. & Sezen, S. (2015). Girişimcilik ve girişimci üniversite: Spor bilimleri fakültesi öğrencileri üzerine bir çalışma. *Ondokuz Mayıs University Journal of Faculty of Education*, 34(1), 198-212.
- Doğaner, E. A. (2014). *Girişimcilik okulu*. İstanbul: Kuraldışı yayınları.
- Farhangmehr M., Gonçalves P. & Sarmento, M. (2016). Predicting entrepreneurial motivation among university students The role of entrepreneurship education. *Education + Training*, 58 (7/8), 861-881.
- Geri, S. (2013). Research on entrepreneurial characteristics of students in school of physical education and sports. *Turkish Journal of Education*, 2(3), 50-60.
- Gürol, M. A. (2006). *Küresel arena'da girişimci ve girişimcilik*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gürol, Y. & Atsan, N. (2006). Entrepreneurial characteristics amongst university students Some insights for entrepreneurship education and training in Turkey. *Education+Training*, 48(1), 25-38.
- Hancıoğlu, Y. & Tekin, E. (2018). Genç girişimci adaylarının girişimcilik eğilimlerinin değerlendirilmesi: Uygulamalı girişimcilik kampüsü üzerine bir araştırma. *Cankırı Karatekin University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 8 (1), 213-246.

- Henry, C., Hill, F. & Leitch, C. (2005), Entrepreneurship education and training: can entrepreneurship be taught? Part I, *Education+Training*, 47(2), 98-111.
<https://tr.euronews.com/2018/06/14/turkiye-oecd-issizlik-endeksinde-4-sirada>
- Iglesias-Sánchez, P. P., Jambrino-Maldonado, C., Velasco, A. P. & Kokash, H. (2016). Impact of entrepreneurship programmes on university students. *Education + Training*, 58, 2, 209-228.
- Karabulut, E. O. & Karacan Doğan, P. (2018). Investigation of Entrepreneurship Trends and General Competency Levels of University Students Studying at Faculty of Sports Sciences. *Journal of Education Training Studies*, 6(4). 212-220.
- Kaygın, E. & Güven, B. (2013). *Farklı boyutlarıyla kadın girişimcilik*. İstanbul: Veritas akademi.
- Kaygın, E. & Güven, B. (Eds). (2015). *Girişimcilik: Temel kavramlar, girişimcilik türleri, girişimcilikte güncel konular*. İstanbul: Siyahinci akademi.
- Koh, H. C. (1996), Testing hypotheses of entrepreneurial characteristics; A study of Hong Kong MBA students. *Journal of Managerial Psychology*, 11(3), 12-25.
- Köksal, Y. & Penez, S. (2015). An Investigation on Sector Preferences and Demographic Characteristics of College Students Showing High Tendency of Entrepreneurship. *Suleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 20(1), 155-167.
- Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Bülent Ecevit üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 16(2), 209-226.
- Laukkanen, M. (2000). Exploring alternative approaches in high-level entrepreneurship education: creating micro mechanisms for endogenous regional growth. *Entrepreneurship®ional development*, 12, 25– 47.
- Nas, K. & Temel, V. (2018). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik düzeyleri. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 134-144.

- Özcan, B., Çeltek, E. E., Sönmez, N. & Kırım, B. (2018). Girişimci kişilik özelliklerinin ve girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimine etkisi – Kocaeli Üniversitesi Örneği. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 18(EYİ Özel Sayısı), 37-54.
- Özhan Dedeoğlu, A. (Ed.). (2017). *Tüm boyutlarıyla girişimcilik*. İstanbul: Hümanist kitap yayıncılık.
- Pan, V. L. & Akay, C. (2015). Eğitim fakültesi öğrencilerinin girişimcilik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Education Sciences*, 9(6), 125-138.
- Pazarcık, Y. (2016). Üniversitelerimiz girişimci yetiştirebiliyor mu?: Üniversite öğrencilerinin girişimcilik algısını/eğilimini/özelliklerini ölçen araştırmaların sonuçsal bir değerlendirmesi. *Journal of social sciences and humanities researches*, 17(37), 140-169.
- Pazarcık, Y. & Aydın, E. (2015). Girişimcilik temelli ders tasarımının öğrencilerin girişimci eğilim ve davranışlarına etkisi: Üniversite öğrencilerine yönelik deneysel bir çalışma. *Journal of entrepreneurship and development*, 10(2), 126-146.
- Rasmussen, E. A. & Sorheim, R. (2006). Action-based entrepreneurship education. *Technovation*, 26, 185-194.
- Salik, N. & Kaygın, E. (2016). Demografik değişkenler açısından üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi: Kafkas Üniversitesi Örneği. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 145-162.
- TUİK. (2018). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27698> Turkey Statistics Institute the unemployment report.
- Türkmen, M. & İşbilir, U. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi. *CBU Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 9(2), 18-28.
- Türkoğlu, T., Açıkgöz, A. & Tetik, S. (2015). *The investigation of the relationship between socio-demographic profile and entrepreneurial personality features of associate degree students*, II. International symposium on entrepreneurship and career, 9-11 October Mugla, Turkey.
- Yelkikalkan, N., Akatay, A., Yıldırım, H. M., Karadeniz, Y., Köse, C., Koncagül, Ö. & Özer, E. (2010). Entrepreneurship Education in World and Turkish Universities: A Comparative Analysis. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (19): 51-59

Yılmaz, E., & Sünbül, A. M. (2009). Üniversite öğrencilerine yönelik girişimcilik ölçeğinin geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 195-203.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Honça, A. A. & Çetinkaya, T.. (2019). A research for determining entrepreneurship levels of university students. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1454-1475. DOI: 10.26466/opus.531718

Basketbolda Dinamik Dengenin Şut İsabetine Etkisinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.534271

*

Rızgar Rostam Abdullah* - Yıldırım Gökhan Gencer**

* Öğretmen, Erbil / Irak

E-Posta: rzgar.373980@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5613-2542](https://orcid.org/0000-0002-5613-2542)

** Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Mersin/ Türkiye

E-Posta: ygokhangencer@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5511-2374](https://orcid.org/0000-0001-5511-2374)

Öz

Bu çalışmada, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi basketbol takımlarında oynayan kadın ve erkek sporcuların dinamik denge, dikey sıçrama, anaerobik güç, vki ve şut isabetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde lisanslı olarak basketbol oynayan yaşları $22,58 \pm 2,23$ 12 Erkek ve $20,58 \pm 2,15$ yaş olan 12 kadın basketbolcu gönüllü olarak katılmıştır. Sporculara spor yaşı, boy, kilo, dikey sıçrama, şut ve dinamik denge ölçümleri yapılarak, elde edilen verilerin analizini yapmak için SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Kadın ve erkeklerin karşılaştırılmasında Mann Whitney U ve veriler arası ilişkinin değerlendirmesinde ise Spearman korelasyon testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre dinamik denge ile dikey sıçrama arasında, dikey sıçrama ile de şut ve anaerobik güç arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). Sonuç olarak, dikey sıçrama ile dinamik denge arasındaki negatif yönlü ilişkinin dolaylı olarak şut isabetiyle de ilişkili olması, dinamik dengenin basketbol ile uğraşan antrenör, sporcu ve araştırmacılar için göz ardı edilemeyecek bir husus olabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Basketbol, dinamik denge, şut isabeti

¹ Bu çalışma Rızgar Rostam Abdullah'ın aynı başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Analysis of the Effect of Dynamic Stability on Shot Accuracy in Basketball

*

Abstract

This study aims to investigate the relationship between dynamic stability, vertical jump, anaerobic power, body mass index and throwing shots of male and female athletes playing in basketball teams of Van Yüzüncü Yıl University. 12 male and 12 female Van Yüzüncü Yıl university basketball team registered players who are $22,58 \pm 2,23$ and $20,58 \pm 2,15$ years old participated this study voluntarily. The athletes' age, height, weight, vertical jump, shooting and dynamic stability measurements obtained and in order to analyze the data 20 packages from SPSS program was used. Mann Whitney U was used for nonparametric tests of men and women in comparison, whereas for the evaluation of the relationship between data, Spearman correlation test was used. According to the obtained results, statistically significant relation was found between dynamic stability and vertical jump, vertical jump and smear and anaerobic power ($p < 0,05$). As a result, the negative correlation between the vertical jump and the dynamic balance is also indirectly related to the smash hit, so that the dynamic equilibrium of the coach, athletes, it can be said that it can not be ignored for athletes and researchers.

Keywords Basketball, dynamic balance, shot

Giriş

Basketbol fiziksel, teknik ve zihinsel özelliklerin yanı sıra taktiksel bilgiyi de içeren branşa özgü birtakım becerileri de gerektirmektedir. Sporcuların fiziksel yeterliliklerinin yüksek olması, oyun içi hücum ve savunma organizasyonlarını etkin bir biçimde yerine getirmelerini sağlamaktadır. Kazanmanın önemli olduğu basketbolda bu tarz beceriler önemli rol oynamaktadır (Tsunawake, ark 2003). Hücum organizasyonları içinde yer alan şut atma, top sürme ve pas verme gibi temel yetenekler basketbolda başarıyı etkileyen faktörler arasında gösterilebilir. Şut mekaniği sayı kazandırmaya yönelik bir hareket olduğu için özellikle teknik yönden araştırmalarda sıklıkla yer almaktadır. Şutta topun sporcunun elinden ayrıldığı andan itibaren atış hareketi başlamış kabul edilmekte ve ilk hareketten itibaren atış mekaniği belirli kurallar içerisinde gerçekleşmektedir. Şut atışının niteliğini belirleyen yükseklik, topun sporcunun elinden çıkış hızı ve şutun açısı gibi faktörler isabet için de önemli görülmektedir (Hay, 1994).

Spor branşlarında önemli bir unsur olan denge, sportif başarı için gerekli olan vücut kompozisyonu açısından da önemli bir role sahiptir. Hareket akışında ani değişimler gerektiren dinamik sporlar için denge temel oluşturmaktadır (Altay, 2001). Denge hayatımızın her anında ihtiyacımız olan bir olgudur. (Cecel ve ark., 2007; Hotchkiss ve ark., 2004). Oturma veya ayakta durma dengenin insan hayatındaki en önemli şeklidir. Çocukluk döneminde gelişim ile ortaya çıkan diğer denge şekilleri; eğilme, dönme, uzanma, tek ayak üzerinde durabilmedir. Yürüme, koşma veya atlama gibi motorik becerilerin kazanılmasında denge önemli bir faktördür (Özer ve Özer, 2004). Denge, istirahatte veya herhangi bir aktivite esnasında postürel uyum gerçekleştirmek için yer çekimi merkez noktasını destek yüzeyinde tutabilme işidir (Şahin Onat ve ark., 2014). Denge, statik denge ve dinamik denge olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Durağan pozisyonda iken dengeyi sağlama işine statik denge; düşmeden veya denge kaybına uğramadan hareket etme yeteneğine de dinamik denge denmektedir.

Spor, antrenman veya yarışma sırasında yüksek düzeydeki motorik uygulamaları gerçekleştirmeyi, statik ve dinamik dengenin her ikisini de eş zamanlı olarak sürdürmeyi içermektedir. Bundan dolayı denge gibi

nöromusküler sistemi etkileyen performans becerilerinin geliştirilmesi basketbolcular için önem arz etmektedir. Bu çalışmada Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi basketbol takımlarında yer alan kadın ve erkek basketbolcuların dinamik denge düzeylerini belirleyerek, dikey sıçrama, boy, kilo, anaerobik güç, dikey sıçrama ve şut atış puanı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmaya lisanslı olarak basketbol oynayan 12 Erkek ve 12 kadın basketbolcu gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada nicel olarak deneysel desen kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini 2017 yılında Üniversite takımlarında basketbol oynayan kadın ve erkek sporcular, örneklemini ise 17-25 yaş arası Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi takımında basketbol oynayan kadın ve erkek sporcular oluşturmaktadır.

Sporculara testler uygulandıktan önce her bir ölçüm cihazı tanıtılmış, yönergeler okunmuş ve sporculara ölçüm için birer deneme hakkı verilmiştir. Yapılan ölçümlerde elde edilen veriler ölçüm formlarına kaydedilmiştir. Ölçümler, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu salonu ile Dursun Odabaşı Eğitim ve Araştırma Hastanesi Spor Hekimliği Anabilim Dalı laboratuvarında gerçekleştirilmiştir. Denge ölçümlerine başlamadan önce sporcular diğer test ölçümlerine tabi tutulmuştur. Sporcuların boy uzunluğu ve vücut ağırlıkları 0,1 hassasiyetle SECA marka boy ve kilo ölçer ile yapılmıştır. Dikey Sıçrama ve Anaerobik Güç Testi ölçümler 0,1 m hassasiyetli TKK 5406 Jumpmetre dikey sıçrama aleti ile yapılmış ve 3 hak verilerek ve en iyi derecesi cm cinsinden kaydedilmiştir. Anaerobik güç ölçümler değerlendirilmesi, $(P=(\sqrt[4]{4.9 \times (kg) \times \sqrt{Dn}}))$ formülü ile hesaplanmıştır. Sporcuların dinamik denge ölçümleri Prokin 5.0 System, Pk_ Manop_ 05_ en_ 01 (Begomo, Italy) kullanılarak ölçülmüştür. Sporculara dinamik testler anlatılarak dinamometre tanıtılmış ve her bir deneğe birer örnek test uygulaması yaptırılmıştır. Her bir sporcu için stabiliometrenin kalibrasyonu yapılmıştır. Tüm sporcular dinamik testi aynı günde tamamlanmıştır. Dinamik denge ölçümü sonrası ortaya çıkan veri Ortalama Takip Hatası (Average Track Error) olarak tanımlanmaktadır. Oluşan değer, bireyin

izlemesi gereken yolun sınırlarını aşma miktarını göstermektedir. Ortalama takip hatası düşükse bireyin dinamik dengesi iyi, ortalama takip hatası yüksek ise bireyin dinamik dengesi kötü varsayılmaktadır. Bu veriler içerisinde, her bir bireyin dinamik denge skoru elde edilmiş ve denge skoru büyüdükçe bireyin dengesi kötü, skor küçüldükçe dengesi iyi varsayılmıştır.

Sporcuların şut isabetlerini ölçmek için AAHPERD Basketball Speed Spot Shooting Testi kullanılmıştır. AAHPERD Basketbol Testi, top sürme, pas verme, şut ve defansif hareketler gibi basketbola özgü teknik testlerden oluşmaktadır. Teste ait tüm bölümler için geçerlilik katsayısı 0,65-0,95 olarak bildirilmiştir. Yapılan test-retest güvenilirlik çalışmasında ise güvenilirlik katsayısı 0,84-0,97 olarak bildirilmiştir (Strand ve Wilson, 1993). Çalışmada genç basketbolcuların şut yeteneklerini ölçmek için bu test bataryasının hızlı nokta şut bölümü kullanılmıştır. Bu test protokolüne göre;

Uluslararası standartlardaki basketbol sahası içerisinde bulunan yarı sahadaki potanın çemberin merkez noktasından 4.57 m uzaklıkta 5 tane eşit aralıklarda atış noktalarını belirlenir. Şut noktaları çemberin orta noktasının izdüşümünden ölçülerek işaretlenir. Her bir nokta 60 cm boyunda belirgin bantla işaretlenir. Sporcu başlangıç atış noktasına gelerek şut testine başlar. İlk noktadan çembere şut atar, geri dönen topu alır, dripling yaparak diğer atış noktasına gelir ve şut atar, 5 şut atma noktasının her birinden en az bir kez şut atmalıdır. Şut atışını gerçekleştirirken sporcunun en az bir ayağı işaret çizgisinin arkasında olmalıdır. Bu süre içerisinde isabetsiz atışlar sonrası aldığı topla turnpik atışı deneyebilir fakat iki turnikeyi arka arkaya yapamaz. Test süresince Sporcu "dur" uyarısı verilene kadar 5 atış noktasından kurala uygun şut atışına veya turnike atışına devam eder. 60 saniye süre dolduğunda şut testi tamamlanmış olur. Her başarılı atış ve turnike atış için 2 puan verilir. Başarılı olmayan çembere çarpıp dönen atışlarda 1 puan verilir. Çemberden dönen top sonrası yapılan turnike başarılı ise 2 puan verilir. Eğer arka arkaya iki başarılı turnike yapılırsa ikincisine puan verilmez. 60 saniye içerisinde en fazla 4 turnike denenebilir, daha fazlasına puan verilmez. Top sürme, top taşıma ve atış çizgisi ihlali gibi kural hatası yapılan atışlara puan verilmez (Strand ve Wilson, 1993; Mulazımoğlu, 2012).

Çalışmada istatistiksel olarak verilerin analizini yapmak için SPSS 20 paket programı kullanıldı. Elde edilen verilerin normallik sınaması Shapiro-Wilks testi ile analiz edildi. Normal dağılım göstermeyen verilerin analizinde Mann Whitney U testi kullanıldı. Değişkenler arasındaki ilişki ise Spearman korelasyon analizi ile test edildi.

Bulgular

Sporcular üzerinde yapılan çalışmada, sporcuların, yaş, kilo, spor yaşı, boy, şut, dikey sıçrama ve denge özellikleri incelenmiş. Dikey Sıçrama, Şut, Denge arasında korelasyon bağlantısı kurulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kadın ve Erkek Sporculara Ait Bilgiler

Değişkenler	n	Kadın	Erkek
Yaş (yıl)	12	20,58 ± 2,15	22,58 ± 2,23
Vücut Ağırlığı (kg)	12	62,88 ± 13,53	76,55 ± 11,34
Boy (cm)	12	164,38 ± 7,14	179,58 ± 7,60
Spor Yaşı (yıl)	12	9,25 ± 4,02	11,42 ± 2,19
Denge Skoru	12	19,66 ± 15,37	14,41 ± 10,68
Dikey Sıçrama (m)	12	0,44 ± 0,05	0,60 ± 0,11
Şut Puanı	12	20,08 ± 2,99	24,25 ± 1,95
Anaerobik güç (kgm/sn)	12	91,73 ± 1,96	130,51 ± 2,08
Vki	12	23,06 ± 4,19	23,66 ± 1,86

Tablo 2. Parametrelere Göre Kadın ve Erkek Sporcuların Karşılaştırılması

Değişkenler	Kadın	Erkek	Z	P
Yaş (yıl)	20,58 ± 2,15	22,58 ± 2,23	-2,000	,045
Vücut Ağırlığı (kg)	62,88 ± 13,53	76,55 ± 11,34	-2,425	,015*
Boy (cm)	164,38 ± 7,14	179,58 ± 7,60	-3,611	,000**
Spor yaşı (yıl)	9,25 ± 4,02	11,42 ± 2,19	-1,581	,114
Denge Skoru	19,66 ± 15,37	14,41 ± 10,68	-3,645	,000**
Dikey sıçrama (m)	43,75 ± 4,84	59,92 ± 11,20	-3,253	,001**
Şut puanı	20,08 ± 2,99	24,25 ± 1,95	-,867	,386
Anaerobik güç (kgm/sn)	91,73 ± 1,96	130,51 ± 2,08	-3,406	,001**
Vki	23,06 ± 4,19	23,66 ± 1,86	-1,212	,225

*(p<0,05), **(p<0,01)

Tablo 2'ye göre kadın ve erkek sporcuların karşılaştırmasında kilo, boy, dikey sıçrama, denge ve anaerobik güç parametrelerinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$, $p<0,01$). Diğer parametrelerdeki fark istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0,05$).

Tablo 3. Basketbolcuların Demografik Korelasyon Analizi

Parametreler		n	Kilo	Cinsiyet	Yaş	Boy	Spor Yaşı
Vücut	r	24		,496*	,187	,784**	,286
Ağırlığı (kg)	p	24		,014	,381	,000	,175
Cinsiyet	r	24	,496*		,430*	,722**	,330
	p	24	,014		,036	,000	,116
Yaş (yıl)	r	24	,187	,430*		,262	,563**
	p	24	,381	,036		,216	,004
Boy (cm)	r	24	,784**	,722**	,262		,400
	p	24	,000	,000	,216		,053
Spor Yaşı (yıl)	r	24	,286	,330	,563**	,400	
	p	24	,175	,116	,004	,053	
Dikey	r	24	,272	,699**	,160	,444*	,214
Sıçrama (m)	p	24	,199	,000	,455	,030	,315
Şut puanı	r	24	,165	,652**	,239	,440*	,074
	p	24	,441	,001	,261	,031	,731
Anaerobik Güç (kgm/sn)	r	24	,900**	,708**	,231	,817**	,329
	p	24	,000	,000	,277	,000	,117
Vki	r	24	,790**	,096	,047	,249	,108
	p	24	,000	,655	,827	,240	,616
Denge Skoru	r	24	,013	-,203	-,076	,138	,226
	p	24	,951	,342	,726	,521	,288

* ($p<0,05$), ** ($p<0,01$)

Tablo 3'e göre kilonun: cinsiyet ve boy parametreleriyle, cinsiyetin: yaş, kilo ve boy parametreleriyle, yaşın: cinsiyet ve spor yaşıyla, boyun: kilo, cinsiyetle, spor yaşının: yaş ile, dikey sıçramanın: cinsiyet ve boy ile, şutun cinsiyet ve boy ile, anaerobik gücün: kilo, boy ve cinsiyet ile, vücut kütle indeksinin: kilo ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur ($p<0,01$, $p<0,05$). Diğer parametrelerdeki fark istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0,05$).

Tablo 4. Basketbolcuların Performans Korelasyon Analizi

Değişkenler		n	Dikey Sıçrama	Şut	Anaerobik Güç	Vki	Dinamik Denge
Vücut	r	24	,272	,165	,900**	,790**	,013
Ağırlığı (kg)	p	24	,199	,441	,000	,000	,951
Cinsiyet	r	24	,699*	,652**	,708**	,096	-,203
	p	24	,000	,001	,000	,655	,342
Yaş (yıl)	r	24	,160	,239	,231	,047	-,076
	p	24	,455	,261	,277	,827	,726
Boy (cm)	r	24	,444*	,440*	,817**	,249	,138
	p	24	,030	,031	,000	,240	,521
Spor Yaşı (yıl)	r	24	,214	,074	,329	,108	,226
	p	24	,315	,731	,117	,616	,288
Dikey Sıçrama (m)	r	24		,417*	,662**	,027	-,469*
	p	24		,043	,000	,899	,021
Şut Puanı	r	24	,417*		,315	-,174	-,060
	p	24	,043		,134	,417	,782
Anaerobik Güç (kgm/sn)	r	24	,662**	,315		,619**	-,198
	p	24	,000	,134		,001	,355
Vki	r	24	,027	-,174	,619**		-,123
	p	24	,899	,417	,001		,566
Denge	r	24	-,469*	-,060	-,198	-,123	
Skoru	p	24	,021	,782	,355	,566	

*. ($p<0,05$), **. ($p<0,01$)

Tablo 4'e göre kilonun: şut, vki ve anaerobik güç parametreleriyle, cinsiyetin: dikey sıçrama, şut ve anaerobik güç parametreleriyle, boyun: dikey sıçrama, şut ve anaerobik güç ile, dikey sıçramanın: şut ve anaerobik güç ile, şutun dikey sıçrama ile; anaerobik gücün: dikey sıçrama ve vücut kütle indeksi, vki'nin: anaerobik güç ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur ($p<0,01$, $p<0,05$). Dinamik dengenin dikey sıçrama parametresi ile negatif yönlü anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur ($p<0,05$). Diğer parametrelerdeki fark istatistiksel olarak anlamsızdır ($p>0,05$).

Tablo 5. Kadın Basketbolcuların Korelasyon Analizi

n=12		Yaş	Kilo	Boy	Spor Yaşı	Anaero-bik Güç	Vki	Dikey sıçrama	Şut	Dinamik Denge
Yaş (yıl)	r		,094	,139	,696*	,029	,022	-,117	-,310	,258
	p		,772	,667	,012	,929	,947	,718	,327	,419
Vücut Ağırlığı (kg)	r	,094		,649*	,240	,888**	,846**	-,333	-,289	,312
	p	,772		,022	,452	,000	,001	,290	,363	,324
Boy (cm)	r	,139	,649*		,443	,439	,253	-,345	-,081	,594*
	p	,667	,022		,149	,154	,428	,272	,802	,042
Spor Yaşı (yıl)	r	,696*	,240	,443		,085	-,035	-,032	-,130	,349
	p	,012	,452	,149		,793	,913	,921	,687	,267
Anaero-bik Güç (kgm/sn)	r	,029	,888**	,439	,085		,860**	,071	-,130	-,084
	p	,929	,000	,154	,793		,000	,827	,687	,795
Vki	r	,022	,846**	,253	-,035	,860**		-,156	-,352	-,018
	p	,947	,001	,428	,913	,000		,628	,262	,957
Dikey Sıçrama (m)	r	-,117	-,333	-,345	-,032	,071	-,156		,268	-,831**
	p	,718	,290	,272	,921	,827	,628		,400	,001
Şut Puanı	r	-,310	-,289	-,081	-,130	-,130	-,352	,268		,030
	p	,327	,363	,802	,687	,687	,262	,400		,926
Denge Skoru	r	,258	,312	,594*	,349	-,084	-,018	-,831**	,030	
	p	,419	,324	,042	,267	,795	,957	,001	,926	

* ($p<0,05$), ** ($p<0,01$)

Tablo 5’de görülebileceği gibi kadın basketbolcuların yaş ile spor yaşı arasında, kilo ile boy, anaerobic güç ve vki arasında, boy ile kilo ve dinamik denge arasında, spor yaşı ile yaş arasında, anaerobic güç ile kilo ve vki arasında, dinamik denge ile boy arasında istatistiksel olarak pozitif yönde, dikey sıçrama ile dinamik denge arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$; $p<0,01$). Diğer parametrelerdeki ilişki istatistiksel bakımdan anlamsız bulunmuştur ($p>0,05$).

Tablo 6’da görüldüğü gibi erkek sporcuların spor yaşı ile yaşları arasında, kilo ile boy, anaerobic güç ve vki arasında, boy ile kilo ve anaerobic güç arasında, anaerobic güç ile kilo, boy ve vki arasında, vki’nin ise kilo ve anaerobic güç parametreleri arasında istatistiksel bakımından pozitif yönlü ilişki bulunmuştur ($p<0,01$; $p<0,05$). Diğer parametrelerdeki korelasyon istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 6. Erkek Basketbolcuların Korelasyon Analizi

n=12	Yaş	Kilo	Boy	Spor Yaşı	An-aerobik Güç	Vki	Dikey Sıçrama	Şut	Dinamik Denge
Yaş (yıl)	r	,046	-,153	,619*	-,263	,298	-,405	-,071	-,037
	p	,886	,635	,032	,409	,346	,192	,826	,908
Vücut Ağırlığı (kg)	r	,046	,753**	-,202	,820**	,911**	-,035	,070	-,019
	p	,886	,005	,529	,001	,000	,914	,828	,953
Boy (cm)	r	-,153	,753**	-,046	,783**	,476	,196	-,022	,189
	p	,635	,005	,886	,003	,118	,542	,947	,556
Spor Yaşı (yıl)	r	,619*	-,202	-,046	-,054	-,061	,050	-,424	,283
	p	,032	,529	,886	,869	,851	,877	,170	,373
Anaerobik Güç (kgm/sn)	r	-,263	,820**	,783**	-,054	,629*	,420	-,219	,046
	p	,409	,001	,003	,869	,028	,175	,494	,888
Vki	r	,298	,911**	,476	-,061	,629*	-,252	,151	,049
	p	,346	,000	,118	,851	,028	,430	,640	,880
Dikey Sıçrama (m)	r	-,405	-,035	,196	,050	,420	-,252	-,356	-,368
	p	,192	,914	,542	,877	,175	,430	,257	,240
Şut Puanı	r	-,071	,070	-,022	-,424	-,219	,151	-,356	,157
	p	,826	,828	,947	,170	,494	,640	,257	,627
Denge Skoru	r	-,037	-,019	,189	,283	,046	,049	-,368	,157
	p	,908	,953	,556	,373	,888	,880	,240	,627

*. ($p<0,05$), **. ($p<0,01$)

Tartışma

Çalışmada vücut ağırlığı ile vücut kütle indeksi ve anaerobik güç arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca boy ile dikey sıçrama, anaerobik güç ve şut parametreleri arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Akgöl (1997) ise uzun boylu kişilerin denge testlerinde daha başarılı olduklarını bildirmiştir. Erkmen ve ark. (2007) çalışmamızla paralel şekilde ve 35 erkek sporcunun katıldığı çalışmada kilo ve boy uzunluğunun dinamik denge ile boy ve kilo arasında ilişki bulamamışlardır. Hansen ve ark., (2000) çalışmanın aksine, erkeklerin kilo, boy uzunluğu ve VKI ile dinamik denge skoru arasında istatistiksel anlamlı pozitif bir

korelasyon olduğunu, kadınlarda ise sadece kilo ile dinamik denge arasında istatistiksel anlamlı pozitif korelasyon olduğunu bulmuştur.

Yaşın ve spor yaşının diğer parametrelerle korelasyonu istatistiksel bakımdan önemsizdir ($p>0,05$). Bunun sebebinin ise henüz üniversite çağında olan sporculardan oluşan bir çalışma grubu olması ve bu grubun birbirine yakın yaşlarda olmalarından kaynaklanabilir.

Dikey sıçrama parametresinde erkek sporcuların ($0,60\pm 0,11$) kadın sporculardan ($0,44\pm 0,05$) istatistiksel bakımdan farklı ($p<0,01$) olarak yüksek değerler elde etmeleri beklendiği gibi anaerobik güç parametresindeki farkı da etkilediğini düşündürmektedir. Dikey sıçrama ve şut puanı arasında bulunan anlamlı ilişki literatürü destekler nitelikte olup, sporcuların atış sırasında dik sıçraması gerektiği belirtilmiştir (Hudson, 1985; Satern ve ark., 1989). Şut atışında gerçekleştirilen sıçrama ile topun izleyeceği yolu azaltılmakta ve daha uygun bir giriş açısı sağlanmaktadır. Sporcu yakından atış kullanıyorsa topu en yükseğe çıktığı zaman kullanılması, uzak atışlarda ise topu en yükseğe çıkmadan az önce kullanması gerektiği vurgulanmaktadır (Hay, 1994). Ayrıca Rojas ve ark. (2000), yaptıkları çalışmada, antrenmanlarda sıçrayarak atış yaparken karşıda rakip olmasının maç ortamını yaşatacağından daha yararlı olacağını tespit etmişlerdir. Gürpınar ve ark. (2009), yaptıkları çalışmada Çabuk Kuvvet Antrenmanının 16-17 yaş grubu erkek basketbolcuların sıçrayarak şut isabet yüzdesine etkisini araştırmış ve çabuk kuvvet antrenmanının sıçrayarak şut isabet yüzdesindeki etkisini istatistiksel açıdan anlamlı bulmuştur ($p<0,05$). Struzik ve ark. (2014), alt ekstremitte kuvvetinin dikey sıçrama yüksekliğine ve bu noktaya çıkma süresine dolayısıyla da şut performansına olumlu katkısı olduğunu belirtmektedir.

Literatürde şutun denge ile ilişkisine bakılan çalışmalara rastlanamamıştır. Ancak dolaylı yoldan statik dengenin sportif başarıyı ölçen bir çalışma görülebilmektedir. Tetik ve ark., (2013) yaptıkları çalışmada bir basketbol turnuvası sonucunda birinci olan takım ile sonuncu olan takımın statik denge performansı ile oyun değer skalası karşılaştırmışlar birinci olan takımındaki basketbolcuların daha iyi derecede olduğunu rapor etmişlerdir. Dolayısıyla denge performansı ile oyun skoru arasında bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Ancak dinamik dengenin şut isabetine etkisini direk ya da dolaylı yoldan inceleyen çalışmalara rastlanıl-

mamıştır. Dinamik denge ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış ve farklı parametrelere etkisine bakılmıştır. Saraswat ve ark., (2015)'nın yaptığı çalışmada dinamik denge antrenmanlarının basketbolculardaki çeviklik düzeyine etkilerine bakmışlar ve dinamik denge antrenmanlarının çevikliğe etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Çankaya ve ark., (2015) yaptıkları çalışmada dinamik denge çalışmalarının reaksiyon zamanını ve vücut kütle indeksini etkilediğini bulmuşlardır.

Çalışmada dinamik denge ile sadece dikey sıçrama arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Literatürde elit düzeydeki sporcularda şut sırasında yataydaki ağırlık merkezlerinde azda olsa kaymadan söz edilmektedir (Hudson, 1985; Satern ve ark., 1989). Ayrıca kütle merkezinin hareketi gibi faktörlerin şutun başarısını belirleyen önemli faktörler arasında yer aldığı belirtilmektedir (Çelik ve ark., 2012).

Araştırmaya katılan kadın sporcuların şut ortalamaları $20,08 \pm 2,99$, erkek sporcuların şut ortalamaları $24,25 \pm 1,95$ tespit edilmiştir. Çalışmada şut ile sadece dikey sıçrama parametresi arasında anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur ($p < 0.05$).

Basketbol branşında en önemli unsurlardan birisi de şuttur. İyi bir şütör bir takım fiziksel yeteneklere sahip olmalıdır (Uzun ve Pulur 2011). Denge yeteneği de basketbolda şut atarken ve hareket ederken önemli bir unsurdur. İyi bir denge yeteneğine sahip olan sporcular vücutlarını kontrol edebilme kapasiteleri de yüksektir (Nikolaos ve ark., 2012). Bu bağlamda denge ile şut performansı arasında bir ilişkinin varlığından rahatlıkla söz edilebilir. Morgan ve Dave (2003) çalışmalarında basketbolda şut isabetinin bir kısmının sporcunun kendine güveniyle diğer kısmının ise özel olarak dizayn edilmiş şut antrenmanları ile birlikte şuta yardımcı olan kas gruplarının gücünün ve esnekliğinin artırılması ile sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Yüksel ve ark. (2016), 30 erkek basketbolcu üzerine yaptıkları çalışmada core alt ekstremite kuvveti antrenmanlarının dinamik denge ve şut isabeti üzerine etkisi olduğunu bulunmuştur. Ayrıca literatürde cimnastik, futbol ve basketbol branşıyla uğraşan sporcuların denge performanslarını karşılaştırmış, en iyi denge performansının cimnastikçilerde olduğunu belirtmiş ayrıca en düşük denge performansının ise basketbolcularda görüldüğünü bildirmişlerdir (Bressel, 2007; Erkmén ve ark., 2007).

Sonuç

Tüm bunların ışığında yapılan çalışmayla basketbolda dinamik dengenin şut isabetine etkisinin daha çok araştırmaya öncülük ederek literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, dikey sıçrama ile dinamik denge arasındaki negatif yönlü ilişkinin dolaylı olarak şut isabetiyle de ilişkili olması, dinamik dengenin basketbol ile ilgilenen antrenör, sporcu ve araştırmacılar için göz ardı edilemeyecek bir husus olabileceği söylenebilir...

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of the Effect of Dynamic Stability on Shot Accuracy in Basketball

*

Rızgar Rostam Abdullah – Yıldırım Gökhan Gencer

Erbil / Irak – Mersin University

Balance, which is a significant element in sport branches, also has a significant role in terms of body composition necessary for sportive success. Balance provides a basis for dynamic sports that require sudden changes in motion flow (Altay, 2001). In addition to physical, technical and mental characteristics, basketball brings along some branch specific skills including tactical information. Having high physical competence enables athletes to effectively perform offense and defense organizations within a game. Such skills play a significant role in basketball, in which winning is important (Tsunawake, et al. 2003). Basic skills such as shooting, dribbling and passing the ball can be shown as factors influencing success in basketball. Since shot mechanic is a move to score, it frequently takes place in technical studies. The purpose of this study is to find out the dynamic balance levels of male and female basketball players and to analyze the association between vertical jump, height, weight, anaerobic power, vertical jump and shot. Experimental design was used in the present study in which 12 female and 12 male licensed basketball players participated voluntarily.

The universe of the study consists of female and male basketball players playing in university teams in 2017, while the sample of the study consists of female and male basketball players between the ages of 17 and 25 playing in Van Yüzüncü Yıl University team.

Before the tests were performed on the athletes, each measurement device was introduced, instructions were read and the athletes were allowed to try once for each measurement. The data obtained from the measurements were recorded to measurement forms. The measurements were conducted at Van Yüzüncü Yıl University School of Physical Education and Sport sports hall and Dursun Odabaşı Training and Research Hospital

Department of Sports Medicine laboratory. Before starting balance measurements, other tests were conducted on the athletes. The athletes' heights and weights were measured with SECA make stadiometer with a precision of 0,1. Vertical jump and anaerobic power test measurements were conducted with 0,1 m precision TTK 5406 Jumpmetre vertical jump measuring device, the athletes performed 3 tries and the best degree was measured in cm. Anaerobic power assessment was made with $P=(\sqrt[4]{4.9 \times (\text{kg}) \times \sqrt{Dn}})$ formula. Athletes' dynamic balance measurements were made by using Prokin 5.0 System, Pk_Manop_05_en_01 (Begomo, Italy). Dynamic tests were explained to the athletes and dynamometer was introduced and a sample trial was performed on each athlete. Stabilometer was calibrated for each athlete. AAHPERD Basketball Speed Spot Shooting Test was used to measure the shot accuracy of the athletes. AAHPERD Basketball Test consists of basketball specific technical tests such as dribbling, passing, shot and defense moves. Validity coefficient was reported as 0,65-0,95 for all parts of the test. In test-retest reliability study conducted, reliability coefficient was reported as 0,84-0,97 (Strand and Wilson, 1993). In the study, speed spot shooting part of this test battery was used to measure the shooting skills of the young basketball players.

SPSS 20 program was used to analyze the data statistically. Normality was analyzed with Shapiro-Wilks test. Mann Whitney U test was used in the analysis of the data that were not normally distributed. The correlation between variables was tested with Spearman correlation analysis.

Significant correlation was found in the study between weight and body mass index and anaerobic power ($p<0.05$). Significant correlation was also found between height and vertical jump, anaerobic power and shooting parameters ($p<0.05$). Akgöl (1997) reported that tall individuals were more successful in balance tests. Similar to the results of our study, Erkmen et al. (2007) did not find a correlation between weight, height and dynamic balance in a study they conducted with 35 male athletes. Hansen et al. (2000) found a statistically significantly positive correlation between male athletes' weights, heights and BMI and dynamic balance score, while they found statistically significant correlation only between weight and dynamic balance in female athletes. In vertical jump parameter, male athletes ($0,60\pm 0,11$) were found to have statistically significantly higher values than female athletes ($0,44\pm 0,05$), as expected and this was also thought

to influence the difference in anaerobic power parameter. The significant correlation between vertical jump and shooting score was in parallel with the literature and it has been stated that athletes need to jump vertically while shooting (Hudson, 1985; Satern et al., 1989). Struzik et al. (2014) stated that lower extremity strength had a positive contribution on vertical jump height and the time spent while going up to this point and thus on shooting performance.

There are studies in literature which have measured the effect of static balance on sportive success. In a study they conducted, Tetik et al. (2013) compared the static balance performance and the game value scale of the teams that came first and last in a basketball tournament and reported that the players in the team that came the first had better values. Thus, they found a correlation between balance performance and game score. However, no studies were found which examined the effect of dynamic balance on shoot accuracy directly or indirectly.

A statistically significant correlation was found in the study between dynamic balance and only vertical jump. In literature, a fair amount of shift has been reported in vertical weight centres while shooting (Hudson, 1985; Satern et al., 1989). In addition, it has also been stated that factors such as the movement of centre of gravity are among significant factors that influence the success of shooting accuracy (Çelik et al., 2012).

In the study, statistically significant association was found between shooting and only vertical jump parameter ($p < 0.05$). One of the most important factors in basketball is shooting. Balance skill is also another significant factor while shooting and moving in basketball. Athletes with a good balance skill also have high capacity to control their bodies (Nikolaos et al., 2012). Within this context, it is possible to speak of the presence of a correlation between balance and shooting parameter. In their study, Morgan and Dave (2003) stated that it is possible to have successful shots in basketball partly through the self-confidence of the athletes and partly through increasing the strength and flexibility of muscle groups helping shots in addition to specifically designed shooting practices.

In the light of all this information, it is thought that the present study will contribute to literature by pioneering more researches about the effect of dynamic balance in basketball on shot accuracy. As a conclusion, it can be said that the fact that the negative correlation between vertical jump

and dynamic balance is also correlated with shot accuracy shows that dynamic balance is an issue that cannot be overlooked for coaches, athletes and researchers interested in basketball.

Kaynakça / References

- Akgöl, A. C. (1997). *Değişik yaş gruplarında dengenin değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- Altay, F. (2001). *Ritmik jimnastikte iki farklı hızda yapılan chaine rotasyon sonrasında yan denge hareketinin biyomekanik analizi*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara.
- Bressel, E., Yonker, J. C., Kras, J., ve Heath, E. M. (2007). Comparison of static and dynamic balance in female collegiate soccer, basketball, and gymnastics athletes. *Journal of athletic training*, 42(1), 42.
- Cecel E, Kocaoğlu S, Güven D, Okumuş M, Gökoğlu F, Yargancıoğlu, (2007). Geriatrik hastalarda denge, yaş ve fonksiyonel durum ilişkisi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 10(4), 169-172.
- Cankaya, S., Gokmen, B., Tasmektepligil, M. Y., ve Con, M. (2015). Special balance developer training applications on young males' static and dynamic balance performance. *The Anthropologist*, 19(1), 31-39.
- Çelik, E., Alptekin, A., ve Kılıç, Ö. (2013). Basketbolda Eski Ve Yeni Üç Sayı Atış Çizgilerinden Kullanılan Başarılı Atışların Kinematik Analizi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4(4), 67-77.
- Erkmen, N., Suveren, S., Göktepe, A. S., ve Yazıcıoğlu, K. (2007). Farklı branşlardaki sporcuların denge performanslarının karşılaştırılması. *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 115-12.
- Gürpınar, B., Sözeri, B., Tuncel, F., ve Erol, E., (2009). 16-17 Yaş Grubu Erkek Basketbolcularda Çabuk Kuvvet Antrenmanının Sıçrayarak Şut Yüzdesine Etkisinin İncelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(3), 3-12.
- Hansen, M. S., Dieckmann, B., Jensen, K., ve Jakobsen, B. W. (2000). The reliability of balance tests performed on the kinesthetic ability trainer (KAT 2000). *Knee Surgery, Sports Traumatology, Arthroscopy*, 8(3), 180-185.

- Hay, G. J. (1994). *The biomechanics of sports techniques*,. 4th Edition, Englewood Cliffs , Prentice- Hall, Usa.
- Hotchkiss, A., Fisher, A., Robertson, R., Ruttencutter, A., Schuffert, J., ve Barker, D. B. (2004). Convergent and predictive validity of three scales related to falls in the elderly. *American journal of occupational therapy*, 58(1), 100-103.
- Hudson, J. L. (1985). Prediction of basketball skill using biomechanical variables. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 56(2), 115-121.
- Mulazimoğlu, O. (2012). Genç basketbolcularda yorgunluğun sut tekniğine etkisi. *Selçuk University Journal of Physical Education and Sport Science*, 14(1), 37-41.
- Nikolaos, K., Evangelos, B., Nikolaos, A., Emmanouil, K., ve Panagiotis, K. (2012). The effect of a balance and proprioception training program on amateur basketball players' passing skills. *Journal of Physical Education and Sport*, 12(3), 316.
- Özer, S. D., ve Özer, M. K. (2004). *Çocuklarda motor gelişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Rojas, F. J., Cepero, M., Oña, A., ve Gutierrez, M. (2000). Kinematic adjustments in the basketball jump shot against an opponent. *Ergonomics*, 43(10), 1651-1660.
- Saraswat, A., Malhotra, D., ve Sivaram, C. (2015). Effect of dynamic balance training on agility in male basketball players. *International Journal of Physiotherapy*, 2(5), 798-803.
- Satern, M. N., Messier, S. P., ve Kellermcnulty, S. (1989). The effect of ball size and basket height on the mechanics of the basketball free throw. *Journal of Human Movement Studies*, 16(3), 123-137.
- Strand, B. N., ve Wilson, R. (1993). *Assessing sport skills*. Human Kinetics Publishers.
- Struzik, A., Pietraszewski, B., ve Zawadzki, J. (2014). Biomechanical analysis of the jump shot in basketball. *Journal of human kinetics*, 42(1), 73-79.
- Şahin Onat, Ş., Ünsal Delialioğlu, S., ve Özel, S. (2014). Geriatrik popülasyonda dengenin fonksiyonel durum ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. *Turkish Journal of Physical Medicine ve Rehabilitation/Turkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 60(2), 147-153.

- Tetik, S., Koç, M. C., Atar, Ö., ve Koç, H. (2013). Basketbolcularda statik denge performansı ile oyun değer skalası arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1), 9-18.
- Tsunawake, N., Tahara, Y., Moji, K., Muraki, S., Minowa, K., ve Yukawa, K. (2003). Body composition and physical fitness of female volleyball and basketball players of the Japan inter-high school championship teams. *Journal of physiological anthropology and applied human science*, 22(4), 195-201.
- Uzun, A., ve Pular, A. (2011). Genç basketbolcularda (14-15 yaş) serbest atış antrenmanlarının atış isabet oranı gelişimine etkisinin araştırılması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 81-9.
- Morgan, W., ve Dave, G. (2003). *Coaching basketball successfully*. USA: Human Kinetics, 33.
- Yüksel, O., Akkoyunlu, Y., Karavelioğlu, M. B., Harmancı, H., Kayhan, M., ve Koç, H., (2016). Basketbolcularda core alt ekstremite kuvveti antrenmanlarının dinamik denge ve şut isabeti üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 49-60.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Rostam-Abdullah, R. ve Gencer, Y. G. (2019). Basketbolda dinamik dengenin şut isabetine etkisinin incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1476-1494. DOI: 10.26466/opus.534271

Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Öğrenci Görüşleri Üzerine Hatay ve Osmaniye İllerinde Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.527360

*

Mustafa Kılıcı* - Yusuf Işık**

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fak. Osmaniye/ Türkiye

E-Posta: mkilli@osmaniye.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9283-9852](https://orcid.org/0000-0002-9283-9852)

** Öğr. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Reyhanlı Sosyal Bilimler MYO, Hatay / Türkiye

E-Posta: isik.yusuf@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5842-4365](https://orcid.org/0000-0001-5842-4365)

Öz

Bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, bilgi işleme süreçlerinin ve modellerinin önemli ölçüde değişmesine yol açmış ve bu durum muhasebe mesleğini etkilemiştir. İşletmelerde bilgi teknolojileri kullanımının giderek yaygınlaşması ile muhasebe faaliyetleri elektronik ortamda gerçekleştirilmeye başlamıştır. Özellikle, son yıllarda bulut bilgi işlem, genişletilebilir işletme raporlama dili (XBRL) ve iş analizlerinin ortaya çıkması, şirketlerin finansal raporlama ve karar verme biçimini değiştirmiştir. Bu gelişmeler sonucu, muhasebe eğitiminde bilgi teknolojileri kullanımının önemi artmıştır. Muhasebe eğitimi alan mezunların teorik muhasebe bilgisi yanında sürekli gelişen bilgi teknolojilerinin kullanımı ve yönetimi konularında becerilere sahip olmaları beklenirken, üniversitelerin muhasebe eğitimine daha çok teorik bir perspektiften yaklaştıkları görülmektedir. Bu çalışmada, muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Mustafa Kemal Üniversitesi ile Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinde lisans ve önlisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilere anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin genel itibarıyla olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına yönelik görüşlerinde cinsiyet, yaş ve üniversite değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Eğitimi Alan Öğrenciler, Bilgi Teknolojileri Kullanımı

Jel Sınıflandırması: M41, M49, M53

A Research in Hatay and Osmaniye Provinces on Student opinions for The Use of Information Technologies in Accounting Education

*

Abstract

Rapid developments in information technologies have led to significantly change in the processes and models of information processing and this situation has effected the accounting profession. With the increasing use of information technology in the business, accounting activities have started to be realized in electronic environment. In particular, in recent years, cloud computing, extensible business reporting language (XBRL) and the emergence of business analysis have changed the financial reporting and decision-making structure of companies. As a result of these developments, the importance of the use of information technology in accounting education has increased. While accounting graduates are expected to have skills in the use and management of continuously developing information technologies as well as theoretical accounting knowledge, it is seen that universities approach accounting education from a more theoretical perspective. In this study, it is aimed to measure the opinions of the students who receive accounting education on the use of information technology in accounting education. In this context, a questionnaire was applied to the undergraduate and the associate degree students receiving accounting education at Mustafa Kemal University and Osmaniye Korkut Ata University. As a result of the research, it is determined that the students' opinions about using information technologies in accounting education are generally positive. There were significant differences in the views of the students regarding the use of information technologies in accounting education in terms of gender, age and university variables.

Keywords *Accounting Education, Students Receiving Accounting Education, Use of Information Technologies*

Jel Classification: M41, M49, M53

1.Giriş

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında teknoloji çok çeşitli ve farklı yönleriyle yaşamımızın tam odak noktasında bulunmaktadır. İşletmelerde bilgi teknolojilerinin giderek daha yaygın bir şekilde kullanılması muhasebe faaliyetlerinin yapısını değiştirmiştir. Özellikle, son yıllarda bulut bilgi işlem, genişletilebilir işletme raporlama dili (XBRL) ve iş analizlerinin ortaya çıkması ile şirketlerin finansal raporlama ve karar verme biçimleri büyük ölçüde değişmiştir. Bu gelişmeler sonucu, muhasebe eğitiminde bilgi teknolojileri kullanımının önemi artmıştır. Kullanım itibariyle yaşamımızın her alanına giren teknoloji, eğitim sisteminde de kendine yer bulmuştur. Diğer bir ifadeyle eğitim, teknolojik gelişmelere uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Öğrenci öğretmen ikilisindeki kuşak farklılığı teknolojik gelişme hızıyla karşılaştırılamayacak kadar büyüktür. 21. yüzyılda yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak yaşanan toplumsal değişimler kuşaklar arasında farklılığı daha da belirginleştirmiştir. Yeni kuşaklar eskilere nazaran yeniliklere adapte olma ve gelişmeleri benimseme konusunda daha uyumlu bir tavır sergilemektedirler (Kuyucu, 2017, pp.847). 1965-1979 yılları arasında doğan bireyler X Kuşağı, 1980-1999 yılları arasında doğan bireyler ise Y kuşağı olarak ifade edilmektedir (Metin ve Kızıldağ, 2017, pp.344). Öğretici X kuşağı veya daha öncekiler, eğitimlerini geleneksel öğrenim yöntem ve teknikleri kullanılarak almıştır. Y kuşağı ise teknolojinin varlığıyla dünyaya gelmiş ve doğrudan akıllı telefon, tablet gibi teknolojik aletler kullanmaktadırlar. Y kuşağı öğrencileri X kuşağı eğitimcilerinin geleneksel eğitim ortamlarını sıkıcı bulmaktadırlar. Bu sebeple derslere odaklanma sorunu yaşamaktadırlar (Serçemeli, 2016, pp.782).

Birçok alanda kullanılan Bilgi Teknolojileri, muhasebe eğitiminde de yer edinmiştir. Ancak muhasebe derslerinin bugüne kadar verilen eğitim tecrübelerine dayanarak diğer sosyal derslerden farklı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle muhasebe derslerinin uzun sürmesi öğrencilerin belli bir süre sonra derse olan ilgilerinin azalmasına sebep olmaktadır. Christmastuti ve Purnamasari, (2015, pp.257) odaklanma problemine karşı öğrencilerin oyun oynarken sıkılmayacağı ve bu ortamın öğrenmeyi kolaylaştıracağı yönünde yaptıkları çalışmada muhasebe oyun

yazılımlarının kullanılmasının öğrenci başarısını olumlu yönde etkilediğine dair bulgulara ulaşmışlardır.

Bu doğrultuda müfredatlar mükemmellik arayışı içinde her geçen gün bilgi teknolojilerindeki değişime paralel olarak değişmeli ve güncellenmelidir. Çünkü teknolojinin kullanımı ile yapılan muhasebe eğitiminde mezunlar piyasa gereksinimlerine, piyasa uygulamalarına göre yöğrulduğundan mezuniyet sonrası istihdam sağlamaları şüphesiz ki rakiplerine nazaran daha hızlı olacaktır (Ahadiat, 2008, pp.126). Bunu gerçekleştirmek için teknolojik gelişmeler müfredata entegre edilmeli, öğrenciler müfredat geliştirme sürecine katılmalı ve dış paydaşlardan öğrencilere nasıl bir değer katılması yönünde alınan dönütler müfredatı yönlendirmelidir. Aksi takdirde muhasebe eğitimi ve muhasebe mesleği teknolojinin gerisinde kalacaktır (Elliott, 1992, pp.80). Özellikle muhasebe mesleğinin geçmişten günümüze defter ortamından bilgisayar ortamına, bilgisayar ortamından bulut sistemine doğru hızlı bir değişim ve gelişim göstermesi bunları destekler niteliktedir.

2.Alanyazın Taraması

Öztürk ve Kutlu (2017), yükseköğretim kurumlarında lisans ve ön lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin derslerde teknoloji kullanımına yönelik görüşlerini değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilere anket uygulamışlardır. Çalışma sonucunda öğrencilerin derslerin işlenmesinde teknolojik donanımlardan yararlanılmasının faydalı olacağı görüşünde olduklarını tespit etmişlerdir.

Pan ve Seow (2016), yaptıkları çalışmada bilgi teknolojisi kullanımının işletmelerde yaygınlaşmasının muhasebe faaliyetlerinin doğasını ve ekonomisini değiştirdiğini, özellikle son yıllarda ortaya çıkan bulut bilişimin ve iş analitiğinin şirketlerin finansal performansı rapor etme ve iş kararlarını alma şeklini değiştirdiğini ifade etmektedirler. Pan ve Seow'a göre ileri düzeyde bilgi teknolojisi becerisine sahip muhasebe uzmanlarına talep artmaktadır. Çalışmada, 2004 ve 2014 yılları arasında yayınlanan seçilmiş makaleler gözden geçirilerek mevcut ve gelecekteki

muhasebe müfredatı revizyonları için önemli bir girdi sağlanmaya çalışılmıştır.

Carens ve Moya (2016), muhasebe eğitiminde dijital oyun tabanlı öğrenme yaklaşımının teorik temelleri ve pratikte kullanımı üzerine yaptıkları çalışmada muhasebe eğitimcilerinin dijital çağın gerektirdiği bilgi ve becerileri sahip muhasebe mezunları yetiştirmek için muhasebe sınıflarında dijital oyunların kullanımında öğrencilerin ilerlemelerine yardımcı olacağını tespit etmişlerdir.

Coyne, Coyne ve Walker (2016), işverenlerin muhasebe mezunlarından bilişim teknolojilerinin denetimi, sistem tasarımı ve veri analitiği konularında daha fazla beceri talep ettiklerini, mevcut muhasebe bilgi sistemleri ve muhasebe eğitim müfredatının bu ihtiyacı karşılamadığını ileri sürmektedirler. Bu ihtiyacı karşılamak üzere muhasebe mezunlarının daha fazla bilgi teknolojisi sorumluluğu üstlenebilecekleri gelişen teknolojiye uygun bir muhasebe eğitimi müfredat modeli önerisinde bulunmuşlardır.

Fidan, Aslan ve Subaşı (2015), Türkiye’de üniversitelerde okutulan muhasebe derslerinde öğretim elemanlarının teknoloji kullanım seviyelerini öğrenci gözüyle belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada devlet üniversitelerinden rastgele seçilen işletme lisans bölümlerinden 600 öğrenciye anket uygulamışlardır. Çalışmada, öğrencilerin en çok projeksiyon ve akıllı tahta kullanılarak ders anlatılması gerektiğini savdukları ve teknoloji kullanımına genel itibarıyla olumlu yaklaştıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Güney (2014) tarafından yapılan çalışmada, çağımızın bilgi çağı ve muhasebenin de bir bilgi sistemi olduğu, işletmelerde bilişim teknolojilerinin kullanımının muhasebeyi yakından etkilediği ifade edilmektedir. Güney’e göre değişen muhasebe koşullarına uyum sağlayabilmek için muhasebe eğitiminde teknolojiden yararlanmak, bu işi yapmak için bireylerin eğitiminde paket programlar ve muhasebede kullanılan tüm belgelerin kaydının elektronik ortamda nasıl tutulacağını öğretmek son derece önemlidir. Bu amaçla eğitilmiş bireylerin teknolojiye açık olması, kullanabilmesi ve ilgili yasal düzenlemeleri bilmesi için muhasebe eğitimi müfredatlarının buna uygun hale getirilmesi önerilmektedir.

Sultanoğlu, Aydoğmuş ve Akman (2014), öğrencilerin muhasebe derslerinde Excel kullanımı ile başarıları arasında bir ilişki olup olmadığının tespiti amacıyla Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesinde öğrenim gören ve Finansal Muhasebe dersini alan 2. Sınıf öğrencilerine ait sınav sonuçlarını Excel uygulaması öncesi ve sonrası olmak üzere karşılaştırmışlardır. Yapılan çalışma sonucunda Excel kullanımı ile öğrencilerin başarısında bir artış olduğunu tespit etmişlerdir.

Holtzblatt ve Tschakeert (2011), muhasebe eğitimi verilen sınıf ortamlarının dijital video teknolojileri ile donatılmasının faydaları üzerine literatür çalışması gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda, dijital video kullanımının muhasebe eğitiminde kullanılması yönünde deneyimleri paylaşarak dijital video teknolojilerinin sağladığı avantajlardan nasıl yararlanılacağı açıklanmıştır. Sonuç olarak muhasebe eğitimi veren fakültelerde video teknolojisi kullanımı için muhasebe eğitimcilerinin harekete geçmesi ve muhasebe eğitiminin güncelliğinin korunması yönünde önerilerde bulunmuşlardır.

Peng (2009), öğrencilerin muhasebe ödevleri üzerinde çalışma çabalarının, bilişim gereksiniminden, sistem algılarından ve öğretmenlerin muhasebe ödevlerini toplamak için çevrimiçi bir sistem kullandığında bilgisayar etkinliğinden etkilenip etkilenmediğini araştırmak amacıyla finansal muhasebe dersine kayıtlı lisans öğrencilerine anket uygulamıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, bireysel içsel motivasyon ve bilgisayar etkinliğinin, çabaları belirlemede ve öğrencilerin sistemi yararlı olarak algılayıp algılamadıklarında önemli faktörler olduğunu göstermiştir.

Lai (2008), Malezya'daki profesyonel¹ muhasebe öğrencilerinin teknoloji hazır bulunuşluk durumunu değerlendirmek, internet öz yeterlik düzeylerini incelemek, geçmiş bilgisayar deneyimlerini değerlendirmek ve mesleki derslerden memnun olup olmadıklarını araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla geliştirilen anket Yeminli Mali Müşavirlik sınavına katılan 500 öğrenciye uygulanmış ve 110 kişi ankete cevap vermiştir. Sonuç olarak profesyonel muhasebe öğrencilerinin yeni teknolojilere karşı ne çok teknolojik ne de çok tekno-dirençli olmadıkları tespit edilmiştir.

¹ Yeminli Mali Müşavirlik sınavlarına hazırlanan öğrenciler.

Marriott (2004), çalışmasında bir eğitim ortamında muhasebe eğitimcilerinin karşılaştığı bazı zorluklarla mücadele etme yollarının tespitini amaçlamıştır. Bu amaçla eğitim ortamı bilgisayar simülasyonu kullanımı yoluyla somutlaştırılarak öğrencilerin pratik yapmaları sağlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen temel fayda, bilgisayar simülasyonu ve elektronik tablo modelinin kullanılmasının öğrencilere gerçek bir dünya bağlamında kullanılan bir muhasebe deneyimini sağladığını ve bunun da öğrenmeyi kolaylaştırdığını tespit etmiştir.

Burnett (2003), çalışmasında yeni mezunlar için muhasebe eğitiminde hangi teknoloji becerilerinin önemli ve hangi eğitimsel yeniliklerin etkili olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla muhasebe mezunlarının bulunduğu 116 firmaya ve Texas Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Odasının 357 üyesine anket uygulanmış, 32 işveren ve 76 oda üyesi ankete cevap vermiştir. Çalışmasının sonucunda teknolojik becerilerde elektronik tablo (Excel gibi) yazılım becerileri ve Windows kelime işlemci (Word gibi) yazılım becerilerinin her iki grupta da önemli olduğu tespit edilmiştir.

Chang ve Hwang (2003), bilgi teknolojileri hakkında üniversitelerin yeterli ve güncel bilgi sağlayıp sağlamadıklarını araştırmak için ABD muhasebe firmalarının denetçilerine anket uygulamıştır. Çalışmada, giriş seviyesinde çalışan denetçilerin bilgi teknolojileri alanında üst düzey denetçilerden daha fazla bilgi sahibi oldukları ve eğitimcilerin muhasebe programlarına daha fazla bilgi teknolojisi konusu ekleyerek müfredatlarını güncelledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bryant ve Hunton (2000) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe eğitimcilerinin eğitim teknolojileri sunum yöntemlerine ilişkin tavsiyelerde bulunmak ve eğitim teknolojisi alanında muhasebe eğitimi araştırma çalışmalarını teşvik etmek amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Çalışma değerlendirme aşaması, medya karşılaştırması, orta düzeydeki çalışmaların karşılaştırılması, yetenek ve işlem etkileşim çalışmaları ve alternatif araştırma tasarımları olmak üzere 5 aşamada yapılmıştır. Sonuç olarak hızla gelişen teknolojik ilerlemelerin yeni eğitimsel bir paradigma olan sanal öğrenme ortamlarına geçişi yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

3. Araştırma Methodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı

Yükseköğrenim kurumlarında muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitelerinde lisans ve önlisans programlarında muhasebe eğitimi alan öğrencilere anket uygulanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerini tespit etmek için hazırlanan 10 önerme, araştırmanın değişkenleri olarak alınmış, beşli likert ölçeği ile ölçeklendirilmiştir. Bu ölçekte 1 "Kesinlikle Katılmıyorum", 2 "Katılmıyorum", 3 "Fikrim Yok", 4 "Katılıyorum" ve 5 "Kesinlikle Katılıyorum" olarak ifade edilmiştir. Anket verileri SPSS istatistik programı ile analiz edilmiştir.

Analizlerde kullanılacak testlerin belirlenmesi için örneklem verilerinin normal olasılık dağılımına uyumluluk gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kolmogorov Smirnov testi yapılmıştır. Yapılan Kolmogorov Smirnov testi sonuçlarına göre ölçek ortalaması verilerinin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır ($z=0,510$; $p>0,05$). Bu yüzden verilerin analizinde parametrik testler olan bağımsız örneklem t-testi ve varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. İki düzeyden oluşan bağımsız değişkenler arasındaki ilişki bağımsız örnek t-testi ile ikiden fazla düzeyi olan değişkenler arasındaki ilişki varyans analizi (ANOVA) ile analiz edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın evrenini, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (MKÜ) ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi (OKÜ) İktisadi İdari Bilimler Fakülteleri (İİBF) ile Antakya ve Osmaniye Meslek Yüksekokullarında (MYO) Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (MUVU) Programlarında öğrenim gören

öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada Hatay MKÜ İİBF'nin İşletme, İktisat ve Kamu Yönetimi ve OKÜ İİBF'nin İşletme, Yönetim Bilişim Sistemleri ve Uluslararası Ticaret ve Lojistik bölümü lisans öğrencilerine ve Hatay MKÜ Antakya MYO ve OKÜ Osmaniye MYO'nun MUVU programı önlisans öğrencilerine anket uygulanmıştır. Hatay MKÜ İİBF'de anket uygulanan bölümlerinde 1075 öğrenci, OKÜ İİBF'de anket uygulanan bölümlerinde ise 980 öğrenci öğrenim görmektedir. Hatay MKÜ Antakya MYO MUVU programında 220 öğrenci, OKÜ Osmaniye MYO MUVU programında 180 öğrenci öğrenim görmektedir. Araştırma kapsamında Hatay MKÜ İİBF'den 139 öğrenci, OKÜ İİBF'den 112 öğrenci, Antakya MYO MUVU programından 135 öğrenci ve Osmaniye MYO MUVU programından 124 öğrenciye anket uygulanmıştır. Toplamda 510 öğrenci üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket uygulanan lisans ve önlisans programlarının toplam öğrenci sayısı 2.455'tir. Bu durumda örneklemin araştırma evrenine oranı %20,77 olarak hesaplanmaktadır. Evren büyüklüğünün 2.500 olması durumunda %95 güven düzeyinde örneklem sayısının 332 olması (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, pp.50), evren büyüklüğünün 5.000 olması durumunda %95 güven düzeyinde örneklem sayısının 357 olması (Sencer ve Irmak, 1984, pp.661) yeterli görülmektedir. Buna göre araştırmada ulaşılan örneklem sayısının yeterli olduğu söylenebilir.

3.4. Ölçek Güvenirliliği

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı hesaplanmak suretiyle yapılmıştır. 10 önermenin güvenilirlik katsayısı 0,883 olarak bulunmuştur. Nunnally (1978)'e göre 0,70 ve üzeri güvenilirlik katsayısı kabul edilebilir olarak görülmektedir. Elde edilen sonuç ölçeğin güvenilirliği bakımından oldukça iyi sayılabilecek bir değerdir.

Tablo 1. Güvenirlilik Analizi

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,883	10

4.Bulgular

4.1. Demografik Özellikler

Tablo 2’de anketi yanıtlayan öğrencilere ilişkin demografik özellikler verilmiştir. Öğrenciler cinsiyetleri, yaşları, öğrenim gördükleri üniversiteler, öğrenim türleri, bölümleri ve aile gelir durumları açısından sınıflandırılmıştır.

Öğrencilerin demografik özelliklerine bakıldığında anketi yanıtlayan öğrencilerin %54,7’sinin kadın olduğu; %42,9’unun 18-20 yaş aralığında, %48,4’ünün 21-23 yaş aralığında olduğu; %53,7’sinin Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, %46,3’ünün ise Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi öğrencisi olduğu; %71,2’sinin normal öğretim öğrencisi olduğu; %56,9’unun aile gelir durumu açısından 2.000 TL ve aşağısında olduğu; %49,2’sinin Fakülte ve %50,8’inin MYO öğrencisi olduğu ve 11 farklı bölümlerde okudukları görülmektedir.

Tablo 2. Demografik Özellikler

Cinsiyet		N	%	Yaş		N	%
Erkek		231	45.3	18-20		219	42.9
Kadın		279	54.7	21-23		247	48.4
				24-26		24	4.7
				27 ve Üzeri		20	3.9
Üniversite		N	%	Aile Gelir Durumu		N	%
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi		274	53.7	2.000 TL Ve Altı		290	56.9
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi		236	46.3	2.001-3.000 TL		118	23.1
				3.001-4.000 TL		48	9.4
Önlisans		N	%	4.001-5.000 TL		28	5.5
MKÜ Antakya MYO MUVU		135	52,1	5.001 TL Ve Üzeri		26	5.1
OKÜ Osmaniye MYO MUVU		124	47,9				
Toplam		259	100	Öğrenim Türü		N	%
Lisans		N	%	Normal Öğretim		363	71.2
İşletme		59	23,51	İkinci Öğretim		147	28.8
MKÜ İktisat		54	21,51	Toplam		510	100
MKÜ Kamu Yönetimi		26	10,36				
				Okul Türü		N	%
Uluslararası Ticaret Ve Lojistik		53	21,12	Fakülte		251	49,2
OKÜ Yönetim Bilişim Sistemleri		49	19,52	MYO		259	50,8
OKÜ İşletme		10	3,99				
Toplam		251	100				
Toplam		510	100				

4.2. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanılmasına Yönelik Görüşlerinden Elde Edilen Betimsel İstatistikler

Tablo 3'te muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik önermelere ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. Yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin frekans dağılımı

	N	\bar{X}	Std. Sapma
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı önyargımı kırarak sevmemi sağladı.	510	2,95	1,061
Muhasebe ders notlarının sosyal medyada paylaşımı ders başarımlı olumlu etkiledi.	510	2,99	1,148
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı.	510	3,07	1,099
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı,	510	3,13	1,121
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı,	510	3,19	1,108
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı başarımlı olumlu yönde etkiledi.	510	3,15	1,091
Muhasebe derslerinden sonra ders notları internet ortamında paylaşılmalıdır.	510	3,72	1,211
Muhasebe paket programları ayrı birer ders olarak anlatılmalıdır.	510	3,69	1,140
Muhasebe dersleri teknoloji donanımlı özel dersliklerde verilmelidir.	510	3,85	1,144
Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır.	510	3,94	1,089

Tabloya göre “Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır” önermesi 3,94 ortalama ile öğrencilerin en fazla katılım gösterdiği önerme olmuştur. 3,85 ortalama ile “Muhasebe dersleri teknoloji donanımlı özel dersliklerde verilmelidir” önermesi ve 3,69 ortalama ile “Muhasebe paket programları ayrı birer ders olarak anlatılmalıdır” önermesi en fazla katılım gösterilen diğer önermelerden olmuştur. “Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı önyargımı

kıvrarak sevmemi sağladı” önermesi 2,95 ortalama ile öğrencilerin en az katılım gösterdiği önerme olmuştur. “Muhasebe ders notlarının sosyal medyada paylaşımı ders başarımlı olumlu etkiledi” önermesi 2,99 ortalama ile “Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı” önermesi 3,07 ortalama ile öğrencilerin daha düşük katılım gösterdiği diğer önermeler olmuştur.

4.3. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Tablo 4’te yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin cinsiyetlerine göre bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılık görülen önermelere ait tanımsal istatistikler ve t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: Yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin cinsiyet açısından ilişkisi

	Erkek (n=231)		Kadın (n=279)		t- Testi	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	t	p
Muhasebe paket programları ayrı birer ders olarak anlatılmalıdır.	3.56	1.263	3.80	1.017	-2.261	0.02

Tablonun ilk dört sütununda cinsiyete göre ortalama ve standart sapma değerleri verilmiş olup son iki sütunda ise grup ortalamalarının eşitliği test sonuçları verilmiştir. Cinsiyet açısından 10 önermenin sadece bir tanesinde anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Tablo 4’te görüldüğü gibi t testi ile tespit edilen sonuçlara göre; “Muhasebe paket programları ayrı birer ders olarak anlatılmalıdır.” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önermenin ortalamaları erkeklerde 3,56 iken, kadınlarda 3,80’dir. Analiz sonuçları kadınların erkeklere göre önermeyi daha fazla savunduklarını göstermektedir. Diğer önermeler %5 ve daha düşük anlamlılık seviyelerinde cinsiyet açısından anlamlı farklılıklar göstermemektedir.

4.4. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Yaşa Göre Karşılaştırılması

Tablo 5'te yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin yaşları ile bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılık görülen önermelere ait tanımsal istatistikler ve Anova testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5:Yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin yaşları açısından ilişkisi

	N=219		N=247		N=24		N=20		Anova	
	18-20 yaş		21-23 yaş		24-26 yaş		27 ve üzeri		F	p
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S		
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı.	3.08	1.071	3.00	1.090	3.17	1.234	3.70	1.033	2.634	.050
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı	3.15	1.075	3.02	1.151	3.54	1.103	3.85	0.933	4.799	.003
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı	3.22	1.047	3.10	1.140	3.33	1.167	3.80	1.152	2.794	.040
Muhasebe paket programları ayrı birer ders olarak anlatılmalıdır.	3.62	1.100	3.67	1.174	4.17	1.129	4.15	0.988	2.814	.039
Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır.	3.93	1.054	3.86	1.146	4.46	0.884	4.35	0.671	3.225	.022

Analiz sonuçlarına göre; "Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı" önermesinde grup ortalamaları %1 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin yaşları açısından anlamlı farklılık

göstermektedir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Post Hoc Scheffe testi sonuçları farklılığın 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler ile 27 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğrencilerin görüşleri arasında olduğunu göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı.” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin yaşları açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Post Hoc Scheffe testi sonuçları farklılığın 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler ile 27 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğrencilerin görüşleri arasında olduğunu göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin yaşları açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Post Hoc Scheffe testi sonuçları farklılığın 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler ile 27 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğrencilerin görüşleri arasında olduğunu göstermektedir.

“Muhasebe paket programları ayrı birer ders olarak anlatılmalıdır” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin yaşları açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Post Hoc Scheffe testi sonuçlarına göre farklılık 18-20 yaş aralığındaki öğrencileri ile 27 ve üzeri yaşlarda bulunana öğrencilerin görüşlerinden kaynaklandığı belirlenmiştir.

“Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin yaşları açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Post Hoc Scheffe testi sonuçları farklılığın 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler ile 24-26 yaş aralığındaki öğrencilerin görüşlerinden kaynaklandığını göstermektedir.

4.5. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Üniversitelere Göre Karşılaştırılması

Tablo 6’da yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversitelere göre görüşlerinde anlamlı farklılık görülen önermelere ait tanımsal istatistikler ve t-testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin öğrendikleri üniversite açısından ilişkisi

	MKÜ N=274		OKÜ N=236		T Testi	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	T	p
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı.	3.17	1.056	2.96	1.139	2.107	.035
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı	3.22	1.098	3.02	1.139	2.024	.043
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı	3.28	1.058	3.08	1.157	2.073	.039
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı başarıyı olumlu yönde etkiledi.	3.24	1.049	3.03	1.129	2.170	.031
Muhasebe dersleri teknoloji donanımlı özel dersliklerde verilmelidir.	3.99	1.039	3.69	1.238	2.958	.003
Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır.	4.07	1.021	3.78	1.145	3.014	.003

T testi ile tespit edilen sonuçlara göre; “Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde üniversiteler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları MKÜ’de 3,17, OKÜ’de 2,96’dır. Analiz sonuçları MKÜ öğrencilerinin OKÜ öğrencilerine göre önermeyi daha fazla kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde üniversiteler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları MKÜ’de 3,22, OKÜ’de 3,02’dır. Analiz sonuçları MKÜ öğrencilerinin OKÜ öğrencilerine göre önermeyi daha fazla kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde üniversiteler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları MKÜ’de 3,28, OKÜ’de 3,08’dir. Analiz sonuçları MKÜ öğrencilerinin OKÜ öğrencilerine göre önermeyi daha fazla kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı başarıyı olumlu yönde etkiledi” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde üniversiteler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları MKÜ’de 3,24, OKÜ’de 3,03’tür. Analiz sonuçları MKÜ öğrencilerinin OKÜ öğrencilerine göre önermeyi daha fazla kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe dersleri teknoloji donanımlı özel dersliklerde verilmelidir” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde üniversiteler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları MKÜ’de 3,99, OKÜ’de 3,69’dur. Analiz sonuçları MKÜ öğrencilerinin OKÜ öğrencilerine göre önermeyi daha fazla kabul ettiğini göstermektedir.

“Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde üniversiteler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları MKÜ’de 4,07, OKÜ’de 3,78’dir. Analiz sonuçları MKÜ öğrencilerinin OKÜ öğrencilerine göre önermeyi daha fazla kabul ettiğini göstermektedir.

4.6. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Okul Türüne Göre Karşılaştırılması

Tablo 7’de yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin fakülte ve MYO öğrencisi olup olmamasına göre görüşlerinde anlamlı farklılık görülen önermelere ait tanımsal istatistikler ve t-testi sonuçları verilmiştir.

T testi ile tespit edilen sonuçlara göre; *“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı önyargımı kırarak sevmemi sağladı”* önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları Fakültelerde 2,85, MYO’larda 3,05’tir. Analiz sonuçları Fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine göre önermeyi daha az kabul ettiğini göstermektedir.

Tablo 7: Öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin okul türü açısından ilişkisi

	N=251 Fakülte		N=259 MYO		T Testi	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	T	P
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı önyargımı kırarak sevmemi sağladı.	2.85	0.99	3.05	1.12	-2,116	.035
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı.	2.94	1.10	3.20	1.08	-2,611	.009
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı	2.97	1.13	3.28	1.10	-3,146	.002
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı	3.03	1.12	3.34	1.07	-3,204	.001
Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı başarımlu olumlu yönde etkiledi.	2.99	1.11	3.30	1.06	-3,185	.002
Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır.	3.84	1.13	4.03	1.04	-2,017	.044

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı.” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları Fakültelerde 2,94, MYO'larda 3,20'dir. Analiz sonuçları Fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine göre önermeyi daha az kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha zevkli geçmesini sağladı” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları Fakültelerde 2,97, MYO'larda 3,28'dir. Analiz sonuçları Fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine göre önermeyi daha az kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derslerin daha iyi anlaşılmasını sağladı” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları Fakültelerde 3,03, MYO'larda 3,34'tür. Analiz sonuçları Fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine göre önermeyi daha az kabul ettiğini göstermektedir.

“Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı başarıyı olumlu yönde etkiledi.” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları Fakültelerde 3,99, MYO'larda 3,30'dur. Analiz sonuçları Fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine göre önermeyi daha az kabul ettiğini göstermektedir.

“Dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda Muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacaktır.” önermesinde grup ortalamaları %5 anlamlılık düzeyinde okul türleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları Fakültelerde 3,84, MYO'larda 4,03'tür. Analiz sonuçları Fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine göre önermeyi daha az kabul ettiğini göstermektedir. Diğer önermeler %5 anlamlılık seviyelerinde öğrencilerin yaşları açısından farklılık göstermemektedir.

4.7. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Öğrenim Türüne Göre Karşılaştırılması

Öğrenim türü açısından bakıldığında Normal Öğretim ve İkinci Öğretim öğrencilerinin önermelere vermiş oldukları cevaplarda öğrenim türü açısından %5 anlamlılık seviyesinde bir fark görülmemiştir.

4.8. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılması

Aile gelir düzeyi açısından öğrencilerin muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına yönelik görüşlerinin tespiti için sorulan önermelere vermiş oldukları cevaplarda %5 anlamlılık seviyesinde bir fark görülmemiştir.

4.9. Öğrencilerin Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Kişisel Bilgisayarın Olup Olmamasına Göre Karşılaştırılması

Tablo 8’de yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin kişisel bilgisayarının olup olmamasına göre anlamlı farklılık görülen önermelere ilişkin tanımsal istatistikler ve t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8: Öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin kişisel bilgisayarı olup olmaması açısından ilişkisi

	N=314		N=196		T Testi	
	Bilgisayarım Var \bar{X}	S	Bilgisayarım Yok \bar{X}	S	T	Sig
Muhasebe ders notlarının sosyal medyada paylaşımı ders başarımları olumlu etkiledi.	3.11	1.14	2.79	1.13	3.130	.002
Muhasebe derslerinden sonra ders notları internet ortamında paylaşılmalıdır.	3.84	1.18	3.54	1.24	2.786	.006

T testi sonuçlarına göre; “Muhasebe ders notlarının sosyal medyada paylaşımı ders başarımları olumlu etkiledi” önermesinde grup ortalamaları %1 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin kişisel bilgisayarları olup olmaması açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları kişisel bilgisayarı olan öğrencilerde 3,11 iken kişisel bilgisayarı olmayan öğrencilerde 2,79’dur. Analiz sonuçları kişisel bilgisayarı olan öğrencilerin kişisel bilgisayarı olmayan öğrencilere göre önermeyi daha fazla savduklarını göstermektedir.

“Muhasebe derslerinden sonra ders notları internet ortamında paylaşılmalıdır” önermesinde grup ortalamaları %1 anlamlılık düzeyinde öğrencilerin kişisel bilgisayarları olup olmaması açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Önerme ortalamaları kişisel bilgisayarı olan öğrencilerde 3,84 iken kişisel bilgisayarı olmayan öğrencilerde 2,54’tür. Analiz sonuçları kişisel bilgisayarı olan öğrencilerin kişisel bilgisayarı olmayan öğrencilere göre önermeyi daha fazla savduklarını göstermektedir.

5.Sonuç ve Öneriler

Yükseköğrenim kurumlarında muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada Hatay MKÜ ve OKÜ İİBF ve MYO'larda öğrenim görüp muhasebe dersi alan 510 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anket sonuçları yaş, cinsiyet, aile gelir durumu, üniversite, okul türü, öğrenim türü gibi çeşitli demografik değişkenlere göre bağımsız örneklem t-testi ve anova testi yapılarak analiz edilmiş ve %5 ve daha aşağı anlamlılık düzeyinde farklılık görülen önermelere yer verilmiştir.

Çalışmada öğrencilere uygulanan anketlerin analiz edilmesi sonucunda, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun dijital teknolojilerin önümüzdeki 10 yılda muhasebe mesleği üzerinde önemli etkileri olacağını düşündükleri görülmektedirler. Öğrenciler muhasebe derslerinin teknoloji donanımlı özel dersliklerde verilmesinin, derslerden sonra ders notlarının elektronik ortamda paylaşılmasının ve muhasebe paket programlarının ayrı birer ders olarak anlatılmasının faydalı olacağını savunmaktadırlar. Öğrencilerin muhasebe eğitiminde teknoloji kullanımına yönelik görüşlerinde cinsiyet, yaş, aile gelir düzeyi, öğrenim görülen üniversite gibi demografik değişkenler açısından anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarını genel olarak değerlendirdiğimizde, öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin olumlu olduğu, teknoloji kullanımının muhasebe derslerinin anlaşılmasını kolaylaştırdığı ve akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Muhasebe eğitiminde teknoloji kullanımı hakkında öğrenci görüşlerini ele alan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar, Öztürk ve Kutlu (2017) tarafından Kafkas Üniversitesinde, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile MYO'nda öğrenim gören öğrencilerin muhasebe eğitiminde teknoloji kullanımına bakış açılarının tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmada elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir.

Bilgi çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz çağda dijital teknolojiler çok hızlı bir şekilde gelişmekte ve bu durum birçok mesleği etkisi altına almaktadır. Dijital dönüşümün etkilediği mesleklerden biri de

muhasabe mesleğidir. Özellikle, son yıllarda dijital teknolojilerin muhasabe mesleğinde giderek daha fazla kullanılmaya başlanması, şirketlerin finansal raporlama ve karar verme biçimini değiştirmiştir. Bu gelişmeler sonucu, muhasabe eğitiminde bilgi teknolojileri kullanımının önemi artmıştır. Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin teorik muhasabe bilgisi yanında, dijital teknolojilerin kullanımına hazırlıklı olmalarını sağlayacak eğitimin verilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalar bilgi teknolojilerinin muhasabe derslerinde kullanımının henüz yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Bu gereksinimi karşılamak için, üniversitelerin muhasabe eğitimi verilen bölümlerinde eğitim müfredatlarının güncellenmesi ve muhasabe mezunlarının geleceğe hazırlanmaları için muhasabe uygulamalarında kullanılan dijital teknolojilerin ilgili bölümlerde verilen muhasabe derslerine yerleştirilmesi önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**A Research in Hatay and Osmaniye Provinces on
Student opinions for The Use of Information
Technologies in Accounting Education**

*

Mustafa Kılı - Yusuf Işık

Osmaniye Korkut Ata University – Hatay Mustafa Kemal University

Rapid developments in information technologies, which have led to a significant change in information processing processes and models, have also affected the accounting profession significantly. With the increasing use of information technology in the business, accounting activities have started to be performed in electronic environment. In particular, in recent years, cloud computing, extensible business reporting language (XBRL) and the emergence of business analysis have changed the financial reporting and decision-making structure of companies. Result of these developments, the importance of the use of information technology in accounting education has increased. While accounting graduates are expected to have skills in the use and management of continuously developing information technologies as well as theoretical accounting knowledge, it is seen that universities approach to accounting education from a more theoretical perspective. In this context, the aim of this study is to determine the opinions of the students taking accounting education on the use of information technologies in accounting education.

Methodology

The survey prepared for this purpose was applied to 510 students who taking accounting education at Osmaniye Korkut Ata University and Hatay Mustafa Kemal University. The data of the survey were analyzed by independent sample t-test and One-Way Anova test according to various demographic variables such as age, gender, family income status, university, etc. Significance of statistical analyses was tested at .05 significance level. The 10 propositions prepared to determine the opinions of the

students who taking accounting education on the use of information technologies in accounting education were scaled with a five-point Likert scale. The scale contains 10 propositions and each item uses 5-point Likert scale: 1"strongly disagree", 2"disagree", 3"no idea", 4"agree" and 5"strongly agree". The survey data were analyzed with SPSS statistics program.

In order to determine the tests to be used in the analyzes, Kolmogorov Smirnov test was used to determine whether the sample data were compatible with the normal probability distribution. According to the Kolmogorov Smirnov test results, the data of scale mean was determined to be shown normal distribution ($z = 0.510$; $p > 0.05$). Therefore, independent samples t-test and variance analysis (ANOVA) which are parametric tests were used in the analysis of data. The relationship between independent variables consisting of two lev-els was analyzed by independent sample t-test. The relationship between independent variables consisting of more than two levels was analyzed by ANOVA.

Findings

According to the demographic characteristics, 54.7% were female of the students; 42.9% are in the range of 18-20 years, 48.4% are in the 21-23 age range. 53.7% of the students are from Hatay Mustafa Kemal University and 46.3% from Osmaniye Korkut Ata University. It is seen that 56.9% of the students were in the family income level of 2.000 TL or below and 49,2% of them were faculty students and 50,8% of them were Vocational Schools students.

According to analysis result of the questionnaires applied to the students, it is seen that the majority of students think that digital technologies will have important effects on accounting profession in the next 10 years.

The students argue that accounting courses should be given in classrooms equipped with technology. Students argue that it is useful to share the lecture notes in the electronic environment after courses and to taking the accounting package programs as a separate course. argue that it is useful to share the lecture notes electronically after the lessons and to explain the accounting package programs as a separate course It was seen that there were significant differences in terms of demographic variables, such

as gender, age, family income level, university in the views of students about using technology in accounting education.

Conclusion

Digital technologies are developing very rapidly in the information era and this situation influences of many professions. One of the professions influenced by digital transformation is the accounting profession. Especially, the increasing use of digital technologies in the accounting profession in recent years has changed the way make financial reporting and decision making of companies. As a result of these developments, the importance of using information technologies in accounting education has increased. In addition to the theoretical accounting knowledge, students who taken the accounting education have to be given the necessary education to be prepared to the use of digital technologies. Studies on this topic indicate that the use of information technologies in accounting courses is not yet sufficient. In order to meet this requirement, it is recommended that digital technologies used in accounting applications should be placed in the accounting courses given in the related programmes in order to update curriculum in the departments that given accounting education at the universities.

This study was carried out to determine the opinions on the use of information technologies in the accounting education of university students taking accounting education. When the results of the research are evaluated in general, it is determined that the students' views on using information technologies in accounting education are positive, the use of technology facilitates the understanding of accounting courses and affects their academic achievement positively.

Kaynakça / References

Ahadiat, N. (2008). Technologies used in accounting education: a study of frequency of use among faculty. *Journal of Education for Business*. 83(3),123-134. Doi: 10.3200/JOEB.83.3.123-134.

- Bryant, S. M. ve Hunton, J. E. (2000). The use of technology in the delivery of instruction: implications for accounting educators and education researchers, *Issues in Accounting Education*. 15(1), 129-162. Doi.org/10.2308/iace.2000.15.1.129.
- Burnett, S. (2003). The future of accounting education: a regional perspective, *Journal of Education for Business*, 78(3), 129-134.
- Chang, C. J. ve Hwang N. R. (2003). Accounting education, firm training and information technology: A research note. *Accounting Education*. 12(4), 441-450.
- Chrismastuti, A.A. ve Purnamasari, V. (2015). The effectiveness of it usage in accounting education, *International Journal of Humanities and Management Sciences*. 3(4), 253-258. <http://www.isaet.org/images/extraimages/P615270.pdf> Erişim Tarihi 20.06.2018
- Coyne, J.G., Coyne, E. M.ve Walker, K. B. (2016). A model to update accounting curricula for emerging technologies, *Journal Of Emerging Technologies In Accounting*, 13(1), 161-169. Doi: 10.2308/jeta-51396
- Elliott, R. K. (1992). The third wave breaks on the shores of accounting , *Accounting Horizon*. (June), 61-85. <http://raw.rutgers.edu/docs/Elliott/17The%20Third%20Wave%20Breaks%20on%20the%20Shores%20of%20Accounting.pdf>, Erişim Tarihi 08.06.2018
- Fidan, M.E., Aslan, Ü. ve Subaşı, Ş. (2015). Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı ile ilgili öğrenci görüşleri. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(2), 34-61.
- Güney, A. (2014). Role of technology in accounting and e-accounting, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 152, 852-855.
- Carenys, J. ve Moya, S. (2016). Digital game-based learning in accounting and business education. *Accounting Education*, 25(6), 598-651, Doi.org/10.1080/09639284.2016.1241951
- Kuyucu, M. (2017). Y kuşağı ve teknoloji: Y kuşağının iletişim teknolojilerini kullanım alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 845-872.
- Lai, M.L. (2008). Technology readiness, internet self-efficacy and computing experience of professional accounting students, *Campus - Wide Information Systems*, 25(1), 18-29.

- Holtzblatt, M. ve Tschakert, N. (2011). Expanding your accounting classroom with digital video technology. *Journal of Accounting Education*, 29(2), 100-121
- Marriott, N. (2004). Using computerized business simulations and spreadsheet models in accounting education: A case study. *Accounting Education*, 13, 55-70.
- Metin, S. ve Kızıldağ, D. (2017). X ve y kuşaklarının kariyer beklentilerinin farklılaşması: otomotiv sektöründe bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40), 340-363.
- Nunnally, J.C. (1978). *Psychometric theory*. 2nd edition. New York: McGraw-Hill,
- Öztürk, S. ve Kutlu, A. (2017). Muhasebe eğitiminde teknoloji kullanımına öğrencilerin bakışı: Kafkas üniversitesi'nde bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(3), 781-799.
- Pan, G. ve Seow, P. (2016). Preparing accounting graduates for digital revolution: a critical review of information technology competencies and skills development. *Journal of Education For Business*, 91(3), 166-175. Doi.Org/10.1080/08832323.2016.1145622.
- Peng, J. C. (2009). Using an online homework system to submit accounting homework: role of cognitive need, computer efficacy, and perception. *Journal of Education for Business*, 84(5), 263-268.
- Sencer, M. ve Irmak, Y. (1984). *Toplum bilimlerinde yöntem*. İstanbul: Say Yayınları.
- Serçemeli, M. (2016). Muhasebe eğitiminde yeni bir yaklaşım önerisi: Ters yüz edilmiş sınıflar. *Muhasebe ve Finans Dergisi*, 69, 115-126.
- Sultanoğlu, B., Aydoğmuş, C. ve Akman, N. (2014). Muhasebe eğitiminde tablolama (Excel) uygulamasının öğrenci başarısı üzerindeki etkisi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 16(3), 97-111.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kılı, M. ve Işık, Y.(2019). Muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına yönelik öğrenci görüşleri üzerine Hatay ve Osmaniye illerinde bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1495-1521. DOI: 10.26466/opus.527360

Ergenlerde İntihar Olasılığı: Benlik Saygısı ve Öfke Açısından İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.528723

*

Fulya Cenkseven Önder* - Ayten Bölükbaşı**

* Doç. Dr, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana / Türkiye

E-Posta: fulyac@cu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9748-626X](https://orcid.org/0000-0001-9748-626X)

** Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana /Türkiye

E-Posta: ayten.bolukbasi2@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4102-3906](https://orcid.org/0000-0003-4102-3906)

Öz

Araştırmada (a) ergenlerde intihar olasılığının, benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfkenin kontrolü arasındaki ilişkileri ve (b) benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfkenin kontrolünün intihar olasılığını ne düzeyde yordadığını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada "İntihar Olasılığı Ölçeği", "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği" ve "Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma 214 kadın (%50.2), 212 erkek (%49.8) olmak üzere toplam 426 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğrenciler 15-18 yaş aralığında olup, yaş ortalamaları 15.89'dur (Ss=.85). Araştırmada değişkenler arası ilişkileri belirlemek üzere Pearson Çarpım Momentler Korelasyon analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda intihar olasılığı ile benlik saygısı ve öfke kontrolü arasında negatif yönde; benlik saygısı sürekli öfke, içe ve dışa yönelik öfke arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucunda öfke kontrolü değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin intihar olasılığının anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İntihar olasılığı, Benlik saygısı, Öfke, Öfke ifade tarzları

¹ Bu çalışmanın bir bölümü 13-15 Eylül 2018 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu'nda sunulmuştur.

Suicide Probability in Adolescents: Relationship to Self-Esteem, and Anger

*

Abstract

The aim of this study is to examine the relationships between suicide probability, self-esteem, trait-anger, anger-in, anger-out and anger control and also to reveal the predictive power of self-esteem, trait-anger, and anger-in, anger-out and anger control on suicide probability among adolescents. In this research, "Suicide Probability", "Rosenberg Self-Esteem Scale", and "The State-Trait Anger Scale" were used. This research was conducted on 426 high school students (214 females, 50.2%; 212 males, 49.8%). Participants ranged in age between 15 and 18 years and mean age of the participants was 15.89 (sd=.85). Pearson correlational analysis and multiple linear regression were conducted to reveal the relationships between study variables. According to research results, it was concluded that suicide probability was negatively correlated with self-esteem and anger control, whereas it was positively correlated with trait anger, anger-in, anger-out. Also, all variables of the research apart from anger control were found to be a significant predictor of suicide probability among adolescents in present study.

Keywords *Suicide probability, Anger, Self-esteem, Anger expression styles*

Giriş

Birçok psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel faktörlerin sonucundan etkilenebilen çok yönlü bir davranış olarak tanımlanan intihar, ölüm niyeti ile bilinçli kendine zarar verme olarak ifade edilmektedir (Hjelmland vd., 2002). İntihar olasılığı ise umutsuzluk, intihar düşüncesi, düşmanlık ve olumsuz kendilik değerlendirmesi şeklinde alt boyutları ile intihar riskini değerlendiren bir kavramdır (Cull ve Gill, 1990).

İntihar çalışmaları ile ilgili ön plana çıkan ve aslında birçok ülkede karşılaşılan sorunlardan biri intihar yaygınlığının tam olarak raporlanamamasıdır (Waseserman, Cheng ve Jiang, 2005). Türkiye açısından ölümle sonuçlanan intihar sayısının güncel verilere göre, 2015 yılında %1.3 artış göstererek 3211 kişi olduğu ve yaş grubuna göre incelendiğinde ise %34.3'ünü 15-29 yaş grubundaki kişilerden meydana geldiği rapor edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre ölümle sonuçlanan intihar oranları incelendiğinde, kadınların intihar etmelerindeki oran %18 ile 15-19 yaş aralığındayken erkeklerin en fazla intihar etme oranı %12.8 ile 20-24 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, intihar eden erkeklerin %33.3'ünün, kadınların ise %46'sının 30 yaşından küçük olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2015). Dünya genelinde ise önde gelen ölüm nedenleri arasında yer alan intihar, 15 ila 29 yaş arasındaki gençlerin ikinci sıradaki ölüm nedeni olarak raporlanmıştır (WHO, 2017). İntihar düşüncelerinden gerçek bir intihar girişimi planları arasında değişkenlik gösteren ve aynı zamanda intihar olasılığının bir alt boyutu olan intihar düşüncelerinin, ergenlerde dünya genelinde görülme sıklığının %15 ile %25 arasında olduğu ifade edilmektedir (Bridge, Goldstein ve Brent, 2006).

İntihar ile ilgili davranışlar okul çağındaki ergenler arasında yaygın görülmektedir. Lise dönemini kapsayan ergenlik dönemi, beden ve kişiliklerini etkileyen fiziksel, duygusal, sosyal değişim ve gelişimin gerçekleştiği bir gelişim dönemidir (Orbach, Mikulincer, Gilboa-Schechtman ve Sirota, 2003). Çocukluk dönemi ile kıyaslandığında ergenlik dönemindeki ruh sağlığı sorunlarında artış görülmektedir (Kim, 2003). Bu nedenle, karmaşık ve ciddi toplumsal sağlık problemlerinden biri olan intiharın, ergenlere yönelik benlik saygısı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının intihar olasılığını yordama gücüne ilişkin betimsel bilgiler sunmanın gelecekte

planlanacak betimsel çalışmalar ve intiharı önlemeye yönelik programların hazırlanması için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kişiliğin önemli bir boyutu olan ve intihar olasılığının önemli koruyucu faktörleri arasında olduğu düşünülen benlik saygısı, Rosenberg (1965) tarafından, bireyin benlik kavramına ilişkin kendini değerlendirmesi sonucu olarak ulaştığı “değerlilik” yargısı olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde, Coopersmith (1967) benlik saygısını bireyin kendi saygınlığı ile ilgili yaptığı bir değerlendirme şeklinde tanımlamış ve bireyin kendi yeterlilik, önem, başarı ve değerlerine ilişkin inancının ve kendini onaylama ya da onaylamama tutumunun bir ifadesi olarak belirtmiştir. Örneğin, yüksek benlik saygısı kişinin kendini değerli gördüğünü, düşük benlik saygısı ise kişinin kendisine saygı duymadığı ve bununla birlikte kendini değersiz, yetersiz ya da eksik olarak değerlendirdiğini yansıtmaktadır (Rosenberg, 1979). Özellikle düşük benlik saygısına sahip genç bireyler, kendilerine yönelik olumsuz benlik kavramına ilişkin stres yaratan biliş ve duygularından kaçış olarak intiharı düşünebilmektedir (Baumeister, 1990; Harter, 2012). Bu yönüyle, benlik saygısının yaşamdaki stres kaynaklarına karşı ve intihar düşüncelerine yönelik önemli bir koruyucu faktör olduğu ifade edilmektedir (Jang vd., 2014). Birçok araştırmada, düşük benlik saygısının intihar düşüncesinin artmasında etkili olduğu görülmüştür (Bernstein-Duprey, Oshri ve Liu, 2018; Bhar, Ghahramanlou-Holloway, Brown ve Beck, 2008; Jang vd., 2014; Wild, Flisher ve Lombard, 2004). Bunun yanı sıra, 55 ülkenin dahil edildiği bir çalışmada benlik saygısının görece daha düşük olduğu ülkelerde daha fazla intihar yaygınlığının göze çarptığı rapor edilmiştir (Chatard, Selimbegović ve Konan, 2008).

İntihar davranışları altında yatan birçok karmaşık ve birbiriyle ilişkili olabilecek risk faktörleri bulunmaktadır. Özellikle ortaokuldan lise kademesine geçen ergenlerin uyum sağlaması gereken birçok akademik, sosyal, gelişimsel alanlar bulunmakla birlikte her ergenin bu dönemlere sağlıklı biçimde uyum sağlamada başarılı olamaması risk faktörlerinin ortaya çıkmasını tetiklemektedir (Westefeld vd., 2006). Örneğin; depresyon, kuraldışı davranışlar, okuldan atılma (Vajani vd., 2007), zorbalık (Hinduja ve Patchin, 2010) madde ve alkol kullanımı, aile ile çatışmalar, yakın arkadaşlar ile ilişki çatışmaları (Moskos, Olson, Halbern, Keller ve Gray, 2005), etkisiz başa çıkma (Cenkseven Önder, 2018; Kim ve Kim, 2008), kavgaya dahil olma ve zorbalığa maruz kalma (Silva, Santos, Soares ve Pardono,

2014), fiziksel şiddet sonucu yaralanma (Sharma, Lee ve Nam, 2017) gibi etmenler intihar davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili bulunan risk faktörlerindedir. Bu araştırmada düşük benlik saygısı yanısıra öfke kavramı da intihar eğilimi için risk faktörlerinden biri olarak ele alınmıştır.

Ergenlik döneminde ciddi ve yaygın olarak görülen ve intihar olasılığı ile ilişkili olan öfke hem bireysel, hem de toplum boyutunda olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Yount, 2000). Öfke, olumsuz uyarınları sonlandırma arzusuna yönelik bilişsel sürece eşlik eden ve bireyin gerçek veya da zihinsel tasarımıdaki engellenme, tehdit veya haksızlığa verdiği tepki olarak oluşan güçlü bir duygu veya deneyim durumu olarak tanımlanmaktadır (Biaggio ve Maiuro, 1985). Ergenlerin evdeki, okuldaki ve toplumdaki zorunluluk ve sorumluluklara ilişkin verdiği yaygın tepkilerden (Patterson ve Hastings, 2007) olan öfke, sıklığı ve yoğunluğuna göre sürekli ve durumluk olarak ayrılmaktadır. Durumluk öfke, acil durumlarda verilen tepki ile meydana gelen, yoğunluğu değişebilen, kısa dönemde dalgalanmalar gösteren duygusal ve fizyolojik yaşantılar iken; sürekli öfke, durumluk öfke yaşama eğilimi veya öfke yatkınlığının durağan şekilde yansıtılması olarak ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, sürekli öfkenin artışı bireyin daha sık ve daha yoğun durumluk öfke yaşadığına işaret etmektedir (Deffenbacher, Lynch, Oetting ve Kemper, 1996). Sürekli öfke duygusunu yüksek seviyede deneyimlemek, sağlık problemlerine, eğitim ve iş yaşamındaki güçlüklerle ve kişilerarası ilişkilerin zarar görmesine ve benlik saygısının azalmasına neden olabilmektedir (Dahlen ve Martin, 2005).

Spielberger'e (1983) göre, bireyler öfkelerini içte tutma, dışa vurma ve kontrol etme biçiminde olmak üzere üç şekilde ifade etme tarzına sahiptir. İçte tutulan öfke, öfkeli düşünme ve duygulanımları bastırma eğilimini yansıtırken öfkenin dışa vurulması, dış dünyadaki obje ya da canlılara yöneltilerek saldırma içeren davranışlara dönüşme eğilimini yansıtmaktadır. Son olarak öfkenin kontrolü ise öfke duygusunun çıkmasını önleme, bastırma, mantığa bürünme gibi savunmalarla kontrol sağlama eğilimi olarak ifade edilmektedir. Öfke, doğal bir duygu tepkisi olsa da ergenlerin öfke ile ilgili temel problemi öfkeyi uygun bir şekilde ifade edecek ve yönetecek gerekli beceri ve kaynaklara yeterince sahip olamamasıdır (Lee, Choi, Kim, Park ve Shin, 2009).

Uygun bir şekilde ifade edilmemiş öfke, ergenlerde psikolojik, fiziksel ve sosyal sorunları beraberinde getirmektedir (Starnier ve Peters, 2004). Bireylerin, duygularının yıkıcı bir biçime dönüşmesi ve hatta kendini suçlama ve kendine zarar verme davranışlarının ortaya çıkışı (Fox ve Hawton, 2004) öfkenin bastırılması ve içselleştirilmesi aracılığıyla gerçekleşebilmektedir (Lee ve Mokuah, 2002). Öfke düzeyi yüksek genç bireyler, yoğun düzeyde içsel çatışmalar ve problemler yaşayabilmektedir. Bireyler, öfke nedeniyle kendilerine, diğerlerine ve nesnelere zarar verme; başarısız kişilerarası ilişkilere, okul ve işte problemlerine ve daha düşük özsaygıya sahip olma eğilimindedir (Deffenbacher, Lynch, Oeting ve Kemper, 1996). Alanyazında yapılan çalışmalarda, öfkenin ergenlerde intihar davranışlarının yordayıcısı olduğu (Kirkcaldy, Siefen, Urkin ve Merrick, 2006) öfke ve öfke ifade biçiminin intihar ihtimali (Reyes vd., 2015) ve intihar düşüncesi (Park vd., 2010) ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

İntihar nedeni ile yaşamını kaybeden gençlerin sayısındaki artış nedeni ile Dünya Sağlık Örgütü, intihar davranışlarının engellenmesinde gençlerin yüksek düzeyde riskli yaş grubu olarak değerlendirilmesinin önemine vurguda bulunmuştur (WHO, 2012). Dünya Sağlık Örgütü raporunda (2014) intiharın önlenebilir bir durum olmasına rağmen dünya genelinde yaygın rastlanan güncel bir sağlık sorunu olduğu ifade edilmiştir. Buradan hareketle, bu çalışma ile ergenlerin intihar olasılığının ve intihar olasılığı ile ilişkili olabilecek etmenlerin incelenmesinin ruh sağlığı alanlarında hizmet veren koruyucu ve önleyici intihar araştırma ve uygulamalarda bulunacak uzmanlara katkı sağlayabilecektir. Ayrıca, yurtiçi alanyazınında ergenlerde intihar olasılığının öfke ve benlik saygısı değişkenlerinin yordayıcısı olarak birlikte incelendiği çalışmaların olmamasının bu çalışmayı yurtiçi alan yazını açısından önemli kıldığı düşünülmektedir. Tüm bu açıklamalar ışığında, bu araştırmanın amacı (a) ergenlerde intihar olasılığı ile benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfkenin kontrolü arasındaki ilişkileri ve (b) benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfkenin kontrolünün ergenlerin intihar olasılığını ne düzeyde yordadığını incelemektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma ergenlik döneminde olan lise öğrencilerinin intihar olasılığının benlik saygısı ve öfke ile ilişkili olup olmadığının, intihar olasılığının benlik saygısı ve öfke tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesine yönelik betimsel bir çalışma olup, ilişkisel tarama modeline dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni intihar olasılığı, bağımsız değişkenleri ise benlik saygısı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini Adana ili merkez ilçelerinde (Seyhan, Çukurova, Yüreğir, Sarıçam) yer alan devlet liselerine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ise Adana ili merkez ilçelerinde yer alan dört liseye devam eden 214 kız (%50.2), 212 erkek (%49.8) olmak üzere toplam 426 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenciler 14-18 yaş aralığında olup, yaş ortalamaları 15.89'dur ($Ss=.85$). Çalışmaya katılan öğrencilerin 128'i 9. (%30), 122'si 10. (%28.6), 100'ü 11. (% 23.5) ve 76'sı 12. (%17.8) sınıfa devam etmektedir. Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesine göre oluşturulmuş olup, Adana ilinin dört merkez ilçesinden birer okul seçilmiştir. Belirlenen okullarda her sınıf düzeyinden bir sınıf rastgele belirlenmiş ve bu sınıflardaki gönüllü öğrencilere uygulama yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

İntihar Olasılığı Ölçeği: Ergen ve yetişkinlerin intihar olasılıklarını belirlemek için Cull ve Gill (1990) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, Tuğcu (1996) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 36 maddeden oluşmakta olup dört alt ölçeğe sahiptir: Umutsuzluk, intihar düşüncesi, olumsuz kendini değerlendirme ve düşmanlık. Dörtlü Likert türünde olan ölçek hiçbir zaman (1) dan her zaman (4) olacak şekilde puanlanmaktadır. Ölçek, intiharın davranışsal, bilişsel ve duyuşsal boyutlarını ortaya koyarak

intihar riskini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçekten alınan puan artması intihar olasılığının artışı yansıtmaktadır. Tuğcu (1996) Türkçe formun Cronbach's alfa güvenirlik katsayılarını her bir alt ölçek için .49 ve .75 arasında, toplam puan için ise .87 olarak belirlemiştir .

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Ölçek Rosenberg (1965) tarafından geliştirilmiş olup, Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Toplam 63 sorudan oluşan ölçek 12 alt kategoriye sahiptir. Bu araştırmada öğrencilerin benlik saygısı düzeylerini belirlemek için ölçeğin Benlik Saygısı alt boyutuna ait ilk 10 madde kullanılmıştır. Rosenberg (1965) Benlik Saygısı Ölçeği alt boyutları için test tekrar test güvenirlik katsayısının .82 - .88 ve iç tutarlık katsayısının .77-.88 arasında değiştiğini belirlemiştir. Çuhadaroğlu (1986) Türkçe formun test-tekrar test güvenirlik katsayısının .48-.79 arasında değiştiğini saptamıştır.

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği: Spielberger (1983) tarafından geliştirilmiş olan ölçek Türkçeye Özer (1994) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek 4'lü Likert türünde olup 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin ilk 10 madde sürekli öfke düzeyini ölçmekte iken, 24 madde öfke ifade tarzlarını (öfke-içte, öfke-dışa ve öfke-kontrol alt boyutları) belirlemektedir. Özer (1994) Türkçe formun Cronbach alfa katsayılarını 'sürekli öfke' alt ölçeği için .67-.92, 'öfke dışa vurumu' alt ölçeği için .58-.76, 'öfke içe vurumu' boyutu için .80-.90, 'öfke kontrolü' boyutu için .69-.91 olarak belirlemiştir.

Verilerin Toplanması

Gerekli izinler alındıktan sonra uygulama yapılacak okulların okul müdürleri ve okul psikolojik danışmanlarına bilgi verilmiş ve hangi gün uygulama yapılacağı kararlaştırılmıştır. Uygulama sırasında öğrencilere toplanan verilerin ve verecekleri cevapların samimi olmasının önemi anlatılmıştır. Yalnızca gönüllü öğrencilerden veri toplanmıştır. Uygulamalar yaklaşık 30 dakika sürmüştür. Uygulama sırasında 468 öğrenciye ulaşılmış; bunlardan 42 tanesi samimi yanıtlanmadığı ve boş madde sayısının fazla olması nedeniyle analiz dışı bırakılmış olup, toplam 426 tanesi analize dahil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, intihar olasılığının benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke dışı yönelik öfke ve öfke kontrolü tarafından ne düzeyde yordandığını belirlemek için ise çok değişkenli regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizi yapılmadan önce çarpıklık ve sivrilik değerlerine bakılmıştır. Değişkenlerin çarpıklık değerlerinin $-.20$ ile $.68$ arasında, sivrilik değerlerinin ise $.05$ ile $-.46$ arasında değiştiği saptanmış, saptanan değerler $+1.5$ ve -1.5 değerleri arasında oldukları için (Tabachnick ve Fidell, 2013) hiçbir değişkenin dönüştürülmesine gerek olmadığı görülmüştür. Her bir öğrenci için belirlenen Mahalanobis uzaklık değerleri $p < .001$ ölçüt alınarak incelenmiş ve örnekleme "doğrusallık ve "normallik" sayıltılarının zedelenmesine neden olacak uç değerlerin olmadığı görülmüştür. Ayrıca tolerans ve varyans şişme değerleri (VIF) incelendiğinde çoklu eş doğrusallık (multicollinearity) probleminin olmadığı görülmüştür. Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında $.05$ anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Toplanan veriler SPSS-WINDOWS 22 paket programıyla çözümlenmiştir.

Bulgular

Lise öğrencilerinde intihar olasılığı, benlik saygısı, öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Tablo 1'de değişkenlerin aritmetik ortalamaları, standart sapma değerleri ve değişkenler arasındaki korelasyon değerleri yer almaktadır.

Tablo 1'de de görülebileceği gibi intihar olasılığı ile benlik saygısı ($r = .56$, $p < .001$) ve öfkenin kontrolü ($r = -.26$, $p < .001$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler vardır. İntihar olasılığı ile sürekli öfke ($r = .49$, $p < .001$), içe yönelik öfke ($r = .48$, $p < .001$) ve dışı yönelik öfke ($r = .48$, $p < .001$) arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir.

Tablo 1. Değişkenler arasındaki korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6
1. İntihar olasılığı	-					
2. Benlik saygısı	-.56**	-				
3. Sürekli öfke	.49**	-.27**	-			
4. İçer yönelik öfke	.48**	-.34**	.51**	-		
5. Dışa yönelik öfke	.48**	-.23**	.69**	.56**	-	
6. Öfke kontrol	-.26**	.31**	-.34**	-.10*	-.35**	-
\bar{x}	70.67	19.32	23.77	16.05	16.84	19.89
Ss	16.40	4.36	6.58	3.94	4.80	4.49

* p<.05, **p<.001

Ergenlerin intihar olasılıklarını benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfke kontrolü değişkenlerinin ne düzeyde yordadığını incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 2’de ergenlerde intihar olasılığının yordayıcılarına ilişkin regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2. İntihar olasılığını yordanmasına ilişkin regresyon modeli

Yordayıcı Değişkenler	B	Standart Hata	Beta	t
Sabit	69.81	5.21	-	13.40**
Benlik saygısı	-1.61	.15	-.43	-10.96**
Sürekli öfke	.43	.13	.17	3.41**
İçer yönelik öfke	.60	.19	.14	3.15*
Dışa yönelik öfke	.65	.18	.19	3.56**
Öfke kontrol	.06	.15	.02	.41
R=.70	$\Delta R^2=.48$			
F(5, 425)=79.12	p=.000			

*p<.01, **p<.001

Tablo 2 incelendiğinde benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfkenin kontrolü değişkenlerinin lise öğrencilerinin intihar olasılıklarını anlamlı düzeyde açıkladığı görülmektedir ($\Delta R^2=.48$, p<.001). Bu beş değişken birlikte, intihar olasılığının toplam varyansının %48’ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin intihar olasılığı üzerindeki görece önem sırası;

benlik saygısı ($\beta = -.43$), dışa yönelik öfke ($\beta = .19$), sürekli öfke ($\beta = .17$), içe yönelik öfke ($\beta = .14$) ve öfke kontrolüdür ($\beta = .02$). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, öfkenin kontrolü değişkeni ($t = .41$, $p > .05$) dışındaki tüm değişkenlerin intihar olasılığının anlamlı yordayıcıları olduğu belirlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Ergenlerin intihar olasılığının yordayıcıları olarak benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve öfke kontrol değişkenlerinin incelendiği bu çalışmada intihar eğilimi ve benlik saygısı ile öfke kontrol değişkenleri arasında negatif yönlü; benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke ve dışa yönelik öfke arasında ise pozitif yönlü ilişkiler bulunmuş ve bu değişkenlerin (öfke kontrolü dışında) intihar olasılığının anlamlı yordayıcıları olduğu görülmüştür. Mevcut araştırmadan elde edilen bu sonuçların, alanyazındaki intihar düşüncesi (Bhar vd., 2008; Creemers, Scholte, Engels, Prinstein ve Wiers, 2012; McGee vd., 2001; Wilburn ve Smith, 2005) intihar düşüncesi ve girişimi (Eskin, Ertekin, Dereboy ve Demirkıran, 2007; Kuhlberg, Pena ve Zayas, 2010), intihar eğilimi (Overholser, Adams, Lehnert ve Brinkman, 1995), intihar riski (Martin, Richardson, Bergen, Roeger ve Allison, 2005), intihar bilişleri (Cengiz, 2018) değişkenleri ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı ilişkilerin bulunduğu çalışma sonuçlarıyla benzer olduğu göze çarpmaktadır.

Ergenlik dönemindeki bireyler içinde bulunduğu dönemin getirdiği değişiklik ve talepler nedeniyle kendisini çaresiz ve karmaşık hissedebilmekte ve sonuç olarak karamsar duygulara kapılabilmektedir. Bu noktada benlik saygısının düşük olması ergenlik dönemindeki genç bireylerin depresyona girme gibi ruhsal sağlık sorunları ve bu nedenle de profesyonel yardım alma ihtiyacına yönelik gereksinimlerini artırmaktadır (Steinberg, 2017). Benzer biçimde, bireyin benlik saygısının düşük olması, kişilerin hassasiyetlerinin gelişmesine neden olup intihar davranışlarının ortaya çıkışına katkı sağlamaktadır (Harter ve Marold, 1994; O'Connor, Rasmussen ve Hawton, 2009). Yani, kişinin kendine yönelik olumsuz yüklemeleri intihar düşüncelerinin ortaya çıkışında rol oynayabilmektedir. Mevcut araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak değerlendirildiğinde benlik saygısının yükselmesi durumunda intihar olasılığının düşmesi,

beklenen bir sonuç olarak düşünebilir. Benlik saygısı yüksek olan bireylerin karşılaştıkları zorlu yaşam olayları ve sonuçlarıyla daha iyi başa çıkabilme ve olumsuz yaşam olaylarının etkilerinden kendilerini daha iyi koruyabilme olasılıklarının da yüksek olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin benlik saygılarının artırılması durumunda intihar eğilimlerinin azaltılabileceği söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda ortaya konan bir diğer bulgu sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarından içe ve dışa yönelik öfke değişkenlerinin ergenlerin intihar olasılıklarını anlamlı düzeyde yordadığı şeklindedir. Bu durumda, öfkenin intiharın anlamlı yordayıcısı olduğuna yönelik alanyazındaki çalışma sonuçları (Batıgün ve Şahin, 2003; Hisli Şahin, Onur ve Basım, 2008; McKinney, Hirsch ve Britton, 2017; Şimşek, 2003; Park vd., 2010) ile mevcut araştırmadan elde edilen sonuçların paralellik gösterdiği söylenebilir. Benzer biçimde, Şevik ve Özcan (2012) intihar girişimlerini inceledikleri çalışmada araştırmamanın katılımcılarında intihar girişimini ani bir karar vererek gerçekleştirdiklerini belirten katılımcıların öfke düzey puanlarının da benzer şekilde yüksek olduğunun görüldüğünü rapor etmişlerdir. İntihar girişiminde bulunan ergenler ile gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise sürekli öfke toplam puanları ile önceki intihar girişimi ve kendini yaralama davranışı varlığı arasında pozitif yönde istatistiksel anlamlı ilişkiler gözlemlenmiştir (Akın ve Berkem, 2012). Bu durumda özellikle lise öğrencilerinin öfke düzeyleri düşürüldüğünde intihar olasılığı ve girişiminin de azaltılabileceğinin söylenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca 15-21 yaş aralığındaki gençlerle gerçekleştirilen bir araştırmada (Reyes vd., 2015), öfke ve öfke ifade tarzlarının, intihar olasılığının yordayıcısı olduğu ve öfke ifade biçimlerinden öfke kontrolünün yani öfkeyi bireyin kendine yönelik yıkıcı bir şekilde deneyimlemesinin yerine yapıcı bir şekilde yönetebilmesinin bireylerde intihar olasılığını düşürdüğü rapor edilmiştir. Mevcut araştırmada, öfke kontrolünün ergenlerin intihar olasılığının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuş olmasına rağmen ergenlerin öfke kontrolü ile intihar olasılığı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunun bulunması sonucunun Reyes ve arkadaşlarının (2015) araştırma sonuçlarını desteklediği söylenebilir. Diğer yandan ülkemizde üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen intihar olasılığının stresle baş etme ve öfke değişkeninin beraber incelendiği bir araştırmada mevcut araştırmaya paralel şekilde intihar olasılığı puanları

ile öfke içe ve öfke dışı puanları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunurken, öfke kontrol puanları ile negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Karataş ve Çelikkaleli, 2018). Bu çalışmalara ek olarak, ergenler ve yetişkinler ile gerçekleştirilen benlik saygısı, öfke ve intihar düşünceleri değişkenlerinin her üçünün birlikte ele alınarak incelendiği bir araştırmada (Jang vd., 2014) benlik saygısının ve öfkenin intihar düşüncelerinin birer yordayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışma ile mevcut araştırmanın bu yöndeki sonuçlarının tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

Sonuç olarak bu araştırmada ergenlerde intihar eğilimi ve benlik saygısı ile öfke kontrol değişkenleri arasında negatif yönlü; benlik saygısı, sürekli öfke, içe yönelik öfke ve dışı yönelik öfke arasında ise pozitif yönlü ilişkiler bulunmuş ve öfke kontrolü dışında bu değişkenlerin intihar olasılığının anlamlı birer yordayıcısı olduğu ortaya konmuştur. Bu araştırmada incelenen değişkenlerden biri olan benlik saygısının çok boyutlu değerlendirilmesi yerine toplam puan üzerinden değerlendirilmesi araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Benlik saygısının akademik başarı, fiziksel ve kişilerarası ilişkiler gibi çok yönlü bir şekilde ele alınması durumunda intihar eğilimi açısından çok yönlü ve daha belirli ilişkilere yönelik bilgi elde edilebileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, boylamsal gerçekleştirilen çalışmalarda intihar düşüncelerinin özellikle ergenlik döneminde artış gösterdiği (Fergusson, Woodward, ve Horwood, 2000; Kerr, Owen, Pears ve Capaldi, 2008) göz önünde bulundurulduğunda yeni çalışmalar yapacak araştırmacıların bu araştırmada değişken olarak ele alınmayan yaş ve sınıf düzeyi açısından da intihar olasılığını değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Aynı zamanda bu araştırmada benlik saygısı yüksek ve öfke düzeyi düşük ergenlerin intihar olasılıklarının da buna bağlı olarak azaltılabileceği düşünüldüğünde koruyucu ve önleyici ruh sağlığı geliştirme amacı olan psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanındaki uzmanların ergenlerdeki intiharı önlemek ve intihar olasılığını düşürmek amacıyla benlik saygılarının geliştirilmesi ve öfke düzeylerini düşürülmesine yönelik müdahale çalışmalarının yapmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Suicide Probability in Adolescents: Relationship to Self-Esteem, and Anger

*

Fulya Cenkseven Önder – Ayten Bölükbaşı

Çukurova University

Suicide is defined commonly as self-harm behavior with the intention of killing oneself. Suicide can be affected by results of many psychological, sociological, economic and cultural factors (Hjelmeland et al., 2002). Suicide probability is an assessment of suicide risk of individuals including the components such as hopelessness, suicide ideation, negative self-evaluation and hostility. According to World Health Organization (2017), suicide was reported as the second leading death reason for the population aged between 15 and 29 years old. As for adolescents, suicide ideation which is also a subscale of suicide probability has the prevalence between 15% and 25% (Bridge, Goldstein, & Brent, 2006). High school period has effects on physical, emotional, social development and also personality of adolescents (OrbachMikulincer, Gilboa-Schechtman, & Sirota, 2003). On the other hand, one of the protective factors associated with suicide probability is self-esteem which can be defined as “worthiness towards self-concept” of individuals (Rosenberg, 1965). Especially individuals with low level of self-esteem may consider attempting suicide as an escape from their cognitions and emotions which have stressful effect on their self-concept. In addition to this, one of the risk factors concerning suicide probability is anger. Anger can be defined as strong emotion or experience to end negative stimulant (Biaggio & Maiuro, 1985). When anger is not expressed appropriately, the feelings of individuals can turn into devastating and self-blaming and also result in self-harming behaviors (Fox & Hawton, 2004). Anger has been found to be a predictor of suicide behaviors (Kirkcaldy, Siefen, Urkin, & Merrick, 2006), beside this, anger expression styles were also predictors of suicide thoughts (Park et al., 2010) in the literature. World Health Organization (2012) emphasized the importance of youths to be evaluated as high level suicide risk for preventing

suicide because of globally rising suicide numbers nowadays. In literature review, it was seen that self-esteem and anger were predictors of suicide thoughts in a study (Jang et al., 2014). The aim of present study is to examine the relationships between suicide probability, self-esteem, trait-anger, anger-in, anger-out and anger control together and also to reveal the predictive power of self-esteem, trait-anger, and anger-in, anger-out and anger control on suicide probability among adolescents for the first time in Turkey.

In order to collect data "Suicide Probability" (Cull & Gill, 1990), "Rosenberg Self-Esteem Scale" (Rosenberg, 1965) and "The State-Trait Anger Scale" (Spielberger, 1983) and "Personal Information Form" developed by researchers were used for research aims. This research was conducted on 426 high school students (214 females, 50.2%; 212 males, 49.8%). Participants ranged in age between 15 and 18 years and mean age of the participants was 15.89 (sd=.85). Pearson correlational analysis and multiple linear regression were conducted to reveal the relationships between variables. Results indicated that suicide probability was correlated positively with trait anger ($r=.49$, $p<.001$), anger-in ($r=.48$, $p<.001$) and anger-out ($r=.48$, $p<.001$), however, self-esteem ($r=-.56$, $p<.001$) and anger control ($r=-.26$, $p<.001$) were negatively correlated with suicide probability. In addition to this, according to results of multiple regression analysis, self-esteem, anger-in, anger-out, anger control variables together accounted for 48% of the variance in suicide probability ($\Delta R^2=.48$, $p<.001$). According to standardized regression coefficients, self-esteem ($\beta= -.43$) was the strongest predictor of suicide probability accompanied by anger-out ($\beta= .19$), trait anger ($\beta=.17$), anger-in ($\beta= .14$), anger control ($\beta= .02$). Lastly, t-test was performed for significance testing of regression coefficients and it was seen that all variables of the research apart from anger control ($t=.41$, $p>.05$) were found to be a significant predictor of suicide probability among adolescents in this study.

In conclusion, this study revealed that while suicide probability was correlated positively with trait anger, anger-in, and anger-out; suicide probability was correlated negatively with self-esteem, and anger control. Moreover, self-esteem was found to the strongest predictor of suicide probability accompanied by anger-out, trait anger, anger-in and anger control among adolescents. Finally, research variables except for anger

control were found to be a significant predictor of suicide probability in this study. However, this study has some limitations. Firstly, self-esteem was evaluated globally and it was not measured multidimensional. When self-esteem can be evaluated in some domains such as academic success, physical and interpersonal relationships, more multiple relationships information regarding to suicide probability could be obtained. Lastly, it can be considered to give some suggestions to researchers and mental health professionals in the light of our study results, for example, developing and applying of protective and intervention group studies with the aim of increasing self-esteem and decreasing anger and thus, the decrease in suicide probability can be obtained for adolescents in future studies.

Kaynakça / References

- Akın, E. ve Berkem, M. (2012). İntihar girişiminde bulunan ergenlerde öfke ve dürtüsellik. *Marmara Medical Journal*, 25, 148-52.
- Batıgün, A.D. ve Şahin, N.H. (2003). Öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik, gençlik intiharlarının habercisi olabilir mi? *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 37-52.
- Baumeister, R.F. (1990). Suicide as escape from self. *Psychological Review*, 97(1), 90-113.
- Bernstein-Duprey, E., Oshri, A. ve Liu, S. (2018). Childhood maltreatment, self-esteem, and suicidal ideation in a low-ses emerging adult sample: The moderating role of heart rate variability. *Archives of SuicideResearch*, DOI: 10.1080/13811118.2018.1430640.
- Bhar, S., Ghahramanlou-Holloway, M., Brown, G. ve Beck, A.T. (2008). Self-esteem and suicide ideation in psychiatric out patients. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38(5), 511-516.
- Biaggio, M.K. ve Maiuro, R.D. (1985). Recent advances in anger assessment. C. Spielberger ve J. Butcher (Yay.Haz.). *Advances in personality assessment* içinde (s.161-189). Hillsdale: Erlbaum.
- Bridge, J., Goldstein, T. ve Brent, D. (2006). Adolescents suicide and suicidal behavior. *Journal Child Psychol Psychiatry*, 47, 372-94.

- Cengiz, A. (2018). *Üniversite mezunu işsiz bireylerde benlik saygısı, psikolojik dayanıklılık, umutsuzluk ve intihar bilişleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Cenkseven-Önder, F. (2018). Social support and coping styles in predicting suicide probability among turkish adolescents. *Universal Journal of Educational Research*, 6(1), 145 – 154.
- Chatard, A., Selimbegović, L. ve Konan, P. K. (2009). Self-esteem and suicide rates in 55 nations. *European Journal of Personality*, 23, 19–32.
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. W.H. Freeman and Company, San Francisco.
- Creemers, D. H., Scholte, R. H., Engels, R. C., Prinstein, M. J. ve Wiers, R. W. (2012). Implicit and explicit self-esteem as concurrent predictors of suicidal ideation, depressive symptoms, and loneliness. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 43(1), 638-646.
- Cull, J. G. ve Gill, W. S. (1990). *Suicide probability scale manual*. Western psychological services, Los Angeles.
- Çuhadaroglu, F. (1986). *Ergenlerde benlik saygısı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dahlen, E.R. ve Martin, R.C. (2005). The experience, expression, and control of anger in perceived social support. *Personality and Individual Differences*, 39(2), 391-401.
- Daniel, S.S., Goldston, D.B., Erkanli, A., Franklin, J.C. ve Mayfield, A.M. (2009). Trait anger, anger expression, and suicide attempts among adolescents and young adults: A prospective study. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 38(5), 661–671.
- Deffenbacher, J.L., Lynch, R.S., Oetting, E.R. ve Kemper, C.C. (1996). Anger reduction in early adolescents. *Journal of Counseling Psychology*, 43(2), 149-157.
- Eskin, M., Ertekin, K., Dereboy, Ç. ve Demirkıran, F. (2007). Risk factors for and protective factors against adolescent suicidal behavior in Turkey. *Crisis*, 28, 131-139.
- Fergusson, D.M., Woodward, L.J. ve Horwood, L.J. (2000). Risk factors and life processes associated with the onset suicidal behaviour during adolescence and early adulthood. *Psychological Medicine*, 30, 23-39.

- Fox, C. ve Hawton, K. (2004) *Deliberate self-harm in adolescence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Harter, S. (2012). *The construction of the self: developmental and sociocultural foundations*. New York, NY: Guilford.
- Harter, S. ve Marold, D.B. (1994). Psychosocial risk factors contributing to adolescent suicidal ideation. G. G. Noam ve S. Borst (Yay. Haz.), *Children, youth, and suicide: Developmental perspectives. New directions for child development* içinde, (s. 71–91). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W.(2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Studies*, 14(3), 206-221.
- Hisli Şahin, N., Onur, A. ve Basım, H. N. (2008). İntihar olasılığının, öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik ile yordanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(62), 79-88.
- Hjelmeland, H., Hawton, K., Nordvik, H., Bille-Brahe, U., De Leo, D., Fekete, S., ... Wasserman, D. (2002). Why people engage in parasuicide: A cross-cultural study of intentions. *Suicide Life Threat Behavior*, 32 (4), 380-93.
- Jang, J., Park, J., Oh, K., Lee, K., Sig, M., Yoon, M., ... Chung, Y. (2014). Predictors of suicidal ideation in a community sample: Roles of anger, self-esteem, and depression. *Psychiatry Research*, 216(1), 74–81.
- Karataş, Z. ve Çelikkaleli, Ö. (2018). Beliren yetişkinlikte intihar olasılığı: Stresle başetme, öfke ve cinsiyet açısından bir inceleme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 450-462.
- Kerr, D.C.R., Owen, L.D., Pears, K.C. ve Capaldi, D.M. (2008). Prevalence of suicidal ideation among boys and men assessed annually from ages 9 to 29 years. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38, 390-402.
- Kim, Y.H. (2003). Correlation of mental health problems with psychological constructs in adolescence: Final results from a 2-year study. *International Journal Nursing Studies*, 40, 115-124.
- Kim, H.S. ve Kim, H.S. (2008). Risk factors for suicide attempts among Korean adolescents. *Child Psychiatry Human Development*, 39, 221-235.
- Kirkcaldy, B.D., Siefen, G.R., Urkin, J. ve Merrick, J. (2006). Risk factors for suicidal behavior in adolescents. *Minerva Pediatrica*, 58, 443–450.

- Kuhlberg, J.A., Pena, J.B. ve Zayas, L.H. (2010). Familism, parent-adolescent conflict, self-esteem, internalizing behaviors and suicide attempts among adolescent Latinas. *Child Psychiatry Human Development*, 41, 425–440.
- Lee, J., Choi, H., Kim, M., Park, C. ve Shin, D. (2009). Anger as a predictor of suicidal ideation in middle-school students in Korea: Gender difference in threshold point. *Adolescence*, 44(174), 433-446.
- Lee, E. ve Mokuah, N. (2002). *Meeting the mental health needs of Asians and pacific islander Americans*. <http://www.consumerstar.org/pubs/MeetingAsian.pdf> adresinden 01.01.2019 tarihinde erişildi.
- Martin, G., Richardson, A.S., Bergen, H.A., Roeger, L. ve Allison, S. (2005). Perceived academic performance, self-esteem and locus of control as indicators of need for assessment of adolescent suicide risk: Implications for teachers. *Journal of Adolescence*, 28 (1), 75-87.
- McGee, R., Williams, S. ve Nada-RajaS. (2001). Low self-esteem and hopelessness in childhood and suicidal ideation in early adulthood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 281–291.
- McKinney, J.M., Hirsch, J.K. ve Britton, P.C. (2017). PTSD symptoms and suicide risk in veterans: Serial indirect effects via depression and anger. *Journal of Affective Disorders*. 214, 100-107.
- Moskos, M., Olson, L., Halbern, S., Keller, T. ve Gray, D. (2005). Utah youth suicide study: psychological autopsy. *Suicide Life Threat Behavior*, 35 (5), 36–46.
- O'Connor, R. C., Rasmussen, S. ve Hawton, K. (2009). Predicting deliberate self-harm in adolescents: A six month prospective study. *Suicide Life Threat Behaviour*, 39, 364–75.
- Orbach, I., Mikulincer, M., Gilboa-Schechtman, E. ve Sirota, P. (2003). Mental pain and its relationship to suicidality and life meaning. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 33(3), 231-241.
- Overholser, J.C., Adams, D.M., Lehnert, K.L. ve Brinkman, D. (1995). Self-esteem deficits and suicidal tendencies among adolescents. *Child & Adolescent Psychiatry*, 34(7), 919-928.
- Özer, A.K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26-35.

- Park, Y.J., Ryu, H., Han, K., Kwon, J.H., Kim, H.K., Kang, H.C., ... Shin, H. (2010). Suicidal ideation in adolescents: An explanatory model using LISREL. *Western Journal of Nursing Research*, 32(2), 168-184.
- Patterson, C. ve Hastings, P. (2007). Socialization in the context of family diversity. Grusec, J. ve Hastings, P. (Yay. Haz.). *Handbook of socialization: Theory and research* içinde (s. 328-351). New York: The Guilford Press.
- Reyes, S.M.E., Cayubit, R.F.O., Angala, M.H., Bries, S.C. Capalungan, J.T. Docdoc, J., ... Rayos, K.M. (2015). *North American Journal of Psychology*, 17(1), 113-118.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self- image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sharma, B., Lee, T.H. ve Nam, E.W. (2017). Loneliness, insomnia and suicidal behavior among school-going adolescents in Western Pacific Island Countries: Role of violence and injury. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(7), 791-782.
- Silva, R.J.D.S., Santos, F.A.L.D., Soares, N.M.M., Pardono, E. (2014). Suicidal ideation and associated factors among adolescents in North Eastern Brazil. *The Scientific World Journal*, 1-8. <http://dx.doi.org/10.1155/2014/450943>
- Şimşek, E. (2003). *Ergenlerde intihar düşüncesinin yordayıcıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Spielberger, C. D. (1983). Assessment of anger: The state-trait anger scale. *Advances in Personality Assessment*, Hillsdale, 159-160.
- Starnes, T.M. ve Peters, R.M. (2004). Anger expression and blood pressure in adolescents. *The Journal of School Nursing*, 20 (6), 335-342.
- Steinberg, L. (2017). Ergenlik. F. Çok (Yay. Haz.), *Ergenlikte Psikososyal Sorunlar* içinde (s.481-520). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Şevik, A. E. ve Özcan, H. (2012). Kastamonu ilinde intihar girişimlerinin psikososyal değerlendirmesi: Krizi önleme ve müdahale yöntemleri nasıl olmalı? *Klinik Psikiyatri*, 15, 153-165.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Tuğcu, H. (1996). *Normal ve depresif kişilerde çeşitli faktörlere göre intihar olasılığı*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Westefeld, J. S., Button, C., Haley, J. T., Kettmann, J. J., Macconnell, J., Sandil, R. ve Tallman, B. (2006). College student suicide: A call to action. *Death Studies*, 30 (10), 931–56.
- World Health Organization (2012). *Public health action for the prevention of suicide: A framework*. 12 Şubat 2019 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/75166/9789241503570_eng.pdf;-jsessionid=A82F3FAED90DFD2CF66BFC882-F3977FC?sequence=1 adresinden erişildi.
- World Health Organization (2014). *Preventing suicide a global imperative*. Luxembourg: WHO Library Catalog. 12 Şubat 2019 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/131056/978924-1564779_eng.pdf?sequence=1 adresinden erişildi.
- World Health Organization (2017). *Surveillance of suicide and suicide attempts*. 25 Ocak 2019 tarihinde http://www.who.int/mental_health/suicide-prevention/en/ adresinden erişildi.
- TÜİK (2015). *İntihar istatistikleri 2015*. 10 Ocak 2019 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=21516> adresinden erişildi.
- Vajani, M., Annest, J.L., Crosby, A.E., Alexander, J.D.ve Millet, L.M. (2007). Non fatal and fatal self-harm injuries among children aged 10–14 years - United Statesand Oregon, 2001–2003. *Suicide Life Threat Behavior*, 37(5), 493–506.
- Wilburn, V.R. ve Smith, D.E. (2005). Stress, self-esteem, and suicidal ideation in late adolescents. *Adolescence*, 40 (157), 39-45.
- Wild, L.G., Flisher, A.J. ve Lombard, C. (2004). Suicidal ideation and attempts in adolescents: Associations with depression and six domains of self-esteem. *Journal of Adolescence*, 27, 611–624.
- Yount, M.A. (2000). Loneliness lack of perceived social support and the development of anger in adolescents. Yayınlanmamış Doktora Tezi, California State University.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cenkseven-Önder, F. ve Bölükbaşı, A. (2019). Ergenlerde intihar olasılığı: Benlik saygısı ve öfke açısından incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1522-1543. DOI: 10.26466/opus.528723

Gençlerin Tüketici Olarak Sosyalleşmesinde Sosyal Medyanın Etkisi

DOI: 10.26466/opus.535049

*

Kumru Uyar*

*Dr, Öğr. Üyesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, İİBF, Kocasinan / Kayseri / Türkiye
E-Posta: kuyar@nny.edu.tr ORCID: [0000-0002-2604-5317](https://orcid.org/0000-0002-2604-5317)

Öz

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle iletişim yepyeni bir boyut kazanmıştır. Sosyal ağ tabanlı uygulamalar yaşamımızın her alanında kullanılmaktadır. Bu etki tüketici davranışlarında da görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, sosyal medyaya maruz kalma ve cinsiyete göre tüketici sosyalleşme araçlarının (aile, akran, marka, sosyal medya) farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Ergenler sosyal etkilere daha açık olabileceği için çalışma orta öğrenim öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan ölçekler Dotson ve Hyatta (2005) çalışmalarından uyarlanmıştır. Veriler kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 347 katılımcıdan anket yöntemi ile toplanmıştır. Analizlerde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre cinsiyete göre akran ve aile etkisi farklılık göstermektedir. Kızlarda bu iki aracın etkisi daha yüksekken erkeklerde daha düşüktür. Ancak cinsiyete göre marka ve sosyal medyaya maruz kalmanın etkisi istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ayrıca, sosyal medyaya maruz kalma düzeyleri açısından ise marka ve sosyal medyanın etkisinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak sosyal medyaya maruz kalma düzeyleri açısından aile ve akran etkisinin farklılık göstermediği görülmüştür. Çalışmanın, aile, akran, marka ve sosyal medya gibi tüketici sosyalleşme araçları literatüründeki ana bulguların güncelleyerek ve tüketici sosyalleşme sürecinin günümüz gençlerinde nasıl çalıştığını açıklama yönünde ampirik bir bilgi sağlayarak literature katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Sosyalleşme Süreci, Sosyal Medya, Sosyalleşme Araçları, Ergenlik

The Impact of Social Media on Youth Socialization

*

Abstract

With the development of Information Technologies, communication has gained a whole new dimension. Social networking applications are used in every aspect of our lives. This effect is also observed in consumer behaviors. The aim of this article is to determine whether consumer socialization agents (family, peer, brand, social media) differ according to social media exposure and gender. Because adolescents may be more open to social impacts, the study was applied to secondary school students. The scales used in the study were adapted from Dotson and Hyatta (2005) studies. The data were collected by 347 participants selected by means of sampling method. SPSS 22 package program was used in the analysis. According to the findings, peer and family effect per gender is different. The effect of these two tools for girls is higher than for boys. However, the effect of exposure to brand and social media by gender does not show a statistically significant difference. In addition, the effect of brand and social media on social media has been found to be different in terms of exposure levels. Nevertheless, family and peer effects did not differ in terms of exposure to social media. The study is expected to contribute to the literature by updating the main findings in the literature of consumer socialization agents such as family, peer, brand and social media and providing empirical information to explain how the consumer socialization process works in today's youth.

Keywords: Consumer Socialization Process, Social media, Agents of Socialization, Puberty.

Giriş

Sosyal medya kullanımındaki hızlı artış, sosyal medyanın yeni bir pazarlama aracı olarak tanımlanmasının yolunu açmıştır. Sosyal medya reklamcılığı medya karmaşasının önemli bir parçası haline gelmiştir. İşletmeler bu yeni mecra ile tüketicilere doğrudan ve kişiselleştirilerek daha düşük maliyetle ulaşabilmektedir. Bu sebeple sosyal medya, işletmelerin potansiyel müşterilerine ulaşmada elde ettikleri oldukça yeni ve güçlü bir pazarlama kanalı olarak tanımlanabilir. Böylece sosyal medya tüketici olarak sosyalleşme sürecinde etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ve genç pazarının dinamiklerinde günümüzde çarpıcı gelişmeler olmuştur. Gençlerin geleneksel bilgi kaynakları olan ve tüketim kararlarını etkileyen aile, akran ve geleneksel medyaya ek olarak günümüzde sosyal medya ağları da önem kazanmıştır. İnsan bilgisayar etkileşimi (Human computer interaction, HCI) özelliği yüksek sosyoteknolojilerin kullanım kolaylığı ve heyecan verici görünümü çocukları ve gençleri cezbetmektedir. HCI özellikli teknolojilerle sosyal medyayı çok kolay kullanabilen çocuklar ve gençler, Youtube, Facebook, Instagram gibi sosyal medya platformlarına kolayca dahil olarak sosyalleşebilmekte ve bu platformlarda gördükleri reklamlar karşısında güçlü potansiyel tüketiciler olabilmektedirler. Bunlara ek olarak, artık neredeyse her platformda karşımıza çıkan yapay zeka algoritmaları sayesinde, çocuklar ve gençlere hitap edecek görsel reklamlar kendilerine herhangi bir cihaz üzerinde sunulmaktadır.

Özellikle internet kullanımının artması, sosyal medya ile medya kullanımının farklılaşması ve aile yapısındaki sosyolojik değişikliklere bağlı olarak tüketici sosyalleşme süreci günümüzde çok farklılaşmıştır. Gençler aile satın alma karar sürecinin her aşamasında giderek daha fazla etkili olmaktadır (Uyar, Güllü, ve Erkan, 2015). Bu açıdan tüketici sosyalleşme süreçleriyle ilgili daha yeni araştırmaların yapılarak geleneksel varsayımlarının yeniden gözden geçirilmesi önerilmektedir (Dotson ve Hyatt, 2005, s. 36). Bu çalışmada, tüketici sosyalleşme sürecinde sosyal medya etkileyici bir kaynak olarak incelenmektedir. Genç tüketiciler üzerinde bir etki kaynağı olarak sosyal medyayı dikkate alan bir çalışmaya Türkçe literatürde rastlanmamıştır. Oysa sosyal medya gençlerin tüketim davranışlarında oldukça etkilidir. Son araştırmalar,

gençlerin sosyal medyada, reklamlara maruz kalmalarını artıran önemli miktarda zaman harcadıklarını göstermektedir (Vijayalakshmi, Lin, ve Laczniak, 2018, s.595). Ayrıca çalışmada akran ve aile etkisi de incelenmiştir. Aile ve akranlar kişilerarası ilişkilerin ve davranışlarının oluşumunu önemli ölçüde etkilemektedir. Ergenlik çağı sosyalleşmedeki en önemli zamandır (Niu, 2013). Bu sebeple çalışma sadece orta öğrenim öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur.

Yabancı literatürde sosyalleşme araçları ile sosyal medyaya arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda ampirik çalışma yer almaktadır. Türkçe literatürde de çalışmaların büyük bir kısmı tüketicilerin sosyalleşme süreçlerini kavramsal olarak incelemiştir (Ateşoğlu ve Türkkahraman, 2009; Dal ve Dal, 2015; Madran ve Bozyiğit, 2013). Sosyal medya ile tüketici sosyalleşme süreci arasındaki ilişkiye odaklanan az sayıda ampirik çalışma yer almaktadır (Balıkçoğlu ve Volkan, 2016; Südaş ve Töre 2015). Bu çalışmaların ise çok büyük bir kısmı çocukların sosyalleşmesi üzerine odaklanmıştır (Bozyiğit ve Madran, 2018). Literatürde birkaç ampirik çalışmada ergenler dikkate alınmıştır (Balıkçoğlu ve Volkan, 2016; Dursun, 1993; Südaş ve Töge, 2015). Bu açıdan çalışma önem arz etmektedir. Bozyiğit ve Madran, (2018) çalışmalarında farklı çocuk yetiştirme tutumlarına sahip annelerin, çocuklarının (4-6 yaş) tüketim davranışını nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkartmayı amaçlamışlardır.

Gençlerin sosyal medya ile kurdukları bağ yadsınamaz. Günümüzde gençler her türlü sosyal ve tüketimle ilgili ihtiyaçlarını sosyal medya üzerinden karşılayabilmektedirler. Sosyal medya adeta günlük hayatlarının bir parçasıdır. Bu açıdan sosyal medyanın gençlerin tüketici olarak sosyalleşmesine etki edip etmemesinin tespiti önemli bir sorundur. Bu araştırmanın temel amacı, bu soruna cevap bulmaktır. Bu amaçla, öncelikle gençlerin sosyal medya kullanım davranışlarını tespit etmek, sonrasında ise Türkiye'deki gençlerin tüketici sosyalleşme sürecinin nasıl işlediğine dair ampirik bir açıklama sunmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, cinsiyete ve sosyal medya kullanımına dayalı sosyalleşme araçlarındaki farklılıklar ele alınmaktadır.

Bu yazının ana hatları şu şekilde düzenlenmiştir. Kısa giriş bölümünden sonra, konu kavramsal olarak ele alınmıştır. Sonrasında ise veri toplama ve analizini içeren metodoloji bölümü sunulmuştur. Son bölümde

ise araştırmanın sonuçları tartışılmış ve araştırmanın kısıtları doğrultusunda bu alandaki akademisyen ve araştırmacılara gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde tüketici sosyalleşmesi kavramı ve bu sosyalleşme sürecine etki eden faktörlerle (ebeveynler, akranlar ve sosyal medya) ilgili literatür taraması yapılmaktadır.

Gençlerin Tüketici Olarak Sosyalleşmesi

Sosyalleşme, bir toplumun veya kültürün mevcut kurallarını, normlarını ve değerlerini öğrenip benimsenmesidir. Sosyalleşme teorisi, genç tüketicilerin alışveriş yapmayı nasıl öğrendiklerini anlamak için ortak bir zemin oluşturmaktadır (Thaichon, 2017, s.39). Pazarlama bağlamında, tüketici sosyalleşmesini Ward (1974, s.2), gençlerin pazarda tüketici olarak varoluşu ile ilgili bilgi, beceri ve tutum kazanma süreçleri şeklinde tanımlanmaktadır.

Tüketici sosyalleşme modeli (Moschis ve Churchill, 1978, s.599), bilişsel gelişim ve sosyal öğrenme teorilerine dayanmaktadır. Bilişsel gelişim teorisi, doğal olgunlaşma (yaş) ve çevresel deneyimlerin öğrenme sürecindeki önemini vurgularken, Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme teorisi gözlem, taklit etme veya modelleme yoluyla öğrenmeyi önemser (Mishra, Maheswarappa, ve Colby, 2018). Tüketici sosyalleşme teorisi, iki teoriyi bütünleştirir ve çocukların davranışsal gelişiminin, ebeveynlerinin veya arkadaşlarının ne yaptığını izleyerek öğrendikleri bir olgunlaşma ve gözlem işlevi olduğunu belirtir (Moschis, Moore ve Smith, 1984). Bireysel faktörler, sosyal araçlar ve öğrenme modelleri sonucunda gerçekleşen sosyalleşme süreci sonucunda da çocukta gözlem, talepte bulunma, seçim yapma, yardımcı alışveriş ve bağımsız alışveriş yapabilme gibi davranışlar oluşmaktadır (Madran ve Bozyiğit, 2013, s.91). Tüketici sosyalleşme teorisi, tüketici tutum ve davranışlarının bir tüketici ile dört ana sosyalleşme aracısı arasındaki etkileşim yoluyla çocukluk ve ergenlik sırasında öğrenildiğini ortaya koymaktadır (Harris, Gordon, MacKintosh, ve Has-

tings, 2015). Sosyalleşme süreci, ebeveynler, akranlar, medya ve okullardan oluşan sosyalleşme araçları ve yaş ve cinsiyet gibi öncülleri kapsar (Moschis ve Churchill, 1978; Ward, 1974). Bu sosyalleşme araçları çocuklara ve ergenlere normları, tutumları, motivasyonları ve davranışları transfer eden etki kaynakları olarak tanımlanmaktadır (Thaichon, 2017, s.39).

Bazı çalışmalar, ergenlik çağında tüketici olarak sosyalleşmeye etki eden kaynakları ebeveynler, akranlar, kitle iletişim araçları, sosyal medya, mağazalar, okullar, markalar, ürünler ve ambalajlar olarak tanımlamıştır (Fan ve Li, 2010; Südaş ve Töge, 2005; Thaichon, 2017). Medyaya ek olarak, çocuklar ambalajdan ürün bilgisi, akranlardan ve aileden tavsiye alırlar ve kendi tüketici deneyimlerinden ürün özelliklerini öğrenirler. Cowell (2001) tüketici olarak sosyalleşmede etkili olan faktörleri eğitimsel gelişmeyle (ebeveyn ve okul) ve sosyal etkileşimle (akranlar ve televizyon) etkili olanlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Diğer sosyalleştirme faktörleri ise ailenin dışındaki akrabalar, din grupları ve diğer kitle iletişim araçlarıdır.

Günümüz gençleri günlük yaşamlarında hem çok daha fazla reklama maruz kalırlar, hem de etki kaynaklarıyla daha erken yaşlarda çevrenirler. Ayrıca ebeveynleriyle daha az ve akranlarıyla daha fazla zaman geçiren bu gençler üzerinde popüler markalara yönelik akran baskısı giderek daha fazla artmaktadır (Dotson ve Hyatt, 2005, s. 37).

Ebeveyn:

Aile, tüketici sosyalleşme sürecini etkileyen en önemli sosyal araçlardan biridir (Basu ve Sondhi, 2014; Thaichon, 2017; Ward, 1974). Aile alışverişine dahil olan çocuklar, bağımsız yetkin tüketiciler olmak için temel becerileri öğrenmeye başlar. Ebeveynleriyle birlikte alışveriş yapmak, çocuklar ebeveynlerinin alışveriş deneyimlerini gözlemleyebildiği ve öğrenebileceği için genellikle sosyalleşmenin kilit bir yöntemi olarak kabul edilir (Thaichon, 2017, s.39). Ebeveynler, tercih edilen bilgi kaynağı haline geldiğinde çocuk ergenliğe ulaşana kadar ebeveynler baskın etki rolü oynamaktadır (Moschis ve Moore, 1980). Ebeveynler, çocuklar üzerindeki rasyonel etkinin ana kaynağıdır; akranlar ve medya öncelikli olarak irrasyonel etkilerdir (Moschis ve Churchill, 1978). Yapılan birçok

çalışma, tüketimin davranışının çocuklarca öğretilmesinde ailelerinin önemli bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Annenin sosyal statüsü ve ekonomik durumunun (Carlson ve Grossbar, 1988) annenin sosyal statü ve ekonomik durumunun, tam zamanlı çalışmasının (Haynes, Burts, Dukes, ve Cloud, 1993) ve tutumlarının (Bozyiğit ve Madran, 2018) çocukların tüketici olarak sosyalleşmesi üzerinde doğrudan etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Akran Etkisi:

Akran terimi, birbirlerini tanıyan, karşılıklı bilgi ve yaşam deneyimlerini paylaşan ve birbirleriyle karşılaştırma veya referans görevi gören bir grup üye olarak tanımlanmaktadır (Niu, 2013). Akranların genellikle benzer bir yaşta ve öğrenme evresinde olduğu ve sosyal statü ve bilişsel yetenek gibi birçok özelliği paylaştıkları varsayılmaktadır. Tüketici davranışı bakış açısından, akranların birey üzerindeki etkileri, bilgilendirici olması ve ürünler ve markalardan haberdar etmesi, bireylerin düşünce ve tutumlarını grubun tutumu ve davranışları ile karşılaştırma imkanı sağlama ve bireyin tutum ve davranışlarının grup normlarına uyumunu sağlama açısından önemlidir (Makgosa ve Mohube, 2007, s.64). Gençler bilgilendirici ve normatif kişilerarası etkilere çok daha duyarlıdır. Normatif etki, başka bir kişinin, grubun veya benliğin beklentilerine uyma baskısıdır. Bilgilendirici etki ise karar almak için diğer kaynaklardan gelen bilgilerin güvenilir, gerçeğe uygun ve kabul edilebilir olduğunu varsaymaktır (Mishra vd, 2018). Gençler normatif akran etkisi ile arkadaşlarının sosyal medyayı kullandıklarını gördüklerinde, çevrimiçi grubun bir parçası olmak için aynı platforma katılırlar (Hofstra, Corten, ve van Tubergen, 2016). Ergenlik dönemi insan yaşamında çok önemli bir aşamadır; burada kişi benzersiz bir kimlik geliştirmeye ve akranlar arasında arzu edilir bir sosyal imaj yaratmaya çalışır. Bu dönemde bir gruba ait olma veya kabul edilme isteği, gençlerin akran etkisi ile farklı davranışlar göstermesine yol açabilir.

Ebeveynlerin etkisi azaldıkça, akranların sosyalleşme süreci üzerindeki etkisinin yaşla birlikte arttığı tespit edilmiştir (Thomson ve Laing, 2003; Ward, 1974). Ürünlerin sembolik anlamlarını gençler arkadaşlarından öğrenmektedirler (Ateşoğlu ve Türkkahraman, 2009, s.221). Wang

vd., (2012) gençlerin, akranlarından aldıkları çevrimiçi tavsiye veya bilgilerin güvenilir olduğunu düşündüklerini ve bu tavsiyelere önem verdiklerini tespit etmişlerdir. Meyer ve Anderson (2000, s.244), akran gruplarının, bireylerin kurallara uymasını sağlayarak ve bilgi vererek tüketim tercihlerini etkiledikleyerek sadece ne alınacağını değil, nasıl da alınacağını belirleyebildiklerini vurgulamaktadır. Moreau (2017), gençlerin özellikle teknoloji ürünlerinin ve hizmetlerinin akranları arasında “havalı” bir görüntü oluşturduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Bu sebeple gençler sosyal medya ağlarında yer almaya çok daha istekli olabilmektedirler.

Gençlerde Sosyal Medyaya Maruz Kalma:

Sosyal medya, etkileşimleri, işbirliklerini ve içerik paylaşımını kolaylaştırmayı amaçlayan çevrimiçi uygulamalar, platformlar ve medyadır (Uyar, Oralhan ve Bayırbaş). Son yıllarda, cep telefonu ve iletişim teknolojisindeki önemli gelişmeler paylaşım, bilgiye erişim ve bilgi yaratma şeklini değiştirmiştir. Bu gelişmelerle sosyal ağlarda geçirilen zaman gittikçe artmıştır. İnsanlar zaman ve mekandan bağımsız olarak gerek tüketimle gerekse sosyalleşmeyle ilgili ihtiyaçlarını sosyal platformlar ve ağlarla karşılayabilmektedirler. Çoğu gencin okuldan kalan zamanının büyük bölümünü sosyal medya ağlarında geçirdiği tahmin edilmektedir. Sosyal medya, sürekli güncellenen dinamik yapısı, içerik oluşturma imkanı, iletişim kurma ve çoklu kullanıma uygun olması gibi özellikleri ile bireyleri etkisi altına almaktadır. Tüketici sosyalizasyonuna etki eden internet, tüketici davranışlarının değişmesini sağlamıştır (Südaş ve Töge, 2005, s.310).

Bradford (2004, s.2) sosyal medya kullanıcılarının çoğunluğunun 25 yaş altında olduğunu belirlemiştir. Çoğunlukla, gençler akranları arasında olumlu bir imaj oluşturmak için çevrimiçi içerik yayınlarlar (Oh ve LaRose, 2016). Bazen ebeveynler, çocuklarının güvenliğini ve iletişimde kalmalarını sağlamak için akıllı telefonlar gibi teknolojileri kullanmalarını onaylar ve teşvik ederler. Bu sayede internete erişme fırsatı da elde eden gençlerin sosyal medyayı kullanma olasılıkları artar. Südaş ve Töge'nin de belirttiği gibi, (2005) tüketici sosyalleşmesinin yeni bir değişkeni olarak sosyal ağlarda gerçekleşen akran iletişimi, tüketici karar

verme süreci ve dolayısıyla pazarlama stratejileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Muratore 2008; Lueg ve Finney 2007; Wang, Yu ve Wei, 2012, Zhang ve Daugherty 2009). Südaş ve Töge, (2005) sosyal ağlarda gerçekleşen tüketim temelli akran iletişiminin, ürün ve hizmetlere yönelik tutumları ve bunun da satın alma niyetini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Günümüzde televizyon ve internet, tüketicinin sosyalleşmesi sürecinde diğer kitle iletişim araçlarından daha etkili bir rol oynamaktadır (Garipova, 2007, s.21). Thaichon (2017, s.39) internetin, çocukların ve gençlerin çevrimiçi tüketiciler olarak yetkinliklerini kullanmalarına yardımcı olan iki yönlü iletişim kurma becerisi nedeniyle önemli bir sosyalleşme aracı olduğunu vurgulamaktadır.

Metodoloji

Örneklem ve Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın evrenini Kayseri il merkezindeki orta öğretim kurumlarında eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. MEB 2017 verilerine göre Kayseri ilinde orta öğretim kurumlarında eğitim gören toplam öğrenci sayısı 79.970 kişidir. Bununla birlikte Melikgazi, Kocasinan ve Talas ilçelerinde ise devlet okullarında 55.682 ve özel okullarda 8617 olmak üzere toplam 64.299 öğrenci eğitim görmektedir (MEB, 2018). Kocasinan, Melikgazi ve Talas merkez ilçelerinde yer alan ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilere yüz yüze anket uygulanmıştır. Bu üç ilçenin seçilme sebebi konumları ve Kayseri ilinde toplam eğitim gören orta öğretim öğrencilerinin % 80'inin bu ilçelerde olmasıdır. Örneklem tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan, kolayda örnekleme yöntemi ile tespit edilmiştir. Kolayda örnekleme ile hızlı ve ucuz yoldan veri elde edilebilmektedir (Nakip, 2006, s.204). Bu avantajları sebebiyle çalışmada bu yöntem tercih edilmiştir. Örneklem sayısı Yazıcı ve Erdoğan (2004) örneklem büyüklükleri tablosuna göre $\pm 0,05$ örnekleme hatası ile 380 olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amaçları doğrultusunda hazırlanan anket formu gerekli açıklamaların yer aldığı bir üst yazı ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, katılımcıların sosyal medya kullanıp kullanmadıklarını tespit etmeye yönelik bir soru sorulmuştur. Bu soru ile sosyal medya kullanmayanları analiz dışı bırakmak amaçlanmıştır. İkinci bölümünde ise, tüketici olarak sosyalleşmesinde etkili olan aile (9 ifade), akran (10 ifade), sosyal medya (6 ifade) ve marka (4 ifade) değişkenlerine yönelik, değerlendirme yapabileceği 29 adet ifade yer almaktadır. Gençlerin medya kullanım davranışları da dahil olmak üzere çeşitli tüketici sosyalleşme ve pazar faktörlerine yönelik tutumlarını ve etkileşimlerini ölçmeye yönelik oluşturulan anket formu 5'li Likert tipi ölçek (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) ile hazırlanmıştır. Sonraki üçüncü bölümde ise, katılımcıların internet ve sosyal medya kullanım davranışlarını (internet - sosyal medya kullanım sıklığı ve kullanım amacı, internete bağlandığı araçlar vb.) tespit etmek amacıyla hazırlanmış sorular yer almaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise, cinsiyet ve yaştan oluşan demografik özelliklerin tespitine yönelik sorular bulunmaktadır.

Anket formu, literatürde geçerlik ve güvenilirlikleri test edilmiş ölçeklerden yararlanılarak çalışmaya uyarlanmıştır. Kullanılan ölçekler Dotson ve Hyatta'nın (2005) çalışmalarından Türkçeye çevrilerek elde edilmiştir. Sadece orjinal çalışmada televizyonun etkisine yönelik oluşturulan ifadeler sosyal medyaya uyarlanmıştır. Veri toplamaya başlamadan önce yapılan pilot çalışmada, kolayda örnekleme yolu ile seçilen 20 orta öğretim öğrencisine anket taslağı uygulanmıştır. Bu çalışma ile ölçeklerde çeviri kaynaklı veya diğer sebeplerden oluşabilecek muh-temel problemlerin önlenmesi amaçlanmıştır. Yürütülen pilot çalışma sonrasında anket formu cevaplayıcı genç kitlenin net olarak anlayabileceği ve rahatlıkla cevaplayabileceği şekilde tekrardan düzenlenerek son hali verilmiştir. Anketlerin eksiksiz ve doğru bir şekilde cevaplanması için katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmıştır. Katılımı arttırmak amacıyla öğrencilerden cinsiyet ve yaş dışında demografik bilgi veya kimlik bilgisi istenmemiştir. Anketler incelenmiş, analize uygun olmayan eksik, tutarsız ve hatalı olduğu tespit edilen veriler ayıklanmıştır. Bu işlemler sonucunda toplam

kullanılabilir anket sayısı 347 adet olmuştur. Elde edilen veriler SPSS 22 paket programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Ölçekteki değişkenlerin Cronbach's Alpha değerlerinin 0,717- 0,873 arasında olduğu görülmektedir (Aile $\alpha=0,754$, akran $\alpha=0,717$, marka $\alpha=0,873$, sosyal medya $\alpha=0,788$). Alpha değerinin $0,60 \leq \alpha \leq 0,80$ olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ve $0,80 \leq \alpha < 1,00$ olması ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2014, s.405). Bu sonuçları ölçeklerin güvenilir olduğunu ve analizlerde kullanılabileceğini gösterir. Ölçekteki değişkenlerin ortalamalarına bakıldığında katılımcılar aile 3.18, akran 2.77, marka 3.07 ve sosyal medya değişkenlerine 3.17 ortalamalarla katılmışlardır.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Araştırmanın amacı, sosyal medyaya maruz kalma ve cinsiyete göre tüketici sosyaleşme araçlarının (aile, akran, marka, sosyal medya) farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir.

H₀: Tüketici sosyaleşme araçlarından aile etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{1.1}: Tüketici sosyaleşme araçlarından aile etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₀: Tüketici sosyaleşme araçlarından akran etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{2.1}: Tüketici sosyaleşme araçlarından akran etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₀: Tüketici sosyaleşme araçlarından marka etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

H_{3.1}: Tüketici sosyaleşme araçlarından marka etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₀: Tüketici sosyaleşme araçlarından sosyal medya etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

- H_{4.1}:** Tüketici sosyaleşme araçlarından sosyal medya etkisinde katılımcıların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H₀:** Tüketici sosyaleşme araçlarından aile etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- H_{5.1}:** Tüketici sosyaleşme araçlarından aile etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H₀:** Tüketici sosyaleşme araçlarından akran etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- H_{6.1}:** Tüketici sosyaleşme araçlarından akran etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H₀:** Tüketici sosyaleşme araçlarından marka etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- H_{7.1}:** Tüketici sosyaleşme araçlarından marka etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H₀:** Tüketici sosyaleşme araçlarından sosyal medya etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- H_{8.1}:** Tüketici sosyaleşme araçlarından sosyal medya etkisinde katılımcıların sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Bulgular

Araştırmada elde edilen verilerin öncelikle frekans ve yüzde oranlarını gösteren tablolar oluşturulmuş ve daha sonra da t testi uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyet ve yaştan oluşan demografik bilgileri aşağıda yer alan Tablo 1' de gösterilmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcıların %39,5'i kız ve %60,5'i erkeklerden oluşmaktadır. Ankete cevap veren kişilerin cinsiyetleri bakımından

homojen bir kütle oluşturdukları görülmektedir. Katılımcıların %21,3'ünün 15 yaşında, %30,5'inin 16 yaşında, %30'unun 17 yaşında ve %18,2'sinin 18 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %35,2'si özel okul öğrencisiyken %64,8'i devlet okulu öğrencisidir. Evren içinde de özel okul öğrencileri devlet okulu öğrencilerine göre sayıca az olduğu için bu dağılım kabul edilebilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kız	137	39,5
Erkek	210	60,5
Okul Türü	f	%
Devlet	225	64,8
Özel	122	35,2
Yaş	f	%
15	74	21,3
16	106	30,5
17	104	30
18	63	18,2
Toplam	347	100

Katılımcıları sosyal medya kullanımı ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı aşağıda yer alan Tablo 2-4'de görülmektedir.

Katılımcıların %61,4 gibi büyük bir oranı her gün sosyal ağları kullandığını belirtmiştir. %1,2'si haftada 3-4 gün, %34,4'ü haftada 2 gün, %1,4'ü haftada 1 ve %0,6'sı ise ayda 1-2 gün sosyal ağları kullandığını belirtmişlerdir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanım Sıklığı

Sosyal medya kullanım sıklığı	f	%
Her gün	213	61,4
Haftada 3-6 gün	4	1,2
Haftada 2 gün	123	34,4
Haftada 1	5	1,4
Ayda 1-2 gün	2	0,6
Toplam	347	100

Katılımcıların %8,65'i her girdiklerinde ortalama 1 saatten az, %39,8'i 1-2 saat, %27,1'i 3-5 saat ve %23,3'ü de 6-7 saat ve %1,2'si 7 saatten fazla sosyal medyada kaldığını belirtmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyal Medyada Ortalama Harcadıkları Süre

Sosyal Medyada Harcanan Zaman	f	%
1 saatten az	30	8,6
1-2 saat	138	39,8
3-5 saat	94	27,1
6-7 saat	81	23,3
7 saatten fazla	4	1,2
Toplam	347	100

Aşağıda yer alan Tablo 4'te görüldüğü gibi katılımcıların büyük bir kısmı sosyal medyayı, paylaşımında bulunmak %37,18, %16,71'i eğlence, %12,10'u arkadaşları, %10,66'sı merak ve %9,51'i iletişim kurmak için kullandıklarını belirtmiştir. Geri kalanlar ise bilgi (%6,92) haber alma (%2,59) ve diğer (%4,32) amaçlarla sosyal medyayı kullandıklarını belirtmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanım Amacı

Sosyal medya kullanım amacı	f	%
Paylaşım	129	37,18
Eğlence	58	16,71
Arkadaşlar	42	12,10
Merak	37	10,66
İletişim	33	9,51
Bilgi	24	6,92
Diğer	15	4,32
Haber	9	2,59
Toplam	347	100

Tüketici Sosyaleşme Aracıları Etkisinin Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

Tüketici sosyaleşme araçlarının etkisinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Analize ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde sosyaleşme araçlarından sosyal medya ve marka etkisinde cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda $H_{1.1}$ ve $H_{2.1}$ hipotezleri reddedilmiştir.

Sosyaleşme araçlarından akran etkisinde kızların ortalamasının 2,98 ve erkeklerin ortalamasının ise 2,64 oranında değer gösterdiği

görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=2,612$; $p<,05$) gruplardaki puan farkının ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre akran etkisi kızlarda erkeklerden anlamlı düzeyde yüksektir.

Sosyalleşme araçlarından aile etkisinde kızların ortalamasının 3,49 ve erkeklerin ortalamasının ise 3,17 oranında değer gösterdiği görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=4,192$; $p<,01$) gruplardaki puan farkının ,01 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre aile etkisi kızlarda erkeklerden anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5. Sosyalleşme Araçları Etkisinin Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Aracılar	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss.	t	p
Sosyal Medya	Kız	127	3,1275	,62856	,304	,761
	Erkek	210	3,0878	,78478		
Akran	Kız	127	2,9822	,78322	2,612	,010
	Erkek	210	2,6455	,68265		
Aile	Kız	127	3,5840	1,01607	4,192	,000
	Erkek	210	2,8988	,71397		
Marka	Kız	127	2,8265	,86483	-1,063	,290
	Erkek	210	2,9940	,88322		

Tüketici Sosyalleşme Araçları Etkisinin Sosyal Medyaya Maruz Kalma Düzeyine Göre Farklılaşma Durumu

Tüketici sosyalleşme araçlarının etkisinin sosyal medyaya maruz kalma düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Analize ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde sosyalleşme araçlarından akran ve aile etkisinde sosyal medyaya maruz kalma düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Bu durumda $H_{5.1}$ ve $H_{6.1}$ hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 6. Sosyalleşme Araçları Etkisinin Sosyal Medyaya Maruz Kalmaya Göre Farklılaşmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Araçlar	Sosyal Medyaya Maruz Kalma Düzeyi	n	\bar{X}	ss.	t	p
Sosyal	Düşük	130	2,5500	,62856	-2,637	,009
Medya	Yüksek	217	3,1615	,78478		
Akran	Düşük	130	2,5222	,78322	-1,063	,290
	Yüksek	217	2,7833	,68265		
Aile	Düşük	130	3,4900	1,01607	1,067	,288
	Yüksek	217	3,1692	,71397		
Marka	Düşük	130	2,3000	,86483	-2,394	,018
	Yüksek	217	2,9874	,88322		

Sosyalleşme araçlarından sosyal medya etkisinde sosyal medyaya maruz kalma düzeyleri düşük olan katılımcıların ortalamasının 2,55 ve yüksek olanların ortalamasının ise 3,16 oranında değer gösterdiği görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-2,637$; $p<,01$) gruplardaki puan farkının ,01 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre sosyal medyanın etkisi, sosyal medyaya yüksek oranda maruz kalanlarda anlamlı düzeyde yüksektir.

Sosyalleşme araçlarından marka etkisinde sosyal medyaya maruz kalma düzeyleri düşük olan katılımcıların ortalamasının 2,30 ve yüksek olanların ortalamasının ise 2,98 oranında değer gösterdiği görülmektedir. Grupların almış oldukları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek nedeniyle hesaplanan t değeri ($t=-2,394$; $p<,05$) gruplardaki puan farkının ,05 düzeyinde anlamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu bulguya göre markanın etkisi, sosyal medyaya yüksek oranda maruz kalanlarda anlamlı düzeyde yüksektir.

Tartışma

Bu çalışmada sosyal medyaya maruz kalma düzeyi ve cinsiyete göre aile, akran, marka, sosyal medyadan oluşan tüketici sosyalleşme araçlarının farklılık gösterip göstermediğinin ortaya konması planlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde veri toplamak amacıyla hazırlanan anket formu Dotson

ve Hyatta (2005) tarafından geliştirilen ölçek maddelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda ergenlerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile ilgili verilere ulaşılmıştır. Gençlerin %61,4 gibi büyük bir oranı her gün ve %34,4'ü ise haftada 2 gün sosyal ağları kullandığını belirtmiştir. Günümüz gençleri için internet vazgeçilmez bir unsurdur. Pek çok kaynakta bu jenerasyon tanımlanırken internet çocukları olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple her gün kullananların oranının yüksek çıkması beklenen bir sonuçtur. Haftada 2 gün kullananların oranının yüksek çıkma sebebi ise, örnek kitlenin üniversite sınav hazırlığı sürecinde olmasına bağlanabilir. Bu sebeple gençlerin internet kullanımı aileleri tarafından kısıtlanmış ve muhtemelen sadece hafta sonu kullanımına izin verilmiş olabilir. Ayrıca gençlerin sosyal medyada kalış süreleri incelendiğinde hafta içi sosyal medya kullananların okuldan kalan zamanlarının büyük bölümünü sosyal medyada geçirdikleri düşünülebilir. Bu da dijital bağımlılık açısından konunun ele alınabileceğini düşündürmektedir. Gençler için sosyal medyanın paylaşımında bulunmak (%37,2) demek olduğu rahatlıkla söylenebilir. Özellikle instagram ve facebook gibi sosyal ağlarda paylaşımında bulunmak gençler için son derece önemlidir.

Çalışmada, tüketici sosyalleşme sürecinde akran ve aile etkisinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre tüketici sosyalleşme sürecinde kızlarda akran ve aile etkisi daha yüksektir. Türk toplumunun sosyal yapısından dolayı kız çocukları üzerinde ailenin daha çok etkili olması mümkündür. Dotson ve Hyatta (2005) çeşitli sosyal etki kaynaklarının göreceli etkilerinin cinsiyete göre değiştiğini kızların, kişisel olan aile ve arkadaşlarla olan etkileşimlerden, erkeklerin ise kişisel olmayan iletişimden daha çok etkilendiklerini tespit etmiştir. Sonuçlar bu çalışmanın bulguları ile uyumludur. Ayrıca cinsiyet açısından marka ve sosyal medya araçlarının farklılık göstermediği de çalışmanın bulguları arasındadır.

Sosyalleşme araçlarından akran ve aile etkisinde sosyal medyaya maruz kalma düzeylerine göre bir farklılık olmadığı görülmüştür. Sosyalleşme araçlarından sosyal medyanın etkisinin, sosyal medyaya yüksek oranda maruz kalanlarda anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Bu beklenen bir sonuçtur. Sosyal medya değişkenini ölçmek için

hazırlanan sorular düşünülürse “Sosyal medyada yer almak havalıdır”, “Sosyal medya hayatımın önemli bir parçasıdır” ve “Sosyal medyadan pek çok şey öğreniyorum” gibi ifadelerle katılan bireylerin sosyal medyaya daha çok maruz kalması muhtemeldir. Bu bulguya göre markanın etkisi, sosyal medyaya yüksek oranda maruz kalanlarda anlamlı düzeyde yüksektir. Sosyal medyayı daha çok takip eden ergenlerin bu mecralarda yayınlanan reklamlara daha fazla maruz kalması olasıdır. Ayrıca sosyal medyayı daha çok takip eden ergenler farklı etkileyici gruplarla veya kişilerle daha çok temas halinde olabilirler (bloggerlar, ünlü kişiler vb.). Özellikle sosyal ağlar üzerinden ünlüleri ve pek çok moda markasını takip etmek mümkündür. Bu gibi sebeplerle sosyal medyaya daha fazla maruz kalan ergenlerin üzerinde marka etkisinin daha fazla olması beklenilebilir.

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da bir takım sınırlılıklar bulunmaktadır. Araştırmanın en önemli sınırlılığı seçilen örnek kütle ve araştırmanın kapsamıyla ilgilidir. Bu araştırma, zaman ve maliyet kısıtlarından dolayı sadece Melikgazi, Kocasinan ve Talas olmak üzere Kayseri'nin üç ilçesinde yürütülmüştür. Gelecek çalışmalarda daha kapsamlı ve farklı örneklerde yapılabilir. Çalışmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yönteminin kullanılması ise bir başka kısıtı oluşturmaktadır. Tesadüfi örnekleminin yapılmamış olması nedeniyle bulgularla ilgili genellemeler yapılırken dikkatli olunmalıdır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı araştırmanın kapsamıyla ilgilidir. Sosyalleşme araçlarından sadece aile, akran, marka ve sosyal medya kavramları dikkate alınmıştır. Ayrıca bu araçlar üzerinde pek çok faktör etkili olabileceken sadece sosyal medyaya maruz kalma ve cinsiyet çalışmaya dahil edilmiştir. Gelecekteki çalışmalarda mağaza, ambalaj vb. başka araçları da çalışma kapsamına eklenebilir. Çalışmanın bir diğer sınırı da sadece ergenler açısından konunun incelenmesidir. Ergenler sosyal etkilere daha açık olabileceği için seçilmiştir. Literatürde daha küçük yaşta çocuklar açısından da benzer çalışmalar yer almaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda çocuk ve ergenler bir arada çalışılarak özellikle yaşın sosyalleşme üzerindeki etkisi de incelenebilir. Son olarak, gelecekte sosyal medya etkisi incelenirken dijital bağımlılık kavramı da konuya dahil edilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The Impact of Social Media on Youth Socialization

*

Kumru Uyar

Nuh Naci Yazgan University

The rapid increase in social media use paved the way for social media to be defined as a new marketing tool. Social media advertising has become an important part of the media mix. With this new channel, businesses can reach consumers directly and by personalizing at a lower cost. For this reason, social media can be defined as a fairly new and powerful marketing channel that businesses have achieved in reaching their potential customers. Thus, social media is an effective tool in the socialization process as a consumer. The dynamics of the children and the young market have been striking nowadays. In addition to family, peers and traditional media, which are the traditional sources of information for young people and affect consumption decisions, social media networks have gained importance. Human computer interaction (HCI) feature attracts children and young people with ease of use and exciting appearance of high socio-technologies. Children and young people who can easily use social media with HCI-enabled technologies can socialize easily on social media platforms such as Youtube, Facebook and Instagram and they can be strong potential consumers against the advertisements they see on these platforms. Consumer socialization process has become very different nowadays due to the increase of internet usage, differentiation of social media and media usage and sociological changes in family structure. In this respect, it is suggested that more recent researches on consumer socialization processes should be made to revise their traditional assumptions (Dotson and Hyatt, 2005, p.36). The connection of young people with social media is undeniable. Today, young people can meet their social and consumption needs through social media. Social media is almost a part of their daily lives. In this respect, it is an important problem to determine whether social media affects the socialization of young people as consumers. In the context of marketing, Ward (1974, p.2) defines consumer

socialization as the processes of gaining skills, knowledge and attitudes related to the existence of young people as consumers in the market. The aim of this article is to determine whether consumer socialization agents (family, peer, brand and social media) differ according to social media exposure and gender. Since adolescents may be more open to social impacts, the study was applied to secondary school students. The scales used in the study were adapted from Dotson and Hyatta (2005) studies. The questionnaire form, which was prepared to measure the attitudes and interactions of various young people about various consumer socialization and market factors including media usage behaviors, was prepared with 5-point Likert-type scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree). Adolescence is the most important time in socialization (Niu, 2013). Therefore, the study was limited to only secondary school students.

The data were collected from 347 participants selected by means of sampling method. SPSS 22 package program was used in the analysis. The reliability of the scales used in the study was calculated using Cronbach's Alpha coefficient. The Cronbach Alpha values of the variables in the scale ranged from 0,717 to 0,873 (Family $\alpha = 0,754$, peer $\alpha = 0,717$, brand $\alpha = 0,873$, social media $\alpha = 0,788$). These results indicate that the scales are reliable and can be used in the analysis. As a result of the analyzes, data about the social media usage habits of adolescents were reached. 61.4% of youth stated that they use social networks every day and 34.4% of them use social networks 2 days a week. When the length of stay of social media is examined, it can be thought that young social media users spend most of their time on social media during the week. It can easily be said that social media for young people means sharing (37.2%). Especially, social networks like Instagram and Facebook are very important for young people to share. When we look at the averages of the variables in the scale, family (3.18) and social media (3.17) are the variables that young people stated that they are under the influence of the most. Peer (2.77) and brand (3.07) variables are low in terms of the effect on the expression. In the study, it was determined that peer and family effects differed according to gender in consumer socialization process. According to the results, the peer and family effects of girls are higher in consumer socialization process. Dotson and Hyatta (2005) found that the relative effects of various social sources of influence vary by gender, and that girls are more affected

by personal interactions such as family and friends, while males are more affected by non-personal communication. The results were consistent with the findings of this study. In addition, gender and brand and social media mediators did not differ among the findings of the study. It was seen that there was no difference between socialization agents and peer and family effect according to social media exposure levels. The effect of social media, which is one of the socialization tools, was significantly higher in those exposed to social media. This is an expected result. Considering the questions prepared to measure the social media variable, it is likely that individuals who participate in such statements as "It's cool to be on social media", "Social media is an important part of my life" and "I learn a lot from social media" are more likely to be exposed to social media. According to this finding, the effect of the brand is significantly higher in those exposed to social media at high rates. Adolescents who follow more social media are more likely to be exposed to advertisements published in these media. In addition, adolescents who are more likely to follow social media may have more contact with different groups of influencers or people (bloggers, celebrities etc.). It is possible to follow celebrities and many fashion brands especially through social networks. For these reasons, it may be expected that the effect of brand on adolescents who are exposed to social media is higher. The study is expected to contribute to the literature by updating the main findings in the literature of consumer socialization agents such as family, peer, brand and social media and providing empirical information to explain how the consumer socialization process works in today's youth.

Kaynakça / References

- Ateşoğlu, İ., Türkkahraman, M. (2009). Çocukların tüketici olarak sosyalleşmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 215-228.
- Bandura, A. (1978). Social learning theory of aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29.

- Basu, R. ve Sondhi, N. (2014). Child socialization practices: Implications for retailers in emerging markets. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21(5), 797-803.
- Bozyiğit, S. ve Madran, C. (2018). Çocukların çevre bilinçli tüketici olarak sosyalleşmesinde annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının rolü. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 173-196.
- Carlson, L., ve Grossbart, S. (1988). Parental style and consumer socialization of children. *Journal of consumer research*, 15(1), 77-94.
- Cowell, P. (2001). Marketing to children: a guide for students and practitioners-Part 2. *The Marketing Review*, 2(1), 71-87.
- Dal, N. ve Dal, V. (2015). Çocukların tüketici olarak sosyalleşme sürecinde tv reklamlarının ve ailenin rolü hakkında teorik bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(13), 371-388.
- Dotson, M. J. ve Hyatt, E. M. (2005). Major influence factors in children's consumer socialization. *Journal of Consumer Marketing*, 22 (1), 35-42.
- Dursun, Y. (1993). *Gençlerin tüketicilik rolünü kazanmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Fan, Y. ve Li, Y. (2010). Children's buying behaviour in China: A study of their information sources. *Marketing Intelligence ve Planning*, 28(2), 170-187.
- Garipova, C. (2007). *Gençlerin tüketici olarak sosyalleşmesi ve tataristan'da bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Harris, F., Gordon, R., MacKintosh, A. M., ve Hastings, G. (2015). Consumer socialization and the role of branding in hazardous adolescent drinking. *Psychology ve Marketing*, 32(12), 1175-1190. doi:10.1002/mar.20842.
- Haynes, J. L., Burts, D. C., Dukes, A., ve Cloud, R. (1993). Consumer socialization of preschoolers and kindergartners as related to clothing consumption. *Psychology ve Marketing*, 10(2), 151-166.
- Hofstra, B., Corten, R. ve van Tubergen, F. (2016). Who was first on Facebook? Determinants of early adoption among adolescents. *New Media ve Society*, 18(10), 2340-2358.

- Lueg, J. E., ve Finney, R. Z. (2007). Interpersonal communication in the consumer socialization process: Scale development and validation. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 15(1), 25-39.
- Madran, C., ve Bozyiğit, S. (2013). Çocukların tüketici olarak sosyalleşme süreci. *Çağ University Journal of Social Sciences*, 10(1), 71-96.
- Mishra, A., Maheswarappa, S. S., Colby, C. L. (2018). Technology readiness of teenagers: a consumer socialization perspective, *Journal of Services Marketing*, <https://doi.org/10.1108/JSM-07-2017-0262>.
- Moschis, G.P. ve Churchill, G.A. (1978). Consumer socialization: theoretical and empirical analysis. *Journal of Marketing Research*, 15, 599-609.
- Moschis, G.P., Moore, R.L., ve Smith, R.B. (1984). The impact of family communication on adolescent consumer socialization, *Advances in Consumer Research*, 11(1), 314-319.
- Nakip M. (2006). *Pazarlama araştırmaları (Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar)* 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Niu, H.J. (2013) Cyber peers' influence for adolescent consumer in decision-making styles and online purchasing behavior, *Journal Applied Social Psychology*, 43(6), 1228-1237.
- Südaş, H. D., ve Töge, B. (2015). Sosyal ağlarda tüketim temelli akran iletişiminin incelenmesi: adana ilinde bir uygulama. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 309-327.
- Thaichon, P. (2017). Consumer socialization process: The role of age in children's on line shopping behavior. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 34, 38-47.
- Oh, H. J., ve LaRose, R. (2016). Impression management concerns and support-seeking behavior on social network sites. *Computers in human behavior*, 57, 38-47.
- Uyar K., Güllü K., ve Erkan M. (2015). The role of Turkish youth in family purchase decision. *Organisational Studies and Innovation Review*, 1(1), 81-88.
- Uyar, K., Oralhan, B., ve Bayırbaş, İ. V. (2019). Marka değeri en yüksek 100 türk markasının sosyal medya kullanımları üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (1), 287-306.

- Vijayalakshmi, A., Lin, M. H., ve Lacznia, R. N. (2018). Managing Children's Internet Advertising Experiences: Parental Preferences for Regulation. *Journal of Consumer Affairs*, 52(3), 595-622.
- Wang, X., Yu, C., ve Wei, Y. (2012). Social media peer communication and impacts on purchase intentions: *A consumer socialization framework*. *Journal of interactive marketing*, 26(4), 198-208.
- Ward, S. (1974). Consumer socialization. *Journal of Consumer Research*, 1(2), 1-14.
- Zhang, J., ve Daugherty, T. (2009). Third-person effect and social networking: implications for online marketing and word-of-mouth communication. *American Journal of Business*, 24(2), 53-64.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Uyar, K. (2019). Gençlerin tüketici olarak sosyalleşmesinde sosyal medyanın etkisi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1544-1567. DOI: 10.26466/opus.535049

İzleyici ve İçerik Etkileşimi Bağlamında Yeni Bir YouTube Fenomeni Olarak Otonom Duyusal Meridyen Tepki (ASMR) Etkisinin Deri İletkenliği Ölçümü (GSR) Tekniği ile İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.533789

*

Behiç Alp Aytekin*

*Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Merkez / Aydın / Türkiye

E-Posta: alpaytekin@adu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9121-6445](https://orcid.org/0000-0001-9121-6445)

Öz

Dünyanın en popüler video paylaşım platformu Youtube'da günümüz itibarıyla yaklaşık 5.2 milyon otonom duyuşal meridyen tepki (ASMR) videosu bulunmaktadır. ASMR videoları kullanıcılar tarafından uzun saatler boyunca ve seriler halinde izlenmekte, hatta sadece bu tarz videolardan oluşan özel ASMR Youtube kanalları yer almaktadır. Bu içeriklerin Youtube üzerinde neden bu kadar popüler olduğu sorusu gündeme geldiğinde ise ASMR videolarının çoğu durumda kullanıcıların kaygı düzeylerini azaltma ve izleyicisini rahatlatması yönünde psikolojik çıktıların olduğunu bulgularan bilimsel araştırmalar gündeme gelmektedir. ASMR içeriklerinin Youtube iletişim kanalından çıkarak profesyonel medya içerik üretimi ekosistemine dâhil olması, konunun psikolojik boyut ve çıktıların yanı sıra, medya ve iletişim çalışmaları bağlamında da tartışılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Youtube'da yer alan popüler ASMR videolarından ve ASMR tekniği ile prodüksiyonu yapılmış reklamlardan oluşan seçili bir içerik katılımcılara sunulmuştur (n=10). Metodoloji dâhilinde katılımcılardan elektrodermal (GSR) ve kalp hacim (PPG) verileri nicel olarak toplanmış; aynı zamanda gözlem ve derinlemesine görüşme yöntemleri ile de nicel çıktılar desteklenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar bağlamında, içerikleri deneyimleyenlerden motivasyonel anlamda rahatlayanlar kadar, görüntülerden çeşitli değişkenler doğrultusunda rahatsız olanların da varlığı gözlemlenmiştir. Bu motivasyonel değişimlerin, gösterilen içerik üzerinden marka, ürün veya hizmet ile ilgili nasıl bir iletişim ve etkileşim çıktısı sağladığı da tespit edilmiştir. Medya ve iletişim çalışmaları literatüründe ASMR içeriklerinin etkilerine yönelik sonuçlara böyle bir karma metodoloji ile bakılmamış olması, araştırmanın orijinal yönü olarak dikkat çekmektedir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçların, ASMR içerikleri üzerinden medya ve iletişim literatürü bağlamında gerçekleştirilebilecek teorik ve uygulama temelli çalışmalara zemin oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deri İletkenliği Ölçümü (EDR, GSR), Duyuşal Marka Deneyimi, Misofonya, Seyir Deneyimi, Sinestezi, Otonom Duyuşal Meridyen Tepki (ASMR), YouTube

Investigation of the Effect of Autonomous Sensory Meridian Response (ASMR) as a New YouTube Phenomenon in the Context of Audience and Content Interaction with Galvanic Skin Response (GSR) Measurement Technique

*

Abstract

There are approximately 5.2 million autonomous sensory meridian response (ASMR) videos on YouTube which the world's most popular video sharing platform. Users watch ASMR videos for long hours and in series, and there are even individual ASMR YouTube channels consisting of such videos. When the question is coming up of why these contents are so popular on YouTube, scientific researches revealing that ASMR videos have psychological outputs in most cases to reduce the anxiety levels of the users and to relieve the audience. The inclusion of ASMR content in the professional media content production ecosystem by opting out of the YouTube communication channel created the need to discuss the context of media and communication studies as well as the psychological dimensions and outcomes of the issue. In this context, selected content consisting of popular ASMR videos on YouTube and produced advertisements with ASMR technique was presented to the participants (n=10). Electrodermal (GSR) and heart-volume (PPG) data were quantitatively collected from the participants. At the same time, quantitative outputs were supported with observation and in-depth interview methods. In the context of the results obtained from the study, as well as those who are relieved in terms of motivation from those who experience the contents, the presence of those who are disturbed in the direction of various variables have been observed. It has also been determined how these motivational changes provide communication and interaction output related to brand, product or service through the content shown. The fact that the results regarding the effects of ASMR contents in the media and communication studies literature have not been examined with such a mixed methodology is noteworthy as the original aspect of the research. It is thought that the results obtained from this research can be the basis of theoretical and practical studies which can be realized in the context of media and communication literature via ASMR contents.

Keywords: *Autonomous sensory meridian response (ASMR), Electrodermal Response (EDR, GSR), Misophonia, Sensory Brand Experience, Synesthesia, Watching Experience, YouTube*

Giriş

Günümüz medya içeriklerinin muhatapları, çok uzun zamandır sadece izleyici olarak tek yönlü ve pasif bir iletişim süreci geçirmek yerine, çeşitli etkileşim aksiyonları alarak, seyirlik çift yönlü sürece katılan birer kullanıcı olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcıların görsel ve işitsel içeriklere ulaştığı iletişim kanalları bazında televizyon hala önemli bir etki ve popülerlik alanını doldurmasına rağmen (Tran, 2017), özellikle kullanıcı etkileşimi ve oyunlaştırma süreçlerinin benimsendiği çevrimiçi video paylaşım siteleri, günlük milyonlarca saat içerik akışının takip edildiği ve paylaşıldığı yeni bir iletişim kanalı olarak medyadaki alan hâkimiyetini tartışmasız bir konuma getirmiştir. İçerik paylaşım sitelerinin en büyük temsilcisi olan Youtube, günümüzde yaklaşık 1 milyar saat gibi günlük video paylaşımı ve 63 milyon günlük aktif ziyaretçi rakamı ile çok ciddi bir görsel işitsel içeriği bu bağlamda yönetmektedir (Dogtiev, 2019). Öyle ki Youtube üzerinde kısa sürede popüler olan bir içerik ve burada yer alan bir aksiyon, meydan okuma (challenge) olarak tabir edilen toplumsal hareketlere dönüşmekte ve uzun süre kamuoyunda tartışılmaya devam etmektedir. Bu meydan okumaların yarattığı toplumsal etkiyi anlamak adına, ALS hastalığı ile mücadele bağlamında farkındalık yaratmak için oluşturulan, 17 milyon insanın meydan okumaya katılarak, toplamda 115 milyon dolar (yaklaşık 610 milyon Türk lirası) yardım toplanmasını sağladığı “Ice Bucket Challenge” örneğini incelemek yararlı görünmektedir (Trejos, 2017). Üstelik Youtube’da yer alan bu popüler aksiyonların toplumsal olarak bulunduğu karşılık, çeşitli kültürel ve dil yaklaşım ve farklılıklarını çok kısa sürede aşabilmekte ve uluslararası düzeyde fenomenleşen hareketlere dönüşerek şimdiye kadar modern toplumlarda gözlemlenen en yaygın ve hızlı söylem, propaganda ve moda hareketlerini oluşturmaktadır. Bu tarz fenomen akımları ve meydan okumaları yakalamayı başaran kurumların, profesyonel olarak yürüttükleri medya ve iletişim süreçleri dahilinde bu popüler yönelimleri kendi kurumsal veya marka çıkarları doğrultusunda kullandıkları da bilinmektedir. Özellikle profesyonel reklam endüstrisinin üretim çarkları arasına dahil olan bu yeni görsel işitsel içerik üretimi biçimi (çoğu zaman viral reklam olarak karşımıza çıkmaktadır), aynı zamanda medya kullanımının yeni doğası gereği sun-

duğu kullanıcı etkileşimi aksiyonlarının da sağladığı katma değer ile temsil ettiği kurum, fikir veya hizmete yönelik çıktının hızlı ve yüksek katımlı olmasını da sağlamaktadır.

Tüm bu çerçeve dâhilinde, BBC News Türkçe'nin (2019) haberine göre, son dönemlerde Youtube'da yer alan yaklaşık 5.2 milyon içerik ile otonom duysal meridyen tepki (ASMR) videosu, bahsi geçen popüler içerik alanlarından biri olarak dikkat çekmekte ve bu içerikler Youtube'un yeni trendi olarak görülmektedir. Youtube'da popülerliğini arttıran bu içerik türünün, 2018 yılı dünya genelindeki Google arama yönelimlerinde de yükselişte olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Google Trends 2018 ASMR Arama Terimi Raporu

Kaynak: Google Trends (<https://trends.google.com.tr/trends/explore?q=asmr>)

Erişim tarihi: 11.02.2019

Google anahtar kelime bazlı arama trendleri ölçeğindeki 100 değeri, arama teriminin en yüksek popülerliğe sahip olduğu durumu temsil etmektedir (Trends, 2019). Bu bilgi üzerinden, ASMR ile ilgili yükselen içerik talebinin 2019 yılı itibari ile en yüksek popülerlik çizgisine eriştiği ve profesyonel reklamcılık ekosisteminin de bu duruma kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Amerika'daki en büyük reklam organizasyonlarına sahne olan Amerikan futbolu şampiyonluk karşılaşmasının (Super Bowl 2019) canlı yayını arasında yer alan reklam kuşağında, ASMR tekniği ile prodüksiyonu gerçekleştirilmiş bir reklam filmine yer verildiği görülmektedir (Johnson, 2019). Böylelikle çevrimiçi adına büyük bir trend olan ASMR'nin, ana akım medyada da oldukça hatırı sayılır bir yer aldığı gözlemlenmektedir.

Super Bowl organizasyonunun reklam kuşağı, dünyadaki en pahalı medya satın alma rakamlarına sahip olan reklam kuşaklarından biri olarak bilinmektedir. Bu çerçevede Super Bowl'da yer alacak 30 saniyelik bir reklamın kuşak maliyeti 2019 yılı itibarıyla 5.25 milyon dolara (yaklaşık 30 milyon Türk lirası) ulaşmaktadır (Statista, 2019).

Şekil 2. *The Pure Experience, Michelob ULTRA Pure Gold Super Bowl 2019 Reklamı*
Kaynak: Youtube (<https://www.youtube.com/watch?v=LXm1N9BAddg>)
Erişim tarihi: 11.02.2019

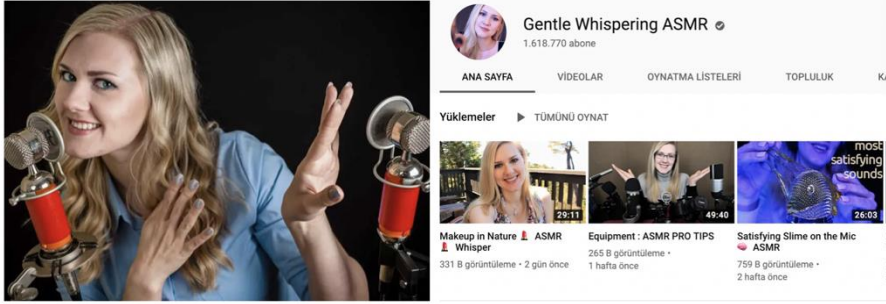
Super Bowl 2019 reklam kuşağında yer alan Michelob Ultra adlı markanın reklamında ASMR tekniğinin temel özelliklerinden olan fısıldayarak konuşma, yüksek kaliteli olarak kayıt altına alınmış nesne sesleri, tıkrıdama, yudumlama, yakın plan çekimler, yüksek kaliteli görsel yakalama tekniği ile ürün dokusunun belirginleştirilmesi gibi tüm bileşenlerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Üstelik uzun süredir bilinen bu tekniğin çoğu izleyicisini rahatlatması ve sakinleştirmesine rağmen, her tiktleyicinin tüm kullanıcılar için uygun olmadığı ve kimi izleyiciyi-kullanıcıyı rahatsız ettiği, ürküttüğü noktaların bulunduğu da bilinmektedir (Maxouris, 2019; Richard, 2017). Bu bilgiye rağmen, tamamen ASMR tekniği ile üretilmiş olduğu görülen Michelob Ultra markasına ait reklamın, dünyanın en pahalı ana akım reklam kuşağına böyle bir prodüksiyon tekniği ile girmesi, profesyonel medya içerik üretimi adına oldukça dikkat çekici bir nokta olarak gündeme gelmektedir. Bu bağlamda izleyicisine

garip gelen ve sosyal medyada bu ilk ve yeni seyirlik deneyim nedeniyle çoğunlukla olumsuz olarak eleştirilen reklam; Youtube'a yüklendiği tarih olan 28 Ocak 2019'dan bu yana 13 milyon görüntüleme almış; Twitter'da ise 4 bin 200 kez kendisinden bahsettirerek, marka hakkında dakikada 750 Tweet'e kadar ulaşan bir iletişim trafiği yaratmayı başarmıştır (İçözü, 2019). Bu tarz bir tüketici-marka, kullanıcı-içerik etkileşimi ve seyirlik deneyim, şimdiye kadarki içerik akışlarından farklı olarak medya ve iletişim çalışmaları çerçevesi adına yüksek kapasiteli bir verimi ve popüler içerik olan ne sorusunun yanıtını vadetmektedir.

ASMR tekniğinin yarattığı etkinin, Youtube platformundan çıkararak, Super Bowl 2019 gibi bir organizasyonun reklam kuşağına girecek kadar büyük bir alana sıçraması ve ASMR etkisinin marka bağlılığı ve itibarı bağlamında izleyici üzerindeki ağırlıklı olumlu etkisine reklam verenler tarafından güvenle bağlanması, bu tekniğin yeni bir metodolojik yönelim ile medya ve iletişim çalışmaları bağlamında detaylı olarak gözlemlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada araştırma sorusu olarak ASMR tekniğinin bahsedilen rahatlama, kaygı giderme, olumlu anlamda etkileme ve sunulan seyirlik odağa dikkati toplama etkilerinin, profesyonel medya ve iletişim içeriği üretimi bağlamında ne kadar kullanışlı olduğu konusu tartışmaya açılmaktadır. ASMR'nin yarattığı etki seçili video içerikler üzerinden nicel ve nitel olarak bulgulandıktan sonra, bu etkinin izleyici etkileşimi özelinde nasıl bir aksiyona dönüştüğü de araştırma sürecinde yanıtlanmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın orijinal karma metodolojisine geçmeden önce, ASMR tekniği üzerinde biraz daha derinleşmekte yarar görülmektedir.

ASMR'yi Tanımlamak ve Anlamak

ASMR tekniği ile üretilen videoların popülerleşmeye başlama süreci, Maria takma isimli bir Youtube kullanıcısının 2009 yılında açtığı ve yatıştırıcı bulduğu ses içeriklerini kayıt altına alarak bir araya toplayıp paylaşım sunduğu "Gentle Whispering" (Nazik Fısıldama) adlı kanala dayandırılmaktadır (McDonnell, 2019; Miller, 2015). Öyle ki Maria'nın fısıldama videoları 1.6 milyon takipçi rakamına ulaşmış ve takipçi sayısının artmayı sürdürdüğü bir popülerlik ivmesi kazanmıştır.

Şekil 3. Gentle Whispering ASMR Youtube Kanalı ve Kanal Sahibi Maria

Kaynaklar: Youtube: (https://www.youtube.com/channel/UC6gLIAnzg7eJ8VuXDCZ_vg)

Soldaki görsel: (Gibson, 2014)

Erişim tarihi: 14.02.2019

ASMR videoları genellikle kamera karşısına geçen bir kişinin fısıltıyla ve çok yavaş konuşarak, yavaş el ve vücut hareketleri ile salınarak, kuaför, masör veya sizin için doktor randevunuzu ayarlayan bir asistan gibi profesyonel hizmet veren birini canlandırdığı içeriklerden oluşmaktadır. Bu canlandırmaları yapan içerik sahipleri, ASMR sanatçısı anlamına gelen “ASMRtist” şeklinde bir tabir ile bilinmektedir. ASMR sanatçıları mahremiyet ve yakınlık hislerine odaklanan ve bu hisleri yaratmak için çeşitli tekniklerle nesnelere ses çıkartan ve yavaş el hareketlerini söyledikleri kelimeler ile eşleştiren kişiler olarak da özetlenebilir (Hostler, 2018).

Fısıldama ASMR tekniği dâhilinde kullanılan yöntemler arasında en popüler olanlarından biridir (Barratt ve Davis, 2015). Youtube üzerinde neredeyse her dilde fısıldama temelli ASMR videoları bulmak mümkündür. Fısıldamanın yanı sıra, tırnaklarını nesnelere üzerine vurarak ses çıkartma, yumuşak veya sert yüzeylere dokunma, dergi veya kitap sayfalarını çevirme gibi akla gelebilecek türlü nesnenin yüksek kaliteli mikrofonlarla kayıt edilmiş seslerinin yanı sıra dokunsal hislerin de vurgulanmasını sağlayan yine yüksek kaliteli kameralarla kayıt edilmiş yakın plan nesne görsellerinin takip ettiği birçok ASMR video içeriğine rastlanmaktadır. Bu içeriklerin tamamı, kullanıcıların çoğunluğu tarafından benzeri şekillerde reaksiyon almakta ve popüler dolaşımını sürdürmektedir. Bu bağlamda ASMR videolarının seyirlik deneyim dâhilinde, kullanıcılarının zevk ve tatmin dolu duygularını ortaya çıkardığı, hatta kafa derisi ve

omurgalarında karıncalanma ve ürpertilere neden olan, trans benzeri bir rahatlama hali sunduğu ifade edilmektedir (Copeland, 2017).

Tablo 1. Temel ASMR Uyarınları (Barratt ve Davis, 2015, s. 6)

Uyarın Türü	Uyarılan Katılımcıların Yüzdesi
Fısıldama	75%
Kişisel Dikkat	69%
Gevrek Sesler (aleminyum folyo, tıkrdatılan tırnaklar vb.)	64%
Yavaş Hareketler	53%
Tekrar Eden Hareketler	36%
Gülümseme	13%
Uçak Sesi	3%
Elektrik Süpürgesi Sesi	2%
Kahkaha	2%

Otonom duyuusal meridyen tepki, yani ASMR, bir kavram olarak ilk kez 2010 yılında tanımlanmıştır. Kavramı tanımlayan Jennifer Allen, kendisiyle gerçekleştirilen bir mülakatta sürecin nasıl geliştiğini ifade etmektedir (Richard, 2016): Allen, kendi üzerinde hissettiği ve tanımlayamadığı hisleri ve fiziksel çıktıları adlandırabilmek adına internette araştırmalar yapar ve çeşitli sağlık bloglarında başlıklar açar. Ancak kendisi ile aynı his ve fiziksel çıktıları hisseden insanlar olmasına rağmen, bu ortak çıktıyı bir isimle tanımlayan ve bir çerçeve altında toplayan bir içerik bulamaz. Bu bağlamda ASMR'yi bir tanım olarak ortaya koyar ve bu tanım kullanıcılar tarafından hızla sahiplenilerek ASMR başlığı altında tartışan, içerik üreten ve etkileşime giren kitleleri kendine çekmeye ve böylelikle popülerlik bağlamında kamuoyu gündemini meşgul etmeye başlar. Bu sayede hem psikolojik hem de fiziksel çıktıları olan bir fenomenin adı klinik olmayan bir tabir olarak ortaya konulmuş olur. Kavram bir isimle tanımlandıktan sonra, kavrama dair kullanıcıların popüler ilgisi ve ASMR temelli içerik üretimi artar ve takiben akademik alan da ASMR ile ilgilenir duruma gelir (Copeland, 2017).

ASMR için “beyin orgazmı” ve “fısıldama pornosu” gibi tabirlerin kullanımına da yaygın olarak rastlanmaktadır (Hostler, 2018). ASMR videolarının mahremiyet ve yakınlık hislerini uyardığı ve “ASMRtist”lerin çoğunluğunun genç ve seksi tavırlar sergileyen kadınlar olduğu gözlemlense de gerçekleştirilen araştırmalar, ASMR’nin izleyicileri üzerinde meditatif bir seviyede rahatlama sağladığı ve seks dürtüsünden uzak bir kaygı giderici, rahatlatıcı olarak çalıştığını bulgulamaktadır (Barratt ve Davis, 2015; Poerio, Blakey, Hostler ve Veltri, 2018). Bu çerçevede çoğu ASMR videosu ortak içerikler bağlamında, rol yapma ve çeşitli meslekleri canlandırma veya kişisel ilgi-deneyim ve özel dikkat videolarından oluşmaktadır. Hatta Hostler (2018) Bob Ross’un 1980 tarihli meşhur televizyon serisi “Resim Sevinci”nin, böyle bir niyetle üretilmemiş olmasına rağmen ASMR içeriklerinin klasikleri arasında yerini aldığı; Bob Ross’u dönemi dâhilinde izleyememiş olan yeni Youtube temelli hedef kitle için böyle yeni bağlam ifade ettiğini söylemektedir.

2015 yılında ASMR kavramına ait ilk akademik çalışma hakemli bir dergide yayınlanarak, kavrama olan akademik ilginin somutlaşması sağlanmıştır (Barratt ve Davis, 2015). Çalışma ASMR etkisinin tarif edilmesine yönelik bir içerik ele almaktadır ve bu bağlamda 475 kullanıcı ile anket ve gözlem gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanıcıların “tatlı bir ürperti/çınlama” (the tingles) olarak tarif ettikleri, ASMR videoları ile girilen etkileşimin sonucu olan his tanımlanmakta; ASMR içeriklerinin yarattığı uyku hali ve stresle mücadeleye olumlu etkilerinin sonuçlarına yer verilmektedir. Çoğu katılımcı bu tarz içerikler izledikten bir süre sonra kendisini daha iyi hissettiğini ifade etmekte hatta kronik ağrı çeken bazı katılımcıların, bu ağrılarında ASMR içeriklerinin etkileşimine bağlı azalma olduğu raporlanmaktadır (Barratt ve Davis, 2015, ss. 8-9).

ASMR içerikleri her kullanıcıyı farklı düzeyde etkilemektedir. Kimi kullanıcılar sayfa çevirme sesinden büyük bir tatmin duygusu elde ederken, kimi kullanıcılar bir gülüşte veya tıkırtıda karşılık bulmakta; kimileri ise hiçbir içerik bağlamında ASMR deneyimi yaşamamaktadır (Maxouris, 2019; Richard, 2017). Poerio ve arkadaşları (2018) tarafından gerçekleştirilen, iki ayrı ASMR bağlamını inceleyen çalışma da tüm bu bulguları desteklemektedir. Çalışma dahilinde bir geniş ölçekli çevrimiçi anket ve bir laboratuvar çalışması gerçekleştirilmiştir. Her iki boyutta da ASMR içeriklerinin olumlu etkilerinin ASMR deneyimini yaşayabilen kullanıcılar

üzerinde belirlediği; ASMR'nin kronik ağrı çekilen durumlarda geçici süreli rahatlama neden olduğu, kalp ritmini yavaşlattığı ve endorfin salınımını arttırarak stresle baş edilmesini desteklediği bulgulanmıştır (Poerio vd., 2018).

Barratt ve arkadaşlarının (2015; 2017) ve Poerio ve arkadaşlarının (2018) gerçekleştirdikleri ASMR araştırmaları, ASMR çalışmaları içinde zemin oluşturan ve geniş katılımcı evreni ile gerçekleştirilen çalışmalar olarak ASMR literatürünün merkezini oluşturmaktadır. Bu çalışmaların bulguları ve ilerleyen süreçler için önerileri üzerinden ASMR literatürü şekillenmekte ve bilimsel çalışmalar sürdürülmektedir. Çeşitli bloglar, dergiler ve haber siteleri ise ASMR kavramını popüler bir fenomen olarak ele almakta ve kavramın daha da popülerleşmesine yol açmaktadır. Bu kapsamda, ASMR içeriklerine ilgi duyan ve bu bağlamda psikolojik ortak deneyimler yaşayan kullanıcıların bir araya geldiği, benzer durumlarını tartıştığı ASMR üniversitesi adlı bir web sitesi de bulunmaktadır. Siteyi kurgulayan ve içeriğini yürüten Craig Richard, site üzerinden etkileşime geçtiği kullanıcılarla görüşmeler yaparak, ASMR fenomeni ile ilgili topladığı veri setini genişletmektedir. Bu çerçevede dâhilinde gerçekleştirilen araştırmada şimdiden 100 farklı ülkeden, 20 bini aşkın kullanıcıdan sahip oldukları ortak tatlı ürperti ve çınlamalara dair veri elde edilmiştir (Richard, 2016). Bu web sitesi üzerinden sürdürülen çalışma, akademik araştırmaların yanı sıra ASMR'ye dair sosyal platformda da yürütülen en kapsamlı çalışma olarak devam etmekte; ASMR'ye dair akademik ve topluluk taraflarını birbirine bağlamaktadır.

Yöntem

ASMR videolarının genel rahatlama hali, kaygı düşürücü etkisi ve diğer pozitif çıktıları, çeşitli anket, gözlem ve kullanıcı yorumları teknikleri ile geniş katılımcı evrenleri düzeyinde araştırılmıştır (Barratt ve Davis, 2015; Barratt vd., 2017; Poerio vd., 2018). ASMR'in beyin ve otonom sinir sistemi üzerindeki etkisine yönelik çalışmalar ise ilk kez Smith ve arkadaşları (2017) tarafından gerçekleştirilmiş; ancak otonom sinir sistemi üzerindeki etkileri bulgulamaya çalışan bu tarz araştırmalar, daha dar bir kapsamda kalmıştır.

Smith ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında ASMR videolarının etki ettiği alanları gözlemek için biyometrik veri toplama tekniklerinden fMRI yöntemi kullanılmış ve içeriklerin beynin varsayılan ağ durumu (DMN) üzerindeki etkisi 22 kullanıcı üzerinde incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular ile ASMR videolarının beynin kendisini dinlenmeye aldığı ve sakinleştirdiği çoklu durum ve diğer bölgelerle olan ilişkisi saptanmıştır. Ancak Copeland (2017) Smith ve arkadaşları ile gerçekleştirdiği mülakatta, fMRI makinelerinin çok gürültülü çalıştığı, EEG gibi beyin dalgalarını ölçen tekniklerin ise birçok kablo ve sensör barındırdığı için bu tarz yöntemlerin aynı zamanda dikkat dağıtıcı olduğunu ve rahatlama etkisine engel olabilecek durumlar yarattığını da aktarmaktadır. Bu nedenle araştırma dahilinde, Smith ve arkadaşlarının (2017) yaklaşımına benzer bir biyometrik veri toplama sürecine girilmesine rağmen, katılımcıları prosedür esnasında daha az rahatsız edici bir teknik olan deri iletkenliği ölçümüne (GSR) başvurulmaktadır.

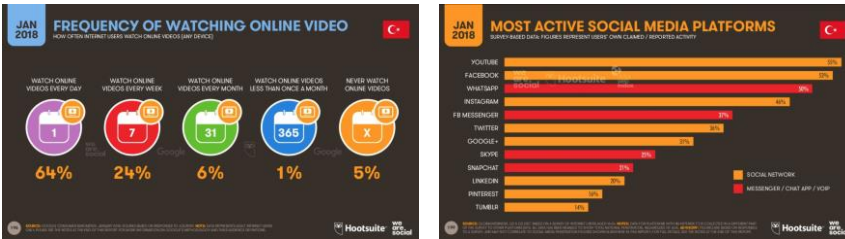
Sempatik otonom sinir sistemi elektrodermal etki düzeyinde deri iletkenliği ölçümü (GSR) tekniği ile gözlemlenmekte ve ilgili biyometrik veri, kalp hacim durumu (PPG) üzerinden dönüştürülen elektrokardiyografi (EKG) verisi ile nabız değişkeni çıktısı olarak ele alınmaktadır (Boucsein, 2012). Elektrodermal etkinin ölçümlendiği GSR tekniği, kullanıcılara minimum düzeyde rahatsızlık verecek şekilde tasarlanmış; az sayıda bağlantı noktası bulunan, kolay kurulum ve kullanım özelliği olan bir biyometrik veri toplama cihazından veri alınması prensibine dayanmaktadır. Böylelikle Smith ve arkadaşlarının Copeland'a (2017) aktardıkları boyutlarda teknik sorunlarla karşılaşılmasına engel olmak amaçlanmıştır. Elde edilen bu nicel veri seti, gözlem, kullanıcı testi ve derinlemesine görüşme yöntemleri ile nitel olarak da desteklenmektedir.

Katılımcılar

Çalışma 5 kadın ve 5 erkek katılımcıdan oluşan, 20-40 yaş arası toplam 10 kullanıcı-izleyici ile gerçekleştirilmiştir. Bu noktada katılımcı grubunun hedef kitle olarak özellikle Y kuşağına denk gelecek şekilde bir yaş aralığına ait olması düşünülmüştür. İcil Tuncer ve Tuncer'e göre (2016, s. 214) toplulukta varlık gösteren çeşitli jenerasyonların, hayat tarzlarını etkile-

yen teknolojik yeniliklerle etkileşimlerine göre farklı yaşam biçimleri sürdürmeleri söz konusudur. Bu bağlamda Y kuşağı, 2000'li yıllardan sonra teknolojinin içine doğan ve sosyalleşme aracı olarak sosyal medyayı kullanan Z kuşağından farklıdır (Hammill, 2005). 1960 ve 70'li yıllarda doğan, internet ve sosyal medya gibi teknolojiler ile 40'lı yaşlarına yakın tanışan X kuşağına göre ise teknoloji bağlamında çok daha etkilidir (Howe ve Strauss, 1992). Bu çerçevede, 1980'lerden sonra doğan, yeni teknolojilere büyürken tanık olan, kendini ifade etmeyi önemseyen ve karar alımında aktif olmayı seven Y kuşağı (Howe ve Strauss, 1992; İcil Tuncer ve Tuncer, 2016), ASMR içeriklerinin seyirci deneyimi üzerindeki etkisini gözlemlemek için en uygun yaş grubu olarak benimsenmiştir.

Bu yaş aralığı aynı zamanda Türkiye'de interneti en aktif kullanan ve sosyal medya içerikleri ile en çok etkileşime giren kullanıcı grubuna da dâhildir (Social, 2018). Hootsuite ve We Are Social'ın 2018 yılı raporuna göre, Türkiye'de 51 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır ve bu kullanıcıların yüzde 55'i gibi çok yüksek bir ortalama ile Youtube en yoğun kullanılan sosyal medya platformudur. Bu kullanıcıların yüzde 64'ü ise Youtube videolarını günlük olarak izlediklerini ifade etmektedir. Bu kullanıcıların ortalama yaşı ise 31.4 olarak saptanmış ve kullanıcıların yüzde 70'i internetin risk yaratmaktan öte fırsatlar sunan bir yapıda olduğu görüşünde fikir beyan etmiştir. Beyan edilen bu ağırlıklı görüş, Y kuşağının Howe ve Strauss'un (1992) tanımladıkları yapısal özellikleri ile de örtüşmektedir. Bu bağlamda hem yaş aralığı ile temsil ettikleri kuşağın bir özelliği olarak hem de internet ve sosyal medya kullanım alışkanlıkları özelinde, ASMR içeriği ile sıklıkla karşılaşan ve bu karşılaşma esnasında sorunsuz bir seyirlik etkileşim yaşama potansiyeli yüksek olan bir örneklem grubundan bahsedilmektedir.

Şekil 4. Hootsuite ve We Are Social 2018 Raporundan Örnek Veriler (Social, 2018)
Erişim tarihi: 16.02.2019

Aynı rapor dâhilinde, Türkiye’deki aktif internet kullanıcılarının reklamlara yönelik ilk farkındalık mecrası ise yüzde 35 gibi bir oranla çevrimiçi kanallar olarak bildirilmektedir. Veriler doğrultusunda, seçilen örneklem grubunun ASMR içeriklerine yönelik araştırılan yapı dâhilinde, sonuçları temsil etme gücü en yüksek grup olduğunu ifade etmek mümkündür.

ASMR İçeriklerinin Seçimi

Barratt ve arkadaşlarının (2017) gerçekleştirdiği daha yeni bir çalışmada bu kez ASMR videolarının, izleyicilerinin uyarılmasını sağlayan şartları ve bu şartlara bağlı tetikleyici durum değişkenleri incelenmiştir. Çalışmaya katılan 130 izleyicinin yüzde 38’i, 1-5 dakika arasındaki seyir deneyimleri esnasında ASMR uyarımı yaşamıştır. Bu oran, ASMR etkisinin en sık görüldüğü zaman aralığı olarak bulgulanmıştır. Bu bulgular üzerinden çalışmada da gösterim için seçilen videolarda 1-5 dakika arası zaman aralığı gözetilmiştir.

Tablo 2. Popüler ASMR İçeriklerinin Tetikleme Süreleri (Barratt vd., 2017, s. 5)

1-5 dakika	38%
6-10 dakika	30%
11-20 dakika	~15%
21 dakika veya daha fazla	15%

Videolar için zaman aralığı belirlendikten sonra, Barratt ve Davis’in (2015) ilk çalışmasında belirlenen temel ASMR uyaranları tablosuna (bkz. sayfa 7) dikkat edilerek, popüler ASMR videoları ve reklam filmleri arasından, 3 reklam filmi ve 2 Youtube için hazırlanmış içerik olmak üzere 5 videoluk bir seçki oluşturulmuştur.

Tablo 3. Gösterim için Seçilen ASMR İçerikleri

Michelob ULTRA “Saf Deneyim”, Super Bowl 2019 Reklam Filmi https://youtu.be/LXmIN9BAddg 14 milyon izlenme	Fısıldama, Kişisel Dikkat, Gevrek Sesler (tıkırdama), Yavaş Hareketler ve Gülümseme
Safeguard Sunar “The Wash” ASMR Reklam Filmi https://youtu.be/RbGCKGuJD10 1.8 milyon izlenme	Fısıldama, Gevrek Sesler (tıkırdama, hışırtı, şarılta, patırtı vb.), Yavaş Hareketler ve Tekrar Eden Hareketler
Sihua Dove “Angelbaby” ASMR Reklam Filmi https://youtu.be/EhwYbH5n15c 61 bin izlenme	Fısıldama, Gevrek Sesler (hışırtı, şapırtı), Yavaş Hareketler, Tekrar Eden Hareketler ve Gülümseme
Gentle Whispering ASMR Youtube Kanalı Basit Zevkler, Yumuşak Konuşma ve Kişisel Dikkat Videosu https://youtu.be/B8jUVci17vE 17 milyon izlenme	Fısıldama, Yavaş Hareketler, Tekrar Eden Hareketler, Gülümseme ve Kişisel Dikkat
10-Minutes Amazing Life Youtube Kanalı ASMR Uyku için Sabun Kazıma Rahatlatıcı Sesler Videosu https://youtu.be/bjd4ykxd7VU 8.7 milyon izlenme	Yavaş Hareketler, Tekrar Eden Hareketler ve Gevrek Sesler (tıkırdama, kıtırdama, takırdama, vb.)

Kaynak: İzlenme oranları ve kaynak videolar Youtube üzerinden alınmıştır.

Erişim tarihi: 18.02.2019

Prosedür

Araştırmanın karma yöntem yaklaşımı dâhilinde, katılımcılardan nicel ve nitel veriler, belirli bir uygulama prosedürüne sadık kalınacak şekilde bir arada alınmıştır. Bu bağlamda nitel verileri toplamak için gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Gözlem, katılımcılar ile gerçekleştirilen geleneksel saha çalışmalarının temel kurgusunu oluşturmanın yanı sıra, teknoloji bağlamında hareket edilen kullanıcı araştırmalarının da ana unsurlarından biridir. Derinlemesine görüşme ise gözlem yapan araştırmacının, süreci samimi bir sohbet ortamında yönlendirdiği ve önceden belirlenmiş soru başlıklarının gündemi ile hareket ederek, katılımcıların tutum, görüş, duygu ve inançlarına ilişkin kesintisiz ve derinlikli bilgi edinebildiği, karşılıklı sözlü iletişime dayalı bir süreci temsil etmektedir (Briggs, 1986).

Araştırmanın nicel tarafında ise elektrodermal aktivite GSR cihazı ile kayıt altına alınmış ve aynı cihaz ile nabız verisinin de ölçümü gerçekleştirilmiştir (Boucsein, 2012; iMotions, 2017). Böylelikle katılımcıların motivasyonel durum değişiklikleri nicel olarak saptanmış ve nitel olarak kullanılan tekniklerin yardımı ile duygu durumlarına dair veriler bulgulanmıştır. Bu karma yöntem yaklaşımı ile ASMR içeriklerinin neden olduğu ifade edilen stres seviyesindeki azalma, ürperti, tetiklenme, uyarım, rahatsızlık, gerilim ve benzeri duygu durumlarının yakalanıp, yorumlanabilmesi mümkün olmuştur. Bu karma yöntem dahilinde katılımcılar seçili ASMR içeriklerini tek başlarına ve rahatsız edilmeden deneyimleyebilecekleri bir ortama davet edilmiştir. Katılımcıların seyirlik deneyimleri esnasında mekanda sadece gözlem yapan araştırmacı yer almıştır. Katılımcılara, GSR cihazı bağlandıktan sonra, aşağıdaki prosedür her bir katılımcıda aynı trafikte devam edecek şekilde, toplamda 20-25 dakikalık bir süreç olarak uygulanmıştır:

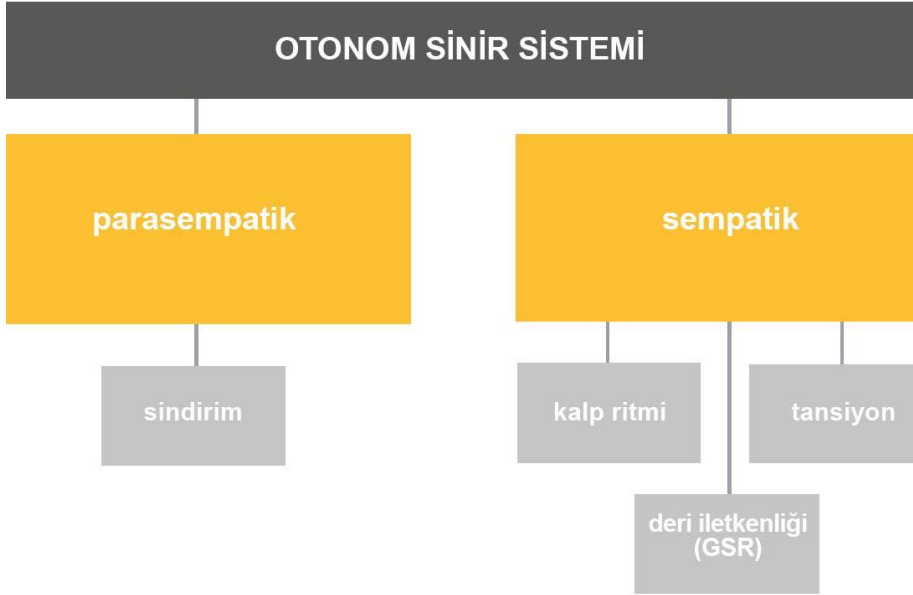
- Katılımcının demografik verileri ve ASMR içerikleri hakkında bilgi sahibi olup olmadığına dair ön bilgi alınmıştır. Prosedürde yer alan aşamalar ve hangi içeriklerin gösterileceğine ve GSR cihazının nasıl çalıştığına dair ön bilgi verilmiştir. Bu esnada katılımcının elektrodermal verilerinin doğru alınabilmesi için gerekli olan alışma süresi de tamamlanmıştır.
- Seçilen içerikler katılımcılara sunulmuştur. Her bir içeriğin gösteriminin ardından, katılımcının hissettiği duyguyu ve fiziksel tepkiyi (uyarım/tetikleme) dile getirmesi istenmiş ve gözlenen durum not edilmiştir.
- Seyir deneyimi esnasında yapılan gözleme dayanarak, oluşması muhtemel ASMR etkisini tarif etmeleri, fiziksel olarak yerini ve şiddetini tanımlamaları istenmiştir. Yaşanan etkinin psikolojik olarak da detaylı tarifi katılımcılardan talep edilmiş ve veriler not edilmiştir. Prosedürün bu aşaması Poerio ve arkadaşlarının (Poerio vd., 2018, ss. 5-10) kullandığı “etki” ve “tetikleme frekansı” çalışma başlıklarından referans alınarak kurgulanmıştır.
- Özel olarak reklam filmi içerikleri üzerinden ürün ve marka hakkında ne düşündükleri ve ASMR içeriğinin bu düşüncelerini nasıl etkilediği sorulmuştur.

- Videolar sonrası genel akışa dair gözlemlenen ve kayıt altına alınan motivasyonel durumları katılımcılara gösterilerek, derinlemesine görüşme ile ASMR hakkında oluşan yeni düşünceleri, his farklılıkları, hangi içerikten hoşlandıkları, hangisini rahatsız edici buldukları; ASMR içeriklerinin ürün veya hizmet alımına yönelik katılımcılar üzerindeki istek, arzu, güven ve marka itibarı etkisi gibi durumlar anlaşılmaya çalışılmıştır.

GSR Cihazının Parametreleri ve Kullanım Metodu

Elektrodermal ve nabız verileri Shimmer GSR+ cihazı ile kayıt altına alınmış ve eş zamanlı olarak ConsensysPRO 1.5.0 yazılımı ile analiz edilmiştir (Shimmer, 2019). Shimmer GSR+ donanımı eş zamanlı geri bildirim yapan 3 kanala sahiptir. Bu kanallardan 2 tanesi elektrodermal veriyi işaret ve orta parmaklara bağlanan el sensörleri ile kayıt altına alırken, diğeri ise kalp hacim verisini (PPG) sol kulağa takılan kızılötesi sensörden toplayarak, yazılımın algoritması aracılığı ile elektrokardiyografik (EKG) kalp nabız verisine dönüştürmektedir. Ekipman kalp ritmini ve deri iletkenlik seviyesini hem katılımcılar seyir deneyimine başlamadan önce hem de videoları izlerken kayıt etmiştir. Reklam videoları için sürenin sonuna kadar, Youtube içerikleri için ise maksimum 5 dakika olacak şekilde kayıt alınmış ve bu veri izlenen videonun özelinde analiz edilmiştir.

GSR tekniği ile bilinçli olarak kontrol edemeyeceğimiz, bilinçdışı davranışlar ölçüm altına alınmaktadır. Vücudumuzun en büyük organlarından biri olan deri; idrak halimiz ve duygu durumumuzdaki bilinçdışı uyarılmaların tamamına tepki göstermektedir. Bu tepki, otonom sempatik sinir sistemi tarafından idare edilen bilinçdışı bir sisteme bağlıdır ve deri iletkenliği seviyesindeki değişiklikler ile gözlemek mümkündür. Bu bilinç düzeyi ile kontrol altına alınamayan durum, GSR ölçüm tekniğini, duygu durumu ve motivasyonel değişimi ölçümlemek adına ideal bir biyometrik veri toplama aracı haline getirmektedir (iMotions, 2017, s. 5).

Şekil 5. Otonom Sinir Sistemi (iMotions, 2017, s. 7)

Diğer otonom süreçlerde olduğu gibi (ateş, kalp ritmi, tansiyon vb.) terleme hali de bilinçli olarak kontrol altına alınamaz. Deri iletkenliği de bu otomatik terleme halinden etkilenmekte, bu durum ise GSR ile takip edilmektedir. Bu bağlamda durum değişkenine göre, kaç veya savaş tepkisi üreten otonom sempatik sinir sistemi, otomatik bir uyarı mekanizması gibi çalışmakta ve bilinçaltı düzeyde yönettiği merkezler ile duruma göre tepki vermektedir. 1972 yılından bu yana otonom sinir sisteminin sempatik tepkilerine odaklanan ve GSR tekniği ile ölçüm altına alınan 1500'ü aşkın makale yayınlanmıştır ve teknik bilimsel anlamda en güvenilir ölçümlerden biri olarak literatürdeki yerini almıştır (Boucsein, 2012).

Araştırma esnasında GSR cihazına bağlanan katılımcılardan 2 farklı veri alınması tasarlanmıştır. Bu bağlamda birinci veri deri iletkenlik seviyesi (SCL) değeridir. Bu veri katılımcının içinde bulunduğu motivasyonel durum esnasındaki uyarılma hali seviyesini vermektedir. Toplanacak olan diğer veri ise nabız verisi (bpm) olacaktır. Nabız verisi diğer veri ile

birlikte okunarak, katılımcının ASMR içeriklerine dair otomatik motivasyonel tepkilerinin anlaşılmasında biyometrik rehberlerden biri olarak işlev görmektedir.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın temel sorusu üzerinden çalışma dahilinde iki ana yönelim ile hareket edilmiştir. Bu noktada ASMR tekniği ile üretilen içeriğin bahsedilen psikolojik ve fiziksel rahatlama ve sunulan seyirlik odağa dikkati toplama etkilerinin, profesyonel medya ve iletişim içeriği üretimi bağlamında ne kadar kullanışlı olduğu konusu tartışmaya açılmaktadır. ASMR'nin yarattığı etki biyometrik veri olarak kayıt altına alındıktan sonra, elde edilen bulguların izleyici etkileşimi özelinde nasıl bir aksiyona dönüştüğü de süreç dahilinde incelenmektedir. Gerçekleştirilen saha çalışması neticesinde 5 ASMR video içeriği gösterilen 10 katılımcıdan kalp ritmi ve deri iletkenlik seviyesi (SCL) bilgileri toplanmıştır. Kalp ritmi ve SCL verileri her bir videonun başlangıç (N-1 ve SCL-1) ve bitiş zamanlarına (N-2 ve SCL-2) denk gelecek şekilde kayıt altına alınmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların ASMR İçerikleri ile Otonom Sempatik Sinir Sistemi Etkileşimleri

	Michelob Ultra R.F.				Safeguard R.F.				Sihua Dove R.F.				Gentle Whispering YT.				Soap Carving YT.			
	N-1	N-2	SCL-1	SCL-2	N-1	N-2	SCL-1	SCL-2	N-1	N-2	SCL-1	SCL-2	N-1	N-2	SCL-1	SCL-2	N-1	N-2	SCL-1	SCL-2
Katılımcı 1	72	60	6,3	6,1	63	60	5,8	5,1	65	60	5,7	5,3	65	58	5,3	4,7	67	58	5,8	4,8
Katılımcı 2	80	75	2	2	85	70	2,5	1,7	80	65	3	2,6	70	63	4,2	3,9	70	70	4,7	3,7
Katılımcı 3	83	75	1,8	2,5	95	80	3	3,5	90	83	3,9	5	94	84	5,6	5,6	90	75	5,7	5,5
Katılımcı 4	80	75	2	2,2	72	70	2,3	1,6	80	75	1,6	1,6	75	70	2,8	2,7	74	72	2,8	2,5
Katılımcı 5	78	78	1,5	1,3	78	74	1,5	1,2	78	78	1,7	1,5	78	75	2	1,8	76	72	2	1,8
Katılımcı 6	70	65	0,4	0,4	68	60	0,4	0,4	70	60	0,4	0,5	65	58	0,5	0,5	73	66	0,8	0,7
Katılımcı 7	80	71	1,4	1,4	75	63	1,9	1,3	72	67	2,5	2,4	83	72	3,6	2,6	74	70	4,2	3,2
Katılımcı 8	100	83	0,9	0,9	94	89	1,4	1	90	83	1,4	1,1	85	85	1,5	1,4	78	83	1,8	1,5
Katılımcı 9	83	77	1,7	1,1	70	72	2,8	1,2	77	63	2,1	1,4	77	55	1,3	0,9	75	74	3,2	2
Katılımcı 10	60	60	0,9	0,9	62	60	1,2	1	58	62	1,2	1,4	60	57	1,4	0,8	56	52	1,2	1,2
	R.F.	Reklam Filmi				N-1	Nabız Video Başlangıç Değeri				SCL-1	SCL Video Başlangıç Değeri								
	YT.	Youtube İçeriği				N-2	Nabız Video Bitiş Değeri				SCL-2	SCL Video Bitiş Değeri								

Elde edilen biyometrik veriler üzerinden varılan genel sonuç, katılımcıların Barratt ve Davis (2015) ve Poerio ve arkadaşlarının (2018) iddia ettiği gibi, duyuşsal anlamda ASMR içeriklerine olumlu tepki verdikleri yö-

nündedir. Yahoo Lifestyle’ dan Haglage’ ye (2018) konuşan Poerio; “İnsanların bize sözlü olarak kendilerini çok daha rahat hissettiklerini aktarmalarının yanı sıra aynı zamanda psikolojileri de bize aynı şeyi söylemektedir” ifadesine vurgu yapmaktadır. Araştırma dâhilinde Poerio’nun (2018) bu ifadesinin aksine, bilinç düzeyinde içeriklerden rahatsız olan ve bunu dile getiren kullanıcılar da bulunmaktadır. Ancak, otonom sempatik sinir sisteminden bulguların verileri, bazı içeriklerin seyir deneyimi esnasında rahatsızlıklarını dile getiren kullanıcılar da bile daha önceki araştırmaların sonuçlarını destekler nitelikte duyusal bir rahatlama durumunu vurgulamaktadır. ASMR içeriklerini deneyimleyen katılımcıların başlangıç (N-1) ve bitiş (N-2) nabızları ile SCL değerleri (SCL-1 ve SCL-2) arasında belirgin bir düşüş bulgulanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların nabız ve deri iletkenlik düzeylerindeki gerilimin azalması, bilinçaltı düzeyde stres seviyelerinin azaldığını, rahatladıklarını göstermektedir.

Bu noktada katılımcılardan elde edilen diğer bulguları da toparlayacak şekilde ele almak ve ardından gösterilen her bir ASMR video içeriği özelinde tartışmayı derinleştirmek yerinde görülmektedir:

- ASMR tekniklerinden etkilenip içerikle etkileşime geçen kullanıcılar kadar bu tekniklerden rahatsız olan, görüntü ve sesleri tiksindirici ve uzaklaştırıcı bulan kullanıcılar da olmuştur. Bu bağlamda, seslerin kullanımından rahatsız olan kullanıcıların “misofonya etkisi” olarak adlandırılan psikolojik tanıma yakın bir çıktı sağladıkları gözlemlenmiştir
- Kimi içerikler ile izleyicilerin etkileşimi düzeyinde ise çoklu duyusal uyarım, yani “sinestezi etkisi” bulgulanmıştır.
- ASMR içeriklerinin görsel ve işitsel teknik ile birlikte medya ürünü olarak görsel estetik kalitesi, hem ASMR etkisinin oluşması hem de seyirlik deneyim adına önemli bir belirleyici olmuştur.
- Youtube içeriklerinin reklamlardan seyirlik etkileşim düzeyinde daha fazla rahatlatıcı ASMR etkisi yarattığı; reklam filmlerinde ASMR tekniğinin kullanımının ise hedef kitleye göre özel koşullar ve anlatı yapısı gerektirdiği koşulu bulgulanmıştır.
- Belirli içeriklerde cinsel uyarımın varlığı belirgin bir şekilde vurgulanmış ve bu durumun çoğu zaman sunulan ürün veya hizmetin önüne geçtiği görülmüştür. Katılımcıların belirli durumlarda

arketip tanımları üzerinden hareket edip, içeriklere dair yorumlarını bu düzlemde yaptıkları; cinsel uyarım etkileşimi sağlayan içeriklerin de bu bağlamda arketip özellikler üzerinden okunabileceği gözlemlenmiştir.

ASMR içerikleri tarafından belirli bir tetiklenme ve uyarım durumu yaşadığını ifade eden katılımcılar bu etkiyi genellikle omurgalarının üst kısmında ve boyunlarının arkasında bir ürperti ve karıncalanma olarak hissettiklerini söylemektedir. Bu durum Barratt ve Davis'in (2015, s. 8) "ASMR haritası" adı altında belgeledikleri; ASMR'nin vücutta tetiklendiği alanları aktardıkları bulgu ile benzer bir şekilde çalışmaktadır. Katılımcılardan biri, Gentle Whispering Youtube videosunu izlerken içinde bulunduğu deneyim halini "*çok rahatladım, başımın arkasında bir salınma ve ürperti yaşadım. Bilgisayar üzerinden Maria'ya sarılma hissi geldi*" (Katılımcı 7, kadın, 36 yaş) ifadesi ile vurgulamıştır. Bir diğeri ise "*ekrandan geri çekilme ve kapatma hissi geldi, taciz ediliyorum zannettim ve seslerden de çok rahatsız oldum...*" (Katılımcı 3, erkek, 29 yaş) açıklaması ile yaşadığı ASMR etkisini tarif etmeye çalışmıştır. Katılımcı 3'ün ifade etmeye çalıştığı bu olumsuz durum, hem Maxouris (2019) hem de Richard'ın (2017) belirttiği; ASMR tekniği ile düzenlenmiş içeriklerin her kullanıcı için uygun olmadığı ve kimi izleyiciyi için rahatsızlık veren bir deneyim yaşatabildiği ve hatta izleyiciyi ürküttüğü noktalarını da hatırlatmaktadır. Bu bağlam, misofonya olarak adlandırılan ve ASMR'nin tam tersi bir etkinin tetiklenmesine neden olan, belirli seslerden aşırı derecede rahatsız olma ve olumsuz duygusal tepki verme süreci olarak tanımlanmaktadır (Barratt ve Davis, 2015, s. 12). Misofonya'yı ayırt etmek adına tanımlamak gerekirse; seçili seslere karşı duyulan kin (Young & Blansert, 2015) veya yüksek sesle nefes alıp verme, burundan çıkan sesler, kara tahtaya veya duvara tırnak sürütünmesi, metalin tabakta çıkardığı etki gibi; kişilerde iğrenme, öfke ve rahatsızlık tepkisine neden olabilen sesler, durumu en iyi şekilde örnekeleyecektir (Schröder, Vulink ve Denys, 2013).

Bulgular, katılımcıların bazı durumlarda da çoklu duyusal uyarım olarak adlandırılan sinestezi etkisi yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum dışsal uyaranların etkileşim kurduğu birincil duyunun yanı sıra ikincil bir duyunun da içsel olarak harekete geçmesi olarak tarif edilmektedir (Bannisy, Jonas ve Cohen Kadosh, 2014). Bir başka deyiş ile sinestezi etkisini;

müzik notalarının her birinin bir renk olarak görülmesi, görüntüde yer alan yiyecek veya içeceğin tadının da hissedilmesi veya yine gösterilen bir nesnenin dokusunun sert mi yoksa yumuşak mı olduğunun anlaşılması olarak da tanımlamak mümkündür. Bu çerçevede katılımcılardan biri Safeguard sabun reklamını izledikten sonra; *“havlunun yumuşaklığı hissettim ve sabunun kokusu burnuma geldi, üstelik sabunun ne kadar kaygan olduğunu da algıladım, bir bakıma birçok duyuyu aynı anda hissettim”* şeklinde seyirlik deneyimini ifade etmiştir (Katılımcı 8, kadın, 40 yaş). Bir başka katılımcı ise Sihua Dove çikolata reklamını seyredirken *“yedim ben bunu, tadı geldi ağzıma... önüme 3-4 farklı çikolata koysanız, onların içinde hemen tadını ayırtabilirim”* şeklinde ASMR tekniği ile kurgulanan anlatının neden olduğu seyirlik deneyimini belirtmiştir (Katılımcı 7, kadın, 36 yaş). Gentle Whispering Youtube videosunda baskın olarak yer alan kişisel odak ve dokunma ASMR tetikleyicileri ise çoğu katılımcının üzerinde dokunma hissini keskin bir şekilde yaratmıştır. Kimi kullanıcı bu duruma olumlu bir etki ile yanıt verirken, dokunulma hissinden rahatsız olanlar ise durumu *“özel ve mahrem alanın ihlali ve bu alana müdahil olunması”* şeklinde yorumlamıştır (Katılımcı 2, 3, 6 ve 8).

Duyuların birlikteliği ile tetiklenen süreç, ASMR'nin bir başka özelliği olan dikkat, odaklanma ve farkındalık noktasındaki olumlu etkisini de marka iletişim süreçleri bağlamında gündeme getirmektedir. Fredborg ve arkadaşlarının (2018) 284 katılımcı ile gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçlarına göre; ASMR etkisi, dikkat, merak, farkındalık ve odaklanma başlıklarında deney grubunda yer alan katılımcıların, kontrol grubunda yer alan katılımcılara göre çok daha yüksek performans sergiledikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu bulgular, ASMR'nin farkındalık ile yüksek ilginliğini ifade etmektedir. Bu ilişki dâhilinde, ASMR tekniğinin profesyonel reklam endüstrisinde varlık göstermesinin nedeni ve tekniğin marka iletişimi bağlamında doğru kullanımının önemi de vurgulanmaktadır. Katılımcılardan elde edilen bulgular, ASMR içeriklerinin yoğun bir duyusal deneyim yaşattığını, ancak bu duyusal deneyimin her zaman olumlu bir şekilde sonuçlanmadığını da göstermektedir. Katılımcılar özellikle Safeguard sabun reklamına yüksek oranda olumsuz tepki vermiştir. Bir katılımcı rahatsız olduğu sesler nedeniyle sabunun el yıkama esnasında kendisine zarar verebileceğini düşünmüş (Katılımcı 5, erkek, 40 yaş); bir başka katılımcı ise reklamda yer alan tüm seslerin çok

tiksindirici ve rahatsız edici olduğunu ve ürünü kesinlikle almayacağını ifade etmiştir (Katılımcı 9, kadın, 37 yaş). Ürün ile ASMR sesleri nedeniyle olumsuz bağ kuran katılımcı sayısı ağırlıkta görünmektedir ve rahatsız olan katılımcıların hepsi, ürünü almak istemeyeceklerini belirtmiştir. Seyirlik deneyim adına fazla abartılı, yüksek ve mekanik bulunan sesler, tersi bir etki yaratarak, potansiyel müşterisini üründen uzaklaştırmıştır. Bu çıktılar, ASMR tekniğinin doğru kurgu ve anlatı koşullarında çalışacağını bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Michelob Ultra içecek reklamı ve Sihua Dove çikolata reklamlarının bulguları ise tekniğin doğru kullanımı adına ortaya konulan argümanı desteklemektedir. Bu reklamlar dahilinde yaratılan atmosfer ve ASMR seslerinin kullanımı katılımcıların seyirlik deneyimlerinde yoğun bir olumsuz duruma neden olmamıştır. İçecek reklamı sonrası tüm katılımcılar görsel olarak kurulan manzara ve ürün ilişkisinin üzerlerinde olumlu bir etki yarattığını söylemiş ve ürünü denemek isteyeceklerini vurgulamıştır. Çikolata reklamı ise özel olarak sinestezi etkisinin en fazla görüldüğü içerik olmuş; katılımcıların tamamı çikolata yemek deneyimi esnasında mutlu ve keyifli hissetmiştir. Bu noktada, yaşanan bu duyuşal deneyim yoğunluğuna Lindstrom'un (2005) duyuşal markalama yaklaşımı üzerinden bakmakta da yarar görülmektedir: Gülmez'e (2017, s. 62) göre, duyuşal pazarlama, tüketicilerin yaşadığı deneyimleri ve duyuşalarını süreç içinde bir araya getirmekte; bu bağlamda geleneksel yöntemlerin ayrı ayrı kullandığı koku, ses ve dokunma gibi duyuşal uyaranları bir arada uygulama esasına dayalı bir pazarlama yaklaşımı sunmaktadır. Bu yolla hedeflenen, markanın tüketicisi üzerindeki etkisini arttırmak, tüketicide markaya dair bir sadakat yaratmayı başarmaktır.

“Duyular belleği etkileyebilmektedir çünkü potansiyel olarak tüketiciler içgüdülerine uyarak hareket etmeye meyillidir” (Molitor, 2017). Bu çerçevede Lindstrom (2005), beş duyunun mümkün olduğunca uyum içinde kullanılmasını ve bu durumun yarattığı uyumdan doğan başarının markaları hedef kitleleri ile çok daha yakın temasa geçirebilecek bir etkileşim ortamı sağladığını söylemekte; marka için duyuşal anı üretilebilmesinin, marka ile tüketicisi arasındaki bağı kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir. Duyuşal marka deneyimi için aktarılan bu yaklaşımlar, daha teknolojik ve güncel bir düzeyde ASMR etkisinin neden yükselen bir trend olarak profesyonel reklam endüstrisi tarafından tercih edildiğini açıklar niteliktedir.

Gerçekleştirilen bu araştırma ile ASMR'nin bilinçaltı düzeyde bir tetikleme ve uyarım yarattığı ve bu etkinin otonom sempatik sinir sistemini doğrudan etkilediği görülmektedir. Duyusal bütünlük bağlamındaki etkileşim ağı yoğunlaştıkça, tüketicinin markaya olan sadakatinin artması ASMR'nin teknik olarak doğru çalıştığı iletişim kanallarında markalar için büyük bir marka-hedef kitle etkileşimi potansiyelini vadetmektedir. Ancak ASMR tekniğinin neden olabileceği potansiyel müşteri kaybı da araştırma dâhilinde gösterilmektedir. Bu bağlamda ASMR tekniği ile meydana getirilen bir reklam anlatısının, ana akım kanallara çıkmadan önce aynı konvansiyonel yaklaşımlarda olduğu gibi özellikle kendi hedef kitle segmenti üzerinde ölçümlenmesi önerilmektedir. Konvansiyonel reklam anlatısına göre, ASMR tekniği ile yaratılan potansiyel etkinin daha keskin olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, yanlış çalışması muhtemel ASMR anlatısının tüketici etkileşimi de doğru orantılı olarak yanlış olacak ve ürünün pazar etkisi adına keskin olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre; katılımcılar sunulan 3 ASMR reklam filmini, diğer 2 ASMR içeriğine göre daha dikkatli takip etmiş ve içerikler bitince sorulan sorular bağlamında marka ve ürünlere ilişkin detaylı yorum ve bilgi vermiştir. Biyometrik sonuçlar da bu durumu desteklemektedir. Katılımcılar, ASMR reklam filmlerini, diğer içeriklere göre daha yüksek motivasyonel değerler ve nabız potansiyeli ile takip etmiştir. Aşağıda yer alan tablodan da okunabileceği gibi, Youtube ASMR içeriklerinin nabız değişimi ve deri iletkenlik seviyesi üzerindeki etkisi daha fazladır. Bu durum otonom düzeyde seyirlik deneyimin sonucunun rahatlatma ve stres azaltma etkisine yöneliktir. Böylelikle reklam filmlerinin daha fazla motivasyonel uyarım ve dikkat ile takip edildiğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde reklam filmlerindeki nabız etki farkının az olması da izleyicinin içerik ve anlatı ile etkileşime geçerek, Youtube içeriklerine göre daha dikkatli ve heyecanlı bir seyir deneyimi yaşadığını göstermektedir. Bu durum, ASMR tekniklerinin reklam izleyicisini yakalamak için önemli bir teknik yenilik olduğunu göstermenin yanı sıra, istenilen odağı yakalamasına rağmen, izleyicisine kaygı ve stresten uzak bir seyirlik deneyim vadeden bir etkisinin olduğunu da ortaya koymaktadır.

Tablo 5. ASMR Reklam İçeriği ile Normal İçeriğin Karşılaştırmasına Bir Örnek

	Nabız Değişim Değeri (-)	SCL Değişim Değeri (-)
Gentle Whispering Youtube İçeriği	7,5	0,35
Sihua Dove Çikolata Reklam Filmi	7,2	0,35
Michelob's Ultra İçecek Reklam Filmi	5,3	0,19
Soap Coating Youtube İçeriği	5,1	0,53
Safeguard Sabun Reklam Filmi	4,8	0,47

ASMR videolarının izleyicilerini rahatlatıp, sakinleştirmesini veya özellikle bazı durumlarda cinsel anlamda uyarmasının nedenini bir bakıma Jung'un kolektif bilinçdışı teorisi (Jung, 2003) üzerinden incelemek de mümkün görünmektedir. Bu bağlamda arketipler¹ ile karşılaşan kullanıcılar, benlik kurulumlarını çok daha rahat tamamlamakta ve birçok farklı uyarana göre ASMR içerikleri ile daha rahat etkileşime geçebilmektedir. Kalımsal olarak gelen, hayatta kalmak için av olmama halinin pratiğindeki fısıltı, yavaş hareket, nesnelere seslerine odaklanma gibi alışkanlıkların, kolektif bilinçdışı ile arketiplere dönüştürülerek aktarıldığı, ASMR ile de ortaya çıkmış olabileceği konusu, ASMR'ye dair farklı bir bakış açısını daha gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda katılımcılardan bazılarının, içeriklerde yer alan kişisel dikkatin üzerlerine yoğunlaşması hissini tanıdık geldiğini ve kendilerini iyi hissettirdiğini söylemeleri, tartışmanın bu bağlamda da sürdürülebileceğine bir işaret olarak görülmektedir. Katılımcı 1 (erkek, 32 yaş) Gentle Whispering Youtube içeriği esnasında, Maria'nın fısıltısının kendisinde genel bir uyku ve uyuma hali yarattığını tanımlamakta; *"küçükken gördüğüm anne şefkati ve annemin söylediği ninni gibi tanıdık"* ifadesi ile tanımını arketip yaklaşımına uygun bir şekilde detaylandırmaktadır. Bir diğeri ise aynı bağlamda Maria'yı *"90'larda televizyon reklamlarına çıkan tele-kızlar gibi tavrı"* şeklinde yine bir arketip model üzerinden tasvir etmektedir (Katılımcı 6, kadın, 39 yaş).

¹ "Arketip; algılarımızı örgütleyen, bilinç eylem ve içeriklerini düzenleyen bilinçaltına ait olgulardır. Jung'a göre, arketipler, kolektif bilinçaltının çekirdek yapıları olarak işlev görmektedir." Kolektif bilinçaltı ise kalımsal olarak nesiller boyu aktarılan ve günlük yaşamda farkında olmadan kararlarımızı etkileyen arketiplerin kontrolünde olan toplumsal ortak bellektir. Arketipler tüm iletişimsel ve kültürel kodlarda yer almakta ve kolektif bilinçaltını toplumsal düzeyde din, fantezi, folklor, rüya, edebiyat vb. kavramlar üzerinden idare etmektedir (Jung, 2003; Yüksel, 2013).

Katılımcıların geçmişleri ve bilinçaltlarına yönelik kurulan bağlantılarda hem koruma, yakınlık, kişisel ilgi, rahatlama ve benzeri olumlu duygu durumları ortaya çıkmakta ve bu ortaya dökülen içsel dürtüler tanıdıklık üzerinden rahatlama getirmekte hem de benzeri bir şekilde cinsel uyarım durumları da somutlaşmaktadır. Kullanıcılar arketip ilişkisi kurdukları cinsel benzerlikler bağlamında ASMR içeriklerinden rahatsız olmakta ve uzaklaşmaktadır. Bu durum katılımcılardan birinin çikolata reklamını “aşırı erotik, her şeyden çok rahatsız oldum, asla bu ürünü almam” (Katılımcı 8, kadın, 40 yaş) gibi bir ifadesi ile çeşitli bağlamlarda kurulan içsel olanın dışa vurulma halinin, özellikle reklam içeriklerinde ASMR’nin bıçak sırtı bir teknik olması halini de gündeme getirmektedir.

Arketipler de aynı ASMR’nin tetiklediği biyolojik uyarılar gibi, bilinçdışının birer ürünü halindedir. Toplumsal bilinçaltına ait olan arketipler ve benlik olguları, kişisel bilinçaltına doğru derinleştikçe komplekslere dönüşmekte (Jung, 2003); tam da bu noktada ASMR’nin rahatlatıcı ve yoğun ilgisinin devreye girip, kişisel bilinçaltındaki kompleks noktaları üzerinde olumlu etki yaratma gücüne sahip olduğunu tartışmak mümkün görünmektedir. Bu özelliğin iyi kurgulanması dâhilinde, ASMR tekniğinin hem rahatlatıcı anlatılar düzeyinde hem de profesyonel pazarlama ve satış düzlemleri özelinde olumlu duyusal etki yaratımını üst düzeyde yaşatacak bir araç olması hali gündemdedir. Bu durumun profesyonel reklam endüstrisi tarafından keşfedildiği görülmektedir. Ancak araştırmanın da ortaya çıkardığı gibi yanlış teknik ve anlatı kullanımı ASMR’nin aynı zamanda kuvvetli bir uzaklaştırıcı olarak da işlev görme halini ortaya koymaktadır. Bu nedenle araştırmanın bulgularından hareketle kurgu ve anlatının iyi tasarlanması ve özellikle ses etkileşimi düzeyinde düzeyin iyi ayarlanması önemli bir ticari gereklilik olarak görülmektedir.

Sonuç

ASMR tekniği ve etkileri üzerine gerçekleştirilen araştırmaların çoğu olumlu bulguları ortaya koymaktadır. Bu noktada ASMR tekniğinden etkilenen ve duyusal anlamda tetiklenen kullanıcıların hepsinin seyir deneyimleri sonunda hem daha rahat, sakin ve olumlu olduğu hem de farkındalık ve odaklanma düzeyinde daha yüksek potansiyelli çıktılar ortaya koydukları, bir önceki bölümde tartışılmıştır.

ASMR'nin kronik ağrıları azaltma özelliğine dair bulguların verilerden hareketle hem fiziksel hem de psikolojik anlamda insanların hayatlarını iyileştirici etki yaratma adına bilimsel çalışmalar sürdürülmektedir. Konunun bu boyutu daha çok, tıp ve psikoloji çalışma alanlarını bağlar-ken, ASMR'nin duyuşsal anlamdaki yetkin etkisi ve yarattığı kuvvet marka iletişimi düzeyinde medya ve iletişim çalışmaları adına gelecek vadeden unsurlardan biri olarak gözlemlenmektedir. Bu çalışma ile ASMR'nin otonom sempatik sinir sistemi üzerindeki etkisi bir kez daha farklı bir karma metodoloji ile ortaya konulmuş, bu yönelim ile ASMR'nin profesyonel bir iletişim aracına dönüşmesi için gerekli olan gözlem ve bakış yaratılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada, katılımcılar ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen derinlikli görüşler, biyometrik veriler ile birleştirilerek, özellikle akış dâhilinde bulunan ASMR reklam filmleri üzerinden dikkate değer bilgilere erişilmesini sağlamakta; hikâye anlatısı ve teknik düzeylerinde ise nelerden sakınılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İlerleyen çalışmalar adına, ASMR tekniğinin profesyonel medya içerik ürününe dönüştürülebilmesi ve parametrelerinin daha detaylı kontrol edilebilmesi için, çeşitli odak grup görüşmeleri ile farklı ASMR uyaranlarının içerik ve anlatı bağlamında test edilip, verilerin bulgulanması önerilmektedir. Bu noktada biyometrik veri tekniklerinin de sağladığı olanakların genişletilebilmesi adına, ASMR içerik ürünlerinin göz takip çalışmaları ile de desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Medya ve iletişim çalışmaları bağlamında, ASMR etkisinin farklı habituslar düzeyindeki etkisi ve kültür iletişimine olan katkılarını da gözlemlemek mümkün görünmektedir. Tüm bu kurgu dâhilinde, gerçekleştirilen ASMR çalışmasının Türkçe literatürde medya ve iletişim çalışmaları adına bir ilk olma özelliği önemslenmekte ve ilerleyen çalışmalar için bakış açısı sağlamak adına zemin oluşturabileceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of the Effect of Autonomous Sensory Meridian Response (ASMR) as a New YouTube Phenomenon in the Context of Audience and Content Interaction with Galvanic Skin Response (GSR) Measurement Technique*

Behiç Alp Aytekin

Aydın Adnan Menderes University

There are approximately 5.2 million autonomous sensory meridian response (ASMR) videos on YouTube which the world's most popular video sharing platform. Users watch ASMR videos for long hours and in series, and there are even individual ASMR YouTube channels consisting of such videos. The autonomous sensory meridian response (ASMR), was first described in 2010 as a concept. Jennifer Allen who defines the concept describes how the process developed in an interview with her (Richard, 2016). In order to name the feelings and physical outputs that she feels on her own and that she cannot identify, she explores the internet and makes headlines on various health blogs. However, although there are people who feel the same feeling and physical output as that, she cannot find a content that identifies the standard output with a name and unites it under a frame. In this context, she presents ASMR as a definition, and the definition is quickly adopted by the users to attract the masses that to discuss, produce and interact under the title, and thus engage the public agenda in the context of popularity. In this way, the name of a phenomenon that has both psychological and physical outputs is put forward as a non-clinical expression. After a name defines the concept, the widespread attention of users and the production of ASMR-based content increases, followed by the academic field dealing with ASMR (Copeland, 2017).

Within this framework, this type of content, which has increased its popularity on Youtube, is also on the rise in 2018 Google search trends around the world. The introduction of the Michelob Ultra brand to the

world's most expensive mainstream advertising time zone with such a production technique is a remarkable point for the production of professional media content. In this context, even if the advertising has found strange and negatively criticized by its audience because of its first and new experience in social media since 28 January 2019, it has received 13 million views on YouTube; On Twitter, 4 thousand 200 times by making itself known about the brand has managed to create a communication traffic of up to 750 Tweets per minute (İçözü, 2019). This kind of consumer-brand, user-content interaction and spectator experience, unlike the content streams so far, promises a high-capacity yield on behalf of the media and communication work framework and the answer to what is popular content. When the question is coming up of why these contents are so accessible on YouTube, scientific researches revealing that ASMR videos have psychological outputs in most cases to reduce the anxiety levels of the users and to relieve the audience. The inclusion of ASMR content in the professional media content production ecosystem by opting out of the YouTube communication channel created the need to discuss the context of media and communication studies as well as the psychological dimensions and outcomes of the issue.

In this context, the selected content consisting of favorite ASMR videos on YouTube and produced advertisements with ASMR technique was presented to the participants (n=10). Electrodermal (GSR) and heart-volume (PPG) data were quantitatively collected from the participants. At the same time, quantitative outputs were supported with observation and in-depth interview methods. The studies on the effect of ASMR on the brain and autonomic nervous system were performed by Smith et al. (2017) for the first time; however, such studies attempting to detect the effects on the autonomic nervous system have remained within a narrower scope. In the study of Smith et al. (2017), fMRI method was used from biometric data collection techniques to observe the domains of ASMR videos and the effect of contents on the default network status (DMN) of the brain was examined on 22 users. The findings of the study revealed the relationship between ASMR videos and the multiple states in which the brain rested and calmed itself. In an interview with Smith and his colleagues, Copeland (2017) reports that fMRI machines work very loudly, and techniques that measure brain waves, such as the EEG, contain many cables

and sensors, which create distractions and situations that can hinder the relaxation effect. Therefore, although research has been conducted into a biometric data collection process similar to that of Smith et al. (2017), participants are referred to measure with a skin conductivity measurement (GSR) that is less disturbing technique during the procedure.

The results obtained from the study, as well as those who are relieved in terms of motivation from those who experience the contents, the presence of those who are disturbed in the direction of various variables have been observed. It has also been determined how these motivational changes provide communication and interaction output related to brand, product or service through the content shown. The fact that the results regarding the effects of ASMR contents in the media and communication studies literature have not been examined with such a mixed methodology is noteworthy as the original aspect of the research. It is thought that the results obtained from this research can be the basis of theoretical and practical studies which can be realized in the context of media and communication literature via ASMR contents.

Kaynakça / References

- Banissy, M. J., Jonas, C. ve Cohen Kadosh, R. (2014). Synesthesia: An introduction. *Frontiers in Psychology*, 5, 1414 doi: 10.3389/fpsyg.2014.01414
- Barratt, E. L. ve Davis, N. J. (2015). Autonomous sensory meridian response (ASMR): A flow-like mental state. *PeerJ- Life and Environment*, 3(e851). <https://doi.org/10.7717/peerj.851>
- Barratt, E. L., Spence, C. ve Davis, N. J. (2017). Sensory determinants of the autonomous sensory meridian response (ASMR): Understanding the triggers. *PeerJ*, 5, e3846.
- BBC News Türkçe. (2019). *Youtube'un Yeni Trendi ASMR*. Erişim: 30 Ocak 2019, <https://twitter.com/bbcturkce/status/109064222802-2779904>
- Boucsein, W. (2012). *Electrodermal activity*. Heidelberg: Springer.
- Briggs, C. (1986). *Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Copeland, L. (2017). *How researchers are beginning to gently probe the science behind ASMR*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://www.smithsonian-mag.com/science-nature/researchers-begin-gently-probe-science-behind-asmr-180962550/>
- Dogtiev, A. (2019). *YouTube revenue and usage statistics (2018)*. Erişim: 02 Kasım 2019, <http://www.businessofapps.com/data/youtube-statistics/>
- Fredborg, B. K., Clark, J. M. ve Smith, S. D. (2018). Mindfulness and autonomous sensory meridian response (ASMR). *PeerJ*, 6, e5414.
- Gibson, C. (2014). *Gentlewhispering and ASMR: The voice that triggers euphoria and seven million youtube views*. Erişim: 14 Şubat 2019, <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/features/gentlewhispering-the-voice-that-triggers-euphoria-and-seven-million-youtube-views-9929538.html>
- Gülmez, E. (2017). Marka tercihinde duyuların rolü: Starbucks ve Kahve Dünyası markalarının duyusal markalama açısından karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(1), 58-84.
- Haglaga, A. (2018). *Is ASMR the secret to treating anxiety and depression? Science is starting to think so*. Erişim: 15 Şubat 2019, <https://www.yahoo.com/lifestyle/asmr-secret-treating-anxiety-depression-science-starting-think-230528062.html>
- Hammill, G. (2005). Mixing and Managing Four Generations of Employees. *FD Magazine Online*, 12(2), <http://fdu.edu/newspubs/-magazine/05ws/generations.htm>
- Hostler, T. (2018). *ASMR videos could be a new digital therapy for mental health*. Erişim: 15 Şubat 2019, https://theconversation.com/amp/mental-health-asmr-videos-could-be-a-new-digital-therapy-100989?__twitter_impression=true
- Howe, N. ve Strauss, W. (1992). *Generations: The history of America's future 1584 to 2069*. New York: Quill Publications.
- İcil Tuncer, A. ve Tuncer, M. U. (2016). Eğlence reklamlarının viral uygulamaları ve Z kuşağı üzerinden bir değerlendirme. *TRT Akademi Dergisi*, 1(1), 210-229.

- İçözü, T. (2019). *ASMR YouTube'dan sonra reklamlarda da öne çıkıyor*. Erişim: 15 Şubat 2019, <https://webrazzi.com/2019/02/04/asmr-youtube-dan-sonra-reklamlarda-da-one-cikiyor/>
- iMotions. (2017). *Galvanic skin response: The complete pocket guide*. Denmark: iMotions.
- Johnson, L. (2019). *Millions of Americans just learned what ASMR is from Michelob Ultra's Super Bowl commercial – but they aren't loving it*. Erişim: 02 Kasım 2019, <https://www.businessinsider.com/michelob-ultras-asmr-super-bowl-commercial-2019-2019-2>
- Jung, C. G. (2003). *Dört arketip*. (Z. A. Yılmaz, çev.). İstanbul: Metis.
- Lindstrom, M. (2005). *Duyular ve marka*. (Ü. Şensoy, çev.). İstanbul: Optimist Yayınları.
- Maxouris, C. (2019). *ASMR has been around for almost a decade, but you probably hadn't heard of it before this Super Bowl ad*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://edition.cnn.com/2019/02/04/us/asmr-super-bowl-trnd/index.html>
- McDonnell, A. (2019). *ASMR Goes Mainstream With Super Bowl Commercial*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://www.rollingstone.com/culture/culture-news/asmr-super-bowl-ad-zoe-kravitz-brain-orgasm-789542/>
- Miller, J. (2015). *Whispering on the internet is paying this woman's rent*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://www.cosmopolitan.com/lifestyle/a40025/gentlewhispering-maria-internets-most-fascinating/>
- Molitor, D. (2017). *The sensory potential*. Erişim: 18 Şubat 2019, <https://www.womanwise.com/2011/04/the-sensory-potential/>
- Poerio, G. L., Blakey, E., Hostler, T. J. ve Veltri, T. (2018). More than a feeling: Autonomous sensory meridian response (ASMR) is characterized by reliable changes in affect and physiology. *PloS One*, 13(6), e0196645.
- Richard, C. (2016). *Interview with Jennifer Allen, the woman who coined the term, "Autonomous Sensory Meridian Response" (ASMR)*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://asmruniversity.com/2016/05/17/jennifer-allen-interview-coined-asmr/>

- Richard, C. (2017). *Undergraduate student shares results of research project about ASMR and anxiety*. Erişim: 16 Şubat 2019, <https://asmruniversity.com/2017/07/01/stacey-watkins-asmr-research-anxiety/>
- Schröder, A., Vulink, N. ve Denys, D. (2013). Misophonia: diagnostic criteria for a new psychiatric disorder. *PloS One*, 8(1), e54706.
- Shimmer, G. S. R. (2019). Shimmer GSR+ Unit. Erişim: 18 Şubat 2019, <http://www.shimmersensing.com/products/shimmer3-wireless-gsr-sensor>
- Smith, S. D., Katherine Fredborg, B. ve Kornelsen, J. (2017). An examination of the default mode network in individuals with autonomous sensory meridian response (ASMR). *Social Neuroscience*, 12(4), 361-365.
- Social, W. A. (2018). *Digital in 2018 in Western Asia Part*. Erişim: 02 Kasım 2019, <https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-in-western-asia-part-1-northwest-86865983>
- Statista. (2019). *Super Bowl average costs of a 30-second TV advertisement from 2002 to 2019 (in million U.S. dollars)*. Erişim: 02 Kasım 2019, <https://www.statista.com/statistics/217134/total-advertisement-revenue-of-super-bowls/>
- Tran, K. (2017). *Millennials still watch TV despite cord-cutting increases*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://www.businessinsider.com/millennials-still-watch-tv-despite-cord-cutting-increases-2017-11?r=UK&IR=T>
- Trejos, A. (2017). *Ice Bucket Challenge: 5 things you should know*. Erişim: 02 Aralık 2019, <https://www.usatoday.com/story/news/2017/07/03/ice-bucket-challenge-5-things-you-should-know/448006001/>
- Trends, G. (2019). *Google Trends ASMR Sorgusu*. Erişim: 02 Kasım 2019, <https://trends.google.com.tr/trends/explore?q=asmr>
- Young, J. ve Blansert, I. (2015). *İdiot's Guide As Easy As It Gets: ASMR*. New York: Penguin Random House.
- Yüksel, C. (2013). *Carl Jung, kolektif bilinçaltı ve arketipler*. Erişim: 18 Şubat 2019, <https://www.slideshare.net/canyuksel/carl-jung-kolektif-bilin-alt-ve-arketipler>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aytekin, B. A. (2019). İzleyici ve içerik etkileşimi bağlamında yeni bir You Tube fenomeni olarak otonom duyuşal meridyen tepki (ASMR) etkisinin deri iletkenliğı ölçümü (GSR) tekniğı ile incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1568-1600. DOI: 10.26466/opus.533789

İlişki Özyeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması¹

DOI: 10.26466/opus.510391

*

Yunus Akan*

*Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş / Türkiye
E-Posta: yakan.86@hotmail.com ORCID: [0000-0003-3946-7356](https://orcid.org/0000-0003-3946-7356)

Öz

Bu çalışmada Lopez, Morúa ve Rice (2007) tarafından geliştirilen "İlişki Özyeterlik Ölçeği" Türkçe'ye uyarlanmıştır. Çalışmaya Mersin'de yaşayan ve bir eşe (evli, nişanlı, sevgili vb.) sahip 230 yetişkin iki hafta arayla iki kez katılmıştır. Ölçeğin geçerliği için 35 maddelik denemelik formu üzerinden açımlayıcı ve doğrulayıcı doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenirliliğini test etmek için Cronbach Alfa değeri ve test tekrar testi korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. KMO değerinin .85 olduğu belirlenmiş ve "mükemmel" derecede yeterli olduğu ortaya çıkmıştır. Bartlett Küresellik testi sonucunda ise Ki-kare değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$X^2=2967,50$; $p=0.00$]. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucu özdeğeri 1'in üzerinde, en az üç maddeye sahip, açıkladığı varyans değeri %5'in üzerinde olan ve toplam varyansın %49,91'ini açıklayan 3 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum indeksi değerleri RMSEA=0.061, NFI=0.91, CFI=0.95, IFI=0.95, RFI=0.90, GFI=0.91 ve AGFI=0.89 olarak anlamlı bulunmuştur. Güvenirlilik çalışmasında tüm ölçek için Cronbach Alfa değeri .81; "Karşılıklık", "Duygusal Kontrol" ve "Farklılaşma" alt boyutları için sırasıyla .81, .75 ve .61 bulunmuştur. Test tekrar testi korelasyon katsayısı tüm ölçek için .90, alt boyutlar içinde sırasıyla .92, .86 ve .80 bulunmuştur. "İlişki Özyeterlik Ölçeği", 16 maddelik 3 alt boyutlu formuyla Türkiye'deki 18 yaş üstü bireylere uygulanabilir geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eş, evlilik, ilişki, özyeterlik, ölçek uyarlama

¹ Bu çalışma, "Şiddeti Azaltma Psiko-Eğitim Programı'nın (ŞAPP) Eşine Şiddet Uygulayan Erkeklerin Saldırganlık, Duygu Yönetimi ve İlişki Özyeterlik Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Ayrıca 25-27 Ekim 2018 tarihleri arasında yapılan 20. Uluslararası Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Adaptation of Relationship Self-Efficacy Scale to Turkish: Validity And Reliability Study

*

Abstract

In this study, the Relationship Self-Efficacy Scale developed by Lopez, Morúa and Rice (2007) was adapted to Turkish. 230 adults who live in Mersin and were in a relationship (spouse, fiancé/fiancée, or other partner) participated in the adaptation of scale by completing it twice two weeks apart. For the validity of the scale, explanatory factor analysis and confirmatory factor analysis were performed on the 35-item scale. The KMO value was found to be .85, and this was found to be "excellent". As a result of Bartlett's sphericity test, the chi-square value was found to be statistically significant. As a result of the exploratory factor analysis, a 3-factor structure with eigenvalues over 1 having at least three substances, having a variance of more than 5% and explaining 49.91% of the total variance, was obtained. As a result of the confirmatory factor analysis, the fit index values were found to be significant. In the reliability study, the Cronbach's alpha value for the whole scale was .81; for the sub-dimensions of "Mutuality", "Emotional Control" and "Differentiation" it was .81, .75 and .61, respectively. The test-retest correlation coefficient was .90 for the whole scale, and .92, .86 and .80 for the sub-dimensions, respectively.

Keywords: *Spouse, marriage, relationship, self-efficacy, scale adaptation*

Giriş

Özyeterlik kavramı ilk defa Bandura tarafından vurgulanmıştır. Bandura'ya (1997) göre özyeterlik, bir işi uygulamada veya başarmada bireyin kendi kapasitesine olan inancını ifade eder. Özyeterlik bireyin içinde var olan davranışların ortaya çıkmasında ve yeni davranışların oluşmasında son derece önemlidir. Özyeterlik inancına sahip bireylerin bir işi başarmada daha fazla çaba gösterme ve zorluklara daha fazla dayanma eğilimi içerisindedirler (Bandura, 1997). Özyeterlik ile ilgili yapılan araştırmalarda özyeterliliğin motivasyonu (McCrudden, Perkins ve Putney, 2005) ve başarıyı artırdığı (Karahan ve Balat, 2011), yaşam (Sahraç, 2007) ve iş doyumunu etkilediği (Gençtürk, 2008), olumlu davranışları artırdığı (Zengin, 2003) ve mesleğe yönelik olumlu tutumlar geliştirilmesini sağladığı (Doğan, 2013) görülmüştür. Ayrıca özyeterlik inancına sahip bireylerin daha az tükenmişlik yaşadıkları görülmüş (Karahan ve Balat, 2011) ve özyeterlik inancı düşük bireylerin daha fazla duygusal yorgunluk yaşadığı belirlenmiştir (Çimen, 2007).

Erkeklerin kadınlara uyguladığı eş şiddetinin temelinde erkeklerin kendine güven sorunu olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Jacobson ve Gottman, 1998; Riggs, Caulfield ve Street, 2000; Peralta, Tuttle ve Steele, 2010). Erkeklerde özyeterlik inancını geliştirmek ve erkeklerin kendine olan güveni artırmak şiddet gibi olumsuz davranışları azaltabilir. Zengin (2003) yaptığı bir araştırmada özyeterlik inancı geliştiren insanların şiddet gibi olumsuz davranışlarının azaldığını ifade etmiştir.

Özyeterlik inancının ikili ilişkilerde de gelişmiş olması çok önem atfetmektedir; çünkü yetişkin bir bireyin en önemli gelişim görevlerinden birisi de tatmin edici, samimi, yakın ilişkiler kurma ve sürdürmedir (Collins, Cooper, Albino ve Allard, 2002). Tatmin edici samimi ilişkiler kurma ve sürdürmede bireyin sahip olduğu kapasite önemli olmaktadır ve üretken bir şekilde yakın ilişkiler kurulabilmesi için bireyin kendi kapasitesine olan inancının yüksek olması gerekmektedir. Burada ilişki özyeterliği kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. İlişki özyeterliği, tatmin edici samimi ilişkiler kurma ve sürdürmede bireyin sahip olduğu kapasitesine olan inancıdır. Yüksek ilişki özyeterliğine sahip bireyler, ilişkilerde kaçmaktan ziyade daha fazla yakınlaşmaya, engellere daha fazla katlanmaya, engelleri aşmak için daha fazla çaba göstermeye ve ilişkiyi

devam ettirmeye daha istekli olmaktadır (Lopez ve Lent, 1991). Yakın ve tatmin edici bir ilişkinin özellikleri arasında; beraber etkinliklere katılmak, karşı cinse destek ve güven sağlamak, ilişkiye ilişkin kişisel düşünce ve duygularını açıklamak, anlaşmazlıklar sırasında birlikte sorunu çözmeye çalışmak ve açık iletişim kurmak vardır (Canary ve Stafford, 1992). Harvey ve Omarzu (1997) yakın ve tatmin edici ilişkileri sürdürebilmek için gerekli olan öğeleri; kabul ve saygı, ortakların düşünce, duygu ve davranışlarındaki karşılıklık olarak belirtmişlerdir. Cassidy (2001) ise yakın ve tatmin edici ilişkiler için kişisel ihtiyaçların tatmin olması, yetenekleri göstermeye imkân tanınması, rahat ve özerk hissetmek, açık iletişim kurabilme kabiliyeti öğelerinin olması gerektiğini ifade etmiştir.

İlişki özyeterliliğinin eşlerin birbirine karşı oluşturduğu bağlanma stilleri ve eş şiddetiyle aralarında yüksek düzeyde ilişki olduğu görülmüştür (Craparo, Gori, Petruccelli, Cannella ve Simonelli, 2014). Cinayet suçundan hüküm giymiş erkeklerle yapılan bir araştırmada erkeklerin uyguladığı şiddet suçu ile ilişkideki güvensiz bağlanma arasında ilişki bulunmuştur (Ayan, 2013). Bazen eşler arasındaki çatışmalardan dolayı korku dolu bir bağlanma stili devreye girmekte ve erkek kaybetmeyi engellemek için şiddete başvurabilmektedir (Dutton, 2010). İlişki özyeterliliğine sahip bireyler ilişkilerinde güvenli bağlanma stiline sahiptirler ve güvene dayalı, sağlıklı iletişim temellerine kurulmuş, korku ve kaygılardan arınmış ve çatışmalarda yapıcı çözümler kullanılan ilişkiler kurarlar.

Eş şiddeti uygulayan erkeklerde ilişki özyeterlik inancını geliştirmenin erkeklerin kendine olan güvenini artırdığı gibi şiddet davranışını azalttığı görülmektedir. Akan ve Kıran (2017) tarafından yapılan bir araştırmada şiddet uygulayan erkeklerin tatmin edici, samimi, yakın ilişkiler kurma ve sürdürmede zorluk yaşadıkları, ilişkilerini otoriteye dayalı bir düzen üzerine kurdukları ve ilişkilerinde yaşanan zorlukları eşine şiddet uygulayarak çözmeye çalıştıkları görülmüştür. Halbuki ilişki özyeterliliğine sahip ve kendine güvenen erkekler, ilişkilerde kaçmaktan ziyade daha fazla yakınlaşmaya, engellere daha fazla katlanmaya, engelleri aşmak için daha fazla çaba göstermeye ve ilişkiyi devam ettirmeye daha istekli olmaktadır (Lopez ve Lent, 1991). Yapılan başka bir araştırmada şiddeti önleme programları tamamlandıktan sonra erkeklerin, ilişkinin eşitlik üzerine kurulması gerektiğini düşünme ve ilişkide açık bir iletişim tarzını benimseme gibi bazı ilişki özyeterlik kısımlarında gelişme gösterdikleri

görülmüştür (Dangelo, 2005). Bütün bunlar ilişki özyeterlik inancının özellikle flört ve evlilik ilişkilerinde eşler arasındaki ilişkinin kalitesi ve ilişkiden alınan doyum üzerinde ne kadar etkili olduğunu ve eşlerin ilişki özyeterlik inancının düşük olmasının ilişkilerde büyük sorunlara sebep olacağını göstermektedir. Tür-kiye’de de, eşler arasında ilişkilerde yaşanan anlaşmazlıklar veya çatışmalar, her sene yüzbinlerce eşin boşanmasına, binlerce kadının öldürülmesine ve parçalanmış ailelerde yüzbinlerce çocuğun büyük travmalar yaşayarak büyümesine sebep olmaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu kadar önem atfedilen eşler arasındaki ilişki özyeterliği kavramı üzerinde ülkemizde çalışma yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca ülkemizde ikili ilişkilerde eşlerin ilişki özyeterlik becerisini ölçmeye yönelik bir ölçme aracı bulunmaması nedeniyle bu çalışmada Lopez ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen “İlişki Özyeterlik Ölçeği” nin Türkçe’ye uyarlanması amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, eşlerin ilişki özyeterlik düzeylerini belirlemeye yönelik bir ölçek uyarlama çalışmasıdır. Ölçek uyarlama sürecinde bazı aşamalar izlenmiştir. Ölçek uyarlama sürecine yönelik izlenen aşamalar aşağıda sunulmuştur.

Çalışma Grubu

Bu ölçek uyarlama çalışmasına Mersin’de yaşayan ve bir eşe (evli, nişanlı, sevgili vb.) sahip 230 yetişkin iki hafta arayla iki kez katılmıştır. Katılımcıların % 56,5’i erkek, % 43,5’i kadındır ve yaşları 18 ile 50 arasında değişmektedir. Katılımcıların %50’i evli, %33,5’i sevgili, % 7,4’ü sözlü-nişanlı ve % 9,1’i ise diğeri (boşanmış, ayrı...) oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak “İlişki Özyeterlik Ölçeği” nin denemelik formu kullanılmıştır. Lopez ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen ölçeğin

orijinal formu, 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, yetişkinlerin partnerleriyle (eş, sevgili, nişanlı vb.) ilişkilerinde yaşadığı durumlar ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Ölçekte ters çevrilecek olumsuz madde yoktur ve tüm maddeler olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın yüksekliği, ilişki özyeterlik beceri düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin denemelik formu, bir partnerle yakın ilişkiye sahip 395'i kadın 213'ü erkek toplam 608 yetişkin üzerinde uygulanmıştır. Analizler, ölçeğin 35 maddelik denemelik formunun uygulandığı 608 örneklem üzerinden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucu ölçeği %59 oranında açıklayan 25 maddelik 3 alt boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu alt boyutlar "Karşılıklık (16 madde)", "Duygusal Kontrol (5 madde)" ve "Farklılaşma (4 madde)" dir. Güvenirlik çalışmalarında ise, ölçeğin iç tutarlık katsayıları "Tüm ölçek için" 0,94, "Karşılıklık" alt boyutu için 0,93, "Duygusal Kontrol" alt boyutu için 0,85 ve "Farklılaşma" alt boyutu için 0,79'dur. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum indeks değerlerinin kabul edilebilir seviyede olduğu ortaya çıkmıştır (CFI=,95, SRMR=,063, RMSEA=,072) (Lopez ve diğerleri, 2007). Ölçek, araştırmacı tarafından 2018 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. İlişki özyeterlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması sürecine ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

İlişki Özyeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi Süreci

Öncelikle "İlişki Özyeterlik Ölçeği'nin 35 maddelik denemelik formuna ulaşarak, formda yer alan tüm maddeler üzerinden uyarlama çalışması yapılmıştır. Ölçeğin denemelik formunda yer alan 35 madde, önce araştırmacı tarafından daha sonra da dört alan uzmanı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Daha sonra bu çeviriler bir araya getirilerek hepsinin ortak yönleri aranmış ve farklılık gösteren ifadeler, çeviri yapan kişiler ile görüşülerek ortak bir cümle haline getirilmiştir. Uzman görüşüne dayanarak oluşturulan Türkçe formu, tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Ölçeğin denemelik formunun orijinal hali ile tekrar İngilizceye çevrilmiş hali dört alan uzmanına incelettirilerek, ikisi arasında farklılığın olmadığı yönünde ortak görüşe varılmıştır. Aşamalı olarak Türkçeye çevirisi tamamlanan form, Türkçe uzmanlarının görüşüne sunulup önerileri alınmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun bu ilk şeklinin dil ve anlaşılabilirliğini test etmek

ve maddelerin Türkiye’de 18 yaş üstü bireylerin yaşam kültürüne uygunluğunu belirlemek amacı ile bir partnere sahip (eş, sevgili, nişanlı vb.) 10 yetişkine ön uygulaması yapılmıştır. Geri bildirimler doğrultusunda ölçeğe son şekli verilerek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Daha sonra “İlişki Özyeterlik Ölçeği”nin 35 maddelik denemelik formu, 18 yaş üstü 230 bireye 15 gün arayla iki kez uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Ölçeğin geçerliği için 35 maddelik denemelik formu üzerinden SPSS 21 programı kullanılarak açımlayıcı faktör analizi ve Lisrel 9.2 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için varimax dik döndürme tekniği kullanılmıştır. Çok faktörlü yapı söz konusu olduğu durumlarda varimax daha uygun bir seçim olduğu söylenebilir. Varimax yöntemiyle faktörler, kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulurlar ve faktörler daha kolay yorumlanabilir. Varimax yönteminde faktörler arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olmadığı düşüncesine dayalı olan dik döndürme yapılı ve dik döndürmede faktörler, eksenlerin konumu değiştirmeksizin (aynı açıyla) döndürülür (Tabachnick ve Fideli, 2001). Bu verilerden yola çıkılarak, çok faktörlü bir yapı söz konusu olduğundan, tüm faktörler arasında yüksek düzeyde bir ilişki olmadığından ve daha iyi yorum yapılabilmesi için faktör varyanslarının maksimum olmasını sağlayacak biçimde varimax dik döndürme tekniğiyle döndürme yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için Cronbach Alfa değeri ve test tekrar testi korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında toplanan veriler üzerinden faktör analizinin yapılabilmesi için önce örneklem büyüklüğüne bakılmıştır. Tabachnick ve Fidell (2001) 50 örnekleme çok zayıf, 100 örnekleme zayıf, 200'ü yeterli, 300'ü iyi, 500'ü çok iyi 1000 ve üzerini ise mükemmel olarak değerlendirmektedir. Faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli görülen örneklem büyüklüğü incelendiğinde, 230 örneklem sayısının yeterli olduğu görülmüştür.

İlişki özyeterlik ölçeğinin yapı geçerliğini belirlemeden önce veri setinin faktör analizine uygunluğu değerlendirilmiş ve bunun için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri ve Bartlett testi sonuçları incelenmiştir. İlk olarak veri setindeki kayıp değerler incelenmiş, tüm veri setlerinde kayıp değerlerin %5'in altında olduğu ve herhangi bir örüntü sergilemediği belirlenmiştir. Daha sonra yapılan analiz sonucunda KMO değerinin .85 olduğu belirlenmiştir. Faktör analizine uygunluk için KMO değerine bakılır ve 0.6 üstündeki değerler yeterli (Tabachnick ve Fidell, 2001); 0,80 üstü değerler ise mükemmel sayılabilir (Büyüköztürk, 2012). KMO değerinin "mükemmel" (Büyüköztürk, 2012) derecede ve yeterli olması (Tabachnick ve Fidell, 2001), örneklem büyüklüğünün ve maddeler arasındaki korelasyonun faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Bartlett Küresellik testi sonucunda ise Ki-kare değerinin istatistiksel olarak anlamlı olması [$\chi^2=2967,509$; $p=0.00$] korelasyon matrisinde bazı maddelerin yüksek düzeyde ilişkili olduğu konusunda kanıt sağlamış ve verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermiştir. Ayrıca ölçek maddelerinin her birinde ve madde birleşimlerinde aykırı değerler incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2007).

Verilerin faktör analizine uygunluğu test edildikten sonra önce veri setine açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve daha sonra da aynı veri üzerinden doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Yapılan temel bileşenler analizi sonucuna göre döndürme öncesi faktörlerin özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yapılan Temel Bileşenler Analizi Sonuçlarına Göre Döndürme Öncesi Faktörlerin Özellikleri

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Kare Yüklerinin Döndürme Toplamları		
	Özdeğer r	Açıkladığı Varyans	Toplam %	Özdeğer	Açıkladığı Varyans	Toplam %
1	8,64	24,6	24,68	3,07	8,79	8,79
2	2,68	7,67	32,36	3,05	8,73	17,53
3	1,76	5,03	37,40	2,89	8,27	25,80
4	1,69	4,82	42,23	2,83	8,10	33,90
5	1,44	4,12	46,35	2,19	6,27	40,17
6	1,40	4,01	50,37	1,86	5,31	45,49
7	1,29	3,71	54,08	1,77	5,07	50,57
8	1,19	3,39	57,48	1,75	5,00	55,57
9	1,12	3,21	60,70	1,45	4,15	59,73
10	1,09	3,13	63,83	1,43	4,10	63,83
..			
34	,22	,64	99,46			
35	,18	,53	100,0			

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde yapılan temel bileşenler analizi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansı %63.9 oranında açıklayan 10 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Tablo 1'de görüldüğü gibi ölçek maddeleri 10 faktör altında toplandığı görülmüştür. Ayrıca çok sayıda binşik madde olduğu (5, 18...) ve bazı alt boyutlarda üçten az madde (10. alt boyut: 11 ve 17. madde...) yer aldığı belirlenmiştir.

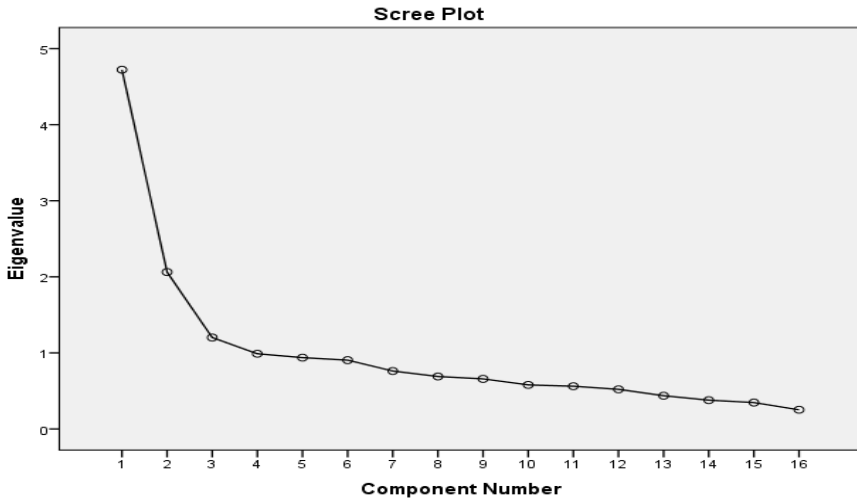
Açımlayıcı faktör analizinde her bir maddeye yüklenen madde faktör yük değeri .30 ve üzeri olması gerekir (Kline, 1994; Büyüköztürk, 2012). Ayrıca faktörler altında maddelere yüklenen iki yük değeri arasındaki fark en az .10 olması gerekir; yoksa bu varsayımı ihlal eden maddeler binşik madde olarak adlandırılır (Büyüköztürk, 2012). Yapılan AFA sonucunda madde faktör yük değer .30'un altında olan ve binşik madde olarak adlandırılan maddeler sırasıyla atılmıştır. Her madde çıkarma işleminden sonra yeni ölçek formuna tekrardan AFA yapılmış ve maddelerin faktörlere dağılımı ile maddelerin faktörler altında aldıkları değerler incelenmiştir. Ayrıca bir alt faktörde en az üç madde yer almasına madde çıkarma işlemi yapılırken dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2012). Atılması gereken tüm maddeler çıkarıldıktan sonra deneme formunda kalan 16 madde ile yeniden analiz yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 2'de açıklanmıştır.

Tablo 2. Faktör Analizine Yönelik Varimax Döndürme Sonrası Temel Bileşen Analizi Sonuçları

Faktör Adı	Madde Numarası	Ortak Faktör Varyansı	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Karşılıklık	18	,65	,74		
	13	,50	,69		
	20	,55	,67		
	27	,42	,64		
	7	,45	,63		
	19	,43	,63		
	12	,48	,62		
	10	,40	,53		
Duygusal kontrol	14	,31	,44		
	33	,68		,82	
	21	,64		,76	
	34	,54		,70	
Farklılaşma	16	,50		,64	
	11	,56			,74
	17	,48			,66
	1	,44			,59
Faktör	Özdeğer	Varyans (%)	Toplam Varyans (%)		
1	3,84	24,01	24,01		
2	2,44	15,26	39,28		
3	1,70	10,63	49,91		

Tablo 2’de görüldüğü gibi her bir maddenin ortak bir faktördeki varyansı birlikte açıklama oranları incelenmiş ve bu değerlerin .31 ile .68 arasında değer aldığı gözlenmiştir. Kalaycı (2014) faktör analizinde ortak faktör varyansı .30’dan düşük olan değişkenlerin analizden çıkarılmasının açıklanan toplam varyans değerini yükselteceğini belirtmiştir. Değerler incelendiğinde bütün değerlerin .30’dan yüksek olduğu gözlenmiştir. Ayrıca her bir alt faktöre yüklenen maddelerin 0,30’un üstünde olduğu ve faktörler altında maddelere yüklenen iki yük değeri arasındaki fark en az .10’dan fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen üç faktörlü yapıda faktörlerin birincisi 7, 10, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 27. maddelerinden oluşan “Karşılıklık” alt boyutudur. İkincisi 16, 21, 33, 34. maddelerinden oluşan “Duygusal Kontrol” ve üçüncüsü ise 1, 11, 17. maddelerinden oluşan “Farklılaşma” alt boyutudur. “Karşılıklık” faktöründe yer alan maddelerin yük değerleri .44 -.74, “Duygusal Kontrol” faktöründe yer alan maddelerin yük değerleri .64 -.82 ve “Farklılaşma” faktöründe yer alan

maddelerin yük değerleri .59 -.74 arasındadır. Sonuç olarak özdeğeri 1'in üzerinde, en az üç maddeye sahip, açıkladığı varyans değeri %5'in üzerinde olan ve toplam varyansın %49,91'ini açıklayan 3 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Kline (1994), ölçme aracıyla açıklanan toplam varyansın %40 oranında olması gerektiğini vurgular. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda açıklanan toplam varyansın (%49,91) yeterli olduğu söylenebilir. Üç faktörlü yapıya ait Scree Plot grafiği Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Üç Faktörlü Yapıya Ait Scree Plot Grafiği

Scree Plot grafiğinde iki nokta arası bir faktörü ifade eder. Bu tabloda eğrinin düzleşerek devam ettiği nokta bulunur ve kaç faktör olduğu sayılır (Büyüköztürk, 2012). Şekil 1 incelendiğinde eğrinin 3. noktadan sonra düzleşerek devam ettiği görülmekte ve yapının 3 faktörlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ölçeğin ve alt boyutlarının güvenirliliğine ilişkin bulgular Tablo 3'te açıklanmıştır.

Tablo 3. Güvenirlik Katsayıları

Alt boyut	Cronbach Alfa	Test Tekrar Testi
Karşılıklık	.82	.91
Duygusal Kontrol	.75	.86

Farklılaşma	.61	.80
Ölçeğin geneli	.81	.90

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde ölçeğin güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı için Cronbach Alfa değerlerine bakılmıştır. Güvenilir bir ölçek için Cronbach Alpha değerinin 0,70'in üzeri olması beklenir (Eymen, 2007). Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi ölçeğin geneli için Cronbach Alfa değeri .81 olduğu görülmektedir ve ölçüt olarak kabul edilen 0,70 üzerindedir. Ölçeğin "Karşılıklık" ve "Duygusal Kontrol" alt boyutları için Cronbach Alpha değerleri sırasıyla .81, .75 ve .61 bulunmuştur. Alt boyutlardan ikisinin Cronbach Alpha değeri ölçüt kabul edilen 0.70 üzerindedir. Sadece "Farklılaşma" alt boyut 0.70 değerinin altında bir değer almıştır. İç tutarlılık katsayısı madde sayısına da bağlı olduğu için madde sayısının az olduğu alt boyutlarda 0,70 yakın değerler de kabul edilebilir (Zekioglu, Tatar, Bahadır ve Afacan, 2017). Bu veriye dayanarak sadece üç maddeden oluşan ve az sayıdaki maddelerden dolayı birbiriyle daha az örüntü oluşturan "Farklılaşma" alt boyutu için gözlenen .61 Cronbach Alfa değeri de kabul edilebilir seviyededir.

Ölçeğin ölçtüğü nitelik açısından zaman bağlamında kararlılığını istatistiksel olarak test etmek için test-tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısını belirleyebilmek için ölçek, çalışma grubuna iki hafta ara ile iki kez uygulanmış ve her iki uygulamadan aldıkları puanlar arasındaki kararlılığı test etmek için Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısına bakılmıştır. Test tekrar test sonucuna göre ölçeğin birinci ve ikinci uygulaması arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = .90, p < .05$). Ölçeğin alt boyutları arasında da yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (.92, .86. ve .80).

DFA, verinin temelindeki yapıyı değerlendiren açıklayıcı faktör analizinin (AFA) bir uzantısıdır. AFA, bir belirleme işlevini denence kurmaya yönelik bilgi edinilmesini sağlamaya çalışırken DFA, belirlenen bu faktörler arasında yeterli düzeyde ilişkinin olup olmadığını, hangi değişkenlerin hangi faktörlerle ilişkili olduğunu, faktörlerin birbirlerinden bağımsız olup olmadığını, faktörlerin modeli açıklamakta yeterli olup olmadığını sınamak için kullanılır (Özdamar, 2004). DFA'nın çok sayıda varsayımı

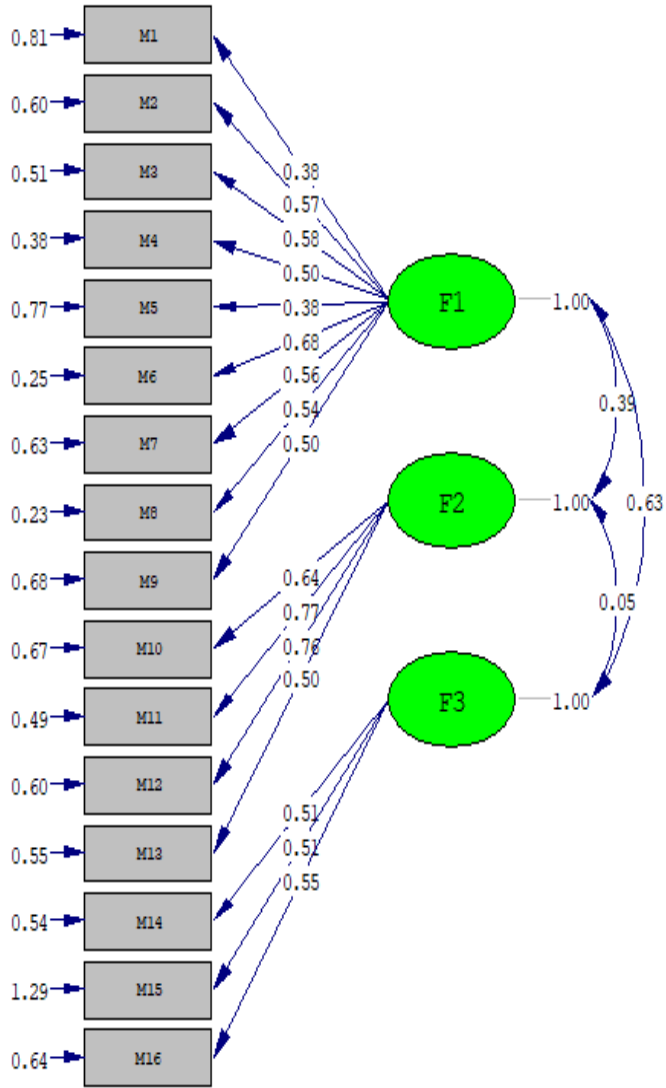
vardır. Bunlardan bazıları hem AFA için hem de DFA için geçerli olan Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri, Bartlett Testi ve Korelasyon Matrisidir. Bundan dolayı hem AFA hem de DFA için geçerli olan Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri, Bartlett Testi ve Korelasyon Matrisi varsayımları karşılanmış ve aynı veri seti üzerinden DFA yapılmıştır.

DFA'da sınanan modelin uyum yeterliğini belirlemek için pek çok uyum indeksi kullanılmaktadır. Uyum indekslerinden en sık kullanılanları Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI), Ortalama Hataların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR veya RMS) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü'dür (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA).

GFI, CFI, NFI, RFI, IFI ve AGFI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri 0.90 ve mükemmel uyum değeri 0.95 olarak kabul edilmektedir. RMSEA için ise 0.08 kabul edilebilir uyum ve 0.05 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmiştir (Bentler and Bonett, 1980). Ayrıca χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen değer, 2,00 veya altında ve "p" değerinin de anlamlı olması için 0.05'in altında olması gerekir (Munro, 2005). Maddelere yüklenen faktör yükleri ise 0 ile 1 arasında değer alır ve kabul edilebilir olması için 0.30'un üstünde olması gerekir (Harrington, 2009).

Yapılan DFA sonucu elde edilen Ki-kare değeri ve madde faktör yüklerine ilişkin bulgular Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2'de verilen path diyagramı incelenmiş ve minimum Ki-kare değerinin ($\chi^2=187.32$, $N=101$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür ($187.32/101=1.85$). Maddelere yüklenen faktör yükleri ise, kabul edilebilir ölçüt olan 0,30'un üstünde olduğu ortaya çıkmıştır (en düşük 0,38 ve en yüksek 0,77). Ayrıca RMSEA uyum indeksi değerleri incelendiğinde 0.061 sonucu elde edilmiş ve bu uyum indeksi değerinin kabul edilebilir derecede ($0,05 \leq x \leq 0,08$) olduğu ortaya çıkmıştır (Marsh, Hau, Artelt, Baumert and Peschar, 2006).

Şekil 2. İlişki Özyeterlik Ölçeğine Ait Path Diyagramı

Yapılan DFA sonucu elde edilen uyum indeksi değerleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

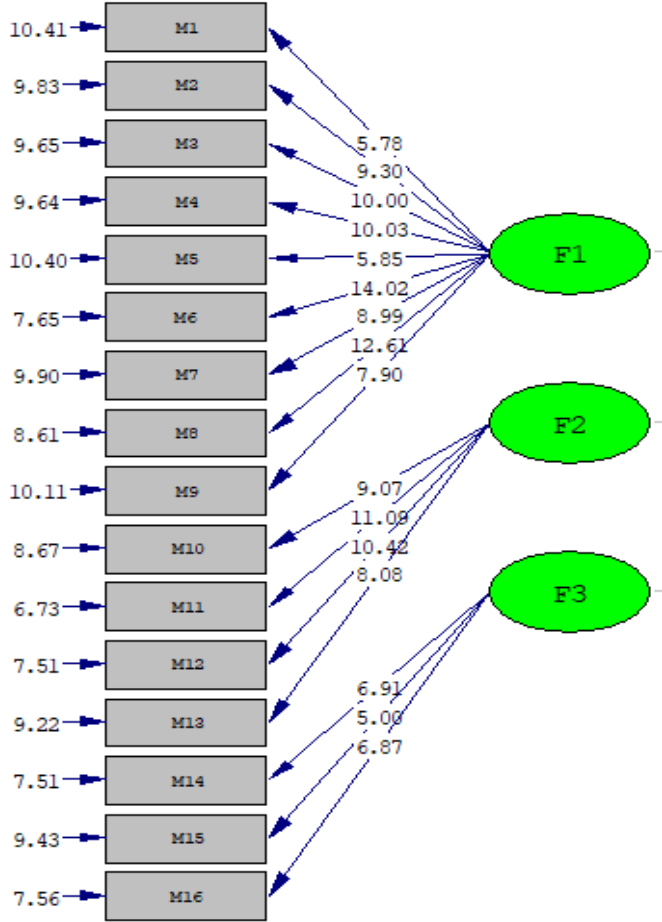
Tablo 4. Uyum İndeksi Değerleri

İndeksler	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü*	Bulgu	Sonuç
χ^2/sd	0-2.5	2.5-3	1.854	Mükemmel
RMSEA	≤ 0.05	≤ 0.08	0.061	Kabul edilebilir
RMR	≤ 0.05	≤ 0.08	0.059	Kabul edilebilir
SRMR	≤ 0.05	≤ 0.08	0.063	Kabul edilebilir
NFI	≥ 0.95	≥ 0.90	0.91	Kabul edilebilir
NNFI	≥ 0.95	≥ 0.90	0.95	Mükemmel
CFI	≥ 0.95	≥ 0.90	0.95	Mükemmel
IFI	≥ 0.95	≥ 0.90	0.95	Mükemmel
RFI	≥ 0.95	≥ 0.90	0.90	Kabul edilebilir
GFI	≥ 0.90	≥ 0.85	0.91	Mükemmel
AGFI	≥ 0.90	≥ 0.85	0.89	Kabul edilebilir

(Marsh, Hau, Artelt, Baumert and Peschar, 2006)

Tablo 4'teki uyum indeksi değerleri incelendiğinde RMSEA=0.061, NFI=0.91, CFI=0.95, IFI=0.95, RFI=0.90, GFI=0.91 ve AGFI=0.89 olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri modelin kabul edilebilir derecede uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Path diyagramı çizdirildikten sonra ilk iş olarak maddelerin t değerleri kontrol edilir. T değeri 1.96'yı aşarsa 0.05, 2.56'yı aşarsa 0.001 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olanların ölçekten çıkarılması gerekir (Şimşek, 2007). T değerlerini gösteren bulgular Şekil 3'te açıklanmıştır.

Şekil 3'teki t değerlerini incelendiğinde her bir maddenin t değerinin ölçüt kabul edilen 2,56'ın çok üzerinde kabul edilebilir bir düzeyde olduğu görülmektedir (En düşük= 5.00; en yüksek= 14.02).

Chi-Square=187.32, df=101, P-value=0.00000, RMSEA=0.061

Şekil 3. T Değerlerini Gösteren Diyagram

Tartışma ve Sonuç

Ölçeğin orjinal formunda 'Farklılaşma' alt boyutunda yer alan 2 madde ve 'Karşılıklık' alt boyutunda 7 madde Türkiye kültüründe işlenmemiştir. 'Duygusal Kontrol' alt boyutunda yer alan maddeler ise Türk kültürüyle birebir örtüşmektedir. Türkiye'de eşler duyguları bastıran ataerkil bir kültürde büyüdükleri için duyguları göstermekten ziyade saklamayı tercih etmekte (Kocacık, 2004) ve duygusal ihtiyaçları bir sorun kaynağı

olarak görmemektedir. Ölçeğin geliştirdiği ülke olan Amerika'da gelişmiş bir kültüre sahip olduğu için duygusal sorunlar yapıcı yollarla çözüme kavuşmakta, ölçeğin uyarlandığı kültür olan Türkiye'de ise duygusal sorunlar ortaya çıkmadığı için çatışmalara sebep olmamakta ve bu nedenle iki kültür "Duygusal Kontrol" konusunda farklı sebeplerle benzer özellik gösterebilmektedir.

"Farklılaşma" alt boyutunda iki madde uyarlandığı kültürde işlenmemiştir. Aslında hem Amerika hem de Türkiye farklı kültürel özelliklere sahip insanların bir arada yaşadığı ülkeler olarak benzerlik göstermektedir. Fakat evrensel değerlerin Amerikada daha fazla özümsemesi ve Türkiye'de farklılıklara hoşgörünün yeterince işselleştirilememesinden dolayı iki kültür arasında az da olsa farklılık gösterebilmektedir. Türkiye'de farklı özelliklere sahip bireyler Amerika'daki bireylere göre kolayca evlenememektedir, evlenseler bile daha sonra hem eşlerin hem de eşlerin ailelerinin anlaşmazlıklarından kaynaklı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan dolayı "Eşimle aramdaki olası dini ve ahlaki değer farklılıklarıyla baş ederim" gibi maddelerin Türkiye'de işlenmemesi olası görülmektedir.

Karşılıklık alt boyutunda 7 madde uyarlandığı kültürde işlenmemiştir. Bunun temel sebebi Türkiye'nin ölçeğin geliştirdiği kültür olan Amerika'ya göre ataerkil yapının daha güçlü olması ve ataerkil yapıda güç üzerine kurulu tek taraflı ilişkilerin yaygın olmasıdır. Tek taraflı ilişkilere zemin hazırlayan temel faktör, toplumsal cinsiyet roller üzerine ilişkilerin kurulmasıdır. Toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin davranışlarını nasıl olması gerektiğini tanımlayan toplumun belirlediği birtakım rolleri içeren kurallardır (Çıtak, 2008). Ataerkil düzende toplumsal cinsiyet rolleri daha fazla benimsenmektedir. Ataerkil yapıda toplumsal cinsiyet rolleri gereği, kadının erkeğe ait olduğu anlayışı erkeğe güç vermektedir ve erkeklerin ilişkide istek ve ihtiyaçları daha çok ön plana çıkmaktadır (Mutluer, 2011; Kahraman, Ozansoy, Akıllı, Kekillioğlu ve Özcan, 2014). İlişkide erkeklerin isteklerin yerine getirilmemesi veya uygun görmediği bir şeylerin yapılması büyük sorun sebebi olarak görülmektedir. Akçelik (2016) tarafından toplumsal cinsiyet ile ilgili yapılan bir araştırmada eşine şiddet uygulayan erkeklerin geleneksel cinsiyet rollerine sıkı bağlı olduğu, kendini aile reisi olarak gördüğü ve şiddeti doğal karşıladığı, kocaya itaat etmemeyi ve saygısızlığı şiddetin

sebebi olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Eş şiddeti ile ilgili yapılan bir araştırmada ise saldırgan erkeğin uyguladığı şiddetin sebebinin genellikle şiddet mağduru eşinde gördüğü ve onu suçladığı ortaya çıkmıştır (Birkley ve Eckhardt, 2015). Bunlardan dolayı Ataerkil yapıda erkek endeksli ilişkilerin yaşandığı Türkiye’de “Karşılıklık” alt boyutunda yer alan “İlişkide benden kaynaklanan hataları kabullenirim”, “Eşimin kendisiyle ilgili isteklerini kendi yöntemleriyle yapmasını kabul ederim” ve “Eşimin diğer insanlarla vakit geçirme isteğini kabul ederim” gibi maddelerin işlenememesi olası görülmektedir.

Sonuç olarak ‘İlişki Özyeterlik Ölçeği’nin geliştirildiği kültürdeki orijinal formu, 25 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin orijinal formunda olduğu gibi 3 alt boyutlu bir yapıda olduğunu ortaya koymuştur. Alt faktörlere yüklenen maddeler, ölçeğin geliştirdiği kültürdeki orijinal formunda alt boyutlara yüklenen maddelerle birebir paralellik göstermektedir. Sadece ölçeğin özgün formunda yer alan 9 madde uyarlanan kültürde işlemediği ortaya çıkmış ve ölçek 16 maddelik 3 alt boyutlu formuyla Türkiye’deki 18 yaş üstü bireylere uygulanabilir geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçeğin tüm maddeleri olumludur ve ölçekte olumsuz puanlanan madde yoktur. Puanlama, 16 ile 80 puan aralığında değişmektedir. Ölçek, 5’li likert tipi ölçeğe göre düzenlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ilişki özyeterli seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Eşler arasında ilişki özyeterlik düzeyini ölçmeye yönelik geliştirilmiş olan bu ölçek, yurtdışında pek çok çalışmada kullanılmıştır. Geçerliliği ve güvenilirliği yüksek olan bu ölçeği Türk kültürüne kazandırmak, ilgili alanyazında yapılacak diğer ilişki çalışmalarına ışık tutacaktır. İlişki özyeterliliğin eşler arasında yaşanan romantik kıskançlık, şiddet ve bağlanma stilleri gibi kavramlarla arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaracak yeni çalışmaların yapılması evlilik ve aile psikolojik danışmanlığı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Adaptation of Relationship Self-Efficacy Scale to
Turkish: Validity And Reliability Study**

*

Yunus Akan

Muş Alparslan University

One of the most important developmental tasks of an adult is to establish and maintain a satisfying, genuine and close relationship. In order to do this, relationship self-efficacy, which expresses an individual's belief in their capacity to establish and maintain satisfactory relationships should be developed. In particular, self-efficacy can help the relationship between partners; rather than fleeing from relationships, an individual may be more willing to be intimate, solve problems during disputes, provide support to their partner, respect differences, develop common understandings, practice open communication and continue in the relationship. All of these factors affect the quality of the relationship between spouses and the satisfaction they obtain from a relationship. The aim of this study was to adapt the Relationship Self-Efficacy Scale developed by Lopez et al.

In the process of adapting the scale, the 35 items in the original English version of the scale were translated into Turkish by the researcher and then by four experts in the field. Then these translations were compared, shared expressions were noted and the differences were assimilated within a new statement. The Turkish form, based on expert opinion, was then translated back into English. The original Turkish version of the scale and the translation of this back into English were examined by four experts and it was concluded that there was no difference between the two. The opinions of Turkish experts about the original form were sought and their recommendations were taken into account. This first version of the form was tested in terms of its application and suitability to Turkish individuals over the age of 18. The form was then tested on ten Turkish adults. As a result of the feedback, the scale was finalized and made ready to be implemented. 230 adults who lived in Mersin and had a partner (a spouse, a fiancé/fiancée, or long-term partner) filled in the scale twice over a

period of two weeks. 56.5% of the participants were male and 43.5% were female, and their ages ranged from 18 to 50 years old. The scale has 25 items and three factors in its original form. There are no negative points in the scale. High scores from the scale indicate that the level of relationship self-efficacy is high. For the validity of the scale, confirmatory factor analysis was performed using explanatory factor analysis and the Lisrel 9.2 program in the SPSS 21 on the 35-item form. Since there is a multifactorial structure, there is a high level of correlation between all factors, and varimax is rotated by the vertical rotation technique to ensure that the factor variance is maximized for better interpretation. In order to test the reliability of the scale, the Cronbach's alpha value and test-retest correlation coefficient were calculated.

The KMO value was found to be .85, and this was found to be excellent and sufficient. As a result of Bartlett's sphericity test, the chi-square value was found to be statistically significant [$\chi^2 = 2967.509$; $p = 0.00$]. In the exploratory factor analysis, a 3-factor structure with an eigen value above 1, having at least three substances, having a variance of more than 5% and explaining 49.91% of the total variance was obtained. As a result of the confirmatory factor analysis, the fit index values were found to be significant: RMSEA = 0.061, NFI = 0.91, CFI = 0.95, IFI = 0.95, RFI = 0.90, GFI = 0.91 and AGFI = 0.89. In addition, in the confirmatory factor analysis, the t value of each item was found to be acceptable ($t > 2.56$). In the reliability study, the Cronbach's alpha value for the whole scale was .81. For the sub-dimensions of Mutuality, Emotional Control and Differentiation, the results were .81, .75 and .61, respectively. The test-retest correlation coefficient was .90 for the whole scale, and .92, .86, and .80 for the sub-dimensions, respectively.

The results of the exploratory and confirmatory factor analysis revealed that the scale had a 3-dimensional structure, as in the original version. The items loaded on the sub-factors were in parallel with the items loaded on the sub-dimensions in the original form in the culture developed by the scale. Only the scale of the 9 substances adapted the original form of culture that emerged in the processing and scale applicable to individuals over the age of 18 in Turkey with its 16 sub-article 3-dimensional form. It was concluded that the scale was valid and reliable. This scale, which was developed to measure the level of self-efficacy in the

relationship between spouses, has been used in many studies worldwide. Using this scale, which has a high validity and reliability, within a Turkish context will shed light on other relationship studies conducted in Turkey and around the world.

Kaynakça / References

- Akan, Y. ve Kıran, B. (2017). Erkeklerin şiddete maruz kalma ve şiddet uygulama yaşantıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 2 (2), 47-71.
- Akçelik, B.C. (2016). *Cinsiyetçi Ve Saldırgan Tutumlar İle Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Doğal Görme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayan, S. (2013). *Kasten adam öldürme suçu işlemiş hükümlü erkeklerin bağlanma stillerinin, çocukluk çağı travmalarının ve öfke ifade biçimlerinin incelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W.H. Freedman and Company.
- Bentler, P. M., ve Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606.
- Birkley E., Eckhardt, C. (2015). Anger, hostility, internalizing negative emotions, and intimate partner violence perpetration: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review* 37(4), 40-56.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (17. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Canary, D. J., ve Stafford, L. (1992). Relational maintenance strategies and equity in marriage. *Communication Monographs*, 59, 243-267.
- Cassidy, J. (2001). Truth, lies, and intimacy: an attachment perspective. *Attachment and Human Development*, 3, 121-155.

- Collins, N. L., Cooper, M. L., Albino, A., ve Allard, L. (2002). Psychosocial vulnerability from adolescence to adulthood: a prospective study of attachment style differences in relationship functioning and partner choice. *Journal of Personality*, 70, 965-1008.
- Craparo, G., Gori, A., Petruccelli, I., Cannella, V., ve Simonelli, C. (2014). Intimate partner violence: relationships between alexithymia, depression, attachment styles and coping strategies of battered women. *The Journal of Sexual Medicine*, 11(6),1484– 1494.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çimen, S. (2007). *İlköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik yaşantıları ve yeterli algıları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Doğan, S. (2013). *Sınıf öğretmenlerinin özyeterlik algısı ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının incelenmesi (Ağrı İli Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Dutton, D.G. (2010). *The abusive personality*, 2nd Ed. New York: Guilford Press, S. 178-190.
- Eymen, U. E. (2007). SPSS 15.0 Veri analiz yöntemleri. *İstatistik Merkezi Yayın*, (1), 167.
- Gençtürk, A. (2008). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin özyeterlik algıları ve iş doyumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Harvey, J. H., ve Omarzu, J. (1997). Minding the close relationship. *Personality and Social Psychology Review*, 1, 224-240.
- Harrington, D. (2009). *Confirmatory factor analysis*. Oxford University: Press.
- Jacobson, N., ve Gottman. F. (1998). *When men batter women: new insights into ending abusive relationships*. New York: Simon And Schuster.
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik (6. Basım)*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Karahan, S. ve Balat, G. U. (2011). Özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin özyeterlik algılarının ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-14.
- Kahraman, L., Kahraman, A. B., Ozansoy, N., Akıllı, H., Kekillioğlu, A. ve Özcan, A. (2014) Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi toplumsal cinsiyet algısı araştırması. *Turkish Studies*, 9(2), 811-831.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. New York: Routledge.
- Kocacık, F. (2004). *Aile içi ilişkilerde kadına yönelik şiddet: Türkiye'den örnekler*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Lopez, F. G., ve Lent, R. W. (1991). Efficacy-based predictors of relationship adjustment and persistence among college students. *Journal of College Student Development*, 32, 223-230.
- Lopez, F. G., Morúa, W., ve Rice, K. G. (2007). Factor structure, stability, and predictive validity of college student's relationship self-efficacy beliefs. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 40, 80-96.
- Marsh, H. W., Hau, K.T., Artelt, C., Baumert, J., ve Peschar, J. L. (2006). OECD's Brief Self-Report Measure of Educational Psychology's Most Useful Affective Constructs: Cross-Cultural, Psychometric Comparisons Across 25 Countries. *International Journal of Testing*, 6(4), 311-360
- Mccrudden, M. T., Perkins, P. G., ve Putney, L. G. (2005). Self-Efficacy and interest in the use of reading strategies. *Journal of Research In Childhood Education*, 20(2), 119-131.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research* (Vol. 1). Lippincott Williams & Wilkins.
- Mutluer, N. (2011). *Actics in between: Gendered citizenship and every day life of internally displaced man in Tarlabasi, İstanbul*. Doktora Tezi, Central European University, Yurtdışı Enstitüsü, Budapeşte.
- Özdamar, K. (2004). *Güvenirlik ve soru analizi. Paket programlarla istatistiksel veri analizi-1. 5th ed.* Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Peralta, R. L., Tuttle, L. A. ve Steele, J. L. (2010). At the intersection of interpersonal violence, masculinity, and alcohol use: the experiences of heterosexual male perpetrators of intimate partner violence. *Violence Against Women*, 16, 387-409.

- Riggs, D. S., Caulfield, M. B., ve Street, A. E. (2000). Risk for domestic violence: factors associated with perpetration and victimization. *Journal of Clinical Psychology*, 56(10), 1289-1316.7.
- Sahranç, Ü. (2007). *Stres kontrolü, genel özyeterlik, durumluk kaygı ve yaşam doyumuyla ilişkili bir akış modeli*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve lisrel ile pratik veri analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks, 315-337.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. Needham Heights: Allyn ve Bacon.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5. Baskı). Boston: Allyn and Bacon.
- Zekioğlu, A., Tatar, A., Bahadır, E. ve Afacan, E. (2017) Zihinsel hazır oluşun ölçülmesi: ölçek geliştirme çalışması. *Spormetre Dergisi*, 2017, 15 (2), 57-64.
- Zengin, U. (2003). *İlköğretim öğretmenlerinin özyeterlik algıları ve sınıf içi iletişim örüntüleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Akan, Y. (2019). İlişki özyeterlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1601-1624. DOI: 10.26466/opus.510391

Lise Öğrencilerinin Okula Aidiyet Duyguları ve Sosyal İyi Oluşları Üzerine Karma Bir Araştırma¹

DOI: 10.26466/opus.517176

*

Durmuş Ümmet* - Selçuk Doğan** - Hatice Pınar Kemahlı***

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Kadıköy/İstanbul/Türkiye

E-Posta: dummet@marmara.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8318-9026](https://orcid.org/0000-0002-8318-9026)

** Dr., University of Florida, Florida/ USA

E-Posta: selcukdogan78@gmail.com

ORCID: [0000-0002-0527-8453](https://orcid.org/0000-0002-0527-8453)

*** Araş. Gör., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Düzce/Türkiye

E-Posta: haticepinarozdemir@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1324-3426](https://orcid.org/0000-0003-1324-3426)

Öz

Okula aidiyet duygusu, öğrencilerin okuldaki diğer kişilerden ne düzeyde onay aldığına, kendisine ne kadar saygı duyulduğuna, etkinliklere ne miktarda dahil edildiğine ve desteklendiğine dönük kişisel duygularını ifade etmektedir. Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin okula aidiyet duygularının sosyal iyi oluşları bağlamında incelenmesidir. Araştırmada, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin beraber yürütüldüğü karma yöntem kullanılmıştır. Nicel boyutta PISA 2015 verileri, nitel boyutta ise yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşme tekniği kullanılmıştır. Nicel örneklem PISA 2015 araştırmasında ulaşılmış olan 5895 Türkiye'deki 15 yaş grubu lise öğrencisinden oluşmaktadır. Nitel çalışma grubu ise 12 öğrenciden oluşmaktadır. Verilerin istatistiksel analizlere uygunluğunu belirlemek için bir dizi hesaplamalar yapıldıktan sonra amaca göre parametrik ve non-parametrik analizler yapılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde, nicel aşamada öğrencilerin okula aidiyetleri ile sosyal iyi oluşun aile ilişkileri, öğretmen ilişkileri ve aile desteği alt boyutları arasında anlamlı, akran ilişkileri ile anlamlı olmayan ilişkilere ulaşılmıştır. Nitel bulgulara ise nicel bulgularla örtüşen ve nicel bulguları destekleyici nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular bütünlük içinde tartışılarak öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okula aidiyet duygusu, Sosyal iyi oluş, Lise öğrencisi, Karma yöntem

¹ Bu araştırma Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAPKO) tarafından desteklenmiştir. (Proje No: EGT-A-070617-0411)

A Mixed Study on High School Students' Sense of Belonging to School and Social Well-Being

*

Abstract

The sense of belonging to the school refers to the personal feelings of the students about how much approval they have from other people in the school, how much they are respected, how much they are included in the activities and supported. The aim of this study is to examine high school students' sense of belonging to school in terms of social well-being. In this study, the mixed methods research, which involves quantitative and qualitative research methods, was used. For quantitative method, PISA 2015 data and for qualitative method, semi-structured interview form was used. Quantitative sample is composed of 5895 high school students in the age group of 15 reached through PISA survey in 2015. The qualitative study group consists of 12 students. After a series of calculations were made to determine the suitability of the data for statistical analysis, parametric and non-parametric analyzes were performed. When the findings of the study are examined, it has been found that there is a meaningful relationship between the family relations, teacher relations, family support sub-dimensions and the school belonging together with social well-being of the students in the quantitative study, but not meaningful relations with peer relations. In qualitative findings, the results have been reached match and support the quantitative findings. The findings have been discussed coherently and suggestions have been made.

Keywords: *A sense of belonging to school, Social well-being, High school student, Mixed method*

Giriş

Öğrencilerin akademik başarıları, tüm gelişim alanlarındaki görevlerinin yerine getirilebilmesi, daha geniş ifadeyle eğitim-öğretimin hedeflerine ulaşması öğrencilerin okula dair hissettikleri aidiyet duygusu ile yakından ilgilidir. Okula aidiyet duygusu, konuyla ilgili kişileri son zamanlarda daha çok odaklandığı bir kavramdır (Alkan, 2016). Okula aidiyet duygusu, öğrencilerin okuldaki diğer kişilerden ne düzeyde onay aldığına, kendisine ne kadar saygı duyulduğuna, etkinliklere ne miktarda dahil edildiğine ve desteklendiğine dönük kişisel duygularını ifade etmektedir. Bu bağlamda okula aidiyet akademik başarı ve performans, motivasyon ve öz yeterlilikle ilişkili olarak ele alınmaktadır (Goodenow ve Grady, 1993; Roeser, Midgley ve Urdan, 1996). Yapılan alan yazın incelemesi, okula aidiyet duygusunun hangi değişkenlerden etkilendiğini gösteren yeterli çalışmanın mevcut olmadığını göstermiştir. Bu ihtiyaçtan hareketle yapılan alan incelemesinde “sosyal iyi oluş” kavramı ile karşılaşılmıştır. Öğrencilerin akademik başarıları ve bu başarıyı etkileyen nedenler üzerine alanda bazı çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Fakat son 10 yılda, sadece öğrencilerin akademik ya da bilişsel durumlarının değil, onların okuldaki sosyal iyi oluşlarının da önemli olduğu sıkça vurgulandığı görülmektedir. Kuramsal çalışmalar ve literatür taramaları, sosyal iyi oluşu öğretmen, akran ve aileyle ilgili olacak şekilde kavramsallaştırmaktadır (Borgonovi ve Pal, 2016). Bu konuda yapılan araştırmalar ise, sosyal iyi oluşun, öğrencilerin okula bağlılığını etkileyen önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir (OECD, 2015). Yabancı kaynaklara bakıldığında, sosyal iyi oluşla ilgili kavramsallaştırma (Moore, Murphey ve Bandy, 2012) ve öğrencilerin kendi görüşleriyle ilgili (Rees ve Main, 2015) çalışmalar göze çarpmaktadır. Aynı zamanda, öğrencilerin iyi oluşlarının çeşitli eğitim çıktıları üzerindeki etkisi de incelenmiştir (Gutman ve Vorhaus, 2012). Fakat özellikle Türkiye’deki öğrenciler üzerine bu ve benzer alanda yapılan çalışmaların yok denecek kadar az oluşu dikkat çekmektedir. Özellikle ergenlik dönemine denk gelen 15 yaş, öğrencilerin iyi oluş durumlarını incelemek için önemlidir. Bu yaştaki öğrencilerin, vakitlerinin çoğunu okulda arkadaş ve öğretmenleriyle geçirdikleri bilinmektedir. Okula aidiyet, akran etkileşimleri ve öğretmenlerle olan ilişkileri bu dö-

neme daha yoğun şekilde gelişmekte ve değişmektedir (Özdemir ve Sağkal, 2016). Bu ve benzeri faktörler, öğrencilerin gelecekteki meslek seçimini, kariyerindeki başarı durumunu ve toplumdaki rolünü etkilemesi açısından dikkat çekmektedir.

İyi Oluş Kavramı

Psikoloji başlangıçta insanların problemlerini çözmek için kişiliğin sağlıklı olan boyutlarına odaklanmışken, bilimsel gelişmelerle birlikte bu zemin terk edilmeye başlanmıştır (Şirin ve Ulaş, 2015). 20. Yüzyılın postmodern psikoloji ekolleri, insanların olumlu özelliklerinin keşfedilip, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını bir tedavi yöntemi olarak kabul edip, insanı bir bütün olarak daha iyi hissetmesinin altında yatan değişkenleri araştırma çabası içine girmişlerdir (Seligman, 2002). Bu amaçla iyi olmanın çeşitli tanımları yapılmış ve iyi olmayı etkileyen değişkenlere yönelik farklı görüşler öne sürülmüştür. Psikolojide mutluluk, öznel iyi oluş kavramıyla ele alınırken, öznel iyi oluş ise bireylerin olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumu açısından kendilerini öznel olarak değerlendirmeleri anlamına gelmektedir (Deiner, 2001). Ryff (1989) ise öznel iyi oluşu, psikolojik iyi olma kavramıyla açıklamış (Akt. Akın, 2008), bireyin kendini kabul etmesi, bireysel gelişimine dair olumlu bakışı, aile, akran ve öğretmenleri gibi diğerleriyle nitelikli ilişkiler kurması, çevreyi yönlendirme de etkili tutumu, güçlü özerk karar verme özelliği ve olumlu yaşam amacının olması bakımından 6 boyutta ele almıştır (Akt. Arslan ve Sarıcaoğlu, 2013). Ayrıca; yaşam doyumu, aile yaşamından doyum sağlama, yaşam standardı ve fiziksel sağlık, eğitim, öz saygı ve sosyal gibi birçok değişkenle iyi olma arasında ilişki kurulmuştur (Akın, 2008).

Ergenlik Döneminde İyi Oluş

Ergenlik dönemi kimlik kazanımının oluşturulduğu, bireyin kendisi olmak ve kendisini diğerleriyle ilişki içerisinde tanımlamak arasında kurduğu psiko-sosyal dengeyle çeşitli kimlik statüleri kazandığı bir gelişim dönemidir (Demir, 2009). Bireysel gelişimin ve yapılanmanın en belirleyici döneminde olan gençlere ait (Dilmaç ve Seki, 2015) uluslararası ve

ulusal öznel iyi oluş literatürü incelendiğinde, ergen iyi oluş literatürünün henüz gelişmeye başladığı görülmektedir (Deiner, 2001).

Alan yazın incelendiğinde, ergenlik döneminde iyi oluşun farklı bağlamlarda ve değişen boyutlarda ve içeriklerde bahsedildiği görülmüştür. Yapılan çalışmalara göre, ergenlerde iyi oluş cinsiyet, yaş, eğitim, çevreyle olan ilişkiler, amaçlı etkinliklere katılma, öz saygı, bağlanma ve ait olma, aile desteği, işlevsellik, olumlu gelecek beklentisi, özgüven ve kişilik özellikleri bağlamında ele alınmıştır (Eryılmaz, 2011; 2013; Yayıcı, 2016). Ergenlerin en çok zaman geçirdiği ortam okullardır. Öğrenciler okullarda sosyalleşir, öğretmen ve okul personeliyle etkileşim halinde olur. Okullarda iyi oluşun tanımlarına bakıldığında, çok boyutlu olarak ele alındığı göze çarpmakta ve daha çok öznel iyi oluşla ilişkilendirildiği gözlemlenmektedir. Alan yazında, (OECD, 2015) tarafından için geliştirilen ve PISA (Programme for International Student Assessment) tarafından uyarlanan beş ögeli iyi oluş çerçevesi, okulda iyi oluşu tanımlamak için en çok kullanılan, kuramsal temeli güçlü bir yapıdadır. Bu çerçevede öğrencilerin akademik performanslarının yanında okul içi ve dışında öğrencilerin kendi hayatlarına ilişkin neler düşündükleri de yer almaktadır. Borgonovi ve Pal (2016) bu çerçeveyi birbirinden farklı fakat ilişkili beş ögede tanımlamaktadır. Bunlar, 1) bilişsel, 2) psikolojik, 3) fiziksel, 4) sosyal ve 5) materyal (maddi) iyi oluş boyutlarıdır. Bu çalışma kapsamında, alan yazında ilgili çalışmaların az olduğu sosyal iyi oluş ele alınacaktır.

Sosyal İyi Oluş

Sosyal iyi oluş temelinde öğrencilerin sosyal hayatının kalitesini ve sosyal ilişkilerin miktarını tarif eder (Helliwell ve Putnam, 2004; Rath, Harter, ve Harter, 2010). Bu tanım öğrencilerin kendi aileleri, akranları ve öğretmenleriyle olan ilişkileri ve okuldaki sosyal hayatlarını nasıl algıladıkları kapsamaktadır (Pollard ve Lee, 2003). Sosyal iyi oluş kendi içinde beş boyuta ayrılmaktadır: 1) okula aidiyet duygusu, 2) öğrencilerin ailesiyle ilişkisi, 3) aile desteği, 4) öğrencilerin akranlarıyla ilişkisi ve 5) öğrencilerin öğretmeniyle ilişkisi. Her boyutla ilgili tanımlar kısa bir şekilde aşağıda verilmiştir.

Sosyal İyi Oluş Boyutları ve Tanımları

Sosyal iyi oluş bo- yutları	Tanımlar
Okula aidiyet duy- gusu	Akranlar tarafından kabul ve beğenilme (sevilme), arka- daşlarına bağlı hissetme ve bir topluluğa ait olma hissi (Ba- umeister ve Leary, 1995)
Öğrencilerin ailesiyle ilişkisi	Aileyle olan iletişim ve etkileşim
Aile desteği	Ailelerin çocuklarıyla okulla ilgili konularda ilgilenmesi
Öğrencilerin akranla- rıyla ilişkisi	Arkadaşlık, arkadaşlık kurma ve iletişimde kalma durum- ları (Bollmer, Milich, Harris, ve Maras, 2005)
Öğrencilerin öğretme- niyle ilişkisi	Öğretmenler olan paylaşım ve iletişim, öğretmene tutum

Bilişsel ve akademik iyi oluş kadar önem verilmeyen, sosyal iyi oluş, okula aidiyet kavramı bağlamında, bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Öğrencilerin okuldaki sosyal iyi oluş durumlarıyla ilgili Türkiye’de yerel ya da uluslararası bir çalışmaya rastlanmamıştır. Eğitim alanına katkı sağlamak ve iyi oluşun öğrenciler için önemini vurgulamak adına daha çok bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu çalışmanın, Türkiye’ye genellenebilir çıkarımlar sunması dolayısıyla hem eğiti politikacılarına hem de uygulayıcı olan öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca, araştırmanın boyutlarıyla ilgili derinlemesine bilgi sunacak olması, sosyal iyi oluşun okullarda nasıl ele alınacağına ilişkin öneriler geliştirmesine yardımcı olacaktır. Bu nedenlerle, bu araştırmanın temel amacı, Türkiye genelinde 15 yaş öğrencilerdeki sosyal iyi oluşun boyutlarını incelemek ve bu boyutların okula aidiyet duygusuna etkilerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

1. Öğrencilerin sosyal iyi oluşları ile okula aidiyet duyguları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?
2. Öğrencilerin sosyal iyi oluş ve okula aidiyetlerine dair deneyimleri ve algıları nasıldır?
3. Araştırmanın nicel bulguları ile nitel bulguları birbiriyle örtüşmekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma karma araştırma yöntemlerinden açıklayıcı sıralı desen modeline göre planlanmıştır. Nitel ve nicel verilerin bir arada kullanıldığı karma yöntem araştırmalarında açıklayıcı sıralı desen, araştırmacının nicel bir araştırmayla başladığı, ikinci aşamayla özel sonuçlar aradığı bir karma yöntem desendir. İkinci aşamanın (nitel aşamanın) amacı; nicel veride ortaya çıkan yönelimleri ve ilişkileri derinlemesine açıklamaktır (Creswell, 2012). Bu çalışmada da nicel verilerin analizi sonucu elde edilen bulguları açıklamak ve derinleştirmek için nitel veriler kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel kısmında, genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve neden-sonuç ile ilgili ipuçları elde etmek amacıyla yapılan araştırma modelidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu araştırmanın nicel bölümü, PISA verilerinin ikincil analizi yapılarak ilerletilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşaması olan nitel bölümünde araştırma sorularının yanıtları için ayrıntılı verilere ve derinlemesine analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve buna yüklediği anlamları ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalara uygun olan “fenomonoloji” deseni uygulanmıştır. Nicel kısım da ortaya çıkan model doğrultusunda ilgili değişkenlere dair bireylerin algıları, derinlemesine ve bütüncül şekilde ortaya konulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Evreni ve Grubu

PISA 2015 Türkiye uygulamasında 15 yaş grubu öğrenci evreni 1.324.089 olarak belirlenmiştir, fakat 925.366 öğrenci ulaşılabilir evren olarak ele alınmıştır. Çalışma Türkiye’de bilgisayar tabanlı olarak 61 il, 187 okuldan 5895 öğrencinin (2937 kız ve 2958 erkek) katılımıyla gerçekleşmiştir. PISA da örneklem tabakalı seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir (Taş, Arıcı, Ozarkan, ve Özgürlük, 2016). Bu çalışmada, ilgili boyutlarda verisi olan tüm öğrenciler çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmanın nitel kısmında, nicel olarak analiz edilen verilerin detaylandırılması, anlamlandırılması ve derinlemesine analiz edilebilmesi için 15 yaş grubu öğrenciler içerisinde “amaçlı örneklem” çeşitlerinden biri olan “maksimum çeşitlilik” örneklem yöntemi ile 12 öğrenci seçilmiştir. Örneklem çeşitliliğinde, sosyoekonomik düzey ve cinsiyet değişkenleri dikkate alınmıştır. Patton’a (Akt. Şimşek ve Yıldırım, 2011) göre amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Amaçlı (yargısal) örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır. Maksimum çeşitlilik örnekleme ise çalışılan konuyla ilgili deneyim sahibi olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak hedeflenir. Amaç, çeşitliliği sağlamak yoluyla evrene genelleme yapmak değil, çeşitlilik gösteren durumlar arasında ne tür ortaklıkların veya benzerliklerin var olduğunu bulmaktır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın nicel bölümünde, OECD tarafından 2015 yılında düzenlenen PISA 2015 çalışmasındaki Türkiye verilerinden yararlanılmıştır. Daha derinlemesine bilgi toplayabilmek için, aynı grubu temsil eden öğrencilerden görüşme yoluyla nitel veri toplanmıştır. Bu yönüyle, bu çalışmada nicel veriler hali hazırda bulunmakta; nitel verilerse, nicel verilerin analizi sonrasında toplanmıştır. Detaylar her iki bölüm için ayrı ayrı aşağıda açıklanmıştır.

Araştırmanın nicel bölümünde, verilerin toplanması adımı, OECD tarafından 2015 yılında düzenlenen PISA 2015 çalışmasına dayanmaktadır. PISA 2015’te dörtlü likert ölçeği ile öğrencilerden sosyal bağlarına, bir başımsızlıklarına ve okul topluluğuna aidiyetlerine ilişkin duygularını almaya yönelik sorular ile veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, sosyal iyi oluş kavramı altında birleştirilmiş ve beş farklı boyutta ele alınmıştır. Bu çalışmanın beş farklı değişkenini oluşturan her boyut farklı sayıda madde içermektedir.

- 1) **Öğrencilerin ailesiyle ilişkisi:** Bu boyut öğrencilerin ailesiyle olan ilişkisinin ne kadar etkin olduğunu iki maddeyle ölçmektedir.

- 2) **Aile desteği:** Bu boyut öğrencilerin ailelerinden aldığı destek ve onlarla ne kadar ilgilendiğini ölçen dört maddeyi içermektedir.
- 3) **Öğrencilerin akranlarıyla ilişkisi:** Bu boyut öğrencilerin arkadaşlarıyla olan iletişimini ve etkinliklerini iki maddeyle ölçmektedir.
- 4) **Öğrencilerin öğretmeniyle ilişkisi:** Bu boyut altı madde kullanarak, öğrencilerin öğretmenlerinin tutumlarına karşı geliştirdikleri algıyı ölçmektedir.
- 5) **Okula aidiyet duygusu:** Bu boyut öğrencilerin okul topluluğuyla olan ilişkilerinin kalitesini izlemek için altı madde kullanmaktadır.

Bu çalışmada toplam 20 madde OECD tarafından, öğrenci iyi oluş kavramsal çerçevesine göre geliştirilmiştir. Bu çalışmada PISA'daki kuramsal temele sadık kalınarak maddelerin hepsi alınmıştır. Boyutların yapı geçerliğini test etmek için, çok düzeyli doğrulayıcı faktör analizi kullanılmış (DFA) ve her boyutun .724-.876 arasında faktör yüklerine sahip olduğu görülmüştür. Boyutların güvenilirliği için, faktör yüklerinden yararlanılarak kompozit güvenilirlik kat sayısı (Raykov, 2004) aile desteği için .856, okula aidiyet için .838, ve öğretmen öğrenci ilişkisi için .770 olarak hesaplanmıştır.

Nitel verilerin toplanması ise, nitel araştırmada görüşme türleri arasında yer alan “yarı yapılandırılmış görüşme” yoluyla sağlanmıştır (Creswell, 2012). Bu araştırmada nicel araştırma amaçlarından yola çıkılarak görüşme maddeleri yazılmış ve taslak form oluşturulmuştur. Veri toplama aracı olarak ise araştırmacılar tarafından geliştirilen “görüşme formu” biri okullarda çalışan psikolojik danışman, diğerleri psikolojik danışmanlık ve rehberlik anabilim dalı öğretim üyelerinden oluşan üç uzman görüşüne sunularak gerekli düzenlemeler yapılmış, 15 yaşında olan iki öğrenci ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Böylece görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmıştır.

Nitel veri toplama süreci, araştırmanın nicel boyutunun analizi sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda belirlenen örneklem üzerinde, gönüllülük ilkesi de göz önünde bulundurularak seçilen 12 öğrenciyle yasal izin alındıktan sonra, yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde kayıtlar dijital ses kayıt cihazlarıyla kaydedilmiş ve herhangi bir aksama olasılığını göz önünde bulundurarak not alabilmek için gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Ayrıca, her görüşmede araştırmacı, görüşmelerin

sözel olmayan yönlerine ilişkin olarak notlar almış ve bu notları özellikle analiz ve yorumlama aşamalarında göz önünde bulundurmuştur. Görüşmeler 40-60 dakika arasında sürmüştür.

Araştırmanın nicel bölümü, birçok değişkenin karşılıklı ve karmaşık ilişkilerini incelemek amacıyla planlanmıştır. Ayrıca, PISA verisi doğası gereği hiyerarşik bir yapıdır. Bu nedenle, nicel verilerin analizi için, çok düzeyli (multilevel) regresyon modeli koşulmuştur. Bu şekilde, hem iki aşamalı örnekleme kümelerin bağımsızlığı ilkesi ihlal edilmemiş olacak, hem de boyutların ölçülmesindeki hata ve boyutların açıklanamayan varyanslarındaki ilişkiler gizil değişken olarak hesaba katılmış olmaktadır. Bu analizler için PISA tarafından verilen örneklem yükleri hesaba katılmıştır. Nicel verilerin analizi için, tüm bu gereksinimleri hesaba katabilen Mplus 7.4 yazılımı kullanılmıştır (Muthén ve Muthén, 1998-2012).

Nitel verilerin analizinde fenomenolojinin veri çözümleme basamakları dikkate alınmıştır. Araştırmanın görüşmeleri tamamlanıp, ses kayıtlarının yazıya dökümü gerçekleştirilmiştir. Yazıya döküm işlemi tamamlandıktan sonra tüm dökümler ele alınmış ve her birine sayfa numarası verilmiştir. Görüşme verileri ilk adımda tüm verilerin okunması, metinlere dair notlar alınması ve bir bütün halinde değerlendirilmesi şeklinde ele alınmıştır. Kodlamanın sağlıklı olabilmesi için veriler birkaç defa okunacak alınan notlar sıklıkla gözden geçirilmiştir. Görüşme verileri doğrultusunda notlar yardımıyla anlam grupları oluşturulmuş ve bunlar arasında ortak yönler belirlenmeye çalışılarak birbiriyle ilgili olanları aynı kategoride toplamak için temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalar arasında anlam ilişkisi olanlar bir araya getirilmiştir. Temaların uygunluğu sürekli kontrol edilmiş ve gerekli görülen durumda düzenlemeler yapılmıştır. Son basamakta ise ortaya çıkan bulgular metinden alınan ifadeler ile okuyucuya sunulmuştur.

Araştırma başından sonuna kadar uzman görüşüne sunularak ilerlemiştir. Araştırmacılar görüşme formunu oluşturulurken sıkça meslektaş teyidine başvurmuştur. Veriler toplanırken geçerlik ve güvenilirliği sağlamak adına katılımcıların etkilenmemesi için yönlendirilmemeleri konusuna özen gösterilmiştir. Güvenilirlik için iki ayrı araştırmacı karşılaştırmalı şekilde süreci götürmüştür. Araştırmacılar tarafından ayrı olarak hazırlanan bu kodlar üzerinden güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirmiş ve

sonrasında araştırmacılar beraber çalışarak ortak anlam grupları oluşturmuştur. Temalar araştırmanın amaçları çerçevesinde düzenlenmiştir. Bulgular raporlaştırılırken doğrudan aktarımlara sıkça yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın nicel ve nitel bulguları ayrı ayrı bölümlerde aşağıda verilmiştir.

Nicel Bulgular

Okula aidiyet duygusu ve sosyal iyi oluş boyutlarının araştırma kapsamındaki lise öğrencilerindeki mevcut durumlarını ortaya koyan betimsel istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal iyi oluş boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler

Değişkenler	Min-Maks Puan	Ort. \bar{X}	Std. Sapma
Okula aidiyet duygusu	1-4	2.19	.72
Öğrencilerin ailesiyle ilişkisi	1-2	1.18	.34
Aile desteği	1-4	3.24	.70
Öğrencilerin akranlarıyla ilişkisi	1-2	1.25	.37
Öğrencilerin öğretmeniyle ilişkisi	1-4	1.72	.67

Tablo 2. Okula aidiyet duygusu sosyal iyi oluş boyutları arasındaki ilişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5
1.Okula aidiyet duygusu	1				
2.Öğrencilerin ailesiyle ilişkisi	.044*	1			
3.Aile desteği	-.033*	-.175*	1		
4.Öğrencilerin akranlarıyla ilişkisi	.001	.222*	-.040*	1	
5.Öğrencilerin öğretmeniyle ilişkisi	.047*	.061*	-.132*	-.068*	1

Tablo 2 incelendiğinde; öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile sosyal iyi oluşun aile ilişkileri ve öğretmen ilişkileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür ($p < .05$). Buna göre öğrencilerin aile ve öğretmen ilişkileri olumlu yönde arttıkça okula aidiyet duyguları da an-

lamlı düzeyde artmaktadır. Diğer yandan öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile sosyal iyi oluşun aile desteği boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p < .050$). Bu bulguya göre öğrencilerin aile desteği arttıkça okula aidiyet duyguları azalmaktadır. Son olarak, öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile akran ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Tablo 3. Sosyal iyi oluş boyutlarının okula aidiyet duygusuna etkisi

Yordayıcı Değişken	Okula Aidiyet Duygusu			
	<i>b</i>	Std. Sapma	β	<i>p</i>
Öğrencilerin ailesiyle ilişkisi	.089	.031	.041	.005*
Aile desteği	-.030	.015	-.028	.051
Öğrencilerin akranlarıyla ilişkisi	-.002	.028	-.001	.946
Öğrencilerin öğretmenleriyle ilişkisi	.044	.014	.040	.002*

Not: *b* standart olmayan etki katsayısını; β ise standart etki katsayısını ifade eder. $R^2 = \%1$

Tablo 3'e göre, sosyal iyi oluşun aile ilişkileri ve öğretmen ilişkileri boyutlarının öğrencilerin okula aidiyetleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olduğu görülmüştür. Ancak sosyal iyi oluşun aile desteği ve akran ilişkileri boyutlarının okula aidiyetlerine olan etkilerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Tüm alt boyutlar bir arada okula aidiyet duygusu puanlarının yaklaşık %1'ini açıklamaktadır. Öğrencilerin ailesiyle ilişkisindeki artış okula aidiyet duygusunun artışını etkilemektedir. Aynı şekilde, öğrencilerin öğretmenleriyle ilişkisi, onların okula aidiyet duygularının artmasında etkilidir. Ancak aile desteği ve akran ilişkileri okula aidiyette anlamlı etkiye sahip değildir.

Nitel Bulgular

PISA verilerinin ikincil analizinin yapıldığı nicel aşama sonucundaki bulguların derinlemesine incelenmesi ve özel sonuçların ortaya çıkarılması amacıyla nitel aşamaya geçilmiştir. Bu çalışmada nitel aşamanın amacı, nicel veride ortaya çıkan ilişkileri araştırma grubunun görüşleri üzerinden açıklamak ve ayrıntılandırmaktır. Çalışma grubundaki katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda kişisel rehberlik, öğretim süreci, iletişim biçimi, davranış kontrolü ana temaları elde edilmiştir. Her bir ana

tema alt temalardan meydana gelmekte ve bunlar ise farklı kodları içermektedir. Ortaya çıkan ana temalar ve onlara bağlı alt temalar ve kodlar tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 4. Nitel bulgulara dayalı ortaya çıkan temalar, alt temalar ve kodlar

Ana Temalar	Alt Temalar	Kodlar
Kişisel Rehberlik	Psikolojik Destek	Öğrenci sorunlarına duyarlılık, özgüveni geliştiren görevler verme, motive etme, hatalara karşı tolerans gösterme, yaşam deneyimleri sunma
	Sosyal Destek	Arkadaşlık ilişkilerini kolaylaştırma, kurslar ve grup etkinliklerine katılımı sağlama, arkadaşlık ilişkisi yapılandırma yardım, akran zorbalığını fark etme
Öğretim Süreci	Yöntem ve Teknikler	Farklı yöntem ve teknikler kullanma, dersi akıcı ve keyifli hale getirme, öğrenci seviyesini dikkate alma,
	Sınıf Yönetimi	Süreyi etkili kullanma, disiplini sağlama
İletişim Biçimi	Olumlu Yaklaşım	Samimiyet ve güler yüz gösterme, eşitlik belirten tutum, saygılı, nazik gibi değerlere dayalı konuşma biçimi
	Olumsuz Yaklaşım	Hakaret ve şiddet, öğrenciler arasında ayırmacılık, kuşaklararası kıyaslama
Davranış Kontrolü	Akademik Başarı Baskısı	Dış kontrol odağı, aşırı beklenti, yoğun ilgi, olumsuz iletişim biçimi
	Akademik Başarı Desteği	İç kontrol odağı, sosyal etkinliklere yer verme, duygusal destek ve anlayış, ölçülü ilgi, etkili iletişim

Öğrenciler, öğretmenlerin tutum ve davranışlarını okula aidiyet bağlamında nasıl değerlendirmektedirler?

Araştırmanın nitel aşamasının alt amacı, PISA verilerinin ikincil analizi yapılması sonucunda ortaya çıkan istatistiksel sonuçlara göre belirlenmiştir. Araştırmanın nicel sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile öğrenci-öğretmen ilişkisi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, öğretmen-öğrenci ilişkisinin öğrencideki okula aidiyet duygusu

üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç dikkate alınarak öğrencilerle görüşmeler yapılmış, görüşmelerde katılımcılara öğretmen davranışları ile ilgili algıları ve deneyimleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar üzerinden öğretmenlerin hangi tutumu ve davranışlarının öğrencilerdeki okula aidiyet duygusunu etkilediğine dair öğrenci görüşleri incelenmiştir. Bu çalışmada çalışma grubundaki öğrenciler belirlenirken okula ait olma duygusunun ifade ettiği anlam PISA literatürüne uygun olarak anlatılmış, gönüllü öğrencilerin seçiminde bu duyguların yaşanma oranı bir kriter olarak belirlenmemiştir. Katılımcılar arasında okula ait hissettiğini, kendini okulda iyi hissettiğini söyleyen öğrenciler olduğu gibi yalnızlık duygusunu daha fazla yaşadığını, kendini yabancıymış gibi hissettiğini belirten öğrenciler de bulunmaktadır. Katılımcılar yaşadıkları duygu durumları bağlamında öğretmen-öğrenci ilişkilerini anlamlandırmış ve deneyimlerini paylaşmışlardır. Çalışma grubundaki katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda kişisel rehberlik, öğretim süreci ve iletişim biçimi ana temaları elde edilmiştir. Bu bölümde katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerinin özünü anlamak amacıyla her tema doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Kişisel Rehberlik

Öğrencilerin eğitim ve öğretim gördükleri ortamlar, onların aile yaşamından sonra zamanlarını en fazla geçirdiği kurumlardır. Dolayısıyla öğrenciler kişisel özellikleri, psikolojik problemleri ve duygu durumları gibi tüm yönlerini okul yaşamlarına yansımaktadırlar. Bu sebeple eğitim kurumlarında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanı sıra, öğrenciye yönelik çeşitli hizmet alanlarına da ihtiyaç duyulmuştur. Öğrencinin kişisel, duygusal ve sosyal özellikleri konusunda kendini keşfetmesi, sorun olarak algıladığı durumları ele alması ve yaşadığı psikolojik problemler konusunda destek sunulması kişisel rehberlik faaliyetleri kapsamı altında değerlendirilmektedir. Bu desteğin öğrencilere her ne kadar bir uzman tarafından sunulması gerekiyor olsa da diğer öğretmenlere de bu konuda görevler düştüğü katılımcıların görüşlerinden anlaşılmaktadır. Öğrenci görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan veriler analiz edildiğinde, öğretmenle-

rin öğrencilerle ilgilenmesi, onların sorunlarını dinlemesi, arkadaşlık ilişkileri kurmayı kolaylaştırması, öğrencileri motive etmesi gibi davranışlarının, öğrencilerin okula aidiyet/bağlanma [p2] duygularını etkilediğini belirtmişlerdir. Bu kodlar *psikolojik destek ve sosyal destek* alt teması altında iki kategoriye ayrıldıktan sonra *kişisel rehberlik* ana teması altında birleştirilmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen alt temalarda öğrencilerin düşüncelerine yer verilmiştir.

Psikolojik destek. Bu alt tema *öğrenci sorunlarına duyarlılık, özgüveni geliştiren görevler verme, motive etme, hatalara karşı tolerans gösterme, yaşam deneyimleri sunma* kodlarından oluşmaktadır. Psikolojik destek alt teması altındaki öğrenci sorunlarına duyarlılık, yaşam deneyimleri sunma ve motive etme kodları, katılımcıların anlatımlarında oldukça sık rastlanan olgular arasında yer almaktadır. Okula ait olduğunu hisseden öğrenciler de okula bağlılığının zayıf olduğunu düşünenler de, bu duygu durumlarının, öğretmenlerin onlara gösterdiği ilgi ve destekle ilişkili olduğuna dair düşüncelerini ifade etmiş ve yaşantılarını paylaşmışlardır. Katılımcıların ilgili görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Hep ders değil de kişisel hayat ile ilgili de konuşmalar örnekler verseler... Bu okulda da Ayşe Hoca çok ilgileniyor....Anlamli konuştukları zaman çok dikkatimi çekiyor... İşte öğüt veriyor, kendini anlatıyor falan böyle.”(Burcu).

“Öncelikle dertleri dinlemelerine...”(Akif).

“Ben olsam kendisi ile arkadaş olurum. Diyelim ben matematik hocasıyım tamam mı...giderim muhabbet ederim. Sorununun sorarım, bir derdi var mı?” (Hülya).

“Yakın konuşsunlar halimizi sorsunlar o kadar güzel ki dersler de onların anılarını dinlemek. İnsan bir şeyler öğreniyor. Daha hayattan konuşmak. Hem bilgilendiriyor onların anıları...”(Zeynep).

“Diğer Hocam beni tanıdığı için hal ve hareketleri mi olgunlukla karşılayabiliyordu. Bu ise beni tanımadığı için kızılıyordu” (Murat).

“Bazı hocalar da seviyorum çünkü beni çok gazlıyor. Mesela Metin hoca var diyor ki sınıftaki en zeki öğrencisi sensin. Senin

yapabileceğine inanıyorum diyor, özel olarak konuşuyor. Çok seviyorum onu. Öyle söylediği için çalışsam geliyor. Eve gelip ders çalışıyorum.”(Mustafa).

“Benim çok istediğim bir şey mesela bir öğretmen gelse benimle konuşmak istese.... Ona görevler veririm sınıf içerisinde, derse kaldırmaya çalışırım, kendi istemese de yavaştan yavaştan onu zorlamayacak şekilde.”(Nisa).

“Bir tane hocam vardı... Bir derdimiz olunca ona giderdik. Çünkü dertlerimizi dinliyor ve önemsiyor.”(Mert).

Sosyal destek. Öğrenciler ile yapılan görüşmelerde kendini okula ait hissetme duygusunun, öğretmenin onlara gösterdiği sosyal destek ile ilgisi olduğu anlaşılmıştır. Verilerin analizi sırasında okula bağlanmalarına veya okulda yalnız hissetmelerine sebep olan öğretmen davranışlarına dair sorulan sorulara verilen cevapların, akranlarıyla olan ilişkileri odağında cevaplandırıldığı anlaşılmıştır. Öğrenciler tarafından verilen cevaplar incelendiğinde *arkadaşlık ilişkilerini kolaylaştırma, kurslar ve grup etkinliklerine katılımı sağlama, arkadaşlık ilişkisi yapılandırma yardımı, akran zorbalığını fark etme* kodlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Öğrencilerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere, akranlar arasındaki ilişki öğretmenlerin sağlayabileceği sosyal destek ile güçlenebildiği gibi; bu konudaki ilgisizlikte olumsuz etkiye sebep olabilmektedir. Katılımcıların altısı çevresiyle kurduğu ilişkilerde öğretmenlerine ihtiyaç duyduklarını aşağıdaki ifadeleriyle dile getirmişlerdir.

“Bazı erkek arkadaşlarımız bize kötü davranıyordu, özellikle ben köyden geliyorum diye böyle dalga geçiyorlar arkadaşlarım. Ya ben de bunu öğretmenlere çok söylemedim. öğrenciyiz ya her şeyi şikayet ediyorlar diye hiç ciddiye alamazdık, o çocuklara hiçbir şey yapmıyorlardı, disiplin cezası falan.... Acaba gerçekten öyle bir şey var mı diye bile ilgilenmezlerdi.”(Nisa).

“Öğrenci mi alırım, dışarıya huzurlu bir yere götürürüm. Orada onunla güzelce konuşurum bir iki saat bütün dertlerini dinlerim. Ona zaman ayırırım. Onunla bir şeyler yaparım onu sosyal yaşama alıştırmaya çalışırım.... Arkadaşlarıyla arasını iyi yapmaya çalışırım...küsünce barıştırırım...”(Mert).

“Çünkü ben de ilkokulda bunları çok yaşıyordum. Hocam çok yardımcı oldu hani sürekli oyunları oynarken beni çağırırdı yanına, ‘Hadi sen de gel katıl’ ben yine çekinir gidemezdim ama. Sonra arkadaşlarımla yanına gelince ben de açılmaya başladım. Ben olsam şimdi sınıf içerisinde onun da diğer öğrencilere katılmasını sağlarım. Onlarla birlikte aktiviteler yapmasını projelere katılmasını sağlarım.” (Figen).

“Ben okulda kendimi çok yalnızım, fikirler öğretseler nasıl arkadaşlık kuracağımız konusunda... Bir tane öğretmenim vardı tek oturduğumda yanına birini koyardı.”(Emre).

“Ben olsam onu çalışkan öğrencilerin yanına oturturdum...”(Mustafa).

Öğretim Süreci

Öğrenciler ile yapılan görüşmelerin analizi sonucunda *öğretim süreci* ana teması elde edilmiştir. Öğretim, öğrenciye eğitim hedeflerini kazandırmak için uygulanan bütün süreci ifade etmektedir. Öğretim süreci içerisinde programlar, teknik ve yöntemler, sınıf yönetimi gibi öğrenme öğretme faaliyetleri bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde, öğrencilerin okula ait hissetme duygusunu etkileyen öğretmen davranışları sorulduğunda, öğretmenlerin sınıf yönetimi ile öğretim yöntem ve tekniklerini kullanma konusundaki farklılıklarının öğrenciler tarafından dile getirildiği görülmüştür. Öğrencilerin öğretim sürecini belirten ifadeleri *yöntem-teknikler ve sınıf yönetimi* olmak üzere iki alt tema içerisinde kümelenebilir.

Yöntem ve teknikler. Öğretim yöntemi ve teknikleri öğrencinin nitelikli bir eğitim almasında öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlardan biridir. Öğretim yöntem ve teknikleri öğrencinin özellikleri, dersin amaçları gibi birçok faktöre göre öğretmen tarafından belirlenmektedir. Bu yöntem ve tekniklerin seçimindeki amaç eğitim öğretimi hedeflerine en kısa yoldan ve en iyi şekilde ulaşabilmektir. Bu araştırmanın bulgularını doğrultusunda öğretmenler tarafından öğrencilere uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerinin, öğrenci-öğretmen ilişkisinin bir parçası olduğu görülmüştür. Öğrencilerin ifadeleri analiz edildiğinde *farklı yöntem ve teknikleri kul-*

lanma, dersi akıcı ve keyifli hale getirme, öğrenci seviyesini dikkate alma kodlarının yöntem ve teknikler alt teması içerisinde kümelendiği anlaşılıştır. Öğretmenlerin farklı öğretim yöntemleri kullanması ve öğrencilerin seviyelerini dikkate alarak dersi sürdürmesi, dersi tüm öğrenciler açısından daha anlaşılır hale getirmektedir. Bu durum katılımcıların odağını öğretim yöntemlerine çekmektedir. Ayrıca öğretmenin dersi daha keyifli ve akıcı bir şekilde sunması gerektiğinin bütün öğrenciler tarafından dile getirildiği görülmüştür. Bu alt temayı oluşturan alıntılardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

“...Dersi akıcı geçiren öğretmenler. Dersi eğlenceli geçirenler... O kişinin aklını bilerek anlatması daha iyi olur bence, görsellerle anlatması...”(Burcu).

“İşledikleri ders mesela çok sıkıcı oluyor. Bizde dinlemiyoruz doğal olarak.... Çok sıkıcı ders işliyorlar öyle gibi. Bu bize okuldan soğutuyor.”(Murat).

“Ben olsam hobilerini sorarım, hoşlandıkları şeyleri dersi ona göre anlatmaya çalışırım.” (Mert).

“O kadar çok ders görüyoruz ki, bence çok zorlamaları gerekmiyor yavaş yavaş. Birazcık kolaylaştırsalar daha iyi olur yardımcı olsalar. Zor olunca yapamıyoruz çalışma isteğimiz gidiyor” (Semanur).

“Dersleri çok sıktıklarında okula gelmek istemiyoruz... Bir tane hocam vardı, o da sınıfa gelir konuyu öyle dümdüz anlatır giderdi hiç konuşmazdı, başka bir şey yapmazdı, dinlemezdi. Onun dersine bile gitmek istemezdim.” (Mert).

“Bence kesinlikle çok etkililer, çünkü bazen öyle dersler oluyor ki zamanın geçmemesini çok istiyoruz bazen matematik dersinde. Bizim hocamız var çok eğlenceli oluyor. Bazı soruları da kolay soruyor. İnsan bu derslerde istekli oluyor.” (Zeynep).

Sınıf yönetimi. Öğrenciler, öğretmenlerle kurdukları ilişkide okula bağlılıklarını etkileyen öğretim süreci faktörlerinden bir diğeri olarak, sınıf yönetimini dile getirmişlerdir. Eğitim ortamının verimli bir şekilde dönüşebilmesinin en önemli etkenlerinden biri etkili sınıf yönetimidir. Ders süresinin etkili kullanımı, sınıf içi kuralları belirleyip uygulayabilmesi, nitelikli öğrenci-öğretmen iletişimi gibi faktörler sınıf yönetimini oluşturmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde öğrenci-öğretmen iletişimi farklı bir ana tema olarak öne çıktığı için bu alt tema *süreyi etkili kullanma ve disiplini sağlama* kodlarının kümelenmesinden oluşmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, *sınıf yönetimi* alt teması altındaki ders süresinin etkili kullanımına ve sınıf içerisinde disiplini sağlamaya yönelik ifadelerinin birkaçı aşağıda sunulmuştur.

“Şey şu yönde şey yapıyorlar. Kırk dakika boyunca ders. Çok sıkıcı oluyor. Bizde dinlemiyoruz doğal olarak. Sonra da derste gü-rültüler, konuşmalar, sesler gibi. Bu kez de hiçbir şey anlamıyoruz...ben olsam on dakikasında öğrenci ile sohbet ederdim.”(Büşra).

“Derste tamamıyla anlatmasınlar. Kırk dakikanın hepsi ders olmasın. Bıkıyoruz.”(Egen).

“Derste bazen ara versinler, bir şeyler anlatsınlar, kendi anılarından, şarkı olabilir, fıkra, daha eğlenceli oluyor. Sıkılmıyoruz” (Emre).

“Bazı öğretmenlerimiz boş zaman geçiriyor, dersi kaynatıyorlar arkadaşlar öyle geçiyor ders. Verimsiz işte. Boşuna geldim okula diyorum. (Hülya).

İletişim Biçimi

Eğitim-öğretim sisteminde nitelikli bir eğitimci olabilmek için iletişim sürecini çok iyi kullanmak gerekmektedir. Çünkü eğitim bir etkileşim sürecidir. İletişim ise bu etkileşimin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Öğretmenler konuşma biçimi, öğrenciye yaklaşımı, jest ve mimikleri ile öğrenciye mesajlar vermekte ve onlarda yeni duygular ve tutumlar oluşmasına sebep olmaktadır. Öğrencinin çevreye karşı verdiği geri bildirim çoğunlukla iletilen mesajların niteliğine göre değişmektedir. Araştırma bulguları analiz edildiğinde, olumsuz yaklaşımlar karşısında katılımcıların okula aidiyet duygusunun azaldığı, olumlu yaklaşımlar karşısında ise fazlaştığı anlaşılmıştır. Katılımcılardan edinilen veriler doğrultusunda *iletişim biçimi* ana teması ve ona bağlı olarak *olumlu yaklaşım ve olumsuz yaklaşım* alt temaları oluşturulmuştur.

Olumlu yaklaşım. Eğitim ve öğretim kurumlarında öğretmenler, öğrencileri ile sürekli etkileşim içerisinde bulunmaktadırlar. Sınıf içerisinde ve sınıf dışında devam eden bu iletişim hem öğrencilerin öğrenme yaşantılarını etkilemekte hem de çevreye karşı tutumlarını yapılandırmaktadır. Öğretmenlerin olumlu ve olumsuz olarak gruplandığı tepkilerinin (Cüceloğlu, 2001) iletişim sürecinde önemli bir yer tuttuğu katılımcıların görüşlerinden anlaşılmaktadır. Katılımcılara göre öğretmenlerin dostça davranmaları, öğrenciye karşı samimi ve güler yüzlü olmaları, nazik ve kibar konuşmaları okula bağlanmaları açısından gerekli yaklaşımlardır. Bu sebeple *samimiyet ve güler yüz gösterme, eşitlik belirten tutum, saygılı, nazik gibi değerlere dayalı konuşma biçimi* kodları *olumlu yaklaşım* alt teması altında birleştirilmiş, katılımcıların görüşleri ile desteklenmiştir.

“Öğretmenlerim Çok etkili. Güzel konuşsalar, dersleri sevdirmeye çalışsalar... bir tane hocam vardı... bizimle oturuyordu konuşuyordu, gülüyordu bizimle.” (Mert).

“Biraz dost gibi arkadaş gibi daha samimi konuşmalı davranmalı” (Akif).

“Daha kibar davranabilirler. Bazı öğretmenler... Biraz argo kelimeler kullanabiliyor. Onları kullanmamalı öğretmenler. Biraz daha yumuşak konuşmalı” (Burcu).

“Güler yüzlü olsa bize yardımcı olsa. Daha sıcakkanlı olmaları., ilgilenmeleri bizimle... Öğrenciye biraz daha arkadaşça yaklaşmaları. Öğrenciye yukarıdan bakmamaları” (Büşra).

“Öğrenciyiz diye küçük görüyorlar hiç ciddiye almıyorlar” (Nisa).

Olumsuz yaklaşım. Yüzyıllardır öğretim sürecinde başrolü oynayan öğretmenler, öğrenci ile iletişimde her zaman olumlu yaklaşımlar sergilememektedirler. Öğrenciyi azarlama, onlara hakaret etme, bağırma, şiddet gibi yaklaşımlar ve yanlış cezalandırma yöntemleri eğitim ortamlarında iletişim çatışmalarına, öğrencide istenmeyen davranışlara yol açmaktadır. Katılımcıların öğretmenlerin tutumlarına dair ifadeleri *hakaret ve şiddet* kodu ile kavramsallaştırılmış, bu yaklaşımların öğrenciyi okula yabancılaştırdığı anlaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin tüm öğrencilere eşit mua-

mele etmemesi, objektif davranmaması ve kendi öğrencilik dönemiyle öğrencilerin yaşamını sürekli olarak kıyaslaması katılımcıların şikâyet ettiği diğer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar bu tür yaklaşımların onların okula aidiyet hissini olumsuz olarak etkilediğini belirtmiş, ifadeleri ise *öğrenciler arasında ayrımcılık, kuşaklararası kıyaslama* kodları ile *olumsuz yaklaşım* alt teması altında birleştirilmiştir. Katılımcıların ifadelerinden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

“Hoca beni bütün sınıfın içinde rezil etti. Bağırması, çağırmıştı. Haftalarca o Hoca’dan çok uzak durmuştum. Çok üzülmüştüm... Bence bir hocanın tavri öğrencinin okul hayatını o kadar çok etkiliyor ki. Geçenlerde yine oldu, ben haksızlığı kaldıramayan bir insanım. Okulda kart oynamak yasak Ama erkekler arkada kart oynuyorlar. Ben de çok yorgundum uyuyorum yani başımı koymuşum hoca bana kızdı. Onlara değil bana bağırıyor. Nasıl adaletsizlik bu ya! İyi de ders işlendiği düşünmüyorum. Benim de başım çok ağrıyor yatıyorum. Sonra ben gittim Müdür Yardımcısına anlattım. Ağlamaya başladım çok üzüldüm. Çok etkiledi beni, hocaya kinle bakıyordum. Ters ters cevaplar veriyordum hıncımı almak için.”(Hülya).

“Bir tane de hocamız vardı işte sınıfta sürekli bir tane kıza odaklanmıştı kız arkadaşımıza. Sürekli her etkinlikte o yapıyordu her şeyi. Bu da diğer arkadaşları üzüyordu yani ayrımcılık yapıyordu”(Murat).

“Öğretmenler çok sinirli öyle olmamalı... sınıf ortasında azarlama salar... Özellikle yaşlı öğretmenleri hiç sevmiyorum yeni öğretmenler daha anlayışlı. Yaşlı öğretmenler sürekli kendi yaşama ile bizi kıyaslıyor kendi dönemi ile. Bizim zamanımızda söyle olurdu böyle olurdu diyorlar ama artık onları zamanı değil.”(Mustafa).

“O hoca kızların saçını çekiyor, bıkmıştık artık, nefret ettik der-sinden” (Emre).

Öğrenciler, ebeveynlerinin tutum ve davranışlarını okula aidiyet bağlamında nasıl değerlendirmektedirler?

PISA verilerinin ikincil analizi yapılması sonucunda ortaya çıkan diğer bir istatistiksel sonuç incelendiğinde, öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile öğrenci-ebeveyn ilişkisi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ortaya çıkan bu sonuç dikkate alınarak öğrencilerle görüşmeler yapılmış, görüşmelerde katılımcılara ailelerin davranışları ile ilgili algıları ve deneyimleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar üzerinden ebeveynlerin hangi tutumu ve davranışlarının öğrencilerdeki okula aidiyet duygusunu etkilediğine dair öğrenci görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar yaşadıkları duygu durum bağlamında ebeveyn-öğrenci ilişkilerini anlamlandırmış ve deneyimlerini paylaşmışlardır. Çalışma grubundaki katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda, *davranış kontrolü* ana teması, bu ana temaya bağlı olarak *akademik başarı baskısı ve akademik başarı desteği* olmak üzere iki alt tema elde edilmiştir. Bu bölümde temalarla ilgili olarak katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerinin özünü anlamak amacıyla, her tema doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Davranış Kontrolü

Birbirlerine biyolojik ve duygusal bağ ile bağlanan aile, üyelere ait sorumlulukların yerine getirilmesi ve belirlenen kuralların sürdürülmesinde aile içi davranış kontrolü işlevini kullanmaktadır. Aile yaşam döngüsüne bağlı olarak aile yaşamında çeşitli süreçler yaşanmakta ve konular gündeme gelmektedir. Bu süreçlerden biri çocukların okul dönemi ve ona bağlı olarak ortaya çıkan çocuklarının akademik başarısı konusudur. Ebeveynler çocuklarının okul yaşamı boyunca başarılı olmasını istemekte ve bu beklentilerinin gerçekleşmesine yönelik çocuklarına karşı çeşitli disiplin yöntemleri ve denetim biçimleri sergilemektedirler. Yapılan görüşmeler sonucunda akademik başarı konusunda algılanan bu davranış kontrolü biçimlerinin katılımcılar tarafından dile getirildiği görülmüş ve *davranış kontrolü* ana teması belirlenmiştir. Analizlerde öğrencilerin ifade ettiği davranış kontrolü biçimlerinin bir kısmının baskı olarak; bir kısmının ise destek olarak algılandığı fark edilmiş ve *akademik başarı baskısı ile aka-*

demik başarı desteği alt temaları oluşturulmuştur. Temalarla ilgili olarak katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerinin özünü anlamak amacıyla her tema doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Akademik Başarı Baskısı. Öğrencilerin okula aidiyet duygularının ebeveynlerin hangi tutum ve davranışlarından etkilendiğine dair öğrenci algılarının incelendiği araştırmada, öğrencilerin aileleriyle ilişkisinde ebeveynlerine ait bazı tutum ve davranışları baskı olarak algıladığı anlaşılmıştır. Akademik başarı baskısı bazı ebeveynlerin çocukların daha iyi eğitim alabilmesi için bilinçli olarak ya da bilinçsizce yaptığı davranışlar ve uyguladığı yöntemler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Kapıkıran, 2016). Öğrencilerin ifadelerine bağlı olarak oluşturulan *akademik başarı baskısı* alt tema'sının, nicel aşamaya ait istatistiksel sonuçlarda ortaya çıkan negatif ilişkiyi açıkladığı düşünülmektedir. *Dış kontrol odağı, aşırı beklenti, yoğun ilgi, olumsuz iletişim biçimi* kodlarının birleşmesiyle oluşan alt temaya ait katılımcıların görüşlerinden bir kaçısı aşağıda bulunmaktadır.

“Ben herkes daha yüksek notlar alırım, ama onlar derler ki daha daha yüksek olsun en yüksek olsun. Yüksek not alıyorum, birçok dersten, ama birinden alamadığımda hemen kızıyorlar, arka planda ne kadar çalıştığımı farkında değiller. Sonuca bakıyorlar... Ben çaba gösteriyorum”(Mert).

“Ailem sürekli yüksek not almamı istiyor. Sürekli psikolojik baskı altında hissediyorum. Bu da düşük almamı sağlıyor. Çok baskı altında hissediyorum. Yani artık korkar oldum düşük alırsam ne olur, annemlere söylersem ne olur. Anlatmaya korkuyorum bizimkilere.” (Nisa).

“Onlar söyleyince benim hiç çalışmam gelmiyor, annem sürekli çalış diyor, ama bu bana berbat hissettiriyor. Sürekli baskı oluşuyor üstümde sinir oluyorum. Çünkü ben bir şeyi kendim istemedikçe yapmıyorum.”(Mustafa).

“Sürekli ders çalış diyor. Hal ve hareketlerine dikkat et diyor, rahatsız oluyorum ama yine de ders yapmıyorum.”(Büşra).

“Ailem çok etkili. Çok aşırı şekilde sıkıştırmaları ya da sormaları biraz soğutuyor okuldan... Ailem biraz azar demeyeyim de ses yükselmesi oluyor, o zaman işte okuldan soğuyorum.”(Burcu).

*“Söylesinler evet ama sürekli sürekli değil, biraz daha az ilgilen-
seler derslerimle daha iyi olur”(Murat)*

Akademik Başarı Desteği. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde, akademik başarı için yapılması gereken etkinliklerin, yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin ebeveynler tarafından merak edilmesinin ve takip edilmesinin olağan bir durum olarak karşılandığı görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden ortaya çıkan verilere göre, nicel aşamadaki öğrencilerin okula aidiyet duygusu ile öğrenci-ebeveyn ilişkisini pozitif ve anlamlı bir ilişki olması sonucunun, ebeveyn davranışlarının yoğunluğuna ve niteliğine bağlı olduğu anlaşılmıştır. Analizler sonucunda görülmektedir ki katılımcılar, akademik başarının yükselmesine yönelik ebeveynlerin sergiledikleri birçok davranışı olumlu olarak niteleyip destek olarak değerlendirmişlerdir. Bu doğrultuda *iç kontrol odağı, sosyal etkinliklere yer verme, duygusal destek ve anlayış, ölçülü ilgi, etkili iletişim* kodlarının kümelenmesiyle birlikte *akademik başarı desteği* alt teması oluşturulmuştur. Katılımcıların davranışlarına dair dikkat çeken görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Mesela ben zorunlu çalıştığım zaman pek bir şey anlamıyorum. Ama kendi isteğimle çalıştığımda gayet anlıyorum. Ben olsam, ilk başta çok fazla sıklmazdım ama yine de sorardım, okula gider.”(Akif).

“Ben olsam çocuğuma hiç baskı yapmam hiç ders çalış falan. Sınav zamanı geldiğinde hatırlatırım yeter, gerisini kendi düşünsün. Ama hiç ilgilenmezlerse de bu sefer kendimizi çok salarız, ergenlik falan.”(Murat).

“Mesela Babam git diyor, derslerine çalış ama eğlenceni de yap ama dozunda yap abartma diyor. Bir ara ailem çok baskı yapıyordu böyle çalış, ben bayağı stres oluyordum böyle hani sürekli ders ders. Artık böyle psikolojim bozulmuştu. Yavaş yavaş bunun onlar bunu bana bıraktılar günde bir saat çalış iki saat çalış demeye başladılar. Onlar da artık anladı gün boyunca okuldayım eve gelince de sürekli ders çalışmak bayağı yorucu oluyor. Okula bağlayan şey sadece ders değil ki, hatta hiç bir öğrenci dersi okula ya bağlamaz. Aktiviteler, kurslar, bir takımında olmak bunlar da insanı okula bağlar.”(Semanur).

“Gezmeye götürsünler beni hafta sonu farklı bir şeyler yapalım. Eğer çok merak ediyorsa beni dışarı çıkarsınlar bir yemek yiyelim ya da bir kafeye götürsünler orada güzelce konuşsunlar okulun nasıl gidiyor. Arada bir böyle sorabilirler ama baskı yapmasınlar.”(Zeynep).

“Okuyup da iş kazanma konusunda kendi aramızda bayağı konuştuk ailemle, beni etkiledi. Her gün benimle düzenli olarak konuşmaları, okulu sevmem konusunda, günlük yaşamdan falan. Kalbimi kırmadan konuşmaya çalışmaları da önemli.”(Figen).

Tartışma ve Öneriler

PISA verilerinin ikincil analizinin yapıldığı nicel aşama sonucunda bulguların derinlemesine incelenmesi ve özel sonuçların ortaya çıkarılması amacıyla nitel aşamaya geçilmiştir. Araştırmanın nicel sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile öğrenci-öğretmen ilişkisi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu, öğrenci-öğretmen ilişkisinin, öğrencilerin okula aidiyet duygularını pozitif yönde etkilediği anlaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç dikkate alınarak öğrencilerle görüşmeler yapılmış, görüşmelerde katılımcılara öğretmen davranışları ile ilgili algıları ve deneyimleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar üzerinden öğretmenlerin hangi tutumu ve davranışlarının öğrencilerdeki okula aidiyet duygusunu etkilediğine dair öğrenci görüşleri incelenmiş ve derinlemesine bilgi edinilmiştir. Çalışma grubundaki katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda *kişisel rehberlik, öğretim süreci ve iletişim biçimi* ana temaları elde edilmiştir.

Öğrenci görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan veriler analiz edildiğinde, öğretmenlerin öğrencilerle ilgilenmesi, onların sorunlarını dinlemesi, arkadaşlık ilişkileri kurmayı kolaylaştırması, öğrencileri motive etmesi gibi davranışlarının, öğrencilerin okula aidiyet/bağlanma duygularını etkilediğini belirtmişlerdir. Bu kodlar *psikolojik destek ve sosyal destek* alt teması altında iki kategoriye ayrıldıktan sonra *kişisel rehberlik* ana teması altında birleştirilmiştir. Okula ait olduğunu hisseden öğrenciler de okula bağlılığının zayıf olduğunu düşünenler de, bu duygu durumlarının, öğretmenlerin onlara gösterdiği ilgi ve destekle ilişkili olduğuna dair dü-

şüncelerini ifade etmiş ve yaşantılarını paylaşmışlardır. Öğrencinin kişisel, duygusal ve sosyal özellikleri konusunda kendini keşfetmesi, sorun olarak algıladığı durumları ele alması ve yaşadığı psikolojik problemler konusunda destek sunulması kişisel rehberlik faaliyetleri kapsamında altında değerlendirilmektedir. Okulun bir üyesi olarak değerli olduğunu düşünmeyi okula ait olma duygusunun temeli olduğunu ifade eden araştırmacılar, bu kavramı öğretmen öğrenci ilişkisi ile bağlantılı olarak görmüşlerdir (Juvonen, 2006). Yapılan araştırmalarda öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişki nitelikli bir şekilde devam ettiğinde öğrencilerin okula aidiyet duygularının geliştiği ve okula bağlandıkları görülmüştür (St-Amand, Girard ve Smith, 2017; Can, 2014; Cremmers ve Kyriakides, 2008). Dilekmen (2008) tarafından etkili bir ilişki kurmada kullandığı öğretmen davranışlarının ne olduğuna dair literatür taraması yaptığı araştırmasında öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenme, gelişimlerini destekleme, onları motive etme, duygularını anlama, özgüvenini destekleme, iş birliğine dayalı bir ortam hazırlama ve olumlu bir çevre kurma konusunda yardım etme gibi tutum ve davranışları sıralamıştır. Yine Erden (1998) tarafından yapılan bir araştırmada, başarılı bir öğretilerde bulunması gerekli nitelikler incelenmiş ve kişisel nitelikler içerisinde hoşgörölü, sabırlı, cesaretlendirici ve destekleyici olma gibi özelliklerin ön plana çıktığı görülmüştür. Cerit'in (2008) Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşlerinin incelediği araştırmasında öğrencilerin öğretmenler için danışman, koç, anne-baba, rehber gibi kavramlar kullandığı görülmüştür. Yapılan diğer araştırmalar incelendiğinde, öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenme, rehberlik yapma, sosyal faaliyetler konusunda teşvik etme, gelişimleri konusunda destekleme, ideal davranış modelleri ve yaşam deneyimleri sunma gibi öğretmenlerin psikolojik ve sosyal desteğinin öğrenci öğretmen ilişkisi içerisinde önemli bir etken olduğu anlaşılmıştır (Çakmak ve Aktan, 2016; Erden, Aytaç ve Altunçekiç, 2014; Fidan, Budan, Yüksel, Kasapoğlu ve Yamaç, 2012; Finn, 1989; Gordon and Burch 2003). İlgili literatür incelendiğinde ortaya çıkan sonuçların rehberlik ana teması altındaki psikolojik ve sosyal destek alt temalarına ait *öğrenci sorunlarına duyarlılık, özgüveni geliştiren görevler verme, motive etme, hatalara karşı tolerans gösterme, yaşam deneyimleri sunma, arkadaşlık ilişkilerini kolaylaştırma, kurslar ve grup etkinliklerine katılımı sağlama, arkadaşlık ilişkisi yapılandırma, yardım, akran zorbalığını fark etme* kodlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

Öğrenciler ile yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ikinci kategori olarak *öğretim süreci ana* teması elde edilmiştir. Yapılan görüşmelerde, öğrencilerin okula ait hissetme duygusunu etkileyen öğretmen davranışları sorulduğunda, öğretmenlerin sınıf yönetimi ile öğretim yöntem ve tekniklerini kullanma konusundaki farklılıklarının öğrenciler tarafından dile getirildiği görülmüştür. Öğrencilerin öğretim sürecini belirten ifadeleri *yöntem-teknikler ve sınıf yönetimi* olmak üzere iki alt tema içerisinde kümelenmiştir. Öğretim yöntemi ve teknikleri öğrencinin nitelikli bir eğitim almasında öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlardan biridir. Ders süresinin etkili kullanımı ve sınıf içi kuralları belirleyip uygulayabilmesi gibi faktörler sınıf yönetimini oluştururken, bireysel farklılıkları dikkate alarak dersi anlatma, dersi daha akıcı ve keyifli hale getirebilme ve farklı yöntem ve teknikleri kullanma gibi faktörler ise öğretim yöntem ve tekniklerinin içerisinde değerlendirilmiştir. Clemson ve Craft (1981) tarafından yapılan çalışmada öğretmenin kullandığı yöntem ve tekniklerin nitelikli ve farklı olmasının önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Osterman'ın (2010) çalışması incelendiğinde öğretilerden olumlu öğrenme ortamı oluşturabilmesi ve etkili sınıf yönetimi kurabilmesinin beklendiği görülmüştür. Araştırmalar incelendiğinde sınıf içerisinde farklı yöntemler kullanılabilmesi (Marks, 2000), bireysel farklılıkları göz önüne alması (Yıldırım, Ünal ve Çelik, 2011), dersi eğlenceli olarak sunması (Çakmak ve Aktan, 2016), ders süresini ve sınıf içi davranış kontrolünü sağlaması (Can, 2004) gibi özelliklerin öğrenme- öğretme faaliyetlerini kapsadığı anlaşılmıştır (Karakelle, 2005). Özkan ve Arslantaş'ın (2013) çalışmasında öğretmenin sınıfta yapıcı ve eğitsel bir disiplin sağlayabilmesi ve yeni yöntem ve teknikler uygulayabilmesini öğretmen nitelikleri açısından ilk sıralarda bulunması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Eğitim-öğretim sisteminde nitelikli bir eğitimci olabilmek için iletişim sürecini çok iyi kullanmak gerekmektedir. Çünkü eğitim bir etkileşim sürecidir. İletişim ise bu etkileşimin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Araştırma bulguları analiz edildiğinde, öğretmenin kullandığı iletişim biçiminin öğrenciler tarafından dile getirildiği görülmüştür. Öğretmenlerin olumsuz yaklaşımları karşısında katılımcıların okula aidiyet duygusunun azaldığı, olumlu yaklaşımları karşısında ise fazlaştığı anlaşılmıştır. Katılımcılardan edinilen veriler doğrultusunda *iletişim biçimi* ana teması ve

ona bağlı olarak *olumlu yaklaşım ve olumsuz yaklaşım* alt temaları oluşturulmuştur. Katılımcılara göre öğretmenlerin dostça davranmaları, öğrenciye karşı samimi ve güler yüzlü olmaları, nazik ve kibar konuşmaları okula bağlanmaları açısından gerekli yaklaşımlardır. Bu sebeple *samimiyet ve güler yüz gösterme, eşitlik belirten tutum, saygılı, nazik gibi değerlere dayalı konuşma biçimi* kodları *olumlu yaklaşım* alt teması altında birleştirilmiş, katılımcıların görüşleri ile desteklenmiştir. Öğrenciyi azarlama, onlara hakaret etme, bağırma, eşit muamele etmeme, kendi öğrencilik dönemiyle öğrencilerin yaşamını sürekli olarak kıyaslaması gibi yaklaşımlar katılımcıların şikâyet ettiği olumsuz yaklaşımlar olarak kategorize edilmiş, *hakaret ve şiddet, öğrenciler arasında ayrımcılık, kuşaklar arası kıyaslama* kodu ile kavramsallaştırılmıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmenlerin iletişim biçimlerinin öğrencilerin eğitim öğretim yaşamında farklılık yaratan en önemli etkenlerden biri olduğu anlaşılmıştır (Can, 2004; Cauley, Charfin ve Certo, 2001; Cothran ve Ennis, 2000; Çakmak ve Aktan, 2016; Erden vd, 2014; Savi, 2011; Şen ve Erişen, 2002).

Araştırmanın diğer bir nicel sonucu incelendiğinde, öğrencilerin okula aidiyet duyguları ile öğrenci-ebeveyn ilişkisi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu ve ebeveyn-öğrenci ilişkisinin, öğrencideki okula aidiyet duygusuna olumlu etki ettiği anlaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç dikkate alınarak öğrencilerle görüşmeler yapılmış, görüşmelerde katılımcılara ailelerin davranışları ile ilgili algıları ve deneyimleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar üzerinden ebeveynlerin hangi tutumu ve davranışlarının öğrencilerdeki okula aidiyet duygusunu etkilediğine dair öğrenci görüşleri incelenmiştir. Ebeveynler çocuklarının okul yaşamı boyunca başarılı olmasını istemekte ve bu beklentilerinin gerçekleşmesine yönelik çocuklarına karşı çeşitli disiplin yöntemleri ve denetim biçimleri sergilemektedirler. Yapılan görüşmeler sonucunda akademik başarı konusunda algılanan bu davranış kontrolü biçimlerinin katılımcılar tarafından dile getirildiği görülmüş ve *davranış kontrolü* ana teması belirlenmiştir.

Analizlerde öğrencilerin ifade ettiği davranış kontrolü biçimlerinin bir kısmının baskı olarak; bir kısmının ise destek olarak algılandığı fark edilmiş ve *akademik başarı baskısı ile akademik başarı desteği* alt temaları oluşturulmuştur. Akademik başarı baskısı bazı ebeveynlerin çocukların daha iyi eğitim alabilmesi için bilinçli olarak ya da bilinçsizce yaptığı davranışlar ve uyguladığı yöntemler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Kapıkıran,

2016). Öğrencilerin ifadelerine bağlı olarak oluşturulan *akademik başarı baskısı* alt tema'sına dair ifadeler *dış kontrol odağı, aşırı beklenti, yoğun ilgi, olumsuz iletişim biçimi* kodlarına dönüşmüştür. Bronstein, Ginsburg ve Henrera, (2005) tarafından yapılan araştırmada ailelerin dışsal kontrolü ve sürekli uyarma ve hatırlatma yapmalarının çocuklar tarafından olumsuz davranışlar olarak nitelendirildiği anlaşılmıştır. Ayrıca başarıya dair aşırı beklenti öğrencilerin eğitime dair sorumluluklarından kaçmasına sebep olmaktadır (Dam, 2008). Bu davranış biçiminin, çocukların motivasyonlarını düşürdüğü ve başarılarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Yine yapılan birçok araştırmada aileleri tarafından başarı baskısını hisseden çocuklarda akademik başarının düşük olduğu anlaşılmıştır (Campbell ve Verna, 2007).

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde, akademik başarı için yapılması gereken etkinliklerin, yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin ebeveynler tarafından merak edilmesinin ve takip edilmesinin olağan bir durum olarak karşılandığı görülmüştür. Analizler sonucunda görülmektedir ki katılımcılar, akademik başarının yükselmesine yönelik ebeveynlerin sergiledikleri birçok davranışı olumlu olarak niteleyip akademik başarı desteği destek olarak değerlendirmişlerdir. Öğrencilerin destek olarak algıladığı ifadeler incelendiğinde karşımıza *iç kontrol odağı kurmayı isteme, yaşamlarında sosyal etkinliklere yer verme, duygusal destek ve anlayış, etkili iletişim biçimi ve sınırlı ilgi beklentisi* çıkmıştır. Literatür incelendiğinde ebeveynlerin başarı baskısı ile ergenlerin başarı güdüsü arasında olumsuz, başarı destekleri ile olumlu yönde ilişki saptanmıştır. Çocuklarıyla samimi ilişkiler kuran, onlara güvenen ve serbest alan bırakabilen ailelerin verdiği akademik desteğin öğrenciyi olumlu olarak etkilediği görülmüştür (Bronstein ve diğ., 2005; Goodall ve Vorhaus, 2011; Gonzalez-DeHass, Willems ve Holbein, 2005; Kapıkıran ve Özgüngör, 2009; Keçeli-Kayısılı, 2008). Bu durum, araştırmanın sonucunun önceki çalışmaların sonuçlarıyla paralellik gösterdiğini ortaya koymuştur. Tüm bu tartışma ve yorumlardan hareketle, araştırmanın nicel verileri ile elde edilen sonuçların nitel sonuçlarla açıklık kazandığı, birbiriyle örtüştüğü dolayısıyla karma desen araştırmanın doğası ile uyumlu olduğu ileri sürülebilir.

Elde edilen nicel ve nitel bulgulara dayanarak bazı öneriler getirilebilir. Öncelikle öğrencilerin okula aidiyet duygularında aile, akran ilişkileri ve

öğretmen değişkenlerinin önemi göz önüne alınmalıdır. Bu çerçevede, ailelerin çocuklarının okul süreçlerine dahil olurken daha sağlıklı bir iletişim biçimi kurmalarının, ilgilenme ile baskı kurma arasındaki farkı göz önüne almalarının önemi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmadaki öğrenci grubunun ergenlik döneminde olduğundan ve bu dönemde akran ilişkilerinin öneminden hareketle, okulda öğrencilerin akranları ile olumlu bağlar kurabilecekleri faaliyetler oluşturulmasının gerekli olduğu ileri sürülebilir. Öte yandan öğretmenlerin, öğrencilerin okula dair aidiyet duygularında onlarla daha sağlıklı ilişkiler kurmalarının son derece önemli olduğu görülmektedir. Tüm bu değişkenler içinde okul psikolojik danışmanlarının da konsültasyon hizmetleri çerçevesinde veliler, okul idaresi ve öğretmenlerle işbirliği içinde yürüteceği çalışmaların öğrencilerin okula aidiyet duygularında olumlu etkiler yaratacağı söylenebilir. Son olarak okula aidiyeti etkileyen değişkenlerin farklı yöntemlerle araştırılmasının alanı zenginleştireceği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Mixed Study on High School Students' Sense of Belonging to School and Social Well-Being

*

Durmuş Ümmet – Selçuk Doğan – Hatice Pınar Kemahlı

Marmara University - University of Florida – Düzce University

Students' academic achievements, fulfillment of their duties in all areas of development and, more broadly, the achievement of educational objectives are closely related to the sense of belonging that students feel about the school. The sense of belonging to the school is a concept that people are more focused on recently (Alkan, 2016). The sense of belonging to the school refers to the personal feelings of the students about how much approval they have from other people in the school, how much they are respected, how much they are included in the activities and supported. In this context, belonging to school is handled in relation to academic achievement and performance, motivation and self-efficacy (Goodenow and Grady, 1993; Roeser, Midgley and Urdan, 1996). Although there is sufficient research about which variables belonging to the school affects, there is not enough study indicating which variables affect the sense of belonging to the school. From this point forth, as a result of field study, the concept of “social well-being has occurred. Social well-being is divided into five dimensions: 1) a sense of belonging to the school, 2) the relationship of students with their families, 3) family support, 4) the relationship of students with their peers and 5) the relationship of the students with their teachers. Definitions for each dimension are briefly given below.

The main purpose of the survey to analyze the dimensions of social well-being of students occur in age group of 15 and uncover the extent of these dimensions on the sense of belonging to the school. For this purpose, the following sub-goals have been determined.

- 1) Are there any significant relationships between the social well-being of students and their sense of belonging to the school?
- 2) What are the experiences and perceptions of students about social well-being and school belonging?

3) Do the quantitative findings of the study and their qualitative findings match?

This study is designed according to the sequential exploratory model of mixed methods research. In the quantitative part of the study, the relational screening model, which is a sub-type of the general survey model, has been used. In the second phase of the study, which is qualitative section, detailed data and in-depth analyzes are needed for the answers to the research questions. For this reason, the phenomenological model which is suitable for the studies aiming to reveal the experiences, perceptions and meanings of individuals related to a phenomenon has been applied.

For PISA 2015 Turkey, target population of students in the age group of 15 has been taken as 1,324,089, but 925 366 students is considered as accessible population. The study was carried out with the participation of 5895 students (2937 girls and 2958 boys) from 187 schools in 61 cities in Turkey as computer based. In the qualitative part of the study, 12 students were selected out of the students in the age group of 15 by the maximum variation sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, in order to detail, interpret and analyze the data in detail collected quantitatively.

In the quantitative part of the study, collection of data is based on the PISA 2015 study by the OECD in 2015. In PISA 2015, data were collected from the students by using 4-point Likert scale to learn their feelings about their social ties, their aloneness and their belonging to the school community. The collected data are combined under the concept of social well-being and discussed in five different dimensions: the relationship of the students with their families, the support of the family, the relationship of the students with their peers, the relationship between the students and their teachers, the sense of belonging to the school. Multi-level confirmatory factor analysis was used to test the construct validity of the dimensions. The composite reliability coefficient was calculated for reliability. Qualitative data were collected through "semi-structured interviews" method, one of the interview methods for qualitative study. Phenomenological data analysis was taken into consideration in the analysis of the qualitative data.

It was found that there was a significant positive relationship between the feelings of belonging to school together with social well-being and family and teacher relations. On the other hand, it was found out that there was relationship between the students' sense of belonging to school together with social well-being and the social support of family . According to the results of regression analysis, family relations and teacher relations dimensions of social well-being have a statistically significant effect on the attitudes of students. However, the effects of family support and peer relations dimensions of social well-being on school belongings are statistically insignificant. All sub-dimensions together account for about 1% of the sense of belonging to school points.

In order to investigate the findings of the quantitative stage in which the secondary analysis of PISA data was performed, and to reveal the specific results, the qualitative phase was started. As a result of the analysis of the data collected from the participants in the study group, personal counselling (psychological support and social support codes), educational process (methods and techniques and classroom management codes), communication style (positive approach and negative approach codes), behavioral control (academic achievement stress and academic success support codes) main themes have been obtained. It is observed that students often want people around them to understand them, expect their teachers to communicate with them more healthily and expect them to teach their lessons more functionally in the class , and that they want their parents to trust them without causing academic parental pressure on them.

In order to evaluate the findings of the quantitative stage in which the secondary analysis of PISA data was performed, and to reveal the specific results, the qualitative phase was started. The quantitative and qualitative findings obtained are in line with the results of previous studies. Based on all these discussions and interpretations, it can be alleged that the results obtained by the quantitative data of the research are clarified by the qualitative results, they match each other, hence compatible with mixed methods research. Based on the findings, some suggestions can be made. First of all, the importance of family and peer relations and teacher variables should be taken into consideration. In all these variables, it can be said that

the studies to be carried out by the school psychological counselors in cooperation with parents, the school administration and the teachers in the frame of the consultation services will have positive effects on the students' sense of belonging to the school. Finally, it is thought that researching variables affecting school belonging with different methods will enrich the field.

Kaynakça / References

- Akın, A. (2008). Psikolojik iyi olma ölçekleri (PİÖÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(3), 721-750.
- Alkan, N. (2016). Psychological sense of university membership: An adaptation study of the PSSM scale for Turkish university students. *The Journal of Psychology* 150(4), 431-449.
- Altunçekiç, A., Erden, A., ve Aytaç, T. (2014). Orta öğretim kademesinde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin değerlendirilmesi: KKTC örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 761-782.
- Baumeister, R. F. ve Leary, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Bollmer, J. M., Milich, R., Harris, M. J., ve Maras, M. A. (2005). A friend in need the role of friendship quality as a protective factor in peer victimization and bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(6), 701-712.
- Borgonovi, F. ve Pal, J. (2016). *A Framework for the analysis of student wellbeing in the PISA 2015 Study*. OECD Education Working Papers, No. 140, OECD Publishing, Paris.
- Bronstein, P., Ginsburg, G. S. ve Herrera, I. S. (2005). Parental predictors of motivational orientation in early adolescence: A longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 559-575.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, J. R., ve Verna, M. A. (2007). Effective parental influence: Academic home climate linked to children's achievement. *Educational Research and Evaluation*, 13(6), 501-519.

- Can, N.. (2004/1). Öğretmenlerin geliştirilmesi ve etkili öğretmen davranışları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16,103-119.
- Cauley, K.M., Charfin, C. ve Certo, J. (2001). Students' Perspectives on Their High School Experience. *Metropolitan Educational Research Consortium*.Erişim:https://scholarscompass.vcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com/&httpsredir=1&article=1048&context=merc_pubs. (25.11.2018 tarihinde erişilmiştir)
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 6(4), 693-712.
- Chen, J. J. L. (2005). Relation of academic support from parents, teachers, and peers to Hong Kong adolescents' academic achievement: The mediating role of academic engagement. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 131(2), 77-127.
- Clemson, D., ve Craft, A. (1981). The 'Good' or the 'Effective' teacher?. *Journal of In-Service Education*, 7(2), 135-136.
- Cothran, D. ve Ennis, C. (2000). Building bridges to student engagement. Communicating respect and care for student in urban high school. *Journal of Research And Development in Education*. 33(2), 106-117.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research* (4th Ed.). USA: Pearson.
- Cüceloğlu, D. (2001). *Yeniden insan insana*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çakmak, V. ve Aktan, E. (2016). Öğretmen öğrenci iletişiminin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(56). 83-97.
- Dam, H. (2008). Öğrencinin okul başarısında aile faktörü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 75-99.
- Decker, D. M., Dona, D. P., ve Christenson, S. L. (2007). Behaviorally at-risk African American students: the importance of student-teacher relationships for student outcomes. *Journal of School Psychology*, 45, 83-109.
- Demir, İ. (2009).Gençlerin kimlik statülerinin kültürel karşılaştırması: İstanbul-Nusaybin örneği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16 (3), 129-136.

- Diener, E. (2001). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national Index. *American Psychologist*, 55-1(17), 34-43.
- Dilekmen, M. (2008). Etkili eğitim için etkili öğretmenlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 213-221.
- Dilmaç, B. ve Seki, T. (2015). Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler ile Öznel İyi Oluş ve Sosyal Görünüş Kaygı Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler: Bir Model Önerisi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 40 (179), 57-67
- Erden, M., Akman, Y. (1995). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme*. Arkadaş Yayınevi: Ankara.
- Eryılmaz, A. (2011). Ergen öznel iyi oluşu ile olumlu gelecek beklentisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 24, 209-215.
- Eryılmaz, A. (2013). Ergenlerin öznel iyi oluşlarıyla aile ortamları arasındaki ilişki. *Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 12(24), 93-101.
- Eryılmaz, A. ve Aypay, A. (2011). Lise öğrencilerinde derse katılmaya motive olma ile yaşam amaçları belirleme arasındaki ilişkiler. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 149-158.
- Fan, F. A. (2012). Teacher: students' interpersonal relationships and students' academic achievements in social studies. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 18(4), 483-490.
- Fidan, N., Duban, N., Yüksel, A., Kasapoğlu, K., ve Yamaç, A. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının gözüyle öğretmen eğitimcilerinin özellikleri. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 6(1), 136-159.
- Finn, J. D. (1989). Withdrawing from school. *Review of Educational Research*, 59(2), 117- 142.
- Goodenow, C., ve Grady, K. E. (1993). The relationship of school belonging and friends' values to academic motivation among urban students. *The Journal of Experimental Education*, 62(1), 60-71.
- Gokhale, A.A. (1995). Collaborative learning enhances critical thinking. *Journal of Technology Education*, 7(1), 22-30.
- Gonzalez-DeHass, A. R., Willems, P. P., ve Holbein, M. F. D. (2005). Examining the relationship between parental involvement and student motivation. *Educational psychology review*, 17(2), 99-123.

- Goodall, J., ve Vorhaus, J. (2011). Review of best practice in parental engagement. Comprehensive literature review on best practice in engagement of parents. Erişim: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182507/DFERR156_Practitioner_Summary.pdf (25.11.2018 tarihinde erişilmiştir).
- Gordon, T., ve Burch, N. (2003). *Teacher effectiveness training: The program proven to help teachers bring out the best in students of all ages*. New York, NY: Three Rivers Press.
- Gottfried, A. E. (1990). Academic intrinsic motivation in young elementary school children. *Journal of Educational Psychology*, 82(3), 525-538.
- Helliwell, J. F. ve Putnam, R. D. (2004). The social context of well-being. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Studies*, 359, 1435–1446.
- Juvonen, J., (2006). *Sense of belonging, social bonds, and school functioning*. In: Alexander, P. A., ve Winne, P. (Eds.), *Handbook of Educational Psychology*, pp. 655–674. New York: Routledge.
- Kapıkıran, Ş. (2016). Ebeveyn akademik başarı baskısı ve desteği ölçeğinin psikometrik değerlendirmeleri ve yapısal geçerlik: Ortaokul ve lise öğrencileri. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 62-83.
- Kapıkıran, Ş. ve Özgüngör, S. (2009). Ergenlerin sosyal destek düzeylerinin akademik başarı ve güdülenme düzeyi ile ilişkileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(1), 21-30.
- Karakelle, S. (2005). Öğretmenlerin etkili öğretmen tanımlarının etkili öğretmenlik boyutlarına göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 30(135),1-10.
- Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik başarının artırılmasında aile katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 9(1), 69-83.
- Marks, H.(2000). Student engagement in instructional activity: Patterns in the elementary, middle and high school years. *American Educational Research Journal*, 37(1), 153-184.
- Muthén, L. K., ve Muthén, B. O. (1998-2012). *Mplus User's Guide* (7th Ed.). Los Angeles, CA: Muthén ve Muthén. OECD. (2015). *How's life? 2015: Measuring well-being*. Paris: OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/how_life-2015-en.

- Osterman, K. F. (2010). Teacher practice and students' sense of belonging. In T. Lovat, R. Toomey, ve N. Clement (Eds.), *International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing* (pp. 239–260). Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Pollard, E.L. ve Lee, P.D. (2003). Child well-being: A systematic review of the literature. *Social Indicators Research*, 61(1), 59–78.
- Rath, T., Harter, J. ve Harter, J.K. (2010). *Wellbeing: The five essential elements*. New York: Gallup Press.
- Raykov, T. (2004). Behavioral scale reliability and measurement invariance evaluation using latent variable modeling. *Behavior Therapy*, 35, 299-331.
- Roeser, R.,W., Midgley, C., ve Urdan, T., C. (1996). Perceptions of the school psychological environment and early adolescents' psychological and behavioral functioning in school: The mediating role of goals and belonging. *Journal of Educational Psychology*, 88(3), 408-42.
- Rutkowski, L., von Davier, M., ve Rutkowski, D. (2014). *Handbook of international large-scale assessment: Background, technical issues, and methods of data analysis*. USA: CRC Press.
- Sarıcaoğlu, H. ve Arslan, C. (2013). Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma düzeylerinin kişilik özellikleri ve öz-anlayış açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(4), 2087-2104.
- Savi, F. (2011). Çocuk ve ergenler için okula bağlanma ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 10(1), 80-90.
- St-Amand, J., Girard, S., ve Smith, J. (2017, Summer). Sense of Belonging at School: Defining Attributes, Determinants, and Sustaining Strategies. *IAFOR Journal of Education*, 5(2),105-119.
- Şen, H. Ş., ve Erişen, Y. (2002). Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretim elemanlarının etkili öğretmenlik özellikleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 99-116.
- Özdemir, S. ve Sağkal, S.A. (2016).Ergenler için kısa okulda öznel iyi oluş ölçeği'nin türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*,17(2), 333-350.
- Özkan, M., ve Arslantaş, H. I. (2013). Etkili öğretmen özellikleri üzerine sıralama yöntemiyle bir ölçekleme çalışması. *Trakya University Journal of Social Science*, 15(1),311-330.

- Seligman, M. (2002). A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 3(3), 34-45.
- Şimşek H. ve Yıldırım A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Şirin, A. ve Ulaş, E. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri İle Karakter Eğitimi Uygulamaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(30), 279-307.
- Taş, U. E., Arıcı, Ö., Ozarkan, H. B., ve Özgürlük, B. (2016). *Uluslararası öğrenci değerlendirme programı: PISA 2015 ulusal raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Woolfolk, A. E. (1990), *Educational psychology*. 9th edn., Allyn ve Bacon, Boston, MA.
- Yaycı, L. (2016). Lise öğrencilerinde aileden algılanan sosyal destek ile denetim odağı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 829-843.
- Yıldırım, A., Ünal, A., ve Çelik, M. (2011). Öğretmen kavramına ilişkin öğretmen, yönetici ve müfettiş algılarının analizi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 92-109.
- Yıldırım, İ. (2006). Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(30) 258-267.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ümmet, D., Doğan, S. ve Kemahlı, H. P. (2019). Lise öğrencilerinin okula aidiyet duyguları ve sosyal iyi oluşları üzerine karma bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 1625-1663. DOI: 10.26466/opus.517176

Sensation Seeking, Self-Concealment as Predictors of Adolescents' Attitude Toward Violence in Early Adolescence

DOI: 10.26466/opus.536076

*

Mehmet Kaya* - Ümit Sahrañç** - Eyüp Çelik***

*Dr. Öğrt. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Hendek / Sakarya / Türkiye

E-Mail: kymhmtky@gmail.com

ORCID: [0000-0003-2659-3601](https://orcid.org/0000-0003-2659-3601)

**Dr. Öğrt. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Hendek / Sakarya / Türkiye

E-Mail: sahranc@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2407-7745](https://orcid.org/0000-0002-2407-7745)

***Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Hendek / Sakarya / Türkiye

E-Mail: eyupcelik@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7714-9263](https://orcid.org/0000-0002-7714-9263)

Abstract

In this study, the variables of the research; relationships between excitement seeking, self-concealment and attitudes towards violence were also examined. In addition, this study investigates the prediction level of self-concealment and sensation seeking on the attitude toward violence in early adolescence. Relational survey method is applied in present study. Brief Sensation Seeking Scale, Self-concealment Scale, and Adolescents' Attitude toward Violence Scale were delivered to 393 adolescents. Participants consist of students attending 6th, 7th and 8th grade in three different public schools between the ages of 12-15. 50% of the participants were female students. Pearson correlation coefficient and stepwise regression analysis were applied. This study result shows that attitude toward violence positively relates to sensation seeking and self-concealment. The stepwise regression analysis revealed that self-concealment and sensation seeking predict the attitude toward violence. This study revealed that sensation seeking is an important predictor of adolescent's attitude toward violence. In the light of the findings obtained from the study, and the suggestions for teachers and psychological counselors about the orientation of the sensation seeking and the supporting environments were included.

Keywords: *Self-concealment, Attitude toward Violence, Sensation Seeking*

Erken Ergenlikte şiddete Yönelik Tutumun Belirleyicisi Olarak Heyecan Arayışı ve Kendini Gizleme

*

Öz

Bu araştırmada, araştırmanın değişkenleri olan; heyecan arayışı, kendini gizleme ve şiddete yönelik tutum arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bunun yanı sıra kendini gizleme ve heyecan arayışının, erken ergenlikte şiddete yönelik tutumu yordama düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama yöntemi ile gerçekteştirilmiştir. Araştırma verileri; Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği, Kendini Gizleme Ölçeği ve Ergenler İçin şiddete Yönelik Tutum Ölçeği'nin 393 ergene uygulanmasıyla toplanmıştır. Katılımcılar 12-15 yaş arasındaki 3 farklı devlet okulunda 6. 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %50'si kız öğrencidir. Veriler Pearson korelasyon katsayısı ve aşamalı regresyon analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda şiddete yönelik tutumun, hem heyecan arayışı hem de kendini gizleme ile ilişkili olduğu görölmüştür. Aşamalı regresyon analizi sonucu, kendini gizleme ve heyecan arayışının şiddete yönelik tutumu yordadığını ortaya koymuştur. Heyecan arayışının ergenlerde şiddete yönelik tutumu yordayan önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında, heyecan arayışının yönelimine ve öğrencileri destekleyici ortamlara ilişkin öğretmenlere ve psikolojik danışmanlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kendini Gizleme, şiddete Yönelik Tutum, Heyecan Arayışı*

Introduction

The terms of violence and aggression are used interchangeably in the literature. But violence is accepted as a highly harmful part of aggression (Allen & Anderson, 2017). Hence, the types and terminological examination of these two terms may fall far beyond this article, we just focused on violence as a crucial problem in adolescence.

Examining the literature, there is a lot of study related to this issue. The frequency of engaging in violent behaviors is greater for adolescents than for all other age groups. Studies showed that tendency to violence increased during adolescence (Dahlberg & Potter, 2001; Haskan Avcı & Yıldırım, 2014). Furthermore, the results of longitudinal studies revealed that adolescents show high proportions of violent behavior, such as aggression, breaking rules, and antisocial behaviors (Brendgen, Vitaro, Tremblay, & Wanner, 2002). Silverman, Raj, Mucci, and Hathaway (2001) indicated that adolescent violence produces long and short-term problems with respect to physical, social, behavioral, and psychological aspects.

Positive attitudes toward violence have a significant importance in aggressive behaviors (Anderson, Benjamin, Wood, & Bonacci, 2006; Çetin, 2011). Individuals' attitude toward violence is affected by their evaluation of the situation and of possible other ways of behavior. Violent behaviors can be predicted by comprehending people's attitudes toward violence (Petty & Cacioppo, 1981 cited in Anderson et al., 2006).

Types of violence varies depending on sorts of violent behaviors, to whom violent behavior is committed, who commit violence, and the place that violence occurs. For instance, various injurious behaviors like emotional, verbal, physical, sexual, and economic aggression (Baker & Kavşut, 2007; Janosz, Archambault, Pagani, Pascal, Morin, & Bowen, 2008; Quinn, Bell-Ellison, Loomis, & Tucci, 2007; Türküm, 2011), pressure, and deprivation of freedom (Assembly, 1993), violence against women (Al-Matalka, 2009, 2012; Al-Matalka & Hussainat, 2013) are examples of to whom violent behavior is committed. Adolescence or peer violence (DuPont-Reyes, Fry, Rickert, Bell, Palmetto, & Davidson, 2014), and parental violence are examples of who commit violence. Domestic violence (Al-Matalka & Hussainat, 2013), violence in public are examples of the place where the violence occur. Although such categorizations of violence may vary, the

harm of violence can be more easily categorized, such as physical, psychological, economical, and sexual harm.

Adolescent violence, expressed as community or peer violence, is a comprehensive concept that includes gang violence, beating, bullying, physical or sexual assault, and pillage (DuPont-Reyes et al., 2014). Studies demonstrated that adolescent violence was related to playing video games (Deselms & Altman, 2003; Flowers, Hastings, & Kelley, 2000; Funk, Baldacci, Pasold, & Baumgardner, 2004; Krahe & Moller, 2004), and internet and online game addiction (Ko, Yen, Liu, Huang, & Yen, 2009; Mehroof & Griffiths, 2010). Furthermore, Sampson, Morenoff, and Raudenbush (2005) stated that adolescents grew up in suburbs more violent behavior than adolescents grew up in higher economic conditions. Studies also showed that a positive attitude toward violence was seen as a predictor of violent behavior (Gellman & Waack-Delucia, 2006; Vernberg & Jacobs, 1999). Meanwhile, adolescents who have higher attitude toward violence act violently towards their peers, siblings, and other persons (Çetin, 2011).

Empirical evidences also revealed that substance use (e.g. alcohol, cigarette, and marijuana) often preceded or accompanied acts of violence (Albus, Weist, & Perez-Smith, 2004; Foran & O'Leary 2008). Hurd, Zimmerman, and Reischl (2011) indicated that adult role models' antisocial behavior, which is displayed by significant others for adolescent (e.g. father, mother, peer, and teacher), was directly linked to increased violent behaviors. Some other studies ascertained that adolescent violence was related to childhood abuse (Fang, & Corso, 2007; Schafer, Caetano, & Cunradi, 2004). Moreover, seeking higher risky stimuli, including aggressive acts, is one other element related to violence (Jensen, Weaver, Ivic, & Imboden, 2011; Marcus, 2012; Saewyc, Brown, Plane, Mundt, Zakletskaia, Wiegel, & Fleming, 2009).

Sensation seeking

Adolescents with higher sensation seeking may engage in violent and other criminal behaviors. These behaviors may negatively affect the adolescents' development and mental health. Sensation seeking goes up due to natural neurobiological changes in adolescents, but it goes down into adulthood (Chambers, Taylor, & Potenza 2003). Sensation seeking can be

explained as a search for new, complex, dense experiences, and alacrity of risk taking just for wishing to live such an experience (Zuckerman, 1994) and mental, physical, and social risks also included in it (Renfro, Antoine, & Lawson, 2013; Zuckerman, 1990). Furthermore, based on arousal theory, as a main aim, sensation seeking includes to heighten the arousal level (Zuckerman, 1994). For instance, higher levels of sensation seeking people are more possible to join dangerous, or sometimes only frightening activities (Stephenson & Southwell, 2006) as well video games including violence (Jensen et al., 2011).

Sensation seeking, accepted as a personality propensity, often linked to problematical behaviors. Studies revealed that various risky behaviors, such as hazardous sports (Diehm & Armatas, 2004), substance abuse (Manna, Casiglia, & Faraci, 2010), sexual risk-taking (Donohew, Zimmerman, Cupp, Novak, Colon, & Abell, 2000), and thoughtless driving (Curran, Fuertes, Alfonso, & Hennessy, 2010) all were related to sensation seeking. Studies also indicated that both risk-taking (Steinberg, 2008) and substance abuse (Cicognani & Zani, 2011; Stanis & Andersen, 2014) increased during adolescence.

As seen in previous studies, some factors related to sensation seeking like substance abuse (Albus et al., 2004; Foran & O'Leary 2008) and risk-taking (Thumherr, Michaud, Berchtold, Akre, & Suris, 2009) may be the precursors of the violence during adolescence.

Furthermore, the neurotic part of perfectionism known as maladaptive perfectionism, meaning setting high standard goals but inability to reach them (Rice, Ashby, & Slaney, 2007), was linked to aggressive behavior (Öngen, 2010) including violence (Chester, Merwin, & DeWall, 2015). Meanwhile, maladaptive perfectionism is related to self-concealment (Williams & Croyley, 2014; Kawamura & Frost, 2004) and this relation brings a question in mind about the role of not only sensation seeking, but also the role of self-concealment in attitude toward violence.

Self-concealment

Self-concealment is a behavioral disposition to consciously conceal worrying and possible shameful data about oneself from other people (Fridlander, Nazem, Fiske, Nadorff, & Smith, 2012). The self-concealment

process comprising the steps of: “(a) possessing a negatively evaluated secret, (b) keeping it from others, and (c) avoiding or feeling apprehensive about self-disclosure” (Larson & Chastain, 1990 cited in Masuda & Latzman, 2012 p. 49). Understanding self-concealment may lead to some useful ways to develop appropriate tools in order to aid adolescents who have feelings of anger, nervous, depressive, stressfull, and higher attitude toward violence.

Studies revealed that self-concealment negatively associated to relationship satisfaction and relationship well-being (Uysal, Lin, Knee, & Bush, 2012), however, it was positively related to depression and suicide (Fridlander et al., 2012). Thus, self-concealment has a positively associated to psychological distress (Masuda, Anderson, & Sheehan, 2009), negative emotions (Kahn & Hessling, 2001), maladaptive perfectionism (Kawamura & Frost, 2004), negative self-esteem, and psychological and physical symptoms, (Ward, Doherty, & Moran, 2007), but it is negatively associated with social support and alacrity to search for psychological help (Barry & Mizrahi, 2005). Researches also revealed that self-concealment inhibits psychological well-being (Uysal, Lin, & Knee 2010; Wang, Qi, & Cui, 2014; Wismeijer & van Assen, 2008), and psychological adjustment (Potoczniak, Aldea, & DeBlaere, 2007).

Present study

According to arousal theory, potentially risky behaviors, including violence, are chosen by the individuals in order to have higher arousal levels (Eysenck, 1997; Raine, Brennan, & Mednick, 1997; Raine, Venables, & Mednick, 1997). That is, high sensation seekers search for risky, dangerous, and or violent activities, to heighten their arousal levels (Roberti, 2004). Researches showed that violent films, games, and internet sites were attractive for high sensation seekers (Aluja-Fabregat, 2000; Krmar & Greene, 1999; Slater, 2003). Moreover, sensation seeking relates to the consumption of violent material (Slater, 2003), which is a predictor of violent behavior (Jensen et al., 2011), and criminal behavior (Newcomb & McGee, 1991; Vermeiren, Schwab-Stone, Ruchkin, King, & Van Heeringen, 2003).

Adolescents with higher self-concealment may exhibit violence (Chester, Merwin, & DeWall, 2015). Because maladaptive perfectionism is linked to aggressive behavior including violence (Chester et al., 2015) and it is related to self-concealment (Kawamura & Frost, 2004; Williams & Cropley, 2014), the question about the roles of sensation seeking and the self-concealment in attitude toward violence should be answered in order to understand attitude toward adolescence violence.

Moreover, scholars indicated that diminishing violence necessitates collecting information related to personality traits and characteristics (Avcı & Güçray, 2010; Aypay & Durmuş, 2008; Spriggs, Halpern, & Martin, 2009; Vittes, Susan, & Sorenson, 2006). Self-concealment and sensation seeking may be a crucial personal characteristic influencing attitude toward violence in adolescents.

Meanwhile, previous studies do not inform us whether self-concealment and sensation seeking predict attitude toward violence. Besides examining the relationships among self-concealment, sensation seeking, and attitude toward violence may supply helpful information for developing prevention research and programs of violence. In sum, the main objective of this research is to determine whether the relationship between self-concealment and attitude toward violence is mediated by sensation seeking.

To date, there is limited study investigating the associations among sensation seeking, self-concealment and attitude toward violence in in early adolescence. In this context, drawing on previous studies about sensation seeking and violence (Cicognani & Zani 2011; Curran et al., 2010; Kopstein, Crum, Celentano, & Martin, 2001; Manna et al., 2010; Renfro et al., 2013), the hypothesis of present study is sensation seeking and self-concealment predict attitude toward violence.

Method

Relational survey method is applied in present study. The relationships among variables are determined by implementing the relational survey method. In this regard, the relationships among research variables (sensation seeking, self-concealment, attitude toward violence) are examined.

Participants

Convenience sampling method was used in the selection of the individuals to the study group. In this context, the study used a sample of three secondary state schools (Grades 6, 7, and 8). Of the participants, 50% were female. 393 adolescents (age range is between 12 to 15) filled the scales.

Measures

A 5-point likert-type 10-item adolescents' attitude toward violence (Çetin, 2011) scale, a 5-point Likert-type 4-item Brief Sensation Seeking Scale (Stephenson, Hoyle, Palmgreen, and Slater, 2003) adapted into Turkish by Çelik (2015), and is a 10-item scale with a 5-point Likert-type Self-concealment Scale (Larson and Chastain, 1990) adapted into Turkish by Deniz and Çok (2010) were used for data gathering. Psychometric properties of all these self-report scales were sufficient for Turkish Culture.

Adolescents' Attitude toward Violence: In the study in which the scale was adapted to Turkish, it was determined that the factor loads of the scale were between .58 and .76 as a result of the exploratory factor analysis. It was found that fit indexes obtained from confirmatory factor analysis were acceptable (RMSEA= 0.065, GFI= .96, AGFI= .94, and CFI= .95). In addition, the reliability coefficient of the scale was found to be .85 (Çetin, 2011). Also in this study, the internal consistency coefficient of the scale was .80.

Brief Sensation Seeking Scale: In the adaptation study, as a result of the exploratory factor analysis, it was found that the Turkish form of the scale had a single factor structure as in the original and the factor loads of the items were ranked between .74 and .84. In addition, the reliability coefficient of the scale was found to be .82 at the adaptation process to Turkish. In this study, the internal consistency coefficient of the scale was .85 too.

Self-concealment Scale: In the study in which the scale was adapted to Turkish, it was found that the factor loadings of the scale were between

.51 and .74 as a result of the exploratory factor analysis. It was found that fit indexes obtained from confirmatory factor analysis were acceptable (GFI= .93, AGFI= .89, CFI= .97, and RMSEA=.07). In addition, the reliability coefficient of the scale was found to be .86 at the adaptation study. But in this study, the reliability level of the scale was .85.

Statistical Analyses

In a first step, the reliability of the Self-concealment Scale and the Brief Sensation Seeking Scale was assessed using Cronbach's alpha. In a second step, Pearson correlation coefficient was utilized to determine the relationships between variables. In order to the determining of the factors that contribute to the adolescents' attitude toward violence, the stepwise regression analysis was used.

In order to apply regression analysis, regression assumptions were controlled. 30 data were deleted as outliers, as a result of Mahalanobis distance. The variance inflation factors values indicated that no multi-collinearity problem didn't occur. After all, stepwise regression analysis was conducted to test whether the sensation seeking and self-concealment predict attitude toward violence.

Table 1. Results about the Assumptions of Normal Distribution and Regression Analysis

Variables	Skewness	Kurtosis	VIF	CI
Attitude toward Violence	.132	-.590		1.000
Self-concealment	.110	-.802	1.052	5.65
Sensation Seeking	-.078	-.987	1.052	7.74

Results

Associations among Study Variables

Descriptive statistics and correlations are shown in Table 1. As seen Table 1, attitude toward violence correlated positively and significantly with both sensation seeking ($r = .72$) and self-concealment ($r = .32$).

Table 2. Descriptive Statistics and Correlations

Variables	1	2	3
Attitude toward Violence	1		
Sensation Seeking	.72**	1	
Self-concealment	.32**	.24**	1
\bar{x}	27.35	10.40	26.76
SD	7.72	3.66	9.94

** $p < 0.01$

Role of Sensation Seeking and Self-concealment on Attitude toward Violence

The stepwise regression analysis assessed whether sensation seeking and self-concealment predicted adolescents' attitude toward violence. The findings are presented in Table 2.

Table 3. Summary of Stepwise Multiple Regression Analysis for Variable Predicting Attitude Toward Violence

Variables	B	SE _B	β	t	p	R	R ²	F	p
Step 1									
Self-concealment	.24	.04	.31	6.145	.00	.31	.09	37.76	.00
Step 2									
Self-concealment	.11	.03	.14	4.313	.00	.80	.64	321.144	.00
Sensation Seeking	1.63	.07	.76	23.396	.00				

* $p < 0.01$

As seen Table 2, the first variable, self-concealment explained 31% of the variance in attitude toward violence. The second variable, sensation seeking, explained an additional 49% of the variance. The last regression model sensation seeking and self-concealment as predictors accounted for 80% of the variance in attitude toward violence. As shown in Table 2, the results of stepwise regression analysis demonstrated that the self-concealment was positively associated with attitude toward violence ($\beta = .31, t = 6.14, p < .01$). When sensation seeking was entered in the model, the independent effect of self-concealment on attitude toward violence decreased ($\beta = .14, t = 4.31, p < .01$), but R^2 increased from .09 to .64. Thus, the relationship between self-concealment and attitude toward violence is partially mediated by sensation seeking.

Discussion

This study aimed to investigate the relationships between attitude toward violence and sensation seeking, and between attitude toward violence and self-concealment in adolescents; and whether these variables predicted attitude toward violence levels. Furthermore, this study examined whether sensation seeking had mediating role in the relationship between self-concealment and attitude toward violence. The findings verified these hypotheses of the study. The present study shows that sensation seeking and self-concealment is positively related to attitude toward violence, and also sensation seeking and self-concealment significantly predict the attitude toward violence. Besides, the relationship between self-concealment and attitude toward violence is mediated by sensation seeking.

According to the predictive values, sensation seeking had a higher predictive score than self-concealment. As seen in the results of the regression analysis, sensation seeking significantly predicts attitude toward violence. This finding is coherent with the results of the previous researches (Aluja-Fabregat, 2000; Eysenck, 1997; Krmar & Greene, 1999; Newcomb & McGee, 1991; Raine, Brennan, & Mednick, 1997; Raine, Venables, & Mednick, 1997; Slater, 2003; Vermeiren et al., 2003). Due to the fact that sensation seeking behaviors increase arousal level (Zuckerman, 1994), it may increase positive attitude toward violence level in adolescence.

Though the predictive score of self-concealment lesser than sensation seeking, it predicted attitude toward violence. Self-concealment has many negative effects such as depressive symptoms and anxiety (Barry & Mizrahi, 2005; Larson & Chastain, 1990), and related to low psychological well-being (Uysal et al., 2012). Due to negative feelings related to low psychological well-being and anxiety and depression, attitude toward violence can prevent the destructive effect of the low psychological well-being. In other words, self-concealer adolescents may get involve in violence in order to escape negative feelings of such negative feelings related to self-concealment. Furthermore, adolescents with higher self-concealment may feel lonely, ignored, and unappreciated, and also they may experience more relationship deficits than others. These negative effects of self-concealment may be suppressed by violent behavior or attitude toward violence may have a kind of protective role on self-concealment. Besides,

violent behaviors may be adolescents' self-disclosure method rather than disclosing negative feelings verbally in adolescence. They may prone to engage violent behaviors in order to obtain attention from significant others. All these possible relations may cause self-concealment's prediction of attitude toward violence.

Also the relationship between self-concealment and attitude toward violence is mediated by sensation seeking. To put it another way, without sensation seeking, the direct effect of self-concealment on attitude toward violence would be higher. This result also brings the idea to mind that individuals with higher sensation seeking may engage violent behavior, and may have positive attitude toward violence. As seen previous studies (Jensen et al., 2011; Stephenson & Southwell, 2006), because of the fact that sensation seekers may prone to engage illegal and/or risky behaviors, their attitude toward violence level is higher. Thus, in the light of such researches, the mediation effect of sensation seeking seems to be reasonable.

Finally, depending on the findings of present study, some suggestions can be made. In order to decrease the level of attitude toward violence, it is important to take further steps to decrease self-concealment level of adolescents. Also sensation seeking needs of adolescents can be directed to highly arousal or rewarding but not violent activities. On the other side, a good teacher and student interaction can be a reward for adolescents. For this reason, positive interaction between teachers and students and supportive relationships should be increased. Moreover, supportive student environments should be created. Serving such opportunities may lead to decrease adolescents' attitude toward violence. Furthermore, adolescents' attitude toward violence level may decrease, if their good characters (e.g. appropriate disclosing, self-regulation, and social intelligence) develop in school-based, family-based, and community-based education programs. Such kind of programs may include activities that will help to recognize the tips of anger (Wilde, 2006), increasing awareness about the proper ways of showing anger (Gültekin, 2011) clarify the rules and boundaries (Terzi, 2007), develop moral values, and sense of mercy (Hökelekli, 2007). Because these characters may increase positive thoughts, feelings, and behaviors and may reduce violent acts in adolescence. Furthermore, a multiple approach is needed that incorporates the adolescent, family, school, and community to experience a reduction of violence in adolescence.

Thus, future research should aim to improve psycho-education programs to decrease self-concealment, increase appropriate self-disclosure and sensation seeking activities, including adolescent, family, teacher and significant others for adolescents. And also the media should focus on reducing adolescent violence. The school programs, which aimed to reduce violent behaviors, can be focused on anger management, conflict resolution, and interpersonal problem solving skills.

References

- Albus, K. E., Weist, M. D., & Perez-Smith, A. M. (2004). Associations between youth risk behavior and exposure to violence: Implications for the provision of mental health services in urban schools. *Behav Modif, 28*, 548-564.
- Allen, J. J., & Anderson, C. A. (2017). *Aggression and Violence: Definitions and Distinctions. The Wiley Handbook of Violence and Aggression*, Peter Sturmey (Editor-in-Chief). John Wiley & Sons Ltd. Ltd. DOI: 10.1002/9781119057574.whbva001.
- Al-Matalka, F. (2012). *Violence against women in Aqaba City –Jordan*. Studies in Sociology. Department of Sociology. University of Rajasthan, Jaipur, India.
- Al-Matalka, F. (2009). *The health impact of the violence against women in Aqaba Region – Jordan*, Paper presented at the International Sociological Association, Research Committee on Sociology of Health (RC 15), Mid-term Conference, Health for All: Opportunities and Challenges. Jaipur, India, September, 21-23.
- Al-Matalka, F. I. M., & Hussainat, M. M. (2013). Attitudes of Jordanian youth towards violence against women. *Asian Social Science, 9*(3), 192-201.
- Aluja-Fabregat, A. (2000). Personality and curiosity about TV and film violence in adolescents. *Personality and Individual Differences, 29*, 379–392.
- Anderson, C. A., Benjamin, A. J., Wood, P. K., & Bonacci, A. M. (2006). Development and testing of the Velicer Attitudes Toward Violence Scale: Evidence for a four-factor model. *Aggressive Behavior, 32*, 122–136.

- Avcı, R., & Gürçay, S. S. (2010). Şiddet davranışı gösteren ve gösterme-yen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, aile bireylerine ilişkin problemler, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10, 45-76.
- Aypay, A., & Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin iş birliği yapma karakter özelliği açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 23-42.
- Baker, Ö. E., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 27, 31-42.
- Barry, D. T., & Mizrahi, T. C. (2005). Guarded self-disclosure predicts psychological distress and willingness to use psychological services among East Asian immigrants in the United States. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 193, 535-539. doi: 10.1097/01.nmd.0000172642.23147.23
- Brendgen, M., Vitaro, F., Tremblay, R., & Wanner, B. (2002). Parent and peer effects on delinquency-related violence and dating violence: A test of two mediational models. *Social Development*, 11(2), 225-244. doi:10.1111/1467-9507.00196.
- Chambers, R. A., Taylor, J. R., & Potenza, M. N. (2003). Developmental neurocircuitry of motivation in adolescence: A critical period of addiction vulnerability. *The American Journal of Psychiatry*, 160(6), 1041-1052.
- Chester, D. S., Merwin, L. M., & DeWall, C. N. (2015). Maladaptive perfectionism's link to aggression and self-harm: Emotion regulation as a mechanism. *Aggressive behavior*, 41(5), 443-454.
- Cicognani, E., & Zani, B. (2011). Alcohol use among Italian university students: The role of sensation seeking, peer group norms and self-efficacy. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 55(2), 17-36.
- Curran, M. F., Fuertes, J. N., Alfonso, V. C., & Hennessy, J. J. (2010). The association of sensation seeking and impulsivity to driving while under the influence of alcohol. *Journal of Addictions & Offender Counseling*, 30, 84-98. doi:10.1002/j.2161-1874.2010.tb00059.x
- Çelik, E. (2015). Psychometric Properties of Brief Sensation Seeking Scale (BSSS-4) in a Sample of Turkish Adolescents. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 42-51.

- Çetin, H. (2011). The validity and reliability for the Adolescents' Attitudes toward Violence Scale. *Elementary Education Online, 10*(1), 68-79.
- Dahlberg, L. L., & Potter, L. B. (2001). Youth violence: Developmental pathways and prevention challenges. *American Journal of Prevention Medicine, 20*, 3-14.
- Deniz, M, & Çok, F. (2010). Psychometric properties and adaptation of the Self-concealment Scale to the Turkish adolescents. *Elementary Education Online, 9*(1), 424-432.
- Deselms, J., & Altman, J. (2003). Immediate and prolonged effects of videogame violence. *Journal of Applied Social Psychology, 33*, 1553-1563.
- Diehm, R., & Armatas, C. (2004). Surfing: An avenue for socially acceptable risk-taking, satisfying needs for sensation seeking and experience seeking. *Personality and Individual Differences, 36*, 663-677.
- DuPont-Reyes, M. J., Fry, D., Rickert, V. I., Bell, D. L., Palmetto, N., & Davidson, L. L. (2014). Relationship violence, fear, and exposure to youth violence among adolescents in New York City. *Journal of Interpersonal Violence, 29*(12), 2325-2350.
- Donohew, L., Zimmerman, R., Cupp, P. S., Novak, S., Colon, S., & Abell, R. (2000). Sensation seeking, impulsive decision-making, and risky sex: Implications for risk-taking and design of interventions. *Personality and individual differences, 28*(6), 1079-1091.
- Eysenck, H. J. (1997). Personality and the biosocial model of antisocial and criminal behavior. In A. Raine, P. Brennan, D. P. Farrington, and S. A. Mednick (Eds), *Biosocial bases of violence* (pp 21-38). New York: Plenum.
- Fang, X., & Corso, P. S. (2007). Child maltreatment, youth violence, and intimate partner violence: developmental relationships. *American Journal of Preventive Medicine, 33*, 281-290.
- Flowers, A. L., Hastings, T. L., & Kelley, M. L. (2000). Development of a screening instrument for exposure to violence in children: The KID-SAVE. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 22*, 91-104.
- Foran, H. M., & O'Leary, K. D. (2008). Alcohol and intimate partner violence: A metaanalytic review. *Clinical Psychology Review, 28*, 1222-1234.

- Fridlander, A., Nazem, S., Fiske, A., Nadorff, M. R., & Smith, M. D. (2012). Self-concealment and suicidal behaviors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 42(3), 332-340. DOI: 10.1111/j.1943-278X.2012.00094.x
- Funk, J. B., Baldacci, H. B., Pasold, T., & Baumgardner, J. (2004). Violence exposure in real-life, video games, television, movies, and the internet: Is there desensitization? *Journal of Adolescence*, 27(1), 23–39.
- Gellman, R. A., & Waack-Delucia, J. L. (2006). Predicting school violence: A comparison of violent and nonviolent male students on attitudes toward violence, exposure level to violence, and PTSD Sypmtomatology. *Psychology in the Schools*, 43(5), 591-598.
- Gültekin, F. (2011). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Azaltılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 180-191.
- Haskan Avcı, Ö., & Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe University Journal of Education*, 29(1), 157-168.
- Hökelekli, H. (2007). Çocuk ve gençlerde şiddet olgusu ve önlenmesine yönelik öneriler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(14), 61-78.
- Hurd, N. M., Zimmerman, M. A., & Reischl, T. M. (2011). Role model behavior and youth violence: A study of positive and negative effects. *Journal of Early Adolescence*, 31(2), 323–354.
- Janosz, M., Archambault, I., Pagani, L. S., Pascal, S., Morin, A. J. S., & Bowen, F. (2008). Are there detrimental effects of witnessing school violence in early adolescence?. *Journal of Adolescent Health*, 43(6), 600-608.
- Jensen, J. D., Weaver, A. J., Ivic, R., & Imboden, K. (2011). Developing a Brief Sensation Seeking Scale for children: Establishing concurrent validity with video game use and rule-breaking behavior. *Media Psychology*, 14, 71–95.
- Kahn, J. H., & Hessling, R. M. (2001). Measuring the tendency to conceal versus disclose psychological distress. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 20, 41-65. <http://doi.org/djkr5h>
- Kawamura, K. Y., & Frost, R. O. (2004). Self-concealment as a mediator in the relationship between perfectionism and psychological distress. *Cognitive Therapy and Research*, 28 183-191. <http://doi.org/d9d2zc>

- Ko, C. H., Yen, J. Y., Liu, S. C., Huang, C. F., & Yen, C. F. (2009). The associations between aggressive behaviors and internet addiction and online activities in adolescents. *Journal of Adolescent Health, 44*(6), 598-605.
- Kopstein, A. N., Crum, R. M., Celentano, D., & Martin, S. S. (2001). Sensation seeking needs among 8th and 11th graders: Characteristics associated with cigarette and marijuana use. *Drug and Alcohol Dependence, 62*, 195-203. Doi:10.1016/S0376-8716(00)00170-8
- Krahe, B., & Moller, I. (2004). Playing violent electronic games, hostile attributional style, and aggression-related norms in German adolescents. *Journal of Adolescence, 27*, 53-69.
- Krcmar, M., & Greene, K. (1999). Predicting exposure to and uses of television violence. *Journal of Communication, 49*(3), 24-45.
- Larson, D. G., & Chastain, R. L. (1990). Self-concealment: Conceptualization, Measurement, and health implications. *Journal of Social and Clinical Psychology, 9*(4), 439-455.
- Manna, G., Casiglia, A., & Faraci, P. (2010). Substances use and perception among adolescents in Italy: Findings from an exploratory study. *Bollettino di Psicologia Applicata, 261-262*, 29-36.
- Marcus, R. F. (2012). Patterns of intimate partner violence in young adult couples: Nonviolent, unilaterally violent, and mutually violent couples. *Violence and Victims, 27*, 299-314.
- Masuda, A., Anderson, P. L., & Sheehan, S. T. (2009). Mindfulness and mental health among African-American college students. *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine, 14*, 115-127. <http://doi.org/dzrw7r>
- Masuda, A., & Latzman, R. D. (2012). Psychological flexibility and self-concealment as predictors of disordered eating symptoms. *Journal of Contextual Behavioral Science 1*, 49-54.
- Mehroof, M., & Griffiths, M.D. (2010). Online gaming addiction: The role of sensation seeking, self-control, neuroticism, aggression, state anxiety, and trait anxiety. *Cyberpsychology, behavior, and social networking, 13*(3), 313-316. Doi: 10.1089=cyber.2009.0229.

- Newcomb, M. D., & McGee, L. (1991). Influence of sensation seeking on general deviance and specific problem behaviors from adolescence to young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, *61*, 614–628.
- Öngen, D. E. (2010). The relationships between adaptive and maladaptive perfectionism and aggression among Turkish adolescents. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *20*(1), 99-108.
- Potoczniak, D. J., Aldea, M. A., & DeBlaere, C. (2007). Ego identity, social anxiety, social support, and self-concealment in lesbian, gay, and bisexual individuals. *Journal of Counseling Psychology*, *54*, 447-457. <http://doi.org/dkwc6b>
- Quinn, G., Bell-Ellison, B., Loomis, W., & Tucci, M. (2007). Adolescent perceptions of violence: Formative research findings from a social marketing campaign to reduce violence among middle school youth. *Public Health*, *121*(5), 357-366.
- Raine, A., Brennan, P. A., & Mednick, S. A. (1997). Interaction between birth complications and early maternal rejection in predisposing to adult violence: Specificity to serious, early onset violence. *American Journal of Psychiatry*, *154*, 1265–1271.
- Raine, A., Venables, P. H., & Mednick, S. A. (1997). Low resting heart rate at age 3 years predispose to aggression at age 11 years: Evidence from the Mauritius child health project. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *36*, 1457–1464.
- Renfro, A. G., Antoine, K., & Lawson, A. L. (2013). Sensation seeking influences on memory of positive events. *North American Journal of Psychology*, *15*(3), 609-622.
- Rice, K. G., Ashby, J. S., & Slaney, R. B. (2007). Perfectionism and the five-factor model of personality. *Assessment*, *14*, 385–398. Doi: 10.1177/1073191107303217.
- Roberti, J. W. (2004). A review of behavioral and biological correlates of sensation seeking. *Journal of Research in Personality*, *38*, 256–279.
- Saewyc, E. M., Brown, D., Plane, M., Mundt, M. P., Zakletskaia, L., Wiegel, J., & Fleming, M. F. (2009). Gender differences in violence exposure among university students attending campus health clinics in the United States and Canada. *Journal of Adolescent Health*, *45*(6), 587-594.

- Sampson, R. J., Morenoff, J. D., & Raudenbush, S. (2005). Social anatomy of racial and ethnic disparities in violence. *American Journal of Public Health, 95*, 224-232.
- Schafer, J., Caetano, R., & Cunradi, C. B. (2004). A path model of risk factors for intimate partner violence among couples in the United States. *Journal of Interpersonal Violence, 19*, 127-142.
- Silverman, J. G., Raj, A., Mucci, L. A., & Hathaway, J. E. (2001). Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy, and suicidality. *Journal of American Medical Association, 286*, 572-579.
- Slater, M. D. (2003). Alienation, aggression, and sensation seeking as predictors of adolescent use of violent film, computer, and website content. *Journal of Communication, 53*(1), 105-121.
- Spriggs, A. L., Halpern, C. T., & Martin, S. L. (2009). Continuity of adolescent and early adult partner violence victimization: Association with witnessing violent crime in adolescence. *Journal of Epidemiology & Community Health, 63*(9), 741-748.
- Stanis, J. J., & Andersen, S. L. (2014). Reducing substance use during adolescence: A translational framework for prevention. *Psychopharmacology, 231*(8), 1437-1453.
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review, 28*(1), 78-106. Doi: 10.1016/i.dr.2007.08.002
- Stephenson, M. T., Hoyle, R. H., Palmgreen, P., & Slater, M. D. (2003). Brief measures of sensation seeking for screening and large-scale surveys. *Drug and Alcohol Dependence, 72*, 279-286.
- Stephenson, M. T., & Southwell, B. G. (2006). Sensation seeking, the activation model, and mass media health campaigns: current findings and future directions for cancer communication. *Journal of Communication, 56*, 38-56.
- Terzi, Ş. (2007) Okullarda Yaşanan Şiddeti Önleyici Bir Yaklaşım: Kendini Toparlama Gücü. *Aile ve Toplum, 3*(12) 73-82
- Thumherr, J., Michaud, P-A., Berchtold, A., Akre, C., & Suris, J-C. (2009). Youths carrying a weapon or using a weapon in a fight; What makes the difference? *Health Education Research, 24*(2), 270-279.

- Türkü, A. S. (2011). School Violence: To what extent do perceptions of problem solving skills protect adolescents?. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 11(1), 127-132.
- Assembly, U. G. (1993). Declaration on the Elimination of Violence against Women. UN General Assembly.
- Uysal, A., Lin, H. L., Knee, C. R., & Bush, A. L. (2012). The association between self-concealment from one's partner and relationship well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(1), 39-51. Doi: 10.1177/0146167211429331
- Uysal, A., Lin, H. L., & Knee, C. R. (2010). The role of need satisfaction in self-concealment and well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(2), 187-199.
- Vermeiren, R., Schwab-Stone, M., Ruchkin, V. V., King, R. A., Van Heeringen, C., & Deboutte, D. (2003). Suicidal behavior and violence in male adolescents: A school-based study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42, 41-48.
- Vernberg, E., & Jacobs, A. K. (1999). Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(3), 386-396.
- Vittes, K. A., Susan B., & Sorenson, S. B. (2006). Risk-taking among adolescents who say they can get a handgun. *Journal of Adolescent Health*, 39(6), 929-932.
- Wang, J., Qi, L., & Cui, L. (2014). The mediating effect of personality traits on the relationship between self-concealment and subjective well-being. *Social Behavior and Personality*, 2(4), 695-704.
- Ward, M., Doherty, D.T., & Moran, D. R. (2007). It's good to talk: distress disclosure and psychological wellbeing. *HRB Research Series 1 Improving people's health through research and information*. Health Research Board. ISSN 2009-0242.
- Wilde, j. (2006) Öfke Sorunu Yaşayan Çocuklara Yönelik Uygulamalar (Çev. Ahmet Özmen) *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 39(1), 135-144
- Williams, C. J., & Cropley, M. (2014). The relationship between perfectionism and engagement in preventive health behaviours: The mediating role of self-concealment. *Journal of health psychology*, 19(10), 1211-1221.

- Wismeijer, A., & van Assen, M. (2008). Do neuroticism and extraversion explain the negative association between self-concealment and subjective well-being? *Personality and Individual Differences, 45*, 345-349. <http://doi.org/bgdpj9>
- Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zuckerman, M. (1990). The psychophysiology of sensation seeking. *Journal of Personality, 58*(1), 313-345.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Kaya, M., Sahranç, Ü. & Çelik, E. (2019). Sensation seeking, self-concealment as predictors of adolescents' attitude toward violence in early adolescence. *OPUS-International Journal of Society Researches, 10*(17), 1664-1684. DOI: 10.26466/opus.536076

Yunt Dağı Köylerindeki Masallarda Olağanüstü Motifler ¹

DOI: 10.26466/opus.526475

*

Ebru Birkan Akhan*

*Öğr. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Konya / Türkiye
E-Posta: ebirkan@selcuk.edu.tr ORCID: [0000-0002-4218-8510](https://orcid.org/0000-0002-4218-8510)

Öz

On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde on iki yıl bir devri göstermektedir. Devirleri gösteren yılların ayrı ayrı adları mevcuttur. Yunt kelimesi, adı geçen takvimdeki hayvan adlarından biridir; "at - cins adı - atlar, at sürüsü" anlamlarına gelmektedir. Yunt Dağı, İzmir ve Manisa illerinin sınırları içinde kalan bir bölgedir; tarihî kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Türkmenlerin yerleşim yeri olarak kaydedilmiştir. Bu bağlamda çalışmamız, Yunt Dağı köylerinden derlenmiş masallar üzerinedir. Araştırma sahası içinde, Örselli, Süngüllü, Avdal, Maldan, Küçük Sümbüllü, Büyük Sümbüllü, Baş Yolu, Üçpınar, Sakallı, Osmançalı, Yağcılar gibi Merkez Yunt Dağı köyleri bulunmaktadır. Masallarda, Olağanüstü Motifler incelenmiştir; Dev (F531.), Altın Sıçan Eşek (B103.1.1.), Topuz (D1282.1.), Barmak Çocuk (F535.1.) motifleri tespit edilmiştir. Mezkûr motifler, Güneybatı Anadolu ağız sahası ve Batı Türkçesi (Güneybatı-Oğuz Türkçesi) masallarıyla karşılaştırılmıştır. Dev motifinin Dünya ve Türk mitolojilerindeki izi takip edilmiştir. Yapılandırılmış Görüşme, Katılımcı Gözlem ve Doküman İncelemesi (İçerik Analizi) metodları uygulanmıştır. Yunt Dağı köylerindeki masalların teknolojiye direnç gösterdiği anlaşılmıştır. Ayrıca Türk dünyası masal motiflerinin karakteristik olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dev, Barmak Çocuk, Güneybatı Ağız sahası, Olağanüstü Motif, Türkmen.

¹ Ebru BİRKAN AKHAN, Yunt Dağı Köylerindeki Masallarda Dil Özellikleri. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bu çalışma, adı geçen Yüksek Lisans Tezi'nin Metinler Bölümü'nden hazırlanmıştır.

Extraordinary Motifs in Fairy Tales in the Villages of Yunt Mountain

*

Abstract

Twelve years in the Twelve-Animals Turkish calendar show an era. There are the names of years separately. The word "Yunt" is one of the animal names mentioned in the said calendar; it means horse - genus name - the herd of horse. The Yunt Mountain is located within the borders of Izmir and Manisa; Yunt Mountain was recorded as the settlement of the Turkmen, according to the information. In this context, our study is about fairy tales compiled from the villages of Yunt Mountain. There are the villages of the central Yunt Mountain such as Örselli, Süngüllü, Aodal, Maldan, Küçük Sümbüllü, Büyük Sümbüllü, Bağ Yolu, Üçpınar, Sakallı, Osmancalı and Yağcılar within the field of study. Extraordinary Motifs were examined in the fairy tales; Dev (Giant) (F531.), Altın Sıçan Eşek (the Gold Shitting Donkey) (B103.1.1.), Topuz (D1282.1.), Barmak Çocuk (The little Boy) (F535.1.) Extraordinary Motifs have been identified. The aforementioned motifs were compared to the fairy tales of Local Area of Southwest Anatolian Dialect and Western Turkish (Southwest - Oghuz Turkish). The giant motif in the world and Turkish mythologies were traced. Structured Interview, Participant Observation and Document Analysis (Content Analysis) methods were applied. It is understood that the fairy tales in Yunt mountain villages resisted the technology. It was also seen that the fairy-tale motifs of Turkish world are characteristic.

Keywords: *Giant, The Little Boy, Local Areas of Southwest Dialect, Extraordinary Motif, Turkmen.*

Giriş

Zaman, geçmişin ve geleceğin ifadesidir; insanoğlunun eylemlerinin göstergesidir. Zaman anlamındaki “öd” kavramı, ilk defa, Türk Bengü Taşlarından Köl Tigin Bengü Taşı'nın Güney Yüzü'nde kullanılmıştır: “*Teñri teg Teñride bolmuş Türk Bilge Kağan; bu ‘ödke’ olurtum. Sabımın tüketi eşidgil. Ulayu iniygünüm, oğlanım, biriki oğuşum, bodunum.*”² (Ercilasun, 2016, s. 500). Aynı taşın Doğu Yüzü'nde ise “*Kurıgaru Kenü Tarmanka tegi Türk bodunug anca konturtumuz, anca itdimiz. Ol ‘ödke’ kul, kullug bolmuş [erti; küñ, küñlüg bolmuş erti...]*”³ (Ercilasun, 2017, s.516) şeklinde geçmektedir. Kuzey Yüzü'nde “*Öd Teñri yaşar; kişi oğlu kop ölgeli törümüş*” biçiminde yazılmıştır (Ercilasun, 2017, s. 536). Mezkûr kavram, Bilge Kağan Bengü Taşı'nın Doğu Yüzü'nde de görülmektedir⁴ (Ercilasun, 2017, s.565). Bu bağlamda Türklerin de Çinliler gibi zamanı belirleyen bir takvim kullandıkları düşünülebilir. Köktürk Bengü Taşlarındaki olayların On İki Hayvanlı Türk Takvimi dikkate alınarak tarihlendirildiği bilinmektedir (Türkler Ansiklopedisi, 2002, s. III-781).

Emel Esin, Köktürk takviminin Kış gündönümünde başladığını kaydetmiştir (Esin, 2001, s. 104-105). Köktürkler ve Çinliler, on iki hayvan adlarını yıllarda kullanırlarken Uygurlar ise aylarda işletmişlerdir (Esin, 2001, s. 107). On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde, on iki yıl bir devre işaret etmektedir; on iki yılın ayrı ayrı adları vardır. Bu yüzden On İki Hayvanlı Takvim denilmiştir (Türkler Ansiklopedisi, 2002, s. III-782). Hayvanların isimleri şu şekilde geçmiştir: “*Sıçgan veya Küskü, Ud, Bars, Tavışgan, Luu, Yılan, ‘Yond’, Kon veya Koy, Biçin, Takıgu, İt, Tonguz*” (Esin, 2001, s. 106).

Hasan Eren, On İki Hayvanlı Türk Takvimi'ndeki “Yunt” kelimesinin Eski Türkçeden beri kullanıldığını kaydetmiştir (Eren, 1999, s. 460). Sözcük, Kaşgarlı Mahmud'un Türk Dilinin Sözlüğü'nde “at -cins adı-, atlar, at sürüsü” anlamlarında kullanılmıştır (Kaşgarlı Mahmud, 1999, s.

² “{Ben} semavi Tanrı'dan olmuş Türk Bilge Kağan {ım}; bu zamana ben hükmediyorum {zamanın hükümdarı benim}. Sözümlü sonuna kadar dinleyin! Özellikle kardeşlerim, çocuklarım, birlik halindeki soyum ve milletim!” (Ercilasun, 2017: 501).

³ “Batıda Kengü Tarman'a dek Türk milletini aynı şekilde yerleştirdik, aynı şekilde örgütledik. O zaman kullar, kul sahibi olmuştu” (Ercilasun, 2017: 517).

⁴ “Ol ödke kul, kullug; küñ, küñlüg bolmuş erti” (Ercilasun, 2017: 564).

815). Ayrıca, “Yund yılı” için “*Türklerin on ikili yıllarından biri*” denilmektedir. Bu bilgi, Emel Esin’in Pritsak’tan elde ettiği verilerle örtüşmektedir.

Clauson, Yunt sözcüğünün “birkaç modern dilde hadım edilmiş at; aygır” anlamlarına geldiğini ifade etmiştir (Clauson, 1972, s. 33). Ayrıca, Derleme Sözlüğü’nde “Damızlık eşek” şeklinde işletilmiştir (Derleme Sözlüğü, 1993).

Yunt kelimesi, Oğuznâmecilik geleneğinde (Özkan, 1995) zikredilen Oğuznâmelerde “Alayutlu” şeklinde geçmektedir. Reşideddin Oğuznâmesi’nde İrkil Ata, Oğuz Han’ın oğullarını “Bozoklar ve Üçoklar” olmak üzere iki kola ayırmıştır. Alayutlu, Üçoklardan Tag Han oğludur (Togan, 1982, s. 50-51-52). Türk Dilinin Sözlüğü’nde “Ulayundluğ” Oğuz boylarının on yedincisi olarak gösterilmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1998, s. 57).

Faruk Sümer, Oğuzlar adlı çalışmasının Yer Adları Bölümünde Alayutlu boyunu, “Hüdavendigâr” Sancağı’nın “Ak-Hisar” kazasına bağlı göstermiştir (Sümer, 1999, s. 421). XVI. yüzyılda, mezkur boy adıyla kırk dört yer tespit edilmiştir. Bunlar arasında, Turgut kazası ile Uşak ve Menteşe’de yer almaktadır (Sümer, 1999, s. 342-343).

Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü adlı eserinin Yunt maddesinde “*Yer adı olarak Alayunt (Kütahya) adında saklanmıştır*” biçiminde bir açıklama yapmıştır (Eren, 1999, s. 459). Ayrıca, Yunt Dağı, Saru-Han Sancağı’na bağlı Küçük Karkın (Eskiler) boyunun ekinliği olarak tanımlanmaktadır (Sümer, 1999, s. 414). Bu cümleden çalışmamız Merkez Yunt Dağı köylerinden derlenen masallar üzerinedir. Yunt Dağı’nın on bir köyünde derleme yapılmıştır. Coğrafi verilerden yola çıkılarak araştırma sahası hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Yunt Dağı köylerinden derlenen masallardaki Olağanüstü Motifler tespit edilmiştir; Güneybatı Anadolu ağız⁵ sahasındaki masallar ile Batı Türkçesi (Güneybatı-Oğuz Türkçesi) masalları karşılaştırılmıştır. Stith Thompson’ın Motif Index of Literature

⁵ Leyla KARAHAN, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması adlı çalışmasında, Zeynep Korkmaz’ın Manisa, İzmir, Denizli, Aydın, Muğla ile Afyon ağızlarını inceleyerek Güneybatı Anadolu Ağızlarını dört ana bölgeye ayırdığını kaydetmiştir* (Karahan, 1996: XIV). Güneybatı Anadolu Ağızları için bakınız: KORKMAZ, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.; İlker, A. (2017). *Manisa Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.; GÜLENSOY, T. (1998). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

adlı çalışması dikkate alınmıştır. “Dev” motifinin Dünya ve Türk mitlerindeki izi sürülmüştür.

Araştırma Sahası

Yunt Dağı, Ege Bölgesi'nin Batısında olup Çandarlı Körfezi'nin iç kesimlerine doğru uzanmaktadır. İzmir ve Manisa illerinin sınırları içinde kalan bölgenin toplam yüzölçümü, 3521, 70 km²'dir (Eroğlu, 2009, s. 1-3).

Bakırçay ile Gediz ırmakları, Yunt Dağı Bölgesi'ne Kuzeyden ve Güneyden doğal sınır oluşturmaktadır. Doğuda Kırkağaç, Akhisar ovaları ile Kadı Dağ yer almaktadır; Güneydoğuda Saruhan Ovası, Kum Çayı Boğazı, Medar Çayı ile Güneybatıda Foça Tepecikleri görülmektedir. Batıda ise Çandarlı Körfezi uzanmaktadır (Eroğlu, 2009, s. 1-3).

Yunt Dağı Bölgesi'nde Luwiler, Helenler, Hititler, Akadlar, Lidyalılar, Persler, Romalılar ve Bizanslar ile Türkler yaşamıştır. Eroğlu, Doger adlı araştırmacıyı kaynak göstererek bölgenin ilk yerleşiminin Neolitik Çağ olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağlarına ait buluntular da görülmektedir. Akhisar ilçesi, Yunt Dağı Bölgesi sınırlarına dâhil edildiğinde ilk yaşam belirtileri M.Ö. 3000' dir (Eroğlu, 2009, s. 237-239).

Araştırma sahası içinde, Örselli, Süngüllü, Avdal, Maldan, Küçük Sümbüllü, Büyük Sümbüllü, Bağ Yolu, Üçpınar, Sakallı, Osmançalı, Yağcılar gibi Merkez Yunt Dağı köyleri yer almaktadır (Birkan Akhan, 2006, s. I-102).

1.Yunt Dağı Köylerindeki Masallarda Olağanüstü Motifler

Merkez Yunt Dağı köylerindeki masalarda, Dev (F531.), Altın Sıçan Eşek (B103.1.1.), Topuz (D1282. 1.), Barmak Çocuk (F535.1.) Olağanüstü Motifleriyle karşılaşmıştır (Birkan Akhan, 2006, s. 59-99). Merkez Yunt Dağı, Batı Türkçesi ve Güneybatı Anadolu ağız sahasındaki masalarda Olağanüstü Motifler şu şekillerde görülmüştür:

Yunt Dağı'ndan derlenen Dingin Mehmed adlı masalda, Dingin Mehmed, orda burda çırpya gider. Ocakyanan köyünde goca bir Dev

ninesi (F 531.0.4.) ile karşılaşır. Mehmed, uyumak için Dev ninesinden galbur ve güzer ister. Sonunda kırk⁶ teneke gaz yağı Dev'in ölümüne sebep olur (Birkan Akhan, 2006, s. 59). Altay masallarında Dev'in adı "Celbegen" şeklinde geçmektedir. Celbegen, yedi başlı Dev olarak da bilinir (Dilek, 2007, s. 145).

Dev, Manisa masallarında çok kullanılan bir motiftir; Kahraman Çocuk masalında, bir hırsız gibidir. Padişah'ın (P10.) bahçesindeki elma ağacı senede bir tane elma (F813.1.) verir. Dev de o elmayı alır götürür (Tunç, 2008, s. 20). Ayrıca, Zalim Dev memleketin suyunu kesmiştir. Her sene bir kız karşılığında suyu açmaktadır. Ayı Kulaklı Gagauz masalında da su başını tutan yılan (F980.11.) tespit edilmiştir (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 142). Öztürk, Türk-Fars Mitolojisi'nde olağanüstü güce sahip olan Devlerin merhametsiz olduklarını vurgulamıştır (Öztürk, 2009, s. 291).

Elma ile Dev motifleri, Azerbaycan masallarında da kullanılmıştır. Melikmeme, Padişah'ın küçük oğlu (P30.) elma ağacından hırsızlık yapan Dev'i yakalamak istemiştir (Yumuşak, 2013, s. 213). Dev'in boyu âdeta minare gibidir. Kılıç, kuyu, yol ve koçun kullanıldığı görülmektedir. Diğer bir husus, yeraltı dünyasıyla (F80.) ejderhanın (A36.) kullanılmasıdır (Yumuşak, 2013, s. 218). Yedi kapılı odayı açıp nazlı güzelle karşılaşan Melikmeme, âşık olmuştur (Yumuşak, 2013: s. 215). Dev'in canı bir şişededir (Yumuşak, 2013, s. 216). Ejdeha kelimesi, büyük ve korkunç bir yılan anlamını barındırmaktadır. Dolayısıyla yılan motifini de içine almıştır. Dragon biçiminde kullanılan kelime efsanevî dev yılanları anlatmaktadır (Birkan Akhan, 2018).

Dev canının şişede (D1364.12.) saklandığı diğer bir masal, Yedi Kardeş Bir Bacı'dır. Nardan Hatun, evinin ateşi sönünce Dev'in evinden makasla ateş⁷ kesmiştir (Yumuşak, 2013, s. 300). Ancak Melikmeme'den farklı

⁶ Sayılar için bakınız: ÇORUHLU, Y. (2010). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. (Üçüncü Basım). İstanbul: Kabalıcı, 216-222.; SCHIMMEL, A. (2000). Sayıların Gizemi. (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). (ikinci Basım). İstanbul: Kabalıcı, 7-321.; KORKMAZ, E. (2003). Eski Türk İnanışları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Anahtar Kitabevi, 165.; ÖZTÜRK, F. (2009). Folklor ve Mitoloji Sözlüğü. Ankara: Phoneix, 589, 994.

⁷ Ateş Kültü için bakınız: RADLOFF, W. (1976). Sibirya'dan (Seçmeler). (Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.; ANOHİN, A.V. (2006). Altay Şamanlığına Ait Materyaller. (Çev. Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova). Konya: Kömen.; ÖGEL, B. (2002). Türk Mitolojisi II. (ikinci Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.; SEROŞEVSKY, V.L. (2007). Saka Yakutlar. (Çev. Arif Acaloğlu). İstanbul: Selenge.; ESİN, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalıcı.; DİLEK, İ. (2007). "Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnanışlar". *Bilgi*. Ankara.; BONNEFOY, Y (2018). *Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. (Türkçe Çeviri Editörü Levent Yılmaz). (Birinci Basım). İstanbul: Alfa.

olarak Dev'in canı bir güvercine benzetilmektedir (Yumuşak, 2013, s. 302). Azrail'in canının bir güvercine dönüşmesi, Dede Korkut Oğuznâmelerinin Duha Koca Oğlu Deli Dumrul boyunda görülmektedir (Gökyay, 2007, s. 1150).

Muhsine Helimoğlu Yavuz'un Cigaramın Üstünde Bir Topal Karınca adlı kitabında, Altın Bülbül masalı, Ejderha, Dev, Kılıç (X1817.1.) ve kuyu motiflerine örnek teşkil etmektedir. Altın Bülbül'ü koruyan bir ejderhadır (Helimoğlu Yavuz, 1992, s. 144-145).

Gagauz masalları, Dev ve Topuz (D1282.1.) motiflerini içeren diğer bir anlatıya sahiptir. Ayı Kulak'ta, Ayı Kulak, Aaç Kıran ve Gürgen Kıvradan, Topuz sayesinde arkadaş olurlar (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 141). Dokuz Kurnalı Çeşme masalında olduğu gibi Dev'in adı Cendem Babusu'dur. Dev'in canı saklıdır. Ancak bu sefer bir şişeye saklanmıştır (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 142).

Üç Oğlan Üç Kardeş masalında, Dev motifine Zümrüdü Anka Kuşu (B469.11.-A36.) eşlik etmiştir (Tunç, 2008, s. 21-22). Kaz çobanlığı yapan Kazcı Mehmet'e bir beyin kızı âşık olmuştur. Para kazanmak için kervanla yolculuğa çıkan Mehmet, su kuyusuna inmiştir. Orada Dev ile karşılaşır. Nar (C225.1.) ile üç formülistik sayısı (Z71.1.) kullanılmıştır. (Tunç, 2008, s. 45-46). Zümrüdü Anka Kuşu (Anka Kuşu, Hüma, Simurg ya da Devlet Kuşu) çok kuvvetli ve eşsiz güzelliğe sahiptir. Phoneix ile benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Dolayısıyla Mısır ve Yunan mitolojilerinde bilinmektedir (Öztürk, 2009, s. 95). İskender Pala, kuşun "*boynu uzun olduğu için "anka" adıyla, avlarını kapıp uzaklara uçtuğu için de "muğrib" sıfatıyla*" tanındığını bildirmiştir (Pala, 1995, s. 38).

Domanıç masallarında da Manisa masallarında olduğu gibi Dev ile Kuyu motifleri birlikte (Ölmez, 2014, s. 131). Küçük Kız ile Zıp Zıp, uzak diyarlarda bulunan kardeşler üzerine kuruludur. Dev'in yer aldığı masalarda, Üç Kardeş de (P251.6.1.) görülmektedir. Kül den yapılan eşek (D1470.2.8.) diğer anlatılarda da vardır. Kız, ağabeylerin evinde ateş söndüğü için Dev'in evinden (F531.6.3.) ateş almaya gitmiştir (Ölmez, 2104, s. 136). Dev'in kıza kibriti vermesi için imtihandan (H900.) geçmesi gerekir. İmtihan, anlatmaya dayalı türler içerisinde, hem destanlarda hem halk hikâyelerinde de kullanılmıştır.

Ateşli Mercimek Çorbası, bildiği her şeyi öğreten eğitici Dev'i anlatmaktadır. Eğiticilik, Tantan Kabacık'ta da görülmektedir. Bir mevsimi

diğerinden ayırt eden insanlara öğüt verilmiştir (Ölmez, 2014, s. 216-217). Ayrıca “Geceleyn bacası tüten eve Dev gelirmiş” inancı (V304.) dikkat çekicidir. Gece yarısı karnı acıkan çocuğun canı mercimek çorbası istemıştır. Annesi de inanca dayalı cümleyi söylemiştir. Bu bağlamda Yaşlı Kadın Yeli masalı, devlerin vasıflarını anlatmaktadır. Yaşlı Kadın, kötülükte Dev’i geçen bir karakterdedir (Asano, 2010, s. 144-145).

İnanç içerikli diğer bir masal, Pelivan’dır. “Devlerin üzerine güneş doğarsa patlar” denilmiştir (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 201). Padişah’ın (P10.) bir oğlu olur. Adını Pelivan (T596.) koyarlar. Pelivan, Oğuz Kağan Destanı’ndaki Oğuz gibi hemen yürümeye başlar, Pelivan olur (F565.2. - T596.). Üç Kız Kardeş ve Sihirli Topuz motifleri de dikkat çekmektedir (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 202). Hem Dev’in hem de Pelivan’ın topuzu bulunmaktadır.

Avcı Pirim adlı Azerbaycan masalı, Devlerin diğer bir karakteristik özelliğini vurgulamıştır. Avcı Pirim’in karşısına Dev gibi bir adam çıkmıştır (Yumuşak, 2013, s. 230). Ayrıca, Dev ile kırk kilitli oda, kılıç motiflerine rastlanmaktadır (Ölmez, 2014, s. 145). Tilkinin (B163.1.) kurnazlığıyla Devleri buluşturan diğer bir Türkmen Masalı, Keyfine Düşkün Padişah’tır. Kurnazlık ön planda iken Devlerin birer ağa gibi zengin oldukları görülmektedir (Asano, 2010, s. 101-104).

Keloğlan, Domaniç’te varlığını sürdürmüştür. Keloğlan ve Dev Karısı masalında, Hamursuz adlı bir yiyecek bitmiştir. Çocuk, babası tarafından su almaya gönderilir. Orada Dev garısına ait elma ağacı vardır. Elma ile anahtar (P1158.) kullanılmıştır. Elmanın Azerbaycan ve Manisa masallarında olduğu gibi Domaniç’te de görülmesi dikkat çekicidir. Ayrıca ustura, tarak (D1072.1.) ve tuz⁸ (D1551.1.) kaçmak için alınmıştır (Ölmez, 2014, s. 152-153). Keloğlan’ın koyun postuna bürünmesi, Dede Korkut Kitabı’ndaki Basat’ı hatırlatmaktadır (Ergin, 1997, s. 206-215). Gökyay, koyun postuna saklanma motifinin çok eski çağlara dayandığını ifade etmiştir (Gökyay, 2007, s. 1056).

Elazığ masallarında yine Keloğlan ile Dev görülmüştür (Günay, 1975, s. 112). Elindeki gömbeyi deliğe düşüren Keloğlan, mağarada bir Dev’e evlat (F531.5.1.) olur. Ancak Dev’in sözünü dinlemez. Neticede Dev’in mallarına sahip olmuştur. Anlatıda, Düldül, sabun (D1195.) ve su tulumu

⁸ Tuz için bakınız: NASKALÍ E. - ŞEN M. (2012). *Tuz Kitabı. (İkinci Baskı). İstanbul: Kitabevi 217.*

ile ekmek (D1031.1.) varlık kazanmıştır. Düldül, “Hz. Ali’nin ak katırı” şeklinde bilinmektedir (Kaya, 2007, s. 279). Mukavıs adlı Mısır hükümdarı, Hz. Muhammed’e hediye vermiştir.

Dev Adamın Oolu adlı Gagauz masalında, Devler ile imtihan motifleri tespit edilmiştir. Öksüz Çocuk, zengin çobanın koyunlarını otlatırken kaybeder. Çeşme başında su içerken bir Dev’in oğlu olmayı kabul eder (F531.5). Oğlanın gözleri uzun sarı saçlı kız tarafından çıkarılır. Dev’in sözünü dinlemediği için oğlanın gözleri oyulmuştur. Dev, Peri ve Yüzük (F825-D1076.) motiflerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 188).

Taşeli masalları, Keloğlan, Tokmak (F899.5.) ve Altın Sıçan Eşek motiflerini içermektedir. Vur Tokmağım Vur’da hem Tokmak hem de Altın Sıçan Eşek bir aradadır (Alptekin, 2002, s. 88-89). Ebeveynleri ölen Keloğlan, kız kardeşiyle bir taş üzerine nohut ekmiştir. Yaşlı bir kişi Keloğlan’ın nohutları bitmeyince ona altın sıçan bir eşek verir. Masalda nalbantın yaptığı hileye değinilmektedir.

Keloğlan ile Dev, Gümüşhane ve Bayburt masallarında da kullanılmıştır (Sakaoğlu, 2002, s. 371). Dev, adam eti yiyerek beslenmektedir ve Keloğlan’ın kardeşidir. Dev’in hınzır olduğu görülmektedir. Devleri Korkutan Bilal Ağa’da tuzak vardır. Tilkiden korkan Bilal Ağa’ya hanımları tuzak (Q53.3.1.) hazırlar (Sakaoğlu, 2002, s. 373). Çuvaldız (F899.4.) yumurta (D983.5.) ve ekmek ile örüntülenmiştir. On Üç adlı masalda ise Dev’e karşı kurnazlık söz konusudur (Sakaoğlu, 2002, s. 368-369). Üzüm (D981.8.) ve kuyu motiflerinin kullanıldığı diğer anlatı, İnsan Yiyen Kız’dır (Sakaoğlu, 2002, s. 358-359).

Dede Korkut Oğuznâmelerinde görülen peri kızı (F200.), Türkmen masallarında da vardır. Yetim Oğlan-Bir Gün Görseñ Abat Oğlan adlı anlatıda, oğlan suya giren küçük güvercinin elbisesini vermeyerek eşi yapar (Asano, 2010, s. 112-141). Peri kızı, Devleri çağırarak ova içinde bir köşk yaptırır. Dede Korkut Kitabı, çoban ile Peri kızından doğan tek gözlü yaratık bir Dev’i anlatmaktadır (Öztürk, 2009, s. 290-291). Ögel, Yudahin’i kaynak göstererek Kırgız Türklerinin destanlarından geçen Tek gözlü Dev⁹ adının “Malgun” ya da “Mel’un” olduğunu kaydetmiştir (Ögel,

⁹ *Kyklop için bakınız: DIEZ, H. (2018). Oğuz Tepegözü Dede Korkut Oğuznâmeleri ve Atalar Sözü Üzerine İlk Çalışmalar. (Almancadan Aslından Notlandırılarak Tercüme Eden Hasan Güneş). İstanbul: Ötügen.*

1995, s. 66-67). Erhat ise “*Türkçeye “Tepegöz” diye çevirebileceğimiz Kyklop’lar tek yuvarlak gözlü devlerdir*” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Erhat, 2011, s. 187-188). Ayrıca, Yunan mitolojisinde, adı geçen devlerin üç çeşit olduğundan bahsedilmektedir.

Peri ile Dev’i buluşturan diğer bir anlatı, Abdulla Bay’dır. Garibin birinin su sumbatı birbirine benzer üç oğlu vardır. “Küçük oğlu zengin olsun” diye adını Abdulla Bay koymuştur. Garibin on atı beslenirken bulut gibi bela tarafından yenilir. Bulut gibi atfedilen devlerdir. Bu cümleden Dev’in kızı bir peri olarak görülmektedir. Manisa, Aydın ve Domaniç masallarında tespit edilen kırk formülistik sayısına (Z71.2.) yetmiş iki (Z71.14.) de eşlik etmektedir (Asano, 2010, s. 124).

Aydın masalları adlı çalışmada, sadece bir anlatıda Dev garısı ile yüzük motiflerinin kullanıldığı tespit edilmiştir (Çiftçi, 2015, s. 193-194). Domaniç’te olduğu gibi Tın Tın Kabacık’ta kaçmak için sabun ve iğne alınmıştır.

Sihirli Yüzük masalı, Yüzük ile Devleri buluşturmuştur; İhtiyar bir kadın ile Kel torunu üzerine kuruludur; İp eğiren kadın, yumak ve köpek (F980.7.) ile örüntülenmiştir. İp yumağı takas edilmektedir. Kedi ve köpekleri ormana götüren Kel’in Devlerle karşılaşması mağara önünde olmuştur (Yumuşak, 2013, s. 237-239). Mağara motifi, Türk mitolojisinde bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır (Roux, 2005, s.139-210-275). Yedi başlı Dev (F531.1.2.2.8.-G361.1.4.) motifi de görülmüştür. Ayrıca, Hz. Süleyman’ın yüzüğü ve halısından bahsedilmiştir. Yaşlı Balıkçı, kaybedilen Hz. Süleyman’ın (P41.) yüzüğünü bulmuştur. Ayrıca, Mağara ile Dev, Kayseri masallarında da kullanılmıştır (Deniz, 1996, s. 26).

Hz. Süleyman, Derviş (N844.1.), Yüzük, İmtihan ile Dev motiflerinin bir arada kullanıldığı diğer bir anlatı Hatem’in Nagılı’dır. Hatem adlı çok zengin bir adam, yedi yolun ayrımında kırk kapılı bir saray (F771.) yaptırmıştır (Yumuşak, 2013, s. 347); ihsan sahibi biridir. Dervişin birine “kendisinden başka bu dünyada cömert var mıdır?” şeklinde sormuştur. Masalda, senede bir şehrin meydanına çıkıp şehirdekilerin nabzına bakarak dertlere derman bulan bir Hekim vardır. Hatem ismiyle eş değer Süleyman Peygamber’in yüzüğünden bahsedilmektedir (Yumuşak, 2013, s. 355). Batı Türkçesi ve Güneybatı Anadolu ağız sahasında tespit edilen bütün masalarda olduğu gibi kuyu motifine rastlanmaktadır. Yedi başlı

Dev, kırk kuyunun nöbetini tutmaktadır. Devler, bir tılsım (K115.1.3.) okuyarak bahçeden dışarı çıkmaktadırlar (Yumuşak, 2013, s. 361).

Tılsım, Dev ve Kıl (D991.) motiflerini içeren başka bir masal, Aslan ile Kaplan adlı Kayseri masalıdır. Padişah, her altı ayda bir eşlerini öldürmektedir. Zalimlik ön plandadır. Oğlan, annesinin ölmemesi için bir ine götürür. Anne, inde bir Devle ilişkiye (F300.) girer. Tuzağın bozulması için bir tılsım gerekir. Kıl (D991.) ve tel ile kolları bağlanan oğlanın gözleri oyulur; kuyuya atılır. İki güvercin tüyü (D1021.) oğlanın gözlerini açar. Ayrıca arkaya bakma yasağı da görülmektedir (Deniz, 1996, s. 10). Belirli bir noktaya bakma yasağı (C331.) Yukarı Çukurova Masallarında da kullanılan bir motif olmuştur (Şimşek, 2001, s.98)

Efsanelerde görülen Taş Kesilme motifi¹⁰, Kayseri masallarında da mevcuttur. Padişahın karısı bir Dev tarafından kaçırılır. Öle Memed adlı en küçük oğlan, babasının anlattığı üzümeleri Dev'in bahçesinde bulur. Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Memed, en sonunda babasının taş kesilen askerlerini de kurtaracaktır (Deniz, 1996, s. 18).

Kayseri masalları, Dev ile Türklere has Cirit Oyunu'nu da anlatmaktadır. Katıroğlu Mehmed'in Çam Deviren ve Demiryuğuran adında iki arkadaşı olmuştur. Yolda su için kuyuya Katıroğlu Mehmed iner ve Devlerle karşılaşır. Devi öldürdükten sonra bulduğu üç kızı ve hazineyi (K111.) yukarı gönderir fakat kendisi çıkamaz. Zümrüdü Anka Kuşu'yla Keloğlan da anlatıya dâhil olmuştur. Katırcıoğlu Mehmet, Keloğlan olup kuyumcuya çırak olur. Cirit oyunu düzenlenir (Deniz, 1996, s. 31).

Azerbaycan Vefalı At masalı, babasının sözünü dinlemeyen üç oğula dayanmaktadır. Padişah ölmeden önce oğullarına (P251.6.1.) üç nasihatte (J154.0.1.) bulunmuştur. Üç, kırk formülistik sayıları ve âb-ı hayat motifi (E80.) görülmektedir (Yumuşak, 2013, s. 268). Bu anlatıda, Yunt Dağı'nda tespit edilen Kara Köpek masalında olduğu gibi Tokmak ve Topuzun birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır (Yumuşak, 2013, s. 268). Çocuk annesi tarafından bir kara köpeğe verilir. Babası sırasıyla tabak (D1172.1.7.-D784.), altın sıçan eşek ve topuz almıştır (Birkan Akhan, 2006, s. 69). İçene sonsuz hayat bağışlayan bengisu, Zülkarneyn, Hızır ve İlyas ile ilişkilendirilir (Pala, 1995, s. 15-16). Kur'an-ı Kerim'de adı geçmektedir.

¹⁰ Bakınız: SAKAOĞLU, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım evi.

Sihirli Topuz, Gagauz Mercimek masalında da kullanılan bir motif olmuştur (Kocaaslan Uçkun, 2003, s. 205). Yunt Dağı köylerinde tespit edilen Altın Sıçan Eşeğe (Kara Köpek masalı) benzer kese (D1192.) ile karşılaşmıştır. Altın Sıçan Eşek gibi kese de içine konulanı altına çevirmektedir (Yumuşak, 2013, s. 247-248).

Tokmak, fakir bir garı ile herif üzerine kuruludur. Anlatıda, fakirlik yüzünden darı ekilmiştir. Ancak ekilen darıları da bir leylek yemiştir. Leylek, bu aileye bir sofraya vermiştir. "Açıl açıl bir iki tevirname saçıl" denildi mi bütün yemekler ortaya gelmektedir. Sofra, Hamamcı tarafından kaçırlır. En sonunda kendilerine Altın Sıçan Eşek ve Tokmak verilir (Seyidoğlu, 1975, s. 262-263). Üç motif yine bir arada kullanılmıştır.

Yukarı Çukurova masalları, Sofra, Tokmak ve Altın Sıçan Eşek motiflerini barındıran diğer bir çalışmadır. Yılan Oğlan masalında, Dilencilik yapan ailenin kızları bir yılanla evlendirilir. Yine fakirlik görülmektedir. Yılan damat, kayınpederine sofraya, altın üreten eşek ve horoz (B171.) vermiştir. Ancak hepsi çalınır. Damat, kayınpederini son gidişinde tokmakla uğurlar. Erzurum masallarında olduğu gibi Tokmak, çalınan malları geri aldırır (Şimşek, 2001, s.12-122). Boratav'ın Az Gittik Uz Gittik adlı kitabında, Yılan Oğlan ve Tokmak masallarına benzer Sofra mevcuttur. Kral Padişahının Kızı'nda ise ceviz Sofra mahiyetindedir (Boratav, 1992, s. 74-81).

Hasan ile Hüseyin masalı, fakirlik üzerine kuruludur. Biri fakir diğeri Hoca olan iki kardeş vardır. Fakir kardeşin ikiz çocukları olduğu için kıskanılır (Ölmez, 2014, s.129-131). Altın Sıçan Eşek motifine benzer Altın yumurtlayan kuş görülmektedir. Ali Dayı'nın da yine Altın Sıçan bir eşeği vardır (Çiftçi, 2105, s. 195).

Barmak Çocuk, Yunt Dağı köylerindeki Olağanüstü Motiflerden biridir (Birkan Akhan, 2006, s. 71). Evvelde bir ninenin ufacık bir çocuğu vardır. Nene ne söylesen ne ararsa sokulur. Barmak Çocuk eşeğin kulağına (F535.1.1.1.), telli yorganın içine girer. Bir gün yorganı alıp kaçar. Barmak Çocuk eşeğin kulağına girerken Nohut Ali, öküz burnundadır. Ancak Nohut Ali, çocuksuzluk ile başlamaktadır. Bir başka anlatı Nohut Mehmet de çocuksuzluk üzerine işlenmiştir. Ancak çocuklar bir nohut kadar küçüktürler (Çiftçi, 2015, s.164). Taşeli masalları da Mercimek Çocuk motifini içermektedir. Aydın'da tespit edilen Nohut Ali gibi Mercimek Çocuk

da çocuksuzluk üzerine kuruludur (Alptekin, 2002, s. 94). Bu motif, Dirse Han oğlu Buğaç Han boyunda da görülmektedir (Ergin, 1997, s.4-5).

Sonuç

Masal, geçmişi ve günümüzü yaşatan anlatım türüdür. Thompson'ın motif üzerindeki tanımı düşüncemizi doğrulamıştır. Eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan motif, zaman içinde şekillenerek yeni kimlikler kazanmaktadır. Merkez Yunt Dağı köylerindeki masallar incelendiğinde Dev (F531.), Altın Sıçan Eşek (B103.1.1.), Topuz (D1282.1.) ve Barmak Çocuk (F535.1.) Olağanüstü Motiflerinin yaşadıkları görülmüştür. Bu bağlamda masal yaşamaktadır.

Merkez Yunt Dağı köyleri, Batı Türkçesi ve Güneybatı Anadolu ağız sahasındaki masallar için şunları söylememiz mümkündür:

1. Yunt Dağı'ndan derlenen Dingin Memed adlı masalda Dev'e cinsiyet yüklenmiştir.
2. Dev, insan vasıfları taşımaktadır; hırsızdır, zalimdir, boyu bir minare gibidir, hınzırdır, eğitcidir ve öğüt vermektedir. Bunun tam tersi, Devlere ait vasıfların da insanlara yüklendiği tespit edilmiştir. Türkmen masallarında Yaşlı Kadın, kötülükte Dev'i geçmektedir. Azerbaycan'da ise Dev gibi bir adam vardır. İnsan, Elazığ masallarındaki gibi Dev çocuğudur.
3. Azerbaycan masallarında Dev'in canı bir şişede saklanmaktadır. Dev ile Ateş kültü bir arada kullanılmıştır. Nardan Hatun evinin ateşi sönünce Dev'in evinden ateş almıştır. Ocağın kutsallığı ön plandadır.
4. Masalarda genel olarak üç, yedi, kırk ve yetmiş iki formülistik sayıları kullanılmıştır.
5. Azerbaycan masallarında Dev'in canı bir güvercine benzetilmiştir. Bu motif, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul boyunda da görülmektedir. Ayrıca Pelivan adlı anlatıda "ad verme" dikkat çekicidir. Dede Korkut Kitabı'nda görülen Peri Kızı motifi Türkmen masallarında vardır. Bu motif, Tekgöz ya da Kyklopları çağrıştırmaktadır.
6. İmtihan motifi, Güneybatı Anadolu ağız sahasındaki masalarda görülmüştür.

7. " Geceleyin bacası tüten eve Dev gelirmiş" inancı görülmektedir. Bu bağlamda masalarda inançlar ele alınmıştır.
8. Domaniç masalarında Keloğlan ile Devler bir aradadır. Keloğlan'ın Dev'den kaçmak için koyun postuna büründüğü görülmüştür. Genel olarak kahramanlar kaçmak için, Düldül, sabun, tuz, tarak ve ekmek kullanmıştır.
9. Yunt Dağı köylerinde Altın Sıçan Eşek ile Tokmak motifleri aynı masalda görülmüştür. Altın Sıçan Eşek motifine benzer Altın Üreten Kese' ye Azerbaycan masalarında rastlanmıştır.
10. Azerbaycan ve Kayseri masalarında Mağara motifiyle karşılaşmıştır. Hz. Süleyman'ın yüzüğünden ve halısından bahsedilmiştir. Tılsım ve Yedi Başlı Dev motifi bir aradadır.
11. Kayseri masaları Türklere has bir oyun içermektedir. Cirit Oyunu'ndan bahsedilmiştir. Keloğlan, Dev, Zümrüdü Anka ve Kuyu motifleri kullanılmıştır.
12. Tokmak, Topuz ve Altın Sıçan Eşek motiflerinin aynı masalda kullanıldığı anlaşılmıştır.
13. Yunt Dağı köylerinde rastlanılan Barmak Çocuk motifi yerine Nohut Ali ya da Mercimek Çocuk kullanılmıştır. Bu motifler çocuksuzluk üzerine şekillendirilmiştir.
14. Türk dünyası masal motifleri karakteristiktir.

EXTENDED ABSTRACT

**Extraordinary Motifs in Fairy Tales in the Villages of
Yunt Mountain**

*

Ebru Birkan Akhan

Selçuk University

Time is relative for people, but it is the expression and mirror of the past and the future. The concept of “öd” that means time was first found in the Turkish Bengü Stones. In this context, it can be considered that the Turks also need a timetable (calendar) like the Chinese who are their neighbours. Turks wrote the events in Köktürk Bengü Stones by considering the Twelve- Animal Turkish Calendar.

While the Köktürks used the names of twelve animals in the year cycle, the Uighurs used it in month cycle. Twelve years in the Twelve- Animal Turkish Calendar indicate a cycle; each of the twelve years has different name. The animal names in this calendar are mentioned as follows *Tong Sıçgan or Küskü, Ud, Bars, Tavışgan, Luu, Yılan, Yond, Kon or Koy, Biçin, Takıgu, It, Tonguz*.

Hasan Eren noted that the word “Yunt” mentioned in the Twelve-Animal Turkish Calendar, has been used since the Old Turkish times. Clauson expressed that the word “Yunt” means *gelding (castrated male horse) in a couple of modern languages*. It is also discussed as “Breeding Donkey” in the Compilation Dictionary. The word Yunt was used in the dictionary of the Turkish language as horse - genus name - the herd of horse. It is mentioned as “Alayutlu” in the tradition of Oghuzname. In the Reşideddin Oghuzname, Irkıl Ata divided the sons of Oğuz Han into two branches: Bozoks and Üçoks’. Alayutlu is the son of Tag Han from Üçoks. In the Dictionary of Turkish Language, the “Ulayundluğ” is shown as the seventeenth of the Oghuz tribes.

According to the information obtained from the historical sources, “Alayundlu” tribe is connected to the “Ak-Hisar” County of “Hüdavendigâr” Sanjak. There are Uşak and Menteşe among the place names found

in XVI Century. Yunt Mountain is shown as arable of Küçük Karkın Tribe (Eskiler) connected to Saru-Han Sanjak.

The Luwis, Hellenes, Hittites, Akkadians, Lydians, Persians, Romans and Byzantines and Turks lived in the region of Yunt Mountain. It is known that the first settlement of the region was during the Neolithic Age. In addition, findings pertaining to the Late Chalcolithic and Early Bronze Ages were also found. When the Akhisar county was included in the boundaries of the Yunt Mountain Region, the earliest signs of life were found in the BC. 3000. From this sentence, our study is based on fairy tales compiled from the villages of central Yunt Mountain. There are the villages of Örselli, Süngüllü, Avdal, Maldan, Küçük Sümbüllü, Büyük Sümbüllü, Bağ Yolu, Üçpınar, Sakallı, Osmançalı and Yağcılar within the field of study. Extraordinary Motifs such as Dev (Giant) (F531.), Altın Sıçan Eşek (the Gold Shitting Donkey (B103.1.1.), Topuz (Knob) (D1282. 1.), Barmak Çocuk (The little Boy) (F535.1.) have been identified. The fairy tales in the Local Area of Southwest Anatolian Dialect and Western Turkish (Southwest-Oghuz Turkish) were compared. The giant motif in the world and Turkish mythologies were traced. The Giant had been the most treated motif in the fairy tales of the villages of Yunt Mountain; it has human characteristic. In the fairy tales of Altai, the name of Giant is called as Celbegen. Celbegen is also described as the seven-headed Giant. Giant was also used very much in the fairy tales of Manisa. Hero is like a thief in the children's fairy tale. Here, the Giant and the Well (F718.) motif is noticed. In addition, the cruel giant cut off the water of the country. He turns on the water against a girl. In the fairy-tale of Bear Eared Gagauz, the snake watching over the water (F980.11.) was found. Öztürk emphasized that the giants having extraordinary power in Turkish-Persian Mythology were ruthless.

The apple and the Giant motifs are also used in the fairy tales of Azerbaijan. Melikmamed, the younger son of the Sultan (P30.) wanted to catch the Giant, who was stealing from the apple tree. Another point is the use of the dragon (A36.) together with the underground (F80.). Melikmamed who opened the room with seven doors and encountered a delicate beautiful girl, was in love. The life of the giant is in a bottle. The word dragon means a large and terrible snake. Therefore, the snake has included the motif. The word used in the form of dragon describes the legendary giant

snakes. Generally, the numbers of forty, seven and seventy-two were used in the fairy tales.

Another fairy tale in which the giant life of his giant soul is kept in the bottle (D1364.12.) is "Seven Brothers and One Sister". When the fire of Nardan Hatun's house went out, she cut the fire from the house of Giant with a scissor. However, unlike Melikmemed, the life of Giant is likened to a pigeon. The conversion of Azrael's soul into a pigeon was seen in the Duha Koca Oğlu Deli Dumrul tribe of Dede Korkut Oghuznames. In the Three Boys and Three Siblings fairy tale, the Giant motif was accompanied by the Phoenix (B469.11.-A36.). The Phoenix (Phoenix, Huma, Simurg or Godsend) has a very strong and unique beauty. It is thought that it has similarity with the Phoneix. Therefore, it is known in Egyptian and Greek mythologies. In the fairy tale named Pelivan, Pelivan begins to walk immediately like Oghuz stated in the Epic of Oghuz Khan and becomes Pelivan (F565.2. - T596.).

Fairy girl (F200.) seen in the Dede Korkut Oghuznames are also existing in the Turkmen fairy tales In the fairy tale of Orphan Boy- Bir Gün Görseñ Abat Oğlan, the boy did not give the clothes of the little pigeon which entered the water and made it his wife. The fairy girl had a pavilion built in the plain by calling the Giants. The Book of Dede Korkut told the one-eyed gigantic creature (Cyclopes) who was the child of a shepherd and a fairy girl. It is understood that many cultural codes of the Turks were reflected in fairy tales; Fire cult and cave motif were treated. The petrification motif seen in legends was found in the fairy tales of Kayseri. The fairy tales of Kayseri were also exhibited the jareed (javelin) game specific to the Turks. It is also seen that beliefs are also included. It is also noticed a thought such as "the giant comes to the home whose chimney is smoking".

It is determined that Gold Shitting Donkey (B103.1.1.) and knob motifs are used together. It is understood that some motifs have changed the shape. In the fairy tales of Azerbaijan, the Gold Shitting Donkey is replaced with the Gold Producing Pouch. Barmak Çocuk (F535.1.) motif determined from the villages of Yunt Mountain was used as Chickpea Ali or Lentil Child. The "Childlessness" motif is expressed with the Barmak Çocuk (The little Boy). It is noteworthy to use this motif in the Book of

Dede Korkut. In this context, the fairy-tale motifs of the Turkish world are characteristic.

Kaynakça / References

- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 88-94.
- Asano, R. (2010). *Türkmen masalları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara, 101-145.
- Aydın, E. (2011). *Uygur kağanlığı yazıtları*. (Birinci Baskı). Konya: Kömen
- Birkan Akhan, E. (2006). *Yunt dağı köylerindeki masallarda dil özellikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, Manisa, I-102.
- Birkan Akhan, E. (2018). "Komşu Kızı İle Afşın" Halk Hikâyesi. *Sobider*,5(23), 111-120.
- Boratav, P. N. (1999). *Az gittik uz gittik*. (Birinci Basım). İstanbul: Adam, 74-81.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century turkish*. London Press, 33.
- Çiftçi, K. (2015). *Aydın halk masalları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Aydın, 193-195.
- Deniz, R. (1996). *Kayseri masalları*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 10-31.
- Derleme Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilek, İ. (2006). *Altay masalları*. (Birinci Basım). Ankara: Alp Yayınevi, 165.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Türk kağanlığı ve Türk bengü taşları*. İstanbul: Dergâh, 516-565.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: Bizim Büro Basım evi, 459-460.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut kitabı I giriş-metin-faksimile*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, 4-206.
- Erhat, A. (2011). *Mitoloji sözlüğü*. (Ondokuzuncu Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi, 187-188.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. İstanbul: Kabalıcı, 104-106.

- Eroğlu, İ. (2009). *Yunt dağı ve çevresinin coğrafi etüdü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Konya, 1-3, 237-239.
- Gökyay, O. Ş. (2007). *Dedem Korkudun kitabı*. (Birinci Basım). İstanbul: Kabalcı, 1056-1150.
- Günay, U. (1975). *Elazığ masalları (İnceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 112.
- Kaşgarlı Mahmud (1998a). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi-I*. (Çev. Besim Atalay). (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 57.
- Kaşgarlı Mahmud (1999b). *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini-“Endeks”* (Çev. Besim Atalay). (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 815.
- Kaya, D. (2007). *Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ, 279.
- Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk yazıtları*. (Birleştirilmiş Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları: II, 65-66-67.
- Ölmez, E. (2014). *Domaniç masallarının propp metoduna göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Türk Dil ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul, 131-217.
- Özkan, İ. (1995). *Türkmenistan’da derlenmiş Dede Korkut boyları”*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 263-314.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ: 38.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya’da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. (Birinci Basım). (Çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 139-210-275.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüştane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ, 368-373.
- Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar (Metinler ve Açıklamalar)*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 262-263.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 421-424, 342-343.

- Şimşek, E. (2001). *YukarıÇukurova masallarında motif ve tip araştırması*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, I-II, 12-122.
- Thompson, S. (1955-1958). *Motif Index of Folk-Literature, I-VI, USA*.
- Togan, Z. V. (1982). *Oğuz destanı Reşideddin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili* (İkinci Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi, 13-162.
- Tunç, T. (2008). *Manisa masalları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Isparta, 21-46.
- Türkler Ansiklopedisi*, c. III-781-782.
- Uçkun Kocaaslan, R. (2003). *Gagauz masallarının tip ve motif yapısı bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, İzmir, 141-205.
- Yavuz, M. H. (1992). *Masallar, cigaramın üstünde bir topal karınca*. (İkinci Baskı). Ankara: Doruk, 144-145.
- Yumuşak, S. (2013). *Azerbaycan masallarının Türkiye Türkçesine aktarılması ve aktarma sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Birkan Akhan, E. (2019). Yunt dağı köylerindeki masallarda olağanüstü motifler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1685-1704. DOI: 10.26466/opus.526475

Yerel Vergileme¹

DOI: 10.26466/opus.530820

*

Taha Emre Çiftçi* - İbrahim Organ**

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üni., Uygulamalı Bilimler Fak. Meram / Konya/ Türkiye

E-Posta: tahaemreciftci@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6548-9017](https://orcid.org/0000-0002-6548-9017)

** Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kınıklı / Denizli/ Türkiye

E-Posta: iorgan@pau.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4986-0805](https://orcid.org/0000-0003-4986-0805)

Öz

Vergileme, devletlerin kamusal hizmetlerini gerçekleştirebilmesi amacıyla gelir sağlamak için egemenlik gücüne bağlı olarak kişilere konulan mali yükümlülüklerdir. Devletler, kamu hizmetlerinin karşılanması amacıyla vergi geliri elde etmek istemektedirler. Vergi gelirlerinin kamu harcamalarını finanse edebilmesi etkin bir şekilde vergi gelirlerinin yönetilmesine bağlıdır. Vergi gelirlerinin etkin bir şekilde yönetimi devletlerin mali, ekonomik ve sosyal amaçlarının gerçekleştirilmesi için büyük önem arz etmektedir. Etkin olmayan vergi gelirlerinin yönetiminde bu amaçların gerçekleştirilmesi devletler açısından zorlaşabilmektedir. Vergi gelirlerinin yönetimi genel olarak merkezi idare tarafından yürütülmekle birlikte bazı devletlerde vergi gelirin yönetim yetkisi yerel idarelere devredilebilmektedir. Vergi gelirleri yönetiminin yerel idarelere devredilmesinde siyasi, tarihi ve ekonomik nedenler yer almaktadır. Yerel idarelere devredilen vergi gelirlerinin yönetim yetkisi yerel vergileme kavramını ortaya çıkarmaktadır. Yerel vergileme ile yerel idarelere vergi gelirlerinin yönetiminde karar alma hakkı verilmektedir. Bu çalışmada yerel idarelere verilen vergilendirme yetkisi kapsamında yerel vergilemeye ilişkin yaklaşımlar ele alınmaya çalışılmıştır. Yerel vergileme ile birlikte yerel idareler bazı avantajlara sahip olabilirken aynı zamanda bazı dezavantajlar da ortaya çıkabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerelleşme, Yerel Vergileme, Mali Özerklik

¹ Bu makale, "Çeşitli Ülke Mevzuatlarında Emlak Vergisi: Türkiye Uygulamasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözüm Önerileri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Local Taxation

*

Abstract

Taxation is the financial obligation imposed on persons depending on the sovereignty power to provide income for the purpose of realizing public services. States want to obtain tax revenues for the purpose of public services. Tax revenues can be financed by the management of tax revenues. The effective management of tax revenues is of great importance for the realization of financial, economic and social objectives of states. The realization of these objectives in the management of ineffective tax revenues may be difficult for the states. While the management of tax revenues is generally carried out by the central administration, the administration authority of tax income in some states can be transferred to local administrations. Political, historical and economic reasons are included in the transfer of tax revenues management to local administrations. The authority of management of tax revenues transferred to local administrations reveals the concept of local taxation. With local taxation, local administrations are given the right to take decisions in the management of tax revenues. In this study, local taxation approaches have been tried to be considered within the scope of taxation authority given to local administrations. With local taxation, local administrations may have some advantages, while at the same time some disadvantages may arise.

Keywords: *Localization, Local Taxation, Financial Autonomy*

Giriş

Devletler sunacakları kamu hizmetlerinin karşılanması amacıyla gelir elde etmek zorundadırlar. Devletlerin elde ettikleri en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergi gelirlerinin kamu harcamalarını finanse edebilmesi etkin bir şekilde vergi gelirlerinin yönetilmesine bağlıdır.

Devletlerin vergi gelirlerinin yönetimi uygulanmasında birçok etken bulunmaktadır. Devletlerin tarihi, kültürel, ekonomik yapıları vergi gelirlerinin yönetimini etkileyen unsurların başında gelmektedir. Ayrıca devletlerin yönetim şekilleri de vergi gelirlerinin yönetiminde etkin unsurlardan biridir. Vergi gelirlerini yönetme usulleri bu unsurlara bağlı olarak belirlenebilmektedir. Vergi gelirlerinin yönetimi genel olarak merkezi idare tarafından yürütülmekle birlikte bazı devletlerde vergi gelirinin yönetim yetkisi yerel idarelere devredilebilmektedir.

Vergi gelirlerinin yönetiminde vergilendirme yetkisine sahip olan devletin karar ve yetki verme anlamında söz sahibi olduğu açıktır. Devletlerin egemenlik sınırları içerisinde bazı vergi gelirlerinin yönetiminin yerel idarelere devri vergilendirme yetkisi devrinin de verildiği anlamına gelebilmektedir. Eğer yerel idarelere devredilen vergilere ilişkin verginin konusu, matrahı ve oranı ile ilgili verilen bir yetki devri söz konusu ise, bu durumda vergilendirme yetkisinin devredildiğinden bahsedilebilmektedir. Böyle bir durumun var olması yerel idarelerin geniş mali özerkliğe sahip olması sonucunu ortaya çıkarır. Ancak yerel idarelere vergi gelirlerinin yönetiminde sınırlı yetki verilmesi de söz konusu olabilmektedir. Yerel idarelere vergi gelirlerinin yönetiminde yalnızca tarh, tahakkuk ve tahsil yetkisinin verilmesi durumunda sınırlı mali özerklikten bahsedilebilmektedir.

Yerel idarelere bazı vergilere ilişkin vergilendirme yetkisinin devrinin verilmesi, ilgili yerel idarelerin mali özerkliğe sahip olduğunun bir göstergesidir. Ancak yerel idarelere vergilendirme yetkisinin verilmesi neticesinde merkezi idarenin gerçekleştirmekle yükümlü olduğu mali, ekonomik ve sosyal amaçların işleyişinde aksamalara yol açmaması gerekmektedir. Böyle bir olumsuz sonuçların ortaya çıkmaması için vergi gelirlerinin yönetiminde yetki dağıtımı oldukça önem arz etmektedir. Örneğin, gelir ve kurumlar vergisi gibi gelirin yeniden dağıtımını ve ekonomik istikrarı sağlayıcı özellikteki vergiler merkezi idareye

bırakılmalıdır. Kaynak dağılımında etkinlik ise hem merkezi idare hem de yerel idareler açısından önemi olan vergilemenin bir fonksiyonudur. Bu fonksiyon ile yerel idareler halka yakın birimler olarak bireylerin yerel tercihlerini en iyi bir şekilde karşılayabilecek olan birimler olarak etkin kaynak tahsisinde bulunabileceklerdir (Sakınç, 2001, s.123; Yakar ve Gündüz, 2014, s.121).

Yerel idarelerin vergilendirme yetkisine sahip olmaları neticesinde, yerel bölgede bulunan bireyleri vergilemeye tabi tutabilmektedirler. Yerel bölgede bulunan bireylerin yerel nitelikteki harcamalara finansal kaynağı yerel vergileme yoluyla sağlabilmektedirler. Yerel vergi, yerel meclisler tarafından kabul edilen, yerel idarenin sınırları ile belirli, yerel bir bütçeye ayrılan ve vergilendirilebilir bir şey nedeniyle ödenen bir vergidir (Tortop, 1984, s.47).

Çalışmada yerel vergilemenin tanım ve kapsamı açıklanmaktadır. Ayrıca çalışmanın konusu açısından önem arz eden; desantralizasyon düşüncesi, AB entegrasyonu ve yerellik ilkesi, Tiebout teorisi: ayağıyla oy verme, özerklik ve yerel vergileme, vergi uyumu ve yerel vergileme, çeşitli vergilerin yerel vergileme açısından durumu gibi konular ele alınmaya çalışılmaktadır.

1. Yerel Vergilemenin Tanımı ve Kapsamı

Kamu hizmetlerinin karşılanması için, geçmişten günümüze kadar genellikle iki tür örgütlenme modelinin varlığı görülmektedir. Bunlardan biri, merkezi yönetim; diğeri ise, yerel yönetim örgütlenme modelidir. Yerleşim birimlerinin, kendi bölge sınırları içerisinde gereksinim duydukları genel ve ortak ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları karşılayacak olan merkezi idare, zamanla bazı yetki ve görevleri mahalli idarelere bırakmıştır (Nardaroğlu, 1978, s.19). Devletlerin yönetim anlayışları gereğince merkezi idare ile yerel idareler arasında yetki ve görev paylaşımı ortaya çıkmakla birlikte bu durumun temelinde tarihi, siyasi ve ekonomik nedenler yer almaktadır.

Yerel idareler, genellikle kişisel yararlanma olanağı daha fazla olan yarı kamusal mal ve hizmetler sunmaları söz konusu olabilmektedir (Öncel, 1992, s.66). Yerel bölgede yaşamını devam ettiren bireyler, bu hizmetler sonucunda bir takım fayda elde ederler. Bu hizmetlerin sağlanabilmesi

ve sürdürülebilmesi için yerel yönetimler, mali açıdan birtakım finansman kaynaklarına ihtiyaç duyacaklardır. Elde ettikleri hizmetlerin faydaları neticesinde bireyler, yerel yönetimler tarafından vergi ve harç gibi mali araçlar ile yükümlendirilebilmektedirler. İşte bu gibi mali araç niteliği taşıyan, faydalanma vergileri, yerel yönetimlere bırakılabilmektedir. Böyle bir durumun sonucunda, yerel idari birimlerin bireyleri “müşteri” olarak konumlandırmasına neden olabilmektedir. Müşteri kavramı, modern anlamda yerelleşme açısından önem teşkil etmektedir.

“Yerelleşme” terimi için literatürde genel olarak yapılan tanım; merkezi yönetim birimi yetkisinin yerel idarelere, taşra birimlerine, ya da hükümet dışı örgütlere devridir. Bu yetki devri siyasi ve idari şeklinde olabileceği gibi mali olarak yetki devri de söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde, merkezi idareden yerel idarelere mali açıdan yapılacak olan yetki devri, merkezi idarenin maliye politikası uygulamalarında karar verirken, süreçleri ve kurumları dikkate alarak sistematik bir model girişimde bulunması gerekmektedir. Yerelleşmede amaç, devletlerin her bir idari seviyesinde, yerel halkın refahını maksimize etmeye çalışmasıdır (Lockwood, 2005, s.2).

Dünya Bankası yerelleşmeyi; mali, siyasi, idari ve piyasa olarak dört şekle ayırmıştır. Mali, siyasi ve idari yerelleşme, merkezi diareye ait olan yerel yerel idari birimlere devri söz konusudur. Ancak, piyasa yerelleşmesinde merkezi idareye ait olan yetki özel sektör kuruluşlarına devredilmektedir. (Acar ve Kitapçı, 2009, s.87).

Mali yerelleşme, yerel yönetimler tarafından devralınan görev ve sorumlulukların karşılanması için yerel bütçelerin gelir kısmının yerelleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Burada en önemli mali kaynak, vergiler olarak görülmektedir (Litvack ve Seddon, 1999, s.3).

Yerelleşme ile birlikte yerel idareler, mali özerkliği sağlama hususunda önemli aşama gerçekleştirmiş olurlar. Her ne kadar yerelleşme ile birlikte idareler, mali olarak özerk konuma gelseler dahi, yine de merkezi hükümetler, kentsel hizmetlerin finansmanının önemli bir kısmını karşılayabilmektedirler. Yerelleşme ile birlikte kendilerine devredilen kaynakları etkin bir şekilde kullanamayan yerel idareler, beklenilenden daha az gelir toplamaları durumu ortaya çıkabilir. Bu duruma örnek olarak, Macaristan, Brezilya ve Kolombiya gibi birçok ülkede, yerel

idarelerin yetkileri dâhilinde konulan yerel vergi ve harçlar, etkinlik konusunda büyük ölçüde başarısız olmuşlardır (Avcı, 1999, s.21).

Vergilerin yerelleştirilmesinde, bölge halkının ödedikleri vergiler ile sağladıkları hizmet ile ilgili yakın bir ilişki söz konusudur. Ayrıca, yerel idarelerin gelirlerinin yeterli düzeye erişmesi, onların gerçek özerkliklerine kavuşmalarının bir göstergesidir (Tortop, 1984, s.47).

Yerel vergi, yerel meclisler tarafından kabul edilen, yerel idarenin sınırları ile belirli, yerel bir bütçeye ayrılan ve vergilendirilebilir bir şey nedeniyle ödenen bir vergidir. Yerel idarelerin yetkileri, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bazı ülkelerde bu yetki az, bazı ülkelerde ise çok olabilmektedir. Bazı ülkelerde yerel idareler sadece, yerel vergi gelirlerini tahsil etme yetkisine sahipken, bazı ülkelerde ise merkezi idare tarafından, yerel meclislere tanınan yetkiler sonucunda, vergi matrahlarını ve oranları belirleyerek vergi geliri elde edebilirler (Tortop, 1984, s.47).

Vergi türleri açısından, bazı vergiler merkezi idare tarafından yürütülmesi gerekli olabilmektedir. Mesela, gelir vergisi, masraf vergisi gibi vergiler, genel olarak devlet tarafından alınır. Bu tür vergiler, verimli ve gelişebilir sentetik vergilerdir ve makro ekonomik politikalarda iyi bir müdahale aracıdır. Ayrıca bu tür vergilerin yerelleştirilmesi de, vergide eşitlik ilkesini bozacağından, genellikle merkezi yönetim tarafından yürütülür. Ulusal düzeyde vergilendirme yetkisi, egemenlik gücünü elinde bulunduran devlete ait olduğundan ve devletlerin ekonomik ve sosyal problemlerin çözümlenmesi ve artan kamu hizmetlerinin karşılanması amacıyla, bu tür vergilerin merkezi idare tarafından yerel idarelere bırakılması çok fazla tercih edilmemiştir (Tortop, 1984, s.47).

Sadece tek bir ekonomik faaliyetten veya bir maldan alınan vergiler, analitik vergilerdir. Bu tür vergiler; emlaktan ve motorlu taşıt üzerinden alınan vb. vergilerdir. Ayrıca tarifeleri nispi ve sabit olduğundan, kolay lokalize edilebilir. Vergilendirilecek olan konu, yıldan yıla çabucak geliştirilemeyen bir gelire sahiptir (Tortop, 1984, s.47). Bu sebepler, analitik vergilerin daha çok yerel idareler tarafından yürütülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

2. Desantralizasyon Düşüncesi

Desantralizasyonun genel olarak bilinen tanımı, merkezi yönetimden yerel yönetimlere yetki, görev ve kaynak aktarımıdır. Desantralizasyon, merkezi yönetimin elindeki bazı yönetsel yetkilerin bir kısmını yerel idarelere, yarı özerk kamu kurumlarına, meslek kuruluşlarına ve yönetimin dışındaki diğer örgütlere aktarılmasıdır (Eryılmaz, 1997, s.123). Dolayısıyla desantralizasyon ile birlikte merkezi idarenin payının küçültülerek, yerel idarelere devredilecek görev, yetki sonucunda hizmetlerin etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır.

Desantralizasyonu gerektiren sebepler şu şekilde özetlenebilir (Eryılmaz, 1997, s.124):

- a) Merkezi idarenin iş yükünün artması ve yürüttüğü fonksiyonların kompleks hale gelmesi.
- b) Hizmetlerde etkinliği sağlamak için alt kademelere bilgi akışının ve sorumluluk paylaşımının gerekliliği.
- c) Oy süreci gereği, baskı gruplarının siyasi partilerin mali özerklik politikalarını desteklemeleri.
- d) Genel politikaların yerel şartlara göre belirlenmesi gerekliliği.

Merkezi olmayan yapı, devletin verimlilik ve etkinlik artışında, yerel halkın çıkarlarının temsilinde merkezi yapıya göre avantaj sağlayabilir. Eyaletler, kentler ve öteki yerleşim birimleri arasındaki rekabet, uygulanacak olan politika ve programların daha etkin olmasını teşvik edebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken üç sorun vardır (Aktan vd., 2012, s.6):

1. Bölgeler arasındaki mali, sosyal ve ekonomik farklar eşitlik açısından genişleyebilir. Böyle bir sorun, bölgede yaşayan bireylerin diğer bölgelere göç etmesini sağlayabilir.
2. Merkezin en önemli hedeflerinden biri ekonomik istikrarı sağlamaktır. Ancak, yerel idarelerin mali olarak kendi kendilerine yeterli olamaması merkezden yardım almalarına neden olabilir ve böyle bir durumda ülkeleri makroekonomik yönden istikrarsızlığa itebilir.
3. Yerel idarelerin çıkar gruplarının etkisi altında kalmaları ve bunun sonucunda devletin kaynaklarının ve yetkilerinin kötüye kullanılması.

3. AB Entegrasyonu Ve Yerellik İlkesi (Subsidiarite)

Küreselleşme ile birlikte, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik olarak değişimin yaşandığı mekânlar, kentler ve kent merkezleri olmaktadır. Küreselleşmenin empoze ettiği kentsel eğilim tek tipleşmedir. Kentleşmenin tek tipleşme şeklinde yeniden yapılanması, kentleri uluslararası rekabet içerisindeki konumlarını güçlendirebilmektedir. Bu durum yabancı yatırımcıyı küreselleşme ile birlikte rekabet ortamına hazır olan kentlere çekebilmek hedefini ortaya çıkarabilmektedir. (Toksöz, vd., 2009, s.15).

Küreselleşme süreci ile birlikte yerel mal ve hizmetler için, vergilerin karşılığı esasına göre üretim yapılması ve bedelinin ise vergi ve harçlar gibi mali yükümlülükler konularak alınması söz konusudur. Burada amaç, yerel bölgelerde yaşayan bireyleri müşteri konumuna geçirmek ve bu şekilde yerel sosyal refahı artırmaktır. Yerel idareler, aracısız ticari ilişkiler kurarak ve yetki alanları dâhilinde elinde mevcut olan rantları kullanma, elde etme ve karlılık sağlamada bayındırlık, ulaşım vb. alanları aktif bir şekilde kullanarak, gelir potansiyelini artırma yoluna gitmektedir (Falay, 2010, s. 3). 1992 Maastricht Antlaşması bağlamında AB üyesi veya aday ülke statüsündeki ülkelerde yerellik ilkesi ön plana çıkarılmıştır. Yerellik ilkesinin dayanağı, bireylere yakın idarelerce kararların alınmasıdır. Bu kapsamda yerellik ilkesi Avrupa Birliği'nin temel ilkelerinden biri olmuştur. Daha önce Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen 1988 tarihli "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" AB ülkeleri için özerklik kapsamında temel sayılan bir şartname olmuştur (Toksöz vd., 2009, s.24).

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi özerklik bakımından geniş yetkiler getirdiğinden önem arz eden derecede etkisi olan bir uluslararası belge statüsünde yer edinmiştir. Bu şartname, AB kurumsallaşmasına ve yerinden yönetim sistemlerinin yapılanmasına katkı sağlamıştır. Özerklik şartını kabul eden çoğu Avrupa ülkesi yasal düzenlemeleri de sağlayarak, bu kapsamda kamu yönetimi ve yerel yönetim reformları yapmaya başlamışlardır (Toksöz vd., 2009, s.24).

Avrupa Yerel Özerklik Şartnamesinde genel olarak, merkezi idarenin yerel idareler üzerindeki denetimin azaltılması ve kendilerine görevleri ile orantılı finans kaynaklarının sağlanması, yerel yönetim gelir kaynaklarının yerel yönetimlerin lehine ve merkeze olan bağımlılıklarının azaltılacak şekilde artırılması gibi hususlar belirtilmiştir.

4. TIEBOUT Teorisi: Ayağıyla Oy Verme

Tiebout'un ortaya koyduğu modelde, yerel kamu mallarının birey tercihlerine göre üretimi söz konusu olduğundan, yapılan harcamaların bireylere yansıtılması, yerel idarelerin merkez idareye göre daha etkin olduğu varsayılmaktadır. Bireylerin bekledikleri mali olanakları sunan yerel idarelere, bireyler kendi seçimleri ile oy vererek kamu tüketimi tercihlerini belirlemede fırsat olanağı yaratılmaktadır (Tiebout, 1956, s.416). Buna göre, yerel birimler kamu hizmetlerinin bedelini yerel bölgelerde yaşayan bireylere yüklemesi halinde, bireyler de kendi özel tercihlerine uygun yeri seçme hakkına sahip olacaktır (Musgrave R., ve Musgrave P., 2007, s.453). Bireyler de kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder ve karar vericiler için pareto etkinliğine yol açar. Ayrıca üretici birimler arasında rekabetin olması, birimlerin daha düşük maliyetle mal ve hizmet üretmelerine sebep olmaktadır (Stiglitz, 1999, s.735).

Tiebout, bireylerin ayaklarıyla gidip oy verebileceklerini ileri sürmüştür. Yani bireyler tercihlerini tıpkı özel mallarda olduğu gibi yerel yönetimler konusunda da istenilen kamu mallarına yönelik açıklayabilmektedirler. Böylece verilen hizmet ve alınan vergiler açısından idareler arasındaki rekabet, verimliliği arttıracaktır. Önemli olan bireylerin ihtiyaçlarını en iyi biçimde karşılamaktır. Aksi halde bölgeler arası hizmet ve vergilendirme farklılıkları dolayısıyla bireyler başka bölgeye göç edebileceklerdir. Yani idari birimler bireylerin tercihlerine uygun bir şekilde vergi ve harcamaya bileşimleri belirlemelidirler (Stiglitz, 1994, s.790).

Tiebout hipotezine göre vergi rekabetini savunanlar, bölgelerarası farklı vergi oranlarının olması, mükelleflere yerleşim yerini bu kritere göre belirlemelerine sebep olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Dolayısıyla bu hipotezi savunanlar, yerel idari birimlerin bireylerin istek ve ihtiyaçlarını dikkate alarak daha iyi hizmet sunma koşullarının ortaya çıkacağını düşünmektedirler (Öz ve Yaraşır, 2009, s.451). Yerel idari birimler mobil konumda olan bireylere, düşük vergi oranları ile mali yükü azaltacak düzenlemeler sağlayabilmektedir. Bu şekilde yerel idari birimler optimum büyüklüğe ulaşip etkin hizmet sunumu gerçekleştirebileceklerdir. Bireyler ise, kendi tercihlerine uygun olan bölgeleri seçerek vergi ve hizmet yönünden avantajlı olan bölgelere göç edeceklerdir.

Bu modelin işlemesi için gerekli olan varsayımlar şunlardır (Backhaus ve Wagner, 2004, s.451):

- Bireyler tam bir hareket serbestisine sahip olmalıdır.
- Bireyler her bir yerel birimdeki kamu hizmetleri ve vergiler hakkında tam bilgi sahibi olmalıdır. Hizmet ve vergi düzeylerindeki farklılıklar bireylere tercih sunma fırsatı vermektedir.
- Bireylerin tercih edebileceği topluluk alanlarında, yeterli sayıda yerel idare olmalıdır.
- Bireyler için önemli olan elde edecekleri kazançlardır. Onları çalışma ve yaşama alanları için diğer idari birimlerin yetki farklılıkları etkilemez.
- Kamu hizmetlerinin finansmanı standart bir vergi (örneğin emlak vergisi) ile finanse edilmelidir (vergi oranları farklılık gösterebilir).
- Yerel idare birimlerinin faaliyetleri, diğer idari birimler için dışsalılık yaratmamalıdır.

Fakat bu varsayımların aksine, bölgeler arasında yaşayan toplulukların refah dağılımındaki eşitsizlikleri kabul edilemez bir şekilde büyük olabilir (Stiglitz, 1999, s.736).

5. Özerklik ve Yerel Vergileme

Yerel özerklik, yerel birimlerin yerel işleri ve görevleri nedeniyle merkezi yönetim müdahalesi olmaksızın kendi organlarıyla yönetme kapasitesidir. Yerel özerklik, sunulacak hizmetlerin ve salınacak verginin yönetimini yerel idareler açısından yasal hale getiren bir kavramdır (Koyuncu, 2000, s.2). Ayrıca Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 3. maddesinde, yerel özerklik kavramı, yerel idarelere kanunla tanımlanan yetki kapsamında, kamusal hizmetlerin yerel bireylerin çıkarları doğrultusunda düzenlemesi ve yönetilmesi kapsamında imkan tanınmasıdır.

Yerel özerklik kavramının siyasi, idari ve mali olmak üzere üç boyutunun olduğu bilinmektedir. Çalışmanın konusu itibarıyla yerel vergileme açısından "mali özerklik" kavramını daha önem arz etmektedir. Bu açıdan mali özerklik, yerel yönetimlerin kendilerine yerine getirmeleri için verilen görev ve sorumlulukların merkezden bağımsız olarak yerine

getirilmesini, merkezden ayrı mal varlığına ve gelir kaynağına sahip olmasını, ayrıca yasal sınırlar dâhilinde harcama yapabilmesini öngörür.

Mali özerklik ile birlikte, yerel yönetim hizmetleri yerel ihtiyaçlara uygun olarak belirleneceğinden, yerel bölgelerde yaşayan bireyler kendilerine daha iyi hizmet sunabilecek bölgelere yerleşip ekonomik faaliyetini devam ettirmek isteyebileceklerdir. Bu sistem içerisinde yerel yönetimler, birbirleriyle ve merkezi yönetim ile etkin hizmet sunumu rekabetine girebileceklerdir. Ortaya çıkan bu rekabet, kaynakların daha etkin dağılımını sağlayabilecek ve toplum refahını artırabilecektir (Ulusoy ve Aydemir, 2009, s.265).

Mali özerkliği sadece vergiler ifade etmemektedir. Yerel idarelerin kendilerine kaynak yaratabilme ve borçlanabilme şartları da mali özerklik açısından önem arz etmektedir. Aksi halde yerel idarelerin kamu hizmetlerini karşılayabilmesi için, merkezi idare tarafından sağlanan bağış ve yardımlara ihtiyaç duyacakları açıktır.

Yerel idarelerin, görevlerini özerk bir şekilde, ekonominin gereklerine uygun olarak yerine getirebilmeleri için (Avcı, 1999, s.33);

- Yerellik (subsidiarite) ilkesine uyulması, yerel idarelerin kendi alacakları karar ve hizmetleri belirleme yetkisine sahip olmaları,
- Yerel idarelerin yeterli, optimum büyüklüğü sağlayacak bir yönetme gücüne kavuşturulması, yönetim biriminin oluşturulmasında belirlenmiş optimum nüfus kriterinin bulunması,
- Tüm yerel idarelere verilen görevleri, kendi belirleyecekleri usul ve araçlarla, yerine getirme özgürlüğüne sahip olmaları gerekir.

OECD Mali İşler Vergi İstatistik Komitesinin ve Vergi Politikası Analizi Çalışma Grubunun hazırladığı çalışmada, idareler arası vergi dağılımında farklı sınıflandırmalar yaparak, yerel yönetimlerin kendi vergi matrah ve oranlarını belirleme dereceleri alt kategorilere ayrılmıştır (OECD, 1999, s.10). Bunlar;

- a- Vergi oranı ve matrahını belirlemesi,
- b- Sadece vergi oranını belirlemesi,
- c- Sadece vergi matrahını belirlemesi,
- d- Vergi paylaşımı düzenlemelerinde;
- d.1-Gelir bölüşümünün yerel yönetimlerce yapılması
- d.2-Gelir bölüşümünde yerel yönetimin onayının alınması,

d.3-Gelir bölüşümünün yasal düzenleme ile, değişikliklerin merkezi yönetimce yapılması,

d.4- Gelir bölüşümünün bütçe sürecinin bir parçası olarak merkezi yönetimce yapılması,

e- Vergi oranı ve matrahının merkezi yönetim tarafından yapılması,

Yukarıda, ilk kriterden son kritere doğru ilerledikçe, yerel vergilemeden uzaklaşıldığı ve vergi özerkliğinin ortadan kalktığı görülmektedir.

6. Vergi Uyumu Ve Yerel Vergileme

Vergi uyumu, mükelleflerin vergi ile ilgili, yasada mevcut olan hükümler çerçevesinde gerekli olan yükümlülüklerini ve vergi borcunu zamanında yerine getirmesidir. Vergi uyumsuzluğu ise vergiyi ödemede geciktirme, ödeyememe, ödememe veya fazla ödeme gibi durumların söz konusu olmasındır.

Vergilerin karşılıksız olduğu genel olarak vergi tanımlarında mevcuttur. Aslında vergi, kamu hizmetlerinin karşılığı olarak da görülebilmektedir. Diğer bir deyişle vergi bireyler için sunulan toplumsal hizmetlerin karşılığında alınan parasal bir değerdir. Bireylerin aldıkları hizmetler, katlanılan maliyetten daha az olursa, bu mali yüke katlanmaktan vazgeçilebilir. Vergi uyumunu sağlanması açısından ödenen vergiler ile verilen hizmetler arasında bir denge sağlanması gerekmektedir.

İdarelerin hizmet sunumlarının etkinliği, halkın bilinçlenmesi, kamuoyu denetiminin sağlanması gibi hususlar vergi uyumu açısından önemlidir. Bu gibi şartları etkin bir şekilde sağlayacak olan idare halka daha yakın hizmet birimi yerel yönetimlerdir. Çünkü gerek üretim tekniği açısından gerekse de toplu yaşamın getirdiği sorunlara çözüm aşamasındaki etkinliği açısından, yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere oranla avantajlı oldukları söylenebilir. Ayrıca yerel idareler, hizmet talebi ile arzı noktasında, hizmet paylaşımını yükümlülere daha kolay aktarma imkânına sahiptirler (İpek, 2010, s.47). Bunun sonucu olarak bireylerin, yerel vergileri, elde edilen hizmetlerin faydasının bir karşılığı olarak görmesini sağlayacaktır. Nitekim, James Alm vd.'nin yaptığı ortak çalışma'da, yükümlülerin faydalandıkları kamusal hizmetlerin ödedikleri vergilerle

karşılındığını düşünüyorsa vergi uyum düzeyi arttığı tespit edilmiştir (Alm vd., 1992, s.111).

Vergi uyumu ile ilgili olarak iki yaklaşım söz konusudur. İlki Allingham ve Sandmo tarafından ortaya çıkarılan “Rasyonel Tercih Yaklaşımı”dır. Rasyonel tercih yaklaşımına göre vergi uyumu; vergi denetimi, cezaların caydırıcı gücü, yakalanma riskinin büyüklüğü ve ekonomik faktörlerden etkilenmektedir. Bu yaklaşıma eleştiri olarak ortaya çıkan “Ahlaki Duygular Yaklaşımı’na göre ise vergi uyumu, sadece ekonomik faktörlerden değil, sosyal, siyasi, hukuki, kültürel ve özellikle de psikolojik birçok faktörden etkilenmektedir (Aktan, 2012, s.15-16).

Torgler ve diğerlerinin (2003) yaptıkları analizde İsviçre’de, vergi uyumu ile vergi ahlakını, yerel özerklik bağlamında incelemişlerdir. Yapılan çalışmada karar verici idareler, vergi ahlakını artırmak ve kayıt dışı ekonomiyi azaltmak için çeşitli stratejiler uygulamışlardır. Yapılan çalışma sonucunda, yerel mali özerklik ile vergi ahlakı açısından pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Torgler vd., 2009, s.1).

7. Çeşitli Vergilerin Yerel Vergileme Açısından Durumu

Yerel idareler, kendilerine bırakılan bazı vergilerin yönetimini ve/veya tahsilâtını yürütme hakkına sahiptirler. Yerel nitelik taşıyan böyle vergiler² çoğunlukta olmakla birlikte, ayrıca bazı ülkelerde yerel bölgelerde, gelir vergisi alınması gibi farklı uygulamalar da görülebilmektedir (Çetinkaya, 2011, s.71).

Yerel yönetimler, harcamaları karşılamak için mali kaynaklara ihtiyaç duyduğu daha önce bahsedilmişti. Bu mali kaynakların en önemli kısmını teşkil eden gelir türü vergilerdir. Ayrıca merkezi idarenin gönderdiği yardımlar özerklik konusunda mali bağlayıcılığa neden olmaktadır. Bu sebeple yerel yönetimler, yerel nitelikleri vergileri tercih etmektedirler.

Yerel vergiler bazı koşullara uygun olmalıdır (Tortop, 1996, s.50):

- Yerel bütçe ihtiyaçlarını karşılamalıdır.
- Olumsuz dışsallıkları içselleştirecek bir mali çözüm çerçevesinde vergilendirme yapılmalıdır.

² Bölgesel özellikleri ağır basan vergiler. Örn: Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi gibi.

- Vergi mükellefleri ödedikleri vergiler hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.
- Bu tür vergilerin ekonomik büyümeye katkısı olmalı.
- Halk ve teşebbüslerden alınan vergiler arasında denge olması gerekmektedir.
- Yerel idareler, vergiler üzerinde adaletli vergi yükü sağlamaya çalışmalıdır.

7.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi vergi matrahı bakımından herhangi bir bölgeye bağlı olmadan elde edilebilmesi nedeniyle yerel yönetimler tarafından genellikle uygulanan bir vergi değildir. Ayrıca gerek makro politikalar gerekse de verginin idari etkinliği bakımından gelir vergisi merkezi idare gelirleri arasında yer alması daha uygun olabilir. Ancak, yerel yönetimler tarafından alınan gelir vergisi uygulamaları da söz konusudur. Örneğin, ABD’de eyaletlerin vergileme yetkilerinin sınırsız olması, eyaletlerde ise yerel idarelere de geniş vergilendirme yetkileri verilmiş olması neticesinde, bazı eyaletlerde yerel idareler gelir vergisi kazancı elde etmişlerdir (Ulusoy ve Aydemir, 2009, s.134).

Bireylerin, ikamet ettiği bölge ile gelir elde edilen bölge farklı olabilir. Yerel idarelerin vergi yönetimine sahip olmaları neticesinde, bazı yerel idareler vergi oranlarını artırabilmektedir. Böyle bir durumda vergi konusu faaliyetleri itibarıyla artışa uğramış vergi oranları neticesinde bireyler vergi yükünün düşmesini sağlayacak farklı bölgelere faaliyetlerini taşıyabilmektedir. Bu şekilde yerel idareler vergi potansiyelini yakalamakta güçlük çekebilmektedir. Dolayısıyla yerel idarelerin gelirlerinde hem miktar hem de istikrar bakımından olumsuz sonuçların ortaya çıkabilmesi söz konusu olabilmektedir (Nacar, 2005, s.165).

7.2. Genel Satış Vergisi

Yerel idareler tarafından, tüketilen veya hizmetleri görülen işlemlerden dolayı vergilendirme söz konusu olabilir. Bunlar içerisinde alkollü içkilerden, sinema, tiyatro, at yarışı gibi bir kısım eğlence yerlerinden tahsil edilenler bu vergi geliri türünün en önemli kısmını teşkil eder. Ayrıca

elektrik, akaryakıt, gibi enerji maddelerinden de yerel idareler yaygın olarak özel satış vergisi tahsil etmektedir (Öncel, 1992, s.85).

Bu vergiler genel tüketim vergileri gibi tüm mal ve hizmetlerden değil, sınırlı mal ve hizmetlerden alınmakta ve uygulamada genel tüketim vergilerine göre eski zamanlara dayanmaktadır. Ancak günümüzde genel tüketim vergilerinin dolaylı vergiler kategorisinde ağırlığı daha fazladır (Falay, 2009, s.72).

Satış vergileri, genellikle objektif nitelik taşıdığından, vergilemede adalet ilkesine uygunluk bakımından zayıf vergi türü olmasına rağmen, yerel idare gelirleri açısından vergi hâsılatının artmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle satış vergileri yerel yönetimlerin gelirlerinin artmasına imkan sağlayabilmektedir (Nacar, Naklen, 2005, s.166).

7.3. İşletme Vergileri

İşletmelerin sermayeleri ve yıllık satışları üzerinden alınan bu vergi, vergi idaresi tarafından belirlenmekte, vergilendirme belediye meclisi kararıyla olmaktadır (Şataf, 2005, s.64). Verginin tahsili yine belediye tarafından yapılmaktadır. Yerel idarelerin işletmeler üzerinde koyduğu vergiler yoğun olarak 2008-2009 yıllarına kadar kullanılmaktaydı³.

İşletme vergisinde yerel yönetimlerin sunmuş oldukları hizmet karşılığında alınan bir bedeldir. Yani bu vergi, faydalanma esasına dayanmaktadır.

Gelir vergisi ile işletme vergisinin aynı anda uygulanması ise çifte vergilendirme sorununu ortaya çıkarabilir. Böyle bir sorun olduğunda, gelir vergisinden işletme vergisini düşürerek, bu sorunu ortadan kaldırmak mümkündür (Çetinkaya, 2011, s.72).

7.4. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Servet üzerinden alınan bir vergi olan motorlu taşıtlar vergisi için ülkelerin farklı uygulamaları söz konusu olabilmektedir. Bu tür vergilerin

³ Fransa'da işletme vergisi, Macaristan'da yerel işletme vergisi ve İtalya'da üretken faaliyetler üzerine konulan işletme vergisi kullanılmıştır.

gelirleri, birçok ülke için merkezi idare gelirleri dâhilinde iken bazı ülkeler de ise mahalli idarelere aittir.

Yerel idareler bölge dâhilinde motorlu taşıtlar için önemli hizmetler sunmaktadırlar. Bu hizmetler genel olarak, şehir içi trafik, coğrafi ve kent bilgi sistemleri gibi hizmetlerdir (Belediye Kanunu m.14). Motorlu taşıt sahipleri, söz konusu belediye hizmetlerinden önemli ölçüde yararlanabilmektedirler (Demirbaş ve Çetinkaya, 2010, s.125). Bu sebepten dolayı, faydalanma ölçütü çerçevesinde mükellefler bu hizmete karşılık ödeyecekleri vergi bedeli, motorlu taşıtlar vergisi olabilmektedir.

Motorlu araç sayısı her geçen gün artmaktadır. Motorlu araç sayısının fazla olması nedeniyle elde edilecek gelirin yerel idarelere kalması mali özerklik anlamında önemi oldukça büyük olacaktır. Ayrıca motorlu araçların çevreye verdikleri zararın vergileme yoluyla negatif dışsallığın içselleştirilebilmesi de mümkündür. Diğer bir deyişle, motorlu araçlar en fazla buldukları bölge itibariyle çevreye zarar verebilmekte ve yerel idareler tarafından alınan motorlu araçlar vergisi ile ortaya çıkan negatif dışsallığın maliyetini mükelleflere yansıtılabilmesi mümkün hale getirilebilmektedir (Demirbaş ve Çetinkaya, 2010, s.125).

Motorlu araçların çevre kirliliğine sebep olmaları nedeniyle, yerel idareler tarafından konulabilecek vergiler aracılığıyla, ortaya çıkarılan olumsuz dışsallıklar içselleştirilebilir. Yani motorlu araç sahipleri, kullandıkları bölgeye ait çevresel zararlarından dolayı, motorlu taşıtları için yerel idarelere ödeme yapma yükümlülüğü ortaya çıkacaktır. Yani buradan sonuçla, çevresel kirliliğin maliyeti kirletene ödetilebilmektedir. Ayrıca, yerel hizmetlerden faydalanan araç sahiplerinin ödedikleri vergiler, hizmetleri sunan yerel idarelere kalmaktadır.

7.5. Yararlanma Vergileri (Harç ve Benzeri Mali Yükümlülükler)

Harç ve benzeri yükümlülükler “yararlanma vergileri” olarak da bilinmektedir. Bunların vergiye benzer yönü, zorunlu olmalarından kaynaklanmaktadır. Belirli bir hizmet karşılığı olması da vergiden ayrı olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır. Resim, harç vb. nitelikteki mali yükümlülükler, yerel idarelerin sağladıkları vergi niteliğindeki gelirlere örnek olarak verilebilir.

Mahalli idarelerin sunduğu bazı hizmetlerin yararları bölünebilir niteliktedir. Bu hizmetlerin maliyetinin en azından bir kısmının yararlananlardan alınması daha adil olacaktır. Harçlara konu olan hizmetler kişilere bazı özel faydalar sağlamakla birlikte görülen hizmette asıl amaç kamu hizmetidir. Harçlar ya mahalli idarenin tekelindeki bir hizmetten yararlanma karşılığında ya da mahalli idarenin yaptığı bazı idari denetleme ve ölçme hizmetleri karşılığında alınmaktadır (Avcı, 1999, s.64).

7.6. Emlak Vergisi

Emlak vergisinin uygulanma şekli ülkelerin sosyo-kültürel, ekonomik, tarihi ve idari yapısına göre değişmekle birlikte, verginin tahsilatı genellikle yerel idareler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durumda emlak vergisi, yerel nitelikli bir vergi olarak tanımlanabilmektedir.

Emlak vergisi, gerçek veya tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan bina ve arazi üzerinden alınan, özel nitelikli, dolaysız ve objektif bir servet vergisidir. Vergi matrahının sabit olması ve matrahı temsil eden taşınmazın yerel bölge sınırları içinde kalması yerel yönetim vergisi olması için gerekli unsurlardan biridir. Çünkü yerel idarenin kendi bölgesi içerisindeki bir taşınmazı tespit etmesi ve denetimi sağlayabilmesi oldukça kolaydır (Nadaroğlu, 2001, s.82).

Emlak vergisi, sanayileşme süreci başlamadan önce, verginin konusuna dahil olan bina ve arazinin vergi tekniği açısından kavranmasındaki kolaylık nedeniyle en önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur. Emlak vergisi, sanayileşme döneminden sonra yeni gelir kaynaklarının ortaya çıkması ile birlikte günümüzde önemini yitiren objektif bir vergi durumuna gelmiştir (Turhan, 1998, s.183).

Emlak vergisinin en önemli özelliklerinden biri, yerel yönetimlere etkin kaynak tahsisinde bulunma olanağı sağlayabilmesidir. Örneğin, herhangi bir bölgeye yapılacak olan hizmetin emlak değerine katkısı olduğunda, ister bu hizmet mülk sahibine sunulsun isterse de mülkün değerine katkı yapılsın, mutlaka bu hizmetlerden yararlananlarca finanse edilecektir (Nacar, 2005, s.167). Böylece yerel idareler, sunulan hizmetlerin bedelini mülk sahiplerine ödeterek, etkin kaynak tahsisini sağlama olanağı yakalamış olabileceklerdir.

Sonuç

Kent yaşamının önem kazanmasıyla birlikte yerel idarelerin görevleri artmış ve bunun sonucunda gelir ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak yerel idareler açısından gelir kaynaklarını artırıcı düzenlemeler ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla yerel idarelerin görev paylaşımına ek olarak gelir paylaşımları da önem kazanmıştır (Öz, 2012, s.64).

Yerel idarelerin en önemli finans kaynağı konumunda olan vergi gelirleri yer almaktadır. Ancak yerel idarelerin vergi gelirlerine ilişkin yetki verilmesi ülkeler açısından farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı devletlerde vergilendirme yetkisi yerel idarelere verilirken bazı devletler de ise vergilendirme yetkisi merkezi idareye ait olmakla birlikte vergi gelirlerinden pay verilmesi şeklinde uygulamalar görülmektedir. Devletlerin örgütlenme biçimlerine göre federal devletlerde genellikle vergilendirme yetkisi yerel idarelere verilmekteyken, merkezi yönetimi yoğun bir şekilde olan devletler de ise vergilendirme yetkisi merkezi idareler de yer almaktadır.

Bu çalışmanın içerik kısmında genel olarak yerel idarelerin vergileme yapma gereksinimleri neticesinde ortaya çıkarılan teori, görüş ve uygulamalardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Yerel vergilemenin avantaj ve dezavantajlarının değerlendirilmesi ise bu kısımda ele alınmaya çalışılacaktır.

Yerel vergilemenin avantaj ve dezavantajları ülkeden ülkeye farklı olmakla birlikte, yerel vergilerin uygulanması ülkelerin gerek merkezi idarelerinde gerekse yerel idarelerinde farklı etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Bu bakımdan yerel vergilemenin uygulanması sonucunda avantaj ve dezavantajlar ortaya çıkabilmektedir. İlk olarak yerel vergilemenin avantajları aşağıdaki maddelerde açıklanmıştır.

- Ademi merkeziyetçi yönetim, topluma daha fazla yaklaşan hizmet sunumu neticesinde yönetim ilkelerinin daha etkin uygulanabilmesi için elverişli ortamı oluşturabilmektedir. Bununla birlikte, iktisadi etkinlik bu yönetim tarzı ile mümkün hale gelebilmektedir (Dulupçu vd., 2014, s.34). Herhangi bir ülkede var olan coğrafi alan büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu, yerinden yönetimin önemini ortaya çıkarabilir. Bu nedenle merkezi idare tarafından yerel

idarelere yetki devri ile birlikte yerel idarelerin verginin yönetilmesinde ve hizmetlerin sağlanmasında daha etkin rol oynayabilir (Eryılmaz, 1997, s.123). Ancak, yerel vergilemede maliyeti yüksek ve tahsilatı ölçek ekonomisine konu olan vergilerin yönetimi vergilemede tasarruf ilkesine göre tercih edilmemesi gerekmektedir. (Ebel ve Yılmaz, 2002, s.34; Yakar ve Gündüz, 2014, s.121). Ayrıca, yerel idareler yerel vergileme bakımından hareketli olmayan vergi matrahına yeni sabit vergi matrahına ait olan vergi gelirlerinin yönetiminde bulunmalıdırlar. Bu durum yerel idarelere vergilemede fayda ilkesini gerçekleştirme ve öngörülebilir, istikrarlı gelir kaynağı sağlama olanağını sunabilmektedir. (Güner, 2006, s.64; Akar ve Gündüz, 2014, s.121).

- Yerel idarelerin mali özerklikten uzak merkeze bağlı bir konumda bulunması, merkezi idarenin siyasi etkisine maruz bırakılması ortaya çıkabilmektedir. Merkezi idare ile aynı siyasi görüşe sahip yerel idareler için kaynak aktarımı yoluyla kontrol altında tutabilmektedir. Farklı siyasi görüşe sahip yerel idareler için ise, yetersiz kaynak aktarımları neticesinde kamu hizmetlerinin sunumunda etkinsizlik meydana gelebilmektedir. (Öner, 1997, s.216; Topal, 2004, s.122).
- Yerel idarelerin kendi öz gelirlerinin yeterli seviyede olmaması bütçe tahminlerini gerçekçi bir şekilde gerçekleştirememesine neden olabilmektedir (Arikboğa, 2015, s.13). Yerel idarelerin öz gelirlerini artıran finansman kaynağı olarak yerel vergileme ile birlikte yerel idarelerin daha etkin ve gerçekçi bütçe tahminlerinin yapılmasına olanak sağlayabilmektedir.
- Yerel topluluklara daha yakın olan yerel idareler, bireylerin istek ve ihtiyaçlarını daha kolay bir şekilde karşılayabilirler (Torgler vd., 2009, s.6). Dolayısıyla yerel idareler halkın mal ve hizmetlerle ilgili tercihlerini daha kolay tespit edebilmekte ve sunduğu hizmetleri daha etkin bir şekilde sağlayabilmektedir. Böylece yerel vergilere ilişkin politika oluşturmada bilgi maliyetleri azalır ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanır (İpek, Naklen, 2010, s.48).
- Yerel idarelerin yerel şartlara hakim olması vergilemenin yönetiminde üstünlük sağlayabilir. Vergi mükellef kaydının oluşturulması ve tahsilatında kolaylıklar yerel vergileme açısından yerel

idarelerin avantajıdır. Ayrıca mükellef açısından yerel idarenin denetimi daha kolay sağlanabilmektedir. Bu nedenle yerel idareler yerel bölgede bulunan bireylere karşı hesap verme sorumluluğu duyabilir ve şeffaf bir idari yapı ortaya çıkabilir (Topal, 2004, s.125-126).

- Yerel idarelerin halkın tercihlerine göre hizmet sunumu ve vergi politikası oluşturma, heterojen nüfus yapılarına sahip toplulukların idarelerine göre daha mümkündür. Yerel politikacılar ve bürokratların mükellefler ile daha yakın ilişki içinde olabilmeleri de mümkündür. Vergi mükellefleri ile yerel idareler arasındaki bu yakınlık, mükelleflerde güven duygusunun oluşmasına ve böylece vergi uyumunun artmasına sebep olabilir (Torgler vd., 2009, s.6).
- Bireylerin yerel bölgelerden sağladıkları hizmetleri, mali yükümlülüklerin bir karşılığı olarak görebilirler. Eğer yerel vergiler, hizmetlerin sağlandığı bölgede yönetilirse, yerel idarelerin sağladıkları yerel vergi gelirleri ile birlikte, bölgenin kamusal çıkarları doğrultusunda harcanabilir (İpek, 2010, s.49). Bunun sonucunda, yerel vergiler ile birlikte, mükelleflerin vergiye olan direnci azalabilir.
- Merkezi idarenin çıkardığı yasa ve düzenlemeler, yerel halkın tercih ve geleneklerine uymayabilir. Sunulan hizmetler bireylerin tercih ve beğenilerine yaklaştıkça toplam tatmin düzeyinin ve etkinliğin artacağı açıktır. Yönetim biriminin coğrafi alanı büyüdükçe tercihleri birbirilerine daha yakın bir bireyler topluluğunun mevcut olması ihtimali azalır (Avcı, 1999, 38).
- Yerel vergilemenin dezavantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:
- Yerel idareler vergi yönetimi hususunda merkezi idare kadar etkin sonuçlar alamayabilir. Merkezi idareler geçmişten gelen vergi yönetimleri hususunda gerek nitelikli ve sayıca üstün personel olarak gerekse de vergi alacağının tahsilatı ve denetimi bakımından yerel idarelere göre avantajları söz konusudur. Böyle bir durum, merkezi idarenin vergi yönetiminde yerel idarelere göre daha etkin sonuçlar elde edebileceğini söylemek daha doğru olacaktır. Ayrıca vergi yönetiminin yerel idareler tarafından gerçekleşmesi durumunda farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden

olabilmektedir. Böyle bir durumda mükelleflerin vergiye karşı direnci artıracak vergi kayıplarına neden olabilecektir (Arıkboğa, 2015, s.14). Ancak, yerel idarelerin nitelikli personelinin güçlendirilmesi sağlanabilirse ve vergi alacağında denetim mekanizması etkinleştirilebilirse yerel idareler vergi yönetiminde daha etkin olabilmesinin yolu açılabilir. Yerel idarelere öz gelirlerini artıran vergi gelirinün yönetimi tahsis edilirse mali özerklik anlamında da avantaja sahip olabileceği açıktır. Bunun olumlu sonuçları ise, vergi gelirlerinin tahsilatında, şeffaflığın sağlanmasında, gelirlerin analizi ve tahmininde ve bütçenin hazırlanmasında yerel idarelerin vergi yönetiminde etkinlik ortaya çıkarabilmektedir.

- Yerel idarelere vergi yönetiminin bırakılması durumunda, vergi oranlarının belirlenmesi halinde diğer yerel bölgeler arasında vergi oranları arasında farklılıklar dolayısıyla ortaya çıkacak vergi rekabeti bireylerin daha düşük vergi yükleri olan bölgelere göç edilmesine neden olacaktır (Dulupçu vd., 2014, s.29).
- Vergileme süreci işlemlerini merkezi idare yerel idarelere göre daha etkin yürütebilmektedir. Bunun nedeni olarak, yerel idarelerin seçimle göreve gelen yöneticileri oy kaybı endişesi ile etkinlikten sapabilmeleri gösterilebilir. Yerel idarelerin yöneticileri kendilerine siyasi kazanç sağlayacak eylemlerde bulunmaları, vergilemede etkin kaynak tahsisi işlevini yerine getirmesine engel olacaktır. Bu durumda yerel vergilerin tarh, tahakkuk ve tahsil süreci etkilenebilmektedir. Yerel idarenin aksine merkezi idare vergilendirme sürecini daha etkin yürütebilmektedir. Merkezi idare vergilendirme sürecini uygularken yerel idareler gibi bireylere daha yakın olmanın dezavantajından etkilenmez. Merkezi idare, vergi alacaklarının tahsil ve takibinde tarafsız uygulamalar ile daha etkin vergilendirme süreci sağlayabilmektedir (Dulupçu vd., 2014, s.46).
- Devletlerin yönetim şekilleri, vergi yükümlülerini iki veya üç alacaklı idare ile karşı karşıya bırakabilir. Vergi alacaklı idarelerin sayısının artması ile birlikte, bu idarelerin yetki alanlarına giren

vergileri değişik zamanlarda ve farklı tekniklerle tarh ve tahsil etmeleri, mükelleflerin vergiye olan uyumlarını azalabilmektedir (Nadaroğlu, 2001, 58).

- Yerel vergileme ölçek ekonomileri nedeniyle vergi yönetimlerinin idari maliyetini arttırabilmektedir. Ayrıca, ülkenin genelinde vergilendirme ile ilgili farklı vergi yönetim uygulamaları ortaya çıkabileceğinden, aynı vergi konusuna sahip olan mükellefler farklı vergi yüküne tabi olabileceklerdir. Bu durum ise aynı vergi konusuna tabi olan ve ağır vergi yüküne maruz kalan mükellefler açısından vergi uyumu sorunu ortaya çıkarabilmektedir (Ulusoy ve Aydemir, 2009, s.267; Topal, 2004, s. 125).
- Yerel idareler, politik risk sebebi ile vergi yükünü düşük tutmak isteyebilirler. Bu durumda gelirlerin azalması, verilen hizmetlerin etkinlik derecesinin düşmesine neden olabilir (Avcı, 1999, s.42; King, 1984, s.24).

EXTENDED ABSTRACT

Local Taxation

*

Taha Emre Çiftçi – İbrahim Organ

Necmettin Erbakan University – Pamukkale University

Tax revenues are the most important financial source of local administrations. However, the granting of authority on the tax revenues of local administrations has led to different practices in terms of countries. In some states, the taxation authority is given to local administrations, while in some states taxation authority belongs to the central administration but there are practices in the form of giving shares from tax revenues.

In the content part of this study, it is tried to benefit from the theories, opinions and practices which are revealed as a result of the taxation requirements of local administrations. The evaluation of the advantages and disadvantages of local taxation is included in the conclusion part.

While the advantages and disadvantages of local taxation differ from country to country, the implementation of local taxes can have different effects in both the central and local administrations of countries. In this respect, advantages and disadvantages may arise as a result of the implementation of local taxation.

The advantages of local taxation can be explained as follows:

- Decentralized management can create a favorable environment for more effective implementation of governance principles as a result of service delivery that is closer to society. Nevertheless, economic activity can be made possible by this management style (Dulupçu et al., 2014, p.34). The geographical area size and population density in any country can reveal the importance of decentralization. For this reason, it can play a more effective role in the management of taxation and provision of services by local administrations by the central administration together with the transfer of authority to local administrations (Eryılmaz, 1997, p.123). However, in the case of local taxation, the management of taxes, which are costly and that are subject to collection economies of scale, should not be preferred according to the principle of saving in taxation. In addition,

local authorities should be involved in the management of tax revenues of the new fixed tax base for the non-mobile tax base for local taxation. This situation may provide local administrations with the opportunity to realize the principle of benefit in taxation and to provide a predictable and stable source of income (Güner, 2006, p.64; Akar and Gündüz, 2014, p.121).

- The fact that the local administrations are attached to the center far from financial autonomy can be exposed to the political influence of the central administration. It can keep the resources under control with the same political view as the central government. For local administrations with different political views, inefficiencies in the provision of public services may occur as a result of insufficient resources (Öner, 1997, p.216; Topal, 2004, p.122).
- The inadequacy of the local administrations' own incomes is not sufficient to cause the realization of budget estimates in a realistic manner (Arıkboğa, 2015, p.13). As a source of financing to increase the own revenues of local administrations, local taxation and local administrations can provide more effective and realistic budget forecasts.
- Local administrations, which are closer to local communities, can more easily meet the wishes and needs of individuals (Torgler et al., 2009, p.6). Therefore, local administrations can more easily determine the preferences of the people about goods and services and provide their services more effectively. Thus, the cost of information is reduced and the resource allocation is ensured in policy making in local taxes (İpek, Naklen, 2010, p.48).
- Local authorities can dominate the local conditions, which can be advantageous in the management of taxation. The ease of creating and collecting taxpayer registration is the advantage of local administrations in terms of local taxation. In addition, the control of the local administration can be more easily provided for the taxpayer. For this reason, local administrations may be accountable to the individuals in the local area and a transparent administrative structure may emerge (Topal, 2004, pp.125-126).

- The provision of services and tax policy according to the preferences of the local administrations is more possible than the administrations of large communities with heterogeneous population structures. It is also possible for local politicians and bureaucrats to have a closer relationship with taxpayers. This proximity between taxpayers and local administrations may cause the feeling of trust in taxpayers and thus increase tax compliance (Torgler et al., 2009, p.6).
- They can see services provided by individuals from local regions as a response to financial obligations. If local taxes are managed in the region where the services are provided, it can be spent in line with the local interests of the local governments, in line with the local interests (Ipek, 2010, p.49). As a result, taxpayers' resistance to taxation may be reduced along with local taxes.
- The laws and regulations issued by the central administration may not comply with the preferences and traditions of the local people. It is clear that the total satisfaction level and effectiveness will increase as the services offered approach the preferences and tastes of individuals. As the geographic area of the management unit grows, the likelihood of a community of individuals closer to each other is reduced (Avci, 1999, 38).

The disadvantages of local taxation are as follows:

- Local administrations may not be as effective as the central government in tax management. The central administrations have advantages over the past tax administrations both in terms of quality and number of personnel and in the collection and inspection of the tax receivable compared to local administrations. In such a case, it would be more accurate to say that the central administration could achieve more effective results in terms of tax management than the local administrations. In addition, it may lead to different practices in case of tax administration by local authorities. In such a case, taxpayers will be able to cause tax losses that will increase tax resistance (Arikboğa, 2015, p.14). However, if the strengthening of qualified personnel of local administrations can be ensured and the control mechanism in the tax receivable can be activated, local administrations may be made more effective in tax management. It is

clear that if the administration of the tax revenue, which increases its own revenues to local administrations, is allocated, it may have the advantage in terms of financial autonomy. The positive results of this may result in efficiency in the collection of tax revenues, in ensuring transparency, in the analysis and estimation of revenues and in the preparation of the budget, in the management of taxation of local administrations.

- In case tax management is abandoned to local administrations, in case tax rates are determined, tax competition which will emerge as a result of differences between tax rates among other local regions will cause individuals to migrate to regions with lower tax burdens (Dulupçu et al., 2014, p.29).
- The central administration can conduct taxation processes more effectively than the local administrations. This can be attributed to the fact that local administrations may choose to deviate from elected officials with the concern of loss of votes. The managers of the local administrations will take measures to provide them with political gains and prevent them from fulfilling the function of efficient resource allocation in taxation. In this case, the tariff, accrual and collection process of local taxes may be affected. In contrast to the local administration, the central government can carry out the taxation process more effectively. The central government is not affected by the disadvantage of being closer to individuals, such as local administrations, when implementing the taxation process. The central government can provide a more efficient taxation process through impartial practices in the collection and follow-up of tax receivables (Dulupçu et al., 2014, p.46).
- The forms of governance of States may expose taxpayers to two or three creditor administrations. Along with the increase in the number of tax payer administrations, the taxation of taxpayers may be reduced by the taxpayers' tax compliance at different times and with different techniques (Nadaroğlu, 2001, 58).
- Local taxation can increase the administrative cost of tax management due to economies of scale. In addition, taxpayers with the same taxation may be subject to different tax burdens, as different

tax management practices related to taxation may occur throughout the country. This situation is subject to the same tax issue and subject to heavy tax burden tax payers in terms of tax compliance problem can reveal (Ulusoy and Aydemir, 2009, p.267; Topal, 2004, p. 125).

- Local authorities may want to keep the tax burden low due to political risk. In this case, the decrease in revenues, may lead to a decrease in the effectiveness of the services given (Avcı, 1999, p.42; King, 1984, p.24).

Kaynakça / References

- Acar İ. A., Kitapçı, (2009). Bir mali yerelleşme deneyimi olarak İsviç. *Maliye Dergisi*, 157, 85-105.
- Aktan, C. C. (2012). Vergi psikolojisinin temelleri ve vergi ahlakı. *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası*, Ocak, 14-22.
- Aktan, C., C., vd., (2012). "Yeni" maliye değişim çağında kamu maliyesi: Yeni trendler, yeni paradigmlar, yeni öğretiler. Ankara: Yeni Perspektifler.
- Alm J., Jackson B. R., Mckee M. (1992). Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data. *National Tax Journal*, 45(1), 107-114.
- Arıkboğa, Ü. (2015). Türkiye'de yerel vergi yönetimi. *Maliye Dergisi*, 168, 1-19.
- Avcı, İ. (1999). *Üniter devlet yapısı içinde vergilerin merkezi ve mahalli idareler arasında dağılımı*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Backhaus J. G., Wagner R. E. (2004). *Handbook of public finance*. Boston/Dordrecht/New York/London: Kluwer Academic Publishers.
- Çetinkaya, Ö. (2011). *Mahalli idareler maliyesi*. Bursa: Ekin Basım-Yayın-Dağıtım, 2. Baskı.
- Demirbaş, T., ve Çetinkaya, Ö. (2010). "Belediye Gelir Türü Olarak Motorlu Taşıtlar Vergisi Önerisinin Tartışılması", *Mahalli idareler maliyesi üzerine yazılar*, Ed: Fiğen Altuğ, Özhan Çetinkaya ve Selçuk İpek, Ekin Bas. Yay. Dağıtım, Bursa, ss: 117-130.

- Dulupçu, M. A., Özkul, G., Ünlü, H., Sayin, M. (2014). Yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisine ilişkin değerlendirmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 27-54.
- Ebel, R. D. ve Yılmaz, S. (2002). *Concept of fiscal decentralization and world-wide overview*. World Bank Institute Working Paper, No. 30346.
- Eryılmaz, B., (1997). *Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Falay, N., (2009). *Yerel yönetimler*. TC Anadolu Üniversitesi Yayın no: 1754.
- Güner, A., (2006), "Yönetimler arası gelir bölüşümü: Temel ilke ve uygulamalar", *Mali yerelleşme, teori ve uygulamalar üzerine yazılar*. Ayşe Güner ve Serdar Yılmaz (Der.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi ve Güncel Yayıncılık Yayınları.
- Ipek, S., (2010). *Yerel vergiler ve vergi uyumu, mahalli idareler maliyesi üzerine yazılar*. Ekin Yayınevi.
- King, D., (1984). *Fiscal tiers - The economics of multi-level government*. London: Allen and Unwin.
- Koyuncu, B. (2000). Yerel özerklik: Modeller ve uygulamalar. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 97-117.
- Litvack, J., Seddon J. (ed.), (1999). *Decentralization briefing notes*, Dennis Randielli, World Bank Institute Working Papers, The World Bank.
- Lockwood, B., (2005). *Fiscal decentralization: A political economy perspective*. Warwick Economic Research Papers, January, No, 721.
- Musgrave R. A. ve Musgrave P.B., (2007). *Public finans in theory and practice*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Nacar, B. (2005). Yerel Yönetimlerin mali krizi üzerine kuramsal açıklamalar: Nedenler, öneriler ve bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 9, 202-247.
- Nacar, B. (2005). *Yerel vergi düzeni: Kuramsal temelleri ve Türkiye uygulaması üzerine bir değerlendirme*. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Türkan Öncel'e Armağan, 47. Seri, ss. 158-177.
- Nadaroğlu, H. (1978). *Mahalli idareler felsefesi ekonomisi uygulaması*. İstanbul: Samet Matbaası.
- Nadaroğlu, H. (2001). *Mahalli idareler*, Yenilenmiş 7. Bası, İstanbul: Beta Basım.

- OECD (1999). *Taxing powers of state and local government*, OECD Tax Policy Studies, No, 1, Paris.
- Öncel, S. Y. (1992). *Mahalli idareler maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Öner, Ş. (1999). Türkiye'de merkezi yönetim ile belediyeler arasındaki ilişkilerin yasal-siyasal ve ekonomik analizi. *Türk İdare Dergisi*, 414, 211-225
- Öz E., Yaraşır S. (2009). *Global bir kavram vergi rekabeti*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 52. Seri, Prof. Dr. Şerafettin Aksoy'a Armağan, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatmaliye/article/view/177>, (10.02.2014).
- Öz, N. S., (2012). Anayasa mahkemesinin belediye meclislerinin vergilendirme yetkisiyle ilgili kararına ilişkin bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(4), 63-88.
- Pustu, Y. (2005). Yerel yönetimler ve demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 57, 121-134.
- Sakınç, S. (2001). *Yerel yönetimler ekonomisi*. Manisa: Emek Matbaası.
- Şataf, C. (2005). *Türkiye'deki belediyelerin borçlanması: Isparta belediyesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi*, (Çev: Ömer F. BATIREL), İstanbul: Marmara Üniversitesi İİBF Yayın No: 396.
- Stiglitz, J. E. (1999). *Economics of the public sector*. Third Edition, New York/London: W.W. Norton&Company.
- Tiebout, C. M. (1956). A pure theory of local expenditures. *The Journal of Political Economy*, 64(5), 416-424.
- Toksöz F., Özgür A. E., Uluçay Ö., Koç L., Atar G. ve Akalın N. (2009). *Yerel yönetim sistemleri*, TESEV Yayınları, Ağustos.
- Topal, A. K., (2004). Belediyelerin özgelirlerinin arttırılmasında vergilendirme yetkisi: Ülkeler arası bir karşılaştırma. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (4-4), 119- 142.
- Torgler B., Schneider F. ve Schaltegger C. A. (2009). Local autonomy, tax-morale and the shadow economy. *Public Choice*, 144(1-2), 293-321.
- Tortop N. (1984). *Mahalli idareler*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 211.

- Tortop, N. (1996). *Yerel yönetimler maliyesi (Görev ve Kaynak Bölüşümü)*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ocak, Birinci Baskı.
- Turhan, S. (1998). *Vergi teorisi ve politikası*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Ulusoy A., Aydemir T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: Türkiye ve OECD ülkelerinin karşılaştırılmalı analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 259-287.
- Yakar, S., ve Gündüz, O. İ., (2014). Türkiye’de belediyelerin vergilendirme yetkisi: “Var” mı “Yok” mu işte bütün mesele bu”. *Sayıştay Dergisi*, 92, 117-141.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çiftçi, T. E. ve Organ, İ. (2019). Yerel vergileme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 1705-1734. DOI: 10.26466/opus.530820

Burjuvazi ve Muhafazakâr Kimliğin Son Dönem Türkiye'sine Yansımaları¹

DOI: 10.26466/opus.519256

*

Ahmet Özkan*

*Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Adalet MYO, Hukuk Bölümü, Ankara/Türkiye
E-Posta: ozkan_a6@hotmail.com ORCID: [0000-0001-9716-2687](https://orcid.org/0000-0001-9716-2687)

Öz

Dünya çapında siyaset, belirli bir ideolojik kimlik ve sosyo-politik perspektifte yapılmaktadır. Bu perspektiflerin yaşam alanları ve dayanakları siyasal ideolojiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Türk siyasal hayatında toplum nezdinde pek çok ideolojik değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Seçkin elitist zümrenin şekillendirdiği seküler milliyetçilik anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde ulus inşası süreci Türk siyasal hayatında değişimleri de beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak ilerleyen zamanlarda yapılan seçimlerle bu değişime karşı duruş sergileyen siyasal iktidarların yönetimi deoralması; darbeler ve muhtıralara maruz kalmasına sebep olmuştur. Karşımıza çıkan bu süreç 1960 Askeri Darbesi, 1980 Askeri Darbesi, 28 Şubat 1997 Post Modern Darbesiyle birlikte siyaseti dizayn etme ve toplum mühendisliği görevine kaldığı yerden devam etmesine imkân sağlamıştır. Topluma rağmen yönetimde tutunmaya çalışan bu seçkin elitist zümreyle, halk arasında yaşanan iktidar mücadelesi 2002 Türkiye'sine gelindiğinde muhafazakâr demokrat kimliğiyle ön plana çıkan AK Parti'nin, yapılan seçimler sonucunda tek başına iktidar olmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Seçkin elitist zümre ve burjuvazi eleştirisiyle iktidarı perçinleyen on altı yıllık muhafazakâr demokrat kimliğiyle ön plana çıkan AK Parti iktidarı, zaman içinde muhafazakâr burjuvazinin oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bu değişim ve dönüşüm siyasal düşünce alanında toplumsal bir takım paradigmaları ön plana çıkarmıştır. Bu çalışmadaki amaç, 'muhafazakâr demokratlık' tan muhafazakâr burjuvaziye evrilen son dönem Türkiye'sinin görünümüne ayrıntılı bir bakış açısı kazandırmak ve kapsamlı bir analiz yaparak literatüre katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Burjuvazi, Kimlik, Medya, Siyaset.

¹ Bu makale hazırlanırken Ahmet ÖZKAN'a ait yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır

Identity of Bourgeoisie and Conservatism Reflections in The Last Period of Turkey

*

Abstract

Politics around the world is done in a specific ideological identity and socio-political perspective. The areas of life and grounds of these perspectives appear as political ideologies. Within this framework, many ideological changes and transformations took place in the Turkish political life. The concept of secular nationalism shaped by the elite group and the process of nation-building in the framework of this understanding have brought about changes in Turkish political life. In this context, the political powers that took a stand against this change with the elections held in the future, took over management; has been exposed to strokes and memorandums. This process led us to design politics and continue to work as a social engineering engineer with the 1960 military coup, 1980 military coup, and the post-modern coup of 28 February 1997. Despite Society, this elitist group in power hold public power struggle that took place between 2002, Turkey to the point when conservative democrat identity to the fore the AK Party, as a result of the elections has gained a new dimension with that power alone. The AK Party government, which has come to the fore with its sixteen-year-old conservative democratic identity that has strengthened its power with the critique of the elite group and bourgeoisie, has caused the formation of the conservative bourgeoisie over time. This change and transformation has highlighted social paradigms in the field of political thought. The purpose of this study, 'conservative democrat from' conservative bourgeois evolving end-stage to give a detailed overview of the angle of view and to contribute to the literature by Turkey of a comprehensive analysis.

Keywords: *Conservatism, Bourgeoisie, Identity, Media, Political.*

Giriş

Medya; yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü bir sacayağı olarak nitelenmiş ve devlet idaresini yönlendirmede etkin bir rol oynamıştır. Medya, kamuoyu oluşturma gücünü oldukça iyi kullanmış ve yargı başta olmak üzere pek çok organı yönlendirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda 2002 yılında AK Parti'yi iktidara taşıyan en önemli güçlerden birisi, eleştirel tutum sergileyen medya olmuştur. Bunu isteyerek değil, eleştirel ve seçkin bir bakış açısıyla hareket ederek sağlamıştır. Keza, Recep Tayyip Erdoğan'ın muhtar bile olamayacağını dile getiren alaysı ve eleştirel manşetler Türkiye'deki medya siyaset ilişkilerini gözler önüne seren en belirgin siyasal olgulardan birisi olmuştur. Atılan bu ve buna benzer pek çok manşet çevrede bulunan dışlanmış toplumu kenetlemiş ve 3 Kasım 2002 yılında yapılan seçimlerle AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesinde – seçim sisteminin de getirdiği avantajla - önemli bir rol oynamıştır. 2002 yılında başlayan ve on yıllardır çevrede kalan ve kendisini muhafazakâr demokrat olarak nitelendiren, AK Parti kimliğinde vücut bulmuş kesimlerin iktidarı, aynı zamanda 'muhafazakâr demokratlık 'tan 'muhafazakâr burjuvazi 'ye giden yolun da önünün açılmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'de muhafazakâr kesimin ve burjuvazinin özellikle son on altı yıllık dönemde yaşadığı toplumsal değişim ve dönüşüm medya boyutuyla tarihe not düşecek şekilde kendisini göstermiştir.

Dünya çapında etkin bir siyaset, belirli bir ideolojik kimlik çerçevesinde yapılmaktadır; ancak çalışmamız açısından önemli olan, sahip olunan siyasal görüş ve değerlerin kamuoyuna nasıl yansıtılacağı hususudur. Kamuoyuna yansıtılan bilgilerin tutarlı olması, inandırıcı olması ve kamuoyu vicdanını yaralamaması hedef kitlenin yönlendirilmesini kolaylaştırmaktadır. 80 Darbesi öncesinde medya organlarının askerinin yönetime el koymasına yönünde verdiği alt mesajlar toplumu psikolojik olarak darbeye hazırlamıştır. Keza aynı şekilde 28 Şubat post modern darbesi döneminde de medyanın olaylara abartı katarak; askeri, seçkin, elitist zümreyi darbeye çağırması yine güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl 80 Darbesi sonrasında Turgut Özal'a teveccüh gösterilmişse, 28 Şubat 1997'de yaşanan gelişmelerin ve devamındaki fiili (defacto) durumun palazlanması ve kendisini eleştirel ve provakatif bir söylemle göstermesi 2002'de Recep Tayyip Erdoğan'ın- onun nezdinde AK Parti'nin – iktidara

gelmesine vesile olmuştur. Bu vesile de AK Parti'nin ve Recep Tayyip Erdoğan'ın muhafazakâr söylemleri ve seküler milliyetçiliğe karşı duruşu önemli bir rol oynamıştır.

Bu bağlamda çalışmada, ilk üç bölümde sırasıyla; "Muhafazakâr Demokrat Kimliğin oluşumu", "Muhafazakârlıktan Burjuvaziye..." ve "Dönüşümün Yakın Dönem Türkiye'sine Yansımaları" ele alınırken, dördüncü bölüm "Medyadaki Örneklerle ve Söylemlerle Dönüşüm"e odaklanmaktadır. Sonuç kısmında ise ortaya konulmaya çalışılan ana fikir ön plana çıkarılmıştır.

Muhafazakâr Demokrat Kimliğin Oluşumu

2000'lerin başında seçkinci, elitist, çevreyi hakir gören ve merkezde bulunan, kendisini 'sosyal demokratlar' olarak tanımlayan ve cumhuriyetin sahibi olduğunu düşünen kesim, kendine özgü bir şekilde yarattıkları; içini daha materyalist ve seküler unsurlarla doldurmaya çalıştıkları "ulusalcı ideoloji" yi ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu ideoloji, milliyetçiliği temsil eden MHP'yle bir koalisyon hükümetinde yeni bir sentez kurmaya çalışmıştır. Devamındaki 2001 Krizi'nin ortaya çıkması, ideolojik saplantının ve Türkiye'de baş göstermiş travmaların da – 28 Şubat post modern Darbesi başta olmak üzere- etkisiyle toplumun isteklerine ve beklentilerine cevap verebilecek bir oluşumu ortaya çıkarmıştır. Bu oluşumun adı, toplum nezdinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) olarak tezahür etmiştir. Bu tezahür kendisini 3 Kasım 2002 seçimleriyle birlikte göstermiş ve Türk siyasal hayatı daha önce hiç duyulmamış bir kavramla karşılaşmıştır. Bu kavramı, dönemin AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ortaya koymuş; kendisini ve partisini "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlamıştır.

Dünyada ve Türkiye'de yaygın bir fikir akımı olarak karşımıza çıkan 'muhafazakârlık', bireylerin özgürce düşünme ve karar almalarına imkân veren 'demokrasi' kavramıyla harmanlanarak bu düşüncüyü savunan ve önceleyen 'demokrat' kavramıyla birleştirilmiştir. Ortaya çıkan ve günümüze kadar etkilerini devam ettiren 'muhafazakâr demokrat' kavramı geniş etkiler uyandırmış ve seçmen tabanında belirgin izler bırakmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne seçkinci ve elitist zümrenin iktidarı-

gücü elinde tutma gayretine bir başkaldırı ve haykırış olarak ortaya çıkan bu kavramın felsefi temellerine bakmak faydalı olacaktır.

Var olan durumu koruma ve kollama amacını güden bir düşünce biçimi olarak tanımlanan muhafazakârlığın felsefi temelleri Edmund Burke'nin 1790'da yazdığı 'Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler' kitabından kaynaklanmaktadır (Nisbet, 2007, s.50). Değişimi kuşkuyla karşılayan ve ancak sosyal değişimin kontrollü bir biçimde yapılmasını savunan ve değişirken kültürel gelenekleri ve değerleri değiştirmemek üzerine inşa edilen bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlık, Özipek'e göre iki farklı biçimde tezahür etmektedir. Özipek'e göre bir tutum olarak muhafazakârlık, tutuculuğu ifade etmekte ve statükoyu korumayı amaçlamaktadır. Hâlbuki bir ideoloji olarak muhafazakârlık insan akıl ve bilgisinin yetersizliğinden hareketle din, gelenek ve değerlere duyulan ihtiyacı vurgulamakta; değişimin ancak değişmemesi gereken değerleri koruyarak ve kontrollü bir biçimde gerçekleşmesini savunmaktadır (Özipek, 2010). Ne var ki muhafazakârlığın sosyo-politik analizine eğildiğimizde ayrımın Özipek'in belirttiği kadar yalın olmadığını, iktidar ve otorite sahiplerini din, ahlak ve mülkiyet gibi muhafazakâr değerleri istismar ederek insan özgürlüğünü kısıtlayan eğilimleri yansıttığını görmekteyiz (Nisbet, 2007, s.74). Nitekim Akdoğan, Nisbet'in bu kaygısına katılarak muhafazakârlığın birey özgürlüklerini tehlikeye attığını, süreklilik adına geçmişin önyargılarını sürdürdüğünü ve toplumsal hiyerarşiyi aynen koruduğunu belirtmiştir (Akdoğan, 2004, s.26).

Tüm bu açıklamalardan ve dayanaklardan uzak olarak AK Parti'nin ortaya koyduğu 'Muhafazakâr Demokrat' kimliği, insan özgürlüğünü kısıtlayan eğilimlerden ziyade daha fazla özgürlükçü ve Avrupalı değerleri – insan hakları, hukukun üstünlüğü – benimseme azmi gösteren bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle başörtüsü yasağının kaldırılması, insanların kılık kıyafetinden ötürü anayasal haklarından mahrum olmaması konusunda gösterdiği çabalar ve çalışmalar 'muhafazakâr demokrat' kimliğinin içini dolduran önemli adımlar olmuştur.

Muhafazakârlıktan Burjuvaziye...

Muhafazakârlığın üzerine inşa edildiği burjuvazi terimi 'burg' kelimesinden türetilmiş kentli anlamına gelen bir kavramdır. 13. yüzyıldan itibaren

kullanılan bu kavram geçimini zanaat ve ticaretle sağlayan kesimi ifade etmekte ve aristokrasinin bıraktığı boşluğu doldurmaktadır. Muhafazakârlığı en fazla kullanan sosyal sınıf da burjuvazidir. Zira aristokratlar gibi soyluluğa ve geçmişten gelen zenginliğe sahip olmayan bu kesim bir yandan aristokrasiyi güncelleyerek onun yerini almaya çalışmış, ama öte yandan varlığını anlamlı kılan geçmişini muhafaza etmeye çalışmıştır (Özel, 1998, s.23).

Ülkemizde Osmanlı Dönemi'nden itibaren bakıldığında burjuvazinin hiç oluşmadığını, merkezîyetçi devlet anlayışının zengin ve kentsoylu bir sınıfın oluşmasına mani olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde ise kurucu unsurun sivil ve asker bürokrasiye dayandığını ve bu bürokrasi üzerinde devlet eliyle ve ulus inşa stratejilerinin bir gereği olarak ulusal bir burjuvazinin yaratıldığına şahit olmaktayız. Zira milliyetçiliğin bir ideoloji olarak farklı toplum kesimlerine benimsetilmesi, varlığını devlete ve devlet ideolojisine borçlu olan bir burjuvazi üzerinden mümkün olabilirdi. Bu mantığın bir uzantısı olarak tek partili dönem, Kemalist ideolojiyi yayma amacına dayanan ve devlet eliyle yaratılan bir burjuvazi üzerinden varlık alanı bulabilmiştir. Menderes Dönemi'nde ise her mahalleden bir milyoner yaratma fikri iktidarın devletleşme arayışıyla paralel gelişen bir söylemdi (Hakan, 2012).

Öte yandan Özal Dönemi Türkiye'sinde hızla liberal ekonomiye geçilmesi, toplumsal hayatta burjuvazinin önemini azaltmıştır. Zira artık bir devlet ideolojisi olan 'Kemalizm' önemli ölçüde muhafazakârlıkla yüzleşmeye başlamıştır (Akca, 2007, s.56). Türkiye'de demokrasi ve özgürlüğün gelişmesi burjuvaziye ait baskın söylemin yanı sıra farklı toplum kesimlerinin özgün hayat algılarını ön plana çıkartmış ve Ayşe Hür'ün de belirttiği gibi devletin yarattığı burjuvazi hızla ivme kaybetmeye başlamıştır (T24.com, 18.08.2012). Özetle söylemek gerekirse 60'lardan itibaren hızla gelişen kentleşmenin ve sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan modern burjuvazi, kendine Türk siyasal hayatını yönlendirme gibi bir misyonu yüklemiştir. Her türlü demokrasi dışı müdahale ve darbeler burjuvazi tarafından meşrulaştırılmaya ve benimsetilmeye çalışılmıştır (Dursun, SBA). Yine bu noktada, elitler imtiyazlarını kaybetme korkusuna karşı askeri darbeyi destekleyebilmiştir. Gürsoy'un ortaya koyduğu siyasal aktörler ve askeri darbeler teorisi bu durumu desteklemektedir (Gürsoy, 2012). Bu bağlamda devlet ideolojisini benimseyen burjuvazi, kendi

çıkartır ve fikirlerini savunan bir merkez medya oluşturmuştur. Sözü edilen bu medya grubu ülkeyi gerici ve bölücülük tehditleri üzerinden daima otuzlu yılların ideolojisi ile toplumu buluşturma arayışına girmiş ve devlet tarafından beslenen burjuvazi ise bu tehditlere karşın cumhuriyeti koruma ve kollama görevini bizzat devralmıştır.

Ne var ki 3 Kasım 2002 seçimleri Türkiye'de ilk defa burjuvazinin ideolojisini benimsemeyen ve devletin temel reflekslerine göre siyasetini şekillendirme arayışında olmayan bir siyasal düşünceyi iktidara getirmiştir. Bu durum merkez medyanın en çok korktuğu ve hiç kabullenemeyeceği bir siyasal olgu olarak tarihe geçmiştir. İçinden çıktığı toplumsal yapıdan kaynaklanan psikolojik eğilimleri ve toplumsal değerleri doğrudan kamusal alana yansıtan bu siyasal düşünce merkez medyanın öfke ve gazabını üzerine çekmiştir. Merkez medya hem sahip olduğu devlet destekli imtiyazları kaybetmemek ve hem de kendisinden beslendiği burjuvazinin toplumsal kaymasını önlemek adına Cumhuriyet'in kuruluşundan beri aşına olduğu bölücülük ve gerici kavramlarını manşetlere taşımıştır. Ancak tüm bu korkular ve tehditler daha önceleri yarattığı tesiri bu defa gösterememiş ve böylelikle muhafazakâr değerlere sahip bu yeni siyasal iktidar hızla merkez burjuvazinin yerini almakla kalmamış, öte yandan kendi hassasiyet ve değerlerini taşıyan yeni bir merkez medya yaratma teşebbüsünü başlatmıştır.

Dönüşümün Yakın Dönem Türkiye'sine Yansımaları

Bu yeni yaklaşım ve oluşumlar ülkemizde çevreyi oluşturan ezilmiş, sistem tarafından dışlanmış, sosyal hakları elinden alınmış ve sosyoekonomik açıdan alt sınıflarda bulunan halk kesimlerini hızla merkeze taşımıştır. Bu açıdan çevre, merkezin tepeden inme tavrına ve otoriterliğine başkaldırma hamlesinde liberal söylemlerle sentezlenmiş yeni bir muhafazakârlık ideolojisini temel almıştır (Safi, 2007, s.211).

Batı'daki ve Türkiye'deki muhafazakârlık anlayışındaki farklılıklar Türkiye'de Batı'daki gibi köklü bir muhafazakârlık anlayışının gelişmesi ve Türk muhafazakârlığını ağırlıklı olarak ön plana çıkartan unsurun merkez-çevre algısı ve milli ve manevi değerlere bağlılık biçiminde vücut bulması, Batı'daki muhafazakârlık kavramı arasında ayırt edici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Safi, 2007, s.25). Bunun yanında Batı'da

toplumdan siyasete, değişimden geleneğe kadar köklü bir anlayışı temsil eden muhafazakârlık; Türkiye’de basit ve yüzeysel bir anlam oluşturmaktadır. Bunun nedeni de Türkiye’nin önceki koalisyonlar ya da siyasi partilerden edindiği tecrübe sayesinde meydana gelmesidir (Akdoğan, 2004, s.20). Türköne’ye atıfta bulunan Akdoğan; Batı’da köklü bir hâl alan muhafazakârlığın günümüzde statüko ile özdeşleşmiş olduğunu, Türkiye’de ise kurulu düzeni bu muhafazakâr gelenekten değil de bilakis devrimci prensiplerden esinlenerek oluşturduğunu dile getirmiştir (Akdoğan, 2004, s.130).

Kitabını tanıtmak için verdiği kısa yazıda, burjuvaziye yolunun üstündeki her şeyi değiştiren bir kavram olarak tanımlayan Türküsev, muhafazakâr kesimin parayla tanışmasıyla birlikte bireysel yaşamlarda meydana gelen değişimlerle ‘kendine has’ bir burjuva anlayışı oluşturduğunu söylemektedir. Bu durumda siyasal anlamda ve düşünsel anlamda sistemsel ve farklı bir burjuvazi anlayışının ortaya çıktığını belirtmiştir (Türküsev, 2005). Özellikle de AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte siyasal gücünü de kullanarak “Her iktidar kendi zenginini yaratır” sözünden hareketle bugün muhafazakâr burjuvazinin yükselişine tanıklık etmekteyiz. Yeni burjuvazinin ise; İslami banka, helal gıda, İslami evlilik sitesi, İslami defile gibi adlarla ortaya çıkan yeni alışkanlıkları eski iktidar sahiplerinin yaşantısının dini simgelerle yeniden üretilmesinden başka bir şey olmadığını belirterek, toplumsal dönüşümün ve her iki kavramın harmanlanarak tarif edilmesinin güç bir hâl aldığını gösteriyor (Bilecen, 2012). Bu noktada AK Parti; her ne kadar geçmişle, siyasi kimliğiyle, politikalarıyla, yaptırımlarıyla, iddialarıyla ve de yarattığı gündemlerle Türk siyasi tarihinde en çok tartışılan partilerden biri olma unvanını taşıırken diğer yandan iktidar olduğu günden bu yana devlet kurumları ve ekseri toplum üzerinde yeni muhafazakâr bir siyasi kimlik inşa etmeye çalışma çabası olduğu görülmektedir (Çamurcu, 2012).

AK Parti dönemine kadar Türkiye’deki burjuvazi anlayışının ‘Batı’ yaşam tarzıyla paralellik gösterdiğini ve büyük ölçüde uyum içinde olmak anlamı taşıdığı aşikârdı. Modern Türk kadınının saçı açık ve seküler bir yaşam tarzı benimseyerek, dinsel söylemlerden uzak bir yaşam modeli içerisinde olması gerektiği hem medyada hem de kamuda ciddi derecede empoze ediliyordu. Bu modele direnç gösteren kişilerin ise kamuya alınmamaları, üniversitede okuma haklarının elinden alınması gibi pek çok

zulüm baş gösteriyordu. Lakin AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte peyderpey bu yasaklamalar, kısıtlamalar ve engellemeler ortadan kaldırılmıştır. Türk kadını için medyada ve kamuda çizilen model, toplumun gerçek doğasına kavuşmasında artık bir engel olmamıştır. Fakat özgürlüklerin gelişmesi ve yasaklamaların kalkması, bu konudaki rahatlamının getirdiği rehavetle belki de yeni bir burjuvazinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Batılı kodlara eskisi kadar tepki göstermeyen muhafazakâr burjuvazi, kendi yaşam tarzlarını kısmen devam ettirerek yeni bir burjuva tanımı – istemeden meydana çıksa da - ortaya koymuştur. İçkiye yanaşmayan muhafazakâr burjuva kesim, kılık kıyafette kısmi değişikliklere gitmekle birlikte kendi yaşam tarzına uygun yaşamaya devam etmiştir. AK Parti ile oluşan yeni burjuvazi, kapitalist düzene rahat bir şekilde ayak uydurarak kapitalizme karşı herhangi bir tepki göstermemiş ve bu sisteme entegre olma yoluna gitmiştir. İslami esaslara ve muhafazakâr anlayışa tamamen aykırı olmasına rağmen gösterişten ve pahalı markalardan vazgeçmeyen yeni burjuvazi, daha önce reddettiği burjuvazi anlayışının çekim alanından kendisini uzak tutamamıştır. AK Parti iktidarıyla oluşan yeni burjuvazinin kırsal kültürden, bir bakıma çevreden gelmesi hasebiyle soylu bir dayanak noktası bulamamış olması, bu eksikliği de aşırı gösterişle aşma gayreti sistematik bir şekilde muhafazakâr burjuvazinin şekillenmesine sebep olmuştur. (Hakan, 2012).

Medyadaki Örneklerle ve Söylemlerle Dönüşüm

İletişim araçları, medya, özgün bir siyasal dil ve söylem geliştirme arayışları yapılan tanımlamalarda denklem içerisine girmiştir. Zira tutarlı bir siyaset üretebilmenin en önemli şartı etkileyici bir iletişim dili oluşturabilmekten geçer. Bundan dolayı komünizm, sosyalizm ve faşizm gibi ideolojiler küresel anlamda bir etki oluşturabilmenin yegâne yolunun iletişim ve söylem geliştirme olduğunu görmüşlerdir (Akdoğan, 2004, s.3). Akca'nın Dijk'e yaptığı atıfta, ideolojilerin benimsetilmesinin ve bu benimsetilen ideolojinin toplumu mobilize etmesinin en önemli saiki olarak medyayı işaret etmektedir. Medya, egemen ideolojiyi halka öğreten ve benimseten en önemli araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Akca, 2007, s.12) Bu bağlamda medyada yer bulan bazı söylemlere ve örneklerle bakalım.

Türkiye'deki bu dönüşüme bir tepki olarak Nobel Ödüllü yazar Pamuk'un konuya dair söylemi de Türkiye'de geniş yankı bulmuştur. Almanya'nın haftalık 'Die Zeit' dergisine röportaj veren Pamuk, Türkiye'deki burjuvaziye dayanamadığını ve sinir olduğunu: *"Burjuvazi beni çok sinirlendiriyor. Küstahlıklarından tiksiniyorum. Dar görüşlü ve bencil oldukları gibi, kendi halkından da nefret ediyorlar"* şeklinde bir söylemle ifade etmiştir. Bu söyleme ek olarak Türkiye'deki burjuvazinin başörtüsü sorunuyla alakalı yaklaşımını da: *"Başörtüsü taktıkları için kadınlara yukardan bakıyorlar. Bu bana eskiden Güney Afrika'da beyazların siyahlara bakışımı hatırlatıyor"* söylemiyle açık bir şekilde dile getirmiştir (radikal.com, 17.08.2012).

Ertuğrul, günümüz Türkiye'sindeki muhafazakârlık anlayışının temel referansının İslam dini ve ona bağlı geleneksel yaşam stilinin muhafazası üzerine kurulmuş olduğunu dile getirmektedir. Avrupa'daki yahut ABD'deki muhafazakârların aksine özellikle ekonomik anlamda gelenek-selden moderne geçiş noktasında oluşmakta olan bu yeni burjuvazi, bu duruma karşı koymak yerine bizatihi bayraktarlığını yaptığını dile getirmiştir. Kuşaklar boyunca inançlarını içselleştirdiğini savunurken yaşanan teknolojik gelişmeler, ekonomik alandaki atılımlarla ve siyasal iktidarı elinde bulunduran AK Parti'nin de etkisiyle birlikte şekilciliğe kaydığını ve kapalı bir aile profili çizen muhafazakâr kesimin, ümmetçiliği milli değerlerden ön planda tutarak Türk-İslam Birliği'nin savunucusu haline gelen bir kesim olarak tanımlamaktadır (Ertuğrul, 2012). İnaç'a göre, Türk toplumuna Türk İslam sentezinin girmesi; dinin ulusallaşmasına, ulusal kimliğin de dine dayandırılması sonucunu yaratmıştır (İnaç, 2010, s.134). Nitekim AK Parti iktidarıyla birlikte toplumsal dönüşümün yeni bir muhafazakâr burjuvazi yaratması bu yargıyı doğrulamaktadır.

Türkiye'de orta sınıfın yaşadığı toplumsal dönüşüm, Türkiye'nin önde gelen düşünürleri tarafından farklı şekillerde dile getirilmiştir. Bunlardan bazılarına bakacak olursak; Hakan Güldağ'ın aktarımıyla Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet İnsel'in iş dünyası üzerinde durumun ne yönde olduğunu açıkladığı tespit, *"Türkiye dışında kapitalist ülkelerde, böyle kültürel kimlikler üzerine dayalı iş dünyası örgüt parçalanmasına pek rastlanmaz. Burjuvanın müstakili, cumhuriyetçisi, Doğulusu, Batılısı olmaz. Türkiye'de ise sınıf ilişkileri dini, kültürel ve etnik kimlikler tarafından belirleniyor"* diyerek ortaya koymuştur. Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi Prof.

Dr. Fuat Keyman ise; 1994'ten bu yana orta sınıfın Anadolu'da giderek yaygınlaştığını ve hatta son dönemde bu sınıfın merkeze oturduğunu ifade etmiştir. Anadolu'nun gösterdiği ekonomik dinamizmi, girişimciliği ve başarıyı hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığını, bunun yanında çevrede 'Anadolu Kaplanları' adı altında merkezlerin oluşmaya başladığı bu sa- yede de çevrenin merkeze taşınmaya başladığını belirtmiştir. Tüm bu dö- nüşümlerin sonucu olarak da Türkiye'nin geleceğinin şekillendirilme- sinde yeni orta sınıfın aktif rol oynayacağı belirtilmiştir (Güldağ, 2012).

Sonuç

Burjuvazi ve muhafazakâr kimliğin son dönem Türkiye'sine yansımaları çıkış noktası, gelişimi ve içinde bulunduğu durum kapsamlı bir şekilde ortaya konmuştur. Bu kimliklerin oluşumu ve geçirdiği evreler özellikle medya boyutuyla da kapsamlı bir şekilde irdelenmiştir. Konuya dair ga- zete manşetleri ve haberler sarsıcı bir şekilde okuyucuya verilerek farklı tutum ve düşünceler açık bir şekilde tarafsızca ortaya konmaya çalışılmış- tır. Özellikle yakın Türk siyasal hayatına ışık tutacağını düşündüğümüz bu çalışma, pek çok kavramın da tanımlanmasında önemli bir kaynak ola- caktır.

Neticede, Türkiye'de muhafazakârlık ve burjuvazi anlayışının farklı zaman dilimlerine ve toplumsal dönüşümlere bağlı olarak farklı tanımla- malar kazandığı görülmektedir. AK Parti iktidarından önce merkez bur- juvazisinin siyasal hareket alanının geniş oluşu, hem siyasi anlamda hem de medya bağlamında etkinlik kazanması ve bu etkinliğini yitirmemek adına kuşandığı güç unsurlarını ustaca kullanması bu kesimin temel ka- rakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu niteliklere binaen bu çalışma, 3 Kasım 2002 ile birlikte çevrede bulunan muhafazakâr kesimin, siyasal iktidar tarafından ortaya atılan ve Türkiye için yeni bir kavram olan 'mu- hafazakâr demokrat' kimliğine bürünüş çabalarının ne tür sonuçlar yarat- tığını gözler önüne sermiştir. Baskıcı, seçkinci ve elitist kesimin tahakkü- münden kurtuluşun simgesi olarak sahneye çıkan AK Parti'nin özgür- lükçü ve insan haklarına dayalı icraatleri 'muhafazakâr demokrat' kimli- ğini kalıplaştırmış ve Türk siyasal hayatında önemli bir kavram haline ge- lerek literatüre girmesine vesile olmuştur. Fakat doğası gereği çevrenin

ekonomik ve siyasi hayatta merkeze taşınması bu kimliğin farklı boyutlara evrilmesine sebep olmuştur. Yaşanan bu değişim ve dönüşüm bir geçiş aşaması, bir bocalama dönemi olarak da nitelendirilebilir. İlerleyen zamanlarda tarihsel ve toplumsal zeminde 'muhafazakâr demokrat', 'muhafazakâr burjuvazi' kavramları arasındaki ayırım gözle görülür bir hal alacaktır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, çevrenin merkeze taşınması ve siyasal iktidarın ekonomik anlamda çevreyle paylaşım içine girmesi 'muhafazakâr demokratlıktan' ziyade 'muhafazakâr burjuvazinin' ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Identity of Bourgeoisie and Conservatism
Reflections in The Last Period of Turkey**

*

Ahmet Özkan

Ankara Hacı Bayram Veli University

Politics around the world is done in a specific ideological identity and socio-political perspective. The areas of life and grounds of these perspectives appear as political ideologies. Within this framework, many ideological changes and transformations took place in the Turkish political life. The concept of secular nationalism shaped by the elite elite group and the process of nation-building in the framework of this understanding have brought about changes in Turkish political life. In this context, the political powers that took a stand against this change with the elections held in the future, took over management; has been exposed to strokes and memorandums. This process led us to design politics and continue to work as a social engineering engineer with the 1960 military coup, 1980 military coup, and the post-modern coup of 28 February 1997. Despite Society, this elitist group in power hold public power struggle that took place between 2002, Turkey to the point when conservative democrat identity to the fore the AK Party, as a result of the elections has gained a new dimension with that power alone. The AK Party government, which has come to the fore with its sixteen-year-old conservative democratic identity that has strengthened its power with the critique of the elite group and bourgeoisie, has caused the formation of the conservative bourgeoisie over time. This change and transformation has highlighted social paradigms in the field of political thought.

Media; the legislature has been described as a fourth pillar after the executive and the judiciary, and has played an active role in directing state administration. The media has used the power of public opinion quite well and has managed to direct many organs, especially the judiciary. In this context, one of the most important forces that brought the AK Party into power in 2002 has been the media that has a critical attitude. He did

this not by willingness but by acting with a critical and elitist perspective. Likewise, even voicing cannot be cynical and critical of the mayor, Recep Tayyip Erdoğan has been one of the most significant political phenomenon headlines reveals the media and politics in Turkey. This and many other cuffs have intercepted the excluded society in the vicinity; In the elections held on 3 November 2002, the AK Party and Recep Tayyip Erdoğan's conservative rhetoric and their stance against secular nationalism played an important role in the coming to power of the AK Party - with the advantage of the electoral system. The power of those who had formed in the AK Party identity has also led to the opening of the road to conservative democracy from the conservative bourgeoisie. The conservatives in Turkey and the bourgeoisie, especially the last sixteen years lived in the way of social change and transformation will drop a note to date with the media size showed itself.

The bourgeoisie and the recent reflections on Turkey of conservative identity, the starting point, development has been demonstrated in a comprehensive manner and in cases where found. The formation of these identities and the phases they have undergone have been extensively studied, especially with the media dimension. Newspaper headlines and news about the issue have been given to the reader in a shocking way and different attitudes and thoughts have been tried to be put out clearly. This study, which we think will shed light on the close Turkish political life, will be an important source for defining many concepts. Consequently, the understanding of conservatism and the bourgeoisie in Turkey due to the different time zones and different definitions of social transformation has gained. The fact that the political sphere of the political movement of the central bourgeoisie before the AK Party ruling was to be effective in both the political and media contexts and that it used its power elements in a way not to lose its effectiveness reflects the basic characteristics of this section. This study based on these qualifications, the conservatives in the surrounding area with 3 November 2002, a new concept for raised and Turkey by political power has revealed that create what kind of results the effort to conservative democrat identity. The libertarian and human rights actions of the AK Party, which came to the stage as a symbol of liberation from the oppression of the oppressive, elitist and elitist groups, have

molded the conservative democratic identity and contributed to the literature by becoming an important concept in Turkish political life. However, due to its nature, the transportation of the environment to the center in economic and political life caused this identity to evolve to different dimensions. This change and transformation can be characterized as a transitional phase, a period of staggering. In later times, the distinction between the concepts of conservative and conservative bourgeoisie on the historical and social grounds will become apparent. As a result, we can say that the transfer of the environment to the center and the political power to share with the environment economically resulted in the emergence of the conservative bourgeoisie rather than the conservative democrat. The purpose of this study, 'conservative democrat from' conservative bourgeois evolving end-stage to give a detailed overview of the angle of view and to contribute to the literature by Turkey of a comprehensive analysis.

Kaynakça / References

- Akca, E. B. (2007). *Kimlik, medya ve temsil-kimlik kurgusu ve temsilleri üzerine medya analizleri*. (Der.), Emel Baştürk Akca, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akdoğan, Y. (2004). *AK parti ve muhafazakâr demokrasi*. 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bilecen, T. (2012). Muhafazakâr burjuvazi: Yeni zenginler, yeni muktedirler. *Özgür Kocaeli İnternet Gazetesi*, 06.09.2012, <http://ozgurkocaeli.com.tr/haber/muhafazakar-burjuvazi-yeni-zenginler-yeni-muktedirler-106454.html>, Erişim, (09.01.2013).
- Çamurcu, K. (2012). AKP'nin İslam Anlayışı Emevi- Abbasi- Osmanlı Popüler dindarlığın devamcısı. *Spot Dergisi*, 09.12.2012, (Söyleşi), Uğur Yıldız, <http://www.spotdergi.com/kenan-camurcu-akpnin-islam-anlayisi-emevi-abbasi-osmanli-populer-dindarliginin-devamcisi.html>, Erişim, (10.01.2013).

- Dursun, D. (2013). Burjuvazi nedir, burjuva kimdir, tarihi?. *SBA*, filozof.net, <http://www.filozof.net/Turkce/sosyoloji/481-burjuvazi-nedir-burjuva-nedir-burjuva-sinifi-buyuk-burjuva.pdf>, Erişim, (09.01.2013).
- Ertuğrul, B. (2012). Türkiye’de muhafazakâr kimdir?. Bilal Ertuğrul’un Gözünden, *bilalertugrul.wordpress.com*, 21 Nisan 2012, <http://bilalertugrul.wordpress.com/2012/04/21/turkiyede-muhafazakar-kimdir/>, Bilal Ertuğrul’un Gözünden, Erişim, (09.01.2013).
- Güldağ, H. (2012). Yeni burjuvazi ve orta sınıfı doğru okumak... *Dünya*, Editör’den, <http://www.dunya.com/yeni-burjuvazi-ve-orta-sinifi-dogru-okumak-150587yy.htm>, 25.12.2012, Erişim, (13.01.2013).
- Gürsoy, Y. (2012). *Türkiye’de sivil-asker ilişkilerinin dönüşümü* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1097413&CategoryID=138>, Burjuvazinin Küstahlığından Tiksinıyorum, 17.08.2012, Erişim, (13.01.2013).
- <http://t24.com.tr/haber/orhan-pamukun-burjuva-aciklamasina-destek-sert-ama-dogru/211164>, Orhan Pamuk’un ‘Burjuva’ Açıklamasına Destek: Sert ama Doğru, *Bağımsız İnternet Gazetesi*, Erişim, (13.01.2013).
- Hakan, A. (2012). Burjuvazi üzerine tezlerim. *Hürriyet*, Yazarlar, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/21304658.asp>, 26.08.2012, Erişim, (13.01.2013).
- İnaç, H. (2010). *AB’ye entegrasyonu sürecinde Türkiye’nin kimlik problemleri*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Nisbet, R. (2007). *Muhafazakârlık: Düş ve gerçek*. (Çev.), M. Fatih Serenli, Kudret Bülbül, Mart, Ankara: Kadim Yayınları.
- Özel, M. (1998). *Birey, burjuva ve zengin*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özipek, B. B. (2010). Muhafazakâr kimlik. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 3 Aylık Hakemli İlmi Dergi, <http://www.muhafazakar.com/box.asp?do=shw&k=1>, Erişim, (09.01.2013).
- Safi, İ. (2007). *Türkiye’de muhafazakâr siyaset ve yeni arayışlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Türküsev, S. (2005). Muhafazakâr burjuva. Sınıf atlamış dindarların yaşam tarzları, <http://www.ilknokta.com/urun/85595/Muhafazakar-Burjuva.html>, Erişim, (01.09.2013).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özkan, A. (2019). Burjuvazi ve muhafazakâr kimliğin son dönem Türkiye'sine yansımaları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1735-1751. DOI: 10.26466/opus.519256

Explaining Social Support and Its Effect on Psychological Well-being

DOI: 10.26466/opus.519489

*

Enver Sarı* - Mustafa Şanal** - Cahit Kaya***

* Prof. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Giresun / Türkiye
E-Posta: enversari@hotmail.com ORCID: [0000-0002-7623-6832](https://orcid.org/0000-0002-7623-6832)
** Prof. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Giresun / Türkiye
E-Posta: mustafa.sanal@giresun.edu.tr ORCID: [0000-0002-3293-8154](https://orcid.org/0000-0002-3293-8154)
*** Doç.Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Giresun / Türkiye
E-Posta: rehber.cahit@gmail.com ORCID: [0000-0003-0757-320X](https://orcid.org/0000-0003-0757-320X)

Abstract

The aim of this paper is to give introductory information regarding social support. A brief literature review regarding social support was performed. Using the review, background information, definitions of social support, different aspects of social support, the relationship between social support and self-efficacy, social support models (i.e. main effect model, and stress buffering effect model) and the effect of social support on recipient and provider are explained. The literature indicated there are two dimensions of social support: structure social support and functional social support. Structural social support refers to existence, quantity, and density of social relationships, whereas functional social support refers to quality of social relationships and type and functionality of resources provided to recipient (Chronister, 2009). In addition to it, social support is divided into two categories: perceived versus received social support. Research shows that social support has positive effect on psychological well-being. Overall, social support has potential beneficial effects on mental and physical health. The paper can be a useful tool for someone who aims to have a general overview of those constructs.

Keywords: Social support, Mental Health, Literature review, Research

Sosyal Destek ve Sosyal Desteğin Psikolojik İyi Oluşta Etkisi

*

Öz

Bu makalenin amacı sosyal destek ile ilgili giriş niteliğinde bilgi vermektir. Sosyal destek ile ilgili çeşitli tanımlar, sosyal desteğin boyutları, algılanan sosyal desteğe karşın alınan sosyal destek, sosyal destek modelleri, sosyal destek ve öz yeterlilik arasındaki ilişki ve sosyal desteğin desteği alan ve sunan üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Literatürde sosyal destek genelde iki boyutta incelenmiştir: yapısal sosyal destek ve fonksiyonel sosyal destek. Yapısal sosyal destek, sosyal ilişkilerin varlığını, miktarını ve yoğunluğunu ifade etmekte bunula beraber, fonksiyonel sosyal destek sosyal ilişkilerin kalitesini, ve sosyal destek alanlara sunulan kaynakların fonksiyonel olma durumlarını ve çeşitlerini incelemektedir. Bunun sosyal destek, alınan ve algılanan sosyal destek olarak iki kısma ayrılmıştır. Sosyal destek ile ilgili araştırmalar sosyal destek stresin etkilerini azaltmakla beraber ruh sağlığı üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır. Bunun yanında sosyal desteğin öz yeterliliğe ilişkin olumlu etkileri de literatürde belirtilen konulardan bir tanesidir. Sonuc olarak, sosyal destek zihinsel ve fiziksel sağlık üzerine potansiyel olumlu etkide bulunabilir. Bu makale sosyal destek ile ilgili giriş niteliğinde bilgi sahibi olmak isteyenler için bir araç olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal destek, Zihin sağlığı, Literatür taraması, Araştırma*

Introduction

Social support has been a popular topic among researchers as result of its proven benefits on mental health (Chronister, 2009). Social support is considered to be a multidimensional construct including social environment, social network, and support actually received (Dumont & Provost, 1998). When describing social support, researchers emphasized different aspects of social support. Chronister, (2009) indicated that social support refers to provision of resources with an intention to help a person to deal with stress effectively. Shumaker and Brownel, (1984) defined it as the exchange of resources between recipient and provider intended to increase well-being of recipient. Schwarzer and Knoll (2007) indicated social support refers to quality and functionality of relationship of a person with others; it includes availability of resources and actual perceived support.

Social Support Dimensions

The common approach of explaining social support is dividing it into two categories: structural and functional support. These two categories also have some subgroups explaining different aspects of social support (Chronister, 2009).

Structural support. It refers to existence, quantity, and density of social relationships. It includes social integration, social relationships, social embeddedness and social network. Social support measured under this categorization is quantity of relationships, ties, strength of relationships and affiliation to organizations. Two main subgroups of social support are social integration and social network.

Social integration. It refers to types and frequencies of social roles, social activities and people's perception about their integration into social support systems. It measures constructs such as a person marital status, number of friend, quantity of interaction with friends, quantity of affiliation with social organizations etc. Social integration is one of most measured social support construct.

Social network. It refers to a more depth analysis of social support systems. It focuses on density (degree of relationships), boundedness (degree of closeness, such as neighbor, co-worker, very close friend), homogeneity (diversity in social groups), multiplexity (diversity in places to develop social ties), and reciprocity. It measures constructs such as who are closest to people in their social network, and if people are affiliated with diverse social organizations or not.

Functional support. It refers to quality of social relationships and type and functionality of resources provided to recipient (Chronister, 2009). Among taxonomies, the most prevailing indicates three-dimensional functional supports: instrumental, emotional and informational support. Instrumental support refers providing support concretely mostly via tangible materials. It includes such as lending money, and psychical help. Emotional support refers to providing empathy, caring, listening, and reassurance. It includes making someone feel valued and cared. Informational support refers to providing relevant information to someone to help overcoming stressful situation. It is usually provided in form of counseling and guidance. For instance, letting a person in poverty know that government is providing food assistance exemplify informational support. Although social support types are conceptualized as distinct entities, in real life, those support types are intertwined. For instance, people lending money to a friend would likely also to give emotional support at the same time.

Perceived versus Received Support

There are some distinctions need to be made between received support, perceived support and perceived satisfaction with support. Because each one of these have different implications in terms of psychological well-being and mental health.

Received support refers to support that actually received by recipient. It includes retrospective thoughts of social support and behavioral perspective toward it. It is usually measured by asking people social support they actually received. Questions such as “did someone listen your problem?”, “did someone provide information to you?” are asked to measure received support.

Perceived support refers to availability of support that can be obtained when needed. It includes more a prospective thoughts and cognitive processing of the support. It is usually measured by asking people perception about availability of resources in their network. Questions such as “to what extent do you have friends who will give you information on how to take care of yourself”, “to what extent your spouse is willing to listen your problems” are asked to measure perceived support.

Satisfaction with support refers a person satisfaction level with perceived or received support. It includes personal judgment of social support. Questions such as “when someone provides you information how would you feel?” “when someone lend you money how would you think?” (Helgeson, 2003 ; Chronister, 2009). Helgeson (2003) indicated that laboratory results showed during support exchanges, recipient’s perception about social support differed from an independent judge’s perception of the same social support. Moreover, perceived social support was more related to life satisfaction then actually received support. This situation can be explained by two ways, first it might be related to personality, some people have positive tendency and perceive more availability of support. Second, people who believe to have more social support available tend to have higher social skills to elicit more social support. Although, the research tend to show evidence toward relationship between personality and perceived social support, the researcher pointed out that perceived social support is more related to history of the received support. People who received help tend to perceive more available support.

Social Support Models

Chronister (2009) indicated that social support affects our psychological and physical health through interaction with our behaviors, emotions and thoughts. Through social support we can communicate our expectations and needs, norms; thus regulate our emotions. Moreover, through social support we regulate our normative behaviors such as diet, exercise, alcohol intake which could affect our physical health. There are two main models that explain relations between social support and health called stress buffering effect and main model.

Stress buffering model: The stress-buffering model explains that social support effect our health through both received and perceived support. In the former, social support influence coping efforts by either increasing or altering coping efforts to help recipient to deal with stress more effectively and eventually increase well-being. In later, social support influence appraisal of stressful situation and thus affects coping. People who tend to perceive more social support would have less perceived stress and more well-being. Stress buffering model has relations to Lazarus` stress theory indicating that appraisal play a major role in determination of stress level. For example unemployed people would feel less stress if they believe they have friends could help them to overcome this problematic situation.

Main effect model: In this model, it is asserted regardless of stress level, social support effect health positively. Main effect model has more ties with structural support. People who have larger network are exposed to normative behaviors more, which affect their health positively. For instance people who have a lot of friends who exercise would have more tendencies to exercise. Also, people who have caring relationship with friends would have more available friends to share their feelings.

Although stress buffering model and main effect model are the two prevalent models, it is important to note that there are other models explaining the relation between health and social support from different perspective such as support mobilization model, support deterioration model and social cognitive model.

Social Support and Self-efficacy

In addition to moderator role of social support on health, social support plays mediator role effecting stress, coping and health. There are several models explained this relationship. Enabling hypothesis and cultivation hypothesis are two of those models.

Enabling hypothesis: Social support may not only play a protective factor, it also helps recipients to regulate their behaviors. Support providers especially those who faced same challenges and showed competency to

overcome it, may enable recipients to deal with stress effectively by increasing recipients' capabilities. Social support may also play an enabling role in an abstract way. People's network may provide assurances indicating recipients have sufficient abilities to overcome stress. Those assurances would aid recipient to deal with problems more effectively. Increases in self-efficacy of recipients would diminish negative effect of stress related thoughts. Therefore more effort would be devoted to dealing with stress and more possibility would appear to overcome it (Schwarzer & Knoll, 2008).

Cultivation Hypothesis: In the above hypothesis, three different ways of social support increasing self-efficacy was proposed. However, the relationship between social support and self-efficacy is bidirectional. Self-efficacy also could increase social support through self-regulatory social activities. People who take initiative of engaging in more social activities and creating a larger and stronger social network would probably have more possibility to have more social support.

Both hypotheses explain the relationship between social support and self-efficacy from different perspectives. The studies have shown that the relationship between self-efficacy and social relationship may go in both ways. People with higher self-efficacy may have more social support and having social support may increase self-efficacy. More research would be beneficial to understand which hypothesis works better most in which conditions (Schwarzer & Knoll, 2008).

Effect of Social Support on Recipients and Providers

Effect of social support on recipients: Effect of social support may vary depending upon many variables. Perception of support, length of support, time of support, and type of resources provided influence effect of support on recipients. Belonging to a group may give feelings of security, but also, a group membership may cause feeling peer pressure. Having a large network provides a high possibility of having an attentive listener. Especially in stressful situations people needs to have another person to share feelings and consult about problems to find a solution. However, sharing

one's own feeling may cause feeling embarrassed and problematic (Shumaker & Brownell, 1984).

Effect of support on providers: The social support has both benefits and costs to providers. Providing social support would cost time and money such as transportation, loans etc. Trying to understand and being always available to help possess emotional challenges. The research shows that women are more attentive to people who are in need more than man, therefore women are more prone to experience those emotional challenges. Providing help to a recipient may change providers' attitudes toward the recipients. Provider may start to see the recipient weak and in needy. Being witness of other people experiencing stress can increase sense of vulnerability (Chronister, 2009). Providers may recognize risks in their own life. Lastly, in some cases, provider may be affected from stress the recipient experience. For instance having a loved one with a disease will affect the providers' emotional and financial status.

Proving support will have benefits to provider. Helping someone would make providers feel nurtured and fulfilled. Providing support may increase sense of self-efficacy of provider. Providers also witnessing other people's way of dealing and overcoming with stress would enlarge their coping repertoire. When recipients disclose information regarding their lives, it is an implicit indication of trust, which is a type of compliment to provider. Lastly, providing help someone will increase probability of receiving help in future.

Conclusion

Social support has been a popular topic among counseling and psychology researchers. Social support has been divided into two categories: structural support and functional support. Each category represents different aspects of social support. There have been many models explaining the relationship between health and social support. Two prevalent models were stress buffering model and main model. Stress buffering effect shows the effect of social support through stress and main effect model shows effect of social support regardless of stress. Both model shows positive ef-

fect of social support on psychological well-being. There have been models explaining mediating effect of social support. Enabling hypothesis and cultivation hypothesis are two of them. Both models indicated bidirectional relationship between social support and self-efficacy. Also, social support has benefits and costs to both provides and recipients. Overall, social support has been important for physical and mental health and more research would reveal valuable information about it.

References

- Chronister, J. (2009). *Social support and rehabilitation: Theory, research and measurement*. In F. Chan, E. Da Silva Cardoso & J. A. Chronister (Eds.), (pp. 149-183). New York, NY US: Springer Publishing Co.
- Chronister, J. A., Johnson, E. K., & Berven, N. L. (2006). Measuring social support in rehabilitation. *Disability & Rehabilitation, 28*(2), 75-84. doi: 10.1080/09638280500163695
- Chronister, J., Chih, C. C., Frain, M., & Da Silva Cardoso, E. (2008). The relationship between social support and rehabilitation related outcomes: A meta-analysis. *Journal of Rehabilitation, 74*(2), 16-32.
- Dreer, L. E., Berry, J., Rivera, P., Snow, M., Elliott, T. R., Miller, D., Little, T. D. (2009). Efficient assessment of social problem-solving abilities in medical and rehabilitation settings: a rasch analysis of the social problem solving inventory-revised. *Journal of Clinical Psychology, 65*(7), 653-659.
- Dumont, M., & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence, 28*(3), 343-363. doi: 10.1023/A:1021637011732
- Helgeson, V. S. (2003). Social support and quality of life. *Quality of Life Research, 12*, 25-31.
- Lazarus RS, Folkman S. (1984). *Stress Appraisal and Coping*. New York: Springer
- Mullen, B. & Suls, J. (1982). The effectiveness of attention and rejection coping styles: A meta-analysis of temporal differences. *Journal of Psychometric Research, 26*, 43-49.

- Schwarzer, R., & Knoll, N. (2007). Functional roles of social support within the stress and coping process: A theoretical and empirical overview. *International Journal of Psychology*, 42(4), 243-252. doi: 10.1080/00207590701396641
- Schwarzer, R., & Leppin, A. (1992). Social support and mental health: A conceptual and empirical overview. In L. Montada, S. Filipp & M.J. Lerner (Eds.). *Life crisis and experiences in adulthood* (pp. 438-458). Hillsdale, NJ: Earlbaum.
- Shumaker, S. A., & Brownell, A. (1984). Toward a theory of social support: Closing conceptual gaps. *Journal of Social Issues*, 40(4), 11-36. doi: 10.1111/j.1540-4560.1984.tb01105.x

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Sarı, E., Şanal, M., & Kaya, C. (2019). Explaining social support and its effect on psychological well-being. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1752-1761. DOI: 10.26466/opus.519489

Reframing the Concepts of Identity and Difference Through the Lens of Dialogical Transversal Politics¹

DOI: 10.26466/opus.509667

*

Pelin Dincer*

*¹Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Beytepe/Ankara/Türkiye
E-Mail: pelindincer@gmail.com ORCID: [0000-0002-8999-0535](https://orcid.org/0000-0002-8999-0535)

Abstract

In this study, it is argued that identity politics produces a misrecognition of differences. Even though identity politics purports to support diversity, it actually tends to incarcerate groups within simplified categories and reified identities, while assuming an illusionary homogeneity within groups. Therefore, it has the tendency to ignore intra-group differences and contributes to the perpetuation of existing stereotypes related to the groups, which minimise the potential for interaction among those with different identities. This paper aims to present a political and conceptual tool, transversal politics, in which the emphasis is on the "message", not the "messenger", as a form of dialogical politics and an alternative to the limitations of identity politics. Transversal politics emphasises that it is not the identity of the messenger that is important, but the message and the communication. Establishing transversal dialogue among groups requires respecting groups' multiple positionings and it allows us to examine those entangled issues individually and collectively, which transcends one of the central drawbacks of both identity politics and universalist ideologies. With a focus on dialogical transversal politics, this study provides an alternative approach to understand differences to some degree.

Keywords: *Identity, identity politics, transversal politics, dialogical politics.*

¹ This paper is based on author's PhD studies, which was conducted at the Centre for Women's Studies, University of York, UK, between 2013-2017.

Kimlik ve Farklılık Kavramlarının Diyalog Temelli Çapraz Politika Üzerinden Yeniden Değerlendirilmesi

*

Öz

Bu çalışmada, kimlik politikalarının farklılıkların yanlış tanımlamasını ürettiği tartışılmıştır. Kimlik politikaları tartışmalarında çeşitliliğin desteklendiği savunulsa dahi, gruplar içerisinde yanlıcı bir homojenlik varsayılmakla birlikte, grupların basitleştirilmiş kategoriler ve maddeleştirilmiş kimlikler içinde hapsedilmesi eğilimi mevcuttur. Bu nedenle, kimlik politikalarının grup içi farklılıkları görmezden gelme eğilimi bulunmakta, gruplarla ilgili var olan kalıp yarguların sürekliliğine katkıda bulunmakta ve farklı kimlikleri olan kişiler ve gruplar arasındaki etkileşim potansiyelini en aza indirmektedir. Bu çalışma, vurgunun “mesajı ileten kişi” den ziyade “mesaj” da olduğu politik ve kavramsal bir araç olan çapraz politikayı, bir diyalog politikası biçimi ve kimlik politikalarının sınırlamalarına bir alternatif olarak sunmayı amaçlamaktadır. Çapraz politika, önemli olanın mesajı iletenin kimliğinden ziyade mesajın kendisinde ve iletişimde olduğunu vurgulamaktadır. Gruplar arasında çapraz diyalog kurmak grupların çoklu konumlarına saygı duymayı gerektirmekte ve bu, birbirine geçişken sorunları hem ayrı ayrı hem de birlikte incelememize imkân vererek hem kimlik politikalarının hem de evrensel ideolojilerin temel sakıncalarının ötesine geçiş imkânı sağlamaktadır. Diyalog temelli çapraz politikaya dayanan bu çalışma, farklılıkları anlamak için bir ölçüde alternatif bir yaklaşım sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kimlik, kimlik politikaları, çapraz politika, diyalog politikası.*

Introduction

The emphasis on differences based on diverse identities has increased swiftly since 1990s across the globe due to identity-based movements, which demand particular rights and recognition. However, the same emphasis has also given rise to neglecting power relations within the identity-based movements and fixating boundaries between groups and homogenising groups' memberships and belongings (Yuval-Davis, 2017, pp.157). Transversal politics constitutes an alternative to both universalistic politics and identity politics, where the former has been seen as assimilationist and ethnocentric – “assuming a Westocentric commonality of and viewpoint” – and the latter as relativist, which initially occurred as a result of those universalistic and monolithic approaches. However, as Yuval-Davis argues, contrary to its critiques of universalism, identity-based politics reified and essentialised boundaries between groups, homogenised individuals into collective identities and ignored intra-group differences. Unlike identity politics and universalistic approaches, transversal politics is dialogical politics based on cooperation. It emphasises a continuous communication between parties, “both horizontally and vertically”, as it is indicated in the name of “transversalism” (Yuval-Davis, 2012, pp.50). Drawing on a standpoint epistemology, transversal politics argues that “any knowledge based on just one positioning is ‘unfinished’”, rather than “invalid”. Thus, the truth can merely be reached when a wide dialogue can be established among people from different locations (Yuval-Davis, 2012, pp.51). Main aim of this study is to present an alternative reading on how to approach differences by discussing the limitations of identity politics and suggesting transversal values as an alternative based on the existing scholarly work on related subjects. Thus, this study first examines the conceptualisation of identity, collective identity and identity politics whilst discussing the essentialist nature and the limitations of

identity politics and second it presents transversal politics as an alternative approach to both identity politics and universalistic claims by arguing the advantages of its dialogical standpoint epistemology.

Theoretical Discussions on the Politics of Difference: Problematic Sides of Identity Politics Despite its Advantages

According to Stuart Hall, identity construction is based on an understanding of a common origin and traits shared with other individuals, groups or ideals, which enable to establish solidarity and loyalty (Hall, 1996, pp.2). Therefore, identity construction does not only involve personal identities but also the narratives of collective identity, which ensure collective sense of meaning making process (Yuval-Davis, 2010, pp.267). Although there is no unified definition of collective identity within the literature, it is very often understood as in Snow's definition, where he stresses "a shared sense of 'oneness' or 'we-ness'", as well as "collective agency" in the construction of collective identity along with "shared attributes and experiences" (Snow quoted in Fominaya, 2010, pp.394).

Meanwhile, della Porta and Diani's definition of collective identity is also established on common beliefs, point of views, stances, styles of living and also shared experiences. They argue that, although identities may sometimes be exclusive, most of the time they are inclusive and multiple (della Porta and Diani, 2006, pp.92). Alberto Melucci, who brought the concept of collective identity to the literature on contemporary new social movements, rejects the idea of collective identity as a given but rather defines it as a network of active relationships which is not necessarily based on unified and coherent attributes. In other words, activists do not need to fully agree on ideologies, values, interests or aims to unify, but their emotional involvement is important. He argues that, rather than shared interests, conflict strengthens group identity and solidarity (Melucci in

Fominaya, 2010, pp.394–395). Nevertheless, Fominaya argues that collective identity can stem from many different sources, such as “shared interests, ideologies, subcultures, goals, rituals, practices, values” etc. but warns that it should not be limited to them (Fominaya, 2010, pp.398).

She argues that collective identity is constructed through the interaction between more latent daily activities, such as preparing protests, fundraising, decision-making processes, and mobilisations, such as actual protests, in which activists develop solidarity and commitment and clarify their identity by understanding their own standpoint and the opposition’s (Fominaya, 2010, pp.398). Collective identity is important to feel a sense of belonging and to foster productivity. It may, however, lead to disregarding [intra]group differences and identity politics, in particular, may exacerbate the tendency to stay in small groups with whom you share a collective identity. A differentiation between identity and identity politics is very much needed here. Yuval-Davis argues that identity refers to an analytical dimension where belonging needs to be comprehended, whereas identity politics is a distinguishing sort of a project of the politics of belonging. Identities are, according to her, the narratives and stories that “people tell themselves and others about who they are, and who they are not, as well as who and how they would like to/should be” (Yuval-Davis, 2010, pp.266). In other words, they are “verbal and non-verbal narratives of self” (Yuval-Davis, 2010, pp.267). Therefore, both individual and collective identities establish similarities and differences between one’s identity and others’ while defining those positionings in steady forms. Both identities, thus, include “myths of common destiny”, whether these are historically valid or not (Yuval-Davis, 1997, pp.43). She argues that belonging becomes politicised only when there is a threat against it. Another difference related to identity politics is its difference from other elements of belonging, such as social locations and normative values:

Social locations relate to the positioning of people, in particular times and in particular spaces, along intersecting (or, rather, mutually constitutive) grids of social power. Normative values relate to the ways specific belonging/s are evaluated and judged. These three analytical dimensions relate to each other but cannot be reduced to each other. This is important in order to be able to counter some of the analytical problems that tend to emerge when dealing with identity issues. (Yuval-Davis, 2010, pp.267–268)

Identity politics, on the other hand, includes definitive political projects to construct belongings of groups in distinguishing ways, such as recreating the boundaries of belonging and stressing the significance of specific types of belonging simultaneously. She argues that this also involves an approval of a distinct leadership in the role of an authoritative representative and interpreter of the identity category to show the “real” version of that identity (Yuval-Davis, 2010, pp.266).

Susan Hekman argues that identity politics can claim some positive achievements in terms of citizenship, despite its problems. Firstly, it discloses the hypocrisy of the idea of universal citizenship by revealing the resistance to “others” in the political realm. Secondly, identity politics has generated a new subject, a “relational subject constituted by the social/cultural influences of his/her particular situation” as opposed to the “modernist/liberal subject: the rational, autonomous disembodied subject of the Enlightenment tradition” (Hekman, 2010, pp.302–303). However, identity politics has been criticised both in activist and academic circles based on its “overemphasis on difference and identity at the expense of unity” (Alcoff & Mohanty, 2006, pp.3). Scholars who stress the positive features of identity politics, on the other hand, highlight the risk of neglecting differences among groups and prioritising the contextually hegemonic voice. It is argued that identity politics is politically significant (Alcoff & Mohanty, 2006, pp.8) since identities are “salient and ontologically real” entities and they are visible (Alcoff, 2006, pp.5). Alcoff argues that ignoring differences

is the reason for separatism and disconnection, not acknowledging identity differences, and emphasises the importance of listening to each other's differences (Alcoff, 2006). Like Alcoff, Benhabib also highlights the dialogical potential of identity politics and proposes a narrative model of identity through "webs of narratives":

We are born into webs of interlocution or into webs of narrative – from the familial and gender narratives to the linguistic one to the macronarrative of one's collective identity. We become who we are by learning to be a conversation partner in these narratives. Although we do not choose the webs in whose nets we are initially caught or select those with whom we wish to converse, our agency consists in our capacity to weave out of those narratives and fragments of narratives a life story that makes sense for us, as unique individual selves. (Benhabib, 1999, pp.344)

Through this understanding of the narrative model of identity she claims that identity is not constructed based on sameness, but it is a dialogical narrative that has the potential of holding past and present together (Benhabib, 1999, pp.353). Weir also discusses the positive characteristics of both identity and identity-based movements. According to her, identity politics is constructed through transformative identifications. However, she argues that the focus should be on identification-with – "identification with others, identification with values and ideals, identification with ourselves, as individuals and as collectives" – rather than identity as a category, which, she asserts, pushes the liberatory aspect of identity politics into the background (Weir, 2008, 111). When the stress is on identification-with, she explains, then identity is not constructed based on sameness, but it rather is established on people's relationships with each other and their identifications that are formed on what they find meaningful and significant. Thus, it constitutes "an ethical-relational and political model of identity" (Weir, 2008, 116). This process is also dialogical, like Benhabib's account of narrative model of identity, since Weir argues that

identification-with can be achieved through creating meaning in virtue of narratives and practices throughout time (Weir, 2008, 118). Nevertheless, Susan Hekman argues that identity politics creates more problems than it solves: While defining a cluster of identities that individuals can adopt, it reproduces the liberal/modernist mistake which necessitates a specific identity for political participation. Hence, it maintains rather than surpasses that politics (Hekman, 2010, pp.303). While demonstrating the narrative potential of identity politics, Benhabib also warns of the problem related to the “mindless empiricist celebration of all pluralities” and criticises this notion of identity politics and irreconcilable identities, which she calls the “fungibility of identities”: “The clash of multiple identities as well as of the allegiances which surround them have come out into the public; the continuous and inevitable fragmentation of identities has made it almost impossible to develop a common vision of radical transformation” (Benhabib, 1995, pp.24).

Drawing on Young’s terminology, there is also a need to differentiate between two versions of the identity politics: a politics of positional difference and a politics of cultural difference. Young emphasises that the latter has gained more attention in public discourse and from political theorists. She argues that, even though these two versions share the same approach to difference-blind policies, they differ in terms of how they perceive justice and equality (Young, 2007, pp.60). The politics of positional difference deals with structural inequalities when groups’ social positionings limit their circumstances in terms of factors favourable to their well-being. Young refers to the 1980s and gives feminist, anti-racist, and gay liberation movements’ struggles with structural inequalities of gender, race and sexuality as examples of the politics of positional difference. She argues that achieving justice and equality based on a politics of positional difference requires applying the same principles to all people regardless of their particular social positioning. Therefore, to eliminate unjust ine-

quality, group differences should clearly be acknowledged and disadvantages should be compensated for by taking special steps. However, this approach has been subjected to criticism because of its ignorance of social positioning differences among and within groups and its reductive interpretation of identifying equality only with equal treatment. In the 1990s, however, a new version of the politics of difference, a politics of cultural difference, emerged, which highlighted the differences of ethnicity, religion and nationality. Young argues that majority modern societies include various cultural groups, some of whom unfairly control the state and its institutions, overshadowing minority cultures and preventing them from living fully according to their cultural values, sometimes to the degree that their survival as a culture might be in danger. When they try to survive, they are likely to face serious economic and political costs. Therefore, this form of the politics of difference highlights the importance of cultural distinctness to individuals, and constituents of these cultural groups require particular rights and protections for their culture to prosper (Young, 2007, pp.60–65, 76). As a result, Young argues that both approaches should be affirmed, while being clear on both their conceptual and practical differences:

While they are logically distinct, each approach is important. The politics of cultural difference is important because it offers vision and principle to respond to dominative nationalist or other forms of absolutist impulses. We can live together in common political institutions and still maintain institutions by which we distinguish ourselves as peoples of cultures with distinct practices and traditions. Acting on such a vision can and should reduce ethnic, nationalist, and religious violence. The politics of positional difference is important because it highlights the depth and systematic basis of inequality, and shows that inequality before the law is not sufficient to remedy this inequality. It calls attention to relations and processes of exploitation, marginalization, and normalization that

keep many people in subordinate positions. (Young, 2007, pp.78–79)

Both approaches represent the contemporary debates based on different identities and social locations. However, I argue that identity politics produces a misrecognition of differences. Even though identity politics purports to support diversity, it actually tends to incarcerate groups within simplified categories and reified identities, while assuming an illusionary homogeneity within groups. Therefore, both approaches to the politics of difference have the tendency to ignore intra-group differences and contribute to the perpetuation of existing stereotypes related to the groups, which minimise the potential for interaction among those with different identities. What Hekman offers as a solution to the problems related to identity politics is to move beyond identity, since she argues that identity politics has overmuch identity in it. She argues that political actors should identify with specific political goals and mobilise around those (Hekman, 2010, pp.302–304). However, emphasising one's ethnic or religious identity should not necessarily be an indication of an essentialist view of these identities. As Arendt argues, one can confirm that one is a "Jew" but this does not necessitate an emphasis on some fixed essence of Jewishness that every Jew shares (Allen, 1999, pp.109). Thus, I argue that the problem is the essentialist, exclusive and fixed structure of identity politics instead, and seeing these identities as unalterable and not transitional. This understanding has engendered an essentialist understanding of difference:

Within each of these idealized groups, the assumptions about "discovered" homogenous reality usually continue to operate. "Identity politics" tend not only to homogenize and naturalize social categories and groupings, but also to deny shifting boundaries of identities and internal power differences and conflicts of interest. (Yuval-Davis, 1997, pp.119)

As Young notes, activists within the identity-based movements realised its exclusionary and essentialist nature themselves. Working-class women, for example, criticised class partiality in how women's experiences are discussed within feminism. Likewise, African-American gay men questioned the characterisation of manhood within the black movement. This created, as Young argues, an insoluble tension between particularities and generalities of individuals' positionings (Young, 2006, pp.13). In order to move away from the exclusionary nature and the problematic sides of identity politics, I offer to adopt transversal understanding of differences, in which the emphasis is on the "message", not the "messenger".

An Alternative Approach to Identity Politics: Transversal Dialogical Politics

Yuval-Davis took the concept, transversal politics, from Italian feminists, introduced it in English and has used it widely in her works. In the first paragraph of one article (1999), Yuval-Davis writes that, like many other activists, she had been in search of a name to define what they are doing, such as unity in diversity, and finally she found it at a meeting organised by Italian feminists in Bologna with Palestinian and Israeli women in 1993. Later she learnt that transversal politics had been used in left-wing politics in Bologna for a while. She emphasises that transversal politics has been cultivated as an alternative to both the ethnocentric and exclusionary universalistic politics of the left and also essentialist identity politics that homogenise the individual into the collective and concretise boundaries between groups. Another important scholar who consistently uses transversal politics in her works, Cynthia Cockburn, emphasises the importance of transversal politics in her collaboration with Lynette Hunter:

It answers to a need to conceptualise a democratic practice of a particular kind, a process can on the one hand look for commonalities without being arrogantly universalist, and on the

other affirm difference without being transfixed by it. Transversal politics is the practice of creatively crossing (and re-drawing) the borders that mark significant politicised differences. It means empathy without sameness, shifting without tearing up your roots. (Cockburn and Hunter, 1999, pp.88–89)

Transversal politics is formed on the following features. The first is standpoint epistemology. It means that each positioning will create different opinions and worldviews and that all these positions are also unfinished but not invalid. Thus, establishing dialogue between differently located people is the only way to reach the “truth”. Transversal politics’s second feature is the “encompassment of difference by equality”. Although differences are important for transversal politics as indicated in the first principle, the concept of difference should surround the concept of equality, rather than to replace it. This understanding acknowledges that differences are not hierarchical, respects the positionings of others and understands differences in their relation to social, economic and political power. Thirdly, Yuval-Davis states that transversal politics differentiates positioning, identity and values – the components of belonging. Thus, transversal politics assumes that people’s positions, identities and values may vary. People who are in the same group or collectivity can be located in another way based on their class, gender, ability, sexuality or stage in life. Likewise, people with similar positioning might differ based on their social and political values. Consequently, the outer limit of transversal politics are common values, such as “democracy” and “human rights”, rather than common identifications (Yuval-Davis, 1999, pp.94–95; 2010, pp.278; 2011, pp.21).

As Yuval-Davis discusses transversal politics are dialogical politics (Yuval-Davis, 2011, pp.110). However, activists should see themselves as advocates who work to promote their cause, rather than as representatives of their groups, and still have to be conscious of other positionings, both in their own constituencies and others – the multiplicity of one’s particular

positioning. However, as Yuval-Davis warns, even as advocates, activists should be reflexive and conscious about their own positionings in relation to their groups' members and also to other individuals in their encounters. Also, those advocates do not need to be members of the constituencies since it is the message that is important, not the messenger (Yuval-Davis, 1997, pp.120; 1999, pp.96; 2012, pp.51; 2016c, pp.345). This representation, which Yuval-Davis sees as the main problem of identity politics, can only be solved, then, with activists' acknowledgement of their positionings: seeing themselves only as advocates. Transversal politics emphasises that it is not the identity of the messenger that is important, but the message and the communication.

Butler argues that the parties involved in a dialogical process may not comprehend the process in same ways – one may consider that the conversation is on whilst the other party may assume it is not happening. Thus, she suggests that the power dynamics within a dialogical process must be primarily examined. She warns about the risk of assuming that the all parties in a dialogue hold equal positions of power (Butler, 1990, pp.14–15). This, as Brandt notes, could be seen as a problematic aspect of transversal politics. She argues that transversal politics does not carefully examine the disputes of power inequality among groups in coalition work regarding their visibility, recognition, social advantages etc. (Brandt, 2015, pp.497–498). It could be said, however, that transversal politics had already anticipated this problem and offered an answer to this issue by emphasising the importance of constructive dialogue. In their early work, Cockburn and Hunter state that transversal politics does not deny differences within groups and is sceptical about an undifferentiated sense of community. It supports constructive dialogue, which is the core of transversal politics: “finding a common tongue and ... taking up the challenge of learning each other's languages” (Cockburn & Hunter, 1999, pp.91). Yuval-Davis explains how to achieve this with the terms “rooting” and “shifting”:

The idea is that each such “messenger”, and each participant in a political dialogue, would bring with them the reflexive knowledge of their own positioning and identity. This is the “rooting”. At the same time, they should also try to “shift” – to put themselves in the situation of those with whom they are in dialogue and who are different. (Yuval-Davis, 1999, pp.96)

Therefore, rooting and shifting call for reflexivity and empathy. In other words, in a dialogical process, “rooting” represents “the reflective self” and “shifting” includes individuals’ empathetical imagination of themselves in the positionings of other participants. Drawing on Alison Assiter’s terminology, Yuval-Davis stresses the importance of “a common value system, being part of the same ‘epistemological community’” in order to achieve shifting (Yuval-Davis and Stoetzler, 2002, pp.341). An “epistemological community” here refers to “political values rather than location along intersecting/intermeshed axes of power or cultural perspectives” and it constitutes a unifying factor (Stoetzler and Yuval-Davis, 2002, pp.320). Despite her criticism of transversal politics, Brandt also states that transversal politics rejects sole aspirations for unity and homogeneity by stressing “rooting” and “shifting”. It also acknowledges groups’ various positionings and partial knowledges. Transversal politics, then, argues that mobilised groups are not naturally given entities but rather they are politically constructed (Brandt, 2015, pp.497).

Yuval-Davis also reminds us that transversal politics does not expect that all conflict of interests are compatible or that dialogue can be achieved without any boundaries. She adds that it is difficult to define the boundaries of coalition politics. While giving feminist campaigns as an example, she argues that based on specific historical conditions, those campaigns can differ remarkably and there are also various different strands among feminists, which lead to very serious differences of opinion. Moreover, political campaigns vary from – “a tight formal organisation to an informal network, from an ideological alliance to a single-issue-based coalition”

(Yuval-Davis, 1999, pp.96). On the other hand, since transversal politics does not prioritise any identity or positioning, it can simultaneously give privilege to different activities undertaken from diverse viewpoints. Activists, for instance, can prioritise the legalisation of abortion at the same time as prioritising a campaign against forced sterilisation. Yuval-Davis emphasises that both events can take place at the same time, organised by the same groups. She warns, however, about the possibility of lack of human and financial resources, when groups need to choose and there is no transversal way of choosing only one of them (Yuval-Davis, 1999, pp.98). The point where transversal politics stops is where the aims of the project maintain or advocate unequal power relations, which essentialise identity and thus naturalise exclusion (Yuval-Davis, 1999, pp.97).

In her later writings, Yuval-Davis continues to emphasise the importance of common values for transversal politics and argues that the aim of transversal politics is to form a “collective ‘us’”, across borders and boundaries of membership, based on solidarity with regard to common emancipatory values” (Yuval-Davis, 2010, pp.277–278). She also discusses what is necessary for transversal politics to continue, and the importance of understanding that via discussions on feminist movements:

the relationships of the feminists participating in such dialogue are often not symmetrical, that some of them are more critical of their national collectivities than others, but they all share feminist politics, respect each other and look for ways to transcend, if not to transform, their national and ethnic conflicts.
(Yuval-Davis, 2011, pp.110)

In her works, Yuval-Davis offers an intersectional analysis, where gender, race, ethnicity and other social locations are enlaced and constitute the specific practices of groups and individuals. Thus, as Byrne has recently noted, her analysis of transversalism is also “a kind of intersectional praxis which attempts to transcend any single subject position” (Byrne,

2014, pp.113). In her elaborated work on politics of belonging, Yuval-Davis argues that transversal politics should be based on mutual respect and mutual trust. Activists, therefore, should care about each other, as in caring about transversal allies, not the needy (Yuval-Davis, 2011, pp.199). This form of feminist politics of belonging is based on a feminist ethics of care, as Yuval-Davis (2011) argues, which is a normative ideal that surpasses other traditional forms of the politics of belonging, such as citizenship, nationalism, religion or cosmopolitanism. It is the most significant and necessary form of the politics of belonging, which does not “neglect to reflect upon the relations of power not only among the participants in the political dialogue but also between these participants and the global carriers of power who do not share their values who need to be confronted, influenced, and when this is not possible – resisted” (Yuval-Davis, 2016a, pp.378). In this understanding of transversal politics, it is both established as an alternative to identity politics and also as a form of and prerequisite for feminist ethics of care. Respect for differences requires a symmetrical relationship. Thus, activists’ care for each other should not be based on dependence but on political trust: “that others share the value system and that they undertake daily practices that sustain the project. Such a political project of belonging needs to cross borders and boundaries of class, gender, lifecycle stages, ethnicity, nationality, religion and ability” (Yuval-Davis, 2016b, pp.436). This emphasis on trust, according to Yuval-Davis, differentiates transversal politics from other forms of dialogical politics, such as Habermasian deliberative democracy approach. Transversal politics points out the difference between “care and compassion towards the oppressed” and acknowledging them as possible political allies (Yuval-Davis, 2017, pp.164). Yuval-Davis argues that “in order to transform humanity into a more just and equal society, we need to establish solidarity and alliance with those we recognize as sharing our basic political values and social vision although their social locations and identifications can be very different from our own”, which constitutes the

foundation of transversal politics as a form of solidarity politics (Yuval-Davis, 2017, pp.163).

Transversal politics has also been taken up by many others, which shows its utility in variety of contexts and justifies its standing as being of contemporary value. Cole and Philips (2008), for instance, explain the policy of transversalism in gender-mainstreaming practices in Latin America, specifically in Brazil and Ecuador. They argue that both governments follow an explicit policy of transversalism to accommodate gender issues in their programs by initiating dialogue and participatory mechanisms to reach a wider audience and to ensure that women's issues are addressed in policy development, particularly in order to tackle violence against women. Lim (2015) on the other hand addresses transversal politics in the context of transnational feminism in Hong-Kong and how to establish solidarity in a pluralist feminist community. She argues that in such a highly transnational place as Hong Kong, transversal politics provides a productive space for feminist negotiations by keeping universalistic claims and identity politics out. Transversal politics has also been consistently used and developed by a prominent Black feminist scholar, Patricia Hill Collins, to discuss solidarity within the Black women's movement (Collins, 2009; 2017). In her most recent work, she addresses violence as a social problem, which, she argues, requires a sophisticated account of transversal politics that takes intersecting power relations into consideration to understand its complexity (Collins, 2017).

In her analysis, Collins demonstrates the significance of transversal politics in understanding groups' histories as intersectional. Collins argues that transversal politics conceptualises "intersecting oppressions and group behavior in resisting them" (Collins, 2009, pp.368). She identifies six issues that are significant to the potential effectiveness of transversal politics, which clearly shows its difference from identity politics and why transversal politics is still needed. First, transversal politics opposes binary thinking and instead advocates *both/and* thinking. Therefore, rather

than seeing individuals *either* being an oppressor *or* oppressed, *either* racist *or* antiracist, *either* sexist *or* not, in transversal politics individuals and groups hold multiple positions. In other words, individuals and groups maybe oppressed in some settings and oppressors in others, which can happen simultaneously (Collins, 2009, pp.265). The second subject proposes that in transversal understanding groups are historically constructed. They are perceived as fluid while holding internal differences and overlaps and intersections with other groups, rather than being “fixed, unchanging, and with clear-cut boundaries” (Collins, 2009, pp.265–266). The third issue is related with the critical self-reflection and internal dialogues with the self, which brings us to the fourth point – the acknowledgement of groups’ histories relationality. In other words, in transversal politics groups are interdependent and can be defined in relation with each other (Collins, 2009, pp.266–267). However, as the fifth issue indicates, this interdependency does not mean equivalency. That is to say groups’ access to power and resources and their experiences are not the same. (Collins, 2009, pp.267). Thus, they hold varied positions and intra-group differences are acknowledged, which is neglected by identity politics. The related and final dimension of transversal politics necessitates the acceptance of active quality of coalitions, which “ebb and flow based on the perceived saliency of issues to group members”. Therefore, in a specific circumstance, for instance, one group can view gender as the most salient, while in another one race, class etc. can play an important role (Collins, 2009, pp.267–268).

Yuval-Davis stresses that the strength of transversal politics lies in common values rather than common political action. Hence, she does not categorise coalition building included in transversal politics. She warns that, in rainbow coalitions, different political approaches may be prioritised based on diverse positionings (Yuval-Davis, 2011, pp.197–198). Nevertheless, as Collins argues, in transversal politics groups are not formed around identity classifications. Therefore, they can be established around

an issue or an affinity. Transversal politics, then, involves varied coalition formations (Collins, 2009, pp.317). There are many “truths” in a transversal approach and dialogue is the key to reconcile them. How to handle “identity” whilst constructing a dialogue is important:

A person’s subjective sense of self is not necessarily congruent with the identity or identities with which others inscribe her (Hall 1996). Her ideas, beliefs and desires, therefore, may not be “read off” from her apparent “name” – “Jew” or “Palestinian,” let’s say. Identity is something that calls for questioning, not closure. Thus, transversal politics transcends identity politics. It questions the very notion of identity, setting a clear space between the “name” with which a person is identified, or labeled, by others, and that person’s lived sense of self (Cockburn, 2014, pp.441).

Transversal politics was originally developed as an alternative to essentialising identity politics in ethnicised conflict areas. Byrne, however, argues that identity politics can form the basis of resistance for some groups in various ethnonational communities in conflict and post-conflict zones and thus it contributes the emancipatory politics, which should not be irreconcilable with transversal politics. Thus, she disagrees with the exclusion of identity politics from transversal politics (Byrne, 2014, pp.107–109). However, whilst Byrne’s argument on the necessity for identity politics in particular regions and for specific groups may be justifiable in some cases, I still argue that identity politics is very limiting to understand groups’ and individuals’ multiple particularities. It creates the “trap of ‘oppression Olympics’ (Hancock 2011), in which contested unidimensional constructions of oppression compete with each other” (Yuval-Davis, 2012, pp.52). With the help of intersectional analysis, transversal politics, however, “uses dialogical collective knowledge, imagination and judgment” (Yuval-Davis, 2012, pp.52). Transversal politics does recognise groups’ different social locations and identifications. However, when the

emphasis is not on the “message” but the “messenger”, there is a danger of essentialist construction of identities (Yuval-Davis, 2016c, pp.344):

In her most recent elaboration of the idea of transversal politics, Patricia Hill Collins (2017) identifies transversal politics as a mode of political action, which is also significant to understand organised political resistance. She argues that Yuval-Davis’ concept of transversal politics involves elasticity and flexibility. Collins notes that Yuval-Davis focuses more on the “the authority of nation-states in creating and reproducing historically constituted, socially stratified population groups”, rather than the “groups that are based solely on self-chosen identities or identifications”. Therefore, Yuval-Davis’ focus is not in line with the contemporary emphasis on individuals and their rights but more about what historically constituted groups bring to coalition politics in terms of opportunities and constraints. This approach, Collins argues, creates a realm for inter-group politics to be usefully analysed, as in transversal politics (Collins, 2017, pp.1470), which is one of the shortcomings of identity politics. One might argue that transversal politics is an abstract, unrealistic and aspirational construct. However, as Collins argues, the two main features of transversal politics, “rooting” and “shifting”, allows groups to establish coalitions whilst not losing their own historically rooted positionings and what these positionings might generate. Hence transversal politics does not neglect groups’ particularities in order to form unified alliances. It, rather, necessitates “remaining rooted while shifting” (Collins, 2017, pp.1470). Transversal politics require mutual engagement and common action of the parties; thus, it also acknowledges the importance of the “self”. As Collins argues, transversal politics enables individuals to “root” in their own particular group histories, however, they simultaneously realise in order to establish dialogue with other people across their differences, they must “shift” from their centres (Collins, 2009, pp.265).

Concluding Remarks

This study aims to present transversal politics as an alternative approach to understand identity and difference, which has a significant potential to foster dialogue among groups and to move beyond cleavages based on polarised identities. Transversal politics emphasises reflexive dialogue among differently located groups. However, as stated earlier, transversal politics does not assume that each conflict of interest is reconcilable, which shows that transversal politics rejects any essentialist views of differences and working across them. Here, Collins argues that coalition politics should be understood within a context of intersectional power relations and must be seen as under construction and not as ideologically fixed (Collins, 2017, pp.1470–1472).

With these features, transversal politics offers the best possible political strategy to find a space apart from the exclusionary nature of identity politics – which focuses on fixed and reified identities and ignores intra-group differences as well as neglecting inter-group relationality – and universalism – which claims for a homogenised subject. Transversal politics suggests that it is possible to “criticize political ideologies and daily practices of all people, whatever their social, economic and political positionings”, for example, without being called Islamophobic or racist for criticising Islamists. Because, otherwise, it creates the assumption of unity among the members of the same ethnicity, nation, race or religious group and presumes that criticising an ideology or a practice is against all of its members, which Yuval-Davis defines as a racist presumption itself (Yuval-Davis, 2016b, pp.436). Establishing transversal dialogue among groups, then, requires moving beyond both identity politics and universalism and respecting groups’ multiple positionings. Transversal politics allows us to examine those entangled issues individually and collectively, which fulfils one of the central drawbacks of both identity politics and universalist ideologies. This fulfilment necessitates a self-transformative

work for advancement and transversal politics offers practical means of accomplishing this. “Rooting” and “shifting” clarify how to change one’s viewpoint from self-interested to common values. “Shifting” facilitates as a useful tool to comprehend and acknowledge other “rooted” positionings. Hence, transversal politics does not homogenise individuals under any category and it rather establishes respect for their differences. Transversal politics encourages individuals to foster an environment based on dialogical communication, which brings analytical knowledge of groups’ multiple positionings along the transnational matrix of power.

References

- Alcoff, L. M. (2006). *Visible identities: Race, gender and the self*. New York: Oxford University Press.
- Alcoff, L. M. & Mohanty, S. P. (2006). Reconsidering identity politics: An introduction. L. M. Alcoff, M. Harmes-García, S. P. Mohanty & P. M. L. Moya (Eds.), *Identity politics reconsidered* (pp. 1–10). New York: Palgrave.
- Allen, A. (1999). Solidarity after identity politics: Hannah Arendt and the power of feminist theory. *Philosophy and Social Criticism*, 25(1), 97–118.
- Benhabib, S. (1995). From identity politics to social feminism: A plea for the nineties. *Philosophy of Education Society 50th Annual Meeting*, 22–36.
- Benhabib, S. (1999). Sexual difference and collective identities: The new global constellation. *Signs*, 24(2), 335–361.
- Brandt, N. (2015). Feminist practice and solidarity in secular societies: Case studies on feminists crossing religious–secular divides in politics and practice in Antwerp, Belgium. *Social Movement Studies*, 14(4), 493–508.
- Byrne, S. (2014). Troubled engagement in ethnicized conflict. *International Feminist Journal of Politics*, 16(1), 106–126.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble*. New York: Routledge.

- Cockburn, C. & Hunter, L. (1999). Transversal politics and translating practices. *Soundings*, 12, 88–94.
- Cockburn, C. (2014). The dialogue that died. *International Feminist Journal of Politics*, 16(3), 430–447.
- Cole, S. & Phillips, L. (2008). The violence against women campaigns in Latin America. *Feminist Criminology*, 3(2), 145–168.
- Collins, P. H. (2009). *Black feminist thought: knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York: Routledge.
- Collins, P. H. (2017). On violence, intersectionality and transversal politics. *Ethnic and Racial Studies*, 40(9), 1460–1473.
- della Porta, D. & Diani, M. (2006). *Social movements: an introduction*. Malden: Blackwell Publishing.
- Fominaya, C. F. (2010). Collective identity in social movements: central concepts and debates. *Sociology Compass*, 4(6), 393–404.
- Hekman, S. (2010). Beyond identity: feminism, identity, identity politics. *Feminist Theory*, 1(3), 289–308.
- Lim, A. (2015). *Transnational feminism and women's movements in post-1997 Hong Kong: solidarity beyond the state*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Stoetzler, M. & Yuval-Davis, N. (2002). Standpoint theory, situated knowledge and the situated imagination. *Feminist Theory*, 3(3), 315–333.
- Weir, A. (2008). Global feminism and transformative identity politics. *Hypatia*, 23(4), 110–133.
- Young, I. M. (2006). The complexities of coalition. L. Burns (Ed.), *Feminist alliances* (pp. 11–19). Amsterdam: Radopi.
- Young, I. M. (2007). Structural injustice and the politics of difference. A. S. Laden & D. Owen (Eds.), *Multiculturalism and political theory* (pp. 60–89). Cambridge: Cambridge University Press.
- Yuval-Davis, N. (1997). *Gender & Nation*. London: Sage Publications.
- Yuval-Davis, N. (1999). What is transversal politics? *Soundings*, 12, 94–98.
- Yuval-Davis, N. & Stoetzler, M. (2002). Imagined boundaries and borders: a gendered gaze. *The European Journal of Women's Studies*, 9(3), 329–344.
- Yuval-Davis, N. (2010). Theorizing identity: beyond the 'us' and 'them' dichotomy. *Patterns of Prejudice*, 44(3), 261–280.

- Yuval-Davis, N. (2011). *The politics of belonging: intersectional contestations*. London: Sage Publications.
- Yuval-Davis, N. (2012). Dialogical epistemology – an intersectional resistance to the “oppression olympics”. *Gender and Society*, 26(1), 46-54.
- Yuval-Davis, N. (2016a). Power, intersectionality and the politics of belonging. W. Harcourt (Ed.), *The palgrave handbook of gender and development* (pp.367–382). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Yuval-Davis, N. (2016b). A dialogical conversation: a response to the responses. W. Harcourt (Ed.), *The palgrave handbook of gender and development* (pp. 434–439). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Yuval-Davis, N. (2016c). A response to Aili Tripp. *Politics, Groups, and Identities*, 4(2), 344–346.
- Yuval-Davis, N. (2017). Recognition, intersectionality and transversal politics. Y. Meital & P. Rayman (Eds.), *Recognition as key for reconciliation: Israel, Palestine and beyond* (pp. 157–168). Leiden: Koninklijke Brill.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Dinçer, P. (2019). Reframing the concepts of identity and difference through the lens of dialogical transversal politics. *OPUS–International Journal of Society Researches* , 10(17), 1762-1785. DOI: 10.26466/opus.509667

İngiliz Yazılı Basınına Göre Bab-1 Ali Baskını ve Uluslararası Sonuçları

DOI: 10.26466/opus.512811

*

Özgür Çınarlı* - İsmail Safi**

* Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü, Aksaray / Türkiye

E-Posta: ozgurcinarli@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9436-9284](https://orcid.org/0000-0002-9436-9284)

** Dr. Öğr. Üyesi, İstinye Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü, İstanbul / Türkiye

E-Posta: isafi@istinye.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3672-5754](https://orcid.org/0000-0002-3672-5754)

Öz

23 Ocak 1913 tarihinde, İttihat ve Terakki Partisi, iktidardaki Kamil Paşa Hükümetine karşı bir darbe yaparak iktidarı ele geçirmiştir. Bu darbe tarihe Bab-1 Ali Baskını olarak geçmiştir. Darbenin nedeni 1. Balkan Savaşında Osmanlı Devletinin uğradığı yenilgi sonucunda, Büyük Güçlerin Osmanlı Devletine Ege'deki adaların ve eski başkentlerden biri olan Edirne şehrinin teslim edilmesi yönündeki Notasına Kamil Paşa Hükümetinin olumlu yanıt vermek üzere oluşudur. İttihat ve Terakki'nin amacı ise eldeki tüm olanakları kullanarak bu bölgelerin elde tutulmasıdır. Ancak bu amacı gerçekleştirebilmesi mümkün olmamıştır. Enver Paşa öncülüğünde gerçekleşen ve Türk siyasi hayatında önemli bir kırılma noktası olan Bab-1 Ali Baskını önemli bir yer teşkil eder. Demokrasi tarihimizdeki ilk darbelerden biri olarak niteleyebileceğimiz bu olayla birlikte İttihat ve Terakki'nin tek başına yönetimi ele geçirmesi sonucu ortaya çıkar. Bu çalışmada Bab-1 Ali Baskını, İngiliz yazılı basın kaynaklarına dayanarak, süreç ve sonuçlarıyla incelenirken, Ege'deki adaların ve Edirne'nin elde tutulması konusunda başarılı olunamaması, iç ve dış nedenleriyle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bab-1 Ali Baskını, Balkan Savaşı, İttihat ve Terakki, Jöntürkler, darbe

The Raid of the Porte and Its International Repercussions According to the British Press

*

Abstract

In 23th January 1913, Union and Progress Party organized a coup against the leading Kamil Pasha Cabinet and aquired power. This coup is named as "the raid of the Porte". The main reason of the coup was Kamil Pasha Cabinet's acceptance of the memorandum of the Great Powers, which was given after the defeat of the Ottoman forces in the first Balkan War and included the surrender of one of the oldest capitals of Edirne and the Islands in the Eagean sea. The aim of the Union and Progress Party was the protection of these reagions, by monopolizing every possibility at hand. The raid of the Porte, an important breakpoint in Turkish politics, is an important area under the leadership of Enver Paşa. In the history of democracy in Turkey,one of the first coups can be seen as a consequence of the monopolization of political power by the Union Committee and Progress. However, they could not be successful in reaching this aim. This work observes the process and the repercussions of the coup by using the British print media, and puts forward the failure of its aim, with its internal and external reasons.

Keywords: *The raid of the Porte, Balkan War, Union and Progress, Young Turks, coup*

Giriş

1. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin ağır bir askeri yenilgi alıp Edirne'nin Bulgar Ordusu tarafından kuşatıldığı ve Bulgar Ordusunun Çatalca'ya kadar ilerlemiş olduğu sırada, İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan oluşan "Büyük Güçler" in inisiyatifiyle Osmanlı Devleti ile Balkan İttifakı arasında ateşkes yapılarak, Londra'da barış görüşmeleri başlatılmıştır. Ancak Büyük Güçlerin Londra'daki Büyükelçilerinin düzenlemiş olduğu Büyükelçiler Konferansında Osmanlı Devleti'ne Edirne'nin Balkan İttifakına teslimi ve Ege'deki adaların da Büyük Güçlere devredilmesi gibi oldukça ağır hükümler içeren bir Nota verilmiştir. Devletin askeri ve mali durumu ile mevcut uluslararası koşulları değerlendiren Kamil Paşa Kabinisi, şartları kabul edip barış yapmaya karar verdiği sırada, İttihat ve Terakki Partisinin düzenlediği bir darbeyle devrilerak, Mahmut Şevket Paşa'nın Sadrazamlığında İttihat ve Terakki hükümeti kurulmuştur. Tarihte 23 Ocak 1913 Bab-1 Ali Baskını olarak geçen bu olayın, savaşın yeniden başlamasına kadar uzanan önemli uluslararası sonuçları olmuştur. Çalışmada Bab-1 Ali Baskını süreç ve sonuçları bakımından İngiliz yazılı basınına dayanarak incelenirken, temelde Edirne'yi ve Ege'deki adaları elde tutmayı amaçlayan bu hareketin, amacına ulaşamadığı nedenleriyle birlikte ortaya koyulmaktadır.

Babialı Baskını ve İngiliz Basınına Yansımaları

Baskın öncesinde Kamil Paşa Hükümetine yönelik ordu içindeki rahatsızlıklar 6 Ocak tarihli haberlerde yer almaktadır. Bu haberlere göre yaklaşık yüz elli kadar subay, Çatalca'dan İstanbul'a gelerek, Nazım Paşa'nın Harbiye Nazırlığından ve Genelkurmay Başkanlığından azledilerek, yerine İzzet Paşa'nın atanmasını talep etmişlerdir. Hemen ardından Nazım Paşa'nın Genelkurmay Personeliyle birlikte Çatalca'ya gitmesi ise "siyasete karışarak yeni bir kriz tehdidi oluşturan ordu ve subaylar" üzerindeki otoritesini güçlendirmeye çalışması olarak yorumlanmıştır (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 6 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 6 Ocak). Çünkü Kamil Paşa Hükümetinin bir an önce barış yapılmasını istediği, ancak ordudaki savaş sürdürme yanlısı

subaylardan çekindiği düşünülmektedir (The Manchester Courier, 1913, 7 Ocak). Hatta bir gazetede açıkça “Ne yazık ki İstanbul’da Jöntürklerin iktidar talepleri ve ordu üzerindeki etkileri, Kamil Paşa’nın Balkan İttifakının taleplerine boyun eğmesini zorlaştırıyor” ifadesi yer almıştır (The Manchester Courier, 1913, 13 Ocak).

Fakat aynı zamanda Nazım Paşa, Çatalca’da Bulgar Genelkurmay Başkanı General Savoff ile de bir görüşme yapmıştır. Hariciye Nazırı Noradunkyan Efendi’nin de bulunduğu bu görüşmenin içeriğinin ilk başta gizli tutulması, Edirne’nin teslim şartlarının ayrıntılarının görüşüldüğü yönünde tahminlere yol açmıştır (The Evening Telegraph and Post, 1913, 9 Ocak). Ancak bu görüşmede Osmanlı Heyeti, Edirne’ye gıda ikmali yapılmasına izin verilmesini talep etmiş, fakat General Savoff, bu konunun ateşkes şartlarında çözümlenmiş olduğu gerekçesiyle bu talebi reddetmiştir (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 10 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 10 Ocak; The Western Times, 1913, 10 Ocak). Bu görüşmede General Savoff’a iletilen diğer bir teklif de, Bulgaristan’ın Edirne’den vazgeçtiği takdirde, Bulgaristan’a Osmanlı’nın elinde kalan Trakya’nın Ege kıyılarından toprak verilebileceğidir. General Savoff bu teklifi Kral Ferdinand’a iletmeceğini söylese de, bu tekliften de bir netice çıkmamıştır (The Courier, 1913, 13 Ocak).

Esasen Kamil Paşa Hükümetinin bu diplomatik çabasının bir sonuca ulaşması mümkün görünmemektedir. Öncelikle, ateşkes hükümlerine göre Bulgaristan’ın Edirne civarındaki ve Çatalca hattındaki birliklerine lojistik ikmali yaparken, Osmanlı Devletinin Edirne’ye lojistik ikmali yapamaması, Edirne’yi kuşatmış durumda olan Bulgaristan’ın, barış görüşmeleri sırasında elini güçlendiren en önemli avantajdı. Herhangi bir ciddi karşılık öne sürmeden Bulgaristan’ın elindeki bu avantajdan vazgeçebileceğini düşünebilmek gerçekçi değildir. Diğer yandan Bulgar ordusu halihazırda Ege Denizine ulaşmış durumdaydı. Bu bölgenin antlaşmadan sonra Bulgaristan’ın elinde kalıp kalmayacağı, Osmanlı Devletinden ziyade Büyük Güçlerin ve diğer Balkan Devletlerinin politikalarına daha çok bağlıydı.

Bu yüzden Kamil Paşa Hükümetinin bu diplomatik çabası, herhangi bir yarar sağlamadığı gibi, zafiyetin açıkça ilan edilmesi gibi çok önemli bir olumsuzluk doğurmuştur. Nitekim bu görüşmeden sonra, Edirne’de

durumun oldukça vahim olduğu, her gün pek çok Osmanlı subay ve askerinin şehirden firar ettiği, ekmeğin dışında bütün yiyecek maddelerinin tükenmesi, kişi başı günlük ekmeğin istihkakının da yüz gramın altına düştüğü, dolayısıyla şehrin herhangi bir çatışma olmaksızın en geç on gün içinde teslim olacağı yönünde haberler çıkmaya başlamıştır (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 10 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 10 Ocak; The Western Times, 1913, 10 Ocak). Edirne'deki Osmanlı Ordusunun lojistik sıkıntısının bu denli abartılarak haber yapılmasının,¹ Balkan İttifakına moral destek sağladığı aşıkardır.

Kamil Paşa Hükümeti bu diplomatik çabadan olumlu bir sonuç alamayacağını, hatta yukarıda bahsedildiği gibi olumsuz yorumlara neden olabileceğini öngörememiş midir veya hiç ümidi olmamasına rağmen şansını denemek mi istemiştir veya Edirne'nin teslimini kabul etmeye karar verip de sadece iç politikada Edirne'yi elde tutmak için elinden geleni yaptığı izlenimini mi vermeyi amaçlamıştır? Mevcut basın kaynakları ışığında bu sorulara yanıt bulmak mümkün görünmemektedir. Ancak 23 Ocak tarihli gazetelerde Osmanlı Devletinin Edirne'yi teslim edip barış antlaşmasını imzalamaya karar verdiği ifade ediliyor. Kamil Paşa Hükümetinin bu kararında ise en önemli etmenin devletin içinde bulunduğu mali kriz olduğu öne sürülmektedir. Nazım Paşa'nın "Mali durum elverseydi savaşı sürdürürdüm. Fakat Maliye Nazırının mali durumun savaşı sürdürmeye elverişli olmadığı görüşünü alınca barışı kabul ettim" ifadesine yer verilmiştir (The Evening News, 1913, 23 Ocak). Diğer bir faktörün ise Rusya'nın tehdidi olduğu öne sürülmektedir (The Manchester Courier, 1913, 23 Ocak). Kararın alınış süreci hakkında daha ayrıntılı bir şekilde bilgi veren bir basın organına göre ise "Büyük Meclis" in² karşısında Maliye Nazırının mali durumun savaşı sürdürmeye uygun olmadığını, Hariciye Nazırı Noradunkyan Efendi'nin de uluslararası koşullarda Edirne'nin ve Ege'deki adaların elde tutulmasının

¹ Elbette Edirne'deki Osmanlı kuvvetlerinin ciddi şekilde gıda ve ilaç sıkıntısı olduğu doğrudur. Ancak Edirne'deki Osmanlı kuvvetlerinin çatışmaların yeniden başlamasından sonra bile Bulgar Ordusuna karşı başarıyla direnmesi ve ancak ağır silah bakımından oldukça güçlü Sırp Ordusunun, Bulgarlara yardıma gelmesiyle Edirne'nin düştüğü dikkate alındığında, "gıda sıkıntısı dolayısıyla en geç on gün içinde kendiliğinden teslim olacağı" gibi bir ifadenin gerçeği yansıtmadığı görülmektedir.

² Burada "Büyük Meclis" olarak ifade edilen, üyeleri seçimle belirlenen Meclis-i Mebusan değil, üst düzey bürokratlardan oluşan ve danışma kurulu niteliğinde olan Şura-yı Umumi'dir. Bu tarihte Meclis-i Mebusan feshedilmiş durumdadır.

mümkün olmadığını ifade ettiği, Nazım Paşa'nın "Savaşı sürdürmek isteyen varsa ayağa kalksın" sözü karşısında kimsenin yerinden kalkmayarak, neredeyse oybirliğiyle antlaşma yapılmasının kabul edildiği belirtilmektedir (Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 23 Ocak).

Darbeye ilgili ilk haberler ise 24 Ocak tarihli gazetelerde yer almaya başlamıştır. Kamil Paşa Hükümetinin teslimiyetçi tutumu ve Edirne'yi teslim etmeye karar vermesinin Jöntürk "devrimine"³ yol açtığı, Kamil Paşa Hükümetinin düşüp, Mahmut Şevket Paşanın Sadrazamlığında Jöntürk Hükümeti kurulduğu, Jöntürklerin Edirne'yi elde tutma konusunda kararlı olduğu ve Balkan İttifakının Edirne konusunda ısrar etmeye devam etmesi durumunda savaşın yeniden başlamasının kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir (Sunderland Daily Echo, 1913, 24 Ocak; The Derby Daily Telegraph, 1913, 24 Ocak; The Evening News, 1913, 24 Ocak; The Nottingham Evening Post, 1913, 24 Ocak; The Yorkshire Evening Post, 1913, 24 Ocak). Baskınla ilgili bir yorumda ise bir ay önce Jöntürk liderlerinin darbe yapacakları gerekçesiyle tutuklandıkları, bu yüzden de baskının aynı zamanda intikam amaçlı olduğu öne sürülmektedir (The Yorkshire Evening Post, 1913, 24 Ocak).

İlk haberler arasında, baskın sırasında Nazım Paşa'nın öldürüldüğü haberine de yer verilmektedir. Ayrıntıya girilmeyen bu haberlerde, Jöntürk liderlerinin kan dökülmemesi yönündeki kesin talimatlarına rağmen, hükümet karşıtı gösteriler sırasında, Nazım Paşa'nın yaverinin Enver Bey ve yanındakilere ateş açması üzerine, açılan karşı ateş sonucu Nazım Paşa'nın vurularak öldüğü (Sunderland Daily Echo, 1913, 24 Ocak; The Derby Daily Telegraph, 1913, 24 Ocak; The Evening News, 1913, 24 Ocak; The Nottingham Evening Post, 1913, 24 Ocak; The Yorkshire Evening Post, 1913, 24 Ocak) bilgisi yer almaktadır.⁴

³ İngiliz basınında Bab-ı Ali baskınıyla ilgili haber başlık ve içeriklerinde "darbe" yerine "devrim" ifadesi kullanılması dikkat çekicidir. Ancak ileri tarihteki az sayıda basın organında "devrim" ifadesi sorgulanmakta veya "darbe" ifadesi kullanılmaktadır.

⁴ Nazım Paşa'nın öldürülmesiyle ilgili bu ilk haberlerin ayrıntılı olmayışlarının nedeni İttihat ve Terakki Hükümetinin, Nazım Paşa'nın ölümüyle ilgili haberlere sansür yasağı getirmiş olmasıdır. Dönemin koşullarında bilgi iletiminin temel aracı telgraf olduğundan dolayı sansürün uygulanması oldukça kolaydır. Pek çok gazete Reuter kanalıyla ve telgraf aracılığıyla dış haberleri edinmektedir. Az sayıda basın kuruluşunun yurtdışında muhabirleri bulunmaktadır ve bu muhabirler de telgraf aracılığıyla haber iletmektedir. Bu muhabirlerin sansürü aşabilmelerinin yolu da ancak İstanbul dışına çıkarak, başka bir yerden telgraf çekmeleridir. Nitekim İstanbul'dan ayrılarak, başka merkezlerden telgraf çeken bazı muhabirler kanalıyla, ilerleyen günlerde konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler verilmeye başlanmıştır.

Bir gazetede ise Talat Bey'in Reuter muhabiriyle görüşmesi sırasında yaptığı açıklamalar ve yeni kabinenin yapmış olduğu duyurunun ayrıntılarına yer verilmiştir. Görüşme sırasında Talat Bey "Kabinenin istifasına neden olan ve oldukça hazırlıksız olan bu hareket, kabinenin Edirne konusundaki tavrına karşı gösterilen yaygın tepkinin sonucudur. Edirne teslim edilmişti ve imparatorluğun her yanında buna karşı ciddi bir rahatsızlık meydana geldi. Hiç bir şekilde taviz vermemiz söz konusu değildir. Para konusunda tüm millet fedakarlık gösterecektir. Hareketimiz milli onurumuzu korumak veya bu uğurda yok olmak anlamına gelmektedir. Savaşın devamını istemiyoruz, ancak Edirne'yi de elimizde tutmaya kararlıyız" (The Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 24 Ocak) şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Yeni kurulan İttihat ve Terakki Hükümeti de ilan ettiği duyuruda eski kabineyi "hainler kabinesi" olarak nitelemekte, Said Paşa ve Ahmet Muhtar Paşa hükümetlerinin Arnavutluk üzerindeki devlet otoritesini sarstığını; bu zafiyetin Balkan ülkelerinin iştahını kabarttığını; Muhtar Paşa Kabinesinin Anayasaya son darbeyi indirdiğini ve bu yüzden Osmanlı aleyhinde bir Balkan Koalisyonu oluştuğunu; bu koalisyonun mevcudiyetinin bilinmesine rağmen kabinenin yüz yirmi bin askeri terhis ettiğini; Rusya'nın koalisyona savaşı bahara ertelemesini önermesine karşı Bulgar Kralı Ferdinand'ın "Baharda iktidarda böyle zayıf bir hükümet bulamayız" dediğini; Genelkurmay'ın Balkan koalisyonuna karşı bir savaş planı hazırlamasına rağmen, Muhtar Paşa ve Kamil Paşa hükümetlerinin bu planı tatbik etmek yerine en yeteneksiz subayları komutanlıklara atadığını; düşmana karşı savaşmak yerine dürüst insanlara zulmettiğini; kabinenin ordunun savaşma azmini ve halkın vatanseverlik duygusunu yok ettiğini; Kamil Paşa Hükümetinin savaşla ilgilenmek yerine, Abdülhamid Rejimini yeniden inşa etmeye uğraştığını; Balkan Koalisyonunun çıkarına olan bir ateşkes anlaşması imzalayarak, Londra Konferansında da tüm Rumeli'yi teslim etmek üzere olduğunu; bu zafiyeti gören Balkan Koalisyonunun Edirne'yi ve Ege'deki adaları talep ettiğini; Balkan Koalisyonunun temsilcilerinin Büyük Güçleri kendi yanlarına çekmeyi başardığını ve Kamil Paşa Kabinesinin de bu tavizlere onay verdiğini; Şura-i Umumi'de kabinenin ülkeye ihanet edip Osmanlı ruhunu yok ettiğini; Anayasayla yönetilen ülkelerde bu tür meclislerin olamayacağını; Kamil Paşa Hükümetinin Edirne ve Ege'deki adaları

teslim ederken bu ihanetini gizlemek için Şura-yi Umumi'yi kullandığını; bu tavizleri verirken milletin en kutsal haklarına saldırdığını; Osmanlı Devletininin bu "işbirlikçiler kabinesi"ne tahammül edemeyeceğini; ülkenin varlığı tehlikedeysen milletin devrim yapma hakkını kullandığını; Padişahın ülkeyi korumak için milletin tüm gücünü kullanacak olan yeni hükümeti onayladığını; Osmanlı Milletinin Rumeli'deki haklarından taviz veremeyeceğini ve bu hakları korumak için tüm gücünü kullanacağını; Osmanlı Milletinin onuruyla yaşamak istediğini tüm dünyaya göstereceğini belirtmektedir (The Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 24 Ocak).

Aynı gazetede Osmanlı Ordusunun durumuyla ilgili bilgiler de yer almaktadır. Verilen bilgilere göre Çatalca'daki orduya rezervler, Anadolu'dan getirilen birlikler, Nizam birlikleri ve bunların modern silahlarıyla takviye yapılmış, askerlerin sağlık durumu düzeltilmiştir. Ancak beslenme henüz yeterli seviyede değildir. Sayısal olarak ise Osmanlı'nın Rumeli Ordusu 130 ila 150 bin arası askerden oluşmakta, 450 sahra, 50 hafif, 35 ağır topu bulunmaktadır. Ayrıca İzmit'te 50.000 asker, Gelibolu'da Fethi Bey komutasında, Çanakkale'yi savunacak 45.000 asker bulunmaktadır (The Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 24 Ocak).

25 Ocak tarihli gazetelerde Bab-ı Ali baskınıyla ilgili haberlere, önceki günden daha fazla yer ayrılmış olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak ilk başta dönemin haber iletim olanaklarının kısıtlı oluşu akla gelse de, esasen İstanbul'daki bu siyasi gelişmenin uluslararası etkilerinin kamuoyunda uyandırdığı ilgi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu haberle ilgili başlık ve içeriklerde "yeni hükümetin Edirne'yi elde tutma konusunda kararlı olduğu, barış olasılığının azaldığı, savaşın yeniden başlaması olasılığının da arttığı" yorumları ön planda yer almaktadır (Gloucester Journal, 1913, 25 Ocak; Sunderland Daily Echo; The Aberdeen Daily Journal, 1913, 25 Ocak; The Courier, 1913, 25 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Falkirk Herald, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak; Western Daily Press, 1913, 25 Ocak). Önceki hükümetle barış konusunda anlaşıldığı, (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 25 Ocak; The Falkirk Herald, 1913, 25 Ocak) ancak Büyük Güçlerin Nota'sına verecek yanıtı tartışmak üzere toplanan yeni kabinenin kararının Nota'nın reddedilmesi yönünde olacağına kesin gözüyle

bakıldığı ifade edilmektedir (The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 25 Ocak). Hatta bazı tahminlere göre yeni kabine, eski hükümetin devrilmesine neden olan gösterileri, milli kararlılığın bir göstergesi olarak öne sürecektir (The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 25 Ocak).

Aynı tarihli gazetelerde, Londra'daki Osmanlı misyonuyla ilgili çelişkili haber ve yorumlarla karşılaşmaktadır. Bazı haberlere göre yeni hükümet Osmanlı delegelerini geri çağırmıştır. Bu haberlerde Osmanlı delegelerinin yanı sıra, Viyana Büyükelçisi Hilmi Paşa ile St. Petersburg Büyükelçisi Türkan Paşa'nın da geri çağırıldığı haberleri beraber yer almaktadır (The Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak). Bazı gazetelerde ise sadece yeni durumla beraber, Osmanlı delegelerinin geri çağırılacaklarından emin oldukları (Gloucester Journal, 1913, 25 Ocak) ve Osmanlı misyonunun bir hükmünün kalmadığı gibi haber ve yorumlar yer almaktadır (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 25 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak). Ancak bir gazete Osmanlı delegelerinin geri dönecekleri yolundaki iddiaların asılsız olduğunu ve İstanbul'daki yeni hükümetin, delegelerine henüz bir talimat göndermediğini belirtmektedir (The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak). Osmanlı delegelerinin muhabirlerle yaptıkları görüşmelerde geri çağırılacakları yönündeki tahminlerini belirtmelerinin bazı muhabirler tarafından "geri çağırıldıkları yönünde bir talimat aldıkları fakat bu talimatı çeşitli nedenlerden dolayı basına açıklamamayı tercih ettikleri" şeklinde yorumlanmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Balkan Koalisyonu delegeleriyle ilgili haberlerde ise bu tarz çelişkili bilgi ve yorumlara rastlanmamaktadır. Balkan Koalisyonu delegeleri, hükümetlerine telgraf çekerek yeni durumla ilgili hükümetlerinden talimat talep etmişler, bazıları İngiliz Dışişleri Bakanlığını ziyaret etmiş ve saat 17:00 civarında Hyde Park Hotel'de, tüm Balkan Koalisyonu delegelerinin hazır bulunduğu bir toplantı yapmışlardır. Her ne kadar bu toplantıda, İstanbul'daki hükümet değişimi, Osmanlı Devletinin Büyük Güçlerin Notasına red yanıtı vereceğinin bir göstergesi olarak yorumlansa da, delegelerin bazılarının halen hükümetlerinden yeni durumla ilgili

talimat gelmediği için bir gün daha beklemeye karar verdikleri belirtilmektedir (The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak).

Esasen Balkan Koalisyonu delegelerinin, yeni durumla ilgili yeni talimatlar dışında beklemesini gerektiren başka konular da vardır. Bunların ilki, yeni durumla ilgili Büyük Güçlerin politikalarında bir değişim olup olmayacağı konusundaki belirsizliktir. Nitekim toplantıdan önce bazı delegelerin İngiliz Dışişleri Bakanlığını ziyaret etmeleri, başta İngiltere olmak üzere Büyük Güçlerin politikaları hakkında nabız yoklamasıdır. Ancak bu konu üzerindeki hassasiyet, İngiltere'nin politikasından ziyade, İstanbul'daki yeni hükümetin Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ilişkileri ve bu ilişkilerin, bu ülkelerin politikalarında bir değişime neden olma olasılığı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Diğer konu ise, İstanbul'daki yeni hükümetin kalıcı olup olamayacağıdır. Her ne kadar İttihat ve Terakki Partisinin yaptığı darbe başarılı olmuşsa da, eski hükümetin de özellikle ordu içinde taraftarlarının olduğu bilindiğinden, bunların tepkisiyle, yeni kurulan İttihat ve Terakki Hükümetinin düşmesi ihtimali vardır. Böyle bir durumda, Ege'deki adaların ve Edirne'nin, yeni bir çatışmaya gerek kalmadan Osmanlı Devletinden alınabileceği öngörülmektedir. Fakat bir karşı devrim olmasa bile, ülke içindeki muhalefet dolayısıyla oluşacak istikrarsızlık, İttihat ve Terakki Hükümetinin dikkat ve enerjisini ülke içindeki meselelere sarf etmeye zorlayabilir ve Edirne'yi elde tutma konusundaki ısrarcı tutumunda yumuşamaya neden olabilirdi. Bu bakımdan, konuyla ilgili haber ve yorumlarda, yeni hükümetin Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ilişkileri, başta Almanya ve Avusturya-Macaristan olmak üzere Büyük Güçlerin Balkan meselesindeki tavırları ve İttihat ve Terakki Hükümetine karşı ülke içindeki muhalefet üzerinde özellikle durulduğu göze çarpmaktadır.

İttihat ve Terakki Partisinin muhaliflerinden Şerif Paşa'nın İstanbul'dan Paris'e geçerek, Temps dergisine vermiş olduğu beyanlar, İngiliz basınında da yer almıştır. Şerif Paşa, Bab-ı Ali baskınını Alman ve Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti üzerindeki gizli etkisine bağlayarak, baskının Alman ve Avusturya-Macaristan komplosu olduğunu öne sürmüştür. Şerif Paşa'ya göre bu ülkelerin İstanbul'daki

ajanları, “Osmanlı Devletinin çıkarlarının, Üçlü Antant ve de özellikle İngiltere ile çatıştığının” propagandasını yapmaktadırlar. Durumla ilgili oldukça karamsar olduğunu belirten Şerif Paşa, Türkiye’nin tüm Avrupa’yı karşısına aldığını ifade etmiştir. Osmanlı Devletinin mali durumunun elverişsizliğinden dolayı savaş olasılığını düşük gören Şerif Paşa, Osmanlı Devletinin Avrupa’daki topraklarını kaybettiği gibi, Anadolu’nun da işgale uğraması ihtimaline değinmiştir (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 25 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak; Western Daily Press, 1913, 25 Ocak).

25 Ocak tarihinden itibaren, baskınla ve Nazım Paşa’nın öldürülmesiyle ilgili daha ayrıntılı bilgiler verilmeye başlanmıştır. Bu haberlerde, Enver Bey’in, hükümet karşıtı ve savaş yanlısı sloganlar atan kızgın bir kalabalığın önünde, atının üstünde Bab-ı Ali’ye girdiği, Kabine’nin toplantı halinde olduğu salona girerek, elinde hükümetin istifa belgesiyle çıktığı, kalabalığı yeniden “kışkırtarak,” bir arabaya binip saraya yöneldiği bilgileri yer almaktadır. Bab-ı Ali önündeki kalabalık da gösteriye devam etmiş ve savaşa devam edilmesi gerektiği yönünde konuşmalar yapılmıştır (The Courier, 1913, 25 Ocak). Elinde Kamil Paşa Hükümetinin istifasıyla Saray’a geçen Enver Bey, Padişah ile yaklaşık bir saat süren bir görüşme yapmış, saat 20:00 civarında da Mahmut Şevket Paşa Saray’a gelerek, yeni hükümeti kurma görevini üstlenmiştir (The Courier, 1913, 25 Ocak).

Kamil Paşa’nın istifasının ayrıntılarıyla ilgili haberlerde, Enver Bey’in Kamil Paşa’dan ya savaşa devam edeceği yönünde yemin etmesini veya istifa etmesini istediği, yoksa daha fazla kan döküleceğini belirttiği, Kamil Paşa’nın ise soğukkanlı bir şekilde savaşa karşı olduğunu belirttiği ve istifa etmeyi tercih ettiği bilgileri yer almaktadır (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 27 Ocak).

Baskın sırasında Nazım Paşa’nın öldürülmesiyle ilgili bazı haberler öncekileri teyit etse de, (Gloucester Journal, 1913, 25 Ocak; The Aberdeen Daily Journal, 1913, 25 Ocak; The Daily Express, 1913, 25 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Fife Free Press, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak; Western Daily Press, 1913, 25 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 25 Ocak) bazıları da olayı farklı bir şekilde anlatmaktadır. Bu haberlere

göre, İttihat ve Terakki taraftarları Bab-ı Ali'ye yaklaştığında, Nazım Paşa telefonla asker ve polisten yardım istemiş ancak yardımına kimse gelmemiştir. Göstericiler tarafından ateş açılmasına rağmen Bab-ı Ali muhafız birliği herhangi bir direniş göstermemiş, göstericiler Bab-ı Ali'ye girdiğinde ise Nazım Paşa vurularak ölmüştür (The Courier, 1913, 25 Ocak). Bab-ı Ali'deki muhafız birliğinin, göstericilere direniş göstermemesi bir gazetede, olaydan bir gün önce esas muhafızların, İttihat ve Terakki'ye bağlı muhafızlarla değiştirildiği bilgisine dayandırılmaktadır (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 27 Ocak).

Bazı gazetelerde ise, öncekilerle çelişmeyen, ancak daha fazla ayrıntı içeren haberler yer almaktadır. Bunlara göre, göstericiler Bab-ı Ali'ye girdiği sırada, Sadrazam Yaveri Nafiz Bey göstericilere ateş etmiş ve açılan karşı ateş sonucu ölümcül şekilde yaralanmıştır. Harbiye Nazırı Yaveri ise göstericilerden Necip Bey'i vurmuş, ardından kendi de vurularak ölmüştür. Silah seslerini duyan Nazım Paşa, toplantı salonundan çıkıp olanları gördüğünde, göstericilere küfür ederken, kendisi de vurularak ölmüştür. Olaylar sırasında bir sivil polisin de vurularak öldüğünden bahsedilmektedir (The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak).

Nazım Paşa'nın cenaze töreni ve başta yeni Sadrazam Mahmut Şevket Paşa olmak üzere İttihat ve Terakki Partisinin önde gelen liderlerinin törene katılımı da İngiliz basınında yer almıştır. Böylelikle İttihat ve Terakki liderlerinin, niyetlerinin aslında kan dökmek olmadığı, Nazım Paşa'nın ölümünün bir kaza olduğu yönünde bir mesaj verdiği yorumu yapılmıştır. Nitekim İttihat ve Terakki taraftarları arasında en çok nefret edilen kişi olan İçişleri eski Bakanı Reşit Bey'in diğer bütün eski bakanlarla beraber serbest bırakılması da bunun kanıtı olarak görülmüştür (The Courier, 1913, 25 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 25 Ocak).

İlerleyen günlerde de, Nazım Paşa'nın ölümüyle ilgili haberlerin İngiliz basınında yer almaya devam ettiği görülmektedir. Hatta bu haberlerin bazılarında Nazım Paşa'nın, kasten öldürüldüğü, ölümünden sonra yapılan otopside kurşun yaralarının yanı sıra bedeninde bıçak yaralarına da rastlanıldığı belirtilmektedir (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 27 Ocak; The Courier, 1913, 27 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 28 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 28 Ocak; Tounton Courier, 1913, 29

Ocak). Nazım Paşa cinayetinin gündemde tutulmasının, iki önemli etkiye neden olacağı kolaylıkla öngörülebilir. İlki, uluslararası kamuoyu nezdinde yeni hükümete yönelik olası sempatiyi azaltması ve antipatiyi körüklemesidir. Nitekim bu durum bir gazetede açıkça şu şekilde ifade edilmiştir: “Türkiye’nin içinde bulunduğu zor duruma karşı Avrupa’da oluşan sempati, Nazım Paşa’nın öldürülmesi ve eski kabinenin terörize edilmesiyle ortadan kalktı” (The Manchester Courier, 1913, 28 Ocak), diğer etkisi ise yeni kurulan İttihat ve Terakki Hükümetine yönelik ülke içindeki muhalefeti kıskırtmasıdır.

Nitekim Osmanlı Devletindeki iç siyasi gelişmelerin, özellikle yeni kurulan İttihat ve Terakki Hükümetine karşı muhalif hareketler bağlamında dikkatle takip edilmeye devam edildiği görülmektedir. Hatta bu haberlerle ilgili bazı başlıklarda, “karşı-devrim olasılığı” gibi iddialı bir ifadenin yer alması dikkat çekicidir. Özellikle Halaskar Zabitan grubunun İttihat ve Terakki Hükümetinden duyduğu rahatsızlığın vurgulandığı görülmektedir.

Bu konudaki ilk ayrıntılı haber, Çatalca’dan üç tane askeri birliğin, İttihat ve Terakki Hükümetini devirmek üzere yola çıktığı haberi olmuştur. Bu haberin kaynağı olarak İstanbul’dan Burgaz’a gelen bir geminin haberi Burgaz’a getirdiği, bir gazetenin Sofya muhabirinin de Sofya-Burgaz arası telefon görüşmesiyle haberi öğrendiği gösterilmektedir (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 27 Ocak; The Evening News, 1913, 30 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 27 Ocak; Tounton Courier, 1913, 29 Ocak). Ancak böyle bir askeri hareketlilik vukuu bulmamıştır.

İlerleyen günlerde de benzer haberler İngiliz basınında yer almaya devam etmiştir. Çatalca’da Nazım Paşa taraftarları olan subayların durumu değerlendirmek üzere bir toplantı yaptığı, bu esnada Jöntürk grubu tarafından dağılmalarının istendiği, dağılmamaları üzerine çatışma çıktığı ve bu çatışmada kırk iki subayın öldüğü, yüz yetmiş subayın da yaralı olarak San Stefano Hastanesine sevk edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Çerkes asıllı askerlerin Nazım Paşa’nın intikamını almak için yemin ettiği, Karadeniz girişindeki bir garnizonda da isyan çıktığı, Çanakkale Boğazındaki birliklerde de rahatsızlık olduğu, (The Courier, 1913, 31 Ocak; The Evening Telegraph and Post, 1913, 31 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 30 Ocak; The Yorkshire Evening Post, 1913, 30 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 30 Ocak) İstanbul’a gelen muhalif bir üst rütbeli

subayın, İzzet Paşa'yı komutan olarak tanımadıklarını beyan edip Çatalca'ya gelmemesi konusunda tehdit etmesi, Çerkes asıllı süvarilerin, İttihat ve Terakki yanlısı Turgut Paşa'nın komutasındaki birliğe saldırıp bu birliği dağıttığı, Enver ve Fethi Beylerin siyasi bir konuşma yapacakları bir sırada muhalifler tarafından engellendikleri, bu sırada çıkan çatışmada pek çok subayın yaşamını yitirdiği (Dundee Evening Telegraph and Post, 1913, 3 Şubat) gibi bilgiler de basında yer almıştır. Her ne kadar orduda İttihat ve Terakki yanlıları kadar muhalifleri de olsa ve İttihat ve Terakki Hükümetinden rahatsızlık duysa da, esasen bir kaç münferit olay dışında ciddi bir hadise yaşanmamıştır ve İngiliz basınında yer alan bu tür haberler de dedikodu niteliğindedir. Ancak gene de bu tür haberlerin toplumlar ve ordular üzerindeki psikolojik etkilerini göz ardı etmemek gerekir.

Baskının Uluslararası Siyasete Etkileri

Mevcut uluslararası siyasetin de İngiliz basını tarafından dikkatle takip edildiği görülmektedir. Öncelikle İstanbul'daki hükümet değişikliği ve çatışmaların yeniden başlamasının, uluslararası bir karışıklık yaratabileceği ve Büyük Güçlerin arasındaki birliğin bozulabileceği, hatta Türkiye'nin de bunu umduğu; Romanya'nın Bulgaristan'dan toprak talepleri olduğu ve bu durumun Türkiye'yi cesaretlendirdiği; Büyük Güçlerin Çanakkale boğazına donanmalarını göndermesiyle Türkiye'nin şartları kabul edebileceği ve barışın sağlanabileceği, ancak Almanya ile Avusturya-Macaristan'ın bu kadar ileri gitmeye istekli olmadıkları; Rusya'nın Türkiye'ye Anadolu üzerinde askeri baskıda bulunup Balkan Koalisyonunu Balkanlar'da rahatlatılabileceği, ancak bunun da Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın tepkisini çekebileceği ve tehlikeli sonuçlara yol açabileceği; özellikle stratejik önemi çok yüksek olan İstanbul'un el değiştirmesi olasılığının Büyük Güçler arasında çok ciddi bir anlaşmazlık, hatta çatışma yaratabileceği yorumları bazı gazetelerde yer almıştır (The Falkirk Herald, 1913, 25 Ocak; Sunderland Daily Echo, 1913, 25 Ocak; The Courier, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Western Times, 1913, 25 Ocak; Western Daily Press, 1913, 25 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 27 Ocak).

İlerleyen günlerde İngiliz basını, Büyük Güçlerin tavırlarını ve arasındaki ilişkileri yakından takip etmeye devam etmiştir. Ancak Büyük Güçler

arasında Türkiye'ye verilen Nota konusunda görüş ayrılığı olmadığı anlaşılmaktadır (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 27 Ocak; The Derby Daily Telegraph, 1913, 27 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak; Tounton Courier, 1913, 29 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 25 Ocak). Dahası, özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarını artırmak amacıyla savaş gemilerini Türk karasularına göndermeleriyle ilgili haberler basında yer almıştır. Bu haberlerde, İtalyan savaş gemileri San Mareo ile Pisa'nın Türk sularına intikal emri aldığı; Yarmouth Kruvazörünün Suda Körfezine hareket emri aldığı; (The Aberdeen Daily Journal, 1913, 25 Ocak; The Devon and Exeter Gazette, 1913, 25 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 25 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 25 Ocak) Malta Körfezindeki King Edward VII ve Zealandia adlı iki İngiliz savaş gemisinin Amiral Cecil Burney komutasında Türk karasularına intikal emri aldıkları; (The Evening News, 1913, 25 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 27 Ocak) İngiltere'nin Inflexible adlı savaş kruvazörünün, üç eski zırhlı kruvazör, dört küçük kruvazör ve on destroyerden oluşan Akdeniz Filosunun Malta'da yola çıkmaya hazırlandığı; Dördüncü Savaş Filosuna ait King Edward modeli altı savaş gemisinin Akdeniz'e ulaştığı; (The Courier, 1913, 27 Ocak) Fransız Dışişleri Bakanı M. Jonnart'ın Denizcilik Bakanlığından iki savaş gemisinin gerekli görülürse Yakın Doğu'ya gönderilmek üzere hazır edilmesini istediği; Ernest Renan ile Edgar Quinet'in halihazırda gönderilmeye hazır oldukları; ayrıca dört adet Fransız savaş gemisinin ise Türk karasularında bulunduğu; İtalyan kruvazörleri Regina Elena, Emanuele ve Roma'ya hareket etme emri verildiği (Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 27 Ocak) gibi bilgiler yer almıştır.

Bu bilgilerden İngiltere, Fransa ve İtalya'nın açıkça Osmanlı Devletinin karşısında ve Balkan Koalisyonunun yanında yer aldıkları anlaşılmaktadır. Almanya ve Avusturya ise Büyük Güçlerin ortak Nota'sına iştirak etmekle beraber, Osmanlı Devletine baskı yapacak kadar ileri gitmemeyi tercih etmişlerdir. Rusya'nın politikası da Osmanlı Devleti karşısı ve Balkan Koalisyonu yanlısı olmasına rağmen Türk karasularına savaş gemisi göndermeyişinden, Almanya ve Avusturya'yı tahrik etmemek ve bu hassas durumda Büyük Güçlerin arasındaki fikir birliğini bozmamak için hassas ve mesafeli davrandığı anlaşılmaktadır.

İngiltere, Fransa ve İtalya'nın açık desteğinden emin olan ve hükümetlerinden gereken talimatları almış bulunan Balkan Koalisyonu delegeleri, 26 Ocak akşamı saat 17:00 ila 18:00 arasında, Hyde Park Hotel'deki Sırp delegelerin merkezinde toplanmış ve Türk tarafına iletmek üzere, görüşmelerin kesildiğine dair belgenin hazırlanmasına karar vermiştir. Her ülkeden bir delege görevlendirilerek Nota'nın metninin hazırlanması için bir kurul oluşturulmuştur (The Courier, 1913, 27 Ocak; The Derby Daily Telegraph, 1913, 27 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 27 Ocak). İttihat ve Terakki Hükümeti ise Hariciye Nazırlığı için henüz uygun bir aday belirleyemediği gerekçesiyle Nota'ya yanıtı ertelemiştir (The Courier, 1913, 27 Ocak).

İttihat ve Terakki Hükümetinin Nota'ya yanıt vermeyi geciktirmesinin esas nedeni, Büyük Güçlerden Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın desteğini sağlamak için zaman zaman kazanmak istemesidir. Çünkü bu sırada Beyazıt-Şişli arasında metro projesi için hükümet ile Alman Deutsche Bank arasında, bir Alman şirketine verilecek imtiyazın görüşmeleri yapıyordu. Bu imtiyaz karşılığında İttihat ve Terakki Hükümeti, bu ülkelerin diplomatik desteklerinin sağlanabileceğini, ayrıca olası bir savaşı finanse edebilmek için gerekli kredinin temin edilebileceğini ummaktaydı. Nitekim 28 Ocak tarihli gazetelerde, anlaşmanın imzalandığı ve projenin Deutsche Bank tarafından finanse edileceği haberleri yer almıştır. Ancak Deutsche Bank yetkilileri, projenin finansmanı haricinde, Osmanlı Devletine başkaca bir kredinin verilmediğini belirtmişlerdir (The Courier, 1913, 28 Ocak; The Scotsman, 1913, 28 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 28 Ocak).

Diplomasi alanında ise Alman Büyükelçisi Baron von Wangenheim'in yaptığı açıklama dikkat çekicidir: "Ne şimdi ne de gelecekte hiç kimse Almanya'nın hayati çıkarlarının olduğu Küçük Asya'ya el süremeyecektir. Türkiye'nin geleceği Almanya'nın hayati çıkarlarının Türkiye'nin çıkarlarıyla sıkıca bağlı olduğu Küçük Asya'dadır. Barıştan sonra Almanya, Türkiye'nin kalkınması için güçlü destek verecektir." (The Daily Express, 1913, 30 Ocak; The Derby Daily Telegraph, 1913, 29 Ocak). Bu açıklamada "Küçük Asya" kavramı özellikle vurgulanmakta ancak Balkanlarla ilgili bir yorum yer almamaktadır. Von Wangenheim'in açıklamasından öncelikle, Almanya'nın Balkan ihtilafı konusunda Osmanlı Devletine destek vermeyeceği, ancak Rusya'nın da ihtilafa müdahil olmasının Almanya

tarafından hoş karşılanmayacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Anadolu'nun Almanya'nın ekonomik nüfuz alanı içinde yer alması gerektiğinin mesajı verilmektedir. Nitekim bazı gazetelerde Almanya'da Ege'deki adaların Yunanistan'a verilmesine karşı çıkılması gerektiği görüşünün hakim olduğu, çünkü Yunanistan'ın, arkasındaki üçlü antant ile bölge ticaretini ele geçireceği ve bu durumda Almanya'nın, bunu kabul etmesi karşılığında degecek bir ekonomik genişleme tavizi alması gerektiği yönünde bilgiler yer almaktadır (The Daily Express, 1913, 30 Ocak). Kuvvetle muhtemeldir ki, bu ekonomik genişleme taviziyle kastedilen bölge Anadolu coğrafyasıdır.

Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın muhalefet etmeyeceklerinden de emin olan Balkan Koalisyonunun Nota'yı hazırlamakla görevli delegeleri çalışmalarını tamamlayarak, hazırladıkları Nota'yı, 29 Ocak günü öğleden sonra Türk delegelere ilemişlerdir. Nota'nın bir kopyası da Konferansın onursal başkanı Sör Edward Grey'e sunulmuştur (Evening Telegraph and Post, 1913, 29 Ocak; The Derby Daily Telegraph, 1913, 29 Ocak). Aynı gün, İngiliz Dışişleri Bakanlığında Sör Edward Grey, Fransız, Rus, Alman, Avusturya-Macaristan, İtalyan Büyükelçileri bir toplantı yapmışlardır (The Derby Daily Telegraph, 1913, 29 Ocak). İngiliz basınında toplantıda görüşülen konularla ilgili bir haber yer almasa da, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın ortak Nota'ya muhalefet ettiğine dair bir işaret de yoktur. Dolayısıyla İttihat ve Terakki Hükümetinin diplomatik çabalarından, Rusya'nın müdahale etme olasılığının bertaraf edilmesi dışında bir netice çıkmamıştır.

Diplomatik alanda umduğu desteği ve olası bir savaşta ordunun masraflarının karşılanması için gereken krediyi bulamayan İttihat ve Terakki Hükümeti oldukça zor bir durumda kalmıştır. Çünkü bir yandan olası bir savaş için koşullar son derece elverişsizken, diğer yandan Büyük Güçlerin Nota'sının kabulü de mümkün değildi. Çünkü İttihat ve Terakki Partisinin Kamil Paşa Kabinesini devirmesinin gerekçesi Kamil Paşa Kabinesinin Nota'yı kabul edecek oluşuydu. Ayrıca bundan dolayı, Kamil Paşa Kabinesine oldukça ağır eleştiriler yönelmişlerdi.

Bu şartlar altında İttihat ve Terakki Hükümeti, bir orta yol izlemeye karar vermiştir. Büyük Güçlerin Nota'sına yanıt oldukça ılımlı bir üslupla hazırlanmış ve Edirne'de bir tarafsız statü oluşturulması, tahkimatların yıkılması, kutsal mabetlerin bulunduğu bölgelerin Osmanlı yönetiminde

kalıp, Meriç'in sağ kısmında kalan bölgenin Bulgaristan'a devri; Ege'deki adalar konusunda da anakaraya yakın olanlarının Osmanlı egemenliğinde kalıp, adalar rejiminin Büyük Güçler tarafından belirlenmesinin kabul edileceği ifade edilmiştir (The Courier, 1913, 31 Ocak; The Evening News, 1913, 30 Ocak; The Manchester Courier, 1913, 31 Ocak; The Yorkshire Evening Post, 1913, 30 Ocak; The Yorkshire Post, 1913, 31 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 30 Ocak). Yanıtta ilginç olan bir nokta da, Büyük Güçlerin Nota'da belirttikleri barıştan sonra Osmanlı Devletine yönelik ekonomik destek vaatlerine atıf yapılarak, Kapütilyasyonların kaldırılmasının gerekliliğine vurgu yapılmış olmasıdır (The Yorkshire Post, 1913, 31 Ocak).

İttihat ve Terakki'nin bu yanıtından tatmin olmayan Balkan Koalisyonu delegeleri, barış görüşmelerini yeniden başlatmamış ve düşmanlıkların yeniden su yüzüne çıkma süreci başlamıştır. İttihat ve Terakki Hükümetinin yanıtı hakkında Reuter muhabirine demeç veren Bulgar misyonu başkanı Dr. Daneff: "Tüm müttefik misyonları adına şunu söyleyebilirim ki Türkiye'nin yanıtı yeni bir görüşme başlatmaya temel teşkil edecek bir yanıt değildir. Biz şunu belirttik ki Edirne ve Ege Adaları teslim edilecek ve bu olmadan görüşmelerin yeniden başlaması mümkün değil. Ayrıca bu devir çatışmalar başlamadan yapılmalıdır. İlk ateş durumumuzu değiştirir. Empatik olarak bu yanıt kabul edilebilir değildir" ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Dr. Daneff'in bu açıklamayı, İngiliz Dışişleri Bakanlığına uğrayarak, Sör Edward Grey ile görüştüğünden sonra yaptığı belirtilmektedir (The Yorkshire Evening Post, 1913, 30 Ocak; Yorkshire Telegraph and Star, 1913, 30 Ocak).

Sonuç

1. Balkan Savaşında Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi almış, Büyük Güçler Edirne'nin ve Ege'deki adaların teslim edilmesi yönünde Osmanlı Devletine Nota vermiştir. İktidardaki Kamil Paşa Hükümetinin bu ağır şartları kabul etmek üzere olduğu bir aşamada, Edirne ve Ege'deki adaları elde tutmak amacıyla İttihat ve Terakki Partisi, 23 Ocak 1913 tarihinde, tarihe Bab-ı Ali Baskını olarak geçen bir darbeyle, Kamil Paşa Hükümetini devirerek İktidara gelmiştir. Ancak Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu mevcut iç ve dış koşullar oldukça elverişsizdir. Öncelikle mali durum

savaşın sürdürülmesine elvermediği gibi, kredi alınabilmesi de mümkün olmamıştır. Devrik Kamil Paşa Hükümeti yanlılarının muhalefeti de İttihat ve Terakki Hükümeti için istikrarsızlaştırıcı bir faktördür ve baskın sırasında Nazım Paşa'nın öldürülmesi de iç politikadaki ayrışmayı körüklemiştir.

Nazım Paşa'nın öldürülmesi, aynı zamanda uluslararası kamuoyunda İttihat ve Terakki Hükümetine yönelik antipatiyi de yükseltirken, Şerif Paşa gibi muhalif liderlerin açıklamaları, Osmanlı Devletinin mevcut zafiyetlerini de gözler önüne sermiştir.

İttihat ve Terakki Hükümeti Almanya'ya imtiyaz vererek, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın desteğini sağlamaya çalışmışsa da, bu destek sadece Anadolu'daki toprak bütünlüğüne yönelik kalmış, Balkanları kapsamamış ve ancak Rusya'nın uzak tutulabilmesini sağlamıştır. Buna karşı, İngiltere, Fransa ve İtalya Osmanlı karasularına savaş gemileri göndermek suretiyle kararlılıklarını ortaya koyarak bir yandan Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarını artırmış, diğer yandan da Balkan koalisyonuna yönelik desteklerini aktif olarak, açıkça ortaya koymuşlardır.

Mevcut iç ve dış koşulların bu denli olumsuzluğu karşısında, İttihat ve Terakki Hükümeti Büyük Güçlerin Nota'sına ılımlı bir üslupla bir "orta yol" önerisiyle yanıt vermiştir. Ancak şartların Osmanlı Devleti açısından olumsuzluğu, Balkan Koalisyonu açısından değerlendirildiğinde elbette ki, gayet olumlu olduğu anlamına gelmektedir ve Balkan Koalisyonu Hükümetleri, bu şartlar altında, İttihat ve Terakki Hükümetinin önerisini reddetmişlerdir. Sonuç olarak İttihat ve Terakki Hükümetinin, Ege'deki adaların ve Edirne'nin elde tutulması amacını gerçekleştirebilmesi mümkün olmamıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Raid of The Porte and Its International
Repercussions According To The British Press**

*

Özgür Çınarlı – İsmail Safi

Aksaray University – İstinye University

In 23th January 1913, Union and Progress Party organized a coup against the leading Kamil Pasha Cabinet and aquired power. This coup is named as “the raid of the Porte”. The main reason of the coup was Kamil Pasha Cabinet’s acceptance of the memorandum of the Great Prowers, which was given after the defeat of the Ottoman forces in the first Balkan War and included the surrender of one of the oldest capitals of Edirne and the Islands in the Eagean sea. The aim of the Union and Progress Party was the protection of these reagions, by monopolizing every possibility at hand. The raid of the Porte, an important breakpoint in Turkish politics, is an important area under the leadership of Enver Paşa. In the history of democracy in Turkey, one of the first coups can be seen as a consequence of the monopolization of political power by the Union Committee and Progress. However, they could not be successful in reaching this aim.

The Ottoman Empire suffered a heavy defeat during the Balkan War. The great powers gave a memorandum to the Ottoman State for the delivery of Edirne and islands of the Aegean Sea. While the government of Kamil Pasha's government was about to accept these cumbersome conditions, the Committee of Union and Progress met on January 23, 1913 to preserve Edirne and the Aegean Islands with the raid of the Porte. However, the existing internal and external conditions in which the Ottoman Empire located are unfavorable. First of all, the financial situation did not allow the continuation of the war and it was not possible to obtain credit. The opposition of Kamil Pasha's government supporters had also been a destabilizing factor for the Union and Progress movement, and the assassination of Nazim Pasha during the raid of the Porte had fueled the divergence of domestic politics.

The assassination of Nazim Pasha also provoked antipathy towards the Committee of the Union and Progress in international public opinion, while declarations by opposing leaders such as Şerif Pasha revealed the existing weaknesses of the Ottoman state. The Government of Union and Progress granted a concession to Germany. The government tried to take support Germany and Austria-Hungary. But this support only remained for the territorial integrity in Anatolia, does not include the Balkans, but the support of Germany to the Ottoman Empire allows to leave Russia. On the other hand, Great Britain, France and Italy increased their pressure on the Ottoman state by showing their determination by sending battleships into Ottoman territorial waters.

The question was whether the new government in Istanbul could be permanent or not. Although the coup of the Committee of Union and Progress had been successful, the former government was known to have supporters especially within the army. In such a situation, Edirne and Aegean islands were expected to be removed from the Ottoman State without further conflict. But even if there were no counter-revolution, the instability created by the opposition within the country could force the Union and Progress Government to pay attention to its internal affairs and soften it insist on keeping Edirne. Faced with the negativity of existing internal and external conditions, the Union and Progress Government responded to the Great Powers Memorandum by a modest means of suggesting a middle way. However, the negativity of the conditions relating to the Ottoman Empire, of course, when it considered from the angle of the Balkan coalition, means that it was very positive. In these circumstances, the governments of the Balkan Coalition rejected the proposal of the Union Government and Progress.

As a result, the Union and Progress Government was unable to achieve the goal of Edirne's detention and the Aegean islands. Following the Balkan Wars, the Ottoman Empire lost almost all of its territory in the Balkan region. The victories of the states that left the Ottoman Empire against the Ottoman Empire made the Union and Progress more and more authoritarian and after 1913, that is, after the defeat of the Balkan Wars, the Unionist dictatorship began in the Ottoman Empire. For this reason, the raid of the Porte constituted a break point for Turkish political history and for the Committee on Union and Progress. Army pressure on politics grew

after the raid of the Porte. The relations between army and politics integrated. In addition, during the raid of the Porte, the assassination of Nazim Pasha had become a growing assassination's policy and had even become a policy of the Committee of the Union and Progress. This work observes the process and the repercussions of the coup by using the British printed media, and puts forward the failure of its aim, with its internal and external reasons.

Kaynakça / References

- Dundee Evening Telegraph and Post. (1913, 3 Şubat).
Gloucester Journal. (1913, 25 Ocak).
Sunderland Daily Echo. (1913, 24 Ocak).
Sunderland Daily Echo. (1913, 25 Ocak).
The Aberdeen Daily Journal. (1913, 6 Ocak).
The Aberdeen Daily Journal. (1913, 25 Ocak).
The Aberdeen Daily Journal. (1913, 27 Ocak).
The Courier. (1913, 13 Ocak).
The Courier. (1913, 25 Ocak).
The Courier. (1913, 27 Ocak).
The Courier. (1913, 28 Ocak).
The Courier. (1913, 31 Ocak).
The Daily Express. (1913, 25 Ocak).
The Daily Express. (1913, 30 Ocak).
The Derby Daily Telegraph. (1913, 24 Ocak).
The Derby Daily Telegraph. (1913, 27 Ocak).
The Derby Daily Telegraph. (1913, 29 Ocak).
The Devon and Exeter Gazette. (1913, 25 Ocak).
The Devon and Exeter Gazette. (1913, 28 Ocak).
The Evening News. (1913, 23 Ocak).
The Evening News. (1913, 24 Ocak).
The Evening News. (1913, 25 Ocak).
The Evening News. (1913, 30 Ocak).
The Evening Telegraph and Post. (1913, 9 Ocak).
The Evening Telegraph and Post. (1913, 29 Ocak).
The Evening Telegraph and Post. (1913, 31 Ocak).
The Falkirk Herald. (1913, 25 Ocak).

- The Fife Free Press. (1913, 25 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 28 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 10 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 13 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 23 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 25 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 28 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 30 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 31 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 6 Ocak).
The Manchester Courier. (1913, 7 Ocak).
The Nottingham Evening Post. (1913, 24 Ocak).
The Scotsman. (1913, 28 Ocak).
The Western Times. (1913, 10 Ocak).
The Western Times. (1913, 25 Ocak).
The Yorkshire Evening Post. (1913, 24 Ocak).
The Yorkshire Evening Post. (1913, 30 Ocak).
The Yorkshire Post. (1913, 25 Ocak).
The Yorkshire Post. (1913, 28 Ocak).
The Yorkshire Post. (1913, 31 Ocak).
Tounton Courier. (1913, 29 Ocak).
Western Daily Press. (1913, 25 Ocak).
Yorkshire Telegraph and Star. (1913, 23 Ocak).
Yorkshire Telegraph and Star. (1913, 24 Ocak).
Yorkshire Telegraph and Star. (1913, 25 Ocak).
Yorkshire Telegraph and Star. (1913, 27 Ocak).
Yorkshire Telegraph and Star. (1913, 30 Ocak).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Çınarlı, Ö. ve Safi, İ. (2019). İngiliz yazılı basınına göre Bab-ı Ali baskını ve uluslararası sonuçları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1786-1808. DOI: 10.26466/opus.512811

Toplum Tipleri ve Yalnızlık Halleri

DOI: 10.26466/opus.519612

*

Ejder Ulutaş* - Ahmet Gökçen**

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Muş/Türkiye

E-Posta: e.ulutas@alparslan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3599-6181](https://orcid.org/0000-0002-3599-6181)

** Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Muş /Türkiye

E-Posta: ahmetgokcen_47@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-8150-1880](https://orcid.org/0000-0002-8150-1880)

Öz

Toplum tipleri, hemen her sosyal bilimci tarafından çeşitli toplumsal dinamikler dikkate alınarak farklı farklı kavramsallaştırmalara tabi tutulmuştur. Bu çoklu tanımlamalar, sosyal bilim açısından önemli zenginlikleri barındırmakla beraber bir takım belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Yalnızlık, sadece bu yeni toplum tiplerinde görülen bir olgu değildir. Fakat yalnızlığın bu denli popüler olması, yeni toplum tiplerine özgüdür. Yalnızlık, -bir psikolojik yaklaşımdan öte- sosyal bilim teorisyenlerinin sıklıkla bahsettiği bir olgudur. Yeni toplum tiplerinin temel özelliklerinden biri olan bireyselleşme olgusu, yalnızlığın önemli bir etkeni olarak kodlanmaktadır. Yalnızlık olgusunun mekânsal, ilişkisel, dini, ekonomik, kültürel, siyasal, sınıfsal vs. birçok sosyolojik boyutundan bahsedilebilir. Bu çalışmada, yalnızlık olgusu çerçevesinde yürütülen psikolojik tanımlamalar ve tartışmalar bir tarafa bırakılarak yalnızlık hallerinin toplum tiplerinde nereye denk düştüğü çeşitli kavramlar, sosyal olgular ile kurumlar, teori/teorisyenler ve gündelik yaşam pratiklerine değinilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmada önemli sosyal bilim teorisyenlerinin kavramsallaştırdığı toplum tiplerindeki yalnızlık olgusunun sosyolojik boyutları irdelenmektedir. Dolayısıyla çalışma, sosyal bilimcilerin yeni toplum tiplerine yaklaşımları ve yalnızlık tanımlamaları üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, bir çeşit "kavramsal yalnızlık haritası" çıkarmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yalnızlık, Toplum Tipleri, Bireyselleşme, Sosyal Teori*

Society Types and States of Loneliness

*

Abstract

Society types have been conceptualized by almost every social scientist being considered according to various social dynamics. These multiple definitions have important richness in terms of social science yet bring with them some uncertainties. Loneliness is not a phenomenon seen just in the new society types. However, its being that popular is specific to the new society types. Loneliness is a phenomenon frequently mentioned by sociology theorists rather than a psychological approach. The individualization phenomenon which is one of the basic features of the new society types, is coded as an important factor of loneliness. Loneliness can be said to have many dimensions like spatial, relational, religious, economic, cultural, political, class and etc. In this study, the psychological definitions and debates related to the loneliness phenomenon are put aside and where the states of loneliness coincide in the types of society is discussed through various concepts, social phenomena and institutions, theory/theorists and daily life practices. In the study, the sociological aspects of the loneliness phenomenon in the societies conceptualized by important social science theorists are analyzed. Thus, it focuses on sociologists' approaches to the new society types and their definitions of loneliness. In this context, it is aimed to create kind of a "conceptual loneliness map".

Keywords: Loneliness, Society Types, Individualization, Social Theory

Giriş

Modern dönemde toplumu açıklamak için girişilen her uğraş ya yeni teoriler üretmekte ya da var olan bir takım teorilere yaslanmaktadır. Klasik teorisyenler, Batı kartezyenizminin etkisiyle, toplumu kavram ikilileri üzerinden açıklama ve anlama yoluna gitmişlerdir. Geleneksel ile modern dünya arasındaki ayırmda dikkati çeken temel nokta, söz konusu ayırımın gündelik hayat pratikleri üzerinden kurgulanmasıdır. Geleneksel ve modern olanın ne olduğu sorularına verilen cevaplar genellikle gündelik yaşamdaki ilişkilerin ne şekilde tezahür ettiğini de bir açıdan ele vermektedir. Geleneksel dünyaya yapılan atıfta ilişkilerin yüz yüze, yakın ve duygusal olduğundan dem vurulurken, modern dönem, ikincil yahut resmi ilişkilere atıfla tanımlanmaktadır. Sosyoloji tarihinin klasik isimleri olan Emile Durkheim, Karl Marx, Max Weber, Ferdinand Tönnies, Georg Simmel, David Riesman gibi düşünürler, dönemin makro açıklamaları çerçevesince toplumu anlama ve açıklama yoluna gitmişlerdir.

Özellikle bir bilim olarak ortaya çalıştığı dönemlerde sosyolojinin, evreni açıklamayı hedeflemiş fen bilimlerinden geri kalmaması için makro teorilere yaslanması gerektiği düşüncesi hâkimdir Pozitivist paradigmayla karılmış bir toplum okumasında bireyin kim olduğu sorusu tali bir soru olarak kalmıştır. Simmel dışında, hassaten toplum içerisindeki birey pek kayda değer görülmemiş ve incelenmemiştir. Klasik isimlerin önemli bir kısmı, toplumu anlamak yerine onu total bir açıklama nesnesi olarak görmüştür. Durkheim'in mekanik ve organik dayanışması, Marx'ın tarihsel materyalizmi, Weber'in meşruiyet tipleri, Tönnies'in topluluk ve toplumu, Riesman'ın gelenek yönelimli/içer ve dışa dönük toplum tipolojileri, makro ölçekli toplumsal dönem ve yapıları incelemeye azmederken bireyi önemli ölçüde teğet geçmiştir. Büyük ölçekli teorilerde çoğunlukla birey, tarihsel çatışma, değişim ve kırılmaların açıklamasında kullanılan bir ayrıntı gibi durmaktadır. Söz konusu teori ve bakış açıları, toplumsal süreci okumanın farklı paradigmalarına işaret etmektedir. Her teori toplumu kendince yorumlamış, sorunların tespiti ve hallinin nasıl olacağına dair bir dizi reçete ileri sürmüştür.

Toplumu açıklama biçimlerinin hâkim paradigmanın etkisi altındaki karar vermelerini bir nebze anlamak mümkündür. Ancak toplumsal bir varlık olarak bireyin sosyolojik analizlerde pek dikkate alınmaması uzun

bir süre devam etmemiştir. Nitekim özellikle ikinci dünya savaşı sonrası dönemde toplumu açıklamaktan ziyade onu anlamının daha önemli olduğu genel kabul görmüştür. Sosyal bilimler paradigmasının “anlama” lehine direksiyon kırması, araştırmacıların, makro ölçekli açıklamaların kenarda bıraktığı bireye eğilmelerini beraberinde getirmiştir. Toplumsal hayatın ilişkisel boyutları üzerine yaklaşımlar ortaya konarak, gündelik yaşam içerisindeki bireyin anlam dünyasını çözümleme yoluna gidilmiştir. Sosyal psikolojik bir çeşniyle karılan sosyolojik teoriler, toplumun mikro ölçekli ilişkilerine dokunmaya çalışmışlardır. Kıyıda köşede kalmış hayatların izleri sürülerek, sosyal bilimlerin yeni paradigmasına veri depolanmaya çalışılmıştır. Netice itibariyle modern dönemde öylesine değinilerek açıklanan birey, yeni dönemde (post-modern de denebilir) başrole geçmiştir. Önceki dönemde figürasyon görevi gören ve ince ayrıntılarına inilmeyen birey, başrol olunca etraflı analizlerin odağı haline gelmiştir. Birey ne demektir? Kimdir? Ne yer ve içer? Nasıl yaşar? Nasıl anlam üretir? Varlık sebebi nedir? Toplumsal yaşamda nerede durur? gibi arttırılabilecek soruların muhatabı haline gelmiştir.

Daha önce eşine benzerine rastlanılmayan yeni toplum tanımlamalarıyla karşı karşıya olduğumuzu ifade etmek gerekmektedir. Toplumu konu edinen özeldede sosyoloji genelde sosyal bilim teorisyenleri, yeni toplumsal yapıyı açıklamak adına çeşitli korelasyonlar, kavramsal tasarımlar, imgesel anlatılar, ilişki ağları ve temel varsaydıkları dinamiklerden hareket ederek tezlerini öne sürmüşlerdir. Yeni toplum tipinin bu şekilde ifşası, bilim adına önemli bir zenginliğin göstergesidir denebilir. Zira daha önce basit veya bazı ikili sınıflandırmalar üzerine oturtulan toplum tipleri artık çoklu tanımlamalarla irdelenmektedir. Bu zenginliğin bilim adına olumlu yanı bir tarafa, toplum için bu tezlerin ürettiği belirli bazı belirsizlikler de söz konusudur. Yeni toplumun belirsizliği, teorisyenlerin teorik çerçevesini aşar niteliktedir. Beck (2011), bu belirsizliği risk ve güvensizlik üzerine inşa etse de onun bu tezi, varış noktasının belirli olmadığı bir toplumu anlatagelmektedir¹. Belirsizlikler üzerine yoğunlaşan bir diğer sosyal bilimci Eagleton, postmodern olarak adlandırılan yeni dönemin birçok müphemliği içerisinde barındırdığına dair örnekler vermektedir (2015, s.38-68). Çok bilinen bir diğer teoride Castells (2013),

¹ Risk toplumu üzerine son dönemde yapılan bir çalışma için bkz. Günerigök, 2018

“Enformasyon çağı” olarak tanımladığı günümüz dünyasının toplumsal yapısını “Ağ Toplumu” kavramıyla biçimlendirmiştir. Vattimo, Şeffaf Toplum’unda Castells’e paralel bir biçimde, yaşadığımız toplumun bir kitle iletişim araçları toplumu olduğunu belirtmiştir (2012, s.9). Yeni toplum tipini “tüketim” kavramını merkeze alarak açıklayan Baudrillard (2016), “Homo Economicus” olarak tanımladığı insan tipini bu toplum tipinin temel aktörü olarak göstermiştir. Debord bu tüketim durumunu öte bir alana taşıyarak “gösteri” üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre “gösteri paranın öteki yüzüdür” (2012, s.54).

Debord gösterinin sadece ekonomik değil siyasal alanda da ön plana çıktığını savunmaktadır. Gösteri/ş için tüketim Debord’dan önce Veblen’in Aylak Sınıfın Teorisi’ni (2017) oluştururken kullandığı önemli kavramsallaştırmalardan biridir. Veblen’in çağdaşı olan Sombart (1998), toplumda gösterişle paralel bir kavram olan “lüks”ün önemi üzerine yoğunlaşmış ve kavramı kapitalizmin temeline oturtmuştur. Tüketim üzerine yoğunlaşan daha çağdaş bir teorisyen olan Ritzer (2016), tüketim araçlarının çeşitliliği ve tüketim hızının artmasını dünyayı yeniden büyülemek olarak imgeleştirmektedir. Yeni topluma duygu sosyolojisi çerçevesinden bakan Mestrovic (1997), modernist anlatıların artık etkisini yitirdiğini, kutsalın ve kolektif bilincin ortadan kaybolduğunu, ölümün bile büyük anlam dönüşümüne uğradığını belirtmektedir. Byung-Chul Han’ın işi abartıp –fakat haklılık payı yüksek olmakla birlikte- yeni toplum biçimini Yorgunluk Toplumu (2017a) olarak kavramsallaştırmasının ardından Şeffaflık Toplumu, Olumluluk Toplumu, Teşhircilik Toplumu, Apaçıklık Toplumu, Porno Toplumu, İvme Toplumu, Teklifsizlik Toplumu, Enformasyon Toplumu, İfşa Toplumu ve Kontrol Toplumu kavramsallaştırmalarını kullanması (2017b) daha önce belirttiğimiz çoklu tanımlamalara önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Yeni toplum tipini açıklamaya yönelik sayılan -ve dahi sayılamayan- teorilerin şüphesiz üzerinde uzlaştığı ve bu yeni toplum tipini oluşturan temel dinamikler söz konusudur. Çeşitli ideolojik yaklaşımlardan arındırılmış bir biçimde küreselleşme, sekülerleşme ve bireyselleşme kavramları/süreçleri bu dinamiklerin başında gelmektedir. Sürecin küreselleşme ve sekülerleşme boyutunu başka çalışmalara havale edip, burada üzerinde odaklanacağımız “yalnızlık” olgusunu bireyselleşme üzerine inşa etmeye çalışacağız.

İnsan ve Toplum

İnsanın toplumsal bir varlık oluşu üzerine ciddi bir literatürün varlığı söz konusudur. İnsanın düşünen, konuşan, alet yapan, oyun oynayan vb. özelliklerine atıfla yapılan açıklamalar en temelde onun toplumsal bir varlık olmasına göndermede bulunmaktadır. İnsanın diğer canlılardan farklı olarak çevresine yorum katabilme özelliği, onu başkaları ile bir arada yaşamaya sevk eden önemli saiklerden biridir. Hayatı anlama ve yorumlama sürecinde insan yalnız değildir. Onun gibi düşünen, eyleyen insanlara ihtiyaç duymaktadır. Kimi zaman beraber kimi zaman birbiriyle ve hayatla yaka paça sürdürülen ilişkiler, gündelik yaşamın akışında yoluna devam etmektedir. İnsan sadece düşünen, anlam veren bir varlık değildir.

Mengüşoğlu'nun (2015) da ifade ettiği üzere insan; tavır takınan, önceden gören ve belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten/eğitilen, devlet kuran, inanan, sanatın ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, biyo-psişik yapıya sahip olan bir varlıktır.

Mengüşoğlu'na göre (2015, s.20-23) akış içinde bulunan insan hayatta tek başına değildir. İnsan ister istemez başka insanlarla bir arada yaşamak durumundadır². Çünkü başkaları da kendisi gibi yapıp-eden varlıklardır. İnsanın yapıp-etmeleri ile hayatın birlikte getirdiği durumlar, olaylar karşısında ilgisiz kalması düşünülemez; çünkü insanların yapıp-etmeleri ya birbirine karşıdır yahut birbirini tamamlamaktadır. Ayrıca insan disharmonik bir varlık-yapısına sahiptir; insanın bu varlık-yapısı, hem iyinin, hem kötünün, hem haklılığın, hem haksızlığın, hem melek olmanın hem de şeytan olmanın birbirine karşıt “çekirdeklerini” içinde taşımaktadır. İnsan bu disharmonik yapısını dizginlemek için devlet kurmak zorunda kalmış ve bu kurumu geliştirme yoluna gitmiştir. Aristoteles de bütün toplumların birer anlam fabrikaları olduğu kaydını düşmektedir. Bir Polis'in dışında kalan tek başına bir varlığın ancak bir melek ya da bir canavar olabileceğini dile getiren Aristoteles (Bauman, 2015, s.11), insanın toplum içerisinde anlam kazanabildiğini hatırlatmaktadır. Ayrıca

² Ayrıca bkz. *İbn-i Haldun*, 2013.

Aristoteles'in toplumun doğası üzerine düşünceleri, insani birlik veya ortaklık biçimlerinin analizi üzerinden, şehir devletinde yurttaşlar arasında gerçekleşen ortaklık biçimi olan devlet kavramının analizine ulaşmaktadır. Söz konusu analizdeki birlik, ortaklık ve toplum kavramları, devlet terimi altında toplanmıştır (Sayer ve Frisby, 2017, s.16). Toplum ve devlet kavramlarının yakın menzilli kullanımı, toplum kavramı üzerinde ciddi bir ittifakı uzun bir süre akim bırakmıştır. Dolayısıyla toplum kavramının neliği meselesi, insanın da neredeliğine cevabını bünyesinde saklı tutmaktadır.

Becker (2016) toplum kavramına temsiller üzerinde yaklaşmayı salık vermektedir. Toplum hakkında bir şeyler ifade etmenin, onu belli temsillere göndermede bulunularak gerçekleştirilebileceğini dile getirmektedir. Toplumun anlatma biçimlerini harita çizmeye benzeten Becker, hangi haritayı kullanmak gerektiğini sorulara şu cevabı vermektedir: "Duruma göre değişir. Yani haritaya neden ihtiyaç duyduğuma bağlı olarak hangi haritayı tercih edeceğim değişecektir. Eğer arkadaşımın evine gitmek için haritaya ihtiyaç duyuyorsam, o zaman arkadaşım tarafından çizilmiş ve bütün yerel işaretleri içeren haritayı tercih ederim. Eğer kentsel istatistikleri hesaplayacaksam, o zaman da bir haritacının yaptığı haritayı tercih ederim" (2016, s.363-364). Dolayısıyla toplumu anlama ve anlatma biçimleri haritanın yapısına göre değişebilmektedir. Bazen bazı yerlerin tarifi her ne kadar harita üzerinde kolay gözükse de pratikte bu böyle olmamaktadır. Yolu göstermesi noktasında kolaylık tanısın diye faydalanılmak istenen haritalar, işleri daha da içinden çıkılmaz hale getirebilmektedir.

Toplum kavramına getirilen açıklamaların hangi haritayı temel aldığı, toplumun içeriğine dair yapılacak yorumların manevra alanını daraltıp genişletebilmektedir. Topluma dair yapılacak tanımlama ve açıklamaların hangi haritaları kullanacağı, toplum içindeki bireye bakış açısını ele vermektedir. Toplumun tamamını açıklamaya azmetmiş geniş ölçekli makro haritalarda birey ve bireyin geçirdiği değişimler görünmemektedir. Nitekim makro sosyolojik teorilerin yararlandığı haritalarda birey ve gündelik yaşama dair yol işaretlerine pek rastlanmamaktadır. Ancak toplumun tamamını açıklama iddiasından ziyade, toplumun belli bir kesitini ve kesimini gündemine alan haritalarda birey ve gündelik yaşama dair ince-detaylı ayrıntıların göze çarptığı görülmektedir. Bireyin toplum

içindeki yeri, grup-içi ve dışı ilişkilerin sınırları, yalnızlık, birliktelik, ötekilik gibi işaretler, mikro güzergâhları gösteren haritalarla mümkün olabilmektedir.

Toplumunu anlamak için analizlerini gündelik yaşamdaki anlam stoklarına odaklayan yani detaylı bir haritayla bakan Berger ve Luckmann (2015, s.24-31) gündelik hayatın birbirine bağlanmış sayısız eylem zincirinden ibaret olduğunu dile getirmektedir. Onlara göre kişinin bireysel kimliği zikredilen eylem içerisinde biçimlenmektedir. Böylelikle toplumsal olarak nesnelleştirilen ve işlenen anlam stokları, tarihsel anlam rezervlerinde muhafaza edilmekte ve kurumlar tarafından yönetilmektedirler. Bireyin eylemleri, toplumsal bilgi stoklarından tedarik edilen nesnel anlamca şekillenmekte ve kurumlarca ortaya çıkarılan şeylere intibak olma baskısı yoluyla iletilmektedir. Bu bağlamda sadece yapı içerisindeki bireyden ziyade fail olan bir aktörün varlığı söz konusu olmaktadır. Özellikle Simmel'in mikro analizleri, gündelik yaşam içerisindeki anlam stoklarının nasıl ve ne şekilde inşa edildiğinin görülmesi açısından önemli olmaktadır. Nitekim Sayer ve Frisby (2017, s.65) Simmel'in geliştirdiği sosyolojiyle toplumu; bir nesne, mutlak ve varsayımsal bir bütünlük olarak ele alan anlayıştan uzak bir temele dayandığını dile getirmektedir. Yazarlara göre Simmel, etkileşim ve toplumlaşma biçimlerini inceleyen bir disiplin öngörmüş ve kendi anlayışını dönemin sosyolojik geleneklerinden ayırabilmek adına toplum ile tarihin gelişimi için anahtar görevi gören kanunlar olduğu iddiasını reddetmiştir.

Meşhur "Metropol ve Tinsel Hayat" (Simmel, 2009) adlı makalesinin yayınlandığı zaman sansasyonel bir etki oluşturmaması, metnin kalitesi ile alakalı değil, dönemin hakim paradigmasınca bastırılması nedeniyledir. Zira Simmel yaşadığı dönem itibarıyla mevcut paradigmayı ve paradigmanın işaret ettiği haritayı tersyüz edecek açıklamalarda bulunmuştur. Kendi döneminin belki de "birey"e dokunan, bireyi ele alıp masaya yatıran en önemli ismidir. Kentleşme ve metropol hayatının getirdiği yeni ilişkilerin aynı zamanda yeni bir birey tarzını doğurduğu üzerine uzun uzadıya analizler yapmıştır Simmel. Bireyin ve dolayısıyla bireyselliğin belki sosyolojik olarak ele alınması Simmel sayesinde olmuştur demek abartı olmayacaktır. Metropol hayatındaki ilişkilerin aktörü olan bireyin, yakın ve uzak ilişkileri nasıl tesis ettiği, bireyin ait olma ve ayrı durma gibi pratiklerini belirlemektedir. Yani grup içinde kalma ve

yalnızlığın sınırları, kent yaşamındaki gündelik ilişkilerce belirlenmektedir. Özellikle metropolde aşırı uyarıcıların istilası altındaki bireyin, bir müddet sonra uyarıcılara karşı duyarsızlaşmasının kaçınılmaz olduğu varsayımıyla dikkatleri çekmektedir. Zira Simmel sonrası analizlerin, toplumu ve bireyi açıklama biçimlerinin önemli bir yekûnu, Simmel metinlerine referans vermek durumunda kalmışlardır.

Bireyselleşme ve Yalnızlığın İmarı

Simmel nicel ve nitel bireysellik ayrımı yapmaktadır. Simmel'e göre bir yanda kişiliğin bireyselleşmesi, öte yanda kişiliği toplumsal çerçevesine bağlayan etkiler, çıkarlar ve ilişkiler, birbirine bağımlı bir gelişme örüntüsü vermekte ve bu örüntü çok farklı tarihsel ve kurumsal ortamlarda tipik bir biçim olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyi kuşatan çevre ne derece genişlerse genelde varlık ve eylemdeki bireysellik de o derece artmaktadır (Simmel, 2009, s.232-241). Bireyin kendisini bağladığı çevre ne kadar darsa, o kadar az bireysellik özgürlüğüne sahip olur; ne var ki bu daha dar çevrenin kendisi de bireysel bir şeydir ve tam da küçük olduğu için kendini bütün diğer çevrelerden keskin bir şekilde koparmaktadır. Buna karşılık, aktif olunan ve çıkarların hüküm sürdüğü çevre genişlerse, onda bireyselliğin gelişmesi için daha çok yer olacaktır. Ama bu bütünü parçaları olarak, benzersizliğimiz daha da azdır: Toplumsal bir grup olarak bu daha büyük bütünü bireyselliği daha az olmaktadır. Etrafımızın eşmerkezli özel çıkar halkalarıyla çevrili olduğunu ifade eden Simmel'e göre insan, ne sadece kolektif ne de sadece bireysel bir varlıktır.. İkisinin kesişim noktasında salınmaktadır.

Bireyin toplumsallaşma sürecinde, onun nerede ve nasıl konumlanması gerektiğini kodlayan toplum tiplerine gelenek, iç ve dış yönelimli toplum modelleri ile yaklaşan Riesman ise bireyi tanımlayan toplumsal yapıların karakter biçimleri üzerine dikkatleri çekmektedir. Riesman'a göre (2016, s.24) toplumsal karakter kavramı; sınıfların, grupların, bölgelerin ulusların karakterlerini anlama ve tanımlama imkânı sunmaktadır. Toplumsal karakter kalıtsallıktan ziyade deneyimlere atfedilebilmekte veya varlığı deneysel yollarla kanıtlanabilmektedir. Hatta dünyadaki tüm insanları bir arada tutan yahut onları birbirinden ayıran karakter ve kişilik öğelerinden daha önemli görülme hak etmektedir.

Riesman, karakter ve toplum analizi yaparken bunu üç kategoride toplamaktadır: Gelenek yönelimli, içe yönelimli ve dışa yönelimli karakter yapıları.

Toplumsal yapıların analizini ve bu toplum tiplerindeki bireylerin nasıl toplumsallaştıklarını ele alan Riesman, esasında modern öncesi, modern ve modern ötesi olarak tanımlanabilecek insan tiplerinin haritasını çıkarmaktadır. Riesman'a göre (2016, s.32-35) gelenek yönelimli toplumlarda bireylerin, dâhil oldukları grupların diğer üyeleriyle aralarında iyi tanımlanmış fonksiyonel bir ilişki söz konusudur. Burada bireyin her zaman ait olduğu bir grup vardır. Modern toplumlarda işsizler fazlalık; vasıfsız olanlar ise işe yaramaz görülürken gelenek-yönelimli toplumlarda durum tam tersidir: Bireyler ne fazlalık olabilir ne de işe yaramaz. Bu toplumlarda grubun göstereceği herhangi bir ilerlemenin sınırlı olması gibi, aidiyetinin sonucu olarak bireyin tercihleri de kaderini sınırlı ölçüde şekillendirmektedir. Dolayısıyla gelenek yönelimli toplumda birey, kararları üzerinde sınırsız bir yetkiye sahip değildir. Akabinde modern dönemi imleyen içe-dönük toplumsal karakterde birey, bağımsız bir şekilde karar vermesi istenendir. Bu toplum tipi, Rönesans ve Reform'un ürünüdür. Uyumu güvence altına almak için içe-yönelimi temel yöntem olarak benimsemiş bir toplum biçimini temsil etmektedir. Böylesi bir toplum, bireysel hareketlilik, hızlı sermaye birikimi ve sürekli bir ilerleme hali ile nitelendirilmektedir. Toplumun, sunduğu daha fazla seçenekler ile yeni sorunlarla baş etmek için talep ettiği çözümler; gelenek-yönelimi içerisine hapsolmeden sosyal olarak yaşamayı başarabilen karakter biçimleriyle idare edilmektedir.

Söz konusu toplum tiplerinin ürettiği birey tipleri de ziyadesiyle farklılaşmaktadır. Riesman (2016, s.37-46) gelenek yönelimli bireyin, kendisini bir birey olarak düşünmediğini ifade etmektedir. Burada bireyin, kendi kaderini belirleyebileceği yahut çocuklarının kaderinin farklı olabileceği aklına gelmemektedir. Bu noktadan bakabilecek kadar ailesinden, ait olduğu gruptan psikolojik olarak henüz kopmamıştır. Geçici nüfus artışı evresindeki içe-yönelimli toplumda ise insanlar kendi yaşamları üzerinde kontrolleri olduğu hissine kapılmaktadırlar ve çocuklarını kariyerleri olan bireyler olarak görüp onları kontrol etmektedirler. Hakeza dışa-yönelimli kişi için ise aile, sıkı sıkıya bağlı olduğu bir birim değil, başından beri özen gösterdiği geniş sosyal çevrenin sadece bir

parçasıdır. Dışa yönelimli birey bu yönüyle kozmopolittir. Bu birey için tanıdık olan ile yabancı gelen arasında bir sınır kalmamıştır. Ancak gelecek yönelimli bireyin yaşadığı toplumda iki grup arasına net bir sınır çekilmiştir. İçe-yönelimli kişi diğer insanlara duyarsızlığı neticesinde ortamın içinde ve dışında kalabilirken, dışa-yönelimli insan her yerde ortama dâhil olmaktadır.

Son dönemin önemli sosyologlarından biri olan Bauman'a göre bireyselleşme artık yüzyıl önceki anlamından yani modern çağın erken zamanlarından, insanların cemaatçi bağımlılık, gözetleme ve pekiştirmeden oluşan sıkıca bağlanmış ağından kurtulup özgürleşmesinin çok övüldüğü zamanlarda sahip olduğu anlamdan çok farklı bir anlam taşımaktadır (Bauman, 2015, s.66). Artık, bireyselleşme fikrinin içerdiği şey; bireyin toplumsal karakterinin, atfedilerek, miras alınarak belirlenme durumundan kurtulmasıdır. Bireyselleşme, insan kimliğinin, bir veriden bir göreve dönüştürülmesine evrilmiştir. Ve aktörlere yeni sorumluluk alanlarının tayin edilmesini beraberinde getirmiştir. Aktörler yaptıklarının sonuçlarını peşinen kabullenmiş olurlar (Bauman, 2015, s.192). Dolayısıyla bireyselleşmenin erkek ve kadınlara daha önce görülmemiş bir deneme özgürlüğün verdiğini ifade eden Bauman'a göre (2015, s.72) deneme özgürlüğü, sonuçlara katlanma ve sonuçları kabullenmeyi de şart koşturmaktadır. Bireyselleşme, Bauman'ın yeni toplum tiplemesinde merkezi rol oynamaktadır. Bireyselleşmiş Toplum (Bauman, 2001); durum, düşün ve eylem dünyasında bireyin artık meta oluşumlardan sıyrılarak kendini inşa etmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bauman gibi çağdaş bir düşünür olan Sennett, Kamusal İnsanın Çöküşü'nde (2010), yeni yaşam tarzlarının kamusal kültürü ortadan kaldırdığını, narsizmin yükseldiğini ve –önemli bir uygarlık oluşturan ve kamusal alan olan şehrin uykuya geçtiğini belirtip ekler: “Gizemli, tehlikeli bir güç olan benlik, adım adım toplumsal ilişkileri tanımlamaya başladı. Toplumsal bir ilke oldu. Bu noktada da, kişi dışı anlamları kapsayan kamusal alan ve kişi dışı eylemleri zayıflamaya başladı” (2010, s.434).

Bireyselleşme şüphesiz çok daha eski bir tartışma konusudur. Bu tartışmayı sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıktığı dönemlere kadar götürebilmek mümkündür. Bu noktada önemli bir referans oluşturan Simmel'in kült çalışması Bireysellik ve Kültür'ü zikretmek gerekmektedir. Düşünce tarihinin müthiş kavrayışlarından biri olarak gördüğü

bireyselliği Simmel şöyle açıklamaktadır: “İnsan bütünüyle kendisi olmayan her şeyden kurtulduğunda, varlığının fiili cevheri olarak geriye kalan genel insandır, onda ve başka herkeste yaşayan insanlıktır, sadece ampirik-tarihsel nedenlerle gizlenmiş, azalmış ve çarpıtılmış olsa da hep özdeş kalan temel özdür” (2009, s.213). Aynı dönemlerde Tocqueville (2016), bireysellik olgusunu, sivil katılımdan geri çekilme olarak görmüştür. 1830’lar gibi erken bir tarihte Amerika’da Demokrasi adlı eserinde yalnızlık konusuna parmak basan Tocqueville, bir mektubunda insanlar arasında yalnızlığın çöldeki yalnızlıktan daha acımasız olduğunu ileri sürmektedir (Svendsen, 2018, s.12-13).

Bireyselleşmenin yeni ve farklı tanımlamaları, topluma yeni tanım ve yaklaşımları beraberinde getirmektedir. Bireyselleşmenin, modern dönemde ifade ettiği özgürleşim söyleminin çok daha ötesine geçtiği ve yeni bedeller ödettiği söylenmelidir. Bauman’ın özgürlüğün sonuçları dediği ve uyardığı şey, son dönemde yapılan toplum analizlerinin başkarakteridir: Yalnızlık. Son dönem çalışmalardaki toplumsal dönüşüm ve değişimler ele alınırken toplumdaki bireylerin yalnızlığından dem vurulmaktadır. Toplumu anlayanın ve açıklamanın yeni şekli; yalnız ve kendisini göstermeye çalışan bireylerin, ilgi çekmek isteyenlerin, güvenlik endişeleri söylemlerinin sonuna “toplum” kavramının getirilmesidir. Bireyselleşme ve yalnızlığın arttığı üzerine ittifak eden son dönem çalışmalarda sorun merkezli toplum tanımlamaları revaçtadır. Dolayısıyla ilk dönem sosyolojisinde her şeye gücü yeten ve her şeyi açıklayan “toplum” kavramı artık gündelik yaşamdaki ilişkilerin ve duyguların ifade edilmesinde kullanılan yardımcı bir kavram halini almıştır.

Aydemir, toplum doğasını anlamaya çalışan sosyal bilimlerin, birey ve toplum ilişkisi ekseninde ortaya koyduğu kuramların, temelde bir arada yaşamamanın gerekleri ve sonuçları üzerine düşünme pratiklerini içerdiğini ifade etmektedir. İncelemeye konu olan toplumsal dünya, bireylerarası ilişkilerin, etkileşimlerin, ağların, yapı ve kurumların gerçeklik kazandığı bir alandır. Toplumsal alanın bilgisini anlamaya çalışan her bilimsel disiplin çoğunlukla kendi kavramsal dizgesini merkezi önemde tutarak analize yönelmektedir (Aydemir, 2011, s.7). Son dönem toplumsal

yaşamdaki ilişkilerin içeriği, mesafesi vb. nitelikler sosyal sermaye³ kavramı etrafında dönmektedir. Bireyin yalnızlığı, gruba aidiyeti, kültürü, ürettikleri ve tükettikleri, sosyal sermaye kavramının sorumluluk alanına dâhil edilmiştir. Mesela sosyal sermaye teorisyenlerinden Putnam, cemaatin zayıfladığını ve toplumsal ağlarda genel bir erozyonun yaşandığını bowling üzerinden açıklamaktadır (2000). Bir başka isim olan Bourdieu, sosyal mesafelerin, gündelik tüketim alışkanlıklarınca kültürel sermaye etrafında şekillendiği çıkarımında bulunmaktadır. Toplumsal ilişkilerin dönüşümü ve bireyin değişimdeki yeri genel itibarıyla bireyin duygu dünyası ve çevresiyle kurduğu diyalog çerçevesinde yeni anlamlar ve tanımlar kazanmaktadır. Bireyselleşmenin baskıcı bir toplumda bireyin lehine değişen süreçleri imlediği zamanlar geride kalmış ve bireyselleşme terimi sosyal bilim literatüründe gittikçe pejoratif hal almaya başlayan yeni bir kavramla anılmaya başlamıştır: Yalnızlık.

Yalnızlık İmgesi

Bir başınlık, tek başınlık, yapayalnızlık, izolasyon gibi dereceleri vardır yalnızlığın. Yalnızlık, bir şeyleri birilerine açmanın gereksiz yahut yetersiz olduğunun düşünüldüğü zamanlarda kendisini gösterebildiği gibi farkındalığın gerçekleşebilmesi anlamında olumlu bir imgeye de işaret etmektedir. Bireyin kendisini dinlemesinin, hayatı anlamlı kılan şeyleri keşfetmenin bir yolu olabileceği gibi; çatışmanın, kavganın, hayatla yaka paça olmanın, bunalımın tetikleyicisi de olabilmektedir. Yalnızlık hemen herkesin hayatında en az bir kere tecrübe ettiği bir duygudur. Yalnız olmak, paylaşma kapalı olmak, birilerinden bir yerlerden uzak olmak demektir. Yalnızlığın türleri ve türevleri, yalnızlığa maruz bırakılma ve yalnızlık istenci durumunun karmaşık oluşundan ziyade toplumsallaşma biçimlerine göre değişmektedir. Yakın yüz yüze ilişkilerin yaşandığı kapalı toplumlarda yalnızlık neredeyse bir lükstür. Buna mukabil ilişkilerin ikincil kanallar üzerinden ve resmi tarzda sürdürüldüğü toplumlarda ise yalnızlık hayatın olağan akışına uygun bir süreç kabul edilmektedir.

³Sosyal sermaye ve yalnızlık üzerine birçok çalışma kaleme alınmıştır. Bunlardan en önemlileri: Bourdieu (2002), Coleman (1988) ve Putnam'ın (2000) çalışmalarıdır.

Toplumu açıklama biçimleri yalnızlık tanımını bu bağlamda kendince üretmektedir. Toplumu her okuma biçimi, yakınlık ve uzaklık kavramlarını kendince yeniden tanımlamaktadır. Sosyal mesafelerin nasıl kurulacağı, mesafenin uzaklık ve yakınlık ölçülerinin ne kadar olacağı, kurulan teorik bakış açısınca kestirilmektedir. Yalnızlığın bireysellik temelini yanı sıra, dini ve dünyevi bütün öğretilerin önemli bir kısmında yalnızlığın farklı türleri üzerinde durulmaktadır. Semavi dinler, insan neslinin devamını yalnızlık teması üzerinden kurgularken, peygamberlerin yalnız olduklarından bahsetmektedir. Münzevi bir hayat sürmenin, dindarlık düzeyi hakkında ciddi bir veri olduğu kabul görmektedir. Statünün, yabancı olmanın, yalıtılmanın, modern yaşamda sabır kavramının, yaş, cinsiyet, gelir dağılımı, güvenlik gibi kavramlar doğrudan ve dolaylı olarak yalnızlıkla ilintilidir. Yalnızlığın olumlu ve olumsuz yanlarının olduğu söylenmektedir. Terk edilmişlik anlamında yalnızlık olumsuz iken, inziva ve kendi ile baş başa kalma anlamındaki yalnızlık olumlu değerlendirilmektedir. Modern dışı toplumlarda bireysellik pejoratif bir mahiyet kesbederken, modern toplumlarda istenen bir sürece işaret etmektedir. Toplamların kendilerini tanımlama ve konumlandırma biçimleri, yalnızlık kavramına olan yaklaşımın mahiyetini belirlemektedir.

Bireyselleşme, yabancılık kavramları üzerine epey kafa yoran Simmel, bu kavramın şekil bulduğu topluma dair iki farklı değerlendirmenin yer aldığını söylemektedir. Simmel'e göre (2009, s.134) toplumun doğası üzerinde eskiden beri süren bir çatışma vardır. Bir taraf toplumun önemini gizemci bir biçimde abartıp insan hayatının ancak toplum yoluyla gerçeklik kazandığını savunurken; öbür taraf, topluma, gözlemcinin insanlardan ibaret olan gerçeklikleri bir bütün haline getirmesini sağlayan soyut bir kavram gözüyle bakmaktadır. Dolayısıyla insan, bu çatışmada ne karar verirse versin, toplumun iki anlamda da bir gerçeklik olduğunu teslim etmek durumundadır.

Bireyselleşmenin doğuşu hakkında Rönesans çağının milat olduğu noktasında ittifak edildiğini dile getiren Simmel'e (2009, s.211) göre buradaki bireyselleşmeden kasıt, ortaçağın karanlığından, homojenleştirici grupların despotizminden kurtulmuş olmak kastedilmektedir. Çünkü bu toplumsal formasyonda, ortodoksinin hâkimiyeti altındaki bireye ve bireyin beklentilerine ket vurulmuştur. Rönesans'la beraber birey; göze çarpmak, kendini yerleşik biçimlerle mümkün olabileceğinden daha cömert ve daha dikkate değer bir şekilde sunmak istemiştir. Böylece Rönesans insanın hürsına, kendine

amansızca düşkün oluşuna, eşsiz, biricik olamaya yaptığı ve değer yargısı içeren vurguya bağlanan, temayüz etme odaklı bireyciliğin doğuşu gerçekleşmiştir. Nitekim Sönderby (2013) kötü olarak kabul edilen geleceklerin yıkılışının bireyselliği hızlandırdığı kaydını düşmektedir. İnsanlar artık belli sınıf yahut kategori çerçevesinde tanımlanmamaktadır Bu gelişme, bireyci bir toplumu talep eden refah devleti anlayışınca da teşvik edilmektedir. Buradaki odak ise ailesel yahut grupsal haklar yerine bireysel haklar üzerindedir.

Bireyselleşmenin akabinde, daha önce ifade edildiği gibi, Bauman'ın bahsettiği bedellerden belki de en önemlisi ile yani yalnızlık kavramıyla karşı karşıya kalınmıştır⁴. Yalnızlık yeni bir olgu olmasa da bireyselleşmenin oldukça yükseldiği yeni toplum tipinde sık görülen ve hatta bazı mekânsal ve kültürel yapılarda oldukça sıradanlaşan bir olguya dönüşmektedir. Öyle ki günümüzde yalnızlığın önemli bir olguya dönüştüğü ülkelerden bahsetmek mümkündür. Örneğin, İngiltere Başbakanı Theresa May, 2018 başlarında sosyal izolasyonla mücadele etmek için yalnızlık ile ilgilenecek bir bakan (Minister for Loneliness) atamıştır (Erişim 1). Bakanlık 2019 yılbaşında vatandaşlarına bir tavsiyede bulunarak aile tatillerine büyükanne ve büyük babaların da götürülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Erişim 2). Yalnızlık, İngiltere gibi bakanlık seviyesinde olmasa da dünya üzerinde birçok hükümetin önemseydiği bir olgu haline gelmektedir. Yalnızlığın çıkış noktası kanaatimizce yeni toplum tipinin en önemli olgusu/süreci olan bireyselleşmedir. Yüz yüze ilişkilerin oldukça zayıfladığı, kapitalistleşme ve sekülerleşmenin körüklediği bireysel çıkarların ön planda tutulduğu, tahammülsüzlüklerin, risklerin arttığı; güvenin, ve soy birlikteliklerinin azaldığı bir dönemde yalnızlık, bireyselleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak yeni toplum tipolojilerinin ontolojik yapıtaşlarından birini oluşturmaktadır.

Yalnızlık: Nedir, Ne Değildir?

Yalnızlığın ontolojik olarak güven ile bir ilişkisi söz konusudur. Güven düzeyinin artmasına mukabil yalnızlık düzeyinde azalmalar gerçekleşirken,

⁴Svendsen (2018, s.14) yalnızlığa farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Ona göre yalnızlığa dair çalışmalarda artışın görülmesi yahut mezkûr probleme dair farkındalığın artması, yalnızlığın arttığı gibi bir değerlendirmeyi haklı kılmayabilmektedir. Farkındalığın artışı veya problemin dillendirilmesindeki artış, problemin arttığı anlamını her zaman vermeyebilmektedir.

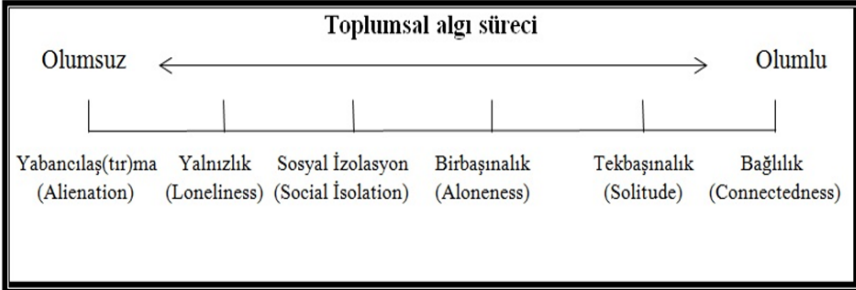
güvenin azalması, beraberinde yalnızlaşma oranında artışın yaşanmasını getirmektedir. Modern zamanda kentlerde güven düzeyinin azalmasını artıran bireyselleşmeye ve yabancılaşmaya dayandıran bakış açıları, bu toplumsal değişimi; gözetim toplumu, panoptikon, kontrol toplumu, risk ve belirsizlik toplumu gibi terkiplerle karşılamaktadırlar. Mesela Arendt, totaliter toplum ve devletlerin bireyleri kitlesel bir yalnızlığa ittiğini dile getirirken (2014) konuya gündelik yaşamdaki etkileşimler bağlamında yaklaşan Goffman'a göre (2017a, s.122) yalnızlığın mahcubiyetle bir bağlantısı vardır. Yalnızlık üzerine ampirik çalışmalar ise Peplau ve Perlman tarafından 1980'lerde gerçekleştirilmiştir. Peplau ve Perlman'a göre yalnızlık, bireyin var olan sosyal ilişkisi ile arzuladığı sosyal ilişki arasındaki tutarsızlıklar sonucunda oluşan ve hoş olmayan öznel psikolojik durumdur (De Jong Gierveld vd, 2006). Peplau ve Perlman'a göre (1979) yalnızlığın tezahürleri üç ana kategoriye ayrılabilir: Duygusal, bilişsel ve davranışsal. Yalnızlık duygusal olarak tatsız bir deneyimdir. Yalnızlık özellikle, memnuniyetsizlik, mutsuzluk, depresyon, anksiyete, boşluk, can sıkıntısı gibi şeylerle bağlantılıdır.

Yalnızlık deneyimini göz önüne alarak Weiss, sosyal izolasyon yalnızlığı ile duygusal izolasyon yalnızlığı arasında ayrım yapmaktadır. Sosyal izolasyon yalnızlığı, Weiss'e göre ilgi çekici bir sosyal ağın olmayışından kaynaklanmaktadır. Buna karşın duygusal sosyal yalnızlık ise yakın bir bağlanma ilişkisinin yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu tip bir yalnızlık, Weiss'in iddiasına göre ancak tatmin edici bir bağlanma ilişkisinin kurulmasıyla hafifletilebilmektedir (DiTommaso ve Spinner, 1997). Weiss'e (1973) müteakip çalışmalarda yalnızlık, sosyal ve duygusal olarak iki ayrı biçimde ele alınmıştır. Duygusal yalnızlık; bireyin başkalarına yakın duygusal bağlanmalarının olmamasından, sosyal yalnızlık ise; bireylerin diğer insanlarla sosyal ilişkisinin az olmasından veya olmamasından kaynaklanan yalnızlık kategorileridir. Rokach da (2014) yalnızlığa dair bir takım maddelerde ortak bir kanaate varıldığını dillendirmektedir. Bu konsensüse göre: yalnızlık bir ayrılık deneyimidir, bağlayıcı anlamların yitimidir, yalnızlık acı vericidir ve tahammülü zordur, yalnızlık bireyi bir anlam arayışına itmektir.

Svendsen (2018, s.18-19) İngiliz dilinin loneliness ile solitude arasında ayrım yaptığını kaydetmektedir. Loneliness (yalnızlık) daha çok olumsuz duygusal bir hali belirtirken, solitude (kendi başına olma, tek başınalık) pozitif hali imlemektedir. Bu noktada yalnızlık ve inziva kavramlarını

ayrıştırmak gerekmektedir. Yalnızlık ve inziva toplumu okumanın iki farklı paradigmasına işaret etmektedir. Heidegger, niçin taşrada yaşadığını soranlara, kent yalnızlığının aksine taşrada münzevi bir hayatı tattığı cevabını vermektedir (2012, s.206). Yine İslam coğrafyası içerisinde inzivanın, yalnızlıktan farklı bir kategoride değerlendirildiğini Gazali (2014) etraflıca ele almaktadır. Yalnızlık deneyimlerinin farklı coğrafyalarda çok farklı anlamları haiz olduğunu dile getiren Yaşar'a göre (2007, s.242) "yalnızlık Akdeniz kültürleri gibi bireysel mesafenin dar ve ilişkilerin yakın olduğu ortamlarda genel olarak terk edilmişliği, kimsesizliği çağrıştıran Batı toplumlarında, bireyleşmek, kendi ayakları üzerinde durmak anlamlarına" gelmektedir.

Younger (1995), yalnızlığı, bir yakınlık oluşturmeyen his olarak tarif ettiği yabancılık ve sosyal ortamlardan yalıtılmayı ifade eden sosyal izolasyondan farklı bir yere koymaktadır. Sennett, Younger'a paralel olarak yalnızlık olgusunu izolasyon ve tek başınalık olgularından ayrı tutmaktadır (2012, s.226). Dove'a (2015) göre de olumsuz anlamları içkin olan yalnızlığın (loneliness) aksine bir başınalık (aloneness) içinde yaşam sevincini, kendine yetmeyi, kimseye ihtiyaç duymamayı anlatmaktadır. Killeen (1998, s.765) toplumsal algı üzerine yaptığı çizgisel süreçle bir bakıma yalnızlığın, yalnızlığa benzetilen diğer durumlardan farklılaştığını göstermektedir:

Toplumsal algıda yalnızlığın nasıl bir skalada seyrettiğinin ele alındığı yukarıdaki tablo; toplumsal kodların, yalnızlık hallerine olan reflekslerini ele vermektedir. Genel itibarıyla geleneksel toplumun değerleri ve algılarına hasredilebilecek bu tabloda bireyin yabancılaşmayı çağrıştıran yalnızlığı kabul görmezken, bir arada bulunma ve grup dayanışmasının güçlendirilmesine dair retorikğin güçlü olduğu yorumu yapılabilmektedir. Ancak Oskay'ın da ifade ettiği üzere (1994, s.5) on dokuzuncu yüzyıldan bugüne kadarki

modern topluma geçiş süreci içerisinde insanlar, köylerindeki; eş-dostlarını, geleneksel hayatta kasaba ve kentlerde bile devam eden hısım-akraba bağıllık ve yakınlıklarını, aynı mekânda yıllarca yaşamakta olmanın kazandırdığı arkadaşlık bağlarını, dayanışmalarını, hemşerilik duygularını yitirmeye başlamışlardır. Modern dönemin kentleri ile birlikte yalnızca kentlerde yaşayan insanlar için değil, para ekonomisine geçen kırsal kesimin yerleşmelerinde yaşayan insanlar için de yabancılaşmanın gitgide daha yoğun yaşandığı bir sürece girilmiştir. Bugün gelinen süreçte modernitenin yaşandığı dönemin ve klasik sosyal bilimlerin toplumu açıklama biçimlerinin çok ötesine geçilmiştir. Bu yeni toplumunun yaşam biçimleri ciddi bir değişime uğramıştır. Güvenlikli siteler (Alver, 2007), ilişkilerde artan sosyal mesafeler (Bogardus, 1933), şöhret olma taleplerindeki patlamalar (Rojek, 2003) ve yeni teknolojilerle beraber artan sosyal medya etkileriyle beraber, kalabalıklar içindeki yalnızlık yeni toplumun kanonu haline gelmiştir.

Yalnızlık şüphesiz bütünüyle olumsuz bir durum değildir. Yaratıcı yalnızlık gibi yalnızlık türlerine dikkat edildiğinde yalnızlığın, üretim için önemli bir ortam oluşturduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte birçok dinsel söylemde, yalnız kalmanın ibadet etme ve Tanrı'ya yakınlık kurma noktasında önemli bir fırsat olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Toplumun yeni okunma biçimlerinde ise bir tercih biçimi olarak şekillenen yalnızlık olgusu; keşmekeşliğin, kalabalığın, sağlıklı yaşamın, dinlenmenin, ideolojilerden ve mahalle baskısından sıyrılmanın vs. bir çıkış noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu durumlar yalnızlıkla ne kadar ilintilidir? İnziva, kaçış, tek başlılık, yabancılık, dışlanmışlık gibi durumlar yalnızlık olgusuyla ilintili olmak ve yalnızlık olgusuna benzerlik göstermekle birlikte daha önce belirttiğimiz gibi yalnızlıktan farklı özelliklere sahiptirler. Yine de insanların bu olguyla hemhal olması artık yeni toplum biçimlerinde bir popülerliğe sahiptir. Dolayısıyla önceleri bir anomi şeklinde beliren yalnızlık olgusu, günümüzde popüler olmanın göstergesidir. Yalnızlık, mekânsal bağlamda, kent ve metropollerde bir zorunluluk arz etmektedir. Bugün büyük kentler başta olmak üzere birçok yerleşim yerinde birden fazla kişinin yaşayamayacağı konutların oluşturduğu rezidanslarla karşı karşıyayız. Goffmanvari (2017b) toplumsal düzen arayışları ve tanımlamaları artık yeni yalnızlık halleri üzerinden üretilmektedir. Kalabalıklar içinde ama farklı, yalnız ama dikkat çekmek isteyen, kaçan ama kovalanmak isteyen, seven ama

zora gelince hayatına dâhil etmeyen yalnız bireyin başrolde olduğu yeni toplum anlatıları, güçlü senaryolar olarak arz-ı endam etmektedirler.

Sonuç

Toplumunu okuma biçimleri, birbirinden farklı perspektif ve paradigmalardan beslenmektedir. Topluma dair her değerlendirme biçimi, toplumu belli bir noktadan tutarak işe koyulmaktadır. Belli problematikler ve fenomenler etrafında yapılan değerlendirmeler toplumu anlatma ve açıklamanın biçimleri olarak da gösterilmektedir. Toplumunu anlama ve açıklamanın sınırları, içerisinden bakılan paradigmanın referanslarınca belirlenmektedir. Sosyal bilimlerin doğuş sürecinde topluma ve bireye dair yapılan değerlendirmelerde ibre daima yapının yani toplumun lehine dönmekteydi. Toplumun yapısı ve içeriğine dair yapılan çalışmaların ekseriyeti yapıya odaklanmaktaydı. Toplumun ne olduğu, nasıl olması gerektiği, toplumsal bütünlüğün ve çatışmanın ne şekilde cereyan ettiği gibi soruların cevabı bireyi genel itibarıyla teğet geçmiştir. Mekanik ve organik dayanışma, tarihsel materyalizm, geleneksel-karizmatik-rasyonel meşruiyet tipleri esasında toplum tipolojilerine denk düşmektedir. Ancak modernleşmenin getirdiği yeni kentli birey tipi, toplumu yeniden gözden geçirmenin gerekliliği konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Modernleşme ve bireyselleşmenin getirdiği yalnızlık olgusunun, “yeni toplumun temel dokusu”nu oluşturduğu kabulü artarak devam etmiştir. Topluma dair yapılan ve yapılacak olan analizler bireyselleşmenin getirdiği yalnızlık hallerine odaklanmaktadır. Geleneksel dünyadaki toplumsal yapının olumsuz ötekisi olan birey, modern dönemde başrole geçmiştir. Topluma dair yapılan yorum ve yaklaşımların genel kabulü yalnızlığın temel belirleyen olduğudur. Risk toplumu, şeffaflık toplumu, ağ toplumu, kontrol toplumu gibi kavramsallaştırmaların dayandıkları temel referans kaynakları, yalnızlığın serdedilme tarzlarıdır. Toplumunu her tanımlama biçimi esasen yalnızlığın nasıl anlaşıldığı ve anlaşılması gerektiği bilgisini de vermektedir. Bu bakımdan yalnızlık, yapılan toplum tanımlarına göre her seferinde yeni anlamlar kazanmaktadır. Kimi yaklaşımlar toplumu açıklamada yalnızlığı, güvensizlik ve risk gibi kavramlarla finanse ederken; kimi analizler yalnızlığı birey ve özgür olmanın, ayakları üzerinde durmanın kanonu olarak konumlandırmaktadır. Yalnızlık kimi yerde imrenilecek bir şey iken, kimi yerde

iğrenilecek bir imgeyi çağrıştırmaktadır. Netice itibariyle toplumu anlatma çabası ve toplum halleri, yalnızlık hallerine göndermede bulunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Society Types and States of Loneliness

*

Ejder Ulutaş – Ahmet Gökçen

Muş Alparslan University

Every attempt to explain society in the modern era produces new theories or leans on several existing theories. Under the influence of Western Cartesianism, classical theorists explained and understood society through the concept binary. The distinction between traditional and modern world is that the distinction is configured through everyday life practices. The answers to the questions of what the traditional and the modern are, in most cases, reveal the ways in which the relationships in everyday life manifest. When referring to the traditional world, the relations are face to face, close and emotional, modern period is defined with reference to secondary or official relations. However, it is necessary to state that we are faced with new social definitions that have never been similar to their spouses.

In particular, social science theorists, in particular sociologists, have proposed their theses in order to explain the new social structure through various correlations, conceptual designs, imaginary narratives, relationship networks and the dynamics that they consider to be basic. This kind of disclosure of the new type of society is an indication of an important wealth in the name of science. Because, the types of societies that were previously based on simple or some binary classifications are now examined with multiple definitions. The positive side of this wealth in the name of science is that there are certain uncertainties produced by these theses for the society. The uncertainty of the new society exceeds the theoretical framework of the theorists.

Every reading style of society redefines the concepts of proximity and distance by their own perspectives. How to set social distances, the form of distance and proximity measures are predicted from the theoretical point of view. In addition to the individuality basis, different types of

loneliness are emphasized in a significant part of religious and worldly teachings. While the monotheistic religions construct the continuation of the human race through the theme of loneliness, they mention that the prophets are alone. It is accepted that having a reclusive life is a serious data about the level of religiosity. Concepts such as status, alienation, isolation, patience, age, gender, distribution of income, security in modern life are directly and indirectly related to loneliness. It is said that there are positive and negative aspects of loneliness. While loneliness is negative in the sense of abandonment, loneliness in the sense of retreat and being alone with itself is evaluated positively. While in non-modern societies individuality keeps a negative meaning, it refers to a desired process in modern societies. The ways in which societies define and position themselves determine the content of the approach to the concept of loneliness. The manners of reading society are fed by different perspectives and paradigms. Every form of evaluation about society is set to work by keeping it from a certain point. Evaluations around certain problems and phenomena are shown as forms of expressing and explaining society. The limits of understanding and explaining society are determined by the references of the paradigm.

During the emergence of social sciences, the pointer was always turning in favor of the society in the process of evaluating the society and the individual. The majority of the studies on the structure and content of society were focused on the structure. The answer of questions such as what society is, how it should be, the social cohesion and how the conflict takes place tends to be tangential to the individual in general. Mechanical and organic solidarity, historical materialism, and traditional-charismatic-rational types of authority in fact correspond to community typologies. However, the type of the new urban individual brought about by modernization warned about the necessity of reviewing the society. The acceptance of the concept of loneliness brought about by modernization and individualization has increasingly continued. The analyses that are made and will made regarding society focused on the state of loneliness caused by individualization. The individual, who is the negative other of the social structure in the traditional world, played a leading role in the modern era. The general acceptance of interpretations and approaches to society is based on the fact that loneliness is the main determinant. The main sources

of reference on which conceptions such as risk society, the society of transparency, the network society, the control society are the sources in which loneliness is manifested. Every form of identification of the society essentially informs how loneliness is and should be understood. In this respect, loneliness, according to the definitions of society, gains new meanings each time. Some approaches identify loneliness as insecurity and risk; some analyses are expressed in terms of being individual and free, and standing on their feet while explaining society. While loneliness is something to be envied in some places, it sometimes calls for a disgusting image. As a result, the attempt to explain society and the state of society refer to the state of loneliness.

Society types have been conceptualized by almost every social scientist being considered according to various social dynamics. These multiple definitions have important richness in terms of social science yet bring with them some uncertainties. Loneliness is not a phenomenon seen just in the new society types. However, its being that popular is specific to the new society types. Loneliness is a phenomenon frequently mentioned by sociology theorists rather than a psychological approach. The individualization phenomenon which is one of the basic features of the new society types, is coded as an important factor of loneliness. Loneliness can be said to have many dimensions like spatial, relational, religious, economic, cultural, political, class and etc. In this study, the psychological definitions and debates related to the loneliness phenomenon are put aside and where the states of loneliness coincide in the types of society is discussed through various concepts, social phenomena and institutions, theory/theorists and daily life practices. In the study, the sociological aspects of the loneliness phenomenon in the societies conceptualized by important social science theorists are analyzed. Thus, it focuses on sociologists' approaches to the new society types and their definitions of loneliness. In this context, it is aimed to create kind of a "conceptual loneliness map".

Kaynakça / References

- Alver, K. (2007). *Siteril hayatlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Arendt, H. (2014). *Totaliterizmin kaynakları-III*. (çev. İsmail Serin). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydemir, M. A. (2011). *Sosyal sermaye*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim toplumu*. (8. Basım). (çev. Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Bireyselleşmiş toplum*. (3. Baskı). (çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (çev. Kasım Özdoğan ve Bülent Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Becker, H. S. (2016). *Toplumu anlatmak*. (çev. Şerife Geniş vd.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Berger, P. L.; Luckmann, T. (2015). *Modernite, çoğulculuk ve anlam krizi*. (çev. Mustafa Derviş Dereli). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology & Social Research* 17, 265-271.
- Bourdieu, P. (2002). The forms of capital. *Readings in Economic Sociology*, (ed. Nicole W. Biggart). Oxford: Blackwell Publishing, p. 280-291.
- Castells, M. (2013). *Enformasyon çağı & Ekonomi, toplum ve kültür: Ağ toplumunun yükselişi* (Birinci Cilt). (3. Baskı). (çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- De J. G.; Jenny, van T.; Theo G. ve Dykstra, P. A. (2006). Loneliness and social isolation, in D. Perlman & A. Vangelisti (Eds.), *The Cambridge Handbook of Personal Relationships* (pp. 485-500). Cambridge: Cambridge University Press.
- De Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da demokrasi*. (çev. Seçkin Sertdemir Özdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Debord, G. (2012). *Gösteri toplumu*. (4. Basım) (çev. Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DiTommaso, E.; Spinner, B. (1997). Social and emotional loneliness: A reexamination of Weiss' typology of loneliness. *Personality and Individual Differences*, 22(3),411-421.

- Dove, P. (2015). *Loneliness vs. aloneness: What's the difference?*, https://www.huffingtonpost.com/pragito-dove/loneliness-v-aloneness-wh_b_8032702.html, 24.08.2015, e.t.: 10.01.2019.
- Eagleton, T. (2015). *Postmodernizmin yanılısamaları*. (3. Basım). (çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goffman, E. (2017b). *Kamusal alanda ilişkiler*. (çev. M. Fatih Karakaya). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2017a). *Etkileşim ritüelleri: Yüz yüze davranış üzerine denemeler*. (çev. Adem Bölükbaşı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Günerigök, M. (2018). *Risk toplumu ve din: Yeni bir sosyolojiye doğru*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.
- Haldun, İ. (2013). Mukaddime I,II. (haz. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Han, B.-C. (2017a). *Yorgunluk toplumu*. (çev. Samet Yalçın). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.
- Han, B.-C. (2017b). *Şeffaflık toplumu*. (çev. Haluk Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Heidegger, M. (2012). Niçin taşrada kalıyorum? (1934). *Özne*,16. Kitap, s. 205-207.
- Gazali, İ. (2014). *Uzlet (Yalnızlığım Faziletleri)*.(çev. Harun Ünal). İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Killeen, C. (1998). Loneliness: An epidemic in modern society. *Journal of Advanced Nursing*, 18(4), 762-770.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan felsefesi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- Mestrovic, S. G. (1997). *Duyguötesi toplum*. (çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Oskay, Ü. (1994). Kent ve kentlilik üzerine. *Varlık Dergisi*, 1036, 2-7.
- Peplau, L. A.; Perlman, D. (1979). Blueprint for a social psychological theory of loneliness, In M. Cook & G. Wilson (Eds.), *Love and attraction*. Oxford, England: Pergamon, 99-108.
- Putnam, R. (2000). Bowling alone: American's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Riesman, D. (2016). *Yalnız kalabalık*. (çev. Yeşim Erdem). Ankara: Heretik Yayınları.
- Ritzer, G. (2016). *Büyüsü bozulmuş dünyayı yeniden büyülemek*. (4. Basım) (çev. Funda Payzın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Rojek, C. (2003). *Şöhret*. (çev. Semra Kunt Akbaş ve Kürşad Kızıltuğ). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rokach, A. (2014). Leadership and loneliness. *International Journal of Leadership and Change*, 2(1), 48-58.
- Sayer, D.; Frisby, D. (2017). *Toplum*. (çev. Batuhan Bekmen). İstanbul: Habitus Yayınları.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü*. (3. Basım) (çev. Serpil Durak & Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2012). *Berber*. (çev. İkbay Özküraplı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sombart, W. (1998). *Aşk, lüks ve kapitalizm*. (çev. Necati Aça) İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sønderby, L. C. (2013). Loneliness: An integrative approach. *Journal of Integrated Social Sciences*, 3(1), 1-29.
- Svendsen, L. (2018). *Yalnızlığın felsefesi*. (2. Baskı). (çev. Mutar Erşen). İstanbul: Redingot Yayınları.
- Vattimo, G. (2012). *Şeffaf toplum*. (çev. Ümit Hüsrev Yolsal). İstanbul: Say Yayınları.
- Veblen, T. B. (2017). *Aylak sınıfın teorisi: Kurumların iktisadi incelemesi*. (3. Basım) (çev. Eren Kırmızıaltın ve Hüsnü Bilir). Ankara: Heretik Yayınları.
- Weiss, R. (1973). *Loneliness: The experience of social and emotional loneliness*. USA: MIT Press.
- Yaşar, M. R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 237-260.
- Younger, J. B. (1995). The alienation of the sufferer. *Advances in Nursing Science* 17(4), 53-72.
- <https://www.euronews.com/2018/01/17/britain-appoints-minister-for-loneliness-to-tackle-social-isolation>, 17.01.2018, e.t.: 09.01.2019.
- <https://www.euronews.com/2019/01/01/brits-should-take-their-grand-parents-on-family-holidays-minister-says>, 01.01.2019, e.t.: 09.01.2019.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ulutaş, E. ve Gökçen, A. (2019). Toplum tipleri ve yalnızlık halleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 1809-1835. DOI: 10.26466/opus.519612

Sanat Sosyolojisi Bağlamında Sanatın Sınırsızlığı ve Toplumsal Konumu Üzerine

DOI: 10.26466/opus.530180

*

Mustafa Demirtas*

*Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uşak / Türkiye
E-Posta: mustafademirtas35@gmail.com ORCID: [0000-0001-6384-6626](https://orcid.org/0000-0001-6384-6626)

Öz

Sanatın ne olduğuna, sanatın toplumdaki yerine dair bir uzlaşma henüz sağlanamamıştır. Sanat sözcüğü, sanatsal uygulamalardaki artışa bağlı bir değişkenlik kazanmakta ve sanat olarak görülen şeylerin belirsizliğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Sanatsal yaratımın sınırlarını çizmek giderek zorlaşmaktadır. Yani, her şeyin sanat eseri olabileceği ve herkesin sanatçı olarak nitelendirilebileceği bir çağda sanatın sınırlarının toplumsal süreçle nasıl bir ilişki içinde olduğu farklılık göstermektedir. Bir yandan, sanatın gizeminin estetikçi uzmanlar tarafından ısrarlı bir savunusu devam ederken; diğer yandan, sosyal bilimciler tarafından sanatın estetik dışı faktörlerle, toplumsal olarak nasıl inşa edildiği üzerinde durulmaktadır. Bu çalışma, sanat eserini içe dönük bir perspektifle incelemekten, yani sanatın biçimsel öğelerini analiz etmekten ziyade, sanatın estetik dışı faktörlerle olan ilişkisine odaklanacaktır. Sanatın toplumsal yaşama değişik biçimlerde nasıl nüfuz ettiğini göstermeye çalışacaktır. Sanat eserlerine yönelik çoğalmanın sanatsal üretimin yapısını nasıl değişime uğrattığını tartışmaya açacaktır. Sanatın tümüyle piyasanın hakimiyetinde olduğu bir toplumda sanata belli bir politik işlev yüklemenin, sanatın günümüzdeki dünyayı farklı bir biçimde üretmek açısından nasıl bir anlamı olduğu üzerinde duracaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sanatın gerçekliği, Toplum, Sınırsızlık, Piyasa*

On the Limitlessness of Art and Its Social Position in the Context of Sociology of Art

*

Abstract

There is no consensus yet about what art is and the place of art in society. The word art is changing depending on the increase in artistic practices and the unpredictability of what is seen as art is confronted. It is becoming increasingly difficult to draw the limits of artistic creation. So, in an age when everything can be a work of art and everyone can be considered an artist, how the limits of art are in a relationship with the social process differs. On the one hand, an insistent defense of the mystery of the art by the aesthetics experts continues; on the other hand, social scientists emphasize how art is constructed socially with non-aesthetic factors. This study will focus on the relationship of art with non-aesthetic factors, rather than examining the work of art with an introverted perspective, namely analyzing the formal elements of art. It will try to show how art penetrates social life in different ways. It will discuss how the proliferation of artworks changes the structure of artistic production. It will dwell on the meaning of ascribing a certain political function to the art from the point of producing the contemporary world in a different way in a society where the art is under the domination of the market entirely.

Keywords: *The Reality of art, Society, Limitlessness, Market*

Giriş

Günümüzde her şeyin sanat olabileceği, her şeye sanat denilebilecek bir dünyada yaşanmaktadır. Sanat sözcüğü, sanatsal uygulamalardaki artışa bağlı bir değişkenlik kazanmaktadır; sanat olarak görülen şeylerin belirsizliğiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Bir nesne, daha önce görülmemiş bir biçimde, sadece belli bir yoruma dayalı olarak sanat eseri olabilmektedir. Sanat kurumları nesnelere sanat olarak belirlenmesinde artık merkezi bir role sahip değiller. Gündelik yaşama ait nesnelere sanatsal bir kullanım ile sanat eserine dönüştürülmektedir. Sanatsal yaratımın sınırlarını çizmek giderek zorlaşmaktadır; hatta o, sınırların yokluğuyla nitelenmektedir. Bu durum, bir bakıma sanatın kapalı bir zümreyle ve belirli bir alanla birlikte düşünülmesi zorunluluğunu ortadan kaldırır; sadece ilgi alanları ve bilgileriyle uzmanlaşmış kişiler tarafından sahiplenilmesinin ve müze, konser salonu gibi alanlarla sınırlı kalmasının önüne geçer. Her şeyin sanat olabileceği ve sanatın her yere yayılabileceği bir gerçekliğe işaret eder. Yine de bu gerçeklik bugün sanatın düşmanı olarak görülmektedir. Yani, bir yandan bir özgürleşme olarak değerlendirilebilecek olan şey diğer yandan bir ölçsüzlüğe yol açmaktadır. Her şeyin sanat olabileceği bir dünya hem sanatın gündelik hayata sızması hem de değerini yitirmesi anlamına gelir. Bu çalışmada, sanatın sınırlarının toplumsal yaşamla nasıl bir ilişki içinde olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Sanatın toplumsal yaşama farklı şekillerde nüfuz etme biçimleri incelenecektir. Sanat eserlerine yönelik çoğalmanın sanatsal üretimin yapısını nasıl değişime uğrattığı tartışmaya açılarak sanatın tümüyle piyasanın hakimiyetinde olduğu bir toplumda sanata belli bir politik işlev yüklemenin anlamı üzerinde durulacaktır.

Sanatın sınırsızlığı ve toplumsal konumu üzerine düşünmek sanatın toplumsal olarak inşa edilmiş doğasını, kültürel kurumları, sanatçıları, sanattan bir çıkar bekleyen, sanata ilgi duyan bir izleyiciler bütünü ve bunlar arasındaki ilişkiler uzamını dikkate almayı gerektirir. Vera L. Zolberg'in belirttiği gibi, "sosyolojik açıdan bir sanat eseri, belli başlı toplumsal kurumlar aracılığıyla çalışıp, tarihsel olarak gözlemlenmesi mümkün eğilimleri takip ederek iş birliği yapan birden çok aktörün bulunduğu bir sürecin içindeki bir andır" (2013, s. 21). Bu bakımdan, sanat

toplumsal bağlamından ayrı bir şekilde tam olarak anlaşılabilir. Sanatçının ve sanat eserinin estetik dışı faktörlerle olan ilişkisi sanatın dışsal koşulların da etkisiyle belirlendiğinin ortaya koyulması açısından önemlidir. Bu çalışmada, bu koşulların nesnel, bireylere aşkın bağlarla bir araya geldiği ve toplumsal bir yapıyı oluşturduğu vurgulanacaktır. Böylece bütünsel bir toplumsal yapı ve bu yapı içinde belli bir konumda bulunan ilişkiler düzeneği de açıklanmaya çalışılacaktır. Sanatın toplumsal ve tarihsel bağlamına yoğunlaşarak, ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında sosyolojik bir çıkarımda bulunulacaktır.

Sanat ve Zanaat Birlikteliği

Sanatın sınırlarının toplumsal yaşamla nasıl bir ilişki içinde olduğunun gösterilmesi için öncelikle sanat eserlerine ilişkin çoğalmanın arka planına bakılabilir. Sanat sayılabilecek şeylerdeki çoğalmanın en önemli dinamiklerinden birinin uzun yıllardır kaybolan sanatla hayatın tekrar birleştirilmesi yönündeki arzu olduğu söylenilebilir. Zira modern sanat sisteminde sanat ve hayatın birlikteliği (yani, estetik kaygıların yararlılıkla, bir işlevsel bağlamla ilişkili olarak düşünülmesi) yerini bir ayrılığa bırakmıştır. Modern sanat sistemi üretilen bir şey olarak iki yüzyıllık bir geçmişe sahiptir; diğer bir ifadeyle, beğenin ince zevklerine hitap eden güzel sanatlar on sekizinci yüzyılda kurumsallaşmıştır ve bir öz, yazgı değil; Avrupa icadıdır. Resim, heykel, müzik ve şiir gibi farklı kültürel pratiklerin oluşturduğu, müze, konser salonu gibi kurumlar tarafından biçimlenen bir alanı betimlemenin yolu olarak açığa çıkmıştır. Bu pratikler ve kurumlar estetik duygular yaratan, kendi içinde bir anlamı olan ve başlı başına amaç olarak gerçekleşen insan faaliyetlerini ifade ederek nesnelere sanat olarak belirlenmesinde merkezi bir rol oynar. Ayrı ayrı uzmanlık alanlarını oluşturarak sanat eserlerinin modern anlamdaki görünümünü sağlar. Bunun öncesinde, iki bin yıldan fazla süren daha geniş kapsamlı ve daha faydacı bir sanat sistemi söz konusudur. Yani, sanatın yaşamın içinde yer aldığı, sanat ve zanaat karşıtlığının oluşmadığı uzun bir tarihsel süreç yaşanmıştır.

Sanatın modern Yunancadaki karşılığı *techné*dir; bu kelime eski Yunancada zanaat anlamına gelir. Yani, her türlü insani beceriyi ifade et-

mek için kullanılır. Klasik yazarlar bugün sanat olarak görülen resim, heykel, mimari ve müzikten bahsederlerken sanattan ziyade güzelliği kastediyorlardı (Jusdanis, 2012, s. 17). Eski Yunanlılar için güzellik ise imal ve icra etme kabiliyetiyle ilişkiliydi; beceri ve zarafetle icra edilen insan etkinliğine, sanat ve zanaat birlikteliğine işaret ediyordu. Aslına bakılırsa, bu birliktelik on sekizinci yüzyıla kadar devam eder. Bu uzun süreçte, sanatçı ve zanaatçı terimleri birbirlerinin yerine kullanılır. Larry Shiner'in *Sanatın İcadı* isimli ayrıntılı çalışmasında belirttiği gibi:

XVIII. yüzyıldan önce "sanatçı" kelimesi yalnızca ressam ve besteciler için değil aynı zamanda ayakkabıcılar, at arabası tekerleği yapımcıları, simyacılar ve liberal sanatlar öğrencileri için de kullanılabiliyordu. Sözcüğün modern anlamıyla ne sanatçılar vardı ne de zanaatçılar; bir techne'ye ya da ars'a göre, bir sanat/zanaat göre şiir ya da resimler, saat ya da ayakkabılar üreten zanaatçı/sanatçılar vardı sadece (2013, s. 12).

Bu bakımdan, on sekizinci yüzyılın sonuna kadar sanatçı/zanaatçının yaratımcıdan ziyade imalatçı olarak görüldüğü ve eserlerine de başlı başına bir amaç olmasının yerine belli amaçlara hizmet eden şeyler olarak bakıldığı söylenebilir. Bugün müzelerde görülen şeylerin neredeyse hepsi belirli bir mekân için tasarlanmış veyahut belirli toplumsal amaçlara hizmet eden şeyler olarak imal ediliyordu. Örneğin, Shiner'in ifade ettiği gibi, "eski dünyada kullanılan geniş anlamıyla 'müzik', sessizce ve estetik kaygılarla dinlenecek bir şey değil, tören alaylarına, içkilere eşlik edecek ve hepsinden önemlisi de ezberleme, iletişim ve dinsel ritüelleri destekleyen yararlı bir öge olarak çalınacak ve söylenecek bir şeydi" (2013, s. 52). Sanat güzel, faydalı, eğlenceli olarak görülen nesnelereyle hayatın içinde, toplumla birlikteliği ölçüsünde değer kazanıyordu. On sekizinci yüzyılın akışı içerisinde sanat piyasasının ve yeni orta sınıf bir izleyici kesimin açığa çıkması, müze, konser ve telif hakkı gibi kurumların oluşmasıyla sanat/zanaat bütünleşmesi bir çözülmeye uğramıştı. Yine de On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, sanat sadece kendi kendilerini amaç olarak sunan, esin ve dehayla ilgili bir mesela olarak görüldü. Sanatçıyla zanaatçı birbirinin zıddı haline geldi ve sanatçı güzel sanat eserlerinin yaratıcısı konumuna getirildi. Bu yüzyıldan itibaren, sanat ve toplum

karşıtlığından bahsedilmeye başlanılırken, sanatsal olanın anlamına yönelik soru da değişmeye yüz tuttu. Bu soru şüphesiz anlamsız değil, ancak onun nasıl cevaplanacağı hakkında günümüze kadar henüz pek bir uzlaşının da sağlanıldığı görünmüyor. Ayrıca, etrafımızın sürekli farklı sanat biçimleriyle kuşatıldığı bir çağda soru güncelliğini korumayı başarıyor.

Sanatsal Olan Nedir?

Sanatla hayatın birleştirilmesi arzusu sanatsal nesnelere çoğalmasının arka planında yer alan tek etken değildir. Günümüzde, bu çoğalmanın arka planında yer alan yeni dinamik sanatsal olana dair sorunun değişmesiyle ilişkilidir. Sanatsal soru artık “yeni olan bir şeyin nasıl ortaya çıkarılabileceği?” sorusu değil, “çevremizdeki nesnelere nasıl bir şey yapabiliriz?” sorusudur. Bu hususta, 1960’lı yıllardan beri görülen şey, sanatçının çoğunlukla eser üretiminden kurtarılmaya çalışılmasıdır. Burada bir adım öteye gidilirse şu soruyla da karşı karşıya kalınır: Sanatsal bir eserde iş başında olan nedir? Sanatsal bir esere değerini, anlamını veren nedir? Martin Heidegger düşünülürse, o bu soruları, var olanın varlığının sanat eserinde kendince açılması olarak yanıtlardı. Bu açılma, yani dışa çıkma var olanın hakikatinin eserde vuku bulmasına dayalıydı: “Var olanın hakikati kendini sanat eserine koyar. Sanat kendini hakikate koyar” (Heidegger, 2011, s. 32). Heidegger için sanat, hakikatin var olması, hakikatin kendini sanat eserinde açığa vurmasıdır. Fakat var olanın varlığının unutulduğu, sanatın hakikatten uzaklaştığı ve giderek nesnelere tıka basa dolu olunan bir dünyada sanatsal bir eser nasıl ortaya konulabilir?

Sanatçıların bugün yeni şeyler yaratmaktan, bu şeylerde hakikatin açılımını sağlamaktan ziyade, var olan nesnelere seçimler yaparak sanatsal yaratıcılıklarını gerçekleştirdikleri görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir şeyleri yapan sanatçı konumundan ya da sanatçının yaratılan sanat nesnesinden ayrılamayacağı konumundan¹ bir şeylerin seçimini

¹ Bu görüşe ilişkin olarak Zolberg şunu belirtir: “Resimlere ‘bir Rembrandt’ veya ‘bir Van Gogh’, operalara ‘bir Mozart operası’ diye atıfta bulunulmasının ya da bir sanatçı isminin sığata dönüştürülüp belirli bir stilin karşılığı olarak, ‘Wagner vâri motifler’ veya ‘Joyce vâri epifaniler’ gibi, kabul edilmesinin arkasında bu

sağlayan sanatçı konumuna geçilmiştir. Sanat nesnesinin yaratılan bir şeyden seçilen, tercih edilen bir şeye dönüşmesinde yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra meydana gelen yeni sanat hareketleri ve yaklaşımlarının modernizme karşıtlıkları üzerinden sanatın sınırlarını yıkmaya ve sanat ile hayat ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik girişimleri yatmaktadır. Bu girişimlerle yüksek sanatı gündelik hayattan ayıran büyük modernist ayırım aşındırılmıştır. Performans sanat, neo-dada, video, neo-gerçekçilik gibi sanatsal yaklaşımlarla sanat belirli bir elitist izleyici ve eleştirmen kesiminin, o kesimde cereyan eden piyasa ilişkilerinin bir aracı olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu durum, yaratıcı bir süreç olarak sanatta önemli bir dönüşüme neden olur. Söz konusu olan artık bir nesne yaratmak yerine, var olan nesnelere arasından seçimlerde bulunarak onları başka bir bağlamda özgün bir niyete göre yeniden kullanmaktır. Marcel Duchamp'ın² bisiklet tekerleği ya da pisuar gibi üretilmiş bir nesneyi kullandığında yaptığı budur. Duchamp, onları imzalayıp sanat sergisine gönderdiğinde, bireysel üretim kategorisini olumsuzlamaktadır (Bürger, 2014, s. 109). Ayrıca, üretilmiş nesne aracılığıyla temsili arkasında bırakarak kendini bu nesnelere sınırlar. Maurizio Lazzarato, Duchamp'ın teknikleriyle ilgili olarak, "hazır-nesneden dolayı ortada herhangi bir 'temsil' yoktur, sadece 'takdim' vardır" der (2017, s. 45). Dolayısıyla, işlevsel bir nesne sanatçının seçimi ve takdimiyle birlikte müzede sergilenen estetik bir nesneye, bir sanat eserine dönüşmektedir. Seçme eyleminin kendisi bir resim çizmek ya da edebi bir metin yazmak kadar sanatsal süreci kurmada belirleyici olur. Bu açıdan Nicolas Bourriaud, Duchamp'la ilgili olarak şunu söyler:

Duchamp, bir zihin çalışması olarak imal edilmiş nesnelere kullandığında (şişe kurutucusu, pisuar, kar küreği), sanatçının el becerisi yerine nesneye yönelen bakışına vurgu yaparak "yaratıcı süreç" sorunsalını dönüştürdü. Seçme ediminin, tıpkı yaratmak, resim çizmek ya da heykel yapmak kadar sanatsal süreci kurmada

düşünce yapısı vardır" (2013, s. 18). Yani, büyük sanat eserlerinin yaratıcılarından, sanatçıların kişiliklerinden ayrılmayacağı düşüncesi söz konusudur. Bu düşünce, halen varlığını sürdürmektedir.

² *Duchamp, dadaizmin en etkili figürlerinden biridir. Zira, dadaist akım da "birbirlerinden ayrı olan şeyleri hemen birbirine katmak ve yaratıcı bir çalışmanın ürünü gibi görünen şeyleri ortadan kaldırmak istemektedir" (Farago, 2017, s. 223). Sanatı, sınırsız bir düzenlemeyle harmanlamaya çalışmaktadır.*

yeterli olduğunu ileri sürdü. Bir nesneye yeni bir fikir getirmek zaten bir üretilimdir. Duchamp böylece yaratma teriminin tanımını tamamlar: Yaratmak bir nesneyi yeni bir senaryoya sokmaktır, onu bir öyküde bir karakter olarak ele almaktır (2004, s. 41).

Yaşamın içindeki herhangi bir nesne sanatsal bir kullanımla harekete geçirilebilir. Burada önemli olan artık var olan nesnelerin nasıl kullanılacağıdır. Sanatçı, daha önceden var olan nesnelerin ve satışa çıkmış ürünlerin dünyasında sanatsal olanı kurar.

Sanatın Toplumdaki Konumu

Her nesnenin sanat eseri olabileceği düşüncesi, sanatın müze duvarlarının ya da konser salonlarının dışında yaşanan dünyanın gerçekliklerini kucaklaması kültür endüstrisinin her şeyi kapsayan ortamıyla birleştiğinde insanın sanatta neye inanıp değer vereceği ya da sanatın anlamının ne olabileceği sorusunu doğurmaktadır. Evet, bahsedilen iki dinamîğe bağlı bir biçimde sanat belirli kurumsal yapılanmaların dışına çıkarak, belirli bir zümreyle sınırlı kalmayarak toplumun her alanına yayılması açısından olumlu bir yönelim sergilemektedir; ama madalyonun öteki yüzüne bakıldığında, sanatın sınırlarının yokluğunun bugün sanatın düşmanı olduğu da görülmektedir. Sanatçılar sanatın sınırlarını yıkmaya uğraşırken, sanat ile yaşam ayrımı tekrar ortadan kaldırılmaya çalışılırken en marjinal ya da en sıradan şey bile estetikleşmektedir, sanatsal bir meta haline gelmektedir.³ Adorno'nun kültür endüstrisi kavramı düşünüldüğünde sanat zaten uzun zamandır bir meta türüdür, yani "tüketime uygun biçimde hazırlanmış, kayda alınmış, endüstri üretimine uyarlanmış, pazarlanabilir ve değiştirilebilir bir üründür" (2014, s. 97). Adorno, günümüzde kültürün her şeye benzerlik bu-laştırdığını söyler. Filmler, radyo, dergiler bir sistem meydana getirerek

³ Bu girişimler, sanatın, edebiyatın ve müziğin ölümüne yönelik tartışmaların da artmasını sağlar. Shiner'ın belirttiği gibi, masumiyetle aşırılık arasında salınımlı bir hal sergiler: "Yorganları güzel sanat müzelerine veya ucuz romanları edebiyat müfredatına almaktan tutun da sokak gürültülerinin senfoni salonlarında seslendirilmesine kadar. Bu kadar çok eksantrik el işiyle, yazının, gürültünün ve performansın güzel sanatlara dahil oluşu, bazılarının sanatın, edebiyatın ya da klasik müziğin 'ölümü'nden ümitsizce söz etmesine yol açıyor" (Shiner, 2013, s. 19).

hep birlikte söz birliği içinde üretimin öngörülebilir şematizmi tarafından önceden sınıflandırılmaktadır. Adorno'ya göre, "kültür, açıkça ve fütursuzca, herhangi bir meta üretimi sektöründeki üretim kurallarına uyan bir sanayi haline gelmiştir. Kültürel üretim, bir bütün olarak kapitalist ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır" (Bernstein, 2014, s. 19). Piyasanın iktidarı tarafından ele geçirilmiştir. Zira kültür modernite süreciyle birlikte piyasa üzerinden dayatılmaktadır, kültür endüstrisi tarafından düzenlenmektedir. Kültürün piyasanın/sermayenin iktidarı tarafından ele geçirilmesi sanatın toplumsal alandaki konumlanışını da büyük ölçüde belirlemektedir. Örneğin, bir film genelde tüketici gereksinimlerine göre yapılmaktadır, tüketici gereksinimlerini belirleyen ise piyasadır. Pek çok filmin birbirine benzediği, başından nasıl biteceği ya da kimin ödüllendirilip cezalandırılacağı bilinmektedir. Adorno, "A ve B filmleri arasındaki ya da değişik fiyattaki dergilerde yer alan öyküler arasındaki gibi keskin ayrımlar, gerçek farklılıkları yansıtmaktan çok tüketicilerin sınıflandırılmasına, örgütlenmesine ve kayda geçirilmesine hizmet eder. Her şey için uygun bir şey öngörülebilir ve böylelikle bu işlemlerden kimse kaçamaz" der (2014, s. 51). Ya da çoğu müzik kültür endüstrisinin teknikleriyle kısa sürede tüketilmek için icra edilmektedir. Buradaki amaç "tüketici gereksinimlerinin kültür endüstrisi tarafından giderilebileceğini göstermek, öte yandan da bu gereksinimleri insanın hep bir tüketici, sadece kültür endüstrisinin bir nesnesi olarak yaşamasını sağlayacak biçimde düzenlemektir" (Adorno, 2014, s. 75). Kültür endüstrisi tüketici gereksinimlerini üretebilir, düzenleyebilir ve denetim altına alabilir. Bunun da ötesinde, "tüketicinin zihnine, kendisine ne sunuluyorsa onunla yetinmesi gerektiğini kazır... Kültür endüstrisi gündelik yaşamı cennet gibi sunar... Eğlence, kendini eğlencenin içinde unutmak isteyen teslimiyetçiliği daha da arttırır" (Adorno, 2014, s. 75).

Kısacası, kültür endüstrisi ya da piyasa, tüketiciye kendisine ne sunuluyorsa onunla yetinmesi gerektiği bir dünya açar. Bu dünyada tüketicilere sınıflandırılacak hiçbir şey bırakılmaz ve sanatın kültür endüstrisi dışında ayrı bir alan olarak var olması güçtür.⁴ Çünkü

⁴ Adorno için sanatın ayrı bir alan olarak var olması, öteden beri ancak burjuva sanatı biçiminde mümkün olabilmektedir. Bunun dışında, "piyasa üzerinden dayatılan toplumsal amaçsallığın olumsuzlanması olarak sanatın özgürlüğü bile, meta ekonomisine özünden bağlı kalır. Kendi yasasına bağlı kalarak meta toplumu olumsuzlayan saf sanat yapıtları, her zaman birer metaydı" (2014, s. 95).

Adorno'ya göre kültür endüstrisinde sanat sadece "bir meta türüdür, yani tüketime uygun biçimde hazırlanmış, kayda alınmış, endüstri üretimine uyarlanmış, pazarlanabilir ve değiştirilebilir bir üründür" (2014, s. 97). Kültür endüstrisi, sanatın tüketim alanına dönüşümünü, tek ilkesinin satılık bir meta hale gelmesini kararlı bir biçimde hayata geçirmiştir.

Bununla birlikte, yirmi birinci yüzyılda sanatın yalnızca kitlesel tüketiminin değil aynı zamanda kitlesel üretiminin de yapıldığı yeni bir çağa girildi. Herkes, son derece kolay teknik bir işlemlerle, çektiği bir videoyu internet yoluyla sergileyebilir. Facebook, YouTube, Twitter gibi iletişim yollarıyla fotoğraflar, videolar sunulabilir. Bu da Dieter Roelstraete'in ifadesiyle, "bugün çağdaş sanatın bir kitle kültürü uygulaması olduğu anlamına gelmektedir" (2013, s. 67). Aslında hem kitle kültürü tarafından tüketilen hem de üretilen bir uygulama. Elbette, çağdaş sanat kavramı sanatçıların gündemine girdiğinde kitle üretiminin dışında bu terimin içeriğini dolduran farklı şeyler de açığa çıktı. Örneğin, eleştirmenin rolü giderek bir küratör tipi tarafından yerinden edilmeye başlandı ya da Guangzhou'dan İstanbul'a kadar dünyanın pek çok şehrinde bienaller ortaya çıktı, sanat fuarları ve müzayede evleri gibi kurumlarla birlikte çağdaş sanatın da piyasayla bağları hızlı bir şekilde kuruldu.⁵ Moskova ya da İstanbul Bienali katılımı gereken toplanma yerleri olmaya başladı. Bu hususta, sanat, çağdaş olsa da olmasa da Bernard Stiegler'in sanata dair yaklaşımı da dikkate alınmalıdır: "Üzerimizde bir etkiye sahip olmasından, bir tutku barındırmasından dolayı inandığımız ve kıymet verdiğimiz her şey gibi, sanat da belli pratiklerin, bir başla deyişle özenin, çarelerin ve başta küratörler olmak üzere her türden vaizin, rahiplerin, katılmamız gereken ayinlerin, Moskova Bienali de dahil, toplanma yerlerinin olmasını gerektirir" (2012, s. 37). Yani, sanatın kurumsal bir boyutu vardır, onu icra edenlerin uyması gereken kurallar, gerçekleştirilmesi gereken edimler söz konusudur.

⁵ Hito Steyerl'in şu sözü bile çağdaş sanatın piyasayla nasıl bir ilişkisi olduğunu gözler önüne sermektedir: "Şu ya da bu büyük ölçekli bienalin, kentin hangi periferik semtinde yer alacağına karar verirken dönen rüşvetleri bir düşünün" (2013, s. 89).

Sanatın Gerçekliği

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ve yirmi birinci yüzyılın ilk yirmi yılında hâkim olan sanatsal yaklaşım, her şeyin sanat eseri olabileceği ve herkesin sanatçı olarak nitelendirilebileceği yönündedir. Sanat eseri artık yeni bir şeyin ortaya çıkarılması meselesi olmaktan çıkıp sahip olduklarımızla nasıl bir şey yapabiliriz, gündelik yaşamımızı oluşturan nesnelere nasıl yeni bir anlam üretebiliriz meselesine dönüşmektedir. Halihazırda üretilmiş olan nesnelere dayanan çalışmalar üreten sanatçılar sanatın ayrı bir alan olarak var olmasına karşı çıkararak sanat ile hayat ayrımını ortadan kaldırmaya çalışırlar. Fakat sanatın yaşamın içine tekrar nüfuz etmesi kitlesel üretimin ve tüketimin çağdaş bağlamında sanata ve sanatçıya bir özgünlük sağlamaz. Bugün sanatsal üretimin sınırsızlığında tikel sanatçıyı diğer sanatçılardan ayırt edebilecek bir ölçüt varsa bu yine çok sınırlı sanat uzmanlarının ya da koleksiyoncuların elinde görünür. Sanatçıya değerini verecek, bir eserin özü gereği gizemli olduğunun sırrına varabilecek ve bir estetik yargıyı ortaya koyabilecek seyirci de söz konusu değil. Sanatın tümüyle piyasanın hakimiyetinde olan bir toplumda sınırsız olması sanatın en büyük düşmanı gibi görünür. Peki, sanat böyle bir toplumda hangi anlama sahip olabilir?

Burada belirtilmek istenen şey, bu toplumsal gerçeklik içinde sanatsal üretimin alternatif bir yaratımla, gerçeğin yeniden icadıyla ilişkiye sokulmasıdır. Anlamli bir sanat anlamli bir dünyanın, anlamli bir tür yeni gerçekliğin inşasının gücüne geçiş süreciyle birlikte düşünülmelidir. Bunu belirtmek, sanata belli bir işlev yüklemek anlamına gelir, yani piyasanın düzenleyici sisteminden çıkacak, onun anlamsız döngüselliğini kırarak ve yaşamın önemini vurgulayacak bir sanatsal yaratım sürecini gerçekleştirmek demektir. Günümüz dünyasında sanata böyle bir rolün atfedilmesi gerekir; bu rol sadece estetiğe dayalı bir rol değil, aynı zamanda politik de bir roldür. Bu bakımdan Jacques Rancière'in belirttiği gibi, "sanatı politik kılan temel unsur, dünyanın düzenine dair aktardığı mesajlar ve duygular değildir. Toplumun yapılarını, toplumsal grupların çatışmalarını ve kimliklerini temsil etme tarzı da değildir. Tam da bu işlevlerle arasına koyduğu mesafe, tesis ettiği zaman ve mekân, bu zamanı şekillendirme ve bu mekânı doldurma tarzı, sanatı politik kılar" (2012, s. 27). Politikaya temas eden bir sanat, kültür endüstrisinin ve tahakkümcü

kurumlarının baskılarına karşın dünyayı yeniden şekillendirmek, başkaca üretmek isteğiyle ve beşerî olanın muhalif gücüyle harekete geçirilmelidir. Zira, “sanata özgü olan, maddi ve simgesel mekânın yeniden şekillendirilmesidir. Ve sanat bu yolla siyasete temas eder... Sanat ortak yaşam biçimlerinin kuruluşunda rol oynar” (Ranciere, 2012, s. 28). Ortak olanı, yani duyulur olanı yeniden şekillendirmek için yeni ilişkiler kurar. Rancière’in söylediği gibi:

Siyaset ile estetik arasındaki ilişki, daha kesin bir biçimde söylersek, siyasetin estetiği ile “estetiğin siyaseti” arasındaki ilişkidir; yani sanat pratiklerinin ve sanatın görünürlük formlarının, bizzat duyulurun paylaşımında ve yeniden biçimlendirilmesinde devreye girme tarzıdır; bu pratikler ve formlar, duyulur olanın mekanlarını ve zamanlarını, öznel-erini ve nesnel-erini, ortak olanı ve tekil olanı belirler. Filozof tarafından soyut ressamın beyaz bir duvarda yalnız başına asılı “yüce” tuvaline ya da sergi küratörü tarafından enstalasyona ya da ilişkisel sanatçının müdahalesine yüklenen görev, ütopya söz konusu olsa da olmasa da, aynı mantığın parçasıdır: Duyusal deneyimin normal koordinatlarını askıya alan bir sanat “siyaseti” (2012, s. 29).

Sanat sadece tüketim nesnel-erinin statüsünden radikal biçimde farklılaşan nesnel-er ürettikçe siyasi bir güce sahip olma potansiyeli edinecektir. Piyasa ise sanatın siyasi bir güç olma potansiyelini altüst etmektedir. Antonio Negri’ye göre, “piyasanın iktidarı, tekilleşme ve birisi için ya da bir şey için değer arz etme olanağını ortadan kaldırarak tüm güçleri soğurmuştur. Üretmek olanağını yok etmiştir. Yaratıcılık ka- buğuna çekilmiştir. Piyasanın büyük döngüsel makinesi öznel-erini hiçliğini üretiyor. Piyasa yaratıcılığı yok ediyor” (2013, s. 37). Böylece sanatın tekilliği bir fiyata indirgeniyor, piyasa güçleri tarafından siliniyor. Bu hususta Negri, “özel olarak sanatı yeniden kendine mal etmek, sanat yapıtını bir fiyata indirgemek sanatı yok etmektir” der (2013, s. 45).

Sonuç Yerine

Sanatın günümüzde toplumun her alanına yayılması ve sanatçıların sanatın sınırlarını yıkmaya çabalamaları her şeyin sanatsal bir meta haline

gelebilmemesine engel olmuyor. Yine de sanat, içinde taşıdığı eylemle başka gerçekliklerin kurulmasına, anlamlı bir dünyanın inşasına katkı sağlayacak bir güçtedir. Bununla birlikte, piyasa ve koleksiyoncular için üretilmek yerine, yerleşik değerleri alaşağı edebilecek yöntemler, üretimler açığa çıkarabilmelidir. Paul Klee'nin (2017) ifade ettiği gibi, sanatçının tüm iyimserliğiyle şunu diyebilmesi önemlidir: "Şu andaki biçim bakımından bu dünya mümkün olan tek dünya değildir" (s. 43). Sanat başka dünyalara, başka gerçekliklere ve kişiliklere açılan bir yoldur. Sanatçıya yüklenmesi gereken rol de bu dünyaları ortaya çıkarmasıdır. Şu unutulmamalıdır ki, sanatın gerçekliği salt yaşantının gerçekliği değildir, daha iyi bir dünyayı yaratabilecek hayal gücünün de gerçekliğidir. Alternatif insan ilişkilerinin ve kurumlarının hayal edilebileceği ayrı bir insan pratiği alanıdır. Jeanette Winterson (2016), "sanat sıra dışıdır; alışlagelmiş yöntemle onu ehlileştirerek ya da yemleyerek kalıplara sokmaya çalışmak nafiledir" der (s. 17). Sanatın görevi sıra dışı bir ufuk açmaktır. Bunu sağlayabilmek için verili dünyayı sanat vasıtasıyla aşmak gerekir. Zira sanatın dünyayı yeniden inşa edebileceği bir hareket alanı vardır. Bugün sanatın sınırının bu hareket alanına dayalı olarak kurulması gerekir. Diğer türlü, kapitalizmin tüketime odaklı izleyici kitlesiyle, kendisini finanse eden endüstrisiyle aynı hizada olan sanatının dünyayı özgürleştirici bir yönde dönüştürmesi mümkün görünmüyor. Aksine, bu sanatın bir bütün olarak kapitalist ekonominin vazgeçilmez bir parçası haline geldiği, sadece bir tüketim alanına dönüştürülmeye çalışıldığı görülüyor. Sanat fuarları, müzayede evleri gibi kurumlar ve yeni zengin olmuş koleksiyoncuların sanat eserlerini elde etmeye dair sınırsız tutkularıyla sanatın değeri bir meta olmayla özdeşleştiriliyor. Sanat, eleştirdiği güçler tarafından her geçen gün biraz daha fazla ele geçirilme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor. Yine de sanat yapmak özünde bir kopuş yaratmaksa, bu kopuş verili hayatın sürekliliğinde, var olanın sürekliliğinde gerçekleştirilmelidir. Yani, Var olana meydan okuyan, sermayenin iktidarı karşısındaki bir hayal gücünün gerçekliğiyle sanatsal olan yeniden oluşturulmalıdır. Sanatın politik imkânı da tam olarak bu gerçeklikte yatmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**On the Limitlessness of Art and Its Social Position in
the Context of Sociology of Art**

*

Mustafa Demirtaş

Uşak University

Today, we live in a world where everything can be art, everything can be called art. The word art has changed depending on the increase in artistic practices. This changing has confronted us with the uncertainty of what is seen as art. Moreover, it makes difficult to draw the limits of artistic creation. On the one hand, the ambiguity of the limits of art eliminates the necessity to think of art with a closed clan and a certain area, on the other hand, a world in which everything can be art means both art seeps into everyday life and loses its value. In this context, the following questions arise: What is today in an artistic work? What gives meaning to an artistic work? Generally speaking, it is seen that artists perform their artistic creativity by making choices from existing objects rather than creating new things and opening truth in these things. The artist has become an artist who provides the choice of something. The artist who did something before has become an artist who has made the choice of something in our age.

This results in a significant transformation in art as a creative process. Rather than creating an object, it is only a matter of choosing from existing objects. It is to reuse them in a different context according to an original intention. Therefore, a functional object is transformed into an aesthetic object, a work of art, displayed by the artist's choice and presentation. The act of choice is decisive in building the artistic process as much as drawing a picture or writing a literary text. Any object in life can be activated by an artistic use. What is important here is how will existing objects be used. The artist establishes the artistic one in the world of objects and products that are already on sale. The idea that every object can be a work of art enables art to embrace the realities of the world, which are

experienced outside the museum walls or concert halls. However, this situation, combining with the all-encompassing environment of the cultural industry, raises the question of what one believes in and values art or what the meaning of art can be. While artists are trying to break the limits of art, the distinction between art and life is eliminated, and even the most marginal or ordinary thing becomes an artistic commodity. For example, a film is usually made according to consumer requirements, but the market determines the consumer requirements. It is known how many films resemble each other, how they will end up or who will be rewarded and punished. In the last instance, the culture industry in our age is in a position to produce, regulate and control consumer needs.

The culture industry or the market opens a world where the consumer should be content with what he or she is offered. In this world, there is nothing left to be classified as consumers and it is difficult for art to exist as a separate area outside the cultural industry. The cultural industry has steadily realized the transformation of art into a consumption area and the only principle of it has become a commodity for sale.

However, today we are in a new era in which not only mass consumption of art, but also mass production was made. Everyone can display a video that he made in an extremely simple technical process via the Internet. The artistic approach that prevailed in the first twenty years of the twenty-first century is that everything can be a work of art and that everyone can be considered an artist. The work of art is no longer a matter of discovering something new, but what we can do with what we have, has become a matter of how we can produce a new meaning with the objects that make up our daily lives. Artists producing works based on objects already produced try to eliminate the distinction between art and life by opposing the existence of art as a separate field. But art's penetration into life does not provide an authenticity to art and artist in the contemporary context of mass production and consumption. Today, in the infinity of artistic production, if there is a criterion that can distinguish the specific artist from other artists, this still appears in the hands of very limited art experts or collectors. There is no spectator who can give artist his value, conceive the secret of a work is quintessentially mysterious and give an aesthetic judgment as well. Therefore, the limitlessness of art in a society dominated by the market seems to be the greatest enemy of art.

This study, which discusses such arguments, focuses on how the boundaries of art relate to the social process in a time when everything can be a work of art and everyone can be considered an artist. It examines how art penetrates social life in different ways. It discusses how the proliferation of art works transforms the structure of artistic production. It urges upon the meaning of installing a certain political function in art in a society where art is entirely dominated by the market. Because art has a force that will contribute to the establishment of other realities and the construction of a meaningful world with its action. The given world must be overcome with art. Art has an area of movement that can rebuild the world. The limit of art should be established based on this movement area. In other words, the artistic being must be recreated with the reality of an imagination. This study aims to question the political possibilities of art with this reality.

Kaynakça / References

- Adorno, W. T. (2014). *Kültür endüstrisi-kültür yönetimi*. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Bernstein, M.J. (2014). Sunuş. *Kültür endüstrisi-kültür yönetimi* içinde (s. 9-30). Nihat Ülner, Mustafa Tüzel ve Elçin Gen (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Bourriaud, N. (2004). *Postprodüksiyon*. Nermin Saybaşıllı (Çev.). İstanbul: Bağlam.
- Burger, P. (2014). *Avangard kuramı*, Erol Özbek (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Farago, F. (2017). *Sanat*, Özcan Doğan (Çev.). Ankara: Doğu Batı.
- Heidegger, M. (2011). *Sanat eserinin kökeni*. Fatih Tepebaşıllı (Çev.). Ankara: De Ki.
- Jusdanis, G. (2012). *Kurgu hedef tahtasında: Edebiyatın savunusu*. Çiçek Öztekin (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Klee, P. (2017). *Modern sanat üzerine*. Kaan Çaydamllı (Çev.). İstanbul: Altıkırkbeş.
- Lazzarato, M. (2017). *Marcel Duchamp ve işin reddi*. Sercan Çalçı (Çev.). İstanbul: Kolektif.
- Negri, A. (2013). *Sanat ve çokluk*. Serkan Sözmezgil (Çev.). İstanbul: MonoKL.

- Ranciere, J. (2012). *Estetiğin huzursuzluğu*. Aziz Ufuk Kılıç (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Roelstraete, D. (2013). Çağdaş sanat ne değildir?: Jena'dan Bakmak. Ali Artun ve Nursu Öрге (Ed.), *Çağdaş Sanat Nedir?: Modernlik Sonrasında Sanat* içinde (s. 71-82). Özge Çelik, Elçin Gen vd. (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Shiner, L. (2013). *Sanatın icadı*. İsmail Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Steyerl, H. (2013). Sanatın politikası: Çağdaş sanat ve post-demokrasiye geçiş. Ali Artun ve Nursu Öрге (Ed.) *Çağdaş Sanat Nedir?: Modernlik Sonrasında Sanat* içinde (83-94). Çev. Özge Çelik, Elçin Gen vd. (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Stiegler, B. (2012). Mistagoji: Çağdaş sanat üstüne. Joseph Backstein, Daniel Birnbaum, Sven-Olov Wallenstein (Ed.). *Farklı dünyaları düşünmek*. Emine Ayhan (Çev.). İstanbul: Metis.
- Winterson, J. (2016). *Sanat başkaldırır: Çoşku ve cüretkarlık üzerine*. Zeynep Baransel (Çev.). İstanbul: Sel.
- Zolberg, L. V. (2013). *Bir sanat sosyolojisi oluşturmak*. Buket Okucu Özbay (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demirtaş, M. (2019). Sanat sosyolojisi bağlamında sanatın sınırsızlığı ve toplumsal konumu üzerine. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1836-1852. DOI: 10.26466/opus.530180

Can We Still Talk About 'Asian' HRM Practices? An Exploratory Analysis of HRM Practices in Different Asian Countries

DOI: 10.26466/opus. 479399

*

Vildan Taşlı*

* Öğr. Gör. Dr, Yalova Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Yalova / Türkiye

E-Mail: vildan.tasli@yalova.edu.tr

ORCID: [0000-0001-7629-6774](https://orcid.org/0000-0001-7629-6774)

Abstract

This is a study about HRM practices of Asian countries. Asian HRM has been of interest to researchers. Several studies focused on different dimensions of HRM practices in different countries located in Asia. An important point to highlight while reviewing these studies is that the region of Asia should not be considered to be the sum of countries sharing same or similar characteristics. Every country has its own historical story and contextual settings. This suggests the necessity to consider different backgrounds of Asian countries in analysing HRM practices of these countries rather than assuming that they follow similar HRM trends. Aiming to understand in what aspects Asian countries' HRM systems differ from each other and what the underpinning reasons are for these differences, the paper explores the traditional and changing pattern in HRM practices of China, Japan, Taiwan, Thailand, and Korea. It is seen that changing conditions (disruptive development in technology, economic reforms, Asian financial crisis, social and cultural elements of a national state) have a substantial influence on HRM practices of Asian countries and result in the transformation of these practices in time. Nevertheless, each country's response to the macro changes has been different. Given this, the paper suggests that although countries may go through the same macro changes, rather than a convergence pattern in their HRM practices, countries preserve their nation-specific characteristics in shaping the HRM practices.

Keywords: Asian HRM, HRM practices, Employment, China, Japan, Taiwan, Thailand, Korea.

'Asya İK Uygulamaları'ndan Bahsedebilir miyiz? Farklı Asya Ülkelerinin İK Uygulamaları Hakkında Literatür İncelemesi

*

Öz

Bu çalışma Asya ülkelerinin insan kaynakları uygulamaları hakkındadır. Araştırmacılar uzun yıllar Asya ülkelerinin insan kaynağının yönetilme sürecinde uyguladığı farklı yaklaşımlar üzerinde çalışmıştır. Bu çalışmaları gözden geçirirken vurgulanması gereken önemli bir nokta, Asya bölgesinin, aynı veya benzer özellikleri paylaşan ülkelerin toplamı olarak kabul edilmemesi gerektiğidir. Her ülkenin kendi tarihsel arka planı ve bağlamsal farklılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla, ülkelerin İK uygulamalarını şekillendirirken benzer yaklaşımlar geliştirdiklerini varsaymak doğru olmaz. Bağlamsal farklılıkların ülkelerin İK uygulamalarında farklı yaklaşımlar takip etmelerine sebep olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu makale, Çin, Japonya, Tayvan, Tayland ve Kore'nin İK uygulamalarındaki geleneksel İK yaklaşımlarını ve değişen İK eğilimlerini ele almaktadır. Değişen koşulların (teknoloji, ekonomik reformlar, Asya finansal krizi, ulusal devletin sosyal ve kültürel unsurları gibi) Asya ülkelerinin İK uygulamaları üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve bu uygulamaların zaman içinde değişmesine neden olduğu görülmektedir. Yine de, her ülkenin makro düzeydeki değişikliklere yanıtı farklı olmuştur. Bu çalışmada, ülkelerin aynı makro değişim süreçlerinden geçmelerine rağmen, İK uygulamalarında bir yakılaşma modeli yerine, ulusal bağlamdaki farklılıklarının etkisiyle farklı yaklaşımlar geliştirdikleri öne sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Asya insan kaynakları yönetimi, İK uygulamaları, İstihdam, Çin, Japonya, Tayvan, Tayland, Kore.*

Introduction

There is a tendency to assume that all Asian countries are similar and thus have similar institutional contexts that shape their human resources management (HRM) practices. However, the literature focusing on the HRM practices of the Asian countries show that these countries actually have different environments and this subsequently results in different forms of HRM. This study aims to understand in what aspects Asian countries' HRM systems differ from each other and what the underpinning reasons are for these differences. This study provides a review of published studies in the literature to examine the traditional characteristics and changing trends in Asian HRM, with a specific focus on Korean HRM. The study is organized as follows. In the first part, traditional and transformational practices of Asian HRM will be introduced. Acknowledging that the region of Asia consists of a number of countries, this study will focus on country-specific HRM features of China, Japan, Taiwan, and Thailand. In the second part, the paper will examine the traditional and transformational practices of Korean HRM. In this part, Korean HRM will be covered under the HRM principles including the basic function of the HR department, recruitment and selection, employment, compensation and promotion, performance appraisal, and training.

2. Traditional Asian HRM

Many studies emphasized that national HRM systems of Asian countries were affected by several factors including national culture, institutional framework, and core business sectors. The studies by Rowley (1997) and Rowley and Benson (2003) indicated that national culture was defined as the composition of family structure, cultural background of the society, and Confucianism and Buddhism as the dominant religions. In addition, as reported by the studies, the institutional framework was defined as the composition of the family business group, state-owned enterprises, and local authorities. The studies also put emphasis on the impact of core business sectors, including manufacturing for China, software for India, the automobile industry for Japan, and memory-chip industry for Korea. Chan (1996) confirmed that Confucianism, military discipline, and

unquestionable authoritarianism were the common factors affecting management styles in China, Taiwan, and Korea. As these factors affect each Asian country in a different way and level, HRM strategies and practices of each country were expected to have unique characteristics (Budhwar and Sparrow, 2002).

The hierarchical characteristic of Asian culture had its reflection on the management system of Asian countries. The studies showed that the traditional management system in Asia was mostly based on limited empowerment (delegation of decision-making). In this system, a lower level employee was supposed to show respect to his superior while the superior was supposed to follow an authoritarian management style (Bae et al., 2003). As Zhu et al. (2007) and Bae et al. (2003) pointed out, basic HR characteristics that Asian countries share in common are defined as harmony, loyalty to the group, respect to superiors, and avoidance of conflict. Nevertheless, Warner (2000) claimed that the concept of homogeneity of the Asia-Pacific HR model is not yet confirmed. Given the fact that Asia region has a number of countries, the rest of the paper will cover the HRM practices of China, Japan, Taiwan, Thailand, and Korea.

In the early periods shaping the characteristics of HRM of China, the state was the major authority in every aspect of Chinese people's lives including employment. Many studies pointed out that the state acted as the primary employer deciding on all the HR policy and practices of the companies. The personnel management affairs of the companies were under the control of the Ministry of Labor and Ministry of Personnel. As a result, the companies did not have the authority to decide on the recruitment and payment of the employees (Zhu et al., 2007). As the studies put it, only the state was responsible to decide on the number of people to recruit and the amount to be paid to the employees. The employment contracts were based on life-long job security. In addition, seniority-based payment was adopted by the companies (Cooke, 2004; Zhu et al., 2007).

In Japan, traditional HRM was known with its three pillars: lifetime employment, seniority-based system, and enterprise labour unions (Rowley et al., 2006). The authors stated that lay-off was not a common practice until the 1990s, and an employee was supposed to stay in the company until his retirement, which was known as the phenomenon of

lifetime employment. Benson and Debroux (2003), however, stated that due to changing market conditions, companies started to employ mid-career people by external promotion to gain competitive advantage. Recruitment was a crucial issue for Japanese companies because they offered lifetime employment to the employees. As Salmon (2004) notes, recruitment of the white-collar employee was based on his cultural and social background since adaptability to the company culture and loyalty to the company were the primary criteria to evaluate the candidate. At this point, candidates coming from the same high school or same university with the employees in the company were favoured and they were not assessed for a specific function, but rather assessed to be the company man (*ibid*). Employee training was one of the key characteristics of Japanese HRM. Japanese companies offered numerous training options including in-house training, on-the-job training, and off-the-job training for entry-level employees, and intensive on-the-job training, in particular, was common in Japanese companies (*ibid*).

In Taiwanese companies, the main characteristics of traditional HRM were defined as hierarchy, paternalistic relationships between employer and employees, harmony, and loyalty (Zhu and Warner, 2004). As Wu (2004) put it, Confucian work principles were the factors affecting these HRM characteristics. According to the studies by Bae et al. (2003) and Zhu et al. (2007), long-term relationship existed between employers and employees, which had its impacts on seniority-based payment, promotion, and reward. Informal relations between relatives and friends were the key points to establish a longterm relationship and intraorganizational harmony. Taiwanese companies perceived training as a cost in the short-term rather than an investment in the long-term; therefore, they offered their employees limited training opportunity (*ibid*).

Zhu et al. (2007) stated that Thailand's HRM was affected by Japan as a result of Japanese foreign direct investment in this country. In addition, as Bae et al. (2003) put it, the Thai society's cultural aspects including hierarchical structure, loyalty to the groups, respect to superiors, and harmony in all type of relations had a significant impact on HRM practices. Nevertheless, as pointed out by Siengthai and Bechter (2004), the HRM department was mostly perceived as a payroll function in Thai companies and seniority-based payment was implemented.

3. Transformation of Asian HRM

The study by Yeung, Warner and Rowley (2008) showed that HRM has been in a period of transformation in Asian countries, especially in transitional economies including China and Vietnam. Although developed, developing, and transitional economies of Asian countries have some overlapping HRM characteristics, as discussed by Zhu et al. (2007), the overlapping does not mean the concept of “one Asian HRM model” because each Asian country shows nation-specific differences regarding HRM policy and practices. In general terms, East Asia has gone into a reforming process towards hybrid people management (*ibid*). The factors were influential in this process as the influences of Western countries, state, and historical and cultural background of the countries. More specifically, the reasons behind the transformation of HR characteristics were defined as globalization, economic and enterprise reforms during the 1997 Asian financial crisis and afterwards, and the economic growth of the countries including Singapore, Korea, and Taiwan (Cooke, 2004; Budhwar, 2004). The studies reported that the most remarkable result of the transformation was the flexibility in labour employment because lifetime employment began to be questioned. As Zhu et al. (2007) put it, new people management systems of the Asian countries were based on several key points including strategic role of the HR department, fixed-term contracts, individual performance evaluations, career development, and flexible employment.

The studies of Rowley (1997) and Rowley and Benson (2002) indicated that disputable areas occurred regarding the evolution of Asian HRM, namely, convergence or divergence in HRM of Asia-Pacific countries. Some academics claimed that countries tend to adopt similar HRM practices as a result of globalization, which was defined as convergence. On the other hand, Zhu and Warner (2004) claimed that each Asian country has unique characteristics that lead to divergence in their HRM systems. The third claim by Warner (2002) was about bounded convergence, which means that HRM is affected by both national and cultural factors leading to diversity and globalization leading to similarity. Yeung, Warner and Rowley (2008) also confirmed the countries’ tendency toward bounded convergence. Budhwar (2004) defined the term as “soft convergence”, which means that global HRM practices are adjusted according to the local

rules. In conclusion, the studies on the HRM systems of the countries including Japan, China, Korea, Thailand and Taiwan indicated that no uniform Asian HRM model exists, but as Rowley et al. (2006) and Rowley and Benson (2000) put it, these countries adopt a pick-and-mix approach for HRM practices.

Cooke (2004) and Rowley and Benson (2003) stated that the economic reforms after the Asian financial crisis, the decentralized role of the state, and the increasing effect of private and foreign enterprises triggered changes in Chinese HRM. According to Warner's (1997) study, "three systems" reforms have been adopted in most of the state-owned enterprises. Enterprises have switched from lifetime contracts to fixed duration labor contracts; they adopted remuneration systems based on performance and skill and followed new legal regulations requiring both employers and employees to contribute to the pension, maternity, unemployment, industrial accident, and medical insurance costs (*ibid*). The studies by Rowley and Benson (2003) and Cooke (2004) showed that private enterprises changed their systems from personnel management to strategic HRM. In the new HRM system, as Rowley and Benson (2003) and Cooke (2004) pointed out, employment was transformed from a "iron-rice bowl" employment system managed by the state to a market-driven system; employee selection was transformed from informal relations to a merit-based system; the compensation and reward system was transformed from a seniority-based to performance-based model; and employee training became more standardized.

Rowley and Benson (2003) stated that increasing unemployment, an ageing labour market, and reduced recruitment of young graduates triggered changes in Japanese HRM. Japanese companies began to adopt more flexible systems in terms of employment and payment of the employees (Hofstede, 1998). Benson and Debroux (2004) and Benson and Rowley (2003) indicated that the permanent employment system became more prevalent than lifetime employment. However, as Magoshi and Chang (2009) put it, lifetime employment is still practised in many Japanese companies. Zhu et al. (2007) and Salmon (2004) reported that types of employees were redefined as full-time employees, contractors, specialists hired temporarily because of their special skills, and part-time workers. The number of temporary and part-time workers increased

particularly between 1990 and 1999 (*ibid*). Magoshi and Chang (2009) stated that Japanese companies moved from seniority-based payment and promotion to performance-based payment and promotion. Zhu (2004) and Salmon (2004) confirmed the point that professional knowledge and performance were other criteria in addition to seniority when deciding on promotions. Salmon (2004) pointed out that in traditional Japanese HRM workers were encouraged to develop their expertise just for promotion, but later firms began to encourage specialist knowledge workers for ongoing development. Japanese firms began to focus more on job rotation that helps employees have an idea about “general management” (Rowley et al., 2004). In addition, as Zhu (2004) stated, Japanese companies put emphasis on the strategic importance of off-the-job training as well as on-the-job training.

In Taiwan, after the Asian financial crisis, the demand-driven labour market was transformed into an over-supplied labour market, which brought about issues such as downsizing, early-retirement, performance-based wages, rewards and promotions, and employment of contingent workers to the agenda of the firms (Zhu et al., 2007). In this process, lifetime employment underwent changes and some firms discontinued traditional HRM practices (Zhu, 2003). As Salmon (2004) put it, the number of contingent and part-time workers increased, which was a threat to employment security. Companies’ recruitment and promotion strategies also changed after the financial crisis. Salmon (2004) reported that Taiwanese companies began to recruit mid-career people with professional skills from the external labour market rather than recruiting entry-level staff while also to promoting employees from the internal market. He stated that firms began to adopt a cost-cutting approach in terms of recruitment and when necessary they took into account non-regular workers as well. The study of Yeung, Warner and Rowley (2008) indicated that during the post-crisis period, Thai companies began to adopt performance-based HRM and the HR function transformed into a strategic HR department. Companies began to perceive training as an investment rather than cost, and they supported on-going employee development (*ibid*).

4. Korean HRM

The studies of Bae (1997) and Rowley and Bae (2002) defined the three main factors affecting Korean HRM as Confucianism affecting the national culture, the historical and political background of the country, and rapid economic growth in a short period of time. Many studies accept that the main factor affecting Korean HRM is Confucianism. This philosophical system had a deep impact on Korean society and culture in general, and the Korean management style in particular (Rowley and Bae, 2002). Cho and Yoon (2001) indicated that the characteristics of Korean management including in-group collectivism, the "work hard" philosophy, and loyalty to corporate ideology, paternalistic and seniority-based management, and hierarchical structure were all inherited from Confucian values. Warner (2002) confirmed the Confucian-based paternalism leading to a non-adversarial attitude of parties such as employees and employers.

Another factor affecting Korean HRM is its historical and political background. Korea was colonized by Japan between the years of 1910 and 1935. During this period, Japan affected every aspect of Korean people's lives including their management styles. As a result, Korean HRM adopted several characteristics of Japanese HRM such as lifetime employment and the seniority-based system (Rowley and Bae, 2002). In addition, Korean HRM has characteristics of the American management style because the US affected Korean society as well through economic and military cooperation during the post-Korean War period.

The third main factor was the remarkable economic growth in Korea. After the Korean War the country recovered in a short period of time and achieved outstanding economic success, which was called "the Miracle of Han River" (Bae, 1997). During this period between the 1960s and 1980s, Korean companies commonly adopted a seniority-based management system in which employees' compensation and promotion were decided based on the length of time they served the company. However, after this period employee management was affected by two breakpoints that were the democracy movement in 1987 and the Asian financial crisis in 1997 (Rowley and Bae, 2002). After the late 1980s, the military reign ended and democratization era started. In the new era, Korean companies increased their operations in the global market. During this period, employee

performance became important for companies in order to survive in the global market. As a result, the focus of Korean HRM shifted from a seniority-based system to a performance-based system (*ibid*).

Rowley and Bae (2002) suggested that the other breakpoint for Korean HRM was the Asian financial crisis. Korea was one of the countries severely affected by the crisis. It had no other option but to implement the IMF bailout program. The program required Korea to change its current regulations regarding employment and compensation of employees. Eventually, as Bae (2011) stated, the focus of Korean HRM shifted towards a flexibility-based market HRM. The study by Hofstede (1980) on international differences in work-related values showed that the Korean society is relatively collectivist, long-term oriented, authoritarian, and high power distance-oriented with a high degree of uncertainty avoidance in contrast to the Western society, which is low power distance-oriented with a low degree of uncertainty avoidance. The main characteristics of traditional Korean corporate culture are defined by the study of Bae (2011) as paternalism, hierarchical orientation, and collectivism. These characteristics are directly related to the Korean HRM concepts including the long-term commitment to the employees, seniority-based system, and job grade by cohort. In addition, Dastmalchian et al. (2000) indicated that the corporate culture of Korean firms is more person-oriented rather than task-oriented. Other general characteristics of traditional Korean HRM can be summarized as a seniority-based system, rank-based job grade systems, and limited lifetime employment (Bae, 1997; Kim and Kim, 2003). In addition, as stated by Bae and Lawler (2000), the labour policy of the firms was mostly based on loyalty, cooperation, and harmony.

Pucik and Lim (2001) stated that traditional Korean companies had a general administration department that was responsible for traditional personnel operations including recruitment and payroll. Furthermore, the study of Yu et al. (2001) showed that traditional Korean HRM was mostly based on people but not on the job; therefore, employees did not have clear and standardized job descriptions. Comprehensive and standardized recruitment processes were followed for white-collar employees while informal relationships, known as *yon-go* relationships, was used as a common means for the recruitment of blue-collar workers (Koch et al., 1995; Bae, 1997; Pucik and Lim, 2001). As stated by Lee (1998), people coming

from the same school, region, or the same blood were considered reliable and the companies evaluated them as important recruitment sources. In addition, Bae (1997) pointed out that Korean companies preferred new graduates to mid-career people, and generalists were preferred over specialists in order to preserve harmony.

The open-employment system, known as the *gong-chaе* system, became prevalent among companies especially after the 1980s due to the growing economy (Lee, 1998). In this new system, candidates were required to take a language test, a general knowledge test, and an essay test on specific topics. Lee (1998) stated that *yon-go* based recruitment system was implemented to maintain harmony in the organization. However, as he put it, the *gong-chaе* system was based on the educational background of the candidates and it was a more formal version of the *yon-go* based system. Lifetime employment was known as one of the main characteristics of traditional Korean HRM. In this employment system, an employee started to work in the company in an entry-level position and he was supposed to stay in the company until his retirement. Correspondingly, Korean firms did not have a formal layoff system. The studies by Song and Meek (1998) and Rowley and Bae (2004) reported the disproportion of female employees in companies. According to these studies, due to Confucianism that places men before women, managerial positions were mostly allocated to males while lower positions were dedicated to female workers. In addition, Kim et al. (2000) stated that lifetime employment was limited to male employees because female employees were already restricted in their participation in the labour force.

The studies by Pucik and Lim (2001), Chang (2006), and Miles (2008) stated that seniority was the essential issue for compensation and promotion in Korean companies. According to the studies, compensation was mostly composed of a monthly salary and bonus. The studies also showed that the major deciding factors for base pay were the educational background, experience and performance record of employees whereas allowances were decided primarily on the basis of overtime, length of service, and family-related issues of employees. In addition, Pucik and Lim (2001) pointed out that in traditional Korean companies pay differences were significantly high between university and high school graduates. The study of Bae (1997) showed that in general Korean companies did not have

standardized performance appraisal tools because the performance was not a critical issue for companies. Companies used appraisal tools to evaluate person-related attributes such as honesty and loyalty (*ibid*). These appraisal systems were mostly top-down oriented and no feedback mechanism existed to inform employees about the assessment results.

Employee development was specifically important for Korean companies as a result of the deep impact of Confucianism that emphasized the lifelong development of human beings (Bae et al., 2003; Rowley et al., 2004). Rowley and Bae (2004) indicated that Korea is not a rich country in terms of natural resources, but it is rich in terms of its hardworking and knowledgeable labour force. The authors stated that companies created competitive advantages by developing their human resources. The study of Bae (1997) showed that new graduates recruited by Korean companies were supposed to attend a number of training programs on technical and general issues. In addition, as he put it, qualified employees were sent to overseas training programs. Kim et al. (2000) pointed out that companies focused on the improvement of the quality of technical education at the vocational level and provided on-the-job training to the production employees to improve their skills.

5. Transformation of Korean HRM

The transformation of Korean HRM is referred to as the New HRM trend (NHRM) that is the transition from seniority-based management to performance management (Chang, 2006). Bae and Rowley (2004) stated that the main reasons triggering the change were the Asian financial crisis, globalization, and the foreign direct investment of international companies in Korea. After the 1997 Asian financial crisis and fierce global competition, Korean companies' organizational structure began to transform from a tall, hierarchical form into a flatter and compact structure (Kim et al., 2008). Lee and Kim (2006) stated that as a result of the transition from hierarchical, tall, organizational structure to a flatter structure, companies began to remove vertical hierarchy and adopt a team-based system. The studies by Frenkel and Lee (2010) and Choi (2004) reported that Korean companies shifted towards a "hybrid form of workplace organization" by

combining traditional practices and functional flexibility adjusting to the new environmental change of globalization.

Korean companies began to adopt a performance-based HRM, known as "best practices" in the large US and UK companies (Lee, 1998; Miles, 2008). Choi (2004) stated that Korean HRM became Americanized after the Asian financial crisis. New trends of Korean HRM practices were mostly based on flexibility and short-term efficiency (Kim and Kim, 2003). In addition, the study of Chang (2003) reported that more Korean employees began to adopt American work values including individualistic goals. On the other hand, as Miles (2008) put it, some Korean companies did not completely leave traditional HRM practices; instead, they combined the benefits of the Confucian culture with western style management practices.

Lifetime employment was the main feature of Korean HRM. However, after the Asian financial crisis, Korean firms tried different methods including downsizing and layoffs to cope with the negative effect of the crisis (Park and Yu, 2000; Kim and Kim, 2003). Cho and Keum (2004) stated that the deterioration of job stability in the Korean labour market was the case after the financial crisis and the most negatively affected groups were women, longer tenured, older, and less educated employees. In summary, Korean companies experienced a transformation from a seniority-based system to a performance-based system (Rowley et al., 2004). However, as Rowley et al. (2006) put it, tenure still remained as an important issue for many companies. Chang (2006) also stated that many Korean firms use a mixture of the seniority- and performance-based systems.

The traditional personnel department has been transformed into a more strategic HR department, in which white-collar employees became more important for competitive advantage. The study of Pucik and Lim (2001) reported that functions of the HR department also became specialized in sub-functions including recruitment, compensation, promotion, employee development, and performance evaluation. Recruitment and selection decisions became more decentralized and companies developed numerous new methods including internship programs, blind interviews, and offering fellowship before considering for regular recruitment (Kim and Kim, 2003). Companies that previously preferred only top university graduates as white-collar employees began to look for creative and

energetic applicants irrespective of their schools (Pucik and Lim, 2001; Bae, 2011). In addition, the study of Bae (1997) indicated that companies' recruitment system transformed from informal relations to competency-based procedures. He pointed out that companies began to adopt recruitment on demand in an on-going form rather than mass recruitment of new graduates.

Korean companies began to question the effectiveness of lifetime employment. After the financial crisis, they adopted flexible employment systems and increased the number of contingent workers. The study of Bae (1997) indicated that companies began to have three types of employees including core employees, full-time employees with poor performance, and contingent workers. He stated that companies followed different HR strategies for each group. Cho and Keum (2004) pointed out that the number of female workers dramatically increased in the companies. Nevertheless, as Kang and Rowley (2005) put it, women had limited promotion opportunities because they were mostly hired for part-time and temporary positions. Performance became more critical for the companies. Their payment and promotion system shifted from a seniority-based system to a merit-based system (Bae, 1997; Kim and Park, 1997). The study of Bae (2011) reported that individual and group performance became more important for incentive systems instead of regular bonuses. However, as Chang (2006) put it, seniority is still taken into account in the companies. The study of Kwon, Kim, Kang and Un Kim (2008) showed that Korean companies recently began to combine gain sharing- incentive system based on performance, cooperation, and employee participation- with annual bonuses in addition to the seniority-based system. Kim and Kim (2003) confirmed that Korean companies combined a group bonus system with the seniority-based payment system.

Companies developed a number of performance evaluation methods to evaluate employee performance fairly because performance became a critical issue for firms. The studies by Bae (1997) and Yu et al. (2001) defined these methods as multi-rater performance evaluation, known as the 360° evaluation method, management by objectives (MBO), and an absolute appraisal system which is standard for everyone. Traditional Korean companies did not have an appraisal feedback system to inform the employees. However, as stated by Bae (1997) and Yu et al. (2001), in new

HRM systems Korean companies began to provide regular feedback to the employees. Moreover, Pucik and Lim (2001) stated that managers were required to take appraisal training to conduct fair performance evaluations of the employees. The new HRM system required Korean companies to adopt a more systematic approach to employee development. Companies began to allocate more money for employee training and they diversified training options for different employee groups to gain competitive advantage with qualified employees (Lee and Kim, 2006). Kim, Kwon, and Pyun (2008) confirmed that human resources development became more benefit-centred rather than cost-centred. Therefore, as Kim and Kim (2003) put it, Korean companies began to carry out training programs that emphasize more technical skill and knowledge rather than loyalty and commitment to the company. In addition, Bae (1997) stated that large Korean firms began to provide their talented employees overseas training programs and education in foreign universities.

Conclusion

This paper focused on the HRM practices in Asian countries and examined how the HRM practices in different countries changed in time. The analysis took place in two categories as traditional and transformational HRM. Traditional HRM in Asia was mainly based on seniority and limited empowerment of employees. Due to the changes in macro context including the Asian financial crisis, economic reforms, social and cultural changes, the HRM practices have been shifted towards a more hybrid people management approach. This hybrid approach combines traditional characteristics with new approaches including the strategic role of the HR department, fixed-term contracts, individual performance evaluations, career development, and flexible employment. However, as highlighted in the paper, the region of Asia should not be assumed to be the collection of countries with the same or similar characteristics. It is essential to consider the influence of nation-specific features of countries on their HRM practices. Although the countries experienced the same macro changes, their responses have varied to some extent.

In China, the state was the dominant authority shaping the traditional HRM and it was the primary employer that determines the rules of the

game. Under these conditions, the companies did not have a discretionary status but rather followed the rules and principles determined by the state. Due to changes in the macro context, the state began to play a more decentralised role whereas companies became more powerful in determining the HRM practices. In Japan, traditional HRM was formed of three pillars: lifetime employment, seniority-based system, and enterprise labour unions. But companies had to change their approach towards a more flexible HRM approach due to the changing market conditions. They had to employ mid-career people as well. In Taiwan, the major characteristics of traditional HRM were determined as hierarchy, paternalistic relationships between employer and employees, harmony, and loyalty. Confucianism had a substantial impact on shaping the work principles. Similar to Japan, in Taiwan and Thailand, HRM became more flexible and performance-based. As a response to changing conditions, Korea shifted its seniority-based HRM towards a more performance-based one. Korean firms adopted a team-based HRM approach while keeping their traditional characteristics.

Given the similar macro changes that Asian countries went through, however, the countries remain different within their national borders and keep their nation-specific characteristics to some extent. Therefore, the paper concludes that instead of a pattern of convergence, Asian countries reflect a divergence in their HRM practices due to their different responses to the changing conditions.

References

- Bae, J. (1997). Beyond seniority-based systems: A Paradigm shift in Korean HRM? *Asia Pacific Business Review*, 3(4), 82-110.
- Bae, J. (2011). Self-fulfilling process at a global level: The evolution of HRM practices in Korea 1987- 2007. *Management Learning*, 1, 1-29.
- Bae, J., & Lawler, J. (2000). Organizational and HRM strategies in Korea: Impact on firm performance in an emerging economy. *Academy of Management Journal*, 43(3), 502-17.
- Bae, J., & Rowley, C. (2001). The impact of globalization on HRM: The case of South Korea. *Journal of World Business*, 36, 402-28.

- Bae, J., & Rowley, C. (2004). Human resource management in South Korea after the Asian financial crisis: Emerging patterns from the labyrinth. *International Studies of Management & Organization*, 34(1), 52-82.
- Bae, J., & Yu, G. C. (2005). HRM Configurations in Korean venture firms: Resource availability, institutional force and strategic choice. *International Journal of Human Resources Management*, 16(9), 1759-1782.
- Bae, J., Chen, S., Wan, T., Lawler, J. J., & Walumbwa, F. O. (2003). Human resource strategy and firm performance in pacific rim countries. *The International Journal of Human Resource Management*, 14(8), 1308-1332.
- Benson, J., & Debroux, P. (2003). Flexible labor markets and individualized employment: The beginnings of a new Japanese HRM system? *Asia Pacific Business Review*, 9(4), 55-75.
- Budhwar P. S., & Sparrow, P. R. (2002). An integrative framework for understanding cross-national human resource management practices. *Human Resource Management Review*, 12(3), 377-403.
- Budhwar, P. S. (2004). HRM in the Asia-Pacific context. In Budhwar, P. S. (ed.), *Managing Human Resources in Asia-Pacific*, London: Routledge, 1-16.
- Chan, A. (1996, November 3). Boot camp at the shoo factory: Where taiwanese bosses drill chinese workers to make sneakers for American joggers. *Washington Post*, 1-4.
- Chang, E. (2003). Composite effects of extrinsic motivation on work effort: Case of Korean employees. *Journal of World Business* 38, 70-79.
- Chang, E. (2006). Individual pay for performance and commitment HR practices in South Korea. *Journal of World Business*, 41, 368-381.
- Chen, M. (1995). *Asian management systems: Chinese, Japanese, and Korean styles of business*. New York: Routledge.
- Cho, J., & Keum, J. (2004). Job instability in the Korean labour market: Estimating the effects of the 1997 financial crisis. *International Labour Review*, 143(4), 373-392.
- Cho, Y-H., & Yoon, J. (2001). The origin and function of dynamic collectivism: An analysis of Korean corporate culture. *Asia Pacific Business Review*, 7(4), 70-88.

- Choi, J. (2004). Transformation of Korean HRM based on Confucian values. *Seoul Journal of Business* 10(1), 1-26.
- Cooke, F. (2004). Foreign firms in China: Modelling HRM in a toy manufacturing corporation. *Human Resources Management Journal*, 14(3), 31-52.
- Dastmalchian, A., Lee, S., & Ng, I. (2000). The interplay between organizational and national cultures: A comparison of organizational practices in Canada and South Korea using the competing values framework. *The International Journal of Human Resource Management*, 11(2), 388-412.
- Frenkel, S. J. & Lee, B-H. (2010). Do high performance work practices work in South Korea? *Industrial Relations Journal*, 41(5), 479-504.
- Gibbs, G. (2007). *Analyzing qualitative data*. London: Sage.
- Hofstede, G. (1980). *Cultures consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Hofstede, G. (1998). Organizational culture. In M. Poole and M. Warner (eds.) *IEBM Handbook of HRM*, London: International Thomson Press, 237-55.
- Kang, H-R. & Rowley, C. (2005). Women in management in South Korea: advancement or retrenchment? *Asia Pacific Business Review*, 11(2), 213-231.
- Kim, D. & Bae, J. (2004). *Employment relations and HRM in South Korea*. Burlington, Ashgate.
- Kim, H., Kwon, D-B., & Pyun, C. (2008). Korean corporate HRD in transition: Issues and CHALLENGES. *Human Resource Development International*, 11(1), 81-89.
- Kim, D. & Kim, S. (2003). Globalization, financial crisis, and industrial relations: The case of South Korea. *Industrial Relations*, 42(3), 341-367.
- Kim, D. & Park, S. (1997). Changing pattern of pay systems in Japan and Korea: From seniority to performance. *International Journal of Employment Studies*, 5(2), 117-34.
- Kim, D., Bae, J. & Lee, C. (2000). Globalization and labour rights: The case of Korea. *Asia Pacific Business Review*, 6(3), 133-153.
- Kim, Y. & Park, S. (1998). An empirical study on the relationships between cultural type, strength and organizational performance in Korean firms. *Korean Journal of Management*, 6(2), 195-238.

- Koch, M., Nam, S.H. & Steers, R. (1995). Human resource management in South Korea. In Moore, L. and Jennings, P. D. (eds) *Human Resource Management in the Pacific Rim: Institutions, Practices, and Attitudes*. Berlin: de Gruyter, 217-42.
- Kwon, S., Kim, M. S., Kang, S.-C. & Kim, M. U. (2008). Employee reactions to gainsharing under seniority pay systems: The mediating effect of distributive, procedural, and interactional justice. *Human Resources Management*, 47(4), 757-775.
- Lansbury, R. D., Hokwon, S., & Suh, C-S. (2006). Globalization and employment relations in the Korean auto industry: the case of the Hyundai motor company in Korea, Canada and India. *Asia Pacific Business Review*, 12(2), 131-147.
- Lee, H. C. (1998). Transformation of employment practices in Korean businesses. *International Studies of Management and Organization*, 28(4), 26-39.
- Lee, M. B. & Johnson, N.B. (1998). Business environment, high-involvement management, and firm performance in Korea. *Advances in Industrial and Labor Relations*, 8, 67-87.
- Lee, E. & Kim, S. (2006). Best practices and performance-based HR system in Korea. *Seoul Journal of Business*, 12(1), 3-17.
- Lee, J. & Miller, D. (1999). People matter: Commitment to employees, strategy and performance in Korean firms. *Strategic Management Journal*, 20, 579-593.
- Magoshi, E. & Chang, E. (2009). Diversity management and the effects on employees' organizational commitment: Evidence from Japan and Korea. *Journal of World Business*, 44(1), 31-40.
- Miles, L. (2008). The significance of cultural norms in the evolution of Korean HRM practices. *International Journal of Law and Management*, 50(1), 33-46.
- Park, W-S. & Yu, G. (2000, 20 September). *Transformation and new patterns of HRM in Korea*. Unpublished Paper presented at the International conference on Transforming Korean Business and Management Culture, Michigan State University, USA.
- Pucik, V. & Lim, J-C. (2001). Transforming human resource management in a Korean chaebol: A case study of chaebol. *Asia Pacific Business Review*, 7(4), 137-60.

- Rowley, C. (1998). (ed.) *HRM in the Asia Pacific region*. London: Cass.
- Rowley, C. (1997). Comparisons and perspectives on HRM in the Asia Pacific. *Asia Pacific Business Review*, 3(4), 1-18.
- Rowley, C. & Bae, J. (2002). Globalization and transformation of human resource management in South Korea. *International Journal of Human Resources Management*, 13(3), 522-549.
- Rowley, C. & Benson, J. (2002). Convergence and divergence in human resource management. *California Management Review*, 44(2), 90-109.
- Rowley, C. & Benson, J. (2003). Changes in Asian HRM: Implications for theory and practice. *Asia Pacific Business Review*, 9(4), 186-195.
- Rowley, C., Kang, H-R., & Yang, H-D. (2006). Factors in team effectiveness: cognitive and demographic similarities of software development team members. *Human Relations*, 59(12), 1681-1710.
- Salmon, J. (2004). HRM in Japan. In Budhwar, P.S. (ed.), *Managing Human Resources in Asia-Pacific*, London: Routledge, 61-73.
- Self, R., Self, R. D., Bell-Haynes, J. (2011). Intercultural human resource management: South Korea and the United States. *International Journal of Management & Information Systems*, 15(1), 41-48.
- Siengthai, S., & Bechter, C. (2004). HRM in Thailand. In Budhwar, P.S. (ed.), *Managing Human Resources in Asia-Pacific*, London: Routledge, 141-172.
- Strauss, A. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Tak, J. & Lim, B. (2008). The differences in career-related variables between temporary and permanent employees in information technology companies in Korea. *Journal of Career Development*, 34(4), 423-437.
- Taylor, R, Yong-Doo, C, & Jae-Hoon, H. (2001). Korean companies in China: Strategies in the localization of management. *Asia Pacific Business Review*, 7(4), 161-181.
- Usugami, J. & Park, K. Y. (2006). Similarities and differences in employee motivation viewed by Korean and Japanese executives: Empirical study on employee motivation management of Japanese affiliated companies in Korea. *International Journal of Human Resource Development*, 17(2), 280-294.
- Warner, M. (1997). China's HRM in transition: Towards relative convergence? *Asia Pacific Business Review*, 3(4), 19-33.

- Warner, M. (2000). Introduction: the Asia-Pacific HRM model revisited. *International Journal of Human Resources Management*, 11(2), 171-182.
- Warner, M. (2002). Globalization, labour markets and human resources in Asia-Pacific economies: An Overview. *International Journal of Human Resources Management*, 13(3), 384-398.
- Wu, P-C. (2004). HRM in Taiwan. In Budhwar, P. S. (ed.), *Managing Human Resources in Asia-Pacific*, London: Routledge, 93-112.
- Yeung, A., Warner, M., & Rowley, C. (2008). Guest Editors' Introduction growth and globalization: Evolution of human resource management practices in Asia. *Human Resource Management*, 47(1), 1-13.
- Young, H. S., & Meek, C. B. (1998). The impact of culture on the management values and beliefs of Korean Firms. *Journal of Comparative International Management*, 1(1), 1-16.
- Yu, G-C., Park, W-S., Kim, D. (2001, 3 November). Changing patterns of human resources management systems in Korea: Evidence from 1998-2000 panel data. Unpublished paper presented at The Korean Association of Personnel Administration International Conference, Seoul, Korea.
- Zhu, Y. (2003). The post Asian financial crisis: Changes in HRM in Taiwanese enterprises. *Asia Pacific Business Review*, 9(4), 147-64.
- Zhu, Y. (2004). Responding to the challenges of globalization: Human resource development in Japan. *Journal of World Business*, 39(4), 337-48.
- Zhu, Y., & Warner, M. (2004). HRM in East Asia. In Harzing, A.W. and Ruysseveldt, J. V. (eds.) *International human resource management*, 2nd ed. London: Sage, 195-220.
- Zhu, Y., Rowley, C., & Warner, M. (2007). Human resources management with Asian characteristics: A hybrid people management system in East Asia. *International Journal of Human Resource Management*, 18, 44-67.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Taşlı, V. (2019). Can we still talk about 'Asian' HRM practices? An exploratory analysis of HRM practices in different Asian countries. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1853-1874. DOI: 10.26466/opus.479399

Uluslararası Sağlık Turizminde Hastanın Özel Hayatının Gizliliği ve Mahremiyetinin Korunması Hakkı

DOI: 10.26466/opus.480676

*

Aysegül Karaca Dedeoğlu*

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu Karabük/ Türkiye
E-Mail: aysegulkaraca@karabuk.edu.tr ORCID: [0000-0001-5777-948X](https://orcid.org/0000-0001-5777-948X)

Öz

Uluslararası sağlık turizmi ülkemizde de gitgide büyümekte ve büyük bir endüstri olma yolunda ilerlemektedir. Birden fazla paydaşı olan bu endüstride; gerek paydaşların yapısal durumlarından kaynaklanan nedenler gerekse bu alana ilişkin yapılan hukuki düzenlemelerde sağlık turistlerinin en temel haklarından biri olan özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hakkına ilişkin sorunlu alanlar kendini göstermeye başlamıştır. Sağlık kuruluşlarına başvuran sağlık turistlerinin tüm kişisel bilgilerinin merkezi sağlık sistemine aktarılmasını düzenleyen Sağlık Turizmi Yönetmeliği, sağlık kuruluşları dışında "aracı kurum" olarak nitelendirilen seyahat acentalarının sağlık turistlerine ait hassas sağlık verilerinin muhafaza sorunu ve genel olarak sağlık kurumu ve hekimlerin en fazla ihmal ettiği özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hakkı ihlali bu konuyu çalışmamızın temel amacı olmuştur. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Özel hayatın gizliliği ve hasta mahremiyetine ilişkin uluslararası bildirgeler, sözleşmeler ve ulusal mevzuat ve yargı kararları ile idari düzenlemeler incelenip analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık hukuku, Sağlık turizmi, Özel hayatın gizliliği, Mahremiyet, Kişisel sağlık verileri

The Right to Protect Privacy and Private of Life of the Patient in International Health Tourism

*

Abstract

International health tourism is growing gradually in our country and is on the way of becoming a big industry. In this industry which has more than one stakeholder, problematic areas about one of the most basic rights of tourist; the right of private of life and privacy began to emerge from both the reasons arising from the structural conditions of the stakeholders and the legal regulations related to this field. The purpose of this study is to investigate the regulation of health tourism which regulates the transfer of all personal information of the health tourists to the central health system, the problem of preservation of sensitive health information belongs to health tourists by travel agencies, which are considered as intermediary institutions apart from health institutions, and the most neglected thing by physicians; the infringement of the right of private of life and privacy. The qualitative research method is used to collect the data. International declarations, conventions and national legislation, judicial decisions and administrative regulations regarding the private of life and patient's privacy have been examined and analyzed.

Key-words: Health law, Health tourism, The right to private life, Privacy, Personal health data.

Giriş

Uluslararası sağlık turizmi,¹ bireylerin ihtiyacı olan sağlık hizmetini ika- met ettiği ülke dışındaki farklı bir ülkeden almasıdır. Bu turizm özgün bir turizm çeşidi olup “*tıbbi bakım veya tedavi amacıyla bir ülkeden diğerine seya- hat etme uygulaması*” olarak tanımlanmaktadır Conley, 2013, s.192).

Sağlık turizminin temel nedeni hastanın daha kaliteli, ekonomik ve erişilebilir sağlık hizmetleri arayışı ve özel hayatın gizliliğine ve mahremi- yetine verdiği önem ve ayrıca sağlığın hukuksal kısıtlılıkları gibi faktör- lerdir.

Sağlık hizmetlerinin küreselleşmesinin bir sonucu olarak doktriner ve normatif çok sayıda sorun da ortaya çıkmıştır (Cohen, 2010, s.1475). Bu sorunlardan biri de sınır dışı sağlık hizmetleri alan hastaların özel hayatının gizliliği ve mahremiyet hakkının korunması sorunudur. Sağlık turistinin bu sorunu sağlık hizmeti almak üzere doğrudan sağlık ku- ruluşuna veya aracı kurum veya kişiyle ilk temasından itibaren başla- maktaki; sağlık hizmetinin sunulma sürecinde ve sonrasında da devam et- mektedir. Sağlık turistinin, sağlık hizmetlerinden faydalanmak amacıyla ilişki kurduğu her kişi ve kurumdan ve gittiği ülkenin devletinden özel hayatına dair bilgilerinin muhafazasını ve bu bilgilere başkalarının ulaşıl- mamasına yönelik beklenti ve talebi bulunmaktadır. Çünkü sağlık hiz- metlerinde özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hakkı; tıp etiği, insan hakları, ulusal ve ulusal üstü hukuk açısından temel bir hak olarak tanınmakta ve bu hakkın ihlali birden fazla insan hakkı ihlaline sebep olmaktadır.

En temel hasta haklarından biri olan “özel hayatın gizliliği ve mahremi- yetin korunması hakkı”² sağlık turizminde çeşitli paydaşlar tarafından ihlal edilme olasılığına sahiptir. Bu olası ihlallerin olgusal, yönetsel ve hukuki olup olmadığı bu çalışmada el alınıp incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, sağlık turizmi ve ortaya çıkış nedenleri ile sağlık turizminde önemli paydaşlardan biri olan “aracı kurumlar”

¹ Kısaca sağlık turizmi olarak bahsedilecektir.

² Özel hayat kavramı, mahremiyeti de kapsayan bir üst kavram olarak kabul edilse de sınırları ve kapsam- ları farklıdır. Çalışmada bu iki kavramı birlikte kullanmamızın nedeni hasta haklarına ilişkin “mahremiyet hakkı” kabul görmüş bir hak olmasına rağmen “özel hayat” kavramından daha az kapsayıcı bir özelliğe sahip olması ve uluslararası sözleşmelerde her iki kavramın da ayrı bir şekilde kullanılmasıdır.

incelenmiştir. İkinci bölümde, mahremiyet, özel hayatın gizliliği, kişisel veriler, özel nitelikli kişisel veriler gibi temel kavramlar uluslararası bildirge, sözleşme ve ulusal mevzuat ışığında ele alınmış ve sağlık turistinın özel hayatının gizliliği ve mahremiyet hakkı bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Özel hayatın gizliliği ve hasta mahremiyetine ilişkin uluslararası bildirge, sözleşme ve Türk ulusal mevzuat, yargı kararları ile idari düzenlemeler incelenmiştir.³

1. Sağlık Turizmi

Roma İmparatorluğu döneminden günümüze değin, ikamet ettiği yerde çeşitli nedenlerden dolayı ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerine erişemeyen bireyler, bu hizmetlere erişmek için sınır ötesi seyahat etmektedirler (Bennie, 2014, s.584).

Sağlık turizmi içinde sıkça kullanılan ‐turistin sağlığı‐ kavramı, sağlık amacı haricinde yapılan bir başka turizm faaliyeti süresince kişilerin gittikleri yerde sağlık hizmetlerinden faydalanmaları durumudur. Turistik gezi sırasında acil bir şekilde ve plansız olarak sağlık hizmeti alma zorunluluğu doğanların (trafik ve ev kazaları, zehirlenme, böcek sokmaları, boğulma, akut hastalıklar vb. sebeplerle sağlık hizmeti alma durumunda kalanlar) yanısıra, tatille birlikte tedavi amaçlı sağlık hizmet alanlar bulunmaktadır (Gne, 2016, s.1176).

2017 yılında yürürlüğe giren ‐Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik‐⁴ (Sağlık Turizmi Yönetmeliği) m. 4/d’de sağlık turizmini ‐Sağlık amaçlı yurtdışından ülkemize geçici bir süreliğine gelen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan veya Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla birlikte yurtdışında ikamet eden gerçek kişilerin aldıkları her türlü sağlık hizmeti ile bunlarla ilgili destek hizmetleri.‐ olarak tanımlamıştır.

Dünya Turizm rgtnn yapmış olduğu bir araştırmaya göre tüm Dünya’da turizm hareketlerinin yüzde yirmiyedisini sağlık turizmi oluşturmaktadır (Birdir ve Buzcu, 2014). Sağlık Bakanlığı’nın raporuna

³ Milletlerarası zel Hukuktan kaynaklanan ihtilaflar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

⁴ 13 Temmuz 2017 tarih ve 30123 sayılı Resmî Gazete

göre, günümüzde sağlık turizmi kapsamında bulunduğu ülke dışından sağlık hizmeti almak için yılda otuz milyon insan seyahat etmektedir. Tüm Dünyadaki sağlık turizmi harcamalarının ise yaklaşık beşyüz milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Sağlık Turizmi Hakkında, 2018) Sağlık turizminin yapıldığı ülke açısından sağlık turizminin yapılmasının en temel faktörü, ekonomik nedenlerdir. Sağlık turizminin gelişmesi için özellikle gelişmekte olan ülkelerin ilgili bakanlıkları, ekonomik teşvikler sunmakta, devlet politikaları üretmektedir.⁵ İşte bu noktada Türkiye, bulunduğu coğrafi konumun bir avantajını kullanarak, ulaşımın daha ekonomik ve rahat olması; sağlık hizmetlerinin daha kaliteli ve sağlık hizmeti bedellerinin karşılanabilirliği; iyi eğitilmiş ve tecrübeli sağlık personeli ve uzman hekimlerle birlikte, hastayla iyi iletişim kurmaları ve hastaya özenli yaklaşım gibi nedenlerden dolayı medikal turizmde önemli bir ülke haline gelmiştir (Gönenç, 2016, s.1175).

Özellikle sağlık turizminin en özellikli grubu olan medikal turistler, sağlık turizmi açısından ayrı ve özel bir öneme sahiptir (Gönenç, 2016, s.1177).

Medikal turizmin nedenleri hukuken de kendi içinde sınıflara ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmadan kısaca bahsedecek olursak;

- hastanın hem kendi ülkesinde hem de gittiği ülkede yasal olan tedavi hizmetleri,
- organ satışı gibi her iki ülkede de yasadışı olan hizmetleri ve
- taşıyıcı annelik, kürtaj, ötenazi gibi hastanın kendi ülkesinde yasadışı olan, ancak gittiği ülkede yasal olan sağlık hizmetleridir. (Cohen, 2010, s.1477).

Bu çalışmada her iki ülkede de yasal olan medikal turizme ilişkin hizmetlerden kaynaklanan özel hayatın gizliliği ve mahremiyet konusu ele alınmıştır.

1.2. Sağlık Turizminde Aracı Kurumlar

Sağlık turizmi birden çok paydaşa sahip olması nedeniyle büyük bir endüstridir. Sağlık turizmi endüstrisi, "sağlık kuruluşlarının yanısıra aracı

⁵ Bakanlık Ekonomik Bakanlığı, "2015/8 Sayılı Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Karar"

kurumlar, konaklama merkezleri, pazarlama, iletişim ve ulaşım” gibi alt sektörlerle beraber bir bütünlük arz edip, bu özelliği itibariyle bu sektörlerdeki her değişimden ve yasal değişikliklerden etkilenmektedir (Aslanova, 2013, s.33). Sağlık turisti, sağlık hizmet kuruluğu ile durumuna göre “tedavi sözleşmesi veya hastaneye kabul sözleşmesi; ulaşım için hava veya karayolu Şirketi ile taşıma sözleşmesi; konaklama için otel veya pansiyon ile barındırma sözleşmesi yapmaktadır”. Ayrıca tüm bu ilişkilerin kurulmasına “aracılık” etmesi amacıyla bir aracı kurum ile de anlaşma yapabilmektedir (Uyanık, 2015).

Sağlık Turizmi Kurulu’ nun (SATURK) yayınladığı raporda, aracı kurum; *“sağlık turizminde yabancı hasta ile sağlık kuruluğu arasındaki ilk ilişkinin kurulmasında yardım eden, ilişkileri koordine edip, hastanın tüm tıbbi kayıtlarını özel sağlık kuruluğuna ileten önemli bir fonksiyona sahip paydaş”* olarak tanımlanmıştır. Aracı kurumlar, genellikle yurt dışında ofisler açarak ya da internet üzerinden pazarlama yaparak elde ettiği hasta bilgilerini, temsilcileri tarafından merkeze yönlendirmektedir (Sağlık Turizminde Aracı Kurumlar Raporu).

Aracı kurumlar, genellikle internet vasıtasıyla, sağlık turizminden faydalanmak isteyen hastaların gidebilecekleri potansiyel yerler konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlamakta; olanakları, hizmet tedarikçileri ve prosedürleri anlatmaktadırlar. Bu yolla, aracı kurum ile hasta kişisel bilgilerini paylaşmaktadır (Aydın ve Karamehmet Aydın, 2015, s.50).

Böylesine önemli bir fonksiyona sahip olan sağlık turizminde aracı kurum olarak adlandırılan bu paydaşın yasal dayanağı, Sağlık Turizmi Yönetmeliği madde 4/g’ de; *“Bakanlıkça, uluslararası sağlık turisti ile beraberindeki refakatçi ve diğer yakımlarına konaklama, ulaşım ve transfer hizmetlerinin sağlanması faaliyetlerini yürütmek üzere yetkilendirilen, 14.9.1972 tarihli ve 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu uyarınca işletme belgesi alan A grubu seyahat acentaları...,”* olarak belirlenmiştir. Yani aracı kurum olarak adlandırılan bu kurumlar, sağlık sektörüyle doğrudan bağı olmayan, turistik faaliyet icra eden işletmelerdir. Bu işletmeler, Yönetmeliğin madde 5/1’de *“Uluslararası sağlık turizmi kapsamında faaliyette bulunabilmek için; sağlık tesisinin ve aracı kuruluğun uluslararası sağlık turizmi yetki belgesi almasını zorunlu”* kılmuştur.

2. Hastanın Özel Hayatının Gizliliği ve Mahremiyet Hakkı

2.1. Terim Sorunu

“Mahremiyet” ve “özel hayat” terimleri zaman zaman birbiri yerine kullanılan iki kavramdır. Arapça “yasak, tabu, dokunulmaz” anlamına gelen ve “haram” kelimesinden türetilen ve sözlük anlamı “gizlilik” olan “mahremiyet” sözcüğü, yanlış bir biçimde “özel hayat” ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Salihpaşaoğlu, 2013, s.233).

“Mahremiyet” kavramı, Büyük Türkçe Sözlükte “başkalarına söylenmeyen, gizli” olarak tanımlanmaktayken; “Özel Hayat” kavramı ise “kişinin kendine özgü yaşayışı, yaşama tarzı, kendisini ilgilendiren tutum ve davranışı” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlüğü).

Özel hayat ve mahremiyet kavramı, çerçeve bir kavram olan “kişilik hakkı” kavramının altında incelenmekte (Çaykent, 2014, s.2), özel hayatın mahremiyeti de kapsadığı genel olarak kabul edilmektedir. Özel hayat, kişinin güven duyarak paylaştığı, diğer kişilerin bilgisinden uzak tuttuğu ve diğer kişiler tarafından öğrenilmesini istemediği bir “giz alanı” ve kişinin bu giz alanına dâhil etmemekle beraber sadece kendisine yakın kişilerle paylaştığı ve bunların dışındaki kişilere gizli kalmasını istediği “özel alanı” da içermektedir (Salihpaşaoğlu, 2013, s.233). Mahremiyet ise bireyin diğer bireyler tarafından ne ölçüde tanınıp bilindiği ve diğer bireylerin fiziksel olarak bireye ne ölçüde ulaşabilir oldukları ile yakından ilişkilidir (Yüksel, 2009, s. 278). Mahremiyet ve özel hayat arasındaki fark ise mahremiyet bir yakınlık ve gizlilik sınırı koymaktayken; özel hayat kavramı kişilerin kendileri için, kendilerine dair kurdukları alan ve buna dair bir hak olarak ortaya çıkmaktadır (Çaykent, 2014, s.2).

Mahremiyet, temel anayasal hakları kapsayan olağanüstü geniş kapsamına rağmen üzerinde henüz yeterince tartışılmamış meseleleri de kapsayan bir terimdir (Cate, 2003, s.2). 1890 yılında “Harvard Law Review”da yayınlanan “Mahremiyet Hakkı” (The Right to Privacy) adlı makalelerinde Warren ve Brandeis, değişen siyasi, sosyal ve ekonomik

nedenlerden dolayı hayat, mülkiyet, hürriyet haklarının korunması ilkesinin yeniden tanımlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Makele’de, “Hayat Hakkı”nın kişinin sadece bedenine ve vücut bütünlüğüne yönelik yapılan her türlü saldırı ve kötü muamelelerden koruma anlamında tanımlanamayacağını; hayat hakkı ile hayatını sürdürme ve yalnız bırakılma hakkını da anlamak gerektiğini vurgulamış (Warren ve Brandeis, 1890, s. 193) ve yalnız bırakılma hakkı ile mahremiyet hakkına işaret etmiştir..

Gavisont, mahremiyet konusundaki endişemizin, başkaları tarafından ne  l de tanındığımız; başkalarının bize fiziksel olarak erişebilme derecesini ve başkalarının ilgisine ne  l de maruz kaldığımıza ilişkin olduğunu; ayrıca, farklı gerekçelere dayansa bile gizlilik talebimizin nedenlerinin benzer olduğunu; özgürlük, özerklik, benlik ve insan ilişkilerinin geliştirilmesi gibi hayatımızdaki mahremiyetle ilgili işlevlerle ilgili olduğuna dikkat çekmiştir (Gavisont, 1980, s. 423).

Felsefi anlamıyla mahremiyet kavramı ise “bireyin tikel ve bağımsız bir varlık olduğu ve bu bağlamda bireyin kendi benlik bilincinin farkında olarak otonomi sahibi olduğu ve diğer bireylere karşı sahip olunan dokunulmayacak ve bağımsız varlık alanının tikel varoluşun onaylanması anlamında mahremiyet kavramının dayanağını oluşturduğu” şeklinde ifade edilebilir ( zgi, 2014, s. 26). Bir başka deyişle mahremiyet, yalnızca kişinin yakından ilişki kurduğu kişilerle arasındaki ilişkinin açığa çıkmaması gerektiği şekilde yorumlanmamalıdır. Aynı zamanda, tek başına kendi seçimlerini yapabilmesi, düşünce ile birlikte davranışlarını özgürce oluşturabilmesi ve bunları yaşamında uygulayabilmek, kendisine dair bilgilerle birlikte başkaları ile olan ilişkilerini tek başına düzenleyebilmesidir (Yüksel, 2009, s.29). Mahremiyeti toplumdan soyutlanma olarak değil, kişi ile onun dışındakilerin sınırının belirlenmesi, kontrol edilmesi olarakta ifade edebiliriz ( zgi, 2014, s.27). Bu bağlamda da birey, kendine ait bilgileri açıklama zaman ve şekli konusunda en yetkili kişi konumunda bulunmalıdır (Kaya, 2011, s.20). O halde mahremiyeti, “insanın varoluğu için ötekinin belirlenimine gereksinim duymama durumu olduğunu” ifade edebiliriz ( zgi, 2014, s.26).

Mahremiyetten daha geniş bir kavram olduğunu ifade ettiğimiz “ zel hayat” kavramının ne olduğuna ilişkin açık tanımlar olmamasına rağmen, özel hayatın içeriğine ilişkin yaklaşımlardan bir tanıma ulaşabiliriz. Bazı yazarlar, özel hayatın gizli ya da dokunulamaz,

ulaşılmaz yönünü öne çıkartarak özel hayatı tanımlamışlardır (Dinç,1987/2, s.195: Özsunay, 1979, s.127: Şen, 1996,s.5: Kaboğlu, 2002, s. 292). “Kişinin sadece kendisi için saklı tuttuğu ve başkalarının bilgisinden uzak kalmasını istediği, özel araştırma ve bilgi edinmeyle sağlanan kişiye ait hususlar” şeklinde tanımlayabileceğimiz bu yaklaşımla (Korkmaz, 2014, s.100) kişinin gizli kalmasını, dokunulamaz ve ulaşılmaz olmasını dilediği maddi ve manevi unsurlara sahip olduğu özel hayatının bu kesitinde kişi yaşadıkları ve ayrıca yaptıkları ile ilgili bilgilerin başka kişilerce bilinmesini istememektedir. Özel hayatın bu boyutu bireyin gizli ve bağımsız alanını oluşturmaktadır (Sert, 2008, s.37). Özel hayata ilişkin olarak “bağımsızlık” ve “gizlilik” iki temel ilke olarak kabul edilmektedir. Geniş anlamıyla bağımsızlık, kişinin yaşam tarz ve davranışları ile birlikte ilişkilerini tercih etme hakkını ifade ederken; gizlilik ise başkalarının merak alanı dışında kalabilmesini ve bireyin ve aile çevresinin dışarıdan gelecek müdahalelere karşı mahremiyetinin sağlanmasını ifade etmektedir (Yüksel, 2003, s.187).

İnsan Hakları Avrupa Komisyonu, özel hayatı, “bireyin hayatını istediği gibi aleniyetten uzak yaşaması ve bireyin kendi kişiliğini geliştirmesi için özellikle de manevi alanda diğer insanlarla ilişki kurması ve geliştirmesi” şeklinde tanımlamıştır (Sert, 2008, s. 36).

Üzeltürk ve Özsunay özel hayatının gizliliği çerçevesinde, “kişinin toplum içindeki değerleri içinde adı, görüntüsü, şeref ve haysiyeti bağlamında korunan bir kavram” olduğuna dikkat çekerek, bu hakkın hukuki temelinin insan onuru olduğuna işaret etmişlerdir (Üzeltürk, 2004, s.169; Özsunay, 1979, s.148-149).

Bireyin, özel hayatına dair başka insanlar ile yaptığı paylaşım ve bu paylaşımın yoğunluğuna göre iç içe geçmiş çemberlere benzetilmektedir. İşte bu çemberlerden en içte bulunanı, kişinin yakınlarıyla dahi paylaşmadığı ve sadece kendisi ile baş başa kaldığı “çekirdek alan” olarak adlandırılmaktadır. Bu çekirdek alandan dışarıya doğru, kişinin başka çevrelere yönelik olarak paylaşım derecesini giderek arttırdığı başka çemberler bulunmaktadır (Araslı, 1979, s.3).

Tüm bu açıklamalarla beraber özel hayata ilişkin uluslararası belge ve sözleşmelerde söz konusu hakkı ifade etmek için bazen “özel hayat”(private life), (İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, m.8) bazen de “mahremiyet” (privacy) (İnsan

Hakları Evrensel Beyannamesi, m.12; Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, m.17) terimi kullanılmaktadır (Salihpaşaoğlu, 2013, s.233).

Özel hayat ve mahremiyetle ilişkili bir başka kavram ise “kişisel veri” kavramıdır. Bireyin kendine ait bilgilerin denetimini elinde tutması hem özel hayatının gizliliğini hem de mahremiyetini koruma bakımından önemlidir. Bireyin kişisel verileri üstündeki denetim yetkisini kaybetmesi bireyin özgürlük ve  zerlikle beraber mahremiyetinin kısaca “ben” olma özelliğinin kaybedilmesi anlamına gelecektir (İzgi, 2014, s.29).

“Kişisel verilerin korunması” kavramı hukuk dünyasında yeni bir kavram olmakla birlikte kaynağını mahremiyet gibi oldukça eski ve köklü bir kavramdan almaktadır (Dülger, 2015.s.46). Bu kavrama ilişkin uluslararası insan hakları belgesinde özel bir düzenlemeye rastlanmasa da, kişisel verilerin korunmasının altında mahremiyet anlayışı bulunduğu için, özel yaşamın korunmasına dair düzenlemelerin ayrıca kişisel veriler üzerinde de etkiye sahip olduğu görülmektedir (Dülger, 2015.s.46). Kişisel verilerin korunması, özel hayatın gizliliği ve korunması hakkının bir yansıması olarak kabul edilerek çoğu ülkede kişisel verilerle bağlantı kurulmadan, özel hayatın gizliliği hakkının tanımlanamadığı görülmüştür (elik, 2017, s.391).

Kişisel veri, 6698 Sayılı Kanunun m.3/d de “*Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi*” olarak tanımlanmıştır. Belirlenebilir kişiden kasıt ise uygun araçlar yardımıyla doğrudan veya dolaylı bir şekilde özellikle bir kimlik numarasına veya o kişinin fiziksel, psikolojik, zihinsel veya sosyo-ekonomik kimliğine atfla belirlenen bir kişidir (Keser Berber;  lg  ve Er, 2009, s.120).

Kişisel verilerin korunmasındaki amaç ise bireylerin özel hayatının gizliliğini güvence altına alma yoluyla kamu veya özel sektör tarafından tutulan kayıtların korunmasını sağlayarak kişileri korumaktır (elik, 2017, s.392).

Kişisel verilere ilişkin ilk uluslararası belge olan ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından düzenlenen 1980 tarihli “*Mahremiyetin ve Kişisel Verilerin Sınırlararası Aktarımının Korunması Hususunda OECD Rehber İlkeleri*” nin “Genel Tanımlar başlığı altında yer alan 1. maddesinde kişisel veri kavramı, “*belirlenmiş veya belirlenebilir olan gerçek bir kişiye ilişkin her türlü veri*” olarak tanımlanmıştır.

Kişinin belirlenemez hale getirilmesi ise anonim veri denilen, “kişisel verilerin, başka verilerle eşleştirilerek dahi hiçbir suretle kimliği belirli veya belirlenebilir bir gerçek kişiyle ilişkilendirilemeyecek hâle gerilmesi” halidir (Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik m.4/1-a). Verilerin anonimleştirilmesi daha çok araştırma, planlama, istatistikleştirme vb. gibi çalışmalarda herhangi bir kişiye işaret etmekten ziyade büyük bir data olarak çıkan bu tür veriler, ilgili kişilerle ilişkilendirilmeleri olası olmadığından kişisel veri olarak kabul edilememelidir (Dülger, 2015, s.50). Kişisel veri kavramına ilişkin Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun güncel bir kararında kişisel veri: “...kişinin; Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, adı, soyadı, doğum tarihi, doğum yeri, nüfusa kayıtlı olunan yer (İl, İlçe, mahalle veya köy), anne ve baba adı, medeni hali (Evlü, bekâr, boşanmış), nüfusa kayıtlı olduğu cilt ve aile sıra no, kan grubu, evlenme tarihi, boşanma tarihi ve mahkeme kararı bilgileri, adı-soyadı veya diğer kayıt düzeltmeleri, vatandaşlıktan çıkarılma bilgileri, evlatlık ilişkisi, adresi, dini, bitirilen okullar (ilk-orta-yüksek), hastalıkları, hastalıkları ile ilgili tahlil sonuçları (DNA bilgileri), mali durumu (servet, aldığı ücretler), ahlaki eğilimleri, zaafı, çevre ile ilişkileri, hatıra, anı ve günlük ilgili defterindeki bilgileri, siyasi görüşü (oy verdiği partiler, üye olduğu dernekler), alışkanlıkları, sevdiği kitaplar veya gazeteler, alışveriş eğilimleri, vergi numarası, e posta adresi ve şifresi, banka bilgileri, bilgisayarının IP numarası, emeklilik ve kurum sicil numarası, aldığı ödüller, parmak izi, avuç içi izleri, mektupları, yazıları, kitapları, telefon numaraları, mesajları, fiziki kimliği (boy, kilo, engellilik durumu, ten rengi, göz rengi, saç rengi ve şekli, sesi, genel görünüm, ayak ve beden numarası ve çok daha fazla bilgi kişisel veri kapsamında değerlendirilebilecektir...” şeklinde geniş bir bağlamda tanımlamıştır (Ceza Genel Kurulu 17.06.2014, 2012/12-1510 E, 2014/331 K.).

Kişisel verilerin korunmasına ilişkin olarak “hassas kişisel veriler (sensitive data)” veya “özel nitelikli kişisel veri kavramı”⁶ da önemli bir yere sahiptir (Aydın, 2014, s.6). Hassas kişisel veriler, “ırkı ve etnik köken, ten rengi, siyasi görüşleri, dini ve felsefi inançlar, sendika üyelikleri, sağlık

⁶ 6698 sayılı “Veri Koruma Kanunu ve Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelikte” kişisel sağlık verileri için hassas veri yerine özel nitelikli veri ifadesini kullanılmaktadır.

durumu, cinsel yaşam, mahkûmiyet geçmişı vb. durumları ortaya koyan durumlar” olarak tanımlanabilir (Kaya, 2011, s.318).

Kişisel verilerin korunması uluslararası hukuk bakımından temel bir insan hakkı olarak kabul görmekteyken; ulusal hukuk bakımından ise Anayasa normu ile düzenlenmiş temel bir hak ve özgürlük olarak değerlendirilmektedir. Doktrinde ise kişisel verilerin, “özel hayatın gizliliğinin korunması “ başlığı altında bir alt başlık olarak mı ele alınması gerektiği; yoksa kendi başına bağımsız bir kavram olarak mı değerlendirilmesi hususunda bir tartışma bulunmaktadır (Dülger, 2015, s.44). Her ne kadar kişisel verilere, özel hayatın gizliliği hakkının klasik yaklaşımıyla yaklaşılmasının teknolojik alanda yaşanan ilerlemeler karşısında yetersiz kaldığı, kendine has bazı gereklilikleri nedeniyle ayrı bir alan olarak incelenmesi gerektiği ileri sürülmekteyse de (Elmalıca, 2016, s.1610) biz bu çalışmada kişisel verilerin korunmasını ayrı bir başlık altında değil, özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hakkı içinde alt bir kavram olarak ele alıp inceleyeceğiz.

2.4. Uluslararası Sözleşmelerde Özel Hayatın Gizliliği ve Mahremiyet Hakkı

1948'den itibaren uluslararası alanda insan haklarını ve normlarını belirleyen “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi” (İHEB), tüm insanların özgürlük, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğdukları temel değeri üzerine kuruludur. Bireye saygı duyulması ve her türlü ayırıcılığın yasaklanması tüm insan hakları çalışmalarının ana konusudur (Rubenson, 2002, s.5).

İHEB'in 12. maddesi özel hayata saygı hakkı ile ilgilidir. “Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır”. Madde özel hayatın korunmasını şeref ve haysiyetle ilişkilendirmiştir.

“Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” m. 17' de mahremiyet hakkı”; “1. Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz.

2. Herkes bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahiptir” şeklinde düzenlemiştir. Görüleceği üzere bu düzenleme İHEB ile neredeyse aynı içeriğe sahip bir düzenlemedir.

1991 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) “Çocuk Hakları Sözleşmesi” m.16 da özel hayata saygı hakkı konusunda “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”ne benzer düzenlemeler getirmektedir. “İnsan Hakları Amerikan Sözleşmesi”nin m.11/2,a “Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı” m.29 da özel hayatın korunmasını düzenlemektedirler. Bunlar da yazılabilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinde, “Özel Yaşamın ve Aile Yaşamının Korunması” başlığını altında;

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” hükmüne yer verilmiştir.

1997 tarihli Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi” (Biyotıp Sözleşmesi) 10. maddesi özel hayat ve bilgilendirilme hakkı ile ilgilidir.

Avrupa Hasta Hakları Şartı (AHHŞ) önceki uluslararası belgelerde yer alan hasta haklarına ek yeni haklara yer vermiştir. Şart’ ta mahremiyet ve gizlilik hakkı düzenlenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde 1966 yılında “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu” (The Freedom of Information Act) ile 1974 tarihli “Özel Yaşamın Gizliliği Kanunu” (The Privacy Act) kişisel nitelikli hassas verilere yönelik doğrudan bir koruma getirmiştir (Kaya, 2011, s.321).

Kişisel verilerin korunmasına yönelik ilk uluslararası çalışma OECD’nin 1980 yılında yayınladığı “Mahremiyetin ve Kişisel Verilerin Sınırlararası Aktarımının Korunması Hususunda OECD Rehber İlkeleri” dir. Bu rehber ilkeler “veri toplamanın sınırlı olması, verinin niteliği karşılması, verinin toplanma amacının belirliliği ve amacı ile bağlılığı,

verinin kullanımının sınırlı olması, veri güvenliği, açıklık, bireyin katılımı ve hesap verilebilirliktir” (Borazan, 2015, s.2015).

Avrupa Konseyi tarafından kişisel verilerin korunmasına yönelik birden fazla metin kabul edilmiştir. Bu metinler içinde kişisel verilerin korunmasına yönelik çalışmalardan en önemlisi Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve 28 Ocak 1981 yılında kabul edilip 1 Ekim 1985 tarihinde yürürlüğe giren “108 sayılı Kişisel Nitelikteki Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşıısında Kişilerin Korunmasına Dair Sözleşme” dir (108 Sayılı Avrupa Konseyi Sözleşmesi). Bu Sözleşme, Türkiye tarafından 2016 yılında onaylanıp yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmesinin 6. maddesinde, “hassas kişisel veriler” düzenlenmiş olup maddeye göre; “ırksal köken, siyasi görüş ya da dini veya diğer inançlar, sağlık veya cinsel yaşama ilişkin kişisel verilerin, iç hukukta gerekli önlemlerin alınmiş olması durumu dışında, otomatik olarak işlenemeyeceği” hüküm altına alınmiştir. Sözleşmenin  nemi, kişisel verilerin korunması hususunda bağlayıcılığı olan ilk uluslararası hukuki düzenleme olmasıdır. Düzenleme zaman zaman güncellenmiş olup bu güncellemeler arasında “telekomünikasyon hizmetlerinde kişisel verilerin korunması (4 sayılı Tavsiye Kararı – 1995), tıbbi verilerin korunması (5 sayılı Tavsiye Kararı – 1997), istatistik amaçlı kayıt altına alınan kişisel verilerin korunması (18 sayılı Tavsiye Kararı – 1997), internet ağlarında kişisel verilerin korunması (5 sayılı Tavsiye Kararı – 1999), arama motorları üzerinde insan haklarının ve kişisel verilerin korunması (3 sayılı Tavsiye Kararı – 2012) ve sosyal ağ hizmetleri üzerinde insan haklarının ve kişisel verilerin korunması (4 sayılı Tavsiye Kararı – 2012)” vb. kararlar yer almaktadır (Kutlu ve Kahraman, 2017, s.51-52).

Avrupa Birliği’nin 24 Ekim 1995 tarihinde, 95/46 sayılı “Kişisel Verilerin İşlenmesinde Gerçek Kişilerin Korunması ve Bu Verilerin Serbest Dolaşımı” (AB Veri Koruma Direktifi) başlığı altında düzenlenen Birliğin veri koruma hukukunun temelini oluşturan Yönergesi, Birlik içinde tek bir veri koruma hukukunun temelini oluşturmaktadır. Yönerge ile, her  ye ülkedeki kişisel verilerin aynı düzeyde korunmasının garanti altına alınması amaçlanmıştır (Dülger, 2015, s.48). Ayrıca birinci maddesi de  ye devletlerin, gerçek kişilerin temel hak ve özgürlükleri ile beraber özellikle kişisel verilerin işlenmesine yönelik olarak özel yaşamın gizliliği hakkını korumalarını hedefleyerek, kişisel verilerin korunmasının temel

bir insan hakkı olduğunu kabul etmesi bakımından önemlidir (Kutlu ve Kahraman, 2017, s.52). Bu direktif, yerine “General Data Protection Regulation” (GDPR) 25 Mayıs 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. GDPR ile AB ülkelerinde yer alan 28 farklı Veri Koruma Kanunları ilga olmuştur (İmamoğlu, 2017, s.6).

2.4.1. Türk Hukuk Sisteminde Özel Hayatın Gizliliği ve Mahremiyet Hakkı

1982 Anayasası'nın “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı ikinci kısmının ikinci bölümünde “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlığı altında “Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması” ele alınmıştır. 20, 21 ve 22. maddeleri özel hayatın gizliliğinin korunması çerçevesinde hükümler içermektedir. 20. madde özel hayatın gizliliği ve korunmasına ilişkin olup bu maddeye 2010 yılında eklenen ek fıkra ile “herkesin kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahip olması” sağlanmıştır. Buna göre m.20/3 :

“Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.” Bu düzenleme ile birlikte kişisel verilerin korunması temel insan hakkı olarak kabul görmüş ve Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Ayrıntılar ise kişisel verilere ilişkin olarak çıkarılacak kanuna bırakılmıştır (Çelik, 2017, s. 395).

Anayasa'da açıkça yer aldığı üzere “kişilerin kendileri ile ilgili bilgilerin korunmasını isteme hakkı bulunmakta” olup bunun istisnası ise; kişinin rıza göstermesi ya da yasanın istisnayı açıkça öngörmüş olması halleridir (Uyanık, 2015, s.85). Bu düzenlemeye binaen 6698 Sayılı “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” (KVKK) 2016 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yapılmasında “AB Veri Koruma Direktifi” nin de örnek alındığı görülmektedir (Zeybek Ünsal ve Örnek Büken, 2018, s.83). 6698 Sayılı Kanun'un amacı, “kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve

 zg rl klerini koruma ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları” düzenlemektir.

Özel hayatın korunması çerçevesinde “Türk Medeni Kanunu” (MK) ve “Türk Borçlar Kanunu” (BK) da çeşitli hükümler içermektedir. MK’ da kişinin özel hayatının korunmasını ve dokunulmazlığını sağlamaya yönelik m. 23, kişilerin kişilik haklarına dokunulamayacağı ifade edilirken özel hayatlarına da dokunulmayacağı düzenlenmiştir. Yine BK’nın 49. maddesi kişilik haklarını içeren hükümler düzenlenmiştir.

Kişisel verilerin korunmasına ilişkin olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK)  zel hükümlerin yani suç tiplerinin düzenlendiği ikinci kitabının “kişilere karşı suçlar” başlıklı ikinci kısmının “ zel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlar” başlıklı dokuzuncu bölümünde yer almaktadır. TCK’nın 135. maddesinde “kişisel verilerin kaydedilmesi suçu”, 136. maddesinde “verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçu”, 137. maddesinde bu suçların nitelikli halleri, 138. maddesinde “verilerin yok edilmemesi suçu” 140. maddesinde ise bu suçlara ilişkin olarak tüzel kişiler hakkında uygulanacak güvenlik tedbirleri düzenlenmiştir (Dülger, 2016, s.119). Bu suç tipleriyle kişisel verilerin mi yoksa sır kapsamına giren bilgilerin mi korunduğu sorusu akla gelmektedir. TCK’nın 135. ve 136. maddelerinde kişisel verilerin hukuka aykırı olarak kaydedilmesi ve bu verilerin hukuka aykırı bir biçimde verilmesi veya ele geçirilmesi aranmakla birlikte söz konusu verilerin “sır” kapsamında değerlendirilen ve sahibinin diğer kişilerin erişimine ve öğrenmesine izin vermediği veri niteliğinde olması aranmamaktadır (Dülger, 2016, s.121).

Ayrıca Türk Yüksek Mahkemelerinin de özel hayatın gizliliği ve korunmasına ilişkin kararları bu konuda yol göstericidir.⁷

⁷ Anayasa Mahkemesi 31.03.1987 gün ve E: 1986/24, K: 1987/ “... zel hayatın korunması her Şeyden önce bu hayatın gizliliğinin korunması, başkalarının gözleri önüne serilmemesi demektir. Orada cereyan edenlerin yalnız kendisi veya kendisinin bilmesini istediği kimseler tarafından bilinmesini istemek hakkı, kişinin temel haklarından biridir. Bu niteliği sebebiyledir ki, özel hayatın gizliliğine dokunulmaması, insan haklarına ilişkin beyanname ve sözleşmelerde korunması istenilmiş, ayrıca tüm demokratik ülke mevzuatında açıkça belirlenen istisnalar dışında bu hak devlet organlarına, topluma ve diğer kişilere karşı korunmuştur. İnsanın mutluluğu için büyük önemi olan özel hayata saygı gösterilmesi hakkı onun kişiliği için temel bir hak olup yeteri kadar korunmadığı takdirde kişilerin ve dolayısıyla toplumun kendini huzurlu hissedip güven içinde yasaaması mümkün değildir. Bu nedenlerle söz konusu gizliliği çeşitli biçimde ihlal eylemleri suç sayılarak ceza yaptırımlarına bağlanmiştir”.

2.5. Uluslararası Bildirge ve Sözleşmelerde Hastanın Özel Hayatının Gizliliği ve Mahremiyet Hakkı

Sağlık hizmetlerinden faydalanan kişilerin özel hayatlarına saygı gösterilmesi, bu kişilerin kişilik haklarının ve onurlarının korunması açısından son derece önemlidir. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hakkı tıp etiği ve hukuku açısından önem arz etmektedir (Sert, 2008, s. 91).

Sağlık hizmetlerinde özel hayatın gizliliği ve mahremiyet hakkı hekimin ve sağlık personelinin sır saklama yükümlülüğü olarak önem kazanmaktadır. Sır saklama yükümlülüğü, Borçlar Kanunu m.502 vd. gereği sağlık çalışanının sadakat yükümlülüğünden kaynaklanan bir alt yükümlülüğüdür (Hakeri, 2013, s.495). Sağlık hizmetlerinde mahremiyet ve sır saklama yükümlülüğü kavramları birbiriyle ilişkili kavramlar olmakla beraber, bu kavramları birbirinden ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinde mahremiyet, “bireyin kişisel sağlık bilgilerinin toplandığı, kullanıldığı, depolandığı ve aktarıldığı haller üzerindeki denetim yetkisi”, sır saklama yükümlülüğü ise “hekim – hasta ilişkisi gibi yakın bir ilişki içerisinde olan iki birey arasındaki güvenin muhafazasına odaklanan, sağlık bilgilerinin mahremiyetinin bir görünümü” olarak tanımlayabiliriz (Dülger, 2014, s.63-64).

Hekim açısından “sır” kavramından anlaşılması gereken yalnızca belirli ve sınırlı sayıdaki kişi tarafından bilinen ve bunun açıklanmamasında hasta açısından korunmaya değer bir yarar ve olgu olup sır kavramının geniş yorumlanması gereklidir (Hakeri, 2013, s.495). Hastaya dair mahremiyet kavramından sadece hastanın hastalığına ilişkin bilgileri değil; hastaya ait kişisel, mesleki, ailevi, ekonomik ve mali durumları da anlamak gereklidir (Sarp, 2011, s.10). Hastaya dair her türlü bilgi, aitlik-mülkiyet ilişkileri düzleminde değerlendirilir ve bunların muhafazası ve gizliliği temelde sağlık profesyonellerinin sorumluluğunda olduğu kabul edilmelidir (İzgi, 2014, s.33).

Sağlık hizmetlerinde mahremiyet, “hastanın kişisellik ve gizlilik düşüncesine saygının gelişmesine” ve “tıbbın temel bir amacı olan hastanın sağlık bakımının geliştirilmesine” hizmet etmektedir. Böylece hastanın, kişisel fiziksel ve psikolojik sırları, mahcubiyet ve hassasiyetini azaltmak amacıyla gizli tutulur. Ve bunun bir sonucu olarak hastanın

hekimle paylaştığı bilgilerinin bir başkasına aktarılmayacağına inanasına olanak sağlayarak hastaların hekimleriyle dürüst ve açık konuşması teşvik edilmiş olur (İzgi, 2014, s.33).

Sağlık hizmetlerinde özel hayatın gizliliğini ve mahremiyeti korumanın en önemli yöntemi hastanın özel hayatının gizliliğini ve mahremiyetini bir hasta hakkı olduğunu benimseyen sağlık personelinin varlığıdır. Sağlık hizmetlerinin her düzeyinde çalışan sağlık personeli bu konuda yükümlülük taşıtmaktadır. Hastaya ait tıbbi kayıtlara yalnızca doğrudan ilgili kişiler görebilmeli, diğer sağlık personeli de dâhil olmak üzere başkalarının görmesi ve bu bilgilere erişimi mümkün olmamalıdır (Dülger, 2014, s.60). Diğer taraftan ne yazık ki temel hasta haklarından biri olan ‐Hastanın  zel Hayatının Gizliliği ve Mahremiyet Hakkı‐ sağlık çalışanları tarafından en fazla ihlale uğrayan haklardan biri olduğuna yönelik çalışmalar da bulunmaktadır (Teke, Uçar, Demir,  elen, Karaalp, 2007).

Tarihsel süreç içinde hekimlerin hastaya dair öğrendiği kişisel bilgileri ifşa etmemelerine ilişkin sorumluluk Hipokrat Yemininde de ifade edilmiştir. ‐Tedavi sırasında ve hatta tedavi sürecinin dışında bile, eğer insanların yaşamı hakkında dışarıya asla yayılmaması gereken bir Şey görür ya da duyarsam, bu gibi Şeyleri kendime saklayacak ve bunlar hakkında konuşulmasını utanç verici olarak göreceğim‐ (Veatch, 2010, s.193).

1981 yılında ‐Dünya Tıp Birliği‐ nin 34. Genel Kurulu’nda, hasta haklarına ilişkin olarak ilk uluslararası belge niteliğinde olan ‐Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi‐ temel hasta haklarını konu alan altı madde ve hekimlere bunları yerine getirmesi hususunda görev veren bir paragraftan meydana gelmektedir. Bildirgenin d maddesinde hastanın kişisel bilgilerinin gizliliğine saygı gösterilmesi hakkı düzenlenmiştir (Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi, 1981).

1994 yılında Dünya Sağlık  rg t ’nün ‐Avrupa’da Hasta Haklarının Geliştirilmesi Amsterdam Bildirgesi‐, Dünya Sağlık  rg t ’ne  ye Avrupa  lkelerindeki hasta haklarının gelişimini sağlamaktır. Bildirgenin 4. kısmı mahremiyet ve özel hayata ilişkin düzenlemelere ayrılmıştır (Amsterdam Bildirgesi, 1994).

1995 yılında Bali’de Dünya Tıp Birliği 1981 yılında yayınladığı Lizbon Bildirgesini tekrar gözden geçirerek ve genişleterek yayınlamıştır (Bali Bildirgesi 1995).

Hasta mahremiyeti konusunda Lizbon Bildirgeleri ve Amsterdam Bildirgelerinde benzer ifadeler yer almakla birlikte Amsterdam Bildirgesi daha ayrıntılı içeriğe sahiptir (Sert, 2004, s.77).

2002 tarihli Dünya Tıp Birliği'nin "Sağlık Veri Tabanları İle İlgili Etik Düşünceler Bildirgesi" ayrıntılı Bildirgede gizlilik hakkının "insanlara bireyler olarak kendileri hakkındaki bilgileri açığa çıkarmayı ve kullanmayı kontrol etmeleri için yetki verdiğini ve bir hastanın kişisel sağlıkla ilgili bilgilerinin gizliliği mahremiyet sorumluluğu olarak hekim tarafından korunması gerektiği" belirtilmiştir. Ayrıca "hekimleri hastalarına ilişkin tutukları kişisel sağlık bilgilerinin mahremiyetinden sorumlu olduklarını ve hekimlerin aynı zamanda kişisel sağlıkla ilgili bilginin elektronik ortamda dâhil olmak üzere bilgilerin depolanması, gönderilmesi ya da alınması sırasındaki güvenlik için uygun düzenlemelerin varlığından emin olması gerektiğini" düzenlemiştir (Sayek, 2009, s.177-180).

Biyotıp Sözleşmesi'nin 10. maddesinde sağlığa ilişkin olarak kişisel verilerin korunması ile birlikte kişilerin sağlıklarına dair verileri öğrenme hakkına yer verilmiştir. Maddenin 2. fıkrasında ise *"herkesin, kendi sağlığı ile ilgili bilgileri öğrenme hakkı düzenlendikten sonra bireylerin, bilgilendirilmeme isteklerinin de gözetilmesi gerektiği"* hükme bağlanmaktadır (Katoğlu, 2006, s.174).

"Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı" nın 8. maddesine göre *"herkes kendisini ilgilendiren kişisel verilerin korunması hakkına sahiptir."*

Dünya Tıp Birliği "Helsinki Bildirgesi"nin 24. maddesi "insanlar üzerinde tıbbi araştırma yürütülürken hastayla ilgili bilgilerinin gizliliğine saygı gösterilmesi" gerektiği *"Araştırmalarda kullanılan kişilerin özel yaşamını ve kişisel bilgilerinin gizliliğini korumak için her tür önlem alınmalıdır."* şeklinde ifade edilmiştir.

Hasta Haklarına İlişkin "Avrupa Statüsü" nün 6. maddesi de uyarınca hastaya ait bilgilerin gizliliğini konu almıştır.

2.5.1. Türk Sağlık Mevzuatında Hastaya Ait Bilgilerin Gizliliği ve Mahremiyet

Türk sağlık mevzuatında özel hayatın korunmasına ilişkin çeşitli yasalarda çok sayıda düzenlemeler bulunmaktadır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 104. maddesi frengili hastaların bildirim konusunda hüküm

içermekle birlikte bulaşıcı hastalığın bildirilmesi sırasında hastanın özel hayatının korunması; hasta ile ilgili bilgilerin açıklanmaması konusu özellikle vurgulanmıştır.

Tıbbi Deontoloji Tüzüğü'nün 4. maddesinde "hekim ve dış hekimlerinin mesleklerini icra etmeleri nedeniyle öğrendikleri sırları açıklamalarını yasaklamış ve bilimsel çalışmalarda hastanın kimliğine ait bilgileri saklamaları" emredilmiştir.

Türk Tabipler Birliği tarafından kabul edilen "Hekimlik Meslek Etiği Kuralları" içinde m. 9'da "sır saklama yükümlülüğü" düzenlenmiştir. Hekimin, mesleğini uygularken hastasından öğrendiği bilgileri açıklamayacağı düzenlenmiştir. Ayrıca hastanın ölmesi ya da ilgili hekimle ilişkisinin sona ermesi halinde dahi hekimin bu yükümlülüğünün devam edeceği düzenlenmiştir.

1998 tarihli "Hasta Hakları Yönetmeliği" nin 21.maddesinde "Mahremiyete Saygı Gösterilmesi" başlığıyla hastanın mahremiyet hakkı düzenlenmiştir.

m.21."Hastanın, mahremiyetine saygı gösterilmesi esastır. Hasta mahremiyetinin korunmasını açıkça talep de edebilir. Her türlü tıbbi müdahale, hastanın mahremiyetine saygı gösterilmek suretiyle icra edilir.

Mahremiyete saygı gösterilmesi ve bunu istemek hakkı;

- a) Hastanın, sağlık durumu ile ilgili tıbbi değerlendirmelerin gizlilik içerisinde yürütülmesini,*
- b) Muayenenin, teşhisin, tedavinin ve hasta ile doğrudan teması gerektiren diğer işlemlerin makul bir gizlilik ortamında gerçekleştirilmesini,*
- c) Tıbben sakınca olmayan hallerde yanında bir yakınının bulunmasına izin verilmesini,*
- d) Tedavisi ile doğrudan ilgili olmayan kimselerin, tıbbi müdahale sırasında bulunmamasını,*
- e) Hastalığın mahiyeti gerektirmedikçe hastanın şahsi ve ailevi hayatına müdahale edilmemesini,*
- f) Sağlık harcamalarının kaynağının gizli tutulmasını, kapsar.*
- g) Ölüm olayı, mahremiyetin bozulması hakkını vermez.*

Hastanın mahremiyet hakkı çerçevesinde ele alınabilecek diğer bir konu da Hasta Hakları Yönetmeliği m. 23' te düzenlenmiştir. Bu maddede hastaya ait kişisel verilerin gizliliğinin sağlanması ile ilgili düzenleme yer almaktadır.

m.23. "Sağlık hizmetinin verilmesi sebebiyle edinilen bilgiler, kanun ile müsaade edilen haller dışında, hiçbir şekilde açıklanamaz.

Kişinin rızasına dayansa bile, kişilik haklarından bütünüyle vazgeçilmesi, bu hakların başkalarına devri veya aşırı şekilde sınırlandırılması neticesini doğuran hal-lerde bilginin açıklanması, bunları açıklayanın hukuki sorumluluğunu kaldırmaz.

Hukuki ve ahlaki yönden geçerli ve haklı bir sebebe dayanmaksızın hastaya zarar verme ihtimali bulunan bilginin ifşa edilmesi, personelin ve diğer kimselerin hukuki ve cezai sorumluluğunu da gerektirir.

Araştırma ve eğitim amacı ile yapılan faaliyetlerde de hastanın kimlik bilgileri, rızası olmaksızın açıklanamaz."

Görüldüğü üzere hastanın onamının olması durumunda dahi; kişilik haklarının tamamıyla ihlali sonucu oluşturabilecek bir durumda hastaya ait sırların açıklanması halinde açıklayan kişinin sorumluluğunun bulunacağı belirtilmiştir. Hasta kendi talepte bulursa bile kişilik hakkının ihlal edilmesi sonucunu doğuracak bir bilgi açıklanamaz.

Kişisel sağlık verilerinin işlenmesi esnasında uygulanacak kurallar da hastaların özel hayatının gizliliği ve mahremiyet hakkının korunmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir. Kişisel verilere ilişkin alanda önemli bir bölümünü ve özel nitelikli halini oluşturan kişisel sağlık verileri ile ilgili düzenlemeleri içeren "Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik" 29863 sayılı ve 20 Ekim 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin 4. maddesine göre "Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü sağlık bilgisi" kişisel sağlık verisi olarak kabul etmektedir. Yönetmeliğin m.5/1'de "Kişisel sağlık verilerinin, ancak Kanunda ve bu Yönetmelikte öngörülen usul ve esaslara uygun olarak işlenebileceği" düzenlenmiştir.

2.6. Sağlık Turistinin  zel Hayatının Gizliliği ve Mahremiyetinin Korunması Hakkı

Sağlık turistlerinin farklı ülkelerde sağlık hizmetlerinden yararlanmayı istedikleri süreçte kişisel verilerine ilişkin pek çok bilgiyi kendi rızalarıyla ilgili birimlerdeki çalışanlarla paylaşmak durumunda kalmaktadırlar. Paylaşılan bu bilgilerin gizli tutulması yasanın ve hastaları rızasının dışında açıklanmaması sağlık turistinin özel yaşamının ve mahremiyetinin korunması açısından önem taşımaktadır (Sert, 2008, s.103). Sağlık turistinin özel hayatının korunması ve mahremiyetine ilişkin bazı durumlar sağlık turizminin doğasından kaynaklanan olgusal kökenli sorunlardır. Bunlardan ilki sağlık turistinin bir aracı kurum vasıtasıyla gelmesi durumunda sağlık turistinin kişisel verileri, sağlık turizmi sürecinin olağan akışı gereği öncelikli olarak aracı kurum ile paylaşılmakta ve bu kişisel veriler sağlık profesyoneli olmayan aracı kurum yetkilileri tarafından görüş (fiyat veya tıbbi görüş vb.) alınmak amacıyla çoğunlukla elektronik ortamda başka kişilerle paylaşılmaktadır. Her ne kadar Sağlık Turizmi Yönetmeliği'nin genel hükümlerinde aracı kurumların faaliyet alanı *“sağlık turisti ve refakatçisinin konaklama, ulaşım ve transfer hizmetlerinin sağlanması”* olarak belirlenmiş olsa da, Yönetmeliğin Ek- 2 m.6-c'de aracı kurumların taahhüt ettiği işler arasında *“Uluslararası sağlık turistinin almak istediği sağlık hizmetine uygun olan sağlık tesislerini, sağlık turistinin tıbbi bilgi ve / veya belgelerini önceden sağlık tesisine ileterek araştırmak”* olduğu görülmektedir. G r ld ğu üzere aracı kurumların faaliyet alanı tıbbi hizmetlerin dışında kalan işler olmayıp, sağlık turistlerine ilişkin özel nitelikli kişisel veriler bu kurumlar tarafından elde edilmektedir. Ancak  zel nitelikli bu kişisel sağlık verilerinin aracı kurum yetkilileri tarafından saklanması, iletilmesi, güvenliğinin sağlanması ve bu bilgilere erişecek yetkili kişilerin belirlenmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Serbest piyasanın koşullarıyla ve teknolojik imkanlar  l c s nde bu bilgiler elde edilmekte, paylaşılmakta ve saklanmaktadır. Her ne kadar Sağlık Turizmi Yönetmeliğin EK.2 mad 6/i de aracı kurumlar tarafından sağlık turistine ait kişisel verilerin gizliliğine ilişkin *“Faaliyetleri sırasında uluslararası sağlık turistine ait elde ettiği her türlü bilgi hususunda, 24.3.2016 tarihli ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa uygun bir şekilde hareket etmesi”*

şeklinde çerçeve kanuna gönderme yapılmış olsa da söz konusu aracı kurumların A sınıfı seyahat acentesi olduğu dikkate alınır, böylesi hassas sağlık verilerinin söz konusu aracı kurumlar tarafından yeterli dikkat ve özenle korunmalarını beklemek gerçekçi bir beklenti olmayabilir.

Sağlık turistlerinin kişisel verilerinin korunmasına ilişkin Yönetmelikteki bir başka düzenleme m.12/2-d’de aracı kurumların web sitelerinde “bilgilendirme ve tanıtım” yapmaları durumunda “*tanıtımlarda; tedavi gören hastaların hikâyelerine, hasta mahremiyeti gözetilmek, hasta haklarına uygun olmak ve bu konuda hasta onamının alındığını belgelendirmek kaydıyla yer verebilecekleri*”ne ilişkin bir başka sorunlu düzenleme bulunmaktadır. Yönetmelikte, sağlık profesyoneli dahi olmayan bu acentaların özellikle hasta hakları gibi nitelikli bir bilgi düzeyinde olmalarını beklemek bizce gerçekçi değildir. Hastadan ne şekilde onam alınacağına ilişkin sağlık profesyonellerinin bile yerleşmiş standartları henüz yokken böylesi bir yetkinin aracı kurumlara verilmesi tartışılması gereken bir husustur.

Sağlık turistinin mahremiyetine ilişkin bir diğer sorunlu alan ise daha komplekstir. 13/07/2017 tarih ve 30123 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik” in 5. maddesinin 5. fıkrasında “*Uluslararası sağlık turizmi sağlık tesisi tarafından, bu Yönetmelik kapsamında sağlık hizmeti verilen kişilerin Bakanlıkça oluşturulan web tabanlı sisteme kaydedilmesi zorunludur.*” 6. fıkrasında “*Uluslararası sağlık turizmi sağlık tesisi tarafından kayıt altına alınan kişisel sağlık verileri, 24/3/2016 tarihli ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa uygun bir şekilde işlenir ve Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara uygun bir şekilde merkezi sağlık veri sistemine aktarılır.*” 7. fıkrasında ise “*Uluslararası sağlık turizmi sağlık tesisi ve uluslararası sağlık turizmi aracı kuruluşu, Bakanlıkça istenilen bilgi ve belgeleri göndermekle yükümlüdür.*” düzenlemesi ile başka bir tartışma yaratmıştır.

Bu düzenlemenin iptali için sağlık meslek örgütleri tarafından açılan davada Danıştay 15. Daire, 17.01.2018 tarihinde 2017/2258.E sayılı yürütmeyi durdurma talebini kabul etmiştir. Durdurma gerekçesi “*...Bu durumda 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile, sağlık verileri gibi özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesinde uyulacak önlemlerin belirlenmesinde yetkili kılınan Kişisel Verileri Koruma Kurulu henüz oluşturulmadan ve adı geçen kurul tarafından bu alana ilişkin yeterli önlemler ...işlem tesis edilmesini*

 ng ren dava konusu Yönetmeliğin 5. maddesi 6.fıkrasında hukuka uygunluk bulunmamaktadır." Őekлиндendir. Söz konusu kararda Kişisel Verileri Koruma Kurulu 6698 sayılı KKVK'nun 6. Bölümü 19-27. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Kurulun görev ve yetkilerinin düzenlendiği m.22'de

- a) Kişisel verilerin, temel hak ve özgürlüklere uygun Şekilde işlenmesini sağlamak.
- b) Kişisel verilerle ilgili haklarının ihlal edildiğini ileri sürenlerin Őik yetlerini karara bağlamak.
- c) Şikâyet  zerine veya ihlal iddiasını öğrenmesi durumunda resen görev alanına giren konularda kişisel verilerin kanunlara uygun olarak işlenip işlenmediğini incelemek ve gerektiğinde bu konuda geçici önlemler almak.
- d)  zel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi için aranan yeterli önlemleri belirlemek.

....

h) Diğer kurum ve kuruluşlarca hazırlanan ve kişisel verilere ilişkin hüküm içeren mevzuat tasakları hakkında görüş bildirmek." olarak belirlenmiştir. Görüldüğü  zere Danıştay, Yönetmeliğin y r t m n n durdurulmasında esasa ilişkin bir inceleme yapmadan yalnızca usulen gördüğü eksiklikten dolayı hukuka aykırı bulmuştur.

Yönetmeliğe göre sağlık turistinin özel nitelikli kişisel verileri olarak kişinin, uyruğu, pasaport numarası, başvurduğu klinik, geliş nedeni, teşhis ve tedaviye ilişkin kayıtlar sisteme girilmektedir. 6698 Sayılı Kanunun 6/1. madde hükmü ile kişinin sağlığına ilişkin verilerin özel nitelikli kişisel veriler olduğu kabul edilmiştir. 108 sayılı Avrupa Konseyi Sözleşmesinin 6. maddesi de, hassas kişisel verilere ilişkindir. Bu maddeye göre; "sağlık veya cinsel yaşama ilişkin kişisel verilerin, iç hukukta gerekli önlemlerin alınmış olması durumu dışında, otomatik olarak işlenemeyeceği" hüküm altına alınmıştır. Sağlık alanında kişisel verileri, kişinin sağlık hizmeti almak için bir sağlık kuruluşunda yapmış olduğu tüm işlemler olarak tanımlayabiliriz (Yılmaz, 2014, s. 45). Kişisel Verilerin İşlenmesi, KVKK'nın tanımlar alt başlıklı üçüncü maddesinin (e.) bendinde tanımlanmıştır. Buna göre, "Kişisel verilerin tamamen veya kısmen otomatik olan ya da herhangi bir veri kayıt sisteminin parçası olmak kaydıyla otomatik olmayan yollarla elde edilmesi, kaydedilmesi, depolanması, muhafaza edilmesi,

değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, açıklanması, aktarılması, devralınması, elde edilebilir hale getirilmesi, sınıflandırılması ya da kullanılmasının engellenmesi gibi veriler üzerinde gerçekleştirilen her türlü işlem”, kişisel verilerin işlenmesi olarak tanımlanmıştır. Bu tanım “Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik m.4/1-g’de de “kişisel sağlık verilerinin işlenmesi” tanımında aynen korunmuştur.

Kişisel Verilerin İşlenmesine dair genel ilkeler, KVKK Genel İlkeler başlıklı dördüncü maddede düzenlenmiştir. KVKK dördüncü maddesinin birinci fıkrasına göre; *“Kişisel Veriler yalnız KVKK ve diğer kanunlarda öngörülen usul ve esaslara uygun olarak işlenebilir.”* Yine aynı maddenin ikinci fıkrasında ise kişisel veriler işlenirken uyulması gerekli olan ilkeler belirtilmiştir. Bunlar; *“hukuka ve dürüstlük kurallarına uygun olma, doğru ve gerektiğinde güncel olma, belirli, açık ve meşru amaçlar için işlenme, işlendikleri amaçla bağlantılı, sınırlı ve ölçülü olma ve ilgili mevzuatta öngörülen veya işlendikleri amaç için gerekli olan süre kadar muhafaza edilmedir.”* Kanunda belirtilen bu ilkeler “Kişisel Sağlık Verilerinin İşlenmesi ve Mahremiyetinin Sağlanması Hakkında Yönetmelik” m.5/2’de aynen tekrarlanmış ve bunlara ek olarak kişisel sağlık verileri m.5/3’te *“(Değişik:RG-24/11/2017-30250) Sağlık hizmeti sunumunda görevli kişiler, ilgili kişinin sağlık verilerini ancak verilecek olan sağlık hizmetinin gereği ile sınırlı olmak kaydıyla işleyebilir.”* hükmü eklenmiştir.

Özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesini düzenleyen ve KVKK’nın özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi şartları başlığını taşıyan altıncı maddesinin birinci fıkrası özel nitelikli kişisel verileri tanımlamıştır. Kişinin sağlık, cinsel hayat ve biyometrik ve genetik bilgileri “özel nitelikli kişisel veri” olarak kabul edilmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında özel nitelikli kişisel verilerin ilgili kişinin açık rızasının olmadan işlenmesini yasaklamıştır. Aydınlatılmış onam da denilen açık rızanın bilgilendirmeye dayalı, kişinin özerk kararıyla verdiği ve yalnızca o işlemle sınırlı iznidir (Zeybek Ünsal vd, 2018, s. 84). Maddenin üçüncü fıkrası, ikinci fıkranın istisnası olup fıkra, *“Birinci fıkrada sayılan sağlık ve cinsel hayat dışındaki kişisel veriler, kanunlarda öngörülen hâllerde ilgili kişinin açık rızası aranmaksızın işlenebilir. Sağlık ve cinsel hayata ilişkin kişisel veriler ise ancak kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik, tıbbî teşhis, tedavi ve*

bakım hizmetlerinin yürütülmesi, sağlık hizmetleri ile finansmanının planlanması ve yönetimi amacıyla, sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişiler veya yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından ilgilinin açık rızası aranmaksızın işlenebilir.” denilmektedir. Ancak bu gibi durumlarda veriler, ulusal yasalara veya mesleki gizlilik yükümlülüğüne dair yetkili ulusal kurumlar tarafından geliştirilen normlara göre, sağlık görevlileri veya aynı düzeyde gizlilik yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından işlenebilecektir (Kaya, 2011, s.330). Maddenin son fıkrasında ise “* zel nitelikli kişisel verilerin işlenmesinde, ayrıca Kurul tarafından belirlenen yeterli önlemlerin alınması şarttır*” denilmiştir. Yeterli önlemlerin ne olduğu belirtilmemiştir. Bu noktada bilgi güvenliğinin   sac ayağı olan *kullanılabilirlik – gizlilik – bütünlük* ilkelerine uygun bir biçimde alınabilecek teknik ve hukuki önlemler olabilir (İmamoğlu, 2017, s.15).

Kişisel sağlık verilerinin, Kanun ve Yönetmelikte belirtilen işlendikleri amaçla bağlantılı olarak, sınırlı ve de ölçülü olma ilkesi, işlenen verilerin, belirlenen amaçların gerçekleştirilebilmesine olanaklı olmasını, amaın gerçekleştirilmesiyle ilgili olmayan veya ihtiyaç duyulmayan kişisel verilerin işlenmesinden kaçınılmasını gerekli kılmaktadır (İmamoğlu, 2017, s.13). Dürüstlük kuralına uygunluk ilkesi gereğince, verinin kim/kimler tarafından, nasıl kullanılacağına ilişkin bilginin açık ve anlaşılır bir Şekilde veri sahibine verilmesi gerekmektedir (Zeybek  nsal vd, 2018, s. 84).

Sağlık kuruluşu hizmet verdiği sağlık turistine ilişkin olarak hangi verilerin, nasıl bir işlemden geçerek merkezi sisteme gönderileceğine ilişkin bir düzenleme belirtilmemiş ve sağlık kuruluşlarına kişisel sağlık verilerinin, Bakanlığa aktarım yükümlülüğü ile kişisel veri sahibine karşı olan sır saklama yükümlülükleri arasında ki hassas denge ihmal edilmiştir.

Bu noktada sağlık turistinin kişisel sağlık verilerinin işlenmesi ülkedeki sağlık hizmetleri planlamasının yapılması, bölgesel bazda ihtiyaçların belirlenmesi bağlamında yararlı olabilecek bir uygulamayken, sahibi belirlenebilir kişisel sağlık verilerinin kullanılması özel hayatın gizliliği ve mahremiyetin sınırlarının çizilmesi açısından tartişmalı bir husustur.

Sonuç ve Tartışma

Uluslararası sağlık turizmi Türkiye’de devlet tarafından teşvik edilen bir sektördür. Çeşitli paydaşların yer aldığı bu sektörde sağlık turisti bu paydaşların her biriyle farklı hukuki ilişki kurmak zorundadır. Kurulan her ilişkide özel hayatın gizliliğini ve mahremiyetinin korunmasını yasal bir yükümlülüktür.

Sağlık turistinin sağlık kurumunun dışında ilk ilişki kurduğu kurum, Türk mevzuatına göre sağlık sektörüne tamamen yabancı olan aracı kurum olarak adlandırılan seyahat acentalardır. Yabancı hastanın kişisel sağlık verileri bu kişilerce hastane ve hekimlerden fiyat, tıbbi yönlendirme, görüş vb almak amacıyla çeşitli yollarla yayılmaktadır. Bu aracı kurumların sağlık turistlerine ait sağlık verilerini saklamaları, depolamaları, aktarmaları ve bilgilere kimlerin erişebileceğine ilişkin standartlar henüz oluşturulmadığından uygulamaya ciddi ihlaller yapılmaktadır. Diğer taraftan sağlık kurumlarında sağlık çalışanlarının da en fazla ihlal edilmesi mümkün haklardan biri hastanın özel hayatının gizliliği ve mahremiyet hakkıdır. Henüz hastanın bu hakkı konusunda sağlık çalışanlarına yönelik yeterince eğitim ve farkındalık sağlayamadan bu farkındalığı sağlık sektörü dışında ki aracı kurumlardan beklemek gerçekçi bir beklenti olmayacaktır. Bu noktada ki çözüm önerimiz sağlık turizmi yapma yetkisi verilen seyahat acentalarının mesul müdürünün mutlaka hekim veya sağlık yöneticisi olmasıdır.

Bir başka önemli husus, uluslararası sağlık turistine hizmet veren sağlık kuruluşu, Sağlık Turizmi Yönetmeliği gereği hastaya ait tüm özel nitelikli sağlık bilgilerini Sağlık Bakanlığına aktarmakla yükümlüdür. Sağlık turistine ilişkin tüm verilerin anonimleştirilmeden, güvenliği sağlanmadan, bu verilerin nasıl bir işleme tabi tutulacağı belirtilmeden Bakanlığa aktarılması Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere ve ulusal mevzuata aykırıdır. Yabancı hastalara ilişkin kişisel veriler ancak anonimleştirilerek ve amacına uygun bir şekilde merkezi sisteme aktarılması uluslararası sağlık turistinin özel hayatının gizliliğini koruma adına bir gerekliliktir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Right to Protect Privacy and Private of Life of
the Patient in International Health Tourism**

*

Ayşeg l Karaca Dedeoğlu

Karabük University

International health tourism means receiving individuals health care needs from a foreign country. The main reasons of international health tourism is the demand for more quality, economic and accessible health services. Also, the importance given to the privacy and secrecy of patient's private life can be added. In this process health tourist has expectations and requests from each individual, institution and the state of the country that he or she contacted, for disguise his or her information related to private life and protection of this information from others.

In the relationship between patient and doctor, protecting the privacy of the patient is very important. Privacy is not only about to not reveal relationship between the person with whom he or she has a very close relationship; at the same time to make their own choices, to be able to freely create their thoughts and behaviours and to be able to arrange their own information and relations with others. The concept of "private life" can be defined as "subjects of a person that provided with private research and knowledge, which only for himself and wants others to stay away from this information". As a result of doctor's respect to privacy of patient's private life, the patient will be able to share his sensitive personal information more comfortably with doctor. The protection of this patients right is largely dependent on private or public legal entities other than the patient. Because the patient has to share a lot of information about himself before, during and after the treatment process. These data what we call personal health data; is any kind of health information about real person that is specific or identifiable.

The concept of privacy of patient doesn't just involve information about the patient's disease. It is also necessary to understand the personal,

family, professional, economic and financial situation of the patient. There are regulations on patient privacy in international declarations such as the Hippocratic Oath, the 1981 Lisbon Declaration on Patient Rights, the Amsterdam Declaration in 1994 and the Bali Declaration in 1995. Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights concerns the right to respect for private life. Article 17 of The International Covenant on Civil and Political Rights contains provisions on the privacy of private life. Article 16 of The Convention on the Rights of the Child in 1991, Article 11/2 of the American Convention on Human Rights and Article 29 of African Charter on Human and Peoples' Rights regulates the protection of private life. Article 8 of European Convention on Human Rights states that everyone has the right to respect for private and family life. Article 10's title of Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine is private life and right to be informed. The European Charter of Patient Rights provides additional new rights to patient rights in the previous international instruments before 2003. Article 20, 21 and 22 of the 1982 Constitution contain provisions for the protection of privacy. The Law on the Protection of Personal Data Number 6698 was published in 2016 and entered into force. Within the framework of the protection of private life, the Turkish Civil Code (Article 23) and the Turkish Code of Obligations (Article 49) also contain various provisions. Regarding the protection of personal data, the Turkish Penal Code Number 5237 has regulations (Article 135,136,137,138 etc.). In addition, there are many regulations in the Turkish health legislation that protect the rights of patients. In addition to the regulation in various special laws, the Regulation on Patient Rights of 1994 and "the Regulation on the Processing and Privacy of Personal Health Data" that came into force in 2016, aims to protect the rights and privacy of the patients and their personal data.

Health tourism is a big industry because it has multiple stakeholders. There are not only health facilities in the health tourism industry. There are also sub-sectors such as medical tourism facilitator companies, accommodation centers, transportation, communication and marketing. Due to the structure of health tourism, it is affected by all changes and legal regulations in these sectors. Health tourists make contract or hospital admission agreement with health service provider. Similarly, for example; the

transport contract with airline company for transportation; hosting agreement with hotel for accommodation. On the other hand patient may choose an medical tourism facilitator companies to mediate the establishment of all these relations. Health tourists share their personal data with intermediary institutions in order to benefit from health services from different countries. In order to protect the private life of the health tourist, it is important that this shared information is kept secret and that it is not disclosed outside the law and the consent of the patient.

According to Turkish legislation, the institution where the health tourist first establishes a relationship with the health institution is the travel agency. The personal health data of the foreign patient can spread in various ways by these people to get prices, etc. from hospitals and physicians. Violations can occur in practice, as the legal standards for hiding, transmitting and accessing health data of health tourists by these agencies have not yet been established.

Article 5/5-6-7 of the Regulation on Health Tourism, which entered into force in 2017, is based on the transfer of all personal data related to health services and health tourists to the central health data system. According to the regulations, as the personal data of the health tourist, the records of the person, his nationality, his passport number, the clinic, the reason for the arrival, diagnosis and treatment are entered into the system. With the Article 6/1 on the Law number 6698, data on the health of the person is deemed to be private personal data. Article 6 of the Council of Europe Convention No. 108 also based on sensitive personal data. According to this article; "Personal data relating to health or sexual life cannot be processed automatically unless the necessary measures are taken in domestic law". In the healthcare field, we may define personal data as all transactions that a person has made in a health care facility to receive health care. The Processing of Personal Data is defined in subparagraph (e.) of the third article under the definitions subtitle of the KVKK. According to this "Any transaction on personal data such as obtaining or recording, storing, changing, rearranging, disclosing, transferring, taking over, making available, making, classification, the prevention of use" is defined as the processing of personal data. This definition also preserved in article 4/1 of personal health data processing definition on "Regulation on the Pro-

cessing of Personal Health Data and Privacy Protection". The general principles for the processing of Personal Data are set out in the fourth article entitled "General Principles of KVKK". According to the first paragraph of the fourth article of the KVKK; "Personal Data may be processed only in accordance with the procedures and principles set forth in the KVKK and other laws". In the second paragraph of the same article, the principles which must be followed while the personal data are processed are indicated. These are "to comply with the rules of law and integrity, to be accurate and being up-to-date when necessary, processing for specific, clear and legitimate purposes, to be connected, limited and measured with the purpose of processing or should be kept for the purpose for which they are processed."

The first paragraph of the sixth article, which regulates the processing of special personal data and which is entitled to the processing of personal data of the KVKK, has defined the special personal data. Personal health, sexual life and biometric and genetic information of the person has been considered as private qualified personal data. In the second paragraph of the article, it prohibits the processing of special personal data without the express consent of the concerned person. The informed consent which is also called clear consent, shall be given only by the autonomous decision of the person, informative and limited to that operation. The principle of personal health data linked, limited and measured to the purpose as specified in the Law and Regulation, requires that the processed data is suitable for the achievement of the set objectives and avoiding the processing of personal data that is not related to the realization of the objective.

In the first part of this study, international health tourism and its causes and stakeholders were examined. In the second chapter, the basic concepts such as privacy, private life's privacy, personal data are discussed in the light of international declarations and conventions and national legislation. Document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used as a method in the study.

Kaynakça / References

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, <https://burakgemalmaz.files.wordpress.com/2015/05/01-1981-june-27-af-ihhc59f.pdf> Erişim. 07.09.2018.

- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi , <https://burakgemalmaz.files.wordpress.com/2015/05/02.pdf> Erişim 14.08.2018.
- Araslı, O. (1979). * zel yaşamın gizliliği hakkı ve T.C. Anayasasında düzenlenişi*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara.
- Aslanova, K. (2013). Türkiye’de sağlık turizmi ve sağlık turizmi hukuku. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 129-145.
- Avrupa Hasta Hakları Şartı, <http://www.journalagent.com/z4/vi.asp?pdır=tjob&plng=tur&un=TJOB-69775> Erişim 12.09.2018.
- Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi-Amsterdam Bildirgesi <http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayınlar/sozlesmeler/18/avrupa-hasta-haklarinin-gelistirilmesi-bildir/440> Erişim 13.09.2018.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf Erişim 11.09.2018.
- Aydın, G. ve Karamehmet Aydın, B. (2015). Dünya’da ve Türkiye’de sağlık turizmi pazarlama uygulamaları ve karşılaştırmalı durum analizi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (16), 1-21.
- Aydın, SE. (2014). *AİHM içtihatları bağlamında kişisel verilerin kaydedilmesi suçu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bali Bildirgesi <http://www.hayad.org.tr/bali-bildirgesi-1995> Erişim 02.09.2018.
- Birdir, K. ve Buzcu, Z. (2014). JCI akreditasyon belgesine sahip olan sağlık kuruluşlarının web sitelerinin medikal turizm açısından değerlendirilmesi. *ağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 1-20.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html Erişim. 06.08.2018.
- Biyotıp Sözleşmesi https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf Erişim, 30.09.2018.
- Borazan, M. (2015). Gizlilik, bireysel haklar ve kişisel verilerin korunması. *İnet-Tr’15, XX. Türkiye’de İnternet Konferansı*, İstanbul Üniversitesi, 203-207.
- Cate, FH.(2003) .*The Privacy Problem*. A First Amendment Center Publication.

- Cohen, I. G. (2010). Protecting patients with passports: medical tourism and the patient-protective argument. *Iowa Law Review*, 95, 1467-1567.
- Conley, J. (2013). Medicare and medical tourism: saving medicar with a global approach to coverage, *Elder The Elder Law Journal*, 21, 183-222.
- Çaykent, Ö. (2014). Mahrem üzerinden devletin özelini tanımlamak: Kamusal ve özel alan karmaşası. *Evrensel Kültür*, 269, 1-7.
- Dinç, G.(1987). Bilgisayar çağında özel hayatın korunması. *Ankara Barosu Dergisi*.2.
- Dülger, MV. (2016). Kişisel verilerin korunması kanunu ve Türk ceza kanunu bağlamında kişisel verilerin ceza normlarıyla korunması. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 101-167.
- Dülger, MV.(2015). Sağlık hukukunda kişisel verilerin korunması ve hasta mahremiyeti. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2), 43-80.
- Elmalıca, H. (2016). Bilişim çağının ortaya çıkardığı temel bir insan hakkı olarak unutulma hakkı. *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, 65(4), 1603-1636.
- Gavisont, R. (1980). Privacy and the limits of law. *The Yale Law Journal*, 89(3), 421-471.
- Gönenç, Fİ.(2016). Hukuki ve etik boyutuyla medikal turizm. Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, Cilt I. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 1173-1184.
- Hakeri, H. (2013). *Tıp hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 7.Baskı.
<http://saglikturizmi.gov.tr/TR,175/saglik-turizmi-hakkinda.html> Erişim 30.10.2018.
- <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidelinesontheProtectionofprivacyandtransborderflowsofpersonaldata.htm#part1> Erişim 04.12.2018.
- http://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=54b82ace-2220-11e8-82e9-5e6c03ccf873 Erişim 29.10.2018.
- İmamoğlu, DA. (2017). 6698 Sayılı kişisel verilerin korunması kanunu uyarınca özel nitelikli kişisel verilerin işlenme şartları. <https://bilgi.academia.edu/DenizAlp%C4%B0mamo%C4%9Flu> Erişim 30.11.2018.

-  mre, Z. (1974). Şahsiyet haklarından Őahsın  zel hayatının ve gizliliklerinin korunmasına ilişkin meseleler. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 39(1-4), 146-168.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi http://www.unikan-kara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf Erişim 08.09.2018.
- İzgi, M. C. (2014). Mahremiyet kavramı bağlamında kişisel sağlık verileri. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 1(1), 25-37.
- Jones, B. M. (2010.) Libraries, technology, and the culture of privacy a global perspective. *Privacy and Freedom of Information in 21st Century Libraries, Library Technology Reports*, 46(8), 94-107.
- Kaboğlu, İ. (2002). * zg rl kler hukuku*. İstanbul: İmge Kitabevi, 6. Baskı.
- Katoğlu, T. (2006).Türk hukukunun bir parçası olarak Avrupa konseyi insan hakları ve biyotıp sözleşmesi. *AÜHFD*, 55(1), 157-193.
- Kaya, C. (2011). Avrupa birliği veri koruma direktifi ekseninde hassas (kişisel) veriler ve işlenmesi. *  HFM*, LXIX(1 -2), 317-334,
- Keser Berber, L. ve  lg , MM. ve Er, C.(2009). *Elektronik sağlık kayıtları ve özel hayatın gizliliği*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Bilişim Teknolojisi Hukuku, Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Korkmaz, A. (2014). İnsan hakları bağlamında özel hayatın gizliliği ve korunması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, I, 99-103.
- Kutlu,   ve Kahraman, S.(2017). Türkiye’de kişisel verilerin korunması politikasının analizi. *Research Journal of Politics, Economics and Management*, 5(4), 45-62.
- Küzeci, E. (2018). Sağlık bilişim teknolojileri ve yeni hukuksal soru(n)lar. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İNÜHFD-* 9(1), 477-506.
- Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi <http://www.hayad.org.tr/lizbon-hasta-haklari-bildirgesi> Erişim 23.09.2018.
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme <https://human-rightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iliskin-uluslararar-sozlesme/> Erişim 24.09.2018.
- OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data.
- Özsunay, E.(1982). *Gerçek kişilerin hukuki durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

- Rubenson, B. (2002). Health and Human Rights. *Swedish International Development Cooperation Agency Department for Democracy and Social Development Health Division Health Division Document*, 1-32.
- Sağlık Turizminde Aracı Kurumlar, <http://www.satürk.gov.tr/images/pdf/tyst/08.pdf> Erişim 15.10.2018.
- Salihpaşaoğlu, Y.(2013). Özel hayatın kapsamı: Avrupa insan hakları mahkemesi içtihatları ışığında bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(3), 227-266.
- Sarp, N. (2011). *Hekimlerin sır saklama yükümlülüğü*, II. Sağlık Hukuku Sempozyumu, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sayek, F. (2009). *Sağlıkla ilgili uluslararası belgeler*. Dünya Tabipler Birliği'nin Sağlık Veri Tabanları ile İlgili Etik Düşünceler Bildirgesi, İstanbul: TTB Yayınları.
- Sert, G. (2004). *Hasta hakları*. (1. Basım), İstanbul: Babil Yayınları.
- Sert, G. (2008). *Tıp etiği ve mahremiyet hakkı*. (1. Basım), İstanbul: Babil Yayınları.
- Şen, E.(1996). *Devlet ve kitle iletişim araçları karşısında özel hayatın gizliliği ve korunması*. Kazancı Kitap Ticaret A.ş. İstanbul
- Teke, A.; Uçar, M.; Demir, C.; Çelen, Ö. ve Karaalp, T. (2007). Bir eğitim hastanesinde görev yapan hemşirelerin hasta hakları konusundaki bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 259-266.
- Türk Dil Kurumu http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c07b23ab324f4.623093 Erişim, 05.10.2018.
- Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts Erişim, 12.10.2018.
- Uyanık, A. (2015). Sağlık turizmi hukuku. <http://www.sdplatform.com/Dergi/904/Saglik-turizmi-hukuku.aspx> Erişim 24.05.2018.
- Uyanık, A. (2015). *Sınırdışı tele-tıp uygulamalarından kaynaklanan hukuksal sorunlar*. I. Ulusal Sağlık Hukuku Kongresi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Üzeltürk, S.(2004). *1982 Anayasası ve insan hakları Avrupa sözleşmesine göre özel hayatın gizliliği Hakkı*. İstanbul: Beta Yayın.

- Veatch, R. W.(2010). *Biyoeitiğin temelleri*. (T. Güven, ev.), (2. Basım). İstanbul: AND Danışmanlık ve Yayıncılık.
- Warren, S. D. and. Brandeis, L.D. (1890). The right to privacy. *Harvard Law Review*, 4(5), 193-220.
- Yılmaz, S. (2014). *Tıp alanında kişisel verilerin açıklanması suçu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, M. (2003). Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1(58), 181-213.
- Yüksel, M. (2009). Mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere felsefi yaklaşımlar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 275-298.
- Zeybek Ünsal, . ve Örnek Büken, N. (2018). Biyotıp araştırmaları ile ilgili olarak, “kişisel verilerin korunması kanunu” ve “kişisel sağlık verilerinin işlenmesi ve mahremiyetinin sağlanması hakkında yönetmelik” ne diyor? *Türkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics* 4(1), 82-90

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karaca-Dedeoğlu, A. (2019). Uluslararası sağlık turizminde hastanın özel hayatının gizliliği ve mahremiyetinin korunması hakkı. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1875-1910. DOI: 10.26466/opus.480676

United Nations and Democracy Promotion: Liberalism under the Guise of a Neutral Rhetoric

DOI: 10.26466/opus.499528

*

Ertuğrul Cevheri*

* Res. Asst. Dr., Adana Science and Technology University, Faculty of Political Sciences, Sarıçam /
Adana / Türkiye

E-Mail: ecevheri@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5579-4811](https://orcid.org/0000-0001-5579-4811)

Abstract

The United Nations (UN) has been one of the prominent actors of global democracy promotion efforts, particularly after the end of the Cold War. The UN refrains from openly espousing a certain model of democracy, hence the adoption of a neutral rhetoric by default. However, the UN's neutrality towards different models of democracy is merely a thinly veiled attempt to disguise the inherent liberal character of its democracy promotion agenda. In its essence, democracy is an essentially contested concept, nevertheless, following the end of the Cold War, one specific interpretation of democracy, i.e. liberal democracy has reached a hegemonic status, and UN's democracy promotion agenda has not been spared from this hegemony. Thus, this article's main intent is to show that hegemonic liberal democracy features heavily within UN's democracy promotion, which goes against its neutral rhetoric. The UN's liberal tendency is visible both in UNDP electoral support and in peacebuilding operations which is based on the dual premise of conducting elections along with making target countries' economies more market-friendly.

Keywords: *United Nations, Democracy promotion, Liberal democracy, Essential contestability of democracy*

Birleşmiş Milletler ve Demokrasi Teşviki: Tarafsız Retorik Altında Liberalizm

*

Öz

Özellikle Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren Birleşmiş Milletler (BM) küresel demokrasi teşviki çabalarının önemli bir aktörü haline gelmiştir. BM, herhangi bir demokrasi modelini açıkça bir şekilde benimsemekten kaçındığından dolayı, BM'nin demokrasi teşviki faaliyetlerinde kâğıt üzerinde tarafsız bir retorik ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak BM'nin farklı demokrasi modellerine yönelik takınımış olduğu tarafsızlık BM demokrasi teşvikinin içsel liberal yapısını gizlemeye yönelik basit bir çabadan öteye gitmemektedir. Niteliği itibarıyla demokrasi, özünde tartışmalı bir kavramdır fakat Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden süreçte demokrasinin özgü bir formu, yani liberal demokrasi, hegemonik bir statü elde etmiştir ve BM'nin demokrasi teşviki gündemi de bu yükselişten muaf değildir. Dolayısıyla bu makalenin temel amacı, tarafsız retorik aksine, hegemonik liberal demokrasinin BM demokrasi teşvikinde önemli yer tuttuğunu göstermektir. BM'nin liberalizme olan yatkınlığı hem UNDP'nin vermiş olduğu seçim desteğinde hem de seçimlerin düzenlenmesine ek olarak hedef ülkelerin ekonomilerinin pazar ekonomisi mekanikleri etrafında daha fazla şekillenmesi gibi çifte temel dayanağa sahip olan barış inşası operasyonlarında kendini gösterir.

Anahtar Kelimeler: *Birleşmiş Milletler, Demokrasi teşviki, Liberal demokrasi, Demokrasinin özünde tartışmalılığı*

Introduction

Ever since the conclusion of the Cold War with the liberal capitalist Western bloc emerging victorious, democracy promotion by international actors has spread like wildfire. Major international actors such as the United States (US), European Union (EU) or relatively minor actors like German *stiftungen* such as Konrad Adenauer or Friedrich Ebert have all set democracy both as an objective and as a condition in their developmental aid. The United Nations (UN) is another major international actor that has been involved in the promotion of democracy in target countries.

It has been stressed that the organization's democracy promotion efforts date back to the decolonization era (Sejdiu and Önsoy, 2014, p. 34). Former UN Secretary General Boutros Boutros-Ghali (1996) himself asserted that newly independent states turned to the UN for support in various affairs (p. 2) including legitimation. The UN in return, vowed to respect the "sovereign rights of all peoples" in a UN General Assembly (UNGA) Declaration titled as "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples" (United Nations General Assembly, 1960).

This "indirect" (Sejdiu and Önsoy, 2014, p. 40) support for the democratic aspirations of the newly decolonized peoples notwithstanding, it is possible to pinpoint the inception of democracy promotion policies as the aftermath of the Cold War, in other words, democracy promotion efforts by the UN did not really take off during the Cold War. In fact, Boutros-Ghali acknowledged that the political atmosphere of the Cold War "effectively truncated" UN's democracy support to its member states (Boutros-Ghali, 1996, p. 13).

The UN conducts its democracy promotion activities mainly through its developmental agency United Nations Development Programme (UNDP). A self-described "global development network" ("Frequently Asked Questions" n.d.), UNDP serves a "lead agency" function for democracy promotion within the UN (Newman, 2004, p. 194) even though other UN bodies, *inter alia*, Office of the High Commissioner for Human Rights, the UN Office for Project Services, the UN Development Fund for Women, UN Volunteers, the UN Capital Developmental Fund, the UN Secretariat, are also engaged in the promotion of democratic governance

(Ponzio, 2004, pp. 208-209). As its name suggests, United Nations Electoral Assistance Division (UNEAD) is another important UN body that has provided electoral assistance to many UN members following a formal request. Still, UNEAD's electoral support relies heavily on UNDP's financial and personnel resources (*ibid.*, p. 213).

It has been reported that the UN also engages in democracy promotion through peacekeeping – and also through peacemaking and peacebuilding (Joyner, 1999, pp. 340-341; Santiso, 2002, pp. 555-556) – since democracy is regarded as instrumental in the creation and maintenance of peace (Leininger, 2006, pp. 472-473). However, one could also argue that under certain circumstances, the process of democratization might actually work against the process of peacekeeping. This is particularly the case for countries that are rife with ethnic and sectarian divisions. A notorious example would be Angola. The country saw the resumption of the civil war in 1992, following the failure of UN supervised elections. While not fragmented along sectarian or ethnic lines as was the case in Angola, Algeria could be considered as another example. Algeria plunged into a decade-long civil war following a rapid – and eventually unsuccessful – experimentation with democracy.

This article's main intention is not to examine the UN's democracy promotion in practice, which has been done elsewhere.¹ Instead, the emphasis shall be on the conceptual politics of UN democracy promotion. Conceptual politics, as defined by Christopher Hobson and Milja Kurki (2012), are “the ways in which contested concepts – like democracy – are interpreted, used, and fought over by actors, and how certain meanings and definitions come to influence real world phenomena” (p. 3). Democracy is indeed an essentially contested concept in which one conceptualization comes to dominate the others. The other conceptualizations or definitions are branded as radical or simply impractical.

The first part of this article will examine the democracy as a universal but also essentially contested concept and how one interpretation of this universal concept has come to be regarded universal as well. Liberal democracy has reached a hegemonic status for major democracy promotion

¹ *It goes without saying that the list is not as extensive as the list for other actors of democracy promotion such as the EU or the US (Axelrod, 2005, pp. 19-38; Newman, 2001, pp. 47-64; Leininger, 2010, pp. 63-80).*

actors such as the UK and the US and democracy and liberalism are commonly regarded as complementary despite the fact that these two notions have been historically distinct and early liberals actually had been sceptical towards democracy. The second part will demonstrate how a certain model of democracy – liberal democracy – has come to be regarded as the default model of democracy for the UN, despite the adoption of a neutral rhetoric. This also brings the eschewal of other models. The article will conclude by reaffirming the hegemonic status of liberal democracy both in UN democracy promotion and in democracy promotion in general.

Universality of Democracy and Democracy as an Essentially Contested Concept

In his seminal work on democracy, prominent Indian economist Amartya Sen proclaimed the universality of democracy. According to Sen, democracy has yet to be universally practiced, still, it is now accepted as the right form of governance (Sen, 1999, p. 5). Indeed, many countries, while being authoritarian in nature, try to pass their authoritarian regimes by appealing to democracy. For instance, North Korea, which is infamously known as the ‘hermit kingdom’ for practicing self-imposed isolation, has sustained its totalitarian Juche ideology under the banner of democracy, as the country is officially known as the ‘Democratic People’s Republic of Korea’.

Democracy may have reached a universal status, but this does not necessarily mean that it has become a less controversial concept. Inherently, democracy remains an essentially contested concept. Scottish philosopher and political scientist Walter Bryce Gallie (1955-1956) defines democracy – along with other concepts such as art, social justice and adherence to a religion (p. 180) – as an essentially contested concept, meaning that its usage involves “endless disputes” (ibid., p. 169). Others such as Milja Kurki (2010, p. 364), David Collier, Fernando Daniel Hidalgo and Andra Olivia Maciuceanu (2006, p. 222), Peter Burnell (2000, p. 22) and Michael W. Spicer (2018) also assert that democracy’s conceptualization could take different forms in accordance with one’s very own ideology. We definitely ascribe different, often contradictory meanings whenever we set off to define an elaborate concept such as democracy. As has been pointed out

(Gray, 1977, p. 343) this may very well cast us into the depths of relativism and even nihilism. Nevertheless, we could still find common ground even in an essentially contested concept. For instance, in democracy, this could be the notion 'rule by the people'. Indeed, in Joseph Schumpeter's (2010) elitist model of democracy, people do not rule directly, but they rule nonetheless, in virtue of the representatives they select through free and fair elections. In directer forms of democracy, on the other hand, people rule rather directly.

Democracy is an essentially contested concept, meaning that rival conceptualizations exist side-by-side, with no exact way of determining whichever model is superior over the others. However, one particular understanding of democracy, liberal democracy, has been the dominant model of democracy in world politics including democracy promotion, following the end of the Cold War. Liberal democracy owes much of its 'success' to the collapse of the Soviet Union and the "liberal triumphalism" that followed it (Kurki, 2010, p. 366).

Many authors including Marc Plattner (2010, p. 84) and Kurki (2010; 2014, p. 133) have taken notice of the superiority attached to liberal democracy. While Kurki (2010, p. 365) acknowledges the prominence of the liberal model, she nevertheless stops short of defining liberal democracy as 'hegemonic' particularly pertaining to democracy promotion. Still, attributing a hegemonic status to liberal democracy would not be an exaggeration. Especially the US democracy promotion agenda is replete with the merits of liberalism or liberal democracy. For instance, the United States Agency for International Development (USAID), one of the largest developmental agencies in the world as far as budget is concerned, makes use of a liberal democracy index in order to determine whether a country is self-reliant enough to stop receiving aid ("The journey to Self-reliance" n.d.). Likewise, another important US democracy promotion actor, the National Endowment for Democracy (NED) openly lists "gradual consolidation of liberal democracy" as one of its objectives – the other being the strengthening of institutions and procedures of electoral democracy in order to make sure free and fair elections take place – ("How We Work" n.d.).

US politicians seem to concur with the US democracy promotion instruments' emphasis on liberal democracy. Barack Obama, the 44th president of the United States, for example, never explicitly endorsed promotion of liberal democracy, nevertheless he maintained a stable rhetoric² about democracy promotion throughout his tenure, despite some observers such as Fareed Zakaria (2009) were initially sceptical about Obama's commitment to democracy promotion. Obama's outlook for democracy promotion was characterized to be compatible with the liberal internationalist understanding of democracy promotion (Bouchet, 2011, p. 573), which entails spreading of liberal ideas, or liberal democracy in general, through democracy promotion.

Obama's predecessors George W. Bush and Bill Clinton were more eager to link democracy promotion with the spread of liberal values. In the 2000 security strategy that was issued in December 1999, Clinton clearly states that a "genuine, lasting democracy" requires liberal principles such as freedom of religion and belief or open and competitive economic structures (Clinton, 1999, p. 25). Moreover, 'rule by the majority'³, which is commonly associated with democracy (Saunders, 2010, p. 148) is labelled as "oppressive" and instead the liberal mechanisms that protect from majority rule are favoured (Clinton, 1999, p. 25). Clinton's priorities provide us a clear picture about the way in which he gives precedence to liberalism over democracy.

George W. Bush's approach towards democracy promotion could be symbolized by instrumentalism and pragmatism. As repeatedly reported by the Bush administration, one of the culprits of global terrorism that manifested itself with the 9/11 attacks was the lack of freedom in the Middle East. For the Bush administration, promoting democracy as a means to deal with the lack of freedom was akin to "draining the swamp" (Alesandri, Hassan and Reinert, 2005). The Bush administration's rhetorical

² Obama continued the legacy of democracy promotion that prevailed during George W. Bush era. For instance, the first security strategy issued by the Obama Administration in 2010 justified promotion of democracy by making a connection between democracy promotion and stability (Obama, 2010, p. 37). Furthermore, in the 2015 national security strategy, Obama reiterated the importance of supporting "emerging democracies" (Obama, 2015, p. 20).

³ Robert Dahl's (1998) polyarchy, which is offered as the second-best alternative of a democracy, is a portmanteau of two Greek words, which are poly (many) and arkhe (rule) (p. 90).

support⁴ for democracy promotion need not warrant further examination, instead we should focus on what the concepts ‘lack of freedom’ or ‘lack of democracy’ – which were being used interchangeably by the Bush administration – entail. What the Bush administration had in mind about democracy promotion in order to overcome ‘lack of democracy’ in the Middle East was clearly a liberal prescription in which procedural aspects of a democracy took the priority. Post-war Iraq clearly demonstrates this prioritization, parliamentary elections took place only one and a half years after Baghdad fell to the US-led coalition.

Whereas the US is more candid about the liberal character of its democracy promotion, the EU remains shy about it (Kurki, 2013, p. 168). According to Kurki (ibid.), the EU is shy in the sense that it deliberately fudges the question of what kind of democracy it promotes by adopting a “fuzzy” discourse (p. 147). In other words, the EU refrains from explicitly adopting a certain model – say liberal democracy – by making peripheral references to other models and/or values such as “solidarity, labour rights, participation and social welfare” (ibid. p. 168) that could be associated with other models such as social democracy. While the EU’s discourse evokes a sense of plurality, the underlying logic of EU democracy promotion, which actually manifests itself in the practice, could be characterized by neoliberalism (Cevheri, 2018, p. 142; Kurki, 2013, 168; Reynaert, 2011, pp. 627-628).

Prioritization of a certain economic politico-economic model of democracy⁵ i.e. liberal democracy by the EU and the US does not mean that alternative models of democracy are less viable. While not as common as liberal democracy, other politico-economic models of democracy offer alternatives to liberal democracy, at least on the theoretical level. Kurki (2010) puts forward 3 main models of democracy: 1) the liberal representational model, 2) Marxist/socialist delegative model, 3) social democratic model; and also, four additional models: 4) participatory democracy, 5) radical democracy, 6) deliberative democracy, 7) cosmopolitan democracy

⁴ American democracy support towards the Middle Eastern countries has never been pursued vigorously mainly because of the democratization-stability dilemma. What happened instead was the limited pressure exerted towards friendly but authoritarian regimes such as Egypt or Saudi Arabia, which only led to cosmetic and shallow changes, as was the case in Egypt.

⁵ Kurki envisages democracy as something not confined to the political arena alone, all models of democracy have an economic aspect as well (Kurki, 2013, 12; Kurki, 2011, 1574)

(pp. 372-373). Furthermore, Kurki (ibid.) also mentions local/regional challenges to conventional models such as Islamic or Confucian conceptualizations (p. 373).

These alternative models do not feature in the democracy promotion agenda of the UN. Neither the rhetoric nor the actual practice of UN democracy promotion ventures into other alternatives models. Democracy's essential contestability is only implicitly suggested by arguing that the UN – or its respective democracy promotion units – does not favour a certain model of democracy over the others. In other words, the UN adopts a neutral rhetoric in its democracy promotion. The next section shall illustrate that the UN democracy promotion campaign is actually based on the liberal representative model of democracy under the guise of a neutral rhetoric.

Rhetoric vs Practice: Liberalism Under the Guise of a Neutral Rhetoric

An Agenda for Democratization, which is a position paper issued by the former Secretary General of the UN, Boutros Boutros-Ghali, provides perhaps the most evident example regarding UN's approach towards different models of democracy. The paper justifies the non-adoption of a specific model of democracy by claiming that "there is no one model of democratization or democracy suitable to all societies" (Boutros-Ghali, 1996, p. 53). This aloofness towards 'one-size-fits-all' mentality is elaborated by asserting that every society's path towards democracy is different, depending on "historical circumstances, economic situation, and the political will and commitment of its members" (ibid.).

This supposed neutrality of the UN was reiterated in another official UN document, issued by the former UN Secretary General Ban Ki-Moon. According to Ban (2009), the UN's conceptualization of democracy is "holistic", meaning that it embodies both the procedural and the substantive aspects of democracy (p. 2). Nevertheless, "there is no single model of democracy" and "the organization has never sought to export or promote any particular national or regional model of democracy" (ibid.).

Ban's position towards democracy and its models is partly influenced by an UNGA resolution. UNGA Resolution 62/7 reaffirms that similarities aside, "there is no single model of democracy and that democracy does

not belong to any country or region” (United Nations General Assembly, 2007). However, the same resolution also reaffirms that democracy is based on “the freely expressed will of the people to determine their own political, economic, social and cultural systems and their full participation in all aspects of their lives” (ibid.). So, the UNGA accepts that all models of democracy differ from each other, but they still have a common ground – the freely expressed will of the people – upon which each model is founded.

We have to remind ourselves that not making a choice is actually a choice in itself. The UN abstains from openly espousing a single model of democracy and it merely notes the multitude of different models of democracy without going into specifics. However, by assuming neutrality, the UN skips all the conceptual debates about democracy and instead embraces the dominant model of democracy in the world politics – and in democracy promotion – that is liberal democracy and the values this model entails. The UN’s tacit acceptance of the liberal or the representative model reveals itself in the actual democracy promotion that the UN conducts. The following paragraphs shall examine the UN democracy promotion agenda in action and how that could be associated with the liberal conceptualization of democracy.

The UN Charter, one of the most fundamental – if not the most fundamental – documents of the UN, does not explicitly make any references to democracy. Still, the document itself starts with the phrase “we the peoples of the United Nations”, thus it has been underlined, for example by Sejdiu and Önsoy (2014, p. 38) and even by Boutros Boutros-Ghali (1996) himself – although rather implicitly – (p. 12) that the UN Charter is conducive to the democracy promotion endeavours of the UN. On the contrary, Simon Chesterman, Ian Johnstone and David M. Malone (2016) believe that the UN Charter does not provide the UN an explicit mandate for promoting democracy (p. 455).

Moreover, the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) contends that by virtue of their right of self-determination, every individual has the right to determine their political status. This, again, is an indirect reference to democracy. Nevertheless, another major UN document, the Universal Declaration of Human Rights, is more articulate re-

garding democracy. According to the Declaration, the basis of the authority of a government is the will of the people (United Nations General Assembly, 1948). The Declaration still does not enunciate democracy directly, but it is clear that it confers every single human being the right to live under a democratic regime and this could be considered as the closest thing to a mandate for democracy promotion.

How does the UN make use of the mandate, conferred by the relevant UN documents? Or to put it differently, through what instruments or strategies does the UN promote/consolidate democracy in its member states? As has been mentioned before and as was mentioned by the so-called Brahimi Report, peacebuilding is one of the ways promoting democracy in target countries through technical assistance (United Nations, 2000).

Following the end of the Cold War, the UN peacebuilding operations have proliferated, finally breaking free of the Cold War deadlock that effectively incapacitated the UN Security Council. Peacebuilding, which is defined by the UN Secretary-General's Policy Committee as a "range of measures targeted to reduce the risk of lapsing or relapsing into conflict by strengthening national capacities at all levels for conflict management, and to lay the foundation for sustainable peace and development" ("What is Peacebuilding?" n.d.) is rather a comprehensive concept that puts emphasis on capacity building and this is what basically separates peacebuilding from other similar concepts such as peacekeeping.

The UN peacebuilding agenda hinges on a liberal mythos that treats dual liberalization as a panacea for pre-conflict and post-conflict societies. By dual liberalization, I mean the liberalization of a target country's political system while at the same time exposing the same country to market economy dynamics. Roland Paris (2010) describes how this dual liberalization logic is infused within UN's peacebuilding agenda, according to him, that agenda has two core elements: 1) promoting liberal democratic governing systems, 2) market oriented economic growth (p. 337). Liberalism has been in the heart of UN's peacebuilding agenda right from the beginning, Paris (2004) reports that a "naive version of Wilsonianism" informed the peacebuilding missions of the 1990s, which the author deemed it necessary to criticize (p. 7). The Brahimi report itself makes references to the liberal representative model of democracy, according to the report,

technical assistance for democracy includes electoral assistance and support for free media (United Nations, 2000). Indeed, a concept such as free media is generally considered as an important component of liberal democratic regimes.

UN's developmental agency UNDP provides another avenue for democracy promotion. UNDP puts a particular emphasis on elections, especially in Africa. According to a report issued by UNDP, in the last two decades, UNDP has assisted more than 80 countries in the organization of elections, amounting to a budget more than \$2.5 billion (United Nations Development Programme, 2013). In order to achieve democratic consolidation, UNDP's electoral support is complemented with support for human rights and political freedoms such as freedoms of expression, association, assembly and movement (ibid.), hence it is safe to assume that UNDP's approach towards democracy is clearly closer to the liberal conceptualization of democracy in which free and fair elections go hand in hand with liberal political and civil rights.

The UN promotes liberal democracy in all but name. While the EU at least rhetorically makes a commitment towards certain aspects of social democracy, the UN's neutral rhetoric is in stark contrast with the actual democracy promotion that it conducts. Strides towards social democracy or social democratic values are not the only missing things in UN democracy promotion, no other politico-economic model of democracy ever features in UN's democracy promotion campaign. This includes radical democracy, which argues for the extension of liberal democracy (Laclau and Mouffe, 2001, p. 176). According to Chantal Mouffe (2009), one of the two authors that formulated the idea of radical democracy, our understanding of democracy should extend in the sense that it should not see other conceptualizations of democracy as "enemies to be destroyed" but instead as "adversaries whose ideas can be fought against, even fiercely, but whose right to defend those ideas will never be put into question" (p. 551). So, Mouffe basically argues that different ideas about the meaning of democracy should take the form of "agonism" instead of "antagonism" (ibid.).

Radical democracy's exclusion is accompanied by the exclusion of other politico-economic conceptualizations of democracy. There are no references whatsoever to delegative democracy, which envisions a model that is not as direct as the system in a Greek city-state, but still offers more

responsive political institutions⁶ (Kurki, 2013, p. 60). Likewise, local/regional interpretations of democracy such as Islamic democracy or Confucian democracy go unnoticed. Finally, feminist democracy, while perhaps not a separate model of democracy per se, is still important for its criticism towards “institutionalized, hegemonic (often repressive), free-market based” model of contemporary democracy, i.e. liberal democracy “that has often been utilized in the service of repressive national and international state practices” (Alexander and Mohanty, 1997, pp. xxix-xxx). Nevertheless, feminist criticism towards liberal democracy, is also omitted from the rhetoric and practice of UN democracy promotion.

Conclusion

Liberal democracy is a *sui generis* product of a certain historic interaction between liberalism and democracy. It is a unique combination of these two concepts, specific to a certain region or civilization, i.e. the Western civilization. As Fareed Zakaria (2007) puts it, liberalism and democracy are “interwoven in the Western political fabric” while this is not necessarily the case for the rest world (p. 17). Moreover, even in the West, democracy and liberalism merged only half a century ago (*ibid.*), as has been mentioned, in the past, liberalism has been distinct from democracy, in liberal but non-democratic – or partially democratic – societies, the franchise gradually expanded, it was not until the 20th century that many countries started to switch to universal suffrage.

The fact that a certain model of democracy has gained a hegemonic status, particularly among the actors of democracy promotion does not mean that other models or conceptualizations of democracy has stopped being a viable option. This is also not to suggest that liberal democracy itself should be discarded for the sake of other models. Like every other model, liberal democracy contributes to the debate about democracy and

⁶ While Kurki's (2013) understanding of delegative democracy is a directer alternative of liberal democracy inspired by the ideas of Karl Marx (pp. 57-58), different authors may attribute different meanings to delegative democracy. For instance, according to the German political scientist Wolfgang Merkel (2004), delegative democracy is a diminished subtype of a democracy, a ‘defective democracy’ (p. 33), which lacks full legislative and judiciary control over the executive branch (*ibid.*, p. 50).

just like every other model, there could be a context in which liberal democracy's 'rule by the people' core, supplemented by liberal rights, has a democratizing potential. After all, recognizing the essential contestability of democracy does not necessarily mean that the democratic potential of the liberal democracy is lower than the other models.

However, essential contestability of democracy is visibly missing from the agendas of major democracy promotion actors. This is perhaps most obvious in the case of the US. While the US openly accepts the liberal character of its democracy promotion, the EU and the UN are more ambiguous regarding essential contestability of democracy. The EU makes occasional references to other models of democracy such as social democracy, which might give us the impression that the EU indeed recognizes the fact that democracy is an essentially contested concept. As has been mentioned, however, the EU's democracy promotion policy is actually inherently liberal. The UN, on the other hand, conceals the true character of its democracy promotion through the adoption of a neutral rhetoric. Upon closer inspection, however, the UN's neutral rhetoric turns out to be false, just like the EU, the UN's democracy promotion policy is inherently liberal.

We, as scholars of democracy promotion should be aware of the hazards that may arise should the debates about essential contestability of democracy come to a halt. A healthy debate about the meaning of democracy is vital, lest one model of democracy take a hegemonic form. A certain model of democracy taking a hegemonic form might bring the imposition of the values that model entails. This kind of an imposition might not really be democratic if it goes against the wishes of the majority of the people since in its essence, democracy is about the principle 'rule by the people', or if we approach democracy from a Dahlian perspective, it is about the principle 'rule by the many'.

References

Alessandri, E., Hassan, O. & Reinert, T. (2006). U.S. democracy promotion from Bush to Obama. *EUSPRING Working Paper No 1*. Retrieved from http://aei.pitt.edu/64170/1/us_dem_promotion_april15.pdf

- Alexander, J. & Mohanty, C. T. (1997). Introduction: Genealogies, legacies, movements. J. Alexander & C. T. Mohanty (Ed.) *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures* in (pp. xiii-xlii). London & New York, NY: Routledge.
- Axelrod, R. (2005). Promoting democracy through international organization. E. Zedillo (Ed.) *Reforming the United Nations for Peace and Security* in (pp. 19-38). New Haven, CT: Yale Center for the Study of Globalization.
- Ban, K. (2009). *Guidance note of the secretary-general on democracy*. Retrieved from: <http://www.un.org/en/pdfs/FINAL%20Guidance%20Note%20on%20Democracy.pdf>
- Bouchet, N. (2011). Barack Obama's democracy promotion at midterm. *The International Journal of Human Rights*, 15(4), 572-588.
- Boutros-Ghali, B. (1996). *An agenda for democratization*. New York, NY: United Nations Department of Public Information.
- Burnell, P. (2000). Democracy assistance: The state of discourse. P. Burnell (Ed.) *Democracy Assistance: International Co-operation for Democratization* in (pp. 3-33). London & Portland OR: Frank Cass Publishers.
- Cevheri, E. (2018). *Avrupa Birliği'nin Akdeniz'deki demokrasi teşviki politikaları: Mısır örneği*. Unpublished doctoral dissertation, Ankara University, Ankara, Turkey.
- Chesterman, S., Johnstone, I. & Malone, D.M. (2016). *Law and practice of the united nations: Documents and commentary* (2nd ed.). New York, NY: Oxford University Press.
- Clinton, B. (1999). *A national security strategy for a new century*. Washington, DC: White House. Retrieved from <http://nssarchive.us/NSSR/2000.pdf>
- Collier, D., Hidalgo, F.D. & Maciuceanu, A.O. (2006). Essentially contested concepts: Debates and applications. *Journal of Political Ideologies*, 11(3), 211-246.
- Dahl, R. (1998). *On Democracy*. New Haven, CT & London: Yale University Press.
- Frequently Asked Questions. (n.d.). Retrieved from <http://www.undp.org/content/undp/en/home/about-us/faqs.html#undp>

- Gallie, W. B. (1955-1956). Essentially contested concepts. *Proceedings of Aristotelian Society*, 56, 167-198.
- Gray, J. N. (1977). On the contestability of social and political concepts. *Political Theory*, 5(3), 331-348.
- Hobson, C. & Kurki, M. (2012). Introduction: The conceptual politics of democracy promotion. C. Hobson & M. Kurki (Ed.) *The Conceptual Politics of Democracy Promotion* in (pp. 1-15). Abingdon & New York, NY: Routledge.
- How We Work. (n.d.). Retrieved from <https://www.ned.org/about/how-we-work/>
- International Covenant on Civil and Political Rights. (Dec. 16, 1966). Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- Joyner, C. (1999). The united nations and democracy. *Global Governance*, 5(3), 333-357.
- Kurki, M. (2010). Democracy and conceptual contestability: Reconsidering conceptions of democracy in democracy promotion. *International Studies Review*, 12(3), 362-386.
- Kurki, M. (2011). Human rights and democracy promotion: Reflections on the contestation in, and the politico-economic dynamics of, rights promotion. *Third World Quarterly*, 32(9), 1573-1587.
- Kurki, M. (2013). *Democratic futures: Re-visioning democracy promotion*. Abingdon & New York, NY: Routledge.
- Kurki, M. (2014). Politico-economic models of democracy in democracy promotion. *International Studies Perspective*, 15(2), 121-141.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics* (2nd ed.). London & New York, NY: Verso.
- Leininger, J. (2006). Democracy and UN peace-keeping – conflict resolution through state-building and democracy promotion in Haiti. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 10, 465-530.
- Leininger, J. (2010). 'Bringing the Outside In': illustrations from Haiti and Mali for the re-conceptualization of democracy promotion. *Contemporary Politics*, 16(1), 63-80.
- Merkel, W. (2004). Embedded and defective democracies. *Democratization*, 11(5), 33-58.

- Mouffe, C. (2009). Democracy in a multipolar world. *Millennium: Journal of International Studies*, 37(3), 549-561.
- Newman, E. (2001). (Re)building political society: The UN and Democratization. E. Newman & O. P. Richmond (Ed.) *The United Nations and Human Security* in (pp. 47-64). Basingstoke & New York, NY: Palgrave.
- Newman, E. (2004). UN democracy promotion: Comparative advantages and constraints. R. Rich and E. Newman (Ed.) *The UN Role in Promoting Democracy: Between Ideals and Reality* in (pp. 188-207). Tokyo, New York, NY & Paris: United Nations University Press.
- Obama, B. (2010). *National security strategy*. Washington, DC: White House. Retrieved from <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>
- Obama, B. (2015). *National security strategy*. Washington, DC: White House. Retrieved from <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>
- Paris, R. (2004). *At war's end: Building peace after civil conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paris, R. (2010). Saving liberal peacebuilding. *Review of International Studies*, 36(2), 337-365.
- Plattner, M. F. (2010). Populism, pluralism and liberal democracy. *Journal of Democracy*, 21(1), 81-92.
- Ponzio, R. (2004). UNDP experience in long-term democracy assistance. R. Rich & E. Newman (Ed.) *The UN Role in Promoting Democracy: Between Ideals and Reality* in (pp. 208-229). Tokyo, New York, NY & Paris: United Nations University Press.
- Reynaert, V. (2011). Preoccupied with the market: The EU as a promoter of 'shallow' democracy in the Mediterranean. *European Foreign Affairs Review*, 16(5), 623-637.
- Santiso, C. (2002). Promoting democratic governance and preventing the recurrence of conflict: The role of the united nations development programme in post-conflict peace-building. *Journal of Latin American Studies*, 34(3), 555-586.
- Saunders, B. (2010). Democracy, political equality and majority rule. *Ethics*, 121(1), 148-177.
- Schumpeter, J. (2010). *Capitalism, socialism and democracy*. Abingdon: Routledge Classics.

- Sejdiu, B. & Önsoy, M. (2014). Unveiling the unknown face: The role of the united nations in promoting democracy. *Perceptions*, XIX(2), 33-59.
- Sen, A. (1999). Democracy as a universal value. *Journal of Democracy*, 10(3), 3-17.
- Spicer, M. W. (2018). What do we mean by democracy? reflections on an essentially contested concept and its relationship to politics and public administration. *Administration & Society*, 00(0), 1-25.
- The Journey to Self-reliance. (n.d.). Retrieved from https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1870/12SR_Fact_Sheet.pdf
- United Nations. (Aug. 21, 2010). *Identical Letters Dated 21 August 2000 from the Secretary-General to the President of the General Assembly and the President of the Security Council*. Retrieved from <http://undocs.org/A/55/305>
- United Nations Development Programme. (2013). *The Role of UNDP in Supporting Democratic Elections in Africa*. Retrieved from <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/Democratic%20Governance/Electoral%20Systems%20and%20Processes/UNDP%20Role%20in%20Supporting%20Democratic%20Elections%20in%20Africa%20pdf.pdf>
- United Nations General Assembly. (Dec. 8, 1948). *A universal declaration of human rights* (A/RES/217/[III]). Retrieved from [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/217\(III\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/217(III))
- United Nations General Assembly. (Dec. 14, 1960). *Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples* (A/RES/1514[XV]). Retrieved from <https://www.sfu.ca/~paly/UN-Resolution%201514.pdf>
- United Nations General Assembly. (Nov. 8, 2007). *Support by the United Nations system of the efforts of governments to promote and consolidate new or restored democracies* (A/RES/217[3]). Retrieved from <https://undocs.org/A/RES/62/7>
- What is Peacebuilding? (n.d.). Retrieved from <http://www.unpb.org/application-guidelines/what-is-peacebuilding/#fnref-1937-3>
- Zakaria, F. (2007). *The future of freedom: Illiberal democracy at home and abroad*. London & New York, NY: W. W. Norton & Company.

Zakaria, F. (2009, December 4). Zakaria: Obama the realist. *Newsweek*. Retrieved from <https://www.newsweek.com/zakaria-obama-realist-75621>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cevheri, E. (2019). United nations and democracy promotion: Liberalism under the guise of a neutral rhetoric. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1911-1929. DOI: 10.26466/opus.499528

Türkiye’de Sağlıklı Kentler ve Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

DOI: 10.26466/opus.512721

*

Aziz Belli*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye

E-Mail: azizdarende@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-1676-2769](https://orcid.org/0000-0002-1676-2769)

Öz

Sağlıklı kent kavramına ilişkin çalışmalar Dünya Sağlık Örgütü’nün girişimleri sonucunda 1987 yılında başlamıştır. 1987 yılında başlayan Sağlıklı Kentler Projesi 5 yıllık fazlar halinde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmıştır. Bu ülkelerden biri olan Türkiye’de sağlıklı kentlere ilişkin uygulama ve işlemleri takip eden kuruluş Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği’dir. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği’ne 30 Büyükşehir Belediyelerinin 17’si üye olmuştur. 13 büyükşehirin üye olmaması hem kentsel alanlara hem de kırsal alanlara hizmet götüren büyükşehirler açısından önemli bir eksikliklerdir. Kentin sağlıklı olması sadece bireylerin fiziksel iyi oluşunu kapsamaz, psikolojik iyi oluş da dahil olmak üzere tüm çevrelerinin iyi olmasını sağlar. Kentleşmenin ortaya çıkardığı hızlı nüfus artışı ile ortaya çıkan büyükşehirlerde çevre ve sağlık sorunları insan hayatını olumsuz etkilemektedir. Bu kapsamda ortaya çıkan araştırma Büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonlarında sağlıklı kent ifadelerine ne kadar yer verdiğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Misyon ve vizyon kavramları büyükşehirlerin gelecek beklentileri ve temel hedeflerini ortaya koyması açısından değerlendirilmesi gereken önemli belgeler olduğundan incelemeye değer görülmüştür. Çalışmanın amacını gerçekleştirmek üzere öncelikle kent, kentleşme, sağlıklı kent kavramları ortaya konulmuştur. Daha sonra büyükşehir belediyeleri ve Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği kısaca incelenmiş ve büyükşehir belediyesi mevzuatı bu açıdan değerlendirilmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesi oluşturulurken literatür taramasından hareketle yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen birincil ve ikincil verilere ulaşılmıştır. Çalışmanın alan araştırmasında vizyon ve misyonlarına ulaşılan 29 büyükşehir belediyesinde sağlıklı kent ifadelerinin hangi oranda yer aldığını ortaya koymak üzere içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi yapılırken Maxqda 12 programından faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentleşme, Sağlıklı Kent, Misyon, Vizyon

A Comparative Analysis of the Metropolitan Municipality and Healthy Cities in Turkey

*

Abstract

Studies on the concept of healthy city started in 1987 as a result of the initiative of the World Health Organization. The Healthy Cities Project, which started in 1987, has been implemented in many countries of the world in 5 year phases. In Turkey, which is one of these countries, the Turkish Healthy Cities Association is the organization that follows the practices and procedures related to healthy cities. 17 of the 30 metropolitan municipalities became members of the Turkish Healthy Cities Association. The absence of 13 metropolitan municipalities is an important deficiency for the metropolitan cities that serve both urban and rural areas. The health of the city does not only involve the physical well-being of individuals, but also ensures that all their surroundings are well-suited, including psychological well-being, are good. In the metropolitan cities which are caused by rapid urban population growth, environmental and health problems negatively affect human life. Bu kapsamda ortaya çıkan araştırma Büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonlarında sağlıklı kent ifadelerine ne kadar yer verdiğinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. In this context, it is aimed to show how much space is given to healthy city expressions in the mission and vision of metropolitan municipalities. The concepts of Mission and vision are important because they are substantial documents that should be evaluated in terms of future expectations of metropolitan cities and their main objectives. In order to realize the purpose of the study, first of all, urban, urbanization and healthy urban concepts were introduced. Later, metropolitan municipalities and Turkey Healthy Cities Association examined briefly and municipal legislation is evaluated from this perspective. While the theoretical framework of the study was created, the primary and secondary data obtained from domestic and foreign sources were procured from the literature review. In the field study of the study, content analysis was performed in 29 metropolitan municipalities where the vision and missions were reached in order to determine the rate of healthy city expressions. In the field research, the visions and missions of 29 metropolitan municipalities were reached. Content analysis was performed to determine the rate at which healthy urban expressions take place. Content analysis was performed to determine the rate of healthy city expressions take place. During the content analysis, Maxqda 12 program was used.

Keywords: City, Urbanization, Healthy City, Mission, Vision

Giriş

Kentler doğup, büyüyen ve zaman içerisinde yok olan organizmalar gibi canlı varlık olarak nitelenebilir. Her organizma için sağlıklı olmak yaşamın devamı ve organizmanın tüm yapılarının doğru ve sağlıklı açısından önemlidir. Kent sağlığı için temel göstergelerden birisi kentte yaşayan insanlardır. Kentte yaşayanların sağlık durumu iyi olduğu sürece kentin sağlığı da iyi olur (Belli ve Aydın, 2016, s.86). Diğer göstergeler kentte bulunan doğal ve yapay unsurların tamamıdır. Örneğin kent içerisindeki tarihi bir yapı kent sağlığı açısından geleceğe devam ettirilmesi gereken bir yapıdır. Gelecek, geçmiş ve şimdiki zaman kavramları kent sağlığı açısından sürdürülebilir kalkınma kavramının önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kentte yaşayanların sağlık durumunu etkileyen en önemli nedenlerden birisi kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardır. Bu sorunlardaki artış ile birlikte çevre ve sağlık sorunları genellikle kentsel alanlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentleşme ile ortaya çıkan aşırı ve çarpık yapı birçok uluslararası örgütlenmenin ilgi alanına girdiği gibi Dünya Sağlık Örgütü’nün de ilgi alanına girmiştir. Kent açısından sağlıklı ortamların yaygın hale gelmesi ile DSÖ Sağlıklı Kentler Projesini geliştirmiştir. Hareket kısa sürede küresel bir dönüşüm yaşayarak birçok ülkede kabul görmüştür. Ülkemizde de Sağlıklı Kentler Birliği adı altında bir örgütlenme oluşturularak kentlerin daha yaşanabilir ve sağlıklı alanlar olması istenmiş ve projeden ülkemiz belediyelerinin de faydalanması istenmiştir. Belediyelerin projenin merkezinde olmasının sebebi, kentsel alanların belediye sınırları içerisinde olması ve sağlıklı kent yapısının oluşturulmasında belediyelerin etkin ve verimli hizmet sunan halka yakın birimler olmasındandır. Belediyeler içerisinde de büyüklük ve hizmet götürülen alan büyüklüğü açısından en geniş alana hizmet sunan birim büyükşehir belediyeleridir. Büyükşehir belediyeleri hizmet sunarken 5 yıllık sürede uygulanacak stratejik planları dikkate alırlar. Bu planlar hazırlanırken kurumun geleceğine yön veren kavramlardan olan misyon ve vizyon kavramlarının hizmet gereklerine uygun şekilde oluşturulması gerekmektedir. Kentler açısından sağlıklı olmak da önemli bir sorun olduğu için gelecek beklenti ve umutlar arasına sağlıklı kent olmak yatmalıdır. Bu kapsamda araştırmanın amacı; Büyükşehir

belediyelerinin misyon ve vizyonlarında sağlıklı kent ifadelerine ne kadar yer verdiğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın amacını gerçekleştirmek üzere öncelikle kent, kentleşme, sağlıklı kent, misyon ve vizyon kavramları açıklanmıştır. Daha sonra büyükşehir belediyelerinin sağlıklı kent açısından yasal anlamda ne durumda olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bu kısmı hazırlanırken yerli ve yabancı kaynaklardan elde edilen birincil ve ikincil verilerden faydalanılmıştır. Büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonları incelenirken tarama araştırması yolu ile büyükşehir belediyelerinin stratejik plan belgeleri incelenmiştir. Elde edilen misyon ve vizyon belgeleri üzerinden Maxqda programı ile içerik analizi yapılarak sağlıklı kent kavramının büyükşehir belediyeleri misyon ve vizyonlarında ne kadar yer bulduğu ortaya konulmuştur. Araştırma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

Kent ve Kentleşme Kavramı

Kent kavramını farklı bakış açıları ile tanımlamak için öncelikle Türkiye’de bilinmeyen kavramlar açısından temel sözlük olarak belirlenen Türk Dil Kurumu sözlüğüne bakmak gerekmektedir. Kurumun sözlüğünde kent, “nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı” olarak tanımlanmaktadır. Tanımda sadece iktisadi bakış açısı yer almıştır. Kentleşme literatürü açısından önemli kaynaklardan biri olan Kent Bilim Terimleri Sözlüğü’nde kent, “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimi” olarak tanımlanmaktadır. Ancak kent ile ilgili literatür incelendiğinde farklı kriterlere göre farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Bu kriterler; iktisadi kriter, siyasi kriter, demografik kriter, sosyolojik kriter olarak sıralanabilir (Şahin, 2018, s.3). Kent tanımlaması için öncelikle kentte yaşayanların uğraş alanları önemlidir. Nitekim kentsel alanlarda yaşayan kişiler tarım dışı faaliyette bulunurlar. Sadece uğraş alanı olarak değil yönetim yapısı, toplumsal ilişkiler, kültürel alan-

lar, nüfus yoğunluğu gibi birçok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerler kent olarak tanımlanabilir (Başaran, 2007, s.209). Siyasal kriterlere göre kent belirli bir idari birim arasına kalan alanlar kent diğerleri kırsal alan olarak tanımlanır. Örneğin bir idari birim olarak il ve ilçenin kent olarak tanımlanması gibi... Demografik kriter açısından ise belirli nüfus aralığına kadar kırsal alan olarak nitelendirme yapılırken belirtilen nüfus oranını geçtikten sonra kent olarak nitelendirilmektedir. Örneğin 20 bin nüfusun üzerinde olan alanların kent olarak tanımlanması gibi... Ancak kent tanımlanması yapılırken bu iki ölçütte tam olarak kent tanımı yaptığını söyleyemeyiz (Erkan, 2010, s. 15). Bu kapsamda sosyolojik ölçütünde dikkate alınması gerekir. Sosyolojik kriter ile tanımlama yaparken kent ile kır arasındaki zıtlıklardan faydalanılır ve kavrama kentleşme kavramı eklenir. Kentte yaşayan insanlar kentte özgü tavır ve davranışlar sergilediklerinden kırsal alanlarda yaşayan insanlardan farklılardır (Şahin, 2018: 5). Alternatif olarak bazı ülkeler, büyüklük, yoğunluk ve idari düzey dahil, ancak aynı zamanda kentsel istihdam (örneğin tarım dışı çalışanlar), tesisler (örneğin daha yüksek okullar), altyapı (örneğin caddeler, aydınlatma olanakları) olarak kabul edilebilecekleri göstergeleri de içeren birçok kriterlere göre kent tanımlaması yapmaktadır. Kent tanımları ülkeden ülkeye farklı şekilde oluşmakla birlikte zaman içerisinde de değişiklik göstermektedir (McGranahan ve Satterthwaite, 2014, s.7).

Kent kavramının ortaya çıkması sonucu kırsal alandan kentsel alanlara hızlı göçlerin olması kentleşme kavramının oluşmasına neden olmuştur. Günümüzde kentleşmenin kökenini bulmak için Ortadoğu ve Yakın Doğu’ya bakmak gerekmektedir. Kentleşme ile ilgili ilk veriler M.Ö. 3500’li yıllarda Irak yakınlarına dayanmaktadır. Başka bir ifade ile kentsel topluluklar yaklaşık 6000 yıl önce başlamış ve daha sonra Maya kültürü ile Meksika’da ve Çin ve Hindistan’da nehir havzalarında ortaya çıkmıştır (Peng v.d. 2000). Kentleşme olgusunun kökeni insanlığın kentlerde yaşamaya başlaması ve kentleri birer pazar yeri olarak kullanılmasına dayandırılmakla birlikte kentleşmenin yaygın hale gelmesi sanayileşmeye dayanmaktadır. İngiltere’de başlayan sanayileşme hareketi, Almanya, Fransa, İsviçre ve Belçika gibi diğer Avrupa ülkelerine yayılmış ve bu ülkelerde kırsal alanlarda yaşayan nüfus kentsel alanların cazibesine kapılarak kırdan kentte doğru göç etmiştir (Bulut, 2005, s.33-

34). Birleşmiş Milletlerin Kentsel Nüfus Projeksiyonuna göre 2010–2050 yılları arasında 944 milyon ek kent sakini daha Afrika'da kentlerinde ve Asya'da 1.449 milyon sakinde Asya kentlerine eklenecektir (McGranahan ve Satterthwaite, 2014, s.10).

Kingsley Davis (1962), kentleşmeyi insan yerleşimlerinin yayılma düzeninden kent merkezlerinde yoğunlaşma sürecine geçiş süreci olarak açıklamıştır. Bu tarım toplumundan sanayi toplumuna geçen topluluklar için döngüsel bir süreci ifade eder. Davis (1965) kentleşme sürecinin üç aşamadan oluştuğunu belirtmiştir. Birinci aşama, kırsal kesimde geleneksel toplumun tarımda ağırlıklı ve dağınık yerleşim düzenleriyle karakterize edilen ilk aşamasıdır. İkinci aşama, ekonominin yeniden yapılandırılmasının ve ulaşım, iletişim dahil olmak üzere sosyal ek sermaye yatırımlarının gerçekleştirildiği ivme aşamasını ifade eder. Üçüncü aşama, kentsel nüfusun %70 veya daha fazla olduğu terminal aşaması olarak bilinir. Bu aşamada kentleşme seviyesi aşağı yukarı aynı ya da sabit kalır (Davis, 1962 ve 1965'den akt. Jaysawal ve Saha, 2014, s.60).

Kent Bilim Terimleri Sözlüğünde kentleşme, “iyileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentte özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim süreci” olarak tanımlanmaktadır.

Kentleşmenin temel nedenlerinden birisi sanayi büyümesidir. Sanayideki büyüme ile birlikte istihdam olanakları artı ve bireyler kırsal alandan kentte doğru daha iyi istihdam olanaklarından dolayı göç etti. Kentsel nüfus oranındaki artış oranı %30 olan Hindistan'da sınai büyüme oranı yıllık %60 civarındadır. Diğer bir neden sosyal faktörlerdir. Kentlerde daha iyi yaşam olanakları, daha iyi eğitim tesisleri, statü ihtiyacı gibi sosyal faktörler insanları kentlere göç etmeye teşvik eder. Kırsal kesimde insanlar geçim kaynakları için çoğunlukla tarıma bağımlı olmak zorundadır. Kent ve kasabalarda, insanları kırsal alanlardan sürekli olarak daha iyi geçim elde etmek için çeken geniş iş fırsatları vardır. Bu nedenle, insanların büyük çoğunluğu, kentsel alanlar, halk sağlığı, eğitim, ulaşım, spor ve rekreasyon, endüstriler ve iş girişimleri gibi tüm gelişimsel sektörlerde sayısız istihdam imkânına sahip olduklarından, iyi ücretli işlere erişmek için sık sık kentsel alanlara göç etmektedir. Bu

nedenle, insanların büyük çoğunluğu, kentsel alanlar, halk sağlığı, eğitim, ulaşım, spor ve rekreasyon, endüstriler ve iş girişimleri gibi tüm gelişimsel sektörlerde sayısız istihdam imkânına sahip olduklarından, iyi ücretli işlere erişmek için sık sık kentsel alanlara göç etmektedir (Pawan, 2016, s.110).

Kırsal alanlardan kentlere göçün bir diğer nedeni teknolojik gelişmelerin kentlerde daha fazla imkân sağlamasıdır. Nitekim kentsel alanlar gelişmiş teknoloji daha iyi altyapı, iletişim, tıbbi tesisler, vb. ile karakterize edilir. Kentsel alanlarda, insanlar aynı zamanda konut, alışkanlık, tutum, giyinme, yiyecek ve inanç gibi yaşam biçimindeki değişiklikleri de kapsar (Pawan, 2016, s.111).

Kentleşme ekonomik gelişme açısından bir gösterge olmakla birlikte, kentlerde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kentsel yaşam alanlarında ortaya çıkan düşük yaşam kalitesinin nedenleri aşırı ya da çarpık kentleşmenin ortaya çıkardığı olumsuz dışsallıklar içinde yer alan trafik sıkışıklığı, su kaynaklı ve diğer bulaşıcı hastalıklar ve suç oranlarındaki artış olarak sıralanabilir. Yüksek konut maliyetleri aynı zamanda şehir yaşamının bir dezavantajıdır. Bir dışsallık değil, yüksek arazi maliyetlerinin kaçınılmaz bir sonucudur. Bununla birlikte arazi kullanımında kısıtlamalar gibi kentsel politikalar yapay olarak yaşam maliyetlerini artırabilir (Glaeser, 2013, s.20). Bu sorunlara ek olarak küresel ısınma, kirlilik, sanitasyon eksikliği, gecekondular ve aşırı kalabalıklaşmanın sonuçları, konut sorunu, işsizlik, uyuşturucu kullanımı, atık sorunu gibi sorunlarda kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar arasına alınabilir (Pawan, 2016, s.111).

Şu anda, dünya nüfusunun %50'sinden fazlası kentsel alanlarda yaşıyor ve dünya nüfusunun %70'inin 2050 yılına kadar şehirlerde yaşayacağı tahmin ediliyor; Afrika ve Asya, diğer bölgelere göre daha hızlı kentleşiyor. Sağlıklı kent yaklaşımı, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ve küreselleşme nedeniyle ortaya çıkan çok sayıda kentsel sağlık sorununu ele almaktadır (Sharma ve Nam, 2017, s.35).

Sağlıklı Kent

Kentler sosyal birer canlı varlıklar olarak nitelenebilir. Nitekim kentler,

karmaşık bir toplumsal ilişkiler dizisi oluşturur ve şekillenirler (Aydın ve Belli, 2018, s.355). Kentler yaşayan organizmalar gibi doğup, büyüyen, nefes alan ve sürekli gelişebilen ve kaynakları geliştirebilen yapılardır (<http://yalova.csb.gov.tr/saglikli-kent-nedir-kriterleri-nelerdir-haber-169094>). Bu gelişimin doğru bir şekilde gerçekleşmesi için kentin sağlıklı olması gerekmekte ve bu gereklilikten dolayı kavram sadece kentleşme disiplini içeren bir kavram olmaktan çıkarak birçok disiplini bir araya getirmektedir. Yaşayan bir organizmaya uygun olarak sağlıklı kent, “kentteki önemli değerleri yenilemek ve yeni mekânlar yaratmak”, “kentin ulaşımında, konut alanlarında, yeşil alanlarında yeni, iyi fiziksel alanlar oluşturmak”, “sosyal bütünleşmeyi oluşturmak ve geliştirmek”, “toplumun gelişmesine ortam sağlamak”, “sağlık servislerine yüksek seviyeli ulaşılabilirliği sağlamak”, “yaşama imkânının sağlanması, ailesinin korunması, arkadaşları ile görüşebilmesi, yeme-içme ihtiyacını sağlayabilmesi, güvenli ve özgür bir biçimde yasama eylemlerini gerçekleştirmek” farklı aktivitelerin bir arada bulunduğu ortamı ifade eder (Başaran, 2007, s.208). Bunların gerçekleşebilmesi için sağlıklı kentte bulunması gereken sağlıklı binalar, açık alanlar ve onları oluşturan eleman ve bileşenlerden ihtiyaç vardır (Ok, 2007, s.213).

Bir kentte yaşayan bireylerin sağlık durumlarının belirlenmesinde biyolojik faktörlerin yanı sıra yaşadıkları mekânın fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları da önemli ölçüde etkili olmaktadır (Okçu ve Kaya, 2008, s.363). Nitekim sağlıklı kent, kentte yaşayan bireylerin sağlığı ile ilgilenmekle yetinmez aynı zamanda sosyal ve fiziksel çevrelerin oluşturulması ve bunların geliştirilmesi ve en yüksek kapasitelerine ulaşabilmeleri için bireyler arası dayanışma ruhunu geliştirilmesine olanak sağlayan ve toplumsal kaynakları sürekli olarak genişleten şehri ifade etmektedir. Bu kapsamda sağlıklı bir kent; çıktılar ile ilgilendiği gibi çıktıları oluşturan süreçlerle de ilgilenir. Kentleşme ile önü alınamaz sorunlar ortaya çıksa da her kent sağlıklı kent olmaya adaydır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, <http://skpo.izmir.bel.tr>, E.T.: 20.12.2018).

Sağlıklı bir kent, belirli bir sağlık durumuna ulaşmış bir kent değildir. Aksine, sağlık bilincinde olan ve onu iyileştirmeye çalışan bir kenti ifade eder. Gereken şey, sağlığa bağlılık ve bunu başarmak için bir süreç ve bu süreci uygulayacak bir organizasyondur. Sağlıklı ve aktif bir kent, yerleşik ve sosyal ortamlarda sürekli olarak fırsatlar yaratan ve geliştiren ve

tüm vatandaşlarının günlük yaşamda fiziksel olarak aktif olmalarını sağlamak için topluluk kaynaklarını genişleten bir kenttir (Edwards ve Tsouros, 2008, s.3).

Sağlıklı bir kent, sürekli olarak bu fiziksel ve sosyal ortamları yaratan ve geliştiren ve insanların yaşamın tüm işlevlerini yerine getirmelerinde ve maksimum potansiyellerini geliştirmelerinde karşılıklı olarak birbirlerini desteklemelerini sağlayan topluluk kaynaklarını genişleten şehirdir. Sağlıklı şehrin amacı; sağlığı destekleyici bir ortam yaratmak, iyi bir yaşam kalitesi elde etmek, temel temizlik ve hijyen ihtiyaçlarını sağlamak, sağlık hizmetlerine erişim sağlamaktır (WHO, www.who.int, E.T.: 21.12.2018).

Kuruluşundan bu yana, Sağlıklı kentler kesin bir değerler kümesine dayandırılmıştır. Bunlar; sağlık ve refah hakkı; eşitlik ve sosyal adalet; cinsiyet eşitliği; Dayanışma; sosyal içermeye ve sürdürülebilir kalkınma olarak ifade edilir. Sağlıklı kentler yaklaşımı sektörler arası işbirliği, toplumun katılımı ve güçlendirme ilkelerine dayanmaktadır (Tsouros, 2017, s.8).

Sağlıklı kent kavramına uygun şekilde sağlıklı kentlerde bulunması gereken nitelikler 11 başlık altında sıralanabilir. Bunlar (Yalova Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü);

1. “Temiz, güvenilir bir fiziksel çevre (iyi kaliteli konutlar dahil)
2. Bugün dengeli olan ve uzun erimde (vadede) sürdürülebilecek bir ekoloji sistemi
3. Güçlü, dayanışma içinde bir toplum
4. Halkın kendi yaşam, sağlık ve gönencini (refahını) etkileyen kararlarda katılım ve denetimi
5. Bütün şehrin fertlerinin temel ihtiyaçlarının (yemek, su, barınak, gelir, güvenlik ve iş) karşılanması
6. Çeşitli temas, ilişki ve iletişim olanağı ile çeşitli kaynak ve tecrübeye ulaşılabilirlik
7. Geniş kapsamlı, yaşamsal ve yenilikçi bir kent ekonomisi
8. Geçmişe, şehir sakinlerinin kültürel ve biyolojik mirasına ve öbür küme ve kişilere bağlılığın desteklenmesi
9. Önceki özelliklerle uyumlu olanları geliştiren bir yapı
10. Optimum düzeyde herkese ulaşabilen uygun halk sağlığı ve hastalık bakım servisi

11. Yüksek sağlık seviyesi (yüksek pozitif sağlık ve düşük hastalık servisi) şeklinde sıralanabilir.”

Kentleşmenin aşırı ve hızlı bir şekilde ortaya çıkması ile birlikte sağlıksız kent sayısı kentleşme hızında olduğu gibi düzensiz bir şekilde artış göstermektedir. Bu da kontrol edilmesi güç olan yeni kentsel sorunlara kapı aralıyor. Merkezi yönetimler göçü tersine çevirmek için çeşitli önlemlere başvurursa da bu önlemler yetersiz kalmaktadır. Kentsel nüfusu azaltmak ya da göçü tersine döndürmek önemli çözüm önerileri arasında sayılsa da kentlerde ortaya çıkan sağlıksız ortamların nasıl düzeltileceği üzerinde de ayrıca durulmalıdır (Susmaz ve Ekinci, 2009, s.31). Bu kapsamda kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlara bir çözüm olarak düşünülen sağlıklı kentler ile ilgili ilk uluslararası çalışmanın 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı ile olmuştur. Bu konferansın çıktılarında olan Stockholm Bildirgesi'nin 16. maddesinde “temel insan haklarına ön yargısız olarak, ilgili hükümetlerce uygun bulunan demografi politikaları; çevre ve kalkınma üzerinde olumsuz etkileri olan nüfus artış hızı veya aşırı nüfus yığılmaları ile düşük nüfus yoğunluğunun insan çevresinin gelişmesini veya kalkınmayı engelleyebileceği bölgelerde uygulanmalıdır” denilerek sürdürülebilir kentleşme olgusu üzerinden sağlıklı, planlı yaşanabilir kentlere vurgu yapılmıştır (Karakurt Tosun, 2009). 1987 yılında Bruntland Raporu ile dünya gündemine giren sürdürülebilir kalkınma kavramı da sağlıklı kentin oluşumunda önemli bir ivme kazandırmıştır. Nitekim sürdürülebilir kalkınma gelecek kuşakların ihtiyaçları gözü önüne alarak bugünün ihtiyaçlarını sağlıklı ve dengeli bir şekilde karşılamak olarak tanımlanmaktadır (Altuntaş, 2012, s. 136). Görüldüğü üzere sağlıklı ve dengeli bir tüketimden bahsedilmektedir. Bu kapsamda her alanda olduğu gibi kentlerde de sağlıklı ve dengeli bir ortam oluşturarak gelecek kuşakların hakkının korunması sağlanabilir. Bu kapsamda sağlıklı kent kavramı ile sürdürülebilir kentler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kentlerde sürdürülebilirliği sağlayabilmek için öncelikle kentin nüfus artışının ve kent sayısındaki artışın düzenli olması gerekmektedir. Hızlı ve aşırı kentleşmiş ülkelerde sağlıklı kentlerin oluşması güçtür.

Sağlıklı kent kavramının da ortaya çıkışı da dünya üzerindeki yoğun kentleşmeye bağlıdır. Nitekim kavramı ilk olarak Dünya Sağlık Örgütü

tarafından 1985 yılında Kanada’da uygulama bulmuştur (Özcan, 2007, s. 692). DSÖ Avrupa Sağlıklı Şehirler Programı, DSÖ Herkes için Sağlık Stratejisinin ve Sağlığın Teşviki için Ottawa Şartı’nın ilkelerinin uygulanmasına yönelik yerel bir temel oluşturmak amacıyla 1986 yılında kurulmuştur. O zamandan beri güçlü bir Avrupa çapında katılımı birlikte küresel bir hareket haline gelmiştir.

DSÖ Avrupa Sağlıklı Şehirler Ağı, yerel yönetimlerin politik taahhüt, kurumsal değişim, kapasite geliştirme, ortaklık temelli planlama ve yenilikçi projeler süreci ile sağlığı geliştirme konusundaki ilgisini çekmektedir. Sağlık ve kentsel yoksulluktaki eşitsizliğe, savunmasız grupların gereksinimlerine, katılımcı yönetişime ve sağlığın sosyal, ekonomik ve çevresel belirleyicilerine özel vurgu yaparak kapsamlı ve sistematik politika ve planlamayı teşvik eder. Kentsel ekonomik, yenilenme ve kalkınma çabalarına sağlık konularını dahil etmek için çaba göstermektedir (Edwards ve Tsouros, 2008, s.3).

Sağlıklı kentler projeleri sağlığa bağlılık, politik karar verme, sektörler arası eylem, halk katılımı, yenilikçi yaklaşımlar, sağlıklı kamu politikası olmak üzere altı ortak özelliğe sahiptir (WHO Regional Office for Europe, 1997: 13-14). Sağlıklı kentler hareketinin stratejik hedefleri aşağıdaki gibidir (Şarköy Stratejik Vizyon Planı, 2011, s.8):

- “Sağlık, yoksulluk ve savunmasız grupların ihtiyaçlarını dikkate alarak yerel seviyede sağlıklı ve sürdürülebilir gelişme hedefli politika ve eylemleri desteklemek,
- Sağlık gelişimi, kamu sağlığı ve kentsel yenileme konuları bağlamında merkezi-yerel işbirliğini sağlayarak ulusal düzeyde Sağlıklı Kentler yaklaşımını güçlendirmek,
- Sağlığın teşviki için politika ve uygulama uzmanlığı geliştirmek, gerekli bilgi ve yöntemleri oluşturmak,
- Hareket ağına katılan şehirler arasında bütünlük, iş birliği ve kuvvetli bağların kurulmasını sağlamak,
- Kentsel konularla ilgilenen diğer kurumlarla ortaklıklar kurarak sağlık konusunun savunulmasında aktif rol oynamak.”

1992 Kopenhag Konferansı, Sağlıklı kentler hareketi için önemli bir fırsattır. Konferanstan siyasi destek oluşturma, altyapı oluşturma ve politika ve uygulamada yenilik getirme konularında edinilen kritik dersler ortaya çıkmıştır (WHO Regional Office for Europe, 1997, s. 11) Sağlıklı

kentler ile ilgili bir diğer gelişme 1997 yılında gerçekleştirilen Dördüncü Uluslararası Sağlık Geliştirilmesi Konferansı'dır. Bu konferans sonucunda Jakarta Sağlık Teşviki Deklarasyonu kabul edilmiştir. Jakarta Sağlık Teşviki Deklarasyonu, gelecek yüzyıla kadar sağlığın teşviki ve geliştirilmesi için bir vizyon ve odaklanma sunar. Dördüncü Uluslararası Sağlık Teşvik Konferansı'na katılanların, 21. yüzyılda sağlık belirleyicileriyle mücadele etmek için mümkün olan en geniş kaynak yelpazesinden yararlanmaları konusundaki kararlılıklarını yansıtmaktadır (WHO, www.who.int, E.T.: 28.12.2018). Ottawa Şartı ve Jakarta Deklarasyonu, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi ile ilgili vizyoner açıklamalardan oluşur. Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Sağlık Geliştirme Konferanslarına katılanlara, sağlığın teşviki açısından davranış değişikliğinin ötesine beklentiler içerir (Leeuw, 2001, s.36).

Sağlıklı kentlerin misyon ve niteliklerini 21. yüzyıl bağlamına çevirirken, ana hedefler aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Tsouros, 2017, s.10):

1. Tüm yerel politikalarda sağlığı ve eşitliği teşvik etmek ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals) gündemine tam olarak uymak;
2. Sağlıkta Sosyal Belirleyiciler (Social Determinants of Health) yaklaşımıyla sağlıktaki eşitsizliklerin ele alınması;
3. Aktif yaşam dahil olmak üzere sağlıklı yaşam tarzlarını destekleyen ortamlar oluşturmak;
4. Evrensel sağlık sigortası ve tüm vatandaşların ihtiyaçlarına erişilebilir ve duyarlı sosyal hizmetler sağlamak;
5. Sağlığı geliştirme ve sağlık okuryazarlığına yatırım yapmak;
6. Çocuklar için hayata sağlıklı bir başlangıç yapmak ve göçmenler, işsizler ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar gibi dezavantajlı gruplara destek sağlamak;
7. Obezite, sigara, sağlıksız beslenme ve fiziksel hareketsizlik konularına özel olarak odaklanarak hastalık önleme programlarının güçlendirilmesi;
8. Sağlıklı kentsel planlama ve tasarımın desteklenmesi;
9. Yeşil, temiz, çocuk dostu ve yaşlı dostu şehir ortamlarına yatırım yapmak;
10. Topluluğun güçlendirilmesini, katılımını ve esnekliğini desteklemek ve sosyal içermeyi ve topluma dayalı girişimleri teşvik etmek;

11. Şehrin halk sağlığı acil durumlarına cevap verme kapasitesinin güçlendirilmesi.

Misyon ve Vizyon

Stratejik yönetim anlayışının kamu yönetiminin de uygulanmaya başlaması ile birlikte özel örgütlenmelerin bir aracı olan misyon ve vizyon kavramları kamu kurumlarının stratejik planlarının temel ögesi olmuştur. Nitekim vizyon ve misyonu geliştirmek stratejik yönetim sürecinin bir parçasıdır. Stratejik yönetim süreci genellikle dört temel unsur içerir: çevresel tarama, strateji oluşturma, strateji uygulama ve değerlendirme ve kontroldür. Vizyon ve misyonun gelişimi, strateji formülasyonunun bir parçasıdır. Bu adım sadece vizyon ve misyon gelişimini değil aynı zamanda stratejik hedeflerin ve strateji geliştirmenin özelliklerini de içerir (Papulova, 2014, s.12). Bu durumda strateji, misyonun belirlediği çizgilere sadık kalarak, kaynakların kimlere, hangi birimlere ve ne ölçüde dağıtılması gerektiğini ifade eden bir anlam taşıyacaktır. Stratejik planların temelinde misyon bildirimi yatmaktadır (Çetin, 2009, s. 98).

Bir örgütte stratejik plan oluşturulmadan önce misyon ifadesinin tanımlanması gerekir (Papulova, 2014, s.13). Misyon örgütler için; yaptığı işleri, değerleri, inançları, varoluş sebepleri ve kendilerinin diğer örgütlenmelerden farkını ortaya koyabilmek için izlemeleri gereken stratejileri gösteren bir yol haritasıdır (Muslu, 2014, s.15). Türk Dil Kurumunda göre misyon kavramının karşılığı görevdir (www.tdk.gov.tr, 02.01.2019). Kuruluş, var olma nedenini misyonunda belirler. Misyonda kuruluşun gerçekleştirdiği faaliyetler, bunları gerçekleştirirken izlediği yol ve yöntemler ile bu faaliyetlerin kimler için gerçekleştirildiği net bir biçimde yer alır. Misyon tebliği, kuruluşun gerçekleştirdiği hizmet ve çalışmaları içeren çatı ifadedir. Misyon; görevlileri, yetkilileri ve ortakları yönlendirici bir unsur olmakla birlikte, aynı zamanda ulaşılmak istenen yeri, yani hedefleri ve ilkeleri de göstermektedir. Bu nedenle hedefe ulaşmayı sağlayacak bir stratejiyi de tanımlamaktadır (Ocak v.d., 2016, s.505).

Vizyon, misyon ve ilgili hedefler için sıçrama tahtası olan stratejik bir yön sağlar. Bu söylem unsurunun var olmasına rağmen, bir vizyon

ifadesinin bir misyon ifadesinin aksine, oryantasyonuyla ilgili çok büyük bir fikir birliği vardır. Mantıken hiçbir kuruluş statik kalmak istemez; Bir örgütün kurucusunun sahip olduğu sık sık “hayal” olarak adlandırılan şeye rastlamak nadir değildir. Bir vizyon, kuruluşlarının arzu edilen gelecekteki durumlarının güçlü ve çekici zihinsel imajlarını oluşturmak içindir (Darbi, 2012, s.96). Vizyon genellikle geleceğin bir resmi olarak görülür. Mükemmelliğin bir resmi, olan vizyon bir örgüt veya kuruluşun gelecekte oluşturmak istediği en iyi şey olarak tanımlanabilir. Genellikle, biz vizyon ifadesi anlaşılması kolay, hatırlaması kolay, olumlu, motivasyonlu, ilham veren, çekici, zorlu, geleceğe yönelik olmalıdır (Papulova, 2014, s.13). Vizyona, spesifik hisler ve ilkelere sadık kalarak oluşturulan bir eylem planıyla erişilir (Çetin, 2009, s.99). Vizyon, uzun vadeli-dir. Dolayısıyla hedeflere ulaşmak daha uzun sürecektir. Bundan dolayı vizyon, ciddi çevresel etkilere maruz kalmadıkça veya tamamıyla gerçekleştirilmediği sürece değiştirilmez (Ocak v.d., 2016, s.505). Vizyonun iki temel bileşeni vardır; temel bir ideoloji ve vizyoner gelecek. Temel ideoloji, örgüt varlığının sebeplerini, sürekli özelliklerini ve özgün kimliğini verir. Vizyoner gelecek öncelikle kuruluşun durumunu 10 ve 30 yıl sonra tanımlar. Organizasyonun kendisi için teşvik edici olduğu kadar zorlayıcı olmalı, çünkü gelecekteki tüm aktiviteler buna dayanıyor (Tankovic, 2013, s.332).

Vizyon ulaşılmak istenen nokta, misyon ise teşkilatın var olma gerekçesidir (Çetin, 2009, s.99). Nitekim misyon, yön belirlememizi sağlayan ve nereye gitmek istediğimizi gösteren vizyonun aksine, örgütün faaliyet göstereceği alanı tanımlar. Bu nedenle misyon, şimdiki ve gelecekteki talimatlarla ilgilidir. Misyon, vizyonun aksine, uzak geleceğe yönelik değildir. Misyonun kendisinin yerleşik bir zaman boyutu olmadığını söylemek tercih edilir (Papulova, 2014, s.13). Misyon, niteliği ön planda tutarken vizyonda bu durum söz konusu değildir. Misyonun odak noktası nicelik ve erişilebilirlik olmaktadır. Bunun sebebi ise insanları teşvik eden şeyin, ölçülebilir ve erişilebilir hedefler olmasıdır. Gerçekten uzak, erişilme imkanı olmayan ve ne olduğu nicel olarak belli olmayan hedefler ise insanların uzak durmak istediği hedeflerdir (İnce, 2015, s.146). Bununla birlikte vizyon ve misyon birbirine bağlı ve iç içe geçmiş durumdadır (Tankovic, 2013, s.332).

Büyükşehir Belediyeleri ve Sağlıklı Kent

Türkiye’de sağlıklı kentler ile ilgili olan kuruluş Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği’dir. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği 6. Dünya Sağlık Örgütü Bölge Ofisi’nde, 66 ülkede faaliyette bulunan Sağlıklı Kentler Projesi’nin Türkiye temsilcisi olarak, 2005 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde kent sağlığını yaşanabilir, çağdaş kentler oluşturmak amacıyla kurulmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011, s.107). Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Birlik Tüzüğü İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanmış ve 22.12.2004 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, www.skb.org.tr, 20.12.2018). Türkiye’de Sağlıklı Kentler Birliği’ne üye olan 17 büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Bunlar; Antalya Büyükşehir Belediyesi, Aydın Büyükşehir Belediyesi, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Denizli Büyükşehir Belediyesi, Erzurum Büyükşehir Belediyesi, Hatay Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Mardin Büyükşehir Belediyesi, Mersin Büyükşehir Belediyesi, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Ordu Büyükşehir Belediyesi, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Trabzon Büyükşehir Belediyesidir (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Tüzüğü, Md. 4.).

Sağlıklı Kentler Birliği Meclisi’nin 15/05/2010 tarih ve 6 sayılı kararıyla Sağlıklı Kentler Birliği’ne üye olacak şehirler Belediye Meclis Kararları ile (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği);

- Sağlıklı Kentler Birliği Tüzüğü’nün, DSÖ 2014 Sağlıklı Şehirler Atina Deklarasyonunun kabul edilmesi,
- Sağlık alanındaki eşitsizlikleri azaltmak, sağlıklı yaşam şekillerini ve sağlık okuryazarlığını geliştirmek, hassas grupları desteklemek ve sağlık konusunu şehir planlama ve imar uygulamaları içerisine yerleştirmek amacıyla şehirdeki tüm sektörlerle ve sivil toplumla birlikte çalışmalar yapılması ve sağlıklı bir şehir oluşturmak için çalışmalar yürütülmesi,
- Biri Belediye Başkanı olmak üzere 2 asil 2 yedek üyenin Birlik Meclisinde görevlendirilmesi,

- Üye olacak Belediye tarafından Sağlıklı Kentler Proje Koordinatörü atanması, proje ortaklığı oluşturulması ve Sağlıklı Kentler Proje Ofisi kurulması ile ilgili karar alınması,
- Üye Olacak Belediye tarafından Şehir Sağlık Profili hazırlaması, Yıllık Faaliyet Programı hazırlaması,
- Birlik Başkanlığı'na gönderilmek üzere yıllık raporlama yapması, Birlik Toplantılarına düzenli katılımın sağlanması ve üye şehirlerle tecrübelerin paylaşılması ve üyelik aidatlarının ödenmesi hususlarında karar almalıdır.

DSÖ Sağlıklı Kentler Projesi'nde yer almanın yararları şu şekilde sıralanmaktadır (Aycan, <https://seferaycan.wordpress.com>, 23.12.2018);

- "Halk sağlığı konularında bilincin artması ve ilgili uluslararası hareketlerin bir parçası olmak,
- Milenyum 21 ilkeleri ve uygulamaları içindeki "Herkes İçin Sağlık" hedefinde yerel çalışma olarak yer almak,
- İçinde etkin uygulamaların geliştirileceği uluslararası bir ortam oluşturmak,
- Ortaklık projeleri için Avrupa fonu gibi ekstra kaynaklar için uygun güç sağlamak,
- Türkiye'deki Sağlıklı Şehir Ortaklığı çalışmalarını geliştirmek,
- Sağlık sorunları üzerine diğer üye şehirlerle bilgi ve uygulama deneyimi paylaşmak için bir ağ oluşturmak,
- Sağlık ve sağlıktaki hakça olmayan dağılımın sosyal etkileri ile ilgili araştırma ve geliştirmelere ulaşılabilme,
- Kentte bütün tarafların, kent için katılımcı ve demokratik çalışma kültürünü geliştirmelerini sağlamaktır."

Büyükşehir Belediyelerinde Yasal Mevzuat Çerçevesinde Sağlıklı Kentler

1982 Anayasasınının 56. Maddesi sağlık ve çevre hakkı kavramlarını içermektedir. Buna göre "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.”

56. madde sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını tanımuştur. Bunun sağlanması için hem vatandaşlara hem de devlete yükümlülük altına sokmuştur. Ancak Anayasada 65. Madde ile “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.” denerek devletin ödevlerini yerine getirirken bazı sınırlamalar olabileceğini ortaya koymuştur.

Anayasaya uygun olarak 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nda belediyenin görevlerini sayarken çevre hakkını dikkate almıştır. Kanunun 7. maddesinde büyükşehir belediyelerinin görevleri sayılırken sürdürülebilir kalkınma ve çevre korumaya özel önem verilmiştir. 7. Maddenin i fıkrası şöyledir; “Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynakta toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlet-tirmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlet-tirmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak.” Madde hükmünde görüldüğü üzere çevrenin korunmasında sürdürülebilir kalkınma ilkesi temel alınmıştır. Korunması gereken alanlar belirlenirken çevre, tarım alanları ve su havzaları sayılmış ve katı atık konusu üzerinde önemle durulmuştur.

Sağlıklı kentler açısından bir diğer önemli konu olan Tarihi ve kültürel çevrenin korunması görevi de 5216 sayılı Kanun'da yer bulmuştur. Buna göre Kanununun 7. Maddesi o fıkrasında “Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” görevi sayılmıştır.

Sağlık ile ilgili olarak büyükşehir belediyelerine “sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak” görevi verilmiştir.

Büyükşehir belediyelerinin eğitim, sağlık, planlama gibi birçok görevi 5216 sayılı Kanununun 7. Maddesinde sayılmıştır. Konunun çok fazla dağılmaması adına bu hükümlere yer verilmemiştir.

Büyükşehir belediyeleri son dönemde önemli bir noktaya gelmiştir. Çünkü 6360 sayılı Kanun ile birlikte büyükşehir belediyeleri sınırları il mülki sınırları olarak belirlenmiştir. Bu kapsam büyükşehir belediye sınırları içerisindeki belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı bulunduğu ilçenin mahallesine dönüştürülmüştür (Belli ve Aydın, 2017, s.411). Kanun ile kırsal alan ile kentsel alan arasındaki idari fark ortadan kalkmış ve büyükşehir belediyeleri tüm alanlara hizmet götürmek zorunda kalmıştır. Bu kapsamda sağlıklı kentler açısından büyükşehirlerin özel önemi bulunmaktadır.

Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinin Sağlıklı Kentler Açısından Vizyon ve Misyonlarının Analizi

Sağlıklı kentlerde bulunması gereken değerler ve özellikler çalışmanın kavramsal çerçevesinde geniş şekilde yer bulmuştur. Bu özellik ve değerlerin hangi oranda vizyon ve misyona yansımalarını bulmak üzere nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırma için nitel araştırmanın doküman inceleme yöntemi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırmanın konusu olan dokümanların, belgelerin ve

metinlerin detaylı bir biçimde incelenmesi ve analizi olarak ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004, s.153). Bu çalışmada, doküman inceleme yöntemiyle büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyon tanımları, stratejik planlarından ve internet sitelerinden elde edilmiştir.

Araştırmanın çalışma evreninde 30 büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Araştırmada örneklem alma yoluna gidilmeden evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak 29 büyükşehirin stratejik planına ulaşılmış sadece Mardin Büyükşehir Belediyesinin vizyon ve misyonuna ulaşamamıştır. Araştırmanın verileri doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Yazılı olarak yer alan misyon, vizyon ifadeleri belli başlıklar altında toplanarak frekansları çıkarılmıştır. Son olarak frekansları çıkarılan ifadelerden birbirine yakın olarak gruplandırılarak alt temalar oluşturulmuştur. Vizyon ve misyon ifadelerinde sağlıklı kente ilişkin ifadelerin bulunup bulunmadığını bulmak için eşitlik, adalet, hesap verilebilirlik, kültür, tarih, sürdürülebilirlik, katılım, plan, çevre, sağlık ve sağlık kodunun alt kodu yaşanabilir kodları kullanılmıştır.

Misyon İfadelerinde Sağlıklı Kent

Misyon ifadeleri incelenirken” Toplumsal değerlerimiz” ifadesi kültür ifadesi ile kodlanmıştır. “sistemli alt yapı, duyarlı kentsel dönüşüm” ifadesi plan ifadesi ile kodlanmıştır. “birlikte yönetim anlayışı” ve “tüm paydaşlarımız” ifadeleri katılım ifadesi ile kodlanmıştır. “gerekli alt yapı ve üst yapı hizmetlerini”, “ Ankara Halkının yaşamsal alanlardaki peyzaj ve yeşil alan gereksinimlerinin en yüksek düzeyde karşılanması, bu alanlarının bakım, onarım ve korunması hizmetlerini gerçekleştirmek” ve “ekolojik dengeyi korumak” ifadeleri çevre kodu ile kodlanmıştır. “tarafsız, güvenilir”; “dengeli bir şekilde sağlamak”; “ilçe belediyeleri ile eşgüdüm içinde”; “tarafsız” ifadeleri eşitlik ifadesi ile kodlanmıştır. “Kentimizde yaşayanların refah ve mutluluğunu artıracak belediyecilik hizmetlerini, ekonomik, etkili ve verimli bir şekilde sunmak”, “yüksek kalite standartlarında yaşam düzeyi sunarak”, “yaşamaktan mutluluk duyulacak bir şehir”, “halkın gündelik yaşamını kolaylaştırmak”, “insanların yaşadıkları şehirden zevk almalarını sağlamak.” Ve “yaşanabilir” ifadeleri yaşanabilir ifadesi ile kodlanmıştır. An-

talya Büyükşehir Belediyesi'nin misyon ifadesinde belirlediğimiz kolların hiçbiri bulunmuyor. Ancak misyondaki "halkının ve ziyaretçilerinin yaşamını kolaylaştıran ve değerli kılan en kaliteli yerel hizmeti vererek; huzurlu, güvenli, gelişmiş, estetik bir şehirde yaşama imkânı" yaşanabilir kodu ile ifade edilmiştir.

Tüm büyükşehir belediyelerinin misyon ifadeleri ile sağlıklı kent ifadelerinin durumunu incelemek için kod-matris tarayıcısı ile aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 1. Misyon İfadeleri İçin Kod-Matris Tarayıcısı

	Yaşanabilir	Hesap verilebilirlik	Adalet	Eşitlik	Kültür	Tarih	Sürdürüle- bilir	Plan	Katılım	Çevre	Sağlık	Toplam
Adana	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2
Ankara	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
Antalya	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Aydın	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
Balıkesir	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	4
Bursa	0	0	0	1	0	0	1	0	2	0	0	4
Denizli	1	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	6
Diyarbakır	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Erzurum	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	3
Eskişehir	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Gaziantep	1	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	5
Hatay	1	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	5
İstanbul	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
İzmir	1	0	0	0	1	1	0	2	1	1	0	7
Kahramanmaraş	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	4
Kayseri	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
Kocaeli	1	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	5
Konya	1	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	6
Malatya	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	5
Manisa	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Mardin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mersin	1	0	1	0	2	1	0	1	1	1	0	8
Muğla	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ordu	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Sakarya	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
Samsun	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2
Şanlıurfa	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Tekirdağ	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	4
Trabzon	1	0	0	1	1	2	0	0	1	0	0	6
Van	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	3
TOPLAM	21	2	11	8	12	10	4	6	12	11	2	99

Büyükşehir belediyelerinin misyonları içinde en fazla yer alan ifade yaşanabilir, yaşam kalitesi, daha güzel bir kent gibi ifadelerin yer aldığı yaşanabilir ifadesidir. Katılımcılık, katılım, katılımcı gibi ifadelerin yer aldığı katılım ifadesidir. Yaşanabilir ifadesinden sonra en fazla kullanılan ifade katılım ve kültür ifadeleridir. Bu ifadelerden sonra Adalet ve çevre ifadeleri 11 defa kullanılmıştır. Tarih ifadesi ise 10 defa kullanılmıştır. Misyonlar içerisinde en az kullanılan ifadeler sağlık ve hesap verilebilirlik ifadeleridir.

Sağlıklı kenti ifade eden kodların en fazla bulunduğu büyükşehir belediyesi İzmir’dir.

Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin misyonu “Mersin’in özgün kültürel kimliğini korumak, yaşam kalitesini yükseltmek, tarihi, kültürel ve doğal güzelliklerine sahip çıkmak, kaynakları planlı, programlı ve verimli kullanmak, ekolojik dengeyi korumak, katılımcı, şeffaf, adil belediye hizmeti sunarak İlimizi turizm, tarım, sanayi ve lojistik sektöründe cazibe merkezi haline getirmek” olarak ifade edilmiştir.

Mersin’den sonra Sağlıklı Kentler Birliği’nde iddialı bir belediye olan İzmir Büyükşehir Belediyesi gelmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi misyonu “Tarihi ve kültürel değerleri koruyarak, yaşanabilir bir çevre, hızlı ve güvenilir bir ulaşım, planlı bir yerleşim, sistemli alt yapı, duyarlı kentsel dönüşüm hareketi ile kentlilik bilinci oluşturmuş, bilgi ve teknolojiyi etkin yöneten, katılımcı, şeffaf ve her işin merkezine 'insanı' koyan yönetim anlayışından hareket ederek, çağdaş belediyecilik hizmeti sunmak.” olarak belirlenmiştir. İzmir gibi misyonunda sağlıklı kent ifadelerini bulunduran diğer bir büyükşehir belediyesi Denizli’dir. Denizli Büyükşehir Belediyesi’nin misyonu “Önce insan anlayışıyla hizmette adalet ve eşitliği ilke edinerek tarihi ve çevresel değerlerine sahip çıkan, sağlık ve refah içinde yaşanabilir bir kent oluşturmak” olarak ifade edilmiştir.

Misyonlarında sağlıklı kent ifadelerinin en az bulunduğu büyükşehir belediyeleri ise, Antalya, Aydın, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, Manisa ve Muğla Büyükşehir Belediyeleridir. Bu belediyelerim misyon ifadeleri şu şekildedir:

Antalya Büyükşehir Belediyesi misyonu; “Antalya halkının ve ziyaretçilerinin yaşamını kolaylaştıran ve değerli kılan en kaliteli yerel

hizmeti vererek; huzurlu, güvenli, gelişmiş, estetik bir şehirde yaşama imkânı sunma" dır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi misyonu; "kentimizde yaşayanların refah ve mutluluğunu artıracak belediyeçilik hizmetlerini, ekonomik, etkili ve verimli bir şekilde sunmak" tır.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi misyonu; "Eskişehir'de yaşayan nesillerin daha iyi yetişmesini ve hemşerilerimizin yaşam kalitesini artırarak geleceğe umutla bakmalarını sağlamak" tır. Bu ifade sürdürülebilir kalkınma gibi anlaşılabilir ancak tam olarak onu karşıladığı söylenemez.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi "Açığa çıkmamış ihtiyaçları karşılayacak hizmetleri, 21. Yüzyılın yerel yönetim anlayışına uygun şekilde sunmak, belediye hizmetlerini kurumsal bir anlayışla mükemmelleştirirken şehrin kültürel kimliğini yaşatmak" tır.

Manisa Büyükşehir Belediyesi misyonunda öncelikle şu ifadeler yer almıştır; "belediyeler, belde halkının ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş kamu kurumlarıdır. Temel misyonu halkın ortak ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunma olan belediyelerimizin bu misyonlarını etkin, verimli ve kaliteli biçimde gerçekleştirebilmeleri ve hizmet sundukları kentin yaşam kalitesini geliştirebilmesi için günümüz gelişmiş ülkelerinde uygulama alanı bulan çağdaş belediyeçilik anlayışına sahip olmaları gerekmektedir. Bu sebeple, belediyemiz misyonunu "Çağdaş belediyeçilik anlayışı çerçevesinde halka hizmet" olarak belirlemiştir."

Muğla Büyükşehir Belediyesi misyonu; "Halkımızın verdiği görev, yetki ve sorumlulukları; etkinlik, verimlilik, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda çağdaş yönetim anlayışıyla yerine getirerek Muğla'mıza hizmet etmektir"

Görüldüğü üzere sağlıklı kent ifadelerinin en az yer aldığı büyükşehir belediyelerinin misyon ifadelerinde etkinlik ve verimlilik kavramları üzerine yoğunlaşmıştır. Eksik görülen kısım bu hizmetlerin sunulurken hangi değerleri dikkate alınması gerektiği belirtilmemesidir.

Vizyon İfadelerinde Sağlıklı Kent

Büyükşehir belediyelerinin vizyonları incelenirken sağlıklı kent için belirlenmiş olan ifadelerin birçoğunun yer almadığı görülmüştür. Vizyon

ifadelerinin daha kısa ve ulaşılması güç olan ifadeler içerdiği ve bazı büyükşehir belediyelerinde bunun hayali olduğu göze çarpmaktadır.

İfadeler kodlanırken doğal güzellikleri korumak; daha yeşil, temiz, güzel; doğayı koruyan; doğal güzelliklere sahip çıkan; Gökyüzünün altındaki en güzel yeryüzünü, tüm yaşam haklarını koruyarak ve güzelliklerini bozmayan; kişi başına düşen yeşil alanda öncü ifadeleri çevre ifadesi ile kodlanmıştır. Yaşanabilir ifadesi anlamına gelen yaşam kalitesi; refah seviyesi yüksek; mutlu ve umutlu insanların yaşadığı; sosyal, kültürel ve ekonomik yönden gelişimini tamamlamış; insanların yaşamaktan zevk alacağı; Planlı gelişim, Estetik Dönüşüm, Fonksiyonel Değişim; Rahat ve konforlu ulaşım sistemlerine sahip, afetlere karşı hazırlıklı, kültürel zenginliğinden güç alan, engellileri ve muhtaçları toplum ile bütünleşmiş; Herkesin görmek ve yaşamak istediği bir Dünya kenti olmak; yaptığı projeler, çalışmalar ve hizmet kalitesiyle dünya çapında örnek ve referans alınan belediye olmak; Kadim şehrimizde, halkımızın refah ve huzur içinde yaşamasını sağlamak ifadeleri yaşanabilir ifadesi ile kodlanmıştır. Konya'mızın ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmek ifadesi ise eşitlik ifadesi ile kodlanmıştır. Uygarlıkların mirasını yaşatan ifadesi hem tarih hem de kültür ifadesi ile kodlanmıştır. Sürdürülebilirlik ifadesi ile aynı anlama gelen gelecek nesillere devretmekten gurur duyulacak; Doğal, tarihi, ekonomik zenginliklerimizi Muğlalılarımıza, yerli ve yabancı konuklarımıza çağdaş bir yönetim anlayışı ile sunmak ve geleceğe taşımak; kenti emanet olarak görmek ifadeleri sürdürülebilir ifadesi ile kodlanmıştır. Plan ifadesi ile aynı anlama gelen kentsel dönüşüm projeleriyle düzenli, disipline edilmiş; "kentleşmesini tamamlamış"; "şehri imar ederken gönülleri fetheden belediye" ifadeleri plan ifadesi ile kodlanmıştır. Kentli ile geleceğin İzmir'ini kuran ifadesi katılım ifadesi ile kodlanmıştır. Kodlama işlemi sonrası oluşan kod-matris tarayıcı tablosu aşağıdadır.

Tablo 2'ye göre adalet ve hesap verilebilirlik ifadeleri hiçbir büyükşehir belediyesinin vizyonunda bulunmamaktadır. Eşitlik ifadesi ise sadece Konya Büyükşehir Belediyesi vizyonunda eşitlik anlamına gelen "Konya'mızın ilçeleri arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmek" ifadesi ile yer almıştır. Burada Konya Büyükşehir Belediyesi ilçe belediyeleri arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırarak eşit hizmet sunumu sağlamaya çalışmaktadır. Vizyon ifadelerinde en fazla yer bulan

ifade yaşanabilir ifadesidir. Bu ifadeden sonra yer bulan ifade 12 kez kullanılan sürdürülebilirlik ve 10 kez kullanılan çevre ifadesidir. Sağlıklı kentler açısından önemli görülen sağlık ifadesi ise vizyonlarda 4 kez yer bulmuştur.

Tablo 2. Vizyon İfadeleri İçin Kod-Matris Tarayıcısı

	Hesap verilebilirlik	Adalet	Eşitlik	Kültür	Tarih	Sürdürülebilirlik	Plan	Katılım	Çevre	Sağlık	Yaşanabilir	Toplam
Adana	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Ankara	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	3
Antalya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Aydın	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2
Balikesir	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	3
Bursa	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	5
Denizli	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Diyarbakır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Erzurum	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	3
Eskişehir	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Gaziantep	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	4
Hatay	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
İstanbul	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
İzmir	0	0	0	2	1	0	0	1	1	0	0	5
Kahramanmaraş	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	3
Kayseri	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
Kocaeli	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
Konya	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	4
Malatya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Manisa	0	0	0	0	0	1	0	3	0	2	0	6
Mardin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mersin	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2
Muğla	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
Ordu	0	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	5
Sakarya	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	3
Samsun	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Şanlıurfa	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	4
Tekirdağ	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Trabzon	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Van	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	3
TOPLAM	0	0	1	8	9	12	9	5	10	4	16	74

Sağlıklı kent ifadelerinin en fazla bulunduğu kentler Manisa, Bursa ve Ordu’dur. Manisa Büyükşehir Belediyesi’nin vizyonunu açıklarken uzun bir açıklama yapmıştır. Belediyenin vizyon ifadesi şu şekildedir; "Şeffaf, katılımcı, Değişen ve gelişen belediye". Bu kapsamda Manisa Büyükşehir Belediyesi’nin vizyonu sağlıklı kent ifadesinin en fazla yer aldığı büyükşehir değildir. Bursa Büyükşehir Belediyesinin vizyonu; "Bursamızı; planlı, sağlıklı, çevreye duyarlı, refah seviyesi yüksek, tarihi değerleri korunan ve tüm kent dinamikleriyle gelişen, sanayi, ticaret ve turizmde lider kent yapmak" dır. Ordu Büyükşehir Belediyesi vizyonu ise "Şehrin coğrafi yapısına, tarihi, kültürel ve doğal değerlerine sahip çıkan, kenti emanet olarak görüp sürekli yaşanabilir kılmak için hizmetler üreten, vatandaş odaklı, kurumsallaşmış bir belediye olmak" dır. Adana, Antalya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, Kayseri, Malatya ve Trabzon Büyükşehir Belediyelerinde sağlıklı kentlere ilişkin tek ifade yer almıştır.

Sonuç

Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunların çözümünde sağlıklı kent bir çözüm olabilir. Nitekim sağlıklı kent kavramı ve sağlıklı kent ilke ve değerleri kentleşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı çevre ve sağlık sorunlarının çözümünde önemli bir aşamadır. Sağlıklı kent olabilmenin ilkeleri incelendiğinde bu ilkelerin öncelikle çevre sorunlarının çözümüne yönelik olduğu göze çarpmaktadır. Diğer bir sorun olan sağlık sorunları kent nüfusundaki hızlı artış ile özellikle gecekondu bölgelerinde başlayarak tüm kenti etkiler hale gelmiştir. Sağlıklı kente ilişkin bir diğer değer kentsel hayat ve kentsel karar alma süreçlerine katılım ile ilgilidir. Nüfus artışı ile doğrudan demokrasinin uygulanması mümkün değildir. Doğrudan demokrasi yerine uzun yıllardır kullanılan temsili demokrasinin de krize girmesi ve halk katılımına imkân vermemesinden dolayı katılım için yeni yol ve yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlıklı kent için temel kriterlerden birisi halkın katılabileceği yeni yol ve yöntemlerin kullanılabilmesi katılımcı demokrasi modellerinden birisinin benimsenmesidir. Bu kapsamda kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve yoksullar gibi dezavantajlı olan grupların karar alma sürecine katılımı ve sorunlarına çözüm odaklı yaklaşmak imkânı sağlanmış olur. Bununla

birlikte sivil toplum, özel sektör ve kamunun birlikteliği de sağlanmış olur. Sağlıklı kent açısından diğer bir değer ise kentin planlı ve sürdürülebilir olmasıdır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı sadece çevre kavramını dikkate alan bir kavram değildir. Sürdürülebilir kalkınmanın diğer iki saçı ayağı toplum ve ekonomidir. Bu değerlerin sağlıklı kentte bulunması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve çevre kavramları ile doğrudan ilgili olan tarihi ve kültürel mirasa sahip çıkılması sağlıklı kentlerde beklenen bir diğer değerdir. Diğer kavram ve ifadeler ile bütünleşen ve insan olmanın değeri açısından önemli olan eşitlik ve adalet kavramlarının yeri ve önemi ayrıdır. Yönetişim ilkelerinden biri olan hesap verilebilirlik kavramı sağlıklı kentin özellikle katılım kavramı ile bütünleşen ve bireylerin katılımını kolaylaştıran bir kavramdır. Sağlıklı kent kentte yaşayanlar için yaşanabilir bir kent oluşturması gerekmektedir. Yaşanabilir bir kentte tüm sağlıklı kent değerlerinin yer alması gerekmektedir.

Büyükşehir belediyeleri hem kentsel alan hem de kırsal alanı barından önemli idari birimler olduklarından ve sağlıklı kentler projesinin doğrudan paydaşı olmasından dolayı bu çalışmanın alanını oluşturmaktadır. Çalışma incelenirken stratejik planlarda yer alan vizyon ve misyon kavramlarının sağlıklı kenti hangi oranda karşıladığı bulunmaya çalışılmıştır. Misyon ifadeleri belediyelerin görevleri ve yakın geleceğe ilişkin örgütsel amaçları belirtmesi gerekmektedir. Vizyon ifadesi ise uzak geleceği ilişkin ulaşılabilir hedefler içermesi gerekmektedir. Ancak büyükşehir belediyelerinin vizyon ve misyonları bu kavramsal tanımlamayı tam olarak karşılamamaktadır. Bu kapsamda büyükşehir belediyelerinin misyon ve vizyonlarının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu değişiklikler yapılırken öncelikle kentin kent halkı açısından yaşanabilir, çevreye duyarlı, planlı, katılımcı, eşitlik ve adalet ilkelerine uygun, tarihi ve kültürel mirasa sahip çıkan sürdürülebilir sağlıklı bir kent olmasını sağlayacak ifadelerle yer verilmelidir. Böylece stratejik planı oluşturan tema ve amaçlarda buna uygun gerçekleşecektir. Misyon ve vizyon sadece stratejik plan açısından değil aynı zamanda vatandaşa hizmet sunarken ve personelin birbiri ile ilişkileri ve görev alanlarının belirlenmesi ve kurumsal aidiyet duygusunun gelişmesi açısından kullanılabilir önemli kavramlardır.

Sağlıklı kent açısından incelediğimiz 29 büyükşehrin (Mardin Büyükşehir Belediyesi’nin vizyon ve misyonuna ulaşamamıştır.) hiçbiri tam olarak sağlıklı kente ilişkin değerleri misyon ve vizyonlarına taşıyamamıştır. Ancak Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Üyesi olan belediyelerin bu değerlere diğer belediyelerden daha fazla önem verdiği göze çarpmaktadır. Ancak bunun istisnası bulunmaktadır. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği üyesi olmasına rağmen vizyon ve misyon ifadelerinde bunu karşılayamamıştır. Bursa, İzmir, Denizli ve kısmen de Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi sağlıklı kent ifadelerini misyon ve vizyonunda yer vermiştir. Trabzon ve Tekirdağ Büyükşehir Belediyeleri misyonlarında sağlıklı kent ifadelerine yer verirken vizyonlarında bu konuda biraz daha geride kalmışlardır. Mersin Büyükşehir Belediyesi misyonunda sağlıklı kente ilişkin ifadelerle en fazla yer veren belediye iken vizyonda bu konuda çok geride kalmıştır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği’ne üye değildir ancak misyon ve vizyonunda orta seviyede sağlıklı kent ifadelerine yer vermiştir. Konya Büyükşehir Belediyesi de Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi gibi Birlik üyesi olmamakla birlikte vizyon ve misyonunda bu ifadelerle yer vermiştir.

Sonuç olarak tüm büyükşehir belediyelerinin sağlıklı kentler birliğine üye olması kentleşmenin ortaya çıkardığı çevre ve sağlık sorunlarının çözümünde önemli bir aşama için başlangıç olacağı aşikardır. Ancak üye olmak yeterli değildir. Belediyelerin sağlıklı kentte içselleştirmeleri gerekmektedir. Bunun yolu da tüm eylem ve işlemleri için yol gösterici ve rehber olan misyon ve vizyonlarında bu ifadeye yer verecek sağlıklı misyon ve vizyonlar oluşturmalarıdır. Baştan savma ve resmi bir işlemi halletmek için oluşturulacak misyon ve vizyonlar belediyelerin geleceğine ışık tutamayacağı gibi yeni sorunların ortaya çıkmasına da sebep olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Comparative Analysis of the Metropolitan
Municipality and Healthy Cities in Turkey**

*

Aziz Belli

Kahramanmaraş Sütçü İmama University

Healthy city can be a solution to the problems of urbanization. Indeed, the concept of healthy cities and healthy urban principles and its values are an important stage in the solution of the environment and health problems caused by urbanization. When the principles of being a healthy city are examined, it is shown that these principles are primarily aimed at solving environmental problems. Health problems as an another issue, especially with the rapid increase in the urban population, affect the entire city starting from the slums. Another principle in the healthy city is related to urban life and participation in urban decision-making processes. With population growth, it is not possible to implement direct democracy. Instead of direct democracy, the representative democracy has been used for many years. But it does not allow for public participation. So, the new ways and methods are needed for participation. One of the main criteria for a healthy city is the adoption of one of the participatory democracy models in which new ways and methods can be used by the public. Within this scope, participation of disadvantaged groups such as women, children, elderly people, disabled and poor people in decision-making process and solution-oriented approach to their problems are provided. In addition, civil society, private sector and public unity are also provided. Another value in terms of healthy city is that the city is planned and sustainable. The concept of sustainable development does not only consider the concept of environment. There are two other pillars of sustainable development; society and economy. These values should be in in healty city. The historical and cultural heritage that is directly related to the concepts of sustainable development and environment is another value expected in healthy cities. The place and importance of the concepts of equality and justice, which are integrated

with other concepts and expressions and which are important in terms of the value of being human, are separated. The concept of accountability, which is one of the principles of governance, is a concept that integrates with the concept of participation of the healthy city and facilitates the participation of individuals. The healthy city should create a livable city for the inhabitants of the city. In a livable city, all healthy urban values should be included.

Metropolitan municipalities form the field of study. Because they are important administrative units in both urban and rural areas. They are also direct stakeholders of the healthy cities project. While examining this study, it was tried to find out the ratio of vision and mission concepts in strategic plans to meet the healthy city. The definitions of the mission should specify the tasks of the municipalities and their organizational objectives for the near future. The definition of vision should include achievable targets for the distant future. However, the vision and missions of metropolitan municipalities do not fully meet this conceptual definition. In this context, the mission and vision of metropolitan municipalities need to be reviewed again. While making these changes, first of all, these expressions shall be included; inhabitable city for the people, ecofriendly, planned, supports participatory, compatible with the principles of equality and justice and to protect historical and cultural heritage. Thus, the theme and objectives of the strategic plan will be realized accordingly. Mission and vision are not just an important concept for the strategic plan. Also, these are important concepts that can be used for providing services to citizens and to identify the relations of personnel with each other and the areas of duty and to develop the sense of corporate belonging.

The missions and visions of the 29 metropolitan cities (Mardin Metropolitan Municipality's vision and mission could not be included) have not been able to carry the values of the healthy city. However, the municipalities, which are the members of Turkey Healthy Cities Association, stands out from other municipalities that give more importance to these values. However, there are some exceptions; For example, despite being a member of the Turkey Healthy Cities Association, Istanbul Metropolitan Municipality, didn't mention the expressions in their vision and mission. Bursa, İzmir, Denizli and partly Kahramanmaraş Metropolitan

Municipalities have included healthy city expressions in their missions and visions. Trabzon and Tekirdag Metropolitan Municipalities focused on healthy cities in their missions but got behind in their visions. Mersin Metropolitan Municipality is the municipality that gives the most place to the statements about the healthy city in its mission, but far behind in their vision. Sanliurfa Metropolitan Municipality is not a member of the Turkish Healthy Cities Association, but in their mission and vision, they have focused on a healthy city expression at moderate level. Konya Metropolitan Municipality, like Şanlıurfa Metropolitan Municipality is not a member of the Association but has included almost same statements in its vision and mission.

As a result, if all metropolitan municipalities will be the member of Turkish Healthy Cities Association, will be an important step in the solution of the environmental and health problems caused by urbanization. However, becoming a member won't be enough. Municipalities must internalize the healthy city. The way to do this is to create reliable missions and visions that will include this statement in their mission and visions as a guide for all their actions and operations. If the missions and visions created to take over as a sloppy and to do a formal process, can not offer an insight into future of the municipalities and it also leads to new problems.

Kaynakça / References

- 29 Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı (Mardin Büyükşehir Belediyesi Hariç).
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.
- 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
- Altuntaş, A. (2012). Sürdürülebilir toplumlar ve metropollerin baskılarından kurtulmak için alternatif bir yol: Sürdürülebilir kentler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 135-148.
- Aycan, Sefer, "Sağlıklı Kentler", <https://seferaycan.wordpress.com/2011/03/21/saglikli-sehirler>, E.T.: 23.12.2018.

- Aydın, A. ve Belli A. (2018). Modern çağda müslüman kent: Medine’den metropole. *Modernleşme Sürecinde Müslümanlar*, (Ed.: Necmettin Çalışkan), Ankara: Nobel Yayınevi.
- Başaran, İ. (2007). Sağlıklı kentler kavramının gelişiminde sağlıklı kentler projesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(3), 207-229.
- Belli A. ve Aydın A. (2017). 6360 sayılı kanun ve yerelde merkezileşme. *International Journal of Social Science*, 55, 401-413. Doi:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6945>,
- Belli, A. ve Aydın, A. (2016). Dünya sağlık örgütü sağlıklı kent projesi kapsamında Aksaray belediyesinin değerlendirilmesi, *I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, 27-29 Ekim 2016, Aksaray.
- Bulut, Y. (2005). GAP bölgesinde kentleşme. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Çetin, S. (2009). Vizyon yönetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 96-103.
- Edwards, P. ve Tsourus, A.D., (2008). *A healthy city is an active city: a physical activity planning guide*. WHO Regional Office for Europe.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve sosyal değişim*. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Glaeser, E.L., (2013). *A world of cities: The causes and consequences of urbanization in poorer countries*. National Bureau Of Economic Research, UK.
- İnce, R.A. (2015). Türkiye’nin ikinci 500 büyük şirketinin misyon ve vizyon ifadelerine göre girişimcilik özellikleri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 143-155.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi,
<http://skpo.izmir.bel.tr/Bagimsiz.aspx?MID=6>, E.T.: 20.12.2018.
- Jaysawal N. ve Saha S. (2014). Urbanization in India: An impact assessment. *International Journal of Applied Sociology* 4(2), 60-65 DOI: 10.5923/j.ijas.20140402.04.
- Leeuw, E., (2001). Global and local (glocal) health: The who healthy cities programme. *Global Change & Human Health*, 2(1), 34-45.
- McGranahan , G. ve Satterthwaite, D. (2014). Urbanisation concepts and trends, IIED, <http://pubs.iied.org/pdfs/10709IIED.pdf>, E.T.: 20.12.2019.

- Muslu, Ş. (2014). Örgütlerde misyon ve vizyon kavramlarının önemi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 150-171.
- Ocak, M., Güler M. ve Basım, N.H. (2016). Türk savunma sanayi firmaları vizyon ve misyon ifadelerinin içerik analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(2), 205-518.
- Ok, V. (2007). Sağlıklı kentler için pasif iklimlendirme ve bina aerodinamiği. *VIII. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi Bildiri Kitabı*, ss. 213-227.
- Okçu, M. ve Kaya, E. (2008). Sağlıklı şehirler oluşturma sürecinde yerel yönetimlerin rolü. *1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 363-376.
- Özcan, A. (2007). Ekolojik temele dayalı sürdürülebilir kentsel gelişme: Malatya kent örneği üzerinden bir değerlendirme. *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 2(1), .685-707.
- Papulova, Z. (2014). The significance of vision and mission development for enterprises in Slovak Republic. *Journal of Economics, Business and Management*, 2(1), 12-16.
- Pawan, (2016). Urbanization and Its Causes and Effects: A Review. *International Journal of Research and Scientific Innovation (IJRSI)*, III/IX, ss. 110-112.
- Peng, X., Chen, X., and Cheng, Y. (2000). Urbanization and its consequences. *Demography* Vol. II. <http://www.eolss.net/Eolss-Sampleallchapter.aspx>. E.T.: 15.12.2018.
- Sharma B ve Nam E.W. (2017). A healthy city project: A case study of wonju city, South Korea and its relevance to the cities in Nepal. *Journal of Gandaki Medical College-Nepal*, 10(1), 34-42.
- Susmaz, E. ve Ekinci E.C., (2009). Sağlıklı kentleşme süreci esasları. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 4(81), 21-34.
- Şahin, Y., (2018). *Kentleşme politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Şarköy Vizyon Planı, (2011), Trakya Kalkınma Ajansı.
- T.C. 1982 Anayasası.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye’de bulaşıcı olmayan hastalıklar ve risk faktörleri ile mücadele politikaları, Ankara, Yayın No: 809, http://www.saglikaktuel.com/d/file/ulke_raporu_baski_hali_tr.pdf, E.T.: 20.12.2018.

- Tanković A.C. (2013). Defining strategy using vision and mission statements of croatian organizations in times of crisis. *Ekonomska istraživanja – Economic Research, Special Issue*, 331-342.
- Tosun Karakurt, E. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5(1),103-120.
- Tsourus, A.D. (2017). *City leadership for health and sustainable development*. Ministry of Health, Kuwait.
- Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, E.T.: 02.01.2019.
- Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Tüzüğü,
Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, <http://www.skb.org.tr/birlik-hakkinda/birlik-hakkinda>, E.T.: 20.12.2018.
- WHO, <https://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/-jakarta/declaration/en/index1.html>, E.T.: 28.12.2018.
- WHO, https://www.who.int/healthy_settings/types/cities/en/, E.T.: 21.12.2018
- World Health Organization Regional Office For Europe, (1997). Twenty steps for developing a healthy cities project.
- Yalova Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, <http://yalova.csb.gov.tr/saglikli-kent-nedir-kriterleri-nelerdir-haber-169094>, E.T.: 25.12.2018.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Belli, A. (2019). Türkiye’de sağlıklı kentler ve büyükşehir belediyeleri üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1930-1962. DOI:10.26466/opus.512721

Tutenary Regime of Single-Party Period: Segue or Impediment to Democracy?

DOI: 10.26466/opus. 511156

*

Hatem Ete*

* Dr. Öğretim Üyesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara/Türkiye

E-Mail: etehatem@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6013-6530](https://orcid.org/0000-0001-6013-6530)

Abstract

This article examines the political regime during the single party rule in Turkey between the years of 1923-1950 in relation to the concept of tutelage. In the academic literature, the policies implemented during the one-party period are justified under the title of guardianship democracy. It is argued that the Kemalist elite of Turkey, unintentionally and undesireably constructed authoritarian one-party regime for the sake of achieving more robust democratic regime. Hence the adjective tutelage is used to define the desire of one party regime to reach democracy and point its untotalitarian feature. This study is trying to explain that tendency towards tutelary regime does not constitute a positive property, unlikely it is pressuring dynamic for democracy, even clearing out the possibility of a democratic system. The main argument supported in this work is that tutelary tendencies, contrary to the assumptions of Kemalist historicization, do not serve as segue to democracy, but rather make consolidation of democracy difficult, even impossible.

Keywords: *Single-party rule, authoritarianism, totalitarianism, tutelage, democracy*

Tek Parti Döneminde Vesayet Rejimi: Demokrasiye Katkı mı, Engel mi?

*

Öz

Bu makale, 1923-1950 yılları arasında Türkiye’de hüküm süren tek parti iktidarının siyasal rejimini “vesayet” kavramı çerçevesinde ele almaktadır. Tek parti dönemi üzerine oluşan akademik literatürün bir kısmında, tek parti döneminde uygulanan otoriter-totaliter politikalar “vesayetçi demokrasi” başlığı altında ele alınarak meşrulaştırılmaktadır. Bu çalışmalarda, Kemalist elitlerin, toplumun olgunlaşması ve Türkiye’nin daha sağlam bir demokratik yapıya kavuşması uğruna istemeden ve geçici bir süre ile otoriter bir tek parti rejimi kurguladığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla, tek parti rejimini tanımlamak için kullanılan vesayetçi sıfatı, olumlu bir anlamda ve rejimin totaliter olmayışını ve demokrasiye hedeflediğini ima etmek üzere kullanılmaktadır. Bu çalışma, iddia edilenin aksine, vesayetçi eğilimin, demokratik bir sistem için olumlu bir nitelik oluşturmadığını bilakis demokratik sistemi zora sokan, hatta imkânsızlaştıran bir niteliğe sahip olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle, bu çalışma, tek parti rejiminin vesayetçi bir eğilime sahip olduğunu kabul etmekte ancak, Kemalist tarih yazımında savunulunun aksine, vesayetçi eğilimin demokrasiye geçişi zorlaştırdığını hatta imkansızlaştırdığını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler *Tek-parti iktidarı, otoriter rejim, totaliter rejim, vesayet, demokrasi*

Introduction

Turkey, for the last ten years, is going through the most extensive transformation process in its modern history. While the judiciary system was restructured on charges of intervention into politics, many military officers were tried on charges of attempted coup. The coup attempt on July 15, 2016 threatened the country's peace and stability, and mobilized a major bureaucratic and political change. During this transformation, the political center was almost completely restructured and the political system has changed. This transformation has come to life with the motivation of the elected political actors, to reduce the influence of bureaucratic actors, particularly the army and the judiciary, on the political system. In fact, despite the fact that it has intensified in recent years and has raised the political agenda and created public awareness, this debate and political struggle is not a new one.

The fundamental reason for these discussions was the leading elites' proclamation of their primary duty of protecting the reforms made during the single party regime and the nation-building process with the fear that after the transition to the multi-party regime these advancements would be reverted. In this context, the Kemalist elite had intervened in the system after ten years of Democratic Party (*Demokrat Parti*, DP) incumbency, which had taken over the power from Republican People's Party (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP) after its twenty-seven yearlong administration. The political history of the Republic was going to witness various other interferences with the democratic order, including three more military interventions after 1960 (1971, 1980, 1997)¹ and numerous attempted coups. The Kemalist elite, due to the distrust they had in the elections and the parliamentary system, had intervened in the system and carved themselves a privileged position in the name of protecting the regime and the nation. After 1960 military coup, 1961 Constitution which was prepared under the surveillance of the putschist soldiers governing the country as National Unity Committee, re-shaped the political system.

¹ While at 27th May 1960 and 12th September 1980 coups, military had directly taken the control of the government, at 12th March 1971, military pushed the change of government by issuing a military declaration. As 28th February 1997, government was removed by a military led prolonged campaign against the civil government.

The constitutions prepared in after the coups had attached a constitutional legitimacy to the elites' protective instincts and their perceived right to exercise this instinct. The fourth article of the 1961 Constitution had established that the people would exercise its sovereignty through "constitutional organs." The constitutional organs had given constitutional legitimacy to the elites' right to intervene in the political functioning and to serve as the guardian of democratic politics in the name of Kemalist ideology. One of these constitutional organs, The Constitutional Court (*Anayasa Mahkemesi*) was vested with the authority to audit both the legislation and the political parties. To this end, the Court has closed down 24 political parties since its establishment in 1963.² That these parties were closed down because of their incompatibility with the Kemalist ideology (secularism, nationalism, and unitary state) also reveals the limits of the political arena that are marked by something other than the exercise of violence and force (Aslan, 2002, pp. 9-25; Erdem, 2004, pp. 252-301; Özbudun, 2010, pp. 125-142). Another constitutional organ, the National Security Council (*Milli Güvenlik Kurulu*), had made it possible for the military officers to directly involve in the domain of the executive power. Governments were obliged to comply by the decisions taken by the National Security Council, which consisted of civilian and military representatives. Until recently, the Council has served as a platform of bureaucracy's primacy over the popularly elected parliament (Cizre, 1997, p. 157).

The elite's attainment of constitutionally legitimized right to intervene in the political system had increased the political privileges of the appointed positions while diminishing the effectiveness of the elected politicians and as such had brought the political system under bureaucratic tutelage. The privileges ascribed to the bureaucratic elites within the political system and power vested in them to monitor the political regime itself created a double-headed political system and deficiencies in the democratic system. The dynamic underlying these tensions is the concept of tutelage and that Turkey's democratic experience and trials are framed

² Before the establishment of the Constitutional Court in 1963, two political parties were shut down—Nation Party (*Millîyet Partisi*, 1948-1953) by the Ankara Peace Court and Democrat Party (1960) by Ankara civil court.

by this very concept. Tutelage is conventionally defined as the prerogatives of a state elite who believe in their own superior judgment to decide what's best for the common interest of the people and in their right to govern the people without popular consent in order to achieve that common interest.

State elites managed to control the elected governments through constitutional institutions after 1961 Constitution. Thus, "Tutelage System" is usually being used to describe the post-1960 political life at academic studies and political discourse. However, tutelage is neither a new phenomenon, nor the consequence of the coup d'état of 1960. So, it will be much better to look at the single-party regime in order to have an in-depth analysis on the matter. But some academics (Duverger, 1959; Tunaya, 1966; Daver, 1983) who prefers to use the concept of tutelage attributes a positive connotation as a facilitator for transition to democracy.

These studies which attributes positive meaning to tutelage at single-party period are using such theses: tutelage regimes (1) are not totalitarian (ergo must have democratic potential); (2) have democracy as their ultimate target; (3) are temporary (interim governments); (4) are segues to democracy.

Below is a discussion on tutelary theory—with its general framework as well as its factual mistakes and deficiencies. The theory has been criticized through certain facts in various academic studies in Turkey. Critiques took aim at one of the arguments of tutelary theory—that the single party was temporary and it had an ultimate democratic goal. These studies tried to put forward that Kemalist elites had tried to design the single-party rule not as a temporary system but rather a permanent structure.

Looking at the matter from different perspectives, various scholars reached at similar conclusions as single party designed a permanent authoritarian regime: the discussions at the first Parliament by Ahmet Demirel (1995); the foundation of single party regime by Mete Tunçay (1989); political developments at Milli Şef (Natinol Leader) by Cemil Koçak (2008, 2009); post-1930 political developments by Çetin Yetkin (1997), and participation to political process during single-party rule by Esat Öz (1992). In spite of their valuable contributions to academic literature regarding understanding the authoritarian nature of single-party rule and revealing

deficiencies of tutelary theory; these studies are not questioning the concept of 'tutelary democracy'. In other words, these studies argue that single-party system is authoritarian; accordingly, it is not tutelary.

This article, different from these studies, accepts single-party regime as tutelary but, as opposed to what Duverger, Tunaya, and Daver argue, argues tutelage system does not facilitate transition to democracy. Rather it argues that tutelage is an insurmountable impediment on the path to democracy. The concept of tutelage, or in other words, vesting of residual authority, *de facto* or *de jure*, in political guardians as guarantors of the nation's permanent interests, is not compatible with democracy. The exercise of government authority, by those claiming a teleological project or a "historical mission" to impose a common interest and defend that interest against all perceived threats, is incompatible with democratic politics. Achieving the "common good" in this sense permits little or no tolerance of opposition and perceives any divergence in ideology a potential threat (Loveman and Davies, 1997). Furthermore, when ideological missions are institutionalized in the practices of tutelage by the tutoring elite, the regular functions of a formal democracy masks the fundamental characteristics of tutelage politics. Under this type of regime compliance with democratic procedures—including elections, congressional debates, judicial deliberation, media reporting, and government succession—masks the permanent threat of veto by guardians' swords.

The remainder of this article/study will develop the conceptual framework of this examination. Then, four underlying assumptions of tutelage theories will be examined and refuted.

Assumptions and Shortcomings of Tutelage Theories

The section below offers a representative sample from the most prevalent tutelage theories based on the four assumptions identified above and examines their shortcomings in the context of Turkish experience.

Maurice Duverger is one of the few and most influential scholars who paid attention to the unique attributes of Turkey's single party experience. Duverger, rather than contextualizing his examination of Turkey's single party regime within the comparative studies of single party regimes in academic literature, placed Turkey in a category of its own (1959, pp. 275-

280). The rationale behind Duverger's classification of Turkey as a unique case was Turkey's peaceful transition to multi-party system in 1946 and the peaceful change of power in 1950. For this reason, Duverger classified Turkey's single party regime as a "tutulary" or "potential democracy" (1959, p. 280). Duverger's examination of the single-party system is in accordance with the arguments posed by Turkish academics such as Tarık Zafer Tunaya (1966) and Bülent Daver (1983). These scholars proposed to attach the label, "tutulary democracy", to Turkey's single-party regime for its non-totalitarian and temporary nature, its circumstantial authoritarianism, its democratic credentials, and for the democratic structures it helped build. Tutelage theory suggests that the justification offered above qualifies the Kemalist single-party regime for the category of tutulary democracy.

Tutelage theory, in its observations on Turkey's single-party system, has two significant shortcomings. First, this theory commits many conceptual errors and makes several assumptions based on false optimism. Secondly, this theory bestows a positive meaning upon an ideology of tutelage and assumes that their tutelary ambitions endow single-party regimes with democratic qualities. Consequently, tutelage theory ignores the process of founding the single-party regime and fails to predict and explain the problem of repeated military interventions after the transition to multiparty system. The section below will begin by examining the four assumptions that frame tutelage theories, and identify their shortcomings.

"Tutelage Regime is Non-Totalitarian"

Tutelage theory, first of all, supports that the single-party system in Turkey differs from totalitarian regimes for its ideological elements and the policies adopted at the time of its application. The single-party system in Turkey is identified as a non-totalitarian system for not following or endorsing a dominant ideology, for enacting a partial – not a total – transformation of the society, and for accommodating pluralism, albeit with limitations.

Duverger explains the non-totalitarian nature of Turkey's single-party system thus:

... some single parties are not really totalitarian either in ideas or in organization. The best example of this is provided by the People's Republican Party, which operated in Turkey from 1923 to 1946 as a single-party. Its first claim to originality lay in its democratic ideology. In no way did it set itself up as an Order or a Church like its fascist and Communist brethren. It imposed on its members neither faith nor mystique: the revolution of Kemal was essentially pragmatic. Its task was to 'Westernize' Turkey by fighting the prime obstacle to any modernization amongst the peoples of the Middle East; that is Islam. The anti-clericalism and rationalism of the leading strata of the party gave it a definite resemblance to nineteenth-century Liberalism: even their nationalism was not very different from that which convulsed Europe in 1848 (1959, p. 276).

Tarık Zafer Tunaya also argues that Turkey's single-party system is different from totalitarian regimes:

Though all single-party regimes may not be totalitarian, they are authoritarian, without exceptions. In some cases, a single political party goes as far as declaring that it serves a temporary function, leading the country towards a more democratic and modern system. (...) This particular sort of single-party regime is not and cannot be totalitarian. And as it sets the stage for democracy, it also prepares its own demise. The Kuomintang in China and the CHP in Turkey are examples to this sort of single-party (1966, pp. 208-209).

These two examples demonstrate that, tutelage theories (theorists) assume that the single party regime in Turkey, carried a democratic potential based on the simple fact that it differed from what was understood to be a totalitarian regime. This conception of the single party regime in Turkey as a non-totalitarian party fails to consider the significant distance between authoritarian and democratic regimes. The conceptualization of authoritarian regimes was born out of the necessity to identify those regimes that were neither totalitarian nor democratic. Duverger and Tunaya claim that single party regime, for the simple virtue of not being totalitarian, must carry democratic potential. The democratic qualities of the Kemalist regime are shown through its differences from those cases of totalitarianism often referred to in political science literature, namely Communist Soviet Russia under Stalin or fascist Germany under Hitler and Italy under Mussolini.

Until Juan J. Linz (1964) observed the Franco regime in Spain to identify authoritarianism as a distinct regime type that is different from totalitarian regimes and liberal democracies and has particular dynamics, political systems were defined according to the categories of totalitarianism and democracy. In this framework, single-party regimes that were not easily filed under either of these two traditional categories were identified as temporary single-party systems, de facto single-party system, potential democracy, tutelary democracy, etc (Linz, 2000, pp. 52-53; Özbudun, 2011, p. 3). Duverger named Turkey's single-party system as 'potential/tutelary democracy' in his book, *Political Parties* (1951), which was published at a time when the academic literature distinguishing authoritarianism as a regime type different from totalitarianism and democracy was not widely available. Tunaya published at a relatively early date (1966) his analysis on Turkey's one party system where he referred to Duverger's term and did not feel a need to revisit his use of tutelary democracy despite the evolution in relevant political science literature.

According to Linz, authoritarian regimes may be different from totalitarian and democratic regimes but authoritarian and totalitarian regimes share a common trait: neither is democratic (2002, p. 53). Moreover he argues that while it is difficult to distinguish totalitarian regimes from authoritarian ones due to blurring of the borders, it is significantly easier to distinguish democratic regimes from non-democratic regimes (2000, pp. 60-61). Therefore, the non-totalitarian nature of Turkey's single-party regime does not directly lead to its nomination as a tutelary democracy. Non-totalitarianism may only imply that the single-party regime in Turkey was authoritarian. The linkages between totalitarian and authoritarian regimes are far more pronounced than those between democratic and non-democratic regimes. Authoritarian tendencies in Turkey's single-party regime prevented opportunities for democracy from arising and especially after 1930s increasingly resembled totalitarian regimes in terms of its discourse and practices. After 1930 and particularly during the term of Recep Peker as CHP's Secretary General, the single-party regime's discourse and practices began to fall out of line with the three qualities that authoritarian regimes are expected to have; the fact that the party ideology was being formulated through the magazine, *Ülkü* (Ethos); *Halkevleri* (People's Houses) and *Halk Hatipleri Teşkilatı* (Public Speakers Organization)

were institutionalized in attempts to mobilize and transform society; and that Press Law, Law on Foundations, the office of the 'national chief', etc. were founded to abolish limited pluralism.

"Tutelage Regime Aims Democracy"

The second proposition made by the tutelage theory is that Turkey's single-party regime was democratic in its intents and purposes. Tutelage theory asserts that although the regime had democratic intentions, the socio-economic structure at the time and the targets it adopted obliged CHP to resort temporarily to authoritarian practices. In other words, theory suggests that a distinction ought to be made between the mentality of the single-party system and its practices. Kemalism clearly advanced a democratic rationale and intended to transform Turkey into a liberal democracy for all intents and purposes, however adverse conditions delayed Turkey's stride towards liberal democracy. Authoritarian policies were employed so as to undermine those adverse conditions and ultimately to deliver democracy.

Tutelage theory bases the democratic nature of the single-party regime in the principle of "populism" (halkçılık). References to and definitions of the principle of populism found in Atatürk's public statements and CHP's party program and manifesto are frequently addressed in the relevant literature. Daver, who emphasized the tutelary nature of the single-party system, also believed that Atatürkist thought was essentially democratic:

Democracy was Atatürk's political system of choice. He wholeheartedly believed in the superiority and true value of this system. He professed that the values that members of the Turkish nation share make them more susceptible to accepting democratic rule. That he had long been planning to establish a democratic republic, even as early as the beginning of the war of independence is highly likely and there are not insignificant indications to support this claim (1983, p. 252).

Daver wrote the 1924 constitution was drafted with the intention of instituting a democratic republic, and therefore young Turkey was at least on paper a democracy, which was in its configuration not very different from Western democracies. However according to Daver "in practice,

Turkey was not a Western democracy; in fact, it was ruled by an authoritarian, if not a dictatorial, regime" (1983, p. 253).

Tutelage theory makes a distinction between the policies adopted by the single-party regime and the rationale that feeds these policies. It assumes that the ideological foundations of the single-party regime were democratic and yet historical conditions prevented the party leadership from putting into practice the democratic ideals they espoused. To convey the democratic ideals of the party leadership, proponents of tutelage theory refer primarily to public statements of Atatürk and to a lesser extent to speeches of other leading party figures. However, only those references in public statements of party leadership that demonstrate evidence for the existence of a democratic mentality are selected, and anti-democratic statements are ignored. Certainly, the period of one party rule in Turkey is laden with messages in favor of and opposing democracy. Besides, the single-party regime reached a political and ideological breaking point in 1930s after which the democratic spirit, which tutelary theory persistently draws attention to, was gradually overtaken by a totalitarian mentality. In other words, after the 1930s not only did the policies of the single-party regime become authoritarian, the rationale behind it also becomes tainted with authoritarianism. For this reason, it is impossible to toss aside these authoritarian practices and assume that Turkey's one party rule had a democratic potential.

After the Free Republican Party (*Serbest Cumhuriyet Fırkası*, SCF) experience in 1930, the single-party regime experienced a significant transformation in its thinking and practices. CHP leadership was deeply affected by the remarkable attention the public paid the SCF and they were convinced that the key tenets of the revolution were yet to be internalized by the masses. At a time when the free world was grappling with severe economic depression, fascist regimes were accruing considerable economic and political power and this intrigued CHP leadership. The single-party regime in Turkey was already burdened with many challenges so they drew inspiration from the fascist regimes' success and embarked on a decisive path towards authoritarianism. The ideological transformation after the 1930s introduced authoritarian elements to the key tenets of the regime. Particularly, the principles of populism and nationalism were transformed and thereby the regime's democratic potential was replaced with

authoritarianism and an emphasis on solidarity. During this period, CHP's leading administrators and intellectuals were also impressed by the strength of communist and fascist regimes' public outreach, mass mobilization and economic growth. On occasions where authoritarianism was dominant, fascist and communist regimes were praised and liberal democratic regimes were scorned (Öz, 1992, pp. 114-115; Özbudun, 2011, pp. 96-97; Yetkin, 1983, pp. 31-42).

"Tutelage Regime is Temporary"

The third assumption tutelage theory makes is that the single-party system in Turkey does not rest on a doctrine that legitimizes the existence of a single political party. This conception draws its support from prevalent democratization theories that understand interim governments legitimized only by the virtue of their being temporary guardians (Przeworski, 1993). In this conception, the party leadership does not consider the single-party system an ideal condition and are ashamed to exercise single-party rule - only temporarily - due to the conditions imposed upon them. This argument, which correlates to the dichotomy offered above between democratic rationales versus authoritarian practices, further states that Turkey's single-party system did not follow a single-party doctrine, that single-party rule was not a sustainable and favorable option for policymakers, and that it was a temporary consequence of the conditions of the time. Duverger backs this argument with the following statement:

The Turkish single-party-system was never based upon the doctrine of a single-party. It gave no official recognition to the monopoly, made no attempts to justify it by the existence of a classless society or the desire to do away with parliamentary strife and Liberal democracy. It was always embarrassed and almost ashamed of the monopoly. The Turkish single-party had a bad conscience differing in this from its fascist or Communist brethren, who offer themselves as models to be imitated. For its leaders the ideal remained a plural party-system, monopoly being a result of special political situation in Turkey. On several occasions Kemal attempted to bring it to an end, and this fact itself is deeply revealing. Nothing similar was conceivable in Hitler Germany or the Italy of Mussolini (1959, p. 277).

The tutelary nature of Turkey's single-party regime is explained by the temporariness of the one party rule, the fact that the regime did not rely on a doctrine and that the party held power temporarily so as to steer Turkey out of the difficult conditions it faced and prepare the foundations for a democratic regime. Evidence for the argument above is offered from some public statements and practices from before 1930. For examples of practices, the literature lists the founding of The Progressive Republican Party (*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, TpCF) and the establishment of SCF by Atatürk himself; and for examples of public statements the literature contains quotes from an interview Atatürk gave *The Times* and Fethi Bey's speech at the inauguration of the SCF.

Atatürk's comments on TpCF in an interview on 21 November 1924 with a reporter working for *The Times* are often used to demonstrate the tutelary characteristics of the regime. Atatürk said the following on TpCF: "In countries, which are ruled by national sovereignty and particularly in Republican regimes, naturally, political parties exist. No doubt, political parties that will compete with the single-party will emerge" (1997, III, p. 109). These words, published on 11 December 1924 in the newspaper *Halkimiyet-i Milliye* indicate that Atatürk would receive the emergence of a second political party competing with CHP well. However, this statement is not supported by the events that ensued. The full text of the interview presents a different picture: In the full text, Atatürk confessed that he thought the TpCF leadership to be dishonest, devious, backward, ungrateful and disloyal (Öz, 1992, p. 92; Zürcher, 1988, p. 18). Evidently, TpCF, founded four days before the interview was due to be held (17 November 1924), was prohibited and closed down by the order of the Cabinet 7-8 months later (3 June 1925).

A second example offered by tutelage theory to support the hypotheses that one party rule in Turkey was conceived as an unavoidable and temporary period; that it did not possess an official doctrine; and that it had democratic intentions was the fact that the SCF was established as an initiative by and through the support of Atatürk and İnönü. A more thorough evaluation of the SCF experience and the developments that followed its demise reveal that the SCF experience fails to prove the temporariness of the single-party regime and instead affirms the survival of the one party rule. Taking SCF's fate in to consideration, it becomes evident

that Atatürk and CHP leadership aimed primarily to present Turkey as a democracy to the West and then to discipline CHP bloc in the parliament in the area of economic policy in particular. Therefore, the role assigned to SCF did not involve competing for office against the CHP by effectively demonstrating its credo as the main opposition. SCF, on the other hand, either misunderstood or ignored the instructions it was given and rallied for popular support, vied for political power and functioned as a genuine opposition party; therefore, it threatened CHP (Barutçu, 1977, p. 285; Karaosmanoğlu, 1968, p. 105; Okyar, 1980, pp. 377-547; Us, 1964, p. 142).

The SCF experience urged CHP administration to leave behind the practices of a non-indoctrinated/de facto single-party; to come to terms with the single-party regime; and, to subsequently develop ideological and institutional mechanisms to correspond to the one party rule. CHP adopted a definition of society that is susceptible to single-party regime; at every step, established strong links between the party and the state; either abolished or merged with every non-partisan organization and institution; nurtured a cadre of supporters who would bear the weight of party on their shoulders and act as agents of the party in society; and invented policies to educate the society. All these developments, particularly the SCF experience indicates that CHP underwent an ideological and political transformation. Before 1930, one party rule was pursued for practical reasons and pragmatically; after the SCF experience, the single-party regime was sustained decisively and consistently based on an ideology and concrete policies. As such, it could be argued that the postulations tutelage theory relies on—namely that the single party system was not transformed into a single party doctrine and that single party system was temporary and carried out of pragmatic reasons—lost their validity after 1930, even though they could be partially supported by the developments before that time.

“Tutelage Regime is Segue to Democracy”

The last one of the four assumptions that frames tutelage theory asserts that tutelage system not only makes transition into democracy easier, but it renders democracy inevitable due to the rationale behind the tutelage system and its structural composition. Not only democratic consolidation

was an ineluctable consequence of the single party regime in Turkey, but it was also the conscious choice of the tutelary elite who saw democratic consolidation as their teleological project. In other words, Turkey was not forced into a transition from single-party to multiparty system by unforeseeable domestic and international developments; system change was a natural and inevitable outcome of the Kemalist regime's structural dynamics and of the ruling elite's preplanned policies and foresights. Duverger was one of the earliest supporters of the hypothesis stated above. He believed that the single-party system was a step on the road to democracy in Turkey. According to Duverger,

... A system that definitely stated that the single-party was transitional, that it considered it to be no more than a necessary stage on the road to pluralism, could well be considered to be potentially democratic. (...) The idea of 'potential democracy' may provoke a simile; the idea of a single-party evolving towards pluralism may be greeted with skepticism; both ideas however have a basis in fact: the post-1923 evolution of Turkey that ended in the 1950 elections with the peaceful triumph of the opposition. With neither checks nor disturbance, Turkey passed from the single-party system to pluralism. (...) The example of Turkey ... seems to demonstrate that the technique of the single-party, applied with discernment, makes it possible gradually to build up a new ruling class and the independent political elite, which alone make it possible to establish at some date on authentic democracy (1959, p. 280).

Similar to Duverger, Tunaya argued that the revolutionary characteristics of the single-party system in Turkey compelled its transition to democracy:

Some single-party regimes declare that their rule is to be temporary and that they aim to serve as bridges leading to more civilized and democratic systems... (These parties) self-terminate as they prepare for a democratic system. The Kuo Min Party in China and CHP in Turkey possess these qualities (1966, pp. 208-209). The single-party regime in Turkey did not consider its rule to be permanent, announced as a fundamental principle its commitment to temporary rule and to facilitating democratic transition. It volunteered to realize a revolutionary movement or cause towards development and modernization. (...) In a way, the single-party regime had an operational character (1966, p. 241).

The main argument formulated by Duverger and Tunaya supposes that the CHP administration aspired to a democratic system however was obliged to prolong the single-party rule for a while due to the adverse conditions Turkey found itself in. When more favorable conditions were obtained, the party administration initiated democratic transition. In other words, tutelage theory assigns a democratic characteristic to the single-party regime in Turkey on the grounds that it permitted the system to evolve into a multiparty regime in 1946; transferred power to the democratically-elected Democratic Party (*Demokrat Parti*, DP); and this move was driven almost entirely by internal dynamics and İnönü's personal longing for democracy. This analysis overlooks the external dynamics that triggered Turkey's transition into multiparty democracy and prompted CHP to agree to transfer power to DP. In fact, the theory's dismissal of external dynamics is deliberate for it is assumed that factoring in the impact of external dynamics on democratic transition would weaken the arguments in favor of the single-party's democratic potential. However, any analysis that omits external dynamics will inevitably fail to explain why, suddenly, a single-party regime that has since 1930s followed the organizational models of fascist regimes to consolidate one party rule and grown more authoritarian through its use of Kemalist principles decided to consider the option of multiparty system. Thus emerges the need for a new analysis that takes into account external dynamics as well as internal ones.

At the end of the Second World War, the most important development that cemented Turkey's political orientation was the security threat posed by Soviet Russia when it demanded that the future of Russia's special relationship with Turkey depended on Turkey's and USSR's agreeing to declare the Bosphorus and Dardanelles straits a common defense zone. In fact, since the beginning of the war of independence Turkey may have been expected to follow the international trends and to ultimately align with western powers by democratizing its regime. Evidently, at the time, İnönü, party intelligentsia and İnönü's opponents were joined in thinking that a consequence of Allied powers' victory for Turkey's domestic politics was to democratize. As early as May 1944, articles published in *Vatan* and *Tan* newspapers called for greater freedom of thought and press, and CHP bloc in the parliament began to criticize the government for its poli-

cies and its management of the national budget. When stories on the criticism raised against CHP leadership were published, the government put into force Article 50 of the Press Law, which authorized for the prohibition of newspapers (Toker, 1970, pp. 31-40).

Nevertheless, the security threat posed by USSR compelled the single-party regime to consider the option of democratic transition seriously and to take the necessary steps forward hastily. Turkey refused to fight in the Second World War next to the Allied forces, maintained its commercial and political relationship with Germany throughout the war, and its political regimes bore resemblance to fascist regimes in Europe; for these reasons, USA and England did not respond in Turkey's favor to the Soviet threat and Turkey was left to its own devices (Erkin, 1968, pp. 251-155; Yılmaz, 1997, pp. 5-6). İnönü interpreted the Soviet's precondition to build a common defense zone in the Straits as an indication of Soviet intentions to turn Turkey into a satellite state and perceived this as an existential problem for Turkey's Kemalist regime (Toker, 1970, p. 196).

For the single-party leadership the safest way to deal with the Soviet threat and to sustain their power was to demand the protection of the US-led western bloc. To this end, İnönü prioritized earning the friendship of USA and England and to subscribe Turkey to the Western bloc for protection against the Soviets (Toker, 1970, pp. 41-43). Consequently, Turkey ended its policy of non-alignment and froze its bilateral relationship with Germany; thus Turkey entered the Western bloc. On the domestic front, Turkey triggered a process of democratization.

USSR officially communicated to Turkey's ambassador to Moscow on 19/21 March 1945 its decision not to renew the Turkey-Soviet Friendship Agreement, signed in 1925 and due to expire in November 1945. İnönü was able to partially secure Turkey against the Soviet threat by entering into the Western alliance and becoming a UN member state however to ensure full protection against the USSR, Turkey still needed American and British assistance. The easiest and safest way to ensure full protection from the Soviet threat was to change Turkey's regime into a democracy. Hence, İnönü gave the most powerful indication of Turkey's intentions for democratic transition in his statement on 19 May 1945, after having received the official communication quoted above from USSR and before the signing of San Francisco Treaty: "Our country's political system will continue

to evolve in every possible direction, guided by our nation's will reflected in the Republic. When the restrictions pressed upon Turkey due to difficult wartime conditions are lifted, there will be more leeway to exercise principles of democracy in the our thinking and politics" (Toker, 1970, p. 76).

İnönü's recent demonstrations in Turkey and abroad of his will to facilitate democratization charged Turkey's opposition with confidence to vehemently argue in the parliament against the Land Law in the second half of the month of May. MPs Bayar, Köprülü, Koraltan and Menderes formed an opposition group in the CHP and presented a draft proposal to the CHP bloc in the parliament on 7 June 1945 offering to secure personal freedoms and to expand parliamentary oversight. Then, the CHP Administrative Council, convened by İnönü, agreed to prohibit intra-party opposition and yet to allow a second political party to emerge (Toker, 1970, p. 91).

On 1 November 1945, İnönü gave important signals for Turkey's intentions to move from a single-party system to a multiparty system.

Throughout the Republican era, there was a strong commitment to preserving democratic credentials. Dictatorship was never accepted in principle and was always condemned as potentially hazardous to and unsuitable for the Turkish nation. (...) We merely lack a second party that could challenge the party in government. There were even attempts by those in power to establish a rival political party. Unfortunately, twice these initiatives succumbed to social pressure and failed. However, guided by the needs of the country and as a result of the proper functioning of the mood of freedom and democracy, it is possible for new political parties to emerge. (...) We do not know whether a new political party will form in time (for the next elections) and whether it will emerge within or outside of the parliament. We do know however that the correct path, which also is more attuned to the interests and political maturity of our nation, to follow is not for those politicians who disagree in principle and practice with their peers to form cliques inside the ruling party but for them to exercise their political agenda and plans independently/externally (İnönü, 1993, pp. 60-63).

Particularly the last few sentences of the excerpt above addressed Bayar and his colleagues and İnönü implied that he wished them to leave

CHP to establish a new political party. Bayar and his colleagues treated İnönü's speech as an affirmation and began working towards finding a new party. Subsequently, on 1 December 1945, Bayar announced their intentions to establish a political party and on 7 January 1946, DP was officially founded. Before the 1946 elections, the two-tier election system was replaced with the one-tier election system and Article 50 of Press Law was removed. These strides towards democratization and the first national elections with two parties campaigning for power galvanized the positive reaction that İnönü anticipated in the West and USA was compelled to encourage Turkey to reject the demands USSR voiced repeatedly, in August and September 1946.

Without a doubt, İnönü, with his title as national chief and his unequivocal influence on Turkey's political life, served as the most crucial driving force of the democratization process. Since 1945, İnönü employed his power and influence to democratize the regime and pursued the path towards a multiparty system decisively. In this framework, there is consensus on İnönü's influence and power over democratic transition. Disagreement arises when İnönü's motivations to support democratization are considered. Was İnönü driven by democratic intentions that were primordial to the single-party system or by foreign policy dynamics and concerns over national security? Toker observes that four months after İnönü's appointment to Presidency, he delivered a speech at the Istanbul University where he declared that he desired democratic transition. İnönü said in his speech on 6 March 1939;

Our political life will always advance to higher and more progressive phases of a popular regime. Unless there is genuine de facto oversight of the nation over the government and unless the nation believes that they have the ability to exercise democratic oversight, the regime cannot be considered popular (Toker, 1970, p. 18).

Toker evaluates these comments as a clear indication of İnönü's commitment to free elections and democratic transition. Toker finds traces of this sentiment in a later statement by İnönü, delivered after the transition to a multiparty system: "I remember following those countries around us hold free elections and feeling deeply ashamed" (Toker, 1970, pp. 18-19). According to Toker, İnönü delayed his dream of realizing democratic tran-

sition because the Second World War started and yet he never really abandoned the idea all together. Therefore, from 1944 onwards the waves of liberalization in domestic politics and the ultimate decision to move to multiparty system were results of İnönü's conviction that the time for change had come (1970, p. 31, 105). Toker refers to the conversation İnönü had with Nihat Erim immediately after he delivered his famous 19 May 1945 speech to prove his point:

Our current system is entirely dependent on its leader. These kinds of regimes often start gloriously and sometimes even sustain their glory for some time. However, they cannot live forever as such. When the leader leaves the stage, the survival of the regime becomes uncertain. Single-party regimes have fallen when they were not able to make the necessary transition to democracy on time. Beneath the rubble laid many institutions that have taken great effort to build. We need to protect our country from meeting such an end. We need to quickly adopt serious and effective systems of oversight and opposition. (...) I might live only to see a single-party regime in Turkey. However, I am concerned about what might ensue after I pass. Therefore, we need to act quickly (Toker, 1970, p. 77).

Not unlike Metin Toker, Bernard Lewis (1979, pp. 313-314) and Feroz Ahmad (1977, p. 24) disagree with the claim that Turkey attempted to democratize only to respond to its foreign policy challenges. They base their criticism on the grounds that the US would not have acted to protect the interests of Turkey or any other country simply because of its democratic credentials and would have considered first and foremost the strategic worth and consistency of the country concerned.

Özbudun (2011, pp. 124-125) on the other hand professes that though Lewis' and Ahmad's observations on US policy preferences ought to be considered, a more significant consideration is how CHP administration viewed those policy preferences. Özbudun argues that İnönü and his close aides were convinced that democratization would be an effective tool to attract US protection against the Soviet threat. Yılmaz shares Özbudun's view and suggests that in order to best analyze US policy at the time, a distinction needs to be made between America's basic intentions and its revealed ideals (1997, pp. 8-9). Yılmaz notes that those members of the CHP leadership who were less familiar with US policy paid more attention than was due to public statements on freedom and democracy, such

as those reflected in the Atlantic Declaration signed by President Roosevelt. Therefore, CHP leadership failed to consider that America's real interests might have been markedly different. Based on this reasoning, Yılmaz presents the three public statements delivered by İnönü (on 19 May 1945, 1 November 1945, and 12 July 1947) as evidence for how the process of democratization in the home front ran parallel to Turkey's bilateral relationship with the US. More specifically, Yılmaz connects the two speeches in 1945 with the San Francisco Treaty and the 1947 Declaration with the Truman Doctrine and the Marshall Plan.

The developments that took place until the establishment of the Democrat Party and the events that followed, especially until the 12 July 1947 Declaration, show that external dynamics influenced both CHP's and DP's policies. CHP expected democratic transition to solidify Turkey's place next to its Western allies and DP, aware of İnönü's conviction, confidently demonstrated its opposition. As a result, evaluating democratic transition in Turkey by studying its internal dynamics alone and by assuming that transition was prompted by the nature of the single-party regime will be as faulty as studying external dynamics alone, without paying attention to internal dynamics and the influence of İnönü.

However, two more points need to be considered for a complete analysis of the transition in 1945 and the transfer of power in 1950. The political histories and personalities of Bayar and his colleagues and the party program of DP have influenced the process of transition and of transfer of power. In 1945, there were quite a few opponents to İnönü who might have founded a political party to rival the CHP. However, İnönü asked Bayar to establish the new political party because İnönü was confident of Bayar's allegiance to the Kemalist regime and Atatürk' legacy. (Toker, 1970, pp. 52-62, 112-113).

The second point to be considered when explaining the smooth transfer of power in 1950 was the strong conviction that İnönü shared with CHP leadership that their party would not lose the elections. There are many indications to prove this claim. The first indication is that CHP, worried that the post-election parliament where the embattled DP has not earned even a single seat would not be well received in the west, offered DP reserved seating/contingency seats in the parliament (Ahmad, 1977, p. 30; Ahmad and Ahmad, 1976, p. 62; Karpat, 1959, p. 239; Yalman, 1971, p.

208). The second indicator was that CHP did not consider introducing certain legislative/constitutional changes that would have helped it to consolidate its position of power after the elections. Hence, CHP did not offer to introduce a system of direct elections for the post of President (İnönü); to consider a second house or representative assembly; to adopt the system of proportional representation (Özbudun, 2011, p. 127; Yılmaz, 1997, pp. 26-27).

Clearly, whatever reasons there may have been for democratic transition, the fact that a single-party regime was able to turn into a democracy is noteworthy. However, the internal and external dynamics of the period must be factored into assessments on the nature of the single-party regime, instead of assigning primordial democratic qualities to it. İnönü's comments to Erim, democratization policies to counter the Soviet threat by recruiting US assistance, and facilitating the establishment of DP based on a personal trust to Bayar all reveal the concerns of CHP leadership over maintaining their hold on power and their pragmatism. In other words, the transition to democracy is not a consequence of the single-party regime, as tutelage theory suggests. However, single-party regime did not have a structure that presented obstacles to democracy building and hampered democratization either. Since there was not a categorical rejection to democracy as a regime type, when favorable internal and foreign conditions were reached, the single-party regime was able to democratize. By implication, just as the top leadership of CHP was influenced by totalitarian-fascist regimes in 1930s for various reasons, they were drawn to western democratic regimes in the 1940s for more or less similar reasons. The single-party regime adopted authoritarianism and democracy for pragmatic reasons; they were not drawn to either regime type for their principles or ideals. The party leadership effortlessly employed authoritarianism, to the extent that it seemed impossible then for the regime to ever consider democratic rule, in the 1930s and a decade later, they just as easily espoused democratic ideals. They were so convinced of the merits of democracy that they seemed to have never advocated authoritarianism. Their capacity to transform so remarkably is testament to their pragmatism, which is guided by their concerns of threats to the security of their country.

To conclude, tutelage theory's arguments to prove the existence of an undisclosed but nevertheless inevitable democratic agenda in the single-party regime in Turkey rest on assumptions and ignore the authoritarian tendencies that the regime demonstrated in the 1930s, thereby provide a misreading of the historical events. It is possible to detect these conceptual fallacies by looking at the period of transition to multiparty system in 1946 and of transfer of power in 1950. The real value in these two historical developments is that both transitions were peaceful. Tutelage theory, springing from this simple observation, of peaceful transition, arrives at wrong conclusions.

Tutelage: Segue or Impediment to Democracy?

The last point that has to be mentioned about the tutelage theory – which is beyond a simple conceptual fallacy and which, in fact, is source of the conceptual fallacies described above—is that they insist on ascribing positive conations to the tutelage system. In these theories, that the tutelary tendencies of the single party administration carried an inherent democratic potential and that democratic potential was realized between 1946 and 1950 is considered as given. Yet, a closer look at Turkish political history in terms of the tutelary tendencies of its rulers reveals that the interval that needs to be examined is the period between 1925-1960.

Tutulary democracy theory, in understanding the single party system as given and an inevitable passage to democracy ignores the fact that the single party regime was founded after it put an end to the pluralist political system of the time. It is a common misconception of the democratic transition theories in general that in order to offer an accurate reading of the political system, they often examine the nature of the previous regime and the mode of transition to that regime (Geddes, 1999). What is often ignored in this literature is that an analysis on the nature of the single-party regime ought to consider the condition under which such regime was formed as well as how it ended.

The Kemalist regime systematically eliminated all opposition and viable contenders for power in this political landscape that supported a pluralist political system in terms of its social base and political representa-

tion. The Kemalist incumbents, then, moved onto the project of homogenizing the pluralist platform on which the Republic had been built. As such, the Republic, which had inherited the legacy of more than one hundred political parties since the formation of the *İttihat ve Terrakki Cemiyeti* (Committee of Union and Progress) in 1889, moved to institutionalize the single party regime after destroying pluralism and eliminating any viable alternatives for power (Tunaya, 1966, p. 261). Therefore, when the nature of the single party regime is being examined, it is of utmost importance to consider the process through which CHP, coming from a multi-party pluralist political culture, became the dominant party and then institutionalized the single party regime. When examined from this perspective, it becomes clear that the exception is not the multi-party regime after 1950, but the authoritarian single party political system of 1925-1945. The architects of this exception are the military-civilian elite classes whose agenda was nation state building.

Tutelage theories, in line with democratization theories, attempt to offer an understanding of the nature of the single party regime by examining only the transition in 1950 and ignoring the military intervention of 1960. However, in the span of a decade, Turkey had already undergone enough political changes to grant another examination of the single party regime. The military junta had overthrown the government and with the 1961 constitution endorsed by the CHP and Kemalist Intelligentsia, bureaucracy had become an accomplice to power. As such, the military intervention just a short ten years after the transition and the Constitution drafted in its aftermath had both tainted the rightly earned fame of the transition experience and established a guardianship that would maintain its influence to this day.

Duverger (1951) introduced the term "tutelary democracy" to the literature on Turkey's political history long before the military intervention of 1960; however neither he nor other political scientists, who also embraced tutelage theory, felt compelled to revisit their arguments after the coup. In fact, the 1960 coup is as relevant as the 1950 democratic transition to the arguments on the political nature of the Kemalist regime. In other words, the Kemalist single-party regime that had made the peaceful democratic transition in 1950 possible had also made the military intervention of 1960

and the tutelage system formed in its aftermath, possible. The coup illustrated that the democratic transition of 1950 could not be sustained and the single party regime harbored characteristics that were not conducive to democratic consolidation.

Furthermore, the arguments offered by Kemalist elites to justify both the transition from a pluralist party tradition to a one party rule in 1925 and the overturning of a democratic regime by a military junta in 1960 revealed their tutelary intentions. In other words, Kemalist elites acted on their tutelary intentions on both occasions and legitimized their actions by their tutelary ambitions. Consequently, if the democratic transition of 1950 allowed Turkey's single-party regime to discover its democratic potential, then the judicial coup in 1925 and the military coup in 1960 ought to be examined to discover whether the same single-party regime might possess dynamics that work against democracy. Kemalist regime possessed the necessary potential and qualities to build a formal democracy and it also holds the key to why this formal democracy was bound to exist within an institutional guardianship. Kemalist regime presents a diverse set of narratives on the political system established in 1950 and the system it was replaced with in 1960. Yet, tutelage theory almost automatically assigns democratic qualities to the single-party regime; it cannot explain military and bureaucratic attacks to politics. Thus, its reliance on only one of these two significant political-historical realities renders the retrospective analysis of tutelage theory insufficient.

In that sense, the tutelary nature of Turkey's single-party regime does not possess a democratic potential or core; on the contrary, it makes the realization of democracy impossible or at least dampens the prospects of democracy. In other words, this article proposes that instead of facilitating democracy, tutelage presents obstacles to and sometimes completely hampers democracy.

Conclusion

Turkey, as of its foundation until today, except for few years, has coddled to apply her formal mechanisms of the democracy. However, despite the permanency of formal mechanisms of democracy, political activity has been maintained in the shade of open and secret limitations. These limits,

in academic studies and in popular political discussions, which determined the framework of the policy, are evaluated by the concept and fact of tutelage.

Tutelage can be defined as an elite group's consideration that they are, on behalf of society, entitled to define and decide the public good and public interest, and to administrate and to govern the society and the state, in realizing public interest without claiming or asking the social consent. The abstract definition of tutelage, when applied to Turkey, is embodied by Kemalism. Kemalism defined in such a framework; refers to the orientation of every inch of social and political life under the guidance of "six arrows" toward elevating of Turkey to "the level of modern civilization". The very mission of Kemalist elites is taken to be as providing the policies to maintain execution of politics to remain within the ground specified by these principles. In this framework, the tutelage refers to both Kemalist ideology, specifying the ground and the limits of political activity and activity of Kemalist elites, maintaining the monopoly on defining this ideology, construing it through historical process and providing the policy to be executed on the axis of this ideology. In other words, "tutelage" implies; the attempt of Kemalist elites for bringing Kemalism—whose meaning is defined through their monopoly on its content- to be the basic authoritative discourse and determinant factor in politics. Such condition, led the real framing of politics and policies to be defined through dynamics struggling for the arbitration or adjustment of Kemalism since the foundation of the Republic.

This authoritarian epistemology, has excluded the 'politics' and has legitimized authoritarian tendencies in the name of protecting, defining and delineating the public good. This tutelage, alongside and despite its claim for modernization and democracy works through and by the exclusion of (the plurality of) democratic politics and wills. Political tutelage, by its nature relies on the negation of the very basic requirement of any democratic regimes, the existence of plurality of political positions. The political tutelage did not transform or lay the ground for cultivation of a democratic utopia, as since the very beginning it has been tied with an (im)possible mission, defined as "civilizing mission". Creating a new society, another project on the agenda of pioneer classes, fed and enhanced such difficulty.

Kemalist elites, in its discourse, declared to *create* a unified national identity (Turkish) and a secular society, which are taken to be the very basic requirements of the formation of a democratic regime. Nonetheless, the ideological antecedents, political wills and vision of reconstruction period and the implemented instruments made such a transition difficult and even impossible.

The democratic experience of Turkey after 1950s and 1960s displayed the existing problematic relation of tutelage with democracy. By relying on the assumption that the society does not have the competence to use its political rights, the tutelage politics envisages to govern the society under an authoritarian regime for the sake of the society. The tutelage politics bases its existence on the assumption that this requirement would end one day and the society would gain the competence to use its democratic rights. However, the democratic history of Turkey reveals that the assumption of democratic politics would follow political tutelage would not take place. Further, it takes the tutelary vision as the strongest obstacle against democratic politics. The realization of democratic system postponed to an uncertain future contingent upon adequacy of social conditions had been the central reason that prevents the materialization of the assumption. The privilege to define whether the social conditions are ready for democracy has been appropriated by the elites, creating a vicious circle. After 1960s, tutelary vision did not encounter any difficulty to legitimize the continuity of tutelage system by continuous updating of its excuses of “conditions/maturity required for democracy”. Hence, the elitist mission of protection put the democratic process into a never-ending circle. The post 1960s, institutional tutelage is an example of this process.

As a conclusion, the history of democracy in Turkey displays it well that the assumption of laying the ground for democratic politics by and through tutelary politics is proven wrong and the tutelary vision is the biggest obstacle against consolidation of democratic regime.

References

- Ahmad, F. (1977). *The Turkish experiment in democracy, 1950-1975*. C Hurst & Co Publishers Ltd.
- Ahmad, F., Ahmad, B.T. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın açıklamalı bir kronolojisi (1945-1971)*. Ankara ve İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Arslan, Z. (2002). Conflicting paradigms: Political rights in the Turkish constitutional court. *Critique*, 11 (1), 9-25.
- Atatürk, M.K. (1997). *Atatürk’ün söylev ve demeçleri. I-III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barutçu, F.A. (1977). *Siyasi anılar (1939-1954)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Cizre, Ü. (1997). The anatomy of the Turkish military's political autonomy. *Comparative Politics*, 29 (2), 151-166.
- Daver, B. (1983). Atatürk ve sosyo-politik sistem görüşü. *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Demirel, A. (1995). *1. meclis’te muhalefet: İkinci grup*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duverger, M. (1959). *Political parties*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Erdem, F.H. (2004). Türk Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında siyasal partilerin kapatılması. *Hukuk ve Adalet*, 1 (4), 252-301.
- Erkin, F.C. (1968). *Türk-Sovyet ilişkileri ve boğazlar meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Geddes, B. (1999). What do we know about democratization after twenty years?. *Annual Review of Political Science*, 2(1), 115-144.
- İnönü, İ. (1993). *İsmet İnönü’nün TBMM’deki konuşmaları, 1920-1973, İkinci Cilt (1939-1960)*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları No: 57.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (1968). *Politikada 45 yıl*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Karpat, K.H. (1959). *Turkey’s politics: The transition to a multi-party system*. Princeton: Princeton University Press.
- Koçak, C. (2009). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Vol-2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2008). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Vol-1*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Köker, L. (1995). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim.
- Lewis, B. (1979). *The emergence of modern Turkey*. London: Oxford University Press.
- Linz, J.J. (2002). *Fascism, breakdown of democracy, authoritarian and totalitarian regimes: Coincidences and distinctions*. Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones.
- Linz, J.J. (2000). *Totalitarian and authoritarian regimes*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Linz, J.J. (1964). An authoritarian regime: Spain. *Cleavages, ideologies and Party Systems: Contributions to Comparative Political Sociology*, ed. Errik Allardt and Yrjo Littunen, Helsinki: Westermarck Society.
- Loveman, B., Davies, T. M. (1997). *The Politics of antipolitics: The military in Latin America*. Rowman & Littlefield.
- Okyar, F. (1980). *Üç devirde bir adam*. İstanbul: Tercüman Tarih Yayınları.
- Öz, E. (1992). *Tek parti yönetimi ve siyasal katılım*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Özbudun, E. (2011). *Otoriter rejimler, seçimsel demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2010). Party prohibition cases: different approaches by the Turkish constitutional court and the European Court of Human Rights. *Democratization*, 11 (1), 125-142.
- Przeworski, A. (1993). *Democracy as contingent outcome of conflicts. constitutionalism and democracy*. New York: Cambridge University Press, 59-80.
- Toker, M. (1970). *Tek partiden çok partiye*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Tunaya, T.Z. (1966). *Siyasi müesseseler ve anayasa hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Varisleri Koll. Şti.
- Tunçay, M. (1989). *T.C.'nde tek-parti yönetiminin kurulması, (1923-1931)*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Us, A. (1964). *Gördüklerim, duyduklarım, duygularım: Meşrutiyet ve cumhuriyet devirlerine ait hatıralar ve tetkikler*. İstanbul: Vakit Matbaası.
- Yalman, A.E. (1971). *Gördüklerim ve geçirdiklerim, cilt IV, (1945-1971)*. İstanbul: Rey Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1997). *Atatürk'ün başarısız demokrasi devrimi, serbest cumhuriyet fırkası*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

- Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye’de tek parti yönetimi, 1930-1945*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yılmaz, H. (1997). Democratization from above in response to the international context: Turkey, 1945-1950. *New Perspectives on Turkey*, 17, 1-37.
- Zürcher, E. J. (1988). Atatürk ve muhalefet: 1924’teki çok partili demokrasi. *Tarih ve Toplum*, 49, 16-19.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ete, H. (2019). Tutelary regime of single-party period: Segue or impediment to democracy? *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 1963-1992. DOI: 10.26466/opus.511156

Kazakistan’da Değişim ve Dönüşüm: Yeni Bir Uluslaştırma “Başarısı” mı?¹

DOI: 10.26466/opus.511891

*

Levent Duman*

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sarıçam / Adana
/ Türkiye

E-Mail: lduman@adanabtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3975-6668](https://orcid.org/0000-0003-3975-6668)

Öz

Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde farklı biçimler alabilen, gerçekleştiği zamanın koşullarına göre şekillenen uluslaşma süreçleri Siyaset Biliminde oldukça sık çalışılan konular arasında yer almaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte 15 devlet bağımsızlığına kavuşurken bu devletler bağımsızlıklarını pekiştirme yönünde adımlar atmaya başladılar. 1991’in sonlarında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan uluslaştırma hedefiyle bir dizi politikayı hayata geçirmiştir. Kültür, sanat, eğitim, siyaset ve ekonomi dâhil olmak üzere Kazakistan’da yaşayan insanların hayatının her alanında etkileri görülen bu politikalar esas olarak yeni bir toplum oluşturulması hedefini taşımaktadır. Geniş kapsamlı ve uzun erimli olması tasarlanan bu politikaların “başarılı” olup olmadığı konusunda kesin bir kanıya varmak için henüz erkendir. Bu çalışmanın amacı, halen devam etmekte olan Kazakistan’daki uluslaştırma faaliyetlerinin analiz edilmesi, bunların ülke nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan farklı etnik gruplar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve tüm bu süreçlerde ortaya konulan hedeflerin sağlanabilmesi konusunda Kazakistan’ın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların irdelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Ulus-Deolet, Uluslaştırma, Kazaklaştırma

¹ Bu çalışmanın bir kısmında 4-5 Mayıs 2018’de Adana/Türkiye’de düzenlenen II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi’nde sunulan “Ulus İnşa Deneyimi Açısından Kazakistan Örneği” başlıklı çalışmadan yararlanılmıştır.

Change and Transformation in Kazakhstan: A New “Success” of Nationalization?

*

Abstract

Nationalization processes which take different forms across regions and historical periods are among widely studied topics in Political Science. When 15 new states achieved their independence as a result of the Soviet Union’s disintegration, those states proceeded to implement measures in order to consolidate their new independent status. After gaining its independence at the end of 1991, Kazakhstan put into effect a series of policies for the purpose of nationalization. Those policies whose effects can be observed on lives of people living in Kazakhstan in various areas including culture, art, education, politics and economics are essentially have the objective of creating a new society. It is still too early to come up with a definite conclusion about whether those policies are “successful” or not. The main purpose of this study is to analyze on-going nationalization policies in Kazakhstan, to evaluate those policies’ effects on different ethnic groups which form a significant portion of the country’s population and to scrutinize Kazakhstan’s pros and cons in achieving the goals which are being put forward in post-1991 period.

Keywords: *Kazakhstan, Nation-State, Nationalization, Kazakhization*

Giriş

Ulusların nasıl ortaya çıktığı, şekillendiği, devlet ile ulus arasındaki ilişkinin niteliği Siyaset Bilimi alanında çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur. Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde farklı biçimler alabilen, gerçekleştiği zamanın koşullarına göre şekillenen uluslaşma süreçleri çeşitli unsurların etkilerine açık durumdadır. 1990'lar uluslararası arenada çok sayıda yeni devletin ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak yeni uluslaşma girişimlerinin görüldüğü bir dönemdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 15 devlet bağımsızlığına kavuşurken bu devletler bağımsızlıklarını pekiştirme yönünde adımlar atmaya başladılar. Söz konusu bu devletlerin ulus-devlet oluşturma süreçlerinde, bu süreçleri daha önce yaşamış olan devletlerin deneyimlerinden etkilendiklerini söylemek mümkündür.

1991'in son günlerinde bağımsızlığına kavuşan Kazakistan, günümüze kadar ekonomiden siyasete, kültürden spora kadar hemen hemen her alanda değişim ve dönüşümün yaşandığı bir ülke olmuştur. Bağımsızlığı kazanmasından günümüze kadar geçen süreçte özellikle sahip olunan zengin doğal kaynakların yardımıyla ekonomik alanda gösterilen başarılı performans ve buna ilave olarak etnik, dini ve kültürel açıdan çok farklı topluluklara ev sahipliği yapmasına karşın siyasi alanda sürdürülen istikrar nedeniyle Kazakistan bağımsızlığına yeni kavuşan ülkeler arasında örnek ülke olarak gösterilmektedir (Cohen, 2008, s.279; Çetin, 2014, s.48; Buck, 2015, s.191-192; Laruelle, 2016, s.ix). Ekonomi ve siyaset alanında gösterilen bu başarı, Kazakistan'ın sosyal bilimler açısından çok sayıda çalışmanın konusunu oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

Aralık 1991 sonrasındaki süreçte Kazakistan'da ulusçuluk alanında bir dizi politika hayata geçirilmiştir. Kültür, sanat, eğitim, siyaset ve ekonomi dâhil olmak üzere Kazakistan'da yaşayan insanların hayatının her alanında etkileri görülen bu politikalar esas itibarıyla uzun yıllar Sovyet yönetimi altında ikinci plana itilen Kazaklık unsurunun canlandırılması suretiyle yeni bir toplum oluşturulması hedefini taşımaktadır. Kazak dil ve kültürünün yaygınlaştırılmasının hayata geçirilen politikaların merkezine oturtulduğu ülkede, farklılıkların ortadan kaldırılarak 'aynılaştırma' hedefinin olduğunu görmek hiç de güç değildir. Ancak bazen 'Kazaklık', bazen de 'Kazakistanlılık' unsurunun ön plana çıkarıl-

dığı bu politikalarda sürekli olarak ülkenin sahip olduğu nüfusun heterojen yapısının farklı biçimlerde dikkate alınmaya çalışıldığı da görülmektedir.

Bu çalışmada, Kazakistan'da bağımsızlığın elde edilmesinden günümüze kadar uluslaşma yönünde önemli mesafe katıldığı kabul edilmekle birlikte hâlihazırdaki mevcut konumun uluslaşma konusunda kalıcı bir "başarı" olarak nitelendirilmesi için henüz erken olduğu ileri sürülmektedir. Çalışma, ortaya konulan temel argüman çerçevesinde, Kazakistan'daki uluslaştırma faaliyetlerinin analiz edilmesi, bunların ülke nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan farklı etnik gruplar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve tüm bu süreçlerin ortaya konulan hedeflere ulaşma konusunda Kazakistan'ın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların irdelenmesini içerecek biçimde tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, günümüzde sürdürülen ulus inşası faaliyetleri çerçevesinde, Kazakistan tarihi konusunda değerlendirilmelere yer verildikten sonra ikinci bölümde, ülkede bağımsızlıktan günümüze kadar ulus inşası kapsamında değerlendirilebilecek politikalar analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ulus inşası konusunda Kazakistan'ın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların mercek altına alınırken sonuç kısmında ise çalışmanın genel değerlendirilmesine yer verilmiştir.

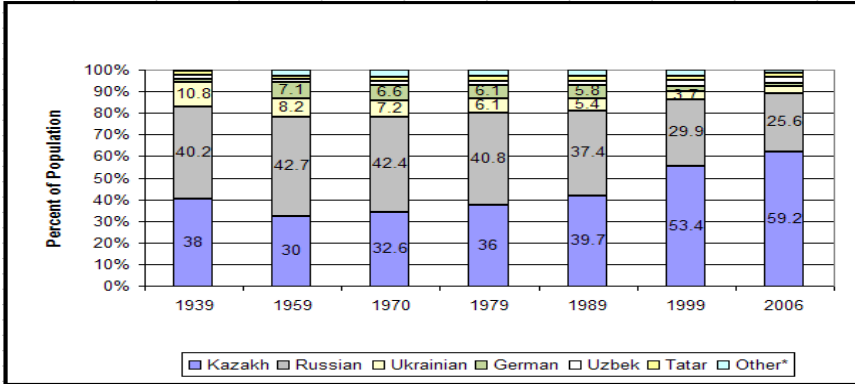
Dünden Bugüne Kazaklar ve Kazakistan

Tarihsel sürece bakıldığında Kazakların Ruslarla olan etkileşiminin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. 18. yüzyılın ortalarından itibaren Kazakların yaşadığı bölgeler Ruslar tarafından işgal edilmeye başlanmış ve 19. yüzyılın ortalarından tüm bölge askeri ve idari açılarından Çarlık Rusyasının kontrolü altına girmiştir. Bu tarihten itibaren, bu bölgelere yoğun bir Rus göçü yaşanmıştır (Melich ve Adibayeva, 2013, s.267; Boranbayeva, 2004, s.21). Çarlık rejiminin yıkılıp yerine Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla da Kazakların yaşadığı bölgeler bu devletin sınırları içinde kalmış ve Sovyetlerin yıkılışına kadar bu durum devam etmiştir.

Kazakların yaşadığı bölgelerin Rus kontrolüne girmesinin oluşturduğu en önemli etkilerden birisi nüfus yapısında görülmüştür. Bugünkü Kazakistan sınırlarını oluşturan bölgenin nüfus yapısında Rus yönetimi-

nin tam olarak tesis edildiği 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadar önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1886 ile 1916 yılları arasında gerçekleşen büyük Rus göçü neticesinde yaklaşık 1.5 milyon Rus Kazakistan'a yerleşmiştir (Melich ve Adibayeva, 2013, s.267). Sovyetler Birliği'nin 1920'lerin sonlarından itibaren uygulamaya başladığı zorunlu kolektifleştirme başta olmak üzere hayata geçirilen politikalar Kazakistan'da göçebe yaşama kültürüne sahip Kazaklar arasında büyük bir açlığın ortaya çıkmasına neden olmuş, en az 1.5 milyon Kazak bu dönemde açlık nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Dave, 2004, s.445; Narottum, 2006, s.52-53). Hayatını kaybedenlerin sayısı Kazakistan'ın o dönemdeki toplam nüfusunun yaklaşık 38'ine tekabül ediyordu ki bu rakam Sovyetler Birliği içinde yer alan milletler arasındaki en yüksek can kaybı oranını oluşturmuştur (Pianciola, 2001, s.237). Bu ölümlerin yanı sıra, olumsuz koşullardan dolayı yaklaşık 1 milyon Kazak bu dönemde başka ülkelere göç etti (Wakizaka, 2014, s.111). Bunlara ilave olarak, 2. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin güven duymadığı toplulukları yerleştirdiği bölgelerden biri Kazakistan olmuştur. Savaş sonrasında ise hayata geçirilen "Bakir Topraklar" projesi kapsamında Kazakistan'a yeni bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Tüm bu olaylar bölgedeki Kazak nüfusunun daha da azalması sonucunu doğurmuştur. Neticede 1959 yılına gelindiğinde Kazakistan'da nüfusun yalnızca %30'u Kazaklardan oluşmaktaydı (Çetin, 2014, s.25-27; Fierman, 2005, s.403-404; Hale, 2009, s.5; Matuszkiewicz, 2010, s.212; Narottum, 2006, s.51-52).

Şekil 1. Tarihsel Süreçte Kazakistan'da Nüfusun Etnik Gruplar Arasında Dağılımı

Kaynak: Cohen, 2008, s.24.

Sovyetler Birliği tarafından dil, eğitim, din ve kültür alanlarından hayata geçirilen politikalar da Kazakistan'da önemli sonuçlar doğurmuştur. 1920'lerde Kazakistan'da çok sayıda Kazakça eğitim veren okul açılıp yerel dil ve kültürlerin desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Lenin sonrası dönemde ise, Stalin'in dil birliği sağlama hedefi çerçevesinde bu yaklaştımdan vazgeçilerek Kazakçaya eğitimde giderek daha az önem verilmiştir. 1930'ların sonlarına doğru Rusça tüm okullarda okutulan zorunlu derslerden biri haline getirildi. Kazakça ise zorunlu olmaktan çıkarılıp seçmeli ders haline getirildi. Neticede, Kazakistan'daki Kazak, Rus ve diğer etnik gruplardan öğrenciler hiç veya çok az Kazakça bilgisiyle okullardan mezun olmaya başladılar. Rusça giderek iyi iş bulabilmenin, sosyal statü edinebilmenin anahtarı haline geldi (etin, 2014, s.34-38; Burkhanov, 2017, s.5; Fedorenko, 2012, s.5). Luke O'Callaghan'ın da (2004-2005, s.208) belirttiği gibi, Kazakların göçebe yaşam tarzından kopartılması ve Kazakça yerine Rusçanın teşvik edilmesi neticesinde Kazaklar kendi kültür ve tarihlerinden uzaklaştı, Sovyet sisteminde Rusça öğrenmek dışında pek bir seçeneğe sahip olmadılar.

Dilsel açıdan bakıldığında Kazakistan, Renata Matuszkiewicz'e göre (2010, s.214), Ruslaştırmanın en etkin olduğu Orta Asya Cumhuriyeti olmuştur. Uzun yıllar Sovyet yönetiminde eğitim ve kültür alanında uygulanan politikalara ilave olarak bölgede Kazak olmayan toplulukların nüfusun önemli bir kısmını oluşturması bu neticenin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. 1980'lerin ikinci yarısına gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nde başlayan değişime paralel biçimde, Kazakçayı desteklemek yönünde bir takım kararlar alınarak bu yönde kanunlar çıkarıldı. 1989'da yapılan değişiklikle beraber Kazakça devlet dili olarak tanınanmış ve okullarda zorunlu dil olarak okutulmaya başlanmıştır (etin, 2014, s.36-38).

1990'ların başında Sovyetler Birliği açısından artık geri dönülemez bir noktaya gelinmişti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuşan 15 yeni devlet² içerisinde en son bağımsızlığını ilan eden lke Kazakistan olmuştur (Kesici 2011, s.42). Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ayrılıkcı bir hareket veya ulusal kurtuluş hareketinin sonu-

² Bu 15 devlet şunlardır: Estonya, Letonya, Latviya, Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan (Gürbüz ve Karabulut, 2009).

cu ortaya çıkmamış, deyim yerindeyse zoraki bir bağımsızlık ilanı olmuştur (Dinç, 2010, s.52; Melich ve Adibayeva, 2013, s.265). 16 Aralık 1991’de bağımsızlığını ilan eden Kazakistan’ın en sona kalması tesadüf değildir. Zira bu dönemde yeni bağımsızlığına kavuşan bu devletler kendileri için ulus inşa etme, işleyen bir devlet mekanizması oluşturma, ekonomik düzen açısından da Sovyet modelinden çok farklı ekonomik düzene geçme gibi hayati bir takım acil sorunlarla karşı karşıya kaldılar (Diener, 2005, s.327). Kazakistan’da 1991 yılı sonu itibariyle Kazak nüfusunun ülkede yaşayan insanların yarısını bile oluşturmaması (Narottum, 2006, s.53) yeni devletin aidiyet inşasını oldukça problematik hale getirmiştir. Kazakistan’ın bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar geçen süreçte takip ettiği politikalarda nüfusun bu parçalı yapısının sürekli olarak etkilerini görmek mümkündür. Bu süreçte Kazakistan, bağımsızlığına yeni kavuşan çoğu Sovyet sonrası devlet gibi, eski Komünist Parti lider ve üyelerinin etkin konumda olduğu bir ülke olmuştur (Massansalvador, 2010, s.6). Nitekim Kazakistan’ın bağımsızlık sürecine yön veren ve halen de devlet başkanlığını devam ettiren kişi, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Komünist Partisi’nin Birinci Sekreterliğini bağımsızlıktan önce yürütmekte olan Nursultan Nazarbayev’dir (Bowyer, 2008, s.7).

Kazakistan’da nüfusun ülkedeki dağılımında oldukça dengesiz bir durum söz konusudur. Nüfusun önemli bir kısmı ülkenin sınırlarına yakın olan bölgelerde, özellikle de iklimin daha elverişli olduğu kuzey ve güney sınırlarına yakın bölgelerde toplanmıştır (Sultangaliyeva, 2016, s.9). Buna ilave olarak nüfusun etnik olarak dağılımında da önemli dengesizlikler vardır. Kazakistan’da yaşayan Rus, Ukraynalı ve Almanlar Rusya’ya yakın olan kuzey bölgelerde toplanmıştır. Buna karşın Kazaklar daha çok ülkenin güney ve batı kesimlerinde toplanmıştır (Aitymbetov, Toktarov ve Ormakhanova, 2015, s.12). Gelişmişlik açısından ülkenin kuzey kesimleri endüstrileşmenin yoğun olduğu bölgeler iken güney kesimleri daha çok tarım sektörünün hâkim olduğu bölgelerdir (Cohen, 2008, s.21-22). Kent-kır nüfus dağılımı açısından bakıldığında da, bağımsızlığın kazanıldığı dönemde Kazakistan’da yaşayan Rusların daha çok şehir merkezlerinde yaşadığı, buna karşılık Kazakların kırsal kesimde çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (Fierman, 2005, s.404-405). Ba-

ğimsızlıkla birlikte gerçekleşen önemli değişikliklerden biri nüfusun şehirleşme oranındaki yükseliş olmuştur (Cohen, 2008, s.27).

Bağımsızlığına kavuştuğu 1991 yılından günümüze kadar Kazakistan nüfusunda hem sayısal anlamda hem de etnik dağılımda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bir yandan ülkede yaşayan ve nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Kazak olmayan topluluklar arasında başka ülkelere göçler yaşanırken bir yandan da başka ülkelerde yaşayan Kazakların Kazakistan'a dönmeye başladığı bir sürece girilmiştir (Sinnott, 2003). Bu durum, Tablo 1'de görüldüğü üzere, Kazakistan'daki nüfus yapısında Kazaklar lehine önemli değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. 1989'da yapılan nüfus sayımına göre Kazakistan'ın toplam nüfusu yaklaşık 16.5 milyondur ve bunun 6.5 milyonu Kazaklardan, 6.2 milyonu Ruslardan oluşmaktaydı. 2009'da yapılan nüfus sayımına göre ise ülke nüfusu toplam 16 milyon olarak belirlenmiş ve bunun yaklaşık 10 milyonu Kazaklardan oluşurken Kazakistan'daki Rusların toplam sayısı 3.8 milyona gerilemiştir (Vikipedi, 2018). Buna göre 2009 sayımı itibarıyla Kazakistan nüfusunun % 63.1'i Kazaklardan, % 23.7'si Ruslardan, % 2.9'u Özbeklerden, % 2.1'i Ukraynalılardan, % 1.4'ü Uygurlardan, % 1.3'ü Tatarlardan, % 1.1'i Almanlardan ve geriye kalan % 4.4'ü diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Kazakistan nüfusu 2017 ortalarında tahmini olarak 18.5 milyona ulaşmıştır (The World Factbook, 2018). Kazakistan'ın nüfusuna dair yapılan tahminler, Kazaklar lehine değişimin devam edeceği yönündedir (Scriven, 2013, s.40).

Kazakistan'da Ulus İnşasına Dair Uygulamalar

Uluslaşma süreçleri meydana geldikleri ülkelere bağlı olarak birbirinden farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Bu farklılıklara bağlı olarak ulus konusunda farklı tanımlar geliştirilmiştir. Tanımlara dair tartışmanın önemli kısmı ulus kavramının taşıdığı siyasi içerikten kaynaklanmaktadır. Ulus tanımlarken kullanılan tanımlar, bazı talepleri haklı hale getirirken bazılarını haksız hale getirmektedir. Ulus kavramının tartışmalı olmasının önemli bir nedeni de ulusun ortaya çıkışına dair farklı algılama biçimleridir. "Primordialist" yaklaşım ulusal kimliğin insanların doğal bir parçası olduğunu ve ulusların tarihten gelen belirli kaynaklarını oldu-

ğunu öne sürerken, buna tam karşıt olarak “modernist” yaklaşımlar ulus ve ulusçuluğu tamamen sonradan oluşturulan, sosyal mühendisliğin ürünleri olarak görmektedirler (Özkırmılı, 2000).

Günümüzde de tartışmalı olma özelliği devam eden ulus kavramı konusunda sıkça kullanılan bazı tanımlara değinmek yerinde olacaktır. Ulusçuluk konusunda önde gelen otoritelerden biri olarak kabul edilen Anthony Smith (1991, s.14) ulusu “tarihsel bir toprak parçası, ortak mitler ve tarihsel anıları, kitlesel bir halk kültürü, ortak bir ekonomi ve ortak yasal hakları paylaşan ve üyelerinin tamamının belirli görevlerinin olduğu, adlandırılmış bir insan topluluğu” olarak tanımlamaktadır. Ulus konusunda oldukça ses getiren bir tanım ortaya atan Benedict Anderson’a göre (2009) ise uluslar, modern zamanlarda “hayali cemaatler” şeklinde ortaya çıkan kurgulardır. Anderson’a paralel biçimde Ernest Gellner (2008) ve Eric Hobsbawm da (2006) ulusu yakın zamanların ürünü modern kurgular olarak değerlendirmektedirler.

Bir ulus-devlet kurma olarak tanımlanabilecek uluslaşma süreci ilk olarak Batı Avrupa’da kendini göstermiştir. Genel anlamda bakıldığı zaman, şu anda dünyada bulunan ulusların çoğu son iki yüzyıldan beridir meydana gelen değişiklikler neticesinden ortaya çıkmışlardır (Özkırmılı, 2000, s.220). Uluslaşma sürecinin zamanlamasındaki benzerliklere karşı uluslaşma süreçleri ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermiştir. Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, uluslaşma belirli bölgelerde meydana gelen siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler sonucu ortaya çıkmış ve ülkelerde hareketin ortaya çıktığı dönemdeki özelliklere bağlı olarak farklı yollardan gerçekleşmiştir.

Uluslaşma sürecinde ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için sürece önderlik eden kurumları ve sürecin izlediği genel rotayı belirtmek yararlı bir yöntem olabilir. Fransa ve İngiltere’de burjuvazi ve kapitalist kurumlar uluslaşma sürecine önderlik etmiş, ulus bilincinin ortaya çıkması sonrasında ulus-devlet kurulmuş ve milliyetçilik bunun ardında ortaya çıkmıştır. Alman ve İtalya gibi ülkelerde ise burjuvazi, küçük burjuvazi ve aydınlar sürece önderlik etmiş, ulus bilincinin ortaya çıkmasından sonra milliyetçilik gelişmiş ve ulus-devlet kurulması ancak bundan sonra gerçekleşebilmiştir. Balkanlar, Ortadoğu, Güney Amerika ve daha pek çok yerde ise uluslaşma sürecine genel anlamda aydınlar önderlik etmiş ve yabancı işgali ile sömürgecilik bu oluşum üzerinde

önemli role sahip olmuştur. Bu tip ülkelerde ilk olarak milliyetçilik akımları güçlenmiş, bunun ardından ulus-devlet kurulmuş ve ulus olma bilinci en son gelişen unsur olmuştur (Aydın, 1993, s.76).

Ulus inşasının başarılı olabilmesi için, sürecin öncülüğünü hangi kurum veya grup üstlenirse üstlensin, bir takım unsurlara ihtiyaç vardır. Jochen Hippler'e göre (2005, s.7-9) başarılı bir ulus inşası için temel olarak ulus inşasının bütünleştirici bir ideolojiye dayanmasına veya süreç içinde bunu oluşturmasına, daha önce birbirleriyle zayıf bağlara sahip grupların bir araya getirilerek toplumun bütünleştirilmesine ve ulusal sınırlar içerisinde kalan bölgeyi kontrol edebilen etkin bir devlet aygıtının geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Ulus inşası bir anlamda bir dizi kararlar alınmasını ve bunların hayata geçirilmesini kapsayan bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Ulus inşasının en temel kararlarından birisini, hangi grupların inşa edilmesi tasarlanan ulusa dâhil edileceği ve hangilerinin dışarıda bırakılacağıdır (Wimmer, 2004). Ulus inşasına dâhil edilecek gruplar konusunda kararlar alındıktan ulusal kimliğin inşa edilmesi gerekir. Ulusal kimliklerin inşa edilmesinde eğitim, kültür ve hukuki düzenlemeler başta olmak üzere çeşitli araç ve yöntemlere başvurulabilmektedir (Norman, 2006, s.45-47). Ancak ulusal kimlik inşası oldukça hassas bir süreçtir ve çok sayıda faktörü dikkate alarak gerçekleştirilmesi gerekir. Aksi halde, ulusal kimlik bütünleştirici olmak yerine bölücü ve yıkıcı olabilir (Fedorenko, 2012, s.2).

Ulus inşası açısından Kazakistan'ı ilginç kılan en önemli faktör ülkenin nüfus yapısının çeşitliliğidir. Kazakistan Sovyetler Birliği içerisindeki cumhuriyetler arasında en yüksek sayıda etnik gruba sahip bölge olarak bilinmektedir (O'Callaghan, 2004-2005, s.208). Buna ilave olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 15 Sovyet cumhuriyetinin bağımsızlığa kavuştuğu dönemde devlete adını veren topluluğun nüfusun çoğunluğunu oluşturmadığı tek devlettir (Peyrouse, 2007, s.482; Buck 2015, s.189). Bağımsızlık sonrası Kazaklar lehine ülke nüfusunda önemli değişiklikler olmasına rağmen halen Kazakistan'da kimi kaynaklara göre 120, kimi kaynaklara göre ise 140 (Melich ve Adibayeva, 2013, s.266; Matuzkiewicz 2010, s.211; Çetin 2014, s.27) farklı etnik grup varlığını devam ettirmektedir. Bu kadar farklı etnik grup arasında, Kazaklardan sonra sayısal anlamda en büyük grup Ruslardan oluşmaktadır.

Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Kazakistan'da siyasi kadrolar açısından geçmişle bir kopuş yaşandığı söylenemez. Bağımsız Kazakistan'ın kurucu babası olarak kabul edilen Nursultan Nazarbayev Sovyetler Birliği'nde de etkin siyasi görevler üstlenmiştir. Kazakistan'daki ulus inşa süreci, bağımsızlığa kavuşulduğu tarihten günümüze kadar liderliğini devam ettiren Nazarbayev'in görüşleri çerçevesinde şekillenmektedir (Melich ve Adibayeva, 2013, s.274). Nazarbayev ortaya koyduğu politikalarda çok sayıda faktörü dikkate almak durumunda kalmıştır. Kazakistan nüfusunun çeşitliliği yüksek etnik yapısı ulus inşa politikaları hayata geçirilirken Kazak olmayan toplulukların hassasiyetlerinin dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Nazarbayev'in ortaya koyduğu çerçevede Kazak dil, tarih ve kültürüne dair unsurlar devlet eliyle desteklenip ön plana çıkarılırken (Hakim, 2009, s.52), ülkede yaşayan diğer topluluklar dışlanmamaya çalışılmıştır. Bağımsızlık sonrası kabul edilen 1993 Anayasası ve sonrasında bunun yerini alan 1995 Anayasasında Kazakistan'da yaşayan tüm etnik grupların devlet güvencesinde olduğu, kendileri geliştirmeleri yönünde desteklenecekleri belirtilmiştir (Burkhanov, 2017, s.3-4). 1995'te kabul edilen Kazakistan Anayasası'nın 14. Maddesine göre "Herkes kanun ve mahkeme önünde eşittir" ve yine aynı maddeye göre "Köken, sosyal durum, görev ve mali durum, cinsiyet, ırk, milliyet, dini inanç, görüş, oturma yeri veya her hangi bir özellik nedeniyle kimseye ayırım yapılamaz". 19. Maddede ise "Herkes kendi ana dilinde konuşma, kendi kültürünü yaşama, iletişim, konuşma, eğitim ve yaratıcılık dilini özgürce seçme hakkına sahiptir" (Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, 2014, s.65-66) denilerek Kazak olmayan topluluklara anayasal güvenceler sağlanmıştır.

Azınlıklara bu yönde hakların tanınması ve bunların anayasada belirtilmesi Kazakistan yönetiminin Kazakları merkeze alan bir ulus inşasından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Bu süreçte Kazakistan'ın yürüttüğü politikaların, Ariel Cohen'in (2008, s.22-23) belirttiği gibi üç önceliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu önceliklerden birincisi ulus inşasının merkezinde yer alacak Kazak etnik grubunun haklarını korumak, ikincisi etnik kökene bağlı insan hakları ihlallerini önlemek ve üçüncüsü de nüfusun azalmasının önüne geçmek üzere kapsamlı bir demografi politikasının geliştirilmesidir.

Ulus inşası sürecinde Kazakistan'daki Kazak olmayan grupların hakları konusunda hassasiyet gösterilmesinde ülkede en büyük azınlık grubunu Rusların oluşturması önemli bir faktördür. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından uluslararası arenaya tekrar önemli bir aktör olarak dönen Rusya ile iyi ilişkilerin devam ettirilmesi Kazakistan açısından oldukça önemlidir. Kazakistan'da yaşayan Rus azınlığın haklarının ihlal edilmesi Rusya'nın ırkdaşlarının haklarını korumak üzere müdahalesine yol açabileceğinden böyle bir durumun oluşmaması Kazak yönetimi açısından son derece önemlidir. Bu doğrultuda bir yandan Rus azınlığı doğrudan hedef alan politikardan uzak durulurken bir yandan da ayrılıkçı hareketler gelişip güç kazanmadan önleri kesilmeye çalışılmıştır. Özellikle Rus nüfusun yoğun olduğu ülkenin kuzey kesimlerinde ayrılıkçı hareketlerin gelişmemesine dikkat edilmiştir (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.2). Ayrılıkçı hareketlerin önüne geçebilmek adına Rusların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerin sınırlarının değiştirilerek Kazakların yoğun olduğu yerlerin bu bölgelere dâhil edilmesi suretiyle söz konusu bölgelerdeki Rus çoğunluğun sona erdirilmesi, başka ülkelerde yaşayan Kazakların Kazakistan'a göç etmesinin teşvik edilmesi gibi bir takım somut politikalar da hayata geçirilmiştir (Dave, 2004, s.444-445; Scriven, 2013, s.35-37). Anayasaya da ayrılıkçılığın önüne geçmek amacıyla bir takım hükümler konulmuştur (Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, 2014, s.62-63).

Dil politikaları ulus inşasının en önemli unsurlarından biridir. Kazakistan'ın ulus inşası alanındaki en önemli faaliyetlerinden birisi dil alanındaki uygulamalar olmuştur. Eğitim, kültür, sanat başta olmak üzere devletin işlemlerinde ortak dilin kullanımının yaygınlaştırılması bir ülkede yaşayan insanlar arasında bütünlüğün sağlanması, o ülke vatandaşları ile başka ülke vatandaşlarının ayırt edilebilmesi dâhil pek çok sonuç doğurur. Ancak ulus inşasının diğer araçlarında olduğu gibi, geliştirilecek dil politikalarında da hassas davranılması gereklidir. Aksi halde dil insanları birleştirmek yerine ayrıştıran bir unsur haline dönüşebilir (Carlson, 2015, s.23). Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev mimarı olduğu "Üçlü Dil Politikası" çerçevesinde Rusça, İngilizce ve Kazakça bilen nesiller yetiştirilmesini bir hedef olarak ortaya koymuştur (Çetin, 2014, s. 40-41). Kazakistan bağımsızlığını kazandığında ülkede 126 farklı dil kullanılmaktaydı. Ancak bu dillerden Rusça ve Kazakça

dışında kalanları nüfusun küçük bir bölümü tarafından kullanılmaktaydı (Aksholakova ve Ismailova, 2013, s.1581). Bu nedenle Kazakistan'da esas sorun Rusçanın baskın durumudur. Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikalar neticesinde, daha önce de değinildiği gibi, hayatın her alanında Kazakça giderek gerilerken Rusça ön plana çıkmıştır. Kazaklar arasında Rus kültürünü benimsemiş ve hayatını bu çerçevede yaşayan *mankurt* olarak adlandırılan önemli bir kitle oluşmuştur (Mkrtyan, 2014, s.22).

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı süreçte Kazakçanın Rusçaya karşı olan bu durumunu tersine çevirmek için bir takım önlemler alındı. Bunlara rağmen, Rusça Kazakistan'da önemini devam ettirmektedir (Burkhanov, 2017, s.6). 2009'daki nüfus sayımına göre Kazakistan'da yaşayan insanların % 64.4'ü Kazakça konuşabilirken % 84.8'i Rusçayı akıcı bir şekilde kullanabilmektedir (Aksholakova ve Ismailova, 2013, s.1583). Şunu da vurgulamak gerekir ki, Kazakçanın giderek artan önemine rağmen pratikte Rusça elit eğitim ve iletişim dili olma pozisyonunu önemli ölçüde sürdürmektedir. Buna ilave olarak, Kazakistan genelinde Rusça etnik gruplar arasında iletişim dili olma pozisyonunu korumaktadır (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.6). Yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki devlet kurumları tarafından yapılan yazışmaların önemli kısmı Rusça yapılmaktadır (Kaya, 2012, s.367). Nitekim anayasanın 7. Maddesinde "Kazakistan Cumhuriyetinde devlet dili Kazakça'dır" denildikten sonra, ikinci fıkrada "Devlet kurumlarında ve yerel yönetim birimlerinde Kazakça'yla birlikte eşit şartlarda, resmi olarak Rusça da kullanılır" ibaresi yer almaktadır. Yine aynı maddede "Devlet, Kazakistan halkının dillerinin öğrenilmesi ve geliştirilmesi için uygun şartlar sağlar" hükmü yer almaktadır (Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, 2014, s.63).

Kazakçanın ön plana çıkarılması amacıyla anayasada devlet dilinin Kazakça olduğunun belirtilmesinin yanı sıra çok sayıda önlem alınmıştır. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev iletişimde Kazakçanın kullanılması yönünde çağrılarda bulunmasının yanı sıra (Aksholakova ve Ismailova, 2013, s.1584) bu yönde zorlayıcı tedbirler alınmasını da sağladı. Devlet görevi üstlenebilmek için Kazakça bilme zorunluluğu getirildi (Çetin, 2014, s.38). Temmuz 1997'de yürürlüğe giren "Dil Kanunu" ile devlet dilini, yani Kazakçayı öğrenmenin her vatandaşın görevi olduğu belirtilmiştir. Aynı kanunla televizyon ve radyo yayınlarında Kazakça-

nın oranını arttırmaya dönük önlemler alındı. Bu doğrultuda yayınların en az yarısının devlet dili olan Kazakça yapılması zorunluluğu getirildi (Burkhanov, 2017, s.5-6). Bu düzenlemeyle Rusçanın televizyon ve radyo yayınlarındaki hâkimiyetinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Dil konusundaki belki de en önemli tedbir, Kazakçanın eğitimde kullanımının arttırılması olmuştur. Bağımsızlık sonrasında eğitim alanından 13 farklı dilde eğitim vermeye devam edilmekle beraber (Çetin, 2014, s.39) Kazakçaya giderek daha fazla ağırlık verildi. 2000’li yıllara gelindiğinde orta öğretimde Kazakça öğrenim gören öğrencilerin sayısı Rusça eğitim gören öğrencilerin sayısını geçti (Boranbayeva, 2004, s.31). Okulların bir kısmı Rusça eğitim vermeye devam etse bile büyük kısmı eğitimde birincil dil olarak Kazakça kullanmaya başladı. Benzer biçimde üniversitelerde Rusçanın kullanımı devam etmekle birlikte Kazakçanın da önemi arttırıldı (Cohen, 2008, s.23). Üniversiteye giriş ve lise ile üniversite mezuniyeti için belli düzeyde Kazakça bilme zorunlu hale getirildi. Eğitim alanında bir yandan Kazakçayı öncelikli dil haline getirme çabaları devam ederken bir yandan eğitimin kalitesini artırma yönünde adımlar her seviyede hayata geçirilmeye çalışıldı (Çetin, 2014, s.38-50).

Kazakistan’da Rusçanın etkisini azaltmak için tasarlanan hamlelerden biri alfabe değişikliğine gidilmesidir. Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev Ekim 2017’de Kazakistan’da kullanılmakta olan Kiril Alfabesi’nin yerine Latin Alfabesine geçiş konusundaki kararnameyi imzaladı. Kararname kapsamında Latin Alfabesine geçişin kademeli olarak gerçekleştirilmesi ve 2025 yılına kadar tamamlanması öngörülmektedir. Buna göre geçiş dönemi sonunda tüm kitap, süreli yayın ve resmi belgelerin Latin Alfabesiyle yayınlanması hedefi ortaya konulmuştur (Sputnik, 2017). Bu alfabe değişikliği Kazakistan’ın ilk alfabe değişikliği değildir. 1920’lerde Arap Alfabesinden Latin Alfabesinin kullanımına geçilirken 1930’larda ise Latin Alfabesinden Kiril Alfabesinin kullanımına geçilmiştir (Çetin, 2014, s.35; Hale, 2009, s.6; Kaya, 2012, s.364-365). Latin Alfabesine geçişin eğitim, kültür, ekonomi, siyaset başta olmak üzere büyük etkiler doğuracağını öngörmek hiç de güç değildir. Ancak bu değişikliğin Kazakistan’da yaşayan farklı toplulukların bütünleşmesine katkı sağlayıp sağlamayacağını öngörmek güçtür (Melich ve Adibayeva, 2013, s.273).

Ulus inşasının başarılı olmasında nüfusun etnisite, din ve dil açısından benzer insanlardan oluşması önemli avantajlar sağlar. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında ülke nüfusunun yarısından daha azının Kazaklardan oluşması Kazak yöneticileri bu konuda adımlar atmaya, ulus inşasının merkezinde yer alan Kazakların genel nüfus içindeki oranlarını arttırmaya dönük adımlar atmaya sevk etti. Bir yandan ülkedeki doğurganlık oranları arttırılmaya çalışılırken bir yandan da başka ülkelerde yaşayan Kazaklar anavatanlarına dönmeleri yönünde teşvik edildi.

Göç konusunda izlenen politikalar Kazakistan'daki ulus inşasının önemli bir unsurunu teşkil etmiştir. Kazakistan'daki yöneticiler geçmişin farklı dönemlerinde başka ülkelere göç eden Kazakların ülkelerine dönmelerini teşvik etmeye çalıştılar. Kazakistan'ın Rus yönetimi altına girdiği dönemde başlayan ve Sovyetler Birliği döneminde, özellikle Stalin'in politikaları nedeniyle önemli boyutlara ulaşan Kazakların başka ülkelere göçü neticesinde Çin, Özbekistan, Rusya, Moğolistan, Afganistan, İran ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede önemli sayıda Kazak yaşamaya başladı. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında Kazakistan dışında 4-5 milyon civarında Kazak yaşadığı tahmin edilmekteydi (Cohen, 2008, s.26; Zardykhan, 2016, s.22; Çetin, 2014, s.30; Dinç, 2010, s.86; Scriven, 2013, s.37; Wakizaka, 2014, s.111; Diener, 2005, s.332). Bu oldukça yüksek bir rakamdır, çünkü daha önce belirtildiği gibi, 1989 nüfus sayımı verilerine göre Kazakistan'da yaşayan Kazakların toplamı 6.5 milyondur.

Kazakistan Parlamentosu bağımsızlığına kavuşmasının üzerinden bir yıl geçmeden, Haziran 1992'de bir "Göç Kanunu" kabul etti. Bu kanunla, başka ülkelere Kazakistan'a göç edecek kişilere dair düzenlemeler getirilmiştir. Söz konusu kanunla Kazakların ülkelerinden göç zorlanmasıyla ortaya çıkan "tarihsel adaletsizliğin" giderilmeye çalışıldığı belirtilmiş, başka ülkelere göç edecek Kazaklara dair sayısal düzenlemeler ve bunlara sağlanacak maddi destek konusunda kararlar yer almıştır (Dukeyev, 2017, s.3). Göç Kanununa ilave olarak, 2000 yılında hükümet nüfusu arttırmak amacıyla bir programa imza attı. 2004 yılında Kazakistan göç dengesi açısından pozitif duruma geçti, Kazakistan'dan göç eden kişi sayısından daha fazlası başka ülkelere Kazakistan'a göç etti (Cohen, 2008, s.27). Başka ülkelere Kazakların geriye dönmesi yönündeki politikalar önemli sonuçlar verdi. 1991-2007 arasında Çin, Afganistan ve

Moğolistan başta olmak üzere başka ülkelerde yaşayan 651 bin Kazak Kazakistan'a göç etti (Kuşçu, 2014, s.184). Ancak bu göç edenler anayurtlarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Daha önce başka ülkelerde yaşayıp da bağımsızlık sonrası Kazakistan'a göç eden Kazaklar "oralman" olarak adlandırılmıştır (Diener, 2005, s.328; Oka, 2013, s.4; Zardykhan, 2016, s.26-27). Bu topluluk uzun yıllar Kazakistan dışında yaşamaktan kaynaklanan kültürel farklılıklar başta olmak üzere, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kaldı ve bu sorunlar entegrasyonda çeşitli sorunlar yaşanmasına yol açtı (Dinç, 2010, s.87; Çetin, 2014, s.30-31; Beachain ve Kevlihan, 2011, s.9; Dukeyev, 2017, s.11; Kuşçu, 2014, s.178-180; Oka, 2013, s.2; Scriven, 2013, s.37; Wakizaka, 2014, s.118). Toplamda, 2017 yılına kadar geçen sürede başka ülkelerden Kazakistan'a göç eden Kazakların sayısı yaklaşık 1 milyonu buldu ki bu rakam mevcut durumda ülkede yaşayan Kazakların % 10'unu oluşturmaktadır (Dukeyev, 2017, s.1).

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte başka ülkelerden Kazakistan'a doğru Kazak göçü yaşanırken bir yandan da Kazakistan'da yaşayıp Kazak olmayan toplulukların başka ülkelere göçü yaşandı. Kazak yöneticiler başka ülkelere olan bu göçü doğrudan teşvik etmeme yolunu seçtiler. Bunun çeşitli sebepleri olduğu söylenebilir. Ekonomik açıdan bakıldığında, Kazak olmayan tüm grupların ülkeyi terk etmesi ülke nüfusunun 1991 yılı itibariyle yarısından fazlasını kaybetmesi anlamına gelecekti. Bunun dışında, ülkede yaşayan Rus ve Almanların nitelikli işgücünün önemli bir kısmını oluşturmaları nedeniyle bunların göçü ülke ekonomisi açısından çok büyük problemler doğuracak niteliktedir (Cohen, 2008, s.22; Çetin, 2014, s.29-53). Siyasal açıdan bakıldığında ise, Kazak olmayan toplulukların başka ülkelere göç etmeleri doğrudan zorlanması veya teşvik edilmesi bağımsızlığına yeni kavuşan ülke için önemli sorunlar doğurabilirdi. Kazakistan'da en büyük azınlık grubunun Ruslardan oluştuğu hesaba katıldığında böyle bir politika Rusya ile karşı karşıya gelmeye neden olabilir ve ülkenin bütünlüğünü sarsıcı sonuçlar doğurabilirdi. Kazak yöneticiler, ülkede yaşayan azınlık grupların başka ülkelere göç etmeleri konusunda zorlamadı ve bunu doğrudan teşvik ediyor görünmekten de uzak durdular. Ancak bu toplulukların göçünü önlemek yönünde de somut önlemler almadılar (Wakizaka, 2014, s.115). Tam tersine, Kazakistan'da yaşayan azınlıkların talep ettiği

çifte vatandaşlık hakkını tanımadılar. Bununla çelişir biçimde, başka ülkelerden Kazakistan'a göç eden Kazakların çifte vatandaşlık taşımalarına ise izin verildi (Scriven, 2013, s.40; Zardykhan, 2016, s.25).

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte yeni düzende geleceklerinden emin olmayan bazı etnik gruplar başka ülkelere göç etmeye başladı (Oktay, 2009, s.415). Göç edenlerin çok büyük kısmı Slavlardan ve Almanlar oluşmuştur. Yalnızca 1993 ile 1999 arasındaki dönemde 1.1 milyon Slav ve yaklaşık yarım milyon Alman Kazakistan'dan göç etti (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.4). 2009 yılına gelindiğinde, bağımsızlıktan sonraki süreçte Kazakistan'dan göç edenlerin sayısı 3.5 milyona ulaşmıştır (Buck, 2015, s.190). Bu kadar yüksek rakamlara ulaşan göç hareketleri Kazakistan nüfusunun azalmasına yol açmakla kalmayıp, başka ülkelerden gelen Kazak göçüyle birlikte, ülke nüfusunun yapısında önemli değişiklikler doğurdu. 1989 ile 2009 nüfus sayımlarının karşılaştırılması göçlerin nüfus üzerindeki etkisini bariz biçimde gösterir niteliktedir. 1989'da nüfusun yaklaşık % 40, yani 6.5 milyonu Kazaklardan oluşurken 2009'a gelindiğinde bu rakamlar % 63.1 ve 10 milyon olarak belirlenmiştir. Kazakistan'daki Ruslar ise 1989'da nüfusun yaklaşık % 38'ini ve toplamda 6 milyonunu oluştururken bu rakamların 2009'da % 23.7 ve toplamda 4 milyonun da altına gerilemiştir (Jarosiewicz, 2016, s.14).

Benimsenen vatandaşlık politikaları ulus inşasının önemli bir unsurunu oluşturur. Kazakistan'ın vatandaşlık politikalarının ülke nüfusunun çok etnili yapısını dikkate alarak hazırlandığı görülmektedir. Etnik özellik veya dilsel özelliklerine bakılmaksızın bağımsızlığın kazanıldığı dönemde ülkede yaşayan herkese vatandaşlık hakkı tanınmıştır. Bu genel çerçeve itibarıyla Kazakistan'daki vatandaşlık düzenlemelerinin Sovyetler Birliği'nden koparak bağımsızlığına kavuşan bazı devletlere göre liberal özellikler taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte, çifte vatandaşlığa izin verilmemesinin ülkede yaşayan Kazak olmayan insanları bir tercih yapmaya zorladığını da vurgulamak gerekir (Burkhanov, 2017, s.6-7). Özellikle Kazakistan'da yaşayan Rusların çifte vatandaşlık konusundaki talepleri bilindiği halde bu konuda taviz verilmezken, Kazakistan'a başka ülkelerden göç eden Kazaklara çifte vatandaşlık konusunda farklı tutum takılması (Bingöl, 2004, s.55) hükümetin herkese eşit mesafede olma konusunda oluşturmaya çalıştığı imajını zedelemiştir. Kaza-

kistan'daki vatandaşlık eğitimi konusunda yapılan çalışmalar da söz konusu eğitimin ülke nüfusunun çok çeşitliliğini dikkate almak yerine daha çok Kazak kültür ve değerleri etrafında şekillendiğini ortaya koymuştur (Mun, 2015).

Kazakistan'daki ulus inşasında yukarıda üzerinde durulan hususlar dışında, başka ülkelerde de olduğu gibi, daha pek çok enstrümandan faydalanılmıştır. Benzer süreçten geçen ülkelerde de olduğu gibi Kazakistan'da da tarihin yeniden yazılması sürecine girilmiş ve isim değişiklikleri gerçekleştirilmiş, harita, sembol, mit, anıt ve büstler gibi çeşitli unsurlardan faydalanılmıştır. Bağımsızlıkla birlikte ülkenin bayrak ve marşını belirlemek konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Kazakistan bayrağı belirlenirken de Kazak tarihini yansıtacak unsurlara yer verilmiş, bayrağın rengi de yine Kazak kültürü esas alınarak kararlaştırılmıştır (Kaya, 2012, s.370-371; Kesici 2011, s.47). Bu hususlar dikkate alınarak hazırlanan Kazakistan bayrağı Haziran 1992'de resmen ülkenin bayrağı olarak kabul edilmiştir (Dinç, 2010, s.97-98). Yine Kazak kültür, tarih ve kimliğine vurguların ön plana çıkarıldığı Kazak ulusal marşı da 1992'de kabul edilmiştir. Sovyet döneminde kullanılan melodi aynı tutularak yeni sözler yazılmasıyla 1992'de kabul edilen ulusal marş 2006'da tamamen değiştirilerek yeni bir marş kabul edilmiştir (Kesici 2011, s.47-48; Mkrtyan, 2014, s.31-32).

Bağımsızlık sonrasında Kazak devletinin ulus inşası yönündeki önemli adımlarından birisini tarih konusunda hayata geçirilen politikalar oluşturmuştur. Kazakistan'daki okullarda okutulan tarih derslerinin Sovyet ve Rus etkisinden arındırılmış yeni müfredata göre verilmeye başlanması (Kissane, 2005) bu politikaların önemli bir kısmını oluşturmuştur. Derslerin müfredatının değiştirilmesi dışında, tarih konusundaki bir diğer girişim bu alandaki çalışmalara ağırlık verilmesini sağlamak olmuştur (Hakim, 2009, s.51). Ülke sınırları içerisinde Kazakların tarihsel olarak buldukları ve bu nedenle söz konusu topraklar üzerinde Kazakların hak sahibi olduklarına dair söylemler ön plana çıkarıldı (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.4; Kesici, 2011, s.49; Kuzio, 2002, s.260). Kazakların bölgedeki varlığının Kazak Hanlığı'nın kuruluşundan çok öncelere, Tunç Devrine kadar uzandığını ispat etmeye dönük tarih çalışmaları başlatıldı (Hakim, 2009, s.53). Bu doğrultuda, diğer Orta Asya cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Kazakistan'da da tarihsel bazı figürlerden fay-

dalanıldı, ülkenin geçmişi bu figürler esas alınarak inşa edildi (Bingöl, 2004, s.57; Kaya, 2012, s.369; Kuzio, 2002, s.258). Figürlerin yanı sıra tarihin yeniden yazılması sürecinde Kazakistan'da göçebe geçmiş gurur duyulan bir unsur olarak ulus inşasının önemli bir parçasını oluşturdu. Kazakların özgür göçebe geçmişine vurgu yapıldı, buna dair "Göçebe" adlı filmin çekilmesi sağlandı. Kazakistan'ın başkentinde 2010'da açılan alışveriş merkezi için devlet bütçesinden 300 milyon dolardan fazla para harcanırken bu yapının da tarihsel göçebe Kazak çadırı şeklinde inşa edilmesi sağlandı (Fedorenko, 2012, s.11-12; Sholk, 2012, s.205). Kazak kültürel mirası kaynaklarının 500 ciltten oluşması öngörülen bir program dâhilinde toplanması doğrultusunda faaliyetlere başlandı ve bunların Kazak dilinde yapılması sağlandı (Hakim, 2009, s.52).

Tarihin ulus inşası için yararlı olacak şekilde yeni yorumlara tabi tutulmasına paralel şekilde Kazakistan'da heykel ve anıtlar konusunda da bağımsızlıkla birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle Sovyet geçmişine dair heykel ve anıtlar bu süreçte kaldırılmış, yerlerine Kazak tarihine dair unsurlar yerleştirilmiştir. Kazakistan'ın çoğu şehirlerinde Lenin heykelleri söküldü (Jarosiewicz, 2016, s.41). Ülkenin kurucusu olarak konumlandırılan Nazarbayev'in başkent Astana dâhil ülke çapında çok sayıda heykeli dikildi. Bunlar dışında, Kazak mitleri çerçevesinde çok sayıda anıt ve yapı Kazakistan'da inşa edilmiştir. Bunlar arasında özellikle Astana'da inşa edilen *Bozkurt* ve *Bayterek* anıtları oldukça dikkat çekicidir (Kaya, 2012, s.369-372; Mkrtychyan, 2013, s.234-236; Manassova, Zholdubayeva, Mukhanbet, Bolyssova ve Altybassarova, 2016, 4-9; Sholk, 2012, s.204).

Kazakistan'da ulus inşası kapsamındaki bir diğer politika, benzer süreçlerden geçen çoğu ülkede olduğu gibi, isim değişiklikleridir. Ulus inşası sürecinde şehir, dağ, ırmak adlarından sokak, cadde adlarına kadar çeşitli unsurların adlarının değiştirilmesi oldukça sık karşılaşılan bir uygulamadır. Geçmişin etkilerinden kurtulabilmek için Kazakistan'da Sovyetler dönemini anımsatan bazı şehir, dağ, ırmak, cadde ve sokak adlarının Kazak tarihi ve kültürüne dair adlarla değiştirilmesi yoluna gidildi. Bu isim değişiklikleri Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından da desteklenmiş, bir kısmı kendisi tarafından ortaya atılmıştır (Burkhanov, 2017, s. 10; Beachain ve Kevlihan, 2011, s.7). Ad değişiklikleri konusunda

faaliyet göstermek üzere “Devlet Onomastik Komitesi” kuruldu ve bu alanda öneriler sunmaya başladı (Boranbayeva, 2004, s.37).

Kazakistan’ın bağımsızlığının ardından başkent in güneyde yer alan Almatı’dan kuzeydeki Astana’ya taşınması da ulus inşası kapsamında değerlendirilmesi gereken olaylardan biridir. Başkent in bir şehirden diğerine taşınması Kazakistan’a özgü değildir, Brezilya, Pakistan, Almanya, Malezya dahil çok sayıda ülkede bunun örneği yaşanmıştır (Dinç, 2010, s.115). Kazakistan başkenti, parlamentonun 1994’te aldığı bir kararla Aralık 1997’de Akmola’ya taşınmış ve Mayıs 1998’de şehrin adı Astana olarak değiştirilmiştir. Başkent in taşınması Kazak yöneticiler tarafından çeşitli nedenlere dayandırılmıştır. Bu sebepler arasında Almatı’nın deprem riski yüksek olan bir bölgede olması en önemli sebep olarak sunulmuştur. Yöneticilerin ön plana çıkardığı bu sebeplerden ziyade böyle bir kararın ardında yatan en önemli sebeplerden birinin ülkenin endüstrileşmiş kuzey kesiminin yoğunluklu olarak Kazak olmayan nüfusa sahip olmasıdır. Başkent in Astana’ya taşınmasıyla birlikte bölgenin nüfus yapısının Kazakların lehine daha kolay bir biçimde değiştirilmesinin de önü açılmış olacak, böylece ayrılıkçı hareketlerin gelişiminin önü alınarak ülkenin toprak bütünlüğü güvence altına alınmış olacaktır. Bunun yanı sıra, endüstrileşmiş bölgelerde Kazak nüfusunun arttırılmasıyla daha çok tarım sektöründe çalışan Kazakların sanayi sektöründeki işgücündeki paylarının arttırılmasının önü açılmış olacaktır (Cohen, 2008, s.28; Dave, 2004, s.445-446; Dinç, 2010, s.113-114; Schatz, 2003, s.1-17; Scriven, 2013, s.35).

Astana’nın başkent olarak ilanından günümüze kadar geçen süreçte bölgenin nüfus yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bölgede Kazak olmayan topluluklar 1997 öncesinde nüfusun çoğunluğunu oluştururken, bu tarihten itibaren nüfus yapısı Kazaklar lehine değişmeye başlamıştır. Ayrıca, başkent in taşınmasıyla paralel olarak gerçekleştirilen bölge sınır değişiklikleri sonucunda Kazakların azınlıkta olduğu bölge kalmamış oldu. Böylece Kazakistan’ın kuzeyinde herhangi bir bölgedeki muhtemel bir ayrılıkçı hareketin destek bulabileceği nüfus yapısı ortadan kaldırılarak ülkenin toprak bütünlüğü pekiştirilmeye çalışıldı (Cohen, 2008, s.28-29; Mkrtyan, 2013, s.230-231; Scriven, 2013, s.52). Nüfus yapısında Kazaklar lehine yaşanan değişime rağmen Kazakistan yönetimi ülkenin kuzeyinin “Orta Asya’nın tek büyük Slav yerleşim bölgesi”

olduğu gerçeğinden (Zardykhan, 2016, s.17-18) hareketle bölgede ortaya çıkması muhtemel ayrılıkçı hareketleri yakından takip etmeyi sürdürmüştür. Mart 2014'te Rusya'nın Kırım ilhak etmesinin ardından ülkenin kuzey bölgelerine başka ülkelerden gelen Kazakların yerleştirilmesi kararı süratle hayata geçirildi (Dukeyev, 2017, s.6). Bu önlemlere ilave olarak, Kazak yönetimi, bölgesel otonomi ve en nihayetinde bazı bölgelerin ülkeden ayrılmasına yol açabileceği için ülkede federal bir sistem oluşturulmasına net biçimde karşı çıkmıştır (Fierman, 2005, s.411)

Kazakistan açısından yeni başkent, yukarıda üzerinde durulan çeşitli etkenlere ilave olarak, ülkenin bağımsızlığının, geçirdiği dönüşümün sembolü olması açısından da önemlidir (Koch, 2013, s.46; Manassova vd. 2016, s.1-9; Schatz, 2003, s.19). Söz konusu sembolik önem nedeniyle çok büyük harcamalar yapılarak yeni başkent Kazaklık sembolleri ile donatılması yönünde büyük çaba harcanmıştır (Sholk, 2012, s.204-208; Kuzio, 2002, s.258). Gerek Kazakistan hakkında uluslararası düzeyde pozitif bir izlenim oluşturulması (Marat, 2009, s.1130-1131), gerekse ülkenin yeni başkent bilirliliğinin artırılması yönünde faaliyetler yürütüldü. Bu kapsamda "Astana Profesyonel Bisiklet Takımı" kurularak uluslararası alanda başarılar kazanabilmesi için büyük maddi kaynaklar ayrıldı (Koch, 2013, s.42-46).

Ulus İnşasında Kazakistan'ın Avantaj ve Dezavantajları

Kazakistan bağımsızlığını kazanmasından bugüne kadar geçen süreçte ulus inşası anlamında önemli aşamalar kaydetmiştir. Bu bağlamda ülke nüfusu içerisinde ulus inşasının merkezine konumlandırılan Kazak nüfusunun oranının önemli oranda yükseldiği görülmüştür. Ülkedeki nüfus trendleri dikkate alınarak yapılan tahminler 2050'de nüfusun % 80'ininden fazlasının Kazaklardan oluşacağı yönündedir. Nüfusun farklı gruplar arasındaki dağılımında şu ana kadar meydana gelen değişiklikler Kazak yöneticilerin nüfus konusundaki kaygılarını önemli oranda gidermiştir. İç ve dış göçler sonucu oransal olarak Kazak nüfusunun yükselişi ve ülkedeki Rus nüfusunun azalması bu sonucu doğurmuştur. Ancak bu durum nüfus konusundaki kaygıların tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Ülkede halen 4 milyona yakın Rus yaşamaktadır ki bunlar nüfusun beşte birinden daha yüksek bir orana teka-

bül etmektedir. Sayısal olarak Rus nüfusun büyüklüğünden ziyade Kazakistan açısından esas problem Rusya'nın Kazakistan'daki Rusları gerekçe göstererek doğrudan veya dolaylı yollarla müdahalede bulunma ihtimalidir. Tanınmış bazı Rus şahsiyetlerin Kazakistan'ın kuzey kısımlarının Rusya'ya bağlanması gerektiğine dair söylemleri ve özellikle Kazakistan'ın kuzey kesimlerinde yaşayan Rusların özellikle 1991'deki bağımsızlık ilanının akabinde "Slav Birliği Hareketi" ve benzeri örgütlenmeler oluşturarak gösteriler dahil çeşitli etkinlikler gerçekleştirmeleri Kazak yöneticileri ülkedeki ayrılıkçı hareketleri yakından gözetim altına almaya sevk etmiştir (Dinç, 2010, s.118-119; Schatz, 2003, s.17). Bir yandan ülkede ayrılıkçı faaliyet gösteren grup üyeleri çeşitli cezalara çarptırılırken (Scriven, 2013, s.35), bir yandan da Kazak olmayanların hakları anayasa ile güvence altına alındı. Kazakistan'da yaşayan Ruslar arasında ayrılıkçı hareketler, ülkedeki Rus nüfusunun giderek azalması ve ayrılıkçı hareketleri destekleme konusunda Rusya'dan bir destek gelmemesi sonucu oldukça zayıfladı (Dinç, 2010, s.117). Kazakistan'da yaşamlarını sürdürmeyi seçen Ruslar, genel itibariyle, yıllar içinde siyasetten uzak durmaya dönük bir tavır benimsediler (Peyrouse, 2007, s.498). Buna karşın, Kazak yöneticiler ulus inşası yönünde adımlar atarken sürekli olarak Rusya'yı karşılama alacak politikalar geliştirmeme konusunda özen göstermişlerdir (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.8; Çetin, 2014, s.24).

Kazakistan'ın kuruluşundan beridir devlet başkanlığını devam ettirmekte olan Nursultan Nazarbayev, ulus inşasına dönük politikaların baş mimarı konumundadır. Sovyetler Birliği dönemindeki siyasi geçmişinden de faydalanarak Rusya ile iyi ilişkiler sürdürürken bir yandan da ulus inşası yönünde adımlar atılmasını sağlayan Nazarbayev bu dengeyi devam ettirmede oldukça başarılı olmuştur. Kazakistan devlet kurumları değil şahsen Nazarbayev Kazakistan'daki farklı etnik gruplar arasındaki barışın ve ülke içi istikrarın garantörü olarak görülmektedir. Kazakistan'ın geleceği açısından ülke için istikrar ve barışın Nazarbayev sonrasında korunup korunamayacağı belirsizliğini koruyan en kritik sorulardan biridir (Jarosiewicz, 2016, s.12-13).

Kazakistan'ın kurucu lideri ve ilk devlet başkanı olan 78 yaşındaki Nazarbayev Kazakistan'ı kendi vizyonu çerçevesinde şekillendirmiş ve önemli bir aşamaya getirmiştir. Nazarbayev'in 2019'da devlet başkanlığına yeniden aday olup olmayacağı, olursa yaşı nedeniyle daha ne kadar

sürdürebileceği bilinmemektedir (The World Factbook, 2018). Şu ana kadar Nazarbayev'in yerine geçebilecek herhangi bir kişi Kazakistan siyasetinde ön plana çıkmış değildir (IHS Markit, 2018). Bu konudaki belirsizlik, Nazarbayev sonrası döneme geçişin sancılı olması ihtimalini akılda tutmayı gerektirmektedir. Muhtemel sancuların asgari seviyelerde tutulabilmesi için devlet kurumlarının güçlendirilmesi ve devlete olan halk desteğinin artırılmasına dönük reformlara ihtiyaç görünmektedir (Jarosiewicz, 2016, s.30-43). Buna ilave olarak, Nazarbayev'in yerine gelecek yeni devlet başkanının, ülkenin şu ana kadarki başarısında kilit rolü oynayan, bir yandan Rusya ile iyi ilişkiler sürdürülmesi, bir yandan ulus inşası politikalarının devam ettirilmesi, bir yandan da uluslararası alanda diğer ülke ve kuruluşlarla iyi ilişkilerin devam ettirilmesi konularında başarıyı devam ettirmesi zorunlu görünmektedir. Ülkenin nüfus yapısını dikkate almadan hayata geçirecek politikalar ülkenin geleceğine dair ciddi sonuçlar doğurma ihtimalini barındırmaktadır.

Kazakistan'da zaman zaman farklı sebeplerden şiddet olayları ortaya çıkabilmektedir. Yakın geçmişte en önemli olay Kazakistan'ın batı kesiminde yer alan zengin petrol yataklarına sahip Zhanaozen adlı küçük bir şehirde yaşanmıştır. Petrol işçilerinin ilkbaharda başlayan grevlerine 16 Aralık 2011'de güvenlik güçlerinin ateş açarak müdahale etmesi sonucu ondan fazla işçi hayatını kaybetti. Bu olaylardan kimileri Özbekistan ve Türkmenistan'dan Kazakistan'a gelip yerleşen *oralman*ları sorumlu tutarken, olaylar hükümetin göç politikasını gözden geçirmesine neden oldu. Zhanaozen'deki olaylar hükümetin *oralman*ların ihtiyacını karşılama ve yerel topluluklarla entegrasyonlarını sağlama konularında yetersizliğini ortaya koydu (Oka, 2013, s. 5-9; Jarosiewicz, 2016, s.24-26; Scriven, 2013, s.37-38). Bu olaylar dışında Kazakistan'da az da olsa zaman zaman etnik unsurların ön plana çıktığı şiddet olayları görülebilmektedir. 2007'de Almatı'da Çeçenlerin gösterileri ve 2015'te güney Kazakistan'da Taciklerle Kazaklar arasındaki olaylar bunlara örnek olarak verilebilir. Bu ve benzeri olayların yaygınlaşmadan çözüme kavuşturulması, ülkenin hassas nüfus yapısı dikkate alındığında toprak bütünlüğünün zarar görmemesi açısından son derece önemlidir. Kazak yöneticiler bu tür olayların çok fazla büyümeden önlenmesi, İslami radikal hareketlerin ve ayrılıkçı etnik oluşumların güçlenmesinin önlenmesi konularında oldukça başarılı bir performans ortaya koymuş görünmektedir. Nazar-

bayev sonrası dönemde bu tür konularda aynı başarılı performansın gösterilmesi Kazakistan'ın gelecekteki durumunu belirleyecektir (Jarosiewicz, 2016, s.16-20).

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan'ın izlediği dış politika ülkenin geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Uluslararası sistemin en güçlü aktörleri arasında yer alan Rusya ve Çin'e komşu olan Kazakistan ortaya koyduğu dış politikada bu iki ülkeyi karşısına almadan Batı, güneydoğu Asya, Basra Körfezi'nde yer alan ülkeler, Türkiye ve daha birçok ülke ile ilişkileri geliştirmeye dönük bir yaklaşım benimsemiştir. Bu konuda önemli mesafe kaydetmeyi başaran Kazakistan, uluslararası alanda edindiği itibar sonucu 2016 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyeliğine seçilen ilk Orta Asya devleti olmayı başarmıştır (Foreign Affairs, 2018). Özellikle Rusya ile iyi ilişkilere, hem üzerinde ayrıntılı biçimde durulan siyasi nedenler hem de bu ülke ile ekonomik bağlar nedeniyle büyük önem veren Kazakistan dış politika kararlarında bu hususa son derece önem verdiği gözlenmiştir. Kazakistan'ın çoğu uluslararası meselede takındığı tutumda bu yaklaşım bariz biçimde görülebilmektedir. Örneğin Kırım işgal edilmesi ve Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi olaylarında Kazakistan Rusya'nın söylemlerini destekleme yoluna gitmiştir (Jarosiewicz, 2016, s.26-48).

Kazakistan'ın ekonomi alanında şu ana kadarki başarılarını devam ettirebilmesi de ülkenin ulus inşası alanındaki geleceğinde doğrudan rol oynayacak niteliktedir. Zengin petrol ve gaz yataklarına sahip ülke bunlara ilave olarak uranyum, kömür ve çeşitli madenler açısından da oldukça önemli kaynaklara sahiptir (Cohen, 2008, s.11). Bu doğal kaynaklarını başarılı bir biçimde kullanan, ekonomik alanda liberal politikaları hayata geçiren Kazak yönetimi şu ana kadar ülkeye yabancı yatırımcıları çekmeyi başarmıştır. Bunun sonucu ülke ekonomisi 2004 ile 2014 yılları arasında yıllık ortalama % 7.2 büyümeye kaydetmiştir. Bu başarılarla karşılık ekonomik gücün ülkede devlet ve belli bir gruptan oluşan işadamlarının yoğunlaşması ülke ekonomisinin geleceği açısından ihtiyatlı davranmayı zorunlu kılmaktadır. 2015 yılında petrol fiyatlarının düşmesi Kazakistan ekonomisinde önemli problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve ekonomi alanında birtakım reformların yapılmasını zorunlu hale getirmiştir (Jarosiewicz, 2016). Şu ana kadar ulus inşası alanında

elde edilen başarılar, özellikle eğitim ve kültür alanında kısa sürede gösterilen aşamalar bu alanlara yeterli ekonomik kaynakların tahsis edilmesiyle mümkün olabilmiştir. Ülke ekonomisi büyük oranda sahip olunan doğal kaynakların ihracatından sağlanan bağlıdır. Bu durum, dikkat edilmezse, ülke ekonomilerinin sadece belli sektörlerle dayanmasından kaynaklanan ve "Hollanda hastalığı" olarak bilinen durumun Kazakistan'da da ortaya çıkmasına yol açabilir (Laruelle, 2016, s.ix).

Sonuç

Ülke nüfusunun etnisite, din, dil ve kültür açılarından bölünmüşlüğünden kaynaklanan dezavantajlara rağmen bağımsızlığın elde edilmesiyle birlikte ulus inşası alanında politikaların hayata geçirilmeye başlandığı Kazakistan'da, çalışmada farklı yönleriyle ortaya konulduğu gibi, önemli aşamalar kaydedilmiştir. Benimsenen göç ve vatandaşlık politikaları ve bu konuda geliştirilen programların da etkisiyle, Kazakistan'da Kazaklar şu anda ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturur duruma gelmiştir. Buna ilave olarak, yapılan çalışmalar nüfus içerisinde hem oransal hem de sayısal anlamda Kazaklar lehine bu değişimin devam edeceğini öngörmektedir. Dil konusundaki politikalar da, bağımsızlık öncesi Kazakçanın giderek zayıflama trendini tersine çevirmeyi başarmış, kamusal alanda Kazakçanın kullanımı yaygınlaştırılırken eğitimde de Kazakçanın ağırlığı giderek arttırılmış, medyada Kazakça yayınların önemli bir yer tutması sağlanmıştır. Kazakistan'da Rus/Sovyet geçmişinin etkilerinin azaltılması ve ulusal kimliğin ön plana çıkarılabilmesi için isim değişikliklerine gidilmiş, bağımsızlık öncesi dönemden kalan heykel, anıt, semboller Kazakistan'a dair unsurlarla değiştirilmiştir. Bağımsızlığın ve ulusal kimliğin en önemli sembollerinden biri olarak başkent Astana'ya çeşitli alanlarda yatırımlar yapılmış, yeni başkentte Kazak kimliğini yansıtacak yapıların inşa edilmesi yönünde büyük çaba harcanmıştır. Şüphesiz, tüm bu faaliyetlerin kısa sürelerde gerçekleştirilebilmesi ve bunlardan kaynaklanan harcamaların finansmanı ülke ekonomisinin gerekli kaynakları yaratabilmesiyle mümkün olabilmiştir.

Kazakistan'da şu ana kadar ulus inşası alanında sürdürülen politikalar çok sayıda faktör ve farklı alanlardaki dengeler gözetilerek şekillenmiştir. Geliştirilen politikaların merkezine Kazaklık unsuru oturtul-

mak suretiyle Kazak dil, tarih ve kültürünün geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmış ve bu alanlarda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Bunlar yapılırken, hem ülke nüfusunun yapısı hem de Rusya başta olmak üzere dış faktörler nedeniyle, uzlaşmacı, sorunları ortak paydalar oluşturmaya çalışmak suretiyle çözüme kavuşturmaya çalışan bir anlayış benimsenmiştir. Tüm bu politikaların şekillendirilmesinde ve büyük krizler çıkmadan önemli aşamalar kaydedilmesinde Nursultan Nazarbayev'in liderliği önemli rol oynamıştır. Kazakistan'da ulus inşası konusunda yaşanan dönüşüm, yerleşik ve güçlü bir sistemin ürünü olmaktan ziyade bir kişinin neredeyse tek başına belirleyici olduğu bir yapıyı yansıtır görünmektedir ki böylesine bir yapının olduğu bir ortamda, o kişinin olmadığı döneme dair belirsizlikler de ister istemez ciddi riskleri beraberinde getirecektir. Bu nedenle, ulus inşası politikaları açısından Nazarbayev sonrası döneme geçişin problemsiz gerçekleştirilebilmesi son derece önem arz etmektedir. Kazakistan üzerine çalışanların da belirttiği gibi, Nazarbayev sonrası Kazakistan'ın Tito sonrası Yugoslavya'ya benzeyeceğini söylemek pek olası değildir (Beachain ve Kevlihan, 2011, s.14). Ancak, Kazakistan'ın gerçeklerini dikkate almayan bir anlayışın iktidara gelmesi ulus inşası alanındaki başarıları sekteye uğrattığı ülkenin ciddi problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Bu nedenle, Kazakistan'ın ulus inşası alanındaki geleceği, bağımsızlıkla birlikte geliştirilen politikaların sürdürülmesine ve bu konuda ülkenin nüfus çeşitliliğinden kaynaklanan hassasiyetlerin gözetilmesi yönünde şu ana kadar benimsenen genel tutumun devam ettirilmesine bağlı görünmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Change and Transformation in Kazakhstan: A New
"Success" of Nationalization?**

*

Levent Duman

Adana Science and Technology University

When the Soviet Union disintegrated, 15 new states gained their independence. Among those 15 states, Kazakhstan was the last state to declare its independence and that was no coincidence. Just before declaring its independence, Kazakhstan was a country where Kazakhs were constituting less than half of the population. As a result of population and migration policies which started with Russian domination in the region and lasted during the Soviet Era, millions of Kazakhs migrated from Kazakhstan to other countries while millions from various ethnic origins, mostly Russian, were settled in Kazakhstan. After gaining its independence at the end of 1991, Kazakhstan put into effect a series of policies for the purpose of nationalization. Those policies whose effects can be observed on lives of people living in Kazakhstan in various areas including culture, art, education, politics and economics are essentially have the objective of creating a new society. While creating a new society, Kazakh leaders had to take both domestic and international issues into consideration. At national level, although considerable amount of non-Kazakh population migrated from Kazakhstan after 1991, the country continues to harbor a large Russian population in addition to people from various ethnicities. While improving its relations with other states at international level, due to historical ties and realities of existing geography, Kazakhstan needs to take into consideration its relations with Russia.

Immediately after gaining their independence, Kazakh leaders initiated policies to empower Kazakhness of the country. Among various policies implemented for that end, new language policies aimed at strengthening Kazakh language which was neglected during the Soviet era. Education in Kazakh language was gradually increased, new regulations

were implemented to increase TV and radio programs in Kazakh language. As a part of strengthening Kazakh language, recently, President Nursultan Nazarbayev declared a new plan to replace Cyrillic alphabet with Latin alphabet within coming few years. It seems obvious that, such a change in alphabet will serve in ending Russian language's long lasting domination in Kazakhstan. In addition to measures related to language, Kazakh leaders also initiated new history studies as a part of nation building process. Studies concerning Kazakh history were sponsored by the state and new history books were written which emphasize greatness of the Kazakh past. New history text books were written for students in Kazakhstan. At the same time, like many other states going through nationalization process, non-Kazakh geographical names were replaced with Kazakh ones, statues and monuments of Soviet past were destroyed and Kazakh status and monuments were built in their place. As an important part of nation building, the capital of the country was moved from Almaty to Astana. The new capital was built as a symbol of Kazakh independence and city was planned to reflect Kazakh culture and history. In order to increase ratio of Kazakhs within the country's population, Kazakhs living in other countries were encouraged to migrate to Kazakhstan. Without alienating non-Kazakh population of the country, Kazakh leaders developed various policies to convince Kazakhs living in other countries to return to their historical homeland.

Almost thirty years after independence, it is still too early to come up with a definite conclusion about whether nationalization polices of Kazakhstan are "successful" or not. For sure Kazakhstan has achieved significant gains in the process of nationalization. Ratio of Kazakhs within the population has increased significantly since the independence. At the current situation Kazakhs form the majority of the population and it is estimated that the change in favor of Kazakhs will continue in the future. Kazakh language is not in retreat anymore, it is widely used in the country. For a large part, Kazakhstan has been transformed into a country where names, statues, monuments, buildings related to Kazakhness can be observed in every part of country. Kazakhstan's rich natural resources have provided financial sources needed during that process. In addition to financial sources of the country, political leadership has played a vital role in nationalization of Kazakhstan. The current president of Kazakh-

stan, Nursultan Nazarbayev has been undisputed leader of the country since the independence. As a former Soviet Union politician, Nazarbayev has been able to establish a balance Russia's pressure while carrying out nationalization policies. For sure, so far existence of Nazarbayev as a leader has been advantage for Kazakhstan in implementation of nationalization policies without facing big crises. However, Nazarbayev is 78 years old now and no candidate has emerged in Kazakh politics so far to replace him. Due to his old age, it will not be wrong to say that Nazarbayev's years in power are coming to an end. A smooth transition to post-Nazarbayev period is a big challenge for Kazakhstan. Future of Kazakhstan is largely depends on sustaining policies initiated immediately after the independence.

Kaynakça / References

- Aitymbetov, N., Toktarov, E. ve Ormakhanova, Y. (2015). Nation-building in Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani identities controversy. *Bilig*, 74, 01-20.
- Aksholakova, A. ve Ismailova, N. (2013). The language policy of Kazakhstan and the state language in government service. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 93, 1580-1586.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Beachain, D. O. ve Kevlihan, R. (2011). State-building, identity and nationalism in Kazakhstan: Some preliminary thoughts. *Working Papers in International Studies*, Centre for International Studies, Dublin City University, No.1.
- Bingöl, Y. (2004). Nationalism and democracy in post-communist central Asia. *Asian Ethnicity* 5 (1), 43-60.
- Boranbayeva, G. S. (2004). SSCB dönemi ve bağımsızlık sonrası Kazakistan Cumhuriyeti'nde Kazak dilinin genel durumu. *Modern Türklik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-41.
- Bowyer, A. C. (2008). Parliament and political parties in Kazakhstan. *Silk Road Paper*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.

- Buck, K. (2015). Limitations to the nationalising state: The case of Kazakhstan. K. Cordell ve K. Jajecznik (Ed.). *The Transformation of Nationalism in Central and Eastern Europe: Ideas and Structures* in (s.189-209). Warsaw: The Faculty of Journalism and Political Science University of Warsaw.
- Burkhanov, A. (2017). Kazakhstan 's national identity - building policy: Soviet legacy, state efforts, and societal reactions. *Cornell International Law Journal*, 50(1), 1-14.
- Carlson, C. F. (2015). Nation-building in central Asia through language legislation. *MANAS Journal of Social Studies* 4(4), 22-30.
- Cohen, A. (2008). *Kazakhstan: The road to independence /energy policy and the birth of a Nation*. Washington, D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Çetin, S. (2014). *Kazakistan ulus inşa sürecinde Türk dilli toplulukların karşılaştırmalı olarak diaspora ilişkileri*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, Türkiye.
- Dave, B. (2004). Entitlement through numbers: Nationality and language categories in the first post-Soviet census of Kazakhstan. *Nations and Nationalism*, 10(4), 439-459.
- Dinç, D. (2010). *Nationality policies in Post-Soviet Kazakhstan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Diener, A. C. (2005). Kazakhstan's kin state diaspora: Settlement planning and teh oralman dilemma. *Europe-Asia Studies*, 57(2), 327-348.
- Dukeyev, B. (2017). Ethnic return migration in Kazakhstan: Shifting state dynamics, changing media discourses. *Central Asia Program Papers*, 183, 1-11.
- Fedorenko, V. (2012). Central asia: From ethnic to civic nationalism. *Rethink Paper*, Washington DC: Rethink Institute.
- Fierman, W. (2005). Kazakh language and prospects for its role in Kazakh "Groupness". *Ab Imperio*, 2, 393-423.
- Foreign Affairs (2018). *Kazakhstan and the world*. 97(5), 4.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk*. 2.Basım. (B. Ersanlı ve G. G. Özdoğan, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

- Gürbüz, M. ve Karabulut, M. (2009). SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkelerde sosyo-ekonomik benzerlik analizi. *Bilig*, 50, 31-50.
- Hakim, M. (2009). Kazakistan'daki tarih anlayışı ve uluslararası boyutları. *Bilig*, 50, 51-64.
- Hale, H. E. (2009). Cause without a Rebel: Kazakhstan's Unionist Nationalism in the USSR and CIS. *Nationalities Papers*, 37(1), 1-32.
- Hippler, J. (2005). Violent conflicts, conflict prevention and nation-building – terminology and political concepts. J. Hippler (Der.) *Nation-building: A Key Concept for Peaceful Conflict Transformation?* in (3-14) (B. Stone, Çev.). London: Pluto Press..
- Hobsbawm, E. J. (2006). *1780'den Günümüze milletler ve milliyetçilik: "Program, Mit, Gerçeklik"*. 3.Basım. (O. Akinhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- IHS Markit (20.09.2018). Country Reports –Kazakhstan. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=ef2a21de-788a-4f55-885c-94412a8fd23b%40pdc-v-sessmgr05> (Erişim Tarihi: 21.11.2018).
- Jarosiewicz, A. (2016). Perestroika – The Nazarbayev Way: Crisis and Reforms in Kazakhstan. *Point of View*, 58, 1-53.
- Kaya, A. (2012). SSCB sonrası coğrafyada ulus inşa süreci: Kazakistan örneği. *Alternatif Politika*, 4(3), 354-378.
- Kesici, Ö. (2011). The dilemma in the nation-building process: The Kazakh or Kazakhstani nation? *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 10(1), 31-58.
- Kissane, C. (2005). History education in transit: Where to for Kazakhstan? *Comparative Education*, 41(1), 45-69.
- Koch, N. (2013). Sport and soft authoritarian nation-building. *Political Geography*, 32, 42-51
- Kuşçu, I. (2014). Ethnic return migration and public debate: The case of Kazakhstan. *International Migration*, 52(2), 178-197.
- Kuzio, T. (2002). History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space. *Nationalities Papers*, 30(2), 241-264.
- Laruelle, M. (2016). Introduction. M. Laruelle (Der.), *Kazakhstan in the Making: Legitimacy, Symbols, and Social Changes* içinde (s.ix-xvi). Lanham: Lexington Books.

- Manassova, M. M. Zholdubayeva, A. K., Mukhanbet, A. A., Bolysova, K. M. ve Altybassarova, M. A. (2016). The architectural images of capital city in the context of the national independence of Kazakhstan. *Global Media Journal*, 10(3), 1-9.
- Marat, E. (2009). Nation branding in central Asia: A new campaign to present ideas about the state and the nation. *Europe-Asia Studies*, 61(7), 1123-1136.
- Massansalvador, F. S. (2010). The process of nation building in central Asia and its relationship to Russia's regional influence. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 10(5), 1-13.
- Matuszkiewicz, R. (2010). The language issue in Kazakhstan – institutionalizing new ethnic relations after independence. *Economic and Environmental Studies*, 10(2), 211-227.
- Melich, J. ve Adibayeva, A. (2013). Nation-building and cultural policy in Kazakhstan. *European Scientific Journal*, 2, 265-279.
- Mkrtchyan, Narek (2013). Astana: A new post-Soviet Text. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(21): 229-236.
- Mkrtchyan, N. (2014). The notion of 'Kazakhness' behind the symbolic nation-building of Kazakhstan. *CEU Political Science Journal*, 9(1-2), 16-38.
- Mun, O. (2015). *(Re)constructing citizens through citizenship education in Kazakhstan*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Central European University, Budapest, Hungary.
- Narottum, S. K. (2006). Politics of nation-building and state-formation in Kazakhstan. *Pakistan Horizon*, 59(2), 49-71.
- Norman, W. (2006). *Negotiating nationalism: Nation-building, federalism, and secession in the multinational state*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Callaghan, L. (2004-2005). War of words: Language policy in post independence Kazakhstan. *Nebula*, 1 (3), 197-216.
- Oka, N. (2013). A note on ethnic return migration policy in Kazakhstan: changing priorities and a growing dilemma. *IDE Discussion Paper* 394, 1-13.

- Oktay, E. Y. (2009). SSCB sonrası kazakistan'ın sosyal ve ekonomik boyutlarıyla göç durumu, *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi (22-24 Ekim 2008 Bişkek / Kırgızistan) Kongre Kitabı*. Kocaeli. 409-428.
- Özkırmılı, U. (2000). *Theories of nationalism: A critical introduction*. New York: Palgrave.
- Peyrouse, S. (2007). Nationhood and the minority question in central Asia: The Russians in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies*, 59 (3), 481-501.
- Pianciola, N. (2001). The collectivization famine in Kazakhstan, 1931-1933. *Harvard Ukrainian Studies*, 25 (3/4), 237-251.
- Schatz, E. (2003). When capital cities move: The political geography of nation and state building. *Kellogg Institute Working Paper*, 303, 1-26.
- Scriven, A. M. (2013). Top-down nationalism in post-Soviet Kazakhstan. *Geography Masters Research Papers*. Portland State University.
- Sholk, D. (2012). Kazakhstan's new capital: Its importance and implications. *Georgetown Journal of International Affairs*, 13 (2), 203-210.
- Sinnott, P. (2003). Population politics in Kazakhstan. *Journal of International Affairs*, 56 (2), 103-105.
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. London: Penguin Books.
- Sputnik (27.10.2017). Kazakistan cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, latin harflerinin kullanıldığı yeni Kazak alfabesini onayladı. <https://tr.sputniknews.com/asya/201710271030775280-kazakistan-latin-alfabesi/> (Erişim Tarihi: 19.04.2018).
- Sultangaliyeva, A. (2016). Kazakhstan and its neighbors: opportunities and limitations. *The Institute of World Economics and Politics (IWEP) under the Foundation of the First President of the Republic of Kazakhstan – The Leader of the Nation*. Working Paper.
- The World Factbook* (2018). Kazakhstan. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html> (Erişim Tarihi: 17.04.2018).
- Türk Cumhuriyetleri Anayasaları* (2014). Kazakistan cumhuriyeti anayasası. Ankara: TÜRKPA Yayınları: 4. 59-97.
- Wikipedi* (2018). Kazakistan. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan> (Erişim Tarihi: 9.04. 2018).

- Wakizaka, K. (2014). Orta Asya'da devlet inşası ve devlet- diaspora ilişkileri: Kazaklar ve Özbekler örneği. III. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı III*. İstanbul: İlem. 109-122.
- Wimmer, A. (2004). *Nationalist exclusion and ethnic conflict: Shadows of modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zardykhan, Z. (2016). Ethnic Kazakh repatriation and Kazakh nation-building: The awaited savior or the prodigal son? *REGION: Regional Studies of Russia, Eastern Europe, and Central Asia*, 5 (1), 17-34.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Duman, L. (2019). Kazakistan'da değişim ve dönüşüm: Yeni bir uluslaştırma "Başarısı" mı? *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1993-2026. DOI: 10.26466/opus.511891

Yüz İfadelerindeki Duygular: Derleme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.514880

*

Ahmet Metin*

* Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kayseri / Türkiye

E-Posta: ametin@erciyes.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6519-2523](https://orcid.org/0000-0001-6519-2523)

Öz

Duygu, özellikle son dönemlerde psikoloji biliminin odaklandığı konulardan birisi olmuştur. Duygu ilk olarak yüz bölgesinde ortaya çıkmaktadır dolayısıyla yüz ifadeleri duyguların tanınmasına aracılık etmektedir. Bu çalışmanın amacı ulusal alanyazında sınırlı olan yüz ifadelerindeki duygular konusunun ele alınmasıdır. Bu çerçevede uluslararası çalışmalar kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiştir. İnsan yaşamında önemli bir yeri olan duygular ve yüz ifadeleri 1824 yılından beri alanyazında yer edinmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda yüz ifadelerindeki duyguların tüm insanlar tarafından benzer şekilde görüldüğü anlaşılmıştır. Dolayısıyla yüz ifadelerindeki duyguların evrenselliğine ilişkin yapılan araştırmalar incelenmiştir. Öte yandan yüz ifadelerindeki duyguların farklı kültürlerden nasıl etkilendiği de ele alınmıştır. Yüz ifadelerinin tanınmasını etkileyen çevresel faktörler ise bir başka ele alınan konu olmuştur. Hayatın hemen hemen her alanında olan duygu ifadelerinin doğası, bu makalede ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Ayrıca yüz ifadelerine ilişkin yapılan araştırmaların yönetsel farklılıkları sunulmuştur. Bu derleme çalışmasıyla alanyazında önemli bir boşluğun doldurulacağı düşünülmektedir. Bu alana ilişkin çalışma yapacak araştırmacılara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Duygular, yüz ifadeleri, evrensellik.*

Emotions in Facial Expression: Review

*

Abstract

Emotion, especially in recent years, has been one of the subjects focused on the science of psychology. Emotion first appears in the facial region, therefore facial expressions mediate the recognition of emotions. The purpose of this study is reviewed the issue of emotions in facial expressions limited to national literature. Within this framework, international studies have been comprehensively reviewed. Emotions and facial expressions have an important in human life since 1824. As a result of the researches, it was understood that the emotions in facial expressions were similar to all people. Hence, researches on the universality of emotions in facial expressions were examined. On the other hand, the effects of facial expressions on different cultures were also examined. Environmental factors influencing the recognition of facial expressions have been the subject of another. The nature of emotion expressions in almost every aspect of life has been discussed in detail in this paper. In addition to methodological differences of facial expressions are presented. It is thought that this review will fill an important gap in the literature. It is thought that it will shed light on the researchers who will work on this field.

Keywords: *Emotions, facial expressions, universality.*

Giriş

Yüzyıllardır insan doğası anlaşılmaya çalışılmaktadır. 1800'lü yılların sonlarında kurulan ilk psikoloji laboratuvarı ile insan doğası sistematik yöntemlerle araştırılmaya başlanmıştır (Harper, 1950). Psikoloji üzerine yapılan çalışmaların hız kazanması ise şüphesiz Freud'un (1912, 1920) çalışmalarıyla başlamıştır. İnsanlık tarihinden Freud'un çalışmalarına kadar uzanan sürede insanın bilinçdışı tarafı bilinmemekteydi. Freud ile alanyazında bilinçdışı kavramı söz edilmeye başlanmış ve bu kavram üzerine yapılmış ve yapılmakta olan birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak bilinçdışı kavramının ölçülememesi bazı kuramcıların eleştirisine sebebiyet vermiştir. Davranışın ölçülmesiyle insan doğasına ilişkin yeni görüşler ortaya atılmıştır (Skinner, 1963). Aynı dönemlerde bilişsel oluşumun kökeni anlaşılmaya çalışılmış ve şema kavramı ileri sürülmüştür (Piaget, 1964). İnsan doğasının hem bilinçli hem de bilinçdışı dahilinde davranışsal ve bilişsel yönlerinin ele alınmasını takiben son dönemlerde duygu boyutunun vurgulanmaya başladığı görülmektedir (Ekman ve Friesen, 1971; Ekman ve Friesen, 1986; Ekman ve Friesen, 2003; Izard, 1977; Izard, 1991; Greenberg, 2006; Greenberg ve Safran, 1989; Gülbetekin, Bayraktar, Özkan, ve Özkan, 2017; Panksepp, 2004; Sloan, 2004; Tatar, Yargıç, Oflaz ve Büyükgök, 2015).

Duygular

Duygunun insan yaşamında ve güdülenmesinde önemli işlevleri vardır (Matsumoto, Frank ve Hwang, 2013). Örneğin, korku duygusu kişinin yaşamını devam ettirmesine aracılık edebilmekteyken; öfke duygusu ise kendiliğin korunmasını sağlamaktadır (Greenberg, 2011). Duygunun işlevlerinden birisi örnekle açıklanacak olursa, bireyin canına mal olacak bir durumda korku duygusu devreye girebilir ve bireyin kendisini daha güvenilir bir ortamda bulunmasına aracılık edebilir.

Alanyazında duygu kavramının çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Bir tanıma göre duygu "evrensel paylaşımlara, kültüre ve bireye özgü olaylara verilen ve ayırt edici özellikleri olan otomatik tepkiler"dir (Ekman ve Cordaro, 2011, s.364). Bu tanıma açmak gerekirse, öncelikle duygunun bir otomatik tepki olduğu belirtilmektedir. Burada otomatik tepki

ifadesiyle duygunun biyolojik kökenini vurgulanmaktadır. Özellikle nöronal süreçlerin saliseler içerisindeki işleyişi, duyguların otomatik yapısını ortaya koymaktadır. Tanım tekrar ele alındığında duygunun üç alana yönelik otomatik tepki olduğu belirtilmektedir: evrensel paylaşımlar, kültür ve bireye özgü olaylar. Evrensel paylaşımlarla ifade edilmek istenen, bizlerin birer insan olarak verdiğimiz ortak tepkilerdir. Örneğin, bir kişinin uçurumun kenarında düşmek üzereyken veya oldukça süratli bir otomobilin gelmesini takiben kişide oluşan tepkiler otomatiktir dolayısıyla da bedenimizde istem dışı değişimler oluşur. Bir başka deyişle, evrensel paylaşımlar, bütün insanların bir durum karşısında verdiği ortak tepkilerdir.

Tanımda belirtilen otomatik tepkilerden ikincisi, kültüre özgü olaylardır. Bi-yopsikososyal bir varlık olarak insanların kültürden etkilenmemesi düşünülemez. Her bireyin etkilendiği kültür ortamı vardır. Ülkemizden örnek verilecek olursa; Ege Bölgesi'ndeki kültür ile Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kültürün, Karadeniz Bölgesi'ndeki kültür ile de Akdeniz Bölgesi'ndeki kültürün birbirlerinden ayrılan yönleri bulunmaktadır. Kültürü etkileyen birçok faktör göz önünde bulundurulduğunda kültüre özgü verilen duygusal tepkiler daha iyi anlaşılabilir.

Belirtilen son tepki ise bireye özgü olaylara verilen otomatik tepkidir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere bireysel farklılıklara dikkat çekilmektedir. Örneğin, her bireyin kalıtsal özelliklerinden kaynaklanan bazı farklılıkları bulunmaktadır.

Duygu odaklı terapinin kurucusu olan Greenberg ise duyguya farklı açıdan yaklaşmaktadır. Duygunun daha çok sosyal yönlerini vurgulayarak farklı bir beyin olgusu olduğunu ileri sürmektedir. Bu ifade duygunun biyolojik temelini göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Nitekim Greenberg duygunun biyolojik ve nörokimyasal temellerinin olduğunu da belirtmektedir (Greenberg, 2015).

Genel olarak toparlanacak olursa, duygunun biyolojik ve nörolojik alt yapısının olduğu ve kendi içinde de bazı farklılıkların olduğu, biyopsikososyal bir varlık olan insan doğasında oluşan otomatik tepkilerdir denilebilir. Tanım göz önünde bulundurulduğunda duygu kavramının temel bir yapı olduğu söylenebilir. Örneğin, belirli bir sürede yaşanan duygudurum ile duygu farklı kavramlardır. Bu çerçevede duygu kavramı bazı

kavramlarla karıştırılabilmektedir. Goldsmith (1994) duygudurum ve mizaçın duygudan çeşitli yönlerle farklılaştığını ileri sürmektedir. Duygudurum duyguyla kıyaslandığında daha uzun deneyimlenmektedir. Dolayısıyla duygunun daha kısa süreli olduğu vurgulanmaktadır. Mizaç ise kişinin bir özelliğidir ve yaşam boyunca süren bir olgudur. Hem duygudurumda hem de mizaçta duyguyla ilişkilendirilebilecek tepkiler yer almasına rağmen duygu bu iki kavramdan da farklıdır. Bu kavramlara ek olarak his kavramı da bazen duygu ile karıştırılabilmektedir. Tomkins (1962) his kavramını duyguyla ilgili diğer kavramlardan ayırt etmektedir. Bir duygu veya duygulanım oluştuğunda, kişinin bu duruma ilişkin farkındalığına his denilmektedir. Bu açıklamaya bir örnek verilmesi gerekirse, bireyin bir olay karşısında verdiği otomatik tepki korku olsun. Bireyin doğrudan verdiği tepkinin adı duygu (korku) iken; bu duyguyu fark etme durumuna ise his denilmektedir. Dolayısıyla bu kavramlar bir bütün olarak ele alındığında duygu kavramının daha temel bir niteliğinin olduğu söylenebilir.

Duygunun Biyolojik Temeli

Duyguya ilişkin keşfedilmeyi bekleyen birçok bileşen vardır. Biyolojik temelinin hala açık bir şekilde belirlenememesi duygunun keşfedilmeyi bekleyen yönlerinin olduğunu ispatlamaktadır. Bu çerçevede Aichhorn ve Kronberg (2012) duygunun oluşabilmesi için neokorteks gibi üst düzey beyin yapısına gerek olmadığını belirtmektedirler. Burada MacLean (1990) tarafından ileri sürülen “Üçlü Beyin Modeli” nin açıklanması yerinde olacaktır.

Bu modele göre beyin yapısı kabaca üç bölüme ayrılmaktadır: Sürünge beyin, paleo memeli ve neo memeli. Bu yapılardan sürünge beyin, beyin kökünü; paleo memeli limbik sistemi ve neo memeli ise korteksi temsil ettiği ifade edilmektedir (Cozolino, 2014). Açıklanan üç beyin kısmından olan limbik sistemde duygunun oluştuğu ifade edilmektedir. Limbik sistemin hayvanlarda da olduğu ve hayvanların da duyguları yaşadığı ve hissettiği (Darwin, 1872/1998) düşünüldüğünde bu katmanın korteks gibi beyin yapısı devreye girmeden duyguların oluştuğu alan olabilmektedir. Hayvanlarda da korteks bulunmasına rağmen insanlardaki

çok daha gelişmiş bir yapıda olduğundan duyguların yaşanması farklılaşmaktadır. Kısaca söylenecek olursa, duygunun hem hayvan hem de insanlarda deneyimlenmesi limbik sistemden kaynaklandığı ve gelişmiş korteksten ötürü de insanların duyguları sosyal bağlam içerisinde de yaşayabildiği söylenebilir.

Duygunun oluşmasında ve tanınmasında bazı beyin yapıları aktif rol oynamaktadır. Bu yapılardan birisinin ise amigdala olduğu belirtilmektedir (Adolps, Tranel, Damasio ve Damasio, 1995). Bu beyin yapısının başta korku duygusu olmak üzere bazı duygularla (mutluluk, üzüntü, öfke ve nötr ifade) ilişkili olduğu belirtilmektedir (Yang et al., 2002). Belirtilen duygular tetiklendiği esnada amigdala da değişiklik olmaktadır. Bu bulgulardan hareketle, amigdalanın hem pozitif hem de negatif duygularla ilişkili olduğu söylenebilir.

Amigdala da herhangi bir değişim oluşturmayan ancak ön insular korteksin aktivasyonunu sağlayan duygu türünün ise tikslenme olduğu belirtilmektedir (Philips et al., 1997). Duygularla ilişkili olduğu düşünülen bir diğer beyin yapısının ise hipokampus olduğu belirtilmektedir. Hipokampusün duygusal değerlendirmede aktif rol oynadığı ifade edilmektedir (Aichorn ve Kronberger, 2012). Hafızadan sorumlu önemli bir yapı olduğu da belirtilen hipokampusün (Fortin, Agster ve Eichenbaum, 2002; Turner, 1969) duygusal anıların tekrar hatırlanmasını sağladığı söylenebilir. Bunun yanı sıra hafıza ile amigdala arasında bir ilişkiden de söz edilmektedir (Phelps, 2004). Yapılan bir araştırmada duygusal ifadenin uzun süreli belleğin performansını arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Diep, 2002). Dolayısıyla da hafıza ile bazı duygularla ilişkili olan amigdalanın duygu üzerindeki işlevlerini desteklemektedir.

Duygu ifadelerinin tanınmasında işlevi olan bazı beyin bölgeleri; oksipitotemporal neokorteks, amigdala, orbitofrontal korteks ve sağ frontoparietal korteks olarak belirtilmektedir (Adolps, 2002). Ayrıca yapılan bir çalışmada sağ beyin hasarı olan katılımcıların sol beyin hasarı olan ve herhangi bir beyin hasarına uğramamış kişilere kıyasla duygu ifadelerini tanımada problem yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle sağ beyin, yüz ifadelerindeki duyguların tanınmasında önemli bir işlevi vardır.

Duyguların nörolojik yapısına ek olarak fizyolojik değişimlere de sebebiyet verdiği belirtilmektedir. Örneğin Ekman, Levenson ve Friesen (1983) tarafından yapılan araştırmada mutluluk, tikslenme ve şaşkınlık duyguları

kalp atış hızının düşük olduğu durumlarla ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kalp hızı yüksek olduğunda ise vücut sıcaklığındaki farklılıkların incelenmesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Kalp hızı ve vücut sıcaklığı yüksekse öfke duygusu; kalp hızı yüksek, vücut sıcaklığı düşükse üzüntü ve korku duyguları birbirleri arasında ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Toparlanacak olursa, duygunun beyinde spesifik bir yerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun aksine beyin yapılarının birbirleriyle çoklu etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı duyguların, amigdala gibi beyin belli başlı yapılarını aktive ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla duygunun biyolojik temelinde karmaşık etkileşimler söz konusudur.

Duygu ve Biliş

Alanyazında duygu ve biliş üzerine sayısız tartışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Beck'in (1979) bilişsel modeline göre bilişin duyguları etkilediği ve duyguların oluşmasında aktif rol oynadığı düşünülürken; Greenberg (2015), Matsumoto ve Ekman (2008) gibi araştırmacılar duygunun bilişi etkilediğini düşünmektedirler. Öte yandan Ledoux (1994) duygu ve bilişin beyinde spesifik bir yerinin olmadığını ancak birbirleriyle olan etkileşimlerinin nöronal düzeyde olduğunu belirtmektedir. MacLean'ın (1990) üçlü beyin modeline tekrar dönüldüğünde bilişin daha çok neo kortekse denk gelen neo memeli bölümünde, duygunun ise daha çok limbik sisteme denk gelen paleo memeli bölümünde yer aldığı söylenebilir. Bu çerçevede ise duygu ve bilişin kaynaklarının birbirlerinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Bu iki yapının birbirlerini etkileme düzeyine bir örnek verilmesi gerekirse, psikolojik danışma oturumlarında bazen danışanlar herhangi bir duygu hissetmezken süreç içerisinde olumsuz anılarını hatırlayabilmektedir. Bilişin devreye girmesiyle bu anılar konuşulmakta ve olumsuz düşünceler olumsuz duyguları hissettirebilmektedir. Örnekte de görüldüğü üzere her ne kadar duygu beyin yapısında daha temel düzeyde konumlansa da üst katmanda yer alan bilişin duygunun oluşmasına sebebiyet verdiği görülmektedir.

Yüz İfadeleri ve Duygular

Yüz ifadeleri kavramı ile “yüzdeki mimetik kasların hareketleri” anlatılmak istenmektedir (Ekman ve Friesen, 2008). Dolayısıyla yüz ifadeleri veya yüzdeki kas hareketleri; duyguları, bilişi, fizyolojiyi kapsayan geniş bir kavramdır. Yüz ifadelerine yönelik ilk çalışmanın 1824 yılında Charles Bell tarafından kaleme alınan *Anatomy and Physiology of Expression* eser olduğu görülmektedir (Desmond ve Moore, 2017). Bazı kaynaklarda *Essays on the Anatomy and Physiology of Expression* olarak geçen bu eserde, yüzdeki kasların insanın özgün ahlaki doğasını betimleyen duyguları yansıttığı ve bu duyguların oluşmasını sağlayan kaslarla donatıldığı ileri sürülmektedir (Desmond ve Moore, 2017). 1872 yılında ise alanyazında yüz ifadelerindeki duygular konusuna ilişkin temel kaynak olarak nitelendirilen *The Expression of the Emotions in Man and Animals* adlı eser yayınlanmıştır (Darwin, 1872/1998). Bu çalışmanın Bell’in çalışmasından farkı ise yazarların yüz ifadelerindeki kasların temsil ettiği şeyin ne olduğuydu. Darwin, yüz ifadelerinin duyguları yansıttığını ileri sürmekte ve bu ifadelerin insanları eşsiz kılan bir özellik olmadığına inanmaktadır. Gözlemlerine dayanarak hayvan ve insanlarda bazı duyguların benzer ifadelerle oluştuğunu ileri sürmektedir. Bir başka deyişle insanlarda oluşan yüz ifadeleri hayvanlarınkinden farklı değildir. Darwin’in bu görüşüyle yüz ifadelerinde beliren duyguların evrensel olduğu düşüncesinin tohumları atılmıştır denilebilir. 1900’lü yılların başlarında yüz ifadelerindeki duyguların kültüre özgü olduğu düşüncesi gündeme gelmesine ek olarak yüz ifadelerinin duyguları yansıttığı fikri de kabul edilmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca duyguların tanınmasıyla ilgili çalışmaların kontrollü ve doğal ortamlarda yapılmıştır (Russell ve Fernandez – Dols, 1997). Yüz ifadelerindeki duygulara yönelik modern çalışmanın ise Tomkins (1962) ile başladığını söylenebilir. Darwin’in gözlemlerinden etkilenen Tomkins, yüz ifadelerindeki duyguların tüm insanlarda benzer şekilde oluştuğunu düşünmektedir (Tomkins, 1962). Bu çalışmayla, yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu görüşünün filizlendiği benzetmesinde bulunulabilir. Daha sonra ise Ekman, Sorenson ve Friesen (1969) tarafından yapılan araştırma ile yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu görüşüne ilk kanıt elde edilmiştir.

Her ne kadar yüz ifadelerine ilişkin çalışmaların duygularla ilişkisine odaklanılsa da yüz ifadelerinin sadece duyguları ilettiği söylenemez. Dolayısıyla yüz ifadeleri birtakım işlevleri de kapsamaktadır. Örneğin, kişi meraklı veya bir konuya ilgisi olduğunda kaşlarını kaldırabilmektedir. Kurulan bir diyalogda yüz ifadeleri aracılığıyla konuşmanın bittiğine veya konunun değiştirilmesi gerektiği aktarılabilmektedir. Odaklanma durumunu kapsayan bilişsel süreçlerde kaşların çatılması gibi yüz ifadesinde birtakım değişiklikler oluşabilmektedir. Bunun yanı sıra yaşamımızın ayrılmaz parçalarından olan konuşma, yemek yeme ve telaffuzda yüz ifadelerinde kullanılması söz konusudur (Matsumoto ve Ekman, 2008).

Genel olarak bakıldığında yüz ifadeleriyle ilgili çalışmaların duygularla ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim Ekman ve Friesen (2003) yüz ifadelerinin duyguların görülmesine aracılık ettiği ve duyguların ortaya çıktığı ilk yerin yüz bölgesi olduğunu belirtmektedirler. Fizyolojik ve bilişsel boyutların yüz ifadelerini etkilemesine yönelik araştırmaların geriplanda kaldığı söylenebilir. Camras, Fatani, Fraumeni ve Shuster (2016) tarafından aktarılan bilgiye göre, yüz ifadeleriyle duygu ilişkisinin kabul edilmesindeki iki sebepten birincisi bebeklerin duygudurumlarına ilişkin sözel ifadeleri olmamasından ötürü sözsüz belirtilerine güvenilmesi, ikincisi ise duygu kavramını ele alan önemli (örneğin, Ekman, 1971; Izard, 1991; Tomkins, 1962) kuramcılarının çalışmalarında yüz ifadeleri ve duygu arasındaki bağı kanıtlamalarıdır.

Temel Duygular

Alanyazın incelendiğinde temel duyguların içerisinde hangi duygular olacağına yönelik çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmaya geçilmeden önce temel duyguların karakteristik özelliklerinin sıralanması yerinde olacaktır. Bir başka deyişle bir duyguya temel duygu denilebilmesi için gerekli ölçütler aşağıda belirtilmektedir.

Ekman ve Cordaro'ya (2011) göre temel duyguların ayırt edici evrensel ve fizyolojik belirtilerinin olması, otomatik uyarılma sonucu oluşması, duyguları ortaya çıkaran tetikleyicilerinin benzer olmasının yanı sıra diğer primatlarda da benzer belirtilerinin olması gerekmektedir. Bu konuya açıklık getirilmesi gerekirse, şempanzeler üzerinde yapılan araştırmalar

örnek verilebilir. Bu araştırmalarda şempanzelerin temel duygu ifadelerini insanlara oldukça benzer yüz hareketleriyle yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır (Bard, 2003; Burrows, Waller, Parr ve Bonar, 2006). Temel duyguların bir diğer özelliği hızlı ve kısa sürede oluşabilmesidir. Ayrıca kendiliğinden oluşabilmesi, ayırt edici düşünceler, anılar ve öznel yaşantıların olması, gelişimsel olarak kendine özgü olması, sınırlandırılmış bir hedefinin olmaması ve her türlü olayda ortaya çıkabilmesini içermektedir.

Ekman'a (2007) göre bu ölçütlere uyan yedi duygu bulunmaktadır: öfke, mutluluk, üzüntü, şaşkınlık, tikslenme, korku ve aşağılama. Bazı araştırmacılar utanç, merak ve suçluluk duygularının da temel duygular olabileceğini ileri sürmektedirler (Izard, 1977). Yakın tarihte yapılan bir araştırmada duygularla çalışan bilim insanlarının temel duygulara ilişkin görüşleri alınmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre katılımcıların geneli öfke (%91), korku (%90), tikslenme (%86), üzüntü (%80) ve mutluluk (%76) duygularını temel duygular kategorisinde incelemekte olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Ekman, 2016). Her ne kadar bilim insanları çoğunluk olarak beş duyguda birleşse de Ekman (2016) temel duygu sayılarının artabileceğini düşünmektedir.

Yüz İfadelerindeki Duygular Evrenseldir

Yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu fikri Darwin (1872/1998) ile ortaya çıkmış Tomkins (1962) ile bu görüş devam etmiştir. Ekman (1971) tarafından yapılan araştırmalarla bu görüşün kanıtları sağlanmıştırdır. Daha öncede belirtildiği üzere yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu görüşünün ilk kanıtı olarak Ekman, Sorenson ve Friesen (1969) tarafından yapılan çalışma olduğu görülmektedir. Araştırmacılar tarafından farklı kültürlerden gelen katılımcılara duygu ifadelerinin (yüz ifadelerindeki duygular) olduğu resimler gösterilmiştir. Katılımcılardan ise gördükleri resimlerdeki duygu ifadelerinin ne olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Farklı kültürden gelen katılımcıların "mutluluk, öfke, tikslenme, korku, şaşkınlık ve üzüntü" duygularını yüksek düzeyde doğrulukla tanımladılar. Bu bulgu, yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu görüşünü desteklemekte ancak birtakım belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin, araştırmanın katılımcıları görsel iletişim araçlarından

etkilenmiş olup yüz ifadelerindeki duyguları tanımış veya kendi kültürlerinden bu ifadeleri tanımayı öğrenmiş olabilirler. Bunun üzerine Ekman ve Friesen (1971) tarafından başka bir çalışma daha yapılmıştır. Bu çalışmada araştırmacılar tarafından Afrika kıtasında bulunan Papua Yeni Gine'deki insanların yüz ifadeleri incelenmişlerdir. Araştırmacıların böyle bir ülkeye gitmelerinin sebebi olarak ülkenin insanların görsel iletişim araçlarından çok daha az etkilenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın katılımcıları olan kabile üyeleriyle tanışılmasını takiben kabile üyelerine altı temel duyguyu (mutluluk, öfke, tikslenme, korku, şaşkınlık ve üzüntü) betimleyen öykülerden bahsedilmiştir. Daha sonra kabile üyelerinden bahsedilen öykülerdeki duygu ifadelerinin araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan yüz ifadeleri fotoğrafıyla eşleştirmeleri istenmiştir. Devamında ise katılımcılardan betimlenen duygu ifadelerindeki kişi olsaydılar yüz ifadelerinde nasıl bir değişiklik olacağını ifade etmeleri istenmiştir. Bu yönerge verildikten sonra araştırmacılar tarafından katılımcıların yüz ifadeleri kamera kaydına alınmıştır. Toplanan bu verilerle birlikte Amerika'ya döndükten sonra Amerikalı katılımcılara bu filmler izlettirilmiştir ve katılımcılardan kamera kaydında gördükleri duygu ifadelerinin yani Papua Yeni Gine'li katılımcıların yüz ifadelerindeki duyguların ne olduğu sorulmuştur. Amerikalı katılımcılar bu ifadeleri yüksek bir düzeyde doğru tanımışlardır.

Evrenselliğe ilişkin üçüncü bir araştırma yine Ekman (1971) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmaya katılan kişiler farklı kültürlerden gelmektedir: Amerika ve Japon toplumundan gelen katılımcılar. Araştırmacı tarafından duygu içerikli çeşitli video klipler hazırlanmıştır. Daha sonra ise bu video klipler her iki kültürdeki katılımcılara da izletilmiştir. Buradaki amaç video kliplerin katılımcıların yüz ifadelerinde duygu oluşmasını sağlamasıdır. Dolayısıyla da katılımcıların yüz ifadeleri kamera kaydına alınmıştır. Nitekim yüz ifadelerindeki belli başlı duygular evrensel ise farklı kültürlerden gelen katılımcıların yüzlerinde benzer şekilde oluşması gerekmektedir. Araştırmanın sonucuna göre hem Amerikalı hem de Japon katılımcıların yüz ifadelerinde benzer kas hareketleri gözlenmiştir. Bu araştırmanın bir başka bulgusu daha bulunmaktadır. Katılımcılar tarafından video klip izlendikten sonra katılımcılarda oluşan duygunun yüzde kaldığı süre değişiklik göstermektedir. Olumsuz duygu içerikli video klip izletildiğinde Japon katılımcılar Amerikalı katılımcılara kıyasla

deneyimledikleri duyguyu yüz ifadelerinde daha kısa sürede göstermişlerdir. Bir başka deyişle, olumsuz duygu oluştuğunda Amerikalı katılımcıların yüz ifadelerinde duygu daha uzun süre kalmaktadır. Bu durum Ekman (1971) tarafından yüz ifadelerinde görülen belli başlı duyguların bütün insanlarda görüldüğü ancak duygunun yüz ifadelerinde görülme süresinin kültürel faktörlerden etkilendiği şeklinde yorumlanmıştır.

Yüz ifadelerinde görülen duyguların evrensel olduğu bu araştırmalarla sağlam temellere dayandırılmıştır. Ayrıca yüz ifadelerinin tanınmasına ilişkin otuzdan fazla ifadenin evrensel olduğunu destekleyen çalışmaların olduğu belirtilmektedir (Matsumoto, 2001). Bir başka deyişle yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olmasına yönelik yapılan ilk araştırmalar daha sonra yapılan birçok araştırmayla desteklenmiştir.

Yüz İfadelerindeki Duygular Doğustandır

Yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu birçok araştırmalarla desteklenmesine ek olarak araştırmacıların merak ettikleri bir diğer konu, yüz ifadelerindeki duyguların doğustan mı yoksa öğrenilmiş olduğuydu. Bu konuya açıklık getirmek için Izard (1994) yapılacak olan araştırmaların dil ve anlamsal ifadelerle bağlı kalınmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede dört ve altı aylık bebekler üzerinde yapılan bir araştırmada bebeklerin yüz ifadelerindeki duyguları ayırt edebilme becerileri incelenmiştir. Bebeklere yüz ifadelerindeki duyguları (mutluluk ve öfke) ve nötr ifadeyi yansıtan resimler gösterilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre henüz bir yaşında olmayan bebekler kendilerine gösterilen resimlere farklı tepkiler vermişlerdir. Bir başka ifadeyle bebekler, mutluluk ve öfke duygularını ayırt edebilmektedirler. Bebekler üzerinde yapılan başka çalışmalarda da bebeklerin yüz ifadelerini ayırt edebildikleri gözlenmiştir (örneğin, Field et al., 1983; Kagan ve Lewis, 1965). Bunlar, yüz ifadesindeki duygunun tanınmasına ilişkin olan kanıtlardır. Ayrıca katılımcıların yüz ifadelerinde oluşan duyguların tespitine yönelik çalışmalar da bulunmaktadır. Bu bağlamda doğustan gözleri görmeyen ve görme duyusunda sorun olmayan katılımcılar üzerinde yapılan araştırmalar bulunmaktadır (Galati, Miceli ve Sini, 2001; Galati, Sini, Schmidt ve Tinti, 2003). Bir başka gözleri görmeyen bireyler üzerinde yapılan araştırmada katılımcıların yüz ifadelerinde oluşan spontan duygular incelenmiştir. 2004 yılında

Atina Paralimpik Oyunlarına katılan 84 judo atletin spontan oluşan ifadeleri kamera kaydına alınmıştır. Katılımcıların yüz ifadeleri FACS ile analiz edilmiştir. Bu çerçevede madalya alan ve beşinci olan 39 atlet değerlendirilmeye alınmıştır. Katılımcılar; doğuştan gözleri görmeyenler, sonradan görme duyusunu yitirenler ve görenler (kontrol grubu) olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Katılımcıların yüz ifadeleri fotoğrafları analiz edildiğinde, görmeyen atletlerin spontane oluşan duygu ifadeleriyle benzer duygu ifadesinin oluştuğu gören atletler (kontrol grubu) arasında benzer AU hareketleri görülmüştür. Bir başka deyişle, gözleri gören ve görmeyen katılımcılar benzer duyguları yaşadığında benzer yüz hareketleri göstermektedir. Bu sonuç ise duyguların yüz ifadesinde spontan oluşmasının sonradan öğrenilmediği ancak sosyal hayatta yüz ifadelerinin şekillenmesinin öğrenmeyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Matsumoto ve Willingham, 2009).

Kültür ve Yüz İfadelerindeki Duygular

Yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olduğu (Ekman, 1971) daha önce de belirtilmesinin yanı sıra bu ifadelerin kültürel birtakım faktörler tarafından da etkilendiği söylenebilir. Bu faktörlerden birisi cinsiyettir. Nitekim yapılan bir araştırmada Japon katılımcılara duygu ifadeleri resimleri gösterilmiştir. Resimdeki yani fotoğraftaki kişinin cinsiyeti kadın olduğunda Japon katılımcılar duygu ifadelerini daha kolay tanımışlardır (Matsumoto, 1992). Yine benzer bir başka araştırmada fotoğraftaki kişinin kadın olması durumunda duygu ifadelerinin tanınma oranı daha yüksektir (Hampson, van Anders ve Mullin, 2006).

Cinsiyete göre yüz ifadelerindeki duyguları tanıma becerilerine ilişkin yapılan kapsamlı bir araştırmada katılımcılar Amerika ve Avrupa kıtalarından seçilmiştir. Toplamda 42.638 kişiye ulaşıldıktan sonra katılımcılara temel yüz ifadelerinin olduğu resimler (mutluluk, öfke, şaşkınlık, üzüntü, korku, tikslenme ve aşağılama) gösterilmiştir. Uyrukları dikkate alınmaksızın kadın katılımcılar yedi temel duyguyu erkeklere kıyasla daha doğru tanımışlardır (Merten, 2005).

Kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla yüz ifadelerini daha tanıdıkları bulgusuna ulaşılan araştırmalara (Boyatzis, Chazan ve Ting, 1993; Hall ve Matsumoto, 2004) ek olarak yüz ifadelerini tanımada her iki

cinsiyet arasında manidar düzeyde bir fark olmadığına dair araştırmalar da bulunmaktadır (Domico, 2011; Mitchell, 2006). Tartışmalı bir konu olan cinsiyet faktörüne açıklık getirmek amacıyla yapılan bir meta-analiz çalışmasına göre kadın katılımcılar erkek katılımcılara kıyasla düşük düzeyde de olsa yüz ifadelerindeki duyguları daha doğru tanımaktadırlar (Thompson ve Voyer, 2014).

Kadınların yüz ifadelerini tanımada erkeklerden daha iyi olmasının sebeplerinden birinin kadınların itaatkâr olmalarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Kadınların geleneksel toplumsal itaatkarlığı yüz ifadelerindeki duyguları daha iyi tanıyabilmelerinin sebebi olarak gösterilmektedir (Snodgrass, 1992).

Yüz ifadelerindeki duyguların tanınmasını etkileyen faktörlerden bir diğeri de yüz ifadeleri fotoğraflarında gösterilen kişinin katılımcıyla aynı kültürden olması durumunda ifadelerin daha doğru tanınmasıdır. Bu durum "grup avantajı" olarak ifade edilmektedir (Elfenbein ve Ambady, 2002). Bir başka ifadeyle katılımcı ile fotoğraftaki/görseldeki kişi aynı topluma ait olduklarında katılımcılar bu ifadeleri daha iyi tanıyabilmektedirler.

Bireyin fizyolojik durumu da yüz ifadelerindeki duyguları tanınmasını etkileyebilmektedir. Örneğin, yapılan bir araştırmada kadın katılımcılar folliküler dönemde olduklarında yüz ifadelerindeki duyguları daha iyi tanıyabilmekteyken progesteron yani döngünün 14. gününden sonra salgılanan ve şişkinlik şikayetine sebep olan dönemde yüz ifadelerindeki duyguları tanımada daha düşük performans göstermektedirler (Derntl ve diğ., 2008). Bir başka fizyolojik durum olan uykusuzluk hali, yüz ifadelerinin tanınmasını olumsuz yönde etkilemektedir (Killgore, Balkin, Yarnell ve Capaldi II, 2017). Yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda fizyolojik durum, yüz ifadelerindeki duyguların tanınması etkilemektedir.

Kişiliğin ifadeleri tanınmasındaki etkisi ise tartışmalıdır. Matsumoto ve diğerleri (2000) tarafından yapılan araştırmada beş faktör kişilik boyutlarından açıklık ve özdenetim puanları yüksek kişiler duygu ifadelerini daha doğru tanıyabildikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak Zhang ve Parmley (2011) bireyin kişilik özelliklerinin duygu ifadelerini tanımadaki etkilerinin tartışılabilmesi için bu konuda güçlü kanıtlara ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedirler.

Genel olarak bakıldığında, yüz ifadelerindeki duyguların tanınmasını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Gündelik ilişkilerimizde bazen karşımızdaki kişinin ne hissettiğini kaçırduğumuz anlar olmaktadır. O anki yoğunluğumuz, zihinsel meşguliyetimizin yanı sıra yukarıda sıralanan faktörler karşımızdaki kişinin duygularını tanıyamamamıza veya onun hissettiği duyguya kaçırmamıza sebep olabilmektedir. Ayrıca duygu ifadeleri bazen saliseler içerisinde başlayıp sona erebilmektedir. Bu durumda duygu ifadelerinin tanınmasını etkileyebilmektedir. Bir sonraki başlıkta yüz ifadelerinin türleri açıklanacaktır.

Yüz İfadelerinin Türleri

Yüz ifadelerindeki duyguların oluşması bazı yönler açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Duygu ifadesinin oluşma süresi, yüzdeki kasların gerilme düzeyi gibi farklar bulunmaktadır. Bu ifadeler dört başlık altında toplanmaktadır: makro ifadeler, mikro ifadeler, gizli ifadeler ve kısmi ifadeler (Matsumoto, Frank ve Hwang, 2013, s.37).

Makro İfadeler: Bu ifadeler yüz bölgesinde genelde 0.5 ile 4 saniye kadar sürmekte ve yüzün tüm bölgesindeki ilgili kasların hareket etmesi sonucu oluşmaktadır (Ekman, 2007). Gündelik ilişkilerde sıklıkla karşılaşılan duygu ifadesidir. Bu tür ifadelerin tanınması kolaydır.

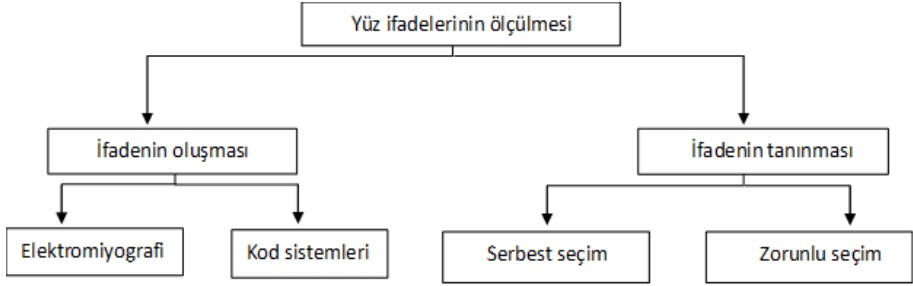
Mikro İfadeler: Mikro ifadeler “bir saniyeden daha kısa sürede beliren (saniyenin 1/5’i ile saniyenin 1/25 kadar sürede), bilinçli olarak ortaya çıkmayan ve evrensel olan anlık yüz hareketleri” olarak tanımlanmaktadır (Ekman ve Friesen, 1969, s.94). Mikro ifadeler ilk olarak Haggard ve Isaacs (1966) tarafından keşfedilmiştir. Keşfedilmesini takiben üç yıl sonra Ekman ve Friesen (1969) tarafından da fark edilmesiyle mikro ifadeler üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Mikro ifadelerinin kökeni Darwin’in çalışmalarına uzandığı söylenebilir (Ekman, 2003). Darwin’e göre kişi bir duygusunu bastırmak istediğinde bu duygusunun ortaya çıkmasını engelleyemez ve oluşan duygu anlık da olsa oluşur. Dolayısıyla bu açıklama mikro ifadelerle ilgili benzerlik göstermektedir. Gündelik ilişki-

lerde mikro ifadelerin tanınması zor olabilmektedir. Nitekim oluşma süresinin bir saniyeden daha kısa sürmesi bu ifadelerin görülmesini engelleyebilmektedir.

Gizli İfadeler: Bu ifadeler ise yüzdeki ilgili kasların tamamının yüksek yoğunlukla hareket etmesiyle oluşan makro ifadelerin aksine, kişi duygu hissetmeye başladığında veya duygusunu baskılamaya çalışırken oluşan düşük yoğunluktaki duygu ifadeleridir (Matsumoto, Frank ve Hwang, 2013, s.38). Bu ifadeler oluştuğunda yüzdeki ilgili tüm kasların hareketi oluşabilir ancak buradaki kas gerilmeleri düşük düzeydedir. Yüzdeki ilgili tüm kasların hareket etmemesi veya duyguya ilişkin belirli kasların hareketi halinde oluşan ifadeye de *kısmi ifadeler* denmektedir. Örneğin, üzüntü duygusu oluştuğunda kaş ve dudak bölgesindeki kaslarda değişimler meydana gelmektedir. Buradaki üzüntünün yoğunluğu düşük olduğunda gizli ifade olabilir. Ancak üzüntü duygusu sadece kaşların olduğu bölgede bir değişikliğe yol açıyor ve dudak bölgesinde herhangi bir değişime yol açmıyorsa veya tam tersi bir durum söz konusu olduğunda ve bu durum düşük yoğunlukta gerçekleştiğinde oluşan ifadeye de kısmi ifade denmektedir.

Yüz İfadelerindeki Duyguların Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi

Yüz ifadelerindeki duygularla ilgili araştırmaların yöntemsel açıdan bazı farklılıkları bulunmaktadır. Alanyazın incelendiğinde yüzdeki kas hareketlerine ilişkin iki yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki katılımcıların kendi yüz ifadelerine yönelik araştırmalar iken; ikincisi katılımcılara gösterilen yüz ifadeleri fotoğraflarının onlardan tespit edilmesi istenen araştırmalarıdır. Bir başka ifadeyle ilki katılımcının yüz ifadesindeki kasların araştırmacı tarafından incelenmesi (encoding); ikincisi, katılımcılara gösterilen yüz ifadeleri fotoğraflarının katılımcı tarafından değerlendirilmesidir (decoding). Bu iki yöntemsel farklılığı kendi içlerinde gruplara ayırmak mümkündür. Şekil 1.'de görüldüğü üzere ifadenin oluşmasında elektromiyografi ve kod sistemleri bulunmaktayken; ifadenin tanınmasında serbest seçim ve zorunlu seçim bulunmaktadır.

Şekil 1. Yüz İfadelerinin Ölçülmesi.

Alanyazında yüz ifadelerindeki duyguların ölçülmesinde ifadenin oluştuğu andaki kas hareketlerinin tespitine ilişkin araştırmaların bazılarında elektromiyografi yöntemi kullanılmaktadır. Bu ölçme aracıyla yüzdeki kas yüzeylerine küçük elektrotlar yerleştirilmekte ve hangi kasın ve/veya kasların hareket ettiğine ilişkin bilgi sağlamaktadır. Bu yöntemin yüz hareketlerinin ölçülmesinde en objektif yol olmasına karşın pek tercih edilen yöntem olmadığı belirtilmektedir. Bunun sebebinin ise katılımcıların yüzüne yerleştirilen elektrotlardan ötürü yüz hareketlerinde güvenilir olmayan sonuçlar ortaya çıkabilmesi ve ekonomik bir yöntem olmamasından kaynaklanmaktadır (Russell ve Fernandez – Dols, 1997). İkincisi katılımcının yüz ifadelerinde oluşan duyguların analiz edilmesini sağlayan kodlama sistemleridir. Yaygın kullanılan kodlama sistemleri arasında Yüz Hareketleri Kodlama Sistemi (Facial Action Coding System – FACS) bulunmaktadır. Ekman ve Friesen (1978) tarafından geliştirilen bu kodlama sisteminde katılımcının yüz ifadesindeki kas hareketlerinin kodlanması yapılmaktadır. Örneğin, FACS'teki kodlamalardan biri olan AU 1 (Action Unit 1), “kaşların iç kısımlarının yükselmesi” hareketini temsil eder (Ekman ve Rosenberg, 2005). Bir başka ifadeyle AU 1 hareketi, üzüntü duygusu yaşandığında görülen kaş hareketidir. Bu kodlama sisteminin bir başka versiyonu Duygusal Yüz Hareketleri Kodlama Sistemidir (Emotion Facial Action Coding System–EMFACS). EMFACS ile duyguların yüzdeki hareketleri gruplandırılmaktadır (Ekman ve Friesen, 1983). Alanyazında rastlanan farklı kodlama sistemleri de bulunmaktadır. Örneğin; Izard, Dougherty ve Hembree (1983) tarafından geliştirilen Bütüncül Değerlendirmeye Duygulanım İfadelerini Tanıma Sistemi (System for

Identification Affect Expression by Holistic Judgment – AFFEX), bir diğeri Izard (1979) tarafından geliştirilen Azami Ölçüde Tanımlayıcı Yüz Hareketleri Kodlama Sistemi'dir (Maximally Descriptive Facial Movement Coding System – MAX). Şekil 1.'de belirtilen yöntemlerin ifadenin oluşmasında ve ifadenin tanınmasında keskin bir ayırım yapılmamasına karşın, yüz ifadelerindeki duygularla ilgili araştırma yöntemlerinin genel hatlarıyla ele alınması sağlanmaktadır. Örneğin bir derleme çalışmasında elektroensefalografi (EEG) yönteminin yüz ifadelerinin tanınmasında kullanılabilmesi ve yüz ifadelerinin nörobiyolojisine ilişkin bilgi verebileceği belirtilmektedir (Paiva – Silva, Pontes, Aguiar ve de Souza, 2016). Bu yöntem her ne kadar elektromiyografi yöntemiyle benzerlik gösterse de bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle EEG, elektromiyografi yöntemine benzer bir yöntemdir.

Yüz ifadelerindeki duyguların değerlendirilmesinde kullanılan bir başka yöntem ise ifadenin tanınmasıdır. Araştırmacı tarafından gösterilen fotoğrafların katılımcılar tarafından tanınması istenmektedir. Burada iki seçenek bulunmaktadır. Katılımcılara verilen yönerge “fotoğrafta gördüğünüz duyguyu yazınız” şeklinde olduğunda katılımcılardan serbest seçim yapmaları istenmekteyken; katılımcılara “fotoğrafta gördüğünüz duygulara en yakın seçeneği işaretleyiniz” yönergesiyle de katılımcılara zorunlu bir seçim yaptırılmaktadır. Her iki yöntem de araştırmanın niceliğini belirleyen hususlardır. Özellikle kültürler arası çalışmalarda duygu ifadesini kelimeye dökmek, çalışmanın yapıldığı toplumun dilinden ötürü farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda araştırmacının serbest seçim yöntemini kullanması doğru olabilir. Yüz ifadelerindeki duyguların evrensel olmasına ilişkin çalışmalarda dil, dikkat konusu olmuştur. Bu konuda Izard (1994) doğuştanlık ve evrensellik konularında dilden bağımsız araştırmalar yürütmek için dilin kontrol altında olması gerektiğini vurgulamaktadır.

İfadenin tanınmasında araştırmacı katılımcılara yüz ifadelerindeki duyguları yansıtan fotoğraflar göstermektedir. Alanyazında sıklıkla kullanılan fotoğraf seti Ekman ve Friesen (1976) tarafından geliştirilen duygusal yüz fotoğrafları setidir. Orijinal adı Pictures of Facial Affect (POFA) olan fotoğraf setinde altı temel duygu (mutluluk, şaşkınlık, tikslenme, üzüntü, korku ve öfke) siyah–beyaz fotoğraflarda gösterilmektedir. Bu fo-

toğraf seti FACS ile güvenilir bir şekilde ($r = .91$) kodlanmıştır. Yüz ifadelerindeki duyguların tanınmasında sıklıkla kullanılan bir başka fotoğraf seti ise Duyguların Japon ve Amerikalı Yüz İfadesidir (Japanese and Caucasian Facial Expression of Emotion-JACFEE). Matsumoto ve Ekman (1988) tarafından geliştirilen bu fotoğraf setinin çeşitli versiyonları bulunmaktadır (Humintell, 2018). JACFEE’de yedi duygu (mutluluk, öfke, tikslenme, korku, şaşkınlık, üzüntü ve aşağılama) ve nötr ifade, renkli fotoğraflarda gösterilmektedir. POFA’da olduğu gibi bu ölçme aracı da FACS ile ($r = .91$) kodlanmıştır (Ekman ve Rosenberg, 2005). Bu kodlamalara bir örnek verilmesi gerekirse AG-1C09 olarak isimlendirilen fotoğraf aşağılama ifadesini göstermektedir. Bu fotoğrafın kodlama sistemindeki karşılığı AU (12B+14C)’dir. AU kodlarından “12” ve “14” sayıları yüzdeki farklı kas hareketlerini; “B” ve “C” harfleri ise kasın gerilme düzeyini yani duygu yoğunluğunu ifade etmektedir.

Son olarak yüz ifadelerindeki duyguların ölçülmesi ve değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken önemli bir konunun ekolojik geçerlik olduğu belirtilmektedir. Yüz ifadelerinin oluşmasında veya tanınmasında katılımcıyı etkileyen hususların doğal koşullar mı yoksa kontrol altındaki koşullar mı olduğu bilinmelidir. Ortamdan veya çevreden kaynaklanan farklılıklar duyguların oluşmasını etkilemektedir (Russell ve Fernandez – Dols, 1997).

Sonuç

Duyguları belirleyebilme, insanın yaşamında oldukça önemlidir. Duyguları belirleme; öfke, üzüntü gibi bir duygunun sözel olarak isimlendirme anlamına gelmektedir. İnsan yaşamında önemli bir yeri olan duygular ve yüz ifadeleri 1824 yılından beri alanyazında yer edinmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırmalar sonucunda yüz ifadelerindeki duyguların tüm insanlar tarafından benzer şekilde görüldüğü anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra araştırma bulguları, duygu ifadelerinin oluşmasının birtakım kültürel ve çevresel faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Yüz ifadelerine ilişkin yapılan araştırmaların ise yöntemsel farklılıkları bulunmaktadır. Katılımcının yüz ifadesini inceleyen araştırmaların genellikle kod sistemle-

riyle tespit edildiği; katılımcılara gösterilen fotoğrafların ise kodlama sistemine göre oluşturulmuş yüz ifadeleri görsellerinden oluştuğu belirtilmektedir.

Bütün bunlardan hareketle uluslararası alanyazın incelendiğinde yüz ifadelerindeki duygulara ilişkin birçok çalışma bulunmasına rağmen ulusal alanyazında bu konuyla ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu derleme çalışmasıyla ülkemizdeki bu boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Ayrıca yüz ifadelerine ilişkin çalışma yapacak araştırmacılara da ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmacıların toplumsal çevrede yüz ifadelerinin rolü, yüz ifadelerinin türlerine göre (makro, mikro, gizli ve kısmi ifadeler) tanınma farklılıkları gibi çalışmalar yapacak olmasıyla duygu ifadelerinin daha kapsamlı ele alınmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Ulusal alanyazında psikiyatri (örneğin, Kadak, Demir ve Doğangün, 2013; Tatar, Yargıç, Oflaz ve Büyükgök, 2015) ve psikoloji (örneğin, Gülbetekin, Bayraktar, Özkan, ve Özkan, 2017) alanlarında yüz ifadelerindeki duygulara yönelik çalışmalar bulunmasına rağmen mikro ifadelerle ilişkin bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yüz ifadelerindeki duyguların iletişimdeki önemi göz önünde bulundurulduğunda önerilen çalışmaların yapılması bu konuda ışık tutacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Emotions in Facial Expression: Review

*

Ahmet Metin

Erciyes University

Human nature has been tried to be understood for centuries. Recent research emphasizes the importance of emotion in human life (Ekman & Friesen, 1971; Ekman & Friesen, 1986; Ekman & Friesen, 2003; Izard, 1977; Izard, 1991; Greenberg, 2006; Greenberg & Safran, 1989; Gülbetekin, Bayraktar, Özkan, & Özkan, 2017; Panksepp, 2004; Sloan, 2004; Tatar, Yargıç, Oflaz & Büyükgök, 2015).

Emotion has important functions in human life and motivation (Matsumoto, Frank & Hwang, 2013). For example, fear can provide the survival of one's life; anger provides protection of the self (Greenberg, 2011). Emotion first appears in the facial region, therefore facial expressions mediate the recognition of emotions (Ekman & Friesen, 2003).

The first study of facial expressions in 1824 by Charles Bell "Anatomy and Physiology of Expression" (Desmond & Moore, 2017). However, in 1872, his work Darwin "The Expression of the Emotions in Man and Animals" (Darwin, 1872/1998) was described as the main source of emotions in facial expressions. Darwin argues that facial expressions reflect emotions and that these expressions are universal.

It can be said that the modern study of emotions in facial expressions started with Tomkins (1962). Impressed by Darwin's observations, Tomkins thinks that the emotions in facial expressions are similar to all humans (Tomkins, 1962). Afterwards, the research by Ekman, Sorenson and Friesen (1969) showed the first evidence that the emotions in facial expressions are universal. Although facial expressions are focused on the relationship of emotions with emotions, it cannot be said that facial expressions convey emotions only. Hence, facial expressions include a number of functions. For example, a person can raise eyebrows if they are curious or interested in a subject. In an established dialogue, it can be conveyed

that the speech is over or the subject needs to be changed through facial expressions. In cognitive processes including focusing, some changes may occur in facial expression such as eyebrows. Besides, it is possible to use facial expressions in conversation, eating and pronunciation which are integral parts of our life (Matsumoto & Ekman, 2008).

Some emotions are thought to be more fundamental than others. According to Ekman (2007), there are seven emotions: anger, happiness, sadness, surprise, disgust, fear and contempt. Some researchers suggest that feelings of shame, interest and guilt can also be the basic emotions (Izard, 1977). In a recent study, the views of the scientists working with emotions about basic emotions were taken. According to the results of this study, it was found that the participants were examining the emotions of anger (91%), fear (90%), disgust (86%), sadness (80%) and happiness (76%) in the basic emotions category (Ekman, 2016).

In many studies, it was supported that emotions in facial expressions were universal (Ekman, Sorenson & Friesen, 1969; Ekman & Friesen, 1971; Ekman, 1971). In addition, it is stated that there are studies supporting the fact that more than thirty studies about the recognition of emotions in facial expressions are universal (Matsumoto, 2001). In addition to being universal in the facial expressions, these expressions are also influenced by cultural factors. These factors can be listed as gender (Hampson, van Anders & Mullin, 2006; Matsumoto, 1992; Merten, 2005), physiological status of the individual (Derntl et al., 2008; Killgore, Balkin, Yarnell ve Capaldi II, 2017), cultural characteristic of the person in the image/photograph (Elfenbein & Ambady, 2002), personality trait of the participant (Matsumoto et al., 2000).

Emotions in facial expressions can be separated. There are differences such as the occurrence time of the expression of emotion and the level of tension of the muscles in the face. These statements are grouped under four headings: macro expressions, micro expressions, subtle expressions and partial expressions (Matsumoto, Frank & Hwang, 2013: 37).

Research on emotions in facial expressions has some methodological differences. When the literature is examined, it is seen that two methods are used for muscle movements in the face. The first of these is researches about the participants' own facial expressions; the second one is the research of the facial expressions shown to the participants. In other words,

the first one is the examination of the muscles in the facial expression by the researcher (encoding); the second is the participant's evaluation of the facial expressions shown to the participants (decoding).

Taken together, while there are many studies on facial expressions in the international literature, there are limited studies on this subject in national literature. This study aims to fill this gap in our country. It is also thought that it will shed light on the researchers who will work on facial expressions.

Kaynakça / References

- Adolphs, R. (2002). Neural systems for recognizing emotion. *Current Opinion in Neurobiology*, 12(2), 169-177. doi: 10.1016/S0959-4388(02)00301-X.
- Adolphs, R., Tranel, D., Damasio, H., ve Damasio, A. R. (1995). Fear and the human amygdala. *Journal of Neuroscience*, 15(9), 5879-5891. doi: 10.1523/JNEUROSCI.15-09-05879.1995.
- Aichhorn, W. ve Kronberger, H. (2012). The Nature of Emotions. *Deutero-canonical and Cognate Literature Yearbook*, 2011(1), pp. 515-526. doi:10.1515/dcly.2012.2011.1.515.
- Arpita, P. (2012). *A comparative study on facial emotion recognition ability and empathy in mental health, medical and non-clinical university students* (Order No. 10169148). Available from ProQuest Dissertations ve Theses Global. (1825309150). 4 Haziran 2017 tarihinde <https://search.proquest.com/docview/1825309150?accountid=11248> adresinden erişildi.
- Bard, K. (2003). Development of emotional expressions in chimpanzees (Pan troglodytes). *Emotions inside out: 130 years after Darwin's the expression of the emotions in man and animals içinde*. New York Academy of Sciences.
- Beck, A. T. (Ed.). (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford Press.
- Boyatzis, C. J., Chazan, E., ve Ting, C. Z. (1993). Preschool children's decoding of facial emotions. *The Journal of Genetic Psychology*, 154(3), 375-382. Doi:10.1080/00221325.1993.10532190.

- Burrows, A. M., Waller, B. M., Parr, L. A., ve Bonar, C. J. (2006). Muscles of facial expression in the chimpanzee (*Pan troglodytes*): descriptive, comparative and phylogenetic contexts. *Journal of Anatomy*, 208(2), 153-167. Doi:10.1111/j.1469-7580.2006.00523.x.
- Camras, L. A., Fatani, S. S., Fraumeni, B. R., ve Shuster, M. M. (2016). The development of facial expressions. Current perspectives on infant emotions. Barrett, L. F., Lewis, M. ve Haviland – Jones, J. M. (Ed.), *Handbook of Emotions (4th ed.)*. (s. 255-271) içinde. Guilford Publications.
- Cozolino, L. J. (2014). *The neuroscience of human relationships: attachment and the developing social brain*. New York: W.W. Norton ve Company.
- Darwin, C., Ekman, P., ve Prodger, P. (1998). *The expression of the emotions in man and animals*. Oxford University Press, USA. (Kitabın orijinal basımı 1872 yılında yapılmıştır).
- Derntl, B., Kryspin-Exner, I., Fernbach, E., Moser, E., ve Habel, U. (2008). Emotion recognition accuracy in healthy young females is associated with cycle phase. *Hormones and Behavior*, 53(1), 90-95. Doi: 10.1016/j.yhbeh.2007.09.006.
- Desmond, A., ve Moore, J. (2017). *Charles Darwin (E. Kılıç, Çeviren)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Diep, A. K. (2002). *The interaction of emotional facial expressions and memory recognition of humans' faces* (Order No. 3055137). Available from ProQuest Dissertations and Theses Global. (251455306). 12 Haziran 2017 tarihinde <https://search.proquest.com/docview/251455306?accountid=11248> adresinden erişildi.
- Domico, M. J. (2011). *Doctoral-Level Clinical Psychology Students' Ability to Perceive Emotions Through Briefly Presented Facial Expressions at Various Levels of Clinical Experience at Various Levels of Clinical Experience*. The Chicago School of Professional Psychology, 109 pages. 4 Haziran 2017 tarihinde <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=2219981771vesid=1veFmt=2veclien-tId=1898veROT=309veVName=POD> adresinden erişildi.
- Ekman, P. (1971). Universals and cultural differences in facial expressions of emotion. *Nebraska Symposium on Motivation* içinde. University of Nebraska Press.

- Ekman, P. (2003). Darwin, deception, and facial expression. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1000(1), 205-221.
- Ekman, P. (2007). *Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. Macmillan.
- Ekman, P. (2016). What Scientists Who Study Emotion Agree About. *Perspectives on Psychological Science*. Doi: 10.1177/1745691615596992.
- Ekman, P., ve Cordaro, D. (2011). What is meant by calling emotions basic. *Emotion Review*, 3(4), 364–370. Doi: 10.1177/1754073911410740.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (1969). Nonverbal Leakage and Clues to Deception. *Psychiatry*, 32(1), 88–106. Doi:10.1080/00332747.1969.11023575.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17(2), 124–129. Doi: 10.1037/h0030377.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (1976). *Pictures of facial affect (POFA)*. 10 Ocak 2018 tarihinde <https://www.paulekman.com/product/pictures-of-facial-affect-pofa/> adresinden erişildi.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (1978). *Facial Action Coding System: Investigator's Guide*. 10 Ocak 2018 tarihinde <https://www.paulekman.com/product/facs-manual/> adresinden erişildi.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (1983). *EMFACS facial coding manual*. Human Interaction Laboratory, San Francisco.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (1986). A new pan-cultural facial expression of emotion. *Motivation and Emotion*, 10(2), 159-168.
- Ekman, P., ve Friesen, W. V. (2003). *Unmasking the face: A guide to recognizing emotions from facial clues*. Ishk.
- Ekman, P., ve Rosenberg, E. L. (2005). *What the face reveals: Basic and applied studies of spontaneous expression using the Facial Action Coding System (FACS)*. (2.ed.). Oxford University Press, USA.
- Ekman, P., Levenson, R. W., ve Friesen, W. V. (1983). Autonomic nervous system activity distinguishes among emotions. *Science*, 221(4616), 1208-1210.
- Ekman, P., Sorenson, E. R., ve Friesen, W. V. (1969). Pan-cultural elements in facial displays of emotion. *Science*, 164(3875), 86-88. doi: 10.1126/science.164.3875.86.

- Field, T. M., Woodson, R., Cohen, D., Greenberg, R., Garcia, R., ve Collins, K. (1983). Discrimination and imitation of facial expressions by term and preterm neonates. *Infant Behavior and Development*, 6(4), 485-489.
- Field, T. M., Woodson, R., Cohen, D., Greenberg, R., Garcia, R., ve Collins, K. (1983). Discrimination and imitation of facial expressions by term and preterm neonates. *Infant Behavior ve Development*.
- Freud, S. (1912). The dynamics of transference. *Classics in psychoanalytic techniques*.
- Freud, S. (1920). *A general introduction to psychoanalysis*. Boni and Liveright.
- Galati, D., Miceli, R., ve Sini, B. (2001). Judging and coding facial expression of emotions in congenitally blind children. *International Journal of Behavioral Development*, 25(3), 268-278.
- Galati, D., Sini, B., Schmidt, S., ve Tinti, C. (2003). Spontaneous facial expressions in congenitally blind and sighted children aged 8-11. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 97(7), 418-428.
- Goldsmith, H. H. (1994). Parsing the emotional domain from a developmental perspective., Ekman ve Davidson (Ed.) *The nature of emotion: Fundamental questions*, (s. 68-73) içinde. Oxford University Press.
- Greenberg, L. (2006). Emotion-focused therapy: A synopsis. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 36(2), 87-93.
- Greenberg, L. S. (2011). *Emotion-focused therapy*. American Psychological Association.
- Greenberg, L. S. (2015). *Emotion - Focused Therapy: Coaching Clients to Work Through Their Feelings*. (2.ed.). American Psychological Association.
- Greenberg, L. S., ve Safran, J. D. (1989). Emotion in psychotherapy. *American Psychologist*, 44(1), 19.
- Gülbetekin, E., Bayraktar, S., Özkan, Ö., ve Özkan, Ö. (2017). Subjective Recognition of Emotional Expressions in Face Transplant Patients. *Journal of Nonverbal Behavior*, 41(4), 325-343.
- Haggard, E. A., ve Isaacs, K. S. (1966). Micromomentary facial expressions as indicators of ego mechanisms in psychotherapy. *Methods of Research in Psychotherapy içinde* (s. 154-165). Springer US. doi: 10.1007/978-1-4684-6045-2_14.

- Hall, J. A., ve Matsumoto, D. (2004). Gender differences in judgments of multiple emotions from facial expressions. *Emotion*, 4(2), 201. Doi:10.1037/1528-3542.4.2.201.
- Hampson, E., van Anders, S. M., ve Mullin, L. I. (2006). A female advantage in the recognition of emotional facial expressions: Test of an evolutionary hypothesis. *Evolution and Human Behavior*, 27(6), 401-416. Doi:10.1016/j.evolhumbehav.2006.05.002.
- Harper, R. S. (1950). The first psychological laboratory. *Isis*, 41(2), 158-161.
- Humintell (2018). <https://www.humintell.com/research-news/>.
- Izard, C. E. (1991). *Emotions, personality, and psychotherapy. The psychology of emotions*. New York, NY, US.
- Izard, C. E. (1994). Innate and universal facial expressions: Evidence from developmental and cross-cultural research. *Psychological Bulletin*, 115(2), 288-299. doi: 10.1037/0033-2909.115.2.288.
- Izard, C. E., Dougherty, L. M., ve Hembree, E. A. (1983). *A system for identifying affect expressions by holistic judgments (AFFEX)*. Instructional Resources Center, University of Delaware.
- Izard, C.E., (1979). *The Maximally Discriminative Facial Movement Coding System (MAX)*. University of Delaware, Instructional Resource Center.
- Kadak, M. T., Demir, T., ve Doğangün, B. (2013). Otizmde Yüz ve Duyguların Yüz İfadelerini Tanıma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(1).
- Killgore, W. D., Balkin, T. J., Yarnell, A. M., ve Capaldi II, V. F. (2017). Sleep deprivation impairs recognition of specific emotions. *Neurobiology of Sleep and Circadian Rhythms*, 3, 10-16.
- LaBarbera, J. D., Izard, C. E., Vietze, P., ve Parisi, S. A. (1976). Four-and six-month-old infants' visual responses to joy, anger, and neutral expressions. *Child Development*, 535-538. 13 Nisan 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/1128816> adresinden erişildi.
- Matsumoto, D. (1992). American-Japanese cultural differences in recognition of universal facial expression. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 23, 72-84. Doi:10.1177/0022022192231005.
- Matsumoto, D. (2001). Culture and Emotion. D. Matsumoto (Ed.), *The handbook of culture and psychology* (pp. 171-194) içinde. New York: Oxford University Press.

- Matsumoto, D., ve Ekman, P. (1988). *Japanese and Caucasian facial expressions of emotion (JACFEE)*. [Fotoğraf seti].
- Matsumoto, D., ve Ekman, P. (2008). Facial Expression Analysis Emotion Signaling. *Scholarpedia*, 1–11. doi:10.4249/scholarpedia.4237.
- Matsumoto, D., ve Willingham, B. (2009). Spontaneous Facial Expressions of Emotion of Congenitally and Noncongenitally Blind Individuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(1), 1–10. Doi: 10.1037/a0014037.
- Matsumoto, D., Frank, M. G., ve Hwang, H. S. (Eds.). (2013). *Nonverbal communication: Science and applications: Science and applications*. Sage.
- Matsumoto, D., LeRoux, J., Wilson-Cohn, C., Raroque, J., Kooken, K., Ekman, P., ... ve Amo, L. (2000). A new test to measure emotion recognition ability: Matsumoto and Ekman's Japanese and Caucasian Brief Affect Recognition Test (JACBART). *Journal of Nonverbal Behavior*, 24(3), 179-209. Doi:10.1023/A:1006668120583.
- Merten, J. (2005). Culture, gender and the recognition of the basic emotions. *Psychologia: An International Journal of Psychology in the Orient*, 48, 306-316. Doi:10.2117/psysoc.2005.306.
- Paiva-Silva, A. I. D., Pontes, M. K., Aguiar, J. S. R., ve de Souza, W. C. (2016). How do we evaluate facial emotion recognition?. *Psychology ve Neuroscience*, 9(2), 153. Doi:10.1037/pne0000047.
- Panksepp, J. (2004). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press.
- Phelps, E. A. (2004). Human emotion and memory: interactions of the amygdala and hippocampal complex. *Current Opinion in Neurobiology*, 14(2), 198-202.
- Phillips, M. L., Drevets, W. C., Rauch, S. L., ve Lane, R. (2003). Neurobiology of emotion perception I: The neural basis of normal emotion perception. *Biological Psychiatry*, 54(5), 504-514. Doi:10.1016/S0006-3223(03)00168-9.
- Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive development in children: Piaget development and learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 2(3), 176-186.
- Russell, J., ve Fernandez-Dols, J., M. (1997). *The psychology of facial expression*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511659911>.

- Skinner, B. F. (1963). Operant behavior. *American Psychologist*, 18(8), 503.
- Sloan, D. M. (2004). Emotion-focused therapy: An interview with Leslie Greenberg. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 34(2), 105-116.
- Snodgrass, S. E. (1992). Further effects of role versus gender on interpersonal sensitivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(1), 154.
- Tatar, Z. B., Yargıç, İ., Oflaz, S., ve Büyükgök, P. D. (2015). Erişkin Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğunda Duygu Tanımanın Dikkat ve Dürtüsellik Belirtileri ile İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*; 26. 172, 180.
- Thompson, A. E., ve Voyer, D. (2014). Sex differences in the ability to recognise non-verbal displays of emotion: A meta-analysis. *Cognition and Emotion*, 28(7), 1164-1195. Doi: 10.1080/02699931.2013.875889.
- Tomkins, S. S. (1962). *Affect, Imagery, Consciousness*. New York: Springer.
- Yang, T. T., Menon, V., Eliez, S., Blasey, C., White, C. D., Reid, A. J., ... ve Reiss, A. L. (2002). Amygdalar activation associated with positive and negative facial expressions. *Neuroreport*, 13(14), 1737-1741.
- Zhang, F., ve Parmley, M. (2011). What your best friend sees that I don't see: Comparing female close friends and casual acquaintances on the perception of emotional facial expressions of varying intensities. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(1), 28-39. Doi: 10.1177/0146167210388194.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Metin. A. (2019). Yüz ifadelerindeki duygular: Derleme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 2027-2055. DOI: 10.26466/opus.514880

Murtaza'yı Toplumsal Sorunların Belirtisi Olarak Okumak ve İzlemek

DOI: 10.26466/opus.517860

*

Aydın Çam*

* Dr, Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sarıçam / Adana / Türkiye
E-Posta: aydinaksu@gmail.com ORCID: [0000-0002-4168-3093](https://orcid.org/0000-0002-4168-3093)

Öz

Bu çalışmada Orhan Kemal'in ilk olarak 1952 yılında Vatan Gazetesi'nde tefrika edilen ve aynı yıl Varlık Yayınları'ndan kitap olarak çıkan Murtaza adlı romanı ve bu yapıttan Tunç Başaran'ın Bekçi Murtaza (1965) ve Ali Özgentürk'ün Bekçi (1985) adıyla gerçekleştirdiği uyarlamalar, Murtaza tiplemesi merkeze alınarak soruşturulmaktadır. Murtaza, ilhamını 1950'li yıllarda sanayileşmeyle birlikte büyük dönüşümler yaşayan Adana'dan alan romanın kahramanıdır ve söz konusu dönüşümlerden mustarıptir. Yaşadığı mekâna, zamana ve topluma uyum sağlayamayan, yabancılaşmış biridir. Çalışmada roman ve romandan yapılan uyarlamalar, edebiyat ve sinema ile hekimlik arasında yönetsel bir ilişki kurularak çözümlenmektedir. Edebiyatçılar ve sinemacılar, topluma tıpkı bir hekimin hastalığa yaklaştığı gibi bakabilir. Bir yazar ya da yönetmen semptomatoloji, etiyoloji ve terapi etkinlikleriyle hastalığın belirtilerini izleyebilir, toplumsal sorunları teşhis edebilir, hastalığın nedenlerini saptayabilir ve bir tedavi önerebilir. Bu yöntemle beraber çalışmada, özellikle filmlerin soruşturulması için bağlamsal film çözümlenmesi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda Murtaza'nın çelişkilerle dolu karakterinin ve yaşamının aslında kapitalist sanayileşmenin dönüşümüyle açığa çıkan toplumsal sorunların belirtileri olduğu görülmüştür. Orhan Kemal, Tunç Başaran ve Ali Özgentürk, Murtaza aracılığıyla toplumsal sorunların yol açtığı hastalıkları teşhis etmektedirler. Bununla beraber, her ne kadar bu yapıtlarda bir tedavi önerilmese de toplumun sağaltımına dair olasılıkların önu de kapatılmaz.

Anahtar Kelimeler: *Bekçi Murtaza, Toplumsal Tipler, Gilles Deleuze ve Sinema, Sinema ve Edebiyat*

Reading and Watching *Murtaza*, As a Symptom of the Social Problems

*

Abstract

In this study, Orhan Kemal's novel Murtaza, which is firstly published serially by Vatan Newspaper in 1952, later published as a book by Varlık Publishing House in the same year; and two films adapted from the novel, Tunç Başaran's Bekçi Murtaza (Murtaza the Watchman, 1965), and Ali Özgentürk's Bekçi (The Watchman, 1985) are inquired by focusing on Murtaza stereotype. Murtaza is the fictitious character of the novel, inspired by Adana city that seriously transformed by industrialization in the 1950s, and he is also a victim of these changes. He is an alienated person, who cannot accommodate the space and time, and cannot fit into society. In the study, the novel and the adaptations are analysed by making a methodological contact with literature, cinema, and medical sciences. Litterateurs and filmmakers can investigate the society just as a doctor diagnoses the diseases. An author or a director may watch the disease symptoms, identify the problems, diagnose the social diseases, and give therapy recommendations by following the symptomatology, etiology, and therapy practices. In addition to this, the contextual film analyse method is also used in the study, especially for adaptations. Following the analyses, it is appeared that the anomalous character and inconsistent life of Murtaza, is actually the symptom of social problems, which is formed by transformations of capitalist industrialization. Orhan Kemal, Tunç Başaran, and Ali Özgentürk diagnose the social diseases by Murtaza. And even though there aren't any therapy recommendations given by author and/or directors in their works, there is still a possibility for the therapy of society.

Keywords: *Murtaza the Watchman, Social Stereotypes, Gilles Deleuze and Cinema, Cinema and Literature*

Giriş

Murtaza Tipleme ve Adana'nın Kısa Sanayi Tarihi

“Orhan Kemal, Yaşar Kemal'in de belirttiği gibi, Murtaza'yı ölümsüzleştirmiştir. Şu da bir gerçek ki, Murtaza da Orhan Kemal'i ölümsüzleştirecektir” (Binyazar, 1970, s. 279).

Orhan Kemal'in, ilk olarak 1952 yılında *Vatan Gazetesi*'nde tefrika edilen ve aynı yıl *Varlık*'tan yayımlanan romanına adını veren *Murtaza*, bir insan tipine özgü tuhaflıklarıyla birlikte, bir toplumu ve dönemi temsil etme gücüyle de sıradan karakterlerden ayrılır. Bu, daha çok bireysel alanla sınırlandırılan karakter özelliklerini aşan bir durumdur. Üstelik *Murtaza* için temsilin sınırları öylesine geniştir ki sadece belli bir coğrafyaya veya döneme de özgü değildir. *Murtaza* evrensel bir tiptir ve hatta Yaşar Kemal'in (9 Haziran 1970) ifadesiyle “edebiyatın en ilginç tiplerinden biri, gerçekten ölmez tiplerinden biridir”. Bununla beraber *Murtaza*, toplumsal bir tiptir. Toplumsal tipler bir coğrafyayı, bir dönemi ya da bir insan topluluğunu anlamamızı sağlayan öğelerdir ve sadece edebiyata özgü değildir. Örneğin filozoflar ya da sosyal bilimciler için toplumsal tipler, çözümlemelerinin merkezinde yer alan öğelerdendir. Çünkü bu öğelerin değişimlerden, dönüşümlerden ya da karşılaşmalardan sonra ortaya çıkan toplumsal çatışmaları, sapkınlıkları, tuhaflıkları ya da hastalıkları açığa çıkarma gücü vardır. Ve tıpkı filozoflar ve sosyologlar gibi edebiyatçılar da topluma bu tiplerle bakabilirler. Hatta bu yüzden edebiyatçıların adları, bireysel ve/veya toplumsal psikolojik aykırılıklarla, sapkınlıklarla, hastalıklarla ya da bunalımlarla hep yan yana anılmıştır: Marquis de Sade'ın adını verdiği *sadizmi* ya da Leopold von Sacher-Masoch'nun adıyla anılan *mazoşizmi* istisna değildir; edebiyat tarihi benzer sapkın ya da anormal eşleşmelerle doludur. Gilles Deleuze, sadizm ve mazoşizm gibi pekâlâ *Nietzscheizm*, *Proustizm*, *Kafkaizm*, ya da *Spinozizm* gibi klinik kavramların ortaya çıkabileceğini, çıkması gerektiğini ileri sürmektedir. Deleuze, buradan hareketle edebiyatçıların sapkınlık ya da aykırılıkla olan yakın ilişkisini, yazma eylemini de dâhil ederek şöyle açıklar: “Kişi kendi nevrozlarıyla yazmaz. Nevroz, psikoz; bunlar yaşam geçitleri değil, süreç kesintiye

uğradığında, engellendiğinde, tıkanıldığında içine düşülen durumlardır (...) Bu haliyle yazar da hasta değil, daha ziyade hekimdir, kendinin ve dünyanın hekimidir. Dünya, hastalığın insanla karşılaştığı semptomlar bütünüdür” (Deleuze, 2013, s. 12). İşte bundan dolayıdır ki, hemen her büyük edebiyatçı, dünyanın sapkınlıklarından ve aykırılıklardan mustarip bir de tip yaratmıştır; toplumsal sorunların belirtileri bu tiplerle görünür hale gelir. Daha roman sanatının ilk örneğinde bile bu durum görülür: Miguel de Cervantes’in *Don Quijote*’u vardır. Franz Kafka’nın tipi *Joseph K.*’dir; Herman Melville’in ise tipleri vardır: *Kâtip Bartleby* ve *Kaptan Ahab*. Fyodor Dostoyevski bize *Raskolnikov*’u takdim eder, Ivan Gonçarov ise *Oblomov*’u karşımıza çıkarır; Robert Musil’in *Niteliksiz Adam*’ı, Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*’ı, Yusuf Atılğan’ın *Aylak Adam*’ı, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Halit Ayaracı* ve *Nuri Efendi*’si... Bütün bu tiplerin tıpkı Karl Marx’ın *proleteri*, Georg Simmel’in *yabancı*’sı ya da C. Wright Mills’in *beyaz yakalı*sı gibi toplumsal karşılıkları vardır ve dahası bu tipler de ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal sorunları işaret ederler.

Roman anlatısı içinde *Murtaza*’nın 1950’li yılların Adana’sında yaşadığını ve bir dönem Orhan Kemal’in de çalıştığı Millî Mensucat Fabrikası’nda bekçilik yaptığını öngörebiliriz. Bu yıllar Adana’nın büyük bir dönüşüm geçirdiği yıllardır. Şehir, sanayileşme süreciyle birlikte, Cumhuriyet döneminin ilk anakentlerinden biri olarak 1940’lardan itibaren hızla büyür. 1900’lerin başında Aristidi K. Simyonoğlu tarafından *Simyonoğlu Fabrikası* adıyla kurulan, 1927’de millileştirilerek faaliyetine devam eden Millî Mensucat Fabrikası, sanayinin lokomotifidir. Millî Mensucat Fabrikası’yla beraber 1937’de faaliyete geçen Sümerbank’ın Adana Bez Fabrikası, Adana Pamuk Satın Alma ve Çırçır Fabrikaları gibi pek çok iştiraki de şehirde yerini alır. Adana artık kapitalist sanayileşmenin Anadolu’daki merkezlerinden biri durumundadır. Devletin girişimlerini özel sektöre bağlı irili ufaklı onlarca çırçır ve iplik atölyesi izler (Özcanlı, 2008, s. 157). Sanayileşme, 1948’de Truman Doktrini ve Marshall Planı’nın ilanı, 1950’de Demokrat Parti’nin iktidarı devralmasıyla ivme kazanır. Bu ivmeyle Adana’ya çok sayıda tarım ve tarıma dayalı sanayide kullanılacak araç-gereç girişi olur. 1951’de PAKSOY Ticaret ve Sanayi A.Ş., 1953’te Güney Sanayii ve Ticaret A.Ş. faaliyete geçer. 1956’da BOSSA Ticaret ve Sanayii A.Ş. ve Akdeniz Tekstil Sanayii Fabrikaları ku-

rulur. Bunu SASA Suni ve Sentetik Elyaf Sanayi A.Ş. takip eder. Aynı yıllarda şehrin genişlemesine bağlı olarak inşaat malzemesi üreten fabrikalar faaliyete geçer. 1954'te kurulan Çukurova Çimento Sanayi T.A.Ş. ve Çukurova Makine İmalat ve Ticaret A.Ş., alanlarındaki en büyük işletmelerdendir. Sanayileşen şehirde işgücüne talep yüksektir ama sadece fabrikalar için değil, henüz bütünüyle makineleşmemiş tarımsal üretim, özellikle pamuk üretimi nedeniyle de tarım işçisi istihdamına yoğun talep vardır. 1940'tan sonra ekimi yapılan, yüksek verimli ancak çok kısa sürede toplanması gereken akala pamuğu üretimi nedeniyle çok sayıda mevsimlik tarım işçisi Adana'ya yönelir (Hinderink & Kıray, 1970). Diğer yandan, tarımda makineleşmenin başlamasına koşut biçimde köylerden şehir merkezine yoğun hareket vardır (Yaman, 1981, s. 65). Gerek sanayi kolunda gerekse hammaddeyi sağlayan tarım arazilerinde işgücüne talep arttıkça şehrin nüfusu da artar. Ağırlıkla Çukurova Bölgesinden kaynaklanan yoğun göç nedeniyle şehrin nüfusu 1965'te yaklaşık 402.000'i merkezde, 480.000'iye köylerde yerleşmiş bulunmak üzere, 902.000 kişiye ulaşır (TÜİK, 1965 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı). Üstelik bu dönemde şehre göç edenlerin %77,42'si ücretli olarak çalışmaktadır (Yaman, 1981, s. 112). Toplumsal tip olarak *Murtaza*, şehirdeki bu son derece devingen dönüşümle birlikte var olur.

Araştırmanın Amacı, Temel Varsayımları, Araştırma Soruları ve Yöntemi

Gilles Deleuze (2013, s. 13), "edebiyatın nihai amacı, [dünyaya dair] sabuklamanın içinden sağlık yaratımını ya da bir halkın keşfini, yani bir yaşam olasılığını ortaya çıkarmaktır," der. Onun bu önermesini tüm sanat etkinlikleri için genellemek mümkündür. Bunu sanatçıya zorlu bir görev yükleyen ve bir bakıma sanatın işlevleri hakkında ahkâm kesen bir üst bakış olarak görmemek gerekir. Elbette ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal süreçlerden bağımsız ya da bütün bu süreçlerin dışında kalmaya çalışan bir sanat da olasıdır. Ancak tüm bu süreçlerden yalıtılmış bir sanat eseri, sanat tarihinde bir istisna olarak kalacaktır. Dünya bir semptomlar bütünü ve yazar da dünyanın bir hekimidir (Deleuze, 2013, s. 12); pekiyi yazarın belirtileri değerlendirmesini, teşhis koymasını ve tedavi önerme-

sini, yani kelimelerle yaptığını ressamlar çizgiler ve renklerle, müzisyenler seslerle ve sinemacılar imgelerle yapamazlar mı? Şöyle soralım; edebiyatçıların ya da sosyologların yaptığı gibi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik sorunlara işaret eden, dünyanın sapkınlıklarından ve anomalilerinden mustarip tiplerle beyaz perdede de karşılaşmıyor muyuz? Sinemacılar da yeri geldiğinde toplumsal karşılığı olan böylesine güçlü tipler yaratmış değil midir? Tabii ki yaratmışlardır. Tıpkı edebiyatçılar gibi, sinemacıların da tipleri vardır: Charles Chaplin, *Şarlo*'yu; Orson Welles, *Charles Foster Kane*'i; François Truffaut, *Antoine Doinel*'i; Stanley Kubrick, *Alex DeLarge*'i; Martin Scorsese, *Travis Bickle*'i ve Michael Haneke, –çeşitlendirmeleriyle birlikte– *Georges* ve *Anne*'y'i sunar. Pek çok büyük yönetmen tıpkı edebiyatçıların ve sosyologların toplumsal tiplerine benzer şekilde tipler yaratmış ve sinemalarında bu tiplerle birlikte dünyanın sapkınlıklarını ve aykırılıklarını irdelemişlerdir. Nihayetinde “sanatçılar [da] birer klinisyendir, kendi vakalarına ya da genel olarak herhangi bir vakaya ilişkin olarak değil, medeniyetin klinisyenleridir” (Deleuze'den aktaran Smith, 2013, s. 17). Tüm bu varsayımlardan sonra biz, Tunç Başaran'ın *Bekçi Murtaza* (1965) ve Ali Özgentürk'ün *Bekçi* (1985) adlı uyarlamalarıyla birlikte *Bekçi Murtaza* romanı ve özellikle *Murtaza* tiplemesi için ne söyleyebiliriz? Deleuze'ün önermelerini göz önünde bulundurursak, *Bekçi Murtaza* yazıldığı ya da filme aktarıldığı dönemlerde hangi toplumsal tipe karşılık gelmekte ve hangi toplumsal problemin belirtilerine işaret etmektedir?

Deleuze için her edebiyat yapıtı bir yaşam tarzını, bir yaşam biçimini ifade eder ve hem kritik hem de klinik açıdan değerlendirilmelidir. Deleuze, bu önermesi için hekimlikten ilham alarak şöyle bir yöntem sunar: “*Kritik ve Klinik*, yani edebiyat ve tıp arasındaki ilişki semptomatolojik metodun özgün doğası vesilesiyle kurulur. Bu alandaki çözümler üç farklı etkinlikten oluşan aşamalarla gerçekleştirilir: Semptomatoloji ya da belirtilerin tetkiki; etiyoloji ya da nedenlerin tespiti ve tedavi, yani bir tedavinin geliştirilip uygulanması süreci” (Deleuze'den aktaran Smith, 2013, s. 13, 15). Buradan hareketle edebiyat ve sinemanın da *Murtaza* gibi tipler aracılığıyla toplumsal problemlerin belirtilerini belirleyerek bu problemleri teşhis edebileceğini, problemlerin nedenlerini saptayabileceğini ve bir tedavi önerebileceğini varsayabiliriz. Bu önermeleri sınamak ve özellikle romandan uyarlanan iki filmi çözümlmek için çalışmada,

film çözümlene yöntemlerinin temel yaklaşımlarından olan *bağlamsal* (*contextual*) film çözümlene yöntemi kullanılmıştır. Bağlamsal film çözümlene yöntemini şu şekilde özetleyebiliriz: Bir filmde anlam öbekleri, genel geçer ifadeyle dilsel öğelerle ya da fizikî evrene benzerliklerden kaynaklanan durumlarla yani temsille oluşabilir. Bununla beraber bu öbekler, imgeler ya da örneğin duyular aracılığıyla da kurulur ve tüm bunları yorumlamak ancak sinemaya özgü kavram setlerini ve yöntemleri kullanmakla mümkündür. Film çözümlene yöntemleri genellikle *biçimsel* (*textual*) ve *bağlamsal* olarak ikiye ayrılır çünkü sinemasal anlam üretiminin yapısı iki boyutludur: Anlamın ilk boyutu bilinçli olarak tasarlanmış ve kısıtlıdır; yönetmen anlam üretiminin merkezinde bulunarak, sinemasal tüm araçları kullanarak bir anlam üretimine girişir. Bu, film yapımına ait yöntemlerin, tekniğin ve araçların kullanılmasıyla hem öykünün hem de anlamın gerçekleştirilmesi biçiminde meydana gelir. Anlamın bağlamsal boyutu ise genellikle bilinçli bir biçimde tasarlanmamıştır. Çoğu zaman yönetmen, öyle yapma niyetinde olmasa dahi, fizikî evrene dair pek çok öğeyi de filme taşır. En genel ifadeyle biçimsel çözümlene filmi gerçekleştirmeyi mümkün kılan öğelerin ve öğeler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgiliyken, bağlamsal çözümlene filmle fizikî evren arasında kurulan bağlarla ilgilidir (Phillips, 2000; Elsaesser & Buckland, 2002; Barsam & Monahan, 2010; Corrigan & White; 2012; Nelmes, 2012; Ryan & Lenos, 2012). Bu çalışmada, *Murtaza* romanı ve romandan yapılan uyarlamaların işaret ettiği toplumsal problemler, bu problemlerin belirtileri ve eğer varsa yazarın ve/veya yönetmenlerin çözüm önerileri, bağlamsal film çözümlene yöntemiyle yorumlanmaktadır.

Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler: Toplumsal Dönüşüm Karşısında Çelişkilerle Dolu Bir Tip Olarak *Murtaza*

“Orhan Kemal’in Murtaza’sı edebiyatımız içinde ilgi çekici bir örnek olma üstünlüğünü taşır. Adeta Türk romanında tipten karaktere geçişin –o yapılması şart olan aşamanın– ürünüdür. Orhan Kemal tipin ancak karakter olunca bir romancının kişiliğini yansıttığını bu eseriyle belirtmiştir” (Hızlan, 9 Haziran 1970).

Sadece *Murtaza* değil, Orhan Kemal’in diğer yapıtlarını yazdığı yıllar, Çu-

kurova’da değişen ekonomik yapıyla birlikte dönüşümlerin yaşandığı yıllardır. Geleneksel kapitalist ilişkilerin yerini yeni kapitalist ilişkiler almıştır. Bununla beraber bölgede tarımsal üretim artmış ve tarımsal ürünün işlendiği sanayi işletmeleri yoğunlaşmaya başlamıştır. Çukurova’nın ve yakın bölgelerin kırsal kesimlerinde yaşayan insanlar şehir merkezlerine doğru harekete geçmiş, bununla birlikte toplumsal ilişkilerde farklı ölçeklerde dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Bunlar küçük ya da büyük, yapısal dönüşümlerdir. Farklı ölçeklerde yaşanan ama bir biçimde bireyi ve onun içinde yer aldığı toplumu ilgilendiren, geleneksel yapıda değişimlere, dönüşümlere ve çoğu zaman da çatışmalara yol açan çözümlerdir. Tüm bu çözümlere bağlı olarak da yeni insan tipleri ortaya çıkar. Orhan Kemal’i Türk edebiyat tarihinin köşe taşlarından biri yaparsa bu çözümleri ve tipleri saptamada ve aktarmadaki olağanüstü gücüdür. Üstelik *Murtaza*, salt tahayyül edilmiş bir tip de değildir. Roman anlatısının dışında, *Murtaza*’nın gerçekten yaşayıp yaşamadığına ve eğer yaşadıysa kim olduğuna dair farklı söylenceler vardır: Örneğin Orhan Kemal’in yaşamına tanıklık eden Nurer Uğurlu (1973, s. 209), *Murtaza*’nın Adana’daki bir Akbank şubesinde kapıcı olduğunu aktarır. Uğurlu ve yazarın eşi Nuriye Öğütçü, *Murtaza*’yı bizatihi tanıdıklarını ifade etmektedir. Orhan Kemal’in keskin gözlemciliğini ve kendisine atfedilen “Ben tanıdığım insanları yazdım,” şeklindeki ifadesini de düşündüğümüzde, *Murtaza*’nın gerçekliğinden şüphe etmek yersiz olacaktır. Zaten Yaşar Kemal de, *Murtaza*’yla hem de Orhan Kemal aracılığıyla tanışmış kişilerdendir. *Murtaza*’yı yazmaya başladığı günlerde Orhan Kemal, Yaşar Kemal’i de yanına alıp onu görmeye gider. Yaşar Kemal (9 Haziran 1970) tanışma faslını şöyle aktarmaktadır: “Murtaza ile konuşmaya başladık, birdenbire Murtaza, ‘A be efendiler,’ dedi, ‘beni tanır mısınız? Ben Bekçi Murtaza’yım, görmüşüm sıkı kurs, almışem âmirlerimden disiplin.’”

Murtaza, Cumhuriyet’in ilanından sonraki mübadelelerde Yunanistan’dan kardeşi ve annesiyle birlikte göç etmiş bir muhacirdir. Göç ettiğinde henüz yirmili yaşlarındadır. Diğer pek çok muhacirin aksine, kendisine telkin edilen öğütlere aldırılmamış, hile yapmamış ve bu nedenle de konaklara, tarlalara konmamış biridir. Çünkü kendi ifadesiyle, Kolağası Hasan Bey’in soyundan gelen biri için esas olan namdır, şandır; mal ya da mülk değil. Çukurova’da on dönümlük bir araziyi yoksul annesi ve kar-

deşiyle ekip biçmeye çalışmış ancak yukarıda da bahsettiğimiz dönüşümlere yenik düşmüş ve önce gece sokaklarda sonra da bir fabrikada bekçilik yapmaya başlamıştır. Şair, yazar ve araştırmacı Şükran Kurdakul (1983, s. 4), Orhan Kemal'in romanlarına aralarında *Murtaza'nın* da olduğu, toplumsal dönüşümün ezip geçtiği bu kişilerin yaşam serüvenlerinin egemen olduğunu ifade etmektedir. Kent ve köy emekçilerini temsil eden bu kişilerin varlıkları, ekmek kavgaları ve yaşadıkları olaylarla insansal değerlerin alınıp satılmak istendiği bir düzenin bireyleri olduklarını vurgular. Aslında Kurdakul'un tarif ettiği tip, dönüşüme direnmeyip ona uyum sağlayan ve kurulmakta olan düzen içinde yolunu bulan tiptir. Bu tip, bir Orhan Kemal senaryosundan Halit Refiğ tarafından sinemaya aktarılan *Gurbet Kuşları'nda* (1964) karşımıza çıkan *Haybeci'*dir. *Haybeci* üçkâğıtçı, dalavereci, kendinden üstte gördüklerine yaltaklanan ve ancak gücü ele geçirdiğinde acımasız olan bir tiptir. Ancak çelişik bir tip olarak *Murtaza* yaşamı, doğruluk anlayışı, değer yargıları ve görev ahlakı ile *Haybeci'*den ayrılır. *Murtaza'nın* tüm romana hâkim olan çelişik karakterini Ali Özgentürk, romandan uyarladığı filmin hemen giriş sekansında vurgular. Özgentürk'ün uyarlaması Tunç Başaran'ın uyarlamasının aksine izleyiciye *Bekçi Murtaza'yı* doğrudan tanıttir. Onun hakkında söylenen ilk şey "tam bir bela" olduğudur. Ancak tıpkı kendisi gibi, hakkında söylenenler de çelişkilidir: "Tuhaf bir adamdı"; "Bize zararlıydı"; "Sorumluluğunu bilen, saygılı ve çok faydalı bir elemandı"; "İyi bir adamdır, çocuklarına düşkündür, para-pul düşünmez"; "Muhbirdir, yaltakçıdır"; "Kadınları sevmezdi, sözümüze-sohbetimize düşmandı"; "Namuslu, iyi bir adamdır lakin bilmez menfaatini (...) Fakirdir ama çok namusludur"; "Heykel yaklaştıkça, adam uzaklaştıkça büyür!"; "Valla-billa bizim gibi bir adamdı". Bu çelişkiler, *Murtaza'nın* çalıştığı fabrikadaki ilişkilerde görünür hale gelen, dönemin toplumsal dönüşümlerine uyum sağlayamamasından, daha doğrusu bu dönüşümlere uyum sağlamayı reddetmesinden kaynaklanır.

Fabrikalar, toplumsal dönüşümlerden kaynaklanan sorunların görünür hale geldiği yerlerdendir. Fabrikaların ve fabrikalarda gerçekleştirilen üretimin temel ilkelerinden biri *verimlilik*dir. İlk kez Frederick Winslow Taylor tarafından ortaya konan ancak en mükemmel halini Henry Ford tarafından faaliyete geçirilen üretim bandı ile alan bu ilke, zamanın verimli kullanılması, zamandan tasarruf edilmesi, üretimin hızlandırılması

gibi amaçları ve sonuçlarıyla kapitalist toplumları açıklamada önemli bir yerde durmaktadır. Bununla beraber, çok sayıda işçinin çalıştığı fabrikaların, atölyelerin ya da diğer işliklerin askeri bir düzen içinde örgütlenmesi de önemlidir. Bu nedenle tıpkı askeri birliklerde olduğu gibi fabrikalarda da takım şefleri, vardiya çavuşları, kolcular ve de bekçiler vardır. Bu bakımdan, *Bekçi Murtaza*'nın öykündüğü dedesinin bir asker olmasıyla, yaptığı işlerin bir bakıma dönüştürülmüş askerlik olması hem roman hem de filmler için önemli bir tartışma noktası sağlayabilir. Verimlilik, askeri düzenle sağlanır ve askeri disiplinle kontrol edilir. Bu düzenin görünümelerini ve ona yöneltilen eleştirileri, hemen ilk yıllarından itibaren sinemada da görmekteyiz. Örneğin René Clair'in, üretim bandına uyum sağlayamayan kahramanı Émile, *À Nous la Liberté*'de (*Bizim İçin Özgürlük*, 1931) montaj hattında büyük bir akıl kaybı yaşayarak şaşkınlığa ve mi-zaha neden olur. Kısa bir süre sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde, sinema tarihindeki en büyük modern kapitalizm eleştirilerinden biri gerçekleştirilir. Charlie Chaplin, *Modern Times* (*Modern Zamanlar*, 1936) adlı filminde üretim bandının hızına ve bu hızla birlikte değişen yaşam şartlarına bir türlü uyum sağlayamayan işçiyi başarıyla canlandırır. İşçinin üretim bandı üzerinde ve verimlilik ilkesine göre düzenlenmiş fabrika uzamındaki durumu zaman zaman trajikleşen bir farsa dönüşür. Neredeyse aynı trajik durumu Ali Özgentürk'ün uyarlamasında defaten yaşarız. Ancak özellikle gerçekliğinden asla emin olmadığımız ama bu olasılıktan da hiç şüphe etmediğimiz, bir gündüz düşü şeklinde tezahür eden, işçilerin süpürgeleri kuşanarak, adeta birer silahmışçasına omuzlarına vurarak fabrika avlusunda uygun adım yürüdükleri sekans önemlidir. Bir yandan, bu sekansta işçilerin birer askermişçesine uygun adım yürümeleri müte-hakkim düzene işaret eder ancak diğer yandan süpürgeleri kuşanarak adeta düzenle alay edercesine yürümeleri bu mütehakkim düzenin artık geride kaldığını da imler. Bu, tragedyanın içinde vuku bulan bir farstır.

Murtaza, yıkılmakta olan düzenle kurulmakta olanın çatışmasında varlığını bulan bir tiptir. Modernlikle birlikte sadece işliklerin değil, tüm bir toplumun adeta askeri bir düzen içinde örgütlenmesi, değişimin arkasında yatan yapısal güç olmuştur. Oysa İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Max Weber'in ilkelerini ortaya koyduğu bu toplumsal yapının (*demir kafes*) ciddi bir dönüşüme uğraması önemli toplumsal sorunları doğurmak-

tadır. Bunlar, kapitalizmden esnek kapitalizme geçiş döneminin sorunlarıdır (Sennett, 2008, 2010, 2011). Richard Sennett, tüm sorunlarına rağmen kapitalist sanayi toplumunda insanların uzun süreli ilişkiler ve kalıcı hedefler sayesinde kendilerini güvencede hissettiklerini söyler. İnsanlar çok çalışmakta, sebat etmekte ve öyle ya da böyle emekliliklerini güvence altına alacaklarını bilmektedir. Bu güvence, mevcut düzenin sürdürülmesinin anahtarıdır. Sennett (2008, s. 104), “bu tür bir iş etiği, çalışmanın mükâfatının ertelenmesini mümkün kılacak ölçüde istikrarlı kurumlar gerektirir” demektedir. Michael Haneke'nin bir alegorisi bu durumu gayet iyi açıklar: “Esirler serbest bırakıldıktan sonra çoğu eski efendisini özler: ‘Hiç olmazsa o zaman ne yapmam gerektiğini biliyordum’” (aktaran Assheuer, 2008, s. 117). Bir düzenin yıkılıp bir diğerinin kurulmasındansa, köleliğe tutunmanın psikolojisi budur. Sennett (2008, s. 104), yeni kapitalizmin kültürünün böyle bir ortamda açığa çıktığını söyler: “Zamanın oku kırıldı artık; sürekli olarak yeniden tasarlanan, rutine düşman olan ve kısa vadeye odaklı bir politik ekonomide hedefine varamaz oldu bu ok. İnsanlar uzun süreli insani ilişkilerin ve kalıcı hedeflerin yokluğunu hissediyor.” Yeni kapitalizmle birlikte işliklerde bireyin merkezde olduğu bir düzen yıkılmış, bireyin yerini topluluk almış ve öznenin kaderi topluluğun eline terkedilmiştir. “Takım çalışması” denilen olgu budur:

“Bireyi değil grubu esas alan bir etik olan modern takım çalışması, kişinin yücelmesine değil üyeler arasındaki karşılıklı uyuma vurgu yapar. Takımlarda zaman esnektir ve onyıllar süren uzun bekleyişlere göre değil, belirli ve kısa süreli görevlere göre ayarlanır. Ancak takım çalışması, beraberinde modern işyerini hâkimiyeti altına alan sığ ilişkileri getirir. Takım çalışması, tragedyanın alanından çıksa da, insan ilişkilerini bir farsa dönüştürür” (Sennett, 2008, s. 112).

Hem romanda hem de film uyarlamalarında tanıklık ettiğimiz, işçilerinin Murtaza'yı alaya alma güdülerinin altında bu durum yatar. Artık işliklerde varlık gösterebilmek için takımın içinde yer almanız gerekmektedir. Ne var ki takım, kendisini oluşturan bireylerin toplamından daha fazla çürümüş ve neredeyse tüm ahlaki ilkelerini yitirmiştir. Murtaza'nın da fabrikada tutunması için dönüşmesi ve insan ilişkilerini farsa çeviren bu oyuna dâhil olması gerekmektedir. Ancak o, keskin bir biçimde eski düzenin insanıdır ve dönüşmeyi reddetmektedir.

Fabrika işçilerinin *Murtaza*'yı defaten alaya almaları ve onunla eğlenmeleri çok eski bir çatışmayı anımsatır. Bu, insanlık tarihinin en eski ikiliklerini akla getiren bir çatışmadır aslında. Disiplin ve başıbozukluk, düzen ve kargaşa, ciddiyet ve ciddiyetsizlik ya da yas ve şenlik fabrikada tanıklık ettiğimiz çatışmanın arka alanında mevcuttur. Bu açıdan fabrika, Pieter Bruegel'in 1559 yılında tamamladığı *Karnaval ve Perhiz Arasındaki Savaş* adlı tablosuna benzer. Bu tablo, Avrupa halk kültürlerinde çok önemli bir yeri olan şenliği ve bu şenlikle sürekli çatışma halinde olan disiplini konu alır. Halk, dönemin Flaman kasabalarından birinin meydana toplandı ve bir şenlik vuku bulmaktadır. Fıçının üzerine oturmuş şişman bir adam olarak sembolleştirilmiş *karnaval*, elindeki şişe geçirilmiş domuz etiyle, bir rahip ve bir rahibenin çektiği arabada, elindeki fırıncı küreğinin üzerindeki iki balığıyla oturan ve yine bir rahibe olarak sembolleştirilen *perhize* karşı savaşmaktadır. Alegori ve sembollerle yüklüdür tablo; bir yanda tüm düzensizliği ve neşesiyle gündelik hayat diğer yanda ise hem bu hayatı hem de toplumu ve özneyi disiplin altına almaya, düzene ve hatta *sıkıdüzene* tabi kılmaya çalışan yüksek otorite yer almaktadır. Bruegel'in eserine kamusal ve özel hayatın tüm çelişkileri ve çatışmaları yansır. Neşeyle sürdürülmek istenen, *Dionysosçu* bir hayata karşı *Apollucu* bir disiplin ve kaçınılmaz bir biçimde disipline eşlik eden öfke. Tarih boyunca böyle olmuş, öfke ve disiplin hep kol kola yürümüştür. Oysa neşe çoğu zaman bir esrimeyle gelir ve kaotiktir; düzeni yıkan bir yönü vardır. Bu açıdan *Murtaza*, neşe ve disiplin arasındaki kadim mücadeleyi yansıtan bir romandır. Romanın her iki uyarlamasında da işçilerin neşesi dikkat çekici bir biçimde *Bekçi Murtaza*'yı öfkeleniren yıkıcı-düzen bozucu bir eylemdir.

Değişen düzene karşı *Murtaza* sanki bir bekçi değil de Türkiye Cumhuriyeti'ni toptan disiplin altına almaya çalışan bir memurdur. Onu tanıyanların ifadesiyle kraldan daha kralcıdır. Aslında *Murtaza*, Etienne de La Boétie'nin neredeyse modernlik öncesi dönemde tanımladığı biçimiyle, gönüllü bir kuldur. Boétie, 1548'de yazdığı *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*'inde *Murtaza* gibi, iktidarın eli-ayağı olagelenleri şöyle eleştirmektedir: "Eğer siz vermediyseniz, sizi gözetlediği bu kadar gözü nereden buldu? Sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar çok eli olabiliyor? (...) Sizin tarafınızdan verilmiş olmasa üzerinizde nasıl iktidarları olabilir?" (Boétie, 2011, s. 25). *Bekçi Murtaza* kimi zaman amirlerini

dâhi bezdirecek biçimde, iktidara rağmen iktidarın kuludur. Ali Özgentürk'ün uyarlamasında işçilerin dikkat çekici bir repliği vardır: “Düşürürseniz elinizden kırbaç, geçer kırbaç bizim elimize.” *Murtaza*, iktidarın elindeki kırbaçın düşmemesi için çabalayan bir kuldur. Tekrar etmek gerekirse, *Murtaza*'nın bu çelişik kişiliği temel olarak kendi döneminin insanı olmamasından kaynaklanmaktadır. 1925'ten sonra mübadeleyle Balkanlar'dan gelip Çukurova'ya yerleşen Murtaza, aslında dedesi Kolağası Hasan Bey'in yaşadığı bir zaman ve mekânda sıkışıp kalmıştır. En yakınları için yıkıcı olsa dâhi mutlak bir dürüstlük, göreve bağlılık ve çıkar ilişkilerini göz ardı etmek, aslında geride kalmış bir dönemin değerleridir. Bütün bu çelişkiler ve *Murtaza*'nın yaşadığı zamanın ve mekânın insanı olmayışı aklımıza hemen Miguel de Cervantes'in *Don Quijote*'unu getirir. Her iki uyarlamada da yer almamasına karşın, Orhan Kemal'in romanında Emniyet Müdürü ve Fen Müdürü, *Bekçi Murtaza* hakkında konuşurken onun *Don Quijote*'luğunu vurgularlar:

“– Deli bu be... ha?

– Belki tam deli değil. Şu hani bir şövalye vardı... İspanyol...”

– Evet, Don Kişot...

– Don Kişot'a benziyor...” (Kemal, 2015, s. 98).

Bu açıdan *Bekçi Murtaza* Cervantes'in *Don Quijote*'una denk düşerken, *Gurbet Kuşları*'nın *Haybeci*'si ise tahmin edileceği gibi, *Sancho Panza*'ya karşılık gelmektedir. *Don Quijote* ve *Sancho Panza*'nın arasındaki karşıtlık ilişkisine benzer biçimde *Bekçi Murtaza* ve *Haybeci* arasında da bir karşıtlık ilişkisi vardır. *Haybeci*, *Bekçi Murtaza*'nın anti-tezidir.

Bekçi Murtaza'nın yaşadığı dönemin insanı olmamasına dair önermeler, hem romanın yazıldığı hem de filmlerin uyarlandığı dönemin belki de en önemli tartışmalarından olan sınıf mücadelesine romanda ya da filmlerde yer verilmemesiyle de gerçekleştirilir. Ne *Bekçi Murtaza*'nın, ne de romanda ve filmlerde irdelenen diğer karakterlerin hiç birinin sınıf bilinci yoktur. *Bekçi Murtaza* hâlihazırda Karl Marx'ın eleştirilerini yönelttiği, kapitalistin eli-kolu olan ustabaşılara denk düşerken, fabrikadaki işçiler de sınıf bilincine sahip olmayan lümpen proleterlerdir. Bu durumu şöyle yorumlamak mümkündür: Orhan Kemal'in de bizatihi Millî Mensucat Fabrikası'nda çalıştığı yıllarda Adana, son derece yoğun göç alan bir şehirdir. Şehre akın eden bu insanların ilk ve en önemli amaçları ise iş bulmak ve şehirde tutunmaktır. Bu nedenle “Orhan Kemal'in romanlarında toprak

ve fabrika işçileri iş bulma zorunluğu ile her türlü güçluge boyun eğen kişiler olarak görünürler (...) Aralarında eski, deneyimli işçilerden, namuslu ustabaşlarından yararlanarak kişiliklerini bulanların yanı sıra, küçük çıkar hesaplarına dayanan o berbat, acımasız dünyanın çarklarına kapılanlar vardır. Bu çıkar hesaplarının, gizli oyunların özünü kavrayacak bilinç düzeyine erişemeyen mevsimlik işçiler, deneyimsizler, sarı işçi durumuna düşer” (Kurdakul, 1983, s. 4). Bu durum sadece romanda değil Tunç Başaran’ın gerçekleştirdiği uyarlamada da görülmektedir. Ama romanın ve Başaran’ın uyarlamasının aksine, Ali Özgentürk’ün uyarlamasında yer alan, bir işçinin ölümüyle başlayan ve arkadaşları tarafından gömülmesiyle devam eden gerçeküstü sekans, işçi sınıfına, sınıf bilincine ve işçi sınıfının örgütlenmesine dair önemli bir göndermedir. Ancak bu durum filmin geneline yayılmaz.

Resim 1: Orhan Kemal’in Murtaza adlı romanından Tunç Başaran tarafından Bekçi Murtaza (1965) adıyla sinemaya uyarlanan filminden çeşitli sahneler.

Orhan Kemal’in romanlarında çocuklar, genç kızlar, toplumsal bozulmanın ve sorumsuzluğun acı meyveleri görünüşündedir (Kurdakul, 1983, s. 4). Bu duruma *Murtaza*’da da tanıklık ederiz. İş yaşamında adeta bir despot olan *Murtaza*, özel yaşamında ise tam tersine, ailesinin dirliğini

sağlamaktan acizdir. Eşi, her daim vazifesi kadar eviyle de ilgilenmesi gerektiğinden yakınır. Dedesi Kolağası Hasan Bey'in adını verdiği oğlu Hasan –bu karakter film uyarlamalarında yoktur–, *Murtaza'*nun büyük hayallerinin aksine bir yalancı ve hırsıza dönüşür. İzmirli bir zenginle evlendirmek istediği *Selma/Emine* kendinden çok daha büyük olan bir muhasebeciye kaçar. İşbaşında uyuyakalan küçük kızı *Firdevs/Cemile'*nin ölümüne bizatihi kendisi neden olur. Bütün bir toplumu düzene sokmaya çalışan *Murtaza*, aslında iki yakasını bir araya getirmekten, kendi ailesini derleyip toparlamaktan aciz bir katildir. Dikkat çekici bir biçimde, Tunç Başaran'ın uyarlamasında yer alan *Selma'*nun aksine Ali Özgentürk'ün uyarlamasındaki *Emine*, çok güçlü bir kadındır. *Murtaza*, onu ve sevdiği adamı bir gecekonduda bastığında karşısına dikilerek sorgular ve kovar.

Resim 2: Orhan Kemal'in romanından Işıl Özgentürk tarafından senaryolaştırılan ve Ali Özgentürk tarafından *Bekçi* (1985) adıyla sinemaya uyarlanan filmde çeşitli sahneler. Tunç Başaran'ın uyarlamasında *Murtaza* Müşfik Kenter tarafından canlandırılmaktayken bu filmde Müjdat Gezen tarafından canlandırılmaktadır.

Tüm bunları da romanın ve uyarlamalarının işaret ettiği, toplumsal dönüşümlerin yol açtığı sorunların belirtileri olarak değerlendirebiliriz. *Murtaza* gibi, yeni düzeni radikal bir biçimde reddeden bir tipin dahi en yakınındaki kişiler, hatta ailesinin üyeleri yeni düzene uyum sağlamış durumdadır ve hatta *Murtaza'yı* bu düzenin dışında kaldığı için eleştirmek-

tedir. Romanda ve filmde, *Murtaza*'nın eşinin ve çocuklarının onu bu nedenle kıyasıya eleştirdiklerini ve hatta fabrikadaki işçiler gibi zaman zaman alaya aldıklarını görürüz. *Murtaza*, mevcut düzende kendi ailesine dahi bir yabancı olmuştur.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yaşar Kemal (12 Haziran 1970, s. 2), “*Murtaza*, bizim edebiyatımızın her yönüyle bütün çelişkileriyle, iç ve dış çelişkileriyle insan olabilmiş, belki de tek tipidir” der ve *Murtaza*'nın çelişkilerini hasta olmasına bağlar. *Murtaza* bir yandan kendine, çocuklarına, ailesine ve çevresine yabancılaşmıştır ve kraldan çok kralcı davranırken en yakınlarını dahi umursamamaktadır. Diğer yandan ise tüm bunları aslında idealleri için yapmaktadır, dürüst ve ahlaklıdır. Bir bakıma, kendisini çevreleyen yozlaşmanın içinde ahlaki değerlerin savunusunu yapmaktadır. Kemal'e göre bu çelişkilerden *Murtaza*'nın hastalandığı sonucunu çıkarabiliriz: “*Murtaza* hastalanmıştır. Milyonlarca insan hastalanmıştır, ama ortada hastalanmayan, hastalanmayacak olan bir yön de kalmıştır. İnsanlığın hem umutsuzluğudur *Murtaza*, hem de umududur” (Kemal, 12 Haziran 1970, s. 2). Tam da bu anda şöyle bir itirazı ortaya koyabiliriz: Evet, *Murtaza* pek çok açıdan tutarsız ve çelişkilerle dolu bir tiptir. Hatta bu çelişkiler romanı okuyan ya da uyarlamaları seyreden bizlere de sirayet eder ve bazen gülere bazen de ağlayarak okur-ızleriz. Hem romanda hem de uyarlamalarda trajedi ve fars iç içe ilerler. Ne var ki, bu çelişkilerin ve tutarsızlıkların müsebbibi *Murtaza* değildir. *Murtaza*, Yaşar Kemal'in ortaya koyduğu biçimde, bir hasta değildir. Onun hastalığı içsel bir nedenden kaynaklanmaz, tamamen dışsaldır. Yaşadığı zamanın ve uzamın çelişkileri ve tutarsızlıklarıdır. Bu bakımdan tıpkı *Don Quijote* gibi, *Murtaza* da değişen toplumsal yapının, insan ruhunu zedeleyen sonuçlarının bir kurbanıdır. Evet, *Don Quijote* da bir yanıyla budaladır ama diğer yanıyla gülünç duruma düşme pahasına toplumun değişimine direnen, aklın, mantığın, teknolojinin, kapitalizmin değil, *saf insanlık* halinin yanında duran bir karakterdir (Kıraç, 27 Ocak 2012). Hasta olan *Murtaza* değil, onu tahakküm altına almaya ve kendisine benzetmeye çalışan toplumdur.

Orhan Kemal'in yapıtının *Vatan Gazetesi*'nde tefrika edildiği 1952'den, Ali Özgentürk'ün uyarlamayı gerçekleştirdiği 1985 yılına değin *Murtaza*,

ekonomik, kültürel, politik ya da toplumsal dönüşümlerin sorunlarını güçlü bir biçimde temsil etmiştir, hâlâ da temsil etmektedir. Bu açıdan, Deleuze'ün *Kritik* ve *Klinik*'te (2013) önerdiği semptomatolojik yöntemle göre değerlendirdiğimizde Orhan Kemal, Tunç Başaran ve Ali Özgentürk'ün *Murtaza* aracılığıyla birer hekim gibi çalıştıklarını söyleyebiliriz. Her üçü de *Murtaza* aracılığıyla toplumsal sorunların belirtilerini işaret eder. *Murtaza*'nın evde, sokaklarda ve fabrikada diğer insanlarla ve toplumla kurduğu ilişkiler bir hastalığın belirtilerini göstermektedir. *Murtaza*, içinde yaşadığı topluma ve doğru ya da yanlış olmanın ötesinde yaygın biçimde kabul gören değerlere yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşmanın sonucunda da diğer insanlarla ve toplumla ilişki kuramaz durumdadır. *Murtaza*'nın yaşadıklarıyla, belirtilerini duyumsadığımız hastalık ve bu hastalığın nedenleri yine romanda ve uyarlamalarında ortaya konur. Yazar ve yönetmenler, hastalığın nedenlerini doğrudan göstermeseler de okurun ve seyircinin bu nedenleri kavramasını sağlayacak durumları yaratırlar. Okur ve seyirci, *Murtaza*'nın yaşadıklarıyla, kapitalizminden yeni kapitalizme geçişle birlikte vuku bulan toplumsal dönüşümlerin özneyi karanlık bir geleceğe sürüklediğini görür. Böylelikle hastalığın belirtileri değerlendirilmiş ve nedenleri ortaya konmuş olur. Üçüncü aşamayı, yani yazarın ve yönetmenlerin tıpkı bir hekim gibi, hastalığın tedavisi için bir reçete önermelerini ise romanda ya da uyarlamalarında doğrudan görmez. Jacques Rancière (2010, s. 65), "Bir gösteriyi seyredip de dünyayı kavramaya, entelektüel olarak kavrayıp da eylem kararı almaya geçmeyiz. Duyumsanabilir dünyadan, başka hoşgörüler ve hoşgörüsüzlükler, başka kabiliyetler ve kabiliyetsizlikler tanımlayan başka bir duyumsanabilir dünyaya geçeriz," demektedir. Gerek roman gerekse ondan uyarlanan filmler belki bize bir tedavi önermez ancak başka yaşam biçimlerine dair olasılıkların önünü de kapatmaz. Örneğin Ali Özgentürk'ün uyarlamasının bir sekansında *Murtaza* şöyle der: "Vardır çok düşmanı bu vatanın ama vardır çok Murtazalar." Bu, her şeye karşın bir olasılığın mevcudiyetini sunan bir önermedir. Nihayetinde hem edebiyat hem de sinema, dünyanın hastalığına karşı bir sağaltım olasılığını taşır. Orhan Kemal, Tunç Başaran ve Ali Özgentürk de *Murtaza* aracılığıyla bu olasılığı ortaya koymaktadır: Dünya bizatili hastalığın kendisidir. Ama aynı zamanda umudun kaynağı da odur.

EXTENDED ABSTRACT

**Reading and Watching *Murtaza*, As a Symptom of
the Social Problems**

*

Aydın Çam

Çukurova University

In this study, Orhan Kemal's novel *Murtaza*, which is firstly published serially by *Vatan Newspaper* in 1952, later published as a book by *Varlık Publishing House* in the same year; and two films adapted from the novel, Tunç Başaran's *Bekçi Murtaza* (*Murtaza the Watchman*, 1965), and Ali Özgentürk's *Bekçi* (*The Watchman*, 1985) are inquired by focusing on *Murtaza* stereotype. *Murtaza*, whom has the power to represent a society and an era, together with the oddities of a human type, differs from the ordinary characters. This is a situation that exceeds the character traits that generally limited to the individual properties. Moreover, for *Murtaza*, the boundaries of its representation are so wide that it is not specific to a particular geography or an era. *Murtaza* is a universal stereotype, and according to Yaşar Kemal (1970, June 9) he is "one of the most interesting types of the literature, one of a real immortal types". However, *Murtaza* is a social type. Social types are the structural elements that enable us to understand a specific geography, an era, or a community. And, they are not only functional for literature. For instance, for philosophers or social scientists, social types are at the centre of their analysis. That is why almost every great litterateur has created a stereotype that suffers from anomalies and perversions of the world. The symptoms of social problems become visible with these types. Just as Karl Marx's *proletariat*, Georg Simmel's *stranger* and C. Wright Mills' *white collar*, all these stereotypes have social equivalents. And also these stereotypes refer to economic, political, cultural and social problems too.

According to Gilles Deleuze (2013, p. 12), the world is made up of symptoms, and the author is a clinician, whom isolates these symptoms and tries to treat them. From this viewpoint *Murtaza*, the novel and the

adaptations are analysed by making a methodological contact with literature, cinema, and medical sciences in the study. Litterateurs and filmmakers can investigate the society just as a clinician diagnoses the diseases. An author or a director may watch the disease symptoms, identify the problems, diagnose the social diseases, and give therapy recommendations by following the symptomatology, etiology, and therapy practices. In addition to this, the contextual film analyse method (Phillips, 2000; Elsaesser & Buckland, 2002; Barsam & Monahan, 2010; Corrigan & White; 2012; Nelmes, 2012; Ryan & Lenos, 2012) is also used in the study, especially for adaptations.

Murtaza is the fictitious character of the novel, inspired by Adana city that seriously transformed by industrialization in the 1950s, and he is also a victim of these changes. The time in which Orhan Kemal wrote *Murtaza* is the years of transformation by the economic structural changes in Çukurova. In this era, the traditional/conventional capitalist relations have been replaced by new capitalist/conventional relations in the city. In addition to this, agricultural production increased and industrial enterprises where agricultural products were processed began to intensify in the region. People living in the rural areas of Çukurova and nearby regions, have moved towards the city centers; consequently, transformations in social relations began to take place at different scales. One way or another, these are all structural transformations. These is the disintegration that occurs in different scales but which in some way concerns the individual and the society in which it belongs, which leads to changes, transformations and often conflicts in the conventional structure. As a social stereotype, *Murtaza* coexists with this extremely dynamic transformation in the city. *Murtaza* is a stereotype that finds its existence in the conflict of the orders, those one is collapsing and the other one is being established. This conflict not only creates tragedies but also *farce*. This situation lies beneath the motives of the factory workers that we witness in both novel and film adaptations.

The way to avoid this farce is to adapt to society. Now you need to be in the team to be active in the workshops. However, the team has lost almost all of its moral principles. It is degenerated and much more immoral than the sum of its individuals (Sennett, 2008, 2010, 2011). *Murtaza* should also be transformed and must be involved in this game that translates human relationships into farce, to stay in the factory. But he is strictly the

person of the old order and refuses to be transformed. Even members of his family those who are closest to *Murtaza*, a stereotype that radically rejects the new order, have adapted to it. Even his family has criticized *Murtaza* for staying out of this order. In the novel and adaptations, we see that *Murtaza's* wife and children criticized him mercilessly and even made fun of him sometimes just as factory workers did. *Murtaza* has been alienated even to his family in the current order. He is an alienated person, who cannot accommodate the space and time, and cannot fit into society.

Following the analyses, it is appeared that the anomalous character and inconsistent life of *Murtaza*, is actually the symptom of social problems, which is formed by transformations of capitalist industrialization. Orhan Kemal, Tunç Başaran, and Ali Özgentürk diagnose the social diseases by *Murtaza*. And even though there aren't any therapy recommendations given by author and/or directors in their works, there is still a possibility for the therapy of society.

Kaynakça / References

- Assheuer, T. (2008). *Yakın plan Haneke*. N. Pakkan (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Barsam, R. M. & Monahan, D. (2010). *Looking at movies: An introduction to film* (3. Baskı). Londra: W. W. Norton & Company.
- Binyazar, A. (1970). Orhan Kemal öldü Murtazalar yaşayacak. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 22(226), 278–284.
- Boétie, E. (2011). *Gönüllü kulluk üzerine söylev* (3. Baskı). M. A. Ağaogulları (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Corrigan, T. & White, P. (2012). *The film experience: An introduction* (3. Baskı). Boston & New York: Bedford / St. Martin's.
- Deleuze, G. (2013). *Kritik ve klinik* (2. Baskı). İ. Uysal (çev.), İstanbul: Norgünk Yayınları.
- Elsaesser, T. & Buckland, W. (2002). *Studying contemporary American film: A guide to movie analysis*. New York: Oxford University Press.
- Hızlan, D. (9 Haziran 1970). Büyük usta. *Yeni Gazete*.

- Hinderink, J. & Kıray, M. B. (1970). *Social stratification as an obstacle to development – a study of four Turkish villages*. New York: Praeger Publishers.
- Kemal, O. (2015). *Murtaza* (22. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, Y. (12 Haziran 1970). Orhan Kemal, umut ve aydınlık. *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.
- Kemal, Y. (9 Haziran 1970). Yaşar Kemal, Orhan Kemal'i anlatıyor. *Yeni Gazete*.
- Kıraç, R. (27 Ocak 2012). Don Kişot'la kanundışı yaşamak... *Radikal Kitap Eki*.
- Kurdakul, Ş. (1983). Orhan Kemal'in insanları. *Yazko Somut – Haftalık Sanat ve Kültür Dergisi*. Sayı: 44(18), 4.
- Nelmes, J. (Ed.). (2012). *Introduction to film studies* (5. Baskı). Londra & New York: Routledge.
- Özcanlı, N. (Koordinatör) (2008). *Adana sanayi tarihi*. Adana: Adana Sanayi Odası Yayınları.
- Phillips, P. (2000). *Understanding film texts: Meaning and experience*. Londra: BFI.
- Rancière, J. (2010) *Özgürleşen seyirci*. E. B. Şaman (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Ryan, M. & Lenos, M. (2012). *Film çözümlemesine giriş – Anlatı Sinemasında Teknik ve Anlam*. E. S. Onat (çev.), Ankara: De Ki Yayınları.
- Sennett, R. (2008). *Karakter aşınması – Yeni Kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri* (3. Baskı). B. Yıldırım (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü* (3. Baskı). S. Durak & A. Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2011). *Yeni kapitalizmin kültürü* (2. Baskı). A. Onacak (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, D. W. (2013). *Saf İÇKİN YAŞAM – Deleuze'ün "Kritik ve Klinik" Projesi*. E. Koyuncu (çev.), İstanbul: Norgunk Yayınları.
- TÜİK – Türkiye İstatistik Kurumu. Çevrimiçi Erişim: <http://www.tuik.gov.tr>.
- Uğurlu, N. (1973). *Orhan Kemal'in ikbâl kahvesi*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Yaman, Y. (Koordinatör) (1981). *Yurt ansiklopedisi – Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını Cilt I*. İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

am, A. (2019). *Murtaza'yı toplumsal sorunların belirtisi olarak okumak ve izlemek. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 2056-2077. DOI: 10.26466/opus.517860

Türk İnkılabı ve Türk Modernleşmesi Sürecinde Yurt İçi ve Yurt Dışı Gözlemler (1923-1938)

DOI: 10.26466/opus.498340

*

Mustafa Kılınc*

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Amasya / Türkiye
E-Posta: sosyaltite@hotmail.com ORCID: [0000-0001-8436-2874](https://orcid.org/0000-0001-8436-2874)

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temelleri Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde atılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türk Halkı birbirine kenetlenerek bir bütün oluşturmuştur. 1923'te cumhuriyetin ilanıyla beraber Türk İnkılap Hareketleri; sosyal, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda hızlı bir şekilde başlamıştır. Yeni kurulan bu devlet Yeni Türkiye Devleti olarak isimlendirilmiştir. Devlet, Kemalizm ideolojisinde gerçekleşmiştir. Buradaki Kemalizm ideolojisi; modernleşme ve gelişme anlamlarında kullanılmıştır. Kemalizm ideolojisinin temelinde Atatürk'ün inşa kabiliyeti, girişkenliği ve itidalli davranışları yeni oluşumun başarı sırrıdır. Diğer bir ifadeyle yeni bir devlet kurma, bunu yaparken aktif olma, gerçekleştirmek istediği olayların uygun zamanını bekleme yeteneğidir. Yeni Türkiye Devleti'nin inşası için inkılap tarihi dersleri adı altında hukuk, dış-iç siyaset ve ekonomi konferansları CHP'nin etkili isimleri kanalıyla verilmiştir. Türk İnkılap hareketi Anadolu Yaylası'nda parlamış ve kendine has başkaldığı olan inkılap hareketi olmuştur. Bu yenilik ve inkılapların bir tanesi de yurt genelinde etkili olan halk epleridir. Yeni devletteki yaşanan gelişmeler hem yurt içi hem de yurt dışında dikkat çekici olmuştur. Bu gelişmeler yurt içi ve yurt dışı basınında yer bulmuştur. Bu dönemde özgün demokratik gelişmeler yaşanırken dönemin tek partisi CHP ile devletin ideolojisi aynı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Türkiye, Türk İnkılabı, Türk Modernleşmesi, Kemalizm*

Domestic and Foreign Observations during Turkish Revolution and Turkish Modernisation (1923-1938)

*

Abstract

Foundations of Turkish Republic were formed in Amasya Circular, Erzurum and Sivas Congresses. Turkish Public were unified in the leadership of Mustafa Kemal Atatürk. Turkish Revolution, launched through declaration of Turkish Republic in 1923, encompassed social, political, economical and societal fields. This new state was called as New Turkish Republic. The state had its roots in Kemalism Ideology. In this sense, Kemalism Ideology refers to modernization and development. The entrepreneurship skill of Atatürk, founder of Kemalism Ideology, and calm behaviors underpin the success of new state initiatives. Said another way, building a new state is the ability of being active and patient to be able to determine the best time to act. Law, domestic and foreign policy and economical conferences under the name of Revolution History courses were provided through prominent members of Republican People's Party (CHP) in order to establish New Turkish Republic. Turkish Reform Movement has its roots in Anatolia Plains and has become a unique reform movement. Public houses were one of the most effective revolutions of these reforms. New developments that occurred in newly-established state took attention both inside and outside the country. These developments were included in the newspapers in domestic and foreign countries. While unique democratic movements originated in this period, CHP, the only political party, shared the same ideology with the new state.

Keywords: *New Turkey, Turkish Revolution, Turkish Modernisation, Kemalism*

Giriş

“İdeoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan bir hükümetin, bir partinin, bir gurubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü.” (TDK) Bu bağlamda Kemalizm ideolojisi nedir? Kemalizm bir ideolojidir ancak nasıl bir ideoloji olduğuna dair farklı görüşler mevcuttur. Kemalizm’i bazıları; modernleşme, gelişme, batılılaşma, çağdaşlaşma, devrimci gibi sözcüklerle ifade etmektedirler. Yurt içi ve yurt dışında birçok ilim adamının ortak düşüncesi Kemalizm ya da Atatürkçülük; yenileşmeyi, gelişmeyi, çağdaşlaşmayı öngören bir ideoloji olduğu konusunda hemfikirdir. Atatürkçülük ya da Kemalizm Türk Modernleşmesinin dışı yansımasıdır. Kemalizm’in tanımlamalarda farklılık olduğu gibi içerik konusunda da farklı değerlendirmeler mevcuttur. Bu da Kemalizm’in yoruma açık özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kavram yurt içi ve dışında farklı yorumlanmaktadır.

“Uluslararası literatürde, Kemalizm ya da Atatürkçülüğün üç temel kavramı vardır. Bunlar: 1-Türkiye’de çoğunlukla benimsenen şekliyle Atatürkçülük ya da Kemalizm, Türkiye’nin 1920’lerdeki devriminin ideolojisidir. 2-Dış ülkelerde Kemalizm’in daha geniş boyut ve çağrışımları vardır ve çoğu kez bir gelişme modeliyle eş anlamda kullanılmaktadır. 3-Siyasal gelişmelerde ordunun oynadığı rolü inceleyen bilimsel araştırmalarda ise daha dar bir anlamda kullanılmaktadır. Bazen genç ulusların askeri liderlerinin hepsinin uygulaması gereken eşsiz bir yönetim modeli pretoryanist olarak tanımlanmaktadır. Bazen de toplumlarda halkla ordu arasında ideal ilişkiler modeli, ya da en gelişmiş askeri yönetim biçimi olarak nitelendirilmektedir (Turan,1996, III, s.30-33). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kemalizm kavramı farklı farklı yorumlanırken kavramın da soyut olduğu göze çarpacaktır. Bu çalışmada Kemalizm, modernleşme ve gelişme anlamlarında kullanılmıştır.

Devleti oluşturan unsurlar; egemenlik, vatan, millet ve siyasi teşkilattir. Ama devletin en önemli özelliği devleti kurmada önderlik eden lideriyle halkın lider etrafında çelikleşen varlığıdır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devletini var eden, Mustafa Kemal Atatürk ile Atatürk’e inanan ve onu destekleyen Anadolu Halkıdır. Bu devletin temeli, liderinin ismiyle özleşerek Kemalizm ideolojisi olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne yaşama ömrü olarak on yıl gibi kısa bir süre

biçenler bugünlerde yeni devletin medeniyet yolunda var oluşunun yüzüncü yıl kutlama gururuna şahit olmaktadırlar.

I. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Kemalizm'in Yeri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yok olamaya ramak kalan bir toplumun yaşama tutunma mücadelesini kazandığı süreçtir dersek haksızda sayılmayız. Türkiye Cumhuriyeti Devleti karşısındaki bütün engelleri tek tek ortadan kaldırarak dimdik ayakta kalabilen Türk toplumunun eserdir. Türk halkı örfünü, geleceğini kurtarmak için birçok acılar çekmiş vatanı için şehitler vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde var olma mücadelesi veren Türk toplumu kısa sürede bütün düşmanlarına Türkleri hiçbir gücün yok edemeyeceği göstermiştir.

Türk Halkı devleti için Atatürk'ün etrafında tek bir kişi gibi beraber olmuşlardır (İnönü, Ulus, 12 İlkanun 1935). Bu bağlamda Türk Milleti yükselişini ve istiklalini milli birliğine borçludur (Nabi, Ulus, 5.09.1936). Hanrf'ye göre Yeni Türkiye'de eskisi kadar Rum ve Ermeni kalmamış ancak Türk yani Moğolistan ve Mançurya'nın kardeşi eski Tatar ırkı ile fethi takip eden Bizanslılarla kan karışmasından doğma bir Türk ırkı kalmıştır (Hanrf, Ulus, 06.03.1936). Yabancı yazarın cümlesindeki vurgu; yeni kurulan devlette eskisi kadar azınlık vatandaşların kalmadığıdır. Türklerin en büyük eseri devletiydi. O da bütün büyük eserler gibi hayatın akışına uygun bir ilerlemeyle yenileşmeli ve kuvvetlenmeliydi (Peker, Ulus Gazetesi, 3 Temmuz 1936). Bu büyük eserin adı Türk devrimiydi. Türk Devrimi, gelişigüzel olayların sıralanması değildir. Türk Devrimi rastgele olaylar silsilesi olmayıp bir anlam bütünlüğü olan harekettir. Türk Devrimi evrensel bir olaydır (Peker, Ulus, 18 İlkanun 1935). Türk devrimi Kemalist Türkiye diye de adlandırılabilir. Kemalist diploması kaynağını Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas kongrelerinden almıştır. Yeni devlet, diğer bir ifadeyle yurt içi ve yurt dışı siyasetini Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde ön plana çıkan düşüncelerden almıştır. Kemalizm'in hem teorik bazları hem pratik metotları mevcuttu. Bunlar; Millet menfaatlerinin tarif ve tayininde taviz tanınmaz (teorik baz), daima realist olmak (pratik metotlarda) dünyayı ve davanın malzemesini kusursuz tetkik etmek, iyi hazırlanmak, davayı olgun hale getirmek, müdahalenin anını kollayarak anında müdahale etmek gibi metotlardı (Belge, Ulus, 19

Nisan 1936). Gözlemcilere göre Yeni Türkiye Devleti, Kurtuluş Savaşı'nı yukarıda ifade edilen Kemalizm ideolojisinde gerçekleştirmiştir. Bu ideolojiyi de oluşturan Mustafa Kemal'in kendisiydi. Burada vurgulanmak istenen Kemalizm'in modernleşme ve gelişme anlamlarında mimarının Mustafa Kemal olduğudur. Kemalizm ideolojisini oluşturan Mustafa Kemal'in üç temel yeteneği vardı. Matematik bilgisiyle inşa kabiliyeti, girişkenliği, bilim adamının olgun itidaliydi_(Ulus Gazetesi, 29 Sontesrin 1935).

II.Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Gelişme

Atatürk önderliğinde kurulan Türkiye, bütün hareketlerinde tasfiye ile beraber yeni inşayı da amaç edinen bir devlet olmuştur (Belge, Ulus Gazetesi, 24 Mart 193). Kemalizm milliyetçiliği ve medeniyetçiliği içinde Asyalı ve Afrikalı iptidailik yoktu (Atay, Ulus, 11 Haziran 1936). Kemalist rejim hızla ilerlemesine rağmen Atatürk döneminde inşa halinde olmuştur. Türkiye bu dönemde Avrupa'dan Asya'ya modern tekniği ve kültürü, Asya'dan Avrupa'ya da milletler arsında yeni bir köprü olmuştur (Belge, Ulus, 7.02.1936). Bu köprü görevi Kemalizm demokrasini doğurmuştur. Kemalizm demokrasisi ihtilal ve milli bütün şartların eseridir. *"Ülkemizdeki demokrasi, milli birliği ve bütünlüğü en fazla sağlayan ve milli faaliyetlerin verimini en çok artıran usulleri ve şekilleri arayarak ve hürriyetin anarşiye doğru, otoritenin zora ve keyfe doğru tefsirlerini reddederek var olmuş ve gelişmiştir"* (Atay, Ulus, 28.03.1937). Bu bağlamda Kemalizm her şeyden önce bir kültür ve medeniyet hareketi olmuştur (Belge, Ulus, 28.02.1937).

Yeni Türkiye'de Kemalizm hareketini toplum geneline öğretmek için İnkılap Tarihi dersleri uygulamaya konmuştur. İnkılap Tarihi dersleri ilk başlarda CHP'nin önemli isimleri tarafından konferans şeklinde verilmiştir. Konferans konuları arasında gruplamada; dış siyaset, siyaset, iktisat ve hukuk bulunmaktaydı. Konferanslarda; dış siyaset konuları Yusuf Hikmet (Bayur), siyaset konuları Recep Peker, ekonomi konuları Yusuf Kemal (Tengirşek), hukuk konuları Mahmut Esat (Bozkurt') a görev verilmişti. Bu derslere devam etmeyen öğrenciler okuldan muzun olamıyordu. İnkılap Tarihi dersleri bu süreçle başlarken 1960 sonrası ismi

Türk Devrim Tarihi adıyla devam etmiş tekrar 1980 sonrası yeni düzenlemeyle Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi adıyla okutulmuştur (Bakacak, 2014).

İnkılap derslerinde kavratılmaya çalışılan ana düşünce ise şöyleydi; *“Türk İnkılabı, Türk Milleti'nin milli siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik yaşayışına, dışla münasebetine tesirler yaparak müstakil millet halinde bir yeneden var olma hareketidir. İnkılabın birbirinden ayrı sağ-sol temayülleri yoktur. İnkılabın bütün ileri sağ, ileri sol temayülleri tasfiye ederek bir millet yapma, milli devlet kurma temayülü vardır.”* *“Türk inkılabı hürriyet inkılapları tipinden bir inkılap olarak isimlendirilebilir. Buradaki isimlendirme tasnif bir ideolojiyi birliğin mevcut oluşuna değil idare edilenlerden idare edenlere karşı bir harekettir. Türk inkılabı Türk Milleti'nin yaşama iradesinden doğmuştur. Türk inkılabı dünya inkılapları arasında olmakla beraber bunların en ilerisinde yabancı bütün inkılap anlayışlarının dışında, yepyeni bir dünya, yepyeni bir millet ve yepyeni bir devlet anlayışının öncüsüdür”* (Atay, Ulus, 13 Sonkanun 1936). Türk inkılabı geri kalmış toplumlara, ileri toplumların kendi aralarındaki yaşantısına tesirler yapmada model olmuştur ve geri ve ileri toplumların birbiriyle ilişkilerine etki yapmıştır. Türkiye’de tek parti oluşu Türk inkılabının devlet idaresinde aşama aşama gerçekleşmesini sağlamıştır (Atay, Ulus Gazetesi, 14 Sonkanun 1936). Bu düşünceler ışığında; *“Türk devrimi, dağ tepelerinde tutuşup ufku baştan başa aydınlatan ateşler gibi, Anadolu Yaylası'nda parlamış ve kendine has başkılığı olan bir olay olmuştur”* (Tekin, Ulus, 24 Ağustos 1936).

Türk devriminin yerleşmesini sağlayan en büyük unsur ise eğitim olmuştur. Bu doğrultuda; 1924 Tevhidi Tedrisat kanunuyla Türkiye Avrupa tarzında modern tedrisata başlamış oluyordu. Yeni eğitim bünyesi, Türkiye’ye modernleşmede ivme kazandırmıştır. Yedi bin mekteple ilk okullara giden öğrenci sayısı 1923-1924’te 341.941 iken 1937’de 600 bin olmuştur. 1923’te 9bin 972 öğretmenden ancak yarısı öğretmen mektebinden mezun iken 1937’de 13000 öğretmenin yarısından fazlası öğretmen mektebi mezunu olmuştur. Geri kalanları ise lise veya buna denk okullardan mezundu. 1937’de yaklaşık 100 orta mektep ve 40 lise bulunmaktaydı. 1923-1924’te beş bin 905 öğrenci 1937’de 42 bin 500 olmuştur (Hryy, Ulus, 20.03.1937). 1933’te 200 binden fazla insan halk mekteplerine devam etmiştir. Halk evleri vasıtasıyla halk eğitimi yurdun dört bir tarafına yayılmıştır (Hryy, Ulus, 21.03.1937). Bunlarla beraber

halkevleri cumhuriyetin en fazla övüldüğü yeniliklerden olmuştur (Sovaj, Ulus, 18 Ağustos 1935). 1932'de 34 iken 1933'te 21 1934'te 25, 1935'te 23, 1936'da 33, 1937'de 31 olmak üzere toplam 167 halk evi mevcut olmuştur (Atay, Ulus, 21.03.1937).

1914 yılında 3000 olan okul sayısı 1935'te 7000'ne öğrenci sayısı da 230 binden 500 bine yükselmiştir.1928'de 700 bin olan okuma yazma bilenlerin sayısı 1935'te üç milyona çıkmıştır (Sovaj, Ulus, 11 Ağustos 1935). Savaşlar sonrası anne babasını kaybeden yetimler de unutulmamıştır. Avrupa dahi hiçbir memlekette yetim meselesi Türkiye'de olduğu kadar önem verilmemiştir. Bu bağlamda Himayeyi Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Başlangıçta elbise, kundura, ilaç ve süt dağıtan yaklaşık 130 şube varken 1935'te kreşler, poliklinikler ve sütnine okullarıyla sayıları 500'den fazla olmuştur (Sovaj, Ulus, 18 Ağustos 1935.)

Kemalizm hareketi bir taraftan eğitimle öğretilmeye çalışılırken diğer taraftan teknolojik yatırımlarla da Yeni Türkiye modernleşme yolunda hızlı adımlarla ilerliyordu. 1923-1933'e kadar hükümet ülkede demiryolları ağının gelişmesine çok önem vermiştir. Rusya'dan sonra Avrupa'nın en geniş toprakları olan Anadolu'da yeniden 20 bin km demiryolu yapılmıştır. Başlangıçta 130 tane olan türlü fabrikalar rastgele çoğaldı ve bunların sayısı 1933'te 2500'ü geçti. Sümer Bankın kapitali 20 milyon liradan 62 milyona çıkarılmıştır. Beş yıllık kalkınma planının uygulanmasında Sümerbank ön planda olmuştur. Devlet her yıl Sümerbank'a altı milyon lira ayırmıştır (Sovaj, Ulus, 16 Ağustos 1935).

Yeni Türk Hükümeti'nin gayesi ülkede en kısa zamanda; sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gelişme sağlamak olmuştur (Sovaj, Ulus, 8 Ağustos 1935). Rejim için en sağlam yol devletçilik ve planlamayı merkeze almak olarak görülmüştür. Plan: Devlet ve halk kuvvetlerini toplu çalıştırmak, ulusal enerjiyi tam verimli ve değerinde tutmaktır (Atay, Ulus, 13.05.1935). *"Türk inkılabının ateşli enerjisinden sarıh olarak çıkan, Türk Milletinin herhangi bir müze mumyasının donmuş ve ölmüş hayatına asla razı olmadığı ve olamayacağıydı. Ülkenin ekonomik olarak gelişmesi Kemalist Programın en esaslı ve en önemli noktalarından biriydi. Çünkü Avrupa'ya bağlı bir ülkede tam kültürel ve siyasi istiklale kavuşması imkansızdı"* (Walter, Ulus, 20 Sonkanun 1937). Türkiye'de devlet demir yollarının millileştirilmesi, Latin alfabesinin kabulü en önemli değişim unsurlarındandı (Tageblat, Ulus, 21 Ağustos 1935). Bu gelişmelerle beraber

tarım ve hayvancılığa da ağırlık verilmiş hayvancılığı geliştirmek için Avrupa'dan damızlıklar getirilmiştir. Ulaşım hizmetlerinde altı bin köprü ve geçit yapılmıştır. Yolların uzunluğu 12 bin km'den 40 bin km ye çıkarılmıştır. Sağlık alanlarında sıtma azaltılmış trahomla mücadelede önemli gelişmeler sağlanmıştır (Sovaj, Ulus, 14 Ağustos 1935). 1.Dünya Savaşı'ndan önce 100 bin ton buğday 150 bin ton un ithal eden Türkiye 1936'da bunlar ihraç eden ülke konumuna gelmiştir. 1935'lerde Türkiye'de görülmemiş bir şekilde değişmiştir. *Kırılmaz bir enerji, muti, çalışkan ve kanaatkâr, bir milleti idare etmiş ve onu verimli ve faal bir hayata varlığını koruyabilme imkanını sunan bir mükemmeliyete doğru götürmüştür* (Alfred, Ulus, 22.03.1936).

III. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Temel İlkeleri

"Eskisini temeline kadar yıkan hız ve ateş, yenisini çatısına kadar kuran yaratıcı bir enerji olarak kullanıldığı zamanda; uluslar yalnız tarih değil, Ülkenin olumsuz durumunu da değiştirmiş olurlar" (Atay, Ulus Gazetesi, 23.04.1935). *"Bu bağlamda CHP'nin doğuşu ve ilerleyişi yurdun kurtuluşuna ve yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş ve ilerleyişine bağlı, onun içinde ve onunla beraber var olan bir hadisedir"* (Ulus Gazetesi, 14.05.1935). Gözlemciye göre; Türkiye Devleti politikasının temeli, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1927'de Ankara'daki kongresinde belirtilen; cumhuriyetçiyiz, milliyetçiyiz, halkçiyiz, devletçiyiz, laikiz, inkılapçiyiz sözleri esastadır (Ulus Gazetesi, 08.05.1936).

Diğer bir ifadeyle, dönemin tek partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin ana prensipleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kanuni ifadesidir (Belge, Ulus, 10.05.1936). Esasta partinin ana vasıfları olan cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve laiklik Türkiye Devleti'nin de vasıflarıdır (Ulus Gazetesi, 14.05.1935).

CHP'nin 6 oku büyüü bir formül gibi gözükse de 6 okun temeli; modernleşme, laikleşme, Batı'nın kültürüne, bilimine ve teknolojisine dayanan bir ideolojik yapısı vardır. Kemalizm ya da Atatürkçülük söz konusu

olduğunda 6 okun sayısını azaltma ve çoğaltma bilimsel ilkelere aykırıdır. Fakat araştırmacı ele aldığı konuyu yorumlama ve eleştirmede özgürdür. Bu ilkeler soyut olduklarından, uygulamada döneme ve kişilere göre farklılık bulunması kaçınılmazdır (Turan,1996, s.33-34).

Sovaş Atatürk Türkiye'si başlıklı gözleminde; *"altı okun uzunlukları birbirinden farklıdır. Cumhuriyetçiyiz ilki en kısadır. Ondan sonra altıncısı geliyor devrimciyiz, sonra ikincisi ulusçuyuz beşincisi laikiz, üçüncüsü halkçiyiz nihayet en sonunda en uzun olan devletçiyiz. Hemen şunu söyleyeyim ki model sahibinin bunu hiç düşünmemiş olduğuna inanıyorum. Fakat tesadüf beni ikna etti ki Yeni Türkiye'nin prensipleri arasında büyüklük sırası varsa, okların büyüklükleri buna en fazla yaklaşımdır. Bundan sonra yaptığım müşadeler pek de buna zıt çıkmadı."* (Sovaj, Ulus, 8 Ağustos 1935) Gözlemcinin bu cümlesinden çıkaracağımız sonuç ise şudur: Sovaş'a göre Türkiye'de 6 okun uygulamaları 1923-1938 döneminde farklı olmuştur Sovaj'ın gözlem sırası(soldan sağa oklar)bakımından sırayla şu şekilde ifade edilebilir; 1-Cumhuriyetçilik 2-Milliyetçilik (Ulusçuluk) 3-Halkçılık 4-Devletçilik 5-Laiklik 6-İnkılapçılık (Devrimcilik)

Diğer taraftan bu ilkelerden laiklik ilkesinde, Türkiye laikleşmiş olmakla beraber en kuvvetli İslam devleti olarak kalmıştır (Georges, Ulus, 19 Şubat 1936). Yeni Türkiye devletçi ve milliyetçilik ilkeleri bağlamında da diğer devletlerin haklarına önem vermiştir (Ulus Gazetesi, 13.05.1936). *"Türkler Dünya'nın en müsamahalı en uzlaşıcı, en az kin tutan ırkıdır. Bu özelliklerinden dolayı Türkiye en yakın zamana ait eski can düşmanları ile kolaylıkla ve samimiyetle dostluk tesis edebilmişlerdir"* (Ulus Gazetesi, 08.05.1936). Bu durumla ilgili olarak 18.asırdan 1936'lere kadar boğazlar üzerine hakimiyet için didişen Rusya ve İngiltere Türkiye'nin barışçı politikalarına inanarak antlaşma sağlamışlardır (Atay, Ulus, 27 Temmuz 1936). Yeni Türkiye'de bu süreçler yaşanırken demokraside ivme kazanmıştır. Türk demokrasisinin özünde demokrasinin halk tarafından halk içindir anlayışı hâkim olmuştur. Yeni Türkiye'de demokrasi bir ruh bir espri ve mana olarak görülmüştür. Yapılan işler akıl süzgecinden geçirildikten sonra bölgenin kültür ve yapısına uygunsa kabul görmüştür. Türkiye'nin demokrasi anlayışı taklit ya da özentî olmayıp ulus ve memleket yapısına uygun, özgün bir demokrasi anlayışıdır (Ulus Gazetesi, 14.05.1935).

IV.SONUÇ

Yurt içi ve yurt dışı gözlemcilerin açıklamaları incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1923-1938 döneminde köklü değişikliklerden geçerek kendine has kurumsallaşma yolunda ilerleme sağlamıştır. Bu gözlemler devletin modernleşme ve gelişmesi temelinde, Kemalizm olarak isimlendirilmiştir. Kemalizm'in yorumlanabilme özelliğinden dolayı bu gözlemcilerin fikirleri, kendine özgü bütünlüğü olan yargılardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün inşa kabiliyeti, girişkenliği ve yenilikleri gerçekleştirmek için uygun zamanı bilmesi ile Türk Milleti'nin vatan, millet ve özgürlük adına her türlü fedakarlığı yaparak Mustafa Kemal'in etrafında tek yürek olmasıyla inşa edilen bir devlettir. Yeni Türkiye Devleti belirli ideoloji etrafında kendine has özellikleri olan bir devlettir. Türkiye Cumhuriyeti inkılap hareketleriyle medeniyet yolunda ilerlerken yapılan inkılaplar birbirini tamamlar nitelikte bir eserdir. Bu eser evrensel özelliklere sahiptir. Yeni devletin temellerini Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1923-1938 yıllarında büyük oranda oluşumunu tamamlamakla beraber bu dönemde henüz kuruluş aşamasında kalmıştır. Atatürk Dönemi tek partili yıllar olup bu bağlamda inkılap hareketlerinin topluma benimsetilmesi CHP ile olmuştur. Bu gelişimlerle beraber yeni devlet, Atatürk ilkelerinden laikliğe büyük önem verirken diğer taraftan gelenek ve dini değerleriyle barışık olmayı başaran bir toplum olmuştur. Bu toplum kendine has demokratikleşme hareketleriyle modernleşmede varlığını göstermeye devam etmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Domestic and Foreign Observations during Turkish Revolution and Turkish Modernisation (1923-1938)

*

Mustafa Kılınc

Amasya University

Ideology: A cohesive set of political, judicial, scientific, philosophical, religious, ethical and aesthetical ideas that gives a direction to the behaviors of a group, a party or a government which form a political and societal doctrine. In this sense, Kemalism is an ideology but there are some controversies what kind of ideology it is. Some attempt to clarify it as a modernization, development, westernization, revolutionist movement. However, a growing number of scientists both in inside and outside have come to an agreement about the definition of Kemalism. They define it as an ideology that represents innovation, development and modernization. Kemalism is a reflection of Turkish Modernisation. On the other hand, there are some different opinions about the content of Kemalism as it is in its definition. This is due to the fact that it doesn't pose any boundaries but set people free to think about new ideas. The concept is approached from different perspectives in inside and outside of the country. In international literature, Kemalism is based on three basic concepts: (1) Kemalism represents Turkish Reforms in 1920s in Turkey. (2) In outside of Turkey, Kemalism is perceived as a modernization model and holds a broader meaning. (3) Kemalism is addressed through a narrower meaning in scientific research that examines its role in political developments and army's role. In this regard, it is sometimes defined as a unique management praetorianistic model that must be adopted by military leaders in new established states. On the other hand, it is conceptualized as an ideal relations model between public and army or a developed militaristic managerial model. Based on these considerations, it can be noted that Kema-

lism is addressed from different perspectives and it holds an abstract nature in itself. In this study, Kemalism refers to modernization and development.

The components of a state can be listed as sovereignty, homeland, public and political system, but the most important one is that the presence of a strong and unified society with a leader. In this sense, what makes Turkish Republic as a sovereign and independent state is that Anatolia People who believe in Mustafa Kemal Atatürk. The foundations of this state is based on Kemalism ideology. Those who thought that this new established state would only have a ten-year life span take pride in celebrating the 100th Anniversary of Turkish Republic. In this sense, we can summarize this study in two dimensions. The first one is that foundations of Turkish Republic were formed in Amasya Circular, Erzurum and Sivas Congresses. Turkish Public were unified in the leadership of Mustafa Kemal Atatürk. Turkish Revolution, launched through declaration of Turkish Republic in 1923, encompassed social, political, economical and societal fields. This new state was called as New Turkish Republic. The state had its roots in Kemalism Ideology. In this sense, Kemalism Ideology refers to modernization and development. The entrepreneurship skill of Atatürk, founder of Kemalism Ideology, and calm behaviors underpin the success of new state initiatives. Said another way, building a new state is the ability of being active and patient to be able to determine the best time to act. Law, domestic and foreign policy and economical conferences under the name of Revolution History courses were provided through prominent members of Republican People's Party (CHP) in order to establish New Turkish Republic. Turkish Reform Movement has its roots in Anatolia Plains and has become a unique reform movement. Public houses were one of the most effective revolutions of these reforms. New developments that occurred in newly-established state took attention both inside and outside the country. These developments were included in the newspapers in domestic and foreign countries. While unique democratic movements originated in this period, CHP, the only political party, shared the same ideology with the new state.

Another emphasis made in the study is by domestic and foreign observers who put forward ideas on Turkey. Foreign writer Sovaş is one of the

most prominent observers from outside the country. The lengths of six arrows in Sovaş's observation called as Atatürk's Turkey are different from each other. We are republican is the shortest one, followed by the sixth arrow, we are reformists. We are nationalist comes the second, while we are secular is the third, followed by we are populist. Finally, we are in favor of state is the longest one. At this precise point, it must be noted that the owner of the model hadn't ever thought about this. However, it is a coincidence that if there are some differences among New Turkey's principles, then they must be the lengths of the arrows. In this regard, the conclusions I made didn't contradict with inference. The result that can be drawn from the observer is that the implementations of six arrows in Turkey between 1923-1938 took place differently. The observation order of Sovaş can be listed as (from left to right arrows): (1) Republicanism, (2) Nationalism, (3) Populism, (4) Statism, (5) Laicite, (6) Revolutionism. In this regard, when the explanations of Sovaş and other observants are examined, it can be seen that Turkish Republic made considerable improvements, undergoing radical changes between 1923-1938. These observations were called as Kemalism in terms of modernization and developments. The statements made by the observers are distinctive interpretations due to the nature of Kemalism. Turkish Republic is a state that was established by Turkish Nation with the devotion of Mustafa Kemal Atatürk as well as his entrepreneurship and clear sighted. New Turkish Republic is also a state that owns unique features. The reforms made was in nature that completed each other while Turkish Republic was moving ahead. This new state has universal patterns. Turkish Republic was in the process of development even though remarkable developments were achieved between 1923-1938. Atatürk period was the one in which one political party was dominant and the adoption of reforms were made by CHP. Together with these developments, the new state has placed great importance on the principles of Atatürk and secularism, on the other hand it has become a society that has succeeded in being at peace with its religious and religious values. This society continues to show its existence in modernization with its own democratization movements.

Kaynakça / References

- Alfred C. (1936, 22 Mart). *Ulus*. s. 4.
- Atay, F, R. (1935, 13 Mayıs). Planlı Türkiye. *Ulus*. s. 1.
- Atay, F, R. (1935, 23. Nisan). Yirmi üç nisan. *Ulus*. s. 1.
- Atay, F, R. (1937, 21 Mart). İnkılap terbiyesi. *Ulus*. s. 1.
- Atay, F, R. (1936, 27 Temmuz). Yeni Türkiye ve rolü. *Ulus*. s. 1.
- Atay, F, R. (1936, 11 Haziran). Medeniyetçilik cephesi. *Ulus*. s. 2.
- Atay, F, R. (1937, 28 Mart). Siyasi müsteşarlar. *Ulus*. s. 1.
- Atay, N. (1936, 13 Sonkanun). İnkılap dersleri Recep Peker. *Ulus*. s. 2.
- Atay, N. (1936, 14 Sonkanun). İnkılap dersleri Recep Peker. *Ulus*. s. 2.
- Bakacak A. (2014). *Kemalizmi tarif etmek ya da inkılap tarihi dersleri*. 3. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu. Sakarya: Türkiye. Ebook. S. 50-55.
- Belge, B. (1936, 19 Nisan). Kemalist diplomasi. *Ulus*. s. 2.
- Belge, B. (1936, 24 Mart). Yapıcı Kemalizm. *Ulus*. s. 2.
- Belge, B. (1936, 7 Şubat). Türkiye ortada. *Ulus*. s. 2.
- Belge, B. (1936, 10 Mayıs). Peker'in inkılap dersi. *Ulus*. s. 7.
- Belge, B. (1937, 28 Şubat). Halk evleri. *Ulus*. s. 2.
- Georges B. (1936, 19 Şubat). *Ulus*, s. 4-6.
- Hanrf L. (1936, 6 Mart). Kemal Atatürk'ün memleketinde (Revue de France Gazetesinden). *Ulus*.
- Hanrf, L. (1936, 6 Mart). Kemal Atatürk'ün memleketinde. *Ulus*. s. 4.
- Hryy, H. (1937, 20 Mart). Türkiye'de kültür. *Ulus*. s. 4.
- Hryy, H. (1937, 21 Mart). Türkiye'de kültür. *Ulus*. s. 4.
- Hryy, H. (1937, 20 Mart). Türkiye'de kültür (Current History Dergisi). *Ulus*.
- İnönü, İ. (1935, 12 İlkkanun). *Ulus*. s. 1.
- Nabi, Y. (1936, 5 Eylül). Mili birliğin kıymeti. *Ulus*. s. 2.
- Peker, R. (1936, 3 Temmuz). *Ulus*. s. 1.
- Peker, R. (1935, 18 İlkkanun). 2. İnkılap dersini dün verdi. *Ulus*. s. 1-3.
- Sovaj, M. (1935, 18 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 2.
- Sovaj, M. (1935, 11 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 4.
- Sovaj, M. (1935, 18 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 2.
- Sovaj, M. (1935, 16 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 4.
- Sovaj, M. (1935, 8 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 4.

- Sovaj, M. (1935, 14 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 4.
- Sovaj, M. (1935, 8 Ağustos). Bir Fransız gözüyle yeni Türkiye. *Ulus*. s. 4.
- Tageblat, N, W. (1935, 21 Ağustos). *Ulus*. s. 2.
- Tekin, A. (1936, 24 Ağustos). Kemalizm. *Ulus*. s. 4.
- Turan, Ş. (1996). *Türk devrim tarihi*, 3.Kitap. Ankara: Bilgi Yayınevi, Türk Dil Kurumu
- Walter, LW. (1937 20 Sonkanun). Romans ve inkılap. *Ulus*. s. 6.
- (1935, 14 Mayıs). Bay Recep Peker'in söylevi. *Ulus*. s. 1.
- (1936, 08 Mayıs). Atatürk Türkiye'sinin hakiki yüzü Türkiye'nin planlı politikası. *Ulus*. s. 4.
- (1936, 13 Mayıs). Şehrimizden geçen Amerikalı bir terbiyecisi B. Hugk Vernon White. *Ulus*.
- (1935, 29 Senteşrin). Yeni Türkiye ve önderi. (Volkişer Beobackter Gazetesi 12.11.1935 tarihli sayısından). *Ulus*.
- (1935, 29 Senteşrin). Yeni Türkiye ve Önderi. *Ulus*. s. 4-5.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kılınç, M. (2019). Türk inkılabı ve Türk modernleşmesi sürecinde yurt içi ve yurt dışı gözlemler (1923-1938). *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 2078-2092. DOI: 10.26466/opus.498340

Bedenselleşmiş Biliş Kavramı Bağlamında “Beden-Ötesi Biliş”: Tarihsel-Kültürel Psikoloji Paradigmasının Etkisi

DOI: 10.26466/opus 525501

*

Temel Alper Karslı*

*Dr, Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bartın / Türkiye
E-Posta: karslita@gmail.com ORCID: [0000-0003-3563-7565](https://orcid.org/0000-0003-3563-7565)

Öz

Bilişsel davranışı tarihsel-kültürel bir bağlam içerisinde o davranışı üreten ya da bir davranışı öğrenen bireyin üyesi olduğu toplumsal ve kültürel çevrenin bir ürünü olarak ele alan Vygotsky ve Luria'nın kuramsal yaklaşımları batı psikolojisinde oldukça geç yıllarda popüler hale gelmeye başlamıştır. Tarihsel-kültürel paradigma olarak da tanımlanan bu yaklaşım 1930'lu yıllardan itibaren bilişsel davranışı ve insan bilişsel sistemlerin gelişimini salt ontogenetik temelli ve merkezi sinir sisteminin izole gelişiminin nihai ürünleri olarak değerlendirilen yürütücü işlemlerin olgunlaşmasından daha öte, organizma-ıç ve organizmanın içinde bulunduğu bilhassa kültürel çevre ile etkileşimi içerisinde bütünlük olarak ele alan bir yaklaşım olarak inşa edilmiştir. Buna mukabil geleneksel bilişselci yaklaşım ise bilişsel davranışı ve bilişsel gelişimi merkezi sinir sisteminin bireye ve türe özgü gelişiminin bir ürünü olarak uzun yıllar boyunca neredeyse kapalı bir devre ekseninde değerlendirmiş, içsel temsiller gibi merkezi ve hipotetik süreçlere güçlü bir vurgu yapmış bulunmaktadır. Öte yandan, son yıllarda gerek insan ve gerekse, omurgalı-omurgasız, diğer canlıların ilk bakışta son derece karmaşık ve mutlaka aracı-bilişsel süreçlere yapılabilmeleri için gereksinim varmış gibi görünen çok çeşitli davranışların görece basit algısal-motor düzenlemeler ile merkezi bir işlemciye gerek duymaksızın yapılabildiği yönündeki bulgular biliş kavramının klasik manada ele alınandan daha sade ve daha genel bir mekanizmanın ürünü olabileceğine işaret etmiş bulunmaktadır. Bilişsel psikolojide ve eğitim psikolojisi gibi ilgili uygulamalı alanlarda esastan önem arz eden bir paradigma değişimine işaret eden bu durum, ilerlerken bu ilerleyişin önceki alternatif kuramsal yaklaşımların yeniden ele alınması üzerinden işlemesi, hem psikoloji tarihi bakımından hem de bilim tarihi bakımından ilginç ve önemli bir değişim süreci niteliğini bünyesinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel-Kültürel Psikoloji, Bedenselleşmiş Biliş, Vygotsky, Eğitim

“Beyond the Skin Cognition” in Context of Embodied Cognition: Effect of Historical-Cultural Psychology Paradigm

*

Abstract

The theoretical approaches of Vygotsky and Luria, who deal with cognitive behavior as a product of the social and cultural environment in which the individual produces a behavior or learns a behavior in a historical-cultural context, have become popular in western psychology in the late years. Beginning from 1930's this approach, also known as cultural-historical paradigm, has evaluated cognitive behavior and development of human cognitive systems as not just an end-product of a maturation of ontogenetically based isolated development of central nervous system, but indeed it was built as an approach considering these processes as integrated especially within a cultural frame in which interaction of inner and outer environmental factors surrounding organism take place. However, the traditional cognitive approach has evaluated cognitive behavior and cognitive development as a product of the individual and species-specific development of the central nervous system for many years almost as a closed circuit structure and has strongly emphasized central and hypothetical processes such as internal representations. On the other hand, recent findings, comprising humans and vertebrates, and invertebrates as well, indicate that various cognitive functions that seem to demand a central processor to be accomplished at first glance can be achieved without central processing which raises the possibility that cognition might be a product of a more simplistic and general mechanism. This situation, which points to paradigm change that is important from the merits of cognitive psychology and related practical areas such as educational psychology, is an interesting and important change in terms of the history of psychology and the history of science.

Keywords: Cultural-Historical Psychology, Vygotsky, Embodied Cognition, Education

Giriş

Her bilimsel disiplinde olduğu gibi bilişsel psikolojide de süreç içerisinde çeşitli kavramsal ya da paradigmatik değişimler “bilişsel patlamanın” gerçekleştiği dönemden itibaren geçen yaklaşık 70 sene içerisinde meydana gelmiş bulunmaktadır. Bu değişimlerin ve yeni kavramsal keşiflerin geleneksel batı-eksenli psikoloji tarihi ya da kronolojik sıralamasından bağımsız biçimde ele alındığında ilk planda fark edildiğinden daha geniş bir tarihsel ve kuramsal arka plana sahip olduğu düşünülebilir. Başka bir ifade ile bilişsel psikolojide ve bilişsel psikolojinin uygulamalı bir uzantısı olarak kabul edilebilecek olan eğitim psikolojisi gibi alanlarla birlikte, “devrimsel” olarak öne sürülen çeşitli fikirlerin Kuhn’un (2012) bilimsel yaratıcılık sınıflandırması üzerinden değerlendirildiğinde tip 2 yaratıcılığa tekabül eden ve psikoloji tarihinin erken denebilecek dönemlerinde doğu ve batı psikolojileri arasındaki ideolojik temelli derin paradigmatik farklılıklar ve bunun bir neticesi olarak batı ve Sovyet psikoloji camiaları arasındaki literatür izolasyonu neticesinde ortaya çıkan bilimsel iletişim aksaklıklarının gecikmeli bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifade ile özelde bilişsel genelde ise psikolojideki yeni bazı kavramsal yaklaşımların bir tür yeniden keşif olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu yazıda bilişin yalnızca, bireysel merkezli, bir bilişsel gelişim sürecinin kapalı devre ürünü olmaktan ziyade bilişin bedeninin tamamına ve, daha da ötesi, o bedenin temasta bulunduğu dış uyaranlarla etkileşimi içerisine nüfuz eden ve izole bir merkezi sinir sistemi çerçevesi dahilinde kısıtlanamayacak kadar yaygın bir işlev olduğuna işaret eden güncel bir kavram olarak bedenselleşmiş bilişin esasında Vygotsky ve Luria tarafından 1930’larda ortaya atılmış ve batı psikoloji dünyasından geç tarihlerde yaygın şekilde tanınmaya başlamış tarihsel-toplumsal psikoloji perspektifi ve bu perspektifin eğitim alanındaki uygulamalarının içine “yerleştirilmiş” olan bir kavram şeklinde karşımıza çıktığına işaret etmektedir. Bu minvalde, hâkim literatürde bilişsel psikolojinin bu yeni kavramsal yaklaşımının bireyi tarihsel-toplumsal diyalektik bağlamındaki gelişimiyle değerlendiren Sovyet psikolojisindeki kuramsal temellerine değinmeden tamamlanmamış olma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, birey-kültür etkileşiminin bireysel bilişsel gelişim ve bu gelişimin biçimlendirilme usulünü teşkil eden eğitim sürecini nasıl etkilediği ve geleneksel biyolojik

determinizm yönelimli psikoloji yaklaşımı içerisinde neredeyse pür bireye özgü olarak ele alınan süreçlerin ve nihai ürün olarak da bir bakıma toplumsal ürün ya da araçların nasıl bu süreçlerce biçimlendirilerek nihai ürün olarak bireyi biçimlendiren diyalektik bir döngü haline geldiğini anlama bağlamında ciddi bir olanak sunan bedenselleşmiş biliş kavramının esaslı bir kuramsal temele oturtulması Vygotsky ve Luria'nın kuramsal yaklaşımları ve kavramsal katkılarının da göz önünde bulundurulmasını gerekli hale getirmektedir. Nitekim, bu yazının kapsamını hem bedenselleşmiş biliş kavramı hem de Vygotsky'nin tarihsel-toplumsal diyalektik tabanlı psikoloji anlayışlarının ürünü olarak insan bilişi ve Luria'nın nöropsikolojik kuramı ile bu kuramsal yaklaşımların eğitim ve toplumsal yaşamdaki yansımaları teşkil edecektir. Zira, Ebbinghaus'un (1885) da ifade etmiş olduğu üzere "en eski konudan en yeni bilimi yaratırken" bazen bu en yeni bilimin en yeni kavramlarını anlayabilmek için eski defterleri karıştırmak zaruri hale gelmektedir. Dolayısıyla, batı psikolojisinde epigenetik etmenlerce modifiye edilerek türe özgü gelişimin bireyselleşmiş mutlak bir sonucu olarak ele alınan bilişsel gelişim modellemesinin alternatifi olarak bireyin bilişsel gelişim sürecini ve bu sürecin biçimlenmesini insan ve insanlığın tarihsel ve diyalektik dinamiklerden izole ederek ele alınamayacağı noktasından yaklaşan alternatif bir psikoloji yaklaşımı olarak Sovyet psikolojisinin iki alana kazandırdıkları temel kuram ve kavramları vurgulamadan güncel psikolojideki bedenselleşmiş biliş ve bilişin dinamik sistemleri gibi güncel ve çığır açıcı "yeni" kavramları değerlendirmek eksik kalacaktır.

Tarihsel-Kültürel Diyalektik Bağlamında İnsan Bilişinin Gelişimsel Değerlendirmesi

Genel olarak bakıldığında, Vygotsky ve bireysel zihinsel gelişim merkezli Piaget kuramı temelli geleneksel yaklaşım arasındaki ayrışmanın, farklı ve belirleyici diğer olası etmenlerle birlikte öncelikli olarak, homo sapiens gelişiminde tarihsel-toplumsal etkilerin biçimlendirici etkilerinin payı üzerinden ideolojik bir temel üzerinde şekillendiğini görüyoruz. Bu bağlamda, Forman ve Kraker'e göre (1985) Vygotsky, her şeyden önce, net bir biçimde insanın bilişsel gelişim sürecine dair kabulünü ve anlayışını Marksist bir yapı üzerine ve dolayısıyla da Marksist bir diyalektik üzerine

inşa etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Vygotsky'nin modelindeki temel kabul bireysel süreçler odaklı batı psikolojisinde yaygın biçimde benimsenmiş olduğu üzere evrimsel süreçlerden doğru ortogenez temelli olarak gelişmiş zihinsel işlevlerin ikincil bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsallaşma yönündeki açıklamalardan ayrışma arz eder. Buna göre, bireysel odaklı bilişsel gelişim yaklaşımında türe özgü olarak aktarılan gelişmiş zihinsel işlevlerin (genel manada yürütücü işlevler gibi) bir sonucu olarak dil gelişimi ve karmaşık organizasyonlara olanak tanıyan gelişmiş bir iletişim sisteminin bir tür yan etkisi olarak meydana gelen toplumsallaşma ve bireyin bu sürece bağlı olarak kültürel yapı tarafından, büyük oranda bireysel olarak ilerleyen bilişsel gelişim sürecinin ileri aşamalarında, tamamlandığı bir “organizma” olarak insan, Vygotsky (1978) bağlamında hem türün hem de bireyin bilişsel gelişim süreci boyunca toplumun birey gelişimini doğrudan etkileyerek, kültürel araçları vasıtasıyla, biçimlendirdiği bir ürün olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla, Vygotsky açısından baktığımızda, örneğin Carlson ve ark. göre (2004) insana özgü olduğunu kabul ettiğimiz yürütücü fonksiyonların bizzat toplum etkisiyle tetiklenen ve ortaya çıkışını doğrudan organizmik nedenlerden öte toplum ve toplumsallaşmaya borçlu olan işlevler olarak kavramsallaştırıldığını ifade edebiliriz.

Bu bağlamda, Vygotsky'de temel algısal süreçlerden başlayarak dikkat, öğrenme ve bellek gibi daha üst işleme düzeylerine hizmet eden işlevler ve uzantıları toplumsal etkilerden izole ve yalnızca tek bireye özgü organik gelişim perspektifinden ele alındığında ancak çok basit veya ham haliyle gelen, en iyi ihtimalle potansiyel olarak niteleyebileceğimiz işlevsel planda gelişmemiş bazı temel yapılar halindedir. Bu yapıların işlevsel ya da işler hale gelmesi yalnızca kültürel alışveriş ve bu alışverişin temel aracı olan dil vasıtası ile gerçekleşmektedir. Buna göre, söz konusu bu potansiyelin işlevsel birer “psikolojik yapı” haline gelmesi bireyin maruz kaldığı toplumsal etkiler, bu etkilerin birey tarafından içselleştirilmesi ve daha sonra birey tarafından bağımsız olarak tatbik edilebilmesi şeklinde özetlenebilecek bir silsileyi takip etmektedir. Başka bir ifade ile, birey toplumla etkileşimi içerisinde farklı mecralarda deneyim kazanıyorken herhangi bir deneyimin kendi içerisinde planlanmış ve anlamlı bir hale gelmesi birey-toplum etkileşimi neticesinde olmaktadır. Bu etkileşimin ise Vygotsky'e (1987) göre temel aracı dildir, dolayısıyla bireyin dili edinmesi

de salt bireysel ve türe özgü bir gelişimin zorunlu bir sonucu olmaktan öte deneyimin bireye onun üzerinden aktarıldığı ve de bireyin onu kullanarak kendi eylemlerini planladığı düzenlediği ve en nihayetinde onun vasıtasıyla günlük hayatta “düşünme” olarak nitelediğimiz işlevi kazandığı bir kültürel araç olarak ön plana çıkmaktadır.

Kültürel araç ve işaretler şeklindeki bir kavramsallaştırma ve yukarıdaki paragrafta belirtildiği biçimde dil faktörünün bireyin mensubu olduğu toplum tarafından biçimlendirilmesi sürecinde bilişsel gelişim sürecinin bir yan ürünü değil aktif bir etmen olarak tanımlanması Vygotsky yaklaşımını insanın bilişsel gelişim sürecinin tanımlanması bağlamında Piaget tipi bir yaklaşımdan epeyce farklı bir kulvara yerleştirmektedir. Zira, bilişsel gelişime dair bu tip bir formülasyon bireyin toplumsallaşmasını bilişsel gelişiminin sonucu değil nedeni olarak ortaya koymaktadır, başka bir ifade ile toplum etkisi bireyi bilişsel anlamda tam işlevsel bir hale getirmektedir. Bu süreç, diğer taraftan, aktif bir rehberlik veya öğretmenlik ihtiyacını da doğurmaktadır Van der Veer (1986) ve Wood ve ark. (1976) açısından Vygotsky’de birey bilişsel gelişiminin oluşumu bakımından kültürel araçları ve işaretleri içselleştirmelidir, bunun için de dil işlevi aracılığı ile eğitilmeye gereksinim duymaktadır. Bu bakımdan ele alındığında bireysel plandaki bilişsel gelişimi ait olduğu toplumsal organizasyonun bireye sunduğu araç ve imkanlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir zira teknik araç-gereç, teamüller gibi soyut varlıklar biçimindeki kültürel ürünler bir toplumun “kültürel araçlarını” teşkil etmekte ve dil yolu ile bireye aktarılması bilişsel gelişim sürecinin çekirdeğini teşkil etmektedir. Dil ise düzenleyici bir sinyal sistemi olarak bu süreçte karşımıza çıkmaktadır. Mesele bu etkileşim çerçevesinde ele alındığında kültürel araçların ve sinyallerin yalnızca bireyin değil, hatta Luria’nın (1992) daha sonra işaret ettiği üzere, tüm organizmaların öğrenme ve bellek gibi işlevlerinin sınırlarını belirlediğini dahi ifade etmek mümkündür. Gelecek olarak Vygotsky’nin devamı olan Luria’nın terminolojisi içinde ele aldığımızda tüm canlıların çeşitli sinyallara ya da işaretlere karşı duyarlı olduğunu fakat insan söz konusu olduğunda organizmanın öğrenmesini ve gerekli durumlarda gerekli şekilde harekete geçmesini sağlayan unsurun yalnızca algısal süreçlerimizi uyaran fiziki uyaranlar değil fakat ikincil bir sinyal veya işaret sistemi (başka bir deyişle dil) üzerinden işleyen ve doğadaki somutlukların soyutlanarak içselleştirilmesine olanak veren bir

sinyal sistemi olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla bu tip bir sinyal sistemi ile insan daha karmaşık bir uyaran dünyasını içselleştirmekte ve etkileşimde bulunduğu kültürel araçlar bu akışı tetiklemektedir. Buna göre dil yetisinin, Vygotsky bağlamında ele alındığında, insanların kültürler-üstü ve türe özgü en temel kültürel aracı olduğu ifade edilebilir.

İki görüş arasındaki bu temel farklılık doğal olarak kullanılan terminolojiye de yansımış bulunmaktadır: Aşağıda daha detaylı bir biçimde tartışılacağı üzere Piaget bilişsel denge ve dengesizlik (bir nevi metabolik homeostaz kavramının karşılığı biçiminde), adaptasyon, şema inşası, asimilasyon ve akomodasyon gibi biyolojik tandanslı ve birey-içi süreçler üzerine vurgu yapan bir terminoloji benimsemişken örneğin Glassman’a göre (1994) ise Vygotsky ise “iskele kurmak” ve “yakınsal gelişim alanı” gibi birey-toplum arasındaki etkileşime ve bireysel gelişim sürecinde toplumsal bileşenlerin aktif rehberlik veya eğitmenlik gerekliliğine vurgu yapan bir terminolojiyi benimsemiş bulunmaktadır. Başka bir deyişle Vygotsky tarihsel-kültürel determinizm bağlamında bir bilişsel gelişim tasavvuru yapıyorken Piaget ise, bir bakıma klasik psikoloji geleneğini sürdürerek, biyolojik determinizm bağlamında bir bilişsel gelişim tasavvuru oluşturmaktadır. Öte yandan, göz önünde bulundurulması gereken bir nokta ise Vygotsky bakış açısı ile değerlendirildiğinde meselenin yalnızca birey-içi süreçlerin bir sonucu olarak hali hazırda çocuğun yerine getirebileceği çeşitli bilişsel işlevleri muhtemelen temel bir düzeyde gerçekleştirebilmesinden ziyade, yakınsak gelişim alanı kavramı ile birlikte ele aldığımızda, bu işlevleri en usta ya da en mahir biçimde gerçekleştirebileceği bir düzeye erişmesi meselesi olduğunu da görebiliriz. Ki bu nokta yine eğitim sürecinin ele alınma biçimi bakımından her iki kuramsal yaklaşım arasındaki en temel farklılığı da meydana getirmektedir. Yukarıda belirtilmiş olan tarzda ki geri bildirim tipi öğrenme deneyimleri Piaget tarzı bir kuramsal yaklaşım çerçevesinde bilişsel gelişim sürecinin optimal koşullarda ilerlemesi için yeterli bir gösterge olarak kabul edilirken bu tip deneyimlerin en etkin biçimde organize edilmesi ve bilişsel gelişim sürecini yakınsak gelişim alanı boyunca progresif olarak ilerleyerek besleyebilmesi için eğitmenlik görevini yerine getirecek bir yetişkinin sağlam bir iskele yapısı oluşturmaya ve bu anlamda rehberlik etmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Vygotsky açısında bilişsel gelişim sürecini değerlendirdiğimizde ise birey-içi süreçlerin toplumsal etkilerden bağımsız düşünülemediğini ve

bilişsel gelişim sürecinde birey-içi süreçlerden meydana gelen değişimlerin toplumsallaşmanın bir fonksiyonu olarak ortaya çıktığı ön kabulünü göz önünde bulundurarak bu kuramın bağlamında bireyi, toplumun da aslında olduğu gibi, tarihsel-toplumsal diyalektik sürecin bir ürünü olarak ele almak gerekmektedir. Nitekim, biyolojik determinizm üzerinden insanın bireysel gelişimini okuduğumuzda, en azından bir ortalama aralığında, bireyin doğuştan getirdiği ve çevresel olarak ona sunulan imkanların etkileşimi nispetinde birey-içi süreçlerin gelişimi ve olgunlaşmasıyla sosyalleşmeye dönük bir istikamet alacağını kabul etmekte ve bu süreçte bir öğretmene ya da toplumsal tabanlı bir dış desteği olmazsa olmaz olarak görmemekteyiz, toplumsal determinizm üzerinden okuduğumuzda ise insan ve insanın bilişsel gelişim süreçlerinin toplumsallaşmanın ve aktif bir eğitim veyahut yetişkin-çocuk arasında kurulan bir usta-çırak ilişkisi ve bu ilişki ile tesis edilen bir "iskeleden" doğru kültürel araçlar maharetiyle var edilen ve yönlendirilen bir bilişsel gelişim sürecini görmekteyiz. Dolayısıyla, kültürel araçlar olarak adlandırılabilir bir çerçeve bağlamında ele alındığında, bireyin içerisinde doğduğu kültürün sahip olduğu araç-gereç imkanları ile kurduğu somut ve soyut düzlemlerdeki etkileşim bireyin hem bilişsel gelişim sürecini şekillendirmekte hem de bu sürecin kanalize edildiği bir eğitim bağlamı kurgulamaktadır.

Bir eğitim bağlamının kültürel araçlar yolu ile kurgulanmasından söz edildiğinde önce Vygotsky'nin ve daha sonra ise Luria'nın (1980 ve 2002) nöropsikolojik kuramında söz ettiği ve bedenselleşmiş biliş süreçlerine işaret eden "beden ötesi biliş" ve "korteks dışı süreçler" kavramlarını etraflıca ele almak gerekmektedir. Her iki araştırmacı da insanda bilişin yalnızca merkezi sinir sistemi ile sınırlı bir süreçler topluluğu değil fakat tam tersine bilişin hem bireysel düzeyde ele alındığında bireyin merkezi sinir sisteminin dışına taşan hem de birey-toplum etkileşimi düzeyinde ele alındığında bireyin bilişsel gelişiminin kültür tarafından sunulan somut ve soyut araçlarca biçimlendirilmesine işaret edildiğini görmekteyiz. Bu tip bir işleyiş aynı zamanda yüksek düzeyli zihinsel işlevler, ya da başka bir deyişle yürütücü işlevlerin, gelişimini ve kapasitesinin eğitim sürecinden doğru biçimlendirilmesini de kapsamaktadır. Kısacası yalnızca basit değil fakat dil edinimi gibi üst düzey bilişsel işlevlerin ve soyutlama kabiliyetlerinin de korteks dışı veya beden ötesindeki biliş yoluyla şekillen-

mekte olduğuna işaret etmektedir. Süreci bu açıdan ele aldığımızda özellikle de dinamik sistemler ve bedenselleşmiş biliş gibi konulardaki güncel yayınlara baktığımızda temel noktanın insan bilişsel sisteminin belli bölümleri ile diğer canlıların karmaşık gibi görünen çeşitli bilişsel davranışlarının arasında tüm canlılarda ortak olan ve merkezi sinir sistemi dışından yürütülebilen çeşitli kabiliyetler üzerinden ifade edilirken Vygotsky ve Luria'nın kuramsal yaklaşımı bağlamında ele aldığımızda ise bu anlamda bir basit-karmaşık ayırımına gitmeden bilişin bütün olarak kendisinin, birey ya da türler üstü olarak, yalnızca merkezi sinir sistemi merkezli türe özgü ve biyolojik determinizm doğrultusunda işleyen bireysel eksensel bir süreç değil fakat tam tersine tarihsel-kültürel diyalektik içerisinde bireyin bilişsel gelişimini kültürel unsurların bir ürünü olarak ve dolayısıyla da bireyin sahip olduğu gelişimsel düzeyi kültürel araçlar ile ne denli etkin bir temas kurabildiğinin, yani bireye toplumca sunulan aktif eğitimliğin, bir fonksiyonu olarak formüle edilmekte olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, Vygotsky'nin “yakınsak gelişim alanı” olarak ifade ettiği ve herhangi bir bireyin mevcut bilişsel gelişim düzeyine işaret eden o kavram üzerinden batı ve doğu psikolojileri arasındaki klasik yaklaşım farklılığı üzerinden değerlendirdiğimizde bireyin hem bilişsel gelişim anlamında ulaşabileceği en uç noktanın, hem de o noktaya verilen bir zamanda ne kadar uzakta bulunduğu bireye sunulan eğitim imkanının doğrudan bir sonucu olduğunu ifade etmek mümkündür.

Özetle, bireyin bilişsel gelişimi içinde bulunduğu bağlama dair çeşitli meseleler ile o bağlamın sunduğu araçlar ve bireysel-türe özgü potansiyeli arasında, “iskele kurularak” aktif bir eğitim süreci aracılığı ile, en verimli etkileşimin oluşturularak süreç içerisinde bireyin toplumla etkileşimi neticesinde kazandığı ve içselleştirdiği psikolojik sistemler sayesinde gelişimini tamamlaması Vygotsky'nin görüşlerinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Demek ki merkezi sinir sisteminin potansiyeli, etkileştiği çevre, bireyin bu çevrede karşısına çıkan ve üstesinden gelmeyi öğrenmesi gereken problematik durumlar ve bu süreci bireye toplumsal ve kültürel olarak sunulan araçlar vasıtasıyla çözmesini öğretmek bilişsel gelişimi biçimlendirecek aktif eğitim bu sistemin temelde oturduğu dört ayağı teşkil etmektedir. Öte yandan, Vygotsky ve Luria'nın yaklaşık 90 sene kadar önce işaret etmiş oldukları bu sistemin geçtiğimiz 10 sene zarfında ise bilişsel

bilimlerde tip 1 yaratıcılıkta bir paradigmaymış gibi sunulduğunu ve benimsendiğini görmekteyiz. Yeni olarak sunulanın esasında öne sürüldüğü denli yeni olmadığı bedenselleşmiş biliş kavramı yukarıda özetlenmiş olan model ile karşılaştırmalı olarak açıklayarak ilerleyen bölümlerde ele alınmaya çalışılacaktır.

Bilişsel Bilimlerde “Yeni” Bir Kavram Olarak Bedenselleşmiş Biliş

Bedenselleşmiş biliş kavramı farklı bakış açılarına göre değişik biçimlerde tanımlanabilecek yeni ve oldukça iddialı bir kuramsal yaklaşım olarak geçtiğimiz yıllarda yoğun şekilde irdelenmeye başlamış bulunmaktadır. Bedenselleşmiş biliş kavramının bir tanımı, Clark’a (1999) ve Chemero (2002) gibi araştırmacılara göre yürütücü işlevler gibi üst düzey zihinsel süreçler de dahil olmak üzere, bilişsel süreçlerin bedensel ve fizyolojik durumlardan etkilenen, başka bir ifade ile, yalnızca soyut içsel temsillerin gittikçe olgunlaşan bir merkezi sinir sisteminin zorunlu sonucu olarak oluşmasıyla ortaya çıkan değil fakat tüm beden ve beden-çevre etkileşiminin bir neticesi olarak oluşan süreçler olduğudur. Bu hususa ilaveten, bedenselleşmiş biliş yaklaşımı kapsamında, dil gelişimi ve dilde kullanılan soyut kavramsallaştırmaların, örneğin Barsalou (2008) ile Adam ve Galinsky (2012) gibi araştırmacılara göre, bilişsel etkinliğin bir parçası olan beden-çevre etkileşimleri bağlamındaki somut temellerden doğru ortaya çıktıkları da belirtilmelidir.

Dolayısıyla bedenselleşmiş biliş kavramı bilişi, Shapiro (2011) ve Willems’e (2012) göre bilişsel psikolojideki klasik yaklaşımın çatı kavramı olarak ifade edebileceğimiz içsel temsiller yaklaşımından uzaklaştırarak soyut ve üst düzey bilişsel faaliyetler için dahi geleneksel anlamda bir temsil kabiliyetine ihtiyaç duyulmadığını, beden-çevre etkileşimi üzerine şekillenen algısal ve heyecansal deneyimler üzerinde şekillenen bedensel durumların tüm bilişsel yaşamın temelini teşkil ettiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, öte yandan, bedenselleşmiş biliş kavramının, basit ya da karmaşık fark etmeksizin, bilişsel davranışın formülasyonu anlamında geçit psikolojisinin çevrenin algısal olarak yeniden düzenlenmesi ve problem çözümü temelli yaklaşımına da yakınsama arz ettiği görülmektedir: Söz konusu bu durum, Wilson ve Golonka’ya (2013) göre dört temel nokta üzerinden şöyle ifade edilebilir; 1) Organizmanın karşı karşıya kaldığı

spesifik problem nedir? 2) Organizmanın üstesinden gelmek durumunda olduğu soruna dair çözüm geliştirme kaynakları nelerdir? 3) Organizmanın sahip olduğu bu kaynaklar nasıl biraraya getirebilir? Ve son bir nokta olarak ise 4) Organizma çözüm kaynaklarını biraraya getirme potansiyeline sahip midir? Bu sorular herhangi bir bilişsel davranış için işlemsel olarak farklı tanımlamalar ile farklı nedensel analiz düzeyleri üzerinden sorulabilir elbette ve bedenselleşmiş biliş yaklaşımı da bu bağlamda daha sadeleştirme bir üslup üzerinden inşa ettiği işlemsel tanımlamalarla bilişsel davranışı geleneksel yaklaşımdaki kapalı devre merkezi süreçlere (aracı süreçler, temsiller vb kavramlar) referans vermeksizin değerlendirerek dil öğrenilmesi ve kullanılması konularında bile bu tip bir temsil bazlı merkeziyetçiliğe gerek olmayabileceğine işaret etmektedir.

Güncel bedenselleşmiş biliş yaklaşımının dilin nasıl öğrenildiği meselesini ele alış tarzına spesifik olarak değinmek bu noktada aydınlatıcı olacaktır. Öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir ki geleneksel bilişselci yaklaşım, örneğin Chomsky (1959) dil kullanımını, diğer tüm üst düzey bilişsel işlevlerde olduğu gibi, dış dünyadaki olayların soyutlanmış içsel temsilleri ve bu temsiller arasındaki semantik ve bağlamsal ilişkileri içeren özelleşmiş merkezi sistem yapılarınca ve kompleks aracı süreçler üzerinden işleyen tamamen “bilişsel” bir olgu olarak değerlendirmektedir. Öte yandan bedenselleşmiş biliş yaklaşımı açısından ele alındığında ise, Wilson ve Golonka'nın (2013) belirttiğine göre, sözlü ya da yazılı olarak dil çeşitli durumlar ile belirli ses veya görsel sembollerin, ki bu semboller esas itibarıyla algısal sistemler tarafından dönüştürülmüş fiziki uyarılar durumundadır, belirli bağlamlar zarfında asosiyede edilmesinden doğru iletişim ve işbirliği gibi spesifik bir amaca hizmet eden bilişsel bir davranış teşkil etmektedir. Elbette algısal kaynakları, motor mekanizmaları ve bağlamların takip edilmesi gibi unsurlar bakımından burada ifade edildiğinden daha karmaşık bir işleyişe sahip dil edinimi ve kullanımına dair tam bir bedenselleşmiş biliş eksenli analiz bu makalenin kapsamını aşan bir girişim olacaktır ve fakat özellikle farklı bağlamlarda o bağlama özgü doğru anlamın çıkarılması gibi karmaşık ve merkezi işlem gerektiriyor gibi görünen çeşitli süreçlerin esasında bedensel ve kişilerarası olarak paylaşılabilen veya aktarılabilen heyecansal süreçlerce yönlendirilebileceğini bilmek durumu iki nokta bakımından daha da ilginç hale getirmektedir. Birinci nokta bedenselleşmiş biliş kavramının tanımlarından biri ile ilgili

iken diğer nokta tarihsel-kültürel psikoloji yaklaşımında sıklıkla vurgulanan “bedenin ötesindeki biliş” veya “korteks dışı süreçler” ya da “psikolojik sistemler” gibi kavramların yürütücü işlevler veya üst düzey zihinsel süreçlerin gelişiminin bir sonucu olan çeşitli bilişsel ürünlerin esasında salt merkezi bir olgunlaşmaya ihtiyaç duyulmadan da gerçekleşebileceğine işaret eden kavramsal yaklaşımlardır. Bu her iki nokta literatürde soyut olanla somut olanın, merkezi süreçlerin bireysel ve türe özgü olarak gelişmesine zorunlu biçimde bağlı olanla çevresel etkilerin kesişimi ve zihinsel süreçler üzerindeki beden-çevre etkileşiminden kaynaklanan tesirlerin birbirinden ayırt edilmesinin geleneksel bilişselci yaklaşımca öne sürüldüğü kadar kolay veya aradaki sınırların o kadar da net olmayabileceğine dair çeşitli bulgular üzerinden ele alınacaktır.

Dildeki soyut kavramların temellerini somut ilişkilerden, ya da başka bir ifade ile, beden-çevre arasındaki etkileşimin zaman, mekan, bedenin pozisyonu gibi fiziksel unsurlardan aldığına dair literatürde oldukça ilginç bulgular mevcuttur. Bedenselleşmiş biliş bağlamındaki, mesela, en tipik bulgulardan biri Eerland ve ark.’nın (2011) gösterdiği “Eyfel Kulesi” etkisidir. Buna göre denekler aynı mesafeden çekilmiş bir Eyfel Kulesi fotoğrafına sağa veya sola doğru eğik bir postürle bakmalarına göre farklı yükseklik tahminlerinde bulunmaktadır; sola doğru eğik vaziyette yapılan tahminler sağa doğru eğik bir postürle yapılan tahminlere göre daha alçak olmaktadır. Yapılan mesafe tahminleri noktasında da benzer bir etki söz konusudur. Bu yöndeki bulgular genel anlamda ele alındığında, örneğin, Glenberg ve ark. (2002) işaret ettiği üzere bireylerin kendilerine verilen yazılı bir malzemenin içerik veya soyut anlamda ne denli “ağır” olduğunu o malzemenin kendilerine sunulmuş biçiminin kg cinsinden ağırlığı üzerinden belirlemelerinden, Miles ve ark.’nın (2010) bulguları ışığında, çeşitli olayların kronolojik olarak soldan sağa doğru olacak şekilde belirli bir istikamet üzerinde sıralanması istendiğinde geçmişten geleceğe doğru bu şekildeki bir sıralamanın soldan sağa doğru çok daha hızlı bir şekilde yapılabilmesine kadar değişmektedir. Yine ilginç bir nokta olarak bu tip bir fiziksel konum ve dildeki soyut uzantıları arasındaki ilişki, genel bir türe özgü eğilim olmakla birlikte, bu ilişkinin istikametinin büyük oranda kültüre ve dilin yapısına bağlı olduğu da literatürdeki çeşitli bulgularca işaret edilmektedir. Örneğin, yine Miles ve ark.(2010) göre Hint-

Avrupa dillerinde yukarıda belirtilmiş olduğu üzere geçmiş sola ve gelecek sağa doğru ilerliyorken (veya bazı durumlarda geçmiş “arkada” gelecek ise “önde” yer alırken) Sino-Tibet dillerinde geçmiş aşağıya doğru iken gelecek ise yukarıya doğru ilerlemekte ya da yer almaktadır. Dolayısıyla, bu yöndeki bulgular hem insan zihninde somut ile soyut arasındaki ilişkinin günlük hayat ve geleneksel bilişselci yaklaşım bağlamında ele alınış biçimine göre çok daha geçişken ve devamlılık arz eden bir yapıya haiz olduğuna işaret ederken hem de tarihsel ve kültürel bağlamında Vygotsky çizgisinin ifade ettiği üzere zaman algısı, soyutlamalar vb üst düzey bilişsel işlevlerin işleyiş tarzı üzerinde oldukça belirleyici olduğunu göstermektedir.

Yukarıda belirtilmiş olan ikinci nokta üzerinden meseleyi ele aldığımızda ise bedenselleşmiş biliş kavramının bedensel hallerin veya psikofizyolojik göstergeler üzerinden heyecan hallerinin farklı mecralarda bilişsel süreçleri ve kararları nasıl etkileyebildiğine dair de literatürde çeşitli bulgular mevcuttur. Dahası, bu bulgular Vygotsky’ nin de işaret ettiği şekilde, bireyi aşan ve birey-toplum etkileşimi üzerinden adeta “bedenin ötesindeki” bir bilişsel mekanizma olarak aynı toplumsal bağlamdaki insanların zihinsel süreçleri arasında bir eşgüdüm sağlamakta olduğuna ve hatta aynı bilişsel görev üzerinden müşterek bir faillik yarattığına işaret etmektedirler. Belirtilmelidir ki, duygu ve duygudurumun dikkat ve bellek üzerinde karakteristik etkileri mevcuttur zira dikkat bağlamında, mesela Öman’ın (2001) ile Wells ve Matthew’un (1994) göstermiş oldukları üzere kişiler hali hazırdaki duygusal ve duygu durumsal durumları ile tutarlı uyaranları işlemlemede daha başarılıdırlar. Bellek bakımından ise, Bower’ın (1981) işaret ettiği üzere kişiler bir bilgiyi öğrendikleri duygu durum ile aynı durumda iken malumatı geri getirmekte daha başarılıdırlar.

Eğer iki kişi duygusal bakımdan aynı çizgidelerse (aligned), bu onların bir müşterek eylem bağlamı içerisindeki aynı nesnelere fark etme olasılıklarını arttıracaktır. Bu da birbirlerinin eylemlerinin yordanmasını kolaylaştıracaktır, zira kişilerin neye dikkat ettiğine dair bilme başlatmak üzere oldukları eylem hakkında ipucu sağlar. Bu ayrıca, gönderme yaptıkları nesnelere, özelliklere ve olayların örtüşmesini güçlendirerek aradaki iletişimi de kolaylaştırır. Örneğin, sindirim sistemi hareketleri üzerinden or-

ganizma tarafından yorumlanan duygular karar verme davranışı üzerinde etkilidir. Damasio'nun (1994) somatik işaret (somatic marker) kuramına göre ani ve otomatik duygusal tepkiler karar vermeye rehberlik eder, Iowa Kumar Görevi (Iowa Gambling Test) gibi deneysel süreçlerde bu durum gösterilmiştir: Bu görevde çeşitli ölçülebilir duygusal tepki sinyalleri denegın kendi karar paternlerindeki değişimlere dair farkındalığından önce karar paternlerinde görülen değişimler ile bağıntılıdır. Bazı araştırmacılar, örneğin De Sousa (1987) ve Evans (2002), iddia etmektedirler ki duyguların işlevi problem çerçevesini basitleştirmektir. Çerçeve probleminin kastı; alternatif seçenekler arasında karar vermek herhangi bir durumda potansiyel olarak, eğer kişi herbir seğeneğin tüm muhtemel sonuçlarını dikkate alıyorsa, baş edilmez bir karmaşıklık içerir. Bu anlamda duygular hızlı ve kirli bir hōristik olarak hizmet ederek karar alanını daraltırlar, böylelikle potansiyel olarak karmaşık bilişsel süreçleri sadeleştirirler. Böylelikle, Kelly ve Barsade'e göre (2002) duygu durum ve duygular bireylerin göstermeye temayüllü oldukları duygusal tepkileri etkilerler, bağırsak hareketlerini, dolayısıyla da karar vermelerini etkilerler.

Bu iddiaya destek duygular, duygu durum ve duygusal bozuklukların ekonomik karar vermenin diğer yönleri ve öznel olasılık değerlendirmeleri üzerinde spesifik etkileri olduğu yönündeki Wright ve Bower (1992) ile Loewenstein ve Lerner'in (2003) elde ettiği bulgulardan gelmektedir. Birtakım ampirik veriler, örneğin Barsade (2002), duygu ve/veya duygu durum sirayetinin müşterek eylemi kolaylaştırdığına dair destek sunmaktadır. Barsade'in (2002) bu çalışmasında katılımcılar iğerinden biri anlaşmalı denek olan 3 ila 5 kişilik gruplar dahilinde pazarlığa tutuşmuşlardır. Anlaşmalı denegın görevi neşeli veya huysuz bir duygu durum hali sergilemektir. Çeşitli ölçümler desteklemiştir ki duygu durum bulaşıcıdır ve bu bulaşıcılık/sirayet katılımcıların iş birliği düzeyi üzerinde etkilere sahiptir. Olumlu duygu durumun sirayeti katılımcıların performansını, öznel performans algıları ve diğerlerinin onların performansına dair değerlendirmeleri ile ölçüldüğünde, güçlendirmiştir. Özetle, duygu durum, duygu durumun onlardan doğru yorumlandığı somatik göstergeler hem bireylerarasında sirayet edici bir etki göstermekte hem de üstesinden gelinmesi gereken bilişsel görevin sınırlarının çizilmesi ve en uygun çözüm

yollarının hüristik ya da türe özgü davranışsal imkanlar üzerinden geliştirilmesi bağlamında önemli rol oynamaktadırlar.

Öte yandan, duygu durum ve bedensel hallerin toplumsal olarak paylaşılması (veya başka bir ifade ile bireysel bedenselleşmiş biliş dinamikleri üzerine inşa edilen müşterek bir faillik hissi), tarihsel-kültürel psikoloji anlayışı ile uyumlu bir biçimde, bireylerin öznel bilişsel süreçlerini diğerleri ile kendiliğinden bir biçimde senkronize etmek anlamında modüle etmekte ve kişinin diğerinin dikkat ettiğini düşündüğü uyarana dikkat etmesi şeklindeki bu bağlantılılık müşterek eylemi bireysel katılımcıların müşterek görev konusunda aynı inanca sahip olmalarını ve müşterek göreve kendi bireysel katılımlarının ve/veya aynı şeye dikkat etmenin nasıl katkıda bulunacağına dair garantileme babında kolaylaştırmaktadır. Genel olarak bireylerarası bu tip bir bağlantılılık durumunda benzer bir karşılıklı eşgüdüm vardır fakat karşılıklı bağlantılı olan şey inanç ya da algılar değil grubun diğer bireylerine yöneltilen ve bilinçdışı olarak meydana gelebilen duygusal hallerdir. Dahası, bu kavramsal açıdan daha sadedir, zira iki kişinin öznel bilişsel işleyişi ile bir de nesneyi içeren üçlü bir ilişkidense bu iki kişi arasındaki ikili bir ilişkidir.

Bilişsel gelişim süreci bağlamında ele alındığında çocuklar, örneğin Trevarthen'e (1979) göre, ikili ön-konuşmalara (proto-conversations) katılırlar, ve aynı zamanda duygusal ifade değiş tokuşuna da katılırlar ve bu, mesela Stern (1985) açısından, müşterek dikkatin karakteristiği olan üçlü katılımdan (triadic engagement) aylar öncesinde ortaya çıkmaktadır. Eğer kişiler arası karşılıklı bağlantılılık müşterek eylemi koordine etmekte rol oynuyorsa katılımcıların diğerinin niyetleri, inançları ya da diğer zihinsel halleri hakkında karşılıklı bilgiye sahip olmalarının gerekmediği minimal mimarinin önemli bir parçasını teşkil ediyor olabilir. Müşterek eylemin amaçları bakımından bağlantılı olma özellikle yararlı olacaktır; eğer yalnızca davranışsal taklidi değil fakat aynı zamanda davranışsal senkronizasyonu da daha genel şekillerde artıyor ise. Bu özellikle, örneğin, iki katılımcının müşterek eylem babındaki görevlerinin katı bir biçimde devamlılık arz etmediği durumlarda önemlidir; tam olarak aynı şeyi yapmak durumunda olmadıkları zamanlarda. Hareket senkronisinin bu tip boyutları, zamansal benzerlik, kesintiliğe karşı akıcılık gibi ve hareketin hem zamanlığının hareketleri dakik biçimde koordine etme amacı için bu tip

durumlarda kullanışlı olabilir. Bernieri'nin (1988) bir çalışması bunu desteklemektedir; bu çalışmada bireylerarası bilişsel bağlılık etkileşim kayıtlarını gözlemleyen jürinin değerlendirmesi ışığında hareket senkronizasyonun bir yordayıcısı olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar özellikle ilginçtir zira araştırmacı davranış eşlemesi ile senkronizasyonun diğer üç parametresi arasında ayrıma gitmiştir (simultane hareketler, akıcılık ve temponun benzerliği) ve her dört parametre için de aynı etki gözlenmiştir. Bu bulgular bireylerarası bilişsel bağlılığın müşterek eylem içerisinde hareketlerin eşgüdümünü birtakım farklı şekillerde kolaylaştırdığı öngörüsünü desteklemektedir. Öncelikle birinin kendi hareketlerine benzeyen hareketleri yordamak daha kolay gibidir ve eğer bireylerarası bilişsel bağlılık senkronizasyonu sağlıyorsa, böylelikle katılımcıları birbirine daha benzer hale getirecektir. İkinci olarak ise hareketleri senkronize etmek diğer kişinin davranışlarına yönelik artan dikkat ile bağıntılıdır, bu da diğer katılımcının hareketleri hakkında edinilen bilgi miktarını arttıracaktır ve böylece yordama ve izlemeyi kolaylaştıracaktır.

Bireylerarası bilişsel bağlılığın katılım hissini kuvvetlendirdiğini ve müşterek eylem içerisindeki davranışı etkilediğine dair bazı araştırmalar da vardır. Örneğin Karau ve Williams (1997) tarafından gösterilmiştir ki kişilerarası olarak bağlaşıklığın olduğu gruplarda üyeler diğerlerinin daha zayıf performansını yükü üstlenerek kompanse etmektedirler. Özetle bedenselleşmiş biliş ve bedenselleşmiş bilişin yukarıda belirtilen çeşitli tanımları üzerinden bireylerarası etkileşimlerde ortaya çıkan müşterek bilişsellik ve faillik durumu gibi olgulara işaret eden bulgular Vy-gotsky-Luria hattının bireyin ve tür olarak insanın gelişiminin yalnızca merkezi sinir sistemindeki yaşla birlikte gelişen yürütücü işlevler üzerinden değerlendirilen öznel, türe özgü ve kapalı devre birtakım sinirsel gelişim süreçlerinden doğru izole bir vaziyette değil fakat bireyin toplumsal etkileşim neticesinde sahip olduğu psikolojik sistemlerin gelişimi ışığında bireyin "bireysel bedeni" dışındaki daha geniş ve kültür temelli toplumsal bir bilişin ürünü olarak olgunlaştığı yönündeki görüşlerini desteklemektedirler.

Nitekim bireylerin sahip oldukları, dil yetisi, soyutlama kabiliyeti ve yürütücü işlevleri geliştirmeye dönük, psikobiyolojik potansiyellerinin bireyler izole durumda kaldıklarında, örneğin Chomsky'nin (1959) görüşlerinin aksine, hiç ya da en iyi ihtimalle çok yetersiz gelişebildiğini gösteren

örnekler bireyin bilişsel gelişimini tamamlayabilmesi için toplumsal bir çerçeveye ve bu anlamda aktif bir rehberlik ya da eğitim sürecine ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir. Zira, yakınsak gelişim alanı bağlamında bireyin şu anda bulunduğu nokta ile potansiyeli arasındaki mesafeyi kapatmanın yolu bilişsel gelişimi destekleyen, sahip olduğu kültürel erişim içerisindeki soyut ve somut araçlardan doğru bireyi yönlendiren ve içselleştirmesini sağlayan toplumsal temelli ve aktif bir eğitim-öğretim sürecinden geçmektedir. Bu noktada bedenselleşmiş biliş kavramı ve müşterek faillik ya da bilişsellik gibi uzanımları bağlamında yeni olduğu kabul edilen bu fikirlerin tarihsel-toplumsal psikoloji bağlamındaki köklerini ele almak yeni fikirlerin aslında esasında epeyce eskiye dayanan kavramsal temellerini görmek anlamında yararlı olacaktır.

Vygotsky ve Luria: Tarihsel-Kültürel Yaklaşımın Dönüş

Herşeyden önce, Vygotsky'nin bilişsel gelişim sürecini üzerine inşa ettiği üç temel nokta hakkında hatırlatma yapmak gerekmektedir; yüksek zihinsel işlevlerin toplumsal kökeni, yüksek zihinsel işlevlerin sistematik yapısı ve yüksek zihinsel işlevlerin dinamik yerleşimi ile düzenlenmesi. Kültürel-tarihsel paradigma ışığında ele alındığında yüksek zihinsel işlevler (ya da başka bir ifade ile yürütücü işlevler) aktif olarak düzenlenen ve öğrenilen işlevlerdir, dolayısıyla, örneğin Luria (2002) açısından, salt biyolojik bir yönelimden ziyade çocukları toplumsal çerçeve içerisinde yetişkinler ile iletişimsel ve eylemsel etkileşimi süreci neticesinde gelişen işlevlerdir. Yukarıda, bedenselleşmiş biliş kavramına dair çeşitli tanım ve bulgular çerçevesinde, Galperin (1992) ve Karpov'a (2005) göre değinilmiş olduğu üzere Vygotsky psikolojik sistemler olarak nitelediği bu süreci yalnızca zihinsel değil fakat aynı zamanda fizyolojik süreçler üzerinden de değerlendirmiştir.

Başka bir deyişle, Vygotsky'ye göre zihinsel ve bedensel süreçler biliş ve bilişsel gelişim söz konusu olduğunda birbirinden herhangi bir illiyet bağı kapsamında ayrıştırılamaz. Bu bakımdan tarihsel-kültürel psikoloji paradigmasının insan zihnine genetik ve çevre etkileşiminin ortak bir ürünü olarak bakar; bu etkileşim aynı zamanda toplumsal ve fiziki çevre içerisindeki beden-kültürel araçlar ve imkanlar arasındaki etkileşimi de

kapsamaktadır zira çocuk kendine sunulan soyut ve somut kültürel araçlar sayesinde bu süreç boyunca ilerlemektedir. Vygotsky'e göre kendi gelişim süreci içerisinde yüksek zihinsel işlevler belirli bir dizge boyunca sıralanan çeşitli aşamalardan geçerler ve bu aşamalar önce bireysel olanın gelişip sonra toplumsallaşmasına doğru değil, Vygotsky'e (1987) göre öncelikle toplumsal etkiden bireye doğru ilerlemektedir. Önemli bir nokta olarak ise bu ilerleyiş bireyler ve bireylerin parçası oldukları kültüre dair araçlar ile aktif etkileşimleri ile meydana gelmektedir, ki bu yazı boyunca "soyut ve somut araçlar" olarak nitelenen bu araçların en önemlisi yüksek bir soyutlama işlevi olarak dilin söz konusu süreç dahilindeki kullanımı ile karşımıza çıkmaktadır. Vygotsky (1978) açısından ilk aşamada eylemin başlatılması ve icra edilmesine dair istem (ki bu aşama zihinler-arası bir aşama olarak nitelenmektedir) öğretici öğrenciye (veya yetişkin çocuğa) doğrudan bir komut verir, zihin-dışı olarak nitelenen ikinci aşamada ise öğrenci konumundaki birey aynı komutu kendine vererek görevi yerine getirir ve son aşamada ise, bu komutun tekrar vb yollar ile içselleştirilmesi neticesinde, zihin-içi süreç meydana gelmiş olur. Vygotsky bu durumu yeni bir yapısal-işlevsel sistemin oluşumu olarak nitelenmektedir ve yeni bir yapısal-işlevsel sistemin oluşumu sosyal etkileşimin doğasıyla ve aracılığı ile şekillenmektedir. Yine Vygotsky açısından (1987) başlıca aracı süreç olarak ise dil faktörü vurgulanmaktadır, mesela çocuk ilk defa herhangi bir aracı kullanmayı bir gereksinimini karşılamak üzere öğrenmeye başladığında dil yetisi aracılığı ile bu sürece aracılık eden soyutlama ve çocuğa sunulan kültürel bir araç üzerinden beden-çevre etkileşimi olmak üzere iki paralel süreç birlikte işlemeye başlamakta ve nihayetinde soyut bir kavram bedensel ve işlevsel karşılıkları bağlamında çocuk tarafından kazanılmaktadır. Buna göre, Vygotsky'e (1987) göre, örneğin, çocuk bir çatal vasıtası ile yemek gereksinimini karşılarken ya da, başka bir bakış açısı ile, beslenme gereksinimini bir tabak üzerinde etkin bir biçimde karşılama sorununun üstesinden gelmeyi öğrenirken, hem a) çatal kullanmayı öğrenmek için çeşitli algısal ipuçlarını etkin bir şekilde ve motor mekanizmalarla eşgüdüm içerisinde biraraya getirerek çatal kullanımını eylemsel düzeyde öğrenmekte b) aynı zamanda öğretici konumundaki yetişkin yalnızca algısal-motor eşgüdüm bağlamında değil fakat "çatal" şeklindeki sözel ifade ile çocuğun kullanmayı öğrendiği nesnenin dilsel karşılığını sunarak ve c) yemek gereksiniminin ortadan kalkması ile çocuk

daha sonra çevresinde karşılaşacağı benzer nesnelere ve bağlamlar arasında genelleme yapabileceği bir edinime sahip olmaktadır.

Luria'nın tabiriyle (1980), hem birincil sinyal sistemi hem de ikincil sinyal sisteminin çocuğa birarada ve bütünlük olarak sunulması ile, kortikal alanlarda aynı anda faaliyete geçen farklı noktalar işlevsel ve nöroanatomik olarak yeni bir yapı oluşturmakta ve bu da psikolojik sistemlerin merkezi sinir sistemindeki karşılığını teşkil etmektedir. Daha sonra aynı ya da benzer durumlar ile karşılaşmak bu nesne ya da bağlamlar ile ilgili sistemlerin harekete geçmesine ve herhangi bir nesne ya da duruma özgü prototip bir imge üzerinden genelleme yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, Luria'nın (2002) bakış açısı bağlamında değerlendirildiğinde rutin bir bilişsel faaliyet merkezi sinir sistemi, merkezi sinir sistemi ile çevresel sinir sistemi ve bu sistemlerin birer parçası olduğu organizma ile sosyal ve fiziksel dış çevre arasındaki etkileşimi bünyesinde barındırmaktadır ve organizma-içi veya organizma-çevre arasındaki etkileşimi göz ardı ederek yalnızca merkezi sinir sistemi ve temsiller gibi aracı süreçlere dayanarak herhangi bir bilişsel faaliyetin analizini yapmak söz konusu değildir. Vurgulanması gereken diğer bir önemli nokta olarak ise genelde, geniş anlamıyla, bilişsel davranış, özelde ise yürütücü işlevlerin gelişimi dahi kültürel çevre ve o çevrenin sunduğu araçlar ile birebir bağlantılıdır.

Her ne kadar Vygotsky (1978) birincil olarak dile vurgu yapmış olsa da bir kültürün üretebildiği tüm semboller, somut araç-gereçler veya teknolojik unsurlar da birer aracı olarak bilişsel davranışın kazanımına katkıda bulunurlar, buna bağlı olarak da bilişsel davranış toplumsallaşmanın ve tarihsel gelişim süreci içerisinde bir toplumun gereksinimlerini en etkin biçimde karşılayabilmek adına geliştirdiği araçlar ile o toplumdaki bir bireyin en verimli etkileşimi kurabilmek adına bu kültürel araçlar üzerinden doğru ve zamanında eğitimin bir fonksiyonu olarak oluşmaktadır. Nasıl yaşamının erken ayları boyunca, Hubel ve Torsten'in (1963) meşhur deneylerinde gösterdikleri üzere, yalnızca dikey desenlere maruz kalarak yetiştirilmiş bir kedi yavrusu ileride yatay engelleri fark edemeyecek ise, örneğin, yetiştirildiği kültürel bağlam içerisinde topla hızlı bir akış içerisinde oynanan herhangi bir oyuna ya da belki de topun kendisine kesinlikle yabancı, bu unsurların birer kültürel araç olarak bünyesinde bulun-

madığı bir kültürde yetişen bir bireyin de, mesela, tenis oyunu mefhumunu kuramsal ya da uygulamalı olarak kazanması mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Bilişsel davranışı tarihsel-kültürel bir bağlam içerisinde o davranışı üreten ya da bir davranışı öğrenen bireyin üyesi olduğu toplumsal ve kültürel çevrenin bir ürünü olarak ele alan Vygotsky ve Luria'nın kuramsal yaklaşımları batı psikolojisinde oldukça geç yıllarda popüler hale gelmeye başladıysa da 1930'lu yıllardan itibaren bilişsel davranışı ve insan bilişsel sistemlerin gelişimini salt ontogenetik temelli ve merkezi sinir sisteminin izole gelişiminin nihai ürünleri olarak değerlendirilen yürütücü işlevlerin olgunlaşmasından daha öte, organizma-içi ve organizmanın içinde bulunduğu bilhassa kültürel çevre ile etkileşimi içerisinde bütünleşik olarak ele alan bir paradigma olarak inşa edilmiştir. Buna mukabil geleneksel bilişselci yaklaşım ise bilişsel davranışı ve bilişsel gelişimi merkezi sinir sisteminin bireye ve türe özgü gelişiminin bir ürünü olarak uzun yıllar boyunca neredeyse kapalı bir devre ekseninde değerlendirmiş, içsel temsiller gibi merkezi ve hipotetik süreçlere güçlü bir vurgu yapmış bulunmaktadır.

Öte yandan, son yıllarda gerek insan ve gerekse omurgalı-omurgasız, diğer canlıların ilk bakışta son derece karmaşık ve mutlaka aracı-bilişsel süreçlere yapılabilmesi için gereksinim varmış gibi görünen çok çeşitli davranışların görece basit algısal-motor düzenlemeler ile merkezi bir işlemciye gerek duymaksızın yapılabilirdiği yönündeki bulgular biliş kavramının klasik manada ele alınandan daha sade ve daha genel bir mekanizmanın ürünü olabileceğine işaret etmiş bulunmaktadır. Bedenselleşmiş biliş kavramı bu noktada bilişsel faaliyetin ortaya çıkışını yukarıda örnekleri sunulmuş olduğu üzere hem algısal-motor ilişkiler ve heyecan yaşantıları gibi duygu durum halinin somatik işaretlerini teşkil eden durumların etkisi bağlamında merkezi sinir sistemi ve genel bedensel haller arasındaki etkileşim içinde değerlendirmiş, hem de organizma ile fiziksel ve kültürel çevre arasındaki etkileşimin bilgi işleme süreçleri üzerindeki etkisi bağlamında bireysel ve bireyler arasında paylaşılan müşterek bilişsel

ve duygusal süreçler üzerinden incelemiştir. Bu anlamda, yeni bir paradigma olarak öne sürülen bedenselleşmiş biliş kavramının, en azından bir kısım tanımları üzerinden, ele alındığında tarihsel-kültürel psikoloji paradigması içerisinde Vygotsky ve Luria tarafından insanın bilişsel gelişimine dair yaklaşık 80 sene önce ortaya atılan görüşlerin yeni ve belki daha sistematik araştırmaların yapılmaya başlandığı bir tekrarı olduğunu görmekteyiz. Bilişsel psikolojide ve eğitim psikolojisi gibi ilgili uygulamalı alanlarda esastan önem arzeden bir paradigma değişimine işaret eden bu durum, ilerlerken bu ilerleyişin önceki alternatif kuramsal yaklaşımların yeniden ele alınması üzerinden işleme hem psikoloji tarihi bakımından hem de bilim tarihi bakımından ilginç ve önemli bir değişim süreci niteliğini bünyesinde barındırmaktadır. Görünen odur ki zeitgeist bu kez tarihsel-kültürel psikoloji paradigmasından işaret etmiş olduğu yönden yana hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde esmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

“Beyond the Skin Cognition” in Context of Embodied Cognition: Effect of Historical-Cultural Psychology Paradigm

*

Temel Alper Karslı

Bartın University

Prominent conceptual and paradigmatic changes have happened in field of cognitive psychology in past 70 years since the days of “cognitive explosion”. In fact, this process of change and new conceptual approaches have a deeper historical root than it seems to have at the first glance when it is taken under consideration apart from chronological alignment based on western-oriented traditional psychology history. In another words, it possible to define some new concepts in cognitive psychology as a sort of re-discovery of some older conceptual approaches. It is possible to commit that, in cognitive psychology along with its applied extensions including educational psychology, some recent “revolutionary” ideas which can be evaluated as having type 2 scientific creativity on Kuhn’s scale, are indeed a delayed reflection of communicational shortcomings and literatural isolation between western and Soviet psychologies based on deep ideological and paradigmatic controversions in early periods of psychology.

In this sense, it is aimed in this paper to indicate that concept of embodied cognition might be based on a solid and robust theoretical frame which has proper sources as to provide with understanding on how individual-based explanations about cognitive development and educational technics based on these explanations in traditional biological reductionism-oriented psychological approach are affected through interaction between community and individual in a dialectical sense that shapes cognition of individual as a final product. In historical and cultural paradigm cognition is a wide-spread function of organisms that has connections with whole bodily processes, and even more, interfering to contact of body with external environment, which cannot restricted only to an individual based closed-circuit product of cognitive development process. Vygotsky

and Luria, who treat cognitive behavior as a product of the social and cultural environment in which the individual is a member and learns to perform a cognitive behavior in a historical-cultural context. Historical-cultural psychology paradigm has been constructed as a paradigm that integrates cognitive behavior and the development of human cognitive systems, rather than the maturation of executive functions that are considered ontogenetic and the final products of the isolated development of the central nervous system. On the other hand, the traditional cognitive approach has evaluated cognitive behavior and cognitive development as a product of the individual and species-specific development of the central nervous system for many years on an almost closed circuit, and has strongly emphasized central and hypothetical processes such as internal representations. On the other hand, findings accumulated in recent years indicate that a wide range of behaviors can be done with relatively simple perceptual-motor arrangements without requiring a central processor.

The findings indicate that the concept of cognition may be the product of a simpler and more general mechanism than conceived previously. The concept of embodied cognition, at this point, has evaluated the emergence of cognitive activity in the interaction between the central nervous system and the general bodily conditions in the context of the effects of the conditions that constitute the somatic signs of mood state, such as perceptual-motor relationships and excitement experiences. Also, current and contemporary findings in literature about embodied cognition and shared agency in context that give rise to inter-individual cognition and shared agency in inter-personal contact situations give support to the views of Vygotsky and Luria that cognitive development of people, as a species and on an individual base, is not a simple consequence of evolution of executive functions as products of a isolated neuro-developmental sequence, but rather is a result of maturation process through a wider and cultural-based “beyond the skin” social cognition which is gained by individual via social interactions in early years of his or her life. In fact, exemplars of individuals that experienced sort of sensual deprivation in sense of social interaction displaying cognitive difficulties and arrests in language and executive functions indicate that, controversial to the views of Chomsky for instance, people need a social interaction and

cultural tools based active guidance in order to complete their cognitive development process.

In sum, these findings the concept of embodied cognition, at least through some of its definitions, somewhat seems as a re-visiting of opinions of Vygotsky and Luria on nature of human cognitive development in sense of historical-cultural psychology paradigm proposed roughly 90 years ago. This situation indicating a prominent paradigm shift in cognitive research and related applied areas including educational psychology display an ironic characteristic in history of psychology and science as this conceptual step forward is actually a re-discovery and re-definition of the alternative explanations about nature of human mind in past decades. It seems that zeitgeist this time winds blow through in favour of historical-cultural psychology paradigm stronger than ever.

Kaynakça / References

- Adam, H., and Galinsky, A. (2012). Enclotted cognition. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 918–925.
- Barsalou, L. W. (1999). Perceptual symbol systems. *Behavioral Brain Science*, 22, 577–660.
- Bernieri, F. (1988). Coordinated movement and rapport in teacher-student interactions. *Journal of Nonverbal Behavior*, 12(2), 120–138
- Carlson, S. M., Mandell, D. J., Williams, L. (2004). Executive function and theory of mind: Stability and prediction from ages 2 to 3. *Developmental Psychology*, 40, 1105–1122.
- Chemero, A. (2009). *Radical embodied cognitive science*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, N. (1959). Verbal behavior. *Language*, 35, 26–58.
- Clark, A. (1999). An embodied cognitive science? *Trends in Cognitive Science*, 3, 345–351.
- Damasio, A. (1994). *Descartes' error: emotions, reason and the human brain*. London: Papermac.
- Forman, E. A. ve Kraker, M. J. (1985). The social origins of logic: The contributions of Piaget and Vygotsky. *New Directions in Child Development*, 29:23–29.

- Ebbinghaus, H. (1885). *Über das gedächtnis: untersuchungen zur experimentellen psychologie*. Duncker & Humblot.
- Eerland, A., Guadalupe, T., ve Zwaan, R. (2011). Leaning to the left makes the Eiffel Tower seem smaller: posture-modulated estimation. *Psychological Science*, 22, 1511–1514.
- Galperin, P. (1992). Organization of mental activity and the effectiveness of learning. *Journal of Russian and East European Psychology*, 30(4), 65–82.
- Glenberg, A. M., ve Kaschak, M. P. (2002). Grounding language in action. *Psychonomic Bulletin Review*, 9, 558–565.
- Hubel, D. H., ve Wiesel, T. N. (1963). Receptive fields of cells in striate cortex of very young, visually inexperienced kittens. *Journal of Neurophysiology*, 26(6), 994–1002.
- Kelly, J., ve Barsade S. (2001). Mood contagion in small groups and work teams. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 86(1): 99–130.
- Kotik-Friedgut, B. (2006). Development of the Lurian approach: A cultural neurolinguistic perspective. *Neuropsychology Review*, 16, 43–52.
- Kuhn, T. S. (2012). *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago press.
- Luria, A. R. (1980). *Higher cortical functions in man*. New York, NY: Basic Books.
- Luria, A. R. (2002). L.S. Vygotsky and the problem of functional localization. *Journal of Russian and East European Psychology*, 40(1), 17–25.
- Miles, L., Nind, L., ve Macrae, C. (2010). Moving through time. *Psychological Science*, 21, 222–223.
- Öman, A., A. Flykt, ve F. Esteves. 2001. Emotion drives attention: detecting the snake in the grass. *Journal of Experimental Psychology*, 130(3): 466–478
- Shapiro, L. (2011). *Embodied Cognition*. New York: Routledge Press.
- Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant: a view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Trevarthen, C. 1979. *Communication and cooperation in early infancy: a description of primary intersubjectivity*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher mental processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vygotsky, L. S. (1987). *Thinking and speech*. (N. Minick, Trans.). In R. Rieber & A. Carton (Eds.), *The collected works of L. S. Vygotsky: Vol. 1* (pp. 39–285) New York, NY: Plenum Press.
- Wells, A., ve Matthews G. (1994). *Attention and emotion. A clinical perspective*. East Sussex: Psychology.
- Wilson, A. D., & Golonka, S. (2013). Embodied Cognition is Not What you Think it is. *Frontiers in Psychology*, 1-4.
- Wright, W., ve G. Bower. 1992. Mood effects on subjective probability assessment. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 52(2): 276–291.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karlı, T. A. (2019). Bedenselleşmiş biliş kavramı bağlamında “Beden-Ötesi Biliş”: Tarihsel-kültürel psikoloji paradigmasının etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2093-2118. DOI: 10.26466/opus.525501

Olumlu ve Olumsuz Manası ile Siyasal Katılım Türlerinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.509050

*

Abdullah Aydın*

* Dr. Öğr. Üyesi Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Antakya/Hatay

E-Posta: aaydin@mku.edu.tr

ORCID:[0000-0002-1785-4999](https://orcid.org/0000-0002-1785-4999)

Öz

Her siyasal rejimde bireylerin toplum içerisinde işgal ettikleri yer kadar devlet ve dolayısıyla da siyaset içerisinde de bir yeri vardır. Özellikle demokratik rejimlerin varlık sebebi her bir bireyin yaşadıkları ülkenin yönetiminde söz sahibi olabilmesi ülküsüdür. Bu çerçevede demokrasiler tüm bireyleri siyasal alana doğru itmeyi hedeflemektedir. Bu durum isteyerek veya istemeyerek siyasal katılımı meydana getirir. Siyasal katılım günümüz siyaset bilimi için çok kritik bir kavramdır. Zira siyasal katılım günümüz demokrasinin kalitesini gösteren en temel ögedir. Bir ülkedeki demokrasinin işlerliği katılımın sağlığı ile ölçülebilmektedir. Nitekim katılımın niceliğinden çok niteliği önemlidir. Zira katılım her manası ile olumlu bir süreç doğurmamaktadır. Dolayısıyla bir ülkenin demokrasiyi içselleştirme durumu siyasal katılımın ne kadar olumlu boyutları ile yaşanabildiği ile doğru orantılıdır. Bu çalışmada ilk olarak siyasal katılım kavramı ele alınmış akabinde, siyasal katılım türlerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve bu inceleme olumlu ve olumsuz boyutları ile değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye özelinde bu durumlara nasıl rastlandığı üzerine bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, Siyasal Katılım, Klientalizm, Tokenizm, Depolitizasyon, Türk Demokrasisinde Katılım*

Analysis of Political Participation Types With Positive And Negative Meaning

*

Abstract

In every political regime, individuals have a place in the state and society as well as in politics. In particular, the reason for the existence of democratic regimes is that each individual can have a say in the administration of the country in which they live. In this context, democracies aim to push all individuals towards the political sphere. This creates willing or unintentional political participation. Political participation is a very critical concept for today's political science. Because political participation is the most fundamental element of the quality of today's democracy. The functioning of democracy in a country can be measured by the health of participation. As a matter of fact, quality rather than quantity is important. Because participation does not create a positive process with every sense. As a matter of fact, a country's internalization of democracy is directly proportional to the positive dimensions of political participation. In this study, firstly, the concept of political participation was discussed and then the type of political participation was tried to be determined and this study was evaluated with its positive and negative dimensions. It has also tried to provide information on how these situations is encountered in particular Turkey.

Keywords: *Democracy, Political Participation, Klientalism, Tokenism, Depolitization, Participation in Turkish Democracy*

Giriş

Bireylerin toplum işgal ettikleri yerleri kişi-toplum-devlet (otorite) üçgenindeki ilişkiler ağı belirlemeye başlaması bu noktada yöneten-yönetilen ilişkisinin nasıl olacağı sorusuna sebep olmuştur. Bu bağlamda yöneticiler için günümüzün popüler kalıbı 5N1K soruları sürekli sorulmuştur. Açık bir ifade ile kimin, neyi, nasıl, neden, nerden, ne zaman yöneteceği sorunsalı gündemin en önemli noktasıdır. Bu sorular ise meşruiyet arayışları insanlığın her döneminde önemini korumasına neden olmuştur. Çünkü yöneten kesim yönetilenlerin yani toplum ve daha özelde bireyin bizatihi itaatini sağlamak için, iktidarlarının bir şekilde meşru zemine oturması gerektiğinin farkında olmuşlar. Bu yüzden meşruiyeti sağlamak için yüzyıllar boyunca değişik yollar uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu manada yöneten-yönetilen ilişkisi, neredeyse tüm yönleriyle toplumsal hayatın üzerine inşa edildiği ana ilişki biçimidir. Bireyler sosyal manada birebir olarak oluşturulan dostluk, arkadaşlık ve benzeri gibi ilişkileri bir kenara koyup sadece salt bir birey, yani belli başlı rolleri olan insanlar olarak kurulan bütün ilişkilerinin içerisinde ya yönetici veya yönetilen olarak bulunurlar. Bilim insanlarının birçoğu bu temel ilişki ve onun ana kaynağı üzerine kafa yormuş; kendi yaşadıkları dönemde ve bölgelerdeki yöneten-yönetilen ilişkilerini idrak etme çabası, beraberinde, bu ilişkinin nasıl ortaya çıktığını izah etme, keşfetme gayretini de oluşturmuştur (Bravo, 2006, s.123).

Demokrasi hem masraflı hem de zaman alan bir rejimdir. Demokrasi-nin kendine has yapısı yüzünden özellikle siyasetle aktif uğraşan insanlar tarafından hızlı bir şekilde geçiştirilmeye veya belli pazarlıklarla en temel kazanım olan iktidara götüren oyun alınması sağlanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda birçok yönetime başvurulmaktadır. Nitekim bu yollar ve sonuçları bir takım katılım türleri başlığı altında toplanmıştır. Bu çalışmada katılım türleri ortaya konularak onlar hakkında genel bilgiler eşliğinde değerlendirme yapılarak olumlu olumsuz yönleri ortaya konulmuştur.

Türkiye'deki durum özelinde ele alındığında demokrasi kavramının gün be gün yerleşmesi veya kurumsallaşması durumu söz konusu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak demokrasinin tüm aygıtlarının

yerleşmeye başlaması katılımın olumlu yanları kadar olumsuz boyutlarını da devreye sokmaktadır.

Zira demokrasi ile ilgili temel başarı daha çok almak merkezli bir hal alması özellikle seçim merkezli bir rejim olarak anlaşılması durumu demokrasinin bir çıkmazı olarak değerlendirilebilir. Öyle ki demokrasi bu çerçevede farklı şekilde anlaşılmaya da (çoğunluk despotizmi, demokrasitür, demokratik oligarşi vb.) başlamıştır. Bu çerçevede çalışmanın boyutu çerçevesinde değinilmiş olan olumlu ve olumsuz katılım yollarının Türkiye yansımaları önem arz etmektedir.

Siyasal Katılım Kavramının İncelenmesi

Temelde sosyal, siyasal, yönetsel vb. faaliyetlere iştirak manasına gelen siyasal katılım, sosyal ve siyasal kurum veya kuruluşların almış olduğu kararlardan etkilenen (veya etkilenme ihtimali olan) kişi veya grupların bu kararların alınmasına (alınması sürecine) katılmasını anlatan bir kavramdır (Yayla, 2003, s.93). Ancak siyasal katılım bu kısa tanımda belirtildiği kadar açık ve üzerinde mutabakat sağlanmış bir kavram değildir.

Katılım, kişi ya da bir grubun karar alma sürecine en alt seviyede sesini duyurması en üst seviyede ise kararı alması arasında geniş bir alanda gerçekleşen bir manada, kişinin bir karar alma sürecine olan müspet veya menfi katkısını ifade ettiğinden birçok farklı anlamda ele alınması doğaldır. Katılım kavramının daha iyi anlaşılması için 2004 yılında Galler hükümeti tarafından yapılan katılım kavramı açıklama yarışmasında kazanan tanımlamaya göz atmakta fayda vardır: Katılım bir kişinin doğrularının kendisini ilgilendiren ve etkileyecek olan bir karar alma sürecine dâhil olması, yani çok sesliliğin ve seçimin olması demektir (Participation-workerswales, 2018).

Demokrasinin olmazsa olmazı veya en azından asgari şartı olarak görülen katılım (Dahl, 2001, s.39) dar anlamda, sadece seçimlere katılım olarak kısıtlanabilir (Çukurçayır, 2011: 43). Yani bu tanımlamada siyasal katılım sadece tekil davranışlarla gerçekleşir, bireyin devletle olan ilişkisi interaktif bir süreç izlemez (Higgs vd., 2008, s.596). Başka bir ifade ile bu durum en alt düzeyde katılımın ifadesidir.

Daha kapsamlı bir perspektif ile ele aldığımızda katılım, bir ülke veya bölgede toplumu oluşturan vatandaşların siyasal sistemle kurduğu

ilişkilerin bütününe kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişkiler siyasal olayları takip etme ve bilgi alma, haber toplama ve inceleme, siyasal alanda herhangi bir faaliyette bulunma, oy verme, bir siyasi aksiyona destek veya tepki verme, yönetim için seçimlerde aday olma ve siyasal karar mekanizmalarında yer alma gibi farklı şekil ve boyutlarda kendisini göstermektedir (Gökçimen, 2008, s.7).

Geniş anlamda siyasal katılım, hem yerelde hem de genelde oluşturulan siyasal alanlarda yapılan faaliyetler ile vatandaşların farklı şekillerde yönetimi elinde bulunduran veya siyasal manada iktidarda bulunan kesim üzerinde baskı oluşturmaları, doğrudan veya dolaylı bir şekilde siyasal sürece katılarak çeşitli etkiler oluşturmaları şeklinde ifade edilebilir (Güldiken, 1996, s.31).

Başka bir tanımda ise katılım, yönetimin yaptığı tercihleri ve yönetim ile ilgili kararları etkilemek amacıyla karar alma ve uygulama süreçlerine müdahil olma durumunu ifade etmektedir (Higgs vd., 2008, s.596). Benzer bir şekilde Verba, Nie ve Converse (1989, s.1) katılımı “vatandaşların karar vericilerinin seçimi ve onların yapmış oldukları eylem ve işleri doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileme maksadıyla giriştikleri yasal eylemler” olarak izah etmektedir (Belli, 2016, s.47). Yukarıda belirtildiği üzere katılım bir davranış, eylem veya çalışma olarak ele alınmıştır. Bu anlayışı biraz daha ileri götüren bazı yazarlar bireylerin siyaset ve siyaset yapanların ortaya çıkardığı siyasalar karşısındaki tutumlarını, ilgi ve düşüncelerinin varlığını da katılım kapsamı içerisinde değerlendirmişlerdir (Daver, 1993: 203; Kapani, 2007, s.144).

Öztekin’in (2011, s.251) ifadesi ile katılım, düzenli aralıklarla yapılan seçimlerde oy vermekle beraber yalnızca bununla sınırlı kalmayarak, aynı zamanda her ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın bir siyasal karar karşısında ortaya çıkan ilgi seviyesi ve bu ilginin neticesi şeklinde de tanımlanmıştır (Belli ve Aydın, 2012, s.136). Bu yüzden siyasal katılımın iki ana mecrada ortaya çıktığı söylenebilir; birincisi toplumu oluşturan bireylerin, toplum üzerinde bir güce iktidarı kullanacak şekilde yerel ve ulusal düzeydeki yetki aktarımında yani devleti idare edecek yöneticilerin seçiminde, ikincisi ise yöneten kesimin ortaya koyduğu kararlara ve karar alma süreçlerine halkın dâhil edilmesinde veya halkın dâhil olmasındadır (Dursun, 2010, s.234).

Siyasal katılmanın sabit ve belli bir biçimi ve düzeyinin olmaması doğaldır. Bu yüzden birbirinden farklı biçim ve düzeyde gerçekleşmektedir. Siyasal katılım ani ve tek hamlelik bir durum olmadığı için bir süreci (inişli ve çıkışlı bir seyir izleyebilir) ifade etmektedir. Bu sürecin değişken olmasını sağlayan temel etkenler katılımcıların nitelikleri ve katılım biçimleridir. Ayrıca katılım çoğu zaman, katılma sağlayacak bireyin fikri ve zihni ön değerlendirme sürecinin ardından gerçekleşir. Dolayısıyla bireyin düşünsel bir hazırlığının olmadığı katılımlar sakattır (Çukurçayır, 2012, s.216).

Siyasal Katılım Türleri

Siyasal Katılımı türleri bağlamında ele aldığımızda, birey-grup-toplum üçgeninin bir incelemesinin yapılması gerekmektedir. Bu yapılan incelemelerde siyasal katılımı etkileyen faktörler ve sonucunda ortaya çıkan durumun oluşturduğu farklı katılım yolları bulunmaktadır. Bu katılım türleri ortaya çıkma çeşitleri ve düzeyleri aynı şekilde ortaya çıkartıkları durum ve etkiler bağlamında değerlendirilmiş ve tasnif edilmiştir. Nitekim siyasal katılım türleri bu çerçevede değerlendirildiğinde demokratik kabiliyet açısından olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı başlık altında toplanabilir. Olumlu sayılabilecek katılım türleri oydaşma, danışma, işbirliği ve bütünleşme başlıklarında toplanırken klientalizm, tokenizm ve depolitizasyon da siyasal katılımın olumsuz türleri olarak değerlendirilmiştir. Bu kısımda söz konusu siyasal katılım türleri ele alınmıştır.

Oydaşma

Türkçede öz Türkçe olan “Uzlaş” veya yabancı kökenli olan Konsensüs kelimeleri ile de ifade edilen oydaşma, literatüre “Toplum Sözleşmesi” kavramı ile beraber kazandırılmıştır. Nitekim Rousseau, oydaşmayı toplumun kalbi olarak tanımlamaktadır. Rousseau bu tanımlamayı yaparken “özgür olarak doğan bir birey nasıl oluyor da farklı yöntemler ile zincire vuruluyor?” sorusunu sorarak başlamıştır. İşte bu noktada meşruiyetin temellerini tartışarak soruya cevap aramıştır. Oydaşma kavramının şekillenmesi ya da daha iddialı bir ifade ile neşvü nema bulmasının

temelinde, Rousseau'nun oydaşma kavramı gibi birçok kavramı kapsayan "toplum sözleşmesi" teorisi yatmaktadır. Bu bağlamda oydaşma, bireylerin ve grupların, siyasal manada toplumsal değerler ile ilgili ortak fikir geliştirmesi olarak ifade edilmektedir. Toplumun her kademesini içine alan, bütünleştirici ve kapsayıcı bir yapıyı ifade eden oydaşma, kamuoyunun ortak değer sistemi olarak anlaşılabilir. Yani toplumu oluşturan tüm katmanların kabul edebileceği bir çerçeveye ile çizilmiş, belli sınırları olan siyasal değerlerin, siyasal alanda paydaşlar tarafından ortak paylaşılması oydaşma olarak anlaşılmalıdır (Graham, 1970, s.81).

Demokratik bir yapıda tüm siyasi kurumların ve hatta siyasetle uğraşan herkesin temel sorumluluklarının başında, özgürlükler ile otorite arasındaki dengeyi sağlamak çabası gelmektedir. Ne özgürlüklerin sınırları otoritenin kısıkacına alınarak daraltılmalı ne de özgürlükler kamu genel düzenini sarsacak hale gelmelidir. Eğer bu durum sağlanır ise demokrasi uygulanabilir hale gelir ve ideal ortamda bireyler ve gruplar arasında kamu yararını gözetecek bir oydaşma ortaya çıkar (Göztepe, 2016: 9). Bir diğer anlatım ile oydaşma siyasal tüm kurumların meşriyetini sağlama noktasında önem arz etmektedir. Zira toplumun en azından kahir ekseriyeti tarafından kabul görmemiş veya görememiş bir siyasal kurumun varlığını sürdürmesi mümkün değildir (Aydın ve Belli: 2015: 402-403).

Türkiye bağlamında oydaşma kavramı değerlendirildiğinde genç bir demokratik kültüre sahip olmasına rağmen gün be gün daha demokratik hale gelmek için inişli çıkışlı bir grafik çizildiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede özellikle askeri bürokrasinin ülke üzerindeki tahakkümünün kırılması önemli bir durum olarak karışımıza çıkmaktadır. İlk demokratik seçime müteakip gerçekleşen her on yıllık süreçte bir askeri müdahale ve halkın kendi seçmiş oldukları yerine başka otoritelere prim vermesi veya en azından ses çıkarmaması bu müdahalelerin yapısını kolaylaştırması açısından önem arz etmektedir. Ancak 15 Temmuz süreci işi farklı bir boyuta taşıdığını söylemek mümkündür. Halk askeri bürokrasiye veya en azından bir kısmının demokratik kurumları askıya alma çabasına karşı direniş göstermiştir. Oydaşma kavramı bağlamında değerlendirildiğinde her ne kadar her kesim tarafından farklı boyutları ile eleştirilse de demokrasi ve halk egemenliği ortak payda olarak ele alınabilir.

Danışma

Siyasal katılımın bir türü olan danışma, halkın kendisini bizzat etkileyecek bir konu/karar ile ilgili süreç başlamadan veya başladıktan sonra görüş bildirmesidir. Danışma mekanizması ile hedeflenen, halkın fikrinin alınması ve yapılacak işin ortaya çıkmasını hızlandırıcı ve sonuçlarını belirleyici hamlelerin yapılmasıdır. Bunun yapılmasında ön plana çıkan en önemli kavram şeffaflıktır. Halka danışılan ve onlardan görüş istenen konular ile ilgili halka yeterince bilgi verilip verilmediği, danışmanın salâhiyetini belirleyen en önemli hususların başında gelmektedir. Yapılacak projelere, çıkartılacak yasalara halkın bir şekilde katılmasını sağlayan bu mekanizma, istişare, bilgi ve görüş alışverişi gibi yollarla katılımın oluşmasını sağlar (Sosyal, 1968, s. 37; Brodie vd. , 2009, s.21).

Amerika ve İngiltere’de uzun süredir uygulanan “Danışma” yönteminin Osmanlı Devleti’nde de çeşitli benzer uygulamalarının varlığı bilinmektedir. Sened-i İttifak ile ortaya çıkan “Meclis-i Ahkam-ı Adliye”, “Dar-ı Şûra-yı Bab-ı Âli” ve “Dar-ı Şûra-yı Askeri” gibi kuruluşlar padişah otoritesi ile beraber bir mana ifade eden ve onu sınırlamasa da danışma işlevi gören kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Soysal, 1969, s.25-26). Günümüzde ise özellikle kangren olmuş belli sorunlar için “Akil Adamlar Heyetleri” nin ve “Halk Danışma Kurulları” nın oluşturulması bu katılım türüne Türkiye’den örnek olarak gösterilebilir. Kritik konular ile ilgili oluşturulması ve sorunlara derinlemesine çözüm bulmadan çok yüzeysel kalması özellikle Türkiye açısından işlerliğini sorgulatmıştır.

İşbirliği

Siyasal katılım gerçekleştiren her toplumsal kademe doğal olarak bir diğeri ile iletişim ve ilişki içerisindedir. Bu durum yönetim ile olan münasebetlerde de farklı düzeylerde geçerlidir. Yöneten kesim ile katılan kesimler veya sadece katılan kesimlerin arasında tesis edilen işbirliği ile belli konularla ilgili ortak çalışma sağlanır. Bu durum alınan kararların kabullenilmesine, bireylerin iş ve uygulamaları içselleştirmesine, toplumsal ve grupsal aidiyetin artmasına katkı sağlar. Diğer yandan siyasal alanda gerçekleşen işbirlikleri aracılığıyla toplumun her kesiminin kendine yakın görüşler etrafında konsolide olma fırsatı bulunacaktır. Bu

birliktelik tek potada erimek şeklinde gerçekleşebileceği gibi geçici, kısıtlı, sınırlı ve iyi niyetsiz de olabilir (Brodie vd., 2009, s.20). Bu kavramın Türkiye bağlamında uygulamasını açacak olursak, yerel ve merkezi düzeydeki sivil toplum kuruluşlarının ve diğer siyasal alanda faaliyet gösterme öncelikli faaliyet yapmayan tüm örgütlerin belli konular bağlamında alana çekilmesi şeklinde anlaşılabilir. Bu durum direkt olarak siyasi çekişmenin konusu olmayan ortak konular ile ilgili çalışmalarını yürütmek şeklinde değerlendirilebilir. Örneğin bir siyasal partinin milletvekilinin, vekili olduğu ilin sorunlar veya tanıtılması ile ilgili olarak il tanıtım birimleri, yerel yönetimler, yerel sivil toplum kuruluşları ve halka bir faaliyet yürütmesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu bağlamda Ankara ve İstanbul gibi merkez illerde “İl Tanıtım Günleri” düzenlenmesinde ve faaliyetlerin siyasal alanda da ses getirmesinde o ilin vekillerinin katkısı büyüktür.

Bütünleşme

Demokrasinin en temel özelliklerinden biri de tüm toplumu bir bütün ve tam olarak değerlendirmesidir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde bütünleşme; toplumun dezavantajlı bireyler de dâhil olmak üzere tümünün siyasal alandaki katılımını ifade etmektedir. Yani bütünleşme tüm toplumu bir bütün gibi görüp birbirinden ayırmamadır. Zira tarihsel süreç incelendiğinde, siyasal rejim demokrasi bile olsa siyasal alanda ekonomik, sosyal ve ırksal nedenlerle bazı gruplar etkili olamamıştır. Bu gruplar kadın, göçmen, engelli, köle, hasta, yaşlı, genç ve benzeri şekilde sıralanabilir.

Siyasal alanda oluşacak bir durumun salahiyeti toplumun her kesimine yayılıp yayılmadığı ile doğru orantılıdır. Bu cihette her ne sebeple olursa olsun toplumsal dezavantajlı kesimlerin hepsinin siyasal alanda mevcut olması gerekmektedir. Bunu sağlayacak toplumsal ve devlete ait mekanizmalardır (Unece, 2018). Diğer bir anlatım ile demokrasi ve katılımın sağlığını denetlemek diğer konularda olduğu gibi devletin ve diğer bağımsız kurumların temel vazifesi olmalıdır.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde bütünleşme yanlış algılanan bir katılım türüdür. Bir takım siyasal partilerin yerel ve merkezi seçimlerde belirledikleri adaylara kadın, engelli veya genç kotası koyması bunun bir

göstergesi olarak karşımıza çıkar. Niyet olarak yapılmak istenen olumlu bir tutum gibi değerlendirilse de sonuçta bu grupları bir ayrımcılığa tekrar maruz bırakılmış olunur. Bütünleşme sosyal boyutları ile ele alınması gerekmektedir. Bir bireyin dezavantajlı duruma getiren tüm engellerin ortadan kalkması siyasal alanda da etkisini göstererek halkın bir bütün olarak değerlendirilmesine neden olacaktır. Yani bir partinin kadın, engelli veya genç adayının veya seçilmişinin kotalar dahilinde çok olması olumlu bir durumdur. Ancak asıl olması gereken ülkedeki temsil adaletinin her kesim için dengeli bir şekilde sağlanmasıdır.

Tokenizm

Daha iyi bir siyasal katılım olsun diye yapılan çalışmalar toplumun her alanına ulaşmayı hedeflemektedir. Fakat siyasal alana girmek için, istesin ya da istemesin insanların veya grupların önüne konan engeller onları siyasal alandan uzaklaştırmaktadır.

Bireylerin ve grupların siyasal alandan uzaklaşma konusunda istekli olmadığı düşünülür. Fakat bilgi alamayan, yapılanlara etki etmeyen/edemeyen, siyasal alana yabancılaşan kişiler ve gruplar toplumda ciddi bir yer kaplamaktadır. Nitekim toplumun her kesimini kapsayan bir şekilde davranma çabası, birey ve gruplar için bir manada formaliteden bir "siyasete katıdırma" neticesi doğurmuştur. Temel amaç siyaseti dizayn edenlerin, toplum zihninde siyasal bir sistem olarak "demokrasinin iyi işlediğinin düşünülmesini sağlamak"tır. Bir diğer mana ile dinsel, ırksal, cinsel ve sınıfsal olarak toplumda ortaya çıkan ayrımcılıkları kamufler etme çabasıdır (Morrisona ve Dearden, 2013, s.3).

Türkiye bağlamında tokenizm çokça rastlanan bir durum olmasına rağmen üzeri örtülü bir kavram veya kişilerin kendilerini bu şekilde tanımlamadıkları için iyi anlaşılammıştır. Seçmenin parti taassubu veya anlık kararları sonucu vermiş oldukları oyların peşine düşmemesi olarak da değerlendirilebilir. Kişi katılımın en temel ögesi olan oy verme davranışını göstermiştir. Ancak seçtiği kişinin yaptığı iş ile ilgili takip yapmamaktadır. Bu durum özellikle karizmatik parti liderlerinin olduğu dönemlerde daha çok rastlanan bir durumdur. Yerelde ise kişiye sorulmuş gibi yapılarak veya bir mahallede halk günü düzenleyerek sorunlar dinlendiği ve yerel katılımın sağlandığı gibi bir art niyetli yaklaşım

geliştirilir. Ancak yereldeki her birey olmasa da çoğunluğa bir şekilde ulaşılmadığı sürece yapılan köy- mahalle veya semt toplantıları, halk günleri, halk masası çalışmaları, internet paylaşımları ancak tokenizm olacaktır. Nitekim özellikle yerel dijital katılıma önem gösterdiğini her seferinde vurgulayan belediye başkanlarının troll hesaplar kullanarak tokenizme çanak tuttuğu bilinmektedir.

Klientalizm

Patronaj ilişkisi olarak da tanımlanan klientalizm, sadece katılım alanında değil, sosyal ve ekonomik alanda da kullanılan bir kavramdır. Genellikle birbirleri ile eşit ekonomik veya siyasal statüde olmayan birey, grup, hatta toplumların birbirlerine etki etmek için yaptıkları menfi hamleleri ifade eder (Britannica, 2018).

Kayırmacılık bağlamında da ele alınan klientalizm Orta Çağ Avrupası'nda lordlar ve feodal beylerle köylüler arasındaki veya antik Roma'da vatandaşlar ve uşaklarının arasındaki ilişkilerde örneğini bulan ve kendisini ifade eden bir tanımlamadır. Modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, yani 19. yüzyılın sonundan itibaren, patron-yanaşma ilişkileri iki farklı şekle dönüştürülmüştür. Bir yandan, her rejimin kurumları içindeki farklı gruplar çeşitli yöntemlerle ele geçirilmekte ve siyasal alanda etkileri yönetilmektedir. Öte yandan, toplumsal gruplar birer müşteri gibi ele alınmakta ve her ne kadar demokratik bir zorunluluk gibi gözükse de kurumların verimliliğinin önündeki engeller olarak farz edilmekte ve bu yüzden yönetimin işlerine karışılmayacak birkaç sus payı verilmektedir. Bu bağlamda klientalizm, siyasetçilerin uzun vadeli politikalar gerçekleştirmek yerine, kendisine oy veren birey veya grupları müşteri gibi görüp ilişki geliştirmesi, (satın) aldığı oy karşılığında, grubun yararına bir politika veya hizmette bulunması anlamına gelmektedir (Hopkin, 2006, s.2).

Katılım gerçekleştiren grup çoğu zaman bu duruma razı olur. Her ne kadar siyasal etik açısından sorun teşkil etse dahi, kendisine demokrasi veya diğer rejimler içerisinde güç sağlayan her yönetimi (oy verme, kamuoyu oluşturma ve diğer siyasal davranışlar) kendi menfaati yararına kullanmak için reel bir birey gibi davranması beklenir.

Klijantalizm Türkiye’de özellikle kırsal kesimde, büyük ailelerin yaşadığı yerlerde ve feodalitenin varlığını devam ettiği yerlerde hala etkisini devam ettirmektedir. Bu durum sadece 3-5 bin nüfuslu yerlerde orta hatta büyük sayılabilecek yerlerde de geçerlidir.

Katılımın en temel aracı olan “oy”un para ile satıldığı bir duruma çok spesesifik örnekler dışında Türkiye’nin demokrasi kültürü içinde çokça rastlanan bir durum değildir. Ancak satılmaya eş değer olacak belli makamların verilmesi çokça rastlanan bir durumdur. Belli bir mensubiyetten gelen kişilere kontenjanlar ayrılarak makamlar pay edilmesi söz konusu olmaktadır. Örneğin, belli bir belediye için başkan bir aileden çıkıyorsa diğer büyük ailenin adayı ya bir dönem sonra belediyeyi alıyor, yani sırayla başkanlık yapıyorlar veya bir aile başkanlığı alırsa öbür aile yardımcılığını alıyor.

Klijantalizmin tamamen olumsuz olması durumu söz konusu da değildir. Günümüz seçim sisteminde dar bölge gibi daha demokratik bir yöntem tercih edilmemektedir. Ancak ilin sosyokültürel yapısı, partileri mecbur etmektedir. Yani örneğin 10 milletvekili olan, nüfusu 1 milyon olan, (il merkezi 300 bin, ikinci büyük ilçe 250 bin üçüncü büyük ilçe 200 bin olduğu) bir tabloda, kliantalist kaygıları da içinde barındıran nedenler yüzünden her parti ilk sıraya il merkezinden, ikinci sıraya ikinci büyük ilçeden, üçüncü sıraya ise diğer ilçeden adaylar koyma yoluna gitmektedir. Yani birinci sıraya il merkezinden bir aday koymazsak bize oy vermezler durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durum küçük sayılabilecek iller için geçerlidir, büyük illerde nüfusa doğru orantılı olarak milletvekili sayısı fazla olduğu için pek geçerli değildir.

Depolitizasyon

Depolitizasyon, kavram olarak bir grup, durum, eylem veya kurumun siyasal özelliğini kaybetmesi veya siyasal düzlemde uzaklaşması-uzaklaştırılması manasına gelmektedir (Tdk, 2018).

Depolitizasyon kavramı diğer bahsettiğimiz kavramlardan bir iki ana nokta ile ayrılmaktadır. Bu ayrımın ana noktası bazı bilim insanlarının depolitizasyonu, özellikle refah bağlamında iyi noktada olan ülkelerde 1950’li yıllarla beraber başlayan siyasetten soğuma durumunun kavramsallaşmış hali olarak yorumlamasındadır. Bu bağlamda Lipset

“Political Man” isimli eserinin son bölümüne “İdeolojinin Sonu” adını vermiş ve özellikle batı dünyasının siyasal hayattan uzaklaşmasını nazara vermiştir (Lipset, 1960, s.402-420). Sosyal ve siyasal alandan beklentisi, kazandığı hakların yeterli gelmesi üzerine git gide azalan halkın artık siyaseti sıkıcı bulmasına neden olmuştur. Bunu İsveç’te yaşanan örnek üzerinden ele alan Lipset, İsveç siyasal gündeminin üç ana başlığının olduğunu, bunların; demir işçilerinin saat ücretleri, süt fiyatlarının seviyesi ve emekli aylıkları olduklarını belirtmektedir. Bu durum, batı dünyasının sanayi toplumuna evrimini tamamlaması ve bu evrim sırasında yaşanan sıkıntıları aşması üzerine, en çok handikap oluşturan sosyal güvenlik konusunun da çözüme bağlanması ardından bu sebeplerin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir.

Toplumun, kendisini tatmin edecek bir hayat standardına ulaşması ile siyasal sistemden beklentilerinin bitebildiği düşünülebilir. Siyasal alandan beklentisi bireysel menfaatler bağlamında kalmayan birey, siyasal alandan soğumaya başlamaktadır (Himmelstrand, 1962, s.83-85). Nitekim Batı üzerinden ele alınan Depolitizasyon, istenilen siyasal taleplere karşılık bulunması ve stabil bir düzenin olduğu ülkelerde katılımın sıkıntıya girmesi ayrıca halkın siyasete mesafeli ve soğuk durmasına neden olması durumlarıyla ifade edilmektedir. Dolayısıyla depolitizasyon, yöneticilerin veya başka bir gurubun katılımı engellemesi ya da bilinçli bir siyasetten uzaklaştırma çabası değil, halkın kendisinin yaşadığı bir durumdur.

Depolitizasyon bir manada ekonomik gelişmişlik ve refah seviyesi ile alakalı bir durumdur. Dolayısıyla Türkiye’de ancak belli yerlerde rastlamak mümkündür. İstanbul ve Ankara’nın lüks semtlerinde seçimlerde oy kullanma oranının düşüklüğü de bu durumla alakalı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum kısıtlıdır. Zira Türkiye’nin belli azınlığı dışında depolitize olacak refah seviyesine ulaşamamıştır.

Sonuç Yerine Siyasal Katılım Türleri Üzerine Bir genel Değerlendirme

Günümüzün başat siyasal rejimi olan demokrasi için en kritik kavramların başında siyasal katılım gelmektedir. Siyasal katılım kavramının bu kadar önemsenmesinin altında yatan birçok neden vardır. Bunların en

başında demokrasi deyince akla gelen ilk kavram olan seçimlerdir. Seçimler için en basit tanımlama halkın kendi kendini yönetmesi için (temsili demokrasi bağlamında) yönetici belirlemesi etkinliği şeklinde olduğu söylenebilir. Her ne kadar siyasal katılım kavramının bireylerin oy kullanma veya yönetime talip olma faaliyetlerine indirgenmesinin yanlış olduğu çalışmada çok kereler ifade edilmiş olsa da, bu değerlendirme bir takım güç grupları tarafından kabul görmekte ve bireyler sadece oy verme aygıtı veya bir istatistik gibi ele alınmaktadır. İşte bu bağlamda sadece siyasal katılımın değil nitelikli bir siyasal katılımın varlığının ancak demokrasinin kalitesini ortaya koyduğu realitesinin geniş çerçevede el alınması gerekmektedir. Bahsi geçen kaliteli bir siyasal katılım ise tüm bireylerin olabildiğince maksimum düzeyde farklı vasıtalarla siyasete katılmasının sağlanmış olması demektir. Bunu yaparken de farklı olumsuz ilişkiler ağı yani klientalizm ve tokenizm bağlamında katılmanın sağlanmamasına özen gösterilmelidir. Zira her ne kadar bu sürecin prosedürel olarak hiçbir sıkıntısı gözükmese de demokrasinin temel unsuru olan özgür birey kararlarının gerçekleşmemesi demokrasiye darbe vurmaktadır.

Demokrasi sadece patronaj ilişkileri veya katıldırma hilesi tehlikesi ile karşı karşıya değildir. Bu sorunlar genel itibariyle demokratik olarak gelişmemiş ülkelere has bir durum olduğu söylenebilir. Hatta yazın buna odaklı şekillenmiştir. Ancak siyasal katılımın demokratik gelişmişliği fazla olduğu düşünülen ülkelerde “siyasette soğuma” şeklinde olumsuz durumlara düştüğü görülmektedir. Batının butik sayılacak ülkeleri de dâhil olmak üzere siyasal alana yabancılaşma, uzaklaşma veya ilgisizleşme ciddi bir sorun olarak demokrasinin önünde durmaktadır.

Diğer bir açıdan ele alındığında ise güncel teknolojik gelişmeler ve küreselleşme sayesinde demokrasinin bir yeni aşamaya geçtiğini söylemek mümkündür. Artık siyasal alana katılım ve o alanda kendini göstermek daha kolaydır. Ancak bu durum katılımın olumsuz yönlerini önlemek veya azaltmaktan çok sadece katılım sağlayanların işini kolaylaştırdığı gün be gün daha çok hissedilmektedir. Diğer bir anlatım ile başta mobil teknolojiler olmak üzere ortaya çıkan yeni teknolojilerin demokrasinin yaşamış olduğu problemlere çözüm olacağı umudu boşa çıkmıştır.

Türkiye perspektifinde bakıldığında, Türkiye Tanzimat'tan beri adım adım demokratikleşmektedir. Bu süreç Cumhuriyeti doğurmuştur. Cumhuriyet başlı başına yetmemiş zira ilk demokratik genel seçim 1950 yılında, ilk demokratik yerel seçim ise 1963 yılında yapılabilmektedir. Günden güne ilerleme kaydetse de Türk demokrasisi içinde bir çok eksiği de barındırmaktadır. Demokratik kurumların tam olarak işleyememesi ve demokrasini sadece oy ile kazanma veya kaybetme gibi algılama diğer katılım yollarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Halkın her kademede katılımını mümkün kılacak yapılar Türkiye'de vardır. Çalışmada bu konular üzerinde gereken açıklamalar yapılmıştır. Ancak demokrasi-nin içselleştirilmesi ve ileri seviyede yaşanılabilir hale gelmesi gerekmektedir. Gelişmiş bir demokrasi kültürünün olmadığı yerde tüm demokratik hakların olması katılımın olumsuz yollarını ortaya çıkartır ve katılım sağlanmış gibi gözükür.

EXTENDED ABSTRACT

Analysis of Political Participation Types With Positive And Negative Meaning

*

Abdullah Aydın

Hatay Mustafa Kemal University

In every political regime, individuals have a place in the state and society as well as in politics. In particular, the reason for the existence of democratic regimes is that each individual can have a say in the administration of the country in which they live. In this context, democracies aim to push all individuals towards the political sphere. This creates willing or unintentional political participation.

Political participation, meaning participation in social, political, managerial, etc. activities, is a concept that refers to the participation of people or groups who are affected by the decisions taken by social and political institutions or organizations (or are likely to be affected) to participate in these decisions (Yayla, 2003: 93). However, political participation is not as clear and agreed as it is stated in this brief definition.

It is natural that a person or a group should make a decision in a minimum level of decision-making and at the highest level the decision is taken in a wide range of terms. For a better understanding of the concept of participation, it is useful to take a look at the winning definition in the contest for participation in the concept of participation made by the Welsh government in 2004: Participation is the involvement of a person in a decision-making process that affects and influences him / herself, that is to say, a multitude and choice (Participationworkerswales, 2018).

When we consider the political participation in the context of the types, it is necessary to conduct a review of the individual-group-community triangle. In these examinations, the factors affecting political participation and the different ways of participation are the result. The types and levels of these types of participation were evaluated and classified in the same way as they revealed and their status. As a matter of fact, when the types of political participation are evaluated in this framework, it can be divided

into two different headings as positive and negative in terms of democratic capability. The types of participation that can be considered positive are gathered under the headings of consensus, consultation, cooperation and integration. Klientalism, Tokenism and Depolitization are also considered as negative types of political participation. In this section, these types of political participation are discussed.

Political participation is one of the most critical concepts for democracy, the dominant political regime of our time. There are many reasons underlying this concept of political participation. The first thing that comes to mind when it comes to democracy is elections. The simplest definition for the elections can be said to be the self-governance of the people (in the context of representative democracy) as an activity of ruling. Although the concept of political participation is often misrepresented in reducing the number of individuals to voting or governing activities, this assessment is accepted by a number of power groups and individuals are treated only as voting devices or as a statistic. In this context, the reality of the existence of a qualified political participation, not only political participation, but the quality of democracy, needs to be taken into consideration in a wide framework. Such a high level of political participation is that all individuals should be able to participate in politics with as many different means as possible. In doing so, care should be taken not to ensure participation in the context of different negative relations network, ie, clientalism and tokenism. Because, although there is no procedural shortage of this process, the fact that free individual decisions, which are the basic elements of democracy, are not realized, is a blow to democracy.

Democracy is not only facing the danger of patronage or make involvement. These problems can be said to be a situation which is generally unique to democratically undeveloped countries. Even in the summer it has been shaped. However, it is observed that political participation in countries that are considered to be more democratic than others, has a negative effect on political cooling. The alienation, divergence or indifference to the political sphere, including the western countries of the West, stands before democracy as a serious problem.

In another aspect, it is possible to say that democracy has moved to a new stage thanks to current technological developments and globalization. It is now easier to participate in the political sphere and to show itself

in the field. However, this situation is felt more and more on a day-to-day basis, rather than simply preventing or reducing the negative aspects of participation. In other words, the hope that new technologies, especially mobile technologies, will be the solution to the problems of democracy.

When viewed in the perspective of Turkey, Turkey is democratizing step by step since the Tanzimat period. Although it progresses day by day, it has many deficiencies in Turkish democracy. The fact that democratic institutions cannot function properly and that their democracy can only be won by winning or losing votes causes other ways of participation to be ignored. However, democracy needs to be internalized and become more livable. The existence of all democratic rights where there is no developed democratic culture reveals the negative ways of participation and the participation seems to be ensured.

Kaynakça / References

- Aydın, A. ve Belli, A. (2015). Cumhurbaşkanlığı ve Meşruiyet Tartışmaları, *Türkiye’de seçim sistemindeki değişim cumhurbaşkanlığı seçimi ve medya iletişim ve siyaset odaklı incelemeler*, (Ed.: Faruk Temel ve Onur Önürmen), Ankara: Nobel Yayınevi, s. 87-102.
- Belli, A. ve Aydın, A. (2012). *Yerel demokrasi ve katılım: kahramanmaraş ve hatay illerinin karşılaştırılması*.II. Bölgesel Sorunlar Ve Türkiye Sempozyumu.
- Belli, A. (2016). *Türkiye’de kent konseylerinin işlevselliği önündeki sorunlar ve çözüm önerileri: Büyükşehir belediyeleri örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Bravo, H. (2006). Yöneten-yönetilen ilişkisi/ çelişkisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 123-144.
- Brodie, E., Cowling, E., Nissen, N., P., Angela E., Jochum, V. ve Warburton, D. (2009). Understanding Participation: A Literature Review, <http://pathwaysthroughparticipation.org.uk/wp-content/uploads/2009/09/Pathways-literature-review-final-version.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.011.2018).
- Çukurçayır, M. A. (2012). *Siyasal katılma ve yerel demokrasi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi üzerine*, (Çev.: Betül Kadioğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Daver, B. (1993). *Siyaset bilimine giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dursun, D. (2010). *Siyaset bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Higgs, G., Berry, R., Kidner D., Langford, M. (2008). Using IT approaches to promote public participation in renewable energy planning: Prospects and challenges. *Land Use Policy*, 25(4), 596–607
<http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim tarihi: 05.05.2018).
<https://global.britannica.com/topic/election-political-science>, (Erişim Tarihi: 08.06.2018).
<http://www.participationworkerswales.org.uk>, (Erişim Tarihi: 05.10.2018).
- Graham, G. J. Jr (1970). Rousseau's concept of consensus. *Political Science Quarterly*, 85(1), 80- 98.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesi. *Yasama Dergisi*, 10, 5-59.
- Göztepe, E. (2016). *Çoğunlukçu demokrasi anlayışına karşı çoğulcu demokrasi modelleri normatif düzenleme olanakları ve bunun sınırlılığı üzerine bazı düşünceler*, http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/Cogunlukcu_Demorasi_Anlayisina_Karsi_Cogulcu_Demokrasi_Modelleri_1.pdf, (Erişim Tarihi: 12.07.2018).
- Güldiken, N. (1996). *Toplum bilimsel boyutuyla siyasal katılım*. Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.
- Hopkin, J. (2006). Concept analysis: Unpacking clientelism, governance and neoliberalism. Philadelphia, Panel Sunumu
- Himmelstrand, U. (1962). A theoretical and empirical approach to depoliticization and political involvement. *Acta Sociologica*, 6(1/ 2), 83-110.
- Kapani, M. (2007). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Lipset, S. M. (1960). *Political man the social bases of politics*. New York: Doubleday & Company, Inc.
- Morrisona, C. ve Dearden, A. (2013). *Beyond tokenistic participation: Using representational artefacts to enable meaningful public participation in health service design*. Health Policy, www.elsevier.com/locate/healthpol, (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

- Nie, N. H., Verba, S. ve Converse, P. E. (1989). *Siyasal katılım, kamuoyu ve oy verme davranışı*, (Çev.: İlder Turan ve Tuncer Karamustafaoğlu), Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.
- Öztekin, A. (2011). *Siyaset bilimine giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Sosyal, M.(1968). *Halkın yönetime etkisi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Sosyal, M. (1969). *Anayasaya giriş*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- United Nations Economic Commission for Europe UNECE (2009). Policy Brief on Ageing, http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/_docs/age/2009/Policy_briefs/4-Policybrief_Participation_Eng.pdf, (Erişim Tarihi: 31.12.2018).
- Yayla, A.(2003). *Siyasi düşünce sözlüğü*. Ankara: Liberte Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aydın, A. (2019). Olumlu ve olumsuz manası ile siyasal katılım türlerinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 2119-2138. DOI: 10.26466/opus.509050

Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992)

DOI: 10.26466/opus.518421

*

Selda Malkoç Kılıç* - Duygu Vefikuluçay Yılmaz**

* YL Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, S.B.E. Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı, Mersin/Türkiye
E-Posta: seldamalkoc@erciyes.edu.tr ORCID: [0000-0002-6348-8133](https://orcid.org/0000-0002-6348-8133)

** Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Mersin/Türkiye
E-Posta: duyguulu@gmail.com ORCID: [0000-0002-9202-8558](https://orcid.org/0000-0002-9202-8558)

Öz

Bu derlemede Cumhuriyet dönemi kadın dergiciliği ve kadın dergileri incelenmiştir. Cumhuriyet öncesi kadın dergileri fikir anlamında hem kendi hem de batı karşısında kendini ispatlamaya çalışırken, Cumhuriyet sonrası kadın dergilerinde kadın daha ziyade fiziksel görünürlüğüne kanıtlanma çabasına girişmiştir. Bu değişimi Cumhuriyet'in "Batılı Kadın" tanımlamasıyla örtüşen kadın dergilerinin içeriklerinde ve tasarımlarında görmek mümkündür. Bu durum toplumda kadına verilen değer değişmesi olarak yorumlanabilir. Cumhuriyet dönemindeki kadın dergi içeriklerinde erkeklerle eşitlik mücadelesi, kendi ayakları üzerinde duran özgür kadın, aile hayatı, cumhuriyet kadını gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca salt kadın bedeni ile kadın arzularını malzeme yapmayan, feminist hareketi benimseyen dergicilik anlayışına da rastlanmaktadır. Cumhuriyet dönemindeki kadın dergileri kadının eğitimi ve haklarını arama konusunda önemli rol oynamış, günümüz kadın haklarında önemli adımların başlangıcı olmuştur. Bu derlemede Cumhuriyet döneminin 1923-1992 yılları arası çıkarılmış olan kadın dergileri incelenerek kadınların genelde ve toplumu ve özelde kadınları ilgilendiren gelişmelere nasıl baktıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. İncelenen kadın dergileri, ele aldığı konuların feminist düşünceye sahip olup olmaması gibi nitelikleri de ele alınarak seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın dergisi, Cumhuriyet dönemi, Kadın kimliği

Women's Magazines in the Republican Period (1923-1992)

*

Abstract

In this review, women's magazine publishing and women's magazines of the Republican era were examined. While women's magazines of the pre-republican period have tried to prove themselves in terms of ideas both in their own eyes and before the West, the women with whom we encounter in the post-republican women's magazines seem to have attempted to prove their "physical visibility" being. It is possible to see this change in the contents and designs of the women's magazines that coincide with the "Western Women" definition of the Republic. This situation can be interpreted as the change in the value attributed to women in society. The content of the women's magazines in the Republican era included the struggle for equality with men, free women standing on their own feet, family life and the woman of the republic. Besides, it is possible to encounter with an understanding of magazine publishing that adopts the feminist point of view and not exploit the female body and female desires. Women's magazines in the Republican era played an important role in the education of women and their quest for rights and happened to be the first steps in the attainment of the current status of women's rights. In this review, it is aimed to examine the women's magazines published between the years of 1923-1992 and how women look at the developments that are related to women and society in general and women in particular. The women's journals examined were selected by considering the issues such as whether they have feminist thoughts or not.

Keywords Women's magazine, Republican period, Women's identity

Giriş

Cumhuriyet döneminde kadın dergiciliği, ülkede yapılan inkılapların ve Batı'nın toplumun her yönüne etki etmeye başlaması ve gerekse sektörel canlanmalar gibi nedenlerle yavaş yavaş kabuk değiştirmeye başlamıştır. Kadının gerek siyasi alanda haklar elde etmesi, gerek eğitim eşitliğinin sağlanması yönünde adımlar atılması, gerekse kadının çalışma yaşamında var olmaya başlamasıyla birlikte kadınlar çeşitli alanlarda görünür olmuşlardır. Kadınlar Cumhuriyet dönemi öncesinde dergilerde fikirsel alanda hem kendi ülkesinde hem de Batı karşısında varlıklarını ispatlamaya çalışırken bu doğrultuda haklarını arayan mektuplar ve makaleler yazıp "biz de varız" mesajını verirken; Cumhuriyet sonrasında ise "kadın" daha çok fiziksel görünürlüğüne da kanıtlanma gayretine düşmüştür. Bu da Cumhuriyet'in "Batılı kadın" tanımlamasından hareketle kadının yavaş yavaş görünür olmasından kaynaklanmıştır (Mutlu, 2009, s.59).

Cumhuriyet'in ilan edilmesi sonrasında kadın, Osmanlı döneminde olduğu gibi, kendisi için bazı haklar elde etmek için uğraşan, kendisinin de birey olduğunu kanıtlamaya çalışan, toplumun her kesiminde kadın ve erkeğin eşit olduğunu savunan, bunu eleştiren, tartışan ve tartan kadın kimliği ile yer almak yerine, fiziksel görünürlüğüne kanıtlanma yolunda yazılarıyla yer almaya çalışmışlardır.

Cumhuriyet döneminde kadınların Osmanlı dönemindeki gibi kimlik mücadelesi kaygılarının az olması veya hiç olmamasının sebebinin kadınlara sadece çeşitli hakların verilmesi değil ekonominin dinamiklerinde oluşan değişimlerin de payı azımsanamaz. Görülen bu değişimler kadın dergilerinin sayılarında, yayımlanma aralıklarında, dergilerin tasarımlarında, dergi içeriklerinde farklılaşmaya yol açmıştır. Kadın dergileri de diğer yazılı materyaller gibi toplumun değişen değeri hakkında bilgi veren önemli kaynaklardan sayılmıştır (Mutlu, 2009, s.60).

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında çeşitli dergilerde kadın ve erkeğin dayanışması gerektiğini, kadına siyasal hakların da verilmesinin gerekli olduğunu savunan yazılar çıkmıştır. Nezihe Muhittin Türk Kadın Yolu dergisinin ilk sayısında "Kadın Yolu Şiarı" adlı yazısında seçme e seçilme hakkını bir "vazife-i medeniyet" olarak tanımlamıştır. Ayrıca dergide Batılı ülkelerin kadınlara oy hakkı verdiğini, bazı hükümetlerin de

belediye seçimlerine katılma gibi sınırlı haklar vererek kadına ikidar olma yolunun açıldığını anlatan yazılara da dergide yer verilmiş bilgisine ulaşılmıştır (Özen, 1990, s.36).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte açıkça kadın hakları ve feminizm konusu tartışılmaya başlanmıştır. Beyhan adlı bir yazarın "Kadın haklarının esirgenmesinden: feminizm ve terbiye-i beytiyeye ait bir mukaddime" (1923) başlıklı yazısı tek sayı yayınlanan *Ev Hocası* adlı dergide kaleme alınmıştır. Yine yazarı beli olmayan "kadınlık şuuru: Türk kadınlarının ilk siyasi hareketi" başlıklı bir yazı da dergide yer alır. Öte yandan *Süs* dergisinin devamı niteliğinde iki sayı çıkan *Firuze* (1924) "dünya kadın hareketleri" başlığıyla kadın hareketleri ile ilgili çeşitli fotoğraflara yer vermiştir (Şahin, 2018, s.97).

Kadın dergileri alanında çalışma yapan Aslı Davas Mardin "Hanımlar Alemi'nden Rosa'ya" adlı bir bibliyografya çalışması yapmıştır. Bibliyografyada 1928 yılından 1996 yılına kadar olan süreli yayınları toplayarak, 1928-1996 yıllarını 10 yıllık dönemlere ayırmıştır. Bu bibliyografyaya göre 1928 yılında hiçbir kadın dergisine rastlanmamıştır. 1929 yılında Hanımlar Alemi'ne rastlanmıştır. 1930-1940 yılları arasında 12, 1940-1950 yılları arasında 17, 1950-1960 yılları arasında 22, 1960-1970 yılları arasında 16, 1970-1980 yılları arasında 22, 1980-1990 yılları arasında 44, 1990-1996 yılları arasında 63 dergi yayımlanmıştır (Mardin, 1998, s.15).

1928-1996 yılları arasında yayınlanan 195 derginin yayımlanma periyotları birbirinden farklıdır. Bazı yayınlar günlük, bazıları haftalık, bazıları 15 günlük, bazıları aylık, bazıları iki aylık, bazıları da üç aylık periyotlar halinde yayımlanmıştır. Aslı Davas Mardin'in çalışmasına göre, çıkan yayınların yayım sorumluları ve sahiplerine bakıldığında 1947 yılına kadar kadın dergi ve gazetelerinde yayım sorumlusu ve sahibi kadın olan bir yayına rastlanmamıştır. Sadece 1940 yılında Adana Kız Lisesi öğrencilerinin yazılarının yayınlandığı Sesimiz dergisinin Genel Yayın Yönetmeni olarak Belkis Zincirkıran adına rastlanmıştır. Sahibinin ve yayım sorumlusunun kadın olduğu iki dergiye 1947 yılında rastlanmıştır. Bu yayınlardan ilki, sahibi ve başyazarı İffet Halim Oruz olan, sadece cumartesi günleri çıkan, haftalık gazete "Kadın Gazetesi", ikincisi ise sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Nezih Saim Güngör olan "Güngör" gazetesidir (Mardin, 1998, s.19).

Aslı Davas Mardin, 1928-1996 yılları arasında çıkarılan dergileri konularına göre beş ana başlık altında incelemiştir. Birinci başlıkta giyim modası, güzellik, bakım, fotoroman, ikinci başlıkta din konularını işleyen yayımlar, üçüncü başlıkta anne-çocuk konularını ele alan yayınlar, dördüncü başlıkta mesleki yayımlar, son başlıkta ise fikir yayımları olarak sıralamak mümkündür (Mutlu, 2009, s.61).

Kadın dergileri II. Meşrutiyet döneminde ciddi bir gelişme göstermiştir. Bu dergiler, kadınların kendilerini ifade etmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. 1928'e kadar toplam 33 derginin varlığını tespit edilmiştir (Aşa, 1989, s.22). Ayrıca Aynur Demirdirek'in yapmış olduğu bir çalışmaya göre Cumhuriyet'e kadar 40'ın üzerinde kadınlara yönelik çalışmanın bulunduğu dile getirilmektedir (Demirdirek, 1993, s.8).

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 1928-1940 yılları arasında kadın dergilerinde düşüşün yaşandığı görülmektedir. Bu süre zarfında 13 dergi yayınlanmıştır. Düşüşün ebebine bakıldığında 1928 yılında Latin Alfabesi'nin kabul edilmesi ve kadının kamusal alanda yavaş yavaş dine yer edinmeye başlamasıdır (Schroeder, 2007, s.138).

Kadın okurlara yönelik dergiler ağırlıklı olarak 1930'lardan sonra ortaya çıkmıştır. Bunlara; *Elişi* (1930), *El Emekleri*, *Aile Dostu* (1931), *Salon*, *Cumhuriyet Kadını* (1934), *Moda Albümü* (1936), *Model* (1937), *Ev-İş* (1937), *Okul Kızı* (1937), *Ana* (1938), *Sesimiz* (1940), *Kadın Dünyası* (1940), *Kadınlar Âlemi* (1940), *Ev-Kadını* (1943), *Asrın Kadını* (1944), *Ev Kadını* (1945), *Aile* (1947), *Kadın Gazetesi* (1947), *Hanımelî* (1947), *Yeni Moda* (1948), *Seksoloji* (1949), *Yeni Holivud Magazin* (1948), *Büyük Moda Mecmuası* (1949), *Familya* (1949), *Dişi Kuş* (1949), *Hemşirelik Dergisi* (1950), *Yelpaze* (1952), *Resimli Hayat* (1952), *Yelpaze* (1953), *Türk Kadını* (1966) ve *Hafta Sonu* (1967) örnek verilebilir (Şahin, 2018, s.99).

Kadın dergileri 1970'lere kadar zamanla siyasi değişimlerle birlikte, kadın merkezli olmaktan ziyade; aile merkezli kültürel dergiciliğe dönüşse de, magazin, yemek, moda, güzellik, elişi gibi konular dergilerin ağırlıklı odak noktası olur. Gerek çalışan kadınlara gerekse ev kadınlarına yönelik çıkan dergiler bir tür magazinciliğe dönüşür, ancak 1970 sonrası ikinci dalga feminizm ile birlikte dünyadaki gelişmelere paralel olarak feminist mücadelelerle beraber Türk kadın kimliği, erkeğin dünyasında kadının yeri sorgulanmaya ve kadınlık meseleleri tartışılmaya başlanmıştır. Sağ-

lık, çocuk bakımı, moda, güzellik gibi meselelerin yanında öğrenci ayaklanmaları, siyasi çatışmalar, çalışan kadın hakları, erkeklerle eşit ücret meseleleri, cinsel istismar, şiddet ve doğum kontrolü *Kadınların Sesi* (1974), *Elele* (1976), *Kadınca* (1978) gibi dergilerde ele alınmıştır (Şahin, 2018, s.99).

1980 yılına gelindiğinde feminist hareketlerin temelinde güçlenen kadın hareketleri kadın dergiciliğini de etkilemiştir (Mardin, 1998, s.139). Feminist akım ve liberal politikaların 1980 yılında kendini göstermesiyle birlikte yayım sektörü etkilenmiş, çıkarılan yayınların içeriklerinde ve görüntülerinde çeşitli değişimler meydana gelmiştir. 1980 yılı ve sonrasında kadın dergileri el işi örnekleri, iyi yemek pişirmenin püf noktaları, annelik, iyi bir ev kadını olmanın yolları gibi konuların yanında çalışma hayatında kadın, flört, eğitim gibi konuları da ele alarak "liberal söylemin biçimlendirdiği modern şehirli kadına" hitap etmişlerdir (Schroeder, 2007, s.140).

Feministlerin gözüyle bakıldığında 12 Eylül 1980 askeri darbesi, kadınların örgütlenmesi, seslerini duyurması ve feminist söylemlerin alevlenmesinde bir bakıma çıkış noktası olmuştur. 1980'li yıllarda kadına yönelik şiddete hayır kampanyaları ile her türlü şiddet protesto edilmiştir. Ankara'da ve İstanbul'da "Bedenimiz Bizimdir" "Cinsel Tacize Hayır" kampanyaları "mor iğne" ile ses getiren bir güce dönüşür." (Altınay ve Arat, 2007, s.18). Böylece tüm ülke genelinde "Adana, Antalya, Mersin, Gaziantep, Diyarbakır, Samsun, Eskişehir ve daha birçok kentte kadın hareketinin sözü ve savunduğu feminist fikirler yayılmaya başladı." (Kardam ve Ecevit, 2007, s.90).

1980'lerden sonra kadınların haklarını elde etmeleri için çabalayan dergiler zamanla yerini; erkek tekelinde ya da erkek bakış açısıyla çıkan kadın dergilerine bırakır ve "kadın bedeni" cinsel bir objeye dönüşmüştür. Çıplak kadın resimleri ve kapak kızları ile satış rekoru kıran aktüel dergiler ayrı bir cinsiyet pazarı oluşturmuştur. Gerek yerli gerekse yabancı dergiler, kadınlar üzerinde satış yaparak yayın politikalarına kadınları alet etmişlerdir. Bunun yanında iş kadınlarına yönelik idealist dergiler de basın dünyasında yerlerini almışlardır. Süheyla Kırca Schroeder'in de söylediği gibi "Amica, Options, Cosmopolitan, Votre Beautê, Prima Donna gibi bu yeni dergiler, öncekilerden daha sofistike, şık, renkli ve cazip görünüyordu." (Schroeder, 2007, s.140) durum böyle olunca, kadın deneyimlerinden ziyade, kadınların gerek yazılı gerekse görsel medyada cinsel obje

olarak pazara çıkarılışı günümüzde dahi kabul edilir bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2018, s.100).

Feminist kadın sayfalarını ik olarak Yazko'nun haftalık çıkarmış olduğu Somut dergisinde görülmüştür. Ayrıca Kadın Çevresi (1984), Kadın ve Aile (1985), Mektup (1985) gibi kadın dergilerinde de görmek mümkündür (Şahin, 2018, s.99).

1990'lı yıllara gelindiğine kadın meseleleri bilimsel boyutlara ulaşmıştır. Üniversitelerde Kadın Araştırma Merkezleri açılmıştır. Çoğu merkez kadın araştırmaları ile ilgili yayın organı oluşturmuştur. Örnek olarak İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırma Merkezi'nin Kadın Araştırmaları Dergisi'ni gösterebiliriz (Şahin, 2018, s.100).

1990'lı yıllara gelindiğinde kadın dergilerinin piyasasında bir artışın olduğu gözlemlenmiştir. En çok dergi 1990'lı yılların sonunda yayınlanmıştır. Mardin'in çalışmasını incelediğimizde bu dönemde 60'ın üzerinde kadın dergisine rastlamaktayız. Bu dergilerin sadece ticari faaliyet gösteren dergiler değil, bazı kurum kuruluş veya derneklerin yayın organları olduğu görülmektedir. 1990'lı yılların sonunda yayınlanan dergiler yine anne-çocuk, eşitlik, moda, güzellik, elişleri, Kürt kadınlarının kimliği, İslamcı kadınlar, çalışan kadın vb. konuları işlemiştir (Mutlu, 2009, s.62).

Türkiye'de teknolojinin gelişmesiyle birlikte kadın dergiciliği de hız kazanmıştır. Önceki yıllarda görsel açıdan ve dergi kağıdı açısından bakıldığında dergilerde son yıllarda daha kaliteli malzemelerin kullanıldığı görülmektedir (Mutlu, 2009, s.63). İncelenen dergilerde aile hayatı konusuna Süs dergisinde, kadın erkek eşitliği gibi konulara Kadın Yolu ve Kim dergilerinde, özgür kadın konularına Kadınca dergisinde ele alındığı görülmektedir.

Bu derlemede Cumhuriyet döneminin 1923-1992 yılları arası çıkarılmış olan kadın dergileri incelenerek kadınların genelde ve toplumu ve özelde kadınları ilgilendiren gelişmelere nasıl baktıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca bu dönemin kadınlarının kendilerinden önceki kuşağın başlatmış olduğu kadın hareketinden farklılıklarının olup olmadığının araştırılması ve bu dönem öncesi kadın dergilerinden işledikleri konuların farklılığı nedeniyle aşağıda adı geçen dergiler incelenmiştir. Aşağıdaki incelenen kadın dergileri, ele aldığı konuların feminist düşünceye sahip olup olmaması gibi nitelikleri de ele alınarak seçilmiştir.

Aşağıda incelenen dergilerin başka 2000’li yıllarda Aile, Ailem ve Ben, Alem, Anne ve Bebek, Bazaar, Bebeğim ve Biz, Burda Cosmogirl, Elele, Estetica, Female, Haftasonu, Hello, Heygirl, Instyle, Lezet, Modamag, Semerkand, Seninle, Sofra, Şebnem, Şamdan, Vogue gibi dergilerin de çıkarılmış olduğunu görmekteyiz (Şahin, 2018, s.100). Günümüze bakıldığında bilimsel amaçlı üniversitelere bağlı olarak Kadın Araştırmaları Merkezlerince çıkarılan Kadın Araştırmaları Dergisi: Kadın/Woman 2000, Fe Dergisi, Petrol- İş Kadın gibi kadın dergileri bilimsel, toplumsal ve siyasi boyutta önemini korurken; gerek gazete ekleri olarak gerekse bağımız olarak çıkan kadın, cinsellik, güzellik, sağlık ve moda içerikli Heygirl, CosmoGirl, Cosmopolitan, Elele, Elle, Vizon, Seninle gibi dergilerin çok fazla sayıda olduğu, popüler bir çizgide yayınlarını sürdürmekte olduğu görülmektedir (Şahin, 2018, s.101).

Süs (1923)

Cumhuriyet’in ilk kadın magazin dergisi Süs, “Haftalık Edebi Hanım Mecmuasıdır” tanıtımı ile 16 Haziran 1923’te İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. Derginin Sorumlu Müdürü Mehmet Rauf’tur. Dergicilik alanında promosyonu ilk uygulayan olması açısından da Süs Dergisi’nin önemi büyüktür. Dergide sinema sanatçıları yarışması, çocuk güzellik yarışması, en çok okunan roman gibi yarışmalar da düzenlenmiştir. Mehmet Rauf’un Mehasin Dergisi ile karşılaştırıldığında Mehasin’de sosyal ve siyasal meseleler tartışılırken; Süs Dergisi’nde ağırlıklı olarak moda, ev ve aile hayatı, günlük yaşam konuları işlenmiştir. Süs dergisinin önemli özelliklerinden biri de ünlü tiyatro yazarı Müsahipzâde Celâl’in moda illüstrasyonlarına yer vermesi ve böylece dönemin moda algısını ve gelişimini göstermesidir (Karabacak, 2009, s.13).

Süs’ün yeni yayınlanmaya başladığı dönemler Nezihe Muhiddin Kadınlar Halk Fırkası’nı kurmaya çalıştığı döneme rastlamaktadır. Fakat dönemin hükümeti tarafından kurulması uygun görülmemiştir. Süs tam da Cumhuriyet’in oluşturmaya çalıştığı bir kadın imajı çizmeye çalışmıştır. Kadının annelik vasıflarından ayırmayarak okuyan, öğrenen, çalışan, kendine bakan (yani süslenen, modayı takip eden) tam anlamıyla modern bir tablo çizmeye çalışmıştır (Mutlu, 2009, s.64).

Firuze (1924)

Firuze Cumhuriyet'in ilanından sonra yayımlanan ilk kadın dergisidir. İki sayı olarak yayınlanmıştır ve kendisini Hanımlara mahsus haftalık edebi mecmua olarak tanıtmış, başyazarı Muazzez Yusuf olan dergi kendisinin "Süs" dergisinin devamı olduğunu belirtmiştir (Toska, 1992, s.34).

Derginin yayınlanmış olan iki sayısına da bakıldığında edebiyata ağırlık verdiğini görmekteyiz. Dergide yer alan konular kısaca şöyledir: Bürokraside yer alan kadınlarla mülakatlar, kadın ressamlar hakkında bilgiler, güzel bir vücuda sahip olmanın kuralları vb. Firuze iki sayı çıktığı için, hakkında çok fazla bilgi sahibi olmak mümkün görülmemektedir (Mutlu, 2009, s.63).

Kadın Yolu Dergisi (1925)

Bir sivil toplum kuruluşu olan Türk Kadın Birliği'nin yayın organıdır (Mutlu, 2009, s.64). Cumhuriyetin ilan edilmesinden Harf İnkılâbı'na kadar olan beş yıllık süre içerisinde yer alan çeşitli dergiler arasında Kadın Yolu'nun seçilmesinin nedeni derginin sıradan bir kadın dergisi olmamasından kaynaklanmıştır. Dergiyi özel kılan ise Yaprak Zihnioğlu'nun belirttiği gibi derginin çıktığı dönemde cinsiyetçi zihniyet ve uygulamalara karşı ideolojik bir mücadele vermesi ayrıca Cumhuriyet'in ilanı sonrası direkt kadınları ilgilendiren bir takım reformlarda azımsanmayacak düzeyde etkisinin olmasıdır (Zihnioğlu, 2003, s.171).

Kadın Yolu Dergisi'nin ideolojik mücadele vermesinde sadece yayın politikası ve amacının gereği olmasının yanında bir sivil toplum kuruluşunun (Türk Kadın Birliği) yayın organı olmasından da kaynaklanmaktadır. Fakat Kadın Yolu Dergisi hiçbir zaman muhalefete yönelik sert tutumlar içerisinde olmamış bilakis muhalefete yönelik ılımlı politikalar izlemiştir. Bu ılımlı tavrıyla da kadınların çeşitli haklar elde etmesinde belirgin düzeyde etkisi olmuştur (Mutlu, 2009, s.64).

Dergide Batılı ülkelerin kadınlara oy hakkı verdiğini, bazı hükümetlerin belediye seçimlerine katılma gibi sınırlı haklar vererek kadına iktidar yolu açtığını dile getiren yazılara yer vermiştir (Özen, 1990, s.36)

Cumhuriyet Kadını (1934)

15 günlük bir dergi olan Cumhuriyet Kadını Nisan 1934'e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. "Cumhuriyet Kadını Neden Çıkıyor" başlıklı bir yazıda "Yeni bir mecmua çıkarmak isteyenler ya her nedense kadının bir varlık teşkil edebilecek bir kâri zümresi olmadığına kanidirler. Yahut ta kadın kâri okumak ve öğrenmek ihtiyaçlarının bir kadın mecmuası çıkartacak kadar mühim olmadığı ve onlara yevmi gazetelerde bir kadın sahifesi yaptırarak ve bazen de mecmualarda, kadınlığa dair bir iki söz yazarak ve bir iki model göstererek bu ihtiyacın tatmin edildiğini zannediyorlar... Hâlbuki biz kadınlar için bu kadar basit olmadığını biliyoruz çünkü mesela bütün kadınların en masum ve en haklı arzusu ile modayı takip etmek için hem fazla para vererek ecnebi gazeteleri satın almak hem de onları anlayabilmek için muhakkak bir ecnebi lisanı bilmek mecmuriyetindeyiz" diye belirtilmiştir (Mardin, 1998, s.15). Derginin ana teması her alanda uğraş veren çok yönlü kadın olarak dile getirilmiştir (Özen, 1990, s.38).

Elle Dergisi (1945)

Türkiye'de Hachette Filipacchi Medias Group'un lisansı ile Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. tarafından 21 Kasım 1945 tarihinde yayınlanmıştır. İlk sayısının kapağı çizimden oluşmuştur. Moda, güzellik, sağlık, eğlence konulu bir Fransız dergisi olup dünyanın en çok satan dergilerinden biridir. Pierre Lazareff ile eşi Helene Gordon tarafından kurulmuştur ([https://tr.wikipedia.org/wiki/Elle_\(dergi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Elle_(dergi))). II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönem Fransız basını için bir Tabula Rasa (Beyaz Sayfa) dönemi olarak kabul edilmiştir. Çünkü savaştan önce var olan basın grupları, savaş sonrası ortadan kalkmış ya da yasaklanmıştır. Marie Clarie'de geçici bir süre için Fransız pazarında olmamıştır. Savaş öncesi dönemde derginin Yazı İşleri Müdürü Pierre Lazareff'in eşi Helene Gordon Lazareff "Elle" adında yeni, haftalık bir dergi çıkartmıştır (Giet, 2006, s.32).

Derginin konu başlıkları ise moda, güzellik, sağlık, aşk ve seks, psikoloji, astroloji, ayın röportajı, adreslerden oluşmaktadır. Genç kesime hitap eden dergi aşk, seks gibi konular başta olmak üzere kadın okuyucularına tavsiyelerde bulunmuştur. Elle Dergisi'nde kadın cinsel kimliği ile

ele almıştır. Dergi çalışan, bakımlı, erkek ilişkilerindeki sınırı kendi belirleyen kadın imajı çizmiştir.

Hanımeli (1947)

Kadın dergileri arasında önemli bir yere sahip olan dergisi Ocak 1947'de Halil Lütfi Dördüncü tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Bu dergi, Cumhuriyet yıllarının idealist yaklaşımını sürdürür. Oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Kadın okurlara sayfalarını acmış ve dünya kadınlarına ilişkin haberlere yer vermiştir. Dergideki yazılarında Munir Hayri Egeli, Türk kadınının haklarını çok kısa zamanda ve diğer ülkelere oranla zahmetsiz elde ettiğini belirtmiştir (Özen, 1990, s.40)

Resimli Hayat (1952)

Şevket Rado tarafından çıkarılmıştır. Çok renki kuşe kapaklarında önde ve arkada güzel kadın artist fotoğraflarını kullanan bir kadın dergisidir. Yayın politikasını kadına yönelik konulara ağırlık vermesinin yanında tüm aile bireyleri tarafından okunabilecek bir niteliğe sahip olmak oluşturmuştur (Özen, 1990, s.46).

Bu dergi Cumhuriyet'le birlikte yeni bir kimliğe bürünen kadın tipine, klasik müzik dinleyen, ünlü yabancı yazar ve kişileri merak eden, okura hitap eden bir dergidir (Özen, 1990, s.47).

Kadınca Dergisi (1978)

1978 yılı Aralık ayında yayın hayatına başlayan Kadınca'nın Genel Yayın Yönetmeni Duygu Asena, Sorumlu Yayın Müdürü Muhittin Siner'dir. Dergi kendisini "Aylık kadın dergisidir" şeklinde tanıtmıştır (Mardin, 1998, s.211). Kadınca Dergisi Türkiye'de kadınlığı erkek söyleminin dışında tanımlamaya çalışan ender bir popüler medya örneğidir (Tekeli, 1990, s.221).

Kadınca Dergisi şehirlerde yaşayan ev kadınlarına hitap eden bir dergi olarak yayın hayatına başlayan dergi daha sonra radikal feminist olarak tanımlanan Duygu Asena ve ekibinin yayını devralmasıyla daha feminist bir görüntü çizmiştir. Kadının sadece eve bağlı olmadığını, dışarıda da bir

hayatının olduğunu, iyi giyinmenin ve bakımlı bir vücuda sahip olmanın sadece erkek için değil kadının kendisi için de önemli olduğu sık sık vurgulanmıştır. 1980'li yıllarda feminizmin sokak gösterileri ile kendini duyurmaya çalıştığı dönemlerde kadına yönelik şiddet ve her türlü ayrımcılığa karşı yapılan protestolar “Kadınca”da geniş yer bulmuştur. Dergi, böylece feminist düşüncenin tam olarak desteklendiği bir yayım olmuştur (Schroeder, 2007, s.157).

Rapsodi (1988)

Sayfalarında röportajlara, araştırma, inceleme yazılarına, sağlık, güzellik, moda, dekorasyon ve yemek tariflerine yer veren dergi Kasım 1988'de İstanbul'da yayınlanmıştır. Röportajlarda, daha çok o aylarda popüler olan sanatçı veya yazarlar yer almıştır. Sağlıkla ilgili konularda ise, bazı hastalıkları tanıtmakta ve o hastalıkla ilgili ne yapılması gerektiği konusunda yol göstermektedir. *Ayrıca her ay, “Rapsodi Takvim, Flash Back, Bir Kadın, Bir Erkek, Sohbet, Sen, Ben ve Diğerleri, Çehreler-çevreler, Rapsodi Mektup, Rapsodi Seçmeler” gibi köşeler değişmez sayfalarındandır. “Rapsodi Takvim” sayfasında, sinema, kitap, müzik, video, tiyatro vb. konulara yer vermiştir. “Bir Kadın” ve “Bir Erkek” sayfalarında ise hikâye veya düzyazı biçimindeki anlatılar dikkati çekmektedir. “Sen, Ben ve Diğerlerinde” ise sosyete haberlerine yer vermiştir (Özen, 1990, s.59-60).*

Kaktüs (1988)

Sosyalist Feminist bir kadın dergisi olan Kaktüs 1988'de yayın hayatına başlamıştır. Kitap görünümünde olan bu derginin sahibi Canan Bayraktutan'dır. Türkiye'deki kadınların durumunun yanı sıra, diğer ülkelerdeki kadınların toplumsal sorunlarına da geniş yer vermektedir. Hemen her sayısında okuyucu mektupları, söyleşi, tartışma ve yorum başlıklı sayfalar bulunmaktadır. Belirli günlerde okurlarıyla toplantılar düzenleyen derginin toplantı konuları okurlardan gelen öneriler doğrultusunda saptanmaktadır (Özen, 1990, s.59-60).

Marie Claire (1988)

Halen Türkiye’de de yayın hayatını sürdüren moda dergisi, 1 Kasım 1988 yılında İstanbul’da International Fashion Publishing tarafından yayınlanmaya başlamıştır. Derginin yayın politikası 100. sayısında bir kez daha şöyle belirtilmiştir: "Bizim dergimiz evrensel kadının dergisidir. O kadın güzelliğiyle, modayla yakından ilgilenir. Ama yayın ve uzak olaylara, gelişmelere de yabancı kalmaz, her yenilik, her değişim onun ilgi alanlarından biridir" (Yapar, 1999, s.76).

Kim Dergisi (1992)

1992 yılında yayın hayatına AD yayıncılık tarafından başlatılmıştır (Yapar, 1999, s.79). 1990’ların popüler dergilerinden olan, salt kadın bedenini veya kadın istek ve arzularını malzeme yapmayan dergi, feminizmin ilgilendiği konulara da değinmiştir. Editörlüğünü Duygu Asena’nın yaptığı derginin feminist yansımaları görülmüştür. Kim Dergisi kadın erkek eşitliği, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi konulara ironik bir biçimde değinmiştir. Bu bağlamda okuyucuları da Duygu Asena’nın tanımına göre; orta sınıf, kendi başına ayaklarının üzerinde durabilen, 20–30 yaşları arasında, hangi statüde olursa olsun modern, özgür kadınlardan oluşmaktadır (Schroeder, 2007, s.158).

Cosmopolitan (1992)

1992 yılında Bir Numara Yayıncılık tarafından aylık olarak yayınlanmaya başlanan derginin yayını, Türkiye’de dahil otuzdan fazla ülkede halen sürmektedir. Dergi Amerika’da 1883 yılından bu yana yayınlanmaktadır. Derginin içeriğinde ağırlıklı olarak cinsellik, kariyer, toplumsal ilişkiler, moda, sağlık, güzellik, dekorasyon konuları işlenmektedir ve hedef kitlesi öncelikle üniversite eğitimi görmüş, iş yaşamına atılmış başarılı kadınlardır. Cosmopolitan, "Cosmo Kız" olarak adlandırdığı okur kitlesini, bağımsız, başarılı, yaşamın tüm ayrıntılarından zevk alan, eğlenmeyi ve eğlendirmeyi bilen, cinselliğini uçlarda yaşayan, evlilik ve anne sorumluluğunu bir yere kadar taşıyan biri olarak betimlemektedir (Yapar, 1999, s.78-79).

Sonuç

Cumhuriyet döneminde kadınlar Osmanlı dönemindeki gibi kimlik mücadelesi vermek yerine çeşitli haklar elde etmek ve fiziksel görünürlüğünü kanıtlamak için çaba sarf etmişlerdir. Bu yolda çeşitli dergilerde yazılar yazmışlardır.

Cumhuriyet dönemindeki kadın dergileri Osmanlı dönemindeki kadın dergilerinden farklı olarak diğer yazılı kaynaklar gibi toplumun değişen değeri hakkında bilgi veren yazılı kanaklardan sayılmıştır. Bu dönemde dergilerin ele aldığı konularda farklılıklarında olduğu görülmektedir. Bu konular; moda, güzellik, kadın cinselliği, sağlık, eğlence, astroloji, magazine, yemek, kadın erkek eşitliği gibi konulardır. Ayrıca salt kadın bedeni ile kadın arzularını malzeme yapmayan, feminist hareketi benimseyen dergicilik anlayışına da rastlanmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte çıkarılmaya başlanan dergilerde açıkça kadın hakları ve feminizm konusunun tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Yine bu dönemde Osmanlı kadın imgelerinden farklı olarak ideal Cumhuriyet kadını ve erkeklerle eşit hak ve özgürlükleri hedefleyen kadın imgeleri ele alınmaya başlanmıştır.

1980 sonrası Liberalizm ve Feminist akım yayım sektörünü etkilemiş, Liberal söylemin biçimlendirdiği modern şehirli kadına kadın dergileri hitap etmeye başlamıştır. Bu dönemde teknolojinin gelişmesine paralel olarak görsel açıdan ve dergi kâğıdı açısından kaliteli malzeme kullanması reklam pastasındaki payının hatırı sayılır düzeyde artmasını sağlamıştır.

Kadın dergilerinin, teknolojinin ilerlemesi ile birlikte kağıt kalitesi ve Liberal akımla birlikte reklamcılıktaki payı gün geçtikçe artmıştır, artık ekonomik bir kol haline gelmiştir. Bu gelişmeler yeterli olmasa da Cumhuriyet dönemindeki kadın dergileri, kadının eğitimi ve haklarını arama konusunda önemli rol oynamış, günümüz kadın haklarında önemli adımların başlangıcı olmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

**Women's Magazines in the Republican Period
(1923-1992)**

*

Selda Malkoç Kılıç – Duygu Vefikuluçay Yılmaz

Mersin University

Women's magazine publishing of the Republican period has started to alter gradually due to the effects of the reforms made in the country and the fact that the impact of the West is getting started to change every aspect of the society or reasons such as the sectoral revivals. Women have become visible in various fields, as a result of both obtaining rights in the political area, and the steps taken in ensuring the equality of education, and the fact that women have started to work in various branches of the business. In the magazines of pre-republican era women tried to prove their existence on the intellectual level both in their own country and before the West, and in line with this wrote articles and letters searching for their rights, and conveyed the message “we exist too”. Whereas by the republican period “woman” have rather tried to prove her physical existence. This was due to the fact that the woman has gradually become visible based on the definition regarding the “Western woman” made by the Republic (Mutlu, 2009, p.59).

The scarcity or lack of the concerns of the women in the Republican period regarding identity struggle just as the Ottoman period did not originate solely from the fact that several rights were given to women. The share of the changes in the dynamics of the economy cannot be underestimated as well. These changes have led to a differentiation in the number of women's magazines, in the intervals within which they were published, and their designs and contents. Like other written materials Women's magazines were also deemed among the important sources that provide information about the changing value of society (Mutlu, 2009, p.60).

After the establishment of the Republic, it is seen that there has been a decline in the number of women's magazines between 1928 and 1940. During this period, 13 magazines were published. The adoption of the Latin

alphabet in 1928 and the gradual gain of the women a place in the public sphere can be counted as the reasons for the decline (Schroeder, 2007, p.138).

By 1980, the women's movements which have gained power on the basis of feminism have influenced women's magazine publishing as well (Mardin, 1998, p.139). With the emergence of feminist movements and liberal policies in 1980, the publishing sector was affected and various changes occurred in the contents and outlooks of the publications. Beginning from 1980, Women's magazines appealed to the metropolitan woman formed by the liberal discourse, through handcraft examples, tips for cooking well, or topics like maternity or ways to be a good housewife, the woman in the business life, dating, education (Schroeder, 2007, p.140).

By the 1990s, expansion was observed in the market of women's magazines. It is seen that the magazines were not only of commercial type, but some of them were the publication organs of some institutions, organizations or associations. The magazines published in the late 90s treated again subjects like mother-and-child, equality, fashion, beauty, handicrafts, the identity of Kurdish women, Islamist women, working women, and so on (Mutlu, 2009, p.62). With the advancement of technology the paper quality of the women's magazines increased, and as a result of the liberal current their share in the advertising sector grew day-by-day, thus women's magazine publishing became an industry at last.

Here is a brief overview of the magazines reviewed:

Firuze was the first women's magazine published after the proclamation of the Republic. The content of the magazine is comprised of interviews with women take part in bureaucracy, information about women painters, rules of having a beautiful body. The first women's magazine of the Republic is Süs. Süs tried to draw a woman image which corresponds to the image that the Republic attempted to create (Mutlu, 2009, p.64). 'Kadın Yolu' is the publication organ of the Turkish Women's Union, a non-governmental organization. The magazine has never had a hard attitude intended for the opposition, and this moderate attitude has had an evident impact on gaining of various rights by the women (Zihnioğlu, 2003, p.171). The publication of 'Cumhuriyet Kadını', a biweekly magazine, continued until April 1934 (Mardin, 1998, p.15). 'Kadınca' which was first published as a magazine appealing to housewives living in cities,

then draw a more feminist outlook after Duygu Asena who is defined as a radical feminist and her team took over the publication. 'Kim', a magazine which avoids exploiting the woman body or women's wishes and desires, has mentioned the issues which concern feminism. (Schroeder, 2007, p.158). 'Elle' has handled the "woman" with her sexual identity. The magazine has drawn a working, well-groomed woman image who determines the boundary in her relations with the male by herself (Giet, 2006, p.32). 'Marie Claire', which is a fashion magazine which still continues to be published in Turkey is the magazine of the universal woman. In addition, it is a magazine that is interested in every change and innovation, and which does not remain alien to both near and remote events and developments. Sexuality, career, social relations, fashion, health, beauty, decoration are the issues handled predominantly within the content of 'Cosmopolitan' and the target audience of the magazine is primarily the successful women who are university graduates and go into the business life (Yapar, 1999, p.76). 'Rapsodi' is a magazine which includes interviews, research and review articles. The issues handled in the magazine are health, beauty, fashion, decoration. It also includes recipes. 'Kaktüs' which is socialist-feminist women's magazine is in book format and gives wide coverage to both the status of the women in Turkey and social problems of women in other countries (Ozen, 1990, p.59-60).

Kaynakça / References

- Altınay, A.G. ve Arat, Y. (2007). *Türkiye'de kadına yönelik şiddet*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.
- Aşa, E. (1989). *1928'e Kadar Türk kadın mecmuaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Demirdirek, A. (1993). *Osmanlı kadınlarının hayat hakkı arayışının bir hikayesi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Giet, S. (2006). *Özgürlesin! Bu bir emirdir*. (çev: İdil Engindeniz). İstanbul: Dharma Yayınları.
- Karabacak, M. (2009). *Cumhuriyet'in ilk beş yılında kadın dergileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, Türkiye.

- Kardam, F. ve Ecevit, Y. (2007). *1990'ların sonunda bir kadın iletişim kuruluşu: Uçan süpürge. A. B.-A. Günel içinde, 90'larda Türkiye'de feminizms. 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Mardin Davaz, A. (1998). *Hanımlar Âlemi'nden Roza'ya. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.*
- Mutlu, N. (2009). *Popüler kadın dergilerinde kadın temsili (örnek olay: Cosmopolitan dergisi). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye.*
- Özen, H. (1990). *Tarihsel süreç içinde Türk kadın gazete ve dergileri (1868 – 1990). İstanbul: Kendi Yayını.*
- Şahin, E. (2018). Geçmişten günümüze kadın süreli yayınlarına karşılaştırmalı bir yaklaşım. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 5(16), 86-105.*
- Schroeder, S. K. (2007). *Popüler feminizm. İstanbul: Bağlam Yayınları.*
- Tekeli, Ş. (1990). *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Toska, Z. (1992). *İstanbul kütüphanelerindeki eski harfli Türkçe kadın dergileri bibliyografyası (1869 – 1927). İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.*
- Yapar, A. (1999). *Fransa ve Türkiye'de dergicilik olgusu ve kadın dergilerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.*
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız inkılâp. İstanbul: Metis Yayınları.*
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Elle_\(dergi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Elle_(dergi)) Erişim tarihi: 20.02.2019

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Malkoç-Kılıç, S. ve Vefikuluçay-Yılmaz, D. (2019). Cumhuriyet dönemi kadın dergileri (1923-1992). *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10(17), 2139-2156. DOI: 10.26466/opus.518421*

Sustainable Tourism Development in The Era of Digital Transformation

DOI: 10.26466/opus.530216

*

Piotr Benedykt Zientarski * - Malgorzata Such-Pyrgiel**

* Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy, Poland

E-Mail: pz@wsge.edu.pl

ORCID: [0000-0002-7157-8446](https://orcid.org/0000-0002-7157-8446)

** Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy, Poland

E-Mail: m.such-pyrgiel@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5435-1154](https://orcid.org/0000-0001-5435-1154)

Abstarct

Sustainable development in all industries, including tourism is not only a new social trend, but also necessary for the existence of new generations. It is the determinant and a 'must' of the 21st century in which we live. The European Union aims at preserving resources and protecting the environment implementing the suitability principles in legislation. The article aims at showing how the new technologies influence the tourism industry, whether they play a positive role on the sustainable tourism development. It presents the EU documents concerning tourism policy goals highlighting the need achieve the necessary level of environmental protection and social needs. Different IT tools are presented to illustrate and prove the legitimacy of using technology to meet customer needs reducing the cost of service, limiting time, facilitating and increasing the availability of services offered. The method used in the text is descriptive method, analysis of legal acts and analysis of literature.

Keywords: *Sustainability, technology, tourism, EU law*

Dijital Dönüşüm Çağında Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi

*

Öz

Turizm dahil tüm endüstrilerde, sürdürülebilir kalkınma içinde yaşadığımız 21. yüzyılın belirleyicisi ve bir 'zorunluluğu' olarak sadece yeni bir sosyal eğilim değil, aynı zamanda yeni nesillerin varlığı için de gereklidir. Avrupa Birliği, kaynakları korumayı ve çevre mevzuatını uygunluk ilkelerini uygulayarak çevreyi korumayı amaçlamaktadır. Bu makale, yeni teknolojilerin turizm endüstrisini nasıl etkilediğini, sürdürülebilir turizm gelişiminde olumlu bir rol oynayıp oynamadıklarını göstermeyi amaçlamaktadır. Gerekli çevre koruma ve sosyal ihtiyaçlar seviyesine ulaşma ihtiyacını vurgulayan turizm politikası hedefleri ile ilgili AB belgelerini sunmaktadır. Müşteri ihtiyaçlarını karşılamak için teknolojinin kullanılmasının, servis maliyetlerinin azaltılması, zamanın sınırlandırılması, sunulan hizmetlerin kullanılabilirliğinin kolaylaştırılması ve artırılması konusundaki meşruiyetini göstermek ve kanıtlamak için farklı BT araçları sunulmaktadır. Metinde kullanılan yöntem, tanımlayıcı yöntem, yasal işlemlerin analizi ve ilgili literatürün analizidir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, teknoloji, turizm, AB Yasası

Introduction

Tourism is an area of the economy that is strongly connected with the natural environment. On the one hand, the development of tourism depends on its quality and values, and on the other hand affects its functioning. It is therefore necessary to integrate tourism activities with the objectives of environmental protection, as well as to shape new, pro-ecological attitudes of tourism participants. This approach is in line with the concept of sustainable tourism (Niedziółka, 2012, p.159). It is particularly important in times of digital transformation, where many tourism-related services are moving into virtual reality, but tourism itself remains as real as possible and requires consumers to move and stay in a different environment (Godlewska, 2016, p.186).

Sustainable tourism development and ICT tools in EU legislation and documents

It is worth mentioning that tourism is a fast growing industry all over the world, including Europe. In 2015, one in ten enterprises in the European non-financial business economy belonged to the tourism industries. These 2.4 million enterprises employed an estimated 12.7 million persons. Enterprises in industries with tourism related activities accounted for 9.2 % of the persons employed in the whole non-financial business economy and 21.5 % of persons employed in the services sector. The tourism industries' shares in total turnover and value added at factor cost were relatively lower, with the tourism industries accounting for 3.8 % of the turnover and 5.7 % of the value added of the non-financial business economy (Eurostat). The concept of sustainable development is a response to the growing needs of monitoring, management, support and improvement of the demand for tourist services (Chomiak-Orsa, 2016, pp.36–45).

In the adopted Lisbon Strategy, information and communication technologies are one of the key factors enabling sustainable development (Bertolini, 2011). *“It (The European Social Fund) should no longer only finance training but a range of human resource development activities, preferably preventive actions stimulating access to ICT, equal opportunities and social integra-*

tion.” (The Lisbon Strategy..., 2010, p.33). This means that new technologies should serve for the purpose of development, and the financial resources coming from the EU should support this development by sharing and disseminating the possibilities of using these technologies for people.

Not to mention, the crucial document for the tourism policy in EU “Europe, the world’s No 1 tourist destination” stating that: *“The development of information and communication technologies (ICT) and their increasing use by consumers has also radically changed the relationship between the tourism industry and its customer base. An assessment of the level of awareness, accessibility and use of these services by the various operators concerned has shown that they use ICT in different ways by virtue of factors such as their basic skills, their size and their relative position in the tourist chain.”* (European Commission, 2010).

Sustainable tourism, also called responsible tourism, refers to the concept of sustainable development. Its objectives include activities related to minimizing the negative effects of human pressure on the natural environment and the protection and promotion of local cultural products (Krajewski, 2015, p.102). In this way, we strive to develop the region while respecting what is shared with visitors. In response to the growing demand for tourist services, new jobs are created, thanks to which the local community has a chance to find employment (Sitek, 2017, p.120). This phenomenon is particularly desirable in peripheral areas and for some reasons marginalized, it should be added that it is these areas, due to their location, far from cities and in beautiful natural circumstances, have the greatest potential for tourism development of this type.

The current EU tourism policy takes into account ever stronger global competition, and on the other hand, the European comparative advantage, especially visible in landscape diversity and cultural richness. In addition, it should also fully address other structural challenges, mainly related to climate change, a shortage of water and energy resources, the risk of loss of biodiversity and threats to mass tourism for cultural heritage (Sitek, 2007, p.58)

Already in 2007 the EU Commission has prepared a document of sustainable tourism in Europe where it stressed the significant economic challenges for the travel industry. Among others it recalls: safeguarding natural and social assets; minimalizing negative effects at tourist destinations

including the utilization of normal assets and waste production; promoting the wellbeing of the local community; decreasing the regularity of interest; restricting the natural effect of the travel industry related transport; making this industry open to all; improving the quality of the travel industry occupations (European Commission, 2007). According to the Agenda the main goal of the Tourism Policy is *“improving the competitiveness of the European tourism industry and creating more and better jobs through the sustainable growth of tourism in Europe and globally”*. The European Commission supports the strengthening or the creation of platforms – by also using new technologies – where lessons drawn by good and bad practices can be exchanged and where collaboration between tourism and other related sectors can be improved.

In this regard, the European Commission has recognized that measures for the development of tourism are needed, which should focus on four pillars:

1. Stimulating the competitiveness of the tourism sector in Europe.
2. Supporting the development of sustainable and responsible high-quality tourism.
3. Consolidation of the image and visibility of Europe as a set of high-quality tourism trends and based on the principles of sustainable development.
4. Full use of the potential of the various EU policies and financial instruments for tourism development (European Commission, 2010,).

The EU acknowledges the need to support financially the development of tourism in a sustainable way, therefore it also enlists the possible sources of financing, i.e: in particular the Cohesion Policy funds (the European Regional Development Fund and the European Social Fund), the European Agricultural Fund for Rural Development, the European Fisheries Fund, the 7th EC Framework Programme for Research, Technological Development and Demonstration activities.

Advancement and new data innovations have moved toward becoming deciding components for the aggressiveness of the travel industry and for strengthening exchanges with different parts connected to it. Their utilization by public and private travel agents, especially SMEs, ought to be

reinforced through mindfulness raising and association activities and suitable utilization of different national and European projects. There is likewise a need to accelerate the coordination of data society tools and administrations into all travel industry exercises, especially those completed by SMEs, and encourage access for the different the travel operators to the relevant financial instruments.

The modernisation of the travel industry movement ought to be joined by a venturing up efforts to improve the expert aptitudes of laborers in the segment, with a specific view to encouraging their adjustment to new technologies and new market expectations, for instance as far as wellbeing and prosperity, and empowering their mobility. Such endeavors would frame some portion of the 'Europe 2020' methodology, and especially the lead activity 'An Agenda for new skills and jobs'.

The use of IT tools in tourism

Innovations such as artificial intelligence (IS) and the Internet of Things (IoT) redefine our way of life and work. New technologies instantly transform entire industries, such as health care, sport, trade or production.

One of the areas in which data-driven innovations make big changes is the tourism sector. As millions of people across Europe are going on vacation during the summer, hotels, airlines and other tourist organizations are using new digital technologies to develop a summer vacation plan for the future.

The role of ICT in the travel industry showcasing has been widely talked about in the travel industry literature (Bernea, Garcia-Gonzaleza, Mugica, 2012, pp.205-214; Shanker, 2008). As anyone might expect, a few research articles evaluating the state of the art of e-marketing have been published (Law, Buhalis, Cobanoglu, 2014, pp.727–750). In light of the surveys, the examination on e-marketing in the travel industry centers for the most part around predecessors and outcomes of e-promoting. Particularly, website marketing is emphasized.

While useful, most of the existing studies adopt a 'marketing as a function of business' approach to tourism e-marketing, which does not adequately acknowledge the broad scope of marketing theory. What seems to be largely overlooked in e-marketing tourism research is the 'marketing

as a set of skills' approach (Achrol & Kotler, 1999, pp.146–163) in the SME context. This is the case despite a growing tendency in the turbulent business world to also continuously improve digital marketing capabilities in tourism SMEs, notwithstanding when the sorts of capacities required are to a great extent not known in such a quickly creating business sector.

The use of attractive and data-driven innovations will determine the way of traveling in the future, which will guarantee customers a stress-free vacation, while at the same time increasing the profits of companies in the tourism sector.

The Internet of Things will play a key role in the travel sector - it is already used in many ways. Strategically placed sensors can provide useful real-time data to make it easier for tourism organizations to streamline operations and increase customer satisfaction. This technology can be used to optimize air traffic control, improve fuel management and even allocate aprons.

In addition, real-time information on flight status is extremely important for both airport staff and passengers. However, devices that support location determination, deployed all over the airport, can send useful notifications to smartphones of customers and provide them with marketing materials tailored to the place. The Internet of Things data can also be used for predictive analysis, e.g. to analyze existing aircraft data to identify potential problems before they occur. All these operational benefits can lead to lower costs and increased customer satisfaction.

Artificial intelligence, thanks to many applications, also has a big impact on business travel. This technology works great in personalization - a growing number of artificial intelligence chat rooms allow customers to book their travel in a more personalized way. Many travel companies have already tested artificial intelligence technology to conduct conversations, including major airlines such as Lufthansa, Air New Zealand and KLM.

Tourist companies also use existing digital assistants. For example, last year, Virgin Holidays introduced Amazon's "solution" in the form of voice assistant Alex, which allows customers to book their holiday by speaking to a smart speaker without using their hands. The company also used the SI solution to generate subject lines in marketing e-mail messages based

on previous customer activities. This led to increased customer interest, which translated into profit.

Artificial intelligence is also one of the key technologies in which autonomous vehicles are used, used at several airports around the world to increase efficiency. In addition, this technology plays a key role in facial recognition software, which is increasingly used as a security measure at airports to confirm passenger identity.

Attractive technologies such as virtual reality (VR) are increasingly used in the travel sector. Many touring companies make it possible to use VR technology as an alternative to a standard travel brochure, which provides potential customers with a pre-holiday experience. The travel agency Thomas Cook introduced VR technology in several of its facilities and claims that the sale of Royal Caribbean flights increased by an impressive 45 percent³. The company plans to implement VR technology in future locations.

Augmented reality (AR) also contributes to the transformation of the tourism industry thanks to several airports where AR applications help passengers. AR technology is also great in providing entertainment at the airport. At the Heathrow airport in London, an AR children's application has been introduced that allows them to unlock Mr. Men and Little Miss by scanning digital badges deployed at the airport. This ensures not only children's entertainment, but also helps in tracking traffic at airport terminals.

The EU itself also uses IT tools to develop sustainable tourism. It has recently launched Virtual Tourism Observatory (<https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/vto/>) that provides access to a broad collection of information, data and analysis on current trends in the tourism sector. It includes the latest available figures on the sector's trends and volumes, economic and environmental impact, and the origin and profile of tourists.

Moreover, the EU uses the eye@RIS³ database that documents the emerging landscape of regional smart specialisations in Europe (run by the Smart Specialisation Platform) showing that many regions are prioritising service innovation and business model innovation in tourism in their smart specialisation strategies and will allocate substantial funding towards that objective. They will for example center their endeavors

around creating aggressive specialty markets and brand advancement, for example, on the travel industry for the old (silver economy) or eco-the travel industry, updating their travel industry esteem chains going for higher market sections, and differentiate their travel industry exercises to wind up less depended from occasional the travel industry. These regions have comprehensive strategies in place not only for going towards higher added value by investing into tourism innovation yet in addition by assembling more overflows into different businesses, for example, social and imaginative ventures, agro-food, development, etc.

Conclusions

When analyzing technological trends in tourism, we can not omit the tools of augmented reality, which will allow customers to visit the object that interests them before they leave. The technology is already available, however, its adoption is still at a low level and one of the blocking factors may be the lack of attractive content. It should change soon. Another tool that promises to increase the level of customer satisfaction and at the same time reduce the costs of their service are chatbots and voice assistants. Possibly, they are not smart enough today to replace a man and probably in the near future massively do not replace communication with travel agents, but we are convinced that over time a significant part of communication about getting basic information about the product or the implementation of their holidays can be automated.

References

- Achrol, R. S., & Kotler, P. (1999). Marketing in the network economy. *Journal of Marketing*, 63, 146–163.
- Agenda for a sustainable and competitive European tourism, Commission of the European Communities, COM(2007) 621 final, Brussels.
- Bernea C., Garcia-Gonzaleza M., Mugicab J. (2012) How ICT shifts the power balance of tourism distribution channels, *Tourism Management*, 33(1), 205-214, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.02.004>

- Bertolini P., Pagliacci F. (2011) "Lisbon strategy and EU countries' performance: social inclusion and sustainability," Center for the Analysis of Public Policies (CAPP) 0088, Universita di Modena e Reggio Emilia, Dipartimento di Economia "Marco Biagi", available: <https://ideas.repec.org/p/mod/cappmo/0088.html> [access: 15.02.2019]
- Chomiak-Orsa I (2016) Znaczenie technologii informacyjno-komunikacyjnych w zrównoważonym rozwoju miast, Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej, Zarządzanie Nr 23 t.1 (2016) p. 36–45.
- European Commission, 2010, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe, COM/2010/0352, Brussels..
- Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics [access: 15.02.2019]
- Godlewska J. (2016) Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju zrównoważonej turystyki na obszarach przyrodniczo cennych, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 452/2016, 186.
<https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/vto/> [access: 15.02.2019]
- Krajewski P. (2015) Dylemat zrównoważonej konsumpcji i zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym i UE, *Journal of Modern Science* 3/26/2015, Józefów.
- Law, R., Buhalis, D., & Cobanoglu, C. (2014). Progress on information and communication technologies in hospitality and tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 26(5), 727–750.
- Niedziółka I. (2012) Sustainable tourism development. *Regional Formation and Development Studies*, 8(3), 157-166.
- Shanker D. (2008) ICT and Tourism: Challenges and Opportunities, available: <http://dspace.iimk.ac.in/bitstream/handle/2259/185/?sequence=1> [access: 15.02.2019]

Sitek M. (2007) Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej, Wydawnictwo UWM.

Sitek M. (2017) Ekologiczny rozwój gospodarki szansą na wzrost zatrudnienia w Unii Europejskiej, *Journal of Modern Science* 2/33/2017, Józefów.

The Lisbon Strategy 2000-2010. An analysis and evaluation of the method used and results achieved, Directorate General For Internal Policies Policy Department A: Economic And Scientific Policy Employment And Social Affairs, available: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110718ATT24270/-20110718ATT24270EN.pdf> [access: 15.02.2019]

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Zientarski, P. B. & Such-Pyrgiel, M. (2019). Sustainable tourism development in the era of digital transformation. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 10(17), 2157-2167. DOI: 10.26466/opus.530216

ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü

DOI: 10.26466/opus.521229

*

Altuğ Günal*

* Doç. Dr. Ege Üniversitesi, İİBF, Bornova/İzmir/Türkiye

E-Posta: altuggunal@gmail.com

ORCID:0000-0003-3227-8691

Öz

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Makarios, ülkesini Bağılantısızlar Hareketine dahil etmiş ve SSCB başta olmak üzere Doğu Kampıyla iyi ilişkiler geliştirmiştir. Buna, NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye ile sorunlar yaşamaması ve içeride komünist partinin desteğini alması da eklenince, ABD yönetimleri durumdan rahatsız olmuştur. 1974 Temmuz'unda, cunta yönetimindeki Yunanistan, Kıbrıs'ta bir darbe organize etmiş ve Makarios'u devirmiştir. Bir çok Avrupa ülkesi darbeyi kınarken ABD; yumuşak bir açıklama yapmış, Yunanistan'a askeri yardımını kesmemiş, Makarios'u göreve döndürmek konusunda isteksiz davranmış ve darbeyi ya da ardından gelen Türk müdahalesini durdurmak için güç kullanmayı reddetmiştir. Bu gelişmeler, ABD'nin adayı NATO etki alanına sokmak için darbeye ve devamında Türkiye'nin adanın %37'sini ele geçirmesine destek vermiş olduğuna dair argümanların ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu çalışma ise söz konusu argümanları destekleyecek yeterli kanıtın mevcut olmadığını savunmaktadır. ABD'nin 1960-1974 arası Kıbrıs ile ilgili öncelikleri, adanın; Türkiye ve Yunanistan arasında çatışma yaratmayacak ve Doğu Akdeniz'deki NATO işbirliğine zarar vermeyecek kadar istikrarlı kalması, Doğu Bloğu ile fazla yakınlaşmaması ve SSCB'yi soruna müdahil edecek bir fırsat yaratmaması olmuştur. ABD açısından Makarios, bu önceliklere yönelik, ortadan kaldırılmasını gerektirecek kadar büyük bir tehdit oluşturmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Cumhuriyeti, ABD, Makarios, Kissinger, Darbe

USA's Role in 1974 Cyprus Military Coup

*

Abstract

Makarios, the president of the 1960 Republic of Cyprus, had incorporated his country into the Non-Aligned Movement and developed good relations with the East Camp, and particularly the USSR. In addition to these, he had problems with NATO Allies Greece and Turkey and took support from the communist party of Cyprus. Naturally, the US administrations had been discontent with these developments. In July 1974, Greece under junta rule, organized a coup in Cyprus and overthrew Makarios. While many European countries condemned the coup; USA gave a soft response, refrained from cutting its military aid to Greece, was reluctant to reinstate Makarios and refused to use force to stop the coup or subsequent Turkish intervention. These developments created arguments, which defended that the United States supported the coup and Turkey's military intervention, in order to put Cyprus under NATO influence. However, this study defends that there is not enough evidence to support these arguments. The priorities of the USA on Cyprus between 1960-1974 were, ensuring the island's stability so that it won't; cause a clash between Turkey and Greece, weaken the NATO cooperation in the Eastern Mediterranean, seek alliance with Soviets and create an opportunity for USSR to be involved in the problem. Within the framework of these priorities, Makarios did not pose a serious threat to the US.

Keywords: Republic of Cyprus, USA, Makarios, Kissinger, Military Coup

Giriş

Uzun süreli çatışmaların ve siyasi krizlerin ardından 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti (KC) bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Aynı gün ABD bu yeni devleti tanımış ve Lefkoşa'daki başkonsolosluğunu büyükelçiliğe yükselterek diplomatik ilişkilerini başlatmıştır (Office of the Historian [OOTH]). ABD'nin, bu tarihten Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunduğu 1974 yılının sonuna kadarki öncelikli Kıbrıs siyaseti ise dört başlıkta toplanabilir: Birincisi, adanın Türkiye ve Yunanistan arasında çatışma yaratmayacak ve Doğu Akdeniz'deki NATO işbirliğine zarar vermeyecek kadar¹ istikrarlı kalmasıdır. İkincisi, Kıbrıs yönetiminin adadaki üsler ve tesisler konusunda sorun yaşatmamasıdır. Üçüncüsü, yönetimin Komünist eğilim içerisine girip Doğu Bloğu ile fazla yakınlaşmaması, dördüncüsü ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) soruna müdahil edecek bir fırsat yaratmamasıdır (OOTH, 2018, ss.2848-2878).

Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, bağımsızlıktan bir yıl sonra ülkesini Bağlantısızlar Hareketine dahil etmiş (MFA) ve SSCB başta olmak üzere Doğu Kampıyla iyi ilişkiler geliştirmiştir. Buna, Yunanistan ve Türkiye ile sorunlar yaşaması ve içeride komünist partilerin desteğini alması eklenince, Makarios Akdeniz'in Castro'su (Lindsay, 2011, s. 18) olarak anılmaya başlamıştır. Soğuk Savaş koşulları içerisinde, jeostratejik açıdan oldukça önemli bulunan Kıbrıs'taki söz konusu gelişmeler doğal olarak ABD yönetimlerini rahatsız etmiştir.

1974 Temmuz'unda, cunta yönetimindeki NATO müttefiği Yunanistan, Kıbrıs'ta bir darbe organize etmiş ve sorunlar yaşadığı Makarios'u devirmiştir. Bir çok Avrupa ülkesi bu darbeyi kınarken ABD; yumuşak bir açıklama yapmış, darbenin sorumlusu Yunanistan'a askeri yardımını kesmemiş, cuntaya sert eleştirilerde bulunmamış, Makarios'u göreve döndürmek konusunda isteksiz davranmış, ardından gelen Türk müdahalesine sert tepki göstermemiş ve darbe ya da müdahaleyi durdurmak için güç kullanmayı reddetmiştir. Bu gelişmeler ABD'nin, darbeye ve devamında NATO üyesi Türkiye'nin adanın %37'sini ele geçirmesine onay ya

¹ Örneğin Yunanistan ve Türkiye 1964 Ağustos'unda NATO'ya tahsis ettiği bazı kuvvetlerini, Kıbrıs'ı diğerinin saldırısına karşı koruma ihtiyacı nedeniyle çekmiştir (New York Times 1964a).

da destek vermiş olduğuna dair argümanların ortaya atılmasına neden olmuştur.

1974'te Kıbrıs'ta yaşananların ABD'nin onayı ile gerçekleştiğini ve hatta Türk ve Yunan hükümetlerinin bu konuda iş birliği yapmış olabileceğini tamamen ya da kısmen savunan çalışmalar arasında önde gelenler; Andreas Constandinos (2009), Brendan O'Malley ve Ian Craig (1999), Laurence Stern (1975), Prokopis Vanezis (1979), Christopher Hitchens (2002), Christalla Yakinthou (2009) ve William Mallinson'un (2011) eserleridir. Wenzke ve Lindley (2011) ise kapsamlı çalışmalarında yukarıda anılan argümanları "komplo teorisi" olarak değerlendirmişlerdir.

Bu çalışma, modern Kıbrıs tarihinin en kritik dönemi olarak kabul edilen 1974 yılında yaşananlarda ABD'nin ne kadar payı olduğu sorusuna, bir makalenin hacim sınırları içerisinde, kesin bir tarafsızlıkla cevap vermeye çalışmaktadır. Bu çerçevede yazar, esasen ABD'nin basılı ve dijital olarak kullanıma açtığı arşivlerin (Office of the Historian-Foreign Relations of the United States-FRUS) yanı sıra, yukarı bahsi geçen eserler ve diğer ikincil kaynakları incelemektedir. Bununla birlikte, çok sayıda dayanaksız bilginin ve dezenformasyonun olduğu 1974 Kıbrıs'ına dair çalışma yapmanın, arşivlerin açılması için gerekli olan 30 yıl dolmuş olmasına rağmen oldukça zor olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs konusundaki kritik dönemlere ait arşiv belgelerine ulaşım izni vermemektedir. ABD ve İngiltere, bu dönem için arşivlerini açmışsa da, asıl kritik bölümleri halen sansürlü tutmaktadır. Yine de erişime açık belgeler, hatıratlar ve mülakatların, tüm kısıtlarına rağmen dönem hakkında makul derecede fikir verdiği söylenebilir.

İncelediği kaynaklar çerçevesinde bu çalışma, 1974'te Kıbrıs'ta yaşananların; ABD'nin onayı ya da desteğiyle gerçekleştiğini iddia edebilmek için yeteri kadar veri olmadığını savunmaktadır. Dönem boyunca, Kıbrıs bir yandan kendi iç sorunları ile mücadele ederken diğer yandan kutuplardan bağımsız kalmaya çalışmıştır. Türkiye ve Yunanistan, kendi geleceksel tezlerini gerçekleştirmeye çalışırken ABD de, yukarıda anılan dört öncelikli siyasetini istikrarlı bir şekilde uygulamaya devam etmiştir. ABD, Makarios'un bazı politikalarından rahatsız olsa da, onu ortadan kaldırmak isteyecek kadar Batı karşıtı veya tehlikeli görmemiştir. Nitekim Rumların büyük çoğunluğunun desteklediği ve meşru gördüğü bir liderin ortadan

kaldırılması için cebir kullanılması, bölgenin istikrarı ve sonuçlarının belirsizliği açısından da mantıklı değildir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, dünyada birçok önemli gelişmenin yaşandığı 1970'li yıllarda Kıbrıs, jeostratejik önemine rağmen ABD için en öncelikli konular arasında yer almamıştır.

Bağımsız Cumhuriyet'in Kurulmasından 1974'e kadar ABD'nin Genel Kıbrıs Politikası

Kıbrıs, hem Batı, hem Doğu ittifakı hem de Bağlantısızlar için Akdeniz'de önemli bir ada olarak görülmüş ve üç kutubun da ilgisine mazhar olmuştur. Bağlantısızlar genellikle hareketin önemli isimlerinden Makarios'u kollamaya çalışırken; NATO, Kıbrıs'ın Doğu Bloğu'na kaymasını engellemeye çalışmıştır. SSCB ise Kıbrıs'ın NATO etkisine girmesini istememiş, anlaşmazlıkları NATO'nun güneydoğu kanadını zayıf tutmak için faydalı bir araç olarak görmüş ve adada Türkiye ile Yunanistan'ı anlaşmazlık içerisinde bırakacak düşük yoğunluklu bir krizin varlığını tercih etmiştir. Bu çerçevede Krushev, Şubat 1964'te NATO'nun adaya barış gücü yerleştirme önerisini reddetmiş ve SSCB'nin bu adaya ilgisiz kalamayacağını ilan etmiştir (New York Times, 1964b).

Aslında NATO üyeleri arasında Kıbrıs'ın Sovyet etki alanına girmesine dair endişe, henüz Kıbrıs Cumhuriyeti (KC) kurulmadan önce ortaya çıkmıştır. Örneğin İngiliz Kolonyal Ofisi'nin 1957 yılına ait bir belgesinde, Kıbrıs'ın büyük stratejik önemi olduğu ve SSCB'ye yakınlık içerisinde olan bir hükümetin yönetimine geçmemesi gerektiği yazmaktadır. NATO güçlerini arkadan saran, Türkiye'ye oldukça yakın konumda bir Sovyet üssünün, hem NATO hem de Bağdat Paketi'ni zayıflatacağı açıktır (Yakintou, 2009, s. 71). Birleşik Krallık Başbakanı Sir Anthony Eden de (1955-57) adanın önemini çok açık bir şekilde ortaya koymuştur: *"Kıbrıs yoksa petrol arzımızı koruyacak tesisler de yok demektir. Petrolsüzlük ise İngiltere'de işsizlik ve açlık demektir. Bu kadar basit"* (Hakkı, 2007, s. 11) ABD de bağımsız Kıbrıs ortaya çıktığında, adanın jeostratejik öneminin İngiliz üslerine ve İngiltere'nin Orta Doğu ve Akdeniz operasyonlarındaki rolünün sürmesine bağlı olacağını değerlendirmiştir. Adadaki Amerikan radyo iletişim istasyonları ise, Orta Doğu'ya ulaşmak ve oradan istihbarat toplayabilmek

için bilhassa hayati görülmüştür (OOTH, 2018, ss. 2849-2851). Diğer yandan ABD'nin öncelikli endişesi; adadaki tek iyi organize olmuş parti olarak görülen, SSCB ile yakın olan, işçi örgütlerini kontrol eden ve Kıbrıs Rum oylarının %30'una sahip olma kapasitesine sahip komünist AKEL'in (Anorhotikov Komma Ergazomenau Laou-Emekçi Halkın İlerici Partisi),² hakim konuma gelmesi olmuştur (OOTH, 2018, 2859). Sovyetler Birliği ve komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin, zayıf bir ekonomiyle başlayan KC'ye ekonomik yardım teklif etmesi de, ABD'nin kaygısını arttırmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu dönem diğer yandan da, hem Türkiye Başbakanı Menderes hem de Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in Kıbrıs konusunda desteklenmedikleri taktirde ülkelerinde komünizmin güçleneceği söylemi ile ABD'yi tehdit ettiği dönemdir.³

Başlangıçta, Türkiye ve Yunanistan dış işleri bakanları, Soğuk Savaş koşullarının bir ürünü olan KC'nin NATO üyesi olması için teklifte bulunacaklarını bildirseler de (OOTH, 2018, s. 2673) bu durum gerçekleşmemiştir. Şubat 1960 tarihli ABD Milli Güvenlik Konseyi raporunda da, Kıbrıslıların en azından bağımsızlığın ilk yıllarında NATO üyeliğini talep etmeyeceği tahmin edilmiştir. Ancak bu konudaki paragrafın 3 satırının halen sansürlü olması (OOTH, 2018, s. 2866), buna dair bir planın varlığını düşündürmektedir. Yakinthou'ya göre, KC anayasasında Türkiye ile uyumlu politikalar izleyen Kıbrıslı Türklere, dış politika, güvenlik ve ekonomi konularında anayasal veto hakkı sağlanması da, adanın NATO üyesi olmasa da en azından Sovyetlere kaymaması için bir fren mekanizması olarak düşünülmüştür (Yakinthou, 2009, s. 71). Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, KC NATO yerine Bağlantısızlar Hareketine dahil olurken, Türkiye itirazda bulunmamış, Kıbrıslı Türkler de veto kullanmamıştır.

1974'ta yaşananların ABD kontrolünde gerçekleştiğini en güçlü şekilde savunan isimlerden Constandinos, ABD ve Birleşik Krallık arşivlerinde

² AKEL, Makarios'u, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın değiştirilmesi ve bağlantısız dış politika gibi önemli politikalarda desteklemiştir. Bununla birlikte Sovyet yanlısı bir parti olan AKEL, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1959 Zürih ve London Antlaşmaları'nı, kendi kaderini belirleme hakkına aykırı olduğu için tanımamış; Sovyetlerin itirazına rağmen, NATO üyesi Yunanistan ile birleşmek anlamına gelecek olan ENOSİS'i de desteklemiştir (Tamçelik, 1998, 1-16; Packard, 2008, 365; Güney, 2004, s.30).

³ Örneğin bkz: "Yine de, bu sıkıntılara rağmen, size garanti ederim ki sayın başkan, benim hükümetin görevde olduğu sürece, onlar (Yunan halkı), milli görevlerinden sapmadan ama aynı zamanda Özgür Dünya'nın çıkarlarına hizmet etmeye devam edecektir." (OOTH, 2018, s. 2016).

yaptığı çalışmalar sonucunda, ABD'nin stratejik olarak değerli bulduğu adayı; Yunanistan ve Türkiye arasında bölmek suretiyle NATO kontrolünde tutmak, egemen üs bölgelerini ve Amerikan iletişim tesislerini güvence altına almak ve Makaryos'u devre dışı bırakmak istediğini savunmaktadır (Constandinos, 2011, s. 24). Bu argümanın destekçilerine göre, ABD'li siyaset yapıcılarını üniter Kıbrıs'ı en kötü senaryo olarak görmüşlerdir. Çünkü bu taktirde adanın, sol eğilimli Makarios tarafından yönetilen, Yugoslavya, Mısır ve Rusya tarafından arka çıkılan ve hali hazırda kuvvetli olan komünist partinin etkisi altına girebilecek bir ülkeye dönüşebileceği düşünülmüştür. 9 Ağustos 1964'te, Makarios'un Türk uçaklarının saldırısına karşı Mısır ve SSCB'den yardım istemesi (Mayes, 1981, s. 178) de bu algıyı kuvvetlendirmiştir. Üstelik bu görüş, sadece yukarıda anılan yazarlar tarafından değil bazı devlet başkanları tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin Yugoslavya Devlet Başkanı Tito, Makarios'a karşı darbenin, Kıbrıs'ın Bağlantısızlar Hareketinin önde gelenlerinden birisi olduğu için CIA tarafından organize edildiğini ve amacın adanın Atlantik Paktı'nın etki alanına alınması olduğunu savunmuştur.

1960'larda Makarios'un, Bağlantısızlar Hareketi ve Sovyetlerin desteğiyle, Egemen İngiliz Üslerinin ABD tarafından kullanılmasına müsaade etmediği de düşünüldüğünde, (Tamçelik, 2011, 1528) ABD'nin adayı Türkiye ve Yunanistan arasında bölmeyi ya da en azından bir kısmını, güvenilir NATO üyesi Türkiye'nin kontrolüne vermeyi düşünmüş olması imkansız görünmemektedir. Nitekim ABD Devlet Bakanı Dean Acheson ve yardımcısı George Ball, 1964'te Acheson Planı olarak bilinen belgeyle adaya bir çeşit çifte Enosis⁴ ve NATO çözümü önermiştir. Ball, anılarında hedefi açık bir şekilde dile getirmiştir: "*Mesele yeteri kadar açıktı. Kıbrıs stratejik açıdan önemli bir mülk idi ve bizim onu NATO kontrolü altında tutmamız gerekiyordu*"⁵ (Ball, 1982, s. 342). Bununla birlikte, ileriki bölümlerde

⁴ İncelenen ABD belgelerinde taksim (partition) yerine çifte enosis terimi tercih edildiğinden, bu çalışma da aynı terimi kullanmaktadır. Örneğin Sisco, 1971'de Kissinger'a Kıbrıs sorununu özetlerken Acheson planından bir çeşit çifte enosis planı olarak bahsetmiştir. Terim, adanın Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılması anlamında kullanılır. (OOTH, 2007a, s. 913).

⁵ Bir başka belgeye göre Ball, enosis olumlu yaklaşmış ve bunun adanın NATO hükümeti tarafından yönetileceği anlamına geleceğini ancak Türkiye'nin rızası için O'na bazı toprak tavizleri verilmesi gerektiğini söylemiştir. (Wenzke ve Lindley, 2011, s. 22).

anlatılacağı üzere, bu mantıksal çıkarımın 1974'te uygulandığını kanıtlayabilecek yeteri kadar belge mevcut olmadığı gibi dönemin yöneticileri de böyle bir hedefin varlığını reddetmektedir.

ABD'nin Makarios'un Devrilmesini İstedığıne Dair Argümanlar

Dönemin ABD Dış İşleri Bakanı Kissinger, Kıbrıs'taki krizi, başkan Nixon ile kendisinin, belirsiz jeopolitik sebeplerle, Türkiye ile danışıklı döğüş içerisinde, Makarios'u devirmek için çıkardığına yönelik bir mit yaratılmasından şikayet etmektedir. Kissinger, Makarios'un politikalarının bazı kısımları hakkında çekinceleri olduğunu kabul etmekle beraber, bunların görece küçük rahatsızlıklar olduğunu ve düşük önceliğe sahip olduklarını savunmaktadır. Kissinger'a göre özellikle de Nixon'un başkanlığındaki karmaşık son ayda, isteyecekleri en son şey, iki NATO müttefiği arasındaki bir savaş ve uzak stratejik bir adada etnik çatışmadır (Kissinger, 2000, ss. 495-496). Dolayısıyla ona göre ABD yönetiminin, bir darbe ile Makarios'un devrilmesi konusunda Yunan cuntasını desteklemiş olması mümkün değildir.

Söz konusu argümanı tartışmaya öncelikle, Kissinger'in Yunanistan'daki cunta ile ilişkilerini Atina Büyükelçisi Henry J. Tasca'dan ziyade Atina'daki CIA ofisi vasıtasıyla yürüttüğünü belirterek başlamak gerekir (Stern, 1975, s. 51). Nitekim, dönemin Atina'daki CIA şefi Richard S. Welch, CIA'in Yunan Halkı'na karşı işlediği suçları gerekçe gösteren bir grup tarafından 1975'te öldürülmüştür (New York Times, 1976). Cunta lideri Ioannides'in de 1964'te Kıbrıs'ta istihbarat subaylığı yaptığının ve Yunanistan'daki CIA şefiyle yakın ilişkiler kurduğunun bilinmesinde fayda vardır (Mayes, 2000, s. 230). İlâveten, 1973'de Yunanistan'da ikinci darbeyi yapan ve Kıbrıs'taki darbeyi organize eden cunta yöneticilerinin çoğunluğu daha önce Kıbrıs'ta görev yapmış ve adayı iyi tanıyan isimlerdir.

Ioannides'in devrildikten sonra eski rütbeli meslektaşlarına, *"benim bildiklerimi bilseydiniz ve darbeden önce bana verilen garantiler size de verilseydi, aynen benim yaptığımı yapardınız"* (Stern, 1975, s. 51) demesi, ABD'nin darbedeki rolüne dair argümanları güçlendirmiştir. General ayrıca kendisine CIA aracılığıyla ABD'nin arkasında olduğu güvencesinin verildiğini de iddia etmiştir (Constandinos, 2009, s. 158). 1986'da yazdığı *Gerçek* başlıklı

hatıratında, dönemin Yunanistan Genel Kurmay Başkanı General Bonanos da, Nixon-Kissinger yönetimi ile Cunta arasında aracılık/bağlantı görevi verilen Yunan kökenli eski büyükelçi Thomas A. Pappas'ın, Makarios'un devrilmesi konusunda ABD onay ve desteğini kendisine ilettiğini yazmaktadır (Hitchens, 2002, s. 71; Kutler, 1990, s. 652). Nixon'un seçim kampanyasına Cunta'nın Pappas aracılığıyla para transfer ettiğinin, bizzat Tasca tarafından kabul edilmesi,⁶ iddiaların inandırıcılığını arttıran başka bir faktör olmuştur.

Kıbrıs'ın Rum Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios siyasi hayatı boyunca merkezin solunda bir tutum sergilemiş⁷, NATO'ya karşı mesafeli durmuş ve Bağlantısızlar Hareketi'ne katılmanın yanında sadece Sovyetler Birliği ile değil, Yugoslavya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri ile de iyi ilişkiler geliştirmiştir. Makarios'un içeride de, Küba'daki Castro Hareketi ile kıyaslanan komünist AKEL partisinin desteğini almış olması, Batılı liderlerin kendisine şüphe ile bakmasına neden olmuştur.

Aslında Makarios, 1962'de yaptığı ABD ziyaretinde havaalanında bizzat Başkan John F. Kennedy tarafından oldukça sıcak bir şekilde karşılanmış ve övgüye mashar olmuştur (John F. Kennedy). Ancak ardından Kuzey Vietnam'daki Hanoi hükümetine silah sağladığının ortaya çıkmasıyla birlikte, ABD'nin 1966'da bir yıl boyunca Kıbrıs'a yardımlarını durdurduğu da bilmek gerekir (Uzer, 2010, s. 126; O'Malley ve Craig, 1999, s. 132).

Yıkarda anlatılanlara rağmen Makarios'u, komünizm sempatisini olarak resmetmektense; oldukça kritik bir lokasyonda bulunan küçük ülkesini bağımsız tutabilmek için stratejik hareket etmek zorunda kalan bir lider olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Makarios, oldukça saygı duyduğu Tito'yu kısmen hatırlatır şekilde, iki kutubu birbirine karşı oynamaya çalışmıştır.⁸ O'Malley ve Craig de, Makarios'un komünist olmadığını, aksine kariyerine komünistlere karşı kilisenin etkisini arttırmaya çalışarak başladığını ve Yunan Cuntası ile ilişki içerisindeki sağın ona

⁶ Pappas'ın kendisi de, "yardımama ihtiyaç olan her zaman CIA ile çalıştım" demiştir. (Kutler, 1990, s. 208, 651).

⁷ Makarios'un onaylı biyografi yazarı eski Kıbrıs büyükelçisi Vanezis, din adamları arasında bunun çok alışıldık dışı olmadığını yazmaktadır. (Vanezis, 1979, s. 67).

⁸ Nitekim Washington'un temel rahatsızlıklarından bir tanesi Makaryos'un Doğu'yu Batı'ya karşı oynama eğilimi olmuştur. (Constandinos, 2009, s. 63).

karşı olması nedeniyle sola dayanmak zorunda kaldığını savunmaktadır. (O'Malley ve Craig, 1999, s. 132) Mallinson da, Makarios'un yanlış bir şekilde komünist yanlısı olarak değerlendirildiğini, halbuki Makarios'un yaptığının ülkenin bütünlüğünü koruyabilmek adına orta yolda kalabilmek için hünerli bir diplomasi uygulamaktan ibaret olduğunu savunmaktadır (Mallinson, 2011, s. 1). Nitekim Makarios, Ekim 1970'te Nixon ve Kissinger ile görüştüğü ABD ziyaretinde, Bağlantısızlar Hareketi'nin üyesi olmakla birlikte Kıbrıs'ın Batı yanlısı olduğunu ve asla Küba olamayacağını ki bunun da kısmen Kıbrıslıların oldukça dindar olmalarından kaynaklandığını söylemiştir. Ayrıca sol kanattan kimseyi yönetimde kritik bir pozisyona atmadığını ve solcuların kendisini destekleme nedenlerinin daha iyi alternatiflerinin olmaması, kendisinin desteği kabul etme sebebinin ise onları kontrol altında tutabilmek olduğunu savunmuştur (Constantinos, 2009, ss 81-82). 1973 tarihli *Sağa Doğru Yaklaşımında Bulunmak* başlıklı CIA raporunda da, Makarios'un son zamanda sağ ile diyalog başlatma eğiliminde olduğu ve iki ayrı merkez Rum partisini birleşmeye davet etmeyi planladığı tespit edilmiştir (OOTH, 2007b, s. 251). Üstelik Makarios Mayıs 1974'te SSCB ile ciddi bir diplomatik ayrılık yaşayan Çin'i ziyaret ederek Sovyet kontrolünde olmadığını da göstermiştir (Constantinos, 2009, s. 372).

Aslında Makarios, Yunanistan yönetimleri ile daha önce de sorunlar yaşamıştır ancak Kıbrıs'taki darbeye giden süreç esasen Yunanistan'daki darbe ile başlamıştır. 1967 Nisan'ında Yunanistan'da cuntanın yönetimi ele geçirmesi, Kıbrıs'ta çatışmaların tekrar hızlanması ve Türkiye'nin müdahale edeceğine yönelik tehditlerinin ardından Makarios, AKEL ile birlikte, Enosis'i "*arzulanan ancak yakın vadede mümkün olmayan bir ideal*" olarak görmeye başlayıp hedeflerinin arasından çıkartmıştır. Buna rağmen 1968 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %96.26 (Presidential Elections, 2018) oy almayı başararak Rumların gözündeki meşruiyetini kanıtlayan Makarios'un kararı, kısa vadede Enosis isteyen EOKA'cılar ve Yunan Cuntası için bir engel olarak görülmesine neden olmuştur. Mart 1969'da oluşturulan Milli Cephe, (Ethnikon Metopon) Makarios'u vatana ihanetle suçlamaya başlamış ve suikast girişimleri üst üste gelmeye başlamıştır. Bunlardan en bilineni 8 Mart 1970'de Makarios'un helikopterine yapılan (Washington Post, 1977) ve bir numaralı zanlı eski EOKA'cı ve İç İşleri Bakanı

Georgadjis'in yargılanamadan ölü bulunduğu vakadır. Ancak suikast girişimlerinde ABD'nin rolü olduğunu savunmak güçtür. Çünkü ABD Büyükelçiliği yetkilileri, suikast girişimleri olabileceği ve önlem alınması gerektiği yönünde Makarios'u birden çok kez uyarmıştır (Asmussen, 2008, s. 17; Constandinos, 2009, s. 155).

Bu dönemde Cunta, Makarios'a karşı mücadelesinde Batı'nın desteğini alabilmek için O'nun komünist olduğuna dair propoganda yapmıştır. Grivas'ın 1971'de adaya geri dönüp EOKA-B'yi kurması ve Makarios'u tehdit etmesi neticesinde Makarios, Doğu Bloğu ülkesi olan Çekoslovakya'dan 1972'de gizlice silah almıştır. Bu hareket başpiskoposun komünist imajını güçlendirmiştir. Bu silahlara, Kıbrıslı Türklere karşı kullanılmasından endişe eden Türkiye'den fazla tepkiyi Yunanistan göstermiştir. Silahlar ile ilgili anlaşmazlığın Kıbrıs'taki BM Barış Gücü şemsiyesinde çözülmesi başarılmışsa da (OOTH, 2007a, s. 1011), artık hem Türk hem de Yunan hükümetinin Makarios aleyhine çalışıyor olması, Washington Özel Eylemler Grubu (WSAG) toplantısına katılan Amerikalı Amiral Moorer tarafından trajikomik bir şekilde dile getirilmiştir: *"Bana öyle geliyor ki ilk defa Yunanistan ve Türkiye birlikte çalışıyor ve biz bundan mutsuzuz"* (OOTH, 2007a, s. 980).

Gerçekte Türkiye ve Yunanistan'daki cuntanın çifte Enosis üzerine anlaşmasının, adanın NATO çemberine girmesi açısından ABD'nin çıkarlarına uyduğu ancak Makarios'un burada önemli bir engel olarak durduğu üzerine tartışmalar yapıldığı dayanaksız bir komplo teorisi değildir. Örneğin 1971 Ağustos'unda yapılan Kıdemli Grup Değerlendirme Toplantısı'nda (Senior Review Group Meeting-SRGM) Makarios'un Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte hareket edip ona bir çözüm empoze etmesinden endişe ettiği ve bu yüzden Moskova'yı ziyarete gittiği konuşulmuştur (OOTH, 2007a, s. 913). Mart 1972'de Tasca'dan ABD Dış İşleri Bakanlığına gelen telgrafta, *"temel çıkarımız Yunanistan ve Türkiye arasındaki dost ilişkileri güçlendirmektir, eğer Makarios sıkı durur, direnir ve Türkiye ile Yunanistan'ın hedeflerini sekteye uğrattırsa, bu bizim çıkarımıza olmaz"* denmiştir (OOTH, 2007a, s. 1017). Sovyet Büyükelçiliği Konsolosu Vorontsov da, Bakan Yardımcısı Davies'e 18 Mart 1974'te verdiği belgede, Ankara ile Yunanistan'ın Kıbrıs hükümeti ve halklarının iradeleri dışında bir çözüm için gizli müzakereler yaptığını iddia etmiştir (The National Archives, 2018)

Arşivlerden ABD'li yetkililerin zaman zaman Makarios'suz bir çözümü tartıştığı ancak bunun olumlu ya da olumsuz sonuçları üzerine uzlaşamadığı anlaşılmaktadır (OOTH, 2007a, s. 1028). ABD'li yetkililerin Makarios ile ilgili olumsuz söylemleri olduğu da doğrudur. Sadece üç örnek vermek gerekirse; Ball hatıralarında "*rahip elbisesindeki kurt*" olarak resmettiği Makarios'un Moskova ile flörtünün, Sovyetlerin stratejik Akdeniz'e dahil olması tehdidini getirdiğini yazmıştır (Ball, 1982, s. 338). ABD'nin o dönemki BM Daimi Büyükelçisi de, kötü ve güvenilmez olarak tanımladığı Makarios için, "*onunla başatmenin tek yolunun o eski alçağa hayatı dar etmek*" olduğunu söylemiştir. (Ball, 1982, ss. 340-341) Yakın Doğu ve Güney Asya İşleri Bakan Yardımcısı Sisco da, Makarios için "*şeytan papaz*" demiştir (OOTH, 2007a, s. 914).

Yukarıda anlatılanlara rağmen, ABD'nin Makarios'suz ya da Kıbrıslıların iradeleri dışında bir çözümü desteklediğine dair bir belgeye ulaşamadığını belirtmek gerekir. Örneğin Sisco'nun Bakan Rogers'a gönderdiği memorandumda, uzun süredir Türkiye'nin tercih ettiği çifte enosis çözümünün zaman zaman Yunan hükümetince de desteklendiği yazmaktadır. Ancak Makarios ve Kıbrıslı Rumların kati sürette buna karşı çıktığı ve Türkiye ve Yunanistan'ın yerine çifte enosis üzerine anlaşip Kıbrıslılara empoze etmesi durumunda, Makarios'un BM'nin ve hatta Sovyetlerin de dahil olabileceği bir kriz çıkartabileceği değerlendirilmiştir. Nihayetinde ABD'nin politikasının ancak Kıbrıslıların uzlaşacağı bir çözümü kabul etmek olması gerektiği sonucuna varılmıştır (OOTH, 2007a, ss. 894-895). Aynı yıl ABD Dış İşleri Bakanlığı'ndan Ankara Büyükelçiliğine gönderilen telgrafta, çifte Enosisin sakıncaları nedeniyle ABD hükümetinin çıkarına olmadığı ve bu ihtimali engellemek gerektiği konusunda fikir birliği teyit edilmiştir. Tavsiye edilen ise, yine toplumlararası görüşmeleri desteklemek olmuştur (OOTH, 2007a, ss. 989-999). Ayrıca bu toplantılarda, Kıbrıslılar arasında silahlar çekildiği anda Yunanlıların Türkiye ile işbirliğini bırakıp Rum kardeşlerini destekleyeceklerinin değerlendirildiği anlaşılmaktadır (OOTH, 2007a, ss. 914-915). Dolayısıyla Türkiye ve cunta yönetiminin Kıbrıs üzerine uzlaşması, ABD tarafından da pek mümkün görülmemiştir.

ABD'nin, Makarios'un Göreve Dönmesini İstemediğine Dair Argümanlar

ABD yönetimine yönelik bir diğer eleştiri, seçilmiş başkan Makarios'un göreve dönmesi için çaba göstermemiş olmasıdır. Nitekim darbenin ertesi günü ABD hükümetinin basın sözcüsü "*Makarios hükümeti, bizim için Kıbrıs hükümeti midir?*" şeklindeki soruya, "*bu konuda hiç yorum yapmamayı tercih ediyorum*" şeklinde cevap vermiştir. Bundan bir gün sonra, "*ABD'nin görüşü Makarios'a karşı dışarıdan bir müdahale yapıldığı mıdır?*" şeklinde soruya da, "*hayır, bizim görüşümüze göre dışarıdan bir müdahale yoktur*" denmiştir. Ardından Kissinger'in pazartesi günü Makarios ile sıradan vatanadaş mı, başpiskopos mu yoksa devlet başkanı olarak mı görüşeceği sorusuna ise, "*Başpiskopos Makarios ile görüşecek*" denmiştir (Stern, 1975, s. 60; Hitschens, 2002, s. 167). Kissinger bir diğer basın toplantısı için sözcüsünden, mümkünse Makarios hakkında bir şey dememesini ve Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne dair standart söylemi kullanmasını istemiştir (OOTH, 2007b, s. 316). Sözcü de gerçekten Makarios'a dair hiçbir şey söylememiştir. Diğer yandan ABD, BM Güvenlik Konseyi'nin Yunanistan'ın darbeye oynadığı rolünü kınayan taslak kararını veto etmiştir (Mirbargheri, 1998, s. 111). Tüm Avrupa hükümetleri, yeni Cumhurbaşkanı ve eski EOKA mensubu Nikos Sampson'a parya muamalesi yaparken ve Makarios'un durumu henüz bilinmezken, Kissinger'in Lefkoşa'daki ABD elçisine, Sampson'un dış işleri bakanını resmi ünvanıyla kabul etmesi emri verdiğini de gözden kaçırmamak gerekir. Aslında bu hareketle, darbe hükümetini de-facto tanıyan ilk ve tek devlet ABD olmuştur (Hitchens, 2002, s. 166).

Öncelikle, darbeden sonra Kissinger ve Nixon arasında geçen telefon konuşmasında, iki ismin olanlardan sorumlu tutulamayacakları ve Makarios'u bu olaydan korumak için hiç bir şans ve imkanlarının olmadığı konusunda uzlaştıkları anlaşılmaktadır (OOTH, 2007b, s. 339). Arşiv belgelerinden de görülmektedir ki, Makarios'un darbe sonrası destekçileriyle birlikte direnmektense adayı terketmesi üst yönetimde şaşkınlıkla karşılanmıştır. Örneğin darbenin ertesi günü yapılan WSAG toplantısında Kissinger, Makarios'un adayı terketmesinin çıkarına olmadığını ve neden

adada kalmadığını bir türlü anlayamadığını söylemiştir. Boyat da cevaben, *"bu hareket hiç onluk değil, Makarios cesurdur, ben de anlayamıyorum"* demiştir (OOTH, 2007b, s. 293).

ABD'nin darbe sonrası Makarios'a yönelik politikası genel olarak sonraki politikalarında kendisini bağlayabilecek belirgin bir açıklamada bulunmamak ve olayların seyrini izlemek şeklinde olmuştur. Bunda üst yönetimin Makarios'u geri getirmenin sonuçları konusunda emin olamaması, asli nedendir. Kissinger'e gelen istihbarat raporlarına göre, Makarios'un, darbenin arkasından kısa süre içerisinde Kıbrıs'a dönmek istemesi, tekrar bir iç savaşa neden olacağı gerekçesiyle sol kesim haricindeki tüm Kıbrıslı kesimlerce endişe ile karşılanmıştır. Üstelik Sampson'un istifası sonrası Kıbrıs Hükümetinin başına geçmiş olan Klerides de açık bir şekilde, Makarios'un yakın bir tarihte dönüşünün felaket yaratacağını ve ABD'nin bunu engellemek için elinden geleni yapması gerektiğini savunmuştur (OOTH, 2007b, s. 403). Dolayısıyla Makarios'un dönüşü konusundaki kafa karışıklığı sadece ABD'li yöneticilere has olmamıştır.

Yukarıdaki endişelere ilaveten Kissinger, onu geri getirmenin kesin bir yolunu bulmadıkça, Makarios'un arkasında net bir şekilde durmanın, diğer aktörleri de aynı yönde teşvik etmesinden sakınmıştır. Makarios'u geri getirme iddiasıyla Türkiye'nin müdahale etmekte kendini daha haklı görebilecek olması, bakanı özellikle endişelendirmiştir (OOTH, 2007b, s. 318). Nitekim 17 Temmuz'da Ecevit'in, Makarios'un 24 saat içinde göreve döndürülmemesi durumunda Kıbrıs'a müdahale edeceğini bildirmesiyle durum daha da karmaşıklaşmıştır.⁹ Yine de Kissinger, Türkiye ve Yunanistan'ın uzlaşması halinde Makarios'a bir itirazının olmadığını söylemiştir (OOTH, 2007b, s. 398). Nitekim sonrasında *"biz Makarios'a karşı değiliz, sadece taraflardan birini tutuyor gözükmekten kaçınıyoruz"* demiştir (OOTH, 2007b, s. 316).

Birleşik Krallık Dış İşleri Bakanı Callaghan, kamuoyundan gördüğü baskı nedeniyle Makarios'un göreve dönüşüne daha sıcak bakmıştır. Ancak Kissinger'in Callaghan ile görüşbirliği içerisinde olduğu nokta (OOTH, 2007b, s. 320) 18 Temmuz tarihli bir telegrafta açığa çıkmıştır:

⁹ Kissinger Türkiye'nin, tarihi düşman ve Kıbrıslı Türklerin çektiği sıkıntıların sebebi olarak gördüğü Makarios'u geri getirmek için askeri güç kullanacağı fikrini şaşkınlıkla karşılamış ve inandırıcı bulmamıştır. (Kissinger, 2000, s. 495).

"Eğer BM Makarios'un pozisyonunu meşrulaştırır ve yaptırımlarla desteklenecek şekilde Makarios'un göreve iadesi yönünde karar çıkartırsa ve Batı da bu askeri sorumluluktan kaçınırsa, o zaman Sovyetler bu boşluğu doldurmaktan çekinmeyecektir." (OOTH, 2007b, s. 322). Nitekim SSCB temsilcisi BMGK toplantısında, Yunanistan hükümetinin darbenin tüm muhtemel sonuçlarına karşı hazır olması gerektiğini (BMGK, 1974) ilan etmiştir. Anlaşılacağı üzere, Sovyetlerin etki alanını Kıbrıs'a doğru genişletmesine yönelik geleceksel endişe, Makarios'un dönmesi konusunda da belirleyici olmuştur.

ABD'nin, Adadaki Üs ve Tesisler Nedeniyle Darbeyi Desteklediğine Dair Argümanlar

Adadaki üsler ve tesisler ABD için her zaman önemli olmuştur. İngiliz Üslerinin, bilinen Soğuk Savaş amaçları çerçevesinde Ortadoğu ve Sovyetler Birliği'nin dışında Türkiye ve Yunanistan'ı izlemek için de kullanıldığını belirtmek gerekir¹⁰ (Mallinson, 2011, ss. 737-752). ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi Grant de, ABD'ye ait tesislerin bölgedeki ülkelerin radyo yayınlarını takip ve rapor etmekle görevli olduğunu beyan etmiştir (Wenske ve Lindley, 2011, s. 28).

Adadaki üs ve tesislerin önemini arttıran gelişmelerden bir tanesi, füze nitelik ve niceliğine dair rekabette, 1975'te Sovyetlerin öne geçmesidir. Nihayetinde ABD için, Sovyetlerdeki teknolojik gelişmeleri gözetleyebilmek, konuşmaları dinleyebilmek ve füze fırlatma testlerini izleyebilmek açısından bölgeye yakın üsler daha önemli hale gelmiştir. O'Malley ve Craig, Stockholm International Peace Research Institute verilerine dayanarak Kıbrıs'taki gelişmiş radarların konum itibarıyla, Sovyetlerdeki testleri Türkiye ve İran'dakine oranla daha iyi ve erken tespit edebildiğini ortaya koymuşlardır. Buna, 1973 Yom Kippur Savaşı'nda İngiltere'nin, Kıbrıs'taki üslerini ABD'ye kullandırmaması ve hatta bunları Kıbrıs'a terketme niyetini ilan etmesi eklenirse, (Mallinson, 2009, ss. 737-752; O'Malley ve Craig, 1999, ss. 140-145, 150) ABD'nin adanın dost NATO ülkeleince paylaşılmasını istemiş olabileceği mantıksız gözükmemektedir.

¹⁰ Her ne kadar belgede Kıbrıs'ı ilgilendiren konularda denmişse de, Kıbrıs'ı ilgilendiren konuların tespiti için nihayetinde tüm konuların dinlenmesi gerekmektedir.

Aslında 1959'da KC kurulma aşamasındayken yazılan ABD raporlarında, yeni cumhuriyette dinleme tesislerinin tehdit altında olmayacağı değerlendirilmiştir (OOTH, 2018, s. 2773). 1960'ların sonundan itibaren ise raporlar çoğunlukla, Yunanistan'daki üslerin öneminin arttığı ve bu yüzden ABD'nin Yunanistan ile olumsuz ilişkiler geliştirmemesi gerektiği yönündedir. Örneğin 1971'de Davis'ten Sisco'ya gönderilen memorandumda, artık Kıbrıs'taki üslerin ABD için hayati önemde olmadığı savunulmuştur. Buna göre, 6. Filonun Sovyet Filosuna karşı kendi saldırı ve savunma yetenekleri vardır ve NATO'nun, Kıbrıs vasıtasıyla Sovyetlere karşı yapabileceği herhangi bir şeyi, ABD güçlerinin hali hazırda var olduğu İncirlik, Çiğli ya da Atina'dan da gerçekleştirebilmesi mümkündür (Wenske ve Lindley, 2011). Yine de ABD doğal olarak seçeneklerini mümkün olduğunca fazla tutmaya çalışmıştır. Ancak 1968'te Kıbrıs hükümeti ile yapılan anlaşma neticesinde Makarios'un, yüksek gelir elde ettiği bu tesislerin süresini 10 yıl daha uzatmayı kabul ettiğini, üstelik bu paraya çok ihtiyacı olduğunu belirtmek gerekir (Washington Post, 1977; Constandinos, 2009, ss. 81-82). Dolayısıyla üzerinde uzlaşmış bir anlaşma varken, sonunun nereye varacağı belli olmayan, Sovyetlerin dahil olması muhtemel tehlikeli bir darbe girişimine ABD'nin destek olması, en azından tesisler çerçevesinde mantıklı gözükmemektedir. Nihayetinde Brezhnev, Nisan 1974'te, Kıbrıs hükümetinin devrilmesine tepkisiz kalamayacaklarını açıkça ilan etmiştir (The National Archives, 2018).

ABD'nin Yunanistan'a Askeri Yardımları Kesmemesine Dair Argümanlar

ABD'nin Kıbrıs konusunda Yunan Cuntası ile işbirliği içerisinde olduğuna dair iddiaların bir diğer kaynağı da ağır insan hakları ihlalleri ve darbeye rağmen askeri yardımlarını kesmemiş olmasıdır. Aslında Nisan 1967'deki darbe sonucunda ABD, Yunanistan'a \$52.6 milyonluk askeri yardımı dondurmuşsa da bazı kalemlerin ve yedek parçaların hibesine devam etmiştir. Nitekim Başkan Johnson için hazırlanan memorandumda, ABD'nin Yunanistan'ın demokrasiye dönmesine yönelik baskısının gerçekten ziyade sembolik olduğu kabul edilmektedir. Yöne-

tim, ABD-Yunan ittifakını riske atmamak için tercihini, sert önlemler yerine kısmi bir askeri yardım kesintisi ve düşük düzeyde baskı yapmaktan yana kullanmıştır (OOTH, 2007a, s. 656).

Yunanistan, ABD ve NATO'ya bazı askeri kolaylıklar sağlamıştır ki bunlara 6. Filo için iletişim ve lojistik sağlamak da dahildir. Ayrıca, Amerika'nın Sesi'nin (VOA) Arap ve Doğu Avrupa yayınları için Yunanistan'daki röle istasyonlarına ciddi bir bağımlılık söz konusudur. ABD Savunma Bakanlığı'nun bir kısmı halen sansürlü olan değerlendirmesinde de, hali hazırda sıkıntılı olan Libya ve Türkiye'deki üslerdeki kısıtlamalar arttığı takdirde, Ortadoğu hedefleri için Yunanistan'dan daha uygun üs bulunmadığı yazılmaktadır (OOTH, 2007a, s. 657). Üstelik 1970'de Libya'daki Wheelus üssünün kaybından sonra Yunanistan'ın önemi daha da artmıştır (OOTH, 2007a, s. 694). Bu çerçevede Kissinger, Nixon için hazırladığı güvenlik raporunda, askeri yardımların kesilmesi durumunda cuntanın yabancılaşabileceğini ve üslerin kaybedilebileceğini ortaya koymuştur. Nihayetinde belgeye göre askeri yardımların ana sebebi bu üslerin kullanım hakkıdır (OOTH, 2007a, ss. 669-671). Dolayısıyla, ABD'nin cuntanın tüm anti-demokratik uygulamalarına rağmen yardımlarını kesmemesi, Kıbrıs konusundaki desteğinden ya da siyasi memnuniyetinden ziyade, Yunanistan'ı ve bu üsleri kaybetme korkusundan kaynaklanmıştır.

ABD'nin Güç Kullanmamasının Durumdan Memnuniyetini Gösterdiğine Dair Argümanlar

ABD'ye yönelik bir diğer eleştiri, 1974'teki darbeyi ve Türkiye'nin müdahalesini durdurmak için güç kullanmayı reddetmesine yöneliktir. Daha önce anılan ve yaşananları komplo olarak gören yazarlar, ABD'nin bu önlemleri almamasını, durumdan memnun olmasıyla bağdaştırmıştır. Halbuki yeni cumhuriyet kurulduğundan beri ABD'nin Kıbrıs üzerine en istikrarlı politikası, Türk-Yunan savaşını her ne pahasına olursa olsun engellemek ve soruna güç kullanmadan diplomatik yöntemlerle çözüm bulmak olmuştur.

1967'deki krizde Rusk, tüm ilgili büyükelçiliklere gönderdiği telgrafta, "konu o kadar önemli ki, ikili ilişkilerimizin geleceği, Yunanistan ve Türkiye ara-

sındaki düşmanlığı önlemeye göre ikincil önemdedir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki barış, ABD ulusal çıkarları çerçevesinde, Kıbrıs'taki meselelerden daha önemlidir." Demıştır (Wenske ve Lindley, 2011, ss. 34-35). Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir savaşı engellemek, 67'de olduğu gibi 1974'te de ABD için temel amaç olmaya devam etmiştir. ABD'de darbeden bir kaç hafta önce hazırlanan istihbarat raporunda; Türk-Yunan çatışmasının; NATO içi ilişkilere zarar vereceği, NATO ile Varşova Paktı arasındaki askeri dengeyi bozacağı, iki ülkenin belkemiğini oluşturduğu müşterek askeri planlamaları uygulanamaz hale getireceği ve güneydoğu kanadındaki savunma hattını çökerteceği değerlendirilmiştir. Üstelik böyle bir çatışmada, iki tarafın da karşı tarafı saldırgan gösterip, ABD'den kendi lehine güç kullanmasını talep edeceği düşünülmüştür. İki ülkede de ABD askerinin varlığı bu işi daha da içinde çıkılmaz hale getirecektir (OOTH, 2007b, ss. 75-76). Bu çerçevede Ankara Büyükelçiliği'nden gönderilen telgrafta, Türk-Yunan çatışmasını engelleme için Kıbrıslı Rumlar arasındaki iç savaşı engellemekten bile daha önemli olduğu değerlendirilmiştir (OOTH, 2007b, ss. 287-288).

Arşivler ve siyaset uygulamalarının gösterdiği bir başka şey de, ABD'nin daha en başından beri Kıbrıs sorununa askeri anlamda müdahil olmamak yönünde karar aldığıdır. ABD yönetimi sadece 1974'te değil; 1963, 1964 ve 67 çatışmaları sırasında da askeri önlem almaktansa taraflara önemli isimleri arabulucu olarak göndermeyi tercih etmiştir. ABD 25 Ocak 1964'te, bir Amerikan alayını da içeren geniş tabanlı NATO güçlerinin barışı sağlamak için adaya gelmesine yönelik İngiliz önerisini de reddetmiştir (Ball, 1982, s. 340). Askerlerinin iyi silahlanmış Rum paramiliterlerce saldırıya uğramasından endişe eden (CIA, 1964) Johnson, kendi deyimiyile kabile savaşını durdurmak için yeteri kadar ileri gittiklerini, artık önlerinde sadece BM yoluyla çalışmak kaldığını söylemiştir. Bununla birlikte ABD, BM gücü kurulmasına yönelik BMGK tartışmalarında, Sovyetleri mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışmıştır (Ball, 1982, s. 348). Dolayısıyla ABD'nin 1974'teki politikasının önceki politikalarıyla çeliştiğini ya da istikrarsız olduğunu iddia etmek güçtür.

BMGK'nın 4 Mart 1964 tarihli kararı ile BM Barış Gücü, Mart ayı sonunda adaya yerleşmeye başlamıştır. Barış Gücü'nün etkisiz kalması ve çatışmaların tekrar yoğunlaşması üzerine Türkiye adaya müdahale kararı

aldığında, Johnson yine diplomasiye başvurmuş ve nezaketsiz bir mektupla Türkiye'yi engellemiştir. Ball'ın *atom bombasının diplomatik eşdeğeri* (Ball, 1982, s. 350), Kissinger'in ise *büyük hata* (Kissinger, 1981, s. 201) olarak tanımladığı ve muhtemelen Johnson'un kaleme almadığı (Hare, 1987) mektup sonrasında ortaya çıkan kızgınlık, Türkiye'yi ABD'den uzaklaştırmıştır. Moskova ise mektuptan sonra oluşan çatlaktan faydalanabilmek amacıyla desteğini Lefkoşa'dan Ankara'ya doğru kaydırmaya başlamış ve Türk-Sovyet ilişkileri gelişme yoluna girmiştir (Constandinos, 2009, s. 67).

ABD, ilginçtir ki, Kıbrıs sorunun taraflarını güç kullanmakla değil, güç kullanmamakla tehdit etmiştir. ABD'nin, Johnson Mektubu'nda Türkiye'yi Sovyet saldırısına karşı korumamakla tehdit ettiği iyi bilinmektedir. Bununla birlikte aslında Makarios'un da; zalim ve acımasız davranışlarını sürdürdüğü taktirde, Türkiye'nin kaçınılmaz şekilde işgale girişeceği ve ABD'nin buna engel olmak için parmağını bile kıpırdatmayacağı konusunda uyarıldığı pek bilinmez¹¹. Üstelik ABD, mektubun hemen ardından Papandreu'ya da, Türk müdahalesinin, başkanın güçlü müdahalesi sayesinde engellendiğini, ama eğer Yunanistan daha uzlaşmacı olmazsa ABD'nin bir dahakine bu kadar sert bir tedbir almayacağını söyleyerek benzer bir göz dağı vermiştir (Ball, 1982, s. 353). Bir başka ifadeyle ABD, kendisi güç kullanma tehdidinde bulunmamış ancak Türkiye'yi Sovyetlerin, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ise Türkiye'nin güç kullanmasına karşı tepkisiz kalmakla tehdit etmiştir. ABD dönem dönem bu tedirleri tekrarlamıştır.

1967'de çatışmaların tekrar yoğunlaşması üzerine Türkiye bir kez daha müdahale kararı aldığında, mektup sonrası gelişen ilişkilerin de katkısıyla Sovyetler Birliği bu sefer 1963-64'teki kadar karşıt gözükmemiştir. Nihayetinde enosis hedefleyen Yunanistan bu tarihten itibaren anti-komünist faşist bir cunta tarafından yönetilmektedir. Üstelik Kıbrıs'taki Grivas da katı bir anti-komünisttir (Mallinson, 2011, s. 7). Bu nedenle ABD, Sovyetler üzerinden tehdidin bu sefer işe yaramayacağını düşünmüş ve temsilcisi Cyrus Vance'ı bölgeye göndermiştir.

Başarılı bir diplomasiyle Yunan askerlerinin ve Grivas'ın adadan gönderilmesini sağlayan Vance yıllar sonraki bir söyleşisinde, hayatındaki en

¹¹ Ball bu tehdit üstüne, "Her ne kadar makarios bozuntusunu belli etmemeye çalıştıysa da, odadan çıktığımızda sakallarının bile solduğunu hissettim" demiştir (Ball, 1982, s. 345).

büyük başarısının 1967'de Türkiye'nin adaya müdahalesini önlemek olduğunu açıklamıştır (Aydınlık, 2018). Darbe ve müdahaleyi ABD'nin organizasyonu olarak gören yazarlardan Vanezis ise, normal koşullarda bir askeri cuntanın daha katı bir politika izlemesi gerektiğini savunmaktadır. Halbuki Yunan Cuntasının yönetime geldikten sonraki ilk icraatlarından bir tanesi, ABD ve Türkiye'nin talebine uyup, askerlerini adadan çekmek olmuştur. Yazara göre bu, cuntanın aldığı destek karşılığında ABD'yle işbirliği yaptığının ve diyet ödediğinin göstergesidir (Vanezis, 1979, s. 62).

1974 öncesi ABD'nin Kıbrıs'ta taraflar arasında bir silahlı çatışma çıkması ihtimaline karşı hazırladığı son acil durum planı 1971'de yapılmıştır. Burada en kötü ihtimalde bile askeri müdahale bir seçenek olarak ortaya konmamıştır. Aksine 1963 ve 1967'de olduğu gibi yine özel temsilci gönderileceği yazılmıştır¹². Daha önceki acil durum planlarında da durum aynıdır. Güç kullanmamak konusunda Kongre'nin de benzer bir politika izlediği görülmektedir. Örneğin 19 Temmuz'da Dış İlişkiler Komitesi Başkanı William Fulbright, güç kullanımına karşı olduğunu söylemiş, Senato Çoğunluk Lideri Mike Mansfield ise müdahalenin Vietnam'dan bile kötü sonuçlanacağını savunmuştur (Kissinger, 2000, ss. 542-543). Dolayısıyla ABD'nin Kıbrıs'ta güç kullanmama kararı sürekli politikasının bir devamıdır ve adadaki gelişmelerden memnuniyetinin bir göstergesi değildir.

ABD'nin Kıbrıs Sorununda Etkisiz Kaldığına Dair Argümanlar

Modern Kıbrıs tarihinin en çalkantılı ve belirleyici dönemi olan 1974 yazı, tam da Nixon'un Watergate skandalı nedeniyle tamamen kendi siyasi bekası ile ilgilenmek zorunda kaldığı, ardından istifası sonucu başkanlık değişiminin yaşandığı ve yeni başkan Ford'un görevi henüz devraldığı karışık bir döneme denk gelmiştir. Öncelikle Ecevit'in darbeden 14 gün önce, 1971'deki bir anlaşma ile yasaklanmış olan afyon üretimini tekrar başlatması nedeniyle, Türk-Amerikan ilişkileri zaten bir kriz içerisindedir. Ayrıca skandal nedeniyle, istifa etmek zorunda kalacak olan ilk ve tek ABD başkanı Nixon'un, görevdeki son günlerinde yaşanan Yunan darbesi ve Türk müdahalesi ile ilgilenmek istemediğini belirtmek gerekir. Nitekim

¹² Planda, son yıllarda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye doğru kaydığı dolayısıyla çatışmalara karşı tepkisinin sözde kalacağı tahmin edilmiştir (OOTH, 2007a, ss. 912, 919-925).

başkan, 18 Temmuz'da Kissinger'a şunları söylemiştir: *'Her hangi bir taahhütte bulunmamaya çalışacağız. Bu işi sana bırakıyorum.'* (...) *"Kıbrıs'tan uzak durmaya çalışmak istiyoruz."* Kissinger ise *"sadece seni bilgilendirmek istedim, buradan sonrasını ben devralıyorum"* (Department of State, 1974) demiştir.

Türkiye'nin ilk müdahalesi sonrasındaki İkinci Cenevre Konferansı'nın başladığı gün Nixon istifa etmiştir. Yunanistan'da cuntanın ve Kıbrıs'ta Nikos Sampson'un düştüğü gün Kissinger, Meclis Adli Kurulu'nda saatlerce ifade vermek zorunda kalmıştır (Constandinos, 2009, s. 331). Türkiye'nin müdahalesinin daha çok tepkiyle karşılanan ikinci safhası ise henüz Ford'un, başkanlığın görev ve sorumlulukları hakkında sürekli olarak briefingler aldığı ve anahtar personelle tanıştırmakta olduğu dördüncü gününde gerçekleşmiştir. Üstelik, daha yeni göreve gelmiş olan başkan, Kıbrıs sorununun detayları hakkında da yeterli bilgi ve birikime sahip değildir (Kissinger, 1981, ss. 494-495). Dolayısıyla her iki başkan döneminde de ABD Kıbrıs sorununa yoğunlaşmamış ve soruna yönelik esas siyaset belirleyicisi, 1973'ten beri hem dışişleri bakanı hem de başkanın milli güvenlik işleri danışmanlığı pozisyonunu elinde bulunduran Henry Kissinger olmuştur. Arşivlerden anlaşıldığı kadarıyla Kissinger'in ayrıca, Nixon'un gündemini belirleyen, ani krizler hakkında değerlendirme yapan ve istihbarat tarafından yapılan örtülü operasyonları onaylama yetkisi olan (CIA, 2013) komitelerin de başında olduğunu belirtmek gerekir. Bu sebeple söz konusu karışık dönemde yaşananlara yönelik tepkilerin ve eleştirilerin esasen Kissinger'i hedef alması doğaldır.

Öncelikle darbe ve müdahalenin dünya açısından oldukça hareketli bir dönemde gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Kissinger için Ortadoğu'da barış çabaları, Güney Amerika'daki komünizm tehlikesi, Petrol Krizi ve SALT II müzakereleri gibi konular yanında Kıbrıs ikinci planda kalmıştır. Kissinger'in, darbe günü Yunanistan'a gönderdiği mesajda, Kıbrıs'ı tek, egemen ve bağımsız bir devlet olarak tanımaya devam ettiklerini ve bu çerçevede ABD'nin, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki siyasi ve anayasal düzeni değiştirmesine razı olmayacaklarını söylediği doğrudur (OOTH, 2007b, ss. 283-284). Aynı gün ABD'nin Ankara büyükelçiliğinden gelen mesajda Kissinger'a Türkiye'nin Enosisi engellemek için güç kullanımı dahil her şeyi yapacağı uyarısı yapılmıştır. Bu nedenle büyükelçinin önerisi Enosis ya da Enosise benzeyen her hangi bir eylemin olmaması ve Türklerin zarar görmemesi için ABD'nin tüm gücüyle çalışması olmuştur (OOTH,

2007b, ss. 287-288). Ancak Kissinger, Savunma Bakanı Schlesinger ile uzlaşma içerisinde bekle gör politikası izlemeye başlamıştır (OOTH, 2007b, ss. 331-332). ABD üst yönetimi, darbe sonrası net bir Yunanistan karşıtı tutum sergilemenin, Türkiye'nin müdahale etmekte kendini daha haklı görmesine ve motive olmasına neden olabileceğinden endişe etmiştir (OOTH, 2007b, s. 319). Nitekim Kissinger de, Yunanistan'ın NATO'dan çıkmaması ve Türkiye'nin müdahale için gerekçe bulamamasını aynı anda sağlamaya çalıştığı için zorlandığını yazmaktadır (Kissinger, 2000, s. 539). Bu hareketsizlik ve arada kalmışlık, ABD'nin etkisiz kalmasındaki nedenler biridir.

Hatıratından ve arşiv bilgilerinden Kissinger'in Sampson'u tanımadığı anlaşılmaktadır. Darbe sabahı yapılan WSAG toplantısında Sampson, Kissinger'a katil ve Enosis'in tutkulu bir savunucusu olarak tanıtılmıştır (OOTH, 2007b, ss. 279-280; Kissinger, 1981, ss. 529-530). Kissinger, darbenin ikinci günündeki Özel Eylemler Grubu (SAG) toplantısında Sampson'u tanımak istemediklerini, 17'sinde ise Sampson'un ABD için en çekiçi olmayan kişi olduğunu ve onu desteklemenin çıkarlarına olmayacağını açıklamıştır. Kissinger ayrıca Callaghan'dan, Sampson'u desteklemediklerini Türklere iletmesini de istemiştir (Wenzke ve Lindley, 2011, s. 55). Bununla birlikte Kissinger, Sampson konusundaki hoşnutsuzluğuna rağmen bu noktada içeride yapabilecekleri hiç bir şey olmadığını, ilk hedeflerinin meselenin uluslararasılaşmasını ve Sovyetlerin dahiliyetini engellemek olduğunu söylemiştir. BM de konuyu uluslararasılaştırma potansiyeli nedeniyle tercih dışı kalmıştır. Kissinger ayrıca Yunanistanla kavga etmek istemediklerini, müdahilliklerinin düşük düzeyde olacağını söylemiştir (OOTH, 2007b, ss. 279-280). Darbenin ikinci gününde yapılan WSAG toplantısında, Akdeniz'deki ABD Deniz kuvvetlerinin hazırda tutulması kararı alınmışsa da Sisco'nun tavsiyesi de düşük profilli hareket edilmesi, bundan daha fazlasının ters tepebileceği olmuştur. Bu endişeler de ABD'nin etkisiz kalma sebeplerinden bir diğeri.

Tüm bunlar yaşanırken, Ioannides'in de ABD'nin komünizm konusundaki hassasiyetinden faydalanmaya çalıştığını ve yönetimi hareketsiz kalmaya zorladığını belirtmek gerekir. Darbeden 1 ay önce, Tasca'ya iletildiği mesajda, *"ya özellikle eğitim sisteminde öğretilen komünist propogandası nedeniyle Kıbrıs sola doğru kayacak ve Akdeniz'in Küba'sı olacaktır ya da %80'lik*

Rum çoğunluk Yunanistan ile birliğe ulaşacaktır" (OOTH, 2007b, s. 69) demiştir. Darbe'nin hemen sonrasında ABD Büyükelçisi ile yaptığı görüşmede de, Makarios'un pozisyonunu koruyabilmek için adanın %70'ini oluşturan anti komünistleri feda etmeye kararlı olduğunu söylemiştir (OOTH, 2007b, s. 297). Kıbrıs Radyosu ise darbe sonrasında hemen Sampson'un keskin bir şekilde komünist karşıtı olan "Milli Kurtuluş Hareketi" bildirisini yayınlamıştır (OOTH, 2007b, s. 300). Ioannides Kissinger'e ulaştırılmak üzere gönderdiği mesajında da, bir gün ABD hükümetinin 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ın komünistlerin eline düşmekten kurtulduğunu anlayacağını söylemiştir (Kissinger, 2000, s. 552).

ABD'nin İstihbarat Raporlarını Görmezden Geldiğine Dair Argümanlar

27 Ocak 1974'te EOKA-B'nin lideri Grivas'ın ölmesi, Ioanides'in Kıbrıs'a daha doğrudan müdahale etmeye başlamasını da beraberinde getirmiştir. 3 Temmuz 1974'te Makaryos'un kamuoyuna açık şekilde Yunanistan'daki Cunta'yı kendisini devirmek için plan yapmakla suçlamasından sadece 12 gün sonra ise Yunanistan subaylarının liderliğindeki RMMO, EOKA-B'nin de desteği ile askeri darbe yaparak Makarios'u görevden uzaklaştırmış ve aslında ilk seçenekleri olmayan eski EOKA'cı ve komünizm karşıtı Nikos Sampson'u cumhurbaşkanlığına getirmiştir.

Darbe sonrasında çok sayıda araştırmacı gazeteci, ABD yönetiminin Makarios antipatisi ve jeopolitik takıntıları nedeniyle darbeye dair istihbarat raporlarını görmezden geldiğini savunmuştur. Milli Güvenlik Konseyi'nin başı olarak tüm önemli istihbarat raporlarını görebilen Kissinger (Hitschens, 2002, s. 153) bu konuda da okların hedefidir. Gazetecilerin ilgili istihbarat raporlarına ulaştığı doğrudur. Ancak Kissinger'a göre dışarıdan bakanların anlayamadığı şey, bu kadar büyük bürokratik bir hükümetin varlığı söz konusuysen, bir araştırmacının her zaman araştırdığı konuyla ilgili ve istediği yönde belge ya da istihbarat raporu bulabileceğidir. Asıl mesele ise bu belgelerin, kimlerin dikkatine ve hangi düzlemde getirilmiş olduğudur (Kissinger, 2000, s. 522). Kissinger, aynı çerçevede 5 Ağustos 1974'te bakanlık görevlileriyle Kıbrıs üzerine yaptığı bir tartışmada da, darbe ihtimalinden bahseden günlük istihbarat raporlarının ol-

duğunu inkar etmediğini ancak istihbarat görevlilerinin bunları kendisinin ya da başkanın dikkatini çekecek şekilde önlerine getirmedeğini savunmuştur. Yöneticilere olması gerektiği şekilde sunulmayan istihbarat ise bir işe yaramamaktadır (Wenske ve Lindley, 2011, s. 50). Nitekim istihbaratın bu konuda zayıf kaldığı ve kimi zaman Ioannides tarafından yanıltıldığı resmi ABD raporlarında da kabul edilmektedir (OOTH, 2007b, ss. 487-488).

Kissinger genel olarak darbeyi sadece kendisinin değil hiç kimsenin tam anlamıyla beklemediğini ve durumun bu kadar kritik olduğunu tespit edemediklerini savunmaktadır. Kıbrıs konusunda hep dengeleyici rol oynamış olan İngiltere ve ABD, gelişmeleri 1950ler, 1963, 1964 ve 1967'de çözebildiklerinden daha tehlikeli görmemişlerdir. Üstelik Makarios da 6 Temmuz'da gazetecilere, "*darbe olacağını sanmıyorum, olsa da başarılı olmaz*" (Mayes, 2000, s. 236) demiş, darbeden sadece 3 gün önce ABD büyükelçisi Rodger Davis'e durumun hassas fakat kritik olmadığını söylemiştir. Kissinger'a göre 15 Temmuz sabahı tüm tarafların hatta Makarios'un bile değerlendirmelerinde yanıldığı anlaşılmıştır (Kissinger, 2000, ss. 527-529).

Yukarıda anlatılanlara rağmen Kissinger'in, darbenin geleceğinden habersiz olması ya da durumun ciddiyetini anlayamamış olması inandırıcılıktan uzak görünmektedir. Nitekim 1 Aralık 1972'de Kıbrıs'taki ABD Büyükelçiliğinden gelen raporda, Grivas'ın ne zaman harekete geçeceğini tahmin etmenin güç olduğu ancak muhtemelen Şubat 1974 seçiminden önce harekete geçebileceği yazılmıştır (OOTH, 2007a, s. 1035). ABD arşivlerinden 2 Mart 1972'de Makarios'un başkanlıktan istifasını isteyen Kutsal Sinod üyesi 3 psikoposun da, Yunan hükümeti ile yakın temas içerisinde olduğunun bilindiği anlaşılmaktadır (OOTH, 2007a, s. 1010). Rum Başkan vekili Klerides de, Kıbrıs'taki güvenlik durumunun oldukça kötüye gittiği ve Grivas'ın Makarios'a saldırmak için gizlice büyük miktarda silah ithal ettiği konusunda ABD büyükelçisini uyarmıştır. Klerides, generalin planını netleştirdiğini ve Makarios'un enosisi dışlayan bir çözüm kabul etmesi ya da başkanlığa tekrar adaylığını koyması durumunda saldırıyı başlatacağını bildirmiştir (OOTH, 2007a, ss. 1032-1033).

1 Temmuz 1974'te Yunan Dış İşleri Bakanlığı'nın Kıbrıs konusunda ılımlı 3 önemli ismi istifa etmiştir. 2 Temmuzda ise Makarios, Cumhurbaşkanı Gizikis'e uzun bir mektup göndermiş ve mektubunda açıkça Cunta

rejiminini, kendisine ve Kıbrıs hükümetine komplo düzenlemekle suçlamıştır. Başpiskopos ayrıca Atina'dan uzanan ve varlığını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir el olduğunu yazmıştır. Cumhurbaşkanı'nın bizzat kendisi Yunanistan tarafından yok edilmek istendiğini basın yoluyla tüm dünyaya ilan ederken Kissinger'in durumun ciddiyetini anlayamamış olması mümkün gözükmemektedir. Nitekim 6 Temmuz'da İngiliz London Times gazetesi bile, Ioannides'in harekete geçmeye karar verdiğini ve komutanlara işi hızlı bir şekilde bitirmeleri durumunda sıkıntı olmayacağı'nın garantisini verdiğini yazmıştır (Mayes, 2000, s. 236).

Kissinger, darbeyi engellemek için çaba harcamadığını da reddetmektedir. Bakan, Yunan cuntasını adada zor kullanarak değişiklik yapmaması konusunda uyarması için Tasca'ya talimat verdiğini ve cuntanın güç kullanma seçeneğinden feragat ettiğini savunmaktadır (Kissinger, 2000, s. 518). Gerçekten de Ioannides'in darbeye girişmemesi konusunda uyarılması için Kissinger, Boyatt ve Sisco'dan Tasca'ya talimatın gittiği, birçok kaynaktan yazmaktadır. Örneğin Boyatt, Tasca'ya telgrafında, *"Onun bile anlayabileceği bir dille ona (Ioannides'e) söyle, Makarios'un devrilmesi ve Atina yanlısı bir hükümetin getirilmesine özellikle karşıyız. Çünkü eğer bu olursa Türkler işgal edecektir ve bu hiç birimiz için iyi değildir."* (Weiner, 2007, s. 332) yazmıştır. Bununla birlikte söz konusu mesajlar Ioannides'e ulaştırılmamış olabilir, nitekim ABD istihbarat raporu Tasca'nın bu müdahaleye karşı çıktığını ve Ioannides yerine Cumhurbaşkanı Ghizikis ile görüştüğünü yazmaktadır (OOTH, 2007b, s. 488).

Tasca, Atina'daki performansı nedeniyle yoğun eleştiriler altında başka göreve alınırken kendisini, *"bir büyükelçi olarak siyaset yapıcısı değil siyaset uygulayıcısıydım. Kissinger'in politikası müdahil olmamak üzerinedir."* sözleriyle savunmuştur. Mesajı Ioannides'e iletmediği yönündeki eleştirilere karşı ise, bir büyükelçi olarak görevinin bir polise diplomatik girişimlerde bulunmak olmadığını söylemiş (Mayes, 2000, s. 240), *"Kissinger ile Sisco'nun günahkeçisi olmayacağım"* demiştir (Stern, 1975, ss. 48-51). Halbuki darbeden sadece bir ay önce ABD'ye gönderdiği telgrafında Tasca, Ioannides ile daha esnek ve etkin iletişim için ayrı ve ilave bir iletişim kanalı açtığını ve buradan kendisine mesaj ulaştırabildiğini

yazmıştır (OOTH, 2007b, s. 69). Üstelik Tasca, gerçekte Yunanistan'ın, polis dediği Ioannides tarafından yönetildiğini en iyi bilen isimlerdendir. Dolayısıyla Tasca'nın savunması¹³ oldukça anlaşılmalıdır.

Bu dönemde ABD'nin yetkili kurumlarının, Yunanistan'ın içişlerine karışıp cuntayı yabancılaştırmamak bahsinde oldukça dikkatli olduğu anlaşılmaktadır. ABD, konuyu uluslararasılaştırmamak için bir iç mesele olarak tutmaya çalışmıştır (Kissinger, 2000, ss. 532-533). Yunanistan'a giden mesajlarda ise Makarios'a karşı bir hareketin Türk-Yunan savaşına neden olabileceği endişesi fazlaca yer almıştır. Bu nedenlerle Ioannides, gelişmeleri Yunanlılar arasında bir iç mesele olarak tutabilmesi durumunda ABD'nin tepki göstermeyeceğini düşünmüş olabilir (Constandinos, 2009, s. 376). Nitekim BM oturumlarında ve medya demeçlerinde cunta temsilcilerinin yaşananları Yunanlılar arası bir iç mesele olarak gösterebilmek için elinden geleni yaptığı görülmektedir.

ABD'nin Atina Büyükelçisinin uyarıldığı net olsa da, Yunanistan'ın Washington Büyükelçisi'nin ABD Dışişleri Bakanlığı'na çağırılıp uyarıldığına dair bir belge mevcut değildir. Bu şekilde doğrudan bir uyarının olmaması, cunta tarafından üstü örtülü bir yeşil ışık ya da en azından çok sert bir tepki verilmeyeceğinin işareti olarak değerlendirilmiş olabilir. Nitekim İstihbarat ve Araştırma Bürosu Direktörlüğünün 10 Eylül 1974'te Kissinger'a gönderdiği ve bir çok satırının halen gizli tutulduğu memorandumda, (OOTH, 2007b, ss. 487-488) ABD'nin gelmekte olan darbeyi iyi göremediği, konuya yeteri kadar üst düzeyde ve kararlı şekilde yaklaşmadığı ve Ioannides'in Makarios'u güç kullanarak devirmesi durumunda ABD'den güçlü bir tepki gelmeyeceğini düşünmüş olabileceği değerlendirilmiştir.

Sonuç

Soğuk Savaş dönemi boyunca süper güçler, hassas güç dengesini koruyabilmek ve nükleer bir savaşla sonuçlanabilecek maceralara sürüklenmemek adına, kendi etki alanlarındaki etnik çatışmaları mümkün olduğunca sınırlamaya çalışmışlardır. Bununla birlikte söz konusu hassas güç dengesi, kendi milli hedeflerini önceleyen Kıbrıslı Rum ve Türkler

¹³ Bugün Tasca'nın savunması halen gizlilik derecelidir. (Kutler, 1990, Dipnot 37)

için, büyük güçlerle pazarlık unsuru olmak dışında fazla bir anlam ifade etmemiştir. Kıbrıs sorunu nedeniyle Atlantik İttifak'ın stratejik öneme sahip güney doğu kanadının zayıflamasından endişe eden ABD ise aslında eleştirilerin aksine Kıbrıs konusunda kısa vadeli ya da belirsiz değil, oldukça istikrarlı bir politika izlemiştir. İncelenen tüm belgelerin ışığında anlaşılmaktadır ki ABD'nin KC'nin kurulmasından 1974'e kadarki asli politikaları; Türkiye ile Yunanistan'ın savaşmasına müsaade etmemek, Kıbrıs'ın Doğu Kampına kaymasına izin vermemek, Sovyetler Birliği'nin soruna dahil olmasına engel olmak, Kıbrıs konusunda askeri güç kullanmamak ve hem Türkiye hem de Yunanistan'ı kaybetmemeye çalışmak olmuştur. ABD, dönem boyunca tüm kararlarını, bu politikaların uygulanabilmesine yönelik almış ve gerektiğinde demokrasi ya da insan haklarına dair sorunları görmezden gelebilmiştir.

ABD'nin Kıbrıs'a dair politikası istikrarlı olmakla birlikte, başarılı olarak değerlendirilemez. ABD'nin bir yandan dünyadaki diğer önemli meselelerle uğraşırken diğer yandan Kıbrıs ile ilgili çok sayıda çatışan hedefi aynı anda sağlamaya çalışması, bunun asli nedenidir. Örneğin Yunanistan ile ilgili iki çatışan çıkar uzlaştırılmaya çalışılmıştır: Bir yanda Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını korumak, üslerden faydalanabilmek ve Yunanistan'ın NATO üyesi kalmasını sağlamak; diğer yanda ise başta Kongre'den gelen olmak üzere, askeri diktatörlüğe karşı çıkılması ve demokrasinin desteklenmesi yönündeki baskıları karşılayabilmek (OOTH, 2007b, ss. 655-656). Ancak Kissinger hem demokrasinin doğduğu yer olarak bilinen bir ülkede faşist bir yönetim uygulayan cuntaya destek vermenin utancını yaşamış hem de Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesine ve 1973'te üslerle ilgili imzalanan antlaşmayı feshetmesine engel olamamıştır. ABD'li büyükelçi Nicholas Burns 1998'de, Başkan Clinton ise 1999'daki Yunanistan ziyaretinde, "*ABD, Soğuk Savaş çıkarlarını, demokrasiyi destekleme çıkarının önüne koydu, halbuki Soğuk Savaş zaten bunun için veriyorduk. Bunu kabul etmeliyiz*" (Associated Press, 1999) diyerek, cuntaya verilen destekten ötürü pratikte özür dilemiştir.

Kissinger'ın aynı anda gerçekleştirmeye çalıştığı diğer iki çatışan çıkar ise Türkiye'nin müdahalesini engellemek ama aynı zamanda onu kaybetmemektir. Kissinger bunda da başarısız olmuş, hem müdahaleyi engelle-

yememiş hem de sonrasındaki silah ambargosu nedeniyle Türkiye'yle ilişkilerini bozmuştur. Bu süreçte stratejik İncirlik Üssü bile ABD'nin kullanımına kapatılmıştır.

Nihayetinde hem Türk hem de Yunan tarafı, 1974'te yaşananlar nedeniyle ABD'ye tepki duymaktadır. Ancak Kıbrıs'ta varılan noktanın, Türkiye'nin yıllardır savunduğu taksime daha yakın olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin halen adada olduğu düşünüldüğünde, ABD'nin krizde Yunanistan yerine Türkiye'yi tercih etmiş olduğu savunulabilir. Nitekim Kissinger hatıratında, *"her ne kadar hükümetine dair çekincelerim varsa da Yunanistan'ın izole edecek politikaları reddettim, çünkü NATO stratejimizin çok önemli bir parçasıydı. Ancak Türkiye daha da çok önemliydi. Türkiye'nin tüm Soğuk Savaş boyunca ittifak için yaptıkları ve jeostratejik önemi, yaptırımlar konusunda olağanüstü isteksiz olmamın nedeniydi."* demiştir. (Kissinger, 2000, ss. 579-580) ABD'nin en yakın müttefiki İngiltere'nin hazırladığı raporda da Batı'nın stratejik çıkarları için Türkiye'nin, Yunanistan'dan daha önemli olduğu ve *"eğer bir ilişki riske atılmak zorunda kalırsa, Türklerle değil Yunanlılarla ilişkilerin kötüleşmesini seçmek gerektiği."* (Mallinson, 2009, s. 117) açıkça yazılmıştır.

Kıbrıs'taki hayati gelişmelerin ABD tarafından şekillendirildiğine yönelik argümanlar gelecekte de muhtemelen savunulmaya devam edilecektir. Ancak, tüm olayların arka planında Amerikan çıkarlarının olduğu yönündeki argümanlar, adadaki gelişmelerin rasyonelden ziyade tepkisel bir refleks ile karşılanmasına neden olmaktadır. Müzakerelerde ortaya konan önerilere ya da çözüm planlarına da aynı nedenle şüphe ile yaklaşılmaktadır. Üstelik bunları makul bulup uzlaşmak isteyenlerin de, ülkelerinin değil Amerikan çıkarlarına hizmet etmekle suçlanmaları söz konusu olmaktadır. Bu da muhalefetin baskısı altındaki hükümetleri ve temsilcilerini ister istemez daha katı ve uzlaşmaz bir tavır içerisine sokmaktadır. Dolayısıyla, özellikle modern Kıbrıs tarihinin dönüm noktalarından olan 1974 Darbesi'nde ABD'nin ne kadar rolü olduğunu açıklığa kavuşturabilmek, Kıbrıs Sorununun çözümüne katkı anlamında da önemlidir.

ABD'nin; İran'da Muhammed Musaddık'a karşı darbeden (BBC, 2013), Küba'da Domuzlar Körfezi Çıkarmasına (BBC, 2011), Yunanistan'daki Albaylar Darbesinden, Şili'de Salvador Allende'nin devrilmesine, (ABC, 2000) Fidel Castro'ya yönelik suikast girişimlerinden (NBC, 2007) Güney Amerika'daki seçim müdahalelerine (Levin, 2016, ss. 1-19) kadar Soğuk

Savaş'ın birçok önemli gelişmesinde örtülü ya da açık rolü olduğu artık arşivlerin de desteğiyle bilinmektedir. Dolayısıyla 1974'te Kıbrıs'ta da benzer bir yöntemi izlemiş olması elbette mantık dışı değildir. Ancak bu çalışma yapılırken incelenen belgelerden; ABD'nin Sovyet ve komünizm yanlısı olduğu gerekçesiyle Makarios'u devirmek istediğine, bu nedenle cunta tarafından yapılan darbeyi desteklediğine ve böylece; üs ve tesisleri güvence altına almayı, Türkiye'yi askeri müdahale yönünde teşvik etmeyi ve adayı NATO etki alanına sokmayı planladığına dair kanıt ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, gelecekte ortaya çıkması muhtemel yeni belge ve bilgilerin, mutlaka dikkatli bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

USA's Role in 1974 Cyprus Military Coup

*

Altuğ Günal

Ege University

Cyprus had been an important island in the Mediterranean for the West, the East and the Non-Aligned. While non-aligned generally tried to protect Makarios as he was one of the important figures of the movement; NATO did its best to prevent Cyprus from shifting to the East Block. The USSR did not want Cyprus to fall into NATO's sphere of influence, and saw the continuation of the disputes on the island as a useful tool for keeping NATO's southeastern flank weak. It preferred a low tensioned crisis between Cypriots which also meant crisis between NATO allies Turkey and Greece. In this context, in February 1964, Khrushchev rejected NATO's proposal for the situating of peacekeeping forces on the island and declared that the USSR would not be indifferent to the island.

On August 16, 1960, after long lasting conflicts and political crises, the Republic of Cyprus emerged as an independent state. On the same day, the United States recognized this new state and launched its diplomatic relations, raising its consulate in Nicosia to the embassy. The priorities of the USA on Cyprus between 1960-1974 were, ensuring the island's stability so that it won't cause a clash between Turkey and Greece, weaken the NATO cooperation in the Eastern Mediterranean, seek alliance with Soviets and create an opportunity for USSR to be involved in the problem. However, Makarios, the president of 1960 Republic of Cyprus, had incorporated his country into the Non-Aligned Movement and developed good relations with the East Camp, and particularly the USSR. In addition to these, he had problems with NATO Allies Greece and Turkey and took support from the communist party of Cyprus. Thanks to this, he began to be called Castro of the Mediterranean. Naturally, the US administrations under Cold War conditions had been discontent with these developments.

In July 1974, the NATO ally Greece under junta rule, organized a coup in Cyprus and overthrew Makarios. While many European countries condemned the coup; USA gave a soft response, refrained from cutting its military aid to Greece, was reluctant to reinstate Makarios and refused to use force to stop the coup or subsequent Turkish intervention. These developments have created arguments, which defended that the United States supported the coup and Turkey's subsequent military intervention, in order to put Cyprus under NATO influence.

This study, within definite neutrality, attempts to reveal how much the US had a role in 1974 Cyprus Coup, which is considered to be among the most critical periods of the modern Cypriot history. In this context, the author examines the US archives that are published in print and online, and secondary sources as well.

In the framework of the sources examined, this study argues that there is not enough proof to assert that the 1974 Coup in Cyprus had taken place with the approval or support of the United States. Throughout the period, Cyprus struggled with its own internal problems and tried to remain independent of the poles. While Turkey and Greece were trying to pursue their traditional theses, USA had continued to implement steadily its primary policies mentioned above. Although the US was uncomfortable with some of Makarios' policies, it didn't see him as anti-Western or dangerous enough. Indeed, the use of force to eliminate a leader that the majority of Greeks supported and found legitimate does not make sense in terms of the stability of the region and the uncertainty of its consequences as well. It should also be noted that in the 1970s, when many important developments took place in the world, Cyprus was not among the top priorities for the US despite its geostrategic importance.

US is now known for its implicit or explicit role in the many important developments of the Cold War such as the coup against Mohammad Mosadegh in Iran, the Bay of Pigs Invasion in Cuba, the Colonel's Coup in Greece, the overthrow of Salvador Allende in Chile, assassination attempts to Fidel Castro and the South American electoral interventions. Consequently, the possibility that US followed a similar method in Cyprus in 1974 is certainly not irrational. However, in the context of the documents examined during this study, there is no explicit proof that, in order

to put the island under NATO influence USA sougthed to overthrow Makarios on the grounds that he was pro-Soviet and communist and he posed threat for bases and facilities on the island. However, new documents and information likely to arise in the future should be followed carefully.

Kaynakça / References

- Asmussen, J. (2008). *Cyprus at war: Diplomacy and conflict during the 1974 crisis*. London: I.B. Tauris.
- Ball, G. (1982). *The past has another pattern: Memoirs*. New York: Norton&Company.
- BMGK Resmi Kayıtları 1779 Sayılı Karar. (1974). Erişim Tarihi 22 Kasım 2018. http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/71407/S_P-V.1779-EN.pdf?sequence=17&isAllowed=y.
- BM'den Kıbrıs'a Amerikan Şahini. (5 Temmuz 2018). *Aydınlık*. Erişim Tarihi 20 Temmuz 2018. <https://www.aydinlik.com.tr/bm-den-kibris-a-amerikan-sahini-turkiye-temmuz-2018>.
- CIA. (2 Ekim 1964). Probability of attacks against Us troops sent to Cyprus. Erişim Tarihi 3 Eylül 2018. <http://www.faq.s.org/cia/docs/81-0000567713/probability-of-attacks-against-us-troops-sent-to-cyprus.html#ixzz5uwnn6s7e>.
- CIA Admits Involvement in Chile. (20 Eylül 2000). *ABC*. Erişim Tarihi 9 Nisan 2018. <https://abcnews.go.com/International/story?id=82588&page=1>.
- CIA Acknowledges Castro Plot Went to Top. (26 Haziran 2007). *NBC*. Erişim Tarihi 9 Nisan 2018. <http://www.nbcnews.com/id/1944-4072/ns/politics/t/cia-acknowledges-castro-plot-went-top/#.WBq8i4XfjvY>.
- CIA. (19 Mart 2013). Chronology of the 40 Committee. Erişim Tarihi 20 Kasım 2018. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/LOC-HAK-301-1-9-6.pdf>.
- CIA'in 1953'teki İran darbesinde rol oynadığı belgelendi. (20 Ağustos 2013). *BBC*. Erişim Tarihi 9 Nisan 2018. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130820_iran_cia.

- Clinton Leaves Greece After Apology for Past Policies Statement Meant As Reconciliation After Friday's Riots. (21 Kasım 1999). *Associated Press*. Erişim Tarihi 11 Aralık 2018. <https://www.deseret-news.com/article/729125/Clinton-leaves-Greece-after-apology-for-past-policies.html>.
- Cypriots Believe CIA Tried to Kill Makarios, Not Pay Him. (24 Şubat 1977). *The Washington Post*. Erişim Tarihi 3 Eylül 2018. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1977/02/24/cypriots-believe-cia-tried-to-kill-makarios-not-pay-him/3749e896-2dcf-4037-8a24-4e7b4e525819/?noredirect=on&utm_term=.01e23-a5fe7c2
- Contandinos, A. (2009). *America, Britain and Cyprus Crisis of 1974: Calculated conspiracy or foreign policy failure*. Authorhouse.
- Constandinos, A. (2011). US-British policy on Cyprus, 1964-1974. *The Cyprus Review*, 23(1), 17-48.
- Department of State. (24 Şubat 1972). *VI: I: Initial Letter of Inquiry to State Department, Committee on Foreign Affairs, House of II. Response of State Department to Initial Lettter*. Washington, Erişim Tarihi 10 Aralık 2018. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.a00000-82529;view=1up;seq=8>.
- Department of State. (18 Temmuz 1974). *President Nixon/ Secretary Kissinger, Telecon*. Erişim Tarihi 20 Kasım 2018. <http://foia.state.gov/documents/Kissinger/0000C9F8.pdf>.
- Domuzlar Körfezi çıkarması: Mükemmel fiyasko. (15 Nisan 2011). *BBC*. Erişim Tarihi 9 Nisan 2018. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110414_bay_of_pigs.
- Greece Withdrawing Units From NATO to Aid Cyprus. (18 Ağustos 1964a). *New York Times*. Erişim Tarihi 15 Ağustos 2018. <https://www.nytimes.com/1964/08/18/archives/greece-withdrawing-units-from-nato-to-aid-cyprus.html>.
- Güney, A. (2004). The USA's Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?. *Security Dialogue*, 35(1), 27-42.
- Hakki, M.M. (2007). *The Cyprus issue: A documentary history: 1878-2007*. New York: I. B. Tauris.

- Hare, R. A. & Mak, D. (22 Temmuz 1987). The association for diplomatic studies and training foreign affairs oral history project. Erişim Tarihi 10 Şubat 2018. <https://cdn.loc.gov/service/mss/mfdip/2004/2004har03/2004har03.pdf>.
- Hitchens, C. (2002). *The trial of Henry Kissinger*. London: Verso.
- John F. Kennedy Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi. <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKWHP/1962/Month%2006/Day%2005/JFKWHP-1962-06-05-B>.
- Kıbrıs Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. Erişim Tarihi 8 Ocak 2018. <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/All/DAFAC26FB139D6CEC2257F9C0042B2F0?OpenDocument>.
- Kissinger, H. (2000). *Years of renewal* (1. bs.). New York: Touchestone.
- Kutler, S. I. (1990). *The wars of watergate: The last crisis of Richard Nixon*. New York: A Knopf Book.
- Levin, D. H. (2016). Partisan electoral interventions by the great powers: Introducing the PEIG dataset. *Conflict Management and Peace Science*, 1-19. <https://www.halifaxexaminer.ca/wp-content/uploads/2018/07/Levin-study.pdf>
- Lindsay, J.K. (2011). *The Cyprus problem: What everyone needs to know*. Oxford: Oxford University Press.
- Makarios: Cypriot Nationalism Incarnate. (4 Ağustos 1977). *Washington Post*. Erişim Tarihi 11 Mart 2017. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1977/08/04/makarios-cypriot-nationalism-incarnate/24ef5cf9-3d6a-40b8-ae59-28206e5ec588/?utm_term=.6b3c65ce8d26.
- Mallinson, W. (2009). Cyprus, Britain, the USA, Turkey and Greece in 1977: Critical Submission or Submissive Criticism?. *Journal of Contemporary History*, 44(4), 737-752.
- Mallinson, W. (2011). *Britain and Cyprus: Key themes and documents since world war II*. New York: I.B. Tauris.
- Mayes, S. (2000). *Makarios: A biography*. London: Mac Millan Press.
- Mirbargheri, F. (1998). *Cyprus and international peacemaking*. London: Hurst.
- O'Malley, B. ve Craig, I. (1999). *The Cyprus conspiracy: America, Espionage and the Turkish invasion*. New York: I.B. Tauris & Co Ltd.

- Office of the Historian. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Cyprus. Erişim Tarihi 7 Temmuz 2018. <https://history.state.gov/countries/cyprus>.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 261: Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 272: Response to National Security Study Memorandum* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 330: National Intelligence Estimate Source* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 367: Information Memorandum From the Assistant Secretary of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 369: Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 376: Minutes of the Senior Review Group Meeting* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 378: Action Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to Secretary of State Rogers* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.

- Office of the Historian. (2007a). *Document 398: Minutes of the Washington Special Actions Group Meeting* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 407: Information Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to Secretary of State Rogers* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 408: Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 411: Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 416: Record of Department of State Roundtable Discussion* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 417: Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007a). *Document 418: Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 14: Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.

- Office of the Historian. (2007b). *Document 15: Interagency Intelligence Memorandum* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 72: Intelligence Note Prepared in the Bureau of Intelligence and Research* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 80: Minutes of Meeting of the Washington Special Actions Group* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 82: Telegram From the Department of State to the Embassy in Greece* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 85: Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 86: Minutes of Meeting of the Washington Special Actions Group* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 89: "Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 94: Minutes of Meeting of the Washington Special Actions Group* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 95: Memorandum of Conversation Washington* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.

- Office of the Historian. (2007b). *Document 97: Telegram From the Department of State to Certain Posts* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 100: Transcript of Telephone Conversation Between Secretary of State Kissinger and Secretary of Defense Schlesinger* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 103: Transcript of Telephone Conversation Between President, Nixon and Secretary of State Kissinger* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 119: Memorandum of Conversation* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 120: Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 148: Memorandum From the Director of the Bureau of Intelligence and Research (Hyland) to Secretary of State Kissinger* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2007b). *Document 257: Draft Memorandum for the President* (Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XXX, Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976). Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2018). *Document 174: Letter from Prime Minister Karamanlis to President Eisenhower* (Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Vol.X, Part 1: Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus). Washington: Government Printing Office.

- Office of the Historian. (2018). *Document 257: "Draft Memorandum for the President (Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Vol.X, Part 1: Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus)*. Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2018). *Document 310: Letter From the British Ambassador (Caccia) to Acting Secretary of State Herter (Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Vol.X, Part 1: Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus)*. Washington: Government Printing Office.
- Office of the Historian. (2018). *Document 347: Statement of US Policy Toward Cyprus (Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Vol.X, Part 1: Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus)*. Washington: Government Printing Office.
- Packard, M. (2008). *Getting it wrong: Fragments from a Cyprus Diary 1964*. Authorhouse.
- President John F. Kennedy meeting Archbishop Makarios, the President of Cyprus. (2 Temmuz 2013). Erişim Tarihi 21 Nisan 2018. https://www.youtube.com/watch?v=HsQ_hA9IPiY.
- Presidential Elections 1959-2013. (2018). Erişim Tarihi 20 Mart 2018. <http://www.elections2018.gov.cy/downloads/presidential-elections-1959-2013-en.pdf>.
- Roberts, S. (26 Aralık 1976). One Year Later, the Murder of the C.I.A.'s Chief Officer in Athens Remains a Mystery Without Solid Clues. *New York Times*. Erişim Tarihi 2 Ocak 2019. <https://www.nytimes.com/1976/12/26/archives/one-year-later-the-murder-of-the-cias-chief-officer-in-athens.html>.
- Stern, L. (1975). Bitter lessons: How we failed in Cyprus. *Foreign Policy*, 19, 34-78.
- Tamçelik, S. (1998). Kıbrıs Komünist Parti'nin (AKEL) İlhak Kararı ve SSCB'nin Kıbrıs Politikası. *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Gazimağusa, Doğu Akdeniz Üniversitesi*: 1-16.
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin stratejik önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1510-1539.
- Text of Parallel Letters by Khrushchev on Cyprus. (8 Şubat 1964b). *New York Times*. Erişim Tarihi 4 Ekim 2018. http://www.nytimes.com/1964/02/08/text-of-parallel-letters-by-khrushchev-on-cyprus.html?_r=0.

- The National Archives. Erişim Tarihi 6 Aralık 2018. <https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=64807&dt=2474&dl=1345>.
- The Secret Committee Called '40'. (19 Ocak 1975). *New York Times*. Erişim Tarihi 20 Kasım 2018. <https://www.nytimes.com/1975/01/19/archives/the-secret-committee-called-40-at-least-in-theory-it-controls-the.html>.
- Uzer, U. (2010). *Identity and Turkish foreign policy*. London: I. B. Tauris.
- Vanezis, P. N., (1979). *Makarios: Life and leadership*. London: Abelard-Schuman.
- Weiner, T. (2007). *Legacy of Ashes: History of CIA*. London: Doubleday.
- Yakinthou. (2009). *Political settlements in divided societies: Consociationalism and Cyprus*. New York: Palgrave.
- Wenzke, C. ve Lindley, D. (2011). Dismantling the Cyprus Conspiracy: The United States Role in the Cypriot Crises of 1963, 1967, 1974. *University of Notre Dame Working Paper in Progress*.
- Wikileaks. (5 Eylül 1974). Tito Takes Pessimistic View Of Cyprus, Middle East Situation; Blames Cia and Nato For Makarios Overthrow. Erişim Tarihi 25 Kasım 2015. https://wikileaks.org/plusd/cables/1974BELGRA04533_b.html.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güenal, A. (2019). ABD'nin 1974 Kıbrıs askeri darbesindeki rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2168-2207. DOI: 10.26466/opus.521229

Karikatür ve İfade Özgürlüğü

DOI: 10.26466/opus.515034

*

Zeynep Burcu Şahin*

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Y. O., İstanbul/Türkiye
E-Posta: zbsahin@gelisim.edu.tr ORCID: [0000-0003-1870-3073](https://orcid.org/0000-0003-1870-3073)

Öz

Karikatür, değindiği konuları kısa ve öz biçimde ele alan; genellikle güldürmek, düşündürmek ve aynı zamanda iğnelemek için abartan ve bazen de gerçeği çarpıtan bir çizgi resim türüdür. Gazetecilerin elindeki masum görünüşlü bu silah, sadeliği ve kolay anlaşılır haliyle aynı zamanda en etkin olanıdır. Gazeteci, karikatürle mizahı kullanarak hiçbir ispat yükümlülüğü taşımadan, geniş kitleleri kendi düşüncesinde ikna edebilir; bunun için ayrıntılı açıklamalara girmesi ya da düşüncelerini ispat etmesi gerekli değildir. Karikatür, zaten “abartı”dan oluşmaktadır ve doğruluk iddiası taşımaz. Bununla birlikte, ilk bakışta iddiasız görünümüne karşılık karikatür, tarih boyunca halk üzerindeki etkisinin farkında olan siyasi iktidarların korktukları ve engellemeye çalıştıkları bir araç olmuştur. Siyasi bir hiciv biçimi olarak karikatür, yasal metinlere basının ve basın özgürlüğünün bir parçası olarak dâhil edilmeden çok önce sınırlamalar ve sansür açısından basının kaderini paylaşmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında, karikatürün anavatanı olan İtalya yerine, 17. yy.in başlarında diğer Avrupa ülkelerine görece demokratik bir rejim kuran İngiltere’de benimsenip gelişmesi tesadüfi değildir. Karikatür günümüzde de siyasi ve ekonomik iktidarlar için bir tehdit oluşturmakta; iktidarlar ve karikatüristler arasında bu doğrultuda hukuki anlaşmazlıklar doğmaktadır. Bu noktada, karikatürün de basın özgürlüğü kapsamında ele alındığı ve basın özgürlüğü ile aynı hak, sorumluluk ve sınırlamalara tabi tutulduğu unutulmamalıdır. Ülkemizde mizah dergilerine ve karikatüristlere yönelik davalar sadece hakaret davalarından oluşmamakta; dini değerleri aşışılama, müstehcenlik ve 301. madde gibi TCK kapsamında suç olarak düzenlenen diğer unsurlar da mizah dergilerinin yasal yaptırımlar ya da tehdit ve baskıyla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu çalışmanın konusunu karikatürün ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, karikatürün ifade özgürlüğü bağlamında meşru sınırlarının belirlenmesine yardımcı olmaktır. Çalışmada esas olarak literatür taraması kullanılmış olup rastgele örneklem yöntemiyle çeşitli davalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Karikatür, İfade Özgürlüğü, Sansür, Yayın Yasakları

Caricature and The Freedom of Speech

*

Abstract

Caricature deals with the subjects it deals with in a short and concise way; it is a kind of cartoon picture that usually exaggerates and sometimes distorts the truth to laugh, think and at the same time pinch. This innocent gun in the hands of journalists is the most effective at the same time as it is simplicity and easy to understand. The journalist can persuade large masses in their own minds before carrying out any proof of obligation using comic strips. It is not necessary to elaborate on this or to prove their opinions. Cartoons are already composed of "exaggeration" and do not bear the righteousness. for all that the caricature has become a means by which political powers who are aware of the influence over the people throughout history have been frightened and trying to prevent. As a form of political satire, the caricature began to share the fate of the press in terms of restrictions and censorship long before it was included in legal texts as part of the press and freedom of the press. From this point of view, it is no coincidence that the caricature adopted and developed in England, which established a democratic regime relative to other European countries at the beginning of the 17th century, rather than the homeland of Italy. Caricature poses a threat to political and economic power, legal disputes arise between the ruling and cartoonists in this direction. At this point, it should not be forgotten that the cartoons are also subjected to the same rights, responsibilities and limitations as the freedom of the press, which is covered by press freedom. The lawsuits against humor magazines and caricaturists in our country do not consist solely of insults humiliating religious values, obscenity and Other elements, such as Article 301, which are organized as criminal offenses under the Turkish Penal Code, may also cause humorous journals to face legal sanctions or threats and oppression. The subject of this study is the evaluation of caricature within the framework of freedom of expression. The aim of the study is to help to determine the legitimate limits of caricature in terms of freedom of expression. The literature review was mainly used in the study and various cases were investigated by random sampling method.

Keywords: *Humor, Caricature, Freedom of Expression, Censorship, Broadcasting Prohibitions*

Giriş

Mizahın ve gülmenin bir tehdit olarak kabul edilmesi yeni bir kavram değildir. Tarih boyunca farklı teorilerle açıklanmaya çalışılan gülme, çoğunlukla bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Nitekim özüne indiğimizde, karşı tarafa fiziksel ve psikolojik bir meydan okuma içeren gülmenin, çok da masum bir eylem olmadığı görülecektir. “Tek söz söylemeden, bir kahkaha en büyük zorbalarn tehditlerinde gedik açabilir ya da en can sıkıcı kimseleri yola getirebilir. Birçoğumuz, çok erken yaşlarda, yerinde bir kahkahayla ne büyük bir güç ortaya çıkarabileceğimizi öğreniriz (Sanders, 2001, s.33).”

Deniz Gezmiş’in duruşma esnasında gülmesi ve hâkimin “Neden gülüyorsun?” sorusuna verdiği “Duvarda adalet yazıyor, ona gülüyorum” cevabı, belki de yukarıda açıkladığımız meydan okumaya verilebilecek en iyi örneklerden birisidir. Bu gülüş, sonu idamla bitecek bir yargılama sürecinin ağırlığını bir an için ortadan kaldırmış; kısa bir süre için de olsa sanık sandalyesinde oturanlara üstünlük ve dokunulmazlık sağlamıştır. Nitekim gülmenin tek başına varlığı bile, içgüdüsel olarak bir uyumsuzluğun varlığına işaret eder. Eğer kahkaha varsa bir nedeni olmalıdır. Ve meydan okuyan bir kahkaha için geliştirilmiş bir savunma henüz yoktur; yine mizahın kendisi dışında...

Gezmiş’in kahkahası iki noktada önem kazanmaktadır; kahkahayla ortamın ağırlığını dağıtmış; espri ile ise mantığı kesintiye uğratmıştır. Kanımızca en ilginç tarafı ise bunu büyük ihtimalle, tarihe geçeceğini bilmeksizin ve herhangi bir amaç gütmeksizin içgüdüsel olarak yapmış olmasıdır. “Espri yapmak gerçekliği kendi adımıza keşfetme olanağı verir bize: Espri bekentileri alt üst eder. Kendi gerçekliklerini yaratırlar. Mantığı kesintiye uğratırlar (Sanders, 2001, s.51).”

Temelini hangi kurama dayandırırızsa dayandıralım mizahın –özellikle kendileri hedef alındığında- iktidarlar için tehlike arz ettiği açıktır. Bununla birlikte gülme, fiziksel anlamda bir rahatlık verir. Nitekim korkulan nesne ya da kişinin korkulacak özellikleri törpülenmiş ve gülünleştirilmiştir. Özellikle kaostan beslenen ve otoriteye dayanan iktidar ve baskı grupları için ise bu rahatlama başlı başına bir tehdittir.

Benzer bir örnek de Charlie Chaplin’in “Büyük Diktatör” oyununda karşımıza çıkmaktadır. Sanders, Kahkahanın Zaferi adlı eserinde Charlie

Chaplin'in Nazi tehdidinin had safhada sürdüğü 1940'larda Avrupa'nun bu tehdidini nasıl tepetaklak ettiğini anlatır;

“Soytarı, burlesk, mimci, akrobatik dansçı Chaplin, Avrupa'nın Tehdidi'ni tepetaklak etmişti. Nasıl da tedirgin edici: Seyirciler gülsünler mi, gülmeyenler mi bilmiyorlardı.

... Gülmenin gerçekten gücü varsa, en güçlü kötülüğü bile yadsıma gücü olmalıdır. Dolayısıyla, Adolf Hitler maskesine bürünüp nihai diktatörün bir sürü aşırı jestle –bir kahkahayla- kolayca yok edilebileceğini göstererek bu gücü sınıyordu (Sanders, 2001, s.302).”

Günümüzde mizahın muhalefet gücünün en keskin ve net görüldüğü alan olarak karşımıza karikatürler çıkmaktadır. Ana akım medya organlarına oranla görece bağımsız yapıları ile karikatür dergileri ve karikatüristler mizahın gücünü kullanarak her türlü ekonomik, siyasi ya da toplumsal olayı eleştirebilmekte; bunun yanında çoğu zaman durumun vahametini tebessümle azaltmaktadırlar.

Doğal olarak karikatür, doğuşundan itibaren, mizahla nasıl mücadele edeceğini bilemeyen mevcut iktidar erklerinin hedefi haline gelmiştir. Karikatür, bir anlamda güçlü olan ve korkulanan güçsüzleştirilmesi; çeşitli özellikleri abartılarak gülünç hale getirilmesidir. Bu yönüyle de iktidarlar üzerinde kullanılması kaçınılmaz görünmektedir.

Mizah

Türkçe karşılığı “gülmece” olan mizah sözcüğü dilimize Arapçadan geçmiş olup aslı “müzah”tır. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde gülmece, “eğlendirme, güldürme ve bir kimsenin davranışlarına incitmeden takılma amacını güden ince alay, mizah, humor” olarak tanımlanmıştır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=-TDK.GTS.5730897dcc16c0.90659314, Erişim Tarihi: 09.05.2016). Mizahın kökeninde eğlence ve hoşgörü yer alır (Öngören, 1983, s.11). Bu saptama da mizahın içinde hoşgörüyü gerektirecek bir durumun varlığına işaret etmektedir. “Mizah, topluluk durumundaki insanların yaşantıya koydukları sosyal, politik, ekonomik ve cinsiyet baskılarına dokunmakla

onları ırgalamakla hoşgörüyü harekete geçirir (Öngören, 1983, s.11).” Bu eylemde çoğu zaman, kötü ve görece güçlü olanı güçsüz ve gülünç bir hale getirerek sıradanlaştırma; toplumun diğer öğeleriyle eş konuma indirgeme gözlemlenmektedir. Bir bakıma otoriteye yapılan saldırı söz konusudur. Diğer yandan mizah, özellikle toplumun sıkıntılı dönemlerinde geçici de olsa bir rahatlama, sorunlardan uzaklaşma sağlar. Ancak bu özelliğiyle iktidarların işine oldukça yarayabilecek mizah, bizzat iktidarların mizahın konusu haline getirilmesi ve eleştiri yönünün ağırlık kazanmasıyla iktidarların hedefi haline gelmiş; ortaçağdan bu yana baskı altında tutulmaya çalışılmıştır. Nitekim mizah belirli ve var olan kişileri hedef aldıktan sonra, buna uygun bir hoşgörü anlayışının geliştirilmesi gerekli olmuştur (Öngören, 1983, s.15). Bu hoşgörü de günümüzde kaynağını demokrasi geleneğinden ve yasalardan almaktadır.

“Toplumsal gerçekliğe gülünç, sıra dışı, eğlenceli, satirik bir dille yaklaşımın adı olan mizahın karakteri eleştirel olmasıdır. Batı kültüründe ‘humour’ olarak geçen mizah, toplumsal işlevi ile değerlendirilmekte, güldürürken sorgulamayı hatta yıkıcılığı içermektedir (Avcı, 2003).” İçerik olarak farklılaşsa da her dönemde mizaha yüklenen bu toplumsal işlev, bir bakıma kökeninde yer alan eğlence ve hoşgörüyü de açıklamaktadır. Nitekim günümüzde mizaha yüklenen iki farklı işlev vardır; muhafazakâr olan yaklaşım toplumsal sorunların mizahla aşılabileceğine inanır, tam tersi yaklaşım ise mizahın eleştirel bir gücü olduğunu ve iktidarı sorgulaması gerektiğini öne sürer (Avcı, 2003). Her iki yaklaşım da içerik olarak farklılık arz etse de mizahın toplumda ters giden durumlarda bir işlevi olduğunu savunmaktadır.

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başladığı andan itibaren var olan mizah, toplumsal yaşamın gerek ve ihtiyaçlarına göre zaman içinde türlere ayrılmaktadır. Bu türler sabit kabul edilmez. Tarihsel süreç içinde gelişen ve değişen toplumsal yaşam biçimleri farklı mizah türlerini de beraberinde getirmektedir. Nitekim sözlü dönemde hiçbir etkinliğe sahip olmayan karikatürün bir mizah türü olarak basınla birlikte doğması da bu durumun bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatür, basının dördüncü güç olarak iktidarı denetleme, halkı aydınlatma ve muhalefet gibi görevlerini -mizahın kökeninde yer alan eğlence ve hoşgörü kavramlarından aldığı destekle- oldukça etkili ve sert bir dille gerçekleştirme hakkını kendinde görmüştür.

Kavramsal tanım olarak güldürü ögesi üzerinde durulsa da mizah genel kabul görmüş bir toplumsal eleştiri yöntemi olarak da görülmektedir. Mizah, "ciddi olanın, gücüne erişilmez olan iktidar sahiplerinin, onlara dayanak olan dar görüşlülüğün, bağnazca davranışların günlünleştirilmesi, reel hayatın karşısında tek tek kaldıkları sürece boyun eğen sıradan insanların, topluca yüreklenme, nefes alma, bir çözüm arama çabası olmuştur (Oskay, 2000, s.25)." İnce bir zekâ ve güçlü bir gözlem yeteneği gerektiren mizah, bu nitelikleriyle sahibini korur ve güldürü unsurunun da desteğiyle baskı altında tutulması, kontrol edilmesi güç bir hal alır.

"Komik, trajik gibi bir estetik kategoridir. İki de yaşanan gerçeklikle düşlenen (ideal) arasındaki çelişkiler ve çatışmalardan doğar (Çeviker, 1986, s.55)." Bu noktadan bakıldığında mizahın temelinde eleştirinin yer alması kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim mizah da olması gerekenle olan arasındaki farkı göstermekte; bunun için çoğunlukla abartıdan faydalanmaktadır.

"Mizahın kökenlerine indiğimiz zaman, şunu görürüz ki; mizah daima hâkim sınıflara karşı gösterilen bir tepkinin ifadesidir. Bu tepki toplumun alt tabakalarından, iktidarda kim varsa ona doğru yönelen son derece sivil bir eylemdir (Arık, 1998, s.43)." Mizah ustaları için iktidarda kimin olduğu da anlamsızdır; mizah eleştirmek, başkaldırmak için vardır ve söz konusu iktidarlarsa eleştirilecek bir şeyler her zaman mevcuttur.

Her ne kadar evrensel bir boyutu da olsa, mizah, içinde üretildiği toplumun kültürü ile şekillenmektedir. Toplumun üyeleri tarafından kültürel kodları çerçevesinde anlamlandırılır. Bu bağlamda Türk mizahı, tarihten gelen özellikleriyle Batı'dan farklılık arz eder. Bununla birlikte toplumlar arasında farklılaşan mizah anlayışı mizah ve hakaret arasındaki sınırın belirlenmesi üzerine çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Mizahı ve gülmeyi açıklamaya çalışan çeşitli kuramlar mevcuttur. Bununla birlikte gülmenin tek bir kuramla açıklanması mümkün gözükmemektedir. Gülmeyi açıklayan kuramlardan her biri, bir anlamda gülmenin çeşitlerini anlatmaktadır. Söz konusu kuramlar şunlardır;

- Üstünlük Kuramı: Kökeni Platon ve Aristo'ya kadar götürülebilen en eski ve en yaygın gülme kuramı gülmenin bir insanın diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının dışa vurumu olduğudur (Morreal, 1997, s.8). Thomas Hobbes tarafından geliştirilmiştir. Bu

kurama göre karşımızdakine bizde olmadığını varsaydığımız kusurları için güleriz. Ludovici'ye göre gülme herhangi bir duruma, düşmana ondan daha güçlü ve daha iyi uyum sağladığımızı anlatma yolumuzdur (Morreal, 1997, s.8). Bir nevi meydan okuma içerir ve karşı tarafa olan üstünlüğümüzü belirttiğimiz bir eylemdir.

- Rahatlama Kuramı: Rahatlama kuramına göre mizah, bastırılmış duyguların dışa vurumudur. Özellikle baskıcı rejimlerde halkın bastırılmış duygularını dışa vurmasını sağlayarak bir nevi dengeleyici toplumsal işlev gösterir. Halk mizahın inceliği ve koruması altına alınmış eleştirilere ve abartıdan faydalanılarak hazırlanmış gülünçlüklere gülerak rahatlar ve kendini eşitlenmiş hissederek.
- Uyumsuzluk Kuramı: Uyumsuzluk kuramına göre gülme, umulmadık, mantıksız ya da uygunsuz bir şeye karşı gösterilen zihinsel tepkidir (Morreal, 1997, s.24). Buna göre beklenmedik son içeren her şey bizi güldürebilir.

Mizah kuramları açısından baktığımızda karikatürün daha ziyade Rahatlama Kuramına denk geldiği görülmektedir.

Politik Mizah ve Karikatür

İtalyanca kökenli bir kelime olan karikatür, Cari-care (saldırı)dan türemiştir. Doğduğu günden bu yana aynı zamanda belirgin bir sanatsal yetenek gerektirmekle beraber, "öncelikle toplumsal aksaklıkları konu edinen ve tümüyle topluma dayalı, topluma dönük, toplumla birlikte var olan bir sanat niteliği" taşımaktadır (Balcıoğlu, 1987, s.7-8). Karikatür, ele aldığı konuları kısa ve öz biçimde ele alan; genellikle güldürmek, düşündürmek ve aynı zamanda iğnelemek için abartan ve bazen de gerçeği çarpıtan bir çizgi resim türüdür. Bir başka deyişle karikatür, mizahın çizgi yoluyla verilmesinden ibarettir (Arık, 1998, s.48). Şemsettin Sami, karikatürü şöyle tanımlamaktadır;

"Eğlence ve güldürmek için yapılan tuhaf resim, karikatür. Fena ve kaba resim. mec. Kıyafet ve tavır gülünç adam (Kamus-ı Turki'den akt. Çeviker, 1986, s.55)." Tarihsel bağlamda incelendiğinde de karikatürün ilk olarak abartma ve gülünç gösterme işlevinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Günümüz ünlü mizahçıların ve karikatüristlerinin karikatür üzerine tanımlamalarına baktığımızda ise ilk göze çarpan nokta karikatürün “sanatsal bir ifade biçimi” olarak değer kazanmış olmasıdır. Turhan Selçuk, karikatürü “çizgiyle mizah yapma sanatı” olarak tanımlamıştır (http://www.akdagsaydut.com.tr/as_yazilar_orta.php?subaction=showfull&id=1186940446&archive=&start_from=&ucat=10&. Erişim Tarihi: 02.03.2018). Karikatürün daha çok sanatsal yönüne vurgu yapan Selçuk’a karşın Abidin Dino ise “Karikatürün içtimai silah olarak yazıdan, şiirden ve resimden daha kuvvetli olduğu bir gerçektir. Büyük halk kitlelerine hitap etmek isteyenler için karikatürün en kısa yol olduğu bilinmektedir (Özocak, 2011, s.264).” diyerek karikatürü düşünceyi ifade etmede etkin bir araç olarak gördüğünü göstermektedir.

“Karikatür, sanatın “anlama, anlamlandırma ve anlatma” çabalarının en yalın ve en sert biçimde görüldüğü alanıdır. Bir fikri eğmeden bükmeden anlatan karikatür, bireylerin düşünce dünyalarında sarsıntılara sebep olur. Bu tahribattan sonra birey kendini ve toplumunu sorgular (http://www.umut.org.tr/Upload/Document/document_ca5f01b9796a40-f782b43262be5fd0a9.pdf, Erişim Tarihi: 19.02.2015).” İlhan Selçuk’a göre karikatür, mizahın soyutlanıp çizginin geometrisine varmış halidir (Kar, 1999, s.20). Orhan Koloğlu ise “bir kişi, tip ya da eylemin çizgiyle çarpıtılmış, abartılmış sunuluşu” (Koloğlu, 2005, s.21) olarak tanımlar karikatürü.

Bununla birlikte karikatürü ve mizahı salt bir muhalefet aracı olarak görmek de kanımızca eksik ve yanlış bir bakış açısı doğuracaktır. Nitekim karikatür de mizah da aynı zamanda sanatsal boyutuyla karşımıza çıkmakta ve özünde gülümsetme güldürme hedefi taşımaktadır. Bir başka deyişle karikatür kusurları abartıp büyülterek gülümsetmeyi hedefler. Eleştiri vasfını iktidarların ciddi yüzüne karşı çok da adil olmayan bir silahla- okuyucuyu gülümseterek- yerine getirir. Bu da ciddi bir hava taşıyan siyasete ve politikacılara yönelik en büyük tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Karikatür ya olağan bir görüntü içinde olmadık sınıfları bir araya getirmek ya da günlük hayatta olmayan bir görüntü tablosu içinde olağan bir durumu sergileyerek, mizahı sağlama tekniğinden kurtulabilmiş demek değildir. Zaten bu kök ilişkiden uzaklaşması da beklenemez (Öngören, 1983, s.47).” Bir diğer deyişle karikatür, mizah öğesini olağan ile

olağandışının bir arada sunulması ile sağlamakta; bunun için de abartıdan faydalanmaktadır. Bu noktada, karikatürün özünün abartıdan ve çelişkilerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Nietzsche'ye göre, kabalık, çarpıtma ve karikatür yoluyla karakteri abartma, enerjik bir ruhsal yaşamın ve estetik bir yaşamın özünü oluşturmaktadır (Nietzsche'den aktaran Sanders, 2001, s.281). Nitekim her ne kadar diğer mizah çeşitlerine göre yeni olmasından dolayı köklü geleneklere sahip olmasa da karikatürde genel itibariyle iki mizah ögesi gözlemlenmektedir; insanın yüz ya da gövde orantılarını olağandışı büyütmek ve küçültmekle alışılmadık görüntüler elde etme ve/veya insan başı ile bir kuş ya da at gövdesini birleştirerek olmadık iki sınıfı bir araya getiren önermeler gibi, mizahı sağlamak eğilimi (Öngören, 1983, s.46).

Karikatürün günümüzdeki anlamıyla ortaya çıkması, basın günümüzdeki etkinliğini kazanması ile mümkün olmuştur. Bir başka deyişle mizah, kâğıda geçirilirken dönemin şartlarına, beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelik yeni bir araç edinmiştir. Sanders, bu durumu dönemin şartlarıyla da bağlantılı bir biçimde şöyle açıklamaktadır;

“Bir gerçekten, on dokuzuncu yüzyılda toplumsal düzenin birçokları için bir hapisane haline geldiği, bu hapisaneden tek kaçış yolunun abartma, aşırılık ve genel olarak karikatür yoluyla olumlama olduğu gerçeğinden kaçmak olanaksızdır. Hilkaat garibesi görünümündeki her şey, insanı özgürleştirebiliyordu da. Bu yüzden on dokuzuncu yüzyıl, Frankenstein'in yarattığı, Kurt Adam ve Kont Dracula gibi hilkaat garibelerinin belirişine tanık olmuştur (Sanders, 2001, s.282).”

Karikatür, toplumsal bir işlevle pek çok konuda eleştirel fikirlerin yayılmasına yardımcı olmakta; insanların sözle dile getiremedikleri noktaları, çizgilerle yorumlamalarına imkân vermektedir (Çakır ve Öztekin, s. 2014).

“Muhalefet işleyişinde mizah yapmaya ihtiyacı olan toplum, 'kötü' olarak adlandırdığı iktidara gülme yoluyla direnir. Otoriteyi gülme ve alayla tehdit eder. Hegemonyanın varlığını sürdürmesinin tek yolu toplumda rızanın üretimidir. Oysa mizah,

bu gizli senaryoyu geçersiz kılmakta ve egemenlerin ciddiyet halesini parçalamaktadır (Arık, 1998, s.121)."

Bu anlamda politik mizahı rahatlama kuramı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Halk kendinden üstün konumda olan iktidar erklerini zayıf ve gülünç hallerde görmekten memnuniyet duyar. Bu onda rahatlama ve eşitlik hissi uyandırır. Bir anlamda haksızlığa uğramış hissetmenin ya da daha aşağı durumda olmanın intikamını alır. Diğer yandan, politik mizah ve karikatür kitlelerin öfkelerini boşaltmasının ve rahatlama bir yolu olarak görülür ve bu nitelikleri itibariyle bir ölçüye kadar iktidarlar tarafından hoşgörülür. Mizahı kullanan kişi iktidarları sıradan insanlar seviyesine indirerek gerçek hayattaki dengesizliği giderir ve toplumsal bir işlev gösterir. İktidarların dokunulmazlığı ve ciddiyeti mizahın arkasına sığınmış eleştirilerle kırılmaya çalışılır ve büyük ölçüde başarıya ulaşılır.

Batı'da Karikatürün Tarihsel Gelişimi

"İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim" olarak tanımlayabileceğimiz karikatür; bu genel tanımla itibariyle insanlık tarihi kadar eski kabul edilse de gerçek anlamını Rönesans döneminde bulmuştur (Arık, 1998, s.4). Aralarında Leonardo da Vinci, Monet ve Daumier'in de bulunduğu birçok Rönesans ressamın karikatür çalışmaları mevcuttur. Ancak dönemin karikatürleri siyasi veya toplumsal hiciv amacı dışında dikkat çeken olumsuz özelliklerin abartıldığı portre çizimlerinden oluşmaktadır.

Genel kabul görmüş ilk karikatürist, Annibale Carraci'dir. (1560-1609) Bu görüşün dayandığı temel nokta ise Da Vinci'nin tanınmamış, halk içinden genç kız ya da yaşlı adam tiplerinin yanında Carraci'nin halk arasından tanınan bilinen kişilere ilişkin çizimleridir (<http://www.encyclopedia.com/doc/1O128-caricature.html>, Erişim Tarihi: 20.02.2015).

"Karikatür, Carraci kardeşlerin atölyesinde bir oyun biçiminde çıkmıştır. Portre deformasyonuna dayanan bu çizimlerde, kurbanın yüzleri hayvanlara yahut cansız nesnelere benzetilmektedir (Arık, 1998, s.4)."

Lenn Redman, “Karikatür Nasıl Çizilir” adlı eserinde karikatürün özünün abartma olduğunu vurgulamaktadır; Redman’a göre, karikatüristler gerçeğin inkârı adına çarpıtmak yerine gerçek adına abartırlar (<http://www.aboutfacesentertainment.com/pages/caricature-history.html>, Erişim Tarihi: 12.03.2016).

“Aydınlanmanın bir ürünü olan karikatür, İtalya’da Rönesans’la birlikte doğdu. O çağdaki adı, hücum etmek anlamına gelen ‘Caricare’ idi. Zamanla gelişerek günümüze dek ulaştı. ‘Hücum etmek’ yerini ‘eleştiri’ye bıraktı. Onun için bu sanatta dalkavukluğun yeri yoktur. Amacı ya sanatsal boyutlara ulaşmak ya da mizahi eleştiri yoluyla toplumları iyiye, doğruya yönlendirmektir. Gülme, güldürme tek amaç olmayıp katkısız bir unsurdur (Erçetin, 1999).”

Öngören’e göre karikatürde iki mizah ögesi izlenebilmektedir; birincisi insanın yüz ya da gövde oranını farklılaştırarak sıradışı görüntüler elde etmek ikincisi ise iki farklı türü –örneğin bir insan başı ile bir at gövdesini birleştirerek mizahı sağlamak eğilimidir(1983).”

Kamunun desteğiyle kamusal bir görev ifa ettiği varsayılan gazeteciliğin mizahla birleştiği en keskin noktayı ise günümüzde karikatürler oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, karikatür, mizahın sanat ve gazeteciliğin kesiştiği noktada yer almaktadır. Gazetecilerin elindeki masum görünüşlü bu silah, sadeliği ve kolay anlaşılır haliyle aynı zamanda en etkin olanıdır. Gazeteci, karikatürle mizahı kullanarak ispat yükümlülüğü taşımadan, geniş kitleleri kendi düşüncesinde ikna edebilir; bunun için ayrıntılı açıklamalara girmesi ya da düşüncelerini ispat etmesi gerekli değildir. Karikatür, zaten “abartı”dan oluşmaktadır ve doğruluk iddiası taşımaz. Bununla birlikte, ilk bakıştaki iddiasız görünümüne karşılık karikatür, tarih boyunca halk üzerindeki etkisinin farkında olan siyasi iktidarların korktukları ve engellemeye çalıştıkları bir araç olmuştur.

17. yy.da soyluların eğlencesi olarak ortaya çıkan karikatür, özellikle William Hogarth’ın salt çarpıtılmış insan görüntüleri yerne davranışlardaki çelişkileri ortaya koyan oyma baskılarıyla farklı bir boyut kazanmıştır (Arık, 1998, s.5). Bir başka deyişle karikatür bu dönemden sonra gerek biçimsel gerekse içerik olarak günümüzdeki şeklini almış; sosyal ve siyasi hiciv işlevini edinmiştir.

Toplumun o dönemine ait siyasi ve sosyal hayatına ilişkin basit göndermeler içeren karikatür, çoğu zaman kendi döneminin dışına çıktığında anlamını ve vermek istediği mesajı yitirmektedir. Ancak bununla birlikte, dönemin siyasi ve sosyal hayatı bağlamında değerlendirilmesi gereken karikatürün söz konusu döneme ışık tutan bir ayna olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

“Yaratma Hakkı” ve İfade Özgürlüğü Çerçevesinde Karikatür

Karikatür, bir ifade biçimidir ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir. Nitekim 09.06.2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanunu, 3. maddesinde; “Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.” demek suretiyle genel kabul görmüş haklara bir de yaratma hakkını eklemiştir ve karikatür de yaratma hakkı çerçevesinde kendine yer bulmaktadır. Ancak yaratma hakkı, söz konusu özgürlük çerçevesinde kullanıldığı takdirde sınırsız olmayacak; basın özgürlüğü gibi çeşitli sınırlamalara tabi tutulacaktır. Bununla birlikte basın özgürlüğünden farklı olarak karikatür vasıtasıyla kullanılan ifade özgürlüğünün sanatsal bir boyutu da olmaktadır.

Basın- günümüzdeki geniş anlamıyla medya- açısından iktidara karşı gösterilen yakınlığın mizah dergilerinde ve mizahçılarda görülmemesi ya da nadir görülmesi ilginç bir nokta olarak kaşımıza çıkmaktadır. Nitekim Hasan Seçkin, bir röportajında iktidar-mizah ilişkilerini şöyle açıklamaktadır;

“İktidar mizahı sevmeyiz. Çünkü ondaki dil ve kendine özgü muhalefet iktidarın işine gelmez. Bu ülkede yaşanan yalan, talan ve baskılara karşı en güçlü muhalefeti karikatür/mizah sanatı gösteriyor desek abartı olmayacaktır. Ancak, ülkemizde saygı duyulan birçok karikatür ustası olmasına rağmen, bu çizgi sanatının istenilen seviyeye ulaştığı söylenemez. Nedenine gelecek olursak: Basında fazla yer bulamıyor, sadece mizah dergilerinin varlığı bu anlamda bir şans. Dünya ülkeleri ile kıyaslandığında, karikatüre verilen önem ve değer çok yetersiz. Karikatürde genç ve yetenek

yüklü bir kuşağın geldiğini de inkâr etmemeliyiz; özellikle Gezi sürecinde bunu gördük (<https://www.birgun.net/haber-detay/iktidar-mizah-sevmez-64772.html>, Erişim Tarihi: 02.03.2018)."

Seçkin'in üzerinde durduğu, karikatürün basında yeterince yer bulmayarak çoğunlukla bağımsız mizah dergilerinde kendine yer bulması, bir yandan gelişimini engellemekle beraber diğer taraftan, karikatüristlerin gazetecilere görece bağımsızlıklarını korumalarını sağlamıştır. Nitekim günümüzde karikatüristlerin bağlı oldukları kuruluşların mevcut iktidarla olan ekonomik ilişkilerden temellenen otosansür kaygıları yoktur. Mizah dergilerinin önündeki temel engel ise çoğunlukla açılan yüklü tazminat davaları ve bir örneğini geçtiğimiz yıllarda *Charlie Hebdo* dergisine yönelik yaşadığımız tehdit ve şiddet içerikli saldırılardır.

Gerek Türkiye coğrafyasındaki tarihsel sürecine gerekse günümüzdeki karikatür savaşlarına ve karikatüristlere açılan davalara baktığımızda karikatürün salt bir sanat dalı, özel yeteneğe bağlı bir meslek değil; özgün bir ifade biçimi olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim mizah, ülkemizde ifade özgürlüğünün en etkin ve güçlü silahı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki basın özgürlüğünün medya ve iktidar arasındaki ekonomik ilişkilere kurban verildiği ve medya kuruluşlarının oligopolleşerek hüküm sürdüğü günümüz şartlarında, görece küçük ölçekleri ve görece bağımsız karakterleriyle mizah dergileri, ifade özgürlüğü savaşına ve muhalefet hakkını kullanmaya devam etmektedirler. Değişen tek husus, muhalif gazetecilerin azaldığı bu dönemde karikatüristlerin daha fazla göz önünde olmasıdır.

"Mizahın esnekliği, kıvraklığı, mizahçının toplumsal değişimi ânında kavramasını ve aktarabilmesini sağlar. Mizahçının sosyal bilimsel karşısındaki üstünlüğü, değişimi güçlü bir sezgiyle kavrama ve ânında tepki göstererek mizah formunda kamusal alana aktarma yeteneğinde saklıdır. Bu noktada, yeni kuşağın "hoca" ve ustalarının öncelikle mizahçılar olduğu söylenebilir (Cem Yılmaz, Metin Üstündağ, Mehmet Çağçağ, Bahadır Baruter, Yiğit Özgür, Tuncay Akgün vb.). Bu olgu, şaşırtıcı olmamalıdır. Çünkü mizah, tüm sanatlar arasında "geneli gözetleyen" tek sanattır. Mizahçının

metodu dışı dÖnÖktür, genelleşebilir neticeler gözetir, dağınmık verileri birbirine yaklaştıır, benzer halleri karşılaştıırarak müşterek “garabetler” seçer ve bunları eserlerine aktarır (<http://www.eskop.com/skopbulten/%E2%80%9Cutopya-acliği%E2%80%9D-olarak-gezinin-mizahi/1719>, Erişim Tarihi: 19.02.2016).”

Eleştiri, mizahın özellikle de karikatür sanatının doğasında vardır. Gerek siyasi yaşam açısından gerekse sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında, mizahçının yaşanılan ortamı “onaylama”, ya da “yüceltme” şansı yoktur. Onun görevi, hangi açıdan olursa olsun toplumdaki çarpıklıkları işaret etmek ve güldürü sanatının desteğiyle insanları bunlar üzerine düşünmeye davet etmektir.

Türkiye, Haziran 2014’te Cumhuriyet tarihinin ilk sivil itaatsizlik eylemi ile birlikte 80’lerin apolitikleşme sürecinden soyutlanmayı başaran ve “90 kuşağı” olarak nitelenen gençlerin beklenmeyen tepkileriyle tanıştı. Gezi Parkı eylemleri olarak anılan bu olay ölkemizde ciddiyetle özdeşleşmiş kabul edilen siyasete karşı yoğun mizah içeren bir muhalefeti de beraberinde getirmiştir. Sosyal medya aracılığıyla görece geniş bir kesime yayılan bu paylaşımlar, kanımızca ölkemizde mizah içeren bir muhalefetin gücünü göstermesi açısından anlamlıdır.

Web 2.0’ın olanak verdiği etkileşim, sosyal medya olarak adlandırdığımız yeni bir medya türünün ortaya çıkmasına neden olmakla birlikte, kişiler ve statüler arasındaki mesafeyi yok etmiş; siyasetin ve siyasetçinin toplumun üzerinde konumlanması önünde önemli bir engel teşkil etmeye başlamıştır.

Türk siyaset tarihine baktığımızda siyaset, siyasetçi ve mizah arasında keskin bir ayırım görölmektedir. Özellikle cumhuriyet tarihi boyunca mizah, genel olarak muhalif yapısını korurken, hoşgörü sınırları açısından farklılaşan siyasi iktidarlar ise tüm ciddiyetleriyle mizahın oldukça uzağında konumlanmıştır.

Son yıllarda sosyal medya kullanımının artması ve yurttaş gazeteciliğinin Twitter gazeteciline doğru geçirdiği dönüşümle, gazeteci-siyasetçi ve sıradan internet kullanıcısı arasında iletişim açısından görece bir eşitlik sağlanmış; bir noktada mizahın da katılımıyla siyasetin ciddi yüzü önemli bir kırılmaya uğramıştır.

Gezi Olayları olarak bilinen Türkiye'nin ilk sivil itaatsizlik eyleminde en çarpıcı biçimde gündeme gelen "sıradan vatandaşın mizah aracılığıyla muhalefeti", sosyal medya alanında karşımıza çıkmakta; görece kullanıcı eşitliği ve etkileşim özelliğiyle hedef alınan siyasilerin de aynı dili kullanarak cevap vermesine olanak tanımaktadır.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından sonra en keskin ve sistemli biçimde *Markopaşa*'yla başlayan ve *Gırgır*'la devam eden "karikatürün siyasi iktidara karşı savaşı"nın günümüzde muhalif duruşları ve haftalık tirajları göz önünde bulundurulduğunda, *Uykusuz* ve *Leman* dergileriyle devam ettiğini söylemek mümkündür.

1985'ten sonra *Gırgır*'dan ayrılan bir ekip tarafından kurulan *Limon* dergisinin 1991'de kapanmasından sonra aynı ekip tarafından kurulan *Leman* dergisi günümüzde yoğun tehdit ve baskılara, açılan davalara karşın yayın hayatına devam etmektedir.

"*Gırgır* ve sonrasındaki benzeri bütün mizah dergileri (*Limon* da dâhil olmak üzere) büyük bir medya kuruluşuna aitken *Leman* dergisi Mehmet Çağçağ ve Tuncay Akgün ortaklığında bağımsız bir dergi olarak kuruldu. Bu yönüyle kendisinden sonra gelen mizah dergileri için (*Penguen*, *Uykusuz* ve *CafCaf* gibi) de model oldu (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Leman>, Erişim Tarihi: 19.02.2015). *Leman*'ın ve sonrasında aynı yolu izleyen mizah dergilerinin küçük ölçekli yapıları, bir yandan geniş kitlelere ulaşımının önünde bir engel oluştururken diğer yandan, korumaya çalıştığı görece bağımsız yapısıyla okuyucu kitlesi üzerindeki etkisini arttırmaktadır.

Bir İfade Biçimi Olarak Karikatüre Yönelik Sınırlama ve Müdahaleler

Genel olarak yaratma hakkı sınırsızdır. Ancak basın özgürlüğü içerisinde yer alan "yaratma hakkı"nın bir takım sınırlamaları vardır. Bu noktada karikatürün iki özelliği üzerinde durulmasında fayda görülmektedir. Birincisi karikatür bir sanat eseridir. Sanatsal bir yetenek ve emek gerektirir. İkincisi ise karikatür, bir ifade biçimidir. Sanatçı, karikatür vasıtasıyla ifade özgürlüğü çerçevesinde eleştiri hakkını kullanır ve eserini çoğunlukla basın vasıtasıyla kamuya sunar. Yaratma hakkı, bu noktada basın özgürlüğünün koruması altına girmekte ve söz konusu özgürlüğün içerdiği haklardan faydalanmaktadır. Diğer taraftan da yine bu noktada, karikatür yaratma hakkının sınırsız özgürlüğünden çıkmakta ve basın

özgürlüğünün yasal sınırlama nedenlerine tabi olmaktadır. Ancak bu meşru sınırlamalar, geniş yorumlanarak karikatüristin ifade özgürlüğünü kısıtlayacak uygulamalara neden olabildiği gibi uzun yargılama süreçleri ve dava giderleri de karikatüristte bıkkınlık yaratarak otosansüre neden olabilmektedir.

Diğer taraftan, karikatüristlerin karşılaştığı sınırlamalar salt yasal sınırlamalardan ibaret değildir. Ülkemizde ve dünyada örneklerini gördüğümüz üzere tehdit ve fiziksel saldırı da günümüzde özellikle muhalif ve aykırı duruş sergileyen karikatüristlerin sıkça karşılaştığı müdahalelerin başında yer almaktadır.

İfade özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre;

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.

Basın özgürlüğüne getirilen ve temelini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10 maddesi ikinci fıkrasından alan sınırlamalar, bütün demokratik sistemlerde Anayasalarca belirtilmiştir. Karikatür bu yasal sınırlamaların hepsine tabi olmakla birlikte, uygulamada en çok sorun oluşturan sınırlamalar özetle; hakaret, devletin korunması, müstehcenlik ve dini değerleri aşığılama olarak sıralanabilir.

Hakaret

Ülkemizde karikatüristlerin yargılandığı maddelerin başında 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 125. maddesi gelmektedir. Hakaret başlıklı söz konusu maddenin 1. fıkrasına göre, "Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir." Maddenin 2. fıkrası, fiilin sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halini; üçüncü fıkranın a bendi ise hakaretin "kamu görevlisine karşı görevinden dolayı" işlenmesi halini düzenlemektedir.

Ülkemizde özellikle iktidar mensuplarının karikatüristlere açtıkları davaların çoğu temelini yukarıdaki 125. maddeden almaktadır.

TCK 301. Madde

TCK'nın "Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin kurum ve organlarını aşağılama" başlıklı maddesine göre;

"(1) Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisini alenen aşağılayan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Devletin yargı organlarını, askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Türklüğü aşağılamanın yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi hâlinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır."

Bununla birlikte madde, 4. fıkrasıyla eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamalarını kapsam dışında bırakmaktadır. Karikatüristlerin temel hedefinin iktidarları eleştirmek olduğu varsayılırsa en çok yasal sorun yaşadığı kesimin de iktidarlar olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte yukarıda anılan maddelerin geniş

yorumlanması bir ifade biçimi olarak karikatürün sınırlandırılmasında oldukça olumsuz bir görüntü sergileyebilmektedir.

Müstehcenlik

Müstehcenlik TCK'nın 226. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin 2. fıkrasına göre; "Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlamasına aracılık eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır." Bununla birlikte aynı maddenin 7. fıkrası "Bu madde hükümleri, bilimsel eserlerle; üçüncü fıkra hariç olmak ve çocuklara ulaşması engellenmek koşuluyla, sanatsal ve edebi değeri olan eserler hakkında uygulanmaz." demek suretiyle karikatürün de içinde yer aldığını kabul edebileceğimiz sanatsal değeri olan eserleri kapsam dışında bırakmıştır. Ancak bu noktada karşımıza neyin "müstehcen" olduğu, neyin "sanat" olduğu ve bunlara kimin karar vereceği gibi sorular çıkmaktadır.

Bu hususta karikatürün karşısında çıkan yasal sınırlamalardan bir diğeri, "Muzır Kanunu" olarak da bilinen 21/6/1927 tarihli ve 117 Sayılı "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu"dur. 88 yıllık tarihi olan söz konusu kanunun en son uygulamalarından biri de bir mizah dergisini hedef almıştır. Nitekim söz konusu kanun hükümleri uyarınca kurulan Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun aldığı kararla mizah dergisi Harakiri'ye 150 bin TL ceza kesilmiş ve ilk defa bir mizah dergisi "siyah poşet" içinde satılmaya başlanmıştır. Ancak cezanın ağırlığına fazla dayanamayan dergi, yayın hayatına başladıktan sadece iki ay sonra kapanma kararı almıştır.

Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulunun konuya ilişkin verdiği cezanın gerekçeleri ise şunlardır (<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25365256/>, Erişim Tarihi: 26.05.2015);

- İnsanları evlilik dışı ilişkiye özendirmek.
- Türk halkını tembellik ve maceraperestliğe itmek.

Dini Değerleri Aşağılama

“Dini değerleri aşağılama, dini nedenlerle toplumun bir kesimini düşmanlığa tahrik suçu” TCK’nın 216. maddesinde, “dini nedenlerle hakaret” suçu da 125. maddesinde ayrı ayrı düzenlenmektedir. Her iki maddede de bu suçların alt sınırı 6 ay, üst sınırı ise 3 yıl hapis cezası olarak belirlenmiştir.

Kişisel bir inanç ve vicdan özgürlüğü olması yanında dinin, toplumsal yaşamda önemi tartışılmaz bir durumdadır. Ancak ülkemiz gibi, İslam dinini laiklik ilkesi ile bağdaştırmaya çalışan toplumlarda bile dini iktidarın diğer iktidar türlerinden farklı tutularak karikatüristlerin ve mizahçıların konusunun dışında bırakılması mümkün görünmemektedir. Bu noktada mizah unsuru hususun inançlardan ziyade inancı kullananlar olduğu da unutulmamalıdır.

Ülkemizde bu konuda açılan davalar görece az sayıda olmakla birlikte toplumun dini değerlere olan hassasiyetini göstermesi açısından anlamlıdır. Nitekim *Penguen*’de çizdiği karikatürde cami duvarına “Allah yok, din yalan” yazan *Penguen* dergisi çizeri Bahadır Baruter, “Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılama” suçundan 1 yıl hapis istemiyle yargılanmaktadır (<http://www.aktifhaber.com/skandal-karikatur-icin-1-yil-hapis-498008h.htm>, Erişim Tarihi: 26.05.2016).

Bununla birlikte, Avrupa’da Hz Muhammed’in karikatürlerinin yayınlanmasına ilişkin çıkan krizler yansımaları doğal olarak Türkiye’de de bulmuştur. Nitekim *Charlie Hebdo* dergisine yapılan saldırının ardından Hz. Muhammed karikatürlerine sayfalarında yer veren *Cumhuriyet* gazetesi yazarları Ceyda Karan ve Hikmet Çetinkaya hakkında 4,5 yıla kadar hapis istemiyle iddianame düzenlenmiştir (<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/08/karan-ve-cetinkayaya-charlie-hebdo-davasi>, Erişim Tarihi: 08.04.2015). Soruşturmaya iki gazeteciden şikâyetçi olan 1280 kişinin dilekçeleri de dâhil edilmiştir.

Son Dönem Karikatür Davaları

En genel anlamıyla baktığımızda demokrasi, siyasi iktidar ve toplumun diyalog içinde buldukları yönetim biçimidir (Akad, 1976, s.24). Ancak

bu ilişki liberal demokrasiyle yönetilen her ülkede farklı boyutlarda tezahür etmektedir. Bir diğer deyişle kişisel hak ve özgürlüklerle özdeşleştirdiğimiz demokrasinin bir ülkede nasıl uygulanacağı; toplum ve siyasi iktidarlar arasındaki ilişki dengesiyle ve bu dengeyi oluşturan tarihi, kültürel, ekonomik, dini ve siyasi alt yapıyla doğrudan ilintilidir. Benzer şekilde, söz konusu ülkede ifade özgürlüğüne bakışı da yukarıda saydığımız öğeler bir araya gelerek belirleyecektir.

Dengenin özgürlükler ve toplumsal vicdan aleyhinde bozulduğu durumlar ise beraberinde güçlü bir muhalefeti getirmektedir. Gerek tarihsel açıdan değerlendirdiğimizde gerekse geçtiğimiz yıllarda ülke gündemini değerlendirdiğimizde, mizahın ve karikatürün en etkili olduğu dönemlerin baskı unsurunun arttırıldığı dönemler olduğu görülmektedir.

Ülkemizde karikatür, doğuşundan itibaren güçlü ve etkili bir muhalefet aracı olmuş ve bu nitelikleri itibariyle iktidardaki güçler tarafından baskı altına alınmaya çalışılmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında da özellikle toplumda ekonomik ve sosyal bir gerilemenin bozulmanın meydana geldiği durumlarda hem mizahın ve karikatürün hem de onlara uygulanan baskının arttığı görülmektedir.

Ülkemizde 2004 yılından itibaren gerek Basın Kanunu gerekse Türk Ceza Kanunu değişmiş; ifade özgürlüğü ile çelişen maddeler kaldırılarak “demokratikleşme” yoluna gidilmiştir. Ancak kanun maddeleri üzerinde gerçekleştirilen bu iyileştirmenin açılan davaların sayısında bir azalma meydana getirdiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Nitekim *Leman* ve *Penguen* dergilerine açılan davalar, *Cumhuriyet* gazetesinin iki yazarına *Charli Hepdo* dergisinin karikatürlerine köşelerinde yer verilmesi nedeniyle ikişer yıl hapis cezasının verilmesi, karikatüristlerin neredeyse tamamının tazminat davalarına ilişkin çekinceleri nedeniyle otosansür uyguladıklarına ilişkin söylemleri ve buna rağmen muhalif çizgide yer alan neredeyse bütün karikatüristlerin açılmış davalarının olması bunun önemli bir göstergesidir.

AKP Hükümetleri döneminde basına yansıyan ilk karikatür davası dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Danışmanı Cüneyt Zapsu tarafından *Evensel* Gazetesi çizeri Sefer Selvi’ye açılmıştır. Dava konusunu, 5 Nisan 2004’te *Evensel* Gazetesi’nde yer alan Cüneyt Zapsu’nun Başbakan’ın sırtında; ipleri elinde tutarken karikatürize edilmesi oluşturmaktadır.

Yargıtay tarafından bozulan ceza kararında cezanın nedeni olarak “karikatürün estetik olmaması ve etik kuralları çiğnemesi” gösterilmiştir. Ancak bu noktada sanatsal bir içerik taşıyıp taşıyamamanın ötesinde karikatürün estetik değerinin mahkeme tarafından belirlenebilecek bir husus olarak görülmesi de tartışmalıdır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi diğer sanat biçimleri gibi mizahın ve karikatürün de ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi sanatsal bir değer taşıyıp taşıyaması ile gerçekleşmektedir. Ancak sanatçının sanatını icra ederek elde ettiği ürünün estetik değerinin sorgulanması hukuk davalarının konusunu oluşturmamalıdır.

Söz konusu dönemde uzun süre tartışılan davalardan biri de Cüneyt Zapsu tarafından çizilen; dönemin Başbakan’ı Erdoğan’ın yumağa dolanmış bir kedi olarak resmedildiği ve İmam Hatip Liseleri ile ilgili sorunda içine düşülen çıkmazın karikatürize edildiği kedi karikatürüdür. 9 Mart 2004’te *Cumhuriyet* Gazetesi Çizeri Musa Kart tarafından çizilen karikatür için, Erdoğan tarafından açılan davanın esasını, dönemin başbakanının bir kediye benzetilerek “kişilik haklarına saldırı” gerçekleştirildiği iddiası oluşturmaktadır. Ancak karikatür sanatının temelinde birebir resmetme değil; abartma, gülünç kısımların ön plana çıkarılması ve benzetme vardır; Turgut Çeviker, söz konusu davayı ve karikatürün temel özünü şöyle ifade etmiştir;

“Geçmiş dönemlerde de liderler hayvanlara benzetilmiştir; ancak Erdoğan, kedi olarak çizilmeyi kabul etmemiş, çizerine dava açmıştır. Benzetme sanatı, karikatürünün elinden alınmaz. Bunun gerçekleşmesi, karikatürünün tırnaklarının sökülmesi anlamına gelir. Karikatürücü, buna izin vermez, veremez; çünkü onun işi ‘benzetmek’tir! Erdoğan, genel olarak sanattan, özel olarak da mizahtan anlamıyor ve de hoşlanmıyor. Karikatürçüler, siyasetçiler tarafından mahkemeye veriliyor. Muhalefet de iktidar partisini eleştiren karikatürleri seviyor. Gırgır’ın uzantısı olan bugünkü mizah dergileri, AKP iktidarlarına karşı çok sert bir muhalefet yaptı, yapmaya da devam ediyor. Ancak Leman, Penguen ve Uykusuz, gündelik eleştiriyi cesurca yapsalar da bu, büyük yapıtlar ortaya koydukları anlamına gelmez (<https://www.haberturk.com/kultur->

sanat/haber/602893-turkiyenin-karikaturle-imtihanı, Erişim Tarihi: 12.12.2018)."

Musa Kart'a açılan dava, *Penguen* dergisinin sekiz çizirinin tepkisiyle karşılanmış; dergi bir sonraki sayısını Erdoğan'ın farklı hayvanlar şeklinde karikatürize edildiği "Tayyipler Âlemi" başlıklı bir kapakla sunmuştur. Açık bir meydan okuma içeren bu tavır, muhalif duruş sergileyen çizirlerin eleştiri haklarını sonuna kadar savunmakta kararlı olduklarını göstermektedir.

Yukarıda özetlediğimiz iki dava da önce Asliye Hukuk Mahkemelerince kabul edilmiş, ancak ilki beş ikincisi kırk bin liralık manevi tazminat talepleri, iki yıl süren davalar sonucunda Yargıtay tarafından bozulmuştur.

Yayınlandığı ve davaların sürdüğü dönemde oldukça ses getiren karikatürlere karşı, Karikatürist Hatice Meryem'in "Sürpriz olmadı. Biz daha fazlasını hesap etmiştik. Madem parasıyladır, o zaman cezamızı öder, karikatürümüzü çiziriz dedik. Ve çizdik (<http://www.gazetevatan.com/penguen-e-bir-dava-daha-49852-gundem/>, Erişim Tarihi: 11.05.2016)" sözleri, karikatüristler açısından eleştiri özgürlüğünün bir bedeli olduğunun ve çoğu karikatüristin bu bedelin farkında olarak söz konusu hakkı kullandığının bir göstergesidir.

Musa Kart ve Cumhurbaşkanı Erdoğan arasındaki hakaret davalarından bir diğeri ise 17 Aralık yolsuzluk ve rüşvet iddiaları sürecinde gerçekleşmiştir. Erdoğan'ın söz konusu iddialar üzerine vurgu yapan bir karikatürü nedeniyle ve 10 yıl hapis istemiyle "basın yoluyla hakaret" davası açtığı çizir Musa Kart beraat etmiştir (<http://www.diken.com.tr/musa-kart-gercekleri-cizdim-dedi-erdoganin-actigi-11-aralik-davasindan-beraat-etti/>, Erişim Tarihi: 11.05.2017). Musa Kart'ın "Gerçekleri çizdim" diyerek savunma yaptığı dava, sosyal medya vasıtasıyla uluslararası arenada da yankı buldu. Nitekim *The Guardian*'ın ünlü çizirleri Martin Rowson, Twitter'da bir kampanya başlatarak, tüm çizirlerden "eğer başlarını belaya sokmayacaksa" Erdoğan'ın karikatürlerini tweet atıp kendisine bir parça alçakgönüllülük dersi vermesini istedi (<http://www.diken.com.tr/dunyaca-unlu-karikaturistler-musa-kartla-dayanisma-icin-erdogana-karsi-birlesti/>, Erişim Tarihi: 11.05.2017).

Erdoğan'ın karikatür dergilerine açtığı davalar *Penguen*'le sınırlı kalmamıştır. 2006 yılında, bu sefer *Leman* dergisi, "Reco Kongo Kenesi Türkiye'nin Anasını Ağlatıyor" başlıklı kapağıyla dava konusu oldu. Derginin söz konusu kapakla yayınlanmasının ardından, Karikatürist Mehmet Çağçağ ve *Leman* dergisi aleyhine "Başbakanı kan emici, habis ve parazit bir hayvan olan keneye benzeten karikatürün kişilik haklarına tecavüz niteliğinde olduğu, Erdoğan'ın küçük duruma düşürülerek eleştiri sınırlarının aşıldığı" iddia edilerek 25.000 TL'lik manevi tazminat davası açılmıştır. Yargıtay'ın Ankara 14. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 18 Nisan 2007 tarihli "Kene de bir varlıktır, benzetme eleştiri hakkıdır" tespitinin yer aldığı gerekçeli ret kararını onamasıyla (<http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/106803-reco-kenesi-nden-kurtulan-leman-ahlaksizlik-tan-mahkemelik>, Erişim Tarihi: 11.05.2017), Erdoğan'ın karikatüristler aleyhinde açtığı tazminat davalarından biri daha ifade özgürlüğü ve eleştiri hakkı lehine sonuçlanmıştır. Karikatüristler ve mizah dergileri aleyhine açılan davaların büyük çoğunluğunun ifade özgürlüğü lehine sonuçlandığı görülmektedir. Ancak bu noktada, yüklü tazminat taleplerinin ve sıkça tekrarlanan uzun yargılama süreçlerinin karikatüristler ve mizah dergileri üzerinde yarattığı baskı da göz ardı edilmemdir.

Bununla birlikte, AKP Hükümetleri döneminde mizah dergilerine ve karikatüristlere açılan davalar arasından tazminat cezasıyla sonuçlanan örnekler de mevcuttur. Nitekim yine *Leman* dergisinin 2008 tarihli "Batı'nın bilimini değil, ahlaksızlığını aldık." başlıklı kapağına dava açan Erdoğan, söz konusu davada mahkemenin derginin kapağına kaynaklık eden fotoğrafın fotomontaj olduğu ve başbakanın kişilik haklarına saldırı niteliği taşıdığı gerekçesiyle 4 bin TL tazminat almaya hak kazanmıştır (Özocak, 2011, s.287-290). Bu noktada, Yargının karikatür davalarında, söz konusu çizimin taşıdığı mesajı esas aldığı ve eleştiri hakkı sınırları içinde olup olmadığını basın özgürlüğünün içerdiği temel haklar çerçevesinde değerlendirdiği görülmektedir.

Son dönemde görülen önemli karikatür davalarından biri de Cem Safcier isimli bir vatandaşın Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret edildiği gerekçesiyle *Penguen* dergisi çizerlerine açtığı davadır (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/235611/Penguen_in_kapagina_7_bin_TL_ceza.html, Erişim Tarihi: 25.03.2017). Erdoğan'ın da

avukatı aracılığıyla katılma talebinde bulunarak taraf olduğu dava sonucunda, *Penguen* dergisi çizimleri yedi bin TL adli para cezasına mahkûm olmuştur. 21 Ağustos 2014 tarihli karikatürde, davanın esasını Erdoğan'ın karşısında ceketi iliklerken çizilen adamın elinin "yuvarlak" olması ve Erdoğan'a eşcinsel iması yapıldığı iddiası oluşturmaktadır. Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra kendisini Dolmabahçe Sarayı'nın kapısında karşılayan görevliye "Böyle kuru kuru olur mu yaaa, en azından bir gasteci kesseydik!" cevabını verdiği karikatürde, söz konusu karikatürün özünü oluşturan eleştiri görmezden gelinerek, kastın ispatlanmasının mümkün olmadığı bir ayrıntının üzerinde durulduğu görülmektedir.

Nitekim İstanbul Barosu'nun verilerine göre; Erdoğan, Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı seçilmesinden bu yana aralarında gazeteci ve karikatüristlerin bulunduğu 80'den fazla kişi hakkında hakaret davası açmıştır (<http://www0.sondakika.com/haber/haber-turkiye-de-karikatur-istlere-hapis-cezasi-7116710/>, Erişim Tarihi: 11.05.2017). Bununla birlikte, ne yazık ki mizah dergilerinin sorunları; yasal sınırlamalar, tazminat talepleri ve yargı masrafları ile sınırlı kalmamaktadır. Nitekim *Leman* Dergisi Yazı İşleri Müdürü Zafer Aknar, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın açtığı tazminat davalarının birinin ardından "bu nedenle çok sayıda "ağza alınmayacak küfürlü" ve tehdit içeren telefonlar aldıklarını ve hedef gösterildiklerini" açıklamıştır (<http://bianet.org/bianet/bianet/105021-basbakanin-dava-actigi-leman-dergisine-kufur-ve-tehdit>, Erişim Tarihi: 02.03.2018).

Ülkemizde mizah dergilerine ve karikatüristlere yönelik davalar sadece hakaret davalarından oluşmamakta; dini değerleri aşağılama, müstehcenlik ve 301. madde gibi TCK kapsamında suç olarak düzenlenen diğer unsurlar da mizah dergilerinin yasal yaptırımlar ya da tehdit ve baskıyla karşılaşmasına neden olabilmektedir.

Bununla birlikte Özocak, Türkiye'nin Karikatür ve mizah tarihini, bir nevi baskı, sansür, tahammülsüzlük ve yaptırımlar tarihi olarak tanımlamaktadır (Özocak, 2011, s.286). Kültürümüzde de önemli bir yer tutan mizah gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet tarihi boyunca sürekli dizginlenmeye baskı ve denetim altında tutulmaya çalışılmıştır.

“Tarih boyunca, dünyanın her yerinde mizah ile siyaset sürekli ilişki içerisinde. Siyaset mizahı besleyen ana damarların en önemlilerinden biridir. Ülkemizde bu etkileşim daha da yoğun bir şekilde gerçekleşmekte, hatta bizde mizah ‘her tanımlamanın da önünde’, yönetimle halk arasındaki ilişkide, halkın can simitlerinden biri olmuştur (Arık, 2002, s.90).”

Her dönem baskı ve sansürle karşılaşsa ve bazı durumlarda eleştiri sınırlarını aşsa da karikatür, Türkiye’de bütün canlılığıyla ve mizahın gücüyle ayakta durmaya devam etmektedir. Günümüzde halen yayına devam eden *Leman*, *Uykusuz* gibi mizah dergileri bunun en önemli göstergesidir.

Bununla birlikte mizah dergilerinin günümüzde sayıca oldukça azaldığı da görülmektedir. Son olarak geçtiğimiz 2017 yılının Nisan ayında *Penguen* dergisi de bir duyuruyla dört sayı daha çıkararak basılı yayın hayatlarına son vereceklerini bildirmişlerdir. *Penguen* dergisi internet sitelerinde yayınladıkları mesajla bir anlamda Türkiye’deki mizah dergilerinin ortak sorunlarını ortaya koymaktadır.

Söz konusu mesajda artık basılı dergi okuma alışkanlığımızı kaybettiğimizi ifade eden dergi çizerleri “Basın dünyada küçülüyor dedik, ama bizim memlekette işler biraz daha zor. Özgürlük alanı gittikçe daralırken gazetecilerin işi zorlaşıyor, mizahçıların da işi kolaylaşmıyor. Biz yine de bu ortamda kendimizce nefes olmaya çalıştık. Sevdiğimiz dergimizi de sevdiğimiz şekilde yapmak istiyoruz. Hayal ettiğimiz kalitede yapamayacaksa da yapmamayı tercih ediyoruz.” ifadeleriyle okuyucularına veda etmiştir (<http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/1474710-penguen-dergisi-kapanma-nedenini-takipcileriyle-paylasti>, Erişim Tarihi: 21.03.2018).

Batı’da Karikatüre ve Karikatüriste Müdahaleler

İfade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, her ülkede, söz konusu ülkenin tarihine, kültürüne, eğitim düzeylerine, inanç ve değer yargılarına göre şekillenmekte ve temel esasları teoride genel kabul görmeye beraber; uygulamada çeşitli farklılıklara rastlanabilmektedir. Nitekim ülkemizde “kişilik haklarına hakaret” çerçevesinde şekillenen karikatür davaları,

Avrupa'da karşımıza dini değerlere hakaret şeklinde çıkmakta, Avrupa ülkelerinde yayınlanan, Hz. Muhammed'in tasvirine dayanan karikatürler, özellikle İslam ülkeleri ve Müslüman halk tarafından tepkiyle karşılaşılabilmektedir.

Halen tartışma konusu olmaya devam eden ve yasal tepkiler dışında yasa dışı müdahalelere de maruz kalan söz konusu karikatür krizlerinin iki boyutu olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, karikatürlerin İslam dininde yasaklanmış bir biçimde Hz. Muhammed'in yüzünü göstermesini "dini değerlerin korunması" başlığı altında değerlendirmek mümkünken, İslam dinini terör olgusuyla özdeşleştiren karikatürlerin ise nefret söylemi ürettiği söylenebilmektedir.

Danimarka Karikatür Krizi

30 Eylül 2005'te Danimarka'da *Jyllands-Posten* gazetesi tarafından Hz. Muhammed'in 12 karikatürünün yayınlanması ve sonrasında özellikle Hz. Muhammed'in yüzünün tasvir edilip edilmeyeceğine ilişkin tartışma, protesto ve saldırıların yarattığı krizdir. Karşılaşılan tepkiye Danimarkalı devlet yetkililerin özür dilemeyi kabul etmemesiyle birlikte söz konusu infial, küresel tabanda bir krize dönüşmüştür. Çoğu Orta Doğu'da olmak üzere dünyanın birçok ülkesindeki Danimarka Büyükelçilikleri saldırıya uğramış ve 2006 yılı boyunca 241 kişi hayatını kaybetmiş; 790 kişi de yaralanmıştır (<http://www.aktifhaber.com/danimarkali-bakandan-karikatur-itirafi-891776h.htm>, Erişim Tarihi: 22.05.2017).

Özellikle Ortadoğu ülkelerince tepkiyle karşılanan bu durum halen tartışma konusu olarak yerini korumaktadır.

Charlie Hebdo Dergisine Yapılan Saldırı

Fransa'da yayınlanan haftalık mizah dergisi *Charlie Hebdo*, sol görüşü ve çoğunlukla sansasyon yaratan, sınır tanımayan karikatürleriyle tanınmaktadır. Katolik Kilisesi'yle sayısız davası olan derginin çizerleri ifade özgürlüğü lehine dini değerleri eleştirme hakkını savunmakta ve çizimlerini bu temel üzerine oturarak birçok dinde kutsal kabul edilen değerleri gülünç şekillerde çizmekten kaçınmamaktadır. Katolik Kilisesi'yle sayısız davası süren derginin, yüzünün tasvir edilmesi yasak olan

İslam Peygamberine yönelik çizimlere yer vermesi, Müslüman toplulardan yoğun tepkiler almaya devam etmektedir.

Derginin genel yayın yönetmeni Stephane Charbonnier 2012’de verdiği bir röportajda bu hususta şu ifadelere yer vermişti;

“Muhammed’in Fransa’da karikatürünü çizemez miyiz? Hayır, tabii ki çizebiliriz. Fransa’da herkesin karikatürünü çizebiliriz. Bir Müslüman’ın desenlerimize gülmemesini eleştiremeyiz. Ama bize gelip de hangi yasalara uymamız gerektiğini söylememeliler. Ben Fransız yasalarına göre yaşıyorum, Kur’an’ın belirlediği yasalara göre değil (<http://tr.euronews.com/2012/09/21/fransiz-basininin-en-yaramazi-charlie-hebdo/>, Erişim Tarihi: 20.05.2017).”

Bununla birlikte, *Charlie Hebdo*’nun yayınlarının ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmeyerek eleştiren görüşler de mevcuttur. Nitekim uluslararası yazarlar kuruluşu PEN üyesi 6 yazar, Müslümanları inciten karikatürler yayımlayan *Charlie Hebdo* dergisine, PEN Amerika tarafından "cesaret ve ifade özgürlüğü" ödülü verilmesini, ABD’deki yıllık galaya katılmayarak protesto etmişti <http://www.netgazete.com/dunya/-charlie-hebdo-dergisinde-deprem-70119>, Erişim Tarihi: 3 20.05.2017).

Charlie Hepdo’ya yapılan müdahaleler, yasal sınırlamalar çerçevesinde kalmamış; derginin Paris'teki binasına 7 Ocak 2015'te gerçekleşen silahlı saldırıda aralarında dergi editörü Stéphane Charbonnier ve 7 çizerin de bulunduğu, toplam 12 kişi hayatını kaybetmiş, 11 kişi yaralanmıştır. Saldırının ardından hayatta kalan çizerler gelecek haftanın sayısının basılacağını duyurmuş ve bir sonraki hafta bir milyon baskı ve meydan okuyan bir kapakla çıkan dergi kısa sürede tükenmiştir.

14 Şubat 2015’te 1 milyon adet basılarak yayınlanan derginin kapağı yine Hz. Muhammed’in tasvirini içermektedir. Söz konusu kapakta, Hz Muhammed, elinde “Je suis Charlie” (Ben Charlie’yim) yazan bir pankart tutmakta ve başlıkta “Her şey affedildi” ifadelerine yere verilmektedir.

Charlie Hebdo örneği dini değerlerin korunması başlığı altında ifade özgürlüğüne yapılabilecek meşru sınırlamaların sınırları konusunda açık bir tartışmayı da tekrar gündeme getirmektedir. Bu noktada, belli bir dinin mensuplarını aşağılayan, küçük düşüren, genellemelere iterek İslamofobi yaratan ifadelerin dini değerlerin korunmasının dışında nefret

söylemi üretmesi bakımından da yasal sınırlamalarla karşılaşması makul görülmektedir. Bununla birlikte, uluslararası bağlayıcılığı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Otto-Preminger İnstitut kararı yasal uygulamaları göstermesi açısından anlamlıdır. Söz konusu davanın konusunu Roman-Katolik dinine ağır eleştiriler içeren ve Tanrı, İsa ve Meryem’i inananların rencide olabileceği gülünç hallerde gösteren “Cennet Konsülü” adlı filmin gösterime girmesi oluşturmaktadır. Innsbuck Piskoposluğu bu durum üzerine suç duyurusunda bulunmuş ve savcılık tarafından filme el konulmuştur. Başvurucu aleyhinde karar verilen davada AİHM, görüşlerini şöyle ifade etmiştir;

“AİHM, Katolik dininin Torol halkının ezici çoğunluğunun dini olduğu gerçeğini görmezlikten gelemez. Avusturya otoriteleri filme el koyarken bu bölgede dini barışı sağlamak ve bazı insanların dini inançlarının hak edilmemiş ve aşağılayıcı bir saldırıya konu olduğu duygusuna kapılmasını önlemek amacıyla hareket etmiştir. Söz konusu dönemde, yerel koşullar ışığında, böyle bir tedbire ihtiyaç olup olmadığı, ulusal otoritelerin uluslararası yargıçtan daha iyi değerlendirebileceği bir şeydir. Eldeki davanın bütün koşulları göz önüne alındığında, AİHM, Avusturya otoritelerinin takdir payını aşmış olduğu kanaatine ulaşmamıştır. Dolayısıyla filme el konulması 10. maddenin bir ihlalini oluşturmamaktadır (Mocovei, 2005, s.72).”

Mahkeme, dini olarak kutsal kabul edilen değerler hususunda yasayla öngörülmüş olmak kaydıyla ulusal mahkemelerin kararlarına uymaktadır. Bu durumda bir dince kutsal kabul edilen değerlerin açık bir şekilde ihlalinin kanunla düzenlenmesi halinde ifade özgürlüğünün sınırları arasında yer aldığının genel kabul gördüğünü söylemek mümkündür.

Diğer taraftan sadece “Hz. Muhammed’in tasvir edilmesi” bu meşru sınırlamalara dâhil midir? Nefret söylemi içermeyen veya kutsal kabul edilen değerleri rencide etmeyen karikatürler ifade özgürlüğünün koruması altında mıdır? Örneğin *Charlie Hebdo’nun* Hz. Muhammed’in yüzünü tasvir eden ve “Her şey affedildi” başlıklı kapağı ifade özgürlüğünün sınırlarını aşmakta mıdır? İslam dinine inanmayan, başka

dine mensup ya da ateist kişiler, inanmadıkları bir dinin kurallarına uymak zorunda bırakılmalı mıdır?

Karikatür yapısı itibariyle muhalif bir duruş sergilemektedir. Mizahın temel esaslarından biri de eleştiridir. Bununla birlikte, karikatürün eleştiremeyeceği iktidar yoktur (://www.umut.org.tr/Upload/Document/document_ca5f01b9796a40f782b43262be5fd0a9.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2016). Sahip olduğu güçle dini iktidarı da siyasi iktidar ve ekonomik iktidardan ayırmak karikatüristler için mümkün görünmemektedir. Bu noktada, karikatür aracılığıyla eleştirilenin din mi yoksa dinin iktidarlar tarafından kullanılması ve yanlış uygulamaları mı olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'de *Cumhuriyet* Gazetesi, 15 Ocak 2015 tarihli sayısında 16 dilde yayımlanan *Charlie Hebdo'nun* 16 sayfalık özel sayısından 4 sayfayı, gazeteyle birlikte yayımladı. Halkın bir bölümünün tepkisini çeken bu durum karşısında *Cumhuriyet* gazetesinin Şişli'deki binasında güvenlik önlemleri alınmak zorunda kalındı.

Charlie Hepdo saldırısının Türkiye açısından önemli bir sonucu da saldırı sonrasında söz konusu karikatürleri sayfalarına taşıyan birçok gazeteden biri olan *Cumhuriyet* gazetesinin ve gazetenin iki yazarının durumudur. Nitekim *Cumhuriyet* Gazetesi yazarlarının mahkûmiyetiyle sonuçlanan *Charlie Hepdo* davasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çocukları Bilal ve Sümeyye Erdoğan ile Esra Albayrak ve eşi Berat Albayrak'ın da aralarında bulunduğu bin 280 müşteki yer almıştır.

Sonuç

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başladığı andan itibaren var olan mizah, toplumsal yaşamın gerek ve ihtiyaçlarına göre zaman içinde türlerine ayrılmaktadır. Bu türler sabit kabul edilmez. Tarihsel süreç içinde gelişen ve değişen toplumsal yaşam biçimleri farklı mizah türlerini de beraberinde getirmektedir. Nitekim sözlü dönemde hiçbir etkinliğe sahip olmayan karikatürün bir mizah türü olarak basınla birlikte doğması da bu durumun bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatür; basının dördüncü güç olarak iktidarı denetleme, halkı aydınlatma ve muhalefet gibi

görevlerini mizahın kökeninde yer alan eğlence ve hoşgörü kavramlarından aldığı destekle oldukça etkili ve sert bir dille gerçekleştirme hakkını kendinde görmüştür.

Bununla birlikte, karikatürü ve mizahı salt bir muhalefet aracı olarak görmek kanımızca eksik ve yanlış bir bakış açısı doğuracaktır. Nitekim karikatür de mizah da aynı zamanda sanatsal boyutuyla karşımıza çıkmakta ve özünde gülümsetme, güldürme hedefi taşımaktadır. Bir başka deyişle karikatür, kusurları abartıp büyütürken gülümsetmeyi hedefler. Eleştiri vasfını iktidarların ciddi yüzüne karşı çok da adil olmayan bir silahla- okuyucuyu gülümseterek- yerine getirir. Bu da ciddi bir hava taşıyan siyasete ve politikacılara yönelik en büyük tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karikatürün günümüzdeki anlamıyla ortaya çıkması, basın günümüzdeki etkinliğini kazanması ile mümkün olmuştur. Bir başka deyişle mizah, kâğıda geçirilirken dönemin şartlarına, beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelik yeni bir araç edinmiştir.

Gerek Türkiye coğrafyasındaki tarihsel sürecine gerekse günümüzdeki karikatür savaşlarına ve karikatüristlere açılan davalara baktığımızda karikatürün salt bir sanat dalı, özel yeteneğe bağlı bir meslek değil; özgün bir ifade biçimi olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim mizah, ülkemizde ifade özgürlüğünün en etkin ve güçlü silahı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki basın özgürlüğünün medya ve iktidar arasındaki ekonomik ilişkilere kurban verildiği ve medya kuruluşlarının oligopolleşerek hüküm sürdüğü günümüz şartlarında, görece küçük ölçekleri ve görece bağımsız karakterleriyle mizah dergileri, ifade özgürlüğü savaşına ve muhalefet hakkını kullanmaya devam etmektedirler. Değişen tek husus, muhalif gazetecilerin azaldığı bu dönemde karikatüristlerin daha fazla göz önünde olmasıdır.

Karikatür, kamunun desteğiyle kamusal bir görev ifa ettiği varsayılan gazeteciliğin mizahla birleştiği en keskin noktayı oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, karikatür, mizahın sanat ve gazeteciliğin kesiştiği noktada yer almaktadır. Gazetecilerin elindeki masum görünümlü bu silah, sadeliği ve kolay anlaşılır haliyle aynı zamanda en etkin olanıdır. Gazeteci, karikatürle mizahı kullanarak ispat yükümlülüğü taşımadan, geniş kitleleri kendi düşüncesinde ikna edebilir; bunun için ayrıntılı açıklamalara girmesi ya da düşüncelerini ispat etmesi gerekli değildir. Karikatür, zaten

“abartı”dan oluşmaktadır ve doğruluk iddiası taşımaz. Bununla birlikte, ilk bakıştaki iddiasız görünümüne karşılık karikatür, tarih boyunca halk üzerindeki etkisinin farkında olan siyasi iktidarların korktukları ve engellemeye çalıştıkları bir araç olmuştur. Ülkemizde de mizah dergilerine ve karikatüristlere yönelik davalar sadece hakaret davalarından oluşmamakta; dini değerleri aşağılama, müstehcenlik ve 301. madde gibi TCK kapsamında suç olarak düzenlenen diğer unsurlar da mizah dergilerinin yasal yaptırımlar ya da tehdit ve baskıyla karşılaşmasına neden olabilmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra en keskin ve sistemli biçimde *Markopaşa*’yla başlayan ve *Gırgır*’la devam eden “karikatürün siyasi iktidara karşı savaşı”nın günümüzde muhalif duruşları ve haftalık tirajları göz önünde bulundurulduğunda, *Uykusuz* ve *Leman* dergileriyle devam ettiğini söylemek mümkündür.

Ülkemizde karikatür, doğuşundan itibaren güçlü ve etkili bir muhalefet aracı olmuş ve bu nitelikleri itibariyle iktidardaki güçler tarafından baskı altına alınmaya çalışılmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında da özellikle toplumda ekonomik ve sosyal bir gerilemenin bozulmanın meydana geldiği durumlarda hem mizahın ve karikatürün hem de onlara uygulanan baskının arttığı görülmektedir.

Ülkemizde 2004 yılından itibaren gerek Basın Kanunu gerekse Türk Ceza Kanunu değişmiş; ifade özgürlüğü ile çelişen maddeler kaldırılarak “demokratikleşme” yoluna gidilmiştir. Ancak kanun maddeleri üzerinde gerçekleştirilen bu iyileştirmenin açılan davaların sayısında bir azalma meydana getirdiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Nitekim *Leman* ve *Penguen* dergilerine açılan davalar, *Cumhuriyet* gazetesinin iki yazarına *Charlie Hepdo* dergisinin karikatürlerine köşelerinde yer verilmesi nedeniyle ikişer yıl hapis cezasının verilmesi, karikatüristlerin neredeyse tamamının tazminat davalarına ilişkin çekinceleri nedeniyle otosansür uyguladıklarına ilişkin söylemleri ve buna rağmen muhalif çizgide yer alan neredeyse bütün karikatüristlerin açılmış davalarının olması bunun önemli bir göstergesidir. Bu noktada hakaret ve eleştiri arasındaki sınırın çizilmesinde basın özgürlüğü lehine bir duruş sergilenmesi zorunlu görünmektedir. Bununla birlikte karikatür eğitiminin yaygınlaştırılması ve karikatürün toplum tarafından benimsenmesi de iktidarları daha fazla hoşgörüyeye itecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Caricature and The Freedom of Speech

*

Zeynep Burcu Şahin

İstanbul Gelişim University

Caricature deals with the subjects it deals with in a short and concise way; it is a kind of cartoon picture that usually exaggerates and sometimes distorts the truth to laugh, think and at the same time pinch. This innocent gun in the hands of journalists is the most effective at the same time as it is simplicity and easy to understand. The journalist can persuade large masses in their own minds before carrying out any proof of obligation using comic strips. It is not necessary to elaborate on this or to prove their opinions. Cartoons are already composed of "exaggeration" and do not bear the righteousness. For all that the caricature has become a means by which political powers who are aware of the influence over the people throughout history have been frightened and trying to prevent.

As a form of political satire, the caricature began to share the fate of the press in terms of restrictions and censorship long before it was included in legal texts as part of the press and freedom of the press. From this point of view, it is no coincidence that the caricature adopted and developed in England, which established a democratic regime relative to other European countries at the beginning of the 17th century, rather than the homeland of Italy. Caricature poses a threat to political and economic power, legal disputes arise between the ruling and cartoonists in this direction. At this point, it should not be forgotten that the cartoons are also subjected to the same rights, responsibilities and limitations as the freedom of the press, which is covered by press freedom.

The lawsuits against humor magazines and caricaturists in our country do not consist solely of insults humiliating religious values, obscenity and Other elements, such as Article 301, which are organized as criminal offenses under the Turkish Penal Code, may also cause humorous journals to face legal sanctions or threats and oppression.

When we both look at the historical context of caricature in Turkey and the current caricature wars and the lawsuits, it is clearly seen that caricature is not only an a profession subject to a special ability, but an original form of expression. As a matter of fact, caricature appears to be the most effective and powerful weapon of freedom of expression in our country.

In today's conditions, where freedom of the press is sacrificed for the economic relations between media and power, and media prevail in oligopolization, with their relatively small scale and independent characters, caricature magazines, continue to use the right to freedom of expression and the right to opposition. The only thing that changes is that cartoonists are more concerned in this period when opposition journalists are declining.

How democracy is associated with personal rights and freedoms in a country is directly related to the balance of relations between society and political power, and to the historical, cultural, economic, religious and political infrastructure that constitute this balance. Similarly, the point of view of freedom of expression in the country in question will be determined by the elements mentioned above.

The situation in which the balance deteriorates against freedoms and social conscience brings with it a strong opposition. When we evaluate both the historical point of view and the agenda of the country in the past years, it is seen that there are periods in which the pressure element of the periods in which humor and caricature are most effective are increased.

Caricature in our country has been a powerful and effective tool of opposition since its birth and it has been tried to be put under pressure by the ruling forces. When we look at the historical process, it is seen that the humor and the caricature and the repression applied to them increase especially in cases where the economic and social decline in society has occurred.

In June 2014, Turkey, met with young people's unexpected response who succeeded in isolation from the apolitization process of the 80s and a described as "90's generation" with the first civil disobedience action in the history of the Republic. This incident, which is known as the Gezi Park protests, has brought with it an opposition that contains intense humor against the politics which is considered to be serious in our country. These shares, spreading to a relatively large number of people through

social media, are meaningful in terms of demonstrating the power of an opposition that includes humor in our country.

Lawsuits against humor magazines and cartoonists in our country do not only consist of defamation cases; humiliation of religious values, obscenity and other elements regulated as criminal under the Turkish Penal Code (Article 301) may cause humor magazines to face legal sanctions or threats and pressure.

Although it encounters oppression and censorship every period and in some cases exceeds the limits of criticism, , cartoon, with all the power of humor and vitality continues to stand in Turkey . Humor magazines like *Leman* and *Uykusuz*, which are still in use today, are the most important indicators of this.

However, it is also seen that humor magazines are decreasing in number. Finally, in April 2017, *Penguen* magazine announced that they would put four more points and put an end to their lives.

In Turkey, both the Press Law and the Turkish Penal Code have changed since 2004; aiming democratization by removing the contradictions with freedom of expression. However, it is not possible to say that this improvement on the articles of law has caused a reduction in the number of cases filed.

In fact, the lawsuits against *Leman* and *Penguen* magazines, two writers of *Cumhuriyet* newspaper sentenced to two years of imprisonment because of the publication of the caricatures of Charlie Hepdo magazine, almost all of the caricaturists speech that refer that they applied self-censorship due to their reservations about compensation cases and however, almost all of the cartoonists in the opposition line had filed lawsuits are an important indicator of this.

At this point, it seems necessary to exhibit a stance in favor of press freedom in drawing the border between insult and criticism. In addition, the dissemination of caricature education and the adoption of the caricature by the society will lead to more tolerance.

Kaynakça / References

- Akad, M. (1976). *Baskı gruplarının siyasi iktidarla ilişkileri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Arık, B. (1998). *1980'den sonra yaşanan toplumsal değişim ve karikatürün değişen işlevi: Değişen toplum değişen karikatür*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Arık, B. (2002). Apolitik mizah tartışmalarına tarihsel bir bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 89-104.
- Avcı, A. (2003). Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece. *Birikim Dergisi*. 15.03.2018 tarihinde <http://www.birikim-dergisi.com/birikim-yazi/3891/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulmece#.XBDKrXQzbIU> adresinden erişilmiştir.
- Balcıoğlu, S. (1987). *Cumhuriyet dönemi türk karikatürü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çeviker, T. (1986). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü-I*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Erçetin, G. (1999, 11 Şubat). Karikatürcü çizgiyle düşünür. *Cumhuriyet*.
- Koloğlu, O. (2005). *Türkiye karikatür tarihi*. İstanbul: Bileşim Yayınları.
- Macovei, M. (2005). *Avrupa insan hakları mahkemesi'nin 10 maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz*. İnsan Hakları El Kitapları No:2.
- Morreal, J. (1997). *Gülmeyi ciddiye almak*. İstanbul: İris Yayıncılık.
- Sanders, B. (2001). *Kahkahanın zaferi*. (Çev. K. Aysevener ve Ş. Soyer). İstanbul: Ayrıntı.
- Oskay, Ü. (2000). *Tek kişilik haçlı seferleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Öngören, F. (1983). *Cumhuriyet dönemi Türk mizahı ve hicvi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özocak, G. (2011). Türkiye'de siyasi iktidarın mizahla imtihanı: İfade özgürlüğü ve karikatür. *TBB Dergisi*. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-94-710> adresinden erişilmiştir. ss.259-294
- Danimarkalı Bakandan Karikatür İtirafı!, 22.05.2017 tarihinde <http://www.aktifhaber.com/danimarkali-bakandan-karikatur-itari-891776h.htm> adresinden erişilmiştir.
- Charlie Hebdo' dergisinde deprem. 20.05.2017 tarihinde <http://www.netgazete.com/dunya/-charlie-hebdo-dergisinde-deprem-701193> adresinden erişilmiştir.

- Blakemore C. ve Jennett. S. "Caricature." *The Oxford Companion to the Body*. 2001. Encyclopedia.com: 20.02.2016 tarihinde <http://www.encyclopedia.com/doc/1O128-caricature.html> adresinde erişilmiştir.
- Erdoğan karikatürleri külliyyatı'na yenileri eklendi. 11.05.2017 tarihinde <http://www.diken.com.tr/dunyaca-unlu-karikaturistler-musakartla-dayanisma-icin-erdogana-karsi-birlesti/> adresinden erişilmiştir.
- Fransız basınının en yaramazı: Charlie Hebdo. 20.05.2017 tarihinde <http://tr.euronews.com/2012/09/21/fransiz-basininin-en-yaramazi-charlie-hebdo/> adresinden erişilmiştir.
- Durutuna, G. (2012, 12 Temmuz). Harakiri'nin kapanması 'bayan yanı' gibi... 26.05.2016 tarihinde <http://www.ntv.com.tr/ar-siv/id/25365256/> adresinden erişilmiştir.
- Karaman, N. (2015, 8 Nisan). Karan ve Çetinkaya'ya Charlie Hebdo davası. 30.05.2016 tarihinde <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/08/karan-ve-cetinkayaya-charlie-hebdo-davasi> adresinden erişilmiştir.
- Penguen'in kapağına 7 bin TL ceza. 25.03.2017 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/235611/Penguen_in_kapagina_7_bin_TL_ceza.html adresinden erişilmiştir.
- Penguen dergisi kapanma nedenini takipçileriyle paylaştı. 26.04.2017, 21.03.2018 tarihinde <http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/1474710-penguen-dergisi-kapanma-nedenini-takipcileriyle-paylasti> adresinden alındı.
- Skandal Karikatür İçin 1 Yıl Hapis. 28.09.2011, 30.05.2017 tarihinde <http://www.aktifhaber.com/skandal-karikatur-icin-1-yil-hapis-498008h.htm> adresinden erişilmiştir.
- Şahin, Ü. Çizginin Gücü: Karikatür ve Sansür. 26.06.2017 tarihinde http://www.umut.org.tr/Upload/Document/document_ca5f01b9796a40f782b43262be5fd0a9.pdf adresinden erişilmiştir.
- 11.05.2017 tarihinde <http://www0.sondakika.com/haber/haber-turkiyede-karikaturistlere-hapis-cezasi-7116710/> adresinden erişilmiştir.
- 02.03.2018 tarihinde <http://bianet.org/bianet/bianet/105021-basbakanin-dava-actigi-leman-dergisine-kufur-ve-tehdit> adresinden erişilmiştir.

- 09.05.2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5730897dcc16c0.-90659314 adresinden erişilmiştir.
- 11.05.2017 tarihinde <http://www.gazetevatan.com/penguen-e-bir-dava-daha-49852-gundem/> adresinden erişilmiştir.
- 11.05.2017 tarihinde <http://www.diken.com.tr/musa-kart-gerceklericizdim-dedi-erdoganin-actigi-11-aralik-davasindan-beraat-etti/> adresinden erişilmiştir.
- 11.05.2017 tarihinde <http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/106803-reco-kenesi-nden-kurtulan-leman-ahlaksizlik-tan-mahkemelik> adresinden erişilmiştir.
- 02.03.2018 tarihinde <https://www.birgun.net/haber-detay/iktidar-mizah-sevmez-64772.html> adresinden erişilmiştir.
- 09.02.2017 tarihinde <http://www.e-skop.com/skopbulten/%E2%80%99Cutopya-acligi%E2%80%9D-olarak-gezinin-mizahi/1719> adresinden erişilmiştir.
- 19.02.2017 tarihinde <http://tr.wikipedia.org/wiki/Leman> adresinden erişilmiştir.
- 02.03.2018 tarihinde http://www.akdagsaydut.com.tr/as_yazilar_orta.php?subaction=showfull&id=1186940446&archive=&start_from=&ucat=10& adresinden erişilmiştir.
- 12.03.2017 tarihinde <http://www.aboutfacesentertainment.com/pages/caricature-history.html> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şahin, Z. B. (2019). Karikatür ve ifade özgürlüğü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 2208-2244. DOI: 10.26466/opus.515034

Avrupa Birliğinde Hegemonya Sorunu ve Almanya

DOI: 10.26466/opus.525395

*

Mehmet Soytürk*

*Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Trabzon/Türkiye

E-Posta: mehmetsoyturk@ktu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9011-3660](https://orcid.org/0000-0002-9011-3660)

Öz

Avrupa Birliği'nin kuruluş amaçlarından biri Avrupa kıtasındaki savaşlara son vermekle beraber çıkabilecek olası savaşları önlemektir. Avrupa'da günümüze kadar çıkmış olan savaşların birçoğunun sebebi Kıta Avrupa'sındaki devletlerin aralarındaki hegemonya mücadeleleriydi. Kitada söz sahibi olmak isteyen ve hatta kıtanın birçok ülkesini hükmü altına almak isteyen ülkelerden biri olan Almanya iki dünya savaşının çıkmasına sebep olmuştur. İki dünya savaşında da Almanya'nın saldırısına uğrayan ve mağdur edilen Fransa özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Almanya'nın kontrol altında tutulması gerektiğini ifade ederek çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Nihayetinde Avrupa'da birliğe giden yolun başlangıcı olarak kabul edilen Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'na tanınan yetkilerle Almanya'nın en azından belli sektörleri dolaylı da olsa kontrol altına alınabilecekti. Almanya ile bunca kanlı tecrübeler yaşamış olan ülkelerin buna rağmen son yıllarda farklı beklentiler içerisinde girdiğine şahit olmaktadır. Birliğe üye bazı ülkelerin yönetici ve siyasetçileri Almanya'nın Birlik içerisinde daha fazla sorumluluk alması gerektiğini açıkça ifade etmektedirler. Harici bu beklentilerle beraber Almanya dahilinde de benzer sesler yükselmektedir. Almanya'nın Birlik içerisindeki rolünün analizi ile beraber Charles Kindleberger'in hegemonik istikrar teorisi eşliğinde bu beklentiler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Almanya, Hegemonik İstikrar Teorisi, Charles Kindleberger

Germany and The Hegemony Question in The European Union

*

Abstract

One of the reasons for founding the European Union is the ending of wars and the prevention of new wars in the European continent. The reasons for most wars on the European continent were the hegemony struggle between European sovereign powers. One of those who was responsible for the wars is Germany. Because France was attacked by Germany in both world wars, for this reason it was a special concern for France to bring Germany under international control. The European Steel Union was also founded with the intention of keeping Germany under control in this sector at least so that it would not be a danger to the continent again. Despite the bloody experiences with Germany some countries are convinced that Germany takes more responsibility. But similar voices are heard meanwhile also within Germany. Our intention is to analyze Germany's role and to analyze the expectations of Germany in the context of the stability theory of Charles Kindleberger.

Keywords: *European Union, Germany, Hegemonic Stability Theory, Charles Kindleberger*

Giriş

Dünya siyasi tarihi incelediğinde Avrupa Birliği'nin şekillenmesi benzeri olmayan bir süreç olduğu anlaşılabilir. Yirminci yüzyılın hemen başında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nın henüz şoku atlatılmamışken ikinci bir Dünya Savaşı'nın daha şiddetli ve acımasız bir şekilde yaşanmış olmasından hemen sonra Avrupa'da Birliğe giden yolda ilk anlaşmalar gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı (AKÇT) olarak başlayan ve bugünkü adı olan Avrupa Birliği ile son halini almış olan Avrupa'daki devletler birliği dünya siyasi tarihinde ayrı bir yer tutmaktadır. Avrupa Kömür Çelik Teşkilatını kuran altı ülke, Fransa, Almanya, Hollanda İtalya, Lüksemburg ve Belçika, bu anlaşmayla beraber kendi egemenliklerinden bir bölümünü gönüllü olarak kendi aralarında oluşturmuş oldukları bir üst kuruma devretmişlerdir. Bu daha önce şahit olunmamış bir siyasi gelişmedir.

Yirminci yüzyılın başında yaşanmış olan iki acımasız savaş tecrübesi kesinlikle Avrupa'da bir devletler birliğine doğru giden yoldaki en önemli sebeptir. Daha önceki yüzyıllarda da Kıta Avrupa'sında yaşanmış olan savaşların tahribatlarının üzerine gelen bu iki acı tecrübe Avrupalıların artık kalıcı bir çözüm için doğru adımların atılması gerekliliği bilincine ulaştırmıştı. O yılların en önemli amacı olan Avrupa'da savaşların önlenmesi ve kalıcı barışın sağlanması için gerekli doğru adımların atılması hemen II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilmiştir.

Kıta Avrupa'sında gerçekleşen savaşların en önemli sebeplerinin başında kıtadaki hegemonya mücadeleleriydi. Yüzyıllar süren bu mücadelelerin mutlak bir galibinin olduğunu ifade etmemiz mümkün değildir, bazen biri bazen de diğer devlet kıtada gücü eline geçirmiş ve hegemonyasını oluşturmayı başarmıştır. Kıta Avrupa'sındaki hegemonya mücadelelerinden biri uzun yıllar Fransa ve Avusturya-Macaristan arasında gerçekleşmiştir. Fransa ve Avusturya-Macaristan arasındaki hegemonya mücadelesi sadece iki devlet arasında değildi aynı zamanda da iki ülkeyi yöneten hanedanlar arasındaki mücadeleydi. Hiçbir devlet diğer devlet veya devletlere daimî olarak hegemonyasını kabul ettirip mevcudiyetini bu şekilde devam ettirme başarısını gösterememiştir. Böyle olmasının sebepleri

rine çok detaylı bir şekilde girmeden İngiltere'nin rolüne kısaca değineceğiz. İngiltere kendi geostratejik konumu itibariyle Kıta Avrupa'sında denge politikasını bozabilecek herhangi bir devletin hegemonyasını kabul etmeyerek sürekli Kıta Avrupa'sındaki güçler arasında dengelerin sağlanmasını amaçlamıştır. Zaman zaman ise yeniden dengelerin oluşması için mücadele etmiştir. Böylece İngilizler Avrupa'da olan güç mücadelelerine aktör olarak katılmamış ama dengeleri değiştirebilecek müdahalelerde bulunabilmiştir (Gollwitzer, 1972, s.245-283).

Yirminci Yüzyıla gelindiğinde ise Avrupa kıtasında Orta Çağ'dan itibaren süre gelen hegemonya mücadelelerine son verilmesi gerekiyordu. Bunu yaparken savaşların bitirilmesi ve aynı zamanda da sosyo-ekonomik kazanımların devamının sağlanması gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra yapılan antlaşmalara baktığımızda iki önemli amaç göze çarpmakta; savaşız bir kıta ve refahın sağlanması.

Yukarda bahsettiğimiz gibi 20. yüzyılda Avrupa kıtası iki tane büyük, kanlı ve vahşi savaşa sahne olmuştur. Bu savaşların ikisinde de özellikle Fransa mağdur olmuş ve bundan dolayı da saldırgan olan Almanya'nın kontrol altına alınması gerektiği fikrini ortaya atmış ve bu fikir etrafında taraftar toplamaya uğraşmıştır. Fransa, İkinci Dünya Savaşından sonra da Almanya'nın artık kontrol edilmesi gerektiğini fikrini savunmuş ve bu doğrultuda girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en önemli sonucu ise 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'dır. Kurulan bu teşkilat ile beraber en azından kömür çelik sektörlerinde dolaylı da olsa Fransa Almanya'yı kontrol etme imkânına sahip olmuştur (Woyke, 1984, s.22).

AKÇT'nin kurulmasıyla beraber Avrupa kıtasında hegemonya mücadelesi verilirken, beraber kurulmuş olan bir kurum içerisinde aynı mücadele devam edecek miydi? Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi Kıta Avrupa'sında yüzyıllardır kıtada söz sahibi olmak isteyen ülkeler arasında hegemonya mücadeleleri yapılmıştır. Bu mücadeleler kimi zaman Fransa ve İspanya arasında, kimi zaman Fransa ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında, kimi zamanda Fransa ile Almanya arasında gerçekleşmiştir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Almanya'nın kendi iç mücadelelerinden sıyrılıp bütünleşebilmesinden sonra Fransa ile olan hegemonya mücadelesi 20. yüzyılda kendisini en acımasız ve en kanlı şekilde

göstermiştir. Fransa'nın iki dünya savaşında da Almanya tarafından saldırıya maruz kalması, akıllara bu iki devletin Avrupa Birliği içerisinde de hegemonya mücadelesine girişecekler mi sorusunu getirmektedir. Makaleyi yazmaktaki amacımız Avrupa Kömür Çelik Teşkilatının kurulmasından günümüze kadar olan süreçte Almanya'nın kendisini Birliğin içerisinde nasıl tanımladığı ve hegemonya mücadelesi verip vermediğini analizini gerçekleştirmektir.

I. Hegemon ve Emperyal Kavramları

Bildiğimiz gibi hegemonya uluslararası ilişkilerde devletler arasındaki anarşinin karşıtı olarak kabul edilirken devletler arası hiyerarşinin nasıl olacağı ile ilgili bir açıklama teorilerde bulunmamaktadır (Sönmezoğlu, 2012, s.137, 139, 205). Alman siyaset bilim ve tarihçisi Ulrich Menzel *Dünyanın Düzeni- Devletler Dünyası Hiyerarşisinde İmparatorluk ve Hegemonya (Die Ordnung der Welt. Imperium und Hegemonie in der Hierarchie der Staatenwelt)* adlı eserinde imparatorlukların yükselme ve çöküş dönemlerinin kıyasında, emperyallığı uluslararası ilişkilerde hiyerarşik yapının hegemonya ya göre daha yumuşak ve değişken bir şekli olarak tanımlamaktadır (Menzel, 2015, s.29). Herfried Münkler ise *İmparatorluklar (Imperien)* adlı eserinde emperyallığı *merkezi tabanlı sınırsız hakimiyete dayalı düzen* olarak tanımlamıştır (Münkler, 2007, s.16). Hegemonya ise herkesin eşit olduğu fakat aralarından birinin *primus inter pares*, eşitler arasında birinci olduğu, bir düzendir (Zielenka, 2006, s.12). Adı geçen iki tanımdan yola çıkarak Avrupa Birliği'nin etrafındaki komşu devletlere karşı bir emperyallığın mümkün olabileceğinden bahsedilebilir. Avrupa Birliği içerisinde ise sadece hegemonik bir ilişkinin mümkün olabileceği varsayımından yola çıkarak Almanya'nın Avrupa Birliği içerisindeki rolünü analiz etmeye çalışılacaktır.

II. Alman Dış Politikasının Temel Esasları

İki Dünya Savaşı'nın hem müsebbibi hem de mağlubu olan Almanya, Avrupa kıtasının hâkimiyetini eline geçirme sevdası ile Avrupa ve dünyada sayısız insanın ölümüne sebep olmuştur. Aynı Almanya mağlup olduğu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sayısız sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu sorunların en önemlilerinden biri savaşın galibi batılı devletlerinin ülkenin batısını, savaşın diğer bir galibi olan Sovyetler Birliği'nin ise ülkenin doğusunu kontrol altında tutmasıydı. Batılı kapitalist ülkelerin askeri kanadı olan NATO ve komünizmin askeri kanadı Varşova Paktı Almanya topraklarında direk karşı karşıydılar ve böylece de Almanya da kontrol altına alınmıştı. Daha sonraki yıllarda ne kadar batılı devletler ülkenin kontrolünü Federal Almanya Cumhuriyetine devretmiş olsalar da ülkenin doğusunda yeni bir devlet kuruldu ve artık iki tane Almanya olmuştu. Toprakların doğusunda olan Demokratik Alman Cumhuriyeti Rusya'nın kontrolünde komünist idare şekliyle varlığını Varşova Paktı'nın kendisini lağv etmesine kadar devam ettirmiştir. Federal Alman Cumhuriyeti'nin ise kendisini tekrar toparlayarak Avrupa için tekrar tehlike olmaması adına bir şekilde kontrol altında alınması gerekiyordu. Özellikle Fransa bu konuyla ilgili girişimlerde bulunmuştur. Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'nın kuruluş amaçlarında biri de Almanya'yı bu şekilde kontrol altında tutmaktı. Bu amaçla Almanya en başında beri bu teşkilata dahil edilerek önce Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı akabinde Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu ve nihayetinde Avrupa Birliği ile kontrol altına alınmış oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan iki kutuplu dünya düzeni 1989-1991 yılları arasında Batı-Doğu çekişmelerinin sona ermesiyle birlikte son bulmuştur. Bu yıllarda Avrupa'nın ortasında daha önce Doğu ve Batı diye ikiye bölünmüş olan Almanya'nın tek devlette birleşmesi gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin kontrolü altında kalmış olan ve komünist sistemle idare edilen Alman Demokratik Cumhuriyeti (DDR, Deutsche Demokratische Republik) artık Sovyetler Birliği'nin boyunduruğundan kurtulmuş ve iki Almanya tek bir idare altında bir araya gelmiştir. İki Almanya'nın birleşmesi, Federal Alman Cumhuriyetinin Avrupa kıtasının ortasında yeni dünya düzenin galiplerinden biri olmasını sağlamıştır. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşından sonra oluşturulmuş olan düzen revize edilmiş, savaşın galipleri olan Rusya, İngiltere ve Fransa karşısında iki Almanya'nın Federal Almanya'nın idaresinde birleşmesi Almanya'nın öz güven kazanmasına sebep olmuştur. İki Almanya'nın birleşmesinden sonraki süreçte yeni Federal Almanya hızlıca ekonomik bir güç olmuş ve böylece kendisini diğer devletlere de kabul ettirme başarısını göstermiştir.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin dış politikasının temel esasları, daha önce Batı Almanya döneminde de olduğu gibi tek başına hareket etmeyip, Avrupa Birliği, NATO ve Birleşmiş milletler gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar ile beraber hareket etmek olarak özetlenebilir (Bredow, 2006, s.246).

Federal Almanya Cumhuriyetinin dış politika anlayışı 11 Eylül 2001 tarihinde ikiz kulelere yapılan terör saldırısına kadar bu prensip etrafında şekillenmiştir. Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırılarından sonraki süreçte Federal Almanya Cumhuriyeti Başbakanı Gerhard Schröder, İngiltere ve Fransa gibi Amerika Birleşik Devletleri ile sınırsız dayanışma içerisinde olduklarını açıklamıştır (Kleine, 2004, s.46). Alman iktidarının Amerika Birleşik Devletleri'ne dayanışma açıklaması yapmış olmasına rağmen ABD'nin öncülüğünde 2003 yılında başlatılan Irak Savaşı'na dahil olmamıştır. Almaya savaş yanlısı cephe de Fransa gibi savaşa biraz daha eleştirel bir yaklaşım sergilemiş ve oluşturulan koalisyonun savaş çağrılarına olumsuz yaklaşmıştır. Daha sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Batı devletlerinin Libya'ya karşı askeri müdahalede bulunabilmelerinin önünü açan 1973 nolu Kararın oylanmasında Almanya'nın çekimser kalarak tarihinde ilk kez ABD, İngiltere ve Fransa gibi Batı devletlerinin değil de Rusya, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi devletlerin yanında yer almıştır (Baumann, 2007, s.69). Federal Alman Cumhuriyeti hükümetinin, Irak ve Libya konularında almış olduğu tavırla, müttefiklerine kendi menfaatlerine aykırı olabilecek gelişmelerde yanlarında olmayacağı mesajını vermek istemiştir. Alman hükümetinin Irak ve Libya kararlarında takınmış olduğu tavır, müttefiklik bünyesinde kendisi için tanımlanan rolünün reddi, günümüze kadar devam etmekte olduğunu ifade edebiliriz. Bu yıllardan beri uygulamaya koymuş olduğu yeni dış politika anlayışını pragmatik bir yaklaşım olarak tanımlayabiliriz. Almanya'nın pragmatik dış politika anlayışını günümüzde de uyguladığı rahatlıkla ifade edilebilir.

III. Almanya'nın Avrupa Birliği Politikaları ve Birlik İçerisinde Hegemonya Dağılımı

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Alman dış politikasının ana hatlarından sonra Almanya'nın Avrupa Birliği ile olan ilişkileri ve Birliğin içerisindeki

yeri ile ilgili analizimize devam edeceğiz. Avrupa'nın birleşmesi Almanya'da Konrad Adenauer, Helmut Schmidt veya Helmut Kohl gibi tarihe geçmiş şansölyeler döneminde devlet politikası seviyesindeydi ve Avrupa'daki bu birleşme en önemli hedeflerden biriydi.

Avrupa'da devletler arasında birliğin oluşturulmasında öncelikle Almanya ve Fransa'nın uzlaşması Birlik içerisinde resmi olmayan bir siyasi güç ve karar verme eksenini oluşturulmuş. Söz konusu uzlaşma ile oluşturulan bu eksen Avrupa'da bir devletin hegemonya oluşturmasının önündeki en büyük engeldi. Avrupa kıtasının önceki yıllarına baktığımızda Paris ve Berlin arasındaki hegemonya mücadelesi çoğu kez savaşlara sebep olduğu görülmektedir. Bu rekabet kısmen de olsa Napolyon döneminden beri en büyükleri Birinci ve İkinci Dünya Savaşları olmak üzere savaşlara sebep olmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra Almanya ve Fransa arasındaki husumetin kaldırılması, ekonomilerin iç içe girmeleri Avrupa projesinin temelini oluşturmuştur. Avrupa Kömür Çelik Teşkilatının kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte Avrupa birleşmesinde Berlin - Paris ekseninin kendi aralarında göstermiş olduğu anlayışa bağlı olarak ilerlemiştir. Fransa ve Almanya Birlik içerisindeki lokomotif rolleri özellikle Büyük Britanya'nın referandum yoluyla Birlikten ayrılma kararı almasından sonra daha da belirgin ve önemli bir hal almıştır.

Brexit oylamasından sonra Almanya'nın ve Fransa'nın Birlik içerisindeki rolleri ve önemleri artmakla beraber Almanya için ayrıca belirtilmesi gereken 2008 dünya ekonomik krizidir. Bütün dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizde Almanya'nın güçlü ekonomisi Almanya'nın Avrupa Birliği içerisindeki önemini daha da arttırmıştır. Dünya ekonomik krizinden sonra ortaya çıkan "Avro Krizi"nden sonra Almanya'nın Birlik içerisindeki ağırlığı hakkında çok şeyler yazılıp çizilmiştir. Ekonomik krizin bütün dünyayı etkisi altına aldığı bir dönemde Almanya'nın artan ekonomik gücü ve buna paralel olarak diğer ülke ekonomilerinin durağanlık göstermeleri Birlik bünyesinde alınacak kararlarda kendisini daha güçlü duruma getirmiştir. Almanya'nın bu denli ekonomik bir güç haline gelmesi kendisini siyasi olarak güçlü bir konuma taşımasına vesile olmuştur. Fakat, Almanya'nın bu duruma gelmesi yeni bir hegemonik gücün gerek-

liliği tartışmalarının önünü açmasına sebep olmuştur. Hegemonya ve hegemon tartışmalarında mevzu Almanya olunca yapılan tartışmaların önemi de tabii ki artmaktadır.

Avro Krizi döneminde Birlik içerisindeki oylamalarda, Almanya'nın diğer ülkeleri kendi tercihleri doğrultusunda karar vermelerine zorlaması hegemonya tartışmalarını daha da alevlendirmiştir. Bu konuda verilebilecek en doğru örnek Almanya'nın 2009 yılında kendi bütçe açığını frenleyebilmek için uygulamaya koymuş olduğu çeşitli mekanizmaları Birlik dahilinde kabul edilip üye ülkelerinin kendi Anayasalarına dahil etmeleri baskısıdır (Aschauer, 2017, s.215). Daha sonraki yıllarda bu doğrultuda 2011 yılında yapılan bir Avrupa Birliği Zirvesinde Almanya'nın diğer ülkeleri de ikna etmesi "Avrupa'nın hegemonu" tanımlamasına yol açmıştır. Bu tanımlamayla beraber Avrupa'da bir hegemon ihtiyacı olup olmadığı yönünde çokça fikirler beyan edilmiştir (Geiger, 2017, s.201).

Avrupa'da lider bir ülkenin olması gerektiği yönünde ve bu ülkenin de Almanya olması gerektiğini açıkça ifade eden bir siyasetçiye dikkat çekmenin faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Uzun yıllar Polonya Dışişleri Bakanı görevinde bulunmuş olan ve aynı zamanda da eski bir gazeteci olan Radoslaw Sikorski Berlinde gerçekleştirilen bir Konferansta güçlü bir Almanya'dan değil de pasif bir Almanya'dan korktuğunu ifade etmiştir (DGAP, 2011). Sikorski daha sonra Alman Die Welt gazetesinde kaleme aldığı yazısında konferanstaki ifadesini teyit ederek Almanya'nın Birlik içerisindeki rolünün aktif olması gerektiği yönde açıklamalarını yinelemiş ve Almanya'nın Avro Bölgesi'nin tekrar düzleşme erişebilmesi için diğer ülkelere yardım etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Die Zeit 2011, s.49). Sikorski'nin ifadelerinden Avrupa Birliğinde sorunların üstesinden gelinmesi için güçlü ve lider bir ülkeye ihtiyaç olduğunu ve bu rolü yerine getirebilecek kapasitenin Almanya'da olduğunu, bundan dolayı da aktif rol alması gerektiğine inandığı anlaşılmaktadır.

Charles Kindleberger hegemonik istikrar teorisinde, dünya ticaretinin sorunsuz işleyebilmesi için bir hegemon güç'ün gerekliliğinden yola çıkarak 1929 ekonomik krizin oluşum sebebinin Amerika Birleşik Devletleri'nin dengeleyici güç olmak istememesinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Kindleberger, dünya ekonomisinin istikrarlı bir şekilde ayakta kalabilmesi için güçlü ve lider bir ülkenin gerekliliğinden bahsetmektedir. Büyük Britanya'nın 18. ve 19. yüzyıllarda dünya ekonomisinde üstlenmiş

olduğu rolü, 20. yüzyılda ABD'nin üstlenip sürdürmesi gerekiyordu fakat, bu rolü üstlenmedikleri için 1929 yılında dünya büyük bir ekonomik bühran yaşamıştır. Amerika Birleşik Devletleri 20. yüzyılın hemen başlarında üstlenmesi gereken bu rolü ancak İkinci Dünya Savaşından sonra, Bretten Woods Kararları ile doların dünya ticaret birimi olması ve böylece dünya ticaretine liberal anlamda yön vermeye başlaması ile dünya ekonomi ve ticaret sistemi işlemeye başlamıştır, şeklinde Kindleberger analizine devam etmiştir (Rode, 2002, s.23). Hegemonik istikrar teorisi doğrultusundan ABD'nin rolünü açıklamaya devam edecek olursak, ABD sahip olduğu gücü ikinci dünya savaşından sonra kesinlikle kötüye kullanmamış, Batı Avrupa'nın ve Japonya ekonomilerinin kalkınıp güçlenmelerine yardımcı olduğu da Kindleberger'in iddiaları arasında yer almaktadır (Rode, 2002, s.24).

Alman Federal Maliye Bakanı Wolfgang Schäuble Kindleberger'e atıfta bulunarak, onun bilgi ve tecrübelerinden "Avro-Krizi"nde faydalanılmadır şeklinde açıklama yapmıştır. Schäuble açıklamalarının devamında Kindleberger'in mesajının 2010 yılında daha öncesinde olmadığı kadar önemli bir hale geldiğini de ayrıca vurgulamıştır. Schäuble 'ye göre Almanya ve Fransa'nın ABD'nin 1929 krizinden önce kendisini istikrar sağlayıcı hegemon olarak görmediği yıllardaki gibi değil de İkinci Dünya Savaşından sonra üstlenmiş olduğu görev doğrultusunda Avrupa Birliğinde istikrar sağlayıcı hegemon rolünü kabul etmeleri gerektiğini her iki devlete seslenerek ifade etmiştir (Zimmermann ve Dür, 2016, s. 238).

A. Avrupa Birliği'nin bir Hegemona İhtiyacı var mı?

"Avro Krizi" ve öncesinde patlak veren ekonomik kriz döneminde Avrupa Birliğinde alınan kararlarda Almanya'nın gücü kendisini hissettirmiştir. Avrupa Birliği'nin en güçlü ekonomisine sahip olan Almanya bu dönem de Birlik içerisinde öncü rolü kabul etmiş ve yerine getirmiştir. Sonraki dönemde ise üstlenmiş olduğu liderlik rolünü Libya krizinde pasif kalarak devam ettirmiştir fakat bu pasifliğinden dolayı da oldukça fazla eleştirilmiştir (Milosevic, 2012, s.117-120). Diğer taraftanda Ukrayna krizine aktif bir şekilde dahil olup yön vermeye çalışması ise ABD tarafında kabul görmeyip eleştirilmiştir (T-Online, 2015). Suriyeli göçmenler

krizinde ise yine aktif bir rol üstlenmiştir ve diğer Avrupa ülkelerine nazaran göçmenlere karşı daha anlayışlı yaklaştığı için ve Türkiye ile göçmen sorunu ile ilgili anlaşma yolunu seçtiği için Almanya'daki muhalefetten ve bazı ülke liderlerinin eleştirilerine maruz kalmıştır. (Kiehn, 2016, s.9-12).

Suriyeli göçmen krizi döneminde olduğu gibi üye devletlerin Avrupa Birliği'nin yönetmeliklerine, kurumlarına, devlet ve hükümet başkanları tarafından alınan kararlara uymamaları, Birlik içerisinde güçlü bir hegemonun gerekliliği ile ilgili tartışmaları alevlendirmiştir. Bu dönemde oluşturulamayan ortak hareket, Birlik dahilinde bir hegemonu ne kadar ihtiyaç olduğunu gösteren gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Federal Alman Cumhuriyeti iktidarının istikrarsız siyaseti hegemon olabilme ihtimaline zarar vermektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği kurumları arasında henüz tam anlamıyla tanımlanmamış yetki dağılımları da olunca Birlik içerisinde ortak eylem ve işbirliği ihtiyacı artmaktadır.

B. Avrupa Birliği'nde ihtiyaç duyulan Hegemon Almanya mı?

Uluslararası hegemon bir ülke konuma ulaşabilmek için sadece güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmak yetmemektedir, aynı zamanda da aktif bir dış politika anlayışı sahip olmak gerekmektedir. Güçlü olabilmek için ise ekonomik ve siyasi öz kaynaklara sahip olunması gerekirken hedeflere ulaşabilmek için ise ayrıca irade sahibi olunması gerekmektedir. Bu özellikler çerçevesinde Federal Alman Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşından sonra göstermiş olduğu ekonomik performans ile dünyada belli itibar sahibi olmuş ve bununla beraber küçümsenmeyecek derecede de *soft power* gücüne ulaştığını ifade edebiliriz (Jerabek, 2011, s.51).

Federal Almanya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği'nin ve genel anlamda da Avrupa kıtasının en fazla nüfusa sahip ülkesi konumundadır ve aynı zamanda da ekonomisi en güçlü ve istikrarlı ülkesidir. Bu özellikleri ile beraber en güçlü silahlı kuvvetlere sahip olma potansiyelini de içinde barındırmaktadır. Coğrafi olarak Kıta Avrupa'sının ortasındadır, etrafının tamamen komşu ülkelerle çevrili olmasından dolayı en fazla komşuya sahip ülkedir. Avrupa Birliği'nin üye sayısını arttırdığı yıllarda ve Birlik içerisinde uyumlaştırmanın çok önemli olduğu yıllarda kendi ülke menfaatlerini Birlik menfaatlerinin arkasına sıralandırmayı bilmiştir (Jerabek,

2011, s.99). Fransa ile olan diyaloguna son derece önem veren Almanya bütün bu olup bitenler gerçekleşirken Fransayı da yanına çekmeyi ihmal etmemiştir. Avrupa'nın diğer ülkeleri için, kısa zamanda iki tane dünya savaşına sebebiyet vermiş olan bir devletin tekrardan güçlenerek hegemon ülke konumuna ulaşması kabulü zor bir durum olduğunu ayrıyeten belirtmekte fayda vardır.

IV. Almanya Hegemon olduğu Avrupa Birliği'ni nasıl bir Sonuç Beklemektedir?

Avrupa Birliği'nde hegemon bir ülkenin olmasının olumlu sonuçlarının başında Avrupa'nın aynı düşünceleri paylaşması ve olası kararların daha hızlı alınabilmesi ihtimali gelmektedir. Ayrıca dışarıya karşı daha güçlü ve tutarlı olmak adına bir bütünlük içerisinde bulunduğu izlenimi verebilecektir. Bunlara ek olarak ABD, Rusya ve Çin gibi ortak veya rakiplere karşı daha net bir tavır koyulması mümkün olabilirdi.

Almanya'nın ulusal siyaseti doğrultusunda sunduğu çözümleri birebir Avrupa Birliği'ne uyarlamadan kabul ettirmeye çalışmasının Birlik nezdinde tepkiyle karşılaşma ihtimali daha önceden de olduğu gibi oldukça yüksektir. Böyle bir yaklaşımdan ziyade Birlik için gerekli olan çözümlere üye devletlerle birlikte ulaşılması daha fazla kabul görme ihtimaline sahiptir. Ancak bu şekilde Almanya kendisini kabul ettirebilme ihtimalini yükseltebilecektir. Aksi halde Birlik dahilinde Almanya'nın hegemonluğu kabul görmeyecektir ve Birlik içerisinde sağlanmaya çalışılan uyum tersi bir istikamet olarak çözülmeye yol açabilecek ve sonucunda ise Birlikten ayrılmalar söz konusu olabilecektir.

Sonuç

Avrupa Birliği dünyayı olumsuz etkileyen ekonomik krizden hemen sonra "Avro-Krizi"ni yaşaması ve onun hemen akabinde Brexit'le beraber en önemli ve güçlü üyelerinden biri olan Birleşik Krallık'ı kaybetmesiyle gittikçe kaotik bir duruma sürüklenmektedir. Bu önemli ve büyük gelişmelerle beraber göçmen krizinde uyum ve birlik görmemiş olması bizlere Birliğin girmiş olduğu bu kaotik ortamdan kolay kolay çıkamayacağını göstermektedir Avrupa Birliği kurumlarının yetkilerinin sınırlı kaldığı bu

durumda Brüksel merkezli bir çözümün oraya çıkmasını beklemek fazlaca iyimser olacaktır.

Dikkate alınması gereken diğer bir husus ise ABD'nin kendisini Avrupa'dan geri çekmesi ve Uzak Doğu'ya doğru yönelmesidir. İkinci Dünya Savaşından sonra ABD ekonomisinin "gizli eli" Avrupa'da bir düzenleyici olarak üstlendiği rolü başarıyla yerine getirmiştir. Günümüze geldiğimizde ise Amerika Birleşik Devletleri ekonomik çıkarlarını Avrupa'da değil de Çin'de görmesi ve yönünü daha ağırlıklı olarak o tarafa çevirmesi Avrupa'da bir siyasi vakum bırakma ihtimalini doğurmuştur. Uluslararası alandaki bu gelişmeleri göz önünde bulundurduğumuzda Avrupa Birliği'nde bir hegemon güce ihtiyaç duyulacağını ifade edebiliriz. Bu Güç'ün ise şimdiye kadar göstermiş olduğu olumsuz performans ve kendi içindeki belirsizlikten dolayı Brüksel'in olamayacağı da gün gibi ortadadır.

Avrupa Birliği'nin siyasi geleceği Almanya'nın göstereceği performansla bağlı kalmaktadır. Almanya için önemli olan mazideki hatalardan ders çıkartıp onları tekrarlamamaktır. Böylece Kıta Avrupa'sının ve Avrupa Birliğinin güçlü ve belirleyici ülkesi haline gelebilecektir.

Almanya kendisinin ve Birliğin ortak çıkarları doğrultusunda öncülük ettiği sürece Birliğin diğer ülkeleri tarafından kabul görebilecektir. Alman hükümetlerinin bu beklenti doğrultusunda hareket ederken dikkat etmeleri gereken önemli bir husus ise kendi ulusal kamuoyunda Avrupa Birliği karşıtlığının yükselmesini engellemektir. Kamuoyunda Birlik karşıtlığının yükselmesini önleyebilmek için Avrupa projesinin ne kadar önemli ve gerekli olduğunun anlatılmasına önem verilmelidir. Ayrıca ülke ve Birlik menfaatleri arasındaki denge bozulduğu taktirde gelişmeler olumsuz bir seyir almaya başlayacaktır. Bu sebeple menfaatler arası dengenin sağlanmasına itinalı yaklaşılmalıdır.

Özellikle belirtmemiz gereken diğer önemli bir sonuç ise Almanya'nın Avrupa Birliğine üye ülkelere rağmen birliğe yön verebileceği veya hüküm sürebileceği ihtimalinin oldukça düşük olmasıdır. Almanya'nın Avrupa'ya yaşatmış olduğu bunca acı tecrübeye rağmen diğer üye ülkeler tarafından böyle bir rolü kabul görmeyecektir.

Üzerinde düşünülmesi gereken diğer bir husus ise Almanya'nın Birlik içerisinde kendisine biçilen ve kendisinden beklenen bu rolü mevcut iktidarlarla yerine getirip getiremeyeceğidir. Hristiyan Birlik partilerinin lideri

sayın Merkel 2017 yılında yapılan Federal Meclis seçimlerinde oylarında düşüş yaşamış olmasına rağmen birinci parti olarak tamamlamıştır. Seçimlerden sonra hükümet kurulabilmek için yeni koalisyon ortakları arayışına giden Hristiyan Birlik Partisi bu arayışında başarılı olamayınca eski koalisyon ortağı olan Sosyal Demokrat Partisi ile yeni hükümeti kurmak zorunda kalmıştır. Kurulan yeni koalisyon hükümetinin bir önceki hükümetten çok farklı olmaması uygulanacak olan uluslararası politikada çok büyük değişikliklerin olmayacağı anlamını da taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Germany and The Hegemony Question in The
European Union**

*

Mehmet Soytürk

Karadeniz Technical University

Charles Kindleberger's hegemonic stability theory (Hegemonic Stability Theory) argues that the state must have a leading role in the economic power of the state, with a high military capability and a role in the international system. Hegemonic stability theory was developed by US academics under the leadership of Charles Kindleberger and consists of synthesis of realist and liberal movements.

In our study, we tried to analyze the hegemonic struggle in the European Union from the perspective of Hegemonic Stability Theory. Charles Kindleberger claims that the reason for the economic crisis of 1929 was that the United States did not want to become a balancing force due to the necessity of a hegemonic system power for world trade to function smoothly. The role of Great Britain in the world economy in the 18th and 19th centuries had to be undertaken by the United States in the 20th century, but in 1929 the world experienced a great economic crisis as they did not play the role. The United States had to undertake this role in the early 20th century, but after the Second World War, the Bretten Woods Decisions were made by the dollar being the currency of the world trade and thus starting to liberalize the world trade in a liberal war.

In the 18th and 19th centuries, the Great Britain and the United States in the 20th century need to be similar to the hegemonic role that the United States undertakes to achieve and enhance political and economic stability in the European Union. German Federal Finance Minister Wolfgang Schäuble said that the knowledge and experience of Kindleberger should be used in the 'Euro-Crisis'. Schäuble also underlined the fact that, in 2010, Kindleberger's message became more important than ever before. According to Schäuble, he referred to both states that Germany and France should accept the role of stabilizing hegemon in the European Union in the course

of the post-World War II period, rather than in the years when the US did not see him as a stabilizing hegemon before the 1929 crisis. In the following period, he continued his leadership role by being passive in the Libyan crisis, but he was highly criticized for his passivity. On the other hand, the fact that it was actively involved in the Ukraine crisis and tried to give direction was criticized and not criticized by the US. he has taken an active role in the Syrian migrants' crisis. For the savvier approach towards immigrants than in other European countries, and because he chose the way of dealing with immigration agreement with Turkey was exposed to criticism from some leaders in Germany and some other countries.

As in the period of the Syrian migrant crisis, the non-compliance of member states with European Union regulations, institutions, and decisions taken by the heads of state and government has fueled the debate on the necessity of a strong hegemon within the Union. The unstable politics of the power of the Federal Republic of Germany damages the possibility of being hegemony. In addition, the need for joint action and cooperation within the Union is increasing when there is a full distribution of authority among the institutions of the European Union. The European Union is becoming more and more chaotic when it experiences the 'Euro-Crisis' immediately after the economic crisis, which has adversely affected the world, and immediately after it has lost United Kingdom with Brexit. And United Kingdom was one of the most important and powerful member of the European Union. Together with these important and major developments, the fact that there is no harmony and unity in the migratory crisis shows us that this chaotic environment which the Union has entered cannot easily get out. In this case, where the powers of the European Union institutions are limited, it would be much more optimistic to expect a Brussels-based solution to go there.

Another issue that needs to be taken into account is that the United States withdraws itself from Europe and moves towards the Far East. When we come to the present day, seeing the economic interests of the United States in Europe and not in Europe, and turning it more and more in a direction, has created the possibility of a political vacuum in Europe. Considering these developments in the international arena, we can say that a hegemonic power will be needed in the European Union. It is clear

that this force cannot have Brussels because of the negative performance and the uncertainty in itself.

The political future of the European Union depends on the performance of Germany. The important thing for Germany is to learn from the mistakes of the past and not to repeat them. Thus, it can become a strong and decisive country of Continental Europe and the European Union. Germany can be accepted by the other countries of the Union as long as it leads the common interests of the Union and itself. One important point that German governments should take into consideration when acting in line with this expectation is to prevent the rise of anti-European opposition in their national public opinion. In order to prevent the rise of the opposition of the Union in public opinion, importance should be given to explain how important and necessary the European project is. Another important conclusion that we should mention is that the probability of Germany being able to direct or rule the Union in spite of the member states of the European Union is very low. Despite all the bitterness experienced by Germany in Europe, it is highly unlikely that other member countries will accept such a role.

Kaynakça / References

- Aschauer, W. (2017). *Das Gesellschaftliche Unbehagen in der EU*, Springer Verlag, Wiesbaden.
- Baumann, R. (2007). *Deutschland als Europas Zentralmacht, Handbuch zur Deutschen Aussenpolitik*, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Bredow, W. (2006). *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Geiger, W. (2017). *Die Ermüdung der Demokratie*, Humanities Online, Frankfurt.
- Gollwitzer, H. (1972). *Geschichte des Weltpolitischen Denkens*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Jerabek, M. (2011). *Deutschland und die Osterweiterung der Europäischen Union*, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

- Kleine, M. (2004). *Die Reaktion der EU auf den 11. September*, LIT Verlag, Münster.
- Kiehn, H.- E. (2016). *Angela Merkels Flüchtlingspolitik - Eine Bilanz des Versagens*, BoD Books on Demand, Deutschland.
- Menzel, U. (2015). *Die Ordnung der Welt. Imperium und Hegemonie in der Hierarchie der Staatenwelt*, Suhrkamp Verlag, Berlin.
- Münkler, H. (2007). *Imperien*, Rowohlt, Hamburg.
- Milosevic, N. (2012). *Deutsche Kriegsbeteiligung und Verweigerung*, Diplomica Verlag, Hamburg.
- Reinhard Rode, R. (2002). *Weltregieren durch Internationale Wirtschaftsorganisationen*, LIT Verlag, Münster.
- Sikorski, R. (2011). *Deutsche Macht fürchte ich heute weniger als deutsche Untätigkeit*, <https://dgap.org/de/node/20029>, (erişim 20.02.2018).
- Sikorski, R. (2011). *Ich fürchte die deutsche Untätigkeit*. <http://www.zeit.de/2011/49/P-Europa>, (erişim 20.02.2018).
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul.
- T-Online (2015). http://www.t-online.de/nachrichten/ausland/krisen/id_72814542/us-kritik-an-merkels-ukraine-politik-ich-glaube-ihr-macht-einen-grossen-fehler-.html, (erişim 28.02.2018)
- Woyke, W. (1984). *Europäische Gemeinschaft-Europäisches Parlament- Europawahl*, Springer Verlag, Wiesbaden.
- Zielenka, J. (2006). *Europe as Empire*, Oxford University Press, Oxford.
- Zimmerman, H. & Andreas Dür, A. (2016). *Key Controversies in European-Integration*, Palgrave, London.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Soytürk, M. (2019). Avrupa birliğinde hegemonya sorunu ve Almanya. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2245-2262. DOI: 10.26466/opus.525395

Explaining Social Problem Solving and Its Effect on Mental Health

DOI: 10.26466/opus.519469

*

Mustafa Şanal* - Enver Sarı** - Cahit Kaya***

* Prof. Dr, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Giresun / Türkiye

E-Posta: mustafa.sanal@giresun.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3293-8154](https://orcid.org/0000-0002-3293-8154)

** Prof. Dr, Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Giresun / Türkiye

E-Posta: enversari@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-7623-6832](https://orcid.org/0000-0002-7623-6832)

*** Doç.Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Merkez / Giresun / Türkiye

E-Posta: rehber.cahit@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0757-320X](https://orcid.org/0000-0003-0757-320X)

Abstract

Social problem solving is defined as problem solving that occurs in natural environment. Social problem solving is a learning, coping and self-directed processes. The aim of this paper is to give introductory information regarding social problem solving. Background information, definitions, theoretical background, research examples, and measurement issues regarding social problem solving is explained. In particular, three types of social problem solving were discussed: rational problem solving, impulsive/carelessness problem solving and avoidance problem solving. The positive outcomes of rational problem solving and its effect of on mental health were provided. In addition to it, measurement tools regarding social problem solving were discussed. Overall, social problem solving is an important concept, which has positive effects on mental health and psychological well-being. This paper can be used an introductory paper for counseling and psychology students.

Keywords: Social problem solving, Mental Health, Literature review, Research

Sosyal Problem Çözme ve Sosyal Problem Çözmenin Zihin Sağlığına Etkisi

*

Öz

Sosyal problem çözme bireyin doğal ortamında oluşan öğrenmeyi, baş etmeyi ve öz yönlendirmeyi içeren problem çözme olarak tanımlanabilir. Bu makalenin amacı sosyal problem çözme konusunda giriş niteliğinde bilgi sunmaktır. Bu makalede sosyal problem çözme ile ilgili tanımlar, sosyal problem çözmenin teorik altyapısı, araştırma örnekleri, ve sosyal problem çözme ile ilgili ölçme yaklaşımları açıklanmıştır. Özellikle üç tür sosyal problem çözmeden bahsedilmiştir. Rasyonel akılcı sosyal problem çözme, dürtüsel/dikkatsiz sosyal problem çözme ve kaçınan sosyal problem çözme açıklanmıştır. Bu problem çözme yöntemleri arasından akılcı/rasyonel problem çözmenin olumlu sonuçlarından bahsedilmiş ve bu problem çözme yönteminin psikolojik iyi oluşa etkisi açıklanmıştır. Bunun yanında sosyal problem çözme ölçme araçları ile ilgili bilgi verilmiş, sosyal problem çözme yaklaşımlarında süreç ve sonuç odaklı ölçümlere değinilmiştir. Sonuç olarak, sosyal problem çözme, zihin sağlığı üzerinde olumlu etkisi olan önemli bir kavramdır. Bu çalışma sosyal problem çözmeyi açıklamak amacıyla psikolojik danışmanlık ve psikoloji öğrencileri için giriş niteliğinde bir makale olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal problem çözme, Zihin sağlığı, Literatür taraması, Araştırma*

Introduction

Social problem solving skills is defined as problem solving that occurs in natural environment. It is a learning, coping and self-directed processes. Social problem solving skills can be improved overtime with learning. Therefore social problem solving skill is a learning process. By problem solving, stress is relieved so it is also considered as a coping process. Finally problem solving requires initiation and taking steps toward problem solutions, therefore it is a self-directed process. Social problem solving intrinsically consists of two themes: problem and solution. Problem is defined as a life situation or task that creates conflict and there is not an effective response available to person. A solution is defined as a response to problem that creates a solution to problem (McGuire, 2001; D'Zurilla & Maydeu-Olivares, 1995). Nezu and his colleagues indicated social problem solving has two components: problem orientation and problem solving style (Elliot, Grant, & Miller, 2004) .

Problem orientation: Problem orientation has two subgroups: positive orientation and negative orientation. Positive orientation includes seeing problem as a challenge, having expectancies, and beliefs that the problem can be solved. People, who have positive orientation tend to have positive emotion that facilitates problem solving, believe in that problem solving takes time and persistence, and they commit time and effort for problem solving. Negative problem orientation includes seeing problem as a threat, source of stress, and having pessimistic thoughts about it. People with negative orientation tend to believe that they do not have adequate abilities to solve problem, therefore they have lower motivation and commitment for problem solving. When faced with problems, encountering difficulties reinforces their belief of not being competent to solve problem effectively (Elliot, 1999; Elliot et al., 2004) .

Problem solving styles: It includes three types of problem solving styles. Rational problem-solving, impulsivity/carelessness problem solving and avoidance problem solving. Each problem solving style provides a different path to problem solving (Belzer, D'Zurilla & Maydeu-Olivares, 2002)

Relational problem solving. Rational problem solving style is similar to problem-solving steps. It includes determining problem, defining it, trying to understand problem, obtaining goals regarding the problem, finding different solutions, assessing and evaluating the solutions, applying the selected solution and re-assessing the efficacy of the solution (Malouff, Thorsteinsson, & Schutte, 2005). People who have relational problem solving style tend to analyze the problem and look for different solutions and selecting best solution using logical thinking (Belzer et al., 2002; Nezu et al., 2010).

Impulsivity/Carelessness problem solving. Although, it shows similarities to relational problem solving skills, it consists of hurried, narrow, and undeveloped problem solving skills. People who have this problem solving style tend to go over the problem steps quickly, find only a few problem solutions among many, and chose one without putting a lot of thoughts on it. The common characteristic of this problem solving style is impulsivity. People who have this problem style tend to behave impulsively and attempt to solve problem in hurry (Belzer et al., 2002; Nezu et al., 2010).

Avoidance problem solving style. It is a dysfunctional problem solving style. It refers to being passive, inactive and dependent. People who have avoidance problem solving style tend to defer problems and wait problems to be solved by themselves or put their responsibilities on other people and expect them to solve problems (Belzer et al., 2002; Nezu et al., 2010).

Research Regarding Social Problem Solving

Although there are numerous studies regarding problem-solving skills, only several examples of them will be discussed in this paper. However, these examples aimed to give audience a sense of studies conducted regarding social problem solving.

Elliot (1999) conducted a study with people with spinal cord injury to determine relationship between social problem solving and physical and

psychological adjustment. The results indicated that participants who had impulsive and carelessness problem solving style had less acceptance of disability, whereas participants who had rational problem solving skills had more acceptance of disability. As expected negative problem orientation were related to less acceptance of disability, whereas positive problem orientation were related to more acceptance of disability. Distress, injury severity and demographic characteristics did not mediate relationship between problem orientation and disability acceptance.

Elliot, Sherwin, Harkins, and Marmarosh (1995) conducted a study with college students to investigate relations between problem orientation factors and emotional well-being. The results indicated that student who had higher problem solving confidence factor had higher positive effect and lower negative effect. They asserted that positive problem orientation promotes emotional well-being in academic situations. As a part of this study, to test validity of the results in a more rigorous condition they had same measurements done during a course examination period. The results indicated that positive problem orientation brought out more, enthusiasm and energetic emotional tone during an intellectual challenge.

Shanmugham, Cano, Elliot, and Davis (2009) conducted a study with caregivers responsible from patients with stroke after their discharge from a rehabilitation hospital. The researchers aimed to investigate relationship between caregivers' depression and their problem solving skills and relationship satisfaction. The results indicated that dysfunctional problem solving skills were associated with higher depression rates at discharge of the patients and at one month follow up. However, they did not find a significant relationship between problem-solving skills and relationship satisfaction.

Siu and Shek (2010) conducted a study with youngsters from 7 to 9 grades in a district of Hong Kong. They aimed to investigate relationship between social problem solving and depression and anxiety. The results indicated that positive problem orientation had significant negative correlation with depression, impulsive/careless style, avoidance style, and negative problem orientation had positive correlations with depression respectively. However, there was not any relationship between relational

problem solving and depression. The positive problem orientation had negative correlation with anxiety; negative problem orientation and avoidance style had positive correlations with anxiety. Impulsivity/carelessness had no correlation with anxiety, and relational problem solving had relatively weak correlation with anxiety.

Measurement

Macguire (2001) examined measurement tools of social problem solving into two groups: problem solving process measurement tools and outcome related measurement tools. Process type measurement tools are designed to assess cognitive and behavioral activities of examinee that are used in problem solving situations. In those measures, underlying pattern of problem solving skills is measured. They measure examinees perception of problem solving approaches. They are usually self-report measures. Most used assessment tools are Social Problem Solving Inventory (SPSI) and Problem Solving Inventory (PSI).

Outcome type measurement tools assess performance or problem solving competence by looking at outcomes. Therefore, those type measurement tools involve value judgments and are affected by environmental conditions and cultural differences. For instance, when elderlies make mistake, confronting with them may be regarded as acceptable problem solving in western culture but not in eastern culture. Some examples of those measurement tools are Alternative Thinking Test (ATT) and Adolescent Problem Inventory (API).

Measurement of social problem solving has been an issue among researchers. Mcguire (2001) indicated that there are several points that need to be considered regarding measurement of problem solving. First, to what extent questions in those measurement tools cover typical life situations. Second, some commonly used tools exert instrumentation problems and have weak psychometric properties. It was recommended developing assessment tools based on behavioral observations. Moreover, usages of problem situations that reflect self-reflective and metacognitive process of examinees in measurement tools were advised.

Conclusion

Social problem solving has two components: problem solving orientation and problem solving style. Problem solving orientation has two subgroups positive problem orientation and negative problem orientation. Problem solving style has three subgroups: Relational problem solving, impulsivity/Carelessness problem solving, and avoidance problem solving. The research shows that social problem solving has relationship with acceptance of disability, emotional well-being, depression, and anxiety. The measurement tools of social problem solving can be divided into two groups: measurement tools assessing process and measurement tools assessing outcomes. Among many assessment tools SPSI is the measurement tool that comprehensively assesses theoretical links of social problem solving. Overall, social problem solving has been an important topic and gives valuable information regarding problem solving patterns.

References

- Bell, A. C., & D’Zurilla, T. J. (2009). The influence of social problem-solving ability on the relationship between daily stress and adjustment. *Cognitive Therapy and Research, 33*(5), 439-448.
- Belzer, K. D., D’Zurilla, T. J., & Maydeu-Olivares, A. (2002). Social problem solving and trait anxiety as predictors of worry in a college student population. *Personality and Individual Differences, 33*(4), 573-585.
- Dreer, L. E., Berry, J., Rivera, P., Snow, M., Elliott, T. R., Miller, D., Little, T. D. (2009). Efficient assessment of social problem-solving abilities in medical and rehabilitation settings: A Rasch analysis of the social problem solving inventory-revised. *Journal of Clinical Psychology, 65*(7), 653-669. Doi 10.1002/jclp.20573
- D’Zurilla, T. J., & Maydeu-Olivares, A. (1995). Conceptual and methodological issues in social problem-solving assessment. *Behavior Therapy, 26*(3), 409-432.

- Elliott, T., Grant, J., & Miller, D. (2004). Social problem solving abilities and behavioral health. *Social problem solving: Theory, research, and training*, 117-133.
- Elliott, T. R. (1999). Social problem-solving abilities and adjustment to recent-onset. *Rehabilitation Psychology*, 44(4), 315-332.
- Elliott, T. R., Sherwin, E., Harkins, S. W., & Marmarosh, C. (1995). Self-appraised problem-solving ability, affective states, and psychological distress. *Journal of Counseling Psychology*, 42(1), 105-115.
- Malouff, J. M., Thorsteinsson, E. B., Schutte, N. S. (2005). The efficacy of problem solving therapy in reducing mental and physical health problems: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 27, 46-57. doi: 10.1016/j.cpr.2005.12.005
- McGuire, J. (2001). What is problem solving? A review of theory, research and applications. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 11 210-235.
- Nezu, A., Nezu, C. & D’Zurilla, T. J. (2010). Problem solving therapy. Cognitive and behavioral theories in clinical practice, 76-114.
- Shanmugham, K., Cano, M. A., Elliot, T., & Davis, M (2009). Social problem-solving abilities, relationship satisfaction and depression among family caregivers of stroke survivors. *Brain Injury*, 23, 92-100.
- Siu, A. M. H. & Shek, D. T. L. (2010). Social problem solving as a predictor of well-being in adolescents and young adults. *Soc Indic Res*, 95, 393-406. doi: 10.1007/s11205-009-9527-5.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şanal, M., Sarı, E. & Kaya, C. (2019). Explaining social problem solving and its effect on mental health. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 10(17), 2263-2270 DOI: 10.26466/opus.519469

Kürt Sorununa Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Mızgin, Nubihar ve Köprü

DOI: 10.26466/opus.522993

*

Erdal Aydın*

* Dr. Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yerel Yönetimler Bölümü İstanbul/ Türkiye
E-Posta: erdal.aydin@marmara.edu.tr ORCID: [0000-0003-1054-7782](https://orcid.org/0000-0003-1054-7782)

Öz

Kürtler yüzyıllardır Türklerle birlikte huzur, güven ve sadakat içinde ortak kaderi bu vatanda paylaşıyorlar. Osmanlı'nın son döneminden itibaren uluslararası güçler tarafından etnik milliyetçilik duygusu telkin edilerek bu kader kardeşliğine zarar verilmek hedeflenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası açısından komşu coğrafyada Irak, İran ve Suriye'ye dağılmış Kürtlerle olan yakınlık her zamankinden daha ziyade önem arz etmektedir. PKK ve YPG gibi uluslararası güçlerin maşası olmuş terörist örgütler üzerinden Kürt realitesine yaklaşılması herkesim açısından kayıplara sebep olacaktır. Bu çalışmada Kürt sorunu Mızgin, Nubihar ve Köprü dergileri üzerinden karşılaştırmalı ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınacaktır. Bu üç dergi her ne kadar çıkış noktası olarak Kürtler ve Kürt sorunu üzerine Said Nursi'den önemli referans alıyorlarsa da nihayetinde mevzuya dair çok farklı sonuçlara ulaşmaktadırlar. Kürtçe yayın yapan Nubihar dergisi Özal dönemindeki demokratik açılımlarla birlikte muhafazakâr Kürt hareketi içerisinde yakın siyasi tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Mızgin AK Parti dönemine denk gelen 2004 ile 2011 yılları arasında yayımlanan ve daha çok Doğu ve Güneydoğu bölgesinde Kürdistan İslami Devrim hareketini takip eden bir dergi olarak karşımıza çıkmıştır. Köprü dergisi ise daha çok Yeni Asya ekolü bünyesinde demokratik siyasi sistem içerisinde Kürt sorunu başta olmak üzere kronik toplumsal sorunların çözümünü savunmaktadır. AK Parti döneminde dergi ve Yeni Asya ekolü defaatle kırılmalar, bölünmeler yaşadı. Üç dergi başta olmak üzere Kürtler ve "dindar toplum" kesimleri için önemli bir referans olan Nursi'nin Türklerin liderliğinde İslam dünyasındaki birlikteliği hedefleyen düşünceleri güncel koşullarda mevcut sorunlara bazı çözüm önerileri sunma potansiyeline sahiptir. Bu çalışmada ilgili dergilerin kimlik ve anadilde eğitim bağlamında Kürt milliyetçiliğine yaklaşımlarıyla birlikte sekiiler sisteme karşı duruşları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Milliyetçilik, Kürtler, Kimlik, Din

A Comparative Approach to Kurdish Question: Mızgin, Nubihar and Köprü

*

Abstract

Kurds share common homeland and destiny with Turks through peace, security and loyalty for hundreds of years. Since the last period of the Ottoman State, it has been aimed to harm the fate of brotherhood by provoking a sense of ethnic nationalism by international forces. It is more important than anytime to have close relationship with Kurds scattered to neighbor geography including Iraq, Iran and Syria in the sense of the survivability of Turkish Republic. It is a cause of losing for Turkey and Kurds to approach Kurdish subject from the PKK and YPG terrorist organizations which are instruments by hands of international super forces. Kurdish question will critically be elaborated in this article by comparing three journals, Mızgin, Nubihar and Köprü. Although these three journals give significant references to Said Nursi in the context of Kurds and Kurdish question but arrives different results and solutions for the subject. Nubihar published in Kurdish language has crucial roles for conservative Kurdish movements in late Turkish politics especially in the era of Özal which important period for democratization of Turkey is. Journal Mızgin appeared during 2004 and 2011 encountering in the era of AK Party to fallow Kurdish Islamic Revolution in the eastern and southeastern districts. Journal of Köprü by patronage of Yeni Asya community is fallowing a democratic political system to solve Kurdish question as well as chronical social problems of Turkey. The journal and Yeni Asya community are divided and dissolved many times in the era of AK Party. Today, the ideas of Nursi aiming unity of Islamic World under Turkish leadership may present some offers of potential solutions for current questions since he is a significant authority for three journals as well as Kurds and fallowers of religious communities. In this study, we analyze three journals to see their approaches to Kurdish nationality in the sense of identity and education in the mother language as well as their response to secular system.

Keywords: *Politics, Nationality, Kurts, Identity, Religion.*

Giriş

Kürt realitesini güncel sorunlar çerçevesinde ve çeşitli sosyo-politik hareketlerce çıkarılan üç dergi etrafında ele almayı amaçlayan çalışmamızın odaklandığı ilk dergi Mızgin'dir. Mızgin Kürtçe bir kelime olup, müjde ve haber anlamlarına gelmektedir. Derginin muhtevası sanat, kültür, edebiyat ve siyaset şeklinde özetlenebilir. Ama siyasal ve toplumsal gelişmeler ve sorunlarca koşullanan Kürt mevzusu derginin ana önceliklerini belirlemektedir. Çalışmada üzerinde durulması amaçlanan ikinci ana kaynak ise Nubihar Dergisi'dir. Son olarak da en eski Nurcu akımlarından biri olan Yeni Asya kanadının yayını olan Köprü Dergisi'ne yer verilecektir. Bu üç dergi de Said Nursi'den ve eserlerinden referans almakla beraber bir adım öteye geçerek kendi özgün çizgilerini oluşturmuşlardır. Başka bir anlatımla hem ortak noktaları hem de çok farklı hasiyetleri bulunmaktadır. Said Nursi Osmanlı döneminden Cumhuriyete yakın siyasi tarihimize tanıklık etmiştir. Bilhassa telif etmiş olduğu Risale-i Nur Külliyyatı isimli altı bin sayfayı bulan manevi ve şuhudi tefsir tabir edilen eserleriyle Türkiye başta olmak üzere İslam coğrafyasında önemli bir iz bırakmıştır (Özgel, 2015, s.299-321). Bu çalışmada üç derginin Nursi'ye yaklaşımını farklı açılardan incelemek, yorumlamak ve karşılaştırmakla mevcut içtimai ve siyasi sorunlara yönelik bir çözümleme ve katkı sunmak hedeflenmektedir.

Kürt sorunu çalışmaları kapsamında öncelikle takriben yirmi yıldır yayınlanan Nubihar dergisi üzerinden bir değerlendirme yapmayı öngörmüştük. Bununla birlikte derginin ağır, ağıdalı ve nispeten müphem bir Kürtçe ile yazılmış olması yalnızca bu derginin araştırmaya konu edilmesini zorlaştırmıştır. Bu makalenin yazarı Kürt olmasına rağmen ve ilkokula başladıktan sonra Türkçeyi öğrenmiş olmasına rağmen Kürtçe yayınlanan Nubihar dergisini anlamakta güçlük çektiğinden diğer iki dergiye de yönelmek durumunda kalmıştır. Derginin dilinin ihtiva ettiği güçlükler nedeni ile nispeten daha açık ve anlaşılır bir üsluba sahip olması nedeni ile Nubihar dergisinin yayın çizgisini ele almak için yine ilgi dergi ekibi tarafından düzenlenen ve Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsça dillerinde sunulan "Vefatının 50.yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu"nun tebliğler kitabı bu araştırma kapsamında değerlendirilecektir.

Mızgin dergisinin araştırmaya konu edilmesinin nedenleri arasında ise Kürt mevzusu ve buna dair güncel tartışmalara yer vermesinin yanı sıra bir dizi başka etken de belirleyici olmuştur. Dergi 2004 Ağustos ayında yayına başladı ve 74 sayı yayınlanmış ve Ocak 2011’de dergi kendini feshetmiştir. Diyarbakır merkezli yayınlanan Mızgin dergisi Kürt nüfusunun mutlak çoğunluk oluşturduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde dağıtılıyor olması, diğer bir tabirle hem yerelden çıkmış olması hem de yerele hitap ediyor olması bu derginin tercih edilmesinde önemli bir faktör olmuştur. Mızgin dergisinin tercih edilmesinin ikinci önemli sebebi de dilinin hem Kürtçe hem de Türkçe olmasıdır. Takriben derginin yüzde altmışı Türkçe yazılardan oluşuyorken Kürtçe makaleler yüzde kırkını teşkil etmektedir. Yukarda ifade edildiği üzere öncelikli olarak analize dâhil edilen Nubihar dergisiyle sürdürülmesinin yerine diğer iki derginin de dahil edilmesinin en önemli gerekçelerinden biri, dilin anlaşılmasına ilişkin yaşanan güçlüktür.¹

¹ Aslında çok trajikomik bir tablonun ortada olduğunun farkındayız. İlkokula başladıktan sonra Türkçe öğrenmiş, Doğu ve Güneydoğu’daki çatışma ve huzursuzluk ortamından güvenlik, eğitim ve ekonomik sebeplerden ailesi Batıya göç etmiş olan bu makalenin yazarı zamanla Kürtçeyi kısmen anlasa da konuşmakta aciz kalmıştır. Kürtçe yazıların önemli bir kısmını ise çözmekten çok uzaktır. Yazı alfabesindeki farklılıklardan dolayı zihin okuduğunu algılama ve anlamlandırmada zorlanmaktadır. Bu hususi vakia aslında Türkiye’de yaşayan Kürtlerin önemli bir kısmının karşılaşmış olduğu anadilde eğitim sıkıntısını da gün yüzüne çıkarmaktadır. Sadece insani olarak meseleye bakıldığında bile okullarda ana dilde eğitim olmayınca zamanla dilinizi konuşamıyor, yazamıyor ve okuyamıyorsunuz. Bu vesileyle akademik olarak bir çalışmayı yapmak için dilin ne kadar önemli olduğuna bir kez daha şahitlik ediyoruz. Cebri olarak Kürtçe yasaklanmazsa bile sadece okullarda anadilde eğitim olmadığından zamanla ana dilinizi unutmaya tehlikesine maruz kalabilirsiniz. İşlenmeyen demir pas tutar misali ana dilde eğitim olmayınca ana dilinizi çok sınırlı konuşuyorsunuz ve belki de zamanla konuşmayınca artık isteseniz de konuşamaz hale geliyorsunuz. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır. Elbette Türkçe öğrendiğimizden ne kadar iftihar ediyor ve seviyorsak Kürtçeyi unutup kullanamayacak hale geldiğimizden dolayı o kadar hicap ediyor ve üzülüyoruz. Uluslararası güçlerin Ortadoğu üzerindeki emelleri için bir maşa olmaktan öte gitmeyen PKK örgütü yüzünden Kürtlerin insani olarak maruz kalmış olduğu anadil sorunu ihmal edilmemelidir. Aksi takdirde yüzlerce yıldır birlikte et ve tırnak gibi kader birlikteliği yapan bu iki kavmin geleceğine hanel vermek isteyenlerin ekmeğine yağ sürülmektedir. Anadilde eğitim resmi dil Türkçeye alternatif değildir ve olamaz. Elbette devlet Kürtler başta olmak üzere farklı etnik kimliğe sahip tüm yurttaşlarına Türkçe eğitim verecek ve resmi kurumlarda Türkçe esas olacaktır. Ama diğer taraftan Devlet-i Aliye-yi Osmaniye’yi asırlarca ayakta tutan ve büyük devlet olmanın en önemli gereği olarak farklı etnik kimliğe sahip kavimleri adalet ve barış içinde bir arada tutmak adına anadilde eğitim başta olmak üzere temel hak ve hürriyet esaslarına daima dikkat edilmelidir.

Mızgin ve Kürdistan İslam Devrimi

Mızgin Dergisi'nin genel yayın çizgisi mevcut düzene karşı devamlı muhalif fikirler taşıması ve eleştirmesi noktasından Nubihar ve Köprüye göre çok daha sert ve radikal bir duruş göstermiştir. Mızgin Dergisi'ndeki yazıların genel genel eğilimine dikkat edildiğinde diğer Nurcu hareketlerine karşı mesafeli durması dikkat çekmektedir. Onları zaman içerisinde sisteme teslim olmakla suçlamıştır. Hak ve batıl mücadelesinde sisteme karşı tevhide mücadele etmek gerektiğini savunmuştur. Doğrudan ilan etmemiş olsa da bir devrimci hareket çizgisini takip ve teşvik etmeye çalışmıştır. Devamlı düzenin beşerî olduğu nazara verilmekle beraber diğer taraftan sahih İslam doğrultusunda ilahi bir düzenin önemi vurgulanmıştır (Ertaş, 2010a, s.3-6).

Mızgin Dergisi'nde Deniz Tursun, Mehmet Pektaş, Seid Dilgeç, Metin Denizhan, İdris Ertaş, Siyabend Azad, Cemal A. Bıçak, Merve Esmer, Bawer Erişen, ve Hamza Aksakal gibi yazarlar yer almıştır. Bu yazarların bir kısmı sadece dini bilgiler ışığında yazılar kaleme almıştır. Bir kısmı ise dini bilgileri Kürt kimliği çerçevesinde ele almıştır. Diğer bir kısmı da sadece Kürt kültürüne yönelik araştırmalar üzerinde durmuştur. Dini referans noktasından Ahmed-i Hani, Faki-yi Tayran, Şeyh Said ve Bediüzzaman Said Nursi gibi Kürd alimlerine sıklıkla referanslar verilmiştir. Biz bilhassa Said Nursi özelinde derginin yaklaşımını ele alacağız.

Mızgin Dergisi'ndeki yazıların genel eğilimine bakıldığında devlet rejimine karşı çok radikal bir yaklaşım sergilemiştir. Nursi'nin eserlerinden milliyetçilik ve devletle ilgili ifadelerine, mahkeme müdafaalarına baktığımızda, itidalli bir üslup kullandığına şahit oluyoruz. Nursi rejimin bazı uygulamalarını kabul etmemekle beraber inkâr da etmemiştir. İnkâr ile kabul etmemenin ayrı şeyler olduğunu Eskişehir, Denizli ve Afyon Mahkemelerinde vurgulamıştır. İnkâr aynı zamanda şiddet ve isyana yol açmaktadır. Medeni olarak o fikir ve rejimin varlığına şiddetle karşı çıkmamakla birlikte, kabul etmeyerek meşru sınırlar içinde kalarak bir nevi pasif ve sivil bir itaatsizlik göstermektedir (Nursi, 2010a, s.358).

Nursi inkâr ve kabul ayırımına İslam tarihinden örnek vermektedir. Mesela, Hz. Ömer döneminde Mecusiler ateşe taparken ve Hıristiyanlar ile Yahudiler de İslam'ı kabul etmemelerine rağmen ehl-i İslam onlara dokunulmuyordu. İslam rejimini, mefkûresini ve itikadını kabul etmemekle

beraber hayatları, ibadet ve ticaretleri mahfuzdu. Doğrudan sisteme şiddetle karşı gelmedikten sonra o düzeni ilmen ve itikaden kabul etmek zorunda değillerdi. İşte bunun gibi Nursi’de ‘biz ilmen sizin rejiminize taraftar olmak zorunda değiliz’ diyordu. Hükümet ele bakar, kalbe müdahale edemez. Dünyada hiçbir rejimin kalbi muhabbeti zorunlu kılamayacağına mahkeme müdafaalarında ifade etmiştir (Aydın, 2018a, s.57-82).

Mızgin Dergisi Kürt meselesinin demokratik açılımla halledileceğine düşüncesine karşı çıkmıştır. AK Parti’ye karşı şiddetli bir muhalefet göstermiştir. AK Parti’nin Kürtleri kandırdığını ve oyaladığını savunmuştur. Çok Partili devre geçişle birlikte hiçbir iktidarın Kürtlerin oyunu ve teveccühünü almadan kazanamadığını iddia ederek AK Parti’yi pragmatist bir yaklaşımla iktidar için Kürtleri kullandığını iddia etmiştir. Kürtlerin AK Parti’ye teveccühünü sadece Parti’nin kendi menfaati ve hayatiyetini sürdürmek noktasından Kürtlerle dirsek teması olarak değerlendirmiştir (Dılgeç, 2010, s. 12-5). Bu yönüyle dergi Kürtlerin önemli bir kısmının AK Parti’yi tercih etmesindeki irade ve saığın ne olduğunu dikkate almayarak Kürtlerin iradesini hafife almış ve adeta yok saymıştır.

Mızgin dergisi yetmiş dördüncü sayısında Kürtler üzerinde önemli araştırmaları olan İsmail Beşikçi’nin bir yazısına yer vermiştir. Beşikçi Osmanlı döneminde her ne kadar istenen seviyede yeterli özgürlükler olmasa da Kürt hareketi ve milliyetçiliği için şartların Cumhuriyet döneminden çok daha iyi olduğunu kabul etmektedir. Örneğin on dokuzuncu yüzyılın sonunda Kürdistan (1898), Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti Gazetesi (1908), Şark ve Kürdistan (1908), Kürdistan (1908), Amid-i Sevda (1909), Peyman (1900), Roji Kürd (1913), Yekbun (1913), Hetewe Kurd (1914), Jin (1918), Kürdistan (1919), Jin (rojname,1919) gibi çok sayıda dergiler ve gazeteler Kürtler ve Kürdistan coğrafyası hakkında yayınlar yapabiliyordu.² Ama cumhuriyet döneminde Kürt etnisitesi reddedildiğinden Kürtçe yasaklandı ve haliyle Kürtçe her türlü yayınlar da yasaklandı.

² *Kürdistan tabiri Nursi’nin eserlerinde Doğu ve Güneydoğu bölgesi için coğrafi bir niteleme olarak kullanılmıştır. Nursi, adem-i merkezîyet bağlamında federasyon ve muhtariyet gibi siyasal ve idari yapıların İslam Halifesi ve Birliğini temsil eden Türklerin liderliğindeki Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetine zarar vereceği düşüncesinden hareketle şiddetle karşı çıkmıştır. Bununla beraber Türkçe resmi dil kaydıyla Kürdçe Anadilde eğitim ve kamusal hizmetin insani temel hak ve özgürlükler bağlamında devleti halkla kaynaştırarak daha güçlü hale getireceğini iddia etmiştir. Bu hususta ayrıntılı bir çalışma için bkz. Aydın, E. ve Can Atmaca, A. (2018b). Adem-i Merkezîyet Fikrine Bediüzzaman Said Nursi’nin Kürd Muhitinin Yerel Vasıfları Açısından Yaklaşımının Değerlendirilmesi, Kent Akademisi, Volume, 11 (33), Issue 2, pp, 332-344.*

Dışardan memlekete Kürtçe yayınlar giremediği gibi geçmişte yazılmış klasik Kürtçe kitaplarda yasaklanmıştı. Böylelikle Kürt kültürüne kaynak teşkil edecek tarihi ve edebi kaynakların önü alınarak Kürtlerin sadece resmi devlet eğitimi çerçevesinde kolayca asimile edilmesinin önü açılmış oldu (Beşikçi, 2010. s.6-9). AK Parti dönemine kadar Kürdçe'nin hapishanelerde bile kamusal alan gerekçesiyle yasak olması sorunun vahametini ortaya koymaktadır. Türkiye'de yakın zamana kadar kamusal alanların bile kamu kurum ve kuruluşu gibi değerlendirilmesi bu sorunların kronik hale gelmesine sebep olan arka plandaki zihniyeti göstermektedir (Ertugay, 2017, s.475-91).

Mızgin Degisi'nin genel eğilimine göre cumhuriyet kurulurken Kürtler ve İslamiyet dini temel iki önemli referansdı. İstiklal mücadelesinde bu unsurlara sıklıkla referans verilmişti. Lozan'la birlikte Kemalistler bu referanslardan vazgeçti.³ Cumhuriyet laik ve ulus devlete dönüşecekti. Din ve Kürtler'in siyasal sahada etkisizleştirilmesi tercih edilmişti (Dılgeç, 2011, s.7-11). Kürt önderler bunu kabul etmedikleri için isyanlar başladı. Dersim olayına kadar da bunlar devam etti. Mızgin Dergisi, Şeyh Said hadisesini din ve kavmiyet menşeli bir vakıa olarak değerlendirmektedir. Şeyh Said ve çevresi yeni rejimi tasvip etmiyor ve Türk ırkının tahakkümünü istemiyorlardı. Sadece bir ırkın resmî ideoloji tarafından tanınması ve dayatılması yıllarca birlikte aynı topraklarda yaşayan Kürtlere ve Kürt önderlerine herhalde hiç de kolay gelmeyecekti. Kürtler bu tabloyu kolay kolay hazmedemezlerdi. Yüzyıllardır Kürdistan coğrafyasında kültürünü, dilini ve kimliğini muhafaza eden Kürtler asimile olmak istemiyordu. Neticede Mızgin, Kemalistlerin laiklik kapsamında yaptıkları inkılaplar ve Kürt halkının siyasal ve toplumsal sahadan koparılıp asimile etme politikalarına karşı bir cevap olarak Şeyh Said hadisesinin ve Ağrı isyanlarının ortaya çıktığını savunmuştur (Ertaş, 2010b, s.17-22).

Mızgin Dergisi sıklıkla Kürdistan, Kürdistan coğrafyası, Kürt halkı ve iradesi şeklinde vurgularla Kürt ulusal hareketin düşünsel aydınlanması için gayret ettiklerini dile getirmiştir. Kürdistan'ın özüne dönmesi için bilinçlendirme noktasından büyük bir davaya hizmet ettiklerini iddia etmiş-

³ 1919 ile 1938 döneminde etno-kültürel temelli inşa edilen milliyetçilik anlayışı hakkında bir çalışma için bkz. Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

tir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da eşit halklar statüsünde anayasal temel hakları garanti altına alınmış bir Kürt kimliğinin zaruri olduğunu aksi takdirde bu coğrafyada şiddetin sona ermeyeceğini ve Kürtlerinde devletin icra ettiği bu asimile politikalarına teslim olmayacaklarını belirtmiştir.

Mızgin dergisi 55. sayısında Bağımsız Kürdistan Devleti adı altında bir haritada yayınladı. Bir sonraki 56. sayısında Bağımsız Kürdistan İslam Devleti haritası yayınladı. Bu iki sayı mahkeme kararıyla yasaklandı. Mızgin dergisi Kürtlerin kendi kuracakları bağımsız bir devlet veya eşit ve dost iki halkın bir arada yaşayacağı bir federasyon veya Kürdistan İslam Devleti çatısı altında Suriyeli, İranlı, Iraklı ve Türkiyeli Kürtlerin yaşayacağı bir devlet hayal ve hedefini muhtelif yazılarda dile getirmiştir.

Mızgin Kürt halkının hafıza kaybına uğraması ve sistem içerisinde hizaya sokulabilmesi ve temel haklarından yoksun olarak teslimiyet içerisinde kalmalarının sağlanması için Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yıllardır fail-i meçhullerin yaşandığına dikkat çekmiştir. Bir toplumun uyanışının ve örgütlenmesinin kırılması için en önemli araçlar olarak korku, kaos ve ümitsizlik ortamı hazırlanmıştır. İşte bu nedenle terör, devlet tarafından da çok da mahzurlu görülmemiştir. Aslında Kürdistan'da terör ve anarşi üzerinden sistematik olarak Kürt halkı ezilmiş ve bu korku politikası neticesinde Kürtlerin adeta tutsak olarak uyutulduğuna vurgu yapılmıştır (Aksakal, 2010, s.18-20).

Mızgin bir taraftan devrimle Kürt halkının bilinçlenmesi ve nihayetinde bir İslami devletin ortaya çıkmasını hedeflerken diğer taraftan şiddetin devlet tarafından Kürtlerin örgütlenmesini ortadan kaldırmak için planlandığını iddia etmesi bir tezatlık oluşturmaktadır. Mızgin davasının tahakkuku için zımnen de olsa şiddetin ve silahın önemli bir araç olduğunu bilmektedir. Demokratik yollardan bir düzen değişikliğini meşru bir hedef olarak kabul ettiğini ilan etmediğine göre ve devamlı bağımsız bir İslam menşeli Kürt devleti fikri işlendiğine göre davasının hayata geçmesi için şiddet ve devrimden başka bir çözüm ve araç kalmamaktadır. Şiddeti devlet tuzağı olarak görenlerin aynı zamanda kendisinin de şiddeti bir

politika olarak takip etmesi trajikomik bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ Oysa Said Nursi hayatı boyun defaatle vatan ve milletin birliğine ve asayişin önemine dikkat çekmiştir: *'Madem ben de bu vatanın bir evladıyım, bu vatanın saadetine hizmet etmek benim için farzdır.'* (2010b, s.105). Bu ifadeleriyle açık bir şekilde vatan ve devletin yanında durduğunu ortaya koymuştur.

Mızgin Dergisi cumhuriyetin bir modernleşme hareketi olduğunu savunmuştur (Aksakal, 2010, s.30-2). Buna göre cumhuriyeti kuran seçkin zümre devletin kalkınması ve muasır bir medeniyet seviyesine terakki etmesini ancak modernleşme ile mümkün olacağına inanmıştır. Bu modernleşme hareketi maddi ilerlemeyi hedeflediği kadar Batı'nın hukuki ve toplumsal değerlerini de esas kabul ettiği için modernleşme ile hedeflenen bir nevi Batılılaşmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada mesele Batının ilmini ve sanatı almaktan ziyade Batı'nın sosyal ve kültürel değerlerini hayatın bütün alanlarına nüfuz ettirmek şeklinde ön planda olmuştur (Duman, 2018, s.57-73). İdeolojik saiklerin baskın olduğu Kemalist tarzı modernleşmelerde bir toplum kendisi ve ötekisi arasında nerde durduğu belli olmayan bir nevi travma yaşamaktadır.

Mızgin Dergisinin genel yayın çizgisine göre Türkiye'de modernleşmenin en önemli ayağı olan milliyetçilik sayesinde Kürtler asimile ediliyor ve özünden, dilinden, kültüründen ve kimliğinden uzak bırakılmakla kalmıyor, rejimin sistemli çalışmaları sonucunda Kürt nesli Kürtlüğe bir nevi yabancılaşıyor. Bu yabancılaşma neticesinde en başta hedeflenen asimile politikası kolayca hayata geçmiş oluyor. Mızgin Dergisi bu realiteden hareketle Kürtlerin sistem içerisinde asimile olmalarını ve Kürt kimliğine yabancı kalmalarını Kürtlerin sahipsiz ve devletsiz olmalarına bağlamaktadır.

Mızgin Türkiye'deki cemaatler ve siyasal partiler dâhil yapısal olarak toplumun büyük kısmının Türkçülük ağı içerisinde şekillendiğini vurgulamaktadır (Dursun, 2010, s.8-12). Osmanlı Türkçülüğü ve Atatürk Türkçülüğü başta olmak üzere iki türlü Türkçülüğe işaret etmektedir. Bu iki

⁴ Bediüzzaman Said Nursi'nin alt kimlik olarak fitne ve fesada yol açmamak şartıyla etnik, mezhep, tarikat ve partilere mensubiyeti makul ve müsbet karşılayıp üst kimlik olarak din, vatan ve millet aidiyetlerini işe devlet ve iktidara karşı yapıcı bir şekilde değerlendirmesine dair bir analiz için bkz. İshak Torun ve Hasan Koni, "Said Nursi'nin Düşünce ve Tutumunda İslamcılık, Milliyetçilik ve Muhafazakârlık", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl 11, Sayı 43, s.213-35.

Türkçülük cereyanları çok konularda farklı düşüncelerine rağmen söz konusu Türkçülük olduğunda aralarındaki mutabakata dikkat çekmektedir. Buna göre iki milliyetçilik hareketinde de özünde Kürtlere ve Kürt kimliğine karşı ciddi bir mesafe olduğu iddia edilmektedir. Atatürk milliyetçiliğinin tarihsel olarak dayandığı akım, hareket ve partileri, Jön Türkçülük, İttihat ve Terakki, CHP, SCF, TİP, SHP, DSP ve ÖDP olarak zikretmektedir. Diğer taraftan Osmanlı Türkçülüğünün düşünsel yapısının ortaya çıkardığı partileri ise Ahrar Fırkası, Demokrat Parti, Adalet ve Kalınma Partisi, Milli Selamet Partisi, Doğru Yol Partisi, ANAP, Refah Partisi, Fazilet Partisi, Saadet Partisi, MHP ve Büyük Birlik Partisi olarak değerlendirmektedir. Mızgin'e göre Türkçülük ağının ve renginin şekillenmesi süreci İttihad ve Terakkiye kadar gitmektedir. Türkçülüğü en ileri şekilde sistematik olarak devlet bazında uygulamasını Mustafa Kemal yapmıştır.

Mızgin Türkiye'deki mevcut cemaatlerin ve siyasi partilerin yapısında değişik şekillerde tezahür eden Türkçülüğe dikkat çekmiştir. Buna göre Ülkücülük, Alperencilik ve Mili Nizamcılık siyasal yapıdaki Türkçülüğün farklı tezahüründen başka bir şey değildir. Yine Süleymanlık, Yeni Asyacılık, Kırkincılık vb. düşünsel ve örgütsel hareketler de Osmanlı Türkçü güruhundan kabul edilmektedir. Mızgin anlaşılan Türkiye'yi ve devleti sevmeyi ve mevcut düzene karşı bir direniş göstermemeyi rejime ve Türkçülüğe teslim olmakla eş görmektedir. Rejim milliyetçilik üzerine kurulduğundan eğer memleketi ve devleti seviyorsan o zaman sen de bu düzenin milliyetçisi olmuş oluyorsun. Bu mantıkla ve zihniyetle hareket edildiğinde haliyle yukarıda zikrettiğimiz siyasi hareketler ve cemaatlere Türkçülük damgası vurmamak çok zor olmamaktadır. Aslında Mızgin'in yaptığı bu kolay ve basit mantıksal çıkarımdan başka bir şeye de pek benzemiyor.

Bu vatanda bulunan siyasi partiler ve cemaatlerin memleketini, milletini ve devletini sevmesi ve fedakârlıkta bulunması kadar doğal bir şey olamaz. Şayet bu muhabbet başka bir etnik unsuru reddediyorsa, dışlıyorsa ve tahkir ediyorsa ortada ciddi bir sorundan bahsedilebilir. Ne yazık ki Mızgin Dergisi böyle bir ayırımı yapmaktan kaçarak toplumsal fitne ve anarşiye davetiye çıkarmaktadır. Basit bir çıkarımla büyük bir genelleme yapıp devleti ve milleti seven tüm hareketleri ve cemaatleri Türk-

lülle itham ediyor ve sistemin dümenine su taşıyarak hizmet etmekle suçlamaktadır. Dergi bu tutumuyla mevcut dini akımlar içinde toplumda ayırıştırıcı, ötekileştirici, kin ve nefreti telkin edici tavrıyla memleketin huzur ve barışına büyük bir tehlike arz ettiğinden kabul görmemiştir ve nihayetinde kendi kendine tasfiye olmak zorunda kalmıştır.

Mızgin Dergisi'ndeki yazarların önemli bir kısmı her ne kadar Said Nursi'yi önemli bir referans olarak dikkate aldığını iddia etse de Nursi'nin Eski Said ve Yeni Said dönemlerinde siyasetle, yöneticilerle ve farklı dini ve sivil toplum kesimleriyle temasında kendi fikir ve inancını korumakla beraber muhataplarına karşı göstermiş olduğu saygı, muhabbet, şefkat ve hikmet dairesindeki yapıcı bir yaklaşımla kin, nefret ve intikam duygularını sistematik olarak telkin eden Mızgin dergisinin duruşunu bağdaştırmak mümkün değildir. Nursi Osmanlı'nın son döneminde siyaseti bir araç olarak görmüş ve kendi fikir ve inançlarına yakın bulduğu Ahrar ve İttihatçılarla ilişki kurmuştur. İttihatçıların yüzde onu mason olma ihtimalini dikkate almakla beraber yüzde doksanını vatanperver olarak kabul etmiştir (Nursi, 2010a, s.336). Zerrati günahlardan oluşan insanlar tarafından kurulan her yapının noksan ve arızalarını doğal karşılamıştır. Ölçü olarak iyilikleri kötülüklerine galip ya da eşit olan bir birey ya da zümrenin mahşerdeki ilahi adaletin tecellisi doğrultusunda iyi olarak değerlendirmiştir (A.g.e., s.108). Yine Cumhuriyeti kuranlarca Avrupa'nın bu vatanı yok etmek isteyen emellerine karşı saltanatı kaldırmasını önemli bir stratejik hamle olarak değerlendirip milliyetperver vatan evlatları olarak destek vermiştir. Her ne kadar Tek Parti döneminde sürgün, baskı ve zindanlara mahkûm olmuş olsa da Eskişehir Hapishanesinde Cumhuriyet Bayramı'nda koğuşuna astırılan bayrakla tahrik edeceklerini düşünen zihniyete karşı bu bayrağı asmak benim hakkımdır diyerek vatanın birliği ve beraberliğini yöneticilerin keyfi tasarruflarından daha yüksek telakki ederek bugün içinde muhafazakâr kesimin devletle ilişkilerinde önemli bir örneklik teşkil etmiştir:

“Müdür Bey,

Size teşekkür ederim ki, Kurtuluş Bayramının bayrağını koğuşuma taktırdınız. Harekât-ı Milliyede İstanbul'da, İngiliz ve Yunan aleyhindeki Hutuvât-ı Sitte eserimi tab ve neşirle, belki bir fırka asker kadar hizmet ettiğimi Ankara bildi ki, Mustafa Kemal şifreyle iki defa beni Ankara'ya taltif için istedi. Hattâ demişti:

"Bu kahraman hoca bize lâzımdır." Demek, benim bu bayramda bu bayrağı takmak hakkımdır." (Nursi, 2010c, s.541).

Özetle, dergi kendi yayın çizgisi bağlamında Nursi'nin hayatını, davasını ve fikirlerini çarpıtmış ve su-i istimal etmiştir. Nursi'yi kendi gayri-meşru hedefi için bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. İletişim araçlarının dünyayı küçük bir köy haline getirdiği modern dünyada sembol isimler üzerinden propaganda ile kendi siyasi emellerini halka kolay bir şekilde kabul ettirmek için bu tarz yollara tevessül edilebilmektedir. Geleneksel propaganda araçları arasında tarihi güçlü sembol şahsiyetler ve hareketler üzerinden halkı ve genç nesilleri etkilemek ve ikna etmek daha kolay olacaktır (Köseoğlu ve Al, 2013, s.103-25). Bunun için Mızgin Dergisi'nin Nursi'nin muhafazakâr ve Kürd kimliği üzerinden Türkiye ve Ortadoğu'da siyasal dengeleri değiştirmek adına bu nüfuzundan yararlanmaya çalıştığı söylenebilir.

Nubihar ve Kürt Sorununun Çözümünde Medresetüzzehra

Nubihar, 1992 Mart ayında bir yayınevi olarak kurulduktan kısa bir süre sonra Ekim'de dergiliğe de geçmiştir (Çevik, 2018). Nubihar Dergisi, Mızgin Dergisi'ne göre daha yumuşak bir üslup ile devlete ve rejime karşı bir duruşu temsil etmektedir. Nubihar'ın genel yayın çizgisi dikkate alındığında bağımsız bir devlet veya federasyondan ziyade insan hakları ve demokrasi çerçevesinde Türklerin ve Kürtlerin eşit bir statüde yaşayacağı bir Türkiye Cumhuriyeti devleti talebini dile getirmektedir. Buna göre devlet anadilde eğitimi yasaklayarak Kürtleri dışlıyor ve sistemden de uzaklaştırarak radikal bir yola itmektedir. Temel hakları anayasa ile garanti altına alınmış ve anadilde eğitimin serbest olduğu bir devlet düzeni sayesinde iki halkın bir arada barış ve kardeşlik çatısı altında yaşamasının daha güçlü ve kalıcı hale geleceğine vurgu yapılmaktadır.

Nubihar'da Osman Tunç, Muhyiddin Zınar, Zekeriye Özbek, Vehbi Vural, Nevzat Nurullah, Nevzat Eminoğlu, Meni Alan ve Zübeyir Çoban gibi yazarları görmekteyiz. İlk başta kitap yayınevi olarak işe başlayan ekibin çalışmaları zamanla sadece Kürtçe dili ile yayın yapan ve Nurcu akımlar içerisinde Kürtçe yayın yapan en eski ekol olmuştur. Günümüzde Nubihar yayınevinden ziyade dergi çalışmaları ile ön plana çıkmış ve Kürtler arasında hatırı sayılır bir okur kitlesine ulaşmış durumdadır.

Nubihar Dergisi'nde genellikler Said Nursi'den Said-i Kürdi veya Bediüzzaman Kürdi diye bahsedilmektedir (Zınar, 2011, s.133-45). Bu tabir bilinçli olarak ön planda tutulmak istenmektedir. Oysa Said Nursi kendi hayatını üç döneme ayırmaktadır. Birinci Said veya Eski Said diye nitelendirildiği devir Osmanlı döneminden Cumhuriyet kurulana kadar geçen sürece tekabül etmektedir. İkinci Said dediği devri ise 1923'ten sonra başlar ve Çok Partili dönemle birlikte sona ermektedir. Çok Partili dönemde başlayan Üçüncü Said devri ise 1960'ta ölümüyle tamamlanır. Nubihar Dergisi, Said Nursi'nin Birinci Said dediği dönemdeki faaliyetlerine, görüşlerine ve eserlerine daha çok yer vermektedir.

Nursi Birinci Said tabir ettiği dönemde Kürtler ve Kürdistan yani Şark'ta yaşayan Kürtlerin bulunduğu coğrafyanın akıbeti için çok büyük mesai harcamıştır (Özbek, 2011, s.17-25). 1907 yılında pay-i tahta geldiğinde Abdülhamit'le görüşmek istemiştir ama buna muvaffak olamamıştır. İttihat ve Terakkicilere Meşrutiyet'in ilanı için çok büyük destek vermiştir. Meşrutiyet çerçevesinde hem Osmanlının hem Kürdistan'daki Kürtlerin sorunlarının çözümünün daha kolay olacağını düşünmüştür. Meşrutiyetin ilanından sonra Şarktaki aşiretleri ve reislerini ziyaret ederek halk arasında meşrutiyetin şeriatla uyumlu olduğunu dile getirmiştir. Kur'an ve meşrutiyetin çatışmadığını tam aksine meşrutiyetin İslam'ın ruhuna daha uygun olduğunu iddia etmiştir. Kur'an'daki "mabeyninizdekilerle meşveret edin" emrini davasına delil getirmiştir (Şura Suresi 38. Ayet.). O'na göre İslam, bu âlemde istibdadı kaldırmaya gelmiştir. Dolayısıyla saltanat devrindeki istibdadı İslam'la bağdaştırmak İslam'ı anlamamaktır ve İslam'a bir nevi hakarettir (Coşkun, 2011, s.242-244).

Nursi eserlerinde meşrutiyet üzerinde çok durmuştur. Meşrutiyet sayesinde Kürt ve diğer unsurların temsil bulma hakkına kavuşacağına dikkat çekmiştir. Böylelikle hâkimiyet noktasında bu farklı etnik yapıları bir arada tutmak mümkün olacaktır. Aksi takdirde modernleşmeyle birlikte diğer imparatorluklarda olduğu gibi Osman Devletinin de büyük bir çöküntüye maruz kalma tehlikesine işaret etmiştir. Bilhassa insanın mükerrem yaratılmasını dikkate vererek insanoğluna verilen en değerli nimet olan akıl ve cüz-i iradenin kullanılmasıyla insanlık ve toplum için daha iyi neticeler alınacağına inanıyordu. Meşrutiyeti farklı etnik unsurları bir arada tutmanın en güzel aracı olarak değerlendiriyordu (Tekin, 2011, s.78-82).

Birinci Said tabir ettiği dönemde, meşrutiyet kadar üzerinde durduğu bir gaye-i hayali daha vardı. Bu mevzu aslında Nubihar dergisinin sıklıkla işlediği konulardan biridir. Nursi Kürdistan'daki etnik yapının Türklerle kardeşçe devam etmesi ve aralarındaki muhabbet ve emniyetin devam etmesi için eğitime çok önem veriyordu. İstanbul'da iken gazetelerde sıklıkla Doğu'da bir üniversiteye şiddetle ihtiyaç olduğunu belirtiyordu (Şengül, 2011, s.206-215). Medresetüzzehra ismini vermiş olduğu bu proje aynı zamanda İttihad-ı İslam'ın tesisinde çok önemli bir mecra olarak tasavvur etmiştir. Kısa bir saltanat dönemi geçirmiş olmasına rağmen Yavuz Sultan Selim İslam dünyasını birleştirmeyi başarmıştır. Fakat özellikle Tanzimat'tan itibaren başta Namık Kemal genç Osmanlılar tekrar hilafetin eski ihtişamlı günleri için yazılar kaleme almıştır (Gündoğdu, 2016, s.63-75). Nursi de Namık Kemal ve Yavuz Sultan Selim'in izinde Medresettüzzehra ile bu hedefin gerçekleşmesi için bir alt yapı kurmayı hedeflemiştir. Medresetüzzehra ile Afrika kıtasının en büyük İslam üniversitesi olan Mısır'daki Ezher Üniversitesini örnek alıyordu. Bu üniversite projesinde hem klasik medrese tahsili yapılacak hem de modern fen ile felsefe okutulacaktı. Böylelikle Kürtler aydınlığa ulaşırken ve modern çağın şartlarını yakalarken kendi öz benliklerini oluşturan İslam'dan ve İslam'daki Müslüman kardeşliği çizgisinden kopmayacaklarını umuyordu.

Nubihar Dergisi'nin önemli yazarlarından Osman Tunç bugün içinde Kürtler ve Türkler arasındaki nifakın bitmesi için Nursi'nin bu görüşlerinin çok önemli olduğunu altını çizmektedir. Sadece modern eğitimle bu topraklarda farklı etnikler arasında yeterli derecede samimi bir muhabbet ve kardeşlik bağlarının tesis edilmesinin çok zor olduğuna işaret etmektedir. İslam ahlakı ve ruhu ile fazilet ve marifet iklimini birleştiren nesillerle modernlik ve menfi milliyetçilik ikileminden kurtulabileceğini iddia etmektedir. Aksi takdirde bu dengeyi yakalamamanın zorluğu üzerinde durmaktadır (Tunç, 2011, s.189-197).

Nursi Fransız İhtilaliyle birlikte modern dünyada ulus bilincinin uyanığının farkındaydı. Etnik taleplerin halkların kardeşliğine zarar verme ihtimalinin çok yüksek olduğunu fark etmişti. İşte bu nedenle Kuran'daki şu ayete dikkat çekiyordu: "Müminler ancak kardeşirler" (Hucurat Suresi, 10.Ayet). Batı menşeli ortaya çıkan ve İslam coğrafyasında da ciddi etkisini gösteren milliyetçilik olgusunu yapısal olarak ikiye ayırmıştır.

Bunlardan birini yapıcı, tabii ve fitri olan müsbet milliyetçilik şeklinde tarif etmiştir (Eryıldırım, 2011, s.404-406). Müsbet milliyetçilikle diğer milletleri reddetmemek ve tahakküm etmemek şartıyla herkes kendi milletini sever. Aksi takdirde kendi milletini sevmenin ötesinde diğer unsurları tanımıyorsa ve onlara temel beşerî haklarını vermiyorsa ve onlara zulüm yapıyorsa ve yok sayıyorsa bunu menfi milliyetçilik olarak tabir etmiştir. Menfi milliyetçilik diğer milletleri yutmaya çalışır.

Nubihar yaptığı faaliyetlerin yukarda zikrettiğimiz müsbet milliyetçilik kapsamında olduğunu ve bugün bu sahada mazlum olan ve hakları gasp edilen bir kavim olan Kürtlere yönelik menfi milliyetçilik yapmadan çalışmanın bir vecibe olduğunu ifade etmektedir. Devletin takip etmiş olduğu Türk milliyetçiliğinin etnik unsurlar arasında ayırma ve nefrete sebep olduğunu belirtmektedir. İnsanın tabiatında olan millet sevgisinin öteki milletlere yönelik menfi bir hareket içinde olmadıktan sonra İslam'ın ruhu ve esasları çerçevesinde çok makul olduğu üzerinde durmaktadır. Aksi takdirde fıtratın ve tabiatın inkârı ile millet sevgisi ve beşerî olarak anadilde eğitim ve kimlik gerçeği kabul edilmezse bu işlerin daha karmaşık ve çözülemez hale sokulacağına işaret etmektedir. Nubihar Kürt kimliği ve kültürü üzerinden yaptığı faaliyetleri Said Nursi'nin görüşleri çerçevesinde savunurken şiddet ve devrimden bahsetmemektedir. Meseleyi daha çok İslami ve insani yönden bakmaktadır. Bu sorunun çözülmesinde bilhassa Said Nursi'nin Medresetüzzehra Projesi'ni daha çok nazara vermektedir (Aydeniz, 2011, s.361).

Köprü Dergisi: Kürt Sorununun Çözümünde Demokrasi

Köprü dergisi Türkiye'de halihazırda Said Nursi'nin fikirlerinden ilham alarak yayın yapan en eski dergilerden biridir. Derginin dili tamamen Türkçe ve üç ayda bir yayınlanmaktadır. Bu dergide daha çok imani mevzular ve İslami esaslar çerçevesinde yayın yapılmakla beraber siyasal ve sosyal meselelere de geniş yer verilmektedir. Temelde Yeni Asya grubu çizgisinde yayınlar yapılsa da gazeteden daha geniş bir yazar ve ekip kitlesiyle Nursi'nin fikirleri ışığında daha esnek ve geniş bir hareket sahasında kapsamlı yazılar ağır basmaktadır. Nubihar Dergisi ne kadar Mızgin'den yumuşak ve yolun ortası ise devlet ve rejim ilişkisinde bilhassa

Kürt mevzusunda Köprü'nün de Nubihar'dan daha ılımlı ve yumuşak bir metotla hareket ettiğini söylenebilir.

Köprü Dergisi slogan olarak Nursi'nin "Asya'nın bahtının miftahı meşveret ve şuradır." sözünü kullanmaktadır. Şimdiye kadar demokrasi ile alakalı çok önemli kapak dosyaları yayımladı. Köprü'nün 56. sayısında "Ordu, Devlet ve Demokratikleşme", 80. sayısında "Demokrasi Kültürüne Katkı", 103. sayısında "Meşrutiyetin 100. Yılında Türkiye Demokrasisi" ve 104. sayısında "Türkiye'nin Demokrasi Süreci" yayınlandı. Köprü dergisi Kürt sorununun bir çözümü olarak gördüğü İttihad-ı İslam ile alakalı 108. sayıyı çıkardı. Bölgesel olarak Kürt sorununa doğrudan bir isim vermeden kapak dosyalarını hazırlamayı tercih etti. 94. sayısında "Anarşi ve Terör" ve 98. Sayısında "Güneydoğu'daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları" diye iki önemli kapak dosyası ile Kürt sorununa Said Nursi'nin görüşleri ekseninde çözüm geliştirmeye çalıştı.

Köprü dergisinde bugüne kadar Metin Karabaşoğlu, Ali Bakkal, Nazmi Eroğlu, Nuri Çakır, Ahmet Nazlı, Reha Fırat, Mücahit Bilici, Sadık Yalsızuçanlar, Vehbi Karakaş, Mustafa Akyol, Şadi Eren, Yusuf Kaplan ve Mustafa Özcan gibi yazarlar bulundular. AK Parti döneminde 2010 referandumu başta olmak üzere, 17-25 Aralık süreci, Risalelerin devlet tarafından basılma süreci ve en son darbeye karşı hükümetin tutumu gibi farklı saiklerle Yeni Asya Cemaati, gazetesi ve Köprü yazarları arasında çok büyük kırılmalar yaşanmıştır. Tabi biz mevzumuz olan Kürtlere yönelik derginin tutumu üzerinde duracağımızdan bu kırılmalara değinmek bu yazının kapsamı dışında kalacaktır.

Köprü dergisinde Kürt sorunu etnisite yerine daha çok Doğu ile Güneydoğudaki bölgesel bir sorun olarak ele alınmıştır. Milliyetçilik mevzusunda Nursi'nin görüşlerine yer verilmekle birlikte diğer dergiler gibi aslında siyasi tutumları bağlamında bir yorumlama söz konusudur. Dergide Nursi'nin Birinci Said diye tabir ettiği devre ve o devirde siyasal ve sosyal meseleleri çözmek için kullandığı kavramsal dile çok fazla yer verilmez. Said-i Kürdi yerine Bediüzzaman veya Said Nursi veya Bediüzzaman Said Nursi diye referanslar tercih edilmiştir. Aslında Nursi'de Yeni Said dediği dönemde bunu tercih etmiştir. Onun için Mızgin ve Nubihar'daki gibi ideolojik bir tutum sergilemeyerek Nursi'nin davasına bu yönüyle daha sadık kalmaktadır. Köprü'nün genel yayın çizgisine bakıldığında Kürt meselesinde Nursi'nin müsbet milliyetçilik fikirlerini kabul etmekle birlikte

bunu birinci dereceden Nubihar dergisi gibi ön planda tutmamıştır. Köprü Dergisi bu sırada herkesin evvela iman hakikatlerine olan ihtiyacı birinci derecede nazara vermektedir. Milliyetçilik sorununun tali olarak çözüleceğini öngörmektedir (Kasar, 2009, s.93-107). Derginin bu tutumu da yine Nursi'nin davasının, meslek ve meşrebinin en önemli bir prensibi olduğunu vurgulamakta fayda var diye düşünüyoruz.

Köprü dergisini veya Yeni Asya grubunu Mızgin dergisinden farklı kılan en önemli husus doğrudan rejimi değiştirmeye veya bağımsız ulusal Kürt İslam Devleti tezine karşı çıkmalarıdır (Bakkal, 2006, s.29-43). Kürt meselesinin ancak iman ve İslam hakikatleriyle ve halkın irşad edilmesi ve maarifin yaygınlaşmasıyla halledileceğini daha çok dile getirmektedir. İslam'ın farklı unsurları sevgi ve kardeşlik içinde tutma gücünden bahsedilmektedir. İslam'ın ibadet ve inanç yönüyle birlikte her etnik unsur, kültürü, dili vb. farklı vasıfları özüne dokunmadan bir arada tutma gücüne işaret etmektedir. İlahi bir aşkın kalplerde hâkim olmasıyla farklılıkların toplum içerisinde saygı ve güven içinde yaşatılmasına olanak vereceği vurgulanmaktadır. İslam'ın aynı zamanda farklı dil ve kültürlerin varlığının teminatı olma yönüne dikkat çekilmektedir (Altıntaş, 2006, 97-104).

Diğer taraftan Köprü devletin yıllardır bu coğrafyayı ihmal ettiğinin de farkındadır. Devletin sosyal ve ekonomik yönden bu coğrafyada yapması gereken ödevlerine değinmektedir (Yılmaz, 2007, s.119-32). Bununla beraber Köprü menfi bir milliyetçilik olarak ne Türk ne de Kürt milliyetçiliğini kabul etmemektedir. Müsbet olarak milliyetçiliğin varlığı ve etkisi inkâr edilmese de birinci dereceden referans alınması tasvip edilmemektedir. Herhangi bir milliyetçilik kimliğinden ziyade iman ve İslam bağıyla Müslümanlar arası kardeşlik bağının güçlendirilmesi daha çok nazara verilmektedir.

Köprü dergisi Mızgin ve Nubihar dergileriyle karşılaştırıldığında mevcut demokrasi düzenini Said Nursi'nin argümanlarına daha sadık bir çizgide savunmaktadır. Mevcut sorunların demokrasi çatısı altında çözüleceğine inanmaktadır (Sancar, 2007, s.151-153). İslami devrim şeklinde bir hedefleri olmadığı için tasvipte edilmemektedir. Nursi'nin müsbet hareket metodu çerçevesinde demokratik siyasetin içinde tedrici bir ıslahatla toplumsal dönüşümü benimsemektedir. Nursi vefatından sonra talebele-

rine yazmış olduğu son mektubunda bu memlekette her zaman için müsbet hareket etmek gerektiğini ve dâhili niza ve nifaklara katiyyen yaşamamaları gerektiğini ve her türlü zulme karşı sabırla hareket etmelerini tavsiye etmiştir. Köprü çoğu Nurcu ekoller gibi Nursi'nin hayatında üzerinde çok durduğu toplumsal barış, güvenlik ve idari düzene sadık bir çizgide hareket ettiği söylenebilir.

Nursi Avrupa'dan gelen milliyetçilik fikrinin ırkçılığı tahrik ettiğinden ulus-devlet anlayışıyla toplumun diğer unsurlarını dışlamanın devlete ve millete zarar vereceğine dikkat çekmiştir. Hatta Emeviler döneminden Arap milliyetçiliği hâkim olduğu için diğer Müslüman kavimler küstürüldü ve bir cihette dinden uzaklaştırıldı diye her türlü etnik temelli bir anlayışa, tahakküme dönüşme potansiyelinden dolayı mesafeli durmuştur. Bununla beraber 'din, vatan ve dil' unsurlarından biri olmak şartıyla gayr-i Müslim ve diğer etnik unsurları da millet tanımının içinde alarak Türklerin bu vatandaki hâkimiyetini yapıcı bir şekilde tahkim ettiği söylenebilir. Nursi siyaseti dinin içinde yüzde bir olarak tarif etmiştir. Dinin yüzde doksan dokuzunu iman, ahlak, ibadet ve fazilet olarak değerlendirmiştir (Demir, 2007, s.217-221). Bir din âlimi kimliği ile etnik kimliğin dinin temel değerlerine ters düşmemesi için millet kavramını bu şekilde yorumlayarak siyasal hâkimiyet ve iktidar kavgasının toplumsal barış ve kardeşliğinin önüne geçmesine mâni olmaya çalışmıştır. Aksi takdirde Kürt kimliğinin önde olduğu ve bağımsızlık arzusundaki bir Kürt hareketinin Kur'an'ın men etmiş olduğu fitneye sebep olarak İslam Birliğine zarar vereceğini vurgulamıştır (Duran, 2008, s.35-51).

Nursi'nin üç dönemdeki hayatını dikkate aldığımızda Köprü dergisinin daha çok üçüncü devrine takip ettiği söylenebilir (Özkul, 2008, s.22-7). Siyasetten çok uzun bir süre uzak kalan Yeni Said döneminden farklı olarak Çok Partili döneme gelen Üçüncü Said devrinde siyasetle ilgilenmiş ve Demokrat Parti'ye destek vermiştir. Demokrat Parti'yi ehven-i şer olarak tercih ve tavsiye etmiştir. İnsanlardan oluşan her türlü hükümet ve oluşumun noksanlıkların olabileceğine dikkat çekmiştir. Siyasal tercihlerde kusursuz mükemmel bir tercihin olamayacağı gerçeğinden yola çıkarak daha az zararlı ya da daha fazla yararlı olan siyasal hareketlerin desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu düşünceden hareketle kol kesen Halkçılardan ziyade el kesen Demokratları tercih ettiğini belirtmiştir (Nursi, 2010d, s.253). Dolayısıyla daha fazla zararı olan veya daha fazla iyi

olanı her zaman tercih etmiştir. İşte Köprü bu müsbet hareket çizgisi içinde kalmak şartı ile ancak Kürt sorununun halledilebileceğini savunmuştur. Şiddet türünden hiçbir yöntemi tasvip etmemiştir. Meselelerin ikna yoluyla çözülmesinden ve halkın bilinçlenmesiyle sorunların aşılacağından yana hareket etmiştir. Nursi'nin "medenilere galebe ikna iledir; söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir" sözünü şiar edinmiştir (Nursi, 2010e, s.68).

Nur camiaları içinde Köprü Dergisi, Demokrat Parti geleneğine ağırlıklı olarak sadık kalmaya çalışmıştır. Demokrat Parti sonrası Adalet Partisi ve sonrasında Doğru Yol Partisi çizgisine yakın durmuştur. Geçmişteki bu kadim tutumundan farklı olarak 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı krizinde Köprü'nün siyasi olarak takip ettiği çizgide çok ciddi kırılmalar ve sapmalar gerçekleşti. Genellikle diğer Nurcu ekolleri Köprü geleneğinin her şartta Demokrat Parti'nin devamı olan partileri takip etmesini bir çeşit taassup olarak değerlendirmektedir. Parti'den ziyade Demokrat Parti'nin de başlangıçta şiar edildiği demokrasi, özgürlük ve milli değerlere bağlı olan prensiplere dikkat çekmektedir. Onun için Parti isim, tabela ve liderlerden ziyade demokratik değerleri esas kabul eden siyasal hareketlere bağlı olmanın temel ölçü olacağını savunarak Yeni Asya Cemaatinin arka bahçesi hükmüne gelen Köprü dergisinin değerlerden ziyade şekilsel olarak bir Parti'ye her şartta bağlı olmasını tasvip etmemektedir.⁵

Köprü dergisi Üçüncü Said devri çerçevesinde İttihad-ı İslam'a büyük önem vermektedir. İttihad-ı İslam fikri Bediüzzaman Said Nursi'nin hem birinci hem üçüncü Said dönemlerinde "gaye-i hayalim" dediği önemli bir hedeftir (2010b, s.269, 279; 2010c, s.23, 33, 56, 104, 171). Köprü İttihad-ı İslam'ın siyasal yönlerine mümkün mertebe dikkat çekmektedir. Bu siyasal İslam Birliği düşüncesi demokratik zeminde yapılan meşru faaliyetleri kapsamaktadır. Haliyle İttihad-ı İslam düşüncesi daha çok İslam devletleri arasında yardımlaşma ve dayanışma olarak görülmektedir. Bu minvalde İslam âleminde maddi ve manevi bir dayanışmanın önemine vurgu yapılmaktadır (Duran, 2009, s.23-53).

⁵ Her şeye rağmen koyu bir taasubi anlayışla 2007 genel seçimlerinde Mehmet Ağarlı Demokrat Parti'yi AK Parti'ye tercih eden bu zihniyetin kendi içinde aile efradına bile duruşlarını izah edemediklerine dair bir itiraf için bkz. Ali Feriadaoğlu, <http://www.haber7.com/siyaset/haber/264353-cocuklarimizi-dpye-ikna-edemedik> (11-12-2018)

Köprü dergisinin Mızgin ve Nubihar'dan daha farklı bir konumda yer almasındaki en önemli unsurlardan bir tanesi Avrupa Birliği'ne yaklaşımı olduğu söylenebilir (Yalman, 2002, s.10-17). Bediüzzaman Said Nursi Batı kavramıyla birlikte Avrupa tabirine de eserlerinde yer vermiştir. Batı'ya topyekûn bir Hristiyan Kulübü ya da dinsiz, sefih bir tarzda nitelemek yerine müsbet ve menfi şeklinde iki ana grupta değerlendirmiştir. Buna göre fen, sanat ve felsefe ile insanlığın maddi refahında gayret eden hak ve hürriyet noktasında vicdani bir mücadele ile yine beşerin medeni ve mükkerem bir vaziyette yaşaması için çaba sarf eden Birinci Avrupa'yı takdir etmiştir (2010f, s.128-34). Batı Medeniyetinin öncülüğünü yapmış olduğu maddi refah ve insani değerlerin sadece Batı'nın malı olmadığını da dikkat çekmiştir. Batı'nın Orta Çağ'daki karanlık devirden aydınlığa kavuşmasında Endülüs İslam Devleti'nin katkılarına vurgu yapmıştır (2010g, s.348-50). Tahrif olmuş Hristiyanlıkla Kilise'nin havas denilen üst sınıf yöneticilerle iş birliği sonucu Batı'da aydınlar ve avam denilen halk tabakasının dinden soğumasına sebep olduğunu savunmuştur (2010h, s.443).

Diğer taraftan sefahat ve küfür üzerine kurulu ve değerler yargısından uzak ve kendi menfaati için dünyayı sömüren menfi Avrupa'yı açık bir şekilde tenkit ve tefrin etmekten geri kalmaz (2010ı, s.98-100). Sadece hayatı fani dünyadan ibaret gören ve kâinata ne için geldiğini düşünmediği gibi düşündürmeyi unutan faaliyetler içinde olan menfi Avrupa'ya karşı dindar Hristiyanlarla birlikte hareket etmeyi teşvik etmiştir (2010i, s.167). Tabi aile ve inancı sarsan ortak düşmana karşı Müslüman ve Hristiyanlarında adeta insanlığın ortak vicdanı şeklinde hareket etmesiyle FETÖ'nün lideri Gülen'in iddia ettiği gibi İslamsız bir Hristiyan kurtuluşu fikrini Nursi açık bir şekilde reddetmiştir. İmansız İslam ve İslamsız imanın medar-ı necat olamayacağını tevhidin umdesi olan Lailaheillah ile Muhammedurresulullah kelimelerinin birbirinden ayırlamayacağını ortaya koymuştur. Köprü dergisinin Nursi'nin Avrupa'ya ve Hristiyanlığa yaklaşımını yukarıda izah ettiğimiz çerçevede bağlı kaldığını söyleyebiliriz.

Sonuç ve Değerlendirme

Kürt milliyetçiliğinin ve bununla ilgili diğer bazı konular ve sorunların üç farklı dergi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alındığı bu çalışmada

konuya ilişkin birtakım benzerlikler ve ortak noktaların varlığına ulaşıldığı gibi kayda değer farklılıkların da dikkati çektiğini söylemek mümkündür. Farklılıklardan başlamak gerekirse gerek milliyetçilik ve ilişkili konuları gerekse de Nursi'nin görüşlerini ele alış ve yorumlama biçimleri açısından daha sert-katı (belli oranlarda radikal) bir çizgiden daha ılımlı ve orta yolun bir çizgiye doğru bir seyir takip etmektedir. Bu bağlamda söz konusu katılık-ılımlılık çizgisi Mızgin'den Köprü Dergisi'ne doğru bir seyir izlemektedir. Mızgin'in Nursi'nin fikirlerini çok radikal bir şekilde yorumlamış olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Kürtçe ve Türkçe yazılar neşreden Mızgin yazarlarının büyük kısmı Kürdistan İslami Devrim Hareketi Örgütüne üye olmaktan dolayı kovuşturulmuşlardır. Bu durum bile derginin çizgisine işaret eden bir gelişmedir.

Nubihar ise tamamen Kürtçe yaptığı yayınlarda Medresetüzzehra projesini dergi gündeminin birinci sırasında tutmuştur. Kürt meselesinin kolay bir şekilde halledilmesi için Medresetüzzehra sayesinde din ile fen ilimlerini beraber okutmak gerektiğini vurgulayan dergi, daha çok Nursi'nin Birinci Said diye tarif ettiği dönemdeki eserleri ve görüşlerini takip etmiştir.

Nurculuk kollarından Yeni Asya ekolünün çıkarmış olduğu eski bir dergi olan Köprü Dergisi de bir benzerlik olarak Medresetüzzehra fikrine sıkça temas etmekle beraber demokrasi çerçevesinde Kürt meselesinin çözümünü savunmuştur. Köprü Dergisi'nin genel çizgisi Mızgin ve Nubihar'dan farklı olarak radikal devrim hareketlerini hiçbir şekilde tasvip etmemek yönündedir. Said Nursi'nin hayatı boyunca müsbet hareket ettiğini ve talebelerine son ders vermiş olduğu mektubunda müsbet hareketi vasiyet ettiğine sıkça yer verilen dergi yayınlarında müsbet milliyetçiliğin Said Nursi tarafından red edilmemiş olsa da teşvik edilmemiş olduğunun altı çizilmektedir. Müsbet hareket çerçevesinde Nursi ehvenü'sher diye belirttiği zararlılardan az zararlı olanı tercih etmek ölçüsüyle vatan, millet ve İslam için daha faydalı olan siyasal harekete destek vermek ölçüsü üzerinde durmuştur. Partileri ve düzeni karşısına almak yerine asgari müşterekleri dikkate alarak yapıcı bir şekilde memleket ve halka hizmeti ve faydası ağır basan tarafa destek vermeyi işaret etmiştir. Bunu yaparken şeffaf bir şekilde ortaya koymuş olduğu ölçü bağlamında hareket etmiştir. Devlet içinde gayr-i meşru bir yapılanmaya gitmeyi tasvip etme-

miştir. Maruz kaldığı baskı, sürgün, hapis ve zehirlenmelere rağmen vatan ve milletin yanında durarak birlik ve beraberliğin önemini göstermiştir.

Diğerlerinden farklı olarak Köprü dergisinin Said Nursi'nin Üçüncü Said diye nitelendirdiği devirdeki kimlik ve duruşunu birinci dereceden kabul ettiği söylenebilir. Kürt meselesini belli dönemlerde demokratik toplum tasavvuru ve Güneydoğu sorunu ve milliyetçilik gibi başlıklarla kapak dosyası olarak ele almıştır. Nubihar dergisiyle benzer hararet ve sıklıkta olmasa da rejimin benimsediği ulus devlet anlayışının Kürt sorununu körüklediğini ve işi çıkmaza soktuğunu ileri sürmektedir.

Üç farklı dergide Nursi'den esinlenerek, günümüz Türkiye'sinin en önemli sorunlarından biri olan Kürt sorununa farklı yaklaşımlar ve çözümler dile getirmektedir. Türk siyasi tarihinde Kürt meselesi üzerine üç dergide önemli kapak dosyalarını tahsis ederek Kürt meselesinin çözümüne ilişkin kendi bakış açılarını ve analizlerini kamuoyu ile paylaşmışlardır. Mızgin çok radikal olduğundan Köprü ve Nubihar'ın Kürt sorununa bakış açıları birbirine daha yakın olduğu söylenebilir.

Nursi hayatında olduğu gibi vefatından yarım asır geçmesine rağmen bugün Türkiye'de farklı hassasiyetlere ve geleneklere sahip dergiler, vakıf ve cemaatler tarafından önemli bir referans olarak ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti sonrası red-i miras anlayışıyla uzun süre devlet, tarihi ve değerleriyle arasına mesafe koymuştur. Toplum ve devleti barıştırmak adına Nursi gibi sembolik isimlerin şahsiyet ve eserleri yapıcı bir şekilde dikkate alınarak bu mesafenin nispeten kapatılması önem arz etmektedir. Aksi takdirde PKK, FETÖ, Hizbullah ve Mızgin gibi gayr-i meşru akımlar toplumsal huzuru bozmak maksadıyla her türlü manipülasyon için fırsat kollayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**A Comparative Approach to Kurdish Question:
Mızgin, Nubihar and Köprü**

*

Erdal Aydın

Marmara University

Kurds share common homeland and destiny with Turks through peace, security and loyalty for hundreds of years. Since the last period of the Ottoman State, it has been aimed to harm the fate of brotherhood by provoking a sense of ethnic nationalism by international forces. It is more important than anytime to have close relationship with Kurds scattered to neighbor geography including Iraq, Iran and Syria in the sense of the survivability of Turkish Republic. It is a cause of losing for Turkey and Kurds to approach Kurdish subject from the PKK and YPG terrorist organizations which are instruments by hands of international super forces. Kurdish question will critically be elaborated in this article by comparing three journals, Mızgin, Nubihar and Köprü. Although these three journals give significant references to Said Nursi in the context of Kurds and Kurdish question but arrives different results and solutions. Nubihar published in Kurdish language has crucial roles for conservative Kurdish movements in late Turkish politics especially in the era of Özal which important period for democratization of Turkey is. Journal of Mızgin appeared during 2004 and 2011 encountering in the era of AK Party to follow Kurdish Islamic Revolution in the eastern and southeastern districts. Journal of Köprü by patronage of Yeni Asya community is following a democratic political system to solve Kurdish question as well as chronical social problems of Turkey. Köprü journal and Yeni Asya community are divided and dissolved many times in the era of AK Party. Today, the ideas of Nursi aiming unity of Islamic World under Turkish leadership may present some offers of potential solutions for current questions since he is a significant authority for three journals as well as Kurds and followers of religious communities. In this study, we analyze three journals to see their

approaches to Kurdish question in the sense of identity and education in the mother language as well as their response to secular system.

It is possible to explain that there are some common points as well as serious differences in three journals that we elaborate and compare in the context of Kurdish question and some other related issues and problems. Starting from the differences, it follows a harder-rigid (somewhat proportional radical) line than a more moderate-to-mainstream line in terms of nationalism and related issues as well as Nursi's views and interpretations. In this context, the line of stiffness-moderation follows from Mızgin to Köprü Magazine. It would not be an exaggeration to say that Mızgin has interpreted Nursi's ideas in a very radical way. Most of the writers of the Journal were prosecuted for being members of the Kurdistan Islamic Revolution Organization. Even this situation depicts the line of the journal.

Nubihar kept the Medresetüzzehra project in the first place of the journal agenda in his publications in Kurdish. The journal which emphasized the need to introduce religion and science by means of Medresetüzzehra for the solution of the Kurdish question, followed the works and views of Nursi in the period he described as First Said.

Köprü Journal published and followed by Yeniasya group that is one of the Nurcu movements also emphasises the idea of medresetüzzehra. Besides, it defended the solution of democracy for Kurdish question. Unlike the general line of Mızgin and Nubihar, Köprü Journal's general line is not to approve radical revolution movements in any way. It underlines that positive nationalism not rejected by Said Nursi as well as not encouraged. Nursi always put idea of ummet based on Islamic Union. He was aware of significance of national identity. That is why he directly not rejected positive nationalism. Every person may love his ethnical identity on the condition that not being prevented to reject other ethnical identities. Moreover, Nursi had acted in favor throughout his life and had frequently given place in his letter that he had given his last students permission. In the framework of the positive movement, Nursi emphasized to support the political movement which is more beneficial for the homeland, nation and Islam based on the principal of preferring less harmful than harmful ones. Rather than opposing the parties and political order, it pointed to support one who is favour of country and the public and the beneficiary

in a constructive way, taking into account the minimum common senses. In doing so, he acted in the context of the measure he presented in a transparent manner. He did not approve of going to an illegitimate structure within the state. Despite the pressure, exile, imprisonment and poisoning he was exposed to, he stood by the country and the nation and showed the importance of unity and solidarity.

It can be said that, unlike the others, Köprü Journal primarily accepted the identity and attitude of Said Nursi during the period he called Third Said. The Kurdish question has been considered as a cover file with topics such as the concept of democratic society and the Southeast question and nationalism in certain periods. Unlike the same warmth and frequency of the Nubihar Journal, it claims that the conception of the nation-state adopted by the regime has fueled the Kurdish problem and imposed the impasse.

Three different journals inspired by Nursi offers distinct approaches and solutions to the Kurdish problem which is one of the most important questions in current Turkey. By sharing important cover files in three journals on the Kurdish question in Turkish political history, they shared their perspectives and analyzes of the Kurdish question. As Mızgin is very radical, it may be said that the viewpoints of the Köprü and Nubihar are closer to each other.

Even after half a century of his death like his life, Nursi is considered as an important reference by distinct journals having different sensitivities and traditions as well as foundations and communities in Turkey. After the Ottoman Empire, due to of the rejection of inheritance for a long time, the state has set a distance between the history and values. In order to reconcile the society and the state, it is important opportunity to close this distance relatively in a constructive manner by taking into account the personalities and works of symbolic names such as Nursi. Otherwise, illegal movements such as PKK, FETÖ, Hezbollah and Mızgin will be looking for opportunities for all kinds of manipulation in order to disrupt social peace.

Kaynakça / References

- Aksakal, H. (2010). Jitem, kaset ya da kirli siyaset skandalı. *Mızgin*, 72, 18-20.
- Aksakal, H. (2010). Yabancılaşma (alinasyon) ve Kürdistan örneği. *Mızgin*, 74, 30-32.
- Altıntaş, R. (2006). Anarşinin yegâne ilacı: dindarlık, *Köprü*, 94, 97-104.
- Aydeniz, V. (2011). Bediüzzaman Sad-i Nursi'nin Kürt aydınlarıyla olan ilişkileri. Süleyman Çevik (Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*. İstanbul: Nubihar, s.361.
- Aydın, E. (2018a). Bediüzzaman Said Nursi'nin siyasete yaklaşımının değerlendirilmesi. *EKEV Akademi*, 22, 74, 57-82.
- Aydın, E. ve Can Atmaca, A. (2018b). Adem-i Merkeziyet Fikrine Bediüzzaman Said Nursi'nin Kürd Muhitinin Yerel Vasıfları Açısından Yaklaşımının Değerlendirilmesi. *Kent Akademisi*, 11(2), 332-344.
- Bakkal, A. (2006). Terörizmin sebep ve çareleri. *Köprü*, 94, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=753> adresinden 06.01.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Beşikçi, İ. (2010). Cumhuriyet kürtlere ne kazandırdı? *Mızgin*, 74, 6-9.
- Coşkun, V. (2011). Said-i Nursiye göre düşünce ve ifade özgürlüğü. Süleyman Çevik (Ed.), *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*. İstanbul: Nubihar, s.242-244.
- Demir, N. (2007). Güneydoğu sorunu. *Köprü*, 98, 217-221.
- Dılgeç, S. (2010). 21. Yüzyılda daha güçlü olabilmek için ve kardeşçe bir yaşam için çözüm: Federasyon, *Mızgin*, 71, 7-11.
- Dılgeç, S. (2010). Türkiye'deki iktidar savaşında Kürtler ve İslam'ın rolü. *Mızgin*, 73, 12-15.
- Duman, M. (2018). II. Dünya savaşı sonrasında dış politikada doğrultusunda gelişen kültürel bir ittifak: Halkevleri ve İngiliz kültür heyeti. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(3), 57-73.
- Duran, B. (2009). Endüstri sonrası sivil toplumda ittifak-ı İslam. *Köprü*, 108, s.23-53.
- Duran, B. (2008). Nursi'de devlet algısı. *Köprü*, 103, 35-51.

- Ertaş, İ. (2010a). İman deryasından gelen Mızgin 7. Yılında. *Mızgin*, 71, 3-6.
- Ertaş, İ. (2010b). Kürt düşün aydınlanması ve Mızgin'in tarihsel rolü. *Mızgin*, 74, 17-22.
- Eryıldırım, E. (2011) Said-i Nursi'de toplum tasavvuru: Alternatif bir aydınlanma mı? Süleyman Çevik (Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*. İstanbul: Nubihar, s.404-406.
- Gündoğdu, M . (2016). Namık Kemal'in Selimiyye Adlı Naziresinde İttihâd-I İslam Hedefi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 63-75.
- Kasar, V. (2009). Ehl-i imanı birbirine bağlayan nurani rabitalar. *Köprü*, 108, 93-107.
- Köseoğlu Y. ve Al H. (2013), Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 103-25.
- Nursi, B.S. (2010a). *Asar-ı Bediyye*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B.S. (2010b). *Emirdağ Lahikaları I*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010c). *Şualar*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010d). *Emirdağ II*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010e). *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010f). *Lem'alar*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010g). *Mektubat*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010h). *Sözler*. İstanbul: RNK
- Nursi, B.S. (2010ı). *Mesnevi-yi Nuriye*. İstanbul: RNK.
- Nursi, B.S. (2010i). *Kastamonu*. İstanbul: RNK.
- Özbek, Z. (2011). Eski Said ve Yeni Said kavramları üzerinde bir değerlendirme. Süleyman Çevik(Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*. İstanbul: Nubihar, s.17-25.
- Özgel, İ. (2015) Çağdaş Tefsir Yönelişleri Açısından Bediüzzaman Said Nursi'nin Tefsir Yöntemi (Şuhûdî Tefsir). *EKEV Akademi Dergisi*, 61, 299-321.
- Özkul, O. (2008). Said Nursi'nin demokrasi düşüncesine katkısı ya da demokrasinin ontolojisi. *Köprü*, 104, 22-27.
- Süleyman Çevik ile söyleyişi, www.ilkehaber.com/haber/suleyman-cevikle-soyleyisi-1.-bolum-6855.htm (03-09-2018).

- Şengül, S. (2011). Osmanlı-Cumhuriyet eğitim modernleşme projeleri ve Medresetü'z-Zehra karşılaştırmalı bir analiz. Süleyman Çevik (Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*, İstanbul: Nubihar, s.206-215.
- Tekin, O. (2011). Düünden bugüne Risale-i Nur hareketinde değişim. Süleyman Çevik (Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*, İstanbul: Nubihar, s.78-82.
- Torun, İ. ve Koni, H. Said Nursi'nin düşünce ve tutumunda İslamcılık, Milliyetçilik ve Muhafazakarlık. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 11(43), 213-35.
- Tunç, O. (2011). Said Nursi'nin Medresetü'z-Zehra projesi. Süleyman Çevik (Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*. İstanbul: Nubihar, s.189-197.
- Tursun, D. (2010). Türk ve Kürt halklarında düşünsel altyapı analizi. *Mızgin*, 72, 8-12.
- Yalman, H. (2002). İyi bir Müslüman; İyi bir insan, iyi bir demokrattır. *Köprü*, 80, 10-17.
- Yıldız, A. (2016). *Ne mutlu Türküm diyebilene*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, M.K. (2007). Doğu ve Güneydoğu'nun temel sorunu. *Köprü*, 98, 119-32.
- Zınar, M. (2011). Said-i Kürdi ve Kürt meselesi. Süleyman Çevik (Ed.). *Vefatının 50. Yılında Said Nursi Sempozyumu*. İstanbul: Nubihar, s.133-145.
- Ferşadoğlu, A. <http://www.haber7.com/siyaset/haber/264353-cocuklarimizi-dpye-ikna-edemedik> (11-12-2018).

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdal, A. (2019). Kürt Sorununa Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Mızgin, Nubihar ve Köprü. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2271-2298. DOI: 10.26466/opus.522993

Sürdürülebilir Kalkınma Vs. Ekolojik Düşünce

DOI: 10.26466/opus.537418

*

Hazal Ilgın Bahçeci* – Kemal Görmez**

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İİBF, Yozgat/ Türkiye

E-Posta: hazalilgin@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3967-0960](https://orcid.org/0000-0003-3967-0960)

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Ankara / Türkiye

E-Posta: kgormez@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5662-9543](https://orcid.org/0000-0001-5662-9543)

Öz

1987 yılında yayımlanan *Ortak Geleceğimiz*, diğer adıyla *Brundlant Raporu*'nda "bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamasından ödün vermeksizin karşılamak" şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı, özellikle 1990'lı yıllarla birlikte popüler hale gelerek, neredeyse tüm dünyada hem kalkınma politikalarına hem de çevre politikalarına yön veren hâkim anlayışa dönüşmüştür. Odağında "ekonomik büyüme sağlanırken çevrenin de korunabileceği iddiası" yer alan sürdürülebilir kalkınma anlayışı, endüstriyel kapitalizmin piyasa odaklı anlayışı ile kalkınmanın geleneksel modellerinden kopmaması ve ortaya konduğu zamandan günümüze geçen otuz beş yıl içinde ekolojik sorunlar konusunda bir ilerleme kaydedilmemiş olmasından dolayı önemli eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu bağlamda çevreci görüşler içindeki yeri irdelenen sürdürülebilir kalkınmanın, bölgesel ve küresel düzeyde yaşanan ekolojik sorunların çözümünde başarısız olduğu ve söz konusu sorunların çözümünün, ancak mevcut kalkınma modellerine karşı geliştirilebilecek alternatifler sayesinde üretilebileceği ifade edilmektedir. Literatür tarama metoduyla gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı sürdürülebilir kalkınma anlayışının kalkınma ve çevre koruma arasında bir uzlaşma sağlanabileceğine yönelik iddiasının irdelenerek, kavramın ekolojik sorunların çözümündeki yerinin belirlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, ekolojik düşünce, kapitalizm, kalkınma, sürdürülebilir kalkınma

Sustainable Development Vs. Ecological Thought

*

Abstract

The concept of sustainable development, defined as " meeting today's needs without compromising the needs of future generations " in Our Common Future Report, also known as Brundtland Report published in 1987, has become popular especially in the 1990's and has become a dominant understanding that directs both development policies and environmental policies in almost the whole world. The concept of sustainable development, which assumes that the environment can be protected while providing economic growth, focuses on criticism due to the fact that no progress has been made on ecological problems within thirty-five years from the time of its emergence to the present. The aim of this study, which is carried out by the literature survey method, is to determine the place of the concept in the solution of ecological problems by examining the claim that sustainable development approach can be achieved between development and environmental protection.

Keywords: *Ecology, ecological thought, capitalism, development, sustainable development*

Giriş

Özellikle 18 yüzyıldan itibaren kalkınma kavramı, ekonomik nedenler dolayısıyla tüm ülkeler için öncelikli bir yere sahip olmuştur. Bu durumda özellikle sanayi Devrimi sonrasında hızla gelişmeye başlayan kapitalist üretim biçiminin sürekli büyümeye dayanan yapısı önemli rol oynamıştır. 1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde, kapitalizmin öngördüğü yoğun kaynak kullanımına dayalı ekonomik yapının zorunlu bir sonucu olarak, kalkınmanın doğal kaynaklar ile çevreyi olumsuz yönde etkilediğinin gün yüzüne çıkması ve büyüme odaklı kalkınma anlayışının sürdürülemez hale gelmesi, çevre ve kalkınma ilişkisinin tekrar ele alınmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Çevre ve üretim konusunun rasyonel bir şekilde çözümü için, "büyümenin doğal kaynakların gelecekte de kullanılmasına imkan tanıyan bir hızla sürdürülmesini sağlayabilmek" ya da "doğal kaynakları, büyümeyi gelecekte de sürdürmeye imkan sağlayacak bir şekilde korumayı sağlamak" esasında bir büyüme stratejisi ortaya konmuş (Yaylı, 2011, s.923) ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yaşanan ekolojik bunalımın en önemli nedeninin kapitalist üretim biçiminin öngördüğü ekonomik faaliyetler olmasına karşın, sürdürülebilir kalkınmanın bu açıdan ortaya koyduğu modellerin mevcut ekonominin büyüme, tüketim, fayda-maliyet, rekabet gibi temel yapılarında esaslı bir değişiklik öngörmemesi (Kılıç, 2012, s.201), sürdürülebilir kalkınma anlayışının ciddi şekilde eleştirilmesine neden olmaktadır.

Çalışmada sürdürülebilir kalkınma anlayışının mevcut üretim biçimiyle olan ilişkisini kavrayabilmek açısından öncelikle kapitalizmin nasıl bir üretim biçimi olduğu ortaya konacak, ardından sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışını hazırlayan ekonomik ve politik koşullara kalkınma modeinin dünya genelinde geçirdiği dönüşüm çerçevesinde değinilecek ve nihayet sürdürülebilir kalkınma kavramının üzerinde şekillendiği temel kavramların irdelenmesi yoluyla anlayışın ekolojik sorunların çözümündeki potansiyel yeri tartışılacaktır.

1. Bir Üretim Biçimi Olarak Kapitalizm

Ortaya çıkışı Merkantilizm ve Fizyokrat düşüncenin etkisi ile tarım ve ticaretteki ilerleme ve yeni ticaret yollarının keşfine dayanan kapitalizm; 16. ve 18. yüzyıllarda İngiliz sanayisinde yaşanan gelişmeler ile sistemleşerek yerleşmeye başlayan, sanayi devrimi sonrasında gelişimi hızlanan ve nihayet 21. yüzyılda küreselleşme sürecinin etkisiyle daha organize ve yayılcı bir hal alan (Çelik ve Dağ, 2017, s.51), temelde özel mülkiyete ve özel teşebbüse dayanan ekonomik bir sistemdir. Ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde kar amacı güden özel bireyler ya da özel kuruluşlar tarafından yürütüldüğü, dolayısıyla, üretim araçlarının da büyük ölçüde bireyler tarafından sahiplenildiği bir sistem olarak kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olanların, bunlar hakkında sınırsız tasarrufunu öngörmektedir.

Ekonomik bir sistem olarak kapitalizm, özel mülkiyet, rekabet, maksimum kar motivasyonu, ileri teknoloji ve sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi üzerinden ilerler. Bu haliyle kapitalizmin, insanla toplum, doğayla toplum ya da insanla doğa arasındaki ilişkinin radikal bir değişikliğe uğramasında başlıca sorumluluğu üstlendiği ifade edilmelidir.

Söz konusu radikal değişimin ortaya çıkması bağlamında sistemin can alıcı noktası ise yenilik üretiminin kullanım değeri için değil, değişim değeri için yapıyor olmasıdır. Bu şekilde üretimin nihai amacı, insan ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade değişim değeri yaratmak haline gelmiştir. Sistem içinde değişim değeri üretmek, diğer bir deyişle pazar için üretmek üzerindeki vurgu, kar elde etmenin yolunun buradan geçmesinde yatmaktadır. İlk bakışta sistemin nihai hedefinin kar elde etmek olduğu düşünülse de sistemin devamlılığı için üretim süreci sonucunda elde edilen karın yeniden yatırıma yönlendirmesi daha hayatidir Çünkü “kapitalist sistemin üretim mekanizmasının istenen düzeyde gerçekleşebilmesi için bir sermaye birikiminin varlığı; oluşan sermaye birikiminin etkin bir üretime dönüşebilmesi için de sermaye birikiminin devamlılığı esastır” (Çelik ve Dağ, 2017, s.54). Böylece kapitalizm koşullarında üretim “üretim için üretim” ya da “sermayenin yeniden üretimi” biçimini almıştır (Başkaya, 2002, s.12).

Kapitalist üretim biçiminde sistemin dinamizmini sağlayan başlıca unsur rekabettir. Rekabet, fiyat mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işleyerek

istenen seviyede tutulabilmesi, kaliteli ürünlerin ortaya çıkması ve toplumsal faydanın arttırılması açısından önemlidir. Bu çerçevede sistem içinde rekabetin; kaynakların en karlı şekilde kullanılmasını, yeni buluşlarla birlikte sistemin dinamik kalmasını, yeni tekniklerin kullanılmasını, üretimin tüketici tercihlerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini ve başarı oranının artmasını sağladığı varsayılmaktadır (Çelik ve Dağ, 2017, s.53). Bunun anlamı, üretim araçlarına sahip olan sermaye sahiplerinin sistem içinde ayakta kalabilmek için rekabetçi konumlarını korumalarının ve bunu her seferinde daha ileri teknolojiye sahip olarak güçlendirmelerinin bir zorunluluk olduğudur. Diğer bir ifadeyle sistem içinde var olabilmek için sürekli büyümek gerekmektedir. Bu şekilde sistem devamlılığı için sürekli üretmeyi ve üretileni de satmayı zorunlu kılmakta ve bir "üretim çılgınlığı" ortaya çıkmaktadır (Başkaya, 2002, s. 12). Söz konusu tüketime dayalı büyüme ekonomisini ayakta tutan temel motivasyon ise bireysel maddi refahı maksimize etme çabasıdır. Bu çaba, giderek artan dünya nüfusu ve gelişen teknolojiyle ekonominin sürekli büyümesini sağlamakla birlikte söz konusu büyüme, büyük ölçüde hem bireysel hem de toplumsal maddi gereksinimlerin sayısal olarak sürekli arttırılması yoluyla gerçekleştiğinden, yaşam kalitesini subjektif olarak belirleyen bir anlayışın da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kılıç, 2012, s. 214).

Sistem içinde üretimin amacının kullanım değeri değil de değişim değeri yaratmak yoluyla genişletilmiş yeniden üretimi sağlamak olması, araçlar ve amaçların yer değiştirmesi; dolayısıyla toplum ve ekonomi arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması anlamına gelmiştir. Doğal olarak insan ihtiyaçlarını karşılamak ve toplum yararını sağlamak adına yapılması gereken bir faaliyet olan üretimin bu şekilde hedefinden sapsması, ekonominin toplumun hizmetinde olduğu bir durumdan, toplumun ekonominin hizmetine girdiği bir duruma geçişi ifade etmektedir. Bu şekilde piyasa, bireyin ihtiyaçlarına göre düzenlenen bir yapı olmaktan çıkarılmış ve bireyin piyasanın ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi süreci başlamıştır. Bu süreçte ise her birey kapitalist üretim biçiminin devamlılığı için üzerine düşen rolü oynayan birer aktör haline getirilmiştir (Kılıç, 2012, s.213).

Söz konusu süreçte sadece toplum ya da bireyler değil, doğa da kapitalizmin hizmetindeki bir aktör haline gelmiştir. Böylece kapitalist

üretim biçiminde üretimin kullanım değeri kaygısı olmadan yapılması gerekliliğinin doğal bir sonucu olarak doğa, sonsuz şekilde kullanılabilir sayılmış ve bir meta konumuna indirgemıştır. Doğanın meta haline gelmesi ise, rekabet üzerine kurulu bu sistemin verimliliğini arttırabilmesi için üretimin her ileri aşamasının doğal çevre tahribatının ve ekolojik riskin büyümesi pahasına gerçekleşmesi anlamını taşımakta olup, bu anlamda kapitalist üretim biçiminin devamlı olabilmesi için her açıdan tahripkar olması bir zorunluluk gibi görülmektedir (Başkaya, 2002, s.14).

2. Büyüme Odaklı Kalkınma Anlayışının Ortaya Çıkışı ve Kapitalizmin Krizleri

18. yüzyıla kadar günlük konuşma dilinde kalkınma(gelişme), bir nesnenin ya da organizmanın gizilgüçlerini, doğal, tamamlanmış ve eksiksiz bir biçime ulaşıncaya kadar harekete geçiren bir süreci ifade etmiş ve bitkiler ile hayvanların doğal bir şekilde büyüdükleri açıklanırken bu kelime biyolojik bir metafor olarak kullanılmıştır. 1759 yılında Caspar Friedrich Wolff'un hem bitkilerde hem de hayvanlarda embriyonik gelişimi, hücrelerin katmanlarını içeren bir süreç olarak tanımlaması ile 1859'de Charles Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eseriyle Evrim Teorisi'ni ortaya atması arasında geçen süreçte kalkınma(gelişme), canlıyı uygun biçimine ulaştıran bir dönüşme kavramı olmaktan çıkarak, "canlıyı evrimden geçirerek daha mükemmel bir biçime ulaştıran dönüşme" kavramını karşılar hale gelmiştir. Böylece biyolojik metafordan toplumsal alana geçiş 18. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir. Hegel ve Marx gibi düşünürlerin bilimsel çalışmalarıyla tarihsel gelişmenin yasalarının da kaçınılmaz doğa yasalarına benzediğine yönelik bir yaklaşım ortaya çıkmış, Sanayi Devrimi'nin getirdiği makineleşme ve teknoloji ilerlemeyle birlikte oluşan sermaye birikimiyle birlikte kalkınmanın zorunlu ve kaçınılmaz bir yazgı olarak tarih sahnesine çıkışının temeli atılmıştır. Ardından gelen süreçte birçok toplumsal yaşam biçiminden sadece birisi olan endüstriyel üretim tarzının, tek biçimli toplumsal evrim çizgisinin son evresi olarak tanımlanmış ve tarihin kalkınma metaforuyla yeniden biçimlendirilmesi süreci bu şekilde başlamıştır (Estava, 2007, s.21,22).

Uygarlık seviyesinin üretim seviyesiyle ölçülür duruma geldiği bu süreçte "kalkınma metaforu, değişik kültürlerle sahip toplumları kendi

toplumsal yaşam biçimlerini tanımlama olanağından yoksun bırakarak her yönüyle Batılı tarih yorumuna küresel bir egemenlik kazandırmıştır” (Estava, 2007, s.22). Böylece zaman içinde kalkınmanın önüne farklı kavramlar eklenerek dönemine göre farklı paradigmlar yaratılmış¹ ama her dönemde kalkınma metaforunun popüleritesi için tek bir ön koşul var olmuştur, s.Az gelişmişliğin tanımlanması.

Bu süreç, kapitalist üretim biçiminin, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında çeşitli biçimler alarak günümüze kadar ulaşmasıyla kol kola ilerlemiştir. Sanayi Devrimi'nin hemen öncesinde hem merkantilizmin hem de yeni ticaret yollarının keşfiyle birlikte sermaye birikiminin hız kazanması, bireylerin yanı sıra devletlerin de ciddi şekilde güç kazanmasına sebep olmuştur. Büyük sermaye sahibi ülkelerin bu gücü kullanarak yoksul ülkelerin kaynaklarını paylaşma yarışına girişmesiyle söz konusu yoksul ülkeler sömürge ülkeler haline getirilmiş; bu şekilde kapitalizmin sistematik bir üretim biçimi haline gelmesi için gerekli sermaye artarak birikmeye başlamıştır. Bu şekilde yeni bilimsel buluşların sanayiye aktarılması için gereken finansman sağlanarak sanayi devriminin gerçekleşme koşulları hazırlanmıştır (Çelik ve Dağ, 2017, s.57). Sanayi devrimi sonrasında üretim tekniklerinde ortaya çıkan yenilikler ile birlikte daha az maliyetle daha çok ürün elde edilmeye başlanmasıyla ise bu ürünler için yeni pazar arayışı doğmuş ve doğrudan sömürgecilik üzerinden ilerleyen ekonomik sistem II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası sömürgeciliğin doğrudan biçiminin tasfiye edilmesi², ekonomik sistem içinde kalkınmanın bir motto olarak bir retorik biçiminde öne sürülmesi için önemli bir milat olmuştur. Söz konusu tasfiye sürecinde uluslararası sistemin yeniden düzenlenmesi gereği hâsıl olmuştur. Bu yeni sistem gelişmiş ülkeler tarafından az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak başlatılan ekonomik ve teknik

¹ Örneğin; katılımcı kalkınma, bütünleştirilmiş kalkınma, içeriden kalkınma vb. Ayrıntılı bilgi için bkz.: *Gustava Estava(2007), "Kalkınma", Kalkınma Sözlüğü: Bir İktidar Olarak Bilgiye Giriş, Ed. Wolfgang Sachs, Çev. Oktay Etiman, Ankara: Maki Basım, 17-50*

² Sömürgeciliğin doğrudan biçiminin tasfiye edilmesinin altında yatan temel faktör, çok büyük kıtaların birkaç sömürgeci gücün hâkimiyeti altında olmasının, sermayenin her yere ulaşmasının önünde önemli bir engel teşkil etmesinden dolayı artık sermaye tarafından kabul edilebilir bir durum olmaktan çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Fikret Başkaya (2002), "Kalkınma: Bir Efsanenin Sonu, Özgür Üniversite Forumu, S.19, s.16-20*

yardım temelli borçlanma politikasına dayalı, büyüme odaklı kalkınma anlayışı temelinde kurulmuştur. “Kalkınma paradigmasının temel savlarından olan büyüme sağlandıkça toplumsal refahın artacağı ve daha eşitlikçi bir biçimde dağılacağına” (Buyruk, 2016, s.113) yönelik argümanlar bu dönemde inşa edilerek günümüze ulaşmıştır Bu durum, ülkeler arasında yaşanan büyüme odaklı sosyo-ekonomik rekabetin başlangıcını da teşkil etmekte olup; günümüzde dünya çapında ekolojik dengenin korunması konusunda gösterilen çabaların önünde de önemli bir engel olduğu ifade edilmelidir.

Büyüme odaklı kalkınma anlayışının yol göstericiliğinde 1970’li yıllara gelindiğinde batılı erken kapitalistleşmiş ülkelerin refah düzeylerini koruma noktasında iki temel politik ve ekonomik krizle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bunlardan ilki kapitalizmin kendisine içkin doğasından kaynaklanan büyüme krizidir³. Bu krizin birincisi; kapitalizmin genel sermaye birikimi krizi, ikincisi ise Keynesyen politikaların etkisi olarak ortaya çıkan yoksulluk ve çevresel bozulmalar olmak üzere iki temel görünümü bulunmaktadır. Bu sorunlar karşısında ya 1972 yılında Roma Kulübü tarafından ortaya atılan “sıfır büyüme” yaklaşımı benimsenerek bu dönemde palazlanmaya başlayan toplumsal hareketlerin dillendirdiği piyasaya dayanmayan yaşam biçimlerine yönlenecek ya da, doğanın kullanımı ile ekonomik büyüme ilişkisine piyasa ekonomisi içinde bir olanak yaratılarak sermaye birikim krizlerini aşacak yeni politikalar oluşturulacaktı (Özlüer, 2007, s.5). Pek tabii, ikinci tutum benimsendi.

Dönemin ikinci politik ve ekonomik krizi ise yukarıda bahsedilen büyüme odaklı kalkınma anlayışının sürdürülemez hale gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Büyüme odaklı kalkınma anlayışı temelinde yürütülen, ekonomik ve teknik yardıma dayalı borçlanma politikası az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olarak yürütülemez bir hal almıştır. Söz konusu politikalarla ilgili ülkelerde ekonomik büyüme sağlanmasına rağmen gelir adaletsizliğinin ve beraberindeki siyasal sorunların artması

³ Söz konusu krizler, kapitalizmde üretimin toplumsallaşmasına ve toplumsal ölçekte planlanma gerekliliğine karşın her bir sermayedarın kendi çıkarını düşünerek hareket etmesinin ortaya çıkardığı çelişkilerin bir sonucudur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Karl Marx (2015), *Kapital*, Çev. Mehmet Selik, C. I ve C. II, İstanbul: Yordam Kitabevi

bu durumun en önemli göstergesi olmuştur. Böylece mevcut kalkınma anlayışında bir takım değişikliklere gidilmesinin gerekliliği ortaya çıkmış ve ekonomik büyüme dışında başka bir takım somut göstergeler belirlenerek bugünkü kalkınma ekonomisinin temel ilgi alanları 1970’li yıllarda bu şekilde belirlenmiştir (Hirschman, 2015, s.49).

Mevcut kalkınma anlayışında yaşanan bu değişim, o güne değin kalkınma ekonomisinin tek kıstası olan kişi başına gelirin yerini, beslenme, sağlık, yiyecek, konut ve eğitim gibi her biri farklı uzmanlıklar gerektiren kısmi hedeflere bırakması ve böylece temel ihtiyaçlar söyleminin ortaya atılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu şekilde eşitsizlik olgusu, “eksik tüketim” ya da “üretimin bölüşümünün adaletsizliği şeklinde yeniden inşa edilirken (Özlüer, 2007, s.5), üretim tarzından ve üretim sürecinden kaynaklanan toplumsal eşitsizlikleri arka plana iten bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu eğilimin yarattığı yeni yaklaşıma göre, yoksulluk ve toplumsal eşitsizlikler temelde gelir dağılımı adaletsizliği ve bölüşüm sorunundan başka bir şey değildir ki bu da, sorunun kaynağı olan kapitalist üretim biçiminin sürekli büyüme mottosunun yok sayılması anlamına gelmektedir. Bu süreç, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi olan büyümenin gayri safi milli hasıla ya da milli gelirle ölçülmesi ve söz konusu büyümenin de kalkınma ile özdeş sayılmasını beraberinde getirmiştir. Böyle bir anlayış ise amacın kullanım değeri yaratmak değil de, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimini sağlamak adına değişim değeri yaratmak olduğu kapitalizmde, neyin, neden ve nasıl üretildiği sorularının boşlukta kalması anlamını taşımaktadır. Bu çerçevede örneğin bir ülkede tank, savaş uçağı ve kara mayını üretimlerinin beş kart artması, toplumun refah artışına hiçbir katkı sağlamadığı halde, gayri safi milli hasılanın da aynı oranda büyümesi anlamına gelmekte ve bir kalkınma göstergesi sayılabilmektedir. Bu bağlamda, kapitalist üretim biçimiyle çok yüksek büyüme oranlarına ulaşmanın mümkün olduğu ancak bu büyümenin otomatik olarak toplumsal refahın iyileşmesi anlamında kalkınma üretmesinin mümkün olmadığı göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir (Başkaya, 2002, s.21). İşte sürdürülebilir kalkınma anlayışı, böyle bir ekonomik ve politik yeniden düzenleme sürecinin ekseninde ortaya çıkmıştır.

3. Kalkınma ve Çevre Korumayı Uzlaştırma Denemesi Olarak Sürdürülebilir Kalkınma

Uluslararası arenada kalkınma konusunda yürütülen tartışmaların seyri, Batı ülkelerindeki siyasi duyarlılıkların geçirdiği dönüşümle de yakından ilişkilidir. Ekonomik kriz yaratma eğilimi kapitalizmin özgün karakteristiği olmasına rağmen, halihazırda hızla büyüyen ekolojik tahribatın da ekonomik krizlerle eş zamanlı ilerleyen, kapitalizmin ikinci krizi olduğu ifade edilmelidir. Çünkü kapitalizmin dönemsel olarak kendine özgü krizlerini yaratan acımasız kar arayışı, ekolojik krizin de çıkış noktasıdır (Magdotf, 2002, s.108). Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınmanın kullanıma girmesi esas olarak bir şeylerin sürdürülemez olma kaygısıyla ilgili olup; ekolojik krizin yarattığı ekolojik yıkım ve buna bağlı olarak ekolojik düşüncenin gelişerek yaygınlaşmaya başlamasıyla doğrudan bağlantılıdır.

3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına Doğru

1960'lı yılların sonlarına doğru batı toplumlarının çoğu öğrenci hareketleri ve diğer bazı hareketlerle çalkalanırken, özellikle barış hareketleri, kadın hareketleri ve anti-nükleer hareketler ön plana çıkmıştır. Bu süreçte yayınlanan çevre ile ilgili araştırmalar ve eserler, giderek yükselen eylem dalgasının tüm kesimleri kapsamaya başlamasında ve ekolojik bir muhalefetin oluşmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir (Görmez, 2018, s.58).

1962 yılında Rachel Carson'un *Silent Spring* (Sessiz Bahar) adlı eseri, dikkatleri mevcut sanayileşme süreçlerinin çevreye verdiği zararlar üzerine çekerek Batı dünyasında büyük yankılar uyandırmıştır. Bunun yanı sıra 1968 yılında kurulan Roma Kulübü'nün, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ne (MIT) yaptırdığı bir araştırmanın, 1972'de *Ekonomik Büyümenin Sınırları* (Limits to Growth) adıyla yayımlanması, ekonomik kalkınma ve çevre arasındaki güçlü ilişkiyi gözler önüne sermiş; mevcut kalkınma politikalarının devam etmesi durumunda, ortaya çıkacak hammadde kıtlığı ve artacak çevre sorunları nedeniyle insanlığın yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalacağı belirtilmiştir (Meadows vd., 1972, s.185-197). 1973 yılında yayınlanan *Küçük Güzeldir* (Small

is Beautiful) isimli eserinde E. F. Schumacher'in, "doğal kaynakların, mevcut ekonomik yapıda kullanılan sermayenin aslında büyük bir kısmını teşkil etmesine rağmen, maliyet hesaplamalarına gerektiği gibi dâhil edilmemesi, üretim sorununun çözülmüş olduğu inancı, ihtiyaçların sonsuzluğu varsayımı, sınırsız ekonomik büyüme düşüncesi ile bireysel ve toplumsal açgözlülüğün insanlığı büyük bir felakete sürüklediğine" (Bozlağan, 2005, s.1016) yönelik vurgusu, dünyada egemen olan ekonomik paradigmanın yeryüzüne ve insanlığa verdiği zararların gündeme gelmesini sağlayan bir diğer etmen olmuştur.

Ekolojik bunalımın yoğun biçimde tartışılmaya başlandığı bu süreçte, çevrenin korunmasının ve kalkınmanın birbirini dışlamayabileceğine yönelik bir algının yaratılmasının gerekliliği ortaya çıkmış ve bu algının yerini bir anlayışa bırakması için uluslararası kuruluşlar önemli roller üstlenmişlerdir. 1972 yılında Stockholm'de toplanan, çevre konusunun uluslararası gündeme ilk kez girdiği Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, söz konusu anlayışın ortaya çıkması için önemli bir zemin hazırlamıştır. Zengin ve yoksul ülkeler ayrımına gidilmeksizin küresel çevre sorunlarının boyutlarına dikkat çekilen ve bu çerçevede kalkınma sorununun da ayrıntılı bir şekilde ele alındığı konferansta, tehdidin tüm insanlığa yönelik olduğu kabul edilerek sorumluluğun paylaşılması konusunda uzlaşmaya varılmıştır (Kaplan, 1999, s.122-123). Yüzden fazla ülkenin katıldığı konferans sonunda yayınlanan deklarasyonda (United Nations, 1972, s.70);

- İnsanın, kendisini fiziki anlamda besleyen ve ona entelektüel sosyal, ahlaki ve manevi gelişimi için fırsat veren çevrenin hem yaratıcısı hem de yok edicisi olduğu,
- İnsanın çevresinin korunmasını ve geliştirilmesini hem insanlığın daha iyi yaşam sürmesi hem de ekonomik gelişmeyi etkilemesi açısından önemli olduğu ve bu anlamda çevreyi korumanın bütün insanların ve hükümetlerin görevi olduğu,
- İnsanın sürekli bir şeyleri deneyimlediği; keşfettiği, icat ettiği, yarattığı ve ilerlemeye devam ettiği vurgulanarak, hayatını iyileştirmek ve ekonomik kar elde etmek amacıyla çevresini tahrip ettiği ve kirlettiği,

- Gelişmekte olan ülkelerde çevresel sorunların çoğunun az gelişmişlikten kaynaklandığı, gelişmiş ülkelerdeki çevre sorunlarının ise genellikle sanayileşme ve teknolojik gelişme ile ilgili olduğu belirtilmiştir.

Bu çerçevede olarak deklarasyonda “insanın bugünkü ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve geliştirmek adına ciddi bir sorumluluğu olduğu” (United Nations, 1972, s.4) ifade edilerek gelişmişlik farkları göz önünde bulundurulmadan ve gelişmiş ülkelere yana özel bir sorumluluk alanı tanımlanmadan çevreyi koruma görevi doğrudan insana verilmiştir. İzleyen maddelerde ise bu korumanın sınırsız olamayacağı, kalkınmanın önemi vurgulanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre “insana uygun bir yaşam ve çalışma çevresini sağlamak ve hayat standartlarını iyileştirmek için ekonomik ve sosyal kalkınma şarttır” ve “ülkelerin çevre politikaları, gelişmekte olan ülkelerin bugünkü ve gelecekteki kalkınma potansiyelini destekleyecek ve olumsuz etkilemeyecektir” (United Nations, 1972, s.4). Bunun anlamı, bugünkü ve gelecek nesiller için çevrenin korunmasının ancak, kalkınma amacının gerekliliklerine engel teşkil etmediği ölçüde sağlanabilir olduğudur. Konferansın uluslararası alanda insan-çevre ilişkileri konusunda ciddi bir kamuoyu oluşturduğu ve kendisinden sonra gerçekleştirilecek olan toplantılara öncülük ettiği gerçeği göz önünde bulundurulmakla birlikte, deklarasyondaki ifadelerde insanın, toplumsal karakterinden soyutlanarak doğaya müdahale eden tekil bir varlık şeklinde ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda insan, çevre sorunlarının başlıca sorumlusu olarak gösterilmiş ve kapitalist üretim biçiminin yarattığı esas sorunlar göz ardı edilmiştir. Doğanın yıkımından her ülkenin eşit şekilde sorumlu tutulacağı söylemi de bu algının pekiştirilmesinde önemli bir görev üstlenmiştir (Özlüer, 2007, s.6).

3.2. Sürdürülebilir Kalkınma Nedir?

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk kez ortaya atılması, 1983 yılında Norveç başbakanı Brundtland başkanlığında kurulan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987 yılında BM Genel Kurulu’na sunduğu Ortak Geleceğimiz Raporu’yla birlikte gerçekleşmiştir. Sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramlarını bağdaştırmaya yönelik

tartışmanın çok daha önce başlamış olmasına rağmen kavramın resmi olarak benimsenmesi kapitalizmin borç kriziyle hemen hemen aynı döneme denk gelmektedir⁴ (Cleaver,2002, s.57).

Raporda “Bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınmayla yalnızca çevre ve ekonomi arasındaki ilişkiye vurgu yapılmadığı, aynı zamanda kavramın toplumsal, siyasal ve kültürel boyutlarının da bulunduğu ifade edilmiştir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987, s.71). Bu çerçevede kavramın dört temel üzerine inşa edildiği görülmektedir: Yoksulluk, temel ihtiyaçlar, teknolojik örgütlenmenin düzeyi ve gelecek kuşaklar.

Yoksulluğun “temel ihtiyaçların karşılanamaması” şeklinde tanımlandığı; temel ihtiyaçların da yiyecek, giyecek, barınak ve iş bulma ihtiyaçları şeklinde sıralandığı raporda “yoksulluğun ve eşitsizliğin yaygın olduğu bir dünyanın her zaman ekolojik ve diğer krizlere eğilimli olacağı” vurgulanmış ve böylece yoksulluğun ve eşitsizliğin altı çizilmiştir. Bu şekilde yoksulluğa bir yandan kalkınma ile alt edilmek istenen en büyük kötülük anlamı addedilirken bir diğer yandan da yoksulluğun standartlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ülke, toplum ve kültür farklılıkları göz önünde bulundurulmadan tüm dünyada tek ve bilimsel bir yoksulluk tanımının geçerli kılınmaya çalışılarak belli bir gelire ve yaşam standardına ulaşamayan insan ve toplulukların yoksul olarak kabul edilmesi sürdürülebilir kalkınma söylemi için zorunlu bir ön koşuldur (Şahin, 2004, s.197).

Bu şekilde 1970’li yıllarla birlikte yoksulluk gündelik hayatta yeni bir çağrışım yapmaya başlamış ve yoksulluğun insani özelliğinin içeriği tamamen değişmiştir. Bundan böyle yoksulluk, bireyin ihtiyaçlarının gerekli olan mallar ve hatta gerekli olan hizmetler bakımından ölçüsünü ifade eder hale gelmiş ve para aracılığıyla eksiksiz insan olmak için gereken maddeleri satın alamamak olarak tanımlanmıştır (Illich, 2007, s.168). Kapitalist üretim biçimi bireylere, her zaman talep edilecek yeni ürünler sunarak onları, öncelikle malların tüketicisi pozisyonuna sokmaktadır. Sistemin devamlılığının sağlanabilmesi için pazarda, her defasında bir

⁴ Brundtland Komisyonu’nun çalışmalarına başladığı 1983 yılı, Meksika’nın iflasını açıklamasından yaklaşık bir yıl sonrasına denk gelmektedir. Bu süreç çalışmanın ikinci başlığında daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

öncekinde daha fazla tüketilecek mal bulunması gerekmektedir. Yoksulluk tanımının bu şekilde bilimsel standartlara oturtulması yoksulluğun, tüketilmesi mümkün hale getirilen ürünlerin kitleler tarafından talep edilmesine karşın, bu talebin karşılanamaması olarak görülmesine neden olur ve talep edilebilecek söz konusu ürün ya da hizmetler hazır yiyecekten asfalt yola, standart tatil paketlerinden sezaryenle doğum yapmaya kadar değişebilir (Şahin, 2004, s.198). Bu açıdan kerpiç bir evde yaşayan bir insanın, apartmanda yaşayan bir insandan daha yoksul olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Böylece bireylerde bir yoksulluk algısı üretilir ve pekiştirilir. Bu şekilde farklı üretim tarzlarında, kültürel düzeylerde ya da toplumsal yaşam biçimlerindeki insanların, piyasadaki bir ortalama soyut ihtiyaçlar sahibi bireye göre konumlandırıldığı ve yaşamın niteliğinin gözetilmeden yoksulluğun mallara niceliksel olarak sahip olabilmeye ölçüldüğü bir düzlem yaratılarak kapitalist büyümenin kuramsal temelleri sağlamlaştırılmıştır (Özlüer, 2002, s.7). Rapor da yer alan “Eğer gelişmekte olan ülkeler dünyasının büyük kısmı ekonomik, sosyal afet ve çevre felaketlerinden kurtarılacaksa, global ekonomik büyümenin yeniden canlandırılması şarttır. Pratik açıdan bunun anlamı, hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı bir ekonomik gelişme, gelişmekte olan ülke mallarının piyasalara ulaşmasında daha fazla serbesti, daha düşük faiz oranları, daha çok teknoloji transferi ve hem imtiyazlı hem de ticari olarak çok daha büyük bir sermaye akımı demektir”(Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987, s.123) ifadeleri ve ortaya konan yoksulluk algısı bize raporun, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını kapitalist sermaye birikiminin gelişimine bağladığını göstermektedir. Açıktır ki, mevcut kapitalist üretim biçiminde sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kapitalizmle hemen hemen aynı anlama sahiptir.

Bu kapsamda raporda sunulan yoksulluk tanımının ana ögesi olan temel /asgari ihtiyaçlar söyleminin yarattığı ihtiyaçlar kümesini de ele almak gerekmektedir. Söz konusu ihtiyaçlar kümesinin, belli bir yaşam biçiminin ve kültürünün ürünü olması bir yana, yaratılan yoksulluk tanımı ve buna bağlı olarak ortaya konan temel ihtiyaçlar söylemiyle, toplumsal eşitsizliğin ve adaletsizliğin temelinde üretimin yanlış örgütlenmesinin yattığı gerçeği arka plana itilir ve bu, ekonomik değeri olmayan

tüm toplumsal varlık biçimlerinin değersizleştirilmesi yoluyla gerçekleştirilir:

“Değersizleştirme süreci, becerileri yokluklara, ortaklaşa kullanılan kaynaklara, erkekleri ve kadınları metalaştırılmış emeğe, geleneği yüke, bilgeliği cehalete, özerkliği bağımlılığa dönüştürür. İnsanların isteklerinin, becerilerinin, umutlarının, birbirleriyle ve çevreleriyle kurdukları ilişkilerinin somutlaştığı özerk eylemler değersiz kılınca, sadece piyasa aracılığıyla karşılanabilecek ihtiyaçlar haline gelirler” (Estava, 2007, s.38).

Böylece ilgili “temel ihtiyaçlar”, insanın mizacını değiştirmiş; akli ile duygularına yeni bir biçim vermiş ve *homo sapiens*, *homo miserabilis* (yoksul, sefil) haline getirmiştir. Bu haliyle temel ihtiyaçlar, kalkınmanın bıraktığı en sinsi miras olarak değerlendirilmektedir (Illich, 2007, s.158).

Raporda göz çarpan bir diğer önemli husus, temel ihtiyaçların karşılanmasının ancak tam büyüme potansiyeline ulaşılmasıyla gerçekleşebileceğine yönelik savdır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma, bu ihtiyaçların karşılanamadığı yerlerde ekonomik büyümeyi gerektirir ancak, tam büyüme koşullarında da yoksulluk var olmaya devam edebilir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ise, hem toplumların üretim potansiyellerinin artırılması hem de herkese eşit fırsat tanınmasının garanti altına alınması gerekmektedir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987, s.72). Bu noktada raporun, kapitalist ekonominin sınırsız büyüme ekseninden kopmadığı ve bu büyümenin sağlanabilmesinin de toplumun temel asgari ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlı olduğuna yönelik bir varsayımının olduğu görülmektedir (Özlüer, 2007, s.6). Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için yoksulluğun yayılması, yoksulluğun yayılması için yeni ihtiyaçların tanımlanması, yeni ihtiyaçların hak edilmesi için temel ihtiyaçların karşılanarak en yoksul kategorisinden kurtulması gerekmektedir ki bu da, söz konusu yoksulluk algısının hiçbir zaman ortadan kalkmaması ve tüm dünyayı kuşatmasıyla mümkündür (Şahin, 2004, s.198).

Tüm bunların yanı sıra raporda söz konusu temel ihtiyaçların hangi yollarla belirlendiği sorusunun net bir cevabı bulunmamaktadır. Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınma anlayışının belki de en can alıcı noktası karşımıza çıkmaktadır: Sürdürülebilir kalkınma anlayışı, insanların

sınırsız ihtiyaçları olduğu buna karşın kaynakların sınırlı olduğu varsayımına dayanmaktadır ki “temel ihtiyaçlar” söylemi de bu varsayımın bir ürünü olarak ortaya atıldığından, aslında baştan itibaren ekolojik düşüncenin karşısında yer aldığı söylenebilir.

Raporda yoksulluk ve temel ihtiyaçlar üzerinden, çevre ve kalınma arasındaki dengenin piyasa koşullarında kurulabileceği açık bir şekilde ortaya konmuş olup, bu noktada teknolojik örgütlülüğün kapasitesini artırmanın önemli olduğu ifade edilmektedir. Raporun 5, 7, 8 ve 9. bölümlerinde yenilenebilir enerji sistemleri, kirlenme kontrolü, teknoloji değiş tokuşu gibi konulara yer verilmiştir. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerdeki bilimsel ve teknolojik kapasiteler arasındaki boşluktan bahsedilerek, biyolojik bilgiyi biriktirme konusunda harekete geçilmesi gerektiği ve biyo-teknolojik kapasitelerinin geliştirilmesi konusundaki çabalara yoğunlaşılması gerektiği ifade edilmiştir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987, s.121-122). Bir açıdan teknoloji merkezli olduğu söylenebilecek bu yaklaşım, enerji kullanımında yenilenemez enerji kaynaklarının yoğun bir biçimde kullanımından kaçınılarak, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi ile doğal kaynaklara ve çevreye zarar vermeyen teknolojilerin geliştirilerek bunun için araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesinin altını çizmektedir (Mengi ve Algan, 2003, s.3-4). Ancak Özlüer’e göre çevre sorunlarının çözümünde sağlıklı bir adım olarak değerlendirilebilecek bu niyet mevcut şartlar altında anlamını yitirmektedir:

“(…) bu teklif, verili üretim ve tüketim kalıplarını değiştirme perspektifinden beslenmediği ölçüde, sorunu gerçek anlamda çözmeye potansiyeli barındırmıyor. Atmosferdeki karbon miktarının artmasına neden olan doğal ormanların sanayiye ya da endüstriyel tarım ve hayvancılığa kurban edilmesi, uluslar arası taşımacılık sektörünün her geçen gün büyümesi ve otomobile dayalı bir uygarlığın toplumsal tüketim alışkanlıklarının, üretim tarzındaki değişikliklerle mümkün olabileceğinin hesaba katılmaması, bu tür önerilerin çözüm yolunda alternatif olabilme gücünü zayıflatıyor. Daha genel bir anlamda da şu söylenebilir ki, üretici güçlerin gelişiminin doğası, üretim ilişkileri tarafından belirlenir. Neyin, nasıl, ne kadar, ne için üretildiği hesaba katılmadan üretilen teknolojik alternatifler, piyasadaki enerji desenini çeşitlendirmekten başka bir işe yaramayacaktır” (Özlüer, 2007, s.12).

Kapitalist büyüme doğanın her seferinde daha yoğun sömürsüyle mümkündür. Bu yüzden “piyasa ekonomisinin sermaye birikimine dayalı işleyişinin sınırları doğayı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir ki bu, kapitalizmin her şeyi metalaştırmaya dönük mantığının zorunlu bir sonucudur” (Özlüer, 2007, s.8). Bu minvalde kapitalist teknolojiyi, onu var eden üretim tarzının bilgisinden ve ideolojisinden ayrı bir yerde konumlandırmak çok gerçekçi bir bakış açısı olmayacaktır. Çünkü burada teknoloji bir yandan, verili üretim tarzının yaşam kültürünü ve yaşama biçimini de örgütlemektedir (Özlüer, 2007, s.8). Üretici güçlerin önemli bileşenlerinden birisi olan doğayı sınırsızca kullanan bir teknolojik gelişme sürecinin yoksulluk ve ekolojik krizlerin çözümünde kilit bir noktada olduğunun belirtilmesi bu noktada bir anlam ifade etmemektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın dayandığı bir diğer önemli söylem/kavram olan “gelecek kuşaklar”ın popüler hale gelmesi ise esas olarak 1970’li yıllarda tüm dünyada gün yüzüne çıkan ekolojik kaygılarla ilgilidir. Gelecek kuşaklara karşı sorumluluklarımızın olduğuna yönelik düşünceler bu dönemde palazlanmaya başlayan toplumsal hareketleri iki noktadan hareketle önemli ölçüde etkilemiştir. Öncelikle “başta nükleer teknolojinin ürettiği radyoaktif atıklar olmak üzere, endüstriyel üretimin doğaya bıraktığı muazzam miktardaki atık yükünün, vadesi belirsiz uzun bir gelecek zamana kadar çevrede kalacak ve yaşama ortamını kirletecek oluşu; daha da önemlisi bu atıkların yok ettiği doğal yaşama alanlarının gelecekte yaşayacak insanlara bırakılamayacak olması”(Şahin, 2004, s.197) kaygısıyla insanoğlunun ahlaki sorumluluğu gelecek kuşaklara kadar genişletilmiştir. Söz konusu ikinci nokta ise, doğal kaynaklar söyleminin, doğal kaynakların gelecek kuşaklarla “paylaşılma” düşüncesinin ileri sürülerek kullanılmasıdır. Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınmanın büyük ölçüde, doğayı insanın hizmetindeki bir kaynak havuzuna indirgeyen insan merkezci bir anlayış olduğu ifade edilmektedir. Çevre koruma ve ekonomik kalkınmayı uzlaştırmaya çalışan kalkınmacı çevrecilik böylece, ekolojik düşüncenin ve politik akımların ahlaki çıkış noktalarından biri olan gelecek kuşaklara olan sorumluluklarımız düşüncesini, kaynakları gelecek kuşaklarla birlikte kullanma zorunluğunu gündeme getirerek bir erozyona uğratmış ve kalkınmacı çevreciliğin manifestosuna doğanın tükenebilir bir kaynak olduğu fikrini

aşılmuştur (Şahin, 2004, s.197).Ortak Geleceğimiz Raporu’nda bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

“...ekonomik kalkınmayı yanında getirecek yeni bir çağın başlayabileceğini görüyoruz. Bu çağda çevre kaynak varlığımızı sürdürebilecek ve genişletebilecek tedbirler alınabilir. (...) ...kararlı bir siyasi tutumun başlaması, çevre kaynaklarının hem insanlığın sürekli ilerlemesine hem de bekasına dönük olarak yönetilmesi (şarttır). (...) ...gerek bu kuşağı ve gerekse gelecek kuşakları garantiye almak için gerekli kaynak sağlama kararlarını almanın zamanı gelmiştir.” (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987, s.23-31).

Böylece gelecek nesiller için stabilite ve dünya kaynaklarının zenginliğinin sürdürülebilirliğini sağlamak konusunda insanoğlunun etik bir sorumluluğunun bulunduğu belirtilerek bugünün kuşaklarının ve gelecek kuşakların dayanışmasının öngörüldüğü raporda, mevcut toplumsal ilişkiler içinde dayanışmanın nasıl gerçekleşeceği noktasında bir fikir beyan edilmemiştir ki, esas tartışılması gereken konu budur. Çünkü sürdürülebilir kalkınma anlayışının hedeflerine ulaşabilmesi için sosyal piyasa ekonomisi⁵ olarak kabul edilen mevcut ekonomik ve toplumsal yapının korunması gerektiği ileri sürülmektedir (Kılıç, 2012, s.206). Bugünün kuşakları arasında dahi adil gelir dağılımı mekanizmalarının uygulamaya sokulamadığı bir sistemde, sürdürülebilir kalkınma anlayışının “kuşaklar arasında servet ve gelirlerin paylaşımında genel adalet prensiplerine göre hareket edilmesi”(Kılıç, 2012, s.207) gerekliliğini vurgulaması pek rasyonel gözükmemektedir.

Bölgesel ve küresel düzeyde karşı karşıya kaldığımız ekolojik krizler, endüstriyel kapitalizmin ve kalkınmanın geleneksel modellerinin doğal bir sonucudur. Bunun yanı sıra bu krizler çıplak doğadan (non-human nature) değil; toplum yapısından, davranışlarımızdan ve karşılıklı ilişkilerimizden kaynaklanan toplumsal krizler olarak da görülmelidir. Bu nedenle kalkınma açmazına yönelik her özgün çözüm, endüstriyel kapitalizm modelinin ve bu modelin yarattığı toplumsal yapının doğal sonucu olan sorunları işaret etmelidir (Chodorkoff, 2002, s.113).

⁵ Kavram ilk olarak ORDO liberallerinden Alfred Müller-Armack tarafından ortaya atılmış olup, amacı piyasada özgürlük ve sosyal eşitlik ilkelerini başdaştırmak olan ekonomik düzeni oluşturmaya yönelik bir programı ifade etmektedir.

Sonuç

Esas olarak dünya çapında gerçekleşen önemli bir ekonomik ve politik yeniden düzenleme sürecinin bir sonucu olarak ortaya atılan ve uluslararası örgütler tarafından yürütülen birtakım ciddi hazırlıklardan sonra Ortak Geleceğimiz Raporu'yla tarih sahnesine çıkan sürdürülebilir kalkınma paradigması, 1987 yılından günümüze neredeyse tüm ülkelerin çevre politikalarına yön vermektedir. Bu sürecin temel belirleyicileri ise Stockholm Çevre Konferansı'nı izleyen süreçte gerçekleşen Rio Zirvesi, Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi ve Habitat gibi uluslararası konferanslar olmuş; tüm bu toplantılarda ekolojik sorunlar ve bu sorunlara karşı üretilen çözümler sürdürülebilir kalkınmacılık ekseninde ortaya konmuştur.

Sürdürülebilir kalkınmanın neredeyse tüm dünyada kalkınma ve çevre politikalarına yön veren hakim anlayış olmasına rağmen, ekolojik sorunların boyutlarının gün geçtikçe artması ve ekolojik krizin giderek derinleşmesi, sürdürülebilir kalkınmacılığın iflası olarak değerlendirilebilir. Hali hazırda sürdürülebilir kalkınma anlayışı ekseninde oluşturulan çevre politikalarının ekolojik sorunların sebeplerini ortadan kaldıracak radikal dönüşümler öngörmediği de açıktır. Mevcut haliyle sürdürülebilirlik modeli, son kaynakların ya da rezervlerin sonuna kadar kullanımını ekolojik açıdan meşrulaştırmak için kullanılıyor izlenimi vermekte olup bu durum, kavramın tehlikeli bir yanılsama haline dönüşme ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir (Radkau, 2017, s.508). Bu çerçevede önce mevcut üretim biçiminin öngördüğü toplumsal ve ekonomik yapının, sonra söz konusu yapılar çerçevesinde ortaya konan sürdürülebilir kalkınma anlayışının çok geç olmadan tartışmaya açılması gerekmektedir.

Kapitalizm, doğa açısından sürdürülebilirliği destekleyen bir üretim biçimi olmaktan çok uzaktır. Kar elde etmek öncelikli amaç olarak kabul edildiğinde, bunun çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri de kaçınılmaz olarak kabul etmek gerekmektedir. En basit mantıkla; su, hava ve toprak kirliliği, bu yegane amaç için oluşturulan üretim sistemlerinin doğal yan ürünleri haline gelmiştir. Kapitalist üretim ve değişim mantığı içinde, çevre üzerindeki bu olumsuz etkileri en aza indirecek bir iç mekanizma bulunmamaktadır (Magdotf, 2002, s.109). Sürdürülebilir

kalkınma da mevcut üretim biçiminin dayandığı piyasa ekonomisinin sürekli büyüme, tüketim, maksimum kar ve rekabet gibi temel yapı taşlarında bir değişiklik öngörmediğinden iddia edildiği gibi geleneksel kalkınma modellerinden radikal bir kopuşu işaret etmemektedir. Zira sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleşebilmesi için günümüz büyüme modelinden nitelikli bir kopuş gerçekleşmesi gerekmektedir. Ekolojik bir topluma ulaşmak istiyorsak mevcut kalkınma modellerini gözden geçirmek, belki reddetmek ve kalkınmaya yeni tanımlamalar getirmek zorundayız. Bu da ancak ekonominin ekolojik bir şekilde yeniden yapılandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Bunun için de ekolojik düşünce temelli yeni yaklaşımların benimsenmesi şarttır. Ekolojik düşünce, hangi biçimiyle olursa olsun mevcut üretim ve tüketim kalıplarını ciddi şekilde sorgulamakta ve ekolojik sorunların çözümü için mevcut sistem içinde toptan zihni bir dönüşümün gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Sustainable Development vs. Ecological Thought

*

Hazal Ilgın Bahçeci – Kemal Görmez

Yozgat Bozok University – Ankara Hacı Bayram Veli University

The concept of sustainable development, first described in The Brundtland Report published in 1987, is built on the notion that a growth strategy is possible based on the protection of natural resources in a way that allows economic growth to continue in the future and this concept is one of the fundamental concepts that guide the environmental protection policies on the world scale today.

The aim of the study is to examine sustainable development within the framework of the political economy approach and to evaluate its share in the solution of ecological problems. Another aim of the study is to examine the claim, which is the starting point of sustainable development, intended the balance between development and environmental protection. In this framework, international meetings and legislations are not included in detail.

The study is a theoretical and interdisciplinary study based on literature, which is created by using relational research method. In the study, thesis, printed secondary sources such as books, articles, magazines and internet resources were used. A descriptive and interpretive research method was used to examine the relationship between sustainable development and the conditions of the period in which it emerged and to determine the role of the World Economic and political conditions in this mutual relationship, in particular. The understanding and the solution proposals of the understanding against ecological problems have been discussed within the framework of the economic political approach.

The emergence of the concept of sustainable development coincided with the capital accumulation crisis that the welfare state based on economic growth falls into in the 1970's. The growth crisis stemming from the nature of capitalism brought with it poverty and ecological deterioration.

Ignoring the limitation of nature's capacity to reproduce itself and using it as a production input irreversibly increased the extent of the damage on nature and the environmental consequences of economic activities became more debatable. The increasing dimensions of ecological destruction created by the motto of economic growth brought to the agenda discussions on the limitation of natural resources which are raw material of the production process. Thus, the relationship between environment and development was dealt with in terms of economic approaches and started to become political in the framework of market economy. This process of politicization resulted in the emergence of a approach to balance the relationship between nature and economic growth within the current system and to create new policies to overcome the accumulation crisis of the system.

Another problem that accompanies the economic crisis was that the current development approach has become unsustainable. With the end of the colonial era after World War II, a new system was established on the basis of a growth-oriented development approach based on economic and technical assistance initiated by the developed countries towards the developing / underdeveloped countries during the reorganization of the international system. However, the current crisis brought about a search for a new understanding of development by making borrowing policies of underdeveloped / developing countries unsustainable, and the concept of sustainable development began to take shape in this frame.

In particular, the model of economic growth, which was shown as a solution to the problem of development of underdeveloped / developing countries, became impractical due to the crisis, strengthened the income inequality and accompanying political problems in these countries. In the 1970s, the necessity of a development approach, which included other concrete indicators, emerged besides economic growth. The next development notion has begun to be shaped by addressing social inequality on the basis of "lack of consumption" or "inequality of division of production". The search for balance between economic growth and the allocation of resources created led to the relative and absolute conceptualization of income distribution and a new understanding of development emerged that makes efforts to address the absolute needs of poor groups of the country. The main interests of this understanding are basic needs such as food, education, health etc. The most important result of this tendency is

that poverty and social inequality are shown as a problem of distribution arising from the inequality of income distribution. The basic dynamics of capitalist mode of production are ignored.

The effort to overcome the crisis of capitalism in 1970's with the restructuring policies caused nature to become a secondary position in the face of development. In this process, nature, which is a "common property with a public nature", began to be shaped according to the exact competition conditions of the free market by the application of neo-liberal economic policies which can be applied in this process with the new developmentist approach, "poverty" was shown as one of the most important reasons for the destruction of nature and in this way, the destructive effect of the form of capitalist production on ecological destruction was made invisible to a great extent.

The perception that the balance between the environment and development can be achieved started to dominate through international organizations in this conditions. The concept of sustainable development was laid down by addressing the importance of protecting the environment for future generations, in the context of environmental and developmental relations at Stocholm Conference in 1972 and finally, the concept was placed on the agenda of the international public opinion in 1987.

The belief that sustainable growth is inevitable for the advancement of mankind has consumed resources and brought ecological problems to an irreversible dimension. At this point, sustainable development stands as an understanding based on the assumption that people have limited resources in the face of unlimited needs and that the current mode of production does not predict a change in the basic dynamics of continuous growth, competition, profit and consumption and that poverty can only come from technological progress. The concept has been subjected to serious criticism at the point that no progress has been made in the solution of ecological problems since 1987, and on the contrary, the dimensions of the problems are more visible each day and it is seriously examined by ecological thinking.

Kaynakça / References

- Başkaya, F. (2002). Kalkınma: Bir efsanenin sonu. *Özgür Üniversite Forumu-Sürdürülebilir Kalkınma*, Temmuz-Eylül, 19, 7-26
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1011-1028
- Buyruk, H. (2016). Ekonomik kalkınma hedefinden bin yıl kalkınma hedeflerine: Eğitim- kalkınma ilişkisine dair bir çözümleme. *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 111-142
- Chodorkoff, D. (2002). Kalkınmayı yeniden tanımlamak. (E. Köklü ve B. Tüfekçi, Çev.) *Özgür Üniversite Forumu-Sürdürülebilir Kalkınma*, Temmuz-Eylül, 19, 113-121
- Cleaver, H. (2002). Doğa, neoliberalizm ve sürdürülebilir kalkınma: Charrybdıs ve Scylla arasında. (M. Beyazıt, Çev.) *Özgür Üniversite Forumu-Sürdürülebilir Kalkınma*, Temmuz-Eylül, 19, 54-72
- Çelik, M. ve Dağ, M. (2017). Kapitalist iktisadi düşüncenin geçirdiği dönüşümler üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(3), 50-70
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1987). *Ortak geleceğimiz*, (B. Çorakçı, Çev.) Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları
- Estava, G. (2007). Kalkınma. W. Sachs, (Der.), *Kalkınma sözlüğü: Bir iktidar olarak bilgiye giriş*. (O. Etiman, Çev.) içinde (ss. 17-50). Ankara: Maki Basım
- Görmez, K. (2018). *Çevre sorunları*. Ankara: Nobel Yayınevi
- Hirschman, A. O. (2015). *Kalkınma iktisadı: Yükselişi ve gerilemesi*. (S. Öztürk, Çev.), F. Şenses, (Der.) İstanbul: İletişim Yayınları
- Illich, I. (2007). İhtiyaçlar. W. Sachs, (Der.), *Kalkınma sözlüğü: Bir iktidar olarak bilgiye giriş*. (O. Etiman, Çev.) içinde (ss. 157-180). Ankara: Maki Basım
- Kaplan, A. (1999). *Küresel çevre sorunları ve politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik boyutuna ekolojik bir yaklaşım. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 201-226

- Magdotf, H. (2002). Kapitalizmin ikiz krizleri: Ekonomik ve ekolojik. (E. Aydoğdu, Çev.) *Özgür Üniversite Forumu-Sürdürülebilir Kalkınma*, 19, 107-112
- Meadows, D. H, Meadows, D. L., Landers, J., Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for The Club Of Rome's project on the predicament of mankind*. Newyork: Universe Books
- Mengi, A. ve Algan, N. (2003). *Küreselleşme ve yerelleşme çağında bölgesel sürdürülebilir gelişme*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Özlüer, F. (2007). Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomi politiği. *Dosya 05 Sürdürülebilirlik: Kent ve Mimarlık*, Bülten 51, Haziran, 4-13
- Radkau, J. (2017). *Doğa ve iktidar: Global bir çevre tarihi*. (N. Güder, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Şahin, Ü. (2004). Bir truva atı olarak sürdürülebilir kalkınma. *Üç Ekoloji Dergisi*, 2, 195-206
- United Nations (1972). Report of The United Nations Conference on The Human Environment. 5-16 June, Stockholm
- Yaylı, H. (2011). Sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilirliği. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Çevre, Kentleşme Sorunları ve Çözümleri Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 917-935). C. II, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Bahçeci, H. I. ve Görmez, K. (2019). Sürdürülebilir kalkınma Vs. ekolojik düşünce. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2299-2323. DOI: 10.26466/opus.537418

Diversity Management in Turkish Enterprises

DOI: 10.26466/opus.530350

*

Susran Erkan Eroğlu* - Vahit alışır**

* Doç. Dr. Osmaniye Korkutata Üniversitesi, İİBF Fakültesi, Osmaniye/ Türkiye

E-Posta: susranerkaneroglu@osmaniye.edu.tr ORCID: [0000-0003-1522-9652](https://orcid.org/0000-0003-1522-9652)

** Dr. ğr. yesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, İskenderun/ Hatay / Türkiye

E-Posta: vahit.calisir@iste.edu.tr ORCID: [0000-0001-6575-8988](https://orcid.org/0000-0001-6575-8988)

Abstract

This report is a part of the project "Diversity management and as answer for demographic changes". The project is a continuation of the research on diversity management in Visegrad countries implemented by Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow, (Poland), Seged University (Hungary), Matej Bel university in Banska Bystrica (Slovakia) and University of international relations and public relations in Prague (Czech republic) The main aim of the research is to examine demographic changes and their influence on job market. In this article Turkish sample was conducted a research for examination of demographic changes and their influence on job market in the framework of diversity management. The findings of the research show that homogeneity of different variables in Turkish enterprises are exclusively in the tendency of turning into heterogeneity. In a comparative sense it can be said that there is no dramatic difference between Turkish enterprises and V4 countries in scope of diversity management.

Keywords: *Diversity management, demographic changes, Turkish enterprises, culture, society.*

Türk İşletmelerde Çeşitlilik Yönetimi

*

Öz

Bu rapor "Çeşitlilik yönetimi ve demografik değişiklikler" projesinin bir parçasıdır. Proje, Alcide De Gasperi Üniversitesi Jozefow (Polonya), tarafından uygulanan Visegrad ülkelerinde çeşitlilik yönetimi araştırmalarının bir devamı niteliğindedir. Seged Üniversitesi (Macaristan), Banska Bystrica'daki (Slovakya) Matej Bel Üniversitesi ve Prag'daki Uluslararası İlişkiler ve Halkla İlişkiler Üniversitesi (Çek Cumhuriyeti) ortak olarak çalışmaya katılmışlardır. Araştırmanın temel amacı, demografik değişimleri ve iş piyasasına etkilerini incelemektir. Bu makalede, Türkiye örnekleminin demografik değişiklikleri ve iş piyasası üzerindeki etkilerinin çeşitlilik yönetimi çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmanın sonuçları Türk işletmelerdeki değişkenlerin homojenliğinde heterojenliğe doğru bir değişmeyi çeşitlilik yönetimi açısından barındırdığını göstermektedir. Karşılaştırmalı bir yaklaşımla çeşitlilik yönetimi açısından Türk işletmeler ve V4 (Alcide De Gasperi Üniversitesi Jozefow (Polonya), Seged Üniversitesi (Macaristan), Banska Bystrica'daki (Slovakya) Matej Bel Üniversitesi ve Prag'daki Uluslararası İlişkiler ve Halkla İlişkiler Üniversitesi (Çek Cumhuriyeti) ülkeleri arasında dramatic bir farklılığın olmadığı söylenebilir. Sonuç olarak çeşitlilik yönetimi Türk işletmelerce uyanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları yapılacak çalışmalar için öncül değerindedir.

Anahtar Kelimeler: Çeşitlilik yönetimi, demografik değişiklikler, Türk işletmeleri, kültür, toplum.

Introduction

Diversity, or in other words, offers many advantages for workplaces and these advantages are provided in three basic ways. The first is the design level, the second is the service level, and the third is the strategic level. For example, when an organization is properly managed in terms of labor diversity, efficiency can be seen in acquiring resources and managing costs. The reason for this is that this diverse workforce brings problem-solving and creativity skills that benefit by the organization in terms of its performance. For this reason, diversity can be seen as an important element to attract a skilled workforce while saving company's money in the process. This has significant benefits for the organization. In this article Turkish sample was conducted through a research for examination of demographic changes and their influence on job market in the framework of diversity management. Below the definition of diversity management can be seen as:

“The application and support of multiple lifestyles and personal characteristics within a defined group. Management activities include training of the group and supporting the adoption and respect of various racial, cultural, social, geographical, economic and political backgrounds” (<http://www.businessdictionary.com/definition/diversity-management.html>).

It is also an art of to handle with how to operate workforce diversity due to increasing demographic complexity in labor force which also includes feminization (Kirton & Greene, 2010, p.249-262).

Diversity is always implies a positive meaning for effectiveness of the team (Knight et all, 1999, p.445-465).

It will benefit the employer to have a variety of workforce and emphasize the diversity as it will ensure that the needs of the consumer are met in a professional manner. In addition, the organization is able to develop relationships with its suppliers and partners while creating value for shareholders.

Diverse work force is also addresses diverse social capital combinations. With such capital combination, there occurs an important challenge for the companies.

On the other hand, globalization has led to a culturally diversified workforce in organizations that need to translate consumer demands into services or products offered. In this sense, levels of an organization related to strategic, service and design levels can be strengthened through diversified workforce. In terms of service level, consumer demands are met more efficiently in organizations with a diverse workforce. For example, the Montreal Bank's operating structure includes the recruitment of Chinese-speaking employees who can communicate more effectively with the Chinese consumers served by the bank. This has led to a prestigious credibility among the communities of the Chinese who use the services of the bank. As a result, the bank has received many awards through the Workplace Equality Program.

The management of diversity of work force passed through a series of developments during the time. In 1960s the managing workforce representation was being used as a term with managing workforce demographic relations term while managing diverse talents in 1980s (Thomas Jr, 2011, p.1-9). Now in existing period it is known as Diversity Management.

Managing multicultural groups, enabling them to take initiative, communication among them, and similar problems is in the concept of diversity management. Global diversity is still a newly appeared term for especially non-multinational companies (Macgillivray et al, 2008, p.65-76) but their interest is still growing due to globalizations inevitable consequences

Successful diversity management consists of revealing the rich and diverse potential of the whole workforce.

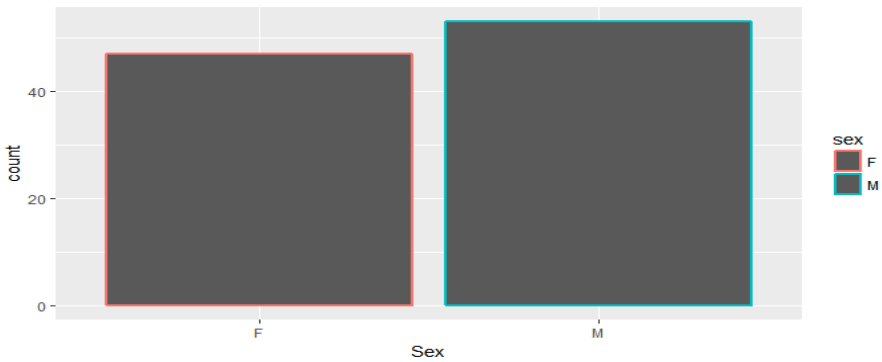
In addition, for companies, diversity plays a major role in mergers and acquisitions, since during this time one of the most important issues is culture. This demonstrates the importance of having a team of diversified individuals at the strategic level. According to employees, research shows that when diversity is detected in the organization, positive attitudes towards the company and their professions arise. Such workplaces are defined as a positive place to work and are perceived as places where employees are valued, and diversity is appreciated and appreciated. In addition, some studies show that the performance, satisfaction levels and the ability to work with others are adversely affected when an employee is not appreciated for their ethnic origin or race. This situation shows the

importance of the diversity of the workforce (Loden and Rosener 1991, p.18-19).

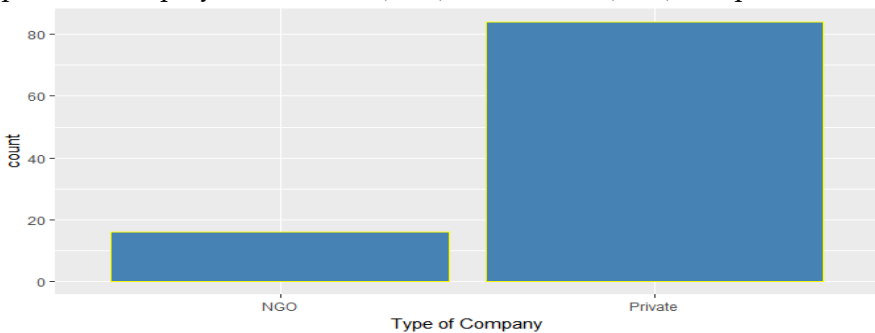
“It is important to understand how these dimensions affect performance, motivation, success, and interactions with others. The institutional structures and practices that hinder the various dimensions of diversity should be examined, questioned and removed” (<https://hr.berkeley.edu/hr-network/central-guide-managing-hr/managing-hr/interaction/diversity/introduction>).

Findings

1. Information about participant

There are 47 female and 53 male participants in this survey. These participants are employed in NGO's (f=16) and Private (f=84) companies.

Cross-Tabulation of Gender and Company Types are as below;

Table 1. Gender Distribution Among Company Types

Gender	NGO	Private
Female	8	39
Male	8	45

The number of employees of included companies are separated into 3 groups. These groups are i) Less than 10 employees ii) 50-249 employees and iii) over 249 employees. To compare gender distribution among these 3 groups is important to evaluate gender equality.

Table 2. Frequency Table of The Companies' Employee Volume

Less than 10 Employees	40
50-249 Employees	31
Over 249 Employees	29

Table 3. Cross-Tabulation of Gender Among Type of Companies and Their Employee Volumes

	Less than 10 Em- ployees	50-249 Employees	Over 249 Employees
Female			
NGO	1	6	1
Private	16	11	12
Male			
NGO	6	0	2
Private	17	14	14

Table 3 shows that female group in NGO section is accumulated in 50-249 Employees group. For male group, same structure can be seen in less than 10 employees group. For Private sector, the gender distribution is almost relatively same.

In addition, the departments of participants and its gender-based distribution is also demonstrated below;

Table 4. Departments of the Participants and Gender Based View

	HR	Other	Partner
Female	6	40	1
Male	19	33	1

2. Diversity Management Background

58 participants declared that they were aware about Diversity Management so far. And 42 of them not. As described in the questionnaire, explanations about “Diversity Management” notion made to whom declared that they did not hear about the notion. Then, their beliefs are asked to see how “Diversity Management” is important for them. (Do you think it is important for the company to have a Diversity management?)

Only 10 % of the participants answered “Yes” option. After that, we asked whether their company has a diversity management strategy or not. Results are;

Table 5. Frequency Table of “Does your company have a “Diversity Management Strategy”

Answers	Frequency
Yes, we have as a separate document	28
Yes, elements of the Diversity management strategy are located in other strategic documents of the company	29
Yes, elements of the Diversity management strategy are elements of a code of ethics.	22
We do not have, we plan to develop a strategy.	6
We do not have, we are not planning to develop such a strategy	15

% 60 (6 participants) of participants who believe the importance of the “Diversity Management” are working in the companies which have no diversity management strategy and interestingly % 61 (55 participants) of other group participants are working in institutions which somehow have diversity management strategy.

On the other hand, 52 % of the participants are positive to diversity management in terms of company performance improvement. Their perspectives about the factors that can improve the companies’ performances are asked to the participants and the results listed below as frequencies in each cell.

Table 6. Could you identify, which benefits bring the use of Diversity management

	1	2	3	4	5
Improving the image of the company	NA	42	58	NA	NA
Better motivation and performance of employees	NA	42	52	NA	6
Better satisfaction of employees	NA	84	10	NA	6
Increasing company profit	NA	42	42	NA	16
Access to new markets, retaining new customers	NA	NA	6	42	52
Getting the best personnel	NA	52	NA	6	42
Retaining the best talents	NA	NA	10	48	42
Increasing creativity and innovation by building diverse teams	NA	6	10	42	42
To avoid any risk of discrimination in the company	NA	16	84	NA	NA
Increasing client loyalty	6	94	NA	NA	NA
Reduced costs	6	52	42	NA	NA
No benefits	NA	10	90	NA	NA

(1 least – 5 highest degree)

Participants gave highest degrees mainly on “access to new markets, retaining new customers”, “Getting the best personnel”, “Retaining the best talents” and “Increasing creativity and innovation by building diverse teams” factors as the diversity management strategy can contribute. Also, participants generally don’t think that diversity management can contribute to “increasing client loyalty” and “cost reduction” significantly. A few participants think that diversity management has no benefit.

3. Workforce Changes

In this part of the survey participants’ perception searched on workforce change in the economy. All participants are agreed on question 6 (In your opinion, diverse team can help to achieve better business results.).

Seventh question was about participants’ expectations of the future of labor change in terms of gender and age.

Table 7. "Think about the future of the economy and the demographic situation in your country in 5 years, do you think that the labor market participation of individual employees ...?"

	In-crease	Remain at the same level	Decrease	I don't know
Woman	10	90	NA	NA
Men	NA	100	NA	NA
People 50+	94	6	NA	NA
People below 30 years	16	NA	84	NA
People ages 31-39 years	84	10	6	NA
People ages 40-49 years	NA	84	16	NA
Disabled people	NA	58	42	NA
Foreigners	94	6	NA	NA

According to the participants gender balance in workforce will not change significantly in 5 years but they believe that foreigners' pie will increase in workforce. In terms of age, participants mainly believe that 31-39 age group will be dominant in the workforce in these 5 years. 90 % of the participants see difference in the level of motivation in connection to age and gender.

Finally, respondents declared that their company's employees (employee groups) submitting their specific needs related to work-life balance.

Discussion and conclusion

Globally aging population and new generation young professionals entering the market are changing the frame of the workplace. Companies need to look forward to the future of the future and to prepare and organizationally understand what they will bring. By 2060, 65 people or more will be only 2 workers for the human half of today's figure. Despite the migration, the EU countries are expected to reduce the population of enough races. The general EU population will grow just before the 2050 summit. The population pyramid is reversed, demographically deeply affected by the structure of the population in the EU Member States between young and middle-aged people. This population will have a greater effect on the unemployment rate for older workers. In response to this demographic aging, the work force has moved into action from the waiting work force;

It may be expected that this development will continue if there is a greater likelihood of improvement in life and living conditions, and if there are more gains in life expectancy.

For this reason, an aging workforce, young unemployment, women's low level of activity, is an important question that Europe should address. The Central and Eastern Europe region is facing similar demographic issues such as Western Europe. In four Visegrad (V4) countries, Poland (PL) is the largest with a population of 38.5 million. Hungary (HU) and Czech Republic (CZ) have a population of about 10 million and Slovakia (SK) with a population of 5.5 million. The demographic structure in the four Visegrad (V4) countries is quite similar, showing the post-war explosion and then the echo of this explosion in the 70's / 80's. In these countries, the young population (counted between the ages of 15 and 29) is relatively large - young people make about 22% of the population in PL and SK and about 19% of CZ and HU populations. As the child's population decreases over time, the age pyramids show the progress of the aging processes of V4 communities. The aging process is also shown by the increase in the rate of dependency on old age, which is sharply rising with the post-war boom production reaching retirement age (National report, 2016).

"The generations that are relevant to the purpose of our work today are: Baby Explosives, Generation X and Y Belts or Millennials. Baby Boomers refer to the post-war generation born between 1946 and 1964; Generation X (Gen X) refers to individuals born between 1965 and 1980; and Y Belt (Gen Y) is found in between those born between 1981 and 1997. Although I am no longer in the workplace, I also refer to the Traditionalists who were born between 1922 and 1945" (<http://www.diversityjournal.com/4226-seven-steps-to-effective-diversity-management/>).

The ability of an organization to effectively address a witch will influence these demographic changes directly on its performance. Only companies that have employees who are different according to gender, age and culture will be able to preserve the best talents necessary to compete. Diversification experts' estimates imply that the extent to which the demographic workforce has changed is effectively and efficiently managed, will have a significant impact on the competitive and economic outcomes of organizations, and managers will face the challenge of dealing with most of the different groups in the workplace. Demographic changes will

continue to make the marketplace, the labor market, and the workforce of the future much more diverse than they are up to now.

The most important issue of this work expanding the business of the V4 countries is knowledge of demographic changes and diversity management and how integrated in the management of development diversity in V4 countries enterprises is. This study focuses on the diversity of the labor force in relation to demographic changes in V4 country enterprises. In fact, one of the main questions is why many organizations are reluctant to adopt in their management practices. Today, it is well known that diversity management can result in profit as well as competitive advantages for institutions. There may be literature that does not provide any empirical work supporting organizations' diversity management adaptation, the claim of diversity of workforce and its importance to organizational profitability. As Cox and Blake (1991, p.52) pointed out, "management literature has suggested that organizations must value diversity, and that organizational competitiveness is seldom open, and that no article observes real research data that supports such a link."

The impact of the implementation of diversity management (DM) by regional determinants and organizations in the V4 countries will lead to a lack of information on this area. They help to choose and spread the best practice. Today's competitive power is the key to growing diversity management in the global marketplace.

The ultimate goal of the "Diversity Management in V4 Countries in Response to Demographic Changes" project is to provide concrete suggestions on how organizations can overcome demographic changes and how diversity management can affect business potential.

This problem should be answered "open" and follow the research questions to find a possible solution.

1. How is the labor force structured and predicted in the V4 countries?
2. How well is the concept of diversity management in V4 countries known?
3. Is there a need for diversity management in enterprises with at IF in domestic and external demographic changes in V4 countries? (Within definition: demographic changes within companies, external: demographic development in V4 countries)

Within the framework of the first question above, it is useful to know the demographic situation and how companies estimate each V4 country.

Within the framework of the second question above, it is useful to know whether the concept of diversity management is up to now. If so, how well-known is it and how important is diversity management for organizations? Do organizations have information about the benefits of this concept?

In the context of the third question above, it should be known whether organizations are obliged to manage diversity as much as now and within ten years, as it depends on the demographic development in the V4 countries and therefore affects their workforce diversity and organization in a similar way. Are the companies ready for the changes? What can companies do to prevent disadvantages due to the diversity of the workforce? Diversity management is a solution for V4 country organizations. In addition to fulfilling academic requirements, it is hoped that the findings of the paper will find recommendations to employees who will likely face more, more and more different managers then different workforce.

References

- Cox, T.H. & Blake, S. (1991). Managing Cultural Diversity: Implications for Organizational Competitiveness. *The Executive*, 5, 45-56.
<http://www.businessdictionary.com/definition/diversity-management.html> (Access date: 15.03.2019)
<http://www.diversityjournal.com/4226-seven-steps-to-effective-diversity-management/> (Access date: 01.02.2019)
<https://hr.berkeley.edu/hr-network/central-guide-managing-hr/managing-hr/interaction/diversity/introduction> (Access date: 07.01.2019)
<https://hr.berkeley.edu/hr-network/central-guide-managing-hr/managing-hr/interaction/diversity/concepts> (Access date: 17.03.2019)
Kirton, G., & Greene, A. M. (2010). What does diversity management mean for the gender equality project in the United Kingdom? Views and experiences of organizational "actors". *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 27(3), 249-262.

- Knight, D., Pearce, C. L., Smith, K. G., Olian, J. D., Sims, H. P., Smith, K. A., & Flood, P. (1999). Top management team diversity, group process, and strategic consensus. *Strategic Management Journal*, 20(5), 445-465.
- Loden, M. & Rosener, J.B., (1991). *Workforce America! Managing Employee Diversity as a Vital Resource*. Illinois: Business One Irwin.
- MacGillivray, E. D., Beecher, H. J. M., & Golden, D. (2008). Legal developments–Global diversity and developments impacting workforce management in Asia. *Global Business and Organizational Excellence*, 27(5), 65-76.
- National Report Poland, Slovakia, Czech Republic, Hungary, (2016). *Diversity Management in the V4 Countries, as an Answer for Demographic Changes*.
- Thomas Jr, R. R. (2011). The management of workforce diversity: A continuing evolution. *Employment Relations Today*, 38(3), 1-9.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Eroğlu, S. E. & alışır, V. (2019). Diversity management in Turkish enterprises. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 10(17), 2324-2336. DOI: 10.26466/opus.530350

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

DÜZELTME

Düzeltilme: OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 14, ss. 53-67, Nisan 2018 sayısında yayımlanan, "**Hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları.**" başlıklı özgün makalenin künye bilgilerinde Nisan 2018 olarak yer alması gereken bilgi sehven Nisan 2017 olarak yazılmıştır. Çalışmanın Künyesi Aşağıdaki gibi olacaktır;

ISSN:2528-9527

E-ISSN: 2528-9535

Yıl Year: 8

Cilt Volume: 8

Sayı Issue :14

Nisan April: 2018

Makalenin Geliş Tarihi *Received Date* : 09/09/2017

Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date* : 10/03/2018

Bu yanlışlıktan dolayı yazarlarımız ve okuyucularımızdan özür dileriz.

OPUS-EDİTÖR